ALMA COLLEGE
208.8
LIBRARY
Y89
Los Gatos, Calif.

59680

NICOLAI YSAMBERTI AVRELIANENSIS,

DOCTORIS ET SOCII SORBONICI,

ET IN ACADEMIA PARISIENSI REGII THEOLOGIÆ PROFESSORIS

DISPVTATIONES

IN PRIMAM SECVNDÆ S. THOMÆ.

DE LIBERO ARBITRIO, BONITATE & malitia actuum humanorum, Peccatis, & Gratia.

DOM. S. ALOYS. + JERSIENSIS S.J.

LVTETIÆ PARISIORVM,
Impensis Societatis Typographicæ Librorum Officij Ecclesiastici, iussu Regis constitutæ.

M. DC. XLVIII.

CVM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

INDEX QVÆSTIONVM, DISPVTATIONVM, ET ARTICVLORVM huius tomi.

TRACTATVS DE LIBERO ARBITRIO.

DISPVTATIO I.
De nomine *liberi arbitrij*.

Art.I. QVID *significet hoc nomen* liberum arbitrium. 1

Art.II. *A quâ libertate liberum arbitrium ita appelletur: seu quæ libertas ad liberum arbitrium sit sufficiens.* 1

Art.III. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 2

DISPVTATIO II.
De natura & essentia liberi arbitrij.

Art.I. *Vtrum liberum arbitrium sit actus, vel habitus.* 4

Art. II. *Vtrum liberum arbitrium sit potentia.* 4

Art. III. *Soluuntur obiectiones Durandi aduersus tertiam propositionem superioris articuli.* 6

Art. IV. *Vtrum liberum arbitrium sit potentia actiua, aut passiua.* 6

Art. vlt. *Quæ sit legitima definitio liberi arbitrij.* 7

DISPVTATIO III.
De radice & indifferentia libertatis.

Art.I. *Vtrum radix libertatis sit in intellectu.* 8

Art.II. *Qualis indifferentia requiratur ad libertatem.* 8

Art.III. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 9

DISPVTATIO IV.
De determinatione voluntatis ab intellectu.

Art.I. *Vtrum voluntas determinetur ab intellectu.* 10

Art.II. *Probatur eadem veritas duplici ratione.* 11

Art. III. *Soluuntur argumenta contrariæ sententiæ.* 12

DISPVTATIO V.
De libertate voluntatis inter agendum.

Art.I. *Vtrum voluntas sit libera eo instanti, quo exercet actionem.* 13

Art.II. *Soluuntur argumenta contrariæ sententiæ.* 15

Art.III. *An voluntas sit libera, dum actionem continuat.* 16

DISPVTATIO VI.
De obiecto liberi arbitrij.

Art.I. *Vtrum voluntas possit ferri in malum.* 16

Art.II. *Probatur eadem veritas ratione.* 17

Art.III. *Soluuntur argumenta contrariæ sententiæ.* 18

Art.IV. *Vtrum voluntas feratur tantùm in finem, an tantùm in media.* 19

Art.V. *An posit dari aliquis actus voluntatis, qui non versetur circa finem, nec circa media.* 19

Art.VI. *Soluuntur obiectiones.* 21

DISPVTATIO VII.
De subiecto liberi arbitrij, seu de habentibus liberum arbitrium.

Art.I. *Vtrum in Deo sit liberum arbitrium.* 21

Art. II. *Vtrum in Angelis sit liberum arbitrium.* 22

Art.III. *Vtrum in homine sit liberum arbitrium respectu actionum naturalium, & ciuilium.* 23

Art.IV. *Probatur eadem veritas ratione.* 25

Art. V. *Soluuntur argumenta hæreticorum, quæ desumuntur ex scripturis & Patribus.* 25

Art.VI. *Soluuntur argumenta ex ratione petita.* 26

Art.VII. *Vtrum homo sit liber quoad actiones supernaturales.* 27

Art.VIII. *Probatur eadem veritas ex Patribus.* 29

Art.IX. *Proponitur prima ratio eiusdem veritatis.* 29

Art.X. *Proponitur secunda ratio eiusdem veritatis.* 30

Art.XI. *Proponitur tertia ratio eiusdem veritatis.* 30

Art. XII. *Satisfit responsioni Caluini aduersus præcedentem rationem.* 31
Art. XIII. *Soluuntur fundamenta hæreticorum, quæ petuntur ex scripturis.* 31
Art. XIV. *Soluuntur fundamenta desumpta ex Conciliis & Patribus.* 34
Art. XV. *Soluuntur fundamenta hæreticorum ex ratione desumpta.* 35
Art. vlt. *Vtrum liberum arbitrium sit in brutis.* 36

DISPVTATIO VIII.

De actibus elicitis liberi arbitrij, qui versantur circa finem.

Art. I. *Quinam sint actus liberi arbitrij.* 37
Art. II. *De ipso velle, seu simplici amore.* 37
Art. III. *De intentione.* 37
Art. IV. *Soluuntur duo dubia.* 38
Art. V. *Quid sit fruitio.* 39
Art. VI. *Sub qua ratione fruitio feratur in bonum.* 39
Art. VII. *Vtrum fruitio sit actus voluntatis.* 39
Art. VIII. *Quis finis sit obiectum fruitionis.* 40
Art. IX. *Quem amorem fruitio postulet circa suum obiectum.* 41
Art. X. *An fruitio, quâ possidetur obiectum tantùm per apprehensionem, sit distinctæ speciei ab ea, quâ obiectum possidetur de facto.* 41
Art. XI. *An finis possessus, an verò ipsa finis possessio, sit obiectum fruitionis.* 42
Art. XII. *Soluuntur fundamenta Durandi.* 43
Art. vlt. *Quædam consectaria ex supradictis colliguntur.* 43

DISPVTATIO IX.

De actibus voluntatis, qui versantur circa media.

Art. I. *Quid sit electio.* 44
Art. II. *Soluitur obiectio, & consectaria quædam colliguntur.* 45
Art. III. *Quid sit Concilium.* 45
Art. IV. *Consectaria quædam colliguntur.* 47
Art. V. *Soluitur dubium.* 48
Art. VI. *Quid sit consensus.* 48
Art. VII. *Soluitur dubium.* 49
Art. VIII. *Quid sit vsus.* 49
Art. IX. *Soluuntur obiectiones.* 51
Art. X. *An vsus sit actus distinctus ab electione.* 51
Art. XI. *An quando electio & vsus distinguuntur realiter, distinguantur vel numericè vel specificè.* 52

DISPVTATIO X.

De imperio intellectus & voluntatis.

Art. I. *Quid sit imperium intellectus.* 53
Art. II. *Soluuntur obiectiones.* 54
Art. III. *Soluuntur duo dubia.* 55
Art. IV. *Quid sit imperium voluntatis.* 55

DISPVTATIO XI.

De actibus imperatis.

Art. I. *An, & qui actus voluntatis subiiciantur imperio eiusdem voluntatis.* 55
Art. II. *An, & qui actus intellectus subiiciantur imperio voluntatis.* 57
Art. III. *An actiones potentiarum vegetatiuarum subiiciantur imperio voluntatis.* 58
Art. IV. *Quinam actus appetitus sensitiui subiiciantur imperio voluntatis.* 59
Art. vlt. *An facultas vitalis & potentia loco motiua subiiciantur imperio voluntatis.* 60

DE BONITATE ET MALITIA actuum humanorum, ad quæstionem decimam octauam primæ secundæ S. Thomæ.

DISPVTATIO I.

De nomine & ratione formali entis moralis.

Art. I. VNDE *deducatur hoc nomen morale.* 61
Art. II. *An actus noster per id constituatur formaliter in esse moris, quòd fiat ex plena cognitione & aduertentia rationis, an per id, quod fiat liberè.* 61
Art. III. *Soluuntur argumenta aduersariorum.* 63
Art. IV. *Quæ sit ratio formalis constitutiua actus nostræ voluntatis in esse moris.* 64
Art. V. *Soluitur obiectio aduersus doctrinam superioris articuli.* 66

DISPVTATIO II.

De realitate entis moralis.

Art. I. *Vtrum esse morale in actibus nostræ voluntatis sit aliquod ens rationis, aut denominatio extrinseca.* 67
Art. II. *Soluitur obiectio.* 68
Art. III. *Vtrum esse morale actuum liberorum à voluntate, sit aliquid reale & physicum eis superadditum.* 69

DISPVTATIO III.

De bonitate morali.

Art. I. *Vtrum bonitas moralis actus consistat formaliter in aliquo ente rationis superaddito entitati ipsius actus, aut in aliqua denominatione sumpta à lege, cui noster actus est conformis.* 70
Art. II. *In quo consistat præcisè formalis ratio bonitatis moralis.* 71
Art. III. *Quid sit illud morale, quod bonitas superaddit actui voluntatis.* 72
Art. IV. *Soluuntur obiectiones.* 74

DISPVTATIO IV.

De existentia bonitatis & malitiæ in actibus humanis.

Art. I. *Vtrum detur aliqua actio humana quæ*

sit mala. 75
Art. II. *Vtrũ aliqua actio humana sit bona.* 75
Art. III. *Soluuntur hæreticorũ fundamẽta.* 76

DISPVTATIO V.
De bonitate & malitia actus per ordinem ad obiectum.

Art. I. *Vtrum bonitas moralis actus desumatur per ordinem ad obiectum.* 78
Art. II. *Soluuntur obiectiones.* 79
Art. III. *An actus moralis non tantùm bonitatem suam genericam, sed etiam specificam desumat ex ordine ad obiectum.* 79
Art. IV. *Soluuntur obiectiones.* 80
Art. V. *Soluitur vltima obiectio aduersariorum.* 81
Art. VI. *Quid requiratur in obiecto, vt bonitas moralis ab illo petatur.* 83
Art. VII. *Vtrum malitia moralis in actu desumatur ex habitudine ad præcepta, quibus prohibentur peccata, aut ex obiecto.* 84

DISPVTATIO VI.
De bonitate & malitia actus per ordinem ad circumstantias.

Art. I. *Vtrum actio hominis sit bona vel mala ex circumstantiis.* 85
Art. II. *Soluuntur duo dubia.* 86

DISPVTATIO VII.
De bonitate & malitia actus per ordinem ad finem.

Art. I. *De quo fine loquatur S. Thomas articulo quarto huius quæstionis, & quomodo præsens disputatio non sit superflua.* 86
Art. II. *An ad bonitatem actus requiratur, vt ille referatur ab ipso operante in bonum finem.* 87
Art. III. *An vt actus, qui versatur circa obiectum bonum, sit bonus, requiratur absolutè, vt non referatur ad malum finem.* 87
Art. IV. *Altera ratio eiusdem propositionis.* 88
Art. V. *Probatur eadem veritas ex incommodis, quæ sequuntur ex contraria sententia.* 89
Art. VI. *Soluuntur obiectiones contra propositionem articulo quarto positam.* 90
Art. VII. *An quando actus est bonus ex obiecto, & ab ipso operante refertur ad finem extrinsecum, habentem bonitatem distinctam, tunc talis actus habeat duplicem bonitatem, & econtrà, quando est malus, duplicem malitiam.* 92
Art. VIII. *Soluuntur obiectiones.* 93
Art. IX. *An actus ex obiecto malus, ab operante tamen ad bonum finem relatus, recipiat aliquam bonitatem à tali fine.* 94

DISPVTATIO VIII.
De bonitate & malitia actionis secundùm suam speciem.

Art. I. *Vtrum aliqua actio sit bona, vel mala, in sua specie.* 95
Art. II. *Quam actio humana habeat speciem boni vel mali ex fine.* 96
Art. III. *Quando in eadem actione duæ sunt bonitates vel malitiæ, vna ex obiecto, altera ex fine, quænam illarũ sit magis essentialis.* 96
Art. IV. *Soluuntur obiectiones.* 97
Art. V. *Vtrum species, quæ est ex fine, contineatur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut sub genere & è conuerso.* 98
Art. VI. *Soluuntur obiectiones aduersus vtrãque propositionem superioris articuli.* 98
Art. VII. *Vtrum aliqua circumstantia constituat actum in specie boni vel mali.* 100
Art. VIII. *Soluuntur duo dubia.* 101
Art. IX. *Vtrum omnis circumstantia augens bonitatem vel malitiam, constituat actum moralem in specie boni vel mali.* 102

DISPVTATIO IX.
De actu indifferenti secundùm suam speciem.

Art. I. *Vtrum aliquis actus sit indifferens secundùm suam speciem.* 103
Art. II. *Soluuntur obiectiones.* 104
Art. III. *Quid præcisè & formaliter dicat ipsa indifferentia.* 105
Art. IV. *An ipsa indifferentia ad bonitatem & malitiam in actu sit aliqua moralitatis species.* 106
Art. V. *Soluuntur duo dubia.* 107

DISPVTATIO X.
De actu indifferenti secundùm indiuiduum.

Art. I. *Vtrum aliquis actus sit indifferens secundùm indiuiduum.* 107
Art. II. *Probatur eadem veritas.* 109
Art. III. *Soluuntur argumenta contrariæ sententiæ, quæ desumuntur ex Patribus.* 110
Art. IV. *Soluuntur argumenta, quæ desumuntur ex ratione.* 110

AD QVÆSTIONEM XIX.

DISPVTATIO I.
Dependentia bonitatis actus interioris voluntatis ex ratione.

Art. I. *Vtrum bonitas actus interioris voluntatis dependeat ex ratione.* 113
Art. II. *Quid sit recta ratio.* 113

DISPVTATIO II.
De dependentia bonitatis voluntatis à lege æterna.

Art. II. *Soluuntur obiectiones.* 114

DISPVTATIO III.
De dependentia bonitatis voluntatis ex intentione finis.

Art. I. *Vtrum bonitas voluntatis in his, quæ sunt ad finẽ, dependeat ex intentione finis.* 115
Art. II. *Vtrum quantitas bonitatis vel malitiæ, in voluntate sequatur quantitatem boni, vel mali in intentione.* 116

DISPVTATIO IV.
De dependentia bonitatis voluntatis ex conformitate ad voluntatem diuinam.

Art. I. *Vtrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati diuinæ, ad hoc, vt sit bona.* 116
Art. II. *Vtrum voluntas humana, vt sit recta, teneatur sese positiuè conformare voluntati diuinæ in volito materiali.* 118

DISPVTATIO V.
De bonitate actus interioris voluntatis per ordinem ad conscientiam rectam.
Art. I. *Quid sit conscientia, in quo subiecto, & quotuplex.* 119
Art. II. *Vtrum recta conscientia obliget.* 120
Art. III. *Vtrum quis possit agere contra rectam conscientiam; & quale sit illud peccatum.* 121

DISPVTATIO VI.
De bonitate actus interioris voluntatis per ordinem ad conscientiam erroneam.
Art. I. *Quædam prænotantur.* 122
Art. II. *Vtrum liceat voluntati sese conformare conscientiæ erroneæ errore inuincibili.* 122
Art. III. *Vtrum liceat voluntati sese conformare conscientiæ erroneæ errore vincibili.* 123
Art. IV. *Vtrum, quando conscientia erronea dictat aliquid faciendum vel omittendum per modum præcepti, voluntas teneatur illud sequi.* 125
Art. V. *Soluuntur obiectiones.* 126

DISPVTATIO VII.
De obligatione conscientiæ erroneæ.
Art. I. *Quanta sit obligatio conscientiæ erroneæ, spectatæ secundùm se.* 127
Art. II. *Quanta sit obligatio conscientiæ erroneæ, spectatæ per comparationem ad aliud.* 127
Art. III. *Vtrum si conscientia erronea dictet aliquid faciendum, quod tamen superior iubet fugere, quodnam horum magis obliget.* 127.
Art. IV. *An tanta sit obligatio sequendi conscientiam, vt non possit Deus dispensare cum aliquo.* 128

DISPVTATIO VIII.
De bonitate actus interioris per ordinem ad conscientiam dubiam.
Art. I. *Quædam prænotantur.* 129
Art. II. *An liceat agere contra conscientiam dubio practico, duobus primis modis dubiam.* 129
Art. III. *Vtrum liceat agere contra conscientiam speculatiuè dubiam.* 130
Art. IV. *Soluitur obiectio.* 130
Art. V. *Quid sit faciendum homini constituto in dubio.* 131
Art. VI. *Soluuntur duo dubia.* 132

DISPVTATIO IX.
De bonitate actus interioris per ordinem ad conscientiam opinabilem.
Art. I. *Quid sit conscientia opinabilis seu probabilis, & quænam sit probabilior.* 133
Art. II. *Vtrum liceat agere secundùm conscientiam opinatiuam.* 134
Art. III. *Soluuntur obiectiones.* 134
Art. IV. *Vtrum, quando probabilitas versatur circa honestatem vel obligationem operis alicuius, liceat voluntati, relictâ probabiliori opinione, sequi minùs probabilem.* 135
Art. V. *Soluuntur duo dubia.* 136
Art. VI. *Vtrum, quando probabilitas versatur circa naturam rei & operis, liceat voluntati relicta opinione probabiliori sequi minùs probabilem.* 137
Art. VII. *Soluitur obiectio.* 138
Art. VIII. *Vtrum liceat agere contra propriam opinionem sequendo aliorum sententiam.* 139
Art. IX. *Vtrum aliquando homo teneatur operari ex probabili aliorum sententia contra propriam suam sententiam, etiam probabilem.* 139

DISPVTATIO VLTIMA.
De bonitate actus interioris per ordinem ad conscientiam scrupulosam.
Art. I. *Quid sit scrupulus, & an liceat agere contra illum.* 140
Art. II. *Quomodo sit deponendus scrupulus.* 141

AD QVÆSTIONEM XX.

De vitiis & peccatis ad quæstionem septuagesimam primam S. Thomæ, 143.

DISPVTATIO I.
De oppositione vitij cum virtute.
Art. I. *Vtrum vitium opponatur virtuti.* 143
Art. II. *Quo genere oppositionis vitium opponatur virtuti.* 144

DISPVTATIO II.
De consecutione bonitatis ad essentiam virtutis ex mente S. Thomæ.
Art. I. *Quo sensu S. Thomas dicat articulo primo huius quæstionis bonitatem consequi ad essentiam virtutis.* 144
Art. II. *Quæ & qualis bonitas sit de essentia virtutis.* 145
Art. III. *Quædam ex dictis inferuntur.* 146

DISPVTATIO III.
De oppositione vitij cum natura.
Art. I. *Quædam prænotantur.* 147
Art. II. *Vtrum vitium sit contra naturam.* 148
Art. III. *Soluuntur obiectiones.* 149
Art. IV. *Soluitur dubium.* 150

DISPVTATIO IV.
De malitia vitij, comparatâ cum malitia actus vitij.
Art. I. *Vtrum vitium sit peius, quàm actus vitij.* 150

Art. II. *Soluuntur obiectiones.* 151

DISPVTATIO V.

De simultate vitij cum virtute.

Art. I. *Vtrum vitium, seu peccatum, possit simul esse cum virtute.* 151

Art. II. *Soluitur dubium.* 153

DISPVTATIO VI.

De peccato omissionis.

Art. I. *Quædam prænotantur ad intelligentiam subsequentis articuli.* 154

Art. II. *Vtrum possit dari pura omissio.* 154

Art. III. *Probatur eadem veritas.* 156

Art. IV. *Soluuntur fundamenta primæ sententiæ.* 158

DISPVTATIO VII.

De malitia actus causantis aut concomitantis omissionem.

Art. I. *Quædam prænotantur.* 159

Art. II. *Vtrum actus, qui est causa omissionis sit peccatum.* 159

Art. III. *Vtrum actus, qui concomitatur omissionem sit peccatum.* 160

Art. IV. *Soluitur fundamentum Gregorij à Valentia.* 161

Art. V. *Vtrum actus causans omissionem sit malus eadem malitia qua ipsa omissio.* 162

Art. VI. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 163

DISPVTATIO VIII.

De tempore, quo omittens peccat peccato omissionis.

Art. I. *Quædam monita & certa præmittuntur circa tempus, quo omittens potest peccare, & status difficultatis explicatur.* 165

Art. II. *An omissio eo instanti tantùm imputetur ad culpam, quo vrget præceptum exercendi actum omissioni oppositum.* 166

Art. III. *An omittens actum præceptum peccet vtroque tempore assignato: seu quando voluntariè dat causam omissionis; & eo instanti, quo omittit executionem actus præcepti.* 167

Art. IV. *Responsio aduersariorum contra rationem vltimam articuli superioris refellitur, & corollarium infertur.* 168

Art. V. *Soluuntur fundamenta aduersariorum ex auctoritate desumpta.* 169

Art. VI. *Soluuntur fundamenta desumpta ex ratione.* 170

DISPVTATIO IX.

De habitibus, qui generantur ex omissionibus.

Art. I. *Vtrum per omissiones aliqui habitus generentur.* 172

Art. II. *An, quando omissio est directè volita, à tali volitione sæpiùs repetita producatur habitus, & an, quando actus est tantùm causa vel occasio omissionis generetur habitus.* 714

DISPVTATIO X.

De formali ratione peccati actualis commissionis.

Art. I. *Vtrum moralis malitia, seu formalis ratio peccati actualis commissionis, sit aliquid priuatiuum.* 175

Art. II. *Soluitur prima responsio aduersus rationem superiori articulo traditam.* 176

Art. III. *Refellitur altera responsio aduersus eandem probationem.* 176

Art. IV. *Responsio ad uersariorum.* 177

Art. V. *Probatur propositio primi articuli alia ratione.* 178

Art. VI. *Probatur eadem veritas tertia ratione.* 178

Art. VII. *Soluuntur obiectiones aduersariorum, quæ desumuntur ex auctoritate.* 179

Art. VIII. *Soluuntur obiectiones ex ratione desumptæ.* 181

Art. IX. *Vtrum peccatum sit aliquid positiuum simul & priuatiuum.* 182

Art. X. *Vtrum formalis ratio actualis peccati commissionis sit aliquid positiuum.* 183

Art. XI. *Eadem veritas probatur tertia ratione.* 184

Art. XII. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 185

Art. XIII. *Quid sit illud positiuum, in quo consistit malitia peccati.* 187

Art. XIV. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 188

DISPVTATIO XI.

De definitione peccati.

Art. I. *Vtrum peccatum conuenienter definiatur, dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam.* 190

Art. II. *Vtrum sit de ratione peccati, vt sit contra legem.* 191

Art. III. *Vtrum peccatum eo ipso, quo est contra rationem, sit etiam contra Deum, & offensa in Deum.* 192

Art. IV. *Soluitur obiectio simul & dubiū.* 193

AD QVÆSTIONEM LXXII.

DISPVTATIO I.

De distinctione peccatorum secundùm obiecta carnalium à spiritalibus, & distinctione peccatorum secundùm causas.

Art. I. *Vtrum peccata distinguantur secundùm obiecta.* 194

Art. II. *An peccata carnalia conuenienter à spiritalibus distinguantur.* 194

Art. III. *Vtrum peccata ipsa distinguantur secundùm causas.* 195

DISPVTATIO II.

De distinctione peccati in Deum, in seipsum, & in proximum.

Art. I. *Vtrum peccatum conuenienter & adæquatè distinguatur in Deum, in seipsum, & in proximum.* 196

Art. II. *An distinctio peccati in Deum, in seipsum & in proximum sit specifica, subalterna, vel infima.* 197

DISPVTATIO III.

De distinctione specifica peccati commissionis & omissionis.

Art. I. *An diuisio peccati in peccatum commissionis & omissionis sit adæquata.* 197

Art. II. *Vtrum peccata commissionis & omissionis distinguantur specie.* 198

Art. III. *Probatur eadem veritas duplici ratione.* 199

Art. IV. *Soluuntur fundamenta contrariæ sententiæ.* 200

DISPVTATIO IV.

De distinctione specifica peccatorum ex oppositione cum præceptis specie distinctis.

Art. I. *Sensus difficultatis aperitur, & quædam prænotantur.* 201

Art. II. *An peccata distinguantur essentialiter ex oppositione cum præceptis specie distinctis.* 202

Art. III. *Corollaria quædam ex supradictis inferuntur, & incidens dubium soluitur.* 202

DISPVTATIO V.

De diuisione peccati in peccatum cordis, oris, & operis.

Art. I. *Vtrum conuenienter peccatum diuidatur in peccatum cordis, oris, & operis.* 203

Art. II. *Quo sensu sit sufficiens talis diuisio, & qualis sit.* 204

DISPVTATIO VI.

De distinctione specifica peccatorum ex superabundantia, defectu & circumstantiis.

Art. I. *Vtrum superabundantia & defectus diuersificent species peccatorum.* 205

Art. II. *Vtrum peccata diuersificentur specie secundum diuersas circumstantias.* 206

AD QVÆSTIONEM LXXIII.

DISPVTATIO I.

De comparatione peccatorum ad inuicem.

Art. I. *Vtrum omnia peccata sint simul connexa.* 206

Art. II. *Vtrum omnia peccata sint paria.* 207

Art. III. *Vtrum peccata carnalia sint culpæ minoris, quàm spiritalia.* 208

DISPVTATIO II.

De grauitate peccatorum per ordinem ad obiecta & virtutes, quibus opponuntur.

Art. I. *Vtrum grauitas peccatorum varietur secundùm obiecta.* 208

Art. II. *Vtrum grauitas peccatorum differat secundùm virtutum dignitatem, quibus opponuntur.* 209

Art. III. *Quomodo intelligi debeat responsio S. Thomæ, quâ hîc articulo quarto, dicit peccatum, quod opponitur perfectiori virtuti, esse maius eo, quod opponitur minùs perfectæ.* 210

Art. IV. *Probatur eadem veritas.* 211

DISPVTATIO III.

De grauitate peccatorum per ordinem ad causam, circumstantias, & nocumentum quod afferunt.

Art. I. *Vtrum grauitas peccatorum attendatur secundùm causam peccandi.* 211

Art. II. *Vtrum & quomodo circumstantia aggrauet peccatum.* 212

Art. III. *Soluitur dubium.* 213

Art. IV. *Vtrum secundùm quantitatem nocumenti attendatur grauitas peccatorum.* 214

Art. V. *Soluuntur duo dubia.* 216

DISPVTATIO IV.

De grauitate peccati per ordinem ad personam.

Art. I. *Vtrum peccatum aggrauetur ratione personæ in quam peccatur.* 216

Art. II. *Soluuntur duo dubia.* 217

Art. III. *Vtrum magnitudo personæ peccantis aggrauet peccatum.* 217

AD QVÆSTIONEM LXXIV.

DISPVTATIO I.

De voluntate, vt est subiectum peccatorum.

Art. I. *Vtrum peccata actualia secundùm præcisam rationem voluntarij, quam includunt, sint in voluntate tanquam in subiecto.* 218.

Art. II. *An sola voluntas sit subiectum peccati materialiter spectati.* 219

Art. III. *An formalis malitia peccati recipiatur in sola voluntate.* 219

Art. IV. *Quædam corollaria colliguntur.* 221

DISPVTATIO II.

De sensualitate vt est subiectum peccati.

Art. I. *Quædam notanda præmittuntur.* 223

Art. II. *Vtrum motus sensualitatis in baptizatis sint peccata mortalia.* 223

Art. III. *Probatur ampliùs eadem veritas.* 225

Art. IV. *Soluuntur obiectiones.* 226

Art. V. *Vtrum motus concupiscentiæ in non baptizatis sint peccata mortalia.* 227

Art. VI. *An motus concupiscentiæ sint peccata venialia.* 227

DISPVTATIO III.

De ratione, prout est subiectum peccati.

Art. I. *Vtrum peccatum possit esse in ratione.* 228.

Art. II. *Vtrum peccatum morosæ delectationis sit in ratione.* 229

DISPVTATIO IV.

De subiecto peccati consensus in actum.

Art. II. *Vtrum peccatum originale sit ipsa concupiscentia.* 259
Art. III. *Vtrum peccatum originale sit aliqua qualitas morbida.* 260
Art. IV. *Vtrum peccatum originale sit ipsum peccatum Adæ.* 261
Art. V. *Vtrum peccatum originale sit reatus ad pœnam subeundam.* 262
Art. VI. *Vtrum peccatum originale sit habitualis inordinata conuersio ad creaturam.* 262
Art. VII. *An peccatum originale consistat formaliter in priuatione iustitiæ originalis perficientis naturam in ordine ad finem naturalem.* 264
Art. VIII. *An peccatum originale consistat formaliter in priuatione iustitiæ originalis prout illa perficiebat hominem in ordine ad finem supernaturalem.* 265
Art. IX. *Vtrum peccatum originale includat priuationem habitualis gratiæ sanctificantis.* 267
Art. vlt. *In quo præcisè consistat peccatum originale.* 267

DISPVTATIO III.
De traductione peccati originalis in posteros.

Art. I. *An peccatum originale traducatur in posteros.* 268
Art. II. *An peccatum originale contrahatur à paruulis, quòd eorum animæ sint ex traduce, quasi anima filij sit producta ab anima patris, vel sit aliqua eius pars, virtute eius seminis producta.* 268
Art. III. *An peccatum originale contrahatur à paruulis, quòd eorum animæ coniunguntur corpori iam inquinato.* 268
Art. IV. *An ex eo contrahatur peccatum originale à paruulis, quòd concipiantur cum ardore libidinis.* 269
Art. V. *Quomodo peccatum actuale Adami sit causa peccati originalis in posteris.* 269
Art. VI. *Soluitur dubium.* 270
Art. VII. *Quædam ex dictis inferuntur.* 271

DISPVTATIO IV.
De ratione voluntarij & peccati, quæ reperiuntur in peccato originali.

Art. I. *Status difficultatis explicatur, & quædam notanda præmittuntur.* 272
Art. II. *Quomodo peccatum originale sit voluntarium.* 272
Art. III. *Soluitur dubium.* 273
Art. IV. *Vtrum peccatum originale sit propriè & verè peccatum.* 275
Art. V. *An peccatum originale sit tantùm analogicè peccatum.* 275

DISPVTATIO V.
De subiecto remoto, & proximo peccati originalis.

Art. I. *Quodnam sit subiectum remotum peccati originalis.* 276
Art. II. *Soluuntur duo dubia.* 277
Art. III. *Quodnam sit subiectum proximum peccati originalis.* 278

DISPVTATIO VI.
De effectibus peccati originalis.

Art. I. *Quinam sint effectus peccati originalis in hac vita.* 279
Art. II. *Inferuntur quædam ex dictis articulo superiori.* 280

AD QVÆST. LXXXIV.

DISPVTATIO VNICA.
De peccato, quod est causa alterius peccati.

Art. I. *Vtrum cupiditas & superbia sint radices omnium peccatorum.* 281
Art. II. *An præter superbiam, & cupiditatem sint aliqua peccata, quæ specialiter sint capitalia.* 281

AD QVÆST. LXXXVI.

DISPVTATIO VNICA.
De peccato habituali, seu de macula peccati.

Art. I. *An detur peccatum habituale, seu macula peccati.* 281
Art. II. *Quid sit peccatum habituale, seu macula peccati.* 282

AD QVÆST. LXXXVII.

DISPVTATIO I.
De reatu pœnæ.

Art. I. *Quid intelligatur nomine pœnæ, & reatus.* 283
Art. II. *An detur reatus pœnæ.* 284
Art. III. *Quid sit reatus pœnæ.* 284
Art. IV. *An reatus pœnæ sit effectus peccati.* 284

DISPVTATIO II.
De pœna debita peccato.

Art. I. *Vtrum peccatum possit esse pœna alterius peccati, iuxta illa, quæ ipsum antecedunt, vel consequuntur.* 285
Art. II. *Vtrum peccatum secundùm se consideratum possit esse pœna alterius peccati.* 285
Art. III. *Vtrum peccatum aliquod inducat reatum pœnæ æternæ.* 286
Art. IV. *Vtrum omne peccatum inducat reatum pœnæ æternæ.* 287

DISPVTATIO III.

De pœna peccati secundùm quantitatem, & per ordinem ad alterum.

Art. I. *An pœna sensus respondeat conuersioni ad bonum commutabile, & pœna damni auersioni à Deo.* 288

Art. II. *An pœna damni sit inæqualis respectu omnium mortalium, & vnde repetatur ista inæqualis.* 288

Art. III. *An vtraque pæna peccati sit finita vel infinita.* 289

Art. IV. *An pœna quam damnati sustinent, sit æqualis grauitati suorum peccatorum.* 289

Art. vlt. *Vtrum aliquis puniatur pro peccato alterius.* 289

AD QVÆST. LXXXVIII.

DISPVTATIO I.

De peccati venialis & mortalis existentia & natura: & eorum distinctione specifica.

Art. I. *Vtrum dentur quædam peccata mortalia, quædam item venialia.* 290

Art. II. *Vtrum mortale & veniale sint talia independenter à conditione peccantis.* 291

Art. III. *An peccatum mortale & veniale sint talia ex natura sua.* 291

Art. IV. *An peccatum mortale & veniale in hoc distinguantur, quòd vnum priuet gratia & inducat reatum pœnæ: aliud non: vnum opponatur præcepto, aliud consilio.* 292

Art. V. *An peccatum mortale & veniale distinguantur penes deordinationem.* 293

Art. VI. *Quid sit illud præcisè, penes quod peccatum mortale & veniale distinguantur.* 293

Art. VII. *An peccatum dicatur vniuocè de mortali & veniali.* 294

DISPVTATIO II.

De distinctione genericâ seu obiectiuâ peccati mortalis & venialis.

Art. I. *Vtrum peccatum mortale & veniale differant genere, seu ex parte obiecti.* 295

Art. II. *Soluitur dubium.* 295

DISPVTATIO III.

De habitudine peccati venialis ad mortale.

Art. I. *Vtrum peccatum veniale sit dispositio ad mortale.* 296

Art. II. *Vtrum peccatum veniale possit fieri mortale.* 296

AD QVÆST. LXXXIX.

DISPVTATIO VNICA.

De peccato veniali secundùm se.

Art. I. *Vtrum peccatum veniale causet maculam, & an venialia conuenienter designentur per lignum, fœnum, & stipulam.* 298

Art. II. *Vtrum homo in statu innocentiæ potuerit peccare venialiter.* 298

Art. III. *Vtrum Angelus bonus vel malus possit peccare venialiter.* 299

Art. IV. *Vtrum peccatum veniale possit esse in aliquo cum solo originali.* 300

Art. V. *Soluitur fundamentum sententiæ contrariæ.* 300

DE GRATIA, AD QVÆSTIONEM centesimam nonam.

PRÆFATIO. 302.

DISPVTATIO I.

De nomine gratiæ.

Art. I. MVLTIPLEX *significatio huius nominis* gratia, *& quæ sit magis propria.* 302

Art. II. *Ex allatis nominis* gratia *significationibus quam admitteret Pelagius: & quam Patres agentes de necessitate gratiæ admittunt.* 303

DISPVTATIO II.

De variis statibus naturæ humanæ.

Art. I. *Quid intelligatur nomine status, & quot sint naturæ humanæ status.* 304

Artic. II. *Qui sint status naturæ humanæ, qui extiterunt; & in quo consistant.* 304

Art. III. *In quo consistat status naturæ puræ, & an possit dari.* 305

Art. IV. *Quis sit status naturæ lapsæ, non tamen reparatæ: & an sit possibilis.* 305

Art. V. *In quo consistat status naturæ integræ: & vtrum sit possibilis.* 306

Art. VI. *Qualis sit distinctio statuum naturæ humanæ.* 306

DISPVTATIO III.

De necessitate gratiæ ad cognitionem veri.

Art. I. *Quædam prænotantur.* 307

Art. II. *Vtrum homo possit aliquod verum naturale speculatiuum, distributiuè sumptum sine gratia cognoscere.* 307

Art. III. *Soluuntur obiectiones.* 308

Art. IV. *Vtrum homo potentiâ physicâ quodcumque verum naturale speculatiuum, collectiuè sumptum possit cognoscere sine Dei gratia.* 309

Art. V. *Vtrum homo potentiâ morali possit quodcumque verum naturale speculatiuum collectiue sumptum cognoscere sine gratia.* 310

Art. VI. *Soluuntur duo dubia.* 310

Art. VII. *Vtrum homo possit cognoscere absque gratia aliquod verum practicum ordinis naturæ.* 311

Art. VIII. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 312

Art. IX. *Vtrum homo in statu naturæ lapsæ possit solis propriis viribus elicere circa veritates practicas cogitationem congruam ad mouendam voluntatem, vt habeat bonum affectum.* 313

DISPVTATIO IV.

De necessitate gratiæ ad efficiendum bonum opus morale naturalis ordinis.

Art. I. *Vtrum homo nullâ vel leui tantùm tentatione imminente possit absque gratia velle efficere aliquod opus bonum morale naturalis ordinis.* 314

Art. II. *Soluuntur responsiones aduersariorum aduersus confirmationem nostræ propositionis.* 316

Art. III. *Soluitur primum fundamentum aduersariorum ex auctoritate desumptum.* 317

Art. IV. *Soluuntur fundamenta aduersariorum ex ratione desumpta.* 318

DISPVTATIO V.

De necessitate gratiæ ad vincendas tentationes.

Art. I. *An homo in statu naturæ corruptæ possit ex solis naturæ suæ viribus superare leuem tentationem contrariam legi naturæ.* 319

Art. II. *Soluuntur fundamenta aduersariorum ex auctoritate desumpta.* 321

Art. III. *Soluuntur fundamenta aduersariorum ex ratione desumpta.* 321

Art. IV. *Vtrum ad vincendas singulas graues tentationes occurrentes contra legem naturæ in statu naturæ lapsæ, necessarium sit speciale aliquod auxilium gratiæ.* 322

Art. V. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 324

Art. VI. *Ex dictis circa moralem impotentiam superandi graues tentationes nonnulla colliguntur.* 326

Art. VII. *Soluitur dubium.* 328

DISPVTATIO VI.

De necessitate gratiæ ad diligendum Deum super omnia, vt auctorem naturæ.

Art. I. *Quædam prænotantur.* 328

Art. II. *Vtrum homo in statu naturæ integræ possit solis naturæ viribus Deum diligere super omnia vt auctorem naturæ.* 329

Art. III. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 330

Art. IV. *Vtrum homo in statu puræ naturæ possit solis suis viribus diligere super omnia Deum vt auctorem naturæ.* 331

Art. V. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 332

Art. VI. *Vtrum homo in statu naturæ lapsæ, reparatæ tamen, possit solis naturæ suæ viribus diligere Deum super omnia vt auctorem naturæ.* 334

Art. VII. *Probatur eadem veritas alterâ ratione.* 335

Art. VIII. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 335

Art. vltimus. *Consectarium ex suprà dictis.* 337

DISPVTATIO VII.

De necessitate gratiæ ad obseruationem præceptorum legis naturæ.

Art. I. *Quædam prænotantur.* 338

Art. II. *Vtrum homo tam in natura corrupta quam in pura, possit ex solis suis viribus seruare omnia præcepta legis naturæ sumpta collectiuè.* 340

Art. III. *Probatur eadem veritas.* 341

Art. IV. *Soluuntur fundamenta aduersariorum ex auctoritate desumpta.* 342

Art. V. *Soluuntur fundamenta aduersariorum ex ratione desumpta.* 344

Art. VI. *Soluuntur quædam dubia.* 347

Art. VII. *Quænam sit illa gratia, quâ homo in statu naturæ corruptæ indiget ad obseruandum quoad substantiam omnia præcepta legis naturæ, sumpta collectiuè, naturâ illius integræ obseruationis præcisè secundùm se spectatâ.* 348

Art. VIII. *An ad obseruationem præceptorum naturalium, spectato rerum ordine, quem Deus instituit, necessaria sit gratia habitualis.* 349

Art. IX. *Probatur eadem veritas ratione.* 350

Art. X. *Soluuntur obiectiones aduersariorum.* 350

Art. XI. *An gratia habitualis requisita ad integram obseruationem præceptorum legis naturæ habeat se ad illam antecedenter, vel concomitanter.* 352

DISPVTATIO VIII.

De necessitate gratiæ ad euitationem peccatorum.

Art. I. *Vtrum iustus possit ex sola sua habituali gratia cum generali auxilio supernaturali illi correspondente euitare per longum aliquod tempus peccatum mortale oppositum legi naturæ.* 353

Art. II. *Probatur eadem veritas ratione.* 354

Art. III. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 354

Art. IV. *Vtrum iustus, per suam habitualem gratiam & auxilia specialia ei ordinariè correspondentia, possit euitare omnia peccata venialia, saltem per aliquod breue tempus.* 356

Art. V. *Vtrum iustus, cum habituali gratia & auxiliis ei respondentibus, possit per aliquod longum tempus vitare omnia peccata venialia.* 356

Art. VI. *Soluuntur obiectiones.* 357

Art. VII. *Vtrum homo iustus possit esse in tanta habituali gratia, vt cum auxiliis ei correspondentibus possit, etiam citra aliquod speciale priuilegium, euitare per longum tempus vel per totam vitam, peccata venialia.* 358

Art. VIII. *Vtrum iustus ex speciali priuilegio Dei possit per longum tempus, seu per totam vitam euitare omnia peccata venialia, & an illud priuilegium fuerit alicui concessum.* 359

Art. vlt. *Soluuntur nonnulla dubia.* 360

DISPVTATIO IX.

De necessitate gratiæ excitantis & adiuuantis ad exercendum singulos actus supernaturales quoad substantiam.

Art. I. *Vtrum iustus indigeat speciali auxilio supernaturali excitantis & adiuuantis gratiæ supernaturalis, ad exercendum quoad substantiam singulos actus entitatiuè supernaturales.* 361

Art. II. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 363

DISPVTATIO VLTIMA.

De necessitate gratiæ ad perseuerandum.

Art. I. *Vtrum homo in gratia constitutus indigeat adhuc alio speciali auxilio ad perseuerandum in gratia vsque in finem vitæ.* 364

Art. II. *Soluuntur obiectiones.* 366

Art. III. *Vtrum habitualis gratia iusto sufficiat, vt perseueret vsque ad finem vitæ, etiam per breue aliquod tempus.* 358

Art. IV. *Soluuntur tria dubia.* 369

Art. V. *Vtrum quilibet iustus habeat moralem potentiam, vt accipiat à Deo speciale donum, quo de facto perseueret.* 370

Art. VI. *Soluuntur obiectiones aduersariorum.* 371

AD QVÆSTIONEM CX.

DISPVTATIO I.

De natura & essentia gratiæ.

Art. I. *Vtrum gratia sit propriè qualitas.* 373

Art. II. *Vtrum gratia sanctificans reponatur in prædicamento qualitatis Aristotelicæ.* 373

Art. III. *Vtrum gratia sanctificans & charitas sint duo habitus realiter distincti.* 374

Art. IV. *Probatur eadem veritas ratione.* 375

Art. V. *Soluuntur responsiones aduersariorum ad rationem superiori articulo allatam.* 376

Art. VI. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 378

Art. VII. *An habitus charitatis & gratiæ distinguantur solo nomine; vel formaliter, aut virtualiter.* 380

DISPVTATIO II.

De subiecto gratiæ sanctificantis.

Art. I. *Quodnam sit subiectum proximum inhæsionis gratiæ sanctificantis.* 381

Art. II. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 382

AD QVÆSTIONEM CXI.

DISPVTATIO I.

De diuisione gratiæ in gratis datam & gratum facientem.

Art. I. *Quædam prænotantur.* 383

Art. II. *Vtrum gratia diuidatur in gratis datam, & gratum facientem.* 384

Art. III. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 385

Art. IV. *Quædam ex dictis inferuntur.* 387

DISPVTATIO II.

De diuisione gratiæ in gratiam operantem & cooperantem.

Art. I. *Quædam prænotantur.* 388

Art. II. *Vtrum detur gratia operans.* 388

Art. III. *Vtrum gratia operans sit aliqua qualitas transiens, quâ voluntas applicetur ad consentiendum, aut virtus intellectus, & voluntatis compleatur.* 389

Art. IV. *In quo consistat gratia operans.* 390
Art. V. *Quomodo illi actus, in quibus consistit gratia operans, sint à nobis & à Deo.* 391
Art. VI. *Soluuntur tria dubia.* 393
Art. VII. *An & quid sit gratia cooperans.* 395
Art. VIII. *Soluitur obiectio.* 396
Art. IX. *Quomodo gratia operans & cooperans inter se distinguantur.* 397
Art. X. *Vtrum diuisio gratiæ in operantem & cooperantem sit legitima & adæquata.* 397

DISPVTATIO III.
De diuisione gratiæ in sufficientem, & efficacem.
Art. I. *Vtrum gratia actualis rectè diuidatur in sufficientem & efficacem.* 399
Art. II. *Eadem veritas probatur ex Conciliis & Patribus.* 401
Art. III. *Eadem veritas probatur ratione.* 401
Art. IV. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 401

DISPVTATIO IV.
De iis, quibus confertur gratia sufficiens.
Art. I. *Vtrum paruulis sine baptismo morientibus detur gratia sufficiens.* 402
Art. II. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 403
Art. III. *Vtrum infideles, qui nunquam audiuerunt prædicationem fidei, habeant auxilium sufficiens ad salutem.* 404
Art. IV. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 405
Art. V. *Vtrum obdurati & excæcati habeant auxilium gratiæ sufficiens.* 406
Art. VI. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 407
Art. VII. *Soluuntur fundamenta desumpta ex Patribus.* 407
Art. VIII. *Vtrum omnes adulti habeant auxilium sufficiens circa tentationes & pericula.* 408

DISPVTATIO V.
De essentia gratiæ sufficientis & efficacis.
Art. I. *Quid sit, & in quo consistat ratio gratiæ sufficientis.* 410
Art. II. *Quid sit gratia efficax, & ad quid requiratur.* 411
Art. III. *Quomodo gratia efficax distinguatur à sufficienti.* 412
Art. IV. *Inferuntur ex dictis corollaria.* 415

DISPVTATIO VI.
De dependentia gratiæ efficacis in actu primo spectatæ, à consensu voluntatis.
Art. I. *Vtrum efficacia gratiæ operantis formaliter sumpta sit à libero consensu voluntatis.* 416
Art. II. *Eadem veritas probatur ratione.* 417
Art. III. *Soluuntur fundamenta Molinæ.* 417

DISPVTATIO VII.
De dependentia gratiæ efficacis à prædeterminatione physica.
Art. I. *Vtrum efficacia gratiæ operantis consistat in physica prædeterminatione ad bonum actum.* 419
Art. II. *Probatur eadem veritas ex Patribus* 420
Art. III. *Probatur eadem veritas ex Conciliis.* 420
Art. IV. *Probatur eadem veritas ratione.* 421
Art. V. *Soluuntur leuiores responsiones aduersariorum contra rationem superiori articulo allatam.* 422
Art. VI. *Soluuntur tres aliæ grauiores aduersariorum responsiones.* 422
Art. VII. *Probatur veritas nostræ propositionis altè à ratione.* 423
Art. VIII. *Soluuntur leuiora aduersariorum fundamenta.* 425
Art. IX. *Soluuntur firmiora aduersariorum fundamenta.* 425
Art. X. *Soluuntur reliqua aduersariorum fundamenta.* 426
Art. vlt. *Soluitur dubium.* 429

DISPVTATIO VIII.
De dependentia gratiæ efficacis in actu primo à congruitate & contemperatione.
Art. I. *Vtrum efficacia gratiæ operantis, vt distincta à sufficienti, consistat in quadam congruitate & contemperatione, quam habeat cum homine vocato.* 429
Art. II. *Probatur eadem veritas ratione.* 431
Art. III. *Eadem veritas illustratur duplici exemplo.* 432
Art. IV. *Soluuntur fundamenta aduersariorum aduersus doctrinam articulo primo traditam.* 432
Art. V. *Ex dictis infertur conciliatio infallibilitatis gratiæ cum libero consensu hominis vocati.* 434

DISPVTATIO IX.
De dependentia gratiæ efficacis in actu primo à scientia media.
Art. I. *Num efficacia gratiæ excitantis sit ex intrinseca ratione ipsius gratiæ, an ex aliqua scientia.* 438
Art. II. *Probatur eadem veritas ratione.* 439
Art. III. *Soluuntur obiectiones.* 440
Art. IV. *Vtrum efficacia & infallibilitas operandi consensum conueniat tantùm gra-*

tiæ, prout illa subest diuinæ scientiæ mediæ. 441
Art. V. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 445

DISPVTATIO VLTIMA.
De dependentia gratiæ efficacis in actu secundo à libero voluntatis consensu.

Art. I. *An efficacia gratiæ vocantis in actu secundo spectata pendeat à voluntatis libero arbitrio.* 446
Art. II. *Soluitur dubium.* 447
Art. III. *Soluuntur duo dubia.* 448

AD QVÆSTIONEM CXII.

DISPVTATIO I.
De causa efficiente gratiæ.

Art. I. *Vtrum solus Deus sit causa gratiæ, prout de facto & ordinariè confertur.* 450
Art. II. *An per absolutam Dei potentiam creatura aliqua possit esse completa principalis causa gratiæ habitualis.* 451

DISPVTATIO II.
De modo productionis gratiæ.

Art. I. *Quædam ad intelligentiam sequentis articuli prænotantur.* 452
Art. II. *An gratia habitualis à Deo creetur, an verò educatur è sui subiecti potentia.* 453
Art. III. *Soluuntur fundamenta ex auctoritate desumpta.* 455
Art. IV. *Soluuntur fundamenta ex ratione petita.* 455

DISPVTATIO III.
De dispositione ad primam gratiam actualem, seu præuenientem.

Art. I. *Vtrum homo ex solis naturæ viribus possit aliquod opus efficere, quod pertineat ad obtinendum primam gratiam.* 457
Art. II. *Soluuntur fundamenta Semipelagianorum.* 458
Art. III. *Vtrum homo ex solis naturæ viribus possit per aliquem actum bonum meritoriè de congruo sese disponere ad primam gratiam.* 459
Art. IV. *An boni & honesti actus naturalis ordinis sint aliqua conditio sine qua non, aut aliquod remouens prohibens ad accipiendum primam gratiam.* 460
Art. V. *Vtrum facienti quod in se est, Deus det infallibiliter gratiam.* 462
Art. VI. *Probatur veritas superioris articuli auctoritate sancti Augustini.* 463
Art. VII. *Probatur eadem veritas ex condemnatione hæresis Semipelagianæ.* 464
Art. VIII. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 465
Art. IX. *Vtrum Deus homini facienti quod in se est ex viribus gratiæ det infallibiliter illam gratiam, cui hæc prior gratia subordinatur.* 467

DISPVTATIO VLTIMA.
De comparatione gratiæ habitualis per ordinem ad suam intentionem.

Art. I. *Vtrum gratia sit maior in vno quàm in alio.* 467
Art. II. *Proponuntur fundamenta hæreticorum, & incidens dubium soluitur.* 468

AD QVÆSTIONEM CXIII.

DISPVTATIO I.
De nomine iustificationis.

Art. I. *Variæ significationes nominis* iustificatio. 469
Art. II. *Vtrum nomen* iustificatio *sumatur aliquando in scriptura pro iustitia, & pro eius incremento.* 469
Art. III. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 471
Art. IV. *Soluitur dubium.* 471

DISPVTATIO II.
De definitione & diuisione iustificationis.

Art. I. *Quotuplex sit iustificatio.* 471
Art. II. *Quid sit iustificatio.* 472

DISPVTATIO III.
De dispositionibus ex parte hominis ad iustificationem.

Art. I. *Vtrum ex parte hominis requirantur aliquæ dispositiones ad iustificationem.* 473
Art. II. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 474

DISPVTATIO IV.
De fide ad iustificationem requisita, seu de dispositione ex parte intellectus ad iustificationem requisita.

Art. I. *An fides tanquam dispositio ad iustificationem requiratur.* 475
Art. II. *Quæ & qualis fides ad iustificationem requiratur.* 476
Art. III. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 477
Art. IV. *Quinam actus fidei sit prærequisitus ad iustificationem.* 478
Art. V. *Probatur eadem veritas ratione.* 479
Art. VI. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 479
Art. VII. *An ea fides specialis promissionis, quâ quis in particulari credit peccata sibi esse remissa propter Christum, sit ea, quæ ad iustificationem prærequiratur.* 481
Art. VIII. *Probatur eadem veritas ex Patribus.* 482
Art. IX. *Probatur eadem veritas ex ipso Caluino.* 482
Art. X. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 483

Art. vlt. *An fides in adulto ad iustificationem prærequisita, sit ea, quæ proprie est dogmatica seu Catholica.* 485

DISPVTATIO V.

De dispositionibus requisitis ex parte voluntatis in adulto ad iustificationem.

Art. I. *Quæ dispositiones requirantur ex parte voluntatis ad iustificationem adulti impij extra sacramentum.* 485

Art. II. *Quænam è dispositionibus enumeratis sint necessariæ, quæ tantùm vtiles ad iustificationem impij.* 487

Art. III. *An actus ad iustificationem dispositiui debeant esse supernaturales & liberi.* 487

Art. IV. *Soluitur dubium.* 489

Art. V. *Vtrum prædicti actus dispositiui debeant esse actu, dum adultus iustificatur in sacramento.* 489

Art. VI. *An actus dispositiui ad iustificationem sint tales, vt ad positionem vltimi illorum, habitus gratiæ sequatur infallibiliter, & an causent illum.* 490

Art. VII. *Vtrum actus isti vltimò dispositiui ad gratiam iustificationis, nempe dilectio Dei & contritio, sint efficienter ab habitu iustificantis gratiæ.* 491

Art. VIII. *Posterior pars propositionis articuli superioris probatur auctoritate Concilij Tridentini.* 492

Art. IX. *Probatur eadem veritas ratione.* 493

Art. X. *Probatur eadem veritas duabus aliis rationibus.* 494

Art. XI. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 495

DISPVTATIO VI.

De iis, quæ in iustificatione continentur formaliter.

Art. I. *Vtrum iustificatio impij contineat remissionem, seu veram ablationem & abolitionem peccatorum, ita vt nihil culpæ remaneat.* 497

Art. II. *Probatur eadem veritas ratione.* 498

Art. III. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 499

Art. IV. *Vtrum iustificatio vltra remissionem peccatorum contineat interiorem hominis renouationem.* 500

Art. V. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 502

Art. VI. *An in iustificatione sumptâ adæquatè reperiantur duæ mutationes realiter distinctæ.* 503

Art. VII. *Soluuntur duo dubia.* 504

DISPVTATIO VII.

De ratione formali nostræ iustificationis.

Art. I. *Vtrum increata & essentialis iustitia Dei sit forma nostræ iustificationis.* 505

Art. II. *Soluuntur fundamenta Osiandri.* 505

Art. III. *Lutheranorum & Caluinistarum circa iustificationem hæresis exponitur.* 506

Art. IV. *Vtrum sola fides sit instrumentum nostræ iustificationis accipiendæ.* 506

Art. V. *Probatur eadem veritas ratione.* 507

Art. VI. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 508

Art. VII. *Soluuntur fundamenta ex Patribus desumpta.* 508

Art. VIII. *Soluuntur fundamenta ex ratione petita.* 510

Art. IX. *Vtrum causa formalis nostræ iustificationis sit iustitia Christi, vel eius operum, nobis imputata, aut gratia formaliter nobis inhærens.* 511

Art. X. *Refelluntur nonnullæ responsiones aduersariorum aduersus allatam rationem.* 512

Art. XI. *Probatur ampliùs nostra propositio triplici ratione.* 512

Art. XII. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 513

Art. XIII. *Soluuntur fundamenta hæreticorum ex auctoritate Patrum desumpta.* 514

Art. XIV. *Soluuntur fundamenta ex ratione petita.* 516

Art. XV. *Vtrum homines sint formaliter iusti per iustitiam Christi Domini nobis imputatam vt complentem insufficientiam & imperfectionem iustitiæ nobis inhærentis.* 518

DISPVTATIO VIII.

De ratione formali iustificationis per ordinem ad actum, vel habitum.

Art. I. *Vtrum iustitia illa, seu gratia, quæ est formalis causa nostræ iustificationis in sacramento, sit actus vel habitus.* 519

Art. II. *Vtrum iustificatio adulti extra sacramentum fiat formaliter de facto per actum, an per habitum.* 520

Art. III. *Probatur eadem veritas ratione.* 521

Art. IV. *Soluuntur fundamenta ex auctoritate Scripturæ & Patrum desumpta.* 523

Art. V. *Soluuntur fundamenta ex ratione petita.* 524

Art. VI. *Vtrum actus dilectionis Dei & contritionis de peccatis sint sufficientes ex se, vt sint causa formalis iustificationis adulti extra sacramentum.* 526

Art. VII. *An ex actu dilectionis vel contritionis & habitu gratiæ coalescat totalis causa*

nostra iustificationis. 527
Art. VIII. *Soluuntur tria dubia.* 528

DISPVTATIO IX.

De iis, quæ infunduntur in iustificatione.

Art. I. *An in iustificatione cum gratia infundantur fides & spes.* 530
Art. II. *An in iustificatione infundantur habitus virtutum moralium.* 530
Art. III. *An in iustificatione præter gratiam, & virtutes morales, & theologicas, infundantur alia dona ab illis distincta.* 531

DISPVTATIO X.

De iustificatione hominis per ordinem ad aliquid extrinsecum.

Art. I. *Vtrum habitualis gratia sic ex se sufficiat ad iustificandum, vt vltra illam non sit opus aliquo fauore extrinseco.* 532
Art. II. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 533
Art. III. *Vtrum homo possit iustificari per solam extrinsecam condonationem peccatorum absque aliqua forma sibi inhærente.* 535
Art. IV. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.* 536
Art. V. *Vtrum Deus per potentiam suam absolutam possit hominem iustificatum, etiam sine infusione gratiæ habitualis, acceptare ad gloriam.* 536
Art. VI. *Soluuntur nonnulla dubia.* 537

DISPVTATIO XI.

De oppositione gratiæ cum peccato mortali.

Art. I. *Vtrum habitus gratiæ possit de absoluta Dei potentia esse cum mortali peccato habituali.* 540
Art. II. *Soluitur primum fundamentum aduersariorum.* 542
Art. III. *Soluuntur reliqua fundamenta aduersariorum.* 544
Art. IV. *Vtrum repugnet morali contradictione Deum conseruare in eodem subiecto, peccatum mortale simul cum habitu gratia.* 546

DISPVTATIO XII.

De certitudine iustificationis per ordinem ad nostram cognitionem.

Art. I. *An aliquis certitudine fidei possit esse certus de sua iustificatione.* 547
Art. II. *Probatur eadem veritas ratione.* 548
Art. III. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 548
Art. IV. *Vtrum quis certitudine scientiæ possit scire se esse in gratia.* 549
Art. V. *Vtrum quis possit habere eam certitudinem de sua iustitia, quæ excludat omnem dubitationem, aut eam certitudinem coniecturalem, quæ expellat omnem anxietatem.* 550

DISPVTATIO XIII.

De excellentia iustificationis præ cæteris Dei operibus, & breuitate temporis, quo ea perficitur.

Art. I. *Vtrum iustificatio sit opus miraculosum.* 551
Art. II. *Vtrum iustificatio sit maximum opus Dei.* 551
Art. III. *An iustificatio fiat in instanti, & quis sit eius ordo.* 552

AD QVÆSTIONEM CXIV.

DISPVTATIO I.

De nomine & diuisione meriti.

Art. I. *Quid sit meritum & quotuplex.* 553
Art. II. *An detur meritum de congruo, & quæ requirantur conditiones ad illud.* 553

DISPVTATIO II.

De conditionibus meriti de condigno.

Art. I. *Vtrum ad meritum de condigno requiratur promissio seu pactum Dei.* 554
Art. II. *Soluuntur duo dubia.* 555
Art. III. *Quæ conditiones ad meritum de condigno requirantur ex parte merentis.* 555
Art. IV. *Quæ conditiones requirantur ex parte operis ad meritum de condigno.* 556
Art. V. *An & quomodo opus debeat esse supernaturale ad meritum de condigno.* 558
Art. VI. *Soluuntur quædam dubia.* 561

DISPVTATIO III.

De iis, quæ homo sibi mereri potest.

Art. I. *Vtrum homo possit sibi mereri de condigno primam gratiam.* 563
Art. II. *Vtrum homo possit sibi mereri remissionem culpæ & pœnæ.* 564
Art. III. *Vtrum homo possit sibi mereri de congruo primam gratiam sanctificantem.* 565
Art. IV. *Soluitur dubium.* 566
Art. V. *Vtrum homo possit sibi mereri perseuerantiam de condigno.* 567
Art. VI. *Vtrum homo de congruo possit sibi mereri donum perseuerantiæ.* 568

Art. VII. *Vtrum iustus poßit sibi mereri de condigno vitam æternam.* 568

Art. VIII. *Soluuntur fundamenta hæreticorum.* 569

Art. IX. *Vtrum iustus poßit sibi mereri bona temporalia, & quomodo.* 572

DISPVTATIO IV.

De iis, quæ iustus potest mereri alteri.

Art. I. *Vtrum iustus poßit alteri mereri primam gratiam.* 573

Art. II. *Vtrum iustus poßit alteri mereri bona temporalia.* 574

SVMMA PRIVILEGII.

REGIS Christianissimi LVDOVICI XIII. priuilegio cautum est, ne quis *Disputationes in Summam Theologicam sancti Thomæ, auctore* NICOL. YSAMBERTO *Aurelio, Doctore ac Socio Sorbonico, & regio sacræ Theologiæ in Academia Parisiensi Professore:* quouis charactere, aut formâ excudere, aut alibi excusas vendere, alióve quolibet modo compendioso distrahere, vel exponere possit, intra viginti annos computandos à die absolutæ primæ editionis, præter Dionysium de la Noüe Bibliopolam Parisiensem, sub pœna confiscationis librorum, & mulctæ trium millium librarum turonensium, aliarúmque contra eiusmodi fraudatores definitarum in fusiore diplomate eiusdem Christianissimæ Maiestatis, dato Parisiis decimâ sextâ die Martij, anno salutis 1638. Et regni ipsius inuictissimi Regis 28.

Subsignato, DENISOT.

Illud porrò priuilegium in Societatem Typographicam librorum Officij Ecclesiastici iussu Regis constitutam translatum est, an. 1646. die 22. Nouembris.

Prima editio disputationum in Primam secundæ sancti Thomæ absoluta fuit Nonis Iunij anno 1648.

APPROBATIO.

NOS, qui ſubſcripſimus in ſacrâ Theologiæ Facultate Doctores Sorbonici, teſtamur *Diſputationes in Summam Theologicam ſancti Thomæ, Auctore* NICOL. YSAMBERTO *Aurelio, Doctore Sorbonico*, à nobis accuratè perlectas, nihil ab orthodoxâ fide, Chriſtianiſque moribus alienum complecti, omnia verò ſublimioris ſapientiæ ſtudioſis perutilia exhibere: Datum Pariſiis anno Domini milleſimo ſexcenteſimo triceſimo octauo, die ſeptima Martij.

HABERT. LE MOYNE.

TRACTA-

TRACTATVS DE LIBERO ARBITRIO.

I. ## DISPVTATIO PRIMA.

De nomine liberi arbitrij.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid significet hoc nomen liberum arbitrium.

NOMEN *liberi arbitrij*, secundùm communem hominum notionem nihil aliud significat, quàm *liberam in agendo voluntatem*; ad quam, quia duo concurrunt, vnum ex parte intellectus, scilicet *iudicium* aliquod de re voluntati proposita; alterum ex parte voluntatis nimirum *electio*: volunt Ruardus Tapper art. 7. Louaniensi post principium, Fonseca 9. Metaph. ad cap. 2. quæst. 3. sect. 4. & aliqui recentiores, ad eiusmodi
II. actuum coniunctionem exprimendam, nomen *liberi arbitrij* esse impositum; ita vt posteriori particulâ significetur *potentia elicitiua iudicij*, est enim *arbitrari*, idem, quod *iudicare*; priori verò *potentia elicitiua electionis*, quomodo Aristoteles 6. Ethic. cap. 2. ait electionem dici posse *appetitum intellectiuum* vel *intellectum appetitiuum*, cùm tamen non sit formaliter intelligendi actus.

Melior tamen est sancti Thomæ sententia 1. parte quæst. 83. art. 3. quam etiam plerique recentiorum sequuntur: nomen hoc *liberi arbitrij*, *solam potentiam liberam voluntatis denotare*: cuius actus est *electio*; quæ quidem electio, quia est *conclusio quædam* seu *determinatio consilij*, & *iudicium quoddam*, iure sibi vendicat, nomen hoc *arbitrij*; & quia est à voluntate, vt agente liberè, dicitur *liberum*, est enim electio, quasi iudicium quoddam, & arbitrium, quo ipsa voluntas rem vnam præ alia amplectitur; vt loco citato notat S. Thomas.

Confirmatur autem hæc nominis expositio tam ex Patribus, quàm ex communi loquendi modo hominum, qui dum de sola voluntate potentia elicitiua electionis loquuntur, nomen *liberi arbitrij* ei accommodant. Sic sanctus Ambrosius lib. 2. *de fide* cap. 3. Augustinus lib. *de*
A *gratia & libero arbitrio* cap. 2. Conc. Arausic. can. 13. vocant *liberum voluntatis arbitrium*: sic vulgò dicimus, *in meo arbitrio est hoc facere vel omittere*. III.

Notant autem Bellarm. lib. 3. *de gratia & libero arbitrio* cap. 2. Fonseca suprà, dici potiùs *arbitrium*, quàm *iudicium*: quia arbitri in ferenda sententia liberiores sunt iudicibus, cùm iudices strictis legibus aut consuetudinibus stare debeant; arbitri verò non item, sed ferre possunt sententiam prout volunt; nec ab eis, sicut à iudicibus datur prouocatio.

ARTICVLVS II.

A qua libertate liberum arbitrium ita appelletur: seu quæ libertas ad liberum arbitrium sit sufficiens.

NOTANDVM quoad præsentem difficultatẽ, triplicem posse distingui libertatem: prima IV.
est *à seruitute*, seu quæ opponitur seruituti, secun-
B dùm quam ij dicuntur *liberi*, qui conditione non sunt serui: 2ª. *à coactione*, seu quæ opponitur *coactioni*, secundùm quam illi dicuntur *liberi*, seu liberè agere, qui voluntariè & sponte, id est secundùm suam propriam inclinationem faciunt, quod faciunt; esto id faciant necessariò; Sic dicunt aliqui patrem in diuinis generare filium *liberè*, non *coactè*, iuxta illud; *hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*; licèt non possit Deus Pater illum non generare: quia vt communiter docent Theologi *in diuinis omnia ad intrà sunt necessaria*. 3ª. denique libertas est *à necessitate*, seu quæ opponitur necessitati, secundùm quam ij dicuntur *liberi*, seu agere liberè, qui non tantùm sponte agunt, sed tam liberè agunt, vt etiam possint non agere, si velint, licèt habeant omnia ad agendum requisita.

Recensent alij plures modos libertatis, vt *à peccato*, *à miseria*, *à Diabolo*, *à lege*, *à iustitia*; & similes alios, quorum passim meminit sacra scriptura: sed videntur potiùs metaphorici, quàm proprij; vnde ad primam libertatis speciem mox assignatam satis commodè reuocari possunt.

Notandum 2º. libertatem *à necessitate* adhuc esse duplicem, vnam *contradictionis*, seu *quoad exercitium*, quâ facultas ex se est potens elicere

I. actum, & non elicere; alteram *contrarietatis*, seu *quoad specificationem actus*, quâ facultas est ex se potens non tantùm elicere actum, vel non elicere, sed etiam elicere actum omninò contrarium, vt odium, vel amorem exercere. His suppositis,

Quæstio est, quænam ex omnibus istis libertatibus requiratur in libero arbitrio, & à qua illarum dicatur voluntas *libera*. Conueniunt omnes primam libertatem, quæ est *à seruitute*, nihil facere ad liberum voluntatis arbitrium, cùm & serui homines habeant voluntatem, non minùs liberam quoad suos proprios actus, quàm homines liberæ conditionis; præsertim cùm comparatione Dei simus omnes serui, & quoad perfectiones naturales ex vi seruitutis, aut liberæ conditionis, nulla ponatur distinctio inter hominem liberum & seruum. Sola controuersia inter nos & hæreticos est de reliquis duabus libertatibus:

II. illi enim, quia vident scripturam & Patres admittere liberum arbitrium, ne videantur ab illis dissidere; illud quidem admittunt, sed quod sit tantùm liberum libertate *à coactione*, seu oppositâ coactioni. Ita Bucerus lib. *de concordia doctrinæ* nititur conciliare Lutherum negantem liberum arbitrium in suo libro, quem inscripsit *de seruo arbitrio*: ita Caluinus lib. 2. *suarum institut.* cap. 2. §. 7. Contra quos

Sit ista propositio: *ad liberum arbitrium requiritur libertas* à necessitate, *& ad illud libertas* à coactione *est insufficiens*. Propositio est de fide: Probatur 1. ex sacris literis, quæ vt ostendant plenam hominis libertatem, solent illam explicare per libertatem *à necessitate*, quâ potest alterutrum eligere: Deuter. 30. *Testes inuoco hodie cœlum & terram, quòd proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu viuas & semen tuum.* Isaiæ

III. 1. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Quòd si nolueritis* &c. 2. Regum 24. cap. vbi agitur de pœna peccati Dauid ob numeratum populum. *Hæc dicit Dominus: trium tibi datur optio, elige vnum quod volueris ex his, vt faciam tibi*, & paulò pòst, *nunc ergo delibera*, & alibi passim, vbi datur optio eligendi vnum oppositorum, vt Danielis 13. Susannæ, *si hoc egero mors mihi est, si autem non egero, non effugiam manus vestras*: quâ deliberatione præmissâ sequitur hæc electio Susannæ, *sed melius mihi est absque opere incidere in manus vestras, quàm derelinquere legem Domini.*

Item ex Conc. Trident. sess. 6. can. 4. vbi ait liberum arbitrium à Deo excitatum & vocatum posse consentire & dissentire: & cap. 5. eiusdem

IV. sessionis explicat illam libertatem per libertatem ad opposita.

Probatur ex Patribus: sancto Hieronymo epistola ad Hedibiam quæst. decimâ, *Deus*, inquit, *dedit arbitrij libertatem, vt faciat vnusquisque quòd vult siue bonum siue malū.* S. Basilio homiliâ *quòd Deus non sit auctor malorum*; *Habet* (inquit de creatura rationali) *liberam in agendo vitam & insitam optandi potestatem, aut Deum sequi, aut ab eo remoueri*: S. Chrysostomo homil. *de proditione Iudæ*: *Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit, electionis liberum donauit arbitrium.* S. Augustino lib. 2. *de peccatorum meritis* cap. 18. ait liberum voluntatis arbitrium *huc atque illuc flecti*, lib. 3. *de libero arbitrio* cap. 1. & sequentibus totus in eo est, vt ostendat necessitatem repugnare libertati arbitrij. Vnde etiam Caluinus loco citato §. 9. dum vult diminuere Patrum auctoritates pro libero arbitrio, ait eos ambiguè & variè esse loquutos; à qua tamen nota vnum excipit S. Augustinum, quæ tamen nota Caluini patet falsa, tam ex dictis, quàm ex dicendis. V.

Item ex S. Bernard. serm. 81. *in Cantica*, vbi explicans rationem libertatis in eo esse, quòd possit flecti ad vtrumlibet, sic concludit, *vnde & liberum nominatur arbitrium, quòd liceat versari in his pro arbitrio voluntatis.*

Item ex omnibus Scholasticis 2. sententiarum dist. 25. S. Thoma 1. parte quæst. 83. & Philosophis in libris ethicorum & *de anima*: vnde etiam S. Thomas tam veram affirmat esse nostram sententiam, vt dicat contrariam non solùm esse hæresim apud Theologos, sed etiam apud Philosophos quæst. 6. *de malo* articulo vnico.

Probatur etiam ratione: quia, vbicumque est consultatio, ibi debet esse libertas *à necessitate*: consultatio enim non est de *iis*, quæ necessariò fiunt: quia vt rectè ait S. Damascenus lib. 2. *de fide Orthodoxa* cap. 25. *Ad quid homo vtitur consilio, si nullius sit actionis dominus*: sed datur consultatio & consilium pro exercendis actibus liberi arbitrij, vt docent Philosophi, & probat experientia: ergo & in illo includitur libertas *à necessitate*, & non tantùm *à coactione*. VI.

Deinde: cuicunque competit laus vel vituperium, pœna vel præmium, ab eo debet abesse necessitas; quia vt ait Tertul. lib. 2. *contra Marcionem, nec boni, nec mali merces iure pensaretur ei, qui aut bonus, aut malus necessitate fuisset inuentus, non voluntate*; quod etiam habet S. August. lib. 1. *de libero arbitrio* cap. 12. sed actibus liberi arbitrij competit laus vel vituperium, pœna vel præmium, vt patet de actibus studiosis & peccatis; & docet Aristoteles in ethicis; idque intelligimus solo naturæ lumine: igitur debet & ab illis abesse necessitas, & proinde includi libertas *à necessitate*. VII.

Postremò: libertas arbitrij est bonum quoddam, vt docet S. August. libro 2. *de libero arbitrio* cap. 18. & 19. & vt loquitur S. Bernardus serm. 81. in *Cantica*: *Planè diuinum quiddam præfulgens in anima, tanquam gemma in auro*, ratione cuius Tert. lib. 2. *contra Marcionem* capite 6. ait hominem dici creatum ad imaginem Dei, Geneseos 1. ergo sicut imago Dei non reperitur in brutis, sed in sola creatura rationali; ita & ipsum liberum arbitrium, si tantùm dicat libertatem *à coactione*, etiam brutis competet; cùm in illis spontaneum & voluntarium reperiatur; vt docent Philosophi cum Aristotele in Moralibus: igitur ad illud requiritur libertas plusquam *à coactione*: igitur libertas *à necessitate*. VIII.

Ex his sequitur tam libertatem *contradictionis*, quàm *contrarietatis* sufficere ad liberum arbitrium: de priori patet, quia est etiam libertas *à necessitate*, vt patet ex 2. notabili, de posteriori patet etiam ex citatis scripturæ locis pro nostra conclusione.

Articvlvs III.

Soluuntur fundamenta Hæreticorum.

Primvm fundamentum petitur ex S. August. lib. 5. *de ciuitate Dei*, cap. 10. dicente, *si illa definitur necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, vt ita sit aliquid, vel ita fiat, nescio*,

I. *cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis. Neque enim & vitam Dei & præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deum semper viuere, & cuncta præscire.*

Respondetur, sanctum Augustinum ibi distinguere duplicem necessitatem; *absolutam* vnam, quam alij vocant *antecedentem*, quia prouenit ex aliquo, quod in re prius est eo, ratione cuius est necessitas, cuiusmodi est in nobis necessitas moriendi, quod exemplum sancti Augustini ibidem; aliam verò necessitatem *conditionatam*, quam alij, vt sanctus Thomas quæst. 14. *de veritate* art. 1. in solutione ad 13. vocant *consequentiæ*; quia nascitur ex aliqua conditione, & suppositione, quæ posteriùs est in ipsâ re, quæ dicitur necessaria, qualis est illa necessitas, quâ dicitur *necessariò velle libero arbitrio: cùm volumus*, quod
II. est etiam exemplum sancti Augustini ibidem: priorem autem necessitatem tollere libertatem, posteriorem verò minimè. Et sanctus Augustinus loco in obiectione citato tantùm loquitur de hac posteriori necessitate, vt intelligitur tam ex ipsius verbis, quàm exemplis ibi allatis; *Ex verbis* quidem, *necessitas*, inquit, *secundùm quam dicimus necesse esse, vt ita sit aliquid, vel ita fiat*, id est, quæ consistit in certa quadam connexione effectus cum sua causâ, ita vt, si detur talis causa in actu, debeat etiam dari talis effectus. Ex *exemplis* etiam idem patet, maximè illo, quod mox attulimus pro necessitate conditionata; item ex alio desumpto à præscientia, quam habet Deus de futuris; scilicet, quòd Deus necessariò cognoscit futura, quia scilicet ordinauit aliqua esse futura; non autem necessariò absolutè, quia potuit nihil creare, & ex consequenti nullum futurum præscire. quod idem dicitur de intellectione
III. rerum creatarum in Deo, quam vocamus *visionis*, quam S. August. vocat *vitam Dei*.

Secundum fundamentum: Idem lib. 22. *de ciuitate Dei* capite vltimo de beatis sic loquitur. *Nec ideò liberum arbitrium non habebunt, quia peccata eos delectare non poterunt.* quod etiam repetit in enchiridio cap. 105. *homo sic erit*, inquit, *vt velle malum non possit, nec ideò carebit libero arbitrio.* & paulò pòst, *neque*, inquit, *culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, quâ beati esse sic volumus, vt esse miseri non solùm nolimus, sed nequaquam prorsus velle possimus.*

Respondetur, illis sancti Augustini auctoritatibus tantùm probari ad rationem libertatis non requiri potentiam peccandi, quod nos libenter admittimus.

IV. Tertium fundamentum: Idem libro *de natura & gratia* capite 46. docet eum, *qui necessitate constringitur, non priuari libero arbitrio*, idque duobus exemplis, vno petito ab homine, qui liberè vult beatitudinem, quam tamen vult necessariò; altero à Deo, qui liberè vult iustitiam, quam tamen non potest non velle.

Respondetur, dictum illud Pelagij, *voluntatis arbitrio ac deliberatione priuatur quidquid naturali necessitate constringitur*, non tam reprehendi à S. August. quàm in dubium vocari: ait enim S. August. *& hic nonnulla quæstio est*, vocat autem illud S. August. in dubium, quia Pelagius ibi non satis distinguebat inter voluntatem, quatenus *agit vt natura*, & ipsum liberum arbitrium. Vnde S. August. nullâ factâ mentione liberi arbitrij, sed solius voluntatis; ostendit prædictam

A sententiam Pelagij, scilicet *semper necessitatem pugnare cum voluntate*, esse falsam; cùm interdum fiat, vt sit voluntas in eo, quod tamen necessariò habetur, vt patet in iustitia respectu diuinæ voluntatis, & in beatitudine respectu nostræ voluntatis. Et pro hac solutione videri potest Ruardus Tapper art. 7. Louaniensi in responsionibus ad argumenta Caluini ex lib. 2. eiusdem Caluini aduersus Pighium: quo loco, quia Caluinus nescit distinguere inter voluntatem vt *natura est*, & voluntatem vt *libera est*, contendit fusè Caluinus necessitatem non repugnare voluntati, nec proinde libertati. V.

Quartum fundamentum petitur ex beato Prospero *contra Collatorem* cap. 19. vbi definit liberum arbitrium esse *rei sibi placitæ spontaneum appetitum.*

Respondetur ibi sumi *spontaneum* pro eo, quod
ita agit, vt tamen possit non agere, & proinde VI.
B pro *libero*, vt intelligitur ex alio loco eiusdem sancti Prosperi lib. 2. *ad capitula obiectionum Vincentianarum* in solutione ad 5. obiectionem: *Cùm potestatem*, inquit, *habuerit creatura non delinquendi, sponte deliquit*: id est *liberè*, vt significant illa verba, *potestas non delinquendi.*

Quintum petitur ex S. Bernardo serm. 81. *in cantica*, dicente quòd *voluntas in deterius mutata ipsa sibi necessitatem faciat, vt necessitas, cùm voluntaria sit, excusare non valeat voluntatem, nec voluntas cùm sit illecta, excludere necessitatem.*

Respondetur nomen *necessitatis* ibi sumi impropriè, pro vehementi aliqua inclinatione ex peccato frequenter commisso contracta; quæ facit, vt non nisi cum magna difficultate homo sese retrahat à peccato: quo sensu vulgò dicimus hominem peccato carnis valde addictum, non
C posse ab illo sese expedire. Et quòd hæc sit mens VII.
S. Bernardi patet ex antecedentibus, *interueniente*, inquit, *peccato patitur quandam vim & ipse homo, sed à voluntate, non à natura, vt ne sic quidem ingenitâ libertate priuetur*: id est, à voluntate vt *libera est*, & agit liberè, non autem vt *natura est*. Item ex consequentibus: *est*, inquit, *necessitas hæc quodammodo voluntaria, est fauorabilis quadam vis premendo blandiens, & blandiendo premens.*

Sextum petitur ex Scholasticis: 1. ex Magistro sententiarum lib. 2. distinctione 25. in littera a, *Liberum dicitur*, inquit, *arbitrium, quantum ad voluntatem, quia voluntariè moueri & spontaneo appetitu ferri potest ad ea, quæ bona vel mala indicat*: & ibidem in littera e, concludit, *liberum videtur dici arbitrium, quia sine coactione, & necessitate vales appetere, vel eligere; quod ex*
D *ratione decreuerit.* VIII.

Deinde ex S. Bonauentura 2. sentent. dist. 25. vbi ait libertatem essentialem libero arbitrio esse *libertatem à coactione*: quod etiam habet Alphonsus à *Castro* lib. *de Hæresib.* verbo, *libertas.*

Respondetur ad auctoritatem Magistri sententiarum, vt suprà ad auctoritatem S. Prosperi: Eodem etiam modo respondetur ad auctoritates S. Bonauent. & Alphonsi à *Castro*: ibi enim tres illi disertè habent voluntatem esse *liberam ad vtrumlibet*: quod est necessitatem excludere: vnde S. Bonauentura ibi ait liberum arbitrium, *vt deliberans* id est *consilians* seu *consultans*, vt ibi explicat, dicere libertatem maximè propriam libero arbitrio.

Vltimum petitur ex S. Thoma quæst. 10. *de potentia* art. 2. ad 5. vbi ait solam coactionem re-

I. pugnare naturali libertati voluntatis.

Respondetur S. Thomam ibi tantùm loqui de voluntate vt *natura est*, & non *vt libera*: quia ibi agit de illa, vt est principium Spiritus sancti, quod illi non conuenit *vt libera est*, sed *vt natura*: vt docent Theologi 1. parte; & vocat *naturalem eius inclinationem*, seu, vt ita loquar, *spontaneitatem libertatem naturalem*: ideoque sicut spontaneo & voluntario, prout distinguitur à libero, sola violentia & coactio opponitur, non autem necessitas: ita etiam rectè ait libertatem voluntatis, scilicet *naturalis*, violentiæ, vel coactioni opponi.

DISPVTATIO II.

De natura & essentia liberi arbitrij.

ARTICVLVS I.

II. *Vtrum liberum arbitrium sit actus, vel habitus.*

PRIMA propositio: *liberum arbitrium non consistit in actuali cogitatione de deliberãdo, & actuali volitione deliberandi*: propositio est contra Heruæum, quodlibeto 1. quæst. 1. Probatur: quia, Patres citati præcedenti disputatione, & alij, quando loquuntur *de libero arbitrio*, de illo loquuntur, vt de re fixa & permanente in homine, illi à natura insita, quæ etiam in dormientibus remaneat, quæque per solam cessationem ab actu non deperdatur; sed actus omnis intellectus & voluntatis est transiens, in dormientibus non remanet: Igitur liberum arbitrium non consistit in

III. prædictis actibus intellectus & voluntatis.

Deinde: ante actualem cogitationem de deliberando, & actualem volitionem deliberandi, potest dari aliquis actus liber, *electio* scilicet: ergo liberum arbitrium præcisè non consistit in illis duobus actibus. Consequentia patet: quia, essentia rei alicuius formaliter non consistit in eo, quod est ipsâ re posterius, sed primum, quod est in vnaquaque re essentialiter constituta, est ipsum eius formale.

Antecedens verò probatur: ad hoc, vt voluntas eligat, satis est, vt ei sufficienter proponatur obiectum, & talis obiecti consideratio; quia ad volendum aliquod obiectum, satis est, vt illud sit præcognitum; Atqui potest obiectum aliquod, & consideratio talis obiecti sufficienter proponi voluntati ante actualem cogitationem

IV. de deliberando, & actualem volitionem deliberandi, v. g. Angelus Deum & seipsum intelligit necessariò, etiam in primo instanti suæ creationis, vt docuimus cum S. Thoma 1. parte ad quæst. 58. & per talem actum, apprehendebat Deum & seipsum habere aliquam rationem bonitatis & conuenientiæ, nec tamen ad talem actum præcesserat in Angelo actualis cogitatio de deliberando, nec actualis volitio deliberandi; quia in talem actum cognitionis Angelicæ, cùm sit necessarius, non potest cadere deliberatio, tamen ad talem primum actum cognitionis Dei & sui ipsius, poterat sequi actus liber voluntatis, quo Deum & seipsum amaret liberè, saltem quoad exercitium, vt ad quæst. 60. 1. partis docuimus: igitur ante actualem cogitationem de deliberãdo & actualem volitionem

A deliberandi, potest dari aliquis actus liber, ac proinde formaliter non consistit liberum arbitrium in istis actibus. V.

Postremò: etiamsi daremus actualem cogitationem de deliberando, & actualem volitionem deliberandi, præsupponi ad actum liberum, in illis tamen non rectè dicitur esse formaliter liberum arbitrium: quia per liberum arbitrium omnes intelligunt aliquid, quod sit principium productiuum actionis liberæ eliciendo illam, aut imperando: Atqui actualis cogitatio de deliberando, & actualis volitio deliberandi non sunt principium productiuum actionis liberæ, sed tantùm aliquid ad illam præsuppositum: Igitur in illis actibus formaliter non consistit liberum arbitrium.

Neque est, quòd Heruæus faciat vim in hoc nomine *liberum arbitrium*, quod actum significat, nempe *liberum iudicium*. Nam vt rectè no- VI.

B tauit S. Th. *de veritate* quæst. 24. art. 4. in corpore, & in solutione ad 13. & 1. parte quæst. 83. art. 2. id verum est, quando solùm attenditur vis & notatio ipsius nominis *liberum arbitrium*; sed si habeatur ratio communis vsus loquendi hominum, tractum est nomen illud ad significandam potentiam.

Secunda propositio: *liberum arbitrium non est habitus aliquis superadditus intellectui, vel voluntati, vel vtrique simul*. Propositio est contra Albertum 2. sentent. dist. 24. art. 5. S. Bonauenturam 2. sentent. dist. 25. art. 1. Probatur ratione S. Thomæ 1. partis quæst. 83. art. 2. si liberum arbitrium est habitus, aut est naturalis & congenitus, aut acquisitus; non secundum, quia naturale est homini habere liberum arbitrium: non etiam primum, quia si dentur habitus naturales, sunt respectu eorum, ad quæ naturaliter VII.

C inclinamur: est enim proprium habitus naturalis tantùm facilitare potentiam ad actus, ad quos naturâ suâ inclinatur: sed liberum arbitrium non inclinat vel facilitat aliquam potentiam ad agendum, sed ex se & ex natura sua est indeterminatum ad oppositum, potest quodlibet oppositorum amplecti: Igitur non est habitus.

Neque huic conclusioni obstat, quod S. Bernardus lib. *de gratia & libero arbitrio*, illud definiens dicat esse *habitum animi liberum sui*, & Magister sententiarum lib. 2. dist. 24. dicat esse *facultatem rationis & voluntatis*, facultas autem dicatur quasi facilitas ad eligendum, quæ propriè competit habitui.

Hoc, inquam, non obstat: S. enim Bernardus ibi non accipit nomen *habitus*, prout significat aliquid condistinctum à potentia naturaliter insita, sed tantùm prout significat aliquod prin- VIII.

D cipium operandi, quod non semper est in actu; quo pacto nomen *habitus* potest conuenire libero arbitrio, etiamsi sit vera potentia à natura insita.

Magister autem, dum illud *facultatem* vocat, vsurpat nomen *facultatis*, pro potentia; quo etiam sensu potentias animæ solemus interdum *facultates* appellare: nam eodem §. quo vocat liberum arbitrium *facultatem*, statim dicit illud esse *potentiam*.

ARTICVLVS II.

Vtrum liberum arbitrium sit potentia.

DIFFICVLTAS potest esse vel de *potentia motrice*, vel de *aliquo aggregato ex intelle-*

I. *ctu & voluntate*: vel denique de *solo intellectu*.

Prima propositio: *liberum arbitrium non est quædam potentia motrix, quæ sit tertia & distincta ab intellectu & voluntate*. Propositio est contra Alens. 2. parte quæst. 72. Probatur propositio: potentia motrix per seipsam non mouet se liberè, nec alias potentias: sed se & illas tantùm mouet applicata per liberum arbitrium: Ergo liberum arbitrium, formaliter & præcisè loquendo, non est quædam potentia motrix. Probatur consequentia: illud, quod est liberum formaliter, debet posse per seipsum elicere actum liberum, & non tantùm mouere alias potentias; quia non esset essentialiter tale: Atqui virtus motrix aliarum potentiarum ex se nullum elicit actum, sed tantùm agit actione transeunte & in alio receptâ: igitur in tali potentia motrice non potest consistere liberum arbitrium.

II. Secunda propositio: *liberum arbitrium sumptum formaliter non est aggregatum quoddam ex intellectu & voluntate*. Hæc propositio est S. Thomæ, tam 1. parte quæst. 83. art. 4. quàm in quæstionibus *de veritate* quæst. 24. art. 5. & 6. & communis apud Theologos & Philosophos. Probatur: vnus specie actus non potest formaliter elici nisi ab vna potentia; quia vt actus specificantur per obiecta, ita & potentiæ per actus: sed actus liberi arbitrij spectatus formaliter est vnus speciè; ergo ab vna potentia formaliter elicitur: ergo non ab aggregato ex intellectu & voluntate.

Dixi in maiori, *non potest formaliter elici*, quia non negamus posse actum aliquem ita elici ab vna potentia, vt tamen includat habitudinem ad aliam; sed talis habitudo non facit, vt actus sit elicitus ab ea potentia, ad quam dicit talem habitudinem: vt etiam patet in actibus imperatis, qui effectiuè sunt à propriis suis facultatibus, cum ordine tamen ad voluntatem, à qua imperantur.

III. Tertia propositio: *liberum arbitrium non est intellectus*: propositio est contra Durandum 2. sententiarum dist. 24. quæst. 3. est tamen communis apud Theologos. Probatur: quia liberum arbitrium non potest esse intellectus, nisi aliqua libertas sit in intellectu: Atqui nulla libertas potest esse in intellectu: ergo liberum arbitrium non potest esse intellectus.

Minor probatur: & primò quidem de libertate *quoad specificationem* ex Aristotele 3. *de anima* cap. 3. vbi ait, nos posse imaginari, quod volumus, non autem opinari, nisi quod argumenta concludunt esse opinandum: quia scilicet intellectus non potest tamquam improbabile reiicere, quod iudicat esse probabile. Cuius necessitatis hæc est ratio, quòd potentia illa, quæ ex se non est indeterminata ad actum, sed ad illum determinatur ex applicatione sui obiecti, si obiectum bene & perfectè ei applicetur, & obiectum illud talis sit conditionis, vt in eo non reluceant diuersæ rationes, quarum vnaquæque possit attingi ab ipsa potentia, tunc illa necessitatur *quoad specificationem* circa tale obiectum, vt patet in nostra voluntate, quæ ob hanc causam necessitatur *quoad specificationem* respectu beatitudinis, & boni in communi; Atqui intellectus determinatur ad actum, scilicet ad assentiendum ex applicatione veri, quod est suum obiectum, & verum, dum illi bene proponitur tale, quale est, nullam habet falsi rationem; quia veritas consistit in indiuisibili: Igitur intel-

IV.

A lectus necessitatur *quoad specificationem*. V.

Dixi in maiore, *si obiectum benè & perfectè ei applicetur seu proponatur*: si enim modo tantùm imperfecto, v. g. *incuidenter*, ei proponatur, non necessitabit eum ad assensum, vt patet etiam in fide, quæ, quia proponit credenda obscurè, per se non necessitat intellectum ad assensum fidei, sed requirit piam affectionem ex parte voluntatis, quæ inclinet intellectum ad assensum, & ad sese captiuandum in obsequium fidei: è contrà verò bonum, quod est obiectum voluntatis, quia tale est, vt, sub vna ratione habeat conuenientiam, sub alia disconuenientiam, vel minorem conuenientiam, & voluntas ex se est indeterminata ad actum, fit, vt quantumcumque perfectè ei applicetur obiectum, possit circa illud actum suum suspendere.

Quod item intellectus non sit liber *quoad*
B *exercitium*, potest intelligi ex prædicta hac ratione, & ampliùs confirmatur. Tres sunt tantùm mentis seu intellectus operationes; *simplex apprehensio*, *compositio*; & *discursus*, seu *iudicium consequentiæ & illationis*; at intellectus positâ obiecti coniunctione per speciem intelligibilem modo debito, non potest non apprehendere obiectum, sicut nec potentiæ exteriores præsentibus obiectis sibi debitè applicatis; agunt enim species intelligibiles naturaliter & necessariò in potentiam: item cognito subiecto, & attributo, & connexione vtriusque, non potest quin efformet eiusmodi propositionem, & datis duabus præmissis, quin etiam assentiat conclusioni, modò benè inferatur & perspicuè. Quod si aliquo pacto cohibeat assensum, id totum potiùs proueniet ex imperio voluntatis, quæ tanquam domina suppositi imperat omnibus potentiis, quàm ex intrinseca libertate, quæ insit ipsi intellectui, vt etiam videre est in aliis potentiis inferioribus: Igitur intellectus non est intrinsecè liber. VI.

G

VII.

Postremò: ibi tantùm est formaliter voluntarium, & liberum, vbi formaliter potest esse peccatum, quia nihil est peccatum, nisi sit voluntarium, vt communiter docent Theologi cum S. Augustino lib. *de vera religione* cap. 14. sed in intellectu non est peccatum, nisi quatenus ei accidit actus voluntatis, per quem formaliter ratio peccati in eo nascitur: Ergo neque in eo est liberum.

Quarta propositio: *liberum arbitrium est vna numero potentia, nimirum voluntas*. Probatur: & 1°. quòd sit *potentia*; quia illud est potentia, quod ex se est aptum esse principium actuale alicuius actus: Atqui liberum arbitrium est aptum, vt sit principium actualis electionis, quæ propriè est actio: Igitur liberum arbitrium est potentia.

D Deinde, quòd talis potentia sit *voluntas*, probatur 1°. ex sacris literis & Patribus, in quibus actus liberi arbitrij explicantur per solos proprios actus voluntatis, Eccles. 15. *ante hominem vita & mors, quidquid placuerit dabitur ei*. 1. ad Corinthios 7. *non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis*, & aliis scripturæ & Patrum testimoniis, suprà citatis, quando agebatur de nomine *liberi arbitrij*. VIII.

Tertiò: ea potentia formaliter & præcisè loquendo est liberum arbitrium, quæ propriè est libera *à necessitate*, siue *quoad exercitium*, siue *quoad specificationem*; quia talis libertas est intrinseca libero arbitrio, vt art. 2. disputationis 1. ostendimus: At sola voluntas propriè est libe-

I. ra *à necessitate*, secundùm vtramque prædictam libertatem, vt patet ex citato loco Apostoli, & definitione vtriusque necessitatis superiùs allatâ: est enim voluntas potens ex se elicere actum, & non elicere, prout ei placuerit: & vnum actum aut eius contrarium elicere, vt docet experientia: Ergo voluntas est libera, & proinde liberum arbitrium est eadem potentia cum voluntate.

Sed quæres, an liberum arbitrium aliquid superaddat voluntati, ratione cuius dicatur *liberum arbitrium*, seu *voluntas vt libera*.

Respondeo nihil reale superaddere, sed tantùm dicere voluntatem, non quocumque modo, sed prout præsuppositâ cognitione finis, & mediorum, & eorum collatione factâ inter se, & cum ipso fine, potest vnum præ aliis eligere: seu liberum arbitrium distingui à voluntate, non quidem re, sed tantùm penes diuersum modum
II. sese habendi, & tendendi in suum obiectum, quatenus scilicet, vna & eadem numero potentia, in se simplex existens habet duplicem operandi modum: vnum, secundùm quem est principium simplicis *volitionis*, etiam necessario; alterum, secundùm quem est principium *electionis*: quo posteriori modo tantùm appellatur *liberum arbitrium*: & ideò Theologi cum S. Thoma 3. parte quæst. 18. art. 4. dicunt voluntatem posse dupliciter spectari, 1. vt *natura est*, id est, vt agit *necessariò*, licèt *spontaneè*, sicut agunt & cætera agentia naturalia, quo modo est principium simplicis volitionis: 2. modo, vt *libera est*, id est, vt potest agere *ex electione*, quod non competit naturali agenti, & sic est liberum arbitrium.

ARTICVLVS III.

III. *Soluuntur obiectiones Durandi aduersus tertiam propositionem superioris articuli.*

OBIICIT 1. Durandus: libertas consistit in indifferentia ad oppositum: At in intellectu maior est indifferentia ad oppositum, quàm in voluntate: quia indifferentia voluntatis nascitur ab indifferentia intellectus: tum etiam, quia Aristoteles 9. metaph. cap. 2. ait potentias rationales esse *ad opposita*: Ergo cùm intellectus sit magis rationalis, quàm voluntas, erit etiam magis indifferens, & sese magis habebit ad opposita, & proinde erit magis liber.

Respondetur duplicem distingui indifferentiam, *formalem* vnam, seu *electionis*: *obiectiuam* alteram, seu ex parte obiecti, quod proponitur ab intellectu: *formalis indifferentia* ea est, quâ voluntas ipsa habet in se potentiam ad vtrumlibet, seu potest alterutrum propositorum sibi
IV. obiectorum amplecti: *indifferentia* verò *obiectiua*, ea est, quâ iudicium rationis proponit in obiecto varias rationes conuenientiæ vel disconuenientiæ, item medium non semper vt necessarium, sed vt indifferens, & interdum multa media ad eundem finem obtinendum. Iam quando Theologi docent libertatem consistere in indifferentia *ad oppositum*, illud intelligitur de *formali*: est enim voluntas *vt libera* potentia volendi & nolendi, eligendi hoc vel illud medium in ordine ad finem, quæ indifferentia nullo pacto est in intellectu, quia electio est actus proprius voluntatis: vnde nec in illo vlla erit formaliter loquendo libertas. Indifferentia verò *obiectiua* est quidem in intellectu, sed quam ostendit voluntati in obiecto, manifestando illi indifferentiam

A mediorum & *diuersas conceptiones boni*, vt loquitur S. Thomas hâc parte quæst. 17. art. 1. ad 2. Ex quo fit, vt voluntas ad diuersa ferri possit: quo tantùm sensu indifferentia voluntatis dicitur oriri ex indifferentia intellectus, non autem, quòd libertas intellectus sit causa libertatis in voluntate, quippe cùm ille nullam habeat. V.

Ad confirmationem petitam ex Aristotele respondetur ibi Aristotelem *per potentias rationales* non intelligere intellectum & voluntatem, sed scientias & artes, quæ, quia sunt, vt ibidem ipse loquitur, *in ea animæ parte, quæ est rationis particeps*, scilicet in intellectu, & sunt aliquod agendi principium, quia per artem aliquid efficitur, & per scientiæ habitum actus scientificus producitur, vocantur ab Aristotele *potentiæ rationales*; dicit autem Aristoteles tales potentias *esse ad opposita*: quia ad eandem scientiam spectat
B agere de suo obiecto, & eius contrario: sicut, inquit, Medicina agit de morbo & sanitate. VI.

Obiicit 2. primus actus libertatis, est actus intellectus: ergo liberum arbitrium, priùs & principaliùs est in intellectu, quàm in voluntate. Probat antecedens: primus actus libertatis est iudicium illud, quo intellectus concludit deliberationem, quia iudicium illud est liberum, cùm ex pluribus in vtramque partem propositis vnum probet intellectus, aliis reiectis: At tale iudicium præcedit electionem, quæ est actus voluntatis, vt satis intelligitur ex modo, quem seruat voluntas in eligendo: Igitur actus libertatis est actus intellectus.

Confirmatur: libertas consistit in delectu mediorum ad finem, & delectus ille est actus intellectus: igitur & libertas erit in intellectu.

Respondetur negando antecedens: ad eius
C probationem negatur iudicium illud, quo intellectus concludit deliberationem, esse primum actum liberum: quia præcessit actus liber voluntatis, quo voluntas ipsa mouit intellectum ad deliberandum, pro vtraque parte, & ad concludendum eam, quam intellectus iudicaret probabiliorem. VII.

Ad confirmationem respondetur, delectum posse duobus modis sumi. 1. pro *electione* vnius medij præ alio, & sic propriè solius est voluntatis. 2. pro *iudicio*, quo intellectus iudicat vnum medium esse meliùs altero, & sic pertinet ad intellectum, sed libertas non consistit in tali delectu, cùm sit tantùm aliquid ad illam præsuppositum.

ARTICVLVS IV.

Vtrum liberum arbitrium sit potentia actiua, aut passiua. VIII.

D SENSVS articuli est, an liberum arbitrium, seu voluntas *vt libera* solùm recipiat in se suos actus, an verò etiam illos producat: esse potentiam passiuam. affirmat Ægidius quodlibeto 3. quæst. 16. existimat enim actum liberum voluntatis produci vel à phantasmate, vel ab obiecto cognito, vel ab intellectu cognoscente obiectum, talémque actum productum posteà in voluntate recipi. Ad quam opinionem aliqua ex parte accedunt Hæretici nostri temporis, qui existimant liberum arbitrium sese habere merè passiuè in ipsa iustificatione. At vtraque hæc opinio reiicitur, posterior quidem tanquam hæretica, & condemnata in Concilio Tridentino sess. 6. cap. 5. & can. 4. & ex professo refellitur à Theo-

I. logis infrà agendo *de iustificatione.*

Prior verò refellitur; quia actus intrinsecè voluntarius & liber debet esse à causa planè voluntaria & libera, aliàs actus ille esset tantùm extrinsecè & per denominationem voluntarius & liber; cùm haberet esse liberum non per seipsum & intrinsecè: at intellectus non est liber, vt art. tertio ostendimus: item phantasma & obiectum agunt necessariò, cùm agant naturaliter.

Deinde nullo existente phantasmate in anima potest dari actus liber, vt patet in anima separata à corpore, quæ actum aliquem liberum potest exercere, licèt in ea nulla sint ampliùs phantasmata.

Postremò: si obiectum producit actum liberum, vel secundùm suum esse reale, vel secundùm esse apprehensum, seu secundùm quod est in intellectu; non priori modo, quia quod non existit, non potest esse causa productiua rei ali-
II. cuius, prius enim est esse, quàm agere, at sæpe contingit, vt voluntas eliciat actum liberum, v. g. *desiderij* circa rem non tantùm absentem, sed etiam non existentem. Non item posteriori modo; quia, quod agit tantùm secundùm suum esse apprehensum, tantùm agit motione quâdam metaphoricâ, vt patet in causalitate finis: igitur actus liber non producitur ab obiecto in voluntate.

Communis itaque sententia est, *liberum arbitrium esse potentiam actiuam, quatenus est principium suorum actuum; passiuam verò respectu eorumdem, quatenus illos in seipso, vt in subiecto recipit.* Probatur: potentiæ vitales respectu propriorum suorum actuum, quatenus illorum sunt principia, sunt actiuæ, quatenus verò illos vt immanentes recipiunt, sunt potentiæ passiuæ, vt patet factâ inductione per omnes eiusmodi po-
III. tentias: atqui liberum arbitrium est potentia vitalis, quia est idem omninò cum voluntate, quæ est vitalis potentia: igitur est actiua potentia vno respectu, & altero passiua.

Deinde posse agere dicit potentiam actiuam, vt etiam sonant ipsi termini: ergo posse agere liberè dicit potentiam actiuam: Sed liberum arbitrium dicit posse agere liberè, vt patet ex dictis: ergo liberum arbitrium dicit potentiam actiuam. Prima consequentia probatur: terminus ille *liberè* non tollit rationem potentiæ ab eo, cui adiungitur; sed tantùm denotat modum, quo talis potentia prorumpit in actum; ergo cùm adiungitur *posse agere*, quod potentiam actiuam denotat, liberum arbitrium erit potentia actiua.

Sed quæres, suprà cùm dixerimus ad sententiam Ægidij accedere Hæreticos in Conc.
IV. Trident. condemnatos, an etiam intelligatur ibi condemnata sententia Ægidij.

Respondetur negatiuè: Hæretici enim ita volunt liberum arbitrium habere se merè passiuè, vt etiam tantùm dicant habere *spontaneum*, ex quo sequitur nullam ei dare potentiam ad resistendum, & proinde quoad hoc tollere omninò libertatem, vt patet ex citatis locis Caluini, quod non facit Ægidius, cùm admittat in libero arbitrio potentiam ad resistendum.

Articvlvs Vltimvs.

Quæ sit legitima definitio liberi arbitrij.

Variè definitur liberum arbitrium tam à Patribus, quàm à Scholasticis. Origenes
A lib. 3. *periarchon* illud definit facultatem *discernendi bonum à malo, & eligendi quod probarit:* V.
Theophilus Alexandrinus lib. 2. Paschali, facultatem *operandi & non operandi quod bonum est.* Magister sentent. lib. 2. dist. 24. facultatem *rationis & voluntatis, quâ bonum eligitur gratiâ assistente, vel malum eadem desistente*: talem verò facultatem dici *liberam*, quia ad vtrumlibet flecti potest: S. Thomas denique esse *vim electiuam* 1. parte quæst. 83. art. 4. Sed omnes istæ definitiones aut videntur mancæ, aut non satis explicare naturam liberi arbitrij.

Prima quidem, quia illud definit per actum intellectus in recto casu, scilicèt *per discretionem boni à malo*, quæ propriè non est actus liber voluntatis, sed intellectus.

Secunda item definitio non placet: quia ad summum tantùm conuenit libertati *contradictionis*, præter quam habet etiam voluntas liberta-
B tem *contrarietatis.* VI.

Minùs etiam nobis probatur tertia: quia definit illud tanquam bonum quoddam spectans tantùm ad ordinem gratiæ; cùm tamen inter bona naturæ debeat computari, & ad illius actus exercendos requirit gratiam, sine qua potest & actus liber etiam studiosus exerceri, vt docent Theologi infrà quæst. 114. & homo constitutus in puris naturalibus non desineret esse liberi arbitrij, cùm in Dæmonibus, in quibus sola remanserunt naturalia, etiam reperiatur.

Non denique illa S. Thomæ: quia non est satis ampla, cùm illud vt in actu 1. constitutum proximè ad agendum non definiat, sed tantùm secundùm remotam eius facultatem, quæ tamen talis remanens possit à Deo impediri.

Optimè itaque hoc modo potest ex omnibus
C suprà dictis definiri: *liberum arbitrium est potentia spiritalis per se, & naturâ suâ talis, quæ positis* VII.
omnibus ad agendum requisitis ex parte potentiæ in actu primo constituta, potest ex se agere, & non agere, vel ita vnum agere, vt tamen eius contrarium possit etiam agere. Ita communiter omnes. Singulæ partes huius definitionis patent ex superioribus: suprà enim ostensum est illud consistere in potentia, & hanc potentiam esse voluntatem, quatenus *libera est*, & proinde necessariò est spiritalis.

Notant aliqui reliquam definitionis partem sub terminis minùs explicitis reperiri quidem apud antiquiores Scholasticos, at sub tam claris terminis tantùm apud recentiores, vt Almainum cap. 1. suorum Moralium, vbi pro illa etiam refert Carthusianum lib. 2. sentent. dist. 24. item apud Hieronymum *ab Hangesto* in suis Moralibus cap. 1. text. 2. vbi notat in prædicta definitio-
D ne addi particulam illam *ex se*, id est *propriâ eius* VIII.
determinatione, quia, inquit, *competit etiam igni ad opposita possibilitas*, scilicet, posse calefacere, posse non calefacere: sed huius cõtingentiæ executio non est ex determinatione propria, sed ab extrinseco impedimento adueniente suæ actioni, ad quam naturaliter determinatur: voluntas autem positis cæteris aliis causis potest & semetipsam ad actum, aut actum contrarium, aut ad actus omissionem prout libuerit determinare.

Hæc autem sunt ad agendum requisita, *potentia ipsa voluntatis, obiectum debiti illi per cognitionem applicatum, paratus Dei concursus*: quòd denique *nullum ei opponatur ad agendum obstaculum.*

Additur tandem in ista definitione hæc pars

I. *vt possit agere & non agere, vel ita vnum agere, vt tamen eius oppositum possit agere*; vt sic definitio hæc vtramque libertatem *contrarietatis & contradictionis* in se comprehendat: & quia non est de intrinseca ratione liberi arbitrij, vt semper possit agere contrarium, vt patet in Deo, qui ita liberè potest aliquod bonum opus exercere, vt tamen nunquam possit malum facere, sed essentia liberi arbitrij potest etiam saluari in libertate *contradictionis*: ideò in ista definitione vtraque hæc libertas tantùm fuit explicata sub disiunctione.

DISPVTATIO III.

De radice & indifferentia libertatis.

II. ### ARTICVLVS I.

Vtrum radix libertatis sit in intellectu.

SENSVS articuli est, an libertas voluntatis oriatur ex intellectu, tanquam ex radice. Certum quidem est apud omnes, non tantùm quidquid est volitum, debere esse præcognitum, sed etiam quidquid est liberè volitum, debere fundari in cognitione obiecti, quâ intellectus ostendat varias rationes boni in illo, quæ propter suam amplitudinem relinquant optionem voluntati: vt art. 3. superioris disp. diximus ex S. Thoma hâc parte quæst. 17. art. 1. ad 2. sed tantùm difficultas est, an talis indifferentia, quæ est merè obiectiua, vt ibi explicauimus, sit propriè appellan-
III. da radix & causa formalis indifferentiæ, quæ est in solo libero arbitrio, an verò sit dicenda tantùm conditio quædam prærequisita in vsu liberi arbitrij.

S. Thomas loco mox citato, & alij communiter volunt indifferentiam obiectiuam esse radicem & causam eius indifferentiæ, quæ est in actu libero, & seruatâ proportione potentialem indifferentiam obiectiuam esse radicem illius indifferentiæ formalis, quæ est in voluntate, considerata in ratione liberæ potentiæ. Econtrà negant aliqui recentiores cum Gandauensi quodlibeto 1. quæst. 16. voluntque tantùm esse conditionem in vsu liberi arbitrij prærequisitam.

Sed hæc controuersia videtur potiùs esse de nomine, quàm de re, scilicet, *an ratio causæ & radicis sumpta propriè competat priori indifferentiæ respectu secundæ*: & facilè potest componi.

Si strictè velimus loqui, & vsurpare nomen,
IV. *causæ & radicis*, pro eo, quod verè & efficienter agit, prout efficientia physica opponitur morali. Certum est hoc modo *radicem libertatis* non esse in intellectu, seu posteriorem indifferentiam non oriri à priori: quia actus illi cognitionis, quos exercet intellectus, manifestando voluntati varias rationes boni in obiecto, sunt actus immanentes: actus autem immanentes nihil producunt reale extra suam potentiam: in eo enim distinguuntur à transeuntibus: ergo eadem pr[o]portione, cùm, sicut se habet actus ad actum, ita sese habeat potentia ad potentiam, vt indifferentia obiectiua, quæ de facto manifestatur per actualem intellectus cognitionem, non est causa efficiens indifferentiæ formalis, quæ est in actuali volitione libera: ita etiam nec

A illa indifferentia, quæ est in intellectu tanquam potentia considerato, erit causa, vel radix, loquendo propriè, indifferentiæ formalis, quæ est in ipso libero arbitrio, in ratione potentiæ considerato: sed potiùs quædam conditio, seu occasio ad eliciendum actum liberum prærequisita. V.

Si verò loquamur *de causalitate morali*, quæ consistit in excitatione potentiæ ad hoc & illo modo agendum: rectè potest dici radix libertatis esse in intellectu. Nam per illas varias rationes boni, quas intellectus manifestat voluntati in obiecto, fit, vt voluntas etiam electionis habeat indifferentiam ad agendum.

ARTICVLVS II.

B ### *Qualis indifferentia requiratur ad libertatem.* VI.

NOTANDVM est 1°. sicut suprà distinximus duplicem potentiam, *actiuam* vnam, & alteram *passiuam*; ita etiam duplicem distingui formalem indifferentiam: *passiuam* vnam, quâ voluntas ex se non est determinata ad volendum hoc vel illud obiectum, sed potest ad vtrumque determinari ab alio: alteram formalem indifferentiam *actiuam*, quâ voluntas potest determinare seipsam ad vtrumlibet obiectorum sibi propositorum.

Notandum 2°. posse duobus modis concipi *formalem actiuam indifferentiam* esse in voluntate: 1°. ex parte *iudicij rationis*, ita vt hoc solo titulo censeatur voluntas formaliter libera, quòd moueatur ex iudicio rationis iudicantis indifferentiam in obiecto, seu quod in idem re-
C cidit, vt ideò censeatur voluntas moueri liberè in obiectum, & illud velle liberè, quia ita ei proponitur obiectum à ratione secundùm varias conceptio[nes] boni, quæ in eo continentur, vt non inferat ei necessitatem, sed quantum est in se eam relinquit indifferentem, & ita ad liberè agendum nihil amplius in ea requirit. 2°. modo potest concipi *actiua indifferentia formalis* esse in *ipsa voluntate*, vt totum quidem istud in hoc 1°. membro explicatum includat, & præterea, vt, quando exercet actum, ita sit disposita, vt positis omnibus ad agendum requisitis ex parte principij ad operandum, maneat expedita ad volendum & nolendum. His ita præsuppositis, VII.

Sensus præsentis articuli est: In quanam ex istis tribus indifferentiis formaliter consistat libertas, & quòd non consistat *in indifferentia passiua*, facilè concedunt Theologi & Philoso-
D phi, cùm & sacræ literæ, dum libertatem exprimunt, soleant illam explicare per *actiuam formalem indifferentiam*, Eccles. 31. *qui potuit transgredi & non est transgressus, facere mala & non fecit.* Math. 12. *aut facite arborem bonam & fructum eius bonum: aut facite arborem malam & fructum eius malum.* & Conc. Trident. sess. 6. cap. 5. & can. 4. & 5. illam etiam concedat voluntati in actibus supernaturalibus eliciendis, vel non eliciendis, dum definit esse in potestate hominis *vias suas malas facere.* VIII.

Adde quòd propriè loquendo *passiua* indifferentia nullam dicat propriè libertatem, cùm & in materia prima respectu plurium formarum, & in baculo respectu motus sursum & deorsum, & in pluribus aliis rebus sensu & cognitione carentibus reperiatur: in quibus tamen nemo sanè

I. mentis admittet liberum arbitrium. Nomen enim *libertatis* dominium aliquod in eo agente, quod denominatur *liberum*, significat; vt etiam indicant verba illa Dei ad Cain Genes. 4. *Sub te erit appetitus eius; & tu dominaberis illius*; at passiua indifferentia respectu eius in quo est, nullum dicit dominium, non quidem *passionis* seu *receptionis*: quia cùm sit ad illam tantùm passiuè indifferens, non potest quantum est ex se, non illam recipere; præsertim quando id, per quod est passio, non est etiam in eius dominio: at ipsa actio, per quam est ipsa passio, non est in dominio habentis indifferentiam tantùm passiuam; quia eius libertas, sicut nec eius indifferentia, ex opinione, quam hîc impugnamus, sese ad eam non extendit: Igitur passiua indifferentia nullum dicit dominium, & proinde est omninò insufficiens ad constituen-
II. dam formaliter libertatem.

Tota itaque difficultas restat de vtraque indifferentia *actiua*; an sola prima sufficiat, an verò secunda requiratur. Qua de re duæ sunt sententiæ. Prima quorumdam S. Thomæ discipulorum, qui existimant solam primam sufficere; sic Bannes 1. parte quæst. 19. art. 10. dubio 1. documento 3. & eius corollariis, & multi alij admittentes physicam prædeterminationem; sic enim illam conciliant cum libertate: nimirum, quia prædeterminatio physica non tollit hanc indifferentiam iudicij, licèt actum liberum antecedat, non destruit libertatem: quia inquiunt tota ratio libertatis sistit in prædicta indifferentia iudicij rationis.

Melior tamen est aliorum sententia, cum quibus concludimus, *ad intrinsecam libertatis rationem non sufficere, vt medium eligendum ad*
III. *finem iudicetur per intellectum non habere necessariam connexionem cum fine, sed requiri etiam vt positis omnibus ex parte principij ad agendum requisitis, facultas maneat expedita ad volendum & nolendum, ad agendum & non agendum.* Ita communiter omnes existimant prædeterminationem physicam pugnare cum libertate, vt Suares in opusculis lib. 1. *de concursu* cap. 2. & 3. & Lessius opusculo *de gratia efficaci* cap. 5. vbi etiam pro hac sententia refert plura testimonia antiquorum Scholasticorum, vt Gandauensis quodlibeto 9. quæst. 5. Durandi 2. sententiarum dist. 24. quæst. 2. Scoti in primum sentent. dist. 39. Ochami quodlibeto 1. quæst 16.

Probatur autem primò ex sacris literis & Patribus, qui dum volunt ostendere hominem esse liberum, non id probant ex eo, quòd plura habeat iudicia in intellectu de eodem obiecto, nec
IV. ex eo, quòd medium iudicetur per intellectum non habere necessariam connexionem cum fine, sed quòd possit agere & non agere; item quòd habeat plenum dominium in suos actus Ecclesiastici 31. *qui potuit transgredi, & non est transgressus*, & aliis pluribus locis tam suprà citatis, quàm citandis, dum ostendemus dari liberum arbitrium in homine.

Probatur deinde ratione sumptâ ex aduersariis: multi S. Thomæ discipuli ad omnem actum voluntatis requirunt iudicium practicum de hac re facienda & illa omittenda, quod tollat istam iudicij indifferentiam, & tamen secundùm illos actus eiusmodi non desinit esse liber: ergo indifferentia intrinseca libertatis non consistit in ista indifferentia iudicij.

Secundò aliquid amplius requiritur ad in-
A trinsecam rationem libertatis, quàm admittant Hæretici, dum negant liberum arbitrium in homine; quia aliàs, si nobiscum in hoc conuenirent, frustrà condemnarentur: At hæretici nostri temporis condemnati in Conc. Trident. sess. 6. admittunt in actibus à voluntate elicitis indifferentiam iudicij rationis; iudicant enim hoc & illud medium non esse absolutè necessarium ad vltimum finem, nec in his à nobis condemnantur: Ergo cùm illud, quod est amplius secundùm Catholicos, non possit assignari, nisi quod explicatum est nostrâ propositione; fit, vt ad rationem intrinsecam libertatis, præter indifferentiam iudicij, requiratur & indifferentia ipsius potentiæ. V.

Tertiò, remanente indifferentiâ iudicij rationis potest voluntas necessitari. Ergo indifferentia iudicij rationis non sufficit ad rationem li-
B bertatis. Consequentia est per se nota. Antecedens probatur: maior vis est in Deo ad necessitandum voluntatem, quàm sit in voluntate ad resistendum Deo: non enim est *qui possit resistere voluntati tuæ*, Esther cap. 13. orans Deum: At remanente indifferentiâ iudicij rationis potest homo resistere pro sua voluntate secundùm hunc statum legis ordinariæ, vt patet, quando quis à Deo excitatur, nec tamen sequitur Deum vocantem: Igitur stante indifferentiâ iudicij rationis potest homo à Deo necessitari, & proinde cùm necessitas opponatur libertati, indifferentia iudicij rationis sola non erit sufficiens ad intrinsecam rationem libertatis. VI.

Confirmatur ista ratio: potestas voluntatis, quam habet ad non agendum, stante illâ indifferentiâ iudicij rationis, est finita: ergo potest superari à virtute infinita Dei: ergo potest Deus per infinitam suam virtutem impedire illam fa-
C cultatem, eámque necessitare quoad exercitium actus. VII.

Quod verò requiratur etiam indifferentia *ex parte voluntatis*, explicata vltimâ parte nostræ propositionis, probatur ex communi sententia Theologorum, qui illam partem admittunt, dum explicant quodnam agens dicatur liberum: Et patet: tunc propriè aliquis est liber ad volendum vel nolendum, quando ex se ita est dispositus, vt possit seipsum ad actum determinare, vel ad contrarium, vel ad neutrum: sed nemo potest ita seipsum determinare, nisi habeat omnia ad talem actum exercendum necessaria: quia prius est posse agere, quàm de facto agere: non potest agere, nisi sit proximè in statu accommodato ad agendum: at esse in statu accommodato ad proximè agendum est habere potentiam non impeditam, concursum necessarium ex par-
D te Dei paratum, obiectum sibi debitè applicatum, & quòd denique tale agens sinatur agere suis motibus, & vnico verbo, habeat omnia ad agendum prærequisita ex parte potentiæ in actu primo: igitur hæc etiam conditio est de intrinseca ratione libertatis. VIII.

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta Aduersariorum.

PRIMVM est ex S. Thoma relato suprà quæst. 17. huius partis, vbi ait, quòd, quia iudicium rationis ad diuersa se habet, non est determinatum ad vnum, pro tanto necesse est, quòd homo sit liberi arbitrij ex hoc ipso, quòd rationalis est.

I. A Respondetur S. Thomam ibi tantùm explicare radicem libertatis, non autem totalem, completam, & proximam eius rationem.

Secundum fundamentum: obiectum voluntatis est bonum apprehensum per intellectum: ergo impossibile est, quòd voluntas ex necessitate absoluta amet aliquod bonum, nisi intellectus eidem voluntati proponat illud bonum vt amandum ex necessitate absoluta: ergo si illud proponat vt amandum cum indifferentia ad opposita, non poterit in illud tendere nisi liberè; ergo hæc sola indifferentia est sufficiens ad intrinsecam rationem libertatis.

Respondetur admisso antecedente, negando consequẽtiam; quia bonum apprehensum per intellectum, ita est obiectum voluntatis, vt tamen modus voluntatis, quo tendit in obiectum, non sequatur necessariò modum, quo intellectus
B illud apprehendit; vt patet ex dictis articulo
II. præcedenti contra præcedentem sententiam, & ex dicendis infrà: nam propositis duobus bonis longè disparibus, & ita iudicatis per intellectum, potest voluntas eligere minus, relicto maiori.

Tertium fundamentum: ea indifferentia est sufficiens ad libertatem, quæ sufficit ad constituendum Deum in ratione liberi agentis: quia Deus est liber cum omni perfectione: sed Deus præcisè loquendo habet, quòd sit liber ex sola indifferentia iudicij rationis, quo iudicat in obiecto esse indifferentiam; ex qua indifferentia agit liberè eius voluntas, licèt quoad actum suum necessitetur, cùm non possit illum non exercere, quia est vnus & idem cum eo, quo vult seipsum ad intra, vbi omnia sunt necessaria: Igitur ad intrinsecam rationem libertatis sufficit sola indifferentia ex parte iudicij ra-
III. C tionis.

Et ne quis ad hoc argumentum respondeat longè disparem esse rationem liberi arbitrij in Deo, ac in nobis; cùm in Deo non habeat rationem potentialitatis, sicut in creaturis, & proinde ad eius libertatem sufficere indifferentiam ex parte iudicij rationis, in creaturis verò minimè, Bannes loco citato probat & in creaturis debere esse eandem rationem hoc argumento: tanto perfectiùs rationalis & intellectualis creatura erit libera in sua operatione, quantò eius operatio diuinæ operationi liberæ magis assimilabitur: sed in Deo sola indifferentia ex parte iudicij rationis sufficit ad libertatem: Ergo & sufficiens erit ad libertatem in creatura rationali.

Respondetur concessâ maiore, negando minorem; licèt enim, vt significatur in solutione ibi allata, in eo differat nostra libertas à libertate
IV. D Dei, quòd hæc nullam habeat potentialitatem ad plures actus exercendos, quia ex vi suæ perfectionis continet vnico actu, quidquid est perfectionis in voluntate creata, & sese extendit ad omnia volibilia, nostra verò talem potentialitatem habeat: non propterea tamen desinit hæc voluntas Dei suam etiam habere indifferentiam, quatenus potest hoc velle obiectum, & nolle seu terminare actum volitionis ad hoc obiectum, aut non terminare: non quòd in aliquo vero reali instanti voluntas Dei fuerit priùs indeterminata ad hoc vel illud faciendum, hoc enim falsum est: sed, quòd in aliquo priori signo rationis, quàm actus liber emanaret à voluntate Dei, intelligamus voluntatem in Deo fuisse liberam: sicut potentia in aliquo signo

rationis intelligitur prior actu, & proinde in tali V. signo habere indifferentiam ad volendum & nolendum obiectum: ergo sicut præter indifferentiam iudicij rationis voluntas Dei habet & suam propriam indifferentiam, quâ posito iudicio de non necessariò ponenda hac & illa creatura, potest adhuc tale obiectum velle & nolle, & Deus non denominatur formaliter volens ab illo obiecto, & iudicio, cùm sint aliquid extrinsecum voluntati, sed à sua voluntate, quæ est sibi interna: ita etiam & in nobis dicetur actus liberè volitus, non ab indifferentia iudicij rationis, sed ab eo, quòd ipsa voluntas intrinsecè in aliquo priori habeat indifferentiam ad illud volendum, & nolendum.

DISPVTATIO IV. VI.

De determinatione voluntatis ab intellectu.

ARTICVLVS I.

Vtrum voluntas determinetur ab intellectu.

SENSVS articuli est, an voluntas in agendo liberè, ita dependeat ab intellectu, vt ad hic & nunc operandum, ad hoc vel illud agendum, non tantùm prærequirat cognitionem huius vel illius rei agendæ, vel fugiendæ: sed etiam iudicium aliquod practicè practicum, quo iudicetur ab intellectu hic & nunc, hoc & illud esse faciendum, vel fugiendum, & tale iudicium voluntas sequatur necessariò, tam quoad *specificationem actus*, quàm *quoad exercitium*: dicta-
men enim intellectus, quo omnibus inspectis VII. iudicat hoc vel illud, hic & nunc esse faciendum, vel econtrariò non faciendum, vocant Theologi & Philosophi *iudicium practicè practicum*. Hoc supposito,

Duæ sunt de præsenti difficultate sententiæ: prima affirmans Durandi 2. sententiarum dist. 24. quæst. 2. Ægidij quodlibeto 4. quæst. 21. Bellarmini lib. 3. *de gratia & libero arbitrio* cap. 8. & multorum etiam S. Thomæ discipulorum.

Melior tamen est sententia negans, cum qua concludimus: *voluntatem non à iudicio practicè practico, sed à seipsa determinari, & posse non sequi tale dictamen sibi à ratione propositum.* Ita Gandauensis quodlibeto 1. quæst. 16. Scotus 2. sentent. dist. 25. quæst. vnicâ, & multi recentiores. Probatur primò: voluntas positis omnibus ad agendum requisitis adhuc libera est, vt agat
& non agat: Sed vnum ex prærequisitis ad hoc, VIII.
vt voluntas agat est ipsum iudicium practicè practicum: vt auctores prioris sententiæ asserunt: Ergo voluntas libera est posito tali iudicio, vt agat, & non agat: nec proinde determinatur actuali iudicio intellectus. Maior patet ex dictis disputatione superiori.

Minor etiam patet, quia, vt priùs concipimus obiectum esse cognitum, quàm amatum, ita etiam debemus concipere priùs esse iudicatum etiam *practicè* secundùm auctores prioris sententiæ, quàm per voluntatem electum: cùm voluntas eligens tantùm sequatur tale iudicium: Igitur tale iudicium est vnum ex prærequisitis.

Confirmatur hæc ratio ex discrimine, quod est inter potentias naturales, & liberas, scilicèt, quòd illæ positis omnibus ad agendum requisi-

I. tis determinentur necessariò ad agendum, itaut non possint non agere: hæ verò possint agere, & non agere.

Neque hanc confirmationem eneruat, quod respondet Bellarminus suprà, verum quidem esse dari tale discrimen ob disparem rationem obiectorum, quæ respiciunt, cùm potentiæ liberæ habeant vt plurimùm pro obiecto aliquid contingens, cæteræ verò naturales aliquid tantùm vnum, & sub vnica ratione propositum; voluntatem autem non posse operari præsente obiecto sibi per vltimum iudicium rationis proposito, quia tunc, inquit, non proponitur obiectum nisi sub vna ratione, ac proinde non datur ampliùs locus optioni.

Totum, inquam, illud Bellarmini non eludit nostram confirmationem, imò potiùs corroborat. Nam quæro, quando voluntas sit libera proximè ad agendum; an quando ante vltimum
II. iudicium propositum ab intellectu, versatur circa contingentia, & adhuc sunt varia & indifferentia iudicia rationis: an verò postquam intellectus determinauit hoc v. g. iudicium ex illis omnibus esse sequendum; non in posteriori casu, vt etiam admittit ibi Bellarminus; quia tunc nulla reperitur indifferentia, ne quidem iudicij rationis, cùm sit iudicium determinatum de hoc & illo hîc & nunc faciendo vel fugiendo; non item in priori, quia tunc voluntas est proximè libera, & expedita ad agendum, quando considerata in actu primo habet omnia ad agendum necessaria ex parte sui, inter quæ secundùm Bellarminum annumeratur ipsum vltimum intellectus iudicium practicè practicum, quod nondum intelligitur factum: Igitur vt saluetur prædictum discrimen inter naturales po-
III. tentias & liberas, debet negari tale iudicium practicè practicum ita determinare voluntatem, vt illo posito non possit illa velle contrarium, aut actionem suam suspendere.

Confirmatur hæc replica: quia ad intrinsecam rationem libertatis requiritur aliqua indifferentia, siue illa sola iudicij rationis, siue etiam ipsa indifferentia potentiæ, vt nos suprà requisiuimus: sed in tali casu neutra reperitur sufficiens: non posterior, vt etiam agnoscit solutio Bellarmini; non etiam prior, quia ex vi illius seorsim positæ à posteriori, non potest voluntas velle oppositum, vel suspendere suam electionem; quia ex sententia Aduersariorum voluntas non potest velle nisi id, ad quod determinatur per intellectum: ergo tunc nullam habet indifferentiam, nec proinde potest eligere, cùm intellectus proponat illi amplectendum esse necessariò, quod illi proponit, quod est
IV. contra hypothesim.

Sed ad nostram rationem respondebit aliquis, posito tali iudicio voluntatem tantùm necessitari *in sensu composito*, quæ necessitas non tollit libertatem, sed id non satisfacit: duplex enim distinguitur suppositio, *antecedens* vna, quæ est independens ab ipso agente; altera *consequens*, quæ ab illo dependet. Iam quæro qualis sit illa suppositio iudicij practicè practici ad operationem voluntatis: si sit *antecedens*, non erit in eius potestate tollere illud iudicium, & sic actio, quæ ex vi illius elicietur, non erit libera, vt etiam patet in Beatis, dum ex vi luminis gloriæ, & gratiæ consummatæ, quæ in illis antecedunt, necessariò Deum clarè vident, & amant; si verò tantùm sit *consequens*, poterit

A quidem tollere tale iudicium; & si id possit, V.
faciet aliquo actu sibi proprio, à se elicito, quo tollet istud iudicium, vel imperabit intellectui, vt sese diuertat à ferendo tali iudicio, & tunc talis actus liber supponet aliud iudicium practicè practicum, à quo determinetur, quia non est potior ratio, cur ad hunc actum non requiratur tale iudicium, quàm ad alterum actum: & hoc iudicium erit *necessarium*, vel *liberum*: si *liberum*, ergo per voluntatem, in qua sola formaliter reperitur libertas, & ita cùm sit liberum, per actum voluntatis, iterum ad istum actum debuit præcedere aliud iudicium determinans actum istum, & sic dabitur progressus in infinitum; quod est absurdum. Si verò iudicium istud sit *necessarium*: ergo & actus, ad quem eliciendum determinat voluntatem, erit etiam omninò necessarius; sicque nulla vmquam dabitur
B volitio libera, quia omnes illæ sequuntur ne- VI.
cessariò ex iudicio omninò necessario; si verò tale iudicium dicatur *liberum*, quia voluntas potest ab eo diuertere intellectum, vt aliud iudicium sibi consentaneum quærat, ergo posito tali iudicio practicè practico poterit voluntas etiam non agere, vel eius oppositum facere, quod tamen contraria sententia negat.

Dices verum quidem esse voluntatem posito tali iudicio practicè practico non ampliùs esse liberam, vt ipsum non sequatur, dici tamen agere liberè, quia ante illud vltimum rationis iudicium, quando proponebantur varia iudicia de obiecto, modò inclinabatur in vnam partem, modò in aliam: & tunc erat in eius potestate sinere se moueri ab vna parte potiùs, quàm ab alia ante vltimum iudicium, vnde propriè dicitur libera, quæ sinit se moueri ab vna parte, cùm tamen posset non sinere se moueri ab illa.

C Sed illud etiam facilè refellitur. Nam primò VII.
solutio hæc destruit sententiam, contra quam hîc disputamus: si enim quando varia erant iudicia de obiecto, necdum aderat vltimum iudicium rationis practicè practicum, poterat liberè sese mouere ad vnam partem: ergo cùm nondum intelligatur fieri tale iudicium vltimum ab intellectu, falsum erit voluntatem ad quemcunque actum liberum necessariò determinari per eiusmodi iudicium.

Deinde: illud *sinere se moueri ab vna ratione, & non ab alia*, aut est actus liberi arbitrij, aut non; si est, ergo etiam debet necessariò determinari per aliquod vltimum iudicium practicè practicum, vt suprà sumus argumentati, & sic, vel ad omnem actum liberum non erit necessarium tale iudicium, vel dandus erit progressus in infinitum, quod tamen omnes iudicant absurdum: si non est actus liberi arbitrij, ergo per illum
D non est in potestate voluntatis vltimum iudi- VIII.
cium practicè practicum: neque voluntas ideò poterit culpari, aut laudari, cùm non nisi ob tales actus possit rectè culpari, aut laudari.

ARTICVLVS II.

Probatur eadem veritas duplici ratione.

PROBATVR secundò: actus intellectus non mouet voluntatem nisi proponendo obiectum; ideò enim requiritur actio intellectus ad volitionem, quia voluntas, cùm sit potentia cæca, ne feratur in incognitum, debet ei applicari obiectum per actum cognitionis: ergo tantùm potest eo modo determinare voluntatem

I. ad volendum aut nolendum, quo potest obiectum: sed nullum obiectum ex se & ex vi sua potest ita determinare voluntatem viatoris, vt illo posito agat; quia quocumque bono illi proposito, potest nolle circa illud actum aliquem exercere: igitur neque actus cognitionis intellectiuæ ita determinabit voluntatem, vt illa non possit velle oppositum, aut suspendere suam electionem. A

Probatur tertiò nostra conclusio ex eo, quòd non desunt, qui peccent contra propriam conscientiam, vt docet experientia; item ex eo, quòd ex duobus bonis possimus minus bonum etiam tale cognitum eligere, quia ita placet voluntati; item ex eo, quòd plerumque simus dubij quodnam medium ex duobus probabilibus debeamus amplecti, nihílque videamus in vno, quod nos magis alliciat, quàm in altero; & tamen vnum assumimus altero relicto; item ex eo quòd & ipse Deus potuerit facere mundum longè perfectiorem quàm sit, & de tali re habuerit iudicium: nihilominus tamen voluerit eum hoc modo, quo nunc est, creare; ergo voluntas vt libera non determinatur per tale iudicium rationis. II. B

Dices, licèt Deus sciat se posse aliquid melius facere, quàm faciat, ideò tamen nunc illud ita facere, quia iudicat id maximè expedire.

Sed solutio hæc non satisfacit. Nam non ideò Deus hæc & illa media vsurpat, quia expediunt ad hunc finem, sed econtrà, cùm vult finem, facit, vt media sint expedientia, ea adaptat ad hunc & illum finem, vt patet in eadem gratia, quæ respectu vnius est efficax, respectu verò alterius minimè; & in sententia eorum, qui volunt prædestinationem fuisse factam ex mera Dei liberalitate, Deus facit vt hoc, & illud medium sit huic & isti aptum ad vitam æternam assequendum: ergo non ideò Deus hæc & illa facit, quia iudicat expedire. III. C

Confirmatur: quia si ita esset, *ipsum magis expedire* esset regula diuinæ voluntatis in agendo, & proinde nunquam posset agere, nisi quod magis expedit; quia non potest deficere à sua regula: at hoc est falsum; quia Deus potest conuertere peccatorem, quem de facto non conuertit, quem tamen conuertere magis expedit, quàm non conuertere; imò hoc secundum non expedit, cùm opposita non possint simul expedire: igitur non ideò Deus facit nunc aliquid, quia iudicat illud maximè expedire, sed quia vult.

Confirmatur totum istud ex communi doctrina Patrum, & Scholasticorum primâ parte quæst. 19. vbi omnes docent diuinæ voluntatis nullam posse assignari causam; vnde etiam ad Ephes. primo dicitur Deus *omnia operari secundum consilium voluntatis suæ*: vbi notanda sunt verba illa *secundùm consilium voluntatis suæ*, quorum loco non dixit Apostolus *secundùm iudicium sui intellectus*, quo iudicat vnum magis expedire, quàm alterum: igitur non determinatur voluntas ab ipso iudicio intellectus, sed à seipsa, sicut etiam docet S. Thomas 1. parte quæst. 19. art. 1. ad 3. & art. 2. diuinam voluntatem non ab aliquo alio moueri, quàm à sua bonitate. IV. D

ARTICVLVS III. V.

Soluuntur argumenta contrariæ sententiæ.

PRIMVM est ex S. Bernardo lib. *de gratia & libero arbitrio: Habet*, inquit, *voluntas quocumque se voluerit semper comitem rationem: non quòd semper ex ratione, sed quòd nunquam absque ratione moueatur*: deinde ex Aristotele 7. Ethic. docente eum qui vniuersale iudicium habet, deinde singulare adiungit, necesse esse, vt continuò agat, quo loco per *iudicium singulare* nihil aliud intelligit, quàm iudicium omninò determinatum, ad hîc nunc, hoc & illud faciendum.

Respondetur, auctoritatem Sancti Bernardi tantùm probare ad omnem actum liberum voluntatis semper præsupponi aliquam cognitionem intellectus, quod significat quando ait, VI. *voluntatem semper habere comitem rationem & nunquam absque ratione moueri*: id est sine aliquo præsupposito actu intellectus, imò quando ait eam *non semper moueri ratione*, potiùs indicat quod intendimus in nostra conclusione. Nam voluntatem *moueri ex ratione* loquendo præcisè & propriè est ipsam agere conformiter ad iudicium rationis, particula enim illa, *ex*, significat aliquam habitudinem ipsius voluntatis ad intellectum, tanquam alicuius veluti effectus ad eam; ergo quando negat S. Bernardus voluntatem semper moueri ex ratione, negat etiam illam semper sequi iudicium rationis.

Et quòd hæc sit mens S. Bernardi, patet ex eodem libro, vbi ista duo distinguit hominem esse *liberi arbitrij*, & esse *liberi consilij*.

Primum admittit in quocumque actu libero; secundum negat reperiri in quolibet actu, quia esse *liberi consilij*, apud S. Bernardum ibi nihil VII. est aliud, quàm licita tanquam commoda, & illicita tanquam noxia respuere; *Vtinam*, inquit, *tam nobis consuleremus, quàm liberè de nobis iudicamus: vt quemadmodum liberè per iudicium licita, illicitáque decernimus, ita per consilium & licita tanquam commoda nobis eligere, & illicita tanquam noxia respuere liberè haberemus*. & paulò pòst, *Nunc autem cùm multa per iudicium vel admittenda vel omittenda esse decernamus, quæ tamen per consilium nequaquam pro iudicij rectitudine aut eligimus, aut contemnimus, rursúmque non omnia, quæ tanquam recta & commoda consultè obseruamus, etiam vt beneplacita libenter amplectimur, sed insuper quasi dura ac molesta vix æquanimiter ferre perduramus, liquet quod liberum nec consilium habemus nec complacitum*. quo posteriori testimonio apertè docet nostram conclusionem. VIII.

Ad auctoritatem Aristotelis respondetur eam tantùm intelligi de eo, qui habet efficacem voluntatem aliquid obtinendi, vel faciendi: si enim talis homo vbi iudicauit hîc & nunc tale medium esse necessarium ad rem istam obtinendam, vel faciendam, & omittat illud, censetur deposuisse efficacem illam voluntatem, & proinde, vt reputetur habuisse voluntatem verè efficacem, & in ea perseuerare, statim atque habet tale iudicium particulare de hoc & illo medio ad id obtinendum, vel præstandum, necessariò debet operari: talis autem necessitas tantùm est hypothetica, non tam ex suppositione istius iudicij, quàm ex

I. ſuppoſitione finis efficaciter intentiâ tali operante.

Secundum: obiectum voluntatis eſt bonum apprehenſum, & iudicatum per intellectum: ergo ſi iudicium rationis ſit indeterminatum, voluntas etiam erit indeterminata, nec ad electionem procedet; ſi verò ſit determinatum, erit etiam voluntas determinata, quia aliàs eſſet electio ſine iudicio, & actio ſine proprio obiecto: ergo cùm iudicium practicè practicum rationis ſit omninò determinatum, voluntas illud ſequetur, ſicque determinatur ab intellectu.

Confirmatur hæc ratio: ideò appetitus ſenſitiuus in homine & brutis eſt ad vnum determinatus; quia ſenſuum cognitio, à qua ille appetitus dependet, eſt ad vnum determinata: ergo à pari quæcunque erit cognitio intellectiua practicè determinata in particulari, erit etiam
II. voluntas determinata.

Reſpondetur ex dictis ſuprà, obiectum voluntatis eſſe quidem bonum apprehenſum & iudicatum ab intellectu ſecundùm conuenientiam & diſconuenientiam, ſed non ſemper & neceſſariò in modo, quo iudicatur ab intellectu, vt ſuprà oſtenſum eſt. Ad illam verò conſequentiam: *ergo ſi iudicium intellectus eſt indeterminatum, voluntas etiam erit indeterminata.*

Reſpondetur, iudicium intellectus, quod præſupponitur ad actum voluntatis, eſſe quidem in ſe, & quoad ſe, determinatum, quia aſſerit in tali obiecto eſſe hanc conuenientiam vel diſconuenientiam: quia tamen non neceſſitat voluntatem, illam etiam non determinat neceſſariò, ſed ipſa, vbi videt tale iudicium, ſeſe determinat ad quamcunque con-
III. tradictionis vel contrarietatis partem ei placuerit: & cùm ad electionem ex parte intellectus ſufficiat iudicium practicum de conuenientia vel diſconuenientia obiecti, quod hìc reperitur, & bonum ita iudicatum ſit obiectum voluntatis, tunc poterit voluntas ad electionem procedere.

Ad confirmationem reſpondetur, diſparem eſſe rationem cognitionis intellectiuæ & ſenſitiuæ reſpectu appetituum: hæc enim ita eſt particularis, ſicut & eius obiectum, vt nullam admittat variationem iudicij & rationis in obiecto, illa admittat: ideóque poteſt eſſe radix libertatis ad agendum, altera verò minimè: deinde appetitus brutorum eſt intrinſecè naturalis, nullo pacto liber, voluntas verò formaliter libera, & proinde poſito tali iudicio po-
IV. teſt adhuc nolle agere.

Tertium: ſi voluntas in ſua electione non dependeret neceſſariò ab eiuſmodi iudicio rationis, ſed poſſet eligere extra quod dictat illi ratio practicè practica, poſſet vtique eſſe peccatum in voluntate, etiamſi nullus eſſet error in intellectu, quod eſt contra illud Prouerbiorum decimo quarto, *errant, qui operantur malum*: contra Ariſtotelem libro tertio Ethicorum capite primo, tertio, & quinto, vbi docet omnem malitiam eſſe ignorantem, ſicut & libro ſexto capite duodecimo & decimo tertio: libro ſeptimo capite tertio, & in libro tertio *de anima* textu quinquageſimo octauo.

Reſpondetur, nos admittere poſſe, eſſe peccatum in voluntate ſine errore in intellectu, vt patet ex tertia noſtra ratione, & ex di-
A cendis infrà, vbi id oſtendetur ex profeſſo. V.

Ad auctoritatem ſacræ ſcripturæ reſpondetur cum Adriano, quodlibeto quarto quæſtione prima, in ſolutione ad ſecundum, duplicem diſtingui errorem, vnum *intelligentiæ*, qui ſolùm eſt *in intellectu*, alterum *morum* qui eſt *in voluntate*, ſecundùm quem, qui peccat, quatenus per peccatum voluntas eius deflectit à bono, quod debet ſequi, dicitur etiam *errare*, quia errare idem eſt, ac à recto deflectere: rectitudo autem voluntatis conſiſtit in inſequendo & amplectendo bono; locum autem Sapientis in Prouerbiis intelligi de errore *morum*, qui poteſt ſtare cum rectitudine intelligentiæ, vt etiam docet ſanctus Auguſtinus *in paruis ſoliloquiis* capite trigeſimo quarto, quando ait eos eſſe miſerrimos, *qui cadunt apertis oculis, & deſcendunt in infernum viuentes.*

B Ad auctoritatem Ariſtotelis reſpondetur, eum tantùm loqui vt plurimùm, quatenus dum voluntas vult peccatum, vel malum, aliqua ſaltem inconſideratio præcedit in intellectu, quam nomine *ignorantiæ* intelligit, quia eſt quædam ignorantia practica, quâ voluntas practicè hìc & nunc omittit, quæ ſunt agenda. VI.

DISPVTATIO V.

De libertate voluntatis inter agendum.

ARTICVLVS I.

Vtrum voluntas ſit libera eo inſtanti, quo exercet actionem.

C SIT hæc propoſitio: *voluntas etiam eo inſtanti, quo actionem exercet, eſt libera.* Ita Scotus primo ſententiarum diſtinctione trigeſimâ octauâ, Almainus capite primo ſuorum Moralium, & omnes ferè recentiores contra Ochamum & Gabrielem ſecundo ſententiarum diſtinctione trigeſima octaua: qui docent voluntatem ſuam libertatem exercere vel in inſtanti immediatè antè, in quo potuit actum non producere, vel in inſtanti immediatè pòſt, in quo poteſt ab actu ceſſare. Vt autem probetur noſtra propoſitio; VII.

Notandum eſt, cauſam liberam opponi cauſæ neceſſariæ, hic enim diſputamus de libertate *à neceſſitate*, & neceſſitatem repugnare libertati, ſuprà oſtendimus: ergo ea erit VIII.
D ad libertatem indifferentia neceſſaria in cauſa, quæ opponitur determinationi, quâ cauſa dicitur eſſe neceſſaria. Duplex autem poteſt diſtingui determinatio: prima eſt ipſius *cauſæ præcisè ſumptæ*, ſeu ſecundùm ea, quæ antecedunt ipſum actum, quatenus eſt talis conditionis, vt ex ſe ſit determinata, & hanc determinationem habet ab aliquo ſibi intrinſeco, vt patet in omnibus cauſis naturalibus: alia determinatio eſt ipſius *actus*, ſeu quam habet cauſa non ratione ſui, præcisè loquendo, ſed ratione huiuſce actus, quo informatur. Inter quas duas determinationes illud eſt diſcriminis, quòd prima ſit in ipſa cauſa prior ratione, vel naturâ, quàm actus eius exiſtat, & ad eum ſit determinata;

I. poſterior tantùm ſeſe teneat ex parte effectus, quæ, ſicut & ipſe effectus cauſæ naturalis poteſt eſſe alius & alius in particulari, ita etiam poteſt eſſe alia & alia determinatio, cauſâ tamen remanente naturali & neceſſariâ: quia cauſæ naturales licèt ſecundùm ſe ſint neceſſariæ, non deſinunt alios & alios numero diſtinctos effectus producere: ergo cùm vnuſquiſque effectus ex parte ſui determinet etiam cauſam, ſicut & alius & alius effectus, etiam determinatio erit alia & alia, & proinde ab hac ſecunda determinatione, quæ tenet ſe ex parte effectus, non habet cauſa naturalis, quòd ſit neceſſaria, ſed tantùm à prima: cauſæ enim naturaliter neceſſariæ ex ſe debet neceſſitas eſſe ab aliquo, quod ei inſit, & ſine quo non poſſit talis cauſa concipi: at poteſt cauſa naturalis concipi neceſſaria, priuſquam effectum ſuum producat: ergo & ipſa etiam de-
II. terminatio, quæ eſt illi ratio ſuæ neceſſitatis, debet in illa concipi ante effectum per illam productum.

Huic duplici determinationi cauſæ neceſſariæ opponitur duplex indifferentia cauſæ liberæ; vna ipſius cauſæ ſecundùm ſe conſideratæ, quæ opponitur determinationi, quâ cauſâ ex ſe, & non ex aliquo ſibi adueniente, eſt indifferens, etiam antequam intelligatur agere: quia ſcilicet in ea nihil poteſt aſſignari, quod illam ad agendum neceſſitet, vel illam determinet: & hæc eſt propria & intrinſeca cauſæ liberæ, quia cauſa intelligitur formaliter libera antequam agat: ergo per illam indifferentiam, quam habet ante actum ſuum: ergo cùm ſola hæc prima antecedat ipſum actum liberum, illa etiam ſola erit eſſentialis liber-
III. tati.

Poſterior verò indifferentia eſt ratione ipſius actus, ſeu effectus, oppoſita poſteriori determinationi cauſæ, ſecundùm quam indifferentiam habet cauſa, quòd non ſeſe determinauerit ad talem actum, nec illum adhuc exerceat, ſed reſpectu eius ſit adhuc indeterminata, verbi gratiâ, voluntas Petri nunc eſt indifferens ad ſcribendum vel legendum, & quando ſeſe determinat ad exercendam hanc vel illam actionem & de facto exercet, tunc deperdit poſteriorem hanc indifferentiam tanquam oppoſitam & repugnantem huic determinationi. Hoc poſito,

Probatur noſtra propoſitio: tunc propriè loquendo voluntas eſt formaliter libera, quando habet in ſe indifferentiam oppoſitam propriæ determinationi cauſæ neceſſariæ: ſed eo
IV. inſtanti, quo voluntas exercet actionem liberam, habet indifferentiam oppoſitam propriæ determinationi cauſæ neceſſariæ: Igitur voluntas, dum exercet actionem liberam, adhuc eſt planè libera. Maior & minor patent ex præmiſſo notabili, conſequentia eſt ſatis clara.

Probatur ſecundò: Deus eſt maximè liber, habétque multa decreta libera, vt de creando mundo, de ſaluandis Sanctis, verbi gratiâ, Petro, Paulo & aliis, & illa omnia decreta habet ab omni æternitate: item Angeli in primo inſtanti ſuæ creationis habuerunt actus liberos cognitionis, & amoris ſupernaturalis, vt docuimus prima parte ad quæſtionem 62. ex ſancto Thoma ibidem, & ex aliis Theologis: Ergo, cùm ibi non ſit aſſignare aliquod
A aliud inſtans durationis, in quo illa decre- V.
ta Dei, & actiones Angelorum fuerunt liberæ, & poſt illarum exercitium non poſſint non eſſe, vt etiam fatetur Ochamus, oportet actiones eiuſmodi eſſe formaliter liberas pro eo inſtanti, in quo de facto exercentur.

Nec eſt, quòd quis dicat eos non habuiſſe potentiam ad eliciendos actus contrarios iis, quos tunc exercebant; ſed vel tantùm ad illos continuandos, vel ſaltem cohibendos; & hoc ſolo ſenſu dici *liberos*.

Non inquam eſt, quòd aliquis hoc dicat; nam id falſum oſtenditur in Deo, qui tam bene potuit ab æterno habere hoc decretum *nolo creare mundum*, quàm de facto iſtud habuit *volo creare mundum*, ſed prius iſtud decretum, ſi fuiſſet, fuiſſet actus elicitus diuinæ voluntatis, oppoſitus alteri decreto; nec
B tantùm fuiſſet mera ſuſpenſio volitionis, vt ſa- VI.
tis intelligitur; & Angeli in primo inſtanti ſuæ creationis, ſimpliciter & abſolutè loquendo, potuerunt peccare, vt oſtendimus eadem prima parte ad quæſtionem ſexageſimam tertiam: igitur voluntas vt libera, non tantùm libera eſt, quatenus poteſt cohibere aut ſuſpendere actionem ſuam, ſed etiam quatenus poteſt in eo inſtanti, in quo agit liberè, contrarium actum elicere.

Probatur tertiò: ſi voluntas eo inſtanti, quo exercet actum liberum, non eſt libera, ergo dum peccat, nullo modo peccat: quod eſt contradictio. Probatur conſequentia: ex hypotheſi peccat, quia verbi gratiâ, *committit furtum*; ex ſententia autem contraria non peccat: quia ſi peccat, aut inſtanti præcedenti
C actum furti, aut inſtanti, quo illud commit- VII.
tit, aut ſequenti; non primo inſtanti, vt patet in Angelis, qui potuerunt verè peccare in primo inſtanti ſuæ creationis, ante quod tamen nullum præceſſerat aliud inſtans. Adde quod, ſi tunc eſſet quoddam peccatum, illud eſſet *omiſſionis*, vel *commiſſionis*, non hoc ſecundum, quia ex hypotheſi, in inſtanti præcedenti voluntas de illo non cogitabat: non item erat *omiſſionis*, quia pro tali inſtanti nullus poteſt referri titulus, ratione cuius teneretur tunc actum aliquem liberum exercere. Non item peccauit voluntas eo inſtanti, quo peccauit, ſeu exercuit actum furti, quia tunc non erat libera, vt admittit Ochamus, peccatum autem omne debet eſſe liberum. Non item in ſequenti inſtanti; quia ſi quod eſſet peccatum, eſſet *omiſſionis*, quòd non cohi-
D buerit talem actum, vel ſaltem contrarium VIII.
exercuerit: at in hoc ſequenti inſtanti non ampliùs poterat illum cohibere, quia iam de facto eſt, & quod eſt, quandiu eſt, neceſſariò eſt, vt etiam admittit Ochamus: Ergo dum peccat voluntas, nullo modo peccat, quod eſt contradictorium.

Confirmatur: ponamus inſtans immediatè præcedens, eſſe illud, in quo voluntas erat in gratia, & in quo per ipſam operabatur meritoriè, vt contingit in Angelis: ergo ſi in iſto inſtanti peccauit voluntas, in eodem inſtanti ſimul merebatur & peccabat. At hoc eſt abſurdum, vt omnes intelligunt: ergo non peccabat in illo primo inſtanti immediatè præcedente peccatum.

Poſtremò confirmatur ex Conc. Trident.

sess. sexta loco suprà citato: vbi significat volun-
I. tatem posse dissentire, si velit, eo instanti, quo gratiæ excitanti consentit: item ex S. Augustino libro tertio *de libero arbitrio*, capite tertio: *Non posses*, inquit, *aliud sentire esse in potestate nostra, nisi quòd cùm volumus, facimus*.

ARTICVLVS II.

Soluuntur argumenta contrariæ sententiæ.

PRIMVM est: de ratione liberæ potentiæ est, vt possit oppositum facere: at voluntas, dum actum aliquem liberum exercet, non potest non illum exercere; quia ex Aristotele primo de *interpretatione* capite sexto *omne quod est, dum est, necesse est esse*, nec item potest pro eodem instanti oppositum eius exercere: quia repugnat eandem potentiam vitalem, qualis est
II. voluntas, simul & semel duos actus sibi inuicem oppositos & repugnantes exercere, & eos in se recipere: ergo, &c.

Respondetur maiorem sic debere intelligi, vt, quando voluntas est in actu primo constituta, habétque omnia ad agendum requisita, possit quodcunque oppositorum voluerit, facere, habeátque indifferentiam ex parte sua, quæ est propriissima causæ liberæ, vt in ipso notabili articuli superioris, est à nobis explicatum. Secundò debet intelligi, vt sit ei libera potestas, & facultas ad eliciendum circa idem obiectum, pro eodem instanti, assensum, & dissensum *diuisiuè* tantùm, & non ad *opposita simul habenda vel elicienda*: ac proinde, cùm voluntas prò eo instanti, quo exercet actum liberum ex se, & ex parte sua talis sit, vt
III. possit actum istum non habere, talis autem necessitas sit tantùm *hypothetica*, non *absoluta*, nec proueniens ex natura rei secundùm se consideratæ; & necessitas hypothetica libertatem non tollat, fit, vt voluntas, dum de facto liberum actum exercet, non desinat esse pro eo instanti absolutè & simpliciter loquendo libera. Auctoritas autem Aristotelis tantùm intelligitur de ista necessitate *hypothetica*, vt ipsamet verba eius sonant, & etiam intelligit sanctus Thomas prima parte quæstione decima quarta articulo decimo tertio.

Secundum est: actio, dum exercetur de facto, habet esse: ergo pro eo instanti, quo exercetur, non potest non esse: ergo pro eodem instanti voluntas non est libera ad illam exercendam.

Confirmatur: ideò ad actionem præteritam
IV. non est libertas, quia habet esse extra suas causas: ergo etiam actio præsens, quia habet esse extra suas causas, non erit libera.

Respondetur actionem, dum exercetur, habere esse hoc sensu, quòd illud acquirit; quia esse actionis est in quodam fieri: & quia talis actio procedit à voluntate secundùm modum libertatis, cùm ab illa procedat, vt à potentia libera, modus autem libertatis est, vt ab illa actio profluat liberè, fit, vt pro eo instanti, quo actum liberum producit, voluntas non desinat esse libera.

Ad confirmationem respondetur non esse parem rationem *actionis præteritæ*, & *præsentis*; ista enim ita omninò est extra suas causas, vt iam desierit, nec ampliùs pendeat à voluntate; & ideò cùm *à priuatione ad habitum non detur*
A *regressus*, nullam potest in illam exercere li- V.
bertatem voluntas: hæc verò, quæ præsens est, adhuc est *in fieri*, & liberè profluit à voluntate: ergo licèt ex hypothesi, quâ existit, non possit non esse, tamen absolutè loquendo, considerando illam secundùm se & naturam suam, potest ad libitum voluntatis non esse.

Tertium: de intrinseca ratione libertatis est indifferentia potentiæ, vt suprà ostendimus, & actus liber, quatenus liber, debet fieri cum indifferentia, quia in eo differt ab actu necessario. Sed quando voluntas exercet de facto actum liberum, non habet indifferentiam, quia de facto est determinata, determinatio verò opponitur indifferentiæ: ergo pro illo instanti non est libera.

Quòd si quis dicat vel priùs tempore, vel saltem naturâ, quàm ipsa potentia agat, vel se de-
B terminet, intelligi potentiam esse indifferen- VI.
tem ad vtramque partem: quia voluntas est causa actus liberi, & causa omnis intelligitur prior, saltem naturâ, suo effectu, ideóque tunc, dum exercet actum liberum, semper intelligi liberam, cùm id sit in eodem instanti.

Refellitur: quia dum quæritur an voluntas sit libera, dum exercet actum liberum, quæstio non mouetur de instanti *à quo*, sed de instanti, *in quo*, quia quæritur an in eo instanti *in quo*, seu quo durante exercetur actio, voluntas sit libera, non autem an in aliquo priori instanti. Nam si ad hoc, vt aliqua actio censeatur libera, & fieri liberè, satis sit assignare instans aliquod *à quo*, seu naturæ, vel etiam temporis, in quo voluntas fuerit indifferens, reuera actio erit tantùm libera in sua causa, &
C non formaliter; cùm pro illo instanti non VII.
sit indifferentia: & amor beatificus, item clara Dei visio dici poterunt actiones liberæ, quia potest à nobis concipi aliquod instans temporis immediatum ante visionem & amorem hunc, in quo voluntas habuerit indifferentiam ad istos actus: Ergo sicut tale instans antecedens visionem & amorem non facit, vt actus illi sint liberi, ita etiam nec indifferentia illa potentiæ in priori instanti naturæ faciet, vt actio, dum exercetur, sit libera.

Respondetur voluntatem, dum liberè operatur, habere indifferentiam ex sua parte, quia tunc non intelligitur determinari ad talem actum, per aliquid ordine etiam naturæ, vel rationis antecedens ipsum actum, quod sufficit ad rationem causæ liberæ, vt suprà explicatum est; quando autem de facto operatur, non habet ampliùs indifferentiam illam po-
D steriorem, quam suprà diximus tenere se ex VIII.
parte actus, seu effectus, sicque simul & semel est indifferens & determinata, sed diuerso respectu: indifferens eâ indifferentiâ, quæ opponitur determinationi, quæ est propria causæ necessariæ, & proinde manet adhuc libera; determinata verò determinatione actus, vel effectus, per quam tollitur indifferentia ei opposita, in qua non consistit ratio causæ liberæ, vt suprà ostensum est, sicque quia, dum de facto operatur, retinet priorem hanc indifferentiam, & actus fluit ab illa liberè, non tantùm in instanti, *à quo*, sed etiam in ipso instanti *in quo*, propriè censetur esse libera, qualis indifferētia non reperitur in Beatis Deum clarè videntibus & amantibus in patria, cùm

I. intellectus & voluntas eorum intelligatur de- A
terminari per aliquid sibi inexistens & antecedens ipsos actus cognitionis & amoris.

ARTICVLVS III.

An voluntas sit libera dum actionem continuat.

ARIMINENSIS primo sententiarum distinctione 38. fatetur voluntatem esse liberam, eo etiam instanti, quo actionem exercet, quoad *inchoationem*; negat tamen quoad *continuationem*, sed existimat voluntatem liberè quidem inchoare actionem; at inchoatam non posse intermittere, sed necessariò aliquandiu continuare. Melior tamen est contraria sententia, pro qua

Sit hæc propositio: *voluntas est etiam libe-*
II. *ra, dum actionem suam continuat.* Probatur: B
si continuatio actionis liberæ non est libera: ergo post primum instans inchoatæ eiusmodi actionis, dum quis continuat actionem meriti vel peccati, non ampliùs meretur vel peccat, quod est absurdum, & contra regulas pœnitentiæ & confessionis, quæ postulant, vt in confessione habeatur & ratio moræ & perseuerantiæ in peccato.

Secundò probatur: potest eadem res eodem instanti incipere esse & desinere, verbi gratiâ, res aliqua momentanea, quæ per solum instans durat, & in illo instanti habet totum suum esse, nec vltra illud momentum valet consistere, quod quidem instans est primum esse eius rei, cùm antea non existeret, & etiam vltimum esse, cùm immediatè pòst sit interi-
III. tura, vt patet in instantibus temporis & pun- C
ctis motus, quæ vulgò vocantur à Philosophis *mutata esse*: ergo si res illa, quæ eodem instanti incipit & desinit, possit ita fieri, vt pro agentis libertate non desinat, sed continuetur, cùm tamen possit desinere, dicetur talis continuatio libera: at libera actio voluntatis est eiusmodi, vt in momento possit fieri, quia habet totum suum esse simul, & potentia, quæ est eius principium, non indiget tempore, vt illam producat; quia propriè non agit per verum motum, & potest talem actionem conseruare continuando. Verbi gratiâ, attentionem, intentionem, & conatum potentiæ circa idem obiectum, vt docet experientia: Igitur voluntas est etiam libera circa continuationem actionis liberæ.

Fundamentum Ariminensis est, quòd actio
IV. non potest eodem instanti desinere, quo inci- D
pit esse, quia aliàs duo contradictoria simul essent vera, scilicet *actionem esse, & non esse*: ergo eo instanti, quo inchoatur, non potest desinere: ergo debet desinere in alio instanti: sed non potest desinere in instanti sequenti immediatè, quia non dantur duo instantia sibi immediata: ergo debet necessariò continuari: ergo quoad *continuationem* actio non est libera.

Respondetur maiorem esse falsam, nam, quæ incipiunt & desinunt in eodem instanti; incipiunt & sunt *intrinsecè*, & in illo eodem instanti desinunt esse, sed tantùm *extrinsecè*: rectè enim dicitur de illis *hæc momentanea nunc sunt*, quia incipiunt esse, & *immediatè pòst non erunt*: ergo sunt seu incipiunt esse, & simul de-

sinunt; & quia istud instans ibi consideratur V.
diuersimodè, nulla reperitur tunc contradictio.

Ad id verò, quod ait *non posse dari duo instantia, quæ sibi inuicem subsequantur*, falsum est in iis, quæ instanti mensurantur.

DISPVTATIO VI.

De obiecto liberi arbitrij.

ARTICVLVS I.

Vtrum voluntas possit ferri in malum.

QVONIAM est aliquis respectus potentiæ ad suum obiectum, & diximus suprà liberum arbitrium esse potentiam actiuam: nunc rectè se- VI.
quitur, vt de illius obiecto agamus, non quidem materiali, sed formali. Ideóque mouetur hîc quæstio, an voluntas *vt libera*, seu liberum arbitrium *possit ferri in malum sub ratione mali*, seu vt tale cognitum & apprehensum, & nolle *bonum sub ratione boni*. Cuius quæstionis vt facilior sit explicatio.

Notandum est actus voluntatis liberæ erga aliquid, posse esse duplices, nimirum *prosecutionis*, & *fugæ*; *prosecutionis*, vt actus *complacentiæ*, vel quem solemus explicare hoc verbo, *volo*; actus *fugæ*, vt actus *displicentiæ*, quem explicamus hoc verbo, *nolo*; quando refugimus ipsum obiectum. Iam præsens quæstio non intelligitur de hoc actu posteriori: conuenit enim inter omnes voluntatem posse
isto actu ferri in malum, vt docet ipsa expe- VII.
rientia: sed quæstio tantùm est de actu *prosequutionis*.

Notandum secundò duobus modis posse intelligi voluntatem actu *prosecutionis*, *velle malum, etiam sub ratione mali*: primò sibi, seu proprio suo supposito: deinde *alteri*, verbi gratiâ hosti, & aduersario suo, & de hoc vtroque modo est disputatio: vnde sensus totius difficultatis est, an voluntas àctu *prosequutionis* possit velle sibi, aut alteri malum sub ratione mali, ita vt in tali volitione nullum bonum intendat sibi, aut alteri. Qua de re duæ sunt sententiæ.

Prima affirmans Ochami tertio sententiarum quæstione decima tertia Nominalium, quam etiam Scotus antea iudicauerat aliquo modo probabilem, primo sententiarum distinctione
prima quæstione quarta, & secundo sententia- VIII.
rum distinctione quadragesima tertia quæstione secunda.

Secunda sententia, cum qua concludimus, est sancti Thomæ hâc parte quæstione octaua articulo primo: Gandauensis quodlibeto decimo tertio quæstione nona: S. Bonauenturæ, secundo sententiarum distinctione trigesima quarta articulo primo: Scoti quarto sententiarum distinctione quadragesima nona: & communis ferè omnium; *voluntatem non posse ferri in malum sub ratione mali, siue nobis aliquid velimus, siue aliis.*

Probatur primò ex sacris literis, quæ hanc veritatem indicant, quando Sapientiæ decimo quarto creaturæ dicuntur factæ *in muscipulam pedibus insipientium*, quia scilicet non nisi sub

I. apprehenditur sub ratione cuiusdam boni, quatenus redundat in contemptum Dei, de quo ipse damnatus vult sese vlcisci quantum potest: vel denique vellet suam damnationem, quia vellet gaudere bonis corporis huius vitæ, beatitudo autem non acquiritur nisi per multas tribulationes; at velle gaudere bonis præsentis vitæ, est quædam ratio boni; igitur voluntas fertur semper in obiectum sub ratione boni veri, vel apparentis.

Quòd etiam *voluntas non possit velle malum alteri, sub ratione mali*, probatur in odio *inimicitiæ*: nam per illud voluntas vult alteri malum, vt docet S. Thomas hâc parte quæst. 46. sed tunc voluntas vult illi tale malum intuitu alicuius boni proprij, vel amici, quatenus scilicet reputat tale malum inimici cedere in bonum suum proprium, aut amici: vt patet in eo, qui odit hostem suum; quia enim putat bonum

II. esse nocere hosti, vult illi malum, vnde rectè B dicitur odium istud ex aliquo amore procedere, quo bonum nostrum, vel alterius cupimus: igitur etiam quando voluntas vult aliquid alteri, vult illud sub aliqua ratione boni.

Articvlvs III.

Soluuntur argumenta contraria sententiæ.

PRIMVM est: potest aliquis velle malum suo inimico, vt ei sit tantùm malum: ergo potest voluntas actu *prosequutionis* velle malum sub ratione mali. Consequentia patet. Antecedens probatur, & primò, quòd *aliquis possit velle malum suo inimico*, docet experientia; quòd verò tunc possit illud velle *sub ratione*

III. *mali*, probatur ex S. Thoma 2. 2. quæst. 34. art. 6. in hoc differt odium ab ira, quòd odium C velit malum sub ratione mali, vt scilicèt hosti malè sit, ira verò velit malum sub ratione iustæ vindictæ: at docet experientia aliquem posse suum inimicum odisse, ergo potest voluntas velle malum sub ratione mali.

Respondetur patere solutionem ex dictis præcedenti articulo; qui enim vult malum aduersario, putat ex tali malo aliquid commodi sibi aut proximo aduenturum. Vnde notandum in illa propositione *odisse est velle malum alicui, quia malum est, vel quia est malum eius*, particulam illam *quia* non ita esse accipiendam, quasi significet primam motiuam rationem & causam finalem odij, sed tantùm secundariam, quæ est vtilitatis & commoditatis ipsius prosequentis odio fundamentum: sicut,

IV. cùm dicimus *velle aliquid, quia habet talem virtutem, ob quam est vtile ad hunc, vel illum* D *finem*, ibi particula *quia* non significat primariam causam finalem, sed secundariam: Causa enim primaria est id, quod intendimus, verbi gratia vtilitas & commoditas, ad quam tamen consequendam deseruit tale medium, ratione talis virtutis.

Secundum: Dæmones volunt offendere Deum, solùm vt eum offendant, & non propter aliquam vtilitatem, vel aliquam delectationem: Item damnati appetunt non esse, clamant enim, vt habetur in sacris litteris, *montes cadite super nos*, & illud *non esse* appetunt, quatenus est priuatio totius suæ existentiæ, & vt est mera quædam annihilatio; talis autem priuatio suæ existentiæ, seu annihilatio

A est malum quoddam: igitur appetunt malum sub ratione mali. V.

Respondetur, dæmones appetere quidem peccatum, quia est offensa Dei, sed non ibi sistere: Verùm intendere sese quodammodo vlcisci de Deo; quam vltionem apprehendunt vt sibi conuenientem, cùm apprehendunt Deum, vt perpetuas pœnas sibi infligentem, sicut fusiùs docuimus prima parte quæst. 64. Appetunt autem damnati *non esse*, etiam sub ratione alicuius boni, quatenus scilicet optant liberari ab illis cruciatibus, quos patiuntur, & non purè & simpliciter vt ipsum *non esse* est quoddam malum, & mera propriæ suæ entitatis annihilatio.

Tertium: proponatur alicui furtum *vt malum*; tunc voluntas potest illud appetere sub hac ratione, vel non potest: si potest; ergo potest velle malum sub ratione mali: si non VI.
potest; ergo non meretur non appetendo illud. Probatur hæc vltima consequentia: circa id, circa quod homo non potest demereri, non potest etiam mereri: atqui homo non potest demereri circa illud malum furtum, verbi gratia ei propositum sub ratione mali, quia non potest illud velle: ergo neque etiam potest mereri.

Respondetur nos admittere voluntatem non posse quidem appetere furtum tantùm sibi propositum vt malum, & sub ratione mali, nullam rationem boni etiam apparentis, aut vtilis, in tali propositione inuoluendo: negamus tamen inde sequi nullum fore tunc meritum, quia talis necessitas est tantùm *specificationis*, non *exercitij*, quia talis propositio obiecti facta voluntati, non eam necessitat ad agendum, vt fusè suprà docuimus: ergo cùm remaneat VII.
libera quoad *exercitium* talis actus, *nolo furtum*, & in tali actu sit quædam honestas, poterit voluntas tunc mereri, modò adsint cætera ad meritum requisita, vt etiam patet in appetitu beatitudinis, quæ non potest odio haberi; quia tamen *quoad exercitium actus* liberè appetitur, si ob gloriam Dei appetatur, erit actus ille meritorius. Ex quo exemplo patet falsum esse id, quod ibi assumebatur in probationem vltimæ consequentiæ, scilicet, *circa id, circa quod homo non potest demereri, non potest etiam mereri*, licèt talis actio tantùm consideretur ex parte obiecti; quòd si consideretur etiam ex parte agentis, certum est posse dari tale agens, quod possit circa tale obiectum mereri, cui tamen repugnat posse demereri, vt patet in Christo, qui erat impeccabilis circa quodcunque obiectum, & VIII.
tamen multa nobis promeruit, vt testantur passim scripturæ, & docent Theologi cum sancto Thoma in tertia parte.

Postremum: si non potest hæc voluntas ferri in malum sub ratione mali, nemo peccabit ex certa malitia, & contra propriam conscientiam, cùm tamen fateantur Theologi dari peccatum ex certa malitia, & contra Spiritum sanctum: igitur voluntas potest velle malum sub ratione mali.

Respondetur negando consequentiam; hæc enim sunt inter se distincta, *peccare ex certa malitia seu facere contra conscientiam propriam, & velle malum sub ratione mali*: prius enim tantùm importat ipsum peccantem non impelli ad peccatum ex ignorantia, aut fragilitate, & quòd

I. non obstante tali cognitione de malitia ipsius A actus, non desinit illum exercere ob aliquam rationem vtilis vel delectabilis, quam in ipso obiecto animaduertit; vt, quando quis sciens furtum esse prohibitũ, etiam hîc & nunc, non desinit amore præsentis pecuniæ & commodi, velle furari: posterius verò negat omnem rationem boni, sub qua feratur voluntas in obiectum.

ARTICVLVS IV.

Vtrum voluntas feratur tantùm in finem, an tantùm in media.

COMMVNIS sententia Theologorum est, *voluntatem non tantùm posse elicere actum circa finem aliquem, sed etiam circa media.* Ita S. Thomas hâc 1. 2. quæst. 8. art. 2. & communiter alij. Probatur: circa illud omne potest
II. potentia actum aliquem exercere, quod habet B in se formalem rationem obiecti talis potentiæ, seu quod continetur intra latitudinem totalis sui obiecti, vt patet inductione factâ per omnes facultates: atqui tam ipsum medium, quàm ipse finis habent in se formalem rationem obiecti voluntatis, quæ est ratio boni; quia bonum aliud est *in se*, & *propter se*, vt est finis, aliud bonum quia *vtile & commodum ad assequendum finem*: igitur voluntas vt libera, potest exercere actum aliquem tam circa media, quàm circa finem, & proinde est mediorum & finis.

Cæterùm notat S. Thomas loco citato, & post eum alij, actum illum, quo voluntas versatur tantùm circa finem, propriè vocari *voluntatem* retento nomine potentiæ; actum verò illum, quo fertur circa media, minùs propriè vocari *voluntatem*, scilicet latiùs vsurpando nomen *voluntatis*: prioris denominationis hæc est
III. ratio, quòd solus ille actus propriè denominetur C primò & per se, nomine suæ potentiæ, qui est simplex, & absolutè tendit in suum obiectum: atqui solus ille actus, quo voluntas vult finem, est simplex, & absolutè tendit in bonum, quod est obiectum voluntatis: igitur solus ille actus, quo voluntas vult ipsum finem, dicitur propriè voluntas.

Maior probatur exemplo sumpto à cognitione primorum principiorum, quæ sola dicitur *intellectus*, seu intelligentia, nomine ipsius *potentiæ*; quia prima principia sunt primò per se vera, & non cognoscuntur per aliud: econtrà verò cognitio conclusionum, quia non est veritas absoluta, sed dependens, & deducta ex principiis non per se primò cognitis, non appellatur *intellectus*, aut *intelligentia* nomine *potẽtiæ*, à qua est talis cognitio, sed vocatur *scientia*; ergo no-
IV. men potentiæ debet tantùm propriè tribui ei D actui, quo talis potentia simpliciter & absolutè tendit in suum obiectum.

Minor verò præcedentis syllogismi probatur: Bonum simpliciter est solus finis, quia bonum & finis conuertuntur, vt qu. 1. huius 1. 2. docuit S. Thomas, medium verò est tantùm bonum ad finem, quia habet bonitatem in ordine ad aliud: igitur cùm actus potentiæ sit talis, quale est eius obiectum, quia actiones etiam specificantur à suis obiectis, solus ille actus erit simplex & absolutè tendens in bonum, quo voluntas vult finem.

ARTICVLVS V.

An possit dari aliquis actus voluntatis, qui nec versetur circa finem, nec circa media.

DVÆ sunt de difficultate proposita sententiæ: prima, quæ tribuitur Scoto 1. sent. dist. 1. quæst. 3. & est Ochami ibidem, est affirmans posse dari aliquem actum, quo actu *prosequutionis* velimus aliquid, non tanquam finem nec tanquam medium, sed tanquam obiectum neutrum. Altera sententia est negans Caietani ad artic. 1. quæst. 8. 1. 2. & multorum S. Thom. interpretum ibi, item Gregorij Ariminensis 1. sent. dist. 1. sed duæ hæ sententiæ facilè possunt inter se conciliari, vt rectè notat Gabriel 1. sent. dist. 1. quæst. 1. artic. 1. notabili 3. quod vt faciliùs intelligatur,

Notandum est primò *appetibile*, sicut & *bonum* esse in duplici differentia: vnum *propter se*, & non *propter aliud*, quod habet bonitatem in se & ex se & non ab alio, sicut est finis vltimus: alterum appetibile *propter aliud*, quod habet bonitatem ab alio participatam, & censetur bonum, in quantum deseruit bono propter se acquirendo: quo pacto instrumenta & media, quæ sunt vtilia ad finem, dicuntur esse appetibilia. VI.

Notandum secundò duobus modis posse voluntatem nostram velle aliquid *propter se*, vel *propter aliud*: primò *explicitè*, siue vt loquitur Caietanus suprà *in actu signato*, quo modo tunc aliquid appetitur *propter se*, quando intellectus proponit illud voluntati, cum hac expressa circumstantia *esse appetendum propter se*, & quando in tale bonum sub hac circumstantia fertur voluntas. Secundo modo *implicitè*, & *virtualiter*, VII. seu vt ibidem ait Caietanus in *actu exercito*, quomodo tunc aliquid appetitur, quando intellectus proponit illud sine prædicta circumstantia, & tantùm secundũ propriam bonitatem, quæ tamen naturâ suâ talis est, vt ordinetur ad aliud bonum, vel non ordinetur, & voluntas tale bonum appetit, non attendendo ad eiusmodi circumstantiam boni. Hoc secundum vocant aliqui versari circa finem, vel media, saltem *materialiter*; quia in eiusmodi volitione non includitur expressa & formalis volitio finis, vel mediorum, quatenus finis est, aut media sunt; licèt de facto & reipsa sit talis conditio ipsius rei, quæ appetitur. Primum verò vocant versari circa finem, vel media, *formaliter*, quia in tali volitione est expressus appetitus mediorum ex amore ipsius finis, vel ipsius finis ex se. His suppositis sit

Hæc propositio: *nullus potest dari actus neuter, quo ipsa voluntas, nec in actu signato & formaliter, nec in actu exercito & implicitè feratur in obiectum neutrum, sed quocumque actu feratur, semper fertur*, *vel* in actu signato, *vel* in actu exercito in *finem*, *aut media*, *dum aliquid prosequitur.* Ita auctores secundæ sententiæ. VIII. Probatur auctoritate S. August. lib. 1. *de doctrina Christiana* cap. 3. 4. 5. 31. & 33. quibus in locis diuidit res omnes, in eas, *quibus est fruendum*; & in illas, *quibus est vtendum*, & omnem voluntatis actum in fruitionem, quæ ad finem, & in vsum, qui ad media, pertinet. Vnde cap. 31. eiusdem libri ait, *Deus non fruitur nobis*; *sed vtitur. Nam si neque fruitur nec vtitur, non in-*

I. *uenio quemadmodum nos diligat*, quo loco ex- A
presse negat S. Aug. dari aliquod medium inter fruitionem, & vsum: ergo cùm fruitio sit actus ille voluntatis, qui est circa finem, vsus verò actus ille, qui est circa media, ex mente S. Aug. non datur voluntatis actus neuter; id est, qui neque sit mediorum, neque finis. Item auctoritate S. Damasceni lib. 2. *de fide orthodoxa* cap. 22.

Et etiam hanc conclusionem ante hos Patres docuit Aristoteles 3. Ethic. à cap. 1. ad quartum vsque, vbi docet omnem actum voluntatis esse aut *volitionem finis*, aut *mediorum*, & 2. physic. text. 29. vbi ait omnem volitionem esse propter se, vel propter aliud.

Probatur secundò ratione: & primùm probant illam aliqui hoc modo: velle aliquid *propter se*, & velle aliquid *propter aliud*, opponun-
II. tur contradictoriè: ergo non datur medium: B
ergo si voluntas actu *prosecutionis* velit aliquid, vult illud aut *propter se*, & proinde vt finem, aut *propter aliud*, & proinde vt medium, sicque non datur actus neuter voluntatis, qui non sit finis, vel mediorum.

Verùm nisi hæc ratio aliter explicetur, videtur parùm efficax: nam eius antecedens, loquendo in *rigore Logico*, est falsum: quia docent communiter Dialectici contradictionem esse *negationem*, & *affirmationem de eodem*, vnde altera contradictoriarum debet esse negans: at vtraque pars istius antecedentis continens prætensam cõtradictionem, est per aliquid positiuum & reale: nam *velle aliquid propter se*, est aliquid positiuum & affirmans, item *velle aliquid propter aliud*; vt per se potest intelligi: ergo cùm hoc antecedens sit falsum, non bene ex illo tanquam ex vero colligitur posse dari vo-
III. luntatis actum neutrum: ideòque istius ratio- C
nis efficacia videtur meliùs hoc modo explicari.

Quotiescunque duo inter se ita repugnant, vt vnum proximè includat negationem alterius, tunc inter vtrumque nullum potest dari medium, vt patet in rectitudine & curuitate respectu lineæ vel virgæ; quia enim *esse rectum* negat *esse curuum*, & econtrà *esse curuum* negat *esse rectum*, non potest dari linea, vel virga, quæ nec sit recta, nec curua; sed necessariò est curua, vel recta; quod etiam patet in differentiis sibi oppositis, *rationale & irrationale*, & multis aliis rebus eiusmodi: atqui *esse volitum propter se*, & *esse volitum propter aliud*, duo sunt, quæ ita repugnant inter se, vt vnum proximè includat negationem alterius, scilicet *volitum propter se* negationem esse *voliti propter aliud*: nam *esse volitum propter se*, idem
IV. est, ac *esse volitum non propter aliud*; & non D
ordinari ad aliud: item *esse volitum propter aliud* includit negationem *voliti propter se*, est enim volitionem non sistere in ipso obiecto volito, sed vlteriùs ordinari ad aliud: igitur inter *esse volitum propter se*, & *esse volitum propter aliud* non potest dari medium: ergo cùm *esse volitum propter se*, sit *esse volitum vt finem*, & *esse volitum propter aliud* sit *esse volitum vt medium ordinatum ad finem*, non potest dari actus neuter, quo voluntas actu *prosecutionis* feratur in aliquod obiectum, quod non habeat rationem medij, vel rationem finis.

Secunda ratio conclusionis est: quidquid appetitur actu *prosecutionis* appetitur vt bonum: ergo vt habens bonitatem intrinsecam, sicut est
bonum honestum; vel vt habens bonitatem V.
alienam, seu vt bonum per extrinsecam denominationem & relationem ad aliud, sicut est bonum vtile: quia quidquid est bonum, est alterutro istorum modorum bonum, nec potest assignari tertius modus; si priori modo bonum appetitur; ergo propter se; si posteriori, ergo propter aliud: ergo quidquid vult voluntas actu *prosecutionis*, vult illud, vel vt finem, vel vt medium, & proinde non potest dari aliquis actus neuter.

Postremò: datur quædam proportio inter intellectum & voluntatem respectu assensus & appetitus; quia sunt facultates sese inuicem semper concomitantes: atqui intellectus nunquam assentitur propositioni, nisi aut *propter se*, vt in primis principiis, aut *propter aliud*, vt conclusioni, neque vllum datur medium: ergo à
pari voluntas nihil appetet, nisi tanquam fi- VI.
nem, qui in practicis habet se veluti principium, vel tanquam medium.

Addidi in propositione particulam illam *in actu signato*, vel saltem *in actu exercito*, quia vt rectè argumentatur Gregorius Ariminensis primo sent. dist. 1. art. 1. actus ille, de quo hìc disputatur, erit deliberatus, quia erit humanus: ergo bonus vel malus; si bonus, ergo debet esse ordinatus ad debitum finem, & habere debitas circumstantias: ergo si talis actus non sit ordinatus *expressè* in finem suum, erit saltem *implicitè*, quatenus ipse actus naturâ suâ talis est, vt finem hunc respiciat; v. g. bonum opus factum in gratia vitam æternam: si malus; ergo non est ordinatus ad debitum finem, sed ad indebitum; vel caret circumstantiâ sibi debitâ, & sic semper, saltem *implicitè*, est in finem, aut in
media, quatenus iste actus naturâ suâ talis est, VII.
vt deuiet à recto fine.

Confirmatur: omnis actus bonus debet aliquo modo ordinari in finem, & malus item ab eodem deordinari; quia ab illo desumunt etiam actus suam specificationem: ergo cùm actus omnis sit bonus, vel malus, debet vel *in actu signato*, id est *explicitè*, vel *in actu exercito*, seu *implicitè*, & ex sua natura ordinari in finem.

Quòd autem *omnis actus sit bonus vel malus*, docet S. August. lib. 2. *de baptismo paruulorum*, seu *de peccatorum meritis & remissionibus* cap. 18. *Mirum, inquit, voluntas si potest in medio quodam ita consistere, vt nec bona, nec mala sit. Aut enim iustitiam diligimus, & bona est, & si magis diligimus, magis bona, si minùs diligimus, minùs bona est: aut si omninò non diligimus, non bona est. Quis verò dubitet dicere voluntatem nullo modo iustitiam diligentem*, non modò esse
malam, sed etiam *pessimam voluntatem?* VIII.

Atque iuxta hanc implicitam & virtualem intentionem obiecti, vt finis, vel vt medij, potest conciliari Scotus suprà cum aliis Theologis; ita vt Scotus, dum ait dari actum neutrum voluntatis, qui sit medius inter fruitionem & vsum, nomine *fruitionis* intelligat amorem ipsum, quo aliquid ita amatur propter se, vt sit vltimus finis, in quem omnia referantur ex ipsa intentione; nomine verò *vsus*, intelligat amorem, quo aliquid amatur propter aliud expressâ & formali intentione: inter quos duos actus, datur medius, scilicet amare aliquid non expressâ intentione sistendi in illo, tanquam in vltimo fine, neque etiam illud referendo, seu ordinando in aliud expressâ etiam inten-

I. tione, semper tamen inuoluendo virtualem &
implicitam intentionem: quo pacto potest vo-
luntas virtutem & eius bonum amare.

Articvlvs VI.

Soluuntur obiectiones.

OBiicitvr primò ex Scoto suprà: vo-
luntati potest ostendi aliquod obiectum
absolutè apprehensum, non sub ratione boni
propter se, nec sub ratione boni propter aliud,
sed simpliciter vt bonum, abstrahendo ab hoc,
quòd sit bonum *propter se, vel propter aliud*, si-
cut concipitur ens abstractum ab ente relatiuo
& absoluto, à substantia & accidente: voluntas
autem circa tale bonum sic ostensum, potest ha-
bere aliquem actum, & non necessariò inordi-
natum: igitur potest voluntas absolutè habere
II. actum aliquem, quo diligat illud, non tamen
propter se, nec propter aliud: igitur potest da-
ri actus *prosecutionis*, qui sit neuter, id est, nec
fruitio, nec *vsus*.
Explicatur ampliùs: potest bonum aliquod
concipi esse bonum, quia id dicit sacra scriptu-
ra, vel quia ratio id suadet, non cognoscendo
determinatè, an sit honestum, delectabile, vel
vtile, & in tali euentu potest voluntas in illud
ferri: sed tunc non ferretur in illud vt *bonum
vtile*, vel vt *honestum*, quia id nullo modo ap-
prehendit intellectus, nec de eo cogitat: igitur
tunc talis actus erit neuter.
Respondetur omissâ solutione eorum, qui
negant posse concipi rationem quandam com-
munem *bono honesto, delectabili, & vtili*; quia
hæc analogicè tantùm conueniunt, & putant
nullam posse dari rationem communem, de
III. quorum numero est Vasquesius disp. 32. cap. 3.
quidquid sit de illo conceptu, de quo disputare
proprium est Metaphysici. Respondetur, in-
quam, dato, quòd intellectus apprehendat tan-
tùm rationẽ boni in aliquo obiecto, abstrahen-
do ab hoc, quòd sit bonum *propter se*, vel *pro-
pter aliud*: Negatur inde fore, vt voluntas illud
appetat, sine aliquo istorum modorum, saltem
actu exercito & *implicitè*: quia talis ratio boni *in
actu exercito* moueret intellectũ, vel *non relatè*,
id est sine ordinatione ad aliud, & proinde gra-
tiâ sui & propter se; vel moueret *relatè*, id est
ex ordinatione ad aliud, seu propter aliud, quia
inter illa duo non datur medium, & sic nun-
quam in *actu exercito* daretur *actus neuter*, li-
cèt intellectus proponat bonum sine prædicta
reflexione. Cuius rei videtur hæc esse ratio:
quòd bonitas, quæ mouet *de facto*, & *in actu
exercito* voluntatem, debet fundari in entitate
IV. actuali, quæ habeat aliquam conuenientiam:
ideò enim tale obiectum apprehensum per in-
tellectum de facto mouet voluntatem, quia est
illi conueniens, aut saltem tale iudicatur: om-
nis autem entitas actualis necessariò habet vnum
ex duobus modis prædictis: est aut bona *propter
se*, aut bona *propter aliud*, & proinde dum vo-
luntas vult illam *in actu exercito*, vult illam al-
tero ex iis duobus modis; qua in re dispar est
ratio intellectus, quia ille fertur in rem, vt ve-
ram, & prout etiam abstrahit ab actualitate.
Dices, intellectus apprehendit bonum illud
absolutè, & proponit volũtati sine tali reflexio-
ne, quòd sit bonum *propter se*, vel *propter aliud*,
nec alterutrum illorum dictat voluntati.
Respondetur id quidem esse verum, at ad
A actum *prosecutionis* in voluntate, non requiri V.
semper dictamen rationis, sed sufficere propo-
sitionem practicam bonitatis, quâ factâ, si velit
illam appetere, non potest nisi vno ex duobus
modis assignatis.
Obiicitur secundò: Si Deus statuisset nihil
producere ad extra, nihilominùs amasset suam
bonitatem; sed non amasset illam vt medium,
quia illa nullo modo est bonum vtile, neque
etiam vt finem, quia de ratione eius, quod
amatur tanquam finis, est, vt ametur propter
se, & alia propter ipsum amentur: tunc autem
Deus non amasset alia à se propter suam bonita-
tem, quia illa non fuissent: ergo cùm tamen
amasset illam, & non vt finem, vel medium,
amasset illam tanquam obiectum neutrum, &
per actum neutrum.
Confirmatur: inter Diuinas personas est
B amor, vna aliam diligit; atqui non diligit illam, VI.
vt medium; quia nulla diuina persona est bo-
num vtile; neque vt finem; quia vna diuina
persona non est finis alterius personæ diuinæ:
ergo eam diligit actu neutro, seu qui nec sit
circa finem, nec circa medium.
Respondetur Deum tunc se amaturum fuisse vt
finem: & ad rationem in contrarium responde-
tur, in re, quæ est finis, duo posse distingui,
vnum est, quòd sit *appetibilis, & amabilis pro-
pter se*, alterum, quòd cætera amentur *propter
illam*: primum illi conuenit, quatenus ha-
bet in se bonitatem: secundum quatenus exer-
cet de facto munus causæ finalis, respectu cæ-
terorum; iam in hypothesi obiectionis, Deus
amaret se vt finem priori modo consideratum,
& vna diuina persona sic aliam diligit, licèt nul-
lo pacto ad illam ordinetur, vt ad suum finem,
sed tantùm vt ad terminum, quem alia persona
C respicit. VII.

DISPVTATIO VII.

De subiecto liberi arbitrij, seu de ha-bentibus liberum arbitrium.

Articvlvs I.

Vtrum in Deo sit liberum arbitrium.

HÆc difficultas explicatur prima
parte quæst. 19. art. 3. & 10. cuius
pars affirmans est de fide *ad Ephe-
sios primo: Qui operatur omnia se-
cundùm consilium voluntatis suæ*,
id est secundùm electionem mediorum; cùm
enim Deus plura habeat media, quibus creatu-
ram rationalem perducat ad suum finem, ex li-
D bertate suæ voluntatis hoc potiùs, quàm illud VIII.
elegit, quia non est in Deo consilium, prout
disquisitionem mediorum ex aliqua ignoratione
procedentem significat, primæ *ad Corinthios* 12.
*Hæc autem operatur vnus, & idem spiritus, di-
uidens singulis prout vult*, id est pro libero vo-
luntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio,
vt explicat S. Ambrosius lib. 2. *de fide* cap. 3. &
aliis propemodum infinitis scripturæ locis, qui-
bus dicitur Deus potuisse aliquid facere, nec
tamen voluisse, vel econtrà potuisse aliquid
non facere, quod tamen voluit, vt Sap. 11. Da-
niel. 3. Matth. 3. 26.
Item ex Patribus, vt S. August. in enchiridio
cap. 95. *Tunc*, inquit, *in clarissima luce sapientiæ*

I. *videbitur, quàm efficacissima sit voluntas Dei, quàm multa possit, & non velit; nihil autem velit, quod non possit:* & lib. 13. *de Trinitate* cap. 18. vbi dicit, Deum potuisse efficere, si voluisset, vt Christus aliunde, quàm ex Adæ posteris carnem sumeret: item lib. *de natura & gratia* cap. 7. Christum potuisse saluare Iudam, quod tamen non fecit: & aliis Patribus passim, dum explicant suprà citata sacræ scripturæ testimonia.

Probatur etiam ratione: agens illud censetur esse liberum, quod positis omnibus ad agendum requisitis ex parte potentiæ in actu primo constitutæ, & consideratæ, adhuc pro sua voluntate potest agere, vel non agere, vt patet ex dictis superiùs, quod etiam habet indifferentiam oppositam determinationi, quæ propria est causæ necessariæ, quatenus est necessa-
II. ria: vt ibidem est explicatum: atqui Deus habet hoc totum respectu eorum, quæ fiunt ad extra: ergo Deus ad extra est liber.

Probatur minor: *ipsam potentiam posse agere, & non agere, positis omnibus ad agendum requisitis ex parte potentiæ in actu primo constitutæ* nihil est aliud, quàm obiecto debitè applicato voluntati per cognitionem, positâ item in potentiâ vi & efficaciâ ad agendum, eáque nullo modo impeditâ, effectum ipsum posse fieri & non fieri ab ipso agente: quatenùs istud *fieri & non fieri* pendet ex actiua indifferentia agentis, vt superiùs explicatum est: Atqui Deus respectu eorum, quæ fiunt ad extra, habet ista omnia, scilicet, *res omnes alias à seipso probè cognitas per certissimam & euidentissimam scientiam*, vt ex professo docent Theologi prima parte quæst. 14. item *voluntatem efficacissimam, cui nihil potest resistere*, dicente Apostolo, *volun-*
III. *tati eius quis resistet?* quasi dicat, nemo; quod etiam docet S. August. suprà citato cap. 95. Enchiridij, & post illum Theologi 1. parte qu. 19. Item effectus, seu res omnes ad extra ita sunt à diuina voluntate, vt, *quòd fiant vel non fiant*, pendeat ex actiua eius indifferentia, quâ sese determinat ad hoc, & sic agendum vel non agendum, vt patet ex citatis Patrum & scripturæ testimoniis: quòd item diuina voluntas habeat *indeterminationem, oppositam determinationi causæ necessariæ*, patet ex dictis suprà, quia ex parte sui nihil habet, quod illam necessiter ad hoc & illud agendum ad extra, vt ibidem obseruauimus, vbi etiam ostendimus ad hoc non esse necessarium, vt ipsum agens in aliquo vero instanti reali priùs sit indeterminatum, quàm agat: Igitur Deus est tale agens, quod positis omnibus ad agendum requisitis potest agere &
IV. non agere, & proinde est agens liberum ad extra.

Neque his obstat, quòd Deus non habeat indifferentiam ad eliciendos plures actus sibi similes, aut contrarios; cùm in Deo non sit nisi vnica volitio, quâ se & res omnes ad extra vult, quæ etiam cùm sit idem cum ipso Deo, sicut & eius voluntas, est ens necessarium, quemadmodum & ipse Deus.

Hoc, inquam, non obstat: nam libertatis indifferentia potest attendi penes duo: primò penes *entitatem ipsius actus*, quem nomine *volitionis* significamus, quatenus scilicet, entitas volitionis potest esse, & non esse, fieri, & non fieri: secundò potest attendi penes *terminationem*, quâ respicit ipsum volitum, & sese ad il-
A lud terminat: indifferentia priori modo considerata non est essentialis libertati, absolutè considerata, prout libertas abstrahit à creata & increata, sed tantùm posteriori modo; est enim agens aliquod liberum, quia ita agit, vt pro suo arbitrio terminet actionem suam ad hoc, vel illud, cùm liberum arbitrium dicat potestatem agendi & non agendi, potestas autem agendi & non agendi dicat indifferentiam in ordine ad obiectum, quod dicitur posse agi & non agi, seu fieri & non fieri. Cùm ergo diuina volitio habeat hanc posteriorem indifferentiam, quia ratione suæ infinitæ perfectionis potest vna & eadem simplicissima existens sese terminare ad omnia volita, prout illorum natura postulat; conditio verò eorum, quæ sunt extra Deum, est, vt sint tantùm volita liberè, cùm Deus nullâ re à se distinctâ indigeat, fit, vt ipsâ volitio-
B ne Dei remanente necessariâ *quoad suam entitatem*, non desinat esse libera quoad *terminationem*, & Deus propriè loquendo sit agens V. VI.
liberum respectu eorum, quæ fiunt ad extra.

Nostra verò libertas præter hanc posteriorem indifferentiam, priorem etiam sibi vendicat, sed ex imperfectione nostræ voluntatis, quæ ita est imbecillis, vt non nisi per plures & diuersos actus possit in omnia & singula sua obiecta ferri, ob suam potentialitatem, & mutabilitatem etiam iudicij. Quia cùm noster intellectus non satis probè noscat res singulas, & omnes illorum circumstantias, fit, vt voluntas creata sæpè mutet sententiam: ergo à contrario, quia Diuina voluntas nullam habet sibi admixtam potentialitatem, sed est summè actualis, & intellectus diuinus omnia optimè nouit, poterit eum plena libertate vna & eadem voli-
C tione immutatâ *quoad suam entitatem* ad plura, VII.
eáque diuersa obiecta sese terminare, & sic semper esse agens liberum respectu eorum, quæ fiunt ad extra, sicque liberum arbitrium in Deo nihil est aliud, quàm ipsa simplicissima volitio, quâ seipsum necessariò vult, prout talis volitio est indifferens ad efficiendas & non efficiendas creaturas, siue vt ad eas terminetur, aut non terminetur, vt ex S. Thomâ docuimus prima parte ad quæst. 19.

Postremò totum istud confirmatur: omnis perfectio simpliciter simplex est in Deo formaliter, vt docent Theologi prima parte quæst. 4. sed liberum arbitrium, prout à nobis suprà explicatum est, est perfectio simpliciter simplex, quia melius est enti, quatenus est ens, esse liberum agens, modo à nobis explicato, quàm non esse agens liberum: ergo in Deo est liberum ar-
D bitrium. VIII.

ARTICVLVS II.

Vtrum in Angelis sit liberum arbitrium.

PARS affirmans *est de fide*: nam scripturæ & Patres, qui docent bonos Angelos sibi promeruisse vitam æternam, malos verò proprio suo peccato illam perdidisse, supponunt Angelos habuisse liberum arbitrium; cùm omne peccatum actuale, & meritum debeat includere libertatem peccantis & merentis.

Deinde: ipsi Dæmones sæpe mutant voluntatem, nunc vnum volunt, modò contrarium, ante tempus passionis optabant mortem Christi Domini: quia enim Diabolus suasit Iudæ, vt proderet Christum, dicitur *misisse in cor eius, vt*

I. *eum traderet.* Ioannis 13. sicut explicat S. Augustinus tract. 55. in Ioan. At verò paulò ante mortem Christi Domini mutauit consilium Diabolus, voluit illam impedire, & per somnium immissum vxori Pilati conatus est dimouere Pilatum à ferenda sententia mortis contra Christum, Matth. 27. vt hoc somnium explicat S. Bernardus serm. 1. *de septem signaculis in die Paschæ*, & multa alia similia effecit.

Neque *obstinatio Dæmonum in malo* destruit in illis liberum arbitrium; cùm & plura mala suadeant hominibus, & ex pluribus vnum potiùs, quàm aliud pro sua voluntate; imò & Dæmones posse velle aliquod bonum, si non secundùm omnes & singulas circumstantias ad illud requisitas, saltem secundùm aliquas docent Theologi 1. parte quæst. 64. art. 2.

Adde quòd eorum *obstinatio* nascitur potiùs
II. ex vehementi odio, quo ardent in Deum, quem vt acerrimum vltorem suorum scelerum in perpetuas æternitates, sine vlla etiam minima relaxatione apprehendunt, quàm ex ipsa eorum natura: quæ apprehensio licèt in eorum intellectu sit necessariò, nec ab ea possint cogitationem suam dimouere, non tamen voluntati eorum absolutam infert necessitatem ad Deum perpetuo odio prosequendum, cùm in illis non dicat impotentiam physicam ad bene agendum, sed moralem tantùm, vt ad prædictum art. quæst. 64. notant Theologi.

Addi etiam potest in confirmationem nostræ conclusionis: in malis Angelis naturalia omnia remansisse integra, vt habet communis Patrum & Theologorum sententia; at liberum arbitrium est bonum quoddam naturale naturæ intelligentis, cuiusmodi est Angelus; sicut enim
III. appetitus sensitiuus sequitur cognitionem sensitiuam, ita appetitus rationalis, seu voluntas, sequitur cognitionem intellectus; quia vnicuique rei datus est à natura sua proportionatus appetitus, ac proinde, sicut Angelus cognoscit varias rationes boni in aliquo obiecto, ita etiam potest illud bonum sub hac vel illa boni ratione amplecti, prout voluerit, & proinde habet liberum arbitrium.

ARTICVLVS III.

Vtrum in homine sit liberum arbitrium respectu actionum naturalium, & ciuilium.

NOTANDVM primò est, triplicem distingui statum hominis, tam à Theologis, quàm ab Hæreticis nostri temporis, vt Caluino lib. 1. Instit. cap. 15. §. 8. primus est *innocentiæ*, in
IV. quo est creatus primus parens cõsistebátque status ille in eo, quòd per dona supernaturalia homo habebat rectitudinem partium inferiorum ad superiorem, & superioris ad Deum, cui erat vnitus per gratiam, & alia eiusdem ordinis dona.

Secundus status hominis est *naturæ corruptæ*, qualis fuit in primo parente post peccatum ab eo commissum, qualis etiam est in nobis, dum nascimur, & qualis fuit in Gentilibus, qui Christum non agnouerunt.

Tertius status hominis est *naturæ per Christum reparatæ*, in quo nunc sumus: quia secundùm doctrinam catholicam ita nascimur in peccato, vt tamen ex Christi Domini meritis ab eo purgemur per baptismum, & si quãdo peccauimus, possimus habere gratiam & à peccato resurgere.

A Notandum secundò actiones humanas, circa V.
quas potest intelligi exercitium liberi arbitrij, esse in duplici differentia: aliæ enim sunt *naturales tantùm*, & circa res ciuiles & externas, vt sunt loquutio, emptio, & cætera id genus, quæ magis spectant ad vitam ciuilem: Aliæ verò sunt circa res *supernaturales*, & ad vitam supernaturalem ordinantur.

His prænotatis, hominem in primo statu fuisse liberi arbitrij quoad vtrasque actiones facilè nobis concedunt Hæretici, vt Caluinus loco mox citato, & probatur ex illo Ecclesiast. 15. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui*, quem locum esse intelligendum *de statu innocentiæ*, indicat particula illa *(ab initio.)* Sed tota difficultas est de statu *naturæ corruptæ*, in quo etiam homo baptisatus viuit, & sentit aliam legem in membris suis repugnantem
B legi mentis suæ, vt loquitur Apostolus, vtrum VI.
sit in tali statu liberi arbitrij tam ad actiones supernaturales, quàm ad naturales & ciuiles: de prioribus agemus infrà, de posterioribus præsenti articulo.

Quod spectat ad actiones *naturales & ciuiles*; negantem partem sequuntur, qui absolutè negant dari liberum arbitrium in homine, vt ex recentioribus Hæreticis Laurentius Valla libro de *libero arb.* Bucerus lib. de *concordia* art. *de libero arb.* Lutherus in suis assertionibus, ass. 36. & Caluinus lib. 2o. Instit. cap. 4. §. 6. vbi ait opus esse speciali gratiâ Dei ad exercendas eiusmodi actiones merè ciuiles: & quanquam secundùm nos Catholicos, ex eo, quòd requiratur specialis aliqua gratia ad opus aliquod, v.g. meritoriũ, exercendum, non bene colligatur opus istud, vt sic exercitum, non esse liberum, quia gratia naturam non destruit, sed perficit voluntatem, non ne-
C cessitat, sed excitat & adiuuat: tamen in sententia VII.
Caluini res non ita se habet, putat enim Caluinus gratiam inferre necessitatem voluntati, vt patet ex præcedẽti eius capite 3. §. 10. & sequentibus, & eodem citato cap. 3. §. 5. ait voluntatem ita detineri vinctam seruitute peccati, vt ad bonum commouere se non possit, nedum applicare, & citato illo §. 6. capitis 4. satis indicat se negare libertatem homini in statu *naturæ lapsæ, quoad res* etiam *ciuiles*, dum volens sibi conciliare eos, qui concedunt homini liberum arbitrium in ciuilibus, ait eos in talibus homini electionem concessisse, *Magis*, inquit, *vt arbitror, quòd de re non magni momẽti disceptare nolebant, quàm quòd asserere pro certo vellent illud ipsum, quod concedunt*, & §. 7. sequenti apertiùs ita loquitur: *Ego verò dico sufficienter iis* (scilicet exemplis ab illo ex sacris literis allatis §. præcedenti) *probari quod contendo, Deum, quoties viam*
D *facere vult sua prouidentiæ etiam in rebus exter-* VIII.
nis, hominum voluntates flectere & versare, nec ita liberam esse ipsorum electionem, quin eius libertati Dei arbitrium dominetur.

Contraria tamen sententia est omnium Catholicorum, imò & Philosophorum Gentilium *hominem, etiam ante habitam gratiam esse liberum quod ad res merè ciuiles.* Atque ita nobiscum sensisse Patres Ecclesiæ, & ante illos, Philosophos gentiles, vt demonstremus, non est nobis magnopere laborandum, cùm quoad hoc habeamus confitentem aduersarium Caluinum lib. 2. Instit. c. 2. §. 2. 3. & 4. vbi pro asserenda libertate hominis citat Aristotelem 3. Ethicorum cap. 5. Ciceronem 3. *de natura Deorum*, aitque omnes

I. A Philosophos magno consensu facere voluntatem sui iuris, & libertatis compotem: Scriptores etiam ecclesiasticos, id est, sanctos Patres, Hieronymum, Augustinum, Chrysostomum, & alios hac de re esse loquutos nimiùm physicè, cùm tribuunt libertatem homini, quos tamen ne palam videatur condemnare, ait, id fecisse, ne rem communi iudicio absurdam traderent, deinde ne carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti, nouam desidiæ occasionem præberent. Notátque Caluinus nostræ propositionis veritatem ita apud omnes tam Latinos, quàm Græcos fuisse receptam, vt apud Latinos semper extiterit nomen *liberi arbitrij*, Græcos verò arrogantius vocabulum ad illud explicandum vsurpasse, si quidem, inquit, αὐτεξούσιον dixerunt; id est *sui ipsius potestatem*, ac si, inquit, potestas sui ipsius penes hominem esset. Ex quibus omnibus satis
II. B colligitur consensus Patrum, & Philosophorum omnium quoad nostram propositionem, sed quoniam Caluinus ibi conatur eos vtcumque explicare in fauorem suæ hæresis, nos ex apertis sacræ scripturæ locis, Patrum, & ratione probabimus.

Probatur primò, *velle mori* ex falsa accusatione potiùs, quàm committere adulterium, res est quædam ciuilis, & de bono quodam morali, est enim pro seruandâ fide coniugali: at istius rei optionem habuit Susanna Danielis 13. *Angustiæ mihi sunt vndique:* Deinde præmissâ hâc consultatione concludit electionem his verbis, *Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.* Item *seruitus & manumissio* sunt res ciuiles, & externæ, quia sunt introductæ *iure gentium*, vt docent Iurisconsulti: at in his sacra scriptura asserit libertatem, & electionem Deuteron. 15. cap. vbi
III. C agitur de manumissione serui, qui per septem annos seruiit, cui licet tunc exire, si velit, etiam non exire, si velit. Item *habere mulieres in comitatu*, quæ habeant curam cibariorum, res est ciuilis & externa, quam aliqui Apostoli obseruarunt, sicut indicat S. Paulus 1. *ad Corinth.* 9. item *postulare vita necessaria ab iis*, quibus annuntiatur Euangelium, est res ciuilis & externa: At hoc vtrumque noluit Apostolus, cùm tamen possit, vt ibidem explicat. Item *nubere & non nubere*, res est externa & ciuilis, & potissimùm apud Hæreticos nostri temporis, qui negant matrimonium esse Sacramentũ nouæ legis propriè dictũm: At primæ *ad Corinth.* 7. datur optio patri vt det filiam suam in matrimonium, vel non det; item mulieri datur optio nubendi vel non nubendi, *Quod vult*, inquit Apostolus, *faciat*, & subiungit, *non habens necessita-*
IV. D *tem, potestatem autem habens suæ voluntatis.* Ergo iuxta sacras scripturas homo est liber quoad res ciuiles & externas.

Probatur item ex Patribus, S. Hieronymo epist. 146. *ad Damasum, de filio prodigo*, vbi explicat illud Euangelij de prodigo, *qui diuisit eis substantiam, id est, dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propriæ libertatem, & vt viueret vnusquisque non ex imperio Dei, sed obsequio suo, id est, non ex necessitate, sed ex voluntate.* Item ex epist. ad *Hedibiam* quæstione decimâ: *Deus cunctos*, inquit, *æquali sorte generauit, & dedit arbitrij libertatem, vt faciat vnusquisque quod vult, siue bonum, siue malum:* at bonum & malum reperitur etiam in rebus ciuilibus & politicis.

Item ex S. Cyrillo lib. 6. *contra Iulianum*

Apostatam: Valde, inquit, *puerile est, quod dicit non potuisse eum amicorum suorum proposita mutare: oblitus enim mihi videtur, tametsi sæpiùs audierit, quòd homo sit sui iuris, voluntariè vadens ad quodcunque sibi placuerit:* at mutare propositum ad postulationem amici, est res quędam ciuilis & politica. V.

Item ex S. Ambrosio in Psal. 40. *Homini dedit eligendi arbitrium, quod sequatur.*

Plura etiam pro hac parte extare testimonia clarissima apud S. August. fatetur Caluinus loco suprà citato, & constat ex tribus libris, quos scripsit *de libero arbitrio.* Itẹm lib. 2. *de actis cum Felice Manichæo* cap. 3. & 4. vbi id probat ex illo Christi Domini apud S. Matthæum cap. 12. *aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam, & fructum eius malum*, & notat verbum illud *facite* indi-
care *potestatem, non naturam, aut necessitatem.* VI.
At etiam in rebus ciuilibus potest intelligi fieri *fructus bonus & malus*, vt patet in actibus studiosis & contrariis.

Et quoniam non desunt, qui ad hæc S. Hieronymi, & S. Augustini testimonia, respondeant eos quidem ita sensisse ante exortam hæresim Pelagij; at verò post sensisse aliter, & ideò magna cum cautione esse legendos, dum de hac re agunt: præsertim cùm S. Augustinus, vt notat Caluinus lib. 2. Institut. cap. 2. §. 9. toties celebret illud S. Cypriani *de nullo gloriandum esse, quia nihil nostrum est*: nos alia testimonia proferemus ex iis, quæ post Pelagij hæresim scripserunt, S. Hieronymus epist. ad Ctesiphontem ita alloquitur Pelagium, *frustra blasphemas nos liberum arbitrium condemnare, damnetur ille, qui damnat*; & dialogo 3. contra Pelagium, *Hoc est*, inquit, *quod tibi in*
principio dixeram in nostra esse potestate, peccare vel non, vt liberum seruetur arbitrium: VII.
at etiam potest esse peccatum circa res externas & ciuiles. Neque vnquam reperietur S. Hieronymus declinasse ab hac doctrina, etiam dum senex scriberet aduersus Pelagium.

Neque item S. Augustinus retractauit, quod locis suprà citatis docuit, imò libris illis, quos scripsit contra Pelagium, iterum confirmauit lib. *de gratia & libero arbitrio* cap. 2. *Reuelauit nobis Deus*, inquit, *per scripturas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium:* & expressè lib. 2. *de nuptiis & concupiscentia* cap. 3. cùm illi esset obiectum, admittendo gratiæ necessitatem contra Pelagium, negare se cum Manichæo liberum arbitrium in homine: *Non est ita*, inquit, *vt loqueris, quicunque ita dixisti, non est ita, multùm falle-*
ris, vel fallere meditaris, non liberum negamus arbitrium: VIII.
& paulò pòst, *Liberum itaque in hominibus esse arbitrium, & Deum esse nascentium conditorem, vtrique dicimus:* ab eadem calumnia sese etiam vendicat lib. 4. *contra Iulianum* cap. 8. & lib. primo *contra duas epistolas Pelagianorum* cap. secundo & alibi, plura alia eorumdem, & aliorum Patrum, testimonia pro hac nostra conclusione possunt videri apud Alphonsum *à Castro* lib. 9. aduersus hæreses verbo *libertas*, apud Tapperum art. 7. Louaniensi, apud Bellarminum lib. 4. *de gratia & libero arbitrio* cap. 9.

I. ## ARTICVLVS IV.

Probatur eadem veritas ratione.

PRIMA sumitur ab experientia: videmus enim nos, prout volumus, exercere actiones ciuiles & externas, & ad illarum exercitium sæpe præmittere consultationem de mediis conuenientioribus ad eorum finem obtinendum, & in regimine reipublicæ etiam leges, & pœnas constitui illarum transgressoribus, nec vllam esse rempublicam, quæ leges aliquas, quibus se & suos contineat in officio, non habeat: At totum illud frustrà fieret, si homines carerent libero arbitrio; pœnæ enim infliguntur propter transgressionem: vbi nullum est liberum arbitrium, ibi
II. nulla est transgressio, quia nemo peccat in eo, quod vitare nequit, & à quo abstinere non fuit ei liberum, vt expressè docet Sanctus August. libro *de vera religione* capite 14. & libro *de duabus animabus* capite 11. vbi ait id ita esse manifestum, vt à nemine mortalium ignoretur: igitur cùm & ipsi, contra quos disputamus, præmittant in exercendis suis negotiis ciuilibus consultationem, & pœnas infligant suarum legum transgressoribus, debent vel admittere esse liberum arbitrium quoad prædictas actiones, vel fateri se planè recedere à communi omnium hominum consensu. Vnde quemadmodum contra eum, qui negaret ignem comburere, non esset vtendum ratione, sed vstione, apponendo ei ignem ad manum, quousque concederet ignem comburere, vt rectè notat Scotus libro primo sententiarum distinct. 39. ex Auicenna lib. 1. metaph. capite vl-
III. timo, ita etiam, qui negant dari liberum arbitrium in rebus externis & ciuilibus, debent ab aliquo verberari, eò vsque quò admittant esse in potestate verberantis cessare à verberatione, quo pacto cogentur ipso sensu admittere, quod ab illis per legitimam rationem non potuit obtineri.

Secunda ratio est à priori, quâ etiam vsus est Origenes lib. 3. *periarchon* cap. 1. & quam nos suprà insinuauimus: secundùm conditionem cognoscitiuæ potentiæ debet correspondere potentia appetitiua in ente cognoscitiuo, vt docet etiam S. Thomas prima parte qu. 80. art. 2. vbi ex hoc principio docet appetitum rationalem, seu intellectum, esse alium & distinctum ab appetitu sensitiuo: sed potentiæ cognoscitiuæ intellectiuæ in ipso homine, hæc est conditio, vt cognoscat non tantùm ipsum finem, sed etiam
IV. & ipsa media, quæ ad illum ordinantur, & cognoscat illa aliquando ita esse plura, vt iudicet illa quidem esse bona & conuenientia, non tamen necessaria omninò ad talem finem, vt vti equo ad iter conficiendum, vel ire pedes: ergo tunc poterit appetitus, seu voluntas, vnum velle vt conueniens ad talem finem, relicto alio, quod erat etiam conueniens, & quod etiam poterat velle: ergo talis appetitus est liber, & proinde in homine est liberum arbitrium.

Atque ex hac præcedenti ratione intelligitur, etiam lumine naturæ esse certum dari in homine liberum arbitrium, quod expressè docet sanctus Thomas in quæstionibus disputatis *de veritate* quæstione vigesima quar-
A ta articulo primo: item Ochamus quodlibeto primo, quæstione decima sexta: Ariminensis secundo sententiarũ, distinctione vigesima quinta, quæstione prima: Gabriel ibidem quæstione vnicâ, articulo tertio, dubio secundo: Ruardus Tapper articulo septimo Louaniensi circa principium contra Buridanum tertio Ethicorum, & alios, qui existimant illud solâ fide esse cognitum. Sed præterquàm quòd euincuntur prædictis rationibus, addi potest & ipsos Gentiles Philosophos, solo naturæ lumine præditos, doctrinam hanc ex communi consensu tradidisse, adeo vt & Stoici, licèt cætera omnia fato subiicerent, humanas tamen voluntates à tali necessitate exemerint, vt notat sanctus Augustinus libro quinto *de ciuitate Dei,* capite decimo, quod etiam de Platonicis notat sanctus Gregorius Nyssenus libro *de fa-*
B *to,* capite primo, secundo, & tertio; & plura Philosophorum Gentilium testimonia videri possunt apud Eusebium libro sexto *de præparatione Euangelica*, capite quinto, sexto & septimo. VI.

Obiicies illud S. Augustini suprà à nobis relatum libro *de gratia & libero arbitrio*, capite secundo: *Deus reuelauit nobis per scripturas sanctas suas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium:* ergo lumine naturæ non cognoscitur homo esse liberi arbitrij: quia id, quod solâ naturâ duce cognoscitur, Deus non reuelat per fidem, & quod scitum est, non est creditum.

Respondetur negando consequentiam: potest enim vna & eadem conclusio per diuersa motiua, seu media, cognosci, per fidem & scientiam, sicut & potest haberi opinio per medium probabile, & scientia per definitionem VII.
C de eadem re; ita etiam prout liberum arbitrium nobis innotescit per sacras literas, est de fide illud esse in homine; prout verò rationibus suprà allatis conuincitur, etiam lumine naturæ cognoscitur.

ARTICVLVS V.

Soluuntur argumenta Hæreticorum, quæ desumuntur ex scripturis & Patribus.

PRIMVM argumentum Caluini petitur ex eo, quòd Exodi 11. Deus Ægyptiorum voluntates Israëlitis conciliauerit, vt pretiosa quæque vasa illis commodatò darent: item ex eo quòd Geneseos 43. Iacob dixerit filiis euntibus secundò in Ægyptum ad Ioseph, quem putabat esse Ægyptium, *Deus faciat* VIII.
D *vobis eum*, scilicet Ioseph, *placabilem.* Item quòd Spiritus Dei impulerit Saul ad bellum: quòd Deus auerterit Absalon à consilio Achitophel 2. Regum cap. 17.

Respondetur hæc duo valde esse inter se distincta, *Deum inclinare voluntatem* ad hoc & illud efficiendum, vt occurrat, vel proponatur aliqua ratio, quæ suadeat voluntati hoc & illud esse faciendum; & *Deum necessitare voluntatem* ad hoc & illud exercendum, etiam quoad res merè ciuiles & externas: prius enim optimè stat cum ipsa libertate voluntatis, vt patet experientiâ, dum amicus amicum rogat, vt hoc & illud in eius fauorem faciat, vel propter aliquam

I. honestam rationem, quæ tamen est illi valde grata: non obstante enim eiusmodi supplicatione amici, potest voluntas contrarium, sed tamen volens & liberè cedit amici precibus: posterius verò tollit libertatem, vel saltem vsum eius impedit; iam in iis omnibus sacræ scripturæ testimoniis, quæ refert Caluinus pro se ex capite 11. Exodi, ex capite 43. Geneseos, ex secundo Regum capite 17. Primum tantùm significatur, vt in Exodo Deum propensos & beneuolos fecisse animos Ægyptiorum erga Israëlitas, excitando in cordibus illorum amorem erga Hebræos, & rationem aliquam eis proponendo, quæ suaderet Hebræis esse benefaciendum, non tamen eorum voluntatem cogeret, & hoc significatur Exod. 11. quando dicitur, *Dabit autem Deus gratiam populo suo coram Ægyptiis*, & cap. sequenti, quando idem repetitur:
II. *Dominus autem dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis*, id est, effecit, vt Hebræi essent grati Ægyptiis, & iudicarentur digni tali beneficio, excitando beneuolentiam in Ægyptiis erga Hebræos, sicut, qui conciliat sibi vel alteri amicitiam, & beneuolentiam proximi, quem tamen propterea nemo dicet, propriè & physicè loquendo, necessitare, sed liberum relinquere. Sic etiam fecit Deus, vt Absalon secundo Regum cap. 17. non probaret consilium Achitophel, alioqui vtile ad finem; quem intendebat Absalon, quo scilicet suadebat statim persequendum esse Dauidem, sumptis duodecim millibus virorum, sed ei præferendum esse consilium Cusai: quia scilicet effecit Deus, vt Cusai tunc esset ad persuadendum Absaloni, & aliis eius sociis,
III. vehementior & gratior, proponendo illi grauissima pericula, quæ poterant illi & exercitui occurrere, exequendo ipsum consilium Achitophel.

Secundum: scripturæ dicunt *non esse hominis dirigere vias suas*, vt Hieremiæ 10. Prouerb. 16. hominem quoad suas actiones esse in manu Dei, vt lutum in manu figuli, Isaiæ 45. Hierem. 18. *ad Roman.* 9. ergo vt lutum tantùm patitur, & nihil præstat, neque potest seipsum mouere, vel resistere, dum figulus ex ipso, opus aliquod facit, ita & homo se habet in suis actionibus.

Respondetur ad illud Hieremiæ 10. quo dicitur, *non esse hominis dirigere vias suas*, tantùm intelligi de successu cogitationum & consiliorum ipsius hominis, negat enim ibi Propheta situm esse in hominis potestate, vt quæ vult & proponit, exequatur semper secun-
IV. dùm suum propositum, quia potest impediri per varios casus, quibus vita nostra est obnoxia, quorum cognitio & dispositio non subiacet humanæ prudentiæ: vnde tantùm negat ipsius euentum consilij & deliberationis humanæ semper esse in potestate hominis, cui liberum est illum sibi proponere obtinendum, & de eo deliberare, quo sensu dixit Sapiens Prouerb. 16. *Cor hominis disponit viam suam: sed Domini est dirigere gressus eius*: vnde cùm libertas maximè attendatur penes ipsa media, & eorum dispositionem, quam Sapiens hîc tribuit homini, & Sapiens & Propheta suprà loquantur eodem modo, fit, vt; sicut Sapiens loco mox citato tantùm negat successum & euentum nostrarum actionum semper subesse nostræ voluntati, ita etiam id tantùm neget Propheta, loco in obiectione citato. V.

Addi etiam posset hoc sensu Prophetam dicere, *non esse hominis dirigere vias suas* in bonas, & rectas bonitate supernaturali se solo, sed ad id gratiam Dei requiri, quo sensu explicatur à S. Hieron. ad illum locum, & in cuius confirmationem citat illud Psal. 36. *A Domino gressus hominis dirigentur, & viam eius volet*, & à S. August. lib. 2. *de peccatorum meritis & remissionibus*, cap. 17.

Ad alia verò testimonia scripturæ, quæ dicunt hominem respectu Dei *esse sicut lutum respectu figuli*. Respondetur negando in illis dici hominem quoad suas actiones respectu Dei esse, sicut lutum in manu figuli, sed tantùm apud Isaiam & Hieremiam, locis in obiectione citatis, isto exemplo significari hominem non VI. magis posse impedire prospera vel aduersa, quæ statuit Deus circa hominem, quàm lutum possit impedire operationem figuli, quominùs possit ex ipso facere vas quodcunque voluerit: Et hunc esse sensum prophetæ, patet maximè ex his verbis Hieremiæ statim sequentibus, *repente loquar aduersum Gentem, & aduersus regnum, vt eradicem & destruam & disperdam illud*; imò eodem loco ita Deus ista asserit, vt tamen dicat se mutaturum maledictionem in benedictionem, si homo vitam suam à peruersis suis viis mutauerit: ergo tantùm abest, vt Deus ibi significet hominem non esse liberi arbitrij, quin potiùs id affirmat.

Quando verò *ad Romanos* 9. fit etiam comparatio hominis ad Deum, sicut luti ad figulum, qui ex eadem massa facit vnum vas in honorem, alterum in contumeliam; agitur de prima VII. gratia, quæ nullo pacto datur ex nostris meritis, & significatur fuisse ex mera Dei gratitudine, & liberalitate, quòd ex ipsa massa perditionis, in quo omnes iacebamus per peccatum primi parentis, aliquos per primam gratiam vocantem eripuerit, potuisse absque vlla nobis illata iniuria nos ibi relinquere, vt fusiùs docent Theologi prima parte disputando *de prædestinatione ad primam gratiam*, cum S. August. contra Semipelagianos.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur argumenta ex ratione petita.

PRIMA est: Deus ab æterno decreuit hoc & illud ita futurum, Petrum v. g. hanc & VIII. illam rem etiam ciuilem facturum, quia omnia eueniunt, prout Deus decreuit: at eius decreto nemo potest resistere: igitur non potest homo hanc & illam rem non agere: igitur cùm liberum arbitrium dicat posse agere & non agere, vel posse contrarium agere, homo non erit liber quoad eiusmodi actiones ciuiles.

Respondetur duplex posse distingui decretum in Deo, seu duplicem determinationem ad agendum, quoad nostras actiones. Primum decretum est generale, antecedens omnes actiones hominis, etiam in præuisione Dei, secundùm modum nostrum concipiendi, & in eo consistit, quòd Deus statuerit se daturum suum concursum causis secundis tam liberis, quàm necessariis, prout eorum natura & conditio po-

I. stularet, & se fore semper paratum ad præbendum illis suum concursum, vbi, & quando vellent operari, & prout exigeret eorum natura, & actio, v. g. cum liberis liberè, cum necessariis necessariò. Alterum decretum est veluti *particulare*, quo decernit hanc & illam nostram actionem ciuilem liberam fore: Iam ex vi prioris decreti nulla ponitur in nobis actio, sed tantùm datur paratum auxilium generale, quod est necessarium nobis agere volentibus, neque etiam ex vi posterioris decreti nobis eripitur libertas ad agendum, quia, nostro modo considerandi, voluntas nostra priùs sese determinat ad agendum & exercendum hanc & illam actionem ciuilem & externam, quàm tale decretum secundum ponatur à Deo; quia causa secunda determinat concursum primæ causæ, vt docent Theologi agendo

II. de concursu Dei, & proinde, quia Deus per altissimam suam scientiam, quâ omnia cognoscit, præuidit hominem in tempore sese determinare ad hanc & illam, hoc & illo modo, exercendam actionem, sese etiam ex vi prioris decreti, quo ex pacto cum tota natura inito, promisit illis suum concursum, decernit talem actionem in particulari futuram, vnde cùm priùs intelligamus hominem sese determinare, saltem *obiectiuè*, quàm ipsum Deum, non potest per eiusmodi determinationem Dei tolli, vel impediri libertas, quoad eiusmodi actiones.

Secunda ratio: illud non est liberum, quod non potest non fieri à sua causa: sed actiones etiam ciuiles, non possunt non fieri ab homine; quia quod Deus ab æterno præsciuit futurum in tempore, non potest non esse in tempore, aliàs præscientia Dei falli posset, quod est hæreticum, & Deus præsciuit ab æter-

III. no hanc & illam actionem ciuilem, quam homo exercet in tempore; imò Patres interdùm dicunt hoc & illud futurum in tempore; quia Deus illud præsciuit: igitur actiones, seu res eiusmodi ciuiles, non sunt liberæ, nec proinde quoad illas homo erit liber.

Respondetur scientiam Dei nullo pacto impedire, aut eripere libertatem voluntatis, quia semper supponit voluntatem se ad hanc & illam partem determinasse, nec ab ea deflexuram: est enim omnis scientia Dei respectu futurorum absolutè, aut *approbationis*, quo pacto est causa rerum; aut *visionis*: Si prior, quia Deus determinauit sinere vnamquamque causam agere suis motibus, & concursus causæ secundæ determinat concursum causæ primæ, non priùs nouit

IV. per hanc scientiam hanc & illam actionem liberam ciuilem & externam, quàm in eius præuisione voluntas creata sese ad illam determinet, & proinde ex vi sui pacti videt illam postulare generalem suum concursum; si verò illa scientia sit *visionis*, multò minus obest ipsi libertati, quia hæc scientia est tantùm rerum, prout sunt iam determinatæ ad habendum suum esse in aliqua temporis differentia: vnde quemadmodum Astrologus, qui præuidet certò futuram eclipsim ex dispositione & serie causarum, quam scientificè nouit non fore mutandam, non facit, vt eclipsis sit necessariò futura, sed tantùm habet infallibilem scientiam, ex eo quòd clarè videat, quam connexionem ha-

beat hæc eclipsis cum his & illis causis iam dispositis; ita etiam ex eo quòd Deus videat determinationem voluntatis creatæ ad hanc & illam actionem, & penetret voluntatem nunquam sese reuocaturam, nullam imponit ei necessitatem ad sic vel sic agendum. Vnde Patres aliqui iuxta hanc scientiam *visionis* dicunt Deum scire res futuras, quia illæ futuræ sunt; econtrà verò alij secundùm priorem scientiam, quæ est *approbationis*, res ideò esse futuras, quia Deus illas nouit: qua de re fusiùs Theologi primâ parte quæstione decimâ quartâ. V.

ARTICVLVS VII.

Vtrum homo sit liber quoad actiones supernaturales.

VI.

LVTHERVS articulo 36. ait nullum esse, quoad actiones supernaturales, in homine liberum arbitrium post contractum peccatum originale, sed fuisse sublatum, & peccato ipso deperditum, esse merum titulum sine re: quod etiam habet Caluinus 2. suarum Instit. capite secundo §. vigesimo sexto & vigesimo septimo, & fere totis sequentibus cap. 3. 4. & 5. & illorum vterque ait abolendum fuisse nomen *liberi arbitrij*, & vocandum *seruum arbitrium*.

Contraria tamen sententia est de fide, *hominem habere liberum arbitrium post peccatum Adæ, non tantùm quoad exercitium actionum illarum, quæ respiciunt vitam supernaturalem, sed etiam quoad illarum specificationem: id est, hominem esse etiam liberum ad illas exercendas, vt sunt bonæ, & illum ordinant ad* VII. *finem supernaturalem.* Ita habemus definitum in Concil. Arausic. II. can. 13. in Palæstino ex S. August. epist. 106. Constantiensi contra articulum 27. Vuicleffi: in Tridentino Sessione 6. cap. quinto & can. 4. 5. & 6. & probatur primò ex sacris literis Ecclesiast. 15. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui.* Et paulò pòst: *Apposui tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam, ante hominem vita & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi:* quibus omnibus verbis explicatur ad viuum ipsa natura & essentia liberi arbitrij, & affirmatur esse in ipso homine.

Sed ad hoc testimonium duo respondet Lutherus in responsione ad librum Erasmi *de libero arbitrio*. Primum est, librum illum Ecclesiastici non esse tantæ auctoritatis, vt pos- VIII. sit facere rem aliquam de fide, cùm olim non fuerit annumeratus in canone Hebræorum, quo continebantur libri canonici veteris testamenti. Secundum est, locum illum tantùm intelligi de statu *innocentiæ*, non autem de statu *naturæ* iam per peccatum corruptæ, de quo tantùm hic est disputatio, & videtur id probari ex illa particula *ab initio*, quam suprà notauimus idem sonare, ac *à prima sui conditione & creatione*. Verùm neutra solutio impedit, quominùs ista auctoritas faciat pro nostra conclusione. Non prima, nam licèt, vt constat ex S. Hieronym. in Prologo Galeato, & ex S. August. lib. *de cura pro mortuis agenda* cap. 15. Hebræi librum hunc inter suos canonicos non annumerent, quatenus occulta eius origo non

I. claruerat toti eorum Synagogæ, vt notat Driedo libro primo *de catalogo sacræ scripturæ*; cap. 4. illum tamen in auctoritatem canonicam antiquitus recepit Ecclesia Catholica, maximè Occidentalis, vt expresse habet sanctus Augustinus lib. 17. *de ciuitate Dei*, cap. 20. & Conc. III. Carthaginense circa tempora Siricij Papæ cap. 47. sub nomine diuinarum scripturarum illum comprehendit, & annumerat: ait enim scripturas sacras esse, & ipsos quinque libros Salomonis, qui alij esse non possunt, quàm liber *Prouerbiorum, Ecclesiastis, Canticorum, Sapientiæ & Ecclesiastici*, qui postremus, vt notat S. August. loco mox citato, licèt non sit à Salomone conscriptus, sed à Iesu filij Sirach, vt notat libro secundo *retractationum* cap. quarto; *attamen propter eloquij nonnullam similitudinem, vt Salomonis dicatur, obtinuit*
II. *consuetudo*: vel, vt alij volunt, quòd liber ille sit concinnatus ex sententiis à Salomone prolatis, & collectis in vnum volumen à prædicto Iesu, sic vocatur à sancto Cypriano libro tertio *de testimoniis ad Quirinum*, & passim, qui liber alibi ab eodem sancto Cypriano, vt libro *de mortalitate* paulò post principium, vocatur *scriptura diuina*, & alij Patres sæpe desumunt ex hoc libro, tanquam ex canonico, auctoritates pro confirmandis iis, de quibus agunt.

Secunda item solutio nihil proficit Luthero, nam licèt fateamur, per hanc particulam *ab initio*, rectè intelligi primam hominis conditionem, & loci istius sensum esse, hominem in prima sui conditione habuisse liberum arbitrium, vt suprà notauimus, non est tamen sensus integer, si velimus excludere tempus, quod subsequutum est statum innocentiæ, sed hic est
III. sensus integer, quòd Deus ita ab initio hominem constituit, & reliquit illum in manu consilij sui, vt tamen, etiam in *statu naturæ corruptæ* per peccatum, hanc conditionem & perfectionem adhuc in se retineat; & hunc esse sensum integrum illius loci, patet ex antecedentibus & consequentibus: Ibi enim agit Ecclesiasticus contra eos, qui reiiciebant sua peccata in Deum, qui tales eos efformauit, *Non dixeris*, inquit, *per Deum abest: quæ enim odit, ne feceris, Ne dicas: ille me implanauit: non enim necessarij sunt ei homines impij. Omne execramentum erroris odit Dominus, & non erit amabile timentibus Deum: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui*: vbi Ecclesiasticus duas affert rationes, ob quas, qui peccat, sibi debet imputare peccatum, & non Deo. Prima petitur ex par-
IV. te Dei, quòd *impij non sint Deo necessarij, quódque Deus odio habeat peccatum*: Altera est ex parte hominis, scilicet, quòd Deus condiderit hominem cum libera voluntate, ideóque, quòd peccet, sibi debere imputare non Deo: Ergo cùm Ecclesiasticus ibi loquatur de hominibus existentibus longè post tempora Adæ, & in hoc statu naturæ corruptæ; rectè intelligitur ex hoc loco Ecclesiastici, in homine, etiam in statu *naturæ corruptæ*, esse liberum arbitrium ad bonas actiones, quæ respiciunt vitam supernaturalem & æternam.

Idem etiam patet ex verbis illis sequentibus,

A *ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi*: nam verbum illud *quod placuerit ei*, sonat in homine esse electionem boni vel mali, quæ propriè est actus liberi arbitrij, cùm per prædictam particulam detur optio homini. Atque hunc locum Ecclesiastici ita intellexerunt Tertull. libro secundo *contra Marcionem* cap. 5. & *exhortatione ad castitatem*, cap. 2. S. Augustinus lib. *de gratia & libero arbitrio* cap. 2. vbi post prædictam huius loci explicationem, subiungit hæc verba, *ecce apertissimè videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium.* V.

Secundus locus scripturæ pro nostra conclusione habetur Geneseos 4. dixit Dominus ad Cain, *quare iratus es? cur concidit facies tua? nonne si bene egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus peccatum tuum aderit?* VI.
B *sed subter te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*: quò loci agitur de homine, non tantùm nato in peccato originali, sed etiam habente peccatum inuidiæ contra fratrem, vt patet ex illis verbis antecedentibus, *iratúsque est Cain vehementer, & concidit vultus eius*, quem tamen ita Deus admonet fugere peccatum, vt tamen doceat penes illum esse refrænare appetitum, quo propendebat ad fratricidium, & ita debere facere his verbis, *subter te erit appetitus eius*, peccati scilicet, *& tu dominaberis illius*: quo pacto locum hunc intellexerunt S. Ambrosius libro secundo *de Abel & Cain.* S. Hieronym. *in quæst. Hebraicis*, S. August. lib. 15. *de ciuitate Dei*, cap. 7. S. Bernardus sermone 5. *in quadrages.* ex quo Patrum communi sensu satis intelligitur, particulam illam, *& tu dominaberis illius*, non esse ex-
C plicandam de Abele, quasi dicat Deus Cainum semper fore superiorem & principalem sui fratris, quo sensu Caluinus suprà vult Geneseos 4. esse accipiendum, sed præterquam quòd citati Patres id expresse explicant de appetitu peccati, qui erat sub dominio Caini, id etiam ex textu Hebræo ostendit Sixtus Senensis lib. 5. bibliothecæ annot. 65. VII.

Nec obstat, quòd S. Chrysostomus hom. 17. *in Genesim* illud explicet de Abele: nam & ipse hac in re sequutus est versionem Septuaginta, quam Sixtus Senensis suprà eò loci contendit esse vitiosam, ex grammatica Hebraica malè intellecta.

Deinde S. Chrysostom. ita illud explicat de Abele, vt tamen agnoscat apertè Deum ibi explicasse Caino, habere se liberum arbitrium ad non committendum fratricidium, & proinde
D moneri à Deo, vt quiescat. VIII.

Tertius locus pro nostra conclusione habetur Eclesiastici 31. vbi de iusto dicitur, *qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala & non fecit*: Item ex iis omnibus scripturæ locis, quibus continentur reprehensiones, obiurgationes, cohortationes ad bonum. Item ex iis quæ continent laudes sanctorum, vel operum, quæ ab eis rectè & sanctè gesta sunt: nam hæc omnia & similia, vt notat S. August. lib. *de gratia & libero arbitrio* cap. 2. & nos infrà ampliùs vrgebimus, demonstrant hominem esse liberi arbitij.

I. ### Articvlvs VIII.

Probatur eadem veritas ex Patribus.

PRobatvr ſecundò concluſio noſtra ex Patribus, Tertull. lib. ſecundo *contra Marcionem* cap. 5. & 6. vbi docet ex profeſſo hominem debuiſſe creari à Deo cum libero arbitrio, & nunc poſt peccatum eſſe liberum. Item *in exhortatione ad caſtitatem* cap. 2. *Cùm vtrumque*, inquit, *ex præceptis eius didicerimus, quid velit, & quid nolit; tamen, eſt nobis voluntas eligendi alterum, ſicut ſcriptum eſt; ecce poſui ante te bonum & malum.*

Item ex ſancto Cypriano epiſt. 55. *ad Cornelium*, qui loquens de Chriſto, cùm dixit Apoſtolis, *nunquid & vos vultis ire? Seruans,*
II. inquit, *legem, quâ homo libertati ſuæ relictus, & in arbitrio proprio conſtitutus, ſibimetipſe mortem appetit, vel ſalutem.* Item lib. 3. *de teſtimoniis ad Quirinum.*

Probatur etiam ex ſancto Ambroſio lib. 4. epiſtolarum epiſt. 33. *ad Demetriadem: An fortè*, inquit, *verendum eſt ne liberum videamur tollere arbitrium, cùm omnia, per quæ propitiatur Deus, ad ipſum dicimus eſſe referenda? quod nequaquam eſſe conſequens veritatis oſtenditur. Operante enim Spiritu Dei iuuatur arbitrium, non aufertur, & hoc agit gratia, vt voluntas peccato corrupta, vanitatibus ebria, ſeductionibus circumſepta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus ſuis, ſed per opem miſerentis medici curata, reualeſcat.*

Ex ſancti Hieronymi locis ſuperiùs citatis
III. articulo 3. huius diſputationis, & iterum lib. 3. *contra Pelagianos,* vbi ſe purgaris ab illa calumniâ, quâ illi obiiciebatur, quòd admittendo gratiæ neceſſitatem, tolleret liberum arbitrium ab homine, *Egone*, inquit, *liberum tollo arbitrium, qui in tota diſputatione mea nihil aliud egi, niſi vt omnipotentiam Dei cum libero arbitrio conſeruarem.*

Item ex ſancti Chryſoſt. hom. 3. *in Geneſim, In corporalibus*, inquit, *naturæ affectiones ſæpe immobiles ſunt, in voluntate autem non ita ſe res habet, ſæpe enim ſi voluerit, etiam qui malus eſt, mutatur & fit bonus; & qui bonus, per ignauiam excidit & fit malus, quia liberi arbitrij eſſe noſtram naturam fecit omnium Dominus.*

Probatur denique ex ſancti Aug. locis ſuprà citatis articulo tertio. Sancto Proſpero, *in reſponſione ad capitula Gallorum* ſolutione ad ſextam
IV. obiectionem; Item ex Cæleſtino primo Pontifice Epiſt. ad *Epiſcopos Galliæ*, ex Leone primo epiſt. 23. & aliis Patribus, quos ſuprà citauimus articulo tertio.

Articvlvs IX.

Proponitur prima ratio eiuſdem veritatis.

PRima noſtra ratio: ſi liberum arbitrium in ordine ad actiones, quæ reſpiciunt vitam ſupernaturalem & æternam, non eſt in homine exiſtente in ſtatu *naturæ corruptæ*; vel quia purè & ſimpliciter eſt donum quoddam ſupernaturale, & merè gratuitum, dona autem ſupernaturalia non remanſerunt in homine
A poſt contractum peccatum; vel quia ex vi & efficacia, & modo agendi ipſius gratiæ, quâ mediante fiunt actiones ſupernaturales, quæ vitam æternam reſpiciunt, voluntas non agit liberè, ſeu cum electione: non ex primo capite: nam & nos ſuprà oſtendimus ex S. Auguſt. & ratione etiam naturali, liberum arbitrium debere recenſeri inter bona naturæ, debita ipſi homini; & Caluinus ipſe libro primo ſuarum Inſtitut. capite 15. §. 8. fatetur Philoſophos Gentiles ſolâ duce naturâ tenuiſſe principium hoc, *non fore hominem rationale animal, niſi ei ineſſet libera boni & mali electio*: ergo cùm nihil niſi naturale cognouerint Philoſophi de homine, debet liberum arbitrium inter bona naturalia computari: & proinde cùm naturalia in homine peccatore, ſicut etiam in Dæmonibus, remanſerint, homo
B exiſtens in ſtatu naturæ per peccatum corruptæ habet liberum arbitrium. VI.

Non item ex ſecundo capite, quia in ſtatu *innocentiæ* homo habebat liberum arbitrium, etiam in ordine ad actiones ſupernaturales, habebátque ſimul gratiam Dei, cum quâ tales actiones liberas exercebat, vt agnoſcit Caluinus loco mox citato; ait enim loquens de *ſtatu innocentiæ*; *In hac integritate, libero arbitrio pollebat homo, quo ſi vellet, adipiſci poſſet vitam æternam*: ergo cùm vita æterna non poſſit acquiri ſine gratia, vt in pluribus Conciliis definitum eſt contra Pelagianos, & hoc ſæpe agnoſcat Caluinus, voluntas non impeditur ab exercenda actione, vt liberâ, per ipſam gratiam; quia aliàs ipſa gratia obſtitiſſet etiam in ſtatu *innocentiæ*, ne primus parens poſſet liberè, vitam
C æternam adipiſci, quod tamen non efficit, vt fatetur Caluinus. VII.

Nec obſtat quod dicit Caluinus, nunc in ſtatu *naturæ corruptæ* voluntatem eſſe vinctam voluptatibus, nam voluptates detinent hominem vinctum, tantùm alliciendo & blandiendo, non autem inferendo ei neceſſitatem, vt nos iam ſuprà notauimus: ergo non obſtante vinculo voluptatum, poteſt liberum hominis arbitrium exercere actiones aliquas, quæ reſpiciant vitam æternam.

Confirmatur: voluptas alliciens hominem ad peccatum in ſtatu *naturæ corruptæ*, non magis eum detinet vinctum, quàm voluptas guſtandi fructum vetitum detineret primos parentes; quia hæc etiam poſterior impulit de facto primos parentes ad peccatum actuale, quemadmodum voluptates ſæpe nos
D pertrahunt ad peccata actualia; vt intelligitur ex illis verbis Geneſ. tertio. *Vidit igitur mulier, quòd bonum eſſet lignum ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectuque delectabile: & tulit de fructu eius, & comedit: deditque viro ſuo, qui comedit*; in quibus verbis explicatur progreſſus & generatio peccati iuxta illud ſancti Iacobi capite primo, *Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus: deinde cùm concupiſcentia conceperit, parit peccatum, peccatum verò, cùm conſummatum fuerit, generat mortem.* Nam primis illis verbis, *vidit mulier, quòd bonum eſſet lignum ad veſcendum & pulchrum oculis, aſpectúque delectabile*, explicatur tentatio illi iniecta & concupiſcentia: nondum tamen intelligitur VIII.

I. peccatum committi, sed in istis posterioribus verbis, *& tulit de fructu illius, & comedit*, quibus explicatur generatio & consummatio peccati: Atqui voluptas illa & concupiscentia alliciens primos parentes ad gustandum de ligno vetito, non eos detinebat ita vinctos, vt necessitate quadam, & non liberè, ferrentur in ipsum peccatum; quia secundùm Caluinum erant adhuc liberi arbitrij, cùm nondum commisissent peccatum, sicque essent in *statu innocentiæ*: Igitur neque in hoc nostro statu, voluptas alliciens hominem ad peccatum, ita eum vinctum detinet, vt dum allicit, eum pertrahat necessitate quadam ad peccatum: igitur sicut non obstante illâ tentatione & concupiscentiâ, poterant primi parentes liberè adipisci vitam æternam: ita etiam in hoc nostro statu, non obstante voluptate, quâ homines detinentur, poterunt li-
II. berè exercere actus aliquos, qui respiciunt vitam æternam.

ARTICVLVS X.

Proponitur secunda ratio eiusdem veritatis.

SECVNDA ratio est: ideò in rebus istis minimis, vt deambulatione, loquutione, & his similibus rebus exterioribus & politicis dicitur homo esse liberi arbitrij, non tantùm quia habet in se principia efficiendæ loquutionis, motionis, & aliarum rerum eiusmodi, quæ subiiciuntur imperio suæ voluntatis; sed etiam, quia habet semper paratum generalem concursum Dei ad hæc & illa facienda, quando & prout ille voluerit, sine quo tamen concursu ista principia non
III. possent agere: atqui in hoc nostro statu *naturæ corruptæ*, ita homo habet suæ voluntati subordinata principia, quibus efficiat actiones aliquas, quæ respiciunt vitam æternam, vt tamen habeat semper paratum Dei auxilium ad illas exercendas, prout & quando voluerit: igitur quemadmodum secundùm quosdam Hæreticos, homo est liber quoad prædictas illas actiones ciuiles & politicas, erit etiam homo in statu *naturæ corruptæ* quoad actiones, quæ respiciunt vitam æternam.

Minor probatur ex sacris literis, quibus Deus passim conqueritur de peccatoribus, quòd eos vocauerit per gratiam excitantem, cui tamen noluerunt respondere cùm possent; quòd sit semper paratus ad illis succurrendum, vt resurgant à peccatis; quòd stet tantùm ex eorum inertia & malitia, quòd de facto non conuertantur, Prouerbiorum primo:
IV. *Vocaui & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis.* Isaiæ quinto: *Quid est quod debui vltrà facere vineæ meæ, & non feci ei? an quòd expectaui, vt faceret vuas, & fecit labruscas?* Apocalyps. tertio, *Ecce sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.*

In quibus omnibus locis loquitur Deus de actibus supernaturalibus, quibus, aut fit præparatio ad vitam æternam, aut de iis quibus gratia comparatur, & apertè significat Deus homines posse tales actus exercere,

A stare per illos quòd non exerceant: non enim possunt dici *despicere consilium Dei*, nisi fuerit penes illos demandare posse illud executioni; nec item bene vocaretur *consilium*, consultatio enim tantùm est de re, quæ potest fieri & non fieri, quia nemo consultat de necessariis, vel sibi impossibilibus: At Deus ait sese dedisse hominibus consilium, quod tamen despexerunt: Item imperitè diceretur Deus *nihil vltrà debuisse facere vineæ suæ*, à qua fructus pœnitentiæ expectabat, si ad amplexanda sua consilia, si ad exercendos & producendos prædictos fructus pœnitentiæ, homines carerent libero arbitrio: posset enim Deo obiici, respondendo eius querimoniæ, adhuc requiri, vt det vineæ suæ, seu hominibus, liberam electionem circa eiusmodi consilia, & facultatem, vt possint de facto
B euitare peccata, & facere fructus pœnitentiæ: ergo cùm omnes istæ querimoniæ Dei sint iustæ, Deus in illis omnibus subintelligit esse in illis hominibus, etiam peccatoribus, libertatem ad amplectendum opera virtutum, & se paratum semper esse adiuuare illos, tam per gratiam *adiuuantem & cooperantem*, quàm per *excitantem*. V. VI.

ARTICVLVS XI.

Proponitur tertia ratio eiusdem veritatis.

TERTIA ratio præcedenti satis affinis desumitur ex *exhortationibus*, quæ fiunt peccatoribus, vt resipiscant, & exerceant bona opera, item ex *præceptis datis à Deo de actibus supernaturalibus*; item *ex pœnis inflictis transgressoribus diuinorum præceptorum*,
C hoc modo: frustra & omninò ineptè fit exhortatio ad opus aliquod faciendum, item frustra & irrisoriè imponitur præceptum, item frustrà & iniquè pœna sensus infligitur propter peccatum, vbi is, cui fit talis exhortatio, faciat quidquid velit, non potest illam sequi, caret libertate ad exequendum illud, quod per illam suadetur: si enim iuxta sapientem, non est *effundendus sermo, vbi non est auditus*, multò minùs vbi non potest esse auditus vel obedientia, frustra etiam dantur ei præcepta, si quod præcipitur non potest liberè exequi; est enim ei illudere, sicut, qui præciperet homini volare in aëre. Item punitur iniustè pœnâ sensus, qui necessitate, non libertate peccatum committit: in tantum enim actus voluntatis habet de peccato, & vt sit peccatum & culpa, in quantum fit liberè: sed ista VII.
D omnia prædicta, exhortationes ad bonos actus exercendos, præcepta de obseruandis mediis ad vitam æternam conducentibus, pœna item ob peccatum admissum irrogata, non fiunt ineptè aut iniustè tam in sacris literis, quàm apud Patres Ecclesiæ, in quibus reperiuntur: igitur dicendum est in hominibus, quibus ista omnia fiunt, esse liberum arbitrium, quo possunt ista omnia, quæ vel illis præcipiuntur, vel ad quæ exhortantur, vel ob quæ puniuntur, facere & non facere: igitur cùm ista omnia fiant hominibus existentibus in hoc statu *naturæ corruptæ*, & vt plurimùm fiant circa actus, qui dicunt ordinem ad vitam æternam, seu sunt supernaturales, habet homo existens in statu *naturæ corruptæ* liberum VIII.

I. arbitrium ad exercendos actus, qui respiciunt vitam æternam.

Tota hæc ratio est Patrum, dum disputant contra impugnantes liberum arbitrium hominis, vt Tertul. lib. 2. *contra Marcionem* cap. 6. *Nec boni*, inquit, *nec mali merces iure pensatur ei, qui aut bonus, aut malus necessitate fuisset inuentus, non voluntate. In hoc & lex constituta est, non excludens, sed probans libertatem de obsequio sponte præstando, vel transgressione sponte committenda; ita in vtrumque exitum libertas patuit arbitrij.* Est item S. Hieronymi epist. *ad Ctesiphontem*, S. Chrysostomi homil. 2. *in Genesim*, vt etiam agnoscit Caluinus lib. 2. Institut. cap. 5. §. 2. Est item S. August. lib. 2. *de libero arbitrio* cap. 1. *Non enim peccatum esset, aut rectè factum, quod non fieret voluntate. Ac per hoc & pœna iniusta esset; & præmium, si homo voluntatem non haberet liberam*; vnde etiam lib. 1. *re-*
II. *tractationum* cap. 9. inter illa, quæ rectè dixit pro libero arbitrio, annumerat illud, quod dixerit *malefacta iustitiâ Dei vindicari*, & istud quod addidit, *non enim iustè vindicarentur, nisi fierent voluntate*, & lib. *de vera religione* cap. 14. lib. *de gratia & libero arbitrio* cap. 2. & epist. 46. *ad Valentinum*.

ARTICVLVS XII.

Satisfit responsioni Caluini aduersus præcedentem rationem.

RESPONDET Caluinus lib. 2. Institut. capite 5. §. 4. & 5. idem argumentum fieri Christo & Apostolis, cùm passim doceant in sacris scripturis, nos sine gratia Dei nihil quicquam boni præstare posse, ad quod tamen fa-
III. ciendum nos exhortantur; & idem fuisse etiam obiectum S. August. à Pelagianis, vnde scripsit librum *de correptione & gratia*.

Deinde *correptiones & exhortationes* esse vtiles improbis, quòd sint illis in flagellum, probis verò, vt per verbum exteriùs excitentur, sicut interiùs illuminantur per spiritum, & sese præparent ad gratiam recipiendam; denique *præcepta Dei esse impossibilia*, & proinde non bene ex illis inferri, esse in homine, cui dantur, liberum arbitrium ad illa obseruanda.

Tota autem hæc responsio Caluini non satisfacit: nam primò cùm sacræ literæ superiùs allatæ pro nostra conclusione ostendant, quomodo Deus gratiam suam offerat, si velimus eam acceptare, nos sæpè illam oblatam respuere, tantùm per nos stare, quòd illam non habeamus, & ex illa non bene operemur, quia, licèt absque
IV. illa nullum bonum opus in ordine ad vitam æternam possit à nobis exerceri, Deus tamen est semper paratus illam dare, vbi & quando voluerimus operari, imò, singulis ferè momentis nos excitat, non tantùm vt ex illa operemur, sed etiam vt velimus operari; cui motioni possumus resistere, vt patet ex citatis locis scripturæ, vt Matth. 23. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti*, ideo fit, vt argumentum nostrum non procedat contra Christum vel Apostolos, sed tantùm contra negantes liberum arbitrium. Non enim tunc tantùm censemur esse liberi circa aliquid faciendum, quando illud solâ nostrâ operâ possumus exercere, vel non exercere, sed etiam quando habemus media parata, vel quando operâ amicorum, quæ

A gratis nobis offertur, vbi & quando voluerimus V.
eâ vti: vnde si per negligentiam tunc nolimus bonum procurare, vel euitare malum, culpa, quæ ibi reperitur, iure optimo nobis tribuitur: ergo cùm ex meritis Christi Domini, qui dignatur in Euangelio Christianos vocare *fratres & amicos*, Deus vnicuique offerat gratiam tam *excitantem*, quàm *adiuuantem*, quando & vbi vult operari, rectè & iustè possumus cohortari illos ad bene operandum, & econtrà rectè dantur de illis exercendis bonis operibus præcepta, iustè increpantur peccatores & puniuntur, si præcepta illa non seruent.

Quòd autem ait Caluinus argumentum hoc fuisse etiam S. Augustino obiectum à Pelagianis, ideóque scripsisse libros de *correptione & gratia*, non ita se habet, sed vt ipse S. August. notat lib. 2. retractat. cap. 67. & patet etiam ex eius epistola 46. *ad Valentinum*, cùm illi nuntia-
B tum esset, quosdam Monachos auditâ gratiæ VI.
necessitate, sine qua bene agere & omnia peccata vitare non possumus, dicere neminem corripiendum, si Dei præcepta non facit, sed pro eo, vt faciat, tantummodo esse orandum, rogando scilicet Deum, vt gratiam conferat illi ad obseruandum mandata Dei; scripsit prædictum librum *de correptione & gratia*, in quo ostendit & vtiliter corripi ipsos peccatores, & posse, si velint, auditâ salubri correptione resipiscere, sicque bene conciliari liberum arbitrium, tam cum ipsa correptione, quàm cum ipsa gratiæ necessitate; quia licèt non possimus bene operari sine gratia, ea tamen semper præsto est, & nobis offertur à Deo, sic capite 1. dicti libri *de correptione & gratia, Liberum*, inquit, *arbitrium & ad malum & ad bonum faciendum, confitendum est nos habere*;
C quibus verbis agnoscit nos habere libertatem ad VII.
opposita, prout libertas opponitur necessitati, de qua sola hic disputamus contra Hæreticos.

Deinde vt ostendat hanc solam libertatem non sufficere ad exercendam actionem supernaturalem, seu quæ ordinet hominem ad vitam æternam, sed præterea requiri gratiam, esto sola illa libertas *à necessitate* sit sufficiens ad malè faciendum, subiungit; *sed in malo faciendo liber est quisquis iustitia, seruúsque peccati: in bono autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus ab eo, qui dixit, si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis*; quibus postremis verbis loquitur de libertate *à peccato*, quæ sola nobis contingit per Christi gratiam: vnde cùm hæc Christi gratia sit necessaria ipsi libero arbitrio ad bene operandum, rectè ait: *In bono autem liber esse nullus potest*, quo etiam sensu eodem lib. *de correptione &*
D *gratia* cap. 8. dicit, *voluntatem humanam non libertate consequi gratiam, sed gratiâ libertatem, & vt perseueret delectabilem perpetuitatem, & insuperabilem fortitudinem*, id est voluntatem nostram non ex viribus liberi arbitrij consequi gratiam à Deo, vt malè sentiebat Pelagius, sed ex gratia Dei consequi libertatem, id est facultatem iustè viuendi, & perseueranter implendi mandata Dei: est enim talis libertas fructus gratiæ, quia est libertas *à peccato*: Et quòd gratia & liberum arbitrium concordent inter se, expressè docet eodem cap. verbis immediatè antecedentibus, explicans locum illum Lucæ 22. *Rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua, Quando*, inquit, *rogauit, ne fides eius deficeret, quid aliud rogauit, nisi vt haberet in fide liberrimam, fortissimam, inuictissimam, perseuerantissimam volun-*

I. A *tatem? Ecce quemadmodum secundùm gratiam Dei, non contra eam, libertas defenditur voluntatis*: hactenus S. Augustinus: Ergo tantùm abest vt in isto libro aliquid dicat contra liberum arbitrium, quin potiùs illud admittit; & quòd correptio sit facienda ei, qui non preseuerat in bono, cùm possit, apertè docet cap. 7. eiusdem libri *de correptione & gratia*: *Iustior*, inquit, *videtur excusatio dicentium: non accepimus audientiam, quàm dicentium, non accepimus perseuerantiam, quoniam potest dici, homo in eo, quod audieras & tenueras, in eo perseuerares, si velles: nullo modo autem dici potest, id quod non audieras, crederes si velles.*

Quod item respondet Caluinus suprà *correptiones esse vtiles peccatoribus, quia sunt illis in malum, & supplicium; bonis verò vt exteriùs excitentur, & se ad gratiam præparent*, verum quidem est illud, B si supponatur liberum arbitrium

II. esse in illis; si verò tollatur, minimè: quia vt suprà notauimus ex Tertull. & docent SS. PP. Iustinus Martyr in Apologia ad *imperatorem Antoninum*; in Apologia *ad Senatum*. Augúst. lib. 2. *de libero arbitrio* cap. 1. & alibi passim, cum aliis Patribus, pœna & meritum supponunt electionem boni & mali in eo, cui inferuntur.

Quod denique ait *malam esse nostram illam ratiocinationem, quâ ex præceptis à Deo nobis impositis, colligimus esse in nobis liberum arbitrium*; quia, inquit, *impossibilia sunt præcepta Dei*, refellitur: nam & *mandata eius grauia non sunt*, ait S. Ioannes 1. suâ canonicâ cap. 5. loquens de præceptis Dei, & Christus Matth. 11. ait *iugum suum esse suaue*, & S. Hieronym. lib. 3. *aduersus Pelagium* ita absurdam iudicat hanc Caluini responsionem, vt dicat nemini dubium esse,

III. quin Deus iubeat possibilia: imò addit S. August. C serm. 61. *de tempore*, *Nec impossibile aliquid potuit imperare qui iustus est, nec damnaturus est hominem pro eo, quod non potuit vitare, qui pius est.*

Deinde præcepta Dei, quæ iubent actus supernaturales, licèt iubeant rem solis naturæ viribus nostri liberi arbitrij imparem, quia tamen non iubent, vt ex solis istis viribus illa obseruemus, sed ex gratia, & cum gratia Dei, quæ nobis semper præsto est, & offertur, si volumus acceptare, & ex ea operari; bene colligitur ex præceptis diuinis liberum arbitrium gratiâ præuentum & adiutum à Deo, posse actus supernaturales exercère: *Magnum aliquid*, ait S. August. statim initio cap. 16. lib. *de gratia & libero arbitrio, Pelagiani se scire putant, quando dicunt*, non iuberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri, *quis hoc nesciat? sed ideo iubet aliqua, quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere de-*

IV. *beamus: ipsa est enim fides, quæ orando impetrat,* D *quod lex imperat*, & eodem cap. circa medium, *Certum est*, inquit, *nos mandata seruare si volumus*: sed quia præparatur voluntas à Domino, *ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus*: igitur ex ipsa impositione diuinorum præceptorum, etiam ex mente S. Augustini rectè colligitur ipsa possibilitas, & libertas in nobis ad illa obseruanda & exequenda.

ARTICVLVS XIII. V.

Soluuntur fundamenta Hæreticorum, quæ petuntur ex scripturis.

PRIMVM Hæreticorum fundamentum petitur ex iis omnibus scripturæ testimoniis, quæ explicant necessitatem gratiæ tam excitantis, quàm adiuuantis ad bene operandum, vt Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere: si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet*, de qua necessitate tractant Theologi ex professo 1. 2. quæst. 109.

Respondetur ex dictis superiori articulo pro nostra sententia ad solutiones Caluini respondentis ad nostras rationes, satis constare, quomodo stet necessitas gratiæ ad exercendos actus supernaturales cum ipsa libertate ad illos exercendos, vel non, quia est ad adiuuandum, non ad destruendum, vel necessitandum liberum ar- VI.
bitrium. Vnde præclarè S. August. tractatu 53. in Ioan. ait, *nimiam suæ propriæ voluntatis fiduciam aliquos extulisse in superbiam*, quales erant Pelagiani, qui dicunt, *vt quid rogamus Deum ne vincamur tentatione*, quod est in nostra potestate; *quosdam nimiam suæ voluntatis diffidantiam deiecisse in negligentiam*, qui dicunt, *vt quid conamur bene viuere, quod in Dei est potestate*, & orat ne in alterutram harum tentationum incidamus, & docet Catholicos mediam viam inter has duas hæreses incedere, agnoscendo & *libertatem voluntatis*, & *gratiæ necessitatem* ad exercendos actus supernaturales, subiungit, *audiamus Dominum dicentem, rogaui pro te Petre ne deficiat fides tua, ne sic existimemus fidem nostram esse in libero arbitrio, vt diuino non egeat adiutorio. Audiamus & Euangelistam dicentem* VII.
dedit eis potestatem filios Dei fieri, ne omninò existimemus in nostra potestate non esse, quod credimus.

Secundum fundamentum petitur ex iis locis, in quibus scripturæ explicant rebellionem partis inferioris contra superiorem in ipso homine, vt ad Galat. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem; hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis*: item *ad Romanos 7. non quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio; velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*; & ibidem, *video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*; ex quibus ita videtur probari illorum hæresis: vbi est liberum arbitrium, ibi est dominium propriæ actionis, vt patet ex dictis suprà de essentia liberi arbitrij; sed homo post peccatum originale non habet dominium VIII.
suarum actionum in ordine ad vitam supernaturalem; vt patet ex locis mox citatis ex Apostolo, quibus apertè dicit *se non facere, quod vult; se velle, quod non vult velle*: & loquitur de actionibus in ordine ad vitam supernaturalem, vt patet ex ipso textu: igitur in homine post peccatum originale non est ampliùs liberum arbitrium.

Respondetur admissâ maiore, negando minorem: ad testimonia sacræ scripturæ, quæ in illius confirmationem afferuntur. Respondeo primùm, quando Apostolus ad Rom. 7. ait *se non facere quod vult*, id tantùm esse referendum ad motus concupiscentiæ inclinantes ad malum, quos non potest homo etiam iustus impedire, quin insurgant, licèt possit eos impedire *quoad assensum*, ratione cuius assensus denegati dicitur

I. etiam homo illos non operari ab eodem Apostolo ibidem: *Si autem quod nolo, illud facio,* id est concupisco, *iam non ego operor illud,* id est non consentio, *sed quod habitat in me peccatum,* id est ipsa concupiscentia illud excitat in me, etiam nolente: at dominium hominis in suam actionem, quod illum formaliter constituit liberum, maximè attenditur penes *consensum* & *dissensum,* qui potest poni & non poni ad libitum voluntatis, vt patet ex iis omnibus, quæ diximus superiùs de natura & essentia liberi arbitrij: & quod *ipsum non facere, quod ibi vult* Apostolus, & *velle,* id est concupiscere, *quod non vult,* id est, non consentit, seu experiri rebellionem carnis, quam vellet non sentire, non tollat liberum arbitrium ab homine, expresè notauit S. August. *in expositione quarumdam propositionum* in epist. *ad Roman.* propositione 44. vbi hunc locum Apostoli expendens, ita ait: *Sed cauendum est, ne quis arbi-*
II. *tretur his verbis auferri nobis liberum voluntatis arbitrium, quod non ita est.* & paulò pòst, *Liberum autem arbitrium habet, vt credat liberatori, & accipiat gratiam, vt iam illo, qui eam donat, liberante & adiuuante non peccet.*

Eodem etiam modo intelligitur locus citatus ab aduersariis ex cap. 5. ad *Galatas: Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem,* quia scilicet carnalis concupiscentia, cùm aduersatur bonis desideriis, quibus sola anima concupiscit aliquid, quod eandem animam secundùm carnem delectat, tunc inquit S. August. lib. 10. *de Genesi ad literam* cap. 12. dicitur caro concupiscere aduersus spiritum, ergo sicut potest in nobis exurgere talis concupiscentia, cui ne minimùm quidem consentiamus, ita etiam illa non tollet à nobis liberum arbitrium, quod etiam de
III. hoc loco Apostoli notauit S. August. lib. *de expositione epistolæ ad Galatas* vbi locum hunc expendens ita ait: *Putant hîc homines liberum voluntatis arbitrium negare Apostolum nos habere, nec intelligunt hoc eis dictum, si gratiam fidei susceptam tenere nolunt, per quam solam possunt spiritu ambulare, & concupiscentias carnis non perficere.*

Tertium fundamentum petitur ex illis scripturæ locis, in quibus dicimur *naturâ peccatores, naturâ filij iræ, serui peccati,* & vocamur *caro,* vt Ioa. 8. *ad Ephes.* 2. & à Chrysost. homil. 1. *in aduentu,* vbi ait, *quòd omnis homo non modò naturaliter peccator est, sed totus peccatum est:* ex quibus sic videtur probari illorum hæresis: Ibi non est libertas ad bonam actionem in ordine ad vitam supernaturalem, vbi à natura est *ipsa ira, ipsa seruitus,* & vbi nihil est *nisi caro:* atqui homo post
IV. peccatum originale est *naturâ filius iræ, naturâ peccator,* item *seruus peccati, totus caro,* ex citatis scripturæ locis: ergo in homine non est liberum arbitrium ad actionem bonam in ordine ad vitam supernaturalem.

Maior confirmatur à Luthero suprà, *Quid potest,* inquit, *esse naturâ filius iræ, nisi quòd omnia quæ facit sunt mala, non ad gratiam, sed ad iram præparantia, sicut omnes extra gratiam sunt filij iræ.* Confirmat item Caluinus suprà, seruitus opponitur libertati, caro spiritui, Ioan. 3. *ad Roman.* 8. & inter vtrumque nihil datur medium; *carnis* autem nomine intelligitur quidquid habemus à natura, nomine verò *spiritus,* quidquid habemus per regenerationem: sed carnis effectus teste Apostolo in epist. *ad Romanos* cap. 8. mors est: *& carnis opera ad Galat.* 5.

A hæc sunt *fornicatio, immunditia, idolorum seruitus & his similia,* quæ ibi enumerat Apostolus, *quæ,* inquit, *qui agunt; regnum Dei non consequentur:* ergo vbi tantùm est caro & effectus carnis, ibi non est liberum arbitrium ad bonam actionem, quæ respiciat vitam supernaturalem. V.

Minor quoad vltimam partem confirmatur ampliùs 2. *ad Timoth.* 2. dicuntur aliqui à *Diabolo teneri captiui, ad ipsius voluntatem:* captiuitas autem libertati opponitur: ergo illi, quos Diabolus captiuos tenet, carent libero arbitrio quoad actiones, quæ ordinant hominem ad vitam supernaturalem: ergo cùm omnes peccatores teneantur captiui à Diabolo, quia, qui facit peccatum, est seruus peccati, & qui est seruus peccati, est seruus Diaboli, quia peccatum ex Diabolo est, & omnes sumus peccatores à natura; nemo habebit liberum arbitrium quoad istas actiones.

Confirmatur ampliùs ex S. Chrysost. homil. VI.
B 37. in Matth. vbi ait, quòd homo obligatus peccato per propriam voluntatem, iam non agit quod vult, sed quod Diabolus vult.

Respondetur ex S. August. passim, vt patet ex locis pro præsenti quæstione citatis, item ex S. Bernardo lib. *de gratia & libero arbitrio,* plures species libertatis distingui in sacris literis: vna est *naturæ,* quam vocamus *à necessitate & coactione,* quæ sic vocatur, quia inest homini à natura, & per illam potest vnusquisque præsentis vitæ opera, quæ ex bono naturæ proficiscuntur, operari: alia est libertas *gratiæ* seu *à peccato,* quæ opponitur *seruituti peccati,* & non est nisi existentium in gratia, de qua ait Apostolus 1. *ad Corinth.* 3. vbi *spiritus Domini, ibi libertas:* alia est libertas *gloriæ,* quæ opponitur *seruituti corruptionis,*
C & secundùm quam anima erit libera ab omnibus corporis incommodis, quæ tantùm competit Beatis, de qua Apostolus *ad Rom.* 8. ait, *& ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei:* ex quibus etiam patet tres seruitutis esse species illis oppositas, inter quas istud est discrimen, quòd sola prima, quam diximus *à necessitate,* propriè constituit liberum arbitrium, quod seruitus illi opposita destruit: cæteræ verò omnes libertates aliud constituunt liberum, omninò distinctum ab eo, de quo disputant Philosophi & Theologi nobiscum. Nam & hæc libertas *naturæ* etiam reperitur in Gentilibus, & in iis etiam qui *iure gentium* facti sunt serui, vnde maior propositio huius argumenti hæreticorum est planè falsa: quia seruitus *peccati* ita stat cum libertate *à necessitate,* etiam quoad actus supernaturales, vt homo ipse, qui est in peccato, si velit, quia habet præsens auxi- VII. VIII.
D lium Dei supernaturale, possit ex vase contumeliæ euadere vas in honorem. *Siquis,* inquit Apostolus 2. ad *Timoth.* 2. *emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum,* quo loco ait Apostolus emundationem etiam fieri ab ipso peccatore, quod non potest intelligi, nisi ratione liberi arbitrij gratiâ diuinâ excitati & adiuti, quo ipse homo resipiscit à peccatis.

Ex quo patet solutio ad confirmationem, quam affert Lutherus pro maiori sua propositione, nam ita dicimur naturâ *filij iræ,* quatenus per generationem contraximus peccatum originale, ratione cuius sumus extra gratiam, vt tamen ab ordine & statu filiorum iræ, possimus transire ad statum & ordinem filiorum Dei & gratiæ: *Eramus,* inquit Apostolus *ad Ephes.* 2. *naturâ*

I. *filij iræ, Deus autem conuiuificauit nos Christo*, & alibi passim, vbi docet nos fuisse asſertos in libertatem *à peccato* per Christum.

Quod autem ait Lutherus pro confirmatione suæ maioris apud Apostolum *ad Galat.* 5. nomine *carnis* intelligi quidquid habemus *à natura*; falsum est: sed tantùm intelligitur *carnalis concupiscentia*, seu ipsa voluntas, prout sequitur appetitum sentientem & delectationes carnales, vt notat S. August. lib. *de continentia* cap. 8. caro enim non nisi per animam concupiscit, vnde & conformiter peccata, quæ ex tali concupiscentia oriuntur in homine, vocat Apostolus *opera carnis*.

Ad confirmationem minoris petitam ex 2. cap. *ad Timoth.* respondetur istos peccatores, de quibus ibi agit Apostolus, dici *teneri captiuos à Diabolo, ad ipsius voluntatem*, non quòd non
II. possint sese expedire ab eius laqueis, si velint aurem & consensum præbere exhortationibus sibi factis ad pœnitentiam; quia Apostolus ibi monet Timotheum eos corripere, quod aliàs frustra faceret, vt suprà ostendimus: sed hoc sensu dicuntur *captiui ad voluntatem Diaboli*, quòd quandiu sunt in peccato mortali, nec vtuntur auxiliis sibi à Deo ad resipiscendum præstitis; non est in eorum potestate sese liberare ab illa captiuitate, quâ illos ratione peccati mortalis detinet, quia vt sic considerantur tantùm secundùm solas naturæ vires, per quas solas nemo potest sese à peccatis suis emundare, vt docent Theologi 1. 2. agendo *de gratia & iustificatione*, & passim definitum est in Conciliis contra Pelagianos congregatis: & quia peccatum inclinat voluntatem ad sibi simile, sicut & habitus ad similes actus; ideò Diabolus iam inquinatos pec-
III. cato faciliùs inducit ad peccandum, non quidem cogendo, sed tantùm suadendo, vt expresſè etiam notat S. Chrysostomus homilia 5. operis imperfecti in *Matth.* quæ suasio, quia est admodum vehemens ob peccata antecedentia, quæ suo pondere trahunt ad aliud; ideò fit, vt dicatur peccator potiùs facere voluntatem Diaboli, quàm suam, iuxta vulgarem loquendi modum, quo dicimus hominem multis beneficiis alteri deuinctum, ratione quorum illi facilè obedit, potiùs voluntatem amici, quàm suam propriam facere.

ARTICVLVS XIV.

Soluuntur fundamenta desumpta ex Conciliis & Patribus.

IV. PRIMVM fundamentum petitur ex Conc. Arauſ. II. can. 13. *Arbitrium voluntatis*, inquit, *in primo homine infirmatum, nisi per gratiam baptismi non potest reparari: Quod amissum, nisi à quo potuit dari, non potest reddi*, quæ postrema verba significant liberum arbitrium fuisse amissum, & sunt desumpta ex S. August. lib. 14. *de ciuitate Dei* cap. 11. quæ S. Prosper inter suas sententias ex sancto Augustino collectas retulit sententia 56. item ex Conc. Carthag. in epist. *ad Innocent.* quæ habetur inter epistolas S. August. 90. *Nostra voluntatis*, inquit, *arbitrium est, dum à carnalium concupiscentiarum dominatione liberatur*; & cùm homo ex naturâ suâ sit subditus concupiscentiis, & extra gratiam, non habet liberum arbitrium quoad actiones, quæ ordinantur ad vitam supernaturalem.

Respondetur primò, canonem Concilij Arau-

A sicani dicere *liberum arbitrium in primo homine fuisse infirmatum*: ergo cùm id, quod infirma- V.
tur, supponatur esse, esto vires longè minores habeat, quàm antè: ideò supponit Concilium tanquam certum, in ipso homine post lapsum remansisse liberum arbitrium, sed cum minore virtute ad agendum, quia quod confortatur gratiâ in baptismo, rectè dicitur per illum reparari.

Secundò respondetur, canonem illum loqui de libertate *à peccato*, vt etiam patet ex loco illo S. August. ex quo desumptus est, vndecimo scilicet cap. lib. 14. *de ciuitate Dei*, cuius verba hæc sunt: *Arbitrium voluntatis tunc verè est liberum, cùm vitiis peccatisque non seruit. Tale datum est à Deo, quod amissum proprio vitio, nisi à quo dari potuit, reddi non potest, vnde veritas dicit: si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis*: qui totus locus S. August. tantùm loquitur de libertate *à*
B *peccato* vt per se intelligitur. Idem patet ex inten- VI.
tione Concilij, mens enim Concilij Arausicani fuit Pelagianorum & Semipelagianorum hæresim condemnare, qui supra modum extollebant vires liberi arbitrij, asserendo, posse illud actus supernaturales exercere sine gratia, euitare peccata, & alia id genus: ergo cùm talis efficacia agendi pendeat ab ipsa gratia, vt docent Theologi 1. 2. quæst. 114. prædictus canon Concilij Arausicani intendit tantùm asserere infirmitatem liberi arbitrij ad ita operandum sine gratia, quam nos libenter agnoscimus. Atque de eadem libertate *à peccato* intelligitur Concilium Carthag. citatum in hoc hæreticorum fundamento.

Secundum fundamentum petitur ex Patribus, vt S. Hieron. lib. 3. contra Pelagianos, vbi profe-
C rens hoc testimonium Christi Domini Ioan. 6. VII.
Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum, affirmat, quòd, *qui trahitur, non sponte currit, sed aut retractans, aut inuitus adducitur*. Item ex S. August. in enchiridio cap. trigesimo: *Libero*, inquit, *arbitrio male vtens homo & se perdidit, & ipsum*; item paulò inferiùs, *Cùm libero peccaretur arbitrio, victore peccato, amissum est & liberum arbitrium*. & epist. 107. *ad Vitalem* liberum arbitrium *ad diligendum Deum, primi peccati granditate perdidimus*. & serm. 2. *de verbis Apostoli* cap. 6. *Magnas liberi arbitrij vires homo, cùm conderetur, accepit: sed peccando amisit*.

Item negat arbitrium hominis esse liberum priùs, quàm per gratiam liberetur, vt lib. primo retract. cap. 15. vbi ait *voluntatem nostram in tantum esse liberam, in quantum est liberata*, &
D lib. 1. *contra duas epistolas Pelagianorum* cap. 3. *Arbitrium nostrum liberum in bono non esse*, VIII.
quod liberator non liberauerit, & similia repetit lib. 3. *contra dictas epistolas* cap. 7. lib. *de spiritu & litera* capite trigesimo, vt *quid*, inquit, *miseri homines audent superbire de libero arbitrio, antequam liberentur? nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrij, vtique libertatem sonare*, & epist. 144. *ad Anastas. Nec libera*, inquit, *dicenda est voluntas, quandiu vincentibus & vincientibus cupiditatibus est subdita*, & lib. 2. *contra Iulianum*, cap. 8. ait, arbitrium *seruum* potiùs esse appellandum, quàm *liberum*: quæ appellatio ita placuit Luthero, vt lib. suo, quem contra liberum arbitrium scripsit, titulum fecerit *de seruo arbitrio*.

Item docet S. Augustinus, ex peccato per liberum arbitrium commisso, nos incidisse in necessi-

I. tatem lib. *de perfectione iustitiæ* cap. 4. *Per arbitrij libertatem*, ait, *factum est, vt esset homo cum peccato, sed iam pœnalis vitiositas subsecuta ex libertate fecit necessitatem*, & paulò pòst, *victâ enim vitio, in quod cecidit, voluntate, caruit libertate natura.* similia etiam habet S. Bernardus serm. 81. in Cantica, & lib. *de libero arbitrio*, item & Chrysost. homiliâ 37. superiùs citatâ.

Respondetur omnes illas Patrum auctoritates intelligi de libertate *à peccato*, & nihil aliud intendere, quàm per peccatum primi parentis vires nostri liberi arbitrij fuisse debilitatas: non quidem naturales, quia vt docent Theologi citatâ quæstione 114. quæcunque posset homo in puris naturalibus constitutus, illa etiam omnia posset homo constitutus in statu *naturæ lapsæ*, nisi ab aliquo sibi extrinseco impediatur, vt enim habet vulgare axioma Theologorum desumptum ex S. Dionys. *Naturalia manserunt integra*
II. *in hominibus post peccatum, sicut & in Dæmonibus:* sed dicitur liberum arbitrium debilitatum in statu *naturæ lapsæ*, factâ comparatione ad omnes illas vires, quas habebat in statu *innocentiæ*, à quibus per peccatum decidit; quia in eo statu habebat gratiam, iustitiam originalem, multáque alia dona gratuita, quibus exornatus multa bona præstare poterat, quæ nunc non potest, & ratione istius impotentiæ modò dicitur homo *perdidisse liberum arbitrium*, modò *arbitrium habere seruum*, modò *incidisse in necessitatem*, quia sine gratia non potest liberum arbitrium sibi derelictum omnia peccata vitare, imò nec grauissimis tentationibus resistere.

ARTICVLVS XV.

III. ### *Soluuntur fundamenta Hæreticorum ex ratione desumpta.*

PRIMA Hæreticorum ratio, cuius meminit Caluinus suprà cap. 2. §. 10. desumitur ex efficacia gratiæ: Gratia efficax ita afficit voluntatem, vt posteà non sit nostræ electionis motioni obtemperare, aut refragari, quia aliàs non esset efficax, cùm posset non habere suum effectum; ergo cùm illa ordinetur ad eliciendas actiones vitæ supernaturalis, homo per illam excitatus non poterit illas non exercere: ergo quoad illas homo non habebit liberum arbitrium. Videtur confirmari hæc ratio ex S. August. lib. *de gratia Christi* cap. 47. vbi ait quæstionem, quæ de arbitrio voluntatis & gratia Dei disputatur, ita esse ad discernendum difficilem, *vt quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum*
IV. *arbitrium putetur auferri.*

Respondetur negando Caluino efficaciam gratiæ in eo consistere, quòd ita afficiat voluntatem, vt postea non sit nostræ electionis motioni eius obtemperare vel refragari, hoc enim condemnatur in Trident. sess. 6. cap. 5. & can. 4. & fatetur Caluinus suam opinionem esse nouam, aliter multis sæculis fuisse traditum & creditum, quàm ipse tradat & credat, sed dicimus tunc nullam vim inferri, vel necessitatem homini per gratiam efficacem, quia per illam iuxta suum ingenium, mores, complexiones, habitâ ratione circumstantiarum hîc & nunc, excitatur voluntas, consistit enim gratiæ efficacia in tali congruitate, vt fusiùs docent Theologi 1. 2. quæst. 110. vnde quia hic modus mouendi & excitandi non tollit libertatem, vt patet expe-

A rientiâ, quando Oratores aliquid persuadent auditoribus, ideò rectè conciliatur libertas nostræ voluntatis cum motione gratiæ efficacis. V.

Ad confirmationem petitam ab auctoritate S. Augustini, respondetur ex eodem S. August. lib. 4. *contra Iulianum* cap. 8. *Ego*, inquit, *dixi istam quæstionem ad discernendum esse difficilem, non autem dixi non posse discerni. Multo minùs ego dicerem, quod me dixisse mentiris, negari liberum arbitrium, si gratia commendetur, & negari gratiam, si liberum commendetur arbitrium*; & paulò pòst, *Non dixi*, inquit, *negari gratiam, sed vt negari gratia videatur, non dixi negari liberum arbitrium vel auferri.*

Secunda ratio petitur à prædestinatione: homo non est liber circa assequutionem vitæ æternæ, ergo neque circa actiones, quæ illum ordinant ad vitam supernaturalem & æternam. Consequentia probatur: actualis consequutio vitæ
B æternæ consistit in actuali exercitio bonarum actionum, quæ talem vitam respiciunt. Antecedens verò probatur; quando medium aliquod est necessarium ad finem assequendum, nec est in nostra potestate, tunc non censemur esse liberi circa assequutionem talis finis; sed prædestinatio, seu electio ad gloriam, est omninò necessaria ad vitam æternam assequendam, & ad bonas actiones finaliter exercendas, quia soli electi saluantur, & soli illi habent finaliter bonas & pias illas actiones, cùm solis illis detur donum perseuerantiæ, vt passim docet S. August. lib. *de dono perseuerantiæ*: electio verò ad vitam æternam non est in nostra potestate, qui enim non est prædestinatus, nequit facere, vt sit prædestinatus, & vt de facto gratiam perseuerantiæ accipiat, & in illa moriatur, quia aliàs etiam non prædestinatus VI.
C saluaretur; quod tamen certum est non fieri: igitur non censemur liberi circa assequutionem vitæ æternæ, ergo neque circa bonas actiones, quæ ordinantur ad vitam supernaturalem. VII.

Respondetur negando antecedens: ad eius probationem respondetur prędestinationem, seu electionem *ad gloriam*, hoc sensu esse nobis liberam, quòd illa non fiat nisi ex præuisione bonorum operum, vt docuimus prima parte: vnde sicut est liberum nobis bene & meritoriè operari ex ipsa gratia, quam Deus gratuitò & liberaliter nobis confert, & correspondere gratiæ excitanti, ex ea operari perseueranter, & tandem mori in gratia; ita etiam nobis liberum est efficere, vt simus electi ad gloriam, cùm nemo nisi prædestinatus ad illam de facto perueniat.

Tertia ratio petitur à conditione hominis in peccato mortali existentis, hoc modo: Quicunque constituit finem suum vltimum in pura crea- VIII.
D tura, vt sic, non potest exercere actionem liberam, quæ sit bona ad vitam æternam, quia peccatum mortale & actio bona habent fines vltimos sibi oppositos, *creaturam & Deum*: Sed quicunque est in peccato mortali, constituit finem suum vltimum in creatura, vt sæpè indicant scripturę, in quibus Deus conqueritur de peccatoribus, quòd seipsum fontem aquarum dereliquerint, vt foderent sibi cisternas non valentes continere aquam: igitur homo in peccato mortali constitutus non potest exercere actionem liberam, quæ sit bona in ordine ad vitam æternam.

Respondetur concessâ maiore negando minorem: falsum enim est omnes & singulos actus hominis in peccato mortali existentis, esse pec-

I. cata mortalia, cùm possit multa bona facere,
quia illi videntur esse rectæ rationi consona; si-
cut sunt etiam à parte rei, vt hîc & nunc *non fu-
rari, restituere alteri quod suum est*, & alia id ge-
nus, quę nihil mali includunt in se, cùm nec ex-
pressâ intentione, nec implicitâ rem illam, aliàs
secundùm se bonam, ordinet in malum finem:
scripturæ autem sacræ, quæ referuntur in obie-
ctione, loquuntur de actibus illis hominum, qui
propriè sunt peccata mortalia; per quæ, quia
homo pluris æstimat obiectum, in quod tunc
fertur, quàm ipsum Deum, saltem *in actu exercito
& implicitè*, ideò dicitur constituere vltimum
suum finem in creatura, non in Deo: sic Hiere-
miæ 2. quia homines adorabant idola relicto ve-
ro Deo, conqueritur Deus illos sibi fodisse ci-
sternas non valentes continere aquam, vero fon-
te aquarum viuentium Deo contempto.

II. Quarta & vltima ratio petitur à præceptis: Si
cui inest necessitas aliquid faciendi, illi non inest
libertas ad illud exercendum; quia necessitas
opponitur libertati: sed inest necessitas homini
in hoc statu exercendi bonas actiones in ordine
ad vitam æternam, quia in decalogo & passim in
sacris literis illæ nobis præcipiuntur, præce-
ptum autem inducit obligationem, obligatio
necessitatem: igitur homo in hoc statu non ha-
bet liberum arbitrium quoad actiones, quæ or-
dinantur ad vitam supernaturalem.

Respondetur duplicem distingui necessita-
tem ad agendum, *physicam* vnam, seu *natura-
lem*, qualis est in causis naturalibus, ratione cu-
ius causæ ipsæ in actu primo constitutæ, nec im-
peditę, non possunt non agere; alteram *mora-
lem*, quæ in eo consistit, vt agens liberum, ra-
tione honestatis & rectæ rationis, non possit fa-
III. cere quod est contra honestatem, vel rectam
rationem, licèt absolutè loquendo possit, vt
quando homo peccat: prior necessitas tollit
libertatem; non item posterior, vt patet in pec-
cato; præceptum autem superioris inducit tan-
tùm posteriorem, seu *moralem necessitatem*, non
priorem seu *physicam*, ideò enim necessitamur
facere, quod nobis præcipitur, quia turpe est
& indecorum, non obedire superiori, nec eius
mandata seruare.

Articvlvs Vltimvs.

Vtrum liberum arbitrium sit in Brutis.

PARS negans est certissima, habétque fun-
damentum in sacris literis, Psal. 31. *Nolite
fieri sicut equus & mulus, quibus non est intelle-
ctus.* 2. S. Petri 2. vitiosi homines dicuntur *irra-
tionabilia pecora naturaliter in captionem & perni-
IV. ciem ruere, in corruptione sua perire*, vbi particu-
la *naturaliter* idem sonat ac *sine delectu*, conside-
ratione, & veluti impetu quodam naturæ, non
ex aliqua libertate.

Habet item fundamentum in Patribus, S. Gre-
gorio Nysseno lib. 5. Philosop. cap. 4. S. Thoma
1. 2. quęst. 13. item etiam in Aristotele 3. ethic.
cap. 2. & satis colligitur ex dictis suprà de essen-
tia liberi arbitrij, quod diximus sequi tantùm
naturam intellectualem, quam non participant
ipsa bruta.

Confirmatur ampliùs: vbi proprius actus ali-
cuius potentię non potest vllo modo reperiri, ibi
non censetur esse eius potentia; quia datur po-
tentia propter actum: sed actus proprius liberi
arbitrij est ipsa electio, vt suprà notauimus, &
adhuc patebit infrà; electio verò sumpta propriè
A nullo modo potest habere locum in brutis: ergo V.
neque ipsum liberum arbitrium.

Probatur minor: eligere propriè est vnum prę
alio ita assumere, vt illud comparatione factâ ad
alterum referamus & ordinemus ad finem: sed
talis comparatio duorum inter se in ordine ad fi-
nem non potest fieri à brutis; quia talis compa-
ratio postulat in comparante cognitionem vni-
uersalem, quâ apprehendatur id, in quo ista
media, quæ subiiciuntur electioni, conueniunt,
disconueniunt vel magis conueniunt in ordi-
ne ad ipsum finem; cognitio autem vniuersa-
lis soli intellectui propria est, non sensui; quia
cognitio sensitiua est determinata ad vnum, cùm
sit tantùm singularium: ergo à primo ad vlti-
mum, cùm non sit intellectus, nec cognitio in-
tellectiua in brutis, quę sit radix indifferentię
ad electionem & libertatem requisitę, pari e-
tiam iure in illis non erit electio, nec libertas, sed
tantùm ex instinctu naturę, & apprehensione VI.
B imaginationis, ferentur in obiecta.

Vnde quando aliqui auctores dicunt in qui-
busdam brutis reperiri *prudentiam*, vel aliquid
simile, quod redolet libertatem; id tantùm in-
telligitur de aliqua *vmbra prudentiæ*, quatenus
scilicet ista animalia ex instinctu naturæ, ita sese
gerunt in suis actionibus, & rebus peragendis,
ac si viderentur habere aliquam prudentiam, &
intelligentiam, vt videre est in apibus, formicis,
& aliis id genus animalibus, quæ tamen, dum
duo obiecta appetunt, non ita ea appetunt, vt
vnum ex intentione & cognitione proportionis,
quam habet ad alterum, appetant & ordinent;
& licèt experiamur quędam bruta ex duobus
obiectis sibi propositis vnum præferre alteri, vt
equum aquam auenæ, auenam fœno, & ita de
C aliis: id tamen facit naturę impetu, & instinctu, VII.
non electione; quia scilicet eius phantasia &
imaginatio tunc illi proponit vnum ex istis cibis
vt magis conuenientem, quàm alij sint: quâ
conuenientiâ propositâ per phantasiam, modò
ab aliquo alio extrinseco non impediatur, non
potest non agere.

Ex quo etiam soluitur vulgaris illa obiectio
de equo famelico, cui si duæ mensuræ auenæ
æqualiter ab eo distantes, in bonitate etiam
æquales proponantur; ad vnam tamen tantùm
accedit, vel saltem ad vnam priùs, quàm ad
alteram, non enim propterea dicitur vnam prę
altera elegisse; non quia, vt nonnulli respon-
dent, tunc à cœlo determinatur, quia non po-
test explicari, quomodo cœlum tunc equum
illum determinet, nisi forte per influentiam, &
cùm influentię (si dentur) fiant naturaliter, qua-
re potiùs in hoc casu proposito determinabit
D equum, quàm in alio casu communi. VIII.

Non etiam ratio est, quia tunc determinatur
à Deo: Deus enim non solet determinare causas
particulares, nisi mediis aliquibus causis etiam
secundis & particularibus, quę in tali responsio-
ne non assignantur.

Sed vera ratio est, quia nimirum apprehen-
dit inęqualiter duas istas mensuras auenę, licèt
enim sint in distantia ęquali ad ipsum equum,
& ęquales inter se, etiam quoad bonitatem &
conuenientiam, quia tamen ista conuenientia
non apprehenditur ab imaginatione ipsius equi
eodem modo, fit, vt ab vna potiùs trahatur,
quàm ab alia: apprehensio autem talis disconue-
nientiæ, seu potiùs non æqualis conuenientiæ,
nascitur ex eo, quòd ipsæ species sensibiles non

I. eadem dispositione proueniunt ab vtraque auena ad sensum ipsius equi; vel ex dispositione medij, vel ex eo, quòd equus vnam priùs aduertat, quàm aliam, vel fortiùs vnam apprehendat, quàm aliam, & proinde cùm fortior apprehensio pertrahat brutum, vt videre est in cane, qui ex vehementi apprehensione verberum dimittit cibum, fit, vt in hoc casu equus famelicus ad vnam mensuram, vt pote fortiùs eum mouentem, quàm ad aliam sese determinet.

DISPVTATIO VIII.

De actibus elicitis liberi arbitrij, qui versantur circa finem.

ARTICVLVS PRIMVS.

II. *Quinam sint actus liberi arbitrij.*

ACTVS liberi arbitrij sunt in duplici differentia: alij enim sunt *eliciti*, alij verò *imperati*: illi dicuntur *eliciti*, qui primò & per se exercentur, seu eliciuntur à libero arbitrio, tanquam à proximâ potentiâ; *imperati*, qui primò & per se exercentur ab alia potentia, distinctâ à libero arbitrio, & per illud ad agendum applicata & mota, vt intellectio alicuius obiecti; quæ fit ex imperio voluntatis, quatenus scilicet voluntas imperat, vt intellectus sese applicet ad considerationem & cognitionem talis obiecti: sic enim propriè dicitur & sumitur *actus imperatus*, prout condiuiditur & condistinguitur ab *actu elicito*; Quanquam si vsurpetur latiùs nomen
III. *actus imperati*, possit etiam extendi ad actum illum voluntatis, qui medio alio actu eiusdem voluntatis sibi præsupposito, elicitur; vt cùm præsupposito iudicio aliquo practico, quo cognoscitur hoc & illud fugere, vel prosequi, hîc & nunc esse malum vel bonum, voluntas per vnum actum à se elicitum sibi ipsi imperat illud fugere vel prosequi, tunc actus ille posterior, qui est *fugæ* vel *prosecutionis*, vocatur etiam *actus imperatus*, quia medio alio actu voluntatis elicito, continente prædictum imperium, exercetur.

Et quia voluntas non est nisi *mediorum* & *finis*, vt suprà ostendimus, actus *eliciti* adhuc diuiduntur in eos, qui versantur *circa finem*, & in eos qui versantur circa *media*; tres sunt qui versantur circa *media*; tres sunt qui versantur
IV. circa *finem*, *velle* seu *simplex amor*, *intentio* & *fruitio*, quibus tres alij correspondent in appetitu sensitiuo, *ipsi velle amor*, *intentioni desiderium*, & *fruitioni voluptas*: tres item sunt, qui versantur circa *media*, *electio*, *consensus*, & *vsus*, & quoniam in nobis electio non solet fieri sine præuio consilio, & præmissa deliberatione, licèt consilium proprium sit actus intellectus, de eo etiam agit sanctus Thomas agendo de actibus liberi arbitrij in prima secundæ, quæstione decima quarta: de quibus omnibus nobis breuiter, tum in hâc disputatione, tum in aliis subsequentibus erit agendum.

A

ARTICVLVS II. V.

De ipso velle, seu simplici amore.

QVONIAM obiectum voluntatis est bonum, nec illa potest ferri in malum, vt suprà ostendimus, & primum quod possumus apprehendere fieri ab ipsa voluntate circa obiectum sibi ab intellectu propositum, *est* illud *velle*, ideò fit, vt primus omnium actuum voluntatis sit, & dicatur esse *amor quidam simplex*, quem retento nomine potentiæ, à qua elicitur, sanctus Thomas primâ secundæ, quæstione octaua, articulo secundo, vocat voluntatem.

Est autem tale *velle*, seu *simplex ille amor*, nihil aliud, quàm *volitio quadam & complacentia voluntatis in re bona & amabili absolutè considerata*, id est *prout abstrahit à præsentia & absentia*; vocatur autem *simplex amor*, quia vt sic considera- VI.
B ratus nullum alium actum voluntatis siue formaliter, siue virtute continet, nec infert; & quia nullum alium antecedentem supponit in voluntate, rectè etiam vocatur *primus actus voluntatis*. Deinde quia bonum & finis reciprocantur, & amor iste non versatur circa bonum vt dicit ordinem ad aliud, quod mediante isto potest acquiri, sed simpliciter versatur circa bonum vt est in se, & per se amabile; ideò censetur simplex ille amor versari circa *finem*, non item circa *media*.

ARTICVLVS III.

De intentione.

QVIA amor excitat amantem ad possessionem rei amatæ, ideò fit, vt actus ille,
C quo amans tendit & sese ipsum dirigit in bonum VII.
vt acquirendum, & possidendum, vocetur à Theologis & Philosophis *intentio*, est enim intendere, sumptum generaliter, idem ac *in aliud tendere*, quod vt sic duo dicit, vnum est, vt id, in quod tenditur, sit *terminus*, quia nemo propriè tendit in medium, sed per medium in terminum: Alterum est, vt motus iste, quo tenditur, sit cum ordine *ad consequutionem termini*: tum quia aliàs censetur talis motus frustrà suscipi, frustrà fieri; & quia in moralibus, finis habet rationem termini, ideò effectus ille, quo homo dirigit se in finem cognitum, vt possidendum, & acquirendum per media cum cognitione proportionis eorum ad finem, propriè vocatur *intentio*: quo pacto soli naturæ intellectuali & rationali competit, sicut & seipsum formaliter mouere in finem.
D Et licèt intentio vt sic sumpta supponat actum VIII.
aliquem intellectus, sicut & omnes alij actus voluntatis, non propterea tamen *desinit esse solius voluntatis actus*, vt rectè docent sanctus Thomas & eius interpretes primâ secundæ, quæstione duodecima, articulo primo; Scotus secundo sententiarum, distinctione trigesima octaua, quæstione prima; Durandus ibidem quæstione prima. Probatur ex Patribus, sancto Augustino in Psal. 7. & 9. vbi vocat intentionem *amorem*, atque esse actionem, quâ hoc & illo modo ad vitam peruenire volumus; lib. 11. *de Trinitate* cap. 6. tribuit intentionem voluntati, item lib. *de spiritu & litera* capite quarto; ex sancto etiam Bernardo libro *de præcepto & dispensatione* post medium, & epistola 69. & passim Patres & etiam Philosophi tribuunt voluntati

I. *propositum*, quo nomine sola *intentio* potest intelligi.

Probatur etiam ratione: intentio est propriè actus istius potentiæ, cui proprium est ferri in obiectum intentionis, quia potentia & actus respiciunt idem obiectum, & potentia mediante actu: sed obiectum intentionis est finis ipse, vt patet ex dictis, finis autem propriè est obiectum voluntatis, quia finis & bonum conuertuntur, bonum verò est obiectum voluntatis: igitur & intentio propriè est actus voluntatis.

Deinde: is propriè dicitur intendere finem, qui cæteros omnes mouet ad agendum in ordine ad assequutionem finis, vt patet etiam in Rege mouente exercitum ad id quod ipse intendit: at in agente morali, cuiusmodi est homo, id, quod mouet reliquas omnes potentias ad agendum, & suos fines assequendum, est ipsa voluntas, vt docet S. Thomas 1. 2. quæstione 9. articulo 1.

II. Postremò: illud in moralibus intendit, à quo in moralibus præcipua ratio bonitatis & malitiæ, meriti & demeriti petitur, vulgare enim illud est, *Quidquid agant homines, intentio iudicat omnes*: atqui ratio bonitatis & malitiæ, meriti & demeriti in actibus humanis maximè petitur à voluntate, vt sic volente & intendente finem: igitur voluntas est principium intentionis elicitiuum.

Vnde quando sacra scriptura, vt Matthæi 6. vocat intentionem *oculum*, qui propriè denotat actum cognitionis, vt explicat S. August. lib. 2. *de sermone Domini in monte* cap. 21. lib. 4. *contra Iulianum* cap. 3. & alij Patres ad locum illum euangelij, sensus illorum non est, quòd intentio sit formaliter actus intellectus, sed tantùm quòd III. præsupponat oculum mentis, id est cognitionem intellectus quâ dirigatur: & intentio etiam dicitur *lumen*, quia & ipsa est manifesta intendenti, vt obseruat S. Thomas 1. 2. quæst. 12. art. 1. in responsione ad 1. & 2.

ARTICVLVS IV.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES cùm multi distinguantur fines, vnus vltimus, & plures intermedij, quando ipsa intentio dicitur circa *finem versari*, an id tantùm intelligatur de vltimo fine, an etiam de intermediis.

Respondeo cum S. Thoma 1. 2. quæst. 12. art. 2. illud intelligi *de vtroque fine*, tam *intermedio*, quàm *vltimo*: nam intentio versatur *circa finem*, prout ille est terminus voluntatis per media ac-
IV. quirendus: at voluntas potest habere plures terminos, seu fines, saltem intermedios, & vnumquemque illorum velle vt per media quædam potest acquiri, & id quod sub vna ratione formali habet rationem medij, sub alia potest habere rationem finis respectu voluntatis: ergo tunc potest voluntas illud intendere, ergo intentio non est solius vltimi finis.

Confirmatur etiam experientiâ: quia experimur hominem sæpe multa intendere, etiam per multas & distinctas intentiones, & nunc orare, nunc legere, nunc addiscere, quæ tamen omnia non sunt vltimus finis; sed fines tantùm intermedij, vt experimur non vnam omnium hominum intentionem esse quoad fines intermedios: igitur intentio non solùm est vltimi finis, sed etiam intermedij.

A Quæres secundò, quando dicimus intentionem esse etiam *finium intermediorum*, & non *solius vltimi finis*, an sensus sit intentionem propriè sumptam sese extendere *ad ipsum finem intermedium formaliter consideratum*, seu quatenus ita est finis intermedius, vt etiam sit medium ad vltimum finem assequendum. V.

Respondeo *negatiuè*: quare intentio nihil est aliud, quàm volitio finis, vt per media acquirendi, ita vt obiectum intentionis sit ipse finis, vt per se amabilis, non ordinatus aliò ab intendente, acquirendus tamen per media, quia intendere nihil aliud est, quàm velle aliquid consequi per certa media: sed volitio finis intermedij, quatenus est intermedius formaliter, est volitio medij vt medij boni, non per se amabilis, sed boni aliò relati: igitur finis intermedius *vt intermedius* non propriè loquendo dicitur intendi, sed tantùm eo sensu, scilicet, quòd res
B illa, quæ est bona & quibusdam mediis potest VI.
acquiri, cadit sub nostram volitionem sine relatione ad vltimum finem; quia finis, quando mouet vt finis, debet mouere gratiâ sui: ergo cùm finis ille intermedius tunc tantùm moueat gratiâ sui, quia voluntas intendentis illud, non vult illud ordinando ad aliud, dicetur propriè intendi. At econtrà, quando illud vult ordinando, non propriè intendit: quando verò ordinat plura ad eundem finem, & dicitur vnum ex his mediis, quæ ordinat ad finem, magis intendere quàm aliud, tunc tantùm impropriè sumendo nomen *intentionis*, & verbum *intendere* in amplissima significatione, dicitur medium istud esse obiectum intentionis, & ex consequenti, quando plura sunt sibi inuicem subordinata, vt potio medicinæ, sanitas corporis,
C & cadunt sub volitionem, vt sunt subordinata, v. VII.
g. quando ægrotus intendit potionem medicinæ propter sanitatem, tunc propriè non dicitur illam intendere: si verò intendat tantùm potionem medicinæ, ob solam delectationem, quam ex illa percipit, tunc propriè dicitur illam intendere, & quia tūc etiam potest velle aliud bonum delectabile gustui, tactui, vel alteri sensui, vt possidendum per aliquod medium, vel etiam ipsam sanitatem corporis, ad quam tamen non ordinabat prædictam potionem medicinæ, dicetur plura vt plura sunt, simul intendere: sicut etiam potest sacerdos aliquis missam celebrans duo simul intendere, vnum est Deo per oblationem sacrificij honorem reddere, alterum est honorarium etiam pro illa celebrata accipere, quæ tamen duo sunt & à se inuicem distincta.

Dices: vno & eodem actu possumus velle fi-
D nem acquirendum, & media, iuxta vulgare il- VIII.
lud Philosophorum, *qui vult finem, vult & media, & eadem est volitio finis, & mediorum*: atqui actus ille, quo volumus finem, vt acquirendum, est actus *intentionis*, vt constat ex dictis: ergo & actus ille, quo volumus media ad talem finem, erit etiam actus *intentionis*: ergo & ipsa intentio etiam versabitur circa media.

Respondetur prædictum axioma tantùm intelligi de *virtuali* & *implicita volitione medij*, non quidem in *particulari*, sed tantùm *in confuso*, eo sensu, quo quis vult aliquid efficaciter, censetur etiam ex consequenti velle illud omne, quod necessariò ex illo sequitur, vel est illi annexum, esto eius volitio expresè non feratur circa illud: at intentio, quâ voluntas vult finem vt obtinendum per media, non determinat in particulari

I. quænam sint illa media; ad hunc finem obtinendum vsurpanda, sed ipsa electio hæc exequitur.

Deinde respondetur, hoc sensu nos posse eodem actu *velle finem & media*, quatenus volendo *directè & in recto* ipsum medium, quatenus medium est, seu quatenus est bonum *relatè ad aliud*, seu vtile, volumus *indirectè*, & *in obliquo* ipsum eius finem, ad quem ipsum medium est vtile; & econtrà quando volumus finem *directè & in recto*, volumus etiam *in obliquo* & *indirectè* medium, quod est vtile ad finem obtinendum, quia volumus finem vt obtinendum per media: at non vno & eodem actu possumus velle *directè & in recto* ipsum finem simul & ipsa media etiam *directè*, & *in recto*: sed ad hoc opus est duobus actibus voluntatis; vno, quo velimus finem; altero, quo velimus ipsa media, quia quando obiecta seruant inter se quandam ordinationem, & vt sic attin-
II. guntur à potentia, non potest potentia illa aliter attingere, nisi simul variet & ipsam suam actionem: at finis & medium seruant ordinationem inter se, vt patet ex dictis: ergo vt percipiantur à potentia variatâ proportione & ordinatione, debent per distinctos actus ab illa percipi.

ARTICVLVS V.

Quid sit fruitio.

SANCTVS Thomas 1. 2. quæst. 11. art. 1. notat nomen *fruitionis* desumptum esse *à fructibus sensibilibus*, quia enim fructus arboris dicitur illud, quod vltimò ab ea expectatur, & cum suauitate percipitur, fit, vt actus ille vltimus, quo bonum ipsum & finis cum animi suauitate percipitur, appelletur à Theologis *fruitio*; pri-
III. mò enim amamus bonum; deinde ex eius amore mouemur ad illud nobis desiderandum & comparandum. Tertiò cùm iam illud sumus consequuti, de eo delectamur, & in eo conquiescimus. Vnde fruitio rectè definitur *quies & delectatio in fine amato & possesso.*

Probatur prima pars huius definitionis ex S. August. lib. octoginta trium quæstionum quæst. 30. vbi ait frui esse *voluptatem capere*. lib. 1. *de doctrina Christiana* cap. 4. vbi ait frui esse *amore inhærere*, quo significat fruitionem esse aliquid posterius & amplius ipso amore, scilicet ratione complementi, quod superaddit amori, potest enim voluntas aliquid amare, quo tamen nondum fruitur: vt patet in viatoribus qui Deum amant, quo tamen non fruuntur: vnde S. August. lib. 8. *de ciuitate Dei* cap. 9. *Nemo beatus est*, inquit, *qui eo non fruitur, quod amat*; & hoc
IV. etiam indicant scripturæ sacræ, Sapientiæ 2. *Venite & fruamur bonis*, id est delectemur, Prouerb. 17. *Fruamur concupitis amplexibus*, id est delectemur; non enim istis verbis mulier illa inuitat alium ad amorem, quia iam præcesserat per concupiscentiam, vt indicat particula illa *concupitis*, sed ad delectationem ex re amata percipiendam.

Per istam verò particulam definitionis *in fine*, explicatur obiectum primum fruitionis, quod est ipse *finis*: cùm enim ipsa fruitio sit quies desiderij, & eius terminus, voluntas autem non possit conquiescere, nisi quando obtinet suum terminum, fit, vt ipsum bonum, quatenus finis est, induat rationem obiecti fruitionis.

Tertia particula definitionis hæc est, *amato*, quæ significat fruitionem, licèt non sit formali-

A ter *amor*, illum tamen supponere circa suum obiectum, vt patet ex locis citatis tam ex sacra V.
scriptura, quàm ex S. August. & confirmatur ex hypothesi suprà allata, quâ diximus fieri posse per absolutam potentiam Dei, vt Deus clarè videatur, & possideatur ab intellectu creato, seu beato per cognitionem intuitiuam, qui tamen beatus defectu amoris & delectationis, non dicetur eo frui: nec ægrotus dicitur frui potione amarâ, licèt illam velit, imò possideat, si illam non amet: ergo ad rationem fruitionis requiritur, vt obiectum eius sit amatum.

Vltima particula est *possesso*, quæ significat obiectum fruitionis debere possideri ab ipso fruente, quia fruitio, supra ipsam voluntatis complacentiam & vnionem ad obiectum amatum, dicit suauitatem quandam, quæ ex amore & possessione boni nascitur.

B ARTICVLVS VI. VI.

Sub qua ratione fruitio feratur in bonum.

SIT hæc propositio: *fruitio fertur in bonum sub ea ratione, quâ est delectabile*. Probatur: quia delectatio, quatenus delectatio, non potest ferri in bonum, nisi vt delectabile, vnaquæque enim actio debet attingere suum obiectum sub ea ratione formali, quâ est talis actio: atqui ipsa fruitio est actio voluntatis sub ratione delectationis perceptæ de obiecto, vt patet ex citatis scripturæ locis, & testimoniis S. Augustini, & patebit articulo sequenti: ergo debet fruitio attingere suum obiectum sub ratione delectabilis.

Dices posse voluntatem frui rebus honestis: ergo cùm ratio *honesti* sit omninò alia à ratio-
C ne *delectabilis*, vt patet ex diuisione boni in *honestum, delectabile*, & *vtile*, quæ valde trita est VII.
apud Philosophos, non est de ratione fruitionis, vt attingat suum obiectum sub ratione delectabilis.

Respondetur voluntatem ita posse frui, seu delectari rebus honestis, vt tamen, quando res honesta delectat illam, motiua ratio delectationis sit ipsa honestas rei, prout illa induit rationem boni delectabilis.

ARTICVLVS VII.

Vtrum fruitio sit actus voluntatis.

SIT hæc propositio: *fruitio, loquendo propriè, est actus voluntatis*: Ita communiter docent Theologi cum S. Thoma citatâ mox quæst. art. 1. fruitio enim est idem, quod *gaudium*: vnde
D S. Thomas, quando loco citato agit de actibus VIII.
voluntatis, non agit de gaudio, quia agendo de fruitione quæst. 11. simul etiam agit de gaudio: at gaudere proprium est voluntatis.

Confirmatur: fruitio est actus proprius eius potentiæ, cuius est ferri in obiectum fruitionis: sed obiectum fruitionis est ipse finis, vt mox patebit, finem autem respicere proprium est ipsius voluntatis: ergo & ipsa fruitio, propriè loquendo, est actus voluntatis.

Confirmatur ampliùs: si per absolutam Dei potentiam intellectus aliquis creatus donaretur lumine gloriæ, cuius tamen voluntas impediretur in elicienda actione circa obiectum beatificum, tunc nullo pacto diceretur talis beatus frui Deo, quia tali bono increato etiam clarè cognito non inhæret per amorem,

I. ita vt in eo conquiesceret & delectaretur; Sed
adhuc optaret vniri Deo per amorem & eo de-
lectari, ideóque S. Thomas citatâ quæst. art. 1.
in solutione ad primum dicit visionem beatifi-
cam, ita actum esse intellectus, vt tamen consi-
derata in ratione boni & finis iam possessi, rectè
dicatur esse obiectum fruitionis; & quando in
Clementina *ad nostrum, de hereticis*, vbi condem-
nantur Begardi, dicitur anima indigere lumine
gloriæ ad visionem & fruitionem diuinæ essen-
tiæ, sensus non est lumen gloriæ, quod propriè
eleuat intellectum ad Deum clarè videndum,
eundem etiam intellectum eleuare ad fruendum
Deo, quasi fruitio sit etiam actus intellectus,
sicut & ipsa visio, sed lumen istud esse necessa-
rium ad fruitionem in patria suppositiuè tan-
tùm, quatenus amor beatificus, & fruitio Dei
in patria, supponit claram visionem, quæ clara
Dei visio de potentia Dei ordinaria postulat in
II. intellectu beati lumen gloriæ; ad cuius actio-
nem posteà sequitur in voluntate ipsa fruitio.
Item quando S. August. lib. 1. *de doctrina Chri-
stiana*, cap. 32. & 33. ait summam nostram mer-
cedem esse fruitionem, quam tamen mercedem
lib. *de moribus Eccles.* cap. 3. & alibi passim dicit
esse *visionem*, tantùm significat hoc vtrumque,
scilicet *& visionem* & *fruitionem* comprehendi in
tota mercede bonorum, quia vt alij volunt, tota
beatitudo consistit essentialiter *in visione &
fruitione simul*; vel si tota essentialiter consistit
in visione, at saltem ad illius complementum per-
tinet ipsa *fruitio*, ideóque, quia vno ex iis duo-
bus modis in ipsa beatitudine, quæ est merces
nostra, includitur *& visio & fruitio*, modò dicit
mercedem nostram consistere *in fruitione*, mo-
dò in *visione*, istos tamen duos actus non ei-
III. dem potentiæ attribuendo, sed vtrumque tan-
tùm in totali perfecta & completa beatitudine
includendo.

ARTICVLVS VIII.

Quis finis sit obiectum fruitionis.

CVM, vt suprà meminimus, sit multiplex fi-
nis; vnus *vltimus*, & plures *intermedij*;
quæritur iam quis istorum finium propriè cen-
seatur esse obiectum fruitionis: cui quæstioni vt
fiat satis,

Sit hæc propositio: *vterque finis potest dici obie-
ctum fruitionis, sed finis vltimus absolutè & magis
propriè, finis verò intermedius tantùm secundùm
quid*: sic S. Thomas quæst. citatâ art. 3.

Prior pars facilè probatur ex S. August. lib. 1.
de doctrina Christiana cap. 4. 5. 22. 31. & 33. lib.
IV. 10. *de Trinitate* cap. 10. & 11. quem sequuntur
omnes Theologi lib. 1. sentent. dist. 1. vbi do-
cent propriè fruendum esse solis *rebus diuinis
æternis, & immutabilibus*, id est *Patre, Filio,
& Spiritu sancto*, seu ipsâ sanctissimâ Trinitate,
quia est noster finis vltimus.

Probatur deinde ratione: fruitio propriè de-
notat quietem & delectationem voluntatis *in
bono adepto & possesso*; atqui voluntas nunquam
potest propriè conquiescere, nisi in vltimo fine
Deo, quia, quocunque alio bono adepto &
possesso, semper adhuc relinquitur aliquid ap-
petendum & obtinendum: vnde ait S. August.
irrequietum est cor nostrum, donec requiescat in
Deo, & ad Deum veniatur: igitur sola illa quies,

A quæ est in Deo, *vt vltimo fine obtento & possesso* V.
propriè est fruitio.

Confirmatur: fruitio est quies & delectatio
in eo, quod vltimò potest expectari, vt patet
etiam ex notatione ipsius nominis superiùs assi-
gnata, sicut est fructus in arbore: at Deus, vt
clarè visus & amatus in patria, est eiusmodi vlti-
mum, quod creatura potest expectare, quia vt
sic est summum nostrum bonum, finis noster
vltimus: igitur respectu illius solius propriè est
fruitio.

Probatur posterior pars, primò ex modo lo-
quendi sacræ scripturæ, S. enim Paulus scribens
ad Philemonem, ait, *Ego te fruar in Domino*, id
est, ex te capiam fructum spiritalem cum dele-
ctatione, sed propter Deum, *ad Rom. 15. A vobis
deducar illuc, si ex parte vobis fruitus fuero*, quò
loci particula illa, *ex parte*, denotat delectatio-
nem illam, de qua loquitur ibi Apostolus esse im-
B perfectam, & secundùm quid, sicut & eadem VI.
idem sonat, ac *imperfectè, 1. ad Corinth. 13.* cap.
quando ait, *Cùm venerit quod perfectum est, eua-
cuabitur, quod ex parte est*, id est, quod est imper-
fectum.

Probatur item ex Aristotele lib. 1. Rhetori-
corum cap. 5. vbi ait in rebus quædam esse amœ-
na, vt sunt spectacula, picturæ, & alia id ge-
nus, & his, eo quòd ad capiendam tantùm vo-
luptatem comparata sint, fruendum esse: alia
verò esse frugifera, vt sunt agri, vineæ, &c. &
his vtendum esse in nostrum commodum. Item
fauet communis loquendi modus, quo dicimus
hominem *frui voluptate, frui consortio huius vel
istius viri*.

Idem suadet ipsa ratio: Ibi est aliqua fruitio, vbi
est aliqua quies & delectatio in re amata & pos-
C sessa: sed finis intermedius ratione suæ bonita- VII.
tis internæ potest amari, & quando possidetur,
experimur nos etiam in eo delectari, vt quando
aliquis quærit medium ad finem obtinendum,
quando illud possidet, ex eo aliquam volupta-
tem percipit, & in eo inuento, aliquo pacto
conquiescit: ergo aliquo modo fruitur illo. Nec
refert, quòd posteà eo vtatur ad obtinendum
finem: nam in eiusmodi re potest aliquando du-
plex distingui *bonitas*, vna *delectabilis*, altera
vtilis, vt patet in medicina, quæ licèt sit vtilis ad
recuperandam sanitatem, si tamen sit suauis &
grata, non desinit esse delectabilis: ergo fruitio
potest etiam aliquo modo esse de finibus in-
termediis. Notandum tamen, quòd si res illa
non sit honesta, nec delectationem ex illa per-
ceptam fore honestam, & proinde esse illi-
D citam.

Ex his satis intelligitur, quàm ineptè Lauren-
tius Valla lib. 5. elegant. cap. 5. reprehendat VIII.
Theologos, quòd dicant nos solis rebus diuinis
frui, non enim negant Theologi aliquam impro-
priam, & minùs perfectam fruitionem reperiri
in homine respectu earum creaturarum, quas
cum aliqua animi suauitate possidet, & ver-
bum *frui*, apud auctores Latinos in ea signifi-
catione reperiri, sed tantùm contendunt ta-
lem delectationem minùs propriè appellari
fruitionem, si agatur de re per talem termi-
num significata, magis verò propriè adaptari
summæ illi voluptati, quam Beati percipiunt
de essentiâ Dei clarè visâ, vt patet ex prædictis.

I. ## ARTICVLVS IX.

Quem amorem fruitio postulet circa suum obiectum.

CVM duplex distinguatur amor, vnus *amicitiæ*, alter *concupiscentiæ*; priori bonum ametur vt est *bonum in se*, posteriori vt est *nobis bonum*; Quæritur quem ex istis duobus postulet ipsa fruitio, cui quæstioni vt fiat satis,

Sit hæc propositio: *si loquamur de fruitione propriè dicta, fruitio est amoris concupiscentiæ*, seu *postulat amorem concupiscentiæ*.

Probatur: quia ipsum verbum *fruor* id significat, est enim *frui*, fructum capere cum delectatione: At fructum capere dicit ordinem ad bonum fruentis: ergo & denotat amorem *concupiscentiæ*.

Deinde amor ille *concupiscentiæ* esse propriè di-
II. citur, quo gaudemus de bono, quatenus nostrum est: at frui Deo, est gaudere de Deo tanquam summo nostro bono.

Adde quòd spei viæ respondet fruitio in patria, quia spes est de bono, quod optamus possidere, quódque, dum possidemus, & in eo delectamur, facit, vt spes ipsa euacuetur: atqui spes est de bono vt nostrum est, seu vt nobis est bonum, & fundatur in amore *concupiscentiæ*, quia per illum quoddam bonum nobis speramus: igitur & fruitio fundatur in amore *concupiscentiæ*.

Dixi in propositione, *si loquamur de fruitione propriè dicta*, quæ scilicet postulat, vt bonum amatum, & quod delectat, possideatur ab eo, qui dicitur illo frui: si enim loquamur de fruitione minùs propria, potest & aliqua fundari in
III. amore *amicitiæ*, actus enim ille, quo Beati gaudent & delectantur de bonis diuinis, quia Dei sunt, sine vllo respectu ad proprium suum commodum, quo homo in via delectatur de bonis amici, est species quædam fruitionis, sed non tam propriè loquendo, ob rationem mox allatam.

ARTICVLVS X.

An fruitio, quâ possidetur obiectum tantùm per apprehensionem, sit distinctæ speciei ab ea, quâ obiectum possidetur de facto.

NOTANDVM est duobus modis posse possideri obiectum: vel *in re*, & *de facto*, vel *secundùm apprehensionem*, quâ voluntas ita delectatur de bono apprehenso & intento, ac si iam præsens esset in re & de facto. Prior modus re-
IV. quiritur ad perfectam finis vltimi fruitionem; Posterior verò ad imperfectam, vt docet S. Thomas quæst. 11. citata art. 4. ex S. August. lib. 10. *de Trinitate* cap. 11. tunc enim perfectè voluntas delectatur in re amata, quando illam de facto & reipsa habet, sentitque suauitatem; Si enim rem illam non habeat de facto, sed adhuc speret, esto habeat illam in apprehensione, seu apprehendat illam vt futuram, & vt sic de illa delectetur, non tamen delectatur, ac si esset præsens; sic viatores, qui sunt in gratia Dei, dicuntur posse *frui Deo*, iuxta illud Apostoli *ad Rom.* 12. *spe gaudentes*, quia ratione spei, quâ feruntur in Deum, possunt Deum apprehendere vt finem suum vltimum, & de eo sic apprehenso delectari, vel etiam vbi per fidem formatam illum apprehendunt, & aliquo modo possident,

A *qui enim manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*, ait S. Ioannes primâ suâ canonicâ ca- V.
pite primo, & de eo sic possesso possunt delectari.

An autem duæ illæ fruitiones sint distinctæ speciei, disputant Theologi; facilior & verior pars videtur affirmans: quare sit

Hæc propositio; *fruitio, quâ possidetur obiectum tantùm per apprehensionem, est distinctæ speciei ab ea, quâ possidetur de facto*. Probatur: quia bonum etiam apprehensum vt futurum, alium actum circa se exerceri requirit, quàm bonum apprehensum vt de facto præsens, sicut etiam bonum apprehensum, seu cognitum, abstrahendo à præsentia & absentia: nam, iuxta eiusmodi rationes, dantur etiam distincti actus eliciti à voluntate, vt patet in *amore, intentione & fruitione*: at duæ illæ species fruitionis habent diuersas rationes in obiecto, scilicet *præsentiæ rea-*
B *lis*, sine vlla futuritione finis nondum possessi, VI.
quæ est propria fruitio: posterior verò rationem *præsentiæ, secundùm apprehensionem tantùm*, cum spe possidendi aliquando eiusmodi finem: ergo erunt distinctæ speciei. Probatur consequentia, delectatio in obiecto possesso absque vlla inquietatione, & vlteriori tendentia vt sic, est distinctæ speciei ab illa, quæ est de obiecto cum aliqua inquietatione animi, & vlteriori tendentia ad obiectum, quia tendere saltem virtualiter in terminum aliquem, & nullo pacto, ne virtualiter quidem, tēdere in terminum aliquem, sed tantùm quiescere, sunt distinctæ speciei, sicut motus & quies: atqui posterior fruitio talem dicit delectationem in vltimo fine apprehenso, vt tamen fruens tendat vlteriùs ad illum de facto possidendum saltem virtualiter, quia ista fruitio
C non est nisi vel *à spe*, vt indicat Apostolus suprà VII.
ad Roman. 12. vel saltem *à charitate*, prout habet spem sibi comitem, spes autem tendit in finem vt obtinendum, prior verò excludit omnem vlteriorem tendentiam.

Deinde si essent eiusdem speciei posset imperfecta fruitio transire in perfectam, mutatione tantùm factâ in cognitione obiecti fruibilis, quatenus scilicet in via præsupponit fidem, per quam cognoscatur, in patria lumen gloriæ: at non potest id fieri, vt, verbi gratiâ, supponamus iustum aliquem nullum pœnæ exoluendæ debitum habentem, paulò ante instans mortis frui Deo imperfectè & continuare fruitionem istam quandiu est in corpore mortali, factâ animæ separatione à corpore, fruitur Deo fruitione patriæ, quia nihil habet, quod illum remoueat ab ingressu Paradisi, frui-
D tio illa actualis non est illa eadem numero, quæ VIII.
erat dum esset in corpore, nec eius continuatio propriè dicta: quia vt actus aliquis vitalis propriè dicatur esse idem & continuari, oportet, vt quandiu continuatur, semper sit ab eodem principio, eodem modo informato, & eodem modo tendente in obiectum, vt patet in actu illo fidei, quem exercebat Iudæus paulò ante instans incarnationis, quo credebat in Christum venturum, quem etiam protraxit post Christi Domini incarnationem & natiuitatem, est enim secundùm posteriorem partem non fidei, sed tantùm secundùm priorem: at in casu assignato fruitio non est à principio eodem modo informato, quia in via erat à voluntate vt informata *spe*, & cum tendentia ad realem possessionem finis vltimi, in

I. patria non est ampliùs *à spe*, & est sine vlla tendentia vlteriori, vt satis constat: igitur duæ illæ fruitiones sunt distinctæ speciei.

Obiicies: delectatio de re turpi cogitata, & apprehensa, dicitur esse eiusdem speciei, ac delectatio de eadem re turpi obiecto præsente: ergo à pari delectatio de fine vltimo secundùm apprehensionem possesso, & delectatio de fine vltimo, vt de facto & realiter possesso, erunt eiusdem speciei.

Respondeo antecedens tantùm intelligi de delectatione *efficaci*, quâ qui delectatur, paratus est, quantùm est in se, actum exteriorem huic turpi delectationi correspondentem committere, iuxta illud Christi Matth. 5. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo*: non autem de delectatione, quæ tantùm sistit in cogitatione, nec vlteriùs tendit, hanc enim esse distinctæ speciei ab illa,

II. quæ continetur in obiectione, patebit infrà agendo de peccatis.

Deinde potest responderi antecedens illud tantùm intelligi quoad meritum, vel demeritum præmij vel pœnæ essentialis, scilicet hoc sensu, quòd idem præmium essentiale vel pœna conceditur volenti hunc actum efficaciter: ac ei, qui de facto opus ipsum externum perficit, vt patet in baptismo flaminis, qui remittit etiam peccatum originale, & actuale, quod remittit baptismus fluminis, & in martyrio in voto, ratione cuius essentiale præmium martyrij conceditur: & tamen baptismus flaminis non censetur esse eiusdem speciei cum baptismo aquæ; nec item martyrium in voto, cum martyrio in re perpesso, loquendo præcisè & physicè: ergo à pari, quia fruitio viæ, & fruitio patriæ, licèt

III. habeant idem obiectum, quia tamen alio modo attingitur illud à fruitione viæ, alio modo à fruitione patriæ, vt mox ostendimus, fit, vt non sint eiusdem speciei.

Et hæc intelligenda sunt de ipsa fruitione, quam diximus fundari in amore *concupiscentiæ*, & quâ delectamur de fine vltimo, prout est nostrum bonum, & à nobis possessum. Nam si loquamur de fruitione, prout tantùm significat delectationem de bonis diuinis, quatenus sunt Dei bona, certum est tunc fruitionem viæ & patriæ posse esse eiusdem speciei & rationis: habet enim hæc vtraque fruitio idem obiectum, scilicet bonum Dei, eodem semper modo possessum ab ipso Deo, etiam quatenus est obiectum fruitionis, quia est de illis vt sunt bonum Dei, quia Deus in se est omnis mutationis etiam moralis expers, vt docent Theologi 1. parte.

IV. Neque his obstat, quòd fruitio viæ, de qua iam loquimur, supponat etiam cognitionem fidei, quæ est obscura, fruitio verò patriæ cognitionem intuitiuam Dei, quæ est lucidissima, nec item, quòd fruitio patriæ sit libera, fruitio verò viæ necessaria.

Hæc, inquam, non obstant; Non primum: quia intellectus non est principium elicitiuum fruitionis, nec in illam vt formaliter consideratam influit, sed tantùm est aliquid ad illam formaliter antecedens, & præsuppositum, quia, vt sæpe iam notauimus, actus omnis voluntatis præsupponit actum cognitionis sibi proportionatum. Et quòd ex maiori vel minori lumine & cognitione in intellectu, non sequatur distinctio specifica inter actus voluntatis illis correspondentes, potest ostendi sumpto exemplo

A ab obiecto, quod à duobus intellectibus per idem motiuum percipitur, sed supposità cognitione sensus, quæ in vno intelligente est perfectior, quàm in alio, quæ tamen vtraque cognitio est eiusdem speciei, quia magis & minùs perfectum sæpe non variant speciem. V.

Neque item obstat secundum; nam idem actus specie potest esse liber & necessarius, charitas eadem specie, quæ est in via, remanet in patria, licèt cum maiori perfectione, vt indicat Apostolus 1. ad *Corinth.* 13. dicendo *charitas nunquam excidit*: ergo poterit actum eiusdem speciei, loquêdo physicè, exercere in patria ac in via: ergo cùm hæc fruitio, de qua iam loquimur, sit *à charitate*, non *à spe*, sicut est præcedens, poterit actum eiusdem speciei exercere: & cùm in patria actus ille non sit liber, idem, saltem specie, actus potest esse liber & necessarius.

B

ARTICVLVS XI. VI.

An finis possessus, an verò ipsa finis possessio sit obiectum fruitionis.

SENSVS quæstionis est, cùm in fine possesso, quem constituimus obiectum fruitionis, possint duo distingui, primum est ipsa eius *consequutio & possessio*: Secundum est ipse *finis*, qui per ipsam consequutionem & possessionem obtinetur ab ipso fruente; an cùm dicimus finem possessum esse obiectum fruitionis, id tantùm intelligamus de ipso *fine possesso*, an verò, propriè & formaliter loquendo, de ipsa consequutione & possessione, ita vt Beatus dicatur frui formaliter ipsâ consequutione & possessione Dei, tanquam obiecto.

C Affirmat Durandus id esse intelligendum de ipsa consequutione & possessione finis, Deum verò non nisi impropriè dici obiectum beatificæ fruitionis, ita primo sententiarum distinctione 1. quæst. 2. VII.

Sed verior sententia est contraria, quam docent omnes ferè S. Thomæ interpretes ad articulum 3. quæst. 11. primæ secundæ. Probatur: illud est primum obiectum fruitionis in patria, quod est obiectum primum spei in via, quia, vt iam notauimus, fruitio patriæ correspondet spei viæ: sed primum obiectum spei, quam habemus in via, est Deus quatenus est bonus, seu quatenus illum possidere est bonum ipsi speranti, est enim spes virtus Theologica, & virtus illa dicitur *Theologica*, quæ immediatè fertur in Deum: ergo etiam in patria Deus, in quantum illum possidere est bonum possidenti, est pri-

D mum obiectum fruitionis. VIII.

Deinde illud est primum & principale obiectum fruitionis, quod perfectè delectat, *vt quod*, & non *vt quo*: Sicut quando auarus delectatur pecuniis, primum obiectum delectationis, sunt ipsæ pecuniæ, ipsarum verò possessio est tantùm *id quo*, seu ratio, sub qua ipsæ pecuniæ eum delectant. Atqui id, quod perfectè delectat Beatos in patria, est Deus ipse, quatenus est bonum Beati, ipsa verò possessio Dei est tantùm *id quo*, seu ratio sub qua Deus delectat Beatum: igitur primum principale obiectum, & obiectum *quod* fruitionis est ipse Deus.

Minor patet: quia ipsa consequutio Dei vt sic non delectat nisi propter Deum, & ex ordine, quê habet ad Deum: ergo Deus magis delectat. Consequentia patet ex illo axiomate, *propter quod*

I. *vnumquodque tale, & illud est magis tale.* Antecedens verò probatur: quia si talis consequutio per se & propter se solam delectaret, delectatio, quæ est in fruitione, esset de bono creato, sicut enim formalis beatitudo, est aliquid creatum, ita & ipsa consequutio boni fruibilis: at beatifica fruitio non potest esse circa obiectum creatum, *vt quod* & principale, quia solus Deus potest quietare nostram voluntatem: igitur talis delectatio de consequutione Dei possessi non delectat per se & propter se, sed propter Deum & ex ordine, quem dicit ad Deum.

ARTICVLVS XII.

Soluuntur fundamenta Durandi.

II. PRIMVM fundamentum est, quòd ipsa fruitio fundetur in amore *concupiscentiæ*, vt suprà notauimus, amor autem *concupiscentiæ* non habeat pro suo obiecto aliquid supposito distinctum ab ipso amante: ergo cùm Deus sit aliquid supposito distinctum ab ipso fruente, consequutio verò Dei minimè, dicetur potiùs ipsa assequutio finis obiectum fruitionis, quàm ipse finis, seu Deus.

Respondetur negando minorem; quia satis est ad amorem *concupiscentiæ*, quòd bonum amatum ametur in quantum est bonum ipsius amantis, possunt autem multa assignari, etiam distincta supposito à nobis, quæ tamen existimentur nobis bona.

Secundum fundamentum: Beatus non fruitur Deo, nisi vt viso, sicut nec viator, sperat in Deum nisi vt videndum: igitur assequutio, quæ correspondet actui spei, erit obiectum fruitionis, & non ipse Deus.

III. Respondetur in obiecto, quatenus de facto attingitur, duo posse distingui, vt iam inter probandum nostram sententiam insinuauimus: Primum est *obiectum ipsum quod attingitur*, deinde *illud, quo mediante attingitur*, & est veluti obiecti *applicatio*: quæ tamen duo, si inter se conferantur, solum primum rationem *obiecti præcipui*, & vt vocant *quod*, sibi vendicat: secundum verò tantùm rationem *applicatiui*, vt etiam patet in omnibus obiectis potentiarum: iam ergo licèt spes viæ sit de Deo vt videndo, & fruitio, quæ illi respondet sit de illo vt consequuto, ipsa tamen consequutio non erit obiectum *quod*, sed tantùm illius *applicatiuum*, & id *quo* mediante est fruitio de tali obiecto: & econtrà in damnatis Deus vt *non possessus*, vt *non obtentus*, ita erit obiectum tristitiæ; quæ in illis est, vt negatio consequutionis sit tantùm negatio applicationis obiecti primi, seu

IV. eius, quod solet vocari obiectum *quod*.

Tertium petitur ex auctoritate S. Thomæ qui quæst. 11. art. 1. ad 1. & art. 3. ad 3. Videtur fauere sententiæ Durandi, cùm istis locis ait visionem beatificam esse obiectum fruitionis, quæ tamen visio est ipsa consequutio Dei.

Respondetur S. Thomam ibi velle tantùm ipsam fruitionem & visionem, quæ formaliter dicunt ipsam consequutionem vltimi finis, esse obiectum fruitionis, quatenus per actum reflexum voluntas fruentis gaudet & delectatur de iis, vt sunt sibi ipsi bonum. Nam & *de fine intermedio* posse esse fruitionem aliquam docuimus suprà, & quia in posteriori artic. docet solum finem vltimum esse obiectum fruitionis, cuiusmodi non sunt ipsa *visio* & *fruitio* sumptæ formaliter; cùm non sint ipsemet Deus, sed aliquid creatum, quia sunt actus intellectus & voluntatis, vt per se constat, ait illas in tantum esse obiectum fruitionis propriè sumptæ, seu prout est de vltimo fine, in quantum sunt aliquid pertinens ad beatitudinem, & ad vltimum finem, si non ad essentiam, saltem ad aliquod eius complementum.

V.

ARTICVLVS VLTIMVS.

Quædam consectaria ex suprà dictis colliguntur.

VI.

EX dictis superioribus articulis *de fruitione* satis intelligitur illam non posse competere nisi naturæ cognoscenti finem, quia frui est *de fine amato & possesso delectari*, qui tamen amor finis præsupponit cognitionem, vt suprà fuit explicatum.

Et cùm inter naturas cognitione præditas, aliæ sint perfectiores, & quæ magis propriè finem suum in ratione finis loquendo formaliter cognoscant, vt patet in natura intellectuali comparata ad brutum, ideò fit, vt perfectiori modo, & magis propriè delectatio illa, quam percipit natura intelligens de suo fine amato & possesso, dicatur etiam magis propriè fruitio, quàm delectatio illa, quam brutum percipit de suo fine adepto & possesso, VII. vt docet S. Thomas quæst. 11. art. 2. & S. Augustinus libro octoginta trium quæstionum qu. 3. dicens etiam non ineptè dici bestias frui cibo & potu, dum in illis voluptatem corporalem percipiunt.

Ex eadem item explicatione *fruitionis* intelligitur illam ab aliis duobus actibus superiùs explicatis distingui; quòd, licèt versetur circa *finem vltimum*, sicut & illi actus, fruitio tamen versetur circa illum vt *præsentem, obtentum*, & *possessum*, intentio circa illum vt *absentem* & *per certa quædam media obtinendum*: Simplex denique volitio absolutè, *abstrahendo à præsentia & absentia eius*. Et hi tantùm tres actus dantur circa finem, quia in omni appetitu, cuiusmodi est voluntas, quæ est illorum principium, tria tantùm possunt distingui circa finem: primum est *quoddam pondus in finem*: secundum est *motus in finem*: tertium est *ipsa quies in fine*, vbi is obtinetur & possidetur. Primo respondet *amor* iuxta illud sancti Augustini, *amor meus, pondus meum*. Secundo respondet *intentio*, quia per illum fertur voluntas in finem vt assequendum: tertio denique respondet *fruitio*, quæ est ipsa quies in fine possesso, vt fusè explicatum est suprà. VIII.

I.
DISPVTATIO IX.

De actibus voluntatis, qui versantur circa media.

ARTICVLVS I.

Quid sit electio.

HACTENVS de iis actibus voluntatis, qui versantur *circa finem*: nunc de iis agendum est, qui versantur circa media. Primus autem est ipsa *electio*, quæ sic rectè definitur: Electio *est cum habitudine ad intellectum, actus voluntatis, quo quis amplectitur vnum medium præ aliis ad finem aliquem obti-*
II. *nendum.* Ita colligitur ex S. Thoma prima secundæ, quæst. 13. art. 1. ex Aristotele 3. Ethic. cap. 2. ex S. Gregorio Nysseno lib. 5. Philosophiæ cap. 4. & aliis. Probatur explicando singulas eius partes: & primùm per hanc particulam *voluntatis* explicatur proprium principium elicitiuum electionis esse voluntatem, & nullam aliam potentiam; quod etiam patet, quia electio propriè est istius facultatis actus, cui proprium est versari circa obiectum electionis, quia circa idem obiectum versantur facultas & actus, vt patet inductione factâ per omnes facultates: atqui proprium obiectum electionis est *bonum vtile* vt sic, quia est ipsum medium in ratione medij, vt patebit infrà: bonum autem quodcunque, etiam vtile, est obiectum solius voluntatis, vt communiter docent omnes Philosophi: igitur electio est actus voluntatis.

III. Deinde electio debet esse actus eius facultatis, quæ potest reddere hominem bonum, vel malum, quia electione dicimur fieri *boni* vel *mali*: sed solâ voluntate, non intellectu, aut aliâ quauis facultate reddimur *boni* vel *mali*; nam posito quocunque peruerso iudicio de re practica in intellectu, adhuc non intelligimur *mali*, quia stante hoc iudicio potest adhuc voluntas nolle illud malum, & velle bonum ei oppositum, ratione cuius volitionis dicetur *bona*: & è contrario, posito quocunque iudicio recto de aliqua re facienda, potest voluntas illud nolle, & velle contrarium, quod volendo dicetur *mala*: igitur ipsa electio erit actus solius voluntatis.

Confirmatur hæc ratio experientiâ: multi enim bene iudicant de rebus fugiendis & amplectendis, qui tamen sæpe malè eligunt pro-
IV. pter corruptionem affectus.

Dicitur etiam in ipsa definitione *cum habitudine ad intellectum*; quia licèt omnis actus voluntatis præsupponat actum aliquem intellectus, cùm nihil sit volitum, quin præcognitum, peculiari tamen ratione ipsa electio illum præsequitur. peculiaris autem ista ratio est, quòd electio non sit quæcunque voluntas medij, sed medij *præconsiliati*, id est, de quo præcessit aliqua consultatio: duplicem enim respectum importat electio; Primum medij ad finem, quia scilicet eligitur medium propter finem, secundum medij ad alterum medium, vel ad plura media, quia per electionem vnum medium præfertur, & vt ita dicamus præaccipitur, seu præponitur aliis omnibus; & quia ista

A prælatio non fit nisi præsuppositâ comparatione mediorum ad se inuicem & cum fine, vt eligantur magis proportionata, & ista comparatio non fit nisi per intellectum, nascitur hinc vt peculiari ratione dicat electio habitudinem aliquam ad ipsum intellectum, ratione cuius habitudinis electio dicitur ab Aristotele sexto Ethic. cap. 3. *appetitus intellectiuus*, & *intellectus appetitiuus*, item *appetitus præconsiliati*, seu prædeliberati, & 3. Ethic. cap. 3. electio, inquit Aristoteles, est *deliberata appetitio eorum, quæ in nostra potestate sunt.* Item à S. Gregorio Nysseno lib. 5. Philosophiæ cap. 4. dicitur electio *aliquid mixtum & compositum ex consilio, iudicio, & appetitu*, & S. Thoma quæst. 13. citata art. 1. *formaliter* pertinere ad intellectum, *materialiter* verò ad voluntatem; vbi S. Thomas non sumit *formaliter*, prout idem est ac
B *essentialiter*; sed ibi *materialiter* idem significat, ac secundùm suam substantiam, & *formaliter* idem ac secundùm aliquam determinationem ab extrinseco præscriptam, sicut solemus dicere actum imperatum *materialiter* esse à potentia eliciente, & *formaliter* ab imperante, non quòd potentia imperans per seipsam actum illum eliciat, sed quòd apponat illi aliquam determinationem. V.

Et quòd hæc sit mens S. Thomæ, patet exemplo illo *fortitudinis*, quod affert S. Thomas ibi, vt explicet quo pacto ipsa electio sit ab intellectu; ait enim fortitudinem esse etiam *materialiter* à volũtate, & *formaliter* ab intellectu, quia scilicet tendit in aliquid quod præponitur vt bonum, & vt sic ait esse actum voluntatis *materialiter*, quia verò bonum istud est ordinatum ad finem per rationem, ait esse *for-*
C *maliter* rationis: at certum est actum fortitudinis *essentialiter* esse solius voluntatis, quòd verò dirigatur sic in finem, esse ab intellectu, cuius proprium est dirigere voluntatem. VI.

Particula verò illa, *quo quis amplectitur vnum medium præ aliis ad finem*, explicat proprium obiectum electionis esse ipsum medium, prout est medium, seu vtile ad consequendum finem, vt docent Aristoteles 3. Ethic. cap. 2. S. Thomas quæst. 13. citato art. 3. & omnes Theologi & Philosophi communiter, est enim electio *appetitus præconsiliati*, & sequitur consultationem & deliberationem: consultatio autem & deliberatio est tantùm de medijs formaliter consideratis, vt patebit infrà. VII.

Deinde electio nascitur ex ipsa intentione finis, ex eo enim quòd intendimus efficaciter hunc finem, fit, vt hoc & illud velimus ad illum assequendum, quod propriè est eligere: ergo de-
D bet habere aliud obiectum distinctum ab obiecto intentionis: intentio autem habet finem pro suo obiecto, vt suprà explicatum est: ergo debet habere medium quatenus medium, seu vt est vtile ad finem consequendum. VIII.

Addidi inter probandum particulam illam *vt finis est*: si enim agatur de fine *intermedio*, quia respectu vlterioris finis potest habere rationem medij, tunc de eo vt sic, potest esse electio, cùm vt sic non sit aliquid appetibile gratiâ sui, sed gratiâ alterius, & propter aliud: ergo cùm id quod est appetibile propter aliud, sit obiectum electionis, finis intermedius, vt induens rationem medij, erit etiam obiectum electionis, sic potest aliquis eligere sanitatem, vt meliùs Deo seruiat.

I. ## Articvlvs II.

Solvitur obiectio, & consectaria quædam colliguntur.

OBIICIES: de quocunque potest esse consultatio per intellectum, de eo potest esse electio per voluntatem, quia electio est *appetitus preconsiliati*, vt notauimus suprà: atqui potest esse consultatio de vltimo fine, sæpe enim aliqui deliberant, an debant constituere finem suum vltimum in voluptatibus, an in honoribus, an in Deo, vel in Idolis; vnde Deuteron. 26. cap. ait Deus populo Israëlitico, *Dominum elegisti hodie, vt sit tibi Deus*; & possunt duo bona propter se amabilia simul proponi voluntati, quæ tamen simul haberi non possunt: ergo tunc voluntas poterit vnum acceptare
II. altero relicto, quod propriè est eligere: ergo electio non est tantùm de mediis, sed etiam de vltimo fine.

Respondetur concessâ maiore negando minorem: ad cuius probationem, respondetur in vltimo fine duo posse distingui, primum est ipsum eius *formale*, quod est *bonum ipsum vltimò per se appetibile*, seu ipsa ratio boni vltimò per se appetibilis: alterum est eius *materiale*, *ipsum subiectum*, seu res ipsa, cui inest & conuenit ipsum bonum vltimò per se appetibile, seu ipsa ratio boni vltimò per se appetibilis. Iam de primo, quod est formale constitutiuum finis vltimi, nulla potest esse consultatio, nemo enim deliberat an bonum vltimò per se appetibile sit amandum, vel sibi conueniens, cùm sit exclusio miseriæ, & mali, quod nemo vt sic potest appetere, sed solùm est deliberatio *de materiali*: an scilicet huic &
III. illi rei, tanquam subiecto, insit ipsa ratio finis vltimi, quæ est ratio boni per se vltimò appetibilis, & sicut consultatio cadit non supra ipsum finem vltimum, sed supra eius inexistentiam in tali subiecto, ita etiam electio in tali casu non cadit in vltimum finem, vt sic formaliter sumptum, sed in ipsum, quod dubitatur esse subiectum talis boni formaliter considerati: sic, qui dubitat an debeat finem suum constituere in diuitiis, tantùm dubitat, an diuitiæ sint tale bonum, vt respectu sui appetitus possint sibi vendicare rationem vltimi finis, vel an aliquod aliud bonum: sic Deuteronomij 26. cap. dicitur populus *elegisse Dominum in Deum*; cùm enim, sicut gentes, posset populus ille ex graui quodam errore putare dæmones & simulachra gentilium esse Deos, potuit etiam ex consequenti existimare in illis sitam esse rationem vltimi finis: At quia rectè iudi-
IV. cauit in illis non esse rationem vltimi finis, sed tantùm in Domino, & finis noster vltimus idem est cum Deo, idcircò dicitur populus ille *elegisse Dominum in Deum*, id est, ex recto illo iudicio, quo agnouit Dominum esse verum Deum, determinasse se ad exhibendum illi honorem, & cultum soli Deo proprium, & ad obediendum eius mandatis, & hoc totum indicat particula illa *(vt)* quæ ibi habetur, *Dominum*, inquit scriptura, *elegisti hodie, vt sit tibi Deus, vt ambules in viis eius*, illa enim loquendi formula satis indicat talem electionem cadere *in Dominum*, tanquam ad obiectum electionis, cui, vt in subiecto, inexistit ratio finis vltimi; non autem determinari ad
A Deum, sub ratione vltimi finis, tanquam ad obiectum electionis; quod etiam patet ex istis sequentibus, *& Dominus elegit te hodie, vt sis ei populus peculiaris*; vbi electio Dei terminatur ad populum, tanquam obiectum electionis: quando verò duo bona propter se amabilia simul proponuntur voluntati, quæ tamen simul haberi non possunt, vt amicitia Dei, & voluptas corporis in præsenti vita, & vno relicto voluntas aliud amplectitur, tunc non tam propriè dicitur vnum *eligi*, quàm affectus ipse determinari ad peculiarem materiam, & derelictio vnius, quod est impeditiuum alterius, eligi dicitur, tanquam medium aptissimum ad obtinendum alterum. V.

Ex his intelligitur electionis obiectum debere esse talis conditionis, vt sit nostræ potestatis, & aliquid particulare: cùm enim electio non
B sit nisi rei vt vtilis ad finem nobis obtinendum, VI.
si medium istud non sit in nostrâ potestate, non poterimus per illud finem intentum obtinere, & proinde multò minùs poterit cadere sub electionem, sicut nec sub intentionem efficacem cadunt, quæ à nobis apprehenduntur vt impossibilia. Ita docet Aristoteles 3. Ethic. cap. 2. & S. Thom. citatâ quæst. 13. art. 5. & omnes communiter, & cùm electio sit medij applicandi ad finem consequendum, omnis autem actio, vt exercetur, sit peculiaris & singularis, debet etiam ipsum medium esse particulare.

Ex his etiam secundò intelligitur electionem propriè sumptam non reperiri in brutis, sed tantùm in natura cognoscente per intellectum, est enim, vt notauimus ex Aristotele, *appetitus preconsiliati*, & præsupponit in eligente comparationem vnius medij cum alio, in ordine
C ad consequendum finem, quæ comparatio per VII.
solam cognitionem intellectiuam fieri potest.

Adde quòd, vt suprà docuimus, tam liber est actus electionis, vt ex duobus mediis sufficientibus quidem, sed inæqualiter ad finem obtinendum, voluntas possit eligere minùs sufficiens: brutum verò, quia sequitur apprehensionem phantasiæ, minimè: sed quodcunque fortius fuerit ab illo apprehensum; vnde etiam S. Thomas 1. 2. quæst. 10. in responsione ad tertium, & post illum multi recentiores ad quæst. 13. eiusdem partis, docent tunc non reperiri electionem propriè dictam, quando vnicum datur medium ad consequendum finem efficaciter intentum, ad quem est vnico solo modo vtile, quia licèt medium illud vnicum iudicetur vtile ad talem finem, ibi tamen nullus actus interuenit, quo factâ comparatione illius medij ad aliud præferatur alteri; sed ex VIII.
D intentione efficaci ipsius finis, quæ adhuc perseuerat, medium istud assumitur, quod tamen tantùm necessitatem hypotheticam inducit, non absolutam.

Articvlvs III.

Quid sit consilium.

NOMEN *consilij*, tribus modis vsurpatur, tam apud sacros scriptores, quàm apud profanos. Primò pro sola inquisitione mediorum, ad aliquem finem vltimum, non includendo iudicium & sententiam talis inquisitionis & consultationis, sic Psalm. 12. *Quamdiu ponam consilia in anima mea*. Secundo vsur-

I. patur pro ipsa inquisitione vt includit sententiam & iudicium, sic Genes. 49. *in consilium eorum non veniet anima mea.* Tertiò pro sententia & iudicio, quod est conclusio ipsius inquisitionis, & consultationis, sic Psal. 32. dicitur consilium Domini *permanere in æternum*: hoc articulo sumitur iuxta secundam significationem.

Et rectè definitur, *inquisitio mediorum ad finem propositum vtilium & de iisdem iudicium.* Sic colligitur ex Aristot. 3. Ethic. cap. 3. ex S. Gregorio Nysseno lib. 5. Philosophiæ cap. 5. S. Thom. primâ secundæ qu. 14. art. 1. Probatur hæc definitio expositione singularum partium.

Primò dicitur *inquisitio*, vt explicetur genus consultationis, seu consilij, nam latiùs patet *inquisitio*, quàm *consultatio*, vt expresè notat Aristoteles 3. Ethic. cap. 3. & S. Gregorius
II. Nyssenus lib. 5. Philosoph. cap. 5. est enim *consultatio* tantùm de rebus practicis, loquendo propriè, *perquisitio* verò de quacunque re etiam speculatiua, vnde perquisitio mathematica, consultatio non est: at omnis consultatio perquisitio est, quia illud omne est perquisitio, per quod aliquid inquiritur.

Secundò dicitur *perquisitio*, vt explicetur, cuius potentiæ sit actus, scilicet intellectus, quia est veluti quædam interrogatio & loquutio interior, quâ quæritur quibus mediis potest finis obtineri, an his vel istis, & quomodo: est autem proprium intellectus loqui, vt docent Philosophi cum Aristotele ad libros *de interpretatione*, & Theologi agendo de *mysterio Trinitatis*. Vnde quando S. Damascenus lib. 2. *de fide orthodoxa* cap. 22. dicit consilium esse *appetitum inquisitiuum*, non loquitur in *sensu formali*, sed *in causali* tantùm, id est, mens eius non est consilium
III. formaliter sumptum esse *appetitum* quemdam, & ex consequenti actum voluntatis, sed *appetitum* ipsius finis causare consilium, seu præbere materiam consilio, & mouere intellectum ad inquirendum de rebus agendis pro consequendo tali fine, nam ex amore & intentione finis voluntas imperat intellectui, vt inquirat media tali fini assequendo proportionata: hæc explicatio indicatur à S. Thoma quæst. 14. art. 1. ad primum.

Secunda particula definitionis est *mediorum ad finem propositum vtilium*, quæ explicat propriam differentiam, quâ constituitur & distinguitur consilium ab aliis actibus, siue voluntatis, siue intellectus; licèt enim ipsa electio versetur circa media, non tamen illa inquirendo, sed potiùs ex illis delectum aliquem faciendo: & ex hac parte materia consilij longè est am-
IV. plior, quàm sit electionis materia: nam per consilium multa inquiruntur, quæ postea sub electionem non cadunt: Vbi enim inquirendo intellectus ostendit aliquid tantùm habere in se rationem mali, vel inutilis ad hunc finem; licèt eius cognitio ad bene eligendum aliud medium conducat, non propterea tamen sibi vendicat rationem eligibilis.

Deinde quemadmodum suprà agendo *de electione* diximus illam posse esse de fine intermedio, quatenus induit rationem medij respectu vlterioris finis, ita etiam & de fine intermedio, quatenus vlteriùs ad alium finem refertur, potest esse consilium & consultatio: at sicut de fine vltimo, vt sic, nunquam est electio, vt ibi docuimus, ita etiam neque de illo est consi-
A lium, est enim tantùm consilium de iis, quæ à nobis aguntur, & subsunt nostræ potestati; V.
neque consultamus vtrum nobis sit volendum, vel aliquid aliud impossibile faciendum: at finis non subest nostræ potestati, nisi quatenus à nobis potest obtineri per media possibilia: nobis igitur consilium propriè non est de ipso fine, sed tantùm de mediis ad finem.

Vnde quando S. Thomas primâ secundæ quæst. 6. art. 2. in corpore videtur asserere deliberationem etiam esse de ipso fine, sensus illius est tantùm deliberationem posse esse de fine, & ipsius mediis, non quidem de fine secundùm se considerato, sed de fine in ordine ad media, seu vt est per media comparandus, quo modo deliberatio potiùs est de mediis, quàm de ipso fine.

An autem quando plures fines simul occur-
B runt, non tamen possunt simul haberi, tunc sit aliqua deliberatio, patet ex dictis suprà, in tali VI.
casu affectum voluntatis dici magis determinari ad vnam peculiarem materiam, quàm vnum ex duobus eligi, & ex consequenti, cùm consultatio habeat idem obiectum, ac ipsa electio, tunc non dicitur homo de vtroque illo fine deliberare, quia in tali casu supponitur homo certò scire vtrumque finem esse bonum, & honestum; deliberatio autem est tantùm de dubiis, & nondum planè certis, vnde etiam in Deo & in Christo, qui habent perfectam cognitionem rerum omnium, rectè negat esse consultationem S. Damascenus lib. 2. *de fide* cap. 22. & post illum S. Thomas suprà articulo primo in solutione ad secundum, in quibus tamen est electio etiam sumpta propriè, cùm è duobus mediis ad finem conducentibus possint
C vnum alteri præferre, sicque ex hac parte materia electionis est amplior ipsâ materiâ consi- VII.
lij, quia hæc est de iis tantùm, quæ in dubium reuocantur, illa de certis & incertis, sic electio & consilium sese habent sicut excedens & excessum, vno enim respectu, superiùs explicato, materia consilij est diffusior materiâ electionis, altero verò respectu, nunc explicato, econtrà electionis materia latiùs patet materiâ consilij.

Vltima particula definitionis est, *de iisdem iudicium*, quæ significat ad consilium requiri iudicium aliquod de conuenientia, vel disconuenientia medij ad finem, & probatur: illud est de intrinseca ratione consilij, quod ita est prærequisitum ex parte intellectus ad electionem faciendam, vt non sit necesse illud antecedere consilium, vel subsequi ante electionem voluntatis: sed ad faciendam electionem prære-
D quiritur ex parte intellectus iudicium aliquod VIII.
de mediis idoneis ad ipsum finem, nec illud necessariò antecedit vel subsequitur consilium ante electionem voluntatis: ergo iudicium illud est de intrinseca ratione consilij.

Maior probatur: inter actum consilij ex parte intellectus, & actum electionis ex parte voluntatis, non est necesse actum aliquem intellectus mediare, quia Aristoteles suprà ideò dicit electionem esse *appetitum præconsiliati*, quòd consilium præbeat immediatè materiam electionis faciendæ.

Et confirmatur facilè experientiâ, positâ consultatione experimur statim posse voluntatem eligere vnum medium ex iis, de quibus præcessit deliberatio: ergo quidquid est ita præ-

I. requiſitum ad electionem ex parte intellectus, vt non antecedat vel ſubſequatur conſilium ante electionem, eſt de eſſentia conſilij.

Minor verò probatur quoad primam partem, ſcilicet *ad electionem prærequiri ex parte intellectus iudicium aliquod*: vbicunque intellectus componit, vel diuidit, ibi neceſſariò eſt aliquod iudicium, eſt enim in compoſitione & diuiſione, affirmatio & negatio, affirmatio autem & negatio important iudicium, vt docent Dialectici agendo de ſecunda mentis operatione, & vbicunque ex coniunctione duorum actuum compoſitionis, vel negationis, colligitur aliquid tertium, ibi etiam propriè eſt iudicium, vt patet in tertia mentis operatione, ſeu diſcurſu: ſed ante electionem in ipſo conſilio interuenit actus intellectus componentis vnum medium cum alio in ordine ad finem, id eſt
II. conferentis commoditatem vnius medij, cum commoditate alterius medij ad finem aſſequendum, affirmantis vnum eſſe magis commodum altero, poſt vtriuſque medij conſiderationem, deinde ſequitur electio, vt patet ex dictis: igitur iudicium aliquod eſt prærequiſitum ex parte intellectus ad electionem faciendam.

Altera verò pars minoris, ſcilicet *illud non neceſſariò antecedere, vel ſubſequi conſilium*: probatur: quia ſi iudicium hoc antecederet neceſſariò conſilium, fruſtrà fieret poſteà conſultatio & deliberatio de mediis, cùm ipſa inquiſitio ordinetur proximè ad habendum iudicium de mediis pro facienda electione. Non item ſubſequitur conſilium, tanquam aliquid ab illo completè ſumpto diſtinctum, quia, vt iam notauimus, inter actum conſilij, & actum electionis, nullus alius actus intellectus neceſſariò mediat: igitur iudicium eſt etiam de intrinſeca ra-
III. tione ipſius conſilij.

Secundò in operabilibus ita ſe habet iudicium ad conſilia, vt ſe habet concluſio ad ſyllogiſmum in ſpeculabilibus; conſultatio enim eſt ſyllogiſmus quidam practicus: atqui ex communiori ſententia Dialecticorum concluſio eſt de eſſentia ſyllogiſmi, vt facilè colligitur ex eius definitione primo priorum cap. 1.

Tertiò ex communi modo loquendi idem conſtat, vulgò enim ſolemus vocare conſilium, *concluſionem deliberationis*, ſic dicimus hoc eſt bonum, *vel malum conſilium*.

Poſtremò auctoritate Ariſtotelis 3. Ethic. cap. 3. dicentis illum, qui conſultat, videri quærere & reſoluere, item S. Thomæ citatâ quæſt. 14. art. 1. in reſponſ. ad ſecundum, conſilium in Deo reperiri, quantum ad *certitudinem iudicij*, quæ ex inquiſitione prouenit: ergo ex mente S.
IV. Thomæ conſilium ſumptum completè dicit aliquid compoſitum ex inquiſitione & iudicio, ſeu reſolutione deliberationis: vt etiam ad hunc locum S. Thomæ notat Caietanus, dum ait inquiſitionem ſumptam ſecluſo iudicio dici conſilium tantùm *inchoatiuè*, quomodo explicandus eſt S. Thomas, quando in corpore articuli mox citati ait iudicium eſſe poſt inquiſitionem de incertis, & talem inquiſitionem vocari *conſilium*; quod etiam ante illum aſſeuerauit Damaſcenus libro ſecundo *de fide orthodoxa* capite 22. & quòd hæc ſit mens S. Thomæ, facilè patet ex illo Ariſtotelis, quem ibi citat, electio eſt *appetitus præconſiliati*, quem locum ſuprà oſtendimus denotare in ipſo conſilio includi aliquod iudicium.

A Obiicies: nunquam effectus eſt de intrinſeca ratione ſuæ cauſæ, quia aliàs idem eſſet cauſa ſui ipſius, & proinde idem reſpectu eiuſdem eſſet ſimul cauſa & effectus, quod implicat, & poſterius nunquam eſt de eſſentia prioris: atqui conſilium, ſeu ipſa inquiſitio, eſt cauſa ipſius iudicij & ſententiæ, quæ per conſilium colligitur; habet enim ſe ipſa ſententia ad inquiſitionem, ſicut concluſio ad præmiſſas ſyllogiſmi: at concluſio ex Ariſtotele cap. 1. primi priorum, & ex omnibus Dialecticis, eſt effectus præmiſſarum, & ex S. Thoma citato iudicium eſt poſterius inquiſitione: ergo iudicum erit tantùm effectus conſilij & non eſſentialis pars eius. V.

Reſpondetur, quando conſilium vel inquiſitio dicitur cauſa iudicij & ſententiæ, quæ reſultat ex conſilio, tunc conſilium non ſumi *completè*, ſed *inchoatiuè* tantùm, quatenus vna
B pars conſilij, ſcilicet ipſa inquiſitio, confertur cum alia parte conſilij, nimirum cum ſententia; vnde ex eo, quòd inquiſitio, vt ſic ſumpta, cauſat iudicium tanquam alteram partem eſſentialem totius ſui compoſiti, non ſequitur idem ſeipſum efficere, aut effectum eſſe de intrinſeca ratione cauſæ, quia tunc tantùm confertur vna pars cum altera parte, pars autem vna vt ſic nunquam eſt de eſſentia alterius, nihil autem repugnat partes aliquot eſſentiales vnius totius compoſiti, ita ſe habere ad inuicem, vt vna cauſet alteram, quæ tamen comparatè ad totum, ſunt illi eſſentiales, & vnam illarum eſſe alterâ poſteriorem, quando totum illud componitur ex pluribus partibus eſſentialibus, v. g. compoſitum phyſicum habet pro partibus ſuis eſſentialibus materiam & formam, quarum forma eſt poſterior, & materia aliquo modo cau-
C ſat ipſam formam, cùm ex illa educatur, & inter cauſas phyſicas locum ſibi vendicet cauſa materialis. VI.

ARTICVLVS IV.

Conſectaria quædam colliguntur.

EX dictis ſuperiori articulo ſequitur non neceſſariò requiri ad omnem electionem formalem *conſilium*, ſed ad eam tantùm, quæ fit de rebus magni momenti, vel ignotis, non autem ad eam, quæ fit de rebus iam determinatis, indubitatis, aut parui momenti, vt docet S. Thomas prima ſecundæ quæſt. 14. art. 4. & ratio poſterioris eſt, quia nemo ſapiens inquirit, quod iam certò nouit, & eſt iam determinatum, quia inquiruntur tantùm dubia, & qui iam probè nouit per artem, quomodo ſunt formandæ literæ ad ſcribendum, quomodo mouendus ca-
D lamus, de iis non conſultat, vt ait Ariſtoteles 3. Ethic. cap. 3. licèt alius, qui nondum habet artem eandem ſcribendi, poſſit de eo deliberare, quia ratione ſuæ ignorantiæ, poteſt de illo dubitare, & propterea ad electionem præmittitur inquiſitio, vt habeatur iudiciũ & ſententia rei eligendæ ad finem, vt notat S. Thomas ſuprà art. 4. in reſponſione ad primum & ſecundum, quando res eſt determinata & indubitata ipſi agenti, ſtatim ratio iudicat eſſe agendum, & ex eo voluntas eligit, & quia quod eſt minimum, parum nos iuuat ad finem conſequendum, vel parum impedit, ne illum conſequamur, ideò præmiſsâ deliberatione voluntas etiam facilè eligit res, quas iudicat eſſe minimi momenti; ideoque quando Ariſtoteles 3. Ethic. VII. VIII.

I. cap. 3. ait electionem esse *appetitum praeconsiliati*, & eligibile esse *consultabile*, & econtrà consultabile esse *eligibile*, loquutus est vt plurimùm & communiter, non autem absolutè & simpliciter, cùm etiam in Deo & in Christo Domino vera & propriè dicta admittẽda sit electio, in quibus tamen nulla reperitur consultatio, prout inquisitionem denotat, vt suprà notauimus.

Secundò sequitur non esse idem, loquendo praecisè, agere *ex electione* & agere *ex deliberatione*, cùm multa fiant ex electione tam à Deo, & Christo Domino, quàm à nobis, quorum tamen nulla praecessit deliberatio & consultatio propriè sumpta: Ad primũ enim sufficit ex duobus vnũ, alio relicto, ex iudicio rationis assumere in ordine ad finem, quod tamen eligens potest non assumere: ad secundum propter collationem vnius medij cum alio quoad conuenien-
II. tiam & aptitudinem ad finem obtinendum, praerequiritur dubitatio & ignorantia medij apti, ratione cuius ignorantiae fit inquisitio ad cognoscẽdum & habendum medium: at agere liberè latiùs patet posteriori, licèt cum priori coincidat. Primum patet: is censetur agere liberè, qui positis omnibus ad agendum necessariis, potest agere & non agere, vel etiam contrarium facere: at non tantùm quicunque agit ex deliberatione potest alterutrum mediorum assumere, de quibus inerit consilium, sed etiam is, qui tantùm elegit, nullâ praemissâ deliberatione propriè sumptâ. Secundum patet, quia idem est *agere liberè*, ac *agere ex libero arbitrio* formaliter considerato, vt patet ex definitione liberi arbitrij: sed actus praecipuus liberi arbitrij est electio, vt suprà ostendimus: igitur idem sunt *agere liberè* & agere *ex electione*.

III.

ARTICVLVS V.

Soluitur dubium.

QVAERES quo ordine procedat consilium, seu quomodo à nobis ineatur. Pro solutione huius dubij,

Notandum est duplicem distingui ordinem procedendi, *compositionis* vnum, alterum *resolutionis*; cõpositionem verò & resolutionem propriè dicere ordinem ad totum & ad partes, est enim componere *partes coniungere*, resoluere verò, aut dissoluere, est *partes separare, disiungere*.

Ordo itaque *compositionis* est, quo proceditur *à causa ad effectum*, tunc enim procedimus veluti componendo, quia causae sunt simpliciores suis effectibus, vt in consideratione hominis procedere à partibus eius essentialibus, id est, ab anima & corpore ad alia, quae sunt in ipso homi-
IV. ne, est procedere ordine *cõpositionis*, quia partes illae essentiales sunt causa reliquorum, quae sunt in homine, & dum incipimus considerationem nostram ab eiusmodi partibus procedendo ad alias, quae ab illis emanant, componimus, quia aliquid veluti adiungimus supra praecedentes partes essentiales.

Ordo verò *resolutionis* est omninò contrarius, quo scilicet proceditur ab effectibus ad causas, vel à toto ad partes, quae illud componunt, vt cùm domus resoluitur in lapides, ligna, & alia eiusmodi, quibus constat, vt fusiùs docent Dialectici statim initio librorum analyticorum Aristotelis. Hoc praenotato,

Respondetur cum S. Thoma suprà art. 5. consilium procedere *modo & ordine resolutorio*; pro-

A batur: tunc propriè est ordo, & processus *resolutorius*, quando proceditur ab effectu ad causam, vt patet ex notabili: atqui in consilio fit processus ab ipso fine, vt est effectus mediorum; quia finis consideratur vt comparandus in exequutione per media, v. g. sanitas, vt comparanda per medicinam, quo modo finis est effectus mediorum, sanitas effectus medicinae. V.

Secundò: tunc proceditur *resolutoriè*, quando proceditur à re magis composita, ad rem minùs compositam, magis simplicem: sed in consilio proceditur ab ipso fine, vt est effectus mediorum in exequutione, quia inquiruntur per consilium causae, per quas est comparandus finis, & effectus omnis est magis compositus suâ causâ, vt praenotauimus: igitur in consilio proceditur *ordine resolutorio*.

Dices hunc ordinem procedendi, videri potiùs esse *compositionis*, quia est à fine ad media,
B finis autem est causa mediorum. VI.

Respondeo finem esse tantùm causam mediorum, prout habet esse secundùm apprehensionem, vt docent Philosophi agendo de causalitate finis: at media causant finem realiter, quae causalitas longè maior est & efficacior, vnde ratione illius meliori iure consilium dicitur procedere ordine *resolutionis*, quàm ordine *compositionis*.

ARTICVLVS VI.

Quid sit consensus.

NOMEN *consensus* propriè significat iudiciorum, aut voluntatum concordantiam, sic solemus dicere communem Philosophorum consensum esse *ex nihilo nihil fieri*, & 1. *ad Corinth. 7. Nolite fraudare inuicem*, inquit Apostolus, *nisi fortè ex consensu*, id est ex beneplacito v-
C triusque, vnde iuxta hanc significationem non vnam vnius hominis actionem, sed plures plurium comprehendit. Hinc deductum est à Philosophis & Theologis ad significandam concordiam voluntatis cum iudicio practico rationis suadentis, quae vbi ex iudicij persuasione sese illi conformat, dicitur ei consentire, & actus, quo id facit, *consensus* solet appellari, iuxta quam significationem vsurpatur hic, dum recensetur inter actus voluntatis. VII.

Rectè autem hoc modo definitur: *actus voluntatis, quo admittit, & amplectitur aliquod obiectum ab intellectu propositum absque electione & comparatione ad alterum.* Ita colligitur ex S. Thoma 1. 2. q. 15. art. 1. & 3. dicitur actus *voluntatis*, vt explicetur proprium principium talis actus esse voluntatem, quod etiam docent S. Damascenus lib. 2. *de fide orthodoxa* cap. 22. S. Bernardus lib. *de gratia & libero arbitrio*, vbi ait consensum esse
D *motum voluntatis*. Et fauet ratio: quia consentire nihil est aliud, quàm ad alterius sententiam accedere: at intellectus non potest accedere ad placitum voluntatis, quia ad eius actum praesupponitur, sed potiùs volũtas, quia non nisi post cognitionem, actum suum elicit. Vnde quando ait Aristoteles, *vnũquemque iudicare prout affectus est*, vbi affectus denotat dispositionem voluntatis pertrahere iudicium intellectus in eam partem, in quam inclinat voluntas, non loquitur de primis actibus voluntatis & intellectus respectu eiusdem obiecti, vt hoc loco de illis fit quaestio, sed de iis actibus, qui alios praesupponunt. VIII.

Neque his obstat, quòd S. Aug. lib. 12. *de trinitate* cap. 12. S. Bonauentura 2. sent. dist. 38.

I. quæst. vltimâ dicant consensum pertinere *ad rationem*, id enim tantùm intelligunt *antecedenter* & *causaliter*, quia scilicet ratio dirigit consensum voluntatis quoad meritum & peccatum.

Deinde: quia quando Philosophi & Theologi agunt de consensu iuxta significationem mox explicatam, agunt de illo, vt actu libero: per eandem particulam *voluntatis* intelligitur ad consensum requiri *libertatem*, est enim à voluntate *vt voluntas est*, id est, vt libera, quia nemo censetur consentire in peccatum nisi per liberam volitionem, vt ostendetur agendo *de peccatis*; & ideò rectè negat S. Thomas citatâ quæst. 15. art. 2. consensum tribui brutis, quia carent libertate: nam *voluntatem consentire* est illam sese applicare ad id, quod intellectus proponit: at quando necessariò vult, non propriè censetur sese applicare.

II. Reliqua pars definitionis explicat obiectum proprium consensus, & eius distinctionem ab electione; *distinctionem* quidem, quia electio est acceptatio obiecti *cum comparatione ad alterum*, consensus verò *sine comparatione*: & licèt electio dicat concordiam voluntatis cum iudicio rationis, quia tamen speciali quodam titulo includit comparationem vnius ad alterum, & eius prælationem, fit, vt propter hoc particulare vocetur *electio*, & non *consensus*: explicat item obiectum consensus, scilicet esse id, quod proponitur ab intellectu, vnde quia tam ipse finis, quàm media possunt proponi ab intellectu vt acceptanda, potest enim voluntas liberè amare & acceptare tam finem, quàm media, vt patet quando intellectus proponit malum finem voluntati, cui consentiendo peccat, fit, vt tam ipse finis, quàm media sint obiectum consensus, quia per consensum &

III. in finem & in media, potest voluntas peccare, & peccatum perficitur consensu.

Fatendum tamen est nomen *consensus* peculiariter sumi etiam hîc à Theologis, ad significandum particularem actum voluntatis acceptantis & approbantis media sibi ab intellectu proposita, & ab eo iudicata conuenientia ad finem consequendum. Vnde vt præcedens definitio consensui sic sumpto adaptetur, loco istius particulæ *aliquod obiectum*, reponenda erit hæc, *media ab intellectu proposita & diiudicata conuenientia*, quæ particula explicat ipsum consensum versari circa medium, tanquam proprium suum obiectum.

ARTICVLVS VII.

Soluitur dubium.

IV. QVæres an consensus iste sit distinctus ab electione.

Respondetur non distingui realiter; sed esse vnum eundémque actum, qui propter diuersos respectus habet etiam diuersa nomina: nam quatenus *voluntas* vult medium, quod iudicatum est conueniens ad finem obtinendum, quia sic accedit ad iudicium intellectus, vocatur *consensus*; quatenus verò illud præfert aliis mediis conuenientibus vel non conuenientibus, appellatur *electio*. Probatur hæc responsio; media vt media sunt, habent tantùm vnam bonitatem, & rationem, propter quam appetantur, scilicet bonitatem finis, quia vt sic, sunt tantùm appetibilia propter finem: ergo voluntatem sibi complacere in mediis per consensum, nihil est aliud,

A quàm illa velle propter finem: sed velle medium propter finem acquirendum, est propriè eligere: igitur consensus, & electio sunt idem realiter. V.

Deinde, electio immediatè oritur ex intentione finis, qui enim efficaciter vult finem, statim eligit media, quæ cognoscit ad illum obtinendum necessaria: ergo inter vtrumque illum actum non datur consensus, vt actus intermedius, & ab illis realiter distinctus.

Confirmatur: quia Aristoteles in Ethicis nullum constituit actum medium inter consultationem & electionem, inter quos tamen datur consensus: ergo existimauit consensum esse eundem actum cum electione.

Hinc sequitur non esse necessarium in omni actu libero ipsum consensum, sub illa ratione, quâ distinguitur ab electione, sed posse dari electionem, quam non antecesserit consensus:

B quando enim intellectus proponit media, & vnum ex illis statim apparet præstantius: potest VI. absque alio actu voluntatis sequi electio. Vnde quòd S. Damascenus suprà & Theologi illum recensent inter actus voluntatis, non est quòd putent illum semper & absolutè esse necessarium, sed quòd medium sub ratione, quâ constituitur obiectum consensus, possit interdum attingi à voluntate per actum suum, qui tamen sit idem realiter cum ipsa electione.

An autem *consensus in actum* pertineat ad rationem superiorem, vel inferiorem, commodiùs disputabitur agendo *de peccatis*.

ARTICVLVS VIII.

Quid sit vsus.

C NOTANDVM est secundùm communem loquendi hominum conceptionem, *vti re aliquâ* nihil esse aliud, quàm in ipsa executione & de facto illam applicare ad propriam suam operationem & finem; sic qui equitat, dicitur equo vti, qui domum inhabitat, eâ etiam vti dicitur, & sic de aliis. Hinc fit, vt quia, loquendo valde amplè, duplex potest distingui applicatio boni, quæ fiat ab ipsa voluntate; prima, quâ voluntas sibi vel alteri applicat bonum, quod amat amore *concupiscentiæ*; altera, quâ applicat bonum vt vtile, ordinando illud ad suum finem; duplex etiam distinguatur significatio huius nominis, *vsus*, apud S. Aug. lib. 10. *de Trinitate* cap. 11. vna largior & minùs propria, prout scilicet significat applicationem, quâ voluntas aliquod bonum sibi vel alteri applicat, siue bonum illud habeat rationem finis, siue tantùm medij, quia inquit ibi S. August. vti nihil est aliud,

D quàm *assumere aliquid in facultatem voluntatis*, voluntas autem potest & finem & medium ita assumere; & iuxta hanc acceptionem, qui fruitur re aliquâ, dicitur etiam simul *eâ vti*, vt ibidem notat S. August. quia per fruitionem illam possidet, & sibi applicat. Altera significatio *vsus* strictior & magis propria est, quâ significat actum voluntatis applicantis & ordinantis de facto medium ad finem obtinendum; quo pacto sumpto nomine *vsus* apud eundem S. Aug. lib. 1. *de doctrina Christianâ* cap. 3. & 4. lib. octoginta trium quæstionum, qu. 30. lib. 15. *de ciuit. Dei* cap. 25. distinguitur ipsum frui ab vti, quòd hoc solùm media respiciat, istud verò solum finem, & iuxta posteriorem acceptionem de eo disputatur hîc. VIII.

I. Et quoniam duplex distinguitur applicatio, *actiua* vna, quæ se tenet ex parte applicantis, *passiua* altera, quæ se tenet ex parte rei applicatæ, duplex etiam distinguitur vsus, vnus *actiuus*, *passiuus* alter, nos hîc tantùm agimus de vsu *actiuo*; ex cuius explicatione facilè intelligitur natura & conditio *vsus passiui*.

Rectè autem sic definitur actiuus vsus: *actus elicitus voluntatis, quo voluntas mouet*, seu *applicat, alias potentias, & facultates ad suas functiones, & exercitium*. Ita colligitur ex S. Thoma primâ secundæ qu. 16. art. 1. S. Damasceno lib. 2. *de fide* cap. 22. primò dicitur *actus voluntatis*, vt explicetur tam principium, quàm subiectum ipsius vsus, nullam esse aliam potentiam, quàm ipsam voluntatem, quod etiam docet S. Augustinus libro decimo *de Trinitate* cap. vndecimo quando ait vsum esse *in voluntate pertractante ea, quæ in memoria & intelligẽtia continentur:* Dein-
II. de vsus propriè est actus eius potentiæ, cuius proprium est applicare cæteras facultates ad suum exercitium, vt docent communiter Theologicum S. Thomâ 1. 2. q. 16. art. 1. omne enim eiusmodi exercitium facultatum fit ex appetitu & intentione finis, principium autem cuiuscunque actualis appetitus est ipsa voluntas, quia enim per naturalem consensionem potentiarum animæ, quam alij communiter vocant *sympathiam*, potentiæ animæ ita sunt institutæ, vt vna alteri obediat (volente voluntate intellectus attendit, memoria recordatur, sensus excitantur, & vis motiua sese accingit ad exequendum, vt etiam experimur in nobis; Vnde etiam vulgò vocatur voluntas *domina totius suppositi*) fit, vt rectè dicatur voluntas esse principium efficiens eiusmodi applicationis, non quòd verè & propriè
III. loquendo efficiat, quia non potest explicari, quid producat ipsa voluntas in potentiis, quas mouere dicitur, cùm omnes eius actus eliciti sint immanentes, & actio immanens nihil producat extra potentiam, cuius ipsa est actus; sed dicitur esse causa efficiens *applicationis*, quia volendo efficaciter functionem & exercitium potentiarum, illæ statim sese mouent ad illud.

Additur in definitione particula *elicitus*, quia talis actus, quem *vsum* vocamus, non est actus propriè *imperatus*: nam *actus imperatus* propriè, vt notauimus, est alterius potentiæ, ab ipsa voluntate, & *actus imperatus* importat potiùs executionem operis, quàm firmum aliquod & efficax propositum: at vsus ex S. Thoma qu. 16. citata art. 4. ad primum, est aliquid medium inter electionem & executionem: igitur vsus non est actus imperatus, sed elicitus à voluntate, actus autem ille nihil est aliud, quàm volitio quædam
IV. efficax; & in eo distinguitur à *desiderio* etiam efficaci, quòd hoc semper sit rei absentis, & possit dari desiderium, ad quod tamen non sequitur res desiderata: at vsus voluntatis nunquam datur sine ipsa executione & exterioris potentiæ operatione, quia per illum voluntas dicitur mouere efficaciter alias potentias, efficax autem motio actualem effectum importat.

Quæres an vsus aliquo pacto pertineat ad intellectum.

Respondeo hoc sensu ad illum pertinere, quòd ab illo dirigatur, quatenus iudicium rationis dirigit voluntatem, vt potentiis vtatur, quomodo S. August. lib. octog. trium quæstionum quæst. 30. tribuit vsum rationi, & ait hominem iudicando, vti omnibus, quæ facta sunt, & pro-

A inde quia ista directio importat ordinationem vnius ad alterum ex cognitione finis, non competit brutis ipse vsus, vt ex professo docet sanctus Thomas citatâ quæst. 16. articulo 2. quia referre vnum ad aliud est opus naturæ intelligentis, & non tantùm sentientis, cuiusmodi sunt bruta animantia. V.

Additur postremò in definitione particula hæc, *alias potentias & facultates ad suas functiones & exercitium*, quæ explicat proprium obiectum vsus esse *actiones*, & *motus potentiarum*: *Vtimur* enim, inquit S. August. lib 10. *de Trinitate* cap. 10. *his, quæ ad aliud referimus, quo fruendum est*: atqui voluntas applicat suas facultates ad exercitium, referendo illud in vltimum finem, quo vult frui, & hæc eadem particula significat, ad hoc, vt voluntas dicatur aliquo vti fine, siue mediatè, siue immediatè, re-
B quiri, vt illud sit in eius potestate, cùm enim vsus dicat actum liberum voluntatis, & actus liber sit in potestate volũtatis, debet & obiectum ipsius vsus esse etiam in potestate vtentis, vt per illum applicetur: vnde fit, vt actiones illarum facultatum, quæ nullo modo subsunt imperio voluntatis, non possint dici obiectum vsus, cùm per voluntatem non applicentur ad suum exercitium; eiusmodi sunt *nutritio, accretio*, & id genus aliæ. VI.

Neque item applicatio illa, quâ quis vtendo manu alterius percutit alium, dicitur propriè *vsus*, cùm ille, cuius propria est ipsa manus, illam ad percutiendum non applicet: econtrà verò rectè dicimur vti habitibus existentibus in potentiis voluntati subiectis, quia ex iis operamur quando volumus, & ipsis rebus exterioribus nobis subiectis, vt sunt ipsa instrumenta,
C quæ applicando referimus ad aliud assequendum: Deo autem propriè non dicimur *vti*, quia Deus non potest applicari ad aliud nobis obtinendum: est enim finis vltimus, vltra quem non datur alius finis, sed eo tãtùm frui debemus, *Res*, inquit S. Aug. lib. 1. *de doctrina Christiana* cap. 3. *quibus fruendum est, sunt, quæ nos beatos faciunt*, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, vna Trinitas, rebus autem, *quibus vtendum est, tendentes ad hanc beatitudinem adiuuamur*, & licèt aliquis amaret Deum propter suam propriam vtilitatem, amore etiam honesto, non propterea tamen diceretur propriè vti Deo, quia vt bonum aliquod dicatur ordinari ad aliud tanquam medium vtile ad finem, debet ad aliud ordinari, vt ad finem *cuius gratiâ*, non autem vt ad finem *cui* (vt loquuntur Philosophi) id est, *ad finem propter quem cætera appetuntur*, non autem ad subiectum, cui bonum volumus, quod VII.
D tamen contingit in prædicto actu amoris Dei propter vtilitatem amantis: si quis verò applicet Deum ad bonum aliquod creatum obtinendum, vt si vtatur Deo, illum precibus inclinando, vt aliquid efficiat, tunc non nisi impropriè dicitur Deo vti, quia bonum, quod applicatur ab vtente, non refertur ad aliud bonum à Deo distinctum, quia bonum illud, quod Deus motus precibus fidelium efficit, à nobis etiam ordinatur, saltẽ virtualiter, in ipsum Deum: ergo cùm bonum vt vtile debeat esse aliud ab ipso fine, ad quem ordinatur, non dicetur propriè aliquis Deo vti, sed tantùm impropriè, & licèt beatitudo formalis referatur ad possessioné obiectiuæ beatitudinis, beatus tamen non dicetur propriè illâ vti, quia applicatio beatitudinis for- VIII.

I malis ad suum obiectum, & applicatio potentiæ ad actum beatitudinis; fit necessariò in patria; vsus autem debet esse applicatio libera, vt suprà notauimus.

Dices: quomodo actiones potentiarum, quæ applicantur, dicuntur esse obiectum *vsus*, cùm hic dicatur versari circa media, media autem finis assequendi ordinariè sint aliquid distinctum, tam ab ipso volente, quàm ab eius potentiis, & potentiarum actionibus.

Respondetur nomine *medij*, ibi intelligi illud omne, quod positâ electione necessarium est ad obtinendum finem, & proinde sub illo nomine veniunt etiam intelligendæ potentiæ, earum actiones, & quæ ad hoc requiruntur; & quoniã hæ principaliùs & immediatiùs ex parte voluntatis requiruntur, quia his mediantibus alia media applicantur, fit, vt illarum potiùs fiat
II. mentio in definitione vsus, quàm rerum aliarum, quæ etiam simul assumuntur, & hæ sub illis intelligantur comprehensæ.

ARTICVLVS IX.

Soluuntur obiectiones.

OBIICIES primò contra primam partem definitionis: Vsus non est subiectiuè in voluntate; ergo non est actus elicitus à voluntate. Consequentia patet ex dictis inter probandum primam partem definitionis vsus. Antecedens probatur; applicatio actiua, quâ quis applicat aliquid, non est in applicãte, nisi denominatiuè, quatenus est principium illius, sed est in ipso, cui applicatur subiectiuè, quia actio & passio, cùm sint idem motus realiter, sunt etiã in eodem subiecto, calor & calefactio sunt in eodem subiecto, licèt calefactio sit in igne, vt in principio
III. denominatiuo: sed vsus actiuus nihil est aliud, quàm actiua applicatio potentiarum inferiorum ad suum exercitium, & vsus passiuus est ipsa inferior potentia vt exercens suam operationem, seu ipsa operatio inferioris potentiæ, quæ est in ipsa inferiori potentia exequente: ergo & ipse vsus actiuus erit etiam subiectiuè in ipsis potentiis inferioribus, & non in voluntate.

Respondetur duplicem distingui applicationem actiuam, *moralem* vnam, alteram *physicam*: *moralis* illa est, quæ fit ab agente morali, & modo morali, id est, à *principio libero, vt libero*, principium autem agendi liberè est ipsa voluntas, & modus eius agendi est per volitionem: sic superior, ad cuius nutum obedit inferior, dicitur inferiorem applicare ad agendum, dum vult eum hîc & nunc, hoc & illud facere, secundùm has & illas circunstantias in particulari; *physica* verò
IV. applicatio est inter entia physica, vt quando applicatur ignis ligno ad comburendum, & calefactio ad calorem producendum. Est autem inter hanc vtramque applicationem illa distinctio, quòd prior dicat actum omninò distinctum, & entitatem realiter distinctam, tam ab ipso applicante, quàm ab applicatione passiua sibi correspondente, quia consistit in volitione, quæ est aliquid omninò distinctum ab illis, posterior verò minimè; vt patet ratione allatâ in obiectione & inductione factâ per omnes applicationes physicas. Ex qua distinctione, ad obiectioné respondetur illam procedere tantùm de *applicatione physica*, nos autem hîc tantùm mouere quæstionem de *applicatione morali*, cuius est dispar ratio à priori, vt iam explicauimus.

A Obiicies secundò: si vsus esset actus elicitus voluntatis, posset dari sine actuali applicatione V.
inferiorum potentiarum ad exercitium, quod tamen implicat, vt patet ex definitione illius. Probatur antecedens: quidquid tenet se ex parte voluntatis, & antecedit ipsam executionem in actu, potest absolutâ Dei potentiâ dari sine ipsa executione, quia potest Deus ponere impedimentum aliquod, quod se tenebit ex parte potentiæ executiuæ: Sed ipse vsus tenet se ex parte voluntatis, quia est actus ab illa elicitus, & antecedit executionem, vt patet ex dictis, & docet S. Thomas citatâ qu. 16. art. 4. ad primum, quando ait vsum actum esse medium inter electionem & executionem: igitur, si vsus est actus elicitus à voluntate, potest dari sine ipsa executione potentiarum, quod tamen implicat.

Respondetur negando antecedens, ad cuius
B probationem respondetur distinguendo maiorem, si illud, quod tenet se ex parte voluntatis, VI.
& antecedit executionem, non illam includat vt necessariò & ex vi volitionis de facto ponendam, veram quidem esse; at quando id, quod se tenet ex parte voluntatis, scilicet ipsa volitio, dicit ordinem intrinsecum & essentialem ad ipsam executionem; vt necessariò ponendam, tunc implicat dari actum elicitum voluntatis sine actuali executione, v. g. quia non omnis volitio est efficax, potest dari aliqua, quæ non sortiatur suum effectum; quia tamen nulla datur volitio efficax in actu secundo, quæ in suo conceptu non includat effectum de facto fieri, sicut non potest dari gratia efficax in actu secundo, quæ non sortiatur suum effectum, non potest dari volitio efficax in actu secundo, nisi, ad quam sequatur effectus. Et inter res huius posterioris
C generis recensetur ipse vsus, & proinde licèt potentiæ applicatæ sint aliquid extrinsecum volun- VII.
tati, & etiam exercitium illarum; vt secundùm se considerantur, quia tamen vsus, prout est actus voluntatis, dicit actualem applicationem potentiarum ad suum exercitium, non potest fieri, vt illo posito non sequatur huiusmodi executio; quòd si ponatur impedimentum in potentia exequente, tunc propriè non erit vsus, licèt sit volitio ex parte voluntatis.

ARTICVLVS X.

An vsus sit actus distinctus ab electione.

NOTANDVM est aliquando vsum esse actum realiter distinctum ab electione, aliquando verò non esse, & hoc contingere ex duplici modo, quo fit electio. Primò enim fieri potest, determinando quidem medium assequendi
D finis, sed non determinando omnes singulas eius VIII.
circumstantias, vt cùm quis intendens vitam æternam, eligit ingressum religionis, non determinando, quæ sit illa religio quam eligit, quæ familia, quando, quomodo, & alias eiusmodi circumstantias. Secundo modo fieri potest electio maximè in particulari, non tantùm determinando ipsum medium, sed etiam omnes & singulas circumstantias. His positis,

Sit hæc prima propositio; *quando electio fit priori modo, distinguitur vsus realiter ab electione.* Probatur: quia non sequitur applicatio potentiarum ad suum exercitium ex vi ipsius electionis, quod tamen debet reperiri in ipso vsu, vt patet ex eius definitione; & quia satis frequenter electio fit priori mo-

I. do, ideò S. Thomas 1. 2. quæst. 16. art. 4. dicit electionem antecedere vsum, & hunc, vt actum ab ista distinctum, exponit.

Secunda propositio: *quando electio fit posteriori modo, vnus & idem est actus electio & vsus.* Probatur: quia tali electioni competit applicatio potentiarum ad suum exercitium, ex eo enim, quo quis efficaciter eligit hoc & illud medium in particulari, cum his & illis circumstantiis, statim sequitur applicatio potentiarum & mediorum ad finem obtinendum propter naturalem illam consensionem & sympathiam, quam habent potentiæ, & propter dominium, quod habet voluntas in potentias inferiores: igitur talis electio non distinguitur ab vsu. Consequentia patet ex definitione vsus, quæ conuenit tali electioni.

II. Antecedens probatur etiam experientiâ: in electione posteriori modo factâ voluntas non elicit actum aliquem, quo faciat hanc applicationem, nemo enim id experitur, quia tunc talis actus esset hic, *volo executionem*, & *applicationem potentiarum*; at statim sequitur executio, vbi aliquid elegimus efficaciter. v. g. si quis eligat efficaciter scribere, statim sequitur motio manus ad scribendum: ergo tunc ipse vsus non est actus distinctus realiter ab electione.

Atque ob hanc identitatem electionis & vsus, Aristoteles in Ethic. dum agit de actibus voluntatis, nusquam meminit vsus, sed tantùm electionis.

ARTICVLVS XI.

An quando electio & vsus distinguuntur realiter, distinguantur vel numericè vel specificè.

III. SIt hæc propositio: *Quando vsus est actus realiter distinctus ab electione,* (cùm electio nempe fit priori modo ex duobus superiori articulo assignatis) *tunc talis distinctio est tantùm numerica & materialis, scilicet secundùm maiorem & minorem circũstantiarum determinationem*: Electio fertur in media magis in vniuersum, & non tam in particulari illa determinando, vsus verò econtrà magis illa determinat in particulari, vt patet ex dictis, & magis & minùs determinare non diuersificant speciem, sicut nec intensio & remissio in volitione faciunt diuersas species: ergo tantùm distinguentur accidentaliter, & cùm distingui tantùm accidentaliter, sit proprium eorum, quæ sunt eiusdem speciei, actus electionis & vsus erunt duo actus solo numero distincti.

IV. Deinde quando duo actus tendunt in sua obiecta sub eadem formali ratione, illi sunt eiusdem speciei, & solo numero distinguuntur, at actus electionis & vsus tendunt in ipsa media, & ratio formalis huius vtriusq; actus est, quatenus illa sunt vtilia ad finem consequendum. De *electione* id admittitur ab omnibus, vt patet ex dictis suprà de electione, idem etiam patet de *vsu*, quia vsus, licèt respiciat operationem & exercitium potentiæ inferioris, vt proprium suum obiectum, illud tamen semper respicit, & est medium præcipuum, per quod alia media sunt in actu secundo vtilia ad assequendum finem intentum: ergo duo illi actus, electio & vsus, erunt eiusdem speciei, & solùm distinguentur penes obiectum materiale secundùm

A maiorem & minorem determinationem. V.

Obiicies primò: vt se habet iudicium, quo intellectus iudicat *Petrum esse animal*, ad iudicium, quo idem intellectus iudicat *Petrum esse animal rationale*, vel *esse animal album*, ita se habet electio ad ipsum vsum, quia vt prius iudicium est de obiecto minùs contracto & magis vniuersali, posterius verò de obiecto magis contracto & peculiari: ita etiam electio est de mediis minùs determinatis in particulari: atqui iudicium, quo intellectus iudicat *Petrum esse animal*, est essentialiter aliud ab illo, quo iudicat *Petrum esse animal rationale*, vel *esse animal album*, quia tam motiuum, quàm obiectum vtriusque consensus est essentialiter distinctum: igitur electio & vsus, quando fiunt actibus distinctis, sunt actus specie & essentialiter distincti.

B Respondetur, duobus modis posse conferri ista duo iudicia, scilicet quòd *Petrus sit animal*, & *quòd sit animal rationale* vel *album*, cum electione & vsu: primò in *obiecto materiali*, quoad *vniuersalitatem* & *particularitatem*, seu quoad minorem & maiorem contractionem in particulari; secundo in *obiecto formali*, seu quoad ipsam formalem rationem, per quam mouentur ambæ potentiæ, intellectus ad assentiendum, & volũtas ad eligendum; si comparentur prædicti actus intellectus & volũtatis in *obiecto materiali*, iudicia relata in obiectione eodem modo sese habent ad inuicem, quo ad se inuicem se habent electio & vsus, vt satis per se intelligitur: si verò fiat comparatio in *obiecto formali*, & ratione formali, per quam mouetur intellectus ad assentiendum, & sub qua voluntas attingit suum obiectum per electionem & VI.

C vsum, non eodem modo sese habent, & proinde cùm vnitas vel distinctio specifica actuum debeat potiùs attendi penes *obiectum formale*, & rationem formalem, quàm penes *obiectum materiale*, vt communiter docent Philosophi, fit, vt ex eo, quòd actus isti intellectus sunt distinctæ speciei, non bene colligatur actus etiam electionis & vsus, qui cum illis conueniunt in *obiecto materiali*, scilicet quoad *vniuersalitatem* & *particularitatem*, esse eiusdem speciei. Quòd verò non sese habeant eodem modo quoad *obiectum formale*, & rationem formalem prædicta iudicia cum electione & vsu, patet facilè ex eo, quòd in iudiciis vnitas & distinctio specifica attendatur penes ipsum motiuum, vt docent Ochamus quæst. 8. prologi, Gabriel ibidem: ergo cùm motiuum, quo mouetur intellectus ad assentiendum huic propositioni, *Petrus est animal*, sit distinctum specie ab assensu illius pro- VII.

D positionis, *Petrus est animal rationale* vel *album*, erunt etiam prædicta iudicia distincta specie; at verò ratio formalis, sub qua electio tendit in suum obiectum, & vsus in proprium etiam obiectum, est vna & eadem specie, vt superiùs ostendimus. VIII.

Obiicies secundò: si electio & vsus non sunt actus distincti specie, sed tantùm distinguantur penes id, quòd magis & minùs determinent obiectum & circumstantias, poterit actus electionis transire in actum vsus, sicut potest idem obiectum ex minùs determinato fieri magis determinatum: at non potest actus electionis transire in actum vsus, quia quando sunt distincti, fiunt distincto tempore & interrupto,

I. idem autem actus non potest fieri duobus distinctis & interruptis temporibus: igitur electio & vsus non sunt actus eiusdem speciei.

Respondetur si idem actus continuentur sine vlla interruptione, posse transire à volitione medij, vt magis indeterminati, ad volitionem eiusdem medij, vt magis determinati secundùm particulares circumstãtias, sicut & eadem intellectio potest versari circa idem obiectũ inchoatione factâ ab illius consideratione magis vniuersali, descendendo ad illius speculationem magis particularem. Neque tamen propterea dicetur electio propriè transire in actum vsus, quia tunc est tantùm electio, quæ ratione suæ continuationis, sese etiam extendit ad medium magis determinatum, quod tamen alio actu & diuerso tempore facere poterat voluntas.

Obicies vltimò: omnis illa differentia, quæ est
II. intrinseca & communis multis, est essentialis iisdem omnibus, quibus est intrinseca & communis, vt patet in differentiis specierum; sed inter electionem & vsum, vt sunt actus distincti, hæc est differentia, quòd hic dicat contractionem ad omnes & singulas circumstantias, illa verò minimè, sed tantùm magis genericè illas determinet; at magis genericè determinare circunstantias obiecti, conuenit pluribus vsibus, & minùs in particulari illas determinare conuenit pluribus electionibus numero distinctis: ergo illæ differentiæ sunt essentiales & constitutiuæ distinctarum specierum: ergo electio & vsus, qui per illas constituuntur & distinguuntur, erunt actus specie inter se distincti.

Respondetur veram esse maiorem: si talis differentia petatur ex parte formæ ipsius rei, & ex parte obiecti formalis in ipsis actibus, & habitibus: non autem, si tantùm petatur ex par-
III. te materiæ ipsius compositi, vel ex parte obiecti materialis, in actibus & habitibus, quia differentia omnis propria & essentialis debet peti à forma, vt patet ex Isagoge Porphyriana capite de *differentia*, & docent Metaph. agendo de illa; at hæc differentia, *versari circa obiectum magis vel minùs determinatum*, est tantùm materialis, vt suprà docuimus, ideò non potest facere, vt actus electionis & vsus sint distinctæ speciei.

DISPVTATIO X.

De imperio intellectus & voluntatis.

ARTICVLVS I.

IV. ### *Quid sit imperium intellectus.*

QVONIAM actus liberos voluntatis distinximus suprà in *elicitos* & *imperatos*; ideò ad perfectam liberi arbitrij cognitionem, restat, vt explicatis *actibus elicitis*, dicamus etiam aliquid de *imperatis*; & quoniam actus dicitur *imperatus* ab *imperio*, explicemus quid sit *imperium* hâc disputatione, & posteriori actus imperatos.

Notandum itaque primò est, duplex distingui imperium: *intellectus* vnum, *voluntatis* alterum; primum patet ex S. Thoma primâ secundæ, quæst. 17. art. 1. & omnibus eius discipulis, vbi contendunt proprium esse intellectus imperare; tùm etiam ex quæst. 90. eiusdem partis,
A vbi agit de lege, quam ait esse *opus rationis*, quæ tamen lex aliquo modo est idem cum imperio: V.
secundum verò patet ex ipsomet titulo citatæ qu. 17. & eius initio, ait enim S. Thomas, *deinde cõsiderandum est de actibus imperatis à voluntate*, quibus verbis satis indicat etiam conuenire voluntati imperare, & eâdem parte quæst. 71 art. 6. ad 2. ait voluntatem imperare omnes actus voluntatis.

Notandum 2. duplex distingui *imperium intellectus*, vnum *externum*, quo persona vna superior imperat aliis sibi subditis, & inferioribus, cuiusmodi est imperium Regis in subditos; alterum *internum*, quo quis sibi imperat, vt cùm quis sibi loquens ait *hoc fac*: de priori imperio intellectus non est hîc proprius locus disputandi, sed infrà qu. 90. 1. 2. vbi agitur de legibus, sed tantùm de posteriori imperio intellectus & imperio voluntatis, à quo etiam aliqui actus li-
B beri dicuntur *imperati*; de primo, quid sit pro- VI.
priè, & an ad actum liberum voluntatis sit necessarium; vel saltem vtile; de secundo item quid sit, & ad quos actus sese extendat.

Quod spectat ad primum, imperium rectè definitur, *actus intellectus seu rationis ex impulsu & motu voluntatis profectus, quo intimat, denunciat, & proponit voluntati, quid sit agendum, vel non agendum*. Hæc definitio tota colligitur ex S. Thoma 1. 2. quæst. 17. art. 1. & eam ibi probant omnes eius interpretes.

Prima illius pars est hæc, *actus intellectus seu rationis*, quæ explicat cuius potentiæ sit actio *ipsum imperium*, scilicet esse *intellectus*; quod probatur: quia idem est principium elicitiuum imperij etiam interni, ac ipsius orationis mentalis: nam ex S. Thoma 2. 2. quæst. 83 art. 1. &
C 4. sentent. dist. 15. quæst. 4. art. 1. quæstiunculâ primâ argum. tertio, oratio & imperium hoc VII.
solo differunt, quòd oratio ad superiorem, imperium ad inferiorem referatur: secundum enim ait cum aliquâ superioritate *hoc vel illud esse faciendum*, seu *fac hoc vel illud*; Primum verò ait cum aliqua submissione facta alteri, vt superiori, *fac hoc*, vt etiam patet experientiâ, & ex modo, quo solent exprimi *imperium externum*, & *oratio vocalis*; atqui oratio est actus intellectus, vt loco mox citato docet S. Thomas, & omnes admittunt, vbi agunt de oratione, est enim oratio eleuatio mentis ad Deum: ergo & imperium est actus intellectus seu rationis.

Secundò, loqui est proprium intellectus, vt docent Dialectici quando agunt *de verbo*, & Philosophi, & Theologi quando agunt *de verbo mentali*; atqui imperium est species
D quædam loquutionis, est enim intimatio, in- VIII.
sinuatio & propositio eius, quod debet fieri, quæ est vera loquutio, prout alteri fit: ergo imperium propriè est actus intellectus & rationis.

Dices: imperium est superioris ad inferiorem, vt iam notauimus ex S. Thoma, & eius, qui compellat & moueat ad agendum, cui fit imperium; at voluntas est superior in homine, est enim domina totius suppositi, & eius proprium est mouere & applicare cæteras potentias ad agendum: igitur imperium est magis propriè actus voluntatis, quàm intellectus.

Respondeo intellectum esse superiorem voluntate, quoad *directionem*, *intimationem*, & *propositionem*, licèt quoad *applicationem ad exercitium*

I. voluntas ipsa sit superior, vt cum illo comparatur; at ratio imperij debet magis attendi penes ipsam *intimationem rei agendæ*, quàm penes *applicationem ad exercitium*, hæc enim sonat executionem, quæ potiùs respicit inferiorem, quàm imperantem; & compellere seu mouere ad agendum eum, cui fit imperium; si compulsio hæc intelligatur fieri per inflictionem pœnæ, non est propriè superioris, sed eius ministri, vt patet in imperio externo Regis, vel senatus, si verò hæc impulsio intelligatur fieri per inductionem obligationis in conscientia, ad faciendum id, quod imperatur, iam est quidem ex voluntate superioris, non quòd loquendo præcisè sit obligatio ratione voluntatis, sed ratione intimationis inferiori factæ, supponentis voluntatem superioris, quia licèt superior habeat voluntatem obligandi subditum, nisi
II. & intimet & proponat faciendum, quod vult, numquam censetur esse verum imperium, vel etiam inducere obligationem, & proinde imperium semper est actus intellectus dirigentis & proponentis, qui tamen supponit voluntatem, vt iam explicabitur.

Sequitur in definitione *ex impulsu & motu voluntatis*, quæ particula denotat ad imperium requiri actum aliquem voluntatis, quem præsupponat, & ad quem sequatur imperium, quia enim voluntas est, quæ mouet intellectum, vt alias potentias inferiores ad exercitium actus, & imperium consistit in aliquo actu intellectus, fit, vt ad explicandam eiusmodi motionem voluntatis circa intellectum ad exercendum imperium, addatur hæc particula; & quòd talis motio voluntatis sit prærequisita ad
III. imperium, docet etiam August. libro octauo Confess. cap. 9. dum sic ait, *imperat sibi animus, vt velit, qui non imperaret, nisi vellet*, voluntas autem illa, quæ supponitur ad imperium, est voluntas eius rei quæ imperatur, vt si imperium intellectus, sit de *orando Deo*, de *sperando in Deum*, voluntas, quæ præsupponitur, est *orandi Deum*, *sperandi in Deum*, quia actualis volitio facit actum distinctum ab eo, qui imperatur.

Additur 3. in definitione, *quo intimat, proponit & denuntiat voluntati, quid sit agendum*, postrema verba explicant obiectum imperij debere esse quid practicum, vt enim imperium est actus intellectus practici, ita etiam debet esse de re aliquo modo practica, seu ad praxim reducenda: verba verò penultima docent imperium intellectus primò & per se dirigi ad voluntatem, tamquam dominam applicationis potentiarum ad suum exercitium, vel sui actus,
IV. si imperium sit de illo exercendo: quâ particulâ explicatur distinctio imperij ab ipso vsu, quòd hîc primò & per se dicat in actu exercito potentiarum applicationem, illámque 1. directè & immediatè respiciat, vt fit à voluntate, istud verò respiciat voluntatem vt debentem facere talem applicationem. Vnde intelligitur rectè dixisse S. Thomas prima secundæ quæst. 16. artic. 4. & quæst. 17. art. 3. imperium præcedere vsum, actus enim intellectus debet præcedere eum voluntatis actum, quem dirigit: at imperium est actus intellectus dirigens voluntatem ad applicationem potentiarum ad suum exercitium, quæ applicatio sonat propriè actum illum voluntatis, quem vocamus *vsum*, vt patet ex dictis: igitur debet esse talis ordo inter imperium & vsum, vt quando dantur, imperium antecedat ipsum vsum. V.

Tandem verba ista, *quo intimat, proponit, & denuntiat*, explicant actum imperij maximè in eo consistere, quòd vrgeat ipsum opus per intimationem, seu expressionem conclusionis syllogismi practici; vnde licèt non diffiteamur dari aliquos actus intellectus, qui magis accedant ad primam mentis operationem, quàm ad alias, quæ iudicium non contineant: quas Aristoteles primo *de interpretat.* capite 4. vocat *orationes non enunciatiuas*, negamus tamen de illarum genere esse imperium intellectus, cùm consistat illud in eo iudicio, quo intellectus exprimit efficacem suæ voluntatis affectum ad rem aliquam faciendam, vel vitandam, quæ affectus expressio fit per iudicium illud, quod cócludit sibi esse conueniens hîc & nunc,
hanc & illam rem facere. Et totum confirmatur ex relatis suprà ex S. Thoma de conuenientia imperij cum oratione, oratio enim non consistit in nuda desiderij expressione, sed insuper in iudicio, quo postulans iudicat rem desideratam sibi esse conuenientem & impetrandam à superiori. VI.

Nec obstat, quòd imperium eiusmodi non soleat fieri per verbum indicatiui modi sic, *conueniens est, vt hoc vel illud facias*, sed hoc modo, *hoc age, hoc fac*; nam licèt ista verbis discrepent, vbi tamen sumuntur *practicè* & in *actu exercito*, eundem planè sensum retinét, vt patet in forma baptismi Græcorum, *baptisetur seruus Christi*, &c. quæ licèt fiat per modum imperatiuum, nostra verò per modum indicatiuum, semper tamen eundem sensum retinet cum nostra, vt admittunt omnes Thologi agendo de forma baptismi.

VII.

ARTICVLVS II.

Soluuntur obiectiones.

OBIICIES Aristotelem 6. Ethic. cap. 1. in eo distinguere sagacitatem à prudentia, quòd hæc imperet; illa verò iudicet: ergo ex mente Aristotelis imperium non consistit in iudicio.

Respondeo Aristotelem ibi per *sagacitatem* non intelligere habitum aliquem acquisitum, sed promptitudinem aliquibus à natura insitam, quâ promptè penetrant rem, & de illa iudicant; & ibi in eo distinguere *sagacitatem* à *prudentia*; quòd *prudentia* iudicet & imperet, *sagacitas* verò tantùm iudicet, & actus prudentiæ vocatur *præceptum*, quia est speciale iudicium practicum proximè dirigens operationem.

Dices: denunciatio, intimatio fit tantùm cognoscenti & audienti, fit enim imperium inferiori, vt obediat superiori, & obedire est quasi VIII.
vocem superioris audire: at voluntas est potentia cæca, carens cognitione, si sumatur secundùm se: ergo frustrà illi imperat intellectus & intimat affectum.

Respondetur satis esse ad imperium, quòd inferior vel per se, vel ratione alterius ipsum concomitantis, intelligat, modò inferior ille talis sit conditionis, quòd naturâ suâ sequatur cognitionem, sic enim suo modo percipiet denuntiationem, & intimationem sibi factam: nec maior vis cognoscendi ad obediendum requiritur ex vi imperij interni in ipso obediente, quàm requiratur in voluntate ad hoc, vt amplectatur bonum, & malum fugiat; cùm

I. A hæc non ſit niſi boni cogniti & apprehenſi, vt ſibi conuenientis: ergo quemadmodum in voluntate ad volendum vel nolendum obiectum, nemo Philoſophorum requirit iudicium vel cognitionem, quæ ab illa formaliter eliciatur, ſed ei ſufficit, quòd ſit naturâ ſuâ inclinatio ſequens cognitionem, ratione cuius vocatur communiter *appetitus rationalis*, ita etiam ad hoc, vt dicatur ei fieri intimatio, non eſt neceſſe illam per ſe formaliter cognoſcere, ſed ſatis eſt per intellectum ſuum percipiat hanc intimationem, cuius cognitionem in operando ſequi poſſit. Neque inde ſequitur tale intellectus imperium & intimationem poſſe etiam fieri aliis potentiis, vel appetitui ſenſitiuo, hic enim licèt ſit inclinatio ſequens cognitionem, non tamen niſi ſenſitiuam, imperium verò poſtulat cognitionem intellectiuam, cùm conſiſtat in iudicio, & iudicare nullo pacto conueniat ſenſui, & proinde nec illi,
II. B nec aliis potentiis, quæ cognitionem tantùm ſenſitiuam præſupponunt, poteſt immediatè fieri imperium intellectus, ſed tantùm voluntati.

ARTICVLVS III.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES quomodo fiat prædictum imperium voluntati. Reſpondetur imperium internum fieri ad modum imperij externi; ſicut enim imperium externum fit loquendo inferiori, intimando ei, quod eſt agendum, & imperando verbo vocali, quod vult ſuperior; ita etiam & imperium internum fit per conceptus mentales, quibus exprimimus conceptus ipſarum vocum, vt ſunt ſignificatiuæ, & expreſſiuæ proprij iudicij, vel affectus voluntatis; & hoc ſatis
III. C patet experientiâ: ſi quis enim velit ſibi interiùs loqui, experietur ſe non poſſe aliter loqui hoc genere loquutionis, quàm ſibi formando conceptus aliquos; & ſigna ſuæ mentis, quæ vocibus correſpondeant; ſic qui neſcit linguam Latinam, ſed Gallicam tantùm nouit, poteſt ſibi tantùm loqui per ſigna quædam mentis, quæ Gallicis vocibus reſpondeant: vt econtrà, qui Latinam nouit, poteſt & ſibi ſignis, vocibus Latinis correſpondentibus loqui: ergo tale intellectus imperium fit per veram interiorem loquutionem expreſſiuam affectus voluntatis, prout loquutio illa interior correſpondet exteriori loquutioni, quæ formari poteſt ab ipſo imperante.

Confirmatur totum id: quia imperium eſt ſpecies quædam loquutionis: ergo eo tantùm
IV. D modo fieri poteſt, quo fieri poteſt loquutio: ergo cùm loquutio exterior fiat per voces, prout exprimunt conceptus mentales, interior loquutio fiet tantùm per illa ſigna, quæ poſſunt exprimere ipſum imperium: ergo cùm imperium hoc tantùm poſſit exprimi per efformationem ſignorum correſpondentium vocibus exterioribus, per hunc tantùm modum fiet imperium intellectus.

Quæres ſecundò, ad quid eiuſmodi imperium requiratur. Reſpondeo ex dictis ſuprà ſatis conſtare, nullam eſſe neceſſitatem admittendi tale imperium, ex eo tamen ipſum hominem aliquam nanciſci vtilitatem, ſcilicet quòd per illud magis moueatur, vt citiùs aggrediatur executionem operis, vel in ea conſtantiùs perſeueret; vnde in rebus arduis, & in iis, in quibus ſenti-
mus aliquem animi torporem, valde vtile eſt præmittere tale imperium, habet enim ipſa loquutio vim quandam occultam excitandi animum, ſic in vita beati Hilarionis apud S. Hieronymum legimus illum ſibimet ipſi in extremis conſtituto, & mortem pertimeſcenti, ita imperaſſe, *egredere quid timeo? egredere anima mea, quid dubitas? 70. propè annis ſeruiſti Chriſto & mortem times*, & in iſtis verbis S. Hilarionem ſpiritum exhalaſſe: dum enim aliquis ita ſibi loquitur, ſeipſum velut reflectit ſupra ſe, & legem hanc particularem ſibi imponens, fit ſibi ipſi ſuperior. V.

Addidi in reſponſione particulam illam *in rebus arduis, & in quibus ſentimus aliquem animi torporem:* nam in iis, in quibus voluntas nullam experitur difficultatem, quæque illi admodum placent, non eſt opus eiuſmodi imperio, cùm tunc voluntas ſatis ſe ſolâ, & ſuâ ſponte vrgeat
executionem boni operis, ſicut è contrario videmus homines voluptati deditos, cùm ſponte VI.
ſuâ ſequuntur opera carnis, non indigere aliquâ intellectus monitione, quâ ſuam voluntatem nimiùm ad illa currentem excitent. Ex quo patet ampliùs tale imperium non eſſe neceſſarium ad quamlibet liberam voluntatis actionem.

ARTICVLVS IV.

Quid ſit imperium voluntatis.

SIT hæc propoſitio: *imperium voluntatis* rectè definitur *actus voluntatis, quo illa vult efficaciter, vt aliæ potentiæ operentur:* quæ tota definitio ſatis intelligitur ex dictis ſuprà de *vſu:* nam efficax imperium voluntatis nihil aliud ſonat, quàm vſum, ſeu applicationem potentiarum infe-
riorum ad operandum, factam efficaciter à voluntate; VII.
& proinde quæcunque vni conueniunt, conueniunt & alteri: & quòd eiuſmodi vſus rectè appelletur *imperium*, patet quia proprium eſt imperij *mouere, ordinare, & habere dominium ſupra alios:* at voluntas ipſa ratione iſtius applicationis & vſus, mouet, ordinat alias potentias ad agendum, exercétque dominium in illas, & illarum actiones: igitur & talis cuius actio rectè appellatur imperium.

Cæterùm quoniam multæ ſunt in ipſo homine potentiæ, nec omnes ſubiiciuntur imperio voluntatis, vt potentias obedientes voluntati à non obedientibus diſtinguamus, ſequentem diſputationem inſtituemus.

DISPVTATIO XI.

De actibus imperatis. VIII.

ARTICVLVS I.

An, & qui actus voluntatis ſubiiciantur imperio eiuſdem voluntatis.

SIT hæc propoſitio: *actus aliqui voluntatis ſubiiciuntur imperio eiuſdem voluntatis.* Probatur ex S. Auguſt. lib. 8. Confeſſionum cap. 9. vbi ait voluntatem in tantum imperare, in quantum vult: at poteſt voluntas actu aliquo diſtincto & præcedenti velle etiam alium actum exerceri à ſeipſa: ergo tunc voluntas ſibi ipſi imperabit.

Confirmatur exemplo: actus charitatis eſt

I. actus voluntatis: at potest voluntas ex actu A
charitatis imperare actum misericordiæ, verbi
gratiâ, erogationem eleemosynæ, qui posterior
actus est etiam voluntatis, & sic in aliis virtutibus
residentibus in voluntate possumus ex motiuo
vnius virtutis actum alterius elicere: ergo cùm
id sit imperare, poterit voluntas sibi ipsi impe-
rare.

Quæres quinam actus voluntatis possint ab
illa imperari?

Respondetur *nec actus voluntatis* necessarios,
nec item primos eius actus liberos, posse ab illa im-
perari, sed eos tantùm liberos, qui secundi sunt, &
alios præsupponunt. Prima pars patet: omnis
actus imperatus debet esse *liber* vel *intrinsecè*
(quales sunt liberi eliciti à voluntate) vel saltem
denominatione extrinsecâ desumptâ à voluntate,
quæ quatenus libera est, applicat potentias, quæ
non sunt formaliter liberæ, ad illos exercendos:
II. actus enim liberi diuiduntur suprà in *imperatos* B
& *elicitos*, & quod fit per imperium, talis est
conditionis, vt sit sub potestate imperantis, quia
imperium dicit dominium quoddam in illud, cui
fit imperium, & de quo fit imperium: at actus
voluntatis, qui est simpliciter secundùm omnem
sui rationem necessarius, non subiacet eius po-
testati: ergo non potest etiam imperari; sic amor
beatificus in patria nullo pacto potest dici actus
imperatus à voluntate.

Secunda item pars responsionis patet: quia
omnis actus voluntatis imperatus fit per impe-
rium eiusdem voluntatis: ergo cùm nihil seipsum
faciat, & actus imperatus sese habeat ad impe-
rium, velut effectus saltem moralis ad causam
suam moralem, causa autem omnis sit prior suo
effectu, & ab illo distincta, imperium item vo- C
III. luntatis sit quædam volitio libera, non potest
actus imperatus esse primus actus liber volun-
tatis.

Deinde potest dari in voluntate prima aliqua
intentio alicuius finis, etiam in particulari, quæ
licèt sit actus liber, non potest tamen imperari à
voluntate: cuius rei nulla alia ratio reddi potest,
quàm quòd talis intentio sit aliquis primus actus
liber voluntatis, & actus imperatus præsuppo-
nat imperium voluntatis, vt actum liberum: er-
go primi actus liberi non possunt imperari à vo-
luntate.

Prima pars antecedentis patet ex S. Thom.
1. 2. quæst. 9. art. 4. vbi pro exemplo huius rei
ait posse aliquem, qui anteà nihil cogitabat de
sanitate, incipere velle sanari; quam sanitatis
volitionem in tali casu dicit esse primam inten-
tionem, quia nulla alia illam præcessit circa sani-
IV. tatem, & aliter dandus est progressus in infi- D
nitum, quod nemo sapiens admittet: ergo po-
test dari in voluntate prima aliqua intentio finis
alicuius etiam in particulari.

Secunda item eiusdem antecedentis pars pa-
tet, scilicet *talem intentionem esse actum libe-*
rum: actus ille est liber, saltem quoad *exercitium*,
quem potest voluntas exercere, vel non exerce-
re, vt patet ex dictis suprà circa definitionem
libertatis; sed potest voluntas primam illam in-
tentionem sanitatis exercere hoc modo, *volo*
sanitatem, potest item non exercere, suspen-
dendo suum consensum, dum sanitas illi propo-
nitur ab intellectu, quia nullus datur actus vo-
luntatis in via, modò non sit motus subitus, qui
non sit liber, saltem quoad *exercitium*: igitur talis
intentio est actus liber.

Nec libertati istius actus obstat, quòd nulla V.
alia intentio præcesserit; cùm sit prima: & pro-
inde talis volitio, quæ est ipsamet intentio finis,
non sit ex intentione: id enim non requiritur
necessariò ad actum liberum, sicut non satis ra-
tionabiliter volunt aliqui S. Thomæ discipuli 1.
2. quæst. 9. art. 4. quia ad hoc, vt voluntas in-
tendat finem aliquem, satis est, quòd cognitio
finis præcedat, quâ præsuppositâ potest volun-
tas pro sua libertate in illum ferri.

Postrema denique pars antecedentis, scilicet,
quòd ratio, propter quam illa prima intentio finis
non potest imperari, nulla alia afferri possit, quàm
quòd sit prima actio libera: patet; quia voluntas
tam bene est causa libera istius primæ intentio-
nis, ac alterius cuiuscunque actionis liberæ,
quam potest sibi imperare, & inter hanc impe-
ratam, & illam liberè elicitam, illud tantùm est
discriminis, quòd ista mediante aliâ voluntatis VI.
actione fit, hæc verò immediatè elicita fit à vo-
luntate, nullâ aliâ intermediâ, quia in cæteris
ambæ illæ actiones conueniunt: sed imperata
actio voluntatis habet, vt sit imperata, ex eo,
quòd sit elicita à volũtate mediante aliâ, vt patet
ex ipsamet definitione imperij superiùs allatâ:
ergo cùm ratio distinctiua vnius ab alio sit causa,
cur vnum membrum non sit aliud, ratio, cur
actus aliquis liber voluntatis non possit esse im-
peratus, est, quia est primus actus liber volun-
tatis: atque ob hanc distinctionem actuum etiam
elicitorum voluntatis, Almaïnus in suis morali-
bus tract. 1. cap. 2. dum diuidit actus liberos vo-
luntatis, ait rectè à nonnullis addi tertium mem-
brum, ita vt actus liberi alij sint *eliciti*, alij sint
imperati, alij denique *eliciti & imperati simul*, seu
copulatiuè, vt ille loquitur: cuius postremi gene-
ris sunt omnes actus voluntatis, quos per alium VII.
actum voluntatis illa sibi imperat.

Tertia denique pars responsionis, scilicet,
solos illos actus liberos voluntatis posse ab illâ impe-
rari, qui sunt secundi, & alios præsupponunt, pa-
tet ex mox dictis: si enim actus voluntatis impe-
ratus non est nisi mediante alio actu priori eius-
dem voluntatis, & nullus primus actus volunta-
tis, quantumuis liber, possit imperari, rectè sequi-
tur solos illos liberos actus voluntatis posse ab illa
imperari, qui sunt secundi & alios possunt sup-
ponere ad sui productionem: atqui prius est ve-
rum: ergo & posterius.

Obiicies: imperans, & quod suscipit impe-
rium, debent etiam à se inuicem esse distincta:
quia vnum agit, alterum patitur: vnum & idem
non potest esse agens & patiens, nec aliquid age-
re in seipsum, quod enim patitur, subest actio-
ni: sed voluntas non distinguitur entitate à sei- VIII.
psa, vt omnes satis intelligunt: ergo non potest
voluntas aliquid sibi imperare.

Respondeo inter imperantem, & suscipien-
tem imperium, sufficere distinctionem rationis,
nam vnus est idem numero intellectus, qui ta-
men per distinctionem rationis, distinguitur in
duas veluti partes, quarum vna vocatur *ratio su-*
perior, quia iudicat de actibus humanis, ex con-
sideratione rerum æternarum: altera vocatur
inferior, quia de iisdem iudicat ex consideratio-
ne rerum temporalium: & ille idem intellectus,
prout est *ratio superior*, rectè ab omnibus admit-
titur imperare sibi ipsi, quatenus est *inferior ra-*
tio: ergo inter imperantem & suscipientem im-
perium, non requiritur realis distinctio, sed idem
consideratum sub vnâ ratione potest sibi ipsi im-

I. perare, sub aliâ ratione spectato: sic voluntas vt carens aliquo actu potest sibi imperare, vt illum de facto habeat.

Nec est absurdum idem actione perfectiuâ agere in seipsum, vt patet in actionibus immanentibus intellectus & voluntatis; nec item repugnat vnum & idem sub vna ratione spectatum sibi esse superius considerato sub alterâ ratione, vt patet exemplo allato de intellectu: ergo ex eiusmodi identitate imperantis & suscipientis imperium, non destruetur internum imperium voluntatis.

ARTICVLVS II.

An, & qui actus intellectus subiiciantur imperio voluntatis.

PRIMA propositio: *actus rationis, seu intellectus quoad exercitium imperantur à voluntate.*

II. Ita omnes Theologi cum S. Thoma dictâ quæst. 17. art. 6.

Probatur primò ex dictis suprà, vbi diximus voluntatem esse dominam suppositi, & illam applicare cæteras potentias ad suos actus; Deinde experientiâ: nam experimur nos intelligere, quando volumus, orare, quando volumus.

Notandum tamen est eandem esse rationem de primis actibus intellectus & necessariis, ac de primis actibus voluntatis, & necessariis; rationes enim, quibus suprà ostendimus tales actus voluntatis non posse subiici eius imperio, probant etiam primos & necessarios actus intellectus non posse imperari à voluntate. Addendum nihilominus est, id esse discriminis inter secundos actus intellectus, etiam *quoad exercitium*, & secundos actus voluntatis; quòd hi ita

III. semper possint subesse imperio voluntatis, vt ad illud ponantur, prout voluntas vult, quia nihil tam est in potestate voluntatis, quàm ipsum velle, & actus intellectus quoad exercitium propter vehementem motionem sensus, vel phantasiæ, rapientem intellectum, non ita semper facilè poni possunt ad nutum voluntatis; vel si tam efficax est imperium voluntatis, vt ponantur, facilè tamen posteà interrumpuntur, vbi ipsa voluntas conatum suum intermittit, vt sæpe experimur etiam inter recitandum diuinum officium.

Secunda propositio: *apprehensio intellectus quoad speciem actus, seu specificationem suam, subiacet imperio voluntatis.* Ita S. Thom. citata quæst. 17. art. 6. Probatur: quia positâ specie in intellectu, dato quòd homo velit intelligere rem repræsentatam, non pendet ab eius volun-

IV. tate illam hoc vel illo modo apprehendere, sed pendet à specie intellectum eius hoc vel illo modo informante, & concurrente ad actum apprehensionis: ergo actus apprehensionis intellectus non potest imperari à voluntate quoad suam specificationem. Consequentia patet: quia ille tantùm actus potest imperari, qui est in potestate voluntatis, vt suprà ostendimus.

Antecedens probatur: actio intellectus specificatur à suo obiecto, prout illud repræsentatur intellectui per suam speciem; quia species eius informat intellectum, & pro ratione informationis illius producit expressam similitudinem, seu speciem correspondentem impressæ; quia hoc est vnum ex præcipuis muneribus speciei impressæ, vt docent Philosophi, agendo de specie impressa: ergo qualis erit repræsenta-

A tio obiecti per suam speciem, talis etiam erit apprehensio obiecti ex parte intellectus: ergo sicut repræsentatio obiecti per speciem non est talis, vel talis, hoc vel illo modo: quia voluntas vult illam esse talem vel talem, hoc vel illo modo, sed est talis, & talis, hoc & illo modo, quia obiectum à parte rei est tale & tale, hoc & illo modo constitutum, exeunt enim species sensiles naturaliter à suis obiectis, & per actionem intellectus agentis, fiunt etiam intellectiles, correspondentes obiecto proposito: ita etiam actus apprehensionis intellectus non erit talis & talis, quia vult voluntas: ergo ipsa apprehensio intellectus non poterit esse actus imperatus à voluntate. Probatur hæc vltima consequentia ex eo, quòd actus imperatus debet esse in potestate voluntatis, vt iam sæpe inculcauimus. V.

Tertia propositio: *actus iudicij intellectus, qui*

B *est euidens secundùm veritatem vel falsitatem, non subiacet imperio voluntatis, quoad speciem actus.* VI.

Explicatur propositio: quando res est euidenter vera, non potest voluntas mouere intellectum, vt dissentiat & illam neget; pari ratione, quando res est euidenter falsa, non potest voluntas efficere, vt intellectus illi subscribat, & assensum præbeat: ita S. Thom. 1. parte quæst. 82. art. 2. in corpore articuli & 1. 2. dicta quæst 17. art. 6. Probatur prior pars: vt se habet bonum, quod est obiectum voluntatis ad volitionem, respectu eiusdem voluntatis ad nolitionem; ita verum sese habet respectu intellectus ad dissensum; sed voluntas non potest facere, vt ipsa nolit bonum, quà bonum est, secundùm specificationem, vt ostendimus suprà: ergo neque facere poterit voluntas, vt intellectus dissentiat ve-

C ro, quà verum est, & ei apparet tale; ergo neque poterit facere, vt quando intellectui res apparet euidenter vera, intellectus ab illa dissentiat. Maior patet: quia sicut bonum est obiectum voluntatis, ita verum est obiectum intellectus, vt docent Philosophi in libris *de anima*, & in Metaphys. & præterea ista Maior est S. Thomæ primâ parte quæst. 83. art. 2. vbi ait *intellectum ita inhærere ex necessitate primis principiis, vt voluntatem vltimo fini*, & art. 1. eiusdem quæst. docet voluntatem ex necessitate *specificationis* appetere suum finem vltimum. Minor verò fusè probata est à nobis suprà. Vltima consequentia satis patet ex se. VII.

Confirmatur tota hæc ratio: nullus actus potest ferri in id, quod est extra latitudinem sui obiecti, sicut neque vlla potentia mediante proprio suo actu potest ferri extra suum obiectum,

D etiam ipsâ voluntate enitente quantum potest: atqui res vt apparens intellectui euidenter vera, est extra obiectum actus dissensus, quia dissensus habet pro suo proprio obiecto falsum, aut saltem quod apparet falsum, respondet enim ex parte intellectus actui fugæ, quo ex parte voluntatis malum nolumus: ergo velit quantum potest voluntas, nunquam faciet, vt intellectus dissentiat, quando res ei apparet euidenter vera. VIII.

Probatur tandem iisdem omnibus auctoritatibus Philosophorum & Theologorum, vt Arist. 7. Ethic. cap. 3. S. Thomæ 1. 2. quæst. 17. art. 6. Scoti in 1. sent. dist. 1. quæst. 4. & aliorum quibus dialectici in lib. post. ostendunt, datis duabus præmissis euidenter veris intellectum necessitari ad assensum conclusionis. Alterâ pars con-

I. clusionis, quæ est *de assensu rei apparentis euidenter falsæ*, probatur iisdem rationibus ac præcedens, seruatâ tamen proportione, scilicet, vt se habet malum ad voluntarium respectu voluntatis, ita se habet falsum respectu intellectus, quia assensus est veluti actus prosecutionis intellectus, sicut volitio respectu voluntatis; sed voluntas non potest velle malum, quà malum est, seu quatenus illi apparet malum, nec potest facere, vt ipsa velit malum, vt suprà ostendimus: igitur neque potest intellectus assentiri falso, quod tale illi apparet, nec etiam voluntas poterit facere, vt intellectus assentiatur ei, quod omninò apparet ei esse falsum.

Quarta propositio: *actus iudicij, qui non est euidens quoad veritatem, vel falsitatem, subiacet imperio voluntatis quoad speciem actus.* Explicatur propositio: in rebus, quæ non habent euidentem veritatem, vel euidentem falsitatem,
II. actus intellectus subiiciuntur imperio voluntatis, quantum ad assensum vel dissensum. Ita S. Thomas dicto art. 6. quæst. 17. 1. 2. Hieronymus *ab Angesto* in suis Moralibus cap. 1.

Probatur hæc conclusio in omnibus Catholicis & in Hæreticis; vt enim assentiamur iis omnibus, quæ fide Catholicâ tenemus, cùm illa sint nobis obscura & ineuidentia, quia fides ex Apostolo ad Hebræos 11. *est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*, facit voluntas, & vt ei contrariis dissentiamur, non quidem eliciendo per se actum fidei, quia hoc spectat ad intellectum, nec item conferendo peculiarem aliquam vim ipsis motiuis & rationibus fidei, quâ in se receptâ magis sunt intellectui euidentia, quia non potest explicari, quænam sit illa virtus, quam ipsa voluntas tribuit motiuis, præsertim cùm in seipsis sint eiusdem rationis
III. quoad claritatem & euidentiam post primam motionem voluntatis, ac ante illam, vt omnes experimur; sed voluntas id facit inclinando intellectum ad assensum credendorum per fidem, & inclinando etiam illum ad dissensum eorum, quæ repugnant fidei, vt docent omnes Theologi cum S. Thoma 2. 2. quæst. 2. art. 1. & 2. & quæst. 4. art. 4. quia datur nobis peculiaris quædam virtus in voluntate, quam *studiositatem* vocant Theologi, cuius proprium munus est mouere intellectum, vt rebus difficillimis, & ineuidentibus assensum præbeat, seipsum captiuando in obsequium fidei: econtrà verò hæretici ex prauo affectu voluntatis assensum suum determinant ad partem fidei omninò contrariam: quia talis res non est tam euidens, vt per seipsam conuincat intellectum. Idem etiam videre est in
IV. multis opinionibus tam Theologicis, quàm Philosophicis, quas homines plerumque amplectũtur, prout sunt huic vel illi auctori magis affecti, & sæpe pro arbitrio suæ voluntatis mutant, interdum vtramque controuersiæ partem defendunt problematicè, quod tamen præstare non possent, si medium, quo vni parti assentiuntur, esset illis tam clarum & euidens, vt nihil formidinis includeret: ergo actus iudicij, qui non est euidens quoad falsitatem vel veritatem, subiacet imperio voluntatis.

Notandum est tamen, vt voluntas moueat ex suo imperio intellectum ad assensum vnius partis, & ad dissensum alterius, requiri necessariò in intellectu medium aliquod, saltem probabile, quo iudicet obiectum assensus esse verum, seu ita se habere, quia non potest intellectus fer-

A ri extra latitudinem sui obiecti, quod est verum, & dum ex imperio dissentit, debet etiam habere aliquas saltem probabiles rationes, quibus moueatur ad dissensum: quia non potest intellectus dissentire ab aliquo, nisi sub ratione falsi, vt suprà ostendimus: vnde si proponatur intellectui obiectum aliquod iudicandum, verbi gratiâ, *stellas esse numero impares*, nec tamen vllæ sunt rationes, pro ista parte, non potest voluntas efficere suo imperio, vt intellectus tali propositioni assensum præbeat, nec vt dissensum præbeat, si nullæ sint rationes pro contraria parte, ob rationem suprà allatam. V.

Quæres, quando res non habet euidentem veritatem, nec euidentem falsitatem, sed pro vtraque parte sunt rationes probabiles, an ad hoc, vt voluntas imperet intellectui actum assensus, requiratur aliqua immutatio in obiecto vel motiuo. VI.

B Respondetur nullam requiri; quia sicut voluntas ex duobus obiectis sibi propositis sub ratione boni, non tamen absolutè necessarij, potest vnum amplecti, relicto alio, nullâ mutatione factâ in illis, vel in ratione boni, sub quâ illi proponuntur, ita etiam intellectus ex imperio voluntatis, potest sese determinare ad assensum vnius partis tantùm probabilis, nullâ factâ mutatione in ipso obiecto, vel eius formali ratione.

ARTICVLVS III.

An actiones potentiarum vegetatiuarum subiiciantur imperio voluntatis.

SIT hæc propositio: *actiones potentiarum vegetatiuarum*, id est nutritio, augmenta-
C tio, & generatio, *per se non subiiciuntur imperio voluntatis: per accidens tamen, & indirectè possunt illi subiici.* Ita S. Thomas dictâ quæst. 17. art. 7. & omnes eius interpretes ibi, ab Angesto suprà concl. 6. dub. 2. Fonseca lib. 9. Metaphys. cap. 2. quæst. 8. sect. 1. Prior pars probatur primùm experientiâ: posito enim cibo intra stomachum, nobis non est liberum nutriri, vel non nutriri; augeri, vel non augeri; & ita de aliis. Probatur etiam ratione: quæ habent causam omninò naturalem, non subiiciuntur imperio voluntatis, quia necessariò fiunt, & positis suis causis ad agendum, nec impeditis, non possunt non fieri: atqui actus eiusmodi potentiarum habent causas omninò naturales, & necessarias, vt docent Philosophi agendo de istis potentiis, & earum actibus, fiunt enim mediis iis qualitatibus, quæ agunt naturaliter & necessariò. VII.

D Deinde actus illi tantùm subiiciuntur imperio voluntatis, qui aliquo pacto consequuntur cognitionem intellectus, vel imaginationis, quia etiam in rebus carentibus cognitione reperiuntur, vt in plantis: igitur actus illi secundùm se non subiiciuntur imperio voluntatis. VIII.

Posterior pars propositionis probatur: qui habet libertatem ad materiam applicandam, vel non applicandam, vel ad subtrahendam ex aliqua parte istis potentiis, ad quam actus isti potentiarum sequuntur, habet aliquod, saltem indirectè, imperium in eiusmodi actus, quia sic sunt in eius potestate, vt fiant, vel non fiant: atqui voluntas habet libertatem ad applicandum cibum stomacho, pro facienda nutritione, accretione, potest item illum, vel aliquid eius subtrahere, habet item libertatem ad applicandum

I. istas potentias ad suos actus; imò vbi actus illi exercentur, potest eos aliquo pacto promouere, vel impedire per quietem, vel nimiam corporis exercitationem, quæ pro sua conditione & ratione ipsius facultatis, potest facere, vt magis vel minùs commodè fungantur suo munere, vt docet ipsa experientia: igitur actus potentiarum vegetatiuarum subiiciuntur, saltem indirectè, imperio voluntatis.

Deinde, id omne, cui laus, vituperium, meritum, vel demeritum, potest conuenire, debet aliquo modo subesse imperio voluntatis; quia ista omnia necessariò includunt aliquid voluntarium, & liberum, vt docent omnes agendo de illis; sed actibus potentiarum vegetantium, potest conuenire laus, vituperium, meritum, vel demeritum, vt patet ex ieiunio, temperantiâ & aliis eiusmodi, quæ passim commendantur in sacris literis, & Patribus, & quæ recensentur ab
II. illis inter opera meritoria & satisfactoria; item ex gula, intemperantiâ, & aliis peccatis, quæ committuntur in ipso vsu cibi & potus: igitur actus istarum potentiarum, saltem indirectè, subiiciuntur imperio voluntatis.

ARTICVLVS IV.

Quinam actus appetitus sensitiui subiiciantur imperio voluntatis.

SIT hæc propositio: *quædam actiones appetitus sensitiui subiiciuntur imperio voluntatis, quædam verò non subiiciuntur.* Propositio est S. Thomæ dictâ quæst. 17. & omnium eius interpretum ibi: Probatur 1. ex Aristot. 1. Politicorum cap. 3. vbi ait appetitum sensitiuum subiici
III. voluntati imperanti, non quidem *dominio despotico*, id est, ad nutum, sicut mancipia obediunt dominis, quibus refragari non possunt, sed imperanti *dominio ciuili & regio*, id est, eo modo, quo ciues obediunt magistratui, & principi, quorum imperium aliquando detrectant: & hanc ob causam idem Philosophus 1. Ethic. cap. vlt. comparat appetitum sensitiuum membro paralytico, quod non semper mouetur ex voluntate ipsius hominis, sed aliquando contra illam.

Probatur prior pars etiam experientiâ: sæpe enim quando volumus, dolorem, tristitiam, & alia id genus, quæ spectant ad sensitiuum appetitum, excitamus in nobis; quod fit hoc modo: quando voluntas vult aliquid absolutè, tunc in imaginatione & phantasia sequitur iudicium quoddam, quo iudicatur id, quod vult volun-
IV. tas, esse conueniens, vel disconueniens; ex quo iudicio sequitur motus in appetitu sensitiuo: quia sicut voluntas non fertur in obiectum, nisi præsupposita cognitione intellectus, ita nec appetitus fertur in suum obiectum, nisi præcesserit iudicium aliquod sensus interni; quod autem, quando voluntas absolutè vult aliquid, tunc sequatur iudicium quoddam in phantasia, patet ex eo, quòd, dum voluntas vult aliquid, intellectus etiam obiectum volendum contemplatur: quia volitio non est sine cognitione: eum autem, qui cognoscit & intelligit, contemplari phantasma necesse est, ait Aristot. lib. *de anima* saltem ordinariè, & sic, quia phantasma est quid corporeum, dum intellectus agens ex eo producit speciem intellectilem & spiritalem, &. de obiecto per illam repræsentato aliquid
A cogitat, simul etiam & ipsa phantasia aliquam obiecti imaginem sibi proportionatam fingit, & de eo fert aliquod iudicium, quo posito & ipse appetitus sensitiuus suâ propensione etiam fertur in illud, sicque ex sympathia fit, vt appetitus sensitiuus obediat voluntati. Vnde si sensus internus nihil iudicet de conuenientia & bonitate obiecti, imperet quantum voluerit voluntas, nunquam ei obtemperabit appetitus sentiens; quia sicut voluntas non fertur in bonum nisi cognitum per intellectum, quia est appetitus rationalis, ita etiam appetitus sensitiuus non fertur in bonum sibi proprium, nisi mediante cognitione sensus interni: & sicut voluntas non potest velle id, quod in se quidem, & secundùm se est bonum, sed tantùm apprehenditur & iudicatur malum, & sub tali ratione proponitur voluntati, quia actus *prosecutionis* potest tantùm velle bonum aliquod, quod tamen
B repræsentatur dicto appetitui sub ratione cuiusdam ingentis mali, non obtemperabit imperio voluntatis. V I.

Quòd si aliqua bonitas, seu conuenientia iudicetur à sensu interno ei obiecto inesse, vel ex aliqua parte appareat aliqua bonitas, ex altera quædam malitia, & sic dubius in se maneat appetitus sensitiuus; tunc ex efficaci imperio voluntatis, poterit ad vnam partem sese determinare.

Posterior pars propositionis, scilicet, *quasdam actiones appetitus sentientis non subiici imperio voluntatis*, patet ex Apost. *ad Rom.* 7. *Non quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, facio*; & docet etiam experientia.

Quæres quinam actus appetitus sensitiui non subiiciantur imperio voluntatis, & quando ij qui
C aliàs subiiciuntur, non subiiciantur. VII.

Respondeo primò, omnes eius necessarios actus, vt sunt motus primò primi, non subiici imperio voluntatis, nec eos, qui naturaliter insurgunt, sic non potest facere voluntas, vt posita apprehensione obiecti præsentis inferentis dolorem, non percipiatur dolor, item vt sumpto cibo, & potu, quæ explent famem & sitim, non sequatur aliqua delectatio, sunt enim ista omnia à natura, & insurgunt naturaliter. Secundò non subiiciuntur voluntati actus illi appetitus, qui sequuntur vehementem imaginationem, vt enim voluntas non potest amouere suo imperio talem imaginationē, ita nec illud, quod ex ea sequitur, sic docet experientia aliquos non posse cohibere risum, vel metum, etiamsi optent non ridere vel metuere, quia imaginatio obiecti ridiculi, vel formidolosi, est nimis fortis in illis;
D sic etiam iusti nequeunt titillationem carnis non sentire, licèt exoptent, quando habent valdè fortem imaginationem rei turpis. VIII.

Tertiò voluntati non semper subiiciuntur actus illi sensitiui appetitus, qui exercitio sui habent in organo dispositionem contrariam imperio voluntatis, sic docet S. Thomas citata quæst. 17. art. 6. fit enim plerumque, vt propter contrariam organi dispositionem, graues insurgant difficultates, quas ratio aut vix, aut omninò cohibere non potest, licèt voluntatis assensum causantem peccatum possit impedire, & proinde ratione eiusmodi passionum non desinit actus appetitus sentientis exerceri nonobstante imperio voluntatis illi contrario, saltem pro aliquo tempore.

Addidi particulam illam *pro aliquo tempore*

I. quia in tali casu, & aliis similibus suprà commemoratis, si homo velit diligentiam adhibere & perseuerantiam in dimouenda eiusmodi forti imaginatione, diuertendo illam ad alia obiecta, vt verbi gratiâ, ad imaginationem mortis, extremi iudicij, aut rei alicuius similis, poterit impedire eiusmodi actus sentientis appetitus; quia tunc, dum voluntas perseuerans vult aliquid absolutè & efficaciter, nascitur in phantasia iudicium quoddam correspondens rei, quam optat voluntas, & appetitus sentiens sequitur hoc iudicium phantasiæ, ideóque tunc cessabit importunus ille motus appetitus sentientis, maximè si addatur oratio, quâ gratia Dei imploretur, ne voluntas tædio importunæ cogitationis affecta, tandem trahatur in consensum peccati.

II. Atque eodem modo philosophandum est de ipsa phantasia, & eius actibus respectu imperij voluntatis, ac de ipso appetitu sentiente, & eius actibus philosophati sumus; quia appetitus sentiens nunquam exit in actum, nisi mediante phantasiâ, vt suprà notauimus; ergo vt actus appetitus sensitiui subiiciantur imperio voluntatis, debent & actus imaginationis ad illos prærequisiti, etiam imperio voluntatis subiici, hinc Arist. lib. 3. *de anima* cap. 3. ait nos imaginari cùm volumus, imò & quæ volumus, vt montem aureum, chimæram.

ARTICVLVS VLTIMVS.

An facultas vitalis, & potentia loco motiua, subiiciantur imperio voluntatis.

III. PRIMA propositio: *facultas vitalis quoad pulsum non subest imperio voluntatis, quoad respirationem ei potest aliquando subesse.* Ita S. Thomas quæst. 17. citata art. 9. Hieron. *ab Angelo* suprà concl. 6. Probatur vtraque pars experientiâ, pulsum enim istum impedire non valemus, quia vitam naturaliter consequitur, vt S. Thomas loco mox citato notat ex S. Gregorio Nyssen. hanc verò, saltem ad tempus aliquod, bene possumus impedire, quemadmodum patet in iis, qui ad tempus continent spiritum & halitum, vt diutiùs sub aquis se contineant.

Secunda propositio: *actus potentiæ loco motiuæ subiiciuntur imperio despotico voluntati*, ita S. Thomas, & alij auctores citati suprà. Probatur ex

A IV. S. August. lib. 8. Confess. cap. 9. *Imperat*, inquit, *animus, vt moueatur manus, & tanta est facilitas, vt vix à seruitio discernatur imperium*; item ex Aristot. 3. *de anima* cap. 11. vbi ait inferiorem appetitum trahi à superiori sicut sphæra inferior trahitur à superiori; quod maximè apparet verum in motu locali membrorum, qui interdum fit ex imperio voluntatis, etiam renitente ipso appetitu sensitiuo, vt quando pius vir aliquis seipsum offert cruciandum, ne turpe aliquid committat. Notandum tamen ista membra quoad motum posse aliquando impediri, ne obediant voluntatis imperio ex aliqua infirmitate, vt patet in ægrotis & paralyticis.

Quæres quare potentia loco motiua, & exequens, obedit voluntati ad nutum, appetitus verò sensitiuus minimè, sed potest ei resistere.

Respondeo duas posse huius rei afferri rationes:
B V. prior est, quòd membra exteriora nec à proprio suo obiecto excitentur, nec habeant propriam aliquam regulam, à qua dirigantur ad operandum, sed superiorem tantùm potentiam; id est voluntatem, cuius sunt instrumenta; appetitus verò sentiens, & à proprio suo obiecto moueatur ex naturæ suæ inclinatione, & propriam suam habeat regulam, scilicet phantasiam & apprehensionem boni sensibilis, ideóque potest nolle sequi communem regulam, id est voluntatem & rationem, sed ei repugnare.

Posterior ratio est, quòd instrumentum in se & secundùm se consideratum, non habet sufficiens principium sese mouendi ad actus suos, sed necessariò requirit impulsum causæ suæ principalis; & quò causa est superior & nobilior, eò magis vti potest instrumento, prout illa voluerit, & instrumentum ei ad nutum obedit: atqui
C VI. membra exteriora, quæ mouentur per potentiam loco motiuam, sunt purè & simpliciter loquendo instrumenta voluntatis, nec ex se, vel in se habent sufficiens principium motus localis: appetitus verò sentiens non est instrumentum voluntatis, sed habet in se sufficiens principium sese mouendi vitaliter absque opera voluntatis; quia potest illam præuenire in agendo, quod non potest instrumentum respectu suæ causæ, & ex consequenti potest appetitus in seipso excitare actum voluntati contrarium, sicque ei non obedire ad nutum, sicut exteriora membra faciunt. Atque hactenus de libero arbitrio & eius actibus.

DE BONITATE ET MALITIA ACTVVM HVMANORVM.

AD QVÆSTIONEM DECIMAM OCTAVAM PRIMÆ SECVNDÆ SANCTI THOMÆ.

I. QVIA explicato aliquo agendi principio, & eius actibus, rectus ordo postulat, vt agatur de illorum proprietatibus, cùm superiori tractatu naturam & cõditionem *liberi arbitrij*, item singulas eius actiones, de quibus egit S. Thomas in præcedentibus quæstionibus primæ secundæ, satis abundè discußerimus; nunc restat, vt cum S. Thoma hâc quæstione & sequentibus, de potissima actionum humanarum proprietate, id est, *de bonitate & malitia* earum, disputemus.

Quoniam autem bonitas & malitia actionum hominis, quas inuestigat S. Th. hâc quæst. sunt *morales*, seu tales, quæ conueniant actionibus nostris, prout considerantur in *esse moris*, cùm ad illas vt sic consideratas, sequatur laus vel vi- II. tuperium; & proprietas non potest bene intelligi non intellectâ formali ratione constitutiuâ eius, cuius est proprietas: v.g. bonitas entis, quæ à Metaphysico consideratur, nisi intellectâ ratione entis, in qua radicatur: moralis autem bonitas & malitia fundatur in *ente morali*: ideò pro faciliori intelligentia eorum omnium, quæ tam in hac quæst. quàm in sequẽtibus etiam quæst. de actibus humanis siue bonis, siue malis dicem⁹, aliquas disputationes de *ente morali* præmittemus.

DISPVTATIO I.

De nomine & ratione formali entis moralis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vnde deducatur hoc nomen Morale.

NOMEN hoc *Morale* dici à *more* notant S. Th. hâc parte quæst. 38. III. art. 1. Durandus in 2. sent. dist. 38. quæst. 1. num. 5. & Recentiores ad hanc quæst. mos autem, seu consuetudo nihil aliud significat, quàm *similium actuum frequentiam*, seu *multitudinem, ex quibus generatur habitus ad operandum*: Vnde cùm neque ex iis actibus, qui omninò sunt contra naturam, neque ex iis, qui planè sunt naturales, generentur habitus, vt docet Arist. in Ethic. fit, vt soli illi actus dicantur esse *morales*; A & *entia moralia*, qui fiunt à potentia aliqua indifferenti quoad exercitium: quæ potentia consue- IV. tudine potest perfici & facilitari ad operandum: & proinde cùm soli actus liberi fiant à potentia indifferenti quoad exercitium, si attendatur notatio nominis, soli illi actus erunt morales, qui erunt liberi, & quo pacto erit aliquid liberum per indifferentiam voluntatis quoad exercitium, vel per habitudinem ad illam, eo etiam modo denominabitur *morale*: & quemadmodum per quandam analogiam attributionis, ea omnia dicuntur sana, quæ habẽt aliquam habitudinẽm ad sanitatẽ animalis, de quo primùm dicitur sanum: ita etiam per similem attributionis analogiam, ea omnia dicuntur *entia moralia*, quæ habent aliquam habitudinem ad ipsos actus liberos ipsius voluntatis: quod etiam significat S. Ambros. *præfat. in S. Lucam*, vbi circa finem sic ait, *mores propriè dicuntur humani*: quod ex illo etiam nota- B uit S. Th. hâc parte quæst. 1. art. 3. in corpore. V.

ARTICVLVS II.

An actus noster per id constituatur formaliter in esse moris, quòd fiat ex plena cognitione & aduertentia rationis; an per id, quòd fiat liberè.

SVPPONENDA est hoc loco communis illa doctrina, quam tradit S. Th. hâc parte quæst. 1. art. 3. in solutione ad 3. & quam admittunt omnes Philosophi & Theologi, in nostris actibus, *naturale esse* eorum distingui ab eorum *esse morali*, & ratione huius vtriusque *esse*, posse illos pertinere ad duplex genus, *naturæ* scilicet, & *moris*, posse horum generum vnum esse sine alio, & actus illos, qui secundùm genus *naturæ* sunt eiusdem omninò speciei, si considerentur secun- C dùm genus *moris*, posse pertinere ad diuersas VI. species, vt in tractatu *de libero arbitrio* notauimus eundem numero actum charitatis posse inchoari in via, & continuari in patria; priori modo est *moralis*, posteriori verò minimè: sic etiam actus matrimonij, & actus fornicationis, si spectentur secundùm suum esse *naturæ*, sunt eiusdem speciei, si verò secundùm esse *moris*, sunt diuersæ speciei, cùm actus matrimonij bonus sit, actus verò fornicationis malus, & sic de aliis.

I. Notandum etiam est ipsum *esse* actus humani in genere *naturæ* se habere ad esse *moris* eiusdem actus humani, tanquam eius fundamentum & materiam: est enim entitas illa physica & naturalis, quæ à voluntate vt libera, & subiecta rationi tanquam regulæ dirigenti, ordinatur ad finé: cùm igitur esse *moris* sit aliquid distinctum ab esse *naturæ* in actibus voluntatis, per quod constituitur in tali ordine; sensus præsentis articuli est, an actus nostræ voluntatis formaliter constituatur *in genere moris*, vel per hoc, quòd fiat ex plena cognitione & aduertentia rationis, vel per hoc, quòd fiat liberè. Prima sententia est actum nostrum formaliter constitui in *esse moris* per id, quòd scilicet fiat ex plena cognitione & aduertentia rationis, siue fiat liberè, siue necessariò.

Secunda sententia est Durandi 2. sent. dist. 38. quæst. 1. num. 5. Ferrariensis 3. *contra gentes* cap. 10. quam etiam plerique recentiorum sequuntur
II. hîc, videlicet Greg. *à Valentia* puncto 1. Becanus tract. 1. *de actibus humanis* quæst. 4. actum nostrum tam *imperatum*, quàm *elicitum* formaliter constitui *moralem*, per id, quod est in nostra potestate & libertate, ita vt libertas sit formale cóstitutiuum illius; hæc sententia habet fundamentum in S. Th. 3. sent. dist. 24. quæst. 1. art. 4. quæstiunculâ 2. vbi ait morem esse frequentiam operum, quæ in nostra potestate sita sunt, & ideò actum esse *moralem*, quia oritur à voluntate vt voluntas est. Item 3. *contra gentes* cap. 10. ait ex hoc actum dici *moralem*, quia *voluntarius est*, quo loco vsurpat *voluntarium* pro libero, vt ibi explicat Ferrariensis, vnde iuxta hanc sententiam, idem est actum nostrum *esse moralem* & *esse humanum*, seu procedere à voluntate vt indifferenti ad vtrumlibet, contra tamen has sententias
III sint hæ propositiones.

Prima propositio: *actus nostri non constituuntur in esse moris, quòd fiant ex plena aduertentia, abstrahendo ab hoc, quòd fiant liberè vel necessariò.* Probatur propositio: in beatis visio & amor beatificus exercentur cum plena aduertentia rationis, quia per beatitudinem perficiuntur beati, vt intellectuales sunt, & per actiones perfectissimas intellectus & voluntatis: ergo per actiones, quæ fiant cum plena rationis aduertentia, quia de ratione perfectæ intellectionis & amoris est, vt fiát cum plena rationis aduertentia: nam fieri sine tali aduertentia, est quædã imperfectio, quæ non potest habere locum in beatis, cùm habeant obiectum sibi perfecto modo applicatum: atqui actus illi visionis & amoris beatifici non sunt actus morales, quia si essent tales haberent bonitatem aliquam moralem, ad quam sequeretur posteà mer-
IV. ces & præmium, quod tamen non sequitur, cùm sint beati extra statum meriti: ergo *fieri cum plena aduertentia rationis* non est ratio formalis constitutiua entis moralis: idem etiam patet in amore illo naturali Angelorum, quo amant Deum.

Probatur 2°. ex dictis suprà de *libero arbitrio*, vbi ostendimus Deum posse necessitare voluntatem viatoris ad volendum, vel nolendum, positâ etiam indifferentiâ iudicij rationis ex parte intellectus: ergo cùm ens necessarium potiùs spectet ad *esse naturæ*, quàm ad *esse moris*, vt intelligitur ex dicendis infrà, id quod formaliter constituit actum in ratione entis moralis, non est ipsum eius fieri cum plena aduertentia rationis.

Secunda propositio: *actus nostri non constituuntur in esse moris, per id, quòd fiant liberè, & cum aduertentia rationis.* Hæc propositio est contra
A secundam sententiam: probatur tamen: illud, pro- V.
priè & præcisè loquendo, non est ratio constitutiua formalis alicuius rei, quo manente inuariato non desinit tamen res ipsa variari secundùm illud esse, quod censetur habere per talem rationé formalem; sed manéte eadem & inuariatâ libertate, saltem secundùm specié, non desinit posse variari ipsa moralitas nostrorum actuum, etiam secundũ suam speciem: ergo ipsa libertas, seu ipsum fieri liberè non est præcisè loquédo ratio formalis cóstitutiua moralitatis in actibus nostræ voluntatis.

Maior probatur: quia ratio formalis dat esse tale suo cóstituto, & esse tale constitutum est effectus formalis talis formalis rationis: effectus autem formalis nunquam potest separari à sua causa formali, quia nihil est aliud, quàm ipsamet actualis communicatio causæ formalis: ergo loquendo præcisè, illud non est ratio formalis constitutiua alicuius, quo manente eodem, non desinit ta-
B men ipsum constitutum secundùm tale esse va- VI.
riari. Et potest ampliùs id totum confirmari sumpto exéplo à ratione formali cuiuscunque rei.

Minor verò probatur: actus bonus, & actus malus in *genere moris*, súnt distinctæ speciei, vt agnoscunt omnes, cùm habeant distincta obiecta formalia, distinctos fines formaliter, & etiam intentiones distinctas: sed manente eadem libertate agentis potest actus voluntatis, qui bonus est in *genere moris*, statim fieri malus, etiam in *genere moris*, ex simplici mutatione circunstantiæ, temporis, loci, vel personæ v. g. ponatur Iudæus aliquis exercuisse actum istum fidei paulò ante Christi Domini natiuitaté, *credo in Christum nasciturum*, protraxerit istum actum post Christi natiuitatem, quam ponamus illum intellexisse per Angelos, sicut pastores, quibus tamen annunciã-
C tibus, non destiterit exercere prædictum actum; VII.
initio actus ille moralis fuit bonus & meritorius, in fine malus & vitiosus cótra fidem, & tamen est eadem libertas in toto illo exercendo, cùm non possit explicari, quæ fuerit in illo facta mutatio specifica quoad libertatem, cùm eandem planè habeat indifferétiam ad eliciendum totum actũ, ac ad illum inchoandũ vel econtrà: ergo manente eadem libertate agentis, potest eius actus quoad *esse moris*, mutari secũdùm specié, ergo cùm ratio formalis debeat séper esse eadé in suis constitutis, libertas seu ipsum fieri liberè, nó est formalis ratio cóstitutiua entis moralis in nostris actibus.

Confirmatur hæc ratio: vnus idémque numero actus potest habere in se plures species bonitatis moralis, qui tamen per vnam & eandem libertaté exerceatur: ergo ratio formalis constitutiua entis moralis non est libertas. Consequétia patet: quia
D si libertas esset ratio formalis moralitatis in no- VIII.
stris actibus, oporteret in eiusmodi actu tot esse libertates specie distinctas, quot sunt bonitates morales specie distinctæ in illo.

Antecedens verò probatur: v. g. sit aliquis, qui debeat creditori in necessitate cóstituto centum aureos post annum tantùm numerandos, motus tamen charitate & misericordiâ, quâ vult subleuare creditorem suum, anticipet tépus solutionis, ibi est duplex moralis bonitas, eaque distincta specie, scilicet *iustitiæ*, & *charitatis*, quæ sunt species à se inuicem distinctæ: idem cernere est in actu aliquo Christi Domini, in quo videre est rationem iustitiæ, quatenus per illum pro nobis satisfaciebat; & rationem obedientiæ erga patrem, quatenus illum ex præcepto exercebat; & charitatis erga nos, quatenus ex immensa sua

I. charitate illum nobis applicabat, in quo tamen
actu non possumus assignare tot distinctas specie
libertates, sed vnam & eandem tantùm: ergo li-
bertas propriè loquendo non est ratio formalis
constitutiua entis moralis.

Probatur 2°. eadem propositio: illud, quod per-
tinet ad genus naturæ rei alicuius, vt sic sumptũ
præcisè non potest constituere rationem forma-
lem entis moralis, seu rationẽ illius eiusdem rei,
prout pertinet ad genus moris, quia vt initio hu-
ius articuli notauimus, duo illa vt sic considerata
sunt à se inuicem distincta, habent formalitates
distinctas: atqui agere liberè & cum indifferẽtia
ad vtrumlibet, pertinet ad genus naturæ respectu
rationalis creaturæ: igitur illud sumptum præci-
sè non est formalis eius ratio in genere moris.
Minor probatur: vnaquæque natura creata, sicut
est in genere naturæ, ita etiam intra idem genus
debet habere modum aliquem proprium ope-
II. randi, quo perficiatur in ordine ad proprium
suum finem: sed non potest assignari creaturæ
rationali, vt est intra genus naturæ, modus pro-
prius operandi, quo perficiatur in ordine ad pro-
prium suum finem, nisi modus operandi cum in-
differentia ad vtrumlibet; est enim modus ille
proprius homini, vt distinguitur à cæteris ani-
mantibus in genere naturæ: ergo modus ille non
potest pertinere ad genus moris, tanquam eius
constitutiuum respectu hominis.

Tertia propositio: *ad esse morale requiritur, &
quòd fiat cum aduertentia rationis, & cum liberta-
te.* Probatur ex S. Th. primum quidem hâc q. 18.
art. 9. vbi negat ipsum *fricare barbam*, vel *mouere
manum*, quæ dicuntur esse actiones indifferẽtes,
propriè dici actiones *morales*, prout plerumque
fiunt ab hominibus, quia inquit *non procedunt à
ratione deliberatiua, sed ex quadam imaginatione
III. tantùm*: at ratio deliberatiua dicit aduertentiam
rationis, vt satis per se intelligitur.

Secundum item patet ex eodem S. Th. 2. sent.
dist. 24. quæst. 3. vbi ait genus *moris* incipere, vbi
1°. dominium voluntatis inuenitur: at dominium
voluntatis consistit in libertate ex eodem S. Th.
infrà quæst. 21. art. 2. in corpore, cuius verba suprà
retulimus. Confirmatur ex eo, quòd si istud
vtrũque nullo modo requiratur ad actum mora-
lem, iam nulla erit ratio, cur actiones puerorum,
antequam perueniant ad perfectum vsum ratio-
nis, & eorum etiam, qui inciderunt in amen-
tiam, non sint & dicantur *morales*, quas tamen
communis sententia Philosophorum & Theolo-
gorum reiicit à numero moralium actionum.

Et adhuc potest confirmari ex cõmuni doctrina
Patrum, quæ asserit peccatum in tãtum esse pec-
IV. catum, in quantum est voluntariũ seu liberũ, pec-
catum autẽ est de numero actuum moraliũ. Sed

Quæres, si aduertentia rationis & libertas non
sunt formalis ratio actus moralis, & tamen ad il-
lum requiruntur, quomodo sese habent ad il-
lum, & ad ipsam eius moralitatem.

Respondent aliqui requiri tanquam conditio-
nem necessariam ex parte subiecti; sed non vi-
detur sufficiens hæc ratio, quia potest Deus
supplere omnem conditionem: at in actione
morali non potest intelligi ipsum eius esse mo-
rale poni, nisi aliquo modo intelligamus ipsam
libertatem & rationis aduertentiam.

Igitur respondeo libertatem & aduertentiam
rationis se habere ad ipsam moralitatem, tãquam
fundamentum, & principium illius, quam tamen
non constituunt formaliter; sicut indifferentia
A intellectus dicitur ab omnibus radix & fundamẽ- V.
tum libertatis, quæ est in voluntate, quam tamen
libertatem voluntatis formaliter non constituit,
vt docuimus suprà disputando de libero arbitrio.
Et hæc responsio fundatur in S. Th. hac parte
quæst. 19. art. 1. ad 3. ita dicente, *ratio, princi-
pium est humanorum & moralium actuum*, & ex
loco mox citato 2. sent. dist. 24. quæst. 3. art. 2.

ARTICVLVS III.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

PRIMVM est eorum, qui pro prima sent. supe-
riori articulo relata, sic argumentantur. Idem
est actum esse *humanum*, & esse actum *moralem*,
vt patebit ex fundamentis secundæ sententiæ: sed
actus aliquis voluntatis est humanus, ex eo, quòd
fiat cum plena cognitione & aduertẽtia rationis,
abstrahẽdo ab eo, quòd fiat necessario vel liberè,
nam actum esse humanũ, est fieri modo proprio
B hominis, vt homo est & distinguitur à cæteris VI.
animantibus: at homo tunc censetur agere modo
sibi proprio, & eo, quo distinguitur à cæteris
animantibus, quòd agat ex plena cognitione &
aduertentia rationis, & propter hunc finem for-
maliter consideratum, vt docet S. Thomas hâc
parte quæst. 1. & omnes eius interpretes ibi: igi-
tur actus noster ex eo dicetur esse *moralis*, quòd
fiat ex plena cognitione finis, aduertentia ratio-
nis, & propter finem formaliter consideratum.

Respondetur negando idem esse actum no-
stræ voluntatis *esse humanum* & *esse moralem*, si
præcisè sumantur: nam actum *esse humanum*
præcisè tantùm sonat ipsum actum fieri à volun-
tate, cum dominio in illum, & absque vlla deter-
minatione ad vnum, quatenus scilicet voluntas
potest illũ exercere, & non exercere, vt explicat
C S. Th. hâc 1. 2. quæst. 1. art. 1. in corpore: at *esse* VII.
morale dicit aliquid ampliùs, vt infrà explicabitur.

Minor item eiusdẽ fundamenti primæ sententiæ
falsa est, si sumatur vti debet sumi, quando agitur
de actibus humanis, de quibus est hîc disputatio;
nam actiones propriæ hominis vt homo est, aliæ
sunt secundùm suam entitatem & substantiam illi
propriæ, nec aliis conueniunt, vt ridere, intelli-
gere, velle; aliæ sunt propriæ secundùm modum
procedendi ab agente, secundùm quem differt
homo à brutis, quando agit cum dominio pro-
priæ suæ operationis: actiones prioris generis di-
cuntur communiter à Philosophis & Theologis
actiones *hominis*, & ab hoc genere reuocatur
ipsum actum fieri ab homine, cum plena rationis
aduertentia, abstrahendo ab eo, quòd fiat neces-
sariò, vel liberè, quia hæ actiones quoad suam
substantiam spectatæ sunt soli homini propriæ:
D actiones verò posterioris generis communiter à VIII.
Philosophis & Theologis solæ dicuntur *huma-
næ*, quia non tantùm secundùm substantiam, sed
etiam secundùm modum, quo fiunt, soli homi-
ni competunt, & per illum modum operandi
distinguitur à cæteris animantibus, qui tamen
modus tantùm dicit intrinsecè libertatem, quam
prima hæc sententia requirit ad moralitatẽ actus.

Secundum argumentum est eorum, qui pro
2. sent. superioris art. cum Durando sic argu-
mentantur; inde prouenit actui nostro, vt sit
moralis, vnde ei prouenit vt dicatur moralis: sed
actui nostro aduenit, vt dicatur *moralis* ex eo,
quòd sit liber: ergo & ei prouenit, quòd sit mo-
ralis ex eo, quòd sit liber. Minor probatur ex di-
ctis art. 1. de nomine entis moralis, dicitur enim
actus moralis à *more*, id est, à *consuetudine*, quã ei

I. assuescimus: sed quòd ei possumus assuescere, prouenit ex eo, quod est liber, quia, inquit Durãdus, *circa naturalia mos seu consuetudo nullum locũ habet*, sicut neq; circa ea, quæ sunt cõtra naturam, *ita licet lapis centies millies proiiciatur sursum, non propterea tamen lapis assuescet ascendere*; quia *motus eius sursum, vel deorsum, non est liber, sed vnus est violentus, & alter naturalis.*

Respondetur in impositione & significatione nominũ, sæpenumero aliud esse id, à quo nomen imponitur, ab eo, ad quod significandum imponitur, vt notant Dialectici lib. *de interp.* & patet in hoc nomine *lapis*, & multis aliis eiusmodi nominibus, vnde licèt hoc nomen *morale* sic desumptũ *à more*, quatenus mos denotat principium agendi indifferens & proprium, non propterea tamen ratio entis moralis sumpta præcisè in eo consistit.

Addi etiam potest hoc nomen *morale* ita deriuari *à more*, prout denotat principium agendi in-
II. differens & liberum, quia libertas est fundamentum & principium moralitatis, & talis denominatiò facta est à fundamento, non ab ipsa formali ratione, vt etiam sæpe contingit in multis aliis nominibus.

Tertium argumẽtum: idem est actum nostrum posse nobis *imputari in communi*, id est, abstrahendo ab eo, quod imputatur ad laudem, vel vituperium, ad pręmium, vel pœnam, & actum nostrũ *esse moralem*; quia actus tantùm morales nobis imputantur: sed ad hoc, vt actus noster possit nobis imputari, satis est, quòd sit liberè à nobis, seu quòd procedat à nostra voluntate, quatenus libera est, & quòd habeamus dominiũ illius: ergo & ad hoc, vt actus noster sit moralis, satis erit, quòd sit liber, seu procedat à nostra volũtate vt libera: ergo actus noster habet, vt sit moralis,
III. ab eo, quòd sit liber, seu ab ipsa libertate.

Maior probatur: in nostris actibus potest distingui duplex genus *esse* ex primo notabili superioris articuli vnum esse *naturæ*, alterum esse *moris*: at *posse nobis imputari*, quod reperitur in nostris actibus, non est idem cum *esse naturæ*, quod est in illis, quia secundùm illud esse sunt eiusdem conditionis in brutis, & in nobis, in beatis & in viatoribus, quibus tamen nullo modo imputantur ad laudem vel vituperium, ad præmium vel pœnam: ergo est idem cum illo *esse moris*, quod habent: ergo inde habent *esse moris*, vnde habent, quòd possint imputari.

Minor verò probatur ex S. Th. infra quæst. 21. art. 2. in corpore vbi sic ait, *tunc actus imputatur agenti, quando est in potestate ipsius, ita quòd habeat dominium sui actus, hoc autem est in omnibus actibus voluntariis; quia per voluntatem homo*
IV. *dominium sui actus habet.*

Vltima verò consequentia secundæ probationis patet: illud censetur formale constitutiuum alicuius, quo solo posito, ponitur & cõstitutum, & secluso tollitur: sed positâ libertate in nostris actibus, ponitur esse morale in illis, quia ad esse morale illorum satis est, vt sint liberi, & fiant à voluntate cum indifferentia ad vtrumlibet, vt patet ex præcedenti ratione: ergo sola libertas est ratio formalis constitutiua nostri actus in esse morali.

Respondetur negando maiorem: si illa intelligatur in *sensu formali*, cuius falsitas etiam intelligitur ex S. Th. infrà quæst. 21. art. 2. vbi docet imputabilitatem sequi bonitatem, & malitiam actus moralis, & posse imputari ad pœnam & vituperium esse proprietatẽ actus moraliter mali,
A imputari verò ad laudem & præmium proprieta- V.
tem actus moraliter boni: bonitas autẽ & malitia moralis non constituunt ens morale, quatenus morale est, sed potiùs illud diuidunt in *actus bonos, & malos moraliter*, & proinde *esse imputabile* etiam sumptum in cõmuni non est idem formaliter cum ipso *ente morali* formaliter sumpto, sicut nec *esse rationale*, vel *irrationale* est idem formaliter cum esse *animal*, sed est potiùs aliquid commune proprietati actuum, vt de facto proprietas est in suo subiecto, sicut si abstraheretur ratio aliqua communis ad proprietatem hominis & equi, talis ratio non esset proprietas animalis, quatenus est genus ad hominem & equum, nec illi vt sic inesset, quia aliàs deberet talis proprietas inesse omnibus & singulis animantibus, quibus tamen ex suppositione non conuenit, sed tantùm esset quædam cõmunis ratio proprietatis, prout illa est in hoc & illo subiecto inferiori.

B Vnde patet solutio ad probationem istius ma- VI.
ioris, scilicet *verum quidem esse in nostris actibus distingui duplex esse, natura vnum, & moris alterum, & posse imputari non esse idem cum eorum esse naturæ*, non tamen inde sequi esse idem formaliter cum *esse moris*, quia inter hæc duo, *esse idẽ formaliter cum esse naturæ nostrorum actuũ*, & *esse idem formaliter cum esse moris eorũdem nostrorũ actuum*, datur mediũ aliquod, scilicet *nõ esse de eorũ intrinseca quidditate & essentia in ratione entis moralis*, sed tantùm ad illorum species aut aliquas proprietates sequi, tanquam secundarias alias proprietates: secundarię autem proprietates nunquam sunt de intrinseca & formali ratione eorum, quorum sunt proprietates, cùm sine illis non tantùm possint à nobis intelligi, sed etiam per diuinam potentiam dari, vt patet factâ indu-
C ctione per omnes eiusmodi proprietates, sunt VII.
enim posteriores suis subiectis, & potest Deus prius sine posteriori conseruare.

Deinde ad minorem eiusdẽ argumenti, respondetur etiam si prędicta eius maior concederetur, minorem tamen esse falsam, si tantùm & præcisè intelligatur de libertate, quia vt aliquis actus imputetur agenti ad laudem vel vituperium, vltra libertatem requiritur etiam subiectio & subordinatio talis actus ad rationem, tãquam ad regulã, à qua prouenit ipsa formalitas entis moralis, vt explicabitur infrà, & ita dicimus S. Th. citatum pro confirmanda ista minori debere intelligi: vel ad summum illum ibi tãtùm loqui de prima omnium radice & fundamento eiusmodi imputabilitatis: sicut enim libertas, vt suprà docuimus, est prima radix & fundamentum moralitatis, ita etiam & omnium illarum proprietatum, quæ
D actus morales, aut eorum affectiones consequun- VIII.
tur, inter quas est etiam ipsa imputabilitas.

Ad confirmationem petitam ab experientia, respondetur illam tantùm probare requiri libertatem in agente, ad hoc, vt eius actus ei imputetur ad laudem, vel vituperium, quod nos libenter admittimus, non autem probare solam libertatem sufficere ad imputabilitatem, vel in sola imputabilitate formalem rationem actus moralis secundùm esse moris præcisè sumptum consistere, de quo tamen mouetur hîc quæstio.

ARTICVLVS IV.

Quæ sit ratio formalis constitutiua actus nostræ voluntatis in esse moris.

SIT hæc propositio: *esse morale actus nostræ voluntatis formaliter consistit in hoc, quòd actus*

I. *ille procedat à voluntate vt subordinata rationi, tanquam regulæ dirigenti ipsam in genere moris.* Ita Conradus hâc quæst. 18. S. Thomæ art. 5. & 8. Vasques. hâc parte disp. 73. num. 45. Franciscus Errera 2. sententiarum dist. 28. disputatione 28. quæst. 2. conclusione 2. qui quæst. præcedenti in secundo notabili pro hac nostra concl. citat Scotum in quodlibetis, quodlibeto 18. & 1. sent. dist. 17. quæst. 2. & hanc propositionem videntur supponere illi omnes, qui primò omnium ad bonitatem & malitiam moralem requirunt conformitatem vel difformitatem ad dictamen rationis: sic Almainus ad distinct. 23. 3. sent. Hieronym. *ab Angesto* in suis Moralibus cap. 6. notabili 1. & multi alij tam ex antiquioribus, quàm ex recentioribus. Antequam auté probetur hæc cõclusio,

II. Notandum est, duobus modis posse intelligi nostram voluntatem subesse, seu subordinari rationi: Primò vt simpliciter proponenti, & ostendenti obiectum cum quadam indifferentia ad vtrumlibet, seu ad operandum & non operandum circa illud: Secundò, vt dictanti per modum legis, vel regulæ, quid expediat, vel non expediat agere: inter quos duos modos illud est discriminis, quòd prior tantùm facit, vt voluntas possit agere & non agere circa obiectum propositum, ex eo, quòd nihil est volitum, quin præcognitum, & vbi obiectum est cognitum, voluntas potest pro innata sibi libertate circa illud exercere aliquem actum vel non exercere, & sic ab hac indeterminatione voluntatis habet actus noster, vt propriè sit humanus: Posterior verò modus facit, vt voluntas habeat moralem quandam determinationem ad agendum, vel non agendum, quoniam obiectum ei proponitur à proxima & immediata regula morum sub ratione expedientiæ: & de posteriori subiectione actus

III. voluntatis ad rationem tanquam ad regulam dirigentem, intelligitur nostra propositio: prior enim subiectio actus voluntatis ad rationem vt proponentem, pertinet ad actus voluntatis, quatenus sunt & constituuntur intra ipsum genus naturæ, vt suprà probatum est 2. ratione pro 17 propositione art. 2. huius disputationis. His prænotatis, sic

Probatur nostra propositio: ratio est regula directiua nostrarum actionum in genere moris: ergo actiones nostræ sunt formaliter morales, ex eo, quòd procedunt à voluntate vt subordinata rationi, tanquam regulæ dirigenti ipsam in genere moris. Antecedens probatur 1°. auctoritate S. Th. hâc parte quæst. 58. art. 2. in solutioné ad 1. vbi sic habet, *ita est recta ratio agibilium, sicut ars est recta ratio factibilium:* atqui ars est regula

IV. & mensura factibilium: ergo & ratio agibilium, ergo & actionum: & clariùs eadem parte qu. 90. art. 1. vbi probat legem esse aliquid rationis, quia inquit, *regula & mensura humanorum actuum est ratio, qua est principium actuum humanorum: Rationis enim est ordinare ad finem;* & quæst. 18. art. 9. ideò negat actum indifferentem esse moralem propriè, quia non procedit à ratione deliberatiua, nec subest eius directioni, & qu. 19. sequenti art. 1. in solutione ad 3. ait *bonum, in quantum cadit sub ordinem rationis, pertinere ad genus moris.*

Deinde potest istud antecedens etiam ostendi ex eo quòd passim tam in sacris literis, quàm in Patribus & Philosophis, ipsa ratio vocatur *lumen,* volũtas verò *potentia caca,* quæ indiget operâ intellectus, seu rationis, vt actiones illius ordinẽtur in suos fines, vt constabit ampliùs ex dicendis infrà *de conscientia.* Consequentia verò probatur: V.

actiones desumunt suam specificationem à modo illo formali, sub quo nostræ potẽtiæ sunt illarum principia, & illis mediãtibus terminantur ad obiecta: sed modus formalis, sub quo voluntas est principium nostrarum actionũ in genere moris, est quatenus ab illa procedunt vt subordinatâ rationi, tanquam regulæ dirigenti voluntatem, vt fusè probatum est ex S. Th. in antecedenti: ergo esse morale actuum nostræ voluntatis consistit præcisè in eo, quòd illi procedant à voluntate, vt subordinatâ rationi tanquã regulę illam dirigenti. Vltima hæc consequentia est ex se satis euidẽs.

Maior verò, quâ probatur consequentia enthymematis, probatur: in rebus artificialibus, quia procedũt à potentia executiua, vt subordinata est arti tanquam regulæ, & mediante actione arti subordinatâ, prædicta potentia tendit in rem artificialé, res eiusmodi, loquendo pręcisè, vocatur *artificialis;* ité in intelligibili, quia intellectus fertur in ens sub ratione formali intelligibilis, oculus ité sub ratione visibilis, & ita de aliis, obiecta VI. illorum sunt & dicuntur esse *visibile, intelligibile,* & ita de aliis: ergo actiones potentiarum desumunt suam specificationem à modo illo formali, sub quo potentiæ sunt ipsarum principia & iis mediantibus tendunt in sua obiecta.

Confirmatur ampliùs: si enim detur vna & eadem numero potentia, idem etiam saltem secundùm entitatem obiectum, si tamen potentia habeat diuersum modum, quo exerceat actiones suas circa tale obiectum, pro illâ diuersitate modi, quo actio procedet à potentia in obiectum, erit etiam actio diuersa, vt potest facilè intelligi factâ inductione per actiones naturales & supernaturales, quæ sunt ab eodem principio.

Probatur 2°. nostra conclusio: illud est formalis ratio alicuius generis, quod est ratio inferioribus, vt ponantur sub tali genere: inferiora enim VII. sunt & dicuntur, quæ participant formalem rationem generis, & propter quam ipsum genus de illis prædicatur: sed inferiora actus voluntatis nostræ, quatenus est ens morale, seu in esse moris, sũt *actus bonus, & actus malus;* quia actus moralis sic diuiditur *in bonum & malum,* & secundùm S. Th. quæst. 19. art. 1. in corpore, *bonum & malum sunt per se differentia actus voluntatis,* & sunt tantùm illius differentiæ, quatenus actus bonus & malus sunt morales, seu bonũ & malum sunt entia moralia in quantum procedunt à voluntate, vt subordinatâ rationi, tanquam regulæ dirigenti.

Secunda pars minoris probatur ex S. Th. eadem quæst. 19. art. 1. in solut. ad 3. dicẽte, *quod bonum per rationem repræsentatur voluntati, vt obiectum, & in quantum cadit sub ordine rationis,* VIII. *pertinere ad genus moris:* quo loco expressè distinguit duplicem illam subordinationem voluntatis ad rationé, quam initio huius propositionis explicauimus, Primam in istis verbis, *bonum per rationem repræsentatur volũtati, vt obiectum,* quia bonum, vt sic obiectum voluntatis, debet esse ostensum, propositum à ratione, cùm nihil sit volitum, quin præcognitum: posteriorem subordinationem voluntatis in istis verbis sequentibus, *in quantum cadit sub ordine rationis,* vbi particula illa *in quantum* denotat S. Thomã ibi cõsiderare bonum, quatenus est obiectum volũtatis, & quatenus cadit sub ordine rationis: bonum hoc modo posteriori consideratum supponere se secundùm priorem modum, & actum moralem repetere suam moralitatem ab hoc posteriori.

I. Tertiò probatur nostra propositio: si per impossibile nulla esset lex, siue *dirigens*, siue *præcipiens*, non posset intelligi esse in rebus *ens morale*, & tamen adhuc intelligeremus esse à parte rei *ens liberum, ens humanum*: ergo formalis ratio entis moralis in nostris actibus præcisè in eo consistit, quòd sint à voluntate, vt subordinatâ rationi, tanquam regulæ illam dirigenti.

Consequentia patet: illud censetur esse formalis ratio rei alicuius, quo solo præciso & abstracto, etiam per mentis operationem, res ipsa non ampliùs intelligitur esse talis formaliter, quia causa formalis & eius effectus nunquam possunt à se inuicem separari quoad existentiam: atqui in prædicto casu præcisâ vel realiter, vel etiam per operationem mentis, omni lege tam præcipiente, quàm dirigente, à nostris actibus humanis, non ampliùs intelligitur esse *ens morale* in illis: ergo ratio entis moralis, quæ est in illis, consistit in eo, quòd sint à voluntate libera,
II. vt subiecta legi dirigenti, vel præcipienti. Antecedens verò probatur quoad primâ partem: non potest intelligi genus aliquod manere sine suis speciebus, quia sublatis speciebus tollitur ipsum genus: at species entis moralis sunt *bonum & malum* ex S. Thoma loco suprà citato, bonum autem & malum morale non ampliùs remanerent sublatâ omni lege, tam dirigente, quàm præcipiente, quia illa consistunt in conformitate ad legem, & dissonantiâ à lege: ergo sublatis legibus dirigente & præcipiente, non ampliùs intelligeretur in rebus humanis esse ens morale.

Probatur item secunda pars eiusdem antecedentis, quia sublatâ omni lege tam dirigente quàm præcipiente, adhuc remanet totum illud, quod pertinet ad esse naturæ hominis: sed
III. libertas spectat ad esse naturæ hominis, vt suprà ostensum est: ergo adhuc maneret homo liber etiam sublatâ omni lege, tam dirigente, quàm præcipiente, quia in tali casu posset intelligi, quòd ratio seu intellectus tantùm haberet pro officio suo proponere voluntati obiectum cum indifferentia ad vtrumlibet, non autem ei dictare hoc vel illud esse expediens: ergo sublatâ omni lege tam dirigente, quàm præcipiente, potest intelligi adhuc remanere liberum.

Articvlvs V.

Soluitur obiectio aduersus doctrinam superioris articuli.

Obicies contra propositionem superioris articuli: dantur in Deo actus aliqui morales, nec tamen ex eo sunt morales, quòd sint ab
IV. eius voluntate, vt subordinatâ rationi diuinæ, tanquam regulæ illam dirigenti: ergo neque esse morale actuum nostræ voluntatis consistet formaliter in eo, quòd sint ab illa, vt subordinata rationi, tanquam regulæ illam dirigenti.

Consequentia probatur: perfectiones creaturarum sunt quædam participationes perfectionum, quæ sunt in Deo, vt fatentur omnes Theologi: ergo illarum esse in creaturis debet attendi secundùm quandam analogiam, & proportionem ad illud esse, quod diuinæ perfectiones illis correspondentes habent in Deo: quod etiam patet factâ inductione per alias perfectiones, quæ sunt formaliter in Deo, & in creaturis.

Antecedens verò quoad primam partem probatur: cuicunque conuenit proprietas, ei etiam debet conuenire id, cui propria est talis proprietas, sicut cui conuenit risibile, conuenit ei & esse rationale: sed proprietas saltem secundaria actus liberi, vt est moralis, est quòd sit laude vel vituperio dignus ex S. Th. quæst. 21. art. 2. vbi docet rationem laudabilis, vel culpabilis sequi in actu humano, & libero, ad rationem boni vel mali, & actibus liberis diuinæ voluntatis conuenit, vt sint laude digni, vt patet in actibus diuinæ misericordiæ, bonitatis, prouidentiæ, & aliis eiusmodi, quos scripturæ sacræ, Patres, & nos singuli Christiani quotidie commendamus inter orandum & referendum gratias: igitur eiusmodi actibus conuenit, quòd sint morales. V.

Probatur item secunda pars eiusdem antecedentis, scilicet *actus morales in Deo non habere esse morale ab eo, quòd sint ab eius libera voluntate vt subordinata rationi diuinæ, tanquam regula illam dirigenti*: intellectus diuinus non est etiam regula dirigens voluntatem Dei, sed ipsa Dei voluntas est sibi ipsi regula, vt expresse habet S. VI. Thomas 1. parte quæst. 63. art. 1. vbi ex eo, quòd sola voluntas Dei inter omnes voluntates est regula sui actus, probat solum Deum esse naturâ suâ impeccabilem; creatas verò omnes volūtates, quia habent pro sua regula rationem, vel Deum, posse naturâ suâ peccare: ergo actus morales diuinæ voluntatis non habent suum esse morale ab eo, quòd sint à libera Dei voluntate, vt subordinata rationi, tanquam regulæ illam dirigenti.

Respondetur admittendo in Deo dari actus quosdam morales, vt rectè probat ratio contenta in obiectione, admittendo item moralitatem illorum non peti præcisè à subordinatione voluntatis ad rationem, seu intellectum Dei, vt ad regulam dirigentem ob rationem etiam in obiectione allatam: sed respondetur in Deo moralitatē actus liberi, peti ab illa subordinatione, quam VII. habet talis actus ad diuinā voluntatem, vt ad suam regulam dirigentem actus Dei ad extra, vt patet ex iis, quæ communiter tradunt Theologi 1. parte, vbi ostendunt diuinæ voluntatis nullam posse assignari causam, & ex iis, quæ suprà docuimus disputando de *libero arbitrio*, vbi ostendimus Deum non ideo aliquid facere ad extra, quia per rationem iudicat id expedire, sed quia vult, & proinde voluntatem eius nullam accipere determinationem ab illo, sed simpliciter à seipsa determinari. Negamus tamen inde sequi moralitatem nostrorum actuum non peti à subordinatione, quæ in illis reperitur, vt procedunt à voluntate libera, quatenus subordinata rationi tāquam suæ regulæ. Cuius negati hæc est ratio, quòd moralitas actuum liberorum, loquendo in genere, seu abstrahendo à Deo & à nobis, desumitur VIII. ab eo, quòd formaliter est proxima regula ipsius voluntatis, seu à subordinatione illa, quam habet ad proximam regulam voluntatis, quæcunque illa sit: vt enim effectus aliquis dicitur, & est artificialis, quia fit ex præscripto regularum artis, vt suprà notauimus, abstrahendo ab eo, cui conuenit esse regulam eiusmodi artefactorum, ita etiam & esse morale desumitur ab eo, quod fit ex subordinatione ad regulam morum, abstrahendo ab eo, cui conuenit esse talem regulam, & quanquam in Deo, & in nobis talis proxima ratio formalis constitutiua actus liberi in esse moris, non inest eidem potentiæ tanquam subiecto suo proprio, sed in alio & in alio est, in Deo habet voluntatem, in nobis rationem pro subiecto,

I. ideò fit ex consequenti, vt actus Dei liber sit, &
dicatur moralis ex ordine ad aliam potentiam in
Deo, & in nobis ex ordine ad aliam potentiam:
in Deo, ex ordine ad ipsammet Dei voluntatem,
vt sui ipsius regulam; in nobis verò ad rationem,
vt regulam dirigentem nostram voluntatem.
Neque tamen propterea desinit seruari pro-
portio & analogia moralitatis nostrorum a-
ctuum liberorum ad illam moralitatem, quæ est
in actibus liberis diuinæ voluntatis: in eo scilicet,
quòd etiam moralitas actuum liberorum di-
uinæ voluntatis attenditur in ordine illius ad
propriam & proximam suam regulam, quâ ali-
quid est expediens, vel non expediens: ita etiam
& moralitas nostrorum actuum attenditur in
ordine illorum ad regulam nostræ voluntatis;
cum hoc tamen discrimine, quòd esse regulam
voluntatis, respectu actuum liberorum in Deo,
eidem ipsi voluntati conuenit: esse verò proxi-
II. mam regulam actuum liberorum nostræ volun- B
tatis, non ei competat, sed rationi & intelle-
ctui: quod discrimen censetur potiùs esse penes
materiale, quàm penes formale, cùm ipsi intel-
lectui non conueniat esse id, vnde desumitur
ratio entis moralis, nisi quatenus in se habet ra-
tionem regulæ, quâ sublatâ ab illo, & ad aliam
potentiam translatâ, si seruetur eadem subor-
dinatio actus liberi voluntatis ad illam poten-
tiam, non desinet actus eodem modo esse mo-
ralis, sicut, si significatio practica rei sacræ,
quæ nunc conuenit alicui signo externo, tolla-
tur ab illo, & applicetur signo alteri, non desi-
net esse idem sacramentum: & duo illa dicun-
tur conuenire inter se in eodem esse sacramenta-
li, licèt sit facta mutatio in materiali ipsius signi,
quia verò esse sacramentale, sumptum formali-
III. ter, debet attendi penes significationem practi-
cam, & non penes ipsum materiale, cui inest
talis significatio, quomodo agendo de Sacra-
mentis docetur hoc nostro tempore esse idem
sacramentum Ordinationis, ac tempore Apo-
stolorum, & primitiuæ Ecclesiæ, cùm tamen es-
sent alia & diuersa materialia signa illius confe-
rendæ, ab iis, quæ nunc vsurpat Ecclesia, ex quo
patet solutio ad probationem consequentiæ.
Cæterùm notandum est duplicem posse dis-
tingui subordinationem, seu subiectionem ip-
sius voluntatis ad rationem, tanquam ad suam
regulam, vnam per modum *actus primi*, alteram
per modum *actus secundi*: hæc posterior est in
ipsa actuali operatione, scilicet, quando ali-
quis exercet operationem lege præscriptam, di-
citur subiectus legi, vel regulæ in actu secundo,
quia actu paret ipsi; prior verò subiectio præ-
supponitur actioni, & habet modum actus pri-
IV. mi, quia est quædam determinatio moralis ip-
sius agentis antecedens actum secundum: nam
quemadmodum agens naturale determinatur
suâ inclinatione naturali ad operandum natu-
raliter, item agens artificiale exemplari præcon-
cepto, aut regulis suæ artis apprehensis, est de-
terminatum antequam operetur: ita pari ratio-
ne & agens liberum antequam actu operetur,
ipsâ præcepti, vel regulæ morum, intimatione
determinatur modo quodam morali ad agen-
dum, qui modus relinquit libertatem volunta-
ti ad reluctandum, si velit: nam quando dici-
mus in nostra conclusione moralitatem actus
nostri consistere in subordinatione illa volunta-
tis ad rationem tanquam ad suam regulam, illud
non intelligimus de subordinatione *in actu se-*
A *cundo*, sed de subordinatione *in actu primo*, quæ V.
præintelligitur actuali operationi: nam prius-
quam voluntas prorumpat in actum operandi,
intelligitur subiacere regulæ rationis dictantis
ei, qualiter sit operandum, in quo priori intel-
ligitur indifferens ad sequendum, vel non se-
quendum dictamen rationis, pro sua libertate,
& vt sic est principium actus liberi, prout est
moralis, seu constituitur in genere moris.

DISPVTATIO II.

De realitate entis moralis.

ARTICVLVS I.

Vtrum esse morale in actibus nostræ volun-
tatis sit aliquod ens rationis, aut VI.
denominatio extrinseca.

PRIMA sit propositio: *esse mo-
rale actuum liberorum nostræ vo-
luntatis non est ens rationis pro-
priè dictum.* Videtur esse pro-
positio contra Canum, quem
Medina hac parte quæst. 71. art.
6. refert defendisse oppositum.
Probatur tamen propositio: quia verum ens
rationis nullum aliud habet esse, quàm esse ob-
iectiuum, vnde tamdiu est, quandiu circa illud
versatur mentis operatio, quò fit, vt dicatur
ens rationis dependere in fieri & conseruari
ab actuali mentis operatione, vt docent fusiùs
Philosophi, dum disputãt de illo: atqui esse mo-
rale explicatum superiori disputatione non de-
C pendet ab actuali cogitatione intellectus, quâ VII.
fit ipsum ens rationis: docent enim Philosophi
ens rationis propriè fieri per actum intellectus,
qui fit aliquo modo comparatiuus, aut reflexi-
uus: at nullâ factâ comparatione per intelle-
ctum inter actum liberum voluntatis, & quam-
libet rem aliam, intelligimus actus liberos vo-
luntatis prout ab illa fiunt, vt subordinatã ratio-
ni, tanquam suæ regulæ, esse morales, & etiam
in rusticis reperiuntur quotidie actus morales,
qui tamen nullâ eiusmodi comparatione aut re-
flexione tunc vtuntur: igitur esse morale actuum
liberorum voluntatis non est ens rationis pro-
priè dictum.
Deinde seclusâ omni mentis operatione non
est maior specifica distinctio inter hominem &
leonem, quàm sit inter actum vitij & actum vir-
tutis in genere moris: ergo sicut homo & leo
non distinguuntur in esse naturæ per operatio-
D nem mentis, ita etiam actus virtutis & vitij non VIII.
distinguuntur per mentis operationem: ergo
multò minùs erunt entia rationis propriè dicta.
Obiicitur, voluntatem habere subiectionem
ad rationem tanquam suam regulam, esse rela-
tionem mensurabilis ad suam mensuram, vo-
luntas enim est quæ mensuratur, ratio verò il-
lam mensurat; at relatio mensurabilis ad suam
mensuram est tantùm ens rationis; quia ex Ari-
stotele 5. Metaph. cap. 15. est tantùm relatio ra-
tionis: ergo & voluntatem subiici rationi tan-
quam suæ regulæ, est merum ens rationis: ergo
cùm esse morale consistat in eo, quòd actus eli-
citur à voluntate vt subiecta rationi tanquam
suæ regulæ, illud quod esse morale superaddit
actui libero, est merum ens rationis.

I. Respondetur voluntatem vt subiectam rationi tanquam suæ regulæ, dicere quidem habitudinem aliquam saltem transcendentalem, sicut dicit potentia quælibet ad suum obiectum, & scientia ad scibile, prædictam tamen subiectionem non esse, loquendo propriè, relationem rationis ipsius mensurabilis ad suam mensuram, quia talis relatio rationis tantùm reperitur in ipsis rebus, quæ ita sunt mensurabiles per aliud, vt tamen in suo esse proprio & intrinseco non pendeant ab alio, nec per ordinem ad aliud in suo esse constituantur, vt patet in panno respectu vlnæ, à qua mensuratur habet enim suum esse intrinsecum independenter & sine ordine ad vlnam, vnde relatio mensuræ & mensurabilis, quæ est inter pannum & vlnam, est tantùm rationis: at verò, licèt voluntas secundùm se considerata habeat suum esse intrinsecum sine ordine & dependentia ad rationem tanquam suam regulam, quando tamen consideratur vt principium moralium actionum, dicit intrinsecum ordinem, & habitudinem ad rationem vt regulam dirigentem, ideóque talis habitudo transcendentalis potentiæ vt sic consideratæ ad id, quod vt expediens dictatur ei à ratione, tanquam proprium obiectum, non potest propriè dici mera quædam relatio rationis, sed ens reale, qua de re videri possunt Philosophi, vbi agunt de relationibus, quæ fundantur in mensura.

II.

Et quoad hanc conclusionem non est maxima controuersia inter Theologos, sed potissima est, an ens morale sit tantùm denominatio quædam extrinseca, prout illa distinguitur ab ente rationis propriè dicto, an verò sit ens aliquod reale & physicum. Durandus secundo sentent. distinct. 38. quæst. 1. Vasques hac parte disp. 95. cap. 10. n. 46. & multi recentiores existimant ipsum esse morale actuum nostrorum esse tantùm denominationem quandam extrinsecam, non autem aliquid reale physicum. Contra quos sit

III.

Secunda propositio: *esse morale actuum liberorum voluntatis non est mera quedam denominatio extrinseca.* Probatur: denominatio *merè extrinseca* nihil significat reale existens in ipso denominato, v. g. quando paries denominatur visus: at esse morale ponit aliquid reale in nostris actibus liberis, vt constabit articulo 3. Deinde quotiescunque plura aliqua dicuntur talia, vel participant per se rationem significatam tali denominatione, vel quando denominantur talia per ordinem ad aliud, ipsum aliud debet habere per se talem formam denominatam: at multa sunt, quæ dicuntur *entia moralia* tantùm per ordinem & habitudinem ad actus nostros elicitos à voluntate vt subordinatâ rationi: v. g. habitus morales, obiecta moralia, scientia moralis, circumstantiæ morales, & id genus alia: ergo actus noster liber, per habitudinem ad quem ista dicuntur *moralia*, habebit esse morale per aliquam entitatem sib inhærentem realiter.

IV.

ARTICVLVS II.

Soluitur obiectio.

OBIICITVR, nullâ factâ reali mutatione in ipso actu, potest de morali fieri non moralis, de bono moraliter, fieri malus moraliter, vt notauimus superiori disputatione. Et confirmatur exemplo ibi allato de Iudæo, in quo non potest explicari, quam entitatem deperdiderit eius actus, quando ex actu fidei transiit in actum infidelitatis: præsertim, si supponamus, vt facilè potuit contingere, eum, tunc nihil audiuisse de Christi Domini natiuitate, dum protraxit suum actum fidei in Christum venturum, sed ex sola circumstantia temporis, & ex reali emissione Christi Domini extra vterum beatissimæ Virginis, factus est talis actus ex bono moraliter, vitiosus moraliter; ergo esse morale nihil entitatis superaddit actibus liberis à voluntate nostra elicitis. Idem videre est in multis aliis actibus, qui sunt boni vel mali, quatenus procedunt circa obiectum bonum vel malum, quia prohibitum, vel iussum, qui nullâ mutatione in se receptâ, sed tantùm positâ vel sublatâ superioris prohibitione, sunt boni vel mali moraliter. V.

Respondetur, in actu siue morali, siue libero, duo posse distingui: Primò ipsam eius simplicem entitatem, deinde modum ei superuenientem ex ipsa ratione moralitatis vel libertatis. Iam quando dicitur actus idem numero sine mutatione reali, *de morali fieri non moralis, de libero non liber*, vel econtrà illud tantùm intelligitur de ipsa simplici eius entitate, non autem de modo illo ei superueniente & conferente *esse liberum*, vel *morale*, vt patet exemplo, dum aliquis morali quodam actu vult comedere carnes, eius volitio non tantùm fertur in comestionem carnium purè & simpliciter, abstrahendo ab eius circumstantiis, sed fertur in talem comestionem, vt habentem has vel illas circumstantias, quæ simul cum ipsa comestione sunt volitæ, vel *explicitè*, vel saltem *implicitè*: quia dum ipsa ratio dictat aliquid agendum, vel non agendum, attendit etiam ad ipsas circumstantias, & illis consideratis, prout iudicat expedire, mouet voluntatem ad operandum, vel non operandum: ergo cùm actus nostræ voluntatis, in quantum est liber & moralis, includat aliquas circumstantias & conditiones, quas non includit vt simpliciter est actus, v. g. quòd fiat cum plena rationis aduertentia cum potestate ad illum non exercendum, vel impediendum, vel alio modo exercendum, & vt sic quatenus liber est, sit volitus; rectè intelligimus prædictum actum recipere mutationem aliquam, non quidem sibi essentialem, vt actus est, sed tantùm quatenus est liber vel moralis. VI. VII.

Idem patet in exemplo Iudæi allato pro secunda sententia: actus enim ille fidei ante natiuitatem Christi Domini non erat tantùm in Christum, abstrahendo à tempore, sed habebat hanc circumstantiam futuri temporis, scilicet *venturum*: vnde quia factâ aliquâ mutatione in obiecto volito, quatenus est volitum, fit etiam mutatio aliqua in ipso actu volitionis tendentis in tale obiectum, sequitur in prædicto actu fidei intercessisse aliquam mutationem, saltem secundùm modum, ratione cuius ab vna specie transiit ad aliam in esse moris. Idem etiam patet ampliùs in actu amoris, qui incipit in via, & continuatur in patria, dum enim cœpit esse in patria, statim deperdidit modum illum sibi inexistentem, quo ita fiebat liberè, vt tamen posset, vel non fieri, vel non cessare; & de nouo acquisiuit modum alterum necessitatis, & indeficientiæ. VIII.

I. ARTICVLVS III.

Vtrum esse morale actuum liberorum à voluntate, sit aliquid reale & physicum eis superadditum.

SIT hæc propositio : *esse morale actuum liberorum elicitorum à voluntate est aliquid reale & physicum in illis*, scilicet *modus aliquis realis eorum entitati & substantiæ superadditus.* Circa quam propositionem antequam probetur, notandum est nos expresse addidisse hanc particulam, *elicitorum*; cùm enim actus morales alij sint *eliciti*, alij *imperati*, vt patet ex dictis suprà de actibus liberi arbitrij, propositio nostra tantùm intelligitur *de actibus elicitis*: vt enim *imperati*, sunt tantùm liberi per denomi-
II. nationem desumptam à libertate actus eliciti, per voluntatem, à qua imperantur; ita etiam per solam denominationem extrinsecam desumptam à moralitate actus eliciti, sunt tantùm *morales*, sicut & omnia alia, quæ dicuntur *moralia*, vt statim monuimus. Hoc prænotato,

Probatur propositio : *esse liberum* sumptum formaliter ponit modum aliquem realem in actu libero, vt liber est: ergo & ipsum *esse morale* dicit aliquem modum realem in ipso actu libero, vt moralis est. Consequentiam facilè admittunt omnes, qui defendunt actum nostræ voluntatis constitui in genere moris, per libertatem, quia secundùm illos, actus humanus & moralis sunt formaliter idem, & proinde habent eandem formalitatem.

Probatur etiam contra alios, qui negant libertatem esse formalem rationem moralitatis :
III. quia non videtur potior ratio vnum admittendi, quàm aliud : vt enim idem numero actus potest esse modò liber, modò necessarius : ita & idem numero actus potest esse modò moralis, modò non, vt patet exemplis superiùs adductis: ergo vt se habet ratio formalis actus humani ad actum, quem constituit in tali esse; ita & esse morale ad actum, vt illum constituit in genere moris: ergo si esse liberum ponit aliquem modum realem in actu libero, vt liber est, sic etiam esse morale ponit aliquid reale in actu morali, quatenus moralis est.

Probatur antecedens, primò : omnis vitalitas dicit aliquem modum realem entitati actus vitalis superadditum: sed libertas in actu libero est quidam modus vitalitatis : ergo libertas in tali actu dicit modum aliquem entitati actus superadditum. Minor satis patet, quia actus liber vt sic postulat necessariò fieri à voluntate, quæ est
IV. principium aliquod vitæ, & necessariò dicit dependentiam ab illa, vt habente indifferentiam, & secundùm hanc rationem, non potest actus produci, nisi à voluntate libera : ergo libertas in actu est modus aliquis vitalis, ex hoc enim distinguitur actus vitalis à non vitali, communiter apud omnes Philosophos.

Maior verò probatur : vbi entitas aliqua ita se habet ad dependentiam, quâ dependet à propria causa, vt cum tali dependentia non possit produci etiam à Deo, sine illa tamen possit ab eo produci, tunc talis dependentia tantùm intelligitur esse modus aliquis superadditus tali entitati, ratione cuius modi, quia proprius est tali entitati, vt productæ per talem causam, repugnet prædictam entitatem vt sic, ab alia causa
A produci : non enim possumus intelligere aliquam entitatem posse à Deo produci, & eandem non posse à Deo produci, nisi intelligamus illam produci realem, secundùm aliquid in illa existens, secundùm quod non potest produci à Deo : atqui omnis actus vitalis potest à Deo produci, quoad suam entitatem, seclusâ eius vitalitate : quia sicut Deus solus per se est ipsum esse per essentiam, eminenter continens omne esse participabile; ita per se solus est sufficiens principium actiuum cuiuslibet esse; qua in propositione fundatur commune illud Philosophorum & Theologorum axioma, *quidquid potest Deus facere cum causa secunda, potest se solo facere*, vt rectè animaduertit Suares in Metaphysicis: ergo omnis vitalitas dicit aliquem modum realem superadditum entitati ipsius actus vitalis. V.

B Secundò probatur idem antecedens : alio modo longè perfectiori actus elicitus à nostra voluntate est liber, quàm sit effectus aliquis à Deo productus, ad extra : atqui effectus à Deo productus ad extra est liber per denominationem extrinsecam, desumptam ab actu libero Dei illum producentis, & modus perfectior, quo noster actus voluntatis sit liber, non potest assignari alius, quàm, quòd sit intrinsecè & per aliquid sibi internum, quatenus consideratur vt liber : ergo per aliquem modum suæ entitati superadditum, cùm entitas eius in ratione actus, abstrahendo ab esse libero, sit eadem cum entitate actus necessarij, vt patet in actu amoris in via, qui idem numero continuatur extra viam in patria. VI.

Tertiò probatur idem antecedens : libertas actus eliciti à voluntate est alia à libertate voluntatis, vt est potentia, quia hæc est tantùm po- VII.
C tentialis, & dicit indifferentiam eius ad vtrumque, ista verò est actualis : ergo debet esse in ipso actu, sed non est in ipso actu, vt exercito, nisi quatenus talis actus est volitus, cum ista constitutione, scilicet, vt possit non esse, sicut dum aliquis amat liberè, non solùm vult amare; sed etiam vult esse in ea constitutione, vt possit non amare, quia hoc est propriè actum aliquem esse in se formaliter liberum actu exercito : ergo libertas actualis dicit actum voluntatis de facto elicitum, cum tali constitutione actus : sed actus de facto elicitus à voluntate cum tali constitutione dicit entitatem actus cum aliquo modo ei superaddito : Ergo libertas vt sic, dicit in actu libero modum aliquem ei superadditum.

Probatur hæc minor vltima : talis constitutio non est volita alio actu distincta, ab actu libero, quia aliàs dandus esset progressus in infini-
D tum : ergo est volita eodem actu : ergo dicit eandem entitatem actus, sed non dicit illam eandem entitatem eodem modo in se ipsa sumptam, vt iam ostensum est : ergo dicit illam vt modificatam, seu vt habentem aliquem modum sibi superadditum : ergo cùm illud, quod intelligitur superadditum, sit prædicta constitutio, quâ actus intelligitur formaliter esse liber, ipsa libertas addit supra entitatem actus eliciti à voluntate, modum aliquem realem & physicum. VIII.

Atque hoc primum antecedens, quo contendimus libertatem addere modum aliquem realem supra entitatem actus eliciti à voluntate, ideo fusiùs probauimus : quia argumenta quæ probant hanc partem, idem probant de moralitate in actu libero : est enim ipsa moralitas mo-

I. A dus quidam vitalis, quia actus moralis, vt moralis, postulat necessariò fieri à voluntate libera, & dicit dependentiam ab illa, vt habentem subiectionem ad rationem, tanquam suam regulam, quæ omnia arguunt voluntatem, vt causam eiusmodi actuum moralium, esse vitalem. Deinde alio etiam modo perfectiori actus elicitus à voluntate cum prædicta subordinatione, est moralis, quàm sit vel habitus moralis, vel scientia moralis, quia ab illo habent, vt sint & dicantur morales, per denominationem merè extrinsecam.

Probatur secundò nostra propositio: vbicunque est diuersa realis tendentia in obiectum formale, ibi est in ipso actu reale aliquid distinctum à tendentia in aliud obiectum formale, quia actus nihil est aliud formaliter, quàm ipsa tendentia potentiæ in obiectum, & pro diuersitate
II. B obiectorum formalium est etiam diuersitas in actibus: sed in actu morali, vt moralis est, reperitur diuersa tendentia à tendentia, quâ actus liber, quatenus liber, tendit in suum obiectum, vt patet ex dictis suprà de distinctione actus moralis à libero, seu humano: ergo & in actu morali est aliquid reale distinctum à tendentia illa, quâ actus liber tendit liberè in suum obiectum: at illud reale distinctum non est diuersa entitas physica ipsius actus præcisè sumpti; quia vt ostendimus, idem numero actus potest successiuè esse liber, & necessarius, moralis, & non moralis: ergo debet esse aliquis modus realis ipsi superadditus: ergo esse morale est aliquid reale & physicum superadditum entitati ipsius actus.

Quæres à quo principio producatur iste modus moralis, & quomodo.

Respondeo produci ab ipsa voluntate, quę dum producit actum moralem, simul comprodu-
III. C cit istum modum; sicut enim dum ita vult actum suum, cum superiùs explicatâ constitutione, vt tamen possit ille non esse, vult illum liberè sese reflectendo supra illum, saltem virtute & implicitè, & per talem virtualem, vel explicitam reflexionem, producendo suum actum, simul in illo producit modum illum, quo formaliter est liber, ita etiam dum eadem voluntas elicit actum suum liberum, cum subordinatione ad rationem, tanquam ad suam regulam, simul etiam in illo producit modum prædictum, quo constituitur in esse morali.

DISPVTATIO III.

De bonitate morali.

IV. ### ARTICVLVS I.

Vtrum bonitas moralis actus consistat formaliter in aliquo ente rationis superaddito entitati ipsius actus, aut in aliqua denominatione sumpta à lege, cui noster actus est conformis.

EXPLICATA ratione entis moralis, cùm ens omne morale, vt *in actu exercito*, sit bonum vel malum, explicanda nobis est eius formalis bonitas, vbi non tantùm quid requirat, sed in quo præcisè consistat, videndum est.

Notandum est hîc diligenter hæc inter se longè differre, *aliquid requiri ad bonitatem moralem*, & *aliquid esse id, in quo formaliter consistit bonitas moralis*, vt etiam videre est in multis aliis: Nam in naturalibus, terminus necessariò requiritur ad relationem realem, vt docent Dialectici communiter: neque tamen vllus Dialecticorum constituit essentiam relationis formaliter sumptæ in ipso termino, quasi realis relatio sit formaliter ipse terminus; pari modo in moralibus, ad bonitatem actus moralis requiritur aliquod eius obiectum, illud tamen non est formalis ratio bonitatis sui actus, quia formalis ratio debet inesse ei, quod sic formaliter denominat: at formalis bonitas denominat actum voluntatis bonum, non autem ipsum obiectum, nisi per analogiam ad actum voluntatis: sicut enim moralitas primò & per se conuenit actui voluntatis, & per ordinem ab illo desumptum aliis rebus, v. g. habitibus & obiectis, vt notauimus suprà, ita etiam & ipsa bonitas moralis. V. VI.

Secundò notandum est nos tantùm hîc inquirere bonitatem formalem actus eliciti à voluntate: sicut enim actus exteriores imperati, tantùm sunt morales per ordinem & habitudinem ad actum elicitum à voluntate; ita etiam habent moralem bonitatem per ordinem & habitudinem ad illum. His ita prænotatis,

Variæ sunt Theologorum sententiæ de formali ratione bonitatis moralis, sicut de ratione formali constitutiua entis moralis, quas tamen breuiter perstringemus sequentibus propositionibus.

Prima itaque sit propositio: *moralis bonitas actus eliciti à voluntate spectata formaliter non consistit in ente rationis superaddito entitati actus eliciti à voluntate*: est contra Vasquesium hâc parte disputatione 95. numero 47. vbi VII.
apertè ait bonitatem moralem nihil esse aliud, quàm respectum quemdam extrinsecum, qui ex sola consideratione rationis, adest aut abest.

Probatur tamen nostra propositio: relatio rationis non est, nisi quando fingitur ab intellectu: atqui seclusâ mentis operatione aliqui actus nostri morales habent quòd sint boni, bonitate pertinéte ad distinctas species in genere moris, vt patet in actibus virtutum, qui distinguuntur inter se specie: ergo actus nostri non habent, quòd sint formaliter boni ab aliquo ente rationis.

Confirmatur: effectus formalis non potest separari à sua causa formali: atqui in præsenti casu possumus separare bonitatem moralem ab ente rationis, seu relatione rationis, & illam sine isto reperire: quia intellectu non fingente aliquod
D ens rationis, actus noster elicitus à voluntate VIII.
non desinit esse bonus moraliter: ergo moralis bonitas actus nostri formaliter spectata non consistit in aliquo ente rationis.

Sed ad hoc argumentum respondet Fonseca lib. 4. Metaph. ad cap. 2. quæst. 7. sect. 9. ex eo, quòd bonum formaliter est tantùm relatio rationis, non bene colligi res esse tantùm bonas per operationem intellectus, quia hoc modo Deus non esset formaliter creator, nisi per operationem intellectus, quandoquidem hæc denominatio formaliter significat relationem rationis, cùm tamen nemine cogitante Deus sit verè & realiter creator: causa verò, cur neget id sequi, est, quia, inquit, relationes rationis, sunt in duplici differentia: aliæ enim sunt,

I. quæ non conueniunt rebus, nisi quatenus res A
ipsæ concipiuntur, vt relatio *prædicati* & *sub-
iecti*: aliæ verò sunt, quæ præcisâ omni rerum
ipsarum conceptione, etiam rebus ipsis conue-
niunt, vt *esse creatorem*, & istis tantùm neces-
saria est mentis operatio, vt existant eo modo,
quo possunt existere relationes rationis, vnde
cùm etiam actus nostri ante existentiam rela-
tionis rationis, habeant conuenientiam & apti-
tudinem, vt sint boni, non desinunt esse tales
citra mentis operationem. Quod etiam potest
alio exemplo illustrari sumpto ab homine, qui,
vt dicatur risibilis, non postulat, vt de facto
ei insit risibilitas, sed sufficit, quòd illi con-
ueniat.

Verùm solutio hæc non satisfacit: quia actus
nostri citra mentis operationem non tantùm
sunt apti esse boni, nec tantùm habent aptitu-
dinem & conuenientiam, vt sint boni, sed etiam
II. de facto sint formaliter boni: ergo ab aliqua ra- B
tione formali dante illis talem bonitatem: sed
aptitudinalis conuenientia, quòd possint esse
boni, ad hoc non sufficit: nam actus aliquis mo-
ralis præscindendo à bonitate & malitia eius,
tam aptus est fieri malus, quàm bonus: ergo
præcisa ratio bonitatis moralis in actu, non
consistit in eiusmodi conuenientia & aptitudine.

Deinde bonum in actu & bonum in potentia
distinguuntur, & bonum in actu aliquid addit
supra bonum in aptitudine; vt etiam ens in po-
tentia & ens in actu: ergo actualis bonitas, quæ
illis inest, non prouenit ab aptitudine & con-
uenientia quam habent, vt possint esse boni.

Confirmatur: quia datâ contrariâ sententiâ
posset idem actus simul & semel esse bonus &
malus; quia dum malus est, non desinit habere
aptitudinem, vt sit bonus, & exemplum peti-
III. tum à risibilitate militat contra sententiam, C
quam hîc impugnamus: est enim risibilitas in
homine de facto forma quædam actualis; quâ
homo de facto est aptus ad ridendum, licèt de
facto non rideat, quam si Deus tollat ab homi-
ne, dicetur homo aptus ad risibilitatem; quia
hæc proprietas nata est dimanare à principiis es-
sentialibus hominis, modò talis emanatio non
impediatur, non tamen dicetur homo in tali ca-
su actu risibilis.

Ad alterum verò exemplum desumptum à
Deo, qui nemine cogitante non desinit esse
creator, respondetur id quidem ita esse, sed
istud non prouenire formaliter à relatione ra-
tionis, quam habet Deus ad creaturas, sed à po-
tentia creandi, quæ est in Deo, tanquam à pri-
ma radice, & ab eo, quòd Deus creaturam pro-
duxerit, ratione cuius productionis est Dei ad
creaturam relatio rationis. Vnde *esse creatorem*
IV. in Deo meliùs dicitur esse denominatio quæ- D
dam extrinseca & aduenìens in tempore, ex eo,
quòd in tempore produxit creaturam, vt docet
S. Thomas prima parte quæst 13. art. 7.

Secunda propositio: *moralis bonitas actus eli-
citi à voluntate formaliter consideratâ non est de-
nominatio extrinseca sumpta à lege, cui noster
actus est conformis.*

Probatur primò: aliqui actus sunt boni forma-
liter, vt omnes agnoscunt: ergo ab aliqua for-
mali bonitate: sed hæc bonitas non est forma-
liter in lege, quia lex nihil est aliud, quàm di-
ctamen intellectus directiuum actionum volun-
tatis, vt docet S. Thomas infrà agendo de le-
gibus: ergo bonitas actus non est quædam de-
nominatio extrinseca desumpta à lege. V.

Quòd si quis dicat per legem intelligi ipsam re-
ctam rationem tanquam regulam, & denomi-
natione sumptâ à recta ratione, cui noster actus
est conformis, actionem voluntatis dici bonam
moraliter; semper argumentum nostrum vim
suam retinet; quia in rectitudine rationis boni-
tas formalis sumpta formaliter non reperitur,
sed potiùs rectitudo rationis & veritas: ergo
actus nostros esse bonos moraliter non est de-
nominatio quædam extrinseca desumpta à ra-
tione, vel lege.

Confirmatur hæc ratio: quia ex hac sententia,
quam hîc impugnamus, sequitur bonitatem mo-
ralem, à qua actus nostri dicuntur boni forma-
liter, nullibi esse: non enim est in ipsis actibus,
quia ex ista sententiâ in illis nihil est aliud, quàm
mera denominatio extrinseca: non item in ra-
tione vel lege, vt iam probatum est: neque e- VI.
tiam in aliis, quæ dicuntur bona moraliter,
quia omnia ista habent hanc denominationem
bonitatis moralis solùm, in quantum concurrunt
modo aliquo ad actus moraliter bonos: ergo
moralis bonitas sumpta formaliter nullibi est,
quod tamen est absurdum.

Secundò si bonitas moralis esset tantummo-
do denominatio quædam extrinseca, idem ho-
mo nullâ mutatione receptâ etiam ex parte vo-
luntatis, in quantum est principium morale, mu-
taretur de bono in malum, de iusto in iniustum;
at hoc est absurdum: ergo bonitas moralis non
est loquendo præcisè denominatio quædam ex-
trinseca in ipso nostro actu. Sequela maioris
probatur: denominationes extrinsecæ quo-
quomodo sumantur, siue formaliter, siue fun-
damentaliter, acquiruntur & deperduntur solâ
mutatione extrinseci v. g. paries nullo modo VII.
mutatus in seipso, incipit esse visus, quia visio
incipit esse in oculo, & circa illum versari, &
cessante visione deperdit hanc denominatio-
nem, sicut etiam columna videtur dextra vel
sinistra, prout respondet dextræ vel sinistræ
parti animalis, quæ correspondentia tolli potest
nullâ mutatione factâ in columna.

ARTICVLVS II.

In quo consistat præcisè formalis ratio bonitatis moralis

PRIMA propositio: *ad bonitatem actus eli-
citi à voluntate, requiritur quidem collectio
obiecti, finis & circumstantiarum, quas postulat
recta ratio, in ipsa tamen non consistit formalis
ratio bonitatis præcisè sumpta.* Duæ sunt partes
propositionis, prima admittitur ab omnibus
communiter, & est S. Thomæ in hac quæst 18. VIII.
art. 1. Scoti 2. sent. dist. 40. quæst. vnicâ, Al-
maini tract. primo Moral. cap. 13. Hieronymi *ab
Angesto* in suis Moral. cap. 6. quæ pars habet
etiam fundamentum in illo vulgari axiomate S.
Dionys. cap. 4. *de diuin. nom. bonum ex integra
causa, malum autem ex quocunque defectu*, &
probatur ex proportione ad bonum *naturale* &
artificiale: In *naturalibus*, vt aliquid dicatur bo-
num, debet habere aggregationem omnium
perfectionum, quæ ipsi debentur secundùm
suam naturam, vt docet S. Thom. prima parte
quæst. 5. art. 1. 3. & 5. item in *artificialibus*, vt
aliquod artefactum sit bonum in suo genere,
requiritur, quòd habeat ea omnia, quæ secun-
dùm regulas artis postulantur in tali opere arti-

I. ficiali: ergo à simili in operatione elicita à voluntate, ad hoc, vt sit bona moraliter, requiritur, vt habeat collectionem obiecti, finis, & circumstantiarum, quas recta ratio postulat. Consequentia probatur: quia quod est ars respectu artefactorum, illud est ratio respectu actuum moralium.

Probatur etiam secunda pars eiusdem propositionis: si præcisa formalis ratio bonitatis moralis consisteret in ista collectione, sequeretur bonitaté moralem esse tantummodo extrinsecam denominationem, contra secũdam propositionem articuli superioris, quia tunc propriè ratio aliqua est pura denominatio, quando omnia, quæ ad illam pertinent, sunt ipsi denominatio extrinseca, & extra ipsam eius entitatem, vt patet factâ inductione per omnes denominationes extrinsecas: atqui circumstantiæ, finis, obiectum, & alia, quæ
II. pertinent ad prædictam collectionem, sunt omninò extrinseca, seu extra entitatem ipsius actus moraliter boni, quia vt satis intelligitur, habent diuersas & omninò distinctas entitates ab entitate actus eliciti à voluntate: ergo prædicta collectio est tantùm pura denominatio extrinseca in actibus moralibus à nostra voluntate elicitis: ergo cùm formalis ratio bonitatis moralis non consistat in pura denominatione extrinseca, non poterit consistere in eiusmodi collectione obiecti, finis, & circumstantiarum, quas recta ratio postulat in actu humano, & morali; & pro hac etiam parte facit id, quod obseruauimus in primo notabili præcedentis articuli.

Secunda propositio: *ratio formalis bonitatis moralis est aliquid reale inhærens actui elicito à voluntate.*

Probatur sufficienter propositio ex suprà dictis: si enim aliqui actus nostri à voluntate elici-
III. ti sunt formaliter boni: ergo, vel per aliquod ens rationis, vel per aliquam denominationem illis extrinsecam, vel per aliquid reale illis de facto inhærens, quia non potest aliquod aliud membrum assignari: sed non sunt formaliter boni, per aliquod ens rationis, nec per aliquam denominationem illis extrinsecam, vt fusè suprà probatum est: ergo per aliquid reale sibi inhærens.

Secundò differentia contrahens gradum generi cum ad aliquam speciem, debet esse realis, sicut & ipse gradus eius genericus, quia genus & differentia in eo inferiori, in quo reperiuntur, sunt idem realiter; sed bonitas formalis est differentia contrahens ipsum esse morale tanquam genus ad certam aliquam speciem sub isto genere entis moralis, quia ens morale, quatenus primò & per se dicitur de nostris actibus à voluntate elicitis,
IV. rectè diuiditur in bonum & malum, tanquam in suas species, vt docent Conimbricenses in Ethic. disput. 5. quæst. 1. art. 1. & iam insinuauimus, & ampliùs patebit infrà: igitur bonitas moralis, quæ formaliter inest nostris actibus, est aliquid reale illis inhærens.

Confirmatur: non potest intelligi gradus genericus realis diuidi in sua inferiora, tanquam in species, per aliquam differentiam, quæ sit tantùm ens rationis: ergo cùm bonitas sit differentia diuisiua actus moralis, debet esse aliquid reale & inhærens.

Confirmatur secundò ex eo, quòd sumus formaliter iusti per aliquid reale, vt habemus de fide: ergo cùm sit aliqua proportio bonitatis moralis ad iustificationem, sicut sumus formaliter
A iusti per aliquid reale nobis inhærens, ita etiam actus nostri sunt boni etiam moraliter, per aliquid illis inhærens. V.

ARTICVLVS III.

Quid sit illud morale, quod bonitas superaddit actui voluntatis.

SIT hæc propositio: *reale illud, quod addit formalis bonitas supra esse morale in actu elicito à voluntate, est modus aliquis, qui vocari potest actualis perfectio, & complementum ipsius actus humani in esse moris.* Videtur conclusio hæc esse S. Thomæ hîc artic. 1. & 2. quando ait bonum actionis attendi *ex plenitudine essendi ipsius*: rectè enim per eiusmodi *plenitudinem* potest intelligi dicta perfectio, & complementum eius in esse moris, cùm per istud compleatur esse actionis in tali specie: vt autem intelligatur & faciliùs probetur hæc propositio. VI.

B Notandum est ex S. August. libro octauo *de Trinitate* cap. 3. & S. Thoma infrà hac parte quæst. 26. articulo quarto, duobus modis posse aliquid dici bonũ: primo dicitur aliquid bonum alteri. Secundo sibi ipsi, seu in seipso: priori modo dicitur aliquid bonum, quatenus est alteri expediens, aut conueniens; secundo modo quatenus habet in se id, quo formaliter redditur bonum sibi, seu in seipso est bonum: inter quos duos modos, hæc est differẽtia, quòd prior modus non dicat rationẽ bonitatis esse internam ei, quod dicitur bonum, & respectu sui, sed tantùm dicat capacitatem aliquam & aptitudinem in illo ad perficiendum aliud à se distinctum; eo sensu, quo accidens dicitur communiter à Philosophis *entis ens*, quia ordinatur ad perficiendam & complendam substantiam; posterior vero
C rò modus dicat bonitatem respectu eius, quod denominatur bonum. VII.

Notandum 2. ex S. Thom. 1. parte qu. 5. art. 1. bonum secũdo modo sumptum idem esse ac *perfectum*, & proinde iuxta illam acceptionem, propriã & formalem bonitatem actus eliciti à volũtate, debere attendi penes eius perfectionem, & ita, quod dabit actui à volũtate elicito, quatenus moralis est, vt sit perfectus in sua specie, illud idem dabit ei formaliter, vt sit bonus in sua specie moris, quia vbi est eadem causa alicuius formalitatis, ibi etiam debet esse & idem effectus formalis, cùm hîc nihil sit aliud, quàm actualis communicatio suæ causæ, vt iam sæpe inculcatum est.

Notandum tertiò in hac quæstione, quando inquiritur formalis ratio bonitatis moralis, quæstionem non moueri de bonitate iuxta priorem modum, sed de bonitate iuxta posteriorem mo-
D dum; quia prior bonitas nihil est aliud, quàm ratio conuenientiæ, quæ connotat in eo, quod dicitur bonum, esse capacitatem ad perficiendum alterum; & sic non tam videtur intrinseca ei, quod dicitur bonum, quàm alteri; cùm fieri possit, vt vna res manens eadem, & retinendo eandem planè entitatem, sit iuxta hunc modum vni bona, mala verò alteri: at nos hîc inquirimus intrinsecam bonitatem actus moralis, & iuxta hũc modum possunt dici actus visionis & amoris beatifici *boni*; cùm perficiant intellectum & voluntatem beati: neque tamen dicuntur *morales*: ergo moralis bonitas præcisè non debet attendi secundùm illam bonitatem, quâ aliquid est alteri bonum. His prænotatis, VIII.

Probatur nostra propositio ex iis omnibus argumentis,

I. gumentis, quibus suprà ostendimus *esse liberum*, *esse morale*, addere aliquos modos reales supra entitatem actuum elicitorum à voluntate: illa enim omnia possunt facilè huic conclusioni probandæ applicari: nam moralis bonitas in actu humano dicit modum aliquem vitalitatis, quia actus moraliter bonus, vt sic, necessariò dicit dependentiam à voluntate libera, vt habente subordinationem ad rectam rationem; quâ sublatâ vel positâ, tollitur vel ponitur ipsa eius bonitas in esse moris: ergo formalis bonitas actus humani est aliquis modus vitalitatis; quòd verò vitalitas addat supra entitatem actus *modum aliquem*, ibidem probatum est, sicut & consequentia huius antecedentis.

Item probatur ex eo, quòd bonitas moralis perfectiori modo conuenit ipsi actui elicito à libera voluntate, quàm aliis, quibus tantùm con-
II. uenit per ordinem ad ipsum actum elicitum à voluntate, vt suprà obseruauimus, & proinde moralis bonitas debet esse aliquid internum & inhærens ipsi actui, cui primò conuenit.

Item probatur ex eo, quòd est diuersa realis tendentia, quâ actus bonus moralis, quâ bonus est, procedit in suum obiectum, à sua tendentia, quâ tēdit etiam in idem obiectum, quod aliâ bonitate est bonum; sæpe enim fit, vt idem plures habeat bonitates, etiam diuersæ speciei in esse moris, vt quando aliquid potest bene fieri pluribus titulis omninò inter se distinctis, vt charitatis, iustitiæ, obedientiæ, & aliis, potest voluntas sub vno tantùm titulo, aliis non consideratis, illud intendere, vel protrahendo eundem actum, saltem secundùm suam entitatem, modò illum intendere sub motiuo vnius bonitatis, modò sub alio, & ita de cæteris, donec omnes illas intenderit: ergo tunc talis formalis
III. bonitas ponet aliquid aliud distinctum ab entitate actus in ipso actu, illud autem non potest aliud intelligi, quàm modus aliquis, vt loco citato similiter probatum est de esse morali, & esse libero, & modus ille tantùm potest intelligi esse formalitas moralis bonitatis in actu, quia nihil aliud potest ibi concipi: ergo moralis bonitas superaddit entitati actus humani modum aliquem realem.

Quòd autem modus iste sit *actualis perfectio & complementum actus in esse moris*, quod secundo loco habetur in nostra propositione, probatur: illud censetur esse actualis perfectio, & complementum rei alicuius in suo esse, quo habito statim intelligitur completa & perfecta in tali ordine: v. g. subsistentia censetur communiter esse actualis perfectio substantiæ, quia vbi illa inest substantiæ, statim censetur cōpleta in gene-
IV. re substantiæ; vnde ratione huius complementi, vocatur etiam à Dialecticis *prima substantia*, & *magis substantia*, quàm *secunda*: at vbi intelligimus modum hunc iam explicatum esse in actu humano, statim intelligimus illum esse completum in esse actus moraliter boni, imò longè perfectiori modo, quàm subsistentia intelligatur cōplere suam substantiam, quia possumus rectè intelligere ens aliquod esse substantiam, etiamsi nondum intelligatur habere subsistentiam, vt patet in humanitate Christi Domini, non tamen possumus intelligere actum esse bonum, in genere moris, nisi intelligamus prædictum modum esse in illo: ergo modus ille rectè potest dici actualis perfectio, & complementum actus quoad esse moris. Maior satis patet ex se.

A Minor probatur: actus humanus constituitur in *esse moris* ex eo, quòd est à voluntate, vt subordinata rationi, tanquam suæ regulæ, vt suprà probauimus: ergo actus humanus constituitur in ratione perfecti secundùm esse moris, seu quoad esse perfectæ moralitatis, ex eo, quòd est à voluntate vt perfectè subordinata rationi: sed non est perfectè subordinata rationi, nisi in quātum est subordinata rectæ rationi, quia talis subordinatio quoad suam perfectionem debet attendi penes rectam rationem, vt perfectam suam regulam: ergo actus humanus constituitur in esse perfecti moraliter in sua specie, ex eo, quòd est à voluntate, vt subordinata rectæ rationi: atqui tantùm intelligimus actum humanū esse elicitum à voluntate, vt subordinata rectæ rationi, quando habet modum in hac nostra propositione contentum, & non ante illum, neque illo sublato:
B ergo tantùm intelligimus humanum actum esse completum in esse morali, quando habet prædictum hunc modum. VI.

Prima consequentia probatur: voluntas eliciens actum humanum, vt subordinata rationi, præcisè & secundùm se sumpta, dicit aliquem gradum entis moralis, vt disputatione prçcedēti ostendimus, & vt sic abstrahit à consonantia seu conformitate ad rectam rationem, & à dissonantia seu difformitate ab illa; & per illud, quòd agit conformiter ad rectam rationem, intelligitur bene contrahi ad aliquam speciem ipsius entis moralis, quia aduenit ei gradus aliquis differentialis, oppositus alteri gradui, ordinanti ens morale ad obiectum distinctæ speciei, videlicet ad rem malam volitam, quæ est distinctæ speciei à re bona volita: ergo per illum gradum differentialem constituitur in aliqua specie entis moralis: sed talis species est perfecta in esse actus moralis per subor-
C dinationem ad rectam rationem, vt patet ex præcedenti subsumptione: igitur actus humanus in esse moris perfecti, seu quoad esse perfectæ moralitatis, cōstituitur per id, quòd est à voluntate, vt perfectè subordinata rationi, & ex consequenti cùm idē sit in bono morali perfectum & bonum, moralis bonitas actus humani in eo cōsistet quòd sit à voluntate, vt subordinata rectæ rationi. VII.

Minor verò antecedens probationem primæ consequentiæ, scilicet *tunc tantùm actum humanum intelligi à voluntate elicitum, vt subordinata rectæ rationi, quando habet prædictum modum in hac propositione explicatum*, probatur: modus ille nihil est aliud, quàm ipsamet constitutio actus liberi, vt est volitus secundùm dictamen rectæ rationis: ergo non intelligitur actus elici à voluntate vt subordinata rectæ rationi, nisi quando habet hunc modum.

Atque ex his sequitur veram esse illam senten-
D tiam, quæ asserit bonitatem moralem consistere in ipsa conformitate actus eliciti à voluntate ad rectam rationem, ac proinde contra Caiet. hâc quæst. & infrà quæst. 71. art. 7. & quæst. 72. art. 5. ipsam entitatem, quam superaddit moralis bonitas entitati actus, non esse aliquid absolutum, sed respectiuum, vt docent Scotus quodlibeto 18. & clariùs 1. sent. dist. 28. quæst. 2. & Conrad. ad hanc quæst. S. Thomæ. VIII.

Prior pars ostenditur: quia modus ille, quem bonitas moralis superaddit entitati actus humani, est eius complementum & perfectio in tali specie moris, cōplementum autem istud est, vt sit conformis rectæ rationi tāquam suæ regulæ & mensuræ, vt iam ostendimus, & explicatur amplius

I. sumpto argumētô ab artefactis, quorum bonitas in genere entis artificialis præcisè cōsistit in modo illo, quo formaliter acquirūt conformitatem ad regulas suæ artis, & quò magis conformantur regulis artis, eò sunt meliora in genere artefactorum: ergo à simili in entibus moralibus, cuiusmodi sunt actus eliciti à nostra voluntate, bonitas moralis erit attendenda penes conformitatem actus ad rectam rationem, quæ est illorum regula, & quò magis conformabuntur illi, eò etiam erunt actus meliores in genere moris.

Posterior verò pars patet; quia non potest explicari, quid sit illud absolutum, quod fingitur aduenire actui, quando fit bonus moraliter; an sit qualitas, quæ sit illius causa, quid formaliter faciat in ipsa entitate; si enim dicatur facere prædictam conformitatem, iam est magis quid respectiuum, quàm absolutum, cùm illâ positâ simul intelligatur poni conformitas, & il-
II. lâ sublatâ tolli: quæ conformitas actus moraliter boni ad dictamen rationis potest esse relatio fundata in ratione mensuræ, possunt enim extrema illius realiter distincta simul existere etiam realiter, quia dum est ipsum dictamen rationis, potest simul & ipse actus moralis à volūtate elici secundùm illius præscriptum, & cùm actus ille distinguatur omninò à tali dictamine, habeátque suam commensurationem ad illud vi modi sibi realiter inexistentis superiùs explicati, nihil tunc videtur ei deesse ad conditionem realis relationis.

Modus autem iste realis superueniens entitati actus, eodem planè modo, seruatâ tamen proportione, producitur à voluntate eliciente suum actum, quo præcedenti disputatione diximus produci modum illum, quo constituitur actus humanus in esse moris; quia dum vult illum cum
III. hac constitutione, scilicet *iuxta dictamen rectæ rationis* sibi ab intellectu propositum, per virtualem aut explicitam reflexionem vult talem modum, sicque illum comproducit producendo actum.

ARTICVLVS IV.

Soluuntur obiectiones.

OBIICITVR primò prius esse aliquod obiectum esse bonum, vel malum moraliter, quàm tale dictari & iudicari à ratione: quia ideò dictat ratio hoc esse bonum moraliter, & illam actionem esse moraliter bonam, quia à parte rei talis est: non autem econtrà ideò actio est bona moraliter, quia ipsa ratio dictat illam esse talem: ergo moralis bonitas actus non consistet in eo, quòd eliciatur conformiter ad rectam rationem, sed potiùs in eo, quòd eliciatur conformiter ad obiectum, vt se habet à parte rei.

IV. Vt respondeatur ad obiectionem, notandum est bonitatem actus moralis posse duobus modis considerari: primò *secundùm se & formaliter*, secundò *quoad suum fundamentum*; Si bonitas illa consideretur ratione *sui fundamenti*, quemadmodum moralitas actus formaliter spectata, præsupponit tanquam fundamētum id, quod in actu morali spectat ad genus naturæ, vt suprà notauimus; ita etiam in illo eodem actu, ad formalem eius bonitatem, debet præsupponi naturalis eius bonitas ad eundem naturæ ordinem spectans, quæ sit formalis bonitatis in tali actu constituendæ fundamentum, quæ naturalis bonitas in eo consistit, quòd actus ille sit ipsi agenti, seu moraliter operanti ita proportionatus, vt in illius perfectionem possit cedere; quâ proportione

A ad illum perficiendum intellectâ & positâ, adhuc tamen actus non intelligitur formaliter bonus, nisi ei accedat, quòd fiat à voluntate libera, vt subordinata rectæ rationi, & secundùm illius dictamen operante: & hoc potest videri clarè in sententia eorum, qui admittunt posse dari *in indiuiduo & in actu exercito* humanum aliquem actum, qui sit indifferens: negare enim non possunt auctores isti in tali actu indifferenti esse proportionem aliquam, vt possit cedere in perfectionem hominis ipsum exercentis: si enim ex dictamine rectæ rationis operans illum dirigeret in bonum finem, tunc talis actus foret bonus moraliter in genere moris, & cùm voluntatem operari ex non aduertentia rationis minuat moralitatem actus, sicut minuit voluntarium & liberum: ita etiam tantò perfectiùs actus aliquis constituitur in esse moris, V.
B quantò expressiùs & formaliùs voluntas mouetur ad operandum, intuitu rationis tanquam suæ regulæ; & ex consequenti, si ratio, cuius intuitu tanquam suâ regulâ mouetur voluntas ad operandum, sit recta, recta etiam erit & bona moraliter actio voluntatis; & proinde formalis bonitas secundùm se spectata, non intelligitur esse formaliter in actu, nisi quando actus est à voluntate vt subordinata rectæ rationi, licèt fundamentalis bonitas anteà in illo reperiatur. Ex quibus patet, quid sit respondendum ad primam obiectionem, scilicet illam tantùm procedere de *fundamento formalis bonitatis moralis*, quæ est in actu, non autem de formali, quam inquirimus, quámque fatemur præsupponere fundamentalem bonitatem, non tamen illam constituere, vt in præmisso notabili exposuimus. VI.

C Obiicitur secundò, potest dari actus aliquis à voluntate libera elicitus, qui sit bonus moraliter, & tamen non erit à voluntate, vt subordinata rectæ rationi, nec ad illam habebit conformitatem; quia potest aliquis ex conscientia erronea agere bene moraliter, & tamen tunc nulla est subordinatio ad rectam rationem, sed potiùs ad erroneam, & si intellectus tunc esset bene illustratus, dictaret omninò contrarium: ergo cùm formalis effectus non possit esse sine sua causa formali, bonitas moralis in actu humano non erit, quòd sit elicitus à voluntate, vt subordinata rectæ rationi. VII.

Respondetur negando minorem, nam, qui agit ex conscientia *inuincibiliter erronea*, non desinit agere ex recta ratione, vt ex professo explicabimus infrà qu. 19. sequenti.

Obiicitur tertiò, differentia contractiua generis debet esse extra ipsum gradum genericum, quia
D differentia inquit Porphyrius *de differentia*, in sua Isagoge, est *quâ species abundat à genere*, & differentia vnius speciei non debet inesse alteri speciei: sed *esse perfectum & esse bonum* sunt vnum & idem in hac quæstione, vt suprà obseruauimus ad probationem nostræ propositionis: *esse* autem *morale*, quoad gradum genericum habet *esse perfectum* in genere moris, quia vt sic est ens morale: ergo habet bonitatem moralem, imò & hoc sensu latrocinium, cùm sit species entis moralis, & habeat suam perfectionem in ratione latrocinij, habebit etiam & suam bonitatem moralem: ergo bonitas moralis non consistit in illa perfectione entis moralis in genere moris. VIII.

Concessâ maiore respondetur ad minorem,

I. in bono morali posse distingui duplicem perfectionem, & bonitatem: vnam *entitatiuam*, quâ vnumquodque, quatenus est ens, est perfectum, & habet omnia requisita ad entitatem, prout est in tali specie entis: alteram verò bonitatem, & perfectionem *moralem*, quatenus perfectio & bonitas moralis denotat perfectionem volūtatis agentis moraliter; prior bonitas reperitur etiam in ipso gradu generico entis moralis, vt rectè probat obiectio, non tamen posterior; quia gradus prædictus entis moralis ab illa abstrahit, vt supra ostendimus.

Neque his obstat quòd quemadmodum gradus ille genericus est aliquid morale, ita etiam & bonitas illi vt sic considerato propria, dici possit *moralis*, id enim est quidem verū, si solum nomen spectetur, non autem si spectetur communis hominum loquendi vsus: & quemadmodum aliquando cōtingit, vt ob nominum penuriam no-
II. bilior species retineat nomen sui generis; ita etiam dici posset ob eandem rationem gradum illum differentialem contrahentem ens morale ad perfectiorem speciem, malo actui oppositam, peculiari quodam titulo sibi retinuisse bonitatis moralis appellationem.

Cæterùm: quia egimus de ente morali, & bonitate morali, expostulabat locus hic, vt etiam ageremus de malitia morali, sed quia illa non potest satis commodè explicari, nisi explicetur, an ratio illius consistat in aliquo positiuo, & reali, vel in mera priuatione, & difficultas hæc habet specialem locum, quo tractari debet, scilicet infrà qu. 71. in qua agitur de *natura & essentia peccati*, ideò nos etiam huius difficultatis explicationem in prædictum locum reiicimus.

DISPVTATIO IV.

III. ## *De existentia bonitatis & malitiæ in actibus humanis.*

ARTICVLVS I.

Vtrum detur aliqua actio humana, quæ sit mala.

SIt hæc propositio: *datur aliqua actio humana, quæ sit mala.* Hæc propositio admittitur ab omnibus tam Catholicis, quàm Hæreticis, & est nota tam lumine naturæ, quàm fidei: hoc quidem, quia passim scripturæ sacræ recensent multas hominum actiones malas, quas, vt tales, condemnant, v. g. fratricidium commissum à Caino contra Abelem, adulterium Dauidis,
IV. homicidium Vriæ, & alia id genus, tam in veteri testamento, quàm in nouo, quæ Deus pūnit grauissimè. Vnde etiam Matth. 25. cap. habitâ ratione malorum operum dicitur peruersis hominibus in peccato suo mortuis, *Discedite maledicti in ignem æternum*, punitio autem supponit delictum: est enim valdè impium & blasphemum dicere Deum punire propter bona opera: ergo fatendum est dari quasdam actiones humanas, quæ malæ sint.

Est item istud notum lumine naturæ, quia naturâ duce intelligimus homicidia, adulteria, furta, & id genus alia, mala esse, cùm grauissimè puniantur, etiam ab Ethnicis: & vt habet hîc art. 1. S. Thomas, in tantum aliquid est malum, in quantum ei deficit aliquid ex requisitis ad inte-
A gram eius bonitatem, bonum enim ex integra causa, malum autem ex quocunque defectu: at lumine naturæ intelligimus in actibus humanis mox enumeratis deesse aliquid bonitatis ad illos requisitæ, v. g. quòd pugnent contra iustitiam, & contra hoc principium naturale, *quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, ratione cuius defectus puniuntur: igitur tam lumine naturæ, quàm fidei certum est dari quasdam actiones humanas, quæ malæ sint: & hactenus nullus extitit hæreticus, qui hanc veritatem negauerit, licèt enim Pelagiani multum tribuerint libero arbitrio, illud tamen sæpe deficere admiserunt, vt patet ex eorum testimoniis, & passim apud S. Aug. libris illis, quos scripsit contra Pelagianos. V.

ARTICVLVS II.

Vtrum aliqua actio humana sit bona.

B NEGANT Hæretici nostri temporis, Lutherus art. 36. Caluin. 63. suarum Instit. cap. 14. vbi id fusè conatur ostendere, diuidit enim totam progeniem Adæ in quatuor hominum genera, primum est eorum, qui nullâ cognitione Dei præditi fuerunt, de quibus ibi agit sect. prima, secunda, tertia, quarta, quinta & sexta; secundum genus est Christianorum titulo tenus; tertium hypocritarum, de quibus ibid. sect. 7. quartum est filiorum Dei, qui verè spiritu sunt regenerati, de quibus ibidem sect. 9. 10. & 11. & contendit in illis omnibus nihil purū fuisse. Eandē hæresim sequitur Kemnitius examine *in Concilium Tridentinum* sess. 6. art. 7. & alij sectarij, qui omnes ita negant dari aliquam bonam actionem, vt audeant dicere omnem, & quamlibet iustorum hominum actionem esse peccatum mor- VI.
C tale, illis verò non imputari propter fidem, quâ iustitia Christi illis imputatur, aliis verò imputari. Sic mentem suam explicauit Lutherus art. 31. & alij post eum, contra quos VII.

Sit hæc propositio: *datur aliqua actio humana, quæ sit bona.* De fide est ex Concil. Constantiensi sessione 15. vbi articulus iste 16. Ioan. Hus condemnatur, *Si homo est vitiosus, & agit quidquam, tunc agit vitiosè*, quod Concilium multò magis condemnasset prædictam Lutheri & Caluini hæresim, asserentem iustorum opera esse peccata: item ex Concil. Trident. sess. 6. can. 7. *Si quis dixerit opera omnia, quæ ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, verè esse peccata, & odium Dei mereri, anathema sit*: & ibidem can. 25. *Si quis, in quolibet bono opere, iustum saltem venialiter peccare dixerit, aut (quod intolerabilius est) mortaliter, atque ideò pœnas æternas mereri: tantúmque ob id non damnari, quia Deus ea*
D *bona opera non imputat ad damnationem, anathema sit.* VIII.

Probatur item ex sacris literis, in quibus disertè habetur hominem in quibusdam actionibus humanis non peccare, sic 1. *ad Corinth.* cap. 7. qui *iungit matrimonio virginem suam, bene facit*; primæ Ioan. tertio, *omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit*; at Lutherani & Caluinistæ fatentur multos esse ex Deo natos, secundæ S. Petri primo, *Satagite, vt per bona opera, certam vestram vocationem, & electionem faciatis, hæc enim facientes non peccabitis aliquando.*

Item ex illis locis scripturæ, quæ commendant bonas & iustas actiones, Genes. 4. laudatur sacrificium Abelis, & dicitur *Deus ad illud respexisse*, cap. 6. laudatur Noë vt iustus &

I. *perfectius* cap. 22. laudatur factum Abrahæ, quo voluit immolare filium suum: Iob testimonio Dei dicitur *vir simplex, rectus, recedens à malo & adhuc retinens innocentiam* capite secundo; Matth. 25. boni admittuntur ad beatitudinem, ob bonas actiones, quas in hac vita exercuerunt: ad Hebr. 10. & 11. laudantur multorum iustè & præclarè facta. Item ex his locis scripturæ, quæ iubent vel excitant nos ad bona & iusta opera: præceptum enim & consilium tantùm dantur de possibilibus, primæ *ad Corinth.* 15. primæ *ad Timotheum* secundo, *ad Hebræos* 6.

Probatur item ex Patribus, S. Hierony. libro 3. *contra Pelagianos*, & in comment. ad primum & secundum cap. epist. *ad Galatas*, vbi distinguit triplicem hominem, primum *carnalem*, qui facit opera carnis: secundum *spiritalem*, qui facit opera gratiæ, ex dono *Spiritus sancti*: ter-
II. tium *animalem*, qui facit opera naturalia secundùm præscriptum rationis, vt fecerunt Philosophi: ex S. Augustino lib. *de spiritu & litera* cap. 28. vbi docet etiam in gentibus esse bonas quasdam actiones, illas posse boni aliquid facere, in illis imaginem Dei non esse omninò deletam, in cuius rei confirmationem citat S. Paulum ad *Rom.* secundo, & libro quinto *de ciuit. Dei* cap. 15. ait in Romanis fuisse aliqua bona opera, ob quæ concessit illis Deus tam præclaras victorias, & tam amplum imperium: item ex S. Chrysost. hom. 67. *ad populum*, vbi ait sæpe etiam euenire, vt malus aliquid boni habeat, & pro istis bonis accipere temporalis prosperitatis retributionem, & aliis Patribus, qui passim commendant bona opera.

Probatur denique ratione: quia solâ naturâ duce iudicamus quasdam actiones humanas esse
III. dignas laude & præmio; vt actus iustitiæ, temperantiæ, & aliarum virtutum, quibus etiam præmia constituerunt Gentiles: at laus & præmium non confertur, nisi ad bonas & studiosas actiones.

Secundò donum Christi, & eius meritum est longè potentius & efficacius, quàm sit Adæ, vel etiam omnium hominum peccatum: sed ex peccato Adæ tanquam prima radice, & ex praua nostra voluntate, tãquam causa proxima, possumus malam actionem exercere, & aliquando de facto exercemus: ergo ex dono gratiæ & merito Christi tanquam prima radice, & ex nostra voluntate bona, multò magis poterimus bene agere. Atque tota hæc ratio innititur illo Apostoli *ad Roman.* 5. *Non sicut delictum, ita & donum, si enim vnius delicto multi mortui sunt: multò magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit.*

IV. Postremò: si nulla nostra actio humana potest dari bona, nulla etiam de facto datur mala: quia humana nostra actio in tantum vitiosa est, in quantum caret aliquâ perfectione ei debitâ, quam potuimus adhibere, vt docet hîc S. Thomas articulo primo, & fusiùs patebit infrà: sed de facto dantur malæ quædam actiones, vt patet ex præcedenti articulo: ergo etiam possunt dari bonæ quædam actiones humanæ, imò etiam dantur aliquando in nobis.

A ARTICVLVS III. V.

Soluuntur Hæreticorum fundamenta.

PRIMVM petitur ex Genes. 6. *Videns Deus, quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore*: circa quem locum Lutherus dicto art. 36. vrget particulam illam, *cuncta*, item illam, *omni tempore*. si enim, inquit, vna cogitatio bona in homine esse potest, mentitur Moses, qui cunctas malas esse affirmat. Et in huius explicationis confirmationem ait prædictum locũ Hebraïcum sic debere reddi Latinè, *quantum quidquam cupit, & cogitat cor hominis, solummodo malum est omni die*, & cap. 8. Genes. videtur eadem sententia repeti his verbis, *sensus & cogitatio hominis in malum prona sunt ab adolescentia sua.*

Respondetur id debere tantùm intelligi de VI.
B hominibus illius temporis, quo Deus parabat diluuium mittere, non autem de omnibus hominibus, qui à principio mundi ad finem vsque erunt, vt patet ex ipso textu, ac proinde sicut ex singulari facto vnius vel pluriũ non potest validè inferri omnes & singulos semper malè facere, ita etiam ex eo, quòd homines illius temporis de facto malè vixerint, non potest bene colligi omnes homines, quotquot fuerunt, sunt, & erunt, nullam bonam actionem exercere.

Secundò respondetur testimonium istud etiam non intelligi de omnibus & singulis hominibus, qui eo tẽpore viuebant, nam eodem cap. dicitur *Noë vir iustus, perfectus, ambulasse cum Deo*, qui tamen eo tempore viuebat; nec est, quòd vim faciat Lutherus in illa particula, *cuncta*, est enim familiare tam scripturæ sacræ, quàm communi loquendi modo vsurpare signa illa vniuer- VII.
C salia, quando est sermo de ingenti multitudine, sicut quando sunt pauci homines, vsurpare signum vniuersale negatiuum; sic Genes. 6. dicitur, *omnis caro corruperat viam suam*, vbi tamen Noë tanquam iustus laudatur; sic ad Philipp. 2. dicit Apostolus, *omnes quærunt, quæ sua sunt*, quod tamen non faciebant Apostoli.

Ad alteram Lutheri confirmationem ex textu Hebraico petitam, respondet Roffensis Episcopus art. 36. textum Hebraicum istius loci verius que malè reddi à Luthero, prior enim qui est Genes. 6. ita ad verbum reddi debet, *& vidit Deus, quòd multa malitia hominum in terra*: Supple, fuit, *& omnis machinatio cordis eorum mala, duntaxat omni die*: posteriorem verò locum, qui habetur Genes. 8. ita debere reddi ad verbum iuxta textum Hebraicum, *quoniam machinatio*, seu desiderium humani cordis malum à iuuentu-
D te sua, nempe ratione fomitis peccati, qui semper VIII.
suggerit peccatum, quomodo nulla apponitur particula exclusiua, nec signum vllum vniuersale, sed tantùm denotatur procliuitas & facilitas hominis ad peccatum, quâ etiam positâ non desinit homo, bene & studiosè operari, si velit, vt patet ex dictis suprà de libero arbitrio.

Secundum fundamentum petitur ex Iob. 9. cap. *Scio quòd non iustificabitur homo compositus Deo*, cui respondet locus similis apud Psalmistam Psal. 142. *non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*, item Psal. 13. *non est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*, item Ecclesiastis 7. *non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.*

Ad testimonium petitum ex lib. Iob responde-

I. tur ibi fieri comparationem inter iustitiam Dei, & iustitiam hominum; iustitiam Dei asseri tam perfectam, vt si comparetur cum iustitia hominum, iam iustitia hominum non censeatur iustitia; vt ad hunc locum Iob explicat S. Gregorius, & hoc potest multis modis ostendi, primò quia Deus est iustus *per essentiam*, sicut bonus *per essentiam:* homo verò nonnisi *per participationem*, ac proinde sicut Deus pronuntiatur à Christo Domino in euangelio *solus bonus*, licèt aliqui homines sint etiam boni *per participationem*, ab Apostolo *solus immortalis*, licèt Angeli & homines sint etiam immortales *per participationem*, & *dependentiam à Deo:* ita etiam quia solus Deus est iustus *per essentiã*, Angeli verò & homines nonnisi *per participationem*, & quod est tale *per participationem*, factâ cõparatione ad illud quod est tale *per essentiam*, videtur quasi non esse tale, habitâ
II. ratione magnæ perfectionis, quâ exceditur; fit, vt homo comparatus Deo non dicatur iustus.

Secundò idem ostenditur ex eo, quòd iustitia hominum talis est conditionis, vt citra singulare Dei priuilegium non possit longo aliquo tempore subsistere sine commissione alicuius peccati, saltem venialis, iuxta illud Sapientis, *septies in die cadit iustus:* & proinde cùm peccatum, etiam veniale, dicat aliquem recessum à perfectione iustitiæ, peccatum autem veniale nullum locum possit habere in Deo, fit, vt homo Deo comparatus non dicatur iustus.

Potest idem tertiò ostendi sic: iustitia Dei, quâ est essentialiter iustus, non innititur misericordiæ, esto habeat illam sibi comitem, nec supponit aliquid gratis Deo collatum, ratione cuius Deus posteà reddatur iustus, sed per seipsum est talis, quia Deus habet omnia à seipso: at iustitia hominum innititur diuinæ misericordiæ,
III. fundatur enim in Christi Domini gratia & meritis, quam Deus misericorditer impertitur hominibus, & proinde ratione istius suppositionis, quæ minuit essentiam iustitiæ, homo Deo comparatus non dicitur *iustus*.

Atque pro hac responsione videri possunt S. Augustin. serm. 49. *de tempore*, S. Bernardus serm. primo in *festiuitate Sanctorum omnium*, vbi etiam explicat illud Psalmistæ, *non intres in iudicium cum seruo tuo* &c. de rigoroso examine iustitiæ, quia, inquit, si *districtè iudicetur, iniustitia inuenietur omnis iustitia nostra, & minùs habens*, cùm nullus sit immunis à sorde saltem veniali, vnde etiam ad hunc locum Psalmistæ notat S. Augustinus Christum docuisse Apostolos dicere, *dimitte nobis debita nostra, sicut* &c. *non autem gratias tibi, qui dimisisti nobis debita nostra*, quoniam, inquit *non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*, & iuxta hæc rectè
IV. intelligitur illud Ecclesiastis septimo: *non est enim homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet*, quia sensus Ecclesiastis non est, iustum in omni bono opere peccare, sed nullum adeò esse iustum, vt etiam semper sit euitaturus omnia peccata venialia: ibi enim reddit rationem istius sententiæ immediatè præcedentis, *Sapientia confortabit sapientem super decem principes ciuitatis, non est enim homo iustus, qui faciat bonum in terra, & non peccet*, id est diuina sapientia Christus, seu gratia Christi, confortabit sapientem plusquam vllus principatus; quoniam absque sapientiæ, seu gratiæ Christi, auxilio nemo quantumuis iustus potest cauere peccatum; vnde notat Roffensis ad articulum 31. Lu-

A theri, in textu Hebræo non haberi in præsenti *non peccat*, sed in futuro *non peccabit*. V.

Illud autem Psalm. 13. *non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*, tantùm intelligitur de iis stultis hominibus, qui dicunt in corde suo *non est Deus*, de quibus ibi tantùm loquitur, & ait eos nihil boni operari, quod conducat ad vitam æternam, quia fide & spe destituti non sese cohibent à peccãdo, sed vt loquitur Apost. *ad Ephes. 4. desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam.*

Tertium fundamentum petitur ex Isaiæ 64. cap. *quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ*, id est omnia nostra opera, quæ videntur iusta, sunt contaminata.

Respondetur Prophetam his verbis loqui in persona grauiter peccantium, quorum opera licèt in seipsis bona sint, quia tamen fiunt in statu
B peccati, quodammodo inficiuntur, nec prosunt VI.
ad vitam æternam. Atque hunc esse sensum Prophetę patet ex antecedẽtibus & consequentibus; ita enim habet, *ecce tu iratus es, & peccauimus: in ipsis semper fuimus, & saluabimur, & facti sumus, vt immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos.* Addi etiam potest istud Isaiæ non intelligi pro toto tempore vitæ hominum, sed pro tempore captiuitatis, in qua tunc erant, vt patet ex fine eiusdem capitis, vbi in persona eorumdem hominum dicit, *laudauerunt te patres nostri*, & alia id genus, quæ spectant ad cæremonias Iudæorum enumerat, quæ pro illo statu non possunt exercere; sicut eorum patres ante captiuitatem liberè illa exercebant, idcoque locum hunc de legalibus Iudæorum explicat S.
C Hieronymus ad illum locum Isaiæ.

Quartum fundamentum petitur ex aliquot Patrum testimoniis, allatis sacræ scripturæ locis correspondentibus, S. Aug. serm. 49. *de tempore*, VII.
dum explicat citatum locum Psal. 142. S. Greg. libro vltimo Moralium cap. vltimo, S. Bernard. serm. 5. *de verbis Isaiæ*.

Respondetur ista Patrum testimonia eodem modo esse intelligenda, quo suprà explicauimus secundum testimonium à Luthero nobis obiectum, vt patet ex Patribus ibi citatis.

Quintum fundamentum: non potest arbor mala bonos fructus facere Matth. 7. sed quilibet homo, etiam iustus, est arbor mala ratione fomitis peccati, qui in illo est, & perseuerat, & vt loquitur Apost. *ad Rom. 7. captiuat hominem in lege peccati, vt, non quod vult bonum, faciat:* igitur nulla sunt etiam iustorum hominum bona opera, & proinde nullæ dantur bonæ actiones humanæ.

D Respondetur hominem iustum non esse arbo- VIII.
rem malam, sed bonam ratione gratiæ & charitatis, quæ in illo est semen vitæ æternæ, & principium operandi meritoriè etiam de condigno; fomitem verò peccati, qui adhuc perseuerat in iusto, nullo modo esse principium eiusmodi operationum, sed dici *captiuare hominem in lege peccati; vt, non quod vult bonum, faciat*, quatenus excitat motus primò primos, quos optat quidem iustus non experiri, nec tamen potest cohibere, vt suprà diximus agendo de imperio voluntatis in appetitum sentientem.

Addunt præterea & aliud fundamentum suæ hæresis, scilicet *legem Dei esse impossibilem* & proinde hominẽ in executione diuini præcepti semper deficere & peccare: sed hoc fundamentũ spe-

I. ctat ad alium locũ, & nos suprà agendo de libero arbitrio ostédimus blasphemum esse & impiũ asserere Deum hominem obligare ad impossibile.

DISPVTATIO V.

De bonitate & malitia actus per ordinem ad obiectum.

ARTICVLVS I.

Vtrum bonitas moralis actus desumatur per ordinem ad obiectum.

NOTANDVM est primò nomine *obiecti*, illud hîc intelligi, quod voluntas vult àctu interiori, seu illud ipsum, circa quod versatur, eius actio, v. g. cùm quis vult dare eleemosynam, eleemosyna vocatur *obiectum* talis volitionis.

II. Notandum secundò etsi propriè & formaliter loquendo nulla sit moralis bonitas in ipso obiecto, cùm illa propriè insit solis actibus elicitis à voluntate libera, vt subordinata rectæ rationi, à quibus actibus eorũ obiecta planè distinguuntur, vt patet ex dictis, nihilominus tamen bonitatem illam, quam in notabili præmisso ad solutionem primæ obiectionis articuli vltimi primæ disputationis *fundamentalem* appellauimus, in obiectis reperiri: sunt enim res aliquæ ita perfectæ ex conditione suæ naturæ, vt voluntatem naturæ rationalis possint perficere, si voluntas circa illa sese velit occupare; ideóque dicuntur habere in se quandam honestatem, ratione cuius, tanquam fundamento aliquo, intellectus dictet voluntati esse expediens illam circa tale obiectum sese occupare, vbi enim
III. prædictam perfectionem penetrat intellectus, iudicat recta ratio tale obiectum esse dignum, vt appetatur ab homine; & ab eiusmodi honestate & conuenientia, quâ possunt naturam ratione vtentem perficere, & dignæ sunt amari à tali potentia, dicuntur *honesta*, vt intelligitur ex S. Thoma 2. 2. quæst. 145. art. 1. & 2.

Notandum secundò ex S. Thoma art. 4. huius quæst. triplicem posse distingui moralem bonitatem in aliquo actu bono. Prima est *ex obiecto*, veluti *generica* & *ex genere*: secũda petitur *à fine*: tertia *à circumstantiis*: nam quod spectat ad primam illam bonitatem actus, quatenus consideratur in ratione entis, licèt ibidem S. Thomas illius meminerit, eam tamẽ omittimus, quia vt sic non spectat ad actum moraliter bonum, vt moralis est, quo tamen modo solùm de eo hîc agitur.

Prima bonitas *ex obiecto* ea est, quæ conuenit actui ex propria natura sua, quatenus versatur circa obiectum ipsum præcisè consideratum,
IV. & secundùm prædictam fundamentalem bonitatem spectatum, abstrahendo ab ipsis circumstantiis & fine operantis; sic offerre Deo sacrificium, bonum est ex suo genere, seu ex obiecto, item dare eleemosynam pauperi, & sexcẽta eiusmodi alia dicuntur hoc modo bona ex suo genere: prima autem illa bonitas *ex obiecto*, vocatur *generica*, vel *ex genere*, non quòd sit quædam bonitas vniuersalis aliis omnibus bonitatibus moralibus communis: hoc enim esse falsum patet ex eo, quòd potest dari obiectum aliquod, quod licèt ex suo genere sit malum, potest tamen ex aliqua circumstantia vel fine esse bonum, & actus circa illud bene etiam moraliter fieri v. g. non reddere gladium, qui est alterius, ei, qui est illius do-

A minus ex se, est actus iniustitiæ, si tamen addatur circumstantia illa, furioso, iam est actus bonus, V.
vnde prima illa bonitas non ita appellatur *generica*, seu ex genere, quasi sit vniuersalis, & conueniẽs omnibus & singulis bonitatibus moralibus, sicut natura generica inest singulis inferioribus sub illâ contentis, vt satis indicat S. Thomas eodem art. 4. in solutione ad tertium, sed ita appellatur, quia talis bonitas consequitur ipsam actionem præcisè consideratam, quatenus est tantùm circa tale obiectum, non determinando illam per aliquas circumstantias, aut finem aliquem ab ipso operante intentum.

Secunda bonitas *ex fine* petita, ea est, quæ conuenit actui ex fine, non quidem ipsius operis, sed operantis, seu ab operante intento per talem actum, v. g. si consideretur actus aliquis indifferens secundùm se, id est, qui possit ordi-
B nari ab ipso operante in bonum finem, & in malum, tunc si referatur in bonum finem, talis actus dicitur esse bonus *ex fine*, seu habere bonitatem *ex fine*. VI.

Tertia denique bonitas *ex circumstantiis* petita, dicitur ea, quæ desumitur ex iis, quæ veluti circumstant ipsam actionem, v. g. ex conditione personæ, temporis, & aliis eiusmodi, de quibus infrà.

Notandum postremò actum moralem dicere aliquem ordinem ad voluntatem, vt probatur ex dictis primâ disputatione, vbi ostendimus *esse liberum*, & *esse morale* in actibus voluntatis dicere modos quosdam vitales, actus autem vitalis dicit aliquem ordinem ad suum principium, vt ibidem explicatum est. His ita prænotatis sit

Prima propositio: *bonitas moralis in actu hu-*
C *mano non desumitur ex ordine & habitudine ad voluntatem liberam.* Dicitur propositio hæc esse contra Scotum 2. sent. dist. 40. si tamen textus Scoti bene perpendatur, non videbitur ei repugnare: ait enim expressè bonitatem illam, quam habet actus ex habitudine ad voluntatem liberam, esse communem actui bono & malo: *Neque enim* (inquit) *actus est laudabilis, vel vituperabilis, nisi sit à voluntate:* at bonitas illa moralis actus humani, quam hîc inquirimus, est omninò opposita malitiæ, nec in actu malo reperitur, aliàs enim quilibet actus humanus simul & semel esset bonus & malus, quod nemo admittet. Vnde quando ait Scotus actum humanum habere bonitatem ex habitudine ad voluntatem liberam, nomine *bonitatis* non intelligit *moralem*, sed *transcendentalem*, quam S. Thomas art. 4. huius qu. vocat *naturalem*, quæ consistit in ea conuenientia, quam actus humanus habet ad VII.
D suum principium efficiens, quòd scilicet liberè VIII.
procedat ab ipsa voluntate, vnde ibidem significat talem bonitatem esse potiùs conditionem ad actum moraliter bonũ prærequisitam, quàm causam formalem eius bonitatis moralis.

Probatur autem nostra propositio: ex eo ipso, quo aliquis actus est bonus moraliter, ex eo ipso statim sequitur, quòd sit laude dignus, est enim esse dignum laude proprietas entis moraliter boni, vt docet S. Thomas infrà quæst. 21. articulo primo & secundo: sed aliquid non est præcisè dignum laude ex eo, quòd fiat liberè, seu à voluntate libera, vt libera, quia sic cùm omne peccatum fiat liberè, peccatum omne esset dignum laude ex eo, quòd fiat liberè, seu à voluntate libera vt libera, quod est absurdum.

I. Deinde: *esse liberum* in actu humano est quid antecedens ipsum *esse morale* in actu voluntatis, vt docuimus prima disputatione, & *esse morale* est aliquid antecedens ad esse *bonum moraliter* in actu humano, saltem secundùm modum nostrum concipiendi, quo priùs concipimus ipsum genus, quàm differentiam illud contrahentem: ergo ordo ille, quem habet actus moralis ad voluntatem liberam tanquam ad suum principium efficiens, non dat ipsi actui, præcisè & formaliter loquendo, bonitatem moralem.

Secunda propositio: *bonitas moralis in actu humano & morali desumitur ex ordine ipsius actus ad suum obiectum*. Propositio est S. Th. hîc art. 2. & communis.

Probatur: inde actus aliquis habet, vt sit bonus moraliter, vnde habet, vt sit actus virtutis, quia actus moraliter bonus, & actus virtutis re-
II. trò commeant, sicut bonum morale & virtus; & sicut virtus & vitium sibi opponuntur, ita actus virtutis & vitij: sed actus moralis habet, vt sit actus virtutis, ex habitudine ad suum obiectum: metimur enim rationem virtutis in aliquo actu, ex eo, quòd fertur in tale obiectum habens in se fundamentalem bonitatem superiùs explicatam, proportionatam ipsi actui, iuxta rectæ rationis regulam: igitur bonitas moralis in actu morali desumitur ex habitudine, quam habet ad ipsum suum obiectum.

Secundò eodem modo sese habet actus moralis ad suum obiectum, quo sese habet motus naturalis ad suum terminum; quia sicut motus consistit in tendentia mobilis ad suum terminum; ita etiam actus moralis in quadam tendentia ad suum obiectum, ratione cuius tendentiæ
III. volitio à S. August. & aliis Patribus & Philosophis vocatur communiter *pondus quoddam*, *inclinatio quædam*: atqui ex omnibus philosophis motus desumit suam specificationem ab ipso suo termino: ergo & actus moralis etiam à suo obiecto desumet specificationem, & ex consequenti suam etiam bonitatem.

Tandem confirmatur hæc conclusio ex S. August. epist. 52. *ad Macedonium*, vbi ita loquitur, *Mores nostri ex eo, quod vnusquisque diligit, diiudicari solent*.

ARTICVLVS II.

Soluuntur obiectiones.

Obicies dari quædam obiecta indifferentia, & proinde, quæ nullam habeant bonitatem fundamentalem, ergo ab illis non poterit moralis actus aliquis accipere suam bonitatem.

IV. Respondeo obiectum, vt applicatum *in actu exercito* nullum dari indifferens, quia infrà ostendemus cum S. Thoma nullum dari actum indifferentem *in actu exercito*: & ita, licèt possit dari obiectum secundùm se spectatum, quod sit indifferens, quia tamen illud non dat bonitatem actui, nisi prout respicitur ab actu, vt proportionatum sibi iuxta regulas rectæ rationis, & vt sic consideratum obiectum, quod aliàs secundùm se spectatum est indifferens, habet bonitatem aliquam fundamentalem, vt potest facilè intelligi ex iis, quæ loco citato diximus de bonitate fundamentali: ideò semper actus moraliter bonus desumet suam bonitatem ab obiecto.

Dices obiectum priùs esse tale, quàm de facto dare esse tale ipsi actui, sicut obiectum prius est ipso actu: sed in illo priori obiectum est tan-

A tùm indifferens, & obiectum indifferens in eo tantùm instanti habet bonitatem, in quo de facto terminat ipsum actum: ergo tunc non potest illi dare aliquam bonitatem: ergo cùm actus ille sit bonus, non omnis actus accipit bonitatem ab obiecto. V.

Respondetur esse quidem prius obiectum esse tale, saltem secundùm habitudinem, quâ respicitur ab actu, quàm de facto ipsum actum esse talem, & proinde obiectum, quod de se & secundùm se spectatum est indifferens, priùs nostro modo considerandi, esse bonum *fundamentaliter*, quàm actus circa illud elicitus sit moraliter bonus *in actu exercito*: quia dum recta ratio dirigendo voluntatem iudicat esse expediens exercere actum hunc circa tale obiectum, considerat illud secundùm habitudinem & proportionem ad actum, vt hîc & nunc exercendum; & proinde, quia obiectum vt sic conside-
B ratum potest perficere prædictum actum voluntatis, induit vt sic fundamentum quoddam bonitatis, quod aliàs secundùm se non habet. VI.

Obiicies secundò, bonitas actus moralis debet illi esse interna, quia est formalis: at obiectum est illi omninò extrinsecum: ergo ab illo non potest desumere suam bonitatem.

Respondetur obiectum esse quidem extrinsecum ipsi actui: at ipsam habitudinem actus ad suum obiectum esse intrinsecam quia actus respicit aliquod obiectum, ideóque semper bonitatem actus ab obiecto desumptam peti ab aliquo intrinseco ipsi actui.

ARTICVLVS III.

An actus moralis non tantùm bonitatem
C ### *suam genericam, sed etiam specificam desumat ex ordine ad obiectum.* VII.

Sit hæc propositio: *actus moralis non tantùm bonitatem suam genericam, sed etiam specificam desumit ex ordine & habitudine ad obiectum*, id est, *actus moralis non tantùm habet à suo obiecto, quòd sit actus virtutis, sed etiam quòd sit talis actus virtutis in specie infima*. Notant Caietanus hîc ad 2. art. S. Thomæ, Gregorius à *Valentia* disp. 2. quæst. 13. puncto 2. & multi alij propositionem hanc esse contra Scotum 2. sent. dist 7. quæst vnica art. 1. & in quodlibetis quæst. 18. art. 1. vbi admittit quidem cum S. Thoma bonitatem moralem *genericam* actus moralis desumi ex habitudine ad suum obiectum, vult tamen bonitatem *specificam* actus peti à circumstantiis illi superuenientibus: ait enim prædi-
D ctam bonitatem ex obiecto petitam esse veluti potentialem, vlterioris bonitatis specificæ capacem, per determinationem scilicet factam à circumstantiis. VIII.

Verùm eandem esse quoad præsentem propositionem Scoti cum S. Thoma sententiam notat Franciscus Errera ad distinctionem 18. lib. 2. sent. disp. 28. quæst. 5. in eóque citatos auctores decipi, quòd non animaduertant Scotum tantùm loqui de illo fine & circumstantiis, quæ ingrediantur ipsam rationem obiecti, fit enim aliquando, vt dicetur infrà, vt ipse finis & circumstantiæ sint etiam de intrinseca ratione obiecti, & tunc Scotus tantùm intendit talem actum vlteriùs perfici, seu in aliqua infima specie constitui, in qua tantùm erat potentia per ipsum obiectum prædictis circumstantiis & fine non in-

I. dutum, quibus tamen denudatum non desinebat
dare ipsi actui morali bonitatem suam moralem,
non tamen vltimò determinabilem; non autem
loquitur Scotus de fine & circumstantiis positis
extra ipsum obiectum actus, quomodo, inquit
Errera, Scotus videtur potiùs explicare senten-
tiam S. Thomæ, quàm sese illi opponere.

Probatur autem hæc nostra propositio: vt se
habet actus in communi ad obiectum in commu-
ni, ita etiam sese habet actus specificus ad obie-
ctum specificum: sed actus in communi conside-
ratus accipit bonitatem suam *genericam* à suo ob-
iecto, quod vt sic respicit ex 2. propositione ar-
ticuli 1. huius disputationis: ergo & actus *specifi-
cus* accipiet moralem suam bonitatem specificam
à suo obiecto specifico.

Secundò ab eo habet actus moralis specificam
suam bonitatem, quo remanente, cæteris subla-
tis illam retinet, & quo sublato cæteris rema-
II. nentibus illam non retinet: sed sublato fine &
aliis circumstantiis, obiecto tamen remanente
eodem, manet idem actus in ratione bonitatis;
illis verò remanentibus, & sublato obiecto, non
remanet idem specie actus: ergo ab obiecto, &
non ab alio, actus moralis habet specificam suam
bonitatem moralem.

Maior satis patet ex eo, quòd sæpiùs inculca-
uimus, illud esse formale constitutiuum rei ali-
cuius, quo sublato tollitur, quo posito statim
intelligitur poni.

Minor verò probatur: sublatis accidentibus
ipsi essentiæ rei extrinsecis, rectè potest intelligi
essentia rei remanere, quia potest vnumquod-
que secundùm suam essentiam concipi sine ali-
quo sibi extrinseco: sed finis & cæteræ circum-
stantiæ sunt accidentia extrinseca ipsi actui mo-
rali, quatenus moralis est, vt expressè docet S.
III. Thomas suprà quæst 7. art. 1. ergo illis sublatis,
rectè potest intelligi idem actus moralis remane-
re, & proinde eandem habere bonitatem.

Confirmatur: nam ideò talis actus est actus
virtutis & iustitiæ, quia est restitutio rei alienæ
proprio domino facta, & non, quia fit tali loco,
tali tempore, & similibus aliis circumstantiis, &
si quæratur, quare actus iustitiæ sit alterius spe-
ciei ab actu temperantiæ; respondebitur, quia
temperantia respicit obiectum specie distinctum
ab obiecto actus iustitiæ: ergo actus morales ac-
cipiunt non tantùm bonitatem suam genericam,
sed etiam specificam specialissimam à suis obie-
ctis, seu ab ordine, quem dicunt ad sua obiecta.

ARTICVLVS IV.

IV. *Soluuntur obiectiones.*

OBIICIES: actus exteriores sunt obiecta
interiorum actuum moralium: verbi gra-
tiâ, obiectum volitionis occidendi est ipsa occi-
sio: sed actus morales interiores non accipiunt
suam bonitatem ab exterioribus, vt iam insinua-
uimus, & patebit infrà, sed potiùs econtrà: ergo
actus morales non sumunt suam bonitatem ab
obiectis.

Respondetur actum *exteriorem* posse duobus
modis comparari ad *interiorem*: primò in ratione
obiecti, circa quod faciendum, & ad effectum
perducendum, versatur actus interior: Secundò
in ratione *effectus*, prout scilicet de facto vi & ef-
ficaciâ ipsius actus interioris producitur: iam si
priori modo consideretur, respondetur actum
interiorem ab illo desumere suam bonitatem,
A prout actus *exterior* habet in se fundamentalem V.
bonitatem iuxta modum superiùs explicatum:
si verò spectetur actus *exterior* posteriori modo,
scilicet in ratione *effectus*, iam bonitatem illam
moralem, quam habet, accipere ab actu interio-
ri, quatenus ab illo habet, vt sit hoc modo liber
& moralis, vt suprà docuimus, & patebit ampliùs
infrà.

Neque est nouum in practicis & artificialibus,
vnum & idem sub diuerso respectu ad aliquam
potentiam vel principium, esse *obiectum* & *effe-
ctum*: vnde etiam notant Philosophi in scientiis
practicis *finem* & *obiectum* in vnum & idem
coincidere, sed pro vno respectu vendicare sibi
rationem *obiecti*, prout scilicet per apprehensio-
nem intellectus proponitur, & dictatur vt fa-
ciendum, sortiri verò rationem *effectus*, prout in
executione consideratur, seu de facto fit ab ipsa
potentia, tanquam suo principio: aliud exem-
B plum pro hac re habet S. Thomas hîc art. 2. ad VI.
3. desumptum à naturali facultate nutriendi, quæ
habet alimentum sub diuersa ratione considera-
tum, modò pro *obiecto*, modò pro *effectu*: ante
eius conuersionem in substantiam viuentis habet
illud pro *obiecto*, circa quod sese illa occupat, &
à quo etiam desumit suam specificationem, vt
docetur in libris *de anima*; post eius verò con-
uersionem, habet illud pro suo effectu, quia vi
suâ naturali conuertit illud in substantiam viuen-
tis, sub cuius forma post nutritionem & conuer-
sionem peractum est.

Obiicies secundò: bonitas moralis actus consi-
stit in conformitate eius ad rectam rationem: er-
go bonitas illa non petitur ab obiecto, seu ab
ordine ad illud. Antecedens patet ex dictis dis-
putatione primâ. Consequentia probatur: actus
C moralis inde habet suam bonitatem moralem, VII.
vnde fit, vt sit formaliter bonus: sed actus mo-
ralis est bonus formaliter, quia est conformis
rectæ rationi, & vt sic elicitur, & quia eius bo-
nitas consistit in tali conformitate, ista autem
conformitas est aliquid omninò distinctum ab
ipso obiecto actus, vt satis intelligitur: igitur
actus moralis non desumit suam bonitatem mo-
ralem ab obiecto.

Respondetur admisso antecedente negando
consequentiam: ad cuius probationem respon-
detur æquiuocationem esse in illis verbis, *actus
moralis inde habet suam bonitatem moralem, vnde
fit, vt sit formaliter bonus*: si enim sensus illorum
sit, inde causari ipsam bonitatem in actu morali,
vnde fit, vt sit formaliter bonus, ita vt particu-
læ illæ, *inde fit, vnde fit*, denotent principium
causatiuum istius actus in tali ordine, tunc maior
D propositio probationis vera est, sed minor erit VIII.
falsa; quia oportet in illa eodem modo sumi ver-
bum istud *est*, & sic sensus illius erit *principium
specificatiuum actus moralis in ratione boni*, esse
ipsam eius conformitatem ad rectam rationem,
quod falsum est, cùm sit quidem formalis illius
ratio, non tamen principium *specificationis*: nam
in actibus, sicut & in ipsis motibus & potentiis,
principium specificationis est extrinsecum ipsi
specificato, sicut & principium efficiens suo effe-
ctui: formalis verò ratio semper intrinseca effe-
ctui suo formali: in hac quæstione agimus non
de principio formali actus moralis in esse boni,
sed de principio eius specificatiuo.

Quòd si in ista dicta minori, verbum *est*, deno-
tet conformitatem actus moralis ad rectam ra-
tionem, esse formalem eius bonitatem; erit qui-

I. dem vera propoſitio, ſed iam in ipſo ſyllogiſmo erit æquiuocatio: aliter enim in maiori propoſitione, & aliter in eius minori ſumentur illæ particulæ, *inde ſit*, *vnde ſit*, ſeu, *inde eſt*, *vnde eſt*, vt iam notauimus, & ſic nihil concludetur contra nos, quia ex communi dialecticorum regula termini in ſyllogiſmo ſemper debent ſumi eodem modo in maiori & minori, aliàs ſyllogiſmus conſtabit non tribus terminis, vt debet, ſed quatuor vel pluribus, quod eſt omninò vitioſum, & in præſenti obiectione iuxta hæc fit tranſitus à cauſa formali & intrinſeca ad cauſam veluti efficientem, & extrinſecam; quod non poſſe legitimè fieri iam oſtendimus.

Obiicies tertiò: bonitas ſpecifica actus aliquando ſumitur à fine, aliquando etiam ab ipſis circumſtantiis, vt docet S. Thomas hâc parte ſuprà quæſt. 1. art. 3. & hâc quæſt. 18. art. 3. ergo non
II. à ſolo obiecto habet moralis actus bonitatem ſuam ſpecificam.

Reſpondetur, quando finis & circumſtantiæ ingrediuntur rationem *obiecti*, tunc tantùm ſecundùm S. Thomam dare ipſi actui morali ſpecificam ſuam bonitatem, non autem quando manent in pura & ſimplici ratione *finis*, aut *circumſtantiæ*: nec S. Thomam infrà art. 3. aſſerere bonitatem ſpecificam actus moralis peti ab ipſis fine & circumſtantiis hoc poſteriori modo conſideratis, vt videbitur ad illum articulum.

Obiicies quartò: ſi quis ex ignorantia inuincibili, putans mendacium eſſe licitum pro ſaluanda vita homini, velit mentiri, talis volitio eſt bona moraliter, quia eſt conformis rectæ rationi ita dictanti: ſed talis volitio non eſt bona ex obiecto, quia mendacium, quod eſt eius ob-
III. iectum, nunquam eſt licitum: igitur bonitas moralis in actu morali non deſumitur ab eius obiecto, nec ab ordine, quem habet ad illud.

Reſpondetur conceſsâ maiore negando minorem; ad cuius probationem reſpondetur verum quidem eſſe mendacium: ſed in ſe eſſe malum, & vt ſic ſpectatum non eſſe propriè obiectum volitionis propoſitæ in obiectione, ſed eſſe ipſum mendacium vt perſonæ ignorantis inuincibiliter & iudicantis eſſe conſonum rectæ rationi, quæ circumſtantia perſonæ tunc ingreditur rationem obiecti, & proinde vt ſic conſideratum facit, vt prædicta volitio ſit bona moraliter, ſicque actus moralis ſemper deſumit moralem ſuam bonitatem ab obiecto.

ARTICVLVS V.

Soluitur vltima obiectio aduerſariorum.

IV. OBIICITVR vltimò: Actus iſte *volo ſtudioſè viuere*, eſt actus bonus moraliter, etiam & in ſpecie & in particulari, quia fit liberè cum ſubordinatione conformitatis ad rectam rationem, quæ dictat vnicuique eſſe bene viuendum, nec in iſto actu poteſt malitia aliqua notari, & habet bonitatem aliquam ſpecificam, cùm ſit actus indiuiduus, indiuiduum autem ſit ſub aliqua ſpecie, & bonitas eius eſt oppoſita malitiæ huius actus *volo turpiter viuere*; ſed actus ille non habet prædictam bonitatem ab obiecto, quia obiectum, circa quod verſatur actus iſte, non eſt aliquid ſpecificum, ſed genericum & vniuerſaliſſimum; comprehendit enim obiecta omnium virtutum ſaltem confusè, nec ad aliquam ſpeciem virtutis pertinet, cùm non ſit potior ratio, cur ad vnam ſpeciem potiùs reuo-

A cetur, quàm ad aliam, cùm ſeſe ad omnes extendat: igitur bonitas moralis ſpecifica in actu morali non deſumitur ab eius obiecto. V.

Reſpondetur diuerſimodè à Theologis: licèt enim fateantur omnes actum iſtum *volo ſtudioſè viuere* eſſe bonum, diſcrepant tamen in eo, an ſit alicuius ſpecialis virtutis actus, & ſi ita ſit, cuiuſnam virtutis ſit actus.

Medina ad ſecundum articulum huius quæſt. S. Thomæ reſpondet primò eſſe actum *iuſtitiæ legalis*, ſed ab aliis refellitur, & bene. Nam aut loquitur Medina de *iuſtitia legali* ad mentem Ariſtotelis lib. 5. Ethic. cap. 3. aut ad mentem S. Thomæ 2. 2. quæſt. 58. art. 5. & 6. ſi priori modo iuſtitia non eſt virtus quædam ſpecialis, ſed virtutum omnium collectio, vt apertè indicat Ariſtoteles illo cap. citato, quando ait iuſtitiam
B legalem non eſſe partem virtutis, id eſt ſpeciem aliquam, ſed vniuerſam virtutem; & item quando ibidem ait virtutem in genere, & iuſtitiam legalem eſſe idem, quia ſcilicet talis iuſtitia legalis nihil eſt aliud in ſubdito, quàm virtutum omnium collectio, quatenus illum inclinat, vt curet leges ſeruari; at actus iſte *volo ſtudioſè viuere* non poteſt eſſe à iuſtitia legali hoc modo ſumpta: quia ſic non erit ab aliqua particulari virtute, vt ſatis intelligitur ex mox dictis, ſed ab ipſa collectione virtutum; quod etiam fieri non poteſt, quia talis actus eſſet effectiuè ab omnibus virtutibus ſimul ſumptis, ab illis enim deberet eſſe eodem modo, quo actus ſingularum virtutum ſunt à ſingulis ſuis virtutibus, & ſeruatâ proportione eodem modo ſeſe habere ad hominem actum ipſum exercentem: & proinde quemad-
C modum vnus actus ſæpe repetitus inclinat operantem ad propriam honeſtatem ſuæ virtutis; ita etiam ex ſola frequenti, eâque efficaci repetitione iſtius actus *volo ſtudioſè viuere*, non exercendo etiam actus ſingularum virtutum in particulari, inclinaret voluntatem in ſingulas proprias honeſtates ſingularum virtutum, ſicque per vnicum iſtum actum ſæpiùs repetitum, homo omnes & ſingulos virtutum habitus ſibi compararet, quod nemo facilè admittet, cùm habitus non acquiratur, niſi per actus ſibi ſimiles, & vnuſquiſque habitus tollat ſpecialem quandam difficultatem in bene operando, quas omnes non tollit prædictus actus, etiamſi millies repetatur: igitur actus ille *volo ſtudioſè viuere* non eſt actus iuſtitiæ legalis, prout de illa diſputat Ariſt. in 5. Ethic. VI. VII.

Neque etiam eſt actus iuſtitiæ legalis, prout de illa diſputat S. Thomas ſuprà, quo pacto eſt aliqua ſpecialis virtus commune bonum reipu-
D blicæ procurans, quæ ideò *legalis* dicitur, quia eſt etiam de iis, quæ ſunt præſcripta lege in bonum reipublicæ. VIII.

Non eſt, inquam, actus iuſtitiæ ſic ſumptæ, quia ad hoc requiritur, vt actus fiat propter bonum commune ipſius reipublicæ: nam ratione iſtius formalitatis conſtituitur legalis iuſtitia virtus ſpecialis ab aliis omnibus diſtincta, ſicut & obedientia, ex qua obſeruantur præcepta etiam virtutum, dicitur *virtus ſpecialis*, quia obſeruantur per illam virtutem præcepta ſub illo motiuo, ſcilicet, vt obediatur ſuperiori; at actus ille *volo ſtudioſè viuere*, dum exercetur ab homine, non exercetur ſub hoc motiuo propter bonum commune reipublicæ, ſed potiùs propter bonum priuatum ipſius operantis: ergo non poteſt eſſe actus iuſtitiæ legalis, prout de illa

I. disputat sanctus Thomas secunda secundæ loco citato.

Respondent secundò alij, prædictum actum esse virtutis particularis, non iustitiæ legalis, sed alterius, quæ habeat pro suo obiecto adæquato bonum in communi, seu honestum in communi, & hanc virtutem, quando fertur in bonum honestum ordinis naturalis, esse habitum acquisitum, quando verò fertur in bonum ordinis supernaturalis, esse habitum infusum, & prædictum actum desumere suam specificam bonitatem à prædicto illo obiecto sub aliqua communi ratione apprehenso; sicut intellectus desumit peculiarem suam rationem & speciem ab ente, quod est obiectum eius, nec tamen desinit esse aliquid vniuersale.

Verùm refellitur hæc solutio: quia non datur talis habitus: nunquam enim admittendus est specialis habitus ab omnibus aliis distinctus, nisi
II. vbi occurrit noua & specialis difficultas, quæ per alios speciales habitus non possit superari, cùm hæc sit ratio communis admittendorum habituum apud omnes Philosophos & Theologos: sed non datur specialis noua quædam difficultas in bono communi, & honesto vniuersaliter considerato, quæ per habitus speciales singularum virtutum non tollatur: omnes enim virtutes simul sumptæ adæquant omnes & singulas difficultates, quæ in omnibus & singulis bonis honestis reperiuntur, vt patet factâ inductione per omnes virtutes.

Confirmatur: si honestas illa, quæ apprehenditur per intellectum in bono honesto in communi, esset sufficiens ratio constituendi nouum habitum à specialibus habitibus, qui versantur circa honesta particularia, distinctum, eadem
III. ratione oporteret admittere dari specialem quendam habitum iustitiæ, qui feratur in honestatem iustitiæ, prout iustitia abstrahit à iustitia *distributiua & commutatiua*: item deberet admitti habitus, qui ferretur in honestatem temperantiæ sumptæ in communi, prout illa abstrahit à temperantia, quæ consistit in castitate, abstinentia, sobrietate, & sic de aliis: hoc autem nemo Philosophorum admittit, vt patet ex illis, quæ communiter tradunt de virtutibus & habitibus.

Neque iis obstat, quòd detur in intellectu habitus primorum principiorum: est enim dispar ratio, quia scilicèt noster intellectus patitur aliquam difficultatem in penetrandis propositionum extremis, vt illi appareant inter se conuenientia, ratione cuius difficultatis, quæ est distincta & specialis, nouus etiam & distinctus
IV. debet admitti habitus, quod non habet locum in præsenti casu.

Melior itaque solutio est, quam etiam indicat Medina ibi, prædictum actum esse quidem bonum, & bonitatem eius non tantùm esse *genericam*, sed *specificam*: nam quamuis obiectum eius sit vniuersalissimum, & nullius virtutis in particulari, vt mox ostendimus, actus tamen eius non desinit esse vnius speciei & indiuidui, quia scilicet voluntas fertur in illud, tanquam in obiectum aliquod particulare, quod satis est ad hoc, vt actus aliquis sit huius, vel illius speciei; & potest facilè ostendi exemplo à Metaphysica, quæ licèt habeat pro suo obiecto ens vniuersalissimum, quia tamen, vt ab illa consideratur, habet particularem rationem distinctam ab illis; sub quibus consideratur ab aliis
A scientiis, Metaphysica cognitio entis non desinit esse specialis quædam scientia specie distincta à reliquis scientiis: pari etiam ratione, licèt actus iste, *volo studiosè viuere*, habeat pro obiecto bonum honestum in vniuersum, quia tamen respicit illud sub speciali aliqua ratione, non quatenus tale obiectum est ex dictamine ipsius synderesis dictantis voluntati esse contradicendum malo & bonum amplectendum, fit, vt ab illo tanquam aliquo particulari obiecto vnitatem suam specificam accipiat. V.

Neque his obstat, quòd obiectum istud includat in se multa bona inter se distincta specie: nam sicut obiecta virtutum omnium moralium, licèt sint inter se distincta specie, tamen in ordine ad prudentiam, non sunt nisi vnum obiectum specie; sic bonum in communi, seu omnis honestas, licèt dicat plura obiecta specie inter se distincta, attamen in ordine ad istum actum procedentem ex inclinatione voluntatis sequentis
B dictamen synderesis, non constituent nisi vnum etiam specie infimâ obiectum, & sic actus iste, *volo studiosè viuere*, accipiet à suo obiecto, etiam suam specificam bonitatem. VI.

Neque etiam his obstat, quòd S. Thomas 2. 2. quæst. 17. art. 1. dicat omnem actum bonum & honestum pertinere ad aliquam virtutem, & proinde cùm actus iste, *volo studiosè viuere*, sit bonus & honestus, vt admittimus, debere esse ab aliqua virtute, & non à sola inclinatione naturali voluntatis, peracta ab ipsa synderesi dictante illi malum esse fugiendum, bonum sectandum.

Hoc, inquam, non obstat, nam vt S. Thomas sese explicat tam in quæstionibus disputatis, quæst. vnicâ *de virtutibus* art. 5. quàm in hac 1. 2. quæst. 56. art. 6. illud tantùm intelligitur de
C actu, qui versatur circa obiectum aliquo modo improportionatum ipsi potentiæ, quatenus in illa attenditur sola ratio potentiæ, & sic considerata ex aliquo est improportionata tali obiecto; tunc actus, quo fertur in tale obiectū sibi sic consideratæ improportionatum, debet esse alicuius virtutis, non autem, vbi obiectum est ipsi potentiæ, in ratione potentiæ tantùm consideratæ proportionatum, vt fusiùs istis locis persequitur S. Thomas: at obiectum istius actus, *volo studiosè viuere*, habet pro suo obiecto honestum in communi, seu honestatem quandam in communi omnium virtutum, quæ vt sic nihil dicit improportionatum voluntati consideratæ in ratione potentiæ; nam voluntas sic considerata habet pro suo obiecto bonum, & ex sua ratione tendit in illud, sicque nullo pacto transcendit eius proportionem, quia vt locis citatis notat S. VII.
D Thomas, omnis improportio potentiæ prouenit ex aliquo horum duorum, scilicet, aut ex eo, quòd obiectum est ordinis supernaturalis, vt, quando potentia eleuatur ad bonum supernaturale, aut ex eo, quòd excedit proportionem ipsius volentis, nec est proprium ipsius bonum, vel occurrunt impedimenta quædam, propter quæ debet dari habitus virtutis: at obiectum istius actus, *volo studiosè viuere*, neutram reperit improportionem in voluntate; non priorem, quia honestas omnium virtutum acquisitarum est ordinis naturalis; non item posteriorem, quia ibi consideratur bonum præcisè, & voluntas naturaliter tendit in bonum. Vnde, quemadmodum, quod est exemplum S. Thomæ in cit. illa quęst. *de virtutibus*, in auditu non est neces- VIII.

I. satius habitus aliquis, qui feratur in sonum, quia naturaliter tendit in illum, nec appetitui delectabili, vt feratur in bonum delectabile, ita etiam non erit necessaria virtus aliqua in voluntate, quâ feratur in bonum in communi spectatum, & in eius honestatem præcisè consideratam, in quo casu non virtus, sed ipsa potentia facit bonum ipsum habentem tale opus: sic eodem modo non datur in nobis actus aliquis, quo appetamus beatitudinem in communi, sed ex sola naturali inclinatione omnes appetunt esse beati, neque in illo quisquam experitur difficultatem.

ARTICVLVS VI.

Quid requiratur in obiecto vt bonitas moralis ab illo petatur.

II. SIT hæc propositio: *vt obiectum tribuat bonitatem actibus, non tantùm requiritur, vt obiectum habeat in se honestatem superiùs explicatam, sed vlteriùs requiritur, vt ille actus feratur in obiectum honestum, quia honestum est, ita vt honestas obiecti sit motiuum talis actus exercendi.* Propositio est S. Thomæ quæst. 19. art. 7. ad 3. vbi ait, ad hoc vt voluntas sit bona, *debere esse boni, sub ratione boni*, est item Ochami 3. sent. quæst. 11. & 13. Almaïni tractatu 1. Moralium cap. 3. & 6. & communis. Vt faciliùs intelligatur hæc propositio,

Notandum est obiectum voluntatis posse esse vel aliquid *indifferens*, sicut est deambulatio ex se, quæ secundùm se spectata, nec bona est, nec mala; vel aliquid conueniens homini secundùm inclinationem naturæ, verbi gratiâ vita, sanitas; vel aliquid *vtile*, verbi gratiâ, medicina, vel
III. *delectabile*, vt voluptas; vel denique *honestum*, vt actus virtutis, qui propter se expetitur. Iam sensus nostræ propositionis est, moralem bonitatem actus moralis tantùm peti ab obiecto, vt induit rationem *honesti*, & vt sub ista ratione mouet voluntatem ad agendum.

Probatur primò: ex auctoritate S. Thomæ superiùs citatâ; item ex Arist. 2. Ethic. cap. 3. vbi disertè ait, ad hoc vt aliquis sit temperatus, & iustus, temperatéque ac iustè agere dicatur, non satis esse, si iusta & temperata agat; sed oportere, vt sit eligens propter ipsa; quem locum Arist. citat & sequitur. S. Thomas infrà hâc parte quæst. 100. art. 9. in corpore.

Probatur etiam propositio discurrendo per singulas rationes, quas diximus posse reperiri in ipso obiecto: *de indifferenti*, patet, quia vt sic nec est bonum, nec malum: ergo cùm solum
IV. bonum sit obiectum voluntatis, obiectum indifferens vt indifferens non dabit bonitatem moralem actui morali.

De bonò, *quod est conueniens secundùm naturæ inclinationem*, patet, quia aliquando, id, quod est naturæ conueniens, est contra virtutem, verbi gratiâ, *velle vitam conseruare, quando mors est obeunda pro Christo*, & tamen vita est bonum naturæ conueniens: ergo bonitas moralis in actu non debet peti ab obiecto bono, quatenus bonum idem est, ac conueniens secundùm inclinationem naturæ.

De vtili patet, quia vtile, vt vtile, est tantùm bonum propter aliud: ergo sicut non habet bonitatem in se, sed tantùm propter aliud, & in ordine ad aliud, ita etiam non potest aliquam bonitatem moralem communicare actui morali.

A Deinde si ratio *vtilis*, quæ est in aliquo bono, V.
est radix bonitatis moralis in actu, sequetur vbicumque bonum aliquod erit vtile, & ratio vtilis in eo attendetur per actum liberum elicitum à voluntate, tunc talem omnem actum fore bonum moraliter: at constat ex communi hominum consensu multa bona esse vtilia ad aliquem finem, actus tamen humanos, quibus vsurpantur bona ista vtilia, esse malos & turpes: ergo bonum vtile, quà vtile, & vt proponitur tale, non dat actui morali moralem suam bonitatem.

De *bono delectabili* idem patet: id quod ex se & ex sua natura est indifferens ad bonum & malum, & tantùm est bonum vel malum ex coniunctione ad alterum, non potest esse radix bonitatis moralis, quæ est in actu morali, quia vt sic nullam habet fundamentalem bonitatem: sed delectatio præcisè & secundùm se sumpta est indifferens, & tantùm sequitur conditionem
B operis, cui iungitur, ita vt, si opus, cui coniungi- VI.
tur, sit bonum & honestum, bona futura sit delectatio, v. g. ex contemplatione Dei; si opus sit malum, mala delectatio, v. g. delectatio sumpta de fornicatione, vt docet S. Thomas infrà quæst. 34. art. 1. & Caiet. ibidem, Ferrar. 3. *contra gentes* cap. 38.

Quòd denique debeat peti bonitas actus moraliter boni *à bono vt honesto*, patet ex omnibus dictis: bonitas moralis in actu debet peti ab obiecto: sed omne obiectum est bonum indifferens, vel vtile, vel naturæ conueniens, vel delectabile, vel denique honestum, & ostẽdimus prædictam bonitatem non posse peti ab aliquo ex istis bonis ante bonum honestum enumeratis: ergo restat, vt petatur à bono honesto, quatenus honestum est, id est propter se appetendum.

C Probatur secundò: vt actus moralis sit bonus VII.
moraliter, debet regulari à recta ratione, & esse illi conformis, vt patet ex dictis suprà: sed actus moralis circa bonum non potest esse conformis rectæ rationi, nisi sit circa bonum honestum, vt honestum est, & sub ratione honestatis: quia si aliter ei proponat bonum, iam non est perfecta, nec recta ratio: igitur vt actus moralis sit bonus moraliter, debet esse circa obiectum bonum vt honestum est sub ratione honestatis.

Tertiò actus moralis non specificatur bonus ab obiecto materiali, sed formali, cuiusmodi est eius motiuum: ergo, vt bonum, quod est obiectum actus humani, specificet actum bonum in genere moris, debet mouere agentem ad actum ex honestate sibi propria. Antecedens patet ex communi Philosophorum doctrina.

Consequentia probatur: motiuum seu forma-
D le obiecti moraliter boni, est eius honestas, vt VIII.
intelligitur ex dictis suprà: ergo vt agens morale exerceat actum bonum in genere moris, debet illum exercere circa obiectum honestum, quatenus honestum est.

Postremò patet experientiâ: qui enim facit aliquid alteri, quod ei summopere gratum est, non cognoscendo tamen id fore illi gratum, nec etiam intendendo, nullum censetur conferre beneficium: ergo à simili, qui facit actum honestum, non cognoscendo esse honestum, nec intendendo vt honestum, non facit actum moraliter bonum.

Obiicies: si ad bonitatem moralem actus necesse sit voluntatem ferri in bonum honestum, propter eius honestatem, futurum, vt pauci exerceant actus bonos moraliter: quia vt actus aliquis

I. fiat sub hac ratione, oportet vt ipse operans cognoscat eiusmodi honestatem, vtatur reflexione supra proprium suum iudicium, & tum voluntas intendat operari actum bonum, propter talem honestatem sic cognitam; totum autem istud negotium à paucis exercetur, & sic pauci rustici, & idiotæ bene moraliter operarentur; qui tamen dicuntur à Patribus cœlos rapere: ergo ad actum moraliter bonum non videtur requiri, vt fiat propter honestatem, quæ est in ipso obiecto, sed sufficit, quòd sit circa obiectum honestum.

Respondetur negando consequentiam antecedentis: ad cuius rationem respondetur, duobus modis posse intelligi cognoscere honestatem obiecti, & velle obiectum propter suam honestatem; primo modo *expresè*, & *explicitè* vtendo actuali reflexione, & hoc non requiritur, vt bene probat obiectio: alio modo *implicitè & indirectè*, quando scilicet, vel vsu quodam & inclinatione virtutis operamur, vel sumus ita dispositi, vt in-
II. terrogati, quare hoc & illud bonum opus exerceamus, respondeamus, quia est honestū, & recta ratio dictat illud esse faciēdum: quo pacto docent Theologi in conficiendis sacramētis, vel recitando diuino officio virtualem intentionē sufficere.

ARTICVLVS VII.

Vtrum malitia moralis in actu desumatur ex habitudine ad præcepta, quibus prohibentur peccata, aut ex obiecto.

SIT prima propositio: *malitia moralis in actu non sumitur ex habitudine ad præcepta, quibus prohibentur peccata.* Probatur: quia etiamsi nulla esset lex præceptiua, non tamen desinerent actus aliqui esse mali: sunt enim quædam prohibita,
III. quia mala sunt, in quibus prior est ratio mali, quàm ratio prohibiti per præceptum, cùm hoc fundetur in isto: ergo malitia moralis non desumitur in actu ex habitudine ad præcepta.

Obiicies: dantur quidam actus, qui secundùm se considerati, sunt indifferentes, & nullam habent aliam malitiam, quàm, quia fiunt contra legem & præceptum, cuiusmodi sunt actus illi, qui versantur circa obiecta, quæ dicuntur mala, quia prohibita: ergo eorum malitia tota desumetur ex habitudine ad præcepta, quibus tales actus prohibentur.

Respondetur tales actus, quando de facto exercentur, non propriè & immediatè habere suam malitiam à lege, seu præcepto illos prohibente, sed ab obiecto, circa quod fiunt, non quidem quatenus nudè & simpliciter consideratur, sed quatenus habet hanc circumstantiam
IV. præcepti prohibentis illud fieri, quæ circumstantia tunc transit in naturam obiecti istius actus, sic qui diebus per ecclesiam prohibitis manducat carnes, peccat contra temperantiam, carnes enim vt prohibitæ constituunt aliquod obiectum malum, & à recta ratione dissonum.

Secunda propositio: *actus malus moraliter desumit suam malitiam moralem ab obiecto, quod est turpe, & rectæ rationi dissonum.* Ita S. Thomas hîc, & infrà qu. 72. art. 1. Probatur ex illo Oseæ 9. cap. *facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt*, id est quia idola, quæ amabant & colebant, erant abominabilia, & mala, factum est, vt amor illorū circa idola, esset abominabilis & malus, & ex consequēti reddebat eos abominabiles.

Probatur item iis omnibus rationibus, quibus superiùs probauimus bonitatem moralem in actu
A desumi ab eius obiecto, nam contrariorum contrariæ sunt & oppositæ rationes: ergo sicut bonitas moralis actus prouenit ex eo, quòd tendit in obiectum habens fundamentalem bonitatem iuxta regulā rectæ rationis, ita etiam malus actus habebit moralem suam malitiam, ex eo, quòd tendit in obiectum habens fundamētalem malitiam. Item actus malus à voluntate elicitus est veluti quidam motus in terminum, sicut & bonus actus, quia est quædam volitio, & omnis volitio obiecti est quædam tendentia voluntatis in obiectum tanquam in terminum: ergo quemadmodum actus bonus accipit suam moralem bonitatem ab obiecto in quod tendit; ita etiam malus actus desumet suam moralem malitiam ab obiecto, in quod tendit. V.

Dices: datur quidam actus malus, cuius tamen obiectum est bonum v. g. *odium Dei*, Deus
B enim est summè bonus, qui tamen est obiectum
prædicti actus: ergo non semper actus malus VI.
accipit suam moralem malitiam ab obiecto.

Respondetur actum malum non accipere suam malitiam moralem ab obiecto *materialiter* considerato, sed *formaliter*, & prout habet in se motiuum, sub quo tendit in obiectum; ac proinde licèt Deus secundùm se sit summè bonus, quia tamen voluntas per actum odij fertur in illum, vt apprehensum sub ratione mali, vel rei abominabilis, quam, quantum est in se, optat non esse, quod tamen obiectum repugnat rectæ rationi dictanti Deum esse summè bonum & amabilem; ideò fit, vt actus odij sit malus, & accipiat suam malitiam moralem ab obiecto: deinde dici potest, quod in idem ferè recidit, actus voluntatis *fugæ* alio modo sumere suam bonitatem & malitiam, quàm actus *prosecutionis*: actus quidem
C *prosecutionis* à bonitate, vel malitia fundamenta- VII.
li, quæ est in obiectis, actus verò *fugæ* ab ipso malo, quod sibi fingit intellectus in obiecto, & quatenus tale malum est oppositum, & repugnans bono, quod ipsi obiecto inest.

Vltima propositio: *moralis malitia actus moralis desumitur ex ordine ad obiectum*, id est *actus malus moraliter non tantùm habet ab obiecto, vt sit malus; sed etiam vt sit in tali specie mali & vitij.*

Probatur hæc conclusio: quia sicut se habet actus malus in communi ad obiectum malum in communi, ita & actus malus in aliqua specie mali ad obiectum malum specificè, & quemadmodum ostendimus actum illum *volo studiosè viuere*, habere suam bonitatem specificam ab obiecto, quod aliàs videtur esse vniuersalissimum: ita etiam actus ille, *volo prauè viuere*, seruatā proportione desumet suam malitiam à malo, non
D quidem *genericè* considerato, sed sub aliqua par- VIII.
ticulari ratione, quā ex peruersa voluntatis inclinatione apprehenditur vt amplectendum, contra ipsam synderesim dictantem esse recedendum à malo.

Quæres, an quemadmodum ad hoc, vt actus sit bonus moraliter, requiritur, vt fiat ex ipsa honestate, quæ est in eius obiecto: ita etiam ad hoc, vt actus sit malus moraliter, requiratur, vt fiat ex ipsa turpitudine & inhonestate, quæ est in eius obiecto.

Respondetur non requiri, sed sufficere, si obiectum sit malum & volitum, modò in isto operante non sit inuincibilis ignorantia, & inculpabilis inaduertentia de tali re: ratio disparitatis est, quòd plura requirantur ad bonum, quàm ad malum; bonum requirat suas omnes causas

inte-

I. integrantes, ad malum autem sufficiat aliquis defectus; cùm ergo non desinat actus, qui versatur circa obiectum malum pati quendam defectum, licèt non fiat ex ipsa turpitudine, & inhonestate, quæ in eo est, fundamentaliter, sic etiam non desinet habere malitiam suam moralem, licèt non fiat ex ipsa turpitudine, quæ est in obiecto.

DISPVTATIO VI.

De bonitate & malitia actus per ordinem ad circumstantias.

ARTICVLVS I.

Vtrum actio hominis sit bona vel mala ex circumstantiis.

NOTANDVM est primò ex S. Thoma
II. hâc parte quæst. 7. art. 1. nomine *circumstantiæ*, nihil aliud intelligi à Theologis & Philosophis, vbi disputant de actibus humanis; quàm *conditionem aliquam illius actus, seu operis, quæ sit extra ipsius actus, seu operis, essentiam & substantiam, quam tamen aliquo modo attingit, seu afficit*, v. g. in actu furti substantia eius est, quòd sit *voluntaria & libera ablatio rei alienæ inuito domino*; hæc enim ad substantiam actus moralis spectant, *principium efficiens*, id est voluntas, vt subiecta rationi, tanquam suæ regulæ, *actus* vt sic ab illa emanans, *obiectum* & *finis internus*: quæ quatuor in prædicto furto reperiuntur; duo prima, quia furtum, cùm sit actus moralis, fit à voluntate libera vt non conformi rectæ rationi: & quia omnis actus moralis fit propter aliquem finem,
III. vt docet etiam S. Thomas hâc parte quæst. 1. art. 1. finis autem furti est priuare dominum re suâ, & sic fertur in rem alienam tanquam in obiectum talis actus: in illo etiam duo posteriora ad substantiam actus moralis requisita reperiuntur; & illis quatuor positis intelligitur esse furtum. Iam, quia illud scilicet, quòd committatur in maiori vel minori quantitate, superaduenit illi constituto quoad suam essentiam, & tamen aliquo modo illud respicit, fit, vt maior vel minor quantitas rei alienæ sublatæ, dicatur circumstantia, & accidens ipsius actus furti, non quòd verè sit aliquod accidens actui tanquam subiecto substantiali inhærens, sed quia talis circumstantia non est de interna natura & essentia talis actus: vocatur *accidens*, sumpto nomine accidentis in ampliori significatione, pro eo omni, quod non est de intrinseca natura alicuius, vt indicat
IV. S. Thomas art. 1. quæst. 7. citata suprà, & expressè docet Hieron. *ab Angesto* in suis Moralibus cap. 8. in 1. notabili.

Notandum secundò: ex communi doctrina Theologorum, quam citata quæst. 7. tradit S. Thomas, dari quasdam circumstantias humanorum actuum, etiam consideratorum in *esse moris*, siue considerentur actus, vt sunt *externi*, siue vt sunt *interni*: nam intensio & remissio possunt habere locum in illis intra eandem speciem remanentibus, vt maior vel minor feruor, seu conatus volendi aliquid: item maior vel minor quantitas in furto intra eandem speciem: istæ autem circumstantiæ comprehenduntur hoc versu: *quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*: de quibus in particulari agit S. Thomas suprà quæst. 7. art. 3. & sequentibus.

A Notandum tertiò, circumstantiam posse duobus modis sese habere ad actum moralem: primò V.
in ratione *circumstantiæ tantùm*, id est, ad modum cuiusdam accidentis ad totum ipsum actum, qui sine illa intelligatur habere bonitatem vel malitiam suam moralem: secundò potest sese habere ad ipsum actum in ratione *obiecti*, quando scilicet est ipsum volitum, in quod directè & primò tendit ipse actus; iam non est disputatio de circumstantiis sub hac secunda consideratione, quia circumstantia vt sic coincidit cum obiecto, de quo superiùs disputauimus, sed loquimur hîc de circumstantiis priori modo consideratis, ita vt sensus præsentis articuli sit, an præter primariam & specificam bonitatem, vel malitiam, quam moralis actus habet ab obiecto, habeat etiam incrementum aliquod bonitatis, vel malitiæ ex circumstantiis, vt potest facilè intelligi
B ex S. Thoma hîc articulo tertio in corpore. His VI.
ita præsuppositis sit

Prima propositio: *ad hoc, vt moralis aliquis actus sit bonus vel malus, non est absolutè & ex natura rei necessarium, vt habeat aliquas circumstantias bonas vel malas; sed sufficit, ad hoc, vt sit bonus, si nullas malas circumstantias habeat; & obiectum sit bonum.* Ita colligitur ex S. Thoma hîc articulo tertio in corpore.

Prior pars propositionis probatur: circumstantiæ sese habent ad actus morales, tanquam quædam accidentia, vt intelligitur ex primo notabili, & sicut color & figura ad perfectionem formæ substantialis, vt indicat hîc S. Thomas in corpore art. 3. Sed perfectio formæ substantialis, quæ est eius bonitas, rectè intelligitur sine accidentibus, quia ad intrinsecam suam constitutioné non postulat necessariò accidentia: ergo neque
C etiam actus moralis ad hoc, vt sit bonus, neces- VII.
sariò postulabit bonas aliquas circumstantias.

Confirmatur hæc ratio: non implicat, absolutè loquédo, vnumquodque esse sine eo, quod tantùm est illi accidens, vt patet ex definitione accidentis, quam tradit Porphyrius in sua Isagoge cap. *de accidente*: atqui circumstantiæ sunt accidentia quædam actuum moralium, vt suprà docuimus: ergo absolutè loquendo non implicat actum aliquem moralem esse bonum, licèt non habeat circumstantias bonas.

Posterior verò pars probatur: quia, si obiectum sit indifferens, nullam poterit ex se ipso communicare bonitatem, vel malitiam ipsi actui, vt patet ex dictis suprà: item si aliquæ circumstantiæ sint malæ, obiectum verò sit bonum, actus ipse non erit bonus, quia bonum ex integra causa,
D malum autem ex quocumque defectu: igitur ad VIII.
hoc, vt moralis aliquis actus sit bonus, requiritur, vt obiectum sit bonum, & nullas malas habeat circumstantias.

Secunda propositio: *actus morales accipiunt augmentum aliquod bonitatis, vel malitiæ ab ipsis suis circumstantiis.* Ita S. Thomas & communiter omnes Theologi.

Probatur ratione S. Thomæ: quæ est eiusmodi: de bonitate & malitia actuum moralium philosophandum est per analogiam & proportionem aliquam ad perfectionem & bonitatem rerum naturalium: atqui res naturales non tantùm habent suam perfectionem à forma, sed & aliquam mutuantur à suis accidentibus, vt patet factâ inductione per illas: ergo à pari actus ipsi morales aliquam accipient bonitatem vel malitiam à circumstantiis, quæ sunt illorum accidentia.

I. Secundo passim in scripturis & patribus commendantur eiusmodi circũstantiæ, & in publicis ecclesiæ precibus, sæpe illas expostulamus à Deo, prout sunt circumstantiæ nostrorum actuum: igitur cùm ecclesia non postulet à Deo, nisi quod bonum est, fit, vt illæ circumstantiæ dent aliquam bonitatem actibus studiosis, & econtrà aliquam malitiam prauis actibus.

ARTICVLVS II.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò an, ad hoc, vt eiusmodi circumstantiæ dent aliquam bonitatem, vel malitiam actui morali, debeant esse volitæ, & quomodo.

Respondetur primò, debere esse volitas, quia vt actus aliquis sit liber tam secundùm se, quàm secundùm ea, quæ ad illum pertinent, debent tam ipse actus, quàm illa omnia, quæ ad illum
II. spectant, esse volita, cùm volitum præsupponatur ad liberum; at circumstantiæ actus moralis pertinent ad actum moralem, quia sunt illius accidentia, vt patet ex primo notabili superioris articuli: igitur debent circumstantiæ esse volitæ.

Deinde nemo fit moraliter bonus, vel malus, per proprios suos actus, nisi volens, sicut nullum est peccatum, quod non sit voluntarium: ergo cùm circumstantiæ dent aliquam bonitatem vel malitiam actui, debent esse volitæ.

Respondetur secundò, non requiri necessariò, vt sint volitæ *explicitè*, sed esse satis, quòd *virtute* & *implicitè* cognoscantur, & appetantur, quatenus conferunt talem bonitatem vel malitiam, vt suprà diximus de obiecto, à quo actus habet suam bonitatem vel malitiam. Neque enim videntur ipsæ circumstantiæ postulare volitionem
III. magis explicitam, & expressam, quàm obiectum, cùm hoc magis influat in actum, quàm influant circumstátiæ: ergo cùm implicita & virtualis volitio sufficiat ad bonitatem vel malitiam moralem ex parte obiecti, implicita etiam & virtualis circumstantiarum volitio erit sufficiens ad hoc, vt circumstantiæ conferant aliquam bonitatem vel malitiam ipsi actui.

Neque ex eo, quòd ad hoc, vt circumstantiæ conferant actui aliquam bonitatem, vel malitiam, debent esse aliquo modo volitæ & intentæ, sequitur illas transire in obiectum, seu rationem obiecti sortiri & non circumstantiarum, cùm illud, quod est volitum & intentum, censeatur esse obiectum volitionis.

Hoc inquam non sequitur, potest enim aliquid duobus modis *esse* volitum, vno *primariò*, & *immediatè*, altero *secundariò & concomitanter*,
IV. seu adiacens alteri, & tanquam modus illius: iam, quod est volitum priori modo, appellatur strictè *obiectum volitionis*, quod verò est tãtùm volitum posteriori, nonnisi *impropriè* & sumpto nomine obiecti in valde ampla significatione, scilicet quatenus quidquid est aliquo modo volitum, siue *secundariò* tantùm, siue *primariò*, appellatur obiectum actus volitionis: quemadmodum, quia accidens tantùm concomitanter terminat generationem, non propriè dicitur terminus generationis, sed substantia, quæ sola illam terminat primariò.

Quæres secundò, an ab omnibus & singulis circumstantiis habeat actus moralis vnam tantùm bonitatem, vel malitiam; an verò plures & distinctas, prout etiam sunt plures & distinctæ circumstantiæ.

A Respondetur, tot esse bonitates vel malitias, quot sunt distinctæ circumstantiæ, quia illarum V.
vnaquæque, prout est modus aliquis actus moralis, habet distinctam suam conformitatem vel difformitatem ad rectam rationem, & ex consequenti propriam suam bonitatem, ab aliarum circumstantiarum bonitate distinctam; & hoc clarum videtur in istis actibus, qui tantùm sunt vitiosi ex vna, aut altera circumstantia, cùm tamen plures habeant; & sicut circumstantiæ actus nunquam sunt infinitæ, ita nec infinitas possunt ei conferre bonitates vel malitias: imò, si quis in bono actu volitionis adhiberet circumstantiam infinitæ extensionis, v. g. haberet voluntatem pascendi infinitos pauperes, talis circumstantia actus non argueret bonitatem infinitam in illo, quia talis volitio prout tendit in numerum infinitum, videtur potiùs quædam velleitas, quàm volitio, cùm sit inefficax, & satis diiudi-
B cetur esse talis à prudenti intellectu. Vnde cùm VI.
recta ratio non proponat voluntati actus inefficaces, vt illi expedientes, non videtur eiusmodi infinitas posse conferre prædicto actui bonitatem infinitam.

DISPVTATIO VII.

De bonitate & malitia actus per ordinem ad finem.

ARTICVLVS I.

De quo fine loquatur S. Thomas articulo quarto huius quæstionis, & quomodo præsens disputatio non sit superflua.

C VT hæc difficultas intelligatur, VII.
notandum est ex S. Thoma 2. sentent. distinct. 36. quæst. 4. art. 5. ad 5. & de *malo* quæst. 2. art. 4. ad 9. duplicem finem distingui vnum *proximum*, seu *ipsius operis*, alterum *remotum* seu ipsius *operantis*: finis *proximus* seu *operis* est, quem immediatè respicit ipsa operatio, & est ipsum obiectum operis, vnde sic dicitur, quia actio ex sua natura respicit talem finem, finis verò *remotus* seu *operantis* est id, ad quod ipse operans ordinat suam actionem, v. g. si quis interficiat hominem, vt furetur eius pecunias, *proximus finis* est homicidium, quia talis interfectio dicit propriè homicidium & illud respicit, *finis* verò *remotus*, seu *ipsius operantis*, est ipsum furtum, qui finis dicitur *operantis*, quia est ex sola libera voluntate operantis, qui ordi-
D nat suam operationem ad hunc finem, quem VIII.
naturâ suâ talis operatio non respicit, vnde, si ipse operans simul intendat finem *operis*, ordinando suam ordinationem expresse ad illum, & ad nullum alium, tunc talis finis dicitur esse finis *operis* & *operantis* simul.

Ex hac duplici consideratione finis nascitur difficultas præsentis articuli: aut enim agit S. Thomas articulo quarto huius quæst. de *fine proximo*, seu *ipsius operis*, aut *de fine remoto*, seu quem ipse operans sibi constituit: si de primo frustrà, quia talis finis coincidit cum ipso obiecto, vt sæpe notauimus, & art. 2. huius quæstionis ostendit S. Thomas, quomodo actus moralis accipiat bonitatem vel malitiam ab obiecto; si de secundo etiam fine, frustrà, quia vt sic est mera tãtùm circumstantia, vt patet ex citatá quæst. 7. huius par-

I. tis, & art. 3. huius partis ostendit quomodo actus [A] moralis accipiat bonitatem vel malitiam à suis circumstantiis: ergo quocunque modo consideretur finis, videtur agi de illo superfluè à S. Thoma articulo quarto huius quæstionis.

Ad hanc difficultatem omissâ responsione Caietani hîc ad quartum articulum, quam alij communiter refellunt, respondetur, illo loco tantum agi de fine operantis, qui est vna ex circumstantiis actuum moralium, & tamen de illo specialiter agi, licet fuerit actum antea de circumstantiis, quia finis iste potest duobus modis considerari: primo præcise in ratione circumstantiæ, quatenus est modus aliquis iunctus actui voluntatis, quomodo conuenit cum aliis circumstantiis. Secundo, iuxta propriam suam rationem formalem finis, non quatenus est causa & ratio motiua voluntatis ad operandum, quo pacto de illo non disputauit S. Thomas hâc quæst. & quia
II. bonitas & malitia actus moralis est attendenda [B] potius penes principium & causam actus, quàm penes accidentia, ideò, quia solus finis inter omnes circumstantias habet peculiarem modum concurrendi ad bonitatem vel malitiam actus, ad explicandum modum hunc particularem, meritò S. Thomas specialem de illo instituit articulum, & nos hanc disputationem.

Articvlvs II.

An ad bonitatem actus requiratur, vt ille referatur ab ipso operante in bonum finem externum.

Sit hæc propositio: *vt actus humanus sit bonus moraliter, non est absolutè necessarium, vt referatur ab ipso operante in bonum finem extrinsecum, sed satis est, vt eius obiectum sit honestum &*
III. *bonum.* [C]

Propositio est contra Gregor. Arimin. 2. sententiarum dist. 18. 26. & 38. vbi contendit actum aliquem non esse moraliter bonum, nisi ab ipso operante referatur in finem vltimum: est tamen nostra conclusio S. Bonauenturæ 2 sentent. dist. 41. Almaini in suis Moralibus tract. 1 cap. 11. Hieronymi ab *Angesto* in suis item Moralibus cap 50. textu quod incipit *omnium agendorum* notabili primo, vbi vocat sententiam Gregorij *duram*.

Probatur nostra conclusio: quia vt vbi rectè argumentatur ab *Angesto*, nullum potest assignari præceptum, siue *naturale*, siue *positiuum*, quo ad id teneamur: nam quod ait Apostolus 1 *ad Corinth.* 10. & ad *Coloss.* 3 *omnia in gloriam Dei facite*, consilium est, non præceptum: vel dici potest sensum Apostoli esse omnia nostra opera
IV. debere esse talis conditionis, vt cedant in glo- [D] riam Dei, quod tunc obtinent, quando sunt circa obiectum honestum, nec vllâ mali circumstantiâ vitiantur, quia quod est honestum, naturâ suâ refertur ad Deum, vel si non est tale naturâ suâ, sed indifferens, per ordinem operantis debere referri ad gloriam Dei, vel denique, si quis vrgeat prædicta verba Apostoli continere præceptum aliquod, vt indicat S. Thomas hâc parte quæst. 88. art. 1. ad 2.

Respondetur, præceptum illud non esse distinctum ab eo, quo iubemur diligere Deum ex toto corde, sed sub illo contineri, vt expressè habet S. Thomas hâc eadem parte quæst. 100. art. 10. ad 2. at præceptum de diligendo Deo ex toto corde, quatenus denotat eiusmodi relationem actus ad gloriam Dei, est tantum modus quidam præcepti, vt indicat ibidem S. Thomas, qui V.
modus vt sic non cadit sub præceptum, vt docent Theologi.

Probatur secundò: si talis relatio operis in Deum vt finem vltimum sit necessaria ad hoc, vt actus sit moraliter bonus: ergo plures actus Gentilium, imò etiam Christianorum, saltem rusticorum, erunt mali, quia plures de tali relatione ne virtualiter quidem cogitant, hoc autem absurdum; quia certum est dari plures actus bonos moraliter in Gentilibus, & non omnes eorum actiones, sicut nec existentium in peccato mortali, esse peccata: igitur ad hoc, vt aliquis actus sit bonus moraliter, non requiritur, vt referatur ab agente ad bonum finem extrinsecum: prima consequentia probatur, quia in actu exercito non datur actus indifferens, vt infrà ostendemus.

Tertiò probatur ex dictis suprà, vbi ostendimus actum, qui habet obiectum bonum, posse VI.
esse bonum sine vllis circumstantiis bonis, modo nullas malas habeat, est enim finis extrinsecus quædam circumstantia, vt iam notauimus. Atque eodem modo philosophandum est de actu malo quoad hanc partem, ac de actu bono, vt etiam videre est tam ex dictis hâc propositione, quàm ex dictis disputatione præcedenti.

Articvlvs III.

An, vt actus humanus circa obiectum indifferens sit bonus, debeat referri ab operante in bonum finem.

Sit hæc propositio: *vt actus humanus circa obiectum indifferens sit bonus, debet referri ab ipso operante in bonum finem.* Probatur: actus moraliter bonus debet ab aliquo suam bonitatem accipere; sed quando est circa obiectum indif- VII.
ferens, nihil est præter ipsum finem extrinsecum, à quo possit illam accipere, quia ab obiecto non potest, cum sit indifferens, & vt sic nullam habeat bonitatem, nec item ab aliis circumstantiis, quia nulla talis potest assignari, & tamen actus circa tale obiectum potest fieri bonus moraliter, vt patet experientiâ in sumendo cibo, in deambulando & aliis eiusmodi: igitur debet illam desumere ab ipso fine extrinseco, quatenus aliquo pacto pertinet ad illum: at non potest ad illum pertinere, nisi prout actus talis refertur in talem bonum finem extrinsecum, v. g. deambulatio ad sanitatem corporis tuendam, vt melius inseruiamus Deo, & sic de aliis similibus.

Vbi notandum est, ad hoc, vt talis actus sit bonus, non esse necesse, vt finis iste extrinsecus sit immediata & proxima ratio appetendi obie- VIII.
ctum istud indifferens: sed sufficere, vt sit vltimus terminus illud appetendi, quod tunc contingit, quando homo ita est dispositus, dum exercet talem actum, vt si interrogaretur cur illud exerceat, responderet propter hunc, vel illum finem honestum.

Articvlvs IV.

An, vt actus qui versatur circa obiectum bonum, sit bonus, requiratur absolutè, vt non referatur ad malum finem.

Sit hæc propositio: *vt actus, qui versatur circa obiectum bonum, sit bonus, requiritur, vt non referatur ab ipso operante ad malum finem.* Ita Durandus secundo sententiarum distinctione quadragesima, quæst. 3. Greg. Arimi-

I. nensis ibidem dist. 42. Almainus in suis Moralibus cap. 11. & 12. & multi alij ex recentioribus.

Probatur 1. ex cap. 6. S. Matth. *Attendite ne iustitiam vestram coram hominibus faciatis, vt videamini ab eis*, & ibidem, *si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tenebrosum erit*, quod etiam habetur Lucæ 11. quò loci Patres per *oculum* intelligunt *intentionem*, S. August. lib. 4. *contra Iulianum*, & alij interpretes ad istum locum euangelij.

Probatur item ex Patribus, S. Ambrosio ad cap. 11. S. Lucæ, *Quod benefeceris*, inquit, *si malè cogitaueris, diuino iudicio non potest comprobari, scriptum est enim, scilicet Deuteronomij 6. iustè quod iustum est persequêris*, & paulò pòst, *bona est misericordia, bona est oratio, sed potest iniustè fieri, si iactantiæ causâ aliquis pauperi largiatur vt videatur ab hominibus*: Item S. Augustino libro secundo *de moribus Manichæorum* capi-

II. te 13. *Finis*, inquit, *quò referuntur ea, quæ facimus, id est, propter quem facimus quidquid facimus; si non solùm inculpabilis, sed etiam laudabilis fuerit, tunc demum etiam facta nostra laude aliqua digna sunt*, quod fusiùs ibi persequitur S. August. vbi etiam multa habet pro præcedentis articuli propositione, disputans contra Manichæorum abstinentiam à vino, & à carnibus, quæ cùm sit de obiecto indifferenti, ait esse diiudicandam ex fine, quem ipsi Manichæi sibi constituerant, vtrum sit laudanda, necne. Idem in Psalmum 31. *Bonum opus intentio facit. Non valde attendas, quid homo faciat, sed quid, cùm facit, aspiciat, quo lacertos optimæ gubernationis dirigat*: S. Greg. homil. 12. *in euangelia*, vbi explicans parabolam *de decem virginibus*, quæ habetur

III. Matthæi 25. ait ideò quinque fatuas dici non receptas intra ianuam beatitudinis, quia *de sua virginitate gloriam foris expetebant*; S. item Bernard. epist. 69. *ad Guidonem Abbatem, Intentionis propositum*, inquit, *culpas discernit, & merita, dicente Domino, si oculus tuus simplex fuerit*, &c.

Probatur denique ratione, quæ simul soluat fundamentum contrariæ sententiæ asserentis talem actum esse bonum ex obiecto, & malum secundùm quid, quam defendit Caiet. tom. 1. suorum opusculorum cum nonnullis recentioribus; ratio autem hæc est, vt actus aliquis sit bonus, necessariò requiritur, vt feratur in obiectum bonum, quatenus est conforme rectæ rationi: sed actus, qui est circa obiectum de se bonum, relatum tamen ab ipso operante in malum finem, non fertur in illud, vt est conforme rectæ rationi: ergo actus ille, qui est circa obiectum de se bonum, non potest esse bonus, si refe-

IV. ratur ab operãte in malum finem: ergo, vt actus, qui versatur circa bonum obiectum, sit bonus, necessariò requirit, vt non referatur ab operante in malum finem. Vltima consequentia satis patet. Maior item propositio patet ex dictis suprà de bonitate morali, vbi docuimus bonitatem actus, prout est etiam ab obiecto, consistere in ordine ipsius obiecti ad actum, prout tale obiectum est conforme rectæ rationi.

Minor probatur: actus ille non fertur in obiectum bonum, quatenus est conforme rectæ rationi, qui fertur in illud, prout habet adiunctum sibi malum finem: sed actus, qui versatur circa obiectum bonum, relatum ab operante in malum finem, fertur in obiectum prout habet adiunctum sibi malum finem, quia v. g. volitio eleemosynæ fertur in eleemosynam non absolutè,

A sed relatam ad vanam gloriam, & prout talis volitio, & eius obiectum, afficitur vanâ gloriâ tanquam fine intento ab agente: igitur fertur in obiectum prout habet sibi adiunctum malum finem. V.

ARTICVLVS V.

Altera ratio eiusdem propositionis.

PROBATVR secundò eadem propositio: quando voluntas vno actu vult finem, & obiectum actus, tanquam medium assequendi finis, tunc volitio obiecti est talis conditionis in genere moris, qualis est conditio ipsius finis, quia ex intentione finis eligit obiectum, vt medium proportionatum ad talem finem obtinendum, & bonitas medij, vt medium est, debet attendi ex ordine ad finem: sed quando voluntas vult eleemosynam propter vanam gloriam,

B vno tantùm actu totum id vult, & eligit eleemosynam, vt medium comparandæ sibi vanæ gloriæ, & vana gloria est malum aliquod in genere moris, vt satis intelligitur: igitur & volitio eleemosynæ tunc est etiam mala: igitur & actus, qui versatur circa obiectum, vt sit bonus, non debet ab ipso operante referri ad malum finem, alioqui erit ipse malus. Maior confirmatur ex dictis de intentione & electione, dum ageremus *de actibus humanis*. VI.

Minor patet: quia tota præsens disputatio procedit de vno actu, qui simul & semel habeat obiectum bonum, finem verò malum: nam si quæstio sit de diuersis actibus sese subsequentibus, nulla est difficultas, quia tunc facilè admittimus priorem, qui tantùm terminabatur ad obiectum honestum absolutè, & nullo modo relatè ad malum finem, esse bonum: posteriorem

C verò, quo v. g. suboritur desiderium vanæ gloriæ, & ad illam ordinatur eleemosyna, esse malum, nec tollere bonitatem prioris, quia nec est eius effectus, nec circumstantia, sed veluti merè per accidens illi coniungitur. VII.

Obiicies aduersus hanc rationem: si quando voluntas vno actu vult finem, & obiectum tanquam medium finis assequendi, obiectum est talis conditionis, qualis est ipse finis, vt dicitur in ista ratione, tunc quando finis *operantis* erit bonus, obiectum verò actus malum, volitio erit bona: consequens est falsum & contra doctrinam S. Pauli dicentis *non esse facienda mala, vt eueniant bona*: igitur & ipsum eius antecedens erit falsum.

Respondetur posse quidem dari actum, cuius obiectum sit malum, finis verò ab operante intentus videatur bonus, non tamen præcisè lo-

D quendo dari actum moralem, qui ex fine verè bono tendat in opus malum, ac proinde, esto videatur finis *operantis* apparere bonus, dum vult obiectum malum, non desinet tamen obiectum esse malum, & tota actio, quæ versatur circa illud; quia dum vno & eodem actu voluntas tendit in finem, & obiectum vt medium finis assequendi, tunc obiectum est talis conditionis, qualis est à parte rei finis ipse, non autem qualis fingitur, aut est tantùm secundùm apparentiam: quòd verò finis intentus ab operante sit tantùm bonus secundùm apparentiam, quando ista eius actio est circa malum obiectum, patet, quia eo modo se habet finis ad medium in actibus voluntatis, quo principium ad conclusionem in actibus intellectus: sed falsa propositio, quatenus falsa est, nunquam est prin- VIII.

I. cipium assentiendi veræ conclusioni, vel econtrà, nunquam vera propositio est principium assentiendi falsæ propositioni: ergo neque finis verè bonus, quà talis est, erit ratio assumendi malum & inhonestum medium.

Confirmatur: intentio, quæ est de fine vt obtinendo per quoduis medium siue honestum siue turpe, est mala, quia non habet honestatem pro motiuo, & debet finis intendi cum aliqua prudentia & discretione mediorum; sed actus, quo voluntas fertur in finem, quem vulgò dicunt *bonum*, habendo tamen obiectum malum, est intentio de fine vt obtinendo per quoduis medium: igitur talis intentio finis est mala, & ex consequenti talis finis malus. Minor hæc vltima probatur: tunc intentio est de fine, vt obtinendo per quoduis medium, quando agens non curat honestatem vel turpitudinem medij, sed tantùm attendit vtrùm per tale
II. medium possit obtinere talem finem, siue *iure*, siue *iniuriâ*; sed qui intendit finem vulgò dictum *bonum* per obiectum malum, tanquam medium, non attendit ad eius honestatem, vel turpitudinem: si enim illam consideraret, posset cognoscere illam (nisi fortè laboraret ignorantiâ inuincibili, quæ tunc reddit intentionem bonam & honestam) & sic ex regula prudentiæ tale medium refugeret, vel certè dubitaret de turpitudine talis medij, & sic cùm non sit prudentis bene & moraliter agentis adhibere medium, cuius honestas non est ei satis perspecta, ab illo medio vsurpando abstineret: igitur cùm ita operans velit prædictum finem efficaciter per istud medium, & inter velle moraliter finem per medium vt honestum, & vt turpe, non detur aliquod medium nisi velle absolutè per quod-
III. uis medium, non curando eius honestatem, vel turpitudinem: prædicta intentio finis est de illo obtinendo per quoduis medium.

ARTICVLVS VI.

Probatur eadem veritas ex incommodis, quæ sequuntur ex contraria sententia.

PROBATVR tertiò eadem veritas ex incommodis, quæ sequuntur ex contraria sententia. Primum est eundem numero actum esse bonum & malum, quod falsum, quia bonum & malum morale opponuntur, & habent differentias sibi contrarias, vel priuatiuè, de quo posteà: differentiæ autem oppositæ & sibi repugnantes inuicem, non possunt eidem inesse subiecto, sicut nec forma simul cum priuatione sibi opposita, quemadmodum nec idem actus intellectus po-
IV. test esse simul verus & falsus.

Secundum est, sequi ex illa falsum esse receptum illud S. Dionysij axioma cap. 4. de *diuinis nominibus*, *bonum ex integra causa, malum ex quocunque defectu*, cùm actus iste, de quo hîc disputamus, habeat malam circumstantiam finis, & tamen asseratur bonus.

Tertium est, eundem numero actum, qui ratione mali finis est peccatum veniale, fore meritorium, & Deo acceptum, quod tamen falsum est: igitur nec actus ille, qui versatur circa obiectum bonum, ordinatur tamen ab ipso operante ad malum finem, erit bonus moraliter.

Neque his absurdis satisfacit, quod respondent ad primum, bonum & malum non competere ipsi actui respectu eiusdem, sed diuersorum, quæ in illo sunt; bonum respectu obiecti,

A malum respectu finis, quæ duo vt sic, non sunt proprie opposita, quod patet exemplo rei naturalis, quæ potest esse essentialiter perfecta & bona, licèt patiatur aliquem defectum partis alicuius integrantis, vel alicuius accidentis; & disparem esse etiam rationem bonitatis & malitiæ in actu à veritate & falsitate, quę non possunt simul conuenire eidem intellectioni, quia veritas & falsitas tunc deberent conuenire eidem iudicio; quod implicat, hæc enim sequuntur iudicium, & non tantùm aliquam eius partem; bonitas autem & malitia distinctis partibus ipsius actus conuenient, bonitas actui, quà respicit obiectum, malitia, quà respicit finem. V.

Hoc, inquam, responsum non tollit primum absurdum: nam bonum & malum morale in actibus non debet attendi penes ipsum obiectum nudè consideratum, nec penes circũstantias nudè spectatas, sed penes obiectum, prout terminat
B ipsum actum moralem, & prout subest dictamini rectæ rationis, tanquam suæ regulæ dictantis quid sit bonum, vel malum, attentis omnibus eius circumstantiis, quia bonitas & malitia moralis consistunt in conformitate & difformitate ad dictamen rectæ rationis tanquam regulæ, vt suprà docuimus, quæ ratio non tantùm est regula obiecti, sed etiam circumstantiarum: at recta ratio dictat actum, de quo disputamus, versantem circa obiectum prauo fine affectum, esse malum: ergo omnimodè actus iste est malus. VI.

Confirmatur: bonitas & malitia moralis in actu consurgit ex obiecto & circumstantiis, prout illa in tali actu indiuiduo & particulari subordinantur vni & eidem rationi, tanquam suæ regulæ, cui sunt conformia vel difformia: sed tam obiectum, quàm circumstantia finis, vt in tali actu particu-
C lari coniunguntur, sunt difformia rectæ rationi: igitur tantùm conferunt malitiam actui. VII.

Et ex hac ratione satisfit exemplo petito ex bonitate rei naturalis, quæ potest esse essentialiter perfecta, cum aliqua tamen accidentali imperfectione; bonitas enim & perfectio rei naturalis attenditur secundùm ea, quæ illi debentur iuxtà suam naturam, quibus res ipsa naturalis perficitur, & regula bonitatis & perfectionis eius est ipsum debitum illius naturæ, vt sic, ideóque, quia res naturalis etiam in indiuiduo spectata habet duplex debitum, vnum ratione suæ essentiæ, quatenus vt sic postulat hanc & illam conditionem, & aliud ratione eorum, quæ non ingrediuntur suam essentiam, & ita subordinantur duabus rationibus, tanquam regulis totalis suæ perfectionis, fit, vt possit esse bona & perfecta secundùm suam essentiam, etiamsi non sit per-
D fecta secundùm quædam accidentia; quia prior regula, sicut & eius regulatum, est independens à posteriori secundùm se; actus verò moralis, qui fertur in obiectum aliquibus circumstantiis vestitum, quia fertur in illud, vt vni tantùm rationi tanquam suæ regulæ subordinatum, fit, vt cùm finis eius est peruersus, esto obiectum secundùm se spectatum sit bonum, non desinat esse omninò peruersus, vnde patet quoad hoc, eandem esse rationem ipsius actus, de quo disputamus; ac intellectionis, quæ vna & eadem non potest esse simul vera & falsa. VIII.

Neque item satisfacit, quod respondent ad secundum, scilicet illud S. Dionysij tantùm intelligi de totali bonitate, secundùm quam res aliqua dicitur bona simpliciter, non autem intelligi de bonitate secundùm quid.

I. Hoc, inquam, non satisfacit, licèt enim mens S. Dionysij sit ista, quam prætendunt, & quando actus habet obiectum bonum & finem item bonum, sit vna bonitas aggregatione ex pluribus bonitatibus, quia tamen ista vna bonitas est ex subordinatione ad vnam indiuisibilem rationem, scilicet ad rectam rationem, quæ dictat actionem non tantùm secundùm obiectum, sed etiam secundùm omnia, quæ ad illius complementum requiruntur, debere commensurari rectæ rationi tanquam regulæ suæ proximæ, ideò fit, vt malus finis intentus ab operante, qui non est rectæ rationi commensuratus, impediat, ne ipsum obiectum, quod aliàs secundùm se est bonum, communicet ipsi actui, vt exercetur, suam bonitatem, sed euadat malus, & ex defectu vnius partis nulla bonitas remaneat in ipso toto.

Neque item satisfacit, quod respondent ad
II. tertium, scilicet ex eo, quòd idem actus est bonus secundùm obiectum, & malus secundùm finem, non sequi eundem actum simul esse meritorium, & demeritorium, quia vt aduertit Caiet. loco suprà citato, tantæ vis est peccatum veniale, vt licèt non tollat ab actu, quem afficit, bonitatem ex obiecto, nec à potentia meritum vitæ æternæ, impediat tamen, ne illo actu mereatur, quia, vt actus sit meritorius, debet non displicere Deo, & proinde esse ex omni parte bonus, quod hîc non habet locum.

Hoc, inquam, non satisfacit, nam ad meritum ex parte *hominis*, satis est gratia sanctificans, ex parte *operis*, satis est, quòd actus sit liber, & habeat bonitatem intrinsecã supernaturalem, vt docent Theologi ad quæst.104. huius partis, & colligunt ex Concilio Trident. sess.6. can.24. & 34. vbi definit iustificatum bonis operibus, quæ ab
III. eo, per Dei gratiam fiunt, verè mereri augmentum gratiæ, & colligitur etiam ex S. Thoma infrà quæst.21. art.2. & 4. vbi docet *esse meritorium* vel *demeritorium* in actu morali nasci ex eo, quòd est bonus vel malus, studiosus vel peruersus, quantum est ex parte ipsius operis: at iuxta sententiam, quam impugnamus, opus ipsum est bonum ex obiecto honesto etiam supernaturaliter, est enim v.g. actus virtutis infusæ ex hypothesi fidei, vel charitatis, exercitus ab homine existente in gratia, ordinante tamen actum hunc ad vanam aliquam gloriã, quæ tantùm peccatum veniale est: igitur tunc talis actus erit meritorius ex illa parte, quâ respicit obiectum, ex alia verò, quâ respicit finem extrinsecum, erit demeritorius: ergo simul erit idem actus meritorius & demeritorius, quod nos tanquàm absurdum tertio loco inferebamus aduersus contrariam senten-
IV. tiam.

ARTICVLVS VII.

Soluuntur obiectiones contra propositionem articulo quarto positam.

OBIICITVR primò: S.Thomas hac quæst. 18. art. 4. in solut. ad tertium ita habet, *Nihil prohibet actioni habenti vnam prædictarum bonitatum deesse aliam, & secundùm hoc contingit actionem, quæ est bona secundùm speciem suam vel secundùm circumstantias, ordinari ad malum finem, vel è conuerso*: vbi notandæ sunt particulæ illæ, *secundùm quid*, *vnam actionem habere vnam prædictarum bonitatum, aliam deesse*, quæ non aliud significant, quàm actionem, quæ versatur circa obiectum bonum, esse aliquo modo
A bonam, sed non secundùm totum quod habet, V.
quoniam finis eius est malus: ergo ex mente S. Thomæ actio, quæ habet obiectum bonum, licèt ad malum finem ordinetur ab ipso operante, non desinit esse aliquo modo bona, & secundùm quid.

Respondetur S. Thomam ibi non loqui de obiecto, prout habet annexum malum finem, & quatenus, vt sic terminat ipsum actum, sed cùm duobus modis possit comparari obiectum bonum ad volitionem: Primò secundùm se spectatum, & separatum à fine, deinde prout malo fini coniunctum terminat actum voluntatis; loquitur tantùm de actione, prout obiectum bonum priori modo spectatum terminat actionem: non autem posteriori modo; vnde particulæ illæ, *vnam actionem habere vnam bonitatem, aliam verò ei deesse, esse bonam secundùm quid*, denotant ipsam actionem secundùm obiectum consi-
B deratam, abstrahendo ab eius circumstantiis, non VI.
autem prout de facto exercetur & terminatur ab obiecto cum his & illis circumstantiis: & quòd hæc sit mens S. Thomæ, potest colligi ex art. 5. huius quæst. in solut. ad 4. vbi ait circumstantiam *transmutare aliquando actum de bonitate in malitiam*, quorum verborum sensus non est, quòd vnus & idem numero actus transeat ab esse bono ad esse malum, quia, vt nos suprà monuimus, non esset ampliùs idem moraliter actus, sed sensus est, quòd actus, qui alioquin esset bonus, si careret istâ malâ circumstantiâ, ratione illius sibi adiunctæ, est malus: at si vellet S. Thomas talem actum retinere bonitatem ex obiecto, quod secundùm se, & separatum à circumstantiis malis, est bonum, non propriè diceret talem circumstantiam, illam *transmutare à*
C *bonitate in malitiam*, quia talis loquendi modus VII.
denotat bonitatem deperdi & malitiam eius loco succedere, sicut in transmutatione terminus *à quo* deperditur, & ei succedit terminus *ad quẽ*.

Obiicitur secundò, actus aliquis moralis non potest esse à virtute, nisi simul ab ea participet bonitatem illam, quæ sumi potest ex obiecto: sed potest actus aliquis moralis, ordinatus ab operãte ad vanam gloriam, esse à virtute, & ab illa procedere: ergo tunc habebit bonitatem ex obiecto, & tamen habebit malitiam ex fine: ergo tunc dabitur actus secundùm quid bonus moraliter, scilicet ratione obiecti, qui tamen defectu finis optimi non erit bonus secundùm se totum: igitur ad hoc, vt actus aliquis sit bonus, non requiritur, vt non ordinetur ad malum finem ab ipso operante: Igitur

Maior propositio patet ex S. August. lib. 2. *de*
D *libero arbitrio* cap. 18. & 19. definiente virtutem, VIII.
bonam qualitatem, quâ rectè viuitur, quâ nemo malè vtitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur, quam definitionem probat S. Thomas infrà quæst. 55. art. 4. vt conuenientem tam virtutibus acquisitis, quàm infusis, si modò vltima illius pars auferatur, item ex S. Thoma 2. 2. quæst. 1. art. 3. in solutione ad primum dicente *de ratione virtutis esse, vt se habeat solùm ad bonum*, & potest etiam probari ratione: virtus inclinat operantem ad actus sibi similes, & ad obiecta sibi propria: ergo sicut virtus versatur circa obiectum bonum, ita etiam facit, vt actus ex illa eliciti versentur circa bonum: ergo facit, vt actus sint boni ex ipso obiecto, quod mediante actu respicit, & ex consequenti actus ab illa participat bonitatem, quæ potest sumi ab obiecto.

I. Minor verò probatur tam in virtutibus A
infusis, quàm acquisitis, nam primò confes-
sio fidei, & velle mori pro fide, est actus virtutis
infusæ fidei & charitatis, & per hunc actum ho-
mo iustificatur, aut incrementum iustitiæ acci-
pit, quando subit martyrium, vt docent Theo-
logi secundâ secundæ agendo de confessione fi-
dei, & scripturæ sacræ passim promittunt mar-
tyribus maxima præmia: actus autem iste potest
ordinari ab ipso operante ad vanam gloriam,
quæ tantùm sit peccatum veniale, quod, cùm
non tollat gratiam, sicut potest simul compati
cum gratia; ita etiam potest compati cum dispo-
sitione & volitione sufficienti ad martyrium.

Confirmatur: ponamus ex hypothesi Catho-
licum aliquem nunc teneri ex præcepto confite-
ri Christum coram Tyranno, & confessioni
quam exhibet, admiscere aliquam circumstan-
tiam venialiter vitiosam, tunc quatenus satisfa-
II. cit præcepto de confitendo Christo, tale opus
est bonum, & meritorium, vt docent Theologi
communiter cum S. Thoma secundâ secundæ
quæst. 2. & 3. & obseruatio mandatorum Dei,
de quorum numero est ista confessio, est bona,
cùm præcipiatur à Deo, præceptum autem om-
ne diuinum sit tantùm de bono; & circumstan-
tia, quæ omittitur per culpam illam venialem
spectet ad modum aliquem extrinsecum præce-
pti, modus autem præcepti non cadat sub præ-
ceptum, & omisso modo extrinseco præcepti,
non desinat præceptum obseruari, vt commu-
niter docent Theologi, tunc homo iste etiam
cum circumstantia illa veniali obseruabit præce-
ptum Dei, & cùm nulla sit actio indifferens *in
actu exercito*, vt infrà dicetur, erit talis obser-
uatio actus bonus moraliter & meritorius.

III. Idem fieri potest argumentum de eo, qui cum
sola attritione de peccatis mortalibus, & delecta-
tione alicuius venialis, vel cum vana aliqua glo-
ria veniali tantùm suscipit sacramentum Baptis-
mi, actus enim omnis adulti, quo iustificatur,
est bonus, quia prius est nostro more intelligen-
di in actu morali esse bonum, quàm esse merito-
rium, vt patet ex S. Thoma quæst. 21. sequenti;
sed actus ille, quo quis adultus cum prædicta
dispositione suscipit baptismum, iustificat susci-
pientem, quia peccatum veniale non impedit
principalem effectum baptismi, sicut nec alio-
rum sacramentorum, vt communiter docent
Theologi agendo de sacramentis: igitur actus
ille est bonus.

In virtutibus etiam acquisitis datur actus bo-
nus ex obiecto, malus ex aliquo fine: sit enim
aliquis, qui sibi comparauerit habitum tempe-
rantiæ, actum illius exerceat, & ad vanam glo-
riam ordinet, actus ille est à virtute temperãtiæ,
IV. nec potest ad aliud principium reuocari, cùm
antea fuerit solitus exercere actus virtutis tem-
perantiæ, & ex frequenti illorum repetitione ha-
bitum sibi comparauerit: igitur actus ille erit
substantialiter bonus, licèt ex accidenti & cir-
cumstantia sit malus.

Respondetur concessâ maiore, negando mi-
norem, ad cuius probationem & primam eius
confirmationem, respondetur illam tantùm
procedere de virtute intellectuali, non autem de
morali, de qua solùm intelligitur nostra proposi-
tio: fides enim infusa, per quam homo confi-
tetur Christum, est virtus intellectualis, vt do-
cent communiter omnes Theologi agendo de
illa: at non repugnat talem virtutem concurrere
ad actum sibi proprium, etiamsi malum finem V.
habeat ex intentione operantis, quia talis virtus
per se tantùm inclinat ad verum, non autem ad
bonum morale, sed præcisè sumpta ab illo bono
abstrahit: vnde cùm per intentionem mali finis
non destruatur veritas obiecti, fit, vt ad talem
actum fidei, possit virtus infusa concurrere, si-
cuti possumus vti scientiâ & arte in malum fi-
nem: virtus verò moralis, quia inclinat ad a-
ctum moraliter bonum ex propria sua ratione,
vt patet ex definitione virtutis superiùs allata ex
S. Augustino, non possit esse principium actus
moraliter mali.

Addo tamen, quando iustus aliquis moriens
pro Christo admiscet aliquid vanæ gloriæ, quæ
tantùm est venialis, non desinere gratiam cor-
respondentem martyrio, & palmam recipere,
quia martyrium confert gratiam, vel *ex opere*
B *operato*, vel ex *singulari priuilegio Dei*, & non VI.
ex merito patientis: vnde sicut in sacramentis,
quia agunt ex *opere operato*, complacentia in ali-
quo veniali non impedit eorum effectum, mo-
dò suscipiens habeat cætera ad illud necessaria:
ita etiam effectus martyrij in casu proposito non
impedietur per vanam illam gloriam, cùm non il-
li cõferatur propter eius meritum & sanctitatem.
Et quoniam peccatum veniale, cuiusmodi suppo-
nitur in præsenti casu, retardat hominem ab in-
gressu patriæ, quia nihil coinquinatum in illam
ingreditur; & alia ex parte homo, de quo hîc
agitur, est verè martyr, & Deus passim in scri-
pturis martyrio promittit vitam æternam, ideo
credendum est Deum ex suaui sua prouidentia
non permissurum talem martyrem cum prædi-
cta veniali culpa decedere, sed effecturum vt
saltem mutetur eius intentio, nec ampliùs vanam
C gloriam intendat, sed veram ipsius Dei; videtur VII.
enim consentaneum diuinæ misericordiæ, vt, qui
tam heroico actu fundit sanguinem pro Christo,
ab eo etiam accipiat speciale quoddam auxilium,
quo efficaciter conteratur de leui illa culpa, ne
desit ecclesiæ firmum fundamentum ad iudican-
dum martyres fuisse consecutos beatitudinem,
cùm intrepidè & absolutè dicat S. August. eum
iniuriam facere martyri, qui orat pro martyre.

Ad aliud exemplum de suscipiente baptismum
cum sola attritione, & intentione vanæ gloriæ,
respondetur per baptismum, sicut & per alia sa-
cramenta nouæ legis, duplicem fructum confer-
ri, vnum correspondentem *operi operato* sacra-
menti, fundatum in solo Christi Domini meri-
to, & nullo modo in dignitate & merito susci-
pientis: alium correspondentem *operi & disposi-
tioni suscipientis*: eum, qui suscipit baptismum
cum vana gloria, etiamsi habeat attritionem suf-
D ficientem, vel contritionem, recipere quidem VIII.
remissionem peccatorum *ex opere operato* sa-
cramenti, & solum fructum illi corresponden-
tem, nihil autem fructus correspondentis *operi
operantis* ob malam circumstantiam vanæ glo-
riæ, quæ illum impedit. Vnde loquendo præci-
sè falsum est, quod ibi in obiectione assumitur,
scilicet actum illum, quo quis cum attritione vel
etiam contritione suscipit baptismum, iustifica-
re suscipientem, si sumatur sicut debet sumi, vt
rectè procedat obiectio, de illo actu, vt est ipsius
suscipientis & operantis, non autem vt est ip-
sius Christi Domini conferentis illum.

Ad id verò, quod ibidem dicitur, non ob-
seruato modo extrinseco præcepti, præceptum
non desinere obseruari, & talem obseruationem

I. esse bonam: Respondetur loquendo in rigore non esse bonam, iuxta illud scripturæ, *maledictus qui facit opus Dei negligenter*, vbi condemnatur, qui seruat mandatum Dei, nec tamen seruat conditiones in eo adimplendo requisitas; vnde talis operans dicitur seruasse præceptum quoad *suam substantiam*, quia tunc fuit quædam conformitas operis ad ipsum præceptum, *materialiter* tantùm consideratum, quatenus scilicet exercuit entitatem tali præcepto contentam, ratione cuius potest dici non fuisse transgressus ipsum præceptum, & peccato transgressionis non peccasse: quia tamen moralis bonitas non attenditur penes conformitatem illam materialem, sed penes formalem, quæ consistit in ordine ad rectam rationem, tanquam regulam dictantem tale opus esse exercendum cum his & illis circumstantiis, quæ conformitas
II. non hîc reperitur, ideò fit, vt actus hoc modo exercitus non sit bonus moraliter.

Ad aliam verò probationem, quæ sumitur ex virtutibus acquisitis, negatur maior; ad cuius rationem, negatur actum ibi commemoratum esse ab habitu virtutis temperantiæ, cùm non feratur in obiectum sub motiuo formali honestatis temperantiæ, quatenus scilicet est bonum conforme rectæ rationi: sed tantùm est ab aliqua dispositione, natâ in ipso operante ex remotione impedimétorum, & exercitio actuum, quæ habet aliquam similitudinem ad ipsam virtutem, ratione cuius dispositionis, remotâ etiam verâ virtute temperantiæ aliquis potest actus aliquos modo aliquo similes temperantiæ exercere, & longe faciliùs, quàm alij, qui prædictum habitum temperantiæ, sibi non compararunt, eo modo, quo Arist. secundo Ethic. cap. 8. ait prodigum faciliùs fieri liberalem, quàm aua-
III. rum; & econtrà liberalem faciliùs fieri prodigum, quàm auarum, non quòd liberalitas inclinet ad prodigalitatem, sed ob aliquam similitudinem, quam prodigalitas & liberalitas seruant inter se.

Obiicitur tertiò: in prædicto actu aut bonitas eius ex obiecto remanet, aut malitia circumstantiæ illam destruit: si primum, ergo ex hac parte actus est bonus: si secundum, id facit inducendo aliam & diuersam, à sua propria, malitiam circumstantiæ, vel suammet illi propriam communicando: non primum, quia iam duæ essent malitiæ in tali actu, quod admitti non potest, cùm sit tantùm malus ex fine operantis: non secundum, quia tunc obiectum non fit malum malitiâ circumstantiæ, quando circumstantia opposita tali circumstantiæ vitiosæ, non debetur obiecto: tunc enim obiectum est malum ex circumstan-
IV. tiis, quando non habet debitas circumstantias.

Respondetur loquendo propriè, in tali actu bonitatem obiecti nec remanere, nec destrui: est enim formalis bonitas actus ex parte obiecti in illo ordine & conformitate, quam habet ad rectam rationem, quæ hic non reperitur, sed fundamentaliter tantùm & remotè est in ipso obiecto, quod per difformitatem illam, quam habet ad rectam rationem ob malum finem, impeditur illam communicare actui, cui illam aliàs posset conferre: vnde cùm actus moralis sit tantùm formaliter bonus per conformitatem ad rectam rationem, vt causam suam formalem, actus prædictus non est censendus formaliter bonus, sed malus, non duplici malitiâ, sed vnâ tantùm, quæ ei adueniat ex eo, quòd obiectum eius est

A coniunctum cum tali mala circumstantia: neque V. ex eo, quòd bonus finis operantis non est absolutè necessarius ad moralem bonitatem actionis, rectè colligitur malum finem ab operante intentum, actionem ipsam non vitiare, nam, vt suprà monuimus, debet bona actio etiam carere omni malâ circumstantiâ: ergo cùm malus finis operantis sit mala quædam circumstantia, obiectum per eius additionem fit malum, & mala item actio.

Obiicitur quartò: quando actus tam ex obiecto, quàm ex fine est bonus, habet duplicem bonitatem: ergo quando abest bonus finis, & adest bonum obiectum, erit in illo vna bonitas.

Respondetur admisso antecedente, negando consequentiam: cuius negati ratio superiùs est indicata, cùm enim obiecto, fundamentaliter bono, adiungitur bonus finis operantis, non im-
B peditur talis obiecti bonitas, ne de facto communicetur actui, cùm vtrumque sit conforme VI. rectæ rationi, vt sic actus voluntatis tendat in obiectum, & in finem: cùm verò admiscetur malus finis, impeditur communicatio bonitatis, quæ est fundamentaliter in obiecto, & ideò talis actus moralis tunc nullam accipit bonitatem ab obiecto.

ARTICVLVS VIII.

An, quando actus est bonus ex obiecto, & ab ipso operante refertur ad finem extrinsecum, habentem bonitatem distinctam, tunc talis actus habeat duplicem bonitatem; & econtrà, quando est malus duplicem malitiam.

C SIT hæc propositio: *quando actus est bonus ex obiecto, & ab ipso operante refertur ad finem extrinsecum, habentem distinctam bonitatem, tunc talis actus duplicem habet bonitatem:* VII. *similiter, quando actus est malus ex obiecto, & refertur ab operante ad malum finem extrinsecum, habentem duplicem malitiam.* Hæc propositio supponitur vt vera à S. Thoma hac quæst. art. 4. cùm, vbi iam docuit actum habere bonitatem vel malitiam ab obiecto, non desinat docere illam etiam repetere aliquam à fine: & articulis 6. & 7. sequentibus conferat istas duas bonitates & malitias respectu eiusdé actus inter se, & cùm doctrina communis doceat ipsas circumstantias nonnihil bonitatis vel malitiæ addere ipsis actibus, vt iam docuimus cum S. Thoma, finis autem, de quo hîc disputamus, sit quædam circumstantia, qui proinde debet addere nouam bonitatem, vel malitiam actui supra boni-
D tatem vel malitiam ex obiecto: est etiam expressa sententia S. Thomæ infrà quæst. sequenti art. VIII. 8. in respons. ad secundum & tertium, vbi disertè ait solam bonitatem intentionis non esse totam causam bonæ voluntatis, seu volitionis. Idem clarè habet Hieronym. *ab Angest.* in suis Moral. loco superiùs citato conclusione.

Probatur: vbi in actu sunt duæ distinctæ conformitates, vel difformitates ad rectam rationem, ibi in actu sunt duæ bonitates, vel malitiæ distinctæ; quia bonitas & malitia moralis consistunt in ista conformitate, vt suprà ostendimus: sed in actu habente bonum obiectum & bonum finem extrinsecum, sunt duæ distinctæ conformitates, & in actu habente malum obiectum, malum item finem extrinsecum, sunt duæ

I. difformitates ad rectam rationem: ergo ibi sunt
duæ distinctæ bonitates, vel malitiæ.
Minor probatur: vna potest esse sine alia,
conformitas vel difformitas ex obiecto sine con-
formitate vel difformitate ex fine extrinseco, vt
patet ex dictis artic. secundo huius disputatio-
nis: ergo conformitates illæ, vel difformitates,
sunt ab inuicem distinctæ.
Confirmatur: quando actus habet bonum ob-
iectum & bonum finem extrinsecum simul, si
non manent ambæ bonitates distinctæ in ratione
bonitatis, quomodo manet distinctum acci-
dens à substantia, cui inest, aut vna bonitas im-
pedit aliam in eodem actu, superior & magis
præcipua minùs præcipuam, aut vna transit in
aliam: minùs præcipua in magis præcipuam,
quia quod natum est ex se dare effectum ali-
quem, semper illum confert, nisi ab aliquo im-
II. pediatur, bonus autem finis extrinsecus, & bo-
num item obiectum ex se nata sunt dare bonita-
tem actui, sed bonitas obiecti non impedit bo-
nitatem finis in eodem actu, quia nullam habet
repugnantiam vel incompatibilitatem cum illa,
imò potiùs adiuuat & auget illam, sicut accidens
substantiam, cui inest; nec enim potest explicari,
quæ sit vnius bonitatis ad aliam repugnantia,
nec item bonitas finis tunc transit in bonitatem
obiecti, quia talis bonitas, est tantùm bonitas
finis, quatenus finis est: sed in isto actu, de quo
hîc agimus, finis quatenus est finis, non transit
in obiectum, quia ex hypothesi est tantùm ex-
trinsecus finis, & vendicat tantùm sibi rationem
circumstantiæ in tali actu: igitur bonitas finis
non transit in bonitatem obiecti: igitur sicut
tunc finis extrinsecus est distinctus ab ipso obie-
cto eiusdem actus: ita etiam distinctam ei con-
fert bonitatem, vel malitiam pro conditione
III. finis.
Potest illustrari exemplo; sumantur duo actus
moraliter boni ex eodem obiecto, quorum vnus
non referatur ab operante ad finem aliquem ex-
trinsecum, v. g. volitio ieiunij, quæ propter ho-
nestatem obiecti est actus bonus, & studiosus:
alter verò vltra hanc bonitatem obiecti ordi-
netur adhuc ab operante ad bonum aliquem fi-
nem extrinsecum, v. g. eadem volitio ieiunij pro-
pter faciendam eleemosynam, actus illi duo sunt
æqualis bonitatis quoad obiectum, quia idem
habent obiectum; comparati tamen ad se inui-
cem sunt inæqualis bonitatis, loquendo simplici-
ter, quoad finem, quia vltra honestatem ieiu-
nij, posterior hic actus habet honestatem elee-
mosynæ: & hæc posterior honestas est distincta
à priori, etiam in ipso actu, quia prior respicit ob-
iectum tantùm vt bonum proprium operantis;
posterior verò vt est bonum proximi, qui suble-
IV. uatur à miseria, & bonitas respectiua est dis-
tincta à bonitate non respectiua seu relata: igi-
tur, quando actus habens obiectum bonum re-
fertur ex intentione operantis ad bonum finem
extrinsecum, habet duas distinctas bonitates.
Eodem modo philosophandum est de mali-
tia, quæ vni & eidem actui conuenit ex obiecto
& ex fine extrinseco simul.

ARTICVLVS IX.

Soluuntur obiectiones.

OBIICIES Marci 12. vidua, quæ tantùm
misit in gazophylacium duo minuta,
non minus meruit, quàm diuites, qui plura

A mittebant: ergo quando obiectum est bonum, V.
& finis item operantis bonus, bonitas operis
tantùm attenditur ex fine extrinseco, quia in hoc
exemplo viduæ & diuitum est maior bonitas ex
parte obiecti in dono diuitum, quia est maius,
& tamen plus meriti fuit in dono viduæ.
Respondetur admisso antecedente negando
consequentiam, ad cuius probationem, respon-
detur duo ista minuta posse duobus modis con-
siderari, & iuxta hanc duplicem cōsiderationem
conferri cum pluribus illis minutis, quæ diuites
mittebant in gazophylacium, primò *physicè* vel
etiam secundùm pretium à principe impositum,
abstrahendo à persona & conditione eius, quæ
illa offerebat in munus: Secundò possunt con-
siderari *moraliter* in ratione doni, cuius digni-
tas & æstimatio non tam attenditur, penes rem,
quæ datur physicè consideratam, vel secundùm
B communem vsum hominum, quàm penes di- VI.
gnitatem & affectum personæ, illud offerentis,
iuxta illud Genes. 4. *respexit Dominus ad Abel,
& ad munera eius*, quod explicantes Patres do-
cent discerni & diiudicari munera magis ex
affectu, dignitate, & conditione offerentium,
quàm ex magnitudine rerum oblatarum; &
Deum priùs cor offerentis intueri, quàm ipsum
munus & oblationem.
Tertul. lib. 2. *contra Marcion.* cap. 22. S.
Cyprian. lib. *de oratione Dominica circa finem.* S.
Ambrosius lib. *de mysterio Incarnat. Dominica*
cap. 1. S. August. lib. 2. *contra literas Petilian.*
cap. 52. & refertur 1. quæst. 1. cap. *Dominus*, S.
Chrysostomus hom. 17. *in Genesim*, S. Bernard.
serm. *de villico iniquitatis*, & alij Patres & inter-
pretes communiter ad illum locum Geneseos,
iam licèt priori modo munus diuitum, de quibus
agitur Marc. 12. sit maius munere ipsius viduæ,
C posteriori tamen modo consideratum munus VII.
viduæ fuit maius ipso munere diuitum, etiam
ex obiecto, quod expressè ait Euangelium di-
cendo illam plus *omnibus misisse, qui miserunt in
gazophylacium; diuites enim ex eo, quod abun-
dabat illis, miserunt, hac verò vidua de penuria
sua omnia, qua habuit, misit totum victum suum,*
æstimatur enim muneris magnitudo ex propor-
tione ad facultates offerentis: nam plus est pau-
perem rusticum dare assem in eleemosynam,
quàm regem dare decem aureos: est enim rex
ditior millies ipso rustico, & seruatâ proportio-
ne, plus de sibi necessariis aut superfluis subtra-
hit pauper ille rusticus erogando assem in elee-
mosynam, quàm rex sibi subtrahat de suis com-
modis erogando decem aureos.
Addi etiam potest, donum istud viduæ posse
etiam dici maius dono diuitum, alioquin ma-
D iori secundùm nudam considerationem rei, quia VIII.
ex maiori & feruentiori charitate procedebat,
quàm munus ipsorum diuitum. Vnde ratione ta-
lis affectus dicitur fuisse maius, quod semper
est, esse maius ex obiecto, quatenus tali modo
respicitur ab operante: & non tantùm ex fine
extrinseco ab ipso operante determinato.
Obiicies secundò, S. August. lib. *de bono con-
iugali*, cap. 19. 20. 21. 23. comparat nuptias pa-
trum veteris testamenti cum virginitate noui te-
stamenti, & capite 21. ait non esse *impar meri-
tum continentia in S. Ioanne Euangelista, qui
nullas expertus est nuptias, & in Abraham, qui
filios generauit*: cuius sententiæ hanc rationem
subiicit, quæ desumitur ex fine operantis, quòd
scilicet vterque eundem finem sibi proponeret,

I. *Illius enim cœlibatus*, inquit, *& illius coniugium pro temporum distributione Christo militarunt*, & tamen in iisdem locis agnoscit S. August. bonum continentiæ esse longè maius bono nuptiarum: igitur quando bonus finis extrinsecus intenditur ab operante circa bonum obiectum, tota bonitas actus prouenit ex ipso fine.

Respondetur, S. August. propriè loquendo non conferre nuptias patrum veteris testamenti cum virginitate noui testamenti, sed conferre continentes noui testamenti cum continentibus, coniugatis tamen, patribus testamenti veteris, nam 23. cap. in initio ita habet, *res ergo ipsas si comparemus*, (loquens de virginitate noui testamenti, & nuptiis patrum veteris testamenti,) *nullo modo dubitandum est, meliorem esse castitatem continentiæ, quàm castitatem nuptialem; cùm vtrumque sit bonum*, & statim significans com- II. parationem hanc, quam instituit, esse inter personas continentes noui testamenti, & personas continentes veteris testamenti, coniugatas tamen, subiungit, *homines verò cùm comparamus, ille est melior, qui bonum amplius, quàm alius habet*, & cap. 21. docet duobus modis posse considerari continentiam. Primò secundùm *habitum*, quo pacto est in homine, etiamsi actum illius non exerceat: deinde secundùm *actum*, quando de facto actus aliquis illius exercetur; & ait meritum continentiæ debere attendi secundùm *habitum*, quando scilicet aliquis ita est animo dispositus, vt quantum in se est, paratus sit illam seruare, etiamsi ex aliquo alio accidenti eius actum non habet, quod probat exemplo Christi Domini, qui maiorem habuit continentiam à cibo & potu, quàm S. Ioannes Baptista: & tamen Matth. 11. cap. dicit Christus, *venit Ioannes non manducans neque bibens, & dixerunt* III. *dæmonium habet, venit filius hominis & manducans & bibens, & dixerunt, ecce vorax & potator vini*: deinde exemplo S. Ioannis Euangelistæ, qui habuit meritum martyrij sicut S. Petrus, licèt de facto & ipso opere non fuerit passus & mortuus manu tyranni, qua ex distinctione locis citatis docet Patriarchas continentes, coniugatos tamen, fuisse æqualis meriti cum continentibus, seu virginibus noui testamenti non coniugatis, quia Patriarchæ habebant virtutem continentiæ *in habitu*, secundùm quem debet attendi ipsum meritum, vt mox ostendit, ipsum verò opus externum continentiæ non habebant, non quidem ex defectu virtutis continentiæ aut affectus ad illam seruandam, vt ibi notat expresse cap. 19. sed ex virtute obedientiæ: erat enim illis præceptum coniugium à Deo propter Christum, ad genus eius IV. secundùm carnem distinguendum ab omnibus gentibus, vt docet 21. illo cap. & 23. sequenti, & hanc obedientiam intelligit tam in Patriarchis veteris testamenti respectu continentiæ, cuius opus externum non habuerunt, quàm respectu S. Ioannis, qui opus externum martyrij consummati non habuit, quando de illo & Abrahamo ait cap. 21. & *illius cœlibatus, & illius connubium pro temporum distributione Christo militarunt*, quę verba non significant finem extrinsecū *operantis*, quasi sensus illorum sit, hoc solo titulo actum continentiæ in S. Ioanne, & matrimonij in Abrahamo, fuisse meritorium, quia obiectum illius referebatur ab illis ad honorem Christi, sed sensus illorum est, quòd S. Ioannes habuerit opus externum virtutis continentiæ, Abraham

A verò minimè, totum hoc in honorem Christi cessisse: & primum, quia tempus Euangelij talem postulat continentiam: secundum verò, quia tempus patrum veteris testamenti postulabat continentiam, quæ solùm esset quoad habitum, cùm eodem tempore ex obedientia ad præceptum Dei vterentur matrimonio: ergo mens S. Augustini ibi non est totam bonitatem actus moralis habentis bonum obiectum, & finem operantis bonum tantùm desumi à fine operantis, sed ibi considerat actum moralem ex toto obiecto, non ex continentia habituali, ad quam vterque actus S. Ioannis & Abrahami sese terminabat. V.

Obiicies tertiò: tota bonitas actus debet attendi ex ipso motiuo: At motiuum operis, de quo hîc disputamus, est solus finis operantis: ergo ab illo solo desumitur bonitas actus: ergo quando B obiectum actus est bonum, & finis item operantis bonus, non sunt duæ bonitates, sed vna. VI.

Respondetur, negando totum motiuum istius actus boni esse solum finem bonum; nam & ipsum obiectum habens suam propriam honestatem mouet, & cùm in isto casu finis tantùm habeat rationem circumstantiæ & accidentis ad talem actum, obiectum verò sit quid substantiale actui: & res priùs intelligatur perfecta essentialiter, quàm accidentaliter nostro concipiendi modo, priùs intelligimus obiectum mouere voluntatem ad talem actum, quàm ipse finis extrinsecus ab operante intentus. Quænam autem bonitas ex istis duabus sit magis essentialis actui, & quantam accipiat bonitatem à fine operantis, actus vtraque bonitate bonus, commodiùs explicabitur infrà.

C ARTICVLVS DECIMVS. VII.

An actus ex obiecto malus, ab operante tamen ad bonum finem relatus, recipiat aliquam bonitatem à tali fine.

SIT hæc propositio: *quando actus est ex obiecto malus, & refertur ad finem secundùm se consideratum bonum, tunc talis actus nullam recipit bonitatem à tali fine: v. g. si quis furetur, vt det eleemosynam, actus ille est omninò malus.* Ita communiter omnes secundo sentent. distinct. 40. & 41. Probatur Ecclesiast. 34. *immolantis ex iniquo oblatio est maculata*, & ibidem, *qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui*, & *ad Romanos* 3. ait Apostolus iustè damnari eos, qui dicunt, *faciamus mala, vt eueniant bona*, item ex S. August. lib. *de mendac.* D *ad Consentium* cap. 2. & sequentibus, vbi ostendit nunquam licere mentiri, etiam ob aliquem finem bonum: huius conclusionis ratio peti potest ex dictis suprà art. 4. huius disputationis, vbi ostendimus ad hoc, vt actus aliquis censeatur bonus moraliter, necesse esse vt nihil mali in se habeat. VIII.

Neque his obstat, quòd Exod. primo cap. mulieres obstetrices pro seruandis Hebræorum masculis, quod est bonus aliquis finis, sint mentitæ suo regi iubenti eos interficere, dicendo pro excusatione Hebræas habere scientiam obstetricandi, & parere, antequam venirent ad eas, quod erat falsum, & tamen ibidem statim subiungatur; *Bene ergo Deus fecit obstetricibus, & quia timuerunt obstetrices Deum, edi-*

I. A *ficauit eis domos*, quæ obiectio est eiusdem momenti cum mendacio, quod ipsa Rahab Iosue secundo prætexuit pro seruandis exploratoribus missis à Iosue, pro quo tamen facinore laudatur in scripturis Psalm. 80. *memor ero Rahab.*

Hoc inquam vtrumque non obstat nostræ conclusioni, nam in his duobus factis possunt duo distingui actus etiam diuerso tempore exerciti pro vno istorũ facinorum. Primus est actus, quo obstetrices timendo Deum, saluabant masculos Hebræorum, & præferebant mandatum Dei prohibentis homicidium iniquo præcepto regis impij: alter actus est, quo postea accersitæ ad regem, & ab illo interrogatæ, prætexuerunt mendacium pro excusatione non seruati præcepti regij, vt clarè videri potest in ipso textu primi capitis Exodi: iam obstetrices tantùm in primo actu bene egerunt, & pro illo tantùm acceperunt mercedem à Deo, quod significant
II. scripturæ his verbis: *& quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos,* alio verò actu, quo sunt mentitæ, minimè, sed peccarunt venialiter: quod vtrumque sensit etiam S. Augustinus lib. quæst. *super Exodum* quæst. 1. *Aliud,* (inquit) *faciebant obstetrices viuificando infantes, & aliud Pharaoni mentiendo.* Nam in illis viuificandis opus misericordiæ fuit, *mendacio verò illo pro se vtebantur, ne noceret illis Pharao, quod potuit non ad laudem, sed ad veniam pertinere.* Quod idem repetit lib. *de mendacio,* cap. 10. & proinde cùm mendacium officiosum, quia est veniale peccatum tantùm, non tollat rationem meriti, vel illam impediat in bono opere, quod iam antecessit, vt docent Theologi agendo de gratia & merito, & de Pœnitentia, ideò rectè ibi dicitur Deus istis mulieribus ædificasse domos; quia timuerunt Deum, siue *per*
III. *ipsas domos* intelligamus ibi cum S. Hieronymo in cap. septimum Exod. ex S. Thom. secunda secundæ qu. 110. art. vltimo cœlestem patriam, & vitam æternam, quæ etiam in sacris litteris, vt Ioan. 14. & secundæ *ad Corinth.* 5. vocatur *domus;* siue intelligamus beneficium aliquod temporale à Deo illis collatum in compensationem istius actus misericordiæ, cum sancto Augustino initio libri secundi loquutionum, quæ sunt in libro Exodi, & Theodoreto quæst. secunda *in Exodum:* tota enim præsens quæstio tantùm intelligitur de vno eodémque actu, qui sese terminando ad obiectum malum, habeat simul bonum finem ex intentione operantis, vel econtrà sese terminando ad obiectum bonum, simul etiam habeat malum finem, vt expresè suprà notauimus.

Similiter in facto Rahab possunt distingui
IV. duo actus, vnus, quo excepit exploratores, & abscondit, alter quo mentiendo sese excusauit, primus fuit bonus moraliter, & ideò dignus præmio, & ab ipso Iosue compensatus, alter verò malus.

DISPVTATIO VIII. V.

De bonitate & malitia actionis secundùm suam speciem.

ARTICVLVS I.

Vtrum aliqua actio sit bona, vel mala in sua specie.

SENSVS art. est, vt hîc rectè notat Medina, an actus humanus differat specie secundùm bonum vel malum, quod aliis verbis ita explicant aliqui, an bonitas & malitia sint per se differentiæ actuum humanorum, & an bonum &
B malum constituant species & genera actuum moralium: cui quæstioni vt fiat satis, VI.

Sit hæc propositio: *considerando actum humanum in genere moris, bonum & malum tanquam differentias, per se diuersificare speciem in actibus humanis, considerando verò illum in esse naturæ, bonum & malum non esse differentias, sed accidentia tantùm, & conuenire tantùm accidentaliter actibus humanis.* Ita S. Thomas.

Posterior pars propositionis patet; quia actus homicidij, & actus ille iustitiæ, quo quis per sententiam iudicis interficitur, si spectentur secundùm esse naturæ, sunt planè eiusdem speciei, sicut & actus coniugalis cum actu fornicationis, nam vterque actus respicit obiectum eodem modo, & est etiam à voluntate, vt liberè agente.

Prior verò patet; quia actus morales desumunt suam specificationem ab obiectis: ergo
C tales erunt actus morales, qualia sunt in seipsis VII.
illorum obiecta moralia: sed obiecta actuum moralium sunt bonum & malum, quæ in ordine ad rationem differunt per se, & constituunt differentias sibi oppositas: nam bonum est illud, quod est conueniens & conforme rectæ rationi, malum verò quod est disconueniens, & difforme rectæ rationi: ergo bonum & malum faciunt diuersitatem specificam in actibus humanis, prout considerantur in esse moris.

Secundò potest probari conclusio ex distinctione essentiali, quam inter se seruant habitus oppositi, bonus & malus: eodem modo differunt actus morales, quo & ipsi habitus, qui ex ipsis generantur, vt etiam docet Arist. 2. Ethic. cap. 1. sed habitus oppositi, bonus & malus, v. g. liberalitatis & prodigalitatis, distinguuntur specie per bonum & malum: nam virtus dicitur
D bona qualitas, vitium verò mala qualitas: igitur VIII.
bonum & malum diuersificant speciem in actibus humanis moralibus.

Cæterùm notandum est, quando malitia & bonitas dicuntur differentiæ essentiales actus humani, non esse sensum, quòd bonum & malum, seu bonitas & malitia, constituant illum in esse moris: nam esse morale præsupponitur in ipsis actibus ad eorum bonitatem vel malitiam, vt satis intelligitur ex dictis suprà de ente morali & de bonitate morali: sed sensus est, quòd actus illi priùs constituti in esse moris, secundùm nostrum modum considerandi, determinentur ad hoc vel illud esse specificum per bonum & malum.

Posset hîc in controuersiam verti, quomodo

I. malitia differentia aliqua essentialis actus moralis, cùm vera omnis differentia debeat esse aliquid positiuum, quod aliquo modo tangit hîc art. 5. S. Thomas in solutione ad secundum: sed quoniam hæc difficultas pendet ex celebri illa quæstione, an formalis ratio peccati consistat in aliquo positiuo vel priuatiuo tantùm, quam discutiemus infrà quæst. 71. ideò de illa nihil hoc loco dicemus, eam citata illa quæstione explicaturi.

ARTICVLVS II.

Quam actio humana habeat speciem boni vel mali ex fine.

CVM suprà docuerimus cum S. Thoma actionem humanam desumere bonitatem
II. vel malitiam suam ab obiecto & fine; hîc videndum est, quam actio sumat speciem bonitatis à fine: deinde quando in eadem actione duæ sunt bonitates vel malitiæ, vna ex obiecto, altera ex fine: quænam illarum sit magis essentialis & primaria, quænam item accidentalis: vt prior difficultas explicetur, repetendum est ex disputatione de actibus voluntatis, actus voluntatis alios esse, qui versantur circa finem, vt sunt *intentio*, *fruitio*; alios, qui versantur circa medium, sicuti est *electio*. Hoc ita præsupposito,

Sic hæc propositio: *voluntatis actus, qui versantur circa finem, tanquam proprium suum obiectum, desumunt specificam suam bonitatem, vel malitiam essentialem ab ipso fine, prout finis ille habet ordinem aliquem conformitatis, vel difformitatis ad ipsam rationem.* Propositio est S. Thomæ art. 5. huius quæstionis quando ait a-
III. ctum interiorem habere pro suo proprio obiecto ipsum finem, & ab illo accipere specificam suam bonitatem, vel malitiam, ita vt per *actum interiorem* sanctus Thomas intelligat omnes actus voluntatis, qui circa finem propriè versantur, non autem nomine *actus interioris* intelligat illum actum, qui solùm completur in voluntate, & nullo modo est extra ipsum hominem, nec foris patet, sicut communiter solent accipi à Philosophis & Theologis actus interni & externi: nam sanctus Thomas ibi nomine *actus interni* propriè intelligit actum illum, qui pro suo obiecto finem sub ratione finis postulat, & nomine *actus exterioris*, actum illum, qui pro suo obiecto postulat ipsum medium, vt medium est, vt patet ex corpore illius articuli: atqui non omnes actus interiores voluntatis postulant ipsum fi-
IV. nem, vt finem, pro suo obiecto, sed etiam aliqui postulant ipsum medium, cuiusmodi est electio, vt agendo de illa suprà ostendimus: igitur nomine *actus interioris* S. Thomas intelligit omnem illum actum voluntatis, qui habet finem pro obiecto. Hoc posito,

Probatur propositio: actus voluntatis desumunt suam speciem bonitatis ab obiecto, sicut res naturales à sua forma, ex S. Thoma suprà articulo secundo: sed actus voluntatis, de quibus hîc loquimur, habent pro suo obiecto ipsum finem: ergo ab illo accipiunt essentialem suam bonitatem, vel malitiam.

Secunda propositio: *actus illi qui versantur circa obiectum aliquod indifferens ex se, & bonum tantùm vel malum ex fine, accipiunt bonitatem*

A *vel malitiam specificam ab ipso fine.* Propositio hæc satis intelligitur ex dictis suprà: quia actus ille aliquam habet bonitatem vel malitiam, vt supponitur in propositione: ergo habet illam ab aliquo eorum, quæ sunt in tali actu: sed in tali actu sunt tantùm *obiectum & finis*, & obiectum nullam habet bonitatem vel malitiam, quia est ex se indifferens: finis verò habet bonitatem vel malitiam: igitur actus ille accipit ab ipso fine bonitatem vel malitiam specificam & essentialem. V.

ARTICVLVS III.

Quando in eadem actione duæ sunt bonitates vel malitiæ, vna ex obiecto, altera ex fine, quænam illarum sit magis essentialis.

B SIT hæc propositio: *quando actus habet duplicem bonitatem vel malitiam, vnam ex obiecto, alteram ex fine operantis, illa quæ ei conuenit ex obiecto, est substantialis, & magis præcipua; illa verò, quæ est ex fine operantis, est tantùm accidentalis.* Ita colligitur ex sancto Thoma hâc quæst. articulo secundo, vbi ait *quòd sicut species & prima bonitas rei naturalis sumitur ex sua forma, ita prima bonitas actus sumitur ex obiecto;* qui locus etiam intelligitur de actu voluntatis, vt constat ex solutione ad vltimum: & quòd intelligatur de obiecto, vt condistincto ab ipso fine *operantis*, patet articulò quarto, vbi distinguit bonitatem actus ex obiecto, à bonitate eiusdem actus à fine *operantis*, & illam vocat bonitatem *secundum speciem*, quod idem significat secundâ secundæ quæst. 11. articulo primo ad secundum, vbi ait VI.
C vitia habere speciem ex fine proximo, & statim affert hoc exemplum, *sicut cùm aliquis furatur, vt mœchetur, est ibi*, inquit, *quædam species mœchiæ ex proprio fine & obiecto;* item colligitur ex Scoto quodlib. 18. & hæc sententia est etiam multorum recentiorum. VII.

Probatur: ordinatio actus ad finem aliquem extrinsecum non mutat naturam ipsius actus, sed illam præsupponit: ergo nec ab illa ordinatione operantis ad finem extrinsecum talis actus habet entitatem & præcipuam bonitatem, vel malitiam, sed illam præsupponit: ergo bonitas, vel malitia ex fine extrinseco operantis, est tantùm accidentalis, non substantialis & essentialis. Antecedens probatur: quia omnis circumstantia præsupponit actum, cuius est circumstantia, sicut omne accidens præsupponit suum subiectum; sed finis operantis est tantùm quædam circumstantia huius actus, de quo disputamus: er-
D go actum illum præsupponit. VIII.

Quòd verò ita actum illum præsupponat, vt tamen naturam eius non mutet, probatur: actus voluntatis habet suam naturam & speciem ex obiecto, ad quod terminatur, vt constat ex dictis suprà de principiis essentialibus actus moralis, & ex S. Thoma mox citato, sed voluntas operantis ordinat ad finem extrinsecum actum, vt iam terminatum ad proprium suum obiectum, v. g. qui vult furtum propter adulterium, non ordinat actum aliquem in communi, sed actum particularé, iam determinatum ad speciem furti, & hanc determinationem adhuc retinentem ordinat ad adulterium: ergo ordinat actum iam habentem suam naturam & illam in se ipso retinentem: & proinde illam non mutat. Prima verò

conse-

I. consequentia consequentis probatur: vnumquodque habet suam bonitatem vel malitiam præcipuam & essentialem magis ab eo, quod pertinet ad eius essentiam & naturam, quàm ab eo, quod ei tantùm est accidentale, quia bonitas vel malitia essentialis & magis præcipua debet sequi naturam & essentiam rei, quam sic denominat: atqui finis extrinsecus operantis est tantùm aliquid accidentale isti actui, de quo hîc agimus, vt iam ostendimus: ergo ab illo prædictus actus non habet bonitatem vel malitiam essentialem; sed illam præsupponit: ergo cùm nulla alia præsupponatur, quàm quæ est ex obiecto, habet talis actus præcipuam & essentialem bonitatem vel malitiam ab obiecto, & illa, quæ habetur ex fine operantis, est tantùm minùs præcipua & accidentalis.

Probatur secundò nostra conclusio: actus
II. ille, de quo hîc est disputatio, est electio, quia nimirum assumitur furtum, vt medium adulterij: sed electio accipit præcipuam & essentialem bonitatem ab obiecto, & priùs illud attingit quàm finis: est enim electio ascensus medij ad finem tanquam ab eo, quo acquiritur finis, sicut intentio est descensus quidam à fine ad media: ergo actus iste habet præcipuam & magis essentialem bonitatem vel malitiam potiùs ab obiecto, quàm à fine, & priùs ab illo, quàm ab isto.

Tertiò eadem est ratio istius actus quoad essentialem & magis præcipuam malitiam vel bonitatem in actu contrario, ac bonitatis essentialis & magis præcipuæ in actu elicito ab vna virtute, imperato tamen ab alia, v. g. in actu temperantiæ imperato à charitate vel alia virtute, præcipua & magis essentialis bonitas est illa, quæ prouenit ex obiecto virtutis elicientis illum
III. actum: minùs verò præcipua & accidentalis tantùm est illa, quæ ei conuenit ex obiecto virtutis imperantis: igitur bonitas vel malitia magis essentialis actui bono vel malo ex obiecto, relato tantùm ab operante in bonum vel malum finem, est illa, quæ ei conuenit ex obiecto.

ARTICVLVS IIII.

Soluuntur obiectiones.

OBIICIES primò Aristotelem quinto Ethic. capite 2. relatum hîc in principio articuli sexti à S. Thoma dicere eum, qui furatur vt adulteretur, magis esse adulterum, quàm furem; at id tantùm verum esse potest ex eo, quòd fur ordinat suum furtum ad adulterium, quod est finis operantis, ergo ex mente Aristotelis finis operantis magis specificat actum voluntatis, quàm eius obiectum.

IV. Respondetur, ibi ab Aristotele agi de operante, non autem de ipso actu, nec Aristotelem, vel S. Thomam, ibi dicere actum hunc esse magis adulterium quàm furtum, sed tantùm ipsum operantem esse magis adulterum quàm furem: quod verum est, quia talis denominatio magis desumitur & ab affectu & intentione operantis, quàm ab ipso eius actu: Nos autem in nostra conclusione loquimur de ipso actu, & contendimus ipsum actum esse potiùs furtum, quàm adulterium: quia obiectum talis actus est ipsum furtum, quod intimiùs afficit actum, quàm finis operantis, qui ab eo vt aliquid extrinsecum potest separari. Et hæc solutio potest illustrari sumpto exemplo ab assensu conclusionis, qui in se, & quoad se spectatus, non dicitur esse magis præ-

A missarum, quàm ipsius conclusionis, cùm distinguatur ab assensu præmissarũ: si tamen comparetur assensus ille conclusionis ad ipsum intellectum efformantem & deducentem illum ex præmissis, dicitur magis esse præmissarum, non quòd in se formaliter spectatus sit magis præmissarum quàm conclusionis; sed quòd intellectus assentiendo conclusioni propter ipsas præmissas, multò magis illas admittit. V.

Obiicies secundò: quicunque terminus, siue illud sit obiectum, siue finis, specificat tantùm actum voluntatis, in quantum est priùs volitus: sed finis in casu præsentis propositionis est priùs volitus ipso obiecto actus, quia finis est ratio volendi obiectum: qui enim vult furari propter adulterium, vult furari, quia vult mœchari: ergo & ipse finis magis specificat talem actum: ergo malitia, quam talis actus accipit à suo fine,
B est illi magis præcipua & essentialis, quàm sit illa, quæ ei aduenit ex obiecto. VI.

Respondetur, concessâ maiore, negando minorem: ad cuius probationem respondetur, ad hoc, vt finis operantis sit ratio volendi obiectum, non esse necessarium, vt finis iste sit priùs volitus, quàm medium; sed satis est, quòd obiectum non moueat voluntatem, eámque determinet ad actum, nisi vt subordinatum ipsi fini: neque ex eo, quòd vnum est ratio à priori volendi aliud, rectè colligitur debere consequenter illum specificare; nam & finis est causa, & ratio à priori eligendi media, & tamen ipsa electio non specificatur à fine, sed à mediis, & assensus scientificus causatur à priori per præmissas, & tamen specificatur ab ipsa conclusione, ad quam terminatur, cuius solus assensus est scientificus.

Obiicies tertiò: actus in genere moris, in quan-
C tum voluntarius, primò & essentialiter specificatur à suo obiecto: sed finis est obiectum voluntatis ex S. Thoma suprà quæst. primâ articulo primo & tertio: ergo specificatur à fine. VII.

Respondetur, S. Thomam ibi sumere nomen *finis* in amplissima significatione, secundùm quam & ipsum medium & ipsum finem propriè dictum significat, vt ibi notant interpretes, & ita, quia in exemplo allato furtum, quod est obiectum, est medium ad adulterium, & est finis respectu ipsius actus, eo sensu tunc dicetur actus ille desumere specificationem à fine, quatenus ille est idem cum obiecto; vnde dici potest locum illum S. Thomæ intelligi de fine intrinseco ipsius actus, quem communiter vocant *finem operis*, qui finis in moralibus idem est cum obiecto, & ita actus moralis semper desumit bonitatem suam vel malitiam magis propriam & specificam
D ab obiecto. VIII.

Obiicies postremo; ratio formalis specificans ipsum actum, est motiuum voluntatis ad appetendum: sed in casu nostræ propositionis motiuum voluntatis ad actum, est finis ipsius operantis.

Confirmatur: essentialis specificatio actus intellectus desumitur ex medio, quo intellectus determinatur ad assentiendum alicui veritati, & non ab ipsa veritate sumpta formaliter: ergo à pari essentialis specificatio actus voluntatis erit à motiuo, quo voluntas mouetur ad volendum aliquod obiectum; sed motiuum illud est ipse finis operantis & non ipsum obiectum: igitur actus voluntatis, de quo hîc disputamus, desumet suam specificationem ab ipso fine operantis.

I. Respondetur negando minorem ; nam in præsenti actu motiuum, loquendo propriè, non est finis *operantis*, sed est ipsummet obiectum; non quidem nudè & simpliciter, sed vt ordinatum in talem finem, & sic cùm ibi duo veluti possint distingui actus; vnus, qui sit *intentio*, quo scilicet voluntas mouetur ab ipso fine ad volitionem obiecti, alter *electionis*, quo voluntas mouetur ad volitionem actus tanquam medium commodum ad finem obtinendum, tantùm ex hac obiectione potest colligi finem hunc mouere voluntatem quoad *intentionem*, eámque vt sic specificare, quod nos libenter concedimus iuxta propositionem secundi articuli huius disputationis.

Ad confirmationem petitam ex principio specificatiuo actus intellectus, admisso antecedente, negatur consequentia : est enim dispar ratio quoad hoc actuum intellectus & vo- II. luntatis ; quia formalis ratio, secundùm quam obiectum aliquod specificat actum intellectus, est peculiaris quidam modus cognoscibilitatis, & quia modus iste conuenit isti actui per ordinem ad medium, & multiplicatur iuxta diuersitatem mediorum; v. g. aliter veritas aliqua est cognoscibilis per determinationem, aliter per diuinam reuelationem, aliter per humanum testimonium, ideò eiusmodi specificatio solet tribui ipsi medio tanquam constitutiuo obiecti specificantis : obiectum verò voluntatis specificat actum eiusdem potentiæ, prout est tali modo appetibile : & quia obiectum operis habet propriam bonitatem & appetibilitatem non acceptam à fine *operantis*, secundùm quam etiam mouet voluntatem, esto id faciat etiam cum ordine ad finem operantis, ideò primò & essentialiter desumit specificationem suam ab III. obiecto, & non à fine operantis.

ARTICVLVS V.

Vtrum species, quæ est ex fine, contineatur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut sub genere, & è conuerso.

CVM articulis superioribus docuerimus duas bonitates vel malitias posse eidem actui competere, ex *obiecto* scilicet & *fine*, & illarum vnam esse alterâ magis essentialem, & substantialem actui ; nunc quæritur quonam modo tunc sese habeant ad inuicem, & quem seruent ordinem inter se, an vna contineatur sub alia, sicut species sub genere.

Pro qua re notandum primò cum S. Thomâ hîc art. 7. duobus modis actum moralem posse IV. ordinari ex voluntate operantis ad bonum vel malum finem, primò ad finem *intrinsecum*, quem vocant *finem operis*, sicut actus fortis pugnæ ordinatur per se & naturâ suâ ad victoriam : Secundò ad finem *extrinsecum*, & per accidens, quem propriè vocant *finem operantis*, vt condistinguitur communiter à *fine operis*, v. g. furari ad mœchandum.

Notandum secundò posse duobus modis intelligi vnum sub alio contineri tanquam speciem sub genere. Primò ita vt genus & species sumatur propriè & strictè, sicut apud Dialecticos, dum agunt de illis tractatu *de vniuersalibus*, quomodo iustitia commutatiua & distributiua continentur sub iustitia, vt propriæ species, in quas illa diuiditur : secundò impropriè, eo

A sensu, quo id, quod habet virtutem aliquam generalem in mouendo vel causando, vocatur in moralibus *genus*, respectu eorum, in quæ exercet suam causalitatem ; quo sensu detractio, contumelia, & irrisio dicuntur contineri sub inuidia, tanquam sub genere, non quidem propriè sumpto, sed impropriè, pro causa generali, ex qua solent ista vitia procedere : & hoc docet S. Thomas secundâ secundæ quæst. 48. articulo vnico, dum ait alicui virtuti posse assignari duas species, quas vocant Philosophi *subiectiuas & potestatiuas* : quatenus scilicet aliqua subordinantur aliis, tanquam veris suis generibus ; alia verò tanquam causæ generali ex qua solent per se procedere. His ita præmissis, V.

Sit hæc prima propositio : *quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, vna species bonitatis vel malitiæ non continetur sub altera, sed tunc actus moralis est sub duabus speciebus quasi disparatis*, id est, *quando finis est extrinsecus & accidentarius operi seu actui, species bonitatis vel malitiæ, quæ sumitur ex fine, & species, quæ sumitur ex obiecto, sunt omninò diuersæ, nec vna habet rationem generis, altera verò speciei, sed sunt veluti disparatæ, sicut sapor & color in pomo* : verbi gratiâ, quando quis vult moderatè comedere, quod est propriè obiectum temperantiæ, vt soluat suis creditoribus, quod est actus iustitiæ ; vel quando vult aliquis furari ad mœchandum, desumendo nomen speciei & generis propriè ; satis patet ipsa propositio : nam in primo exemplo actus est in specie temperantiæ, & in specie iustitiæ : at certum est apud omnes Philosophos & Theologos temperantiam non esse speciem iustitiæ nec econtrà iustitiam esse speciem temperantiæ : similiter in secundo exemplo furtum & adulterium faciunt duas distinctas species à se inuicem : igitur quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, vna species bonitatis vel malitiæ non continetur sub altera, sed actus est sub duabus speciebus. (B, VI.)

Secunda propositio : *quando obiectum actus est per se ordinatum ad finem, tunc species, quæ sumitur ex obiecto, continetur sub illa specie, quæ desumitur ex fine*, id est, *quando finis est finis intrinsecus seu operis, in quem per se & naturâ suâ actus ipse refertur, tunc species bonitatis vel malitiæ, quæ desumuntur ex obiecto & fine, ita sese habent, vt species, quæ desumitur ex obiecto, contineatur sub illa specie, quæ desumitur ex fine, tanquam species sub genere & illam contrahat*, verbi gratiâ, quando D aliquis restituit ablata, vt iustè viuat, actus VIII. ille restituendi continetur sub illo fine, tanquam species sub genere, quia iustè viuere est aliquid vniuersalius & latiùs patens ipso restituere ablata, quod est obiectum eiusdem actus, & obiectum hoc prædictum iustum finem contrahit. (C, VII.)

ARTICVLVS VI.

Soluuntur obiectiones aduersus vtramque propositionem superioris articuli.

CONTRA primam propositionem obiicies primò locum illum sancti Thomæ, secundâ secundæ quæstione vndecimâ articu-

I. A lo primo ad secundum : *Vitia habent speciem ex fine proximo : sed ex fine remoto habent genus & causam : sicut cùm aliquis mœchatur, vt furetur, est ibi quidem species mœchiæ ex proprio fine & obiecto : sed ex fine vltimo ostenditur, quòd mœchia ex furto oritur, & sub eo continetur, sicut effectus sub causa, vel sicut species sub genere*: hactenus sanctus Thomas, vbi affert idem ferè exemplum, quòd nos hîc pro nostra propositione, & tamen vult mœchiam, quod est obiectum non per se ordinatum ad furtum, vt ad proprium suum finem, constituere in isto exemplo aliquam speciem malitiæ, quæ sit & contineatur sub alia specie malitiæ, quæ oritur ex ipso fine *operantis*, qui est ipsum furtum, ad quod adulterium per se non ordinatur: igitur quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, vna species bonitatis vel malitiæ contine-
II. B tur sub illa, quæ prouenit ex fine extrinseco, tanquam sub suo genere, contra primam propositionem articuli præcedentis.

Respondetur ex secundo nostro notabili, duplicem distingui subordinationem vnius ad alterum, prima est speciei *ad proprium & verum genus*: altera est tanquam *ad causam generalem*, vt ibi explicatum est. Iam quando sanctus Thomas, loco citato in obiectione, ait in exemplo illo de adulterio ordinato ad furtum, speciem malitiæ ex adulterio vt obiecto deriuatam, contineri sub specie malitiæ ortæ ex furto, vt fine *extrinseco*, illud tantùm intelligit de subordinatione vnius ad alterum, *tanquam ad aliquam causam generalem*, seu effectus ad suam causam, & non de subordinatione speciei propriè sumptæ ad verum & propriè dictum genus, de qua tamen sola subordinatione, intelligitur prima propositio præcedentis
III. C articuli. Et quòd hæc sit mens S. Thomæ, patet, tum ex verbis eius, tum ex intentione, ad quam hæc dicuntur: *ex verbis* quidem quia ita ait, *ex fine remoto habent genus & causam*, vbi duo ista *genus & causa* non sumuntur vt distincta, quasi sensus sit talem actum habere speciem suam, & præterea causam suam, prout causa distingui potest à specie, ab ipso fine remoto seu operantis, sed sumuntur illa duo, pro vno & eodem, ita vt sint synonyma, & posterius sit explicatiuum prioris, innuátque priorem illam particulam, *genus*, sumi tantùm impropriè pro *causa aliqua generali*, quæ aliquo modo dicitur *genus* ex respectu ad plures & varios effectus, ad quos potest excitare & mouere operantem, iuxta illud quod obseruauimus in secundo notabili: vnde quando statim pòst ait *ex fine vltimo ostenditur, quòd mœchia ex furto*
IV. D *oritur & sub eo continetur, sicut effectus sub causa, vel sicut species sub genere*, particula *vel* non sumitur ibi *disiunctiuè*, sed est tantùm explicatiua illius subordinationis, quam effectus habet ad causam, vt sit sensus mœchiam factam ob furtum, ita esse effectum furti, vt aliquo modo, scilicet sumendo impropriè nomen *generis & speciei*, hæc sit isti subordinata, sicut species suo generi, quod verum est sensu hîc à nobis explicato.

Ex ipsa etiam *intentione* S. Thomæ loco illo idem sensus verborum colligitur; mens enim S. Thomæ fuit explicare, quonam modo hæresis sit species propriè sumpta infidelitatis, cùm tamen finis eius extrinsecus & remotus sit superbia, vel cupiditas, & vitium sumat speciem à fine,

nam hæc est secunda obiectio, quam verbis su- V.
prà relatis soluit ex doctrina sexti & septimi articuli huius quæstionis, ad quos ibi nos remittit; dicendo finem tantùm *proximum*, qui cum obiecto coincidit, specificare actum, *remotum* verò finem minimè, sed tantùm ostendere causam, ex qua nascitur hæresis in tali homine particulari, vbi applicando doctrinam contentam verbis in obiectione relatis ad ipsam hæresim, de qua mouebatur ibi obiectio, ait ipsum finem vltimum tantùm ostendere causam, ex qua illa oritur, nullâ factâ mentione generis; satis innuens se in verbis superioribus vsurpare nomen generis tantùm impropriè pro causa mouente & incitante ad aliquid iuxta obseruationem secundi nostri notabilis, cùm hæc eius significatio sufficeret, & ad veritatem huius responsionis & ad exemplum ibi allatum de actu furti propter
mœchiam facti. VI.

Obiicies secundò: vnum & idem non potest constitui in diuersis speciebus sibi non subalternis, & quando plures differentiæ simul in vno & eodem reperiuntur, illa, quæ est vltima, est magis specifica, quia differentia habet rationem vltimi complementi in re aliqua: sed actus hic, de quo disputamus, est bonus etiam in genere moris: ergo non debet constitui in duabus speciebus malitiæ, vel si duas simul habeat, cùm illa, quæ desumitur ex fine operantis, sit in illo vltima, vt intelligitur ex dictis articulis præcedentibus, debet esse præcipua & magis essentialis, quod est contra traditam suprà doctrinam.

Respondetur cum sancto Thoma hîc articulo septimo responsione ad primum, maiorem esse veram de re considerata secundùm suam substantiam, non verò repugnare vnam &
eandem rem secundùm varia & distincta acci- VII.
dentia, quæ ei insunt & adueniunt, esse in pluribus & diuersis speciebus accidentalibus, vt patet in pomo, quod est exemplum sancti Thomæ, quod secundùm suam naturam est in vna specie fructus, at verò quatenus habet albedinem, sub specie albi; quatenus habet odorem, sub specie bene olentis, & sic de aliis; actus autem moralis pari modo est tantùm sub vna specie, si spectetur secundùm suam substantiam, etiam in *esse moris*, & non tantùm in *esse naturæ*, vt aliqui explicant sanctum Thomam hoc loco: nam bonitas eius specifica & magis essentialis est illa, quæ in eo oritur ex obiecto; cæteræ verò sunt tantùm ei accidentales, vt suprà docuimus, quia obiectum est aliquid intrinsecum, & essentiale actui morali, vt consideratur in *esse moris*: &
proinde, quando ait sanctus Thomas hîc in VIII.
solutione ad primum articulo septimo, *actum secundùm suam substantiam esse in vna specie*, nomine *substantiæ* intelligit essentiam actus moralis, vt moralis est, cui adueniunt etiam circumstantiæ, tanquam aliqua accidentia, quæ accidentalem tantùm speciem malitiæ ei superaddunt: & proinde, vt non repugnat plura accidentia specie distincta superuenire eidem substantiæ naturali; ita etiam eidem actui secundùm *esse moris*, intra eandem speciem suam essentialem remanenti, aduenire plures malitias, vel bonitates accidentales specie inter se distinctas, quæ tamen respectu ipsius actus iam constituti *in esse moris*, & bonitatis vel malitiæ, habent tantùm rationem accidentis, licèt respectu

I. speciei, quam dant actibus, habeant rationem differentiæ, illique sint essentiales, & hoc potest illustrari exemplo pomi superiùs allato, cui secundùm se spectato odor & color sunt accidentia, & speciem tantùm accidentalem ei conferunt: at spectato secundùm esse odoriferum & coloratum, quæ sunt species disparatæ, dant illi essentialem aliquam differentiam.

Quæres cùm ibi secundùm nos sint plures malitiæ, vna ex *obiecto*, altera *ex fine*, an etiam sint plura peccata:

Respondeo non esse plura, cuius rei ratio petitur ex communi regula dialecticorum, quam tradunt etiam Theologi, agendo de mysterio Trinitatis & Incarnationis, quòd ad multiplicationem nominum substantiuorum non sufficiat multiplicatio formarum significatarum per nomen; sed præterea requiratur multiplicatio suppositorum: vnde negant in eo casu, in quo
II. Verbum diuinum assumpsisset plures humanitates, futurum, vt essent plures homines, sed asserunt vnicum tantùm futurum: at verò in præsenti casu, licèt forma peccati, quæ est ipsa malitia, multiplicetur, vt docuimus in nostra propositione & articulis præcedentibus, actus tamen, qui est nomen quoddam substantiuum, & sese habet ad modum suppositi & sustentantis ipsam malitiam, non multiplicatur, ideóque ex defectu talis multiplicationis non erunt ibi plura peccata, sed vnum tantùm, habens tamen plures & distinctas malitias, sicut in exemplo allato ex mysterio Incarnationis, Christus tunc esset tantùm vnus homo, plures tamen habens in seipso humanitates.

Aduersus secundam propositionem hæc fit obiectio, quam etiam Vasquezius ad hunc articulum posteriori disputatione circa textum, fatetur se
III. non posse conciliare cum nostra propositione, quæ est S. Thomæ, est autem eiusmodi; vel actus in casu secundæ propositionis habet duas species bonitatis seu malitiæ, vnam *ex obiecto* & alteram *ex fine* desumptam, vel vnam tantùm, & eandem habet malitiam seu bonitatem *ex obiecto* & *ipso fine operis* simul: primum dici nequit, quia obiectum, seu medium, nullam habet aliam bonitatem, quàm proprij sui finis intrinseci, cum quo coincidit, & quæcunque alia aduenit, est ei accidentalis, quod non debet dici de bonitate finis intrinseci, respectu actus, qui talem finem respicit; secundum etiam dici non potest, quia hoc dato, cùm ibi sit vna tantùm species bonitatis vel malitiæ, non duæ, & vnum & idem non sit sub seipso, tanquam species sub genere, in eo casu species bonitatis vel malitiæ, quæ est ex obiecto, non erit sub specie bonitatis
IV. vel malitiæ, quæ desumitur ex fine, tanquam species sub genere, sicque falsa erit secunda nostra propositio.

Respondetur, in hoc casu vnam tantùm fore bonitatem vel malitiam desumptam ex obiecto & fine *intrinseco* seu *operis*, quæ tamen vna bonitas potest duobus modis considerari: primò comparatione factâ ad obiectum: deinde comparatione factâ ad ipsum eius finem: sicut enim in aliis rebus genus & differentia sunt vnum & idem realiter, & pro diuersa consideratione, modò habent rationem generis, modò differentiæ; ita etiam in casu præsenti eadem species bonitatis vel malitiæ pro diuersa comparatione ad obiectum & ad finem, erit magis species infima, & alia, quæ desumitur ex fine, magis vniuersalis:

A quia enim finis tribuit illi rationem quandam illi communem cum multis aliis actibus, dicitur tribuere *genericam*: quia verò obiectum rationem magis determinatam & particularem tribuit, dicitur ex obiecto actus habere *specificam* suam rationem: & quemadmodum ratio illa particularis, quam habet ex obiecto, continetur sub illa ratione vniuersaliori, quam habet ex fine: ita etiam bonitas ex obiecto, dicitur contineri sub bonitate ex fine, tanquam species sub genere, & sic magis determinatum sub minùs determinato, habet enim actus ex obiecto, quòd sit determinatus ad vnum mediũ, cuius tamen actus bonitas vel malitia respectu finis est indeterminata, cùm per plura media possit obtineri, sícque fit, vt licèt bonitas actus sit vnius speciei infimæ; quia tamen finis tribuit actui quãdam rationem communem: obiectum verò particularem; dicatur
B bonitas ex obiecto esse sub bonitate ex fine, tanquam species sub genere, vt patet exemplo allato in explicatione nostræ propositionis. VI.

V.

ARTICVLVS VII.

Vtrum aliqua circumstantia constituat actum in specie boni vel mali.

PROPOSITIO est affirmans, quam vt certissimam apud omnes Theologos supponit Tridentinum Concil. sess. 14. cap. 5. vbi definit in Sacramento pœnitentiæ explicandas esse circumstantias peccatorum, quæ mutant speciem, & hanc propositionem probat S. Thomas hic articulo decimo ex eo, quòd bonitas & malitia moralis desumitur ex eo, quòd aliquid habet ordinem ad rationem, vel contra ordinem rationis, id est ex conformitate ad rationem & difformitate ab illa, & pro ratione talis conformitatis
C vel difformitatis, moralis actus est in tali specie boni vel mali; atqui dantur aliquæ circumstantiæ actuum, quæ habent specialem ordinem ad rationem, vel contra rationem, seu specialem conformitatem vel difformitatem à ratione, verbi gratiâ, quando aliquis furatur rem sacram in loco sacro, circumstantia sacri constituit furtum in specie sacrilegij, & ita in multis aliis similibus actibus: ergo aliquæ circumstantiæ dant suis actibus specialem bonitatem vel malitiam, seu constituunt suos actus in aliqua specie boni, vel mali. VII.

Circa hanc S. Thomæ rationem notanda est particula illa (*specialem ordinem ad rationem*) nam primò indicat circumstantias illas, quæ non dicunt ordinem ad rationem, nihil malitiæ vel bonitatis addere de nouo ipsis actibus: v. g. occidere hominem dextrâ vel sinistrâ manu: deinde significat non quamcunque conditionem
D constituere actum moralem in specie boni vel mali, sed eam tantùm, quæ specialem ordinem ad rationem, vel contra rationem includit. Vnde autem dignoscatur circumstantiam aliquam includere specialem ordinem ad rationem, vel contra rationem, docebitur articulo nono. VIII.

Tertiò eadem particula satis confirmat nostram sententiam superiùs explicatam de formali ratione tam entis moralis, quàm bonitatis eius: nam eo ipso, quo asserit circumstantiam constituere actum moralem in aliqua specie boni, vel mali, ex speciali ordine seu conformitate vel difformitate à ratione, satis indicat formalem moralis bonitatis rationem in tali

I. conformitate constitui, & subordinationem ad rationem constituere actus voluntatis in *esse moris*, quia illud est formalis ratio alicuius superioris, quod per aliam atque aliam differentiam contrahitur ad inferiora: at specialis ordo ad rationem, seu conformitas ad hanc vel illam, constituit moralem actum in hac vel illa specie boni, & item difformitas à ratione in hac vel illa specie mali: igitur ratio constitutiua moralis bonitatis erit conformitas ad rationem, & ratio constitutiua actus in *esse moris erit* ordinatio ad rationem.

Articvlvs VIII.

Soluuntur duo dubia.

II. QVÆRES primò, an quando circumstantia confert actui speciem boni vel mali moralis, tunc ipsa circumstantia retineat rationem circumstantiæ, an verò sibi vendicet rationem obiecti specificantis, vel saltem rationem conditionis essentialis.

Respondetur, quando actus nullam aliam habet bonitatem vel malitiam, quàm ab ipsa circumstantia, quod superiùs docuimus, plerumque contingere, vt quando obiectum ex se est indifferens, finis verò operantis bonus vel malus, tunc circumstantia considerata in genere moris non habet, propriè loquendo, rationem circumstantiæ, sed conditionis essentialis ex parte obiecti ipsius actus; quando verò circumstantia non dat primam bonitatem vel malitiam moralem, sed tantùm secundam aliquam & nouam, tunc retinet rationem circumstantiæ: ita colligitur ex S. Thoma articulo quinto huius quæst. in solut. ad quartum, & probatur facilè:

III. vt aliquid habeat rationem circumstantiæ & accidentis respectu alterius, debet illud supponere alterum iam constitutum in sua specie, vt intelligitur ex natura accidentis physici & propriè dicti: atqui quando circumstantia dat actui primam bonitatem vel malitiam, non supponit actum constitutum in aliqua specie morali: quia aliàs tunc non daret illi primam bonitatem vel malitiam, cùm aliquis actus non sit in specie moris, nisi quatenus habet bonitatem vel malitiam: quando verò dat tantùm actui secundam malitiam vel bonitatem, supponit actum iam constitutum in aliqua specie boni vel mali: ergo quando circumstantia dat primam bonitatem vel malitiam, non habet rationem circumstantiæ, sed conditionis essentialis ex parte obiecti, quando verò dat secundam bonitatem vel malitiam, retinet tantùm rationem circumstantiæ.

IV. Dices: si in hoc posteriori modo circumstantia remanet in ratione circumstantiæ, quî fieri potest, vt det nouam speciem boni vel mali, cùm noua species tantùm constituatur per veram & propriam differentiam, & non per aliquid, quod est tantùm accidens ipsi constituto, sicut est circumstantia actus moralis manens in ratione circumstantiæ.

Respondetur, circumstantiam in casu proposito posse comparari, vel ad actum, quem supponit iam constitutum in sua specie, & habere primam malitiam vel bonitatem, & respectu illius dici propriè esse accidens & circumstantiam, vt iam docuimus; vel secundò

A posse comparari ad ipsam speciem; quam constituit, vel superaddit de nouo actui, & tunc respectu talis speciei habere rationem differentiæ, & non circumstantiæ, v. g. quando aliquis furatur rem sacram in loco sacro, sacrum respectu furti, quod est prima malitia in tali actu, & quæ supponitur ad sacrilegium, est tantùm illius circumstantia: at respectu sacrilegij, in quo constituitur per esse sacrum, est eius differentia, vel conditio essentialis ex parte obiecti requisita: quonam autem modo circumstantia debeat esse volita, vt det actui aliquam speciem boni vel mali, infrà agendo de peccatis quæst. 72. ostendetur. V.

B Quæres secundò, an quando circumstantia dat tantùm secundam bonitatem vel malitiam, tribuat illam specie distinctam à prima, an verò secunda tantùm contrahat primam per modum cuiusdam differentiæ, ita vt ex duabus fiat vna tantùm specie malitia: verbi gratiâ, in sacrilegio, quod est furtum rei sacræ, sit alia malitia opposita iustitiæ, alia item opposita religioni, an verò vna tantùm, quæ coalescat ex his duabus. VI.

Respondetur facilè ex dictis suprà in simili quæstione art. 5. huius disputationis duas esse specie distinctas malitias, vt etiam docet hoc loco Caiet. & secundâ secundæ quæst. 154. art. 1. quam videtur etiam docere S. Thomas hic art. 10. in solutione ad tertium, vbi ait non esse inconueniens, vt vnus actus moralis sit in pluribus speciebus moris etiam disparatis.

C Probatur primò: vbi duæ malitiæ opponuntur duabus virtutibus genere inter se distinctis, ibi duas malitias constituunt inter se distinctas genere, quæ in vnam simul speciem non possunt coalescere; quia duo vitia eodem modo sunt sibi inuicem opposita, quo virtutes, quibus ipsa repugnant: duæ autem virtutes distinctæ genere non possunt vnam & eandem differentiam habere, vt docet Aristot. capite tertio anteprædicamentorum, quando ita ait: *diuersorum generum & non subalternatim positorum diuersæ sunt specie differentiæ*: atqui duæ malitiæ, quæ sunt in sacrilegio v. g. opponuntur duabus distinctis genere virtutibus, illa enim, quæ præcisè est furti, opponitur iustitiæ, altera verò, quæ propria est sacrilegij, opponitur religioni, quas virtutes, iustitiam & religionem, constat esse distinctas inter se genere: igitur duæ illæ malitiæ, quæ sunt in sacrilegio, non possunt coalescere in vnam speciem. VII.

D Secundò: si secunda malitia contraheret priorem tanquam eius differentia, sequeretur eum, qui commisit sacrilegium, non teneri in sacramentali confessione explicare peccatum, quo commisit illud sacrilegium, sed illi sufficere dicere se violasse locum sacrum, non explicando, an id fecerit per homicidium, an per furtum, an per fornicationem, aut adulterium, quia satis est in confessione explicare speciem peccati, & vltimam eius differentiam, vt colligitur ex suprà citata Concilij Trident. doctrina, at non sufficit ei, qui commisit sacrilegium, per furtum, vel per homicidium dicere se commisisse sacrilegium, vt ex eadem Concilij doctrina satis patet: igitur oportet dicere, quando in eodem actu dantur duæ malitiæ, primam non contrahi per secundam, sicut genus per differentiam, neque vnam effici specie malitiam, sed duas semper remanere distinctas. VIII.

I. Obiicies, stuprum, raptus, adulterium & incestus enumerantur à S. Thoma secundâ secundæ quæst. 154. articulo primo & sequentibus, species luxuriæ propter specialem difformitatem, quam habent ratione circumstantiæ: ergo secunda malitia, quæ ex circumstantia aduenit actui, contrahit primam malitiam, petitam ex obiecto, sicut differentia genus ipsum contrahit. A

Respondetur ibi, apud S. Thomam nomen *speciei*, non sumi propriè in *rigore logico*, sed *impropriè & abusiuè*, quatenus duæ illæ malitiæ, quæ sunt in istis actibus ita sunt inter se connexæ, vt videantur vna species, cùm vna ordinetur ad aliam, & sic illam veluti contrahat.

Articvlvs IX.

Vtrum omnis circumstantia augens bonitatem, vel malitiam, constituat actum moralem in specie boni vel mali.

II. B

Negat S. Thomas hîc articulo 11. rationémque affert, quia circumstantia dat actui morali speciem boni vel mali, in quantum habet specialem ordinem ad rationem statuentem aliquid circa illam; sed non omnis circumstantia ita se habet, vt constat de illis circumstantiis, *multùm*, *parùm*, circa quæ ratio nihil per se ordinat, vt per se considerantur, sed tantùm, quatenus sunt modi & conditiones bonitatis vel malitiæ præcedentis, vt in eleemosyna, quòd fiat magna, item in furto, qui tamen actus semper manent intra eandem speciem misericordiæ & iustitiæ: cæterùm, vt tam conclusio S. Thomæ, quàm eius ratio meliùs intelligatur.

III. Notandum est circumstantias esse in duplici differentia, quantum ad hoc propositum: aliæ sunt, circa quas ipsa ratio non potest concipi aliquid statuere approbando vel reprobando, nisi præsuppositâ aliâ circumstantiâ aut conditione obiecti, à qua ipse actus habet moralem bonitatem vel malitiam, huius generis sunt *multùm*, *parùm*, *maius* &c. quia si hæc sumantur per se & seorsim ab obiecto, actus boni & mali sunt talis conditionis, vt circa has ratio nihil possit statuere, sed tantùm vt applicantur materiæ & obiecto actus: aliæ verò circumstantiæ sunt, circa quas, ipsa ratio potest concipi statuere aliquid approbando vel improbando, non præsuppositâ etiam prædictâ illâ aliâ circumstantiâ vel conditione obiecti, verbi gratiâ, cùm quis furatur, vt adulteretur, cùm aliquis accedit ad propriam vxorem in loco sacro; nam in priori exemplo C

IV. etiamsi non esset malitia furti, tamen non desineret esse malitia adulterij: in posteriori verò nulla supponitur malitia, quia actus coniugalis est ex se bonus & licitus; circumstantia tamen loci reddit illum malum: sensus itaque rationis sancti Thomæ est circumstantias primi generis, quatenus circumstantiæ sunt, numquam constituere actum moralem in specie boni vel mali, sed tantùm augere bonitatem vel malitiam: circumstantias verò posterioris generis posse actum constituere in specie boni vel mali. D

Cuius regulæ quoad vtramque partem ratio continetur in probatione conclusionis allata ex sancto Thoma, scilicet quoad primam partem, quia illa circumstantia vt sic nullum habet specialem ordinem ad rationem, & sic cùm ab illo, vt est specialis, desumatur variatio aut noua constitutio speciei, fit, vt talis circumstantia non constituat actum in specie boni vel mali, sed augeat tantùm priorem bonitatem vel malitiam; quoad posteriorem verò partem, quia talis circumstantia in suo conceptu præcisè considerata speciali & distincto modo respicit rationem approbantem, vel reprobantem, & sic constituit actum moralem in specie boni vel mali. V.

Obiicies contra istam regulam: ratio non potest concipi statuere etiam reprobando, nec item circa circumstantiam loci sacri, quæ est in furto sacrilego, nec item circa circumstantiam mulieris vxoratæ in adulterio, nisi præsuppositâ malitiâ furti & adulterij, imò in sacrilegio tota eius malitia videtur prouenire à furto: si enim, qui tollit rem sacram à loco sacro, est illius rei dominus, non reperitur ibi sacrilegium, etiamsi loci circumstantia maneat, & tamen illæ circumstantiæ dicuntur constituere prædictos actus in specie mali, & nouam speciem illis superaddere, vt patet ex dictis: igitur circumstantia, circa quam præcisè sumptam ratio non potest concipi statuere aliquid improbando vel approbando, constituit actum moralem in specie boni. VI.

Respondetur negando antecedens; quia ad hoc, vt ratio possit aliquid statuere circa circumstantiam loci sacri, satis est, quòd circumstantia secundùm se spectata, quatenus potest per intellectum apprehendi, habeat & dicat in se peculiarem ordinem disconuenientiæ ad rationem, & distinctum à quouis alio, nec talem ordinem disconuenientiæ habeat tantùm prout afficit actum aliunde malum, in sacrilegio circumstantia loci sacri habet peculiarem illam disconuenientiam, non à furto, quod supponit, quia vt sic est contra iustitiam tantùm, sed quatenus consideratur secundùm se, quia vt sic opponitur religioni: nam duo hæc sunt distincta, *accipere rem alterius*, & *accipere cum iniuria loci sacri*: & licèt in reipsa & in tali actu vnum supponat aliud, seu prædictum sacrilegium in fieri pendeat ab iniustitia furti, quâ seclusâ à tali actu per illum iniuria non irrogaretur loco sacro; quia tamen irrogare iniuriam loco sacro, absolutè consideratum, importat disconuenientiam ad rectam rationem distinctam à disconuenientia per furtum importata, & in sacrilegio circumstantia loci sacri hanc solam præcisè dicit, non priorem, fit, vt talis circumstantia rectè dicatur constituere moralem actum in specie mali, quod idem dicendum est in adulterio & incestu, de circumstantia personæ, quæ in illis exemplis importat peculiarem iniuriam illatam marito adulteræ, & consanguinitati in incestu: quando verò aliquis rem suam tollit è loco sacro, non est sacrilegium, quia tunc loco sacro nullam irrogat iniuriam. VII. VIII.

Obiicies secundò: *multùm* & *parùm* sunt circumstantiæ, circa quas sumptas præcisè ratio non potest concipi aliquid statuere approbando vel improbando, vt expresè habetur in superiori notabili, & tamen circumstantiæ illæ constituunt actum donationis & largitionis in specie mali, scilicet prodigalitatis, item actum comestionis in specie intemperantiæ: igitur etiam illæ circumstantiæ, quæ in suo conceptu nullam dicunt bonitatem vel malitiam, sed

I. illam supponunt, non tantùm augere bonitatem vel malitiam actus, sed etiam constituunt actum in specie boni vel mali.

Admissâ maiore, negatur minor: obiectum enim prodigalitatis, quod illam constituit in specie mali, non est ipsa circumstantia, *multùm*, loquendo propriè, sed est excessus ipsa termini præfixi & diiudicati per rationem, qui consistit in indiuisibili, vt nimirum, quod datur, excedat vel facultatem dantis, vel necessitatem recipientis, cui excessui posteà potest accedere circumstantia *multùm*, ratione cuius vnus dicatur esse magis prodigus alio: eodem modo philosophandum est de actu temperantiæ in potu & cibo, in quo quidem, quia certus terminus & modus requiruntur ad honestatem obiecti, non sunt circumstantiæ, sed partes eius, nec in illo maior vel minor quantitas faciunt actum temperantiæ, sed tantùm excessus termini à recta ra-
II. tione præfixi.

DISPVTATIO IX.

De actu indifferenti secundùm suam speciem.

ARTICVLVS I.

Vtrum aliquis actus sit indifferens secundùm suam speciem.

QVONIAM specificatio actuum desumitur ex obiecto, vt ostendimus cum S. Thoma, ideò in titulo articuli, nomine *speciei* S. Thomas hîc
III. art. 8. intelligit ipsum obiectum, sicque sensus præsentis art. est, an detur actus aliquis, qui quantum est ex parte sui obiecti, non habeat bonitatem vel malitiam moralem, sed sit indifferens ad vtramque; pro cuius explicatione duo sunt explicanda. Primum est id, quod petit titulus articuli, vt à nobis explicatus est: alterum, an ipsa indifferentia sit aliqua particularis species moralitatis, sicut sunt bonitas & malitia: de priori hoc articulo agemus; de posteriori, articulo tertio.

Quod spectat ad primum sit ista propositio: *non omnis actus secundùm suam speciem, seu ex suo obiecto præcisè consideratus, est indifferens, datur tamen actus aliquis indifferens secundùm suam speciem seu ex obiecto.* Ita S. Thomas hîc art. 8. & communiter omnes Theologi hoc loco, & 2. sent. dist. 40. paucis exceptis: non enim defue-
IV. runt, vt constat ex S. Thoma quæst. 2. *de malo* art. 4. qui olim defenderint omnes actus ex suo obiecto esse indifferentes, & contra secundam partem propositionis refertur Scotus 2. sentent. distinct. 7. quæst. vnica, asserens nullum dari actum ex suo obiecto indifferentem.

Probatur tamen vtraque pars nostræ propositionis: prior quidem: dantur quidam actus, qui non possunt præcisè considerari, vt versantur circa proprium suum obiectum, quin includant conformitatem ad rectam rationem, vt amor Dei, eleemosyna, & multi alij, & econtrà, dantur alij quidam actus, qui non possunt considerari præcisè, vt versantur circa proprium suum obiectum, quin includant difformitatem ad rectam rationem, vt mentiri, furari, & ita quidam actus sunt intrinsecè boni, quidam intrinse-
A cè mali: ergo non omnes, ex suo obiecto præcisè considerati, sunt indifferentes. V.

Antecedens patet: quia in obiecto vtriusque exempli est bonitas & honestas: cùm enim Deus sit summè bonus habet in se infinitam rationem, cur debeat amari, nullam, cur debeat odio haberi, vt cum sancto Thoma docent Theologi secundâ secundæ, quæst. 34. art. 1. & 3. & idem patet in eleemosyna, quia obiectum eius est subuenire indigenti ex compassione propter Deum, vt docet S. Thomas secundâ secundæ quæst. 32. art. 1. at talis subuentio dicit aliquam bonitatem: econtrà in aliis exemplis pro secundo membro allatis est difformitas in obiectis illorum. De *mendacio patet*, quia S. August. lib. *de mendacio* cap. 5. idem in Psal. 5. probat nunquam licere mentiri etiam venialiter propter salutem alterius: at si esset actus ex obiecto indifferens posset mendacium fieri licitè, adhi-
B bitâ aliquâ honestâ circumstantiâ, vt patet de actibus aliis, qui agnoscuntur indifferentes ab omnibus. De *furto* idem patet, quia obiectum eius est res aliena inuito domino sublata, quam vt sic tollere, nunquam licet. Igitur dantur actus aliqui, qui vt versantur circa proprium suum obiectum, non possunt considerari, quin includant aliquam difformitatem ad rectam rationem: dantur etiam aliqui, qui non possunt considerari præcisè secundùm suum obiectum, quin includant aliquam difformitatem ad rectam rationem. Consequentia verò patet: actum aliquem esse indifferentem ex suo obiecto nihil est aliud, quàm actum vt sic præcisè consideratum nullam habere bonitatem vel malitiam, seu conformitatem vel difformitatem ad rectam rationem, quia vt suprà docuimus bonitas & malitia consistit
C in hac conformitate vel difformitate. VII.

Posterior verò pars propositionis probatur primò, ab aliquibus ex Concilio Constantiensi sess. 15. vbi inter articulos Ioannis Hus damnatos à Concilio refertur 16. *diuisio immediatè humanorum operum est, quòd sint virtuosa, vel vitiosa*, quæ partitio condemnata non potest intelligi de actibus *in indiuiduo* consideratis, quasi Cõcilium cõdemnet Ioannem Hus, quòd neget dari actum aliquem *in indiuiduo*, & in *actu exercito* indifferentem, quia S. Thomas & multi alij ante Concilium hoc, & recentiores multi pòst, sine vlla nota hæreseos vel temeritatis defendunt nullos dari actus indifferentes *in indiuiduo*, vt videbimus sequenti disputatione: ergo condemnatio istius Ioannis Hus debet intelligi de actu indifferenti secundùm suam speciem, seu vt ex obiecto suo consideratur.

D Verùm probatio hæc non videtur magni momenti: non enim videtur ibi Concilium prædi- VIII.
ctam diuisionem operum introductam à Ioanne Hus improbare ob allatam rationem, sed ex eo, quòd per illam dictus Ioannes diuidat omnes actus humanos in actus *meritorios*, & *demeritorios*, in actus peccati mortalis, venialis, & actus virtutis & gratiæ, sicque contendebat hominem in peccato mortali constitutum per quoscunque suos actus peccare mortaliter, quod nos initio huius quæst. ostendimus esse falsum, & damnatum etiam à Concilio.

Et quòd hæc sit mens Concilij facilè intelligitur ex tota 16. propositione Ioannis Hus, quæ ita habet loco citato Concilij, *diuisio immediatè humanorum operum est, quòd sint vel virtuosa vel vitiosa, quia si homo est vitiosus, & agat quid-*

I. *quam, tunc agit vitiosè, & si est virtuosus, & agat quidquam, tunc agit virtuosè, quia sicut vitium, quod crimen dicitur, siue peccatum mortale, inficit vniuersaliter actus hominis vitiosi, sic virtus viuificat omnes actus hominis virtuosi.* Hactenus Ioãnes Hus, ex cuius verbis, & ex ratione, quâ nititur probare prædictam suam diuisionem actuum humanorum esse legitimam, satis patet mentem eius non esse negare dari actus aliquos indifferentes *ex obiecto*, seu *secundùm suam speciem*, & proinde, cùm Concilium Constantiense condemnet prædictam diuisionem ad mentem Ioannis Hus, non definit dari aliquos actus indifferentes *ex obiecto*.

Meliùs itaque probatur ex S. August. lib. 2. *de sermone Domini in monte*, vbi explicans illud Christi Domini apud S. Matth. cap. 7. *nolite iudicare, ne iudicetur de vobis*, & illud concilians cum verbis eiusdem Christi Domini ibidem, *ex*
II. *fructibus eorum cognoscetis eos*; ait hoc dictum posterius intelligi de manifestis operibus, quæ non possunt bono animo fieri, sicut sunt stupra, blasphemiæ, furta, prius verò intelligi de operibus indifferentibus, cuiusmodi est ciborum sumptio, & ita subiungit: *Sunt ergo quædam facta media, quæ ignoramus, quo animo fiant, quia & bono & malo fieri possunt; de quibus temerarium est iudicare, maximè vt condemnemus*, & hoc totum idem repetit lib. expositionis quarumdam propositionum epistolæ *ad Roman.* cap. 79. statim in initio.

Item probatur ex S. Hieron. primâ ex suis epist. ad *S. August.* cap. 4 quæ inter epistolas S. August. habetur 11. vbi postquam dicit ex communi sententia Philosophorum inter bonum & malum dari opera indifferentia, id ita confirmat
III. exemplo, *Bonum*, inquit, *est continentia, malum est luxuria, inter vtrumque indifferens, ambulare*, & alia id genus quamplurima, quæ ibi enumerat.

Probatur etiam ratione, quam habet hîc S. Thomas art. 8. actus, qui ex suo obiecto nullam habet conformitatem vel difformitatem ad rectam rationem, est secundùm suam speciem indifferens, vt patet tam ex ipsa explicatione tituli præsentis articuli, quàm ex ratione allata pro priori parte nostræ propositionis: sed dantur aliqui actus, qui ex suo obiecto, & quatenus secundùm illud præcisè considerantur, nullam habent conformitatem vel difformitatem ad rectam rationem: igitur dantur actus aliqui indifferentes secundùm suam speciem.

Minor probatur, verbi gratiâ, *leuare festucam, deambulare per agrum*, sunt actiones, quæ con-
IV. sideratæ secundùm obiectum abstrahunt à bonitate & malitia, & ratio affirmando esse ambulandum, vel leuandam esse festucam, nullo adhibito fine, vel circumstantiâ determinante tale obiectum ad bonitatem vel malitiam, non est magis recta, quàm negando esse deambulandum vel leuandam festucam à terra: ergo istæ & aliæ illis similes actiones, præcisè consideratæ ex obiecto, nullam habent conformitatem vel difformitatem ad rectam rationem; imò, vt rectè obseruat S. Thomas hîc art. 8. in solutione ad secundum, potest aliquod obiectum esse bonum & conueniens, nec tamen actio, quatenus tantùm versatur circa illud vt sic, verbi gratiâ, quatenus est delectabile, erit bona vel mala moraliter, quia hoc posterius tantùm attenditur per comparationem ad rectam rationem, à qua prius

A illud abstrahit: igitur dantur quidam actus, qui secundùm suam speciem considerati sunt indifferentes. V.

ARTICVLVS II.

Soluuntur obiectiones.

OBIICIES contra nostram propositionem primò: obiectum omne actus voluntatis aut habet conuenientiam, & conformitatem ad rectam rationem, aut non habet, quia inter ista duo non potest dari medium, cùm vt sic sint contradictoria: si habet; ergo est ex se bonum, & ex consequenti actus circa illud bonus; si non habet, ergo est malum, & ex consequenti actus circa illud malus, quia bonitas & malitia actuum moralium consistit in conformitate & difformitate: ergo non datur actus aliquis, qui sit ex obiecto indifferens. Consequentia patet explica- VI.
B tione actus indifferentis superiùs assignatâ.

Antecedens etiam ex lege contradictoriorum, quam communiter tradunt Dialectici. Et confirmatur ampliùs idem antecedens; obiectum cuiusque actus voluntatis non potest esse nisi bonum verum, vel apparens, vt docuimus disp. *de libero arbitrio & actibus eius*: ergo obiectum istius actus, quem S. Thomas vult esse ex suo obiecto indifferentem, est bonum, quia voluntas actu *prosecutionis* non potest ferri nisi in bonum, & idem est obiectum, saltem secundùm rationem formalem, cuiuslibet actus, ac totius potentiæ & facultatis, vt patet in omnibus potentiis & facultatibus tam interioribus, quàm exterioribus: ergo bonum istud, quod est obiectum talis volitionis, quam S. Thomas vult esse indifferentem, est aut bonum honestum, aut bonum
C vtile, aut bonum delectabile: si honestum: ergo conforme rectæ rationi, & sic actus ille erit bonus; si vtile, vel delectabile, vel tale bonum vt sic habet contrarietatem & repugnantiam aliquam ad rectam rationem, vel nullam; si habet, ergo malum est, & ex consequenti actus, qui versatur circa illud, erit malus, & non indifferens; si non habet, ergo est bonum etiam moraliter, & ex consequenti actus erit bonus, non indifferens. VII.

Respondetur, posse aliquid duobus modis dici non conueniens, seu non conforme ad rectam rationem. Primò *negatiuè*, quomodo opponitur contradictoriè conuenienti, seu conformi ad rectam rationem, & significat negationem & carentiam, quatenus carentia latiùs patet ipsâ priuatione conformitatis & conuenientiæ ad re-
D ctam rationem, alio modo sumi potest *contrariè* vel *priuatiuè*, quomodo significat repugnantiam ad rectam rationem, vel illius carentiam in subiecto, cui debet inesse, est enim priuatio, vt docent communiter philosophi, carentia formæ debitæ inesse subiecto, iam si in antecedente sumantur illa duo, *habere*, aut *non habere conuenientiam*, seu *conformitatem ad rectam rationem*, priori modo, verum quidem est illa opponi contradictoriè, & inter illa non dari medium, non tamen inde sequitur id, quod non habet talem conuenientiam, esse malum, quia ad hoc, vt aliquid sit malum, non est satis, quòd non dicat conuenientiam, sed præterea debet dicere aut repugnantiam ad bonum, aut priuationem illius in subiecto, cui debet inesse bonitas; & sic bonum & malum debent sumi, aut *contrariè*, aut saltem *priuatiuè*: est enim malum repugnantia, aut VIII.

I. carentia rectitudinis & conformitatis ad rectam rationem, quæ deberet inesse, & proinde cùm possit assignari obiectum aliquod, quod secundùm se spectatum nullam dicit conformitatem, vel difformitatem ad rectam rationem, quia nec ipsa ratio tanquam regula, nec aliqua alia lex præcipit aliquid circa illud, aut prohibet, ideò fit, vt possit dari actus aliquis, qui sit indifferens *ex obiecto*.

Ad confirmationem antecedentis, respondetur verum quidem esse, voluntatis & actionum eius obiectum, esse bonum, & in actu indifferenti non esse bonum honestum, ob rationem in obiectione positam, sed illud posse esse bonum vtile, vel delectabile, non quidem, vt habent contrarietatem vel repugnantiam ad rectam rationem, sed vt ab illa abstrahunt, & dicunt non repugnantiam ad honestatem habendam, vel non habendam, si postea comparentur
II. ad ipsam rationem, sicut suprà notauimus ex S. Thoma hîc in solutione ad secundum.

Obiicies secundò, actus qui dicitur à S. Thoma indifferens, vel habet bonum finem, vel non habet: si primum: ergo est bonus; si secundum, ergo est malus ex defectu circumstantiæ, & sic nunquam erit actus aliquis indifferens.

Respondetur, actum indifferentem abstrahere à bono, ex eo, quòd non habet bonum finem, non tamen sequi talem actum esse malum, quia ad hoc, vt actus aliquis sit malus, non sufficit negatio cuiuscunque circumstantiæ, sed necesse est, vt sit negatio circumstantiæ ad talem actum requisitæ, quia suprà ostendimus non esse absolutè necessarium ad actum bonum vel malum, vt habeat semper aliquas circumstantias. Tum etiam, quia vt carentia rei alicuius in aliquo
III. sit quid malum, debet forma tali carentiæ opposita esse ei, cui dicitur malum, debita: nec enim lapis verbi gratiâ, in quo est carentia visus, dicitur esse malus, ex eo, quòd non videat, quia visio ei non debetur, ac proinde cùm ipsi obiecto actus indifferentis, spectato secundùm se & præcisè, non debeatur bonus finis, actio ad illud vt sic terminata, dicitur esse prorsus indifferens.

Obiicies tertiò, inter opposita *priuatiuè* non datur medium in subiecto capaci, quia priuatio est carentia formæ in subiecto apto, & secundùm Arist. in postprædicamentis cap. *de oppositis*, habitus & priuatio sunt immediatè opposita: sed bonum & malum respectu actus humani sunt habitus, & priuatio, quia est capax vtriusque: igitur nullum potest inter illa duo assignari medium: at admitteretur medium aliquod, si
IV. daretur actus indifferens *ex obiecto*: ergo nullus datur actus indifferens *ex obiecto*.

Respondetur, *bonum & malum respectu actus terminati ad obiectum ex se indifferens*, non sese habere, sicut se habent habitus, seu forma & eius priuatio, vt contendit ipsa obiectio; nam habitus, seu forma & priuatio, debent attendi penes idem subiectum, cui forma priuationi opposita debeatur, vt intelligitur ex definitione priuationis: at isti actui, de quo disputamus, considerato præcisè secundùm obiectum, nulla debetur bonitas, vt suprà ostendimus: ergo neque carentia illius dicetur propriè esse priuatio. Et hæc solutio est Durandi 2. sententiarum distinctione 40. quæst. 1. numero 5.

Deinde aliter ad hanc obiectionem respondet S. Thomas quæst. 2. *de malo*, art. 5. in solutione

A ad tertium, bonum & malum in moralibus non V.
opponi *priuatiuè*, seu sicut opponuntur habitus & priuatio, sed *contrariè*, vnde sicut inter contraria in naturalibus potest dari aliquod medium; ita etiam inter ipsum bonum moraliter, & malum moraliter, poterit assignari medium, scilicet *esse indifferens*, sed de oppositione boni moralis ad malum morale dicetur infrà, vbi disputabimus an malitia, seu peccatum, sit aliquid positiuum, an verò consistat in mera priuatione.

ARTICVLVS III.

Quid præcisè & formaliter dicat ipsa indifferentia.

SIT hæc propositio: *indifferentia actus sumpta formaliter, nihil est aliud quàm mera negatio*
B *conformitatis vel difformitatis ad rectam rationem, & maioris propensionis ad vnam partem,*
quàm ad aliam. Ita colligitur ex S. Thoma art. VI.
8. huius quæst. & sequenti, & ex Durando suprà numero decimo.

Probatur: aliquid esse formaliter indifferens ad plura, verbi gratiâ, hominem ex sua specie esse indifferentem, vt sit albus vel niger, nihil est aliud, quàm negatio determinationis ad hoc, vt sit albus vel niger, & animal secundùm se consideratum esse indifferens ad brutum & hominem, nihil est aliud in animali, quàm negatio determinationis alicuius in eo, ad hoc, vt sit brutum vel homo: est enim istud animal abstrahere ab homine & bruto: ergo indifferentia in actu voluntatis erit etiam tantùm negatio conformitatis vel difformitatis ad rectam rationem.

Probatur consequentia: indifferentia alicuius
C generis secundùm se spectati nihil est aliud, quàm VII.
negatio determinationis ad suas species, quatenus negatur genus ipsum esse naturâ suâ tale: sed species actuum humanorum est conformis rectæ rationi & difformis à recta ratione, vt patet ex dictis: ergo indifferentia actus nihil est aliud, quàm negatio determinationis ad suas species, quatenus negatur, quòd sit conformis rectæ rationi, vel ab illa difformis.

Probatur secundò ex S. Thoma hîc art. 8. in corpore; tunc actus est indifferens secundùm suam speciem, quando eius obiectum non includit aliquid pertinens ad ordinem rationis: sed non includere aliquid pertinens ad ordinem rationis est quædam negatio conformitatis ad rationem, & difformitatis ab illa, quia ordo seu relatio ad rationem attenditur in actu penes
D conformitatem ad rationem, vel difformitatem
ab illa: igitur ipsa indifferentia actus nihil est VIII.
aliud, quàm negatio conformitatis vel difformitatis ad rationem.

Cæterùm, quando ipsa indifferentia dicitur *negatio conformitatis, vel difformitatis ad rationem in ipso actu*, debet illud ita accipi, vt tamen dicat etiam in actu non repugnantiam ad habendum prædictũ ordinem ad rationem: nam ex communi vsu loquendi nomen hoc *indifferens* tantùm accommodatur rebus iis, quæ in se ipsis non habent aliquid, ratione cuius, repugnet illis inesse id, ad quod dicuntur esse indifferentes: si enim tale aliquid habeant, iam non ampliùs, loquendo propriè, dici possunt *indifferentes*, sed meliùs *determinata*, sicut subiectum aliquod habens ex sua natura formam aliquam, aut aliquid aliud, ratione cuius repugnet ei ha-

I. bere alteram, non dicitur esse indifferens ad hanc secundam, quam non habet, sed potiùs determinatum ad alteram ei oppositam: ergo etiam, vt obiectum aliquod dicatur esse indifferens, & per illud actus ipse voluntatis, debet habere negationem conformitatis & difformitatis ad rationem, cum non repugnantia ad hoc, quòd fiat, vel non fiat conforme rationi.

Articvlvs IV.

An ipsa indifferentia ad bonitatem & malitiam in actu sit aliqua moralitatis species.

Sit hæc propositio: *indifferentia ad bonitatem & malitiam moralem in actu non est particularis aliqua moralitatis species.* Ita colligitur ex S. Thoma hîc articulo 8. in corpore; & pro-
II. batur etiam ratione: omnis vera species alicuius generis debet rationem illius participare, quæ per propriam suam differentiam illud supponentem constitutum in suo esse, & adiacentem illi per modum formæ, additione suæ entitatis compleat talis generis potentialitatem, constituendo certam aliquam speciem sub illo genere, vt docent Dialectici in Isagoge Porphyrij ad caput tertium *de vniuersalibus*, & Metaphysici vbi agũt *de differentia*: sed indifferentia ad bonitatem & malitiam moralem in actu non participat rationem entis moralis, & ipsa indifferentia quatenus fingi potest tanquam differentia specifica constitutiua alicuius actus, non supponit talem actum constitutum in *esse moris*, seu in ratione entis moralis, quem additione suæ entitatis compleat: igitur ipsa indifferentia ad bonitatem & malitiam moralem in actu non est particularis aliqua
III. moralitatis species.

Minor probatur: *esse moris*, seu ens morale, in actu voluntatis consistit in eo, quòd sit actus procedens à voluntate vt subordinata rationi tanquam regulæ dirigenti, vt docuimus suprà agẽdo *de ente morali*, & proinde formaliter dicit ordinẽ & relationem ad rationem: atqui indifferentia, vt potest fingi species aliqua actus voluntatis, non dicit formaliter actum voluntatis vt habentem ordinem & relationem ad rationem, & vt potest imaginari tanquam differentia specifica, non supponit actum, quem constituit in tali specie, vt sic, dicere ordinem ad rationem, sed econtrà negationem illius, vt suprà docuimus, tam ex S. Thoma, quàm ex ipsa ratione indifferentiæ: igitur ipsa indifferentia tam sumpta vt species actus non participat rationem entis moralis, quàm
IV. quatenus fingitur aliqua illius differentia, non supponit actum illum constitutum in esse moris, & ex consequenti non est specialis aliqua moralitatis species.

Probatur secundò eadem conclusio: omnis differentia constitutiua alicuius speciei habet oppositionem aliquam vel *contrarietatis* vel *priuationis* ad alias species, quæ sunt sub illo genere, quod ipsa contrahit ad particularem speciem: differentiæ enim diuidunt genus, diuisio autem omnis fit per aliquam oppositionem, quæ est inter membra condiuidentia ipsum genus, vt docent Dialectici: atqui ipsa indifferentia non habet oppositionem *contrarietatis*, vel *priuationis* ad bonitatem & malitiam, siue vt sunt species moralitatis, siue vt sunt differentiæ constitutiuæ specierum entis moralis, quia indifferentia in actu voluntatis tantùm dicit negationem bonitatis & malitiæ cum non repugnantia ad illas habendas, vt suprà ostendimus: igitur indifferentia actus non est aliqua particularis species moralitatis. V.

Obiicies: omnis species debet participare rationem sui generis, quia modus prædicandi sequitur modum essendi, vt docent Dialectici, & genus prædicatur de qualibet sua specie: sed ens morale est genus ad actum indifferentem secundùm suam speciem, seu consideratum ex obiecto, quia S. Thomas hîc art. 8. & nos suprà admisimus, actus alios esse *bonos*, alios *malos*, alios etiam esse *indifferentes* secundùm speciem, & diuisionem actuum in *bonos* & *malos* non esse in membra immediata, si quæstio sit de actibus, non in indiuiduo consideratis: igitur debet actus indifferens secundùm suam speciem participare esse morale, & ex consequenti, cùm illud esse,
quod habet, sit omninò alterius speciei ab illo VI.
esse, quod habent *actus bonus* & *malus*, debet habere in se esse morale contractum per aliam specificam differentiam, quàm habeant *actus bonus* & *malus*: ergo & aliam speciem moralitatis debet constituere.

Respondetur, concessâ maiore negando minorem; ad cuius probationem respondetur, S. Thomam & nos non agere hîc de tali actu, quasi sit moralis, si consideretur præcisè ex solo obiecto, sed cùm talis actus sit verè & propriè moralis, si obiectum eius vestiatur aliquibus circumstantiis, & circumstantiæ sint tantùm accidentia quædam actuum, sine quibus possunt ipsi actus aliquo modo considerari, quærit S. Thomas & nos post illum, an detur actus aliquis, qui seclusis circumstantiis, saltem per intellectum, intel-
ligatur tantùm esse indifferens, & sic considerando actum illum diuidimus *in bonum, malum, & indifferentem*, quia sic non diuidimus actus morales, sumptos *moraliter*, seu secundùm *genus moris*, sed potiùs secundùm *esse naturæ*, ex parte obiectorum tantùm, secundùm quam considerationem, quia dantur obiecta quædam, quæ secundùm se habent aliquam fundamentalem bonitatem; quædam, quæ malitiam fundamentalem habeant, quædam verò media, quæ neutram dicant, fit, vt sic legitima diuisio actuum ex obiectis fiat in prædicta ista tria membra, quorum intermedium negat rationem duorum aliorum reperiri in se de facto, vt sic consideratur, cum non repugnantia tamen habendi alterum illorum, si quid ei supperaddatur, verbi gratiâ, relatio in bonum vel malum finem. VII.

Neque est necesse membrum istud tertium,
constitui per aliquod reale & positiuum, cùm VIII.
detur, non per additionem alicuius entitatis ad ipsum genus, sed per negatiuam tantùm remotionem aliquorum ab illo, quæ negatiua remotio potest satis facilè intelligi sine aliquo positiuo in tali membro tertio recepto, cùm ipsum diuisibile sumitur præcisum à suis positiuis differentiis tanquam aliquid neutrum ab illis, vt videre est in multis aliis similibus diuisionibus, quæ loquendo propriè non tam sunt diuisiones alicuius generis, quàm variæ eiusdem rei considerationes per intellectum; modò, vt habet hanc differentiam, est talis speciei; modò, vt habet aliam oppositam ei, est alterius rationis; modò etiam, vt neutram habet differentiam: vera enim differentia habet per additionem alicuius, genus ipsum ad suam speciem contrahere, vt docent

I. communiter Philosophi, agendo de differentia. A

Quòd si instes actum hunc, de quo disputamus, quatenus consideratur sine circumstantiis, esse alicuius generis, cùm videatur humanus, & proinde certæ alicuius speciei sub illo.

Respondetur fore quidem, vt sic humanum, quia procedit à voluntate vt liberâ terminante illum ad hoc obiectum, à quo tamen, vt sic præcisè considerato non habet, vt sit alicuius speciei *in esse moris*, vt patet ex iis, quæ diximus de distinctione actus moralis ab humano, sed tantùm habet, vt sit in tali specie secundùm *esse naturæ*, in qua est ipsum eius obiectum secundùm se spectatum, hoc autem loco agimus tantùm de actibus moralibus, & illorum speciebus, vt ipsum esse morale participant.

Articvlvs V.

Soluuntur duo dubia.

II. Qværes primò, an non possint etiam dari actus supernaturales secundùm suam speciem, seu *ex obiecto* indifferentes. B

Respondetur *negatiuè*: quia obiectum omne supernaturale quatenus tale est, dicit intrinsecè bonitatem, cùm esse supernaturale sit habere ordinem siue mediatè siue immediatè ad Deum, vt auctorem gratiæ & gloriæ, vt patet etiam factâ inductione per omnia entia supernaturalia; quæ eatenus talia sunt, quatenus eleuant nos ad aliquid, quod superat nostram naturam, & naturæ ordinem, cuiusmodi sunt Deus, sanctitas, gloria, &c. quæ illa respiciunt: Deus autem & media vt sunt gratia, & virtutes infusæ, quæ nos ad illum ordinant, sunt obiecta secundùm se bona: ergo & actus supernaturales, cùm sua obiecta
III. vt sic tantùm respiciant, erunt boni. C

Quæres secundò, an omnes actus spectati in suo obiecto, ita sint boni vel mali, vel indifferentes, vt quilibet actus ex suo obiecto aliquam ex his tribus rationibus assignatis participet; cuius petitionis occasio nascitur ex Sancto Thomâ quodlibeto 9. art. 15. vbi præter tres illas veluti actionum differentias assignatas, quartam aliam annumerat, quam communiter alij vocant *bene vel malè sonantium actuum*, quæ est earum rerum, quæ absolutè consideratæ sunt bonæ vel malæ, sed per quasdam circumstantias ex bonis fiunt malæ, & econtrà ex malis bonæ.

Respondetur *affirmatiuè*: quia inter bonum & malum non datur medium, nisi per negationem vtriusque extremi, & non per participationem vtriusque, ideóque actus in dubio commemoratos esse ex obiecto malos, quia vt ibidem
IV. obseruat S. Thomas, si considerentur absolutè, D
deformitatem quandam important, ratione cuius dicuntur *malè sonantes*, sicuti est occidere hominem, & quando redduntur boni, id non fit, nisi per additionem alicuius circumstantiæ, verbi gratiâ, interficere hominem malefactorem propter iustitiam, & sic talis actio non dicitur ampliùs bona ex obiecto secundùm se spectato, sed ex circumstantiâ, quæ transit in obiectum.

DISPVTATIO X. V.

De actu indifferenti secundùm indiuiduum.

Articvlvs I.

Vtrum aliquis actus sit indifferens secundùm indiuiduum.

SEnsvs huius articuli facilè potest intelligi ex dictis præcedenti disputatione: sicut enim ibi diximus quærere, *an detur actus indifferens secundùm suam speciem, idem esse ac quærere, an detur actus aliqui, qui, quantum est ex parte sui obiecti præcisè consideratus, non habeat vel malitiam vel bonitatem*, quia ibi nomine *speciei* intelligitur obiectum, à quo desumi-
tur specificatio actus: ita etiam in hoc articulo VI.
quærere *an detur actus aliquis indifferens secundùm indiuiduum*, idem est, ac quærere, an detur actus aliquis, qui non solùm quantùm est ex parte sui obiecti, sed etiam ex parte circumstātiarum debitarum & requisitarum non habeat bonitatem vel malitiam, sed sit ad vtramque indifferens: dicitur autem *actus*, quatenus consideratur cum circumstantiis indiuiduis, vel considerari secundùm indiuiduum, quia circūstantiæ in actibus voluntatis sese habent aliquo pacto ad ipsos actus sicut accidentales conditiones indiuiduantes ad substantiam, vt enim accidētia indiuiduantia magis determinant substantiā in particulari, licèt ab illis non habeat quòd sit hęc & singularis, sed ab hac sua forma, & ab hac sua materia: ita etiam circumstantiæ ipsi actui supra eius obie-
ctum supperadditæ magis determinant ipsum VII.
actum, alioqui etiam sine illis, dum exercetur, iam indiuiduum & singulare: vnde actum aliquem esse indifferentem secundùm speciem, non est loquendo formaliter esse tantùm aliquam speciem indifferentem, quæ habeat vel possit habere sub se indiuidua loquendo *dialecticè*, sicut species & indiuiduum sumuntur à Dialecticis, & actum aliquem esse indifferentem *secundùm indiuiduum*, non est actum aliquem singularem esse sub aliqua specie indifferenti, quæ de illo tanquam superius de inferiori prædicetur, in quo multi hoc loco decipiuntur, dum ex eo, quòd secundùm S. Thomam & multos alios, potest dari actus indifferens secundùm speciem, volunt colligere posse etiam dari actum aliquem indifferentem in indiuiduo, cùm nulla sit species, quæ non possit sub se ha-
bere indiuidua, vt docent Dialectici, sed est, vt VIII.
iam exposuimus, actum aliquem ex solo suo obiecto præcisè consideratum, nec esse bonum nec malum, & actum aliquem non tantùm ex suo obiecto, sed etiam ex circumstantiis requisitis, nec esse bonum nec malum moraliter, sed *neutrum* & *indifferentem*.

Notandum secundò, quantum ad præsentem difficultatem actus voluntatis esse in duplici differentia, alij enim sunt *deliberati* qui procedunt ex iudicio rationis, alij *non deliberati*, qui tantùm procedunt ex imaginatione, de quorum genere est actus ille, quo quis rei alicui valde intentus barbam fricat, aut admouet manum ori; præsens difficultas tantùm intelligitur de actibus prioris generis, & non de posterioris generis actibus, cùm hi vt sic nec sint humani,

I. nec morales, sed naturales tantùm, nisi quando actus isti sunt tales, & in tali materia versantur, vt eos præuenire & impedire teneatur peruigil hominis ratio; nam actus huius secundi generis posse dari indifferentes *secundùm indiuiduum*, fatentur omnes cum S. Thoma hîc art. nono in corpore.

Notandum tertiò, ad hoc vt opus aliquod habeat bonitatem ad actum virtutis requisitam, siue vt sit bonum ex parte circumstantiarum, requiri, vt nulla circumstantia ei desit: vt autem habeat malitiam, siue vt sit malum, non sufficere, quòd ei desit quæcunque circumstantia, sed quæ ei sit debita, vel adiungatur ei aliqua rectæ rationi repugnans, vt intelligitur ex dictis suprà de bonitate & malitia actus, tam ex parte *obiecti*, quàm ex parte *circumstantiarum*.

Notandum quartò, aliud esse, actum aliquem à ratione deliberata procedentem, esse indiffe-
II. rentem quoad *meritum* vel *demeritum*, & aliud, esse indifferentem quoad *bonitatem* & *malitiam moralem*: Primum enim spectat ad tractatum de *gratia*, quia meritum in illa fundatur, & de illo non disputamus hoc loco: Secundum spectat ad hunc articulum, & bonitas moralis in actu potest intelligi & reperiri sine gratia, vt cum S. Thoma infrà quæst. 114. communiter docent Theologi. His ita prænotatis.

Duæ sunt de præsenti difficultate inter se oppositæ sententiæ. Prima affirmat *in actu exercito* posse dari, imo de facto plerumque exerceri actus indifferentes moraliter, tam quoad circumstantias, quàm quoad obiectum, qui ex deliberata ratione procedant: ita Alensis tertia parte quæst. 35. membro 3. S. Bonauentura 2. sentent. dist. 41. art. 1. quæst. 3. & multi alij, tam ex
III. antiquis, quàm ex recentioribus, quos citat & sequitur Vasquesius ad articulum nonum huius quæstionis.

Sententia tamen contraria S. Thomæ hîc, Durandi in secundum sentent. dist. 40. quæst. 1. Maioris ibidem quæst. 2. & multorum aliorum tam veterum, quàm recentiorum, est melior, cum quibus concludimus *nullum dari actum indifferentem in indiuiduo, qui procedat à deliberata voluntate, sed esse aut bonum, aut malũ.*

Probatur propositio primò ex illo Apost. primæ *ad Corinth.* 10. *siue ergo manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite*, & *ad Coloss.* 3. *omne quodcunque facitis in verbo aut opere, omnia in nomine Domini Iesu Christi facite.*

Neque est, quòd quis dicat ibi dari consilium,
IV. non autem explicari præceptum iubens apponere bonum finem operibus; nam quilibet debet esse seruus vtilis Deo, cùm inutilis condemnetur in euangelio, vt patet in parabola de talentis, in qua seruus, quia abscondit pecuniam domini sui, nec aliquid ex illa lucri fecit, grauiter reprehenditur à suo domino: at vt simus Deo vtiles, debemus omnia procurare in gloriam Dei; vt expressè docet S. Ambros. serm. *in Malachiam*, explicans citatum locum Apost. 1. Corinth. 10. igitur tenemur actibus ex obiecto indifferentibus bonum finem apponere, & proinde nullus erit actus indifferens in indiuiduo.

Deinde ex illo Christi Domini Matth. 12. *omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij.* Ex quo testimonio sic

Probatur nostra propositio: eadem est ratio

A operis otiosi, ac verbi otiosi, quia otiosum opus non minùs est prohibitum, quàm verbum, cùm tota ratio peccati in eo desumatur ex eo, quòd sit otiosum; & tam bene possit assignari opus otiosum, ac verbum otiosum: atqui loco citato apud S. Matthæum per *verbum otiosum* intelligitur verbum, quod licèt habeat finem aliquem, non tamen habet illum moraliter bonum, vt explicant patres ad illum locum: S. Hieronymus, *ita*, inquit, *verbum otiosum est, quod sine vtilitate, & loquentis dicitur & audientis, si omissis seriis de rebus friuolis loquamur*, quod etiam repetit in expositione epistolæ *ad Ephesios* ad illa verba 4. capitis *omnis sermo malus ex ore vestro non procedat*, S. Basilius in regulis breuioribus in responsione ad interrogationem 23. S. Hilarius canone 12. in S. Matth. S. Ambrosius serm. 22. in Psal. 118. S. Bernardus serm. *de triplici custodia*, vbi
B ait verbum otiosum esse, *quod nullam rationabilem causam habet*, & alij dicunt *non dici sine periculo*, & per verbum otiosum intelligunt *verbum superfluum*, quod non deseruit ad finem ipsius hominis, etiamsi aliquem alium finem habeat, sicuti Matth. 20. operarij dicuntur otiosi, non quòd nihil agerent, quia fortasse confabulabantur, aut deambulabant, vel faciebant aliquid simile: sed dicuntur otiosi propriè, quia ista opera, quæ tunc exercebant, non pertinebant ad eorum officium: igitur sicut verbum, quod non habet finem moraliter bonum, ibi damnatur tanquam malum: & Patres locum hunc explicando notant illud non posse dici sine periculo & peccato, ita etiam & opus, quod non habet finem moraliter bonum, debet damnari, & ex consequenti nullum erit opus indifferens in indiuiduo. V. VI.

C Dices disparem esse rationem verbi & operis, verbum quidem otiosum esse, quia verbum, vt verbum, ordinatur ad aliud, factum verò minimè; & proinde si verbum non referatur ad id, ad quod debet, iam rectè censetur esse otiosum, & proinde damnatum: factum verò non ordinatur ad aliud, & sic ex carentia ordinationis eius ad bonum finem, non debet censeri malum. VII.

Sed facilè istud discrimen refellitur, nam non ideò verbum otiosum dicitur *otiosum*, quòd non referatur ad id, ad quod suâ naturâ dicit ordinem; quia verbum, vt verbum, est ad explicanda sensa animi, quæ potest repræsentare & explicare, etiamsi maneat otiosum, quatenus potest etiam quis dicere otiosè & iocosè: ergo tantùm dicuntur otiosa, quia non refe-
D runtur ad finem vtilem & honestum, quem tamen verba ipsa debent habere iuxta expositionem Patrum superiùs traditam: ergo à pari quando facta non referuntur ad finem honestum, dicentur esse otiosa, & proinde sicut verba otiosa præcisè, quia sunt otiosa, id est *vana*, *otiosa*, nec habent finem honestum, sunt mala; pari iure facta otiosa, id est *superflua*, *vana*, & honestum finem non habentia, erunt mala. VIII.

Neque est, quòd quis dicat S. Chrysosto. ad citatum locum S. Matthæi & nonnullos alios ex Græcis per *verbum otiosum* intelligere verbum mendax & calumniosum, cuiusmodi non est verbum quodlibet prolatum sine fine.

Nam hæc explicatio nostram non destruit, & Patres Latini frequentiùs sequuntur superiorem explicationem, voluntque Christum Domi-

num

num ibi argumentari à minori ad maius; *si de ver-*
I. *bis otiosis homines sunt reddituri rationem in die extremi iudicij*, quantò magis de peccato blasphemiæ, & aliis similibus reddetis rationem, & hanc esse vim argumentationis Christi Domini indicant Patres, dum ita vtuntur hoc testimonio.

Probatur secundò ex sancto Augustino libro secundo *de peccatorum meritis & remissionibus*, capite decimo octauo, *Mirum*, inquit, *si possit voluntas in medio quodam consistere, vt nec bona nec mala sit*, quo loco apertè nostram sententiam docet S. August. vt etiam fatetur Vasquesius, qui contrariam sequitur ad hanc quæstionem disp. 52. cap. 1.

ARTICVLVS II.

Probatur eadem veritas.

II. PROBATVR secundò ratione: prima est omninò opposita primæ rationi contrariæ sententiæ; siquidem tenetur homo apponere finem honestum omnibus suis actibus deliberatis: ergo non potest dari actus deliberatus, qui sit indifferens in indiuiduo. Consequentia patet, quia actus consideratur in indiuiduo, quando consideratur secundùm finem, quem intendit, vel debet intendere ipse operans. Antecedens probatur: quicumque tenetur agere secundùm rectam rationem, tenetur etiam habere bonum finem & honestum in suis actibus; sed quilibet operans deliberatè, vt sic operans, tenetur agere secundùm rectam rationem: ergo quilibet operans deliberatè tenetur habere bonum & honestum finem in suis actibus: ergo ex consequenti omnis actio procedens ex deliberata voluntate, quæ non habebit finem hone-
III. stum, erit mala, & proinde nulla dabitur actio indifferens.

Maior propositio probatur: non potest dari actio voluntatis secundùm rectam rationem exercita, quæ quatenus talis, non habeat finem honestum: ergo quicunque tenetur agere secundùm rectam rationem, tenetur etiam habere honestum finem, in illis actibus, quos sic exercet. Consequentia hæc valida patet: quando duo aliqua vel sunt idem, vel saltem ita sunt inseparabilia, vt vnum necessariò importet alterum, quicunque tenetur ad vnum ex consequenti, tenetur ad alterum: sed recta ratio & honestus finis in actione exercita secundùm rectam rationem, vel sunt idem, vel saltem sunt à se muicem inseparabilia, quia non possumus intelligere aliquem agere ex recta ratione, & secundùm illam, & tamen habere malum finem,
IV. aut bono fine carere, quia quicunque agit secundùm rectam rationem, bene agit, quicunque bene agit, habet etiam bonum & honestum finem, cùm actio procedens ex iudicio rationis debeat esse propter finem: ergo quicunque tenetur agere secundùm rectam rationem, tenetur etiam habere finem honestum in suis actibus.

Minor verò præcedentis syllogismi, quâ dicitur eum, *qui operatur deliberatè, quatenus sic operatur, teneri agere secundùm rectam rationem*: Probatur: quilibet operans tenetur operari iuxta regulas suæ artis; aliàs actio eius erit mala in sua arte: sed regula operantis deliberatè est recta ratio, vt suprà ostendimus agendo de ente morali: ergo operans deliberatè tenetur age-
A re secundùm rectam rationem.

V. Confirmatur tota hæc ratio: non est minor obligatio in homine ad exercendas morales actiones ex bono & honesto aliquo fine, quàm ad expendendas suas pecunias ex honesto aliquo fine, præsertim cùm ipsi actus nostri morales sint maioris pretij & æstimationis, quàm sint ipsæ pecuniæ: sed tenetur homo expendere suas pecunias ex bono aliquo & honesto fine, aliàs enim si expendat illas fine inhonesto, erit actio mala, & incurret vitium prodigalitatis: igitur tenetur homo actiones suas morales exercere bono & honesto aliquo fine.

Confirmatur ampliùs: non magis spectat ad Deum, vt auctorem naturæ, dare agentibus naturalibus determinationem in suos proprios actus per inclinationes naturales, quàm dare homini, vt est agens morale, determinationem
B moralem in actus suos proprios, atqui deter-
VI. minatio moralis non intelligitur dari à Deo ipsi homini ad actus morales, nisi quatenus à Deo præceptum accepit, quo tenetur operari conuenienter suæ naturæ rationali, quatenus rationalis est; quæ vt sic postulat semper finem honestum: igitur habet homo præceptum, vt, quando agit moraliter, habeat semper finem honestum.

Ex hac ratione sic explicata satis intelligitur, actiones illas deliberatas, *Volo deambulare per agros, quia placet, nolo interesse sacro, quia non teneor*, & alias illis similes esse malas, non indifferentes; quia in illis assumitur beneplacitum propriæ voluntatis, & non ipsa permissio ad non faciendum aliquid, pro vera & legitima regula eiusmodi actionum, quod non fit rectè, cùm sola recta ratio sit omnium & singularum actionum moralium, de quarum genere dicun-
C VII. tur esse prædictæ actiones, vera & legitima regula quoad illarum rectitudinem, & particula illa, *quia volo*, est potiùs manifestatio libertatis ad exercendum, vel non exercendum istum actum, quàm moralitatis vel rectitudinis moralis, quæ sit in tali actione, vt patet ex dictis suprà de distinctione, quæ est inter actum *humanum*, & *moralem*.

Secunda ratio est: si datur actus aliquis indifferens in indiuiduo, est aliqua volitio rei delectabilis, vt est delectabilis, aut rei commodæ, quatenus est commoda, aut nolitio rei non necessariæ, quia omnes actus indifferentes, qui fingi possunt, reuocantur ad hæc tria: atqui nolitio rei non necessariæ, verbi gratiâ, quia non tenetur homo illam facere, non est actus indifferens, vt primâ nostrâ ratione ostendimus: item volitio rei delectabilis, vt delectabilis est, & rei commo-
D dæ, quatenus est commoda, includit saltem im-
VIII. plicitè ordinem ad rectam rationem tanquam ad suam mensuram, ita vt operans hoc modo velit rem delectabilem, quatenus tamen in tali delectatione includitur pia aliqua vtilitas ipsius delectantis, aut appetentis rem commodam, vel ita vt nulla talis pia vtilitas & implicita relatio ad rectam rationem includatur; si priori modo, actus illi sunt boni, & eiusmodi delectationes spectant ad virtutem temperantiæ; si posteriori, mali sunt, vt expressè docet sanctus Augustinus libro *de moribus Ecclesiæ* capite vigesimo primo, *Habet*, inquit, *vir temperans in eiusmodi rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam vtroque testamento firmatam, vt eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet, sed ad vitæ huius*

I. *atque officiorum necessitatem quantùm satis est vsurpet vtentis modestia, non amantis affectu:* quod idem habet Sanctus Hieronymus in caput quadragesimum quartum Ezechielis, etiam Sanctus Thomas secundo sententiarum distinctione quadragesimâ, articulo quinto, ait enim ad virtutem pertinere non tantùm intendere bonum animę, sed etiam corporis, in quantum non est contrarium bono animę & rationis, imò ad recreandum animum deambulare per agros ait sanctus Augustinus esse sapientis libro secundo, *de Musica*, capite decimo quarto, *Volo*, inquit, *tandem tibi parcas, & apertum ire per auras animum permittas, nam sapientem decet interdum remittere aciem rebus agendis intentam.*

Atque propter hos & similes actus admittunt Theologi cum sancto Thoma secunda secundæ, quæstione 168. virtutem moralem quam εὐτραπελίαν vocant, quæ in ludis & iocis: seu

II. in ludicris modum ponit, & decorum seruat. Quandonam autem censeatur aliquis implicitè & virtualiter actus suos referre in bonum & honestum finem superiùs explicauimus: ex quo facilè potest intelligi à contrario, quando quis censeatur etiam implicitè carere honesto fine & proinde peccare.

ARTICVLVS III.

Soluuntur argumenta contrariæ sententiæ, quæ desumuntur ex Patribus.

PRIMVM argumentum desumitur ex sancto Hieronymo epist. ad sanctum Augustinum, quæ refertur vndecima inter epistolas sancti Augustini, vbi postquam recensuit aliquot actus indifferentes, subdit hæc verba, *siue enim feceris, siue non feceris, nec iustitiam habebis,*

III. *nec iniustitiam*, quæ non possunt bene intelligi nisi de actibus indifferentibus *in indiuiduo*, non autem de actibus indifferentibus *secundùm speciem*, vt indicant verba illa *siue feceris, siue non feceris*, quæ exercitium important.

Respondetur hanc auctoritatem sancti Hieronymi rectè intelligi de actu tantùm indifferenti *ex obiecto*, quia ibi sanctus Hieronymus, & sanctus Augustinus disputant vtrum legalia post promulgationem Euangelij sint *mortifera*, vel tantùm *mortua*, cùm essent significatiua Christi venturi & passuri, quod est considerare legalia secundùm suum obiectum, & non in indiuiduo, sub qua tamen ratione hîc tantùm disputamus de actu indifferenti.

Deinde etiamsi ista auctoritas intelligeretur de actu *in indiuiduo*, dicimus illam tantùm intelligi de indifferentia ad gratiam sanctificantem, ad meritum vitæ æternæ & demeritum

IV. eius, non autem de indifferentia ad bonitatem & malitiam moralem, de qua posteriori tantùm hîc loquimur: est enim ibi disputatio inter sanctum Hieronymum & sanctum Augustinum, de obseruatione legalium post Pentecosten tempore Apostolorum, quam *mortiferam* existimabat sanctus Hieronymus, sanctus verò Augustinus, tantùm *mortuam*, sed licitam ad tempus, vt tamen salutem non afferret, quia sacramenta legis Mosaicæ tunc nullam ampliùs habebant efficientiam, nec ampliùs erant necessaria: cui doctrinæ sancti Augustini obiicit ibi sanctus Hieronymus, *si salutem non afferant, cur obseruantur: non enim obseruarentur, nisi salutem afferrent: neque enim indifferentia sunt in-*

A *ter bonum & malum*, &c. vbi commemorat actus aliquos indifferentes ex obiecto, & illis enumeratis subiungit: *siue enim feceris, siue non feceris, nec iustitiam habebis, nec iniustitiam, obseruare autem caremonias, aut malum est, aut bonum est*, quò loci bonum & malum ad mentem sancti Hieronymi debent sumi pro opere *meritorio & demeritorio gratiæ* & *gloriæ*, nam verbis istis impugnat illud, quod sanctus Augustinus relatus suprà dixerat, scilicet obseruationem cæremoniarum non afferre salutem. V.

Dices: actus ille, quo sanctus Paulus obseruauit legalia, Actorum decimo sexto, quando circumcidit Timotheum, Actorum decimo octauo, quando totondit caput secundùm morem Nazaræorum, fuit actus procedens ex deliberata voluntate, qui tamen non fuit bonus, quia legalia erant mortua, nec item malus, quia Patres omnes hac in re excusant sanctum Pau- VI.

B lum à peccato, vt videre est epistolâ decimâ nonâ sancti Augustini: ergo actus indifferens in indiuiduo, & ex consequenti potest dari actus aliquis indifferens in indiuiduo.

Respondeo actum illum pro isto tempore ex obiecto suo nec fuisse bonum nec malum: at ex intentione agentis fuisse bonum & meritorium, quia ordinabatur à sancto Paulo ad suauiùs introducendos Iudæos ad Christianismum, & ad sepeliendam cum honore synagogam, vt fusè prosequitur sanctus Augustinus, citatâ epistolâ decimâ nonâ.

Secundum petitur ex Gregorio Nazianzeno orat. tertia *contra Iulianum*, numero 94. vbi apertè concedit aliquod medium inter meritum pœnæ & laudis: at tale medium non potest conuenire nisi actibus indifferentibus: sancto

C item Gregorio Magno homil. vigesimâ septimâ, *in Euangelia*, vbi ait dilectioni proximorum *ex affectu cognationis & carnis sacra eloquia non contradicere, non tamen ad illam sequi præmia dilectionis.* VII.

Respondetur illas Patrum auctoritates esse eodem modo intelligendas, atque illam sancti Hieronymi: agunt enim de vita æterna, tanquam operum mercede, vt videre est ex verbis sancti Gregorij Magni, dum ait, *naturali dilectioni parentum præmium non assignari in scriptura*, hæc enim maximè attendit ad finem supernaturalem, quem explicat esse præmium bonorum operum.

ARTICVLVS IV.

Soluuntur argumenta, quæ desumuntur ex ratione.

D PRIMA ratio est: si nullum est præceptum, quo teneamur referre in finem moraliter bonum quemcunque actum ex deliberato rationis iudicio exercitum, vel bonam aliquam circumstantiam ei apponere, potest dari actus aliquis indifferens non tantùm in specie, sed etiam in indiuiduo: atqui nullum datur tale præceptum: igitur potest dari actus aliquis exercitus ex deliberato rationis iudicio, qui sit indifferens non tantùm in specie, sed etiam in indiuiduo. VIII.

Maior probatur: quando actus est indifferens *ex obiecto*, tunc aliunde non potest habere bonitatem, vel malitiam determinantem nisi *ex ipso fine*, aut aliqua eius circumstantia, quia hæc tantùm possunt distingui in actu vo-

I. luntatis etiam procedente ex deliberatione: ergo si est determinatè bonus vel determinatè malus, est ex ipso fine, vel quia obiectum talis actus ex se, & naturâ suâ postulat talem finem, vel talem circumstantiam, vel si illam non postulet naturâ suâ, debet habere prædictum bonum finem ex intentione operantis propter aliquod præceptum de illo habendo latum; non primum quia ponitur obiectum indifferens: ergo secundum: ergo si non potest actus circa tale obiectum exercitus esse indifferens, est, quia est præceptum de ordinando tali actu in bonum finem: ergo. Maior propositio est vera.

Minor verò eiusdem syllogismi probatur: nullibi extat tale præceptum de ordinando quolibet actu ex deliberata voluntate exercito in bonum finem: aut enim præceptum illud est *iuris naturalis*, aut *positiui*, non naturalis, quia

II. ius naturale, quod est commune omnibus, continetur decalogo, in quo tamen non habetur præceptum istud; non etiam *iuris positiui*, quia esset aut *naturalis*, aut *supernaturalis*; non *supernaturalis*, quia illud spectat ad ordinem gratiæ, & nos de eiusmodi ordine non agimus hoc loco, sed de bonitate tantùm & malitia morali, quæ præscindit ab ordine gratiæ; non item primum potest dici, quia nullibi habetur lex à Deo hac de re statuta: ergo non datur tale præceptum.

Confirmatur hæc probatio minoris; si esset tale præceptum, non referre opera indifferentia ad bonum finem esset peccatum, quia quod est contra præceptum, est peccatum; si peccatum: ergo materia sufficiens confessionis & absolutionis sacramentalis; quod est ridiculum, cùm nemo soleat seipsum accusare in confessione de operibus indifferentibus exercitis, nec tamen

III. relatis in bonum finem.

Confirmatur secundò, omissiones operum indifferentium, vt sic, non sunt bonæ, nec præceptæ: ergo neque volitiones eiusmodi operum indifferentium, vt indifferentia sunt, erunt malæ vel prohibitæ. Antecedens patet: quia aliàs ista opera non essent ampliùs indifferentia. Consequentia probatur: illæ tantùm volitiones sunt malæ, quarum oppositæ omissiones sunt bonæ: sed omissiones operum indifferentium non sunt bonæ: ergo nec volitiones operum indifferentium erunt malæ.

Confirmatur tertiò, si actiones ex obiecto indifferentes essent in indiuiduo bonæ vel malæ: ergo in homine iusto essent laude dignæ & meritoriæ vitæ æternæ, cùm ex Concilio Tridentino sess. sextâ capite decimo sexto, dicantur iustorum opera bona talis esse conditionis, vt possint esse meritoria vitæ æternæ; item possent esse

IV. materia voti, iuramenti: at hæc opera esse remuneranda in extremo iudicio, & vota & iuramenta de illis obseruandis obligare, videtur ridiculum: igitur & asserere opera eiusmodi indifferentia esse bona vel mala.

Respondetur, negando minorem: ad cuius probationem, respondetur esse præceptum *iuris natura*, & posse reuocari ad primum præceptum decalogi; eo enim ipso, quo tenemur habere Deum pro nostro fine vltimo, eo etiam tenemur ad eum nostras omnes actiones referre: vel dici potest contineri sub illo præcepto cuilibet à natura insito, quo homo agendo ex deliberatione, & vt homo est, tenetur agere secundùm rectam rationem, &

A suis actibus honestum finem præfigere. V.

Ad primam confirmationem, respondetur, actus istos, quos vocant *indifferentes*, cùm sint otiosi, esse materiam sufficientem sacramentalis confessionis, nec esse ridiculum explicare in confessione pœnitentem se sæpiùs in hoc peccasse, quòd actus deliberatos, nec *explicitè*, nec *implicitè* in honestum finem retulerit: non est autem necesse illos minutatim recensere, cùm in illis omnibus sit eiusdem rationis malitia tantùm venialis.

Ad secundam confirmationem, negatur antecedens, vt patet ex dictis de *verbo otioso*, & ex superiori solutione ad primam rationem: ad probationem antecedentis, respondetur, aliud esse, ipsum opus esse indifferens, & aliud, omissionem eius indifferentem. Primum quidem est verum, quia vt sic tantùm respicit obiectum, quod secundùm se spectatum nec bo-

B nitatem nec malitiam habet, sed non-repugnantiam tantùm ad vtramque. Secundum verò falsum est, quia vt fit deliberatè, respicit rectam rationem vt regulam præcipientem fugere actus otiosos, ideóque omissio operum indifferentium, quatenus vt sic est deliberatè volita, habet moralem bonitatem. VI.

Ad tertiam confirmationem, negatur consequentia: actus enim humani & morales, quantùm spectat ad meritum, sunt in duplici differentia: alij enim sunt *supernaturales* quoad substantiam, & de illis intelligitur Tridentinum Concilium in obiectione citatum, quando ait omnia bona opera iusti hominis esse meritoria, vt ex professo notant Theologi, dum agunt de merito: alij actus sunt *naturales* quoad substantiam, & illi, vt sint meritorij, postu-

C lant ordinari ad finem supernaturalem, & fieri ex imperio & motiuo charitatis, vt docent Theologi cum sancto Thoma infrà quæstione 104. articulo quarto, & ita actus ille, qui aliàs ex obiecto suo est indifferens, si ordinetur ab operante existente in gratia in bonum & honestum finem supernaturalem, erit meritorius. VII.

Neque videri debet magis ridiculum opera ex suo obiecto indifferentia, ordinata tamen ab ipso operante, constituto in gratia, in bonum & honestum finem supernaturalem esse meritoria alicuius gratiæ & gloriæ, quàm potum aquæ frigidæ collatum propter Christum esse vitæ æternæ meritorium: potest idem opus indifferens, si cohonestetur aliquo bono fine, esse materia sufficiens voti & iuramenti, verbi gratiâ, ingredi domum vicini est opus quoddam indifferens, si quis velit vouere se non ingressurum

D illam ad fugiendas occasiones peccati, quia finis ille bonus est, tale opus, quod ex se erat indifferens, vt ordinatur in talem finem honestum, erit sufficiens materia voti, & tale votum obligabit promittentem. VIII.

Secunda ratio: actiones istæ *ire in agrum*, *spuere*, *excrementa emittere*, & aliæ id genus, quæ præcisè ex suo obiecto sunt indifferentes, possunt ex deliberata voluntate fieri ob solam commoditatem corporis, vel delectationem; vt etiam docet experientia: sed tunc actiones illæ non sunt bonæ moraliter, quia non fiunt ob finem honestum, cùm fiant ob solam commoditatem corporis, vel delectationem, vel ad depellendam tristitiam, à qua tamen honestatis ratione habet actio, vt sit bona moraliter.

I. Nec item prædictæ actiones tunc sunt malæ, quia nec illarum obiectum, nec etiam finis, habet aliquid honestati repugnans: nam *ire in agrum ad sanitatem tuendam*, & alia simili fine facere, non videtur repugnare rationi: ergo actiones illæ non sunt malæ: ergo sunt indifferentes tam ex circumstantiis, quàm ex obiecto.

Confirmatur hæc ratio: ad hoc, vt aliqua hominis actio sit ex deliberata voluntate, satis est, quòd sit propter finem; ad hoc item quòd actio non sit mala ex fine, satis est quòd illius finis, seu id, ad quod refertur & ordinatur illa actio, sit aliquid vtile & conferens ad aliud: sed actiones illæ superiùs commemoratæ, nempe *ire in agrum, spuere, excrementa emittere*, & alia id genus, quæ passim occurrunt, fiunt propter finem, ad quem naturâ suâ referuntur & ordinantur: ergo sunt ex deliberata voluntate, & cùm habeant finem sibi à natura præscriptum,
II. non sunt malæ, & cùm careant honestate, quia fiunt propter solam commoditatem corporis, non sunt bonæ, ergo sunt indifferentes.

Respondetur, actiones ibi relatas, si excludant piam aliquam vtilitatem & ordinationem in bonum finem, esse malas, vt constat ex secunda nostra ratione: at quando volumus aliquid, quia illud iudicamus rationabiliter esse bonum nobis, vel quoad corpus, vel quoad animam, vel quoad res externas, non manet ampliùs indifferens, sed vt sic est bonum & honestum, vt notat S. Thomas hîc art. 9. in solutione ad tertium, quia vt idem Doctor ait 2. sentent. dist. 40. art 5. ad virtutem pertinet non solùm intendere bonum animæ, sed etiam corporis, in quantum non est contrarium bono animæ & rationis, & proinde, quia actiones istæ exercentur ad salutem corporis, quæ habet annexam piam vtilitatem, red-
III. duntur honestæ & bonæ.

Ad id verò, quo dicitur actiones in secunda ratione enumeratas non esse bonas moraliter, quia carent honestate, cùm fiant ob vtilitatem, vel delectationem, negatur id inde sequi de honestate morali: nam vt rectè intelligitur ex S. Thoma secundâ secundæ quæst. 145. art. 1. bonum honestum in ordine ad actiones morales, vt hîc debet considerari, dicitur illud, non quod tantùm propter se appetitur, vt falsò supponit ista confirmatio argumenti, sed illud, quod per se & ex se decet hominem & personam ratione vtentem; ita vt ad rationem istius honestatis sit sufficiens ea decentia & proportio, quę est inter tale bonum & naturam, quæ suas actiones dirigit per rectam rationem, siue talis decentia habeat commoditatem vel delectationem, siue non habeat, vt etiam intelligitur ex Aristotele secundo
IV. Ethicor. cap. tertio, vbi postquam diuisit bonum in *vtile, delectabile & honestum*, subiungit virum bonum circa hæc tria posse rectè agere seu, exercere studiosam actionem, quia scilicet potest ista bona secundùm rectam rationem appetere.

Tertia ratio: qui omittit audire sacrum, quia non tenetur, verbi gratiâ, feriali die, non peccat, quia nullâ lege tunc obligatur ad sacrum audiendum: ergo actus ille non est malus: neque item actus ille est bonus, quia non habet bonum finem, cùm finis eius sit; quia non tenetur, qui nullam dicit bonitatem moralem: ergo actus ille neque est bonus, neque malus: ergo est indifferens.

A Respondetur eum, qui die feriali omittit interesse sacro, non peccare ex vi ipsius omissionis, quia ad moralem & propriè dictam omissionem requiritur, vt omittens possit agere, teneatur agere, & tamen non agat: neque item sic bene agit, si intelligatur tantùm cessare ab auditione sacri, quia bene agere, includit agere, & proinde nullus ibi potest inueniri actus indifferens, imò nec omissio; de actu verò, quo quis ita ait, *nolo audire sacrum, quia non teneor*, dictum est suprà primâ nostrâ ratione. V.

Postrema ratio: potest aliquis operari ex probabili opinione, vt ostendetur infrà; hæc verò opinio, quæ affirmat dari de facto plures actus indifferentes etiam in indiuiduo, est probabilis, quia habet plures & graues auctores, nec aliquâ censurâ notatur: sit ergo aliquis, qui sese illi conformando exerceat actum indifferentem ex
B obiecto, qui pro fine non præfigat bonum honestum, sed bonum tantùm naturæ, aut delectationis, vel propriæ complacentiæ, quia scilicet placet illi ita operari, actus ille non erit malus, quia nemo censetur malè agere sequendo probabilem opinionem, & sese illi conformando: neque etiam est bonus, quia operans non intendit exercere honestam actionem & moraliter bonam; nec sibi proponit talem finem, & tamen exercet istum actum ex deliberata voluntate: ergo datur actus procedens à deliberata voluntate, qui nec est bonus nec malus, sed ex consequenti est indifferens. VI.

Respondetur, talem actum futurum bonum, non indifferentem: si enim is, qui iudicat ex ratione inuincibiliter errante hoc vel illud esse sibi licitum, cùm tamen à parte rei sit illicitum, censetur moraliter bene agere, vt infrà docebimus, qui etiam ex sententia habente suam pro-
C babilitatem aliquid facit, bene facit moraliter, VII.
esto contingat eum facere rem illicitam, & proinde, qui sequendo priorem opinionem non ordinat actum aliquem ex obiecto indifferentem ad bonum finem, non censetur malè agere, sed bene moraliter, quia recta eius ratio illi dictat hoc esse licitum.

AD QVÆSTIONEM XIX.

EXPLICATA bonitate & malitiâ actus moralis *genericè* considerati, nunc præsenti quæstione, & sequenti easdem S. Thomas considerat, vt reperiuntur in actu interiori & exteriori voluntatis: quonam autem mo-
D do actus interior voluntatis accipiat suam boni- VIII.
tatem vel malitiam, & quid sit bonitas *obiectiua*, satis fusè à nobis est explicatum præcedenti quæstione.

Nunc superest, vt cum S. Thoma in hac quæst. explicemus, bonitatem actuum interiorum voluntatis ex iis principiis, quæ ad illos comparata habent rationem mensuræ: hæc autem sunt: *ratio* non tantùm ostendens obiectum ipsi voluntati, sed vt dictans per modum legis & regulæ, quid expediat vel non expediat agere, *lex æterna, intentio, voluntas Dei, & conscientia.*

I. ## DISPVTATIO I.

De dependentia bonitatis actus interioris voluntatis ex ratione.

ARTICVLVS I.

Vtrum bonitas actus interioris voluntatis dependeat ex ratione.

SIT hæc propositio: *bonitas actus interioris voluntatis dependet ex ratione*: propositio est S. Thomæ hîc articulo tertio, & probatur: vnumquodque debet conformari suæ regulæ, & quoad rectitudinem & bonitatem dependet ab illa, vt

II. patet in omnibus artefactis: sed ratio est mensura & regula actuum moralium voluntatis ex dictis: ergo.

Deinde: si actus voluntatis non potest esse moraliter bonus, nisi habeat obiectum iudicatum practicè bonum à ratione, dependebit ab illa in bonitate: sed verum hoc, quia voluntas ex se est cæca, & tenetur sequi dictamen rationis, tanquam suam regulam, vt iam ostendimus: igitur actus voluntatis in sua bonitate dependet à ratione.

Quæres, cùm dicimus bonitatem actus voluntatis dependere à ratione, an sit sensus, quòd dependeat *à verâ ratione*, an tantùm à *rectâ*, vel sint vnum & idem *vera ratio* & *recta ratio*.

Respondeo, sensum propositionis nostræ non esse, quòd dependeat à vera ratione, vt ostendemus articulo sequenti; nec veram rationem

III. esse idem cum recta ratione, quia actus, qui fit ex conscientia *inuincibiliter erronea*, est conformis rationi, & habet bonitatem dependentem à ratione, vt dicetur infrà, nec tamen est conformis veræ rationi; quia sequitur rationem errantem: tum quia vera ratio ea dicitur, quæ enuntiat & dictat rem; prout debet esse à parte rei, etiam ratione non errante: at ad hoc, vt aliquis exerceat actum bonum moraliter, non est semper necesse, vt operetur rem, prout à parte rei debet fieri, & nemo accusat peccati Iacob, quòd accesserit ad Liam, quam bonâ fide putabat esse Rachelem propriam suam vxorem.

ARTICVLVS II.

Quid sit recta ratio.

IV. SIT hæc prima propositio: *recta ratio non ea est, propriè & precisè loquendo, quæ conuenit naturæ rationali, quatenus rationalis est, quasi ea omnia & sola dicantur fieri secundùm rectam rationem, quæ fiunt conuenienter naturæ rationali, quatenus rationalis est.*

Probatur: quando actiones dicuntur esse secundùm rectam rationem, quia conueniunt naturæ rationali, vt rationalis est, aut id intelligitur secundùm *esse naturæ* ipsius creaturæ rationalis, aut secundùm *esse moris.*

Primum dici non potest, quia agimus hoc loco de recta ratione in ordine ad bonitatem moralem, quæ non petitur à natura rationali secundùm *esse naturæ*, quia consideratio actuum voluntatis secundùm *esse naturæ*, est alterius omninò rationis à consideratione actuum moralium,

A vt morales sunt, & est tantùm fundamentum illorum, vt sæpè indicauimus: tum etiam, quia si natura rationalis consideretur secundùm *esse naturæ*, actiones illæ volútatis, quæ aliàs malæ sunt, erunt bonæ, vt concupiscentia, & appetitiones inordinatæ: sunt enim conformes inclinationi naturæ rationalis, vt consideratur *in esse naturæ*. V.

Secundum item non potest dici, quia actiones, quæ non sunt bonæ, nisi quia fiunt ex aliqua ignorantia *inuincibili*, non sunt magis conformes naturæ rationali, vt rationalis est, quàm si fierent ex scientia, quia natura rationalis, vt sic, tam est ex se propensa ad malos actus, etiam cum scientia producendos, quàm ad producendos alios actus bonos ex ignorantia inuincibili: atqui actus posterioris generis non dicuntur esse recti vel conformes rectæ rationi ex eo, quòd sunt conuenientes rationali naturæ, quatenus rationalis est: ergo neque actus prioris generis, qui sunt

B boni, dicuntur esse conformes rectæ rationi, ex eo, quòd fiunt conuenienter naturæ rationali, vt rationalis est: nec ex consequenti recta ratio ea erit, quæ conuenit naturæ rationali, quatenus rationalis est. VI.

Secunda propositio: *recta ratio ea est, quæ ex principiis practicis per se notis & certis, rectè*, id est, *sine ignorantia aliqua vincibili deducit quid sit agendum, quid fugiendum, seu quæ præscribit in agibilibus & practicis, quæ ex prædictis principiis possunt deduci*: vt autem propositio hæc intelligatur.

Notandum est in practicis dari quædam principia per se nota & certa, v. g. *quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, bonum esse sectandum, malum fugiendum*. iuxta illud Psalmistæ Psalmo 4. multi dicunt, *quis ostendit nobis bona, signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, quod S. Th.

C art. 4. huius quæstionis explicat de lumine rationis à Deo nobis impresso, cuius beneficio nouimus prima principia practica, & diiudicamus inter bonum & malum. VII.

Notandum secundò, duobus modis posse ex aliquo principio conclusionem etiam practicam deduci. Primò per ratiocinationem quandam *explicitam*; & cum aduertentia quadam actuali connexionis ipsius conclusionis cum suo principio, sicut solemus facere, quando probamus nostras conclusiones tradendo scientias. Secundò per ratiocinationem quandam *implicitam practicam* & cum aduertentia tantùm virtuali, vt quando aliquid facimus, quod notum est nobis esse bonum, vel quando, dum illud operamur, ita sumus dispositi, vt si interrogaremur, quare id agamus, assignaremus pro illius ratione principium aliquod per se notum & certum in practi-

D cis, ex quo colligimus illud esse faciendum: iam quando recta ratio ea dicitur, quæ ex prædictis principiis deducit quid sit agendum, quid fugiendum, non intelligitur illud de *explicita* ratiocinatione & actuali aduertentia connexionis ipsius conclusionis cum suo principio; sed de *implicita* tantùm & virtuali aduertentia, vt satis ostendit experientia: quotiescunque enim aliquis, verbi gratiâ, vult honorare parentes, non ita apud se explicitè ratiocinatur: *parentes sunt honorandi: at isti sunt parentes mei: ergo à me honorandi*: sed eo ipso, quo agnoscit eos esse suos parentes, illos honorat: habitualiter enim cognoscit deberi honorem parentibus, & ex hac habituali cognitione sibi impressa sese accingit ad honorem illis præstandum. VIII.

I. & quando Deus punit hominem pro peccatis A
admissis, non tantùm punit eum pro iis peccatis, quæ cum explicita aduertentia turpitudinis commisit, sed etiam cum virtuali, vt cùm committit malum, quod potuit & debuit aduertere esse malum, vnde cùm eadem aduertentia rationis sufficiat ad opus moraliter bonum, quæ sufficit ad peccatum, & Deus non sit seuerior ad imputandam malitiam, quàm ad bonitatem imputandam, fit, vt quemadmodum ad agendum contra rectam rationem, quod fit per peccatum, non requiritur explicita ratiocinatio & aduertentia rationis superiùs explicata, sed implicita & virtualis sufficit; ita etiam ad agendum secundùm rectam rationem satis sit habere aduertentiam virtualem, & in *actu exercito*, id est operando ex vi prioris cognitionis deducere conclusionem practicam ex principio practico naturaliter cognito; alioqui rustici nunquam, aut valde rarò,
II. bene operarentur, quod est absurdum. B

Atque hanc sententiam ita explicatam in re defendunt Almainus in suis Moralibus cap. 13. propos. 4. Hieronymus *ab Angesto* in suis Moralibus cap. 7. tam in ipso textu, quàm in primo notabili. Et probatur; nomine *rectæ rationis* nihil aliud potest intelligi in moralibus, quàm iudicium illud intellectus, quo prudenter & sapienter iudicat, quid sit fugiendum, quid faciendum in rebus ipsis practicis, quia ratio sonat iudicium, & rectum, in practicis prudentiam & sapientiam eorum, quæ debent fieri, à qua habent, vt sint rectæ: ergo recta ratio ea est, quæ prudenter & sapienter iudicat quid sit fugiendum, quid faciendum in rebus practicis, circa illas dirigendo voluntatem.

Et hoc confirmatur auctoritate Arist. 6. Ethic. cap. 4. vbi ait *scire ea, quæ sibi bona sunt, esse*
III. *actum prudentiæ*; quod etiam est proprium re- C
ctæ rationi: ergo recta ratio nihil est aliud, quàm iudicium de rebus agendis, deductum sine ignorantia inuincibili ex primis principiis practicis, quandoquidem iudicium eiusmodi est prudens & sapiens, & qui ab illo deficit, censetur malè agere.

Obiicies Arist. 6. Ethic. cap. 6. dicere rationem tunc esse *rectam*, quando est conformis rectæ voluntati, seu recto appetitui: ergo tantum abest, vt actus voluntatis sit rectus ex conformitate, quam habet ad rectam rationem, quin potiùs econtrà, ratio censetur recta ex conformitate eius ad voluntatem.

Respondetur, omissis variis explicationibus istius loci Aristotelis, quas persequi est eius interpretum ad citatum caput, bene etiam posse dici rationem illam esse rectam, quæ est confor- D
IV. mis recto appetitui, seu voluntati, explicando scilicet rectam rationem per suum effectum, & non per suam causam propriam, sicut explicatur in nostra sententia: certum enim est apud omnes philosophos vnam & eandem rem posse modò explicari per proprias suas causas, modò per effectum, vnde communiter assignant duas species demonstrationis, vnam à *priori*, alteram à *posteriori*.

DISPVTATIO II. V.

De dependentia bonitatis voluntatis à lege æterna.

ARTICVLVS I.

Vtrùm bonitas voluntatis dependeat à lege æterna.

NOTANDVM est nomine *legis æternæ*, nihil aliud intelligi à S. Thoma hîc art. 4. & aliis Theologis, vbi agunt de legibus, quàm *æternum dictamen existens in mente diuina, quo Deus iudicat hoc esse bonum & honestum, tali & tali modo faciendum*: sicut enim ab æterno Deus nouit
omnia: ita etiam ab æterno in mente sua ordi- VI.
nauit, quæ agenda, quæque fugienda essent; quæ ordinatio existens ab æterno in mente diuina vocatur à Theologis *lex æterna*. Hoc præsupposito,

Sit hæc propositio: *bonitas actus moralis depēdet à lege æterna*. Hæc propositio est S. Thomæ, & probatur: quando effectus aliquis dependet à duabus causis, magis dependet à prima, quàm à secunda, quia causa secunda non agit nisi in virtute primæ: atqui bonitas actus moralis dependet à lege æterna, & à ratione, vt à duabus causis; quarum prima est lex æterna, secunda verò est ipsa ratio: sunt enim ambæ regulæ actuum moralium, hæc proxima, illa remota; & ipsa ratio, seu lumen naturæ, in tantum est regula nostrarum actionum moralium, seu in tantum dictat nobis quid sit bonum, quid sit malum, in quantum est lumen vultus diuini, Psalmo
quarto, id est, lumen participatum & deriua- VII.
tum ab ipso æterno lumine Dei, seu à lege æterna: igitur bonitas voluntatis seu actus moralis dependet etiam à lege æterna.

Confirmatur hæc ratio: propter quod vnumquodque est tale, maximè in genere causæ formalis, & propter illud est magis tale: atqui recta ratio per conformitatem, ad quam actio moralis est bona, est recta propter legem æternam Dei, quatenus est ei conformis, quia lex æterna, quæ est in Deo, est idea, ratio verò, quæ est in nobis, est eius ideatum, & causa idealis reuocatur ad causam formalem, saltem extrinsecam, vt docent Philosophi: igitur propter æternam illam legem Dei morales nostræ actiones erunt magis bonæ & rectæ, quàm propter nostram rectam rationem.

ARTICVLVS II. VIII.

Soluuntur obiectiones.

OBIICIES primò: si per impossibile nulla esset lex æterna in Deo, posset adhuc intelligi, imò dari actus moralis, qui esset bonus, verbi gratiâ, *reddere alteri quod suum est*: ergo bonitas voluntatis, seu actus moralis, non dependet à lege æterna.

Probatur consequentia; aliquid non dependet ab eo, sine quo potest absolutè intelligi & esse. Antecedens verò probatur: ad hoc, vt aliquid intelligatur posse esse absolutè sine alio, satis est, quòd illud aliud non ingrediatur eius constitutionem, nec sit pars aliqua ei essentialis, sed conformitas actus moralis ad legem æ-

I. ternam Dei non ingreditur constitutionem actus moralis, quia actio moraliter bona tantùm consistit in conformitate ad rectam rationem: hoc enim tantùm requisiuimus ad bonitatem moralem suprà: igitur actus moralis bonitas non dependet absolutè à lege æterna Dei.

Respondetur negando antecedens: quia ad rationem bonitatis moralis saltem requiritur lex *dirigens*, quæ sublatâ lege æternâ tanquam primâ dirigente, nulla ampliùs remanet.

Ad rationem antecedentis, respondetur illam tantùm esse veram de constitutione intrinseca, non de iis, quæ necessariò supponuntur aut subsequuntur; nam Deus non ingreditur essentiam Petri, verbi gratiâ, etiam existentis, nec tamen possumus intelligere Petrum esse, nisi etiam, saltem consequutiuè, intelligamus & Deum esse, à quo dependet in esse, & in conseruari, & sic res quælibet naturalis ita habet perfectionem
II. suam naturalem, & bonitatem ex suis principiis intrinsecis, vt tamen sequatur quædam conformitas eius ad ipsum exemplar, quod est in mente Dei: ita etiam licèt actio moralis habeat formaliter suam bonitatem ab illa conformitate, quam habet ad rectam rationem, ex consequenti habet etiam necessariò conformitatem ad legem Dei æternam, quæ est exemplar ipsius rectæ rationis.

Obiicies secundò, lex est tantùm de iis, quæ sunt in præcepto: at dantur multi actus morales, qui sunt boni, nec tamen sunt de præcepto legis æternæ, quæ est in Deo: sed tantùm de consilio: ergo actus illi non dependent à lege æterna Dei.

Respondetur, sumendo nomen *legis* in ampla significatione, vt solet sumi: quando significat
III. regulam humanorum actuum, legem aliam esse *præceptiuam*, aliam *directiuam*, & legem æternam Dei non tantùm esse *præceptiuam*, sed etiam *directiuam*: *præceptiuam* respectu eorum, quæ sunt de præcepto aliquo; respectu verò eorum, quæ tantùm sunt de consilio, esse tantùm *directiuam*, si spectentur secundùm suam substantiam: quòd si considerentur secundùm illum modum, quo debent fieri ea, quæ tantùm sunt de consilio, tunc esse *præceptiuam* modi illius, qui operi de consilio est intrinsecus & essentialis.

DISPVTATIO III.

De dependentia bonitatis voluntatis ex intentione finis.

IV. ARTICVLVS I.

Vtrum bonitas voluntatis in his, quæ sunt ad finem, dependeat ex intentione finis.

SENSVS præsentis articuli est, an quando mala est electio, sed est bonus finis, saltem secundùm apparentiam, v. g. quando quis furatur ad largiendam eleemosynam pauperibus; an, inquam, ex tali bonâ intentione finis, saltem minuatur malitia furti, nec sit tanta, quanta esset si tantùm furaretur, vt rem sublatam furto haberet; id controuertunt auctores: sed res potest facilè componi hoc modo: aut enim quæstio intelligi-

A tur de *intrinseca malitia* operis, quæ attenditur penes ipsum obiectum, vt suprà ostendimus, V.
aut intelligitur de *malitia extrinseca* operi secundùm suam substantiam considerato, & quæ illi superadditur ex aliqua circumstantia: iam si quæstio intelligatur priori modo, bonitas intentionis nullo pacto minuit malitiam operis, quia semper manet idem obiectum sub eadem formali ratione tollendi rem alterius illo inuito, vt patet in exemplo furti: ergo semper communicabit actui eandem malitiam intrinsecam.

Deinde, si bona intentio minuat malitiam electionis, poterit aliquando fieri, vt omninò excuset malitiam peccati, sicque non sit peccatum, quod est contradictorium. Probatur consequentia: v. g. peccatum sit leue aliquod mendacium, finis verò intentus sit maximum aliquod totius ecclesiæ bonum; excusabit totam malitiam, quia quò intentio finis est melior, eò
B magis diminuit malitiam: ergo vbi peccatum VI.
habebit minimam malitiam, intentio verò finis respicit maximum bonum aliquod generale, tunc excusabit totam malitiam; hoc autem est contra doctrinam Apostoli *ad Roman.* tertio, vbi reprehendit eos, qui dicunt *faciamus mala, vt inde veniant bona*.

Neque vrget quod dicunt aliqui: quòd minuit voluntarium, minuit malum, sed bona intentio finis minuit voluntarium malæ electionis, quia mala electio, quæ est ob finem bonum, minùs amatur, cùm non propter se, sed propter aliud ametur, scilicet ob bonam intentionem finis, & illud minùs ametur, quod amatur propter aliud, quàm quod amatur propter se.

Hoc inquam non vrget, quia si bonus finis
extrinsecus minuat malitiam operis, ex eo, quòd VII.
C opus referatur ad aliud, oportebit etiam, quotiescunque opus aliquod est malum, & refertur ab operante ad malum finem extrinsecum, malitiam eius diminui, quia est par vtrobique ratio: & econtrà bonitatem operis, relatam ad bonum finem extrinsecum, etiam minui, quod vtrumque est absurdum: ergo ex eo, quòd vnum ordinetur ad aliud, non propriè minuitur voluntarium, & liberum requisitum ad bonitatem vel malitiam actus.

Si verò quæstio intelligatur posteriori modo *de malitia extrinseca*, quatenus quis potest apponere malum finem operi suo malo, qui tamen appositus augeret malitiam actus: Respondetur, bonam intentionem finis hoc sensu minuere malitiam mali operis, non quidem aliquid illius detrahendo, sed impediendo, ne alia malitia ei
extrinseca superaddatur; quo modo intelligi- VIII.
D tur illud S. Augustini libro *contra mendacium* capite octauo, *peior est qui concupiscendo, quàm qui miserando furatur*, quia scilicet, qui furatur propter concupiscentiam, habet duas malitias, vnam *furti*, alteram *auaritiæ*; qui verò furatur *miserando*, habet tantùm vnam malitiam, eam scilicet, quæ ex obiecto ipso petitur.

Obiicies S. Augustinum libro quinquaginta homiliarum septimâ homil. & refertur 14. qu. 5. cap. *fortè*, dicere eum, qui furatur, vt det pauperibus; *etiamsi illis totum tribuat, quod furatus est, addere potiùs peccata, quàm diminuat*: ergo tantum abest, vt bonus finis intentus aliquo modo minuat malitiam peccati, seu mali operis, quod eligitur; quin potiùs illam aggrauat.

I. Respondetur, hoc tantùm sensu dici peccatum augeri potiùs, quàm minui, quia eo ipso, quò bona furto acquisita distribuit pauperibus, & eа à se alienauit, reddidit se impotentem ad illa restituenda, ad quorum tamen restitutionem tenetur.

ARTICVLVS II.

Vtrum quantitas bonitatis vel malitiæ in voluntate sequatur quantitatem boni, vel mali in intentione.

SENSVS articuli est, vtrum sit tanta bonitas *electionis*, quanta est *intentionis*, & ex consequenti, an aliquis tantum faciat boni vel mali, quantum intendit facere; & licèt S. Thomas articulo octauo hîc solùm attendendo ad titulum quæstionis videatur agere de solo actu
II. interiori, in corpore tamen articuli non desinit etiam respondere de actu exteriori, vnde ad solutionem vtriusque difficultatis præmittit tam in ipsa electione, quàm in intentione duplicem posse distingui quantitatem; vnam, quæ attendatur penes ipsum obiectum, quæ in hoc consistit, vt aliquando velit aut eligat, siue operetur maius vel minus bonum, quàm intenderit, vel æquale; alteram esse, quæ attendatur ex parte operantis, remissè vel intensè agentis, seu penes intensionem & remissionem actus. Hoc supposito, respondet sequentibus propositionibus.

Prima propositio: *electio, si consideretur ex parte obiecti materialis, seu ex parte obiecti* quod, *vt vocant, non est semper tantæ bonitatis, quanta est ipsa intentio.* Probatur facilè: sæpe contingit, vt medium, quod per electionem assumitur, non habeat satis efficaciæ & virtutis ad con-
III. secutionem finis, seu rei intentæ, v. g. si quis intenderet tantum mereri, quantum beata Magdalena meruit in tota sua vita, & ad hunc finem eligeret vnicum tantùm actum, certum est non fore æqualem bonitatem electionis eiusmodi, ac ipsius intentionis finis.

Secunda propositio: *quando intentio finis est ratio & causa electionis, tota bonitas intentionis aliquando redundat in ipsam electionem*, exempli causâ, si quis intendit remissionem peccatorum, & ad hoc dat in eleemosynam duos aureos, tota illa bonitas, quæ est in intentione, communicatur electioni, non quidem hoc sensu, quòd bonitas electionis æquetur bonitati intentionis, quasi adæquata bonitas intentionis adæquatè communicetur electioni, ratione obiecti formalis; sed tantùm communi & generica
IV. quadam ratione, quatenus sunt in eodem genere; & ad eandem virtutem spectant, quia conueniunt in eodem formali obiecto, v. g. *diligere Deum* & *diligere proximum*, non dicuntur esse actus æquè boni, dum Deus est ratio amandi proximum: certum enim est esse magis meritorium, & proinde magis bonum amare Deum, quàm proximum amare propter Deum; sed tamen actus isti dicuntur eandem participare bonitatem, quia ad eandem spectant virtutem.

Tertia propositio: *Si loquamur de bonitate actûs ex modo operandi*, id est, *ex intentione vel remissione, si intentio finis intensè voliti sit causa electionis, quantitas bonitatis intentionis redundat in electionem: si verò intentio non sit causa electionis, tunc bonitas intentionis quoad inten-*

A *sionem non redundat in ipsam electionem.* Explicatur pars vtraque exemplis: prior quidem, quando aliquis ægrotus vult intensè sanitatem, & vi istius intensæ volitionis vult efficaciter sanari, tunc æquè intensè vult ipsum medicamentum, quod est medium electum ad ipsam sanitatem, quæ est finis intentus. V.

Posterior verò pars etiam patet: quia potest euenire, vt ægrotus aliquis velit intensè sanari, velit tamen valdè remissè potionem amaram, quæ est medium ad illam, quia tunc intentio finis, id est, ipsa sanitas, non est ratio exigendi tale medium, nec apprehenditur vt omninò necessarium & efficax ad assequendum talem finem, fit, vt electio talis medij non censeatur esse tam intensè bona, quàm sit intentio finis.

Vltima propositio: *quando intensio est obiectum volitionis, vt, quando quis vult intensè*
B *operari, vel intensè velle, non semper tota quantitas intensionis intenta reperitur in ipsa electione, vel in opere*: verbi gratiâ, potest aliquis velle intensè operari vel mereri, velle amare Deum intensè, quem tamen non amabit intensè, quia non semper perfectio actus in executione æquatur intentioni & proposito; nec hoc tantùm verum est de actu exteriori, qui per extrinseca quædam obstacula potest impediri, vt notat hîc quæst. 19. articulo octauo S. Thomas, sed etiam de actu interiori, quatenus per inuoluntariam distractionem mentis, vel propter obiecti absentiam, vel denique ob imperfectam eius apprehensionem potest impediri; quo pacto sibi conciliatur S. Thomas loco proximè citato, quando initio corporis art. ponit hoc discrimen inter actum interiorem & exteriorem, quòd hic possit impediri, ille verò minimè. VI.

C Cæterùm S. Thomas hîc articulo octauo in solutione ad tertium notat non eodem modo totam bonitatem intentionis communicari electioni, ac tota malitia intentionis communicatur electioni; hoc tantùm sensu, quòd licèt quoad hoc pares iuxta præcedentes propositiones, quòd scilicet communicent suam bonitatem vel malitiam, sunt tamen in eo dispares; quòd maiori & specialiori ratione malitia intentionis redundet in electionem, seu ei communicetur, quàm bonitas intentionis redundet in electionem, & ei communicetur; quia si finis intentus sit bonus, electio verò seu medium ipsum sit malum, bonitas finis non redundat in electionem, seu medium, vt suprà ostendimus, malitia verò intentionis totum ipsum opus inficit, quia bonum ex integra causa, malum autem ex quocunque defectu, ideóque quoad hoc sunt inter VII.
D se dispares ipsa bonitas & malitia. VIII.

DISPVTATIO IV.

De dependentia bonitatis voluntatis ex conformitate ad voluntatem diuinam.

ARTICVLVS I.

Vtrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati diuinæ, ad hoc, vt sit bona.

NOTANDVM primò est, vt potest colligi ex corpore art. 10. quæst. 19. S. Thomæ, tribus modis posse intelligi nostram voluntatem esse conformem diuinæ, seu ei consentire. Primò *in re*,

I. quam vult, quod communiter vocant *in volito materiali*, quia ipsa res volita est obiectum & materia, circa quam versatur talis volitio: eiusmodi conformitas est, quando humana voluntas vult mortem, vel ægritudinem hominis, quam etiam vult Deus: Secundò potest esse conformis, & ei consentire in *ratione volendi*, seu in fine, propter quem Deus vult; quæ conformatio tunc est, quando humana voluntas vult obiectum aliquod ob eandem rationem boni, & propter eundem finem, propter quem est à Deo volitum, quæ conformitas dicitur esse *in obiecto formali*, quia ratio volendi desumitur ex fine, & est veluti forma voluntatis. Tertiò potest esse conformis & ei consentire in genere *causæ efficientis*, quia voluntas illa est veluti causa alterius, diuina humanæ. A

Notandum secundò, duobus adhuc modis posse humanam voluntatem conformari diuinæ; B
II. primò *negatiuè*, quatenus scilicet id, quod Deus vult, non ei displicet, nec ita sese habet ad illud, vt nolit illud esse sub ea ratione, quâ Deus vult illud: secundò *positiuè*, quatenus vult id, quod Deus vult & sub eadem ratione.

Notandum tertiò, quantum ad præsentem difficultatem spectat, posse distingui tres actus diuinæ voluntatis, scilicet, *præcipientis*, *consulentis*, *& permittentis*: seu *præceptum*, *consilium*, & *permissionem*: His ita præsuppositis, sit

Prima propositio: *ad hoc, vt actus nostræ voluntatis sit rectus, & bonus, debet habere aliquam conformitatem ad voluntatem diuinam.* Propositio vt iacet, loquendo indistinctè & confusè de aliqua conformitate, est de fide. Probatur, Matthæi 26. *non sicut ego volo, sed sicut tu*, vbi significatur nullam esse voluntatem bonam,
III. nisi sit conformis diuinæ voluntati aliquo modo, C
& Matthæi septimo, *omnis, qui facit voluntatem patris mei, intrabit in regnum cœlorum.*

Probatur etiam ratione: quidquid ad hoc, vt sit rectum, postulat conformitatem ad legem æternam; etiam ex consequenti ad eandem rectitudinem, postulat conformitatem ad voluntatem diuinam: sed actio voluntatis nostræ, vt sit recta & honesta, postulat conformitatem ad legem æternam Dei: ergo & ad diuinam voluntatem. Minor propositio suprà probata est.

Maior verò probatur: vbi duo habent inseparabilem conformitatem ad se inuicem, quidquid debet esse conforme vni, vt sit rectum, debet esse conforme alteri: sed in Deo est conformitas legis æternæ ad voluntatem Dei, ita vt quidquid lex æterna dictat esse honestum, vo-
IV. luntas Dei in illud, vt sic propendeat, & actus D
nostræ voluntatis, vt sit rectus, debet habere conformitatem ad legem æternam: ergo & ad voluntatem diuinam.

Minor probatur; in agente bene ordinato, vbi est in eius intellectu dictamen, quo iudicat actum aliquem esse honestum & bonum, in voluntate eiusdem agentis, est propensio quædam & amor ad illud, quod sic iudicatur honestum, quia voluntas bene ordinata sequitur intellectum bene iudicantem quoad effectus: atqui Deus est agens bene ordinatum, in cuius intellectu est prædictum dictamen, quia in eo consistit lex æterna, vt suprà docuimus: igitur & in voluntate Dei est amor & propensio ad id, quod per eius intellectum dictatur bonum & honestum.

Secunda propositio: *ad hoc, vt actus ille, quem* V.
Deus vult actu præcepti vel prohibitionis nos velle, sit rectus & honestus, debet necessariò esse conformis diuinæ voluntati in genere causæ efficientis, non autem, quando Deus vult tantùm illum actu consilij. Ita communiter omnes: & probatur facilè prior pars: Præcepta obligant eum, cui fiunt, & quidquid fit contra illa, non habet rationem honesti: ergo cùm Deus præcipit, vt hunc actum exerceamus, quo id velimus, vel quo id nolimus, debet voluntas illud velle vel nolle: ergo, vt actus sit rectus, debet conformari diuinæ voluntati in genere causæ efficientis. Vltima hæc consequentia patet explicatione conformitatis humanæ voluntatis ad diuinam, in genere causæ efficientis, superiùs traditâ.

Posterior pars probatur; quando possum nolle aliquid propter honestam aliquam causam, tunc non teneor ad hoc, vt actus meus sit honestus, il-
lum conformare voluntati consulentis id facere, VI.
quia potest aliunde habere suam bonitatem, quàm ab eo quod dictat consulens; sed propter aliquam honestam causam possum nolle sequi, quod Deus dictat tanquam consilium, verbi gratiâ, paupertatem vel religionem, quia non sum aptus ferendo isti oneri, vel quia possidendo diuitias subueniam pauperibus, quæ ratio est honesta: igitur, vt actus eiusmodi sit rectus, non postulat conformitatem cum voluntate Dei consulente ista.

Tertia propositio: *vt actus nostræ voluntatis sit bonus, debet esse positiuè conformis diuinæ voluntati in aliqua ratione volendi.* Probatur: ibi debet esse conformitas humanæ voluntatis ad diuinam in aliqua ratione volendi, quando voluntas humana, vt sit recta, necessariò postulat fer-
ri in obiectum sub motiuo, sub quo est etiam à VII.
Deo volitum: sed voluntas humana, vt sit recta, necessariò postulat ferri in obiectum sub ratione honesti, vt docuimus suprà agendo *de bonitate morali*, & Deus amat omne honestum, quia nulla ratio boni honesti est, quæ non sit à Deo volita: ergo ad hoc, vt actus nostræ voluntatis sit rectus, necessariò debet habere conformitatem in ratione aliqua volendi ad diuinam voluntatem.

Quarta propositio: *vt actus humanæ voluntatis sit bonus, non est necesse, vt sit positiuè conformis diuinæ voluntati in omnibus rationibus volendi, sed sufficit, vt sit secundùm vnam iuxta præcedentem propositionem; secundùm reliquas verò negatiuè.* Prior pars patet; quando in aliquo obiecto voluntatis sunt plures rationes conuenientiæ & honestatis, satis est, ad hoc, vt
actus circa illud elicitus, sit rectus, quòd ipsa VIII.
voluntas velit illud pro conditione operantis ex motiuo aliquo honesto: sed ex multis rationibus conuenientiæ, quæ insunt vni & eidem obiecto, aliquando fit, vt multæ non conueniant conditioni volentis, quia ei non incumbit habere curam istius obiecti sub ratione talis conuenientiæ, exempli causâ, prout spectat ad prouidentiam totius vniuersi, vel totius reipublicæ, cùm ille sit priuata tantùm persona: igitur ad hoc, vt actus voluntatis humanæ sit rectus, non est necesse, vt sit conformis *positiuè* diuinæ voluntati secundùm omnes rationes volendi.

Posterior pars, scilicet *requiri tamen, vt sit conformis negatiuè*, probatur: nullus ordo diuinæ prouidentiæ debet nobis displicere; & cùm Deus quidquid vult, velit vt bonum, non debet

I. à nobis reprobari, vt sic volitum: ergo voluntas humana in eo debet *negatiuè* esse conformis diuinæ voluntati. Antecedens patet; quia habere talem displicentiam est Deo obmurmurare, opera Dei, vt Dei sunt, contemnere, & ex consequenti Deum *positiuè* negligere, quod nunquam licet. Consequentia verò patet ex secundo notabili præmisso.

Quinta propositio: *voluntas humana, vt sit recta, non tenetur velle positiuè, quæ ex sola permissione Dei eueniunt, v. g. peccata, euersiones vrbium, & alia id genus.* Probatur, quia illa, quæ ex sola Dei permissione fiunt, aut sunt mala, aut ex illis mala consequuntur, quæ non tenemur velle positiuè.

ARTICVLVS II.

II. *Vtrum voluntas humana, vt sit recta, teneatur sese positiuè conformare voluntati diuinæ in volito materiali.*

SIT hæc propositio, *voluntas humana, vt sit recta, licèt possit, non tamen tenetur sese positiuè conformare diuinæ voluntati in volito materiali, ei tamen debet sese conformare negatiuè.* Tres sunt partes propositionis, prima affirmat *licere*: secunda negat *teneri positiuè sese conformare diuinæ voluntati in volito materiali*: Tertia denique affirmat *teneri sese conformare diuinæ voluntati in volito materiali, saltem negatiuè.*

Prima pars probatur: licet humanæ voluntati velle quidquid Deus vult propter aliquem bonum finem: sed Deus vult volitum materiale propter bonum aliquem finem; quia quidquid vult Deus, vult propter bonum: ergo & voluntas humana potest illud velle: ergo & licet ei esse conformis in volito materiali diuinæ voluntati: vbi nota tunc requiri ex parte humanæ voluntatis motiuum aliquod honestum & laudabile; si enim ex parte eius id non possit dari, neque etiam licebit ei sese conformare diuinæ voluntati in tali volito materiali. III.

Secunda pars est S. Thomæ hîc, & S. Augustini in enchiridio cap. 101. vbi ait hominem aliquando bonâ voluntate posse velle oppositum eius, quod Deus vult, v. g. Deus vult Patrem mori, quem tamen bonus filius non vult mori: item Deus aliquando vult hominem velle id, quod ipse Deus de facto non vult: v. g. voluit Abrahamum velle immolare filium suum Isaac, quem tamen Deus nolebat sibi de facto immolari, quia tale sacrificium impediuit: item Apostolus cupiebat dissolui & esse cum Christo *ad Philipp.* primo, quod tamen Deus nolebat pro illo instanti: item apud Danielem Angeli Persarum & Iudæorum inter se certant de liberatione populi Iudaici: Persarum Angelus nolebat eos liberari à captiuitate, volebat tamen Deus liberari, & ita de multis aliis. IV.

Probatur etiam ratione: nullibi extat præceptum, quo iubeamur nos conformare Deo in volito materiali *positiuè*, & præterea possumus ex honesto aliquo motiuo nolle illud, quod Deus vult: v. g. Angelus Persarum volebat Iudæos manere in captiuitate, quia aliqui Persæ ex conuersatione cum Iudæis conuertebantur ad Deum, quod motiuum est honestum: ergo non tenetur humana voluntas sese conformare diuinæ in volito materiali.

Prior pars antecedentis probatur; si quod enim esset tale præceptum, maximè illud, quod habetur in oratione Dominica, *fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*: at ibi nullum est præceptum; sed tantùm postulatio, quâ à Deo petimus nobis obedientiam ad mandata eius seruanda & exequenda, vt explicat S. Augustinus epist. 121. *de orando Deo*, cap. 11. & lib. 4. *contra duas epistolas Pelagianorum* cap. 9. rectè autem possumus intelligere aliquem non esse Deo inobedientem, licèt non habeat conformitatem cum eius voluntate in volito materiali, quia tunc aliquis est Deo inobediens, quando non vult, quod Deus vult eum velle: at non potest ostendi Deum velle, vt homo velit idem volitum materiale, quod ipse vult, quia exempla Sanctorum superiùs relata ostendunt contrarium. V.

Dices id constare ex facto Samuëlis primi Regum cap. 16. qui fuit à Deo reprehensus, quòd Saülem lugeret, qui fuerat à Deo reprobatus. VI.

Sed si verba scripturæ bene expendantur, non reprehenditur ibi Samuel, quòd lugeat Saülem, sed quòd nimius esset in illo lugendo, & modum excederet, non enim ait Deus, *cur luges Saül*, sed *vsquequò tu luges super Saül, cùm ego proiecerim eum, ne regnet.*

Quòd item *possimus honestè nolle illud, quod est à Deo volitum*, patet, quia illud à Deo volitum potest esse nobis magno detrimento, vt mors principis vel parentis, quæ incommoda possumus prudenter & honestè nolle, cùm liceat nobis iis etiam obsistere.

Quæres, an hæc pars conclusionis intelligenda sit de volito Dei, etiam cognito.

Respondetur, videri intelligendam, nam Actorum 21. cap. Christiani, qui audiebant Agabum Prophetam prædicentem S. Paulum multa passurum Hierosolymis, volebant eundem S. Paulum impedire, ne Hierosolymam proficisceretur, quos tamen nemo accusat peccati. VII.

Deinde, quando aliquid est honestum pluribus titulis, potest voluntas velle illud sub vno titulo, non attentis aliis, quia in exercendo aliquo opere sufficit habere aliquod motiuum honestum; sed in præsenti casu datur aliquod honestum motiuum pro nolendo isto obiecto, ex parte humanæ voluntatis, vt iam notauimus.

Dices, sublatâ cognitione diuinæ voluntatis esse quidem honestum, quia ignorantia excusat, positâ autem cognitione fieri inhonestè, cùm sit contra diuinam voluntatem cognitam.

Sed id refellitur: tunc enim tantùm aliquid censetur esse honestum ex ignorantia excusante, quando ex se est inhonestum, ratio tamen inhonesti nec potuit nec debuit à nobis cognosci: sed in præsenti casu ratio motiua ad agendum supponitur de facto honesta secundùm se, quia non habet talis volitio, quòd sit honesta ab ignorantia, & proinde non habebit, quòd sit inhonesta ex eo, quòd fiat cum cognitione diuinæ voluntatis. VIII.

Confirmatur: vt aliquid secundùm se honestum fiat inhonestè ex eo, quòd est contra voluntatem Dei, vel alterius superioris, etiam cognitam; requiritur, vt illud prohibeatur à superiori, etiam sub illa formali ratione, ita vt ideò sit malum, quia prohibitum est à superiori: sed Deus non prohibet nostræ voluntati habere aliquas volitiones ex motiuo aliquo honesto circa obiecta, quæ ex alio motiuo non vult: igitur non potest dici fieri inhonestè, etiam post cognitionem diuinæ voluntatis.

I. Confirmatur ampliùs; vt duæ voluntates
sint sibi contrariæ, non solùm requiritur, vt sint
circà idem obiectum, sed etiam, vt sint secun-
dùm eandem rationem oppositæ, quia, vt vo-
luntas, quâ Deus non vult aliquid, quod ta-
men est secundùm se honestum, sit opposita
voluntati humanæ volenti illud, requiritur, vt
sit ab illa nolitum sub eadem ratione, quod ta-
men non habet hîc locum.

Tertia denique pars propositionis, scilicet,
quòd *voluntas humana debeat negatiuè saltem se
conformare diuinæ voluntati in nolito mate-
riali.* Probatur iisdem rationibus, quibus supe-
riori articulo propositione quartâ eandem par-
tem probauimus.

Vnde colligitur secundam partem huius pro-
positionis debere intelligi non de voluntate om-
ninò absoluta, sed de ea, quæ aliquam includat
conditionem, hanc, vel illam sibi similem, *si mo-*
II. *dò id Deo non displiceat, nec aduersetur eius*
decretis: Ita enim in Genesi videtur rogasse
Deum Abraham, quantum in se erat, ne Deus
subuerteret Sodomam & finitimas eius ciuita-
tes, cùm tamen audisset Dominum id velle: sic
etiam sancti, quia norunt Deum habere vo-
luntatem aliquam *antecedentem*, quâ vult om-
nes homines saluos fieri, & Deum nonnisi in-
uitum damnare hominem, sub tacita illa con-
ditione ex motiuo aliquo charitatis optant suis
amicis adhuc in terra degentibus gratiam diui-
nam: eo enim modo est in beatis affectus iste,
vt tamen habeant absolutam voluntatem volen-
di, & approbandi, quidquid Deus circa eo-
rum amicos voluerit statuere.

III. ## DISPVTATIO V.

De bonitate actus interioris volunta-tis per ordinem ad conscientiam rectam.

ARTICVLVS I.

Quid sit conscientia, in quo subiecto, & quotuplex.

RECTE definitur conscientia, *a-
ctus intellectus practici, quo cogni-
tionem illam, quam quis habet in
genere de rebus agendis, applicat
ad res particulares, quas ab ipso
fieri, vel non fieri debere aut debuisse dictat ip-*
IV. *sa ratio:* ita habemus ex S. Thoma prima parte
quæst. 79. articulo 13. Gersonio in compen-
dio Theologico tractatu de *esse naturæ & qua-
litate conscientiæ*, ex Cordubensi libro tertio
quæstionarij, quæst. prima, & ex recentioribus
ferè omnibus ad hunc locum: potest primò
tota hæc definitio explicari aliquo exemplo,
sit istud; *omne peccatum est fugiendum; sed opus
adulterij est peccatum: ergo hoc opus adulterij
est fugiendum*: iam ipsa conclusio dicitur pro-
priè *conscientia*, quasi *cum alio*, scilicet *cum
præmissis scientia*; quia intellectus ratione præ-
missarum solo naturæ lumine cognitarum in-
fert & dictat hanc particularem conclusionem,
hoc adulterium est fugiendum, applicando cog-
nitionem vniuersalem practicam actioni sin-
gulari.

A Probatur item explicatione singularum par- V.
tium: primò dicitur, *actus*, quia ordinat seu ap-
plicat cognitionem vniuersalem ad aliquid,
quod propriè sonat actum, vt rectè animad-
uertit S. Thomas citato art. 13. & probatur am-
pliùs ex singulis officiis conscientiæ, quæ sunt
testificari, instigare, remordere, seu *reprehende-
re*, quæ significant actus aliquos, & in sacris lit-
teris conscientia explicatur per actus, vt Genes.
43. *non est in conscientiis nostris*, id est, nesci-
mus, Ecclesiastis septimo: *scit conscientia tua*: ad
*Romanos 2. testimonium illis reddente conscien-
tiâ*, quæ loquendi formulæ non sunt ita acci-
piendæ, quasi significent ipsam conscientiam
esse principium eorum actuum, quibus ibi ad-
iungitur, sicque potiùs rationem potentiæ aut
habitus sibi vendicare, quàm actus: eo enim
sensu conscientia dicitur scire aliquid, quo te-
statur illud ita se habere; & quemadmodum
B licèt cogitatio mentis consistat propriè in actu
dicendi, non tamen desinimus ita communiter VI.
loqui, *cogitatio hæc mihi dicit*, sic etiam licèt
ipsa conscientia sit actus intellectus dictantis
hoc vel illud particulare, non ineptè dicimus
conscientiam hoc vel illud nobis dicere, id est
testari; & in actu exercito hoc vel illud nobis
explicare, ideóque quando Apostolus *ad He-
bræos 9.* ait *sanguinem Christi emundare nostras
conscientias*, & *ad Timotheum 1. conscientias
quorumdam esse inquinatas*, sensus non est,
quòd inquinatio & immunditia sint in ipsa con-
scientia propriè, tanquam in subiecto, sed tan-
tùm vtrumque per conscientiam cognosci; illâ
scilicet arguente hominem de peccato, vel nul-
lo modo reprehendente, eo modo, quo cog-
nitum dicitur esse in cognoscente, vt explicat
S. Thomas citato artic. 13. in solutione ad secun-
C dum, & cùm conscientia versetur circa varias & VII.
varias materias omninò inter se dissimiles, ex
frequenti illius repetitione specialis aliquis ha-
bitus non potest generari, cùm etiam in omni-
bus reperiatur conscientia, & facilè deponi
possit, in quibus tamen non semper dantur
habitus, & habitus non ita facilè deponi pos-
sint.

Secunda particula definitionis est, *intellectus
practici*, quæ explicat propriam potentiam con-
scientiæ esse solum intellectum contra Henri-
cum Gandauensem quodlibeto 4. quæst. 18. &
Durand. secundo sentent. distinct. 39. quæst. 4.
qui volunt illam esse actum voluntatis, contra
quos probatur prædicta particula ex modo lo-
quendi Patrum, quo illam explicant per ea, quæ
soli intellectui sunt propria, S. Basilij vocantis
D illam *naturale indicatorium intellectus* statim in VIII.
initio commentarij *in prouerbia*. S. Chrysostomi
homiliâ 17. *in Genesim* vocantis illam *iudicem in-
corruptum*. S. Ambrosij lib. 7. epistolarum epi-
stola 14. vocantis illam *testem fidelem*: S. August.
lib. 14. *de ciuitate* Dei cap. 20. dicentis conscien-
tiam esse *librum, in quo scribuntur actus nostri.*

Quod etiam probatur ratione: assensus con-
clusionis est actus solius intellectus; quia assen-
sus est actus cognoscitiuus per intellectum:
sed conscientia est assensus practicus conclu-
sionis deductæ ex principiis practicis vniuer-
salibus: ergo, &c. & quoniam ipsa conscientia
est etiam regula voluntatis, vt suprà notauimus,
aliquando dicitur *mala* vel *bona conscientia*,
quatenus scilicet bene vel malè afficit volunta-
tem, eámque talem efficit.

I. Tertia illa particula, *quo cognitionem, quam quis habet in genere de rebus agendis, applicat ad res particulares*, explicat propriam & formalem rationem, quâ ab aliis, etiam practicis, distinguitur conscientia: per id enim, quod dicitur *cognitio applicans*, seu *applicatio*, distinguitur conscientia ab omnibus habitibus practicis; quia non sunt de genere actionis, sicut est conscientia, sic distinguitur à prudentia, licèt versetur circa singularia, & à synderesi, quæ est habitus quidam innatus nobis, quo cognoscimus prima principia practica vniuersalia.

Quòd conscientia consistat etiam in actu: probatur ratione: peccare agendo contra conscientiam non est agere contra habitum scientiæ practicæ, quæ est in agente, sed contra actualem vel virtualem scientiam practicam, quæ est in operante: ergo, &c.

Confirmatur antecedens: Si conscientia es-
II. set habitus, & aliquis haberet habitum erroneũ, quòd teneatur furari, posteà verò instrueretur ab aliquo, & operaretur contra hunc habitum, qui adhuc in eo perseueraret; tunc talis operans peccaret contra conscientiam, hoc autem est absurdum, quia rectè operaretur, etiam ex certa scientia: igitur conscientia est actus, non habitus.

Ab eadem synderesi distinguitur conscientia, ex eo, quòd synderesis semper remaneat, vtpote nobis à Deo data simul cum natura, sicut appetitus sentiens semper in nobis manet; hæc enim duo sibi inuicem opponuntur; nam appetitus sentiens semper ad malum incitat, synderesis verò semper à malo retrahit, & ad bonũ inclinat, dictans hoc esse amplectendum, illud fugiendum, vt notat S. Aug. lib. 12. *de Trinitate*
III. cap. 12. & in peccatoribus adhuc perseuerat synderesis, vt expressè docet S. Hieronymus qu. 8. *ad Algaziam*, & S. Augustinus in Psal. 118. concione 25. vbi ex eo, quòd omnes habent synderesim, id est cognitionem vniuersalium præceptorum practicorum, probat omnes peccatores æstimari præuaricatores: est enim propriè præuaricator, qui proditâ causâ aduersam partem adiuuat, vt docent Iurisconsulti, & nemo est tam peruersus, qui non probè norit prædicta principia vniuersalia.

Imò synderesim adhuc remanere in damnatis significat S. Hieronymus ad 1. cap. Ezechielis, & ad cap. 66. Isaiæ, vbi loquens de synderesi: ait vermem damnatorum non moriturum: & ratio est in promptu: in damnatis, sicut & in dæmonibus, manet lumen naturale: at ipsa synderesis nihil est aliud, quàm lumen naturale, qua-
IV. tenus versatur circa principia vniuersalia practica, conscientia autem non semper remanet, sed in quibusdam potest etiam deleri, vt indicat scriptura sacra, Prouerb. 18. *impius, cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit*, Hieremiæ 3. *frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere*, quod etiam docet Augustinus tract. 106. *in Ioannem.*

Et confirmat ratio, quia conscientia propriè consistit in actuali applicatione principiorum, vniuersalium practicorum ad casus particulares, seu in deducenda cõclusione practica particulari ex vniuersali per synderesim cognitâ: sed talis applicatio sciẽtiæ, & deductio conclusionis particularis, potest aliquando malè fieri vel impediri ex prauo affectu voluntatis, quia in practicis vnusquisque iudicat prout est affectus, ideó-
A que, si voluntas operantis sit omninò deprauata, vt contingit in dæmonibus & damnatis, nulla fiet bona applicatio scientiæ vniuersalis ad factum particulare, & si quid tale videatur in illis reperiri, potiùs spectat ad cognitionem speculatiuam, quàm ad practicam, cuiusmodi est conscientia; & si quando dicatur in illis conscientia remanere, id debet intelligi secundùm suam causam, scilicet *synderesim*, quæ semper manet, non autem secundùm se & suam naturam præcisè consideratam. V.

Vltima illa particula definitionis, *fieri debere, vel debuisse significat*, conscientiam sese etiam extendere ad casus præteritos, ostẽdens illos fuisse bonos, vel malos, vnde dicitur reprehendere, hîc tamen illam potissimùm consideramus, prout versatur circa actus præsentes vel futuros, quibus applicatur tanquam regula.

Quòd spectat ad diuisionem conscientiæ,
B quia scientia & assensus bene distinguuntur penes motiua diuersa, vt docent Dialectici, ideò tot sunt species conscientiæ, quot possunt assignari diuersa specie motiua practicè assentiendi, & sic quia motiuum aliud est rectum, aliud erroneum, aliud dubium, aliud opinio, aliud denique leue, & nullius momenti, diuiditur conscientia *in rectam, erroneam, dubiam, opinabilem & scrupulosam.* VI.

ARTICVLVS II.

Vtrum recta conscientia obliget.

NOTANDVM est conscientiam eam dici *rectam*, quæ *de rebus practicis iudicat, vt par est*, seu quæ dictat voluntati rem aliquam in particulari esse faciendam, prout à parte rei & de facto debet fieri; ideóq; *rectam conscientiam obligare* vel *ligare*, nihil est aliud, quàm rectã ra-
C tionem dictando voluntati hoc vel illud esse ita faciendum, vel omittendum, imponere eidem voluntati necessitatem aliquam, scilicet conditionatam, illud, quod dictat, faciendi, si nimirum velit hoc vel illud bonum consequi, vel hoc & illud malum vitare, vt rectè explicat S. Thomas in quæst. disp. *de veritate*, quæst. 17. art. 3. Hoc supposito, VII.

Sit hæc propositio: *recta conscientia obligat*: ita S. Thomas loco mox citato, & communiter omnes Theologi. Probatur, *ad Romanos* 1. condemnantur Gentiles, quòd contra propriam conscientiam illis dictantem Deum esse colendum, adorauerint simulachra, & cap. 2. Iudæus condemnatur, cui dictat conscientia non esse furandum, adulterandum, & tamen furatur & adulteratur: Luc. 12. *seruus, qui cognouit volunta-*
D *tem domini, & non fecit secundùm illam, vapulabit multis*: sed per ipsam conscientiam explicatur creatæ volũtati diuina voluntas de fugiendis peccatis & bonis amplectendis, *signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, Psal. 4. & recta ratio est ad instruendam voluntatem concessa creaturæ intellectuali, vt habet S. Bernardus lib. *de libero arbitrio* paulò post initium: igitur recta conscientia obligat voluntatem ad faciendum, vel omittendum, quod ipsa dictat illi. VIII.

Confirmatur totum istud: tunc censetur recta conscientia obligare, quando dictando aliquid faciendum vel omittendum, imponit necessitatem conditionalem voluntati sub pœna, scilicet peccati alicuius, vel alterius mali, vt notauimus ex S. Thoma: sed recta ratio dictando voluntati hoc vel illud bonum esse faciendum, hoc vel il-

lud

I. lud malum fugiendum, imponit illi necessitatem illud faciendi & omittendi sub pœna peccati, vt patet ex locis citatis scripturæ: igitur.

Dices primò: quî fieri potest, vt conscientia obliget ipsum hominem, cùm sit superioris obligare inferiorem; homo autem non sit seipso superior.

Respondetur, rationem dictantem hoc vel illud faciendum esse quid distinctum ab ipsa voluntate, cui fit tale dictamen, & esse etiam aliquid illâ superius in ratione *directionis & regulæ*, licèt in ratione *applicationis* potentiæ ad obiectum & actum, voluntas dominatum obtineat in omnes potentias: ita enim docet S. August. lib. 1. *de libero arbitrio cap.* 8. 9. & 10. & S. Bernardus suprà, vbi vocat voluntatem *pedissequam rationis*.

Respondetur secundò cum S. Thoma suprà rationem ipsam propriè loquêdo non tam obligare hominem, vel eius voluntatem, quàm is eam
II. obliget, cuius præceptum ei intimat per ipsum dictamen: est enim recta conscientia & ratio tantùm internuncia, interpres, præco voluntatis superioris, vt Dei v. g. circa præcepta legis naturæ, quorum ipse est auctor, quia conscientia explicat scientiam, quam habet de præcepto superioris ipsi voluntati, eámque applicat ad singulare opus, quod occurrit faciendum vel omittendum: vnde sicut loquendo propriè non tam ipse præco Regis, aut Senatus, legem vel mandatum pronuntians & promulgans obligat subditos ad obseruationem legis, quàm ipse Rex vel senatus: ita etiam magis propriè censetur ille superior, cuius præceptum recta conscientia intimat, obligare voluntatem, quàm ipsamet recta conscientia.

III. Dices secundò: potest iustè iudex condemnare ad mortem, vel ad aliud supplicium hominem probatum nocentem per testes, quem tamen iudex scit & nouit in sua conscientia innocentem: potest item confessarius licitè & sine peccato absoluere confitentem, qui interrogatus ab eo negat peccatum aliquod mortale, quod certò nouit confessarius eum commisisse, & tamen recta ratio & conscientia dictat innocentem non esse condemnandum, item eum tantùm esse absoluêdum, qui absolutionis capax est, cuiusmodi non est, qui ex certa malitia, & de industria mentitur in confessione: igitur licet aliquando agere contra rectam conscientiam, & ex consequenti illa non semper obligat.

Prior pars antecedentis est expressa doctrina S. Thomæ secundâ secundæ, quæst. 67. art. 2. Alens. 3. parte quæst. 140. membro 6. art. 2.
IV. Maioris 3. sentent. dist. 33. quæst. 4. & valde communis. Posterior etiam pars est communis apud Theologos, qui dicunt in sacramento confessionis credendum esse pœnitenti tam dicenti pro se, quàm contra se, quia in tribunali pœnitentiæ idem est reus & accusator.

Respondetur in neutro casu confessarium & iudicem propriè agere contra *conscientiam*, sed contra *scientiam*, quæ duo sunt maximè distincta: nam primum importat ipsum operantem cognoscere bonitatem sui actus, quem exercet, de eo habere iudicium practicû, quòd sit expediês, imò oporteat hîc & nunc illum exercere, & nihilominùs actum contrarium tali dictamini exercere: secundû verò tãtùm importat ipsum intellectum operantis agnoscere bonitatem obiecti, accusatû scilicet non esse verè cõscium criminis, quod tantùm ad scientiam propriè spectat, non autem habet iudex dictamen aliquod de condemnatione & absolutione, scilicet quòd in tali casu non liceat, vel non oporteat condemnare accusatum, absoluere confitentem, sed potiùs stante ipsâ scientiâ, quòd ille delatus in iudicium sit innocens; quòd item confitens sit reus peccati, quod negat, habet hoc dictamen, quod nihilominùs vt iudex tenetur accusatum condemnare, vt confessarius pœnitentem absoluere, quia vtrique dictat ratio & conscientia vnumquemque esse iudicandum secundùm allegata & probata per testes idoneos, sicque dum iudex innocentem condemnat, & confessarius pœnitentem mendacem absoluit, propriè non agunt contra conscientiam, sed potiùs secundùm illam. V.

Nisi fortè dicat aliquis in vtroque, iudice scilicet & sacerdote, duplicem posse distingui conscientiam pro duplici persona, quam vterque illorum gerit; *publicam* vnam, *priuatam* alteram, secundùm *priuatam*, iudicem nouisse delatum esse innocentem, secundùm *publicam* verò esse reum: & similiter confessarium, & proindè cùm vterque in condemnãdo & absoluendo gerat personam *publicam*, non *priuatam*, vtrumque eorum teneri agere secundùm conscientiam *publicam*, & ita condemnare vnum, alterum absoluere, quo pacto neuter agit contra conscientiam: iudicem enim in ferenda sententia debere agere ex publica conscientia, & non ex priuata, docet expressè S. Ambrosius in Psal. 118. *Bonus*, inquit, *iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis, sed iuxta leges & iura pronuntiat, sententiis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert, sed sicut audit, ita iudicat.* VI. VII.

ARTICVLVS III.

Vtrum quis possit agere contra rectam conscientiam; & quale sit illud peccatum.

SIT hæc propositio: *voluntas potest agere contra rectam conscientiam.* Hæc propositio satis patet ex dictis præcedenti articulo, quia, vt ait S. Bernardus loco ibi citato, *licèt voluntas nunquam moueatur absque ratione, multa tamen facit contra eius consilium & iudicium*, & vt tractatu *de libero abitrio* obseruauimus, ratio non infert voluntati necessitatem, sed cùm sit planè libera, potest ei reluctari, & docet experientia aliquos homines, eos etiam redarguente conscientiâ, ex certa malitia in peccatum ruere, vt expressè notat Sapiens cap. 17. Sapientiæ: hinc inter errores Parisiis condemnatos, qui habentur ad calcem Magistri sententiarum *de voluntate & libero arbitrio*, recensetur iste tertio loco, *si ratio recta, & voluntas recta.* VIII.

Quæres quale sit peccatum agere contra rectam conscientiam?

Respondetur, quando recta conscientia dictat aliquid agendum vel fugiendum in particulari, tunc peccatum esse mortale, vel veniale huius vel illius speciei, prout actus virtutis, cui opponitur talis actus contra rectam conscientiam elicitus, est de præcepto hoc vel illo, sub mortali vel veniali, ratione sui vel ratione grauitatis materiæ: sicut enim in re ipsa peccati mortalis, & venialis differentiam diiu-

I. dicamus ex grauitate & necessitate materiæ, sic etiam est diiudicanda in iis, quæ per rectam conscientiam proponuntur, cuius tamen dictamen violatur; si autem recta ratio dictet in genere esse bene viuendum, voluntas verò eliciat hunc actum, *volo malè viuere*, tunc actus; quia non applicatur ad aliquam materiam in particulari, non tam censetur esse contra conscientiam, loquendo propriè, quàm contra synderesim, vt patet ex dictis suprà, vbi ostendimus actum hunc, *volo studiosè viuere*, non esse actum specialis virtutis, & ex consequenti actus ei contrarius non erit actus alicuius specialis vitij, ex suo tamen obiecto, quod est vniuersalissimum, si actus ille sit efficax, censetur esse mortalis.

Neque ex eo, quòd peccatum istud est commissum contra conscientiam dictantem aliquem
II. actum specialis virtutis, habet duplicem malitiam, vnam oppositam bonitati eius virtutis aut præcepti, cui opponitur; alteram oppositam bonitati & rectitudini conscientiæ: ibi enim non violantur duo præcepta, sed vnum tantùm, quia idem est præceptum, quo tenemur non occidere, & sequi dictantem conscientiam hunc hominem non esse occidendum, & non facere contra rectam rationem, est commune omnibus præceptis: & proinde sicut non in omni peccato duæ semper sunt malitiæ; sed sæpenumero vnica tantùm, quæ tamen ratione vnius aut plurium circumstantiarum, quæ comitantur actum, augeatur & aggrauetur, ita etiam, quando quis facit contra rectam conscientiam, censetur malitia eius peccati augeri, vt dicetur infrà agendo de peccatis, non autem multiplicari.

III.

DISPVTATIO VI.

De bonitate actus interioris voluntatis per ordinem ad conscientiam erroneam.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam prænotantur.

CONSCIENTIA *erronea* ea dicitur, *quâ intellectus ex aliquo errore proponit voluntati aliquid tanquam bonum & licitum, quod tamen à parte rei est malum.*

Notandum primò conscientiam *erroneam* esse duplicem, sicut & est duplex error: vnam *inuincibilem*, quæ prouenit ex errore inuinci-
IV. bili, id est ex ignorantia eorum, quæ nec potuit nec debuit operans scire; *vincibilem* alteram, quæ ex errore vincibili procedit, id est ex ignorantia eorum, quæ operans potuit & debuit scire.

Notandum secundò consciẽtiam posse dictare duobus modis voluntati aliquid esse faciendum: primo per modum *consilij* & *liciti*, non tamen *præcepti*, id est iudicando bonum esse & licitum istud facere, non tamen esse præceptum; secundo per modum *præcepti* vel *prohibitionis*, dictando aliquid esse faciendum vel omittendum, tanquam debitum fieri vel omitti sub obligatione peccati.

Notandum postremò, posse dupliciter intelligi conscientiam erroneam obligare, vno modo *positiuè*, altero *negatiuè*: *positiuè* obligare est

A conscientiam sub pœna alicuius peccati astringere voluntatem ad faciendum, quod dictat esse faciendum, vel ad omittendum, quod dictat esse prohibitum: cõscientiam verò *erroneam* obligare *negatiuè* est non obligare quidem voluntatem ad faciendum id, quod dictat esse bonum, ita vt illud non facere sit illi peccatum, sed tantùm illam adstringere ad non faciendum contrarium, & oppositum eius, quod dictatur, quia manente iudicio de bonitate alicuius obiecti, licet ei illud non agere, non tamen circa obiectum tali bono contrarium tendere: & hæ distinctiones intelligentur facilè exemplis, quæ sequentibus articulis afferemus. V.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat voluntati sese conformare conscientiæ erroneæ errore inuincibili.

B SIT hæc propositio: *licet voluntati sese conformare conscientiæ erroneæ errore inuincibili,* VI. id est, *quando conscientia erronea dictat ex aliquo errore inuincibili id, quod reuera est illicitum & inhonestum, esse licitum & honestum, tunc licet voluntati absque vllo peccato sequi tale dictamen*; exemplum est in Iacob accedente ad Liam, & in vetulis, quæ, per nescio quam traditionem, didicerunt à parentibus hunc vel illum morbum minui, aut curari per recitationem huius vel istius orationis, qua de re nunquam fuerunt monitæ à suis pastoribus, nec animaduertunt in eiusmodi orationibus aliquid contra fidem, aut bonos mores, ex inuincibili & inculpabili ignorantia, tunc quandiu talis ignorantia perseuerat in illis, & iudicium de bonitate talis actus, possunt absque peccato istas orationes in ordine ad prædictum finem recitare. Conclusio nostra est
C S. Thomæ hîc & communis apud Theologos. VII.

Probatur: vbi ratio inculpabiliter iudicat seu dictat aliquid esse honestum, licitum est voluntati illud facere, conformando sese dictamini rationis: sed in præsenti casu ratio inculpabiliter, vt supponimus, dictat hoc vel illud esse honestum, quod tamen à parte rei non est tale: igitur licet voluntati illud facere, & sic sese conformare conscientiæ erroneæ. Maior patet: quia ratio data est voluntati pro directrice, vt disputatione superiori docuimus ex S. Bernardo, & ampliùs suprà, vbi docuimus illam esse regulam actionum moralium; quando aliquid sequitur regulam sibi datam, licet ei illam sequi, nec in illa sequenda potest esse peccatum, sed potiùs est actus summæ prudentiæ & obedientiæ erga eum, qui eam assignauit pro regula: & si tunc peccatum aliquod interueniat, erit potiùs re-
D fundendum in ipsam regulam, quàm in ipsum VIII. regulatum: sed ratio est data voluntati pro regula, & dictando esse honestum & licitum, quod à parte rei est inhonestum & illicitum, non errat culpabiliter, vt supponitur in propositione: igitur licet voluntati illam sequi, & sese conformare eius dictamini.

Probatur secundò: omnis actus conformis rectæ rationi est licitus & honestus, & licitum est voluntati sese conformare rationi dictanti talem actum: sed actus ille in exemplis Iacob & vetularum est conformis rectæ rationi, quia recta ratio dictat licere sequi rationem inculpabiliter errantem, & Iacob ita poterat rectè apud seipsum ratiocinari, *licet cuilibet accedere ad mulierem, quam bona fide & inculpabili putat esse suam: sed hæc bo-*

I. *nâ fide & inculpabili existimatur à me mea: ergo licet mihi ad illam accedere.*

Confirmatur maior propositio ex dictis supra. Minor verò patet, nam recta ratio dictat licere sequi rationem inculpabiliter errantem, quia non licet agere contra illam, vt postea constabit: ergò prædicti actus sunt liciti & honesti.

Dices, quî fieri potest, vt actus ille sit conformis rectæ rationi, cùm tamen procedat ex conscientia *erronea*, quam tunc sequitur voluntas: recta autem ratio & conscientia erronea sunt membra omninò opposita, & ipsam conscientiam condistinguentia.

Respondetur, hunc actum posse comparari cum conscientia *erronea*, & item cum illa conscientia, quæ nunc & vt sic dictat actum hunc: quæ conscientiæ licèt à parte rei non sint duæ, sed vnica tantùm, duas tamen induit rationes;
II. vnam, quâ de facto & à parte rei est *erronea*: alteram, quâ licèt à parte rei sit erronea, non tamen vt talis, seu vt cognita, & per rationem diiudicata tanquam erronea, dictat actum hunc esse honestum & licitum, sed vt inculpabiliter & bonâ fide reputatur bona & recta: iam si actus voluntatis in prædictis exemplis conferatur cum conscientia erronea priori modo considerata, reuera est erroneus, nec conformis rectæ rationi: si verò conferatur cum illa posteriori modo spectata, verè & propriè est conformis rectæ rationi, quia vt præmisimus, recta ratio dictat licitum esse sequi rationem inculpabiliter errantem. Quòd autem in nostro casu voluntas sequatur conscientiam inculpabiliter erroneam, non vt erroneam, sed vt putatam bonam & rectam, patet, quia mouetur ab obiecto sibi pro-
III. posito sub ratione honesti, & voluntas est ita disposita, vt si appareret aliqua ratio inhonesti, nollet tale obiectum prosequi, nec talem actum exercere.

Dices secundò: si actus eiusmodi est licitus & bonus; ergo post habitam cognitionem istius erroris licebit gaudere de illo actu transacto: v. g. licuit Iacob post factum cognitum gaudere de accessu ad Liam.

Respondetur in tali casu tria posse distingui, vt etiam illa distinguit in casu simili Becanus ad hanc partem sancti Thomæ tract. primo, capite quarto, quæst. septima. Primum est actus *voluntatis*. Secundum est eius *obiectum*. Tertium est *effectus secutus ex tali actu*. De primo quatenus fuit pro illo tẽpore rectus & honestus licet gaudere, quia vt sic potest esse meritorius: de secun-
IV. do non licet gaudere, quia obiectum istud est malum, & iam cognoscitur & iudicatur tale: ac proinde cùm de obiecto malo vt cognito tali non liceat gaudere, neque etiam de effectu licebit: denique, si ille turpitudinẽ intrinsecam non contineat, licet gaudere, sic in exemplo Iacob licuit illi post factum cognitum gaudere, quòd bono animo ad Liam accesserit, quia accessus ille erat honestus pro tunc, non tamen ei licuit gaudere, quòd iste accessus sese terminaret ad Liam, quia obiectum istud erat illicitum, cùm non esset sua vxor, & si ex eiusmodi congressu cum Lia suscepisset prolem, quia proles non est aliquid malum, potuisset de illa gaudere: imò si obiectum actus voluntatis ex conscientia *erronea* inuincibiliter procedentis sit ex se indifferens, & solùm malum quia prohibitum, vt verbi gratiâ, aliquis ex ignorantia in-

A uincibili non seruauit ieiunium constitutum ab Ecclesia, sed ampiè & pluries comedit, si actus ille interior sese terminans ad cibum sit honestus & bonus, quia verbi gratiâ, ordinatur ad bonum & honestum finem, tunc licet etiam de illo obiecto gaudere etiam transacto actu. V.

Dices tertiò: si actus ex conscientia *erronea* inuincibiliter exercitus est bonus & honestus: ergo qui nouit illum esse malum & honestum, poterit illum exercendum consulere alteri, qui inuincibiliter ignorat illum esse malum, quia licet actum bonum & honestum consulere.

Respondetur, absolutè loquendo & simpliciter non licere talem actum, etiam ignoranti inuincibiliter, consulere, quia nemo potest licitè alteri consulere id quod est secundùm se malum, esto per accidens non sit malum & inhonestum respectu eius, cui consulitur: sed actus ille, de
B quo hîc est quæstio, secundùm se & ex suo obiecto supponitur malus, & tantùm excusatur à malitia ratione erroris inuincibilis; igitur non licet illum consulere. VI.

Dixi inter respondendum, *absolutè & simpliciter loquendo*, quia potest contingere, vt per accidens liceat, v. g. ad euitandum maius malum, quod aliàs alter esset facturus: vt enim minus malum malo magno comparatum habet aliquam rationem boni; ita etiam ad magnum illud malum euitandum, licebit minus malum consulere, sicut ex duobus malis licet minus eligere: nec hoc videtur contradicere doctrinæ Apostoli dicentis *non esse facienda mala, vt eueniant bona*, quia istud vt hîc & nunc consulitur non est malum, sed remedium ad vitandum maius malum:
C tum etiam quia doctrina Apostoli videtur intelligenda de malo, quod per se vt malum est, fit, & ordinatur ad obtinendum bonum, quod hîc locum non habet. VII.

Et ex hac responsione sequitur multò magis aliquando licere permittere alterum operari secundùm conscientiam inuincibiliter erroneam, imò aliquando teneri aliquẽ permittere alterum ex conscientia inuincibiliter erronea operari, vt expressè etiam docet Adrianus in quartum sent. *de confessione* dubio septimo, primum quidem istud, quando nihil fit in detrimentum proximi: hoc verò secundum, quando per eiusmodi permissionem & silentium maius malum euitatur, sic capite *quia* circa *de consanguinitate & affinitate*, Innocentius tertius scribit alicui Episcopo vt dissimulet & permittat remanere in copula contracta eos, qui per subreptitiam dispensationem contraxerunt, cùm ex
D ea separatione, ait ibi Pontifex, graue videas scandalum imminere. VIII.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat voluntati sese conformare conscientiæ erroneæ errore vincibili.

PRIMA propositio: *non licet voluntati sese conformare conscientiæ erroneæ errore vincibili*, id est, *quando conscientia ex aliquo errore vincibili dictat id, quod reuera est inhonestum & illicitum, esse honestum & licitum, tunc non licet ei sequi tale dictamen, sed si sequatur peccat*, v. g. putat aliquis esse licitum furari ad erogandam eleemosynam pauperibus, qui ta-

I. men poteſt & tenetur ſcire furtum omninò eſſe prohibitum, vt patet ex Decalogo: iam ſi ex tali iudicio practico operetur, cenſetur ſeſe conformare conſcientiæ vincibiliter erroneæ, & proinde peccare peccato furti contra iuſtitiam: ita S. Thomas hîc art. 6. & communiter Theologi. Probatur: quotieſcunque voluntas fertur in obiectum malum, nec poteſt aliunde excuſari, tunc cenſetur malè agere, & ferri in obiectum illud malum vt malum: ſed in præſenti caſu voluntas fertur in obiectum ex ſe malum, vt patet in exemplo concluſionis, nec eſt aliquid in tali actu, ratione cuius poſſit tunc excuſari à peccato: quia ſi eſſet aliquid, maximè ignorantia illa vincibilis, quâ tunc laborat: ſed talis ignorantia non excuſat, imò, cum potiùs accuſat non adhibuiſſe ſufficientem diligentiam in diiudicando obiecto, & exercendo tali actu, vt communiter docent Theologi &
II. Philoſophi agendo de ignorantia vincibili: igitur tunc voluntas malè agit, & proinde non ei licet ſeſe conformare conſcientiæ vincibiliter erroneæ.

Confirmatur: ignorantia *vincibilis* non cauſat ſimpliciter inuoluntarium, vt etiam docent omnes: ergo aliquo modo voluntas ſequens conſcientiam erroneam vincibilem fertur aliquo modo in ipſum obiectum inhoneſtum, vt inhoneſtum eſt: ergo in malum ſub aliqua ratione mali, habens tamen vmbram boni, & ex conſequenti malè facit.

Dices: actus voluntatis deſumit ſuam bonitatem, vel malitiam ab obiecto, prout proponitur, & à formalitate, ſub qua voluntas fertur in illud, vt etiam patet in conſcientia in-
III. uincibiliter erronea: licèt enim obiectum ex ſe ſit malum & inhoneſtum, quia tamen voluntas fertur in illud vt bonum, eſto erret conſcientia, non deſinit actus eius eſſe bonus; ſed in præſenti caſu voluntas errans vincibiliter fertur in obiectum ſub formalitate boni, ergo licèt illud ſit in ſe malum, actus tamen non deſinet eſſe bonus, & ex conſequenti licitum erit voluntati ſeſe conformare conſcientiæ vincibiliter erroneæ.

Neque ſatisfacit quod reſpondet hîc ſanctus Thomas articulo ſexto in ſolutione ad primum, *bonum eſſe ex integra cauſa, malum autem ex quocunque defectu*, & ad hoc, vt obiectum, in quod fertur voluntas, ſit malum, ſufficere, vt ſecundùm ſuam naturam ſit malum, vel apprehendatur vt malum; obiectum autem, in quod fertur actus, de quo hîc diſputamus, eſſe malum, ideòque actum illum ſem-
IV. per eſſe malum, quia ad hoc, vt obiectum ſit bonum, requiritur vt ſit hoc vtroque modo bonum, quod hîc non reperitur.

Hoc, inquam, non ſatisfacit; nam in actu voluntatis elicito ex ignorantia inuincibili circa obiectum malum, actus eſt bonus moraliter, vt ſuprà docuimus, nec tamen obiectum eſt per ſe bonum, ſed tantùm poſteriorem habet bonitatem, ſcilicet ſecundùm eſſe apprehenſum: ergo à pari cùm actus elicitus circa obiectum malum ex ignorantia vincibili feratur in illud ſub aliqua ratione boni, quam ibi apprehendit, erit etiam talis actus bonus & honeſtus moraliter, licèt à parte rei tale obiectum ſit malum.

Confirmatur hæc obiectio: voluntas appetens obiectum ex rei veritate bonum, quòd

A tamen ab illa putatur turpe & inhoneſtum, V.
nullam accipit bonitatem à tali obiecto; quia vt docuimus quæſt. 18. vt actus ſit bonus, debet voluntas ferri in bonum ex motiuo honeſtatis: ergo à pari voluntas appetens obiectum de facto turpe, quod tamen exiſtimatur honeſtum, & attingitur ab illa ſub ratione honeſti, nullam malitiam ei communicabit, & proinde actus elicitus ex ignorantia vincibili circa obiectum malum, putatum tamen bonum, erit bonus & honeſtus.

Reſpondetur, propoſitionem illam principio obiectionis poſitam, *actus voluntatis deſumit ſuam bonitatem vel malitiam ab obiecto, prout illi proponitur, & à formalitate, ſub qua voluntas fertur in illud*, poſſe habere duplicem ſenſum: primus eſt, quòd talis deriuatio bonitatis vel malitiæ fiat ab obiecto propoſito & apprehenſo purè & ſimpliciter abſque vllo or-
B dine & dependentia à ſtatu & conditione ipſius VI.
operantis: poſterior ſenſus eſt; quòd talis deriuatio fiat cum ordine & dependentia à ſtatu & conditione, in qua eſt ipſe operans: iam propoſitio prædicta in obiectione ſumitur priori modo, cùm tamen ſolummodo iuxta ſenſum poſteriorem accipiatur à Philoſophis & Theologis, quando docent actus voluntatis deſumere bonitatem ſuam vel malitiam ab obiecto, prout proponitur & mouet voluntatem, vt videre eſt apud S. Thomam hâc quæſt. 19. articulo primo in ſolutione ad tertium, vbi expreſsè habet ignorantiam, quæ eſt in ipſo operante de his vel illis circumſtantiis, excuſare malitiam voluntatis, quod idem eſt ac dicere, facere, vt actus, qui alioquin erat malus ex ſuo obiecto, non accipiat malitiam ab obiecto: ignorantia enim, quando eſt inuin-
C cibilis, non tantùm impedit, ne obiectum VII.
communicet actui ſuam turpitudinem, ſed etiam facit, vt ſit honeſtum, quia ſecundùm prudens iudicium æſtimatur ita facere, vt hîc & nunc proponitur, eſſe bonum: & ita, quod aliàs ſecundùm ſe eſt turpe, ratione iſtius inuincibilis ignorantiæ fit honeſtum: at verò, quando voluntas fertur in obiectum ex ſe turpe, ſolâ tamen vincibili ignorantiâ putatum honeſtum, licèt attingatur ſub ratione honeſti, non tamen inde fit honeſtum, quia nemo prudens exiſtimabit ſic facere, vt hîc & nunc proponitur eſſe bonum, cùm ita operans non adhibeat ſufficientem diligentiam, quam tunc tenetur adhibere; quia ex hypotheſi ignorantia eius eſt vincibilis, & proinde culpabilis.

Et ad hanc reſponſionem poteſt accommo-
D dari ſolutio ſancti Thomæ, cuius fit mentio in VIII.
obiectione, ſcilicet ad operis bonitatem requiri cauſam integram, & ad hoc, vt ſit bonum agere ſecundùm ſcientiam erroneam, vltra volitionem obiecti, ſub ratione boni, requiri exiſtimationem conſcientiæ eſſe bonam, quòd reperitur in operante ex conſcientia erronea inuincibiliter: at in operante ex conſcientia vincibiliter erronea, id non reperiri, & ideo ex illa operari eſſe malum.

Ad confirmationem obiectionis, reſpondetur conceſſo antecedente, negando conſequentiam, quia ad hoc, vt obiectum turpe, exiſtimatum tamen honeſtũ, dicatur eſſe volitum ſub honeſtate, & proinde non cõmunicare ſuam turpitudinem actui voluntatis, requiritur, vt non unpru-

I. denter dictetur à conſcientia ipſi voluntati, nec potuerit operans animaduertere turpitudinem talis obiecti, aliàs ob talem negligentiam cenſebitur illud voluiſſe, ſaltem *interpretatiuè*, ſub ratione turpitudinis & inhoneſti.

Secunda propoſitio : *licet voluntati ſeſe conformare conſcientiæ erroneæ, etiam vincibili, quando conſcientia dictat obiectum, quod de facto eſt tantùm indifferens, eſſe bonum, & voluntas fertur in illud ſub ratione boni : quando verò dictat illud, quod vel eſt indifferens ſecundùm ſe vel bonum, eſſe malum ſub ratione mali, etiam ex ignorantia inuincibili, non licet voluntati ſeſe tali conſcientiæ conformare :* duæ ſunt partes propoſitionis. Prior pars probatur ; in tali actu nulla eſt malitia, quia obiectum nullam habet, cùm ſit indifferens, ſed eſt aliqua bonitas ſaltem ſecundùm apprehenſionem & formalem rationem, ſub qua attin-
II. gitur ab actu, ex bono affectu ad virtutem, cuius putatur eſſe actus : igitur talis actus eſt bonus, & ex conſequenti licet voluntati ſeſe conformare conſcientiæ erroneæ vincibiliter, quando dictat obiectum, quod eſt tantùm indifferens, eſſe bonum.

Poſterior pars probatur : quia in tali actu eſt verè malitia, nam ratio, ſub qua tendit actus in obiectum, eſt mala, & licèt obiectum ex ſe ſit bonum, impeditur tamen communicare ſuam bonitatem actui per eiuſmodi formalem rationem malam, ſub qua attingitur, quia ſpecificatio actus magis attenditur penes formale motiuum, quàm penes obiectum materiale : ergo cùm formale motiuum illius actus ſit aliquod malum, & actus erit malus, nec per ignorantiam inuincibilem ex-
III. cuſabitur à malitia, quin potiùs augebitur, cùm ſic operans agat contra propriam conſcientiam, quod non licet.

ARTICVLVS IV.

Vtrum, quando conſcientia erronea dictat aliquid faciendum vel omittendum per modum præcepti, voluntas teneatur illud ſequi.

SIT hæc propoſitio : *quando conſcientia ſiuè inuincibiliter ſiue vincibiliter erronea dictat voluntati aliquid faciendum vel omittendum per modum præcepti, tunc quandiu manet talis conſcientia, obligatur voluntas exequi quod dictatur tanquam præceptum, vel fugere tan-
IV. quam prohibitum* : verbi gratiâ, dictat conſcientia eſſe mentiendum pro conſeruanda vita, vel idolothyta non eſſe comedenda ſub peccato, tunc tenetur vtrumque ſeruare, eſto à parte rei contrarium habeatur, vt verum : ita ſanctus Thomas articulo ſexto huius quæſtionis, & communiter omnes eius interpretes : Item ſcholaſtici ad diſtinctionem 39. libri ſecundi ſentent. & Summuliſtæ in verbo *conſcientia*, imò Adrianus quodlibeto ſecundo puncto tertio in ſolutione ad quintum exiſtimat propoſitionem hanc eſſe de fide, & videtur eſſe ſententia S. Pauli *ad Romanos* 14. vbi loquens de cibis in lege veteri prohibitis, quorum prohibitio ceſſauit, *Confido*, inquit, *in Domino : quia nihil commune per ipſum, niſi ei, qui exiſtimat aliquid commune eſſe*, id
A eſt, nullum cibum manere prohibitum, hoc enim ſonat particula illa *commune*, niſi ei, qui V.
conſcientiâ errante exiſtimat cibum aliquem eſſe prohibitum : deinde ſubiungit, *qui autem diſcernit*, id eſt, qui facit diſtinctionem ciborum, exiſtimans aliquem eſſe prohibitum, *ſi manducauerit, damnatus eſt : quia non eſt ex fide. Omne enim, quod non eſt ex fide, peccatum eſt*, id eſt, ſi contra talem conſcientiam comederit, peccat, quia non operatur ex credulitate & conſcientia, quâ credit hoc eſſe ſibi licitum : nam quidquid non eſt ſecundùm iudicium conſcientiæ, peccatum eſt : ita locum hunc explicant Patres, S. Ambroſius, S. Chryſoſtomus, Origenes, Theodoretus, S. Anſelmus, S. Thomas, & alij communiter ad hunc locum, quibus etiam fauet ſanctus Auguſtinus libro *de expoſitione quarumdam propoſitionum epiſtolæ ad Romanos*, vbi ex hoc teſtimonio A-
B poſtoli docet non eſſe agendum contra con- VI.
ſcientiam.

Eandem concluſionem docet caput *per tuas literas intimaſti*, titulo *de ſimonia*, vbi ſummus Pontifex conſultus, an quis poſſit recipere ordinem diaconatus ab Epiſcopo, quem credit eſſe ſimoniacum ; reſpondet non debere : *Contra conſcientiam*, inquit, *ad ſuperiores ordines non aſcendat, ne fortè ædificet ad gehennam*, id eſt, ne peccet : fauet etiam caput *inquiſitioni tuæ, de ſententia excommunicationis*, vbi habetur coniugem ſcientem impedimentum matrimonij non debere reddere debitum coniugale, ſed potiùs excommunicationis ſententiam ſuſtinere, quia ſcilicet reddendo debitum, ageret contra conſcientiam in re graui, ſicque committeret peccatum mortale ;
C quod omnes tenentur euitare. VII.

Probatur denique ratione : quilibet tenetur obedire ſuæ legi, & ſi non obedit, illius cenſetur eſſe præuaricator, & proinde peccare : ſed ipſa conſcientia eſt immediata regula & lex voluntatis quoad actiones morales : ergo voluntas in ſuis actionibus moralibus tenetur illam ſequi : ergo quando dictat præceptum eſſe hoc facere, præceptum eſſe hoc vitare, tenetur facere & fugere, & proinde, ſi non faciat, peccat.

Maior patet, quia proprium legis eſt obligare inferiorem, cui ſit ipſa lex, & ratione obligationis diſtinguitur à conſilio. Minor probatur ex S. Ambroſ. lib. *de paradiſo* capite octauo, *Opinio*, inquit, *humana ſibi tanquam Dei lex eſt*, & probatur etiam ratione : Illa eſt immediata regula & lex actio-
D num moralium, quæ eſt applicatiua regulæ VIII
remotæ earumdem actionum : atqui regula remota noſtrarum actionum eſt ipſa lex æterna Dei, ipſa etiam lex principis & ſuperioris : conſcientia verò eſt applicatio illarum ad actus noſtros ſingulares, quatenus dictat hunc actum eſſe legi æternæ Dei conformem, vel ab illa difformem, conſentaneum virtuti vel diſſentaneum, vt patet ex definitione conſcientiæ articulo primo diſputationis præcedentis explicatâ : igitur conſcientia eſt immediata regula noſtrarum actionum moralium.

Addidi in concluſione particulam, *quandiu manet illa conſcientia*, ſi enim illam deponat, iam non ampliùs tenetur exequi ſub pœna peccati, quod anteà dictabat, quia non ampliùs proponit vt faciendum ſub præcepto & pœna

I. peccati, sed potiùs vt non faciendum, vel vt non expediēs: ideóque, cùm voluntas teneatur sese conformare dictamini conscientiæ, & nunc iudicet id non esse faciendum, deponendo priorem conscientiam, nullo modo peccat.

Secundò addidi in eadem conclusione particulam illam *siue inuincibiliter, siue vincibiliter*: Si quis enim omittat facere, quod ex ignorantia vincibili conscientia ei dictat tanquam præceptum, iam facit contra proximam regulam suarum actionum, quam tamen, vt ostendimus, tenetur sequi: ergo etiam, dum conscientia est tantùm vincibiliter erronea, quandiu durat, nec illam deponit, tenetur facere quod illa dictat.

Atque ex hac ratione sic explicata satis intelligitur, primò vndenam nascatur vis obligandi in conscientia erronea, scilicet ex lege Dei, quæ constituit ipsum intellectum dictantem voluntati ducem & regulam eius, quoad actus mo-
II. rales, sicut vis obligandi subditum in prætore nascitur ex eo, quòd princeps talem ei contulit potestatem; & sicut, qui contemnit præceptum Prætoris à Rege constituti, Regem contemnit, & quod est exemplum S. Thomæ hîc articulo quinto in responsione ad secundum, si Prætor aliquid præciperet nomine prætorio, quod reuerà esset contra præceptum Regis, ignotum tamen inferiori, peccaret inferior contra Regem non obediendo præcepto prætoris, quod putat esse Regis, quia tunc tantùm præceptum inferioris contrarians præcepto superioris non obligat, quando cognoscitur inferior præcipere aliquid contra potestatem superioris: ita etiam, cùm conscientia tanquam Prætor quidam sub Deo dictet voluntati tanquam inferiori hoc vel illud esse præ-
III. ceptum, neque contrarium agnoscat, tenetur illi obedire.

Addi etiam potest hanc vim obligandi nasci ex lege naturali, quâ tenemur malum fugere iuxta synderesim à Deo nobis impressam.

Secundò etiam intelligitur conscientiam erroneam non obligare per se, sed tantùm per accidens, & ex suppositione, quâ actus ipse dictatur voluntati vt præceptus, cùm enim conscientia erronea siue *vincibiliter* siue *inuincibiliter* duo dicat: primum est dictamen practicum, alterum est error ex ignorantia rei dictatæ, non habet ab hoc posteriori, quòd obliget, quia nullus tenetur malum facere, absolutè & simpliciter loquendo, sed habet à priori, quòd tenetur exequi voluntas tanquam legis sibi constitutæ præceptum, & quia ex hypothesi tale dictamen, quod est erroneum, existimatur bonum ob
IV. ignorantiam, quæ est in intellectu, fit, vt non per se, sed per accidens tantùm, & ex suppositione, quâ consciétia erronea apprehendit rem, quam dictat vt bonam & præceptam, voluntas, quæ est ei subiecta, teneatur sub pœna alicuius peccati illam sequi.

ARTICVLVS V.

Soluuntur obiectiones.

OBIICIES primò: conscientia erronea non magis obligat, quàm iuramentum, & votum contra bonos mores, quia iuramentum & votum sumpta simpliciter obligant *iure diuino* & *naturali*, vt docent Theologi cum S. Thoma secundâ secundæ qu. 88. & 89. at iuramentum & votum contra bonos mores non obligant, v.g.
A iuramentum Herodis Marci 6. non obligabat eum ad dandum caput S. Ioannis, imò in eo grauissimè peccauit, vt docet etiam S. Thomas dictâ qu. 89. art. 7. in responsione ad secundum, neque item votum Iephte illum obligabat immolare propriam filiam, vt expresè docet idem S. Thomas dictâ quæst. 88. in respons. ad secundum; imò ex S. Hieronymo relato ibi, Iephte fuit impius in illo reddendo: ergo neque etiam conscientia erronea obligabit sub pœna peccati ad faciendum, quod præcipit. V.

Respondetur concessâ maiore, ad minorem, iuramētum & votum contra bonos mores, quatenus cognoscuntur esse talia, non obligare, quando verò putantur esse de re bona & licita, obligare, non quidem ratione sui, sed ratione æstimationis, sicut etiam & conscientia erronea, non ratione erroris, sed ex eo, quòd res putatur esse bona & præcepta, & sicut prædicta iu-
B ramenta & vota non obligant, quando cogno- VI.
scuntur esse contra bonos mores: ita etiam nec conscientia erronea obligat, quando eius error cognoscitur.

Obiicies secundò: si conscientia erronea præcipiens obligaret sub peccato, posset aliquis obligari ad agendum contra legem Dei: quia v. g. conscientia erronea dictat illi esse adulterandum pro conseruanda vita coniugis, quod tamen est prohibitum.

Respondetur, ex hypothesi & per accidens ratione conscientiæ erroneæ posse quem obligari ad agendum contra legem Dei, non tanquam legem Dei, quia dum operatur, non apprehendit illam vt sic, sed tanquam contra id quod putatur esse repugnans legi Dei, quod est tantùm obligare ad faciendum cōtra legem Dei
C *materialiter*, quæ obligatio, vt præmisimus, na- VII.
scitur ex obligatione legis diuinæ, quâ tenetur homo sequi dictamen conscientiæ præcipientis, & simili modo tantùm ex suppositione obligatur voluntas ad malè agendum, si eum velit errorem deponere, quia est vincibilis, non malè aget formando dictamen aliud isti omnino contrarium: si verò non possit, quia est inuincibilis, non etiam obligabitur ad malè agendum, quia ignorantia inuincibilis absterget malitiam & turpitudinem à tali actu, vt suprà docuimus, sícque nunquam obligatur homo ad agendum propriè contra legem Dei, vel ad malè agendum.

Obiicies tertiò: si conscientia erronea præcipiens obligat sub pœna peccati: ergo potest dari casus, in quo peccat necessariò & non liberè, hoc autem est absurdum, & contra rationem peccati, quod debet esse voluntarium &
D liberum. VIII.

Minor admittitur ab omnibus. Maior probatur: sit aliqua vxor, cui conscientia vincibiliter erronea dictet sibi præcipi in direptione vrbis saluare virum, nec habeat aliud medium, quàm pati adulterium cum milite, non potest, quin peccet, nam aut non consentiet adulterio, & sic non saluabit maritum, quem tamen credit se teneri saluare, aut adulterabitur, & sic peccabit, & ex consequenti non poterit euitare peccatum, sed peccabit necessariò, quod est absurdum.

Respondetur, huic obiectioni satisfieri ex solutione præcedenti: negatur enim loquendo absolutè sequi hominem peccare necessariò, si conscientia erronea præcipiens obliget sub peccato, sed tantùm ex hypothesi, quòd nolit eam deponere, cùm possit, ideóque, cùm hy-

I. pothetica necessitas libertatem non destruat, qui ex conscientia vincibiliter erronea peccat, voluntariè & liberè peccat.

DISPVTATIO VII.

De obligatione conscientiæ erroneæ.

ARTICVLVS I.

Quanta sit obligatio conscientiæ erroneæ spectatæ secundùm se.

DVOBVS modis potest considerari quantitas obligationis conscientiæ erroneæ, vel tantùm quatenus cõsideratur secundùm se, vel quatenus consideratur per comparationem ad aliud, &

II. quæritur an sit maior hâc vel istâ obligatione. De priori agitur in præsenti: de posteriori, articulis sequentibus.

Quòd spectat ad priorem considerationem, facilè intelligitur ex dictis art. 2. 5. disputationis, scilicet illud esse diiudicandum ex ipso dictamine: si enim conscientia dictet obligari sub mortali, tunc non sequi dictamen, erit etiam mortale, si verò dictet tantùm esse veniale, solùm erit veniale; quòd si dictet esse peccatum, non tamen distinguendo, an sit mortale vel veniale, sed de eo dubitando, an sit mortale, vel veniale: tunc, quia sic faciendo sese exponit periculo peccati mortalis, censetur peccare mortaliter; quòd si dictet denique conscientia esse quidem peccatum, non tamen distinguendo sitne mortale, an veniale, nec de eo dubitando, tunc cre-

III. diderim quantitatem peccati diiudicandam esse ex ipsa materia, & quantitate materiæ, circa quam versatur talis actus, prout apprehenditur esse actus vitij, & ex ratione virtutis, cui existimatur opponi; sicut fit in aliis peccatis, quæ ordinariè committuntur ab hominibus, quia nunquam in effectu plus virtutis esse potest, quàm sit in eius causa, causa autem malitiæ tunc potest dici, vel ipsum obiectum, vel ipsa conscientia dictans actum circa illud obiectum; sed conscientia non dictat esse mortale peccatum, nec de eius quantitate cogitat: ergo non hac ex parte erit peccatum mortale: ergo cùm restet moralis ille influxus obiecti in ipsum actum, erit actus ille, ita cõtra conscientiam erroneam exercitus, talis secundùm se, & tam graue vel leue, quale erit & quantum eius obiectum.

Atque iuxta hunc sensum videtur intelligen-

IV. dus Nauarrus in manuali, præludio nono, numero nono, quando ait peccata, quæ fiunt contra conscientiam dictantem illa simpliciter esse peccata, esse tantùm venialia, si alioquin ex se, id est, ex obiecto, eius quantitate, & ex ratione virtutis, cui opponuntur, non sunt mortalia.

ARTICVLVS II.

Quanta sit obligatio conscientiæ erroneæ spectatæ per comparationem ad aliud.

QVÒD spectat ad obligationem conscientiæ erroneæ, quatenus spectatur per *ordinem ad aliud*, possunt fieri tres comparationes peccati contra conscientiam erroneam commissi. Prima cum *peccato per conscientiam erroneam vincibilem commisso*, an hoc sit grauius peccato

A commisso contra *conscientiam vincibiliter erroneam*. Secunda cum *præcepto*, an verbi gratiâ, si conscientia erronea dictet aliquid faciendum, quod tamen superior iubet fugere, quodnam horum magis obliget. Tertia *ad ipsum Deum*, an tanta sit obligatio sequendi conscientiam, vt non possit Deus dispensare cum aliquo, vt liceat illi agere contra conscientiam; de priori tantùm comparatione agemus hoc articulo, de posteriori duobus sequentibus. V.

Quòd spectat ad primam comparationem, respondetur cum Durando secundo sentent. distinct. 39. quæst. 3. num. 9. ad hanc quæstionem, non posse adhiberi certam regulam, quâ iudicetur in omnibus & singulis actibus grauius esse peccatum agere contra conscientiam *vincibiliter erroneam*, quàm secundùm illam, aut econtrà: sed in vnoquoque peccato id esse diiudicandum ex qualitate & quantitate rei, quam cõscientia ita

B errans dictat esse faciẽdam, vel fugiendam, & itẽ ex modo, quo illam præscribit; si cui enim dictet conscientia, oportere mentiri pro seruanda vita proximi, non mentiendo & faciendo in tali casu contra conscientiam, peccat mortaliter, existimans sese teneri ad seruandam vitam proximi, quæ est res magni momenti, faciendo tamen secundùm illam, peccat tantùm venialiter, quia committit mendacium officiosum, quod de genere suo est tantùm veniale, nisi aggrauetur eius malitia. VI.

Econtrà verò aliquando facere secundùm conscientiam *vincibiliter erroneam* est grauius peccatum, quàm sit facere contra illam: verbi gratiâ, si cui dictet conscientia esse tantùm peccatum veniale furari tres aureos diuiti pro facienda eleemosyna, si furetur sequendo hanc con-

C scientiam præcipientem, quia furtum eiusmodi ob grauitatem materiæ est mortale, & etiam sequi talem conscientiam erit mortale; si verò agat contra hoc dictamen, omittendo tale furtum, quod ex ignorantia vincibili putat esse præceptum, peccat tantùm venialiter, quia putabat tale præceptum tantùm obligare ad veniale: ergo pro varietate rei dictatæ, pro varia item conscientia, modò est grauius peccatum agere secundùm conscientiam vincibiliter erroneam, modò grauius peccatum agere contra illam. VII.

Cuius etiam rei potest hæc afferri ratio, quòd ipsa conscientia non sit propriè & loquendo præcisè lex aliqua distincta à lege diuina, naturæ, & aliis legibus, sed illarum tantùm applicatio, vti diximus explicando definitionem conscientiæ, & sic dum dictat legem diuinam, vel putatam talem, legem naturæ, & ita de aliis, vel ita repu-

D tatis, obligat, sicut lex diuina, naturæ, vel humanæ: & proinde quemadmodum leges istæ pro hac & illa conditione, modò obligant ad mortale, modò ad veniale, item etiam pro conditione dictaminis, modò aliter atque aliter obligant, ita aliud atque aliud inducunt peccatum. VIII.

ARTICVLVS III.

Vtrum si conscientia erronea dictet aliquid faciendum, quod tamen superior iubet fugere, quodnam horum magis obliget.

SIT hæc propositio: *quando superior est maioris auctoritatis, quàm sit ipsa lex, quam conscientia dictat esse seruandam, & est talis auctoritatis, vt possit illius obligationem tollere*, verbi gratiâ,

I. A dictat conscientia ex lege Prætoris istud hîc & nunc faciendum, iubet supremus senatus, qui est Prætore superior, vel ab eo faciendo abstinere, vel contrarium facere, *tunc maiorem esse obligationem ipsius superioris secundùm se considerati, quàm sit ipsius conscientiæ sic dictantis.* Probatur: quia talis conscientia nihil est aliud, quàm applicatio legis: ergo cùm in hoc casu lex supremi senatus sit superior lege & mandato ipsius prætoris; erit etiam tunc in tali casu magis obediendum superiori, quàm conscientiæ.

Confirmatur: ius minus maiori cedit: at in casu proposito ius senatus est superius iure ipso per conscientiam explicato: ergo tunc, quod dictat ipsa conscientia, debet cedere ei, quod imperatur à superiori; & proinde in tali casu debet ipse homo conscientiam deponere, iudicando vinculum obligationis obediendi mandato
II. B Prætoris ablatum esse auctoritate senatus iubentis contrarium.

Secunda propositio: *quando superior præcipit inferiori contra id, quod conscientia inferioris dictat, nec potest superior suâ auctoritate tollere vinculum obligationis legis, quam dictat conscientia, tunc maior est obligatio conscientiæ dictantis, quàm ipsius superioris.* Probatur, Actuum quarto conscientia dictabat Apostolis annuntiandum esse Euangelium ex mandato diuino, iubebant Pharisæi eos abstinere à prædicatione illius, respondent Apostoli, *si iustum est in conspectu Dei vos audire potiùs, quàm Deum, iudicate.*

Et hæc expressa doctrina sancti Thomæ secundo sentent. distinct. 39. quæst. 1. art. 2. ad tertium, cuius fundamentum est idem ac superioris.

Dixi inter respondendum, quando conscien-
III. C tia dictat *superiorem non posse tollere vinculum obligationis*, quia fieri potest, vt illud nullum sit, verbi gratiâ, habet quis seruum Iudæum, cui præcipit, vt mãducet carnes suinas, putat autem seruus id esse sibi prohibitum lege diuinâ, tunc licèt illa non ampliùs obliget, quia tamen apprehenditur & existimatur talis, scilicet diuina, non potest Iudæus ille, etiam præcipiente domino, carnes illas manducare, quia eius dominus nihil potest ei præcipere contra legem diuinam, cuiusmodi existimatur esse prohibitio de manducanda carne porcina.

Addendum tamen est, aliquando posse contingere, vt superior tantæ sit auctoritatis & scientiæ, vt inferior non tantùm possit, sed etiam teneatur talem conscientiam deponere, & ita non obediendo superiori, peccare; potest enim fieri, vt inferior sit parùm gnarus, sciens rerum
IV. D eiusmodi, in quibus tamen agnoscit superiorem esse apprimè versatum, & probæ vitæ esse, tunc ista conscientia inferioris censetur esse inuincibiliter erronea, ideóque illam sequi esse peccatum aliquod pro ratione materiæ, in qua versatur, vel virtutis cui opponitur, vel aliorum, quæ superiùs explicauimus.

ARTICVLVS IV.

An tanta sit obligatio sequendi conscientiam, vt non possit Deus dispensare cum aliquo.

SIT hæc propositio: *non potest Deus dispensare, vt quis sine peccato agat contra conscien-*
tiam dictantem hoc vel illud sub præcepto esse faciendum vel fugiendum, ratio est, quia implicat V.
legem manentem legem, & retinentem vinculum obligationis, non obligare eum, cui lex est & præceptum, quia illa obligatio est de essentia legis, res autem non potest sine sibi essentialibus subsistere: sed conscientia dictans hoc vel illud faciendum sub præcepto, est ipsamet lex, vt diximus suprà, quæ tamen positâ dispensatione Dei non obligaret: ergo esset lex ex ratione sua intrinseca, & ea ex parte, quâ non obligaret ex dispensatione Dei, non esset lex, quod implicat: igitur non potest Deus dispensare cum aliquo, vt licitè agat contra conscientiam, quandiu illa manet, nec deponitur.

Confirmatur: nullo pacto fieri potest, vt sit licitum agere contra legem Dei & naturæ, sed sequi conscientiam dictantem hoc vel illud tanquam præceptum, est lex Dei & naturæ, vt nos
suprà ostendimus: ergo &c. VI.

Dices: potest Deus dispensare in præceptis decalogi, verbi gratiâ, dispensauit cum Oseæ Propheta, vt acciperet vxorem fornicariam, & filios fornicationis faceret, vt expressè habetur in eius Prophetia, item cum Hebræis, vt licitè possent furari supellectilem sibi ab Ægyptiis commodatò datam: ergo & circa legem sequendi conscientiam poterit Deus dispensare, quia sicut hoc posterius est diuinum, ita & duo priora præcepta.

Respondetur, seruatis iisdem circumstantiis & conditionibus præcepti Deum non posse dispensare circa præcepta decalogi, vt dicitur fusiùs agendo de legibus.

Ad factum autem Oseæ, respondent S. Hieronymus in cap. 1. Oseæ, & S. Augustinus lib. 22. *contra Faustum* cap. 11. Deum non præcepisse
Oseæ, vt fornicaretur, sed vt mulierem, quæ VII.
consueuerat fornicari, acciperet in vxorem, & filios ex ea per Oseam susceptos dici *filios fornicationis* his verbis, *fac tibi filios fornicationis*, non quia ex fornicatione sunt suscepti, sed quia ex muliere, quæ antea erat fornicaria, nati sunt.

Ad factum autem Hebræorum retinentium supellectilem Ægyptiorum, respondet S. Augustinus eodem lib. 22. *contra Faustum* cap. 71. Deum non tam dispensasse cum Hebræis circa hoc præceptum, *non furaberis*, quàm illis donasse dona Ægyptiorum, vt eis redderet mercedem laboris, quem pro Ægyptiis subierant in Ægypto, vt intelligitur ex cap. 10. Sapientiæ, quando dicitur, *reddidit Deus iustis mercedem laborum suorum, & transtulit illos per mare rubrum.*

Addi potest & Deum ratione supremi domi-
nij, quod habet in res omnes, potuisse res Ægy- VIII.
ptiorum transferre in plenum dominium Hebræorum, sicut etiam de facto Oseæ dici posset Deum tantam habere potestatem in corpora nostra, vt corpus mulieris, quod est tantùm vnius viri per matrimonium, possit per absolutam suam potentiam alteri etiam tradere, sicut equum, qui est Pauli, tradere Petro, & in tali casu qui mulierem à Deo acciperet, eámque cognosceret carnaliter, non censeretur propriè fornicari, quia non esset accessus ad mulierem non suam.

I. ## DISPVTATIO VIII.

De bonitate actus interioris per ordinem ad conscientiam dubiam.

ARTICVLVS I.

Quædam prænotantur.

CONSCIENTIA ea propriè dicitur dubia, *quæ nihil certi statuit, nec definit de rebus agendis, sed anceps manet, an hoc vel illud sit faciendum.* Potest autem dubitatio eiusmodi nasci ex duobus principiis. Primò *ex principiis & rationibus intrinsecis ipsi rei*, quæ occurrit agenda vel non agenda, quando scilicet considerando rem
II. ipsam practicam & agendam secundùm suas rationes, nec præcisè apparet nobis maior ratio pro vna parte, quàm pro alia contraria, seu quæ dictent potiùs illam esse faciendam, quàm omittendam. Secundò nasci potest *ex principiis ipsi rei omninò extrinsecis*, scilicet ex variis & veluti sibi oppositis Doctorum auctoritatibus circa rem hanc faciendam vel omittendam, ratione cuius oppositionis ipsa ratio hæret anceps, quam in partem debeat inclinare.

Notandum etiam duplex posse distingui dubium, *vniuersale* vnum, quod vocant alij *speculatiuum*, non quòd propriè sit de re speculabili, sicut plerumque reperitur circa propositiones scientiarum speculatiuarum, est enim tale iudicium de re aliqua facienda vel omittenda, sicque hoc sensu est *practicum*, sed quia non est de rebus exercendis in particulari secundùm has &
III. illas particulares circumstantias, nec est *practicè practicum*; sed solummodo de re facienda, vt absolutè & secundùm se consideratur, abstrahendo ab his & illis circumstantiis practicis; quod magis accedit ad speculationem, quàm ad praxim & actionem; vocatur *speculatiuum*, quia vt sic propriè est extra exercitium, & solius veritatis indagandæ causâ, quæ propriè est finis speculationis, verbi gratiâ, vtrum *acceptio rei alienæ inuito domino sit licita, vel illicita*: alterum dubium est *particulare* & rei particularis, quod alij vocant *practicum*, quia per illud dubitatur an hæc actio, quæ hîc & nunc proponitur facienda sub his & illis circumstantiis, sit licita, seu sit peccatum vel non, quod propriè dicitur *practicum*, quia respicit executionem & modo practico procedit, cùm prius dubium modo tantùm speculatiuo procedat, enuntiando scilicet
IV. potiùs qualitatem actus, vel de illa hæsitando, quàm illius executionem; v. g. an *hæc acceptio rei alienæ inuito domino cum his & illis circumstantiis exercenda, sit illicita, & peccatum, vel non.*

Notandum tertiò, hoc dubium practicum esse triplex: primum & propriissimè dictum est, quod excludit omnem assensum, quóque ita aliquis dubitat de eo, quod agit, vt nullo modo determinatè iudicet hoc sibi licere, sed est æquè dubius, de vtraque parte: Secundum dubium est, quod compatitur secum assensum aliquem, sed valdè infirmum & tenuem, id est, quo aliquis ita dubitat, an id quod agit, agat licitè, vt quamuis iudicet id sibi licere, ita tamen iudicat, vt simul magis vel æquè dubitet, an agat illicitè: Tertium denique dubium est, quod secum compa-
A titur firmum assensum, & hoc dubium constituit scrupulum, de quo dicemus posteà. V.

ARTICVLVS II.

An liceat agere contra conscientiam dubio practico, duobus primis modis dubiam.

SIT hæc propositio: *non licet agere contra conscientiam dubio practico duobus primis modis dubiam: siue dubium oriatur ex principiis intrinsecis ipsius rei, quæ proponitur exercenda, siue ex principiis eius extrinsecis*; ita sanctus Thomas secundo sentent. distinct. 39. & ibi communiter omnes, Caietanus tom. 1. opusculor. tractatu vltimo, respons. 13. dub. 7. & interpretes sancti Thomæ ad quæstionem præsentem, & probatur ex Apostolo *ad Romanos* 14. *omne, quod non est ex fide, peccatum est*, id est, quod non est ex conscientia dictante esse licitum, peccatum est,
B vt suprà explicauimus ex sensu Patrum, sed quidquid facit homo dubitans practicè, primo & secundo modo, non est ex fide, id est ex conscientia dictante ei hoc esse hîc & nunc licitum & posse fieri sine peccato: ergo quidquid facit aliquis ita dubitans, est illicitum & peccatum: sed hoc est propriè agere contra *conscientiam dubiam*, quia est facere, quod conscientia propter dubium non dictat faciendum: igitur non licet agere contra conscientiam dubiam *practico dubio* primis duobus modis. VI.

Idem etiam colligitur ex capite *inquisitioni tuæ de sententia excommunicationis*, vbi ait summus Pontifex eum, qui de valore sui matrimonij dubitat, vt possit sine peccato petere debitum, debere priùs abiicere leuem & temerariam credulitatem, & ex capite *Dominus*, *de secundis nuptiis*, vbi dubitans de morte prioris
C coniugis, non aliam ob causam dicitur non posse exigere debitum coniugale, quàm quia peccaret agendo id, de quo valde dubitat. VII.

Fauet & ipsa ratio nostræ conclusioni: prima quia, vt actio aliqua moralis non sit mala, sed honesta, requiritur, vt fiat ex motiuo honestatis ipsius obiecti, vt expressè docuimus suprà disputando de bonitate morali, & ex consequenti, vt fiat ex cognitione, quâ ratio iudicet honestatem esse in tali obiecto, propter quam moueatur ad exercendum actum circa illud, sed quando conscientia est dubia de bonitate vel malitia actus; & nihilominus agit id, de quo illa dubitat, actus ille non fit ex aliqua honestate obiecti, quia tantum abest, vt certò iudicet in eo aliquam esse honestatem, sed potiùs dubitat: ergo talis actio non est honesta, sed mala.

D Secunda, quicunque sese exponit periculo peccandi peccat, Ecclesiastici tertio, *qui amat periculum, peribit in illo*, & qui præfert amicitiæ Dei aliquod aliud obiectum, similiter peccat: sed quicunque agit id, de quo conscientia dubitat *practicè*, exponit se periculo peccandi, quia facit id, quod dubitat esse licitum, & quod secundùm suam conscientiam tam potest esse malum, quàm bonum; & item cùm certus sit, omittendo talem actum Deum non offendi, exercendo verò dubitat an Deus offendatur, præfert obiectum talis actus & eius amorem Deo, & eius amicitiæ: ergo quicunque dubius operatur, peccat, & præfert amicitiæ Dei aliquod aliud obiectum. VIII.

I. ## ARTICVLVS III.

Vtrum liceat agere contra conscientiam speculatiuè dubiam.

SIT hæc propositio: *licet agere contra conscientiam speculatiuè dubiam, modò de eo opere, de quo speculatiuè dubitat, non dubitet practicè, sed iudicet practicè se bene operari:* verbi gratiâ, potest miles aliquis dubitare vtrum bellum, quod à suo principe suscipitur, sit iustum, quo tamen dubio perseuerante potest licitè, & sine peccato proficisci ad tale bellum, dummodò iudicet non esse sibi illicitum proficisci hîc & nunc ad tale bellum.

Probatur propositio: primò ex S. Augustinò lib. 22. *contra Faustum* cap. 75. *Cùm vir iustus*, inquit, *si fortè sub Rege homine etiam sacrilego
II. militet, rectè possit illo iubente bellare, ciuicæ pacis ordinem seruans, cui quod iubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel vtrùm sit, certum non est: ita vt fortasse reum Regem faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo seruiendi:* quo loco S. Augustinus expresè ait satis esse militi ad hoc, vt sine peccato ferat arma pro suo principe, quòd non sciat certò bellum hoc esse iniustum: ergo cùm is, qui dubitat de illius iustitia, non sit certus de illius iniustitia, & secundùm expressam hoc loco sancti Augustini doctrinam possit cum tali dubio, quod est merè *speculatiuum* modo superiùs explicato, militare, licet homini agere secundùm conscientiam *speculatiuè* dubiam, dummodò non iudicet *practicè* debere se abstinere à tali opere.

Confirmatur: quia miles ille remanente prædicto dubio de iustitia vel iniustitia belli, rectè
III. & prudenter ita potest ratiocinari, & determinare se ad bellandum licitè, teneor ego obedire meo principi iubenti me proficisci ad bellum, quandiu non constat mihi de iniustitia belli, nec ad me spectat de illa iudicare: atqui iubet princeps, vt nunc ad hoc bellum proficiscar, de cuius iniustitia nihil mihi constat, sed iustitia eius est mihi dubia: ergo teneor proficisci ad hoc bellum. Maior fundatur in prædicta doctrina sancti Augustini. Minor constat ex mandato Regis.

Secundò probatur conclusio, capite *dominus*, de *secundis nuptiis*, item ex capite *inquisitioni* de *sententia excommunicationis*, vbi ei, qui dubitat de valore sui matrimonij, permittitur reddere debitum alteri coniugi illud postulanti, quibus in locis non tantùm agitur de eo, quod debet fieri in foro conscientiæ *exteriori*, vt vult Adrianus quodlibeto secundo, quæst. 2. sed de
IV. foro *interiori* conscientiæ, vt satis intelligitur ex ipsomet corpore capitum: potest enim coniux dubitans de valore sui matrimonij, ita secum prudenter ratiocinari, in dubio ius possidentis bonâ fide debet præferri, & ne fraudetur tali iure possessionis, non debet impediri vsus rei possessæ: atqui coniux alter bonâ fide mecum contraxit, & iure matrimonij bonâ fide ex parte illius contracti possidet corpus meum: ergo non debeo impedire eius vsum: ergo cùm vsus ille consistat in copula carnali, quam ille à me postulat, teneor illi reddere tale debitum, & ex consequenti cùm reddere alteri quod suum esse putatur bonâ fide, non sit peccatum, non pecco. Maior est regula iuris, & colligitur ex capi-

A te *si virgo* 34. quæst. 1. vbi dicitur, *tandiu quis censetur bonæ fidei possessor, quandiu ignorat alienum esse, quod possidet*, & tamen in eiusmodi ratiocinatione præsupponitur dubium speculatiuum adhuc perseuerans circa validitatem matrimonij, quo tamen scienter remanente concluditur benè & licitè reddi debitum coniugale. V.

Probatur denique ratione nostra conclusio; tunc actio voluntatis est recta & honesta, quandò est conformis suæ regulæ, vt patet ex dictis *de bonitate morali*: sed actio hæc, quâ voluntas sequitur iudicium *practicè practicum* dictans hîc & nunc, cum his & illis circumstantiis, hoc esse licitum vel faciendum, est conformis suæ regulæ, scilicet iudicio *practicè practico*, vt intelligitur ex dictis, & iudicium *practicè practicum* est regula actionum moralium, non autem speculatiuum iudicium: ergo talis actio voluntatis, licèt
B sit contra iudicium speculatiuum rationis, non desinit esse recta: ergo remanente speculatiuo iudicio licet voluntati sequi iudicium practicum dictans illi cum his & illis circumstantiis hoc esse licitum & honestum. VI.

Confirmatur: voluntas in actibus moralibus exercendis non magis obligatur ad sequendam conscientiam speculatiuè dubiam, quàm obligetur ad sequendam propriam scientiam, vel opinionem sui intellectus: sed potest voluntas, etiam licitè & honestè, non sequi suam opinionem, vt patebit infrà agendo de *conscientia opinabili*, & item licet aliquando, imò oportet facere contra suam propriam scientiam, vt suprà notauimus de iudice adiudicante morti eum, quem probè nouit innocentem: igitur etiam licitè & honestè poterit voluntas ex iudi-
C cio practico actum aliquem moralem exercere, licèt in eius intellectu remaneat speculatiuum dubium de re, quam agit. VII.

Maior propositio huius confirmationis patet: quia talis conscientia speculatiuè dubia habet potiùs rationem alicuius cognitionis dubiæ, quàm conscientiæ propriè & strictè sumptæ, cùm non consistat in actuali applicatione scientiæ ad factum aliquod particulare hîc & nunc exercendum, vel prohibendum; in quo posteriori rationem conscientiæ consistere docuimus suprà explicando illius definitionem, cùm rem ipsam nudè tantùm, absolutè, & abstractè ab his & illis circumstantiis consideret: ergo si licet agere contra propriam scientiam, & certam cognitionem, multò magis licebit agere contra conscientiam *speculatiuè* dubiam, quia tantùm loquendo propriè habet rationem cognitionis incertæ.

D Et ex hac confirmatione facilè intelligitur, quomodo is, qui iuxta nostram propositionem operatur, non agat propriè contra conscientiam, sed potiùs secundùm illam operetur, cùm ratio practica dictet eius voluntati hîc & nunc, cum his & illis circumstantiis expedire, vel oportere sic operari, non obstante dubio vniuersali, quod format intellectus. VIII.

ARTICVLVS IV.

Soluitur obiectio.

DICES, qui fieri potest, vt iudicium practicum sit certum & prudens, cùm illud oriatur à speculatiuo, & in eo fundetur, quod tamen est & manet dubium: item, qui fieri po-

I. A test, vt aliqua propositio vniuersalis sit dubia, & singularis sub tali vniuersali contenta sit certa, verbi gratiâ, quî fieri potest, vt propositio hæc, *homo est risibilis*, sit dubia; hæc verò sit certa, *hic homo est risibilis*: item propositio hæc vniuersalis, ***hoc genus contractus est licitum*** sit dubia; hæc verò particularis, *hic contractus singularis est licitus* sit certa, cùm conclusio hæc singularis practica, quam nostrâ conclusione dicimus conscientiam dictare voluntati, pendeat ex duabus illis præmissis, *hoc genus contractus est licitum, sed hic contractus est sub isto genere: ergo hic contractus est licitus.*

Confirmatur hæc obiectio: conclusio sequitur debiliorem partem, vt communiter docent Dialectici; sed in prædicto syllogismo maior supponitur dubia: quæ dicitur continere speculatiuum dubium: ergo conclusio, quæ ex illa deducitur & continet iudicium practicè practicum,
II. B non potest esse nisi dubia, quia in propositionibus *esse dubium* est debilior pars, quàm sit *esse certum*.

Respondetur, iudicium practicum præsupponere quidem iudicium aliquod speculatiuum, non tamen propriè fundari in illo, nec ex illo oriri, sed ex aliis principiis practicis vniuersalioribus, vt patet in exemplis de milite dubitante de iustitia belli, & de muliere dubitante de valore sui matrimonij superiùs allatis in probationem nostræ propositionis: miles enim non ex eo, quòd dubitat de iustitia belli à suo principe suscepti concludit licere sibi arma pro illo suscipere, nec item mulier ex eo, quòd dubitat vtrum sit inter se & virum impedimentum aliquod dirimens, mouetur ad reddendum illi postulanti debitum; sed ex istis aliis practicis singularem prudentiam continentibus, *oportet mi-*
III. C *litem obedire suo principi iubenti proficisci ad bellum, quamdiu non constat illi certò de iniustitia talis belli*, nec ad militem spectat id iudicare, & item in dubio potior est conditio possidentis.

Ad primam confirmationem, respondetur primò hic nomen *vniuersalis* non sumi in rigore logico, sed prout idem sonat ac abstrahere ab hac & illa singulari circumstantia, quo pacto res aliqua etiam singularis potest considerari, & de illa iudicium aliquod ferri.

Deinde respondetur inde fieri, vt propositio aliqua hoc modo vniuersalis sit dubia, singularis verò sub illa contenta sit certa, quòd singularis illa habeat certas quasdam circumstantias, quæ illam secundùm prudentiam cohonestent, ideóque inducant voluntatem ad illam certò & indubitanter reducendam ad praxim, quibus circumstantiis non cohonestatur vniuersalis illa
IV. D propositio.

Ad exemplum *de homine risibili* respondetur totum illud esse speculatiuum, & proinde independens quoad suam veritatem & certitudinem à circumstantiis ex lege prudentiæ adhibendis, nec ex consequenti iudicium singularis propositionis posse esse aliud à iudicio vniuersalis, singularem hanc sub se continentis.

Quod autem dicitur, conclusionem illam practicam, *talis contractus hîc & nunc est licitus*, pendere ab illa præmissa dubia, *hoc genus contractus est licitum*, & ex illa elici, patet ex dictis suprà, esse falsum, cùm maior illa contineat iudicium aliquod positiuum, conclusio verò sit merè practica; cuius honestas dependet ab aliquibus circumstantiis, quas nullo pacto includit ipsa

maior, sed potiùs prædicta conclusio practica V.
pendet ab aliquo antecedenti, *mihi attentè & prudenter omnia consideranti nulla apparet malitia in contrahendo cum his & illis circumstantiis*: ergo hic contractus cum his & illis circumstantiis est licitus.

Consequentia verò eius patet, quia licet voluntati sequi prudens dictamen conscientiæ, licèt erroneum inuincibiliter: nam, vt aliquis rectè operetur, non est absolutè necessarium, vt habeat omnimodam certitudinem, quòd honestè & licitè operetur; sed satis est, quòd aliquo iudicio probabiliter satis certo iudicet id sibi licere, cùm etiam aliquis possit operari honestè, sequendo probabilem sententiam, vt infrà dicemus.

Atque ex hac superiori responsione satis intelligitur, quid sit dicendum ad vltimam confirmationem, scilicet per nostram propositionem
non violari dialecticum illud axioma, *conclusio* VI.
sequitur debiliorem partem, cùm in nostro casu etiam veritatem suam retineat, vt videre est in exemplis superiùs allatis.

ARTICVLVS V.

Quid sit faciendum homini constituto in dubio.

DVOBVS modis potest intelligi homo constitutus in dubio: primo ita vt dubitet quidem de honestate operis, vtrum liceat hîc & nunc tale opus exercere, iudicet tamen posse se opus istud licitè omittere: Secundo ita vt non tantùm dubitet de honestate operis, sed etiam dubitet, vtrum liceat illud omittere: fit enim aliquando, vt propter ignorantiam non possit
aliquis ex certis principiis practicis colligere, an VII.
hæc, vel illa actio in particulari, sit honesta, in qua tamen omittenda nihil animaduertit periculi; aliquando etiam contingit, vt aliquis propter maiorem ignorátiam sit ita dubius, vt quidquid faciat, timeat peccatum, verbi gratiâ vxor dubitans de valore sui matrimonij, si postulanti suo marito reddat debitum, timet peccatum fornicationis, quia dubitat, vtrum sit vera & legitima eius vxor; si non reddat, timet peccatum iniustitiæ. Vt igitur constet homini, quid sit tunc faciendum,

Prima sit ista propositio: *quando aliquis dubitat de honestate operis, prout hîc & nunc occurrit faciendum, iudicat tamen nihil esse periculi, seu peccati in omissione talis operis, tunc tenetur illud omittere; & si faciat, peccat peccato contra conscientiam dubiam*: ita communiter omnes, & probatur facilè
ex dictis suprà pro propositione articuli secundi VIII.
huius disputationis: nam, qui non omittit ipsum opus, in hoc casu non agit ex aliqua honestate, quæ est necessaria, vt actus sit honestus, quia in exercitio talis operis nullam apprehendit honestatem, & sese exponit periculo peccandi; tum etiam, quia si ex duobus malis minus est eligendum, à fortiori quando ex duobus vnum apprehenditur vt malum, in altero verò nulla deprehenditur ratio mali, prudentis viri est reiecto eo, quod apprehenditur vt malum, sectari illud, in quo nulla apparet ratio mali: atqui in exercitio ipsius operis apprehenditur ratio mali cum graui hæsitatione, in illius omissione nulla, vt supponit propositio: igitur tunc voluntas tenetur omittere tale opus.

I. Confirmatur: in dubiis tutior pars est eligenda: sed in hoc dubio pars tutior est omittere opus, quia nullum est in eo peccatum, in ipso verò opere timetur peccatum ab ipso dubitante: ergo operans debet potiùs omittere tale opus, quàm illud exercere.

Dices: quid si iste dubitans de honestate operis, non tamen de eius omissione, timeat sibi graue aliquod damnum ex omissione talis operis, an possit cum tali dubio opus ipsum exercere.

Respondetur, cum perseuerante tali dubio practico non posse opus illud exercere, quia sicut non sunt facienda mala, vt eueniant bona, iuxta doctrinam Apostoli, sic etiam non sunt facienda mala, vt euitemus malum, cùm fuga mali sit bonum aliquod ipsi illud fugienti: si tamen talis dubitans conferat omissionem istius operis cum
II. damno, quod ex illa sequetur, & prudenter iudicet tam graue esse damnum hoc, vt iudicetur tale opus cum his & illis circumstantiis reddi licitum, tunc formando sibi aliud dictamen, quo remouet dubium, poterit opus illud exercere, verbi gratiâ, nouit aliquis nullum esse peccatum abstinere ab opere seruili in die festo, dubitat tamen vtrum propter aliquam occasionem liceat illi hoc die festo opus hoc seruile exercere: iam si talis dubitans existimet ex omissione talis operis graue & notabile damnum sibi imminere, ratione cuius damni prudenter iudicaret pro tali casu cessare obligationem talis præcepti, actus ille esset ei licitus & honestus, esto aliàs fortè talis actus non esset licitus; quia tunc id faceret sequendo prudens conscientiæ dictamen.

Secunda propositio: *quando aliquis est dubius secundo modo, id est tam de honestate operis, quàm*
III. *de eius omissione, antequam ipsum faciat, aut omittat, ad hoc vt non peccet, debet per seipsum, vel ex aliorum consilio iudicare quodnam illorum sit malum, & si ambo sint mala, illud, quod est minus malum, sequi.* Duæ sunt partes propositionis, prior est, quòd *in tali dubio, antequam agat vel omittat, debeat iudicare per se, vel ex aliorum consilio*: sicque probatur: vnusquisque tenetur vitare peccatum, quod sibi imminet, & vti medio sibi commodo ad illud vitandum, quia nunquam aliquis necessitatur, loquendo simpliciter, ad peccandum; nam tunc desineret esse peccatum ex defectu voluntarij & liberi: sed in hoc casu secundæ nostræ propositionis homini sic dubitanti, & constituto in eo statu, imminet peccatum; quia siue agat siue non agat, dubitat num peccet, & operans cum dubio sese exponit periculo peccati & peccat.

IV. Medium autem commodum ad vitandum hoc peccatum est, vel consilium aliorum, qui possunt ab illo consuli, vel saltem ipsa eius deliberatio & determinatio, quâ omnibus prudenter consideratis iudicat ex his duobus istud non esse malum, vel si ambo sint mala, istud esse minus: igitur, vt non peccet sic constitutus in dubio, debet alios consulere, aut ad vnam partem seipsum determinare.

Confirmatur: si hoc remedium negligat, iam agit imprudenter & sine aliquo honestatis motiuo, item ex mera sua culpa exponit sese periculo peccandi: ergo cùm teneatur quilibet moraliter operans agere ex motiuo honestatis & fugere periculum peccati, tenetur iste homo dubitans, vel adhibere alios in consilium, vel

A seipsum ad vnam partem vt bonam, vel vt minùs malam determinare. V.

Dicitur in conclusione sub disiunctione, *vt indicet per seipsum, aut ex aliorum consilio*, quia potest aliquando euenire, vt non suppetat, quem possit ipse dubitans consulere, & tamen sit agendum, aut cessandum ab opere.

Altera pars propositionis, *quòd debeat sequi id, quod indicat bonum, vel minus malum ex se, vel ex aliorum consilio, & tunc non peccare*: probatur; quandò duo mala simul occurrunt, minus est eligendum, vt habetur capite *duo mala*, capite *nerui*, distinct. decima tertia, & minus malum comparatione maioris est quoddam bonum; sed in præsenti casu duo mala simul occurrunt, vt supponit propositio: ergo debet sequi, quod iudicat ex seipso, vel ex aliorum consilio esse minus malum: dignoscet autem ex duobus malis vnum esse maius altero, vel ex præceptis, VI.
B quibus ista duo mala opponuntur, vel ex incommodis, quæ ex illis sequuntur.

Quòd verò in tali casu non peccet, probatur: nemo tenetur esse perplexus, quia aliàs non liberè, sed necessariò peccaret, & qui operatur ex prudenti dictamine rationis, pro tempore, loco & occasione, non peccat, quia tunc voluntas sequitur suam regulam: sed in præsenti casu tenetur homo alterutrum facere, & sequitur prudens dictamen rationis: quia illi non suppetit aliud prudentius: nec obstat, si fortasse tale dictamen sit erroneum, quia talis error tunc censetur *inuincibilis*, & proinde etiam *inculpabilis*.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò, quid si, dum vrget opus,
C vel eius omissio, careat consilio alterius, & VII.
iudicet duo mala esse æqualia, seu tantùm esse peccati in exercendo opere, quàm in illo omittendo, quid faciet in tali casu.

Respondetur: si duo mala æqualia non æquè probabiliter immineant, tunc ad euitãdum illud, quod probabiliùs imminet, ei eligendum esse alterum: si verò illa duo mala æqualia æquè probaliter immineant, tunc liberum est ei eligere, quod voluerit; & si bonâ fide procedat, non peccabit, quia ad impossibile nemo obligatur sub peccato: est autem isti dubitanti impossibile alterum duorum horum malorum euitare: ergo cùm sint omninò paria, eligendo vnum illorum ad alterum vitandum, non peccabit.

Quæres secundò, quid si operans inciderit suâ culpâ & negligentiâ in hunc statum, vt ex duobus malis, quæ sibi apparent æqualia, & æquè
D probabiliter imminentia, non possit vnum effugere; an ratione præcedentis istius negligentiæ dicatur etiam peccare, dum vnum ex his duobus malis eligit. VIII.

Respondetur, si in tali dubio homo antequam operetur adhibeat prædictam prudentiam in diiudicando quodnam è duobus malis sit minus, & ex illa operetur, non peccat, esto priùs peccauerit peccato *negligentiæ*; maximè, si dum operatur, cum pœniteat præteritæ negligentiæ; ratio est; quando quis facit quod potest ex lege prudentiæ ad fugiendum peccatum, tunc non peccat, quia vera prudentia non inducit ad peccatum, sed pro eo instanti talis dubitans ex dictamine prudentiæ iudicat hoc esse sectandum, nec habet nec potest habere, loquendo

I. moraliter, pro eo instanti aliud dictamen prudentius: ergo non peccat.

Deinde nulla præcedens negligentia, siue peccatum præteritum, potest hominem compellere ad necessariò peccandum, si pro eo tempore, quo occurrit peccatum, faciat quod in se est ad illud vitandum: sed pro eo instanti facit iste dubitans, quod in se est, vt vitet peccatum, vt supponitur in propositione, & quæstione: ergo non peccat: ergo multò minùs, si illum pœniteat suæ negligentiæ.

Confirmatur vltimò: Deus non plus requirit à nobis hîc & nunc, quàm hîc & nunc possumus præstare, cùm non obliget ad impossibile: at iste dubitans non potest pro eo instanti plura facere ad vitandum peccatum: ergo tunc non peccat.

Mouent autem hoc loco aliqui sancti Thomæ interpretes quæstiones de dubio circa matrimo-
II. nium; circa possessionem rei, circa præceptum superioris, & alias illis similes, quomodo dubius sese debeat in illis casibus gerere, vt tuta sit eius conscientia, sed hoc non spectat ad præsentem locum, vbi principia generalia tradimus, & relatæ illæ difficultates pertinent ad speciales illas materias, in quibus versantur, vt dubium circa matrimonium ad tractatum de *sacramento matrimonij*: dubium circa possessionem rei ad tractatum de *restitutione*, quando quæritur, quænam res sint restituendæ: dubium circa præceptum superioris ad disputationem de *virtute obedientiæ*, & ita de aliis, de quibus speciatim agit sanctus Thomas in secundâ secundæ, & alij Theologi cum illo.

III. DISPVTATIO IX.

De bonitate actus interioris per ordinem ad conscientiam opinabilem.

ARTICVLVS I.

Quid sit conscientia opinabilis, seu probabilis, & quænam sit probabilior.

CONSCIENTIA ea dicitur *opinabilis*, seu *probabilis*, quæ *ex motiuis tantùm probabilibus dictat hoc vel illud esse faciendum vel fugiendum*, id est, cum assen-
IV. su circa vnam partem ob motiua, quæ ostendant sufficientem conuenientiam pro illa, non tamen cum omni claritate & certitudine: nam sicut opinio, vt condistinguitur ab aliis habitibus, non includit certitudinem sed assensum, cum aliqua tamen formidine, ita nec ipsa conscientia probabilis, seu opinatiua, includit assensum firmum & certum, sed formidolosum, quâ parte distinguitur à conscientia dubia: est enim hæsitatio, seu dubitatio, aliud omninò à formidine, quòd illa nullum planè includat assensum, hæc verò duos supponat. Primus est, cùm quis iudicat propositionem, quam per opinionem sequitur, esse veram, quia illi assentitur: alter est,

A quo indicat dictam istam propositionem, quam sequitur per opinionem, posse tamen esse falsam, eò quòd rationes illius sunt tantùm probabiles & non conuincentes. V.

Et quoniam aliquando in vulgari sermone, imò etiam apud Aristotelem primo Topicorum capite septimo, confunditur fides cum opinione, quatenus sumitur pro eo omni assensu, qui habet aliquam formidinem: assensus autem fundatus in fide humana, vt plurimùm aliquam formidinem includit, ideò fit, vt sumendo tale nomen *opinionis* & *conscientiæ probabilis*, prout etiam fundatur in auctoritate aliqua hominum, motiua illius sint in duplici differentia, alia *intrinseca*, alia verò *extrinseca*: motiua ea dicuntur *intrinseca*, quæ sunt, aut causa rei, aut effectus illius, aut absurda & impossibilia, quæ causant assensum & efficiunt, vt conscientia talem actum dictet esse facien-
B dum, vel fugiendum, quæ quia sumuntur ex natura ipsius rei, vel ex aliquibus cum ipsa re habentibus connexionem, appellantur *intrinseca*: nomine verò *extrinsecorum* motiuorum, intelligitur auctoritas Doctorum, vel aliorum hominum, quâ fulti iudicamus id esse faciendum, vel fugiendum, & ita dictat conscientia, cùm iudicet ratio eos non tantùm esse fide dignos, sed in tali re satis exercitatos, ideòque illis hac in re esse credendum, & vt docent faciendum, esto id non constet nobis certò & euidenter. VI.

Probabilis itaque ea dicitur opinio, *cuius fundamenta non carent sufficienti probabilitate*: item, si sit probabilis per principia *intrinseca*, cuius rationes talis sunt conditionis, vt intellectui maturè consideranti ostendant conuenientiam prædicati cum subiecto, si sit
C affirmatiua; vel disconuenientiam, si sit negatiua; id est propositionem istâ opinione assertam esse veram, esto non sint omninò euidentes & certæ: si verò sit tantùm probabilis per motiua *extrinseca*, ea erit, quæ nitetur auctoritate virorum, qui talis censentur esse conditionis in ea arte, in cuius materiâ est ipsa propositio, vt sine temeritate & imprudentia possit æstimari sufficiens ad mouendum intellectum, vt ita sentiat; vnde cùm nemo prudens debeat assentiri propositioni erroneæ, vel temerariæ, & multò minùs illas dictare reducendas ad praxim, fit, vt ad constituendam propositionem practicam probabilem, non debeat illa esse temeraria, vel erronea. VII.

Probabilior verò ea censetur esse opinio, *cuius rationes sunt meliores, & maiorem ostendunt conuenientiam attributi cum subiecto, quàm*
D *rationes oppositæ sententiæ, esto non sint omninò euidentes*: & quoniam fieri potest, vt aliqua opinio debiliora habeat fundamenta, minus tamen periculi, quàm alia ei opposita; ideò fit, vt non semper ea censeatur esse *probabilior* opinio, quæ in praxi est tutior: verbi gratiâ, probabilior Theologorum sententia asserit beneficiarios non teneri ad restitutionem fructuum suorum beneficiorum, quos malè insumpserunt, quia censentur esse illorum domini: tutior tamen est pars, vt restituant, quia id præstando, nullum est periculum peccati. VIII.

Quæres, si duæ opiniones inter se conferantur, quarum vna vincit numero auctoritatum,

I. altera verò pondere rationum, quænam illarum censeatur probabilior.

Respondetur, si duæ illæ sententiæ remaneant intra limites puræ opinionis, illam esse *probabiliorem*; quæ vincit pondere rationum: ita enim videtur indicare sanctus Augustinus epistolâ decimâ nonâ ad *sanctam Hieron.* vbi ait se alios auctores ab auctoribus canonicis ita legere: *vt quantalibet sanctitate, doctrinâque præpolleant, non ideò verum putet aliquid esse, quia ipsi ita senserunt; sed quia per libros canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorret, illi persuadere potuerunt*, quod ferè idem repetit statim in initio libri tertij *de Trinitate*: fit enim aliquando, vt in ferenda sententia, alij alios instar ouium, quæ aliæ alias præcedentes sine iudicio, sequantur: Et Nauarrus in manuali capite vigesimo septimo, numero 289. notat non esse magnopere laudandam
II. quorumdam recentiorum diligentiam inquirentium, vtrum teneant plures: *opinio enim*, inquit, *communis non ex numero opinantium, sed ex pondere auctoritatis producitur*: ergo cùm ratio petita ex aliquo intrinseco vel coniuncto ipsi subiecto propositionis magis ostendat conuenientiam eius cum prædicato, quàm sola auctoritas vnius hominis, aut plurium id negantium, fit, vt illa dicatur *probabilior* opinio, quæ pondere rationum vincit.

Tunc autem dicitur aliqua opinio *vincere aliam pondere rationum*, non tantùm, quando tales sunt, vt ostendant maiorem conuenientiam attributi cum subiecto, sed etiam oppositæ sententiæ ita soluunt fundamenta, vt illa appareant intellectui minùs sufficientia.

III.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat agere secundùm conscientiam opinatiuam.

PRIMA propositio: *licet agere secundùm conscientiam opinatiuam*: id est, quando conscientia dictat aliquid esse probabiliter licitum & honestum, tunc licet illud facere; ita communiter omnes.

Probatur: ad honestatem actus non requiritur maior perfectio, quàm loquendo moraliter & communiter possit haberi, quia talis actus est moralis: sed in multis actibus honestis potest sæpè tantùm communiter & moraliter haberi quædam certitudo probabilis de eius honestate, quia quilibet homo, dum operatur, tenetur bene operari, nec tamen est cuiuslibet hominis habere maiorem certitudinem
IV. de honestate sui actus, quàm probabilem, cùm sit perfecti tantùm ingenij maiorem certitudinem attingere, in qua etiam hallucinantur periti.

Deinde eadem est ratio opinionis ac fidei humanæ, vt aduertimus superiori disputatione: ergo quod sufficit ex parte certitudinis in fide humana ad hoc, vt homo dicatur prudenter agere, hoc idem sufficiet agendo ex opinione, sed probabilitas fundata in fide prudentium hominum sufficit, vt operans ex illa agat bene moraliter: ergo & certitudo probabilis sufficiet ad bene agendum moraliter, & ex consequenti licebit agere secundùm conscientiam *opinatiuam*.

Neque obstat, quòd stante illâ probabilitate

A de honestate operis remaneat formido aliqua de contraria parte, ratione cuius videatur operans sese periculo exponere, & proinde peccare iuxta illud citatum, *qui amat periculum, peribit in illo*. V.

Hoc, inquam, non obstat, quia formido illa non est, quòd ipsi homini non liceat sic agere, id est ex motiuo tantùm probabiliter honesto operari, sed est assensus quidam, quo iudicat motiuum suæ actionis ita esse honestum, vt tamen simul iudicet eius honestatem tantùm probabiliter sibi ostendi, non per rationes omninò euidentes, quæ conuincant intellectum, ideò fieri posse, vt in reipsa & de facto pars opposita vera sit, cùm tamen rationes illius id non ostendant, quod propriè non est dubitare, cùm sit habere iudicium ad vnam partem determinatum; quod non dicit dubitatio, & cùm sic operans non agat sine sufficienti motiuo, non
B censetur exponere se periculo peccandi, nec proinde peccat, nec de illo debet intelligi citatus locus Ecclesiastici. VI.

Secunda propositio: *quando duæ sunt opiniones æquè probabiles de honestate & obligatione alicuius operis, tunc potest voluntas sequi, quam voluerit*. Probatur: non est maior ratio, cur potiùs teneatur sequi partem illam, quæ asserit opus esse licitum, quàm illam, quæ asserit opus esse illicitum, cùm vnum non teneatur magis credere, quàm alterum, & motiua supponantur æqualis certitudinis, & qui mouetur honestâ aliquâ ratione, etiam tantùm probabili, non censetur agere temerariè, sed prudenter, quia agit cum ratione: ergo cùm in vtraque parte sit probabilis ratio honestatis, licet ei, quam voluerit, sequi.

Et ex hac conclusione infert Soto libro ter-
C tio *de iustitia & iure* quæstione sexta, articulo quinto, quando sunt opiniones in iure æquè probabiles, licere iudici aliquando ferre sententiam secundùm vnam opinionem, aliquando verò secundùm alteram oppositam, modò absit scandalum, & iudex ille muneribus, vel humanis affectibus non inducatur ad iudicandum hanc opinionem esse probabilem. VII.

ARTICVLVS III.

Soluuntur obiectiones.

DICES primò: si quis iudicet duas opiniones esse æquè probabiles, neutri assentietur: ergo neque illarum alterutram, quam voluerit, poterit sequi. Consequentia patet: quia iudicium conscientiæ & rationis antecedit exe-
D cutionem operis: ergo si nullum præcedat dictamen, nullum etiam poterit opus exerceri. VIII.
Antecedens verò probatur: quia non est maior ratio; cur potiùs vni parti assentiatur, quàm alteri, cùm vtraque appareat æquè probabilis: ergo cùm non possit simul assentiri duabus, quia existimaret idem simul esse verum & falsum, licitum & illicitum, quod implicat; neutri assentitur: ergo cùm neutri assentiri æquipararetur dubio, quemadmodum, qui dubius est, quandiu durat dubium, non potest licitè operari: ita etiam quicunque iudicabit duas opiniones esse æquè probabiles de re agenda & non agenda, non poterit secundùm vnam illarum operari, quandiu remanebit iudicium, quòd ambæ sint æquè probabiles.

I. Respondetur negando antecedens: iudicat enim vtramque partem esse probabilem, & habere rationes sufficienter ostendentes honestatem vel indecentiam actus, quæ tamen ob suam ineuidentiam non conuincant, quod propriè est assentiri; non autem dubitare.

Ad probationem antecedentis, respondetur in tali casu non esse quidem maiorem rationem, cur vni assentiatur tanquam veriori & probabiliori ex parte ipsorum motiuorum, quia supponuntur esse æqualia, esse tamen rationem, cur vni assentiatur, scilicet veritatem, vel honestatem probabiliter iudicatam, ratio verò, cur vni potiùs parti, quàm alteri assentitur, est ipsa voluntas, quæ pro sua libertate ex duobus bonis sibi æqualiter propositis potest quodcunque voluerit eligere.

Neque ex tali determinatione ad vnam partem sequitur ipsum operantem reputare partem contrariam vt improbabilem & falsam: quia ita vnam partem amplectitur, vt tamen semper iudicet alteram retinere suam probabilitatem.

II. Nec denique sequitur operantem simul & semel iudicare idem obiectum esse bonum & malum, falsum & verum: sed tantùm iudicat per has rationes apparere verum & bonum, per illas falsum & malum, per neutras denique euidenter conuinci verum aut falsum, bonum aut malum, quæ omnia, cùm non sint de eodem, respectu eiusdem, sese rectè simul compatiuntur. Ex quibus omnibus satis intelligitur tale iudicium opinatiuum, non æquiparati dubio.

Dices secundò: quid si ex duabus illis opinionibus æquè probabilibus, quædam sit magis tuta, id est excludens omne periculum peccati,

III. quia scilicet censet opus istud esse illicitum, à quo abstinendo nullum est peccatum, altera verò non sit ita tuta, quia asserit prædictum opus esse licitum, & proinde, qui illam sequitur, non ita tutò operabitur, quia cùm fortasse pars ista sit falsa, peccatum committit: dices, inquam, an tunc ex duabus illis opinionibus probabiliter poterit operans sequi, quam voluerit.

Respondetur in tali casu posse sequi minùs tutam, quemadmodum defendit Soto libro tertio *de iustitia & iure* quæstione sextâ articulo quinto, cum multis aliis: & probatur; honestas ex probabili & non temerario hominum iudicio sufficit in obiecto, ad hoc, vt in illud sub tali formali ratione voluntas feratur licitè & sine peccato; vt patet ex secunda nostra propositione: sed quando dantur duæ opiniones æquè probabiles, quarum altera est mi-

IV. nùs tuta, illa non desinit esse probabilis, vt etiam supponit obiectio, & facilè potest ostendi; quia non desinit habere rationes, quæ ostendant sufficienter conuenientiam subiecti cum prædicato; vt quilibet potest animaduertere in exemplis eiusmodi opinionum, & non desinit habere etiam motiua extrinseca, scilicet auctoritates peritorum in tali & tali arte.

Confirmatur: vt se habet bonum ad id, quod melius est, ita se habet tutum ad tutius, sed ex duobus bonis potest voluntas sine peccato minus bonum eligere, vt patet ex dictis suprà de obiecto & actibus voluntatis; igitur poterit etiam sine peccato eligere id, quod est tutum, relicto eo, quod est magis tutum: sed in casu proposito; ambæ opiniones sunt tutæ, quia omnis opinio probabilis, quà probabilis est, cùm fundetur in aliqua prudenti & non temeraria ratione, quam homo prudens sequi potest, est tuta, aliàs nunquam liceret homini sequi opinionem probabilem. V.

Secundò, si non licet sequi opinionem æquè probabilem, minùs tamen tutam, doctores Theologi malè & cum peccato illas docent, quia dant aliis occasiones peccandi: at quamplurimæ eiusmodi opiniones docentur à Theologis absque vlla nota reprehensionis & temeritatis: ergo licet illas sequi, esto sint minus tutæ.

Neque in contrarium fauet, quod in dubiis pars tutior sit amplectenda; id enim debet intelligi de vero dubio, quod meram hæsitationem dicit, excludentem aliquem assensum, vt suprà significauimus; hîc autem nulla est hæsitatio; sed sentit operans se posse ex sententia illa probabili operari, & sicut, quando error est inuincibilis, voluntas illum sequens non peccat: ita, qui opinionem iudicatam probabiliter honestam sequitur, in praxi non peccat, licèt illa sit minùs tuta; sed excusatur, quia in cauendo peccato sufficientem adhibuit diligentiam, cùm adhibuerit iudicium prudentum, qui in tali arte iudicant hanc actionem esse honestam, & id sufficienter ostendant ipsæ rationes, esto id tantùm faciant probabiliter, quia ad moralem certitudinem sufficit probabilitas. VI.

ARTICVLVS IV.

Vtrum, quando probabilitas versatur circa honestatem vel obligationem operis alicuius, liceat voluntati relictâ probabiliori opinione sequi minùs probabilem. VII.

SIT ista propositio: *quando circa honestatem, vel obligationem operis alicuius, sunt vtrimque opiniones probabiles, quarum tamen altera est probabilior, potest voluntas in operando sequi probabilem, relictâ etiam probabiliori.* Ita Medina ad præsentem quæstionem sancti Thomæ, à Valentia, & alij quamplures sancti Thomæ interpretes: Probatur primò ex capite *sicut quædam*, distinctione decimâ quartâ, vbi dicitur *in iis, quæ dubia fuerint, aut obscura: id nouerimus sequendum, quod nec præceptis Euangelicis contrarium, nec sanctorum Patrum decretis inuenitur aduersum*: atqui quando dantur duæ opiniones circa honestatem vel turpitudinem, circa obligationem vel non obligationem eiusdem rei, vna *probabilis*, altera *probabilior*; VIII.
in neutra illarum reperitur aliquid contrarium præceptis Euangelicis, vel Patrum decretis, quia iam desineret esse probabilis, cùm talis dicatur, quæ pluribus peritis & sapientibus vera apparet: igitur possumus talem probabilem opinionem sequi in operando, relictâ probabiliori.

Secundò: ad hoc, vt aliquis honestè agat, satis est, quòd habeat certitudinem moralem de honestate suæ actionis, quia homine prudente & sapiente indignum est in re morali *mathematicam* certitudinem & determinationem postulare, vt etiam notat Aristoteles in Ethicis: sed quādo dantur duæ opiniones, quòd hæc actio sit honesta vel non, quòd hoc obliget vel non, vna

I. *probabilis*, altera *probabilior*, illa, quæ est probabilis, habet rectitudinem moralem, vt patet ex dictis.

Tertiò, nemo tenetur ad aliquid faciendum, vel ad abstinendum ab aliquo, nisi ei sufficienter constet, aut possit constare se ad id faciendum vel omittendum teneri, præsertim, quando videt sufficientes rationes, etiam hominum prudentum iudicio, pro operando contrario: sed ei, qui nouit duas opiniones circa honestatem vel obligationem alicuius operis, vnam, vt *probabilem*, alteram, vt *probabiliorem*, non constat, nec potest constare teneri se ad operandum iuxta opinionem, quæ æstimatur *probabilior*: ergo non tenetur iuxta illam operari, & ex consequenti licet ei secundùm alteram operari.

Maior probatur; omnis lex præcipiens vel prohibens vt obliget, debet sufficienter pro-
II. mulgari, & ei innotescere, quem obligat, aliàs cessat eius obligatio, vt docent Theologi agendo de legibus: ergo cùm obligatio fundetur in lege aliqua, vt aliquis teneatur ad faciendum aliquid, vel ab eo abstinendum, debet lex illud præcipiens, aut prohibens, ei innotescere, non quocunque modo, sed vt lex, quia si innotescat, vt aliquid, quod est de *consilio*, non sufficit, cùm consilium non obliget, & in eo distinguatur à lege & præcepto.

Minor verò probatur; nulla extat lex, quæ præcipiat ex duabus opinionibus teneri operantem sequi probabiliorem relictâ probabili: tum quia, nulla talis potest assignari siue ex sacris literis, siue ex Patribus, siue ex canonibus.

Quod autem dicunt in dubio partem tutiorem esse sequendam, superiùs explicatum est
III. de veris tantùm dubiis, quæ proprium locum non habent in opinionibus: quod item dicit sanctus Augustinus homil. quadragesimâ primâ, quæ est *de verè pœnitentibus*, *tene certum*, *dimitte incertum*, ex quo subsumunt aliqui, sed probabilior opinio est certior, probabilis incerta.

Hoc, inquam, sancti Augustini dictum non est ad rem, de quâ hîc agitur: ibi enim loquitur contra eos, qui differunt pœnitentiam vsque ad finem vitæ, sperantes Deum daturum sibi donum pœnitentiæ, quibus dicit Augustinus hoc esse incertum, vnde cùm sit incertum agenti pœnitentiam Deum dare gratiam, rectè ait, *tene certum*, *dimitte incertum*, id est, noli retardare conuersionem in finem vitæ, qui incertus est, cùm etiam sit incertum, vtrum Deus in fine vitæ sit daturus gratiam pœnitentiæ,
IV. nos autem agimus hîc de honestate & obligatione operis.

Tandem, qui sequuntur contrariam sententiam, iudicant nostram probabilem: ergo supponunt nullum apparere certò & euidenter præceptum obligans ad operandum ex sententia probabiliori, relictâ probabili.

Notandum tamen est, ad hoc, vt quis licitè & sine peccato operetur, sequendo sententiam probabilem, cognitam vt talem, omissâ probabiliori cognitâ vt tali, requiri, vt ipse operans formet sibi conscientiam, quâ iudicet sibi esse licitum sequi opinionem probabilem omissâ probabiliori, aliàs si aliter iudicaret, peccaret contra conscientiam.

Hinc fit, vt non liceat iudici ferre senten-

A tiam pro eo, cuius causa est tantùm probabilis, contra eum cuius causa est probabilior, V.
quia non potest talem conscientiam sibi formare: cùm enim nouerit se esse constitutum, vt ex iustitia *distributiua* reddat vnicuique ius, iustitia autem *distributiua* postulet, vt ponderatis vtriusque partis rationibus, ei, qui per illas dignior repertus est, res ipsa adscribatur, & rationes probabiliores efficiant vnum altero digniorem; inde potest colligere non licere sibi sententiam ferre, pro eo, cuius causa est tantùm probabilis, aut minùs probabilis, relicto eo, cuius rationes sunt longè maiores & vrgentiores, vt rectè docent Nauarrus, Soto suprà, & Bannes secundâ secundæ, quæst. 63. art. 4. Econtrà verò aduocatus possit honestè & licitè suscipere patrocinium litis, cuius ius est tantùm probabile, contrarium verò probabilius, imò etiam quando ius suæ partis est dubium,
B vt rectè docet Nauarrus *in manuali* capite vigesimo quinto, numero vigesimo octauo, quia VI.
aduocatus tantùm proponit ius sui clientis, & quæ illud possunt confirmare, non autem profert sententiam, nec iudicem cogit: at proponere iudici ea, quæ sunt probabilitatis, vel quæ illam iuuant in aliqua causa, nullum est peccatum, cùm potiùs deseruiant ad ius ipsum meliùs expendendum.

ARTICVLVS V.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò, an consultus aliquis possit dare consilium iuxta sententiam probabilem, relictâ probabiliori, quam ipse sequitur.

C Respondetur per talem consultationem, vel rogatur eius mens & sententia circa casum propositum; vel quæritur, quid liceat; vel denique quid expediat in tali casu: si primo modo petatur consilium, debet consultus respondere iuxta propriam suam sententiam, aliàs non aget bonâ fide, & videbitur mentiri, quod nunquam licet: si secundo modo, potest respondere illud, de quo consulitur secundùm aliquam probabilem opinionem esse licitum: si tertio denique modo petatur consilium, debet prudenter omnia considerare, personam, & omnes circumstantias tam personæ, quàm temporis: & tunc omnibus diligenter pensatis potest diligenter consulere; imò aliquando expedit & oportet consulere id, quod est tantùm probabile, relicto probabiliori, quia potest contingere, vt, qui petit consilium, sit ita dispo- VII.
D situs, vt non sit facturus quod ei dictabitur secundùm probabiliorem sententiam; & ex consequenti, quia talis postulans consilium ex hypothesi ignorat dari aliam opinionem contrariam circa eandem rem, quæ tamen est probabilis, peccabit, quod peccatum aliàs non esset commissurus, si ab illo audiuisset opinionem illam esse probabilem, & se posse tutâ conscientiâ illam sequi: cauendum tamen est isti consiliario, ne scandalisentur alij, videndo eum aliter consulere, quàm sentiat vel faciat. VIII.

Quæres secundò, an nostra propositio tam habeat locum in homine illiterato, & rudi, qui nescit rationes discutere, quàm in homine literato, qui id nouit, id est, an tam rudis & illiteratus homo possit operari ex sententia minùs

I. probabili, relictâ probabiliori, quàm homo literatus.

Respondetur affirmatiuè, & ratio est, quòd non ideò liceat alicui operari ex sententia probabili relictâ probabiliori, quia est doctus, & nouit vtriusque partis rationes penetrare, & conferre ad inuicem; sed quia ad benè moraliter agendum, satis est habere moralem certitudinem de honestate actus, & quòd nullum extet præceptum sequendi opinionem probabiliorem relictâ eâ, quæ solùm est probabilis, vt fusiùs suprà docuimus: at rationes istæ tam retinent vim suam & robur in homine rudi operanti ex sententia tantùm probabili, ac in literato: prior quidem, quia imperitus talem sententiam didicit ab aliquo Doctore, quem pium & eruditum credit, quique pro illa aliquos auctores tetulit: ergo cùm hæc faciant moralem certitudinem de honestate actus per motiua extrin-
II. seca, & à parte rei talis certitudo sufficiat, poterit etiam homo ille rudis absque peccato operari ex sententia minùs probabili, omissâ probabiliori.

Secunda item ratio facit pro homine illiterato, nam non videtur maior ratio obligandi rudem ad operandum ex sententia probabiliori, quàm literatum, imò si quod tale præceptum extaret, videretur potiùs obligare literatos, vt illius intelligendi & seruandi capaciores: cùm enim valeant ingenio & doctrinâ, & cùm rectè penetrent vim & efficaciam rationum vtriusque partis, videntur magis obligandi ad operandum ex perfectiori cognitione, quàm qui non ita pollent ingenio & doctrinâ, cuiusmodi sunt rudes & illiterati, qui potiùs sententiis piorum aliquorum Doctorum duci debent, & regi, quàm subtili aliquâ & multùm accuratâ
III. ratione, & si quod esset peccatum non sequi probabiliorem, quod reuerà nullum est, maius esset peccatum in homine docto, quàm in imperito, vt pote qui ex maiori lumine & scientia peccaret, hic verò veluti ex ignorantia, & aliqua infirmitate.

ARTICVLVS VI.

Vtrum, quando probabilitas versatur circa naturam rei & operis, liceat voluntati relictâ opinione probabiliori sequi minùs probabilem.

NOTANDVM est, posse duobus modis intelligi probabilitatem versari circa aliquod opus: primò modo circa *eius naturam, modum, aut aliquid simile*: secundo circa *eius honestatem,*
IV. *& obligationem* ad illud exercendum: exemplum prioris modi est, quando Theologi docent agendo de baptismo probabile esse baptismum, quantum est ex parte formæ, esse validum sub hâc formâ, *ego te baptiso in nomine genitoris, & geniti, & procedentis ab vtroque*, quia ibi asseritur totam essentiam formæ baptismi, quæ est explicita inuocatio sanctissimæ Trinitatis, sufficienter exprimi: posterioris modi exemplum est, quòd beneficiarij tenentur restituere fructus suorum beneficiorum; quod tamen malè & perditè collocauerunt: item licere ex mutuo aliquid exigere ratione lucri cessantis, & multa alia id genus. Hoc præmisso,

Sit hæc propositio: *quando circa naturam*
A *rei & operis sunt plures opiniones, vna probabilis* V.
& altera probabilior, non licet operari ex hac vel illa, sed ex ea sola, quam praxis Ecclesiæ docet sequendam, aut ipsa ars, ad quam spectat talis materia & actio: alioqui, esto factum fortasse teneat & valeat, ipse tamen operans peccabit. Ita communiter omnes Theologi, vbi agunt de formulis sacramentorum, & de immutatione, quæ in illis potest contingere, item vbi agunt de forma baptismi sub verbis in notabili relatis, item vbi agunt de materiis sacramentorum.

Vt autem probent aliqui hanc sententiam, distinguunt duplicem obligationem in ministro sacramentorum; vnam, quæ oritur ex *reuerentia* ipsis sacramentis debita, alteram, quæ oritur ex *charitate*, quâ tenetur minister conferre sacramentum, prout vtilitas & necessitas proximi postulat: ex priori volunt pos-
B se sacramentum conferri sub formulis illis non VI.
vsitatis in Ecclesia, quæ tamen censentur sufficientes iuxta probabilem sententiam, quia operando ex sententia probabiliori sufficienter, inquiunt, saluatur reuerentia sacramentis debita, cùm tractentur reuerenter, saltem iuxta prudens iudicium hominum, qui existimant esse probabilius prædictas sacramentorum formulas esse eiusdem significationis cum iis, quibus solet vti Ecclesia.

Ex posteriori verò volunt in operando ministrum debere sequi partem tutiorem, quia, inquiunt, vbi interuenit damnum proximi, teneor ex charitate & misericordia eligere illud medium, quod tutius est & securius, at quando conferuntur sacramenta, agitur de salute proximi, quia sunt ad sanandum, aut ad gratiam augendam, & nullum est periculum con-
C ferendo illa secundùm formulas ab Ecclesia re- VII.
ceptas, secundùm alias verò potest esse periculum, quia communiter admittunt baptisatos sub forma relata in notabili debere saltem sub conditione rebaptisari: ergo quando probabilitas est tantùm circa rem & naturam operis, tenemur ex obligatione charitatis, sequi partem tutiorem, etiam relictâ opinione probabiliori, quæ asserit talem formam esse validam aut sufficientem.

Verùm hæc ratio non videtur sufficienter probare nostram conclusionem. Primò, quia non magis obligor ex charitate & misericordia sequi partem tutiorem relictâ probabili, aut probabiliori, quando agitur de proximo & eius salute, quàm quando agitur de propria mea salute, quia charitas bene ordinata incipit à seipso: sed quando dantur duæ sententiæ, vna pro-
D babilis, altera probabilior, hæc tutior, illa VIII.
minùs tuta circa honestatem vel obligationem alicuius operis, quod me tangit, non obligor ex charitate ad operandum secundùm sententiam probabiliorem & magis tutam, sed sine peccato possum operari secundùm probabilem & minùs tutam sententiam, omissâ etiam tutiori, vt suprà ostendimus: ergo ex lege & obligatione charitatis non tenetur minister dare sacramentum proximo sub forma verborum, vel materia, quæ est tutior, sed potiùs dare sub forma validæ iuxta sententiam probabilem aut probabiliorem, quod tamen est contra secundam propositionem articuli quarti.

Deinde: si tota ratio obligationis administrandi sacramentum sub forma magis tuta, reiectâ

I. eâ, quæ secundùm probabiliorem sententiam est valida, esset lex charitatis propter damnum, quod imminet proximo ex defectu valoris formæ, sequeretur sublato scandalo, vt potest caueri, quando formæ proferuntur submissâ voce, & quando sacramentum est tantùm viuorum, licitum esse ministro vti formâ vel materiâ, quæ secundùm sententiam probabiliorem est valida, quia tunc cessat omne periculum proximi: est enim sine proprio effectu talis sacramenti saluandus: & tamen nemo asserit id, in tali casu esse licitum: ergo obligatio, quâ tenetur minister dare sacramentum sub formâ tutâ, omissâ illâ, quæ iuxta probabiliorem sententiam est valida, non fundatur in debito prædicto charitatis.

Postremò: sicut charitas obligat ad eligendam formam vel materiam tutiorem pro cauendo damno proximi: ita etiam religio obligat, vt
II. pro cauenda iniuria, quæ posset inferri sacramento, eligatur forma, vel materia sacramentorum, quæ est tutior, quia vt charitas obligat in sua materia operantem vti viâ tutiori: ita etiam & religio in sua materia, vti tutiori pro fugienda irreuerentia & sacrilegio: imò licèt charitas sit virtus excellentior ipsâ religione, debitum tamen ex religione, in ratione debiti, videtur esse maius debito ex charitate erga proximum, quia quò aliquod debitum magis accedit ad debitum iustitiæ, eò magis obligat, cùm proprium sit iustitiæ inducere obligationem; sed debitum religionis magis accedit ad debitum iustitiæ, quàm debitum charitatis, quia religio est aliqua virtus potentialis iustitiæ: vt docet sanctus Thomas secundâ secundæ, charitas verò minimè; tum etiam, quia maior
III. est obligatio sacerdoti post alteram speciem consecratam consecrandi alteram, quàm post vnam consecratam succurrendi proximo per sacramentum pœnitentiæ, relinquendo sacrificium mutilum & sine consecratione alterius speciei; maximè, si sacerdos ille non habeat curam animarum; sed ex ratione, quam impugnamus, tenetur minister ex debito charitatis conferre sacramentum sub forma magis tuta: ergo & similiter ex debito religionis & reuerentiâ sacramento debitâ tenetur illud conficere per formam magis tutam, quod tamen negant auctores istius rationis, vel econtrà sicut secundùm eosdẽ auctores non tenetur ex debito religionis conficere sacramentum sub forma magis tuta, sed potest honestè illud facere sub forma secundùm probabiliorem sententiam valida: ita etiam poterit honestè administrare sacramentum, ex debito charitatis, sub forma secundùm proba-
IV. biliorem sententiam valida, quod tamen nobiscum negant auctores huius rationis & discriminis.

Meliùs itaque probatur nostra conclusio sic: opera, circa quorum naturam possunt esse opiniones, vna probabilis, altera probabilior, sunt maximè administratio & confectio sacramentorum, item confectio alicuius artefacti, verbi gratiâ, medicinæ ad sanandum hominem, aut alia his similia; sed neutrum genus istorum operum licet exercere, sequendo probabiliorem opinionem, relictâ eâ, quæ est in praxi, quia tenetur vnusquisque sub peccato morem & praxim Ecclesiæ seruare, vt etiam patet in materia Sacramenti Eucharistiæ, quæ licet conuenientior sit panis azymus, & Christus etiam in pane

A azymo consecrarit, Græcis tamen sacerdotibus in Græcia consecrantibus, non licet consecrare in azymo ob hanc solam rationem, quia Ecclesiæ orientalis praxis id non habet, vt patet ex epistola Leonis noni *ad Michaëlem patriarcham Constantin.* capite vigesimo nono, & fusiùs docent Theologi agendo de materia Eucharistiæ: sic etiam videmus licere iisdem Græcis baptisare sub hac formula, *baptisetur seruus Christi in nomine Patris*, &c. quia talis est praxis eorum Ecclesiæ, de qua tamen forma saltem ante Concilium Florentinum nonnulli dubitarunt: ergo tota ratio cur liceat, & non liceat, est ipsa praxis & vsus Ecclesiæ, quæ potest etiam inducere obligationem, maximè cùm in rebus fidei & Ecclesiæ habeatur potissima ratio ipsius consuetudinis, vt patet in non baptisandis iis, qui fuerant ab hæreticis baptisati, quando mota est illa controuersia à S. Cypriano & collegis eius
B volentibus illos esse rebaptisandos, quibus tantùm opponebatur traditio & praxis Ecclesiæ, vt videre est in epistolis S. Cypriani *ad Stephanum & Iubaianum*, & etiam apud S. Augustinum contra Donatistas. VI.

Item probatur de iis actibus, qui versantur circa aliquam materiam, de qua sunt opiniones in medicina, quia peritus quilibet, vt honestè agat, debet sequi regulas suæ artis, & finem eius intendere: at quando dantur sententiæ circa idem medicamentum, vna probabilis, quòd sit malum & nociuum, altera probabilior, quòd sit bonum, debet medicus vti eo medicamento, quod per suam artem ex praxi confirmatam iudicatur aptius ad sanandum; sed in hoc casu, in quo disputatur, vtrum hoc remedium sit bonum, vel malum, est aliud apud me-
C dicos vsitatum etiam ex præceptis suæ artis: ergo vt bene agat, debet illud vsurpare. VII.

Notandum tamen est, quòd, quando certum est periculum animæ vel corporis, & medicus non habet remedium vsitatum, sed inusitatum, putatum tamen sufficiens, & bonum secundùm probabilem sententiam, licet illi eo vti, & quando sacerdos in tali periculo nouit tantùm formam illam Sacramenti iudicatam quidem validam secundùm probabiliorem opinionem, sed non vsitatam in Ecclesia, tunc licet sub illa Sacramentum conferre; ratio est, quia melius est adhibere remedium dubium, quàm nullum, & poterit etiam contingere, vt aliquem consequatur effectum: notant tamen Theologi Sacramentum sub tali forma collatum debere iterari sub conditione, si detur occasio & commoditas.

D
ARTICVLVS VII. VIII.

Soluitur obiectio.

OBICIES: hinc sequi non licere sacerdoti eum pœnitentem absoluere, qui probè nouit se tantùm habere attritionem, quia disputatio est inter Theologos, vtrum attritio, putata attritio, sit dispositio sufficiens ad Sacramentum pœnitentiæ, quando illi iungitur, & licèt secundùm aliquos probabilius sit illam sufficere, datur tamen medium tutius & certius, scilicet vera contritio, quòd si videatur esse difficile veram habere contritionem, potest saltem talis excitari attritio ab ipso pœnitente, vt bonâ fide putetur ab illo esse vera contritio; & tamen potest licitè & honestè sacer-

I. dos talem pœnitentem absoluere, vt habet communior opinio Theologorum, vbi agunt de sacramento pœnitentiæ, fundata in doctrina Concilij Tridentini sessione 14. cap. 4. igitur in administratione sacramentorum, quando dantur duæ sententiæ probabiles circa naturam operis, esto detur aliud medium certum, & vsitatum in Ecclesia, potest aliquis ex probabiliori opinione honestè operari, & conferre sacramentum relictâ opinione securiori.

Respondent aliqui doctrinam nostræ propositionis esse tantùm intelligendam de ipso ministro, non autem de suscipiente, in cuius bonum applicatur tale medium, & proinde cùm attritio afferatur à pœnitente, & non à sacerdote, sacerdotem absoluentem nullo modo peccare, & si quod sit peccatum, esse solius pœnitentis.

Sed non videtur solutio hæc satisfacere:
II. quia non minùs ex charitate tenetur sacerdos impedire, ne pœnitens sese exponat periculo inferendi iniuriam sacramento per talem attritionem, quæ secundùm aliquos est dispositio insufficiens ad absolutionem recipiendam, quàm dare illi sacramentum sub forma & materia certa, quia dando ei sacramentum sic disposito, videtur cooperari sacrilegio, si quod in tali confessione committit; & quemadmodùm sacerdos, dum videt confitentem nolle relinquere peccatum mortale, non potest honestè & licitè impendere beneficium absolutionis, quandiu remanet confitens in eo statu, esto pronuntiet formam absolutionis sub verbis per totam Ecclesiam receptis; ita etiam in præsenti casu non poterit honestè ei conferre absolutionem sacramentalem, quod tamen admittit illa
III. responsio.

Respondetur itaque obiectionem hanc magis confirmare nostram sententiam, & rationem pro illa allatam: ideò enim licet sacerdoti talem pœnitentem absoluere, quia praxis & consuetudo Ecclesiæ non est pœnitentes eiusmodi reiicere, nec item præcipit alicubi Ecclesia, vt sacerdotes de tali dispositione illos interrogent, sed solùm, vt videant, an habeant contritionem, sub qua attritionem intelligunt, & ad illam eos excitent, vnde hac in parte par & eadem est conferentis & suscipientis conditio.

Articvlvs VIII.

Vtrum liceat agere contra propriam opinionem sequendo aliorum
IV. *sententiam.*

Sensvs articuli est, an quando ex duabus opinionibus probabilibus vna mihi magis placet, & in eam magis inclinat animus meus, imò ei assentitur, possim nihilominus in operando sequi alteram probabilem, ei oppositam, non deserendo assensum prioris meæ sententiæ.

Pars *affirmans*, quam locò propositionis ponimus, est communis contra Adrianum quodlibeto secundo puncto tertio, eam enim omnes ferè S. Thomæ interpretes admittunt ad hanc quæstionem, & facilè probatur ex dictis; quando dantur duæ sententiæ probabiles, ambæ sibi oppositæ quoad honestatem & obligationem, licet mihi operari ex ea, quam sequi voluero, vt docuimus suprà: sed ea sententia, quæ
A mihi magis arridet, & ea, quæ illi opponitur, V.
sunt tantummodo probabiles opiniones: ergo mihi licet sequi illam, quæ est opposita propriæ meæ opinioni, & ex illa operari: ergo & licet agere contra propriam sententiam sequendo aliam oppositam probabilem.

Dices illud esse agere contra propriam conscientiam, quod suprà ostendimus non licere, & contra Apostolum *ad Romanos* 14. dicentem, *omne, quod non est ex fide, esse peccatum*; quod suprà explicauimus de credulitate operantis: at operans existimat eam, quam mente tenet opinionem, esse meliorem, imò veram, contrariam falsam: ergo, peccat operando aliter quàm illa docet.

Confirmatur: agere id, quod putatur esse malum, peccatum est: sed qui agit, quod propriâ sententiâ iudicat esse illicitum, opposita verò sententia etiam probabilis indicat esse lici-
B tum, facit, quod ipse putat esse malum, iudi- VI.
cat enim esse illicitum, & quidquid est illicitum, semper habet aliquam speciem mali: igitur & peccatum committit.

Respondetur, nos suprà hæc duo distinxisse, *agere contra conscientiam* & *agere contra scientiam*. Primum non licere, vt docet locus ille Apostoli, & nos fusiùs suprà docuimus: at secundum licere, & nomine *fidei* ibi ab Apostolo intelligi dictamen practicum rationis, quo dictat ratio voluntati hoc non esse expediens, vel esse expediens, licitum vel illicitum, quando verò operatur aliquis contra priopriam sententiam sequendo aliam etiam probabilem, ratio non ei dictat non licere ei operari iuxta sententiam aliorum contra propriam, sed potiùs dictat contrarium, scilicet licere ei ob mo-
C tiua probabilitatis, quæ in sententia suæ oppo-
sita reperiuntur, sequi oppositam, quia ad ho- VII.
nestè agendum sufficit probabilis certitudo de honestate actus, ex quo sequitur, vt talis operans agat ex conscientia dictante sibi posse se licitè & honestè operari, sequendo probabilem aliorum opinionem. Vnde ad sic operandum non est necesse (quod tamen videtur voluisse Nauarrus in manuali cap. 27. num. 288.) vt operans existimet sententiam illam oppositam, iuxta quam nunc operatur, esse veram, propriam verò esse falsam, quia iam ostensum est licere ei sequi in praxi opinionem reuera probabilem, quam tamen putat esse falsam, & tunc tantùm est peccatum agere id, quod putatur esse malum, quando iudicatur *practicè*, seu quando dictatur à ratione hîc & nunc, hoc & illo modo istud non esse licitum; quia tale
D iudicium & non aliud est regula voluntatis quo- VIII.
ad actus morales, quod tamen iudicium in præsenti casu non reperitur.

Ex quo patet solutio ad confirmationem obiectionis, & quod ibi etiam nullum sit dubium propriè loquendo, patet ex dictis superioribus articulis.

Articvlvs IX.

Vtrum aliquando homo teneatur operari ex probabili aliorum sententia contra propriam suam sententiam etiam probabilem.

Sit hæc propositio: *dantur casus aliqui in quibus non tantùm licet agere contra propriam suam sententiam, sed etiam, in quibus tenetur homo operari ex probabili aliorum sen-*

I. *tentia, contra propriam suam sententiam etiam probabilem*: Ita communiter Doctores agendo de *confessione sacramentali*, Summulistæ verbo *confessio*, vbi dicunt teneri confessarium absoluere pœnitentem adhærentem sententiæ alicui probabili, contrariæ illi, quam de eadem re habet ipse confessarius, quia in foro pœnitentiæ idem est reus & accusator, & proinde tam credendum est ei dicenti pro se ex sententia probabili, quàm dicenti contra se, & in dubiis semper pronuntiandum est pro reo; quo in casu, vt rectè notat Nauarrus in manuali cap. 26. numero 4. nulla est facienda distinctio inter *proprium* sacerdotem & *delegatum*, quasi solus *proprius* & non *delegatus* teneatur tunc agere contra suam probabilem opinionem, vt volunt S. Anthoninus tertiâ parte, titulo 17. cap. 2. Syluester in summa verbo *confessio*, numero tertio: nam illud tantùm debet discrimen
II. constitui inter *proprium* sacerdotem, & *delegatum*, quòd *proprius* sacerdos tenetur aliquando confessionem audire, *delegatus* verò extra casum necessitatis minimè; sed in hoc sunt pares, quòd vbi confessiones audierunt, non possint beneficium absolutionis denegare pœnitenti, eo solo titulo, quòd pœnitens sententiam probabilem eorum sententiæ contrariam sequatur; quòd si fecerint, peccant grauissimè; quia grauem est inferre iniuriam pœnitenti nullum habenti impedimentum, sufficienter disposito, explicatis suis peccatis, beneficium absolutionis denegare.

Casus alius, in quo non tantùm licet, sed etiam tenetur homo agere contra propriam suam opinionem probabilem, & operari secundùm aliam etiam probabilem, est, quando est subditus, & superior eius iubet aliquid fieri secun-
III. dùm sententiam probabilem, tunc inferior in operando tenetur sub peccato sequi opinionem sui superioris, esto sententia illa superioris sit minùs tuta, modo sit probabilis: Ita Cordubensis libro tertio *de conscientia*, quæst. 9. Vasquesius ad hanc primam partem sancti Thomæ disput. 62. cap. 6. Azorius libro secundo institutionum moralium cap. 17. quæst. 9. & multi alij.

Probatur: subditus tenetur obedire suo superiori in his, quæ illi ita præcipit, vt tamen possint ab illo fieri sine peccato, vt patet ex variis scripturæ locis, qui iubent nos obedire nostris præpositis & superioribus: sed quando dantur duæ sententiæ sibi inuicem oppositæ, ambæ probabiles quoad honestatem vel obligationem, esto vna sit minùs tuta, quàm alte-
IV. ra, potest subditus absque vllo peccato minùs tutam sequi in operando, etiamsi non sit eius propria opinio, vt patet ex propositione præcedentis articuli: igitur tenetur subditus in tali casu sequi in operando opinionem sui superioris, quoad honestatem & obligationem.

Est tamen aduertendum eandem semper adhibendam esse cautionem in his casibus, quam iam suprà adhibuimus; vt scilicet nouerit ille esse pro vtraque parte opiniones probabiles, & formet sibi iudicium conscientiæ, quo reputet esse sibi licitum, vt reuera est, sequi sententiam probabilem, alioqui si per conscientiam erroneam iudicet contrarium, nec tamen desinat operari, peccabit, non quia facit quod iubet superior, sed quia facit contra dictamen conscientiæ, quod debebat anteà corrigere,

A aliud rectum sibi formando, ex quo obediret superiori hoc vel illud præcipienti. V.

DISPVTATIO VLTIMA.

De bonitate actus interioris per ordinem ad conscientiam scrupulosam.

ARTICVLVS I.

Quid sit scrupulus, & an liceat agere contra illum.

SCRVPVLVS est *leuis quidam assensus intellectus procedens ex leuibus argumentis, quæ mouent animum, non quidem ad opinandum, sed ad formidandum*
B *oppositum*: v. g. credit aliquis li- VI.
cere sibi pulsare campanas in die festo, sed illi occurrit, quòd hoc opus sit seruile, & ex consequenti prohibitum, quod argumentum quia nescit dissoluere, cruciatur, & timet opus istud exequi, vnde vocatur *scrupulus*, sumptâ metaphorâ *à scrupo*, id est lapillo, qui calceo inexistens lædit pedem: distinguitur autem scrupulus à *dubio*, quia aliquem assensum includit, dubium verò nullum: differt item ab *opinione*, seu *conscientia probabili*, quòd hæc innitatur rationibus probabilibus, & sufficientibus ad mouendum voluntatem ad honestè agendum, ille verò leuibus & nullius ponderis ad formidandum oppositum, quod putat esse faciendum.

Quod spectat ad secundum, notandum est scrupulum posse se habere duobus modis *ad operan-*
C *tem.* Primo ita vt non tollat rationem probabi- VII.
lem, quâ ipse operans iudicat hoc opus esse sibi licitum: secundò ita vt expellat iudicium illud certum, vel opinionem probabilem, quâ operans iudicabat hoc opus esse sibi licitum, & sic incipiat dubitare, ita vt non ampliùs iudicet determinatè hoc opus esse sibi hîc & nunc licitum, sed de eo dubitet. Hoc præmisso sit

Prima propositio: *non tantùm licet, sed etiam sæpe expedit agere contra scrupulum, qui priori modo se habet ad operantem.* Ita communiter omnes, & prima pars probatur facilè, scilicet *quòd liceat*, quando dantur duæ opiniones de eadem re, vna probabilis, improbabilis altera, licet operari ex sententia probabili reiectâ improbabili, quia non est prudentis facere quod ratio ei dictat esse improbabile; imò, quando
D dantur duæ sententiæ probabiles sibi oppositæ, VIII.
licet voluntati operari honestè iuxta vnam, neglectâ alterâ, vt docuimus suprà, sed scrupulus est opinio quædam improbabilis, quia nullas habet sufficientes rationes, quibus ostendatur honestas eius, quod suadet: ergo si nonobstante probabilitate, quæ est in vna sententia probabili, licet operari sequendo oppositam, multò magis licebit agere contra scrupulum, qui est aliquid longè minus ipsâ probabili opinione.

Confirmatur: quia nonobstante illâ formidine, quæ est annexa ipsi probabili opinioni, scilicet, quòd *pars opposita non appareat falsa & possit esse vera*, non desinit ipse operans posse operari honestè secundùm illam; ergo à fortiori nonobstante formidine, quæ est abs-

I. que sufficienti fundamento per scrupulum in operante, non desinet ille posse operari, quod iudicat sibi esse licitum.

Altera item pars propositionis, scilicet quòd *sæpe expediat agere contra scrupulum*, probatur ex grauissimis incommodis, quæ nascuntur ex scrupulo, & recedunt assuefactione in contrarium, nemo enim negabit expedire homini remouere à se impedimenta salutis quando id potest sine peccato: atqui ex scrupulis nascitur quædam mentis perturbatio, à bono opere retardatio, item aliquando veluti salutis propriæ desperatio, & multa alia id genus, quæ dum ipse homo agit contra scrupulos, non eueniunt, vt docet S. Antoninus primâ parte, tit. 3. cap. 10. ex facto S. Bernardi, cùm quidam ob scrupulos non auderet celebrare, & obtemperaret S. Bernardo dicenti, *vade frater & in fide mea celebra*, omni in posterum scrupulo liberatus
II. est. Idem etiam docet experientia contra alios: igitur non tantùm licet, sed etiam expedit facere contra scrupulos.

Secunda propositio: *non licet agere contra scrupulum secundo modo consideratum*. Probatur ex dictis suprà: non licet agere contra conscientiam dubiam, sed prærequiritur in operante dictamen aliquod prudens, & determinatum iudicium de ipso opere, quòd sit licitum & honestum: at quando aliquis agit contra scrupulum hoc modo consideratum, nullum habet prudens dictamen, nec iudicium determinatum de honestate ipsius operis, sed illud, quod anteà habuit, abiecit, & ante ipsum opus cœpit de honestate illius dubitare: ergo tunc non ei licet agere contra scrupulum isto modo consideratum.

III. Confirmatur hæc propositio iis omnibus, quibus suprà docuimus non licere homini operari contra conscientiam dubiam.

ARTICVLVS II.

Quomodo sit deponendus scrupulus.

VARIA & multiplicia ad deponendum scrupulum afferuntur remedia à Summulistis verbo *scrupulus*, item à Gersone alphabeto 68. littera P. & 71. littera N. item à Cordubensi libro tertio *de conscientia* quæst. 13. Vbi pro variis & multiplicibus scrupulis varia etiam ad illos superandos tradunt remedia: nos tamen, qui de iis non agimus in particulari, quod est proprium Summulistarum, qui agunt de casibus conscientiæ, sed tantùm in genere, generalia etiam tantùm trademus remedia, quibus
IV. illi deponantur.

Scrupulus itaque omnis, aut est de *præteritis*, v. g. an aliquis consenserit prauæ alicui cogitationi, vel debitè fuerit confessus sua peccata, vel est *de futuris*, v. g. an hoc & illud liceat facere.

Contra scrupulos *de præteritis* primo modo non debet scrupulosus facilè adduci, vt credat se consensisse tali cogitationi, maximè si sit timoratæ conscientiæ, cùm enim hanc firmam habeat voluntatem moriendi potiùs, quàm committendi aliquod peccatum mortale, & aliàs cognoscat se non habere consuetudinem peccandi in tali materia, & se (si ab aliquo rogaretur ad committendum tale peccatum) illi non consensurum, debet, inquam, talis homo existimare, se nullo modo consensisse, neque
A debet multùm terreri ex mora illa, quâ durauit V.
cogitatio, nec ex magna perturbatione, quam in illo causauit talis cogitatio, quia duratio ista fuit sine sufficienti aduertentia rationis ad peccandum mortaliter, & perturbatio illa potuit prouenire, vel ex artificio Diaboli, vel ex velocitate eius ingenij, vel denique ex aliqua causa naturali, scilicet ex eius complexione.

Si verò scrupulus sit *de præteritis* ad confessionem spectantibus, & videat se moralem adhibuisse diligentiam anteà, atque iterum in confessione, non debet ampliùs ea curare, nam ea confessus est, sed morbus scrupulorum obscurat iudicium, suadétque ea in confessione aut non esse expressa, aut non satis declarata, vnde non sunt iterum confitenda, alioquin quotidie eius memoriæ occurrerent peccata alia iam confessa, iterum confitenda, & ita augebit potiùs
B morbum scrupulorum, quàm illum curet, de-
bétque cogitare Deum esse pium dominum, VI.
non durum exactorem, qui morali diligentiâ sit contentus pro inquisitione peccatorum: ideóque, cùm primò illam adhibuerit, non esse illi iterum de peccatis confessis cogitandum.

Si verò scrupulus est *de futuris*, & habeat scrupulosus virum doctum & pium, quem consulat, stet eius consilio, nec apud se examinet, vtrum benè vel malè consuluerit, sed cæcâ veluti obedientiâ ei obtemperet, sicut etiam debet & suo confessario in iis, quæ circa scrupulos occurrent, credere: si verò non habeat, quem consulat, faciat quod in se est, consideret quidnam tutò hac in parte possit facere, quid aliis in pari casu constitutis consuleret, habeátque firmum propositum non peccandi, & tunc omnibus ritè consideratis agat, quod iudicat
C esse melius, túncque non peccabit, vt facilè VII.
intelligitur ex dictis suprà articulo quinto disputationis octauæ.

Tandem scrupuloso Deus est instanter orandus, inuocanda Beatissima Virgo, custos eius Angelus, & reliqui Sancti, vt opem ei ferant contra tentationes sibi à Dæmone iniectas per eiusmodi scrupulos, frequentanda item sacramenta, plura alia remedia contra particulares scrupulos videri possunt apud citatos auctores suprà.

AD QVÆSTIONEM XX.

EXPLICATA bonitate & malitiâ actus *interioris*, nunc de bonitate
D & malitia actus *exterioris* disputat VIII.
sanctus Thomas, vbi nomine *actus exterioris* maximè intelligit actus aliarum potentiarum à voluntate.

Primo autem articulo quærit, an bonitas & malitia per prius sit in actu *interiori* voluntatis, quàm in actu *exteriori*, id est, an actio exterior bona sit vel mala, quia actus interior talis est, vel econtrà: quæ difficultas satis intelligitur ex dictis suprà de *formali* bonitate, quam ostendimus inesse actibus voluntatis; *obiectiuam* verò & *fundamentalem* reperiri in ipsis obiectis & actibus exterioribus.

Ex quo etiam patet explicatio secundi articuli, quo quærit, an tota bonitas & malitia actus *exterioris* dependeat ex bonitate & mali-

I. tia *interioris*, quia formalis bonitas vel malitia omninò pendet ab *interiori*, & actus externi non nisi *denominatiuè* dicuntur boni vel mali, vt ibidem notauimus, quo pacto etiam censetur explicatus sequens tertius articulus, qui etiam fusiùs à nobis ostendetur infrà, agendo de distinctione peccatorum in peccata *cordis*, *oris*, & *operis*, vbi etiam quæremus, quid bonitatis vel malitiæ addat actus *exterior* supra *interiorem*, quod quærit hîc S. Thomas art. 4. similiter; quia infrà quæst. 73. art. 8. disputat S. Thomas an grauitas augeatur ex maiori nocumento, & nocumentum eiusmodi est euentus aliquis, qui consequitur peccatum, explicationem 4. & 5. art. huius quæst. 1. in quo quærit hoc posterius, reiiciemus in prædictam quæst. 3. vbi agit S. Thomas de priori.

Tandem sextus & vltimus huius quæstionis articulus, in quo quærit, an idem actus *exterior* possit esse bonus & malus, siue simul, siue suc- A cessiuè possunt facilè intelligi ex dictis à nobis de *ente morali*, de *eius bonitate*, vbi docuimus propriè & præcisè loquendo eundem numero actum interiorem etiam successiuè non posse esse bonum & malum. II.

Cæterùm, quod spectat ad reliquas omnes quæstiones, vsque ad 71. solent communiter omitti, quia in illis potissimùm agitur de rectitudine & peccato, de passionibus, de habitibus & virtutibus: primum autem intelligitur ex materia de peccatis, tria verò reliqua solent pertractari ex professo à Philosophis in Moralibus, quod enim disputat idem S. Thomas ante quæst. 71. de virtutibus intellectualibus etiam infusis solet explicari à Theologis, quando agunt *de fide*, *spe* & *charitate*, vnde ne vel actum agamus, vel ordinem à Patribus constitutum transgrediamur, gradum facimus ad 71. à qua S. Thomas incipit disputare *de peccatis*, & illorum naturam & proprietatem inuestigare.

DE VITIIS ET PECCATIS.

AD QVÆSTIONEM SEPTVAGESIMAM PRIMAM SANCTI THOMÆ.

I. IVXTA diuisionem huius operis, quam suprà ad initium primæ secundæ tradidimus, Doctor Angelicus partem eius tertiam explicare persequitur; cùm enim in illa agat de internis humanorum actuum principiis, quæ duo sunt, *virtus* scilicet, & *vitium*, & hactenus egerit de virtutibus, nunc præsenti quæstione, ad nonagesimam vsque, disputationem *de peccatis* aggreditur, quam huius quæstionis initio in sex partes diuidit.

Cæterùm quæret aliquis, quare sanctus Thomas tam multa hîc *de peccatis*, seu *actibus vitiorum* tradat, de *ipsis* verò *vitiis*, seu *peccatorum habitibus* pauca doceat, cùm quæstionem
II. hanc, & sequentes de *peccatis & vitiis* inscribat.

Respondetur breuiter, de vitio posse duo inquiri, primum est *ipsa eius ratio habitus*, quæ est tantùm generica, omnibus habitibus cōmunis; alterum est *eius propria ratio*, quâ à ceteris habitibus distinguitur, & quia superiùs quæstione quadragesimâ nonâ fusè disputauit de *habitibus in genere*, ideò prudenter à consideratione vitij sub communi ratione habitus abstinuit.

Deinde verò, quia posterior consideratio vitij non potest explicari nisi per actus, sicut omnes habitus per suos actus cognoscuntur, actus autem vitij sunt ipsa peccata, ideò plura de *peccatis*, quàm de *vitiis* eorum principiis exponit; at de *actibus studiosis* peculiarem tra-
III. ctatum non instituit, quia disputando *de virtutibus*, & *de bonitate actuum moralium*, multa dixit de illis, & ea, quæ fortasse possent ab aliquibus desiderari, intelligentur facilè ex iis, quæ dicentur de *peccatis*, & de singulis *virtutibus* in particulari.

A

DISPVTATIO PRIMA. IV.

De oppositione vitij cum virtute.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum vitium opponatur virtuti.

NOTANDVM est ista nomina, *virtus*, *vitium*, *bonitas*, *malitia*, *peccatum*, in tota hac disputatione sumi tantùm propriè, & prout ad mores tantùm pertinent, & dicunt aliquem ordinem ad ipsam rationem; *virtus* quidem, vt significat inclinationem ad actus rectæ rationi conformes, *vitium* ab eadem ratione dissonos; *peccatum* actionem à recta ratione tanquam à
B suâ regula deuiantem; *bonitas*, prout denotat conformitatem ad rectam rationem; *malitia* denique difformitatem eorum moralium actuum ad rectam rationem. Est enim satis commune auctoribus, etiam prophanis, prædicta nomina rebus naturalibus, & artefactis accommodare, vt apud Aristotelem septimo Physicorum, item apud sanctum Augustinum relatum hîc à sancto Thoma articulo primo, dum volunt explicare facilitatem operatiuam rei alicui conuenientem, *virtuti* nomen ei tribuunt: E contrario verò, dum inclinationes, dispositiones, & formas rei alicui repugnantes, volunt denotare, vsurpant nomen *vitij*. Sic dicunt calorem in aqua esse *vitium*, & ita in aliis rebus, monstrorum generationem esse *peccatum naturæ*. Hoc præsupposito, V.

C Sit ista propositio: *virtuti tria opponuntur, peccatum, quantum ad id, ad quod ordinatur virtus; vitium, quantum ad id, quod directè pertinet ad virtutis essentiam; malitia denique, quantum ad id, quod consequitur ad essentiam virtutis.* Tota propositio est sancti Thomæ hîc articulo primo, & communis apud omnes: probatur facilè quoad singulas partes. VI.

Prima quidem: id, ad quod per se & naturâ suâ ordinatur virtus moralis, est actus bonus; atqui peccatum opponitur actui bono: ergo peccatum opponitur ei, ad quod virtus ipsa

I. ordinatur. Maior propositio patet satis ex definitione virtutis, quam secundo Ethicorum tradit Aristoteles, virtus est *quæ bonum facit habentem, & opus eius reddit bonum*, id est habitus, seu principium bonæ operationis, vt ibi explicant interpretes, & sanctus Thomas suprà quæstione quinquagesimâ sextâ, articulo tertio & quarto: ergo sicut omnis habitus operatiuus ordinatur ad proprium suum actum, ita & ipsa virtus moralis ad actum moraliter bonum. Minor verò satis patet, quia actus difformis rectæ rationi opponitur actui conformi eidem rectæ rationi: sed peccatum est actus difformis rectæ rationi; actus verò bonus conformis, vt patet ex notabili præmisso: ergo peccatum opponitur actui bono. A

Secunda item pars propositionis, scilicet, *vitium opponi virtuti, quantum ad id quod directè pertinet ad essentiam virtutis*, probatur: quia B
II. inclinatio ad actus difformes rectæ rationi, & inclinatio ad actus conformes rectæ rationi, sunt sibi inuicem oppositæ: at vitium in moralibus directè & intrinsecè est inclinatio ad actus difformes rectæ rationi, virtus verò est inclinatio ad actus rectæ rationi conformes: ergo vitium opponitur virtuti secundùm id, quod pertinet directè ad eius essentiam.

Tertia denique pars propositionis probatur: id, quod ad essentiam virtutis consequitur, est ipsa habitudo conuenientiæ ad naturam rationalem, vt fusiùs explicabitur articulis sequentibus, quæ habitudo nomine *bonitatis* intelligitur hîc à sancto Thoma; sed tali habitudini opponitur habitudo disconuenientiæ ad subiectum naturæ rationalis, & talis habitudo disconuenientiæ est ipsa malitia: ergo malitia op-
III. ponitur ei, quod essentiam virtutis consequi- C
tur.

ARTICVLVS II.

Quo genere oppositionis vitium opponatur virtuti.

Sit hæc propositio: *vitium contrariè opponitur virtuti.* Ita communiter omnes: & est aperta sententia Aristotelis capite *de oppositis*, vbi pro exemplo contrariorum affert *iustitiam & iniustitiam*, vt etiam fecerat in categoriis, capite de *qualitate*.

Probatur etiam ex definitione oppositionis contrariæ, quam tradunt Dialectici; ea opponuntur contrariè, *quæ sub eodem genere posita*
IV. *maximè distant, & eidem subiecto vicissim in-* D
sunt, à quo mutuò se expellunt, nisi alterum eorum insit à natura: atqui virtus & vitium sunt sub eodem genere, scilicet *habitus*, sub quo maximè distant, saltem *morali distantiâ*, quæ attenditur penes conformitatem & difformitatem ad rectam rationem, & secundùm quam debet attendi contrarietas virtutis ad vitium, quatenus sunt entia moralia; distant autem maximè virtus & vitium, quia vt sic sunt duo extrema, quæ ita distant inter se, vt nulla magis pugnent inter se, esto loquendo de *distantia physica* possint assignari duo quædam vitia, quæ magis distent inter se, quàm vnum illorum à virtute sibi oppositâ, verbi gratiâ, auaritia magis distat à prodigalitate, quàm prodigalitas à liberalitate.

Tertiò: vitium expellit virtutem à suo sub- V.
iecto, & è contrario virtus vitium, vbi enim plures actus iustitiæ exercentur, expellitur habitus iniustitiæ à voluntate: ergo virtus & vitium opponuntur contrariè.

Quæri etiam posset hoc loco an vitium, quod opponitur virtuti acquisitæ, opponatur etiam virtuti infusæ per se, sed commodiùs explicabitur infrà.

DISPVTATIO II.

De consecutione bonitatis ad essentiam virtutis ex mente S. Thomæ.

ARTICVLVS I.

Quo sensu sanctus Thomas dicat articulo VI.
primo huius quæstionis bonitatem consequi ad essentiam virtutis.

NOTANDVM est ex sancto Thoma hîc in corpore articuli, duo posse considerari in virtute: Primum est ipsa *virtutis essentia:* Alterum est id, *ad quod ordinatur*, scilicet actus bonus, quia virtus est habitus operatiuus boni actûs.

Deinde in ipsa virtutis essentia posse adhuc considerari duo. Primum est illud, quod directè, &, vt loquuntur dialectici, *in recto casu* dicit ipsa virtus, scilicet quòd sit *dispositio quædam secundùm naturam conueniens*, id est,
quædam qualitas inclinans ad actum confor- VII.
mem rectæ rationi; alterum est quod ipsa virtus dicit tantùm *indirectè*, seu, vt loquuntur Dialectici, *in obliquo*, & ex consequenti tantùm, ipsa scilicet *bonitas*, id est, habitudo conuenientiæ ad subiectum; sicut enim *ad esse rationale* consequitur *risibilitas*; ita etiam ex eo ipso, quòd virtus disponit ad operationem naturæ rationali conuenientem, sequitur, quòd sit ipsi naturæ conueniens formaliter, & quòd importet talem habitudinem conuenientiæ. Hoc præmisso, quantùm spectat ad præsentem difficultatem,

Aliqui putant totam hanc difficultatem facilè solui, si dicatur sanctum Thomam tantùm velle bonitatem consequi ad essentiam virtutis solâ *consequentiâ illationis*, eo modo, quo ad definitionem & essentiam rei consequitur res ipsa, vt per ipsam definitionem adæquatè con-
stituta, vel per aliquam illius partem inadæ- VIII.
quatè constituta, verbi gratiâ, si dicamus Paulum esse *animal rationale*, rectè dicemus ex consequenti esse *hominem*, non quòd *esse hominem* in Paulo sit distincta aliqua ratio & proprietas, quæ *consecutione naturæ & causalitatis* sequatur ad *esse animal rationale*; sed tantùm *consecutione illationis*, quâ ex eo, quòd definitio alicui conuenit, rectè inferimus ei etiam conuenire ipsum definitum: nam ex eo, quòd virtus est *dispositio alicuius conuenienter se habentis secundùm modum suæ naturæ*, quod est definitio bonitatis ex sancto Thoma hîc, colligit idem Doctor bonitatem consequi ad virtutem, quod tantùm potest intelligi de *consequentia illationis*.

I. A Verùm licèt hæc responsio videatur plausibilis, non est tamen ad mentem sancti Thomæ: quia sanctus Thomas hîc duas cõsiderat rationes in virtute, vnam, quæ dicat essentiam virtutis, quòd sit *dispositio quædam alicuius conuenienter se habentis:* Alteram, quæ est *bonitas quædam*; & confert illas tam inter se quàm cum ipsa virtute, asserendo priorem pertinere *directè* ad essentiam virtutis, posteriorem *indirectè*. At prædicta solutio vnam tantùm rationem in ipsa essentia virtutis considerat diuersimodè; quia vna & eadem ratio est definitionis & definiti, quæ tantùm distinguitur penes diuersum considerandi modum.

. Deinde malè explicat particulam illam sancti Thomæ *ex consequenti*, idem sonare ac *inadequatè*, nam particula illa *ex consequenti*, hoc loco opponitur à S. Thoma particulæ isti *directè*, vt patet ex ipsomet textu: ergo cùm possit ali-
II. B quid pertinere ad essentiam rei alicuius, & similiter illam dicere *inadequatè*, vt patet in genere seorsim sumpto à differentia, & in differentia seorsim sumpta à genere respectu definiti, quod constituunt, non idem sonant hoc loco, *esse in essentia virtutis ex consequenti*, & *esse in illa inadequatè*.

Iisdem rationibus refellitur eorum sententia, qui existimant ideò à S. Thoma *bonitatem* dici *consequi ad essentiam virtutis*, quia est eius differentia, quæ genus præsupponit: est enim ipsa differentia tam essentialis composito metaphysico, ac ipsi composito physico est eius forma, cùm illi correspondeat, vt admittunt omnes philosophi: at nullus philosophus loquendo proprié dicet formam ipsam consequi ad essentiam compositi physici, esto in illa forma præ-
III. C supponat materiam: ergo non ideò dicit sanctus Thomas bonitatem consequi ad essentiam virtutis, quia tanquam differentia genus præsupponit.

Non item satisfaciunt, qui cum Medina ad hunc articulum duplicem constituunt bonitatem in virtute; vnam in ordine *ad ipsum subiectum*, cui est conueniens, & quòd disponit; alteram in ordine *ad operationem*, siue ad actum bonum, ratione cuius est habitus operatiuus; & priorem bonitatem esse de essentia virtutis, posteriorem verò tantùm ad illam consequi, & de hac intelligendum esse sanctum Thomam, quando ait *bonitatem consequi ad essentiam virtutis*.

Non, inquam, satisfaciunt, nam primò est apertè contra S. Thomam hîc in responsione ad primum, dum ait virtutem *prout est operatiua*
IV. D *boni*, opponi peccato, malitiam verò eidem virtuti opponi, *prout est quædam bonitas*, ergo bonitas illa, quam hoc loco ait sanctus Thomas, consequi ad essentiam virtutis, non est bonitas virtutis, prout est operatiua boni actus.

Deinde ex eodem sancto Thoma suprà quæstione quinquagesimâ quintâ articulo secundo virtus intrinsecè importat ordinem *non ad esse, sed ad agere:* sed ordo ad operationem est intrinsecus ipsi virtuti, vt ibidem ex professo docet sanctus Thomas; ergo bonitas illa virtutis, quæ est in ordine ad operationem, non potest consequi ad ipsam essentiam virtutis.

Melior itaque solutio est, quam indicauimus in notabili, per *bonitatem consequentem essentiam virtutis*, nihil aliud hîc à sancto Thoma intelligi, quàm *ipsam habitudinem conuenientiæ ad subiectum*, quæ ex positione virtutis V.
resultat. Ita videtur sentire Herrera secundo sententiarum distinctione vigesimâ nonâ quæstione vndecimâ cum nonnullis recentioribus, quæ sententia, vt intelligatur meliùs, simúlque satisfiat difficultatibus: duo breuiter sunt facienda: primum videndum est, quæ, & qualis bonitas sit de essentia virtutis, quæ verò non; deinde ostendendum sanctum Thomam de posteriori tantùm loqui.

ARTICVLVS II.

Quæ & qualis bonitas sit de essentia virtutis.

NOTANDVM est duplicem distingui posse *bonitatem*, vnam *radicaliter & causaliter moralem*, alteram verò *transcendentalem*: Prior est *in ordine ad rectam rationem*; VI.
tanquam ad regulam omnium actuum moralium, nílque est aliud, quàm ipsa inclinatio ad actum rectæ rationi conformem: sicut enim actus bonus est consentaneus rectæ rationi; ita etiam inclinatio ad ipsum est eidem rationi consona.

Vocatur autem *bonitas moralis causaliter & radicaliter*, quia est causa & principium effectiuum actus boni, seu rectæ rationi conformis, in quo formaliter est bonitas moralis, & virtutem hoc modo esse bonam, est illam esse causam boni actus: dicitur etiam talis bonitas esse in ordine *ad rectam rationem tanquam ad regulam*, quia vt actus morales sint boni *moraliter*, debent proficisci à principio, vt subordinato rectæ rationi, tanquam regulæ suæ.

Posterior bonitas nil est aliud, quàm *formalis habitudo conuenientiæ virtutis ad subiectum*, seu ad naturam rationalem, quæ conuenientia est fundamentum proximum appetibilitatis, ex eo enim ipso, quo virtus disponit ad operationem conuenientem naturæ rationali, sequitur, quòd ipsa sit naturæ rationali conueniens, seu quòd habeat prædictam habitudinem ad rationalem naturam, & ex consequenti, quia talis conuenientia est fundamentum proximum appetibilitatis, sequitur, quòd sit appetibilis. VII.

Vocatur autem *transcendentalis*, non quòd sit omnibus rebus communis, sicut ipsa transcendentia, & non ipsi virtuti propria: Sed quia est quædam determinatio bonitatis transcendentalis, vt enim transcendentalis bonitas consistit in formali habitudine conuenientiæ non determinatâ ad aliquam naturam, vt docet sanctus Thomas primâ parte quæstione quintâ articulo secundo, ita posterior hæc bonitas consistit in prædicta conuenientia determinata ad naturam rationalem: ex qua conuenientia sequitur etiam determinata appetibilitas ei correspondens. VIII.

Quòd autem ambæ illæ bonitates modo illo explicato reperiantur in virtute patet: De priori quidem ex definitione virtutis allata superiùs ex Aristotele, & sancto Thoma, vbi docent virtutem esse habitum productiuum actus moraliter boni: ergo; cùm prior illa bonitas nihil sit aliud, quàm inclinatio ad producendum actum bonum, quod dicit intrinsecè habitum productiuum, reperietur in virtute prior illa bonitas.

I. De posteriori idem patet ex sancto Thoma hîc articulo secundo, vbi ex eo, quòd peccata & vitia habent disconuenientiam ad naturam rationalem, probat illa esse contra naturam; ergo cùm contrariorum contrariæ sint rationes, sicut in vitio datur quædam disconuenientia ad naturam rationalem, ita & in virtute datur quædam conuenientia ad eandem naturam: ergo cùm in tali conuenientia consistat posterior illa bonitas, reperietur etiam in virtute. Hoc præmisso, vt ad solutionem difficultatis propositæ deueniamus,

Sit hæc propositio: *ex duabus mox assignatis bonitatibus prior sola est de intrinseca ratione virtutis, ad quam pôsterior velut proprietas eius consequitur:* prior pars probatur: de intrinseca ratione virtutis est, vt sit operatiua actus moraliter boni ex sancto Thoma & Aristotele citatis: ergo prior bonitas est de essentia virtutis. II. Consequentia patet ex definitione primæ istius bonitatis.

Quòd autem sola illa prima bonitas *sit de essentia virtutis*, probatur: ipsa moralitas sumpta formaliter competit, loquendo propriè, solis actibus, & aliis nonnisi per aliquam habitudinem ad ipsos actus: formalis item bonitas competit iisdem solis actibus, & aliis nonnisi per aliquam habitudinem ad ipsos actus; ergo cùm posterior illa bonitas sit formalis, non competit ipsi virtuti habituali.

Antecedens patet ex dictis de *ente morali*, & breuiter probatur vtrumque tam ipsum antecedens, quàm consequentia: ei soli competit habere formalem bonitatem moralem, cui competit formaliter commensurari rectæ rationi tanquam regulæ; quia formalis bonitas consistit in conformitate ad rectam rationem, vt III. dicto loco fusiùs tradidimus, & *esse morale* in eo, quòd procedat à potentia libera cum subordinatione ad rationem: atqui soli ipsi actus, loquendo propriè, regulantur rectâ ratione. Neque enim dixerit aliquis dari regulam rationis pro habitibus, cùm illis nec mereamur, nec demereamur, meritum enim & demeritum sunt proprietates consequentes bonitatem & malitiam moralem, vt expresè habet sanctus Thomas superiori quæstione vigesima primâ, articulo tertio.

Deinde: non aliter bonitas est intrinseca virtuti, quàm ipsa malitia vitio, quia sunt contraria: sed formalis malitia non competit essentialiter & intrinsecè ipsi vitio; quia, vt infrà ostendemus, habitus vitiorum possunt remanere in iustificatis, quos tamen nemo dixe- IV. rit esse formaliter malos malitiâ morali; sed dicuntur isti habitus mali, quia ex sua natura inclinant ad actus malos, & sunt illorum causa.

Tandem hæc est aperta sententia sancti Thomæ hâc quæstione articulo tertio, vbi ex eo, quòd malitia moralis *formaliter* competit ipsi actui malo, & ei inest *formaliter*, habitui verò vitioso seu vitio tantùm *causaliter*, docet actum vitiosum esse quid peius ipso vitio.

Secunda pars propositionis probatur: eodem modo se habet secunda hæc bonitas ad virtutem, quomodo se habet transcendentalis bonitas ad ens, vt patet ex notabili præmisso: atqui ex communi sententia philosophorum transcendentalis bonitas est tantùm proprie-

A tas entis; ergo & hæc secunda bonitas erit tantùm proprietas virtutis, ergo sicut proprietas tantùm consequitur ad essentiam rei, cuius est proprietas, ita & hæc secunda bonitas tantùm consequitur ad essentiam virtutis. V.

Deinde in qualibet forma priùs intelligimus eius essentiam, vt præsuppositam, quàm intelligamus habitudinem conuenientiæ talis formæ ad subiectum, verbi gratiâ essentiam scientiæ per ordinem ad actum scientificum priùs intelligimus, quàm intelligamus ex scientia habituali productiua actus scientifici resultare habitudinem conuenientiæ ad intellectum, in quo recipitur, & quem perficit: ergo cùm posterior illa bonitas sit tantùm habitudo conuenientiæ ad ipsam naturam rationalem, resultans ex virtute seu ordine virtutis ad ipsum actum, vt explicatum est superiùs, erit tantùm B posterior hæc bonitas aliqua consequens ad illam per modum proprietatis. VI.

ARTICVLVS III.

Quædam ex dictis inferuntur.

EX dictis colligitur, quòd, quando sanctus Thomas hîc articulo primo dicit *bonitatem consequi ad essentiam virtutis*, tantùm loquitur de prædicta posteriori bonitate: idque probatur: quia ea sola bonitas ex mente sancti Thomæ censetur consequi ad essentiam virtutis, quæ consistit in conuenientia ad naturam rationalem, quia vt probet bonitatem consequi ad essentiam virtutis, ita ait, *in hoc verò consistit vniuscuiusque rei bonitas, quòd conuenienter se habet secundùm mo-* C *dum suæ naturæ:* atqui talis bonitas est tantùm posterior bonitas, quam *transcendentalem* vocamus, vt patet ex dictis suprà; ergo quando ait sanctus Thomas *bonitatem consequi ad essentiam virtutis*, tantùm censetur loqui de posteriori bonitate. VII.

Deinde etiam ex dictis satis intelligitur eos quæstioni propositæ de *consequutione bonitatis ad essentiam virtutis* non satisfacere, qui respondent bonum duobus modis spectari, primo in ordine ad subiectum, quod optimè disponit; secundo in ordine ad appetitum, quem excitat; & bonum in ordine ad appetitum consequi illam considerationem boni, quâ refertur ad subiectum, quia ex eo, quòd res est perfecta, sequitur quòd sit appetibilis. Non, inquam, satisfaciunt: nam primus & essentialis effectus bonitatis formalis non est D disponere subiectum, sed aliquid consequens dispositionem, ex eo quòd enim aliquid bene disponit, ex eo est conueniens subiecto, & bonitas consistit in conuenientia, vt hîc articulo primo notat sanctus Thomas, & proinde non explicat hæc sententia, quomodo ad essentiam virtutis consequatur bonitas, nec quæ bonitas sit de intrinseca ratione virtutis, cùm tamen à S. Thoma & aliis ipsa bonitas constituatur essentia virtutis. VIII.

Obiicitur: quod consequitur ad essentiam rei alicuius, debet esse extra illam, & nonnisi indirectè ad illam pertinere, vt patet in omnibus proprietatibus rerum; sed bonitas non est extra essentiam virtutis; quia virtus intrinsecè & essentialiter est *dispositio conueniens naturæ subiecti*, vt expresè habet hîc S. Thomas, &

I. hæc diſpoſitio conueniens naturæ ſubiecti eſt ipſa bonitas ex eodem ſancto Thoma hîc articulo primo, ita docente, *in hoc enim conſiſtit vniuſcuiuſque rei bonitas, quòd conuenienter ſe habeat ſecundùm modum ſuæ naturæ*: Ergo eo ipſo, quò virtus eſt diſpoſitio conueniens naturæ ſubiecti, eſt intrinſecè bona: ergo ipſa bonitas non eſt extra eſſentiam virtutis.

Confirmari poteſt ampliùs hæc difficultas ex eodem ſancto Thoma ſuprà, quæſt. quinquageſimâ primâ, articulo tertio & quarto, vbi expreſsè docet virtutem eſſe habitum bonum, & bonitatem eſſe eius differentiam: ergo cùm differentia non ſit extra rem, quam conſtituit, ſed ſit illi eſſentialis, non videtur bonitas conſequi ad eſſentiam virtutis.

Reſpondetur, negando primò ſanctum Thomam hîc definire virtutem *diſpoſitionem conuenientem naturæ*, quia dicit tantùm eſſe *diſpoſitionem*
II. *quandam alicuius conuenienter ſe habentis ſecundùm modum ſuæ naturæ*, quæ duo longè differunt. Nam primum dicit *conuenientiam in recto caſu*, & virtutem ſignificat eſſe intrinſecè conuenientiam; ſecundum verò tantùm *in obliquo*, & *ex conſequenti*: quia ſenſus illius eſt, virtutem eſſe diſpoſitionem ad aliquid, quod conuenienter ſe habet ad ipſam naturam, ſcilicet ad operationem conuenientem ipſi naturæ, ita vt ipſa conuenientia teneat ſe ex parte operationis, ad quam intrinſecè ordinatur ipſa virtus, non autem ex parte virtutis, niſi tanquam fundamenti & radicis, ex qua mediante operatione pullulat talis conuenientia formalis; & hunc ſenſum indicat ſanctus Thomas, dum ſubiungit ad iſtam definitionem virtutis, *ex*
III. *conſequenti ſequitur, quòd virtus ſit bonitas quadam*, quia ſcilicet bonitas conſiſtit in formali conuenientia, quæ ad poſitionem virtutis reſultat, & cùm eò loci in definitione virtutis poſuiſſet ipſam *conuenientiam* tantùm in obliquo, nunc quando definit bonitatem, ponit illam in recto.

Deinde, ſi ſanctus Thomas definiret virtutem per conuenientiam *in recto*, adhuc poſſet reſponderi illum loqui tantùm de *fundamentali & radicali* conuenientia, id eſt, de ipſa diſpoſitione, propenſione, & inclinatione ad bonos actus, ex quâ reſultat formalis conuenientia, quæ eſt intrinſeca bonitati: eſt enim ſatis familiare Philoſophis & Theologis vſurpare nomina relationem importantia pro illorum fundamentis.

Ad confirmationem, reſpondetur bonitatem
IV. eſſe differentiam virtutis habitualis, eo modo, quo certitudo & euidentia conſtituunt differentiam ſcientiæ habitualis, non quòd habitualis ſcientia habeat in ſe formaliter certitudinem & euidentiam, ſed quia eſt principium illius vtriuſque efficiendæ, quia generat aſſenſum certum & euidentem; ita etiam virtus eſt habitus bonus, ſeu qualitas bona, id eſt principium boni actus, ſeu quòd facit bonitatem in actu moralem, ita vt eſſe effectiuum principium moralis bonitatis in actu, ſit ipſa differentia virtutis, quomodo bonitas eſt de intrinſeca ratione virtutis, quia illud dicit tantùm bonitatem *radicaliter* & *cauſaliter moralem*, quam ſuprà oſtendimus eſſe de eſſentia virtutis.

A

DISPVTATIO III. V.

De oppoſitione vitij cum natura.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam prænotantur.

NOTANDVM primò: cùm quæritur, vtrum *vitium ſit contra naturam*, ſenſum illius quæſtionis non eſſe, an naturæ humanæ, prout includit dictamen rectæ rationis, contrarientur vitium & peccatum, illud enim nemini poteſt eſſe dubium, cùm vt ſic habeant diſſonantiam à recta ratione; ſed hunc eſſe ſenſum, an
B naturæ humanæ, ſumptæ præciſè, quatenus eſt natura quædam & principium ſuarum actionum, ſeclusâ omni illarum regulâ exiſtente in homine, vitium & peccatum repugnent & contrarientur. VI.

Notandum ſecundò, quæſtionem hanc moueri de natura hominis, vt homo eſt, ſeu quatenus differt ab omnibus animantibus. Differt autem à cæteris animantibus, quòd polleat iudicio & ratione, licèt enim duæ in eo diſtinguantur naturæ, *ſenſitiua* vna, quæ ortum habet à gradu animalis, & quam ſequitur appetitus ſenſitiuus; *rationalis* altera, quæ oritur à gradu intellectiuo, & quam ſequitur appetitus rationalis: attamen per ſolam hanc poſteriorem differt à cæteris animantibus, ideóque, quia vnumquodque eo maximè & propriè cenſetur conſtitui, quo à cæteris maximè propriè diſtinguitur, dicitur homo, vt homo
C eſt, *rationalis eſſe, pollere iudicio, & ratione*, & cenſetur aliquid ei contrarium, quando ei repugnat, quatenus eſt talis, non quatenus eſt ſentiens & animal. VII.

Notandum tertiò, particulam illam *contra naturam* hoc loco idem ſonare, ac contra id, quod eſt conſonum & conueniens naturæ, ſumitur enim, vt opponitur ei, quod eſt *ſecundùm naturam*, ſicut obſeruat ſanctus Thomas hîc articulo ſecundo, in ſolutione ad primum & ſecundum: eſt autem hæc diſtinctio inter illa duo *eſſe à natura*, & *eſſe ſecundùm naturam*, vt intelligitur ex Ariſtotele, ſecundo phyſicorum capite primo, quòd *eſſe à natura* ſit fluere à principiis naturæ, quomodo proprietates ſunt à natura, *eſſe* verò *ſecundùm naturam* ſit eſſe conſentaneum & conforme na-
D turæ, quia ſcilicet eſt aliqua eius perfectio.

Notandum quartò; ad hoc, vt aliquid ſit *contra naturam*, vel *ſecundùm naturam*, iuxta modum proximè explicatum in tertio notabili, non eſſe neceſſe, vt ſit contra naturalem inclinationem rei, vel ſecundùm illam, ſeu quòd res ipſa non habeat inclinationem naturalem, vel habeat, ad id, quod dicitur eſſe contra vel ſecundùm naturam illius, ſed ſufficere, quòd non ſit ei accõmodatum tanquam eius perfectio, vel ſit ei accõmmodatum & conſentaneum tanquam eius perfectio: nam & aliquæ formæ artificiales poſſunt eſſe conſonæ & accommodatæ aliquibus rebus naturalibus tanquam illarum perfectio, ad quas tamen formas artificiales res ipſæ naturales non habent na- VIII.

I. turalem inclinationem, quia ad inclinationem naturalem, ſupra capacitatem ad recipiendam formam, adhuc requiritur ordo intrinſecus ad illam formam, ſecundùm quam naturaliter eſt illius perfectio, ſic aqua habet capacitatem ad recipiendum calorem, non tamen inclinationem: at ad eſſe *ſecundùm naturam* iuxta modum tertio notabili explicatum ſufficit, quòd forma perficiat rem, ſeu ſit conſentanea & conformis ipſi rei, ſecundùm cuius naturam dicitur eſſe, licèt res iſta nullum ordinem intrinſecum ad talem formam habeat, vnde prò inquirenda veritate dubij ſequenti articulo proponendi non eſt nobis neceſſe diſputare, vtrum *vitia & peccata ſint contra naturalem hominis inclinationem nec-ne*, ſicuti multi faciunt, ſed ſatis eſt diſcutere, vtrum *vitium & peccatum ſint contra id, quod eſt conſonum & conueniens naturæ rationali, vt rationalis eſt*,
II. ſeu homini, quatenus pollet iudicio & ratione, hic enim ſenſus eſt integer totius difficultatis, de qua agitur.

Notandum quintò, vitia & peccata eſſe in duplici differentia, alia enim ſunt, quæ opponuntur virtutibus acquiſitis, & earum actibus, vt auaritia & prodigalitas, & ſic de aliis: Alia ſunt, quæ opponuntur virtutibus infuſis per ſe, vt infidelitas, deſperatio, quæ fidei & ſpei opponuntur. His ita prænotatis ſit

ARTICVLVS II.

Vtrum vitium ſit contra naturam.

III. PRIMA propoſitio: *omnia vitia & peccata, quæ opponuntur virtutibus acquiſitis, ſunt contra naturam*, habent ita ſanctus Thomas hîc articulo ſecundo, & inferiùs quæſtione nonageſimâ quartâ articulo tertio ad ſecundum, & omnes eius interpretes ad hunc articulum.

Primò probatur ex Patribus, ſancto Dionyſio libro *de diuinis nominibus* capite quarto, relato hîc à ſancto Thoma; Chryſoſtomo homiliâ vigeſimâ tertiâ *in Geneſim*, ſancto Auguſtino libro vndecimo *de ciuitate Dei* capite decimo ſeptimo, vbi ait vitium ita *eſſe contra naturam, vt non poſſit niſi nocere naturæ*, quod etiam repetit libro ſequenti capite primo: ex ſancto item Damaſceno libro ſecundo *de fide* capite quarto. Probatur etiam ratione triplici à ſancto Thoma hîc articulo ſecundo; quarum
IV. duæ primæ deſumuntur ex nomine *vitij*.

Prima, vitium (inquit) dicitur ex eo, quòd vitiat naturam: ergo contrarium illi eſt.

Secunda, vitium dicitur, quod eſt vituperabile; at nil eſt vituperabile, niſi quod eſt repugnans naturæ.

Tertia: illud eſt contra naturam hominis, quod eſt contra ordinem rationis; at vitium & peccatum ſunt contra ordinem rationis; ergo & contra naturam hominis.

Maior probatur à ſancto Thoma ex his quæ animaduertimus in ſecundo notabili ſuperioris articuli: illud eſt contra naturam hominis, quod eſt contra formam, ſecundùm quam homo propriè ſortitur ſpeciem, prout diſtinguitur à cæteris: ſed quod eſt contra ordinem rationis, eſt contra formam, ſecundùm

A quam homo ſortitur propriè ſpeciem, prout à cæteris diſtinguitur; quia homo ſortitur prædictam ſpeciem ab anima rationali, contra quam eſt, quod eſt contra ordinem rationis: ergo quod eſt contra ordinem rationis, eſt contra naturam hominis. V.

Minor verò, ſcilicet *vitium & peccatum eſſe contra ordinem rationis*: Probatur auctoritate ſancti Dionyſij *de diuinis nominibus* capite quarto, dicentis bonum hominis eſſe *ſecundùm rationem eſſe*, malum hominis eſſe, *præter rationem* eſſe.

Confirmatur: virtus humana eſt ſecundùm ordinem rationis, vt patet ex citato teſtimonio ſancti Dionyſij: ergo vitium, quod eſt ei contrarium, eſt contra ordinem rationis.

Poſtremò: id quod eſt diſſentaneum regulæ, quâ natura aliqua dirigitur in proprium ſuum finem, eſt etiam eidem naturæ diſſo-
B num, quia poteſt facere, vt talis natura aberret à proprio ſuo fine: ſed peccatum & vitium ſunt diſſentanea rectæ rationi, vt patet ex dictis, & ſatis intelligitur ex ſe; recta verò ratio eſt proxima regula naturæ rationalis, vt rationalis eſt, vt diſertè aſſerit ſanctus Thomas articulo ſexto huius quæſtionis: ergo vitium & peccatum ſunt diſſentanea naturæ hominis, vt homo eſt. VI.

Secunda propoſitio: *vitia & peccata, quæ opponuntur virtutibus infuſis, ſunt etiam contra naturam hominis, ſaltem ex ſuppoſitione & conſequenter*. Propoſitio eſt contra Medinam ad ſecundum articulum huius quæſtionis ſancti Thomæ & quoſdam alios, qui ex eo, quòd non eſt in nobis inclinatio naturalis ad virtutes infuſas per ſe, vt pote ordinis ſuperioris,
C & diſtincti ab ordine naturali, in quo natura humana hîc conſideratur, putant peccata oppoſita virtutibus infuſis per ſe non eſſe contra naturam humanam, præciſè conſideratam: ſed noſtro quarto notabili ſuprà animaduertimus ex carentia inclinationis in natura ad aliquid, malè colligi illud non poſſe eſſe contra naturam eius, quod caret tali inclinatione, & adhuc patebit inferiùs. VII.

Eſt tamen noſtra propoſitio ſancti Thomæ hîc, articulo primo, maximè in reſponſione ad primum, cùm enim primum argumentum procederet tam de *virtutibus infuſis per ſe*, quàm *de acquiſitis*: Reſpondet generaliter & abſolutè virtutes eſſe *ſecundùm naturam & ordinem rationis*, è contrario verò vitium eſſe *contra naturam*: & noſtram propoſitionem expreſsè indicat ſanctus Thomas ſecundâ ſecundæ, quæ-
D ſtione decimâ, articulo primo, in ſolutione ad primum, vbi ait peccatum infidelitatis, quod opponitur fidei infuſæ, eſſe contra naturam. VIII.

Et probatur facilè, primò ex ſancto Auguſtino libro duodecimo *de ciuitate Dei*, capite primo, vbi loquens de peccato Angelorum ait in illis, *Deo non adhærere, eſſe vitium*, & *vitium contra naturam*, ſecundùm quam non differt bonus Angelus à malo; ergo, cùm vitium iſtud malorum Angelorum fuerit contra virtutes infuſas, vt patet ex illis, quæ de illo tradunt Theologi primâ parte, fit, vt iuxta ſententiam ſancti Auguſtini vitia & peccata, quæ ſunt contra virtutes infuſas, ſint etiam contra naturam.

Probatur deinde ratione: illud eſt contra

I. naturam hominis, vt homo est, quod ita dissentaneum est ei, quatenus vtitur libertate & ratione, vt destruat & impediat eius perfectionem: sed peccatum & vitium virtutibus infusis oppositum impedit, & destruit perfectionem hominis, quatenus vtitur libertate & ratione: quia virtutes infusæ tolluntur saltem demeritoriè per peccatum, & virtutes illæ sunt quædam perfectiones naturæ humanæ, etiam quatenus vtitur libertate & ratione, quia dant illi aliquod esse supernaturale, & illis mediantibus longè perfectiùs exercet suas operationes & actiones etiam ordinis naturalis, vt fusiùs docent Theologi agendo de necessitate gratiæ: ergo vitia & peccata, quæ opponuntur virtutibus infusis, sunt etiam *contra naturam.*

II. Secundò ex sancto Thoma hîc articulo secundo, in tantum peccatum est contra naturam hominis, in quantum est contra ordinem rationis: at vitia & peccata virtutibus infusis opposita sunt contra ordinem rationis; nam ordo rationis est, vt obtemperemus Deo in omnibus, saltem quando nobis sunt sufficienter proposita; sed præcepta de exercendis actibus virtutum infusarum, de fugiendis actibus illis contrariis, sunt sufficienter nobis proposita per Ecclesiam, & sacras literas: ergo vitia & peccata opposita virtutibus infusis, sunt contra naturam hominis, vt homo est.

III. Itaque ex hac secunda nostra ratione satis intelligitur, quare adhibuerimus in nostra conclusione particulam illam *ex suppositione* & *consequenter*, quam præcedenti conclusioni non adiunximus, quia scilicet ordo rationis non postulat in nobis exercitium actuum virtutum infusarum, nisi lex & præceptum de illis exercendis fuerit sufficienter nobis promulgatum, & ante tempus istud, non est contra ordinem rationis actus illos non exercere; quia ratio non habet, vnde possit moueri ad illorum exercitium: at præsuppositâ eorum promulgatione, actus illos non exercere, aut actus illis contrarios exercere, est contra naturam humanam, & ordinem rationis, quæ postulat, vt omnibus Dei præceptis sufficienter nobis propositis, obtemperemus.

ARTICVLVS III.

Soluuntur obiectiones.

IV. OBIICITVR primò contra primam propositionem articuli præcedentis: quidquid est ex inclinatione naturæ, est etiam *secundùm naturam*, prout terminus ille *secundùm naturam* sumitur hîc pro *consentaneo*, & *conuenienti*, licèt non è contrà, quicquid est secundùm naturam, seu naturæ consentaneum, & conueniens, sit etiam ex inclinatione naturæ, vt sæpiùs iam obseruauimus; quia omnis inclinatio naturæ est ad id, quod illam perficit: sed multa peccata sunt ex inclinatione naturæ hominis, vt homo est, verbi gratiâ, vehemens sciendi aut viuendi desiderium, appetitio boni apparentis, quia bonum apparens est etiam obiectum voluntatis; item ferri in quamlibet contradictionis partem, quia voluntas, vt est hominis voluntas, est formaliter libera, & ad vtrumlibet, nec eius libertas habet necessariam connexionem cum ordine rationis, quia voluntas eius est libera ad sequendum, vel prætermittendum ordinem rationis. Ergo cùm vna contradictionis vel contrarietatis pars sit peccatum, non erit peccatum contra naturam eius. V.

Respondetur, concessâ Maiore, negando Minorem, ad cuius rationem respondetur, vehemens sciendi aut viuendi desiderium tantùm esse à voluntate, prout illa sinit se pertrahi ab ipso appetitu sensitiuo; est enim duplex conditio voluntatis; vna, quâ, ob passionem appetitus, obiectum illi apparet conueniens & amabile, vt docet S. Thomas superiori quæstione nonâ, articulo secundo; altera, quâ sequitur iudicium rationis; prior non est hominis, vt homo est, quia vt sic respicit tantùm bonum honestum; & per voluntatem, vt habentem priorem conditionem, non distinguitur à cæteris animantibus homo, cùm vt sic sequatur appetitum sensitiuum, quod est commune omnibus animantibus, sed tantùm per voluntatem; vt habentem posteriorem conditionem, quâ caret prædictum desiderium. VI.

Ad id verò, quod dicitur *appetitionem boni apparentis esse ex inclinatione voluntatis, & bonum apparens eius obiectum.* Respondetur, appetitionem boni esse quidem ex inclinatione voluntatis, & bonum esse obiectum voluntatis; quòd autem aliquando sit tantùm apparens, & non reuerâ bonum, id non prouenit ex parte voluntatis, quasi illud per se respiciat, sed ex parte intellectus, qui non bene apprehendit illud, vnde habet tantùm inclinationem ad bonum ab intellectu propositum.

Ad illud denique, quod in eadem obiectione affertur de libero arbitrio, *quod voluntas potest vtramque contradictionis partem eligere.* Respondetur, de ratione libertatis non esse posse peccare, sed tantùm positis omnibus ad agendum necessariis posse agere vel non agere, quod non dicit ordinem intrinsecum ad peccandum, cùm in Deo & beatis reperiatur libertas, vt agendo *de libero arbitrio* ostendimus cum S. Anselmo *posse peccare* non esse aliquam partem libertatis. VII.

Deinde aliud est, in homine esse potentiam ad pecandum, & aliud, potentiam, quâ peccatur; prius dicit esse in homine aliquam potentiam, quâ intrinsecè ordinetur ad peccatum, quâ res mediantibus potentiis ordinantur ad actus sibi proportionatos; posterius tantùm denotat in homine reperiri voluntatem, quâ peccatum ipsum committitur: quod posterius verum est, prius verò minimè.

Obiicies secundò: peccata alia esse *contra naturam*, vt Sodomia; alia *non contra naturam*, vt communiter dicunt Theologi, imò ambitio dicitur esse *secundùm naturam*, maximè nobilium, quibus inest generosus animus: ergo non omne peccatum est *contra naturam.* VIII.

Respondeo nos suprà distinxisse duplicem naturam in homine, & pro duplici illâ naturâ, etiam dupliciter peccata dici esse *contra naturam*, scilicet contra *communem*, vel *propriam*; Sodomiam dici quidem contra naturam, sed *communem*, quatenus est contra institutionem naturæ, quâ copula carnalis ordinatur ad generationem, & sic peccatum

I. istud duplici titulo potest dici *contra naturam hominis*: quia præter hanc oppositionem iam explicatam sibi peculiarem, habet aliam sibi *communem* cum omnibus aliis peccatis, quòd scilicet etiam sit contra naturam hominis, vt homo est, quare est contra ordinem rationis.

Ad illud verò, quod dicitur, *nonnulla peccata esse secundùm naturam in his, vel illis hominibus*, verbi gratiâ, *ambitio in nobilibus*. Respondeo peccata illa hoc tantùm sensu dici esse *secundùm naturam hominis* in hoc vel illo gradu constituti, quòd facilè peccata eiusmodi ab illo committantur ex humana fragilitate, ob motiua, & occasiones, quæ in hoc, vel illo statu familiariùs & frequentiùs occurrunt ad illud committendum, non autem quòd sint secundùm naturam hominis, vt rationalis est.

II. Obiicies tertiò: ea quæ sunt contra naturam, rarò contingunt: at peccatum sæpiùs euenit, imò aliquando contingit, vt homo frequentiùs peccet, quàm bene operetur: Ergo peccatum non est contra naturam.

Respondeo maiorem illam propositionem, *quæ sunt contra naturam, rarò contingunt*, tantùm intelligi de his, quæ habent vnum agendi modum determinatum, cuiusmodi sunt causæ omnes naturales, non autem homo, qui ratione libertatis sibi intrinsecæ habet, vt operetur cum indifferentiâ.

ARTICVLVS IIII.

Soluitur dubium.

QVæres, an quemadmodum dicimus peccata esse *contra naturam* hominis,
III. vt homo est, possint etiam dici aliquo sensu esse *contra eius naturam* vt animal est, sumendo particulam illam *contra naturam* vniuersaliter.

Respondeo appetitum sentientem, ratione cuius debet intelligi ista disconuenientia vel conuenientia in homine, duobus modis posse considerari, primò *secundùm se*, quatenus fertur in bonum sensibile, abstrahendo, quòd sit in supposito rationali: Secundò potest considerari, *vt est in homine*, & habet inclinationem ad obediendum rationi & voluntati, cuius imperio subsunt inferiores potentiæ hominis: iam si priori modo spectetur appetitus sensitiuus, peccata, loquendo propriè, nec sunt *cōtra naturam hominis*, nec *secundùm illam*: esto materiale peccati, id est, bonum sensibile sit illi & conueniens &
IV. secundùm naturam; si verò posteriori modo spectetur, iam peccata & vitia sunt aliquo modo contra naturam hominis, vt habentis appetitum sensitiuum: prioris partis ratio est, quòd peccatum formaliter dicat deordinationem à ratione; at deordinatio à ratione nec est consentanea appetitui sensitiuo secundùm se spectato, nec dissentanea, quia appetitus vt sic abstrahit omninò à ratione, vt patet in brutis, in quibus est sine vlla ordinatione, vel deordinatione à ratione: posterioris verò partis ratio est, quòd quicquid impedit perfectam subiectionem inferioris ad superiorem est disconueniens inferiori, quia eius perfectio est obedire superiori; at vitia & peccata impediunt hanc subiectionem.

Dixi inter respondendum, *esto materiale peccati, id est bonum sensibile, sit illi conueniens*, (A) V.
quia omne obiectum est conueniens suæ potentiæ, bonum autem sensibile est obiectum appetitus, non vt deordinatum à ratione: vnde intelligitur nullam esse in appetitu sensitiuo inclinationem ad peccatum, loquendo propriè, & omnes Scripturas, Patrúmque auctoritates, quæ videntur id asserere, tantùm intelligendas de propensione in obiectum materiale peccati, quod est bonum sensibile.

DISPVTATIO IV.

De malitia vitij comparata cum malitia actus vitij.

ARTICVLVS I.

(B) *Vtrum vitium sit peius, quàm actus vitij.* VI.

SEnsvs articuli est, vt ipsemet sanctus Thomas hîc explicat tam initio, quàm in corpore articuli tertij, an habitus malus sit quid peius *in genere moris*, quàm sit actus malus; seu an malitia moralis, quæ est in actu peccati, sit maior in ratione malitiæ moralis, quàm sit illa moralis malitia, quæ est in habitu vitij; & cùm habitus virtutis eandem habeat rationem & proportionem ad suos actus, quam habet habitus vitij ad actus vitiosos, simul etiam quærit, an moralis bonitas, quæ est in habitu bono, censeatur esse maior illâ, quæ est in ipso virtutis actu. Quòd etiam sanctus Thomas hîc tantùm insti-
(C) tuat comparare habitum cum suo actu *quoad bonitatem & malitiam moralem*, non autem VII.
quoad entitatiuam perfectionem, satis patet tum ex eo, quòd vt initio quæstionis animaduertimus, agat tantùm hîc de vitiis & peccatis, prout ad mores pertinent, tum etiam ex rationibus, quibus hîc probat suas conclusiones, omnes enim illæ procedunt de bonitate & malitia morali, vt mox patebit, & comparatio habitus cum suo actu quoad *bonitatem & perfectionem entitatiuam* propriè spectat ad disputationem *de habitibus*, quæ non est huius loci. Vnde omissâ hâc posteriori comparatione, de priori tantùm agemus, & cùm, vt disputatione præcedenti notauimus, sint aliqua vitia, quæ pugnant cum virtutibus infusis, illud idem simul de illis quæremus. Pro qua tota difficultate sit

(D) Ista propositio: *in genere moris actus ipse excedit habitum tam in bonitate, quàm in malitia morali, siue habitus sit infusus, siue sit acquisitus*; VIII.
propositio est sancti Thomæ hîc & communis: probatur rationibus sancti Thomæ. Prima; quod vltimò actuat subiectum, est perfectius eo, quòd in eodem genere illud non vltimò actuat, sed relinquit illud in potentia; atqui tam vitium, quàm virtus, seu tam habitus malus, quàm bonus, non vltimò actuat voluntatem hominis in esse boni vel mali moraliter, sed relinquunt illam in potentia ad actum, quia per eiusmodi habitus tantùm habilitatur, seu potens & promptior redditur ad exercendum actus bonos & malos; per ipsos verò actus voluntas actuatur vltimò, quia de facto & in actu exercito est bona vel mala moraliter, &

I. habitus sunt propter actum, siue habitus infusi, siue acquisiti: Ergo actus in ratione bonitatis vel malitiæ moralis excedunt ipsos habitus. Maior satis patet ex se. Minor verò probatur, quia (inquit sanctus Thomas) habitus habet se medio modo inter potentiam & actum; ergo, vt actus est potior potentiâ ex Aristotele hîc relato, erit etiam ipso habitu potior, vbi est.

Notandum non eo sensu habitum dici à sancto Thoma *habere se medio modo*, quòd quemadmodum potentia est indifferens ad bonum & malum, quatenus vtrumque seorsim & successiuè in seipsa potest recipere, sic etiam habitus sit & dicatur indifferens, quòd compatiatur actum sibi contrarium.

Hic, inquam, non est sensus, vt rectè notat Vasquesius ad hunc articulum, quia admissâ hâc explicatione dicendum erit argumentum sancti Thomæ tantùm concludere de bonitate morali
II. actuum virtutum acquisitarum supra suos habitus; quia in sententia eorum, qui volunt charitatem ex natura rei, & non ex sola Dei ordinatione excludere peccatum mortale, habitus non habebit se medio modo inter potentiam & actum, hoc sensu, quòd sit indifferens ad compatiendum sibi actum contrarium, sed vt ratio sit vniuersalis, debet prædicta propositio intelligi iuxta modum à nobis mox traditum.

Secunda ratio sancti Thomæ est in argumento *sed contra*: proprietas consequens bonitatem & malitiam moralem, est meritum & demeritum, vt notauimus suprà ex sancto Thoma quæstione vigesimâ primâ, articulo secundo & tertio: at loquendo propriè meremur & demeremur bonis vel malis actibus, non item ipsis habitibus: Ergo maior est bonitas vel malitia in ipso actu, quàm in habitu.

III. Vltima: propter quod vnumquodque tale & illud magis; sed habitus morales sunt tantùm boni vel mali per ordinem ad ipsos actus, per aliquam denominationem ab illis desumptam, quia formalis bonitas & malitia inest solis actibus, vt disputatione præcedenti notauimus, & bonitas ac malitia, quæ sunt in habitu, sunt tantùm veluti mortuæ potiùs, quàm viuæ, cùm vita consistat in actu; item lex & obligatio non sunt de habendis vel non habendis habitibus, sed de exercendis bonis actibus moralibus & malis fugiendis: ergo maior est bonitas vel malitia moralis in ipsis actibus, quàm in eorum habitibus.

ARTICVLVS II.

Soluuntur obiectiones.

IV. OBIICIES primò: nunquam effectus superat suam causam in ea ratione, secundùm quam est causa; sed ad summum est ei æqualis; at actus bonus moraliter vt sic est ab habitu virtutis, tanquam à sua causa, vt patet ex dictis disputatione primâ; & actus item moraliter malus vt sic est ab habitu vitij; ergo actus malus in ratione moralis malitiæ non superat habitum vitij; neque actus moraliter bonus habitum virtutis in ratione moralis bonitatis.

Respondeo primò, negando maiorem, si intelligatur de his, quæ habent rationem principij æquiuoci respectu suorum effectuum, verbi gratiâ, quando sol producit aliquid in his inferioribus, ratio formalis constitutiua illius in tali specie entis non est formaliùs & perfectiùs in illo,
A ac est in isto inferiori effectu; & inferiora talis speciei comparata adinuicem magis habent inter se relationem identitatis specificæ, quàm habeant cum ipso sole; at verò habitus respectu suorum actuum habent rationem principij æquiuoci, sunt enim habitus & actus qualitates specie distinctæ, vna est *permanens*, altera tantùm *in fieri*, habent item effectus distinctos specie; vna, scilicet actus, constituit potentiam in vltima perfectione, illámque actuat vltimò; altera, scilicet habitus, ponit tantùm potentiam in actu primo, & relinquit in facultate potentiam ad actum secundum.

Obiicies secundò: gratia iustificans est habitus: sed illa est melior secundùm bonitatem moralem quibuslibet nostris actibus; quia per illam formaliter iustificamur, simus filij Dei, consortes naturæ diuinæ, vt docent Theologi agendo de illa; nostri verò actus, quicunque illi sint,
B non præstant istud, vt ibi docent Theologi; ergo non quilibet actus est præstantior in bonitate morali suo habitu. VI.

Respondeo præsentem comparationem tantùm institui inter *habitus operatiuos*, & *eorum actus*; at in sententia sancti Thomæ infrà quæstione centesimâ decimâ, articulo tertio, gratia habitualis sanctificans non est habitus *operatiuus*.

Iuxta verò eorum sententiam, qui defendunt gratiam esse eumdem habitum cum charitate; Respondeo illum eumdem numero habitum, qui simul est gratia & charitas, esse virtute duplicem: nam quatenus est *donum dei gratis datum*, quod nos facit dignos, qui diligamur à Deo, dicetur *gratia*, & vt sic præcisè non habet rationem *habitus operatiui*, sed habitus ornantis
C animam, & dantis illi esse supernaturale, & de tali habitu vt sic spectato non intelligitur comparatio hîc instituta inter habitum & actum, VII.
cùm talis habitus vt sic, nullum habeat actum; idem verò habitus, *quatenus nos facit diligere Deum*, dicitur charitas, & est *habitus operatiuus*; & si iuxta hanc considerationem comparetur cum actu, nostra propositio adhuc retinet suam veritatem, est enim actus charitatis, seu amor actualis ipsius Dei perfectior ipsâ charitate, seu ipsâ potentiâ amandi Deum, & charitas sine operibus videtur quodammodo languescere.

DISPVTATIO V.

De simultate vitij cum virtute.

ARTICVLVS I.

D *Vtrum vitium, seu peccatum, possit simul esse cum virtute.* VIII.

SENSVS articuli est, vtrum actus vitiosus possit simul stare cum habitu virtutis, vbi repetendum est ex dictis suprà, virtutem aliam esse *acquisitam*, aliam verò *infusam per se*; item peccatum aliud esse *mortale*, aliud *veniale*, & de iis omnibus mouetur hîc quæstio, scilicet, an peccatum *mortale*, vel *veniale*, possit consistere cum virtute *acquisita*, vel *infusa*.

Notandum deinde, nomen *virtutis* tàm apud Patres infrà citandos, quàm apud sanctum Thomam secundâ secundæ, quæstione vigesimâ tertiâ, articulo secundo aliter vsurpari, & aliter à

I. Philosophis in Ethicis, & Scholasticis quando A
disputant de *virtutibus*; Patres enim & sanctus Thomas considerant virtutem in ordine ad vitam æternam, ita vt quidquid potest efficere actus meritorios vitæ æternæ, illud tantùm propriè nomen & rationem *virtutis* mereatur, & proinde cùm principium meriti in nobis sit charitas, virtutes autem aliæ sine charitate non sint meritoriæ, vt docent communiter Theologi, fit, vt solam charitatem vocent *virtutem*, illam appellent *primam aliarum virtutum*, dicant sine illa virtutes esse vitia, non quòd velint, loquendo propriè & in rigore, illas esse vitia; sed quia seclusâ charitate, non sunt meritoriæ, sed coniunctæ cum vitiis; est enim quilibet adultus aut in statu peccati mortalis, aut in statu gratiæ, quia in statu *naturæ lapsæ* non datur medium in adultis; sic sanctus Hieronymus libro secundo *in epistolam ad Galatas*, ad illud capitis tertij,
II. *iustus ex fide viuit*, *nemo*, inquit, *absque Christo* B
viuit, *sine quo omnis virtus in vitiis est*; sic sanctus Augustinus libro quarto *in Iulianum*, capite tertio, *absit*, inquit, *vt in aliquo sit vera virtus*, *nisi is fuerit iustus*.

Philosophi verò & Scholastici, quia disputant de virtutibus secundùm præcisam rationem virtutis, præcisa autem virtutis ratio est, quòd sit inclinatio ad actus honestos & rectæ rationi consentaneos, fit, vt nomine *virtutis* id omne intelligant, quod ex natura sua talem dicit inclinationem, abstrahendo ab eo, quòd sit vel non sit coniunctum charitati: articulo quarto huius quæstionis sanctus Thomas vsurpat nomen *virtutis*, modò in prima significatione, modò in secunda: in prima, quando ait actum peccati mortalis corrumpere virtutem, si comparetur actus peccati ad causam virtutum, scilicet charitatem,
III. & quando ait fidem & spem post peccatum C
mortale non esse virtutes: in secunda verò significatione, quando ait peccatum mortale posse simul esse cum virtutibus *acquisitis*: aliàs verò, si nomen *virtutis* in vtroque loco sumatur eodem modo, non videbitur hîc sanctus Thomas sibi constare, cùm virtutes *acquisitæ* seclusâ charitate non sint magis meritoriæ, quàm fides & spes post peccatum mortale, & proinde sicut ex defectu charitatis fides & spes non dicuntur à sancto Thoma *virtutes*, ita neque *acquisitæ*, si destituantur eadem charitate. His ita præsuppositis, ad quæstionem propositam tribus propositionibus respondetur.

Prima propositio: *peccatum mortale non potest simul esse cum virtutibus infusis*, *sumpto nomine virtutis in prima significatione*. Propositio est de fide ex Concilio Tridentino, sessione sextâ,
IV. canone vigesimo septimo, & capite decimo D
quinto, eiusdem sessionis, vbi illam probat ex prima epistola *ad Corinthios*, capite sexto, quo loco adulteri, & qui committunt peccata lethalia, licèt sint fideles, excluduntur à regno Dei, quæ exclusio fit per amissionem gratiæ iustificantis.

Probatur item ex citatis Patrum auctoritatibus in secundo notabili.

Postremò ratione: quodcumque peccatum mortale contrariatur charitati, eam expellit siue *physicè*, siue *demeritoriè*; nam per peccatum mortale homo fit dignus morte æternâ, iuxta illud *ad Romanos* sexto, *stipendia peccati mors*, per charitatem verò & gratiam fit dignus vitâ æternâ; per illud auertitur à Deo, & infringit eius mandata, per hanc ad Deum conuertitur, V.
& mandata eius seruat: ergo sicut mors & vita non possunt esse simul, auersio à Deo & conuersio ad Deum, obseruatio mandatorum Dei & eorumdem infractio; ita nec actus peccati mortalis cum virtutibus infusis potest simul esse, quia ratio virtutis, vt hîc consideratur, prouenit à charitate.

Disputant hîc aliqui, quomodo peccatum mortale in peccante, tanquam ab indigno possessore expellat gratiam & charitatem, an *physicè efficienter*, & *ex natura rei*, an verò tantùm *demeritoriè* & *ex institutione Dei*, quâ statuerit tollere gratiam & charitatem ab eo, qui committit peccatum mortale: posset item quæri quomodo infusæ virtutes aliæ à gratia & charitate deperdantur per peccatum mortale, & an saltem *quoad substantiam*, & *rationem habitus*, vt loquitur hîc sanctus Thomas, remaneant in peccante mortaliter, sicut remanent fides & VI.
spes: sed vtraque hæc difficultas alium specialem locum postulat; prima quidem in tractatu *de gratia*, quando agitur de *iustificatione*, quæ fit per gratiam expellentem peccatum: posterior verò in secunda secundæ, quæstione vigesimâ tertiâ.

Secunda propositio: *peccatum mortale potest simul esse cum virtute acquisita sumpto nomine virtutis in secunda significatione*, hanc eandem conclusionem habet sanctus Thomas quæstione sexagesimâ tertiâ, articulo secundo, & quæstione sexagesimâ quintâ articulo secundo; secundâ secundæ quæstione vigesimâ tertiâ, articulo octauo; ratio eius est: primò, eodem modo corrumpitur habitus acquisitus, cuiusmodi est virtus, quomodo acquiritur; sed habitus acquisitus, cuiusmodi est virtus, communiter non generatur vnico bono actu; ergo nec vno malo actu VII.
corrumpitur: ergo actus malus potest esse cum illa; ergo & actus peccati mortalis potest simul esse cum virtute.

Deinde: aliquis habens virtutem & illam retinens potest procedere ad actum peccati mortalis; Ergo potest peccatum mortale stare cum virtute: probatur Antecedens ex differentia formæ naturalis, existentis in re naturali, ab ipso habitu existente in anima, quòd illa naturaliter & necessariò producat propriam & sibi conuenientem operationem, iste verò habitus nonnisi prout homo, qui habet illum in se, voluerit, quare habitibus vtimur, prout volumus, vt communiter docent Philosophi; Et notat expressè sanctus Thomas superiori quæstione quadragesimâ nonâ, articulo tertio in argumento *sed contra*, ex sancto Augustino libro *de bono coniugali* capite vigesimo primo, & ex commentariis ad librum tertium *de anima*, commentario octauo: VIII.
ergo; qui habet aliquam virtutem, poterit pro sua libertate illâ non vti, sed actum ei contrarium exercere.

Tandem confirmatur his omnibus, quibus Theologi infrà quæstione centesimâ quintâ, docent posse aliquem absque gratiâ exercere bonum quoddam opus morale.

Tertia propositio: *peccatum veniale potest esse tam cum virtutibus infusis, quàm cum virtutibus acquisitis*. Prior pars probatur: quidquid potest stare cum charitate, potest simul stare cum aliis virtutibus *infusis* per se, quia eâ tantùm ratione tolluntur virtutes *infusæ* per peccatum mortale, quòd habeant connexionem cum cha-

I. ritate, quæ destruitur per peccatum mortale, vt constat ex dictis in primâ propositione: sed peccatum veniale potest simul stare cum charitate, vt patebit ex dicendis quæstione sequenti, & ex professo docebimus infrà, quæstione septuagesimâ octauâ: ergo peccatum veniale potest simul esse cum virtutibus infusis.

Posterior item pars probatur: peccatum mortale potest simul esse cum virtutibus *acquisitis*, vt patet ex dictis: ergo multò magis peccatum veniale. Consequentia patet: quia maior est repugnantia peccati mortalis ad virtutes *acquisitas*, quàm sit peccati venialis ad easdem, vt patebit infrà, agendo de intrinseca peccati venialis ratione: ergo si mortale peccatum potest esse simul cum virtutibus *acquisitis*, multò magis cum iisdem poterit esse peccatum veniale.

Cæterùm in duabus vltimis propositionibus notanda est particula illa *potest esse*, quâ non asseritur peccatum, siue mortale siue veniale, semper esse cum virtutibus *acquisitis*, sed tantùm
II. posse contingere, vt cum illis remaneant: nam datâ illâ sententiâ, quæ asserit habitū posse perfectè generari per vnicum actum, negādum etiam non est posse dari tale peccatum mortale, quod non compatiatur secum, sed expellat virtutem sibi oppositam *acquisitam*, item peccatum veniale, quod expellat à suo subiecto virtutem *acquisitam* sibi oppositam; quia dum generatur vnus habitus, expellitur alius ei contrarius, & proinde, sicut dantur virtutes aliquæ, quarum actus oppositi non sunt ex suo genere & obiecto peccata mortalia, sed tantùm venialia, cuiusmodi reputatur temperantia circa cibos, ita etiam poterunt dari peccata quædam venialia, quæ prædictas virtutes sibi oppositas omninò destruent, cùm actus illi, qui sufficiunt ad ge-
III. nerandum habitum, sufficiant & ad expellendum contrarium.

ARTICVLVS II.

Soluitur dubium.

QVÆRES, an sicut peccatum mortale non potest simul esse cum virtutibus *per se infusis*, ita etiam & habitus vitiorum non possint cum illis remanere.

Respondeo posse remanere, imò sæpè contingere in hominibus iustificatis, in quibus habitus isti ante pœnitentiam per multos & frequentes actus acquisiti & maximè radicati post acceptam gratiam iustificantem adhuc remanent, ita enim satis apertè docet Concilium Tridentinum sessione decimâ quartâ capite octauo, quando ait pœnas satisfactorias, pœnitenti im-
IV. positas à sacerdote, mederi peccatorum reliquiis, & vitiosos habitus malè viuendo contractos contrariis virtutum actionibus tollere: certùm autem est istas satisfactiones tantùm adimpleri post acceptam gratiam sacramenti. Idem etiam docet sanctus Thomas tertiâ parte, quæstione octuagesimâ sexta articulo quinto, & communiter alij Theologi, quod etiam confirmat experientia, qui enim à peccatis se conuertunt ad Deum, sæpe initio conuersionis suæ magnam experiuntur difficultatem in abstinendo se ab illis peccatis, quibus anteà fuerunt dediti; pro qua re videri potest Origenes homiliâ octauâ *in Leuiticum*, vbi disputat de cicatricibus in anima remanentibus post remissum peccatum.

A Difficultas tamen est, an pro eo statu sint & dici debeant habitus, an tantùm dispositiones, vt videtur indicare sanctus Thomas loco mox citato: sed breuiter V.

Respondeo illos propriè remanere *secundùm vniuersalem rationem habitus & vitij*, non tamen *secundùm modum habitus*, sed *secundùm modum dispositionis*, loquendo logicè: ita sanctus Thomas suprà, quando ait tales vitiosas inclinationes esse in iustificatis potiùs *per modum dispositionum*, quàm *per modum habituum*.

Explico vtramque partem responsionis, & simul illam probo; priorem quidem, quia habitum vitiosum remanere *secundùm formalem rationem habitus & vitij*, nihil est aliud, quàm esse qualitatem inclinantem ad actum malum, seu qui habet vim impellendi hominem ad perpetrandum malum actum, licèt impediatur pro-
B pter aliquid aliud sibi resistens, sunt enim rerum essentiæ positæ in aptitudine & efficacitate ad hoc vel illud præstandum, non autem in hoc vel illo effectu extrinseco producendo: at sub hac ratione remanent vitia in iustificatis, vt patet ex traditis suprà & experientiâ: ergo remanent habitus vitiosi in iustificatis aliquando *secundùm formalem rationem habitus & vitij*. VI.

Posterior pars responsionis asserit *ista vitia habere se ad modum dispositionum*, quæ loquendi formula non significat ista vitia esse tunc temporis tantùm dispositiones, prout dispositio apud Dialecticos distinguitur ab habitu; certum enim est vnum specie, non mutari in aliud, hominem, verbi gratiâ, non fieri leonem, habitus autem & dispositio sunt duæ species, vt supponitur ex dialectica, sed prædicta formula significat prædictos habitus ita remanere debilitatos,
C non quidem *intrinsecè* & secundùm suam substantiam, quasi illorum vires minuantur, sed *extrinsecè* tantùm per auxilia gratiæ in sacramento accepta, vt minùs ei dominentur, quàm anteà, & faciliùs illis resistat, eósque tandem penitus tollat, vnde cùm inclinatio illa dicatur à Philosophis *dispositio*, quæ ex se & debilitate suarum virium est facilè mobilis à subiecto, quia prædicti habitus vitiosi facilè possunt dimoueri ab homine, non quidem ex se, sed ratione auxiliorum gratiæ illis extrinsecæ, fit, vt dicantur esse in iustificatis *secundùm modum dispositionis* propter prædictam similitudinem, quam habent cum dispositionibus propriè dictis quoad suam expulsionem à subiecto, & licèt prædicti habitus vitiosi remaneant in iustificatis, eos tamen non denominant *vitiosos*, sed semper ab habitu gratiæ iustificantis, & aliis studiosis habitibus VII.
D sibi inexistentibus denominantur *iusti*, *& boni*, quia ipsa denominatio non est formalis effectus formæ, vt constat ex dialectica, cùm plerumque à re sibi extrinseca, res hoc vel illo modo denominentur; sed solet denominatio desumi ab eo, quod est præstantius in ipsa re, ideóque cùm in homine iustificato, retinente habitus vitiosos, sint gratia iustificans, & aliæ gratiæ morales infusæ, quæ illum exornant, & ad esse supernaturale eleuant, fit, vt postpositâ consideratione prædictorum habituum talis homo iustificatus denominetur simpliciter *bonus*, *iustus*, & *studiosus*. VIII.

Addi etiam potest, in re morali ad voluntatem spectantem denominationem maximè attendi penes *affectum*: at homo iste iustificatus

I. non ampliùs habet affectum ad vitia, nam per pœnitentiam abiecit illum, sed habet affectum ad gratiam & ad cæteros supernaturales habitus: Ergo potiùs denominabitur ab ipsis, quàm ab illis.

Atque ex iis intelligitur non reperiri, propriè loquendo, oppositionem contrarietatis inter *habitus vitiosos* & *virtutes infusas*, cùm sese inuicem non expellant ab eodem subiecto, nec sint sub eodem genere, quia vitia sunt intra ordinem naturæ, virtutes verò infusæ supra, & intra ordinem gratiæ.

DISPVTATIO VI.

De peccato omissionis.

ARTICVLVS I.

II. *Quædam prænotantur ad intelligentiam subsequentis articuli.*

NOMINE *omissionis* nihil aliud intelligunt Philosophi & Theologi in Moralibus, quàm *carentiam alicuius præcepti vel obligationis*, quando scilicet aliquis omittit facere, quod debet & tenetur facere, verbi gratiâ, cùm quis die dominicâ obligatur audire sacrum, quod tamen omittit, quando potest, ideóque tunc omissio aliqua censebitur esse *pura*, quando carebit omni actu.

Notandum secundò, carentiam illam omnis & cuiuscunque actus non esse extendendam ad actus intellectus, ita vt ad puram omissionem
III. requiratur, vt nullus interueniat actus intellectus proponentis obiectum & obligationem præcepti, contra quod peccatur per omissionem: sed quando pura omissio dicitur *carentia cuiuscunque actus*, debet tantùm intelligi de actibus voluntatis, ita vt omissio illa dicatur *pura*, quæ caret omni actu voluntatis, licèt actum aliquem intellectus ad seipsam præsupponat.

Notandum tertiò ex sancto Thoma hîc articulo quinto, peccatum *omissionis* tribus modis posse fieri per actum aliquem positiuum; primò per *actum interiorem voluntatis*, qui directè feratur in ipsam omissionem, verbi gratiâ, si quis dum instat præceptum audiendi sacrum, & potest audire, habeat hunc actum, *volo omittere sacrum*: Secundò per *aliquem actum exteriorem*, qui sit causa vel occasio ipsius omissionis ei coniuncta, verbi gratiâ, inquit sanctus Thomas, cùm aliquis illâ horâ, quâ tenetur ire ad eccle-
IV. siam pro audiendo sacro, exercet opus aliquod impossibile cum auditione sacri, vt si ludat aduertendo, vel debendo aduertere, talem obligationem sacri audiendi. Tertiò potest fieri peccatum *per actum exteriorem, qui sit quidem causa & occasio eius omissionis, qui tamen actus exterior non coniungitur omissioni, sed illam antecedit*, ex quo tamen actu exteriori, loquendo moraliter, sequitur aliquid, quod sit impedimento, ne actus præceptus exerceatur, & est occasio seu causa coniuncta omissioni, verbi gratiâ, dum quis vult nimiùm vigilare noctu, ex quo videt moraliter eventurum, vt tempore illo matutino, quo obligat præceptum sacri audiendi, dormiat.

Notandum quartò: quouis modo ex his tri-

A bus assignatis fiat omissio, semper actum illum, qui est causa vel occasio omissionis, esse *extrinsecum* ipsi omissioni, vt præcisè sumitur, sicut omnis causa efficiens est externa suo effectui: & conuenit inter omnes, omissionem in sua intrinseca & essentiali ratione non requirere actum aliquem: quare sic considerata est mera priuatio actus, qui potuit & debuit poni, priuatio autem sumpta præcisè & formaliter non dicit aliquid positiuum, sed tantùm carentiam rei, quæ debet inesse. V.

ARTICVLVS II.

Vtrum possit dari pura omissio.

SENSVS præsentis articuli est, an ipsa omissio debeat necessariò fieri aliquo ex tribus modis assignatis in tertio notabili superioris articuli, in quibus semper interuenit actus aliquis voluntatis; quo tanquam causâ vel occasione VI.
B fiat ipsa omissio, ita vt quæratur, an implicet contradictionem, proposito per intellectum actu præcepti, & eius obligatione, voluntatem ipsam nullum actum elicere circa illum, sed omnem suspendere, habendo se merè negatiuè, & ita fiat aliquando, vel saltem possit fieri pura omissio, quæ imputetur ad peccatum.

Duæ sunt hac de re sententiæ: prima negat absolutè posse dari omissionem culpabilem, quæ non habeat actum aliquo modo ex tribus iam assignatis; est aperta sententia Gandauēsis quodlibeto duodecimo, quæstione vigesimâ quartâ, & tribuitur sancto Thomæ hîc, vt illum explicant Conradus, Vasquez & quidam alij, & meritò, quidquid aliqui velint illum in contrariam sententiam pertrahere, nam hîc, & adhuc magis expressè *de malo* quæstione secundâ, articulo
C primo, notat duobus modis posse intelligi actum aliquem requiri in omni peccato, & ex consequenti in omissione culpabili, primò *essentialiter*, ita vt in ipsa essentia peccati necessariò includatur actus, secundò *causaliter*, quatenus requiritur actus aliquis, qui sit causa peccati; primo modo negat in peccato *omissionis* requiri actum, quia illud consistit in cessatione ab actu; secundo verò modo affirmat requiri actum aliquem, at nos hîc non mouemus quæstionem iuxta primam considerationem, sed tantùm iuxta posteriorem, vt monuimus quarto nostro notabili præcedentis articuli, neque ex eo, quòd vnum non est de essentia alterius, bene colligitur illud vnum posse fieri & de facto poni sine altero, est enim aliud considerare rem in suo fieri, & aliud illam considerare in suo esse formali, VII.
D non potest dari volitio, quæ non sit à voluntate, quia est actus vitalis requirens principium vitale, nec tamen voluntas est de intrinseca ratione volitionis, non potest dari existentia rei sine re ipsa, nec tamen entitas rei est de essentia ipsius existentiæ; ergo similiter ex eo, quòd S. Thomas affirmat actum non requiri in omissione, tanquam partem illius essentialem, non potest bene inferri illum etiam existimare, posse dari puram aliquam omissionem, quæ sine vllo actu causetur. VIII.

Est etiam hæc sententia Capreoli secundo sententiarum, distinctione vigesimâ quintâ, quæstione vnicâ, & multorum aliorum.

Secunda sententia affirmans est Richardi in secundum sententiarum, distinctione trigesimâ tertiâ, quæstione secūda: Durandi ibidem quæ-

stione ſecundâ , & tertio ſententiarum articulo A
I. primo in ſolutione ad primum dubium Almaini.
Ochami in tertium ſententiarum articulo primo
in ſolutione ad primum dubium. Almaini in ſuis
Moralibus tractatu tertio capite vigeſimo quin-
to & vigeſimo ſexto. Et Maioris ſecundo ſen-
tentiarum diſtinctione quadrageſimâ ſecundâ ,
quæſtione ſecundâ , & plurium aliorum tam
veterum quàm recentiorum , quos ſequimur,
quare

Sit hæc propoſitio : *non implicat fieri peccatum
omiſſionis ſine quouis actu voluntatis tam interno,
quàm externo, qui concurrat ad ipſum aliquo ex
his tribus modis aſſignatis in tertio notabili ſuperio-
ris articuli.* Probatur : poteſt dari mera ſuſpen-
ſio voluntatis, quæ ſit culpabilis : ergo poteſt
fieri peccatum *omiſſionis* ſine quouis actu tam in-
terno , quàm externo concurrente ad ipſum,
iuxta modos aſſignatos. Conſequentia patet :
II. culpabilis ſuſpenſio voluntatis nihil eſt aliud, B
quàm peccatum *omiſſionis* ſine vllo actu, eo enim
ipſo, quò dicitur *culpabilis*, eſt peccatum, quia
nihil culpabile niſi peccatum, nam vituperium
eſt proprietas conſequens peccatum, vt diſpu-
tatione primâ notauimus. Item eo etiam ipſo ,
quò dicitur *mera ſuſpenſio*, eſt omiſſio ſine vllo
actu , quia ſuſpendere actum negat omnem a-
ctum, vt patet ex ſignificatione termini (*ſuſpen-
dere*) & proinde importat carentiam actus ,
quia negatio eſt quædam carentia, & cùm ca-
rentia iſta ſit carentia actus , qui debuit & po-
tuit poni, quia ſupponitur culpabilis, eſt omiſ-
ſio : ergo cùm talis carentia ſit ſine vllo actu vo-
luntatis tam interno , quàm externo , poterit
fieri peccatum *omiſſionis* ſine quouis actu volun-
tatis.

Antecedens probatur : ponamus ex hypothe-
III. ſi præceptum de diligendo Deo nunc obligare C
Petrum , & hoc ipſo eodem inſtanti intellectum
proponere voluntati tale præceptum & eius
obligationem , cui poteſt ſatisfacere, ſi velit :
iam hoc inſtanti voluntas poteſt ad talem pro-
poſitionem intellectus non elicere aſſenſum ,
item non elicere diſſenſum, ſed omninò habere
ſe *negatiuè* ad omne volitum tam propoſitum
nunc ab intellectu , quàm non propoſitum : at
habere ſe omninò *negatiuè* in tali caſu eſt ſuſpen-
ſio voluntatis culpabilis, quia in hac hypotheſi
ſupponitur obligatio eliciendi actum dilectionis
erga Deum, intellectum illum propoſuiſſe vo-
luntati, voluntatem potuiſſe illum exequi : ergo
cùm non facere, quod potes & teneris facere,
& ad quod te teneri ſcis, ſit aliquid culpabile,
talis ſuſpenſio voluntatis erit culpabilis. Minor
ſatis patet.

IV. Maior verò probatur: Voluntas in hac vita à D
nullo obiecto neceſſitatur quoad *exercitium a-
ctus*, vt docuimus diſputatione de *libero arbitrio*
quæſtione primâ articulo ſexto , & agendo de
imperio intellectus in voluntatem; & breuiter pa-
tet : Nam, quod eſt formaliter liberum, debet
ita eſſe indifferens, vt poſitis omnibus ad agen-
dum requiſitis, poſſit adhuc non agere, ſeu a-
ctionem ſuam ſuſpendere, & proinde non ne-
ceſſitari; ſed vnum ex prærequiſitis in voluntate
ad volendum eſt ipſa propoſitio obiecti facta per
intellectum, quia voluntas non fertur in inco-
gnitum ; deinde nullum obiectum ita perfectè
repræſentatur voluntati , vt diuerſas rationes
non includat in ſe, ratione quarum poſſit dimo-
ueri ab illo : ergo poſitâ illâ obiecti propoſitio-
ne, voluntas poteſt non agere, & proinde à nul- V.
lo obiecto neceſſitatur in hac vita.

Dices cum Capreolo & Vaſqueſio locis cita-
tis, voluntatem non neceſſitari quidem ad eli-
ciendum actum aliquem *determinatè* & *diuiſiuè*,
hunc vel illum , ſed tantùm neceſſitari ad eli-
ciendum actum aliquem *vagè* & *indeterminatè*,
manente nihilominus voluntate ſemper liberâ
ad eliciendum vel non eliciendum quemlibet
actum *determinatè*, & *diuiſiuè* : ſicut homo iu-
ſtus toto tempore ſuæ vitæ habet libertatem ad
vitanda ſingula peccata venialia ſigillatim *deter-
minatè* & *diuiſiue* ſumpta, non poteſt tamen ef-
ficere ſine aliquo ſpeciali Dei auxilio & priuile-
gio, quin incidat in aliquod veniale.

Verùm ſolutio hæc non eneruat vim noſtri
argumenti : nam omnis neceſſitas ad agendum
debet ex aliquo prouenire, vt in exemplo allato
de committendo aliquo peccato veniali *vagè* &
indeterminatè prouenit ex imbecillitate noſtræ VI.
naturæ, quæ non poteſt ſemper & continuò ita
diligenter omnibus & ſingulis attendere , ſed
tandem defatigatur, vel per quandam inaduer-
tentiam ſinit ſe præueniri : at nulla poteſt afferri
cauſa, vnde voluntas neceſſitetur ad ſemper ali-
quid volendum , ſaltem *vagè* & *indeterminatè*.
Nam aut id proueniret *à Deo* ita illam deter-
minante , aut *à propria ſua natura*, quæ ex ſe eſt
ita determinata , aut *à bonitate* , quæ eſt in
ipſo exercitio ſui actus , quam illi repræſentat
intellectus, aut *ex ea ſuppoſitione*, quòd intelle-
ctus proponat voluntati obiectum, verbi gratiâ,
præceptum ſeruandum non poteſt tranſgredi,
niſi faciendo aliquid, quod ſit ei incompoſſibi-
le : ſed ex nullo horum capitum poteſt voluntas
neceſſitari in præſenti noſtro caſu ad exercen-
dum, etiam *vagè* & *indeterminatè*, aliquem actum;
ergo ſemper manet libera ad ſuſpendendum om- VII.
nem actum, & proinde ad habendam ſuſpenſio-
nem ſui actus culpabilem.

Minor probatur quoad ſingulas partes ; quoad
duas priores partes : quia ſic Deus cauſa eſſet
peccati, quod eſſe blaſphemum infrà oſtende-
mus: Nam quod à Deo prouenit immediatè, aut
mediante naturâ , illi tribuitur vt auctori na-
turæ, ſicut & ipſa natura.

Tertia item pars probatur : nulla bonitas po-
teſt neceſſitare voluntatem , niſi apprehenda-
tur ſimpliciter, imò & ſummè bona, imò etiam
niſi ſimul apprehendatur aliqua malitia, nullam
habens apparentem bonitatem in eius carentia,
hinc enim fit, vt beati neceſſitentur ad amandum
Deum clarè viſum : at in præſenti caſu obiectum,
quod poteſt offerri voluntati , vt ſit cauſa vel
occaſio peccato *omiſſionis*, non habet talem ra-
tionem boni, nec vt tale apprehenditur ab ipſa VIII.
voluntate, vt ſatis intelligitur ex ipſa experien-
tia : igitur neque ex eo tertio modo poteſt vo-
luntas neceſſitari ad volendum actum , qui ſit
cauſa vel occaſio omittendi præceptum.

Vltima denique pars probatur : propoſitio
obiecti fit perſuadendo , inſtigando , prouocan-
do , & non inferendo vim voluntati , vt patet ex
dictis de *determinatione voluntatis*, & de *impe-
rio intellectus* : ergo ex ſuppoſitione illa, ſcilicet,
quòd intellectus proponit voluntati obiectum ,
non illam neceſſitat ad faciendum aliquid in-
compoſſibile cum obſeruatione præcepti.

Deinde, quòd factâ tali ſuppoſitione per in-
tellectum non poſſit voluntas aliter tranſgredi
illud præceptum, niſi faciendo ei aliquid incom-

I. possibile, intelligitur apertè falsum ex dictis su-
prà. Nam voluntas circa istud obiectum habet
vtramque libertatem *contrarietatis* & *contradi-
ctionis*, & licèt posset ita fieri propositio in ho-
mine valde rustico propter ignorantiam, non
tamen in erudito: ergo saltem in illo posset da-
ri omissio præcepti sine exercitio rei alicuius in-
compossibilis cum obseruatione præcepti.

Articvlvs III.

Probatur eadem veritas.

Secvndò probatur nostra propositio, re-
mouendo impedimenta, quæ secundùm au-
ctores prioris sententiæ illam reddunt impos-
sibilem: si non posset fieri peccatum *omissionis*
sine aliquo actu, qui sit illius causa seu occasio,
est, vel primò, quia in omni peccato mortali
II. præter auersionem à Deo bono incommutabi-
li reperitur etiam conuersio ad bonum commu-
tabile, ratione cuius conuersionis punitur pœ-
nâ sensus, conuersio autem non potest intelligi
sine actu *positiuo*, qui tamen nullus supponitur
in nostra sententia: vel secundò, quia pecca-
tum habituale *omissionis* non distingueretur ab
actuali, cùm non magis reperiretur actus in
omissione actuali, quàm in habituali; debet au-
tem actualis omissio distingui in aliquo ab habi-
tuali: vel tertiò est, quia datâ nostrâ sententiâ
posset aliquis de iusto fieri peccator sine vlla sui
mutatione, cùm habere se *negatiuè*, vel suspen-
dere suam volitionem nullam dicat mutationem
in suspendente, transitus autem à statu gratiæ ad
statum peccati non fiat sine mutatione hominis:
vel quartò, quia omissio præcisè sumpta, est priua-
tio actus debiti, omnis autem priuatio præsuppo-
nit subiectum, & in illo aliquam habitudinem ad
III. recipiendam formam oppositam; cùm forma &
priuatio idem subiectum respiciant, tale autem
subiectum nullum potest assignari, quàm ipse
actus, qui est causa vel occasio omissionis: vel
quintò quia tale peccatum *omissionis* non esset
ex libertate, cùm peccatum omne sit ex malo
vsu libertatis, nullus autem actus hîc interue-
niat: vel sextò, quòd sicut ratione puræ omis-
sionis esset demeritum sine vllo actu ita etiam
posset dari meritum sine actu, quod nemo ad-
mittet. Atqui ista omnia incommoda non se-
quuntur ex nostra propositione: Ergo non im-
plicat peccatum *omissionis* fieri sine vllo actu,
qui sit eius causa vel occasio.

Minor probatur quoad singulas eius partes:
quoad primam, quia non in omni peccato ne-
cessaria est *actualis* & *positiua* conuersio ad bo-
num commutabile vt puniatur pœnâ sensus;
sed *virtualis* & *interpretatiua* sufficit, vt indi-
IV. cat sanctus Thomas secundâ secundæ, quæstio-
ne septuagesimâ nonâ, articulo quarto ad quar-
tum, pro quo citat illud Matthæi septimo, *om-
nis arbor, quæ non facit fructum bonum, excide-
tur & mittetur in ignem*, vbi nulla fit mentio
conuersionis in peccato *omissionis*, pro quo ta-
men pœna sensus infligitur: at in peccato *omis-
sionis* censetur esse *interpretatiua* quædam con-
uersio ad bonum commutabile: qui enim omit-
tit facere, quod Deus aut lex præcipit, cense-
tur habere affectum ad bonum aliquod distin-
ctum à Deo, & proinde ad bonum creatum &
commutabile, non quidem ad aliquod bonum
distinctè, determinatè & in particulari; sed ad
aliquod bonum creatum *confusè & indistinctè*;

A cùm conuersio illa sit tantùm *interpretatiua* seu V.
virtualis: ergo sicut interpretatiuè voluntarium
sufficit ad peccatum, vt posteà dicetur, ita etiam
virtualis conuersio ad bonum commutabile,
quæ est in peccato *omissionis*, erit sufficiens ra-
tio puniendi illud pœnâ sensus; & ex conse-
quenti ex parte conuersionis ad bonum com-
mutabile, quæ est in peccato, non repugnabit
dari peccatum *omissionis* sine vllo actu.

Quoad secundam partem probatur eadem
minor: quia etiam, dum fit aliqua omissio sine
vllo actu, semper intercedit distinctio inter il-
lam, vt censetur esse peccatum suo modo *actua-
le*, & illam eandem, vt censetur peccatum
quoddam *habituale*, nam prout per illam for-
maliter omittitur actus, qui hîc & nunc potest
& debet poni, censetur priuatio suo modo *a-
ctualis*, prout verò iam desiit illa obligatio, &
transiit tempus, quo obligabat præceptum per
B omissionem transgressum, est *habitualis*, & re- VI.
putatur tantùm peccatum habituale per ordi-
nem ad actualem omissionem interpretatiuè &
indirectè voluntariam iam præteritam, & non
reuocatam: igitur licèt in perpetrando peccato
omissionis nullus interueniat actus, non desinit
tamen bene distingui habituale peccatum *omis-
sionis* ab actuali, & hæc omissio videtur *actua-
lis*, non quòd in illa reperiatur actus: sed quòd,
vt notat sanctus Thomas secundâ secundæ quæ-
stione septuagesimâ nonâ, articulo tertio ad
primum, negatio actus ad genus actus reduca-
tur, etiam iuxta communem loquendi mo-
dum, quo solemus dicere Petrum, verbi gra-
tiâ, malè fecisse, quòd hoc vel illud non fecerit,
siue omiserit.

Probatur item eadem minor quoad tertiam
partem, scilicet *aliquem non fieri de iusto pecca-
C torem, sine aliqua sui mutatione*, quia ad hoc, vt VII.
homo transiens à statu gratiæ ad statum pec-
cati, dicatur mutari, satis est, quòd *in genere
moris* aliter sese habeat, quàm anteà, nec est
necesse, *vt in genere seu esse naturæ*, aliquid
etiam admittat sui mutationem, quia remanen-
te eodem *esse naturæ* potest variari ipsum *esse
moris*, verbi gratiâ, perseuerante eodem actu
voluntatis quoad libertatem & volitionem a-
ctus, qui anteà erat bonus moraliter, potest
reddi malus ex sola temporis circumstantia, vt
expressè notauimus disputatione de *ente mora-
li*: at in præsenti casu quædam mutatio mora-
lis interuenit, quia ante omissionem actus de-
biti habebat omittens conformitatem ad re-
ctam rationem, & ad legem, quam non vio-
lauerat, post omissionem verò habet diffor-
mitatem ad vtramque, cùm non exercuerit a-
D ctum, quem recta ratio & lex ipsa postulabant:
ergo dum quis peccat purâ omissione, non tran- VIII.
sit à statu gratiæ ad statum peccati sine aliqua sui
mutatione.

Probatur item eadem minor quoad quar-
tam partem: subiectum puræ omissionis est ipsa
voluntas, & voluntas vt potest & habet debi-
tum exercendi actum oppositum omissioni, ha-
bet habitudinem ad recipiendam formam op-
positam omissioni, & vt sic est fundamentum
proximum priuationis, quæ est in omissione:
igitur non implicat fieri puram omissionem ex
defectu subiecti, quod etiam habeat habitudi-
nem ad formam oppositam, & sit fundamen-
tum proximum priuationis, quam formaliter di-
cit ipsa omissio. Consequentia patet ex se.

I. Antecedens quoad priorem partem probatur: Idem est subiectum priuationis & formæ ei oppositæ: sed forma opposita omissioni, quę est priuatio, est actus voluntatis, qui potest & debet fieri, cuius proprium subiectum est ipsa voluntas, sicut & omnium suorum actuum: ergo subiectum puræ omissionis erit ipsa volūtas. Et hæc ratio est S. Th. citatâ quæst. *de malo* articulo primo, in solutione ad quartum, vbi disertè ait, subiectum priuationis, non esse habitum, sed potentiam sicut subiectum cæcitatis non est visio, sed id, quod est aptum natum videre.

Posterior pars eiusdem antecedentis probatur: in naturalibus subiectum alicuius formæ: quatenus est aptum natum habere illam, dicit habitudinem ad istam formam, & vt sic est proximum fundamentum eiusdem formæ priuationis, verbi gratiâ, oculus prout est aptus natus
II. videre, dicit habitudinem ad visionem, & quatenus est sic aptus natus, constituitur fundamentum cæcitatis: ergo à pari in moralibus voluntas, vt potest & habet debitum exercendi actum oppositum omissioni, dicit habitudinem ad actum, quem voluntas potest & tenetur exercere, & eadem voluntas, quatenus est apta nata, & obligatur exercere talem actum, est fundamentum proximum priuationis, quæ est in omissione. Postrema hæc consequentia patet, quia non videtur esse dispar ratio rerum naturalium, ac moralium in ratione subiecti & proximi fundamenti suarum priuationum.

Probatur eadem minor quoad quintam partem: ad hoc, vt aliquid sit ex libertate voluntatis, satis est, quòd sit à voluntate vt à principio efficiente illud aliquo modo, & præterea, quòd voluntas sese determinet ad illud, remanente tamen in ea potestate agendi eius contrarium, aut
III. contradictorium, vt patet ex definitione agentis liberi: atqui pura omissio, quando fit à voluntate, habet hoc vtrumque; primum quidem etiam ex S. Thoma suprà quæst. 6. huius partis art. 3. vbi admittit posse dari volūtarium indirectè absque omni actu, seu aliquid posse esse à voluntate aliquo modo concurrente sine vllo actu formali, quatenus scilicet potest illud impedire & tenetur, nec tamen impedit, etiamsi aduertat intellectus, quod quidem reducitur in voluntatem, vt in causam, cùm voluntas tam sit domina ipsius non agere, & non velle, ac ipsius agere & velle, sicut gubernator dicitur esse causa submersionis, in quantum cessat à gubernanda naui, quando potest & tenetur: ergo pura omissio potest intelligi & dici voluntaria sine aliquo formali actu voluntatis. Secundum item patet, quia potest voluntas actum debitum omissioni oppositum exercere, aliàs prædictus actus non esset in
IV. præcepto, nemo enim obligatur ad impossibile, & sicut per actionem se determinat ad agendum, ita per omissionem voluntariam sese determinat ad non agendum: ergo pura omissio potest fieri, quæ habeat duo prædicta requisita ad hoc, vt aliquid fiat ex libertate.

Addi etiam potest, peccatum non solùm consistere in malo vsu & exercitio positiuo libertatis, sed etiam in priuatione vsus exercitij debiti, quādo talis priuatio est contraria legi: at pura omissio est priuatio vsus exercitij debiti, contraria legi præcipienti exercere actum oppositum: ergo etiamsi omissio non sit ex positiuo actu libertatis, sed tantùm priuatio, non desinit esse peccatum.

Probatur denique eadem minor quoad vltimā

A partem: vt aliqua pura omissio censeatur *meritoria* vel *demeritoria*, requiritur, vt sit saltem *interpretatiuè* voluntaria, quia voluntarium præsupponitur ad esse meriti vel demeriti, sed pura omissio actus, v. g. non furandi, non occidendi, ne *interpretatiuè* quidem est voluntaria, pura verò omissio actus, qui potuit & debuit poni, v. g. audiendi sacrum tempore statuto ab ecclesia, est aliquo modo voluntaria, scilicet *interpretatiuè*: igitur potest hæc posterior omissio esse demeritoria, prior verò non potest esse meritoria, & proinde non sequitur concessâ purâ omissionē demeritoria dari etiā purā omissionē meritoriā. V.

Quòd verò *pura omissio furti, v. g. vel homicidij non sit voluntaria aliquo modo*, probatur, non est *directè volūtaria*, quia sic non esset pura omissio, sed haberet aliquem actū volūtatis, quo esset formaliter volita. v. g. hunc, *volo non furari, volo non occidere*, vel alios consimiles, nam ex S. Th. cit. q.
B *6. ar. 6* illud cēsetur directè esse voluntariū, quod directè & expressè procedit à volūtate, vt à causa. VI.

Neque item prædicta omissio est *indirectè voluntaria*, quia ex eo dicitur aliquid esse *indirectè voluntarium*, quòd in homine sit aliquid, ratione cuius dicamus illum velle *interpretatiuè* obiectū istud, quod dicimus esse indirectè voluntarium: atqui nihil est in ipso homine, ratione cuius possimus dicere illum velle puram omissionem non furandi, non occidēdi, & alias similes, illud enim non potest esse ipsa voluntas, quatenus est potentia, quia vt sic est indifferēs ad vtrumque, tam ad non omittendum, quàm ad omittendum: non potest item dici esse præceptum illi impositum, *non occides, non furaberis*, quia præceptum istud prohibet potiùs actū, quàm præcipiat, & solâ negatione actus non furādi, non occidēdi, ei satisfit.

Confirmatur: tunc præceptum aliquod est
C argumentum sufficiens ad colligendum actum interpretatiuum, quādo scilicet præcipit actum, seu facit, vt actus sit debitus: atqui præcepta *non furaberis, non occides*, non præcipiunt actum, seu non faciunt, vt aliquis actus sit debitus, imò solam cessationem actus continent: igitur sola illa omissio purè & nudè sumpta non potest dici *indirectè & interpretatiuè* voluntaria, nec ex consequenti esse meritoria. VII.

Neque his obstat, quòd Ecclesiastici 31. cap. inter laudes iusti hominis habeatur, *qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit, ideò stabilita sunt bona eius in Domino.*

Ista enim non significant nudam & simplicem omissionem actuum malorum, sed important actum aliquem ipsius iusti, qui ita inuigilauit sibi, vt datâ occasione peccandi, noluerit in peccatum consentire, sed effugerit, vt facilè conijcitur ex antecedentibus, *vigilia*, inquit, *hone-*
D *statis tabefaciet carnes*, & paulò pòst, *væ illis, qui sectantur aurum.* VIII.

Confirmatur: meritum istud iusti hominis ibi explicatum consistit in recedendo à malo, seu in fuga vitij, quæ est altera pars iustitiæ Christianæ iuxta illud Psalmistæ *declina à malo & fac bonum*, fuga autem ita dicit omissionem rei alicuius, vt etiam importet motum quendam voluntatis, quo recedit ab illa re, quam exhorret, vt patet in actu odij, ideóque quando laudatur iustus, quòd malum non fecerit, quod tamen potuerit, significatur illum repressisse appetitum à rebus illicitis sibi per tentationem vel occasionem obiectis, quibus tamen ratione innatæ sibi libertatis facilè consentire poterat.

I. ARTICVLVS IV.

Soluuntur fundamenta primæ sententiæ.

PRIMVM fundamentum est: quòd omnis omissio culpabilis debeat esse aliquo modo voluntaria, quia peccatum omne debet esse voluntarium: at talis omissio non potest censeri voluntaria, nisi per se vel per aliud, seu ratione sui vel ratione alterius. Si primum, ergo habet aliquem actum, iuxta primum modum ex tribus assignatis suprà in tertio notabili articuli primi: Si secundum, ergo habet etiam actum vno ex duobus posterioribus ibidem assignatis, quia illud alterum est occasio vel causa voluntati volendi istam omissionem, & sic semper omissio causabitur per aliquem actum.

Confirmatur à sancto Thoma suprà ex Aristotele docente octauo Physicorum, si aliquid quandoque mouetur, quandoque non mouetur,
II. oportet assignare aliquam causam quietis, atqui ipsum velle est quoddam moueri voluntatis, ipsum verò suspendere actum, quod sonat omissio, est quoddam non moueri, seu est quies voluntatis: ergo debet talis quietis quædam causa assignari: ergo semper dabitur actus aliquis, qui sit causa vel occasio talis omissionis.

Confirmatur ampliùs: omne, quod est voluntarium, quocunque modo sit voluntarium, debet habere talem habitudinem ad voluntatem, vt sit eius obiectum, quia ratio voluntarij desumitur ab ipsa voluntate, aut ab habitudine ad voluntatem: sed pura omissio, vt sumitur in præsenti difficultate, non potest esse obiectum voluntatis, quia obiectum voluntatis est bonum, & bonum omne est aliquid positiuum, pura autem omissio est mera priuatio: igitur non potest habere rationem voluntarij, nec proin-
III. de potest fieri pura quædam omissio culpabilis.

Concessâ maiore: ad eius minorem respondetur primò, quia voluntarium ibi confunditur cum volito, quod non bene fieri patebit infrà, sumpto nomine *voluntarij* loco *voliti*, vt ibi sumitur, puram omissionem esse voluntariam ratione sui, non quidem *directè*, sed *indirectè*, & actu tantùm *interpretatiuo* voluntatis, & non formali, volitionē verò *interpretatiuam* sufficere ad culpā, modò cętera ad illam requisita reperiātur.

Explicatur solutio, volitio *interpretatiua* nihil est aliud, quàm ipsa voluntas quatenus ita se habet circa aliquid, ac si vellet illud, & quatenus ex modo, quo se habet voluntas, & ex dispositione, in qua est, possumus ipsam interpretari dicendo, quòd vult: at in nostro casu ita se habet voluntas, seu ita est disposita, vt licèt formalem volitionem non eliciat, quâ dicat *volo*
IV. *omissionem*, possumus tamen bene illam voluntatem explicare dicendo, quòd vult illam, quia vt voluntas habeat hanc dispositionem, satis est, quòd cum sufficienti aduertentia, vel obligatione aduertendi, sit negligens in faciendo eo, quod potést & tenetur facere, nam qui est negligens in faciendo id, quod tenetur, & potest facere, censetur loquēdo moraliter velle oppositum, vt patet exēplo superiùs allato de gubernatore nauis.

Secundò, ad idem argumentum respondeo negando eius minorem purè & simpliciter, quia vt in illa sumitur *voluntarium*, idem est, ac *volitum*, seu esse obiectum volitionis: at apud Philosophos & Theologos aliud est aliquid *esse voluntarium*, & aliud *esse volitum*, ad hoc secundum requiritur aliquis actus, quia est id,
A quod terminat tanquam obiectum ipsum volūtatis actum; ad primum verò actus non est omninò V.
necessarius, sed ad istud voluntariū sufficit, quòd res ita denominata sit in potestate libera voluntatis debentis agere, nec tamen de facto agētis, vt notat expressè S. Th. cit. q. art. 3. & hæc diuisio voluntarij *in voluntariū ratione sui, & voluntariū ratione alterius*, est tātùm diuisio volūtarij prout voluntariū idem significat ac *esse volitum*, seu esse obiectum volitionis, non autem voluntarij prout voluntarium sumitur in posteriori significatione.

Ad auctoritatem Aristotelis, respondetur illam tantùm intelligi de eo, quod mouetur naturaliter, quod, quia est naturale, & natura est principium motus & quietis, si quandoque mouetur, quandoque non mouetur, debet habere causam, cur aliquando moueatur, & cur aliquando non moueatur: at non loquitur ibi Aristoteles de eo, quod liberè moueri, aut motum
B omittere potest, cuiusmodi est ipsa voluntas. VI.

Ad secundam confirmationem negatur absolutè maior, ob rationem assignatam in solutione primi argumenti.

Deinde, sequendo primam solutionem, respondeo bonum esse tantùm obiectum istius actus voluntatis, qui est aliqua prosecutio; at dum fit pura omissio, voluntas non exercet actum *prosecutionis*, sed potiùs *fugæ*, quatenus cessat ab exercitio actus debiti.

Secundum eiusdem sententiæ fundamentum affert Vasques hîc disputat. 92. cap. 2. omnis omissio est alicuius actus interioris aut exterioris, seu rei alicuius internæ vel externæ, quæ præcipitur fieri: at neutra omissio potest fieri, sine aliquo alio actu, qui sit causa alterius actus omittendi.

De *exteriori* probat ipsa experientia. Nam experimur nos omittere, verbi gratiâ, præceptum
C audiendi missam, quia aliquâ aliâ occupatione VII.
detinemur, quæ occupatio habet se per modum actus dantis causam vel occasioné omissioni sacri audiendi, & nunquam aliter nos tale quid omittere, nisi datâ aliquâ simili causâ, vel occasione.

De *interiori* idem probat ex eo, quòd intellectus & voluntas nunquam cessent à consideratione & volitione alicuius rei, licèt enim intellectus possit distrahi à consideratione huius vel illius rei, nunquam tamen ab omni, ita vt nil prorsus cogitet, vt docet experientia, item licèt possit voluntas distrahi ab actuali propensione in hoc vel illud particulare obiectum, nunquam tamen ab omni, sed dum desistit velle vnum obiectum, semper id fit ratione alicuius alterius, quod illi tunc occurrit, vel magis placet: igitur nunquam potest dari aliqua pura omissio.

Respondeo, experientiam ibi relatam, tantùm
D conuincere omissionem *regulariter* fieri ex ali- VIII.
quo actu, qui sit illius causa vel occasio, non autem conuincere implicare, quomodo intelligitur nostra propositio, & licèt pro longo aliquo tempore, actus intellectus & voluntatis non possint suspendi propter varia obiecta illis occurrentia, attamen ad breue quoddam spatium non videtur impossibile ipsi volūtati omnem & quemtumque suum actum cohibere, seu suspendere.

Tertium fundamentum peti potest ex definitione peccati, quam tradit S. Thomas hîc art. 6. ex S. August. quâ definitur *dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei*, quæ omnia includunt aliquem actum.

Respondetur ex sancto Thoma hîc, articulo 6. in solutione ad primum, in definitione peccati

I. per *dictum*, *factum*, *concupitum*, etiam intelligi *non dictum*, *non factum*, *non concupitum*, seu eorũ negationes, quia affirmatio & negatio ad idem genus reducuntur, & proinde cùm pura omissio culpabilis sit quædam negatio, seu veriùs priuatio actus debiti, qui est quædam affirmatio, comprehendetur sub hac definitione peccati.

DISPVTATIO VII.

De malitia actus causantis aut concomitantis omissionem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam prænotantur.

NOTANDVM primò est quæstionem hîc tantùm moueri de
II. actu, qui ex se & naturâ suâ non est malus sed bonus, aut ad summum est indifferens, an ex causalitate, quâ influit in omissionem, vel illam concomitatur, reddatur malus; nam si actus, qui causat omissionem est ex se malus, nullus ampliùs restat locus disputationi.

Notandum secundò, nos tantùm hîc loqui de iis actibus, qui sint causa vel occasio omissionis culpabilis, vel illam concomitantur, nam de iis, qui sunt etiam in præcepto, & occurrunt exercendi, scilicet eodem tempore, quo alij illis incompossibiles, nulla est disputatio, cùm ibi nulla interueniat omissio culpabilis; sed potiùs excusatio & exemptio ab obligatione exercendi actus, qui sunt ex inferiori præcepto, quatenus minus maiori cedit.

III. Notandum tertiò, tunc loquendo propriè actum censeri causam vel occasionem omissionis, quando illi coniunctus aliquo modo concurrit *causaliter* ad executionem omissionis, siue actus ille sit compossibilis cum omissione, siue sit incompossibilis, tunc verò actum sese habere tantùm *concomitanter* ad omissionem, quando ad illam nullo pacto concurrit, sed illam tantùm concomitatur, esto sit incompossibilis cum exercitio actus debiti.

Tunc autem censetur actus aliquis concurrere *causaliter* ad executionem omissionis, vel primò, quando est finis ipsius omissionis, vt studium, propter quod omittitur sacrum ex præcepto per Ecclesiam, vel secundò, quando est medium perpetrandæ omissionis, verbi gratiâ, si quis ad hoc, vt omittat sacrum, recedat longè ab ecclesia: vel denique aliquid simile est causa efficiens *mediata* vel *immediata* omissionis: *me-*
IV. *diata*, vt cùm causat distractionem, vel inaduertentiam, ex qua sequitur omissio, verbi gratiâ, cùm quis nimis attentus studio non cogitat instare tempus audiendi sacri, nimia illa attentio causat *immediatè* inaduertentiam, deinde inaduertentia omissionem sacri: *immediata* verò, vt, cùm actus, qui dicitur causa vel occasio omissionis, impedit seipso actum ex præcepto exercendum, qui propterea omittitur, quare ex hypothesi actus, qui causat omissionem, est incompossibilis cum actu præcepti, verbi gratiâ, quando aliquis ludit tempore, quo sacrum est audiendum, lusus ipse causat immediatè & seipso omissionem ratione incompossibilitatis, quam habet cum auditione sacri: ratio verò,

A cur, vt actus sit causa vel occasio omissionis, requiramus, vt aliquo modo causet executionem omissionis, est quia ipsum esse causam alicuius effectus, seu accipientis esse, est aliquo modo concurrere ad eius productionem, sed productio omissionis est ipsa eius executio: ergo aliquem actum esse causam omissionis est ad eius executionem aliquo modo concurrere. V.

Ratio autem, cur actus etiam incompossibilis cum actu, qui debet exerceri, dicatur tantùm concomitari omissionem, quando nullo ex tribus modis iam assignatis ad illam exequendam concurrit, est quia talis actus, vt sic consideratus, iam præsupponit in actu secundo, & in executione aliquem alium actum, qui sit impedimento, ne actus, qui dicitur poni ex præcepto, & potest, sequatur, & proinde, qui sit causa exequendæ omissionis: ergo cùm id, quod est posterius, non concurrat ad efficiendum id,
B quod est aliquo modo prius, quia omnis causa est prior suo effectu, talis actus licèt incompossibilis cum actu, qui omittitur, non dicitur causa omissionis, verbi gratiâ, si quis propter pluuiam omittat sacrum, interim, ne domi maneat otiosus, studet, tunc licèt studium sit incompossibile cum auditione sacri, se habebit tantùm *concomitanter* ad omissionem sacri, quia studium præsupponit euitationem pluuiæ, vt impedimentum iam oppositum auditioni sacri, & causa debet attingere omissionem, & illam vt futuram respicere. VI.

Hinc sequitur non solùm propositum, quo quis firmiter statuit omittere actum præceptum, esse causam omissionis, & omnia opera tale propositum subsequentia habere se tantùm *concomitanter* ad omissionem, nam sicut ad hoc, vt aliquid dicatur causa homicidij, verbi gratiâ,
C sufficit, vt concurrat ad executionem homicidij, licèt eligatur post firmum propositum interficiendi, verbi gratiâ, aliquis sibi proponit interficere Ioannem; at nondum de modo cogitauit, posteà, vt istud exequatur, proponat illi venenum, istud venenum dicitur causa homicidij, non gladius, aut aliquid aliud, licèt præcesserit determinatio voluntatis; ita etiam ad hoc, vt aliquis actus dicatur esse causa omissionis, satis erit, si ad illam exequendam concurrat, licèt præcesserit propositum omittendi. VII.

Confirmatur ampliùs: in peccato omissionis distingui debet actualis omissio, seu executio omissionis, & ipsa intentio omittendi, quia vnum potest sine alio reperiri; nam potest fieri, vt, qui apud se statuerit omittere sacrum, hoc ipso die, & paulò pòst ex aliqua occasione mutet sententiam, quia ex hypothesi interest sacro, vel si non mutet sententiam, varia concur-
D rant media exequendæ omissionis: ergo cùm medium sit causa consequendi finis, & post illud firmum propositum omittendi, eligat hanc vel illam externam occasionem pro sacro audiendo, opus istud subsequens propositum non habebit se *concomitanter* ad ipsam omissionem, sed potiùs *causaliter*. VIII.

ARTICVLVS II.

Vtrum actus, qui est causa omissionis, sit peccatum.

HAc de re duæ sunt sententiæ: prima est Durandi secundo sententiarum distinct. 35. quæst. 2. num. 6. actum, qui est causa omissionis,

I. non sit malus, etiam ratione omissionis, non esse malum. Secunda sententia est contraria, quam sequimur, quare

Sit hæc propositio: *actus, qui est causa omissionis, est peccatum.* Ita Capreolus secundo sententiarum, distinctione trigesimâ quintâ, articulo tertio, in solutione ad argumenta Durandi contra secundam conclusionem, & omnes S. Thomæ interpretes hoc loco.

Probatur: actus aliàs bonus redditur malus ex mala circumstantia, vt docuimus suprà ex S. Thoma quæstione decimâ octauâ, & facilè intelligitur ex vulgato illo axiomate sancti Dionysij, *bonum ex integra causa & malum ex minino defectu,* &c. sed actus iste aliàs bonus, de quo hîc disputamus, habet malam circumstantiam, scilicet mali euentus & effectus, quem causat: quæ circumstantia dicitur à Philosophis & Theologis *circumstantia quid,* vt indicat sanctus Tho-
II. mas hâc parte quæstione septimâ, articulo tertio, & ibi expresè notant eius interpretes: igitur actus ille aliàs de se bonus, qui est causa omissionis, est malus, & ex consequenti peccatum.

Dixi in hac probatione malam circumstantiam istius actus esse *quid,* quia tota ratio, cur talis actus sit malus, est ipsa omissio actus præcepti, & non, quòd ipsum tempus sit indebitum, seu fiat tempore indebito, dum enim ratio attendit ibi malitiam illam, eam tantùm attendit ex effectu, qui talem actum consequitur, scilicet ex ipsa omissione actus præcepti, nec tempus ipsum tunc à ratione consideratur, quasi illud habeat aliquam contrarietatem ad illam, sed solus euentus & effectus, ex quo tamen pòsteà accidit, vt resultet aliqua disconuenientia in ipsum tempus, quare ex eo, quòd actus ille exercetur eo tempore, quo alius actus ei incompos-
III. sibilis est exercendus, fit, vt debito tempore non exerceatur: & proinde, cùm, vt habet sāctus Thomas hîc articulo quinto, iudicium de rebus dandum est secundùm illud, quod est per se, & non secundùm illud, quod est per accidens, & malitia actus, de quo hîc disputamus, per se attenditur penes omissionem actus debiti, potiùs quàm penes ipsum tempus, debet illa mala circumstantia, quæ hunc actum inficit, esse circumstantia *quid,* per quam denotatur effectus, seu euentus rei.

Secundò probatur eadem propositio; omnis actus liber, qui est causa peccati, est peccatum, quia, vt sic habet difformitatem à rectâ ratione, vt patet in intentione boni, quæ est causa malæ electionis, item in consilio, quod est causa peccati: sed actus, de quo hîc mouetur quæstio, est liber & est causa peccati, vt supponit propo-
IV. sitio: ergo talis actus est peccatum.

Obiicit primò Durandus: omne peccatum, quod est contra determinatum præceptum, si consistit in actu, consistit in actu determinato, quia aliàs non esset peccatum determinatum: sed actus, qui sunt causa omissionis, sunt indeterminati, quia variis modis & diuersis actibus potest fieri omissio: igitur actus illi non sunt peccata.

Respondetur, duobus modis posse intelligi peccatum aliquod consistens in actu esse contra præceptum quoddam determinatum; primò *directè,* quatenus est actus prohibitus primò & per se, per certum & speciale præceptum, vt actus homicidij per præceptum istud *non occides,* ipsa omissio actus præcepti est *directè* prohibita
A per illud: secundò modo potest intelligi peccatum consistens in actu esse contra præceptum quoddam determinatum *indirectè* tantùm, & ex consequenti, verbi gratiâ, dum est præceptum de audiendo sacrò, est ex consequenti *indirectè* præceptum de remouendis iis omnibus, quæ auditionem sacri impediunt, iuxta illud vulgare, *qui vult antecedens, vult & ipsum consequens, quod sequitur necessariò ex tali antecedente,* iam maior propositio argumenti Durandi debet tantùm intelligi de iis peccatis, quæ *directè* prohibentur, non autem de iis, quæ per certum & determinatum præceptum prohibentur tantùm *indirectè,* vt satis patet explicatione posterioris membri distinctionis huius, & inductione factâ per omnia impedimenta, quæ possunt opponi obseruationi præceptorum, quæ sunt varia, vt etiam agnoscit hîc Durandus; at actus coniunctus omissioni & illam causans est V.
B tantùm prohibitus *indirectè* & *ex consequenti,* quatenus scilicet est incompossibilis cum præcepti obseruatione; ideò non est necesse, vt consistat in certo aliquo & determinato actu. VI.

Obiicit secundò: nullus peccat faciendo, quod non est malum de se, neque etiam prohibitum; sed multi actus, qui sunt incompossibiles cum actu præcepti, qui sunt causa omissionis; sunt eiusmodi, vt supponitur etiam in quæstione: igitur tales actus non erunt peccatum.

Respondetur, actum causantem omissionem, si spectetur *secundùm suam speciem,* & vt abstrahit ab hac circumstantia mali effectus, & euentus, vel ab omni alia simili, esse bonum; si verò consideretur, *in indiuiduo & in actu exercito,* esse malum ex appositione malæ circumstantiæ, vt fusiùs docuimus cum S. Thoma quæst. 18. huius partis.

C

ARTICVLVS III. VII.

Vtrum actus, qui concomitatur omissionem, sit peccatum.

SIT ista propositio: *actus, qui non est causa omissionis, sed tantùm concomitanter se habet ad illam, non est malus, modò aliunde non habeat malitiam;* Ita Medina, Vasques, & multi alij hîc contra Gregorium *à Valentia* hâc parte disputatione sextâ, quæstione primâ, pūcto quarto, existimantem omnem actum incompossibilem cum executione præcepti, tam qui est causa omissionis, quàm qui tantùm concomitatur, esse peccatum.

Probatur propositio: actus hic tantùm concomitans omissionem neque ex se & ex suo genere, neque ex aliqua circumstantia est malus:
D ergo nullo modo est malus. Consequentia patet: VIII.
quia tota malitia actus moralis aut est ei substantialis, aut accidentalis, seu ei conuenit ex præcisa sua ratione, aut ex aliqua circumstantia illi superaddita: ergo si actus concomitans omissionem ex neutra parte sit malus, nullo modo erit malus.

Antecedens verò probatur, & prima eius pars supponitur vera: quare hîc tantùm quæritur, an actus aliàs ex se bonus, contrahat aliquam malitiam ex eo, quòd sese habeat tantùm *concomitanter* ad omissionem.

Secunda verò illius pars probatur: si actus hic concomitans omissionem est malus ex aliqua circumstantia, aut ex circumstantia *quid,* aut ex circumstantia *quando,* id est ex ea cir-

I. cumstantia, quâ est moralis causa alicuius mali effectus, vel euentus, sicut quando aliquis actus aliàs de se bonus ingrauat scandalum, vel ex ea circumstantia, quâ actus exercetur tempore indebito, quia nulla alia mala circunstãtia potest excogitari in isto actu, vt patet factâ inductione per omnes & singulas circumstantias: sed actus hic tantùm concomitans omissionem à neutra circumstantia habet malitiam. A

Non à prima, quia tunc tantùm talis circumstantia vitiat actum, quando est causa mali effectus, vel euentus: at actus hic tantùm concomitans omissionem, nullo modo est causa omissionis actus præcepti, sed alius quidam actus antecedens, vt patet ex ratione eius superiùs explicata, & exemplis de illo allatis: ergo actus hic tantùm concomitans omissionem nullam habet malitiam à circumstantia *quid.*

II. Deinde actus, qui est in præcepto, non potest esse malus, quia nemo obligatur ad malè agendum, & præceptum omne est de actu studioso: sed actus habens se tantùm *concomitanter* ad omissionem, potest esse in præcepto, verbi gratiâ, sit aliquis, qui vouerit, quòd quotiescunque tali horâ manebit domi, recitabit rosarium, vel vacabit huic vel illi piæ actioni, hodie hâc eadem horâ teneatur audire sacrum, velit tamen illud omittere, quia non vult egredi domo propter pluuiam, vi præcedentis voti tenetur hâc ipsâ horâ recitare rosarium, vel dictam piam actionem exercere, qui tamen actus concomitatur ipsam omissionem sacri audiendi: igitur talis actus concomitans omissionem non est malus, quia aliàs violare votum esset actus bonus, quod est absurdum. B

Quòd item actus hic concomitans omissionem non habeat malitiam à circumstantia *tem-*
III. *poris*, probatur: in tantum, tempus, quo exercetur actus concomitans omissionem, est indebitum & ineptum huic actioni exercendæ, in quantum hic actus est causa non obediendi præcepto obliganti ad actum contrarium omissioni, quia sublato præcepto obligante ad exercendum actum contrarium omissioni, iam tempus istud manet aptum & conueniens ad actum hunc concomitantem omissionem exercendum: si enim non esset præceptum de audiendo sacro tali horâ, recitatio rosarij, quæ fit ab eo, qui propter pluuiam manet domi tali horâ, esset bona & studiosa: atqui actus hic concomitans tantùm omissionem non est causa non obediendi præcepto obliganti ad actum contrarium omissioni, quia non est causa non exercendi actum, ad quem præceptum ipsum obligat, sed aliquis alius actus sese habens an-
IV. tecedenter ad ipsam omissionem, vt satis intelligitur ex dictis: ergo talis actus tantùm concomitans omissionem non habet malitiam aliquam ex ipsa temporis circumstantia. C

Deinde in tantum circumstantia temporis vitiat actum aliquem moralem, in quantum illum afficit, non autem quando sese habet ad illum merè per accidens, quia tunc non censetur esse aliquid illius: atqui in præsenti casu circumstantia temporis non afficit actum sese habentem tantùm concomitanter ad omissionem, sed solummodò per accidens, quia est merè per accidens huic actui, quòd exerceatur eo tempore, quo operans tenetur alium exercere, cùm huius omittendi causa non sit ipse actus concomitans omissionem, vt in hac quæstione præ- D

supponitur: igitur actus ille tantùm concomitans omissionem non erit malus ex circumstantia temporis. V.

Maior confirmatur: nam, qui die festo exercet actum aliquem bonum non præceptum, illo die, loquendo præcisè, non magis meretur ex hac temporis circumstantia, quàm si die aliquo profesto illum exercet, & econtrà, qui die festo haberet aliquem actum peccati non oppositum festiuitati, verbi gratiâ, quod non est opus seruile, non grauiùs peccaret, quàm si alio die profesto eundem actum haberet, & circumstantia festi habet se per accidens ad eiusmodi peccatum, cùm eo die ex vi festiuitatis & circumstantia diei prohibeantur tantùm opera illa seruilia, quæ propriè seruientibus conueniunt, cuiusmodi non est peccatum, quod etiam est commune dominis, vt expresè notat sanctus Thomas secundâ secundæ, quæstione 122. articulo quarto ad tertium, & Caietanus ibidem. VI.

Atque ex hac conclusione sequitur actum illum, qui tantùm se habet *concomitanter* ad omissionem, posse esse *meritorium*, si omissio sit tantùm venialis, & ipse operans sit in gratia; quia ibi nil deficit ad rationem meriti, est enim in persona sanctitas, in opere dignitas & ordinatio ad præmium, & sicut complacentia in aliquo veniali non impedit, quin homo existens in gratia, & istam complacentiam retinens exerceat bonum aliquod, vt patet in accedente ad baptismum, & pœnitentia cum sola attritione; ita etiam actualis illa omissio solùm venialis non obstabit, quin actus bonus habens se *concomitanter* ad illam sit meritorius, econtrà verò si omissio sit mortalis, licèt actus concomitans omissionem sit ex se bonus, nullo pacto erit meritorius, defectu sanctitatis & gratiæ in ipso operante. VII.

ARTICVLVS IV.

Soluitur fundamentum Gregorij à Valentia.

FVNDAMENTVM Gregorij à *Valentia* est, quòd ad hoc, vt aliquid censeatur esse causa moralis alicuius effectus, satis erit, vt illo posito sequatur effectus, licèt ob aliam causam idem effectus sequatur, aut sequi possit, quia non est de ratione causæ, vt ab illa sola sit effectus, sed tantùm, vt ab illa sit, siue sit ab illa sola, siue etiam simul sit ab alia: sed posito quocunque actu incompossibili cum executione præcepti omissio actus præcepti sequitur: Nam hoc ipso, quòd aliquis exercet actum incompossibilem, infertur per euidentem consequentiam illum non adimplere præceptum; alioquin actus non esset incompossibilis. VIII.

Confirmat hoc suum fundamentum ex absurdis, quæ sequuntur ex contraria sententia, vt clericum, verbi gratiâ, qui statuisset in nauigatione omittere horas canonicas; non peccare proiiciendo breuiarium in mare; item neque peccare eum, qui voto castitatis obstrictus duceret vxorem, si anteà statuisset votum istud nequaquam seruare; neque similiter latronem peccare distrahendo rem furto sublatam, si priùs statuisset illam non restituere vero domino; quoniam in iis & similibus casibus actus incompossibilis executioni præcepti non ita est

I. causa omissionis, vt eo remoto fuisset quis præceptum executurus.

Quòd si quis respondeat his absurdis actum incompossibilem esse peccatum, non obstante priori proposito, quoniam homo ille adimit sibi facultatem exequendi præceptum, licèt mutaret propositum omittendi.

Respondet *à Valentia* eum, qui actum incompossibilem concomitantem omissionem exercet, sibi adimere facultatem hanc exequendi præceptum hoc, quandiu voluntariè sese occupauit in actu incompossibili: ergo semper actus incompossibilis cum actu præcepti etiam concomitans omissionem erit peccatum.

Respondetur negando maiorem, si sumatur absolutè & simpliciter vt sonat, non enim est satis ad hoc, vt aliquid sit causa effectus alicuius, quòd ipso posito sequatur effectus, sed requiritur præterea, vt de facto influat in ef-
II. fectum, & hic effectus ab illo accipiat esse, vt communiter tradunt Philosophi secundo physic. quando definiunt causam *id, ad quod aliud ita sequitur, vt ab illo esse accipiat*: nam vno relatorum posito ponitur aliud, neque tamen vllus Philosophorum dixerit vnum relatum esse causam alterius, cùm ambo sint simul naturâ; item cùm nunquam de facto detur materia sine forma, positâ priuatione formæ in materia sequitur generatio, neque tamen inter causas rerum naturalium Philosophi recensent ipsam priuationem, quia hæc non influit, quin potiùs expellitur: ergo à pari, etiamsi positâ actione incompossibili cùm exercitio actus, qui est in præcepto, quæ habeat se tantùm *concomitanter*, sequatur omissio istius actus præcepti, quia tamen actio illa concomitans non influit in omissionem, minimè poterit dici causa moralis omis-
III. sionis & mala moraliter.

Addi etiam potest totam illam consecutionem, quæ est omissionis ad actum concomitantem illam, esse tantùm *illationis* non *causalitatis* at consecutio *illationis* non arguit causalitatem, præcisè loquendo, vt communiter norunt Dialectici.

Ad confirmationem petitam ex absurdis, respondeo primo, duo posteriora exempla non esse ad rem; nostra enim disputatio procedit tantùm de actu, qui ex suo genere & secundùm se sit bonus, & habet se tantùm *concomitanter* ad omissionem, & qui proinde non sit directè contra aliquod præceptum: at, qui voto conseruandæ castitatis obstrictus, ducit vxorem, facit directè contra præceptum Dei iubentis seruare votum, & illius violationem prohibentis: item qui rem furto sublatam non restituit
IV. cùm possit, contra præceptum *non furaberis*; quo prohibemur rem proximi illo inuito retinere; quæ præcepta obligant *ad semper*, vt loquuntur Theologi, ideóque etiamsi actus illi, de quibus agitur, subsequantur causam aliquam, iam eorum omissioni oppositam, non desinunt rationem peccati sibi vendicare, cùm illam ex alio titulo, quàm ex ipsa omissione repetant.

Respondetur secundò, verum quidem esse istos omnes actus, qui recensentur in illis absurdis, esse peccata, sed negatur illos excusari, vel eximi à ratione peccati secundùm nostram doctrinam, quod tantùm intendit Gregorius *à Valentia*: nam omnes actus illi non habent se purè *concomitanter* ad executionem to-

A tius omissionis, sed vt causa & medium saltem V.
alicuius partis illius exequendæ; nam actus isti non tantùm sunt incompossibiles cum actibus oppositis omissionibus, quando exercentur, sed etiam faciunt, vt sequenti tempore, quantumcunque operans mutet sententiam, ponantur omissiones, qui enim post propositum non recitandi breuiarium, proiicit illud in mare, ita se priuat facultate recitandi illud, vt quando mutabit sententiam, ratione istius proiectionis non possit illud ampliùs recitare; vnde licet ratione inchoatæ omissionis non sit causa, erit tamen ratione continuatæ, & sic semper peccatum, nec tantùm quatenus est causa continuatæ omissionis, sed etiam quando est inchoata omissio, & facta proiectio breuiarij, quia talis proiectio videtur facta ex animo obfirmato ad omittendum horas canonicas, & ex consequenti, quasi medium *interpretatiuè* electum ad exe-
B quendam omissionem: quod etiam similiter dici VI.
potest ad alios duos casus de eo, qui post emissum castitatis votum duxit vxorem, & de latrone, qui rem furto sublatam distrahit, vbi proposuit nunquam restituere.

ARTICVLVS V.

Vtrum actus causans omissionem sit malus eadem malitiâ, quâ ipsa omissio.

REPETENDVM est, quod suprà notauimus, quæstionem hanc tantùm moueri de actu illo causante omissionem, qui aliàs ex se est bonus, & tantùm est malus, quia est causa vel occasio omittendi actum præceptum, si enim actus causans omissionem sit ex se malus, verbi
C gratiâ, si quis omittat interesse sacro, quando VII.
est præceptum, vt furetur, nulli dubium esse debet, quin ibi reperiantur duæ malitiæ, vna furti, altera contra præceptum Ecclesiæ iubens audire sacrum.

Notandum secundò, duplicem distingui identitatem seu vnitatem tam in ipsis peccatis quoad malitiam, quàm in aliis entibus physicis, vnam *specificam*, alteram *numericam*, & præsentem quæstionem moueri de vtraque; nam quæritur an eadem sit specie & numero malitia in actu aliàs bono, qui tamen causat omissionem, quæ reperitur de facto in ipsa omissione. His ita prænotatis duæ sunt de re proposita sententiæ.

Prima affirmat actum causantem omissionem esse malum aliâ malitiâ, non tantùm numero, sed etiam specie, ab ea malitia, quæ est in omis-
D sione: ita videtur sentire Gandauensis quodli- VIII.
beto duodecimo, quæstione vigesima quarta, vbi ait peccatum *omissionis* non reperiri sine peccato *commissionis*: in eandem sententiam propendet Gabriel secundo sententiarum, dist. 41. quæst. 1. art. 3. dubio 3.

Secunda sententia, cum qua concludimus, est, *actum causantem omissionem eandem omninò & specie & numero habere malitiam cum ipsa omissione.* Ita communiter interpretes S. Thomæ ad art. 5. huius quæstionis.

Probatur primò: vbi est idem specie & numero obiectum actus moralis, ibi est eadem specie & numero malitia moralis: sed actus causans omissionem & ipsa omissio habent idem specie & numero obiectum; ergo in actu causante

I. omissionem, & in ipsa omissione, eadem est specie & numero malitia. Maior est apertè S. Thomæ suprà quæst. 18. articulo 2. & 3.

Minor verò probatur: actus vt causans omissionem & ipsa omissio versantur circa eandem omninò carentiam eiusdem actus præcepti, vel *formaliter* vel *interpretatiuè*, quia volitio actus causantis omissionem est saltem *interpretatiuè* volitio ipsius omissionis, cùm in ipsa volitione causæ contineatur volitio effectus: ergo actus causans omissionem & ipsa omissio habent idem specie & numero obiectum.

Confirmatur hæc ratio: quando aliquis moralis actus non habet aliunde malitiam, quàm ex circunstantia, tunc talis circunstantia transit in rationem obiecti, & actus ille desumit totam suam malitiam tam numericam, quàm specificam ab ista circunstantia, quatenus ingreditur rationem obiecti, vt docuimus cum S. Thomâ ad
II. quæst. 18. sed in præsenti casu actus causans omissionem, supponitur bonus secundùm se, & habere tantùm malitiam ex eo, quòd causet omissionem, quod spectat ad circunstantiam *quid*, vt suprà notauimus: ergo ab illa omissione causata actus ille desumet suam malitiam: ergo cùm non possit esse plus in effectu, quàm sit in ipsa causa, & nemo det, nisi quod aliquo modo habet, ipsa circumstantia *quid*, seu omissio causata tantùm transfundet suam malitiam in talem actum, atque ex consequenti eadem omninò specie & numero erit malitia actus causantis omissionem, & ipsius omissionis.

Probatur secundò: formalis vel interpretatiua volitio omittendi ita se habet ad ipsam omissionem, sicut interpretatiua vel formalis volitio ad ipsam operationem; quia eorum vnicuique conuenit per se, quod eâ mediante suus effectus
III. procedat à voluntate: sed formalis vel interpretatiua volitio operationis & ipsa actualis operatio vnam tantùm habent & specie & numero malitiam, verbi gratia volitio furandi & ipsum furtum, & generaliter actus interior & exterior habent eandem malitiam, vt docet S. Thomas hâc parte suprà quæst. vigesimâ articulo quarto, & ostendemus infrà, & actus causans omissionem est saltem interpretatiua volitio omittendi, vt intelligitur ex dictis articulo primo & secundo: igitur actus causans omissionem, habet eandem & specie & numero malitiam cum ipsa omissione.

Vltimò probatur; quando aliquis vult malum finem per aliquod medium, quod aliàs secundùm se spectatum est bonum, tunc totus ille actus vnicam tantùm habet & specie & numero malitiam, & illa est malitia finis, vt expressè
VI. docuimus hâc parte suprà, quæst. decimâ octauâ, sed in præsenti casu peccans vult malum finem, scilicet omissionem actus, qui est in præcepto per bonum medium, nempe per actum studij verbi gratiâ, qui actus est secundùm se bonus: igitur actus ille causans omissionem vnicam tantùm & specie & numero habet malitiam.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM: vbi est duplex difformitas, seu deordinatio à ratione, ibi est duplex malitia, quia malitia dicit difformitatem à recta ratione, & vbi est distincta specie talis difformi-
A tas, ibi etiam est distincta specie malitia: sed in V.
actu causante omissionem, & in ipsa omissione simul sumptis, est duplex difformitas, seu deordinatio à recta ratione, verbi gratiâ, sit omissio aliqua sacri audiendi in festo die propter studium; primò est deordinatio omissionis præcepti Ecclesiæ: secundò est deordinatio studij, quia plus *appretiatiuè* amat studium, quàm Deum ipsum, quia vult propter studium relinquere Deum, transgrediendo eius præceptum, quæ deordinatio seu difformitas est alia à priori, non tantùm numero, sed etiam specie, quia est contra præceptum distinctum specie à priori, scilicet contra præceptum, quo iubemur seruare ordinem charitatis, quod satis intelligitur esse aliud à priori Ecclesiæ præcepto, quod transgreditur homo per omissionem: ergo actus causans omissionem habet distinctam, non tantùm numero, sed etiam specie malitiam ab ea, quæ
B est in omissione. VI.

Respondetur concessâ maiore negando minorem, ad cuius probationem dicimus priorem tantùm ibi relatam deordinationem reperiri in actu causante omissionem.

Ad illud verò, quod pro asserenda secunda deordinatione tanquam distincta à priori dicitur esse contra distincta præcepta, primò respondetur malè colligi distinctam deordinationem actus moralis ex eius prohibitione per distincta etiam specie præcepta, vt expressè docuimus citatâ quæst. 18. quia idem peccatum potest esse prohibitum pluribus, & inter se distinctis specie præceptis, verbi gratiâ homicidium præcepto *diuino*, *naturali*, *canonico*, & *ciuili*, à quibus tamen non accipit distinctas specie malitias, sed tantùm habet, quòd pluribus vinculis, & vno aliis fortiori sit prohibitum.

C Respondetur secundò, illud, quod, pro secun- VII.
da deordinatione ibi affertur, scilicet *plus appretiatiuè amare studium, quàm Deum* in casu propositionis nostræ, non constituere nouam & distinctam deordinationem ab ea, quæ in ipsa est omissione, nec ex consequenti esse contra ordinem charitatis, quatenus charitas constituit distinctum & speciale præceptum, sed esse tantùm generalem conditionem & modum omnibus & singulis peccatis mortalibus communem. Nam sicut inobedientia, quatenus reperitur in qualibet transgressione præceptorum, non importat nouam malitiam distinctam ab illa, quæ conuenit singulis actibus, prout sunt certa & determinata peccata ex determinatis suis obiectis, quia aliàs quicunque committeret peccatum aliquod, duas saltem malitias ex eo contraheret; nec posset vnquam pec-
D care, quin simul contra duo præcepta pecca- VIII.
ret, scilicet contra præceptum, cui immediatè & propriè opponitur actus ab ipso operante exercitus: deinde contra virtutem obedientiæ: quod est absurdum, & contra omnes Theologos, vt patet ex S. Thoma secundâ secundæ, quæst. 140. art. 2. in solutione ad tertium: sed ad hoc, vt inobedientia constituat speciale peccatum, & importet specialem deordinationem ab ea, quæ reperitur in aliis peccatis, requiritur, vt ipsa voluntas per intentionem respiciat rationem præcepti, vt ibi loquitur S. Thomas, id est, quòd voluntas faciat contra præceptum eâ intentione, vt illud violet, & ei aduersetur; ita etiam & ipsum plus *appretiatiuè amare creaturam consequenter quàm Deum*, est aliquid com-

I. mune omnibus & singulis peccatis mortalibus, & tanquam modus aliquis resultat in illis, ex eo ipso, quo sunt auersiua à Deo, quod proinde, vt sic consideratur, non facit, vt distincta malitia distinguatur in actu peccati, ab ea, quæ ei conuenit ex propria sua ratione; nec propriè loquendo censetur esse contra charitatis ordinem, prout charitas specialem virtutem constituit, sed ad hoc vt amor ille studij, à quo sumptum est exemplum sit maior *appretiatiuè*, quàm amor Dei; cuius præceptum violatur per tale studium, requiritur, vt ipse gradus dignitatis & excellentiæ, ratione cuius studium præfertur sacro, vel ipsi Deo sit obiectum, aut saltem conditio ipsius studij, quatenus est obiectum talis amoris, ita vt ipsum studium terminet actum amoris, prout est dignius & longè melius, siue verè, siue secundùm apparentiam, ipsi Deo, vel
II. sacro, quomodo certum est in nostro casu studium non terminare actum illum, quo propter illud omittitur auditio sacri, in die festo, & proinde non causat in illo nouam & distinctam malitiam ab eâ, quæ ei conuenit.

Secundum fundamentum: in exemplo paulò antè allato, studium habet difformitatem oppositam speciali virtuti, scilicet studiositati, cuius proprium munus est moderari appetitum cognoscendi, item omissio sacri difformitatem oppositam speciali virtuti, nimirum religioni præcipienti cultum Dei, hoc vel illo die: ergo sicut duæ illæ virtutes sunt speciei omninò distinctæ, & habent distinctas specie conformitates ad rectam rationem, ita etiam peccata illis opposita erunt omninò specie distincta, & habebunt malitias specie distinctas.

Negatur antecedens, est enim studiositas ex sancto Thoma secundâ secundæ quæst. 266. art. primo & secundo, virtus statuens moderatio-
III. nem in studio & desiderio sciendi & cognoscendi, vt scilicet nolit aliquis cognoscere, nisi quæ scire expedit, & prout expedit, impellens hominem, vt studeat eâ diligentiâ, eo fine, & iis rebus, quibus oportet, & sic obiectum eius est ipsum studium, seu affectus cognoscendi, & applicatio ipsarum potentiarum ad cognoscendum, ad quod nullo modo per se attinet ipsum esse impeditiuum auditionis sacri, sed est ipsi studio cum multis aliis etiam virtutum actibus commune, ideóque sicut vnaquæque virtus habet determinatam materiam, nec pertinet ad quamlibet virtutem moderari appetitum circa quodlibet obiectum, sed tantùm intra limites proprij sui obiecti, ita etiam cùm studium esse impeditiuum sacri audiendi non contineatur intra limites obiecti studiositatis, tale studium vt
IV. sic non habebit malitiam oppositam studiositati, prout est specialis quædam virtutis.

Tertium fundamentum: peccatum *commissionis*, & *omissionis*, sunt distincta specie; sicut præceptum affirmatiuum, & negatiuum quibus opponuntur sunt distincta specie, & ex consequenti habent distinctas specie malitias; sed in casu præsentis quæstionis actus causans omissionem est peccatum *commissionis*, quia est actus, quem ipse operans tenetur vitare, & quem nihilominus exercet, verbi gratiâ actus studij; est item priuatio actus auditionis missæ, qui debuit poni, quæ priuatio est peccatum *omissionis*: ergo duo sunt ibi peccata specie distincta, & ex consequenti duæ malitiæ specie distinctæ.

A Respondetur maiorem huius fundamenti esse veram, quando tam ipse actus commissus, quàm actus omissus secundùm se sumpti seorsim sunt peccata, verbi gratiâ, quando propter furtum omittitur sacrum, non autem quando vnus illorum sumptus seorsim secundùm se non est peccatum, vt fusiùs explicabitur ad sequentem quæstionem: at in casu præsentis difficultatis actus commissionis secundùm se sumptus non est peccatum, vt initio articuli præcedentis exposuimus, & ideò non debet esse peccatum distinctum ab ipsa omissione, neque habere malitiam ab illa distinctam. V.

Ad maiorem illius, etiam respondetur actum ipsum causantem omissionem non esse peccatum *commissionis*, quia peccatum constituitur tale per suam malitiam: ergo cùm malitia, quâ ipse actus causans omissionem est malus, sit malitia *omissionis*, erit tantùm peccatum *omissionis*.

B Neque huic responsioni obstat, quòd actus hic sit aliquod reale & positiuum, non autem priuatiuum, cuiusmodi est ipsa omissio, quæ formaliter est priuatio actus debiti. VI.

Hoc, inquam, non obstat, sed solummodo arguit actum hunc, loquendo *formaliter*, non esse omissionem, vel omissionis malitiam, & non arguit actum hunc malitiam omissionis ab ipso obiecto non participare, sicut, quod concurrit ad aliquod peccatum, verbi gratiâ homicidij, licèt non sit formaliter ipsum homicidium, eius tamen homicidij malitiam non desinit participare.

Addi etiam potest quòd proprium sit peccati *omissionis* opponi præcepto *affirmatiuo*, sicut est proprium peccato *commissionis*, opponi præcepto *negatiuo*; at actus iste causans omissionem, propriè & præcisè loquendo, est con-
C tra præceptum *affirmatiuum*, verbi gratiâ in exemplo superiùs allato de audiendo sacro in die festo, neque tenetur homo vitare studium in casu nostræ propositionis, nisi ob præceptum sacri audiendi: ergo dum studendo peccat, non alio titulo peccat, quàm quòd omittat sacrum, cùm tamen possit & teneatur illud audire, & proinde peccatum istud debet dici *omissionis*, non *commissionis*. VII.

Vltimum fundamentum: non est eadem malitia eius, quod tantùm est malum, quia causat; & eius, quod est formaliter malum: prior enim est tantùm *radicalis* & *causalis*, posterior verò *formalis*: sed actus causans omissionem est tantùm malus, quia illam causat, omisio verò formaliter est mala.

Confirmatur: omisionis malitia sumpta formaliter consistit in priuatione actus debiti exer-
D ceri, vt patet ex dictis, actus verò causans omissionem non est talis priuatio, vt satis patet: ergo neque talis malitia est in ipso actu causante omisionem, quæ & qualis est in ipsa omisione. VIII.

Respondetur eandem esse malitiam eius, quod causat malum, & eius, quod est malum *formaliter*, saltem secundùm *denominationem extrinsecam*, eo modo, quo causa denominatur talis non à re sibi inexistente formaliter, sed ab effectu, quem producit, qui talis est formaliter, & licèt loquendo *physicè* id, quod est malum *causaliter*, etiam tantùm *per accidens*, vt in præsenti difficultate, sit distinctum ab eo, quod est malum *formaliter*, non tamen *in genere moris*, quo pacto hîc consideramus peccatum: cùm duo ista vnam & eandem habeant deordinatio-

I. nem à recta ratione, secundùm quam constituitur *in genere moris*, vt fusiùs ostendimus agendo de *ente morali*.

Ad confirmationem vltimi argumenti respondetur ad hoc, vt aliquid dicatur habere eandem malitiam *in genere moris*, non esse necesse, vt formaliter illam habeat, sed satis esse, quòd dicat aliquam habitudinem & ordinem ad illud, quod illam habet formaliter, vt patet in eo, qui consulit homicidium, nec tamen per seipsum illud perpetrat, *& in actu externo* respectu interni, hic enim formaliter est bonus vel malus, iste verò nonnisi per denominationem desumptam ab interiori, vt sæpe iam animaduertimus, actus autem causans omissionem habet ad eius malitiam habitudinem causæ ad effectum.

II.

DISPVTATIO VIII.

De tempore, quo omittens peccat peccato omissionis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam monita & certa præmittuntur circa tempus, quo omittens potest peccare, & status difficultatis explicatur.

NOTANDVM primò est, quæstionem hanc tantùm intelligi de omissione causatâ per aliquem actum illam antecedentem.

Notandum secundò, actum illum posse duobus modis antecedere ipsam o-
III. missionem: primò, ita vt antecedat illam tantùm *naturâ*, vt quando causa est coniuncta simul tempore ipsi omissioni: v. g. quando aliquis eo ipso tempore, quo tenetur ire in Ecclesiam & sacrum audire, vt studeat, illud omittit, & de facto se applicat studio: secundò ita vt causa antecedat omissionem tempore, & omittens det priùs tempore causam & occasionem omissioni, quàm adueniat tempus exequendi actum, qui est in præcepto, verbi gratiâ, si quis ita noctu inuigilauit studiis, vt ex huiusmodi vigilia contigerit eum dormisse eo tempore, quo die crastino tenebatur sacrum audire, sicque illud omiserit, ipsa omissio & eius causa existunt distinctis & separatis temporibus.

Notandum tertiò: adhuc duobus modis posse comparari istam omissionem existentem tem-
IV. pore distincto ab illo, quo eius causa ponitur ad ipsum omittendum, primò: ita vt omittens ipso tempore omissionis habeat libertatem & facultatem non omittendi actum præceptum, cui opponitur omissio, & dimouendi à se impedimentum illud, quo redditur impotens ad exequendum actum præcepti; secundò, ita vt licèt liberè & voluntariè dederit causam omissioni, attamen tempore, quo obligat actus præcepti, & ab illo fit cessatio, ipse omittens non sit liber, nec compos mentis, vel non possit tollere illam impotentiam, quam apposuit ne seruaret præceptum, vt in exemplo mox allato de nimium vigilante & ex tali vigilia dormiente illo tempore, quo debet audire sacrum.

Notandum quartò: peccatum *omissionis* seu
A omissionem ipsam posse duobus modis considerari. Primò *physicè*, quatenus scilicet est cessatio ab actu præcepti: secundò moraliter, quatenus scilicet imputatur ad culpam. V.

Iam sensus integer quæstionis est, an quando causa omissionis & ipsa omissio distinguuntur tempore, peccatum *omissionis* imputetur ad culpam pro illo tempore, quo causa eius ponitur, an verò eo tempore, quo vrget præceptum, & fit actualis cessatio ab opere, quod hîc & nunc præcipitur fieri, & hoc totum siue ipse omittens pro eo tempore, quo vrget præceptum, sit liber, vel non, & siue habeat impotentiam ad non omittendum, siue potentiam ad non omittendum.

Et primùm, quantum ad ipsam omissionem consideratam *physicè*, quam alij satis communiter vocant *exteriorem omissionem*, nulla est dif-
B ficultas inter Theologos, quin propriè & for-
maliter loquendo fiat eo tempore, quo de facto actus est exercendus tanquam de præcepto, & tamen omittitur, siue omittens dormiat siue vigilet, siue sit liber & potens siue non; & ita videtur sentire S. Thomas hîc articulo tertio in solutione ad tertium, dicens peccatum omissionis contrariari præcepto affirmatiuo, quod obligat semper, sed non ad semper, & ideo solùm pro tempore illo aliquem cessando ab actu peccare, pro quo tempore præceptum affirmatiuum obligat. Et ratio est, quòd omissio exterior opponatur *directè* præcepto affirmatiuo de hoc vel illo faciendo: ergo peccatum illi repugnans, tunc tantùm propriè committitur, quando hoc vel illud erat ex præcepto faciendum. VI.

Deinde, quantum ad volitionem causæ o-
C missionis, siue talis volitio sit *formalis*, siue tantùm *interpretatiua*, certum esse debet eandem esse malitiam moralem & culpam, ac in ipsa omissione actus præcepti factâ cum sufficienti libertate. Probatur ex illo Christi Domini, *qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo*; vbi sola volitio & desiderium adulterij imputatur ad culpam: ergo cùm eadem ratio sit aliorum peccatorum quoad hoc, sola etiam volitio, siue *formalis*, siue *interpretatiua* causæ omissionis imputabitur ad eandem culpam, ac ipsa exterior omissio, quando fit liberè. VII.

Probatur consequentia: efficax volitio causæ censetur esse volitio effectus quantum est ex parte volentis, quia tunc talis effectus est volitus, vel voluntarius in sua causa: ergo cùm voluntarium sit fundamentum peccati & meriti,
D quâ culpâ erit malus effectus, eâdem etiam erit & ipsa volitio causæ. VIII.

Deinde, quando aliquid est contra præceptum aliquod, etiam volitio illius est contra idem præceptum, vt patet ex citato testimonio Christi, sed in præsenti casu omissio actualis est contra præceptum aliquod affirmatiuum: ergo sola volitio omissionis rei præceptæ erit contra illud idem præceptum, & ex consequenti eandem habebit malitiam, ac actus tali præcepto oppositus.

Vnde contra Marsilium secundo sententiarum quæst. 21. art. 2. sequitur eum, qui ex nimia vigilantia animaduertit se dormiturum tempore, quo sacrum est audiendum ex præcepto, nec tamen à tali vigilia cessat, si inter dormiendum etiam ante tempus sacri audiendi moriatur, se-

I. quitur, inquam, eum non fore immunem à culpa, sed pro ratione illius damnandum, aut ad pœnas inferni, aut ad pœnas purgatorij, cùm iam in corde suo contraxerit omissionem talis præcepti, licèt executio exterior illi defuerit.

Tertiò certum est etiam, quòd, quando aliquis ponit causam omissionis, & tempore, quo actus est in præcepto, liber est, & potest illum exercere, si omittat tunc talem exteriorem omissionem, esse malam eadem malitia, quæ est in ipsa interiori omissione, quia actus ille exterior nihil est aliud, quàm interioris consummatio & complementum, vt docet S. Thomas suprà quæst. 20. & patet ex dictis disputatione præcedenti.

Sed restat difficultas, an quando aliquis est liber, dum ponit causam omissionis cum sufficienti
II. aduertentia rationis eo tempore, quo actus omissioni oppositus est ex præcepto exercendus, non est liber, vel est impotens ad exercendum prædictum actum præcepti: an, inquam, tunc talis omissio ei imputetur ad culpam, & peccet peccato *omissionis*, verbi gratiâ, an quando, quis ex nimia vigilia sufficienter præuisa omittit sacrum die festo, quia dormit tempore sacri, an tunc dormiens censeatur peccare peccato *omissionis*, & pro eo instanti somni talis omissio imputetur ei ad culpam, ad cuius resolutionem sint articuli sequentes.

Articvlvs II.

An omissio eo instanti tantùm imputetur ad culpam, quo vrget præceptum exercendi actum omissioni oppositum.

III.

Sententia Marsilij loco suprà citato est, omittentem nullo modo contraxisse peccatum *omissionis*, quando dedit causam omissionis, nec pro eo instanti imputari ei ad culpam, sed tunc tantùm, quando vrgebat præceptum exercendi actum omissioni oppositum. Vnde consequenter dicit posse aliquem inchoare somnum in gratia, & illo non interrupto incurrere peccatum mortale, & amittere gratiam.

Verùm sententia hæc communiter refellitur, vt improbabilis, imò ab aliquibus vt erronea & meritò: nam gratia semel accepta nunquam deperditur nisi per peccatum: at in casu proposito à Marsilio nullum interuenit peccatum, quia omne peccatum debet esse voluntarium, nullum autem voluntarium hîc reperitur in ra-
IV. tione peccati, non ipsa causa, quia tunc ex Marsilio non peccat, non item tempus omissionis, quia dormiens non est compos mentis, nec habet vsum liberi arbitrij, & omissio tantùm potest esse voluntaria & culpabilis, vel secundùm se vel ratione suæ causæ, neutro autem modo secundùm Marsilium omissio hæc est voluntaria & culpabilis: ergo tunc omittens non peccat, quod tamen est contra hypothesim.

Obiicit primò Marsilius, quòd, quando quis dat causam omissionis, potest adhuc fieri, vt non omittat actum præceptum, quia potest contingere, vt verbi gratiâ, qui per nimiam vigiliam dormiendo omittit sacrum, excitetur ab aliquo, & sic postea intersit sacro: ergo dando causam omissionis non ei imputatur peccatum omissionis.

Respondetur antecedens eius esse verum de

A *exteriori* omissione, seu vt *physicè* considerata V.
sumitur pro actuali cessatione ab actu, qui hîc & nunc ex præcepto debet fieri, non autem, si sumatur pro malitia & culpa omissionis; quia in ipsa volitione causæ, ex qua sequitur omissio, reperitur malitia omissionis vt articulo superiori iam probauimus, & potest illud exemplo illustrari: sit aliquis, qui ante tempus obligationis ad recitationem horarum habeat actum voluntatis determinatum de non recitandis horis, quique se reddat etiam impotentem, quantum est de se pro eo tempore ad eas recitandas, quia talis homo habet voluntatem *interpretatiuam* vel *formalem* omittendi horas canonicas, & ex vi præcepti, quo obligatur ad horas recitandas, tenetur non facere aliquid, quo fiat impotens ad recitationem horarum suo tempore faciendam, & voluntas *formalis* vel *inter-*
B *pretatiua*, sufficit ad imputationem culpæ, cen- VI.
setur ille peccare contra præceptum obligans ad recitationem horarum, licèt postea mutet sententiam, & ex accidenti fiat potens, illásque suo tempore recitet, quia malitia culpæ est completa in ipsa *formali* vel *interpretatiua* volitione, præceptum enim de recitandis horis duo continet. Primum est recitare horas tempore & loco. Secundum est non apponere impedimentum recitationi horarum, seu non reddere se impotentem ad recitandas horas: iam per hanc determinationem reddit se impotentem ad eas recitandas, & ita violat hoc præceptum.

Obiicit secundò: si quis per ebrietatem daret occasionem omissioni, & ante tempus præcepti moreretur; vel condemnaretur de commissa omissione; vel non: si hoc secundum, ergo non ei imputatur ad culpam, quando dat occa-
C sionem omissioni: si primum, ergo Deus pu- VII.
nit omissionem non commissam, quod est absurdum.

Confirmatur hoc vtrumque: quia peccatum omissionis consistit in transgressione præcepti affirmatiui: at hæc transgressio solo eo tempore fit, quod designatur in præcepto, sed tempus istud est aliud ab illo, in quo ponitur causa, & solum illud, quod debet actus contentus in præcepto exerceri: ergo tunc tantùm peccat, non autem quandò ponit causam omissionis.

Respondetur hominem in tali casu damnandum propter *interiorem* omissionem, seu propter *formalem* vel *interpretatiuam* volitionem omissionis, non autem propter omissionem *exteriorem*, seu vt *physicè* consideratur, & hanc
D omissionem interiorem rectè dici commissam, VIII.
sicut solus aspectus ad concupiscendum vxorem proximi rectè appellatur à Christo Domino *adulterium*.

Ad confirmationem respondetur duplicem posse distingui transgressionem præcepti, *interiorem* vnam, *exteriorem* alteram, seu quod in idem recidit, ipsam transgressionem præcepti posse duobus modis spectari, sicut spectatur omissio, primò *physicè*, secundò *moraliter*, si agatur de *exteriori* transgressione, & prout *physicè* tantùm consideratur, verum quidem est eam solo illo tempore fieri, quo obligat præceptum, cui opponitur: *interiorem* verò dum *formalis* vel *interpretatiua* illius volitio ponitur, verùm cùm malitia & culpa attendatur penes transgressionem præcepti. Hoc poste-

I. riori modo consideratam, semper illa imputatur ad culpam, dum causa omissionis ponitur.

ARTICVLVS III.

An omittens actum præceptum peccet vtroque tempore assignato: seu quando voluntariè dat causam omissioni; & eo instanti, quo omittit executionem actus præcepti.

DVæ sunt hac de re sententiæ; prior est Caietani secundâ secundæ quæst. 150. articulo quarto, & quæst. 154. art. 5. Dominici Soto in quartum sentent. disp. 12. quæst. 1. art. septimo, & satis communis inter discipulos S. Thomæ, omittentem peccare vtroque tempore, id est, & quando voluntariè dat causam omissioni, & quando etiam omittit executionem actus II. præcepti eo tempore, pro quo præceptum affirmatiuum obligat, eique imputari ad culpam, licèt tunc ipsi omittenti desit facultas ad talem actum præcepti exercendum, & peccatum hoc non habere distinctam malitiam ab ea, quæ est in ipsa causa, sed eandem, quæ tamen primò conueniat ipsi causæ, & ab ea deriuetur ad omissionem exteriorem tanquam ad effectum, quatenus talis effectus subordinatur causæ voluntariæ & liberæ, à qua fuit intentus, verbi gratiâ, aliquis nimiùm vigilat, & ex ista nimia vigilia præuidet, aut saltem potest & tenetur præuidere futurum, vt dormiat eo tempore, quo sacrum debet audire, tunc quando vigilat, vult interiorem omissionem sacri, quando verò dormit tempore sacri, perficit istam omissionem quoad actum externum.

III. Vnde huius sententiæ duæ sunt partes, prima *omissionem esse peccatum, & imputari ad culpam quando voluntariè & liberè eius causa ponitur:* secunda est *exteriorem omissionem, seu actualem cessationem à sacro audiendo, quando vrget præceptum, esse peccatum, & imputari ad culpam*, licèt omittens tunc careat vsu libertatis, vel sit impotens ad exercendum actum, qui est in præcepto; quæ sententia quoad priorem sui partem conuenit cum sequenti, & tantùm ab illa dissidet quoad secundam partem.

Secunda sententia per quam refellitur prior quoad posteriorem partem, & cum qua concludimus est, *in casu proposito omissionem habere rationem peccati seu imputari ad culpam, quando adhibita est causa impotentiæ adimplendi præceptum, non verò eo tempore, quo tale præceptum obligat.* IV. Ita Alensis secunda parte, quæst. 113. membro 3. Maior in 4. distinct. 9. Adrianus in quartum quæst. 3. *de Eucharistia:* Almainus tract. 1. Moral. cap. 5. & multi alij etiam ex recentioribus.

Duæ sunt partes huius sententiæ, prima: *omissionem esse peccatum & imputari ad culpam, quando liberè & voluntariè ponitur causa omissionis*, quæ pars satis abundè probata est suprà: posterior est, *ipsam omissionem exteriorem non esse peccatum, nec imputari ad culpam, quando omittens pro eo tempore habet impotentiam ad non omittendum, vel caret vsu libertatis.* Quæ pars

Probatur à priori: ad hoc, vt aliquid imputetur ad culpam, & sit peccatum, necessarium est, vt sit aliquo modo voluntarium & liberum

A vel in se, vel in sua causa *formaliter* vel *interpretatiuè*, quia ex S. August. ab omnibus Theologis recepto, peccatum in tantum est peccatum, in quantum est *voluntarium*: sed in nostro casu omissio pro eo tempore, quo fit, neutro modo est voluntaria & libera ipsi omittenti: ergo pro eo instanti non potest esse peccatum, vel ei imputari ad culpam. V.

Minor probatur; & primò quòd non sit *in se* vel *formaliter libera & voluntaria*, satis patet ex ipsa hypothesi, quia ipse omittens supponitur dormire, aut habere vsum libertatis impeditum, vel saltem impotentiam ad non omittendum: ergo, cùm libertas actus in se requirat indifferentiam ad vtrumque, quæ non hîc reperitur, non potest dici in se talis omissio libera.

Quòd item non sit libera *interpretatiuè vel in sua causa*, ita vt ratione illius, quatenus exer-
B cetur hoc tempore, imputetur ad culpam, probatur: vt aliquis effectus sit voluntarius & liber *in sua causa*, vel *interpretatiuè*, quantum requiritur ad peccatum, & ad culpam, non est satis, quòd eius causa sit applicata voluntariè & liberè, sed vlteriùs requiritur, vt actu subordinetur volitioni internæ, à qua procedit, & eius libertate veluti informetur, sitque talis conditionis, vt etiam possit adhuc non poni, & impediri per ipsam voluntatem, vt sic malitia, quæ est in causa, & fundatur in voluntario & & liberè, deriuetur ad illum effectum: at in præsenti difficultate omissio exterior nullo modo subordinatur internæ volitioni, vt liberæ, nec eius libertate aliquo pacto informatur, sed habet se per accidens ad talem volitionem, cùm ipse omittens pro eo instanti, quo omittit, non VI.
C agat modo humano: ergo ipsa omissio *exterior*, pro eo instanti, quo omittens non est compos sui, vel habet impotentiam ad non omittendum, non est voluntaria & libera *in sua causa* vel *interpretatiuè*. Minor satis patet ex se. VII.

Maior hæc vltima probatur ex Aristotele tertio Ethic. cap. 5. vbi ait malos & vitiosos habitus in initio, seu in sui acquisitione esse nobis voluntarios & liberos: at vbi sunt acquisiti, non esse ampliùs liberos & voluntarios nobis. Ex quo testimonio sic probatur prædicta maior: habitus vitiosi ita se habent ad malos actus, sicut se habent effectus ad suam causam, quia hi per istos producuntur; sed habitus vitiosi, licèt in initio sui & in sua causa sint voluntarij & liberi, quia tamen vbi iam sunt acquisiti, non sunt ampliùs voluntarij & liberi *vt sic* id est in ratione habitus, non imputan-
D tur homini ad culpam, sed soli actus mali illos causantes, quia aliàs non remanerent in iustificatis post pœnitentiam, cùm per sacramentum, quidquid habet rationem culpæ & peccati, tollatur ab homine, isti verò habitus vitiosi sæpè remaneant in iustificatis: ergo, ad hoc vt aliquis effectus imputetur ad peccatum & culpam, non est satis, quòd eius causa sit voluntariè & liberè applicata, sed præterea requiritur, vt quando ponitur, possit non poni. VIII.

Probatur secundò eadem maior, quia si ad hoc, vt effectus aliquis imputetur ad culpam, sufficiat, vt eius causa sit liberè applicata, nec requiratur vlterius, vt tempore, quo ponitur effectus, sit libertas in producente ad non producendum illum, sequitur & Beatos iam clarâ Dei visione fruentes per actum amoris beatifi-

I. ci aliquid sibi promereri, etiam loquendo pro-
priè, quia eadem est ratio præmij, ac culpæ, &
causa talis gloriæ & actuum beatificorum, qui
ab illis exercentur in patria, est liberè ab illis
applicata, sunt enim ipsa bona opera, quæ,
dum viuerent, exercuerunt voluntariè & libe-
rè: quos tamen Beatos nullus Theologorum
admittet aliquid sibi promereri ex defectu li-
bertatis & indifferentiæ ad tales actus, ex con-
ditione status.

Item eodem modo sequetur eum, qui alteri
præbet venenum, peccare toto illo tempore,
quo durat actio veneni, & eum, qui comedit
aliquid suæ sanitati nociuum, non tantùm pec-
care, quando comedit, sed etiam quandiu id,
quod comedit, infert illi damnum, quia ta-
lis applicatio veneni & cibi nociui ad produ-
cendum malum effectum, est facta liberè, &
II. cum indifferentia ad vtrumque, hîc enim sunt
omnia paria, nam sicut applicatio causæ ad
omittendum vel producendum malum effe-
ctum, quando operans vel omittens non est
liber vel potens, est libera, & venenum vel
cibus nociuus non producunt malos suos effe-
ctus, nisi prout immutantur à calore naturali,
ita etiam quando quis per ebrietatem liberam
& voluntariam dat causam homicidio, ebrie-
tas fit tantùm ab illo applicando actiua passi-
uis; scilicet sumendo vinum liberè intra sto-
machum, quod vi caloris naturalis immuta-
tur necessariò, & ex cuius immutatione, o-
ritur perturbatio mentis, in qua propriè con-
sistit ebrietas, ex qua postmodum sequitur ip-
sum homicidium: ergo sicut est absurdum di-
cere hominem peccare toto illo tempore, quo
venenum datur, vel cibus nociuus nocet, quia
III. tales effectus non subiacent ampliùs eius liber-
tati, ita etiam absurdum erit dicere omitten-
tem peccare, quando non est liber nec potens
ad non omittendum, licèt liberè & voluntariè
dederit causam omissionis.

Probatur tertiò eadem maior, aliàs enim se-
queretur eum, qui per pœnitentiam habet
peccatum sibi remissum, adhuc gratiâ in illo
perseuerante peccare, & sine noua culpa gra-
tiam amittere; nam fieri potest, vt qui venenum
alteri porrexit, aut cibum nociuum sibi sum-
psit, conteratur de tali peccato, antequam ve-
nenum istud noceat, quia ex hypothesi est valde
lentum, nec tam breui tempore potuit ipsas
naturæ vires inficere, tunc ratione perfectæ
contritionis gratiam consequetur, ratione ve-
rò mortis proximi, quæ per datum venenum
IV. paulò pòst continget, contrahet peccatum mor-
tale, nullâ etiam factâ mutatione in eius volun-
tate, quod est absurdum, imò potest contin-
gere, vt, qui propinauit venenum, moria-
tur contritus de illo peccato, antequàm vene-
num istud sortiatur suum effectum: ergo si ta-
lis actus exterior, quatenus, qui illius cau-
sam liberè posuit, est impotens ad illum im-
pediendum, non desinit ei imputari ad cul-
pam, is, qui in charitate decessit ex hac vi-
ta, postquam ad alterum sæculum transie-
rit, charitatem amittet, & peccatum morta-
le contrahet, quod est absurdum: ergo si in
tali casu effectus non imputatur ad culpam ei,
qui liberè causam dedit, quia pro eo instanti,
quo ponitur effectus, qui posuit talem causam,
est impotens ad illum impediendum, pari ra-
tione omissio ipsa exterior, quando non subia-
A cebit libertati & potentiæ omittentis, qui eius V.
causam liberè posuit, non ei imputabitur pro eo
instanti ad culpam, nec, vt sic considerata ha-
bebit rationem peccati.

ARTICVLVS IV.

Responsio aduersariorum contra rationem vltimam articuli superioris refellitur, & corollarium infertur.

RESPONDENT aduersarij esse verum in
casu posteriori articuli præcedentis homi-
nem non peccaturum, & mortem proximi non
ei imputandam ad culpam, quia retractauit vo-
luntatem, & habuit actus contrarios, qui fa-
ciunt, vt talis mors non sit aliquo pacto volun-
taria, etiam in sua causa, quia per detestatio-
B nem peccati & contritionem de eo, talis causa VI.
& eius applicatio ad inferendam mortem; red-
ditur *inuoluntaria*, sicque moralis eius causali-
tas impeditur, nec ampliùs ratio voluntarij &
liberi deriuatur à volitione causæ ad ipsum effe-
ctum, & proinde cùm id omne, quod impu-
tatur alicui ad culpam, debeat esse aliquo pa-
cto voluntarium, talis mors non est imputan-
da ad culpam, nec tunc à statu gratiæ transit
homo ad statum peccati: at in omissione, de
qua hîc disputatur, nullam intercedere mu-
tationem voluntatis, cùm omittens non sup-
ponatur habere displicentiam de apposita cau-
sa omissionis, & proinde rectè intelligi ra-
tionem voluntarij tunc deriuari à causa in ip-
sum actum exteriorem, vt eius effectum, sal-
tem per aliquam denominationem, sicque sem-
per esse peccatum & imputari ad culpam ipsi
omittenti.
C Sed hæc responsio non eneruat rationem VII.
suprà allatam, imò eam potiùs corroborat:
nam licèt retractatio voluntatis & contritio
faciant, vt iste dans causam homicidij per po-
tionem veneni, non sit ampliùs in peccato,
non tamen efficiunt, vt mors non sequatur per
venenum liberè & voluntariè porrectum, quia
tunc venenum agit necessariò & naturaliter, &
iam epotum non habet à voluntate porrigen-
tis, quòd interficiat vel non, sed à naturali
sua virtute necessariò suum effectum produ-
cente: ergo talis mors semper sequitur ex cau-
sa voluntariè & liberè applicata: ergo mors qua-
tenus est de facto pro eo instanti, quo non po-
test non sequi, non ideò non imputatur ad cul-
pam, quia non est voluntaria in sua causa, sed
præcisè, quia vt sic, & pro eo instanti, non sub-
D est libertati operantis. VIII.

Quod explicatur ampliùs: in hoc casu con-
cursus & causalitas veneni ad interficiendum
hominem non aufertur à veneno iam porrecto
per subsequentem contritionem & retracta-
tionem voluntatis, quia nil, quod sit causa
talis mortis, pendet in suo esse, aut in sua
causalitate à voluntate porrigentis venenum,
postquam porrectum est, sed sola porrectio
fuit illi libera, quæ iam est facta, nec potest
non esse facta, sicut in motu proiectorum,
est quidem liberum homini in initio impri-
mere impulsum ipsis proiectis, vel non impri-
mere, at vbi semel est impressus impulsus,
non est ampliùs in potestate proiicientis il-
lum impedire: ergo sicut sola percussio im-
putatur ad culpam, ita etiam sola causa talis

I. mortis imputabitur ad culpam, & non ideò in
prædicto casu, mors negatur imputari ei ad cul-
pam, ex eo quòd non procedat à causa liberè ap-
plicata, sed ex eo, quòd pro eo instanti, quo
mors infertur, non subiacet voluntati eius, qui
venenum porrexit: ergo & similiter, quando
omissio non est in potestate omittentis, licèt
causa eius fuerit ei libera & voluntaria, & liberè
applicata, non imputabitur ei ad culpam pro eo
instanti, quo fit: sed

Quæres, si in tali casu omissio ista non est pec-
catum, quomodo sese habeat ad peccatum.

Respondeo esse effectum eius, quia pecca-
tum *omissionis* formaliter & præcisè fuit com-
missum eo tempore, quo causa omissionis fuit
posita & ex potestate talis causæ sequitur omis-
sio illa *exterior*: ergo rectè comparatur ad il-
lam, sicut effectus ad suam causam, nec est ne-
II. cesse, vt omnes effectus peccati sint voluntarij
& liberi in se, vt constat in concupiscentia car-
nis & aliis pœnalitatibus, quæ licèt nobis non
sint voluntariæ & liberæ, non tamen desinunt
in sacris litteris & Patribus rectè dici *effectus
peccati*, vt constabit infrà agendo de illis.

Ex iis satis intelligitur omissionem in *ratio-
ne culpæ*, tunc propriè committi & incipere es-
se, quando vel ipsa volitio omittendi, vel actus,
qui est causa omissionis, incipit, quia tunc in-
cipit esse voluntaria & libera deordinatio à ra-
tione circa præceptum affirmatiuum; omissio-
nem verò sumptam *physicè* pro actuali cessatio-
ne ab exercendo actu, qui potest & debet exer-
ceri, incipere prout obligat præceptum ad o-
perandum, si enim actus, qui est in præcepto
& omittitur, sit instantaneus, & præceptum
sit de illo exercendo in instanti determinato,
III. tunc eo instanti est actualis omissio, si verò sit
de exercendo quidem actu instantaneo, sed pro
instanti indeterminato intra hanc horam, tunc
censetur actualis omissio esse & incipere eo in-
stanti, quo animaduertit homo, aut tenetur
animaduertere se exponi periculo non exer-
cendi actum præcepti intra talem horam, nisi
illum tali instanti exerceat, & tamen non e-
xercet: si tertiò denique actus, qui debet exer-
ceri & omittitur, sit *successiuus*, & debeat fie-
ri præscripto tempore, tunc omissio incipit eo
tempore, quo deberet exerceri actio.

Quòd si per præceptum concedatur plus
temporis, quàm sit necesse ad talem actum
exercendum verbi gratiâ, concedatur qua-
drans ad recitationem vnius fermè horæ ca-
nonicæ, cuius tamen recitationi sufficit dimi-
IV. dia pars quadrantis, tunc incipit esse omissio
eâ parte temporis, quâ non exercet actum,
qui est in præcepto, & tamen præuidet, vel
tenetur præuidere se aliâ parte temporis intra
totum tempus à præcepto concessum non posse
exercere actum illum, qui est in præcepto, vel
saltem exponit se periculo actum illum non e-
xercendi.

Ratio primi & tertij est, quòd tunc propriè
est omissio, quando conditiones ad illam re-
quisitæ concurrunt, at tunc sunt omnes con-
ditiones ad omissionem requisitæ, scilicet *pos-
se facere, teneri, & non facere*, vt patet ex
ipso præcepto, quod determinat durationes
actuum exercendorum: ratio verò secundi &
quarti est, quòd præceptum non potest ha-
bere vim obligandi, nisi determinetur ad cer-
tam aliquam durationem, certum aliquod in-

A stans, certum aliquod tempus, quia de ra- V.
tione obligationis præcepti est, vt quantum
est in se, possit violari; non potest autem
violari nisi determinato tempore, vel instanti,
& sicut actus, qui est in præcepto, & eius
item omissio sunt quid certum & determina-
tum, ita etiam certas & determinatas debent
habere durationes, at ipsa prudentia dictat
homini talem durationem huius vel illius actus,
qui est in præcepto, esse determinatam ad hoc
instans, vel ad hanc partem temporis, & ex-
tra illam non posse exerceri: ergo tunc in illo
instanti, vel in ea parte temporis per pruden-
tiam determinatâ, vel determinandâ censetur
loquendo propriè ipsa actualis omissio exi-
stere.

ARTICVLVS V.

B *Soluuntur fundamenta aduersariorum ex auctoritate desumpta.* VI.

PRIMVM desumitur ex Patribus, qui agen-
tes de ebrietate & incestu Loth, aliquam
tribuût culpam incestui secuto ex ebrietate, quo
tamen tempore incestus ipse Loth non erat li-
ber vel sui compos, sic S. Ambrosius libro de *vi-
gilia & ieiunio* cap. 4. & 5. S. Augustinus lib.
22. *contra Faustum* cap. 44.

Respondetur Patres illos, qui accusant Loth
(quia non desunt, qui illum etiam à pecca-
to ebrietatis excusent, vt S. Chrys. hom. 44.
in Genesim, Theodoretus quæst. 69. *in Gene-
sim*, & ad illum etiam excusandum propendet
sanctus Thomas secundâ secundæ quæst. 150.
articulo quarto) imputare tantùm illi ad cul-
pam ipsam ebrietatem, non autem ipsum in-
cestum, vt etiam clarè significat sanctus Augu-
C stinus loco in obiectione citato: *Culpandus est*, VII.
inquit loquens de Loth, *non tamen quantum
ille incestus, sed quantum illa ebrietas meretur*,
quibus verbis apertè significat illum non pec-
casse peccato incestus, sed ebrietatis; nam par-
ticula illa *non quantum incestus*, denotat illum
nullam contraxisse malitiam ex incestu, & par-
ticula illa, *sed quantum ebrietas*, quæ est locu-
tio aduersatiua, denotat solam ebrietatem il-
li imputandam ad culpam, quod facit pro no-
stra sententia: neque enim particula illa, *non
quantum*, est diminutiua, quasi sensus S. Augu-
stini sit ipsum Loth aliquam malitiam contra-
xisse ex ipso incestu, sed non tantam, quantam
contraxit ex ipsa ebrietate, quia toto illo capi-
te in obiectione citato tantùm exaggerat ebrie-
tatis eius peccatum, & ostendit ab illo non
D debere excusari: de culpa enim incestus, quan- VIII.
tumuis minima ex parte Loth, ne verbum qui-
dem, quod tamen ibi non omisisset sanctus
Augustinus, cùm Faustus Manichæus, aduersus
quem ibi disputat, obiiceret Catholicis libros
veteris testamenti continere falsa commenta,
aut Patrum vera crimina, vt patet in obiectione
Fausti statim in initio illius libri 22. S. Augusti-
ni, in cuius cap. 44. accusat quidem filias Loth,
tum quòd patrem inebriarint, tum etiam quòd
sese nefando incestu illi commiscuerint, illum
verò solius ebrietatis, vbi causas, ob quas accu-
satur à nonnullis refellit, quod tam seriò præ-
stitisset in examinando eius concubitu cum fi-
liabus, si mereretur culpam incestus, cùm ibi
cap. 45. verbis disertis dicat *se scripturas sacras,
non hominum peccata defendere.*

I. Neque huic responsioni obstat S. Ambrosius citatus in obiectione, vbi vocat ebrietatem Loth *originem incestus*, atque *partum hunc* scilicet incestum, *fuisse deteriorem ipsâ generatrice*, nimirum ebrietate.

Si enim sumamus ibi incestum in *ratione culpæ*, seu vt loquuntur Theologi in *genere moris*, locus iste rectè poterit explicari de illo incestu, vt est ex parte filiarum Loth, fuit enim propriè peccatum incestus, vt fusè probat S. Aug. citato libro 22. *contra Faustum*, à cap. 42. ad 46. vsque, cùm sit opus lege diuinâ prohibitum, quod nullâ excusatione legitimâ potest cohonestari, & talis incestus fuit ab illis per voluntariam, eóque fine intentam inebriationem patris causatus; ideóque cùm sit circa obiectum magis nefandum, quàm sit ipsa inebriatio vel ebrietas, rectè ait S. Ambrosius ipsam ebrietatem fuisse *originem incestus*, & incestum hunc

II. fuisse deteriorem ipsâ ebrietate, per quam fuit intentus & causatus.

Quòd si velimus intelligere S. Ambrosium *de ebrietate & incestu*, vt sunt *ex parte ipsius Loth*.

Respondemus ebrietatem Loth dici à S. Ambrosio *originem incestus*, non quidem *in genere moris*, sed *in genere naturæ*, id est, quatenus est concubitus patris cum propriis filiabus, seu parentis cum parente, quod est materiale peccati incestus, non autem quatenus est culpa & peccatum, incestum verò hunc dici *partum deteriorem ipsâ ebrietate eius generatrice*, quia ex tali incestu prodierunt duo populi scilicet Ammonitæ & Moabitæ, vt constat ex cap. 19. Geneseos, qui tamen duo populi sunt exclusi ab ingressu in Ecclesiam, vsque ad decimam generationem, vt

III. habetur Deuteronomij 23. cap. & explicat S. Augustinus lib. quæstionum *in Deuteron.* q. 35. vbi notat ab Abrahamo vsque ad Ruth, quæ prima ex Moabitis intrauit in Ecclesiam 10. generationes inueniri.

Secundum fundamentum desumitur ex auctoritate S. Thomæ, qui infrà quæst. 73. articulo octauo, docet nocumentum etiam tantùm *interpretatiuè* præcognitum aggrauare peccatum, licèt non sit in nostra potestate, dum fit: & secundâ secundæ qu. 79. art. 3. in solutione ad tertium ait eum, qui per somnum redditur impotens ad præceptum implendum non peccare, quando incipit dormire, sed omissionem incipere ei imputari ad culpam, *quando est tempus operandi, tamen propter causam antecedentem, ex qua sequens omissio redditur voluntaria*.

Respondetur cum Adriano quæst. tertia *de sacramento Eucharistiæ*, in responsione ad ter-

IV. tium, nocumentum præcognitum duobus modis posse spectari, vel *vt est in sua causa libera*, & quatenus, dum illa ponitur, præcognoscitur futurum, vel potest & debet præcognosci futurum. Secundò: potest considerari, *prout existit & est in seipso*. Iam in illo priori testimonio quæstionis 73. articulo octauo, loquitur sanctus Thomas de nocumento priori modo considerato, quia etiam causa ista est voluntaria, quatenus est continens talem effectum, ex consequenti participat eius malitiam, quia arguit specialem aliquam difformitatem vel aliquid speciale illum nouo & speciali modo afficiens, & proinde vt sic spectatum aggrauans istud peccatum, verbi gratiâ, sit aliquis, qui intendat homicidium, & dum de perpetrãdo cogitat, videt hæc & illa mala sequutura ex tali homicidio, dum nihilominus illis neglectis vult & perpetrat homicidium, licèt mala ista sequantur necessariò posito homicidio, non tamen desinit peccatum homicidij aggrauari ex eiusmodi nocumentis, non quidem quatenus iam sequuntur necessariò, sed quatenus continebantur in causa *vt liberè volita*, vel in omissione homicidij, quâ de re fusiùs loco citato S. Thomæ. V.

Ad secundam eiusdem Doctoris auctoritatem respondetur ibi agi de omissione *physicè* considerata, seu prout est *in executione*, vt patet ex 3. argumento in contrarium, quod ibi soluit S. Th. & de tali omissione ibi duo asserit: primũ est illam tantùm propriè cõtingere eo tempore, quo actus qui est in præcepto, est exercendus, & tamen omittitur, quod nos etiam suprà docuimus. Alterum, in quo magis videtur fauere contrariæ sententiæ, est quòd tunc incipit ipsa omissio imputari ad culpam, quando est tempus operandi VI.
propter causam præcedentem, ex qua effectus subsequens redditur voluntarius; sed locus iste potest recipere benignam explicationem, si v. g. duo distinguamus in ipsa omissione, etiam quoad culpam considerata. Primum est ipsa eius *deordinatio, malitia & ratio peccati*: Alterum est *complementum*, scilicet *effectus*; iam si spectetur omissio vt imputabilis ad culpam iuxta priorem modum, contrahitur eo instanti, quo causa illius voluntariè & liberè apponitur, vt superiùs explicatum est: si verò consideretur posteriori modo, quando effectus interioris omissionis, seu ipsa executio omissionis adhuc est in nostra potestate, dum fit actu, censetur incipere imputari ad culpam, non quidem purè & simpliciter, quia vt sic iam incipit, dum causa illius fuit liberè & voluntariè posita, sed secundùm vlti- VII.
mum suum complementum, quod est ipsa exterior omissio, ad quam ordinabatur interior; & iuxta hanc explicationem S. Thomas non loquitur ibi de omissione *actuali*, vt non est ampliùs libera, dum de facto ponitur secundùm executionem; quo tamen modo à nobis hoc loco explicatur.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur fundamenta desumpta ex ratione.

PRIMVM est: ad hoc, vt actio aliqua exterior sit mala & peccatum, sufficit, quòd sit contra præceptum affirmatiuum, & quòd procedat à causa libera & voluntaria: sed in præsenti casu omissio *exterior*, seu cessatio ab actu est VIII.
contra præceptum, quo iubetur talis actus exerceri, quia est vera omissio, vt supponitur in quæstione, & licèt homo non sit liber vel potens illum exercere pro illo tempore, quo vrget præceptum, non tamen desinit talis cessatio procedere à causa libera & voluntaria, quia ad hoc, vt aliquid dicatur procedere à causa libera, & voluntaria, sufficit quòd in sua causa sit in nostra potestate, ita vt causa eius sit à nobis adhibita liberè, & cum indifferentia ad vtrumque, licèt effectus ipse dum fit, non sit in nostra potestate, vt etiam habet Arist. 3. Ethicorum cap. 5.

Confirmatur primò: actus externus homicidij, quo quis emisâ sagittâ interficit hominem est verè peccatum, nec tamen aliam habet liberta-

I. tatem postquam est emissa sagitta, quàm libertatem causæ, quia non est ampliùs in potestate iaculantis facere, vt sagitta feriat vel non feriat: ergo similiter, vt omissio actualis exterior sit peccatum dum fit, satis est, quòd sit voluntaria in sua causa.

Confirmatur secundò: actus isti procedentes à causa libera, qui tamen, dum fiunt, non sunt in se liberi, quando eorum causa est mala, debent exprimi in confessione sacramentali, neque enim satis est ei, qui per ebrietatem voluntariam dedit causam homicidio, illúdque perfecit, ita in confessione se accusare, *inebriaui me cum probabilitate incidendi in homicidium*, sed præterea debet explicare de facto se perpetrasse homicidium, & ex ista ebrietate hæc & illa mala esse subsecuta: ergo cùm sola ea debeant explicari in confessione, quæ continent in se rationem culpæ, actus isti erunt peccata,
II. & pari ratione ipsa actualis omissio exterior, dum fit, imputabitur ad culpam, licèt pro eo tempore ipse omittens non sit liber vel potens non omittere.

Respondetur concessâ maiore negando minorem, ad cuius probationem negatur ad hoc, vt effectus aliquis imputetur ad culpam, sufficere, vt causa eius sit volũtariè, & liberè applicata, sed præterea etiam requiritur, vt pro eo instanti, vel eo tempore, quo ponitur, possit non poni ab operante, vt fusè plenéque suprà probauimus inter probandum nostram sententiam, quod tamen non habet locum in nostra quæst. Aristotelem verò ibi citatum expresè docere tales effectus non esse liberos in se, sed tantùm in principio sui, id est, quòd eorum causa est tantùm libera, vt patet exemplo habituum, quos ibi ne-
III. gat esse liberos.

Ad primam confirmationem respondetur primò rationem homicidij ex percussione sagittæ perpetrandi consideratam *physice*, & secundùm suam entitatem consistere in ipsa percussione sagittæ, spectatam verò in ratione *culpæ* consistere in volitione, quâ homo contorsit sagittam ad occidendum.

Respondetur deinde in ista percussione sagittæ duo posse attendi, primum est *volũtaria & libera eiaculatio exterior sagittæ*; alterum est *ipsa sagittæ percussio postquam est emissa*, in priori consistere peccatum externum homicidij, quia in illo omnia ad rationem peccati requisita reperiuntur: in posteriori verò minimè, ob defectum voluntarij & liberi, vt ostendimus probando nostram sententiam.

IV. Ad secundam confirmationem respondetur effectus istos absq; libera voluntate euenientes, & necessariò consequentes applicationem causæ factam liberè esse in duplici differentia, vel enim tales sunt, vt ratione damni, quod inferunt, postulent restitutionem aliquam fieri àb eorum auctore, vel tales sunt, vt per illos auctores eorum censuram aliquam incurrant: secundò possunt esse tales, vt illis nulla sit annexa irregularitas, aut alia censura, nec obligatio aliqua ad restitutionem; de effectibus prioris generis agetur in solutione posterioris fundamenti; iam si effectus illi sunt posterioris huius ordinis, nulla est necessitas explicandi illos in sacramentali confessione, quia sola peccata & eorum item circunstantiæ sunt in confessione aperienda, eiusmodi non sunt prædicti effectus, sed sufficit explicare ipsum peccatum vt causans talem ef-

A fectum, v. g. ei, qui per liberam ebrietatem, vel per nimiam vigiliam omisit sacrum dormiendo, sufficiet dicere se nimiâ vigiliâ vel ebrietate sibi voluntariâ dedisse causam omissioni sacri die, quo tenebatur sacrum audire; non sunt tamen impediendi, qui volunt & causam & effectum explicare, quia, & contraria sententia, quam hîc reiicimus, habet etiam probabilitatem, quam potest aliquis etiam in praxi tutâ conscientiâ sequi, & potest aliquando contingere, vt qui dedit causam eiusmodi effectibus, nesciat vel dubitet, an tales effectus ad restitutionem aliquam obligent, vel censuram aliquam sibi annexam habeant, & ita est optimum consilium, vt rudes eos etiam explicent in confessione, doctis verò & ista sufficienter cognoscentibus non est necesse, nisi aliqui sint in contraria sententia, quam etiam in praxi volunt sequi. V.

Præterea potest addi non esse etiam necesse
B explicare in confessione istas causas vt causas VI.
omnium effectuum vel omissionum, quas tantùm valdè remotè efficiunt, sed tantùm vt causas proximarum, verbi gratiâ, sit aliquis, qui per ebrietatem in morbum incidit, ex quo tamen morbo redditur impotens ad seruandum ieiunium, ad audiendum sacrum diebus festis, ad recitandas item horas, ad quas ex hypothesi tenetur talis homo, si non eo fine sibi procurauerit ebrietatem & morbum, vt eximeret se ab omnibus istis oneribus, non censentur tales omissiones & effectus etiam in sua causa illi imputari ad culpam, nec proinde tenetur confiteri ebrietatem vt causatiuam istorum omnium, sed vt causatiuam solius morbi: tunc enim tenetur euitare causam omissionis alicuius præcepti, aut mali effectus, quando proximè & veluti eodem tempore loquen-
C do moraliter sunt ex tali causa futuri, si enim VII.
tantùm remotè sequuntur, videntur prædicti effectus ad istas causas sequi tantùm per accidens loquendo *moraliter*, quia aliàs onus præceptorum affirmatiuorum contra dictum Christi Domini esset valdè durum & graue, cùm infinita propemodum sint incommoda, quæ licèt non proximè, at saltem remotè sequuntur ex aliquibus causis, quas tamen nemo prudens dixerit esse peccata: verbi gratiâ, comestio ciborum calidorum, & aliorum eiusmodi est causa nocturnæ pollutionis, nemo tamen dixerit talem comestionem ex hoc titulo esse peccatum: ergo cùm sola ea, quæ rationem culpæ sibi vendicant, aut sunt circunstantiæ peccatorum sint confitenda, causæ autem illæ remotæ vt sunt remotæ, non sint eiusmodi, non etiam est necesse eas explicare in confessione sacramenta-
D li, modò aliunde malitiam non habeant; quia VIII.
tunc non ratione remotæ causalitatis, quam habent ad prædictos effectus, sed ratione peculiaris culpæ, quam important, erunt confitendæ.

Secundum fundamentum desumitur ex pœnis, quæ infliguntur pro eiusmodi actibus, nam actus illi, qui dum fiunt, non sunt liberi nisi in sua causa, distinctâ pœnâ puniuntur ab ea, quæ imponitur eorum causis, tum ex Arist. loco suprà citato, vbi ait duplicem pœnam esse constituendam in ebrios, vnam *ob ebrietatem*, alteram *ob delictum* tempore ebrietatis commissum: tum etiam ex iure Canonico 15. q. 1. cap. *si quis insaniens*, vbi pro delicto commisso tempore insaniæ imponitur pœnitentia, & in Clementina *de homicidio, si furiosus*, qui factus est voluntariè

I. ebrius, & tempore suæ ebrietatis committit A homicidium, non eximitur ab irregularitate contenta in iure contra homicidas: ergo cùm pœna non infligatur nisi propter culpam, actus isti imputantur ad culpam: ergo & à pari iure ipsa omissio exterior, quæ contingit eo tempore, quo omittens non est liber, vel potens est ad non omittendum, imputabitur ad culpam ipsi omittenti.

Respondetur primò: duobus modis posse spectari istos effectus, de quibus hîc est quæstio, vt iam sæpe notauimus, primò quatenus *sunt in seipsis, & superadduntur suis causis*; deinde quatenus sunt *tantùm in suis causis* & *in illis præuisi vel potuerunt præuideri*. Secundò pœnas, sumendo nomen *pœnæ* in amplissima significatione, esse in duplici differentia, alias imponi *propter culpam*, vt excommunicatio, alias interdum *propter solam indecentiam*, vel aliam similem ra- B
II. tionem non importantem culpam, vt sunt quædam irregularitates: iam si antecedens istius fundamenti intelligatur de ipsis effectibus primo modo consideratis, & de pœnis, quæ propriè præsupponunt culpam in his, quibus illæ imponuntur, negatur; si verò effectus illi considerentur secundo modo, admittitur posse illos puniri pœnâ distinctâ à pœna irrogata eorum causæ, quia scilicet tunc concurrunt duæ morales malitiæ in tali causa, vna *propria*, altera *mal. effectus præuisi, & non impediti*, aut qui potuit & debuit præuideri & impediri, qui tamen non est impeditus, verbi gratiâ, in ebrietate causante homicidium est malitia ipsa ebrietatis, cui debetur pœna, licèt nullo modo causaret homicidium, deinde est ipsa malitia homicidij quod causat, quæ vt est distincta, peculiarem etiam punitionem postulat, & quia peccata non
III. puniuntur à Republica, imò nec ab Ecclesia, C nisi prout foris patent, fit, vt quando homicidium de facto sequitur ex ebrietate æstimata, voluntaria etiam ob duplicem causæ malitiam: duplex pœna possit imponi, quo potest intelligi illud relatum ex Aristotele ibi, quanquam dici potest ex sancto Thoma secundâ secundæ quæst. 150. articulo quarto in responsione ad primum, Arist. ibi non tam ex propria sua sententia duplicem pœnam contra ebrios homicidas statuere, quàm ex sententia Pittaci, qui vt ipse Arist. meminit libro secundo Politic. infligendo illis ebriis duas pœnas istas, magis studuit reipublicæ vtilitati, quæ pœnarum seueritate conseruabatur, quàm seruandæ proportioni & dignitati pœnarum ad ipsas culpas.

Ad confirmationem petitam ex iure canonico capite *si quis insaniens* 15. quæst. primâ re-
IV. spondetur ibi quidem imponi pœnitentiam ei, D qui voluntariè incidit in insaniam & tempore insaniæ commisit homicidium, sed quia homicidium istud non fuit ei voluntarium, ne quidem in sua causa, cùm non potuerit nec debuerit illud præuidere, talem pœnitentiam non ei fuisse ibi impositam in pœnam homicidij, sed ad cautelam tantùm, ne iterum suâ culpâ incidat in amentiam, vt ibi expresè notat glossa.

Nec est nouum, vt Ecclesia propter aliquos actus, qui in indiuiduo spectati non sunt peccata; sunt tamen, vt spectantur secundùm suam speciem, imponat aliquam pœnitentiam, non in ratione pœnæ, sed ad cautelam tantùm pro conseruanda disciplina Ecclesiæ, vt patet 34. quæst. secundâ, capite *in lectum*.

Ad aliam item confirmationem petitam ex Clementina *si furiosus*. respondetur nullam contrahi irregularitatem ex homicidio facto tempore furoris vel ebrietatis, si tale homicidium non fuerit etiam in sua causa voluntarium, licèt ipsa ebrietas vel furor fuerint voluntariè causata; cùm enim istud non fuerit præuisum, nec potuerit præuideri ab ebrio, quia homo iste ebrius non solet ad arma currere, aut alios verberare, vel mutilare, nullo pacto etiam in sua causa potest esse voluntarium, nec proinde efficere hominem irregularem, cùm talis irregularitas tantùm contrahatur ab homine agente ex cognitione intellectus, saltem in causa, & non ex solâ cognitione sensus, vt fusiùs docet Couarruuias suâ relectione in Clementinam *si furiosus*, parte tertiâ numero tertio & quarto, vbi etiam iuxta distinctionem superiùs allatam in responsione ad tertium fundamentum explicat omnes leges, quæ pœnas constituunt pro delictis tem- V.
pore ebrietatis, vel furoris admissis, eámque distinctionem confirmat antè S. Ambros. libro *de Abraham Patriarcha*, capitulo sexto, & S. Hieronymus *ad Eustoch. de custodia virginitatis*, & multa alia habet pro conclusione præsentis articuli, pro qua etiam videri potest Gregorius Tolosanus in Syntagmatis iuris lib. 39. cap. 8. numero quarto. VI.

Cæterum quòd aliqui disputando de peccato *omissionis*, simul etiam disputant de eius *grauitate*, vndenam illa sit dimetienda, commodiùs explicabitur infrà quæst. 73. ex iis enim, quæ ibi dicentur de peccatorum grauitate in genere, facilè colligetur quid sit sentiendum de grauitate peccati *omissionis*, siue cum aliquo alio peccato *omissionis* comparetur.

VII.

DISPVTATIO NONA.

De habitibus, qui generantur ex omissionibus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum per omissiones aliqui habitus generentur.

QVONIAM superiùs diximus oppositionem esse peccati & vitij ad actum studiosum, & ad virtutem, vnum expellere alterum producendo habitum sibi similem, &
ostendimus dari quasdam omissiones culpabiles: nunc oritur quæstio, an eiusmodi omissiones ingenerent aliquos habitus, quæ quæstio, VIII. vt breuiùs & faciliùs soluatur, repetendum est ex suprà dictis omissionem posse committi; primò *sine vllo actu*, vt quando est pura omissio per veram suspensionem voluntatis, secundò *per actum voluntatis*, quo ipsa fertur *directè* in omissionem, vt cùm dicit *volo talem omissionem*, vel *volo hoc omittere*, tertiò cum *aliquo actu, qui tantùm sit causa vel occasio omissionis*, vt explicatum est suprà.

Notandum est secundò duobus modis posse intelligi vnum aliud causare, vel efficere, primò dando illi esse *directè*, & illud ei influendo, quo pacto vera causa dat esse suo effectui: deinde non quidem dando illi esse, sed remouendo tan-

I. tùm prohibens illud, quod eſt impedimentum alteri, ne ponatur in rerum natura, verbi gratiâ, qui aperit feneſtram impedientem ne lux ſolis ingrediatur aulam, non dat propriè huic aulæ eſſe lucidum, ſed tantùm eſt cauſa remouens prohibens illuminationem aulæ cauſari à ſole. His prænotatis ſit

Prima propoſitio: *per puram omiſſionem quantumuis repetitam nullus poteſt produci habitus*: ita Durandus tertio ſententiarum diſt. 33. quæſtione ſecunda, & probatur ratione: omnis & cuiuſcunque effectus realis cauſa debet eſſe vera & realis, quia, quod non eſt, non poteſt agere, & nil dat, quod nullo modo habet: ſed pura omiſſio ſpectata ſecundùm ſe non eſt aliquid reale, vt patet ex dictis de illa ſuprà, habitus verò omnis eſt realis, quia eſt de genere qualitatis: ergo non poteſt habitus aliquis produci per puram omiſſio-
II. nem.

Dices primò: ſi quis ſæpiùs petat & accipiat ab amico aliquid mutuò, nec tamen reddat tempore debito, ſed habeat ſe tantùm *negatiuè*, tunc talis homo deperdet habitum iuſtitiæ, & contrahet habitum iniuſtitiæ, ſed talis homo faciet tantùm puram omiſſionem; quia nullum actum habebit, ſed omnem ſuſpendet: ergo tunc contrahet talem actum per puram omiſſionem, & generabitur aliquis habitus ex conſequente.

Reſpondetur in caſu ibi propoſito hominem tunc quidem contracturum habitum *iniuſtitiæ*, ſed non habendo ſe merè *negatiuè*, ſeu peccando purâ omiſſione, quia pura omiſſio negat omnem omninò actum: at in tali caſu, licèt peccatum iſtud ſolâ negatione explice-
III. tur, ſi habeatur ratio nominis, in eo tamen reuera actus aliquis poſitiuus includitur, quia eſt contra præceptum aliquod negatiuum, verbi gratiâ, *non furaberis*, vel *rem alienam non retinebis*, & ideò, licèt loquendo *grammaticaliter* tale peccatum dicat negationem alicuius actus, attamen loquendo *phyſicè & moraliter*, dicit aliquem actum, ſcilicet retentionem rei alienæ inuito domino, in qua formaliter conſiſtit actus iniuſtitiæ: ergo in tali caſu habitus non producitur per puram aliquam omiſſionem, ſed per actus aliquos poſitiuos.

Dices ſecundò: vitium negligentiæ eſt habitus aliquis vitioſus, ſed talis habitus producitur per puram omiſſionem: ergo per puram omiſſionem poteſt produci aliquis habitus.

IV. Maior probatur ex ſancto Thoma ſecundâ ſecundæ quæſt. 54. articulo primo, vbi agit de negligentia ipſa, vt eſt habitus aliquis vitioſus.

Minor verò probatur: pura omiſſio nihil eſt aliud, quàm ſola ceſſatio ab actu, qui eſt in præcepto, & debet exerceri; ſed per talem ceſſationem ſæpiùs repetitam producitur habitus negligentiæ: qui enim ſæpiùs omittit, quod tenetur facere, redditur promptior & facilior ad illud omittendum: ergo talis habitus, qui eſt habitus negligentiæ, producetur per puram omiſſionem.

Reſpondetur diſtinguendo primam maiorem, videlicet *nomen negligentia duobus modis ſumi*, vt notat Syluester in ſua ſumma verbo *negligentia*: primò *communiter & impropriè* pro quacunque omiſſione voluntaria actus debiti vel circunſtantiæ ipſius. Secundò pro V.
carentia attenta ſollicitudinis & vigilantia rationis ad percipiendum, cauendum, circumſpiciendum vel diſcendum ea, quæ ſunt neceſſaria ad viuendum ſtudioſè, vt explicat ſanctus Thomas loco in obiectione citato, quæ negligentia ſecundo modo ſumpta poteſt duobus modis contingere; primò ita vt ſit defectus totius ſolicitudinis & vigilantiæ rationis ad munus ſuprà explicatum: ſecundò ita vt quidem ſit aliqua ſollicitudo ad prædictum munus, ſed tamen cum aliquo defectu eorum, quæ ad illam requiruntur, verbi gratiâ, quòd habeat prædictam vigilantiam valde remiſſam: iam ſi negligentia ſumatur primo modo pro quacunque omiſſione actus debiti, non poteſt conſtituere ſpecialem aliquem habitum vitioſum, vt patet ex dictis, & ampliùs infrà patebit, nec de illa negligentia ſub iſta
conſideratione diſputat ſanctus Thomas loco VI.
in obiectione citato, vt ipſemet indicat ibi articulo ſecundo in reſponſ. ad tertium, quia omiſſio eſt potiùs effectus negligentiæ, quàm ipſa negligentia, hæc enim conſiſtit in defectu ex parte rationis, illa verò in defectu executionis.

Deinde reſpondetur ſumendo nomen *negligentiæ* in prima ſignificatione poſterioris modi importare quidem culpam, non tamen, vt ſic poſſe producere habitum aliquem ob rationem pro noſtra concluſione allatam, ſed tantùm prout ſumitur in ſecunda ſignificatione, iuxta quam non eſt pura carentia vel negatio, ſed actus aliquis remiſſus, quo pacto eſt ſpeciale quoddam, quod explicatur à S. Thoma ſuprà.

Secunda propoſitio: *per puram omiſſionem* VII.
repetitam ſæpiùs poteſt aliquis vitioſus habitus produci tanquam per remouens prohibens. Propoſitio eſt conformis ſancto Thomæ primâ ſecundæ quæſt. 53. articulo tertio, & multis Philoſophis & Theologis, qui, dum diſputant de habitibus, docent illos poſſe corrumpi per accidens ſolâ ceſſatione ab actibus, ad quos inclinant, ex qua doctrina facilè

Probatur noſtra concluſio: pura omiſſio eſt ceſſatio ab actu, qui debet exerceri, nec tamen exercetur: atqui per longam ceſſationem ab actibus, ſaltem per accidens & tanquam per remouens prohibens, producuntur habitus oppoſiti iis, à quorum actibus fit ceſſatio: igitur cùm illi habitus ſint vitioſi, poterunt vitioſi habitus generari per puram omiſſionem tanquam per remouens prohibens.

Explicatur tota vis huius rationis, ſicut per VIII.
ſolam ceſſationem ab actibus virtutum remouentur ea, quæ impediunt ne vitia creſcant, ſcilicet actus ſtudioſi, quibus conſeruantur habitus virtutum; & ad renouationem eiuſmodi actuum, quæ generationem eiuſmodi vitiorum impediunt, per accidens oriuntur vitia virtutibus oppoſita, ita etiam ad ceſſationem ſæpiùs iteratam eius, quod eſt in præcepto, remouetur id, quod eſt impedimento, ne vitium oppoſitum agat radices, quo ſublato impedimento pullulat vitium.

I. ## ARTICVLVS II.

An, quando omissio est directè volita, à tali volitione sæpiùs repetita producatur habitus, & an, quando actus est tantùm causa vel occasio omissionis, generetur habitus.

PRIMA propositio: *quando omissio est directè & actu formali volita, tunc à tali volitione sæpiùs repetitâ producitur habitus omissionis. & non ab ipsa omissione:* posterior pars propositionis probatur eodem fundamento, quo prima propositio superioris articuli: prior verò pars eius probatur: omnia ad productionem habitus necessaria hîc reperiuntur: ergo in tali casu producitur habitus omissionis: consequentia patet.

Antecedens probatur: ad productionem ha-
II. bitus hæc requiruntur *ex parte subiecti*, primò capacitas ad recipiendum habitum in se, cùm sit qualitas inclinans & facilitans potentiam ad suos actus: deinde in tali subiecto requiritur indeterminatio & indifferentia aliqua ad actus, ad quos datur habitus, quia vbi potentia est determinata à natura ad suos actus, nullum habet habitum, vt patet factâ inductione in potentiis naturalibus necessariò & naturaliter agentibus.

Secundò requiritur *ex parte causæ*, vt sit sufficiens ad illum producendum. Ex parte denique *ipsius habitus*, vt ex se & natura sua potentiam facilitet ad actus similes iis, per quos producitur: at omnia ista possunt reperiri in omissione, quæ fit per directam volitionem.

Nam primò voluntas est capax qualitatis ali-
III. cuius recipiendæ inclinantis illam ad volendum omittere, sicut est & ipsius volitionis, quum non sit à natura determinata ad nolendum omittere, sed indifferens ad vtrumque oppositorum, cùm per vnum illorum possit mereri, & per alterum demereri. Item volitio omissionis sæpiùs iterata est causa sufficiens, quia nulla potest afferri ratio, ob quam talis volitio non sit apta ad producendum habitum, sicut & aliæ volitiones possunt habitus sibi similes producere. Neque item potest afferri ratio, cur talis volitio sæpiùs repetita non inclinabit voluntatem ad similes volitiones, sicut faciunt & aliæ volitiones: ergo quæcunque requiruntur ad productionem habitus, reperiuntur in omissione volita per actum formalem & directum.

Secunda propositio: *quando actus est tantùm causa, vel occasio omissionis, tunc nullus potest*
IV. *habitus produci per talem omissionem*: probatur: totum, quod est in tali omissione, est ipsa omissio, & actus illam causans, sed à neutro potest produci habitus omissionis: non à primo, vt patet ex dictis in prima propositione superioris articuli; non item à secundo, quia habitus iste productus à tali actu causante omissionem inclinaret ad omnem & quamlibet omissionem, aut tantùm ad omissiones similes, id est, quæ essent eiusdem præcepti, & quæ haberent eundem specie actum illas causantem. Primum dici non potest, quia actus, & habitus per eũ productus, debent participare eandem formalitatem, & sub eadem formali ratione respicere sua obiecta & in illa tendere, cum hoc tantùm discrimine, quòd habitus extendat se ad totam latitudinem obiecti, actus verò ad vnam tantùm illius par-
A tem, seu ad particularem materiam, quatenus V.
habet talem formalitatem, quia habitus producitur ex repetitione plurium actuum sibi similium; sed non omnes & singulæ omissiones habent similes actus causantes illas, imò aliquando omninò inter se pugnantes, quia verbi gratiâ, omissio alicuius actus præcepti tam bene potest causari per actum orandi, quàm per actum ludendi; verbi gratiâ, materfamilias tenetur curare rem domesticam, quod omittit, quia eo tempore orat, quam omissionem etiam poterit per ludum vel aliam occasionem procurare: ergo non poterit tunc talis actus causare habitum inclinantem ad omnes omissiones.

Adde quòd fieri potest, vt quis sit frequens in omittendo hoc & illo præcepto, qui tamen erit diligens in seruando alio: ergo signum est
B talem actum non producere habitum inclinantem ad omnes & singulas omissiones.

Secundum etiam dici non potest, habitus VI.
enim producitur à suo actu tanquam à causa *per se*, & non vt à causa aliqua *per accidens*; sed actus ludendi verbi gratiâ, qui est causa omissionis sacri, est tantùm causa per accidens talis omissionis, & tantùm per accidens ei coniungitur, quia talis omissio tam bene potuit causari per alium actum, verbi gratiâ studij, ac per actum ludendi: ergo non potest talis actus vt sic causare habitum omittendi actus similes.

Dices, experimur aliquos reddi faciliores & promptiores ad omittendum actum aliquem præcepti ex eo, quòd solent frequentiùs propter talem occasionem illud omittere, verbi gratiâ, propter lusum omittere sacrum: ergo cùm talis promptitudo & facilitas sit argumentum
C habitus, erit in illis habitus eiusmodi omis- VII.
sionis.

Respondetur in eiusmodi facilitate ad omittendum duo distingui, vnum est ex parte rationis, scilicet *defectus vigilantiæ & sollicitudinis* ad incitandum, præcipiendum, præcauendum, & circumspiciendum id, quod tunc & in tali occasione debet fieri ad viuendum studiosè; alterum est ex parte *executionis*, quod scilicet ex carentia & defectu prædictæ sollicitudinis sequitur, scilicet omissio eius, quod est faciendum ex præcepto: iam in casu obiectionis non acquiritur promptitudo ad hoc secundum ob rationes, quibus confirmauimus propositiones tum huius articuli, tum præcedentis, sed tantùm ad primum, quod constituit habitum negligentiæ, & quia ex memoria istorum actuum, quos exercuerunt, & per quos omiserunt a-
D ctum præcepti, adhuc persentiunt nonnihil de- VIII.
lectationis, fit, vt acquirant habitum inclinantem quidem ad tales actus secundùm se consideratos, non autem vt sunt causatiui omissionum; nam si ex hypothesi pro eo tempore, quo exercent istos actus, aut volunt eos exercere, non esset actus aliquis exercendus ex præcepto, non tamen desinerent datâ sibi occasione illos exercere: ergo tales actus propriè loquendo non sunt causatiui habitus omissionis.

I.
DISPVTATIO X.

De formali ratione peccati actualis commissionis.

ARTICVLVS I.

Vtrum moralis malitia, seu formalis ratio peccati actualis commissionis, sit aliquid priuatiuum.

SIT hæc propositio: *formalis ratio peccati actualis commissionis, seu quod in idem recidit, moralis malitia non est formaliter aliqua priuatio.* Est contra Gandauensem quodlibeto 12. quæst. 25. Scotum, Durandum 2 sentent. quæst. 35. & plures
II. alios tam veteres quàm recentiores, est tamen Capreoli 2. sentent. distinct. 35. quæst. vnica art. 3. Ferrar. 3. *contra gentes* cap. 9. Caietani, Vasquesij, & multorum aliorum veterum & recentiorum tam ad hunc articulum quàm ad citat. distinct. lib. 2. sententiarum, imò notant aliqui esse communem sententiam Scholæ Salmaticensis.

Probatur autem primò: omnis priuatio, quæ potest fingi in peccato actuali *commissionis*, vel est priuatio actus contrarij peccato, qui potest elici, nec tamen elicitur, sed actus peccati ei contrarius: vel est priuatio bonitatis alicuius naturalis, vel virtutis, vel gratiæ & meriti; vel priuatio rectitudinis moralis, quæ deberet inesse aut ipsi actui, qui elicitur, nec tamen inest, aut ipsi voluntati in ordine ad præceptum negatiuum, cui tenetur voluntas seipsam conformare,
III. sed nulla harum priuationum est formalis ratio peccati actualis commissionis, imò nec illæ priuationes simul sumptæ: ergo formalis ratio constitutiua peccati actualis commissionis non est aliqua priuatio: Maior patet ipsâ enumeratione priuationum.

Minor probatur discurrendo per singulas, & primò quòd non sit *priuatio actus non eliciti, cui opponitur actus peccati*, patet, quia priuatio, in qua constituitur formalis ratio peccati, est priuatio eius, quod debet esse & poni, vt patet ex vltima particula definitionis peccati, quam afferemus infrà, & nemo peccat cessando ab eo, quod non tenetur facere, sicut nec faciendo, quod non prohibetur facere: atqui, quando peccatum actuale committitur, actus ei oppositus non est debitus poni, seu non est in præcepto, verbi gratiâ, quando quis exercet actum
IV. odij, non tenetur habere actum elicitum charitatis, quia ex hypothesi exercuit actum hunc odij, quando nullo modo vrgebat præceptum charitatis, sed liberum ei erat omninò cessare ab illo: ergo formalis ratio peccati actualis commissionis non consistit formaliter in priuatione actus oppositi ipsi peccato, qui actus non fuit elicitus.

Quòd item secundò ratio peccati non consistat *in priuatione rectitudinis naturalis*, patet; quia peccatum, vt hîc spectatur, est in ordine entium *moralium* distincto ab ordine entium *naturalium*: ergo eius malitia debet esse moralis, & non priuatio perfectionis alicuius naturalis.

Quòd tertiò non sit *priuatio virtutis*, patet, quia virtus non est debita actui, sed potentiæ,
A & potest aliquis sine vllo peccato carere aliquâ virtute & etiam eius actu: ergo cùm formale constitutiuum debeat esse intrinsecum ipsi suo constituto, actus humanus non erit formaliter malus, & peccatum actuale commissionis per priuationem virtutis. V.

Quòd item non sit *priuatio gratiæ & meriti*, patet de primo, quia gratia respicit etiam ipsam potentiam, non actum, sicut & virtus: deinde in statu *purorum naturalium* carentia gratiæ non esset priuatio, quia illi statui non deberetur, & tamen posset esse peccatum.

Tertiò peccatum veniale est verũ peccatum & actus malus, nec tamen priuat hominem gratiâ. Ex quo etiam patet malitiam peccati non consistere *in priuatione Dei*, vt est noster finis vltimus, cùm veniale peccatum sit actus malus, nec tamen priuet hominem Deo, tanquam vltimo suo fine.

B De secundo patet, quia sicut meritum est aliquid consequens ad actum bonum ex S. Thoma suprà, quæst. 21. ita etiam & priuatio meriti est tantùm aliquid consequens ad actum malum actui bono oppositum: ergo cùm ratio formalis sit illud, quòd est primum in re, non constituetur actus humanus in ratione peccati per priuationem meriti. Addo quòd homo constitutus in peccato mortali potest exercere actum bonum moraliter, qui tamen non sit meritorius. VI.

Quintò, quòd *priuatio rectitudinis moralis, quæ deberet inesse ipsi actui, non sit moralis malitia & formalis ratio peccati*, patet: datur aliquis actus peccati, cui tam spectato *secundùm se*, quàm spectato *in particulari*, vt est huius vel illius speciei, nulla debetur moralis rectitudo & bonitas: ergo à priuatione illius actus peccati non habet, vt sit malus formaliter & peccatum.
C Consequentia patet, quia formale constitutum non potest reperiri sine suo formali constituente. VII.

Antecedens verò probatur quoad priorem partem, si enim actui peccati spectato *secundùm se*, & quatenus est actus, deberetur bonitas moralis, omnis & quilibet actus moralis esset bonus, quod enim secundùm se est tale, & quatenus consideratur secundùm suam rationem genericam, semper etiam est tale, in quocunque suo inferiori, sed non omnis actus moralis est bonus, nec ei debetur moralis bonitas, quatenus est hic & huius speciei: ergo actui peccati *secundùm se* spectato non debetur moralis aliqua bonitas.

Quoad posteriorem verò partem probatur idẽ antecedens: actui odij Dei quatenus talis est, item actui mendacij, vt sic, (& ita de aliis actibus, qui sunt *intrinsecè* mali) nulla debetur mo-
D ralis bonitas, quia implicat tales actus, quatenus tales sunt in particulari, bene fieri: ergo cùm carentia boni non dicatur malitia, nisi respectu eius, quod est capax illius boni, & in quo bonum illud deberet inesse, vt patet ex eo, quòd absentia visus non dicatur malum lapidi, sed oculo, qui habet aptitudinem ad videndum, carentia bonitatis moralis, quæ est in actu peccati, non erit proximè & intrinsecè eius moralis malitia. VIII.

Quòd denique *priuatio bonitatis in voluntate per ordinem ad præceptum negatiuum, cui voluntas tenetur se conformare, non sit malitia moralis actus*, probatur: formale constitutiuum peccati in esse peccati, seu malitia moralis, per quam

I. A actus aliquis constituitur intrinsecè & formaliter malus, debet illi esse *intrinseca*, non *extrinseca*, sicut & actus est bonus per bonitatem sibi inexistentem, vt patet ex dictis de bonitate morali; atqui priuatio moralis bonitatis in voluntate per ordinem ad præcepta negatiua, est *extrinseca* ipsi actui malo, quia inest ipsi voluntati tanquam suo subiecto, cui rectitudo opposita debetur, voluntas autem est *extrinseca* actui: ergo à tali priuatione actus malus non erit formaliter malus: ergo cùm vltra enumeratas priuationes nulla possit excogitari in actibus humanis, moralis malitia non consistet formaliter in aliqua priuatione.

Articvlvs II.

Soluitur prima responsio aduersus rationem superiori articulo traditam.

II. B Respondent aliqui primò, malitiam peccati esse priuationem rectitudinis moralis, quæ debet inesse ipsi actui, & ad nostram probationem in contrarium allatam, quâ dicimus esse actus aliquos, qui nullo pacto possunt bene fieri, respondent tales actus posse duobus modis spectari: primò *in genere*, scilicet vt sunt actus humani morales; deinde *in indiuiduo & in particulari, vt de facto fiunt*: priori modo consideratos posse bene & malè fieri, posteriori verò minimè, & sic habere potiùs rationem negationis rectitudinis, quàm priuationis, nihilominus tamen eos rectè dici *priuationes formaliter*, & ad hoc sufficere, quòd secundùm se spectati possint benè fieri; quam responsionem illustrant sumpto exemplo à talpa, cui vt est tale animal, *in specie* & *in indiuiduo*, nullo modo debetur visus, nec ei conuenit, sed tantùm vt est animal, & tamen ex
III. C communi modo loquendi hominum, talpa rectè dicitur *priuari visu*: ergo à pari, licèt actus hic *in indiuiduo* non potuerit fieri nisi malè, quia tamen, vt est actus humanus & moralis potuit rectè fieri, non desinet dici *priuatus rectitudine sibi debitâ*, verbi gratiâ, charitatis, amoris Dei, vel proximi.

In idem ferè recidit, quod alij respondent tales actus non esse *simpliciter* incapaces rectitudinis, sed tantùm *ex suppositione*, quatenus nimirum sic exercentur *in particulari*, & ideò non desinere esse subiectum priuationis rectitudinis, sicut homo, qui est in peccato mortali, est subiectum priuationis gratiæ, licèt *ex suppositione*, quòd est in peccato mortali, non possit habere gratiam; quia simpliciter & absolutè loquendo potest eam habere.

Verùm hæc vtraque solutio facilè refellitur,
IV. D prima quidem, quia dum inquirimus hîc *an priuatio sit constitutiuum formale peccati & malitiæ*, non inquirimus gradum *genericum* actus huiusmodi, sed differentiam contrahentem illum ad esse peccati, & per quid in tali specie constituatur: at actum aliquem, quatenus est humanus & moralis, posse bene vel malè fieri, est tantùm in illo quædam indifferentia & capacitas, vt possit per bonitatem & malitiam contrahi ad suas species, & sicut ex eo, quòd animal potest contrahi ad brutum & hominem, non dicit in homine priuationem formæ bruti, nec absentia talis formæ in homine rectè dicitur priuatio: ita etiam, ex eo, quòd actus moralis spectatus secundùm se possit bene fieri, id est contrahi ad speciem actus boni moraliter, non poterit dici

vt iam est *in actu exercito & in indiuiduo, priuatus rectitudine morali*, cùm, sicut vna species non est magis debita suo generi, quàm altera, ita etiam moralis rectitudo contrahens actum moralem *genericè* consideratum ad hanc speciem, non sit magis debita actui morali spectato *secundùm se*; quàm altera ei opposita. V.

Exemplum autem desumptum à talpa, quæ dicitur cæca, non est ad rem, quia animali, vt animal est, debetur visus, & vbi est principium sentiendi scilicet anima, ibi absentia principij proximi, vel impedimentum, ne potentia prorumpat in actum, rectè dicitur *priuatio*, quia sic, est negatio formæ aptæ in subiecto, ideò cùm talpa, quatenus animal, habeat in se principium sentiendi & videndi, careat autem illius vsu ex impedimento sibi particulari, vt est talis speciei, rectè dicetur *priuata visu*, & absentia talis formæ, *priuatio*.

Alia item responsio non est magis ad rem, VI.
quàm præcedens: nam homo secundùm suam naturam spectatus non est incapax gratiæ, & suppositio peccati mortalis, quæ affertur ibi in exemplo, est ipsi homini secundùm suam naturam considerato omninò *extrinseca* & *accidentalis*; ideóque homo ille non desinet dici priuatus gratiâ; at in nostro casu suppositio malitiæ non est *extrinseca* & *accidentalis* actibus odij & mendacij, verbi gratiâ, secundùm suam speciem spectatis, sed *intrinseca & essentialis*. & ideò vt sic sunt incapaces moralis rectitudinis, homo verò etiam existens in peccato mortali est capax gratiæ iustificantis secundùm suam naturam & speciem spectatus.

Articvlvs III.

Refellitur altera responsio aduersus eandem probationem. VII.

Respondent alij secundò ad hoc argumentum, peccatum formaliter constitui in ratione peccati, per priuationem moralis rectitudinis, quæ debet inesse isti actui peccati, non quòd actui peccati, vt est actus peccati, debeatur aliqua moralis rectitudo, est enim illius incapax, vt mox est ostensum, sed quòd illi, quatenus est actus humanus procedēs à libera voluntate circa tale obiectum hîc & nunc debeatur rectitudo eiusmodi, & conformitas cum rectâ ratione: nam licèt ex hypothesi pro eo tempore vel instanti, quo homo exercet actuale peccatum *commissionis*, non teneatur actum isti peccato oppositum exercere, supposito tamen, quòd velit operari, tenetur bene operari, & si secùs
faciat, priuat actum suum tali bonitate ei debitâ, VIII.
à qua priuatione tanquam à causâ formali, habet operatio, vt sit mala, ideóque talis priuatio, inquiunt, censetur potiùs *moralis*, quàm *physica*, quia priuat actum aliquo modo sibi requisito iuxta prudentis hominis æstimationem, actus enim humanus, vt est humanus, & modo humano procedit, exigit suâ naturâ fieri rectè & conformiter ad rectam rationem, vt ad suam regulam: verùm sicut in actu vitali modus procedendi est illi intrinsecus, quia postulat ita procedere à suâ causâ, & si aliter fiat, dicitur priuari aliquo sibi debito, ita etiam quia actus humanus modo humano procedens debet elici à voluntate cum conformitate ad rectam rationem, si aliter eliciatur rectè dicetur priuari aliquo sibi

I. debito, & sic per priuationem constitui formaliter in ratione actus moraliter mali.

Verùm neque hæc secunda solutio satisfacit, primò enim falsum est actum humanum, vt est actus humanus, exigere suâ naturâ fieri rectè & conformiter ad rectam rationem, quia actus humanus vt humanus est, abstrahit à rectitudine & à malitia, sicut animal vt animal est à rationali & irrationali, & contrahitur actus humanus tanquam per aliquas suas differentias per rectitudinem & malitiam ad actum bonum & malum, vt expresè habet sanctus Thomas suprà quæst. 18. art. 5. & nos ibi explicauimus, & ad hoc, vt aliquis actus sit humanus & modo humano fiat, sufficit, quòd fiat ab operante ex cognitione finis, quem ipse per illum actum intendit, & quòd operans habeat dominium in talem actum, vt docet sanctus Thomas quæst. 1. huius partis art. 2. quod totum potest fieri,
II. licèt actus, qui elicitur, non fiat conformiter ad rectam rationem: ergo malitia formalis ipsius peccati non consistit in priuatione rectitudinis ei debitæ, quatenus peccatum est actus humanus, & humano modo procedens à voluntate, ex quo patet exemplum sumptum ab operatione vitali non esse ad rem, nec esse parem rationem ipsius actus huiusmodi, & actus vitalis, quoad hoc, in quo comparatur.

Deinde tale debitum loquendo præcisè & physicè, est potiùs voluntatis, & operantis, quàm ipsius operationis, quia obligatio operandi conformiter ad rectam rationem cadit in voluntatem & operantem, quatenus debet se applicare ad agendum iuxta dictamen rectæ rationis, non autem cadit ipsa obligatio in operationem, quia potest contingere, vt aliqua operatio secundùm se sit conformis rectæ rationi, quæ
III. tamen non habebit debitam applicationem voluntatis, vt verbi gratiâ, quando ex conscientiâ *vincibiliter* erroneâ exercetur aliquis actus, qui existimatur malus, cùm tamen bonus sit: & talis obligatio non potest in actum cadere, quando ipsi actui repugnat rectitudo, vt in actibus mendacij & odij Dei: ergo cùm priuatio & debitum, cui illa opponitur, sint etiam eiusdem subiecti, malitia moralis constitutiua peccati non erit priuatio aliqua rectitudinis debitæ inesse actui, sed potiùs, quæ debet inesse voluntati tunc volenti operari, quod tamen negant auctores huius solutionis, quam refellimus.

Dices, istud debitum posse duobus modis comparari cum actu, vel *vt eliciendo*, vel *vt elicito in actu secundo*: istud debitum iuxta priorem considerationem cadere quidem in ipsam voluntatem, sed vt sic non constituere peccatum *com-*
IV. *missionis* sed *omissionis*, peccatum verò *commissionis* constitui formaliter per carentiam debiti comparati ad actum, vt *est de facto & in actu exercito*, quæ carentia est priuatio quædam rectitudinis moralis formaliter existens in ipso actu, eo modo, quo cæteræ priuationes existunt in suis subiectis.

Explicatur: tunc debitum respicit voluntatem & personam, quando persona & voluntas obligatur agere, & sic debitum ita comparatur cum actu eliciendo, vt carentia illius debiti sit formaliter in ipsa voluntate, & personâ, quæ tenetur operari, tūc verò debitum respicit actum, & non voluntatem & personam, quando non est obligatio exercendi actum, sed tantùm apponendi actui debitam perfectionem, quam ipse

A naturâ suâ exigit, quæ perfectio, si non ponatur, non est peccatum ex eo titulo, quòd persona careat rectitudine actus debiti, sed eo titulo, quòd actus fiat carens debitâ perfectione, quo modo carentia est formaliter in actu, & non in ipsa voluntate. V.

Verùm solutio hæc, quæ est quorumdam recentiorum, non magis soluit nostram rationem, quàm præcedentes, nam primò obligatio ipsa apponēdi actui perfectionem, quam ipse naturâ suâ postulat, tam benè & propriè respicit voluntatem & personam, ac obligatio exercendi actum, qui est in præcepto, quia ista appositio non fit nisi à voluntate & personâ operante, & immediatè respicit personam seu voluntatem, in ordine tamen ad operationem tantùm differt à præcedēti obligatione, quòd prior illa sit *simplex absoluta*, hæc verò posterior *hypothetica* tantùm, quatenus scilicet voluntas tunc non tenetur ope-
B rari circa tale obiectum, posito tamen, quòd velit operari circa illud, non tenetur suam operationem exercere, prout obiectum eius, vt dictatur à recta ratione, postulat; quæ suppositio non facit, vt obligatio & debitum cadat tantùm in ipsum actum, vt satis intelligitur. VI.

Deinde solutio hæc non explicat, quæ perfectio & rectitudo debeatur actibus odij Dei & mendacij, quâ vt tales sunt, priuantur, imò cùm istis actibus, quatenus tales sunt, sit omninò repugnans & impossibilis aliqua rectitudo, & nulla sit obligatio ad impossibile: tunc nulla est obligatio vel debitum apponendi rectitudinem aliquam moralem istis prædictis actibus, & proinde non constituentur in ratione mali moraliter per priuationem talis rectitudinis.

ARTICVLVS IV.

C *Responsio aduersariorum.* VII.

TERTIÒ respondent alij priuationem rectitudinis constituentem malitiam moralem esse tantùm priuationem rectitudinis debitæ voluntati, cui est possibile & debitum conformare se præcepto negatiuo obliganti illam ad non habendum actum prohibitum per tale præceptum, verbi gratiâ, præceptum de non mentiendo obligat ad non habendum actum mendacij, quæ conformitas ad legem, loquendo præcisè, consistit in negatione actus prohibiti. Ita Molina primâ parte, disput. vnicâ cum multis recentioribus, quod ante illos docuit ex Ochamo Almainus tractatu primo Moralium capite decimo tertio.

Verùm, neque hæc solutio euertit nostram conclusionem, imò videtur potiùs eam stabilire sic: talis conditionis & rationis est ipsa moralis
D malitia constitutiua actualis peccati commissionis, quale est oppositum conformitati illi, quæ est in voluntate ad præceptum negatiuum: sed oppositum huic conformitati non potest esse aliqua priuatio: ergo neque moralis malitia peccati actualis commissionis constitutiua erit aliqua priuatio. Maior patet, quia ex sententia, quam impugnamus, malitia moralis formaliter consistit in eo, quod importat negationem istius conformitatis in voluntate ad præceptum negatiuum. VIII.

Minor verò probatur: id quod negationi actus positiui opponitur immediatè, debet esse affirmatio & positio actus positiui, sicut in genere negationi opponitur affirmatio, non au-

I. tem aliqua negatio vel priuatio; atqui prædicta A conformitas voluntatis ad præceptum negatiuum, est negatio actus positiui, qui prohibetur per præceptũ negatiuum, vt patet ex dictis suprà de peccato *commissionis* & *omissionis*: ergo oppositum huic prædictæ conformitati non est aliqua negatio vel priuatio: ergo cùm formale constitutiuum malitiæ moralis sit istud oppositum prædictæ illi conformitati, non consistit moralis malitia peccati actualis commissionis in aliqua priuatione.

Deinde, si priuatio rectitudinis debitæ voluntati quoad conformitatem ad præceptum negatiuum est formaliter malitia moralis, iam actus peccati non erit in se, nec secundùm se *formaliter* malus, sed tantùm *causaliter*, quatenus efficit priuationem dictæ conformitatis, eodem modo, quo calor est malus aquæ, quia illam
II. priuat frigiditate; at actum peccati esse *formaliter* malum docuimus suprà quæstione decimâ o- B ctauâ.

Atque ex hac ratione etiam refellitur eorum sententia, qui existimant malitiam moralem esse priuationem rectitudinis, quæ debet inesse voluntati per exercitium actus oppositi peccato, verbi gratiâ, mendacium formaliter consideratum esse carentiam veritatis dicendæ.

Hæc, inquam, sententia refellitur ex dictis, quia tunc peccatum esset malum morale per denominationem desumptam ab aliquo sibi extrinseco: deinde, vt notauimus, fieri potest, vt actus oppositus peccato tunc non sit in præcepto, & proinde illius priuatio non erit formaliter moralis malitia.

Præterea: Cùm voluntas, dum ei occurrit actus peccati exercendus, teneatur tantùm illum vitare, & per actum disparatum ab eo, qui ei
III. opponitur, possit illum impedire, quatenus scilicet diuertit suam volitionem ad obiectum virtutis alicuius non oppositæ peccato sibi occurrenti, tunc peccatum illud non erit potiori titulo malum quàm per priuationem actus alterius virtutis, quam virtutem actus ille peccati nullo modo respicit: igitur cùm principium formale constitutiuum debeat esse aliquo modo intrinsecum suo constituto, non poterit dici actus moraliter malus à priuatione actus virtutis sibi oppositæ, quæ priuatio sit in ipsa voluntate operantis.

ARTICVLVS V.

Probatur propositio primi articuli aliâ ratione.

SI malitia moralis tantùm consisteret in priuatione rectitudinis debitæ actui vel voluntati,
IV. tunc odium Dei non esset maius malum morale seu peccatum grauius, quàm sit omissio amoris Dei, quando vrget præceptum amãdi Deum, quod tamen est contra communem sensum. Probatur autem hæc sequela; si malitia peccati consistat in priuatione rectitudinis, ibi illa erit vna & eadem, vbi est eadem priuatio rectitudinis: atqui in hoc vtroque peccato est eadem priuatio rectitudinis debitæ actui, vel voluntati, quia vtraque malitia dicit carentiam actus amoris, qui debet tunc esse.

Confirmatur: si odium est grauius peccatum, debet desumere istum excessum ab aliquo: ergo aut à priuatione rectitudinis debitæ simpliciter considerata, aut ab illa priuatione, quatenus fundatur in aliquo positiuo, aut à modo, quo voluntas fertur in obiectum odij, scilicet per *directam* volitionem, & in omissionem amoris tantùm per *indirectam* & *interpretatiuam* volitionẽ, V. quatenus est maius malum velle *directè* Deum odisse, quàm velle *indirectè* eum non amare: sed à nullo istorum potest odium Dei accipere excessum illum malitiæ, quem habet supra omissionem amoris Dei.

Non à primo, quia eadem est priuatio in vtroque peccato, vt iam est dictum: non item à secundo, quia ab illo potiùs haberet minorem malitiam, cùm ibi minor sit malitia, vbi est minor priuatio rectitudinis; at in odio Dei est minor priuatio rectitudinis, quia odium Dei dicit aliquem actum positiuum scilicet volitionem *directam*, & ex consequenti aliquam rectitudinem, scilicet naturalem, omissio verò amoris Dei sumpta præcisè puram cessationem ab actu: ergo in omissione erit maior priuatio, quàm sit in ipso odio, & ex consequenti erit grauius pec- VI. catum, quod tamen est absurdum.

Non denique à tertio, quia tam ipsa omissio amoris Dei, quãdo præceptum eius vrget, potest fieri *directâ* volitione, quàm ipsum odium, & tamen malitia odij semper erit maior & grauior malitiâ ipsius omissionis. Deinde si maior malitia sit in vno quàm in alio ob *directam* volitionem, quæ in vno reperitur & non alio: ergo ille excessus malitiæ in odio Dei non attenderetur penes priuationem rectitudinis, cùm directa volitio sit aliquid positiuum & non priuatiuum.

ARTICVLVS VI.

Probatur eadem veritas tertiâ ratione.

TANDEM probatur nostra propositio argumento Caietani quæst sequenti art. 1.
C illud est constitutiuum formale rei alicuius in VII. suo esse specifico, quod est illius distinctiuum ab aliis rebus, quia idem est principium constitutionis & distinctionis, cùm proprium differentiæ officium sit constituere speciem in suo esse, & facere illam differre ab aliis, sed formale distinctiuum vnius peccati commissionis ab alio peccato quoad esse specificum, non est priuatio rectitudinis debitæ illi vel voluntati, verbi gratiâ, prodigalitas & auaritia sunt peccata distinctæ speciei opposita liberalitati, non per priuationes specie distinctas, quia priuationes specificantur per ordinem ad positiuum, cui opponuntur, rectitudo autem liberalitatis, cui opponuntur prædicta peccata, est vna vnitate speciei specialissimæ, scilicet largitio pecuniarum recedendo ab vtroque extremo: igitur formale constitutiuum peccati non est priuatio alicuius rectitudinis, quæ debeat inesse actui vel volun-
D tati. VIII.

Ad hoc argumentum duobus modis respondet à *Valentia* hâc parte disputat. 2. quæst. 13. puncto 4. & disput. 6. quæst. 1. puncto 1. item eadem disput. quæst. 2. puncto primo: primus respondendi modus est duos actus malos vni & eidem virtuti oppositos posse duobus modis spectari, primò secundùm *entitatem physicam*, *quam includunt in ordine ad suum subiectum*, id est secundùm tendentiam illam, quâ feruntur in sua obiecta. Deinde illos eosdem duos actus posse considerari, *quatenus habent sibi adiunctam priuationem*, verbi gratiâ, auaritia & prodigalitas priuationem rectitudinis, quæ est in liberalitate, à qua habent, quòd sint *formaliter*

I. *mali moraliter*, cùm priori modo ſpectentur tantùm *materialiter*, ſeu ſecundùm materiale, quod eſt in eiuſmodi peccatis commiſſionis; iam ſi illi duo actus mali eidem virtuti oppoſiti conſiderentur priori modo, reuera ſunt diſtinctæ ſpeciei propter ſpecificam differentiam ſuorum obiectorum, ſi verò conſiderentur poſteriori modo non differre ſpecie inter ſe propriè & formaliter loquendo ob rationem in tertio noſtro argumento contentam.

Verùm iſta ſolutio non euertit noſtram rationem, quia iuxta illam auaritia & prodigalitas ſunt actus eiuſdem ſpeciei, vt conſiderantur *moraliter*: ergo, qui commiſerit peccatum auaritiæ vno tempore, & alio peccatum prodigalitatis, non tenebitur ea confiteri tanquam diſtincta ſpecie; ſed vt peccata ſolo numero diſtincta, dicendo ſe bis peccaſſe contra liberalitatem, non explicando, quâ ſpecie, vtrum auaritiæ vel pro-
II. digalitatis, & ita de cæteris peccatis, quæ vni & eidem virtuti opponuntur, at hoc eſt contra communem Theologorum doctrinam, qui, vbi agunt de integritate ſacramentalis Confeſſionis, docent iuxta decretum Concilij Lateranenſis capite *omnis vtriuſque ſexus*, Concilij item Florent. in decreto Eugenij, & Trident. ſeſſ. 14. cap. 15. omnia peccata eſſe explicanda in confeſſione ſecũdùm ſuas ſpecies, vbi Concilia & Theologi conſiderant peccata *moraliter*, ſeu, vt ſunt etiam moralia, quatenus important offenſam Dei: ergo vt ſic conſiderata ipſa peccata habent diſtinctionem ſpecificam inter ſe, & non tantùm ſecundùm entitaté ſuorum actuum, quæ ſeſe habet ad formale peccati tanquam materiale.

Secundus modus reſpondendi, quem etiam multi ex recentioribus ſequuntur, eſt prodiga-
III. litatem & auaritiam, licèt vni rectitudini liberalitatis opponantur, non deſinere eſſe peccata diſtinctæ ſpeciei, quia diuerſitas ſpecifica peccatorum non tantùm petitur à diuerſitate ſpecifica formarum, ſeu rectitudinum, quibus priuant, ſed etiam à diuerſa ratione, quâ prauè attingunt eiuſdem virtutis materiam, id eſt ex diuerſo modo, ſeu motiuo, quo priuant actum hunc debitâ rectitudine, vt notat ſanctus Thomas quæſt. 2. art. 8. Vnde cùm auaritia alio modo, id eſt, ex diuerſo motiuo diſtincto ſpecie à motiuo prodigalitatis priuet actum liberalitatis ſuâ rectitudine, quâ illum etiam priuat ipſa prodigalitas, non deſinent ſeruare inter ſe diſtinctionem ſpecificam: ſicut duo motus poſſunt eſſe ad eundem ſpecie terminum, ſeruatâ tamen inter ſe diſtinctione ſpecificâ, ob diuerſum ſpecie modum, quo tendunt ad illum eundem ſpecie
IV. terminum, & plures morbi ſeruant inter ſe diſtinctionem ſpecificam, licèt eadem ſanitate priuent hominem, quia ſcilicet diuerſis modis illam deſtruunt.

Hic etiam modus reſpondendi non ſoluit noſtram rationem, imò videtur potiùs eam confirmare, quia idem eſt principium conſtitutionis & diſtinctionis, & admittit ipſum peccatum diſtingui ſpecie ab altero, non per priuationem, ſed per aliquid poſitiuum, & proinde, quæcunque in illa ſolutione afferuntur, non videntur facere aduerſus noſtram concluſionem: quia tendentia iſtorum actuum ad ſua obiecta vt ſic non eſt aliquid priuatiuum, ſed potiùs poſitiuum quid, cùm ſit actiua eorum attingentia.

Deinde non explicat hæc ſolutio, quonam

A modo iſta diuerſitas tendendi in obiectum redundet in diuerſitatem rationis formalis ex parte obiecti, & quonam modo faciat diuerſitatem vel potiùs illam præſupponat quoad capacitatem in obiecto, cùm ipſa priuatio rectitudinis liberalitatis ſit valde ſimplex, & includat non tantùm receſſum ab vno extremo, ſed etiam ab altero; at certum eſt ex iis, quæ tradunt Philoſophi de ratione formali ſcientiarum & obiectorum, vt actus tendentes in eiuſmodi ſcientiam & obiecta ſint diuerſæ ſpeciei, debere præſupponere in ipſis obiectis capacitatem aliquam illis intrinſecam, quâ terminent ſcientiam, & immutent potentiam, quæque ita ſit in obiecto, vt ſit ratio, cur à ſcientia & potentia præcipiatur, vt etiam docet S. Thomas primâ parte, quæſt. 13. art. 7. V.

ARTICVLVS VI.

B *Soluuntur obiectiones aduerſariorum, quæ deſumuntur ex auctoritate.* VI.

OBIICIVNT primò aduerſarij, quòd ſcripturæ ſacræ, dum volunt exprimere malitiam moralem, illam explicent per priuationem, quæ conſiſtat in defectu & auerſione à Deo, vt Ezechielis 18. *Cùm auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, corruet:* Hieremiæ 2. *Arguet te malitia tua, & auerſio tua increpabit te, ſcito & vide, quia malum & amarum eſt reliquiſſe te Dominum Deum tuum*, & alibi paſſim vt Pſalm. 77. Zachariæ 7. imò & Ioannis 1. vt ſignificetur Deum nullo modo eſſe cauſam peccati, à quo tamen omnia entia poſitiua acceperunt ſuum eſſe, ita dicitur, *omnia*, id eſt entia quælibet poſitiua, *per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*, id eſt peccatum, quod S. Ioan. exprimit hac particulâ, nihil, quia ſumptum forma-
C liter eſt mera priuatio, quæ non cauſam efficientem, ſed potiùs deficientem, qualis non eſt Deus, poſtulat; quæ explicatio eſt S. Auguſtini tract. 1. *in Ioannem*, & epiſt. 151. VII.

Deinde proferunt auctoritates Sanctorum, Dionyſ. de *diuinis nominibus* capite 4. dicentis malum eſſe boni proprij priuationem, vbi loquitur de malo morali quia affert ibi in exemplum peccatum Angelorum. Sancti Baſilij in conſtitutionibus monaſticis capite 3. vbi ait vitium nihil eſſe aliud quàm deſertionem virtutis, quo modo multi alij Patres loquútur de peccato.

Reſpondetur ad veritatem iſtius modi loquendi ſufficere, quòd in ipſo actuali peccato *commiſſionis* reperiatur receſſus aliquis à Deo, & priuatio quædam, licèt illa priuatio ſit tantùm aliquid conſequens ad eſſentiam peccati, & non eius formalis ratio, nam Scripturæ & Patres ſo-
D lent plerumque res ipſas per ipſarum effectus, vt nobis notiores, explicare, præſertim quando agitur de re, quæ facit ad noſtrum commodum vel incommodum, quia homines iſtis rebus ſolent magis affici ad bonum, & à malo retrahi, ſic ad *Romanos* gratia dicitur in recto caſu *vita æterna*, quia ſcilicet eſt ſemen illius, ſic primæ *ad Cor.* 1. cap. Chriſtus dicitur *iuſtitia noſtra, ſanctificatio, ſapientia noſtra*, quia illas perfectiones in nobis efficit, vt explicat Concilium Trident. ſeſſ. 6. cap. 7. & ita de multis aliis. VIII.

Hæc enim poſſunt duobus modis conſiderari, vel *formaliter* vel *cauſaliter*, & licèt formaliter conſiderata non ſint talia, verbi gratiâ, gratia iuſtificans ſumpta *formaliter* non eſt *vita æterna*,

I. Christus sumptus *formaliter* non est *iustitia no-*
stra, vt tamen sumuntur *materialiter*, id est qua-
tenus habent vim ista efficiendi, sunt talia eo
sensu, quo à Philosophis habitus scientificus de-
finitur *cognitio certa & euidens*, quia illam in no-
bis efficit, vnde cùm etiam ad ipsum peccatum
sequatur aliqua, imò multiplex priuatio, exem-
pli causâ, gratiæ iustificantis, vitæ æternæ, con-
formitatis ipsius subiecti ad legem Dei vel etiam
virtutis, & hæ priuationes faciliùs à nobis in-
telligantur, & magis stimulent conscientiam &
voluntatem, quàm ipsa formalis ratio peccati,
fit, vt Scriptura & Patres nobis explicent ipsum
actuale peccatum *commissionis* per *priuationem*.

Et quòd hæc sit mens Patrum, intelligitur ex
citatis in obiectione locis S. Dionysij & S. Basilij,
dum enim dicunt peccatum esse *priuationem vir-*
tutis, aut boni proprij etiam moralis, nomine *vir-*
tutis, & *boni proprij* intelligunt habitum virtutis,
II. qui per peccatum actuale expellitur, ait enim S.
Basilius peccatum esse *desertionem virtutis*. S. ve-
rò Dionysius esse *bonarum habitudinum & con-*
stitutionum, id est virtutum, *priuationem*, non
autem ait esse priuationem studiosæ operatio-
nis, vt hîc obseruat Vasques disp. 95. cap. 11.
numero 59. ex veteri translatione, & textu Græ-
co S. Dionysij habente nomina significantia ha-
bitum virtutis qui est principium & vis quædam
operandi.

Ad auctoritatem petitam ex S. Ioan. in iis ver-
bis *& sine ipso factum est nihil*, id est *peccatum*
iuxta explicationem S. August. Respondetur eo
loci particulam, *nihil*, non sumi *positiuè* vel *priua-*
tiuè, sed *negatiuè* tantùm, etiam secundùm men-
tem S. August. ibi, sensus enim Euangelistæ est
nullum esse ens in rerum natura sine verbo.

Vnde notat ibi S. August. aliquos malè existi-
III. mare ipsum nihil esse quid reale & positiuum,
& si attentè legatur S. August. non tam vult E-
uangelistam ibi per *nihil* intelligere peccatum,
quàm peccatum non esse à Deo factum, & sensu
aliquo morali & metaphorico esse nihil, ita enim
habet tractatu illo primo *in Ioannem: Peccatum*
quidem non per ipsum factum est: & manifestum
est, quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines,
cùm peccant. Et idolum, non per verbum factum
est, habet quidem formam quandam humanam,
sed ipse homo per verbum factus est: nam forma
hominis in idolo, non per verbum facta est: &
scriptum est, scimus, quia nihil est idolum. hacte-
nus S. August. quibus verbis significat peccatum
esse nihil, ex eo, quòd faciat homines nihil, &
eo veluti sensu, quo idolum ab Apostolo 1. *ad*
Corint. 8. dicitur esse *nihil*, at homines dum pec-
cant, non fiunt nihil secundùm aliquam suam
IV. entitatem, sed tantùm ratione culpæ fiunt nul-
lius æstimationis & meriti apud Deum, cùm per
illam excidant à gratiâ, & à vitâ æternâ, longé-
que recedant à Deo, qui maximè propriè est
ens, & respectu cuius alia dicuntur, quasi non
entia, quo sensu vulgò etiam hominem imperi-
tum vel improbum solemus appellare *hominem*
nihili, quia scilicet nullius est virtutis, æstima-
tionis & meriti apud homines, licèt tam comple-
tam habeat in se naturam humanam, quàm qui-
libet alius homo studiosus.

Deinde, forma illa hominis, quæ est in idolo,
est aliquid positiuum & reale, est enim forma
aliqua artificialis, illam tamen negat ibi S. Au-
gust. esse factam per verbum Dei, per quod ag-
noscit cum Euangelistâ omnia esse facta, hoc

A scilicet sensu, quòd non sit à Deo sub præcisâ V.
illâ & formali ratione, quæ est similitudo rei fal-
sæ, seu quatenus est repræsentatio eius, quod
nihil est; nam Theodoretus quæst. 38. in Exod.
& S. Thomas commentario ad locum citatum
S. Pauli, notant hanc esse differentiam inter
imaginem & idolum, quòd imago sit rei alicuius
veræ & existentis repræsentatio: idolum verò
eius, quod reuerâ non est, sed tantùm habet
esse fictitium.

Dices hanc solutionem indicare idolum sum-
ptum *materialiter*, id est, quatenus est figura
quædam artificialis, esse aliquid reale; at verò si-
gnificare idolum sumptum *formaliter* esse nihil;
quia est repræsentatio rei, quæ nullo modo est:
ergo cùm S. Augustinus dicat peccatum actuale
commissionis eodem modo esse nihil, quo ido-
lum, vult tantùm *materiale* peccati, scilicet ipsum
actum voluntatis, esse aliquid positiuum, illius
B verò *formale* esse nihil, & proinde esse priua- VI.
tionem.

Respondetur, *formale* idoli seu ipsam repræ-
sentationem, quæ fit per idolum, posse duobus
modis considerari, primò secundùm obiectum,
quod refert & repræsentat; deinde secundùm re-
præsentationem istius obiecti; priori modo spe-
ctatum, nihil esse, vt etiam est mens & sensus
tam S. Pauli, quàm S. August. quia idolum hoc
modo esse nihil, non est aliud quàm habere pro
obiecto repræsentato id, quod nullo modo est:
posteriori verò modo consideratum esse aliquid
positiuum & reale, quia est forma actualis de-
putata tamen ab hominibus ad repræsentan-
dum, quod nullo modo est, & tamen appre-
henditur per modum entis, seu est similitudo
repræsentans id, quod non est, & tamen appre-
henditur tanquam ens: quo pacto verbum men-
C tis repræsentans ens quoddam chimæricum &
rationis, non desinit esse formalis similitudo il- VII.
lius: iam cùm S. August. confert peccatum cum
idolis quoad ipsum nihil, illa tantùm comparat
in primo, scilicet quòd quemadmodum idolum
tendit ad repræsentandum nihil seu illud, quod
reuera non est, & sub illâ præcisâ ratione non
est à Deo, ita etiam peccatum actuale commis-
sionis tendit ad faciendum hominem nihil, id
est nullius meriti & æstimationis; sub qua ratio-
ne & respectu non est à Deo.

Obiiciunt secundò Patres, dum disputant ad-
uersus Manichæos, supponere malitiam consi-
stere in merâ priuatione quia aliàs non bene
responderent argumento Manichæorum, qui
vt probarent duo esse rerum principia: vnum
bonum, quod esset causa bonorum, alterum *ma-*
lum, quod esset malorum causa, sic obiiciebant
Catholicis; *malum habet aliquod principium, sed*
D *non habet principium bonum, scilicet Deum, quia* VIII.
Deus non est auctor mali: ergo habet aliud princi-
pium; & per consequens sunt duo principia rerum.

Patres autem huic argumento respondebant
malum non esse aliquam naturam, sed meram
priuationem, & ideò non habere principium ali-
quod effectiuum primum: Ita S. August. passim,
quoties disputat *contra Manichæos* de hac re, &
expresè libro 83. quæstionum quæst. 21. & in
Soliloquiis cap. 5. S. Basilius libro, *quòd Deus*
non sit auctor malorum, & alij, imò & Concilium
Lateranense capite *firmiter*, vbi postquam defi-
niuit Deum esse principium vniuersorum, ait
hominem non habere à Deo, quòd sit malus
per peccatum: ergo ex consequenti moralis ma-

litia,

I. litia, quæ est constitutiua peccati, excluditur à numero entium realium: ergo debet esse tantùm mera quædam priuatio.

Respondetur disputationem Patrum cum Manichæis tantùm fuisse de substantiis, quarum alias dicebant Manichæi esse *malas*, alias verò *bonas*, quasque istis nominibus, *natura*, *res*, *aliquid*, explicabant; (non autem fuit disputatio de ipsis accidentibus, & actionibus,) secuti in hoc formulam loquendi Aristotelis, qui in categoriis capite *de substantia* vocat substantiam, *hoc aliquid*, & secundo Physicorum capite primo, solam materiam & formam appellat *naturam*, vt rectè notat Vasques loco à nobis mox citato, & Conimbricenses ad citatum locum Physicorum, vnde apud Patres hæc sunt synonyma, *habere naturam*, *esse aliquid*, *esse rem*, *esse naturam & esse substantiam*, & econtrà *non habere naturam*, *non habere essentiam*, *non esse aliquid*, *non esse* II. B *rem* idem sunt, ac *non esse substantiam*; sic libro primo *contra Iulianum* capite octauo, ait sanctus Augustinus, *Angelum & hominem esse naturas, illorum verò voluntates non esse naturas, sed naturarum qualitates*, & capite sequenti ait mala *non esse substantias, sed substantiarum creatarum vitia, quibus deficiunt à bono incommutabili, quod est Deus*, & libro *de perfectione iustitiæ* capite secundo, Cælestio Pelagiano quærenti quid sit peccatum, an actus, an res. Respondet peccatum esse & dici *actum*, *non rem*, id est actionem & operationem, non autem substantiam: ibi enim distinguit *rem* ab *actu*, sicut Philosophi distinguunt substantiam ab accidente. Item libro *contra Secundinum Manichæum* capite decimo quarto, expressè ait substantiam nihil esse aliud, quàm *naturam*, & à capite decimo tertio vsque ad decimum sextum, III. C probat consensionem probabilem, quæ est peccatum actuale *commissionis*, non esse naturam, seu substantiam.

Neque his obstat, quòd sanctus Augustinus, tam loco illo *contra Secundinum*, quàm libro secundo *de libero arbitrio* capite vltimo, dicat peccatum esse quidem motum auersionis, sed *defectiuum*: non enim dicit talem motum esse *defectiuum*, quasi talis defectus sit priuatio rei alicuius, quæ formaliter debeat ei inexistere, quia tam ibi, quàm aliis locis, in quibus vocat peccatum *motum defectiuum*, vel *priuationem*, semper dicit esse priuationem boni incommutabilis, scilicet Dei, quo pacto non est *formalis* priuatio, sed *causalis* tantùm, imò libro tertio de *libero arbitrio* capite primo, ait peccatum esse motum, quo fruendi causâ voluntas se à creatore ad creaturam conuertit, & motum istum esse IV. D similem motui, quo lapis fertur deorsum; cum hoc tamen discrimine, quòd hic non sit voluntarius, sed naturalis, iste verò sit voluntarius: ergo sicut motus lapidis deorsum non est aliquid priuatiuum: ita etiam ex mente sancti Augustini peccatum, quod est motus aliquis voluntatis, non erit aliquid *priuatiuum*, & sicut ex eodem sancto Augustino ibi motus ille, quo lapis relicto superiori loco nobiliori, tendit ad infimum & ignobiliorem, non ei imputatur ad culpam, quia non est illi voluntarius, ita etiam soli voluntati creatæ, & non Deo, motus prædictus auersionis imputabitur, quia ex mera libertate voluntatis creatæ factum est, vt ad bonum creatum relicto bono increato sese terminaret, vt fusiùs posteà explicabitur.

Ex quibus omnibus satisfit etiam sancti Basilij & Concilij Lateranensis auctoritatibus. V.

ARTICVLVS VII.

Soluuntur obiectiones ex ratione desumptæ.

OBIICIVNT primò: eadem est ratio formalis & constitutiua mali moralis in ratione mali, & mali in genere vt malum est, quia ratio generis conuenit suis inferioribus, & ratio, quæ opponitur generi, non potest conuenire speciebus, quia superiora continentur in suis inferioribus: atqui formalis ratio mali sumpti in genere, in ratione mali, est priuatio: ergo & mali moralis in ratione mali constitutiuum formale erit priuatio.

Maior satis est explicata, & confirmatur ex VI. præcisa natura generis; quòd item malum morale sit aliqua species mali in genere docet expressè sanctus Thomas primâ parte, quæstione quadragesimâ octauâ, articulo quinto, hâc parte quæstione vigesimâ primâ, articulo primo & secundo, & quæstionibus disputatis quæstione primâ *de malo*, articulo quarto, & communiter Philosophi & Theologi, vbi agunt de malo in genere. Minor etiam est sancti Thomæ quæstionibus mox citatis articulo primo, & communis Philosophorum in Metaphysicis, vbi agunt de malo.

Respondetur duplex distingui malum, quod opponitur bono *transcendentali*, vnum dicitur malum *absolutè & simpliciter*, alterum tantùm *respectiuè & ratione alterius*, quod ideò malum est, quia alteri est malum: nec tamen desinit habere in seipso bonitatem *transcendentalem* ratione suæ entitatis positiuæ: iam VII. quando dicitur malum consistere in purâ priuatione, illud debet intelligi de malo *simpliciter*, non autem de malo respectu alterius, non enim repugnat id, quod est in se ens positiuum & bonum, esse respectu alterius malum, & ei contrarium: verbi gratiâ, calor est quid positiuum, qui tamen non desinit esse quid malum aquæ: at verò malum *morale* est tantùm malum alteri, scilicet creaturæ intellectuali & liberæ, ideòque propriè non est species mali *simpliciter* dicti, quod essentialiter & priuatiuè opponitur bono, sed tantùm eius mali, quod est malum alterius, priùs enim diuiditur malum in illud, quod est malum *simpliciter*, & malum *respectu alterius*, postea membrum hoc secundum subdiuiditur in malum *naturale & morale*, scilicet in illud quod est malum alicui enti naturali, & malum creaturæ li- VIII. beræ & rationali, quod secundum membrum subdiuiditur in *malum culpæ & pœnæ*, vt videre est apud sanctum Thomam locis in obiectione citatis.

Dices sequi ex hac solutione peccatum non esse *formaliter* malum, nec furtum & odium Dei esse mala *formaliter & intrinsecè*, sed tantùm *causaliter*, malum verò morale debere esse *formaliter* in ipso actu morali: ergo malum morale non est tantùm species istius mali, quod est malum alteri.

Respondetur negando maiorem, furtum & odium Dei semper esse mala *intrinsecè*, etiamsi sint tantùm aliquod malum alteri, quia ipsa

I. eorum formalis entitas & ratio, ita est positiua, vt *intrinsecè* & formaliter dicat ordinem & habitudinem ad obiectum legi & rectæ rationi dissonum, vnde cùm actus odij & furti ratione istius habitudinis & ordinis positiui realis dicant formaliter malitiam, non erunt malum *causaliter*, sed *intrinsecè & formaliter*, & malum illud morale dicitur esse malum alteri, non præcisè ex eo, quòd causet malum in altero, sed quòd, vt sit malum morale, requirat, non quodcunque subiectum & obiectum, sed esse à tali potentiâ, scilicet rationali ad obiectum sub tali modo spectatum, nimirum vt dissentaneum legi & rectæ rationi, qui ritus & ordo non magis destruit intrinsecam rationem formalis malitiæ moralis in ipso actu, quàm modus procedendi vitaliter à principio vitali destruit formalem rationem actus vitalis.

Obiiciunt secundò: illud est formale constitutiuum peccati, quo posito ponitur essentia peccati, & quo sublato illa aufertur; sed positâ solâ auersione, vel eâ sublatâ tollitur ratio peccati, quia illâ abstractâ per intellectum, conuersio, quæ remanet in ipso peccato *commissionis*, non erit mala, cùm tunc non sit futura contra legem, & auersio est tantùm quædam mera priuatio: ergo formalis ratio peccati est tantùm priuatio.

II.

Respondetur concessâ maiore negando minorem, & primùm negatur in actu peccati *commissionis* posse etiam per intellectum præscindi ipsam conuersionem ad obiectum vt legi dissentaneum ab ipsa auersione, eo modo, quo ratio vna specifica potest præscindi ab alia, nam auersio & conuersio sese habent ad peccatum actuale *commissionis*, quo modo sese habent in motu locali accessus ad terminum *ad quem*, &
III. recessus à termino *à quo*, est enim actuale peccatum commissionis quædam tendentia voluntatis in obiectum, non quomodocunque, sed vt dissentaneum legi, quæ posterior particula sonat *auersionem*, sicut prior *conuersionem*: ergo quemadmodum à specificâ ratione motus localis non potest præscindi recessus à termino *à quo*, ita etiam neque in actuali peccato commissionis potest præscindi, etiam per intellectum, ipsa auersio à conuersione, ita vt tota istius peccati ratio consistat in sola auersione; quia peccatum actuale *commissionis* est conuersio *affectiua* factâ comparatione ad obiectum, *auersiua* factâ comparatione ad legem, cui est difformis, sicut motus localis est accessus & recessus simul diuersâ comparatione terminorum.

Et confirmatur: quotiescunque aliqua ratio non specificat aliquem actum, nisi quatenus includit
IV. contrarietatem ad alterum, tunc talis contrarietas non potest præscindi à ratione specifica, quasi illa sola sit istius actus constitutiua quia talis ordo contrarietatis est illi intrinsecus: sed actuale peccatum commissionis non constituitur tale, nisi per conuersionem ad obiectum, vt includentem auersionem à lege, ita vt istud peccatum sit conuersio auersiua: igitur non potest in peccato actuali præscindi auersio à conuersione.

Ad illud autem, quod in eadem obiectione dicitur, auersionem esse meram priuationem, negatur, licèt enim ad faciliorem cognitionem illius explicetur nominibus priuatiuis, sicut notatum est suprà respondendo ad auctoritates scripturæ & Patrum, consistit tamen in aliquo

A positiuo ipsi legi contrariè opposito. V.

Obiiciunt tertiò: ratio peccati conuenit etiam vniuocè peccato *omissionis & commissionis*, quia peccatum rectè in illa diuiditur tanquam in sua inferiora: sed formalis ratio peccati omissionis est mera quædam priuatio, vt præcedenti disputatione docuimus, ergo & formalis ratio peccati commissionis erit mera aliqua priuatio, quia ea dicuntur vniuoca, *quorum nomen & ratio est communis & eadem*, vt communiter docent Dialectici.

Respondetur negando antecedens; nec tamen desinere peccatum bene diuidi in peccatum *commissionis & omissionis*, quia ratio peccati secundùm se sumpta conuenit peccato commissionis & omissionis tantùm *analogicè*, analogiâ *secundùm proportionem*, quæ proportio in eo consistit, quòd quemadmodum se habet peccatum *commissionis* ad violationem legis, & offensio-
B nem, ita & peccatum *omissionis*, lex enim per vtramque violatur. VI.

Ad confirmationem respondetur ex iis, quæ tradunt Dialectici *de analogis secundùm proportionem*, scilicet rationem istis analogatis communem non esse eandem in singulis quoad omnia, sed tantùm secundùm id, in quo comparantur, vt patet in ratione principij, quæ dicitur analogicè *analogiâ proportionis* de fonte, de corde, & instanti, respectu fluminis, sanguinis in hepate, & temporis.

Obiiciunt quartò & postremò: eodem modo se habent malum morale, & malum artificiale, quia bonum, vtrique malo oppositum, consistit in conformitate ad suam regulam; sed malum artificiale consistit in priuatione conformitatis ad regulas suæ artis: ergo & malum morale seu peccatum in priuatione conformitatis ad rectam
C rationem, vt suam regulam, & proinde formalis ratio peccati semper erit aliqua priuatio. VII.

Respondetur concessâ maiore sumendo nomen *moralis mali*, & *artificialis* pro *morali malitiâ* & *artificiali*, negando eius minorem, nam malitia artificialis consistit propriè in illa ordinatione & coaptatione partium, ad dandum ipsi effectui esse artificiale repugnans ipsis regulis; at dare aliquid esse repugnans regulis artis, est aliquid positiuum: ergo & malitia, quæ seruata proportione dat actioni aliud esse repugnans regulis morum, erit aliquid positiuum, non priuatiuum.

Sunt & aliquæ aliæ obiectiones, quibus conantur ostendere formale peccati non esse quid positiuum, verbi gratiâ, quòd aliàs Deus esset causa peccati, sed commodiùs dissoluentur articulis sequentibus, vbi ostendemus formale pec-
D cati esse quid positiuum. VIII.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum peccatum sit aliquid positiuum simul & priuatiuum.

SIT hæc propositio: *formalis ratio peccati actualis commissionis non est aliquid priuatiuum & positiuum simul.* Conclusio hæc est contra recentiores quosdam, qui dicunt sicut ex actu & potentia fit vnum ens per se *in naturalibus*, ita etiam *in moralibus* ex positiuo & priuatiuo resultare ens quoddam defectuosum, ita vt tota differentia actus eiusmodi sit partim *positiua*, quatenus scilicet dicit ordinem & ten-

I. dentiam ad obiectum, partim item sit *priuatiua*, quatenus est carentia debitæ rectitudinis actus.

Quòd si ab eis quæratur in quo ex istis duobus magis propriè consistat formale illud peccati, respondent *in positiuo*, quia priuatiuum, quod eis coniungitur, accipit suam specificationem ab illo positiuo.

Probatur tamen contra illos nostra hæc conclusio, nam talis differentia coalescens ex priuatiuo & positiuo simul, vel faceret vnum per se sumptum *physicè*, vel vnum per se sumptum *in genere moris*: at neutrum dici potest; non primum, quia quæ sunt diuersi omninò generis, non possunt in vnum per se, loquendo *physicè*, conuenire, quia genus & differentia sunt quid idem realiter, & desumuntur ab vna & eadem entitate, vt docent Dialectici & Metaphysici; sed positiuum & priuatiuum sunt diuersi omninò
II. generis, quia vnum est propriè ens, alterum non ens.

Deinde: omnis differentia, quà talis est, loquendo *metaphysicè*, debet intelligi fieri per accessum formæ alicuius determinantis ipsum genus; sed priuatio vt sic non potest concipi, loquendo *metaphysicè*, tanquam forma quædam accedens ad genus, illúdque determinans, sed potiùs tanquam pura remotio entis, quia est negatio entitatis: igitur non potest fieri vnum per se sumptum *physicè* vel *metaphysicè*, quod sit ex aliquo positiuo & priuatiuo simul sumptum formaliter: ergo nec potest peccatum sumptum formaliter, seu secundùm rationem suam formalem, consistere in aliquo, quod sit simul positiuum, & priuatiuum.

Et hæc ratio potest ampliùs confirmari ex iis, quæ tradunt Conimbricenses ad caput *de gene-*
III. *re*, quæstione secundâ, articulo primo, vbi docent entia illa, quæ non sunt realia, non posse induere rationem generis, speciei, vel differentiæ.

Secundum item non potest dici, quia, quod est per se vnum *in genere moris*, talis debet esse conditionis, vt in eodem *genere moris* possit esse vnius tantùm speciei, sicut & vnum per se in genere physico: sed dato, quòd constitutiuum illud simul esset positiuum & priuatiuum, illud vnum constitutum ex istis duobus semper esset in duplici specie, scilicet in vnâ *positiua*, & in alterâ *priuatiua*, nec esset potior ratio, cur esset in solâ *positiuâ*, quàm in solâ *priuatiuâ*, cùm hîc consideretur peccatum *in genere moris*, ad quod spectant ista rectitudo actus, & eius carentia.

Deinde, quæcunque attulimus pro conclusio-
IV. ne articuli primi, militant etiam pro præsenti, in quantum negat illa propositio formale peccati consistere in aliquo priuatiuo.

ARTICVLVS IX.

Vtrum formalis ratio actualis peccati commissionis sit aliquid positiuum.

SIT ista propositio: *moralis malitia actualis peccati commissionis est aliquid reale & positiuum in ipso actu peccati.* Ita Caietanus ad hanc quæstionem sancti Thomæ articulo sexto, Medina ibidem, Bannez in primam partem sancti Thomæ quæstione quadragesimâ octauâ, articulo primo in responsione ad tertiam obiectio-

A nem, & quæstione sequenti quadragesimâ nonâ, articulo secundo, & quamplures alij etiam V.
ex recentioribus.

Videtur autem hæc propositio habere fundamentum in sancto Thoma pluribus in locis, vt libro tertio *contra gentes* capite nono, vbi ait malum, secundùm quod est differentia specifica in genere moralium, non importare aliquid, quod sit secundùm suam essentiam malum, sed aliquid, quod secundùm se bonum est, malum autem homini, in quantum priuat ordine rationis: & paulò pòst ait malum morale esse genus & differentiam, *non secundùm quod est priuatio boni rationis, ex quo dicitur malum, sed ex naturâ actionis, vel habitus ordinati ad aliquem finem, qui repugnat debito fini rationis:* & in quæstionibus disputatis *de malo* quæstione primâ, articulo primo, in responsione ad duodecimum, ait bonum & malum esse differentias saltem in
B moralibus, in quibus malum aliquid positiuè VI.
dicitur: & secundâ secundæ, quæstione sextâ, art. 2. in solutione ad secundum, vbi dixit, deformitatem esse de ratione ipsius actus mali, & hanc deformitatem esse de ratione speciei ipsius actus mali, & hanc deformitatem esse priuationem, nec tamen explicauit, an esset ratio constitutiua peccati, an verò tanquam eius proprietas illud consequens, quasi præsentiens hanc explicationem non plenè satisfacere obiectioni sibi propositæ, respondendo aliter, ait ipsam deformitatem, quæ constituit actum moralem in ratione actus moraliter mali, non solùm importare priuationem debitæ formæ, sed etiam contrariam dispositionem, & ideò deformitatem se habere ad actum, sicut se habet falsitas ad fidem: sed iam subsumo, actus falsitatis sumptus formaliter est aliquid reale & positiuum, sicut
C & ipse error, vt docet Aristoteles libro secun- VII.
do *de interpretatione* capite vltimo, & ex professo sanctus Thomas primâ parte, quæstione decimâ septimâ, articulo quarto: ergo & ex hoc sancti Thomæ testimonio ipsa deformitas peccati, seu malitia moralis, erit aliquid reale & positiuum.

Tandem habet nostra propositio fundamentum in his omnibus sancti Thomæ testimoniis, quibus docet malitiam esse vnam ex differentiis actuum moralium *in esse moris*, sunt enim differentiæ omnes, vt paulò antè notauimus ex Dialecticis, entitates quædam positiuæ & reales, sic suprà quæstione decimâ octauâ, articulo quinto, & quæstione decimâ nonâ, articulo primo, & citatâ quæstione primâ *de malo* articulo primo, ait bonum & malum esse differentias actuum moralium.

Neque est, quòd quis dicat sanctum Tho-
D mam his locis agere de humanis actibus, prout VIII.
considerantur *in esse naturæ*.

Nam præterquàm quòd ibi agit de actibus humanis, vt sunt morales, id etiam citato articulo quinto, quæstione decimâ octauâ, clarè significat, cùm ait bonitatem & malitiam esse differentias actuum moralium per ordinem ad rationem, quia actus habent vt sint morales, prout sunt à ratione.

Neque facit in contrarium, quòd S. Thomas pluribus in locis, quos nonnulli hîc fusè referunt, & ipse Capreolus secundo sententiarum, distinctione trigesimâ quartâ, quæstione secundâ, articulo primo & tertio, videatur docere peccatum esse meram priuationem.

I. A Nam primò non hæc afferuntur à nobis vt probemus hanc esse apertam sancti Thomæ sententiam, sed tantùm, vt ostendamus hanc nostram conclusionem habere fundamentum in sancto Thoma, non enim satis clarè compertum est, quid in hac re senserit, cùm auctores vtriusque partis referant pro se aliquot sancti Thomæ testimonia: vt rectè notat Vasquesius ad hanc sancti Thomæ quæstionem, disputatione nonagesimâ quintâ, capite decimo tertio.

Deinde possumus hæc omnia sancti Thomæ testimonia eodem modo explicare, quo suprà exposuimus auctoritates Patrum asserentium peccatum & malitiam esse meram priuationem, scilicet his in locis tantùm explicare malitiam & peccatum per aliquid consequens essentiam peccati, ad modum alicuius proprietatis, à quâ expositione non videtur longè recedere sanctus Thomas. Nam citatâ quæstione decimâ octauâ
II. B articulo quinto in solutione ad secundum ait malum importare quidem priuationem, sed non *absolutam*, at *consequentem* tantùm ipsam potentiam. *Dicitur enim*, inquit, *actus malus secundùm suam speciem non ex eo, quòd nullum habeat obiectum, sed quia habet obiectum non conueniens rationi: sicut tollere aliena.*

Probatur autem primò argumento fundato in auctoritate Aristotelis, qui in Post prædicamentis capite *de oppositis* ait bonum & malum opponi *contrariè*, & in Categoriis capite de *qualitate* ait iustitiam & iniustitiam opponi *contrariè*. Sic autem ex iis testimoniis probatur nostra propositio. Contrarietas est tantùm inter entia realia & positiua, seu inter formas positiuas, vt docent omnes Dialectici, quando agunt *de natura contrariorum*: atqui inter bonum & malum seu inter bonitatem & malitiam est
III. C contrarietas ex testimoniis Aristotelis mox citatis: ergo & ipsa malitia moralis est aliquid positiuum & reale.

Et quoniam ad hæc Aristotelis testimonia respondent aliqui in posteriori agi tantùm *de habitibus*, non autem de *ipsis actibus*, in priori verò vel Aristotelem tantùm loqui ex sententiâ Pythagoricorum, qui existimabant malum esse quandam naturam, vel Aristotelem id tantùm intelligere ratione ipsius materialis peccati, non autem ratione malitiæ, quæ illi inest. Vt constet has responsiones non eneruare hanc nostram rationem,

Sic eam confirmamus; eadem est oppositio vnius actus ad alterum actum, quæ est sui habitus ad habitum alterius actus, quia vt se habet habitus ad habitum, ita actus ad actum: tum etiam, quia non est oppositio habitus ad habi-
IV. D tum, nisi mediantibus ipsorum actibus, per quos se inuicem destruunt: sed est oppositio contrarietatis habitus iniustitiæ ad habitum iustitiæ, vt admittit præcedens solutio etiam ex mente Aristotelis, & ex mente sancti Thomæ articulo primo huius quæstionis: igitur & inter actus iustitiæ & iniustitiæ est oppositio contrarietatis: igitur & actus ipse iniustitiæ est aliquod reale & positiuum, cùm non sit contrarietas nisi inter entia realia & positiua.

Quòd verò ista contrarietas non sit tantùm ratione *materialis vtriusque actus*, probatur; per istud *materiale* sumptum præcisè non constituuntur formaliter in esse actus studiosi, & mali: Ergo nec tantùm opponuntur contrariè ratione istius *materialis*. Antecedens patet.

Consequentia probatur: actus iustitiæ & iniustitiæ ex eo præcisè opponuntur sibi inuicem *in genere moris*, ex quo vnus habet, vt sit bonus, & alter, vt sit malus *moraliter*: sed prædicti actus non habent à suo materiali, vt sint boni vel mali moraliter; ergo neque ab eo habebunt, quòd opponantur *contrariè*: ergo cùm in illis vltra materiale possit tantùm assignari formale, habebunt contrarietatem à suo formali: ergo cùm omnis contrarietas sit propriè ratione alicuius positiui & realis, erit malitia in actu peccati opposito contrariè actui studioso, aliquid reale & positiuum. V.

Quod autem dicunt *Aristotelem non ex suâ, sed aliorum opinione loqui*, tam facilè refellitur, quàm profertur, cùm his in locis nullam faciat mentionem aliorum Philosophorum, nec contra eos ibi disputet, sed tantùm velit illustrare exemplis, quod suo documento & præcepto tradiderat.

Atque ex hac secundâ ratione sic confirmatâ resultat alia hæc tertia: quotiescunque natura aliqua perficitur qualitatibus, vel actibus habentibus contrarium, tunc non tantùm patitur malum, per absentiam & priuationem debitæ & sibi conuenientis qualitatis vel actus, sed etiam, quando recipit contrarium, & malum istud, quod est per contrarium, semper est reale & positiuum; atqui creatura rationalis *in genere moris* perficitur operationibus habentibus contrarium, & contrarium istud est malum morale: igitur malum morale seu malitia moralis est aliquod reale & positiuum. VI.

Minor satis patet ex præcedenti secundâ ratione, quâ probatum est actum studiosum opponi *contrariè* actui malo: quòd item creatura rationalis perficiatur actibus studiosis, patet ex
definitione virtutis, quæ habet virtutem *facere bonum habentem* illam. VII.

Maior verò patet ex distinctione, quæ est inter ea, quæ habent contrarium, & ea, quæ non habent contrarium: hæc enim posterioris generis tantùm patiuntur malum per absentiam & priuationem boni sibi conuenientis, vt oculus & visus per cæcitatem, sol per absentiam lucis, quâ illuminet; illa verò, quæ sunt prioris generis vtroque modo possunt pati malum: primò per absentiam qualitatis sibi conuenientis; deinde per præsentiam formæ alicuius positiuæ, quæ sit contraria priori qualitati, verbi gratiâ, aqua non tantùm patitur malum per absentiam & priuationem frigiditatis, sed etiam per calorem: item intellectus non tantùm patitur malum per absentiam scientiæ, seu per nescientiam, sed etiam per errorem & falsitatem,
quæ est aliquid positiuum, vt satis animaduertimus ex Aristotele, & hoc posterius est illi maius malum, quàm prius: igitur quando natura aliqua perficitur aliquibus habentibus contrarium, tunc malum eius potest esse aliquod reale & positiuum. VIII.

ARTICVLVS X.

Eadem veritas probatur tertiâ ratione.

TERTIÒ probatur: illud, quo vna res constituitur in suo esse specifico, & distinguitur ab alio, debet esse reale & positiuum: sed peccatum actuale *commissionis* constituitur in esse peccati specie distincti ab actu studioso per mo-

I. ralem malitiam, vt patet tam ex locis citatis S. Thomæ quàm ex quæstione sequenti articulo primo: ergo moralis malitia est aliquid reale & positiuum.

Ad hoc argumentum respondent aliqui duobus modis, primùm propriè non reperiri genus & differentiam in actibus moralibus, vt morales sunt: igitur malitia est tantùm quædam priuatio, cui propterea ratio differentiæ non potest competere, vt rectè probat nostrum argumentum: quia tamen priuationes concipiuntur à nobis ad modum entium, ideò fit, vt etiam in illis aliquo modo distinguamus consequenter genera, species, & differentias, non quòd reuera tales sint, sed quia tales à nobis apprehenduntur & concipiuntur.

Verùm ista solutio non euertit istam probationem: quia, quando apprehendimus aliquas
II. priuationes per modum entium positiuorum, & in illis distinguimus aliquas differentias, solemus illas concipere, & in illis differentias constituere per ordinem ad positiuum, quo priuant, v. g. cæcitatem vt speciem distinctam ab aliâ priuatione, per ordinem ad visionem, quæ est forma positiua, quâ tamen cæcitas priuat oculum, ita vt si forma, cuius est priuatio, sit vna specie infimâ, etiam & omnes priuationes illi oppositæ sint vnius & eiusdem speciei infimæ: atqui malum morale non distinguitur vel diuiditur per ordinem ad formam aliquam positiuam, quâ priuet; nam, vt superiùs animaduertimus, eidem rectitudini eiusdem specie actus, v. g. *liberalitatis*, duo possunt opponi actus peccati specie inter se distincti, & vt ibidem ostendimus potest dari actus, cui nulla debeatur rectitudo, & tamen peccatum sit in aliquâ specie: ergo non per ordinem ad aliquid positiuum, quo priuet ipsum subiectum: nec item per ordinem ad causam, id est ad volun-
III. tatem, quia in eadem voluntate possunt esse plures priuationes etiam specie distinctæ secundùm *esse moris*, v. g. quando dantur peccata omissionis specie distincta, & tamen vnica tantùm est voluntas specie: ergo non ideò assignamus differentias in actibus moralibus, & in ipsis peccatis, quia sunt priuationes, quas apprehendimus tanquam entia quædam realia, sed quia verè & propriè in illis, sunt quædam entitates positiuæ, quibus à se inuicem distinguuntur & constituuntur in suo esse specifico.

Deinde alij respondent malum morale, quod constituitur & distinguitur in suas species, non esse tam formalem malitiam, quàm materiale illius, scilicet actum humanum positiuum, non quomodocunque, sed vt subest malitiæ, quæ est priuatio; & eam habet sibi annexam.

IV. Neque etiam posterior hæc solutio euertit hanc probationem, nam primò diuisio hæc actus humani in bonũ & malum esset potiùs *in genere naturæ*, quàm *in genere moris*, quia principale diuisum est ipse actus positiuus, qui tantùm est materiale peccati, & spectat ad *genus naturæ*: at omnes Philosophi & Theologi, dum sic diuidunt & constituunt actum per malitiam & bonitatem, considerant illum *in genere moris*.

Deinde quæro, quomodo actus iste positiuus subsit isti priuationi, & illam habeat annexam? non vt subiectum, quia, vt animaduertimus, nulla debetur actui rectitudo, & proinde cùm priuatio sit in eo tanquam in subiecto, cui debetur forma opposita, actus humanus positiuus non

A constituetur malus, prout subest malitiæ tanquã priuationi: quòd si talis actus *in genere moris* constitutus habeat hanc priuationem sibi annexam tanquam effectum aliquem à se productum, iam non poterit actus humanus sic consideratus formaliter constitui in esse mali per aliquid priuatiuum, nec poterit moralis malitia esse formaliter priuatio, quia priùs intelligimus causam aliquam esse constitutam in tali specie, quàm habere talem effectum, & effectus nunquam pertinet ad essentiam suæ causæ: ergo non potest actus humanus constitui formaliter malus per malitiam, tanquam per priuationem sibi annexam. V.

ARTICVLVS XI.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

B PRIMVM illud est: omne ens positiuum, quà positiuum, est bonum, sed formale peccati, quà formale est, non est quid bonum: ergo formale peccati, quà est constitutiuum peccati, non est aliquid positiuum. Maior probatur ex illo Genesis secundo, *vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Item ex Metaphysicis, qui communiter docent ens & bonum reciprocari inter se. VI.

Minor probatur: formale constitutiuum peccati est malum, quia actus moralis per illud est in specie mali moralis: ergo non est aliquid bonum. Consequentia probatur: formale constitutiuum vnius speciei non potest esse oppositum, seu id, quod in suo conceptu negat tale constitutum vel constituens, verbi gratiâ, formale constitutiuum hominis non potest esse irrationale, quod opponitur rationali: sed bonum est oppositum malo: ergo quod est bo-
C num non potest esse constitutiuum mali. VII.

Confirmatur hoc argumentum: quicquid est bonum, habet speciem, modum, & ordinem, vt docet S. Augustinus libro *de natura boni* cap. 3. & S. Thomas primâ parte, quæst. 5. art. 5. atqui malum non habet speciem, modum, nec ordinem, quin potiùs est priuatio modi, speciei, & ordinis, vt loco citato docet S. Thomas in solutione ad tertium & quartum: ergo peccatum non potest esse bonum, nec proinde aliquid reale.

Respondetur concessâ maiore negando minorem, ad cuius probationem respondetur malum, quod constituit peccatum, esse morale: bonum verò, quod affirmatur *de formali* peccati esse *bonum* seu *bonitatem entis*, quæ est alterius ordinis à bono *morali*, sicut & res vna spectata physicè facit aliud genus à seipsa secundùm *esse*
D *moris* spectatâ: vnde cùm opposita sint eiusdem ordinis & generis, vt articulo primo huius quæstionis animaduertimus, malum illud, quod est formale constitutiuum peccati, non importat negationem bonitatis, quæ consequitur positiuam entitatem formalis rationis peccati, sed tantùm *moralis* bonitatis; ex quo fit, vt facilè concipiatur formale illud, esse malum *malitiâ morali*, seu potiùs esse ipsammet moralem malitiam, etiamsi semper retineat bonitatem entis: neque enim repugnat aliquod ens esse bonum, quatenus habet integritatem, quam postulat, vt est in tali specie, & esse malum alteri, vt patet in calore, qui secundùm suam rationem entis est bonus, & tamen simul est malus ipsi aquæ. VIII.

I. A Ad confirmationem, respondetur formale illud peccati eodem modo, quo est aliquid positiuum, etiam habere ordinem, modum, & speciem: est enim quædam entitas positiua certæ cuiusdam speciei, certo modo commensurata, & tendens in aliquid bonum saltem apparenter, quia est actus quidam vitalis à voluntate elicitus sub hac & illâ constitutione tendens in hoc vel illud obiectum, quæ omnia arguunt in illo *modum, & speciem, & ordinem.*

Secundum fundamentum: Deus concurrit ad omnem entitatem positiuam, seu est causa omnis & cuiuscunque entitatis positiuæ, quia Deus est auctor vniuersorum, vt definitum est contra Manichæos admittentes duo rerum principia, & habetur capite *firmiter de summa Trinitate & fide Catholica*, ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. sed Deus non est causa, seu auctor malitiæ moralis, quâ peccatum constiII. tuitur malum morale, vt infrà cum sancto Thoma docebimus agendo *de causâ peccati*: igitur formale constitutiuum peccati non est aliquid reale & positiuum.

Respondetur concessâ maiore distinguendo minorem de causalitate *naturali* & *morali*, Deum quidem esse causam causalitate *naturali* ipsius malitiæ moralis, quia sic esse principium illius nihil est aliud, quàm esse causam entitatis, quæ in illo formali peccati reperitur, non autem esse causam illius causalitate *morali*, quæ in eo consistit, vt actus seu effectus procedat à voluntate se ipsam liberè determinante ad conuersionem & tendentiam in obiectum, prout est illi à ratione dictatum sequendo proprium, vel alterius consulentis aut instigantis consilium: cùm enim peccatum consideretur hîc, vt est ens quoddam *morale*, & non habeat malitiam moralem, nisi
III. quatenus procedit à suâ causâ modo isto morali, potest ei tantùm agenti propriè tribui tanquam verus effectus, quod ad eius formalem entitatem, modo isto morali concurrit, & non ei, quod modo tantùm *naturali*, concursu secundùm se indeterminato, & tantùm per alterius concursum determinato in illud influit, quid enim causæ est, cur actus, qui ab amentibus, ebriis, & infantibus tempore amentiæ, ebrietatis, & infantiæ exercentur, etiam dum mouentur ad illos actus per homines, qui sunt compotes rationis, cur, inquam, actus illi ex suo genere vitiosi non sunt, nec dicuntur mali *moraliter* respectu eiusmodi amentium, ebriorum, & infantium, nisi quia non prædicto modo *morali*, sed potiùs ex aliquo naturæ impetu exercentur, quo pacto etiam motus primò primi ipsius concupiscentiæ non dicuntur peccata
IV. esse: at Deus, dum simul cum ipsâ voluntate hominis concurrit ad formale peccati, non concurrit prædicto isto modo *morali*, nec enim ad illud faciendum instigat hominem, quin potiùs speciali quadam motione suadet illud euitare, nec item Deus ita ad formale peccati concurrit, quasi se ipsum determinet, sed potiùs tanquam causa quædam indeterminata per concursum voluntatis creatæ determinatur, ac proinde, modo tantùm *naturali* illud efficit, & ex defectu influxus moralis in formale peccati, non potest esse vel dici *causa peccati* magis, quàm verè & propriè dicitur Deus comedere, bibere, videre, & alias eiusmodi vitales actiones exercere, vt enim ipsum comedere, & sic de aliis seruatâ proportione, licèt sit aliquid reale sumptum formaliter, non tamen est simpliciter cibos ab ore in V.
stomachum traiicere, sed præterea vt sic importat fieri à potentiâ vitali, quatenus est vitalis, & per instrumenta vitalia, quæ quia locum non habent in Deo, non dicitur etiam Deus propriè *comedere, bibere, & videre*, licèt ad formalem entitatem realem *comestionis, bibitionis & visionis*, concurrat efficienter. Ita etiam, quia malitia moralis non est ipsa entitas ipsius formalis peccati, quomodocunque considerata, sed prout attingitur à voluntate modo illo *morali* superiùs explicato, quo tendit in obiectum, prout est à lege dissonum, sub quâ tamen ratione nullo modo est à Deo, sed à solâ voluntate hominis vel Angeli, fit, vt non Deus; sed solus homo vel Angelus dicatur peccare, vel esse causa peccati, sicut solus homo dicitur bibere, comedere, videre, non autem Deus.

Vnde in argumento, quod nunc dissoluimus, est
B illud vitium, quod communiter vocant Dialectici *variationem appellationis*: quia in maiori propositione nomen hoc *causa* appellat Deum, vt VI.
loquuntur Dialectici, seu illum denominat vt concurrentem *naturali* suo concursu ad formale peccati, quia concursus naturalis Dei sese extendit ad omnia entia realia; in minori verò eundem Deum appellat, seu denominat vt *morali* concursu operantem peccatum: quia formale peccati, vt habet rationem mali *moralis*, debet procedere à causa morali agente *moraliter*, qui modus argumentandi est vitiosus, vt docent Dialectici agentes de captionibus.

Dices: si Deus non concurrit modo isto *morali* ad formale peccati, quod tamen loquendo propriè est aliquid positiuum, Deus absolutè loquendo non erit prima causa, cùm non sit causa cuiuscunque entitatis, v. g. istius moralitatis,
C quæ est in peccato, sed Angelus vel homo. Consequens autem est absurdum: Nam & Patres communiter & omnes Philosophi docent Deum esse causam vniuersorum, seu cuiuscunque entitatis: ergo & ipsum antecedens. VII.

Respondetur primò, non sequi, quia ad rationem primæ causæ requiritur vt agat independenter ab aliâ, homo verò, vel Angelus, dum producit specificam illam moralitatem, seu vt magis propriè loquamur, dum attingit illam sub modo illo *morali*, ratione cuius propriè est peccatum, dependet à Deo, non quidem tanquam à causa *morali* agente *moraliter*, sed vt à causa *naturali* ipsius entitatis, & positiui, quod est in ipsa formalitate peccati, ita vt, nisi Deus concursu suo naturali concurreret ad positiuum formalis peccati, non posset voluntas prædicto illo modo morali peccatum facere.

Secundò potest responderi primam illam cau- VIII.
D salitatem, quæ Deo conuenit, vt primę causę, esse attendẽdam penes causalitatem ipsarum rerum, non autem penes omnes & singulos modos formales, qui rebus ipsis conueniunt, vt patet in omnibus actibus vitalibus, qui respectu sui formalis formaliter considerati sunt à suâ causâ vitali, vt primâ in hoc genere, v. g. oculus causa visionis, intellectus intellectionis, & ita de cæteris: quia primus, qui propriè loquendo elicit visionem, est oculus; primus, qui elicit intellectionẽ creatam, est intellectus creatus, & non Deus, qui non dicitur videre nec intelligere: vnde cùm formale peccati formaliter consideratum importet modũ particularem postulantem voluntatem creatam tanquam sui principium, non est absurdum dice-

I. re voluntatem in hoc genere, scilicet, quatenus A
concurrit ad peccatum modo *morali* per modum peccantis, esse primam causam.

Dices secundò: Concilium Trident. sessione 6. can. 3. definire Deum non esse causam peccati.

Respondetur, Tridentinum tantùm intelligi de causalitate *morali*, vt facile colligere est tam *ex intentione ipsius Concilij*, quàm *ex verbis Canonis*: ex *intentione* quidem Concilij, quia ibi intendebat condemnare sub anathemate hæresim Zuinglij, Caluini, & aliorum eiusmodi, qui contendebant Deum esse auctorem peccati, illi autem hæretici non tantùm volebant Deum esse causam peccati in genere causæ *naturalis*, ratione positiui, quod in illo reperitur, sed etiam in genere causæ *moralis*, & ex eo tantùm titulo Deum excusabant à peccato, quòd Deus non esset subiectus legi: sic Zuinglius ser-
II. mone *de prouidentiâ* cap. 6 ait adulterium & ho- B
micidium esse etiam à Deo auctore, motore, impulsore, Caluinus libro tertio suarum institutionum cap. 23. & alij hæretici, cùm de hac re agunt, semper innuunt se loqui de hac causalitate, dicunt enim homines non posse euadere necessitatem peccandi, non posse vias suas non malas facere, ipsam Iudæ proditionem tam esse opus Dei, ac est ipsa sancti Pauli vocatio, quæ omnia moralem causalitatem denotant, & non tantùm naturalem.

Ex *verbis* item *Canonis* idem patet, non enim negat Deum concurrere ad peccatum, vt denotat particula ista, quæ habetur in citato canone, (*ita*) quæ importat comparationem, comparatio autem supponit positiuum, sed tantùm negat Deum concurrere eodem modo
III. & eodem genere causalitatis ad mala opera, quo C
concurrit ad bona, quia ad hæc & efficienter, seu in *genere naturalis causæ*, & in genere *causæ moralis* concurrit, cùm illa præcipiat, & ad illa nos exhortetur, ad mala verò opera tantùm causalitate *naturali*, quippe qui nos ad illa fugienda sollicitat, ideóque respectu efficientiæ moralis, quâ ponitur peccatum in suo genere formali, Deus habet se tantùm *permissiuè*, respectu verò vtriusque efficientis, & *naturalis* & *moralis*, quâ ponitur bonum opus, habet se Deus tanquam vera & propria illius causa in vtroque genere causæ, quia & ad entitatem *moralis*, & ad eius formalitatem concurrit, cùm non tantùm illud nobis operantibus operetur, sed etiam nos ad illud faciendum excitet, & adiuuet.

IV. ARTICVLVS XII. D

Quid sit illud positiuum, in quo consistit malitia peccati.

SIT hæc propositio: *positiuum illud, in quo consistit moralis malitia actualis peccati commissionis, est modus aliquis consistens in positiuâ habitudine ipsius actus, terminatâ ad obiectum, vt est dissonum legi.* Propositio hæc est Caietani suprà quæstione decimâ octauâ, articulo quinto, & sequenti quæstione septuagesimâ secundâ, nisi quòd innuat Caietanus modũ illum esse aliquid absolutum, non autem respectiuum, sed hanc partem sententiæ Caietani reiecimus suprà citatâ illâ quæstione decima octauâ disputando *de bonitate morali*.

Probatur autem nostra propositio quoad V.
singulas partes.

Primò quòd sit *modus aliquis* patet iis omnibus argumentis, quibus suprà disputando de *libertate*, *moralitate*, & *bonitate actuum humanorum*, ostendimus ista omnia sumpta formaliter nil esse aliud, quàm modos aliquos positiuos ipsorum actuum. Nam eadem esse videtur ratio seruatâ proportione ipsius positiui, in quo formaliter consistit moralis malitia.

Deinde in ipso peccato actuali commissionis nil possumus fingere, quod sit reale & positiuum, præter ipsam entitatem actus secundùm suam naturam spectati, & modum aliquem talis entitatis, vt patet cuilibet consideranti totum illud, quod est in peccato actuali *commissionis*: ergo cùm formale peccati actualis, seu moralis malitia sumpta formaliter non sit aliqua priuatio, nec aliquid ex priuatiuo & positiuo compo-
situm, vt ostendimus, & ex dictis sit aliquid po- VI.
sitiuum, & illud positiuum, quod constituit moralem malitiam, non possit esse ipsa entitas actus *in genere naturæ* spectati, debet moralis illa malitia peccati actualis commissionis consistere formaliter in modo ipsius entitatis actus inexistentis & ei inhærentis.

Quòd autem talis modus sit tantùm *habitudo & ordo realis ipsius actus ad obiectum vt legi dissonum*,

Probatur primò: formale constitutiuum actus est ipse ordo ad obiectum, sicut formale constitutiuum potentiæ est ordo ad ipsum obiectum per actus attingendum: ergo formale huius & istius actus in speciali est realis ille ordo specialis ad tale obiectum: atqui peccatum actuale commissionis est actus aliquis, seu consi-
stit in actu, & obiectum eius est aliud, quod est VII.
legi dissonum, vt patet ex definitione peccati sequente disputatione afferendâ ex sancto Augustino: igitur modus ille realis, in quo consistit formale peccati actualis nihil est aliud, quàm habitudo actus ad obiectum vt legi dissonum.

Probatur secundò tota propositio: commissio actualis prout dicit habitudinem tendentiæ ad obiectum, vt legi dissonum, est in *genere moris*: ergo in specie boni vel mali moralis; sed non est in specie boni, vt per se constat, ergo in specie mali: atqui non est formaliter in tali specie mali per aliquid antecedens ipsam habitudinem tendẽtiæ ad obiectum, nec per aliquid illam subsequens, & talis habitudo nihil est aliud, quàm modus aliquis realis; ergo talis commissio actualis est mala formaliter per talem habitudinem tendentiæ ad obiectum, vt legi disso-
num; ergo moralis malitia sumpta formaliter VIII.
consistit in prædictâ ista habitudine, vt est aliquid reale.

Primum antecedens probatur: ista commissio actualis est actus voluntatis emanans cum subordinatione aliquâ ad rationem, quia tendit in obiectum vt legi dissonum, quod vt sic propriè spectat ad rationem: ergo cùm *esse morale* in actibus attendatur penes subordinationem, quam habent ad rationem, vt probatum est suprà quæstione decimâ octauâ, commissio actualis, prout dicit prædictam habitudinem, est *in genere moris*. Prima consequentia probatur: quilibet actus singularis moralis est determinatè bonus, vel malus, vt suprà ostendimus; ergo cùm ex dictis actualis illa commissio non

I. sit bona, debet esse formaliter mala.

Quòd autem *non sit formaliter mala per aliquid antecedens habitudinem tendentiæ ad obiectum*, probatur: illud omne, quod se habet antecedenter in peccato actuali commissionis ad habitudinem tendentiæ in obiectum vt legi dissonum, est tantùm ipse actus *in genere naturæ*, ad quem sequitur duplex habitudo ad obiectum, vna ad illud, cum aliquâ subordinatione ad rationem tamquam suam regulam, abstrahendo à conformitate & dissonantia ad illam: Altera ad obiectum, vt legi dissonum; sed peccatum actuale non est formaliter malum morale per aliquid *in genere naturæ*, quia actus peccati secundùm *esse naturæ* est eiusdem speciei & rationis cum actu studioso, vt patet in actu fornicationis, & matrimonij, & differentia debet esse eiusdem ordinis cum suo genere, quia facit aliquid vnum cum illo, vt docent Meta-
II. physici; malitia autem moralis est de ordine entium moralium, qui ordo est distinctus ab ordine entium naturæ, vt sæpe animaduertimus.

Nec item actuale peccatum *commissionis* formaliter est malum morale *per primam habitudinem ex duobus modis assignatis*, quia talis habitudo abstrahit à bonitate & malitia morali, & dat tantùm actui esse morale: ergo commissio actualis peccati non habet formaliter malitiam moralem, per aliquid quod se habeat antecedenter ad habitudinem tendentiæ ad obiectum vt legi dissonum.

Quòd item prædicta commissio actualis peccati *non sit formaliter malâ in genere moris*, probatur ex dictis: quia peccatum actuale prout importat prædictam habitudinem præcisè est
III. formaliter malum malitiâ morali: ergo non est formaliter malum per aliquid subsequens hanc habitudinem. Consequentia probatur: illud est formale rei alicuius, quod intelligitur omninò primum in illa, prout apprehenditur esse in tali specie: ergo cùm ante quodcumque subsequens istam habitudinem intelligatur actuale peccatum esse formaliter malum, prout importat dictam habitudinem, non habebit formaliter, quòd sit malum morale ab aliquo illam subsequente; ergo præcisè habebit, quòd sit malum moraliter ab eiusmodi habitudine tendentiæ ad obiectum, vt legi dissonum, quia enumeratione factâ eorum, quæ in illo reperiuntur, nihil aliud restat, in quo consistat.

Denique, quòd talis habitudo tendentiæ ad obiectum vt legi dissonum *sit aliquis modus rea-*
IV. *lis*, probatur: quod est volitum non potest esse volitum nisi per aliquid reale & intrinsecum ipsi actui eo modo, quo actus est volitio ipsius voliti, quia aliquid esse volitum est esse obiectum terminans volitionem: atqui in peccato actuali commissionis obiectum est volitum vt legi dissonum per hanc habitudinem tendentiæ, & non per aliquid aliud, quia illâ sublatâ actus non habet ampliùs rationem peccati seu culpæ: ergo habitudo illa tendentiæ ad obiectum vt legi dissonum est realis & positiua, & cùm ista habitudo non sit ipsamet entitas, sed eius quædam modificatio, erit talis habitudo modus quidam realis actus.

Confirmatur ampliùs ex his omnibus nostra propositio, quibus suprà ostendimus formale peccati non esse aliquid *priuatiuum*, ex quibus etiam consequenter intelligitur malitiam illam

A non consistere formaliter in aliqua *denominatione extrinseca*, nec in *relatione rationis*, cùm hæc, loquendo *physicè*, non sint aliquid positiuum, & rationes eæ, quibus ad quæstionem decimam octauam sancti Thomæ suprà ostendimus bonitatem moralem non consistere in aliquo istorum duorum, idem etiam probant de *malitiâ morali*. V.

ARTICVLVS XIII.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM fundamentum: *esse dissonum ad legem* non est aliquid reale & positiuum: ergo habitudo illa seu tendentia & conuersio ad obiectum vt legi dissonum, in qua consistit peccatum, non est aliquid reale & positiuum, & consequenter peccatum non est aliquid positiuum.

B Antecedens probatur, *esse dissonũ* ad legem nil est aliud, quàm carere, seu potiùs priuari conformitate ad legem: ergo non est aliquid positiuum. VI.

Consequentia verò prioris antecedentis probatur: actio desumit suam specificationem ab obiecto: ergo si obiectum, vt obiectum, sit aliquid priuatiuum, non dabit ipsi actioni, quatenus talis est, aliquid reale & positiuum.

Respondetur primò, negando antecedens: quia *esse dissonum ad legem* potest duobus modis considerari, vel ex parte *actus moralis*, qui dicitur *esse difformis*: vel ex parte *ipsius obiecti*, in quod fertur actus: vtroque modo est aliquid positiuum: priori quidem, quia importat in ipso actu aliquod esse repugnans regulis morum, sicut & peccatum artificis, vt notauimus suprà: si verò spectetur posteriori modo, est e-
C tiam aliquid reale eo modo, quo agendo de *bonitate morali* docuimus illam reperiri in obiecto actus studiosi, scilicet *fundamentaliter*, quatenus res aliqua ita est perfecta vel imperfecta, vt voluntatem nostram possit perficere, vel deformare, si velit sese occupare circa illam. VII.

Deinde respondetur, licèt ipsum *esse dissonum ad legem* non est aliquid positiuum, non tamen inde sequi & ipsum peccatum actuale, quo voluntas tendit in illud, non esse aliquid positiuum; nam & ipsa mors est aliqua priuatio: at actus ille, quo quis optat sibi mortem, est aliquid reale: ens rationis non est aliquid reale, & tamen ipsum intelligere ens rationis est aliquid reale: item assensus propositionum contradictoriarum est aliquid reale, licèt alterum extremum obiecti sit negatio, & actus, quo quis vult abstinere à carnibus in die ieiunij, est bonus
D positiuâ bonitate, licèt eius obiectum sit aliqua negatio, scilicet non comedere: ergo à pari licèt *esse dissonum* esset tãtùm negatio quædam in ipso obiecto, actus tamen, quo voluntas conuertitur & tendit in illud, non desineret esse aliquid reale & positiuum. VIII.

Secundum fundamentum: falsum supponit nostra conclusio, scilicet *actum conuersionis & tendentiæ, quo formaliter fit peccatum, terminari ad obiectum vt legi dissonum*, quia obiectum cuiuscunque conuersionis & tendentiæ voluntatis est semper bonum, quia ista conuersio nil est aliud, quàm actualis appetitus voluntatis, & appetitus est semper boni alicuius, malum enim est semper præter intentionem operantis, vt habet sanctus Dionysius libro *de diuinis nominibus* capite quarto: *Nemo*, inquit, *inten-*

I. *dens ad malum operatur*: atqui obiectum vt legi dissonum est aliquod malum: ergo neque vt sic potest terminare ipsam conuersionem voluntatis: ergo neque vt sic potest esse ratio constitutiua peccati seu moralis malitiæ.

Respondetur nostram conclusionem supponere quidem actum conuersionis & tendentiæ, quo formaliter fit peccatum, terminari ad obiectum vt legi dissonum, negamus tamen hanc suppositionem esse falsam.

Ad cuius rationem in contrarium allatam respondetur in actibus voluntatis, sicut & in actibus aliarum potentiarum posse distingui duplex obiectum, *motiuum* vnum, & *terminatiuum* alterum, & hæc duo distingui inter se, vt videre est in duobus actibus cognitionis, *scientificæ* scilicet, *& probabilis* tãtùm respectu eiusdem conclusionis, & in actibus voluntatis, in matrimonio, & in fornicatione, qui ambo actus tendunt in copulam carnalem ob delectationem, in
II. quorum priori exemplo ambo actus habent idem obiectum *terminatiuum*; obiectum verò *motiuum* diuersum: quia per diuersum medium mouetur intellectus ad assentiendum eidem propositioni, in posteriori verò ambo actus habent idem obiectum *motiuum*, *terminatiuum* verò diuersum, quia ambo illi homines mouentur ad copulam ob delectationem, vnus tamen circa propriam & legitimam suam vxorem, alter verò circa non suam.

Iam, quando obiectum conuersionis & tendentiæ cuiuslibet, dicitur esse *bonum*, id debet intelligi tantùm de obiecto *motiuo*, ita vt malitia, quà malitia est, non sit formalis ratio appetitionis obiecti sui, quæ moueat voluntatem ad appetendum ipsum obiectum, & hoc sensu dicit sanctus Dionysius *neminem operari intendendo ad*
III. *malum, & malum semper esse præter intentionem operantis*, quia vt agendo suprà de obiecto voluntatis, quod appetitur, diximus, debet semper illud appeti sub aliqua ratione boni *veri*, vel *apparentis*, quo etiam modo admittimus actum conuersionis & tendentiæ, in quo consistit formaliter peccatum, non tendere in obiectum vt legi dissonum, quasi *esse dissonum* legi sit ipsi voluntati motiua ratio, cur tendat in illud obiectum: non autem debet prædicta doctrina intelligi de obiecto *terminatiuo*, sed sufficit vt obiectum, quod ratione suæ bonitatis apparentis mouet voluntatem ad sui appetitionem, habeat vel *intrinsecè* vel *concomitanter* dissonantiam ad legem, quatenus terminat talem actum, quia licèt per aliquem mentis conceptum possit præscindi bonitas apparens, quæ elucet in obiecto & mouet ipsam voluntatem
IV. ad actum à ratione dissonantiæ ad legem, quæ est in eodem ipsomet obiecto, quia hæc duo dicunt duas distinctas formales rationes, vt facilè intelligitur, attamen, quia appetitus ordinatur ad possidendam rem appetitam, res autem appetita talis est à parte rei, vt ratio bonitatis apparentis non possit de facto esse sine illâ dissonantiâ, ideò fit, vt quicunque actus conuersionis tendit in obiectum illicitum mouens voluntatem sub ratione alicuius bonitatis apparentis, non desinat etiam terminari de facto ad obiectum, prout est legi dissonum, qui enim in fornicatione vult delectationem carnalem, non illam vult simpliciter, sed etiam & ea omnia, sine quibus non potest haberi: nam voluntas mediorum continetur in voluntate efficaci finis,

A vnde cùm prædicta carnis delectatio non possit V.
haberi sine turpitudine & dissonantia ad legem conuersionis, quo voluntas tendit in illam, terminatur ad eam, prout est turpis & ipsi legi dissona.

Notandum est autem tribus modis posse contingere, vt ipsa dissonantia ad legem terminet appetitionem seu conuersionem, & tendentiam ipsius actus; primò *expressè*, verbi gratiâ, cùm quis videns obiectum esse legi dissonum, vult, vt deficiat à lege, sed tamen semper sub aliqua ratione boni, vt in malis Angelis, qui licèt videant esse contra præceptum Dei inuitare alios ad peccatum, vt faciant contra legem Dei, instigant homines ad peccatum, in quo tamen apprehendunt aliquam bonitatem apparentem, eos ad illud mouentem, verbi gratiâ, quòd diminuant gloriam Dei, & plures habeant suæ damnationis consortes.

B Secundò minus *expressè* & solùm in *actu exercito*, vt cùm quis videns delectationem, quam VI.
potest percipere ex obiecto, esse contrariam legi, nec tamen desinit talem delectationem appetere, censetur *in actu exercito* velle talem delectationem, vt legi dissonam.

Tertiò & vltimò *interpretatiuè*, vt cùm quis appetit obiectum malum sub ratione alicuius boni, quod quidem obiectum non aduertit esse contrarium legi, potest tamen & tenetur aduertere. Iam quilibet ex istis tribus modis sufficit in actu voluntatis, vt dicatur tendere in obiectum, prout est ipsi legi dissonum.

Tertium fundamentum: habitudo transcendentalis non supponit subiectum, cui adueniat, sed essentialiter includitur in eo, quod refertur, & in eo differt à relatione categorica, quòd
C hæc supponat subiectum tanquam forma accidentaria, VII.
& illud ordinet ad aliud, vt communiter docent Philosophi, vbi agunt de distinctione relationum transcendentalium à categoricis: sed formale peccati est modus aliquis realis superueniens entitati ipsius peccati, vt nostrâ propositione agnoscimus, & proinde realiter saltem minori distinctione distinctus: igitur modus iste, in quo consistit formale peccati, non est habitudo aliqua transcendentalis ipsius actus ad obiectum, quod tamen est contra eandem propositionem.

Respondetur, quando dicitur *transcendentalis habitudo distingui à categoricâ, quòd includatur essentialiter in entitate, quam refert*, tunc sub nomine *entitatis* comprehendi etiam modum illum realem, sub quo talis entitas est instituta, ad aliquo modo causandum vel operandum circa aliqua, ita vt *transcendentalis* ha-
D bitudo non sit ipsa rei entitas nudè & solitariè VIII.
considerata, sed prout includit prædictum modum, & in eo distinguatur à *categoricâ*, quòd hæc ita supponat rem, quam refert, vt nullum esse ei communicet, præter ipsum *referri ad aliud* seu *respicere aliud*.

Cuius discriminis hæc est ratio, quòd habitudo *categorica* nunquam sit principium agendi, sed tantùm aliquid ad positionem alterius resultans, & faciens illud respicere aliud, ideòque cùm omne consequens præsupponat suum antecedens, categorica relatio præsupponit subiectum, quod refert vt à se distinctum *essentialiter*, quia verò *transcendentalis* habitudo vt plurimùm est principium agendi, nec habet vt sit agendi principium, nisi quatenus includit

I. hunc vel illum modum, ex quo fit, vt ordinetur ad aliud; ideò talis modus censetur includi essentialiter in ipsa entitate, quam refert, etiamsi absolutè loquendo possit præscindi ipsa entitas à suo modo; sic vnio hypostatica secundùm se spectata potest separari à re, quam vnit, & tamen dicit transcendentalem habitudinem ad extremum quod vnit, v. g. ad verbum diuinum in Christo, vbi duæ naturæ vniuntur in hypostasi.

Iam ergo, licèt entitas actus peccati possit præscindi, imò etiam dari sine ipso formali peccati, quia tamen talis entitas, quatenus intelligitur ordinata ad operandum circa hoc subiectum, non potest concipi nisi sub tali modo, & modus ille dat ei aliud esse, præter ipsum referri, quia per illum causatur deformitas in actu, ideò fit, vt semper retineat rationem verè & propriè dictæ transcendentalis habitudinis, & pro hoc discrimine sic explicato inter *categoricam*
II. relationem & *transcendentalem* videri potest Suarez in Metaphysicis disputatione 47. sectione 4. numero decimo quarto & decimo quinto & sequentibus aliis, etiam tam antecedentibus, quàm consequentibus.

DISPVTATIO XI.

De definitione peccati.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum peccatum conuenienter definiatur, dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam.

III. VARIAS peccati definitiones ex Patribus referunt Scholastici, vt videre est apud Magistrum sententiarum, libro secundo sententiarum distinct. 33. & eius interpretes: vulgatissima tamen & omnium receptissima ea est ex S. Augustino libro 22. contra *Faustum Manichæum*, cap. 27. quam hîc articulo decimo sexto sanctus Thomas tradit.

Notandum primò: hîc tantùm definiri peccatum *actuale personale*, non autem *habituale*, nec *originale*, vt patet ex istis particulis *dictum*, *factum*, *concupitum*, quæ peccatum in actu exercito significant, & non aliquid, à quo homo dicatur formaliter *peccator* etiam transacto actu, cuiusmodi sunt *habituale* & *originale*: hæc enim sunt potiùs effectus peccati actualis, quàm pec-
IV. catum actuale.

Deinde notandum adhuc non omne peccatum personale per hanc definitionem explicari, cùm enim peccatum personale vnum sit *omissionis*, alterum *commissionis*, vt patet ex suprà dictis, & hoc primum consistat in *negatione dicti, facti, & concupiti* potiùs, quàm *in dicto, facto, & concupito*, vt docuimus, fit, vt cùm sanctus Augustinus definit peccatum *esse dictum, factum, vel concupitum*, solum peccatum actuale *commissionis* præcisè explicet, non autem *omissionis*; licèt possit ei aliquo pacto adaptari, vt explicat sanctus Thomas hîc in responsione ad primum, & nos præcedenti disputatione animaduertimus.

Notandum tertiò, peccatum hîc definiri à S. Augustino tanquam aliquod concretum ex ra-

A tione formali peccati, & ex eo, quod in illo sese habet materialiter, vt enim in definitione concreti ex communi Dialecticorum regulâ subiectum ponitur in recto casu, verbi gratiâ, simum est nasus curuus, ita in hoc loco ipsum materiale peccati, quod est veluti eius subiectum, ponitur in recto casu per hanc particulam *dictum, factum, concupitum*. V.

Notandum postremò, cùm peccatum actuale diuidatur in *internum* & *externum*, vtrumque hâc definitione explicari, quia singulæ partes illius possunt de hoc vtroque peccato intelligi.

Vt igitur ad explicationem definitionis deueniamus, probatur tanquam legitima, quia constat genere & differentia, genus est *dictum, vel concupitum*, quâ particulâ primò intelligitur *actus*, non tantùm propriè & præcisè sumptus, sed etiam illud omne, quod est *quasi actus*, &
B quod, sumendo nomen actus in amplissimâ significatione, censetur esse *quasi actus*, verbi gratiâ *esse armatum*, *esse vestitum*, eadem ferè significatione, quâ nomen *actus* sumpsimus suprà de actu causante omissionem. VI.

Et ratio huius explicationis est, quòd per nomen *actus*, quatenus sumitur tanquam aliquid superius ad actum bonum vel malum moraliter, debeat illud omne intelligi, quod potest fieri conformiter vel difformiter ad legem, quódque potest imputari ad culpam vel præmium: at non tantùm actus propriè & in rigore sumptus potest fieri conformiter vel difformiter ad legem, potéstque imputari ad præmium vel culpam, sed etiam illud, quod est *quasi actus*, vt patet experientiâ: igitur per *dictum*, *factum*, *concupitum*, intelligitur non tantùm *actus* sumptus in rigore, sed etiam id, VII.
C quod est *quasi actus*, & habet veluti rationem actus secundùm æstimationem hominum.

Deinde, per eandem particulam explicatur omne illud, quod vel corde, vel ore, vel opere potest exerceri, quomodo hæc definitio se extendit ad omne peccatum, cùm peccata diuidantur, vt postea videbimus, *in peccata cordis, oris, & operis.*

Tertiò per eandem particulam intelligitur *actus voluntatis*, non quomodocumque, sed qui sit humanus, & liber, ita vt actus, qui est materiale peccati, debeat voluntariè & liberè fieri, aliàs erit insufficiens ad peccatum; nam de ratione peccati est libertas, vt docet sanctus Augustinus libro tertio *de libero arbitrio*, capite decimo, libro *de perfectione iustitiæ*, capite quarto, sanctus Ambrosius libro secundo
D *de Abel & Cain*, capite septimo, & communiter omnes Theologi, vt patet ex dictis à nobis suprà tam *de libero arbitrio*, quàm de *actibus moralibus*. VIII.

Differentiæ verò locum tenet in hac definitione particula ista *contra legem Dei æternam*, per hanc enim distinguitur ab actu moraliter bono, vt membro sibi opposito, qui actus vt sic nullo modo pugnat cum lege Dei, sed est illi conformis, quæ particula, sicut & nomen *peccati*, sese extendit ad quodlibet peccatum *commissionis*, est enim illud aut mortale aut veniale, vt patebit infrà quæstione octuagesimâ quartâ: at quod mortali conueniat, nemo prudens potest dubitare, cùm peccatum mortale commissionis sit violatio alicuius præcepti negatiui.

I. De *veniali* etiam patebit infrà disputando de illo, & nunc breuiter ostenditur: quia quicquid est contra rectam rationem, est aliquo præcepto seu lege prohibitum, quia recta ratio est lex aliqua, & præceptum ab æternâ lege deriuatum, & sub illâ contentum; sed quodcumque peccatum veniale est contra rectam rationem, vt patet inductione factâ per singula peccata venialia, nunquam enim dictat recta ratio licere mentiri iocosè, verbum otiosum proferre, quæ tamen sunt tantùm venialia, & ita de aliis, quia tunc ratio non esset recta, sed erronea, cùm de illis sit eadem reddenda ratio in extremo iudicio, tanquam de malis operibus, imò & extant aliqua præcepta prohibentia aliquot peccata venialia, vt infrà citatâ quæstione fusiùs ostendetur; vbi etiam ostendemus hoc tantùm sensu veniale dici *non esse contra præceptum*, quia secundùm modum loquendi sacræ
II. scripturæ nomine *præcepti* absolutè sumpti intelligitur illud, quod est necessarium ad salutem, & quod non obseruatum separat nos à charitate Dei, quare cùm veniale peccatum id non habeat, dicitur non esse contra præceptum, sed præter illud, sumpto nomine *præcepti* in prædictâ significatione: ergo & hæc pars definitionis, quæ ponitur tanquam differentia, conuenit omnibus & singulis peccatis actualibus tam venialibus, quàm mortalibus.

Postremò per hanc eandem particulam definitionis non excluduntur à ratione peccati actus illi liberi, qui sunt vel contra leges humanas, vel contra rectam rationem, quia in ipsâ definitione lex ipsa æterna sumitur, quatenus est radix & origo omnium legum, cuius recta ratio & lex humana sunt quædam participationes, & proinde, quia ratio & lex humana in
III. tantum sunt rectæ, in quantum habent subordinationem ad legem æternam, fit, vt solius legis æternæ fiat mentio expressa in hac definitione, quia in tantum violantur leges aliæ, in quantum fit aliquid contra participationem legis æternæ, sicque bonitas actus moralis dependet magis à lege æterna, vt suâ regulâ, quàm à rectâ ratione, vel aliquâ lege positiuâ, vt ostendimus suprà quæstione 19. art. 4.

Cæterùm, quoniam ex huius definitionis expositione constat quidem constitutiuum formale peccati esse *malitiam moralem*, non tamen satis patet ex hac definitione, an sit de ratione peccati, vt sit contra legem, cùm apud omnes dicantur *quidam actus esse prohibiti, quia mali*, nec etiam satis constat ex definitione, an eo ipso, quo peccatum est contra rationem, sit etiam contra Deum, & eius offensa, quæ ta-
IV. men omnes dubitationes tangunt eius rationem formalem peccati, ideò ad illarum explicationem subsequentes articulos subiiciemus.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit de ratione peccati, vt sit contra legem

NASCITVR hæc difficultas tam ex ipsâ definitione peccati superiùs allatâ ex sancto Augustino, quàm ex communi illâ distinctione malorum, quâ aliqua dicuntur esse mala, *quia prohibita*, alia verò econtrà esse *prohibita, quia mala*, ita vt ratio mali moralis videatur priùs illis inesse, quàm ipsa dissonantia
A ad legem: vnde variæ sunt hac de re sententiæ, V.
sed videtur posse componi ista controuersia, si primùm repetamus ex dictis suprà ad quæstionem decimam octauam, duplicem distingui malitiam, sicut & duplicem bonitatem, quantum spectat ad præsens institutum; *formalem* vnam, *fundamentalem* alteram, & hanc nihil esse aliud in ipsis obiectis, quàm ipsa eorum constitutio & natura, quâ talia sunt, vt possint perficere, vel deformare voluntatem rationalis naturæ, si illa velit circa ea sese occupare, istam verò nihil esse aliud, quàm ipsammet actus habitudinem tendentiæ ad obiectum, vt legi conforme vel dissonum. Deinde legem esse aliam *dirigentem*, aliam *præcipientem*, & *prohibentem*, vt etiam agendo de *ente morali* notauimus.

Notandum tertiò: legem *dirigentem* aliam esse *æternam*, aliam *naturalem*: *æternam* esse æternum dictamen existens in diuina mente,
B quo Deus iudicat hoc esse bonum, hoc esse ma- VI.
lum; *naturalem* rectæ rationis dictamen, quo, quæ sint bona vel mala dictat ipsi voluntati ratio: vt igitur propositam difficultatem expediamus, sit

Prima propositio: *est de ratione peccati, vt sit contra aliquam legem*. Ita sanctus Thomas hîc in solutione ad quartum articulo sexto, & multi eius interpretes: ita Ochamus secundo sententiarum quæstione decimâ nonâ ad tertium & quartum dubium, Gregorius Ariminensis secundo sententiarum distinctione 35. Almainus tomo tertio Moralium capite decimo sexto.

Primò probatur ex sacris litteris *ad Romanos* quarto, *Lex*, inquit Apostolus, *iram & vindictam operatur; vbi enim non est lex, nec præuaricatio*, quò loci probat ideò aliquid esse pec-
C catum, quia est contra legem.

VII. Nec est, quòd quis dicat sanctum Paulum ibi tantùm loqui de *legalibus veteris legis*, contra quæ faciendo peccabant Iudæi, quia lege Mosaicâ tenebantur illa seruare, ita vt cæteræ gentes illa non seruando minimè peccarent.

Hoc, inquam, dici non potest: nam sanctus Thomas ad illum locum epistolæ ait illud etiam esse intelligendum quoad ipsa *moralia*, & proinde, cùm *moralia* sint etiam communia gentibus cum Iudæis, tam intelligetur hæc Apostoli auctoritas de aliis peccatis, ac de *legalibus*; ita vt non sint habitura rationem peccati, nisi sint contra aliquam legem.

Et hæc expositio confirmatur ex sancto Augustino epistolâ octuagesimâ nonâ *ad Hilarium*, vbi agens de lege *naturali* probat omnes, qui etiam legem Mosis non acceperunt, esse peccatores, ex eo quòd vbi lex non est, præua-
D ricatio non est, & omnes receperunt legem na- VIII.
turæ, aduersus quam præuaricati sunt.

Item ex tertio capite primæ epistolæ sancti Ioannis, *Omnis*, inquit, *qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas*, vbi loco particulæ *iniquitas* in textu græco habetur particula ἀνομίας, quâ significatur id, quod fit contra legem, νόμος enim græcè legem sonat, & sanctus Ioannes videtur ibi probare omnem peccatorem committere iniustitiam ex eo, quòd peccatum formaliter est contra legem.

Secundò probatur ex Patribus, sancto Ambrosio libro *de paradiso* capite octauo, vbi ex citato loco Apostoli colligit peccatum esse præuaricationem diuinæ legis, sancto item Augustino definitione peccati superiùs explicatâ, &

I. libro secundo *de peccatorum meritis & remissione* capite decimo sexto. *Nam*, inquit, *neque peccatum erit, si quid erit, si non diuinitus iubeatur, vt non sit.* A

Probatur denique ratione: quicquid est de intrinseco conceptu generis, est etiam de intrinsecâ ratione inferioris contenti sub illo, quia superiora sunt in inferioribus, vt communiter docent Dialectici: atqui de ratione entis moralis formaliter spectati est, vt fiat cum aliqua subordinatione ad rationem tanquam regulam, & legem entis moralis, & species eius sunt actus bonus, & actus malus: ergo de ratione illorum est, vt fiant cum aliquo ordine ad rationem tanquam ad legem: sed est de ratione formali actus boni, vt fiat conformiter ad suam legem: ergo de ratione peccati, vt fiat contra legem.

II. Consequentia hæc patet, quia species eius-
dem generis habent differentias sibi inuicem B
oppositas: ergo cùm actus studiosus constituatur per conformitatem ad legem aliquam, & ipsum peccatum constituetur per difformitatem & contrarietatem ad legem.

Deinde: eo modo aliquid est malum in moralibus, quo aliquid in artificialibus est malum: atqui malum artificiale dicit intrinsecè *esse contra regulas artis*: ergo & malum morale erit, quod est contra regulas morum: sed regula morum semper est aliqua lex: igitur semper peccatum est contra aliquam legem.

Secunda propositio: *ante omnem legem ipsi actus secundùm speciem considerati habent contrarietatem fundamentalem ad legem, non tamen formalem.* Prior pars probatur: Ibi est *fundamentalis* contrarietas ad legem, vbi intelli-
III. gitur malitia *fundamentalis*: atqui in actibus C
malis secundùm se spectatis reperitur malitia *fundamentalis* ex præmisso notabili; ergo & *fundamentalis* contrarietas ad legem, antequam lex ipsa sit posita.

Secunda pars probatur, quia actus & obiecta vt sic præcisè considerata non sunt *in genere moris*; sed tantùm *naturæ*, quia vt sic non dicunt nisi in radice ordinem ad rationem, vt ad suam regulam: ergo vt sic non erunt formaliter mali actus.

Tertia propositio: *ante omnem legem imperatiuè præceptiuam, vel prohibitiuam adhuc intelligitur actus aliquis moralis esse formaliter & intrinsecè malus.* Ita sanctus Thomas hîc articulo sexto in solutione ad quartum, & suprà citati auctores. Probatur: si Deus non dedisset legem decalogi vel aliquam aliam, adhuc
IV. intelligeremus actum adulterij ab homine exer-
citum esse formaliter malum: ergo non habet D
à contrarietate ad talem legem, quòd sit formaliter malus; antecedens est sancti Augustini libro primo *de libero arbitrio* capite tertio dicentis *non ideò adulterium esse malum, quia lege prohibetur, sed ideò vetari, quia malum est*: & Aristotelis secundo Ethicorum capite sexto dicentis esse quosdam effectus, in quibus non potest poni mediocritas.

Secundò probatur: priùs nostro modo concipiendi, quàm Deus habet hunc actum, *prohibeo adulterium*, vel *volo prohibere adulterium*, habuit Deus scientiam, quâ cognoscebat adulterium esse malum *morale*, quia omnis actus voluntatis præsupponit in intellectu actum aliquem cognitionis sibi proportionatum, cùm

voluntas nunquam feratur in incognitum: er- V.
go ante talem legem *imperatiuè* præceptiuam seu prohibitoriam, adulterium erat malum morale.

Propositio quarta: *ante omnem legem dirigentem seu indicatiuam*, vel vt alij loquuntur *indicatiuam*, *nullus actus est moraliter malus, sed ad minus per ordinem ad illam, & per contrarietatem, quam habet cum illa.* Ita Almainus suprà. Cordubensis libro tertio quæstionarij quæstione decimâ, & multi alij.

Probatur: quia ex prima propositione est de ratione peccati, seu mali moralis, quod sit contra aliquam legem, vt ibi probatum est: sed nulla alia ampliùs lex potest assignari, per cuius contrarietatem peccatum sit malum morale, quàm ipsa lex *dirigens indicatiua*, seu *indicatiua*, vt patet inductione factâ per ipsas leges, & per præcedentes propositiones: er-
go ad minus est de ratione peccati seu mali VI.
moralis, vt sit contra legem *dirigentem indicatiuam, seu indicatiuam.*

Confirmatur: tollatur ab actu humano habitudo, quam habet ad rationem, vel legem naturalem, iam ab eo simul etiam tollitur ratio malitiæ, etiamsi cætera omnia ponantur: vt patet in actibus, qui non imputantur ad culpam ex defectu talis subordinationis.

Deinde: eodem modo se habet malitia moralis ad rationem, quo se habet falsitas ad intellectum, quia vtraque consistit in difformitate obiecti ad intellectum & rationem: at in ipsis rebus, vel etiam propositionibus, non est formaliter falsitas nisi per difformitatem & repugnantiam ad aliquem intellectum, sed tantùm *fundamentaliter*, vt docent Philoso-
phi agendo de *veritate & falsitate* in Me- VII.
taphysicis, vnde cùm veritas omni intellectu sublato nulla sit, loquendo formaliter, nec etiam erit aliqua *moralis* malitia formaliter, si tollatur omnis lex etiam *dirigens*.

Vbi nota etiamsi tolleretur à Deo lex æterna, quâ statuit hoc esse malum, hoc esse faciendum, adhuc tamen intelligeretur actus ille, quo iudicat hoc esse bonum, hoc esse malum, & per ordinem ad eiusmodi rationem dicitur actus moralis *formaliter malus*; ex quo intelligitur, quo sensu aliqua dicantur *esse mala, quia prohibita, & aliqua esse prohibita, quia mala*, pro qua etiam difficultate videri possunt, quæ diximus suprà ad quæstionem 19.

ARTICVLVS III.

Vtrum peccatum eo ipso, quo est contra rationem, sit etiam contra Deum, & offensa in Deum. VIII.

HÆc difficultas mouetur propter responsionem sancti Thomæ hîc articulo sexto ad quintum, vbi ait aliâ ratione considerari peccatum à morali Philosopho, & aliâ ab ipso Theologo; ab hoc, vt est offensa contra Deum, ab illo vt est contra rationem: iam ergo quæritur, quomodo sese habeant illæ rationes, an sint vnica, vel duplex, & si sit duplex, quænam prior & essentialis peccatò.

Sciendum enim est sensum tituli posse esse duplicem: primum, *an sit omninò eadem ra-*

I. *tio & formalitas, quâ peccatum est contra rationem, & quâ est contra Deum & offensa contra illum*: posteriorem esse, *an si non sit eadem ratio, & formalitas, ex eo tamen ipso, quò peccatum est contra rationem, sequatur illud esse contra Deum, & esse contra illum, sicuti proprietas aliqua rei sequitur essentiam illius.*

Prima sit propositio: *peccatum mortale eo ipso, quò est contra rationem, non est contra Deum, vel offensa contra illum, sumptâ particulâ tituli* eo ipso *pro identitate rationis formalis, iuxta primum modum assignatum in præmisso notabili.* Propositio hæc videtur sancti Thomæ hîc in citata solutione ad quintum articulo sexto, & suprà quæstione decimâ nonâ articulo quarto, vbi legem æternam Dei, seu ipsum Deum & rationem, distinguit tanquam duas regulas, duas magistras, & duas causas, quarum vna subordinatur alteri, ex quo
II. sic probatur nostra propositio: non est eadem formalis ratio causæ primæ, & causæ secundæ in ratione causæ, nec item ideæ & ipsius ideati: ergo etiam neque est vna & eadem formalis ratio contrarietatis in mortali peccato ad *legem æternam Dei*, seu *ipsum Deum*, & ad *rationem*.

Antecedens per se patet, quia vna & eadem ratio non potest simul esse & semel talis *per essentiam*, & talis *per participationem & dependentiam ab alio*; nam esse *per essentiam*, & per *participationem* sunt differentiæ, quæ diuidunt ipsum ens vniuersalissimè sumptum, duæ autem differentiæ diuidentes aliquod genus non possunt eidem speciei contentæ sub illo genere conuenire.

III. Consequentia verò probatur: eadem est proportio & conditio contrarietatis eius, quod est oppositum ideato, ad contrarietatem oppositam ideæ; & eadem item conditio & proportio contrarietatis eius, quod opponitur, ad contrarietatem oppositam causæ secundæ & subordinatæ, quæ est conditio & proportio rationis formalis ideæ ad ideatum, & causæ primæ ad causam secundam subordinatam: sed peccatum prout contrariatur legi æternæ, seu Deo, contrariatur ideæ & causæ primæ, quia lex æterna Dei est idea & causa prima; prout verò contrariatur rationi, contrariatur ideato, vt patet ex citatis S. Thomæ testimoniis, & formalis ratio causæ primæ est alia à formali ratione causæ secundæ & ideati; vt patet ex probatione mox allata pro antecedenti: igitur & alia erit formalis ratio contrarietatis ipsius peccati mortalis ad rationem, & alia formalitas contrarietatis eius-
IV. dem peccati ad legem æternam Dei, seu ad ipsum Deum.

Maior probatur: quot modis dicitur vnum contrariorum, dicitur & alterum: sed formalis ratio *ideæ & ideati*, item *causæ primæ & causæ secundæ* sunt omninò distinctæ: ergo & formales rationes eorum, quæ contrariantur *ideæ & ideato, causæ primæ & causæ secundæ*, erunt distinctæ, & ex consequenti eandem habebunt conditionem & proportionem contrarietates illæ inter se, quam habent inter se formales rationes illis oppositæ.

Secunda propositio: *peccatum mortale est contra Deum, offensa contrà illum, & habet, quòd sit contra Deum, & offensa in Deum, eo ipso, quò est contra rationem, sumendo particulam*, eo ipso, *iuxta posteriorem modum in*
A *præmisso notabili assignatum.* Duæ sunt partes V.
propositionis, prior habetur passim in sacris literis, in quibus peccata dicuntur *diuidere Deum à nobis*, vt Isaiæ quinquagesimo nono, *iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis.*

Item in omnibus iis locis, in quibus ratione peccati dicimur *esse Deo inimici*, vt *ad Romanos* quinto, *cùm inimici essemus Deo.* Quæ verba eundem habent sensum, ac ista eiusdem capitis *cùm adhuc essemus peccatores*, vt satis intelligitur ex ipso sensu capitis, & multis aliis locis, quæ facilè occurrunt vnicuique legenti sacras scripturas.

Posterior etiam pars probatur primò ex capite secundo *ad Romanos: Cùm gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi*
B *sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in* VI.
cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus: in die, cùm iudicabit Deus occulta hominum, quibus verbis constat iudicandos esse Gentiles à Deo in extremo iudicio ob peccata contra legem naturæ commissa, quæ lex fuit illis inscripta à Deo tanquam opus & ideatum ipsius legis æternæ.

Probatur ratione: quicquid est contra aliquam legem dirigentem in finem, ex consequenti est contra finem, ad quem lex ipsa dirigit, sicut quicquid est directè & immediatè contra aliquod medium, ex consequenti est contra id, ad quod medium per se ordinatur: sed peccatum omne mortale est contra rectam rationem, quæ nos dirigit ad Deum, vt nostrum finem: igitur peccatum mortale ex eo, quòd
C est contra rationem, est etiam ex consequenti VII.
contra Deum, & legem æternam Dei.

ARTICVLVS IV.

Soluitur obiectio simul & dubium.

OBIICIES aduersus secundam propositionem superioris articuli: Philosophi cognouerunt naturam peccati, nec tamen cognorunt illud esse contra Deum, vel legem eius æternam: ergo non eo ipso, quò peccatum est contra rationem, est etiam ex consequenti contra Deum & legem eius æternam.

Consequentia probatur, vt peccatum in ratione peccati sit contra Deum, debet esse aliquo modo voluntarium sub istâ habitudine,
D quia peccatum in tantum est peccatum, in VIII.
quantum est voluntarium: atqui in antiquis Philosophis, peccatum mortale nullo modo, nequidem *interpretatiuè* fuit voluntarium sub illâ contrarietate, quam habet ad Deum, & est offensiuum illius, quia ignorarunt peccatum esse contra Deum, & offensam in Deum.

Confirmatur hæc ratio: supponatur aliquis, qui sciat furtum esse contra rectam rationem, qui tamen ignoret *inuincibiliter* esse contra legem æternam Dei, & contra Deum, quia ignorat *inuincibiliter* Deum esse, tunc furetur, erit propriè peccatum, nec tamen *consequenter* erit contra legem æternam, vel contra Deum, ergo esse contra legem æternam Dei, vel offensiuum Dei, non sequitur ad peccatum.

I. Respondeo negando Antecedens: constat A
enim ex Platone libro secundo *de republica*, & ex Aristotele libro secundo magnorum moralium capite 8. Philosophos agnouisse Deum offendi peccatis, & propterea quædam fecisse sacrificia ad Deum ex peccatis hominum offensum placandum: quod etiam constat ex his omnibus, quæ ipsi Gentiles tradiderunt de inferno, & variis tormentis damnatorum, & de campis Elysæis.

Ad confirmationem, respondeo implicare aliquem cognoscere peccatum esse contra rationem, & non cognoscere saltem *virtualiter* & *implicitè* esse contra Deum, qui enim formaliter cognoscit hoc non potest ignorare se non esse à seipso, sed ab alio, item non potest *inuincibiliter* ignorare, quòd quemadmodum ipsa sua humana ratio habet esse ab alio, & est alteri subordinata, ita etiam, quòd habeat ab alio, quòd sit regula & lex suarum actionum. B

II. Quæres, an quemadmodum qui peccat contra rationem, *consequenter* peccat contra Deum & legem eius æternam, peccet etiam *consequenter* contra Deum vt *finem supernaturalem*, licèt tantùm peccet contra præceptum aliquod naturale.

Respondeo loquendo præcisè non, quia vt sic non habent hæc duo connexionem necessariam inter se; si enim fuisset homo institutus in solis puris naturalibus, vt potuit fieri, non destitisset peccando contra rationem peccare etiam contra Deum & legem eius æternam ob essentialem ordinem, quem habet ratio ad legem æternam, vt superiùs explicatum est; si verò sermo sit de hoc nostro statu,

Respondeo in his, qui non laborant *inuincibili* ignorantiâ circa fidem Christianam, pec- C
III. cata, quæ sunt contra præcepta naturalia, esse *ex consequenti* contra Deum *vt finem supernaturalem*, quia in hoc statu Deus sub ista habitudine est vltimum illud, in quod actiones nostræ debent tendere, & quia natura supponitur ad gratiam, & sublatâ bonitate morali ordinis naturæ, destruitur & gratia, quæ datur ad illam perficiendam, fit, vt peccando contra præceptum aliquod legis naturæ, *consequenter* peccetur contra Deum, vt *finem supernaturalem*.

Addidi inter respondendum particulam hanc (*in his, qui non laborant ignorantiâ inuincibili circa fidem Christianam*) ob rationem in obiectione mox solutâ contentam; ignorantia enim *inuincibilis* tollit voluntarium, vt communiter docent Philosophi & Theologi, voluntarium autem rationem peccati, & proinde, qui igno-
IV. rat *inuincibiliter* fidem Christianam, peccando contra rationem, non censetur ex consequenti peccare contra Deum, vt finem supernaturalem.

Atque hactenus de iis, quæ spectant ad essentiam & definitionem peccati.

V.

AD QVÆSTIONEM LXXII.

DISPVTATIO PRIMA.

De distinctione peccatorum secundùm obiecta carnalium à spiritalibus, & distinctione peccatorum secundùm causas.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum peccata distinguantur secundùm obiecta.

EXPLICATA superiori quæstione definitione & essentiâ peccati, varias eius diuisiones aggreditur sanctus Thomas, docétque primam eorum distinctionem specificam peti *ab obiecto*, quod satis manet explicatum ex dictis ad quæst. 18. disput. nostrâ *de ente morali*, vbi ostendimus tam malitiam *genericam* & *specificam*; quàm bonitatem *genericam* & *specificam* in actibus moralibus desumi ab eorum obiecto; ideóque cùm idem sit principium distinctionis ac constitutionis, argumenta illa, quæ ostendunt malos actus accipere malitiam suam *specificam* ab obiectis, simul etiam probant per eadem obiecta distingui ipsa peccata specie. VI.

Cæterùm sanctus Thomas hoc loco vult disertè peccatum desumere distinctionem suam à reali tendentiâ in obiectum, quod maximè confirmat nostram sententiam de formali ratione VII.
peccati: & qui contendunt illam consistere in aliquo priuatiuo, valde laborant hîc in assignanda distinctione specifica peccatorum, cùm talis distinctio tradi debeat penes formale, sanctus autem Thomas tradat illam, non penes priuationem.

ARTICVLVS II.

An peccata carnalia conuenienter à spiritalibus distinguantur.

NOTANDVM primò nomen *carnis* inter varias suas significationes, quas tradunt S. August. libro decimoquarto *de ciuitate Dei*, capite secundo, & tertio; Cassianus collatione quartâ capite decimo, aliquando in sacris li- VIII.
D teris sumi pro toto homine, considerato siue secundùm *nudam naturam*, vt Ioannis primo *verbum caro factum est*; siue secundùm *naturam corruptam*, quo sensu dicitur aliquis viuere *secundùm carnem*, cùm viuit secundùm desideria naturæ corruptæ, & peccata vocantur *opera carnis* ab Apostolo *ad Galatas* quinto: aliquando sumitur pro altera parte hominis, scilicet pro corpore: iuxta priorem significationem omnia peccata dicuntur *esse carnalia*, quia, vt loquitur Apostolus, *sunt opera carnis*, sunt ab ab homine per peccatum originale deprauato, quæ deprauatio, quia aliquo modo habuit initium ex sensu carnali, vt hîc notat S. Thomas in solutione ad primum, omnia peccata dicuntur esse carnalia.

I. quando verò sanctus Thomas hîc & Patres diuidunt peccata *in carnalia* & *spiritalia*, particula illa *carnale*, sumitur iuxta posteriorem significationem *carnis*, ita vt peccata illa dicantur *carnalia*, quæ consummantur, seu perficiuntur in carne, & quorum obiectum est delectatio aliqua carnalis pertinens ad sensum tactus, sumpto nomine *tactus*, prout etiam sese extendit ad gustum, sic gula & luxuria dicuntur esse *peccata carnalia*. Ea verò dicuntur *spiritalia*, quæ non consummantur in carne, seu quæ versantur circa rem magis spiritalem & eleuatam, vt superbia & vana gloria. His positis, A

Sit hæc propositio: *peccata rectè diuiduntur in carnalia & spiritalia*, probatur tum ex Apostolo secundæ ad Corinthios septimo, vbi exhortans nos ad purgationem omnium peccatorum ait, *emundemus nos ab omni inquinamento*
II. *carnis & spiritus*, tum etiam ex sancto Gregorio libro trigesimo primo Moralium capite trigesimo quarto dicente ex septem vitiis mortalibus duo esse *carnalia*, *gulam* scilicet & *luxuriam*, reliqua esse *spiritalia*, quod etiam habet Cassianus collatione 5. capite 4. B

Probatur ratione: peccatum potest duobus modis considerari vel *secundùm modum delectationis*, quam affert peccanti; Nam in omni peccato est aliqua delectatio: vel potest considerari *secundùm obiectum*: at vtroque modo rectè diuiditur peccatum sumptum in genere *in carnalia & spiritalia*, & membra diuidentia sub isto respectu adæquant totum diuisum; primo quidem modo: nam delectatio omnis aut prouenit ex apprehensione sensus, & sic constituit *peccata carnalia*, quæ tantùm sunt duo, *gula*, &
III. *luxuria*, aut prouenit ex apprehensione intellectus, & sic constituit *peccata spiritalia*, *iram*, *vindictam*, & alia, quæ licèt perficiantur in potentiis appetitiuis etiam corporalibus, quia tamen potentiæ illæ sunt longè spiritaliores aliis duabus, gustu & tactu, dicuntur esse *spiritalia*: posteriori verò modo est legitima diuisio: nam omne & quodcunque obiectum peccati est *materiale* vel *spiritale*, si primum erit *carnale*, si secundum erit *spiritale*, & secundùm hunc posteriorem modum nonnulla peccata, quæ iuxta priorem modum sunt *spiritalia*, *carnalia* sunt, verbi gratiâ *auaritia*, vt notat hîc sanctus Thomas in solutione ad tertium. C

Cæterùm diuisio hæc neutro modo est *specifica* vel *essentialis*, quia neutro modo datur per ea, quæ sunt essentialia peccato; non priori modo, quia delectatio est potiùs aliquid consequens peccatum, quàm illud constituens.

IV. Non item secundo modo, quia licèt vt sic detur per obiecta, non tamen, vt sunt formaliter specificatiua actuum, sed tantùm, vt sumuntur materialiter; nam *esse spiritale*, *esse materiale* non sunt per se differentiæ actuum humanorum, vt sunt *in genere moris*, & vna eadémque virtus potest versari circa obiectum *spiritale & materiale*, prout illa conueniunt in aliqua ratione formali, verbi gratiâ, humilitas in moderando appetitu excellentiæ tam circa spiritalia, quàm circa materialia. D

ARTICVLVS III. V.

Vtrum peccata ipsa distinguantur secundùm causas.

HVIVS articuli difficultas magis consistit in explicandis terminis, quibus ad difficultatem respondet sanctus Thomas, quàm in explicanda veritate responsionis; hîc enim articulo 3. discurrit per quatuor causarum genera *materialis*, *formalis*, *finalis*, & *efficientis*, quam vocat *motiuam* seu *actiuam*, atque solam causam finalem, quæ nihil est aliud, quàm ipsum obiectum, dare specificam distinctionem peccatis, quod patet ex primo articulo, cæteras verò minimè.

Non quidem *materialem* & *formalem*, si sumantur propriè pro partibus intrinsecè compo-
nentibus, quia vt sic non reperiuntur in ipsis VI.
actibus peccatorum, sed tantùm in ipsis subiectis materialibus, *materiale* enim peccatorum est subiectum, à quo non possunt accipere distinctionem specificã, cùm idem subiectum possit esse commune pluribus distinctis specie peccatis: & cùm obiectum peccatorum habeat rationem causæ formalis, nec tamen ingrediatur compositionem illorum intrinsecam, fit vt etiam non reperiatur propriè in peccatis causa *formalis*; & proindè vt sic non possit facere distinctionem specificam: vt autem idem constet de causa efficiente & motiua, videndum est, quid per illas intelligat sanctus Thomas: pro quo

Notandum est hæc duo distingui, *esse causam motiuam*, seu mouentem voluntatem ad exer- VII.
cendum peccatum & *esse motiuum peccati*, hoc enim secundum tenet se ex parte obiecti, & est ipsa eius ratio formalis, sub quâ appetitur & respicitur ab actu, primum verò non tenet se ex parte obiecti, nec præcisè includitur in ipso actu tendente in obiectum, sed est aliquid illum antecedens, scilicet illud omne, quod veluti disponit, mouet, & inducit voluntatem, vt sese applicet ad exercendum talem actum in particulari, exempli causâ, si quis ex nimio amore, quo prosequitur alterum, incitetur ad faciendum vel volendum aliquid, quod est illicitum, hæc autem causa motiua seu mouens vocatur *actiua & efficiens*, quia eius causalitas non potest commodiùs reuocari ad aliquod genus causæ, quàm ad genus causæ efficientis; iam cùm negat hoc articulo S. Thomas peccata distingui *specie secundùm causas actiuas & motiuas*, sumit nomen *causæ motiuæ* hoc secundo modo, non
primo, quia aliis in locis docet peccata distingui specie *penes motiua*. VIII.

Notandum secundò, mentem sancti Thomæ hîc non esse causam eiusmodi *motiuam*, nullam vnquam dare speciem ipsi actui peccati, hoc enim repugnat iis, quæ tradidimus ex sancto Thoma suprà quæstione decimâ octauâ, sed mens sancti Thomæ est causam eiusmodi motiuam non dare propriam aliquam speciem actui peccati, ratione cuius solius tantùm distinguatur ab alio peccato, sed dare communem multis peccatis, in quo sensu quoad hanc partem,

Probatur dicta propositio sancti Thomæ: illud non est distinctiuum specificum peccati, ex quo possunt procedere plura peccata specie

I. diſtincta, vt ſatis intelligitur ex ratione principij ſpecifici diſtinctiui: atqui ex eadem cauſa motiua, ſeu ex eodem mouente poſſunt procedere plura peccata etiam ſpecie diſtincta inter ſe, verbi gratiâ ex eo, quòd quis vult adulterari cum vxore proximi, poteſt incitari ad homicidium, ad furtum, ad ferendum falſum teſtimonium, & alia id genus peccata ſpecie inter ſe diſtincta.

Cæterùm etiamſi cauſa eiuſmodi non det ſpeciem propriam, ſed communem pluribus peccatis, non proptereà tamen deſinit vnumquodque iſtorum peccatorum, quorum eſt cauſa, habere propriam ſuam ſpeciem in genere moris vltra illam communem, verbi gratiâ furti, homicidij, quænam autem illarum cenſeatur eſſe potior, dictum eſt ſuprà quæſtione decimâ octauâ.

Dices cauſas eiuſmodi motiuas eſſe *finales*,
II. & non *efficientes*: ergo debere potiùs reuocari ad *cauſam finalem*, quàm ad cauſam *efficientem*, & ſicut cauſa finalis dat diſtinctionem ſpecificam peccatis, ita & iſtas cauſas motiuas dare.

Reſpondeo in iſtis cauſis motiuis duo poſſe conſiderari, primum eſt *ipſe actus*, alterum eſt *eius obiectum*, quod reſpicit talis actus: ratione huius ſecundi pertinent cauſæ motiuæ ad *cauſam finalem*, ratione verò primi ad *efficientem cauſam* reuocantur, ſic infrà quæſtione octuageſima quarta ſanctus Thomas cauſas iſtas vocat *finales*, quas tamen hoc articulo *efficientes actiuas* appellat, neque eſt abſurdum idem diuerſimodè conſideratum ad varias cauſas reuocari.

III.

DISPVTATIO II.

De diſtinctione peccati in Deum, in ſeipſum & in proximum.

ARTICVLVS I.

Vtrum peccatum conuenienter & adæquatè diſtinguatur in Deum, in ſeipſum, & in proximum.

SENSVS articuli eſt, an rectè diſtinguantur peccata per habitudinem contrarietatis ad tria iſta obiecta: vbi notandum eſt peccata poſſe duobus modis intelligi habere aliquam contra-
IV. rietatem ad tria illa obiecta, primò *generali quadam ratione*, quatenus ſcilicet peccatum omne ſemper eſt contra legem Dei iubentis vt ordinatè nos habeamus erga ipſum, erga nos, & erga proximum, & peccatum in quantum eſt contrarium naturæ ipſius peccantis cenſetur eſſe contra ipſum peccantem, quia eſt contra eius bonum, vt oſtendimus quæſtione ſeptuageſimâ primâ.

Secundò dicitur peccatum *ſpeciali quadam ratione* eſſe *contra Deum, proximum, & ſeipſum* ratione obiectorum & virtutum, quibus opponitur: ſunt enim ſpiritales quædam virtutes, quæ nos perficiunt in ordine *ad Deum*, vt ſunt tres virtutes Theologicæ; quædam in ordine *ad proximum*, vt iuſtitia; quædam de-

A nique in ordine *ad nos ipſos*, vt temperantia. V.

Iam cùm quærimus vtrum peccatum diſtinguatur *in Deum, proximum, & ſeipſum*, non conſideramus illud priori modo, quia iſte eſt communis omnibus peccatis, vt ſatis intelligitur, ſed tantùm poſteriori modo, circa quem duo

Quæri poſſunt; primum, an talis diuiſio ſit *ſufficiens* & *adæquata*, alterum, an ſit *ſpecifica*, *ſubalterna*, vel *infima*: de ſecundo agetur articulo ſequenti. De primo

Sit hæc propoſitio; *talis diuiſio peccati in Deum, in ſeipſum, & in proximum, eſt adæquata & legitima*: Ita ſanctus Thomas hîc: Probatur primò: ex ſacris literis, nam Matthæi decimo, & Lucæ duodecimo fit mentio peccati *in Spiritum ſanctum, ei, qui in Spiritum ſanctum blaſphemauit, non remittetur*; item pec-
B cati *in proximum*, Matthæi decimo octauo, VI.
ſi peccauerit in te frater tuus; peccati denique *in ſeipſum*, primæ *ad Corinthios* ſexto, *qui fornicatur in corpus ſuum, peccat in ſeipſum*: item capite ſecundo epiſtolæ *ad Titum, Sobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſæculo*: ſobriè *quoad nos*, iuſtè *ad proximum*, & piè *in ordine ad Deum*, vt explicat S. Bernardus in libello ſententiarum moralium.

Probatur etiam ratione: quia diuiſio iſta comprehendit etiam omnia peccata, nam non ſunt plura peccata, quàm ſint diſſonantiæ actuum in obiecta, per habitudinem ad legem, vt patet ex definitione peccati; ſed diſſonantiæ actuum eiuſmodi ſunt tantùm tres, quæ continentur hâc diuiſione; nam non poſſunt eſſe plures diſſonantiæ, quàm ſunt rectitudines & con-
C formitates actuum in obiecto per habitudinem VII.
ad legem, ad quas obligatur homo ipſâ lege, quia quot modis dicitur vnum oppoſitorum, dicitur & alterum: ſed conformitates actuum in obiecta vt legi conſona non ſunt plures tribus, vt patet ex citatis ſcripturæ locis, & quicunque alij reducuntur ad tres iſtos, qui reſpiciunt Deum, proximum, & ipſum operantem; ergo diuiſio hæc eſt ſufficiens & adæquata, verùm contra illam

Obiicies primò illud Dauidis, qui, cùm admiſiſſet adulterium cum Bethſabee, & peccaſſet in virum eius Vriam, negat tamen ſe in illum, vel in aliquem alium proximum peccaſſe, ſed agnoſcit ſe in ſolum Deum peccaſſe, Pſal. 50. *ſoli tibi peccaui*.

Reſpondeo ſenſum iſtius verſiculi *tibi ſoli peccaui* non eſſe hunc, quòd ſolum Deum per huiuſmodi adulterium & Vriæ homicidium offen-
D derit, ſed quòd ſolo Deo ſciente, ſeu conſcio, VIII.
peccatum commiſerit, ſicut etiam explicat ſequens particula, *& malum coram te feci*, quia ita occultè vtrumque peccatum commiſit Dauid, vt neque ipſe Ioab adulterium ipſum eſſe cauſam mortis Vriæ cognouerit, neque fuerit adulterium diuulgatum; quo in ſenſu etiam illud Euangelij Lucæ duodecimo, *ſi peccauerit in te frater tuus*, explicat ſanctus Auguſtinus *te ſciente*, vt notat Genebrardus ad hunc verſiculum Pſalmi quinquageſimi, & S. Cyprianus hanc expoſitionem innuit: nam libro *ad Nouatianum hæreticum* paulò ante finem, vbi docet mundandam eſſe animam, etiam à peccatis occultis, adaptat huic rei prædictum verſiculum Pſalmiſtæ, *mundemus*, inquit, *domum noſtram munditiâ*

I. *spiritali secreta quaque & abdita pectoris nostri veri Euangelij lumine radiata, dicant tibi soli deliqui, & nequissimum in conspectu tuo feci*, & apertiùs S. Ambrosius posteriori Apologiâ *pro Dauid* capite vltimo sub finem.

Obiicies secundò: in Decalogo, vbi traditur rectitudo, quæ est secundùm legem, traduntur tantùm præcepta dilectionis Dei, & *proximi*, nullum rectitudinis in ordine *ad seipsum*.

Respondeo ex sancto Thoma infrà quæstione centesimâ articulo quinto ad primum, in præcepto dilectionis proximi contineri & præceptum de seipso diligendo: nam vbi datur præceptum de diligendo proximo pro misericordiâ seruandâ, in tali dilectione dicitur, *diliges proximum tuum sicut teipsum*, apud sanctum Matthæum capite vigesimo secundo, quod explicans sanctus Augustinus homiliâ trigesimâ septimâ
II. capite quinto ait: *primùm ergo diliges Deum, deinde teipsum, post hac diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Obiicies tertiò: qui sine causâ sufficienti interficit brutum aliquod innoxium, peccat non contra *proximum*, quia istud animal est nullius, non etiam contra *Deum*, quia actus oppositus non respicit immediatè & directè Deum, non denique *in seipsum*, vt satis intelligitur, quia animal istud non est aliquid istius peccantis: ergo vltra ista tria membra diuisionis debet assignari quartum, & proinde non est diuisio adæquata.

Respondeo peccatum occisionis animalium innoxiorum esse contra *ipsum operantem*, quatenus talis actus est otiosus, nec habet honestum finem, vel est *in proximum*, quatenus istud animal est proximi, sicque semper pecca-
III. tum omne continetur sub aliquo membro huius diuisionis.

Articvlvs II.

An distinctio peccati in Deum, in seipsum, & in proximum *sit specifica, subalterna, vel infima.*

Sit hæc prima propositio: *talis distinctio est specialis & specifica.* Est contra Gregorium à Valentia hîc disputatione sextâ quæstione secundâ puncto secundo, est tamen nostra hæc responsio sancti Thomæ hîc in corpore, ratione cuius probatur: ea distinctio peccatorum est essentialis & specifica, quæ petitur ex eorum obiectis formaliter sumptis, seù vt sunt essentialiter & specificè distincta ex articulo primo
VI. disputationis primæ huius quæstionis: sed hæc diuisio peccatorum in ea, quæ sunt *in Deum, in proximum, & seipsum*, petitur ex obiectis formaliter sumptis: item diuisio hæc est specifica; quia datur per oppositionem ad virtutes specie distinctas nos ordinantes ad obiecta specie distincta: Nam virtutes Theologicæ, iustitia item, & aliæ morales, quæ nos perficiunt in ordine ad supradicta obiecta, habent rectitudines & consonantias ad legem essentialiter & specie distinctas: ergo & peccata illis opposita erunt essentialiter & specificè distincta.

Secunda propositio: *Diuisio hæc non est in species infimas, sed in subalternas.* Probatur: quia sub quolibet membro istius diuisionis continentur peccata specie distincta, verbi gratiâ

A sub peccato *in Deum*, blasphemia, infidelitas, desperatio, & alia id genus peccata; sub peccato *in proximum*, adulterium, furtum, falsum testimonium, & reliqua; sub peccato *in seipsum*, intemperantia, gula & alia eiusmodi, quæ omnia sunt distincta specie inter se, cùm opponantur etiam virtutibus specie inter se distinctis. V.

Quod spectat ad articulum quintum huius quæstionis sancti Thomæ, an diuisio peccatorum *secundùm reatum* speciem diuersificet, non potest ille intelligi, nisi explicetur, quid sit *reatus*, & aliqua dicantur de peccato mortali & veniali, & item aliquid de distinctione inter illa, quæ omnia propriè spectant ad quæstiones sequentes octuagesimam septimam, & octuagesimam octauam, quibus locis simul etiam ostendemus, qualis sit peccatorum distinctio *penes reatum.*

B VI.

Dispvtatio III.

De distinctione specificâ peccati commissionis *&* omissionis.

Articvlvs Primvs.

An diuisio peccati in peccatum commissionis *&* omissionis *sit adæquata.*

Sit hæc propositio: *diuisio peccati in peccatum commissionis & omissionis, est adæquata.* Ita
C communiter Theologi ad hunc articulum contra Dion. Cistercie nsem apud Almainum tomo tertio Moralium capite vigesimo sexto, & Hieronymum *ab Angestò* in suis Moralibus capite decimo sub finem, paragrapho *possibile censeo*, & in commentario istius paragraphi conclusione secundâ, qui existimant inter commissionem & omissionem dari conatum ad omittendum & committendum. VII.

Primò tamen probatur nostra propositio: quia habet fundamentum in sacris litteris, in quibus tota perfectio iustitiæ Christianæ & hominis viuentis in hoc sæculo continetur duobus tantùm articulis seu capitibus, scilicet *in declinando à malo, & in faciendo bonum*, Psal. trigesimo sexto, *declina à malo, & fac bonum*, sic sanctus Chrysostomus in Psalmum quartum ad
D illud verbum, *sacrificate sacrificium iustitiæ*: item homiliâ sextâ in epistolam *ad Ephesios*: sanctus Augustinus in libro sententiarum à sancto Prospero collectarum sententiâ nonagesimâ octauâ, *Tota iustitia ratio*, inquit, *est, vt declinentur mala, & fiant bona*, quod etiam repetit concione sextâ in Psalmum trigesimum sextum: ergo à contrario tantùm violatur perfectio iustitiæ per *non declinare à malo*, quod dicit peccatum commissionis, & per *non facere bonum*, quod importat omissionem, & proinde peccatum omne actuale erit aut *omissionis* aut *commissionis.* VIII.

Secundò, illa diuisio peccati actualis est legitima, & sufficiens, cuius membra diuidentia adæquant omnes modos, quibus fieri potest

I. legis transgressio, quia peccare nihil est aliud, quàm legem transgredi, & peccatum formaliter constituitur per habitudinem tendentiæ ad obiectum vt legi dissonum ex supradictis: sed duo tantùm sunt modi, quibus potest fieri transgressio legis; primus, quo fit id, quod ipsa lex prohibet, & hic constituit peccatum *commissionis*; secundus, quo non fit id, quod lex iubet; & hic constituit peccatum omissionis: nec potest aliquis tertius modus assignari: quia facere & non facere sunt contradictoria, & inter contradictoria non potest dari medium: igitur erunt etiam duæ tantùm species peccatorum, vna *commissionis*, altera *omissionis*.

Nec obstat, quòd auctores contrariæ sententiæ dicant conatum ad actum seu conari agere, esse aliquid inter agere & omittere, sicut conari iacere lapidem distinguitur à iacere & non iacere
II. lapidem.

Hoc, inquam, nihil obstat, nam si agatur de *interiori* conatu voluntatis, non potest conatus iste esse aliquid aliud, quàm quædam nolitio vel volitio, & proinde propriè actus aliquis voluntatis, cùm enim distinguatur ex naturâ rei ab ipsa voluntate, quia potest dari voluntas sine tali conatu, nec sit aliquis habitus, cùm sese habeat per modum transeuntis, & sit aliquid rei non rationis receptum in voluntate; & ab illa effectiuè productum, nihil potest esse aliud, quàm volitio quædam *interior*, quâ voluntas appetit, & quasi adnititur actum alium elicere, ergo cùm istud conari sit aliquis actus; non dabitur aliquid medium inter agere & non agere respectu voluntatis: ergo cùm in peccatis per agere constituatur peccatum *commissionis*, & per non agere peccatum *omissionis*, non dabitur aliquid medium inter vtrumque peccatum, & ex con-
III. sequenti quantùm est ex hac parte sufficiens erit & adæquata diuisio peccati *in peccatum omissionis & commissionis*. vnde auctores istius sententiæ in eo decipiuntur, quòd actum illum voluntatis, quo quis per reflexionem aliquam vult habere alium actum, quo potest interdum frustrari, ita vocent *conatum*, vt tamen negent esse verum aliquem actum voluntatis, vbi à parte rei est.

Nec obstat, quod afferunt de conatu ad iaciendum lapidem, & de ipso iactu lapidis, qui ita inter se distinguuntur, vt prior non dicat loquendo præcisè actum.

Hoc, inquam, non obstat, quia est dispar ratio actus *exterioris & interioris*, quòd ratio actus *exterioris*, sumpta præcisè dicat exitum extra potentiam, à qua fit; hinc enim vocatur communiter *exterior*, quòd foris prodeat, *inte-*
IV. *rior* verò maneat in eo principio, à quo profluit: vnde rectè possumus intelligere motricem facultatem applicare se ad faciendum iactum, à quo tamen faciendo impediatur per agens aliquod externum, sicque dari conatum ad actum externum sine actu externo prodeunte extra ipsum hominem; at in actu *interiori* minimè, quia quæcunque fingatur applicatio voluntatis, illa non potest intelligi aliter fieri, quàm mediâ aliquâ volitione aut nolitione, & proinde aliquo semper actu *interiori*.

A

ARTICVLVS II. V.

Vtrum peccata commissionis *&* omissionis *distinguantur specie.*

VT hæc difficultas meliùs dissoluatur distinguenda sunt certa ab incertis. Primò itaque conuenit inter omnes *omissionem & commissionem*, si considerentur in *genere naturæ*, semper esse distinctæ speciei à se inuicem, quia ens reale & priuatio entis non possunt esse eiusdem speciei, commissio spectata *in genere naturæ* est actus positiuus, omissio priuatio actus, qui debet poni.

Secundò certum est disputationem hanc tantùm intelligi de *omissione*, quæ est peccatum, seorsim sumpta à commissione, & item de commissione, quæ seorsim sumpta ab omissione ha-
B beat rationem peccati, quia quando duo aliqua comparantur inter se, debent comparari in VI.
aliquo tertio; vnde præsens quæstio intelligitur tantùm de his omissionibus & commissionibus, quæ sese non consequuntur necessariò, vel de his omissionibus, quæ non includuntur in ipsâ commissione, non enim potest esse dubium, quin tunc omissio & commissio sint eiusdem speciei; imò & eiusdem numero malitiæ, vt patet ex his, quæ suprà diximus de malitiâ actus causantis omissionem, in quo licèt simul reperiantur omissio rei præceptæ, & commissio ratione actus illam causantis, vna tamen tantùm malitia moralis reperitur: cuius rei hæc est ratio, quòd quando omissiones includuntur in commissionibus, tunc peccatum, quod fit, non est contra præceptum aliquod affirmatiuum, sed contra negatiuum, & eodem præcepto, quo prohibetur aliquid fieri, importatur etiam, vt fa-
C ciamus oppositum, sic quando prohibetur furtum, iubetur etiam & ipsa restitutio, nec datur distinctum præceptum de non faciendo furto, & de restituendo alieno. VII.

Tertiò certum est aliquas omissiones consideratas *in genere moris* distingui specie ab aliquibus commissionibus eodem modo spectatis, verbi gratiâ, homicidium vel furtum ab omissione sacri, & actu charitatis, quando præcipiuntur.

Totum igitur, quod controuertitur, est, an quotiescumque omissio aliqua est peccatum seorsim sumpta à commissione, & item commissio seorsim sumpta ab omissione est peccatum, nec omissio includitur in commissione, tunc semper distinguantur inter se specie.

Partem negantem sequitur Caietanus hîc cum
D multis sancti Thomæ discipulis. VIII.

Melior tamen est contraria sententia affirmans, cum qua concludimus *commissionem, quæ secundùm se & seorsim sumpta ab omissione, est peccatum, & item omissionem, quæ secundùm se & seorsim à commissione est peccatum, nec in illa includitur, vel illam non sequitur, necessariò semper esse peccata distinctæ speciei in esse moris & ex consequenti semper habere malitias specie distinctas.* Propositio sic explicata videtur esse sancti Thomæ secundâ secundæ quæstione septuagesimâ nonâ articulo secundo & tertio, quò loci apertè dicit commissionem, quam ibi *transgressionem* vocat, esse essentialiter distinctam ab omissione, vnde etiam nonnulli ex eius interpretibus fatentur S. Tho-

I. mam ibi reuocare sententiam, eam nimirum quam hîc articulo sexto, tradit de identitate specifica inter peccatum *omissionis & commissionis*. A

Neque obstat, quòd sanctus Thomas ibi loquatur *de commissione & omissione*, prout fiunt ex formali contemptu legis, seu expressa voluntate violandi legem, quomodo considerata sunt contra iustitiam *legalem*, vel virtutem obedientiæ, hoc verò loco non sit quæstio de commissione & omissione, prout constituunt specialia peccata, sed prout communiter possunt reperiri circa iussiones & prohibitiones omnes.

Hoc, inquam, non obstat, imò potiùs adiuuat nostram sententiam, nam magis conueniunt inter se commissio & omissio, quando fiunt sub expressa voluntate violandi legem, & ex formali contemptu legislatoris, quàm, quando non fiunt sub tali ratione formali, sed prout tantùm communiter contrariantur omnibus virtutibus:
II. atqui ex sancto Thoma in citatâ illâ quæstione omissio & commissio distinguuntur specie, quãdo fiunt sub expressâ voluntate violandi legem: ergo & quando non fiunt ex tali voluntate, sed tantummodo, prout possunt communiter fieri circa omnes actus prohibitos, & præceptos, distinguentur inter se specie.

Maior probatur: quia tunc conueniunt ambo illa peccata, quòd fiant ex formali voluntate violandi legem, quando verò fiunt sine tali voluntate, in eo tantùm conueniunt, quod in vtroque sit violatio legis, sed tamen semper diuerso modo, quod est minus inter se conuenire, quàm modo illo superiori.

Confirmatur ampliùs: distinctio specifica, quæ est inter omissionem & commissionem, vt sunt peccata specialia, præsupponit distinctionem specificam inter commissionem & omissionem,
III. nem, vt sunt peccata communiter contra omnes virtutes, & actus prohibitos & præceptos: ergo si, vt sunt peccata specialia, distinguuntur à se inuicem specie, multò etiam magis distinguentur à se inuicem specie, vt sunt peccata communiter, contra actus prohibitos & præceptos.

Antecedens hoc vltimum probatur: quia ratio particularis eis superueniens, quâ constituuntur peccata specialia, illis tantùm dat, vt non sint ampliùs in aliquâ communi materiâ, & vt sic distinguantur ab aliis peccatis, quæ committuntur circa omnes illas communes materias: ergo talis ratio præcisè sumpta non inducit distinctionem specificam inter omissionem & commissionem inter se comparatas, cum aliis peccatis, quæ communiter fiunt contra alias virtutes: ergo cùm ex S. Thoma omissio & commissio, vt tunc sunt tantùm peccata specialia, distinguantur
IV. tur inter se specie ex mente eiusdem sancti Thomæ, debent etiam præsupponi differre specie inter se, quatenus fiunt sine illa formali ratione, quia in illis vt sic consideratis duo tantùm possunt distingui: primum est prædicta ista formalis ratio, quâ constituuntur specialia peccata, alterùm, quòd sint priuatio rei præceptæ, & commissio rei prohibitæ, & à priori istorum non habent specificam distinctionem inter se inuicem: ergo cùm illam habeant, habent illam à posteriori, & ex consequenti peccatum *omissionis & commissionis* prout communiter possunt fieri circa actus præceptos & prohibitos, sunt semper peccata distinctæ speciei.

ARTICVLVS III. V.

Probatur eadem veritas duplici ratione.

SECVNDÒ probatur nostra propositio: ens positiuum & ens priuatiuum nunquam possunt propriè loquendo esse eiusdem speciei, sicut neque ens rei & rationis: sed peccatum *commissionis* sumptum formaliter est aliquid positiuum, etiam vt spectatur *in genere moris* ex dictis suprà, peccatum verò *omissionis* purè & simpliciter sumptum aliquid priuatiuum, vt etiam ostendimus: ergo peccata *commissionis & omissionis* sumpta in rigore logico nunquam sunt eiusdem speciei, etiam vt considerantur *in genere moris*.

Confirmatur: quæ dicunt oppositionem *contrariam* & oppositionem *priuatiuam* ad aliquid tertium, nunquam vt sic possunt esse eiusdem
B speciei, quia sicut oppositio *priuatiua* distinguitur specie ab oppositione contrarietatis ex communi doctrina Dialecticorum in Postprædicamentis, ita & ea, quæ vt sic opponuntur, distinguentur inter se specie: sed peccatum *commissionis & omissionis* dicunt oppositionem ad legem, quia per illa violatur, peccatum quidem commissionis *contrariam*, omissionis verò *priuatiuam*, vt patet ex dictis, ergo distinguuntur semper inter se specie. VI.

Postremò probatur: actuale odium Dei, & omissio actus charitatis erga Deum, quando vrget præceptum diligendi Deum, non sunt peccata eiusdem speciei, nec habent eandem speciei malitiam *in genere moris*: similiter occidere de facto gladio, aut aliis armis hominem, & non liberare eum, quando quis tenetur & potest, item omittere actum fidei, quando
C vrget præceptum, & elicere actum hæreseos, item omittere actum spei, quando quis tenetur, & actu ipso desperare, non sunt peccata eiusdem speciei *in genere moris*: atqui ista omnia sunt peccata *commissionis & omissionis* contra easdem virtutes; ergo peccata *omissionis & commissionis* etiam quando sunt contra eandem virtutem, non sunt eiusdem speciei in genere moris: Minor est satis ex se euidens. VII.

Maior probatur: quia ei, qui illa peccata commisisset, non esset satis in sacramentali confessione explicare se bis peccasse contra virtutem charitatis, prout respicit Deum, item se bis peccasse contra virtutem fidei, spei, & contra præceptum *non occides*, sed præterea requireretur specialis explicatio prædictorum actuum, non tantùm ratione censuræ illis annexæ aut reseruationis eiusmodi peccatorum, vel alicuius causæ similis, vel aliâ ratione specialis malitiæ, quæ
D vni eorum inest, non autem alteri: ergo peccata illa distinguentur specie inter se. VIII.

Probatur hæc consequentia: peccator tantùm tenetur explicare in confessione sacramentali numerum peccatorum mortalium, illorum species, circumstantias speciem mutantes ex Concilio Tridentino sessione decimâ quartâ, canone quinto, & insuper iuxta probabilissimam quorumdam sententiam circumstantias, quæ licèt speciem non mutent, aggrauant tamen peccata notabiliter: sed peccata *omissionis & commissionis* mox enumerata sunt confitenda necessariò distinctè, nec tamen sunt circumstantiæ peccatorum, verbi gratiâ, commissiones non sunt circumstantiæ peccatorum omissionis sibi oppositarum

I. torum, vel econtrà, quæ ista peccata notabiliter A
aggrauent: ergo sunt peccata distinctæ speciei
ab aliis sibi oppositis. Maior satis patet.

Minor simul cum antecedente præcedentis Enthymematis probatur; quoad priorem quidem partem, quòd scilicet peccata ista omissionis sint explicanda, vt distincta à commissionibus sibi oppositis, quia ex cōmuni regulâ Theologorum, ea omnia sunt explicanda in sacramentali confessione, sine quibus sacerdos non potest cognoscere statum pœnitentis, vel eius peccatum: at sacerdos non potest sufficienter cognoscere statum pœnitentis, vel eius peccatum, si cùm pænitens *commissione vel omissione* peccarit contra eandem virtutem, tantùm dicat se bis peccasse contra charitatem, contra Deum, vel aliam virtutem, quia etiam secundùm communem hominum æstimationem, alia
II. est longè grauior culpa, quâ quis directè actu B
formali, & explicito odit Deum, quàm sit ea, quâ solùm omittit Deum diligere, & sacerdos pœnitentiam longè grauiorem imponet ob prius peccatum, quàm ob secundum: ergo hæc commissio est necessariò explicanda vt distincta ab omissione circa eandem virtutem.

Probatur item eadem minor quoad posteriorem partem, scilicet *peccatum commissionis non esse tantùm circumstantiam quandam notabiliter aggrauantem peccatum omissionis*, quia ex sancto Thoma suprà quæstione decimâ octauâ, articulo vndecimo, vt aliqua conditio censeatur tantùm aggrauare bonitatem vel malitiam alicuius actus, tanquam eius circumstantia etiam notabiliter, non autem mutare eius speciem, debet ista circūstantia ita posse concipi, vt ipsâ sumptâ seorsim ab obiecto actus boni vel mali, ipsa ratio nihil possit statuere approbando vel improban-
III. do, sed tantùm, prout est coniuncta, seu appli- C
cata actui & eius obiecto, quia aliàs si de illâ vt seorsim sumptâ possit ratio aliquid statuere, tunc non tam aggrauabit peccatum loquendo propriè, quàm mutabit eius speciem, vt ad illum locum docuimus: sed actuale odium Dei, actus elicitus hæreseos & desperationis, & cæteri eiusmodi actus commissionum sunt talis conditionis, vt circa illos seorsim sumptos ab ipsis omissionibus actuum studiosorum, quibus istæ commissiones repugnant, possit ratio aliquid statuere improbando; nam recta ratio iudicat prædictos actus commissionum esse malos, etiamsi non coniungantur omissionibus prædictis, verbi gratiâ, esse malum elicere actum odij circa Deum, desperationis etiam eo tempore, quo quis non tenetur exercere actus charitatis, & fidei: igitur actus eiusmodi commissionum non
IV sunt tantùm circumstantiæ quædam notabiliter D
aggrauantes peccata omissionum, sed distincta etiam specie peccata.

Confirmatur totum istud auctoritate sancti Gregorij lib. 15. Moralium cap. 17. dicentis, sicut nonnunquam grauius est peccatum diligere, quàm perpetrare, ita nequius est odisse iustitiam, quàm non fecisse.

Quæres, an ista peccata *omissio* & *commissio* distinguantur specie tanquam species quædam infimæ.

Respondeo non, sed tanquam species subalternæ, quia sub omissione continentur varia omissionum peccata specie distincta, sicut & sub commissione, vt facilè constat discurrenti per singula peccata siue *commissionis* siue *omissionis*.

ARTICVLVS IV. V.

Soluuntur fundamenta contrariæ sententiæ.

PRIMVM est auctoritas S. Hieronymi epist. *ad Celantiam*, vbi postquam ostendit totam iustitiam claudi duobus præceptis, vno *prohibente*, altero *iubente*, subiungit *in quouis proposito, in quouis gradu, æquale peccatum est, vel prohibita admittere, vel iussa non facere.*

Respondetur ad auctoritatem S. Hieron. sensum eius tantùm esse tàm in omittendo eo, quòd quis tenetur facere, quàm in faciendo eo, quod prohibetur facere, reperiri rationem peccati, & vtrumque hoc genus præcepti iubendi ac prohibendi sese extendere ad omnes sine vllâ personarum distinctione, non autem velle sanctum Hieronymum peccatum *omissionis* esse eiusdem speciei, cum ipsa cōmissione, vt satis intelligitur ex his, quæ eò loci habet immediatè ante verba in hac obiectione relata: *Hoc itaque*, inquit, VI.
duplex diuersumque præceptum, prohibendi scilicet & *imperandi, æquo omnibus iure mandatum est, non virgo, non vidua, non nupta ab hoc imperio libera est: in quouis proposito, in quouis gradu æquale peccatum est, vel prohibita admittere vel iussa non facere.*

Secundum est auctoritas sancti Thomæ hîc articulo sexto in corpore, vbi habet duo illa peccata esse eiusdem speciei, quæ ad idem ordinantur, & ex eodem motiuo procedunt: atqui duo peccata, vnum *commissionis* & alterum *omissionis*, possunt ordinari ex eodem motiuo ad destruendam eandem rectitudinem eiusdem virtutis, verbi gratiâ, furtum & omissio restituendi sunt duo peccata, vnum *commissionis* scilicet furtum, alterum *omissionis* scilicet non restituere contra eandem iustitiam, cuius rectitudo est VII.
æqualitas, quam ambo illa vitia destruunt ex eodem motiuo, verbi gratiâ, ex motiuo auaritiæ in auaro, furante bona aliena, & ex eodem motiuo non restituente bona proximi: ergo peccatum commissionis & omissionis sunt eiusdem speciei inter se.

Respondeo illum reuocasse hanc sententiam, vt ostendimus primâ nostrâ ratione. Ad eius rationem, respondeo furtum & omissionem restituendi non esse duo peccata, nisi quatenus diuersis actibus circa distinctas numero materias exercentur, neque tunc ipsum non restituere sumptum absolutè & simpliciter esse propriè omissionem, sed potiùs commissionem nomine negatiuo explicatam, quia ipsum non restituere quando teneris & potes, nihil est aliud in re, quàm ipsum retinere, quoniam actus restituendi, cui omissio illa potest opponi, nunquam impeditur non agendo, sed positione, scilicet re- VIII.
tentione alieni: at verò actus, cui opponitur omissio, debet impediri negatione, & carentiâ alicuius actus, cùm sit contra præceptum affirmatiuum, vnde tunc duo potiùs fiunt peccata *commissionis* contra idem præceptum, quàm vnum *commissionis* & *omissionis* alterum.

Tertium fundamentum: duo peccata *commissionis* ad eundem finem ordinata ab ipso peccante sunt eiusdem speciei in *esse moris*, verbi gratiâ, mendacium ob vanam gloriam, & prodiga effusio pecuniæ ob eandem vanam gloriam, quia finis specificat actum moralem, vt suprà docuimus quæst. 18. ergo à fortiori duo illa peccata, quæ sunt eidem virtuti opposita, & ex

I. eodem motiuo, quorum vnum est tantùm *commissionis*, & alterum *omissionis* erunt eiusdem speciei, sic gulosus, qui vt satisfaciat gulæ, comedit superfluè, & simul frangit ieiunium, duo non committit peccata, primum *commissionis*, & alterum *omissionis* distinctæ speciei, sed vnius & eiusdem speciei inter se.

Respondetur antecedens esse verum de maliliâ, quæ desumitur ex ipso fine *operantis*, quæ est distincta ab ea, quæ conuenit peccato considerato secundùm proprium obiectum. Vnde ad consequentiam istius antecedentis.

Respondetur, si duo peccata, quorum vnum est *omissionis*, & alterum *commissionis*, propriè loquendo, ordinentur ab operante in eundem finem, tunc etiam illa duo peccata, vt sic ordinata, habere eandem specie malitiam ab ipso fine petitam, sed negatur talem malitiam tunc esse malitiam *omissionis*, est enim ipsa malitia finis
II. intenti per talem commissionem omninò distinctam à malitiâ omissionis, sicut in furto ad adulterium vt finem operantis ordinato, est alia & distincta malitia adulterij à malitiâ furti, sic si sit aliquis, qui omittat dare eleemosynam, cùm tenetur & potest, & præterea ordinet istam omissionem in auaritiam, tunc peccatum istud duplicem habet malitiam, vnam *omissionis* propriam, alteram *commissionis*, scilicet auaritiæ, quatenus positiuâ quadam volitione ordinat talem omissionem in finem auaritiæ.

Ad exemplum autem ibi desumptum à guloso, qui vt gulæ satisfaciat, comedit superfluè & simul frangit ieiunium,

Respondeo non videri ad rem, cùm, quocumque modo consideretur, semper sit aliqua commissio, siue consideretur, quatenus est comestio superflua, siue quatenus est fractio ieiunij
III. seu violatio. De priori modo satis intelligitur, quia ipsum comedere consistit in actione, de posteriori etiam constat, quia præceptum ieiunij secundùm rem est negatiuum, præcipit enim abstinentiam, quæ consistit in negatione & carentia comestionis: vnde violatio ieiunij loquendo præcisè est peccatum commissionis, ideóque cùm hîc agatur de duobus peccatis, quorum vnum sit *commissionis*, & alterum *omissionis*, cuiusmodi non est violatio ieiunij, siue in allato exemplo de guloso reperiatur malitia, siue non, quod examinare spectat ad disputationem *de temperantiâ*, prædictum exemplum nullo modo ad id, quod nunc vocatur in quæstionem, potest deseruire.

DISPVTATIO IV.

IV. ### *De distinctione specificâ peccatorum ex oppositione cum præceptis specie distinctis.*

ARTICVLVS I.

Sensus difficultatis aperitur, & quædam prænotantur.

SENSVS difficultatis huius potest esse duplex: primus, an peccata *formaliter & directè* distinguantur penes præcepta, ita vt, quia duo peccata sunt contra præcepta specie distincta, vnum contra præceptum *diuinum*, alterum contra *huma-*

A *num*, sint etiam specie inter se distincta: alter sensus est, an saltem *causaliter & indirectè* ita distinguantur peccata per præcepta, vt ex distinctione præceptorum inter se possit desumi aliqua regula, quâ diiudicentur peccata distingui specie inter se, etiamsi primò & per se non distinguantur per illa: pro cuius quæstionis sub vtroque sensu explicatione, V.

Notandum est primò, quantum spectat ad præsens institutum, quo comparamus peccata inter se, prout respiciunt præcepta, alia esse præcepta, quæ ita sunt inter se distincta, vt res per illa prohibitæ vel imperatæ sint etiam inter se distinctæ speciei, vt *non furaberis, non mœchaberis*, quæ furtum & adulterium prohibent, alia sunt, quorum res prohibita vel imperata est eadem, licèt ipsa præcepta distinguantur inter se specie, sic furtum prohibetur lege *diuinâ, canonicâ, & ciuili*; & hæc præcepta posterioris ge-
B neris adhuc sunt in duplici differentia, alia enim sunt, quorum res prohibita vel præcepta non tantùm est eadem materialiter, sed formaliter etiã, id est ex eodem motiuo, & sub eadem ratione formali præcepta vel prohibita, vt furtum vel adulterium, quod prohibetur per leges suprà citatas specie differẽtes, quatenus peccata illa sunt contra conuictum humanum, iustitiam, & tollunt æqualitatem: alia verò præcepta sunt, quorum res prohibita vel præcepta est tantùm eadem materialiter, non formaliter, id est duo quidem præcepta etiam specie distincta prohibent vnam & eandem rem, sed vnum illorum sub vno speciali motiuo & formali ratione, alterum sub motiuo & ratione formali distincta: sic lex *ciuilis & canonica* prohibent homicidium in ecclesia, sed prior prout opponitur iustitiæ & humano conuictui, posterior propter reueren- VI.
C tiam & sanctitatem loci, quæ violatur per homicidium. VII.

Notandum secundò, tunc leges & præcepta eandem rem iubere & prohibere ex eodem motiuo, cùm legislator legem condit propter eandem rationem conuenientiæ vel disconuenientiæ cum alia lege; ex diuerso verò motiuo, cùm ob diuersam conuenientiæ vel disconuenientiæ rationem, vt patet in exemplis mox allatis.

Tunc autem leges & præcepta affirmatiua dignoscuntur statui ex distinctis motiuis, cùm actus, ad quos obligant, faciunt materiam diuersarum virtutum; & ex eodem motiuo, cùm actus, ad quos obligant, faciunt materiam eiusdem virtutis: præcepta item negatiua tunc fiunt ex distinctis motiuis, cùm actus quos prohibent, habent ratione talis prohibitionis diuersam & distinctam oppositionem ad virtutem siue eandem siue distinctam, & tunc ex eodem mo-
D tiuo, cùm actus ipsi, quos prohibent, ratione talis prohibitionis habẽt eandem oppositionem ad virtutem: & huius posterioris membri exemplum est in homicidio suprà explicato, prioris verò istud: duo sunt præcepta de facienda sacramentali confessione, vnum *ecclesiasticum*, quod secundùm nonnullos præcipit tantùm confiteri circa tempus Paschæ; alterum, quo, quia circa idem tempus tenemur ex præcepto ecclesiæ sacram Eucharistiam sumere, obligamur etiam præmittere confessionem ex præcepto diuino, iuxta illud Apostoli, *probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat*, ex primæ *ad Corinthios* 11. ita explicatum à Concilio Tridentino, sess. 13. cap. 7. Iam duo illi actus confessionis præce- VIII.

I. ptæ sunt ex distinctis motiuis: quia posterior pertinet ad virtutem *religionis*, quâ Deus ita debet coli, vt nulla ei irrogetur sacrilegij iniuria, quam committit, qui cum conscientiâ peccati mortalis accedit ad augustissimum Eucharistiæ sacramentum: prior verò actus pertinet ad virtutem *pœnitentiæ*, quâ Deus reconciliatur peccatoribus, quæ virtutes sunt distinctæ speciei: econtrà verò quia præceptum iuris diuini de faciendâ sacramentali Confessione, & præceptum ecclesiæ de eadem contentum capite *omnis vtriusque sexus* faciunt sacramentalem confessionem materiam eiusdem virtutis pœnitentiæ, duo illa præcepta confessionis non sunt ex diuersis motiuis, sed ex eodem. His ita præmissis, sit

ARTICVLVS II.

II. *An peccata distinguantur essentialiter ex oppositione cum præceptis specie distinctis.*

DElictis de proposita quæstione variis auctorum sententiis, quarum fundamenta facilè ex nostris propositionibus dissoluentur.

Sit prima propositio: *peccata non distinguuntur essentialiter ex præceptis, ita vt distinctio præceptorum specifica sit causa, cur peccata per illa prohibita distinguantur specie.* Probatur: diuersitas seu distinctio specifica, quæ est inter causas efficientes & extrinsecas effectui, nunquam est causa specificæ distinctionis in effectu, vt patet in primo parente & aliis hominibus, qui licèt habeant causas sui specie distinctas à causâ efficiente primi parentis, non tamen desinunt esse eiusdem speciei cum illo: sed præcepta sunt veluti causæ efficientes extrinsecæ peccatorum, quatenus scilicet, si non esset lex, neque etiam esset præuaricatio, vt suprà docuimus ex Apostolo: III. igitur ex specificâ distinctione præceptorum peccata non distinguuntur *directè* & *formaliter* specie inter se.

Confirmatur: variæ & specie distinctæ occasiones possunt suo modo causare idem specie peccatum: ergo cùm lex ad peccatum habeat se tanquam occasio, ex distinctione specifica legum, non poterit colligi distinctio specifica peccatorum.

Deinde: proprium & primum principium distinctionis specificæ inter peccata, est ipsum eorum obiectum ex articulo primæ disputationis huius quæstionis: sed leges & præcepta non sunt obiecta peccatorum, at res per illa prohibitæ vel iussæ: igitur peccata non desumunt specificam distinctionem inter se ab ipsis legibus illa prohibentibus.

IV. Secunda propositio: *cùm præcepta alioqui specie distincta iubent vel prohibent eandem omninò rem secundùm eandem rationem, & sub eodem motiuo, tunc ex tali distinctione specifica legum non potest colligi specifica distinctio peccatorum, præcepta ista violantium; cùm verò leges siue sint distinctæ speciei siue non, præcipiunt vel prohibent rem eandem, non tamen sub eodem motiuo, tunc pro distinctione motiui potest colligi distinctio specifica peccatorum leges istas violantium.*

Prioris partis exemplum est in notabili superioris articuli sumptum ab homicidio: & probatur satis ex præcedenti propositione.

Deinde, vbi est idem obiectum etiam formaliter & sub eadem habitudine dissonantiæ ad legem, ibi est idem omninò peccatum, vt patet

A ex dictis de ratione formali peccati: sed cùm duæ leges specie distinctæ, verbi gratiâ *diuina*, & *ciuilis*, prohibent eandem rem, puta adulterium, quia est contra iustitiam & conuictum humanum, est idem obiectum, & eadem habitudo dissonantiæ, vt satis intelligitur: ergo erit idem peccatum; & legum distinctio illud prohibentium non arguet distinctionem specificam. V.

Confirmatur: vbicumque est vna specie formalis ratio terminandi aliquam habitudinem, licèt termini sint plures secundùm se etiam specie distincti, vna tantùm est specie relatio, verbi gratiâ, omnes relationes paternitatis, & filiationis, quæ tam reperiuntur inter homines, quàm inter bruta, sunt omnes eiusdem speciei, quia rationes formales terminandi fundantur in ipsa potentia generatiua, & in ipsa generatione, seu in modo procedendi, qui est eiusdem speciei in illis omnibus, licèt termini relationum istarum B secundùm se spectati sint distincti specie: atqui, cùm idem actus prohibetur à pluribus & specie distinctis legibus sub eodem motiuo, est eadem formalis ratio terminandi habitudinem dissonantiæ per obiectum in ordine ad legem: ergo & idem erit peccatum specie, quod est ex eodem motiuo contra leges specie inter se distinctas. VI.

Posterior pars probatur: quia actus morales specificantur à suis obiectis formaliter consideratis: at in casu propositionis non est idem specie obiectum formale: ergo nec idem erit peccatum.

ARTICVLVS III.

Corollaria quædam ex supradictis inferuntur, & incidens dubium soluitur.

C EX dictis sequitur primò homicidium vel aliud peccatum etiamsi prohibeatur lege *diuinâ, naturali, ciuili*, vel etiam aliis particularibus, quæ sint à se inuicem distinctæ speciei, esse tamen vnum specie peccatum, vnicam tantùm habens malitiam, & qui hominem interficit, vnicum tantùm numero, vnam numero etiam habens malitiam committere. VII.

Item eum, qui die dominico omittit audire missam, quo tamen die occurrit festum obligans ad auditionem missæ, vnicum tantùm numero peccatum vnam habens malitiam committere.

Similiter eum, qui tenetur in quadragesimâ ieiunare, nec ieiunat illo die, quo quatuor tempora incidunt in quadragesimâ, vnum etiam peccatum admittere, & ita in similibus casibus contra Nauarrum in Manuali capite 11. numero quarto.

D Quòd enim ibi non sint duo peccata, patet, quia tunc vnicus est actus siue *omissionis* siue *commissionis*; & si sit *omissionis*, sicut potuit satisfacere duplici præcepto affirmatiuo per vnicum actum, verbi gratiâ, per auditionem vnius missæ, ita etiam & vnicâ omissione potuit illud vtrumque violare: similiter etiamsi sit peccatum *commissionis*; nec enim in istis casibus tenetur verbi gratiâ, bis ieiunare in eodem die, nec bis eodem die sacrum audire, vt satis docet ipsa praxis fidelium, quam tamen nunquam adhuc reprobauit ecclesia. VIII.

Quòd etiam in isto peccato sit vnica tantùm malitia, patet, quia malitia ista actus est eiusdem speciei, vt patet ex dictis: ergo in isto actu numero erit etiam vna tantùm numero malitia.

I. Consequentia hæc probatur: plura absoluta accidentia solo numero distincta, nunquam sunt in eodem numero subiecto; sed tantùm multiplicantur ad multiplicationem subiectorum: atqui in hoc casu vnicum est numero subiectum, scilicet vnicus numero actus, & malitia peccati est quid absolutum: ergo & istud peccatum vnam tantùm habebit numero malitiam.

Neque iis obstat, quòd aliquando peccatum istud repugnans pluribus legibus habeat censuram aliquam ecclesiasticam sibi annexam.

Hoc, inquam, non obstat: quia non accipit à tali censura nouam & aliam malitiam, sed propria eius malitia supponitur: omnis enim excommunicatio supponit actum, quem prohibet, habere mortalem malitiam, quia nemo ob solam venialem culpam excommunicationem incurrit.

Nec item obstat, quòd talis excommunicatio
II. importet in peccantem etiam *contumaciam* & *inobedientiam*.

Nam ad ferendam excommunicationem contra delinquentes hoc vel illo genere peccati, non est necesse præsupponi in delinquentibus inobedientiam, prout illa est speciale peccatum & dicit expressam & formalem voluntatem non obediendi superiori, sed satis est, quòd sint inobedientes inobedientiâ *generaliter* dictâ, id est, quòd sint inobedientes, aut omittendo id, quod præcipitur, aut faciendo id, quod prohibetur, & talis excommunicatio potest tantùm facere, vt casus iste sit reseruatus superiori: at reseruatio in peccatis non arguit nouam malitiam, vt patet ex his, quæ communiter tradunt Theologi de *causa reseruandorum casuum*.

Quæres, an saltem, cùm peccata ista non habent aliquam reseruationem, siue ex voluntate
III. superioris, siue ex censura illis annexa, necesse sit explicare in sacramentali confessione per tale peccatum fuisse violata duo præcepta, ita vt duplicitas præceptorum, quibus opponitur, augeat malitiam illius peccati.

Respondeo non videri necesse illam confiteri, nec esse circumstantiam notabiliter aggrauantem, ratio responsionis est, quòd peccatum sic consideratum in particulari non habet aliam malitiam ex concurrentia alterius præcepti, quàm sine illa, vt patet ex dictis; & vt rectè animaduertit Vasquesius hoc articulo capite tertio, numero nono, concurrentia illa præceptorum tantùm arguit fuisse duplicem causam malitiæ, non autem duplicem malitiam: at multitudo causarum non multiplicat vel auget malitias peccatorum, vt patet ex dictis suprà, & homines communiter non magis cauent duorum præcepto-
IV. rum simul concurrentium transgressionem, quàm si vnum tantùm esset præceptum: ergo cùm tunc censeatur aliquid explicandum esse in confessione tanquam aliquid aggrauans notabiliter, cùm prudentis viri iudicio auget malitiam peccati, vel facit, vt status pœnitentis explicatione illius meliùs cognoscatur à confessario, fit, vt in hoc casu non sit necesse dicere in sacramentali confessione duo præcepta simul & semel concurrentia fuisse per tale peccatum violata. Ita Vasquesius loco mox citato numero vltimo cum nonnullis aliis sancti Thomæ interpretibus ad hunc locum, ob eandem omninò rationem, qui vouit aliquid, & votum istud sæpiùs repetiit, quādo vnico actu posteà violat, vnicum tantùm cōmittit peccatū, vnicam habens malitiā.

A Sequitur etiam ex dictis homicidium vel aliud peccatum, quod ita est contra duo præcepta, vt tamen sit contra illa ex duplici motiuo distincto, licèt vnico actu committatur, duplicem tamen habere malitiam etiam in sacramentali confessione distinctè explicandam, quia vt sic opponitur duabus virtutibus specie inter se distinctis, sic, qui interficit sacerdotem, vel laicum in ecclesia, peccat duplici malitiâ, vnâ contra virtutem *iustitiæ*, cuius rectitudo destruitur per homicidium, quatenus per illud fit iniuria proximo, & violatur humanus conuictus, alterâ contra virtutem *religionis*, quatenus violatur sanctitas personæ vel loci: sic Franciscanus (quod exemplum fefellit Nauarrum suprà) cùm die veneris, quo vigilia ieiunanda ex præcepto ecclesiæ occurrit, nec tamen ieiunat, peccat quidem vno peccato propter vnitatem actus, habente tamen duplicem malitiam, vnam contra virtutem V.
B *temperantiæ*, quatenus ecclesia præcipit ex motiuo istius virtutis abstinentiam in dicta vigilia; alteram contra virtutem *religionis*, quatenus Franciscanus ille ex speciali voto suæ religionis tenetur diebus veneris ieiunare, vt citati auctores eodem loco notant. VI.

DISPVTATIO V.

De diuisione peccati in peccatum cordis, oris, *&* operis.

ARTICVLVS I.

Vtrum conuenienter peccatum diuidatur in
C *peccatum* cordis, oris, *&* operis.

RESPONDET sanctus Thomas hîc articulo septimo *affirmatiuè*: quæ responsio habet fundamentum in sacris literis & Patribus: in sacris literis, vt Psalmo decimo quarto, vbi assignantur tres rectitudines, quibus respondent tres veluti species peccatorum illis oppositæ, *qui loquitur veritatem in corde suo*, quod pertinet ad ipsum cor, seu ad intellectum & voluntatem, quæ passim in sacris scripturis intelliguntur nomine *cordis*: deinde sequitur, *& non egit dolum in lingua sua*, quod pertinet ad ipsum os, quia in ista diuisione peccata oris appellantur, quæ ore seu locutione committuntur, cuius proprium instrumentum est ipsa lingua: Tertiò habetur *nec fecit malum proximo suo*, quod pertinet ad *opus*: nam licèt & ipsa locutio VII.
D oris sit aliquid externum, loquendo in rigore, quatenus actus externus seu opus externum dicitur illud, quod est sensibile, & patet exteriùs, non tamen in hac diuisione sic vsurpatur opus, sed pro eo tantùm, quod fit & completur per alias potentias ponentes primò & per se opus aliquod, ad quod postea sequitur eius manifestatio, furtum, verbi gratiâ, homicidium, & cætera id genus, vt animaduertit sanctus Thomas hîc in responsione ad tertium. VIII.

Quòd verò diuisio hæc habeat etiam fundamentum in Patribus, patet ex sancto Hieronymo commentariis *in Ezechielem* ad caput quadragesimum tertium, cùm explicans illa verba Prophetæ, *cúmque compleueris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum*, vbi ait nos

I. *aut cogitatione, aut sermone, aut opere peccare;*
sancto item Augustino libro primo *contra duas*
epistolas Pelagianorum capite decimo tertio, &
libro vigesimo secundo *contra Faustum* capi-
te vigesimo septimo, sancto Gregorio libro
quarto Moralium, capite vigesimo septimo:
Euthymio commentarijs ad citatum locum Psal-
mistæ.

Articvlvs II.

Quo sensu sit sufficiens talis diuisio, & qualis sit.

Notandvm est illam tribus modis acci-
pi posse, primò vt peccata *cordis* ea dican-
tur, quæ ex suo genere talia sunt, vt perfician-
tur & consummentur in corde, ita vt ad vlte-
riorem terminum non tendant, verbi gratiâ,
II. hæresis, odium Dei: Item peccata *oris* dicuntur,
quę ex natura sua talia sunt, vt postulent consum-
mari in *ore*, ita vt ad vlteriorem terminum non
tendant, verbi gratiâ, mendacium: peccata de-
nique *operis*, quæ naturâ suâ tendunt ad opus
externum, & in eo vltimè perficiuntur, verbi
gratiâ, homicidium, furtum.

Secundo modo potest accipi hæc diuisio, vt
peccata *cordis*, *oris* & *operis*, dicantur, non quia
naturâ suâ postulant consummari *corde*, *ore* &
opere, sed quia licèt naturâ suâ postulent con-
summari *opere*, attamen ex ipsa intentione pec-
cantis determinantur & limitantur, vt sistant
vel in solo *corde*, vel etiam in *ore*, vt cùm quis vult
consentire interiùs delectationi rei turpis, quam
tamen nullo modo vult verbis exprimere, nec
adimplere, vel turpia verba ordinem ad adul-
terium vel fornicationem habentia proferre,
fornicationem verò vel adulterium nullo modo
III. committere.

Tertio modo potest ita intelligi hæc diuisio,
vt non sit diuisio peccati in distincta peccata, sed
tantùm in diuersos gradus eiusdem peccati, qua-
tenus procedit peccatum à gradu imperfectio-
ri ad perfectiorem, quomodo idem peccatum
prout habet inchoationem in voluntate & con-
sensu interno vocatur peccatum *cordis*: dein-
de prout vlteriùs progreditur & peruenitur ad
verba aliqua, quæ ipsam executionem peccati
iuuant, dicitur peccatum *oris*: Tertius tandem
gradus est, cùm vltimò peccatum ipsum com-
pletur *opere*: exemplum facile est in peccato for-
nicationis, primùm aliquis concupiscit, deinde
vtitur verbis allicientibus mulierem ad istud
peccatum; tandem eius consensu habito illud
committit.

Iam quando sanctus Thomas diuidit pecca-
IV tum hîc articulo septimo in *cordis*, *oris*, & *ope-*
ris, hoc tantùm tertio modo illud diuidit, vt in-
telligitur ex toto corpore articuli, ac proinde
loquendo propriè non tam est diuisio peccati,
quàm vnius eiusdem peccati secundùm diuer-
sos gradus & status consideratio, sicut vnius &
eiusdem hominis consideratio prout est in in-
fantia, deinde prout est in ætate iuuenili, virili,
& senili, non est aliqua eius diuisio, cùm sem-
per idem specie & numero perseueret; & quem-
admodum ista hominis consideratio non est
talis, vt omnes & singuli isti gradus necessariò
requirantur in ipso homine, cùm plures etiam
in infantiâ moriantur, sed sunt tantùm gradus,
qui possunt reperiri in aliquibus hominibus: ita
etiam quum sanctus Thomas hîc & cæteri Theo-

A logi diuidunt peccatum iuxta prædictos gradus, V.
mens eorum non est, quòd vnumquodque pec-
catum, vt habeat rationem peccati *in esse moris*,
debeat necessariò includere tres istos gradus;
sed quòd possint in aliquibus peccatis reperiri,
vt in luxuriâ, & nonnullis aliis, non autem in
omnibus, cùm in furto verbi gratiâ, homicidio,
& aliis quibusdam possit à consensu interiori sine
vllis verbis ad ipsum opus perueniri, vt patet ex-
perientiâ, & tunc, cùm gradus omnes isti ha-
bent inter se connexionem & subordinationem,
licèt *in genere naturæ* sint diuersæ speciei, atta-
men *in genere moris* sunt vnius & eiusdem: &
ista omnia vnicam tantùm habent numero ma-
litiam, sicut actus exterior eandem habet cum
interiori; vnde qui commisit peccata operis,
non tenetur in sacramentali confessione explica-
re distinctè & seorsim interiorem consensum,
vel verba, quæ habuit, & quæ naturâ suâ ordi-
B nantur ad illud complendum, quia explicando VI.
gradum vltimum satis explicat cæteros præce-
dentes, sic qui commisit adulterium, non te-
netur explicare interiorem consensum, & con-
cupiscentiam, verba lasciua, quæ sunt incentiua
talis peccati, sed satis est, quòd dicat se commi-
sisse adulterium, sicut etiam non tenetur confi-
teri contactus sordidos & turpes, quos exer-
cuit in ordine ad adulterium, quia explicatione
adulterij intelliguntur satis exprimi.

Neque huic specificæ, imò numericæ identita-
ti peccati malitiæ obstat, quòd sanctus Thomas
hîc in corpore illam explicet duobus exemplis,
in quibus reperitur specifica distinctio, vno de-
sumpto ab ædificatione domus, in qua colloca-
tio fundamenti respondet peccato, vt est *in*
corde, erectio parietum vt est *in verbo*, positio
tecti vt est *in opere*: altero desumpto ab hominis
C generatione, in quâ priùs dicitur embrio, dein- VII.
de homo; est enim fundamentum alterius om-
ninò speciei à parietibus, item parietes ab ipso
tecto, cùm domus sit quoddam totum hetero-
geneum, seu ex rebus diuersæ speciei composi-
tum, vt etiam expresè docet Aristoteles hîc
citatus à sancto Thoma, & quòd embrio diffe-
rat specie ab ipso homine, docet sanctus Tho-
mas in quæstionibus disputatis quæstione ter-
tia, articulo nono, in responsione ad deci-
mum.

Hoc, inquam, non obstat: licèt enim, cùm
ponit exemplum de fundamento & parietibus
ædificij, dicat illas partes differre specie inter se,
vbi tamen applicat hoc exemplum præsenti do-
ctrinæ, prudenter abstinet ab eiusmodi distin-
ctione specifica, & solùm ait sanctus Thomas
peccata illa *cordis*, *oris*, & *operis* distingui tan-
D tùm secundùm diuersos gradus, nullâ factâ men- VIII.
tione essentiæ specificæ, cùm id esset imperti-
nens ad illud, ad quod ista exempla assumebat,
scilicet, quòd sicut fundamentum ordinatur per
se & suâ naturâ ad parietes, item ad tectum, &
sicut embrio per se & naturâ suâ ordinatur ad
hominem, non considerando, quòd sint vel
non sint eiusdem speciei, ita etiam peccatum
cordis & *oris* ex propriâ suâ naturâ ordinatur ad
opus externum, quo tandem consummatur;
imò ipsemet sanctus Thomas satis expresè in
eodem corpore articuli significat ista tria non
distingui inter se specie, quia ait hæc ad ean-
dem perfectam speciem peccati pertinere, cùm
ab eodem motiuo procedant, & sic quoad hoc
prædicta exempla claudicant, nec etiam confe-

I. runtur cum peccato *cordis*, *oris*, & *operis*.

Cæterùm notandum est circa exemplum aliud desumptum ab iracundo appetente vindictam, ideóque primò perturbante se in corde, deinde prorumpente in verba contumeliosa, tum denique procedente ad facta iniuriosa (quo exemplo prædictam hanc diuisionem explicat sanctus Thomas in extremâ parte articuli) ibi per *verba cõtumeliosa* intelligi *verba comminatoria*, quibus iracundus minatur alteri se externo aliquo opere sumpturum vindictam de illo, quatenus, qui dicit alteri verba comminatoria, gerit se aliquo modo contumeliosè aduersùs illum, non autem propriè, quia vt idem sanctus Thomas docet expressè secundâ secundæ quæstione septuagesimâ septimâ, articulo primo, contumelia propriè dicta per se & naturâ suâ tantùm consistit in verbis, quibus aliquis id, quod est contra alicuius honorem, deducit ad eius & aliorum noti-
II. tiam, id est signo aliquo manifestat aliis, quod est contra alterius honorem: at peccatum in isto exemplo commemoratum non consummatur vltimò in verbis, sed vlteriùs ordinatur ad opus, idcóque tantùm impropriè verba ista dicuntur esse *contumeliosa*.

Quòd si quis contentiosus velit sumenda esse propriè, tunc dicendum erit peccatum istud habiturum duas malitias specie distinctas, vnam *vindictæ*, prout est inchoatum in corde, & habuit progressum in ore, & complementum in opere; alteram propriam *contumeliæ*, prout contumelia est peccatum quoddam speciale, de quo disputat sanctus Thomas citato loco, & priori modo consideratum vnam & eandem malitiam habere.

Quod autem spectat ad hanc ipsam diuisionem iuxta secundum modum, qualis sit, spectat
III. potiùs ad sequentem quæstionem, in qua disputabitur de morosâ delectatione.

Quod denique ad eandem diuisionem spectat iuxta primum modum, quò etiam traditur a Magistro sententiarum libro secundo distinctione quadragesimâ secundâ, & à sancto Thoma tertiâ parte, quæstione nonagesimâ, articulo tertio ad primum, idem planè debet esse iudicium, ac de diuisione peccati in *carnale* & *spiritale* superiùs traditâ: vt enim peccata illa dicuntur esse *carnalia*, quæ consummantur in carne, & habent obiectum carnale, ita etiam peccatum illud dicitur esse peccatum *cordis*, quod ex sua natura, quoad vltimum suum terminum, in voluntate perficitur, & cuius obiectum est aliquid spiritale, & ita de aliis duabus speciebus contentis in hac diuisione philosophandum est, seruatâ inter illas propor-
IV tione.

A

DISPVTATIO VI. V.

De distinctione specificâ peccatorum ex superabundantia, defectu & circumstantiis.

ARTICVLVS I.

Vtrum superabundantia & defectus diuersificent species peccatorum.

SENSVS articuli est, cùm duo vitia vel peccata opponuntur eidem virtuti vel actui studioso, vnum secundùm *excessum*, alterum secundùm *defectum*, verbi gratiâ, auaritia & prodigalitas
B liberalitati, an tunc duo illa vitia, vel peccata, VI.
sint distinctæ speciei propter excessum & defectum.

Responsio sancti Thomæ est affirmatiua, & communis inter Theologos, quæ facilè colligitur ex Aristotele secundo Ethicorum capitibus sexto septimo & octauo, & etiam ex hactenus traditis de diuisione specificâ actuum moralium: nam in casu præsentis articuli tam ipsa vitia, quàm peccata, tendunt in obiecta sub diuersis specie motiuis, vt patet factâ inductione per illa: ergo vt sic distinguentur secundùm defectum & excessum.

Quæres vtrum habitus studiosi & eorum actus etiam distinguantur specie secundùm *excessum* & *defectum*.

Respondeo *negatiuè*: quia distinctio specifica tam inter habitus, quàm actus in genere mo-
C rum desumitur ex diuersitate formalium obie- VII.
ctorum, id est sunt distincti specie pro diuersâ ratione conuenientiæ & disconuenientiæ secundùm rectam rationem, ita vt conueniens esse vno modo secundùm rectam rationem constituat vnum actum & habitum, esse verò disconueniens, vitium & peccatum, & quia vno tantùm modo contingit esse conueniens secundùm rectam rationem, scilicet attingendo ipsum medium virtutis, à quo medio nullus excessus vel defectus potest esse bonus, quia plus vel minus facere, quàm præscribat recta ratio, est malum, fit, vt nulli dentur habitus vel actus studiosi secundùm excessum & defectum distincti specie, contra verò quia contingit idem esse disconueniens multis modis etiam secundùm excessum & defectum sibi inuicem oppositis, ideò fit, vt etiam vitia & peccata distinguantur inter se secundùm *excessum* & *defectum*.

D Confirmatur ampliùs: actus morales, sicut VIII.
& motus naturales, desumunt suam specificationem non à termino *à quo*, sed à termino *ad quem*, seu ab ipso obiecto, quod est eorum terminus; at obiectum formale virtutis vnum est, scilicet medium ipsum, vitij verò & peccati vnum secundùm excessum, alterum ab ipso priori etiam distinctum secundùm defectum, ideóque fit, vt sint distincti specie actus mali, & habitus secundùm excessum & defectum.

I. ARTICVLVS II.

Vtrum peccata diuersificentur specie secundùm diuersas circumstantias.

NOTANDVM est circumstantias peccatorum esse in duplici differentiâ, alias *generales*, alias *particulares*, *generales* sunt quædam conditiones communes omnibus peccatis, vt esse contra obedientiam, gratitudinem, esse in virtualem contemptum legis & legislatoris, esse in detrimentum animæ, & alia eiusmodi, quæ in quolibet peccato propriè sumpto reperiuntur. *Particulares* sunt quædam conditiones aliquibus peccatis propriæ, vt in peccato homicidij, quòd homo occisus sit sacerdos vel clericus: iam præsens articulus tantùm intelligitur de circumstantiis *particularibus*, II. quod enim est commune pluribus vt sic non potest esse principium specificæ distinctionis inter illa.

Quòd si *generales* illæ conditiones ita sint intentæ in peccato, vt peccans illas velit actu directo formali & expressâ intentione, tunc desinunt esse *generales*, & fiunt *particulares*, verbi gratiâ, si quis furetur, vt violet præceptum Dei, hoc præmisso,

Conclusio sancti Thomæ *est particulares circumstantias specie diuersas facere etiam diuersa specie peccata*: vnde necessariò sunt explicandæ in confessione sacramentali, *generales* verò minimè, quæ tota doctrina satis intelligitur ex dictis suprà quæst. 18.

III.

AD QVÆSTIONEM LXXIII.

DISPVTATIO I.

De comparatione peccatorum ad inuicem.

ARTICVLVS I.

Vtrum omnia peccata sint simul connexa.

SI habeatur ratio eorum, quæ dicuntur in corpore articuli primi huius quæstionis sancti Thomæ, præsens difficultas procedit tam de *habitibus vitiosis*, quàm de *ipsis peccatis*: quòd si habeatur IV. tantùm ratio eorum, quæ spectant ad præsentem tractatum, quia hîc solùm agimus *de actibus*, & an habitus vitiosi sint inter se connexi spectat potiùs ad materiam de virtutibus, de quarum connexione inter se disputat sanctus Thomas suprà quæstione sexagesimâ quintâ, nos tantùm disputabimus *de actibus vitiosis*, ex quorum explicatione satis intelligetur, quid sit sentiendum de connexione habituum vitiosorum inter se.

Respondet itaque sanctus Thomas *ipsa peccata, seu actus vitiosos non habere connexionem inter se*; & cum eo communiter sentiunt omnes Theologi & Philosophi, & videtur propositio esse de fide ex illo epistolæ sancti Iacobi capite secundo, *quod si non mœchaberis, occides autem,* A *factus es transgressor legis*, vbi supponit tanquam certum posse vnum peccatum committi V. sine alio: & fauet ratio, quia obiecta etiam formalia & motiua peccatorum sunt omninò diuersa, imò aliqua sunt, quæ habent oppositionem contrarietatis ad se inuicem, vt prodigalitas & auaritia: ergo cùm contraria, loquendo naturaliter, non sese simul compatiantur, peccata non erunt inter se simul connexa.

Accedit, quòd voluntas est libera, & consequenter potest ferri liberè in quoduis peccatum sine alio: etsi aliquando possit euenire, vt vnum peccatum non possit absque altero perfici propter casus circumstantiam.

Sed vnica tantùm restat difficultas petita ex citato capite epistolæ sancti Iacobi, vbi videtur docere peccata esse inter se connexa, dum B sic ait, *quicumque autem totam legem seruarit, offendat autem in vno, factus est omnium reus*, VI. ergo cùm reatus peccati supponat malitiam peccati, sicut peccata sunt connexa *quoad reatum*, ita etiam erunt connexa *quoad malitiam*, sed

Respondetur ex sancto Hieronymo libro primo *contra Pelagianos* paulò ante medium locum hunc seipsum interpretari, quia sanctus Iacobus, quasi seipsum explicans statim subiungit, *qui enim dixit non mœchaberis, dixit & non occides, quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis*, quibus verbis significat sanctus Iacobus eo sensu se dicere eum esse reum omnium peccatorum, quo est transgressor totius legis: potest autem tribus modis intelligi aliquis transgressor totius legis vnum tantùm peccatum committendo, & vnicum legis præ- C ceptum violando: primò sumendo *legem* pro toto quodam corpore ex variis & inter se & distinctis præceptis composito, & proinde, qui VII. peccat contra vnum præceptum, licet non peccet contra aliud, prout secundùm se & seorsim sumuntur, quia tamen illud vnum præceptum, quod violat, est pars totius legis sumptæ *collectiuè*, & iniuria facta vni membro censetur consequenter fieri toti corpori, quatenus illud vnum membrum est aliquid totius corporis collectiuè sumpti, ad illum modum, quo qui lædit aliquam partem hominis, vel ciuem partem reipublicæ, censetur hominem & rempublicam offendere, dicitur etiam is, qui peccat contra vnum præceptum, etiam peccare ex consequenti contra omnia, & fieri reum omnium peccatorum: id est aliquo modo in totam legem peccasse: quæ expositio videtur esse sancti Hieronymi D suprà, & quadrare textui sancti Iacobi, nam cùm istis verbis, quæ sequuntur, *qui* VIII. *enim dixit non mœchaberis*, reddat rationem eius sententiæ, quam explicamus, dicendum est sanctum Iacobum pro eodem reputasse aliquem fieri *transgressorem legis sumptæ collectiuè*, ac *fieri omnium reum peccatorum*, & hanc expositionem expressè sequitur Burgensis, additione primâ in illud caput epistolæ sancti Iocobi, vbi obseruat sanctum Iacobum ibi refellere errorem Pharisæorum asserentium eum, qui in paucis præceptis legem transgreditur, non dici apud Deum *legis transgressorem*, sed potiùs *iustum*: quia plura sunt præcepta, quæ non transgreditur, quàm, quæ transgreditur.

Secundò potest intelligi aliquis esse *transgressor legis* committendo vnum peccatum ta-

I. tione obedientiæ, cui omnia peccata opponuntur; nam cùm sit eadem ratio obediendi vni præcepto ac aliis, violando obedientiam per vnicum peccatum, censetur consequenter illam violare quoad reliqua omnia, & Deum, qui est idem omnium præceptorum auctor, etiam contemnere, sicque violare omnia reliqua præcepta.

Et hæc expositio est sancti Thomæ hîc in solutione ad primum, & quadrat textui sancti Iacobi: nam vbi vult reddere rationem huius sententiæ, quam explicamus, affert, quòd omnes leges & præcepta sint ab eodem legislatore Deo, qui cùm dixit *non mœchaberis*, dixit *non occides*.

Tertio modo potest intelligi aliquis esse *transgressor totius legis* committendo vnicum peccatum mortale, quia facit contra charitatem, à quâ tota lex pendet iuxta Apostolum quinto *ad*
II. *Romanos*, & *ad Galatas* quinto.

Quæ expositio est sancti Augustini epistolâ vigesimâ nonâ ad *sanctum Hieronymum*, & sermone sexagesimo primo *de tempore*, & conuenit textui: Nam paulò ante ait, *si legem regalem impletis secundùm scripturas, diliges proximum tuum*, &c. *bene facitis, si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores, quicunque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus*, quibus verbis docet eum, qui habet personarum acceptionem, quia vt sic peccat contra charitatem, in quâ sunt omnia præcepta, & à quâ præcepta omnia dependent, fieri etiam reum omnium peccatorum.

ARTICVLVS II.

III. *Vtrum omnia peccata sint paria.*

PARS negans est de fide contra Iouinianum, qui, vt notat sanctus Augustinus epistolâ vigesimâ nonâ *ad sanctum Hieronymum*, in hac sententiâ erat Stoicus: probatur hæc conclusio: primò ex sacris literis Matthæi quinto, vbi tres gradus peccatorum ponuntur, vt rectè explicant sanctus Augustinus libro primo *de sermone Domini in monte* capite decimo nono, & sanctus Gregorius libro vigesimo quinto Moralium capite quinto, *qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit consilio, qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis*. Item Lucæ sexto, vbi Christus Dominus distinguit festucam à trabe, id est peccatum leue à graui, Ioannis decimo nono, *qui me tradidit tibi, maius peccatum habet*, &
IV multis aliis locis.

Item ex Patribus, sancto Hieronymo, qui vt epistolâ mox citatâ ait sanctus Augustinus, hanc de paritate peccatorum vanitatem in Iouiniano illo de scripturis sanctis dilucidissimè conuicit, scilicet libro secundo *contra Iouinianum* circa medium, vnde obiter refellitur Alphonsus à *Castro*, qui libro duodecimo *de hæresibus*, verbo *peccatum*, hæresi octauâ, dicit sanctum Hieronymum duobus libris, quos scripsit contra Iouinianum, non meminisse istius hæresis Iouiniani; nam præter citatum testimonium sancti Augustini, illud etiam patet ex eo, quòd tam circa illud medium libri duodecimi, quàm paulo ante finem ait *aliud esse in vno peccatore decem millia*

A *talenta debere, aliud quadrantem*, imò ex eo, V.
quòd sanctus Ioannes epistolâ primâ, capite quinto, distinguat peccatum *ad mortem*, à peccato *non ad mortem*, probat peccata non esse paria; & etiam refellitur hæc hæresis communiter ab aliis patribus & Theologis ad hunc articulum sancti Thomæ: vbi est

Notandum, cùm probat in corpore articuli inæqualitatem peccatorum ex eo, quòd peccatum est quædam priuatio *in fieri* seu *corrumpi*, & non *in corrupto esse*, priuationes autem *in fieri* recipiant magis & minus, illæ verò, quæ sunt *in corrupto esse* minimè, hanc suam propositionem non probare ex proprio suo fundamento; nam inde debet inæqualitas peccatorum sumi, vnde petitur grauitas eorum, cùm nomine *grauitatis* nihil aliud intelligatur, quàm magnitudo peccati: at sequenti articulo docet expressè grauitatem peccatorum esse desumendam pe-
B nes eorum obiecta, & conuersiones ad illa, sed
sic illam tantùm probat ex suppositione, quâ ad- VI.
mittatur fundamentum Stoicorum, tanquam verum, scilicet peccatum consistere in aliquâ priuatione, ita vt contendat sanctus Thomas hoc etiam illis concesso adhuc debere admitti peccata esse inter se inæqualia, quia sunt tantùm priuationes *in fieri*, quæ recipiunt magis & minus.

Et quòd hæc sit mens sancti Thomæ apertè constat ex iis, quæ habet initio corporis articuli: an verò posito, quòd peccatum formaliter consistat in priuatione, sufficienter probetur inæqualitas peccatorum ex prædictâ distinctione priuationis, quæstio est inter eos disputanda, qui censent peccatum formaliter consistere in priuatione.

Neque contra nostram conclusionem po-
C test obiici vnumquodque peccatum mortale esse VII.
mortem animæ; Mortem verò esse æqualem in omnibus cùm sit priuatio, quæ consistit *in corrupto esse*.

Nam id facilè refellitur, quia peccatum est mors animæ tantùm *causaliter*, quatenus expellit ab animâ charitatem, in quâ vita eius consistit, & proinde, sicut ex eo, quòd aliquis æquè moritur per suspendium, ac alius per combustionem ignis, non sequitur supplicium ignis non esse maius suspendio, cùm satis constet vnicuique supplicium ignis esse acrius & vehementius ipso suspendio; ita etiam neque ex eo, quòd per vnumquodque peccatum mortale amittatur charitas, & ex consequenti vita æterna tantùm *causaliter* bene inferetur peccata illa mortalia esse inter se æqualia.

Maior difficultas est circa auctoritatem sancti Basilij in regulis breuioribus interrogatione du- VIII.
D centesimâ nonagesimâ tertiâ, vbi ait differentiam maioris & minoris peccati in euangelio non reperiri, sed

Respondetur sanctum Basilium credidisse peccatorum inæqualitatem, vt patet ex homiliâ eius septima, & ex commentariis in Psalmum septimum, & decimum quartum. Deinde verba illa obiectionis esse intelligenda ad sensum interrogationis factæ: proponebat interrogans aliqua peccata esse cauenda quasi maxima, aliqua verò quasi leuia. Respondet sanctus Basilius nullum peccatum esse paruum, sed omnia magna, & summo studio vitanda, neque Christum nos docuisse, vt hoc censeamus paruum, quasi nihil referat, vtrum committatur, necne, &

I. possit pro suâ exiguitate contemni.

Addi etiam potest sanctum Basilium tantùm loqui de mortalibus, ita vt velit inter illa nullum esse minimum, cuius dicti hanc reddit rationem, quòd vnicuique debeatur pœna inferni, quod tantùm intelligitur de peccato mortali; nam respondetur infrà peccatò veniali ex naturâ suâ deberi tantùm pœnam temporalem.

Quæres verò, an ista conclusio de peccatorum inæqualitate sese etiam extendat ad ea, quæ solo *iure positiuo* sunt, cuiusmodi sunt venditiones quarundam mercium, quæ prohibentur à Rege transferri ad hos vel illos extraneos.

Ratio difficultatis est, quòd tota malitia videatur peti ex prohibitione; ergo cùm diuersarum mercium sit eadem prohibitio ex hypothesi, peccata illa, quibus violatur talis lex, erunt

II. inter se æqualia.

Respondeo nihilominus conclusionem nostram etiam intelligi de istis peccatis, quia quidquid prohibet ius positiuum siue ciuile, siue Ecclesiasticum, illud prohibet sub aliquâ ratione incommodi & nociui reipublicæ, quia omnis prohibitio, sicut præceptio, est propter bonum aliquem finem, ad quem obtinendum iuuat ipsa rerum prohibitio; sed ex duabus rebus per idem ius positiuum prohibitis, fieri potest, vt vnâ habeat finem & obiectum magis vtile reipublicæ vel nociuum, quia in rebus nociuis sunt diuersi gradus: ergo & vnum illorum peccatorum erit altero grauius.

Vnde sequitur ex duobus illis præceptis Ecclesiæ; primo, quo tenemur *semel confiteri in anno*; altero, quo tenemur *interesse sacro die festo*, primum magis obligare, & peccatum illud,

III. quod repugnat priori, grauius esse illo, quod repugnat posteriori, sicut etiam grauius est peccatum contra præceptum Ecclesiæ de sumendâ Eucharistiâ, quàm contra præceptum de missâ audiendâ, quia scilicet tam præceptum communionis, quàm confessionis, est maioris vtilitatis ipsis fidelibus, quàm adimpletio præcepti de audiendo sacro.

ARTICVLVS III.

Vtrum peccata carnalia sint culpæ minoris, quàm spiritalia.

SANCTVS Thomas hîc articulo quinto confert peccata carnalia cum spiritalibus in duobus, in *culpâ* scilicet & *in infamiâ*; quoad pri-

IV. mum ait cæteris paribus, & habitâ tantùm ratione carnalitatis & spiritalitatis, peccata carnis esse minoris culpæ quàm spiritalia; quoad secundum verò carnalia esse maioris infamiæ: quod totum desumptum videtur ex Aristotele tertio Ethicorum capite decimo, & libro septimo capite sexto: item ex sancto Gregorio libro vigesimo sexto Moralium capite duodecimo, & libro primo registri capite secundo.

Ratio prioris partis est, quòd peccata spiritalia ex suo genere versentur circa materiam grauiorem, tum etiam quia minora sunt motiua ad committendum peccata spiritalia, quàm ad committendum carnalia ob concupiscentiam nobis innatam: vnde cùm motiuum vehemens minuat peccatum, vt patebit infrà, minoris

A etiam culpæ erunt peccata carnalia, quàm spiritalia. V.

Addit sanctus Thomas particulam illam (*cæteris paribus*) *& habitâ tantùm ratione differentiæ carnalis & spiritalis*, nam adulterium est peccatum carnale, & tamen maius furto, quod est spiritale, quia habet etiam aliquid de iniustitiâ, & committitur circa res magis amatas, & magis intrinsecas homini, nam homini charior est vxor, quàm quæuis alia res possessa.

Posterioris verò partis ratio est hæc; quòd magnitudo infamiæ aliunde petatur, quàm magnitudo culpæ, vt docet sanctus Thomas secundâ secundæ, quæstione centesimâ quadragesimâ secundâ, articulo quarto ad primum, hæc à deordinatione ab ipso fine, illa verò à turpitudine, quæ maximè attenditur penes indecentiam peccantis, & repugnantiam ad eius excellentiam: vnde non repugnat, quæ sunt

B minoris culpæ esse maioris infamiæ, quia magis dedecent ipsum peccantem, quàm peccata ea, quæ sunt maioris culpæ, sic quia homo committendo peccatum carnale magis degenerat à rationali naturâ, & fit magis similis brutis, quàm peccando per superbiam, fit, vt peccatum carnis dicatur esse maioris infamiæ. VI.

Addi etiam potest peccata carnalia tenaciùs inhærere voluntati, & esse homini difficilius ab illis recedere, quàm à spiritalibus, ob cognationem carnis & sensibilem delectationem, quæ ex illis percipitur: vnde etiam notant aliqui Patres, magis gaudere diabolum cùm homines peccatum luxuriæ committunt, quàm aliud grauius, quod tantùm est spiritale, quia scilicet homines in istud prolapsi difficiliùs resurgunt.

C VII.

DISPVTATIO II.

De grauitate peccatorum per ordinem ad obiecta & virtutes, quibus opponuntur.

ARTICVLVS I.

Vtrum grauitas peccatorum varietur secundùm obiecta.

NOTANDVM primò est nomine *grauitatis*, vt insinuauimus præcedenti disputatione nihil aliud intelligi, quàm eius magnitudinem, quæ nomine *quantitatis* explicatur, ideóque denominationes quantitatis, vt *esse magnum, paruum, æquale, inæquale* tribuuntur ei in scripturis sacris & Patribus. VIII.

D Notandum secundò grauitatem peccati posse distingui triplicem, *essentialem* vnam, quæ ei conuenit, prout consideratur secundùm suam essentiam, & abstrahit ab omnibus circumstantiis, vt enim peccatum isto modo consideratum habet certam malitiam, eámque distinctam à malitiâ alterius peccati, verbi gratiâ, homicidium à malitiâ furti, ita etiam in peccato isto modo sumpto, potest attendi ma-

I. gnitudo quædam & grauitas malitiæ, secunda grauitas est secundùm *intensionem*, sicut in naturalibus, cùm calor habet plures gradus: tertia est *multitudinis*, cùm plures rationes peccatorum coniunguntur in eodem actu, verbi gratia, in incestu religiosæ cum proprio parente, in homicidio sacerdotis, & aliis eiusmodi.

Hoc autem articulo tantùm agitur de primâ grauitate, scilicet *essentiali*, de qua

Hæc sit propositio: *iuxta diuersitatem peccatorum est & ipsa diuersitas grauitatum in peccatis.* Ita sanctus Thomas loco citato; & hæc propositio est communis apud omnes, & probatur: ab eodem principio sumitur grauitas essentialis in peccatis, à quo petitur illorum differentia essentialis & specifica: atqui differentia essentialis peccatorum desumitur ab obiectis, vt patet ex dictis quæstione præcedenti; ergo & essentialis

II. grauitas peccatorum sumitur ab obiectis: ergo

B & pro varietate obiectorum quoad grauitatem, varia est etiam peccatorum grauitas. Maior patet inductione factâ per res singulas: nam illæ, quò habent differentiam constitutiuam sui nobiliorem vel deteriorem, eò etiam denominantur, & sunt nobiliores & deteriores, quia vnumquodque est tale, qualis est eius essentia: ergo, quò peior & deterior differentia, quæ illam constituit in tali esse specifico, eò etiam & res ipsa est peior & deterior: ergo cùm in peccato esse peius & deterius ex obiecto dicat grauitatem essentialem peccati, fit, vt differentia constitutiua peccati sit etiam principium grauitatis essentialis, quæ est in peccato.

Quæres, cùm grauitas essentialis peccatorum varietur secundùm obiecta, vndenam diiudicabimus obiectum aliquod peccati esse magis malum *obiectiuè*, & proinde actum peccati, qui

III. tendit in illud, esse grauiorem in malitiâ.

Respondetur id esse diiudicandum ex bono, cui opponitur tale malum obiectum; ita vt peccatum illud censeatur esse maius & grauius malum secundùm suam speciem, per quod bonum maius & præstantius læditur, sic blasphemia, odium Dei, sunt peccata secundùm suam speciem grauiora, quàm sint furtum & homicidium, quia illa sunt contra Deum; hæc contra proximum; Deus autem est bonum longè excellentius homine; item homicidium est grauius furto, quia vita, quæ per homicidium tollitur est bonum longè dignius & magis attingens substantiam hominis, quàm sint bona eius externa, quæ per furtum surripiuntur.

Nec iis obstat, quòd fortè leges ciuiles grauiùs puniant homicidium, quàm odium Dei vel blasphemiam: nam leges eiusmodi respiciunt

IV magis peculiaritet externam tranquillitatem reipublicæ, quàm aliquid aliud, & ideò, quia peccatum homicidij magis nocet huic tranquillitati, quàm peccatum odij Dei, vel aliud simile, fit etiam, vt grauiùs illud puniant.

ARTICVLVS II.

Vtrum grauitas peccatorum differat secundùm virtutum dignitatem, quibus opponuntur.

SENSVS articuli non est, vtrum quando ex duobus peccatis vnum datur altero grauius, ista maior grauitas seu excessus in magnitudine

A peccati petatur vel saltem debeat peti ex eo, quòd opponatur præstantiori virtuti, ita vt nisi opponatur virtuti præstantiori, non sit censendum altero grauius grauitate *essentiali*. V.

Certum enim est vni & eidem virtuti eandem præstantiam retinenti tam in se, quàm in suo obiecto aliquando opponi duo extrema vitia, vt liberalitati prodigalitatem & auaritiam; quorum tamen vnum est altero grauius, auaritia scilicet prodigalitate, vt habet Aristoteles expresè quarto Ethicorum capite primo, & ex professo docet sanctus Thomas secundâ secundæ, quæstione centesimâ decimâ nona, articulo tertio.

Sed sensus articuli est, an cùm peccatum opponitur præstantiori virtuti, tunc etiam censeatur esse *essentiali* grauitate (de hac enim sola adhuc intelligitur præsens articulus: nam quod spectat ad alteram quæstionem, vtrum peccatum inæquale alteri ex oppositione, quam ha- VI.

bet ad virtutem minùs nobilem, possit aliunde, puta ex circumstantiis, fieri maius altero, disputabitur infrà) grauius altero peccato, quod opponitur virtuti minùs præstanti, ita vt ex eo, quòd est contra nobiliorem virtutem sequatur quòd sit grauius peccatum, verbi gratia, iustitia est virtus nobilior temperantia, quæritur, an peccatum iniustitiæ sit grauius peccato intemperantiæ, ex eo, quòd virtus iustitiæ, cui opponitur iniustitiæ peccatum, sit virtus nobilior ipsâ temperantiâ: pro cuius quæstionis explicatione

Notandum est hîc fieri comparationem peccatorum *quoad grauitatem*, & proinde actus, qui comparantur inter se secundùm oppositionem, quam habent ad virtutes, quarum vna est alterâ nobilior, debere esse tales, vt sint pec-

C cata, grauitas enim peccati supponit peccatum, VII.

sicut æqualitas & inæqualitas magnitudinem & quantitatem, & proinde, cùm peccatum omne sit contra legem, vt docuimus definiendo peccatum, actus illarum virtutum, per oppositionem ad quas comparamus ipsa peccata in grauitate, debere esse in aliquo præcepto legis illos prohibentis, vt contingit in peccatis adulterij, furti, intemperantiæ, & aliis: nam, si actus illi illâ lege sint prohibiti, etiam si habeant oppositionem ad aliquam virtutem, quæ sit nobilior alia virtute, cuius actus oppositi sunt prohibiti, quia tamen actus illi oppositi nobiliori virtuti nullam habent in se rationem peccati, non poterunt comparari in grauitate cum actibus oppositis alteri virtuti minùs nobili, verbi gratia, virginitas est virtus nobilior coniugali continentia, vt expresè do-

D cet sanctus Thomas secundâ secundæ, quæstio- VIII.

ne centesima quinquagesima secunda, articulo quarto, & tamen actus oppositus coniugali continentiæ non potest comparari quoad grauitatem cum actu opposito virginitati, verbi gratia, cùm actu coniugali, quasi hic actus posterior sit grauius peccatum, quàm prior actus, cùm constet apud omnes actum coniugalem esse bonum & meritorium, vt docent communiter Theologi agendo de matrimonio: ergo cùm actus oppositi diuersis virtutibus inæqualis dignitatis comparantur in grauitate per oppositionem ad suas virtutes, debet in illis præsupponi ratio peccati. His prænotatis,

Respondet sanctus Thomas hîc articulo quarto, *peccatum, quod* opponitur *perfectiori virtuti*,

I. A *esse maius peccatum eo, quod virtuti minùs perfe-*
ctæ opponitur: cuius assertionis ratio videtur pe-
ti ex dictis disputatione præcedenti hoc modo;
grauitas peccati sumitur ex obiecto: ergo, quò
peccatum opponitur virtuti nobiliori, etiam est
grauius. Consequentia hæc probatur: quantò
maior & perfectior est res aliqua, eò melius &
perfectius est eius obiectum, quia nobilitas vir-
tutis attenditur penes obiectum: ergo ex con-
sequenti peccatum, quod ei opponitur ex par-
te obiecti, tantò præstantius bonum lædit, &
habet obiectum magis malum obiectiuè: ergo
etiam est tantò grauius.

ARTICVLVS. III.

Quomodo intelligi debeat responsio S. Thomæ, quâ hîc articulo quarto, dicit peccatum, quod opponitur perfectiori virtuti, esse ma-
II. B *ius eo, quod opponitur minùs perfectæ.*

EX responsione sancti Thomæ allata superio-
ri articulo remanet adhuc difficultas, ita vt
quæstio sit, an hæc responsio sancti Thomæ sit
accipienda *absolutè & simpliciter*, an verò cæ-
teris tantùm paribus, scilicet cùm comparatur
grauissimum peccatum, quod potest fieri con-
tra virtutem nobilissimam cum, peccato grauissi-
mo, quod potest fieri contra virtutem minùs
nobilem.

Non desunt, qui velint sanctum Thomam esse
intelligendum priori modo, inter quos sunt
Conradus, Vasquez ad hunc articulum cum
nonnullis aliis.

Melior tamen videtur aliorum sententia, *id
tantùm esse intelligendum, quando omnia sunt pa-
ria, ita vt comparentur non solùm peccata op-
posita virtutibus ratione obiecti secundùm suam*
III. C *speciem, sed etiam ratione graduum; & pecca-
tum, quod opponitur perfectissimo actui virtutis
dignioris, sit grauius isto peccato, quod opponitur
actui perfectissimo virtutis minùs perfectæ, & sic
semper seruatâ proportione.* Ita conclusionem san-
cti Thomæ temperandam esse existimat hîc Me-
dina, Azorius libro quarto institutionum Mo-
ralium capite decimo nono, quæstione decimâ
quartâ, & multi alij, ex quibus volunt nonnulli
colligere hanc esse mentem sancti Thomæ ex
eo, quòd infrà quæstione octuagesimâ quartâ
articulo quarto, in solutione ad primum, dicat
non esse necessarium, vt principalia vitia op-
ponantur principalibus virtutibus, sed locus
iste non est ad rem, nam vt rectè notat Conra-
dus hîc & alij post illum, sanctus Thomas per
principalia vitia non intelligit grauiora, vel gra-
uissima, sed *capitalia*, quæ sic appellantur *prin-*
IV. D *cipalia*, non quia sint grauiora; nam expressè
docet sanctus Thomas secundâ secundæ, quæ-
stione centesimâ trigesimâ secundâ, articulo
quarto ad tertium, ad rationem *vitij capitalis*
non requiri, vt semper sit peccatum mortale,
sed dicuntur *capitalia*, quia sunt radices plu-
rium peccatorum, & de istis capitalibus vitiis
ait sanctus Thomas citatâ illâ quæstione octua-
gesimâ quartâ non esse necesse, quòd oppo-
nantur virtutibus principalibus, id est Cardi-
nalibus, quia auaritia est peccatum mortale, &
capitale oppositum liberalitati, quæ non est
virtus Cardinalis, & iustitia & prudentia sunt
virtutes Cardinales, attamen iniustitia & impru-
dentia non recensentur inter vitia capitalia: pro-
batur igitur hæc explicatio aliter.

V. Primò ex eo, quòd peccatum Sodomiticum,
quod ob grauissimam malitiam verè *infandum*
dicitur, est peccatum grauius furto, vt expres-
sè etiam habet sanctus Thomas secundâ secun-
dæ, quæstione centesimâ quadragesimâ quar-
tâ, articulo tertio, & communiter ex sacris lite-
ris Leuitici decimo octauo, vbi ad exaggera-
tionem grauitatis vocatur *abominatio & scelus*,
& tamen peccatum hoc opponitur temperan-
tiæ, quia est quædam species luxuriæ, vt ex pro-
fesso docet sanctus Thomas secundâ secundæ,
quæstione centesimâ quinquagesimâ quartâ, ar-
ticulo vndecimo; furtum verò iustitiæ, & ta-
men temperantia est minor virtus, quàm sit iu-
stitia.

Neque satisfacit, quòd nonnulli dicunt duo
posse considerari in fornicatione; primum,
quòd per illam lædatur corpus fornicantis, quia
VI. vt ait sanctus Thomas citatâ quæstione centesi-
mâ quinquagesimâ quartâ, articulo tertio ad
secundum, corpus fornicantis resoluitur indebi-
tè commiscendo se alteri; secundum est, quòd
proli irrogetur iniuria, quando vel impedi-
tur generatio, aut saltem regulariter impeditur
legitima eius institutio, & fornicationem ratio-
ne primi esse minus peccatum furto, ratione ve-
rò secundi esse maius, & sic esse contra iusti-
tiam.

Hoc, inquam, non satisfacit. Nam primò non
potest bene explicari, quænam irrogetur iniu-
ria propriè loquendo proli per peccatum forni-
cationis, quod enim nondum est, non videtur
capax iniuriæ accipiendæ: at dum committitur
peccatum fornicationis, nondum existit proles,
imò plerumque nulla sequitur.

Deinde, etiamsi id esset verum, quonam ta-
men modo peccatum *infandum* esset grauius
VII. peccato furti, cùm nulla ratio iniustitiæ propriè
sumptæ videatur posse fingi, cùm talis mixtio non
sit per se ordinata ad generationem, vt omnes
fatentur: ergo neque tunc fiet iniuria proli,
sicut dicebatur mox de peccato fornicationis;
neque enim censetur propriè esse iniustitia, si
quis ordinet actum ad alium finem, quàm ad
illum, ad quem naturâ suâ tendit, aliàs enim &
auaritia haberet in se malitiam iniustitiæ, quia
per illam diuitiæ, quæ sunt naturâ suâ ordinatæ,
vt homines his vtantur, prout dictat recta ratio,
contra proprium hunc finem asseruantur inuti-
les, & ita in singulis ferè vitiis possemus fin-
gere aliquàm rationem iniuriæ, quod est ab-
surdum.

Secundò probatur eadem explicatio in timi-
ditate & intemperantiâ: sanctus enim Thomas
secundâ secundæ, quæstione centesima quadra-
gesima secunda, articulo tertio: ait peccatum
VIII. timiditatis esse minus peccatum peccato intem-
perantiæ, vt docet sanctus Thomas hac parte
quæst. 66. art. 4.

Respondebis fortitudinem posse spectari duo-
bus modis, primò in ordine ad *propriam mate-
riam*, quæ est ipsum mortis periculum, deinde
in ordine *ad finem in illa intentum*, qui est bo-
num commune reipublicæ: fortitudinem priori
modo consideratam non esse nobiliorem tempe-
rantia, sed tantùm posteriori, & ita timiditatem,
prout opponitur fortitudini priori modo consi-
deratæ, esse peccatum minus ipsâ intemperantiâ,
& posteriori modo maius, sicut & fortitudo: ita
consideratâ est nobilior temperantiâ, sanctum
Thomam dicere timiditatem esse minus pecca-

I. tum, quàm sit intemperantia iuxta priorem considerationem.

Sed solutio hæc non est ad mentem S. Thomæ, quia secundâ secundæ art. 2. docet expressè fortitudinem ex parte obiecti esse simpliciter perfectiorem temperantiâ.

Deinde, explicatio hæc seipsam destruit, quia versari circa pericula mortis, quatenus subeunda sunt ad defensionem reipublicæ, non est proprium fortitudinis munus, quia istud dicit respectum ad alterum, cui aliquid est debitum, & proinde potiùs pertinet ad aliquam speciem iustitiæ, verbi gratiâ ad *iustitiam legalem*, quæ perficit hominem, quatenus est pars reipublicæ, ad reddendum ea, quæ illi debet, & proinde peccatum timiditatis vt sic magis erat contra iustitiam, quàm contra fortitudinem.

Dices cum Vasquesio hîc peccatum timiditatis ibi comparari à sancto Thoma cum peccato
II. intemperantiæ secundùm rationem *mortalis* & *venialis*, quæ est aliquid consequens ipsam moralem malitiam, scilicet in eo, quòd peccatum timiditatis minùs communiter possit esse peccatum mortale, quàm peccatum intemperantiæ, non autem in ratione mali moralis.

Sed hæc responsio seipsam etiam destruit, licèt enim esse *mortale* & *veniale* sint aliquid consequens essentiam peccati, attamen sunt talis conditionis, vt supponant in actu malitiam moralem sibi correspondentem in grauitate, maximè, si consideretur in ordine ad diuinam iustitiam, quæ neminem punit etiam pro quantitate malitiæ peccati, & differentia peccati mortalis à veniali prouenit ex intrinsecâ naturâ ipsius peccati, & non ex merâ Dei aliquâ deordinatione, vt ostendetur infrà: igitur si peccatum timiditatis est minus peccato intemperantiæ, quatenus
III. peccatum est mortale vel veniale, erit etiam minus illo in ratione moris & malitiæ.

ARTICVLVS IV.

Probatur eadem veritas.

TANDEM probatur eadem veritas ratione: sicut peccatum accipit suam speciem & malitiam ab obiecto, ita & suam grauitatem: atqui peccatum non accipit suam specificationem & malitiam ab obiecto nudè spectato, sed prout terminatur ad illud sub tali modo, & prout peccatum est destructiuum rectitudinis, quæ est in obiecto bono sibi opposito; ergo & ab eodem obiecto vt sic considerato accipit grauitatem suam essentialem: sed potest plerumque contingere, verbi gratiâ, in exemplis suprà allatis,
IV. quòd obiectum terminans peccatum, si spectetur nudè & secundùm se, sit malum oppositum minori bono seu obiecto, quàm aliud obiectum alterius peccati, oppositum nobiliori virtuti, & tamen modus, sub quo peccatum fertur in tale obiectum minori bono oppositum, sit deterior, quia vt sic habet maiorem dissonantiam ad rationem, & magis destruit rectitudinem virtutis, vt patet in prædictis exemplis *infandi* peccati comparati cum furto, & peccati intemperantiæ comparati cum timiditate. Nam vt obseruat sanctus Thomas quæstione citatâ centesimâ quinquagesimâ quartâ articulo duodecimo obiectum attingitur ab actu peccati, prout includit corruptionem principiorum naturæ, quæ determinauit commixtionem tali modo factam esse contra naturalem
A suum instinctum, etiam quatenus ipsa natura præsupponitur rectæ rationi; & præintelligitur V.
determinationi illius, vt patet in brutis animantibus, quæ talem commixtionem nunquam quærunt: in posteriori verò peccato obiectum attingitur prout est malum determinatum per rectam rationem naturalia principia præsupponentem, vnde sicut in speculatiuis error circa ea, quæ sunt naturaliter homini indita, est aliis grauior, ita etiam & in agendis facere contra id, quod est secundùm naturam vt præsuppositam rectæ rationi, est grauius peccatum aliis.

Confirmatur ampliùs hæc ratio ex eo, quòd cùm dantur duo vitia inæqualia extrema eidem virtuti mediæ opposita, grauitas vnius supra aliud attenditur penes maiorem repugnantiam, & contrarietatem, quam habet ad illam virtutem, vt patet in auaritiâ, quæ hoc titulo est deterior prodigalitate, etiamsi virtus opposita & eius obiectum sint semper eadem, vt docet A-
B ristoteles secundo Ethicorum capite octauo: VI.
ergo à pari quando peccata quædam, prout respiciunt suum obiectum, habent maiorem repugnantiam & contrarietatem ad virtutem sibi oppositam, quàm alia, quæ secundùm se spectata habent oppositionem ad nobiliorem virtutem, non desinent esse aliis grauiora, quæ opponuntur virtuti nobiliori; ergo vt absolutè & simpliciter sit verum peccata eò esse grauiora, quò dignioribus virtutibus opponuntur, requiritur, vt omnia sint paria, & comparetur in summo gradu peccatum oppositum digniori virtuti cum peccato etiam grauissimo, quod potest fingi esse oppositum virtuti minùs perfectæ.

Atque iuxta hanc explicationem intelligendum etiam est illud Aristotelis relatum hîc à san-
C cto Thoma ex libro octauo Ethicorum capite VII.
octauo, *pessimum opponi optimo*, seu *illud esse peius, cuius oppositum est melius*: nimirum cùm sumuntur secundùm eandem rationem oppositionis, vt expressè notat Ferrariensis libro tertio *contra gentes* capite vigesimo sexto.

DISPVTATIO III.

De grauitate peccatorum per ordinem ad causam, circumstantias, & nocumentum, quod afferunt.

ARTICVLVS I.

Vtrum grauitas peccatorum attendatur se-
D *cundùm causam peccati.* VIII.

NOTANDVM primò est cum sancto Thoma hîc causam peccati esse duplicem, vnam *propriam & intrinsecam*, scilicet voluntatem, per quam S. Thomas intelligit ipsum conatum voluntatis tam secundùm *intensionem*, quàm secundùm *continuationem*; alteram causam *extrinsecam*, ex quâ scilicet fit, vt voluntas inclinetur ad peccandum, quæ causa *extrinseca* adhuc est duplex; vna, quæ inclinat voluntatem ad peccandum secundùm naturam ipsius voluntatis, cuiusmodi est finis, qui mouet illam tanquam eius obiectum: Altera, quæ ad peccan-

I. dum inclinat voluntatem præter naturam & ordinem ipsius, vt ignorantia, infirmitas, violentia, & alia id genus, quæ minuunt iudicium rationis: hâc præmissâ duplici distinctione. A

Respondet sanctus Thomas primò *causam propriam & intrinsecam peccati aggrauare peccatum, ita vt quò volitio fuerit maior secundùm intensionem, seu feruorem, & continuationem, censeatur peccatum esse grauius, saltem accidentali grauitate.*

Probatur: in his, quæ sunt per se, sicut se habet *simpliciter* ad *simpliciter*, ita *magis* ad *magis*: sed voluntas est per se causa peccati, vt patebit infrà ex eo quòd comparetur arbori respectu fructus Matthæi septimo, iuxta explicationem sancti Augustini libro primo *contra Iulianum*, capite octauo: igitur maior voluntas seu volitio peccati erit causa maioris peccati; igitur intensio seu feruor volitionis & eius con-
II. tinuatio in peccato, secundùm quas voluntas B peccati dicitur esse maior, aggrauabit peccatum, saltem accidentali grauitate.

Notandum tamen, licèt feruor iste seu intensio volitionis aggrauet peccatum etiam *notabiliter*, & circunstantiæ *notabiliter* aggrauantes sint explicandæ in confessione, hanc tamen ordinariè non esse necessariò explicandam, quia vix potest explicari, quanta illa fuerit, tùm etiam quia satis intelligitur per alias circumstantias, vt per continuationem seu moram, quâ quis permansit in peccato actuali, quia solemus diutiùs perseuerare in eo, quòd plus affectamus, vel etiam per difficultates & pericula, quibus aliquis sese exposuit, vt peccatum committeret, & ita, si aliquis confiteatur exposuisse se periculo mortis, vt committeret adulterium,
III. satis explicat vehementiam sui affectus ad tale C peccatum.

Tandem ex qualitate peccati loquendo communiter satis potest intelligi, quantus sit affectus ad obiectum istius peccati.

Addidi in hoc notabili particulam *ordinariè*, quia potest aliquando contingere tam extraordinaria intensio, & feruor, vt ille sit explicandus in confessione, sed casus iste rarò contingit: vnde communiter ipsa intensio non recensetur inter circũstantias peccati necessariò confitendas. Ita Canus *de Pœnitentia* parte quintâ, Dominicus Soto in quartum sententiarum distinct. 18. quæstione secundâ articulo quarto, Medina hîc & alij communiter.

Idem videtur esse iudicium *de continuatione*, si ea sit solùm tanta, quanta solet esse communiter in similibus peccatis, quia tunc confessa-
IV. rius intellecto peccato satis sufficienter eam intelligit: quòd si sit longè maior, tunc debet D explicari in confessione, vt patet ex canone *consideret de Pœnitentia* distinctione quintâ, vbi dicitur pœnitenti habendam esse rationem perseuerantiæ in peccato, & nomine *perseuerantiæ* intelligitur ipsa mora, seu continuatio actus.

Respondet secundò sanctus Thomas, *ipsum finem operantis aggrauare peccatum, ita vt quò finis est peior, eò etiam peccatum sit grauius.* Quæ responsio satis manet explicata ex his, quæ diximus suprà quæstione decimâ octauâ.

Respondet tertiò sanctus Thomas, *causas extrinsecas, seu quæ præter naturam voluntatis inclinant illam ad peccandum, cuiusmodi sunt ignorantia, violentia, & alia id genus, diminuere peccatum.* Cuius responsionis ratio est, quòd quicquid diminuit voluntarium, minuit & peccatum, quia de intrinseca ratione peccati est, V. vt sit volũtarium, causæ istæ extrinsecæ minuunt voluntarium, vt communiter docent Philosophi & Theologi agendo de *voluntario*, & *inuoluntario*: ergo & etiam causæ istæ diminuunt peccatum.

Cæterùm: quando sanctus Thomas hîc in solutione ad secundum inter eiusmodi causas *extrinsecas* diminuentes peccatum recenset *concupiscentiam antecedentem* iudicium rationis, illud debet intelligi, vt in homine ita peccante ex concupiscentiâ non sit maxima negligentia reprimendi eiusmodi passionem iam cognitam, vel saltem fugiendi occasiones, ex quibus probè nouit talem passionem in seipso oriri, aliàs enim cùm videatur esse *interpretatiuè* volita, non videbitur diminuere malitiam peccati.

ARTICVLVS II. VI.

Vtrum & quomodo circumstantia aggrauet peccatum.

PARS affirmans est vera: nam vnumquodque natum est aptum eò modo augeri, quo fieri, vt philosophatur Aristoteles *de habitibus* libro secundo Ethicorum capite primo & secundo: atqui ex appositâ malâ circumstantiâ, vel non appositâ debitâ, committitur peccatum, vt docuimus suprà agendo de bonitate & malitia actuum moralium: ergo & ex additâ malâ circumstantiâ & debitâ subtractâ augetur peccatum.

Notat autem sanctus Thomas, circumstantiam tribus modis aggrauare peccatum, primò *transferendo illud ad aliud genus*, id est, mutando eius speciem, vt quando in peccato VII. luxuriæ circumstantia personæ coniugatæ aggrauat malitiam eius, & facit, vt peccatum istud sit etiam contra iustitiam; secundò *multiplicando rationes peccati in eodem genere*, seu intra eandem speciem, vt quando prodigus peccat non tantùm ex eo, quòd det quod non debet dare, sed etiam, cui non debet, & quando non debet; tertiò *augendo malitiam peccati intra eandem speciem*, sic magnitudo furti prouenit ex augmento quantitatis rei subreptæ.

Circa primum modum quæri potest, quomodo tunc sese habeant duæ illæ malitiæ, sed difficultas hæc fuit à nobis explicata superiùs ad quæstionem decimamoctauam, vbi etiam docuimus, quandónam circunstantia mutet speciem peccati, quando verò non.

Circa secundum quæri potest, an circumstantiæ illæ, quæ aggrauant peccatum, multipli- VIII. cando in illo rationem peccati, dent ipsi actui vnam numero malitiam, quæ tamen sit grauior, an plures numero distinctas; sed difficultas hæc facilè soluitur tam ex his, quæ tradidimus suprà quæstione decimâ octauâ tam de *bonitate morali*, quàm de *malitia morali* suprà quæstione septuagesimâ primâ, vbi ostendimus collectionem circumstantiarum requiri quidem ad moralem bonitatem, in eâ tamen præcisè non consistere moralem bonitatem, sed in ipsâ habitudine ad obiectum, prout est rectæ rationi cõsonum: vnde variæ illæ circumstãtiæ, quæ ad eundem bonum actum concurrunt, sunt veluti conditiones habitudinis illius, & conformitatis, ex quibus iunctis ipsi actui, & respicientibus idem obiectum, vna resultat bonitas: ergo è contra-

I. rio variæ circumſtantiæ in actu malo erunt tantùm veluti quædam conditiones difformitatis actus ad obiectum: ex quibus coniunctis actui & reſpicientibus idem obiectum vna reſultabit malitia.

Verùm exiſtimo cum Conrado hîc articulo ſeptimo & nonnullis aliis contra Vaſqueſium eodem articulo, iſtam vnitatem malitiæ debere intelligi de *totali & completâ malitiâ*, quatenus ſcilicet omnes illæ circumſtantiæ feruntur ſub eodem motiuo totali in obiectum peccati, & ſimul cum actu conficiunt vnam totalem difformitatem terminatam ad obiectum, prout eſt legi diſſonum, non autem eſſe id intelligendum de *partiali & incompletâ malitiâ*, ſed vnicuique circumſtantiæ, prout differt ab aliâ, etiam ſuam correſpondere malitiam, quam conferat actui, quando circumſtantiæ eiuſmodi habent inter ſe diuerſa motiua & diuerſam repugnantiam ad obiectum virtutis.

II. Quæ expoſitio habet fundamentum in ſancto Thoma, tum in articulo vltimo quæſtionis præcedentis, vbi in peccato gulæ admittit diſtinctas malitias pro diuerſitate circumſtantiarum à diuerſis motiuis prouenientium: tum etiam hîc articulo ſeptimo, vbi ait propter has circumſtantias multiplicari rationem peccati: at non poteſt intelligi multiplicatio rationis peccati, niſi intelligatur & multiplicatio malitiæ, cùm ratio peccati & eius malitia ſint vnum & idem: tum etiam quia extremâ parte corporis eiuſdem articuli ponit in eo diſcrimen inter has circumſtantias & alias, quæ ſpectant ad tertium modum, quòd hæ augeant tantùm malitiam prouenientem ex præcedenti circumſtantia, iſtæ verò dent aliam: tum denique exemplum,

III. quod affert ſanctus Thomas deſumptum ab ægritudine id confirmat, ait enim in hoc caſu peccatum ex his circumſtantiis fieri grauius, eo modo, quo ægritudo corporis eſt grauior, quæ plures partes corporis inficit; at certum eſt ægritudines partiales, quibus diuerſæ partes corrumpuntur, vel diuerſi humores inficiuntur, eſſe etiam diſtinctas inter ſe.

Nec eſt, quòd quis dicat ſanctum Thomam dicere eo tantùm ſenſu rationem peccati multiplicari per multitudinem circumſtantiarum, quòd multæ ſint cauſæ eiuſdem malitiæ in peccato habente multas eiuſmodi circumſtantias: nam non bene adderet ſanctus Thomas peccatum iſtud ex eo eſſe grauius, ſicut affirmat, quia multitudo cauſarum non aggrauant peccatum, vt oſtendimus ſuprà.

Tandem probatur ratione: vbi eadem rectitudo per diuerſam oppoſitionem ad virtutem &

IV. eius obiectum deſtruitur, ibi eſt in actu peccati diſtincta & diuerſa malitia, vt patet in auaritiâ & prodigalitate, quæ ſunt actus diſtincti ſpecie quoad malitiam ob hanc rationem, vt obſeruauimus ſuperiori quæſtione: ſed in actu peccati habente malitiam ex pluribus circumſtantiis, vna circumſtantia habet diſtinctam ſpecie oppoſitionem ad rectitudinem virtutis, cui opponitur ſuus actus, à repugnantiâ & oppoſitione, quam habet alia circumſtantia, quæ reperitur in eodem actu; poteſt enim fieri, vt quis det, quod oportet, non tamen, cui oportet, & quando oportet; item, vt det quod oportet, & cui oportet, non tamen quando oportet: Ergo cùm tunc peccetur contra liberalitatem, & ibi ſit duplex diſſonantia ad ra-

A tionem, vna penes tempus, altera penes perſonam, nec vna includatur in alia, & hæc duplex diſſonantia ſit ratione duarum circumſtantiarum, fit etiam, vt tunc circumſtantiæ dent aliam & aliam malitiam actui peccati. V.

Confirmatur: indignius factum iudicatur, ſi quis ex prodigalitate det ingentem pecuniæ ſummam alicui perdito & nullam patienti neceſſitatem, quàm viro probo non indigenti, & tamen vnum excedit aliud per vnam tantùm circumſtantiam: ergo fit, vt talis circumſtantia, quatenus comparatur cum alia, nouam det ipſi actui malitiam.

Deinde ex regula ſancti Thomæ ſuprà hâc parte quæſtione decimâ octauâ articulo vndecimo, quando circumſtantia eſt talis conditionis, vt circa illam ratio poſſit aliquid ſtatuere, etiam præſuppoſitâ aliâ circumſtantiâ in obiecto, tunc circumſtantia dat actui nouam ſpe-

B ciem malitiæ: atqui quàndo actus moralis eſt malus ex illis pluribus circumſtantiis, de quibus hîc loquimur, illæ tales ſunt, vt ratio poſſit aliquid ſtatuere circa vnam, etiamſi non præſupponat alteram in eodem ſubiecto, vt patet in exemplo allato prodigalitatis, quia poteſt iudicare eſſe malum dare cui non oportet, etiamſi detur quando oportet, vel econtrà: igitur circumſtantiæ illæ, vt conſiderantur ſecundùm ſe, dant actui malitias diſtinctas. VI.

Vnde quando circumſtantiæ illæ ſunt notabiliter graues, ita vt non ſatis communiter intelligantur ex declaratione ipſius actus, vel alterius circumſtantiæ, quæ etiam reperitur in tali actu, tunc ſunt explicandæ in confeſſione, ſicut diximus ſuprà de aliis circumſtantiis.

C

ARTICVLVS III. VII.

Soluitur dubium.

QVÆRES, an aliæ circumſtantiæ, quæ non transferunt peccatum ad aliam ſpeciem, poſſint eſſe tot & tantæ, vt ratione illarum, peccatum, quod eſt ex obiecto & ex ſuo genere minùs graue, fiat grauius alio peccato, quod ex ſuo obiecto eſt maius & grauius.

Reſpondeo *affirmatiuè*: quæ reſponſio non tantùm eſt conformis iis, quæ ſuprà diximus de maiori grauitate peccati, contra virtutem minùs nobilem, factâ comparatione ad peccatum oppoſitum virtuti magis nobili, ſed etiam ſancto Auguſtino libro quarto de *baptiſmo contra Donatiſtas* capite quinto & vigeſimo, nam in priori loco hanc quæſtionem proponit, *vtrum grauiùs peccet, qui ex ignorantiâ & imperitiâ*

D *eſt hæreticus pertinax, an verò auarus, qui probè nouit quantum ſit malum auaritia.* Et reſpondet primò ſecundùm illam regulam, quâ peccata ſcientium peccatis ignorantium opponuntur, auarum cum ſcientia vincere in ſcelere: deinde in eo caſu peccatum auari ſcientis coæquari peccato hæretici ignorantis: ergo ex mente ſancti Auguſtini, licèt auaritia ſit peccatum minùs graue ipſo peccato hæreſeos, attamen ratione circumſtantiæ ſibi adiunctæ poteſt auaritia coæquari hæreſi in malitia: ergo ſi vltra iſtam circumſtantiam ſcientiæ, quam ſanctus Auguſtinus ponit in iſto auaro, addamus & aliam, quæ peccatum auaritiæ non transferat ad aliam ſpeciem, ſed tantùm illud aggrauet, iuxta hanc doctrinam ſancti Auguſtini peccatum iſtud auaritiæ in tali homine erit grauius VIII.

I. peccato hæreseos in isto homine peccante per ignorantiam: ergo ex consequenti secundùm sanctum Augustinum potest fieri, vt peccatum, quod est ex suo obiecto minùs graue altero, ratione tamen circumstantiarum sit illo maius.

In posteriori verò loco dubitat sanctus Augustinus, *quis sit peior Catholicus pessimis moribus imbutus, an verò hæreticus cum bonis moribus.*

Est item nostra hæc responsio conformis doctrinæ Vrbani Papæ, & refertur duodecimâ quæstione primâ canone *scimus vos non ignorare*, vbi summus Pontifex ait fideles, qui in malis vitam finierunt esse magis puniendos à Deo, quàm ij, qui sine fide mortui sunt, & tamen exercuerunt bona opera: ergo cùm in iudicio Dei mensura pœnæ sequatur mensuram malitiæ, quæ est in peccato, & peccatum infidelitatis ex suo obiecto sit maius peccato, quo omittuntur bona quædam opera: vel quo mala

II. quædam opera perpetrantur, fit, vt ratione ignorantiæ, quæ est in infideli, & ratione scientiæ, quæ est in Catholico, peccatum fidelis sit grauius peccato infidelis: ergo ex ratione circumstantiarum potest contingere, vt peccatum, quod ex suo obiecto est minus altero, sit illo grauius vel ei æquale.

Probatur etiam ratione: datis duobus peccatis in illo est grauior malitia, in quo talis esse iudicatur secundùm moralem viri prudentis æstimationem, & iuxta rectæ rationis dictamen, sed possunt assignari duo peccata, quorùm vnum sit minùs graue ex obiecto, verbi gratiâ furtum homicidio, quod tamen furtum ratione alicuius circumstantiæ secundùm moralem prudentis viri æstimationem est maius homicidio, quia

III. scilicet homicidium est vilis personæ, imò & peruersæ, furtum verò est totius ærarij Reipublicæ apprimè necessarij, quod nocumentum est longè maius, quàm priuati hominis interfectio, & ita in pluribus aliis exemplis: ergo ratione circumstantiarum peccatum ex obiecto minùs graue potest fieri maius altero, quod est grauius etiam ex obiecto.

Secundò: peccatum mortale ex suo genere & obiecto grauius est peccato illo, quod ex suo genere est veniale: sed potest fieri vt veniale ex obiecto ratione alicuius circumstantiæ sit mortale, exempli causâ, peccatum vanæ gloriæ ex suo obiecto, est tantùm veniale, vt expressè docet sanctus Thomas secunda secundæ quæstione centesima trigesima secunda articulo tertio, potest tamen esse mortale, vt docet ibidem sanctus Thomas, verbi gratiâ, quando ex intentione operantis vana gloria quæritur tan-

IV. quam finis vltimus; & econtrà peccatum mortale potest reddi veniale ratione inaduertentiæ, & sufficientis deliberationis, verbi gratiâ blasphemia ex suo genere est peccatum mortale, vt docet sanctus Thomas secunda secundæ quæstione decima tertia articulo secundo, & tamen ex eodem sancto Thoma ibi in solutione ad tertium peccatum blasphemiæ potest ex aliqua circumstantia esse tantùm veniale, vt si aliquis ex passione subitò prorumpat in verba blasphemiæ, quorum tamen significationem non considerat: ergo potest fieri, vt ratione circumstantiarum peccatum ex obiecto minùs graue fiat grauius alio, quod ex obiecto est magis graue.

Obiicies cum Vasquesio articulo tertio huius quæstionis: in rebus naturalibus species imper-

A fectior nunquam potest per vlla sua accidentia ita perfici, vt adæquet vel superet perfectionem superioris speciei, vt patet etiam in argento respectu auri: sed circumstantiæ sunt accidentia actuum moralium, vt sæpe monuimus: ergo quantumcumque illę sint grauiores & grauiores, nunquam tamen efficient, vt actus peccati, qui ex suo genere est minoris & imperfectioris malitiæ, sit grauioris vel æqualis cum peccato, quod est grauius ex obiecto. V.

Respondeo primò non nos velle, vt ratione circumstantiarum aggrauantium peccatum istud ex suo obiecto minus transeat ab vna specie, in qua est, prout consideratur ex suo obiecto, ad aliam speciem: nam vt mox obseruauimus, potest dari peccatum mortale & veniale intra eandem speciem, & esse veniale & mortale non sunt differétiæ specificæ distinctiuæ peccatorum *secundùm speciem*, sed tantùm *secundùm reatum*, vt dicetur infrà, ac proinde quoad hoc VI.

B est par ratio rerum naturalium & moralium.

Respondeo secundò res naturales posse bifariam considerari, vel *secundùm se tantùm*, vel *in ordine ad vsus humanos & moralem prudentis hominis æstimationem*, priori modo spectatas res imperfectioris speciei, quantumuis perficiantur per sua accidentia, nunquam transire ad speciem rei perfectioris, nec esse illâ simpliciter perfectiores, vt patet in cœlo, quod licèt quoad durationem sit perfectius animali, non tamen simpliciter est illo perfectius: at verò secundo modo consideratas res secundùm se minùs perfectas, esse aliquando maiores & grauiores rebus aliis secundùm se perfectioribus, sic magna copia argenti pluris æstimatur vnico minimo aureo, actus autem morales quoad

C suam grauitatem pendent à prudenti hominum æstimatione, quæ secundùm quædam accidentia iudicatur maior in vno actu, quàm in alio, qui tamen ex suo obiecto censetur grauius peccatum. VII.

ARTICVLVS IV.

Vtrum secundùm quantitatem nocumenti attendatur grauitas peccatorum.

NOMINE *nocumenti* nihil aliud intelligit S. Thomas hîc articulo octauo, quàm *damnum aliquod, seu malum aliquem effectum vel euentum, qui sequitur ad peccatum*, quod nocumentum continetur in ipsâ circumstantiâ, quam Philosophi & Theologi vulgo vocant *quid*.

D Et primò ponit hanc distinctionem nocumenti: Nocumentum vel *fuit præuisum & intentum*, vel *præuisum* tantùm, sed *non intentum*; denique vel *nec præuisum nec intentum*: quò loci particula illa *esse intentum* idem sonat, ac *esse volitum*, non autem sumitur præcisè prout tantùm est obiectum illius actus voluntatis, qui est circa finem, quem Philosophi vocant *intentionem*, quasi nihil possit dare specificam vel accidentalem malitiam, nisi sit hoc modo intentum: id enim patet esse falsum ex dictis suprà, sed sumitur in ampliori significatione, prout illud omne, quod est aliquo modo *volitum*, etiam communiter dicitur esse intentum. VIII.

Posse autem aliquid tribus modis *esse volitum* seu *intentum*, primò *formaliter*, seu *dire-*

I. *ctè & expreßè*, secundò *virtualiter*, tertiò *interpretatiuè*.

Item, quòd oporteat nocumentum, vt det speciem vel grauitatem malitiæ, esse intentum aliquo ex his tribus modis satis constat ex dictis suprà etiam ad quæstionem decimam octauam, vbi illud probauimus de omnibus circumstantiis in genere.

Deinde diuidit sanctus Thomas nocumentum in *reale* & *pœnale*; reale est, quod quis sibi infert vel alteri per peccatum, sicut est vastatio segetum, quando quis pertransit agrum alterius, vt magis festinanter committat peccatum. *Pœnale* est pœna aliqua, quæ ad tale peccatum consequitur, verbi gratiâ irregularitas ad homicidium. His præexplicatis, vt ad propositiones sancti Thomæ veniamus, sit

Prima propositio: *quando nocumentum quod prouenit ex peccato est præuisum & intentum, tunc auget peccatum directè*: verbi gratiâ, quan-
II. do quis facit aliquid, vnde sequitur occisio vel furtum, & facit animo interficiendi vel furandi: Probatur hæc propositio: malus finis siue *operis* siue *operantis*, directè volitus aggrauat malitiam peccati; atqui nocumentum proueniens ex peccato præuisum & intentum est finis ipsius *operantis*: ergo directè aggrauat malitiam peccati.

Secunda propositio: *si nocumentum sit præuisum sed non intentum, aggrauat peccatum indirectè*: verbi gratiâ, cùm aliquis conculcat segetes alienas, vt compendiosiùs pergat ad fornicandum. Probatur: quicquid prouenit ex maiori inclinatione, quæ sit propria voluntati, non illi adueniens ab extrinseco, si sit malum, aggrauat malitiam actus eius: sed nocumentum
III. præuisum non intentum prouenit ex maiori inclinatione, quæ est propria voluntati ipsius peccantis, vt patet in exemplo allato, qui enim vult fornicari, non vellet purè & simpliciter suo proximo inferre damnum istud sublatâ à se voluntate fornicandi, sed quia vult absolutè fornicari, & habet voluntatem maximè inclinatam ad committendum tale peccatum, fit, vt non anteponat damnum istud suæ voluptati: ergo tale nocumentum præuisum etiam non intentum aggrauat peccatum.

Tertia propositio: *si nocumentum nec sit præuisum nec intentum, & sequitur per accidens non auget peccatum directè, aliquando tamen imputatur ad pœnam, propter negligentiam considerandi ea, quæ poterant inde sequi, si peccans dabat operam rei illicitæ*: exempli causâ, clericus venando emittit sagittam, & præter intentionem & cognitionem interficit hominem, tale
IV. homicidium non auget malitiam actus venandi, non tamen desinit ex tali homicidio fieri irregularis. Prior pars probatur: in moralibus nihil aggrauat directè & per se, nisi quod se habet per se ad actum peccati: sed tale nocumentum non præuisum, non intentum, non habet se per se ad actum peccati, quia non est obiectum volitum: ergo non aggrauat peccati malitiam.

Posterior pars probatur: quicquid est malum aliquo modo etiam per accidens, imputatur homini saltem *ad pœnam*, quia potuit adhibere diligentiam in illo remouendo, quam non adhibuit, sed in casu propositionis interfectio hominis est malum aliquod, quod peccans potuit euitare, si adhibuisset diligentiam in illo re-

A mouendo: Ergo debet illi imputari ad pœnam. V.

Quarta propositio: *si nocumentum neque est præuisum neque intentum, & tamen sequitur per se auget directè malitiam*: verbi gratiâ, si quis publicè fornicetur, vel committat peccatum aliud scandalosum, licèt non præuideat nec intendat illud scandalum, non tamen desinit scandalum illud ei imputari, & peccatum eius aggrauari: probatur, malum, quod sequitur per se ad peccatum, aggrauat malitiam eius directè quia pertinet ad speciem eius peccati, & virtualiter in eo intenditur: sed in casu propositionis damnum est malum, & sequitur per se ad tale peccatum commissum: ergo tale nocumentum aggrauat directè peccatum.

Quinta propositio: *si nocumentum pœnæ neque est intentum, neque præuisum, & sequitur per accidens ad actum peccati, nullo modo aggrauat malitiam peccati*: verbi gratiâ, si quis currat
B ad committendum aliquod peccatum, & currendo offendat lapidem, qui eum lædit, tunc ex eiusmodi damno sibi illato non crescit malitia peccati. VI.

Ratio conclusionis colligitur facilè ex præcedentibus hoc modo: quicquid non est aliquo modo volitum, sed habet se omninò per accidens ad peccatum, nullo modo aggrauat illud; quia sicut malitia debet esse aliquo modo volita, vt imputetur, ita & eius grauitas; aliàs enim desinit esse aliquid morale: sed in casu propositionis nocumentum pœnæ nullo modo est volitum, & se habet omninò per accidens ad peccatum, ex quo sequitur: igitur nullo modo aggrauat peccatum.

Sexta propositio: *si nocumentum pœnæ sequatur per se, neque tamen est præuisum, ne-*
C *que intentum, tunc non aggrauat peccatum, sed potiùs tale peccatum pro sua grauitate habet, vt grauiùs puniatur*, verbi gratiâ, sit aliquis infidelis, qui nihil audierit de pœnis inferni, grauiùs punietur pro peccato homicidij, quàm pro peccato furti, eo tantùm titulo, quòd homicidium est grauius furto. VII.

Probatur: quicquid non est volitum, nec sequitur ex maiore voluntate peccandi, sed tantùm habet se consequenter ad peccatum, non potest illius malitiam augere, quia grauitas non est intrinseca, sed aliquid consequens malitiam: atqui maior pœna sustinenda in inferno pro homicidio, quàm pro furto, est aliquid consequens peccatum homicidij, non verò ex maiori voluntate peccandi, sed ex ipsâ proportione, quæ debet esse ipsius pœnæ ad peccatum, & talis pœna est nocumentum pœnale, vt satis constat, nullo modo volitum à peccante, vt
D supponitur in propositione: ergo nullo modo aggrauat peccatum. VIII.

Septima propositio: *quando nocumentum pœnæ per se sequitur, & est præuisum, licèt non sit intentum, aggrauat malitiam peccati*: verbi gratiâ pœna inferni sequitur per se ad peccatum mortale, Catholicus, qui nouit talem pœnam deberi peccato, & tamen non desinit peccare mortaliter, licèt, non intendat talem pœnam, grauiùs peccat alio ignorante pœnam eiusmodi.

Probatur ex superioribus: nocumentum sequens per se peccatum præuisum, licèt non intentum, arguit maiorem voluntatem peccandi in homine, quia cùm homo ille præuiderit damnum istud, & potuerit illud euitare, maluit tamen peccatum, quàm fugere tale incommo-

I. dum: ergo cùm maior volitio peccati aggrauet peccatum, tale nocumentum licèt non intentum, aggrauabit peccatum. A

Circa has sancti Thomæ propositiones nonnulla sunt aduertenda: primum etiamsi parùm referat ad mores, an nocumẽtum aggrauet peccatum *directè* vel *indirectè*, referre tamen ad capiendum sensum sancti Thomæ scire quid intelligat per illas particulas *directè* & *indirectè*, ad quod breuiter

Respondeo ex Conrado hîc *directè* idem sonare ac *ex parte obiecti* dantis primam speciem actui, quia nihil magis potest pertinere *directè* ad peccatum, quàm quod ad illud pertinet ex parte obiecti, à quo desumit suam essentialem malitiam: *indirectè* verò idem sonare ac esse volitum per aliud, ex consequenti gratiâ alterius, & non primò & per se.

Vt autem nocumentum aliquod censeatur au-
II. gere malitiam & esse volitum, non est satis, vt B
præuideatur secuturum, vel de facto sequatur ad exercitium alicuius actus moralis, sed præterea requiritur, vt opus, ad quod sequitur, sit malum, quia accretio malitiæ supponit malitiam: & ex consequenti, quòd ipse operans teneatur euitare istud: nam, vt nocumentum aggrauet malitiam, debet ad minus esse volitum *interpretatiuè*, at voluntarium *interpretatiuè* includit obligationem rei alicuius faciendæ vel omittendæ, quam tamen non definimus facere vel omittere, vt patet ex his, quæ suprà diximus de *peccato omissionis*, sic prædicatio Christi Domini & Apostolorum, quia erat opus valde bonum, à quo non tenebantur desistere, licèt præuiderent scandala inde oritura, nullo modo aggrauabant pecca-
III. tum; sic & mercator, qui & vendit merces C
non prohibitas, ex quarum tamen venditione præuidet futurum vt hic aut ille peccet, aut tale nocumentum sequatur, non censetur malè agere; sicut, nec qui vendit ouem Iudæo, quam præuidet immolaturum in Paschate, nec mulier ornans se, vt placeat viro suo, vel vt seruet morem patrium, etiamsi præuideat futurum, vt aliquis moueatur inde ad illam turpiter concupiscendam: quia omnes istæ actiones sunt licitæ, nec intenduntur ad malos istos fines, qui *per accidens* ad illas sequuntur.

Animaduertendum secundò circa tertiam propositionem posse dubitari, quomodo nocumentum secutum ex opere malo possit ex aliquo casu imputari *ad pœnam*, licèt non imputetur *ad culpam*, sed id commodiùs explicabitur infrà quæstione septuagesimâ sextâ.

IV. ARTICVLVS IV. D

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò circa solutionem sancti Thomæ hîc articulo octauo ad tertium, an grauius peccatum sit inducere mulierem ad peccandum, quàm hominem occidere; ad quod omissis variis sententiis,

Respondeo primò, si is, qui inducit mulierem ad fornicandum *formaliter* & *directè* intendat facere, vt illa peccet, & amittat vitam spiritalem, quæ in gratiâ consistit, tunc grauius esse peccatum inducere mulierem ad fornicandum, quàm hominem interficere.

Ratio est, quòd mors spiritalis sit obiectum peius & deterius, quàm sit ipsa mors corporalis; tùm etiam quia prius peccatum præstantiori virtuti opponitur, est enim charitas præstantior iustitiâ: ergo cùm maior grauitas peccatorum attendatur penes grauius obiectum, & grauiorem virtutem, fit, vt sit grauius peccatum incitare hoc modo mulierem ad fornicandum, quàm hominem interficere. V.

Nec obstat, quòd prius damnum inferatur ex consensu mulieris, & quòd sit reparabile per pœnitentiam, prius verò fiat absque consensu interfecti, & sit irreparabile: nam quantum est ex parte ipsius inferentis hoc damnum, voluntas eius ita se habet efficaciter in illo inferendo, ac si esset damnum irreparabile, & si ille solus esset causa talis damni.

Respondetur secundò, si incitans mulierem ad fornicandum non intendat mortem eius *spiritalem*, sed propriam suam delecta-
tionem, tunc grauius est peccatum hominem VI.
interficere, quàm incitare mulierem ad fornicandum: ita sanctus Thomas hîc articulo octauo in solutione ad tertium. Probatur eius ratione: vbi nocumentum magis intenditur, ibi est maius peccatum, quàm vbi non intenditur: sed incitans hoc modo ad fornicandum non intendit nocumentum, in homicidio verò intendit. Deinde ad istam solicitationem non sequitur per se nocumentum istud, quia mulier potest ei resistere non consentiendo: igitur tunc peccatum homicidij erit grauius peccato simplicis fornicationis.

Quæres secundò, an sit grauius peccatum incitare hominem ad peccatum veniale ex directâ volitione peccati venialis, quàm interficere hominem.

Respondetur *negatiuè*, quia licèt obiectum VII.
propositum sit ordinis superioris, conditio tamen & circumstantiæ homicidij sunt tales, vt illud eleuent supra simplicem malitiam peccati venialis, & sic semper erit grauius interficere hominem, quàm ex directâ voluntate peccati venialis illum incitare ad peccandum: cùm peccatum veniale sit aliquid leue in ordine superiori, homicidium verò graue.

DISPVTATIO IV.

De grauitate peccati per ordinem ad personam.

ARTICVLVS I.

VIII. *Vtrum peccatum aggrauetur ratione personæ in quam peccatur.*

SENSVS articuli est, an conditio illa personæ, quâ vnus alteri præeminet dignitate, aggrauet peccatum commissum in illam.

Respondet sanctus Thomas hîc articulo nono, *cæteris paribus talem conditionem aggrauare peccatum.* Probatur: peccatum aggrauatur ex dignitate obiecti, vt suprà ostensum est: sed persona, in quam peccatur, est quodammodo obiectum peccati: ergo aggrauat illud.

Notat autem sanctus Thomas hanc præ-

I. stantiam posse considerari secundùm triplicem habitudinem, prima est *ad Deum*, quomodo grauius est peccare in viros sanctitate, virtute, & scientiâ præeminentes, quia ratione istarum perfectionum sunt magis Deo coniuncti, quàm sint alij; secunda est *ad seipsum*, quo pacto grauius est peccare in homines qui consanguinitate vel beneficio nobis coniuncti sunt; denique tertia habitudo est *ad rempublicam*, quomodo grauius est peccare in eos, qui locum præstantiorem tenent in Republica.

Atque ex primâ illâ habitudine potest intelligi grauius esse occidere iustum, quàm peccatorem: est enim homo iustus magis coniunctus Deo, magis vtilis reipublicæ, & minùs dignus iniuriâ.

Neque obstat, quòd peccatori ita morienti immineat mors æterna animæ, iusto verò mi-
II. nimè; nam tale damnum minimè intenditur ab occisore, & habet se valde per accidens ad eiusmodi homicidium, nec constat interficienti interfectum esse damnandum.

Ex secundâ verò habitudine potest intelligi esse grauius peccatum odisse parentes, & consanguineos, quàm extraneos, saltem quantùm ad bona, quæ aliquo modo pertinent ad coniunctionem naturalem, fundatam in ipsa consanguinitate.

Ex tertiâ denique habitudine intelligitur iniuriam diuiti factam, nobili, vel potenti, grauius esse peccatum, quàm sit hæc eadem iniuria facta pauperi, ignobili, vel alicui plebeio, vt etiam sentit sanctus Thomas quodlibeto decimo, articulo vigesimo secundo, & vigesimo tertio, & secundâ secundæ quæstione sexagesimâ tertiâ ar-
III. ticulo tertio, quem sequitur Soto *de iustitia & iure* libro tertio quæstione sextâ articulo sexto: nam vt hîc dicitur, grauius est peccare in eos, qui locum præstantiorem tenent in republicâ, quia tale peccatum cedit in maius damnum reipublicæ, & per illud præcipuæ partes reipublicæ læduntur, & quò sunt magis conspicui in republica eò plus notatur peccatum ab aliis contra illos commissum, sicque maius scandalum generat: atqui diuites præstantiorem locum tenent in republica temporali, pauperes inferiorem, vt constat experientia.

Neque his obstat, quòd sanctus Iacobus capite secundo suæ epistolæ reprehendat eos, qui magis honorant diuites, quàm pauperes.

Nam hîc loquimur de honore qui debetur alicui ratione status & conditionis, quam tenet in republica, & de peccato in illum vt sic consideratum commisso: sanctus verò Iacobus de
IV. honore diuitis supra pauperem in Christianis actionibus, vt est ministratio sacramentorum, & multæ aliæ similes actiones; in quibus non est habenda ratio diuitiarum, ita enim ait sanctus Iacobus, *nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi.*

ARTICVLVS II.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò: si tres illi gradus dignitatis conferantur inter se, quisnam illorum magis aggrauet, verbi gratiâ, an peccatum commissum in personam Deo coniunctam, sit grauius eodem peccato commisso in personam
A consanguineam, & item, an peccatum idem V.
commissum contra personam præstantem in republica, sit maius eodem peccato commisso in personas digniores duabus illis prioribus præeminentiis.

Sed quæstio hæc pendet ex alia, quam disputant Theologi secundâ secundæ quæstione vigesima sexta de ordine charitatis, quia enim vbi violatur maior obligatio, grauius peccatum committitur, illud erit grauius, quod committetur in personam illam ex maiori obligatione secundùm ordinem charitatis diligendam, vtrum autem maior sit obligatio diligendi personas, quæ alias superant titulo primæ dignitatis, quàm illas, quæ aliis tantùm præfulgent titulo secundæ vel tertiæ, pendet ex prædicta quæstione.

Quæres secundò: vtrum conditiones istæ dignitatis ita aggrauent peccatum, vt etiam fa-
B ciant illud mutare speciem. VI.

Respondeo aliquando id facere, tunc scilicet, cùm important specialem difformitatem & oppositionem ad aliquam virtutem, verbi gratiâ consanguinitas in peccato luxuriæ & homicidij, & nonnullis aliis, non tamen in omnibus, vt patet in furto, & quando non mutat speciem, potest interdum aggrauare notabiliter pro ratione excessus præstantiæ vnius personæ supra aliam.

Ex his omnibus sequitur etiam ex parte Dei offensi peccatum aggrauari: si enim dignitas personæ creatæ illud aggrauat, à fortiori infinita dignitas entis increati; non tamen dabit illi infinitatem quandam puram & simplicem; sed tantùm secundùm quid, quia in actu peccati non potest tanta esse malitia, quanta est di-
C gnitas in ipso Deo, cùm nostris actibus non pos- VII.
simus attingere Deum *adæquatè*, sed *inadæquatè* tantùm, siue quæstio sit de actibus, quibus Deum offendimus, vel quibus apud illum promeremur.

ARTICVLVS III.

Vtrum magnitudo personæ peccantis aggrauet peccatum.

NOTANDVM primò ex sancto Thoma hîc articulo decimo, peccatum aliquod posse committi duobus modis, primò ex *subreptione*, secundò *ex deliberatione*, & vtroque modo adhuc dupliciter: *ex subreptione* quidem primùm, quatenus peccatum fit ex inaduertentiâ rationis, & non plenâ libertate; deinde quatenus fit quidem cum aduertentiâ rationis, sed non
D ex electione, seu non ex malitiâ, sed ex timore VIII.
aut aliâ passione; quo posteriori modo sanctus Thomas quodlibeto nono quæstione septimâ articulo decimo quarto in responsione ad primum ait peccatum sancti Petri negantis Christum tempore passionis fuisse *ex subreptione*, non quòd non fuerit ex electione, & quasi ex certâ malitiâ, sed ex timore; priori verò modò motus primò primi, qui præueniunt rationem, dicuntur *subreptitij*: item *ex deliberatione* dupliciter, primò cum sufficienti aduertentiâ rationis, sed non ex certâ malitiâ, verùm ex aliquâ perturbatione, secundò cum tali aduertentiâ rationis; vt etiam peccatum committatur ex certâ malitiâ, & formali contemptu. Hoc itaque præmisso,

I. Conclusio sancti Thomæ hîc articulo decimo est, *peccata, quæ fiunt ex subreptione, siue primo siue secundo modo esse leuiora in viris sanctis, quàm in peccatoribus; peccata verò quæ fiunt cum plena deliberatione, posteriori modo esse grauiora in viris sanctis, quàm sint eadem peccata in peccatoribus*, quæ conclusio intelligitur tam de *mortalibus*, quàm de *venialibus*, & prior pars eius debet intelligi tantùm vt plurimùm non autem semper, vt indicant rationes, quibus partem secundam probat.

Prior itaque pars propositionis probatur: vbi peccatum est minùs voluntarium, & maior diligentia ipsius hominis ad illud euitandum adhibita, ibi minus est peccatum: sed in viris sanctis peccata illa, quæ fiunt *ex subreptione*, sunt minùs voluntaria, quàm eadem in peccatoribus, quia sancti diligentiores sunt in illis euitandis, quàm peccatores, qui communiter sunt negligentes: ergo in viris sanctis II. peccata illa, quæ fiunt ex vtraque subreptione sunt leuiora iisdem peccatis eodem modo commissis à peccatoribus. Maior patet ex naturâ peccati, quæ postulat voluntarium; minor verò experientiâ patet.

Atque iuxta hunc sensum dixit sanctus Thomas secundâ secundæ quæstione centesimâ octuagesimâ sextâ articulo decimo, quoduis peccatum religiosi, siue sit mortale, siue veniale, modò non fiat contra votum, vel cum scandalo, vel ex contemptu formali, esse leuius peccato eiusdem speciei hominis sæcularis.

Secunda verò pars propositionis probatur: peccata, quæ fiunt cum maiori libertate & maiori contemptu, sunt aliis grauiora, vt satis intelligitur ex dictis: atqui idem specie pec-
III. catum cum plenâ libertate commissum fit cùm maiori libertate & maiori contemptu à viro sancto, quàm à peccatore, imò & cum maiori ingratitudine: nam homo sanctus habet plus gratiæ, per quam possit peccato resistere, quàm peccator, quia habet gratiam inhabitantem, quâ peccator supponitur destitutus, & sanctus peccando ex malitiâ magis Deum contemnit, quia meliùs nouit malitiam peccati, & peccatum à viro sancto commissum ex purâ & deliberatâ malitiâ est magis incorrigibile, quàm in homine non sancto, vt etiam agnoscit sanctus Augustinus epistolâ centesimâ trigesimâ septimâ ad *plebem Hipponensem*, vbi sub finem epistolæ propter hanc causam ait se non esse expertum peiores, quàm qui in monasteriis ceciderunt & peccarunt, & cùm vir sanctus plura & longè maiora beneficia acceperit à Deo, quàm qui est in peccato mortali,
IV. censetur etiam peccatum sancti esse ex ingratitudine maius & deterius peccato eiusdem speciei commisso per hominem peccatorem.

Quæres, vtrùm conditio personæ peccantis mutet speciem peccati, vel saltem illud notabiliter aggrauet.

Respondetur tunc mutari speciem, quando in peccante est specialis obligatio ratione voti, iuramenti, vel status, propter quem peccatum dicit specialem repugnantiam & oppositionem ad aliquam virtutem specialem, vt facilè intelligitur ex dictis suprà, aliàs remanendo intra eandem speciem regulariter, non aggrauare notabiliter, & multò minùs efficere, vt de veniali fiat mortale, vt rectè docet sanctus Thomas in quæstionibus disputatis *de malo* quæstione se-

A cundâ articulo octauo in responsione ad quintum, vbi notat illud sancti Hieronymi, *nugæ in ore laici, nugæ sunt; in ore autem sacerdotis, blasphemiæ*, dictum esse per exaggerationem, vel V. esse intelligendum de iis nugis, quæ à sacerdote prolatæ possunt esse aliis occasio proferendæ blasphemiæ contra Deum, & quòd peccatum veniale non fiat mortale ratione sanctitatis personæ docet fusiùs Hieronymus *ab Angesto* in suis moralibus capite octauo paragrapho quarto, qui incipit *circumstantia personæ*, notabili secundo & tertio *contra Martinum de magistris*, qui quæstione sextâ *de temperantia*, conclusione sexta, existimat viros sanctos, qui iam sunt adepti temperantiam, ita obligari ad illam, vt gradus ille, qui aliis tantùm est consilio, sit viris sanctis in præcepto.

B VI.

AD QVÆSTIONEM LXXIV.

DISPVTATIO PRIMA.

De voluntate, vt est subiectum peccatorum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum peccata actualia secundùm præcisam rationem voluntarij, quam includunt, sint in voluntate tanquam in subiecto.

C QVÆSTIO hæc intelligitur de peccato tantùm *actuali*, & subiecto VII. eius proximo: nam de peccato *habituali* disputabitur infrà quæstione octuagesimâ sextâ: & quòd homo *sit remotum subiectum* peccati, nemo dubitat, cùm passim in sacris literis dicatur homo *peccator esse in peccato, habere peccata, inquinatus peccatis*, & plures aliæ loquendi formulæ istis similes habeantur in sacris literis & Patribus, quæ significant in ipso homine peccata recipi tanquam in remoto subiecto: sed cùm in actu peccati tria possint considerari, primum est ipsa ratio *voluntarij*, secundum est *moralis eius malitia*, à qua habet, vt sit formaliter malus, tertium est *ipsa eius entitas*, quam communiter alij vocant *materiale peccati*; de primo disputat S. Tho. hîc art. 1. ita vt quærat vtrũ actualia peccata secundùm præcisam ratioñe *voluntarij*, quam includunt, sint in voluntate, non quidem tan-
D quam in primo mouente, sed vt in suo subiecto VIII. proximo inhæsionis: hunc enim sensum indicat ratio, quâ probat suam conclusionem, quam non desumit ex eo, quòd voluntas sit primum principium mouens respectu omnium aliarum potentiarum, sed ex eo, quòd actuale peccatum sit actus quidam immanens voluntatis, & qui proinde debeat remanere inhæsiuè in illa tanquam in principio, à quo oritur, quod idem significat in responsione ad tertium. His positis,

Sic hęc propositio: *omnia peccata secundùm rationem volũtarij considerata sunt in voluntate tanquam in subiecto.* Ita S. Thomas hîc, probatur: omnes actus immanentes sunt subiectiuè in eâ potentiâ, à quâ tanquam à principio immediato

I. procedunt: sed omnia peccata actualia, vt voluntaria, sunt actus immanentes voluntatis, ergo omnia peccata actualia secundùm rationem voluntarij sunt in voluntate tanquam in subiecto. Maior certa est ex vulgari discrimine, quod statuunt Philosophi & Theologi inter actiones transeuntes & immanentes.

Minorem verò vt veram supponit sanctus Thomas, sed potest probari: peccata vt voluntaria, esse actus immanentes voluntatis, nihil est aliud, quàm modum illum, à quo habent formaliter, quòd sint voluntaria, esse à voluntate, & in ea remanere, vt patet ex naturâ & conditione actus immanentis: at modus ille nihil est aliud, quàm quòd sint in potestate voluntatis, vt sint vel non sint, seu quòd habeant suum esse ex indifferentiâ propriâ voluntatis, & hæc indifferentia est subiectiuè in ipsâ voluntate, à qua tamen oritur; igitur actua-
II. lia peccata, prout sunt voluntaria, sunt in voluntate tanquam in subiecto.

Minor hæc postrema patet quoad primam partem ex natura & definitione perfecti voluntarij seu liberi, de quo satis fusè suprà agendo *de libero arbitrio*: quoad secundam partem probatur: omnis actus voluntarius & liber vel est ab ipsa voluntate *elicitus*, vel *imperatus*, si *elicitus*, ergo sicut & ille remanet subiectiuè in voluntate, ita & indifferentia, quæ est modus, à quo habet, vt sit liber, residet etiam in voluntate tanquam in subiecto; si sit *imperatus*: ergo mediante alio actu elicito à voluntate, quem vocant *imperium*, ergo sicut & imperium illud, à quo actus ille imperatus habet, vt sit liber, & voluntarius, est subiectiuè in voluntate, ita etiam & ipse actus *imperatus*
III. peccati prout est voluntarius, erit subiectiuè in voluntate.

Dices: si actuale peccatum, quod consistit in aliquo actu potentiæ distinctæ à voluntate in tantum est *inhæsiuè* in voluntate quoad rationem voluntarij, in quantum pendet ab aliquo actu elicito voluntatis, motus appetitus sensitiui, qui sunt impudici, non erunt tunc peccata, quando voluntas sinit illos, ita vt negligat reprimere, quia tunc nullum actum elicit: at hoc consequens est absurdum, vt patet ex dictis, & ex dicendis infrà: igitur actuale peccatum quoad rationem voluntarij, non est subiectiuè in voluntate, præcisè ex eo, quòd illud, à quo habet esse voluntarium, sit *inhæsiuè* in voluntate.

Respondetur duplicem distingui actum voluntatis, *interpretatiuum* vnum, & *elicitum* alterum, prædictos motus appetitus sensitiui
IV. habere, quòd sint voluntarij ab illo actu voluntatis *interpretatiuo*, qui actus suo modo est in voluntate, vt intelligitur ex dictis de illo, agendo de peccato *omissionis*: & proinde semper peccatum quodcumque quoad rationem voluntarij, quam includit, est subiectiuè in ipsâ voluntate.

Articvlvs II.

An sola voluntas sit subiectum peccati materialiter spectati.

Sit hæc propositio: *sola voluntas non est subiectum actualis peccati quoad illius entitatem propriam seu illius materiale*, & hoc sen-
A su debet intelligi sanctus Thomas hîc articulo secundo, quando ait solam voluntatem non esse subiectum actualis peccati: vt colligitur ex his, quæ habet in duobus primis articulis huius quæstionis: vt potentia aliqua possit esse subiectum peccati, sufficit, quòd illa & eius actus subsint imperio voluntatis; item quòd actus eius sit inordinatus & immanens: atqui tria ista reperiuntur in multis aliis potentiis & illarum actibus: nam aliqui actus tam intellectus quàm appetitus sensitiui subsunt imperio voluntatis, vt satis fusè ostendimus agendo de imperio voluntatis, & eorum aliqui sunt inordinati, verbi gratiâ error, motus impudicus, delectatio circa rem turpem, & actus illi sunt immanentes, vt omnes agnoscunt: igitur & in illis tanquam in subiecto possunt esse peccata actualia secundùm suam entitatem. V.

Eodem argumento probatur etiam in
B membris exterioribus posse subiectari pecca- VI.
ta eodem modo considerata: dantur enim quidam actus tam in manibus, quàm in linguâ & pedibus, qui in illis remaneant, subsint imperio voluntatis, sintque inordinati, sicut est inordinata pedum, manuum, & linguæ motio, cùm enim motus sit in mobili, vt docent physici, actus illi quoad suam entitatem resident in illis: & cùm actus illi possint impediri à voluntate, nec tamen impediantur, dicentur peccata eiusmodi secundùm suam entitatem considerata, esse *subiectiuè* in istis membris.

Atque hoc postremum conforme est sancto Thomæ quæstione secundâ *de malo* in responsione secundâ ad sextum, & quæstione septimâ *de malo* articulo sexto in corpore; vnde si at-
C tentè legatur S. Thomas hîc articulo secundo VII.
in responsione ad tertium non negat membra exteriora posse esse subiectum inhæsionis alicuius peccati actualis hoc modo considerati, sed tantùm negat membra illa dici *peccare*, quod etiam citato articulo sexto quæstionis septimæ *de malo* fusiùs explicat, quia scilicet ad hoc, vt aliqua potentia dicatur *peccare*, requiritur, quòd concurrat ad actum peccati, vt mouens seipsam, & non vt mota ab alio, patiēs enim licèt recipiat in se actionem *subiectiuè*, quia habet se vt motum, non censetur propriè agere: atqui membra exteriora non tam mouent se, quàm ab alio mouentur, cùm sint instrumenta & organa: vnde specialiori iure tribuitur peccatum sensitiuo appetitui, & aliis potentiis in hoc ei similibus, quàm membris ipsis exterioribus.

D Articvlvs III. VIII.

An formalis malitia peccati recipiatur in sola voluntate.

Sensvs articuli est, an formalis illa malitia, quæ est in peccato actuali, insit soli voluntati, an etiam recipiatur in potentiis ab ipsa voluntate distinctis, sicut & ipsa peccatorum entitas seu materiale in illis reperitur: quod vt faciliùs intelligatur,

Notandum primò est actus illarū potentiarum, quæ distinguūtur à voluntate, posse duobus modis considerari, primò *secundùm se, & sine dependentiâ seu subordinatione ad voluntatem*, ad cuius motionem & imperium fiunt, vel possunt repræ-

I. mi saltem quoad consensum: secundò possunt considerari *prout subordinantur dictæ motioni voluntatis*: de illis priori modo consideratis dicetur disputatione sequenti, hîc autem tantùm disputatur de illis posteriori modo: nam, quòd actus illi externi, quatenus fiunt cum dicta subordinatione, súntque deordinati, sint peccata, satis intelligitur ex illo Christi Domini apud sanctum Matthæum capite quinto, *qui dixerit fratri suo Racha, reus erit iudicio*; item capite decimo quinto, *de corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, &c. quæ coinquinant hominem*, & tamen sunt actiones exteriores: item *ad Romanos* primo, primæ *ad Corinthios* sexto, & *ad Galatas* quinto, enumerantur actus multi exteriores, de quibus ait Apostolus *qui talia agunt, regnum Dei non consequentur*: quod ampliùs

Confirmatur ex præceptis diuinis, quæ non
II. prohibent tantùm actus interiores, sed exteriores etiam, ex definitione peccati quæstione septuagesimâ primâ allatâ ex sancto Augustino.

Quòd item ratio peccati ita reperiatur in actibus exterioribus, vt etiam sit in actibus interioribus, patet contra nonnullos Iudæos apud Iosephum libro duodecimo Antiquitatum Iudaïcarum capite decimo tertio.

Nam Christus Dominus Matthæi quinto ait, *qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo*, & odium Dei, hæresis, inuidia Diaboli, superbia eius, sunt grauissima peccata, quæ tamen sunt actus quidam interiores.

Notandum secundò ex sancto Thoma suprà quæstione decimâ octauâ articulo secundo in
III. solutione ad tertium, vt etiam obseruauimus disputatione *de bonitate morali*, actum exteriorem posse duobus modis comparari ad interiorem, primò in ratione *obiecti*, circa quod faciendum versatur interior actus, scilicet prout apprehensum per rationem proponitur voluntati faciendum, antequam fiat: secundò potest considerari in ratione *effectus*, quatenus scilicet de facto, & vi ipsius actus interioris producitur: quo posteriori modo quærimus hîc, an in illo sit moralis malitia formalis; & quomodo: nam quòd in illo, vt priori modo consideratur, sit moralis malitia *obiectiua* seu *fundamentalis* satis constat ex disputatione *de bonitate morali*, nam cùm sit eadem ratio & conditio moralis malitiæ, ac bonitatis, & ibi expressè docuerimus moralem bonitatem *obiectiuam* reperiri in ipsis actibus exterioribus, vt habent rationem obiecti, etiam
IV. independenter ab actu voluntatis, ex consequenti etiam mali actus exteriores, vt induunt rationem obiecti respectu interiorum, habebunt etiam aliquam malitiam moralem *obiectiuam* seu *fundamentalem* independenter ab actibus voluntatis.

Tota igitur difficultas restat de *malitiâ morali formali*, & de actu exteriori, quatenus habet rationem effectus respectu interioris, vtrum in illo sic considerato sit *formalis malitia moralis*, & ex consequenti peccata secundùm malitiam moralem formalem considerata sint subiectiuè in aliis potentiis à voluntate distinctis, pro quâ difficultate soluendâ

Sit ista propositio: *actus potentiarum distinctarum à voluntate, quatenus exercentur ex*
A *liberâ motione voluntatis, sunt formali malitiâ formaliter mali,* V.
formalis tamen illa malitia illis non inhæret subiectiuè intrinsecè, sed tantùm illis conuenit per aliquam denominationem desumptam à formali malitiâ, quæ est in actu voluntatis, à quo procedunt.

Duæ sunt partes propositionis: prior satis patet ex mox dictis in secundo notabili: & confirmatur: quia actus ille est *formali malitiâ* malus, qui, vt exercetur, est moralis, liber, & ita procedit à voluntate, vt tamen fiat cum deordinatione ad rectam rationem: atqui actus potentiarum à voluntate distinctarum, quatenus exercentur ex motione voluntatis, possunt ab illâ procedere cum deordinatione ad rectam rationem: ergo erunt formaliter mali *malitiâ formali*.

Neque hæc pars repugnat sequenti, quâ diximus *formalem malitiam non illis inhærere,*
B *sed tantùm per aliquam denominationem ex-* VI.
trinsecam eis conuenire: nam ad hoc, vt aliquid denominetur tale formaliter, non est semper necesse, vt res denominans illi insit subiectiuè, sed aliquando sufficit vt ad illud comparetur, sicut forma ad materiam, verbi gratiâ agens denominatur formaliter agens per actionem, quia actio est forma, quâ principium actiuum reducitur in actum, seu per quam id, quod propriè fit, manat & pendet ab agente, nec tamen ipsa actio transiens est inhæsiuè in ipso agente, sed in patiente, cùm sit idem realiter cum suo termino, vt habet communis sententia Philosophorum: ex eo scilicet titulo, quòd vt hominem denominat formaliter agentem, concipiatur, non vt illi inhæret, sed vt ab illo fluit: sic etiam in
C præsenti casu, quia actus interior voluntatis VII.
comparatur in moralibus ad exteriorem, sicut forma ad materiam, & concipitur actus exterior vt ab interiori fluens, fit, vt etiamsi moralis malitia illi non inhæreat subiectiuè, non tamen desinat dici formaliter malus.

Posterior verò pars propositionis est sancti Anselmi libro *de conceptu* capite quarto, vbi postquam illam fusè probauit, tandem sic concludit, *habet vsus, vt actiones, quas facit voluntas, scilicet per alias potentias, vocemus peccata*, quia in voluntate, à qua fiunt, est *peccatum*: est etiam sancti Thomæ (quicquid dicant nonnulli in contrarium) suprà hâc parte quæstione vigesimâ, articulo primo in responsione ad tertium, & clariùs articulo tertio eiusdem quæstionis in solutione ad tertium, & articulo sequenti, docet actum exteriorem
D nullam addere bonitatem vel malitiam supra VIII.
malitiam vel bonitatem actus interioris: est etiam Durandi secundò sententiarum distinctione quadragesimâ secundâ, quæstione primâ; Gabrielis ibidem quæstione primâ articulo vnico: Ocami quodlibeto primo quæstione vigesimâ, & plurium aliorum.

Probatur ratione petitâ ex citatis sancti Thomæ testimoniis: quando aliquid tantùm dicitur tale ex ordine ad aliud, est tantùm tale per denominationem extrinsecam, nec oportet, vt forma denominans illi insit subiectiuè formaliter, sed sufficit, quòd sit subiectiuè in illo alio, per ordinem ad quod sic denominatur, verbi gratiâ, medicina & vrina denominantur sana per ordinem ad animal, forma denominans est sanitas,

I. quæ formaliter & intrinsecè non inhæret subiectiuè in medicinâ vel vrinâ; sed tantùm in animali, per ordinem ad quod medicina & vrina dicuntur sana; primum, quia illam efficit; secundum, quia illam significat esse in animali: atqui actus potentiarum à voluntate distinctarum dicuntur tantùm mali formali malitiâ ex ordine ad proprium actum voluntatis, à quo procedunt; ergo actus potentiarum distinctarum à voluntate sunt tantùm mali per denominationem extrinsecam, nec formalis malitia moralis inest illis subiectiuè, sed tantùm in ipso actu voluntatis, à quo procedunt.

Maior, præterquàm quòd est tantùm explicatio Analogorum *per attributionem* communiter tradita à Dialecticis in Antepædicamentis, est expresè sancti Thomæ citatâ quæstione 20. in solutione ad tertium. Minor etiam est sancti Thomæ ibidem.

II. Probatur secundò: si formalis malitia moralis est subiectiuè in actibus potentiarum distinctarum à voluntate, aut est illa eadem numero, etiam *entitatiuè* quæ est *subiectiuè* in actu interiori voluntatis, à quo procedunt illi actus, aut est distincta numero; non primum, quia idem numero accidens esset in pluribus & distinctis numero subiectis secundùm eandem numero entitatem consideratum, quod naturaliter non posse fieri admittit communis sententia Philosophorum, tunc etiam quia nequit vna & eadem numero entitas etiam accidentalis esse simul & semel spiritalis & materialis, quia esse spiritale vt sic negat materiale, & econtrà, & tamen, si vna & eadem esset entitatiuè formalis malitia in actu voluntatis, & in actu potentiarum à voluntate distinctarum, illa vna & eadem malitia esset simul & semel entitatiuè *spiritalis*, & *materialis*; *spiritalis* quidem, vt est in actu voluntatis, quæ est spiritalis potentia, *materialis* verò, vt est in potentiis à voluntate distinctis, quæ sunt materiales, sicut est appetitus sensitiuus, & aliquæ aliæ potentiæ: quia quicquid recipitur ad modum recipientis recipitur, & *spiritalis* potentia accidens spiritale postulat, sicut & *materialis* materiale: igitur non potest esse vna & eadem formalis malitia moralis in actu voluntatis, & in actibus aliarum potentiarum.

III. Secundum item dici non potest, scilicet *esse formalem malitiam numero distinctam in actu exteriori à malitiâ formali, quæ inhæret actui interiori voluntatis*, quia sanctus Thomas expresè citatâ quæstione vigesimâ, articulo quarto, docet malitiam actus interioris non crescere per additionem actus exterioris sibi correspondentis, quod tamen oportet fieri, cùm vna malitia additione alterius etiam partialis fiat maior: ergo formalis malitia moralis non est *subiectiuè* in actu exteriori, seu in actibus potentiarum, quæ distinguuntur à voluntate.

IV. Postremò: eodem modo actus potentiarum, quæ sunt à voluntate distinctæ, participant formalem malitiam moralem, quo participant rationem *voluntarij* & *liberi*, quia *voluntarium* & *liberum* supponuntur ad moralitatem; cuius vna ex differentiis est malitia moralis: sed ratio *voluntarij* & *liberi* non est formaliter & subiectiuè in actibus potentiarum, quæ distinguuntur à voluntate, sed tantùm per denominationem extrinsecam: ergo neque formalis malitia moralis erit subiectiuè in actibus exterioribus, vel in actibus potentiarum à voluntate distinctarum. V.

Minor est expresè sancti Thomæ citatâ quæstione vigesimâ, articulo secundo in solutione ad tertium, vbi ait voluntarium dici etiam de actibus exterioribus, prout procedunt à voluntate & à ratione, & ideò posse differre à se inuicem penes bonitatem moralem.

Ex quo videtur ampliùs confirmari maior propositio huius tertiæ rationis, quæ videtur ibi colligere modum participandi bonitatem vel malitiam in actibus exterioribus, eo modo, quo actus illi exteriores participant rationem *voluntarij & liberi*.

ARTICVLVS IV.

Quædam corollaria colliguntur. VI.

Ex superioribus nonnulla sequuntur corollaria: primum est malitiam *obiectiuam* seu *fundamentalem*. (& eadem ratio est de bonitate) esse priùs in actu exteriori, quàm sit *formalis* in actu interiori, quia hic desumit suam malitiam ab isto sicut ab obiecto, *formalem* verò priùs esse in actu interiori, & ab illo deriuari in exteriorem, sicut à causa in effectum: ideò enim *velle furari* malum est, quia furtum est malum, & econtrà ideò actus ipse furandi, vt est in exercitio, est malus & puniendus, quia procedit à malâ voluntate operante liberè, vt etiam docet sanctus Thomas suprà quæstione vigesimâ, articulo primo.

Sequitur secundò, totam bonitatem vel malitiam moralem esse in actu interiori, nullámque etiam partialem ei superaddi per actum exteriorem, ita vt, si actus aliquis interior sit valde efficax, & ex aliquo impedimento non sequatur actus exterior tanquam interioris executio, tanta illi insit malitia, vel bonitas moralis (quia vtriusque eadem est ratio, vt monuimus) quanta foret, si actui interiori coniungeretur exterior: si enim actus exterior non habet formalem bonitatem, nisi per denominationem extrinsecam, nec vllam aliam ab eâ, quæ est in actu interiori, distinctam habeat, cùm nemo det, quod non habet; non potest intelligi actus aliquid bonitatis vel malitiæ ei superaddere, & hoc facilè intelligitur sumpto exemplo à furto. VII.

Sit aliquis, qui efficaciter velit furari rem, quam putat esse proximi, quæ tamen ex rei veritate sit sua, tollat illam furtiuè cum istâ opinione à proximo, habet tantum malitiæ, ac si furtum externo actu compleuisset, nec tamen in tali peccato furti, actus exterior furti propriè sumptus, reperitur, cùm res sublata sit sua, non proximi: & econtrà sit aliquis, qui det pecuniam famulo distribuendam pauperibus in eleemosynam, quam tamen famulus malâ fide sibi reseruat, non desinit dominus coram Deo habere tantum meriti, quantum habuisset, si de facto fuisset distributa pauperibus, quia scilicet habuit interiorem actum efficacem largiendi eleemosynam pauperibus, nec per eum stetit, quin etiam actus exterior sit secutus, & Deus magis attendit ad promptam voluntatem, quàm ad effectum exteriorem: ergo cùm ibi non reperiatur actus exterior, sed solus interior VIII.

I. efficax, sequitur nihil exteriorem actum vel A bonitatis vel malitiæ addere ad actum interiorem.

Et hæc doctrina habet fundamentum in sacris literis secundæ *ad Corinthios* octauo, *si voluntas prompta est secundùm id, quod habet, accepta est, non secundùm id, quod non habet:* id est, *si voluntas est prompta, est accepta Deo secundùm* proportionem *facultatis cuiusque*, ita vt non minùs accepta sit voluntas pauperis modicum dantis, quàm diuitis multum dantis, *non autem secundùm id, quod non habet*, id est voluntas non ideò minùs est accepta Deo, ex eo, quòd desit ei facultas dandi.

Atque hunc locum ita intellexisse videtur sanctus Cyprianus libro tertio testimoniorum *ad Quirinum* testimonio secundo, vbi ait *in opere, & eleemosynis etiamsi per mediocritatem minus fiat ipsâ voluntate satis esse:* in epistolâ

II. Pauli *ad Corinthios* secundâ, *si voluntas prompta est.* &c. Marci duodecimo, vbi vidua, quæ duo minuta obtulit, laudatur præ cæteris, quia maiori affectu dedit, quàm alij.

Habet item fundamentum in Patribus: sanctus Hieronymus in caput duodecimum S. Matthæi ad illa verba, *Iugum meum suaue est: In Euangelio,* inquit, *voluntas quæritur, quæ etiamsi effectum non habuerit, tamen præmia non amittit:* S. August. libro primo de *libero arbitrio* capite tertio: *Vt intelligas*, inquit, *libidinem in adulterio*, id est volitionem seu concupiscentiam adulterij, *malum esse, si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum coniuge aliena, planum tamen aliquo modo sit eum id cupere, & si potestas detur, facturum esse, non minus reus est, quàm si in ipso facto deprehenderetur,*

III. & epistolâ quadragesimâ nonâ quæstione quartâ sub finem ait affectum voluntatis esse mensuram omnium factorum & meritorum.

Quod etiam habet sanctus Chrysostomus homiliâ vigesimâ sextâ *in sanctum Matthæum*, vbi addit actum exteriorem esse tantùm signum voluntatis interioris.

Atque iuxta hunc sensum canit ecclesia in officio sancti Martini: *ô sanctissima anima, quam etsi gladius persecutionis non abstulit, palmam tamen martyrij non amisit*, quod tamen, sicut & huius corollarij doctrina, est tantùm intelligendum de præmio essentiali bonorum operum, non autem de illo accidentali, quod Theologi vocant *aureolam*, vt rectè animaduertit sanctus Bernardus epistolâ septuagesimâ septimâ *ad Hugonem*, vbi cùm dixisset in casu necessitatis baptismum in re posse suppleri per fidem, subiungit hæc verba, *pos-*

IV. *sit sanè tantumdem dixerim, quantum ad salutis spectat obtentum, non ad meriti cumulum, quo indubitanter martyrium antecellit*, vbi per *cumulum meriti* intelligit aureolam martyrij, quam negat dari secundùm dispositionem affectus, licèt essentiale præmium proportionetur affectui.

Cuius discriminis ratio hæc est, quòd, vt est apud sanctum Thomam tertiâ parte in supplemento quæstione nonagesimâ sextâ articulo nono in secundo argumento *sed contra*, aureola non debetur actui, nisi, vt per corpus exercetur & consummatur: vnde nec in Angelis reperitur aureola: ideóque cùm doctrina huius corollarij non se extendat ad actus, prout consummantur opere externo, nec etiam

V. ex consequenti est intelligenda quoad accidentale præmium illis correspondens, sed quoad essentiale tantùm: quare autem solis actibus, prout consummantur per corpus, conferantur aureolæ, prouenit ex mera Dei institutione, qui pro actibus hoc solo modo exercitis præmium istud instituit, sicut quare contritio de peccatis etiam signo exteriori manifestata extra sacramentum non producat gratiam ex *opere operato*, quemadmodum & attritio iuncta sacramento illam producit, sicut etiam statuit ecclesia quasdam censuras, quas nemo incurrit nisi opere externo, & non solâ voluntate aut verbo, peccatum, cui talis censura est annexa, consummauerit.

Neque huius articuli doctrina fuit condemnata in Abaïlardo, vt nonnulli volunt.

Nam Ariminensis distinctione vltimâ secundi sententiarum negat Abaïlardum fuisse

B condemnatum propter hanc propositionem, VI. cùm errores illius referantur, & simul etiam refellantur à sancto Bernardo, qui tamen nunquam meminit istius, sed tantùm asseruisse articulo decimo tertio, *hominem propter opera nec meliorem, nec deteriorem efficit* quod est planè hæreticum, & longè differt à doctrinâ secundi nostri corollarij.

Addi etiam potest inter opera Abaïlardi Parisiis in lucem emissa, haberi epistolam apologeticam numero vigesimam, in quâ condemnat vel explicat articulos, de quibus accusabatur, & articulo vndecimo ita habet, *Omnes in dilectione Dei & proximi æquales, æqualiter bonos esse confiteor & meritis pares, nec quicquam meriti apud Deum deperire, si bonæ voluntatis affectus à suo præpediatur effe-*

C *ctu*, ex quibus verbis, quibus hæresim & errores abiurat, satis patet nostram sententiam nullo modo fuisse ibi condemnatam, sed esse piam & veram. VII.

Neque etiam ex hac doctrina sequitur sufficere explicare in confessione solos actus interiores, & parum curandum esse de exercendis actibus exterioribus: quod tamen scriptura & Patres plurimum commendant.

Negatur id sequi; nam primò oportet in sacramentali confessione exprimere peccatum tale quale est, quia confessio debet esse *vera, aperta, fidelis*, qualis non erit, si solus actus interior exprimatur, cùm tamen etiam actu exteriori peccatum fuerit consummatum.

Deinde potest contingere, vt ratione actus externi sit facienda aliqua restitutio, vel incurratur censura aliqua, quæ duo non potest discernere confessarius, nisi & actus exterior il-

D li explicetur. VIII.

Addi potest & ex actu exteriori posse nasci quoddam scandalum, quod non sequitur ex solo interiori, ideóque cùm scandalum aggrauet malitiam peccati, necesse esse etiam actum externum aperire in confessione sacramentali.

Tandem: quia ordinariè, quando actus exterior exercetur, multiplicatur interior, vel augetur eius vehementia, aut duratio, fit, vt debeat explicari cum interiori, cùm sic interior sit mutatus in se.

Ad id verò absurdi, quod obiicitur, scilicet *parum esse curandum de exercendis actibus exterioribus meritoriis*, negatur id sequi, quia hîc loquimur de actu interiori, qui sit voluntas

I. efficax & perfecta, non potest autem ea voluntas censeri *efficax & perfecta*, quæ, cùm habeat facultatem exercendi opus externum, in quod tendit, illud tamen omittit: est enim ipsa operis executio interioris volitionis efficacis probatio, vnde semper curandum est voluntati, vt quantum in se erit, bonum opus exerceat, alioquin eius affectus dicetur potiùs *simplex quædam velleitas*, quàm *absoluta & efficax voluntas.*

DISPVTATIO II.

De sensualitate, vt est subiectum peccati.

ARTICVLVS I.

Quædam notanda præmittuntur.

II. NOMINE *sensualitatis* nihil aliud hîc intelligitur, quàm *appetitus sensitiuus, prout fertur circa bona sensibilia, motu proprio*, seu quatenus mouetur circa proprium suum obiectum, non à voluntate, sed ab imaginatione, vel ab aliqua potentiâ sensitiuâ, vt colligitur ex sancto Thoma primâ parte, quæst. 81. art. 1.

Notandum secundò appetitum sensitiuum posse tribus modis considerari: primò, quantum ad ea, quæ sibi propria sunt intra latitudinem naturæ sensitiuæ, seu quatenus communis est hominibus & brutis: secundò quantum ad ea, quæ participat ex coniunctione cum gradu intellectiuo, & vt procedit ex animâ rationali, tan-
III. quam ex radice, quomodo censetur perfectior esse in nobis, quàm in brutis, vt explicat sanctus Thomas articulo vltimo citato quæstione octuagesimâ primâ: tertiò potest considerari, vt subordinatur motioni voluntatis illum impellentis, aut non impedientis motum eius, quando potest.

Iam vbi hac in disputatione quæritur, an motus sensualitatis sint peccata, quæstio non mouetur de appetitu sensitiuo sub primâ consideratione; certum enim est in eo vt sic non posse esse peccatum, quia vt sic est etiam in brutis, in quibus tamen nemo admittit reperiri peccatum, etiam ex hæreticis: nam licèt Caluinus contendat motus appetitus sensitiui esse peccata mortalia, tamen fatetur libro tertio institutionum capite tertio, paragrapho duodecimo, se non arguere peccati cupiditates, seu appetitiones illas, quas hominis ingenio Deus à primâ
IV. creatione insculpsit, vt inde eradicari, nisi cum ipsâ humanitate non possint; seu quæ sunt naturales vt naturales sunt, sed prout sunt inordinatæ, seu procedunt ex nostrâ naturâ corruptâ propter peccatum originale.

Notandum tertiò: etiamsi nomine *concupiscentiæ*, quo designatur motus appetitus sensitiui, soli illi motus intelligantur strictiùs loquendo, qui ortum habent à potentiâ aliquâ sensitiuâ, irascibili, vel concupiscibili, attamen generatim & modo loquendi satis communi apud Patres nomine *concupiscentiæ* etiam intelligi motus illos omnes voluntatis & intellectus in illicita, qui iudicium rationis, & consensum omnem voluntatis præueniunt, vt sunt motus odij, & inuidiæ in voluntate, dubitationis, & infide-

A litatis in intellectu, sic sanctus Paulus *ad Galatas* 5 cùm dixisset carnem concupiscere aduersus spiritum, & spiritum aduersus carnem, inter opera carnis recensuit hæresim, & alia eiusmodi vitia, quæ non pertinent ad appetitum sensitiuum purè & simpliciter sumptum; sic etiam sanctus Augustinus libro sexto *contra Iulianum* capite quinto, vocat omnia mala desideria, *cordis concupiscentias.* V.

Notandum quartò motus eiusmodi esse in duplici differentiâ: alij enim dicuntur communiter *primi absolutè*, seu *primò primi*, alij verò *secundò primi*; motus illi dicuntur *primi* seu *primò primi*, qui ad ipsam rei appetibilis apprehensionem excitantur in nobis, antequam ratio possit detegere rationem turpis & inhonesti, illi verò dicuntur *secundò primi*, qui ad ipsam rei appetibilis apprehensionem excitantur in nobis, quando ratio incipit deprehendere rationem turpis
B & inhonesti in obiecto, non tamen perfectè, & non desinit res obiecta placere. VI.

Hâc disputatione igitur dum quæritur, an in sensualitate sit peccatum, seu an motus sensualitatis sint peccata, id quæritur iuxta considerationem secundam ex tribus suprà assignatis, & non tantùm de motibus, qui propriè sunt appetitus sensitiui, sed etiam de iis, qui licèt sint ab aliis potentiis, vt ab intellectu vel voluntate, iudicium tamen rationis & voluntatis consensum præueniunt.

Deinde, cùm circa tales motus ipsa ratio & voluntas aliquid negotientur interdum, explicandum etiam est, quando & quomodo possint sibi vendicare rationem peccati, & cuius, mortalis an venialis.

ARTICVLVS II.

C *Vtrum motus sensualitatis in baptizatis sint peccata mortalia.* VII.

SENTENTIA hæreticorum nostri temporis, Lutheri articulo secundo & tertio inter articulos condemnatos à Leone decimo; & Caluini libro tertio suarum institutionum paragrapho decimo & sequentibus, est, primos illos motus concupiscentiæ, etiam præuenientes consensum omnem voluntatis & rationis iudicium, esse peccata mortalia, quæ tamen iustis non imputantur, propter fidem; quia putant illi ad rationem peccati satis esse, quòd actio illa sit inordinata, & contra legem, & item satis esse, quòd sit voluntaria voluntate primi parentis: contra quos

Sit hæc propositio: *motus concupiscentiæ præuenientes omnem consensum voluntatis, siue formalem siue interpretatiuum, non sunt peccata nec*
D *mortalia nec venialia in baptisatis.* Propositio hæc vt iacet, videtur esse de fide, nam Concilium Tridentinum sessione quintâ in decreto *de peccato originali* canone quinto definit *manere concupiscentiam in baptisatis, quæ cùm ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, & viriliter per Iesu Christi gratiam repugnantibus, non valet*: quo loco VIII.

Notandum primò est Concilium distinguere duplicem concupiscentiam *habitualem* vnam, seu in actu primo, quam vocat *fomitem*, & ait remanere in baptisatis, alteram *actualem* seu *concupiscentiam in actu secundo*, quæ nihil est aliud, quàm motus ipse concupiscentiæ habitualis; primam non esse propriè peccatum, sed ap-

I. pellari *peccatum, quia ex peccato est, & ad peccatum* A
inclinat; secundam non nocere non consentien-
tibus & ei repugnantibus, *consensus* enim & *repu-*
gnantia non propriè intelliguntur esse, nisi cùm
est certamen, & item certamen concupiscentiæ
non est, nisi cùm eius motus insurgunt, vt patet
in pueris recens natis & baptisatis, in quibus re-
peritur concupiscentia habitualis, non autem
actualis eius motio, quam tamen Concilium ait
prodesse resistentibus: ergo cùm peccatum non
prosit, sed potiùs officiat, & definiat Concilium
actualem concupiscentiam prodesse resistenti-
bus, talis concupiscentia seu motus primò pri-
mi circa illicita ante omnem consensum volun-
tatis, non sunt peccata nec venialia nec mortalia.
Notandum secundò Concilium in hoc canone
nullam facere distinctionem inter illos primos
motus, qui fiunt *ex imaginatione*, aut *ex subitâ*
II. *aliquâ intellectione aut volitione*, sed loqui abso-
lutè, ita vt videatur statuere omnem motum,
quicumque ille sit, quomodocumque & vnde-
cumque oriatur, modò præueniat omnem vo-
luntatis consensum, nullo pacto esse peccatum
sumptum propriè.
Probatur itaque primò ex sacris literis, Mat-
thæi decimo quinto, vbi Christus Dominus ex-
plicans quænam propriè sibi vendicent rationem
peccati, ait, *quæ de corde exeunt, & ea coinqui-*
nant hominem, id est ea, quæ fiunt voluntariè &
liberè, quando sunt de obiecto malo, sunt pec-
cata, vt satis explicat verbis sequentibus, *de cor-*
de enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adul-
teria, &c. & quòd particula illa *de corde exire*
idem sonet ac fieri liberè & voluntariè, etiam si-
gnificat sanctus Hieronymus ad caput duodeci-
mum sancti Matthæi, vbi ex hoc loco colligit
III. malas cogitationes, licèt sint à diabolo vt suaso-
re, esse tamen à propriâ & liberâ voluntate, vt
auctore.
Item *ad Romanos* octauo: *nihil damnationis est*
iis, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm car-
nem ambulant, id est, nullum est peccatum mor-
tale, quia, vbi est peccatum mortale, ibi est ali-
quid damnationis, id est, aliquid propter quod
potest homo adiudicari à Deo pœnæ æternæ,
peccatum enim mortale quatenus tale importat
condignitatem pœnæ æternæ, vt patebit infrà
agendo de illo: at motus primò primi concupi-
scentiæ sunt in iis, qui sunt in Christo Iesu, nec
tamen secundùm carnem ambulant, verbi gra-
tiâ, in Beato Paulo *ad Romanos* septimo, *video*
aliam legem in membris meis, repugnantem legi
mentis meæ: ergo motus primò primi, vt præ-
ueniunt omnem consensum voluntatis, non sunt
peccata mortalia.
IV Nec est, quòd Lutherus respondeat ideò ni-
hil esse damnationis iis, qui sunt in Christo Iesu,
quia motus eiusmodi non imputantur baptisatis
ad damnationem.
Nam aliud est aliquid damnationis non esse
in baptisato, & aliud aliquid damnationis esse
in baptisato nec tamen ei imputari ad pœnam
& supplicium, vt etiam in hac suâ hæresi admit-
tit Lutherus, secundùm quem potest esse pec-
catum mortale in baptisato, quod tamen ei non
imputabitur ad pœnam æternam, at Apostolus
absolutè & simpliciter asserit in iustis nihil esse
damnationis, non autem ait nihil imputari, es-
set autem aliquid, vt mox explicatum est, etiam-
si Deus de facto ex suâ misericordiâ & fauore
tantùm externo talem hominem non deputaret

ad supplicium æternum, nec desineret homo ob V.
eiusmodi motus inordinatos esse dignus pœnâ
æternâ: ergo locus ille Apostoli non intelligitur
de mera non-imputatione, sed de verâ & pro-
priè dictâ carentiâ peccati.
Atque ita locum hunc intellexit Concilium
Tridentinum suprà, & ante illud sanctus Augu-
stinus libro, quem inscripsit, *expositio quarum-*
dam propositionum ex epistolâ *ad Romanos* pro-
positione quadragesimâ septimâ, vbi ita habet,
quod autem dicit: nulla ergo condemnatio est nunc
iis, qui sunt in Christo Iesu, satis ostendit condem-
nationem non esse, si existant desideria carnalia,
sed si eis ad peccandum obediatur.
Probatur item ex iis omnibus scripturæ locis,
qui supponunt in nobis posse esse mala deside-
ria, & tamen prohibent, ne eis consensum præ-
beamus, si enim experiri illa purè & simpliciter
B consìderata esset propriè peccatum, scriptura
non tantùm consensum in illa, sed etiam & ipsum VI.
sentire & experiri illa condemnaret, & prohi-
beret: quod tamen non facit, vt Ecclesiastici de-
cimo octauo, *post concupiscentias tuas non eas,*
& à voluntate tuâ auertere, vbi supponit concu-
piscentias iam excitatas in homine, quem tamen
prohibet illas sequi per consensum, quem solum
docet facere hominem peccatorem; subiungit
enim, *si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, fa-*
ciet te in gaudium inimicis tuis, id est diabolo &
Angelis eius, quod non potest intelligi fieri, ni-
si per peccatum, de quo tantùm commisso gau-
dent diaboli: ergo subiudicat Ecclesiasticus ex-
periri tantùm in se mala desideria absque con-
sensu, non facere hominem in gaudium diaboli,
& proinde tales motus secluso consensu non esse
peccata.
C Ita hunc locum intellexit sanctus Augustinus
libro quinto *contra Iulianum* capite tertio, vbi VII.
ex hoc testimonio colligit aliud esse aliquem
habere mala desideria cordis, & aliud aliquem
tradi malis suis desideriis, primum non facere
hominem reum peccati, si consensus non sequa-
tur, secundum verò constituere hominem reum
peccati, *quia*, inquit, *desertus à Deo cedit eis;*
atque consentit, & sic consensus fit ei peccatum.
Item *ad Romanos* sexto, *si spiritu facta carnis*
mortificaueritis, viuetis: & *ad Galatas* quinto,
spiritu ambulate, & desideria carnis non perficie-
tis, & vt citat sanctus Augustinus sermone qua-
dragesimo tertio *de verbis Domini*, *& concu-*
piscentias carnis ne perfeceritis, quibus locis non
postulat Apostolus, vt motus concupiscentiæ
non insurgant, sed supponit illos in nobis esse,
vt expresè notat sanctus Augustinus sermone
illo citato capite nono & sequentibus, vbi ani-
D maduertit Apostolum in posteriori testimonio VIII.
non dixisse *concupiscentias carnis ne habueritis*,
quia, inquit, *necesse est, vt habeamus illas, &*
velimus nolimus, titillant, blandiuntur, stimu-
lant, infestant, surgere volunt, sed dixisse, ne per-
feceritis: quod verbum importat consensum vo-
luntatis, ideóque ait Apostolum ibi tantùm
prohibere consensum.
Hinc capite sexto eiusdem sermonis notat eius-
modi concupiscentiam appellari ab Apostolo *ad*
Romanos sexto *peccatum*, non quòd verè sit pec-
catum, sed quòd merito peccati originalis con-
tigit in nobis, quæ ante illud non erat in homi-
ne, & propterea Apostolum tantùm postulare,
vt non regnet in nobis, id est, vt sanctus Augusti-
nus ibi explicat, *ne per consensum ei obediamus*,

I. & sermone decimo tertio *de verbis Apostoli* capite nono id docet circa locum illum Apostoli; *si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis: ad Romanos* octauo.

Potest etiam ratio hæc hactenus deducta ex prædictis scripturæ testimoniis confirmari ampliùs ex iis locis, qui docent esse in nostrâ potestate peccare & non peccare, solo voluntatis consensu fieri peccatum, vt Ecclesiastici decimo quinto, vigesimo primo, primæ *ad Corinthios* decimo quinto *nolite peccare*, præcepta autem tantùm sunt de iis, quæ possumus facere, iuxta illud primæ sancti Ioannis capite octauo, *& mandata eius grauia non sunt.*

Item ex sancto Augustino libro secundo *de religione* capite quarto, ita dicente, *aut negandum est peccatum committi, aut fatendum est voluntate committi,* quod idem repetit libro primo retractationum capite vigesimo quinto, & libro
II. primo *de sermone Domini in monte*, capite duodecimo; sancto Chrysostomo homiliâ decimâ quintâ in epistolam *ad Romanos*; sancto Gregorio libro quarto Moralium capite vigesimo septimo, & aliis passim.

Ex quibus omnibus potest facilè colligi hæc firma ratio pro nostra conclusione: vt aliquis actus hominis sit propriè peccatum, requiritur liber consensus eius voluntatis, saltem interpretatiuus ex auctoritatibus mox citatis: sed in primis motibus inordinatis nullus interuenit consensus voluntatis, tam vt supponit conclusio, quàm vt etiam probant testimonia scripturæ statim post conclusionem allata, iuxta illorum explicationem ibi desumptam ex Patribus.

ARTICVLVS III.

III. *Probatur ampliùs eadem veritas.*

AVCTORITATIBVS superiori articulo adductis in probationem propositionis, addi potest & aliorum Patrum consensus, vt sancti Hieronymi epistolâ *ad Demetriadem, de virginitate,* non longè à fine, vbi postquam enumerauit multiplices cogitationes sic concludit: *in illâ ergo tantummodo cogitatione peccatum est, quæ suggestioni consensum mentis dedit.*

Sancti Basilij libro *de constitutionibus monasticis* dicentis omnes affectiones carnis esse naturales, neque in iis esse peccatum, nisi ex negligentiâ animæ, sicut, si equus petulans deiiciat sessorem, non culpa est equi, sed imperiti & incauti sessoris, eoquòd equus non vtatur ratione: ita si homo trahatur per concupiscentiam in peccatum, culpa non est carnis, sed spiritus.

Item sanctus Ambrosius libro *de Iacob & vita*
IV. *beata* capite primo, expresè docet non esse penes hominem exscindere concupiscentiam, & motus iracundiæ, sed esse penes illum non eis consentire, in priori attendi naturam, non culpam, at non facere posterius esse culpam.

Sanctus Augustinus libro primo *de ciuitate Dei* capite vigesimo quinto in fine capitis ex eo, quòd motus concupiscentiæ reperiuntur in dormientibus sine vllâ culpâ, colligit à fortiori illos esse sine culpâ in iis, qui eis resistunt. Item libro primo contra *duas epistolas Parmeniani* capite decimo sub finem: *non damnatur*, inquit, *nisi qui concupiscentiæ carnis consentit:* libro secundo *de peccatorum meritis & remissione* cap. 4. 33. & 34. ait concupiscentiam ad illicita nihil omninò nocere non consentientibus.

A Ex quibus constat, quàm turpiter mentiatur Caluinus suprà libro tertio, quando gloriatur sancto Augustino, tanquam suæ hæreseos assertore, cùm ex dictis constet eum tantùm appellare concupiscentiam, *peccatum*, quòd est ex peccato, & ad peccatum inclinat, non autem, quòd sit propriè peccatum, vt ipsemet scripturam & seipsum ita loquentem explicat suprà, & libro primo contra *duas epistolas Pelagianorum* capite decimo tertio, item libro tertio *de libero arbitrio* capite nono, & capite illo citato decimo tertio *contra duas epistolas Pelagianorum* notat per baptismum non tantùm radi, sed etiam tolli penitùs ipsa peccata, inter quæ numerat ipsam concupiscentiam, quam fatetur in baptismo dimitti, & libro primo *de nuptiis & concupiscentia* capitibus vigesimo quinto, vigesimo sexto, & libro sexto *cõtra Iulianum Pelagianum* capite octauo docet concupiscentiam hoc tantùm sensu in renatis V.
B per baptismum *transiisse reatu*, nec iis imputari ampliùs ad peccatum, licèt in iisdem remaneat actu, quòd homo per baptismum accipiat remissionem culpæ originalis, sicut & omnium aliarum culparum; vnde ibi nomine *reatus* intelligit ipsam culpam, quâ factum est, vt concupiscentia in nobis haberet locum, & inordinatos eiusmodi motus excitaret, quæ culpa nihil est aliud, quàm ipsum peccatum originale, quod quia penitus tollitur per baptismum, dicitur ipsa concupiscentia illud consequens tolli *quoad reatum*, nec ampliùs imputari, & tamen remanere actu, quia cùm baptismus non restituat omnes effectus secundarios iustitiæ originalis, de quorum numero est ipsa subordinatio partis inferioris ad superiorem, sed quoad hoc relinquat ipsum hominem naturali suæ conditioni, quæ talis est, vt ex eius principiis resultet ista rebellio partium, VI.
C seu concupiscentiæ, rectè ait sanctus Augustinus, *concupiscentiam in renatis remanere actu.* VII.

Et quòd nomine *reatus* sanctus Augustinus ibi intelligat culpam & maculam peccati, & non dignitatem & obligationem ad pœnam, vt iam communiter sumitur apud Theologos, patet, quia capite illo citato vigesimo sexto libri primi *de nuptiis & concupiscentia* ait *ipsum non habere peccatum, esse non esse reum peccati*, quod explicat exemplo eius, qui adulterium fecerit, *quod licèt deinceps non faciat, non desinit tamen esse reus adulterij, donec reatus ipsius indulgentia remittatur;* at certum est ipsum non habere peccatum sumptum formaliter idem non esse, ac non esse reum peccati, sumpto nomine *reatus* pro condignitate & obligatione ad pœnam subeundam; quia reatus sic sumptus est aliquid consequens essentiam peccati, sicut meritum essentiam actus
D boni moraliter, & in pœnitẽtibus rectè intelligimus totam culpam peccati remitti per sacramentum pœnitentiæ, quibus tamen non remittitur totus reatus, cùm vt plurimùm ex carentiâ perfectæ, & adeò intensæ contritionis remaneant aliquæ pœnæ in Purgatorio exsoluendæ: ergo cùm sanctus Augustinus dicat eo modo tolli concupiscentiam *quoad reatum*, quo tollitur reatus adulterij per indulgentiam, seu per remissionem peccatorum in sacramento Pœnitentiæ acceptam, & reatus ille adulterij, qui tunc propriè & semper tollitur, sit ipsius culpa & macula, fit, vt ibi nomine *reatus* intelligat id, quod in tali concupiscentiâ habet rationem culpæ & maculæ, quod secundum est peccatum originale. Et VIII.

I. Confirmatur ampliùs ex modis oppositis, quos ibi ait esse in concupiscentiâ & peccatis actualibus, & ampliùs explicat libro sexto *contra Iulianum* capite octauo, scilicet habitualem concupiscentiam in renatis *transire reatu, & manere actu*. Econtrà peccata eorum actualia *transire actu, & manere reatu*, quia hæc consistunt formaliter in actione, quæ non est aliquid permanens, sicut est habitualis concupiscentia; in homine post finitam actionem peccati remanet macula adulterij, seu, vt loquitur sanctus Augustinus, *reatus adulterij* quandiu non tollitur per pœnitentiam: at in renatis ita remanet, vt culpa illa originalis, cui ante baptismum erat connexa, & in nobis causata, non ampliùs existat.

ARTICVLVS IV.

Soluuntur obiectiones.

II. OBIICITVR primò sanctum Augustinum passim dicere, concupiscentiã non tantùm dici *peccatum*, quia ex peccato facta est, & ad peccatum pertrahit, sed etiam, quia inest illi inobedientia contra dominatum spiritus, vt obseruat libro quinto *contra Iulianum* capite tertio, quam ob causam *in Psalmum trigesimum quintum* dicit Deum odisse in baptisatis concupiscentiam conformiter ad sanctum Ioannem, qui primâ suâ epistolâ canonicâ capite secundo ait *illam non esse ex patre*, id est Deo, *sed esse ex mundo*.

Item quòd secundùm eundem sanctum Augustinum ab hac concupiscentia non tantùm dicamur *miseri*, sed etiam *mali*, teste sancto Hilario apud eundem sanctum Augustinum libro secundo *contra Iulianum* capite octauo.

III. Respondetur quòd, cùm voluntas habeat tantùm dominium *ciuile* in appetitum sensitiuum, quando renitente voluntate exurgunt motus concupiscentiæ, fatemur ibi esse aliquam inobedientiam, sed quæ defectu libertatis & consensus voluntatis non sit propriè peccatum, & talem concupiscentiam odit Deus, etiam in baptisatis, non quidem vt culpam, sed vt aliquid stimulans hominem ad culpam, ratione cuius sollicitationis dicitur etiam facere *homines malos & miseros*, quæ quatenus est ex libero consensu voluntatis, non est à Deo, sicut nec peccatum: quatenus verò est contra consensum, eo tantùm modo negatur esse à Deo, quo mors, quæ etiam sequitur ex originali culpa, negatur esse à Deo, quia scilicet Deus creauit hominem *rectum*, & tantùm posito Adæ peccato voluit appetitum sensitiuum agere suis motibus naturalibus, quos ante peccatum post iustitiam originalem compescebat.

IV. Obiicitur secundò, quòd omnis motus concupiscentiæ sit prohibitus hâc lege *non concupisces*: vt significat Apostolus *ad Romanos* septimo: vnde S. Augustinus libro de *spiritu & litera* capite vltimo, dicit hanc legem *non concupisces*, non posse impleri in hac vitâ propter illos motus inordinatos.

Respondetur illâ lege tantùm prohiberi consensum voluntatis in ipsos motus inordinatos, non autem prohiberi habere in se motus illos, vt patet ex citatis Patribus: & hæc lex dicitur tantùm à S. Augustino non posse adimpleri in hoc sæculo, quòd finem, ad quem illa ordinatur, non possimus in hac vitâ nobis comparare, sed tantùm in alterâ.

Duo enim considerauit sanctus Augustinus in

A illo præcepto *non concupisces*, *finem præcepti*, & *medium ad istum finem*; finis præcepti est totalis extirpatio concupiscentiæ, medium est non consentire motibus inordinatis concupiscentiæ: ideò enim prohibemur consentire concupiscentiæ, vt eam possimus à nobis auellere, quod non possumus assequi in hoc mundo, sed tantùm sperare in futuro, nec finis ille est in præcepto, quia lex non fertur de fine, sed de mediis vsurpandis ad obtinendum finem, sicque tantùm prohibetur hâc lege consensus in eiusmodi concupiscentiam. V.

Atque hunc esse sensum sancti Augustini facilè intelligitur ex eius epistolâ ducentesimâ, quæ est *ad Asellicum Episcopum*, vbi paulò post principium duplicem distinguit iustitiam, vnam *consummatam*, in quâ nulla erit peccati concupiscentia, ad quam respexit, & nos tanquam ad finem ordinauit lex illa *non concupisces*; alteram

B *non consummatam*, in quâ sentitur quidem concupiscentia, sed refrænatur, quam imperat lex prædicta, *hoc*, inquit, (loquendo de *consummatâ iustitiâ*) *lex posuit dicendo non concupisces, non quòd hoc valeamus, sed ad quod proficiendo tendamus, verùm hoc fit non lege, quæ hoc imperat, sed fide quæ hoc impetrat*, quod idem repetit libro primo *de nuptiis & concupiscentia* capite vigesimo nono. VI.

Dicet aliquis: esto concupiscentia non sit ex libero consensu voluntatis, est tamen saltem *interpretatiuè* voluntaria in suâ causâ, seu in peccato originali, quod nobis fuit voluntarium, prout continebamur in voluntate primi parentis: ergo cùm tale voluntarium sit sufficiens ad rationem peccati, non desinet concupiscentia, & eius motus esse peccatum.

C Sed facilè id refellitur: nam quando hæretici volunt tam concupiscentiam *habitualem*, quàm *actualem* esse peccatum ante consensum voluntatis, vel id intelligunt de peccato *actuali*, vel *de originali*; primum dici nequit, quia omne peccatum actuale debet esse ex consensu propriæ voluntatis eius, qui peccat, & non alienæ, vt significat sanctus Augustinus libro primo *de peccatorum meritis & remissione* capite trigesimo quinto dicens *sine propria voluntate nullum vita propriæ*; (id est, actuale) *potest esse peccatum*; at prædicta concupiscentia non est in nobis ex propriâ nostrâ voluntate, vt patet ex suprà citatis scripturæ & Patrum testimoniis: Non etiam potest dici esse *originale*: tum quia illud plenè nobis remissum est per baptismum, vt locis citatis docet sanctus Augustinus: tùm quia Caluinistæ contendunt in filiis fidelium etiam ante baptismum non reperiri peccatum *originale*; tum etiam quia ad hoc, vt euentus & nocumentum augeat, vel nouam supperaddat malitiam eo tempore, quo euenit, oportet, vt fuerit præuisum & intentum, & eo tempore, quo euenit, potuerit operans illud impedire, vt patet ex dictis suprà de peccato *omissionis* & *de nocumento*: at quando commissum est peccatum *originale* à nobis contentis in voluntate primi parentis, eiusmodi concupiscentia non fuit præuisa vel intenta: nam primus parens tantùm audierat ad peccatum *originale* mortem esse secuturam, Geneseos primo & secundo capitibus, de ipsa concupiscentiâ ne verbum quidem. Deinde etiam nunc non est nobis libera, vt ostendimus: ergo etiamsi aliquo modo fuisset à nobis volita, prout continebamur in primo parente, attamen nunc VII.

D VIII.

I. non esset in nobis peccatum. A

Confirmatur hæc ratio: mors sequitur in nobis ex peccato *originali*, fuitque præuisa à primo parente, quia de illâ fuit à Deo monitus; nec tamen, dum morimur, censemur nos ipsos interficere, seu rei homicidij, quia illa iam nobis non est libera, sed sequitur naturaliter, & aliàs omnes homines morerentur in peccato *mortali*, quod nemo admittet: igitur à fortiori ipsa concupiscentia, siue *habitualis* siue *actualis*, quando non est ex consensu nostræ voluntatis, non erit peccatum, licèt sequatur ex peccato originali.

Articulvs V.

Vtrum motus concupiscentiæ in non baptisatis sint peccata mortalia.

II. Sit hæc propositio: *motus concupiscentiæ præuenientes consensum voluntatis in non baptisatis non sunt peccata mortalia.* B Ita colligitur ex superioribus articulis: idque probat S. Thomas infrà quæstione octuagesimâ primâ, articulo quinto, & licèt scripturæ non sint tam expressæ pro illis, ac pro baptisatis, satis tamen intelligitur quoad hoc parem esse vtrinque conditionem: nam baptisatorum & non baptisatorum quoad ea, quæ sunt naturalia, par est conditio: atqui concupiscentia habitualis & mala eius desideria, vt considerantur secundùm se abstrahendo à consensu, sunt naturalia vtrisque; quia profluunt ex ipsis naturæ humanæ principiis: igitur si in baptisatis secluso consensu voluntatis non sunt peccata, nec etiam erunt in non baptisatis.

Confirmatur: quia eâ tantùm ratione concupiscentia est peccatum *in non baptisatis*, sub quâ C
III. tollitur per baptismum in nobis: sed non tollitur ratione sui, vt sumitur præcisè, per baptismum in nobis, sed tantùm ratione reatus, id est, ratione culpæ originalis, vt satis ostensum est: ergo, vt sumitur præcisè, non erit peccatum in non baptisatis. Et auctoritates superiùs allatæ, quæ docent peccatum actuale solo consensu voluntatis perfici, cùm sint puræ & simplices, & loquantur sine distinctione infidelium à fidelibus, probant etiam mala desideria sensualitatis sine consensu aliquo voluntatis, non esse peccata; vnde si quando Patres aliqui videantur significare concupiscentiam in infidelibus esse peccatum, intelligendi sunt de illa, vt includit peccatum originale, ex quo oritur, ita vt vocetur *peccatum*, non præcisè ratione sui, sed ratione eius, à quo orta est, & quo veluti adhuc informatur.

IV. Neque facit in contrarium, quòd Concilium Tridentinum suprà loquens de concupiscentiâ tantùm definiat illam non esse *peccatum in renatis*. D

Quia per hoc non negauit esse eandem rationem *in non renatis*, sed definiuit expresè id, quod solùm suo instituto erat necessarium, quia enim dixerat per baptismum tolli peccatum originale & illud esse, quod verè & propriè habet rationem peccati, ideò voluit contra hæreticos nostri temporis explicare, concupiscentiam in baptisatis non esse propriè peccatum, & quo sensu vocetur *peccatum* ab Apostolo & Patribus.

Articvlvs VI. V.

An motus concupiscentiæ sint peccata venialia.

Prima sententia est Caietani hâc quæstione articulo quarto, motus appetitus sensitiui circa illicita præuenientes consensum voluntatis esse peccata venialia.

Secunda sententia est motus primò primos esse in duplici differentia, alios prouenire ex *dispositione corporis circa illicita*; quum naturaliter ex alteratione factâ in organo quoad primas qualitates, aut ex nimio calore excitatur libido; & hos motus non esse peccata etiam venialia, quia & præueniunt rationem & voluntatem, nec sunt in eius potestate; alios verò oriri *ex cogitatione & imaginatione rei illicitæ*, hos esse peccata
venialia saltem, etiam ante aduertentiam rationis, quia motus eiusmodi sunt aliquo modo in VI.
potestate hominis, si enim vigilaret, sicut debet, posset eos impedire. Ita Durandus secundo sententiarum distinctione vigesimâ quartâ, quæstione quintâ, & nonnulli alij: ad cuius difficultatis resolutionem,

Sit hæc prima propositio: *motus prædicti ante omnem consensum voluntatis non sunt peccata venialia.* Id ostendunt allatæ superioribus articulis Patrum auctoritates, quæ ad omne peccatum sine vllâ distinctione postulant aliquem consensum voluntatis: & Concilium Tridentinum suprà definiit concupiscentiam nil nocere non consentientibus: quod tamen esset falsum.

Deinde nihil potest esse peccatum, etiam veniale, nisi intelligatur esse in *genere moris*, quia esse bonum & malum sunt differentiæ actuum
moralium, & veniale & mortale condiuidunt VII.
malum morale, differentia autem omnis præsupponit suum genus: atqui motus concupiscentiæ, prout procedunt ante omnem consensum volũtatis, non sunt in *genere moris*, quia nihil est in *genere moris* nisi quod sub aliquâ ratione procedit à voluntate cum subordinatione ad rationem, vt explicatum est disputatione *de ente morali*, & subindicat S. Th. hîc art. 4. ad primum, item quæstione septimâ *de malo* art. sexto ad secundum, vbi, dum explicat, quomodo motus sensualitatis possit esse peccatum in nobis; non recurrit ad aliquam libertatem, quæ insit sensualitati, sed quòd illa sit nata obedire rationi & voluntati, & quòd voluntas & ratio possint eiusmodi motus impedire, saltem quoad consensum, quod etiam habet suprà quæstione vigesimâ quartâ articulo primo.

Obiicit Caietanus appetitum sensitiuum in no-
bis habere quandam libertatem ex coniunctio- VIII.
ne, quam habet cum gradu intellectiuo, quia interdum vtitur comparatione & discursu circa particularia, & sic habet aliquam indifferentiam, quæ ei prouenit ex indifferentiâ, quæ est in potentiâ cognoscitiuâ eis correspondente, vt indicat sanctus Thomas prima parte quæst. 81. articulo tertio, vbi docet vim cogitatiuam, quæ est in nobis loco æstimatiuæ, quæ est in brutis, conferre & comparare particularia inter se: & ex illâ passiones aliquando remitti, aliquando augeri.

Deinde conuenit appetitui sensitiuo mouere se contra rationem, & item mouere se secundùm rationem, quia illa habet tantùm dominium po-

I. *liticum* in appetitum sensitiuum, quod quidem dominium arguit in inferiori potestatem resistendi, vt ibidem docet sanctus Thomas in solutione ad secundum ex Aristotele in Politicis, & proinde aliquam libertatem in illo.

Respondetur: quòd licèt aliqua inesset libertas appetitui sensitiuo, quatenus est in nobis, vt contendit Caietanus, ea tamen non esset sufficiens ad peccandum, quia libertas ad peccandum sufficiens præsupponit in peccante sufficientem cognitionem ad discernendum bonum honestum à malo, saltem in communi, vt patet in infantibus & amentibus, qui ex defectu huius cognitionis non possunt peccare, vt etiam expresè notat sanctus Augustinus citato capite libri primi *de peccatorum meritis & remissione:* atqui appetitus sensitiuus secundùm se sumptus non præsupponit talem cognitionem, quia ratio
II. honesti excedit conditionem sensibilium, & appetitus sensitiuus habet pro obiecto bonum non sub ratione honesti, sed sub ratione sensibilis, & apprehendere rationem honesti proprium est intellectus, non sensus: ergo nec motus inordinati appetitus sensitiui ante omnem consensum erunt etiam peccata venialia.

Addi etiam potest hanc libertatem, quam fingit ibi Caietanus, non esse propriè libertatem, quia libertas propriè oritur in potentiâ appetitiuâ ex ipsâ indifferentiâ in proponendo & mouendo, quæ est in potentiâ cognoscitiuâ, vt ostendimus disputatione nostrâ *de libero arbitrio:* at in appetitu sensitiuo non est talis libertas, quia cogitatiua non ei proponit obiectum cum indifferentiâ ad oppositum, sed cum determinatione ad vnum, & ita secundùm illud vnum mouet ipsum determinatè, vt docet sanctus Thomas primâ parte quæstione septuagesi-
III. mâ secundâ, articulo secundo ad tertium.

Vnde quòd in nobis non semper obediat voluntati, est ex vehementia obiecti, & ex modo, quo ei proponitur obiectum à cogitatiua, & eo tantùm sensu est perfectior in nobis, quàm in brutis, quòd in nobis sit natus obedire rationi, vt etiam indicat hîc sanctus Thomas articulo quarto, in responsione ad primum, & item cogitatiua dicitur esse perfectior in nobis, quàm sit æstimatiua in brutis, non quòd ex cognitione eorum, quæ conueniunt extremis, & ex comparatione illorum inter se colligat seu inferat vnum extremum esse conueniens aut disconueniens, quia hoc propriè est discurrere, & conuenit intellectui, sed quòd velut recordatione quadam ex vno progreditur, quasi inuestigando aliud, quod propriè non est discurrere.

Secunda propositio: *motus concupiscentiæ pro-*
IV *uenientes ex turpi imaginatione & negligentiâ voluntatis non resistentis, vbi illos animaduertit, aut consentientis expresso consensu, sunt peccata aliquando venialia, aliquando mortalia.* Propositio est communis etiam apud Patres suprà citatos. Fauet ratio: ibi est mortale peccatum, vel veniale, pro ratione & qualitate obiecti, aduertentiæ rationis, & consensus, vbi est actio inordinata & libera ex voluntatis consensu, vt patet ex definitione peccati: atqui in casu propositionis motus concupiscentiæ sunt inordinati, obiectum illorum potest esse mortale vel veniale, consensus item perfectus & imperfectus; ergo poterunt esse peccata mortalia vel venialia.

Quale autem debeat esse obiectum, quæ deliberatio, quis consensus in eiusmodi motibus

A pro mortali vel veniali, explicabitur infrà agendo V.
de consensu in delectationem.

Quale autem peccatum sit motio concupiscentiæ *interpretatiuè* voluntaria, patet ex dictis suprà de peccato *omissionis*, scilicet esse *commissionis:* tum quia est contra præceptum negatiuum, *non concupisces:* tum quia magis consistit in actu, quàm in negatione actus debiti: nam consistit in actuali motione côcupiscentiæ, prout est *interpretatiuè* voluntaria. Neque ad hoc, vt peccatum aliquod sit *commissionis* requiritur, vt actu positiuo & formali voluntatis sit voluntarium, sed satis est, quòd ita sit contra præceptum negatiuum, vt actus, quo committitur sit malus ex obiecto & indirectè voluntarius, vt patet in homicidio ex negligentia commisso, quod est propriè peccatum *commissionis:* & huius peccati malitia censetur esse positiua, quia actus ille dicit tendentiam in obiectum, vt legi dissonum,
B & est tantummodo denominatiuè in actu illo VI.
exteriori *commissionis*, formaliter verò & *subiectiuè* in ipsâ voluntate, eo modo se habente, quo vult illum interpretatiuè.

DISPVTATIO III.

De ratione, prout est subiectum peccati.

ARTICVLVS I.

Vtrum peccatum possit esse in ratione.

NOMINE *rationis* significatur intellectus, qui quatenus per discursum cognoscit vnum ex alio vocatur *ratio*, quatenus verò simplici apprehensione percipit veritatem, *intellectus* appellatur, VII.
C vt notat sanctus Thomas primâ parte quæstione septuagesimâ nonâ, articulo octauo: vnde sensus huius articuli est, an peccatum sit in intellectu: qui sensus potest adhuc esse duplex: primus, an quodcunque peccatum possit esse in intellectu: secundus, an saltem aliqua possint esse in illo, pro quo

Notandum primò est ex sancto Thoma hîc articulo quinto in corpore, intellectum seu rationem, posse duobus modis considerari; primò, quatenus est *cognoscitiua rei alicuius*, secundò quatenus est *directiua aliarum potentiarum* quoad suos actus.

Notandum secundò peccata posse considerari dupliciter, vel secundùm *suam entitatem specificam*, vel secundùm *formalem suam malitiam*, vt sæpiùs dictum est. His præmissis,

D Sit ista propositio: *omnia peccata, quæcunque* VIII.
illa sint, sunt in intellectu seu ratione vt dirigente, in intellectu verò seu in ratione, vt est cognoscitiua, sunt error & ignorantia eorum, quæ quis potest & tenetur scire. Ita S. Thomas hîc articulo quinto, cuius propositionis duæ sunt partes.

Prior probatur: in eo aliquo modo est peccatum, quod habet aliquam causalitatem in eo efficiendo; atqui intellectus habet aliquam causalitatem circa omnia peccata quarumcunque potentiarum, quia intellectus seu rationis est mouere & dirigere omnes potentias in exercendis suis actibus; ergo dum illas mouet ad actus illicitos, peccatum huiusmodi inferiorum potentiarum est in intellectu: item est etiam in illo, quando illas non mouet nec dirigit, quia cessat à suo

proprio

I. proprio munere: ergo semper peccatum omne est in illo vt dirigente.

Verùm circa hanc partem duo notanda sunt.

Primum, illam esse tantùm intelligendam vt plurimùm, & satis ordinariè, non autem semper & in omni casu, quasi nunquam sit peccatum, aut possit esse in aliquâ potentiâ inferiori ab ipso intellectu sine aliquo defectu directionis aut considerationis in intellectu: nam infrà constabit dari posse peccatum ex *certâ malitiâ*, quod non præsupponit aliquam ignorantiam vel defectum directionis ex parte intellectus, vt patet satis ex nostro tractatu *de libero arbitrio*, vbi docuimus voluntatem ita esse liberam, vt ostensâ sibi per intellectum ratione honesti & ratione delectabilis, inhonesti tamen, in vno & eodem obiecto, possit amplecti illud, vt est delectabile, illo relicto, quatenus est honestum.

II. Alterum, quod est notandum, peccata eiusmodi potentiarum inferiorum non ita dici esse *in intellectu*; quasi illi insint *subiectiuè* secundùm suam rationem specificam, vel secundùm malitiam suam moralem, vel quasi moralis aliqua malitia insit illi formaliter: hæc enim omnia facilè intelliguntur esse falsa ex dictis suprà *de motionibus inordinatis* appetitus sensitiui: vnde peccata eiusmodi & eorum malitia tribuuntur intellectui non dirigenti istas potentias in suis actibus, aut malè eas dirigenti, tantùm *denominatiuè*, quatenus mala directio aut defectus & negligentia in dirigendo, est causa vel occasio, cur istæ potentiæ peccent.

Altera pars propositionis probatur: peccata illa secundùm suas specificas rationes sunt in intellectu, quæ opponuntur cognitioni veritatis, quia contraria sunt nata esse in eodem subiecto, licèt non simul, sed successiuè, cognitio autem

III. veritatis est in intellectu, & huic cognitioni opponuntur error & ignorantia eorum, quæ quis tenetur scire & potest: ergo error & ignorantia eiusmodi sunt secundùm suas rationes specificas in intellectu, vbi

Notanda est illa particula sancti Thomæ loquentis de ignorantia (*eorum, quæ quis scire tenetur & potest*) quâ particulâ indicat omnem aliam ignorantiam non esse peccatum, videtur enim ignorantia esse peccatum omissionis: ergo cùm omissio nunquam sit peccatum, nisi cùm est eius, quod quis potest & tenetur facere, ea tantùm ignorantia erit peccatum, quæ est earum rerum, quas quis tenetur scire & potest; econtrà verò, vt error sit peccatum, non est necesse, vt sit circa ea, quæ quis tenetur & potest scire; sed sufficit, quòd sit voluntarius, quia error voluntarius est circa obiectum prauum naturæ hominis contrarium, nec ad vllum bo-

IV num finem potest referri: ergo semper est peccatum.

Antecedens patet, quia cognitio veritatis est conformis intellectui humano, ergo error qui ei contrariè opponitur, erit etiam intellectui contrarius; prima consequentia probatur: actus moralis, qui ad nullum bonum finem potest referri est malus, & proinde peccatum, sed error liber & voluntarius est eiusmodi: ergo est malus & peccatum.

Additur particula, *voluntarius*, quia peccatum omne debet esse voluntarium, nec tamen ita additur, quasi tota ratio, cur intellectus præbeat assensum errori, cùm est peccatum, debeat esse volitio formalis assentiendi ei motiuo,

A quod proponitur intellectui vt falsum, hoc enim non requiritur: quia assensus omnis fit ob aliqua motiua, quæ aliquam saltem habeant vmbram & apparentiam veritatis; quæ est obiectum intellectus; sed dicitur error *voluntarius*, quòd, cùm motiua non sint perse sufficientia ad determinandum intellectum, attamen ex liberâ voluntatis electione determinetur ad assentiendum ei, quod falsum est, quod posse fieri & ita contingere, patet in hæreticis, & licèt hac in opinione motiuum ad assentiendum non sit per se sufficiens ad determinandum intellectũ in vnam partem contradictionis veram, quia est tantùm probabile medium, & determinatio intellectus ad vnam partem opinionis fiat etiam ex electione voluntatis, opinio tamen non importat peccatum in opinante, sicut error voluntarius in errante, quia opinans per eiusmodi assensum non iudicat absolutè rem ita se habere, sed tan-

B tùm esse probabiliter verum ita se habere, quod non est erroneum, cùm medium, quo mouetur ad opinandum, ostendat conclusionem probabiliter esse veram, vt fusiùs docuimus agendo *de conscientia*. VI.

Cæterùm, quemadmodum diximus formalem malitiam inordinatorum motuum concupiscentiæ, & malarum actionum, quæ sunt ab inferioribus potentiis, solùm tribui intellectui propter defectũ directionis, vel ob malam directionem, & non esse propriè & formaliter in eiusmodi potentiis ob defectum libertatis, ita etiam & malitia formalis, à quâ error & ignorantia sunt peccata, non erit propriè in intellectu, sed in voluntate, ideóque vbi aliquem debitè pœnitet de suo errore, & ignorantiâ rerum scitu sibi necessariarum, etiãsi nondum illas nouerit, dum-

C modò per eum non stet, quominus de illis instruatur, tunc pro eo statu talis error & ignorantia censentur esse *inculpabiles*, quia vt sic sunt *inuincibiles*, sed tunc tantùm de nouo incipiunt esse *culpabiles*, quotiescumque datur de nouo occasio illa addiscendi, quam tamen occasionem negligit ignorans & errans, quia tunc censetur velle ignorare & errare. VII.

ARTICVLVS II.

Vtrum peccatum morosæ delectationis sit in ratione.

NOTANDVM primò est nomen *rationis* eodem modo sumi hîc, ac articulo præcedenti, per peccatum verò *morosæ delectationis* nihil aliud intelligi, quàm affectum, complacentiam, & delectationem de malo, vel turpi

D aliquo opere, prout cogitatur & apprehenditur, cum aliquâ ipsius rationis aduertentiâ & consensione voluntatis, saltem *interpretatiuâ*, verbi gratiâ, imaginatio repræsentat alicui rem turpem, vel illicitam, ex eiusmodi re vt per cogitationem & cognitionem præsenti nascitur complacentia & delectatio in appetitu sensitiuo, licèt res ipsa turpis & illicita, vt est in se, & secundùm se, sit absens: videt ratio, nec impedit, voluntas etiam non dissentit, tunc talis complacentia vocatur à Theologis peccatum *morosæ delectationis*, non quidem à morâ ipsâ temporis, quâ talis delectatio durauit in appetitu sensitiuo, sed à morâ rationis, quæ dum talem animaduertit delectationem esse turpem, eam non repellit, vt rectè notat hîc S. Th. art. 6. in solutio- VIII.

I. ne ad tertium ex S. Augustino lib. 12. *de Trinitate* capite duodecimo: nam quamuis longissimo tempore perseuerauerit turpis delectatio in appetitu sensitiuo, modò non aduerterit ratio nec fuerit negligens in illâ reprimendâ, non dicetur peccatum *morosæ delectationis*, quia talis actus nec est humanus, nec moralis, econtrà verò, si prædicta delectatio breuissimo tempore durauerit, & ratio deliberatè eam animaduerterit, nec voluntas illam represserit, non desinet dici & esse *peccatum morosæ delectationis*, non quia longo tempore durauerit, sed quia in illa immorata est ratio, & omnia ad peccatum necessaria ibi reperiuntur, quia tunc est actus inordinatus & liber.

Notandum secundò est, cùm obiectum delectationis debeat esse præsens, quia in eo distinguitur delectatio à desiderio, quòd hoc sit rei absentis, ista verò rei præsentis, rem turpem &
II. illicitam posse fieri duobus modis præsentem, vel *secundùm se & reipsa*, ita vt ad realem possessionem rei turpis & illicitæ sequatur delectatio voluntaria in appetitu sensitiuo: vel *secundùm solam cogitationem & apprehensionem*, quatenus cognitio facit rem cognitam præsentem, & ad talem præsentiam & possessionem *secundùm apprehensionem & cogitationem* sequitur aliqua delectatio in appetitu sensitiuo, etiam *voluntaria*.

Iam quando quærimus hîc an peccatum *morosæ delectationis* sit in ratione, non loquimur de primâ delectatione, illa enim sequitur ipsum opus, & eodem modo iudicatur de illa, ac de ipso opere, vnde etiam in explicatione *morosæ delectationis* adhibuimus particulam illam (*prout cogitatur & apprehenditur*) & quando de tali peccato disputat hîc articulo sexto sanctus Tho-
III. mas, non quærit quale sit peccatum, id enim spectat ad art. 8. sequentem, sed quærit tantùm, an aliquo modo possit dici esse *in ipsâ ratione*, ad quod

Respondet eodem modo, quo art. 5. præcedenti dixit omnia peccata esse in ratione, scilicet vt *in malè dirigente, vel non dirigente*, ita delectationem morosam de re turpi & illicitâ esse in ratione, in appetitu verò sensitiuo vt in principio eliciente talem delectationem, & quod articulo præcedenti diximus de formali malitiâ peccatorum, scilicet illam esse in voluntate, idem dicendum est de malitiâ *morosæ delectationis* circa rem turpem & illicitam.

DISPVTATIO IV.

IV. ## *De subiecto peccati consensus in actum.*

ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam prænotantur.

NOTANDVM primò, per *actum* nihil aliud hâc in disputatione intelligi, quàm opus ipsum, de cuius delectatione egimus disputatione præcedenti, v.g. in peccato adulterij duo possunt distingui, primùm delectatio illa, quæ nascitur in appetitu sensitiuo, vbi apprehenditur & cogitatur actus adulterij, deinde actus seu opus ipsum adulterij: & cùm consensus in solam delectationem possit distingui, imò & separari à consensu in ipsum actum seu opus, de priori autem quæsierimus cum sancto Thoma suprà, an sit in ratione, iam agimus de posteriori. V.

Notandum secundò, quæstionem hanc moueri propter S. August. qui lib. 12. *de Trinitate* cap. 12. ita distinguit peccatum consensus *in delectationem*, à peccato consensus *in ipsum actum, seu opus*, vt priùs tribuat rationi inferiori, quam comparat primæ mulieri Euæ per serpentem deceptæ, consensum verò *in opus* tribuat rationi superiori, quam comparat Adamo primo parenti, quæ comparatio consistit in eo, quòd quemadmodum in peccato primi parentis tria concurrerunt, *serpens, mulier, & vir*, ita etiam ad peccatum consummandum tria concurrant *sensualitas*, quæ tanquam serpens suggerit ipsum peccatum, *ratio inferior*, quæ velut Eua consentit in delectationem, *ratio* denique *superior*, quæ est veluti vir, à qua est plenus consensus, quia
B vbi ratio inferior considerauerit voluptatem esse
suauem, & eâ est delectata ante plenam delibe- VI.
rationem & rationis aduertentiam, postea ratio superna decernit peccatum istud esse amplectendum.

Ex quâ comparatione factum est, vt ad explicationem præsentis quæstionis S. Thomæ disputent Theologi, quid sit ratio *superior*, quid sit *inferior*, an sint duæ potentiæ, vel vnica tantùm secundùm diuersa officia considerata, qua de re fusè S. Th. in quæstionibus disputatis *de veritate* quæstione 15. art. 1. & 2. & primâ parte quæst. 79. art. 9. & nos conformiter tam sancto Augustino lib. 12. *de Trinitate* cap. 3. sub finem, quàm sancto Thomæ locis mox citatis,

Respondemus *vtramque rationem superiorem & inferiorem non significare distinctas animæ potentias, sed vnam & eandem, quæ prout diuersa exercet officia, appellatur superior & inferior*;
C nam ex locis citatis tunc ratio dicitur esse *supe-* VII.
rior, cùm consulit & iudicat aliquid esse faciendum vel fugiendum per regulas æternas & diuinas, siue vt verbis sancti Augustini vtamur capite septimo libri duodecimi *de Trinitate, cùm æternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhæserit*, tunc autem dicitur ratio esse *inferior* cùm consulit & iudicat aliquid esse faciendum vel fugiendum per *regulas temporales*, seu motiua temporalia, verbi gratiâ, iudicat ratio aliquid amplectendum, quia Deo placet, quia est expediens saluti animæ, quia est honestum: aliquid fugiendum quia Deo displicet, quia est contra salutem animæ, quia inhonestum, tunc est ratio *superior*; cùm verò iudicat aliquid esse amplectendum, quia est delectabile, quia est nostræ naturæ commodum, quia confert ad honores consequendos, aut ad cumulanda aliqua
D bona temporalia, tunc dicitur esse ratio *in-* VIII.
ferior.

Ex quo patet vtramque rationem non ita dici, quasi in isto suo conceptu non includatur etiam voluntas: nam vtraque hæc ratio ita intendit istis æternis & temporalibus rationibus, vt tamen ipsa imago Trinitatis, quæ consistit *in intelligentia, memoria, & voluntate*, reperiatur etiam secundùm sanctum Augustinum ibi capite vigesimo secundo in ratione inferiori, & actio seu executio, quæ pertinet ad voluntatem in illa includatur, vt idem sanctus Augustinus significat eodem libro capite tertio, vbi expressè ait intellectum, quem nomine *rationis* explicat, & appetitum rationalem, quo designatur voluntas, comprehendi in ipsâ ratione.

I. A Deinde etiamsi iuxta verba sancti Augustini citato libro duodecimo *de Trinitate* capite decimo tertio particulæ illæ *per regulas æternas, & diuinas*, per *regulas temporales* videantur ita accipi, vt per priores intelligantur ea, quæ versantur circa supernaturalia, vt sunt amor Dei, & spes, quâ speramus nos visuros Deum facie ad faciem; per posteriores verò intelligantur ea, quæ versantur circa quæcumque naturalia, vt quum prudenter, iustè, fortiter, & temperatè agimus propter humana exempla sequenda, vel vitanda, vt ipsemet etiam indicat S. Thomas hâc quæstione art. 7. vbi obiter explicans, quæ pertinent ad rationem inferiorem, ita ait, *actus humanus potest regulari regulâ rationis humanæ, quæ sumitur ex rebus humanis, quas homo naturaliter cognoscit, quod pertinet ad rationem inferiorem*, quibus postremis verbis significat illud omne
II. B pertinere ad rationem inferiorem, quod potest naturaliter cognosci, inter quæ multa recensentur, quæ tamen tribuuntur rationi superiori, verbi gratiâ, adulterium esse fugiendum, quia est inhonestum; sectandam esse virtutem, quia est bonum honestum: etiamsi, inquam, hæc ita colligantur ex sancto Augustino & sancto Thoma mox citatis, communi tamen vsu factum est apud Theologos, vt per *rationes æternas & diuinas* intelligantur non tantùm supernaturalia, sed ea omnia, quæ tribuunt bonitatem moralem actibus, & ad bene viuendum conducunt, siue illa sint ordinis supernaturalis, siue naturalis tantùm, per rationes verò *temporales* intelligantur vtilitates aliquæ temporales vel delectationes, præscindendo à regulâ rectæ rationis, vt est dictum in explicatione vtriusque rationis, quæ explicatio censetur esse optima, cùm & ratio superior reperiatur in infidelibus, qui tamen de no-
III. C strâ fide nihil audierunt etiam secundùm S. Augustinum suprà, quia plenus & perfectus consensus in peccatum pertinet ex sancto Augustino ibi ad superiorem rationem, at consensus perfectus etiam in peccatum mortale potest reperiri in aliquo infideli, qui nihil vnquã audierit de fide: igitur ratio superior, dum se extendit ad res æternas & diuinas, complectitur res ordinis naturalis.

Notandum tertiò rationem inferiorem posse spectari duobus modis, primò *præcisè*, scilicet quatenus iudicat de re aliquâ secundùm causas & rationes temporales & humanas, ita vt nullo pacto respiciat rationem superiorem vt aduertentem, vel debentem aduertere: secundò *non præcisè, sed vt participat rationem superiorem*, id est quatenus ratio ipsa superior non cohibet consensum inferioris rationis in peccatum, cùm tamen possit & teneatur cohibere.

IV. D Notandum quartò, quando quæritur hâc in disputatione à S. Thoma & aliis Theologis, *an peccatum consensus in actum, pertineat ad rationem, seu sit in ratione superiori*, sensum non esse de principio elicitiuo consensus, quatenus supponit ratio pro intellectu non includente voluntatem: certum enim est, vt sic esse tantùm à voluntate, vt docuimus agendo *de actibus humanis*, sed sensus solùm est, an talis consensus pertineat ad rationem illam, tanquam ad principium directiuum, ita vt cùm omnis consensus procedat ex aliquo præsupposito iudicio, quæratur an consensus in actum procedat ex aliquo præsupposito iudicio, quod sit à ratione superiori vt dirigente, vel saltem debente dirigere. His ita præmissis, sit

ARTICVLVS II. V.

Vtrum peccatum consensus in actum sit in ratione superiori vel inferiori.

PRIMA propositio: *in ratione inferiori præcisè & secundùm se sumpta iuxta tertium notabile superioris articuli, nullum potest esse peccatum, siue mortale siue veniale.* Probatur: nullum potest esse peccatum sine aliquo iudicio de bonitate vel malitiâ actus, quo aliquo pacto iudicetur, vel debuerit iudicari esse contra rationem, quia peccatum in sua ratione includit, quòd sit contra legem, & inculpabilis ignorantia legis excusat à violatione legis, vt patebit infrà: sed quando ratio inferior tantùm *præcisè & secundùm se* spectata fertur in delectationem rei inordinatæ, ob motiua aliqua temporalia, & humanas tantùm rationes, non potest nec tenetur iu- VI.
dicare de bonitate vel malitiâ actus, quòd scilicet sit contra legem, quia hoc munus proprium est ipsius rationis superioris, quem excludit à se ratio inferior præcisè & secundùm se spectata, vt patet ex secundo notabili: ergo in ratione inferiori præcisè & secundùm se sumptâ nullum potest esse peccatum.

Confirmatur de peccato mortali: quia illud non est sine perfectâ deliberatione & aduertentiâ rationis; nam etiam in materiâ mortali deliberatio imperfecta excusat à mortali peccato, vt patet ex dictis de grauitate peccatorum, sed ratio inferior *præcisè & secundùm se* sumpta non habet perfectam deliberationem, quia hoc est proprium rationis superioris.

De veniali confirmatur: quia nunquam motus inferioris est peccatum etiam veniale, nisi VII.
quando superior potuit & debuit animaduertere, & illum, si est inordinatus, comprimere, vt patet ex dictis suprà de motibus concupiscentiæ: ergo motus rationis inferioris dirigentis consensum in delectationem turpem ex motiuis temporalibus, cùm habeat supra se rationem superiorem, quæ in casu nostræ propositionis non potest nec tenetur aduertere, nullo modo etiam venialiter peccabit.

Secunda propositio: *in ratione inferiori, prout participat superiorem, potest esse mortale & veniale pro ratione materiæ circa quam versatur actus, qui tunc exercetur, & pro conditione, quâ superior ratio participatur.* Ita S. Thomas in quæstionibus disputatis *de veritate* quæstione 15. *de veritate* articulo quarto tam in corpore, quàm in solutione ad sextum, & hâc quæstione in solutione ad primum articulo primo.

Probatur primò auctoritate sancti Augustini VIII.
libro duodecimo *de Trinitate* capite duodecimo, vbi ait propter consensum in delectationem turpis cogitationis, quem expressè tribuit rationi inferiori, totum hominem esse damnandum, at certum est neminem damnari, nisi propter peccatum mortale.

Confirmatur ampliùs ex scripturis sacris, Sapientiæ primo, *peruersæ cogitationes separant à Deo*: Ieremiæ quarto *laua à malitiâ cor tuum, vsquequò morabuntur in te cogitationes noxiæ?*

Nec iis obstat, quòd S. Augustinus dicat loco citato, de talibus cogitationibus venia petenda est, pectúsque percutiendum, atque dicendum *dimitte nobis debita nostra*, faciendum quoque quod sequitur, atque in oratione iun-

I. gendum *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* A

Hoc, inquam, non obstat: nam licèt fateamur prædictam particulam orationis dominicæ vt plurimùm à Patribus ita explicari, vt per eam postulemus à Deo remissionem peccatorum venialium, vt patet ex S. Cypriano libro *de oratione dominicâ* paulò post medium, S. Augustino epist. 108. *ad Seleucianum* contra Nouatianos, item lib. 2. *contra epistolam Parmeniani* cap. 10. & alibi passim; potest tamen extendi ad postulationem etiam mortalium, saltem ad minimum quoad pœnam illis debitam post remissam culpam per contritionem.

Secundò probatur: in appetitu sensitiuo, in quo secundùm se considerato non potest esse peccatum, attamen vt participat rationem superiorem, id est, vt in eo ratio aduertit motum aliquem inordinatum, quem non vult reprime-
II. re, reperitur peccatum mortale, quando materia est grauis, & sufficiens deliberatio, vt patet B ex dictis suprà: ergo à simili in ratione inferiori, prout participat superiorem, potest esse peccatum tam mortale quàm veniale pro grauitate materiæ & aduertentiâ rationis.

Postremò potest aliquid ex motiuo honoris vel commodi naturalis amari aliquando cum excessu aliquo mortali, aliquando cum excessu veniali, vt patet in nimio amore parentum erga filios, in nimiâ ambitione dignitatum, nimio amore diuitiarum, quem tamen aduertit ratio superior: ergo cùm motiua ista omnia sint temporalia & rationis tantùm inferioris, quatenus participat superiorem, in illâ vt sic consideratâ poterit esse peccatum tam mortale quàm veniale.

Tertia propositio: *tam peccatum consensus in*
III. *actum peccati, quàm consensus in delectationem* C *possunt esse & in ratione inferiori, quatenus participat superiorem, & in superiori tam secundùm se, quàm vt est directiua potentiarum inferiorum.* Tres sunt partes propositionis.

Prima est: vtrumque peccatum consensus posse esse in ratione inferiori, vt participante superiorem, quæ pars de consensu *in delectationem* patet ex sancto Augustino libro duodecimo *de Trinitate* capite duodecimo relato à sancto Thoma hîc articulo sexto; quòd item peccatum consensus *in actum* possit esse in ratione inferiori patet, quia potest esse consensus in furtum rei magnæ ob commodum temporale, quem tamen consensum ratio superior expressè animaduertit, nec cohibet.

Secunda pars propositionis est, *vtrumque peccatum consensus in delectationem & consensus in actum, posse esse in ratione superiori secundùm se*
IV. *spectatâ*: quæ pars probatur, quia ignorantia af- D fectata est in intellectu secundùm se considerato, & potest quis delectari in tali ignorantiâ, vt liberiùs peccet, potest item consentire in errorem, error autem est in ratione, prout secundùm se spectatur, vt suprà notauimus.

Tertia & vltima pars est, *in ratione superiori quatenus est directiua potentiarum inferiorum peccatum supradictum esse posse*, quod patet, quia potest nolle dirigere istas potentias, vt exerceant bene actus suos secundùm regulas æternas & diuinas, tam quoad consensum *in delectationem*, quàm quoad *consensum in actum*, vt facilè intelligitur ex dictis: ergo & in ratione superiori, vt est directiua inferiorum potentiarum, potest esse peccatum vtriusq; consensus prædicti.

Vltima propositio: *per quamdam appropriationem & accommodationem peccatum consensus* V. *in delectationem tribuitur soli rationi inferiori, & peccatum consensus in actum soli rationi superiori.* Ita Caietanus, & post eum nonnulli sancti Thomæ interpretes ad articulum septimum huius quæstionis, vbi ex hac conclusione explicant, quomodo dicatur peccatum *consensus in delectationem* esse in ratione inferiori, & peccatum *consensus in actum* in superiori, cùm tam bene possit aliquis consentire in actum fornicationis ex motiuo aliquo temporali, quàm ex eodem motiuo in solam delectationem fornicationis per imaginationem apprehensæ, hoc scilicet modo, quòd, quia non solemus consentire in actum externum peccati, nisi ex plenâ deliberatione, plena autem deliberatio conuenit superiori rationi, ideò ex hac speciali accommodatione tribuitur ei peccatum *consensus in actum*, quia verò communiter solemus consentire rebus sen- VI. sibilibus ob delectationem, & sensibilia communiter magis excitant in nobis delectationem, quàm spiritalia, & non tam perfectè deliberamus de amplectendis eiusmodi delectationibus sensibilibus, sed facilè sinimus nos ab illis pertrahi, fit, vt consensus *in delectationem* tanquam minùs deliberatus, tribuatur rationi inferiori, consensus verò *in actum* rationi superiori, quanquam tamen ab vtraque ratione vtrumque peccatum processerit, sicut licèt omnis effectus ad extra sit à tribus diuinis personis, quia opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa, attamen per quamdam accommodationem ratione potentiæ tribuuntur Patri, ratione sapientiæ Filio, ratione sanctitatis & amoris Spiritui sancto.

DISPVTATIO V. VII.

De peccato delectationis morosæ circa obiectum illicitum per ordinem ad deliberationem & aduertentiam intellectus.

ARTICVLVS I.

An, vt delectatio circa obiectum illicitum sit peccatum mortale, requiratur ex parte intellectus aduertentia circa malitiam ac prohibitionem actus illiciti.

SVPPONENDVM est aliquam requiri aduertentiam rationis, vt actus aliquis sit peccatum, quia debet esse liber & moralis, vt pa- VIII. tet ex dictis, libertas autem & moralitas includunt ordinem ad rationem, & aduertentiam eius.

Notandum autem primò est nomine *aduertentia rationis*, seu *deliberationis*, vt alij loquuntur, intelligi iudicium aliquod, quod fiat circa talem actum, & non intelligi deliberationem illam, quæ est ad tale iudicium præambulum, & est tantùm perquisitio, an hoc sit faciendum, vel non, an sit bonum, vel malum.

Notandum secundò talem rationis aduertentiam posse duobus modis fieri, primò circa ipsum actum *materialiter* tantùm consideratum, vt, quòd ratio aduertat talem actum concupiscentiæ excitari, nihil tamen aduertendo seu iudicando de malitiâ & prohibitione talis actus,

I. secundò *formaliter*, aliquo modo cognoscen-
do actum istum esse malum & prohibitum. His
positis,

Sit hæc propositio: *vt delectatio circa obiectum
illicitum sub peccato mortali sit peccatum mortale,
quantum est ex parte intellectus seu rationis, non
sufficit, quòd illa aduertat actum illum materiali-
ter sumptum esse in appetitu, sed præterea requiri-
tur, vt aliquo modo aduertat seu cognoscat illum
esse malum & prohibitum.* Propositio hæc est
S. Thomæ hâc quæst. art. 6. in fine corporis, &
in quæstionibus disputatis *de veritate* quæst. 15.
art. 5. in responsione ad decimum, & est etiam
eorum omnium, quos infrà citabimus pro actua-
li aduertentia malitiæ & prohibitionis ad hoc, vt
actus isti inordinati sint peccata mortalia.

Probatur conclusio: peccatum omne debet
esse aliquo modo voluntarium & liberum, quâ
II. peccatum est, vt patet ex dictis suprà circa defi-
nitionem peccati, sed quando ratio tantùm ad-
uertit in appetitu sensitiuo esse delectationem
circa obiectum mortaliter illicitum, nec aduer-
tit vllo modo talem delectationem esse malam &
prohibitam, non potest delectatio hæc esse ei
voluntaria & libera, quatenus peccatum, quia
nihil est volitum, quin præcognitum, & delecta-
tio habet tantùm, vt sit peccatum, prout habet
in se malitiam & est contra legem, vt patet ex
definitione peccati: igitur ad hoc, vt delectatio
circa obiectum illicitum sub peccato mortali sit
peccatum mortale, non sufficit, quòd ratio ad-
uertat illam esse in appetitu, sed prætereà ne-
cessarium est, vt aliquo pacto cognoscat illam
esse malam, vel prohibitam.

Deinde, vt ex parte rationis actus aliquis sit
peccatum mortale, requiritur, vt terminet a-
ctum rationis secundùm conditionem aliquam
III. pertinentem ad genus moris, quia peccatum est
aliquid morale: sed seclusâ cognitione malitiæ &
prohibitionis non attingitur à ratione secundùm
conditionem aliquam moris, quia illæ sunt *esse
malum, esse prohibitum*: ergo, vt actus illi inor-
dinati appetitus sensitiui sint peccata mortalia,
debent cognosci, & aliquo modo apprehendi à
ratione vt mali & prohibiti.

ARTICVLVS II.

Vtrum ad prædictam delectationem requira-tur actualis aduertentia.

NOTANDVM est aduertentiam rationis
circa actum *formaliter* consideratum esse
duplicem, vnam *virtualem & interpretatiuam*,
actualem alteram; *virtualis* est, quando quis po-
test & tenetur animaduertere malitiam & pro-
hibitionem talis actus, vel ex tali opere sequi in
IV seipso tales motus inordinatos, quia sæpe est ex-
pertus ita contingere, vel ita fit, vt plurimùm,
licèt tunc de facto, dum exsurgunt isti motus,
non habeat iudicium actuale de malitiâ, & pro-
hibitione illorum. His ita positis,

Sit hæc propositio: *vt prædicta delectatio exur-
gens in appetitu sensitiuo sit peccatum mortale, non
est satis ex parte rationis ea virtualis aduertentia,
quâ potuit aduertere malitiam vel prohibitionem
talis delectationis, nec tamen de facto aduertit,
sed debet esse actualis, si modò ipse operans liberè
& aduertéter causam tali delectationi non dederit,
quia tunc saltem in sua causa erit peccatum.* Duæ
sunt partes propositionis, quæ vt intelligantur,

Sciendum est *morosam delectationem* posse
duobus modis causari, primò ex liberâ applica-
tione alicuius potentiæ ad obiectum, ad quam V.
valde probabiliter scimus secuturam delectatio-
nem turpem in appetitu, quia vel id pluries su-
mus experti, vel regulariter & vt plurimùm ex
tali actu sequitur in nobis mala delectatio: Secun-
dò ex naturali non liberâ inclinatione vel appli-
catione potentiæ ad obiectum aliquod turpe.
Priori modo causatur delectatio turpis in eo, qui
ex curiositate liberè & valde attentè considerat
pulchritudinem alicuius mulieris, quando nouit
experientiâ, vel vt plurimùm ad eiusmodi con-
spectum excitari in seipso turpem delectationẽ;
posteriori modo causatur delectatio turpis in
homine, quando non ex deliberatione, sed na-
turaliter vel quasi aliud agendo occurrit obie-
ctum excitans turpem delectationem.

Iam nostra propositio facit discrimen hoc in-
ter vtramque delectationem, quòd, vt prima sit
B *mortalis* ex parte rationis satis sit *virtualis* aduer-
tentia malitiæ & prohibitionis, posterior verò VI.
requirat actualem aduertentiam.

Et prior pars propositionis, quæ procedit de
posteriori delectatione est S. Th. locis citatis pro
superioris articuli propositione, vbi postulat a-
ctualem deliberationem, id est iudicium, & ad-
huc expressiùs quæst. 15. *de veritate* art. 4. in so-
lutione ad decimum: *antequam*, inquit, *ratio per-
pendat delectationem, non habet consensum inter-
pretatiuum, etiamsi non resistat; sed quando iam
perpendit ratio de delectatione insurgente, vt potè
cùm percipit homo se totaliter per eiusmodi delecta-
tionem in peccatum inclinari, & in præceps ruere,
nisi expressè resistat, videtur consentire*: quibus ex
verbis constat eum negare virtualem aduerten-
tiam rationis sufficere, sed actualem requiri, vt
motus inordinati sint peccatum mortale; est e-
C tiam Almaini tract. 3. Moralium cap. 23. Hiero- VII.
nymi *ab Angesto* in suis Moralibus cap. 6. para-
grapho *vsqueadeò*, *ad moraliter bonum* propo-
sitione 1. item Cordubensis lib. 1. quæstionarij
quæst. 23. dubio decimo, vbi pro hac propositio-
ne plures alios auctores refert.

Probatur prima pars nostræ propositionis: a-
ctus ille non est peccatum mortale, quem eui-
tare, loquendo moraliter, est impossibile ipsi
homini, quia est contra bonitatem & sapientiam
Dei obligare hominem sub tanto onere ad tale
impossibile, præsertim cùm dicat Christus Do-
minus Matthæi capite vndecimo *iugum suum esse
suaue & onus suum esse leue*; atqui si sola virtua-
lis aduertentia rationis sufficeret, vt delectatio
exurgens in appetitu sensitiuo circa obiectum
mortale sit mortalis, nec requireretur actualis
aduertentia de ipsâ malitiâ & prohibitione talis
delectationis, actus ille esset peccatum mortale,
D quem tamen euitare esset, moraliter loquendo, VIII.
impossibile ipsi homini, quia talis delectatio cau-
satur etiam ex naturali applicatione potentia-
rum ad obiecta, & ex obiectorum repræsenta-
tione, supra quam delectationem, vt rectè ait
Almaïnus suprà, potest quidem homo loquen-
do absolutè sese reflectere, & animaduertere pe-
riculum peccati, vel illam esse malam & prohi-
bitam: sed hoc est illi multùm difficile, conside-
ratâ eius conditione, quâ loquendo moraliter
non potest tam diligenter suis sensibus & po-
tentiis inuigilare, & proinde est ei veluti impos-
sibile moraliter: ergo, vt talis delectatio sit pec-
catum mortale, non sufficit virtualis aduertentia
rationis, sed est necessaria actualis.

Confirmatur hæc ratio: quemadmodum licèt

I. A Deus posset obligare hominem ad non committendum aliquod peccatum veniale sub pœnâ damnationis æternæ, loquendo absolutè, sicut obligauit primos parentes ad non comedendum de fructu ligni vetiti, quod peccatum sublato Dei præcepto erat tantùm veniale, esset tamen contra sapientiam & bonitatem Dei obligare hominem ad vitanda omnia peccata venialia etiam *collectiuè*, sub eadem pœna damnationis æternæ, quia etiamsi absolutè homo possit illa omnia aduertere & fugere, non potest tamé spectatâ suâ conditione, quæ est valdè fragilis, & multitudine impedimentorum, quæ occurrunt, quibus etiam facilè cedit, habitâ item consideratione maximæ vigilantiæ, quam tale opus postulat, & quam homo non potest loquendo moraliter semper habere actu; ita etiam à pari licèt absolutè loquendo ratio possit aduertere delectationem esse malam & prohibitam, quia tamen sem-
II. B per & in quolibet casu reducere ad actum eiusmodi virtualem aduertentiam est illi ita difficile, vt spectatâ eius conditione & impedimentis occurrentibus sit illi moraliter impossibile, erit contra sapientiam & bonitatem Dei obligare hominem ad euitandum sub pœnâ peccati mortalis delectationem turpem per solam virtualem aduertentiam rationis cognitam malam & prohibitam.

Altera verò pars propositionis, scilicet *tunc aduertentiam virtualem sufficere ex parte rationis vt delectatio morosa sit peccatum mortale, si homo liberè & aduertenter causam talis delectationis dederit*. Probatur: quia ad hoc, vt actus aliquis imputetur ad culpam etiam mortalem, satis est, quòd fuerit volitum & præuisum in suâ causâ, & causa fuerit liberè applicata, vt patet ex dictis
III. C suprà, & constat de peccatis, quæ committuntur tempore ebrietatis, quæ fuerunt præuisa ab eo, qui se nihilominus volens & sciens inebriauit: ergo à pari, quando causa delectationis morosæ erit libera, liberè applicata cum cognitione, quòd ad illam sequitur vt plurimùm consensus in talem delectationem, erit peccatum mortale, quantùm est ex parte rationis, si modò adsint cætera.

Confirmatur: qui amat periculum, peribit in illo, & qui liberè & scienter sese exponit periculo peccandi mortaliter, etiam peccat mortaliter, vt patet ex dictis suprà disputatione *de conscientiâ*: sed qui iuxta casum nostræ propositionis applicat causam delectationi turpi exponit se periculo peccandi mortaliter.

Deinde est & alia ratio, quæ ostendit disparitatem huius partis nostræ propositionis à priori parte, quòd scilicèt in casu prioris partis impedi-
IV. D tur rationis aduertentia per ipsum motum appetitus, in posteriori minimè, quia antecedit motum delectationis.

Deinde in casu posterioris partis, voluntas habet plenum dominium in eiusmodi causam applicandam, verbi gratiâ, in ipsum visum, ad illum diuertendum à conspectibus, quos nouit efficere, vt ordinariè peccet: at in ipsum appetitum sensitiuum & eius motus inordinatos non tantum habet imperium, vt patet ex dictis: ergo ratione impedimenti & minoris imperij fit, vt in priori casu non sit peccatum mortale, in posteriori verò sit peccatum mortale.

ARTICVLVS III. V.

An in delectatione turpium, vt sit peccatum mortale, actualis aduertentia debeat esse perfecta & plena.

NOTANDVM primò *actualem* aduertentiam rationis circa malitiam & prohibitionem actus esse duplicem, vnam *in communi*, quâ iudicat ratio talem motum concupiscentiæ esse malum, & prohibitum, non iudicando an malitia eius sit *mortalis* vel *venialis*, alteram *in particulari* quâ animaduertit talem actum in particulari esse malum malitiâ mortali.

Notandum secundò: aduertentiam rationis seu iudicium tam *in particulari*, quàm *in communi* de malitiâ & prohibitione actus esse adhuc duplex, vnum *semiplenum* & *imperfectum*, quale
est in semidormientibus & semiebriis, qui im- VI.
perfectè discernunt inter bonum & malum, & hanc imperfectam rationis aduertentiam de facto dari docet experientia; alterum iudicium seu rationis aduertentia est *plena, perfecta* & *firma*, quando scilicet ipse operans attendit ad id, quod facit, & iudicat illud esse malum, & contra præceptum Dei. His positis,

Sit propositio prima: *vt prædicta delectatio, quantum est ex parte rationis, sit peccatum mortale, non sufficit actualis aduertentia rationis semiplena de malitia & prohibitione ipsius, sed absolutè requiritur plena; quâ firmiter iudicetur talis actus malus & prohibitus, vel firmum iudicium de periculo, aut de causis, ad quas iudicetur sequi tale periculum, vel peccatum mortale.* Propositio est contra Ocamum apud Almaïnum suprà, vbi con-
tendit nullum motum inordinatum circa obie- VII.
ctum mortale esse peccatum, quod non sit mortale; & quamcumque deliberationem sufficientem ad peccatum veniale esse etiam sufficientem ad peccatum mortale circa obiectum mortale.

Est tamen nostra hæc propositio Conradi hâc quæstione articulo sexto, circa solutionem sancti Thomæ ad tertium, vbi immorationem rationis circa turpem delectationem, à quâ sanctus Thomas ait illam sortiri appellationem *morosa*, explicat per attentionem & considerationem periculi animæ, & per talem aduertentiam, quòd talis delectatio sit illicita.

Est etiam Almaïni, Hieronymi *ab Angesto*, Cordubensis locis suprà citatis, vbi requirunt perfectam aduertentiam, quam tunc dicunt esse talem, quando est perfecta cognitio iudicatiua malitiæ, vel prohibitionis, sic loquitur *ab Angesto* suprà conclusione secundâ, sic Petrus Soto
in institutione sacerdotum tractatu *de peccato-* VIII.
rum discrimine lectione nonâ, dum sequendo nostram sententiam ita explicat integram aduertentiam, vt scilicet operans, inquit, perfectè attendat, quid cogitet, quid sit contra diuina præcepta, & subdit, quòd si *operans non plenè aduertat, quicquid fit, pertinere magis ad subreptionem, quàm ad voluntatem*: & si testimonia sancti Thomæ citata in propositione articuli primi, considerentur attentè, videntur moram rationis in delectatione rei turpis hoc modo explicare.

Cui explicationi non obstat, quod ipsemet art. 7. huius quæstionis in solutione ad secundum dicat ex hoc ipso, quòd ratio superior non dirigit actus humanos secundùm legem diuinam impe-

I. diens actum peccati, dicetur ipsa consentire, siue cogitet de lege æterna, siue non.

Hoc, inquam, non obstat: Nam sanctus Thomas ibi tantùm ait absolutè sine tam expressâ, & tam perfectâ aduertentia rationis, delectationes morosas esse peccata, sed non ait esse *mortalia*, quod hîc vocatur in quæstionem: nam illas esse peccata venialia cùm tali aduertentia rationis, quam istis verbis explicat sanctus Thomas, facilè concedimus: atque intelligetur ex infrà dicendis.

Probatur itaque hæc propositio, & primùm, quòd *semiplena* aduertentia rationis non sufficiat: vbi delectatio circa illicitum non est plenè voluntaria, ibi non est plenè *culpabilis*, nec ex consequenti mortalis, quia esse plenè *culpabile* sequitur ad malitiam mortalem; sed delectatio illa, quæ est circa obiectum mortaliter illicitum, & procedit tantùm ex semiplena rationis aduertentia, II. non est plenè voluntaria: ergo non est mortalis.

Maior fundatur in doctrina sancti Thomæ suprà quæstione vigesimâ primâ articulo secundo, vbi docet culpabilitatem actus, seu imputabilitatem ad culpam, fundari in eo, quòd ipse actus est in potestate operantis, ita vt habeat dominium sui actus, quod propriè est illum esse voluntarium: ergo cùm ipsa culpabilitas in actu humano sequatur rationem voluntarij ex sancto Thoma ibi, quando delectatio circa obiectum illicitum non est plenè *voluntaria*, non etiam est plenè *culpabilis*.

Minor verò probatur: voluntarium fundatur in cognitione rei volitæ, & voluntas non fertur in obiectum nisi præcognitum: ergo vbi non peccatur ex ignorantia affectata, quemadmodum in delectatione morosa, delectatio, III. quæ non procederet ex perfecta cognitione obiecti illiciti, non erit *plenè* voluntaria: sed tantummodo *semiplenè*.

Secundò: in peccatis paruitas efficit, vt peccatum, quod aliàs esset mortale sit tantùm veniale, vt patet in furto, quod ratione minimæ quantitatis vel pretij est tantùm veniale, item imperfectus & minimus voluntatis consensus, vt patebit ex sequentibus: ergo cùm aduertentia rationis sit vnum ex requisitis ad peccatum, paruitas illius faciet, vt peccatum sit tantùm veniale: sed quando delectatio morosa fit tantùm cum semiplena rationis aduertentia, ibi reperitur paruitas aduertentiæ: ergo tunc illa efficiet, vt peccatum non sit mortale.

Confirmatur hæc ratio ex sancto Thoma hâc quæstione articulo tertio *ad tertium*, & articulo decimo, & infrà quæstione octuagesima octa-IV. ua articulo secundo, vbi docet peccata quædam, quæ aliàs essent mortalia, esse tantùm venialia ex ipsa sua imperfectione, & actum ex imperfecta rationis aduertentia non esse perfectè humanum: ergo nec erit perfectè malus, nec mortalis, quia malitia mortalis includitur in perfectè malo, & esse perfectè humanum supponitur in genere moris ad esse perfectè malum.

Quòd item *requiratur plena rationis aduertentia*, probatur: quia inter *semiplenam* & *plenam* rationis aduertentiam non datur media: ergo si ex præcedentibus rationibus *semiplena* non sufficit, vt morosa delectatio sit mortalis, requiretur *plena & firma*: tum etiam, quia grauitati culpæ debet & aduertentia rationis correspondere, cùm ipsa sit, quæ lucem præfert

A voluntati: ergo vbi est grauissima culpa, cuiusmodi est mortalis, quæ hominem excludit ab amicitia Dei, & adiudicat pœnis æternis, illa debet esse *plena*. V.

Tum etiam, quia non requirere *plenam* rationis aduertentiam in casu propositionis videtur nonnihil detrahere bonitati, & misericordiæ diuinæ, quâ dicitur in sacris literis vt Psalmo centesimo secundo attentâ corruptione & fragilitate nostræ naturæ misereri nostri, sicut pater miseretur filiorum, & certum est apud sapientes homines, eum non iudicatum iri gerere se erga filios tanquam Patrem, qui eos excluderet ab hereditate ob peccatum, quod ex vitiosâ naturæ suæ inclinatione, & animi quadam leuitate & inconsideratione committerent, sic enim ageret potiùs per fo[illegible]iam heri in vile mancipium, quàm patris in filium; ergo cùm peccatum mortale excludat homines ab hære-
B ditate cælesti; & Deus sit longè melior, & magis misericors erga homines, quàm sit pater erga filium, dicendum est illum ad hoc, vt morosa delectatio sit peccatum mortale, requirere prædictam plenam rationis aduertentiam. VI.

Secunda propositio: *vt prædicta delectatio morosa sit peccatum mortale, quantùm est ex parte rationis, sufficit actualis, firma & plena rationis aduertentia, quâ actus iudicetur esse malus & prohibitus etiam non iudicando, an sit sub pœnâ peccati mortalis vel venialis, modò cætera ad peccatum mortale requisita concurrant.*

Hæc propositio est conformis iis, quæ diximus suprà de *conscientiâ erroneâ*, vbi ostendimus, quando conscientia dictat aliquid esse peccatum, non distinguendo an sit *mortale* vel *veniale*, tunc peccatum istud debere diiudicari tale, quale est ex obiecto suo, & ex oppositione ad vir-
C tutem cui æstimatur opponi: at in præsenti casu obiectum supponitur mortale, & actus haberet oppositionem ad virtutem sub peccato mortali obligantem: ergo talis actus vt volitus ex actuali plenâ aduertentia rationis, quòd sit malus, non distinguendo an sub *mortali* an sub *veniali*, erit peccatum veniale vel mortale. VII.

ARTICVLVS IV.

Soluuntur obiectiones aduersus primam propositionem superioris articuli.

OBIICITVR primò: ea rationis aduertentia, quæ sufficit ad veniale, sufficit ad mortale: sed virtualis aduertentia rationis sufficit ad veniale peccatum; ergo & ad mortale.

D Respondetur negando maiorem; cuius falsitas probata est secundâ ratione primæ nostræ propositionis articuli superioris. VIII.

Obiicitur secundò, quòd homo teneatur sub pœna peccati mortalis tales & tales delectationes à se repellere, quando periculum est consensus, ergo, &c.

Respondetur negando antecedens; quia licèt teneatur homo reiicere delectationes morosas, quando periculum est consensus, non tamen ad id obligatur sub peccato mortali, nisi etiam quando adest plena aduertentia, & firmum iudicium de malitiâ & prohibitione, vt rectè obseruat Almainus suprà, quia non videtur voluisse Deus obligare homines sub tam graui onere ad opus nimis difficile, & loquendo moraliter illi

I. impossibile, nec est maior malitia in non præcauendo periculo mali, quàm sit de facto in ipso malo, ac proinde sicut ex defectu plenæ aduertentiæ rationis, consentire morosis delectationibus est tantùm veniale, ita etiam tales delectationes non reiicere à se, quando est tale periculum consentiendi, & est virtualis tantùm aduertentia, erit tantùm veniale. A

Vnde *semiplena* aduertentia rationis non ideò facit, vt consensus ex illâ elicitus in turpes delectationes sit peccatum veniale, quasi minuat grauitatem malitiæ, quæ petitur ex obiecto secundùm se considerato, sed ex eo, quòd penitus tollat fundamentum grauitatis moralis, scilicet perfectè voluntarium & liberum, quod requiritur ad peccatum mortale. Hinc quia liberum, abstrahendo à perfecto & minùs perfecto, est fundamentum peccati venialis, fit, vt licèt aduertentia rationis, vna *semiplena* sit minùs
II. perfecta aliâ, possit quidem diminuere grauitatem peccati, quod ex suo genere est tantùm veniale, non autem totam malitiam ab illo tollere, nec efficere, vt quemadmodum defectu *plena* aduertentiæ peccatum, quod ex suo genere est mortale, sit tantùm veniale, ita etiam, vt peccatum, quod est tantùm veniale ex suo genere, fiat omninò non peccatum, quia ad illud sufficit qualiscumque aduertentia rationis ex parte intellectus. B

Obiicitur tertiò: actus exteriores prohibiti sub peccato mortali cum solâ virtuali aduertentia eliciti liberè, sunt peccata mortalia: ergo.

Respondetur solutionem patere ex discrimine superiùs explicato in fine præcedentis articuli, quod reperitur inter istos motus turpes, & actus exteriores, scilicet voluntatem habere
III. re maius & perfectius dominium in potentias illas, & actus exteriores, quàm in interiores motus appetitus sensitiui, & ratione istius perfectioris dominij meliùs possunt participare malitiam mortalem, quàm interiores. C

Obiicitur quartò, exercere actum circa obiectum mortale cum dubio, esse peccatum mortale.

Respondetur posse contingere ex duplici capite, vt iudicium aliquod non sit *firmum*, sed *dubium*; primùm ex parte motiuorum, quæ non sunt satis efficacia, vt nobis ingenerent certam & firmam cognitionem veritatis, sed tantùm hæsitationem talium; secundò ex defectu luminis in intellectu, vel defectu applicationis illius ad diiudicandum obiectum, aut ex vehementi passione, quæ antecedenter impedit iudicium. Iam quando dicimus hîc motus inordinatos sensitiui appetitus, elicitos sine fir-
IV. mo iudicio, non esse peccata mortalia, id intelligimus de *firmo* iudicio opposito infirmitati posteriori modo sumptæ; quando verò docent Theologi esse peccatum *exercere actum cum dubio*, id intelligunt de dubio priori modo sumpto. D

DISPVTATIO VI. V.

De peccato delectationis turpis per ordinem ad consensum voluntatis.

ARTICVLVS I.

An voluntas se habens negatiuè *ex aliqua rationabili causa ad turpem delectationem peccet mortaliter.*

NOTANDVM est voluntatem posse tribus modis se habere circa motus inordinatos sensitiui appetitus, postquam ratio illos plenè & firmiter animaduertit; primò ita vt expresè illis consentiat & delectetur; secundò ita vt dissentiat & conetur illos reprimere; tertiò vt habeat se *negatiuè* manens suspensa, nec dissentiens, nec consentiens; de primis duobus nulla est difficultas. VI.

Nam in primo certum est esse peccata mortalia, quia tūc nil potest desiderari ad peccatum mortale, quod ibi non reperiatur; supponitur enim obiectum habens malitiam mortalem, & plena rationis aduertentia: de secundo item constat esse opus meritorium; & proinde difficultas tantùm restat de tertio modo, an talis constitutio voluntatis importet consensum in delectationem: Nam ex dictis suprà de *peccato omissionis*, constat non requiri ad omne peccatum mortale formalem & expressum consensum voluntatis, sed *interpretatiuum* sufficere, vnde nascitur nunc difficultas, an voluntatem habere se *negatiuè* in nostro casu censeatur esse *interpretatiuus* consensus: pro qua re VII.

Sit hæc propositio: *voluntatem habere se merè negatiuè ad eiusmodi delectationes post plenam rationis aduertentiam ex causâ aliqua iustâ & rationabili, non est peccatum mortale.* Propositio est communis, & probatur facilè ex naturâ & conditione præcepti affirmatiui, cuius conditio & natura est vt non obliget ad semper & pro semper, sed modo tantùm morali iuxta prudentis hominis æstimationem, non quouis tempore, nec quouis loco: sed voluntatem teneri reprimere illas turpes delectationes est aliquod præceptum affirmatiuum inclusum in illo negatiuo, *non concupisces*: ergo potest dari causa aliqua iusta & rationabilis propter quam iuxta prudentis hominis æstimationem non sit peccatum aliquando voluntatem habere se *merè negatiuè* ad eiusmodi delectationes.

Quæres, quænam causa censeatur esse rationabilis. VIII.

Respondetur primò, quando quis *sentiens eiusmodi motus credit valde probabiliter eò vehementiorem fore concupiscentiam, quò maior adhibebitur conatus in illa reprimenda, tunc est causa rationabilis, vt voluntas habeat se circa illam negatiuè*: Ita sanctus Thomas secundâ secundæ quæstione 55. articulo primo in solutione ad quartum, vbi illam colligit ex sancto Paulo dicente primæ *ad Corinthios* sexto, *fugite fornicationem*: item Nauarrus in Manuali cap. vndecimo, numero duodecimo.

Et ratio est: quando quis tenetur probabiles peccatorum occasiones fugere, sufficit ei etiam medium adhibere sufficiens ad illas fugiendas, & potest vti remedio conuenienti ad

I. maiorem illarum violentiam reprimendam: at A
in præsenti casu credit ipse homo valde proba-
biliter ex resistentiâ futurum, vt crescat concu-
piscentia; veretur, ne postquam creuerit, alli-
ciat voluntatem, iudicat bonâ fide & pruden-
ter habere se *negatiuè* circa illas esse aptum re-
medium: ergo tunc adhibendo tale remedium
non peccat.

Respondetur secundò: *quando ad reprimen-
dam eiusmodi turpem delectationem, esset neces-
sarium cessare ab aliqua honesta, necessaria, vel
vtili occupatione, tunc voluntas habet iustam &
rationalem causam, vt circa dictas morosas dele-
ctationes, habeat se tantùm negatiuè.* Ita Caieta-
nus tomo primo suorum opusculorum tractatu
22. & Nauarrus suprà: ratio huius causæ ex Ca-
ietano est: vbi nullus est consensus voluntatis
etiam interpretatiuus indirectus, ibi nullum est
peccatum, vt sæpe notauimus: sed quando tur-
II. pis delectatio exurgit ex aliquâ honestâ, ne- B
cessariâ vel vtili actione, ad quam reprimen-
dam turpem delectationem opus est cessare à ta-
li actione honesta, delectatio illa nullo modo
est voluntaria, etiam *interpretatiuè*, *indirectè*,
quando voluntas habet se ad illam tantùm *ne-
gatiuè*, nam non est *formaliter* voluntaria, vt
supponitur, quia voluntas habet se *negatiuè*:
non item *indirectè. interpretatiuè*, quia ad con-
sensum interpretatiuum etiam indirectè, non sa-
tis est, quòd voluntas possit, sed præterea re-
quiritur, vt teneatur, vt constat ex sancto Tho-
ma suprà quæstione sextâ articulo septimo, &
ex dictis suprà de *peccato omissionis*: At in præ-
senti casu non tenetur homo desistere à tali a-
ctione honestâ, vt reprimat eiusmodi delecta-
tionem; nullus enim artifex, inquit ibi Caie-
tanus, debet omittere inchoationem aut pro- C
III. sequutionem operis propter defectus conse-
quentes ex necessitate materiæ; stultè enim ali-
quis omitteret constructionem serræ, aut gla-
dij, ex eo, quòd rubiginem contrahent, quia
ex ferro fiunt: turpes autem cogitationes in hoc
nostro casu contingunt ex necessitate materiæ
& actionis, quam quis tunc exercet: igitur tunc
non tenetur homo cessare ab actione honestâ
vel vtili ad hoc, vt reprimat turpem delectatio-
nem, quæ ad illius exercitium nascitur.

Nec refert, quòd talis necessaria actio sit
istius conditionis, vt naturâ suâ ad illam oriatur
delectatio turpis, vt possunt esse aspectus chi-
rurgi curantis mulierem ab aliquo morbo, vt
proinde videatur ex consequenti talis delecta-
tio voluntaria saltem *indirectè* in suâ causâ.

Non, inquam refert, quòd ex tali causâ se-
quatur talis delectatio ob rationem iam allatam D
IV. ex Caietano, tum etiam quia, quando actio ali-
qua ordinatur naturâ suâ ad duos fines, potest
esse voluntaria sub respectu ad vnum finem, e-
tiamsi non sit sub respectu ad alterum; præsertim,
quando vnus finis est bonus, & sic potest fieri
per intentionem actio recta moraliter: atqui in
præsenti casu aspectus turpium partium potest
ordinari ad duos fines, vnus est delectatio libi-
dinosa, alter curatio mulieris à morbo aliquo
aut vulnere, sub quo fine & respectu talis actio
potest honestè & rectè fieri: ergo licèt dele-
ctatio morosa sequatur ad talem actionem, quæ
voluntaria est homini, non inde tamen erit vo-
luntaria, etiam indirectè interpretatiuè ipsa
delectatio libidinosa.

ARTICVLVS II. V.

Soluitur dubium ex dictis superiori articulo.

QVÆRES, quàm vtilis aut honesta esse de-
beat actio, propter quam excusetur ho-
mo ad positiuè reprimendam turpem delecta-
tionem ex illâ ortam, an tantùm *spiritualis*, &
in ordine ad salutem animæ: An non sufficiat,
quòd sit tantùm *vtilis in ordine ad commodum
quoddam* temporale, quod tamen sit honestum
& licitum.

Respondetur causam iustam non reprimen-
di *positiuè* dictam delectationem posse dari ex
hoc vtroque capite; quia aliàs homines sine spe-
ciali quodam priuilegio essent inepti ad exer-
cendum multas actiones tam saluti animæ,
quàm reipublicæ temporali necessarias, sic con-
fessarij sæpe deberent abstinere à confessionibus VI.
audiendis, sic medici tenerentur relinquere ali-
quando ægrotos sine remedio, sic alij aliorum
hominum consortium fugere, quod tamen ce-
deret in magnum tam suorum, quàm aliorum
incommodum.

Notandum tamen est, licèt istis in casibus ho-
mo non teneatur actu positiuo repellere moro-
sam delectationem, tenetur tamen semper vi-
tare consensum in talem delectationem, &
proinde si sit probabile periculum consensus
in delectationem, debet potiùs abstinere ab
ipsis operibus, quantumuis sanctis; quia nun-
quam licet ob vllam causam exponere se pericu-
lo valde probabili, & quasi certo peccandi mor-
taliter.

Notandum deinde circa easdem causas,
quòd licèt, quando non est periculum consen-
sus datâ tali causâ, non teneatur homo dele- VII.
ctationem *positiuè* repellere, tamen in praxi val-
de tutum esse oppositionem aliquam interio-
rem ad illas delectationes turpes concipere, vel
signo crucis se munire, si modò illa honesta
actio, quæ tunc exercetur, id pati possit: quæ
conditio additur, quia plerumque potest con-
tingere, vt honesta illa actio, quam quis tunc
exercet, id non ferat, vt verbi gratiâ, dum
excipit aliquis confessiones, patiatur eiusmodi
delectationes, nec tamen possit habere animum
præsentem ad audienda peccata, eorum graui-
tatem diiudicandam, & simul ad repellendam
turpem delectationem.

ARTICVLVS III.

*An voluntas sine rationabili causa se ha-
bens* negatiuè *ad turpem delectatio- VIII.
nem peccet mortaliter.*

SIT hæc propositio: *quando aliquis nullam
habet rationem honestam vel vtilem insisten-
di alicui operi, vel cogitationi; ex qua proueniat
delectatio turpis, tunc ordinariè loquendo debet
vel opus vel cogitationem deserere, vt sic desistat
talis delectatio, vel illi positiuè resistere, alioquin
si illam non excutiat, sed voluntas habeat se ne-
gatiuè ad illam, censetur consentire in turpem
delectationem.*

Sequitur hæc propositio ex præcedenti articu-
lò, & est sancti Thomæ hâc quæstione articulo
sexto in corpore, vbi explicat duobus modis
peccare rationem circa passiones illicitas: primò

I. A illas *imperando*: secundo *non comprimendo* motum illicitum passionis, & nihilominus circa ipsam immoratur; & ibidem in solutione ad tertium ait delectationem morosam dici *à mora rationis; eo quòd ratio circa illam immoratur, nec eam repellit tenens & voluens libenter, quæ statim vt attigerunt animum*, id est statim atque à ratione percepta fuerunt & cognita, *debuerunt respui*, & sequenti articulo septimo in solutione ad quartum, & in quæstionibus disputatis quæstione 15. articulo quarto in solutione ad decimum.

Probatur ratione: Ad peccatum mortale tria hæc sufficiunt, plena rationis aduertentia *ex parte intellectus*, malitia mortalis *ex parte obiecti*, & consensus *interpretatiuus*. vt patet ex dictis suprà de *peccato omissionis*, vbi notauimus consensum hunc sufficere ad inducendum peccatum mortale: atqui in casu propositionis tria
II. B hæc reperiuntur, de primo & secundo constat, quia supponuntur in ipsâ quæstione: de tertio id est, *de consensu interpretatiuo* probatur: talis consensus est, quando quis animaduertit, potest, & tenetur, vt patet ex dictis de *peccato omissionis*: at ratio in præsenti casu animaduertit, & potest per dissensum, vel alio modo repellere malam hanc delectationem, quod omnes hîc admittunt; & præterea tenetur, quia naturali obligatione adstringitur ratio regere inferiores potentias, quæ subiacent eius imperio, quemadmodum superior aliquis sibi inferiores, alioquin ad quid tale imperium: & multi Theologi ex hac obligatione in ratione superiori ad regendam voluntatem docent tertiâ parte quæstione 15. articulo primo & secundo, in Christo Domino, etiam vt homine, non potuisse esse peccatum, quia illud tribueretur ver-
III. C bo diuino cuius erat humanitatem dirigere in suis actionibus, sicut est rationis superioris dirigere potentias inferiores.

Confirmatur ampliùs ex præcepto isto *non concupisces*, quo non solùm prohibemur actu consentire delectationi, sed etiam iubemur eam in nobis impedire, nec permittere sine causâ, sicut præceptis istis *non mœchaberis, non occides*, non tantùm prohibentur adulterium, homicidium, aut conatus ad illa perpetranda peccata, sed etiam iubemur turpes cogitationes & perniciosas adulterij & homicidij amouere, quantum est in nobis, ratione præceptorum affirmatiuorum in istis negatiuis inclusorum: ergo constitutio hæc voluntatis, quâ se habet *negatiuè*, est sufficiens consensus interpretatiuus, ad hoc vt talis delectatio sit mortalis.

IV. D Addidi in conclusione particulam illam *ordinariè loquendo*, primò, quia valde raro contingit, vt voluntas sese habeat ad illos motus merè *negatiuè*; sed quando appetitus delectatur, voluntas etiam, nisi per rationem reprimatur, delectatur per quendam condescensum: & si fingatur non resistendo *positiuè*, habere quandam displicentiam, non propterea tamen loquendo absolutè talis delectatio desinit ei esse voluntaria, etiam *interpretatiuè*: quia displicentia hæc est inefficax, cùm non adhibeat remedium ad comprimendam delectationem, quod habet præsentissimum; videtur tamen displicentia hæc esse voluntaria secundùm quid, cum quo tamen voluntario simul, & eo non obstante, potest eius contrarium esse absolutè *voluntarium*, vt patet in mercatore proiiciente merces suas tempore

V. tempestatis ad vitandum naufragium, quas absolutè vult proiicere, licèt habeat simul voluntatem inefficacem eas retinendi: ergo cùm displicentia inefficax non tollat rationem *voluntarij*, sed tantùm *efficax*, qualis nulla interuenit hîc, delectatio hæc morosa reputabitur absolutè *voluntaria*, & proinde *peccatum*.

Secundò addita est prædicta clausula, *quia licèt ordinariè loquendo non possit permitti delectatio morosa* propter securitatem, quam quis habet, quòd ei non consentiet, vt rectè notat Petrus Soto citatus superiùs lectione nona, quia raro accidit, vt motus isti inordinati non afferant secum periculum peccati, nihilominùs tamen loquendo *Metaphysicè, in rigore Logico* posset dari casus aliquis, in quo homo valde exercitatus in edomandâ carne, habens à longo tempore firmum propositum nunquam consentiendi delectationibus carnalibus, illas parui-
pendens non reprimeret, quæ permissio non VI.
videtur esse in tali casu mortale peccatum, quia tunc posset ordinari ad honestum finem, scilicet, vt homo sese exerceat in opere virtutis, sed casus iste est valde rarus, quia potest quilibet facilè decipi in suo iudicio, & nimiùm sibi arrogare, & iuxta hanc conditionem appositam conclusioni possunt conciliari auctores sententiæ alioquin inter se contrariæ circa hanc difficultatem.

Dices ex hac conditione appositâ sequi mulierem posse sine peccato permittere se cognosci carnaliter, si modò habeat firmum propositum interiùs non consentiendi, habendo se *negatiuè*, quod tamen est absurdum.

Respondetur disparem esse rationem vtriusque actus; nam permissio ista mulieris
fertur in actum peccati completum, & in a- VII.
ctum, qui procedit à causâ merè liberâ, quam potest & tenetur impedire; nec actus ille potest vllo modo honestari; at motus inordinati procedunt à causa merè naturali, nec dicunt actum completum peccati, & illorum permissio potest aliquando honestari ex aliquo bono fine.

DISPVTATIO VII.

De peccato turpis delectationis per ordinem ad obiectum.

ARTICVLVS PRIMVS.

An quando delectatio rei turpis habet pro obiectо veritatem, cognitionem, vel artificium ipsius cogitati operis, sit peccatum mortale. VIII.

CONVENIT inter omnes debere habere malitiam mortalem. Ita Magister sententiarum libro secundo distinctione 24. Sanctus Bonauentura, Scotus, Durandus, & alij interpretes ibidem: sanctus Thomas hâc quæstione articulo octauo, & eius interpretes, Caietanus in Summa verbo *delectatio morosa*, Nauarrus in Manuali capite vndecimo, numero 12. & alij Summistæ verbo *delectatio morosa*.

Probatúrque facilè ex dictis suprà *de bonitate*

I. *& malitiâ actuum moralium* quæstione 18. actus humani desumunt præcipuam bonitatem vel malitiam à suis obiectis, vt ibi ostendimus; ergo, vt delectatio morosa, quæ est actus moralis, habeat mortalem malitiam, debet esse de obiecto mortali.

Sed quanquam hæc admittantur ab omnibus, quia tamen in tali obiecto plura possunt distingui, pluribus item modis potest apprehendi, ideò vt breuiter dissoluamus dubia, quæ circa illud occurrunt, sequentes articulos huic adiiciemus. His positis,

Sit hæc propositio: *quando delectamur in cogitatione rei mortalis illicitæ, sed delectatio ista habet pro suo obiecto cognitionem, veritatem, vel artificium ipsius operis cogitati, tunc delectatio talis non est per se peccatum mortale.* Ita sanctus Thomas hâc quæstione articulo octauo, & in quæstionibus disputatis de *veritate*, & communiter alij Theologi.

II. Probatur: delectatio est talis, quale est opus, ad quod ipsa sequitur, quia effectus sequitur conditionem suæ causæ; at actus ille, quo cognoscitur veritas, subtilitas, seu artificium ipsius operis cogitati, non est malus mortaliter, quia tantùm versatur circa illud, vt est verum artefactum, quod habet tantùm ordinem ad intellectum, & non ad appetitum, per ordinem ad quem dicitur aliquid malum, & cognitio veritatis est etiam aliquod bonum, cùm cognoscatur à Deo, in quo nullum malum potest reperiri: igitur delectatio, quæ terminatur tantùm ad cognitionem rei illicitæ, aut ad cognitionem artificij, quod in illa reperitur, non erit per se mala mortaliter.

III. Confirmatur: quia talis cognitio potest fieri bono fine, & esse necessaria, verbi gratiâ, confessariis & iudicibus, vt possint rectè iudicare de malitiâ & grauitate peccatorum.

Dixi in conclusione *per se*, quia fieri potest per accidens, vt sit peccatum *mortale*, vel *veniale; mortale*, quando periculum est consensus in ipsum opus illicitum, quia exponere se periculo peccandi mortaliter, est mortale; *veniale* verò quando non est periculum, sed tamen cogitatio ista est planè inutilis & otiosa, nam verbum otiosum est peccatum veniale, sub quo intelligitur etiam omnis actus inutilis & otiosus, vt docuimus suprà agendo *de actu indifferenti.*

Dices, vnde diiudicabitur delectatio terminari ad cognitionem & non ad rem vt turpem & illicitam.

Respondetur id facilè intelligi tam *ex obiecto*, quàm *ex motiuo*, tunc enim delectatur homo, quia nouit, quod antea nesciebat; aut longè faciliùs quàm anteà: vnde affectus eius terminatur, non ad ipsam turpitudinem, sed ad veritatem turpis obiecti vt cognitam.

IV.

ARTICVLVS II.

An delectatio, quæ percipitur ex cogitatione actus matrimonij durantis vel præteriti, vel futuri, sit peccatum mortale.

PRIMA propositio: *delectatio carnalis, quam alter coniugum durante matrimonio percipit ex actu matrimonij cogitato vt præsenti in absentia alterius coniugis, non est per se peccatum mortale.* Ita Caietanus hâc quæstione ad

A octauum articulum sancti Thomæ, & in Summâ verbo *delectatio morosa*, Paludanus in quartum sententiarum distinctione nona quæstione tertiâ articulo primo, & plures alij. V.

Probatur ex dictis; delectatio sequitur conditionem operis, & qualis est actus, talis est eius delectatio; sed copula matrimonialis, ad cuius cogitationem & repræsentationem sequitur delectatio, de qua hîc loquimur, est isti coniugi pro tali tempore licita, quia ratione matrimonij, quod perseuerat, habet ius & dominium in corpus alterius.

Nec obstat, quòd talis actus matrimonialis tunc non possit demandari executioni ob absentiam alterius coniugis.

Hoc enim non tollit dominium in corpus alterius, ratione cuius potest sine peccato mortali velle copulam matrimonialem.

B Addidi etiam in conclusione particulam, *per se*, quia *per accidens* potest contingere, vt sit mortalis, potest enim causare pollutionem in illo, vnde ratione talis effectus, quem potuit præuidere & debuit euitare, tunc erit peccatum *mortale*, aliàs secluso peccati mortalis periculo erit *veniale*, quia delectatio hæc est inutilis, & homine Christiano indigna. VI.

Secunda propositio: *delectatio illa, quam percipit vidua de copulâ matrimoniali præterita, vel sponsus seu maritandus de futurâ, prout ille actus est delectabilis, conueniens sensui, est peccatum mortale; prout verò est de illâ præterita, vel futura sub aliquo motiuo honesto*, verbi gratiâ, *quòd per illam euaserit, aut euadet periculum peccati carnis, vel aliquid aliud, non est peccatum mortale, modò non sit periculum pollutionis, aut consentiendi in aliquem actum impudicum.*

C Duæ sunt partes propositionis, quibus videntur auctores alioqui in hoc contrarij inter se consentire, Caietanus in Summâ verbo *delectatio morosa*, & tomo primo opusculorum tractatu 14. quæstione secundâ, Nauarrus in Manuali capite 16. numero decimo, & alij. VII.

Prior pars probatur: eiusdem rationis sunt delectatio & actus, ex quo illa sumitur, vt sæpe est inculcatum; at actus, ex quo sumitur delectatio, tam in viduâ, quàm in sponso, nunc & in præsenti est malus mortaliter, tam viduæ, quàm sponso, quia vt sic sunt constituti extra matrimonium, in quo solo carnalis copula est licita.

Confirmatur hæc ratio: si talis delectatio esset licita, quotiescunque aliquis apprehenderet mulierem aliquam tanquam suam vxorem, quæ tamen verè non est sua, posset delectari sine peccato mortali de copulâ carnali habendâ VIII.
D cum illâ; quia quemadmodum in casu nostræ propositionis delectatio est de actu apprehenso cum circunstantiis matrimonij præteriti vel futuri; ita etiam est in præsenti casu, licèt mulier illa, quæ apprehenditur, vt propria vxor, nunquam de illo matrimonio cogitauerit: at hoc posterius est absurdum, vt facilè intelligitur: ergo & prius.

Secunda item pars propositionis probatur: copula matrimonialis sub illo formali nihil habet turpitudinis vel malitiæ, quia vt sic includit ipsos fines matrimonij vel eius bona, & in tali delectatione carnalis copula habet potiùs rationem medij, quo tale bonum fuit acquisitum, nec sistit delectatio in copulâ, sed in bono vt causato per copulam matrimonialem: ergo vt

I. tale bonum est obiectum honestæ delectationis, ita etiam poterit vidua honestè delectari de copulâ matrimonij præteritâ, prout est sibi causa talis boni.

Additur autem in fine huius conclusionis *eadem cautio*, quæ fuit addita in præcedentibus, ob easdem etiam causas.

ARTICVLVS III.

An delectatio sumpta ex cogitatione actus illiciti, quatenus excludit rationem peccati; aut quatenus excusatur à culpâ mortali ob ignorantiam, vel defectum libertatis, sit peccatum mortale.

PRIMA propositio: *delectatio sumpta ex actu cogitato, qui per se est peccatum mortale,*
II. *sub conditione tamen excludente rationem peccati,* verbi gratiâ, si non esset peccatum interficere inimicum, si fornicatio non esset prohibita, si hæc esset mea vxor, *delectatio*, inquam, *quæ ad actus illos vt sic cōsideratos sequitur, est peccatum mortale.* Ita Caietanus tomo primo opusculorum tractatu 14. quæstione primâ, Nauarrus in Manuali capite 16. num. nono: quæ propositio, vt probetur

Aduertendum est in tali casu duplicem posse distingui consensum, vnum *in ipsum opus cogitatum*, vt in exemplis positis *in homicidium*, *in copulam carnalem*; alterum *in ipsam præsentem delectationem*, & actu ipso existentem ex imaginatione talis actus, seu operis: inter quos duos consensus, hæc est distinctio, quòd prior sit tantùm *conditionalis*, vt patet ex conditione
III. ei appositâ, posterior verò sit omnino *absolutus*, quia sequitur absolutè, & de facto ponitur ad repræsentationem talis actus, seu operis, & cogitatio ipsius operis est tantùm velut conditio aliqua antecedens, sine quâ non poneretur talis delectatio: vnde consensus in illam est absolutus. Hoc sic præsupposito,

Probatur propositio: absoluta delectatio est talis, qualis est actus absolutè consideratus, ad cuius repræsentationem sequitur, quia cùm sit absoluta sequitur ad illum absolutè consideratum: atqui actus ille secundùm se consideratus est peccatum mortale, vt per se intelligitur, delectatio item est absoluta, vt patet ex notabili præmisso: Igitur talis delectatio est peccatum mortale.

Additur in conclusione particula illa *per se*, si enim actus cogitatus, seu opus ipsum sit naturâ suâ bonum, per accidens autem alicui prohibi-
IV. tum; tunc delectatio illa potest bene & honestè haberi, verbi gratiâ, construere hospitium pro recipiendis pauperibus, est opus pium, iam si quis religiosus, cui prohibitum est possidere pecunias, haberet hunc actum, *si haberem pecunias, & liceret mihi eas possidere, impenderem illas construendo hospitio pauperum*, & ex tali cogitatione sequeretur delectatio in illo, tunc quia actus ille, ad quem sequitur delectatio, consideratus secundùm se est bonus & meritorius, & huic religioso per accidens prohibitus ratione voti; delectatio, quæ sequitur, erit bona & honesta; at actus, qui est per se peccatum, talis est, vt naturâ suâ sit inhonestus, & proinde etiam delectatio, quæ ad illum sequitur.

In eadem conclusione fit tantùm mentio de-

A lectationis, non autem propositi aut desiderij exercendi actum positâ prædictâ conditione: V. Nam conditio apposita abstergit omnem malitiam ab obiecto, & proinde propositum & desiderium terminata ad eiusmodi obiectum, precisè considerata, non censentur peccata mortalia.

Adde quòd volitiones tales sunt *inefficaces*, & potiùs quædam velleitates, quàm voluntates loquendo præcisè.

Secunda propositio: *delectatio, quæ est de actu illicito sub peccato mortali, qui tamen excusatur à culpâ mortali ob ignorantiam vel defectum libertatis, vel aliquid aliud, si quando adest id, ex cuius defectu excusabatur à culpâ, percipiatur delectatio ob voluptatem vel ob turpitudinem, quæ in illo est, peccatum mortale est; si verò sumatur delectatio ex eo, quòd actus iste fuit causa boni alicuius effectus, non est peccatum.*

B Duæ sunt partes propositionis, prima est VI. Paludani in quartum sententiarum distinctione octauâ quæstione primâ articulo primo, Adriani quæstione quartâ *de Eucharistiâ*: secunda verò pars est sancti Thomæ in quartum sententiarum distinctione nonâ articulo quarto ad quintum, Caietani secundâ secundæ quæstione 154. articulo 5. Nauarri in Manuali capite 16. numero septimo.

Prior pars probatur ex dictis: delectatio & consensus in illam accipiunt suam malitiam & bonitatem ab actu, de quo sunt actus, ille autem secundùm se est malus mortaliter.

Deinde tota ratio, cur actus iste præteritus tunc non fuerit peccatum mortale, est defectus libertatis, vel scientiæ, vel alius similis, qui tunc reperiebatur: ergo cùm talis defe-
C ctus absit, & habeat operans libertatem vel VII. scientiam, & malitia delectationis sit eiusdem tionis cum malitiâ actus, tunc talis delectatio erit peccatum mortale.

Probatur posterior pars propositionis: de eo potest licitè haberi delectatio, quod potest honestè amari; sed actus ille, prout habet effectum bonum & honestum, potest honestè amari, quia causa, vt honesti effectus est causa, potest honestè diligi: ergo de eo actu, vt est causa boni effectus, potest haberi licitè delectatio, si licet gaudere de pollutione, quæ inter dormiendum contigit sine culpa, prout illa est in commodum naturæ, vt expressè habent sanctus Thomas, & Nauarrus locis mox citatis. Inde tamen non sequitur posse aliquem tales actus procurare, vt sunt horum effectuum causæ, licèt possint affectu *inefficaci* desiderari:
D quia non quidquid potest desiderari, & de cuius VIII. euentu potest haberi delectatio, potest iustè procurari: nam & Prophetæ mortem Christi optabant, & nos de illa lætamur, item sanctus Paulus optabat dissolui & esse cum Christo, nec tamen licebat Iudæis procurare mortem Christi, nec sancto Paulo propriam.

I. A

AD QVÆSTIONEM LXXV.

DISPVTATIO VNICA.

De causis peccatorum in generali.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrum peccatum habeat causam, an interiorem, an exteriorem, & an peccatum sit causa peccati.

EX iis, quæ suprà tradidimus *de peccato omissionis & commissio-*
II. B *nis*, facilè intelligitur vtrumque peccatum habere causam, dictum est enim peccatum *commissionis* formaliter consistere in actu voluntatis, prout tendit in obiectum vt legi dissonum, vbi tam materiale quàm formale peccati satis indicat voluntatem esse eius, quoad vtramque partem, causam positiuam; peccatum verò *omissionis*, cùm consistat in carentia actus, qui debuit poni, nec tamen fuit positus, & carentia non postulet causam efficientem seu positiuam, sed deficientem, fit, vt voluntas creata non influens in opus, quod debet facere, censeatur esse causa eius.

Et quanquam voluntas sit eius causa interior, non tamen sola, sed etiam intellectus seu ratio, appetitus sentiens, seu passio, imaginatio, ignorantia, & actus alterius peccati: volũtas enim est
III. C causa illius *eliciens*, intellectus *proponens*, imaginatio & passio vt *alliciẽtes* voluntatem ad peccatum, ignorantia tanquam *occultans malitiam peccati*, actus denique alterius peccati inclinando voluntatem ad similes actus, tollendo item gratiam, præbendo item aliis materiam peccati, vel quando denique vnus actus peccati seligitur ad alterum committendum, verbi gratiâ homicidium ad adulterium.

Habet item peccatum *causam exteriorem*, non quidem necessitantem voluntatem ad actum peccati, sed suadentem & allicientem, sic Dæmon & malus homo dicuntur *causæ peccati*, item bona sensibilia, prout mouent appetitum sensitiuum specie boni delectabilis.

Quærunt hoc loco aliqui, quænam sit prima radix in voluntate an error aliquis, vel inconsideratio intellectus, an verò, quòd sit ex
IV. D nihilo, & an possit per diuinam potentiam dari pura aliqua creatura, quæ naturâ suâ sit impeccabilis: sed quæstio hæc pertractari solet à Theologis primâ parte quæst. 63. vbi explicatur, vnde, & quomodo malum culpæ potuerit esse in Angelis.

V.

AD QVÆSTIONEM LXXVI.

DISPVTATIO VNICA.

De causa peccati ex parte intellectus, ignorantia scilicet.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quomodo definiatur ignorantia.

CVM ignorantiæ definitio & multiplex eius diuisio ad intelligentiam tractandorum sint apprimè necessariæ, quas fusè ex-
plicant Almainus tract. primo VI.
Moralium cap. quarto, Cordubensis libro secundo quæstionarij quæstione primâ, & Sancti Thomæ interpretes hîc, de iis paucis agemus.

Ignorantia itaque, vt in tota hac materia sumitur, nihil est aliud, quàm *carentia scientiæ eius, quod debet sciri ab eo, in quo est ignorantia*: genus est *carentia scientiæ*, in quo conuenit cum nescientia, quam alij vocant *ignorantiam puræ negationis*, quæ tamen importat carentiam cognitionis, non includendo debitum aliquod siue naturale, siue morale.

Per reliquam verò partem definitionis ignorantia distinguitur à *nescientia*, quòd vt talis postulet scientiam sibi oppositam in eo, in quo est, vel ex obligatione *naturali*, ratione natu-
ralis aptitudinis, quæ est in subiecto, quomo- VII.
do rusticus, qui valet ingenio, nec tamen quicquam scit, dicitur habere ignorantiam, aut ex obligatione *morali* ratione præcepti, quo quis tenetur scire symbolum, decalogum, talis nescientia propriè dicitur *ignorantia*, & cùm agamus hîc de actibus moralibus, de ea tantùm ignorantia disputabimus, quæ fundatur in debito & obligatione *morali* habendi scientias oppositas.

ARTICVLVS II.

Quomodo diuidatur ignorantia.

DIVIDITVR primò ignorantia in *habitualem & actualem*, secundò in *speculatiuam & practicam*, eodem modo, quo diuiditur scientia à Philosophis, quarum diuisionum membra intelliguntur facilè ex iis, quæ com-
muniter tradunt ibi Philosophi de scientia *habi-* VIII.
tuali, actuali, speculatiuâ, practicâ.

Tertiò diuiditur in *ignorantiam iuris & ignorantiam facti*: ea dicitur esse *iuris ignorantia*, quâ ignoratur ius, decretum aut statutum aliquod, quæ ignorantia multiplex est, prout etiam ius ipsum est multiplex, scilicet *diuinum, naturale, humanum, ecclesiasticum, ciuile*; ea verò dicitur esse *ignorantia* facti, quâ ignoratur in ipso facto seu opere id, ratione cuius ipsum factum seu opus est præceptum vel prohibitum, vt cùm Iacob accessit ad Liam, quam ignorabat esse Liam, putans esse Rachelem propriam suam vxorem.

Quartò diuiditur in *ignorantiam vincibilem, & inuincibilem*: *vincibilis* ea dicitur, quam

I. potest auferre, si faciat totum, quod debet &
tenetur facere ad habendam eam scientiam seu
cognitionem, quæ opponitur suæ ignorantiæ:
ea verò est *inuincibilis*, quam homo non potest
expellere, etiamsi adhibeat omnem eam diligen-
tiam, quam tenetur apponere ad habendam co-
gnitionem oppositam suæ ignorantiæ, vt rectè
explicant Almainus & Cordubensis suprà,
quos recentiores ferè omnes sequuntur.

In quibus definitionibus notandæ sunt parti-
culæ illæ, *debet & tenetur facere ad habendam
eam scientiam, quæ opponitur ignorantiæ eius, quod
dicitur ignorare*, nam ex illis intelligitur requiri
in ignorante *vincibiliter* aliquam notitiam sal-
tem confusam, quòd teneatur acquirere scien-
tiam oppositam suæ ignorantiæ; verbi gratiâ,
vt aliquis dicatur habere *vincibilem* ignorantiam
credendorum, necesse est, vt saltem confusè
nouerit fideles teneri ad credendum aliquid,
II. vel esse ordinatos ad vitam æternam, & proin-
de illis inquirenda esse media; si enim ipse igno-
rans supponatur non habere hanc cognitionem
necessitatis & obligationis, nõ poterit eius igno-
rantia dici *vincibilis*; quia ignorantia *vincibilis*
est imputabilis ad culpam, vt patebit infrà, qua-
lis tamen tunc esse non poterit, cùm excusetur
quilibet ab appositione seu vsu medij (cuius-
modi est addiscere cognitionem in præsenti
exemplo) ad consequendum finem, quando
vel finem vel obligationem vtendi tali medio
ad ipsum finem planè ignorat: quia, vt præce-
ptum affirmatiuum obliget, & violetur per
peccatum, prærequiritur aliqua eius cognitio
saltem confusa in ratione præcepti, aliàs eius
omissio non magis erit peccatum, quàm ali-
cuius consilij omissio, quod etiam cogni-
tum non obligat: quia non apprehenditur vt
III. inducens obligationem hoc vel illud faciendi:
ergo cùm expellere à se *vincibilem* ignoran-
tiam sit quoddam præceptum affirmatiuum;
quia id non facere est aliquod peccatum, ad
hoc, vt aliqua ignorantia propriè sit *vincibilis*,
requiritur, vt ille, qui eâ laborat, nouerit ali-
quo modo, saltem confusè, se teneri ad acqui-
rendam scientiam suæ ignorantiæ oppositam.

Secundò circa easdem definitiones sunt no-
tandæ illæ particulæ, *ad habendam scientiam op-
positam suæ ignorantiæ*, nam per illas particulas
explicatur, quænam negligentia requiratur
ad vincibilem, & quæ ad *inuincibilem*, scilicet
tunc esse ignorantiam *inuincibilem*, quando
ipse operans eam adhibuit diligentiam, ad
quam ipse obligatur in ordine ad acquiren-
dam scientiam suæ ignorantiæ oppositam, ver-
bi gratiâ, mulier aliqua simplex putat virum
IV. suum esse mortuum: quia à decem annis ni-
hil audiuit de eo, adit pastorem suum, qui ha-
betur pius & rogat, vtrum possit alteri nubere,
respondet pastor posse, ignorantia hæc mu-
lieris, ex qua contraxit matrimonium, est *in-
uincibilis*; quia licèt adhibendo maiorem di-
ligentiam, v. g. consulendo Doctores aut vni-
uersitates potuisset rescire tale matrimonium es-
se nullum, quia tamen ei secundùm suum statum
sufficit consulere pastorem suum, quod fecit,
censetur semper eius ignorantia *inuincibilis*.

Ex iisdem particulis intelligitur ignorantiam
remanere *inuincibilem*, si, licèt operans tenere-
tur ad aliquid faciendum, ex cuius positione po-
tuisset acquirere scientiam suæ ignorantiæ op-
positam, non tenebatur istud facere eo fine,
A vt scientiam hanc acquireret, sed ob alium fi- V.
nem; verbi gratiâ, tenebantur Iudæi in festo
Pentecostes venire Hierosolymam, Iudæus ali-
quis neglexit hoc præceptum eo anno, quo per
Apostolos in isto festo promulgata est lex Chri-
sti Hierosolymis, ignorantia huius legis est illi
inuincibilis, licèt enim, si in tali festo venisset
Hierosolymam, audiuisset legem Christi,
quia tamen non tenebatur ire Hierosolymam
eo fine, etiamsi peccauerit remanendo domi,
non tamen tunc ignorando legem Christi,
quam ibi didicisset, quia prior illa obligatio ha-
bet se omninò per accidens ad acquirendam
scientiam suæ ignorantiæ oppositam.

Et hæc explicatio probatur facilè: nam in præ-
ceptorum obseruatione non tenetur homo ad-
hibere summam diligentiam; sed ei sufficit vti
mediis humanis moraliter possibilibus & proba-
biliter sufficientibus, aliàs iugum Christi Do-
B mini esset *intolerabile*, & deberent homines esse
perpetuò anxij & solliciti, neque vlla esset quies VI.
& finis scrupulorum: & patet in facto Iacob, qui
licèt potuerit adhibito lumine agnoscere Liam
fuisse sibi suppositam loco Rachelis, quia tamen
istud est præter morem vsitatum, communiter
apud Patres factum eius excusatur, ratione igno-
rantiæ inuincibilis.

Quæres, quanta in particulari debeat esse dili-
gentia in expellenda ignorantia, vt censeatur *in-
uincibilis*.

Respondetur id non posse certâ regulâ defini-
ri, sed esse id iudicandum arbitrio viri prudentis
pro conditione personæ, ratione negotij, & cir-
cunstantiarũ: nam aliqua diligentia erit sufficiens
rustico, quæ tamen non erit literato sufficiens.

Quintò diuiditur ignorantia seu potiùs subdi-
C uiditur *vincibilis* ignorãtia in *affectatam & cras-
sam* seu *supinam*; item in *latam, leuem & leuis- VII.
simam*: ea dicitur *affectata*, quæ est expressè vo-
lita, vt quando aliquis vult de industria ignorare,
quod tenetur scire, quemadmodum illi, qui Iob
21. cap. dixerunt Deo *recede à nobis, scientiam
viarum tuarum nolumus*; *Crassa & supina* ea di-
citur, quæ est tantùm *interpretatiuè & indirectè*
volita, quando ex maxima negligentia hominis
fit, vt ignoret, quod tenetur scire, vocatur *cras-
sa*, quia ipsa incuria rerum solet homines pingues
& crassos reddere: *supina* item, quia, qui supini
iacent, censentur esse valde negligentes, & viden-
tur sine cura viuere: & licèt, quando ignorantia
prouenit tantùm ex maxima negligẽtia addiscen-
di, tũc lata ignorantia sit eadem cum *crassa & su-
pina*, attamen *leuis & leuissima* faciũt membrum
distinctum ab ignorãtia tam *supina* quàm *affecta-
ta*; nam *leuis* est quâ quis ignorat aliquid ex de-
D fectu diligentiæ, quæ à studiosioribus solet com- VIII.
muniter adhiberi in tali negotio: *leuissima*, quâ
quis aliquid ignorat ex defectu diligentiæ, quæ
à studiosioribus magnâ curâ negotium procu-
rantibus solet adhiberi.

Vltima diuisio ignorantiæ, quâ etiam vtitur S.
Tho. suprà quæst. 6. art. 8. & hâc quæst. art. 1.
& 3. est in *antecedentem, concomitantem & conse-
quentem*. pro cuius explicatione, quia termini
isti important comparationem cum alio.

Notandum est comparationem istam ignoran-
tiæ posse fieri, & cum ipso actu voluntatis igno-
ranter operantis, & cum ipso eius effectu seu
opere, quod fit per ignorantiam; si comparatio
fiat priori modo, ignorantia illa dicitur *antece-
dens*, circa quam nullus est actus volũtatis, *conse-*

I. quens verò, quæ aliquo modo est voluntaria, quia sequitur consensum voluntatis saltem interpretatiuum, & iuxta hanc comparationem diuisio non habet tertium illud membrum, quod vocatur *concomitans*, quia omnis ignorantia est *voluntaria* vel *inuoluntaria*: si primum est *consequens*, si secundum est *antecedens*.

Si verò fiat comparatio ignorantiæ cum effectu, illa dicitur *antecedens*, quæ est causa actus, eo scilicet modo, quo ignorantia potest esse causa, nimirum *per accidens*, quia est priuatio scientiæ, quæ si adesset, impediret, ne opus fieret, verbi gratiâ, si quis immittens sagittam, occidat hominem putans esse feram, & si sciuisset esse hominem, non immisisset sagittam; ea verò dicitur *concomitans*, quæ non est quidem causa actus, quia illâ etiam non existente, actus æquè bene fieret; sed concomitanter se habet ad ipsum opus, & in hac comparatione nulla
II. datur ignorantia *consequens*, quia opere iam facto non superest aliqua ignorantia.

Ex quibus intelligitur diuisionem illam trimembrem ita esse intelligendam, vt duo ista membra ignorantiæ, *antecedentis* & *concomitantis*, explicentur per ordinem ad opus: Tertium verò membrum, scilicet *ignorantiæ consequentis*, per ordinem ad consensum voluntatis, & ita diuisio hæc duas veluti in se includit; vnam quâ per ordinem ad opus diuiditur in *antecedentem* & *concomitantem*; alteram per ordinem ad consensum voluntatis, quâ diuiditur in *antecedentem* & *consequentem*.

Ex quibus etiam facilè colligitur, quomodo possit hęc diuisio reduci ad diuisionem ignorantiæ in *vincibilem* & *inuincibilem*: nam ignorantia, quæ dicitur *antecedens* per comparationem ad consensum voluntatis, est *inuincibilis*,
III. quia ne interpretatiuum quidem voluntatis consensum includit.

Vt autem ignorantia aliqua sit *vincibilis* necesse est, vt importet consensum aliquem saltem interpretatiuum voluntatis; quia ad illam requiritur, vt omittatur diligentia, quam homo potest & debet adhibere ad remouendam ignorantiam, quod importat consensum *interpretatiuum*, vt patet ex dictis suprà de peccato *omissionis*; ignorantia verò *consequens*, est vincibilis, quia est saltem *interpretatiuè* voluntaria, & veluti effectus consensus liberi.

Si verò diuisio hęc consideretur per comparationem ad opus, vtraque ignorantia tam *antecedens*, quàm *concomitans*, potest esse *vincibilis*, potest item esse *inuincibilis*; *vincibilis*, quia potest vtraque habere adiunctam sibi negligentiam cum obligatione, & potentiâ etiam morali addiscendi cognitionem, quâ expellatur: *inuincibilis*
IV. item vtraq, quia potest habere moralem aliquam impotentiã homo ad illam expellendam, v.g. fieri potest, vt quis ex defectu sufficientis considerationis putauerit ibi esse feram, cùm tamen esset homo, quem sagittâ confodit, quem adhibitâ maiori cautione noluisset interficere; quod pertinet ad ignorantiam *antecedentem* comparatione factâ ad opus.

Potest item fieri, vt aliquis habens firmam voluntatem interficiendi inimicum, vbicumque ipsum repererit, emittat sagittam cum negligentia existimans se interficere feram, cùm tamen occidat inimicum, actus iste habet ignorantiam *concomitantem*, vt intelligitur ex dictis, quæ tamen est illi *voluntaria* & *vincibilis*, cùm potue-

A rit & debuerit adhibere diligentiam, ne hominem interficeret. V.

Diuidunt etiam aliqui ignorantiam in *culpabilem* & *inculpabilem*: sed hæc & aliæ similes diuisiones facilè reducuntur ad præcedentes, maximè ad illam, quâ diuiditur ignorantia in *vincibilem* & *inuincibilem*, & vnâ cognitâ potest altera facilè cognosci.

ARTICVLVS III.

Vtrum ignorantia possit esse causa peccati.

SENSVS articuli non est, an omnis & quælibet ignorantia possit esse causa peccati; pars enim negans satis intelligitur ex præmissis duobus articulis præcedentibus: sed quæritur tantùm cum S. Thoma, an ignorantia possit esse causa peccati, non curando, an aliqua excuset à
B peccato vel non, quia hoc infrà discutietur; & VI.
quando S Thomas hîc præsens dubium mouet, accipit nomen *peccati formaliter, non materialiter*, id est, non quærit, an ignorantia possit esse causa peccati considerati quoad suum *materiale*, & secundùm suam entitatem, prout pertinet ad genus *naturæ*, vt contendit Conradus commentario ad hunc articulum, sed an possit esse causa peccati *formaliter* considerati, prout pertinet ad genus *moris*: nam quando S. Thomas disputat hîc de causis peccatorum, sumit nomen *peccati* eodem modo, & considerat peccatum sub eadem ratione, sub qua præcedentibus quæstionibus naturam eius explicauit, vt rectè ostendit ordo quæstionum: at superiùs explicauit peccatum, prout pertinet ad genus *moris*, vt constat ex dictis.

C Deinde sacræ scripturæ infrà citandæ, quæ VII.
probant ignorantiam esse causam peccati, loquuntur de peccatis, prout illa sunt digna condẽnatione, item prout sunt offensiua Dei, quod tantùm conuenit peccato sumpto *formaliter*, & vt consideratur secundùm genus *moris*.

Notandum denique ex S. Thoma hîc causam mouentem esse duplicem, *vnam per se*, quæ suâ propriâ virtute mouet, alteram *per accidens*, sicut remouens prohibens, id est, quæ tollit aliquid, quod positum impediret, ne opus fieret, vt qui remouet columnam sustentantem aliquid, dicitur causa *per accidens* casus, quia si columna non fuisset remota & sublata, illud remansisset. His præmissis,

Sit hæc propositio: *ignorantia potest esse causa, non per se, sed per accidens actus peccati.*

Probatur: & primùm, quod possit *esse causa peccati*, patet ex scripturis sacris, quæ docent
D aliquam ignorantiam esse causam peccati, Isaiæ VIII.
15. *Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*: Lucæ 23. vbi agitur de peccato crucifigentium Christum, *pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*, quod etiam repetit Apostolus primæ *Corinth.* secundo, & Sanctus Petrus Actorum 3. item ait Sanctus Paulus primæ *ad Timotheum* primo *se misericordiam esse consecutum, quia ignorans fecit.*

Deinde, quòd ignorantia *non possit esse causa per se peccati*, patet: quia non ens non potest mouere *per se*, nec esse causa *per se*; nam esse causam *per se* est habere aliquam virtutem, quæ non potest esse in non ente: atqui ignorantia est non ens, quia est priuatio scientiæ in subiecto apto.

I. Postremò, quòd possit esse causa *per accidens* patet, quia est causa remouens perfectionem, seu potiùs remotio perfectionis, quâ positâ actus peccati non poneretur, id est scientiæ, quæ si adesset, non fieret peccatum; ergo ignorantia potest esse causa *per accidens* peccati. Consequentia patet ex definitione causæ *per accidens* superiùs allatâ.

Dixit S. Thomas hîc articulo primo, ignorantiam esse causam peccati, quatenus est *remotio prohibentis*, nam loquendo formaliter & præcisè hæc duo *causa remouens prohibens*, & *ipsa actualis remotio prohibentis* sunt distincta; prius enim dicit causam in *actu primo*, posterius dicit *actum secundum* causæ, & causa *remouens prohibens* peccati propriè est ipsa voluntas, quæ non applicat media ad comparandam scientiam, *remotio* verò *prohibentis* est ipsa ignorantia.

II. Dices: si ignorantia est causa peccati, quia remouet prohibens: ergo & Deus erit causa, saltem *per accidens* peccati, quando subtrahit vel denegat specialiora auxilia gratiæ, quæ si adessent, efficerent, vt homo non peccaret.

Respondeo negando consequentiam: quia, licèt positis specialioribus gratiæ auxiliis, homo non peccaret, non tamen ex illis sublatis, fit, vt necessariò peccet, cùm Deus nunquam destituat hominem gratiâ sufficienti, & minimus gradus gratiæ sit sufficiens ad resistendum cuilibet tentationi, & ad vitandum quodlibet peccatum mortale, vt expresè notat S. Thomas tertiâ parte, quæst. 31. art. 4.

Nec huic testimonio obstat, quòd sanctus Thomas ibi loquatur de *gratia sanctificante*, argumentum autem procedat de *gratia excitante & cooperante*, cuius auxilia specialia quandoque nonnullis peccatoribus subtrahuntur à Deo.

III. Hoc inquam non obstat, cùm idem dici possit de gratia *excitante* & *adiuuante*, est enim gratia illa *excitans*, quam Deus nulli peccatori etiam grauissimo denegat, sufficiens: ergo, cùm ratio gratiæ *sufficientis* in eo consistat, quòd det ipsi homini posse bene operari, & vt bene operetur, si voluntas eius consentiat, ita vt, quòd actus non elicitur, non proueniat ex defectu virtutis, sed ex negligentia voluntatis nolentis vti virtute sibi à Deo concessâ, vt docét Theologi tractatu *de gratiâ*; si homo habens gratiam hanc sufficientem, specialioribus tamen gratiæ auxiliis destitutus peccet, non poterit peccatum refundi in Deum, vt in causam etiam per accidens, quia quando in definitione causæ *per accidens* dicitur, *(quæ tollit aliquid, quod positum impediret, ne fieret opus)* particula hæc debet ita accipi, vt ex vi & efficaciâ subtractionis eius, quod aliàs positum impediret opus, sequatur ipsum opus, satis enim hoc indicat ipsum nomen *causæ*, quod in suo conceptu importat, vt effectus pendeat à causa, peccatum autem eius, qui habet gratiam sufficientem, destituitur tamen specialioribus gratiæ auxiliis, pendet tantùm ex negligentia voluntatis, non ex defectu virtutis à Deo concedendæ, & proinde ne *per accidens quidem* Deus erit causa peccati.

IV. Atque etiam potest rectè negari consequentia obiectionis propositæ: quia vt effectus, qui sequitur ex negatione alicuius actus tanquam ex remotione prohibentis, tribuatur alicui vt causæ, requiritur, quòd possit & teneatur agere talem actum impeditiuum effectus, vt rectè obseruat sanctus Thomas suprà quæst. 6. art. 3. in corpore: at licèt possit Deus per specialia auxilia gratiæ impedire, ne peccatum committatur: quia tamen ad id non tenetur, sed ea concedit ex gratuita liberalitate, peccatũ, quod ad illorum subtractionem sequitur, non poterit ei tribui, etiam vt causæ *per accidens*; homini verò per defectum scientiæ malè operanti rectè tribuetur, quia tenebatur adhibere diligentiam & acquirere scientiam, quâ peccatum à seipso expellat & in se ipso impediat. V.

ARTICVLVS IV.

Quænam ignorantia sit causa peccati.

Sit hæc propositio: *ea tantùm ignorantia est causa peccati, quæ tollit scientiam, quæ si adesset, prohiberet actum peccati.* Ita S. Thomas hîc, probatur: illud, quod remouet impedimentum alicuius effectus, est causa *per accidens* talis effectus, si teneatur impedimentum istud potiùs ponere quàm remouere, & ad remotionem talis impedimenti, si sequatur actus peccati, erit causa peccati; atqui ignorantia, de qua hîc loquimur, talis est: ergo, &c. VI.

Obiicies primò, sequi ex hac propositione ignorantiam *inuincibilem* esse causam peccati, quia ignorantia *inuincibilis antecedens*, si adesset, impediret peccatum, verbi gratiâ, si Iacob sciuisset eam, ad quam accessit, esse Liam, non accessisset ad eam: igitur non omnis ea ignorantia est causa peccati, quæ tollit scientiam, quæ si adesset, prohiberet actum peccati, cùm ignorantia hæc *inuincibilis* non sit causa peccati.

Respondetur propositionem esse intelligendam de eo actu, qui quando de facto exercetur, est propriè peccatum, & qui procedit ex defectu illius scientiæ, quæ potuit & debuit inesse homini ita operanti, vt potest facilè intelligi ex dictis circa propositionem articuli præcedentis: at actus, qui fit ex ignorantia *inuincibili*, non habet propriè rationem peccati, nec ad culpam imputatur; quia per illam excusatur à peccato, nec est in ipso operante morale debitum habendi scientiam, quâ talis ignorantia expellatur, vt patet ex dictis suprà de ignorantia *inuincibili*. Sed VII.

Obiicies secundò: sit aliquis ita animo dispositus, vt velit interficere inimicum, vbicumque illum repererit, videt à longè hominem, quem adhibitâ morali diligentiâ, eáque sufficienti, iudicat esse suum inimicum, cùm tamen à parte rei sit proprius suus pater, quem ignorans *inuincibiliter* interficit, actus ille verè erit peccatum, & tamen fit ex ignorantia inuincibili; ergo conclusio debet intelligi de actu etiam procedente ex ignorantia *inuincibili*. VIII.

Respondetur in tali actu duas posse distingui malitias *obiectiuas*, vnam *homicidij*, *parricidij* alteram, & actũ hunc tantùm procedere ex ignorantia *inuincibili* secundùm hanc posteriorem, iuxta priorem verò ex certa scientia; vt patet ex ipsa obiectione, & proinde actus iste, loquendo moraliter, esset quidem *homicidium*, sed non *parricidium* ob ignorantiam *inuincibilem*.

Nec ex eo, quòd si sciuisset hunc, quem de facto interfecit, esse proprium suum parentem, non commisisset istud homicidium, sequitur illud non esse peccatum, vel excusari à culpa, quia tantùm fuisset per

I. accidens, & ratione alterius, scilicet parricidij impeditum, quatenus non potuisset fieri tale homicidium, nisi simul & perpetratum fuisset *parricidium*, non autem secundùm se.

Secunda propositio: *quando voluntas est sic affecta ad actum peccati, vt etiam, si adesset scientia sufficiens ad prohibendum talem actum, homo non abstineret ab isto actu peccati, tunc ignorantia non est causa peccati, sed tantùm habet se concomitanter ad illud.* Ita S. Thomas hîc: probatur conclusio: quod habet se merè impertinenter ad aliud nullo modo potest esse illius causa, nequidem per accidens: atqui in casu præsenti, ignorantia habet se merè impertinenter; quia non est *per se* causa peccati, cùm sit priuatio, nec etiam *per accidens*, quia non tollit scientiam quâ positâ actus peccati non poneretur: ergo nullo modo potest esse causa illius.

Hinc notat S. Thomas hîc art. 1. ex Aristo-
II. B tele 3. Ethicorum cap. 1. talem non dici peccare *propter ignorantiam*, sed *ignoranter*.

ARTICVLVS V.

Vtrum ignorantia sit peccatum:

SIT hæc propositio: *ignorantia vincibilis eorum, quæ quis potest & tenetur scire, est peccatum: ignorantia verò inuincibilis eorum, quæ quis tenetur scire, non est peccatum: ignorantia denique eorum, quæ quis scire non tenetur, siue illa sit vincibilis, siue inuincibilis, non est peccatum.* Ita sanctus Thomas hîc articulo secundo, & tota propositio communiter recipitur ab omnibus, & prima illius pars probatur ex sacris literis, vt Psalmo 24. Ecclesiastici tertio, & alibi passim,
III. C vbi ignorantia recensetur inter peccata & fauet ratio: nam violatio præcepti est peccatum, vt patet ex definitione peccati; at ignorantia vincibilis eorum, quæ quis tenetur scire & potest, est violatio præcepti, quo quis illa scire tenetur.

Secunda item pars patet: quia quod est omninò inuoluntarium, non potest esse peccatum: at omnis ignorantia inuincibilis est inuoluntaria, vt patet ex dictis.

Tertia denique pars probatur: quia vbi nulla est lex seu præceptum aliquid sciendi, illud ignorare non est peccatum: nam peccatum omne debet esse contra legem aliquam, vt ostendimus suprà, sed nulla est lex, quâ obligemur scire, quæ continentur tertiâ parte propositionis: ergo ignorantia illorum, quæcumque illa sit, non est peccatum.

IV. D

ARTICVLVS VI.

An ignorantia, quæ est peccatum, sit peccatum ex se, an ratione negligentiæ adiunctæ.

SENSVS articuli est, an ignorantia *vincibilis* rerum, quas tenetur quis scire & potest, sit pecatum *ex se*, an verò solùm ratione *negligentiæ addiscendi*, ex qua oritur ignorantia, ita vt ignorantia tantùm sit peccatum, quia est effectus peccati, vel quia est causa peccati, ad cuius intelligentiam

Notandum est posse distingui ignorantiam duplicem: vnam *habitualem*, quæ opponitur habi-

A tui scientiæ, vel dispositioni, quasi habituali, & est priuatio scientiæ seu cognitionis per modum habitus eius rei, quam quis debet & potest scire: alteram *actualem*, quæ opponitur actuali cognitioni, & est actualis quædam inaduertentia, & inconsideratio. Hoc præmisso sit hæc V.

Prima propositio: *ignorantia habitualis vincibilis eorum, quæ quis potest & tenetur scire, non est secundùm se & præcisè sumpta peccatum formaliter, sed tantùm virtualiter; quatenus est effectus peccati ratione negligentiæ, vel causa peccati, quatenus defectu scientiæ committimus peccatum, quod aliàs non faceremus.* Ita S. Thomas hîc articulo secundo, & maximè in solutione ad tertium, vbi confert habitualem ignorantiam cum ipsa habituali priuatione gratiæ, & hanc ait secundùm se sumptam non esse peccatum, sed ratione negligentiæ, quod etiam expressiùs habet in quæstionibus disputatis *de malo* quæst. tertiâ articulo septimo, & multi ex eius interpretibus hîc. VI.

Probatur primò ex S. Augustino libro primo *de libero arbitrio* cap. 19. *Non tibi*, inquit, *imputatur ad culpam, quod inuitus ignoras*, sed quòd *negligis quærere, quod ignoras.*

Probatur deinde ex discrimine, quod constituit S. Thomas inter malum *culpæ* & malum *pœnæ* primâ parte quæstione 49. art. 5. & 6. quòd scilicet malum *culpæ* consistit in subtractione operationis debitæ, vel rectitudinis debitæ inesse operationi, malum verò *pœnæ* in subtractione formæ & integritatis rei; atqui ignorantia habitualis non est priuatio operationis, vel rectitudinis, quæ debeat inesse operationi, sed formæ, nimirum scientiæ habitualis: igitur ignorantia habitualis non est malum culpæ, nec proinde peccatum. VII.

Confirmatur hæc ratio: omne peccatum sumptum formaliter consistit in actu, vel in actuali eius priuatione, vt patet ex citata definitione peccati ex sancto Augustino, & omne demeritum formaliter sumptum consistit in actu, vel in omissione actuali seu priuatione actus, quia nemo demeretur per habitus vitiosos; sed habitualis ignorantia vincibilis eorum, quæ quis potest & tenetur scire, non est actus, aut priuatio actus, sed habitualis cognitionis, vt per se constat.

Postremò: peccatum omne est contra præceptum aliquod, vt patet ex definitione peccati; sed prædicta ignorantia habitualis non est contra præceptum aliquod, quia præcepta tantùm dantur de actibus, non de habitibus, cùm illi non sint in nostra potestate, quemadmodum sunt actus boni & mali.

Nec dici potest ignorantiam hanc habere, vt sit contra præceptum per negligentiam sibi adiunctam, nam tunc tantùm priuatio, vel omissio aliqua, est contra præceptum ratione negligentiæ, quando id, cui opponitur talis omissio vel priuatio, est in præcepto, vt patet in qualibet omissione; atqui scientia habitualis, cui opponitur ignorantia, de qua hîc loquimur, non est in præcepto: ergo neque eius habitualis priuatio, id est habitualis ignorantia, est contra præceptum. VIII.

Obiicies primò: præceptum affirmatiuum, quod obligat ad aliquid faciẽdum, obligat etiam ad habendam dispositionem huic rei faciendæ necessariam, & ad remouenda omnia impedimẽta, quisquis enim obligatur ad aliquem finem

I. ex consequenti obligatur ad ea habenda, quæ huic fini assequendo sunt necessaria; sed homo laborans vincibili ignorantiâ obligatur ad studiosè exercendum opus, quod malè exercet defectu scientiæ: igitur homo ita operans obligatur ad habendam scientiam habitualem oppositam habituali vincibili ignorantiæ, & proinde illam non expellere est contra præceptum, & ex consequenti habitualis ignorantia erit peccatum.

Respondetur distinguendo maiorem, veram quidem illam esse, si procedat de dispositione consistente in libera actione operantis, non autem si procedat de *habituali*: quia præcepta tantùm dantur de iis, quorum sumus domini, cuiusmodi sunt actus nostri, habitus verò minimè, vt notauimus; vnde, cùm habitualis ignorantia, de qua hîc loquimur, non consistat præcisè in actione vel in aliquo habente se ad mo-
II. dum actionis, sed in aliqua priuatione, quia concipitur ad modum rei permanentis, & scientia ei opposita sit qualitas quædam permanens, fit vt ad illam vt sic habendam non obligetur homo, cum hoc tamen bene stat, quòd obligetur ad exercendos actus necessarios isti dispositioni acquirendæ; & ad non apponendum actu impedimentum, vel aliquid ei repugnans.

Obiicies secundò: quisquis voluntariè præbet causam alicuius peccati, peccat, & talis causæ exhibitio est formaliter peccatum: atqui habitualis ignorantia vincibilis eorum, quæ quis tenetur scire, est voluntaria exhibitio causæ peccati, nam eo ipso, quò est vincibilis, est voluntaria, vt suprà notauimus & ex dictis suprà est causa peccati: igitur eiusmodi habitualis ignorantia vincibilis est formaliter peccatum.

III. Respondetur similiter distinguendo maiorem, videlicet, si intelligatur de voluntaria exhibitione causæ peccati, quæ fiat actione aliqua, vel omissione actus, illam esse veram: quia peccatum omne sumptum formaliter consistit in actu, vel omissione actus; si verò intelligatur de voluntaria exhibitione causæ peccati, quæ fit per modum habitus, seu per modum actus primi, sicut est ignorantia, de qua loquimur in nostra propositione, est falsa; vt patet in habitibus vitiorum, qui dum remanent etiam in iustificatis ex principio voluntario, scilicet ex actibus liberè elicitis, per quos primùm sunt producti, non sunt formaliter peccata, imò nec in peccatoribus, vt suprà docuimus.

Secunda propositio: *actualis ignorantia vincibilis eorum, quæ quis potest & tenetur scire, est formaliter peccatum.* Ita sanctus Thomas hîc articu-
IV. lo secundo in solutione ad tertium, vbi distinguens negligentiam ab inconsideratione dicit hanc esse peccatum, actualis autem ignorantia est potiùs inconsideratio, quàm ignorantia propriè dicta, is enim propriè ignorans dicitur, qui vel nunquam sciuit, vt patet in rusticis, vel si aliquando sciuit, iam oblitus est, quod propriè sonat quasi habitum: inconsideratus verò, qui non aduertit, vel nescit, quod hîc & nunc debet scire, vt iam bene operetur, & iuxta hanc conclusionem dixit S. Thomas suprà quæstione 74. ignorantiam vincibilem eius, quod quis potest & tenetur scire, esse peccatum, quam sententiam sequuntur plures ex interpretibus sancti Thomæ hîc.

Probatur propositio: omnis actus voluntarius,

A qui est legi contrarius, & item omnis voluntaria omissio actus debiti ex præcepto aliquo affirmatiuo, est formaliter peccatum, vt patet ex dictis tam de essentia peccati *commissionis*, quàm *omissionis*: sed actualis ignorantia vincibilis eorum, quæ quis potest & tenetur scire, est actus, si fiat per actum erroris vincibilis, omissio autem si fiat per priuationem illius, & quouis modo fiat ex illis duobus semper ignorantia hæc est voluntaria, quia est vincibilis, & eo ipso, quò est vincibilis, est etiam voluntaria, saltem interpretatiuè, vt suprà notauimus, & cùm sit eorum, quæ quis tenetur scire & potest, est legi contraria, seu omissio actus, qui debet poni ex præcepto affirmatiuo: igitur talis ignorantia est formaliter peccatum. V.

Confirmatur: hæresis vincibilis est formaliter peccatum, propter quod etiam damnabitur, si in eo decedat ipse hæreticus, vt patet ex cap.
B tertio epistolæ *ad Titum*: ergo & actualis ignorantia vincibilis eorum, quæ quis tenetur scire, & potest, est formaliter peccatum. VI.

Probatur consequentia: quia videntur hîc omnia paria: nam sunt in eodem subiecto, scilicet interno, sunt item voluntaria, vt patet ex hac particula *vincibilis*, habent denique oppositionem ad legem, quia vtrumque prohibetur, & prius habet oppositionem contrarietatis, posterius verò priuationis, ergo cùm ad peccatum formaliter sumptum sufficiat quælibet oppositio ad legem ex istis duabus, sicut hæresis propriè & formaliter est peccatum, ita etiam & ipsa actualis ignorantia eorum, quæ quis tenetur scire & potest.

Dices, quî fieri potest, vt ignorantia hæc actualis sit formaliter peccatum, cùm sit sub-
C iectiuè in intellectu: moralis verò malitia formalis sit tantùm in voluntate, vt tradidimus suprà quæst. 74. articulo primo & secundo? VII.

Sed huic difficultati ibi est satisfactum, quando obseruauimus, ad hoc vt aliquid sit tale formaliter, non semper esse necesse, vt forma denominans illi insit subiectiuè, sed aliquando sufficere, quòd illi comparetur, sicut forma ad materiam, & ita in præsenti casu, licèt ignorantia, prout excludit ordinem ad volitionem formalem, vel interpretatiuam sollicitudinis circa media necessaria ad discendum, non sit peccatum, quia non est operatio per se libera, attamen prout subiicitur voluntati, non desinet esse peccatum formaliter.

ARTICVLVS VII.

D *An ignorantia sit speciale peccatum.* VIII.

SENSVS articuli est, num quando quis peccat ex ignorantia, sint duo peccata; vnum ignorantiæ, alterum, quo omittatur, quod tenetur facere: vel si sit vnicum peccatum, an tamen tunc habeat duplicem malitiam. Nam, quod hoc loco disputant nonnulli, quarumnam rerum possit esse *inuincibilis* ignorantia, spectat propriè ad secundam secundæ, in qua agitur *de fide*, & quandònam aliqua ignorantia siue *iuris* siue *facti*, censenda sit *vincibilis vel inuincibilis*, potest intelligi ex regula generali inter explicandam diuisionem ignorantiæ in *vincibilem* & *inuincibilem* superiùs tradita.

Notandum est obligationem ad habendam

ſcientiã poſſe prouenire ex duplici capite, primò A
I. tantùm ex eo, quòd tenemur aliquid facere vel omittere, verbi gratiâ, ex eo quòd tenemur in vigilia alicuius feſti ieiunare, tenemur ſcire tali die præſcriptum eſſe ieiunium, & ita tota illa ſcientia ordinatur per ſe ad aliquid vel vitandum vel faciendum: Secundò poteſt prædicta obligatio ad habendam ſcientiam prouenire ex peculiari aliquo præcepto, quo præcipitur ipſa ſciẽtia ſiue ſpeculatiua ſiue practica, aut iubemur ea facere, quæ ad illam ſcientiam comparandam ſunt neceſſaria, verbi gratiâ, quilibet adultus fidelis tenetur ſcire ſymbolum, decalogum, præcepta Eccleſiæ, & cætera eiuſmodi, ſic etiam Epiſcopi, Parœci, debent ex præcepto plura ſcire, quàm vulgares plebeij, vel ruſtici. Hoc poſito, ſit

Hæc propoſitio: *ignorantia vincibilis, quæ opponitur ſcientiæ cadenti ſub obligationem primo*
II. *modo; non eſt ſpeciale peccatum, ſed idem illud ipſum numero habens eandem malitiam, quod fit per ignorantiam, aut cuius periculo ſe exponit is, qui ignorat: ignorantia verò vincibilis, quæ opponitur ſcientiæ cadenti ſub obligationem ſecundo modo, eſt ſpeciale peccatum. licèt non ſit occaſio alterius peccati: & ſi ſit cauſa alterius peccati, tunc duo erunt peccata duas habentia malitias diſtinctas.* Prima pars propoſitionis probatur: quando aliquid eſt tantùm peccatum, quia eſt cauſa alicuius peccati, tunc non eſt peccatum diſtinctum ab eo, quod cauſat, ſed idem numero, & eandem cum illo habens malitiam, vt ſatis patet ex dictis ſuprà de actu cauſante peccatum omiſſionis; ſed ignorantia vincibilis, quando eſt iuxta primum modum eſt tantùm peccatum, quia eſt cauſa peccati, quod ad illam ſequitur, nam tota
III. obligatio habendi ſcientiam ei oppoſitam eſt ratione actus tunc exercendi, vel euitandi, ex cuius ſcientiæ defectu cauſatur peccatum: igitur tunc ignorantia non eſt ſpeciale peccatum, nec diſtinctam habet malitiam ab eo, quod per illam cauſatur.

Dixi in concluſione, *aut cuius periculo ſe exponit is, qui ignorat*, quia exponere ſe periculo alicuius peccati, eſt velle *interpretatiuè* ipſum peccatum: ergo ſicut velle ipſum peccatum & committere peccatum ſunt idem peccatum & eiuſdem omninò malitiæ, vt ſuprà oſtendimus: ita etiam ignorantia hæc vincibilis, quando per illam aliquis ſe exponit periculo peccandi, eſt idem peccatum & eiuſdem numero malitiæ cum peccato, cui per talem ignorantiam vincibilem ſeſe exponit.

Obiicies: peccata ea ſunt diſtincta, quæ ſpecialibus virtutibus opponuntur, vt ſuprà docui-
IV. mus: atqui in eo caſu, in quo quis per ignorantiam vincibilem peccat primo iſto modo eſt oppoſitio ad duas ſpeciales virtutes, verbi gratiâ, qui per talem ignorãtiam omittit ieiunare, quando tenetur, ratione ignorantiæ habet oppoſitionem ad virtutem *ſtudioſitatis*, quæ eſt virtus ſpecialis, cuius proprium munus eſt procurare diligentiam & moderationem in addiſcendo, de qua virtute vt ſpeciali & diſtinctâ ab aliis diſputat ſanctus Thomas ſecundâ ſecundæ quæſt. 166.

Deinde ratione ieiunij violati habet oppoſitionem ad virtutem *temperantiæ*, quæ eſt etiam virtus diſtincta ab ipſa ſtudioſitate, vt patet tam ex diſtinctione obiecti, quàm ex ſancto Thoma ibi: igitur tunc ignorantia hæc erit ſpeciale & diſtinctum peccatum ab eo, quod cauſat.

Reſpondetur conceſſâ maiore, negando minorem, quia vt rectè notat S. Thomas quæſtio- V.
ne mox citatâ, ſtudioſitas, vt eſt virtus ſpecialis, propriè tantùm reſpicit cognitionem, immediatè ordinat diligentiam, & applicat conatum ad ſciendum tantùm, non reſpiciendo operationem, quæ per ſtudium iſtud dirigitur, tanquam propriam ſuam materiam & obiectum; at negligentia addiſcendi, quæ in caſu noſtræ propoſitionis reperitur, non opponitur primò per ſe immediatè & proximè cognitioni ſecundùm ſe conſideratæ ſine ordine ad operandum; ſed potiùs obligatio hæc primò per ſe & proximè ordinatur ad operandum, & tantùm ex conſequenti ad addiſcendum; vnde cùm (vt ibidem ait ſanctus Thomas) virtutes & pari modo vitia propriè ſibi attribuant illam materiam, circa quam primò principaliter verſantur, violatio autem ieiunij ex ignorantia vincibili in exemplo pro-
B poſitionis primò & per ſe reſpiciat materiam in- VI.
temperantiæ, iſtud peccatum tantùm erit intemperantiæ, & non ſpeciale contra ſtudioſitatem, quatenus eſt ſpecialis virtus.

Quod ampliùs confirmatur ex eo, quòd, vt actus aliquis ſit contra ſpecialem virtutem, requiritur, vt ſit contra proprium eius motiuum in præcepto talis virtutis contentum, verbi gratiâ, vt quis frangendo ieiunium indictum ab Eccleſia dicatur præter peccatum intemperantiæ etiam committere peccatum inobedientiæ, vt eſt peccatum ſpeciale obedientiæ, vt ſpeciali virtuti oppoſitum, debet fieri ex formali contemptu Eccleſiæ: at in caſu noſtræ propoſitionis, dum quis ex ignorantia vincibili non ieiunat, quando tenetur, non id facit ex motiuo per ſe & directè oppoſito motiuo ſtudioſitatis, vt eſt virtus ſpecialis, vt patet ex dictis: ſed ne-
C gligentia addiſcendi, quæ hîc reperitur, ei tan- VII.
tùm virtuti opponitur, cui opponitur peccatum illud, ratione cuius eſt debita diligentia addiſcendi.

Secunda item pars propoſitionis probatur: actus, qui eſt contra legem ex ſpeciali & diſtincto motiuo ab iis, quæ ſunt in aliis præceptis, eſt etiam ſpeciale peccatum, vt patet ex iis, quæ diximus ſuprà de diſtinctione peccatorum; ſed ignorantia hæc prohibetur ex ſpeciali motiuo, ſcilicet ex motiuo cognitionis, quæ reperitur in nobis, prout ſumus in hoc vel illo ſtatu, & non ex motiuo ad operandum: igitur eſt ſpeciale peccatum, & cùm ex eâ ignorantiâ aliud ſequatur, peccatum erit duplex, ſicut quando ex furto ſequitur homicidium.

Articvlvs VIII. VIII.

D
An, & quæ ignorantia excuſet à malitia peccati.

CVm in peccato duo poſſint diſtingui, primum eſt *malitia*, à qua habet, vt ſit formaliter malum morale, & imputetur ad culpam; alterum *pœna aliqua*, quæ propter malitiam irrogatur: duo quæri poſſunt: primum an, & quæ ignorantia excuſet à tota malitia, ſeu faciat vt non ſit peccatum, nec imputetur ad culpam; alterum, quænam item ignorantia excuſet à pœna, ſeu faciat vt pœna non incurratur: de priori agemus hoc articulo, de poſteriori infrà. Sit itaque

Prima propoſitio: *ignorantia antecedens inuin-*

I. *cibilis eo modo excusat à peccato, quo est ignorantia, id est, si tam substantia actus, quàm eius circumstantia ignoretur inuincibiliter, excusat à tota culpa; si verò eius tantùm circũstantia ignoretur inuincibiliter, excusat tantùm à malitia tali circumstantia correspondente:* Ita docet sanctus Thomas hîc, & facilè intelligitur ex dictis initio huius quæstionis de ista ignorantia.

Fundamentum propositionis est, quia talis ignorantia facit actum inuoluntarium, voluntarium autem præsupponitur ad malitiam moralem.

Secunda propositio: *ignorantia concomitans inuincibilis excusat à peccato:* propositio est contra Durandum secundo sententiarum quæst. 4. & plures alios: est tamen Caietani hoc articulo, Almaini tractatu 1. Moralium capite 4. & multorum aliorum interpretum S. Thomæ ad hunc
II. articulum.

Probatur: ad hoc, vt aliquid excuset à peccato, sufficit, vt sit non voluntarium, nec requiritur, vt sit inuoluntarium; atqui ignorantia concomitans inuincibilis facit, vt actus, qui exercetur, sit non voluntarius: ergo ignorantia concomitans inuincibilis excusat à peccato.

Maior propositio probatur: quod tollit rationem voluntarij ab aliquo est sufficiens, vt illud excuset à peccato, quia nihil potest participare rationem peccati, imò nec speciem aliquam actus moralis, nisi fundetur in voluntario, vt sæpiùs diximus agendo de ente morali & de definitione peccati; sed non tantùm inuoluntarium, quod opponitur contrariè voluntario, tollit rationem voluntarij, verùm etiam non voluntarium, quia opponitur ei contradictoriè, & termini contradictoriè oppositi sese tollunt & sibi inuicem repugnant, vt docent Dialectici agendo
III. de speciebus oppositionis: ergo ad hoc vt aliquid excuset à peccato, sufficit vt sit non voluntarium.

Minor verò probatur. Ex Aristotele tertio Ethicorum capite primo, vbi distinguit tres modos operandi, scilicet *voluntariè, inuoluntariè & non voluntariè*, & ponit discrimen inter eum, qui ex ignorantia operatur, quòd illud, quod fit priori modo, dicatur fieri *inuitè* seu *inuoluntariè.* quatenus si habuisset scientiam ignorantiæ suæ oppositam, non fecisset, & sic est contra voluntatem operantis, quod autem fit cum ignorantia fiat *non voluntariè:* quod etiam habet sanctus Thomas suprà quæst. 6. art. 8. & hîc art. 3. quando ait ignorantiam huius scientiæ, quæ non prohiberet actus propter inclinationem voluntatis in ipsos, non facere hominem *inuoluntarium*, sed *non volentem.*

IV Probatur etiam ratione eadem minor: ignorantia concomitans inuincibilis non facit, vt actus sit *inuoluntarius*, tum quia iam excusaret à peccato, quod auctores contrariæ sententiæ nolunt admittere, tum etiam quia voluntas tunc non habet se contrariè ad istum actum, quasi nolendo illum: non est etiam *voluntarius*, quia vt actus aliquis sit voluntarius respectu alicuius obiecti, vel circumstantiæ, requiritur cognitio aliqua illius obiecti vel circumstantiæ, saltem *interpretatiua*, quæ consistat in obligatione cum potentia facili & humana ad habendam talem cognitionem; (vt patet ex Aristotele 3. Ethicorum cap. 1. & ex sancto Thoma suprà quæstione 6.) sed in actu, qui fit per ignorantiam concomitantem *inuincibilem*, non reperitur talis cog-nitio, quia ex hypothesi obiectum illud vel circumstantia ignoratur: ergo actus ille non est voluntarius, ergo non voluntarius. V

Confirmatur tota hæc ratio: quando aliquis habet firmam voluntatem interficiendi inimicum, & venando interficit illum, putans ex ignorantia inuincibili esse feram, cognitio inimici non magis influit in istum actum, ac si non esset, quia non ideò vibrauit sagittam, quia vidit inimicum, sed quia inuincibiliter existimauit esse feram; ergo cùm voluntas non operetur nisi præuiâ & mediante cognitione, cùm non cognouerit hunc esse inimicum, tale homicidium non potest dici *voluntarium.*

Nec his obstat, quòd sanctus Thomas hîc dicat talem ignorantiam non excusare ipsum operantem à peccato.

B Nam in ipso operante cum ignorantia *concomitante inuincibili* duo possunt considerari, *opus ipsum externum*, verbi gratiâ, in exemplo alla-
to, homicidium; deinde *affectus ipse voluntatis interficiendi inimicum:* Iam quando S. Thomas VI.
& alij dicunt ignorantiam concomitantem etiam *inuincibilem* non excusare à peccato, loquuntur tantùm de *ipso affectu*, & non de *ipso opere externo*; ita vt tantùm velint talem ignorantiam non efficere, vt iste affectus interficiendi inimicum non sit peccatum.

Et quòd hæc sit mens sancti Thomæ facilè colligitur ex his, quæ ibi intendit, vult enim ponere discrimen inter ignorantiam *inuincibilem antecedentem*, & *inuincibilem concomitantem*, quòd illa excusat omninò à peccato, ita vt is, qui cum illa operatur, nullum habeat peccatum circa rem ignoratam, quia talis actus est ei planè inuoluntarius, hæc verò minimè, quia
C semper remanet peccatum propter affectum,
qui facit, vt postea opus ipsum approbetur, VII.
quod non habet locum in ignorantia *antecedente inuincibili.*

Nec ex huiusmodi sequenti approbatione fit, vt ipsum opus externum cum prædicta ignorantia concomitante exercitum sit peccatum, quia opus istud non processit à voluntate, mediante illo affectu & desiderio occidendi inimicum, sed eodem modo se habuit, ac si fuisset factum sine illo.

Neque item obstat, quòd, vt obiicit Durandus suprà, omnis conditio excusans, alleuians, vel aggrauans peccatum, debeat esse conditio operis ipsum informans.

Nam & ignorantia hæc *concomitans* est conditio operis, quæ illud informat, quatenus facit, vt sit *non voluntarium* ex defectu cognitionis, quod quidem voluntarium est fundamentum
D bonitatis & malitiæ, & proinde est sufficiens, vt VIII.
ab illo tollat malitiam.

Dices, quid si in tali casu prohibito homo ille, qui per ignorantiam concomitantem interficit inimicum, non tantùm habeat voluntatem *habitualem* eum interficiendi, dum emittit sagittam, sed etiam *actualem* volitionem; vt si eiaculando sagittam dicat, *vtinam hîc esset hostis meus*, & interficeret illum, putans cum ignorantia inuincibili esse feram, an tunc talis ignorantia excusaret actum hunc à culpa?

Respondeo excusare à tota culpa *homicidij*, nam neutra volitio, siue *habitualis*, siue *actualis*, influit in illum actum, quo præter æstimationem interficit inimicum; non quidem *habitualis*, quia illa nihil est aliud, quàm *actualis* volitio

I. præcedens non retractata per actum priori volitioni contrarium, quæ non est sufficiens, vt, quantum est ex parte voluntarij, actus aliqui sint peccata, quia peccatum formaliter consistit in actu, vel in priuatione actus debiti: ergo pro suo fundamento debet etiam præsupponere voluntarium in actu saltem *interpretatiuo*, quem non dicit habitualis volitio secundùm se spectata.

Non item est sufficiēs volitio *actualis* in exemplo allato contenta, quia actualis illa volitio non imperat actum externum homicidij, nec ex illo procedit eiaculatio sagittæ, cùm ibi non cognoscat vel cogitet esse aduersarium, sed ex cognitione feræ & volitione illam interficiendi, aliàs enim iam non esset ampliùs ignorantia *concomitans*, sed *antecedens* vincibilis, quod est contra hypothesim, & extra nostram propositionem.

II. Tertia propositio: *in iis peccatis, quorum malitia consummatur in sola voluntate, vincibilis ignorantia excusat ab eo peccato, quod fieret, si de facto adesset actualis aduertētia rationis tali ignorantiæ contraria*: propositio hæc sequitur ex dictis suprà *de morosa delectatione*, ad quam vt sit peccatum mortale, requisiuimus aduertentiam malitiæ, vel prohibitionis, & ex S. August. lib. 4. *de baptismo* contra Donatistas cap. 16. superiùs à nobis relato, vbi docet posse contingere, vt duo eundem errorem habeant *vincibilem* etiam, quorum tamen vnus erit hæreticus, quia scit aliter credi ab Ecclesia Catholica; alter verò non: quia ex ignorantia vincibili putat ita credi ab Ecclesia, qui assensus non includit contemptum Ecclesiæ, quem importat ipsa hæresis, nec proinde est hæreticus.

III.

ARTICVLVS IX.

Soluuntur tria dubia.

QVÆRES primò, an præcedens doctrina, maximè prioris propositionis superioris articuli, intelligatur de ignorantia *inuincibili* tam *iuris* quàm *facti*, & sit eadem ratio vtriusque, cùm in iure admittatur ignorantia *facti*, non autem *iuris*.

Respondetur *affirmatiuè*, quia vtrobique inuincibilitas facit actum non voluntarium, & proinde ex dictis suprà abstergit illum à malitia.

Nec obstat, quòd in iure non admittatur iuris ignorantia, hoc enim fit ex eo, quòd forum exterius nitatur tantùm præsumptione, non autem veritate rei, sicut forum conscientiæ.

Quæres secundò, an, vt talis ignorantia excuset, oporteat ipsum operantem vacare tantùm
IV. rei licitæ.

Respondetur *negatiuè*: id est nihil referre ad hoc, vt prædicta ignorantia inuincibilis excuset actum à culpâ sibi correspondente, quòd ipse operans vacet rei illicitæ vel licitæ, non enim ideò actus ille, prout fit ex ignorantia, caret culpâ, quia operans versatur circa rem sibi licitam, verbi gratiâ, nobilis circa venationem, sed quia ignorantia est verè vincibilis, & reddit actum vt sic exercitum, *non voluntarium*.

Quæres postremò, an sit eadem ratio obliuionis, inconsiderationis, ac ignorantiæ.

Respondetur eandem esse rationem, fit enim aliquando, vt ex obliuione veluti naturali sit aliquis immemor vel *iuris* vel *facti*, & proinde censeatur illi inuincibilis.

A Deinde etiamsi habeat scientiam *habitualem* V.
facti vel *iuris*, attamen ex subitanea aliqua cogitatione distrahitur eius mens, & veluti rapitur, & ita sicut motus primò primi excusant à peccato: quia nobis non sunt liberi, ita excusabit etiam obliuio & inconsideratio, ratione cuius operans non potest moraliter & modo humano aduertere.

ARTICVLVS X.

Quænam ignorantia excuset à pœna peccati.

NOTANDVM est nos tantùm hîc loqui *de pœna*, prout imponitur propter peccatum, cuiusmodi est excommunicatio, & quamplurimæ irregularitates; nam quod spectat ad alias, quæ imponuntur propter indecentiam, & non propter peccatum: de iis agendum est tractatu *de censuris*, sicut quæstio hæc, an aliqua
B ignorantia *iuris* seu *statuti* excuset à censurâ per VI.
istud ius in ipsos etiam *culpabiliter* delinquentes constitutâ.

Sit itaque prima propositio: *Ignorantia inuincibilis siue sit facti, siue sit iuris, tam antecedens quàm concomitans, quæ excusat à culpa, etiam excusat à pœna illi correspondente.* Ita Adrianus in quartum, tractatu *de clauibus Ecclesiæ* quæst. 1. Soto in quartum sententiarum dist. 22. quæst. 1. art. 2.

Probatur primò ex capite *si verò*. *de sententia excommunicationis*, vbi definitur eum, qui occidit clericum non ferentem habitum, nec tonsuram (quia sic ignorabat *inuincibiliter* eum esse clericum) non incurrere excommunicationem, & capite *Apostolicæ*, *de clerico excommunicato*, vbi definitur clericum, qui celebrauit
C ignorans se esse excommunicatum, non incur- VII.
rere irregularitatem.

Probatur deinde ratione: pœna incurritur propter delictum, aliàs non habebit rationem pœnæ; sed nullum hîc committitur delictum, quia excusatur à culpa ob ignorantiam inuincibilem: ergo & à pœna tali delicto debita excusabit ignorantia inuincibilis.

Confirmatur: quidquid excusat à causa, & ex cōsequenti excusat ab effectu talis causæ, vt patet ex capite *cognoscentes*, *de constitutionibus*, vbi dicitur *rem, quæ culpâ caret, in damnum*, id est in pœnam, *vocari non conuenit*: sed pœna est effectus culpæ, à quâ excusat inuincibilis ignorantia; ergo & eadem ignorantia excusabit à pœna tali delicto statutâ.

Quòd si qui canones videantur significare delinquentes per ignorantiam non desinere pœnas illas iuris incurrere, vt caput primum *de or-*
D *dinatis ab Episcopo*, qui renunciauit episcopa- VIII.
tui, vbi dicitur Episcopum posse dispensare cum eo, qui non ex crassa ignorantia, sed non scienter ordines maiores susceperit ab Episcopo, qui suo episcopatui renuntiauit: item caput *cum illorum*, *de sententia excommunicationis*, vbi dicitur eos, qui cum excommunicatione suscipiunt sacros ordines, siue ignorent factum, propter quod inciderunt in illam pœnam, siue ius, quo talis pœna imponitur, posse dispensationem à suo Episcopo obtinere, & si aliqui alij similes canones reperiantur, debent intelligi de ignorantia aliqua *vincibili* vel *crassa*, non autem *inuincibili*, ob allata in confirmationem nostræ propositionis.

Secunda propositio: *quando ignorantia vinci-*

I. *bilis est sufficiens ad peccatum veniale, excusat tamen à mortali, tunc excusat etiam à pœna ei debita, vt est mortale.* Sequitur propositio ex dictis in præcedenti propositione, ex quibus etiam

Probatur: nam pœna correspondet culpæ, aliàs erit iniusta, & effectus suæ causæ, quia non potest esse plus in effectu, quàm sit in eius causa: atqui ignorantia vincibilis ex hypothesi purgat actum à culpa mortali, cuius effectus est ipsa pœna mortalis: ergo & purgabit à pœna tali peccato debita, vt est mortale; sic, si cui peccato sit annexa excommunicatio, vel irregularitas, peccatum tamen illud ita fiat, vt ratione ignorantiæ vincibilis sit tantùm veniale, qui ita peccat, non incurrit excommunicationem, vel irregularitatem, hæ enim pœnæ nunquam contrahuntur, nisi per peccatum mortale.

Tertia propositio: *quando causa aliqua vel ex*
II. *propria sua ratione, vel quatenus significatur tali nomine, postulat scientiam in peccante, licèt ignorantia sit vincibilis, nec excuset à culpa mortali, excusat tamen à pœna,* verbi gratiâ, aliquis ex ignorantia vincibili errat in fide, peccat mortaliter, non tamen incurrit pœnas statutas contra hæreticos, verbi gratiâ excommunicationem, & alias huiusmodi.

Ratio conclusionis est, quòd in isto casu pœna non sit imposita absolutè contra culpam mortalem, sed contra culpam tali modo commissam, & quæ propriè & in rigore mereatur appellari tali nomine, verbi gratiâ, vt quis sit formaliter hæreticus, debet esse contumax, & nosse aliter credi & exponi ab Ecclesia, quàm ipse sentiat, vt docent Theologi cum sancto Thoma secundâ secundæ quæst. 4. & ita in aliis; sed quando ita committitur culpa ex ignorantia vincibili, non habet talem modum sibi annexum, nec propriè
III. appellatur tali nomine, vt patet in exemplo allato: igitur licèt non excuset à culpa mortali, excusabit tamen à pœna.

Quarta propositio: *quando ius, vel statutum apponens pœnam, requirit, vt peccatum committatur scienter, vel ex dolo, tunc, si fiat peccatum ex ignorantia, quantumcumque crassâ, licèt non excuset à culpa, excusat tamen à pœna, seu tunc pœna in iure statuta non incurritur.* Ita Couarruuias in epitome quarti Decretalium secundâ parte cap. 6. §. 8.

Probatur: pœna & odia non extendi debent vltra id, quod in iure est expressum, vt habet communis opinio Theologorum & Canonistarum: atqui pœnæ istæ postulant expresse in ipso peccante scientiam & dolum, quæ tunc non reperiuntur; sic cùm in Clementina vnica *de consanguinitate & affinitate* solùm excommunicen-
IV. tur contrahentes scienter in gradibus prohibitis consanguinitatis & affinitatis, qui cum ignorantia *etiam crassa* contrahit matrimonium cum consanguinea sibi in gradu prohibito, non incurrit excommunicationem, licèt peccet sic contrahendo.

Dixi in conclusione (*ex ignorantia quantumcumq; crassa,* non autem *affectata*) nam in ignorantia *affectata* interuenit dolus, vt ipsum eius nomen denotat & satis innuit Sanctus Thomas hîc articulo quarto, vnde ignorantia hæc affectata non excusat à pœna in iure statuta contra facientes hoc vel illud scienter, vel dolo.

Quæres, quandónam censeatur lex requirere in ipso peccante scientiam vel dolum.

Respondetur, quando vtitur his verbis, *si quis*

A *scienter fecerit, si quis dolosè fecerit,* aut aliis æquiualentibus, cuiusmodi sunt ista, *si quis præsumpserit, si quis temerè fecerit;* nam verbum istud *præsumpserit* significat contemptum legis, vt notat Nauarrus relectione super caput *accepta, de restitutione spoliatorum* oppositione octauâ, numero 33. sicut & hæc particula (*temerè*) temeritas enim, vt ait Sanctus Thomas secundâ secundæ, quæst. 33. articulo 3. in responsione ad secundum, significat contemptum regulæ & legis, & ideò, vt notat ibi Caietanus, quando in statutis assignatur pœna iis, qui temerè aliquid egerunt, idem est, ac si diceretur *scienter & ex contemptu legis,* quæ pœna non habet locum in iis, qui peccant ex ignorantia vincibili: & doctrina huius conclusionis est valde notanda; quia iuxta illam in multis casibus peccatores excusantur à pœnis in iure contentis, licèt non excusentur à culpa. V.

B

ARTICVLVS XI. VI.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò, an si aliquis existimans se interficere Petrum, quem probè nouit esse sacerdotem, interficiat Paulum etiam sacerdotem loco illius, quem si cognouisset, non interfecisset, an, inquam, tunc sit excommunicatus.

Affirmat Couaruuias primâ parte relectionis in caput *Alma mater* §. 10. num. 14. & aliqui alij: quia talis homicida habuit intentionem interficiendi clericum, & tantùm errat materialiter.

Verùm melior videtur aliorum sententia, qui dicunt homicidam istum tunc talem pœnam incurrere, si ex habitu aut tonsura Pauli potuerit dignoscere eum esse clericum, esto putauerit
C illum esse Petrum: quia tunc omnia ad pœnam illam necessaria concurrunt; *homicidium voluntarium, & conditio personæ non ignorata inuincibiliter:* tunc verò excommunicationem non incurrere quando per habitum (quia fortasse gestabat habitum laïci; vel per tonsuram, quia illâ carebat ex hypothesi) non potuit cognoscere illum esse sacerdotem. VII.

Ratio est: si homo ille, qui occidit Paulum sacerdotem loco Petri interfecisset laïcum iisdem Pauli vestibus indutum, non incurrisset excommunicationem, licèt habuisset animum interficiendi Petrum sacerdotem, vt ibidem sequenti versiculo 12. docet Couaruuias, quia pœna excommunicationis sequitur conditionem personæ sacræ *inuincibiliter* non ignoratam; ergo sicut error ille inuincibilis excusat actum illum externum homicidij à culpa sacrilegij, ita etiam in
D præsenti casu, & ex consequenti à pœna illi constituta in iure. VIII.

Quæres secundò: quid si vacet aliquis rei sibi illicitæ, per ignorantiam tamen *inuincibilem* committat homicidium, an tunc excusetur à tota pœna, quæ contrahitur per homicidium.

Respondetur cum Soto libro 5. *de iustitia & iure* quæst. 1. art. 9. Alphonso *à Castro* lib. 2. *de lege pœnali* capite 14. Couaruuiâ relectione *ad caput Alma mater* primâ parte §. 10. versu 13. & multis aliis recentioribus, nullam tunc incurrere irregularitatis pœnam, quia irregularitas nunquam incurritur propter homicidium, nisi illud sit voluntarium, nam omnis pœna supponit culpam, culpa verò voluntarium: sed in tali casu homicidium non est vllo modo voluntarium,

I. quia ipse homo sufficientem adhibuit diligentiam, vt illud præcaueret.

Cui responsioni non obstat, quòd vacet rei illicitæ: nam omnis irregularitas debet esse expressa in iure, vt habet communis opinio, at iura ipsa, dum excusant à pœna irregularitatis homicidas, verbi gratiâ casuales, non distinguunt, an vacent rei licitæ vel illicitæ, sed volunt tantùm eos excusari à tali pœna, quia adhibuerunt sufficientem diligentiam.

Nec est, quòd auctores contrariæ sententiæ obiiciant in nonnullis capitibus, vt capite *dilectus*, capite *ex literis* de *homicidio*, definiri quosdam non incurrisse irregularitatem, quamuis ex eorum operationibus subsecuta sit aliorum mors, quia dabant operam rei licitæ: ergo à contrario sensu, si dedissent operam rei illicitæ, & idem casus accidisset, incurrissent irregularitatem.

II. Non est, inquam, quòd id obiiciant: nam irregularitas non est constituenda per collectionem rationis, sed per expressionem iuris, & ita solùm incurritur in casibus ab ipso iure expressis, & totalis causa excusandi aliquem ab irregularitate est ipsum adhibere sufficientem diligentiam ad cauendum, ne sequatur homicidium.

ARTICVLVS XII.

Vtrum ignorantia diminuat peccatum.

CVM articulis superioribus ostenderimus inuincibilem ignorantiam excusare à toto peccato, diminuere verò peccatum sit tantùm excusare à tanto, seu à tam graui peccato, potest solùm hoc articulo moueri quęstio de ignorantia vincibili, quàm initio huius quæstionis diuisi-
III. mus in *crassam* seu *supinam*, & *affectatā*, de *crassa* certum quidem illam aliquo modo minuere peccatum, quod enim minuit rationem voluntarij, minuit rationem peccati: quia peccatum in tantum est peccatum, in quantum est voluntarium, vt sæpe notauimus: atqui *crassa* seu *supina* ignorantia minuit rationem voluntarij, quia ex sancto Thoma suprà hâc parte quæst. 6. art. 8. talis ignorantia facit inuoluntarium secundùm quid, licèt relinquat voluntarium simpliciter & & absolutè; imò aliquando vincibilis ignorantia potest ita diminuere peccatum, vt licèt illud ex suo genere sit mortale, reddat tamen illud solùm veniale ratione paruæ negligentiæ, quæ in tali peccato interuenit, quomodo apud Nauarrum in manuali cap. 12. numero septimo, nonnulli Summulistæ existimant eum tantùm peccare venialiter, qui iurat falsum, se credens iurare verum, si adhibeat aliquam diligentiam, non
IV. tamen tantam, quantam debet ad iuramentum bene præstandum.

Quod verò spectat ad ignorantiam, quam affectat aliquis, vt liberiùs peccet, & vt vitet remorsum conscientiæ, talis ignorantia, non minuit peccatum; sed illud auget, saltem tanquam signum. Ita docent sanctus Thomas hîc, Durandus secundo sententiarum distinct. 22. quæst. 4. Gabriel ibidem quæst. 2. art. 1. Almainus tractatu primo Moralium cap. 5. & multi alij, tam ad hunc articulum, quàm ad articulum vltimum quæstionis sextæ huius partis.

Probatur: quò aliquod peccatum est magis voluntarium, eò etiam est grauius, sed peccatum commissum ex ignorantia affectata, iuxta modum explicatum in responsione, est magis
voluntarium, quia est volitum ex maiori affectu V.
voluntatis ad peccatum; hoc enim importat ipsum nomen *ignorantiæ affectatæ*: igitur est alio etiam grauius, sed talis maior grauitas non potest aliunde peti, saltem vt signo, quàm ex ignorantia affectata: quia talis affectus ignorantiæ indicat maximum voluntatis ardorem & cupiditatem in peccatum, cùm sit voluntaria dispositio hominis ad peccatum, & cùm per talem cupiditatem sit volitum cum incommodo & damno, etiam præuiso & intento: igitur talis ignorantia affectata auget grauitatem peccati.

Dixi primò inter respondendum *ignorantiam illam augere peccatum, quam affectat aliquis, vt liberiùs peccet*, si enim affectetur ignorantia, non ad liberiùs peccandum, vel fugiendum remorsum conscientiæ, sed ad vitandum laborem addiscendi, vel propter aliquid aliud distinctum à
B duobus prædictis, scilicet à libertate maiori pec-
candi & remorsu consciétiæ, tunc quia talis igno- VI.
rantia non tam propriè censetur *affectata*, quàm *crassa*, & *supina*, vt intelligitur facilè ex dictis de illa in præmissis articulo secundo huius disputationis: crassa autem ignorantia diminuit peccatum, vt mox ostendimus, censebitur talis ignorantia potiùs minuere peccatum, quàm augere.

Dixi secundò etiam inter respondendum *istum affectatam ignorantiam augere peccati malitiam, tanquam signum aliquod*: quia ignorantia hæc non apponit aliquid, quo augeatur peccatum, tanquam causam illius, quin potiùs videtur nonnihil detrahere de voluntario, cùm tollat cognitionem sibi oppositam, ratione cuius ignorantiæ peccatum, loquendo physicè, videtur reddi minùs voluntarium; quia voluntarium sequitur cognitionem, vt sæpe dictum est, & talis ignorantia sequitur potiùs intensionem affectum vo-
C luntatis in peccatum, quàm causet illum cum VII.
ex intensione volitionis ad peccandum proueniat, vt velit aliquis subire damnum ignorantiæ, ex quo fit, vt dicatur ignorantia hæc tantùm esse signum augmenti peccati, & hoc est, quod vult sanctus Thomas hîc articulo quarto in corpore, quando ait ignorantiam hanc *prouenire ex intensione voluntatis ad peccandum*, vt etiam ad hunc locum explicat Conradus.

AD QVÆSTIONEM LXXVII.

DISPVTATIO VNICA.

VIII.
D
De causis peccati ex parte appetitus sensitiui.

ARTICVLVS VNICVS.

Quid sit peccatum ex passione.

PECCATVM *ex passione* nihil est aliud, quàm, *quod oritur ex motione appetitus sensitiui trahentis voluntatem ad consensum, & proinde minuentis eius libertatem.*

Dicitur primò oriri *ex motione seu passione appetitus sensitiui*: quia, vt peccatum sit *ex passione*, debet ipsa passio antecedere, & quasi consensum extorquere, si enim passio excitetur à voluntate, licèt postea augeat volunta-

I. tem peccandi, quia tamen tunc passio non est prima radix peccati, tunc non dicetur peccatum istud esse *ex passione*, sic, cùm aliquis sponte suâ excitat in seipso concupiscentiam carnis, & hæc passio excitata facit, vt voluntas eius feratur vehementiùs in turpem delectationem, non peccat propriè loquendo *ex passione*, & tantùm abest, vt passio hæc minuat peccatum, quin potiùs auget illud, quia auget affectum voluntatis ad peccatum, sicut diximus suprà de ignorantia *affectata*: sic etiam quando passio fit vehementior ex prauâ consuetudine, peccatum, quod ad illam sequitur, non dicitur esse peccatum *ex passione*, quia ipsa passio motionem violentam significat, qualis non est illa, quæ oritur ex consuetudine, cùm sit voluntaria, sed potiùs constituit peccatum *ex malitia*, quandiu talis prauæ consuetudinis ipsum hominem non pœnitet, si enim illius eum pœniteat, quando
II. continget peccatum, istud censebitur potiùs esse *ex passione*, quàm *ex malitia*.

Dicitur secundò, *trahentis voluntatem ad consensum*, vt significetur modus, quo peccatum istud causatur ab appetitu sensitiuo, scilicet distrahendo seu diuertendo rationis considerationem vel alliciendo, & faciendo, vt obiectum videatur conueniens & appetibile, quemadmodum explicat sanctus Thomas articulo primo huius quæstionis, & significat sanctus Iacobus capite primo suæ epistolæ, quando ait *vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus*, quibus duobus extremis verbis exprimit hunc vtrumque modum, quo appetitus causat peccatum, priorem illo verbo *abstractus*, posteriorem verò isto *illectus*.

Ex quo simul intelligitur, quod tradit sanctus Thomas hîc articulis secundo & tertio. Secun-
III. dò posse quidem rationem superari à passione contra propriam suam scientiam, quia potest passio ex sua vehementia allicere hominem ad fornicandum, qui tamen sciat fornicationem esse prohibitam, vt satis constat experientia.

Tertiò verò peccatum hoc *ex passione*, rectè etiam appellari peccatum *ex infirmitate*, sumptâ metaphorâ à corpore humano, quod, quando impeditur in executione propriæ suæ operationis propter aliquam inordinationem partium, dicitur esse *infirmum*, voluntas autem ex vehementia passionis illam vel allicientis, vel impedientis considerationem intellectus, impeditur, ne actum humanum bene & studiosè exerceat: vnde etiam intelligitur amorem sui, concupiscentiam carnis & oculorum, item superbiam vitæ rectè dici *principium & causas peccatorum*, vt tradit sanctus Thomas articulo quarto &
IV. quinto; *amorem* quidem, quia omnis, qui peccat, vult sibi inordinatè bonum aliquod, & ideò peccat, & hoc etiam habet locum in iis, qui seipsos aut laqueo aut aliâ viâ interimunt, dum enim sic volunt sibi mortem, eam volunt ex complacentia & amore sui, quatenus illam eligunt, vt aliud malum, quod ab illis apprehenditur esse maius, effugiant: habet etiam locum in amore inordinato proximi, & in eo actu, quo peccator vult Deo vel proximo suo malum, amor enim proximi oritur ex amore proprio, nam ex inclinatione ad amandum seipsum, fit, vt homo amet alterum sibi similem, cùm fundetur amor in similitudine; odium item, quod amori opponitur, nascitur ex amore proprio, quia nihil potest odio haberi, nisi quatenus opponitur bono

A amato, neque propterea peccatum hoc est duplex, V.
cùm sit vnicus tantùm actus, neque duas habet malitias, vnam amoris sui, alteram obiecti, quod amat, vel odit inordinatè, sed vnicam tantùm, cùm ad vnum tantùm terminetur obiectum; nec amor sui sit inordinatus; nisi quatenus est causa vel ratio à priori appetendi inordinatè alia obiecta, & idcirco tātùm habet inordinationem, quæ reperitur in appetitu aliorum, & cùm inordinatus iste appetitus boni possit esse triplex, nimirum boni *concupiscibilis*, boni *delectabilis* & boni *ardui*, primum autem spectet ad *concupiscentiam carnis*, quæ est eorum, quibus natura corporis sustentatur, aut conseruatur; secundum pertineat ad *concupiscentiam animalis*, quæ est eorum, quæ sunt delectabilia secundùm apprehensionem imaginationis, & appellatur *concupiscentia oculorum*, quia fit per cognitionem aliquam: tertium denique *ad appetitum*
B *irascibilem*, qui etiam versatur circa propriam
excellentiam; hinc, inquam, fit vt tria ista, VI.
concupiscentia carnis, *concupiscentia oculorum*, & *superbia vitæ* dicantur à sancto Ioanne primâ suâ canonicâ cap. 2. *causæ peccatorum*, vt explicat hîc sanctus Thomas.

Addita est postremo loco in explicatione peccati *ex passione* particula hæc (*minuentis eius*) id est voluntatis libertatem, quia libertas cōsistit in indifferentia ad agendum & non agendum, vt ostendimus disput. *de libero arbitrio*: at ipsa passio antecedens quodammodo determinat voluntatem ad vnum, & facit, ne intellectus attendat ad culpam, ad pœnam, vel ad honestatem tali malo contrariam, sed ad bonum tantùm delectabile, vnde etiam tempore iræ vindicta videtur bona, & qui aguntur passione, pro eo
C tempore sunt inepti ad consilium dandum vel
accipiendum, quia iudicant prout affecti sunt. VII.

Ex quo habetur explicatio articuli sexti, in quo sanctus Thomas docet *passionem antecedentem* diminuere peccatum, quod etiam significat Sapiens in Prouer. cap. 6. vbi excusat peccatum furantis ex eo, quòd furatur, vt esurientem satiet animā: Et fauet ratio, quia quidquid minuit libertatem minuit & ipsum peccatum, quandoquidem illud fundatur in libertate, vt patet ex dictis circa eius definitionem; atqui *passio antecedens* minuit libertatem, vt mox ostendimus.

Nec his obstat, quod sanctus Thomas suprà hâc parte quæstione sextâ, articulo septimo, docet concupiscentiam, per quam intelligit *passionem antecedentem* appetitus sensitiui, augere voluntarium.

Nam sumit ibi sanctus Thomas *voluntarium* pro *spontaneo*, non pro *libero* seu perfectè vo-
D luntario: & *concupiscentia antecedens*, quia fa- VIII.
cit, vt obiectum delectabile appareat pulchrius, facit etiam, vt voluntas ipsa maiori conatu, maiori cum facilitate, seu magis sponte, feratur in illud obiectum; vnde in malo obiecto delectabili duo possunt distingui; primum est, quòd sit *bonum quoddam delectabile*, alterum quòd sit *opus contrarium legi & inhonestum*, à quo posteriori habet, vt sit peccatum: iam ipsa *concupiscentia*, seu *passio antecedens*, auget prius: seu ratione passionis prius istud est magis voluntarium; at posterius, in quo tamen consistit ratio peccati, minùs est voluntarium & liberum, vt ostendimus, ideóque & ex consequenti debet ipsam malitiam peccati diminuere, imò potest etiam aliquando ipsa antecedens passio excusare

I. à toto, quando scilicet tollit omnem libertatem, potest etiam peccatum *ex passione* commissum, esse mortale, quia potest esse circa obiectum mortale, & passio, quæ ad illud incitat voluntatem, sinit actualem aduertentiam rationis, quâ intellectus iudicat talem actum esse malum, & prohibitum: ergo cùm hæc tria sufficiant ad peccatum mortale, vt patet ex dictis de *delectatione morosa*, poterit peccatum *ex passione* esse mortale, sicut docet S. Thomas postremo articulo huius quæstionis.

AD QVÆST. LXXVIII.

DISPVTATIO VNICA.

II. ## *De causa peccati, quæ est malitia.*

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum aliquis peccet ex certa malitia.

Pars affirmans est de fide, ex cap. 34. Iob, *quasi de industria recesserunt à Deo*, id est peccauerunt, vt explicat hîc S. Thomas, quam veritatem agnouit etiam Aristoteles 7. Ethic. cap. 7. & 8. vbi sæpe repetit intemperantem peccare ex electione, non ignorantem, neque impulsum à passione, quatenus prosequitur voluptates, non quia ignorat illas esse malas, aut quia vincitur ab illis, sed quia sic eligit.

Est igitur peccatum *ex malitia* illud, *quod voluntas committit ex pura sua libertate, tanquam principio (sine ignorantia & passione alliciente &*
III. *& mouente) quo voluntas vult malum, seu peccatum, non quidem sub ratione mali, sed sub ratione boni vtilis, vel delectabilis.* Ita S. Thomas hîc, & secundâ secundæ quæst. 14. art. 1. & probatur: peccatum diuiditur adæquatè in peccatum *ex ignorantia, ex passione*, & *ex malitia* secundùm communem Theologorum sententiam: atqui peccatum iam explicatum est propriè peccatum, quia est actus liber circa obiectum prohibitum & malum, nec est peccatum *ex ignorantia* vel *infirmitate*, sed distinguitur contra illa, quia excludit à se modos illos particulares, quibus ista committuntur, vt patebit ex dicendis infrà: ergo est peccatum *ex malitia.*

Confirmatur: peccatum primi Angeli fuit peccatum *ex malitia*, vt docet sanctus Thomas primâ parte quæst. 63. art. 1. in responsione ad quartum, atqui secundùm eundem S. Thomam
IV. ibi, ideò fuit *ex malitia*, quia non fuit *ex ignorantia*, vel *ex passione*, cùm hæc non haberent locum in illo, sed quòd per liberum arbitrium elegerit aliquid, quod, vt ab illo electum, erat malum: igitur ratio peccati *ex malitia* consistit in eo, vt sit non *ex ignorantia*, neque *ex passione* vt principio, sed *ex mera libertate voluntatis eligentis peccatum sub ratione boni vtilis, vel delectabilis*; Et quòd debeat in tali peccato eligi malum non sub ratione mali, sed sub *ratione boni vtilis*, vel *delectabilis*, patet ex dictis *de libero arbitrio*, vbi ostendimus voluntatem non posse ferri in malum sub ratione mali.

A ### ARTICVLVS II. V.

Soluuntur duo dubia.

Qværes primò, cur peccatum hoc appelletur *peccatum ex malitia*, cùm principium, ex quo oritur sit pura ipsa voluntas, vel eius libertas, nec peccatum istud supponat necessariò aliud peccatum, à quo oriatur, vt patet in peccato primi Angeli, quod fuit *ex malitia*, nec tamen aliud supponit.

Respondetur ita appellari à malo vsu facultatis per ipsam libertatem, quia cùm à nullo sollicitetur, seipsâ solâ malè applicatur, sicque libertas dicitur *mala* denominatione quadam extrinsecâ desumptâ à suo effectu.

Quæres secundò: quomodo diuisio hæc peccati in peccatum *ex ignorantia, ex passione*, & *ex malitia* sit adæquata, vt diximus, cùm ipsa ignorantia sit aliquando peccatum, item detur pec-
B catum *ex suggestione*, item peccatum *ex praua inclinatione naturali*, item peccatum quod simul VI.
sit *ex tentatione & ignorantia*, v. g. pollutio causata ex tentatione, quam tamen pollutus ignorat esse peccatum, quæ omnia peccata non videntur contineri sub aliquo membro huius diuisionis.

Respondetur esse *adæquatam*, & in illa comprehendi omne peccatum, siue illud comparetur cum potentiis, à quibus potest habere originem, siue comparetur cum libertate & modo operandi; priori quidem comparatione, quia tres sunt tantùm potentiæ, à quibus peccatum trahit originem, *intellectus, voluntas & appetitus*; primæ respondet peccatum *ex ignorantia*; secundæ peccatum *ex malitia*; tertiæ peccatum *ex passione*: posteriori verò modo, quia, qui peccat, aut peccat ex plena libertate, & sic est peccatum *ex malitia*, aut ex aliquo defectu libertatis, qui non omninò
C excuset, & si defectus iste est scientiæ, peccatum VII.
constituit *ex ignorantia*, si verò defectus iste sit distractio, vel allectio passionis, est peccatum *ex passione*; & peccata enumerata in ratione dubitandi facilè reuocantur ad aliquod membrum huius diuisionis, ignorantia quidem, quando est peccatum ad peccatum *ex malitia*, quando ipsa directè & omninò liberè amatur, vel ad peccatum *ex passione*, quando nascitur ex magna pigritia, & ex eo, quòd homo refugit laborem; vel denique ad peccatum *ex ignorantia*, vt quando quis negligit addiscere, quia culpabiliter ignorat se obligari.

Peccatum item *ex suggestione* ad peccatum *ex passione*, quia suggestio solet in hominibus excitare passionem, à qua postea oriatur peccatum, quod suggeritur; quod si peccatum *ex suggestione* fiat sine passione, vt contigit in Angelis, tunc,
D quia est ex plena libertate, reuocatur ad pecca- VIII.
tum *ex malitia.*

Et idem planè est dicendum de peccato *ex praua complexione naturali*, illa enim non mouet vt plurimùm, nisi priùs excitetur passio in homine, vt patet in cholericis; quòd si peccatum istud fiat sine vlla passione, vt non implicat, quia potest voluntas, quæ est appetitus communis totius hominis, velle etiam immediatè, quod est conueniens iuxta corporis dispositionem, tunc peccatum eiusmodi erit *ex malitia.*

Denique suprà commemoratum pollutionis peccatum potest reuocari secundùm vnam considerationem ad peccatum *ex ignorantia*, secundùm aliam ad peccatum *ex passione*: quòd enim non repugnet vnum & idem pro diuer-

I. ſa conſideratione pertinere ad diuerſa membra alicuius diuiſionis, imò & ad diuerſas categorias, docent communiter Dialectici; & hæc diuiſio non eſt eſſentialis, ſed accidentalis: quia attenditur penes varias circumſtantias, quæ pertinent ad circumſtantiam *quomodo.*

Atque ex his facilè intelligitur, quomodo differat peccatum *ex malitia* vt hîc ſumitur, à peccato *in Spiritum ſanctum*, ſcilicet, quòd peccatum *in Spiritum ſanctum* ſit ſpeciale aliquod peccatum, quod non ſolùm committitur *ex libertate*, ſeu *electione*, ſed etiam complectitur expreſſum contemptum, vt quis Deum offendat: at peccatum *ex malitia*, vt hîc ſumitur, non eſt aliquod ſpeciale peccatum, ſed tantùm modus quidam peccandi, & generalis peccatorum conditio.

ARTICVLVS III.

II. *Vtrum quicunque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia, & econtrà.*

PRIMA propoſitio. *Quotieſcunque is, qui habet vitioſum habitum, peccat vtendo ipſo habitu, peccat ex certa malitia.* Ita ſanctus Thomas hîc art. 2. & Ariſtoteles 7. Ethicorum cap 7. & 8. vbi ait intemperatum, qui eſt habens habitum prauum, eligere voluptates propter ſe, quod propriè eſt peccare *ex certa malitia.*

Probatur ratione: qui ſcienter eligit malum ſub ratione vtilis vel delectabilis, nullo alio inſtigante, peccat *ex malitia* ex articulo primo, ſed qui peccat vtendo habitu vitioſo ſcienter eligit malum ſub ratione *vtilis* vel *delectabilis*, quia habitibus vtimur, vt volumus, & illud eſt vnicuique eligibile, ad quod inclinatur ſecundùm habitum, vt habet Ariſtoteles 2. Ethicorum cap. 2.
III. ergo, qui peccat vtendo prauo habitu, peccat *ex certa malitia.*

Neque obſtat, quòd prauus iſte habitus ſit acquiſitus per actus, qui ſunt paſſiones, aut quòd reſideat in appetitu ſenſitiuo, quia hoc tantùm arguit talem habitum incliſare ad ſimiles actus, non autem quòd inclinet eodem modo; & quòd non poſſit inclinare ſine paſſione antecedente; nam talis habitus in vſu pendet à voluntate, vnde quia ex pura ſua libertate poteſt illo vti, etiam excitando paſſionem conſequentem in appetitu ſẽſitiuo, ſemper erit peccatũ *ex malitia.*

Secunda propoſitio: *non eſt abſolutè neceſſarium, vt quicumque peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.*

Probatur in peccato primi Angeli; & ex natura peccati, *ex malitia*, quod tantùm requirit, vt fiat ex pura libertate ſine ignorantia & paſſio-
IV. ne, quod rectè intelligitur fieri ſine habitu; vnde quòd S. Thomas ait nullum eligere malum, niſi fiat ei conueniens ratione alicuius prauæ diſpoſitionis, debet tantùm intelligi vt plurimùm.

ARTICVLVS IV.

An, qui peccat ex malitia, grauiùs peccet, quàm qui ex paſſione.

SIT hæc propoſitio: *peccatum ex certa malitia eſt grauius peccatis ex infirmitate & ex ignorantia.*

Probatur: infirmitas & ignorantia minuunt libertatem, vt ſuprà oſtendimus, malitia verò illam auget iuxta illud Euangelij: *ſeruus ſciens voluntatem domini, & non faciens, vapulabit multis:* igitur peccatum *ex malitia* eſt aliis grauius. V.

Et pro hac concluſione videri poſſunt S. Auguſtinus lib. 83. qq. quæſt. 26. S. Greg. lib. 25 Moralium cap. 16. S. Baſil. oratione 3. *de peccato* vbi hanc noſtram concluſionem docent, ſi autem conferatur peccatum *ex ignorantia* cum peccato *ex infirmitate*, hoc eſt illo grauius, vt expreſſè habet S. Greg. loco citato, minùs enim voluntatis libertatem diminuit infirmitas, ſeu paſſio, quàm ignorantia.

Quod ſpectat ad duas ſequentes quæſtiones S. Thomæ 79. & 80. non eſt, quòd in illis explicandis immoremur diutiùs, prior enim, in qua diſputat *an Deus ſit auctor peccati*, ſatis fuſè explicata eſt ſuprà dum ageremus de eſſentia peccati *commiſſionis*, & *quomodo dicatur Deus excæcare quoſdam peccatores*, explicant communi-
B ter Theologi tractatu *de gratia*, quando diſputant *de ſufficientia gratiæ*, quam Deus nemini denegat: quod verò ſpectat ad poſteriorem, ſcilicet *quo pacto eſt à Diabolo*, ſatis intelligitur ſolâ *perſuaſione, ſuggeſtione, excitatione paſſionis* in appetitu ſenſitiuo cauſare peccatum, non autem neceſſitare voluntatem ad peccandum, & licèt Diabolus non impeditus à Deo poſſet neceſſitare hominem ad aliquem actum, qui ex ſuo genere eſt peccatum, attamen tunc defectu *voluntarij & liberi* actus iſte non eſſet peccatum, quod fuſiùs explicat S Thomas in textu quæſtionis, qui eſt ſatis facilis. VI.

AD QVÆSTIONES LXXXI. LXXXII. LXXXIII.

C DE peccato primi parentis, de quo his in quæſtionibus agit ſanctus Thomas, poteſt duobus modis diſputari: primò *abſolutè & ſine vllo reſpectu ad poſteros*, quomodo poſſunt etiam cõſiderari ſingula aliorum hominum peccata: ſecundò *prout peccatum iſtud erat transfundendum in poſteros Adæ;* de illo iuxta priorem conſiderationem diſputat S. Th. 2. 2. quæſt. 163. hîc verò, quia cauſas peccatorum inquirit, & iuxta ſecundam conſiderationem inficit homines, eóſque peccatores conſtituit, his tribus quæſtionibus, ſub hac poſteriori conſideratione de illo diſputat, ita vt primùm oſtendat illud propagari in poſteros; ſecundò eius eſſentiam & naturam explicet: tertiùm ſubiectum, & quoniam præter hæc tria explicandi ſunt eius effectus, de quibus in particu- VII.
D lari non agit, cùm tantùm tractet de effectibus peccati *in communi*, & explicatio peccati originalis adeò eſt difficilis, vt S. Auguſt. lib. 1. *de moribus Eccleſiæ* cap. 22. dicat *illo nihil eſſe ad intelligendum ſecretius*, & lib. 3. *de peccatorum meritis & remiſſione* cap. 4. fateatur ſe non inuenire quid reſpondeat nonnullis Pelagianorum argumentis, adeò vt poſtulet à S. Hieronymo de iſtis difficultatibus inſtrui epiſtolâ 28. & quæſtione 10. *de peccato originali* cap. 24. VIII.

Vt ſingula, quæ ad peccati originalis explicationem requiruntur, commodiùs diſquiramus, diſputationes de peccato originali & effectibus eius, ad has tres quæſtiones S. Thomæ inſtituemus, in quibus quidquid ipſe tradidit, & quod de illius effectibus poſſet deſiderari, expendemus.

I. **DISPVTATIO I.**

De existentia peccati Originalis.

ARTICVLVS I.

Vtrum detur peccatum Originale.

NOTANDVM nomine *peccati originalis* nihil aliud intelligi à Catholicis, quàm peccatum, quod ex Adamo primo parente per naturalem propagationem ducit originem, ſeu quod ex primo parente contrahitur; vnde etiam appellatur *peccatum naturæ ad Eph.* 2. *eramus naturâ filij iræ*, ideò quærere, *an detur peccatum originale*, idem eſt ac quærere, *an peccatum primi parentis traducatur ab illo in poſteros.*

II. Vbi notandum eſt, nos non hîc diſputare, an in omnes & ſingulos traducatur, & quomodo, an verò aliqui ex ſpeciali Dei priuilegio eximantur ab iſta lege, nam eſt alia difficultas; ſed tantùm quæritur *indefinitè*, an primi parentis peccatum traducatur in poſteros, ſaltem lege communi & ordinariâ.

Notandum eſt ſecundò quæſtionem hanc tantùm moueri de eo primi parentis peccato inobedientiæ, quo tranſgreſſus eſt præceptum iſtud ſibi à Deo impoſitũ in paradiſo terreſtri, Geneſ. 2. *de ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas, in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris*, non autem de aliis, ſi quæ fuerunt in primo parente, peccatis, vt intelligitur ex Apoſtolo *ad Rom.* 5. *per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi*, vbi loquitur tantùm in ſingulari numero, & vni ſoli peccato tribuit,
III. quòd naſcamur *peccatores*, & quòd alia tam primi parentis, quàm proximorum parentum peccata non traducantur in poſteros, oſtenditur infrà cum ſancto Thoma articulo ſecundo, quæſtione 81.

His ita præmiſſis, quod ſpectat ad præſentem difficultatem, primus, qui negauit hoc peccatum traduci à primo parente in poſteros, fuit Pelagius, vt indicat ſanctus Auguſtinus lib. 3. *de peccatorum meritis & remiſſione* cap. 6. hic cum Cæleſtio & aliis eius diſcipulis docebat pueros nihil omninò peccati ex primo parente contrahere, mortem, & alios eiuſmodi defectus eſſe eis naturales, & homines tales naſci poſt peccatum Adæ, quales fuiſſent nati ante peccatum, baptiſmum eſſe quidem illis neceſſarium, non ad remiſſionem peccati, verùm vt regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei. Ita refert S. Auguſt. lib. *de hæreſibus* ad *Quodvultdeum*, hære-
IV. ſi 88. vt verò Pelagius & eius diſcipuli ſatisfacerent auctoritatibus ſacræ ſcripturæ, quæ dicunt primum hominem induxiſſe peccatum in poſteros, dicebant illud intelligi non *de vera propagatione*, ſed de *imitatione*, quatenus primus homo peccans ſeipſum præbuit exemplum peccati inobedientiæ, quem omnes, qui peccant, imitantur, cùm enim in Concilio Palæſtino anathematiſaſſet hanc hæreſim *de peccato originali* non exiſtente in poſteris Adæ; reſpondit ſuis diſcipulis de ea re illum poſteà interrogantibus, peccatum Adæ obfuiſſe humano generi, non *propagatione*, ſed *exemplo*, vt expreſsè docet ſanctus Auguſtinus lib. *de peccato originali* cap. 12. 13. 14. 15.

A Tandem conuicti Pelagiani ſcripturæ teſtimo- V.
niis admiſerunt peccatum Adæ nocuiſſe poſteris, quia mortem & alias pœnas contraxerunt, non autem verum aliquod peccatum, ſic refert S. Auguſt. lib. 4. *contra duas epiſtolas Pelagianorum* cap. 2. & 4. Hanc eãdem hæreſim plures ſecuti ſunt, vt Albigenſes apud Antoninum 4. parte titulo 11. cap. 7. §. 5. Zuinglius lib. *de peccato originali*: eidem etiam videtur adſtipulari Eraſmus commentariis *ad caput* 5. *epiſtolæ ad Romanos*: contra quos ſit

Hæc propoſitio: *A primo parente traducitur peccatum originale per naturalem propagationem in poſteros.* Propoſitio eſt de fide ex multis Conciliis, vt Palæſtino, cuius meminit ſanctus Auguſtinus lib. 1. *contra Iulianum* cap. 2. Mileuitano canone 2. Arauſicano canone 2. Florentino *in literis vnionis*, Tridentino ſeſſ. 5. decreto *de peccato originali.*

B Probatur ex ſacris literis Iob. 14. *quis poteſt fa-* VI.
cere mundum de immundo conceptum ſemine, vbi ſermo eſt de immunditia ſpiritali, vt ſatis denotat particula illa antecedens, *& dignum ducis ſuper huiuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eum in iudicium*, & ait ibi Iob hominem eſſe conceptum de immundo ſemine, & ex conſequenti ſpiritalem immunditiam, eámque originalem contrahere, quomodo locum hunc intellexerunt Origenes homiliâ 8: *in Leuiticum*; ſanctus Baſilius in Pſalmum 32. & ſi teſtimonium hoc citetur iuxta verſionem 70. interpretum, ſicut etiam citatur à multis Patribus, ſancto Cypriano lib. 3. *teſtimoniorum* teſtimonio 54. S. Ambroſio lib. 1. *de interpellatione Iob* cap. 7. ſancto Hieronymo *in Pſalmum* 75. & iis teſtimonium hoc erit longè efficacius pro noſtra propoſitione, ſic enim habet, *nemo mundus à ſorde, neque infans,*
C *cuius vita eſt vnius diei ſuper terram*: at certum VII.
eſt infantem vnius diei non poſſe habere peccatum aliquod actuale propriâ voluntate commiſſum, cùm non ſit capax cognitionis: ergo debet intelligi illud de peccato originali, quod à primo ſuo parente per originem contraxerit.

Item ex Pſal. quinquageſimo, *ecce in iniquitatibus conceptus ſum*, &c. vbi notãda eſt particula illa *conceptus ſum*, quæ non ipſum actum generandi, ſed efformationem fœtus in ipſo matris vtero ſignificat, & ait in hac ipſa efformatione ſe fuiſſe in peccato, ideóque notat ibi interpres textum Hebraïcum habere in ſingulari *in iniquitate, in peccato*, Latinum verò in plurali, quia peccatum originale eſt radix plurium peccatorum, ita vt Pſaltes regius ibi agnoſcat ſuum peccatum in ipſo ſuæ formationis, & conceptionis tempore, non autem alienum, quaſi parentes eius peccauerint in ipſo actu generandi, cùm fuerit ex
D legitimo matrimonio procreatus, & loquatur VIII.
de tempore, quo ipſa generantium actio iam ceſſauerat, ac proinde de peccato, quod in ipſa conceptione contraxit, & ex conſequenti *de peccato originali*; quomodo locum hunc intellexerunt Origenes, ſanctus Hieronymus, ſanctus Ambroſius ad hunc Pſalmum.

Vnde refellitur Arnobij & Theodoreti ad hunc locum, Pſalmiſtæ expoſitio, qui illum explicant, *de ipſa mortalitate*, quæ per peccatum primi parentis tranſiit in poſteros, ratione cuius fuerunt obnoxij peccato, non enim ibi tantùm agnoſcit Pſaltes ſe eſſe obnoxium peccato, ſed verè & propriè ſe fuiſſe conceptum in peccato.

I. Probatur item validissimè ex cap. 5. epist. *ad Rom. sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt*; quò loci, vt patet tam ex antecedentibus, quàm consequentibus confert Apostolus Christum & primum parentem in modo reparationis & euersionis humanæ, quòd sicut vnus euertit genus humanum: ita & vnus reparauit: vnde ibi per *vnum hominem, in quo peccauerunt*, debet intelligi primus parens, & non Eua prima mulier, licèt priùs peccauerit, quàm Adam, vt etiam indicat ipsum genus masculinum, & ideò ille commentarius, qui falsò tribuitur S. Ambr. in hanc epist. malè intelligit ipsam primam mulierem, hoc loco per *vnum hominem*: & ibidem *per peccatum*, debet intelligi peccatum aliquod verè & propriè dictum, & non aliquis effectus peccati, qui figuratè dicatur *peccatum*, quia eò
II. loci Apostolus distinguit effectum peccati à peccato, & ex peccato, vt causâ, ait mortem tanquam effectum eius intrasse in mundum, id est in totum genus humanũ, hoc enim est, quod statim ait, *& ita in omnes homines mors pertransiit*.

Nec potest etiam per peccatum ibi intelligi *pronitas*, seu *procliuitas ad peccandum*, quia per peccatum ibi debet illud intelligi, quod pro suo effectu habet mortem, vt ipsamet verba Apostoli indicant, at mors in nobis non est propriè effectus procliuitatis ad peccãdum, sed ipsius peccati propriè dicti, iuxta illud *ad Rom. 6. stipendium peccati mors*, nec inter homines damnantur ad mortem, qui habent procliuitatem ad peccandum, sed ij tantùm, qui de facto peccant: igitur per particulam illam, *peccatum*, ibi intelligitur peccatum aliquod propriè dictum, sed non actuale aliquod, prout illud distinguitur contra
III. originale; quia peccatum actuale non primò intrauit in mundum per primum parentem, nam ante illum Eua peccauit & etiam ipsi angeli; ergo per peccatum debet ibi intelligi *originale*.

Quòd autem peccatum istud sit ingressum in mundum, id est in homines, *non imitatione & exemplo*, sed *propagatione*.

Probatur ex sequenti hac particula, *in quo omnes peccauerunt*, cuius sensus est *in primo parente*, quem refert particula illa, *in quo*, & *non peccatum*, vt euidenter constat ex textu Græco, vbi particula illi respondens est masculini generis, cùm tamen ἁμαρτία, quod Græcis sonat peccatum, sit fœminini generis, omnes eius posteros peccasse, ita vt fuerit causa, cur omnes peccauerint, & peccatum eius omnes homines cõstituerit peccatores, vt seipsum etiam explicat S. Paulus sub finem huius cap. *per inobedientiam vnius hominis*, id est
IV. primi parentis, *peccatores constituti sunt multi*; id est omnes, sicut in illa sententia Christi Domini *quoniam pro vobis & pro multis effundetur*, id est, *omnibus*, quia sanguis Christi non est effusus tãtùm pro aliquibus, sed pro omnibus: at non possunt intelligi omnes homines constitui de facto peccatores nisi habeant in seipsis peccatum, nec ex eo quòd vnus est alteri exemplo ad peccandum, fit, vt ille alter sit formaliter peccator; sed ex eo quòd habet in se peccatum.

Nec item possunt omnes Adæ posteri habere peccatum per *imitationem*, v. g. pueri, qui ante vsum rationis decedunt, vel adulti, qui Adam nunquam cognouerunt; nec quando peccant, illum sibi proponunt in exemplum, quod requiritur ad imitationem propriè dictam: igi-
A tur debet intelligi peccatum esse in posteris per propagationem. V.

Confirmatur ampliùs: eo modo deriuatur in omnes homines peccatum Adæ, quo iustitia Christi deriuatur in omnes homines, vt patet ex Apostolo sub finem huius capitis, sed iustitia Christi Domini deriuatur in omnes homines, non per imitationem, quasi hoc solo sensu dicatur causa nostræ iustitiæ, quatenus nobis proponitur in exemplum, quia aliàs non deriuaretur eius iustitia in infantes, sed per veram propagationem, quâ verè & realiter gratia iustificans producitur in nobis.

Neque fauet huic, quam refellimus, Pelagianorum expositioni, quòd Erasmus particulam illam, *in quo omnes peccauerunt*, exponat *in quantum*, vel *quatenus*, & contendat textum Græcum ita esse vertendum.

Nam præterquam quòd Patres omnes tam
B Latini, quàm Græci, vt S. Chrysost. & Theophylactus, qui meliùs Erasmo calluerũt linguæ Græcæ proprietates, intelligunt vt exposuimus, & particula illa Græca ἐπὶ, quæ hoc loco coniungitur datiuo, soleat sic iuncta aliquando sumi pro illa particula ἐν, vt notat Toletus ad hunc locum, etiamsi legeremus, vt vult Erasmus, sensus S. Pauli non posset esse, posteros Adæ esse peccatores ratione solius eius imitationis, sed in tantum mortem intrasse in omnes homines per peccatum vnius hominis, in quantum vel quatenus illi eius posteri peccauerunt, & eo modo pertransire mortem in omnes, quomodo peccauerunt; ergo sicut ipsa mors de facto transit in omnes Adæ posteros necessitate quadam, ita etiam de facto peccatum Adæ intrat in omnes per propagationem. VI.

Atque totum hunc locum Apostoli ita semper
C fuisse intellectum ab Ecclesiâ de *peccato originali* per *propagationem* contracto, docet expresè Concilium Tridentinum sessione 5. decreto *de peccato originali, canone* 4. VII.

ARTICVLVS II.

Eadem veritas probatur ex Patribus.

PROBATVR nostra propositio ex Patribus, S. August. antiquioribus, quos ipse refert lib. 1. *contra Iulianum* à cap. 3. vsque ad 8. vt S. Irenæi lib. 5. cap. 29. dicentis nos protoplasti peccato fuisse tanquam vinculo alligatos; S. Cypr. epist. 59. *ad Fidum* dicentis perire paruulum, nisi fuerit baptisatus, quamuis ei non propria, sed aliena dimittantur peccata: S. Hilarij in Psal. centesimum decimum octauum dicentis hominem sub peccati origine & sub peccati lege natum esse: S. Am-
D brosij lib. 1. *in Lucam* dicentis paruulos per baptismum reformari à malitia in primordia suę naturæ: S. Gregorij Nazianzeni oratione *in natalem Domini*, dicentis regeneratione ex aqua & spiritu purgari maculas primæ natiuitatis, per quas in iniquitatibus concipimur; sancti Chrysostomi homiliâ *ad Neophytos* dicentis Christum nos inuenisse, & paterno chirographo nostro, quod Adam scripsit, & posterioribus debitis obligatos; item hom. 10. in *epist. ad Rom.* dicentis Adam propterea dictum *formam futuri*, quia *sicut ille ex semetipso nascentibus, quamuis non manducauerint de ligno, factus est causa mortis, quæ per cibum inducta est: ita Christus iis, qui ex ipso sunt, tametsi nihil iustè egerint, factus est prouisori iustitiæ*; S. Hieron. dicentis in 3. cap. Ionæ, etiam *paruu-* VIII.

I. *los peccato offendentis Adam teneri obnoxios*, & plurium aliorum Patrum, qui etiam post S. Augustini tempora eandem nobiscum sunt professi doctrinam, qui possunt videri apud recentiores, qui de hac re scripserunt.

Ex quibus constat, vt rectè aduertit loco mox citato S. August. Pelagianos fuisse deceptos, dum putarunt S. Chrysost. stare à suis partibus, quando hom. 10. in epist. *ad Rom.* ait *nos non extitisse peccatores ex inobedientia Adæ*, & hom. *ad Neophytos* ait infantes hac de causa baptizari, quamuis non sint peccato coinquinati, vt eis addatur iustitia, sanctitas & adoptio, item hom. 17. in priorem *ad Corinth.* quando ait suis auditoribus, quòd non damnabuntur propter peccatum Adæ, & hom. 39. in eandem epistolam, quando ait locum hunc Apostoli, *omnes in Adam moriuntur*, non intelligi de morte peccati.

II. Nam primis duobus locis loquitur de actuali peccato, seu quod propriâ voluntate peccantis commissum est, vt rectè obseruat S. Aug. suprà, ita vt sensus S. Chrysost. sit, quòd Adæ posteri non eâ ratione sint peccatores; quia soli primi parétes actualiter peccauerunt, sed quòd ipsi etiam posteri in primo parente & simul cum illo, quatenus in eo; vt in suo capite continebantur, peccauerunt; quem sensum S. Chrys. ostendunt hæc eius verba, quibus prædictum assertum confirmat, *Nullus enim*, inquit, *& ex alieno & à se non participato sceleratus existit*, vt rectè obseruat Sixtus Senensis lib. 6. suæ Bibliothecæ annotatione 236. & quia citatâ hom. 17. S. Chrysost. alloquitur suos auditores, qui omnes erant baptizati, & proinde habebant peccatum originale sibi remissum, rectè ait eos non fore damnatos propter peccatum Adæ.

III. Extremo verò loco rectè ait illud Apostoli, *omnes in Adam moriũtur*, non intelligi de morte peccati, sed de morte corporis, vt etiam intelligendum esse docet S. August. lib. 1. *de peccatorum meritis & remissione* cap. 8. ex illo Apostoli *ad Corint.* 15. *per hominem mors, per hominem resurrectio mortuorũ*, cuius sententiæ sensum quoad priorem partem notat esse eundem ac istius, *omnes in Adam moriuntur*, & istam esse intelligendam de morte Christi, patet, quia ibi est sermo de resurrectione corporum, quæ causatur in hominibus per Christum, & satis intelligitur ex eo, quòd Genesis 2. mors corporis infligitur tanquam pœna peccati primi parentis.

Atque iuxta hanc explicationem duorum priorum testimoniorũ S. Chrysost. possunt intelligi, quæ habet Theodoretus in epist. *ad Rom.* quando explicat illud, *in quo omnes peccauerunt*, nam etsi ibi dicat occasionem ad peccandum nobis

IV. prouenisse ex peccato Adæ, non tamen negat, imò si attentè legatur, agnoscit in vnoquoque homine peccatum originale; dum enim explicat quomodo iuxta Apostolum mors peruaserit omnes homines, ait id fieri quatenus omnes peccauerunt, *non enim*, inquit, *propter primi parentis peccatum, sed propter suum, vnusquisque mortis decretum suscipit*: quæ verba, vt sint ad intentum Apostoli, quod ibi explicat, debent intelligi de morte corporali, & propterea, cùm ibi asserat quemlibet suscipere mortis decretum propter suum peccatum, & tamen secundùm eundem Theodoretum lib. *diuinorum decretorum* cap. 13. multi legem Dei non fuerint transgressi, qui tamen non desierunt mori, vt hæc omnia cohæreant inter se, debent omnes secundùm Theodoretum peccasse, ideóque eo tantùm sensu ait *non propter primi parentis peccatum vnumquemque mori*; quia ibi considerat peccatum Adæ, vt erat actuale, & eius solius propriâ voluntate commissum, *sed propter suum peccatum mori vnumquemque*, quia etiam peccatum Adæ, quatenus in eo continebamur, tanquam in capite, nostrum est, & ratione huius sumus omnes obnoxij morti. V.

Quomodo etiam debet intelligi Arnobius, quando in Psal. 50. ait, *qui nascitur, sententiam Adæ habere, peccatum verò non habere*, id est habere quidem, quòd nascatur mortalis, at actuale illud peccatum, quod corde Adami fuit conceptum & ore consummatum, non habere.

ARTICVLVS III.

Eadem veritas probatur ratione.

B POTEST denique nostra propositio probari aliquâ ratione petitâ ex necessitate baptismi & redemptione Christi Domini, quam vrget S. August. lib. *de peccato originali* cap. 40: baptismus datur in remissionem peccati paruulis, vt etiam patet ex exorcismo, quem ad baptismum præmittit Ecclesia, vt paruuli eripiantur à potestate dæmonis, sed non datur illis in remissionem peccati actualis: quia nullum habent actuale, ergo in remissionem peccati originalis. VI.

Item paruuli per Christum sunt redempti, quia Christus est omnium hominum redemptor: ergo fuerunt aliquando captiui: ergo cùm captiuitas hominis maximè attendatur penes peccatum, ratione cuius dicimur passim in sacris literis & Patribus esse in potestate diaboli; debent paruuli, qui baptizantur & redimuntur à Christo, habere aliquod peccatum: at nullum potest in C illis excogitari actuale: quia nondum habent vsum liberi arbitrij, qui ad illud requiritur: ergo habent originale. VII.

Quæres, an possit solo naturæ lumine cognosci peccatum originale.

Respondetur, sublato lumine omni fidei non posse: nam sublatâ reuelatione, quã habemus per fidem, nesciremus per inobedientiã primi parentis nos illud contraxisse, maximè cùm per alia eius peccata, si quæ commisit, aut de facto commisisset, modò præceptum obedientiæ sibi iniunctæ de non comedendo de ligno scientiæ boni & mali seruasset, peccatum originale non contraxissemus; cùm Deus illud ad solam Adæ inobedientiam à nobis contrahi voluerit, vt patet ex verbis, quibus imponitur præceptum istud, & ex pœna statuta pro illius transgressione.

Ex quo patet à fortiori peccata proximorum parentum non transfundi in posteros: quia aliàs D contra Concilium Tridentinum supra originale peccatum non esset *vnicum origine*, sed *plura*: sicut plures sunt proximi parentes, plura & inter se distincta etiam specie eorum peccata: nec verum esset per vnum hominem peccatum intrasse in mundum, & per vnius inobedientiam peccatores esse constitutos multos, sed per plures homines, quod est contrà Apostolum *ad Rom.* 5. VIII.

Et fauet ratio: nam præcepta omnia, quæ violantur à parentibus, illos obligant tanquam priuatas personas, & non vt repræsentantes omnes suos posteros: ergo & peccatum, quo violantur, erit tantùm in illis, & non in suis posteris.

Quæ responsio habet fundamentum in sacris literis, Ezechielis 18. *anima, quæ peccauerit, ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem pa-*

I. *tris*: & etiam in Patribus, vt sancto Hieronymo *ad hunc locum Ezechielis*, sancto Augustino epistolâ septuagesimâ quintâ *ad Auxilium Episcopum*, vbi expresse notat hoc esse discrimen inter pœnam temporalem, & spiritalem, quòd pœna temporalis possit infligi iis, qui non fuerunt participes sceleris, sed sunt aliquid eorum, qui scelus istud commiserunt, pœna verò spiritalis minimè, nisi culpa præcesserit; & vt ad id, quod erat ei propositum, deueniat sanctus Augustinus, scilicet filium Classiciani malè fuisse ab Auxilio Episcopo excommunicatum pro culpa sui parentis, ait, *etsi Classiciani filius traxit ex patre primi hominis culpam sacro fonte baptismatis expiandam, tamen quidquid postea quam genuit Pater eius, peccatum admisit, vbi particeps ipse non fuit, ad eum non pertinere, quis ambigit?* vbi supponit sanctus Augustinus tanquam certum apud omnes nullum peccatum præter originale transfundi in posteros, quod etiam sequitur, quando disputat aduersus Pelagianos ex instituto de peccato originali, ideóq; cùm in enchiridio cap. 46. & 47. ait non dici improbabiliter paruulos non obligari tantùm peccatis primorum hominum, sed etiam suorum parentum, de quibus ipsi nati sunt, non loquitur assertiuè, sed veluti disputando & proponendo rationes, quæ pro parte affirmante ex sacris litteris videntur facere, ait enim extremo cap. 47. se non audere affirmare, an id possit vel non possit ostendi ex sacris litteris, & propterea in prædicta epistolâ, quando senior factus est, vt in illa profitetur, scribit intrepidè, asserit nulli omninò ambigendum, quin solum peccatum originale transfundatur in posteros, cætera verò minimè.

II. (B)

ARTICVLVS IV.

III. ### *Soluuntur fundamenta hæreticorum.*

(C) PRIMVM est: Ezechielis 18. dicitur *quòd filius non portabit iniquitatem patris*: ergo.

Respondetur auctoritatem Ezech. intelligi de pœna, sicut explicat S. Hier. ad illum locum, vt sit sensus *filios non puniendos esse pœnâ spiritali pro culpis, quas commiserunt eorum parentes*: at peccatum originale non est pœna peccati primi parentis, sed est culpa, quam voluntate primi parentis contraximus, ideóque cùm peccatum istud sit nostrum, iustè à Deo pro eo punimur, nec portamus iniquitatem patris, sed nostram.

Secundum fundamentum: secundæ *ad Corinthios* 5. dicitur, *omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi*; quò loci significatur hominem fore tantùm damnandum propter sua peccata actualia.

IV. (D) Respondetur illum locum Apostoli tantùm esse intelligendum de adultis, quia ibi loquitur de extremo iudicio, in quo homines comparebunt responsuri de suis operibus, de quibus non possunt respondere paruuli nondum annos discretionis assecuti, vt bene vel malè operentur: tum quia particula illa *gessit*, videtur denotare vsum liberi arbitrij in operando, quo, qui sunt adhuc infantes, carent.

Quòd si quis velit contentiosiùs verba illa etiam intelligi de paruulis. Respondetur tunc particulam illam *prout gessit*, esse explicandam absolutè siue *propriâ* siue *alienâ* voluntate, quomodo etiam extenditur ad peccatum originale, quod pueri voluntate primi parentis commiserunt.

Tertium: *ad Romanos* 4. dicitur, *vbi non est lex, nec præuaricatio*; & cap. 7. *sine lege peccatum mortuum erat in mundo*; at pueri recenter nati non sunt capaces legis. V.

Respondetur concessâ maiore, ad minorem pueros recèns natos secundùm se consideratos, non esse capaces legis, quam omittendo vel committendo violent, sed esse capaces, prout erant in primo parente, vt patebit infrà, quando ostendemus peccatum originale esse sufficienter voluntarium paruulis.

Quartum: Apostolus ad *Romanos* 5. dicit, *regnauit mors ab Adam etiam in eos, qui non peccauerunt*: quò loci Apostolus significat post Adæ peccatum mortem contigisse aliquibus, in quibus non fuit peccatum.

Respondetur Apostolum velle docere mortem non esse effectum peccati actualis vniuscuiusque hominis, cùm ij etiam, qui actualiter non peccauerunt, cuiusmodi sunt infantes, moriantur, non est autem sensus Apostoli mortem aliquibus contigisse, qui tamen peccatum originale non contraxerunt, hæc enim explicatio repugnat huic particulæ præcedenti (*in quo omnes peccauerunt*) quâ significat omnes homines in primo parente peccasse, vt suprà notauimus. VI.

Cui expositioni non obstat particula sequens *in similitudinem præuaricationis* Adæ, nam primò dici posset iuxta explicationẽ S. Chrysost. ad hũc locum, quam etiam Toletus sequitur commentario in epistolam *ad Rom.* non esse construendam cum particula illâ immediatè præcedenti (*qui non peccauerunt*) sed cum illa alia, quæ paulò antè ponitur (*regnauit*) ita vt particula illa (*in similitudinem Adæ*) quæ significat peccatum originale, per quod sumus similes Adæ, sit explicatio causæ, cur mors regnauerit ab Adam vsque ad Moysen, vt sit sensus, propter peccatum originale mortem regnasse ab Adam vsq; ad Moysen, & in eos, qui actuale peccatum non cõmiserunt. VII.

Quam expositionem confirmat Toletus ex eo, quòd textus Græcus loco propositionis (*in*) quæ est in Latina editione, habeat propositionem ἐπὶ quæ iuncta datiuo, vt hîc de facto iungitur, est *causalis*.

Vel secundò dici potest, si coniungatur particula hæc (*in similitudinem præuaricationis*) cum illa immediatè antecedenti (*non peccauerunt*) sensum esse hunc, *qui nondum suâ & propriâ voluntate*, sicut primus parens, *peccauerunt*, vt explicat S. August. lib. 1. *de peccatorum meritis & remissione* cap. 11.

Quintum petitur ex quibusdam Patrum testimoniis, S. Chrysost. hom. 10. in epist. *ad Rom.* & hom. 29. in primam *ad Corinth.* Clementis Alexandrini lib. 3. stromatum circa finem, Arnobij in Psal. 50. S. Ambrosij in cap. 5. epist. *ad Rom.* S. Hieronymi & Theodoreti in eundem locum. VIII.

Ad auctoritates S. Chrys. Theod. & Arnobij patet solutio ex aliis eorum testimoniis superiùs relatis.

Ad auctoritates S. Hieron. & S. Ambr. in cap. 5. *ad Rom.* Respondetur hæc commentaria falsò adscribi istis Patribus, vt habet communis opinio, ideóque non esse magni momenti, quod ex illis affertur, cùm etiam superiùs attulerimus testimonia horum Patrum pro nostra conclusione.

Sextum petitur ex ratione, vt, quòd peccatum omne debeat esse voluntarium & liberum, peccatum autem originale non possit esse liberum ipsis infantibus; item, quòd peccatum debeat esse in anima, parentes autem non attingant productionem animæ.

I. Sed hæ rationes, & aliæ illis similes, quæ tangunt modum traductionis peccati originalis, & ratione peccati, dissoluentur meliùs infrà, quando agetur de modo, quo traducitur hoc peccatum, & quando etiam ostendetur rationem peccati propriè illi competere.

DISPVTATIO II.

De natura & essentia peccati originalis.

HÆc vna est ex præcipuis huius tractatus difficultatibus, in qua dissoluenda sanctus Augustinus epistola 28. *ad sanctum Hieronymum*. & aliis locis citatis super. disputatione libenter
II. suam cognoscit ignorantiam: cuius dubij difficultas multas & varias peperit auctorum tam Catholicorum, quàm hæreticorum opiniones, in quibus refellendis vel referendis ne diutiùs immoremur, illas omnes sequentibus articulis perstringemus, & eam, quam putamus veriorem, stabiliemus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum peccatum originale sit forma aliqua substantialis.

SIT hæc propositio: *peccatum originale non est forma aliqua substantialis; in quam anima rationalis primo homini in sui creatione à Deo infusa est transformata in imaginem substantialem diaboli ex Dei imagine*. Propositio hæc est con-
III. tra Matthiam Illyricum Centuriatorum principem in libello de *peccato originali*, & est de fide ex Conciliis & Patribus, qui vnanimi consensu definiunt contra Manichæos peccatum non esse aliquam substantiam, item nullam substantiam esse malam, omnem substantiam esse à Deo, Deum non esse auctorem peccati: item ex iis Conciliis, vt Tridentino sessione quinta in Decreto *de peccato originali*, canone quinto, quæ definiunt per sacramentum baptismi tolli ab homine totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet: certum enim est per baptismum hominem non transformari in aliam substantiam, cùm enim nascatur homo rationalis, est eiusdem omninò speciei cum Christo, vt ipsemet agnouit Christus Dominus, quando suos discipulos vocauit *fratres*, passim in Euangelio: per baptismum homo transiret in aliam speciem, & desineret esse homo, quod
IV. est ridiculum.

Deinde repugnat rationi naturali; nam transsubstantiatio, aut transformatio non potest fieri à dæmone; quia potest tantùm dæmon producere motum localem, & nil amplius, vt communiter docent Theologi, & transsubstantiatio est opus planè supernaturale, vt iidem Theologi docent, agendo de Eucharistia: ergo si per peccatum originale anima primo homini infusa transformetur in aliam formam substantialem, imò peccatum originale sit ipsa substantialis forma, oportebit Deum esse eius auctorem, fecisse malam substantiam, quod est contra illud Genesis primo *vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*, & contra illud scripturæ, *nihil odisti eorum, quæ fecisti*.

A Neque nostræ propositioni obstat, quòd V. passim scripturæ, dum loquuntur de peccato originali, vt *ad Romanos* septimo, imò & de aliis peccatis, vt *ad Ephesios* quarto, *ad Collossenses* tertio, vtantur verbis substantiam rei significantibus, sic vocando peccatum *veterem hominem, corpus peccati*.

Hoc, inquam, non obstat: nam illis verbis substantialibus non tantùm ipsum peccatum sumptum formaliter significatur, sed etiam subiectum eius, quod quia ratione talis peccati subiacet iræ diuinæ, vocatur *filius iræ, vetus homo* quatenus retinet malam vitam in vitiis, & côcupiscentiis, vocatur item *nouus homo*, quatenus deponit ipse homo vitia, & quia ipsa vitia conficiunt quandam multitudinem vocantur etiam *corpus*, & cùm nouus homo opponatur veteri apud Apostolum, si per peccatum originale vel aliquod aliud peccatum mortale fiat mutatio in
B nouam formam substantialem turpem, quæ VI. sit imago diaboli, etiam ipsa iustificatio, quæ est nostræ mentis renouatio, cùm similiter exprimatur nominibus substantialibus ab Apostolo, debebit fieri per mutationem formæ substantialis, quod est contra Lutheranos, de quorum numero est Illyricus, & contra alios hæreticos, qui contendunt hominem iustificari per Christi Domini iustitiam ipsi imputatam.

Neque item obstat, quòd totus homo dicatur repugnare legi, peccatum autem sit id, quod legi repugnat.

Nam, non quidquid repugnat *effectiuè* legi, peccatum est, id est, non quidquid inclinat ad producendos actus legi contrarios & repugnantes est formaliter peccatum, sicut inclinat ipsa caro, sed quod *formaliter* est ipsa repugnantia
C ad legem: vocatur enim *peccatum* à sancto Ioanne primâ suâ Canonicâ capite tertio *iniquitas*, VII. Græcè *ἀνομία*. id est deuiatio à regula, seu ipsa legis transgressio.

ARTICVLVS II.

Vtrum peccatum originale sit ipsa concupiscentia.

SIT hæc propositio: *peccatum originale non est formaliter ipsa concupiscentia, seu fomes peccati, seu inordinatio & inclinatio potentiarum ad peccatum, quam in nobis experimur*. Propositio est contra hæreticos nostri temporis, Lutherum in assertione secundi articuli *de concupiscentia remanente in baptizatis*, Melancthon in locis communibus editis anno 1622. titulo *de peccato originali*, Caluinum libro secundo sua- VIII.
D rum Institutionum capitulo primo §. 8. & sequentibus, item lib. 4. cap. 15. §. 10. & sequentibus, & alios eorum discipulos.

Est tamen nostra conclusio de fide ex Concilio Tridentino suprà sessione 5. in Decreto *de peccato originali*, & propositio hæc sufficienter satis manet probata ex iis, quibus suprà quæst. 74. ostendimus nec ipsam concupiscentiam, nec eius motus præcisè consideratos esse peccatum: nam in eo tantùm potest esse peccati originalis formalis ratio, in quo est formalis ratio peccati, quia genus semper includitur in sua specie; superiora enim, vt communiter docent Dalectici includuntur in inferioribus, ipsa concupiscentia siue habitualis siue actualis seu inclinatio potentiarum ad peccatum, quam in nobis experi-

I. mur, secundùm se spectata, id est absque aliquo voluntatis consensu, nullo modo habet rationem peccati formaliter sumpti, vt nos loco citato ostendimus, & peccatum originale est aliqua species peccati sumpti in genere, vt etiam agnoscunt hæretici; igitur peccatum originale non est formaliter ipsa concupiscentia, siue in actu primo, siue in actu secundo. A

Argumenta autem, quibus hæretici conantur contrarium probare, sunt à nobis dissoluta loco mox citato.

ARTICVLVS III.

Vtrum peccatum originale sit aliqua qualitas morbida.

SIT hæc propositio: *peccatum originale non est qualitas aliqua morbida, spiritalis superaddita animæ, vel potentiis eius.* Hæc propositio

II. est contra Gregorium Ariminensem libro secundo sentent. distinct. 31. quæst. primâ articulo secundo, vbi ait peccatum originale nihil esse aliud, quàm concupiscentiam & fomitem peccati, & hanc esse qualitatem morbidam animæ superadditam. B

Si quis autem quærat, à quo causetur in animâ spiritalis hæc qualitas.

Respondet ab alia qualitate morbida corporea, quæ existit in ipso semine.

Si quis quærat vlteriùs, cùm ista qualitas ante peccatum non fuerit in primo parente, à quo fuerit corporalis illa qualitas morbida in illis parentibus causata.

Respondet non à cibo vetito, vt nonnullis visum est, sed à flatu serpentis venenosi, sub

III. cuius formâ diabolus primos parentes tentauit. C

Probatur tamen hæc nostra propositio: illud tantùm potest esse formaliter peccatum originis, quod tale est, vt necessariò semper tollatur per sacramentum baptismi secundùm rationem peccati, vt patet ex citato Canone Concilij Tridentini; sed qualitas illa morbida iam explicata non tollitur necessariò per baptismum secundùm totam rationem peccati: quia est habitualis & non transiens, praui autem habitus non tolluntur necessariò per baptismum, vel pœnitentiæ sacramentum: quia illi plerumque remanent in iustificatis, vt nos iam animaduertimus, & docet experientia.

Probatur deinde refellendo modum, quo fingitur ista qualitas produci in homine: nam primò non potuit qualitas corporea produci in corpore Adæ per sibilum serpentis, quia serpens non censetur alio modo id effecisse per si-

IV. bilum, nisi quando Dæmon per serpentem est locutus; at tunc non est locutus Adæ, sed soli Euæ, vt patet ex ipsa Genesi: ergo soli Euæ impressisset corpoream istam morbidam qualitatem, à qua tamen etiam peccante non contraximus peccatum. D

Deinde, etiam si daremus eiusmodi flatum serpentis pestilentem infecisse corpus primorum parentum; cùm tamen ageret tantùm naturaliter, non est credibile potuisse totam massam humani generis inficere, ita vt infectio ab illo deriuata in semen Adæ non potuerit cōsummari tam longi temporis successu, cùm experientia doceat multas qualitates à parentibus in posteros transmissas, tandem tractu longi temporis omninò deperdi.

Neque hac in re fauet Gregorio Ariminensi, quod Sanctus Augustinus vel auctor librorum Hypognosticon, quicumque ille sit, lib. 4. cap. 2. dicat naturam concepisse hunc morbum, quem ante culpam non habuit, sibilo venenoso serpentis, & per semen transiisse in posteros. V.

Nam locutio hæc est *metaphorica*, per *sibilum* intelligit persuasionem Diaboli, ita vt sensus eius sit, quòd quemadmodum venenati serpentes solent suo flatu interdum corpora inficere, ita Diabolus suâ persuasione Adam infecit; primò quidem *quoad peccatum*, deinde *quoad ipsum fomitem peccati* quatenus est effectus peccati, atque *per semen transire*; quia peccatum originale non transfunditur ab Adam in posteros, nisi quatenus ab eo viâ seminali descendunt.

Quæ expositio confirmatur ex istis verbis immediatè præcedentibus, *suadente serpente*, quæ ostendunt prædictam locutionem esse metaphoricam. VI.

Deinde non potest intelligi, quō pacto qualitas illa morbida, quæ fingitur esse in homine, & proinde corporea, possit producere aliam qualitatem morbidam, quæ sit spiritalis & in anima.

Aut enim id fieret *naturaliter*, aut *modo supernaturali*, prout est instrumentum Dei producentis istam qualitatem spiritalem, quæ secundùm Ariminensem est formaliter peccatum originale: non quidem priori modo ex defectu proportionis in agente respectu patientis; non etiam posteriori, quia sic Deus esset causa primaria istius qualitatis directè & ex sua natura incitantis & inclinantis ad peccatum: at istud repugnat eius bonitati, sicut & infundere habitus vitiosos homini, cum positiuè, directè, & naturâ suâ inclinantes ad malum, Deus enim neminem inclinat ad peccatum, sed tantùm ad bonum. VII.

Ex quibus etiam refellitur eorum opinio, qui dicunt istam morbidam qualitatem fuisse causatam in corpore & semine Adæ per pomum vetitum ab illo comestum, nam si pomum fecisset aliquid, istud spectat tantùm ad commodum vel incommodum corporis, & non animæ, imò illud fuisset potiùs salutare corpori, quàm noxium: quia vt expresè ait sanctus Augustinus libro 14. *de ciuitate Dei*, cap. 12. *non aliquid mali crearet Deus in illo tantæ felicitatis loco*, id est, *in paradiso terrestri*: & lib. 4. *contra* Iulianum cap. 13. docet libidinem, seu peccatum ipsum originale nullo pacto fuisse causatum ab ipso fructu ligni, vt supponebat Iulianus disputans contra sanctum Augustinum, quia id erat contra eius institutionem & naturam. VIII.

Dices: si peccatum originale non consistit in spiritali qualitate morbida, quare igitur sanctus Augustinus libro primo *de nuptiis & concupiscentia* cap. 13. vocat concupiscentiam *morbidum quendam affectum carnis*.

Respondetur sanctum Augustinum vocare ipsam concupiscentiam *morbidum affectum*, propter absentiam iustitiæ originalis, quæ continebat appetitum sensitiuum in officio, & illum rectæ rationi obedientem faciebat, vnde, quia illâ sublatâ manet appetitus cum inclinatione ad malum, vocatur concupiscentia à sancto Augustino *affectus morbidus*, quod rectè intelligitur fieri sine additione nouæ qualitatis; sic aliquando appetitus sensitiuus, vt priuatus

I. iustitiâ originali, quæ impediebat propensiones A
ad malum, vocatur *tabes*, *languor*, & aliis eiusmodi nominibus à sancto Augustino, vbi disputat *de peccato originali*, non quòd sit vera aliqua qualitas appetitui superaddita, sed vt explicetur habitualis priuatio iustitiæ originalis quoad hunc effectum, quem præstabat in primo homine ante peccatum.

Dices secundò: sanctus Thomas hîc quæstione 82. articulo primo, dicit peccatum originale esse inordinatam dispositionem partium animæ prouenientem ex dissolutione harmoniæ, quæ debet esse inter partes animæ, eo modo, quo ægritudo corporis est inordinata quædam dispositio corporis, secundùm quam dissoluitur æqualitas humorum, in qua consistit sanitatis ratio.

Respondetur, sanctum Thomam non asserere citato loco peccatum originale sumptum
II. formaliter esse ipsam inordinatam dispositionem B
partium animæ, sed tantùm dicit ex peccato originali causari, quæ duo sunt longè diuersa, cùm distinguantur tanquam causa & effectus, & quòd quando ait peccatum originale esse inordinatam dispositionem *partium animæ* illud intelligat *in sensu causali*, patet, quia ait talem dispositionem prouenire ex harmoniæ dissolutione, quæ debet esse inter partes animæ, & hæc dissolutio est effectus peccati originalis: ergo multò magis talis inordinata dispositio.

Nomine autem *inordinatæ dispositionis* intelligit S. Thomas totalem propensionem animæ nostræ ad id, quod est rationi dissonum, quæ non est determinata aliqua eius potentia, sed omnes, quæ possunt aliquo modo perducere ad prosecutionem boni honesti, scilicet intelle-
III. ctus, voluntas, & vires sensitiuæ, vt à volunta-
te possunt moueri, non tamen absolutè, sed C
quatenus omnes istæ potentiæ sunt destitutæ iustitiâ originali, quia eo modo sumus habitualiter propensi ad bona sensibilia ratione peccati originalis, quomodo per iustitiam originalem eramus habitualiter ordinati ad bonum rationis, non tantùm secundùm appetitum sensitiuum, sed secundùm omnes potentias, quia Ecclesiastici septimo, *Deus ab initio creauit hominem rectum*, quod debet intelligi secundùm omnes suas partes: igitur ratione peccati originalis omnes nostræ potentiæ relictæ sunt inordinatæ ad bonum rationis.

Et licèt talis indispositio dicat non solùm appetitum sensitiuum, vt priuatum iustitiâ originali, sed reliquas etiam potentias, non tamen desinit aliquando tribui tantùm appetitui sensitiuo, quia vt rectè ait sanctus Thomas hîc
IV. quæst. 82. art. 3. ad tertium, appetitus sensi- D
tiuus in prosecutione mali, & auersione à bono, primas & principaliores partes obtinet; sicut in prosecutione boni ratio & intellectus, vnde sumptâ denominatione à principaliori mouente, hæc vocatur *inordinata dispositio, concupiscentia*, seu *appetitus sensitiuus* prout est priuatus originali iustitiâ.

Neque his obstat, quòd voluntas naturâ suâ sit inclinata ad bonum rationis. Nam illud ita verum est, vt tamen ratione priuationis iustitiæ originalis sit illi facilius ferri in bonum delectabile & sensibile: quia & per peccatum originale voluntas accepit vulnus aliquod, vt docet sanctus Thomas infrà quæst. 85. art. 3.

ARTICVLVS IV. V.

Vtrum peccatum originale sit ipsum peccatum Adæ.

SIT hæc propositio: *peccatum originale, quod transfunditur in posteros, non est ipsum actuale peccatum Adæ, à quo omnes posteri eius denominatione quadam extrinsecâ dicuntur peccatores, quia illis imputatur ad æternam damnationem, quandiu manet cum suo effectu, scilicet cum priuatione gratiæ seu iustitiæ originalis.*

Propositio est contra Albertum Pighium controuersiâ primâ de *peccato originali*, & nonnullos alios, quorum sententiam multi Theologi iudicant *erroneam*, nec sine causa; nam primò Concilium Arausicanum canone secundo, & Tridentinum suprà, dicunt primum paren-
tem transfudisse in genus humanum peccatum, VI.
& eodem modo loquuntur de peccato ac de morte: at *peccatum transfundi* non est pura aliqua denominatio extrinseca, sicut nec *mortem transire in genus humanum.*

Deinde: Concilium Tridentinum ait ibi peccatum originale esse quidem vnum *origine*, inesse tamen vnicuique proprium: at verò hæc sententia Pighij, quam impugnamus, vnum tantùm poni in omnibus simul, non plura in pluribus hominibus, & plura esse numero eiusmodi peccata in pluribus significat.

Etiam S. Augustinus libro tertio *de peccatorum meritis & remissione* cap. 8 dicens peccatum originale & esse *alienum*, & esse *proprium; non regeneratis esse alienum, quatenus ij, qui eo propagato illud portarent, nondum erant: nunc
verò illud carnali generatione iam eorum esse,* VII.
quibus nondum spiritali regeneratione dimissum est: quò loci duobus modis considerat peccatum originale, primò vt est actuale & ipsâ voluntate Adæ commissum, & vt sic dici *esse alienum* iis, qui nondum habent esse in rerum natura, quos tantùm denominatione quadam extrinsecâ denominat *peccatores*, prout continebantur in primo parente: deinde considerat illud peccatum, vt est propagatum in multis hominibus generatis, nondum tamen per baptismum regeneratis, & ait vt sic *esse vnicuique proprium*, quia scilicet est in vnoquoque, & proinde, vt sunt plures homines, plura item erunt eiusmodi peccata.

Deinde, causa & effectus semper distinguuntur, at peccatum actuale primi parentis est causa peccati originalis, quod est in vnoquoque
homine ex Apostolo *ad Romanos* 5. *per vnum* VIII.
hominem peccatum intrauit in mundum.

Neque fauet Pighio quòd Apostolus *Roman.* 5. dicat *per vnius hominis inobedientiam, & per vnius delictum multos esse constitutos peccatores*: quòd etiam vni peccato Adæ tribuat totam damnationem humani generis.

Id, inquam, non fauet: nam Apostolus ibi tantùm dicit actuale peccatum Adæ quo transgressus est præceptum Dei, fuisse causam peccati, quod est in omnibus hominibus lege communi nascentibus, ait enim *per inobedientiam vnius hominis peccatores esse constitutos multos*, quod significat peccatum primi parentis, vt est actuale, & propriâ voluntate illius commissum, quomodo dixit sanctus Augustinus suprà peccatum istud *esse alienum nondum natis*, si enim

I. istud Apostoli intelligeretur de peccato Adæ, A vt est in eius posteris, non diceret in singulari numero: *per inobedientiam* vnius *hominis*, sed in plurali *per inobedientiam plurium*, & particula illa *per* denotat causalitatem inobedientiæ Adæ ad aliquid producendum in posteris.

Deinde, eodem capite Apostolus dicit *per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrasse*, quò loci particula illa *in hunc mundum*, denotat aliquid distinctum ab eo, quod significatur per particulam illam *vnum hominem*, hæc enim posterior solum Adam significat, vt patet ex contextu; quia comparat primum parentem cum Christo, & illum significat vt actuali suo delicto introducentem peccatum in omnes suos posteros lege communi nascentes, nam pro illis supponit prior illa particula, *hunc mundum*, vt suprà animaduertimus ex S. Augustino & aliis Patribus: ergo cùm id, quod introducitur in

II. aliud subiectum per modum effectus, debeat B esse distinctum ab eo, quod tanquam causa illud introducit, quia effectus omnis est aliquid distinctum à sua causa, debet particula illa *peccatum* sumi in illo loco Apostoli, quo asserit peccatum intrasse in mundum, pro aliquo alio distincto ab actuali peccato Adæ: ergo cùm illud aliud sit peccatum originale, fit, vt etiam ex mente Apostoli peccatum originale, quod transfunditur in posteros, non sit ipsummet peccatum actuale Adæ, sed pro distinctione hominum, sit etiam distinctum & proprium.

Neque item fauet, quòd S. Augustinus interrogatus à Pelagianis, cur peccatum originale esse peccatum paruulorum dicamus, cùm eorum voluntatem ream non teneret, respondeat libro primo retractationum, & epistola *ad Hila-*

III. *rium* eos tantùm teneri *reos origine*, non autem C propriâ voluntate.

Non etiam id fauet; vult enim hâc sententiâ S. Augustinus explicare, quomodo peccatum originale sit voluntarium paruulis, cùm nemo pœnâ spirituali punietur à Deo pro peccato alterius, & respondet illis fuisse voluntarium, non quidem propriâ, id est actuali eorum voluntate, quia nondum existebant, sed *origine*, id est quatenus continebantur in primo parente tanquam in suo capite, ratione cuius virtualis continentiæ peccatum originale fuit illis *interpretatiuè* voluntarium, vt posteà explicabitur.

Articvlvs V.

Vtrùm peccatum Originale sit reatus ad pœnam subeundam.

IV. Sit hæc propositio: *pecca[illegible] transfunditur in posteros Adæ, non est formali-* D *ter ipse reatus, seu obligatio ad pœnam subeundam*. Probatur: ita se habet reatus ad culpam, vt se habet meritum ad bonum actum: quia merito opponitur demeritum, quod sonat condignitatem pœnæ, ex qua prouenit reatus seu obligatio pœnæ subeundæ ad resarciendam iniuriam: at bonitas moralis actus non consistit in merito, sed ad illud præsupponitur, sicut subiectum ad proprietatem, vt docet S. Thomas suprà quæst. 21. & peccatum originale est aliqua culpa, quia est peccatum: ergo non consistet peccatum originale in demerito, & multò minùs in reatu, seu obligatione ad subeundam pœnam.

Deinde: reatus ille pœnæ, aut nascitur in V. paruulo ex culpa in illo existente, aut ex sola culpa Adæ, non tamen existente in paruulo; si dicatur primum, ergo peccatum originale non consistit in isto reatu, sed propriè in illa culpa, quæ antecedit illum, aliàs præsupponeretur in paruulo aliquod peccatum actuale originale, quod est hæreticum: si dicatur secundum, ergo iam vera hæresis Pelagianorum, nos non participare peccatum Adæ, nisi quoad pœnas, quod tamen est condemnatum ab Ecclesia.

Erit etiam vera opinio Pighij paruulos ante baptismum esse tantùm peccatores per extrinsecam denominationem, desumptam ab actuali peccato Adæ, quod tantùm notauimus censeri erroneum.

Atque ex his facilè refellitur sententia Durandi secundo sententiarum dist. 30. qu. 3. Maioris ibidem quæst. 2. sub finem, & quorundam aliorum, qui volunt peccatum originale formaliter consistere in indignitate habendi iustitiam originalem, quam tenemur habere. VI.

Nam indignitas hæc est effectus peccati: quia ideò aliquis est dignus pœnâ vel indignus tanto bono, quia peccat, vt patet ex prima nostra ratione fundatâ in sancto Thoma, non autem ideò peccat, quia est indignus tanto bono; ergo peccatum originale sumptum formaliter non potest consistere in tali indignitate; & rationes omnes, quæ possunt afferri pro nostra propositione, militant etiam contra opinionem Durandi.

Neque propositioni nostræ obstat, quòd sanctus Augustinus plerumque disputans contra Pelagianos, dicat peccatum originale esse ipsam concupiscentiam non in se ipsa, sed ratione reatus, quem habet adiunctum, sicque dicat originale peccatum esse formaliter reatum. VII.

Nam sumit ibi reatum *fundamentaliter*, seu pro fundamento reatus, quod est ipsa culpa, & docet peccatum originale etiam in paruulis esse propriè culpam. Nos enim suprà quæst. 74. art. 3. & 4. ostendimus nomine *reatus* intelligi culpam à sancto Augustino.

Deinde, dici posset sanctum Augustinum asserendo peccatum originale esse *reatum*, loqui tantùm in *sensu causali* & explicare causam per suum effectum, vt faciunt plerumque Philosophi ac Theologi.

Articvlvs VI.

Vtrùm peccatum Originale sit habitualis inordinata conuersio ad creaturam.

Sit hæc propositio: *peccatum originale non consistit in habituali inordinata conuersione ad creaturam, seu ad bonum commutabile, tanquam ad vltimum suum finem, deriuatâ ad nos ex peccato Adæ.* VIII.

Propositio est contra Medinam hîc quæst. 82. art. 1. post septimam conclusionem in definitione peccati originalis, & nonnullos alios, est tamen Vasquesij hâc parte disputatione 131. cap. 5. Azorij libro 4. Institutionum moralium cap. 29. quæst. 6.

Probatur: nulla reperitur habitualis cōuersio in peccato originali; ergo in ea non potest consistere formalis ratio peccati originalis. Antecedēs probatur: habitualis illa conuersio aut esset *quid physicum* aut *reale*, aut *aliquid morale*; non primū, quia vel esset habitus, vel aliquis actus natu-

I. ræ ipsius paruuli in peccato originali nascentis superadditus, quia nihil aliud potest reale excogitari; at nil tale potest traduci per generationem à primo parente in posteros, vt probant rationes allatæ tertio articulo.

Non item est aliquid *morale*, id est consistens in imputatione vel æstimatione morali: quia omnis imputatio vel æstimatio præsupponit aliquid, in quo fundetur: at in puero recenter nato nihil potest assignari, quod præsupponat tanquam suum fundamentum; nam si quid esset huiusmodi, illud maximè esset actus ipse peccati præcedens non retractatus; sicut in peccato personali quandiu homo non retractauit actum peccati, quo ferebatur in obiectum legi dissonum, censetur esse conuersus habitualiter ad tale peccatum, & habere in se peccatum habituale: at actus peccati Adæ non potest assignari pro tali fundamento in peccato originali vniuscu-
II. iusque hominis, nam actus ille peccati Adæ non præcessit in vnoquoque homine, sed in solo Adam, in quo solo fuit actuale.

Nec obstat, quòd actus ille peccati Adæ censeatur noster, quatenus fuit à voluntate Adæ vt capitis totius humani generis.

Licèt enim id verum sit, quia tamen non potest habitudo ad aliquod obiectum intelligi resultare in voluntatem absque aliqua eius immutatione reali, quæ nulla hîc supponitur in pueris nascentibus, non propterea dicetur infans per peccatum originale habitualiter conuersus ad bonum aliquod commutabile, seu ad creaturam.

Probatur secundò: in eo solo peccato reperitur conuersio etiam habitualis, ad cuius remissionem obtinendam opus est contritione, nam
III. necessitas contritionis fundatur in conuersione voluntatis ad peccatum, seu ad bonum commutabile, vt docent Theologi agendo de pœnitentia: sed ad obtinendam remissionem peccati originalis nullá est opus contritione, sed tantùm ad obtinendam remissionem aliorum peccatorum, vt docent etiam Theologi agendo de baptismo ex sancto Augustino libro *de vera & falsa pœnitentia* cap. 8. igitur multò minùs consistet peccatum originale in habituali conuersione ad creaturam, seu ad bonum commutabile ex peccato Adæ ad eius posteros deriuatâ.

Obiicies primò: paruulus nondum baptizatus dicitur *auersus à Deo, & per baptismum conuersus ad Deum*, etiam à sancto Augustino libro primo *de peccatorum meritis & remissione* cap. 34. sed nemo potest intelligi auersus à Deo vt fine vltimo nisi per conuersionem ad creaturam, seu bonum commutabile, vt finem suum vltimum,
IV. quia quilibet habet suum finem vltimum, si non Deum, igitur habebit creaturam, & proinde in eius peccato reperietur conuersio habitualis, sicut peccatum eius est habituale.

Confirmatur hæc obiectio: non potest intelligi fieri recessus à termino *à quo*, nisi per accessum ad terminum *ad quem*, sed in peccato terminus *à quo*, est auersio à Deo, & illa reperitur in peccato originali: ergo illa debet fieri per accessum ad terminum *ad quem*, qui terminus in peccato non potest esse alius, quàm creatura aliqua, seu bonum aliquod commutabile ipsi Deo oppositum.

Respondetur concessâ maiore negando minorem: ad cuius rationem respondetur duobus modis posse intelligi hominem habere finem vl-

A timum, prout potest homo duobus modis considerari: primò sicut res omnes aliæ creatæ habent naturaliter Deum pro fine suo vltimo, quia quatenus habent esse ab illo, etiam ad illum referuntur, *omnia enim operatus est Deus propter semetipsum*, Prouerbiorum 21. deinde *moraliter*, quatenus agit propter finem, & tendit ad eius consecutionem, cognitione & amore ipsius, ordinando media in ipsum, quod est proprium creaturæ rationalis, vt docet sanctus Thomas hâc parte qu. 1. & homini sic considerato conuenit *actu* habere Deum pro vltimo fine cùm actu operatur, & *habitualiter* cùm ratione alicuius operationis propriæ manet ordinatus & inclinatus ad ipsum. V.

Iam ergo, quando quilibet homo dicitur habere aliquem finem vltimum, & ex consequenti infans recens natus cum peccato originali; illud verum est de fine considerato priori
B modo, sic enim habet Deum, à quo ratione suæ naturæ habet esse participatum, non autem habet Deum vel aliquam creaturam pro fine suo vltimo, sumpto fine posteriori modo, quo tantùm respectu suarum operationum, quibus liberè tendit in finem, dicitur habere aliquem finem, quia id pendet ab vsu liberi arbitrij, quo ipse infans pro eo statu caret. VI.

Ad confirmationem negatur maior, si intelligatur de recessu *priuatiuo*, qualis reperitur in peccato originali, nam & in sententia eorum, qui contendunt Angelos esse in loco per operationem, datur etiam naturaliter recessus à termino *à quo* sine accessu ad terminum *ad quem*, ita enim secundùm illos potest recedere ab vno loco, vt nullum alium de nouo acquirat, quia potest desinere operari, vbi antea operabatur,
C non inchoando aliam operationem in alio loco, vt illi docent ex professo primâ parte qu. 52. & in nostra sententia, quâ superiùs docuimus posse dari peccatum puræ omissionis sine vllo actu, datur peccatum habituale *omissionis*, quod remanet transacto illo tempore, quo præceptum obligabat, nec tamen vlla ibi reperitur conuersio habitualis ad obiectum, cùm in tali peccato nullus interueniat actus, qui terminetur ad aliquod obiectum legi dissonum. VII.

Obiicies secundò: originale, quod transfunditur in posteros Adæ, est simile peccato habituali Adæ, & quidquid pertinebat intrinsecè ad istud peccatum Adæ, reperitur in nostro peccato originali: quia sessione quinta Concilij Tridentini canone tertio dicitur esse vnum *origine, propagatione transfusum omnibus*, & *inesse vnicuique proprium*; atqui habituale peccatum Adæ habebat conuersionem
habitualem fundatam in actu voluntatis eius, VIII.
D qui præcesserat; ergo & peccatum originale, quod est in eius posteris, habebit conuersionem habitualem ad creaturam, seu ad bonum commutabile.

Respondetur ad maiorem, nostrum peccatum originale dici tantùm simile habituali peccato Adæ quoad voluntariam deordinationem per respectum ad actum præcedentem, quæ habitualis deordinatio voluntaria remansit in Adam post transactum peccati actum, nec per pœnitentiam retractatum, non autem quoad cætera quæ huic peccato conueniebant, vt erat in Adam, vnde cùm voluntaria deordinatio habitualis dicat intrinsecam rationem peccati, quod erat habituale in Adam, & similis deor-

I. dinatio reperiatur in paruulis nascentibus, vt actuale peccatum Adæ sit causa istius habitualis deordinationis tam in se, quàm in suis posteris, fit, vt rectè dicatur peccatum originale in posteris esse simile peccato habituali Adæ, *esse vnum origine*, quod tamen non desinit esse vnicuique proprium.

ARTICVLVS VII.

An peccatum Originale consistat formaliter in priuatione iustitiæ Originalis perficientis naturam in ordine ad finem naturalem.

SIT hæc propositio: *peccatum originale non consistit formaliter in priuatione iustitiæ originalis perficientis naturam humanam in ordine ad finem naturalem*, vt hæc propositio in-
II. telligatur

Sciendum est, primo parenti tanquam capiti datam à Deo fuisse iustitiam originalem in posteros transfundendam, si prædictum mandatum de non comedendo fructu ligni vetiti obseruasset, vt docet sanctus Thomas primâ parte quæst. 100. articulo primo, & communiter alij Theologi: quia, quod datur speciei, debet esse in omnibus eius indiuiduis, sicut accidentia illa, quæ sequuntur naturam speciei: at iustitia originalis à Deo data primo parenti, dabatur toti naturæ humanæ, vt colligitur à posteriori ex peccato originali, & pœnis, quas ex illius perditione patimur, quæ reperiuntur in omnibus & singulis hominibus lege communi nascentibus; iustitia autem illa originalis nihil erat aliud quàm do-
III. num quoddam, quo homo reddebatur perfectus tam in ordine *ad finem supernaturalem*, quàm *naturalem*, & proinde siue donum illud fuerit vnicum, siue plura dona comprehenderit, pro multitudine potentiarum, quæ perficiebantur, quod controuertunt Theologi dum disputant *de statu innocentiæ & gratia originali* cum sancto Thoma primâ parte quæst. 100. citatâ, illud certum est dicere gratiam & charitatem, prout ex eis in statu illo dimanabant virtutes adeò perfectæ, vt possent continere in officio omnes potentias, ex quarum concursu poterat impediri aut conseruari prædicta illa rectitudo in ordine ad vtrumque finem.

Quod vt adhuc meliùs intelligatur, notandum est prædictum istud donum posse duobus modis sumi; primò *pro ipso dono secundùm se considerato*, siue illud sit vnum nume-
IV. ro, siue aggregatione plurium habituum; Secundò pro *ipsis effectibus*, quos in homine efficiebat, qui ad quatuor reduci possunt. Primus consistit in rectitudine supernaturali, quæ erat effectus gratiæ sanctificantis: reliqui tres consistebant in tribus rectitudinibus, quibus homo perficiebatur in ordine *ad finem naturalem*.

Prima erat in parte rationali hominis comprehendente eius intellectum & voluntatem, quæ ex parte intellectus consistebat in perfecta cognitione agendorum ex cognitione Dei, vt est finis noster; ex parte voluntatis in facili inclinatione ad obediendum rationi, & conformandum se diuinæ voluntati seruatâ propriâ libertate.

A Secunda erat *in parte sensitiua*, & consistebat in conformitate apprehensionis sensitiuæ V.
cum iudicio rationis, & perfectâ subiectione appetitus sensitiui ad voluntatem.

Tertia & vltima rectitudo erat corporis per plenum & perfectum eius obsequium respectu animæ, ita vt anima nusquam per ægritudinem, aut lassitudinem corporis, impediretur à suis operationibus, quas omnes rectitudines fuisse effectus iustitiæ originalis fusè docet sanctus Thomas primâ parte quæst. 94. ad 102.

Sensus itaque propositionis est peccatum originale non consistere *in priuatione iustitiæ originalis, quatenus illa dicit tres rectitudines mox explicatas, siue quatenus dicit ipsum donum secundùm se sumptum, prout potest esse principium eiusmodi rectitudinum.*

Probatur: in eo non potest consistere præ-
B cisè peccatum originale, quod etiam fuisset in VI.
infantibus cum iustitia originali in statu innocentiæ nascentibus: quia status innocentiæ & iustitiæ originalis excludunt peccatum originale; atqui in statu innocentiæ infantes fuissent nati cum iustitia originali, quia illam accepissent per originem, nec tamen habuissent in isto statu innocentiæ tres illas superiùs dictas rectitudines in actu, quia illæ ab vsu rationis dependent, quem pueri recens nati non habuissent, vt docet sanctus Thomas primâ parte quæst. 101. articulo secundo: igitur peccatum originale non consistit in priuatione iustitiæ originalis, prout illa dicit tres rectitudines actuales.

Probatur eadem propositio *de ipso dono secundùm se sumpto*, seu *in actu primo*: do-
num illud sic sumptum includit scientiam, quia VII.
C dicit cognitionem agendorum, sed in paruulis cum iustitia originali nascentibus fuisset carentia talis scientiæ, quia tunc homines non fuissent nati perfecti in scientia, sed illam studio sibi comparassent, longè tamen faciliùs, quàm nos, vt docet sanctus Thomas primâ parte quæst. 101. articulo primo, in quo tamen statu non habuissent peccatum: ergo peccatum originale formaliter non consistit in priuatione iustitiæ originalis, prout includit donum illud in actu primo, quod faciebat prædictas tres rectitudines.

Deinde, in tantum priuatio formæ alicuius est peccatum alicui, in quantum habet præceptum de conseruanda forma tali priuationi opposita, quia vbi non est lex, nec præuaricatio, & peccatum omne debet esse contra aliquam legem, vt ostendimus circa definitionem pec-
D cati; sed nec primo parenti, nec eius posteris VIII.
datum est præceptum de conseruanda vel habēda iustitia originali, prout illa perficiebat hominem ad finem naturalem, aliàs enim primus parens & eius posteri in illo commisissent duo peccata, vnum contra *præceptum positiuum*, quo prohibebantur comedere de fructu ligni vetiti: alterum contra illud *præceptum*, quo tenebantur habere, & conseruare sibi originalem iustitiam, quæ peccata fuissent distincta, cùm habuissent duo obiecta à se inuicem formaliter distincta, quod est contra modum loquendi scripturæ, & Patrum, qui tantùm dicunt vnicum istud fuisse peccatum Adæ, *ad Romanos 5. per vnius hominis inobedientiam*; in Tridentino dicitur *vnum origine*, & ab aliis

I. Patribus passim: igitur peccatum originale non consistit præcisè & formaliter in priuatione iustitiæ originalis.

Dices: quomodo iustitia originalis dicitur includere tres rectitudines superiùs explicatas, cùm tamen rationes allatæ pro nostra propositione doceant illas non futuras in paruulis nascituris cum iustitia originali.

Respondetur futuras tantùm in paruulis *radicaliter*, quatenus scilicet ex eo, quòd haberent iustitiam originalem comprehendentem in se sanctificantem gratiam, & cæteras virtutes, quæ illam concomitantur in iustis, per resultantiam quandam moralem congruo tempore, & eorum naturæ conuenienti illas obtinerent ex eo, quòd pro illo statu prædictæ rectitudines haberent connexionem cum iustitia originali, quæ aliàs in illis videretur
II. imperfecta.

ARTICVLVS VIII.

An peccatum Originale consistat formaliter in priuatione iustitiæ Originalis prout illa perficiebat hominem in ordine ad finem supernaturalem.

SIT hæc propositio: *peccatum originale formaliter & præcisè consideratum non consistit in priuatione iustitiæ originalis, prout illa perficiebat hominem in ordine ad Deum vt finem nostrum supernaturalem, seu prout illa dicit gratiam sanctificantem.*

Probatur conclusio: si Deus neque primo parenti, neque eius posteris dedisset gratiam,
III. & tamen eum obligasset, & eius posteros in eo ipso modo, quo de facto eum obligauit, scilicet prohibendo, ne comederet de fructu ligni alicuius, si primus parens peccasset, transacto actu peccati, mansisset in peccato habituali, quemadmodùm de facto mansit post commissum actum peccati, nec tamen peccatum eius habituale fuisset priuatio gratiæ sanctificantis; quia tunc tantùm fuisset creatus in puris naturalibus, non ordinatus ad finem supernaturalem, ex nostra hypothesi: igitur peccatum originale formaliter & præcisè sumptum non consistit in priuatione iustitiæ originalis.

Dices fore quidem tunc peccatum istud in posteris originale, non tamen fore eiusdem speciei cum eo, quod nunc in hoc nostro statu contraximus à primo parente: quia nunc carentia iustitiæ originalis habet rationem pri-
IV. uationis, cùm per illud peccatum primus parens amiserit gratiam, vt de facto transfundendam in posteros, prædicta carentia haberet tantùm rationem negationis; quia tali statui nequidem ex institutione Dei gratia iustificans esset debita, priuatio autem & negatio censentur esse diuersæ speciei, etiamsi respiciant eandem formam.

Verùm ista solutio non tollit vim argumenti nostri, nam peccatum non accipit rationem suam specificam nisi ab obiecto, non autem à nocumento pœnæ etiam præuiso, & non intento, licèt illud sequatur per se ad actum peccati, vt docuimus suprà quæst. 73. sed peccatum originale, vt nunc contrahitur, tantùm in eo differt à peccato originali,

A V. prout contraheretur secundùm nostram hypothesim, quòd in nostro hoc statu infert damnum animæ, & eius posteris, scilicet priuationem gratiæ, in illo statu *purorum naturalium* tale damnum non inferret, quoad reliqua essent omnia paria, quia essent contra eandem virtutem, & idem obiectum respicerent, vt supponitur in argumento: ergo quemadmodum peccatum originale tunc non consisteret formaliter in priuatione gratiæ sanctificantis, neque etiam peccatum originale, quod nunc posteri Adæ contrahunt, consistet formaliter in priuatione iustitiæ originalis.

Dices secundò: quis sic peccando tantùm se auertisset à Deo vt *fine naturali*: quia tunc tantùm per peccatum istud caruisset naturali aliquâ perfectione, nunc verò auertit se à Deo vt *fine supernaturali*, & caret supernaturali per-
B VI. fectione, & proinde peccatum eius esset semper alterius speciei.

Nec etiam hæc solutio satisfacit: quia peccata commissa contra præcepta *legis naturæ*, quæ in statu *purorum naturalium* fuissent data hominibus, sunt eiusdem speciei, cum peccatis commissis à Catholicis contra præcepta naturæ: quia supponitur idem præceptum, idem etiam obiectum; & in nostra hypothesi idem specie actus inobedientiæ, scilicet non continere se ab esu ligni vetiti.

Nec obstat, quòd nunc Deus sit finis noster *supernaturalis*, tunc verò in nostra hypothesi tantùm esset *naturalis*; nam morales actus cuiusmodi sunt etiam peccata, non desumunt suam speciem ab obiectis & finibus *materialiter* sumptis, sed ab iis *formaliter* con-
C VII. sideratis & secundùm habitudinem actus ad obiectum & finem, vt expressè docuimus suprà disputando *de ente morali* ad quæst. 18. huius partis, & cùm omnia peccata mortalia deordinent hominem à Deo vt suo fine vltimo, nec tamen ex eo habeant, vt sint eiusdem speciei: quia obiecta illorum proxima immediata sunt diuersa *formaliter*, & sub diuersis habitudinibus attinguntur per actus, fit, vt cùm in nostra hypothesi Deus non sit immediatum obiectum, quod attingitur per vtrumque peccatum, sed res à Deo prohibita, & illa attingatur sub eadem habitudine, fit, inquam, vt semper censeatur esse idem specie peccatum originale, nunc & in statu purorum naturalium, si illud contigisset iuxta nostram hypothesim.

Probatur secundò eadem propositio: peccatum originale, vt est in posteris Adæ, habet ra-
D VIII. tionem culpæ habitualis: quia propriè est peccatum, vt constabit ex dicendis: sed priuatio gratiæ sanctificantis, quæ est in posteris Adæ, quando lege communi nascuntur, non habet rationem culpæ habitualis; ergo in illa non consistit peccatum originale.

Minor probatur: in priuatione gratiæ, quæ ex peccato præcedenti actuali relinquitur & remanet in eo, qui dicitur habere peccatum habituale, cuiusmodi est infans, qui nascitur cum culpa originali, duo possunt distingui: primum est ipsa priuatio gratiæ per se & secundùm se sumpta, alterum est respectus ad actuale peccatum, à quo causatur & relinquitur in subiecto: atqui iuxta neutram considerationem priuatio gratiæ habet ratio-

I. nem culpæ habitualis: non iuxta priorem, quia A si Deus per absolutam suam potentiam tolleret ab aliquo gratiam sanctificantem absque vllo eius peccato præcedenti, verbi gratiâ, si Deus ab aliquo infante iustificato ex mera liberalitate, etiam exclusis Christi Domini meritis, auferret gratiam, quam in iustificatione illi contulerat, tunc infans iste non diceretur *formaliter* esse in peccato, nec vllus diceret talem priuationem gratiæ in tali infante habere rationem culpæ etiam habitualis: quia in tali hypothesi nullum actuale peccatum præcedens supponitur, à quo sit etiam causata demeritoriè: ergo priuatio gratiæ secundùm se sumpta non habet rationem culpæ: ergo neque vt sic esse poterit ratio formalis peccati originalis in hoc nostro statu; non item iuxta posteriorem considerationem, quia vt sic

II. est tantùm relatio effectus moralis ad suam causam moralem demeritoriam: atqui relatio B eiusmodi non est propriè culpa, tum quia culpa *formaliter* sumpta non est per respectum ad causam, sed per tendentiam in obiectum, vt legi dissonum; tum etiam quia sic peccatum originale habituale, quod est in infantibus ante baptismum, esset tantùm peccatum per denominationem quandam extrinsecam, desumptam ab actuali peccato, à quo causata est talis denominatio, sicut est habitualis ignorantia, quam suprà quæst. 76. articulo secundo, diximus formaliter sumptam non esse peccatum.

Postremò, priuatio iustitiæ originalis, vt gratiam sanctificantem includentis, tantùm est pœna aliqua peccati originalis ex sancto Thomâ infrà quæst. 85. articulo quinto, & effectus or-

III. dinatur secundùm iustitiam Dei punientis, vti C ipsemet ibidem loquitur: ergo in illa præcisè considerata non consistit peccatum originale.

Consequentia probatur: pœna omnis supponit peccatum, & semper debet esse aliquid distinctum ab eo peccato, cuius est pœna, licèt enim peccatum vnum possit esse pœna alterius peccati, vt docet sanctus Thomas infrà quæst. 87. articulo secundo, quatenus scilicet Deus in pœnam peccati præcedentis subtrahit specialia auxilia gratiæ, quæ si adessent, impedirent peccatum, nunquam tamen est pœna nisi alterius præcedentis: atqui peccatum originale nullum aliud præsupponit in paruulo, & ex sententia sancti Thomæ suprà est pœna peccati originalis ipsa priuatio iustitiæ originalis includentis gratiam sanctificantem: igitur in illa priuatione non consistit ratio peccati originalis.

IV. Nec his satisfacit, quod primò dicunt non- D nulli aliam esse rationem peccati primi parentis & nostri originalis, priuationem iustitiæ originalis fuisse quidem effectum peccati actualis primi parentis, at esse formalem rationem nostri originalis.

Hoc, inquam, non satisfacit, nam primò sanctus Thomas, ex cuius auctoritate hîc argumentamur, ibi eodem modo ait mortem & alios defectus consequentes esse pœnas peccati originalis, ac ipsam priuationem & subtractionem iustitiæ originalis: at mors & cæteri eiusmodi defectus non sunt tantùm effectus actualis peccati Adæ, sed & nostri originalis, vt ibidem ait.

Deinde, si priuatio iustitiæ originalis vt gratiam sanctificantem includentis esset defectus, V. & effectus respectu solius actualis peccati Adæ, & respectu nostri originalis essentia peccati, sequeretur nos tantùm contrahere à primo parente defectus & pœnas ipsas, non autem culpam & peccatum, quod est incidere in hæresim Pelagij.

Neque item eidem tertiæ rationi satisfacit, quod alij secundò respondent, in tali priuatione iustitiæ originalis sic consideratæ, duo posse distingui; primò *carentiam ipsius gratiæ*, quæ esset in statu *purorum naturalium*: deinde *rationem debiti in subiecto*, propter quam est priuatio propriè dicta, & illam priori modo consideratam habere rationem pœnæ, posteriori verò rationem culpæ, Deum esse causam illius priori modo sumptæ, posteriori verò solam voluntatem creatam.

In quam solutionem videntur incidere, qui dicunt in carentia originalis iustitiæ duo posse VI. distingui; subtractionem illius, & eius priuationem in subiecto, cui debetur: prius habere rationem pœnæ causatæ à Deo desinente conseruare gratiam in subiecto; posterius verò dicere absentiam formæ, & habere rationem culpæ in ipsis paruulis, & ideò S. Thomam loco citato non dixisse *priuationem iustitiæ originalis esse pœnam peccati*: sed tantùm dixisse *subtractionem iustitiæ esse pœnam & effectum peccati.*

Hoc, inquam, totum non satisfacit, nam quod dicunt carentiam gratiæ habere rationem *pœnæ*, eius verò priuationem rationem culpæ, non videtur conuenienter dictum, cùm culpa supponatur ad pœnam, aliàs esset iniusta; carentia verò gratiæ, quam volunt dicere rationem pœnæ, supponatur ad priuationem gratiæ, quam volunt formaliter dicere ratio- VII. nem culpæ, sicut genus supponitur ad differentiam suam, sicque iuxta hanc responsionem Deus priùs priuaret paruulos nascentes ex Adam, quàm de facto peccarent, saltem secundùm ordinem rationis & naturæ, quod videtur absurdum, & hoc absurdum habet etiam locum in subtractione actionis Dei conseruantis vel conferentis gratiam, factâ comparatione ad priuationem gratiæ; est enim prior subtractio actionis Dei gratiam conferentis aut conseruantis, quàm eiusdem gratiæ priuatio, cùm hæc ad illam sequatur, & proinde iuxta sic respondentes Deus priùs puniret, quàm peccaret homo.

Addi deinde potest contra prædictam totam solutionem, quòd absentia gratiæ, siue spectetur vt carentia, siue vt priuatio, siue vt subtractio, siue quouis alio modo, nunquam VIII. in homine est nisi præsupposito aliquo peccato, quia Deus neminem deserit nisi priùs ab illo deseratur: ergo cùm hominem deseri à Deo dicat absentiam gratiæ in homine, & hominem deserere Deum dicat hominem peccare, fit vt priùs debeat esse peccatum, quàm sit ipsa carentia gratiæ, quocunque modo illa spectetur, & proinde peccatum originale non consistet formaliter in tali priuatione, cùm illud sit formale rei alicuius, quod est omnium primum.

I. ### ARTICVLVS IX.

Vtrum peccatum Originale includat priuationem habitualis gratiæ sanctificantis.

SIT hæc propositio: *licèt peccatum originale non sit formaliter priuatio iustitiæ originalis, prout illa dicit gratiam sanctificantem, nihilominus tamen peccatum nostrum originale includit aliquo modo priuationem habitualis gratiæ sanctificantis.* Prior pars patet ex dictis: posterior probatur ex Conciliis, Arausicano secundo canone secundo, Tridentino sessione quintâ, quibus locis peccatum originale dicitur *mors animæ*, per illud dicitur primus parens sibi & nobis amisisse iustitiam & sanctitatem: at mors animæ & amissio sanctitatis dicunt priuationem gratiæ sanctificantis.

II. Deinde: illud aliquo modo includitur in peccato originali, quod per sacramentum baptismi tollitur, quia baptismus est maximè institutus ad remissionem originalis peccati: sed per baptismum tollitur à nobis priuatio iustitiæ originalis, prout dicit gratiam iustificantem, quia per illum dicimur *regenerari, accipere stolam immortalitatis*, quam perdidimus in primo parente, vt communiter docent Theologi tertiâ parte quæst. 79. igitur peccatum originale, vt est in hoc nostro statu, includit priuationem iustitiæ originalis, prout illa dicit gratiam sanctificantem.

Continet autem originale peccatum priuationem hanc, sicuti causa aliquem ex suis effectibus, & eo modo, quo suprà disputando de natura actualis peccati *commissionis*, diximus illud

III. non consistere in priuatione nisi *causaliter*, & vt Patres & Theologos dicentes peccatum actuale esse priuationem explicauimus in *sensu causali*, ita etiam hîc tam Patres quàm Theologos, qui dicunt peccatum originale consistere in priuatione gratiæ iustificantis, *in sensu causali* censemus esse intelligendos.

ARTICVLVS VLTIMVS.

In quo precisè consistat peccatum originale.

SIT hæc propositio: *peccatum originale, quod à primo parente contrahimus, sumptum formaliter, est priuatio conformitatis ad legem, quam caput nostrum Adam transgressus est, non quidem vt actualis transgressio, quæ in illo fuit, sed vt terminus resultans ex actuali transgressione, quæ præcessit in primo parente, eo modo quo in ipso remansit transacto actuali eius peccato.*

IV. Probatur primò ex modo loquendi sancti Dionysij libro *de ecclesiastica Hierarchia* cap. 2. vbi vocat peccatum nostrum originale *ingenitum dissimilitudine habitum*, vt enim similitudo dicit conformitatem, ita dissimilitudo priuationem conformitatis, & vocat illam habitum, non quòd velit peccatum istud esse aliquid positiuum, sed vt significet istam priuationem similitudinis & conformitatis esse habitualem & non actualem, sicut fuit in Adam, quando ipse actu peccauit.

Probatur etiam ratione: illud est in nobis nascentibus peccatum originale, quod transacto actu peccati remansit in primo parente, & à quo ipse & eius posteri denominantur *peccatores*: atqui illud tantùm potest esse priuatio

A conformitatis ad legem sibi datam vt capiti, non vt de facto peccabat, sed vt ex eius actu resultabat: igitur in illa priuatione conformitatis ad legem primo parenti datam consistit peccatum nostrum originale. V.

Maior patet ex præcedenti disputatione.

Minor probatur inductione factâ per omnia, quæ suprà enumerauimus in peccato originali, à quibus tamen seclusimus formalem rationem peccati originalis; ergo cùm restet tantùm hæc priuatio conformitatis, in illa residebit ratio formalis peccati nostri originalis.

Confirmatur: peccatum omne est in oppositione ad aliquam legem, vt constat ex definitione peccati allatâ suprà: sed priuatio hæc conformitatis ad legem primo parenti datam, prout resultat ex actuali peccato Adæ, est quædam oppositio ad legem illi & nobis in illo datam, nec est actualis, vt patet, quia iam actus

B peccati per propriam Adæ voluntatem commissi transiit, ergo est habitualis, quia non datur medium, nec vlla alia potest assignari præcedens oppositio; ergo in tali priuatione debet consistere peccatum nostrum originale. VI.

Confirmatur secundò: quia, si quæ daretur alia, esset conuersio habitualis ad bonum commutabile, ad quem sequeretur ista priuatio conformitatis ad legem: at nos suprà articulo sexto ostendimus peccatum originale non posse consistere in habituali conuersione ad creaturam: ergo cùm primum, quod reperitur in re aliqua, sit eius formale, & prima oppositio ad legem, quæ est formale constitutiuum peccati, sit in nostro peccato originali prædicta priuatio conformitatis, in illa consistet tota ratio peccati nostri originalis.

C Obiicies hinc sequi peccatum nostrum non fore eiusdem speciei, cum peccato Adæ: quia peccatum Adæ consistebat in aliquo positiuo, cùm fuerit actuale peccatum *commissionis*, quod secundùm nostram sententiam superiùs explicatam consistit in aliquo positiuo, nostrum autem peccatum originale dicatur à nobis consistere in aliquo priuatiuo: positiuum enim & priuatiuum distinguuntur genere. VII.

Respondetur negando consequentiam: ad cuius probationem concedimus peccatum actuale Adæ consistere in aliquo positiuo, sed negamus esse illud vt sic, quod ab illo in nos transfunditur, vt intelligitur ex dictis, cùm sit in vnoquoque proprium, sed quod in nos transfunditur, est eius peccatum habituale, quod consistebat etiam in illa priuatione conformitatis ad legem sibi datam, & in illo resultabat ex eius actuali peccato inobedientiæ tanquam ter-

D minus, nam suprà in disputatione *de natura & essentia peccati* expressè notauimus per actum realem & positiuum posse tendi in priuationem; & licèt secundùm viam generationis distinguantur, vnum sit *positiuum* puta actuale peccatum, alterum sit *priuatiuum* habituale scilicet, *in genere* tamen *moris* sunt idem peccatum, quia positiuum istud tendit ad illud priuatiuum, vt ad suum complementum, quod potest ampliùs intelligi ex dictis suprà de *peccato actuali commissionis*. VIII.

I. DISPVTATIO III.

De traductione peccati Originalis in posteros.

ARTICVLVS PRIMVS.

An peccatum Originale traducatur in posteros.

CONVENIVNT omnes, & ipsa etiam fides docet, *peccatum originale etiam transfundi à primo parente in posteros per generationem.* Ita enim habemus definitum in Conciliis, Mileuitano cap. 2. Tridentino sessione sextâ capite
II. tertio, in quorum priori illud dicitur, *in paruulis regeneratione mundari, quod generatione traxerunt*, quod intelligitur de peccato originali: in posteriori, *nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur iniusti, cùm eâ propagatione per ipsum, dum concipiuntur, propriam iniustitiam contrahant.*

Et hoc totum satis indicant tum sacræ scripturæ, tum etiam Patres, quando loquentes de hoc peccato, dicunt nos esse *naturâ filios iræ*, imò & hæc ipsa peccati originalis appellatio, est enim *originale*, quia per originem, id est per generationem, homines illud contrahunt.

ARTICVLVS II.

III. *An peccatum Originale contrahatur à paruulis, quod eorum animæ sint ex traduce, quasi anima filij sit producta ab anima patris, vel sit aliqua eius pars, virtute eius seminis producta.*

NOTANDVM est naturam humanam duobus modis posse dici infectam peccato Adæ, sicut & genus humanum redemptum à Christo Domino; primò *quoad sufficientiam*, deinde *quoad efficaciam*; *quoad sufficientiam* quatenus peccatum hoc erat peccatum Adæ tanquam capitis, & ex consequenti totius naturæ in illo contentæ, ideòque ex se erat sufficiens contaminare omnem & quamlibet naturam, virtute illius capitis ad actualem existentiam deducendam, quo pacto tota natura humana etiam antequam generaret primus parens, & nunc adhuc quoad illos, qui nondum sunt nati, dicitur esse infecta, sicut & genus hu-
IV. manum à Christo Domino dicitur redemptum,
D quando Deo Patri obtulit sufficiens pretium nostræ redemptionis, etiamsi illum concipiamus pro eo instanti illud de facto nulli applicasse: *quoad efficaciam* verò dicitur natura humana infici peccato Adæ, quando actu participat aliquis in se ipso peccatum Adæ, ad quod est opus illi actuali existentiâ, & generatione factâ ex Adam, vt expressè habet Concilium Tridentinum loco mox citato, nemo enim *quoad efficaciam* & ipso actu potest habere in se ipso peccatum Adæ, nisi priùs nostro modo concipiendi, existat tanquam subiectum, cui insit descendens à primo parente; at homo non est à primo parente nisi per generationem actualem: ergo vt ali-
A quis *quoad efficaciam* inficiatur peccato Adæ, V.
debet de facto saltem mediatè habere suam existentiam ab Adam tanquam suo capite morali, & de hac tantùm participatione actuali, & efficaci peccati originalis mouetur hîc & in sequentibus quæstio, quánam ratione fiat: pro qua re

Sit ista propositio: *non ex eo contrahitur peccatum originale à paruulis communiter nascentibus, quòd eorum animæ sint ex traduce, quasi anima filij sit producta ab anima patris, vel sit aliqua eius pars virtute eius seminis producta.* Propositio est de fide contra Tertullianum apud sanctum Augustinum libro *de hæresibus ad Quod vult Deum heresi* 60. & nonnullos alios, qui ita senserunt, quia iuxta hunc modum censebant se optimè explicare causam traductionis peccati originalis, vt videre est apud sanctum Augustinum epistolâ 27. & libro
B 10. *de Genesi ad litteram cap.* 23. VI.

Probatur tamen nostra propositio ex Concilio Lateranensi sub Leone X. sessione octauâ, vbi definitur singulas animas singulis hominibus à Deo infundi, & si anima hominis esset ex traduce, iam esset mortalis, sicut anima bruti, quod est planè absurdum. Et si istis auctoribus concederetur animas esse ex traduce non possent adhuc explicare, quo pacto peccatum originale contraheretur à filiis, nam secundùm illos aut anima filij produceretur ab anima patris vi seminis, sicut anima bouis ab alio boue parente suo, aut tanquam pars decisa ab anima patris & ipsi filio communicata, vel tanquam riuulus dimanans à fonte, vt videntur auctores illi suam opinionem intellexisse; at datâ istâ opinione non adhuc intelligitur originale peccatum propagari: non duo-
C bus modis prioribus: quia peccatum originale VII.
non est productiuum alterius peccati sibi similis, & si esset, cùm in baptismo remittatur, & id, quod nullo modo est, non possit agere, filij, qui nascuntur ex Christianis parentibus seu baptizatis, illud non contraherent, quod tamen est contra fidem, vt patet ex locis sacræ scripturæ & Patrum disput. super. citatis; non item vltimo modo, quia iam anima rationalis esset diuisibilis in partes, quod est contra omnes Philosophos, & si haberet partes, quando anima parentis non esset infecta hoc peccato, vtpote per baptismum ante generationem filij sibi remisso, anima filij illud non contraheret.

ARTICVLVS III.

An peccatum Originale contrahatur à paruulis, quòd eorum animæ coniungantur corpori iam inquinato. VIII.

SIT hæc propositio: *peccatum originale non contrahitur à paruulis ex eo, quòd eorum animæ coniungantur corpori iam inquinato, aut producto ex semine, fœdatam aliquam qualitatem habente, aut quòd in eorum corpore sit aliqua pars corporis Adæ, cui coniuncta nascentis anima polluatur.*

Tres sunt partes propositionis, quarum duæ priores satis probantur ex iis, quæ disputatione superiori diximus contra eos, qui existimabant originale peccatū esse qualitatem aliquam morbidam, quæ enim argumenta militant ad-

I. uersus istam opinionem, probant etiam ex eo non contrahi peccatum originale, quòd anima corpori iam fœdato coniungatur, cùm labes ista corpori inhærens nonnisi corporea possit esse, quæ animam spiritalem non potest inficere. A

Deinde si quis à Deo crearetur, haberet corpus eiusdem speciei & iisdem qualitatibus affectum, cum corpore illius, qui trahit originem suam ab Adam; ergo vt corpus eius non esset inquinatum, ita nec eorum corpora, qui nunc communiter oriuntur ab Adam.

Neque his obstat, quòd Iob 14. semen, ex quo concipitur homo, dicatur *immundum*: nec quòd sanctus Augustinus dicat animam infici & contrahere peccatum originale ex consortio carnis, vt in vase corrupto solet corrumpi liquor.

Nam eo tantùm sensu semen dicitur *immundum*, quòd sit conditio sine qua non nascendi cum peccato originali, vt dicitur infrà.

II. Et S. Augustinus ait animam infici ex consortio carnis, non quòd velit ipsam animam *effectiuè* infici à carne, aut corpore iam infecto, sed quòd velit ipsum peccatum originale contrahi ab ipsa anima, quatenus coniungitur corpori seu carni, cum qua constituit hominem ab Adam viâ seminali descendentem. B

Probatur denique tertia pars propositionis; quia secundùm medicos semen illud, ex quo corpus hominis formatur, non est ex substantia corporis ipsius generantis, sed ex alimento eius superfluo, seu ex partibus sanguinis superflui: ergo, qui descendunt ab Adam, non possunt habere in se ipsis aliquam partem corporis Adæ, nec proinde eorum animæ per eius contactum maculari.

III. Deinde cùm ex communi sententia Philosophorum ac Medicorum alimentum conuertatur in substantiam aliti, & ratione nutritionis partes aliquæ corporis resoluantur, cùm tot annorum millia ab Adam ad nos vsque effluxerint, & adhuc multi effluent à nobis vsque ad finem mundi, non potest intelligi, quomodo partes aliquæ corporis Adæ, quæ fuissent ex hypothesi filiis per generationem communicatæ, adhuc perseuerarent in hominibus nostri temporis, vel futuri. C

Tandem quamuis totum istud daretur, adhuc non explicatur, quo pacto pars ista corporis possit inficere animam, cùm hæc sit *spiritalis*, illa verò tantùm *corporea*, corporeum autem in spiritale non possit agere, vt suprà diximus.

Neque contra hanc partem nostræ propositionis facit, quòd Patres dicant interdum nos

IV. fuisse in Adam secũdùm *corpulentam substantiam & seminalem virtutem*, Christum autem tantùm secundùm *corpulentam substantiam*. D

Sensus enim illorum non est posteros Adæ habere in seipsis aliquid substantiæ corporeæ, quæ fuit in Adam; sed tantùm posteros Adæ habere corpus formatum ex substantia genita, saltem mediatè, per virtutem seminis; Christum verò habuisse ex substantia genitã ab Adam, vt patet ex eius genealogia, apud sanctum Lucam capite tertio, non tamen per virtutem seminalem, quia fuit conceptus de Spiritu sancto.

ARTICVLVS IV. V.

An ex eo contrahatur peccatum originale à paruulis, quòd concipiantur cum ardore libidinis.

SIT hæc propositio: *Non ex eo contrahitur peccatum originale à paruulis, quòd concipiantur cum delectatione & ardore libidinis.* Probatur: sanctus Ioannes Baptista conceptus fuit & genitus sine delectatione & ardore libidinis, vt expresè habet sanctus Ambrosius sermone primo *in festo sancti Ioannis Baptistæ*, dum ex illis verbis Angeli apud sanctum Lucam capite primo, *ne timeas Zacharia, exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Elizabeth pariet tibi filium*, colligit eum fuisse magis oratione, quàm voluptate procreatum, & tamen verè fuit conceptus in peccato originali, vt supponunt VI. omnes Patres, dum ad caput primum sancti Lucæ docent illum sexto mense suæ conceptionis fuisse sanctificatum, quando beatissima Virgo visitauit sanctam Elizabeth, & ad eius vocem beatus Ioannes infans exultauit in vtero, vt facilè colligitur ex illis verbis Euangelij, *& Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ*, quæ eum sanctificandum quidem in vtero matris, non tamen in ipso suæ conceptionis momento sanctificatum significant, in quo nihilominus instanti homo contrahit originale peccatum, nisi præueniatur à Deo, vt patebit infrà.

Deinde delectatio, si quæ sit, maximè solet esse tempore actus coniugalis, ipsa autem conceptio alio longè pòst fit, vt docent medici, ipsis etiam parentibus, nihil de ea cogitantibus; VII. ergo delectatio illa non potest esse causa traductionis peccati originalis.

Hinc quando S. Augustinus libro primo *de nuptiis* cap. 24. libro quinto *contra Iulianum* cap. 9. & alibi, item Beda libro quæstionum quæst. 14. dicunt ipsam prolem contrahere peccatum originale, quia gignitur cum libidine & concupiscentia: sensus illorum non est actualem libidinem esse causam à priori traducendi peccatum originale, sed ex eiusmodi libidine à posteriori, seu ab effectu, argui peccatum originale esse in tali prole, quia libido illa, quæ sentitur in actu coniugali, est signum corruptionis naturæ in ipsis parentibus, quæ proinde ostendit filios hoc modo procreatos etiam contrahere peccatum ipsum originale, & eo modo intelligendus est S. Thomas hîc, quæst. 82. art. 4. quando ait libidinem habitualem transmittere peccatum originale in prolem. VIII.

ARTICVLVS V.

Quomodo peccatum actuale Adami sit causa peccati Originalis in posteris.

SIT hæc prima propositio: *actuale peccatum Adæ, quatenus fuit peccatum capitis, est causa efficiens moralis, non physica peccati originalis, quod est in eius posteris.* Ita sanctus Thomas hîc quæst. 81. articulo primo: & probatur prior pars ex Apostolo *ad Rom.* 5. *per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, in quo omnes pec-*

I. *cauerunt*: quasi dicat, vnus homo fuit causa peccati, quod intrauit in omnes homines, non quomodocumque, sed quatenus eo peccante omnes peccauerunt, at non aliter eo peccante omnes peccauerunt, quàm quòd ipse esset omnium hominum caput, vt explicat S. Thomas hîc quæst. 81. art. 1.

Probatur item ex sancto Augustino qui libro tertio *contra Iulianum* cap. 22. 23. & 24. interrogatus à Iuliano, vnde esset peccatum in paruulis, & per quas rimas esset ingressum: respondet istis verbis Apostoli, *per vnum hominem peccatum intrauit in mundum*, &c. quibus verbis ait ostendi non rimam, sed apertissimam ianuam.

Posterior pars verò probatur: quod non est, non potest agere physicè: at peccatum actuale, quod fuit in Adam, non est ampliùs, quia fuit deletum per pœnitentiam.

II. B Quòd autem sit *causa moralis* patet: quia illi tribuitur aliqua efficientia circa peccatum, quod est originale in paruulis, vt patet ex dictis verbis Apostoli, & testimonio sancti Augustini iam allatis; illa autem efficientia non est *physica*, vt mox ostendimus, restat ergo vt sit *moralis*, quo genere efficientiæ potest agere, quod non est, vt patet ex Christi Domini sanguine, in quo ante incarnationem vicerunt boni Angeli, & ex meritis, quæ postquam transierunt, quia tamen manent in acceptatione Dei, operantur præmium in altera vita, & proinde cùm peccatum originale sit aliquid morale, rectè intelligimus ab eo, quod non est ampliùs, etiam moraliter produci.

III. C Secunda propositio: *ad hoc, vt actuale peccatum Adæ causet peccatum originale in posteris, requiritur, quòd eorum generatio fiat virtute seminis ab Adam decisi, saltem mediatè, quæ quidem generatio ad hoc requiritur non tanquam productio peccati originalis in posteris, sed tanquam conditio sine qua non, quatenus sublato modo istius productionis homo non haberet debitum, seu necessitatem contrahendi peccatum originale*: duæ sunt partes propositionis.

Prior probatur ex Concilio Tridentino sessione sexta capite tertio, vbi habetur expressè his verbis: *Reuera homines nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur iniusti*: item Iob 14. *quis potest facere mundum de immundo conceptum semine*. Item Psalm. 50. *ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*, hinc etiam dicimur ab Apostolo *naturâ filij iræ*, id est generatione.

IV. D Probatur etiam ex sancto Augustino epistola 89. & libro secundo *de Genesi ad litteram* cap. 20. & 21. vbi docet Christum non fuisse *decimatum in Abraham*: quia non processit viâ seminali ab Adam, ratione cuius etiam non contraxit peccatum originale. Item ex sancto Thoma hîc quæst. 81. articulo quarto, & 83. articulo primo.

Et fauet ratio: quia peccatum originale in tantum transfunditur in posteros, in quantum erat Adam eorum caput in transfundenda iustitia originali, seruando præceptum sibi vt capiti à Deo impositum: sed ad hoc, vt in statu innocentiæ Adam transfunderet iustitiam originalem in posteros, seu vt eius obedientia causaret iustitiam originalem in posteris, erat necesse, vt eorum generatio fieret virtute seminis ab Adam decisi, vt docet S. Thomas primâ parte quæst. 100. art. 1. ergo similiter ad hoc, vt peccatum Adæ causet peccatum originale in posteris, erit necesse, vt eorum generatio fiat virtute seminis ab Adam decisi. V.

Altera verò pars propositionis, quæ *asserit generationem tali modo factam requiri tantùm velut conditionem sine qua non*. Probatur: quod tantùm substituit subiectum agenti, & illud ei applicat, non censetur propriè esse productiuum effectus, qui sequitur ad talem subiecti substitutionem & applicationem, sed tantùm est quædam conditio sine qua non talis effectus: atqui generatio facta virtute seminis ab Adam decisi tantùm substituit hominem actuali peccato Adæ, vt causanti in illo peccatum originale; igitur talis generatio tantùm requiritur veluti conditio sine qua non.

Maior probatur inductione factâ per ea omnia, quæ tantùm applicant causas ad agendum, verbi gratiâ, qui applicat lignum ad ignem non propriè dicitur causa combustionis eius, sed ignis, & tantùm est conditio sine qua non; sic Angeli dum applicant actiua passiuis, & posteà sequitur generatio, non dicuntur generare, sed esse tantùm conditiones, sine quibus non fuisset facta ista generatio, & ita de cæteris. VI.

Minor verò probatur: quia eo ipso, quo homo sic concipitur, habet debitum contrahendi peccatum originale, nisi à Deo præueniatur, cùm vt sic habeat Adam, à quo vt à suo capite descendit viâ seminali: ergo tantùm talis generatio est conditio sine qua non.

ARTICVLVS VI.

Soluitur dubium.

QVÆRES: an actuale peccatum Adæ causet originale *demeritoriè*, sicut actus studiosi, quos Christus Dominus exercuit in hac vita causant in nobis gratiam. VII.

Respondetur non, sed tantùm causare per resultantiam moralem, quatenus posito homine prædictâ viâ seminali genito, statim resultat in illo peccatum originale.

Probatur prior pars: quod causatur *demeritoriè*, vt sic præcisè consideratum, habet tantùm rationem pœnæ; sicut quod causatur per meritum, vt sic præcisè consideratum, habet tantùm rationem præmij: atqui peccatum originale in posteris Adæ non habet purè & simpliciter rationem pœnæ, sed culpæ: quia aliàs peccatum primi parentis tantùm transfunderetur in posteros quoad pœnam, quod suprà reiectum est.

Deinde: eo modo causatur peccatum originale ab actuali peccato Adæ, quo in statu innocentiæ per obedientiam Adæ fuisset causata in eius posteris iustitia originalis: at non fuisset causata in eius posteris *meritoriè* per obedientiam Adæ: quia soli Christo conuenit influere in sua membra per modum meriti *de condigno*. VIII.

Nec his obstat, quòd sanctus Paulus *ad Romanos* 5. dicat, *sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ*; quia ibi Apostolus non comparat iustitiam Christi Domini cum peccato Adæ in modo causalitatis, ita vt sicut iustitia Christi Domini causauit *meritoriè*, ita & peccatum Adæ *demeritoriè*, sed

I. tantùm in hoc, quòd sicut per peccatum Adæ transfusum est originale peccatum in eos, qui descendunt ab eo viâ seminali, ita etiam per Christi iustitiam iustificatio vitæ deriuatur in eos, qui ex ipso renascuntur secundùm spiritum.

Probatur item posterior pars responsionis: quia nulla alia restat efficientia seu causalitas præter illam, quæ est per resultantiam, quia non agit *physicè*, nec *moraliter demeritoriè*: ergo cùm ex dictis suprà actuale peccatum Adæ causet originale in posteris, restat, vt causet illud per resultantiam *moralem*, quæ in eo consistit, quòd eo ipso, quo quis fit membrum Adæ, sine vlla alia noua causalitate, deriuatur peccatum originis in illum inficiendum, sicut si quis existens in actuali peccato annihilaretur à Deo, & postea idem reproduceretur à Deo sine gratia, homo ille denominaretur peccator *formaliter*, non ab actuali peccato, quia peccatum eius non reproduceretur, sed ab habituali peccato, quod virtute
II. peccati actualis, in quo fuit annihilatus, resultaret in illo suppositâ actuali existentiâ eiusdem hominis.

Articvlvs VII.

Quædam ex dictis inferuntur.

Atqve ex his omnibus constat nullam dari causam *naturalem* peccati originalis, sed *moralem* tantùm, scilicet actuale peccatum Adæ vt capitis, licèt causæ naturales generationis faciant indirectè ad propagationem illius, quatenus substituunt subiectum & illud applicant: quâ factâ applicatione, statim resultat originale peccatum; vnde si quæratur, cur infans peccatum originale contrahat, non est reddenda alia ratio, quàm quia peccauit in Adam, & ex eo viâ semi-
III. nali descendit, proximorum enim parentum sanctitas vel peccatum nihil omninò ad hoc facit, cùm illa non efficiat, vt non peccauerit in Adam, nec faciat, vt non procedat ab Adam viâ seminali; hinc si per miraculum Deus tolleret à proximis parentibus fomitem peccati, & gratiam maximam illis conferret, generarent tamen prolem viâ communi ex semine mediante deciso ab Adam, nec Deus præueniret prolem gratiâ sanctificante, tunc proles ipsa contraheret peccatum originale, sicut contrahunt cæteri homines: cuius hæc tota est ratio, quòd peccauerit in Adam, à quo viâ seminali descendit.

Constat secundò ex his, peccatum istud contrahi ab hominibus in primo instanti suæ conceptionis, seu primo illo instanti, quo intelligitur homo esse productus: quia in quocunque instanti intelligitur homo productus, intelligitur etiam esse membrum ipsius Adæ sui capitis,
IV. & ab eo descendere viâ seminali: ergo etiam tunc intelligitur in eo resultare peccatum originale: ergo cùm antequam vniatur corpori anima, nullo pacto censeatur esse ab Adam, sed tunc tantùm, quando vnitur corpori, ratione cuius vnionis est pars ipsius hominis, qui est membrum & filius Adæ sui capitis, non habebit peccatum in seipsa ante vnionem, sed ad vnionem illius ad corpus statim in ea resultat peccatum originale.

Dices primò: si hæc ita se habeant, quare Deus, qui odit peccatum, creat animam rationalem, & creando illam infundit corpori sic concepto, cùm probè sciat illam ex consortio ad tale corpus contracturam peccatum originale.

Respondetur bonum commune anteponi pri-

A uato: bonum commune est, vt ista ordinatio Dei seruetur, quâ statuit etiam ante præuisum peccatum nostro modo concipiendi, corporibus virtute naturali formatis creare animas, & illas istis infundere ad humani generis propagationem & conseruationem totius vniuersi; quòd autem nascantur homines cum peccato originali, est incommodum singulorum, quod non præponderat, præsertim cùm Deus nunquam reliquerit hominem sine aliquo remedio, quo posset facilè purgari ab isto peccato. V.

Dices secundò, sequi parentes legitimo matrimonio coniunctos, quando dant operam copulæ matrimoniali, etiam absq; libidine, peccare: quia dāt operam rei, ex qua infallibiliter sequitur peccatum in prole, dant enim operam generationi, & ex generatione sic facta sequitur in ipsa prole peccatum originale, vt explicatum est.

B Imò & ipse primus parens iuxta hæc videtur adhuc peccare, quia ex vi sui actus peccatum communicatur per se proli, quæ sic nascitur, si VI. enim non peccasset primus parens tanquam caput, ipsa proles non haberet debitum & necessitatem contrahendi peccatum originale; vel saltem, si non peccat, quia iam eum pœnituit sui peccati, ratione tamen transfusionis augebitur eius malitia, quia est causa malitiæ singulorum originalium, quæ sunt in singulis hominibus, & si homines nascerentur in infinitum, infinitam haberet malitiam ratione *extensiua* suæ causalitatis & damni, quod omnibus suis posteris infert, sicque peccatum eius comparatum cum aliis peccatis erit illis longè grauius, quod tamen est contra sanctum Thomam secundâ secundæ, quæst. 163. art. 4.

C Negatur, parentes peccare: tum quia sic vacando rei licitæ vtuntur iure suo, & intendunt bonum finem, scilicet speciei conseruationem, ad VII. quam ordinata est generatio; nemo autem vtens suo iure peccat: tum etiam quia peccatum originale non tam resultat in prolem ex vi generationis suæ à parentibus, quàm ex vi actus peccati, quod commisit in Adam, hoc enim sublato posteriori proles generaretur vt nunc, & tamen absque peccato, vnde parentes generando censentur potiùs peccatum non impedire, quàm causare, quia non fit actione efficaci & per se in illud ordinata, sed tantùm resultat in prolem positâ tali generatione illius, & hoc impedire non tenentur parentes cum dispendio totius naturæ, cuius propagatio cessaret, si talis generatio esset illicita.

Negatur etiam primum parentem peccare, quando nunc aliquis de facto contrahit peccatum originale, non ex eo præcisè, quòd de tali
D peccato egerit pœnitentiam, vt patet Sapientiæ 10. quia tantùm fuit illi remissum vt personale VIII. erat, non autem vt erat aliorum omnium, quomodo singulis remittitur per baptismum: sed quia ad rationem peccati requiritur, quòd sit ita voluntarium & liberum peccanti, vt oppositum sit ei possibile, vt docuimus suprà agendo *de peccato omissionis*: at verò traductio peccati originalis non est libera ipsi Adæ: quia quotidie generantur homines independenter à voluntate Adæ, & ideò etiamsi primus parens non obtinuisset remissionem peccati sui, adhuc non censeretur peccare, quando ex generatione hominum peccatum originale multiplicatur.

Ad illud verò, quod additur de augmento malitiæ peccati Adæ & causalitate peccati origi-

I. nalis in singulis hominibus, respondetur verum quidem esse actuale peccatum Adæ, qui nouerat se esse caput omnium, & præceptum de non comedendo fructu ligni vetiti datum esse sibi, etiam vt capiti, habere quandam malitiam infinitam *extensiuè* tantùm, quatenus fuit sufficiens causare peccatum originale in infinitis hominibus, si darentur, sed malitiæ istius augmentum tantùm peti à circumstantia status, scilicet ex eo, quòd Adam tunc peccabat, tanquam caput, quæ grauitas non est substantialis, sed accidentalis tantùm, vt satis constat.

Vnde quando sanctus Thomas loco in obiectione citato ait peccatum Adæ fuisse leuius peccatis aliorum hominum, loquitur tantùm de grauitate *substantiali* seu *specifica*, non autem de *accidentali*, seu quæ prouenit ex circumstantiis: nam tertiâ parte quæst. 1. art. 4. concedit sanctus Thomas & eius interpretes ibi peccatum Adæ ratione circumstantiæ capitis, quomodo consideratur secundùm suam extensionem, fuisse maius quouis alio peccato actuali.
II.

Dices tertiò: ipsum infantem videri peccare in ipsa sua generatione, nam tunc contrahit peccatum habituale, quod non contraheret nisi priùs actu peccaret: quia peccatum habituale supponit actuale.

Respondetur tunc propriè infantem non peccare, quando generatur, sed anteà peccasse in Adam, & ex vi illius peccati commissi in Adam, nunc quando generatur, contrahere peccatum habituale, cùm enim nondum existeret ille infans, actuale peccatum commissum in Adam non poterat in illo vt in subiecto debito producere peccatum habituale tanquam suum effectum, nunc verò cùm per generationem producatur, resultat in eo peccatum istud habituale, quod
III. supponit actuale commissum ab Adam tanquam capite.

DISPVTATIO IV.

De ratione voluntarij & peccati, quæ reperiuntur in peccato Originali.

ARTICVLVS I.

Status difficultatis explicatur, & quædam notanda præmittuntur.

QVONIAM ex dictis suprà *de natura & essentia peccati* est, vt sit *voluntarium*, & tam ex dictis, quàm
IV. ex dicendis infrà, constat *originale* vocari à scriptura & Patribus, *peccatum*, etiam propriè, vt articulo quarto explicabitur: ideò nunc est videndum, quâ ratione voluntarium & liberum illi competat respectu paruuli nascentis, cuius est proprium peccatum, cùm tamen infans ipse, dum generatur, videatur potiùs illud necessitate, quàm libertate contrahere, quod vt meliùs explicetur

Notandum est primò duplex distingui peccatum; *actuale* vnum, quod consistit in actione vel omissione, *habituale* alterum, quod respectu prioris habet se per modum effectus & termini resultantis ex actuali: quatenus loquendo moraliter, qui commisit peccatum aliquod, tamdiu censetur in eo remanere, quandiu illud per a-

A ctum oppositum non reuocat: à priori peccatò homo denominatur *peccans*, à posteriori *peccator*: & sicut tam *habituali* peccato, quàm actuali competit ratio peccati, sic etiam vtrique debet suo modo competere aliquod voluntarium: ideóque pro ratione huius duplicis peccati, debet etiam & duplex admitti *voluntarium*: vnum per modum *actus secundi*, quod consistit in volitione *elicita* vel *interpretatiua*: alterum per modum *effectus* & *termini* resultantis ex illo voluntario, quod est per *modum habitus*, quod consistit in voluntate habituali ipsius peccati: quia sicut peccatum non retractatum, vt manet habitualiter, est effectus quidam & terminus productus à peccato actuali; ita etiam & ipsum voluntarium per *modum etiam habitus* resultat tanquam effectus quidam & terminus permanẽs, loquendo moraliter, in ipso peccatore, quãdiu peccatum ei non displicet: debet enim peccatum habituale in ratione peccati correspon- V.

B dere actuali à quo producitur, & quod est actu in peccato actuali, debet in habituali reperiri per modum habitus: ergo cùm de ratione actualis peccati sit voluntarium *actu formali* vel *interpretatiuo*, etiam voluntarium per modum *habitus* erit de ratione habitualis peccati. VI.

Notandum secundò, quòd quemadmodum peccatum actuale supponitur ad habituale, tanquam causa ad effectum suum & terminum; ita & voluntarium per modum *actus secundi* præsupponi ad voluntarium per modum *habitus*: ideóque nihil posse esse voluntarium secundo modo, quod non priùs sit voluntarium priori modo.

Notandum postremò, quòd quemadmodum habituale peccatum, licèt non includat actum, non tamen desinit esse peccatum: quia dicit
C ordinem ad actum, & illum præsupponit: ita etiam est voluntarium, licèt actum *formalem* vel *interpretatiuum* voluntatis non includat, quia dicit ordinem ad aliquem actum eiusmodi & illum præsupponit. His positis, sit VII.

ARTICVLVS II.

Quomodo peccatum Originale sit voluntarium.

SIT prima propositio: *peccatum originale, quod ab Adam transfunditur in eius posteros, est intrinsecè in illis voluntarium, voluntario per modum habitus, seu effectus & termini resultantis.*

Probatur: quidquid est intrinsecum peccato habituali, reperitur in peccato originali, quia illud est habituale, & ex consequenti in iis omnibus, in quibus verè & propriè reperitur tale
D peccatum originale: sed omni peccato habituali est intrinsecum, vt sit voluntarium voluntario per modum *effectus* & *termini* resultantis ex actuali peccato, vt constat ex prænotatis articulo superiori, & peccatum originale trãsfunditur ab Adam in eius posteros: ergo peccatum originale est intrinsecè voluntarium, voluntario *per modum habitus*, seu *effectus & termini* in iis omnibus, in quibus reperitur, seu in Adæ posteris lege communi nascentibus. VIII.

Secundò, ad hoc, vt peccatum originale sit hoc modo voluntarium, sufficit, quòd importet ordinem ad voluntatem de facto transgredientem legem aliquam tanquam terminus ex tali transgressione resultans: sed peccatum originale,

I. quod est in vnoquoque descendente ab Adam per viam seminalem, importat ordinem ad voluntatem Adæ tanquam capitis actu transgredientem præceptum sibi à Deo datum, tanquam effectus eius & terminus ex illa transgressione actuali resultans; vt patet ex præcedenti disputatione: ergo peccatum originale, quod ab Adam in eius posteros transfunditur, est in illis intrinsecè voluntarium voluntario *per modum habitus*, siue *effectus & termini resultantis*.

Secunda propositio: *peccatum originale, quod transfunditur in posteros, non est in illis intrinsecè voluntarium, voluntario per modum actus secundi quod supponitur ad peccatum habituale, sed extrinsecum.*

Probatur ex primo nostro notabili articuli superioris: illud est tantùm voluntarium intrinsecè *per modum actus secundi*, quod est voluntarium *formali vel interpretatiuo actu* propriæ volunta-
II. tis: atqui peccatum originale, quod est in posteris, non est ipsis voluntarium actu propriæ voluntatis, sed tantùm actu voluntatis Adæ tanquam capitis, vt passim docet sanctus Augustinus libro primo retractationum cap. 13. & 15. & paruulos nullum habere proprium peccatum docet libro sexto *contra Iulianum*.

Quòd autem voluntarium istud conueniat peccato nostro originali *per denominationem extrinsecam*, patet ex illo Apostoli *ad Rom.* 5. *in quo*, scilicet primo homine, *omnes peccauerunt*: & ex Patribus, qui passim docent actum peccati Adæ, quia erat illius vt capitis, reputari nostrum, sicut quod est capitis vt capitis censetur moraliter loquendo esse membrorum sub illo contentorum: ideòque, licèt dum nascitur infans, contrahat ex necessitate ipsum originale: quia tamen originale istud fundatur in actuali
III. peccato per voluntatem Adæ vt capitis commisso, & huic voluntati vt capitis, & ex consequenti nostræ vt in illa contentæ, liberum fuit peccatum istud vitare vel committere, fit, vt iure nobis imputetur tanquam peccatum *alienum*, non autem vt *personale*.

ARTICVLVS III.

Soluitur dubium.

QVÆRES, quomodo imputetur nobis actuale peccatum Adæ: an quia fuit caput totius naturæ humanæ, *in esse naturæ*, & ita iure naturæ peccatum eius censeatur esse omnium ab eo descendentium: An *ex diuina institutione* includente pactum aliquod cum primo parente ad hunc effectum initum.

Respondetur, *Adam fuisse caput morale omnium suorum posterorum non ipso iure naturæ, sed*
IV. *diuinâ institutione, non pacto aliquo Dei cum Adam inito, sed solo Dei decreto, nec ad quoscunque effectus, sed ad hunc tantùm, vt pro se & suis posteris acciperet & conseruaret iustitiam originalem & reliqua priuilegia, quæ illam consequuntur: & item omnia hæc perderet sibi & suis posteris violando præceptum sibi traditum de non comedendo fructu scientiæ boni & mali.*

Probatur responsio quoad singulas partes: prima est, *Adam fuisse caput morale omnium suorum posterorum*; quæ probatur: primum parentem fuisse caput omnium suorum posterorum, vt hîc sumitur à Theologis, nihil est aliud, quàm eius voluntatem, quæ est principium agendi moraliter, esse aliquo modo voluntatem om-
A nium suorum posterorum, seu in seipsa conti- V.
nere aliquo modo voluntates omnium suorum posterorum, ita vt, quidquid Adam vellet censerentur & posteri coram Deo velle, voluntate ipsius Adæ, non quidem *physicè* sed *moraliter* & secundùm prudentem & moralem æstimationem: quemadmodum, si quis transferat suum consensum in consensum alterius, ita vt profiteatur velle, quod alter voluerit, poterit dici velle voluntate alterius, & eius voluntas contineri in voluntate alterius: atqui voluntas Adæ, quoad amissionem iustitiæ originalis & violationem præcepti de non comedendo fructu ligni vetiti secundùm moralem & prudentem æstimationem, fuit voluntas omnium eius posterorum, & quidquid quoad hoc voluit Adam, censentur eius posteri coram Deo illud voluisse: igitur saltem quoad hoc totum, quod respicit conseruationem & perditionem iustitiæ originalis & vio-
B lationem præcepti de non comedendo fructu li- VI.
gni vetiti scientiæ boni & mali, Adam fuit morale caput omnium suorum posterorum.

Maior satis patet ex se: quia tantùm est explicatio capitis moralis.

Minor verò probatur: primò ex Apostolo *ad Romanos* 5. qui vbi dixit *per vnum hominem mors intrauit in mundum*, id est in omnes homines, subiungit, *in quo omnes peccauerunt*: quasi diceret ideò per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, seu in omnes homines; quia ipso peccante omnes peccauerunt; at non possunt omnes homines in primo parente peccasse eo peccante, nisi voluntas illius reputetur aliquo modo illorum voluntas; quia actus alicuius non potest attribui alteri ab eo, à quo elicitur, nisi aliquâ ratione sit eius, nec potest dici aliquis peccare, nisi actus peccati sit aliquo modo ab
C eius voluntate, quia de ratione peccati est, vt sit VII.
voluntarium ei, respectu cuius est peccatum, sed ipsum peccatum Adæ dicitur ab Apostolo nostrum, imò expressè ait nos illud in Adam commisisse, quod non potest intelligi de *physica* commissione, quasi propriâ voluntate nos singuli illud commiserimus, quia nondum existebamus actu; igitur debet intelligi secundùm *moralem* & prudentem æstimationem; & proinde Adam fuit caput morale omnium suorum posterorum, quantum spectat ad conseruandam vel deperdendam iustitiam originalem & violationem præcepti sibi traditi de non comedendo fructu ligni vetiti.

Probatur eadem minor ex Tridentino sessione quintâ, vbi secundo loco decernit Adam sibi & nobis perdidisse per peccatum sanctitatem & iustitiam à Deo acceptam.

D Item ex Patribus, sancto Ambrosio in caput VIII.
5. sancti Lucæ: *Fuit Adam*, inquit, *& in illo fuimus omnes, periit Adam, & in illo perierunt omnes*: sancto Basilio homiliâ *de laudibus ieiunij*: sancto Augustino libro *de nuptiis & concupiscentia* capite vndecimo, item epistolâ duodecimâ & 105. & 106. & alibi passim, quando explicant nos peccasse in primo parente, & peccatum istud fuisse nobis voluntarium: item ex sancto Bernardo sermone primo *de Dominica prima* post Epiphaniam.

Secunda pars responsionis, quæ asserit *Adam non fuisse tale caput iure naturæ, sed solâ institutione Dei*, probatur: quia nullum huius rei fundamentum potest reperiri in ipsa natura; si enim ex eo ipso, quo est caput naturale hominum;

I. habet, vt respectu illorum sit etiam caput *morale*, non erit potior ratio, cur alia peccata ab illo commissa non censeantur etiam nostra sicut ipsum eius vnicum peccatum inobedientiæ, cùm procedant ab eo, qui est caput totius naturæ humanæ: at scriptura & Patres hoc solum vnicum Adæ peccatum reputant esse nostrum, cætera, siquæ fuerint, illi soli propria.

Deinde & proximi parentes respectu filiorum sunt etiam caput naturale, cùm hi ab istis accipiant suum esse: ergo si ratio capitis moralis conueniret Adæ *iure naturæ* respectu suorum posterorum, conueniret etiam & ipsis parentibus *iure naturæ*, quod nemo admittet: ergo debet competere ipsi Adæ ex institutione Dei, quòd fuerit caput morale posterorum, quia ex nulla alia institutione potuit illi competere, non quidem *hominum*, quia nondum erant, non etiam *Angelorum*,
II. quia non habent dominium in voluntates ipsorum hominum.

Tertia item pars responsionis, quæ asserit *Adam fuisse constitutum caput morale omnium posterorum suorum, non ex pacto, sed ex solo Dei decreto*, probatur: quando duo contrahunt ex pacto propriè sumpto, requiritur in vtroque contrahente facultas sese obligandi sub conditione, quâ contrahunt; at primus parens non habuit facultatem obligandi omnes posteros suos ad propriam culpam reputandam vt suam, per quam existimationem moralem constituitur Adam caput suorum posterorum: igitur non ex pacto propriè sumpto est caput morale.

Maior propositio satis patet ex se: & confirmatur ampliùs ex illo vulgari, *non est maior defectus, quàm defectus potestatis.*

Minor verò probatur: quia aut habebat potestatem ipso *iure naturæ*, quatenus erat caput
III. naturale hominum, & ex cõsequenti poterat pro illis pacisci, sicut plerumque parẽtes paciscuntur tam pro se, quàm pro suis posteris, quoad ciuilia, aut ex aliqua Dei ordinatione dante illi hanc potestatem; primum dici non potest, quia eodem iure potuisset Adam facere, vt omnia sua peccata, & non hoc vnicum inobedientiæ, censerentur nostra, imò & proximi ipsi parentes efficere, vt peccata propria essent etiam filiorum peccata, quod vtrumque est absurdum; tum etiam quia licèt parentes possint contrahere pro se & suis posteris, & hos obligare ad actiones aliquas exercendas suo tempore sub aliqua pœna, vt patet in ciuilibus, & etiam in baptismo, vbi patrini spondent pro paruulo, attamen, quia parentes *iure naturæ* non habent dominium in voluntates suorum posterorum quoad bona vel damna spiritalia, nullâ lege naturali potest fieri, vt parentes sic obligent po-
IV. steros, vt proprium parentum peccatum reputetur esse posterorum; nam si Deus creasset hominem in puris naturalibus, idem esset naturæ ius parentis in posteros nondum natos, ac nunc est; quia lex gratiæ ius ipsum naturæ non immutauit, at in statu purorum naturalium non potuisset parens vtendo solo iure naturæ efficere, vt culpa sua reputaretur culpa filij, nec pro suo libito obligare posteros ad priuationem beatitudinis, quæ fuisset in eo statu concessa à Deo bene viuentibus: igitur neque in statu innocentiæ fuit Adam constitutus solo iure naturæ morale caput posterorum.

Quòd si dicatur secundum, id est Adam id habuisse ex ordinatione Dei, iam aut illa ordinatio

A eleuabat primum parentem, vt sic cum illo tanquam cum capite Deus contraheret, aut illum V.
relinquebat suæ naturæ: secundum dici non potest, ob mox dicta; nec etiam primum, quia sic ratio ista capitis moralis in Adam respectu suorũ posterorum loquendo præcisè non fundabitur in pacto cum Deo inito, sed in Dei ordinatione illum eleuante ad talem dignitatem: quâ præsuppositâ postea Deus pepigit pactũ eiusmodi cum primo parente: ergo cùm ordinatio eiusmodi nihil sit aliud, quàm quædam Dei institutio & decretum, diuinâ tantùm institutione seu decreto & non ipso iure naturæ constitutus est primus parens morale caput suorum posterorum.

Confirmatur hoc totum: Deus eo modo constituit primum parentem caput morale posterorum, quo consueuit dare præcepta hominibus: quia tunc est constitutus caput, quando datum
B est illi præceptum de non comedendo fructu li- VI.
gni vetiti: sed Deus, quando præcepta hominibus dat, non solet expectare eorum consensum, quasi sublato illo nolit præceptum obligare: nam licèt postulet promulgationem & intimationem legis, illâ tamen factâ velint nolint, lex Dei homines obligat, cùm sit supremus dominus: ergo & in hoc præcepto Deus non expectauit consensum primi parentis, quo sese Deo obligaret tanquam caput.

Neque hac in re aliquam fecit Deus iniuriam Adæ, aut eius posteris: nam ratione supremi sui dominij potuit iure suo constituere omnium nostrûm voluntates in Adam, ita vt illo violante aut seruante præceptum censeremur pariter illud violare aut seruare, præsertim cùm præceptum istud esset obseruatu facile primo parenti, tum ob maximam gratiam & alia dona superna-
C turalia, quibus erat vallatus; tum ob exiguita- VII.
tem rei præceptæ; tum etiam, quia hæc nostrarum voluntatum constitutio in Adam spectabat tantùm ad conseruationem vel deperditionem donorum supernaturalium, quæ naturæ nostræ non erant debita, quibus seruatis maximum accessisset nobis commodum, illis deperditis nihil incommodi; quia, vt in dæmonibus naturalia manserunt integra, ita etiam & in ipso homine post peccatum.

Neque his obstat, quòd Genes. 17. dicatur *masculus, cuius præputij caro circumcisa non fuerit, peribit anima eius de populo suo, quia pactum meum irritum fecit*: quem locum sanctus Augustinus intelligit de peccato originali, ideòque lib. 16. *de ciuitate* Dei cap. 27. dicit infantem fecisse irritum testamentum, seu pactum Dei, dum peccauit in Adam, & quòd Oseæ 6. dicatur, *ipsi au-*
D *tem sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi præ-* VIII.
uaricati sunt in me, quem locum sanctus Hieronymus ibi intelligit de peccato originali.

Hoc, inquam, non obstat: quia dici potest nomen hoc *pactum* ibi sumi pro *lege & præcepto à Deo* imposito, vt etiam significat sanctus Hieronymus ad locum citatum Oseæ.

Quæres; fuerítne necesse decretùm istud manifestari Adæ.

Respondetur affirmatiuè: tum quia, lex omnis debet promulgari, nec censetur quis peccare in legem, quam omninò ignorat, & in cuius cognitionem non potest venire: tum etiam, quia peccatũ Adæ erat peccatum eius vt capitis transfundendum in posteros: ergo vt Adam fieret reus istius peccati tanquam caput, debebat scire

I. se decreto Dei esse cõstitutum caput morale suo- A
rum posterorum quoad hoc. Antecedens patet
ex dictis suprà: consequentia probatur: quando
circumstantia dat aliquam malitiam actui, ne-
cesse est illam esse peccanti aliquo modo cogni-
tam, quia debet illi esse aliquo modo *voluntaria*,
sicut & peccatum, aliàs non communicabit suam
malitiam, vt patet ex dictis suprà de ignorantia;
sed dignitas capitis erat circumstantia personæ in
Adam violante præceptum Dei de non come-
dendo fructu ligni scientiæ boni & mali; igitur
vt peccatum istud esset peccatum capitis debuit
Adæ manifestari se esse à Deo constitutum caput
morale suorum posterorum quoad conseruatio-
nem & deperditionem iustitiæ originalis, & il-
lorum, quæ illam consequebantur, & hoc illi
innotuit quando Genes. 2. Deus introducens il-
lum in paradisum terrestrem dixit, *de ligno scien-
tiæ boni & mali ne comedas, in quacunque enim*
II. *die comederis, morte morieris*, quod licèt sit di- B
ctum in singulari, ei tamen dicebatur tanquam
capiti, illudque intimare debebat vxori suæ E-
uæ, & ita posteris, vt expresè notat sanctus Au-
gustinus *de Genesi ad litteram* cap. 17. lib. 8. vn-
de etiam cap. 3. Genesis respondet Eua serpen-
ti, *de fructu ligni, quod est in medio paradisi, præ-
cepit nobis Deus ne comederemus; & ne tangere-
mus illum, ne fortè moriamur.*
Vltima denique pars responsionis, scilicet *A-
dam fuisse tantùm morale caput suorum postero-
rum quoad conseruationem, deperditionem iusti-
tiæ originalis & eorum quæ illam consequuntur*,
patet tum ex Conciliis suprà citatis, Arausic. &
Tridentino, quę dum recensent quæ amisimus in
primo parente, tantùm meminerunt iustitię, san-
ctitatis originalis, & eorum, quæ illam seque-
III. bantur: tum quia vnicum inobedientiæ pecca- C
tum Adæ nobis imputatur in sacris litteris, cui
Deus mortem comminatur in sacris litteris Adæ
& eius posteris: ergo & ratio capitis in Adam
sese tantùm extendebat ad iustitiam originalem
conseruandam & deperdendam.

ARTICVLVS IV.

Vtrum peccatum Originale sit propriè & verè peccatum.

SIT hæc propositio: *peccatum originale pro-
priè & formaliter est peccatum*: propositio est
contra Durandum 2. sentent. dist. 30. quæst. 2.
Ruardum Tapper art. 2. Louaniensi paginâ 68.
69. qui existimant peccatum originale esse tan-
tùm *æquiuocè* peccatum.
Probatur nihilominus propositio primò ex sa-
IV. cris litteris, quæ nomen *peccati* & effectus pas- D
sim tribuunt originali, vt *ad Rom.* 5. per origi-
nale dicimur constitui *peccatores*, *Deo inimici*,
immundi.
Deinde ex Tridentino sess. 5. in decreto *de
peccato originali*, vbi definit per baptismum tolli
id totum, quod veram & propriam habet pec-
cati rationem: ergo supponit Concilium esse ali-
quid in peccato originali, quod veram & pro-
priam habet rationem peccati, aliàs illusorium
videretur tale decretum Concilij Tridentini,
quod est absurdum.
Postremò: peccatum omne habituale est ve-
rè & propriè peccatum, quia ab illo intrinsecè
& formaliter homines tam in sacris litteris,
quàm apud Patres denominantur *peccatores*, e-
tiam post transactum peccati actum: atqui pec- V.
catum originale verè & propriè est peccatum
aliquod habituale, vt suprà ostendimus.
Deinde ad hoc, vt peccatum habituale sit
modo sibi debito peccatum, etiam propriè di-
ctum, sufficit, quòd sit voluntarium in actu pri-
mo *per modum habitus seu termini resultantis*, &
dicat ordinem ad peccatum actuale, quod sit
voluntarium per modum *actus secundi*, vt arti-
culo primo explicauimus, sed peccatum origi-
nale est hoc modo voluntarium, etiam intrin-
secè, vt articulo secundo ostendimus: ergo verè
& propriè est peccatum in ratione peccati habi-
tualis.
Obiicit Tapper: Concilia Arausicanum & Tri-
dentinum superiùs citata dicunt peccatum ori-
ginale esse mortem animæ, cùm tamen pecca-
tum propriè dictum sit potiùs causa mortis a-
nimæ.
Deinde peccatum originale formaliter non
est dictum, factum vel concupitum, sicut defi- VI.
nitur peccatum à sancto Augustino.
Respondetur quod, quando Concilia relata
dicunt peccatum originale esse *mortem animæ*,
illud explicant per effectum: & definitio illa
peccati *dictum, factum vel concupitum* &c. est a-
ctualis peccati, non autem *habitualis*.

ARTICVLVS V.

An peccatum originale sit tantùm analogicè peccatum.

NOTANDVM primò est, aliud esse quæ-
rere, *an peccatum originale sit verè & propriè
peccatum, & an ratio peccati conueniat illi tantùm
analogicè*; certum enim est creaturas esse verè &
propriè entia, rationem tamen entis compara- VII.
tione factâ ad Deum illis tantùm competere *a-
nalogicè*, maior & nobilior pars Philosophorum
& Theologorum defendit.
Notandum secundò ex dictis suprà, peccatum
aliud esse *actuale*, aliud *habituale*; item requiri
aliud *voluntarium* in peccato *habituali*, & aliud
in *actuali*.
Postremò notandum peccatum originale,
quod est in hominibus, cùm sit peccatum quod-
dam *habituale*, vt suprà ostendimus, posse com-
parari vel cum peccato habituali, quod reperi-
tur in hominibus peccato actuali peccantibus
post transactum actum peccati, vel cum pecca-
to actuali, quod vulgò & ordinariè committi-
tur. His ita positis, sit
Hæc propositio: *peccatum originale compará-
tum ad peccatum actuale est tantùm peccatum a-
nalogicè, comparatum verò ad peccata habitualia
personalia est vniuocè peccatum, seu ratio peccati* VIII.
conuenit illi vniuocè cum istis.
Duæ sunt partes propositionis:
Probatur prior pars: tunc ratio aliqua conue-
nit *analogicè* alicui, quando ei tantùm conuenit
per ordinem ad alterum; sed ratio peccati tan-
tùm conuenit originali peccato per ordinem ad
peccatum actuale Adæ, quia est tantùm volun-
tarium per ordinem ad eiusmodi peccatum: er-
go ratio peccati tantùm conuenit *analogicè* pec-
cato originali comparato ad actuale.
Secunda etiam pars propositionis probatur:
vbi ratio aliqua pluribus conueniens non conue-
nit vni per ordinem ad alia, tunc illa non con-
uenit *analogicè* illis, sed *vniuocè*, esto talis ratio

I. sit perfectior in vno inferiori, quàm in alio, vt docent communiter Dialectici disputando *de analogis*: atqui ratio peccati conuenit peccato originali sine ordine & habitudine ad peccatum habituale personale, quod communiter est in peccatoribus, post transactum peccati actum: Nam si *ad personale habituale* peccatum dicat ordinem, maximè ad illud, quod remansit in primo parente post violatum præceptum: at ad illud tantùm dicit habitudinem similitudinis specificæ, quatenus est in nobis eiusdem speciei & rationis, ac fuit in Adam, quæ habitudo fundat potiùs vniuocationem quàm analogiam; & cùm peccatũ Adæ, vt fuit illi personale habituale, habuerit, quòd esset auersiua conuersio, quatenus dicebat conuersionem ad bonum aliquod commutabile cum auersione à bono incommutabili, attamen in posteros Adæ tantùm transfunditur simile habituali, quod fuit in Adam secundùm,
II. auersionem & non secundùm conuersionem; cùm hæc ratio spectet potiùs ad illud, vt est aliquid personale, quàm vt est aliquid naturæ & totius communitatis, & ideò etiam, vt suprà notauimus, non punitur pœnâ sensus in posteris Adę.

DISPVTATIO V.

De subiecto remoto & proximo peccati Originalis.

ARTICVLVS I.

Quodnam sit subiectum remotum peccati originalis.

III. NOMINE *remoti subiecti* nihil aliud intelligitur hîc, quàm homo, certum enim est in solo homine posse reperiri originale peccatum. Vnde sensus articuli est, in quibusnam hominibus fuerit peccatum originale, pro qua re

Sit ista propositio: *in omnibus hominibus ab Adam viâ seminali descendentibus fuit debitum contrahendi peccatum originale, & quicumque hoc modo nati sunt, illud de facto contraxerunt, nisi speciali priuilegio Dei præuenti sint.*

Propositio, vt iacet, est de fide ex Concilio Tridentino sess. 5. & ex citatis scripturæ & Patrum testimoniis disputat. primâ: singulæ partes huius propositionis notandæ sunt, quia distinctarum difficultatum important solutionem: prima enim particula *ab Adam viâ seminali descendentibus*, quam suprà ostendimus ex Trident.
IV. Concilio & Patribus requiri ad contrahendum peccatum originale ostendit Christum ne debitum quidem habuisse illud contrahendi, cùm non viâ seminali, sed de Spiritu sancto sit conceptus.

Deinde eâdem particula ostendit actuale peccatum inobedientiæ, quod fuit in Adam, non fuisse originale contra Caietanum hîc ad articulum primum quæst. 83. quia fuit propriâ voluntate commissum, nec vi suæ originis illud contraxit Adam, & tantùm dici *vnum cum illo* peccatum originale *causaliter*, & non propriè, cùm sit aliquis eius effectus, qui solet à sua causa distingui: Imò ob eandem rationem nec in ipsa Eua fuisse originale, nam & illa ante primum parentem peccauit, dum consensit serpenti, & ante

A primum parentem, & ante primum peccatum amisit iustitiam originalem: quia cum eius peccato non poterat illa consistere, iuxta illud *Dei, in quacumque die comederis, morte morieris.* V.

Nec obstat, quòd non erubuerit antequam peccaret primus parens: quia enim erat valde intenta, vt suaderet viro suo edere de fructu vetito, nuditatem suam adhuc non considerabat: & cùm Adæ subiiceretur tantùm, quoad regimen, tanquam capiti suo politico, & non naturali, & esset persona ab illo distincta, poterat independenter ab illo iustitiam originalem sibi deperdere, & illo eam deperdente, Euâ præceptum Dei seruante etiam talem iustitiam sibi retinere, cùm nemo, qui iam sit ab alio distinctus, possit sine propria voluntate infici culpâ alterius, vt docet sanctus Augustinus epistolâ 23. *ad Bonifacium*: in eo tamen casu, in quo sola Eua peccasset: quia illa non erat constituta caput morale totius
B humani generis, sed solus Adam, vt intelligitur ex illo Apostoli *ad Rom.* 5. *per vnum hominem*, id est VI.
per Adam (vt omnes Patres explicant) *peccatum intrauit in mundum*, posteri Adæ viâ seminali ab ea descendentes, non contraxissent peccatum originale.

Nec obstat; quòd ibi nonnulli interpretum Euam etiam intelligant *per vnum hominem*, à qua Ecclesiastici 25. peccatum dicitur sumpsisse initium: & etiam nomine *Adæ* veniat intelligenda Eua, cùm Genes. 5. dicatur Deus vocasse nomen primorum parentum *Adam*: & *vocauit nomen eorum Adam in die, quo creati sunt.*

Hoc, inquam, non obstat, nam & locus Apostoli satis indicat per se *per vnum hominem* tantùm intelligi primum parentem: Quia Apostolus ibi confert primum hominem cum Christo, & nullo modo cum Eua, vt satis constat ex isto
C loco, & eius interpretibus, & ex decreto Concilij Tridentini *de peccato originali*, quando ait VII.
nos ab Adam contraxisse peccatum, intelligi *primum hominem*, non Euam: & peccatum originale dicitur tantùm *sumpsisse initium ab Eua*, vt satis constat ex isto loco, *ex occasione*, quatenus illa fuit occasio primo parenti Adæ committendi illud persuadendo, vt comederet de fructu ligni vetiti, non autem quasi primò illa commiserit peccatum illud inobedientiæ, quod in nos transfunditur per generationem.

Et quando Eua etiam intelligitur nomine *Adæ* Genes. 5. nomen hoc *Adam* ibi non est nomen aliquod proprium, sed *appellatiuum*, quod interpretatur *homo*, vt rectè aduertit S. August. lib. 15. *de ciuitate Dei* cap. 17. & solùm significatur Euam etiam fuisse *hominem*, sed sexu à viro distinctam.

D Secunda pars propositionis est, quòd *omnes ab Adam viâ seminali descendentes habeant debitum contrahendi peccatum hoc*: vbi distinguimus debitum ab actuali contractione: sicut enim contingit inter homines, vt siquis habeat debitum subeundæ mortis ex sententia iudicis propter crimina, quam tamen de facto non subit ex clementia principis, ita etiam potest fieri, vt aliqui habeant debitum contrahendi hoc peccatum; quia sunt ex semine Adæ progeniti, à quo subeundo eximantur à Deo. VIII.

Et quantum spectat *ad debitum*, nullus est mortalium ex Adæ semine genitorum, qui illud non habeat, nisi speciali priuilegio eximatur, nam quoad debitum tam latè patet ipsum peccatum Adæ erga homines, quàm sese latè extendit

Christi

I. A Christi Domini meritum, & eius passio, vt significat Apostolus *ad Rom.* 5. dum confert peccatum primi parentis cum Christi Domini merito; & explicant Patres ad hunc locum: atqui Christi Domini meritum sese extendit ad omnes descendentes ab Adam, cuiuscunque sint conditionis, quia nemo illorum est, quem Christus Dominus non redemerit, cùm absolutè & simpliciter tam in scripturis, quàm Patribus appelletur *mediator Dei & hominum.*

Confirmatur ex S. Augustino epistolâ 157. & lib. 3. *contra Iulianum* cap. 3. ita dicente, *nullus redimitur, nisi is, qui sub peccato seruit:* atqui omnes homines sunt redempti à Christo, ergo omnes sub peccato seruierunt, & proinde omnes homines viâ seminali descendentes ab Adam habent debitum contrahendi peccatum originale.

II. B Tertia pars conclusionis est, *omnes propagatos ex semine Adæ contrahere de facto peccatum originale;* quæ probatur: quia auctoritates tum scripturæ, tum Conciliorum, tum etiam Patrum, absolutè loquuntur de omnibus hominibus, in eo fundant necessitatem baptismi, non vt tollatur ab illis debitum, seu necessitas contrahendi peccatum originale, sed vt tollatur ab illis ipsummet originale peccatum, quod contraxerunt in sua generatione.

Et hæc pars est de fide. Nam Concilium Tridentinum sess. 5. in decreto *de peccato originali* canone 3. dicit originale peccatum transfundi in omnes, esse vnicuique proprium.

Nec obstat, quòd Apostolus *ad Rom.* 5. eodem modo loquatur de peccato ingresso in mundum, ac de morte eius pœnâ, omnes autem habeant quidem necessitatem, seu debitum moriendi, non tamen omnes de facto moriuntur, III. C quia primæ *ad Corinthios* 15. iuxta lectionem Græcam ait Apostolus, *non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur.*

Hoc, inquam, non obstat: quia omnes de facto ante resurrectionem sunt morituri, cùm enim simus omnes resurrecturi, & resurrectio supponat casum, qui in hominibus contingit per mortem, rectè sequitur omnes etiam esse morituros, lectioni autem Græcæ, vulgatæ editionis lectio præferenda est, quæ sic habet, *omnes quidē resurgemus, sed non omnes immutabimur,* nam Concilium Tridentinum sess. 4. in decreto *de editione librorum*, vult editionem vulgatam habendam esse *pro authentica*, & quoad locum Apostoli vulgatæ editionis lectionem esse præferēdam prædictæ lectioni Græcæ docet S. Hieronymus epistolâ 152. circa medium, vbi disputans de hac vtraque lectione ita ait, *hoc autem sciendum, quòd magis conueniat veritati ita legere om-* IV. D *nes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur:* quod etiam fecit S. Augustinus lib. 20. *de ciuitate Dei* cap. 20. item quæst. 3. *ad Dulcitium*, & epistolâ 146. *ad Consentium.*

Vltima particula propositionis est, *nisi speciali priuilegio Dei praeueniantur,* quæ propter beatissimam Virginem adhibeatur: nam probabilior Theologorum sententia docet tertiâ parte illam fuisse præseruatam ab originali peccato contrahendo, etiam *quoad debitum*, vt tertiâ parte quæstione 27. ostendimus, & Concilium Tridentinum suprà expresè declarat se in decreto *de peccato originali* nullo pacto includere beatissimam Virginem Deiparam.

Et hoc priuilegium est ita proprium beatissimæ Virgini, vt nulli alteri fuerit concessum. Si V. cui enim, maximè S. Ioanni Baptistæ, de quo Christus Dominus dixit *inter natos mulierum non surrexit maior*, at illum de facto incurrisse peccatum notauimus suprà, & licèt, qui extenderet istud priuilegium ad aliquem alium, non posset fortasse damnari vt hæreticus, cùm contrarium non videatur expresè definitum in Conciliis, aut ita clarè explicatum in sacris litteris, eius tamen assertio rectè damnaretur vt *erronea & temeraria*, cùm satis colligatur ex citatis Conciliis & scripturis neminem, exceptâ beatissimâ Virgine, ab hoc peccato eximi, & hoc habeat communis sententia Theologorum.

ARTICVLVS II.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò: cùm posteri possint intelligi duobus modis procedere ab Adam, etiam viâ seminali; primò ita vt primus parens VI. intelligatur de facto commisisse peccatum illud inobedientiæ, quod causat originale, antequàm concepti essent posteri, vt de facto contigit, quia nonnisi post peccatum generauit filios: secundò ita vt priùs genuerit filios, & illis in ætate adulta viuentibus sit transgressus preceptum sibi à Deo traditum, vt absolutè potuit contingere.

Quæres, inquam, an si peccatum actuale Adæ fuisset commissum hoc posteriori modo, etiam fuisset in eiusmodi filios & adultos traducēdum.

Respondeo *negatiuè*: quæ responsio habet fundamentum in Concilio Tridentino sess. 6. cap. 3. *de iustificatione*, dum ita loquitur, *nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur iniusti, cum ea propagatione per ipsum, dum concipiuntur, propriam iniustitiam contrahant:* quæ verba postrema sunt valde notanda: nam signi- VII. ficant solo tempore conceptionis contrahi peccatum originale, ergo illo transacto non posset ampliùs per generationem contrahi, ergo cùm in casu huius quæstionis tempus conceptionis filiorum Adæ longè antea præteriisset, non possent ampliùs adulti illi Adæ filij contrahere peccatum originale.

Et hæc ratio facit etiam pro paruulis, ante actuale peccatum Adæ conceptis quidem, sed nondum extra matris vterum positis: quia cùm solo tempore conceptionis contrahatur peccatum originale, & illud tempus etiam effluxerit respectu ipsorum paruulorum, & ipsa illorum extra matris vterum natiuitas sit omninò impertinens ad contrahendum peccatum originale, vt constat ex dictis, fit, vt eodem iure, ac adulti, debeant in tali casu esse immunes à contrahendo illo peccato originali. VIII.

Et pro eo, quod hîc respondemus in fauorem adultorum, facit S. Augustinus epistolâ 23. *ad Bonifacium*, vbi ita habet: *cùm homo in seipso est ab eo, qui genuit, alter effectus, peccato alterius sine sua consensione non tenetur obnoxius.*

Tandem: nemo perdit gratiam sanctificantem, quam habet, nisi suâ culpâ: at ex hypothesi filij iam nati ante peccatum Adæ nullum committunt tunc delictum, imò fieri potest, vt eliciant tunc actum aliquem fidei & charitatis: ergo tunc ad illos non deriuabitur peccatum Adæ.

Nec obstat, quòd iustitia originalis esset data Adæ vt capiti totius naturæ humanæ: quia tantùm fuit data vt donum naturæ & communicandum singulis simul cum natura, & pro-

I. inde, cùm iam talis communicatio esset facta,
non ampliùs dependeret ab Adam; sicut licèt
filius in sua productione pendeat à parentibus,
vbi verò iam productus est, potest sine illis sub-
sistere: ita etiam, quia iustitia originalis iam esset
communicata & facta personalis istis hominibus,
non dependeret quoad sui conseruationem in
illis ab ipso Adam, sed ab iis tantùm, quibus de
facto fuit communicata, quo in casu spectaret ad
diuinam prouidentiam modum aliquem statue-
re, quo omnes homines ad eandem pertinerent
rempublicam, sicut nunc ad eandem Ecclesiam
pertinent iusti & peccatores, licèt diuersimodè,
vt docent Theologi agendo *de Ecclesia*.

Quæres secundò: an in isto casu eadem esset
ratio nondum genitorum, ac ipsorum adultorum
aut iam conceptorũ: ita vt quemadmodum hi tũc
non cõtraherent peccatum originale, ita nec isti.

II. Respondetur *negatiuè*, sed eos omnes, qui post
peccatum Adæ nascerentur, etiam ex proximis
parentibus iustitiam originalem habentibus,
cõtracturos peccatum originale, quia ad contra-
hendum peccatum originale actu sufficit fuisse
in Adam peccante, tanquam membrum in capi-
te morali, & ab eo viâ seminali procedere, &
sanctitas proximorum parentum est omninò im-
pertinens ad impediendum peccatum origina-
le, quia est tantùm *personalis*, vt suprà ostendi-
mus, & patet in parentibus Christianis: atqui in
hac hypothesi, paruuli, qui conciperentur,
fuissent in Adam peccante, quia peccasset tan-
quam caput totius naturæ humanæ, nec tunc
paruuli essent membra separata ab Adam, sed
essent idem cum illo, quia nondum essent extra
suas causas per generationem, & viâ seminali
procederent ab Adam, nec minùs semen proxi-
III. morum parentum iustorum illos subiiceret a-
ctuali peccato Adæ tanquam causæ morali suo
modo producenti peccatum originale, quàm
nunc semen parentum Christianorum etiam iu-
storum paruulos à se progenitos: quia scilicet v-
trobique donum censetur personale: ergo sicut
nunc per talem generationem paruuli, nonob-
stante sanctitate parentum, subiiciuntur male-
dictioni Adæ, ita etiam & in illa hypothesi.

Atque ob eandem rationem, si res ita se ha-
buisset, vt primus parens nullo modo peccasset,
peccassent verò filij eius, soli illi sibi perdidissent
iustitiam originalem, nec in filios suos peccatum
originale transfudissent: nam eius solius est
transfundere peccatum originale in posteros,
qui est eorum caput morale à Deo constitutus,
vt patet ex dictis, quia est peccatum totius natu-
ræ: atqui solus Adam est à Deo constitutus ca-
put morale totius naturæ humanæ quoad iusti-
IV. tiam originalem conseruandam & deperden-
dam; proximi verò parentes minimè: quia acci-
piunt vel amittunt illam tanquam donum ali-
quod sibi proprium & personale, vt patet ex di-
ctis: ergo non peccante primo parente, & pec-
cantibus proximis parentibus, peccatum origi-
nale non erat transfundendum in alios.

Quod totum confirmatur ex dictis suprà de
Eua, quâ solâ peccante posteri Adæ non fuissent
infecti peccato originali, vnde etiam à fortiori, si
per miraculum crearêtur aliqui à Deo, non con-
traherent peccatum originale, nec illud trans-
funderent in suos posteros: quia, vt diximus, ex
Concilio Tridentino ij soli hanc iniustitiam con-
trahunt, qui Adæ semine propagati nascuntur:
at qui à Deo crearentur, non ita nascerentur, vt

A satis constat, nec item eorum filij postea natura- V.
liter generandi, quia non essent ex semine etiam
mediatè deciso ab Adam, vt etiam constat: ergo
nullo modo contraherent peccatum originale.

Dixi in hoc corollario, *si à Deo crearentur*,
quia si per aliquod miraculum semen à viro deci-
sum infunderetur matrici mulieris absque maris
commixtione & fœminæ absque alio miraculo,
fieretque generatio, tunc qui nasceretur hoc
modo post peccatum Adæ, non desineret con-
trahere peccatum originale, quia nasceretur ex
semine Adæ propagatus: ergo cùm ex Tridenti-
no suprà omnes sic concepti contrahant pecca-
tum originale, & etiam isti illud contraherent:
& idem dicendum est, si semen naturaliter de-
cisum à viro sumeretur ab Angelo aut dæmone
(qui hoc possunt facere, vt placet S. August. lib.
15. *de ciuitate Dei* cap. 23.) & transferretur in vas
B mulieris ipsius, homo, qui inde generaretur, ob
suprà dicta peccatum originale contraheret. VI.

Articvlvs III.

Quodnam sit subiectum proximum peccati Originalis.

SIT hæc propositio: *subiectum proximum pec-
cati originalis est ipsa hominis voluntas, quâ
mediante est in essentia animæ.*

Prior pars probatur: idem est subiectum actus
& habitus per illum producti: atqui actuale
peccatum Adæ, quo producitur originale in po-
steris, quod est habituale, fuit in voluntate
Adæ tanquam in proximo suo subiecto, vt patet
ex dictis suprà de peccato actuali *in genere* quæst.
74. ergo & peccatum originale, quod est habi-
tuale, est in voluntate tanquam in proximo sub-
iecto.

C Deinde peccatum non est tanquam in proxi- VII.
mo suo subiecto, nisi in eo, quod proximè est
capax obligationis, est enim peccatum contra le-
gem, quæ obligationem inducit, at sola voluntas
in homine est proximè capax obligationis indu-
ctæ per legem: ergo sola illa erit subiectum pro-
ximum originalis peccati.

Secunda item pars probatur: quia ex eo quòd
voluntas per peccatum originale est auersa à
Deo, digna odio Dei, censetur & eius anima
esse à Deo auersa: ergo & mediante voluntate
peccatum originale erit in essentia animæ.

Obiicies primò: peccatum originale traduci-
tur per generationem: sed generatio immedia-
tiùs & proximiùs attingit essentiam animæ (quia
illa prout vnitur corpori, priùs est terminus ge-
nerationis) quàm attingat voluntatem: ergo
priùs etiam erit peccatum originale in essentia
animæ, quàm in voluntate.

D Respondetur peccatum originale traduci per VIII.
generationem non vt causam illius *efficientem*,
sed vt *conditionem* subiicientem ipsum patiens
agenti, vt fusiùs explicatum est suprà: quæ ge-
neratio licèt immediatiùs & proximiùs attingat
animam, quatenus illam coniungit corpori, quàm
voluntatem, tanquam suum terminum substan-
tialem, non tamen illam immediatiùs & proxi-
miùs subiicit actuali peccato Adæ, vt originale
resultet in anima, quàm ipsam eius voluntatem:
vt enim anima ordine naturæ priùs habet volun-
tatem, quàm vniatur corpori, ita etiam genera-
tio subiicit animam actuali peccato ratione vo-
luntatis: quia sicut peccatum actuale respicit vo-
luntatem tanquam immediatius subiectum, ita

I. etiam illam primò & immediatiùs supponit habituali. A

Obiicies secundò: *esse filium Adæ*, & *habere peccatum originale*, sunt vnum & idem, vt patet ex Tridentino sess. 5. sed sumus filij Adæ ratione essentiæ animæ primò & per se, & si per diuinam potentiam, quando viâ seminali generatur homo, resultantia illa physica voluntatis ex essentia animæ impediretur, homo, qui sic generaretur, esset filius Adæ, quia ab illo haberet saltem mediatè suum esse; ergo & ab illo haberet suum peccatum originale, & tamen non haberet voluntatem: ergo peccatum originale non est in voluntate, vt in proximo suo subiecto.

Respondetur negando antecedens, sumptum præcisè & formaliter, nam *esse filium Adæ* est tantùm occasio, cur in prima origine resultet peccatum originale, & *ipsum esse filium Adæ* remanet in baptizatis, in quibus tamen non re-
II. manet peccatum originale: vnde quando Con- B
cilia & Patres explicant statum peccati originalis per statum filij Adæ, tantùm explicant peccatum originale per conditionem necessariò prærequisitam ad contrahendum illud, non autem per suam essentiam & naturam.

Ad confirmationem, respondetur impeditâ resultantiâ voluntatis ex essentiâ animæ hominem istum, qualiscumque sit ille, esse quidem filium Adæ hoc sensu, quòd habeat saltem suum esse mediatè ab Adam, & quòd item habeat debitum contrahendi peccatum originale, attamen in tali casu de facto illud non cõtracturum ex defectu proximi subiecti, in quo debet esse per resultantiam, imò fortè dici posset talis homo non habere debitum cõtrahendi peccatum istud: quia ex dictis suprà debitum istud fundatur in eo, quòd nostræ omniũ voluntates fuerint contentæ
III. in volũtate primi hominis, tanquam in voluntate C
capitis moralis omnium hominum: at in præsenti casu homo non haberet vllam voluntatem: ergo neque debitum contrahendi peccatum istud, sed tantùm eo modo, quo isti homini voluntas est debita, si nimirum Deus sinat causas naturales suo modo agere: ita etiam illo tantùm modo habet illud debitum, & vbi ponetur in eo voluntas, statim etiam & in eo resultabit originale peccatum, cùm tunc ad illius productionem nihil ampliùs possit desiderari.

Obiicies tertiò: peccatum originale vocatur passim in scripturis & Patribus *peccatum naturæ*, ergo cùm ipsa animæ rationalis essentia sit propriè natura, non item voluntas, quæ tantùm est aliqua illius proprietas, originale peccatum erit in essentia animæ, & non in voluntate.

Respondetur peccatum originale vocari *pec-*
catum naturæ, non quia primò & immediatè re-
IV. cipitur in natura, seu in essentia animæ, sed quia D
contrahitur ex actu voluntatis Adæ tanquam capitis, quæ voluntas censetur esse *totius naturæ*, id est totius posteritatis Adæ, & ita vocatur ad distinctionem peccati, quod propriâ voluntate committitur.

DISPVTATIO VI. V.

De effectibus peccati Originalis.

ARTICVLVS I.

Quinam sint effectus peccati Originalis in hac vita.

EFFECTVS peccati originalis sunt in duplici differentia: alij habent locum in præsenti vita, alij in futura, id est in iis, qui cum peccato originali decedunt: consideratio effectuum posterioris generis propriè spectat ad disputationem *de quatuor nouissimis*, ideòque hîc solos effectus prioris generis considerabimus.

Vbi notandum est, longè meliùs dici effectus *peccati actualis Adæ* tanquam capitis, quàm *peccati originalis*, quod est in singulis lege communi descendentibus ab Adam, cùm & aliqui ex illis effectibus locum habuerint etiam in Christo Do-
mino, & beatissima Virgine, quos tamen peccatum originale non infecit. VI.

Primus itaque & præcipuus effectus est priuatio *iustitiæ & sanctitatis originalis*, vt patet ex Tridentino in decreto *de peccato originali* sess. 5. & aliis, dum agunt *de peccato originali*, & ex dictis suprà de constitutione Adæ in caput morale omnium hominum ab illo descendentium.

Secundus effectus est *vulnus* quadruplex in anima, scilicet *ignorantia* in intellectu, *malitia* in voluntate, *concupiscentia* in appetitu concupiscibili, *infirmitas* in appetitu irascibili.

Tertius effectus est in corpore, nimirum *mortalitas, morbus, mors* & alij defectus corporales, quos patimur.

Addi quarto loco possunt & alij defectus ex-
tra nos, vt sunt *captiuitas sub diabolo, rebellio be-* VII.
stiarum & alia mala, quæ à cœlo, terra, mari & cæteris elementis patimur.

Et quòd vulnus hoc quadruplex sit causatum in nobis ex peccato originali, patet ex dictis suprà disput. 2. art. 7. huius quæst. de muneribus iustitiæ originalis quoad animam, cùm enim peccatum originale inducat priuationem iustitiæ originalis, consequenter tollit ab intellectu cognitionem agendorum, & sic nascitur *ignorantia*; à voluntate facilem & promptam inclinationem ad obediendum Deo & rationi, & sic resultat in illa *malitia*: ab appetitu concupiscibili subiectionem ad voluntatem & rationem, & sic incœpit *inordinata propensio ad voluptates carnis*, & similia huic appetitui accommodata, scilicet proponendo ea rationi, & ad illa inclinando voluntatem; ab appetitu irascibili tollit firmitatem, alacritatem, & vehementiam ad suscipienda ar-
dua & remouenda, quæ nostrum bonum impe- VIII.
diunt, & sic est in homine *infirmitas* seu *debilitas*, quâ fit, vt homo non resistat viriliter hostibus animæ, sed illis facilè succumbat.

Dicuntur autem hæc vulnera effectus peccati, tantùm *per accidens*, quia sublatâ per peccatum originale iustitiâ omnes istæ imperfectiones sunt secutæ, sicut sublatâ columnâ sustentante tabulatum decidit tabulatum, quæ imperfectiones dicuntur *vulnera*, non quia homo in puris naturalibus constitutus eas non habuisset, hoc enim falsum est, quia sicut in Angelis peccantibus, ita & in homine peccante naturalia manserunt integra: sed cùm homo esset perfectè sanus per iustitiam originalem, nunc autem illâ subla-

I. tâ defectus isti sunt in homine, & supponant præfuisse in illo perfectam sanitatem, vocantur respectu nostri status *vulnera*, quæ in pura natura tantùm sortirentur appellationem *defectus*, seu *conditionis naturæ humanæ*: sicut rubigo in ferro non censetur vulnus, sed defectus quidam, seu conditio, quę naturam eius sequitur.

Vnde quando S. Augustinus lib. 3. *de libero arbitrio* cap. 18. dicit concupiscentiam *non esse naturam hominis instituti, sed pœnam damnati*: Sensus eius tantùm est, quòd homo in prima sui creatione, quâ creatus est à Deo rectus & sanctus, non habuerit hanc imperfectionem, sed quòd per peccatum illam contraxerit, non autem ibi loquitur S. August. de conditione hominis in puris naturalibus constituti, sicque facilè intelligitur hæc vulnera potiùs consistere in carentia alicuius perfectionis, quæ debebatur naturæ nostræ in tali statu constitutæ, quàm in aliquo

II. positiuo ipsis animæ potentiis superaddito, & hæc vulnera ita esse à peccato originali, vt tamen quodammodo augeantur ab actuali peccato: quia hoc minuit speciale auxilium Dei, & habitus praui, qui per actualia peccata generantur, augent ipsam prauitatem ad malum & difficultatem, tum ad discernendum bonum, tum etiam ad illud exequendum.

Dices primò, S. Augustinum lib. *de natura & gratia* cap. 67. & in Enchiridio cap. 24. duo tantùm constituere vulnera animæ per peccatum inflicta, *ignorantiam* scilicet *& difficultatem*.

Respondetur, S. Augustinum sub difficultate comprehendere tria hæc, *malitiam, concupiscentiam, & debilitatem*, & ita semper dari quatuor animæ vulnera.

Dices secundò, Patres communiter dicere

III. per peccatum deletam esse Dei imaginem in nobis: ergo cùm simus imago Dei ratione perfectionis naturalis, debet aliquid naturale esse ablatum homini per peccatum.

Respondetur, duplicem reperiri in homine imaginem Dei, *naturalem* vnam, *supernaturalem* alteram, *naturalis* consistit in memoria, voluntate & intellectu, ratione quarum potentiarum sumus capaces beatitudinis; & sicut Deus est vnus in essentia, trinus in personis, ita & anima nostra in essentia vna est, & trina in potentiis, & hæc imago nunquam deletur, etiam in damnatis, in quibus deturpatur vitio; imago *supernaturalis* consistit in gratia sanctificante, ratione cuius efficimur consortes naturæ diuinæ & filij Dei adoptiui, & hæc deletur per peccatum mortale & originale, & per sacramenta reparatur.

De tertio effectu, scilicet *de morte* & aliis eius-

IV. modi, constat Genes. 2. vbi dicitur *in quacunque die comederis morte morieris*: quod de morte temporali intelligendum patet tum ex cap. 3. Genes. vbi Deus enumerans pœnas, quas ipse Adam per peccatum incurrit, ait *puluis es, & in puluerem reuerteris*, quibus verbis mors ipsa designatur, tum etiam *ad Rom.* 5. & primæ *ad Corinth.* 15.

Et hoc tandem etiam agnouerunt Pelagiani, vt constat ex S. August. lib. *contra duas epistolas Pelagianorum* cap. 2. & 4. Denique autem illud, quo homo ante peccatum originale erat immortalis, non consistebat in aliqua positiua qualitate inhærente eius animæ & corpori, quæ efficeret, vt homo nunquam moreretur; sed in singulari custodia ipsius Dei, quâ illum protegebat, & in

A singulari ipsius hominis prudentia, quâ poterat vitare noxia, & in esu ligni vitæ, cuius fructus poterat vitam hominis conseruare, & eodem modo, quo quatuor prædicta vulnera dicuntur animæ *vulnera*, etiam ipsa *mors* dicitur effectus peccati originalis, nam & homo relictus puræ suæ naturæ futurus erat mortalis & obnoxius iis omnibus miseriis, quibus nunc de facto subiicitur, corpus enim humanum certam postulat qualitatum temperiem, quæ naturâ suâ facilè potest solui, tum actione natiui caloris, tum etiam extrinsecorum agentium, vt docet experientia, vnde cùm in tali statu nullum esset futurum donum gratuitum, mors & quæ illam consequuntur, essent tantùm imperfectiones, quæ naturam sequerentur, & non pœna aut effectus peccati, sicut nunc sunt habitâ ratione ad iustitiam originalem, quæ illa debebat impedire in nobis. V.

B

ARTICVLVS II. VI.

Inferuntur quædam ex dictis articulo superiori.

ATQVE ex dictis intelligitur, quo sensu dicat Tridentinum sess. 5. totum hominem secundùm corpus & animam per præuaricationem in deterius esse mutatum.

Item, quo sensu dicat S. Thomas infrà quæst. 85. art. 1. & 2. bonum naturæ fuisse diminutum, aut etiam adhuc per peccata actualia diminui.

Constat enim ex dictis naturalia remansisse integra post peccatum, & proinde etiam animæ potentias, imò & eius propensiones seu inclinationes ad bonum honestum & rationi consentaneum; est enim inclinatio habitudo ipsius potentiæ ad suum obiectum.

C Sed hoc solùm sensu dicuntur propensiones *diminui*, quòd ratione impedimentorum per peccatum appositorum procliuitas ipsa difficiliùs exeat in actum, amorem, & studium honesti minùs facile reddant; relinquunt enim peccata iterata in peccatoribus propensionem quandam ad actus similes virtuti contrarios, vt docet experientia, quæ tamen mala propensio, quantumcumque crescat per vitiosos actus iteratos, nunquam primam illam & essentialem habilitatem voluntatis ad bonum honestum tollet, neque illi reddet actus studiosos omninò impossibiles, quia licèt mali actus possint impedire, ne prima illa voluntatis propensio ad bonum honestum demandetur executioni, tamen voluntas semper manet absolutè libera ad actus vitiis contrarios eliciendos: quia habitibus vtimur, quãdo volumus, tum etiam quia nullum est obiectum VII.

D particulare, quod voluntatem hominis in hac vita existentis possit ad sui prosecutionem necessitare, vt constat ex iis, quæ diximus tractatu *de libero arbitrio*; tum etiam quia nemini Deus denegat suum auxilium, quo bonos actus exerceat & vitiosos vitet, vt docetur tractatu *de gratia*, & cùm bonum importet *ordinem, speciem, & modum*, vt docet S. Th. primâ parte qu. 5. ea ratione, quâ peccatum actuale vel originale tollit vel minuit ipsum bonum, eadem etiam ratione inducit priuationem *modi, ordinis, & speciei*, vt docet S. Thomas infrà quæst. 85. art. 4. quæ tota quæstio 85. per hunc articulum manet explicata, VIII.

Atque hactenus de peccato originali & eius effectibus.

I.

AD QVÆST. LXXXIV.

DISPVTATIO VNICA.

De peccato, quod est causa alterius peccati.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum cupiditas & superbia sint radices omnium peccatorum.

HACTENVS dictum est de causis peccatorum in particulari, ad cuius rei perfectam cognitionem, quærit S. Thomas, an & quomodo vnum peccatum possit esse causa al-
II. terius, & primis duobus art. huius quæst. docet *cupiditatē* id est nimium pecuniæ, & diuitiarum affectum, quem Apostolus vocat primę *ad Timotheum* vltimo φιλαργυρίαν, *& superbiam*, id est inordinatum propriæ excellentiæ appetitum, *esse causas & radices omnium peccatorum*; id est causas motiuas ad transgrediendum quascunque leges tam diuinas, quàm humanas, & proinde ad committendum peccatum quodcunque. Vbi notandum est S. Thomam non velle ista duo peccata ita esse omnium peccatorum causas, vt nullum sit, quod ab illis non oriatur, aut vbicunque reperiuntur, simul etiam reperiantur & omnia alia: hoc enim loquendo in rigore falsum est, nam quî fieri potest, vt pusillanimitatis, quæ opponitur superbiæ, causa sit & radix ipsa superbia, sed tantùm loqui S. Thomam *moraliter*: quia vtplurimùm ista duo vitia sunt ex se sufficiētia ad mouendum hominem, vt alia peccata committat, sic
III. seipsum explicat S. Th. hîc art. 1. in solutione ad 3.

Quo in sensu probatur hæc propositio S. Th. quoad *cupiditatem* ex Apostolo 1. *ad Timoth.* vltimo, vbi loquendo de nimio amore diuitiarum ita habet, *qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis*, quò loci tam ex antecedentibus, quàm consequentibus patet Apostolum loqui de inordinato pecuniæ appetitu, vt etiam explicant S. Chrysost. & Theophylactus ad eum locum, ideóq; Ecclesiasticus cap. 10. ait *auarum habere animam venalē*, & ex hoc capite Ecclesiastici etiam desumitur auctoritas, quâ & ipsa *superbia* dicitur causa & radix omnium malorum, ait enim *initium om-*
IV. *nis peccati superbia*, quod non debet intelligi de primo peccato actuali Adæ, quasi sensus sit peccatum superbiæ secundùm durationem pręcessisse alia peccata, verba enim consequentia satis ostendunt Ecclesiasticum ibi sumere nomen hoc *initium* pro radice seu causa mouente ad committendum alia peccata; nam subiungit, *qui tenuerit eam*, scilicet superbiam, *adimplebitur maledictis & subuertet eum in finem*, quæ verba non satis connecterentur cum præcedentibus in eadem sententia, nisi ibi supponeretur superbiam ordine causalitatis esse initium omnium peccatorum, quæ eo textu *per maledicta & subuersionem in finem* intelliguntur.

Et quòd superbia sit tantùm initium peccati, quatenus causat vtplurimum multa peccata, non

A tamen omnia, docet expressè S. August. lib. *de natura & gratia* cap. 29. V.

ARTICVLVS II.

An præter superbiam & cupiditatem sint aliqua peccata, quæ specialiter sint capitalia.

SANCTVS Thomas docet art. 3. & 4. hîc præter ista duo dari etiam quinque alia peccata, scilicet *gulam, luxuriam, iram, inuidiam*, & *acediam*: quæ, quia sunt veluti scaturigines, è quibus oriūtur multa alia peccata, sunt causæ aliorum peccatorum; vnde dicuntur communiter à Patribus, vt S. Greg. à S. Th. hîc relato art. 3. *capitalia*, non autem, quòd sint semper *mortalia*, vt expressè notant Nauarrus in Manuali, dum de illis agit, & Vasq. hîc art. 3. quorum septenarium numerum art. 4. colligit S. Th. ex septuplici ratione mouendi appetitum, quæ potest videri in textu.

B Sequens quæst. 85. fuit superiùs explicata, vt diximus articulo vltimo præcedentis quæstionis. VI.

AD QVÆST. LXXXVI.

DISPVTATIO VNICA.

De peccato habituali, seu de macula peccati.

ARTICVLVS I.

An detur peccatum habituale, seu macula peccati.

NOTANDVM est nomine *peccati habitualis* nihil aliud intelligi, quàm illud, quod fit à peccato
C actuali, & à quo post actum peccati transactum homo formaliter est in peccato, quandiu non assequitur peccati sui remissionem: vocatur autem *habituale*: quia sicut habitus producitur per actum, & est aliquid in subiecto permanens, etiam actu transacto, ita & peccatum habituale suo modo producitur ab actuali, & est eius terminus, item aliquid permanens in peccatore actuali peccato transacto, éstque idem omninò cum ipsa macula peccati, vt docent Magister sententiarum 4. dist. 18. S. Th. hâc parte quæst. 87. art. 6. & quæstione 113. passim. VII.

Quod etiam confirmant formulæ illæ, quibus sacræ scripturæ explicant remissionem peccati habitualis vi iustificationis factam, dum modò vocant illam *ablutionem à sordibus*, modò dicunt hominem in suo peccato remanentem *esse in sordibus*, vt Apoc. 22. vocatúrque *macula* sum-
D ptâ metaphorâ à rebus corporeis, in quibus illud, quod tollit earum pulchritudinem, & deformitatem inducit, vocatur *macula*; quod vtrūque præstat in anima peccatum *habituale*, vt intelligetur ex dicendis de *effectu peccati*: vocatur item *culpa*, quia quandiu remanet in nobis, tandiu sumus coram Deo culpabiles, & quando dicitur remitti culpa peccati in aliquo sacramento, vel per aliquid aliud, tunc intelligitur nomine *culpæ* ipsum peccatum habituale. Hoc posito, VIII.

Sit hæc propositio: *datur peccatum habituale, seu macula peccati*: propositio est de fide, & probatur ex modo loquendi scripturæ Lucæ 7. *Mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix*, & ex aliis citatis suprà pro peccato originali, vbi ostendi-

I. mus illud non esse in nobis, nisi *habituale*, tum etiam ex Tridentino sess. 6. cap. 7. dicente iustificationem esse *translationem à statu peccati ad statum iustitiæ*: ergo cùm pro eo instanti dicatur fieri transitus à statu peccati ad statum iustitiæ, debuit tunc fuisse peccatum, non actuale, quia longè antè transiit: ergo habituale.

Et hæc conclusio probatur etiam ex iis omnibus, quæ tam Concilia, quàm Patres & Theologi tradunt de sacramentali absolutione à peccatis, maximè quando confertur tantùm attritis, cùm enim attritio sola non sit sufficiens ad delendum peccatum, & tamen dicant attritum accedentem ad sacramentum pœnitentiæ absolui, apertè significant illum habere aliquod peccatum; non actuale, quandoquidem habet actum illi oppositum; ergo habituale.

II.

ARTICVLVS II.

Quid sit peccatum habituale seu macula peccati.

PRIMA propositio: *peccatum habituale seu macula peccati non est aliquid reale & positiuũ.* Ita S. Th. suprà quæst. 76. art. 1. in solutione ad tertium, & probatur sufficienter iis omnibus, quibus disputando de *peccato originali* ostendimus illud non consistere in aliquo reali positiuo.

Et breuiter probatur: si habituale peccatum est aliquid positiuum, vel est aliquid *absolutum*, vel *relatiuum*; primum dici non potest, quia si quid tale esset, maximè habitus aliquis ex actuali peccato productus, aut mala quædam dispositio & inclinatio; at hoc dici nequit; tum quia peccatum potest committi vnico actu, eóque valde remisso, habitus autem per talem actum produ-
III. ci nequit, vt communiter docent Philosophi, tum etiam quia per iustificationem totum illud, quod veram & propriam peccati rationem habet, deletur, vt de baptismo definit Tridentinum sessione 5. canone 5. & proinde ipsum peccatum habituale: at vitiosi habitus etiam contracti per deprauatos actus sæpè remanent in hominibus post adeptam iustificationem, vt docet experientia, & docuimus suprà.

Non item peccatum habituale est *relatiuum* reale, quia vel esset *categoricum* vel *transcendentale*; non secundum, quia sic esset habitualis inclinatio ad obiectum peccati, essétque propriè loquendo aliquid absolutum, quod mox fuit reiectum: non item primum, quia nullum potest eius fundamentum assignari, neque etiam item terminus: fundamentum quidem, quia si quid esset, maximè peccatum actuale: at illud non est ampliùs: terminus verò, quia tunc obiectum,
IV. quod peccando appetitur, esset terminus: at sæpè contingit, vt res, quæ non existunt, appetantur: ergo tunc defectu realis fundamenti & termini peccatum habituale non erit aliquid relatiuum reale.

Secunda propositio: *macula peccati, seu habituale peccatum, non consistit formaliter in aliqua rationis relatione passiua ordinationis ad pœnam, quatenus peccator, postquam peccauit, deputatur à Deo ad pœnam, ex qua deputatione resultet in eo prædicta relatio, quæ illum denominet formaliter peccatorem, sitque peccatum habituale.* Propositio est contra Scot. 4. sent. dist. 14. quæst. 1. contra quem probatur: prius est hominem esse formaliter in peccato, quàm deputari ad pœnam: ergo cùm ipsa relatio ex tali passiua ordinatione ad

A pœnam resultans sit posterior ipsâ deputatione & ordinatione passiuâ, multò minùs erit peccatum habituale. V.

Antecedens probatur: quia pœna est effectus peccati, ideò enim punitur aliquis, quia peccauit. Consequentia verò probatur: illud est formalis ratio alicuius, quod intelligitur esse primùm in illo, prout in tali specie constituitur, non autem, quod ei iam constituto aduenit: atqui prædicta relatio aduenit homini iam formaliter constituto in peccato, vt patet ex dictis.

Deinde: in iustificatis non consecutâ remissione totius pœnæ remanet passiua ordinatio ad pœnam, saltem temporalem subeundam, & ex consequenti prædicta relatio rationis, nec tamen in illis remanet peccatum habituale.

Tertiò: si Deus non decreuisset punire peccatorem, nec eum ad pœnam destinasset, relatio
B prædicta non resultaret, & nihilominus violando præceptum aliquod Dei, non desineret peccare, & actu peccati transacto, nec reuocato nec remisso, esse in habituali peccato: ergo non formaliter per prædictam relationem rationis: ergo peccatum habituale non consistit formaliter in ista relatione rationis. VI.

Tertia propositio: *licèt peccatum mortale habituale in homine ad finem supernaturalem ordinato adiunctam sibi habeat gratiæ priuationem, non tamen consistit formaliter in illa:* Duæ sunt partes propositionis; prior patet ex sacris litteris passim vocantibus gratiam *vitam animæ*, & mortale peccatum *mortem*. Item asserentibus homines decedentes in peccato mortali priuandos esse vitâ æternâ: cuius tamen semen est ipsa gratia. Posterior verò pars etiam patet ex dictis suprà *de peccato originali*; tum etiam ex eo, quòd homo in puris naturalibus constitutus potuisset violare
C mortaliter præceptum aliquod legis naturæ, qui non retractando peccatum fuisset in peccato habituali, non tamen habuisset priuationem gratiæ; est enim priuatio, carentia formæ in subiecto, cui debetur; homini autem in puris naturalibus posito non debetur gratia VII.

Dices: habituale peccatum mortale in statu purorum naturalium fore hoc sensu priuationem gratiæ, quatenus ex natura sua est sufficiens ad priuandum hominem gratia, si ei esset debita; vel habituale peccatum esse priuationem gratię sumpto nomine *gratiæ* in ampla significatione, prout dicit in subiecto condignitatem ad beatitudinem etiam naturalem, ad quam in isto statu fuisset homo ordinatus, & à qua consequenda fuisset impeditus per peccatum mortale habituale.

Verùm hic vterque modus respondendi facilè refellitur; prior quidem, quia tunc nulla esset propriè dicta priuatio gratiæ; cùm hæc supponat
D debitum vel aptitudinem in subiecto, quæ in tali casu nulla esset, & proinde nullum esse peccatum habituale, quod est contra hypothesim. VIII.

Posterior verò, quia ex illa sequeretur peccatum adulterij, v.g. commissum in statu *naturæ puræ* esse alterius omninò speciei à peccato adulterij commisso in hoc nostro statu: at hoc est falsum, vt patet ex dictis suprà de distinctione peccatorum inter se. Quòd hoc sequatur probatur: priuationes distinguuntur formaliter & specie inter se secundùm formalem & specificam distinctionem formarum, quibus opponuntur, etiam sit e ordine connotato ad actus, quibus ipsæ priuationes fiunt: quia causa efficiens, cuiusmodi est actus respectu peccati habitualis, non

I. specificat suum effectum: atqui formæ illæ, qui- A
bus opponuntur duo prædicta adulteria, sunt distinctæ omninò speciei, scilicet beatitudo *supernaturalis* & *naturalis*.

Tandem ex sancto Thoma suprà quæstione 73. articulo tertio, priuationes in facto esse, si secundùm se spectentur, non recipiunt magis & minus: at peccatum habituale ex sententia, quam hîc refellimus, est quædam priuatio in facto esse: ergo non recipit magis & minus; ergo peccata habitualia simplicis fornicationis, adulterij, incestus & alia omnia erunt inter se æqualia, quod est paradoxum Stoicorum.

Quarta propositio: *macula peccati, seu habituale peccatum sumptum formaliter, est priuatio rectitudinis seu conformitatis ad legem, quam peccator est transgressus per actuale peccatum; quæ quidem priuatio relicta est ex actuali peccato tanquam eius terminus, & habitualiter con-*
II. *seruatus, quandiu peccatum non retractatur nec* B
remittitur, vltra quam priuationem in homine ad finem supernaturalem ordinato aliam includit priuationem, scilicet nitoris seu pulchritudinis animæ prouenientis ex ipsa inhabitante gratia. Tota propositio videtur esse sancti Thomæ hâc parte quæstione 86. articulo primo & secundo, dum dicit *maculam importare defectum nitoris propter recessum à lumine rationis, vel diuinæ legis, & ideò, quandiu homo manet extra eiusmodi lumen, manere etiam in macula peccati.* Vbi nomine *recessus à lege diuina* rectè intelligitur priuatio conformitatis ad legem, & quando ait *ad eiusmodi recessum sequi defectum nitoris*, significat etiam in peccato habituali hominis, vt hoc in statu constituti, reperiri priuationem gratiæ, & cuiusdam nitoris
III. animæ. C

Probatur autem, simúlque intelligitur propositio hæc ex dictis suprà de peccato originali disputatione secundâ, ex dictis de natura peccati; nam, vt ibi diximus, peccatum omne habet suam essentiam positam in oppositione ad legem aliquam: ergo cùm macula, seu peccatum habituale, sit propriè peccatum, debet habere suam essentiam positam in oppositione ad aliquam legem; at talis oppositio non potest esse aliud, quàm priuatio conformitatis ad legem, quam peccator transgressus est actuali peccato: quia actus oppositus peccato actuali, per quod productum est habituale, illam respiciebat vt regulam & non aliquam aliam: igitur in tali priuatione conformitatis ad legem consistet peccatum habituale.

Atque ad hanc sententiam accedunt, qui constituunt habituale peccatum in auersione
IV. habituali relictâ ex actuali auersione: nam no- D
mine *habitualis auersionis* nihil aliud intelligunt, quàm priuationem illam habitualem, quâ censetur peccator manere in eadem habitudine & dispositione, in qua seipsum constituit per peccatum actuale, quia illud nec retractauit, nec eius remissionem accepit: at dispositio hominis ipso actu peccantis est, quòd de facto exerceat actum legi oppositum, ratione cuius priuat se conformitate ad legem: ergo & peccatum eius habituale, vbi actus transiit, erit, quòd maneat priuatus conformitate ad ipsam legem.

Atque iuxta hanc sententiam nostram facilè potest intelligi, quo modo pro distinctione peccatorum alia atque alia macula contrahatur, & pro inæqualitate peccatorum inæqualis etiam
sit: quonam autem modo habituale peccatum V.
consistat in priuatione, cùm nos suprà constituerimus, peccatum actuale in aliquo positiuo; quonam item modo in hoc nostro statu ad ipsum peccatum resultet priuatio gratiæ, patet satis ex dictis suprà.

AD QVÆST. LXXXVII.

DISPVTATIO PRIMA.

De reatu pœnæ.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid intelligatur nomine pœnæ *&*
reatus. VI.

AD explicationem tam præsentis articuli, quàm subsequentium, videndum est, quid intelligant Theologi nomine *pœnæ & reatus*, tum an detur, tandem quis ille sit, seu in quo consistat eius natura, ex quo etiam simul intelligetur, quâ ratione censeatur esse effectus peccati.

Quod spectat *ad pœnam*, nomine *pœnæ* propriè *sumptæ*, nihil aliud intelligunt Theologi, quàm *incommodum aliquod naturæ, vel voluntati contrarium inflictum, vt culpa vindicetur*: ita colligitur ex sancto Augustino libro primo *de libero arbitrio* capite primo, & ex sancto Thoma
suprà quæstione 48. articulo sexto in solutione VII.
ad secundum.

Dicitur *incommodum*, quia pœnæ inflictio est actus iustitiæ vindicatiuæ, quo compensatur iniuria illata per culpam; dicitur *naturæ vel voluntati contrarium*, quia potest aliquis sponte in vindictam sui peccati pœnam aliquam assumere, vt patet in macerationibus corporum, quæ licèt sint voluntariæ, quia tamen habent aliquam cum ipsa natura repugnantiam, semper retinent rationem pœnæ, & ad hoc, vt pœna censeatur voluntati contraria, non est necesse, vt voluntas repugnet actu, sed sufficit pœnam esse talem, vt voluntas doleret, si patiens æstimaret illam, vt oportet.

Dicitur postremo loco (*inflictum vt culpa vindicetur*) quia si alio fine inferatur, iam non est propriè pœna, *omnis enim pœna*, inquit
sanctus Augustinus libro primo retract. cap. 9. VIII.
si iusta est, pœna peccati est, & supplicium nominatur, & non cuiuscunque peccati, sed proprij, si enim propter peccatum alterius infligitur, appellatur pœna *satisfactoria*, & non simpliciter pœna, vt expresè docet hîc S. Thomas articulo septimo, & si damnum istud, quod infertur, nullo modo sit ob peccatum proprium vel alienum, tunc vocatur pœna *medicinalis*, quia ordinatur ad bonum animæ primò & per se, & non ad vltionem capiendam.

Nomine autem *reatus* nihil aliud intelligitur, quàm debitum & obligatio, quæ respiciat pœnam proprij delicti, si quis enim subeat pœnam pro peccato alterius, non dicetur propriè esse *reus talis pœnæ*, sed tãtùm se præbuisse fideiussorem istius pœnæ exoluendæ, sic Christus Domi-

I. nus, licèt susceperit ferre in seipso pœnas pro A
peccatis totius humani generis, non dicitur
reus pœnarum, vel *habuisse reatum istarum pœnarum*, quia reatus, vt sumitur à Theologis, dicit obligationem pœnæ subeundæ, quam quis contraxit ex propria sua culpa; Christus autem nullam omninò habuit: itaque per *reatum pœnæ* nil aliud intelligunt Theologi, quàm obligationem & debitum pœnæ alicuius subeundæ ob propriam culpam.

Articulus Secundus.

An detur reatus pœnæ.

Sit hæc propositio: *datur reatus pœnæ post admissam culpam peccati.* Patet, quia nemo iustè potest puniri pro peccatis à se commissis, nisi sit dignus tali pœnâ, & ex consequenti sit debitor talis pœnæ, quod est propriè habere *rea-*
II. *tum pœnæ*: sed peccatores post culpam à se com- B
missam iustè puniuntur à Deo, Deuteronomij 32. *mea est vltio & ego retribuam eis, ad Romanos 7. tribulatio & angustia in omnem hominem operantem malum.*

Deinde distinctio pœnarum infligendarum pro distinctis peccatis arguit in ipsis peccantibus condignitatem & obligationem ad illas sustinendas, quantum est ex parte peccatorum, quia punitio est actus iustitiæ, & debet ponere æqualitatem, seu tam damnum quàm iniuriam illatam resarcire, sed Christus Dominus in Euangelio Matthæi 5. assignat distinctas pœnas, pro distinctis peccatis: *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio; qui autem dixerit fatue, reus erit ge-*
III. *hennæ ignis*, quâ loquendi formulâ distinctas C
pœnas pro distinctis peccatis intelligit, vt docent ibi interpretes.

Tandem, post remissam culpam per sacramentum pœnitentiæ remanet plerumque reatus pœnæ alicuius temporalis exoluendæ, vt definit Concilium Tridentinum sessione sextâ *de iustificatione* canone tertio, & ex professo docent Theologi tertiâ parte, quando agunt de satisfactione: ergo à fortiori ante remissam culpam datur reatus pœnæ in peccatore.

Confirmatur ampliùs: eo modo se habet reatus pœnæ ad actum peccati post illum exercitum, ac se habet præmium, seu condignitas præmij ad actum bonum, postquam fuit exercitus: atqui post exercitium boni actus adhuc remanet in ipso operante quædam condignitas ad præmium, vt illi debitum; ergo & post culpam admissam remanet reatus pœnæ, seu condigni-
IV. tas & obligatio ad pœnam peccato correspon- D
dentem.

Articulus Tertius.

Quid sit reatus pœnæ.

Sit hæc propositio: *reatus pœnæ non est passiua ordinatio, quâ homo propter peccatum deputatur ad pœnam, nec aliquod reale accidens, siue absolutum siue respectiuum, sed tantùm relatio quædam rationis, puta obligatio, quâ peccator dicit habitudinem ad pœnam.* Tota propositio est Capreoli in quartum sententiarum distinctione 14. quæstione prima articulo tertio, Conradi ad articulum primum quæstionis præcedentis.

Prima illius pars probatur: si Deus non ordi- V.
naret peccatorem ad pœnam, sed illam totam ei remitteret, remanente adhuc culpâ in tali homine, esset condignitas ad pœnam, quantum esset ex parte peccati, quia tale peccatum esset dignum hâc vel illâ pœnâ: ergo esset & in illo reatus pœnæ, nec tamen in eo casu ordinaretur homo ad pœnam: igitur passiua ordinatio peccatoris ad pœnam non est formaliter reatus pœnæ.

Secunda item pars probatur: quia accidens omne positiuum debet habere causam positiuam productiuam sui; & si est respectiuum, debet poni ad productionem sui fundamenti: atqui reatus pœnæ nullam talem causam potest sibi vendicare; nam causa proxima reatus est ipsa legis transgressio, ideò enim habet quis reatum pœnæ, quia legem transgreditur, & per quamlibet transgressionem legis contrahitur, vt
patebit infrà: transgressio autem legis alicuius VI.
esse potest per puram omissionem, quæ nihil habeat positiuum: igitur reatus pœnæ non potest esse aliquod reale accidens, siue absolutum siue respectiuum.

Vltima denique pars probatur: quia per reatum aliquid aduenit de nouo ipsi homini, quod ante culpam non habebat: quia Deus acquirit in illum ius quoddam morale ad sumendam vindictam de illo; peccator item habet obligationem ad pœnam subeundam, sed istud, quod sic aduenit de nouo homini, non est aliquid reale siue absolutum siue respectiuum, vt mox probatum est: ergo est aliquid rationis, & cùm importet habitudinem peccatoris ad pœnam, quæ nondum est, est tantùm relatio rationis.

Neque tamen inde sequitur hominem tan-
diu solùm manere reum pœnæ, quamdiu in- VII.
tellectus de eo cogitat, eo quòd ens rationis tandiu durat, quandiu cogitat de eo intellectus.

Hoc inquam non sequitur, vt rectè notauit Capreolus, & Conradus suprà; nam ex sancto Thoma in quæstionibus disputatis *de potentia* qu. 7. articulo vndecimo, sicut aliud est aliquem esse eundem sibi ipsi, & aliud, relationem identitatis habere ad seipsum esse relationem rationis; primum realiter conuenit ratione fundamenti duntaxat realis, quod est vnitas eiusdem numero substantiæ; secundum verò ex defectu conditionis requisitæ ad relationem realem, scilicet, vt terminus seu correlatum sit realiter distinctum, est tantùm rationis: ita etiam aliud est hominem esse reum pœnâ, & istud realiter illi conuenit ratione suæ indignitatis & inæqualitatis, quam de facto habet
ad legem per peccatum violatam, licèt nemo VIII.
cogitet; & aliud ipsam obligationem ad pœnam esse tantùm relationem rationis ex defectu existentiæ sui correlati; sicut in Deo relationes Creatoris & Domini; licèt sint tantùm rationis ex defectu alicuius conditionis, non tamen desinunt ratione sui fundamenti denominare Deum verè & realiter Creatorem & Dominum.

Articulus IV.

An reatus pœnæ sit effectus peccati.

Sit hæc propositio: *reatus pœnæ est effectus peccati.* Ita ex suprà dictis colligitur facilè, cùm reatus pœnæ à peccato oriatur, sicut ius ad

I. obtinendum præmium ab opere meritorio, & licèt radicetur in *malo culpæ*, attamen loquendo propriè non est malum *culpæ*, quia plerumque sublatâ per pœnitentiam culpâ adhuc remanet pœnæ alicuius temporalis reatus. Neque item propriè est malum *pœnæ*, quia sine pœna potest quis habere reatum pœnæ æternæ, vt quando quis peccauit mortaliter, & post peccatum non retractatum per pœnitentiam viuit; sed est aliquid medium inter malum *culpæ* & *pœnæ* habens ordinem ad hoc vtrumque malum; ad culpam vt ad suam radicem & causam efficientem, ratione cuius non potest habere Deum pro sua causa, sicut nec ipsa culpa dicit verè habitudinem ad pœnam, vt ad suum terminum, quæ quidem pœna non est directè effectus peccati, sed dispositiuè tantùm, vt loquitur sanctus Thomas hîc in solutione ad secundum, scilicet quatenus peccatum ponit directè in ipso homi-
II. ne reatum pœnæ, tanquam aliquid prærequisitum ad hoc, vt Deus tanquam vindex & vltor pœnam infligat.

Nec his obstat, quòd sanctus Thomas primâ parte quæstione 48. articulo quinto, diuidat malum in *malum pœnæ & culpæ*, reatus autem pœnæ sit quoddam malum, dicente sancto Dionysio capite quarto *de diuinis nominibus*, *fieri dignum pœnâ esse malum*.

Nam illud sancti Thomæ, vt sit absolutè verum, debet ita intelligi, quòd omne malum sit vel formaliter, vel reductiuè malum *culpæ*. aut *pœnæ*, vt sic diuisio hæc includat in se reatum *pœnæ*, qui reducitur ad malum *culpæ*, per quam homo fit dignus pœnâ.

III.

DISPVTATIO II.

De pœna debita peccato.

ARTICVLVS I.

Vtrum peccatum possit esse pœna alterius peccati, iuxta illa, quæ ipsum antecedunt, vel consequuntur.

TRIA possunt considerari in peccato, primò *quædam illud antecedentia*, vt permissio peccati, subtractio specialis auxilij, quo posito vitaretur peccatum: secundò *ipsummet peccatum formaliter & secundùm se spectatum*: tertiò, *quæ illud consequuntur*, vt sunt infamia, labor, anxietas animi, priuatio gratiæ, vermis conscien-
IV. tiæ, & alia id genus. Hoc posito,

Sit hæc propositio: *peccatum consideratum iuxta ea, quæ illud antecedunt, vel consequuntur, potest esse pœna alterius peccati.* Ita sanctus Thomas hîc, quando ait nos posse loqui dupliciter de peccato, nimirum *per se*, & *per accidens*, vbi per terminum illum *per accidens*, nil aliud intelligit, quàm ipsum peccatum consideratum non *formaliter*, seu secundùm deformitatem, sed secundùm ea, quæ illud antecedunt, concomitantur, & consequuntur, vt rectè hîc obseruat Conradus, & patet etiam ex ipsomet textu sancti Thomæ.

Probatur propositio primò ex Apostolo *ad Romanos* primo, vbi enumerat aliquot peccata à Philosophis gentilibus commissa in pœnam

A peccati idololatriæ, hoc enim indicat particula V. illa *propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*, Deum enim tradere homines in desideria cordis, nihil est aliud, quàm permittere, vt homines incidant in desideria inordinata, denegando eis speciale auxilium, sine quo futurum est, vt incidant in eiusmodi peccata; vt fusiùs explicabitur tractatu *de gratia*.

Hanc etiam propositionem fusè probat sanctus Augustinus libro quinto *contra Iulianum* capite tertio, & plurium Patrum auctoritates pro illa refert Magister sententiarum distinctione 36. libri 2.

Neque est, quòd quis dicat de ratione pœnæ esse, quòd sit *inuoluntaria*; at peccatum consideratum secundùm ea, quæ illud antecedunt & concomitantur esse *voluntarium*, quia talis permissio peccati, & peccata, quæ ad illam sequuntur, placent ei.

B Nec est, inquam, quòd quis id dicat, quia, VI. vt suprà animaduertimus disputatione præcedenti, pœna eo tantùm sensu debet esse *inuoluntaria*, quòd talis esse debeat, vt si rectè æstimetur, debeat afficere voluntatem dolore, non autem quasi debeat de facto semper illam dolore afficere, nam & ipsa priuatio bonorum spiritualium, est pœna longè grauior, quàm sit priuatio quorundam temporalium, & tamen sæpè contingit, vt homines per ignorantiam plus doleant de amissis bonis temporalibus, quàm de spiritualibus.

Dicuntur etiam ista antecedentia peccatum *pœna peccati per accidens*, quatenus sunt causa remouens prohibens ipsum peccatum: qualis autem sit actus diuinæ voluntatis ipsa permissio peccati, docent ex professo Theologi primâ
C parte, vbi agitur *de voluntate Dei & eius actibus*. VII.

ARTICVLVS II.

Vtrum peccatum secundùm se consideratum possit esse pœna alterius peccati.

SIT hæc propositio: *peccatum consideratum secundùm se, seu prout est deformitas & inordinatio contra legem, siue spectetur vt est actio à voluntate procedens, siue vt est passio, seu vt recipitur in ipsa voluntate, non est pœna alterius peccati.*

Propositio est contra sanctum Bonauenturam secundo sententiarum distinctione 36. articulo primo, Scotum secundo sententiarum distinctione 37. quæstione vnicâ, Conradum, Canum libro secundo *de locis Theologicis* capite quarto:
D est tamen Caietani hîc, Capreoli secundo sen- VIII. tentiarum distinctione 36. quæstione vnicâ articulo tertio, vbi etiam pro ea refert sanctum Thomam in quæstionibus disputatis *de malo* quæstione primâ articulo quarto ad primum: est item multorum S. Thomæ interpretum.

Probatur ex conditionibus pœnæ sic: pœna ordinatur ad reparandum ordinem destructum per culpam, vt indicat sanctus Thomas articulo primo huius quæst. deinde eius conditiones sunt, quòd noceat agenti in seipso, & non in sua actione, vt ex professo ait sanctus Thomas quæstione 48. articulo quinto ad quartum; item quòd sit à Deo directè volita, & ab eo illata, saltem mediatè, quia est effectus iustitiæ vindicatiuæ, & Deus est auctor mali pœnæ iux-

I. ta illud Amos tertio, *si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit*, vt etiam docet idem sanctus Thomas primâ parte quæstione 49. articulo secundo: atqui ista omnia non possunt conuenire peccato *formaliter* considerato, siue vt est actio, siue vt est passio: ergo peccatum *formaliter* consideratum, siue vt actio, siue vt passio, non potest esse pœna alterius peccati.

Minor probatur quoad singulas partes: quoad primam, ordo destructus per deformitatem peccati est ordo obedientiæ, à quo per peccatum, quod est contra legem, homo peccans deficit, & reparatur per pœnam, quatenus per eam fit quædam æqualitas, quæ consistit in hoc, quòd sicut homo per culpam abstrahitur ab obedientia legi debita, ita per pœnam, quam patitur à lege & eius auctore, subiicitur illi, & ab ipsâ deprimitur: sed hæc æqualitas non potest reparari per peccatum, sumptum *formaliter*,
II. siue vt actio, siue vt passio est, quin potiùs per illud magis destruitur, quia per peccatum homo abstrahitur ab obedientia legis, & inobedientia non potest esse medium aptum ad reparandum ordinem obedientiæ violatum, sicut nec noua offensa in amicum potest dici facere æqualitatem in amicitia violata per aliam offensam in illum commissam.

Secunda item pars probatur: pœnam nocere agenti in seipso nil est aliud, quàm ei nocere per subtractionem alicuius formæ vel partis, quæ ad ipsius agentis integritatem requiratur, sic cæcitas, quæ subtrahit visum ab homine, potest esse pœna, vt expresè explicat sanctus Thomas primâ parte quæstione 48. art. 5. de ratione verò *culpæ* est, quòd noceat agenti pro sua operatione, id est, in rectitudine, quã debet habere, quando operatur: atqui peccatum
III. sumptum formaliter, siue vt actio siue vt passio, nullam formam aut partem debitam agenti subtrahit, nisi vel *antecedenter* vel *consequenter*, iuxta præcedentis articuli propositionem, sed tantùm nocet agenti in sua operatione.

Et confirmatur: quando ratio aliqua est talis conditionis, vt ex vi illius id, quod constituit, distinguatur specie ab alio, tunc talis ratio non potest eius opposito conuenire, quia duæ species oppositæ debent habere duas rationes formales sibi oppositas: sed malum culpæ & malum pœnæ diuidunt malum ex sancto Thoma citatâ quæstione 48. articulo quinto, & secundùm illum ratio mali culpæ est, quòd noceat agenti in operatione, ratio mali pœnæ, quòd noceat agenti per subtractionem alicuius formæ, aut partis pertinentis ad integritatem agentis: igitur peccatum secundùm se & sum-
IV. ptum formaliter non nocet agenti in seipso, sed tantùm in sua operatione.

Nec obstat huic rationi, quòd peccatum habituale sit peccatum, nec tamen noceat agenti in sua operatione, quia non consistit in actione.

Nam primò hîc tantùm est quæstio de peccato *actuali*, deinde peccatum habituale est etiam saltem radicaliter defectus actionis, quia vt diximus suprà non habet rationem culpæ, nisi in ordine ad actionem & quatenus ab ea procedit.

Tertia item pars probatur, quia communis Patrum & Theologorum sententia est, peccatum sumptum formaliter, seu secundùm deformitatem, non esse à Deo, vt agente morali, plusquam *permissiuè*, & indignum est, imò repugnás

A rectæ rationi, vt prudens aliquis legislator directè decernat punire transgressionem suæ legis per aliam nouam transgressionem: ergo à fortiori erit indignum Deo statuere vt homo committat actum formaliter malum in vindictam alterius peccati, quod antea commisit. V.

Nec est, quòd quis dicat contra hanc partem Deum ad peccatum secundùm se sumptum, quatenus est actio, se habere tantùm *permissiuè*: at ad illud, vt est passio, & recipitur in voluntate peccantis, se habere *plusquam permissiuè*, sicut ad passionem Christi Domini, prout erat actio peccati procedens à Iudæis, habebat se tantùm *permissiuè*, in ratione agentis modo morali, prout verò passio erat Christi satisfacientis pro toto humano genere concurrisse modo morali, habuisse illam vt acceptam & gratam.

B Hoc, inquam, dici non potest: nam non potest magis concurrere causa aliqua ad receptionem alicuius inordinationis in anima, quàm VI.
possit concurrere ad eius emanationem ab eadem anima, quia eiusmodi receptio est interna & vitalis; habet intrinsecam dependentiam ab ipsa emanatione.

Deinde talis deordinatio, vt recepta, denominat formaliter hominem iniquum & iniustum, ergo cùm Deus tanquam agens morale non concurrat ad iniustitiam *plusquam permissiuè*, nec etiam concurret aliter ad receptionem deordinationis in anima.

Neque fauet opinioni contrariæ exemplum desumptum à passione Christi Domini; nam passio Christi, vt erat actio Iudæorum, habebat aliud omninò voluntarium ab illo voluntario, quod ei competebat, vt erat *satisfactoria* & passio Christi; quia quatenus
C actio moralis erat ex voluntate Iudæorum, & VII.
vt sic tam secundùm suam receptionem in Iudæorum voluntate, quàm in sui emanatione erat mala, nec ad illam se habebat aliter Deus, quàm *permissiuè*: at vt erat Christi patientis, erat voluntaria eius satisfacientis voluntate; quæ voluntas, quia erat bona secundùm emanationem, & vt sic erat etiam à Deo, ita simul Deus concurrebat modo morali ad illius receptionem in voluntate Christi: at in præsenti casu quæstio est de vna & eadem volitione, quæ recipiatur in eo subiecto, à quo emanat, & sit secundùm emanationem, seu quatenus est actio, formaliter mala, & à Deo tantùm *permissiuè*.

ARTICVLVS III.

Vtrum peccatum aliquod inducat reatum pœnæ æternæ.

D PARS affirmans, intellecta *de peccato mortali*, *est de fide*, siue sermo sit *de pœna damni*, VIII.
quæ consistit in priuatione visionis beatificæ, siue de *pœna sensus*: nam de priori primæ *Corinth.* 5. dicitur, *an nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt*: de posteriori Matthæi 25. *ite maledicti in ignem æternum*, secundæ ad *Thessalonicenses* primo, & ex pluribus aliis scripturæ locis; item ex Tridentino sessione sextâ *de iustificatione* canone tertio, & ex consensu Patrum, vt sancti Augustini duodecimo *de ciuitate Dei* capite secundo, sancti Gregorij libro 25. Moralium capite nono, & aliorum passim.

Vbi notandum, cùm pœnæ illæ dicantur *æternæ*, non tantùm significari illarum perpetui-

I. tatem in duratione, sed etiam in immutabilitate, ita vt semper futuræ sint eædem, augmentum vel diminutionem non recepturæ; sicut & ipsa æternitas est inuariabilis & semper eadem, vt etiam Ecclesiastici vndecimo dicitur de homine moriente, *vbi ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem*, &c. & hanc pœnæ perpetuitatem certò cognoscunt damnati, si enim eas crederent tantùm duraturas ad longissimum tempus, possent aliquam spem concipere se aliquando ab illis esse liberandos; quod est falsum, cùm ipsi agantur desperatione.

Hæc tamen nostra conclusio intelligenda est de lege ordinaria, non enim disputamus, an Deus per absolutam suam potentiam ex speciali aliquo priuilegio statuerit pœnas aliquorum damnatorum finem esse accepturas, quâ de re agunt Scholastici libro quarto sententiarum distinctione 45. Sixtus Senensis libro tertio suæ

II. Bibliothecæ annotatione 47.

Quæres, quo pacto pœna æterna censeatur proportionata peccato mortali, cùm illud tam breui tempore duret.

Respondetur primò ex sancto Thoma hîc in corpore, ideò pœnam æternam esse proportionatam peccato mortali, quia peccatum mortale, quantum est de se, peruertit ordinem irreparabiliter: tollit enim penitus gratiam, quæ est principium, quo tendimus ad Deum, vt nostrum finem vltimum, & dicitur peruertere ordinem hunc *irreparabiliter*, quia ipse peccans nullâ suâ virtute potest se ab hoc malo liberare, sed opus habet supernaturali auxilio; vnde cùm malum hoc sit ita æternum, & inducat maculam eodem modo æternam, fit vt etiam pœna æterna iure optimo proportionata illi esse cen-

III. seatur.

Respondetur secundò, peccati actionem formaliter & secundùm se spectatam durare quidem breui tempore, at secundùm affectum peccantis durare quodammodo in æternum, quia vt inquit sanctus Thomas libro tertio *contra gentes* cap. 144. in quartâ suâ ratione, qui propter fruitionem temporalem boni temporalis relinquit fruitionem æternam finis vltimi, quod facit quicunque peccat mortaliter, censetur multò magis velle frui in æternum bono illo temporali, & ideò cùm peccatum æternum debeat puniri in æternum, censetur rectè proportionata peccato mortali pœna æterna, tam *damni*, quàm *sensus*, & hæc ratio est sancti Gregorij libro quarto dialogorum capite 44. quam refert sanctus Thomas hîc in solutione ad primum, vbi etiam notat pœnam non debere proportionari durationi peccati, vt etiam docet experientia.

IV. Dices sanctum Augustinum in Psalm. 71. ad illum versiculum *ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum*, per vsuras intelligere peccata, quæ ait appellari *vsuras, quia plus mali inuenitur in supplicijs, quàm commissum est in peccatis*.

Respondetur sanctum Augustinum ibi tantùm comparare actum peccati cum pœna *quoad nocumentum*, quod per peccatum infertur proximo, & à Deo puniente infertur peccatori; tantùm velle hoc esse grauius isto, cùm perdat animam, quam non perdit peccatum commissum in proximum, ita enim subiungit: *Nam* verbi gratiâ, *cùm homicida corpus tantùm hominis perimat, anima autem nihil nocere possit: ipsius & anima & corpus perditur in gehenna*. Et secundùm hanc comparationem verum est pœnam æternam non esse proportionatam peccato mortali, sed proportio debet attendi penes suam malitiam. V.

ARTICVLVS IV.

Vtrum omne peccatum inducat reatum pœnæ æternæ.

SIT hæc propositio: *solum peccatum mortale per se & naturâ suâ inducit reatum pœnæ æternæ; per accidens tamen ratione status, in quo quis decedit, potest fieri, vt peccatum veniale puniatur pœnâ æternâ*. Ita Sanctus Thomas hîc in corpore, & in solutione ad tertium articuli quinti. De *mortali* patet ex dictis suprà: de *veniali* quòd *per se & sua natura non inducat reatum pœnæ æternæ*, patebit ex dicendis infrà de illius distinctione à mortali. *De veniali* denique, quatenus est coniunctum mortali, in quo decedit homo, siue istud veniale consideretur in ratione *culpæ*, siue in ratione *pœnæ temporalis* illi debitæ, etiam post remissam culpam, vt si verbi gratiâ homo post obtentam culpæ venialis remissionem, non tamen adimpletam satisfactionem, incidat in peccatum mortale & moriatur; probatur, *quatenus habet rationem culpæ*, tandiu punitur peccatum, quandiu remanet illius reatus, & tandiu remanet reatus iste, quandiu remanet culpa habitualis, licèt non econtrà, vt patet ex dictis: atqui venialis culpa habitualis, quæ est in homine moriente in peccato mortali, remanet in æternum, sicut & eius peccatum mortale: ergo & reatus illius: ergo & illius punitio. VI.

Minor patet: quia omnis culpa tantùm tollitur, aut ex mera Dei liberalitate, aut ex aliquo actu supernaturali elicito ab habente culpam illam, quia actus naturalis est improportionatus peccato, vt ex professo docent Theologi, agendo de *contritione*: sed culpa illa habitualis, venialis tamen non remittitur priori modo, quia liberalitas non se extendit nisi ad amicum: at homo constitutus in tali statu est inimicus Deo: non etiam modo posteriori, quia actus supernaturales non possunt exerceri sine speciali auxilio Dei, Deus autem non dat tale auxilium damnatis, vt communiter fatentur omnes, quia *vbi ceciderit lignum, ibi remanebit*: ergo talis culpa venialis punietur in æternum per accidens, & ratione status, in quo moritur ipse homo. VII.

De eodem peccato veniali *quoad pœnam illi debitam, cui ante mortem non est satisfactum*, probatur: quia ad hoc, vt opus aliquod pœnale sit satisfactorium coram Deo, necessarium est, illud esse informatum gratiâ iuxta illud Isaiæ quinquagesimo octauo, *quare ieiunauimus, & non aspexisti*, vbi respondet Deus, *ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra*: atqui opus istud pœnale, quod quis patitur in inferno pro culpa veniali, non est informatum gratiâ, vt constat; ergo non est satisfactorium, & proinde cùm peccatum illud & reatus maneant in æternum per accidens, ratione status, in quo quis decedit, punietur in æternum. VIII.

Atque ratio hæc conuincit eum, qui habens tantùm peccatum originale cum vnico veniali moreretur, puniendum esse in æternum pœnâ sensus suo peccato veniali proportionatâ.

I. Dices, ergo Deus punit vltra condignum, quia pœna tantùm temporalis debetur huic peccato, & tamen infligit æternam.

Respondetur, negando istam consequentiam, quia pœna temporalis tantùm debetur peccato veniali, vt consideratur secundùm se, non autem, vt est annexum mortali, quod vt sic ratione status est dignum pœnâ æternâ ob rationes allatas pro conclusione.

DISPVTATIO III.

De pœna peccati secundùm quantitatem, & per ordinem ad alterum.

ARTICVLVS PRIMVS.

An pœna sensus respondeat conuersioni ad bonum commutabile, & pœna damni auersioni à Deo.

II. SIt hæc propositio: *pœna damni non ita correspondet auersioni à Deo, quasi hæc sola puniatur istâ pœnâ, nec pœna sensus conuersioni ad bonum commutabile, quasi sola hæc puniatur pœnâ sensus, sed tantùm per quandam accommodationem dicitur pœna damni correspondere auersioni à Deo, & pœna sensus conuersioni ad bonum commutabile.*

Prior pars probatur: auersio & conuersio in peccato actuali non important duas malitias distinctas, sed vnam tantùm, quia peccatum actuale est conuersio *auersiua*, & conuersio præcisè sumpta, quà conuersio est, non dicit malitiam, sed tantùm prout est conuersio *auersiua* à lege; ergo ei non debet correspondere pœna distincta. Antecedens patet ex dictis suprà de formali ratione peccati actualis. III.

Consequentia probatur: pœna debet correspondere malitiæ, sed vna tantùm est in peccato actuali malitia, quam dicit ipsa conuersio *auersiua*: ergo vna tantùm erit ei debita pœna; quæ, quia peccatum ei correspondet, integratur ex auersione & conuersione simul, quatenus peccatum est *auersiua* conuersio, ita etiam sumpta complete & totaliter integrabitur pœnâ damni & pœnâ sensus, vt suis partibus.

Posterior pars probatur ex capite 18. Apoc. *quantum glorificauit se, & in delitiis fuit* (quo denotatur conuersio ad bonum commutabile) *tantum date ei tormentum & luctum*, quo intelligitur *pœna sensus*: & de *pœna damni* Matthæi 25. dicit Christus dãnatis, *discedite à me*, & cùm reddit rationem vtriusque pœnæ, ait, *Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare*, & cætera peccata enumerat, in quibus tantùm reperiuntur virtuales conuersiones ad creaturas, quia sunt peccata omissionis, quibus tamen non desinit vtramque pœnam infligere: igitur nonnisi per accommodationem *pœna damni* dicitur correspondere auersioni, *pœna* verò *sensus* conuersioni, quæ accommodatio in eo consistit, quòd quemadmodum per peccatum homo inordinatè conuertitur ad creaturas, ita etiam & ab illis cruciatur, & quia talis conuersio est *auersiua* à Deo, priuat etiam ipsum hominem Deo & eius bonis. IV.

ARTICVLVS II.

An pœna damni sit inæqualis respectu omnium mortalium, & vnde repetatur ista inæqualitas.

V. PRIMA propositio: *pœna damni est inæqualis pro inæqualitate mortalium peccatorum*. ita Scotus in quarto sententiarum distinctione quintâ quæstione sextâ, & multi alij. Probatur: ita se habet *pœna damni*, seu priuatio visionis beatificæ, ad peccata mortalia damnatorum, vt se habet visio beatifica ad bona opera beatorum; quia vnum est præmium, alterum pœna: atqui visio beatifica in ratione præmij est inæqualis in beatis pro inæqualitate meritorum, quæ tantùm exercuerunt in hac vita, vt docent Theologi primâ parte, quæstione 12.

VI. Deinde pœna damni accommodatur auersioni ex præcedenti articulo; sed auersiones peccatorum mortalium sunt inæquales, quia actuales auersiones in peccatis mortalibus sunt conuersiones *auersiua*.

Tandem pœna damni est omnium grauissima: at videretur iniquum, vt qui sunt inæquales in peccatis, sint æquales in ea parte suæ pœnæ, quæ est omnium grauissima: igitur pœna damni est inæqualis.

Secunda propositio: *inæqualitas pœnæ damni tanquam ex causa efficiente proxima prouenit ex inæquali volitione, & tristitia, quam causat in damnatis priuatio visionis beatificæ, remotè verò & demeritoriè ex inæqualitate peccatorum & ex dispositione iustitiæ diuinæ, tanquam causâ morali, ita ordinante.* Sic Scotus suprà. VII.

Probatur, & simul explicatur tota propositio ex proportione istius pœnæ ad beatitudinem, cuius inæqualitas proximè petitur ab inæquali lumine gloriæ, remotè ab inæqualitate charitatis & meritorum, & à Deo ita distribuente præmia singulis ex iustitia; ergo cùm in distributione suppliciorum debeat esse aliqua proportio ad distributionẽ præmiorum, proxima causa inæqualitatis pœnæ damni erit tristitia, quæ à damnato concipitur ex amissa visione beatifica, remota peccatorum inæqualitas, quò enim damnatus aliquis cum grauioribus peccatis moritur, eò videt se esse in maiori odio Dei, & ex consequenti se priuari à Deo, vt à maiori hoste: quæ consideratio auget in illo tristitiam, à qua concipienda non potest desistere; cùm habeat obiectum illius præsentissimum, nec sinat Deus in vindictam peccatorum eum à tali consideratione mentem suam auertere; id enim significant scripturæ, dum dicunt *vermem damnatorum nunquam moriturum*, & ex hoc satis intelligitur, quòd licèt pœna damni, quatenus priuatio est, in facto esse non suscipiat magis & minus, possit tamen eam suscipere ratione sibi adiunctorum. VIII.

I. ARTICVLVS III.

An utraque pœna peccati sit finita, vel infinita.

PRIMA propositio: *vtraque pœna, damni scilicet & sensus, de facto est finita secundùm intensionem.* Probatur prior pars: pœna damni priuat hominem Deo, vt est participabilis modo finito, quia non videtur Deus à beatis nisi modo finito, ergo pœna damni non est infinita secundùm intensionem.

Antecedens docent communiter Theologi primâ parte quæstione duodecimâ.

Consequentia probatur simul cum ipso antecedente, actus à creatura elicitus, & in ea receptus, non est infinitè intensus, quia tam eius potentia, quàm actiuitas potentiæ est vir-
II. tutis finitæ & limitatæ, sed vterque actus tam beatificus quàm tristitiæ est actus elicitus à potentia creaturæ, scilicet beati & damnati, & in ea receptus, cùm sit vitalis & immanens, vt satis intelligitur; ergo non est infinitus secundùm intensionem, & tantùm dicuntur actiones istæ infinitæ secundùm quid, quia sunt de obiecto infinito.

Et hæc ratio idem probat de *pœna sensus*, quæ causatur ab igne in damnatis: Nam disconuenientia, quam causat ignis in damnatis, cùm agens & patiens sint quid finitum, non potest esse nisi finita, & in hoc tantùm differt à priori, quòd hæc posterior non habeat infinitatem secundùm obiectum, sicut prior.

Secunda propositio: *peccatum mortale, quantum est ex parte suæ grauitatis & malitiæ, non*
III. *est dignum pœnâ secundùm intensionem syncategorematicè infinitâ.* Ita sanctus Thomas hîc cùm docet peccato mortali deberi pœnam finitam secundùm intensionem.

Et probatur; nihil est in peccato mortali, ratione cuius debeatur illi talis pœna, nam tam auersio quàm conuersio peccati mortalis sunt finitæ secundùm intensionem, vt patet ex dictis præcedenti conclusione, ergo cùm pœna debeat correspondere auersioni & conuersioni, erit etiam tantùm finita secundùm intensionem.

Deinde, si quodcunque mortale esset dignum pœnâ syncategorematicè infinitè intensâ, peccata omnia mortalia essent digna æquali pœnâ, quia haberent malitiam eodem modo infinitam, & punirentur æquali pœnâ: at consequens est absurdum.

Nec obstat, quòd obiectum offensum sit in-
IV. finitum: nam & pœna damni, quatenus est tristitia de summo & infinito bono amisso, habet parem infinitatem; ergo peccatum mortale, quantum est ex parte suæ grauitatis, non meretur pœnam *syncategorematicè* infinitè intensam.

ARTICVLVS IV.

An pœna, quam damnati sustinent, sit æqualis grauitati suorum peccatorum.

SIT hæc propositio: *pœna, quam sustinent damnati ob sua peccata, non est maxima, quam meruerunt eorum peccata, sed minor.* Ita communiter omnes Theologi, & probatur ex
A illo Patrum axiomate, quo asserunt Deum punire peccata *citra condignum*, quod verum esse non posset, si punirentur de facto æquali pœnâ suæ grauitati. V.

Deinde probatur etiam ex eo, quòd docent in pœnis damnatorum Deum seruare misericordiam & iustitiam; *misericordiam* quidem, non totaliter relaxantem pœnas, vt expresè ait sanctus Thomas primâ parte quæstione 21. articulo 4. in responsione ad primum, sed aliqualiter alleuiantem ex sua misericordia, & liberalitate aliquid de pœnis, quas potuisset statuere pro peccatis, habitâ ratione grauitatis eorum, remittentem. Vnde quando sacræ litteræ dicunt pœnas damnatorum esse æquales eorum peccatis secundùm grauitatem consideratis, vt citato loco Apoc. 18. debet illud intelligi de merito culpæ & pœnæ ei debitæ iuxta illud, quod Deus lege sua taxauit, cer-
B tum enim est Deum lege aliquâ statuisse singulis peccatis suas pœnas, & in ista taxatione minorem pœnam constituisse peccatis, quàm mereantur, habitâ ratione malitiæ & grauitatis illorum, sicut & determinauit singulis bonis operibus maius præmium, quàm illa secundùm se sumpta mereantur, ac proinde quando dicitur, *Deum punire citra condignum*, non est sensus, quòd ex sua misericordia aliquid remittat ex tota pœna, quam huic vel illi peccato assignauit, decretum enim Dei est immutabile, sed quòd, quando determinauit singulis peccatis singulas suas pœnas, illam non tantam determinauit, quantam merebantur ipsa peccata, si habeatur ratio grauitatis illorum. VI.

C ARTICVLVS VLTIMVS. VII.

Vtrum aliquis puniatur pro peccato alterius.

NOTA ex sancto Thoma triplicem pœnam posse distingui; primam *satisfactoriam*, quam quis voluntariè pro suo vel alterius peccato sustinet; secundam quam propriè dicit esse pœnalem, quæ pro delicto seu culpa infligitur à Deo sine ordine ad bonum ipsius, cui infligitur; tertiam *medicinalem*, quæ est quoddam malum inflictum tantùm ad maius bonum puniti. Hac distinctione præsuppositâ,

Sit hæc propositio: *vnus potest pro alio sustinere pœnam satisfactoriam ex coniunctione amoris, quo alteri coniungitur, sicut in rebus humanis vnus potest debitum alterius in seipsum transferre.* Ita sanctus Thomas; & de hac pœna
D agunt Theologi disputando de *satisfactione* & bonis operibus. VIII.

Secunda propositio: *vnus non potest puniri pro alio pœnâ propriè dictâ, nisi sit aliquo modo particeps peccati*, ita S. Tho. hîc.

Probatur, Ezechielis 18. *anima, quæ peccauerit, ipsa morietur, filius non portabit iniquitatem patris:* Item ex sancto Augustino libro primo *contra aduersarium legis* cap. 16. & epistola 75. *ad Auxilium Episcopum:* & ratio sancti Thomæ est, quia actus peccati est aliquid personale nullo modo alteram personam distinctam à persona ipsius peccantis respiciens; ergo cùm pœna hæc maximè debeat proportionari delicto, debet esse tantùm personalis.

I. Idem est iudicium de *priuatione gratiæ*, *de pœna excommunicationis*, & aliis eiusmodi bonis animæ: nam sanctus Augustinus in citata epistola *ad Auxilium* docet expresè filium non excommunicari pro peccato patris, cui nullo modo consensit.

Addi tamen potest in iudicio Dei posse aliquem in pœnam peccati suorum posterorum, vel personæ alicuius sibi coniunctæ, priuari speciali aliquo bono spirituali; cui tamen personæ Deus non denegat gratiam ad salutem sibi necessariam; sic possunt dici Iudæi à Deo puniti, quando ob peccata parentum sunt illis sublata lex, sacerdotium, & prophetia, quanquam tamen vt plurimùm pœnæ istæ non infligantur posteris, nisi quia imitantur peccata suorum prædecessorum, iuxta illud Christi Domini apud Sanctum Matthæum vigesimo
II. tertio: *& vos implete mensuram patrum vestrorum.*

Tertia propositio: *vnus potest pro peccato alterius puniri pœna medicinali, sic filij pro peccatis suorum parentum*; Ita S. Thomas hîc, & probatur ex illo Exodi 21. *Ego Dominus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me*; hæc pœna *medicinalis* duo postulat: primum est, vt sit tantùm boni alicuius temporalis iactura, deinde vt ratione illius, culpa eius, qui peccauit, puniatur in persona aliquo modo coniunctâ peccanti, vt sic peccatum eius puniatur in aliquo, quod pertinet ad ipsum peccantem, vt tradunt sanctus Augustinus in citatâ epistolâ, & sanctus Thomas hîc, & cedat in bonum aliquod siue temporale, siue spirituale eius, qui talem pœnam sustinet, quòd si nulla
III. vtilitas inde ad eum perueniret, non desineret tamen iustè à Deo infligi, cùm enim sit dominus vitæ & necis, & persona talem pœnam sustinens sit aliquid illius, qui peccauit; potest absque vtilitate redundante in ipsum sustinentem vindicare peccatum, & quia talis punitio cederet in aliorum commodum, quatenus alij hoc exemplo eruditi vitarent peccata, non desineret pœna ista dici *medicinalis.*

Cæterùm quoniam misericordia Dei *superexaltat eius iudicium*, ideò cùm remunerationem bonorum operum extendat in multas generationes, vt in Exodo capite vigesimo, & 24. *in mille generationes*, peccatorum pœnam ad quartam vsque generationem solùm extendit, Exodi 20. capite. An verò possit aliquis humano iudicio puniri pro peccato alterius spectat propriè ad secundam secundæ, vbi sanctus Thomas quæstione 108. articulo quarto, illam dis-
IV. putat.

A V.

AD QVÆST. LXXXVIII.

DISPVTATIO PRIMA.

De peccati venialis & mortalis existentia & natura: & eorum distinctione specifica.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum dentur quædam peccata mortalia, quædam item venialia.

NOMINE *peccati mortalis*, nil
B aliud intelligitur hîc, quàm moralis ille actus, qui causat in homine priuationem gratiæ sanctificantis, & æternam damnationem, saltem *quoad reatum*; hoc enim vtrumque vocatur *spiritualis mors animæ* in sacris litteris, vt Sapientiæ 16. Apoc. vigesimo, & Psalmo 48. nomine verò *peccati venialis* intelligitur peccatum illud, quod non inducit priuationem gratiæ, neque reatum pœnæ æternæ. VI.

Sit hæc propositio prima: *dantur quædam peccata mortalia*, ita admittitur ab hæreticis; & probatur facilè ex sacris litteris, quæ enumerando quædam peccata, dicunt illa excludere hominem à vita æterna, vt *ad Romanos* primo, primæ *ad Corinthios* sexto, & *ad Ephesios* 5. item Matthæi 25.

Secunda propositio: *dantur quædam pec-*
C *cata venialia.* Probatur contra Iouinianum, qui apud sanctum Hieronymum libro secundo contra illum circa finem docebat omnia peccata esse paria, & contra Wicleffum apud Valdensem tomo secundo *de sacramentis* capite 154. sic: dantur quædam peccata, quæ de facto consistunt cum gratia sanctificante, ergo dantur quædam peccata venialia: Consequentia patet explicatione nominis peccati venialis superiùs tradita. VII.

Antecedens probatur ex sacris litteris, Prouerbiorum 24. *septies in die cadit iustus, & resurgit*; si enim iustus, quomodo cadit, & si cadit, quomodo iustus, quia nimirum casus iste non tollit principium vitæ spiritualis, seu non inducit priuationem gratiæ, nec reatum pœnæ æternæ.

Item Ecclesiastici septimo, *non est homo iustus*
D *in terra, qui faciat bonum, & non peccet*, primæ sancti Ioannis primo, *si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*: item Iacobi tertio, quæ omnia intelliguntur de venialibus, cùm inter istos peccatores etiam iusti comprehendantur, vt Apostoli, quos scimus fuisse confirmatos in gratia. VIII.

Item Concilia, vt Mileuitanum canone septimo, & Tridentinum sessione sextâ canone 11. docent istos debere etiam illud dicere *dimitte nobis debita nostra.*

Tandem Patres admittunt venialia in iustis, vt sanctus Hieronymus libro secundo aduersus Pelagianos, *Iustos esse* (inquit) *concedo, sine omni autem peccato omninò non assentior*: sanctus Augustinus libro primo, *contra duas epi-*

I. A *stolas Pelagianorum* capite decimo quarto, *Multi (inquit) fideles baptizati, sunt sine crimine; sine peccat ouatem in hac vita neminem dixerim.*

Vbi nota sanctum Augustinum facere hanc distinctionem inter *crimen* & *peccatum*, vt per *crimen* intelligat illud, quod nos vulgò *mortale* vocamus, per peccatum verò, quod dicimus *veniale*; vnde etiam in Enchiridio cap. 46. ita ait, *nec tamen omne peccatum crimen est, sine quo sanctorum hominum vita inueniri hîc potest: peccatum autem, si dixerimus, quia non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.*

Nec primò fauet hæreticis, quòd interdum scripturæ loquantur absolutè de peccato, & dicant illud mortem causare, Ezechielis 15. *ad Romanos* secundo, Iacobi sexto.

Hoc, inquam, non fauet, quia ibi nomine *peccati* intelligitur *mortale*, vt satis potest colligi, II. & nomen *peccati* absolutè sumptum per Antonomasiam dicitur de omni peccato mortali, sicut omne analogum sumi solet pro famosiori significato.

Adde quòd propositiones istæ non sunt vniuersales, sed tantùm indefinitæ, at ex aliis superiùs citatis scripturæ testimoniis patet dari quædam peccata, quæ tantùm sunt venialia.

Nec secundò fauet, quòd S. Chrysostomus homiliâ de *periculis leuium peccatorum* dicat, leue non est, quod hominem ex interdicto occidit, & iussu interficit.

Non, inquam, fauet id, quia ibi S. Chrysostomus distinguit tria genera peccatorum *cordis, oris & operis*, & intendit sub quocunque horum membrorum contineri peccata grauia, quæ sunt mortalia, quod non est omninò negare III. peccata venialia.

ARTICVLVS II.

Vtrum peccatum mortale & veniale sint talia independenter à conditione peccantis.

SIT hæc propositio: *peccatum mortale & veniale sunt talia independenter à conditione peccantis*: hæc propositio est contra Lutherum assertione suâ 32. Caluinum libro secundo suarum Institutionum capite octauo, qui volunt peccata prædestinatorum esse tantùm venialia ex misericordia Dei.

Probatur contra illos: si quæ conditio personæ impediret, ne peccatum mortale sit mortale ei, qui illud committit, maximè ipsa prædestinatio & fides, IV. hæ enim duæ sunt, quæ maximè mouent hæreticos; at neutra istarum conditionum illud impedit: nam ambæ illæ erant in Dauide, vt patet Lucæ 13. vbi Christus ait omnes Prophetas futuros in regno Dei: at inter Prophetas fuit ipse Dauid; & Actuum 13. dicitur Dauid fuisse *secundùm cor Dei*, quod significat illum fuisse sanctum; item fuerunt illæ conditiones in sancto Petro, nec fidem amisit, quando negauit Christum, sed tantùm peccauit contra confessionem fidei, & tamen illi duo peccauerunt mortaliter: Dauid libro secundo Regum 12. quando procurauit mortem Vriæ, & commisit adulterium cum Bertsabee: nam ratione istius peccati Psalm. 50. postulat à Deo, vt sibi cor nouum creet, quod non peteret, nisi crederet se per peccatum adulterij adiunctum habens homicidium perdidisse gratiam: V. & tale peccatum Dauidis fuisse mortale tradunt ex professo sanctus Ambrosius libro secundo *de Apologia Dauid* capite 16. sanctus Augustinus in Psalmum 50.

Et quòd peccatum sancti Petri fuerit mortale claré ait sanctus Augustinus tractatu 66. *in sanctum Ioannem*, quando ait sanctum Petrum *in istâ negatione timendo mortem crucis suæ, dedisse mortem animæ suæ*, nam *dare mortem animæ*, nil est aliud, quàm peccare mortaliter, vt patet ex dictis: ergo peccata ista non sunt venialia, nec mortalia, ex conditione personæ peccantis.

Deinde: sanctus Paulus primæ *Corinth.* 5. agnoscit illum incestuosum, de quo ibi scribit, esse fidelem, & peccatum eius esse mortale; *Auditur (inquit) inter vos fornicatio & talis fornicatio, qualis nec inter gentes*; & cùm illum ob peccatum ibi excommunicet, B VI. iudicat esse mortale, & secundæ *ad Corinthios* capite 12. illum absoluit ab ista excommunicatione.

Tandem, si conditio prædestinationis efficeret, vt peccatum, quod dicimus mortale, esset tantùm veniale peccanti; iam ipsa gratia iustificationis solùm haberet locum in prædestinatis; item illis solis sacramenta fructuosè & vtiliter conferrentur, cæteris verò minimè: at hoc falsum est, vt etiam tradit Concilium Tridentinum sessione sextâ, canone decimo septimo.

ARTICVLVS III.

An peccatum mortale & veniale sint talia ex natura sua. C VII.

SIT ista propositio: *peccatum mortale & veniale sunt talia ex natura sua, & non ex misericordia Dei.* Ita sanctus Thomas hîc, Vega libro 14. in Concilium Tridentinum capite 15. & 16.

Probatur ex Bulla Pij V. & Gregorij, quâ damnantur propositiones aliquæ Michaëlis Baij Doctoris Louaniensis, inter quas hæc est numero 21. *nullum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur pœnam æternam*: si enim falsum est nullum esse peccatum naturâ suâ veniale, vt significat condemnatio istius allatæ propositionis; ergo eius oppositum, scilicet esse aliquod peccatum naturâ suâ veniale, quod asserit nostra conclusio, erit verum.

Deinde: Patres & Concilia, quando docent D VIII. dari quædam peccata venialia, nunquam recurrunt ad misericordiam Dei, sed ad naturam rei & grauitatem materiæ; sic S. Augustinus lib. 83. quæstionum quæst. 26. ait *diiudicandum esse, quænam sint peccata venialia ex ipsa Dei virtute & sapientia, quatenus scilicet illa iudicat de rebus habitâ ratione eorum, quæ illis insunt*, sic passim tam sanctus Augustinus, quàm alij Patres vocant peccata venialia *leuia, quotidiana*, mortalia verò *grandia scelera*.

Tertiò: Deus, quando taxauit pœnam singulis peccatis, licèt eam taxauerit minorem quàm meretur eorum grauitas, semper tamen id facit habitâ ratione grauitatis & malitiæ, quæ in illis est, quia aliàs, si ex sola sua voluntate absque fundamento aliquo petito ex par-

I. te ipsorum peccatorum, taxasset ipsas pœnas, A
falsò diceretur redditurus *vnicuique iuxta opera sua*, Psalmo 61. atqui aliquibus peccatis, vt fornicationi, adulterio, & aliis eiusmodi, taxauit *pœnam æternam*; vt patet ex dictis præcedenti quæstione, aliis verò *temporalem*, verbi gratiâ, verbo otioso.

Tandem qualis est proportio offensæ contra hominem ad amicitiam & gratiam eius, iuxta prudentis hominis æstimationem, talis est proportio offensæ commissæ contra Deum ad eius amicitiam & gratiam conseruandam, vel amittendam, saltem secundùm aliquam rationem, Deus enim sæpè in sacris litteris ex proportione, quam homines seruant inter se, ostêdit quomodo sese habeat erga nos, & nostræ actiones ad illum: atqui quando homo committit paruam offensam contra alium, quia res est parui mo-
II. menti, offensa illa non iudicatur digna priuatione amicitiæ & gratiæ, imò oppositum tribueretur crudelitati; ergo etiam quando offensa hominis in Deum est in leui materia, non priuabit hominem amicitiâ & gratiâ Dei: ergo cùm leuitas illa sit interna ipsi actioni, peccatum erit veniale ex natura sua & secundùm se, non ex sola Dei misericordia.

Dices: potest Deus statuere pœnam æternam contra peccatum veniale; ergo non habet ex natura sua, vt sit veniale, id est non priuet gratiâ & vitâ æternâ.

Respondetur primò, pœnæ æternitatem purè & simpliciter sumptam non inferre necessariò rationem culpæ mortalis in peccato, vt patet ex dictis præcedenti quæstione.

Respondetur secundò, si peccatum veniale nullâ aliâ circunstantiâ nouâ vestiatur, sed tan-
III. tùm relinquatur suæ naturæ, non posse puniri pœnâ æternâ, quæ sit propriè *pœna*, id est inflicta in vindictam delicti, quia pœna in ratione pœnæ non debet excedere grauitatem & malitiam peccati, debet enim irrogari ex iustitia: ergo cùm peccati venialis malitia & grauitas secundùm se spectata non postulet pœnam æternam, vt iam ostendimus, Deus non poterit illud secundùm se nudè & simpliciter consideratum punire pœnâ æternâ; & si puniat in æternum, id, quod excedet grauitatem istius peccati, propriè non habebit rationem pœnæ; sed cùm Deus sit Dominus absolutus creaturarum, posítque illas pro sua voluntate annihilare, id, quod superat in tali pœna, dicetur fieri à Deo non in vindictam peccati istius, sed ad aliquid manifestandum, quod ei placet.

Dixi inter respondendum *(si peccatum veniale spectetur secundùm se, nec vllâ aliâ nouâ cir-*
IV. *cunstantiâ vestiatur)* quia Deus potest rem leuem, aliàs secundùm se ad veniale tantùm obligantem, prohibere sub pœna peccati mortalis; quia addit isti rei nouam circunstantiam, v. g. quia ita illud prohibet ad postulandam ab ipso homine strictam obedientiam, quemadmodum dici potest de peccato primi parentis, si enim nudè & simpliciter consideretur esus pomi, non videtur tantus, qui inducat priuationem gratiæ & reatum pœnæ æternæ, cùm sit res valdè leuis: at si consideretur, quatenus Deus per istam abstinentiam speciali præcepto prohibitam postulabat ab illo perfectam obedientiam, à qua volebat conseruationem iustitiæ originalis dependere, habebat rationem rei valde grauis, & proinde talis abstinentia poterat vt sic, iniungi
sub pœna peccati mortalis. V.

Dices secundò: grauitas offensæ attenditur etiam penes personam offensam; at persona offensa per peccatum veniale est infinitè digna, quia est Deus: ergo peccatum veniale potest etiam puniri pœnâ aliquo modo infinitâ, ergo cùm non puniatur tali pœnâ de facto, id contingit ex sola Dei misericordia.

Respondetur, culpam augeri ratione dignitatis personæ offensæ, si modò cætera, quæ petuntur ex natura peccati, sint paria, & augeantur in ratione malitiæ, sub quâ attingunt ipsum obiectum, si verò sint improportionata, non attingere, vt contingit in veniali, quod ratione exiguitatis suæ naturæ, seu materiæ & malitiæ, nonnisi imperfectè, & valde impropriè est contra Deum, cùm non importet auersionem perfectam ab illo, vt docet Sanctus Thomas quæstione præcedenti, articulo quarto.

B Et quòd peccatum non aggrauetur secun- VI.
dùm proportionem nobilitatis obiecti solitariè considerati, patet ex opere bono, quod licèt habeat Deum, qui est infinitæ perfectionis pro suo obiecto, non est tamen infiniti meriti, sed pro ratione bonitatis, quam habet, & proportione, quâ tendit in tale obiectum, habet etiam maiorem vel minorem rationem meriti, seu maioris vel minoris meriti.

ARTICVLVS IV.

An peccatum mortale & veniale in hoc distinguantur, quòd vnum priuet gratiâ & inducat reatum pœnæ; aliud non: vnum opponatur præcepto, aliud consilio.

C PRIMA propositio: *primum, in quo distin-* VII.
guuntur peccatum mortale & veniale, non est, quòd hoc non priuet gratiâ sanctificante, nec inducat reatum pœnæ æternæ, istud verò vtrumque hoc faciat.

Probatur: prius est in peccato tanta & talis grauitas, tantæ & talis malitiæ, quàm sit priuatio talis gratiæ; item prior est in peccato tanta culpa, quàm in ipso peccatore obligatio ad talem pœnam subeundam; ergo per istam effectuum inæqualitatem, mortale & veniale non possunt primò & per se à se inuicem distingui. Consequentia patet, Antecedens probatur: quia obligatio ad pœnam, & priuatio gratiæ, sunt effectus peccati, vt patet ex dictis.

Secunda propositio: *primum in quo distinguuntur peccatum mortale & veniale, non est quòd*
D *mortale sit contra aliquod præceptum, veniale verò* VIII.
contra consilium. Propositio est contra Scotum secundo sententiarum distinctione 21. quæstione primâ: probatur, veniale est etiam contra legem & præceptum, vt constat ex iis, quæ diximus suprà ad definitionem peccati: deinde omne mendacium etiam iocosum prohibetur Leuitici 19. Ecclesiastici 7. Item lex, quæ prohibet furtum, non tantùm prohibet furtum mortale & in materia graui, sed etiam leue, cùm prohibeat omne furtum, & ita in aliis præceptis, contra quæ possunt etiam committi venialia, vel ob leuitatem materiæ, vel ob defectum sufficientis deliberationis.

Tandem: illud omne est contra legem, quod est rectæ rationi dissonũ, quia recta ratio etiam vendicat sibi appellationem & rationem eius;

I. at quodcunque peccatum veniale est dissonum rectæ rationi, vt facilè intelligitur: ergo est contra legem; ergo ex consequenti non distinguetur à mortali, quòd mortale sit contra legem, veniale verò non item.

Notandum tamen est, quanquam hæc ita se habeant ex rei veritate, si attendatur modus loquendi sacræ scripturæ, peccatum veniale non dici *esse contra præceptum*. quia iuxta illud nomen *præcepti*, aut *legis*, absolutè sumptum tribuitur tantùm iis præceptis, quorum obseruatio est absolutè necessaria ad consequutionem vitæ æternæ, vt Matthæi 19. *si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, Ioannis 16. *ad Romanos* 12.

Cuius rei hæc est ratio quòd ea, quæ necessariò sunt facienda ad obtinendum finem vltimum, dicantur per excellentiam *præcepta*, quia maiorem obligationem, quàm alia, quæ ad illum quidem conducunt, non tamen auertunt, important:
II. vnde peccans etiam venialiter dicitur non facere *contra præceptum*, sed *præter præceptum*, vt à sancto Thoma hîc in solutione ad primum art. 1. cuius formulæ sensus loquendi non est, quòd violet legem propriè, sed quòd lex sic violata non dicatur *lex* & *præceptum* simpliciter & absolutè; quia non importat absolutam medij necessitatem, sed tantùm secundùm quid, quatenus non auertit hominem penitus ab vltimo suo fine, & fortè, quando Scotus ait veniale esse *contra consilium*, nomine *consilij* tantùm intellexit legem ad salutem non necessariam.

ARTICVLVS V.

An peccatum mortale & veniale distinguantur penes deordinationem.

III. PRIMA propositio: *peccatum mortale & veniale non differunt penes id, quòd mortale dicat deordinationem circa finem vt obiectum: veniale verò circa media, id est circa obiecta creata.* Probatur: conuenit aliquibus venialibus dicere deordinationem circa Deum, verbi gratiâ, motus infidelitatis, desperationis, & odij, qui sunt tantùm *semiplenè deliberati*, versantur circa Deum, sicut fides, spes & charitas, & tamen ex dictis suprà de *delectatione morosa*, & *prauis cogitationibus* sunt tantùm peccata venialia; item furtum rei grauis est peccatum mortale, & tamen deordinatio est circa obiectum creatum.

Neque contrarium hîc docet sanctus Thomas articulo primo, & suprà quæst. 72. art. 5. & alibi, quando ait mortale deordinare hominem ab vltimo fine, veniale verò deordinationem habere circa media.

IV. Nam ibi non vult assignare primum principium distinctionis venialis & mortalis, etiam quatenus considerantur ex genere suo, vt illum hoc loco explicant Caietanus & Conradus: nam ex peccatis mortalibus ex genere suo plura sunt circa media, sicuti est adulterium, fornicatio, &c. Et ne recurrat Caietanus ad finem proximum, nempè finem aliquem virtutum, quibus illa mortalia, verbi gratiâ castitati, repugnant, dentur peccata venialia ex suo genere contra finem particularem specialium virtutum, vt mendacium contra veracitatem.

Sensus itaque sancti Thomæ est *peccatum mortale* importare deordinationem cum auersionem ab vltimo fine, qui peccat, quia est contra præceptum absolutè necessarium ad consequutionem vitæ æternæ, veniale verò importare tantùm deordinationem, siue auersionem ab vltimo fine, quam deordinationem ait esse circa media, quia stat cum auersione eorum, quæ conducunt ad ipsius finis vltimi consequutionem, & minuit ipsum feruorem charitatis, sicque præsens hæc distinctio sancti Thomæ coincidit cum illa, quâ dicunt alij mortale in eo distingui à veniali, quòd istud tollat penitus charitatem, hoc verò non, sed tantùm minuat feruorem charitatis; quod quidem discrimen est verissimum, sed radicem eius hoc loco quærimus, sicut & verissimum est peccatum mortale in eo distingui à veniali, quòd mortale ponat vltimum finem in creatura & eâ fruatur tanquam Deo, quatenus scilicet illam præfert Deo, etiam in actu exercito, cùm enim nouerit peccans amorem istius creaturæ non posse consistere cum amicitia Dei, nihilominus vult illum: vnde Ioan. 12. dicitur *diligebant gloriam hominum magis, quàm Dei*, & ad *Philippenses* tertio, *quorum Deus venter est*; amor verò creaturæ, tantùm venialiter vitiosus, potest consistere cum Dei amicitia, hoc tamen discrimen non est primum, quod illa distinguit. VI.

ARTICVLVS VI.

Quid sit illud præcisè, penes quod peccatum mortale & veniale distinguantur.

SIT hæc propositio: *primum, in quo distinguuntur peccatum mortale & veniale, est, quòd mortale tam ex parte obiecti seu materiæ, quàm ex parte modi quo committitur, habet in se totum illud, quod requiritur, vt sit grauis offensa Dei repugnans amicitiæ & charitati erga Deum: veniale verò quòd propter defectum alicuius istorum est tantùm leuis offensa, nec dissoluit amicitiam cum Deo.* ita colligitur ex sancto Thoma suprà quæstione 72. articulo 5. & ex Richardo à sancto Victore in opusculo *de differentia peccati mortalis & venialis*. VII.

Probatur: illud est primum & distinctiuum mortalis à veniali, quo posito in actu morali statim intelligitur peccatum mortale, & à quo cætera, quæ peccato mortali sunt propria, oriuntur; item illud est primum distinctiuum venialis à mortali, quo posito statim intelligitur esse peccatum veniale & à quo, quæ sunt peccato veniali propria, oriuntur: atqui posito in actu morali tam ex parte materiæ, quàm modi, eo, quod requiritur vt sit grauis offensa & vt dissoluat amicitiam cum Deo, statim intelligitur peccatum mortale, & ab hoc cætera mortali propria oriuntur. VIII.

Item econtrà aliquo eorum deficiente censetur esse tantùm veniale peccatum, & reliqua propria venialis ad hoc consequuntur: igitur primum distinctiuum peccati mortalis à veniali est, quòd habeat in se totum illud, quod tam ex parte obiecti, quàm ex parte modi requiritur, vt sit grauis offensa Dei repugnans amicitiæ cum Deo. Maior certa est ex communi regula, quam assignant Philosophi pro dignoscenda formali ratione & principio distinctiuo vnius rei ab alia.

Minor probatur primò quoad priorē partem: peccatū aliquod esse mortale est esse principium dissoluendæ amicitiæ cum Deo, vt patet ex ipsa notatione nominis, & ex consequenti grauiter

I. illum offendere, cùm nonnisi præintellectâ graui offensâ intelligatur dissolui amicitia Dei cum homine.

Posterior item pars probatur: hæc sunt peccato mortali propria, *reatus pœna aeterna, expulsio gratia sanctificantis, auersio à Deo tanquam fine vltimo & irreparabilitas ordinis ad finem vltimum*: at hæc omnia oriuntur in peccato mortali ex eo, quòd habet in seipso totum quod requiritur ad rationem grauis offensæ repugnantis charitati erga Deum: nam ideò est obligatio ad tantam pœnam æternam, quia est tanta malitia & grauitas in actu peccati, vt patet ex dictis, item priuatio gratiæ est aliqua pœna tam grauis offensæ, vt patet ex dictis: ergo sicut pœna supponit culpam & ex illa aliquo modo oritur, ita etiam tam ipse reatus pœnæ, quàm expulsio siue priuatio gratiæ sanctificantis.

II. De *auersione à Deo vt vltimo fine*, patet: ideò peccans mortaliter dicitur auertere se à Deo vt vltimo fine, quia facit aliquid repugnans amicitiæ cum Deo, & consequutioni ipsius Dei in ratione vltimi finis; ergo in actu peccati mortalis prius est esse aliquid, quod requiritur vt sit repugnans amicitiæ cum Deo, quàm vt homo auertatur à Deo tanquam fine vltimo.

De *irreparabilitate* idem denique patet: ideò peccatum mortale facit irreparabilitatem ordinis ad vltimum finem, quia tollit penitus principium ordinis in actibus humanis cum vltimo fine, vt explicat hîc sanctus Thomas, sed non tollit istud principium, nisi quatenus tollit charitatem, vt idem sanctus Thomas docet; nec tollit charitatem, nisi quatenus habet in se tam ex parte obiecti quàm ex parte modi, quo committitur, id, quod est necessarium, vt sit repugnans

III. amicitiæ cum Deo, & sit grauis offensa, vt patet ex dictis: igitur habere in se totum illud, quod requiritur, vt sit grauis offensa Dei repugnans eius amicitiæ, est principium & radix eorum, quæ consequuntur peccatum mortale. Et hæc tota ratio potest facilè accommodari ad idem probandum de veniali seruatâ proportione.

Quæres, quid sit illud totum, quod requiritur ex parte materiæ seu objecti, & ex parte modi ad peccatum mortale.

Respondetur in mortali esse ipsam *grauem malitiam, perfectam deliberationem*, in veniali esse *leuitatem materia*, vel *imperfectam deliberationem*; quæ autem malitia & grauitas sit sufficiens ad peccatum mortale, potest intelligi ex dictis suprà de *grauitate peccatorum*, & eorum distinctione; quænam item deliberatio, ex dictis suprà de *delectatione morosa & motibus prauis*.

IV.

ARTICVLVS VII.

An peccatum dicatur vniuocè de mortali & veniali.

NOTANDVM est peccatum posse considerari duobus modis: 1. *Metaphysicè*, quatenus dicit tendentiam ad obiectum vt legi dissonum, quæ consideratio peccati, quia attenditur penes obiectum, & obiectum specificat actiones, vocatur *Metaphysica*: 2. potest cõsiderari *Theologicè*, quatenus violat amicitiam cum Deo, seu quatenus censetur homo ponere vel non ponere proprium finem suum vltimum in bono aliquo commutabili seu creatura, quæ consideratio vocatur *Theologica*: quia Theologi munus

A est ordinare hominem ad Deum, vt vltimum finem, & quæ ad illum conducunt, vel quæ illum impediunt considerare. Hoc præmisso, V.

Sit hæc propositio: *si peccatum consideretur Metaphysicè, dicitur vniuocè de mortali & veniali, siue veniale sit tale ex suo genere, siue sit veniale ex defectu tantùm alicuius conditionis requisita ad mortale: si verò consideretur Theologicè, dicitur tantùm analogicè.*

Prior pars propositionis est sancti Thomæ articulo secundo hîc, & suprà quæst. 72. articulo 5. & Durandi 2. sententiarum distinctione 42. quæstione sextâ, numero septimo, licèt eam non admittat pro peccatis tantùm venialibus ex imperfecta deliberatione.

Probatur tota prior pars propositionis: eodem modo conueniunt inter se in ratione peccati mortale & veniale, quo inter se cõueniunt in ratione virtutis virtutes, quibus peccata venialia

B & mortalia opponuntur, vt facilè potest intelligi ex dictis suprà de distinctione peccatorum: sed virtutes, quibus opponitur peccatum veniale & mortale, participant rationem virtutis *vniuocè*; quia & contra eandem virtutem potest committi peccatum mortale, item & veniale, vt suprà animaduertimus; & quando sunt contra virtutes distinctas, illæ virtutes distinctæ non desinunt hanc suam virtutis rationem *vniuocè* participare, vt intelligitur ex definitione virtutis singulis illis applicatâ, & ex doctrinâ Philosophorum: ergo & ratio peccati etiã conueniet *vniuocè* peccato mortali & veniali, siue hoc sit tale ex suo genere, siue sit ex aliquo defectu ad peccatum mortale requisito, in quo posteriori genere, patet amplius, quia habet idem obiectum, quod habet mortale intra eandem speciem, vt furtum vnius denarij cum fur- VI.

C to decem aureorum; ergo cùm specificatio in peccatis desumatur ab obiecto, ibi sit obiectum eiusdem speciei, species item dicatur *vniuocè* de suis inferioribus, dicetur istud peccatum veniale esse peccatum *vniuocè* cum mortali contra eandem virtutem. VII.

Nec est, quòd quis dicat esse quidem eandem specie conuersionem in istis peccatis, mortali & veniali: at diuersam esse auersionem, ac proinde ratione istius diuersæ auersionis peccatum dici tantùm *analogicè* de mortali & veniali.

Non est, inquam, quòd quis dicat hoc, quia non possunt conuersiones plurium peccatorum conuenire specie inter se, & illorum auersiones specie à se inuicem differre; auersio enim intrinseca peccato consistit in oppositione ad legem peccato contrariam; cùm sit ordo positiuus ad obiectum, vt legi dissonum, sicut docuimus a-

D gendo de ratione formali peccati; est enim peccatum auersiua conuersio: ergo vbi oppositio & contrarietas ad legem erit vniuoca, erit etiam & ipsa auersio, quæ in peccato apprehenditur. VIII.

Secunda item pars propositionis probatur: tunc ratio aliqua participatur *analogicè*, quando vni purè & simpliciter conuenit, & alteri tantùm secundùm quid & in ordine ad aliud, à quo simpliciter participatur: atqui ratio peccati, vt consideratur *Theologicè*, est quòd auertat hominem à Deo, quæ ratio absolutè & simpliciter conuenit peccato mortali, quia destruit vnionem animæ cum Deo vt suo fine, vt patet ex dictis de *peccato mortali*, quæ ratio peccati conuenit veniali tantùm secundùm quid, quia veniale non destruit amicitiam cum Deo,

I. sed hæc illud compatitur secum, vt intelligitur ex dictis, & tantùm illam aliquo modo perturbat, quatenus minuit feruorem charitatis, & aliquo modo disponit ad mortale: ergo peccatum *Theologicè* consideratum dicitur tantùm *analogicè* de mortali & veniali.

Vnde intelligitur diuisionem peccati *Theologicè* considerati in *mortale & veniale* esse *analogi in sua analogata*; *Metaphysicè* verò considerati esse *subiecti in sua accidentia*, sicut diuisio hominis in virum & infantem: nam quemadmodum habere perfectionem virilem, vel conditionem *infantilem*, sunt accidentales differentiæ respectu hominis, ita etiam habere ea, quæ constituunt grauem offensam, aut quæ illam constituunt leuem, sunt differentiæ accidentales respectu peccati.

II.

DISPVTATIO II.

De distinctione genericâ seu obiectiuâ peccati mortalis & venialis.

ARTICVLVS I.

Vtrum peccatum mortale & veniale differant genere, seu ex parte obiecti.

SENSVS articuli est, an peccatum mortale & veniale habeant distincta obiecta, nam vt rectè hîc notat Conradus, & facilè intelligitur ex dictis tam suprà de distinctione peccatorum, quàm
III. exemplis hîc à sancto Thoma allatis, ipsum nomen *generis*, quod etiam aliquando vsurpatur pro *specie* in moralibus, sumitur pro *obiecto*; quia ab obiecto specificantur actiones; vnde etiam idem est hîc quærere *an mortale & veniale differant genere*, ac, *an differant obiecto*.

Prima propositio: *dantur quædam peccata, quæ ex genere suo sunt mortalia; quædam verò, quæ ex genere suo sunt venialia, & proinde aliquando peccatum mortale & veniale differunt genere.* Ita sanctus Thomas hîc: probatur, quia dantur homicidium, adulterium, verbum otiosum, risus superfluus, priora enim ex suo obiecto talia sunt, vt dissoluant amicitiam hominis cum Deo, posteriora verò minimè, & ex consequenti sicut peccata illa habent distincta obiecta, habent etiam, quòd sint distinctæ speciei, ita vt eorum specifica distinctio, non præcisè proueniat ex eorum venialitate & mortali-
IV. tate, sed ex eo, quòd habent obiecta inter se specie distincta.

Secunda propositio: *posset contingere, vt peccatum, quod ex suo genere, id est ratione sui obiecti, est tantùm veniale, sit mortale ex parte ipsius operantis*, quia scilicet exercens illud constituit vltimum suum finem in illo, vel quia ordinat illud ad aliquid, quod ex suo genere est peccatum mortale, verbi gratiâ, cùm quis ordinat verbum iocosum vel otiosum ad committendum adulterium. Ita sanctus Thomas hîc.

Et probatur facilè ex dictis suprà de fine, vbi docuimus ex intentione mali finis infici id, quod ad finem ordinatur, etiamsi in se non sit malum sed bonum.

Tertia propositio: *potest contingere, vt pec-*
A *catum, quod ex suo genere, id est ratione sui obiecti est mortale, sit tantùm veniale ex parte agentis*, V.
putà quia fit ex magna inaduertentia, & deliberatione valde imperfecta, vt suprà diximus de motibus inordinatis infidelitatis, desperationis, imò etiam ex paruitate materiæ, vt furtum vnici oboli, vel rei alicuius leuissimæ.

ARTICVLVS II.

Soluitur dubium.

QVÆRES, quî fieri potest, vt in isto casu, in quo veniale & mortale habent idem obiectum, sint eiusdem speciei, cùm habeant conuersiones & auersiones specie à se inuicem distinctas, mortale enim habet auersionem à Deo vt vltimo fine, veniale verò non item, & proinde cùm ex dictis suprà non possit esse auersio
B specie distincta, nisi etiam simul sit & conuersio VI.
distincta specie, tam conuersio quàm auersio peccati mortalis erit specie distincta à conuersione auersiuâ, quæ est in peccato veniali: ergo cùm totum, quod est in peccato, sit conuersio & auersio, tunc in casu proposito peccatum mortale erit alterius speciei à veniali, quod respicit idem obiectum.

Respondetur, in peccato mortali duplicem posse distingui auersionem, vnam *ab obiecto proprio* virtutis, cui opponitur peccatum, vel à lege, quâ prohibetur peccatum, cùm enim omne peccatum sit contra virtutem & legem aliquam, per illud fit semper quædam auersio: alteram verò auersionem fieri *à Deo vt vltimo fine* per peccatum mortale: prior auersio est intrinseca & essentialis ipsis peccatis, secundùm gradus suos specificos, quemadmodum est illis essentiale, quòd vt sic respiciant tale obiectum,
C talem virtutem, talem legem vt sibi oppositam; VII.
& proinde vt obiecta & virtutes distinguuntur specie, ita & ipsa prior peccatorum auersio est alia specie in peccatis specie distinctis; posterior verò auersio non est intrinseca & essentialis peccato, sed concomitatur peccatum mortale; ex eo enim, quòd peccatum habet grauem materiam, perfectam deliberationem, auertit perfectè ab obiecto magnæ virtutis tanquam fine proximo, censetur & *interpretatiuè* à Deo auertere tanquam fine vltimo: quia, qui vult tali obiecto inhærere, etiam neglectâ Dei amicitiâ, censetur moraliter loquendo Deum derelinquere, vt se coniungat & inhæreat bono commutabili: vnde, cùm in peccato mortali & veniali, quando vtrumque habet idem obiectum, reperiatur eadem auersio à proprio obiecto virtutis, vel à lege prohibente, & proinde eadem specie conuersio, tunc etiam erunt & hæc duo peccata,
D mortale & veniale, eiusdem omninò speciei: VIII.
quod enim dictum est suprà non posse esse auersionem specie distinctam, nisi simul etiam sit conuersio distincta specie, tantùm intelligitur de priori illa auersione, & non de posteriori.

I. DISPVTATIO III.

De habitudine peccati venialis ad mortale.

ARTICVLVS I.

Vtrum peccatum veniale sit dispositio ad mortale.

NOTANDVM ex sancto Thoma vnum actum posse duobus modis disponere ad alium; vno *directè*, quatenus scilicèt vnus actus inclinat & mouet ad alium; secundò *indirectè*, quatenus remouet

II. prohibens. Hoc posito,

Sit prima propositio: *peccatum, quod est ex suo genere seu obiecto veniale, non potest mouere directè ad peccatum mortale ex suo genere seu obiecto.* Ita sanctus Thomas, & ratio est: quia omnis inclinatio & dispositio directa est ad actum sibi similem, seu ad aliquid simile & eiusdem rationis: atqui peccatum veniale ex suo genere est alterius rationis & speciei à peccato mortali ex suo genere, quia habet obiectum specie distinctum, à quo desumitur specifica eius ratio & distinctio, exempli causâ mendacium iocosum & adulterium: ergo non potest veniale ex suo genere mouere *directè* ad mortale ex suo genere.

Secunda propositio: *peccatum, quod est ex suo genere veniale, potest disponere etiam directè ad peccatum mortale ex suo genere per quandam consequentiam, id est, mediante consuetudine & dispositione per illud veniale causatâ in ipso peccante,*

III. quia scilicet peccatum ex suo genere veniale potest tantùm procliuitatem ad simile peccatum veniale causare in ipso homine: vt tandem ipse agens constituat in illo veniali vltimum suum finem, & sic erit mortale, vel si agens videat ex frequenti repetitione ipsius peccati venialis se incidere in periculum valde probabile peccati mortalis, nec tamen illud relinquat, tunc veniale istud dicetur ex parte agentis disponere ad mortale.

Tertia propositio: *veniale ex suo genere potest disponere indirectè ad mortale ex suo genere*; quia homo peccando sæpiùs venialiter & negligendo peccata venialia assuefit contemptui & transgressioni legis, & tandem potest contingere, vt contemnat maiora peccata iuxta illud Ecclesiastici decimo nono, *qui spernit modica, paulatim decidet.*

IV. Deinde: qui non cauet peccata venialia, priuatur à Deo specialibus quibusdam auxiliis, quibus faciliùs posset euitare mortalia.

Addi etiam potest suprà dictis, peccatum veniale ex paruitate materiæ, aut ex defectu perfectæ deliberationis; posse disponere *directè* ad mortale eiusdem generis, verbi gratiâ, qui sæpè furatur parua, disponitur ad furandum maiora, & qui admittit in seipso delectationes turpes ex obiecto mortali, imperfectè tamen deliberatas, disponitur, vt admittat deliberatas, sicut per formam imperfectam fit dispositio ad perfectam intra eandem speciem, verbi gratiâ, per calorem remissum ad calorem intensum.

Quæres, quo sensu dicat sanctus Thomas hîc articulo tertio, in solutione ad tertium, hanc esse

A differentiam inter peccatum veniale & bonum opus penes dispositionem ad mortale, quòd veniale *per se* disponat ad mortale, opus verò bonum nonnisi *per accidens*, cùm ipsemet sanctus Thomas in corpore articuli in tertia responsione asserat peccatum veniale ex suo genere posse disponere *indirectè* ad mortale, quatenus remouet prohibens, quod est disponere *per accidens*. V.

Respondetur, sanctum Thomam in eo constituere discrimen istud, quòd peccato veniali ex sua natura & ratione competat disponere ad mortale, quatenus ex sua ratione tollit prohibens, & facit, vt peccans careat specialibus quibusdam auxiliis, quibus faciliùs posset vitare peccatum; bonum verò opus non ex sua ratione & natura, quia bonum opus *per se* disponit ad actum contrarium peccato mortali, sed tantùm

B merè per accidens disponit ad peccatum, quatenus propter prauum affectum operantis bonum VI. opus est illi occasio malè agendi, & ideò appellatur *occasio accepta*, non *data*, verbi gratiâ, quando quis ex virtutibus & perfectionibus, quas habet, sumit occasionem superbiendi.

An autem ex frequenti repetitione venialium ex suo genere, vel ex leuitate materiæ, possit generari aliquis habitus istis actibus correspondens, pars affirmans satis patet ex iis, quæ communiter tradunt Philosophi de acquisitione habituum; venialia verò *ex subreptione* non videntur posse generare habitum aliquem vitij, quia actus imperfectè deliberati sunt inefficaces: ergo cùm per habitum debeat voluntas efficaciter determinari ad suum obiectum, non producetur per tales actus habitus aliquis illis correspondens.

C

ARTICVLVS II.

Vtrum peccatum veniale possit fieri mortale. VII.

CERTVM est primò eundem numero actum humanum non posse transire de veniali peccato in mortale, vt fuit à nobis explicatum & probatum suprà quæstione 18. huius partis in nostro tractatu de *ente morali*.

Secundò, certum est peccatum veniale ex genere suo posse fieri peccatum mortale ex parte agentis, si ipse operans in eo constituat finem suum vltimum, vel ordinet ad peccatum mortale, vt suprà ostendimus.

His duobus modis possunt addi & isti etiam ex parte agentis: primò propter *conscientiam erroneam*, qui enim putat esse peccatum mortale proferre verbum otiosum, verbi gratiâ, & nihilominus illud profert, peccat mortaliter, vt

D fusiùs docuimus suprà quæstione 19. huius partis disputatione nostrâ *de conscientia* erronea. VIII.

Secundò, propter proximum periculum incidendi in peccatum mortale, nam vt sæpiùs iam animaduertimus, qui exponit se periculo proximo & euidenti peccandi mortaliter, ipso facto peccat mortaliter, qui enim amat periculum, peribit in illo.

Tertiò, propter contemptum, non quemcunque, sed formalem ipsius legislatoris, vel legis, quam quis suo peccato violat, qui quidem contemptus formalis in hoc consistit, quod est absolutè nolle subiici præcepto vel legislatori, si enim contemptus iste sit tantùm peccati venialis, vt veniale est, verbi gratiâ, quia operans negligit peccata venialia, quia probè nouit illa habere tan-

I. tùm in se leuem aliquam malitiam, non dissol-
uentem amicitiam hominis cum Deo, peccatum
istud non erit plusquam veniale, quia contem-
ptus iste tantùm terminatur ad ipsum præce-
ptum, vt determinatum ad leuia, & proinde
cùm non sit grauior malitia *formalis* in actu,
quàm sit *obiectiua* in obiecto, quatenus termi-
nat actum, sicut *obiectiua* malitia est tantùm ve-
nialis, & vt sic terminat talem actum, sic etiam
formalis malitia istius peccati erit tantùm ve-
nialis.

Quod autem propriè hîc quæritur est, an ex
multis venialibus possit fieri vnum mortale, siue
quoad malitiam siue quoad pœnam damni, vel
sensus. Qua de re

Sit hæc propositio: *ex multis peccatis veniali-
bus non potest fieri vnum mortale, siue quoad ma-
litiam, siue quoad pœnam damni vel sensus*: pro-
II. batur *de malitia, seu deordinatione*; quia ex san-
cto Thoma in quæstionibus disputatis *de malo*
quæstione septimâ, articulo tertio, quando ex
multis paruis in vnum collatis fit quid magnum,
oportet, vt singula illa parua habeant eandem
rationem quantitatis cum illo magno ex illis
conflato, vt quando ex multis paruis lineis vna
magna componitur: nunquam enim ex multis
superficiebus simul iunctis fiet vna linea, quia
scilicet linea & superficies sunt distincti & alte-
rius omninò ordinis: atqui malitia, seu deordina-
tio, quæ est in peccato veniali, est alterius or-
dinis à malitia, quæ est in mortali, hæc enim to-
taliter auertit hominem à Deo tanquam vltimo
fine, illa verò minimè: hæc habet id, quod re-
quiritur ad grauem malitiam, illa tantùm, quæ
ad leuem sufficiunt; vt patet ex dictis: igitur
cùm inferius etiam aliquâ additione sibi factâ si-
III. milis inferioris nunquam possit peruenire ad
quantitatem & perfectionem sui superioris, vt
patet etiam in multis rebus physicis, verbi gra-
tiâ, argento respectu auri, & aliis eiusmodi,
nunquam etiam ex quantumuis magno cumulo
peccatorum venialium tantùm fiet vnum mor-
tale.

Dices, plura furta leuia multiplicata constitue-
re peccatum mortale, quando in illis peruenitur
ad magnam quantitatem, & idem dici posse de
omissionibus leuibus aliquarum partium officij
diuini, & de violationibus alicuius voti in ma-
teria leui: ergo plura venialia possunt consti-
tuere vnum mortale, quoad *deordinationem*.

Respondetur, in istis casibus duobus modis
posse intelligi actus multiplicari; primò sub vnâ
numero volitione *formaliter* vel *virtualiter* con-
tinuatâ, vt si quis apud se proponat vnoquo-
que die furari vnum denarium; secundo sub di-
IV. uersis numero volitionibus nullo modo inter se
connexis, vt si quis furetur vnum denarium, ni-
hil cogitando de surripienda eadem vel simili
summa die crastinâ, quâ tamen die & sequenti-
bus sic furatur.

Si priori modo, constituit vnum peccatum
mortale, quia volitio eius & intentio fertur in
obiectum aliquod graue & sufficiens ad fundan-
dam malitiam peccati mortalis: quia volitio &
intentio eius fertur in summam illam totalem,
quæ coalescit ex singulis furtis.

Si posteriori modo tantùm, constituit plura
venialia, quæ vt sic nunquam efficient vnum
mortale; quia vnumquodque illorum venia-
lium habet se merè per accidens ad aliud sibi
subsequens; neque etiam secundùm intentio-

A nem furantis sunt inter se vnita: ergo sicut v- V.
numquodque illorum seorsim sumptum non est
mortale, ita neque simul sumpta facient vnum
mortale; & si res vnoquoque furto veniali sine
continuatione morali sublata est leuis, vt debet
esse in veniali & iam vsu consumpta, non vide-
tur fur sub mortali ad illius restitutionem obli-
gatus, si verò sit apud furem, & in magna quan-
titate aut tali, quæ simul ablata sufficit ad v-
num mortale constituendum, aut ex illis singulis
sit factus longè ditior, vel proximus valde pau-
perior, tunc obligatur ad restituendum sub pec-
cato mortali, non ob singula parua furta, sed ob
retentionem magnæ rei alienæ inuito domino,
neque enim est absurdum, vt qui accipiendo vel
tantùm venialiter, vt in præsenti casu, vel nullo
modo peccauit, vt quando per ignorantiam ex-
cusabilem aliena res accipitur, obligetur ad resti-
B tuendum sub pœna peccati mortalis: nam in *ge-* VI.
nere moris pro vno & eodem reputantur *scien-
ter retinere alienum inuito domino*, & *illud furari*.

Quod item quoad *pœnam damni multa venialia
nunquam faciant vnũ mortale*, patet, quia illa per
se non inducunt priuationem visionis beatificæ,
cùm possint simul stare cum gratia sanctificante.
De *pœna sensus* idem patet, quia correspondet
reatui reatus malitiæ, sed multa venialia etiam
simul sumpta tantùm inducunt reatum pœnæ
temporalis per se, & deordinatio illorum sem-
per secundùm se est leuis, peccati verò mortalis
reatus est pœnæ æternæ, & deordinatio ad il-
lud præsupposita est grauis: igitur quouis mo-
do spectentur multa venialia nunquam simul
sumpta facient vnum mortale.

Dices, vnicuique peccato veniali apud inferos
debetur pœna aliqua *sensus*, dentur itaque duo,
quorum vnus habeat multa venialia cum solo o-
C riginali, alter verò vnicum mortale, tota pœna VII.
istorum omnium venialium poterit esse tanta
secundùm intensionem, vt adæquet pœnam v-
nius mortalis: ergo cùm pœna sit proportiona-
ta malitiæ, sicut tota pœna omnium istorum ve-
nialium efficit pœnam vnius mortalis, ita & ma-
litiæ plurium venialium efficient malitiam vnius
mortalis.

Ad hoc Caietanus & Vasques hîc respondent
in tantum posse multiplicari pœnas sensus plu-
ribus venialibus debitas, vt simul iunctæ adæ-
quent, vel etiam superent pœnam sensus vni
mortali debitam, non propterea tamen fore
pares absolutè loquendo, quia illa, quæ est de-
bita mortali, est ex se infinitæ durationis, quæ
verò debetur pluribus venialibus non *per se*, sed
tantùm *per accidens*: ac proinde cùm sit iudican-
dum de rebus secundùm ea, quæ conueniunt il-
D lis tantùm per se; hoc non arguere æqualitatem
malitiæ multorum venialium cum malitiâ vnius VIII.
mortalis.

Meliùs fortasse dici posset, licèt sit idem agens,
scilicet ignis inferni, & patiens eiusdem rationis,
nimirum damnatus, quia tamen ignis agit tan-
tùm vt instrumentum diuinæ iustitiæ & prout
secundùm illam applicatur à Deo liberè, eius
actiuitatem in inferendo cruciatu & acerbita-
tem temperari à Deo iuxta malitiam, quæ est in
peccatis, pro quibus infligitur: vnde sicut mali-
tia mortalis est alterius ordinis à malitia veniali,
& argumentum calculatorium non valet in re-
bus disproportionatis & diuersi ordinis, nun-
quam etiam acerbitates pluribus venialibus cor-
respondentes adæquabunt quoad intensionem

I. cruciatum & acerbitatem vnius mortalis, sicut A
in beatitudine merita remissa numero ferè infi-
nita nunquam facient, vt qui sine martyrio mo-
ritur, donetur laureâ martyrij, quæ tamen con-
ceditur ei, qui hoc tantùm habet, quòd sit pas-
sus pro Christo.

Neque contra hanc responsionem facit, quòd
sanctus Thomas ait hîc articulo quarto, pœnas
sensus venialis & mortalis non esse *improportio-
nabiles*. Addit enim expresse particulam illam
(*fortè*) quæ significat se non id dicere *assertiuè*,
sed cum dubitatione, quicquid in contrarium
[illegible] Caietanus.

Secunda propositio: *multa venialia faciunt v-
num mortale dispositiuè tantùm*: Ita intelligen-
dus est sanctus Augustinus tractatu primo *in epi-
stolam sancti Ioannis*, quando ait multa peccata
venialia leuia facere vnum grande, & sermone
decimo quarto *de sanctis*, & epistola 108. quod
II. non satis intellexit glossator decreti in canonem B
tres sunt, de pœnitentia distinct. primâ: vbi pro-
pter hæc testimonia censet multa venialia face-
re vnum mortale, cùm tamen iuxta hanc propo-
sitionem debeant accipi *dispositiuè*, sicut & plura
alia explicat eo modo sanctus Thomas in quæ-
stionibus disputatis, quæstione septimâ *de malo*,
articulo tertio.

AD QVÆST. LXXXIX.

DISPVTATIO VNICA.

De peccato veniali secundùm se.

III. ARTICVLVS PRIMVS. C

*Vtrum peccatum veniale causet maculam, &
an venialia conuenienter designentur per*
lignum, fœnum, *&* stipulam.

TRansacto veniali actuali relin-
qui maculam aliquam in anima
satis intelligitur ex iis scripturæ
locis, quæ dicunt neminem esse
in hac vita sine aliquo peccato &
macula; debet enim in illis assi-
gnari aliquid, à quo dicantur *peccatores, & esse in
sordibus*, quid autem sit illa macula, in quo con-
sistat, & an distinguatur à peccato habituali ve-
niali commodiùs dicetur infrà, agendo *de iustifi-
catione*.

IV. Cæterùm hîc articulo secundo quærit sanctus
Thomas, an peccata venialia rectè significentur D
apud Apostolum primæ Corinthiorum tertio
per *lignum, fœnum*, & *stipulam*, Pro quo

Sit hæc propositio *affirmatiua*: Ita sanctus
Thomas hîc articulo secundo, tam in corpore
articuli, quàm in responsionibus ad argumenta,
& pro hac expositione referri possunt sanctus
Hieronymus libro secundo *contra Iouinianum*
post medium, sanctus Augustinus in Enchiri-
dio *ad Laurentium* capite 68. lib. 2. *de fide & o-
peribus* capite 25. & 26. item Patres Concilij Flo-
rentini statim in initio in quæstione *de Purga-
torio*: Quam expositionem fusiùs persequi spe-
ctat ad disputationem *de Purgatorio*, quia ex hoc
loco iuxta hanc expositionem maximè proba-
tur, & etiam ad eos, qui epistolas sancti Pauli ex V.
suo munere exponunt.

ARTICVLVS II.

*Vtrum homo in statu innocentiæ potuerit pec-
care venialiter.*

NOTANDVM primò est sensum esse, an
*stante iustitiâ originali secundùm ea omnia,
quæ in actu primo complectebatur*, quæque suprà
enumerauimus disputatione 2. *de peccato ori-
ginali, nihilominus potuerit homo peccare veniali-
ter, sicut in hoc statu nostro stante gratiâ non desi-
nit homo posse peccare venialiter.*

Notandum secundò peccata venialia alia esse
ex suo genere, seu *obiecto*. alia *ex paruitate mate-
riæ*, alia denique *ex subreptione & defectu suf-
ficientis deliberationis* ad peccatum mortale.

Notandum tertiò, sensum articuli posse esse
duplicem: primum, an repugnet ex aliquo *in-* VI.
trinseco ipsi statui *innocentiæ*, prout continebat
superiùs enumerata à nobis, hominem commit-
tere omnia ista venialia, vel tantùm ex aliquo
extrinseco.

Notandum quartò, quòd, quemadmodum
dignitas gratiæ sanctificantis non facit, vt venia-
le commissum ab habente gratiam sit mortale,
sed ad summum illud aggrauat intra suam spe-
ciem; nisi interueniat specialis obedientiæ vo-
tum, iuramentum, vel aliquid simile, ita etiam
veniale commissum in illo statu non fuisset red-
ditum mortale, sed tantùm grauius intra suam
speciem, vt notat hîc sanctus Thomas. His ita
præmissis; vt iuxta vtrumque sensum satisfacia-
mus quæstioni,

Sit prima ista propositio: *ex intrinseca homi-
nis dispositione in statu innocentiæ constituti, repu-* VII.
*gnabat eum committere peccatum aliquod venia-
le ex subreptione tam voluntatis, quàm appetitus
sensitiui*. Ita sanctus Thomas hîc, & omnes eius
discipuli.

Probatur de veniali *ex subreptione appetitus
sensitiui*: tunc datur tale peccatum veniale, quan-
do propter inordinatum motum appetitus sensi-
tiui fit, vt voluntas sine plena deliberatione con-
sentiat peccato: atqui in statu innocentiæ mo-
tus appetitus sensitiui non poterant præuenire
voluntatem, ita vt ante plenam deliberationem
illis consentiret, quia per dona habitualia ita per-
ficiebatur appetitus, vt nullo motu inordinato
eam præueniret, aut contra illam insurgeret, vt
dicta disputatione notauimus.

Idem patet de peccato veniali *ex subreptione
voluntatis*, quia tunc censetur esse tale pecca-
tum, quando exequutio ipsius actus fit à volun-
tate, antequam lex Dei consulatur, aut possit VIII.
consuli, vt hîc docet sanctus Thomas, & suprà
quæstione 74. articulo 5. sed quòd voluntas pos-
sit ita operari, est imperfectio naturæ, quæ de
facto impediebatur per dona habitualia perti-
nentia ad iustitiam originalem, vt suprà tradi-
tum est: igitur ex intrinseca dispositione homi-
nis in statu iustitiæ originalis constituti repu-
gnabat eum committere peccatum veniale ex
subreptione siue appetitus sensitiui, siue volun-
tatis.

Secunda propositio: *homo in statu innocentiæ
constitutus non poterat committere ea venialia,
quæ sunt ex suo genere, & ex paruitate materiæ
etiam ex deliberatione perfecta, sed id non proue-*

I. *niebat ex aliquâ dispositione illi vt sic intrinsecâ, verùm ex sola particulari prouidentia & singulari Dei protectione, quâ à Deo infallibiliter impediebatur, ne ita peccaret.*

Tres sunt partes huius propositionis: prima probatur; in statu innocentiæ nihil erat, quòd animam hominis offenderet ex S. Augustino lib. 14. *de ciuitate Dei* cap. 10. at si potuisset esse aliquod veniale, potuisset etiam esse aliquid, quod animam hominis offenderet, quia peccatum istud inducit culpam habitualem, maculam, & reatum pœnæ.

Neque satisfacit quod Scotus respondet, pœnam huius peccati futuram tantùm aliquam displicentiam.

Nam primò, contra sententiam sancti Augustini fuisset aliquid, quod offendisset animam hominis, scilicet displicentia.

II. Deinde, si post peccatum veniale omisisset talem disciplentiam, debuisset ante ingressum Paradisi à culpa habituali purgari, quia nihil coinquinatum ingreditur hunc locum, & sic in eo statu fuisset Purgatorium, quod negant Patres & Theologi, quando dicunt tunc hominem à suo statu statim esse transferendum in Paradisum.

Postremò: in eo statu potuissent reperiri habitus vitiosi, quia dato, quòd isti potuissent venialia committere, potuissent & illa sæpiùs repetere, & ita habitum vitiosum in se generare, quod est contra felicitatem isti status debitam, in quo non fuissent experti difficultatem in bene operando & fugiendo peccato.

Secunda item pars propositionis probatur: cuicunque non repugnat ex perfectione sui status eligere ex perfecta & plena deliberatione maius malum: eidem etiam non repugnat ex eadem
III. conditione sui status eligere liberè minus malum: sed ex conditione iustitiæ originalis, quæ erat in primis parentibus, eis non repugnabat eligere peccatum mortale, quod est maius malum peccato veniali, quia de facto peccauerunt mortaliter, quando sunt transgressi præceptum Dei: igitur etiam ex conditione sui status non repugnabat eos committere peccatum veniale *ex plena libertate*, vel *ex paruitate materiæ.*

Tertia denique pars propositionis probatur: quando aliqua perfectio requiritur in aliquo ex decentia status, in quo ponitur, si ex aliqua dispositione sibi intrinseca eam non habeat, spectat ad specialem Dei prouidentiam illam ei dare, vt patet in speciebus, quas quia Angeli accipere à rebus non possunt, & tamen sunt creaturæ intellectuales, Deus illas eis infundit, vt docent Theologi primâ parte cum sancto Thoma, & in corpore humano, quod quia ex vi dispositio-
IV. num, quas habet in se, postulat animam rationalem tanquam formam, & homo generans non potest illam educere ex materia, Deus illam creat & infundit corpori, & ita in multis aliis: atqui, vt diximus, decebat hominem in statu innocentiæ constitutum non posse peccare venialiter, & tamen ex intrinsecâ aliquâ dispositione non habebat perfectionem hanc, vt peccata venialia non posset committere, vt mox animaduertimus: ergo hanc tantùm perfectionem habebat ex speciali prouidentia Dei & singulari eius protectione.

Quæres, cur tam singulariter Deus præseruauerit in tali statu hominem à peccatis venialibus, & non à mortalibus.

Respondetur, quia status ille non erat inamis-
A sibilis, & proinde cùm tantùm perdi posset per peccatum mortale, non erat congruum, vt tam singulariter hominem in illo statu constitutum ab omni peccato mortali protegeret. V.

ARTICVLVS III.

Vtrum Angelus bonus vel malus possit peccare venialiter.

QVADRVPLEX potest distingui status Angeli, primus est *beati*, in quo Angelum non posse peccare docent ex professo Theologi cum sancto Thoma primâ parte quæstione 62. articulo octauo.

Secundus est Angeli *viatoris* in gratia constituti, prout de facto est creatus, & de eo vt sic considerato eadem planè est ratio ac de homine
B constituto in statu innocentiæ; nam non minori VI.
cum perfectione & felicitate creatus est Angelus, quàm homo in statu innocentiæ constitutus.

Tertius status est Angeli *damnati*, & cum habere voluntatem obstinatam in malo & adhuc inhærentem suis peccatis, docent ex professo Theologi cum sancto Thoma primâ parte, quæstione 63. articulo 2.

Quartus status Angeli est constituti *in puris naturalibus*, quem constat ex rationibus præcedentis articuli potuisse committere venialia tam *ex paruitate materiæ*, quàm quæ sunt *ex suo genere* talia, & cum plena libertate committuntur, quia status ille excludit singularem illam prouidentiam & perfectionem Dei, quâ de facto efficit, vt non peccarent venialiter in statu gratiæ constituti.

Nec est: quòd Caietanus vrgeat rationem S. Thomæ, quâ probat hîc Angelos non posse
C peccare venialiter, desumi ex naturali modo VII.
operandi Angelorum, qui in statu purorum naturalium perseueraret, scilicet, quòd sicut intellectus Angeli cognoscit conclusionem sine discursu, & non ex vi præmissarum, ita etiam voluntas eius refert omnia in finem vltimum, & proinde cùm peccatum veniale sit circa ea, quæ sunt ad finem, tunc Angelum non posse peccare venialiter.

Non est, quòd Caietanus hanc rationem vrgeat; non enim affertur à sancto Thoma, vt probet repugnare Angelum in tali statu constitutum peccare venialiter, sed solùm, vt ostendat id habere aliquam congruitatem.

Deinde ad illam potest dici disparem rationem esse cognitionis Angelicæ & eius volitionis electiuæ, vt etiam insinuat sanctus Thomas primâ parte quæstione 59. articulo tertio, quæstione 60. articulo secundo, scilicet, quòd conclusio-
D nes habeant necessariam connexionem cum suis VIII.
præmissis & principiis, & ideò cùm cognitio Angeli sit perfecta, statim atque videt principium, videt & conclusiones: at Angelica volitio circa media non habet necessariam connexionem cum volitione finis, quia plerumque ipsa media non habent talem connexionem cum fine vltimo, & proinde, cùm habeat Angelus indifferentiam ad hæc vel ista media assumenda, potest eligere aliquod medium, in cuius electione erit peccatum veniale.

An autem primi motus sensualitatis in infidelibus sint peccata mortalia explicatum est à nobis suprà quæst. 74. vbi respondimus motus concupiscentiæ, qui præueniunt aduertentiam ratio-

I. nis, nullo modo esse peccata in quocunque homine reperiantur.

ARTICVLVS IV.

Vtrum peccatum veniale possit esse in aliquo cum solo Originali.

PARTEM negantem tuetur hîc S. Thomas cum omnibus ferè suis discipulis.

Verùm contraria sententia quam sequuntur in quartum sententiarum distinctione 14. quæst. 7. Durandus, Gabriel eodem libro sententiarum distinctione 21. quæstione primâ, Vasquesius hîc, & omnes ferè recentiores, est posse esse in homine peccatum veniale cum solo originali. Pro qua

Sit hæc propositio: *in homine potest esse peccatum veniale cum solo originali.* Probatur: nam II. peccatum sequitur tale de facto, etiam in materia graui, qualis est *in actu exercito* & in ipsa applicatione deliberatio circa ipsum obiectum, sed potest contingere, vt in primo instanti seu tempore, quo homo attingit annum discretionis, seu potest deliberare & discernere malum à bono, habeat tantùm *in actu exercito* & in ipsa applicatione imperfectam deliberationem circa obiectum sibi propositum, verbi gratiâ, ex aliqua perturbatione, vel passione sensitiui appetitus plenam deliberationem impedientis, aut alio aliquo modo; quæ imperfecta deliberatio facit, vt peccatum sit tantùm veniale, vt suprà docuimus: ergo cùm peccatum istud supponatur primum, nec supponatur originale remissum, poterit esse aliquod veniale cum solo originali.

Maior patet; quia certum est plures homines III. habere expeditam potentiam *in actu primo*, quantum est ex parte illius, ad deliberandum perfectè circa prauas cogitationes, quia tamen de facto imperfectè tantùm de illis deliberant, excusantur à culpa mortali, vt patet ex dictis suprà de prauis motibus, & iudicium de peccatis debet fieri, prout de facto exercentur, & non prout potuerunt fieri; sicut nec homo præmiatur ob merita, quæ potest facere, sed ob ea, quæ de facto exercet, & prout illa exercet.

Minor, præterquàm quòd admittitur ab auctoribus prioris sententiæ, dum notant se tantùm asserere perfectam deliberationem esse priorem imperfectâ in homine, quantum est solummodo ex parte illarum potentiarum, quod est tantùm ipsas potentias considerari *in actu primo*, ex quo tamen solo non sequitur actus, patet etiam experientiâ: potest enim fieri, vt, IV. quando homo constituitur primùm in anno discretionis, & occurrit illi bona aliqua cogitatio, ex vehementi passione tamen ad ludum, quam à longo tempore contraxit, distrahatur, ne bonitatem illius percipiat, vnde, quod dicunt facilius esse discernere malitiam peccati mortalis à bono morali, quàm malitiam venialis, illud tantùm verum est in cõmuni, non in quocunque particulari casu, nam pluribus facilius est discernere malitiam mendacij iocosi, aut furti leuissimæ rei à bono morali, quàm malitiam ipsius vsuræ: ergo cùm peccatum debeat attendi, prout exercetur, poterit esse ex imperfecta deliberatione in primo illo instanti, seu tempore vsus rationis, veniale.

A

V.

ARTICVLVS V.

Soluitur fundamentum sententiæ contrariæ.

FVNDAMENTVM aduersariorum est, quòd ante vsum rationis nullum possit esse peccatum siue mortale, siue veniale, sed tantùm quando primùm adest vsus rationis, seu quando peruenit homo ad annos discretionis, & potest discernere inter bonum & malum: at quamprimùm habet hunc vsum rationis, vel de se ipso deliberat, seu se conuertit ad Deum, proponit se victurum iuxta præscriptum rationis, vel omittit istud facere; si primum, iustificatur, & sic cùm iustificatio, vt fit de facto per gratiam, non compatiatur secum peccatum originale, ibi non erit solum veniale cum solo originali; si secundum, peccat mortaliter, quia quilibet ho- B mo tenetur sub præcepto obligante ad mortale in primo instanti rationis sumpto moraliter se VI. conuertere in Deum, de se ipso deliberare, sibi proponere viuere secundùm præscriptum rationis: ergo cùm talis omissio sit primum peccatum, & sit mortale, nunquam poterit fieri, vt cum solo originali reperiatur tantùm veniale.

Quòd si quis huic argumento respondeat, primo illo instanti seu tempore, quo homo habet vsum rationis, posse contingere, vt vsus ille sit tantùm ad imperfectè deliberandum, quia minor capacitas requiritur ad imperfectè deliberandum, quàm ad deliberandum perfectè, & natura semper incipit ab imperfectioribus, & proinde cùm imperfecta deliberatio sufficiat ad veniale, perfecta verò requiratur ad mortale, posse contingere, vt in illo instanti seu tempore vsus rationis, homo peccet tantùm venialiter, C & sic, vt reperiatur tantùm veniale cum solo originali. VII.

Si quis hoc respondeat, opponunt esse facilius discernere malitiam peccati mortalis à bono morali, quàm malitiam peccati venialis à bono morali, ista enim est hâc maior, & magis distincta à bono morali: ergo priùs homo habet sufficientem capacitatem ad perfectè deliberandum, quàm ad deliberandum imperfectè, & proinde semper primum peccatum erit mortale, sicque nunquam erit veniale tantùm cum solo originali.

Quòd autem *prædictum præceptum detur*, probant: est præceptum homini aliquo tempore diligere Deum, se ad illum conuertere, se referre in ipsum: sed nullum aliud assignari potest tempus, quo magis vrgeat hoc præceptum, quàm eo instanti & tempore, quo primùm habet D vsum rationis, quia tunc incipit homo operari VIII. modo humano & morali, & in actionibus humanis primum, quod debet constitui, est ipse illarum finis: ergo cùm Deus sit illarum finis, tenetur tunc homo de Deo cogitare, seu se ad illum conuertere.

Quòd *denique talis obligatio sit sub peccato mortali*, probant, quia est de re graui, & præterea est grauissima negligentia, quòd aliquis non disponat de ratione suæ vitæ, eo præsertim tempore, quo potest declinare ad malum.

Respondetur, negando dari illud præceptum, quod afferunt aduersarij: nam aut esset *naturale*, aut *positiuum*: non *positiuum*, quia nullibi extat siue in sacris litteris, siue in Patribus, siue in Conciliis, quod enim citant aliqui illud Za-

I. chariæ primo, *conuertimini ad me & conuertar ad vos*, non intelligitur de ista prima conuersione ad Deum, sed de conuersione à peccatis actualibus, quæ fit per pœnitentiam, vt ibi videre est: non item *naturale*, quia præcepta naturalia sunt omnibus saltem piis & doctis cognita: at multi Doctores etiam valde pij negāt eiusmodi præceptum, & aduersarij admittunt non esse multùm curandum, vtrum præceptum hoc omiserimus vel obseruauerimus, neque nos debere esse sollicitos de confitenda eiusmodi transgressione: ergo cùm debeamus esse solliciti, vtrum obseruauerimus præcepta sub peccato mortali obligantia, signum est euidentissimum hominem pro eo instanti vel tempore non obligari per tale præceptum.

Quod autem afferunt *de præcepto dilectionis* non vrget, est enim aliud ab hoc, & præterea est tantùm affirmatiuum, quod non obligat nisi
II. certo tempore & positis quibusdam certis circumstantiis, v. g. quando est euidens periculum vitæ, aut aliquid aliud simile, aut quando bonum aliquod particulare occurrit faciendum, vel malum aliquod particulare euitandum, non autem obligat ratione alicuius actus particularis, quo homo omnia sua in genere & in cōmuni referat in Deum, vt finem vltimum; & quemadmodum, qui habet curam alterius, non tenetur illum dirigere in sua operatione, nisi quando datur hæc vel illa occasio, hîc vel nunc

A bene operandi, sic etiam puer constitutus in primo instanti, vel tempore anni discretionis sufficienter præceptum seruat de diligēdo Deo, & de se in illum vt finem vltimum ordinando, quando in re particulari sibi occurrente sequitur id quod est bonum, & quia res illa particularis, quæ occurrit potest esse leuis momenti, verbi gratiâ, euitatio mendacij iocosi, tunc poterit primò peccare venialiter, & *sic peccatum* veniale cum ipso originali haberet. III.

Deinde, etiamsi admitteretur præceptum istud, adhuc non sequeretur illo omisso necessariò prius esse peccatum aliquod mortale, quàm veniale in nostro casu: potest enim dari ignorantia illius, quæ puerum excuset à mortali culpâ, quod enim est obscurum, & negatur à magna parte Theologorum, potest rationabiliter excusare paruulum, saltem à peccato mortali, imò
B etiamsi poneretur puer audisse istud præceptum dari, à multis tamen fide dignis negari, quia licet ei probabilem opinionem sequi, non peccaret omittendo, & proinde posset sese occupare alicui peccato veniali committendo. IV.

Et ex his satisfit omnibus S. Th. fundamentis.

Quæres, quid fiet de isto homine, si in tali casu moriatur.

Respondetur punitum iri pœnâ æternâ *sensus* cum aliis damnatis apud inferos, longè tamen mitiori, vt suprà docuimus.

Atque hactenus de vitiis & peccatis.

DE GRATIA.

AD QVÆSTIONEM CENTESIMAM NONAM.

I.

PRÆFATIO.

TOTVS hic *de gratia Dei* tractatus eundem seruabit ordinem, quem Doctor Angelicus in eius explicatione sibi præscripsit: est enim optimus, vt pote fundatus in ipsa natura rei ad explicandum susceptæ. Nam quia primum, quod de re aliqua debet quæri, est *an sit*, & probatâ rei necessitate, virtuali quadam ratiocinatione, eius existentia intelligitur esse probata, ex eo quod Deus nunquam deest in necessariis, ideò in primis explicat *necessitatem diuinæ gratiæ*.

II. Deinde; quia essentia rei præsupponitur diuisioni eiusdem rei, agit secundo loco de *natura diuinæ gratiæ*: tertiò illam *in sua membra diuidit*; & cùm diuisio sit aliquid magis intrinsecum ipsi diuiso, quàm sit causa eius efficiens, post explicatam diuisionem diuinæ gratiæ exponit eius causas. Tandem, quia effectus omnis est posterior suâ causâ, iustificatio autem & meritum, sunt præcipui quidam effectus diuinæ gratiæ, disputat vltimo loco de *iustificatione, & merito bonorum operum.*

Et quoniam Pelagius, vt occultaret venenum suæ hæresis, æquiuocâ acceptione huius termini *gratia*, illusit Patribus Concilij Palæstini, vt paulò pòst videbimus, & nos explicaturi sumus necessitatem diuinæ gratiæ non tantùm pro statu, in quo nunc sumus, sed & pro aliis omnibus, qui vel fuerunt vel potuerunt esse: ideò
III. vt clarè constet, in qua significatione hîc loquamur *de gratia*; & quænam in quolibet statu sit necessaria homini ad bene operandum, priusquam instituamus disputationes de necessitate gratiæ, vnam de *nomine gratiæ*, alteram de *variis statibus naturæ humanæ* disputationem præmittemus. Sit itaque.

A

DISPVTATIO PRIMA. IV.

De nomine gratiæ.

ARTICVLVS PRIMVS.

Multiplex significatio huius nominis gratia, *& quæ sit magis propria.*

VARIA & multiplex est significatio huius termini *gratia*, vt facilè potest intelligi ex omnibus dictionariis tam sacris quàm profanis: nos tamen hîc tantùm eas trademus, quæ faciunt ad nostrum propositum.

Tribus itaque modis hoc nomen *gratia*,
B potest accipi: primò in *amplissima & valde generali* significatione: secundò *in strictiori*: tertiò in *strictissima*, conformiter ad vsum V.
sacræ scripturæ & Patrum, vbi & quando agunt de gratia Dei.

Gratia sumpta *primo modo* significat *donum omne Dei gratuitum*, seu liberaliter & ex gratuita Dei liberalitate donatum, quodcumque sit illud, siue ordinis tantùm naturalis, & ad finem tantùm naturalem, siue sit ordinis supernaturalis & ad finem supernaturalem: priori modo, creatio & conseruatio rerum naturalium potest appellari *gratia*, vt sanctus Augustinus epistolâ nonagesima quinta, centesimâ quintâ, sanctus Hieronymus epistola centesima trigesima nona, & plures alij obseruant. Iuxta quem modum Angeli dicuntur esse *immortales ex gratia Dei* in sextâ synodo
C actione vndecimâ, in epistola Sophronij, cùm VI.
tamen constet eos secundùm suam naturam esse immortales & incorruptibiles, vt iam docent communiter Theologi cum S. Thoma primâ parte qu. 50. art. 5. Et etiam iuxta hunc modum Sapientiæ 16. dicitur, *gratiam Dei esse nutricem rerum omnium.*

Gratia *strictiori modo* accepta significat donum aliquod gratuitò collatum creaturæ rationali in ordine ad finem, operationem, vel effectum supernaturalem, siue donum eiusmodi sit internum ipsi creaturæ, siue extrinsecum, siue habeat rationem actualis auxilij, siue qualitatis permanentis seu habitus, dummodò gratuita eius collatio non importet, quòd fundetur

I. in meritis & Passione Christi Domini: quomodo gratia fuisset in statu *innocentiæ*, si primus parens non peccasset, iuxta sententiam eorum, qui volunt Adamo non peccante mysterium incarnationis non fuisse peragendum.

Denique gratia, sumpta *modo strictissimo*, significat donum illud gratis collatum nunc in præcedenti significatione explicatum, non quidem sumptum nudè & simpliciter, sed vt fundatur in meritis & Passione Christi: sic accipitur communiter in toto nouo testamento, vt *ad Romanos* tertio capite, *iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu*, & alibi passim. Vnde speciali nomine satis frequenter appellatur *gratia Christi* apud Apostolum & alios scriptores noui testamenti & sanctos Patres, vt Augustinum toto suo libro *de gratia Christi*, & reliquos,
II. quando scribunt vel contra Pelagium, vel quando loquuntur de gratia nobis de facto necessaria ad operandum nostram salutem, cuius vsus hæc est ratio, quòd sacræ litteræ & Patres loquantur de gratia, quatenus per illam gratiam in statu *naturæ lapsæ*, *reparatæ tamen*, possumus peruenire ad vitam æternam, vt patet ex ipso illorum textu, & Patres Concilij Mileuitani obseruant in sua epistolâ ad sanctum Innocentium: at per solam gratiam expressam hâc tertiâ significatione id tantùm possumus: nec enim (vt rectè sanctus Petrus loquitur de Christo Actuum quarto capite) *aliud nomen est sub cælo datum, in quo oporteat nos saluos fieri*.

Hæc tamen *gratiæ* appellatio magis propriè conuenit dono gratuito iuxta *secundum modum*,
III. quàm dono gratuito iuxta *primum*, & adhuc magis propriè secundùm moralem aliquam æstimationem dono gratuito iuxta *tertium modum*, quàm dono gratuito secundùm aliquem modum ex duobus primis. Nam *gratia* sic appellatur, quia *gratis datur*, & *ex nullo debito* seu obligatione ex parte dantis, & ex *nullo iure* ex parte accipientis, vt Apostolus significat capite quarto *ad Romanos*, vbi opponit *gratiam debito*, & sanctus Augustinus expressè docet libro de *natura & gratia* capite quarto, & sermone 61. *de verbis Domini* capite primo, quod Aristoteles ante illum significauerat libro 2. Rhetoricorum capite septimo: atqui gratia iuxta tertium modum ita importat donum gratuitò & liberaliter collatum, vt nullum prorsus dicat debitum siue *meriti*, quasi is, qui accipit illud, sibi suis operibus
IV. promeruerit, (nam augmentum gratiæ, vita æterna, & id genus cætera quæ conceduntur à Deo in compensationem & mercedem operum meritoriorum, non dicuntur purè simpliciter & absolutè gratia, sed *gratia pro gratia*, quemadmodum loquitur sanctus Augustinus libro de *gratia & libero arbitrio* capite octauo & nono, libro de *correptione & gratia* capite decimo tertio, vel dicuntur *gratia* ratione radicis suæ, quæ est prima gratia; quemadmodum indicat sanctus Augustinus epistolâ centesimâ nonâ) siue etiam *integritatis*, quasi is, qui accipit, postulet illud ad integrandum suam naturam, sicut homo postulat suas naturales potentias, vt sanctus Thomas explicat hîc quæstione centesima vndecima, articulo primo, in solutione ad secundum, quod tamen

A posterius debitum reperitur in Deo conferente alicui donum gratuitum, iuxta primam significationem nominis, *gratia*. V.

Denique gratia dicitur magis strictè de *dono gratuito* iuxta tertium modum, quàm de dono iuxta secundum: licèt enim nullum penitus sit debitum in Deo ad conferendum donum istud, nec item ius in creatura rationali ad accipiendum illud, cùm homo secundùm statum suæ naturæ sit perfectus sine illo, & tale donum transcendat eius ordinem, quia tamen ratio singularis gratiæ attenditur penes affectum, ex quo confertur, & effectus ille, quo quis benefacit inimico, excedit eum, quo confert beneficium alteri sibi non inimico; Deus autem nobis sibi inimicis conferat gratiam ex meritis Christi iuxta illud Apostoli *ad Romanos* quinto: *cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius*, fit, *vt gratia*
B vltimo modo ex tribus assignatis, sit propriissimè & strictissimè *gratia*. VI.

ARTICVLVS II.

Ex allatis nominis gratia *significationibus quam admitteret Pelagius: & quam Patres agentes de necessitate gratiæ admittunt.*

EX significationibus huius nominis *gratia* superiori articulo allatis Pelagius primo tempore suæ hæresis agnoscebat tãtùm primam, cùm enim à Catholicis premeretur multis sacræ scripturæ testimoniis, quibus necessitas gratiæ astruitur, in Concilio Palæstino interrogatus à Patribus de *necessitate gratiæ*, ne tanquam hæ-
C reticus damnaretur, concessit gratiam esse necessariam ad iustificationem hominis, & ad bene viuendum, dolosè & fraudulenter nomine *gratiæ* intelligens *gratiam creationis*, seu ipsam humanam naturam cum libertate ipsi homini à Deo inditam: sic expressè refert sanctus Augustinus epistola centesima quinta *ad Sixtum*, & libro de *natura & gratia* capite vndecimo, & sæpè alibi. VII.

Sequenti tempore Pelagius animaduertens constituendo omnem gratiam in natura humana & eius perfectionibus se piorum animos offendere, nec tali explicatione satisfieri commodè tot scripturæ locis, quibus *gratia* opponitur *natura*, cœpit extendere nomen *gratiæ* ad significandum *legem, doctrinam, & reuelationem*, siue interiùs siue exteriùs propositam, vel etiam *exemplar Christi & sanctorum*,
D quibus incitamur ad virtutem: sic habet sanctus Augustinus libro *de gratia Christi* capite tertio & VIII.
quarto, vbi refert ipsamet verba Pelagij, ibidem capite septimo, & alibi.

Tandem Pelagius videtur extendisse nomen *gratiæ* ad aliquod supernaturale, quod est illuminatio intellectus, sed hanc supernaturalem gratiam inspirationis nolebat esse *necessariam* ad posse bene operari, sed tantùm *vtilem*, & vt voluntas faciliùs operetur: sic constat ex sancto Augustino libro *de gratia Christi* capite septimo & sequentibus: item libro *de hæresibus ad Quodvultdeum* hæresi octogesima octaua: item libro secundo *contra duas epistolas Pelagianorum* capite octauo.

At Patres Ecclesiæ, quando disputant de ne-

I. cessitate *gratiæ*, & nos conformiter doctrinæ illorum de *gratia* per ordinem ad hunc statum, in quo nunc sumus, accipimus hoc nomen *gratia* in tertia significatione. Vbi autem quæstio mouebitur de necessitate gratiæ pro aliis statibus qui non includunt mysterium incarnationis peractum vel peragendum, tunc vsurpabimus nomen hoc, *gratia*, in secundâ significatione.

DISPVTATIO II.

De variis statibus naturæ humanæ.

ARTICVLVS I.

Quid intelligatur nomine status; *& quot sint naturæ humanæ status.*

II. NOMINE *status*, vt hîc de eo loquimur, Theologi nihil aliud intelligunt, quàm modum aliquem seu conditionem, quâ humana natura sese habet in ordine ad consequendùm suum finem vltimum, iuxta dispositionem diuinæ prouidentiæ. hinc, quia natura humana vt est solùm in *potentia logica*, seu *non repugnantia ad existendum*, & in statu meræ possibilitatis tam secundùm rem seu de facto, quàm secundùm rationem seu cognitionem non apprehenditur, vt proximè expedita ad operandum defectu existentiæ, sic considerata nullum constituit statum pertinentem ad hunc locum, quin potiùs vt sic est indifferens ad quemlibet statum: econtrà status *purorum naturalium*
III. licèt nunquam de facto extiterit, quia tamen secundùm rationem, seu vt apprehenditur per intellectum, non importat negationem omnis existentiæ & aptitudinis ad proximè operandum, quin potiùs intelligitur cum hoc vtroque, constituit aliquem statum pertinentem ad hunc locum, vt ampliùs intelligetur ex dicendis de illo articulo sequenti.

Notandum est autem quòd, quia hîc consideramus naturam humanam penes suam imbecillitatem & indigentiam gratiæ ad consequendum finem suum vltimum, tres eius status dari possunt, qui tamen non pertinent ad præsentem considerationem: primus est, *æternæ beatitudinis*, in quo beati fruuntur clarâ & intuitiuâ visione Dei. Secundus est *confirmatorum* in bono includens omnimodam impeccabilitatem, in quo beatissima Virgo adhuc mortalis fuit. Tertius & vltimus *æternæ damnatio-*
IV. *nis*, in quo sunt damnati: primus quidem & tertius non sunt præsentis considerationis, quia, qui sunt in illis, sunt iam in termino, nec propriè loquendo sunt in potentia ad consequendum finem vltimum; secundus item excluditur, quia licèt homo constitutus in eo, nondum sit in termino, attamen loquendo propriè non dicit indigentiam nouæ alicuius gratiæ, quæ formaliter considerata in se detur gratis; nam licèt homo in illo constitutus debeat accipere à Deo noua & noua superuenientia auxilia, quibus perseueret, hæc tamen sunt illi vt sic constituto ex decreto Dei aliquo modo debita, suntque solummodò gratiæ in sua radice; sicut vita æterna dicitur esse *gratia* ratione primæ gratiæ, quam Deus merè gratuitò confert: quæ
A ratio facit etiam pro statu beatorum, licèt enim bona & sancta aliqua cogitatio debeat V.
in illis præcedere, dum extra visionem beatificam eliciunt liberè bona quædam opera, sicque Deus præueniat illos aliquâ gratiâ; quia tamen hæc cogitatio & cognitio est eorum, quæ ad statum vel dignitatem illorum spectant, hæcque cognitio est debita cuilibet beato, vt sanctus Thomas docet tertiâ parte quæstione decimâ, articulo secundo in corpore, & alij communiter tradunt primâ parte quæstione duodecimâ, & gratia propriè dicta confertur gratis, fit, vt hæc sit solummodò *gratia* in sua radice, nec proinde beati dicuntur tunc indigere *gratiâ*, secundùm quam tamen indigentiam hîc illam consideramus.

Nota secundò, status ad hunc locum pertinentes esse sex; quorum tres fuerunt, & tres
B alij minimè, qui tamen potuerunt esse: prio-
ris generis sunt status *innocentiæ* seu *iustitiæ originalis*; status *naturæ lapsæ per Christum tamen reparatæ*; & status *confirmatorum*. Posterioris sunt status *naturæ puræ*: *naturæ lapsæ non tamen reparatæ*; & *naturæ integræ*. VI.

ARTICVLVS II.

Qui sint status naturæ humanæ, qui extiterunt; & in quo consistant.

PRIMVS naturæ humanæ status eorum, qui fuerunt, est *innocentiæ*; seu *iustitiæ originalis*, in quo primi parentes nostri fuerunt creati; qui consistebat in dono aliquo supernaturali naturæ humanæ collato, quo homo perficiebatur in ordine ad Deum, tam vt finem suum
C naturalem, quàm vt supernaturalem. Rationa- VII.
lis eius pars erat subdita Deo vt auctori naturæ & gratiæ: sensitiua rationali, ita vt nullo modo insurgeret aduersus illam: ipsum denique corpus animæ, vt Theologi fusiùs docent cum sancto Thoma tam prima parte quæstione nonagesima quinta, quàm prima secundæ agendo de *peccato originali*.

Secundus status, est *naturæ lapsæ, per Christum tamen reparatæ*, qui in eo consistit, quòd licèt concipiamur in peccato, attamen per merita Christi Domini possumus resurgere, ab illo consequi gratiam: & insuper ob peccatum primi parentis sentimus rebellionem partis inferioris contra superiorem, propensionem ad malum, difficultatem ad bene operandum, & alia id genus incommoda, quæ Patres & Theologi vocant *vulnera nobis inflicta* per peccatum primi parentis.

Tertius status est *confirmatorum in gratia*, VIII.
D in quo Apostoli fuerunt post acceptum sanctum Spiritum in die Pentecostes; vt sanctus Thomas docet in quæstionibus disputatis *de veritate* quæstione vigesima quarta, articulo nono, *in argumento sed contra*, & in epistola *ad Romanos* capite octauo, lectione quintâ, & alibi: similiter Hieremias & sanctus Ioannes Baptista, vt aliquibus placet. Hic autem status in eo consistit, vt sanctus Thomas citatâ nunc quæstione explicat, quòd gratia sanctificans simul cum auxiliis specialibus sibi correspondentibus tam extrinsecis quàm intrinsecis ita compleat voluntatem eius, in quo est, ita fortiter & speciali modo inclinet illam in Deum, & magis perficiat rationem seu intellectum in

I. contemplatione diuinæ veritatis, vt ex continuo eius feruore eum retrahat à peccato mortali, vt quandocumque occaſio peccati mortalis ſeſe ingerit, mens eius, ratione ſingularis cuſtodiæ, quam Deus circa illum exercet, ita ſingulari ratione diuinitus excitetur ad reſiſtendum, vt de facto euitet illud: qui ſtatus diſtinguitur à *ſtatu iuſtitiæ originalis*, quòd homo in hoc conſtitutus potuerit peccare mortaliter, & ſic ab eo decidere, vt patet de primis noſtris parentibus. At confirmatus *in gratia*, (vt confirmatio hîc ſumitur) minimè, ſed ſit tantùm peccaturus venialiter, ſeu non poſſit peccare niſi venialiter, in quo diſtinguitur à ſtatu *naturæ lapſæ, per Chriſtum tamen reparatæ*, in quo iuſtus poteſt incidere in peccatum mortale: Conuenit etiam cum ſtatu *iuſtitiæ originalis* in eo, quòd homo conſtitutus in iuſtitia originali, eámque retinendo po-
II. tuerit peccare venialiter, ex probabiliori ſententia Theologorum.

ARTICVLVS III.

In quo conſiſtat ſtatus naturæ puræ: *& an poſſit dari.*

PRIMVS ſtatus naturæ humanæ inter eos, qui potuerunt eſſe, nec tamen fuerunt de facto, eſt ſtatus *puræ naturæ*, ſeu *purorum naturalium*, qui in eo conſiſtit, quòd homo nullum haberet donum ordinans eum ad finem ſupernaturalem, ſed conſtitutus in ſtatu tali habebit ſolummodo omnes illas perfectiones, & imperfectiones, quæ ipſam eius naturam præciſè conſideratam conſequuntur abſque gratia, abſque peccato & effectibus illorum, vnde vo-
III. catur *pura natura*, quem ſtatum Gentiles cognouerunt, & de illo diſputarunt: haberet itaque homo in illo creatus intellectum, voluntatem, liberum arbitrium, appetitum ſenſitiuum cum inclinatione ad bona ſenſibilia, & rebellionem appetitus ſenſitiui contra rationem, item pateretur famem, ſitim, ægritudinem, mortem & alios defectus.

Quòd autem Deus potuerit creare hominem in tali ſtatu, primùm patet ex Bulla Pij V. & Gregorij XIII. quâ aliquot propoſitiones Michaëlis Baij Doctoris Louanienſis condemnantur, quarum 55. eſt hæc, *Deus non potuiſſet talem ab initio creare hominem, qualis nunc naſcitur.*

Secundò item patet, ex eo quòd paſſim in ſacris litteris & Patribus ipſa ordinatio hominis ad vitam æternam & eius exaltatio per gratiam ſupernaturalem, aſſeratur eſſe quædam *gra-*
IV. *tia* propriè dicta, illi ſecundùm ſe & ſuam naturam ſpectato ſuperaddita; vt *ad Romanos* ſexto *gratia Dei vita æterna*, & alibi, quando ſcripturæ & Patres diſtinguunt gratiam Chriſti Domini, quâ ordinamur & peruenimus ad vitam æternam, à natura & creatione, ſeu à gratia ſumpta in primâ ſignificatione præcedenti diſputatione explicata, vnde in citatis Bullis hæc vigeſima ſeptima propoſitio condemnatur, *integritas primæ creationis non fuit indebita naturæ humanæ exaltatio, ſed naturalis eius conditio.*

Tandem probatur ex eo, quòd poſitio hominis in tali ſtatu nullam importet repugnantiam, non ex parte Dei, cùm Deus ſit maximè liber ad extra, cuiuſmodi eſt creatio hominis in tali

A ſtatu, non etiam ex parte ſtatus iſtius, cùm ille V.
non habeat connexionem intrinſecam & neceſſariam cum gratia vel peccato: nam gentiles Philoſophi orbati lumine fidei putarunt hominem talem naſci, qualem illum nunc deſcripſimus, explicando hunc ſtatum.

ARTICVLVS IV.

Quis ſit ſtatus naturæ lapſæ, non tamen reparatæ; *& an ſit poſſibilis.*

SECVNDVS ſtatus eorum, qui non fuerunt, ſed potuerunt eſſe, eſt *naturæ lapſæ, non tamen reparatæ*, qui non diſtinguitur ab eo ſtatu, in quo nunc naſcimur, niſi penes redemptionem & auxilia gratiæ, quæ nobis conferuntur ex meritis Chriſti Domini, quæ auxilia in tali VI.
B ſtatu non fuiſſent conceſſa.

Hunc ſtatum fuiſſe poſſibilem, ſancti Patres indicant, quando docent Deum potuiſſe relinquere totam maſſam hominum in eo ſtatu, in quo primus parens per peccatum, quod ab illo contrahimus, eam conſtituerat: item dum explicant parabolam Samaritani habentis curam ex miſericordia hominis per latrones vulnerati de Chriſto Domino ſanante nos à peccato originali, & vulneribus nobis inflictis per illud, & hic ſtatus vt ſic præciſè conſideratus, & ex conſequenti ille, in quo nunc naſcimur, quatenus præſcindit à redemptione noſtra per Chriſtum Dominum, & auxiliis gratiæ eius, diſtinguitur à ſtatu *purorum naturalium*, ſicut priuatio diſtinguitur à negatione, vt Caietanus optimè explicat hîc ad quæſtionem centeſimam nonam, articulo ſecundo, exemplo nuditatis duorum ho-
C minum, quorum vnus nunquam habuit veſtes, VII.
nec aliquod ius ad habendas illas, alter verò fuit aliquando veſtitus, ſed in punitionem alicuius criminis poſtea eſt denudatus; talis nuditas præciſè & ſecundùm ſe ſpectata eſt æqualis, quia in ſe vnus nil habet ampliùs, quàm alter, attamen in primo illa habet tantùm rationem negationis, & in ſecundo rationem priuationis: quo autem ſenſu homo per peccatum primi parentis dicatur *vulneratus in naturalibus*, dicetur proximâ quæſtione, agendo de eius viribus ad obſeruandum præcepta legis naturæ.

Addidi inter hoc explicandum particulam iſtam (*hic ſtatus vt ſic & præciſè conſideratus*) nam noſter hic ſtatus *naturæ lapſæ* poteſt conſiderari duobus modis: primò abſolutè & prout in illo manemus adhuc ordinati à Deo ad vitam æternam, quantum eſt ex vi illius ordinationis
D generalis, quâ de facto ordinauit hominem ad VIII.
nullum alium finem vltimum, quàm ad claram viſionem diuinæ ſuæ eſſentiæ; ratione cuius ordinationis homo habet multa præcepta ſupernaturalia tali fini obtinendo proportionata, impoſita ſibi à Deo, contra quæ poteſt peccare.

Deinde poteſt conſiderari non abſolutè, nec ſecundùm quod nunc eſt, ſed duntaxat ſecundùm ea, quæ ſpectant ad ſolum ordinem naturæ, vel ſunt contra illum & præcepta eius: ſtatus *naturæ lapſæ* conſideratus hoc poſteriori modo non differt à ſtatu *purorum naturalium*, niſi tanquam priuatio à negatione, vt nunc eſt explicatum: cùmque maior illa facilitas ad peccandum in *natura lapſa*, quàm in *natura pura*, vt præciſè conſiderantur in ſe, & vt ſic inter ſe

I. comparantur, proueniat tantùm ex assuefactione vel ex aliquo defectu intra eumdem statum, soláque assuefactio non sit ratio sufficiens ad constituendum nouum statum, fit, vt status *naturæ lapsæ* vt sic spectatus non cõstituat alium ab ipso statu *purorum naturalium*, sed tantùm prout consideratur secundùm quod in illo remanemus ordinati ad vitam æternam, & habemus præcepta supernaturalia nobis imposita: nam homo, vt in tali statu & cum tali obligatione ad supernaturalia præcepta est infirmior eodem seipso, vt est tantùm in statu *puræ naturæ* solùm ordinatus ad finem naturalem, & obligatus solùm ad præcepta legis naturæ: Quare cùm hæc distinctio statuum attendatur hoc loco penes imbecillitatem naturæ & indigentiam gratiæ, noster status *naturæ lapsæ* constituet alium & distinctum statum à statu *purorum tantùm naturalium*
II. non obstante priori illa conuenientia cum eo, penes illa, quæ sunt ordinis merè naturalis.

ARTICVLVS V.

In quo consistat status naturæ integræ: *& vtrum sit possibilis.*

TERTIVS status eorum, qui non fuerunt, sed potuerunt esse, est *naturæ integræ*, qui in hoc consistit, quòd superior pars hominis sit subiecta Deo vt principio & fini rerum omnium naturalium, pars inferior seu sensitiua rationi, ita vt licèt, quantum est ex se, possit insurgere contra rationem, impediatur tamen id facere per aliquas virtutes vel auxilia quædam specialia, quæ quamuis superent pura naturalia, nihilominus inter illa computantur; quia ex sua propria conditione & natura ordinantur solum-
III. modò ad integrandum humanam naturam intra ordinem naturæ, ponendo in illa perfectiones intra naturæ ordinem ei conuenientes, & consentaneas, esséntque prædicta hæc auxilia & virtutes hoc tantùm sensu *gratuita*, quòd tunc conferrentur homini sine vllo debito integritatis suæ naturæ præcisè & secundùm se spectatæ, & etiam sine debito meriti, sicque status iste vocatur *integritatis*, seu *naturæ integræ*: non quòd hæc perfectio per talem integritatem importata fluat ex principiis naturæ humanę ipsius, vel quasi illâ sublatâ aliquid deficiat ipsi naturæ, secundùm se consideratæ: nam oppositum constat in statu *purorum naturalium*: sed eo sensu vocatur *naturæ integræ*, seu magis propriè loquendo *consentanea* vel *consonæ*, vt etiam Caietanus hîc articulo secundo appellat illam, quòd conueniat homini secundùm vltimum & speci-
IV. ficum suum gradum, quo distinguitur à cæteris omnibus: tunc enim homo satis communiter apud prudentes dicitur *viuere secundùm rationem*, quando facit, quæ sunt conformia rectæ rationi, sicut quando facit, quæ sunt consentanea tantùm appetitui sensitiuo, & secundùm corpus, quod sibi est cõmune cum brutis, dicitur *viuere modo brutali seu animali*, iuxta quem sensum sanctus Thomas primâ secundæ, quæst. 71. art. 2. dixit peccatum & vitium esse contra naturam hominis, virtutem verò esse secundùm naturam hominis, quod desumpsit ex S. Dionysio *de diuinis nominibus* cap. 4. & S. August. lib. *de libero arbitrio* capite decimo septimo.

Hunc statum loquendo absolutè esse possibi-
A lem patet ex eo, quòd ex nullo capite includat repugnantiam, vt potest facilè animaduerti discurrendo per singula, quæ in eo reperiuntur, quæ possunt à Deo poni in aliquo homine extra quodcumque peccatum concepto: tum etiam, quòd gentiles philosophi carentes lumine veræ fidei, quando agunt de virtutibus moralibus & perfectionibus requisitis in homine verè & propriè honesto valdéque perfecto quoad moralia, has omnes aut similes perfectiones requirunt, vt facilè potest animaduerti ex Aristotele in Ethicis, Platone & aliis agentibus de homine iusto & eius officiis. V.

Hic status distinguitur à statu *iustitiæ originalis*, quòd hic dicat gratiam & charitatem, prout virtutes adeò perfectè dimanant moraliter ab illis, vt possint continere in officio omnes potentias in ordine ad vtrũque finem *naturalem* scilicet & *supernaturalem*: & sic voluntas habeat appeti-
B tum sentientem despoticè sibi obedientem: status verò *naturæ consonæ* seu *integræ* nullo modo VI.
includat istas virtutes supernaturales, nec voluntas in eo habeat dominium despoticum, sed solummodò ciuile in suum sentientem appetitum, quare, cùm talis subordinatio appetituum fieret tantùm per aliquas virtutes & specialia auxilia contenta intra ordinem naturæ, hic status non includeret in seipso iustitiam originalem, nec statum eius; multo etiam minus, quantum ad ea, quæ pertinent ad corpus.

Distinguitur etiam hic status à statu *purorum naturalium*, quòd hæc integritas seu consonantia rationalis creaturæ in operando ad rectam rationem non includatur in illo, vt patet ex dictis, & insuper quoad defectus corporis, quos
C homo in illo constitutus pateretur.

ARTICVLVS VI. VII.

Qualis sit distinctio statuum naturæ humanæ.

QVÆRES an hæc distinctio *statuum* sit *accidentalis* tantùm, an verò *essentialis*.

Respondetur videri *essentialem* ad minus *moralem*: nam distinctio potentiæ & impotentiæ per respectum ad totam aliquam collectionem rerum diuersi generis, & secundùm diuersam rationem est essentialis, vt patet in sensu communi, qui ex omnibus Philosophis est distinctus essentialiter à singulis exterioribus sensibus, penes id, quod sic etiam diuersimodè respiciat omnia sensibilia, & non tantùm plura in vno & eodem genere, quàm aliquis sensus particularis ex quinque exterioribus percipiat: atqui sex illi sta-
D tus superiùs explicati distinguuntur à se inuicem VIII.
per respectum ad totam collectionem bonorum faciendorum & malorum cauendorum vtriusque ordinis *naturalis*, scilicet & *supernaturalis*: Nam status *originalis iustitiæ* in eo distinguitur à statu *puræ*, *lapsæ*, & etiam *reparatæ naturæ*, quòd ille habeat sufficientiam ad totam collectionem bonorum operum ordinis naturæ: hi verò non habeant, vt dicetur infrà, item status *naturæ lapsæ* indiget gratiâ ad singula opera supernaturalia & ad fugiendum peccata illis opposita, quâ status *naturæ puræ* non indigeret, cùm non esset astrictus aliquibus præceptis supernaturalibus: item status *confirmatorum* in gratia habet sufficientiam indefectibilem ad vitandum totam collectionem peccatorum mortalium, in quo differt

I. ab aliis ſtatibus : Item ſtatus *naturæ lapſæ, reparatæ tamen* habet ſufficientiam tribuendi valorem meritorum omnibus bonis operibus, in quo diſtinguitur ab iiſdem aliis ſtatibus *naturæ lapſæ, puræ, non reparatæ*, & etiam *integræ*, vt patet ex dictis. Igitur omnes iſti ſtatus diſtinguuntur à ſe inuicem ſpecie ſaltem morali.

DISPVTATIO III.

De neceſſitate gratiæ ad cognitionem veri.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam prænotantur.

II. NEcessitas gratiæ poteſt attendi quoad tria: primò, quoad vtramque cognitionem *ſpeculatiuam & practicam*, quòd reſpicit intellectum : deinde quoad proſequutionem & amorem veri practici ſeu boni, quod eſt *voluntatis*: tertiò quoad ipſammet exequutionem, quod reſpicit *potentiam vt exequentem* quod intellectus iudicat tam practicè quàm ſpeculatiuè bonū: & quia voluntas nunquam fertur in incognitum, & aliquis actus voluntatis antecedit exequutionem operis moralis, exordiemur explicare neceſſitatem gratiæ ab ipſa cognitione.

Vbi notandum eſt nomine *veri naturalis ſpeculatiui* intelligi veritatem illam ſeu propoſitionem, in cuius cognitione noſter intellectus conquieſcat, & in cuius notitiam poteſt deuenire per medium aliquod ſenſibile, ſeu quod res ipſæ ſenſibiles nobis ſubminiſtrant; non autem
III. veritates illas, quæ licèt in ſeipſis & ſecundùm ſeipſas ſunt ordinis merè naturalis, nullum tamen medium nobis offerunt, quo in earum notitiam deueniamus, quæ ad diſtinctionem veritatum prioris generis, quæ ſunt naturales *ex parte medij*, appellantur naturales tantùm *ex parte obiecti*, eſt enim ſatis euidens, quòd cùm omnis noſtra naturalis cognitio incipiat à ſenſibus iuxta omnes Philoſophos, & omnis vera cognitio veritatis ſeu propoſitionis conſiſtat in ea notitia, quâ intelligimus attributum conuenire ſuo ſubiecto, vbi res ipſæ ſenſibiles nullum medium nobis ſubminiſtrant, nos non poſſe illas cognoſcere ex ſola & pura virtute naturali ſolius noſtri intellectus, etiamſi eſſemus conſtituti in ſtatu *innocentiæ*, vt etiam ſanctus Thomas primâ parte quæſtione 94. articulo tertio expreſsè
IV. docet de cogitationibus cordium, de futuris contingentibus, de numero arenarum, & id genus cæteris.

Notandum eſt ſecundò, quia hîc conſideramus neceſſitatem gratiæ ad cognoſcendum hoc verum ſpeculatiuum, pro quolibet ſtatu etiam *puræ naturæ*, nos nomine *gratiæ* intelligere quodcumque donum homini indebitum, & ſuperans naturalem exigentiam intellectus, ſiue illud ſit aliquid habituale, ſiue aliquid tantùm tranſiens, ſiue ſit infuſio ſpecierum, ſiue ordinatio phantaſmatum, ſiue illuſtratio intellectus, ſiue quodcumque aliud, modò ſit ſupra vires naturæ ipſius intelligentis & indebitum, ideóque cùm generalis concurſus Dei ſit debitus vnicuique agenti naturali, nos non intelligere

A nomine *gratiæ* illum, ſed potiùs ſupponere. V.

Notandum tertiò : hoc verum naturale ſpeculatiuum ſeu omnes ſpeculatiuas veritates naturales poſſe cōſiderari vel *diſtributiuè*, id eſt ſeorſim, vna ſine alia, vel *collectiuè*, quatenus illæ omnes ſimul ſumuntur, & faciunt aliquod corpus ſeu quandam connexionem.

Notandum quartò, quantum ſpectat ad hanc quæſtionem duplicem diſtingui ſufficientem potentiam, *phyſicam* vnam, *moralem* alteram; ſimiliter duplicem impotentiam, huic vtrique potentiæ oppoſitam.

Potentia *phyſica* nihil eſt aliud, quàm *ſufficiens virtus actiua in principio cognoſcitiuo, quantum requiritur ex parte illius ad hoc, vt eliciat actum, qui ſeſe terminet ad obiectum*; quo ſenſu oculus ſanus dicitur poſſe videre colorem, quia quantum ex ſe habet virtutem ſufficientem ad illum videndum, licèt ex aliqua hypotheſi impedia-
B tur per aliquid extrinſecum, ne illum aliàs ſibi proportionatum percipiat; quæ potentia appellatur *phyſica*, quia ſeſe tenet ex parte principij efficientis actum, & ex ipſa eius natura & conditione; ſicut & in impotentia illi oppoſita. VI.

Moralis potentia nihil eſt aliud, quàm *ipſa efficacitas agentis ſuperaddita potentiæ & virtuti phyſicæ nunc explicatæ, per quam ipſe operans poteſt remouere omnia & ſingula impedimenta, quæ poſſunt illum vel impedire vel retardare à percipiendo obiecto aliàs ſibi proportionato*; Appellatúrq; *moralis*, quia attenditur penes æſtimationem viri prudentis, quâ iudicat hîs & iſtis occurrentibus, hoc & iſtud, aliàs *phyſicè* poſſibile, aliàs non eſſe humano modo poſſibile.

ARTICVLVS II.

C *Vtrum homo poſſit aliquod verum naturale ſpeculatiuum, diſtributiuè ſumptum ſine gratia cognoſcere.* VII.

SEnsvs articuli eſt, an homo in quolibet ſtatu ex enumeratis ſuperiùs poſſit ex ſolis ſuæ naturæ viribus intra hunc ordinem perfectè, ſine quocumque dono ſuperante naturalem eius exigentiam, cognoſcere quamlibet veritatem naturalem ex *parte medij* ſumptam *diſtributiuè*. Qua de re duæ ſunt ſententiæ, vna negans pro ſtatu *purorum naturalium & naturæ lapſæ*, quam ex parte Vaſqueſius hîc diſputatione 188. capite ſecundo & tertio ſequitur, dum vult ad id eſſe ipſi intellectui opus protectione & directione Dei præbentis ea, quæ poſſunt inducere hominem ad addiſcendum naturales diſciplinas, & tollentis impedimenta, quæ cum
D poſſunt impedire, quod donum Dei ſit gratia, non in tertia acceptione, ſed tantùm in ſecunda ex ſuperiùs aſſignatis. VIII.

Secunda ſententia, quam loco noſtræ propoſitionis ponimus, eſt, *hominem in quolibet ſtatu poſitum ſolis naturæ viribus, & iis, quæ intellectus eius intra naturalem tantùm exigentiam poſtulat, poſſe ſecundùm vtramque potentiam quamlibet veritatem naturalem ex parte medij ſumptam diſtributiuè cognoſcere*. Ita Soto libro primo *de gratia* capite quarto, & plerique interpretum ſancti Thomæ hîc, videtúrque eſſe expreſſa ſententia ſancti Auguſtini libro tertio *contra Academicos* à capite ſeptimo vſque ad finem libri: vbi ſoluit argumenta Academicorum negantium aliquid ſciri, & [illegible]illâ ibi factâ mentione

I. diuini muneris probat multa naturalia posse euidenter sciri.

Nam quòd ibidem capite quinto, probat dictum Alipij sustinentis partes Academicorum, quo asserebat aliquid posse sciri, si ad id numen adsit, id vult dictum ad meliùs & perfectiùs, & non ad simpliciter cognoscendum istas veritates, vt facilè potest intelligi ex toto decursu libri; & libro secundo *ad Simplicianum* quæstione secundâ, vbi ait *honestas disciplinas comparari ante gratiam salutarem*, id est gratiam *excitantem*.

Et quia hæc propositio semel probata de statu *naturæ puræ*, vel etiam *lapsæ*, satis intelligitur esse vera pro aliis perfectioribus statibus, illam tantùm de hoc vtroque statu probabimus.

Primò, ex naturali appetitu non tantùm *innato*, sed *etiam elicito* existente in nobis ad sciendum quodlibet tale verum, quem appetitum
II. ipse Aristoteles initio suorum Metaph. & Cic. libro secundo *de finibus* agnoscunt.

Sic autem formatur ratio: ad quodcunque naturalis elicitus appetitus datur alicui, ad illud etiam intra eundem ordinem dantur media necessaria, & vis sufficiens in ipso appetente ad explendum talem appetitum: atqui datur homini tam in statu *naturæ lapsæ*, quàm *puræ*, appetitus naturalis elicitus ad sciendum quamlibet speculatiuam veritatem naturalem *ex parte medij*, ex citatis auctoribus, qui statum *puræ naturæ* agnouerunt: igitur &c.

Maior confirmatur tum ex eo, quòd (vt significat sanctus Augustinus libro primo, *contra Academicos* capite tertio, tractans hoc argumentum) aliàs Deus non censeretur sufficienter prouidisse de necessariis ad explendum appeti-
III. tum, quem ipse nobis inseruit, cùm tamen vt auctor naturæ non dicatur deesse in necessariis, tum etiam quia Aristoteles libro secundo *de cælo* textu quinto simili argumento probat astra non habere vim progressiuam, quia scilicet, si eam haberent, natura illis dedisset instrumenta ad ambulandum.

Neque ad id potest responderi, quod Vasquesius dixit suprà: nam si hæc specialis protectio & directio Dei est nostro intellectui in hoc vtroque statu posito necessaria ad cognoscendum tale verum, illa non est ampliùs loquendo propriè *gratuita*; cùm includatur intra naturalem exigentiam talis intellectus, sicut ipse generalis concursus Dei, & sic non obstante necessitate talis protectionis & directionis, semper intellectus habebit in vtroque illo statu vtramque potentiam ad cognoscendum vnumquodque *distributiuè* verum naturale speculatiuum.

IV. Deinde: quotiescumque aliqua veritas est proportionata intellectui, & datur sufficiens medium proportionatum tam intellectui secundùm modum, quo cognoscit, quàm veritati secundùm modum, quo illa est cognoscenda, tunc intellectus nullo alio superaddito potest *physicâ* potentiâ illam cognoscere, & si possit remouere omnia impedimenta, habet etiam ad id *moralem* potentiam, tunc enim omnia requisita ad cognitionem concurrunt; atqui quælibet *speculatiua* veritas naturalis ex *parte medij*, sumpta seorsim, est proportionata intellectui hominis positi in quolibet horum statuum: nam intellectus est eiusdem ordinis cum illa, & iste habet habitudinem ad c[illegible]oscendum illam, vt patet ex prima ratione [illegible] ipsa eius conditione

A naturali, item effectus sensibiles & accidentia sensibilia eiusmodi veritatum sunt medium sufficiens ad ingenerandam cognitionem illarum, quia vnaquæque res seu veritas præbet se cognoscendam per sua accidentia sensibilia & per suos effectus sensibiles, qui emittunt sui species & earum beneficio intelliguntur, vt explicant cõmuniter Philosophi cum Aristotele libro *de anima*; item homo constitutus in aliquo istorum statuum potest solis naturæ suæ viribus amouere impedimenta, quæ retinent illum à percipienda eiusmodi veritate, scilicet assumendo tempus sufficiens, vt vacet eius cognitioni, conseruando corporis sanitatem, vtendo multâ & longâ experientiâ, & præstando id genus alia, quæ viri maximè addicti studio obseruant; ergo homo constitutus in duobus illis statibus potest solis naturæ suæ viribus absque vllo auxilio gratiæ sibi indebito quamlibet speculatiuam
B veritatem ex *parte medij* naturalem, cognoscere secundùm vtramque potentiam, *physicam* scilicet & *moralem*. VI.

Tandem probatur ex eo, quòd quamplures ex istis veritatibus etiam valde difficiles solâ naturâ duce cognoscantur: verbi gratiâ, vnitas Dei, eius attributa, quemadmodum sanctus Thomas primâ parte quæstione secundâ, & toto suo opere *contra Gentiles* docet.

Et hæc nostra propositio cum suis fundamentis non tãtùm procedit de *certa & euidenti* cognitione, sed etiam multò magis de *probabili*, quâ scilicet tantùm opinamur de veritate alicuius propositionis; nam minores virtutes ingenij & laboris sufficiunt ad opinandum quàm ad sciendum.

At vt intellectus noster in istis statibus duo-
C bus attingat veritatem *non fortuitò & casualiter* per medium tantùm probabile, videtur opus esse aliquâ inspiratione voluntati eius à Deo impressâ, quæ intellectum eius inclinet & determinet ad assentiendum parti veræ; cùm enim medium probabile, quatenus tale, non sufficiat ad determinandum intellectum, quia non mouet efficaciter, tunc vt intellectus attingat talem veritatem non *fortuitò & casualiter*, opus est aliquâ inspiratione seu quadam affectione ad partem veram propositionis quæ cognoscitur, quæ affectio cùm sit supra exigentiam status & conditionis huiusmodi intellectus humani, verè & propriè est aliqua gratia Dei. VII.

ARTICVLVS III.

Soluuntur obiectiones.

D OBICIES primò, pro assequenda cognitione eiusmodi veritatum naturalium oramus Deum: ergo indigemus ad eam speciali gratiâ. VIII.

Respondetur nos orare tantùm vt discamus faciliùs istas veritates, iis bene vtamur, easque meritoriè referamus in Deum finem nostrum vltimum; iuxta quam considerationem secun[illegible] *ad Corinthios* tertio dicimur, *non esse sufficientes cogitare aliquid ex nobis*; & in Concilio Arausicano canone 9. & 11. dicitur *cognoscere veritatem esse diuini muneris*: hoc enim sensu idem Concilium explicat seipsum canone septimo, dum hæc & istis similia definiendo adhibet hanc limitationem, *quod ad salutem pertinet vitæ æternæ*.

Obiciies secundò, passim in scripturis & Patri-

I. bus ſcientiam eiuſmodi rerum vocari *donum Dei*: ergo

Reſpondetur iſtas ſcientias vocari *dona* eo ſenſu, quo creatio & conſeruatio rerum naturalium vocatur *gratia*.

Obiicies tertiò: talis ſcientia accipit initium à ſenſibus; ſenſus autem decipiuntur in multis.

Reſpondeo Ariſtotelem docere libro ſecundo de anima capite ſexto, ſenſum regulariter non falli & quando errat, id non prouenire ex defectu virtutis in principio, ſed vel ex diſtantia obiecti ad ſenſum, quæ eſt indebita, vel quòd obiectum non repræſentetur per medium debitum, vt baculus apparens refractus in aqua, vel quòd organum ſenſus non ſit debitè diſpoſitum, vel ex aliquo alio ſimili. Nam quod poteſt obiici de accidentibus in Sacramento Euchariſtiæ, ſenſus ibi propriè non errat, (non enim percipit inhærentiam accidentium, quia

II. hæc non eſt ſenſibilis) vt etiam ſanctus Thomas notat in officio corporis Christi Domini: at noſtra propoſitio intelligitur de homine perfecto quoad ſua naturalia tam ſecundùm ſenſus externos, quàm internos, & alia, quæ ei ſecundùm hunc ſtatum conueniunt, & de veritatibus ſenſibilibus propoſitis intellectui per medium illi ex ſenſibus debitè applicatum.

Obiicies quartò: multæ ex eiuſmodi veritatibus ignorantur, & Philoſophi plerumque recurrunt ad influentias, vt quando agunt de fluxu & refluxu maris. Reſpondetur ignorantiam iſtarum veritatum non prouenire ex defectu virtutis in intellectu, ſed ex aliquo alio defectu ex nunc enumeratis, vel ex defectu ſufficientis ſtudij, aut experientiæ; videmus enim, quæ vno tempore fuerunt incognita, alio ſequenti fieri cognita.

III. Obiicies quintò, ſi ſingulæ eiuſmodi veritate ſeorſim ſumptæ eſſent hoc vtroque modo cognoſcibiles, poſſent à quolibet homine cum ſolo generali auxilio, & aliis id genus, quæ Deus nemini intra ordinem naturæ denegat, cognoſci: cuius tamen contrarium experimur.

Reſpondetur intellectum noſtrum poſſe conſiderari ſecundùm ſe penes ea, quæ ei conueniunt *per ſe, & ex ſpecifica ſua natura*: deinde *ſecundùm particulares quaſdam conditiones*, quæ illi adueniunt ex ipſa diuerſitate qualitatum & temperamenti corporis: noſter intellectus priori modo conſideratus habet, quantum eſt ex parte illius, ſufficientem virtutem *phyſicam*, pro cognoſcenda qualibet veritate naturali *ſpeculatiua*, quia tamen in ſua operatione pendet à corpore & eius temperamento, fit interdum, vt ratione complexionis & temperamenti ſui corporis, hæc *phyſica* ſufficientia non poſſit re-

IV. duci ad actum in aliquibus. Vnde ſanctus Thomas libro primo *contra Gentiles*, capite quarto dicit aliquos ratione ſuæ complexionis eſſe naturaliter indiſpoſitos ad ſcientiam: noſtra autem propoſitio intelligitur de noſtro intellectu conſiderato priori modo, quæ enim includuntur in poſteriori habent ſe quaſi per accidens ad illum, vt in ſe & ſecundùm ſe ſpectatum.

A

ARTICVLVS IV. V.

Vtrum homo potentiâ phyſicâ quodcumque verum naturale ſpeculatiuum collectiuè ſumptum poſſit cognoſcere ſine Dei gratia.

DIXIMVS de vero naturali ſpeculatiuo *diſtributiuè* ſumpto, nunc videndum, an eadem ſit ratio omnis & cuiuſlibet veri eiuſdem ordinis *collectiuè* ſumpti

Sit itaque hæc noſtra propoſitio: *homo in quolibet ſtatu poteſt phyſicâ potentiâ ſolis naturæ ſuæ viribus abſque aliqua gratia certò cognoſcere omnes veritates ſpeculatiuas naturales ex parte medij etiam collectiuè ſumptas.* Ita ſanctus Thomas hîc articulo primo, in corpore, quando ait *lumen noſtri intellectu & eſſe ſufficiens de ſe ad*

B *intelligendum intelligibilia, in quorum notitiam per ſenſibilia poſſumus deuenire.* Hæc enim eius particula, *de ſe*, idem ſonat, ac *ſolis ſuis viribus*: vt ibi Caietanus explicat: eſt etiam noſtra propoſitio plurium interpretum ſancti Thomæ ibi, & VI.

Probatur: vt cognitio certa cuiuſcumque obiecti ſit poſſibilis noſtro intellectui ſolis viribus naturæ, nihil aliud requiritur, quàm proportio inter ipſum vt obiectum, intellectum vt potentiam, & quòd tale obiectum ſit certò cognoſcibile, præbeátque ſufficiens medium cognitionis, vt patet ex dictis articulo ſecundo, & ex iis, quæ Dialectici requirunt ad ſcientiam: atqui datur proportio inter omnes veritates iſtas naturales *collectiuè* ſumptas, & intellectum humanum per medium ſufficiens cognitioni illarum, quia illæ vt ſic ſunt certò cognoſcibiles per quædam ſenſibilia ſibi propria, verbi gra-

C tiâ, per effectus aliquos ſenſibiles, cum quibus habent neceſſariam connexionem, & proprius modus, quo intellectus humanus ex ſe cognoſcit aliqua certò eſt per res ſenſibiles, ſeu accipiendo initium cognitionis à ſenſibus, vt ſupra animaduertimus ex Ariſtotele: igitur certa cognitio eiuſmodi veritatum *collectiuè* ſumptarum poteſt dari ſolis viribus intellectus humani. VII.

Neque poteſt reſponderi hanc collectionem veritatum vt ſic induere aliquam infinitatem, quatenus tales veritates ſunt numero quaſi infinitæ, & non niſi ſucceſſiuè intelligendæ, & ratione iſtius infinitatis, quæ eſt aliquis modus, virtutem humani intellectus, quæ eſt finita, reddi improportionatam iſti collectioni certò cognoſcendæ.

Hoc, inquam, dici non poteſt: nam primùm modus iſte non eſt aliquid ſupernaturale, ſed continetur intra ordinem naturæ, ſicut & ſingu-

D læ veritates, quæ componunt iſtam collectionem. VIII.

Deinde hæc infinitas eſt tantùm *extenſiua*, cùm attendatur penes multitudinem propoſitionum: at noſter intellectus, quantum eſt ex parte ſui, habet etiam virtutem intelligendi ſucceſſiuè obiecta numero infinita, quæ virtus ſumpta ſecùndùm ſe non debilitatur ex ſucceſſiua multiplicatione ſuorum actuum, vt contingit in ſenſibus. Nam eadẽ eſt omninò virtus intelligendi animæ ſeparatæ ac vnitæ corpori, licèt alio & alio modo intelligat, ſcilicèt in corpore dependenter ab illo, & miniſterio ſenſuum; extra corpus independenter; etſi ſenſus noſtri eſſent indefatigabiles, tunc anima, quantum eſt ex

I. ſe, poſſet, prout vellet, multiplicare ſucceſſiuè ipſos actus intelligendi.

Obiicies: omnis vera potentia debet poſſe reduci ad actum, ſaltem in aliquo indiuiduo, aliàs cenſebitur eſſe fruſtrà: Atqui hæc potentia *phyſica*, quam dicimus eſſe in homine ad certò cognoſcendum omnes ſpeculatiuas veritates naturales ex parte medij ſumptas *collectiuè*, non poteſt in vllo homine reduci ad actum.

Reſpondetur maiorem huius obiectionis eſſe tantùm veram de ea potentia & appetitu, quæ reſpiciũt aliquod ſingulare obiectum, & non de ea potentia & appetitu, quæ totam aliquam collectionem reſpiciunt, vt patet in materia prima, cuius quælibet pars habet appetitum ad omnes & ſingulas formas, vt docetur primo phyſ. neque tamen poteſt aliqua eius pars aſſignari, quæ fuerit informata, aut ſit informanda omnibus & ſingulis naturalibus formis: hæc autem
II. *phyſica* potẽtia, de qua noſtra propoſitio procedit, reſpicit totam collectionem omnium veritatum ſpeculatiuarum naturalium ex parte medij.

Ratio autem huius diſtinctionis & diſcriminis eſt, quòd vt potentia *phyſica* reducatur ad actum, præter vim illam, quam *phyſica* potentia dicit, requiruntur multa alia, quæ, licèt non deficiant circa aliquod obiectum particulare, deficiunt tamen circa totam collectionem: vt in præſenti caſu longum tempus, optimum temperamentum, ſanitas corporis, commoditas, & id genus alia, quæ ad exercendum in particulari aliquem actum certæ cognitionis circa particulare obiectum non requiruntur in tanto gradu.

ARTICVLVS V.

III. *Vtrum homo potentiâ morali poſſit quodcunque verum naturale ſpeculatiuum collectiuè ſumptum cognoſcere ſine gratia.*

SIT hæc propoſitio: *homo in nullo ſtatu; ſiue iuſtitiæ originalis, ſiue naturæ integræ, vel alio ex ſuprà explicatis poteſt morali potentiâ ſolis viribus ſuæ naturæ, & ſine aliqua gratia certò cognoſcere omnes prædictas veritates collectiuè ſumptas.* Ita communiter omnes tam hîc quàm primâ parte quæſtione prima, & facilè probatur diſcurrendo per ſingulos ſtatus.

De noſtro ſtatu & *puræ naturæ* probatur ex breuitate vitæ, ex morbis, ex cura ſomni, cibi, & potus, ex conſumptione ſpirituum, & aliis incommodis, quæ in hoc ſtatu impediunt hominem à cognitione rerum, iuxta illud Sapientiæ 9. *corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam,*
IV. *& terrena inhabitatio impedit ſenſum multa cogitantem.*

Item patet de ſtatu *iuſtitiæ originalis*, tunc enim poſteri Adami comparaſſent ſibi ſcientias inſtructione aliorum, & propriâ ſuâ induſtriâ, vt ſanctus Thomas docet prima parte quæſtione 101. articulo primo, item habuiſſent aliqua impedimenta cognoſcendæ veritatis ratione ſomni, cibi, potus & aliarum actionum naturalium, quas debuiſſent exercere in illo ſtatu, vt idem ſanctus Thomas docet eadem primâ parte quæſtione 97. articulo ſecundo, quamuis enim vigor rationis & aliæ vires eſſent in illo ſtatu maiores, quàm in noſtro, quia tamen vigor iſte non poteſt loquendo *moraliter* eſſe tantus, vt ſuppleat longitudinem illam temporis, quam omnes & ſingulæ illæ veritates ſimul

A ſumptæ requirunt, vt cognoſcantur, fit, vt homo in illo ſtatu non habeat moralem potentiam ad certò cognoſcendum omnes illas veritates *collectiuè* ſumptas. V.

Neque eſt, quòd quis dicat homines in illo ſtatu non priùs eſſe transferendos in cœlum, quàm ſibi comparaſſent ſcientiam omnium rerum, quia hoc pertinere videtur ad perfectionem iſtius ſtatus.

Non eſt inquam, quòd quis id dicat; hæc enim ignorantia eſſet tantùm *puræ negationis*, & mera tantùm quædam neſcientia, quæ de ſe non arguit imperfectionem, & ſi Deus ob ſolam hanc cauſam, tunc tandiu differret eorum beatitudinem, nullam eis gratiam faceret, nec enim gratia putatur, quæ maiori gratiæ ponit obſtaculum, & iſti homines in ſtatu beatitudinis longè perfectiorem ſcientiam harum rerum erant habituri in patria, quàm potuiſſent acqui-
B rere in via. VI.

Ex quibus omnibus idem à fortiori patet de ſtatu *naturæ integræ*: nam moralis potentia eſt maior in ſtatu *originalis iuſtitiæ*, quàm ſit in ſtatu *naturæ integræ*, vt patet ex dictis ſuprà de comparatione illorum ad ſe inuicem: ergo ſi moralis illa potentia, quæ reperiri poteſt in ſtatu *originalis iuſtitiæ*, non eſt ſufficiens humano intellectui, vt certò cognoſcat omnes prædictas veritates *collectiuè* ſumptas, illa etiam, quæ poteſt habere locum in ſtatu *naturæ integræ*, vel aliis ſtatibus imperfectioribus, non erit etiam ſufficiens humano intellectui, vt per ſeipſum ſolis ſuis viribus poſſit morali potentiâ certò cognoſcere omnes iſtas veritates ſumptas *collectiuè*.

Obiicies: homo conſtitutus in ſtatu *innocentiæ*
C applicando intellectum omnibus iſtis veritatibus ſumptis *collectiuè* non erraſſet, quia ex ſancto Auguſtino libro tertio *de libero arbitrio* cap. 18. *approbare falſa pro veris, vt erret inuitus, non eſt natura inſtituti hominis, ſed eſt pœna damnati*: ergo homo tunc omnes iſtas veritates certò cognouiſſet, nec habuiſſet moralem impotentiam. VII.

Reſpondeo primùm propter rationes allatas, quæ etiam cauſaſſent in illo *moralem* impotentiam, eum tunc non potuiſſe applicare ſuum intellectum omnibus & ſingulis eiuſmodi veritatibus ſumptis *collectiuè*.

Deinde ſuppoſitâ tali applicatione vt poſſibili & admiſſo antecedente negatur conſequentia: nam inter *non errare* circa cognitionem obiecti ſibi applicati, & *certò cognoſcere* illud, datur aliquod medium, ſcilicet *cohibere* ſeu *ſuſpendere aſſenſum*, vel ſolùmmodò iudicare ob has & iſtas
D circumſtantias rem videri *probabilem*; at homo in ſtatu *iuſtitiæ originalis* propria ex prudentia correſpondente ſuo ſtatui, & ex prouidentia Dei conueniente iſti ſtatui, vbi applicuiſſet intellectum alicui veritati cognoſcendæ, quam non penetraſſet, ſeſe habuiſſet vno ex iſtis duobus modis ad aliquem aſſenſum circa illam formandum. VIII.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò: an *per ſe*, vel tantùm *per accidens* aliqua gratia requiratur ad certò cognoſcendum omnes prædictas veritates *collectiuè* ſumptas.

I. Respondetur gratiam tunc non requiri *per se*, A
sed solùm *per accidens*, nam ad certam cognitionem alicuius obiecti hæc tantùm *per se* requiruntur, *potentia & obiectum sibi proportionata*, applicatio autem obiecti ad potentiam tantùm *per accidens*, quia est conditio sine *qua non*. quæ conditio solet libro secundo phys. recenseri inter causas *per accidens*: atqui gratia necessaria ad hanc certam cognitionem est tantùm pro tollendis impedimentis, quæ impediunt applicationem istarum veritatum ad intellectum, vt patet ex iis, ex quibus diximus causari *moralem* istam impotentiam: igitur gratia requiritur tantùm *per accidens* ad certò cognoscendum omnes eiusmodi veritates sumptas *collectiuè*.

Neque obstat, quòd homo in primo modo dicendi *per se* constet corpore corruptibili, à quo hæc impedimenta proueniunt.

II. Nam propriè & philosophicè loquendo, quòd aliquid causet *per se* vel *per accidens*, seu B
requiratur *per se* vel tantùm *per accidens* ad aliquid, prouenit solùm ex eo, ad quod faciendum vel ponendum formaliter & præcisè requiritur, causæ enim quatenus causæ specificantur à suis effectibus sumptis formaliter, & non ab vllo alio: vnde cùm hæc gratia requiratur tantùm ad faciendam applicationem obiectorum, cùm potentia alioquin illis proportionata, & hæc applicatio sit tantùm causa quædam *per accidens*, fit, vt intellectus *per accidens* tantùm indigeat gratiâ pro ista collectione certò cognoscenda.

Quæres secundò, quænam gratia requiratur ad eiusmodi veritates *collectiuè* sumptas cognoscendum.

Respondetur nullam requiri gratiam *extrinsecam*, sed *externam* tantùm; nullam illustra-
III. tionem, quæ recipiatur in intellectu, nullum C
pium affectum, qui infundatur voluntati, sed tantùm gratiam *protectionis*, quæ vitam hominis producat, & impedimenta extrinseca amoueat, quæ gratia potuisset à Deo conferri sine ordine ad merita Christi Domini. Nam sicut sanctus Augustinus epist. 105. ait Christum Dominum non esse mortuum vt homines crearentur, ita possumus dicere, nec etiam vt essent Mathematici, vel apprimè eruditi in aliis naturalibus disciplinis.

Addiderim tamen specialem illam gratiam, quam aliqui de facto accipiunt, ad cognoscendum eiusmodi veritates etiam nunc *diuisiuè*, & in hoc statu, dari ex meritis Christi Domini, quia datur ex intentione boni alicuius pertinentis ad salutem supernaturalem, vel ipsius accipientis talem scientiam, vel aliorum: at talis
IV. ordinatio fundatur in meritis Christi Domini. D

Ad quod confirmandum potest afferri illud Apostoli *ad Ephes. in ipso*, id est, Christo Domino, *nos benedixit Deus in omni benedictione spirituali*, scientia enim naturalis ordinata in finem supernaturalem est quædam spiritualis benedictio, & hoc de Salomone & aliquibus aliis censet Abulensis tertio Regum capite tertio quæstione 10.

Quomodo autem ex eo, quòd omnes prædictæ veritates sumptæ *diuisim* possunt certò cognosci absque gratia, non bene inferatur illas etiã sumptas *collectiuè* posse certò cognosci absque gratia, commodiùs explicabitur infrà agendo de obseruatione præceptorum legis naturæ quoad omnia tam coniunctim, quàm diuisim.

ARTICVLVS VII. V.

Vtrum homo possit cognoscere absque gratia aliquod verum practicum ordinis naturæ.

NOMINE *veri practici*, *ea* propositio seu veritas *ordinis naturæ* hîc intelligitur, quæ non tantùm ordinatur ad dirigendam operationem voluntatis, sed etiam mouet voluntatem ad operandum, ita vt sensus præsentis articuli sit, an homo possit cognoscere absque gratia omnes & singulas propositiones ordinis *naturæ* coniunctim vel diuisim inducentes voluntatem ad exercendum actum ordinis *naturæ* moraliter bonum & honestum, ita vt verè iudicet etiam in particulari de hac aut illa veritate pertinente ad solum ordinem naturæ.

Aliqui recentiorum amplectuntur partem
negantem, vt Vasquesius hâc parte disputatione 109. quam antea docuit Gregorius Ariminensis secundo sententiarum distinct. 26. quæstione vnicâ conclusione secundâ. VI.

Melior tamen est sententia affirmans, quæ est sancti Bonauenturæ secundo sententiarum distinctione 28. articulo secundo quæstione tertiâ, Soto libro primo, *de natura & gratia*, capite secundo, & plurium quos plerique interpretum sancti Thomæ hîc fusè referunt, pro cuius explicatione sit hæc

Prima propositio: *homo in quolibet statu positus potest secundùm vtramque potentiam absque gratia certò cognoscere omnes veritates practicas etiam secundùm circunstantias sumptas diuisiuè spectantes ad ordinem naturæ.*

Probatur de nostro statu, primùm ex sacris
litteris, vt *ad Romanos* secundo cap. *Gentes*, VII.
inquit Apost. *quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientiâ ipsorum*, quò loci Apost. ostendit Ethnicos, qui non habent legem *scriptam*, habere tamen legem *naturæ* inscriptam suis cordibus, & per lumen naturale cognoscere omne bonum, & malum etiam in particulari spectans ad ordinem naturæ, sic enim Patres Græci hunc eius locum explicant. Item S. Hieronymus Epist. ad Algasiam quæst. 8. & plures alij: cui non obstat, quòd S. Aug. libro *de spiritu & littera* capite 26. explicet hunc locum de Gentilibus conuersis ad fidem, ita enim hanc sequitur expositionem, vt tamen nostram non reiiciat, quæ videtur esse conuenientior & ver-
bis & intentioni Apostoli. VIII.

Probatur item ex Patribus, qui satis frequenter dicunt in humana natura post lapsum primi parentis mansisse cognitionem boni & honesti: item sufficiens iudicium ad discernendum bonum à malo, sic S. Basilius in regulis ad secũdam *interrogationem*, S. Hieronymus loco nunc citato, S. Chrysostomus homilia 54. in Genesim, S. Augustinus libro secundo Confessionum capite quarto, *Lex tua*, inquit, *scripta est in cordibus hominum, quam neque vlla delet iniquitas.*

Probatur etiam ratione: quidquid homo in statu *puræ naturæ* potest, illud idem potest sine gratia in quouis alio statu ex assignatis, quia iste est omniũ inferior, & imbecillior: atqui homo in statu naturæ puræ potuisset cognoscere omnes

I. practicas veritates ordinis naturalis: primò, quia vnusquisque debet posse scire id, ad quod faciendum vel fugiendum est obligatus, aliàs violatio illius non poterit ei imputari ad peccatum; nam ignorantia *inuincibilis* excusat à peccato: sed homo in puris naturalibus fuisset obligatus ad obseruationem veritatum moralium ordinis naturæ.

Secundò, quia in quo inuincibilis ignorantia alicuius veritatis non potest dari, ab eo talis veritas debet posse cognosci: atqui ignorantia inuincibilis veritatum moralium pertinentium ad ordinem naturæ non potuisset dari in homine existente in puris naturalibus.

Tertiò, quia homo in tali statu poterat sine gratia cognoscere propositiones practicas vniuersales iuris naturæ: ergo & singulares sub illis contentas poterat per aliquem euidentem discursum deducere, verbi gratiâ eo ipso, quo sciebat non esse licitum retinere rem alienam inuito domino, & hanc rem in particulari esse alienam, poterat facilè iudicare sibi non esse licitum illam retinere.

II. Neque potest responderi, hoc pendere à prudentia, quæ versatur circa res, quæ possunt aliter & aliter se habere, vnde sine gratia non possunt cognosci.

Nam ad iudicium prudentiale sufficit, quòd ipse operans, omnibus circunstantiis diligenter humano modo consideratis, iudicet hîc & nunc ita esse operandum, quamuis absolutè fortassis non ita sit, vt patet in Iacob accedente ad Liam, quam bonâ fide putabat esse Rachelem vxorem suam.

III. Neque etiam potest obiici, multos Gentilium existimasse plura esse licita, quæ tamen sunt contra eiusmodi practicas veritates, verbi gratiâ furtum, communitatem vxorum in republica Platonis, & apud alios simplicem fornicationem, & aliqua id genus alia.

Nam propositio nostra procedit de homine spectato secundùm vires suæ naturæ, qui prauis actibus non sit ita assuetus ad malum, vt vix possit sursum respicere: nam qui toti sunt dediti vitiis ratione prauarum affectionum solent malè iudicare de eiusmodi rebus, vt ipsemet Aristoteles notauit in Ethicis. Hæc autem falsa iudicia Gentilium contigerunt illis ex ipsa eorum excæcatione propter grauia quædam peccata ab illis commissa, vt intelligimus ex Apost. *ad Rom.* primo capite.

IV. Secunda propositio: *homo in quolibet statu constitutus potest physicâ potentiâ omnes practicas veritates ordinis naturæ sumptas collectiuè certò cognoscere absque gratia, non tamen morali potentiâ.* Hæc propositio est similis nostræ propositioni de veritatibus *speculatiuis*, & potest iisdem rationibus probari. Posterior eius pars probatur ex eo, quòd maior est difficultas in cognoscendis practicis veritatibus naturalibus, sumptis *collectiuè*, quàm in cognoscendis, etiam *collectiuè*, omnibus speculatiuis eiusdem ordinis, quia in istis plures particulares circunstantiæ sunt considerandæ, & in ferêdo iudicio de illis plerumque passio, seu affectio, appetitus sensitiui aut voluntatis, sese immiscet iuxta illud Aristotelis tertio Ethic. *qualis vnusquisque est, talis finis ei videtur*: Atqui ex dictis articulo quinto, homo in quocumque statu ponatur, non potest solis propriis viribus sine gratia cognoscere certò om-

A nes veritates speculatiuas naturales sumptas collectiuè. V.

ARTICVLVS VIII.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM petitur ex scripturis & Patribus, qui docent auxilium Dei esse implorandum ad cognoscendum quid sit faciendum: vt secundo Paralipomenon vigesimo capite, *cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te*: quod falsò & inaniter peteretur, si solis viribus posset obtineri, quemadmodum Patres Concilij Carthaginensis in sua epist ad *S. Innocent.* primum & idem Innoc. in sua ad eos responsione, argumentantur. Item secundæ *ad Corinth.* 3. & apud S.

B Augušt. lib. 6. *contra Iulianum* cap. 26. & in Concilio Mileuitano capitulo quarto. VI.

Respondetur, istas auctoritates sacræ scripturæ & Patrum, & alias similes, intelligi tantùm de iis veritatibus *practicis*, quæ pertinent ad finem supernaturalem, vt facilè potest colligi tam ex antecedentibus, quàm consequentibus; & Patres ibi relati agunt ex professo contra Pelagium: ergo eorum testimonia debent intelligi ad sensum omnino oppositum Pelagio; vnde quia Pelagius contendebat hominem solis naturæ viribus posse totum illud, quod potest per auxilium gratiæ, & homo adiutus auxilio gratiæ potest omnia ibi enumerata scire & facere, ordinando ea ad vitam æternam & meritum eius, ideò Patres citati rectè definiunt nos non scire *quid sit faciendum sine gratia Dei*, sicque intelliguntur de ignorantia opposita cognitioni aliquo

C modo supernaturali, vt quando dicunt hominem *de suo nihil habere nisi peccatum & mendacium*, ibi nomine *mendacij* non comprehendunt solummodo mendacia verè & propriè dicta, sed ea etiam opera, quæ, quamuis sint bona moraliter intra ordinem naturæ, falsò tamen & mendaciter videntur quibusdam nempè Pelagianis conferre ad iustificationem, ad quam tamen reuera nihil conferunt, iuxta illam loquendi formulam, quâ primæ *ad Corinth.* 13. *distributio totius substantiæ, seu omnium bonorum, in cibos pauperum, & traditio corporis ad combustionem* dicitur ab Apostolo, *nihil prodesse*, scilicet, *ad meritum & iustificationem*. VII.

Locus autem ibi relatus ex libro secundo Paralipomenon non intelligitur de ignorantia moralium veritatum, sed tantùm de vitando periculo, in quo rex ille, qui sic orat, constitutus erat, ad quod vitandum non habebat sufficientes copias militum, vt intelligitur ex tota eius

D oratione. VIII.

Secundum fundamentum: homo per peccatum originale contraxit vulnus ignorantiæ; vt docent Theologi primâ secundæ agendo de *effectibus peccati originalis*; & hoc vulnus fuit præcipuè rerum agendarum, quod nequit sanari nisi per gratiam, sicut & peccatum ipsa eius radix & causa.

Respondetur ex iis, quæ Theologi tradunt primâ secundæ agendo de effectibus *peccati originalis*, hominem dici tantùm *vulneratum*, comparatione factâ ad statum *innocentiæ*, in quo habebat dona supernaturalia: nam vulnus illi inflictum non consistit in aliquo positiuo illi superaddito, nec in aliqua naturali perfectione illi de-

tracta,

I. A tractâ, sed in amissione donorum gratiæ & habituum supernaturalium, quæ illum magis perficiebant, in quo distinguitur ab infirmitate naturali, quæ quia additione vel detractione alicuius tollit temperamentum quatuor qualitatum, facit, vt homo laborans morbo, possit minùs efficere per vires naturæ, quàm sanus.

Tertium fundamentum: prudentia acquiritur cognitione veri practici: sed nemo potest esse prudens sine gratia: nam Prouerbiorum octauo diuina Sapientia sic ait: *meum est consilium, mea est prudentia.*

Respondeo id tantùm probare posteriorem partem secundæ nostræ propositionis: nam hominem esse prudentem propriè, idem est, ac esse laudabiliter versatum in omni materia virtutum, sicque habere in seipso omnes morales virtutes, nullâ exceptâ, & regulariter in quolibet opere operari honestè (nam ex Ari-
II. B stotele libro sexto Ethic. capite 13. & sancto Thoma primâ secundæ quæstione 65. articulo primo, omnes morales virtutes sunt connexæ ratione prudentiæ) sicque non posse hominem omnes practicas veritates naturales sumptas collectiuè cognoscere sine gratia, quod affirmat nostra propositio.

Vltimum: si homo ex se & solis naturæ suæ viribus posset habere cognitionem rerum agendarum, haberet aliquid necessarium ad bene operandum, quod sibi ipsi & non Deo foret acceptum; quia talis cogitatio est necessaria ad bene operandum: at hoc asserere est contra Apostolum primæ *ad Corinthios* tertio, *quid habes quod non accepisti, & si accepisti quid gloriaris.*

Negatur sequela maioris; primùm quia non
III. C potest certò sciri ab eo, qui habet talem cogitationem, an hæc non sit ei concessa à Deo ex aliqua speciali gratiâ; fit enim aliquando, quemadmodum obseruat sanctus Thomas citatus hîc articulo primo extremis verbis corporis, vt Deus miraculosè per suam gratiam aliquos instruat de his, quæ per naturalem rationem cognosci possunt. Vnde superbè faceret, qui gloriaretur de quacumque bona cogitatione, quasi illam non acceperit à Deo, cùm possit contingere, quòd de facto ex gratuita illius donatione eam acceperit.

Deinde, etiamsi ex suppositione certò sciret per diuinam reuelationem se habuisse illam ex propria sua industria & ex causis merè naturalibus, adhuc tamen non deberet inde gloriari: quia vt sanctus Cyprianus libro tertio testimoniorum capite quarto rectè monet, in nullo gloriandum est, quando nihil nostrum
IV. sit, at habemus à Deo vires naturæ, inge-
D nium, nec sine generali saltem eius concursu aliquid possumus facere. Locus autem Apostoli relatus in obiectione intelligitur de rebus pertinentibus ad pietatem & supernaturalem salutem animæ, vt sanctus Augustinus illum explicat libro de *prædestinatione sanctorum* capite 4. & 5.

ARTICVLVS IX. V.

Vtrum homo in statu naturæ lapsæ possit solis propriis viribus elicere circa veritates practicas cogitationem congruam ad mouendam voluntatem, vt habeat bonum affectum.

SIT hæc propositio: *homo, etiam in statu naturæ lapsæ, potest solis propriis viribus elicere circa veritates practicas ordinis naturalis cogitationem, non tantùm sufficientem, sed etiam congruam ad mouendum voluntatem, vt habeat bonum affectum, seu qua respiciat bonum opus cum effectu obtinendum.*

Hæc propositio est contra nonnullos recen-
tiores, est tamen eorum omnium, qui censent VI.
hominem absque auxilio gratiæ posse exercere honestum aliquem actum moralem circa præcepta legis naturæ, de quo infrà, ex qua eiusmodi doctrina præsens propositio sic

Probatur: cogitatio illa est congrua & efficax sine aliqua gratia, ad quam solis naturæ viribus elicitam honesta operatio circa bonum ordinis naturæ nullo alio superaddito potest sequi: sed hæc cogitatio, *res aliena non est vsurpanda inuito domino*, & hæc *ista res in particulari*, designando rem proximi, *est res aliena*: vtraque cogitatio est circa veritatem practicam, & hæc vtraque solis naturæ viribus potest haberi; éstque sufficiens absque gratia, vt moueat voluntatem habentis hanc vtramque cognitionem, ad eliciendum hunc affectum voluntatis,
nolo rem alienam, quæ est mei proximi, illo in- VII.
uito, quia positâ sufficienti cognitione de honestate obiecti in intellectu, voluntas, quæ est valde libera & tunc expedita, potest exercere affectum correspondentem tali obiecto, nec aliquid potest assignari, quod illam prohibeat elicere talem actum: igitur homo solis naturæ suæ viribus potest elicere cogitationem circa veritates practicas ordinis naturalis, non tantùm *sufficientem*, sed etiam *congruam.*

Dices opportunitatem habendi talem cogitationem, vt procuratam per diuinam prouidentiam esse gratuitum aliquod beneficium.

Respondeo propriè loquendo non esse aliquod beneficium *gratiæ*, sed tantùm, sicut est creatio & conseruatio; quemadmodum est beneficium, quòd aliquis non nascatur monstruosus, quod tamen spectat solummodò ad
prouidentiam *generalem* Dei, & est tantùm or- VIII.
dinis naturalis.

Sed replicabis: illud omne, quod Deus sine aliqua læsione naturæ & repugnantia cum voluntate creandi & dono creationis potest denegare homini, & nihilominus dat illi, est quædam gratia propriè dicta, quia est gratuita quædam donatio: Atqui Deus potest alicui homini iam creato sine aliquo præiudicio, quòd illum creauit cum libera voluntate respiciente bonum vt proprium suum obiectum, potest, inquam, denegare bonam & congruam illam cogitationem, quæ hîc & nunc aduenit illi ex naturali dispositione causarum naturalium, quia Deus illam in particulari denegando, nihil facit contra nunc dicta:

I. Respondetur hominem, v. g. Petrum, posse duobus modis considerari, primò *absolutè* tantùm *in se*, vt est aliquod ens, non considerando, quòd sit aliqua pars vniuersi; secundò *relatiuè*, seu cum respectu ad hoc vniuersum, quatenus est aliqua pars illius; si Petrus consideretur priori modo, fatemur Deum absque aliqua læsione ibi enumeratorum posse vel subtrahere vel denegare illi, hanc & istam in particulari congruam cogitationem erga bonum aliquod; si verò consideretur posteriori modo, non potest: nam ei sic considerato debetur quidquid potest ei accidere ex ipsa gubernatione vniuersi secundùm *generalem* prouidentiam, quare cùm hæc & ista singularis bona & congrua cogitatio, vt de facto procedit tali tempore, tali occasione, adueniat ei ex ipsa serie & ordine causarum, quo ipsum vniuersum, cuius homo iste est pars, regitur, talis cogitatio erat ei tanquam parti ipsius vniuersi debita: nam si per hypothesim impossibilem Deus creasset mundum ex necessitate *naturæ*, & sic eius causas etiam ordinasset, tunc homo iste semper haberet singularem hanc congruam cogitationem.

II. Neque contra hanc responsionem potest obiici, hanc congruam cogitationem, etiam vt nunc causæ sunt dispositæ, à Deo futuram præter intentionem & prædefinitionem Dei, quia totum istud prouenit tantùm ab ipsa serie causarum; at nullum est bonum in hoc vniuerso, quod sit præter intentionem & prædefinitionem Dei.

Hoc, inquam, non potest obiici: nam duplex hîc potest distingui intentio Dei, vna *primaria*, quâ voluit hanc seriem causarum in vniuerso; altera *secundaria*, quâ præsciendo ex tali dispositione hoc & illud futurum, voluit & intendit illud, & cùm hæc cogitatio sit aliquod bonum consequens talem ordinem, illam etiam intendit saltem in sua causa non *primariâ*; intentione, cùm finis ille primarius, quo statuit hunc ordinem causarum, non fuerit, vt hanc & istam singularem congruam cogitationem excitaret in Petro; sed *secundariâ* tantùm, quo etiam modo Deus potest dici prædefinisse talem cogitationem virtualiter & implicitè, causas eius prædefiniendo: nam non esse necessarium omnia & singula opera causarum naturalium esse à Deo prædefinita in singulari intelligitur ex sancto Thoma primâ parte quæstione 23. articulo septimo.

III. Cæterùm hæc nostra propositio ita asserit hominem in statu *naturæ lapsæ* posse ex solis suis viribus habere bonam & congruam cogitationem mouentem voluntatem ad affectum, vt tamen sensus eius non sit, nullam eiusmodi *congruam* cogitationem ordinis naturalis esse propriè gratiam; hæc enim duo distinguuntur: vnum *posse solis naturæ suæ viribus habere aliquam congruam cogitationem ordinis naturalis, & omnem talem cogitationem solis tantùm naturæ viribus elici, nec vnquam habere rationem alicuius gratiæ*. Nostra propositio asserit solummodò primum. Nam verba sancti Thomæ relata ex primo eius articulo satis apertè declarant congruam eiusmodi cogitationem interdum esse aliquam *gratiam*; quod pluribus modis potest euenire.

IV. Primò per causas naturales etiam citra miraculum motas à Deo ex speciali intentione bonæ cogitationis, verbi gratiâ, si Deus vel per se solum, vel per Angelum custodem moueat phantasmata & spiritus ad hoc, vt ex eorum dispositione bona hæc cogitatio excitetur: secundò si auertat causas, quæ possent impedire bonam illam & congruam cogitationem: tertiò, corroborando intellectum, ne bona illa cogitatio, quæ habet initium à causis naturalibus citò euanescat, antequam operatio illi correspondens sequatur, & pluribus aliis modis, quos Deus habet in sua potestate.

V. Disputatur hîc à nonnullis, an factâ sufficienti reuelatione veritatum fidei Christianæ, homo solis naturæ suæ viribus possit eas cognoscere: sed hæc difficultas habet suum proprium locum secundâ secundæ tractatu *de fide*, vbi illam ex professo discutiemus, tam de assensu credibilitatis veritatum, quàm de ipso assensu veritatum fidei.

DISPVTATIO IV.

De necessitate gratiæ ad efficiendum bonum opus morale naturalis ordinis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum homo nullâ vel leui tantùm tentatione imminente possit absque gratia velle efficere aliquod opus bonum morale naturalis ordinis.

VI. PRÆCEDENTI disputatione exposuimus, quæ & quantæ sint vires naturales intellectus humani circa verum, & quousque sese extendant: nunc similiter videndum est, quid voluntas humana ex suis naturæ viribus valeat circa bonum; & quia non hîc agimus de quocumque velle, sed de *absoluto & efficaci*, ad quod ipsum efficere sequatur infallibiliter, vbi potentiæ inferiores sunt expeditæ ad illud exequendum, ideò insistendo vestigiis sancti Thomæ, vtrumque coniungimus, *velle* scilicet & *efficere*.

VII. Est autem imprimis notandum nos hîc agere de bono morali, spectante tantùm ad ordinem *naturæ*, considerando illud *diuisiuè*, quod quidem sit bonum non tantùm ex obiecto, sed ex omnibus etiam & singulis suis circunstantiis, ita vt ad rationem boni moralis physicè sumpti nihil in eo desideretur.

VIII. Notandum est secundò, tale bonum opus posse tribus modis occurrere voluntati vt exercendum, primo absque omni & qualibet etiam leuissima tentatione illi iniectâ; nec enim repugnat humanam voluntatem respectu aliquorum actuum, ad quos nostra natura est propensa, carere pro aliquo breui tempore, omni & qualibet tentatione: secundo, cum aliqua tentatione, sed quæ sit tantùm leuis: tertio, cum aliqua graui & magna tentatione. Nos præsentem difficultatem tantùm mouemus secundùm duos priores sensus, & de vtraque potentia tam *morali* quàm *phy-*

I. *sica*, nostræ voluntatis; Et quia tres illi status nempè *puræ naturæ*, *lapsæ non reparatæ*, & *lapsæ reparatæ* considerati penes nudas naturæ vires sunt eiusdem virtutis, vt suprà ostendimus, & quidquid voluntas hominis constituta in aliquo istorum statuum potest solis suis viribus, potest etiam in aliis tribus perfectioribus, ideò totum istud solummodò explicabimus de nostra voluntate vt constituta in statu *naturæ lapsæ*.

Variæ sunt hac de re Theologorum sententiæ, sed quæ ad duas possunt reuocari; quarum prima est absolutè negans, éstque eorum, qui volunt congruam cogitationem, de qua diximus articulo vltimo disputationis præcedentis, esse aliquam gratiam propriè dictam, quæ, cùm sit prærequisita ad volendum *efficaciter*, censent requiri gratiam *internæ inspirationis*, ad quodlibet bonum mora-
II. le naturalis ordinis. Hanc sententiam sequuntur Gregorius Ariminensis in secundum sententiarum distinctione 26. 27. 28. Capreolus eadem distinctione 28. quæstione primâ, Vasquesius loco suprà citato, & aliqui alij ex recentioribus.

Altera sententia est affirmans, éstque Magistri sententiarum libro secundo distinctione 26. sancti Thomæ hîc articulo secundo in corpore, cuius hæc sunt verba: *potest quidem homo in statu*, scilicet *naturæ corruptæ per virtutem suæ naturæ aliquod bonum particulare agere.*

Nec obstat, quòd ibi afferat in exemplum hæc duo *ædificare domos*, *plantare* vineas, quæ considerata secundùm suam speciem sunt indifferentia: licèt enim vt sic sint talia, atta-
III. men vt hic & nunc exercentur *modo morali* ab homine, non sunt secundùm doctrinam sancti Thomæ indifferentia, quia iuxta illum nullus datur actus humanus & moralis indifferens *in indiuiduo*, vt ipsemet docet hâc parte agendo de actibus humanis. Et cùm hîc loquatur de istis duobus actibus, vt *in indiuiduo* exercitis, dicátque hominem in statu *naturæ corruptæ* posse per virtutem suæ naturæ illos exercere, censeátque idem esse iudicium de quampluribus aliis actibus humanis spectantibus ad ordinem naturæ; Mens illius est hominem non indigere aliquo auxilio gratiæ pro illis exercendis; & quando in extrema parte corporis eiusdem articuli ait, *hominem vlteriùs indigere auxilio diuino, vt ab ipso moueatur ad bene agendum*, per hanc particulam (*auxilio diuino*) intelligit generalem concursum diuinum, sine quo nulla creatura potest quidquam facere.

IV. Est etiam hæc sententia sancti Bonauenturæ secundo sententiarum distinctione 28. articulo secundo quæstione tertia, Scoti eadem dist. quæstione vnica, Durandi ibidem quæst. secunda, & plurium aliorum tam veterum quàm recentiorum, quos etiam interpretes sancti Thomæ hîc referunt: pro cuius tanquam verioris explicatione

Sit hæc propositio: *homo constitutus in statu naturæ lapsæ etiam leui vexatus tentatione, potest vtraque potentiâ tam morali quàm physicâ quodcumque bonum morale spectans ad ordinem naturæ sumptum seorsim & diuisiuè solis naturæ suæ viribus, & generali auxilio Dei velle & facere.* Ita auctores nunc citati. Probatur primùm ex illo Apostoli *ad Romanos* se-
A V. cundo, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt, faciunt*: quò loci hæc particula, *naturaliter*, quæ idem significat ac *naturæ viribus*, applicat suum significatum isti verbo, *faciunt*, quare cùm Apostolus ibi agat de morali bono ordinis naturæ, vt præcedenti disputatione obseruauimus, sensus Apostoli est, *Gentiles solis naturæ suæ viribus seruare quædam præcepta legis naturæ.*

Deinde probatur ex Patribus, vt sancto Hieronymo ad caput 29. Ezechielis, vbi ait Christianos comparatione Gentilium condemnari, quòd isti lege faciant naturali, quæ nos Christiani etiam scriptâ negligimus.

Item sancto Augustino libro *de Spiritu & littera* capite 27. & 29. vbi loquens de Gentilibus, prout exercent quædam opera sine auxilio supernaturali, ait eos posse facere quædam opera, quæ sunt moraliter bona, quo-
B VI. modo sanctus Chrysostomus, Oecumenius & plures alij loquuntur de Gentilibus, dum prædictum locum Apostoli explicant.

Item ex sancto Ambrosio in secundum Psalmum ad illum versiculum, *& folium eius non defluet.*

Idem habet Auctor librorum, qui inscribuntur *Hypognosticon* aduersus Pelagianos, qui fuit magnus æmulator doctrinæ sancti Augustini (vnde etiam libri isti tribuuntur à nonnullis sancto Augustino, & ad confirmandas veritates Theologicas ab omnibus recipiuntur) libro tertio capite quarto, vbi distinguit duo genera bonorum operum, vnum eorum, quæ pertinent ad Deum, prout Deus est finis noster supernaturalis, & ait *nos ea non posse incboare nec etiam peragere sine Deo*,
C VII. id est, sine aliquo speciali auxilio gratiæ eius: alterum genus est eorum, quæ pertinent ad præsentem vitam, & ait *liberum nostrum arbitrium sine Deo*, id est, sine eius gratia, *esse idoneum ad illa exercenda.*

Cui testimonio Vasquesius disput. 109. capite decimo septimo, non satisfacit dicens eum ibi agere de bonis naturæ abstrahentibus à morali bonitate, cuiusmodi est *velle laborare in agro*, *velle manducare*: nam habet ibi aliquot alia exempla, quæ sunt bona moralia, vt *velle habere amicum*, *velle habere vxorem*, & id genus cætera. Deinde enumerat hæc, vt bona reducenda ad praxim solis viribus liberi arbitrij: at vt sic *in indiuiduo* non abstrahunt à morali bonitate, vt iam obseruauimus ex sancto Thoma.

Tandem hæc nostra propositio probatur ratione: vt causa aliqua creata ordinis natu-
D VIII. ralis possit aliquod opus ordinis etiam naturalis efficere, hæc tantùm requiruntur: ex parte illius, *virtus sufficiens & non impedita*; ex parte Dei, *generalis concursus proportionatus isti operi*, & ex parte obiecti, *vt sit proportionatum prædictæ virtuti agentis*: vt patet ex iis, quæ Philosophi communiter tradunt in physicis de causis naturalibus producentibus effectus suos naturales, & patet inductione factâ per omnes causas naturales: atqui homo constitutus in statu *naturæ lapsæ*, habet ex parte Dei *concursum generalem*, quia Deus nemini illum denegat, quin potiùs statuit illum semper & cuilibet dare; habet item ex parte sui *sufficientia principia & non impedita ad exercendum quodcumque bo-*

I. *num morale spectans ad ordinem naturæ sumptum diuisiuè* : hæc enim sunt duo ; primum est intellectus habens lumen sufficiens ad iudicandum in particulari tale opus morale esse faciendum, & hoc ex dictis disput. præcedenti est in isto homine; alterum est voluntas habens vim sufficientem ad sequendum istud iudicium intellectus, & hoc etiam habet, quia libertas est naturalis voluntati humanæ (cùm inter bona eius naturalia recenseatur) vt possit sequi vel non sequi dictamen rationis circa quodlibet bonum morale pertinens ad ordinem naturæ seorsim sumptum; est denique quodlibet tale bonum *obiectum proportionatum voluntatis* hom[...] constituti in statu *naturæ lapsæ*, cùm sit eiusdem ordinis cum illa, & hæc ex sua naturali conditione sit appetitus rationalis respiciens bonum morale, vt Philosophi docent in Ethicis, & Theologi primâ secundæ agendo
II. *de voluntate*.

Confirmatur hæc ratio : homo per peccatum non amisit vim deliberandi & iudicandi de rebus, etiam particularibus practicis, quæ possunt deduci ex rebus sensibilibus; nec item perdidit affectum erga bonum rationis, aliàs liberum arbitrium non tam esset infirmatum per tale peccatum, quàm extinctum, vt rectè ratiocinatur Auctor librorum Hypognosticon suprà, sanctus Fulgentius libro *de incarnatione & gratia Christi*, capite sexto, sanctus Gregorius homilia 27. *in Euangelia*, sanctus Damascenus libro tertio *de fide* capite 14. nec naturalia mansissent in illo integra; nec homo in tali statu quoad vires naturales præcisè sumptas esset eiusdem conditionis, ac homo constitutus in puris naturalibus: ergo sicut liberum arbitrium considera-
III. tum in seipso, præscindendo à statu peccati, potest sine aliquo speciali auxilio Dei solis suis viribus quodlibet tale bonum morale velle & actu perficere, sic etiam & homo constitutus in statu *naturæ lapsæ*.

ARTICVLVS II.

Soluuntur responsiones aduersariorum aduersus confirmationem nostræ propositionis.

NON satisfacit primò, quod aliqui cum Vasquesio suprà respondent, non sequi liberum arbitrium fore extinctum, si non possit facere bonum istud absque aliquo speciali auxilio, sicut non censetur extinctum ex eo, quòd
IV. indigeat generali auxilio Dei.

Non, inquam, id satisfacit: quia hîc consideramus liberum arbitrium solummodo intra suos naturales limites, secundùm quam considerationem vt sit tali modo verè & propriè potentia sufficiens & idonea, debet habere omnia, à quibus vt sic dependet essentialiter, & si careat aliquo illorum, non ampliùs censetur esse talis potentia sufficiens, sed potiùs extincta, verbi gratiâ, si quis nullum posset videre colorem nisi adiutus speciali auxilio Dei, tunc ipsum lumen videndi censeretur esse extinctum in illo, vt patet in cæco, quare cùm liberum arbitrium in propriis suis actibus dependeat intrinsecè & essentialiter à generali concursu primæ causæ, quemadmodum & omnia alia agentia naturalia, vt illud sit potentia quædam suffi-

A ciens & completa, quantum requiritur ex parte illius tanquam principij, debet necessariò habere generalem concursum Dei, nec per illum ratio sufficientis & completæ potentiæ intra ordinem & limites naturæ destruitur, quin potiùs perficitur, cùm sine tali concursu non sit proximè sufficiens & idoneum operari, quippe cùm sine illo non habeat omnia, quæ propria eius natura postulat ad agendum : at longè dispar est ratio specialis illius auxilij, quod non continetur intra limites eorum, quæ debentur libero arbitrio ex sua natura, vt operetur, & ita si absque illo non possit intra proprios limites ordinis naturæ operari, erit intra eosdem limites impotens & insufficiens potentia. V.

Neque contra hoc potest obiici auxilium gratiæ *præuenientis* vel etiam *adiuuantis*, quod datur homini ad bene & meritoriè operandum,
B non tollere ab illo liberum arbitrium, vt postea dicemus contra Pelagium : ergo nec etiam hæc gratia, quæ datur homini iuxta primam sententiam tollet illud. VI.

Hoc, inquam, non potest obiici, tunc enim tantùm aliquid propriè tollitur, quando, vel totum, quod est eius essentia, vel aliquid ei intrinsecum & essentiale destruitur, non autem quando aliquid superadditur illi, quo reddatur potentius ad operandum extra proprios limites conditionis suæ naturalis, sic enim eleuatur potiùs quàm destruatur : at vtraque hæc supernaturalis gratia *præueniens* & *adiuuans* superadditur nostro libero arbitrio, vt reddatur potentius ad exercendum actus supernaturales, quorum comparatione est secundùm suam naturam præcisè spectatam impotens & insufficiens, vt
C patebit infrà ex Conciliis citandis contra Pelagium. VII.

Neque etiam satisfacit secundò, quòd respondent præter recensita in nostro argumento, insuper requiri, vt liberum hominis arbitrium determinetur ad tale bonum, ad quod non potest seipsum determinare, sicut sese determinat ad malum, & ideò indigere speciali gratiâ.

Neque id etiam obstat : vel enim hæc necessitas gratiæ ad determinandum tenet se ex parte *intellectus*, qui debet proponere voluntati bonum istud, vel tenet se ex parte *voluntatis* vt amplectatur : at non se tenet ex parte *intellectus* : nam ex generali prouidentia Dei causæ naturales obiiciunt illi congruam cogitationem correspondentem bono morali ordinis naturæ, vt docuimus præcedenti disputatione, & cùm non sit formaliter liber proposito sibi tali obiecto, & sufficienter sibi applicato, non mi-
D nùs necessariò fertur primâ suâ cogitatione in illud, quàm phantasia bruti in suum obiectum, & tunc potest diiudicare conuenientiam eius vel disconuenientiam, sicque illud proponere voluntati : non etiam hæc necessitas sese tenet ex parte *voluntatis*, quia vbi propositio conuenientis obiecti est illi facta per intellectum, tunc illa pro innata sibi libertate est solâ seipsâ sufficiens, vt se determinet ad volendum & exercendum bonum morale pertinẽs ad solum ordinem naturæ, v.g intellectus proponat ei parentes esse honorãdos, quia accepimus ab illis maximum beneficium, voluntas sic illuminata potest solis suis viribus sese determinare ad volendum illud cum debitis circumstantiis intra ordinem naturæ requisitis, quas potest apponere suo actui VIII.

I. secundùm regulas traditas in Ethicis ab Aristotele.

Neque tertiò satisfacit, quòd respondent disparem esse rationem hominis constituti in statu *naturæ corruptæ*, ab homine constituto in statu *puræ naturæ*, quòd hic amittẽdo aliquod bonum non peccasset, quia tunc non poterat velle bonum hoc facere sine gratia, quam tunc habere non poterat, sicut homo potest in nostro statu; vel Deum in statu *puræ naturæ* daturum etiam aliquam gratiam, ordinis tamen naturalis, cuius beneficio homo potuisset quodcunque bonum morale efficere, vt Vasquesius respondet disputatione 190. cap. 12.

Ista etiam non obstant: est enim falsum hominem in statu *puræ naturæ* non peccaturum omissione boni operis importati aliquo præcepto naturali ex carentia talis gratiæ; cùm enim hæc gratia esset toti isti statui indebita, & sine illa
II. homo iuxta primam sententiam esset insufficiens ad volendum quodlibet bonum morale, oportet, vt esset etiam vi talis status semper impeccabilis, nec haberet veram libertatem circa bona moralia sui ordinis, vel si haberet hanc gratiam sibi à Deo præparatam, non ampliùs illa esset gratia propriè dicta, sed aliquid ei ita constituto debitum, vt suas naturales actiones exerceret. Et mirum est primam hanc sententiam auxilium illud, quod cæteris creaturis ad operationes sibi proportionatas exercendas est necessarium, velle esse illis debitum, nec verè alicuius gratiæ appellationem mereri, illud verò auxilium, quod existimat esse homini necessarium, vt operationes sibi connaturales exerceat intra ordinem naturæ, esse propriè indebitum & absolutè gratuitum, quasi Deus ipse, vt au-
III. ctor naturę, melior parens fuerit irrationabilibus creaturis & tristior nouerca homini, vt Plinius loquitur lib. 7. suæ historiæ in proœmio, propter quem tamen hominem cæteras eiusmodi creaturas produxit.

Non demum satisfacit, quòd respondent confirmationem nostram probare tantùm de *potentia physica*; non autem *morali*, quæ tamen simul etiã requiritur, quatenus non probat hominem in hoc statu solis naturę suæ viribus posse amouere impedimenta, quæ occurrunt, quando bonum morale est hîc & nunc exercendum.

Non inquam, id vltimum satisfacit: nam talis impotentia esset, vel ex *impedimentis extrinsecis*, vt sunt tentationes iniectæ à dæmone, aut aliquo alio; vel *ab intrinseco*, vt est rebellio appetitus sensitiui contra rationalem, vel *ipsamet excellentia operis*, quæ reddit illud difficile & facit, vt voluntas refugiat illud, at nihil horum
IV. potest causare moralem impotentiam: non primum & secundum, quia nostra propositio procedit de eo casu, quo nulla tentatio occurrit, deinde multa dantur bona moralia ordinis naturæ, quæ placent etiam sensitiuo appetitui, vt amor parentum, à quibus multa beneficia accepimus, amor filiorum & amicorum, cum quibus per longum tempus suauissimè & familiarissimè viximus; non tertium denique, quia hæc excellentia talis obiecti non excedit efficaciam voluntatis humanæ, cùm illud sit ei proportionatum, & voluntas habeat dominium quoddam ciuile in suum inferiorem appetitum, ratione cuius potest superare eiusmodi difficultates.

Obiicies: dantur singularia quædam bona moralia, ordinis etiã *naturæ*, quæ homo in hoc statu
A non potest exercere sine gratia, vt sunt obseruatio virginitatis & continentiæ, largitio omnium suorum bonorum, paupertas voluntaria, & quædam alia id genus, quæ propter suam excellentiã postulant specialem quamdam gratiam in eo, qui exercet illa, etiamsi ex suppositione nulla tẽtatio extrinseca occurrat ei: ergo esto nostra propositio sit vera de aliquibus bonis moralibus ordinis *naturæ*, non tamen de omnibus seorsim & diuisiuè sumptis, quo tamen modo procedit. V.

Respondetur, hęc & similia opera posse duobus modis considerari; primo quatenus important actum quemdam elicitum à voluntate *efficaci*, præscindendo à vera & reali continuatione propositi & effectus, quæ includuntur in eiusmodi actibus, prout communiter solent à nobis concipi, v. g. virginitas, prout dicit firmam voluntatem seruandæ integritatis tam in mente, quàm in corpore, & sese abstinendi à quacumque de-
B lectatione venereorum, abstrahendo ab eo, quòd verè & de facto postea actualis exequutio talis propositi fiat toto tempore vitæ, tam quoad mentem, quàm quoad ipsum corpus: deinde virginitas potest considerari, vt includit continuationem & exequutionem talis propositi per totam vitam; similiter paupertas voluntaria potest considerari primò, quatenus dicit nudam abdicationem bonorum temporalium in finem cuiusdam boni, puta, vt quis vacet liberiùs studiis, vel aliis rebus: deinde potest considerari, quatenus fit ex animo, vt, qui illam exercet, quærat exinanitionem sui ipsius propter Deum, & vt veram humilitatem acquirat, quemadmodum S. Thom. docet secundâ secundæ qu. 161. art. 1. in solutione ad tertium. Iam si virginitas consideretur priori modo, potest actus illius elici solis naturæ viribus, præsertim, cùm aliqui dentur ita
C dispositi ex vi suæ complexionis, vt vix sentiant graues aliquos stimulos carnis: si verò consideretur posteriori modo, tunc quia importat longam continuationem in reprimendis motibus carnis, nec homo ex solis naturæ suæ viribus potest longo tempore illis resistere ob suam moralem impotentiã; ideò fit, vt ad hoc sit ei opus aliquâ speciali gratiâ: pari iure, si paupertas voluntaria consideretur priori modo, potest esse ex solis naturæ viribus, sic enim quidam ex veteribus Philosophis, vt meliùs vacarent rebus philosophicis, leguntur abiecisse suas diuitias; si autem consideretur posteriori modo, minimè, quia vt sic postulat instinctum Spiritus sancti, vt S. Thomas secundâ secundæ qu. 19. art. 12. docet in corpore ex sanctis Ambrosio & Hieronymo.

VI. (beside "lectatione venereorum") · I. (beside "dispositi ex vi suæ complexionis")

ARTICVLVS III.

D *Soluitur primum fundamentum aduersariorum ex auctoritate desumptum.* VIII.

PRIMVM fundamentum suæ sententiæ aduersùs nostram aduersarij repetunt ex multis locis scripturæ sacræ, Patrum & Conciliorum auctoritatibus, in quibus colligendis sunt valdè solliciti, vt videre est apud ipsos locis citatis.

Sed, pace eorum dixerim, frustra videntur laborare, nam si omnes illæ auctoritates conferantur cum antecedentibus & sequentibus, item inquiratur mens Patrum ita loquentium; intelligetur hæc omnia procedere de bonis operibus, prout illa respiciunt finem supernaturalem, vel meritoriè, aut dispositiuè conducunt ad illum.

I. A Sic istud Christi Domini apud sanctum Ioannem cap. 15. *sine me nihil potestis facere*: sic enim præmittit, *qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum*, quòd loci hæ particulæ *hic fert fructum multum, manet in me*, intelliguntur à Patribus de mansione in Christo per mansionem supernaturalem, & fructu operum meritoriorum, vt S. August. explicat tractatu 81 *in S. Ioan.* & passim alibi disputans contra Pelagianos.

Sic etiam explicatur illud Apostoli primæ *ad Corinth.* 4. *quid habes, quod non accepisti*, vt illud interpretatur S. Aug. libris *de peccatorum meritis* libro 2. cap. 18. & patet ex ista intentione Apostoli; nam ibi arguit quosdam concionatores verbi Dei, qui de suis concionibus gloriabantur, & verbis citatis significat prædicationem Euangelij non pendere à bonitate ingenij, sed esse ex reuelatione Dei, ideóque concionatorem non
II. B debere gloriari in sublimitate & altitudine mysteriorum, quæ prædicat.

Eandem etiam mentem esse Patrum & Conciliorum patet: nam illi omnes agunt contra hæresim Pelagij, & proinde quando definiunt ibi gratiam requiri ad omne opus bonum morale etiam naturalis ordinis, debent intelligi ad eum sensum, quo Pelagius negabat necessitatem gratiæ, scilicet ad fidem, ad obtinendum veniam peccatorum, ad promerendum vitam æternam, ad obseruationem totius legis. Vnde Concilium Arausicanum secundum canone 7. non condemnat eos, qui simpliciter dicunt nos per *vigorem naturæ posse facere* quodcunque bonum opus morale, sed eos duntaxat, qui asserunt, quod possumus *cogitare vel eligere aliqua bona, quæ pertineant ad salutem vitæ æternæ, per vigorem*
III. C *naturæ*: & hunc esse sensum antiquorum eiusmodi Conciliorum significat Trident. quando sess. 6. tribus primis canonibus definiendo necessitatem gratiæ ad bene operandum, iuxta hanc nostram explicationem videtur renouare canones hac de re constitutos à Conciliis Mileuitano, Arausicano, & Africano, quos tamen aduersarij afferunt in confirmationem suæ sententiæ.

Addi etiam potest non deesse, qui velint Pelagium negasse necessitatem generalis concursus Dei pro exercendis actibus liberis, quasi per illum tolleretur liberum arbitrium, idque colligunt ex iis, quæ S. Hieron. epistola *ad Ctesiphontem*, & Dialogo primo aduersus Pelagianos; S. Innocentius epistola ad Concilium Carthaginense docent de Pelagio & eius discipulis. Sic Bellarminus lib. 3. *de libero arbitrio* cap. 4. Suares *de gratiâ*, Prolegomeno 5. cap. 4. & aliqui alij. Et proinde, quando Concilia, vt Palæsti-
IV. D num, definiunt necessitatem gratiæ ad exercendum quodlibet bonum opus morale, iuxta hanc sententiam potest responderi nomen *gratiæ*, tunc sumi in amplissima significatione.

Articvlvs IV.

Soluuntur fundamenta aduersariorum ex ratione desumpta.

Primvm fundamentum ex ratione desumptum est, quòd ad bonum opus morale etiam naturalis ordinis, cogitatio congrua prærequiratur: hæc autem est aliqua gratia propriè dicta.

Respondetur illi difficultati iam fuisse responsum disputatione præcedenti; nam vt aliquid propriè sit gratia, seu beneficium, non est satis, quòd factum fuerit liberè, sit vtile & bonum accipienti, sed insuper requiritur, vt donetur expressâ intentione, eo fine, vt prosit ei cui datur; quemadmodũ Seneca docet libro primo de *beneficiis* capite quarto; hoc autem non conuenire cuilibet congruæ cogitationi docuimus vltimo articulo præcedentis disputationis. V.

Secundum fundamentum: ad opus moraliter bonum, requiritur, vt sit etiam bonum ex ipso fine; at homo in natura lapsa non potest exercere ex solis naturæ viribus opus morale bonũ ex ipso fine, quia actum moralem esse bonum ex fine, est ordinari ad Deum vt finem vltimũ, quod non potest fieri sine gratia, quia sic illum exercere est operari propter Deum, vt super omnia dilectum; quomodo Deus non potest diligi solis naturæ viribus.

Respondetur concessâ Maiore negando Minorem, ad cuius probationem negatur esse de
ratione actus honesti & boni moraliter, quòd VI.
referatur *explicitè* per expressam intentionem operantis in Deum vt finem vltimum, & multo minùs vt dilectum super omnia, sed sufficit, quòd exerceatur circa obiectum bonum, & ipse operans nullam malam circunstantiam apponat ei, vt cum sancto Thoma hac parte quæst. prima articulo sexto, & quæstione 18. articulo quarto docent Scholastici: nam cùm *finis operis* & *obiectum* coincidant in practicis, & bonum opus morale ordinis naturæ, quantum est ex parte sui obiecti, quatenus est tale, referatur in Deum vt suum finem vltimum, eo ipso, quo homo exercet illud modo humano & morali circa tale obiectum, nullam malam circunstantiam apponendo ei, refert etiam illud *implicitè* in Deum vt in vltimum finem, quemadmodum lo-
cis nunc citatis fusiùs docent Theologi. VII.

Tertium fundamentum petitur ex modo argumentandi Patrum contra Pelagium, vt patet ex epistola Concilij Cathaginensis ad *S. Innocentium*; ex epistola 107. S. August. *ad Vitalem*, & libro de *prædestinatione sanctorum* cap. 19. orare Deum pro bono accipiendo vel faciendo; item gratias ei agere pro bono facto vel accepto supponit tale bonum esse aliquid gratuitum, beneficum, & aliquam gratiam, vt S. Thomas docet secunda secundæ quæst. 80. & quæst. 106. atqui oramus Deum pro exercendo bono morali ordinis naturæ, & de tali bono peracto gratias ei agimus. Ergo.

Respondetur primò: quando Patres colligunt necessitatem gratiæ ex actione gratiarum ipsi Deo per nos reddita vel reddenda, eos tantùm vel saltem potissimùm agere de actione gratiarum agenda per Christum Dominum: ob bene-
ficia singularia, vt patet ex testimonio S. Pauli VIII.
ad Ephesios primo capite. Quod S. August. loco in obiectione citato refert.

Deinde respondetur actionem gratiarum sese extẽdere ad quodcumque genus beneficij etiam latissimè sumpti, id est vt beneficium etiam extenditur ad creationem, ad dispositionem causarum naturalium, & id genus cætera, quæ sunt ordinis naturæ, & à causis naturalibus, quatenus tamen sunt ab illis per dependentiam à prima causa, quæ liberè & gratuitò voluit totam hanc seriem causarum naturalium, & effectus, qui ab illis etiam naturaliter oriuntur, & ideò rectè possumus etiam de rebus illis perfectis agere gratias Deo, vel quando sunt adhuc futuræ, quia bonus illorum euentus potest impediri,

I. rectè possumus orare Deum pro illis accipiendis, vt patet ex vsu Ecclesiæ, & in hunc finem ieiunium decimi mensis fuit institutum ab Ecclesia, vt sanctus Leo docet sermone primo *de hoc ieiunio*: pari modo, vt ita bene moraliter operemur intra ordinem naturæ; vel eo quòd liberè acceperimus à Deo ipsum esse & potentiam ad exercendum bonum opus, & in hoc statu, cum respectu ad vitam æternam accipiendam ex Christi Domini meritis, possumus & debemus pro eiusmodi bonis accipiendis Deum orare, & pro acceptis ei gratias agere, ex quo tamen non magis sequitur ad illud & alia id genus cætera, quatenus præcisè proueniunt à causis naturalibus, & naturali earum dispositione, gratiam aliquam requiri in nobis propriè dictam, quàm hæc requiratur ad laborandum in agro, vel ad exercendum aliquod aliud opus vitæ præsentis, ad quod etiam ex confessione
II. auctorum prioris sententiæ gratia propriè dicta non requiritur.

Quartum fundamentum: Deus alio speciali modo concurrit ad quodcunque bonum opus morale, quàm ad malum, item in statu *naturæ lapsæ* homo habet alias vires ad faciendum bonum morale ordinis naturalis, quàm homo damnatus habeat: sed Deus ad malum opus morale concurrit generali tantùm auxilio, & diabolus habet omnes suæ naturæ vires; nec tamen potest exercere bonum aliquod morale ordinis tantùm naturalis: ergo Deus concurrit speciali gratiâ cum viatoribus in statu *naturæ lapsæ*, & illi exercent tantùm bona opera moralia naturalis ordinis ex aliqua gratia.

Respondetur, si agatur de concursu actuali in genere tantùm *naturæ*, Deum pari modo concurrere ad malum & bonum, iuxta eam senten-
III. tiam, quam putamus veriorem, quæ asserit formale actualis peccati *commissionis* esse aliquid reale & positiuum, si autem agatur de concursu Dei in genere *moris* negatur Deum eodem modo concurrere ad malum, ac ad bonum: Deus enim neminem impellit ad malum, vel suadendo, vel consulendo, vel præcipiendo: quibus tamen modis concurrit ad bonum.

Ad alteram partem eiusdem minoris respondetur vires *physicas* ad faciendum bonum aliquod intra solum ordinem *naturæ*, esse quidem æquales in homine viatore posito in statu *naturæ lapsæ*, ac sunt in damnato existente apud inferos: negamus tamen vires *morales* ad bonum opus morale ordinis naturæ esse æquales in vtroque: viator enim habet moralem potentiam ad remouendum impedimenta, quæ possunt illum impedire ab exercendo tali bono o-
IV. pere, vt patet ex dictis; at damnati minimè: sunt enim obstinati in malum, sicut & ipsi dæmones, & quæ causant in illis hanc obstinationem illa eadem in omnibus & singulis damnatis causant hanc *moralem* impotentiam ad bene operandum moraliter etiam intra solum ordinem *naturæ*, vt Theologi docent ex professo cum S. Thoma prima parte quæstione 64. articulo secundo.

Quæres quomodo sententia Ariminensis, quam reiecimus, distinguatur ab ea opinione hæreticorum, nostri temporis, quâ existimant opera infidelium esse peccata.

Respondetur distingui in eo, quod Ariminensis fateatur opera gentilium fuisse bona *moraliter*, ex eo quòd procederent ex aliquo spe-
A ciali auxilio gratiæ, vt ipsemet expressè notat; V. & hoc habet fundamentum in sancto Augustino libro quarto, *contra Iulianum* capite octauo, quod tamen negant hæretici.

DISPVTATIO V.

De necessitate gratiæ ad vincendas tentationes.

ARTICVLVS I.

An homo in statu naturæ corruptæ *possit ex solis naturæ suæ viribus superare leuem tentationem contrariam legi naturæ.*

QVæ sunt hac de re sententiæ, vna negans, éstque eorum, qui
B docent gratiam requiri ad exer-
cendum bonum opus morale naturalis ordinis; suam autem sententiam ita explicant, vt ad superandam leuem tentionem velint requiri gratiam *externæ protectionis*, consistentem in peculiari prouidentia Dei, quâ aufert impedimenta, & remouet extrinsecas occasiones peccandi, quæ gratia opponitur *morali* impotentiæ. Altera sententia est affirmans, pro qua VI.

Sit hæc propositio: *homo constitutus in statu naturæ corruptæ, potest solis naturæ suæ viribus, & generali Dei concursu superare quamlibet leuem tentationem contrariam legi naturæ seorsim & diuisim sumptam.* Ita sanctus Thomas libro secundo sententiarum dist. 28. quæst. 1. art. 2. ad sextum, & alij relati superiori disputatione
C in propositione articuli primi: quibus addi possunt Vega in Tridentinum libro secundo capite VII. vndecimo, Stapletonius libro secundo *de iustificatione* capite 13.

Probatur primùm ex illo Apostoli secundæ *ad Corinthios* primo, tentationem, quæ illi in Asia contigit, sic exaggerantis *supra modum grauati sumus, supra virtutem*, id est *supra vires nostræ naturæ*, quemadmodum sanctus Thomas ibi lectione tertiâ, Lyranus, & aliqui alij explicant: hæc autem exaggeratio non videretur prudenter facta, si quælibet minima tentatio superaret ipsas vires nostræ naturæ.

Deinde ex Patribus, vt sancto Hieronymo dialogo tertio, *contra Pelagianos*, vbi illis sic respondet, *hoc & nos dicimus posse hominem non peccare, si velit pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quandiu intentus est animus.* Item sancto Augustino libro primo, *de peccatorum*
D *meritis* cap. 22. vbi ait ex perfectione naturæ & VIII. ingenij fieri, vt aliqui mitiores quasdam concupiscentias possint superare. Item S. Prospero lib. primo *de vocatione gentium* cap. 7. vbi ait aliquos infideles naturali intellectu fuisse conatos reluctari vitiis.

Item probatur ex citatis Bullis Pij V. & Gregorij XIII. Pontificum contra Baium, inter cuius propositiones ibi dãnatas trigesima asserit *eos esse fures & latrones, qui dicunt tentationi vlli sine gratiæ ipsius adiutorio resistere hominem posse, sic vt in eam non incidat, aut ab ea superetur*: cuius propositionis condemnatio non potest intelligi de omnibus tentationibus tam leuibus, quàm grauibus, vt patebit ex dicendis infrà: ergo intelligenda est hæc propositio damnata,

I. quatenus procedit de impotentia ad vitandum leues tentationes.

Neque huic probationi obstat, quòd aliqui respondent hanc & aliquot similes propositiones ibi non tam condemnari, quàm ipsum modum seu excessum, quo ipse Baius notabat oppositas propositiones.

Nam primùm in hac Bulla propositiones ibi relatæ damnantur in verborum proprio sensu, aliæ vt *hæretica*, aliæ vt *erroneæ*, aliæ vt *suspecta*, aliæ vt *temerariæ*, aliæ vt *scandalosæ*, aliæ denique vt *offensiuæ* piarum aurium; vt patet ex textu prædictæ Bullæ: ergo cùm nostra propositio opponatur vni illarum, summi Pontifices ibi significant eam esse veram.

Deinde, si hæc censura est tantùm propter excessum: ergo summi Pontifices iudicant propositionem nostram nullo modo sauere errori
II. Pelagij, nec esse contrariam doctrinæ Patrum.

Tandem probatur ratione: qui potest naturæ viribus sibi comparare morales virtutes respicientes legem naturæ, is potest quodcunque bonum opus morale spectans ad ordinem naturæ exercere solis naturæ suæ viribus, & tentationem leuem isti cuicumque bono oppositam intra ordinem naturæ solis suis viribus superare: quia eiusmodi virtutes acquiruntur per bonos actus sibi correspondentes, & resistendo aliquibus passionibus oppositis istis virtutibus, vt communiter omnes Philosophi docent in Ethicis; Istæ autem passiones sunt quædam tentationes, vt satis per se intelligitur: atqui homo potest solis naturæ viribus sibi comparare morales illas virtutes, quæ spectant ad ordinem naturæ, per bonos actus morales illis correspondentes, vt omnes communiter docent in Ethicis, &
III. primâ secundæ, & ipsum illorum nomen indicat, quo appellantur *virtutes acquisitæ*, quos omnes actus diuisiuè sumptos homo potest exercere solis naturæ suæ viribus ex dictis præcedenti disputatione.

Deinde leuis hæc tentatio, vel est contra præceptum aliquod negatiuum legis naturæ, verbi gratiâ, turpis quædam cogitatio delectationis capiendæ circa turpe aliquod obiectum, vel ad non soluendum debitum, quando satis facilè potest solui, vel est contra aliquod positiuum præceptum eiusdem ordinis, verbi gratiâ, de parentibus non honorandis hîc & nunc, vbi & quando recta ratio postulat, eo quòd honos illis nunc redditus auocat hominem ab aliquo leui negotio, quo tunc occupatur; si tentatio fiat priori modo, potest homo illi resistere, scilicet diuertendo animum, occupando illum studio vel lectioni alicuius historiæ, vel exercendo ali-
IV. qua opera etiam corporis, quæ illum totum retinent, & sunt incompossibilia cum tali peccato, hæc autem opera possunt fieri solis naturæ viribus, vt per se patet.

Deinde, sicut potest dari peccatum *puræ omissionis* absque vllo actu, vt habet communior & verior sententia Theologorum hâc parte quæst. 71. ita etiam potest dari libera omissio peccati sine aliquo actu: ergo cùm hæc omissio sit quædam resistentia, seu victoria leuis istius tentationis tunc occurrentis, & hæc sit absque aliquo vero & positiuo actu, erit etiam & sine aliquo reali concursu Dei: ergo & sine aliqua gratia speciali poterit esse leuis alicuius tentationis victoria.

Quòd autem, si leuis hæc tentatio sit contra

A *præceptum positiuum*, possit absque gratia superari, probatur: vbi, & quando intra ordinem naturæ dantur homini media impellentia illum ad fugam peccati & tentationis oppositæ legi naturæ, ibi homo potest illis vti, & beneficio illorum euitare tale peccatum, & superare leuem tentationem impellentem illud committere, aliàs hæc media essent insufficientia; atqui homini constituto in statu *naturæ corruptæ* dantur eiusmodi media, sistendo intra solum ordinem naturæ, verbi gratiâ, naturalis pudor, timor ignominiæ, remorsus conscientiæ, & id genus similia, quæ apud illum plus valent, quàm bonum apparens, quod leuis tentatio præ se fert, vt facilè potest cognosci experientiâ. V.

Confirmatur: tentatio interdum potest esse adeò leuis, vt sit inferior viribus naturalibus ipsius hominis, quemadmodum est aliquis metus leuis iudicio prudentum: ergo tunc homo
B agens proportionatè ad suas vires poterit absque gratiâ leuem illam tentationem superare. VI.

Dices, saltem requiri gratiam *externæ protectionis*, per quam remoueantur occasiones, ne leuis illa tentatio crescat, & de leui transeat in grauem, vel ad hoc, vt diabolus conquiescat, ne vlteriùs sæuiat, quemadmodum indicat sanctus Augustinus libro 50. homiliarum homiliâ vigesimâ tertiâ, capite sexto, introducens Deum sic loquentem homini, *vt adulterium non committeres suasor defuit, & vt suasor deesset, ego feci, locus & tempus defuit, & vt hæc deessent ego feci*, & paulò pòst, *agnosce gratiam eius, cui debes, & quod non admisisti.*

Respondetur hæc duo esse distincta: *leuis tentatio sumpta præcisè, & ipsum eius incremẽtum, quo ita crescit, vt euadat grauis*: nam primum potest
C esse sine secundo, & est reipsa, dum est toto illo tempore, quo nondum accipit tale incrementum, quare sicut illa sunt à se inuicem distincta, sic etiam est diuersimodè loquendum de necessitate alicuius specialis gratiæ ad vtrumque superandum; nec ex necessitate gratiæ ad secundum rectè infertur necessitas gratiæ specialis ad primum: quare, esto gratia sit necessaria ne leuis tentatio augeatur, inde tamen non bene infertur contra nostram propositionem requiri etiam gratiam specialem *externæ protectionis*, imò eo ipso, quo hæc gratia dicitur esse tantùm necessaria contra incrementum leuis tentationis, significatur illam sumptam, vt est leuis, non indigere aliquâ gratiâ. VII.

Neque ex eo homo indiget gratiâ *protectionis*, quòd Deus præsciat tentationem esse accepturam incrementum, cùm hæc eius scientia nihil ponat in tali tentatione, propter quod indigeat
D tali gratiâ. VIII.

Deinde respondetur, leuem tentationem posse interdum ita diutissimè perseuerare, vel sic paulatim crescere, vt vel propter imbecillitatem nostræ voluntatis, & aliarum potentiarum, quæ solent defatigari longâ occupatione vnius & eiusdem obiecti, & delectantur varietate actionum, vel ob nouas & maiores vires, quas hæc tentatio accipit, requiratur aliquod speciale auxilium gratiæ ad illi resistendum, quemadmodum intelligetur ex dicendis de grauibus tentationibus.

Neque sanctus Augustinus relatus in obiectione obstat nostræ propositioni; non enim loquitur de quolibet tempore, quasi quouis momento & semper incrementum leuis tentationis

I. imminear, sed solùm loquitur de eo, quo reipsa imminet, & quo, nisi Deus ex speciali gratia diuertisset occasiones, peccatum fuisset subsequutum, vel homo expositus graui periculo incidendi in illud. Ita enim Deus apud illum loquitur: *Regebam te mihi, seruabam te mihi; item vt non consentires, ego terrui:* Et nos suprà animaduertimus congruas illas cogitationes, sumptas ex ipsa serie causarum naturalium, quibus voluntas efficaciter afficitur erga bonum morale naturalis ordinis, esse aliquod speciale beneficium gratiæ nobis à Deo procuratum ex speciali prouidentia; quod similiter dici potest de eo, quod S. Augustinus hîc habet, & ait in persona Dei.

ARTICVLVS II.

II. *Soluuntur fundamenta aduersariorum ex auctoritate desumpta.*

ADVERSARII varia proferunt sacræ scripturæ, Patrum, & Conciliorum testimonia, vt probent suam sententiam, scilicet aliquam gratiam propriè dictam requiri ad vincendam leuem tentationem contra bonum morale ordinis naturæ.

Sed hæc omnia, si bene expendantur, procedunt tantùm, vel de victoria tentationis per actum aliquem meritorium, vel de graui aliqua tentatione, vel de tota collectione tentationum; vel nomine *victoriæ* non intelligunt nudam aliquam resistentiam factam tentationi, vel fugam eius, sed veram victoriam de peccato reportatam, quæ iuxta sanctum Thomam secundo sententiarum distinctione 28. quæstione primâ, articulo secundo in responsione ad sextum, tunc est, quando is, qui resistit tentationi, ita re- III. sistit, vt etiam pertingat ad id, contra quod est pugna peccati, id est ad meritum vitæ æternæ. Nam Deus relinquit in viatoribus etiam iustificatis concupiscentiam, seu fomitem peccati ad agonem, vt legitimè certantes coronet vitâ æternâ; quemadmodum definit Tridentinum sessione quintâ in decreto *de peccato originali* canone quinto; vel prædicta testimonia loquuntur de omnibus tentationibus etiam grauibus, ad quas superandas opus est gratiâ.

Nec huic explicationi obstat, quòd Patres loquendo de hac necessitate gratiæ ad superandum quamlibet tentationem interdum vtantur tantùm nomine *resistentiæ*, & non *victoriæ*: nam semper est idem eorum sensus, quia etiam in sacris litteris ipsa resistentia appellatur aliquando *victoria*, vt libro primo Regum cap. 17. *non vales resistere Philistæo illi:* id est non poteris illum vincere, & capite tertio Ecclesiastici, IV. *ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccato*, id est vincit peccatum sicut aqua ignem.

Vel denique illa testimonia tantùm asserunt Deum per gratiam adfuisse alicui leui tentatione impugnato, quod tamen factum non arguit talem tentationem loquendo absolutè non potuisse superari sine gratia; sicut, licèt Deus gratuitò adiuuet hominem in comparandis aliquibus scientiis naturalibus, hoc tamen non arguit illum eas non potuisse naturali tantùm virtute sibi comparare.

Quæ autem ex iis omnibus explicationibus sit vnicuique prædictarum auctoritatum accommoda, non erit intellectu difficile, si vel inten- A tio canonis aut loci consideretur, vel antecedentia conferantur cum sequentibus. V.

Sic quia, vt sanctus Augustinus docet in Enchiridio *ad Laurentium* cap. 115. quatuor illa temporalia contenta posteriori parte orationis Dominicæ apud sanctum Matthæum capite sexto, petuntur tanquam necessaria ad consequutionem bonorum æternorum, ideò hæc pars orationis Dominicæ, *Et ne nos inducas in tentationem*, rectè intelligitur de victoria cuiuscunque tentationis, quæ sit per actionem meritoriam & in ordine ad vitam æternam.

Similiter decretum Concilij Palæstini asserens victoriam nostram prouenire ex adiutorio Dei, quando dimicamus aduersus concupiscentias. Item sancti Innocentij in sua epistolâ *ad Concilium Carthaginense*, Zozimi Papæ relatum à Cælestino in sua epistolâ *ad Episcopos Galliæ* capite nono, & sic de reliquis potest diiudicari.

B Cæterùm notandum est ab aduersariis in confirmationem suæ sententiæ malè citari duos canones Concilij Arausicani, nonum scilicet & VI. decimum quartum: in illis enim non agitur de victoria tentationum, sed de ipsa remissione peccatorum. Nam Concilium ibi per has particulas (*miseria, falsitas, iniustitia*) intelligit ipsa peccata, quorum remissionem cùm non accipiamus nisi ex gratia Christi Domini, rectè ait totum istud esse *diuini muneris, & ex misericordia Dei praeuenientis nos.*

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta aduersariorum ex ratione desumpta.

PRIMVM est: victoria etiam leuis tentationis C vel est ab homine iusto, vel à peccatore: si VII. ab homine iusto est meritoria vitæ æternæ, quia quodcunque bonum eius opus morale est meritorium: ergo cùm meritum non sit sine gratia, hæc etiam victoria tentationis est à gratia.

Si à peccatore: ergo, cùm vires hominis peccatoris sint minores viribus hominis iustificati, si hæc victoria paruæ tentationis ab homine iusto obtenta, est ex gratia, ipsa etiam victoria modicæ tentationis obtenta ab homine peccatore in statu *naturæ lapsæ*, erit etiam ex aliqua gratia.

Concessâ maiore, respondetur ad minorem, victoriam tentationis reportatam ab homine iusto tunc esse meritoriam, quando fit ex aliquo imperio charitatis, & ex aliqua saltem implicita relatione talis operis in finem supernaturalem, factâ per ipsum bene operantem. Nam D ad hoc, vt bonum opus sit meritorium, non sufficere bonitatem operis *ex obiecto* & sta- VIII. tum gratiæ exercentis illud, sed insuper requiri aliquam eius relationem in finem supernaturalem, docebimus infrà agendo de merito. Quare potest interdum euenire, vt victoria tentationis per hominem iustum obtenta non sit meritoria vitæ æternæ defectu huius ordinationis, & cùm vtamur habitibus prout volumus, & gratia sanctificans sit quidam habitus, potest interdum fieri, vt iustus vincat illam, non ex gratia sanctificante, quam habet, sed ex aliquo habitu alicuius virtutis acquisitæ, aut ex solis naturæ viribus.

Deinde, etiamsi gratis concederemus victoriam tentationis leuis quocunque modo consi-

I. A deratam esse meritoriam; inde tamen hæc conclusio non bene inferretur: ergo hæc victoria tentationis est à gratia: quia possunt duo distingui, in tali victoria; primum est, quòd sit *victoria*, alterum, quòd sit *meritoria*: primum potest esse sine secundo; & proinde licèt secundum sit à gratia, non tamen bene infertur primum etiam esse à gratia.

Nam non ideò iustus eget gratiâ ad victoriam huius tentationis, quòd scilicèt non habeat sufficientes vires naturales ad vincendum illam; sed præcisè & formaliter propter ipsam excellentiam meriti, quod non potest non esse donum Dei: hinc in hac obiectione consequentia ista est mala: *ergo cùm vires peccatoris sint minores viribus iustificati, si hæc victoria paruæ tentationis in iusto est ex gratia, ipsa etiam victoria paruæ tentationis obtenta ab homine peccatore in statu*
II. B *naturæ lapsæ erit ex aliqua gratia propriè dicta*, talis enim consequentia est à non vera causa ad verum effectum, & assignat non causam huius victoriæ, scilicet gratiam, pro vera causa, cuiusmodi non est gratia, sed ipsa naturalis virtus sufficiens, quæ reperitur ad hunc effectum in homine existente in statu peccati mortalis.

Secundum fundamentum: Patres recensent inter beneficia gratiæ, quòd aliquis homo non admiserit peccata, quæ aliàs erat commissurus, nisi Deus imminentes occasiones auertisset: dicunt etiam, quòd si Deus non impediret dæmonem, nemo hominum posset illi resistere: ergò cùm hæc coërcitio dæmonum, & auersio tentationum imminentium sit aliqua gratia protectionis, & per hoc vtcunque fiat, vt leues etiam tentationes superentur à nobis, nunquam homo constitutus in statu *naturæ lapsæ* potest
III. C sine aliqua gratia Dei ita exercere bonum aliquod opus morale pertinens ad ordinem naturæ, vt etiam leuem tentationem tunc sibi imminentem solis suis viribus superet.

Respondetur, quantum ad priorem partem solutionem patere ex dictis de incremento tẽtationis: Et ad auctoritatem S. August. ibi allatam: hæc enim duo distinguuntur, hominem quouis tempore, quauis occasione, quouis loco, & semper esse peccaturum etiam contra legem naturæ, nisi Deus aliquâ singulari prouidentiâ per gratiam specialem singulis momentis auerteret occasiones peccatorum, & dæmonem coërceret: & hoc secundum satis frequenter, licèt non quouis momento, nec quacunque occasione, nec circa quodcunque obiectum ordinis tantùm naturalis, homo incideret in aliquod peccatum, nisi Deus aliquâ speciali prouidentiâ diuerteret occasiones peccatorum, & ipsius dæ-
IV. D monis vires comprimeret: Patres non affirmant primum, quod tamen solum facit ad præsens institutum, sed solummodo asserunt secundum, quod suprà libenter admisimus.

Ad posteriorem partem, quæ procedit de diabolo incitãte hominem ad peccatum, respondetur generalem & communem prouidentiam Dei, quæ respicit gubernationem & conseruationem vniuersi postulare, vt qualescunque sint vires dæmonis, ipsum tamen vniuersum non perturbet ex omni parte, quia aliàs hæc prouidentia frustraretur suo fine: quare cùm causæ illæ naturales seruando ordinem suum naturalem sint ex se & ipsa naturali sua coordinatione sufficientes obiicere homini posito in statu *naturæ corruptæ* congruam aliquam cogitationem,

nec ipse dæmon possit necessitare voluntatem humanam, imò quia est agens liberum, & potest delectari varietate actuum & obiectorum, non quouis momento illi insidiari, tunc nihil repugnat hominem sibi ex suis viribus relictum exercere sine aliqua speciali gratia actum aliquem bonum ordinis tantùm naturalis circa obiectum illud, ad quod causæ naturales subministrarunt ei congruam aliquam cogitationem. V.

Addi etiam potest posse interdum contingere, vt ipse dæmon ex propria sua libertate, malâ tamen intentione abstineat aliquo tempore à graui tentatione, vt pòst illum ex tali victoria factum audentiorem faciliùs decipiat, & ad graue peccatum inducat, quemadmodum Suares rectè philosophatur circa totam hanc rationem aduersariorum, libro primo *de gratia* capite 23. à numero 23. vsque ad 27.

Cæterùm, quia Deus, vt nunc res sese habent, totum, quod confert homini, dat ei in ordine ad æternam beatitudinem, & hanc ex meritis Christi Domini, ideò etiam fit, vt quicunque accipit aliquam gratiam contra tentationem quantumlibet leuem, debeat illam ferre acceptam Christo Domino, & ex eius meritis. VI.

Articvlvs IV.

Vtrum ad vincendas singulas graues tentationes occurrentes contra legem naturæ in statu naturæ lapsæ, necessarium sit speciale aliquod auxilium gratiæ.

Notandvm est tentationem aliquando posse esse ita grauem, vt etiam absorbeat
iudicium rationis: quemadmodum & passio potest aliquando ita esse vehemens, vt non relinquat homini libertatem deliberandi, vt sanctus Thomas docet hâc parte quæst. 10. art. 3. Aliquando etiam tentatio potest esse quidem *grauis*, ita tamen, vt relinquat homini iudicium rationis, & liberam facultatem deliberandi de obiecto, quantum sufficit ad peccatum. De graui tentatione iuxta primum modum hîc non agimus, sed tantùm de illa, quæ est vehemens secundo modo, quia hîc consideramus tam sufficientiam naturalium virium hominis, quàm necessitatem alicuius gratiæ propriè dictæ in ordine ad bene operandum moraliter circa obiecta practica legis naturæ. Vnde sensus præsentis articuli est, an sit aliqua tam vehemens tentatio contra legem naturæ, quam homo iudicio rationis manente illæso non possit solis naturæ VII.
suæ viribus superare. VIII.

Duæ sunt hac de re sententiæ; prima affirmat, sic Durandus, Tapper articulo septimo Louaniensi paginâ 316. Molina in sua concordia quæst. 19. membro sexto, & aliqui alij.

Altera sententia, quã loco nostræ propositionis ponimus, est, *hominem in statu naturæ lapsæ positum ipsâ eius ratione vigilante & integro iudicio remanente, non posse solis naturæ suæ viribus vincere aliquam grauem tentationem contra legem naturæ, sed ad id indigere aliquo auxilio gratiæ propriè dictæ*. Ita significat S. Bonauentura secundo sententiarum distinctione 28. art. 2. quæst. 2. & hoc tempore est communis apud recentiores, vt videre est apud interpretes sancti Thomæ hîc: vnde quando ille ait hîc articulo

I. secundo, *hominem posse vitare singula peccata sine gratia*, aliqui obseruant id esse intelligendum cum hac exceptione (*modò graues & fortes tentationes non occurrant*) quam etiam addunt eius possibilitati ad exercendum singulos bonos actus.

Nec hæc exceptio videtur esse aliena à mente sancti Thomæ; nam ibi vult hominem spectatum quoad vires suas habere aliquam impotentiam ratione longi temporis ad vitandum peccatum contra aliquod præceptum naturale: ergo cùm grauitas tentationis non minorem pariat difficultatem, quàm ipsa prolixitas temporis, vt experientia docet; quemadmodum sanctus Thomas denegat ibi homini considerato præcisè secundùm suas naturales vires sufficientem virtutem ad positiuè vitandum vnumquodque peccatum per longum aliquod tempus, pari etiam modo sufficientem virtutem ei denegabit, quando simul grauis aliqua tentatio occurrit ad
II. hoc, vt valeat ei de facto resistere.

Probatur hæc nostra propositio primùm ex sacris scripturis, vt primæ *ad Corinthios* 10. quo loci, vbi Apostolus monuit vigilandum esse vnicuique, posteà distinguit duplicem tentationem, vnam *leuem* seu paruam, alteram *grauem & fortem*: de priori sic ait, *tentatio vos non apprehendat, nisi humana*, id est, *parua*, vt Theodoretus, & aliqui alij ibi explicant, nam Apostolus consueuit vti hâc appellatione pro paruo, vt *ad Romanos* sexto: de posteriori tentatione ita scribit Apostolus, *fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis*, quâ distinctione & loquendi formulâ vtendo, videtur hoc discrimen ponere inter hanc vtramque tentationem, quòd quia prior est parua, leuis, & facilis vinci & ex consequenti ex solis
III. naturæ nostræ viribus, Deus etiam possit illam permittere absque collatione alicuius specialis gratiæ ad superandum illam: quia verò posterior excedit nostras vires, non permittat nos illâ tentari, nisi simul etiam dando quoddam speciale auxilium gratiæ, quo possumus illam vincere; vnde sic subiungit, *sed faciet etiam cum tentatione prouentum*: & quòd hæc grauis tentatio intelligatur esse etiam contra aliquod præceptum legis naturæ, intelligitur ex istis verbis Apostoli immediatè sequentibus, *propter quod fugite ab idolorum cultura*; per quæ verba occasione istius specialis gratiæ, quâ iuuantur ad vincendum graues tentationes, monet illos fugere idololatriam; at cultus idolorum est contra legem naturæ, hæc enim docet vnum tantùm esse Deum, vt fusiùs tradunt Philosophi in physicis & metaphysicis agendo de primo motore, & Theologi primâ parte de vnitate Dei.

IV. Probatur secundò ex modo loquendi Conciliorum & Patrum de necessitate gratiæ ad vincendum tentationes, ita enim loquuntur, vt non tantùm velint illam esse necessariam ad vincendum meritoriè, sed etiam ad simpliciter vincendum & resistendum illis, non enim ob hanc solam causam damnarunt Pelagium, quòd assereret hominem sine gratia posse mereri vitam æternam, aut aliquid conducens ad tale meritum, sed etiam quòd diceret hominem absque gratia ex solis naturæ suæ viribus posse adimplere omnia præcepta, & ex consequenti iisdem solis suis viribus superare graues tentationes occurrentes in illorum obseruatione; sic Concilium Palæstinum propositione vndeci-

A mâ, *fateatur* (inquit Concilium loquens de Pelagio) *quando contra tentationes concupiscentiásque illicitas dimicamus, non ex propria voluntate, sed ex adiutorio Dei prouenire victoriam*; quæ loquendi formula denotat non quascumque tentationes, sed graues tantùm, hoc enim verbum, *dimicamus*, denotat pugnam valde acrem & difficilem, qualis est illa, quæ fit micantibus gladiis, vnde hoc verbum *dimicare* suam trahit originem, vt Grammatici obseruant. V.

Item ex epistolâ synodi Carthaginensis ad *S. Innocentium* primum, & Concilij Mileuitani ad eundem, vbi vrgent illud Christi Domini apud sanctum Matthæum capite vigesimo sexto: *vigilate & orate, ne intretis in tentationem*, & docent, quòd si per naturæ vires homo possit resistere tentationibus, satis fuisse Christo Domino dicere *vigilate*, nec debuisse adiungere *& orate*.

B Similiter ex rescripto sancti Innocentij primi ad dictum Carthaginense Concilium scribentis, VI.
necessarium esse quotidianum auxilium ad superandas insidias diaboli; hæc enim particula (*quotidianum auxilium*) respicit tentationes singulares, non autem omnes sumptas *collectiuè*, non tantùm diuturnas, sed quaslibet graues: & cùm prædicta Concilia definiant esse opus gratiâ Dei ad resistendum tentationibus, & suprà animaduerterimus id non esse intelligendum de omnibus absolutè, prout leues & paruæ dicuntur tentationes, restat prædictos Patres intelligendos esse de qualibet graui tentatione seorsim sumpta; sic etiam sanctus Ambrosius in illud Psalmi quadragesimi tertij, *hæc omnia venerunt super nos, quis est*, inquit, *tam fortis vt nequaquam in tentatione moueatur, nisi Deus adiutor ei assistat*.

C Sic sanctus Augustinus in Psalmum 61. *Quid at diabolo licentiam tentandi, dat tentatis & misericordiam vt possint vincere*; & in Psalmum 89. *sine adiutorio Dei*, inquit, *tentationes huius vitæ superare non possumus*; sic sanctus Prosper libro *contra Collatorem* capite trigesimo quinto, eum grauiter increpat quòd diceret, *in Iob considerato secundùm vires suæ naturæ tantam fuisse virtutem ad superandas tentationes, quantam potestatem Deus tribuerat eius tentatori*. VII.

Tandem conclusio probatur ratione; quando homo ita est imbecillis, vt eius ratio possit contra propriam suam scientiam vinci ab aliqua vehementi passione, id est, ita vt homo, licèt sciat hoc vel illud esse malum, attamen non obstante tali cognitione vincatur à vehementia passionis allicientis voluntatem ad consensum peccati, tunc homo habet aliquam *moralem* impotentiam ad resistendum tentationi sibi iniectæ, VIII.
D vt intelligitur ex dictis suprà de impotentia morali: atqui homo in hoc statu *naturæ corruptæ* consideratus secundùm nudas suas vires ita est imbecillis, vt eius ratio possit vinci à vehemente tentatione, etiam contra propriam suam scientiam, vt sanctus Thomas expressè docet hâc parte suprà quæstione 77. articulo secundo, imò quoties succumbit graui alicui tentationi, ita vincitur, quatenus tacitè vel expressè voluntas eius fertur in illud, quod eius ratio nouit vel debuit nosse esse malum: igitur homo in statu *naturæ corruptæ* consideratus secundùm vires suæ naturæ habet moralem impotentiam ad resistendum cuilibet graui tentationi, & ex consequenti indiget aliquâ gratiâ ad resistendum ei.

I. Explicatur hæc impotentia *moralis*, simúlque A
confirmatur hęc ratio: in nostro intellectu, prout consideratur quoad suas vires, vel etiam in hoc statu *naturæ corruptæ*, datur insita quædam conuenientia, seu consensio in ferendo iudicio de aliquo obiecto cum ipsa dispositione appetitus sensitiui, & quædam etiam propensio in voluntate ad prosequendum, quod intellectus hîc & nunc iudicat esse conuenientius, vel cuius conuenientiam considerat attentiùs & efficaciùs iuxta illud Aristotelis tertio Ethicorum capite septimo, *qualis vnusquisque est, talis ei finis videtur*, quia scilicet intellectus regulariter iudicat de obiecto, & illud proponit voluntati prosequendum vel fugiendum conformiter ad motum & affectum sensualitatis; & licèt recta ratio tunc iudicet illud obiectum esse malum & proinde fugiendum, quia tamen ex ipsa vehementia
II. passionis, id debiliter & valde tepidè iudicatur & proponitur voluntati; contrà verò fortiter & efficaciter vt hîc & nunc conuenientius, B
ideò voluntas per vehementiam passionis destituta forti propositione veri boni, & allecta delectatione & suauitate boni tantùm apparentis, tunc tamen sibi fortiùs propositi, habet moralem impotentiam ad verum illud malum fugiendum, & ex consequenti ad vincendum grauem illam tentationem, quæ per tale malum ei obiicitur: quia tamen quantumcumque sit vehemens hæc tentatio, non absorbet iudicium rationis, vt hîc supponitur, & quandiu iudicium rationis non absorbetur, voluntas ex se & secundùm se spectata manet libera, etiam sine gratia, ad respuendum illud obiectum, ad quod tentatio mouet, quatenus stante vsu rationis nulla passio appetitus potest necessitare volun-
III. tatem, vt sanctus Thomas expresè docet primâ
secundæ quæstione decimâ, articulo tertio, ideò voluntas hominis spectata secundùm suas vires etiam in statu *naturæ corruptæ* censetur verè & propriè loquendo habere physicam potentiam ad vincendum quamlibet grauem tentationem, & solùm ex impotentia *morali*, istud non posse præstare per solas naturæ suæ vires. C

Atque hunc modum explicandi hanc nostram propositionem & fundamentum eius sequuntur Vega quæstione decima tertia *de iustificatione*, Suares loco citato numero vigesimo octauo, & sequentibus, & plures interpretes sancti Thomæ hîc.

ARTICVLVS V.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

IV. PRIMVM est: homo grauiter tentatus remanente integro iudicio peccat succumbendo tali tentationi, licèt non præueniatur aliquâ speciali gratiâ: ergo absque tali gratiâ & solis naturæ viribus potest isti tentationi resistere. D

Antecedens probatur: nam quicunque ipsâ suâ voluntate remanente liberâ facit malum actum, peccat; sed homo grauiter tentatus succumbendo isti tentationi facit actum malum, & dum voluntas eius succumbit, manet libera, licèt careat speciali gratiâ, quia voluntas hominis tandiu manet libera, quandiu iudicium rationis manet integrum ex S. Thoma citatâ quæstione decimâ, articulo tertio, & in præsenti difficultate iudicium rationis supponitur remanere

V. integrum: igitur talis homo succumbendo isti tentationi peccat.

Prima consequentia probatur: illud omne est homini possibile, cuius oppositum faciendo peccat; sed ipsum hominem succumbere graui tentationi, iudicio rationis remanente integro, etiam quando non præuenitur aliquâ speciali gratiâ, est peccatum oppositum ipsi resistere graui tentationi; & illud tunc committitur à tali homine, vt nunc probatum est: ergo resistere vehementi tentationi est possibile homini non præuento gratiâ speciali, retinenti tamen integrum iudicium rationis.

Respondetur concesso antecedente negando consequentiam intellectam de *morali* potentia, secundùm quam nostra propositio procedit. Ad cuius probationem, respondetur illam tantùm euincere esse homini possibile secundùm *potentiam physicam* resistere grauissimis tentationibus
VI. ex solis naturæ suæ viribus; non autem id esse possibile secundùm *moralem potentiam*, de qua hîc tantùm loquimur: at remanente *potentiâ physicâ* ad faciendum aliquid, & *morali* impotentia existente ad illud idem præstandum, semper libertatem esse in tali homine ad id faciendum & non faciendum, & proinde si omittatur, sitque in præcepto, peccari, vt ostendemus articulo sequenti, tertio corollario.

Neque ex eo, quòd ad eiusmodi *moralem* impotentiam consensus sequitur in ipsam tentationem, potest rectè colligi aliquam necessitatem inferri voluntati, ratione cuius non consentiat liberè: nam hæc duo distinguuntur, scilicet ad talem moralem dispositionem hominis sequi infallibiliter consensum eius in rem hoc & isto modo propositam, & per hanc & talem dispositionem solummodò moralem eius volunta-
VII. tem necessitari: primum enim importat tantùm efficacem suasionem & allectionem voluntatis in tale obiectum per motiua illi valde suauia, eam tamen non determinantia, sed prouocâtia tantùm ad eliciendum consensum in tale obiectum, relinquendo in eius intellectu indifferentiam iudicij circa alteram partem, & ex consequenti aliquam formalem indifferentiam in voluntate ad seipsam determinandam: at secundum minimè: & voluntas ad illud se haberet tantùm passiuè, nec tunc hæc dispositio esset *moralis*, nec tam ageret modo *morali*, quàm esset *physica*, & agens modo physico; quod potest explicari exemplo eloquentissimi cuiusdam oratoris, qui vi suæ eloquentiæ, quâ ita appositè tum ad rem, tum ad dispositionem eius, apud quem orat, dicit, vt vi suæ eloquentiæ obtineat, quod aliàs fuisset illi omninò & absolutè dene-
VIII. gatum.

Secundum fundamentum: eiusdem sunt naturæ vires hominis constituti in *natura lapsa*, ac hominis positi in statu *purorum naturalium*; vt sæpè animaduertimus; sed hic quandiu retineret integrum iudicium rationis posset solis naturæ suæ viribus vincere quamlibet tentationem contra legem naturæ:

Tum quia tunc nullam recepisset gratiam, & tamen potuisset consequi naturalem beatitudinem, & proinde sine gratia resistere graui tentationi, quæ sibi occurreret contra aliquod præceptum naturale.

Tum quia aliàs non peccaret, nemo enim peccat in eo, quod vitare nequit.

Tum etiam quia in tali statu voluntas habuisset

domi-

I. dominium in inferiorem appetitum, est enim hoc dominium ei naturale, & proinde potuisset ita cohibere graues tentationes ab illo excitatas, vt etiam illis resisteret.

Tum quia quælibet grauis tentatio contra legem naturæ est obiectum proportionatum humanæ voluntati sic constitutæ, sicut quodlibet bonum illi oppositum pertinens ad solam legem naturæ.

Tum denique quia quælibet hæc grauis tentatio est ad volendum aliquod præceptum naturæ: hic autem homo solis naturæ suæ viribus potest quodlibet tale præceptum seruare: ergo & in hoc statu naturæ lapsæ.

Respondetur, concessâ maiore negando minorem: si in illa solæ vires naturæ intelligantur cum generali concursu Dei præscindendo ab omni dono, quocumque modo
II. indebito ipsi naturæ; tunc enim homo per illas suas vires sic præcisè sumptas non potuisset etiam vigente iudicio rationis vincere quamlibet grauem tentationem, sed ad id indiguisset aliquo dono Dei contento intra ordinem naturæ, quo iuuaretur ad resistendum istis tentationibus: quod quidem donum illi præstandum à Deo fuisset proportionatum huic obeundo muneri proportionatè ad finem tantùm naturalem, ad quem homo tunc tantùm fuisset ordinatus, & sicut gratia in hoc nostro statu requisita ad resistendum graui tentationi consistit ex dictis suprà in aliqua inspiratione ex parte intellectus, & ex parte voluntatis in aliqua affectione respicientibus aliquo modo finem supernaturalem, ad quem de facto sumus ordinati, ita etiam seruatâ proportione donum istud pro superanda graui tentatione
III. in statu *puræ naturæ* consisteret in aliqua inspiratione seu cogitatione, & affectione boni honesti liberaliori modo immissis à Deo in ordine tantùm ad finem naturalem: quæ cogitationes & affectiones, quia conferrentur vltra communem cursum causarum naturalium, haberent rationem doni cuiusdam & specialis beneficij in ordine prouidentiæ naturalis.

Neque collatio talis doni repugnat statui *puræ naturæ*: tum quia, quando Theologi excludunt omnem gratiam ab illo statu, id tantùm intelligunt de aliquo dono, quod sit simile ei, quod conducit hominem ad eum finem, ad quem nunc est de facto ordinatus; quale non est donum hoc. Tum etiam quia Aristoteles, qui solum hunc statum agnouit, asserit libro primo Ethicorum capite octauo, esse consentaneum Deum conferre quædam beneficia hominibus mente operantibus tan-
IV. quam sibi similibus & amicis; quod etiam agnouerunt alij omnes Philosophi, qui existimarunt Deum habere curam & prouidentiam rerum humanarum. Tum denique quia id videtur etiam aliquo modo pertinuisse ad prouidentiam Dei pro tali statu, est enim eius tanquam summi prouisoris, prouidere de mediis, quibus creatura constituta in tali statu possit peruenire ad eum finem, ad quem ordinauit illam, & proinde quia homo tunc habuisset imbecillitatem ad resistendum grauibus tentationibus sibi occurrentibus, fuisset valde congruum eius sapientiæ illi prouidere de tali remedio: & hæc doctrina est valde notanda pro aliis etiam similibus difficultatibus.

A Atque ex his satisfit etiam isti confirmationi eiusdem minoris secundi argumenti, quæ fundatur in ipsa peccabilitate; cùm enim seruatâ proportione donum istud in tali statu iuuaret hominem ad resistendum tentationi; sicut in hoc nostro statu aliqua specialis gratia, vt ostendemus articulo sequenti, corollario secundo, sicut homo in hoc nostro statu succumbens tentationi, peccat, quia Deus est illi præsto, vt adiuuet, & est culpa eius, quòd non vtatur auxiliis præsentibus, sic etiam seruatâ proportione, quia in statu *naturæ puræ* posset habere donum istud nunc explicatum, vel illud à Deo postulare, semper peccaret succumbendo tentationi. V.

Ad tertiam confirmationem eiusdem minoris, primò respondetur, dominium illud, quod pars superior habet in inferiorem, non esse *despoticum*, sed *ciuile*, vt communiter docent VI.
B Philosophi & Theologi, & proinde, sicut princeps non potest ita semper continere ciues in officio, vt nihil vnquam moliantur contra rempublicam, ita etiam nec ratio, quæ est pars superior; potest ita cohibere inferiorem, vt non attrahat voluntatem ad se suauitate & blanditiis boni delectabilis, sicque faciat illam succumbere tentationi.

Deinde, respondetur ipsâ gratiâ semotâ partem superiorem non dominari etiam naturaliter ipsi inferiori, quando vehementes aliqui motus partis inferioris insurgunt. Cui non obstat, quòd pars illa superior quoad perfectionem naturalem antecellat parti inferiori. Cuius rei hæc est ratio: quòd obiecta sensibilia magis & vehementiùs nos mouent, quàm intelligibilia, vt docet experientia, vnde ad hoc vt fugiamus sensibilia, quæ plerum-
C que habent solummodò aliquam vmbram bonitatis, & sequamur intelligibilia, oportet recurrere ad rationes superiores, quæ sunt remotissimæ à nostris sensibus; nec ideò tam vehementem amorem excitant in nobis, ac prædicta bona sensibilia. VII.

Neque his etiam obstat, quòd aliqui Gentiles Philosophi ductu solius naturæ dixerint rationem imperare appetitui: nam id tantùm cognouerunt per aliquos effectus: quatenus experiebantur in seipsis rationem imperare appetitui, sed talis & tanti imperij veram causam (quæ est gratia, quâ Deus illos præueniebat & adiuuabat) ignorantes, illud ipsi naturæ tribuebant; vnde illud Geneseos tertio capite, *sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius*; non debet ita accipi, quasi tale dominium excludat gratiam Dei, quâ homo
D continetur, ne succumbat graui tentationi, sed debet intelligi de eo dominio rationis supra appetitum inferiorem, & de victoria tentationis prouenientе à parte superiori, vt adiutâ aliquo speciali auxilio Dei. VIII.

Ad quartam confirmationem, respondetur duplicem distingui proportionem alicuius potentiæ ad aliquod obiectum, vnam *in ratione entis*, alteram *in ratione efficaciæ & virtutis* in potentia ad sic vel sic operandum circa tale obiectum, quamlibet grauem tentationem contra præceptum aliquod naturale esse proportionatam nostræ voluntati & eius viribus spectatis secundùm se in *ratione entis*, & *quoad ordinem*, quatenus vtrumque est ordinis tantùm naturalis, negamus tamen quamlibet grauem tenta-

I. tionem seorsim sumptam esse proportionatam nostræ voluntati & nudis eius naturæ viribus *quoad efficaciam*, vt ostendunt, quæ attulimus in probationem nostræ propositionis: nec ex priori proportione potest inferri posterior, magis, quàm ex eo quòd oculi hominis, aquilæ, noctuæ, sunt eiusdem speciei & ordinis, potest rectè inferri oculum noctuæ posse solis suis viribus absque aliqua confortatione tam bene videre lumen solis, quàm reliqui oculi nunc enumerati vident illud.

Ad vltimam confirmationem patet solutio ex dictis post nostram propositionem circa mentem sancti Thomæ de hac sententia & de sensu, quo existimat hominem posse absque gratia exercere quodcumque bonum opus morale ordinis tantùm naturalis.

Tertium & vltimum fundamentum: metus mortis est grauissima tentatio: quia ex Aristo-
II. tele tertio Ethicorum capite sexto, *omnium terribilium terribilissimum mors*: sed potest homo ex solis naturæ viribus metum istum superare, quia consideratus intra solum ordinem naturæ potest accipere à quibusdam causis naturalibus, seu ab aliis contentis intra ordinem naturæ bonam aliquam cogitationem de ipsa honestate victoriæ istius timoris, & velle operari conformiter ad talem cogitationem: igitur poterit solis naturæ suæ viribus superare grauem aliquam tentationem contra legem naturæ.

Respondetur concessâ maiore, negando minorem, ad cuius probationem negatur ad bene operandum siue contra tentationem grauem, siue illâ insurgente bonam cogitationem prouenientem solùm ex communi concursu
III. causarum naturalium posse haberi sufficientem. Hæc enim ita præcisè considerata non habet satis efficaciæ & virtutis, vt hîc & nunc quando grauis tentatio vrget, seminet in ipso intellectu tum rectam cogitationem, tum in voluntate bonam affectionem, vt reipsa de facto liberum arbitrium resistat tali tentationi: hoc enim est obiectum aliquod intelligibile: at quæ reddunt mortem nunc instantem pertimescendam hîc & nunc, sunt sensibilia bona, item mala corporis perferenda, amissio bonorum temporalium, ruina totius familiæ, & id genus cætera, quæ maximè mouent appetitum, & ex illa connexione, quam suprà exposuimus esse inter intellectum proponentem aliquid voluntati & appetitum illam mouentem, grauiter exagitant voluntatem, vnde vt talis congrua cogitatio adueniat intellectui, & motio voluntati, semper requiritur aliqua gratia, vel ordinis purè & simpliciter naturalis, si agatur de homine con-
IV. stituto in puris naturalibus consentaneè ad id, quod diximus in solutione ad secundum, vel aliquo modo supernaturalis, si agatur de statu *naturæ corruptæ*, vt explicabimus in secundo corollario articuli sequentis.

Dices multos infideles præsertim apud Romanos fortiter obiisse pro patria, & id genus alia præclara fecisse, in quibus multas, easque graues tentationes superarunt, & hoc totum solo ductu naturæ, & solis viribus liberi arbitrij: ergo cùm à facto ad posse valeat consequentia, potest grauis aliqua tentatio vinci absque gratia.

Respondetur primò, nos hîc loqui de *victoria*, quæ fiat per aliquod opus non tantùm *ex obiecto*
A honestum, sed quod etiam ad minus careat omni vitiosâ circumstantiâ, verbi gratiâ, *ex parte finis intenti* ab operante, quemadmodum potest intelligi ex dictis, & non de ea tantùm victoria, quæ est per aliquem actum ex aliqua circumstantia vitiosum; at fortitudo illa, quæ apparet in gestis aliquorum Gentilium Romanorum vel aliorum, verbi gratiâ, in obeunda morte pro patria, licèt *ex suo obiecto* esset honesta, non tamen ex *ipsa intentione operantis*. Nam Concilium Arausicanum secundum canone decimo septimo (quem desumpsit ex sancto Augustino libro *de patientia* capite decimo septimo) ponit hoc discrimen inter fortitudinem Gentilium, & fortitudinem Christianorum: quòd illa sit ex aliqua cupiditate mundi, verbi gratiâ, ex aliqua vana gloria, aut alia simili, quod etiam sanctus Augustinus libro quinto *de ciuitate Dei* capite duodecimo, docet de Catone & aliis Gentilibus Romanis; ista sit ex charitate, & sanctus
B Augustinus libro illo *de patientia* capite vigesimo VI.
quarto, docet tantam esse vim huius mundanæ cupiditatis, vt malum, quod ex illa toleratur, licèt sit in se magnum, attamen æstimetur ab ipso operante esse aliquid minus, quàm sit bonum illud temporale, ex quo fit, vt libenter patiatur tantum malum; hæc verò, quæ est propria Christianorum, sit ex charitate.

Deinde, respondetur ex eodem sancto Augustino libro illo *de patientia* capite vigesimo septimo & vigesimo octauo, insignem illam fortitudinem, si quæ fuit in Gentilibus absque vlla mala circumstantia, non fuisse ex solis naturæ viribus, sed ex aliqua speciali gratia excitante & adiuuante, quam licèt ignorarent, nec de facto essent consequuturi vitam æternam, non desi- VII.
C nebant tamen accipere: nam istas gratias esse multis vel infidelibus, vel etiam fidelibus reprobis, communes cum fidelibus prædestinatis admittunt communiter omnes Theologi.

Articvlvs VI.

Ex dictis circa moralem impotentiam superandi graues tentationes nonnulla colliguntur.

Ex allata explicatione *moralis* impotentiæ circa superandas graues tentationes, intelligitur primò, ad vincendum eiusmodi tentationes etiam seorsim sumptas aliquam gratiam esse necessariam: hoc enim sequitur ex tali impo-
D tentia, quatenus hæc non consistit simpliciter VIII.
in remouendo aliquo impedimento extrinseco, quasi hæc impotentia consistat in eo, quòd homo sibi relictus non possit ita commodè & facilè remouere impedimenta, possit tamen absolutè & simpliciter loquendo.

Nam primò modus loquendi Patrum suprà indicat aliquam gratiam requiri non tantùm ad faciliùs superandum graues tentationes, sed purè & simpliciter ad vincendum illas.

Deinde, Patres & Concilia eo sensu definiunt hanc necessitatem gratiæ, quo Pelagius illam negabat: at Pelagius negabat absolutam necessitatem gratiæ, non autem simplicem eius vtilitatem seu commoditatem ad faciliùs vincendum tentationes, & bene operandum, vt initio hu-

I. itis quæſtionis animaduertimus.

Tertiò, id ſine quo nunquam contigit, nec vnquam continget aliquid fieri, *eſt abſolutè & ſimpliciter* neceſſarium ad illud faciendum, & non ſolummodo ſecundùm quid, ſeu vt tantùm faciliùs & commodiùs fiat: ſi enim tantùm requireretur ad facilius, poſſet interdũ euenire, vt hæc res ſine tali medio fieret, aut iam facta eſſet: nam, inquit Eccleſiaſtes capite primo, *quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt; quid eſt, quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt: nihil ſub ſole nouum, nec valet quiſquam dicere: ecce hoc recens eſt: iam enim præceſſit in ſeculis, quæ fuerunt ante nos:* atqui nunquam contigit nec vnquam continget, vt aliquis homo ſibi ſoli & viribus naturæ tantùm ſuæ relictus vicerit aut vincat grauem aliquam tentationem: igitur aliqua gratia eſt *abſolutè & ſimpliciter* neceſſaria ad vincendum grauem aliquam tentationem.

II. Et hæc ratio eſt deſumpta ex ſancto Hieronymo dialogo primo *contra Pelagianos*, vbi paulò poſt principium ſimili argumento ex hoc citato teſtimonio Eccleſiaſtis probat eſſe impoſſibile hominem ſibi relictum ex ſolis naturæ ſuæ viribus viuere ſine peccato, ſed ad id indigere aliquâ gratiâ.

Neque his obſtat, quòd hæc impotentia ſit & appelletur tantùm *moralis*, non autem *phyſica*, vt expoſuimus. Non enim hoc ſenſu appellatur *moralis*, quaſi non ſemper, ſed tantùm vt plurimùm eueniat, vt effectus non ſequatur; verùm ſic appellatur, vel ex eo, quòd illud, quod nunquam contingit, putatur prudenti hominum æſtimatione (quæ eſt aliquid morale) non poſſe contingere, iuxta citatum locum Eccleſiaſtis & auctoritatem ſancti Hieronymi nunc
III. relati: vel ſic appellatur, quòd hæc impotentia proueniat ex modo, quo obiectum propoſitum mouet voluntatem, ſcilicet per modum allicientis & inducentis.

Secundò, ex his etiam intelligitur gratiam hanc requiſitam ad vincendum quamlibet grauem tentationem, non conſiſtere in ſola gratiâ *externæ protectionis*, quâ ſcilicèt Deus remouet impedimenta extrinſeca, ſed etiam in aliqua interiori gratia, quæ detur intellectui & voluntati, ſcilicet ex parte intellectus in aliqua illuminatione, quâ obiectum fugiendum vel proſequendum meliùs & fortiùs voluntati repræſentetur, quàm poſſit repræſentari per cõmunem curſum cauſarum naturalium; ita vt cum maiori cõſideratione & penetratione apprehendat & diiudicet illud, quàm poſſit vel per communem curſum naturalium cauſarum, vel per communem induſtriam humanam ei obiici & vt ſic repræſenta-
IV. tum apprehendi: ex parte voluntatis in aliqua motione, quâ Deus reſiſtentiam cõtra grauem tentationem facit ſuauem voluntati, vel ita ſpeciali quodam modo afficit voluntatem, vt illam dimoueat & terreat ab eo malo, ad quod ipſa tentatio impellit & prouocat. Quæ gratia non poſtulat neceſſariò eſſe quoad ſuam entitatem ordinis ſupernaturalis, quia obiectum talis tentationis eſt naturalis tantùm ordinis, ſed ſufficit, quòd ex aliqua ſpeciali beneuolentia Dei conferatur, & aliqua ratione, ſcilicet quoad modum, ſit ſupernaturalis, quod vtrumque patet ex modo loquendi Patrum de remedio ad reſiſtendum iſtis grauibus tentationibus, nam Patres Concilij Carthaginenſis epiſtolâ ſuâ *ad S. Innocentium*, vocant illud *virtutem*, *quâ homo tenta-*
A *tus corroboretur per Spiritum Dei*; item quinque V.
Epiſcopi apud S. Auguſtinum epiſtolâ 95. ſcribentes ad eumdem *S. Innocentium*, dicunt iſtud adiutorium fieri per ſubminiſtrationem Spiritus ſancti: at corroborari per Spiritum Dei & ſanctum Spiritum ſubminiſtrari alicui, eſt eum accipere aliquam gratiam Dei, iuxta communem phraſim ſacræ ſcrip. item hoc auxilium ex citatâ præcedenti diſput. homiliâ ſancti Auguſtini explicatur per *illuſtrationem intellectus*, & *affectum voluntatis*, qui à Deo cauſentur ex ſpeciali prouidentia: quod etiam intelligitur ex modo, quo talis moralis impotentia euenit; ex debili ſcilicet propoſitione obiecti factâ per intellectum, & ex carentia boni affectus in voluntate circa obiectum; quæ duæ potentiæ quoad hoc vtrumque intelliguntur adiuuari à Deo, quando duo hæc commemorata ab eo recipiunt inter reſiſtendum graui tentationi.

B Tertiò intelligitur ex his conſenſum volunta- VI.
tis in iſtas graues tentationes eſſe liberum, quia fit non per aliquam neceſſitatem, quam hæc obiecta inferant voluntati, ſed tantùm alliciendo illam apparenti ſuauitate & bonitate, quam præ ſe ferunt, & relinquendo ſemper in intellectu aliquod iudicium de contrario, quod voluntas pro libertate ſibi innata poteſt amplecti, & ex conſequenti hominem grauiter tentatum ſemper habere virtutem *phyſicam* ad illis reſiſtendum, licèt non habeat *moralem*, quæ *moralis* impotentia, quia non prouenit ex aliqua determinatione voluntatis ad vnum oppoſitâ libertati, ſed ex imbecillitate ipſius operantis oppoſitâ conſtantiæ & fortitudini, quam hæc reſiſtentia tunc requirit, & eſt per fallacem ſuauitatem obiecti allicientis voluntatem, non tollit libertatem ab homine non reſiſtente graui
C tentationi. VII.

Hunc modum conciliandæ libertatis cum hac *morali* impotentia tradit ſanctus Bernardus ſermone 81. *in Cantica*, dum ita loquitur: *interueniente peccato patitur quamdam vim ipſe* (nimirum homo) *ſed à voluntate, non à natura, vt ne ſic quidem ingenitâ libertate priuetur.* Et paulò pòſt: *neſcio quo praue & miro modo ipſa ſibi voluntas, peccato quidem in deterius mutata, neceſſitatem facit, vt nec neceſſitas cùm voluntaria ſit, excuſare valeat voluntatem, nec voluntas cùm ſit illecta, excludere neceſsitatem; eſt enim hæc neceſsitas quodammodo voluntaria; eſt fauorabilis vis quædam premendo blandiens, & blandiendo premens, vnde ſeſe rea voluntas, vbi ſemel peccator conſenſerit, nec excutere iam per ſe, nec excuſare tamen vllatenus de ratione queat.* Quò loci per iſtas particulas, *illecta, fauorabilis quæ-*
D *dam vis blandiens, & blandiendo premens*, expli- VIII.
cat vim tentationis, quæ alliciendo voluntatem, eſt tam fortis, vt voluntas non poſſit illam excludere, quod ſignificat per iſtam particulam, *nec excutere iam per ſe*, & per hanc aliam, *nec neceſsitas cùm voluntaria ſit, excuſare valeat voluntatem*, explicat libertatem ſimul ſtare cum hac neceſſitate, ſicque hanc *moralem* impotentiam non tollere libertatem.

I. A
ARTICVLVS VII.
Soluitur dubium.

QVÆRES, an explicata impossibilitas ad resistendum graui tentationi sit solummodo *impossibilitas secundùm quid*, an verò sit appellanda *purè & simpliciter impossibilitas*, & solummodo *possibilitas secundùm quid*, quatenus physica potentia ad resistendum isti tentationi remanet in homine.

Respondetur hanc impossibilitatem esse & debere appellari *impossibilitatem simpliciter & absolutè*; tum quia Concilia & Patres agendo de illa, id videntur significare, vt patet ex citatis illorum auctoritatibus; tum etiam quia illud est *absolutè & simpliciter* impossibile, quod omnibus bene consideratis est impossibile. Quod verò omnibus, quæ inter operandum occur-
II. runt, non consideratis, sed aliquibus tantùm, est possibile, vocatur solummodò *possibile secundùm quid*, ad eum modum, quo proiectio mercium in mare tempore tempestatis ad vitandum naufragium dicitur esse ipsi mercatori *absolutè & simpliciter volita*, quia consideratis omnibus, quæ hîc & nunc occurrunt, est illi volita, quæ tamen proiectio spectata secundùm se, & prout abstrahit à circumstantia tempestatis & naufragij, displicet illi, & est ei nolita solummodo secundùm quid; atqui consideratis omnibus, quæ simul concurrunt in graui tentatione tam ex parte intellectus & voluntatis, quàm ex parte obiecti hoc & isto blandiendi modo allicientis voluntatem, est impossibile hominem ex nudis naturæ suæ viribus ei resistere, vt patet ipsa explicatione *moralis impotentiæ*, & ex testimonio
III. sancti Bernardi nunc relato; & resistentia tentationis, considerando tantùm illam secundùm libertatem voluntatis, est possibilis, quatenus homo tunc habet sufficientiam *physicam* ad resistendum illi: igitur hæc impossibilitas ad resistendum graui tentationi est & debet appellari *absolutè & simpliciter impossibilitas*: possibilitas verò ad resistendum ei est & debet appellari solummodo *possibilitas secundùm quid*.

Neque his obstat, quòd stante graui tentatione in *sensu composito*, qui tentatur retineat voluntatem *simpliciter* liberam, sic enim illam retinet liberam, vt tamen per absentiam gratiæ non necessitetur ad consensum, sed tantùm alliciatur, & ita, vt tamen omnibus circumstantiis consideratis, & ipsâ infirmitate hominis in proponendo & prosequendo bono non possit homo, cum præbeat consensum tentationi; sicut considerando prædestinatum cum singularibus
IV. circumstantiis prædestinationis, est *absolutè & simpliciter* impossibile eum damnari, qui tamen spectatus secundùm conditionem suæ naturæ & secundùm quid potest damnari, scilicet quatenus est homo habens liberum arbitrium, per quod potest decidere à gratia; sic etiam est *simpliciter & absolutè* impossibile hominem grauiter tentatum solis suis viribus resistere graui tentationi.

V.
DISPVTATIO VI.

De necessitate gratiæ ad diligendum Deum super omnia, vt auctorem naturæ.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam prænotantur.

QVIA dilectio Dei habet ex propria excellentia sui obiecti specialem aliquam difficultatem à reliquis bonis actibus, ideò Theologi cum sancto Thoma mouent hîc distinctam quæstionem de illa, an scilicet, dum etiam non occurrit aliqua grauis tentatio, ho-
B mo possit ex solis naturæ suæ viribus eam exer- VI.
cere, & primò de statu *naturæ integræ* iuxta eius expositionem, quam tradidimus disputatione secundâ.

Imprimis notandum est diligere Deum *super omnia* nihil esse aliud, quàm ita actu elicito complacere sibi in ipsa bonitate Dei, prout hæc dicit integritatem omnium perfectionum, quæ sunt in illo, vt diligens præferat eius amicitiam cuilibet rei creatæ etiam *collectiuè* sumptæ, nolitque violare illam peccato aliquo mortali: quod Theologi communiter vocant diligere Deum *appretiatiuè super omnia*.

Dixi *collectiuè sumpta*, quia ad hunc amorem non sufficit, quòd tantummodo fugiamus quidquid est contrarium Deo, vt Vasquesius existimat hîc disputatione 194. capite tertio, sed etiam
C requiritur, vt amemus Deum plusquam alias VII.
quascunque res, & ita simus erga eum affecti, vt semper præferamus illum cuicumque alij obiecto, etiam bono, ita vt, qui diligit Deum, malit relinquere omnia obiecta diligibilia *collectiuè* sumpta, quàm auerti ab amore Dei & eius amicitiâ: quemadmodum Christus Dominus significat apud S. Matthæum 10. capite: nam sicut ratio boni conuenit Deo perfectiori modo, quàm cuicumque alteri, vel etiam omnibus creaturis *collectiuè* sumptis, sic etiam debemus plus *appretiatiuè* illum diligere, quàm quaslibet alias res *collectiuè* sumptas.

Additur in hac explicatione ista particula *peccato mortali*, quia peccatum veniale compatitur secum dilectionem Dei super omnia, ex communi doctrina Patrum & Theologorum.

Secundò notandum, elicitam dilectionem Dei super omnia esse duplicem; vnam *inefficacem*;
D alteram *efficacem*: *inefficax* consistit in simplici VIII.
complacentia, quâ voluntas est aliqualiter bene affecta erga Deum, vt summum bonum summè amandum, non ita tamen vt sit parata prosequi illud seriò, & remouere omnia impedimenta, quæ possunt illam retardare ab amore efficaci: *efficax* consistit in amore illo appretiatiuo Dei super omnia, quo ita illum diligimus, vt firmiter velimus vitare omnia, quæ violant eius amicitiam, & omnia eius præcepta seruare, iuxta illud Christi Domini apud sanctum Ioannem decimo quarto capite, *qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me*. Et efficax hæc dilectio subdiuiditur in *actualem* & *habitualem*, seu vt loquuntur alij *in affectiuam* & *effectiuam*: *actualis* seu affectiua consistit in vnico

I. actu, quo homo se & omnia sua refert in Deum, complacet in ipsius bonis, quatenus sunt bona Dei, cum firmo proposito ei placendi in omnibus, & vitandi omnia, quæ possunt violare amorem Dei; nec ad hoc requiritur, vt duret per longum tempus, sed sufficit, quòd sit iuxta modum nunc expositum efficax pro eo tempore, quo durat, vt patet etiam in dilectione supernaturali fidelium, quæ licèt postea violetur aliquo peccato, non desiit eo tempore, quo fuit, esse vera & efficax dilectio; *habitualis* seu *effectiua dilectio efficax* est, quâ homo in prædicto illo amore cum dicta præparatione animi diu perseuerat, & de facto seruat omnia præcepta Dei, quæ dilectio aliàs dici potest *stabilis* & *firma*.

Postremò notandum est hanc vtramque elicitam dilectionem Dei super omnia, esse duplicem; vnam *naturalem*, alteram *supernaturalem*; sicut datur duplex dilectio Dei, prior vt
II. est auctor *naturæ*, finis noster naturalis vltimus, summè bonus, & prout nobis communicat bona ordinis naturalis; posterior, vt est auctor *gratiæ*, finis noster supernaturalis, & multa supernaturalia bona nobis communicat.

Hanc posteriorem dilectionem dari satis constat ex ipsa fide & ex bonis à Deo nobis communicatis ex merito Christi Domini.

Priorem etiam dari breuiter ostenditur contra nonnullos recentiores, primò quia præceptum illud Deuteronomij sexto capite *diliges Dominum Deum tuum*, *est naturale morale*, cùm non sit *iudiciale* vel *ceremoniale*, iuxta sanctum Thomam hâc quæstione articulo tertio, in solutione ad primum: tum etiam quia illud est præceptum naturale, quod seclusâ omni reuelatione recta ratio dictat esse faciendum vel fugiendum,
III. at seclusâ qualibet reuelatione recta ratio dictat Deum sic esse diligendum super omnia, ita vt beneficia ab eo accepta non sint finis propter quem diligatur, sed sint tantùm causa motiua ad eum sic diligendum propter seipsum, complacendo nobis in illo, & eius perfectionibus: tum etiam, quia distincta communicatio bonorum fundat distinctam dilectionem & amicitiam, vt docet Aristoteles in Ethicis: at bona ordinis tantùm naturalis, quæ Deus vt auctor naturæ nobis communicat, sunt alterius ordinis & speciei à bonis supernaturalibus, quæ per charitatem supernaturalem nobis communicat.

Tum denique, quia licèt in Deo sit vna tantùm summa bonitas coalescens ex omnibus perfectionibus tam lumine fidei, quàm lumine naturæ cognitis in Deo, nihilominus tamen hæc vna bonitas habet duos respectus, vnum *finis naturalis*, & alterum *finis supernaturalis*, ratione
IV. quorum fundat distincta obiecta formalia, ita vt vna eademque bonitas, quatenus est in ordine ad res supernaturales, sit formale obiectum dilectionis *supernaturalis*, quatenus verò est in ordine ad res tantùm naturales, sit formale obiectum *naturalis* dilectionis Dei super omnia: quemadmodum morales virtutes per se infusæ & acquisitæ, licèt habeant idem obiectum, verbi gratiâ, religio acquisita & infusa cultum Dei, distinguuntur tamen formaliter, item & illorum actus: & hoc tantùm habent ab ipso respectu, quem ipse Deus fundat, nimirum vt est finis *naturalis*, & finis *supernaturalis*, sic etiam duplex ille respectus explicatus in ipsa summa bonitate Dei fundabit duas dilectiones Dei super omnia formaliter à seinuicem distinctas, quarum vna

A sit tantùm *naturalis*, & altera *supernaturalis*: & hæc doctrina est communis apud Scholasticos & interpretes S. Thomæ hîc & alibi: His positis, sit V.

ARTICVLVS II.

Vtrum homo in statu naturæ integræ possit solis naturæ viribus Deum diligere super omnia, vt auctorem naturæ.

DVÆ sunt de præsenti difficultate sententiæ; prima negans, quæ à nonnullis tribuitur Alensi primâ parte quæstione tertia, numero secundo.

Secunda, quam loco nostræ propositionis ponimus, est *hominem positum in statu naturæ integræ posse cum solis viribus inclusis in illo statu diligere Deum super omnia vt auctorem naturæ vtraque dilectione efficaci, seu tam effectiua quàm*
B *affectiua*. Ita sanctus Thomas hîc quæstione 109. articulo tertio in corpore, vt eius interpretes eum intelligunt. Item S. Bonauentura libro secundo sententiarum distinctione 23. articulo 3. & plures alij, quos interpretes S. Thomæ hîc referunt. VI.

Probatur: omnis potentia non impedita, nec infirma, potest elicere actum sibi connaturalem circa obiectum sibi proportionatum: atqui dilectio Dei super omnia tanquam finis vltimi naturalis est actus connaturalis voluntati hominis positi in statu *naturæ integræ* (quia actus ille est connaturalis voluntati, de quo exercendo per illam datur quædam naturalis & quasi ingenita cognitio practica; naturaliter autem cognoscimus Deum esse super omnia diligendum, vt patet ex dictis vltimo superioris articuli notabili) & Deus sic dilectus est obiectum propor-
C tionatum voluntati istius hominis, quia est, sicut illa, ordinis merè naturalis; nec illa in tali statu habet aliquod impedimentum siue *intrinsecum*, quia supponitur integra non infirmata per aliquod peccatum, quin potiùs ad tale opus confortata per virtutes acquisitas; nullum etiam habet impedimentum *extrinsecum*, quia in tali statu nullæ tentationes dæmonis supponuntur, & pars inferior continetur in suo officio sub dominio rationis per virtutes acquisitas, vt patet ex dictis suprà disputatione secundâ. VII.

Deinde, nunquam lex datur de impossibilibus, vt S. Hieronymus docet in expositione fidei *ad Damasum*; at in illo statu *naturæ integræ* fuisset datum hoc præceptum homini, quia lex naturalis maximè viguisset in illo statu, & ex dictis in vltimo notabili hoc præceptum est naturale.

D Quòd verò homo iste non tantùm id potuisset *actuali dilectione* seu *efficaci affectiua*, sed etiam *effectiua*, & ex consequenti sic diligere Deum diuturnâ dilectione, patet; quia hæc diuturna dilectio potest tantùm impediri per impedimenta siue *extrinseca* siue *intrinseca*, vt sunt infirmitas naturæ, rebellio partis inferioris contra superiorem, tentatio mundi & dæmonis: at hæc non habuissent locum in tali statu, & homo potuisset quodcumque bonum ordinis naturalis, non tantùm *distributiuè*, sed etiam *collectiuè* sumptum facere: ergo & totam legem naturalem obseruare absque aliqua alia speciali gratia, & ex consequenti diligere Deum vt auctorem naturæ super omnia *effectiua dilectione efficaci*. VIII.

I. Confirmatur : omnia illa adminicula, quæ A
disputatione secundâ diximus fuisse futura in illo
statu conuenienter ad naturam hominis quate-
nus est rationalis, amouissent omnia impedi-
menta tam circa hoc præceptum exercendum
dilectionis, quàm circa obseruationem omnium
præceptorum *collectiuè* sumptorum, & in isto
statu præcepta fuissent pauciora, quàm in hoc
præsenti, cùm hic includat & aliquot superna-
turalia, iste verò sola naturalia: igitur sicut de-
bilitas voluntatis nostræ, & impedimenta, quæ
illi occurrunt, faciunt ne illa solis naturæ suæ vi-
ribus amet Deum super omnia diuturnâ & *effi-
caci dilectione effectiuâ*, sic etiam à contrario fir-
mitas, quæ tunc reperiretur in voluntate, & ca-
rentia impedimentorum facerent, vt tunc vo-
luntas posset ex seipsa, & ex iis, quæ ei in tali sta-
tu conueniunt, diligere Deum super omnia vt
auctorem naturæ *efficaci effectiuâ dilectione*.

II. Atque ex hac nostra propositione & funda- B
mentis eius sequitur hominem in illo statu con-
stitutum posse etiam solis suis viribus diligere
Deum *amore concupiscentiæ*, sicut seruatâ pro-
portione datur in nobis supernaturalis quidam
amor *concupiscentiæ*, quo diligimus Deum vt
summum bonum à nobis possidendum ex his,
quæ communiter Theologi docent de *virtute
spei Theologica*; cùm enim Deus possidendus
vel possessus per beatitudinem naturalem cor-
respondentem isti statui esset ipsi homini bo-
num adeò summum, vt nullum maius possit illi
aduenire, & sit longè facilius exercere actum
amoris *concupiscentiæ*, quàm *amicitiæ* circa idem
obiectum & intra eundem ordinem, vt etiam ex-
perimur in amore supernaturali *concupiscentiæ*
& *amicitiæ*, quem exercemus circa Deum finem
III. nostrum supernaturalem, quia homo positus in C
statu *naturæ integræ* posset diligere Deum super
omnia vero amore *amicitiæ*, tanquam auctorem
naturæ & finem vltimum naturalem; similiter
posset eum diligere sub eadem ratione specifi-
catiuâ amore *concupiscentiæ*.

Quod ampliùs confirmatur ex eo, quòd a-
ctus spei, sit actus cuiusdam amoris *concupiscen-
tiæ*, vt docebimus agendo de *spe Theologicâ*: at
in tali statu homo adhuc existens in via, seu mor-
talis, potuisset sperare naturalem beatitudinem
seu fruitionem ipsius Dei, vt possidendi per cog-
nitionem rerum naturalium & per amorem er-
ga illum sic cognitum: igitur homo in tali statu
potuisset exercere actum amoris *concupiscentiæ*
circa Deum vt auctorem naturæ & finem vlti-
mum naturalem.

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta [illegible].

IV. PRimvm fundamentum est, quod admitten- D
do sententiam oppositam, & positâ tantùm
prædicatione Euangelij, homo absque aliqua
speciali gratia ordinis supernaturalis poterit non
tantùm cognoscere, sed etiam dilectione super-
naturali diligere Deum vt auctorem *gratiæ*: at
hoc est absurdum.

Probatur maior: vbi plures rationes amandi ex
parte obiecti proponuntur, ibi voluntas faciliùs
allicitur ad eliciẽdum actum isti obiecto sic pro-
posito proportionatum, præsertim [illegible] nullum
habeat, vel experiatur impedimentum extrinse-
cum: atqui homo absque aliqua gratia solis viri-
bus suo statui *integræ naturæ* correspondentibus
potest diligere Deum vt auctorem *naturæ* super
omnia, & in hac hypothesi vltra rationem finis V.
vltimi naturalis, quæ tunc proponitur volunta-
ti ad sic amandum Deum, proponitur etiam illa
alia eius ratio, scilicet *vt est* auctor gratiæ & finis
noster vltimus supernaturalis, per prędicationem
Euangelij: ergo tunc voluntas faciliùs diliget
Deum etiam vt auctorem gratiæ & finem vlti-
mum supernaturalem super omnia: ergo cùm ex
opposita sententia amet illum absque gratia vt
finem suum vltimum naturalem, poterit etiam
sine gratia amare illum super omnia vt auctorem
gratiæ & finem vltimum supernaturalem, quod
tamen est absurdum.

Respondetur, negando maiorem, ad cuius pro-
bationem respondetur maiorem eius tunc esse
veram, quando plures illæ rationes amandi sunt
eiusdem ordinis, & pertinent ad idem obiectum
formale, & motiuum; sic enim rationes illæ ex-
cellentiores habent aliquam connexionem in ra-
tione illa, sub quâ & secundùm quam attingũtur VI.
ab vna & eadem potentia cum aliis rationibus mi-
nùs excellentibus; at quando plures illæ rationes
amandi sunt distincti ordinis, nec pertinent ad
idem formale & motiuum obiectum, sed aliud
constituunt, tunc potentia, quæ facilè mouetur
ad amandum ex rationibus ordinis inferioris ali-
quod obiectum, non poterit moueri faciliùs ad
amandum per rationes superiores; quia nulla po-
tentia potest agere extra formale seu motiuum
obiectum: at in præsenti casu summa bonitas
Dei, vt est auctor *gratiæ*, & summa eiusdem Dei
bonitas, vt est auctor *naturæ* super omnia dili-
gendus, licèt in re sint quid vnum, attamen vt
considerantur in ordine ad nostram voluntatem
mouendam, induunt aliam & aliam ordine &
specie rationem. Voluntas enim nostra spectata
secundùm se nullam habet necessariam conne-
xionem, vel communicationem cum Deo con- VII.
siderato vt auctore *gratiæ*, nec cum bonis eius su-
pernaturalibus (iam enim hæc non ampliùs es-
sent propriè gratuita, sed debita : nec homo
posset creari in statu *puræ naturæ*, nisi priuatus
aliqua perfectione sibi debitâ) nec proinde sic
spectata est sufficiens aliquod principium aman-
di Deum vt auctorem *gratiæ* super omnia : econ-
trà eadem nostra voluntas spectata secundùm se
habet cum Deo vt auctore *naturæ* & fine vlti-
mo naturali, & cum bonis eius naturalibus, seu
ad ordinem naturæ spectantibus, connexionem
necessariam & communicationem aliquam, est
enim aliqua participatio ipsius Dei sic cõsiderati,
& vt sic dependet essentialiter ab eo, & ex pro-
pria sua conditione habet proportionem ad eum
amandum super omnia tanquam auctorem *natu-
ræ* & suum finem vltimum naturalem.

Secundum fundamentum est; difficultas, quæ VIII.
est in diligendo Deo super omnia, & propter
quam gratia requiritur ad sic diligẽdum Deum,
non prouenit ex eminentia seu excellentia diui-
næ bonitatis, sed ex eo, quòd Deus debet ita
diligi super omnia, vt præferatur omnibus rebus
collectiuè sumptis: atqui hęc difficultas non minùs
reperitur in diligendo Deo, vt est auctor gra-
tiæ in hoc nostro statu: ergo quemadmodum in
hoc statu *corruptæ naturæ* Deus non potest sine
gratia diligi super omnia, sic etiam nec in statu
naturæ integræ.

Confirmatur : homo in statu *naturæ integræ*
non potest præferre Deum sibi ipsi, tum quia ex
naturali inclinatione homo magis seipsum amat,
quàm Deum. Tum quia voluntas idcirco ema-

I. nat ab anima, vt amet bonum conueniens ipsi homini, & proinde quidquid amat, amat propter seipsam: vnde illud Aristotelis octauo Ethicorum capite secundo; & libro nono Ethicorum capite quarto, *amicabilia, quæ sunt ad alterum, proueniunt ex amicabilibus ad se.*

A Tum etiam quia sanctus Thomas primâ parte quæst. 63. articulo tertio, ex tali ordine in amando probat Angelum non potuisse peccare appetendo se esse Deum, quia, inquit, hoc appetere esset appetere destructionem sui esse, cuius conseruationem vnumquodque naturaliter appetit.

Respondetur negando maiorem, vt procedit de dilectione supernaturali: nam difficultas in illa tenet se ex parte actus & obiecti, quatenus tale obiectum ita est improportionatum nostræ voluntati spectatæ secundùm suas naturæ vires, vt sit etiam extra limites motiui eius obiecti; hoc enim tantùm complectitur bona illa, B
II. in quorum cognitionem deuenimus per res creatas; qualis non est Deus clarè visus, possidendus per fruitionem patriæ.

Ad confirmationem, negatur antecedens, cuius falsitatem sanctus Thomas ostendit ex professo primâ parte quæst. 60. articulo quinto, vnde quando sequenti quæstione 63. articulo tertio, probat ex hac ratione Angelum non potuisse appetere esse Deum, eam non assumit vt efficacem, sed tantùm, vt aliquo modo probabilem, quemadmodum aliqui ex eius interpretibus ibi animaduertunt; est autem voluntas ita data homini ad amandum proprium bonum sui suppositi, vt tamen sit etiam data ad amandum quodcumque bonum, eâ ratione, quâ est amabile, quare cùm Deus sit summè amabilis in seipso & propter seipsum, voluntas potest illum
III. sic amare naturaliter, & ex consequenti supra seipsam & quodcumque bonum creatum sibi proprium & valde intimum. C

Illud verò Aristotelis *amicabilia ad alterum sunt ex amicabilibus ad se*, intelligitur tantùm de iis bonis, quæ volumus alicui amico, tanquam cuidam bono particulari & non vniuersali, quale bonum est ipse Deus, sicut sanctus Thomas explicat secundâ secundæ quæst. 26. art. 3. in solutione ad primum, & nos etiam ostendemus agendo de Charitate.

Vltimum: dilectio Dei super omnia est vltima dispositio ad gratiam; ergo si hoc in statu *naturæ integræ* potest ex solis suis viribus elicere talem dilectionem, poterit etiam ex iisdem viribus solis sese vltimò disponere ad gratiam; quod tamen est falsum, vt ostendetur infrà.

Respondetur negando antecedens, prout in-
IV. telligitur de naturali dilectione Dei super omnia, vt auctoris naturæ: [illegible] vltima dispositio debet esse eiusdem ordinis cum forma, ad quam est dispositio, & quando Patres & Theologi dicunt dilectionem Dei super omnia esse aliquam vltimam dispositionem ad gratiam, id intelligunt de supernaturali dilectione eius vt auctoris gratiæ, & illud Christi Domini apud S. Ioannem 14. cap. *qui diligit, diligetur*, intelligitur de supernaturali tantùm dilectione, vt & eius verba sequentia indicant, *& ego diligam eum & ei manifestabo meipsum*, quæ sunt de eius manifestatione in gloria, seu æternâ beatitudine, quemadmodum S. August. explicat tract. 75. in S. Ioannem. D

ARTICVLVS IV. V.

Vtrum homo in statu puræ naturæ posset solis suis viribus diligere super omnia Deum vt auctorem naturæ.

NOTANDVM est hominem, positum in statu *puræ naturæ*, posse considerari duobus modis; primò statim ac peruenit ad vsum rationis, nec adhuc commisit aliquod peccatum mortale, deinde potest considerari pro eo tempore, quo supponitur iam commisisse aliquod peccatum mortale, & de illo secundùm hanc vtramque considerationem potest quæri, an possit solis naturæ viribus diligere Deum super omnia vt auctorem naturæ: secundò, repetendæ sunt distinctiones allatæ primo articulo huius disputationis de dilectione efficaci in *affectiuam* & *effectiuam*. His ita prænotatis,

Duæ sunt hac de re sententiæ: prima negans VI.
hominem in tali statu posse solis suis viribus diligere super omnia Deum vt auctorem *naturæ*, *efficaci affectiuâ* dilectione, etiam pro aliquo breui tempore, ita vt absoluto actu elicito sic gaudeat de bonis ipsius Dei, & in illis complaceat sibi propter ipsummet Deum, vt etiam velit efficaciter vitare omnem grauem offensionem Dei cum ordine ad exequutionem per aliquem actum, & ad resistendum omnibus impedimentis, quæ occurrent: admittit tamen hæc sententia hunc hominem sine vlla gratia posse solis suis viribus hâc imperfecta dilectione diligere Deum super omnia, vt gaudeat quidem de bonis intrinsecis de Deo cognitis per lumen naturæ, sine vllo tamen ordine ad obseruationem omnium mandatorum. Sic Medina hâc quæ-
stione, S. Tho. art. 3. quem Suarez libro primo *de necessitate gratiæ*, cap. 36. numero secundo, VII.
& sequentibus citat & sequitur.

Altera sententia, quam loco nostræ propositionis ponimus, affirmat *hominem in statu puræ naturæ potuisse ex solis suis viribus cum auxilio generali Dei exercere pro aliquo breui tempore efficacem affectiuam dilectionem Dei super omnia, prout Deus est auctor naturæ & finis eius naturalis.* Ita sanctus Thomas quodlibeto primo articulo octauo. Vnde quia in hac quæst. non agit de statu *puræ naturæ*, non potest citari contra hanc nostram propositionem, quando id negat de statu *naturæ corruptæ*; quomodo tamen aliqui eum referunt pro priori sententia. Est etiam nostra propositio Gandauensis quodlibeto quarto quæstione quartâ, & plurium aliorum tum veterum, quàm recentiorum.

Probatur primò; quia omnis actiua naturalis VIII.
inclinatio ad aliquem actum singularem potest cum solo generali concursu Dei reduci ad actum per id, quod ex sua naturali constitutione habet is, cui talis inclinatio inest, nisi aliunde & ab extrinseco impediatur: Atqui homo in puris naturalibus habet actiuam naturalem inclinationem ad amandum Deum super omnia vt auctorem naturæ, & hoc respicit aliquem actum singularem, vt per se patet, & aliquod breue tempus potest assignari, in quo nullum impedimentum occurrat, quia passiones appetitus sensitiui non insurgunt singulis momentis contra rationem, nec aliquæ tentationes Diaboli supponuntur futuræ in statu illo, vel etiamsi supponerentur, ipse tamen Diabolus non instiga-

I. A rer hominem ad malum vnoquoque momento & incessanter, homo exempli causâ sic constitutus posset cum solo generali concursu Dei ex his, quæ habet ex ipsa sua constitutione, id est, ex viribus suæ naturæ, reducere ad actum hanc actiuam naturalem inclinationem ad diligendum Deum super omnia vt auctorem naturæ, & ex consequenti exercere actualem seu *affectiuam efficacem* dilectionem hanc Dei super omnia.

Maior patet factâ inductione per omnes actiuas inclinationes, quæ respiciunt aliquem actum singularem, cuiusmodi est inclinatio ad ridendum in homine, & quælibet inclinatio naturalium potentiarum in proprios suos actus; nam quod in nostro intellectu dicitur esse inclinatio ad cognoscendum substantias spiritales per proprias earum species, item ad Deum clarè videndum, item in materia cælorum ad
II. alias formas, quæ tamen & similes inclinationes non possunt reduci ad actum à nostro intellectu, nec ab ipsis cælis, ex iis quæ sibi naturaliter conueniunt; non infirmat hanc nostram maiorem, quia inclinationes istæ non tam sunt actiuæ inclinationes, quàm appetitus quidam innati circa aliquid, quod est extra limites materialis obiecti eiusmodi potentiarum & rerum, quibus tribuuntur, quam ob causam non possint reduci ad actum solis viribus eiusmodi rerum: at hæc inclinatio ad sic diligendum Deum est ad aliquod contentum intra limites obiecti motiui huius dilectionis, vt sanctus Thomas expressè notat hâc quæstione articulo tertio in solutione ad secundum.

Minor etiam est eiusdem sancti Thomæ tam articulo nunc citato in corpore, quàm primâ
III. parte quæstione 60. articulo quinto, & secundâ secundæ quæstione 26. articulo tertio, quibus locis docet voluntatem creatam suo modo, prout distinguitur ab omnibus aliis rebus, inclinari etiam naturaliter ad amandum Deum super omnia; modus autem proprius homini ad diligendum est per actum elicitum à voluntate; nam habere innatum amorem Dei super omnia conuenit omnibus rebus creatis, quatenus sunt creaturæ Dei.

Probatur etiam nostra propositio iis omnibus rationibus, quibus propositio articuli secundi est probata, vt quòd hæc dilectio sit actus proportionatus voluntati istius hominis, similiter quòd Deus sic diligendus est obiectum illi proportionatum, item quòd tunc præceptum de sic diligendo Deo vigeret, & cæteris omnibus; quibus suprà ostendimus hominem grauiter
IV. non tentatum posse quodlibet bonum morale ordinis naturalis exercere per solas naturæ suæ vires.

Quæres, an tunc homo posset breui illo tempore sic diligere Deum super omnia, vt etiam absque aliqua speciali gratia posset pro illo mori seu pati martyrium.

Respondetur *negatiuè*: quia talis motus subeundæ mortis, ex amicitia etiam naturali erga Deum, est grauis quædam tentatio, ad quam superandam opus est aliquâ gratiâ proportionatâ tam ad illam talem tentationem, quàm ad statum, in quo constituitur qui sic moritur pro Deo, iuxta illud, quod diximus [illegible] tate gratiæ ad superandum graues qu[illegible] tentationes.

Secunda propositio: *homo in statu puræ natura non potest solis suis viribus ex auxilio generali Dei exercere efficacem effectiuam seu diuturnam dilectionem Dei super omnia, vt est auctor naturæ, & finis noster naturalis.* Hæc propositio est cõmunis apud omnes, & probatur tam ex dictis suprà de impotentia humani intellectus considerati secundùm suas naturæ vires ad cognoscendũ omnes practicas veritates naturales, quã ex dicendis infrà de naturali imbecillitate eiusmodi hominis ad obseruandum totam collectionem præceptorum naturalium: nam quæ impotentiæ reperiuntur in omnibus istis actibus exercendis à tali homine, omnes illæ concurrunt etiam in hac *efficaci effectiua* dilectione, vt patet ex ipsa illarum consideratione, quas similiter idem homo patitur, dum vrgetur graui tentatione: ergo sicut homo solis suis viribus, & absque aliqua gratia non potest ista præstare, sic etiam nec ex solis suis viribus exercere dile- V.
B ctionem *efficacem effectiuam*, seu diuturnam Dei super omnia, vt est finis noster vltimus naturalis. VI.

Quæ autem gratia sit necessaria ad talem dilectionem *efficacem effectiuam* intelligetur ex dicendis infrà de obseruatione totius legis naturæ.

ARTICVLVS V.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM est: efficax dilectio Dei super omnia, etiam pro aliquo breui tempore, includit efficacem voluntatem excludendi omnia peccata mortalia ex dictis articulo primo huius disput. atqui homo in statu *puræ naturæ* non potest ex solis naturæ suæ viribus habere, etiam pro aliquo breui tempore, efficacem vo- VII.
C luntatem excludendi omnia peccata mortalia, quæ sunt contra legem naturæ: quia non potest ex solis suis viribus seruare totam legem sumptam collectiuè per totam suam vitam, vt patebit infrà: ergo nec potuisset solis naturæ suæ viribus, etiam pro aliquo breui tempore, diligere super omnia Deum vt auctorem naturæ.

Explicatur hæc ratio & simul confirmatur: omnis absoluta & verè efficax voluntas habet ex propria sua natura aliquam connexionem cum ipsa executione rei volitæ, & ex sua propria natura postulat omnia principia requisita ad exequutionem eius: atqui nulla potest dari efficax voluntas diligendi Deum super omnia vt auctorem naturæ in homine existente in puris naturalibus cum solis viribus suæ naturæ, quæ ex propria natura habeat connexionem aliquam cum ipsa eius exquutione: hæc enim
D exequutio est actualis obseruatio omnium præ- VIII.
ceptorum legis naturæ per totum tempus vitæ, quæ obseruatio & exequutio non est possibilis isti homini ex dicendis infrà.

Nec item efficax illa *effectiua* dilectio Dei super omnia postulat ex naturali sua conditione omnia principia, quæ requiruntur ad exequutionem illius: hæc enim sunt gratiæ quædam, seu dona quædam gratuita, vt explicabitur infrà agendo de seruanda tota collectione præceptorum legis naturæ; & proinde sunt indebita homini posito in tali statu.

Respondetur, duplicem distingui efficacem voluntatem excludendi peccata mortalia; prior est, quoad *affectum*, quæ consistit in firmo proposito vitandi illa, quantum est in ipso ho-

I. mine; posterior est quoad *effectum*, & consistit in ipsa reali fuga & euitatione peccatorum mortalium, quando hîc & nunc occurrunt fugienda; prior potest reperiri in homine constituto in puris naturalibus, pro breui aliquo tempore, vt patet ex dictis pro nostra prima propositione; posterior verò minimè, nisi detur illi aliqua gratia.

Neque tamen ex defectu huius posterioris efficacis voluntatis hæc dilectio, de qua agimus, desinit esse vera dilectio Dei super omnia, vt facilè potest animaduerti in nostro statu, qui enim habet supernaturalem dilectionem Dei super omnia includentem priorem illam voluntatem, licèt in ipsa exequutione non possit longo aliquo tempore euitare peccata mortalia, vel etiam omnia venialia, quæ occurrent, sine aliquo speciali auxilio, non propterea desinit iustificari, & ex consequenti dilectio eius, quæ includit tantùm priorem illam efficacem vo-
II. luntatem, non desinit esse vera dilectio Dei super omnia, & vna ex vltimis dispositionibus ad gratiam iustificantem in adulto, vt ampliùs intelligitur ex iis, quæ Theologi tradunt communiter de proposito non peccandi requisito in vera pœnitentia.

Ad confirmationem respondetur, duobus modis posse intelligi omnem absolutam efficacem voluntatem habere ex propria sua natura connexionem cum ipsa exequutione rei volitæ, & ex sua natura postulare omnia principia requisita ad eiusmodi exequutionem; prior modus est, vt sensus sit; quòd voluntas sic efficax eo ipso, quo est talis, possit se solâ mouere potentiam ad exequendum illud, quod sic vult, nec vllo alio superaddito indigeat; posterior modus est, vt sensus sit talem voluntatem dicere habi-
III. tudinem ad veram exequutionem rei volitæ, quatenus affectus ille voluntatis ad hanc rem est tam sincerus, quàm potest exigi ex parte voluntatis, licèt ad hoc, vt reipsa exequutio sequatur, requiratur aliquid superaddi potentiæ exequenti. Hæc propositio in priori sensu est falsa ex nunc dictis in responsione ad hoc argumentum; nam efficax voluntas non peccandi mortaliter, licèt sit in nobis ex gratia Dei, illa tamen non sola sufficit, vt aliquis nostrûm vel per totam vitâ, vel per tempus aliquod longissimum euitet omnia peccata, sed præter hanc gratiam aliquod speciale auxilium requiritur ad ipsam exequutionem, vt fusiùs explicabitur infrà: similiter efficax supernaturalis voluntas credendi non sufficit, vt intellectus eliciat actum fidei supernaturalis, sed vlteriùs requiritur vel supernaturalis habitus fidei infusæ, vel aliquod supernaturale auxilium speciale, quo intelle-
IV. ctus roboretur, & iuuetur ad exequutionem, seu ad exercitium talis actus fidei diuinæ & supernaturalis: ergo pari iure, licèt efficax illa volitio excludendi à se omnia peccata mortalia non possit reduci ad praxim & actualem exequutionem, seu fugam & euitationem omnium peccatorum mortalium sine aliqua gratia, inde tamen non sequitur eam sic præcisè sumptam non esse propriè & formaliter efficacem: si autem hæc prædicta maior sumatur in posteriori sensu, illâ concessâ eius minor negatur, cuius falsitas patet ex dictis.

Quod autem ibi additur *efficacem voluntatem postulare ex sua naturali conditione omnia principia, quæ ad exequutionem talis voluntatis re-*
A *quiruntur*, si importet debitum negans omnem gratuitam donationem, patet esse falsum V.
ex nunc dictis; nam auxilium illud, quod datur iusto ad actualem exequutionem prædicti firmi propositi de excludendis omnibus peccatis mortalibus, est aliqua gratia propriè dicta: si autem importet solummodo habitudinem, vt ad id, quod est conueniens tali volitioni, nihil facit contra nostram propositionem.

Secundum fundamentum: nulla *efficax* voluntas seu electio est impossibilium ex Aristotele tertio Ethic. capite secundo, & ex sancto Thoma hâc parte quæst. 13. articulo quinto: atqui obseruatio omnium mandatorum legis naturæ, solis naturæ viribus exequenda, est impossibilis homini constituto in pura natura, vt patebit infrà, quæ tamen obseruatio pertinet ad efficacem *affectiuam* hanc dilectionem ex citato notabili primo: ergo.

B Respondetur ex sancto Thoma loco citato VI.
in hoc argumẽto aduersariorum in solutione ad secundum, electionem non esse impossibilium, dummodo illa apprehendatur *sub ratione impossibilium*, attamen quando id, quod verè est impossibile, apprehenditur *vt possibile*, aut saltem ignoratur esse impossibile, tunc, quod est simpliciter impossibile, potest hâc ratione esse obiectum electionis: at non repugnat hominem positum in puris naturalibus apprehendere euitationem omnium peccatorum mortalium, & obseruationem totius legis naturæ esse sibi possibiles, præsertim cùm hæc non simul & semel, sed tantùm successiuè occurrant euitanda & seruanda.

Tertium fundamentum procedit de eo homine, qui in tali statu supponatur peccasse mortaliter; quando homo sic diligeret Deum super
C omnia, vel consequeretur remissionem sui pec- VII.
cati, & sic iustificaretur, vel non: si primum, ergo homo solis naturæ suæ viribus potest sibi comparare iustificationem, quod est Pelagianum, & contra doctrinam Concilij Trident. sess. 14. si secundum: ergo Deus non diligit diligentes se, contra hoc eius verbum Prouerbiorum octauo, *Ego diligentes me diligo.*

Respondetur, in hypothesi istius argumenti hominem hoc sensu iustificatum iri, quatenus acciperet remissionem peccati sui mortalis, non per infusionem gratiæ sanctificantis, vt nunc fit (hoc enim excedit perfectionem status *puræ naturæ*) sed per moralem condonationem sibi ita disposito per naturalem pœnitentiam de suis peccatis (nam dari pœnitentiam naturalem docent sanctus Augustinus libro de *duabus animabus*, capite 14. & sanctus Thomas tertiâ parte
quæstione 83. articulo septimo in solutione ad VIII.
D primum) à Deo vt auctore naturæ factam, sicut homo offensam sibi ab alio factam remittit: suauis etiam prouidentia Dei hoc postulare videtur, cùm & Gentiles id agnouerint, nec propterea dogma Pelagianum sequitur, quia Pelagius loquebatur de homine vt nunc est constitutus, & ordinatus à Deo ad vitam æternam, visionem & fruitionem beatificam ordinis supernaturalis. Quæ autem sit distinctio inter remissionem peccati mortalis sic factam & ex hac tantùm dispositione, & eam, quæ nunc fit ex dispositione dilectionis supernaturalis per infusionem gratiæ sanctificantis, explicabitur infrà agendo de iustificatione. Atque hoc modo cessant, quæ afferuntur contra nos ex Tridentino Con-

I. cilio, & sacra scriptura, hæc enim procedunt A
de iustificatione vt nunc fit.

Vltimò addunt aliqui vires hominis constituti in *puris naturalibus*, esse æquales, ac sunt in homine in statu *naturæ lapsæ*, in quo tamen non potest sic diligere Deum ex solis naturæ viribus. Sed hoc argumentum pertinet ad sequentem articulum.

ARTICVLVS VI.

Vtrum homo in statu naturæ lapsæ, reparatæ tamen, possit solis naturæ suæ viribus diligere Deum super omnia vt auctorem naturæ.

PRÆSENS difficultas procedit de vera absoluta efficaci *affectiua* dilectione Dei super omnia, vt Deus est finis vltimus naturalis. Qua
II. de re duæ sunt sententiæ, prima affirmans Caietani tomo primo opusculorum tractatu quarto quæstione prima *de contritione*, Soti libro secundo *de natura & gratia* capite 14. & nonnullorum recentiorum.

Melior tamen est sententia negans, quam loco nostræ propositionis ponimus, & est sententia satis expressa S. Thomæ hâc quæstione articulo tertio in corpore, & plurium tam antiquorum, quàm recentiorum, quos fusè refert & sequitur Suarez libro primo *de necessitate gratiæ* cap. 33. & plures interpretes S. Thomæ hîc: variæ à variis afferuntur rationes illius, sed quæ videntur parùm efficaces. Nos illis omissis vnam aut alteram vrgebimus.

Prior sit: omnis & qualibet *efficax affectiua* dilectio Dei super omnia debet includere essen-
III. tialiter firmam voluntatem & firmum propositum vitandi omnia, quæ pro eo statu & tempore, quo talis dilectio elicitur, violant amicitiam Dei; similiter debet includere essentialiter firmum propositum seruandi omnia præcepta, quę pro isto statu & tẽpore ipsum sic diligentem obligant sub peccato mortali: atqui homo in statu *naturæ lapsæ*, ordinatæ tamen seu eleuatæ ad finem supernaturalem, licèt nullis vrgeatur tentationibus, non potest, etiam pro aliquo breui tempore, ex solis naturæ suæ viribus habere hoc vtrumque firmum propositum circa Deum vt auctorem *naturæ* & vltimum finem suum naturalem summè appretiatiuè diligendum: ergo homo in hoc statu naturæ lapsæ, ordinatæ tamen in finem supernaturalem, licèt nullis vrgeatur tentationibus, non potest etiam pro aliquo breui tempore ex solis naturæ viri-
IV. bus diligere Deum super omnia vt auctorem *naturæ*, & suum finem vltimum naturalem.

Minor probatur: hoc vtrumque propositum pro hoc præsenti statu & tempore includit firmam & *efficacem affectiuam* voluntatem obseruandi non tantùm præcepta naturalia, & vitandi peccata mortalia illis opposita, sed etiam seruandi omnia præcepta supernaturalia fidei, spei, charitatis, sacramentorum nouæ legis, & id genus alia, quæ pertinent ad Christianismum; item vitandi omnia peccata mortalia illis opposita: nam ex vi suscepti Baptismi obligamur ad hoc vtrumque, sicut homo ex vi susceptæ circumcisionis sese obligabat ad totam legem Mosaïcam ex Apost. *ad Galatas* capite quinto: atqui homo in hoc eodem nostro statu *naturæ lapsæ*, ordinatæ tamen ad finem supernatura-
lem, constitutus neutram istarum efficacium volitionum potest habere ex solis suæ naturæ V.
viribus, etiam pro breui tempore, quo supponitur nullis tentationibus vrgeri, sed aliqua specialis gratia requiritur ad vtramque, vt patebit infrà agendo de bono supernaturali & præceptis supernaturalibus contra Pelagium: igitur homo constitutus in hoc statu naturæ lapsæ, ordinatæ tamen ad finem supernaturalem, non potest ex solis naturæ suæ viribus, etiam pro aliquo breui tempore, quo nulla grauis tentatio vrget, habere vtrumque prædictum firmum propositum.

Maior eiusdem rationis probatur ex dictis suprà art. primo huius disputationis: & quantum ad id, quod additur in illa, scilicet *hunc amorem debere necessariò includere vtrumque illud propositum, quatenus sese extendit ad obseruationem omnium præceptorum, quæ pro illo statu*
B *& tempore obligant sub mortali, item ad euitationem* VI.
omnium peccatorum mortalium illis oppositorum, quãdo scilicet talis dilectio elicitur, probatur: omnis absolutus amor, qui de præsenti est summus *appretiatiuè*, debet eodem præsenti tempore, quo elicitur, ad minus virtualiter & aliquâ ratione implicitè, excludere quoad *affectum efficacem*, illud omne, quod mortaliter offendit eum, quem intendit sic amare, aliàs talis amor non tam est vera quædam voluntas & efficax quidam affectus, quàm simplex quædam velleitas, quatenus compatitur secum, saltem tacitè & implicitè, aliquod contrarium isti amori, & adhuc retinet aliquam complacentiam in obiecto proposito, diuiditque voluntatem & affectum eius qui sic diligit, atque efficit, vt non amet summè quoad appretiationem eum, quem tamen sic intendit diligere: atqui totum hoc
C consideratum in se & præcisè nihil est aliud, VII.
vel significat, quàm talem dilectionem includere essentialiter vtrumque prædictum propositum efficax illo eo tempore, quo talis dilectio elicitur, & conformiter ad statum diligentis, vt patet ex ipsis terminis; & præterea dilectio, de qua maior nostra propositio procedit, supponitur esse amor quidam absolutus, nam dicitur esse efficax, & enuntiatur per verbum indicatiuum *volo*, & non per optatiuum *vellem*: igitur hæc dilectio, de qua maior nostra propositio procedit, debet includere essentialiter vtrumque prædictum propositum pro eo statu & tempore, quo talis dilectio elicitur.

Istud explicatur ampliùs, & simul confirmatur: sit aliquis initiatus sacris, vi suscepti ordinis obligatus ad cælibatum, ita amet Deum *appretiatiuè* super omnia, vt tamen inter ea, quæ
D sunt illi seruanda & euitanda, nullo modo, ne VIII.
virtualiter quidem vel implicitè & indirectè includat cælibatum, sed hæc formalis eius volitio & propositum sese extendat ad reliqua omnia: non dicetur diligere Deum super omnia absoluto & efficaci *amore affectiuo*, non quòd per hoc vtrumque firmum propositum excludat aliquid, ad quod obligetur, vt est simpliciter Christianus, lex enim cælibatus non obligat omnes & singulos Christianos, vt satis constat, sed quòd hæc eius dilectio Dei & vtrumq; prædictum eius propositum non sit efficax eo modo, quo præsens eius status nimirum *ordinati in sacris*, & ipsum tempus, quo scilicet cælibatus est annexus sacris ordinibus, postulant, quæ tamen dilectio elicita ab illo eodem, antequam

I. cogitasset de suscipiendis ordinibus, vel aliquod votum continentiæ emisisset; fuisset verè & propriè loquendo efficax, & Dei super omnia *appretiatiuè* dilecti: ergo ad hoc, vt aliqua dilectio sit verè *efficax quoad affectum*, & Dei super omnia *appretiatiuè* dilecti, est simpliciter & absolutè necessarium, vt vtrumque firmum propositum in illa inclusum sit de omnibus & singulis peccatis mortalibus euitandis, & de seruandis omnibus præceptis sub mortali obligantibus pro eo tempore, quo talis dilectio elicitur, & conformiter ad statum, in quo est, qui talem dilectionem elicit.

ARTICVLVS VII.

Probatur eadem veritas alterâ ratione.

POSTERIOR ratio nostræ propositionis est: omnis efficax dilectio Dei super omnia ita ordinat suum subiectum & omnia eius in
II. Deum finem suum vltimum, vt etiam efficaciter nolit peccatum mortale propter Deum tanquam aliquid oppositum eius amicitiæ, & eadem efficaciâ adhæreat Deo tanquam suo fini: Atqui nullus homo in statu *naturæ lapsæ, ordinatæ tamen ad finem supernaturalem,* potest ex solis viribus suæ naturæ ita efficaciter se ordinare in Deum vt auctorem *naturæ* & finem suum naturalem vltimum, vt etiam iisdem solis naturæ viribus nolit efficaciter peccatũ propter Deum tanquam aliquid contrarium eius amicitiæ: igitur nullus homo in statu *naturæ lapsæ*, ordinatæ tamen ad finem supernaturalem, potest solis naturæ suæ viribus elicere *efficacem affectiuam* dilectionem Dei super omnia, etiam vt ille est auctor naturæ & finis vltimus naturalis.

III. Minor hæc vltima probatur: hoc nolle efficax tollit contrarietatem illam, quæ in actu peccati mortalis est ad Deum: ergo si istud nolle est ex solis naturæ viribus, & etiam ipsa deletio peccati, consistens in remotione talis contrarietatis, erit ex solis naturæ viribus: at hoc secundum est falsum: ergo & primum: nec ex consequenti talis dilectio Dei super omnia erit possibilis homini constituto in hoc statu *naturæ lapsæ* ex solis suis viribus.

Dices in peccato mortali dari duplicem contrarietatem: vnam ad Deum vt *finem vltimum naturalem*; alteram ad eundem Deum vt *finem vltimum supernaturalem*, & duas istas contrarietates non habere connexionem necessariam inter se, sed vnam posse poni & tolli sine alterâ, vt Theologi communiter docent primâ secundæ quæst. 71. explicando definitionem peccati: actum huius naturalis dilectionis tol-
IV. lere priorem, aut saltem quantum est ex se, posse illam tollere, & fieri tantùm per accidens, quòd non tollat, scilicet ex eo, quòd hæc prior contrarietas in homine constituto in hoc statu infecto peccato mortali, est simul coniuncta cum alia posteriori contrarietate, quæ non potest tolli per naturalem prædictam dilectionem, sicut vnum peccatum mortale non tollitur sine alio: at si prior illa oppositio spectetur præcisè & secundùm se, potest tolli per dilectionem illam naturalem Dei super omnia.

Verùm hæc solutio non satisfacit nostræ rationi, licèt enim duæ illæ oppositiones rectè distinguantur in peccato mortali, nec quantum ad sui positionem sint connexæ ex propria sua

A natura; quatenus prior potuerit esse sine posteriori, puta in statu *puræ naturæ*, attamen vbi illæ sunt simul & semel in eodem subiecto, habent hoc, vt vna non possit tolli sine aliâ, sicut peccata mortalia, licèt quoad commissionem nullam connexionem habeant inter se necessariam, habent tamen quoad deletionem & remissionem: & quemadmodum adultus infectus quinque peccatis mortalibus habens summum aliquem dolorem de quatuor peccatis mortalibus, qui tamen ne virtualiter quidem seu implicitè extendit se ad quintum, non consequitur remissionem priorum quatuor peccatorum, ex eo præcisè, quòd hæc eius contritio non est vera & propriè dicta contritio, quatenus se non extendit ad omnia mortalia, & tamen ex eo, quòd gratia, quæ est forma iusti[illegible]is, habet oppositionem cum omnibus & singulis mortalibus peccatis, nec realis illa distinctio, quæ est inter hæc peccata, quidquam iuuat ad vnum
B remittendum sine alio; sic etiam, licèt illa prior oppositio, quæ est in peccato mortali ad Deum vt finem vltimum naturalem, sit distincta secundùm se & ex propria sua natura à posteriori, & in statu *puræ naturæ* posset reperiri sine hac, quia tamen non potest tolli nisi per veram contritionem, & veram dilectionem Dei super omnia extendentem se ad ea omnia, quæ sunt obseruanda & fugienda sub peccato mortali, eo tẽpore & statu, quo est iste homo, & naturalis illa dilectio Dei super omnia non est talis, vt hoc vtrumque complectatur, sicut primâ ratione ostendimus, ideò fit, vt sicut in priori casu contritio non est verè & propriè dicta contritio, sic & in præsenti hæc dilectio non sit verè & propriè dicta dilectio Dei super omnia, nec ex consequenti possit tollere oppositionem,
C quæ est in peccato mortali ad Deum. VI.

ARTICVLVS VIII.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM est: quòd eædem sint vires hominis in statu *naturæ lapsæ & reparatæ*, quæ fuissent in statu *naturæ puræ*, vt sæpè animaduertimus; at ex dictis articulo quarto huius disput. homo in statu *puræ naturæ*, potuisset pro breui aliquo tempore secundùm vtramque potentiam diligere super omnia Deum vt auctorem *naturæ*, & finem vltimum naturalem, vt ostendimus articulo citato: ergo.

Respondetur: vires *naturæ lapsæ* & *puræ* esse quidem, pares, vt sæpè diximus, sed actus exercendos esse impares, sicque hanc impotentiam loquendo præcisè non prouenire ex inæqualitate virium, sed ex ipsa inæqualitate actuum e-
D xercendorum, quia scilicèt in statu *naturæ lapsæ*, ordinatæ & eleuatæ ad finem supernaturalem efficax dilectio Dei super omnia quomodocumque considerati includit veram & sinceram, voluntatem seruandi omnia præcepta, etiam supernaturalia, & vitandi omnia mortalia illis opposita, quæ voluntas est supernaturalis, vt notauimus: at in statu *puræ naturæ*, efficax dilectio Dei super omnia includit solummodo voluntatem seruandi omnia præcepta illius status, & vitandi omnia mortalia illis contraria, sicque vna & eadem realis potẽtia aliquid potest in vno statu, quod non potest in alio: vnde duæ illæ dilectiones efficaces Dei super omnia, prout vnaquæque illarum est in suo statu, conueniunt

I. secundùm obiectum formale commune: nam hæc dilectio sumpta in communi non est aliud, quàm efficax actus voluntatis, quo quis ex toto corde se & sua refert in Deum, vt in finem, & amat Deum in seipso & propter seipsum, quod reperitur in hac vtraque dilectione comparatione sui status; differunt tamen, & sunt distinctæ speciei tam ex parte *formalis obiecti particularis*, quàm *materialis*; ex parte quidem *materialis obiecti particularis*, quia hoc obiectum respectu hominis lapsi, ordinati tamen ad finem supernaturalem, sese extendit ad plura, quàm respectu hominis in statu *puræ naturæ*: hæc enim solummodo sese extendit ad Deum vt finem naturalem & præcepta huic statui propria, [illegible] verò ampliùs, scilicet & ad Deum vt finem [illegible]rnaturalem, & præcepta supernaturalia, huic nostro statui correspondentia: differunt item specie ex parte *particularis obiecti formalis*; II. quia hæc dilectio, vt est ab homine in hoc nostro statu, est ex motiuo formaliter supernaturali, & sub ratione formaliter supernaturali elicita per potentiam obedientialem voluntatis adiutam supernaturali auxilio, saltem actuali; vt verò est ab homine in statu *puræ naturæ*, est tantùm ex motiuo naturali sub ratione formaliter naturali per potentiam naturalem voluntatis, cum solo generali auxilio Dei pertinente ad ordinem naturæ, nec tamen hæc specifica distinctio potest efficere, vt nunc prior illa detur sine posteriori, hîc enim loquimur de dilectione super omnia Dei finis naturalis, quatenus est peculiaris quidam actus, quo peculiare præceptum diligendi Deum ex toto corde obligans certo & determinato tempore adimpletur, quare cùm certum illud tempus III. designet statum & tempus, quo homo est in natura lapsa, ordinatâ tamen ad finem supernaturalem, fit, vt generica illa ratio dilectionis Dei super omnia non possit in *actu exercito*, reperiri nisi coniuncta cum hac singulari sese terminante ad Deum vt finem vltimum supernaturalem, vel in statu *puræ* naturæ cum alia sese tantùm terminante ad Deum vt finem naturalem conformiter ad talem statum.

Secundum fundamentum: homo in hoc statu potest exercere quodcunque bonum opus morale, spectans ad ordinem naturæ, vbi & quando aliqua grauis tentatio non occurrit, ex dictis suprà: at hæc dilectio est tale bonum, & supponitur breui durare absque aliqua tentatione.

Respondetur, maiorem eius intelligi de aliis bonis moralibus, vt condistinctis ab hac dile- IV. ctione, quemadmodum indicat specialis difficultas, quæ mouetur de illa in particulari, non item de aliis. Cuius exceptionis hæc est ratio, quòd in statu *naturæ lapsæ*, dilectio Dei super omnia contineat duo, quæ non reperiũtur in aliis bonis moralibus, ad ordinem naturæ spectantibus, quæ duo reddunt illam homini sic considerato impossibilem: primum est firma & efficax voluntas adimplendi totam legem, vt etiam comprehendit præcepta supernaturalia; alterum est excludere ab anima ipsius diligentis omnem auersionem à Deo tanquam vltimo fine; quæ homo hoc in statu non potest ex solis suis viribus, vt animaduertimus.

Nam hominem, qui non laborat ignorantiâ *inuincibili* circa fidem Christianam & eius præcepta, quando peccat contra præcepta naturalia, A simul etiam peccare contra Deum, vt finem supernaturalem, Theologi docent hâc parte qu. 71. hæc autem duo prædicta non reperiri in aliis moralibus bonis, spectantibus ad ordinem naturæ, satis intelligitur ex eorum natura considerata in particulari. V.

Tertium fundamentum: hæc dilectio est obiectum proportionatum nostræ voluntati, in statu *naturæ lapsæ*; cùm sit illi etiam in *puris naturalibus* porportionata: ergo.

Respondetur negando antecedens: nam supposita eleuatione hominis constituti in statu *naturæ lapsæ* ad finem supernaturalem, obiectum talis dilectionis est Deus, etiam vt *auctor gratiæ* & finis vltimus supernaturalis, ita vt homo diligens velit obseruare omnia eius præcepta, tam supernaturalia, quàm naturalia, vitare etiam omnia mortalia vtrisque his præceptis contraria, quod vtrumque non est proportionatum nu- B dis naturæ nostræ viribus; at in statu *puræ naturæ* obiectum huius dilectionis est Deus, vt est tantùm auctor naturæ & finis vltimus naturalis; VI. item efficax volitio per hanc dilectionem importata est obseruandi præcepta tantùm naturalia, & euitandi peccata mortalia illis opposita.

Quartum fundamentum: quod est in præcepto naturali potest solis naturæ viribus fieri, quia præceptum Dei proportionatur ordini, in quo est is, cui fit, & eius viribus sumptis præcisè secundùm suam naturam: at hæc dilectio est etiam in præcepto pro hoc statu, in quo nunc sumus; nam pertinet ad decalogum, qui nunc viget.

Respondetur, maiorem esse veram de eo præcepto, quod purè est naturale, & cuius obligatio remanet tota intra ordinem naturæ: at hoc præceptum diligendi Deum super omnia, vt est no- VII. C bis impositum in natura lapsa, ordinatâ tamen ad finem supernaturalem, non est purè naturale, sed euectum est ad gradum altiorem, atque factum ordinis supernaturalis, eo ipso, quo nobis vt sic & in tali statu deputatis est datũ; vt intelligitur ex eo, quòd Christus Dominus apud S. Matthæum c. 22. dicat illud esse *maximum & primum mandatum in lege, à quo etiam vniuersa lex pendet & Prophetæ*, quod non diceret de aliquo præcepto purè naturali; cùm enim dicat vitam æternam esse dandam obseruanti legem Decalogi apud eundem S. Matthæum cap. 19. multò maiori titulo censuit illam esse dandam ei, qui seruat mandatum illud, quod ipse asserit esse primum potissimum & perfectissimum, quare cùm obseruatio præceptorum naturalium, vt sunt purè naturalia & vt talia seruãtur, non habeat pro suo præmio & mercede vitam æternam, vtpote alterius omninò ordinis, significauit Christus D Dominus hoc præceptum de dilectione Dei su- VIII. per omnia, quod in statu *puræ naturæ* esset merè naturale, fuisse factum supernaturale in hoc nostro statu: tum etiam, quia si esset purè naturale, posset aliquod tempus assignari, quo vt tale esset obseruandum, item & aliquis modus specialis contentus intra solos limites ordinis naturæ, quo actus illius, vt sic præcisè, esset exercendus: at neutrum istorum potest assignari; quin imò eo ipso, quo quis seruat hoc mandatum, vt eleuatum est ad ordinem supernaturalem, & diligit Deum super omnia ex speciali motiuo supernaturali; censetur etiam illud obseruare quantum requiritur ex parte, quâ est naturale; nec vt est naturale nos in hoc statu

con-

I. constitutos obligat vno certo tempore, & alio vt est supernaturale; nec illo tempore, quo vt supernaturale adimpletur: tenemur illud idem alio distincto actu ex motiuo purè naturali adimplere.

Ad id verò, quod ibi in confirmationem additur, scilicet *hoc preceptum pertinere ad Decalogum*, si sumatur præcisè & formaliter; negatur, vt constat ex capite 20. Exodi, & capite quinto Deuteronomij, vbi totus Decalogus refertur, nec tamen formaliter & explicitè continet hoc præceptum, sed habetur sequenti capite sexto Deuteronomij.

Dixi *precisè & formaliter*, si enim loquamur de *virtuali & implicitâ* continentiâ, quâ præcepta de mediis continent aliquod præceptum eius, ad quod ordinantur, tunc vtrumque præceptum dilectionis inclusum est in præceptis Decalogi, vt sanctus Thomas expresè
II. docet secundâ secundæ quæst. 44. articulo primo in solutione ad tertium.

Vltimum fundamentum: paganus, qui hoc tempore habet ignorantiam *inuincibilem* legis Christianæ, est in hoc ordine *natura lapsa reparata*, & ordinatæ ad finem supernaturalem, & nihilominus potest diligere Deum super omnia, quia ad id tenetur, & propter omissionem eius damnatur, vt colligitur ex Apostolo *ad Romanos* primo capite: ergo ex consequenti etiam Christianus.

Confirmatur: quia actus ordinis tantùm naturalis, qui in Gentili nunc est bonus, & conformis rectæ rationi; ille idem potest esse talis in Christiano; quia conditio Christiani non deprimit vires eius, quin potiùs auget & confirmat, sed prædictus Gentilis laborans *ignorantiâ inuincibili* fidei Christianæ potest hunc actum
III. dilectionis naturalis Dei, sicut & actum naturalem pœnitentiæ exercere, vt conformem rectæ rationi (quia aliàs omittendo illos actus non peccaret:) igitur & Christianus.

Respondetur, Gentilem Philosophum *inuincibiliter* ignorantem legem & fidem Christianam posse & teneri diligere Deum super omnia; vt indicat Apostolus in hoc argumento relatus; non tamen potest ex solis naturæ viribus illum sincero amore huius dilectionis diligere super omnia, sed quia Deus in hoc nostro statu est semper paratissimus dare vnicuiq; auxilia necessaria & sufficiétia pro adimplendis præceptis, & loquendo moraliter, quod quis potest per amicum, censetur etiam posse facere, ideò fit, vt talis paganus rectè dicatur posse diligere Deum super omnia, etiam vt auctorem gratiæ, licèt de facto non sic illum amet defectu voluntarij,
IV. quod circa tale obiectum præsupponit aliquam cognitionem supernaturalem in tali amante, qualis tamen cognitio Dei nulla hîc supponitur.

Neque obstat, quòd omissio huius dilectionis supernaturalis non imputetur isti Gentili ad culpam, & econtrà imputetur ei ad peccatum, quòd non glorificauerit Deum naturali cognitione cognitum, vt auctorem naturæ.

Primum quidem non obstat: quia ex ipsa nonimputatione ad peccatũ non bene potest inferri illud, quod sic omittitur, non esse in præcepto; imò contrarium potiùs debet inde colligi; omnis enim excusatio est eius, quod quis debet facere, nec tamen fecit, & talis suæ omissionis præ-
A texit aliquam causam, quæ vbi est rationabilis excusat illum à peccato & violatione præcepti; V.
quare cùm omissio huius dilectionis supernaturalis non imputetur huic Gentili ob *inuincibilem* ignorantiam fidei Christianæ, fit, vt præcisè loquendo talis dilectio sit ei in præcepto.

Secundum item non obstat: nam omissio istius dilectionis erga Deum vt auctorem naturæ, ideò imputatur isti Gentili ad peccatum, quòd teneatur amare Deum sibi cognitum; modo *quoad appretiationem* perfectissimo, quare cùm hunc tantùm modum cognoscat, tenetur solùm *per accidens* & ratione suæ *inuincibilis* ignorantiæ illum tali amore imperfecto, & tantùm secundùm quid super omnia diligere, quemadmodum Iacob existimans bonâ fide Liam loco Rachelis suppositam esse legitimam suam vxorem Rachelem, tenebatur debitum coniugale ei postulanti reddere.

B Atque ex his patet solutio ad confirmatio- VI.
nem; nam actus ille dilectionis naturalis erga Deum vt auctorem naturæ dilectum super omnia, est tantùm bonus *per accidens* in isto Gentili, scilicet ratione suæ conscientiæ laborantis *inuincibili ignorantiâ*, illúmque tunc obligantis ad sic amandum Deum, quemadmodum Theologi docent hac parte ad quæst. 19. agendo de *conscientia*: non est autem actus iste bonus & perfectus *per se* seu ratione sui obiecti, cùm ei aliquid desit, vt intelligitur ex dictis; solus autem actus ille, qui ex suo genere, proprio suo obiecto, & *ex sua natura* est bonus, potest etiam esse bonus in Christiano, imò melior & perfectior in eo, quàm in Gentili, non autem actus ille, qui tantùm est bonus *per accidens* & ratione *inuincibilis ignorantia*, quæ est in Gentili, non autem in Christiano, vt patet in facto VII.
C Iacob, qui si sciuisset Liam fuisse sibi suppositam pro Rachele, non potuisset absque graui peccato ad illam accedere.

Tandem ad id, quod ibi affertur de *pœnitentia naturali*, respondetur ex sancto Thoma qu. 84. in responsione ad primum, hoc tantùm sensu Gentilem posse ex solis naturæ viribus exercere actum istius pœnitentiæ, quatenus potest dolere, quòd hoc & illud malum fecerit; item aliqua signa doloris ostendere, & aliquod remedium quærere, quomodo Ethnici aliquando offerebant sacrificia ad placandum suos Deos; sed tales actus pœnitentiæ naturalis sunt insufficientes in Gentili ad obtinendam remissionem peccatorum, & eo tantùm modo possunt esse boni, quo diximus dilectionem erga Deum, vt auctorem naturæ super omnia amatum ab illo elicitam esse bonam.
D

VIII.

ARTICVLVS VLTIMVS.

Consectarium ex supradictis.

EX his sequitur hominem in hoc nostro statu non posse solis naturæ suæ viribus resurgere à peccato, sed ad id necessariò indigere aliquo auxilio gratiæ supernaturalis, vt etiam sanctus Thomas hîc docet articulo septimo: nam ex Tridentino sessione sextâ capite sextò, vna ex dispositionibus prærequisitis in adulto ad suam iustificationem est ipsa dilectio Dei tanquam fontis omnis iustitiæ: at ex nunc dictis nullus homo potest solis naturæ viribus diligere

I. Deum ſuper omnia; imò etiam ſequitur nec A
eum, qui ſemel lapſus eſt in peccatum mortale
& inquinatur illo; poſſe ex ſolis naturæ ſuæ vi-
ribus reparare in ſeipſo rectitudinem illam na-
turalem, quam per iſtud peccatum amiſit, nec
depellere à ſeipſo illam deordinationem etiam
naturalem, quam ratione ſui peccati habet ad
Deum, vt finem ſuum etiam naturalem: quem-
admodum ſanctus Thomas docet hîc articulo
ſeptimo in ſolutione ad tertium, vbi tacitè re-
uocat contrariam ſententiam, quam tradiderat
libro ſecundo ſententiarum diſtinct. 38. in ex-
poſitione litteræ; nam ſicut in hoc noſtro ſtatu
naturalis rectitudo hominis in ordine ad Deum
habet neceſſariam connexionem cum ſuperna-
turali rectitudine eiuſdem hominis ordinati in
finem ſupernaturalem, quatenus hâc ſublatâ
prior non poteſt ſubſiſtere, ſic etiam prior illa
naturalis rectitudo ſemel deperdita non poteſt
reſtitui, niſi ſimul & poſterior reſtituatur: non
II. enim poteſt intelligi reſtitui niſi per actum dile- B
ctionis Dei ſuper omnia amati tanquam aucto-
ris naturæ; quare cùm talis dilectio non poſſit
exerceri in hoc ſtatu, niſi etiam ſimul ſeſe ter-
minet ad Deum vt auctorem gratiæ, & finem
noſtrum ſupernaturalem, & per hanc ſaltem
diſpoſitiuè ſupernaturalis illa rectitudo reſtitua-
tur, ſicut homo non poteſt hanc ſupernatura-
lem dilectionem exercere ex ſolis ſuis viribus,
ſic etiam nec naturalem illam rectitudinem per
peccatum mortale deperditam poteſt in ſeipſo
reparare ex ſolis naturæ ſuæ viribus.

Addidi hanc particulam *(in ordine ad Deum fi-
nem ſuum ſupernaturalem)* quia, ſi agatur de illa
naturali rectitudine, quæ ineſt actui bono or-
dinis naturalis, & repetitur ex obiecto, eiúſque
circumſtantiis, tunc homo conſtitutus in pecca-
III. to mortali poteſt ex ſolis naturæ ſuæ viribus il- C
lam ſibi comparare reſpectu alicuius obiecti par-
ticularis, quatenus poteſt, vt ſuprà docuimus,
exercere quodcumque bonum opus virtutis
moralis ordinis purè naturalis, verbi gratiâ, ceſ-
ſare iniuſtè agere, & recedendo ab actu iniu-
ſtitiæ benè & iuſtè agere iuxta præſcriptum ſpe-
cialis virtutis *iuſtitiæ*, & in ſpeciali materia:
item temperanter agere, & ex præſcripto tem-
perantiæ, cùm antea viueret intemperanter,
ſicque comparare ſibi aliquot virtutes eiuſmo-
di morales: & quia hæc ſpecialis rectitudo non
eſt per reſpectum & ordinem ad vltimum fi-
nem, à quo perſona ſic operans eſt per ſuum
peccatum mortale auerſa, ſed eſt ſolummodo
per ordinem ad obiectum & finem operis, & a-
ctus moralis poteſt eſſe bonus ex proprio ſuo
obiecto, & fine intrinſeco, etiam abſque ex-
IV. preſſa relatione eius in Deum vt finem vltimum
ex *parte operantis*, vt iam obſeruauimus, ideò D
homo ſic bene moraliter operans intra ordi-
nem naturæ ex ſolis ſuis viribus non recuperabit
ſibi naturalem illam rectitudinem per pecca-
tum deperditam, quæ eſt per reſpectum ad
Deum vt finem noſtrum vltimum naturalem,
licèt illam aliam moralem, quæ eſt in ipſis acti-
bus per ordinem ad propria ſua obiecta, ſibi re-
cuperet.

DISPVTATIO VII. V.

De neceſſitate gratiæ ad obſeruationem præceptorum legis naturæ.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam prænotantur.

NOTANDVM eſt primò, ea præ-
cepta dici *naturalia*, quæ ſimpli-
citer & abſque aliqua impoſitio-
ne facta per legiſlatorem deri-
uantur ex ipſa naturali ratione,
cuiuſmodi ſunt omnia præcepta Decalogi, &
quia obſeruatio præcepti naturalis ſolis naturæ
viribus eſt per exercitium alicuius operis mora-
liter boni intra eundem naturæ ordinem (hæc VI.
enim dantur de bonis operibus faciendis & ma-
lis fugiendis) & ipſa exequutio cuiuſcumque
operis moraliter boni eſt ipſamet obſeruatio
præcepti de eo facti, & nos ſuprà docuimus
hominem poſitum in hoc vtroque ſtatu poſ-
ſe ex ſolis naturæ ſuæ viribus vnumquodque bo-
num morale *ſeorſim* & *diuiſiuè* ſumptum exer-
cere, ſi modò excipiamus dilectionem Dei ſu-
per omnia, nec graues aliquæ tentationes oc-
currant, ideò ſimul etiam ibi implicitè docui-
mus hominem in hoc vtroque ſtatu poſſe ex
ſolis naturæ ſuæ viribus vnumquodque præce-
ptum naturale ſumptum ſeorſim obſeruare.

Et ſi ſit difficultas de aliquo, erit de iſto
non concupiſces, quod eſt ſpeciale quoddam
præceptum Decalogi, quo prohibetur mulie-
ris non ſuæ concupiſcentia, & item rei alienæ, VII.
quemadmodum ſanctus Auguſtinus docet libro
quæſt. in Exodum quæſtione 71. quod tamen
præceptum ſanctus Auguſtinus docet non poſſe
adimpleri ſine gratia, vt libro 71. Confeſſ. ca-
pite 29. vbi ſic ait, *imperas continentiam da quod
iubes, & iube quod vis*, & in huius rei confir-
mationem adducit illud Sapientiæ octauo, *co-
gnoui quod nemo poſſit eſſe continens, niſi Deus
dederit*, quod iiſdem fere verbis repetit libro
ſecundo de *peccatorum meritis* cap. 5.

Nihilominus tamen doctrina tradita ſupe-
riùs de potentia tam *morali*, quàm *phyſica* ſuffi-
cienti ad exercendum quodcumque bonum
morale ordinis naturæ ſeorſim ſumptum ex ſo-
lis naturæ viribus, habet etiam veritatem in
hoc præcepto naturali; dum enim nulla grauis
tentatio vrget, homo poteſt ex ſeipſo & ſolis
naturæ viribus ſeſe continere à concupiſcentia VIII.
illius vtriuſque rei; à concupiſcentia quidem
alienæ mulieris, quia intra ordinem naturæ ha-
bet remedium contra illam, ſcilicet matrimo-
nium: item à concupiſcentia *rei alienæ*; quia
multi etiam viribus naturæ ſeſe abſtinuerunt à
furto, & à voluntate furandi, imò ſuis tantùm
bonis contenti non concupierunt aliena, quin
etiam diuitias & bona terrena contempſerunt,
vt de Philoſopho Cratete, & aliis pluribus ſan-
ctus Hieronymus notat ad illud ſancti Petri ad
Chriſtum Dominum apud ſanctum Matthæum
cap. 19. *ecce nos reliquimus omnia.*

Neque his obſtat, quòd nemo ſit, qui non
experiatur graues ſtimulos carnis, nam præter-
quam quòd, vt aliqui animaduertunt, ſunt

I. nonnulli, quos naturalis complexio reddit faciliores ad continendum, prædicta nostra propositio intelligitur tantùm exclusis grauibus tentationibus, vt ibi disertè posuimus, & graues & acres stimulos carnis induere rationem grauis cuiusdam tentationis nemo potest dubitare.

Ex quo solutio patet ad vtramque auctoritatem, scripturæ scilicet & sancti Augustini, allatam in contrarium, & etiam ad alias similes, nimirum illas loqui de victoria huius concupiscentiæ, quando grauis aliqua tentatio carnis simul adest, vel etiam de ea victoria concupiscentiæ, quæ ipsi vincenti illam prosit ad gloriam & meritum, vt patet ex dictis suprà de tentationibus, & ex sancto Augustino epist. 89. quæstione secunda, & libro quarto *contra Iulianum* capite tertio, item libro *de gratia & libero arbitrio* capite 26. & ex Cœlestino primo epist. suâ *ad Episcopos Galliæ* capite 6.

II. Deinde respondetur, vt etiam animaduertit sanctus Thomas secundâ secundæ quæstione 155. articulo primo in solutione ad secundum, & nos suprà, nomen *continentiæ* interdum significare longam & perseuerantem abstinentiam à prauis concupiscentiis, & proinde, cùm nemo ex solis naturæ suæ viribus possit per longum aliquod tempus resistere multis, iisque grauibus concupiscentiis sibi succedentibus, vt mox patebit, locum hunc Sapientiæ nullo modo aduersari iis, quæ suprà diximus de potentia hominis secundùm suam naturam spectati tam *morali*, quàm *physicâ* ad seruandum quodcumque præceptum ordinis naturalis *seorsim* sumptum, quomodo satisfit etiam Patribus aliis explicantibus hunc locum de continentia speciali virtute.

Tandem respiciendo tantùm & præcisè ad sensum litteralem istius loci Sapientiæ posset
III. responderi hunc terminum *(esse continentem)* nihil aliud significare, quàm *habere & possidere*, vt patet ex antecedentibus & consequentibus, cùm enim Sapiens explicasset ibi excellentiam sapientiæ, & suum illius quærendæ desiderium, item modum obtinendi illam, scilicet summis illam precibus petendo à Deo, subiungit se illam à Deo habere & possidere, nec posse aliter obtineri; quâ in significatione idem vocabulum vsurpatur ab Ecclesiastico capite sexto; *Inuestiga illam*, inquit, *& manifestabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam*, id est, *vbi illam possederis.* Item capite 15. qui possidet iustitiam dicitur *continens iustitiæ.* Et sic nobis tantùm restat agendum de omnibus præceptis naturalibus & bonis actibus illis correspondentibus, sumptis *collectiuè*, an scilicet homo possit illa ex solis naturæ suæ viribus & sine aliquo au-
IV. xilio speciali sic obseruare; pro cuius explicatione

Notandum est secundo loco, duplicem distingui obseruationem præceptorum, vna est *quoad substantiam*; altera *quoad intentionem legislatoris*, seu, vt Theologi communiter dicunt, *quoad modum*: tunc aliquod præceptum seruatur *quoad substantiam*, quando aliquis exequitur opere, quod expresse continetur in præcepto; tunc verò seruatur etiam quoad *intentionem legislatoris*, seu *quoad modum*, quando quis non solùm præstat id, quod tali præcepto præscribitur, sed etiam illo actu pertingit ad finem, quem is, qui tale præceptum imposuit, intendebat, verbi gratiâ, finis qui mouet legislatorem vt præcipiat actum virtutis, est, vt red-

A dat ipsum operantem virtuosum seu studiosum (quemadmodùm Aristoteles tradit libro secundo Ethic. capite primo) scilicet exercendo opus virtutis propter honestatem ipsiusmet virtutis, verbi gratiâ, *soluere debitum alteri ex amore iustitiæ*; qui sic exercet hunc actum (& similiter dicendum est proportionatè de aliis ad propriam eorum honestatem) dicitur seruare tale præceptum, etiam *quoad modum*; si verò exerceat opus istud, ita vt exerceat quidem opus istud, quod expresse importatur per præceptum, non tamen pertingat ad prædictum finem eius, qui fecit tale præceptum, sed ad aliquem extraneum & indebitum tale opus ordinet, dicetur seruare illud solummodo *quoad substantiam*, & non *quoad modum*: est enim hæc passiua ordinatio actus præcepti quidam modus illius; & qui potest esse multiplex iuxta ipsam varietatem finium, qui possunt esse boni vel V.

B mali; item ordinis naturæ vel supernaturalis, sic quia Deus præcipit honorare parentes, vel alium quemlibet actum, vt per illum mereamur vitam æternam, qui honorat parentes ad vanam gloriam, vel non meritoriè, nec in statu gratiæ, dicitur seruare hoc præceptum *quoad substantiam* & non *quoad modum*, & sic de aliis. VI.

Et hanc distinctionem obseruationis præceptorum esse admittendam patet contra nonnullos, primò ex absurdis, quæ sequuntur illâ negatâ, verbi gratiâ, quòd qui exercet aliquod præceptum sine charitate, vel etiam toto illo tempore, quo est in peccato mortali, committat nouum peccatum mortale: quatenus iuxta oppositam sententiam nullum præceptum potest seruari *quoad substantiam*, nisi simul serue-

C tur *quoad modum*, quod est incidere in errorem hæreticorum nostri temporis asserentium omnia bona illa opera, quæ fiunt ab homine infecto peccato mortali, esse peccata: item quòd sequeretur, quotiescumque occurrit tempus implendi aliquod præceptum, hominem teneri priùs examinare suam conscientiam, vt cognoscat prudenti aliquâ cognitione, saltem *coniecturali*, an sit in statu gratiæ, quemadmodum tenetur facere, dum vult accedere ad sacramentum Eucharistiæ; at hoc est contra communem consensum omnium. VII.

Deinde idem patet ex citatis Bullis Pij V. & Gregorij XIII. quibus damnant propositiones Baij, inter quas hæ duæ condemnantur; prior numero 17. *non est vera legis obedientia, quæ fit sine charitate*: posterior numero 61. *Celebris illa Doctorum distinctio, diuina legis mandata bifariam impleri, altero modo quantum ad*

D *præceptorum operum substantiam tantùm; altero, quantum ad certum quendam modum, videlicet secundùm quem valeant operantem perducere ad regnum æternum, hoc est ad modum meritorum, commentitia est & explodenda*: & pro hoc nostro secundo notabili videri potest Durandus in secundo sententiarum distinctione 28. quæst. quartâ numero quarto. His ita prænotatis, sit VIII.

I. ARTICVLVS II. A

Vtrum homo tam in natura corrupta, quàm in pura, poßit ex solis suis viribus seruare omnia praecepta legis naturæ sumpta collectiuè.

DVÆ sunt de re proposita extremæ sententiæ; prior est affirmans Pelagij, vt refert sanctus Augustinus libro *de hæresibus* hæresi 88. tribuitur etiam à nonnullis Durando secundo sentent. distinct. 28. & Gabrieli eâdem distinctione quæstione vnicâ articulo primo conclusione tertiâ; sed non satis constat de eorum mente, an loquantur de collectione omnium mandatorum, an tantùm de singulis seorsim sumptis; loquuntur enim indistinctè, sed quorumcumque sit; melior est propositio negans; pro qua

II. B Sic hæc propositio: *homo siue in statu naturæ puræ, siue corruptæ non potest solis suis viribus & abs que aliquo auxilio speciali gratiæ seruare quoad solam suam substantiam omnia præcepta legis naturæ sumpta collectiuè, obligantia sub peccato mortali, similiter nec omnia bona moralia ordinis naturæ sumpta collectiuè potest facere quoad suam substantiam ex solis naturæ suæ viribus.* Hæc propositio communis est inter Theologos, adeò vt aliqui illorum velint eam esse de fide, vt Soto libro *de natura & gratia* capite 22. & aliqui alij propter auctoritatem Patrum & Conciliorum contra Pelagium, quam existimant procedere de nostra propositione; alij velint illam esse hoc gradu certitudinis firmam, vt iudicent oppositam esse ad minus temerariam, & proximam errori, vt Suarez libro primo *de necessitate gratiæ* capite 26. numero 12. & aliqui
III. C alij, quos ibi refert; quod nobis videtur probabilius: nam sacræ scripturæ, Conciliorum & Patrum auctoritates mox referendæ, licèt aliquam habeant perspicuitatem, pro nostra præsenti propositione, non tamen tantam, quæ sufficiat ad faciendum rem *de fide*, possunt enim vtcumq; explicari, vel de præceptis supernaturalibus, quia ibi fit etiam mentio illorum, vel licèt habeatur etiam ibi sermo de præceptis naturalibus; poterit responderi necessitatem gratiæ ibi assertam pro obseruatione omnium eiusmodi præceptorum procedere de fructuosa obseruatione illorum, seu quæ sit ad meritum vitæ æternæ, sicut etiam de vitandis omnibus peccatis mortalibus & exercendis omnibus bonis operibus ordinis naturalis.

IV. D Quæ responsiones, licèt sint potiùs quædam effugia, quàm legitimæ solutiones, vt patebit ex dicendis infrà; attamen videntur sufficere ad vitandum notam hæreticæ propositionis, cùm ibi apertè non distinguant obseruationem præceptorum naturalium *quoad substantiam* tantùm, ab obseruatione eorumdem *quoad substantiam & modum simul*, & præsens difficultas sit solummodo de præceptorum naturalium obseruatione *quoad substantiam*.

Probatur autem nostra propositio tantùm pro statu *naturæ corruptæ*, quia inde intelligetur sufficienter probata de statu *naturæ puræ*, cùm vires naturales vtriusque status sint pares, vt sæpè diximus, nec possit aliqua disparitas ex parte actuum vel obiectorum ibi assignari, sicut in ipsa dilectione Dei super omnia, vt est auctor naturæ.

Sic itaque probatur primùm ex sacris literis, ex iis locis, in quibus lex vetus, prout etiam comprehendit præcepta moralia naturalia seu ipsum Decalogum, dicitur *infirma & imbecillis*, ex eo, quod solùm ostendebat, quid vitandum esset, quid appetendum, vires autem ad sui obseruationem minimè tribuebat, sicut lex Euangelica tribuit; imò erat tam infirma, vt esset ipsis hominibus occasio peccandi, & ipsamet ministratio mortis, quemadmodum habet Apost. *ad Rom.* septimo, & secundæ *ad Corinthios* tertio, vbi etiam dicitur *occidere*, quod similiter docet S. August. libro primo *de spiritu & litera*. & capite quarto vsque ad 25. & alibi: item S. Chrysostomus homilia 13. *in epist. ad Hebræos*, & communiter omnes interpretes ad nunc citata testimonia S. Pauli; ergo tantùm abest, vt homo posset ex solis naturæ suæ viribus seruare *quoad substantiam* totam illam legem, quin potiùs incideret in aliquod peccatum mortale. V.

Neque est, quòd quis dicat hanc infirmitatem locis istis Apostoli, & aliis similibus tribui solummodo veteri legi, quantum ad ea, quæ propria erant *Mosaïcæ legi*, id est quantum ad præcepta eius *cæremonialia & iudicialia*: non autem quantum ad *moralia* ordinis naturæ. VI.

Non est, inquam, quòd quis hoc dicat: nam Apostolus citato capite tertio posterioris *ad Corinthios* loquitur expressè de Decalogo, illúmque comprehendit sub ista appellatione, & epitheto (*ministratio mortis*) vt hæc eius subsequens particula indicat, *litteris deformata in lapidibus*, quæ intelligitur de lege Decalogi, quam in Exodo Moses dicitur accepisse descriptam à Deo in duabus tabulis lapideis, vt istis locis interpretes fusiùs explicant; & ex Iudæis Iosephus libro tertio Antiquit. capite quarto & sexto, Philo Iudæus in libro *de Decalogo*; quare VII. cùm hæc lex naturalis non maiores vires tribueret ad totam sui obseruationem homini constituto in *natura pura*, quàm de facto præbuit in *natura corrupta*, cùm careret, spiritu id est gratiâ Dei viuificante illam, sicut in hoc est ministratio mortis animæ, sic etiam & in isto statu.

Idem patet ex illo Christi apud S. Matth. 26. *vigilate & orate, ne intretis in tentationem*; nam vt rectè monent Patres Concilij Carthaginensis citatâ suâ epist. *ad S. Innocentium primum*, Christus Dominus non tantùm dixit *vigilate, ne intretis in tentationem*, quod satis fuisset, si possemus solis naturæ viribus totam legem seruare *quoad substantiam*, sed addidit istam particulam, *& orate*, quâ significat & gratiam requiri ad obseruandum legem, quod etiam S. Aug. notauit libro de *gratia & libero arbitrio* cap. 4. VIII.

Probatur item ex Conciliis & Patribus, vt Concilio Mileuitano canone 4. & 5. Africano canone 79. & 80. dicentibus Anathema iis, *qui asserunt nos posse sine gratia implere diuina mandata*, vbi nomine *mandatorum*, ipsa etiam *præcepta naturalia* intelligunt. Patet ex citata epistola Patrum Carthaginensium, vbi inter hæreses Pelagij recensent, quòd assereret gratiam Dei in eo tantùm consistere, quòd per gratiam creationis dedisset homini posse per propriam voluntatem implere præcepta Dei, siue naturaliter in corde conscripta, siue in litteris data, quò loci hæc particula *naturaliter in corde conscripta*, idem sonat ac *naturalia*; nec Patres ibi damnant so-

lummodò hanc significationem huius nominis *gratia* intentam à Pelagio, sed quòd etiam assereret illam sufficere ad obseruationem istorum præceptorum.

Et quòd iidem Patres & Concilia relata debeant intelligi de obseruatione *quoad substantiam* tantùm istorum præceptorum collectiuè sumptorum, intelligitur ex hac particula ibi per illos apposita, *(ad non peccandum)* quâ asserunt nos secùdùm naturæ vires, & ex illis solis esse insufficientes ad non peccandum, sed ipsum non peccare sumptum præcisè dicit obseruationem omnium præceptorũ *collectiuè* sumptorum *quoad substantiam* tantùm: nam eo ipso, quòd seruamus totam collectionem præceptorum, non peccamus, vt intelligitur ex dictis secundo notabili articuli præcedentis; non autem ex eo præcisè & formaliter aliquis peccat, quòd non seruet præceptum cum merito, quia meritum

II. est aliquis modus extrinsecus rei præceptæ, & proinde non cadens sub præceptum, nec inclusus in illo.

Eandem doctrinam tradunt sancti Patres, sanctus Innocentius suis epistolis ad citata Concilia, quæ habentur inter epistolas sancti Augustini 91. 93. 96. sanctus Augustinus epistolis 94. 95. item libro *de Gestis contra Pelagium* capite septimo, & passim libris illis omnibus, quos contra Pelagium & eius sectatores scripsit: item sanctus Hieronymus toto libro tertio *contra Pelagianos*, & sanctus Prosper passim *contra Collatorem*.

ARTICVLVS III.

Probatur eadem veritas alterâ ratione.

III. TANDEM nostra propositiò probatur ratione, quæ est à priori: vbi est intrinseca insufficientia, & infirmitas in potentiâ, item in obiecto excessus comparatione potentiæ, ibi potentia considerata nudè secundùm se non potest ex solis suis viribus ferri in tale obiectum, seu exercere actum illi correspondentem: atqui est intrinseca insufficientia & infirmitas in voluntate hominis & eius potentiis exequentibus, tam constituti in statu *naturæ corruptæ*, quàm in statu *puræ naturæ*, comparatione omnium præceptorum naturalium *collectiuè* sumptorum ex solis naturæ viribus obseruandorum, *quoad substantiam*; item in tota collectione istorum præceptorum est aliquis excessus in ratione obiecti comparatione voluntatis, & potentiarum exequentium bonum hominis constituti in aliquo ex dictis duobus statibus;

IV. igitur voluntas hominis constituti in aliquo istorum statuum non potest solis naturæ suæ viribus seruare totam collectionem præceptorum naturalium *quoad suam substantiam*.

Maior est ex se euidens, quia vt actio & operatio sequatur, semper requiritur proportio virtutis in potentia ad eam quantitatem, iuxta quam obiectum debet attingi; actio enim nunquam est à proportione minoris inæqualitatis, vt communiter docent Philosophi in physicis.

Minor habet duas partes: prior est, quòd *sit intrinseca insufficientia & infirmitas in voluntate*, quæ probatur primùm auctoritate sancti Augustini libro *de perfectione iustitiæ* in responsione ad primam *ratiocinationem Cœlestij*, vbi postquam dicit nostram voluntatem destitutam

A gratiâ non posse esse sine peccato, seu vitare omne peccatum, nec ex consequenti seruare totam legem, explicans hunc defectum & causam eius capite secundo, ita ait, *in tantum enim sana non est, in quantum id, quod faciendum est, aut cæcitate non videt, aut infirmitate non implet: dum caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non ea, quæ vult homo, faciat*; at hæc infirmitas, quòd scilicet caro concupiscat aduersus spiritum, & contrà, est intrinseca humanæ naturæ existenti tam in statu *puræ naturæ*, quàm *corruptæ*, quia hæc infirmitas fundatur in ea naturali compositione, quâ homo constat animâ & corpore, duplici cognitione *intellectiuâ* & *sensitiuâ*, duplici appetitu *rationali* & *sensitiuo*; & eodem capite secundo, in responsione ad tertiam ratiocinationem ait *arbitrium voluntatis parum esse*, id est infirmum, *ad non peccandum*; & ibidem dicens peccatum esse

B *naturæ* addit istam particulam, *præsertim vitiatæ*, quâ additione significat hanc esse naturalem infirmitatem humanæ naturæ, vt sibi soli relicta non possit per longum aliquod tempus non incidere in aliquod peccatum mortale, & per peccatum originale, quo est vitiata, factum esse, vt sit procliuior ad peccandum: item ibidem capite quarto ad quintam ratiocinationem, dum comparat peccatum claudicationi, & impossibilitatem nostræ voluntatis ad non peccandum cum ipsa impossibilitate hominis claudi ad non claudicandum: hæc enim posterior impossibilitas fundatur in intrinseca infirmitate claudi. Item capite quarto in responsione ad nonam ratiocinationem sic dicendo, *per arbitrij libertatem factum, vt esset homo cum peccato, sed iam pœ-*

C *nalis vitiositas subsequuta ex libertate fecit necessitatem*: & ibidem paulò pòst, *quia peccauit voluntas, sequuta est peccantem peccatum habendi dura necessitas*: at hæc pœnalis vitiositas nihil abstulit ab homine virium naturalium, sed dona tantùm gratuita supernaturalia, vt intelligitur ex dictis, item concupiscentia, quæ est in nobis in hoc statu, non est verè & propriè peccatum, sed tantùm dicitur peccatum, quia in nobis est ex peccato & instigat ad peccatum, fuissétque in ratione concupiscentiæ in statu *puræ naturæ*: ergo sicut hæc concupiscentia est ex intrinseca infirmitate nostræ naturæ, sic etiam & necessitas aliquando incidendi in aliquod peccatum mortale intra longum aliquod tempus, & non obseruandi omnia præcepta naturalia est ex infirmitate nostræ voluntatis consideratæ secundùm solas & nudas vires naturæ suæ.

D Idem patet auctoritate sancti Hieronymi libro tertio *contra Pelagianos*, vbi comparat hanc impotentiam seruandi omnia præcepta sumpta *collectiuè* ex solis naturæ viribus cum impotentia hominis valde sani, & curantis diligentissimè suam sanitatem ad nunquam incidendum in aliquem morbum, ait enim, quòd quemadmodum est impossibile hunc hominem non incidere in aliquem morbum, ex quo tandem aliquando moriatur, sic esse impossibile hominem positum in hoc statu solis naturæ suæ viribus innixum non incidere in aliquod peccatum mortale intra longum aliquod tempus: ergo vt hæc comparatio valeat, quemadmodum hæc impotentia est in-

V.

VI.

VII.

VIII.

I. trinseca huic homini, quatenus prouenit ex naturali eius compositione; vt ibi sanctus Hieronymus explicat, ita etiam hæc impotentia ad nunquam peccandum seu ad obseruandum totam collectionem præceptorum legis naturæ ex solis naturæ viribus fundatur in intrinseca infirmitate voluntatis humanæ: verba sancti Hieronymi sunt, *quamuis corpus sanum sit integrúmque & vegetum & cunctorum sensuum integritate robustum, aut crebris aut raris infirmitatibus condolescit: & vt firmissimum sit; interdum pituitæ molestiam patitur, ita anima cogitationum & perturbationum impetus sustinens, vt superet naufragia, non absque periculo nauigat*; & paulò pòst, *Da mihi*, inquit, *corpus, quod nunquam languerit, aut quod post languorem perpetuâ sanitate securum sit, & dabo tibi animam, quæ nunquam peccauerit, nec post virtutes deinceps peccatura sit*; & hoc totum ibi-
II. dem vrget fusiùs, & talem impotentiam reuocat in fragilitatem humanæ naturæ.

Posterior pars eiusdem nostræ minoris asserens *totam collectionem præceptorum naturalium importare aliquem excessum in ratione obiecti comparatione humanæ voluntatis*, probatur: excessus obiecti supra potentiam non attenditur solùm penes ordinem, quatenus hæc duo sunt diuersa, & distincta, sed etiam penes ipsam quantitatem obiecti, scilicet quatenus hæc excedit quantitatem virtutis, quæ est in potentia, vt patet in visu respectu magnæ claritatis, quam oculus noctuæ non potest attingere vel sustinere, eo quòd eius efficacia non est tanta, quanta est ea, quæ inest oculo aquilæ, licèt vtrobique tam obiectum quàm potentia sunt intra ordinem eundem naturæ: atqui voluntas, item intellectus hominis constituti in
III. *pura natura*, vel *in corrupta*, & tota collectio præceptorum naturalium ita se habent ad inuicem, vt licèt pertineant ad vnum & eundem ordinem naturæ, attamen tota collectio superet totam quantitatem virtutis hominis positi in aliquo istorum statuum: nam hæc tota collectio sumpta formaliter comparata attentioni, & efficaciæ voluntatis humanæ & nostrarum potentiarum exequentium bonum, & obseruationem rerum naturaliter præceptarum, induit aliquam veluti infinitatem ratione suarum partium sibi inuicem succedentium, vbi enim satisfactum est vni præcepto, aliud statim occurrit seruandum, ne in culpam alicuius verbi otiosi incidamus, & sic semper, & deinceps.

Vnde quemadmodum singulæ partes entis successiui ratione suæ connexionis cum reliquis
IV. habent aliquid amplius virtutis, & frangunt vires & impetum sibi obsistentium, quod seorsim sumptæ non facerent, vt videre est in fluctibus sibi succedentibus, sic & hæc singula præcepta ratione suæ coniunctionis, quam in se conseruant in ista collectione, accipiunt aliquod incrementum suæ propriæ difficultatis & grauitatis, iuxta istud vulgare, *virtus vnita fortior dispersâ*: econtrà vires voluntatis & potentiarum, quæ exequuntur hanc obseruationem præceptorum naturalium, similiter intentio & attentio illarum ita sunt finitæ, vt obseruatis aliquot præceptis minuantur & frangantur: naturalis illa mobilitas & inconstantia humanæ voluntatis non permittit illam sibi soli relictam occupari continuâ prosequutione

A boni honesti, sed cùm bonum vtile & delectabile sunt etiam aliquæ partes obiecti sui V.
adæquati, & hæc duo bona satis frequenter non coincidant cum honesto, imò sæpe opponantur ei, nisi speciali quodam auxilio iuuetur à Deo, non potest non deficere, & defatigata difficili prosequutione boni honesti non dare consensum ei bono, quod ita est delectabile, vt tamen sit contra rectam rationem: nec item noster intellectus ratione suæ fragilitatis potest tanto tempore aduigilare, quin illi sibi soli relicto sit dormitandum, nisi diuinâ gratiâ excitetur, sicut non potest homo non esurire, non sitire, non algere, non dolere, vt fusiùs persequitur sanctus Hieronymus citato libro tertio *contra Pelagianos* non longè à principio.

Theologi explicant hanc veritatem pluribus similitudinibus: sanctus Thomas hâc quæ-
B stione duas habet; vnam articulo secundo,
petitam ab homine infirmo, qui cùm esset VI.
sanus, poterat sine vlla interruptione totos mille passus percurrere; at æger non potest, vt experientia docet, & tamen potest quemlibet passum facere seorsim ab alio, ita vt verum sit dicere, potest hunc passum *diuisiuè*, sumptum, & hunc & istum, & sic de reliquis mille sumptis diuisim: inde tamen non potest colligi hunc infirmum posse *coniunctim* seu *collectiuè* omnes istos mille passus percurrere.

Alterum exemplum articulo octauo petitum ab homine iusto, qui licèt in hoc statu possit singulos motus sensualitatis sumptos *distributiuè* reprimere, item vitare singula venialia *distributiuè* sumpta, non potest tamen omnes motus sensualitatis sumptos *collectiuè* repri-
C mere, quia, inquit, *dum vni resistere nititur,* VII.
fortassis alius insurgit, & etiam, quia ratio non semper potest esse peruigil ad vitandum einsmodi motus.

ARTICVLVS IV.

Soluuntur fundamenta aduersariorum ex auctoritate desumpta.

PRIMVM fundamentum desumitur ex Deuteronomij trigesimo capite, vbi Moses loquens de tota lege proposita vniuerso populo Israël, in qua & ipse Decalogus includebatur, vt patet Exodi vigesimo & Deuteronomij quinto ita subiungit, *mandatum hoc, quod ego præcipio tibi, non est supra te, nec procul positum*, id est, non est supra tuas vires: ergo.

Respondetur illum locum Deuteronomij
D intelligi quidem de tota collectione præcepto- VIII.
rum impositorum Iudæis, inter quæ sunt moralia, vt potest intelligi ex ipso textu; hanc verò collectionem dici à Mose non esse supra ipsum populum, seu non excedere vires eius, quia loquebatur isti populo, vt habenti à Deo promissionem gratiæ, pro eius obseruatione: nam eodem capite sic præmittit, *circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum; & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, vt possis viuere*: nam circumcisio cordis importat collationem gratiæ communiter in sacris litteris, & ipsum *viuere secundùm Deum*, denotat obseruationem totius legis obligantis ad mortale:

I. vnde Moses rectè ibidem subiungit: *mandatum prædictum non esse supra vires istius populi*, quia semper habebat paratum auxilium Dei ad id necessarium.

Neque his obstat, quòd, quando Moses fecit prædictam promissionem gratiæ, loquatur de præcepto dilectionis Dei super omnia, quæ est aliquod singulare præceptum distinctum à reliquis componentibus hanc totam collectionem.

Nam primò loquebatur de hac dilectione non tantùm *affectiua*, sed *effectiua*, vt patet ex verbis sequentibus: at hæc importat obseruationem totius collectionis præceptorum, vt intelligitur ex dictis suprà articulo primo, in secundo notabili.

Deinde etiamsi istud diceretur à Mose de hoc solo præcepto, adhuc tamen valeret nostra responsio, quia hæc dilectio non potest diuturno tempore exerceri absque aliqua gratia, vt ostendimus
II. suprà: ergo quando gratia intelligitur esse ad illud necessaria & à Deo promissa, simul etiam tacitè & consequenter cognoscitur esse necessaria, & à Deo promissa ad seruandam totam collectionem præceptorum.

Secundum fundamentum desumitur ex Apostolo *ad Romanos* secundo, *gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*: quæ verba S. Chrysost. exponens ibi ait gentiles impleuisse omnia, quæ legis sunt.

Addi possunt & illa scripturæ testimonia, quæ asserunt esse nostræ voluntatis seruare præcepta; vt Ecclesiastici decimo quinto, Isaiæ primo capite & alibi: nam quæ sine gratia non possunt fieri, non sunt hominis volentis, sed Dei miserentis & volentis: ergo è conuerso, quæ sunt hominis volentis seu humanæ voluntatis, possunt
III. fieri absque aliqua gratia: sed ex testimoniis suprà relatis est hominis volentis seruare omnia præcepta naturalia sumpta *collectiuè*: ergo illa vt sic possunt ab homine seruari.

Respondetur auctoritatem Apostoli *ad Romanos* secundo capite, non procedere de tota collectione præceptorum, sed tantùm de aliquibus, vt sensus Apostoli sit istos Gentiles seruasse aliqua præcepta naturæ, non tamen omnia, quia Apostolus subdit istos Gentiles habere quasdam cogitationes, quæ illos excusabunt, & aliquas, quæ illos accusabunt apud Deum in extremo iudicio, quod est dicere illos habere quædam opera moraliter bona, & quædam moraliter mala, nec proinde seruasse totam collectionem præceptorum legis naturæ, quemadmodum Theophylactus intellexit hunc locum ibi.

Ad confirmationem petitam ex sancto Chrysostomo respondetur illam eodem sensu esse
IV. intelligendam, quo sententia sancti Pauli fuit à nobis exposita: tum quia versatur in illius explicatione, tum etiam quia loquens de iis cogitationibus, quæ iuxtà Apostolum accusabunt Gentiles apud Deum, ait hanc accusationem non tantùm futuram in Gentilibus, sed etiam in aliis hominibus: ergo cùm hæc accusatio sit de aliquo morali opere malo, mens sancti Chrysostomi non est istos Gentiles obseruasse solis suis viribus totam collectionem præceptorum legis naturæ, sed tantùm aliqua illius præcepta.

Ad reliqua scripturæ testimonia respondetur ea tantùm ostendere esse in nobis liberum arbitrium, per quod præcepta à nobis adimpleantur, attamen gratiam Dei, per quam obseruen-

A tur, & sine qua non possunt obseruari non excludi: quemadmodum in pluribus aliis scripturæ locis, ita necessitas gratiæ supernaturalis exprimitur, vt tamen nostra libertas non excludatur, vt Tridentinum docet sessione sextâ, capite quinto: & in hoc sensu locum Ecclesiastici decimo quinto, sanctus Augustinus intellexit libro *de gratia & libero arbitrio* capite decimo quinto, decimo sexto, & docet sic esse intelligendum ex eodem Ecclesiastico capite vigesimo secundo & vigesimo tertio, postulante à Deo gratiam ad obseruandum eius præcepta.

Ad hanc autem rationem subiectam istis auctoritatibus (*quæ sine gratia Dei fieri non possunt, non sunt hominis volentis, sed Dei miserentis & volentis*) respondetur, si accipiatur sensu isto Pelagianorum, quo liber consensus voluntatis humanæ excludatur à tali opere; esse falsam, vt Concilium Tridentinum loco nunc citato docet
B expressis testimoniis sacræ scripturæ: & bonum dicitur esse *Dei miserentis, non quia* (inquit sanctus Augustinus citato libro *de perfectione* capite decimo nono) *hoc sine voluntate nostra agitur, sed quia voluntas non implet quod agit, nisi diuinitus adiuuetur*: ergo pari iure è conuerso bonum illud, quod est volentis hominis, ita est eius, vt tamen sit etiam Dei volentis, & miserentis, quatenus Deus præparat voluntatem hominis, & facit, vt faciat, præbendo ei vires efficacissimas, & cooperando ei quod operando incœpit, vt idem sanctus Augustinus loquitur libro *de gratia & libero arbitrio* capite decimo septimo.

Tertium fundamentum desumitur ex communi doctrina Patrum asserentium Deum non præcipere homini impossibilia: quorum testimonia refert Bellarminus libro quarto, *de iusti-* VII.
C *ficatione* capite duodecimo, & alij agendo de illa: atqui tota collectio præceptorum naturalium præcipitur homini tam in statu *puræ naturæ*, in quo destituitur omni gratiâ, quàm in hoc *naturæ corruptæ*: non enim is tantùm peccat contra legem naturæ, qui vnum & alterum ex eius præceptis violat, sed etiam, qui omnia *collectiuè*.

Confirmatur hæc ratio: si hæc collectio omnium præceptorum legis naturæ sit obseruatu impossibilis homini, tunc ille poterit absque vllo peccato elicere hunc actum, *volo non seruare omnia præcepta naturalia*, quia nullus peccat in eo, quod non vult aliquid sibi impossibile, imò si habeat hunc actum, *volo seruare omnia præcepta naturalia*, peccabit peccato *temeritatis*, quia sic præsumit posse facere ex propriis suis viribus, quod tamen est sibi impossibile: at dicere hominem elicientem priorem illum actum pec- VIII.
D care, est absurdum; quia talis volitio est quidam affectus voluntatis erga obseruationem totius legis sibi præceptam, & proinde bonus & honestus.

Respondetur Deum iubere quidem totam collectionem horum præceptorum in hoc statu, & quòd eam fuisset præcepturus in statu *puræ naturæ*, si in illo creasset hominem, illam verò in neutro statu esse impossibilem; non in statu nostro, quia vt articulo sexto obseruabimus in solutione ad tertium quæsitum, non tantùm censemur posse, quæ per nos solos possumus; sed etiam quæ per amicos; at in hoc statu habemus auxilium à Deo paratissimum, quo omnia hæc præcepta obseruemus, vt ibi animaduertemus,

I. & sanctus Augustinus docet respondendo ad hoc Cœlestij argumentum libro illo *de perfectione iustitia* capite decimo.

Tota autem hæc collectio in statu *natura pura* fuisset obseruatu possibilis, quia Deus ex aliqua speciali prouidentia contenta intra ordinem naturæ dedisset homini specialia quædam auxilia non excedentia hunc ordinem, quibus potuisset totum istud adimplere: nam, vt in ordine supernaturali distinguimus duplicem prouidentiam, vnam *generalem*, quâ Deus concurrit generali concursu istius ordinis ad actus supernaturales, ad quos eliciendos homo habet in se habitus infusos per se, quem concursum Deus non potest sine miraculo suspendere, cùm tales habitus eum postulent: alteram prouidentiam *specialem*, quâ liberaliter & gratuitò nos excitat, mouet & adiuuat ad eliciendum istos actus su-
II. pernaturales, etiam dum adhuc sumus infecti maculâ peccati mortalis, sic etiam in statu *pura natura* possemus distinguere duplicem prouidentiam; *generalem* vnam, quâ Deus concurreret cum causis secundis ad eos actus, ad quos homo haberet facultatem sibi naturaliter inditam, alteram *specialem*, quâ iuuaret hunc hominem, vt posset assequi vltimum finem suum seruando omnia præcepta legis naturæ *collectiuè* sumpta, & similiter vitando omnia peccata mortalia; & hæc posterior prouidentia non esset ex debito naturæ hominis, cùm natura eius non haberet facultatem naturalem sibi naturaliter inditam ad hunc effectum; non etiam ex debito meriti, quia ex hypothesi homo non esset illam promeritus præcedentibus bonis operibus, sed ad summum esset solummodo ex parte Dei ex debito *decentia*, & ex parte hominis ex
III. debito *congruitatis*, quatenus est consentaneum diuinæ bonitati & prouidentiæ, vt det omnibus auxilia requisita ad operandum iuxta exigentiam sui finis, quæ tamen ratio debiti non destruit rationem gratiæ, vt intelligitur ex dictis disputatione I. de significatione huius nominis *gratia*.

Ad confirmationem, respondetur actum illum (*volo non seruare omnia pracepta naturalia*) posse elici tribus modis ab homine, de quo fit mentio in ista confirmatione; primò ita vt illum eliciens homo supponatur scire se solis naturæ suæ viribus non posse istud exequi, & propositio procedat de tali executione ex solis naturæ viribus; secundò vt homo iste supponatur inuincibili ignorantiâ sibi persuadere se posse totum istud adimplere ex solis suis viribus: tertiò ita vt homo simpliciter & absolutè dicat *volo seruare omnia pracepta, nolo seruare omnia præcepta*, non *addendo solis natura viribus*; Si actus iste eliciatur pri-
IV. mo modo, est bonus & honestus, éstque aliquis actus *humilitatis*, quo suam infirmitatem agnoscit; actus verò illi oppositus est malus, éstque *præsumptionis & temeritatis*; homo enim sic plus præsumit de se, quàm possit præstare: si autem eliciatur secundo modo, tunc est malus, quia inuoluit aliquam complacétiam in peccato mortali, & actus illi oppositus est bonus, vult enim bonum illud, quod bonâ fide & per *inuincibilem* ignorantiam excusantem illum à peccato iudicat hîc & nunc esse bonum: & omne opus malum ex suo genere, factum tamen ex ignorantia *inuincibili* tanquam bonum, est bonum & honestum iuxta communem omnium sententiam.

Si denique actus ille exerceatur tertio modo
A est moraliter malus, quia importat aliquam complacentiam in peccato mortali: cùm talis propositio absolutè & simpliciter enuntiata ex efficaci voluntate explicet volitionem illam esse de non seruanda tota lege sibi nihilominus à Deo data, actus verò oppositus est bonus & honestus, cùm sit *obedientia*. V.

ARTICVLVS V.

Soluuntur fundamenta aduersariorum ex ratione desumpta.

PRIMVM fundamentum desumitur ex eo, quod suprà diximus, scilicet *hominem posse solis natura sua viribus seruare quodlibet praceptum natura sumptum seorsim*: ergo cùm tota eiusmodi collectio componatur tantùm ex singulis illis præceptis, quemadmodum singula
B scorsim sumpta sunt proportionata viribus naturæ hominis, & illi obseruatu possibilia, sic tota collectio: maximè cùm illa nunquam tota simul, sed solummodo successiuè occurrant seruanda, vnum præceptum post aliud, & nunquam omnia simul eodem tempore, sed distinctis. VI.

Explicatur efficacia huius fundamenti: quotiescumque aliqua collectio constat partibus successiuis, quicumque habet potentiam ad singulas partes, quando existunt, habet etiam potentiam in totam collectionem, vbi vires eiusmodi agentis augentur potiùs, quàm decrescunt ipsâ eius actione circa vnam partem ad agendum circa aliam sequentem, & sic deinceps, verbi gratiâ, detur ingens aliquis aceruus lapidum, quorum vnumquemque scorsim sumptum Petrus possit adsportare, nec omnes ipsi lapides sint VII.
C vno & eodem tempore adsportandi, sed vnus tantùm post alium, & vires Petri adsportatione vnius augeantur potiùs, quàm diminuantur, & sic deinceps accipiant aliquod augmentum sequenti adsportatione aliorum ad portandum reliquos alios singulos; Petrus in tali hypothesi, qui potest vnumquemque lapidem *distributiuè* sumptum portare, poterit & totam collectionem compositam ex omnibus istis lapidibus ferre.

Atqui homo tam in statu *natura pura* quàm *corrupta*, potest ex solis naturæ suæ viribus seruare vnumquodque præceptum naturale *distributiuè* sumptum, sicut & vnumquodque bonum morale ordinis naturalis sumptum *distributiuè*, vt docuimus; item tota collectio naturalium præceptorum componitur tantùm ex omnibus illis & singulis præceptis naturalibus: & hæc sin-
D gula sunt tantùm successiuè seruanda, vnum post aliud, & vnum hoc tempore, aliud alio, & sic de cæteris, vt etiam experientia docet: item homo ex obseruatione vnius fit robustior ad seruandum aliud, quod postea occurrit, nam paulatim assuescit aliis seruandis, & ex victoria passionum & difficultatum circa vnum præceptum voluntas eius fit promptior ad seruandum aliud, & acquirit aliquos habitus correspondentes istis bonis actibus, quibus seruat hæc præcepta, sícque operatur ex habitu, qui verò operatur ex habitu, operatur facilè: igitur homo in statu *natura pura* vel etiam *corrupta* potest ex solis naturæ suæ viribus seruare totam collectionem præceptorum naturalium. VIII.

Respondetur, concesso antecedente, negando

I. consequentiam tam ratione *materiæ*, quàm ratione *formæ*; ratione quidem *formæ argumentandi*, quia voce tenus & non ex rei veritate hæc argumentatio est inductio, vnde ex eo, quod in vera & legitima inductione antecedens est verum de singulis singularibus, rectè in consequenti infertur ipsum vniuersale coalescens ex illis, etiam esse verum: non tamen bene in præsenti casu ex eo, quòd homo potest sine gratia vnumquodque præceptum legis naturæ seruare; item vnumquodque peccatum mortale illis oppositum euitare sine gratia, infertur, quod etiam possit absque gratia seruare omnia legis naturæ præcepta *collectiuè* sumpta, quia nimirum hæc argumentatio non est verè & propriè inductio.

Quod sic ostendo: in vera, formali, & propriè dicta inductione omnia & singula singularia recensentur in antecedenti, quatenus sunt par-
II. tes vniuersalis, seu totius, quod infertur in ipso consequenti, & proinde vnumquodque illorum ibi numeratur, prout dicit respectum ad aliud quodcumque singulare sibi simile, tanquam ad compartem, & ad ipsum totum seu vniuersale, quod componit cum aliis singularibus enumeratis, & quod infertur, in ipso consequenti; nam vera & formalis inductio fit per vnam propositionem verè copulatiuam constantem omnibus singularibus, & proinde vt habentibus inter se aliquam connexionem, quæ connotetur per particulam copulatiuam, *&*, vel aliam similem, non autem hæc singularia enumerantur quatenus vnumquodque illorum sumitur *seorsim & solitariè* ab aliis, quia tunc ipsum antecedēs non esset propositio copulatiua contra naturam inductionis: atqui in illa nostra propositione,
III. scilicèt (*homo potest ex solis suæ naturæ viribus seruare vnumquodque præceptum legis naturæ, item euitare potest vnumquodque peccatum mortale illis oppositum*) singula præcepta, singula peccata nec recensentur, nec sumuntur *copulatiuè*, sed vnumquodque illorum solummodo *seorsim, solitariè*, & absque aliquo respectu ad aliud præceptum vel peccatum, vel ad totam collectionem præceptorum & peccatorum, vt expressè ibi docuimus; ergo ex concessione talis nostræ propositionis non rectè per veram & formalem inductionem infertur hominem posse solis naturæ suæ viribus seruare hominem omnia præcepta legis naturæ sumpta *collectiuè*, item posse solis naturæ suæ viribus euitare omnia peccata mortalia *collectiuè* sumpta istis præceptis opposita.

Neque huic nostræ responsioni obstat, quòd in antecedenti huius fundamenti singula præce-
IV. pta, item singula peccata nullo excepto enumerentur adiunctâ particulâ copulatiuâ, *&*: nam si antecedens istud ita formetur, vt hæc enumeratio fiat sine additione alicuius particulæ, quæ distrahat & alienet vim copulationis, denotando singula ibi enumerata sumi *solitariè*, & sine respectu vnius ad aliud, & ad totum, quod infertur, tunc tale antecedens erit falsum, sicut & oppositum nostræ propositionis; nec fundaretur in doctrina superiùs tradita à nobis; hæc enim tantùm fuit de vnoquoque præcepto & peccato *solitariè* sumpto.

Ad *materiam* verò eiusdem argumenti patet solutio ex dictis, scilicet hanc collectionem non esse obiectum proportionatum homini spectato secundùm nudas vires suæ naturæ,

A & licèt hæc præcepta singula seruentur tantùm *successiuè*, in hac tamen obseruatione successiuâ habent aliquam inter se connexionem, ratione cuius acquirunt aliquid amplius difficultatis & grauitatis; vt suprà animaduertimus. V.

Ad confirmationem seu explicationem huius fundamenti respondetur primò, hanc eius propositionem simpliciter enuntiatam esse falsam: (*quotiescumque aliqua collectio constat partibus successiuis, quicumque habet potentiam ad singulas partes, quando existunt, habet etiam potentiam in totam collectionem*) quia, vt nunc ostensum est, procedit *à sensu diuiso ad compositum*.

Deinde: quia aliud est posse facere partes entis successiui sumptas materialiter, seu quatenus nullum dicunt ordinem & coniunctionem inter se, vel respectum ad se inuicem, & ad totum, sed sumuntur *seorsim* ab aliis compartibus: & aliud est facere posse aliquid successiuum, & singulas
B eius partes sumptas formaliter, seu prout habent VI.
connexionem illam nunc explicatam, & qui potest prius, non statim ex eo potest posterius ob specialem grauitatem, quam partes vt sic includunt, vt suprà explicatum est.

Deinde ad id, quod ibi additur *de incremento virtutis per priores actus ad exercendum sequentes*, respondetur tunc maiorem illam fore veram, vbi partes illæ priores attingentur ab ipso operante, vt sunt formaliter partes entis illius successiui, quod hîc non habet locum.

Tertiò: tantùm abest, vt potentia fiat robustior obseruatione vnius mandati, quin potiùs defatigatur, & ratione naturalis suæ mobilitatis & inconstantiæ concipit aliquod fastidium ex occupatione circa vnum obiectum.

Quartò: incrementum virtutis per actus fit
C solummodo per actus eiusdem speciei, habitus VII.
enim augentur per actus sibi similes, at omnia & singula præcepta legis naturæ non sunt eiusdem speciei, nec item actus, qui exercentur circa illa.

Exemplum autem aceruí lapidum non obstat, nec facit propriè ad rem; nam procedit ex falsa suppositione: & experientia docet hominem tali asportatione lapidum de vno loco in alium defatigari, nec asportatione vnius lapidis fieri habiliorem ad portandum reliquos, vt componunt illi talem aceruum; sicut, qui percurrit mille passus, non redditur promptior, vt possit continuò absque interruptione, & sine vllo termino conficere mille alios passus, & semper alios mille.

Secundum fundamentum: si vires hominis positi in statu *naturæ puræ*, vel *corruptæ* non suf-
ficiunt ad totam istam collectionem præcepto- VIII.
D rum, saltem sufficiunt ad aliquam collectionem illorum, verbi gratiâ, ad eam, quæ constat quatuor vel quinque præceptis, ita vt vires eius huc vsque se extendant; & non vltra: ergo sextum subsequens præceptum non potest ampliùs seruari sine gratia: ergo quemadmodũ tota collectio eiusmodi præceptorum non potest seruari iuxta sententiam oppositam, sic etiam nec vnum aliquod singulare sumptum *seorsim*, cuiusmodi est prædictum illud sextum, poterit sine gratia & solis naturæ viribus seruari; quod est contra doctrinam superiùs traditam.

Respondetur duobus modis posse intelligi totam collectionem compositam ex quatuor vel quinque præceptis seruandis legis naturæ, vel ex quatuor vel quinque peccatis fugiendis esse ter-

I. consequentiam tam ratione *materiæ*, quàm ratione *formæ*; ratione quidem *formæ argumentandi*, quia voce tenus & non ex rei veritate hæc argumentatio est inductio, vnde ex eo, quod in vera & legitima inductione antecedens est verum de singulis singularibus, rectè in consequenti infertur ipsum vniuersale coalescens ex istis, etiam esse verum: non tamen bene in præsenti casu ex eo, quòd homo potest sine gratia vnumquodque præceptum legis naturæ seruare; item vnumquodque peccatum mortale illis oppositum euitare sine gratia, infertur, quod etiam possit absque gratia seruare omnia legis naturæ præcepta *collectiuè* sumpta, quia nimirum hæc argumentatio non est verè & propriè inductio.

Quod sic ostendo: in vera, formali, & propriè dicta inductione omnia & singula singularia recensentur in antecedenti, quatenus sunt par-
II. tes vniuersalis, seu totius, quod infertur in ipso consequenti, & proinde vnumquodque illorum ibi numeratur, prout dicit respectum ad aliud quodcumque singulare sibi simile, tanquam ad compartem, & ad ipsum totum seu vniuersale, quod componit cum aliis singularibus enumeratis, & quod infertur, in ipso consequenti; nam vera & formalis inductio fit per vnam propositionem verè copulatiuam constantem omnibus singularibus, & proinde vt habentibus inter se aliquam connexionem, quæ connotetur per particulam copulatiuam, *&*, vel aliam similem, non autem hæc singularia enumerantur quatenus vnumquodque illorum sumitur *seorsim* & *solitariè* ab aliis, quia tunc ipsum antecedés non esset propositio copulatiua contra naturam inductionis: atqui in illa nostra propositione,
III. scilicèt (*homo potest ex solis suæ naturæ viribus seruare vnumquodque præceptum legis naturæ*, item *euitare potest vnumquodque peccatum mortale illis oppositum*) singula præcepta, singula peccata nec recensentur, nec sumuntur *copulatiuè*, sed vnumquodque illorum solummodo *seorsim*, *solitariè*, & absque aliquo respectu ad aliud præceptum vel peccatum, vel ad totam collectionem præceptorum & peccatorum, vt expressè ibi docuimus; ergo ex concessione talis nostræ propositionis non rectè per veram & formalem inductionem infertur hominem posse solis naturæ suæ viribus seruare hominem omnia præcepta legis naturæ sumpta *collectiuè*, item posse solis naturæ suæ viribus euitare omnia peccata mortalia *collectiuè* sumpta istis præceptis opposita.

Neque huic nostræ responsioni obstat, quòd in antecedenti huius fundamenti singula præcepta, item singula peccata nullo excepto enu-
IV. merentur adiunctâ particulâ copulatiuâ, *&*: nam si antecedens istud ita formetur, vt hæc enumeratio fiat sine additione alicuius particulæ; quæ distrahat & alienet vim copulationis, denotando singula ibi enumerata sumi *solitariè*, & sine respectu vnius ad aliud, & ad totum, quod infertur, tunc tale antecedens erit falsum, sicut & oppositum nostræ propositionis; nec fundaretur in doctrina superiùs tradita à nobis; hæc enim tantùm fuit de vnoquoque præcepto & peccato *solitariè* sumpto.

Ad *materiam* verò eiusdem argumenti patet solutio ex dictis, scilicet hanc collectionem non esse obiectum proportionatum homini spectato secundùm nudas vires suæ naturæ,
A & licèt hæc præcepta singula seruentur tantùm *successiuè*, in hac tamen obseruatione successiuâ habent aliquam inter se connexionem, ratione cuius acquirunt aliquid amplius difficultatis & grauitatis; vt suprà animaduertimus. V.

Ad confirmationem seu explicationem huius fundamenti respondetur primò, hanc eius propositionem simpliciter enuntiatam esse falsam: (*quotiescumque aliqua collectio constat partibus successiuis, quicumque habet potentiam ad singulas partes, quando existunt, habet etiam potentiam in totam collectionem*) quia, vt nunc ostensum est, procedit *à sensu diuiso ad compositum*.

Deinde: quia aliud est posse facere partes entis successiui sumptas materialiter, seu quatenus nullum dicunt ordinem & coniunctionem inter se, vel respectum ad se inuicem, & ad totum, sed sumuntur *seorsim* ab aliis compartibus: & aliud est facere posse aliquid successiuum, & singulas
B eius partes sumptas formaliter, seu prout habent connexionem illam nunc explicatam, & qui potest prius, non statim ex eo potest posterius ob specialem grauitatem, quam partes vt sic includunt, vt suprà explicatum est. VI.

Deinde ad id, quod ibi additur *de incremento virtutis per priores actus ad exercendum sequentes*, respondetur tunc maiorem illam fore veram, vbi partes illæ priores attingentur ab ipso operante, vt sunt formaliter partes entis illius successiui, quod hic non habet locum.

Tertiò: tantùm abest, vt potentia fiat robustior obseruatione vnius mandati, quin potiùs defatigatur, & ratione naturalis suæ mobilitatis & inconstantiæ concipit aliquod fastidium ex occupatione circa vnum obiectum.

Quartò: incrementum virtutis per actus fit
C solummodo per actus eiusdem speciei, habitus enim augentur per actus sibi similes, at omnia & singula præcepta legis naturæ non sunt eiusdem speciei, nec item actus, qui exercentur circa illam. VII.

Exemplum autem aceruì lapidum non obstat, nec facit propriè ad rem; nam procedit ex falsa suppositione: & experientia docet hominem tali asportatione lapidum de vno loco in alium defatigari, nec asportatione vnius lapidis fieri habiliorem ad portandum reliquos, vt componunt illi talem aceruum; sicut, qui percurrit mille passus, non redditur promptior, vt possit continuò absque interruptione, & sine vllo termino conficere mille alios passus, & semper alios mille.

Secundum fundamentum: si vires hominis positi in statu *naturæ puræ*, vel *corruptæ* non sufficiunt ad totam istam collectionem præcepto-
D rum, saltem sufficiunt ad aliquam collectionem illorum, verbi gratiâ, ad eam, quæ constat quatuor vel quinque præceptis, ita vt vires eius huc vsque se extendant; & non vltra: ergo sextum subsequens præceptum non potest ampliùs seruari sine gratia: ergo quemadmodũ tota collectio eiusmodi præceptorum non potest seruari iuxta sententiam oppositam, sic etiam nec vnum aliquod singulare sumptum *seorsim*, cuiusmodi est prædictum illud sextum, poterit sine gratia & solis naturæ viribus seruari; quod est contra doctrinam superiùs traditam. VIII.

Respondetur duobus modis posse intelligi totam collectionem compositam ex quatuor vel quinque præceptis seruandis legis naturæ, vel ex quatuor vel quinque peccatis fugiendis esse ter-

I. minum totius naturalis facultatis liberi nostri arbitrij: primò ita vt tota hæc collectio sumatur *determinatè*, & quatenus habet determinatum terminum *intrinsecum*, id est quem naturalis facultas liberi arbitrij potest attingere, & vtraque nil ampliùs potest, exempli causâ *posse seruare quartum præceptum, non tamen quintum; posse fugere quartum peccatum mortale, non tamen quintum:* secundò, ita vt tota hæc collectio sumatur tantùm *confusè*, quatenus habet hæc quatuor præcepta, vel peccata, tanquam terminum suum *extrinsecum*, & naturalis facultas liberi arbitrij nostri extendit se ad seruandum omnia præcepta, & ad fugiendum omnia peccata mortalia, quæ in tali collectione continentur, excepto tamen aliquo ex illis, sumpto *vagè & indeterminatè*; iuxta quem modum, sensus huius nostræ propositionis, *liberum arbitrium non potest solis suis*
II. *viribus seruare totam collectionem naturalium præceptorum, nec vitare totam collectionem peccatorum mortalium illis oppositorum*, est iste, *facultas naturalis liberi nostri arbitrij non potest sese extendere ad hoc, vt obseruet omnia præcepta naturalia nullo excepto; item non potest se extendere ad hoc, vt vitet omnia prædicta peccata, nullo excepto, sed potest se extendere ad seruandum omnia hæc præcepta, & ad vitandum omnia hæc peccata mortalia, excepto aliquo sumpto indeterminatè & vagè, in quod sit necessum cadere, seu deficere:* Iam si in præsenti fundamento hic terminus, *tota collectio*, sumatur priori modo, negatur talem collectionem quatuor vel quinque præceptorum seruandorum, vel peccatorum fugiendorum dari, ad quam naturalis facultas liberi nostri arbitrij sese extendat, & hypothesim factam non esse admittendam eo
III. sensu & modo, quo hîc loquimur de hac vtraque tota collectione: nam loquendo propriè & philosophicè, quando præcepta vel peccata sumuntur *collectiuè*, tunc respectus ille omnium præceptorum vel peccatorum ad se inuicem, & ad hanc totam collectionem, quæ per hanc particulam, *collectiuè*, importatur, non est comparatione vnius præcepti vel peccati *determinatè* sumpti ad aliud præceptum vel peccatum sumptum *determinatè*, sed est solummodo comparatione vnius præcepti vel peccati *indeterminatè* sumpti ad aliud præceptum vel peccatum etiam *indeterminatè*, *confusè & vagè* sumptum, cum aliqua tamen habitudine ad reliqua peccata, vel præcepta, quæ componunt totam hanc collectionem, vt facilè intelligitur ex ipsa explicatione nunc positâ nostræ propositionis. Quare cùm à termino *confusè* sumpto in antecedenti, non rectè fiat transitus ad terminum *de-*
IV. *terminatè* sumptû in consequenti, seu vt dialectici agendo de terminis loquuntur, à termino *supponente confusè* descensus non possit fieri ad aliquod *singulare determinatum in particulari*, vt patet hoc exemplo; *aliquis equus est necessarius ad equitandum, ergo hic equus in particulari*, puta *Bucephalus, est necessarius ad equitandum*; & tota collectio prædicta sumatur tantùm *confusè*, vt explicatum est ex eo, quòd naturales vires liberi nostri arbitrij non sufficiunt ad seruandum illam, non potest rectè inferri liberum arbitrium non posse seruare suis naturæ viribus hoc particulare determinatum præceptum.

Neque ex hac solutione sequitur hominem non manere liberum ad vitandum illud peccatum,

A in quod sic respondendo dicimus illum necessariò casurum. V.

Nam duplex necessitas incidendi in peccatum, seu impossibilitas seruandi præceptum, potest distingui; prior incidendi in aliquod peccatum *vagè & confusè*, item non obseruandi aliquod præceptum *confusè*, posterior necessitas incidēdi in hoc & illud peccatum sumptum *determinatè*, & non seruandi hoc particulare & determinatè sumptum præceptum, inter quas necessitates istud est discrimen, quòd prior non tollat libertatem, sed sola posterior; prior enim non opponitur indifferentiæ voluntatis requisitæ ad libertatem propriè dictam, sed cum illa compatitur; verbi gratiâ, homo habet necessitatem existendi in aliquo loco sumpto vagè & indeterminatè, quia tamen est in eius libertate constituere seipsum in hoc & isto loco singulari & indeterminatè sumpto, rectè censetur esse, loquendo
B propriè, liber ad sese ponendum in hoc & isto VI. loco determinato, quia cum priori illa necessitate stat libertas constituendi se in hoc loco determinato, & interdum potest contingere, vt talis constitutio liberè volita sit occasio alicuius peccati vel committendi, vel fugiendi, sit etiam, vt tunc ratione illius dicatur vel peccare, vel benefacere ratione occasionis, quæ tali loco moraliter considerato est annexa, sic Christus Dominus apud sanctum Matthæum capite decimo octauo *necesse est*, inquit, *vt veniant scandala*, & tamen ibidem significat determinatè scandalum liberè euenire, & esse peccatum, sic subiicit, *veruntamen væ homini illi, per quem scandalum venit*, quia, inquit sanctus Hieronymus ad illum locum, *quod necesse est, vt fiat in mundo, vitio suo facit, vt per se fiat:* at in casu
C præsenti necessitas illa incidendi in aliquod peccatum est necessitas tantùm *prioris generis*, vt VII. patet ex dictis: vnde non impedit, quin homo ille peccet violando hoc præceptum, vel committendo hoc peccatum determinatè.

Quæres, si homo non potest totam istam collectionem seruare, in quonam præcepto seruando deficiet, & cur potiùs in hoc, quàm in isto.

Respondetur, quòd sicut hæc necessitas cadendi in peccatum est tantummodo in peccatum *vagè & confusè* sumptum, ita etiam non posse nos determinatè & in particulari assignare illud peccatum ab eo committendum, maximè cùm illius commissio sit futura ex dicta infirmitate, mobilitate & inconstantia voluntatis eius, & aliis similibus causis superiùs assignatis, quarum actualis applicatio ad talem effectum est homini libera, vbi, quando, & prout ille voluerit, vnde sicut liberæ volitiones adhuc futu-
D ræ, vel etiam præsentes, quæ tamen nullo mo- VIII. do patent foris, fugiunt omnem naturalem nostram cognitionem, nec ob summam humanæ voluntatis libertatem possumus penetrare, cur nunc potiùs faciat hoc, quàm illud, ita nullam aliam istius quæsiti causam possumus assignare, quàm quia homo pro eâ, quâ pollet libertate vult, nec aliam possumus assignare causam, cur potiùs hîc & nunc peccat, quàm anteà, & cur potiùs hoc genere peccati, quàm alterius, nisi quia vult & eligit hic & nunc sequi hæc & ista motiua, quæ illum ad id prouocant potiùs, quàm alia, quæ à tali malo auocant eius voluntatem.

I. ## Articvlvs VI.

Soluuntur quædam dubia.

QVærES primò, an nostra propositio articuli secundi intelligatur tantùm de longo tempore, ita vt si intra aliquod breue tempus sufficiens obseruatio præcepti vnius naturalis non impediat obseruationem alterius, & homo nullis saltem grauibus tentationibus vrgeretur, posset per solas naturæ vires omnia præcepta naturalia sub mortali obligantia *collectiuè* sumpta seruare positiuè & humano modo, cum attentione rationis, & aliquo affectu voluntatis, ratione cuius sit ei positiuè voluntarium non violare præcepta negatiua, & actu verè elicito facere, quod affirmatiua præcipiunt.

Suares citato libro capite vigesimo sexto nu-
II. mero vndecimo cum nonnullis aliis affirmat.

Verùm meliùs videtur cum aliquot aliis recentioribus nostra propositio esse simpliciter & absolutè vera de quocumque tempore tàm breui, quàm longo: quia sanctus Thomas loquens de hac collectione articulo octauo, non distinguit inter longum & breue tempus, sed loquitur absolutè: tum etiam, quia hæc impotentia adæquatè sumpta fundatur in duobus, primum est infirmitas naturæ nostræ ex rebellione partis inferioris contra superiorem: alterum est ipsamet grauitas totius collectionis eiusmodi coniuncta naturali mobilitati & inconstantiæ voluntatis humanæ, quam exposuimus posteriori parte nostræ rationis: at datâ sententia Suaris, vt patebit ex eius fundamento, tollitur solummodo vna pars huius adæquatæ im-
III. potentiæ, & posterior adhuc remanet; hæc enim abstrahit à breui & longo tempore, conuenitque eiusmodi præceptis, vt *collectiuè* sumptis ex propria sua conditione, vt constat ex eius explicatione à nobis tradita.

Deinde prior hæc sententia admittit, quòd si aliqua grauis tentatio interueniat, tunc homo non potest breui illo tempore seruare omnia præcepta *collectiuè*, at ipsamet grauitas & difficultas horum præceptorum *collectiuè* sumptorum importat in seipsa aliquam tentationem magnam pro ratione suæ grauitatis & difficultatis impellentem ad malum, seu ad infringendum præceptum, fit enim sæpè, vt sola intrinseca difficultas rei ad faciendum propositæ apprehensa deterreat voluntatem à facienda illius prosequutione, vt experientia docet.

Addidi in propositione huius quæsiti hanc particulam (*seruare positiuè*) nam si sermo sit de
IV. *negatiua* obseruatione istorum mandatorum, quæ consistit in omissione eorum, quæ prohibentur fieri, talis obseruatio *negatiua* facilè potest fieri breui aliquo tempore sine aliqua speciali gratia, vel quia intra breue istud tempus nihil occurrit, quod moueat ad agendum contra ista præcepta, vel quia nulla illorum obligatio complenda per actum positiuum tunc vrget, vel si quid vrgeat, aliquid datur, quod excuset hominem à violatione talis præcepti.

Fundamentum Suaris est, quod tota impotentia hominis ad hanc obseruationem fundetur in rebellione partis inferioris contra superiorem: item in tentationibus & impedimentis extrinsecis, quæ eius voluntatem & affectum aliò diuertunt: at hæc in præsenti casu cessant.

A Respondetur solutionem patere ex modò di- V.
ctis in responsione ad quæsitum.

Quæres secundò, an vt suprà docuimus hominem per se loquendo posse cognoscere omnes speculatiuas veritates ordinis naturalis sumptas *collectiuè*, & solummodo *per accidens* non posse illas sic consideratas cognoscere, an, inquam, eadem sit ratio de hac obseruatione præceptorum naturalium.

Respondetur non esse parem rationem, sed hominem *per se*, loquendo non posse solis naturæ viribus obseruare totam hanc collectionem; & distinctum modum loquendi sancti Thomæ de hoc vtroque id indicare: nam articulo primo, loquens de cognitione omnium veritatum naturalium, ait expresè intellectum esse *de se* sufficientem ad omnia illa intelligibilia, in quorum notitiam possumus deuenire per sensibilia, vbi per hanc particulam, *de se suffi-*
B *ciens*, significat ad talem cognitionem nihil de- VI.
ficere ex parte potentiæ & obiecti, quæ sunt principia essentialiter requisita ad formandum cognitionem veritatis, & penes quæ duo cognitio diiudicatur esse *per se* possibilis: at articulo octauo, vbi agit de hac obseruatione, non adhibet hanc particulam (*de se est sufficiens*) sed absolutè negat hominem in hoc statu id posse.

Deinde impossibilitas illa actus, quæ attenditur penes intrinsecam insufficientiam virtutis in principio, seu potentia & penes excessum obiecti supra potentiam est *simplex & absoluta*, & non tantùm *per accidens*, quia vitalis operatio, qualis est hæc obseruatio, pendet substantialiter ab his duobus, vt docent omnes Philosophi & Theologi, & ob hanc rationem super-
C naturales actus excedunt naturalem vim nostra- VII.
rum potentiarum; sed hæc impossibilitas, de qua hîc loquimur, attenditur penes intrinsecam insufficientiam virtutis in voluntate, item penes excessum huius collectionis in ratione obiecti, vt fusè ostendimus nostrâ ratione; igitur hæc impossibilitas est *per se*; & ex hoc colligitur, quæ sit ratio disparitatis, quòd scilicet intellectus spectatus *secundùm* se non defatigetur intelligendo, sed tantùm per accidens, quatenus scilicet vtitur ministerio sensuum, & sic quantum de se est per se sufficiens ad cognoscendũ omnem veritatem per aliquod medium sensibile cognoscibilem, at voluntas nostra non solùm defatigatur continuâ prosecutione boni honesti ob solam rebellionem carnis, quæ ei spectatæ secundùm se est *per accidens*, sed etiam *per se*, quatenus naturalis eius conditio est, quòd etiam feratur in bonum vtile & delecta-
D bile, tanquam veras aliquas partes obiecti sui VIII.
adæquati, vnde cùm ex se sit mobilis ab vno suo obiecto inadæquato ad aliud inadæquatum, & hâc varietate delectetur, hócque posterius obiectum impellat ad malum, fit, vt illa non possit ex solis suis viribus obseruare totam hanc collectionem, sed absolutè & per se ad id indigeat aliquo auxilio gratiæ.

Quæres tertiò: an hæc impotentia nostræ voluntatis ad obseruandum totam hanc collectionem præceptorum sit *moralis* tantùm, an *physica*.

Respondetur esse in aliquo sensu *physicam*, & etiam in aliquo alio sensu *moralem*: est propriè *physica*, quia hîc reperitur virtus insufficiens in voluntate tanquam principio operatiuo, & im-

I. proportio in hac collectione tanquam obiecto, vt nostra ratio ostendit; ex quo patet contra Pelagium aliquam gratiam esse absolutè requisitam, & non solummodo vtilem, ad obseruandum totam hanc legem *collectiuè* sumptam.

Est etiam hæc impotentia *moralis* hoc sensu, quo illud prudenti hominum iudicio & æstimatione dicitur esse nobis *moraliter* possibile, quod quamuis per nos solos non possumus, attamen per amicos vbi, quando, & quoties voluerimus, possumus, eos rogando, vt docet experientia, & animaduertit Aristoteles tertio Ethicorum capite tertio, sed licèt homo spectatus præcisè quoad solas vires suæ naturæ non possit obseruare totam hanc collectionem præceptorum, est tamen illi facillimum postulare à Deo gratiam & auxilium ad id exequendum: nam, vt rectè ait Concilium Tridentinum sessione sextâ, capite vndecimo, *Deus non iubet*
II. *impossibilia, sed iubendo monet, & facere quod possis & petere quod non possis, & adiuuat, vt possis*, quare, cùm loquamur de illa, vt de *re morali* & iuxta prudens iudicium hominum, loquendo absolutè debemus dicere totam hanc collectioné esse nobis obseruatu possibilem, sicut rectè dicimus absolutè & simpliciter hoc & istud esse Regi possibile, quod potest per suum exercitum facere, licèt ei, vt est singularis persona, non sit possibile; si verò *moralis* impotentia attendatur solummodo penes remotionem impedimentorum intrinsecorum, tunc dicimus hominem, vt spectatum quoad suæ naturæ vires tantùm, habere quidem impotentiam *moralem*, quatenus non potest impedire rebellionem carnis, & alia id genus extrinseca impedimenta, sed totam hanc eius impotentiam ad obseruandum hanc colle-
III. ctionem præceptorum non esse in hoc sensu purè simpliciter & absolutè *moralem*, vt patet ex nunc dictis de *physica* impotentia.

ARTICVLVS VII.

Quænam sit illa gratia, quâ homo in statu naturæ corruptæ indiget ad obseruandum quoad substantiam omnia præcepta legis naturæ, sumpta collectiuè, naturâ illius integræ obseruationis præcisè secundùm se spectatâ.

QVIA articulo secundo solummodo *indeterminatè* diximus gratiam requiri ad obseruandum quoad substantiam in statu *naturæ corruptæ* præcepta legis naturæ sumpta *collectiuè*, & gratia datur multiplex, etiam sumendo no-
IV. men eius in amplissima significatione, prout aliquando extenditur etiam ad ea, quæ sunt ordinis & entitatis tantùm naturalis, ideò hîc speciatim quæritur, quæ & qualis gratia sit necessaria ad hanc obseruationem.

Notamus itaque primò, gratiam latissimè sumptam tam in ordine naturali, quàm supernaturali, posse distingui duplicem: *actualem* vnam, quæ consistat in aliquo actu transeunte; *habitualem* alteram, quæ sit aliqua qualitas permanens & inhærens ipsi homini: prior intra ordinem naturæ erit quædam excitatio, illuminatio in intellectu, & bona quædam affectio in voluntate, & specialis quidam concursus, quo Deus intra hunc ordinem iuuare hominem potest ad eliciendum aliquem actum insignem vir-

A tutis naturalis: posterior erit multiplex habitus virtutum acquisitarum; qui habitus possunt esse in iis potentiis, per quas homo exequitur bonum morale ordinis naturalis, vt facilè potest intelligi ex dictis tam præcedentibus articulis, quàm initio huius tractatus de *statu integræ naturæ* disputatione secundâ, & de congrua cogitatione, quam suprà diximus Deum potuisse iniicere homini in statu *puræ naturæ*: prior autem gratia in hoc nostro statu est similiter quædam excitatio, illuminatio; vel *entitatiuè*, vel *quoad modum* supernaturalis in intellectu; item pia affectio in voluntate, vel *entitatiuè*, vel *quoad modum* etiam supernaturalis, & gratia cooperans, seu quâ Deus speciali concursu supernaturali nobis cooperatur; habitualis verò est supernaturalis qualitas per se infusa, quæ reddit hominem gratum Deo & formaliter iustum, vt fusiùs infrà explicabitur. V.

B Notandum secundò est, difficultatem de necessitate gratiæ ad integram obseruationem præceptorum legis naturæ, posse moueri duobus modis pro hoc statu *naturæ corruptæ*, primò considerando totam hanc obseruationem præcisè ex natura rei, abstrahendo ab omni institutione & ordinatione Dei, ei superadditâ, quærendo quidnam ad illam, vt sic adimplendam, sit simpliciter & absolutè necessarium vltra vires nostræ naturæ; deinde posse considerari, prout hæc integra obseruatio potest de facto seruari suppositâ ordinatione Dei; hinc tota difficultas reducitur ad tria: primum est, quæ & qualis gratia ad id sufficiat ex præcisâ naturâ huius integræ obseruationis; secundum est, an, de facto, & posito hoc ordine rerum, quem Deus instituit in hoc statu *naturæ corruptæ*, gratia habitualis seu iustificans requiratur ad hanc obseruationem VI.

C vltra actualem gratiam primo membro contentâ ex aliqua institutione Dei; tertium est, supposito quòd requiratur, quomodo illa sese habeat ad hanc integram obseruationem; *an antecedenter*, seu per modum alicuius principij concurrentis ad illam; an verò tantùm *consequenter*, seu tanquam aliquis effectus, qui consequitur ad illam, quasi hæc obseruatio sit aliqua ex vltimis dispositionibus ad gratiam iustificantem; vel denique *concomitanter*, quatenus hæc obseruatio nunquam est separata à tali gratia, licèt non sit causa illius nec effectus, quæ tria eo ordiné explicabimus, vt de priori tantùm agamus in hoc articulo, de reliquis sequentibus articulis. VII.

Sit hæc propositio: *considerando præcisè naturam huius integræ obseruationis quoad solam substantiam omnium præceptorum legis naturæ, sumptorum collectiuè, nulla supernaturalis gra-*
D *tia siue habitualis siue actualis, etiam quoad modum, est necessaria ad illam implendam, sed ad id sufficit actuale quoddam auxilium ex speciali prouidentia ordinis naturæ concessum à Deo homini, explicatum primo notabili*: hæc propositio est communis: eam Suares in propriis terminis tradit libro *de necessitate gratiæ* capite decimo septimo, numero decimo tertio, & plures alij hîc ad octauum articulum S. Thomæ, quam etiam ij omnes debent admittere, qui hominem agnoscunt in statu *naturæ corruptæ* esse eiusdem virtutis ad bene operandum intra ordinem naturæ, ac fuisset in statu *naturæ puræ*; in quo tota hęc collectio præceptorum fuisset illi in pręcepto, & quam adimpleuisset ex aliquo speciali auxilio ordinis solùm naturæ, vt dictũ est superioribus art. VIII.

Præsens

I. Præsens itaque propositio probatur: ad sufficientiam auxilij satis est, quòd illud sit proportionatum effectui producendo, tam *quoad ordinem*, quàm *quoad suam efficaciam*; atqui tota hæc obseruatio est ordinis tantùm naturalis, quia in illa præcisè spectata nihil potest assignari, quod sit supernaturale, siue *quoad entitatē*, siue *quoad modum*, cùm etiam illa viguisset in statu *puræ naturæ*, qui nihil complectitur nisi naturale, imò excludit omnem supernaturalitatem etiam *quoad modum*, vt hæc particula *puræ naturæ* indicat: & præterea auxilium explicatum hîc in primo notabili est proportionatum isti obseruationi *quoad ordinem* & *entitatem*, quemadmodum ibi fuit expositum; licèt enim non haberetur ex vi principiorum ipsius naturæ humanæ, sed tantùm ex aliqua gratuita donatione Dei, sicque esset potiùs *præternaturale*, non tamen
II. propriè esset *supernaturale*, cùm nullo modo respiceret Deum vt auctorem gratiæ possidendum per claram cognitionem & fruitionem essentiæ eius, nec transcenderet limites humanæ naturæ respicientis modo sibi consentaneo finem suum vltimum naturalem: esset etiam quoad suam virtutem ordinis naturalis, quia ad hanc integram obseruationem præceptorum, sufficit ex parte intellectus bona quædam & fortis illuminatio & repræsentatio honestatis relucentis in bono obiecto, item turpitudinis existentis in obiecto malo, item vehemens aliquis affectus in voluntate, quo ipsa actio virtutis reddatur ei suauis & iucunda, hoc autem auxilium naturale explicatum primo notabili ita potest à Deo intra ordinem naturæ attemperari, vt sit proportionatum huic vtrique effectui producendo, nam omnipotentiæ passiuæ naturali de-
III. bet correspondere aliqua actiua naturalis omnipotentia, saltem possibilis.

Confirmatur & simul explicatur: Deus posset singulis illis momentis, quibus hæc præcepta occurrunt seruanda, præuenire hominem aliquâ forti illuminatione in intellectu, item corroborare voluntatem eius aliquo singulari affectu ad bonum honestū, & eam iuuare in bene operando intra ordinē naturæ, & sicut ad exercendum actus supernaturales cuiuscumque sint dignitatis intra ordinem gratiæ, habitus non sunt necessarij absolutè, sed Deus potest aliquo speciali auxilio actuali supplere illorum efficientiam, sic etiam intra ordinem naturæ posset speciali aliquo actuali auxilio tam *præueniente*, quàm *adiuuante* contento intra specialem prouidentiam ordinis naturæ facere, vt homo singulis illis momentis, quibus hæc præcepta occurrunt seruanda, & peccata illis opposita
IV. fugienda, obseruaret totam hanc collectionem præceptorum legis naturæ *quoad substantiam*.

ARTICVLVS VIII.

An ad obseruationem præceptorum naturalium, spectato rerum ordine quem Deus instituit, necessaria sit gratia habitualis.

SIT hæc propositio: *considerando integram hanc obseruationem præceptorum conformiter ad illum ordinem rerum, quem Deus instituit pro hoc statu, præter actuale auxilium etiam supernaturale, gratia habitualis seu iustificans requiritur.* Ita sanctus Thomas hîc articulo quarto & octauo, vbi Caietanus notat eum reuocasse contra-

A riam sententiam, quam olim tenuerat, & hæc nostra propositio hoc tempore est communis omnium Scholasticorum, vt videre est apud interpretes sancti Thomæ & alios; imò nonnullis videtur adeò certa propter auctoritates mox referendas, vt nolint excusare oppositam ab aliqua nota. V.

Et primò, quòd habitualis gratia ad id requiratur: probatur ex capite octauo *ad Rom.* vbi Apostolus loquens de obseruatione Decalogi, vocat eam *legem peccati & mortis*, sensu superiùs explicato, nimirum, quia est occasio peccandi, & ait, quod ex ista lege erat impossibile, fuisse factum obseruatu possibile per *legem vitæ spiritus in Christo Iesu*, quò loci per *legem spiritus vitæ* intelligit *gratiam sanctificantem*, quemadmodum explicat sanctus Augustinus libro tertio *contra duas epistolas Pelagianorum* capite 7. dum loquens de tota illa sententia Apostoli ita VI.
B scribit, *quod planiùs & breuiùs ita dici potest iustitiam legis Dei non impleri, cùm lex iubet, & homo quasi suis viribus facit, sed cùm spiritus adiuuat & hominis non libera, sed Dei gratiâ liberata voluntas facit*; quæ postrema verba continent nostram propositionem.

Idem patet ex illo eiusdem Apostoli *ad Rom.* 2. *non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur:* quem locum sanctus Augustinus libro *de spiritu & littera* capite vigesimo sexto, explicat ad sensum nostræ propositionis, sic enim scribit, *sic intelligendum est, factores legis nisi iustificentur, vt non iustificatio factoribus accedat, sed vt factores legis iustificatio præcedat*: & hunc sensum Apostoli explicat exemplo huius formulæ loquendi, *homines creabuntur*, cuius sensus est iste, *homines futuri*
C *creabuntur*, scilicet qui *ipsâ creatione sunt futuri*.

Et hæc explicatio confirmatur ex eo, quòd S. Paulus ibi constituit duo genera hominum, vnum eorum, qui operantur bonum, alterum eorum, qui operantur malum, & ait istos accepturos præmium à Deo, hos verò supplicium: *tribulatio*, inquit, *& angustia in omnem animam hominis operantis malum, gloria autem & honor & pax homini operanti bonum*; at præmium non datur ei, qui priùs habuit meritum ex gratia iustificante: ergo quando Apostolus ait *factores legis iustificari*, sensus est *eos priùs accipere gratiam Dei*, quâ iustificentur, vt faciant legem, sicque accipiant præmium. VII.

Probatur item ex Conciliis, vt Mileuitano secundo, quod canone tertio definit *gratiam iustificationis non tantùm valere ad remissionem peccatorum, sed etiam ad adiutorium, vt non committantur peccata*, quod fit per obseruationem
D præceptorum, etiam quoad solam substantiam; VIII. item sequenti canone quarto definit per hanc eandem gratiam iustificationis præstari nobis, vt faciamus, quod facere debemus; at quod debemus facere, est ipsa obseruatio præceptorum ad minus *quoad substantiam*, & ibidem can. 5. definit hominem sine gratia iustificationis non posse implere diuina mandata.

Quibus omnibus locis per hunc terminum, *gratia iustificationis*, nulla alia præterquam *iustificans & habitualis* potest intelligi, quidquid in contrarium dicat Vasques hîc disput. 196. capite tertio, existimans nomine *gratiæ sanantis* aliquando intelligi gratiam illam, quæ per bonam cogitationem & piam affectionem confirmat liberum arbitrium ad bene operandum, seu intel-

I. ligi totam illam seriem auxiliorum, quibus promouemur ad iustificationem.

Non potest, inquam, alia gratia, quàm habitualis intelligi, relatis ipsis canonibus: primò quia tertius canon definit hanc gratiam valere ad remissionem peccatorum, id est remittere peccata, at nulla gratia præter habitualem est propriè & formaliter remissiua peccatorum.

Deinde, quia Patres & Concilia ibi nomine huius gratiæ eam intelligunt, quâ sumus filij Dei, quâ saluamur & iustificamur, vt illi ipsi, qui interfuerunt istis Conciliis, seipsos explicant epistolâ suâ *ad sanctum Innocentium primum*, quæ inter epistolas sancti Augustini est 95. idem patet ex canone decimo tertio Concilij secundi Arausicani sic dicentis, *arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam Baptismi, non potest reparari*; at gratia Baptismi est habitualis.

II. Et licèt hæc Concilia non disputauerint contra Pelagium *de gratia habituali*, prout est habitualis, id est, non definierint illam esse habitum propriè dictum, attamen disputarunt contra illum de ea gratia, quæ est remissiua peccatorum, & habitans in cordibus fidelium, vnde cùm hæc gratia sit habitualis, vt dicetur infrà, Patres & Concilia per illam gratiam remissiuam peccatorum, quam requirunt ad integram obseruationem totius legis naturæ, intelligunt *gratiam habitualem*.

Tertiò nostra conclusio probatur ex Patribus, vt sancto Augustino locis nunc relatis, sancto Hieronymo Dialogo contra *Pelagianos*, ex sancto Gregorio homiliâ vndecimâ *in Ezechielem*, & aliis dicentibus peccatum, quod per pœnitentiam non deletur, suo pondere trahere

III. voluntatem in aliud, quia scilicet tunc homo infectus peccato mortali non habet in promptu & quasi ad manum proxima & immediata auxilia ad vitandum alia peccata, quæ ei sic constituto occurrunt.

ARTICVLVS IX.

Probatur eadem veritas ratione.

RATIO à priori necessitatis gratiæ habitualis ad integram legis naturæ obseruationem est sola Dei voluntas & ordinatio, quâ decreuit non denegare auxilia proximè sufficientia ad implendum totam legem, etiam quoad solam substantiam, suis amicis, seu existentibus in gratia habituali, & econtrà hæc eadem auxilia proximè sufficientia & immediata denegare suis inimicis.

IV. Et quòd Deus det illa suis amicis patet iis omnibus scripturæ testimoniis, quibus constat Deum non derelinquere suos sanctos, vt Psalmo trigesimo sexto, item apud sanctum Ioannem capite septimo, *qui credit in me* (ait Christus Dominus) nimirum fide viuâ & per charitatem formatâ, *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, id est, abundabit omni gratia, & Ecclesiastici capite 33. & 34. *oculi Domini dicuntur esse super timentes eum*, & ibidem multa alia recensentur in hanc rem; item ex Trident. sess. sextâ capite vndecimo, dicente Deum suâ gratiâ semel iustificatos non deserere, nisi ab eis priùs deseratur.

Quòd item Deus statuerit denegare suis inimicis, seu existentibus in peccato mortali, hæc immediata & proximè sufficientia auxilia, patet ex illo Christi Domini apud sanctum Ioannem capite 15. *si quis in me non manserit* (scilicet per viuam fidem) *mittetur foras & arescet*, quâ vltimâ particulâ designatur proxima ineptitudo hominis existentis in peccato mortali ad seruandum omnia opera legis. Idem patet omnibus illis tum Conciliorum tum Patrum auctoritatibus relatis pro nostrâ propositione; quibus addi potest & alia S. August. auctoritas lib. *de Catechisandis rudibus* cap. 27. vbi loquens de obseruatione legis Decalogi sic scribit, quam (scilicet legem Decalogi) *non implet, nisi qui diuinum acceperit Spiritum Patri & Filio vtique æqualem*. At Spiritus sanctus accipitur per infusionem habitualis gratiæ.

V.

Congruentiæ huius diuini decreti variæ possunt afferri, vt, quòd sit valde congruum Deum prosequi suos amicos specialioribus quibusdam fauoribus præ inimicis, qui peccando mortaliter in illum, præbent se indignos istis suis beneficiis; at dare hæc immediata auxilia pro seruandis omnibus præceptis, etiam legis naturæ, est quidã specialis fauor, & quoddam singulare beneficium, est enim ad inducendum quandam impeccantiam: hoc autem beneficium collatum inimico Dei posset esse ei detrimento, quia tunc non ita facilè cognosceret, quantum sit incommodum, & quàm graue peccatum separari à Deo per peccatum mortale, seu vt dicitur Hieremiæ secundo, quàm sit amarum dereliquisse Dominum Deum suum, cùm tunc animaduerteret se absque eius gratia, formali causa diuinæ amicitiæ erga illum, obseruare totam legem, nec ex suo peccato aliquod incommodum vel saltem leue experiri in præsenti vita. VI.

Secunda congruentia est: homo debet sanari eo ordine, quo peccauit, sed priùs peccauit per mentem & voluntatem, quàm per appetitum sentientem, & hæc prior deordinatio tollitur per gratiam habitualem; posterior, quæ impedit executionem totius legis, sanatur per auxilia actualia: ergo vt homo possit obseruare totam legem, debet priùs sanari per gratiam, & ex consequenti habere gratiam actualem, & hanc congruentiam sanctus Thomas indicat hîc art. 4. quando dicit gratiam sanantem requiri ad hanc obseruationem totius legis, nam per talem gratiam intelligit illam, quæ sanat priorem illam deordinationem, vt clariùs seipsum explicat articulo octauo & nono. VII.

ARTICVLVS X.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

OBIICITVR primò, admissâ tali connexione inter hanc obseruationem præceptorum legis naturæ, & ipsam gratiam habitualem, posse aliquem scire se esse in gratia; quod tamen omnes Catholici negant. Et hoc sequi probatur: aliquis potest scire certò se nullam violare partem legis naturæ quoad substantiam, quatenus videt se facere omnia, quæ iubentur, & fugere omnia, quæ prohibentur per Decalogum: at huic obseruationi gratia sanctificans est omninò annexa, vt suprà respondimus: ergo ex hoc antecedenti sic cognito potest certò scire se esse in gratia habituali. VIII.

Respondeo negando antecedens, ad cuius probationem maior negatur, hæc enim

I. duo distinguuntur, non esse sibi conscium ali-
cuius præcepti violati, etiam *quoad substan-
tiam*, & nullum tale præceptum violasse de fa-
cto, primum potest esse verum secundo exi-
stente falso, vt Apostolus significat sic loquens
primæ ad Corinthios quarto, *nihil mihi conscius
sum, sed non in hoc iustificatus sum*, fieri e-
nim non potest, vt quis perfectè cognoscat sei-
psum, & sic certò sciat se nil offendisse, præser-
tim cùm violatio præcepti; item ratio peccati &
malitiæ eius consistat magis in consensu interio-
ri, quàm in actu exteriori (vt docent Theologi)
& etiam tacito virtuali interpretatiuo consensu,
qui interpretatiuus & virtualis consensus est
valde difficilis cognitu, iuxta illud Psalmistæ
Psal. 18. *delicta quis intelligit*, statim sic respon-
dentis, *ab occultis meis munda me*; & præterea
dantur quædam peccata per ignorantiam & in-
considerantiam commissa, quare ex eo, quòd
II. aliquis nullum agnoscit peccatum, quo viola-
uerit Decalogum, etiamsi integra eius obserua-
tio sit valde connexa gratiæ habituali, non po-
test rectè iudicare se esse constitutum in gratia
habituali.

Obiicitur secundò: vel auxilia necessaria ad
hanc integram obseruationem legis dantur ei,
qui non est in gratia sanctificante; vel non dan-
tur, sed denegantur: si dantur, ergo habitualis
gratia non est etiam ex aliqua ordinatione Dei
necessaria ad obseruationem totius legis, quia
homo confortatus istis auxiliis, nondum tamen
constitutus in gratia iustificante, potest exequi
hanc obseruationē; nec hæc auxilia pendent ante-
cedenter à gratia habituali, quod tamen est con-
tra superiùs dicta; sin verò hæc necessaria auxi-
lia non dantur homini constituto extra gratiam
sanctificantem, non peccat violando aliquod ex
III. istis præceptis, quia tunc caret auxiliis necessariis,
& nemo peccat deficiendo in eo ad quod non
habet vires sufficientes sibi paratas: at quòd ta-
lis homo non peccet, est falsum, vt intelligitur ex
dictis præcedentibus articulis; ergo non videtur
dicendum gratiam habitualem prærequiri ad
hanc obseruationem totius legis.

Respondetur, proxima & immediatè neces-
saria auxilia pro vitandis omnibus peccatis non
dari ei, qui est in peccato mortali, hæc autem
consequentia (*ergo non peccat violando aliquod
ex istis præceptis*) negatur, quia licèt careat au-
xiliis immediatè & proximè necessariis, non
tamen caret remotis sibi à Deo præparatis, qua-
tenus potest si velit, ex gratia excitante & ad-
iuuante conteri de suis peccatis, quâ contritio-
ne positâ accipiet gratiam habitualem, & sic
fiet proximè potens obseruare totam legem,
IV. quia ratione istius gratiæ tanquam cuiusdam
conditionis prærequisitæ ex ordinatione Dei,
accipiet à Deo auxilia immediatè & proximè ne-
cessaria ad hanc integram obseruationem.

Obiicitur tertiò: admissâ hâc inseparabili con-
nexione, sequitur eum, qui peccauit mortaliter,
teneri statim vel illud confiteri *sacramentaliter*,
vel saltem conteri de illo peccato mortali, quod
tamen est contra communem sententiam Theo-
logorum, agendo de *præcepto contritionis & con-
fessionis sacramentalis*: hæc sequela probatur;
quilibet tenetur tollere proximas occasiones
peccatorum, quia aliàs se exponit periculo pec-
candi mortaliter, vel venialiter; peccat veniali-
ter vel mortaliter pro ratione periculi iuxta illud
Sapientiæ, *qui amat periculum, peribit in illo*: at

A non confiteri sacramentaliter, vel saltē non con- V.
teri de peccato mortali, statim atque illud est
cōmissum, est quędam proxima dispositio ad nō
obseruandum totam legem naturæ, & ex conse-
quenti ad violandum illam per aliquod nouum
mortale peccatum, quatenus vnum peccatum
mortale non tātùm actuale, sed etiam habituale,
trahit suo pondere voluntatem ad aliud etiam
alterius speciei, non quidem secundùm *physicam
considerationem*, scilicet eam inclinando ad pec-
catum eiusdem speciei aut similia, sicut habitus
vitiosi inclinant suas potentias, sed secundùm
considerationem Theologicam, in quantum scili-
cet peccatum mortale impedit iuxta legem or-
dinariam Dei, ne auxilia illa, quibus homo reddi-
tur moraliter & proximè potens ad vitandum
omnia peccata, seu ad obseruandum totam le-
gem naturæ, tunc ei dentur à Deo, vt superiùs
B ostendimus ex scripturis & Patribus. VI.

Respondeo negando consequentiam, ad cuius
probationem concessâ maiore & minore eius,
quoad modum illum explicandi, quo vnum pec-
catum mortale trahit suo pondere voluntatem
ad aliud, negatur eadem minor quoad aliam il-
lam partem, quæ asserit tale peccatum esse pro-
ximam dispositionem ad non obseruandam to-
tam legem, qui enim est constitutus in peccato
mortali, potest seruare quodcumque præce-
ptum legis naturæ seorsim & diuisiuè sumptum,
vt suprà ostendimus, vnde tunc non tenetur sub
pœna peccati mortalis elicere actum contritio-
nis, aut saltem confiteri *sacramentaliter* illud
suum peccatum mortale, ex vi solummodò illius
sui status; an autem aliunde possit interdum ob-
ligari, verbi gratiâ, ratione specialis alicuius pe-
riculi tunc probabilissimè imminentis, non est
huius loci explicare, sed spectat ad tertiam par-
C tem, vbi agitur de præcepto contritionis, & eius VII.
obligatione.

Deinde, ad eandem hanc obiectionem potest
responderi, duplicem posse distingui dispositio-
nem ad peccandum, vnam, quæ respiciat ali-
quod peccatum *determinatè & in particulari*,
alteram, quæ respiciat tantùm aliquod peccatum
vagè, & indeterminatè, primā inducere obligatio-
nem statim abiiciendi statum peccati mortalis,
quia continet in seipsa rationem euidentis peri-
culi grauissimi determinatè imminentis: poste-
riorem verò talem obligationem non inducere,
quia talis occasio censetur esse potiùs remota
quædam dispositio, quàm proxima ad pecca-
tum; cùm peccatum omne, vt de facto commit-
titur, sit aliquid determinatum & singulare:
verbi gratiâ, non ideò aliquis tenetur sub pœna
peccati mortalis euitare consortium omnium
D fœminarum promiscuè, quando videt se illarum VIII.
conuictu sollicitari ad peccatum, quia tale con-
sortium comparatione singularis cuiusdam con-
uictus, & priuatæ familiaritatis seorsim ab om-
nibus aliis, est tantùm remota quædam dispo-
sitio, quam quis sub tanta pœna non videtur
obligari fugere.

I. A

Articvlvs XI.

An gratia habitualis requisita ad integram obseruationem præceptorum legis naturæ, habeat se ad illam antecedenter, vel concomitanter.

Sit hæc propositio: *habitualis gratia, seu iustificans habet se antecedenter ad hanc integram obseruationem præceptorum legis naturæ, quoad substantiam, non tamen hoc sensu, quòd hæc gratia ideò hic requiratur, præcisè, vt sit principium physicum, sed solummodò morale huius integræ obseruationis præceptorum, quatenus hæc gratia inducit Deum, vt omni homini, quem exornat, det immediata auxilia & actualia ad hanc obseruationem præceptorum.*

II. Duæ sunt partes huius propositionis; prior videtur esse expressa sententia sancti Augustini locis relatis suprà, maximè libro *de spiritu & littera* capite vigesimo sexto, quando ait *iustificationem præcedere factores legis*; Et veritas huius partis facilè colligitur ex dictis præcedentibus articulis: nam sicut negatio se habet ad negationem, & vna est aliquo modo causa, seu occasio alterius, séque habet antecedenter ad illam, sic etiam affirmatio est causa affirmationis, & positio vnius formæ est quædam occasio positionis alterius formæ, ad quam habet aliquem ordinem; sicque prior sese habet antecedenter ad posteriorem: atqui negatio existentiæ seu positionis gratiæ in homine est aliquo modo causa, seu occasio negationis immediatorum auxiliorum ad hunc vtrumque effectum necessariorum, vt significant citata testimonia scripturæ, III. C & Concilij Tridentini expositio; ergo positio seu existentia gratiæ habitualis in homine est ei quædam causa, cur accipiat à Deo specialia auxilia actualia necessaria, ad obseruandum totam legem naturæ.

Posterior item pars propositionis, quæ asserit *hanc causalitatem gratiæ habitualis esse tantùm moralem*, probatur: omnis illa causalitas & motio, quæ tota propriè & immediatè fit ex sola amicitia, ita vt hâc seclusâ desinat, est tantùm moralis, verbi causâ, quando humana amicitia mouet homines, vt se inuicem mutuis prosequantur beneficiis, talis causalitas dicitur tantùm *moralis*; atqui gratia habitualis ideò causat hanc integram obseruationem præceptorum legis naturæ, quia facit formaliter hominem, cui inest, [illegible] Dei, amicitiâ supernaturali, vt pa-[illegible] amicitiæ; igitur hæc causalitas [illegible] habitualis, [illegible] D IV. totius legis naturæ, est solummodo moralis.

Atque ex his constat primò hanc obseruationem integræ collectionis omnium præceptorum legis naturæ non esse aliquam vltimam dispositionem ad gratiam iustificantem, omnis enim talis dispositio debet antecedere formam, cuius est dispositio, at nunc ostensum est ex scripturis & Patribus gratiam iustificantem habere se *antecedenter* ad hanc obseruationem.

Deinde hæc integra obseruatio præcisè spectata quoad suam substantiam est ordinis tantùm naturalis, vt intelligitur ex dictis de illa præcedentibus articulis, at omnis vera dispositio ad gratiam iustificantem debet esse supernaturalis, sicut & ipsa gratia.

V. Secundò constat gratiam habitualem seu iustificantē non se habere solummodo *concomitanter* ad hanc integram obseruationem præceptorum; nam sola hæc talis connexio per nudam concomitantiam non sufficit ad hoc, vt hæc gratia dicatur cum aliqua proprietate verborum esse necessaria ad talem obseruationem, sicut scriptura & Patres declarant illam esse necessariam; nuda enim concomitantia habet se veluti tantùm *per accidens* ad effectum illius causæ, quam comitatur, & productio effectus non tantùm impropriè, sed etiam falsò tribuitur illi, vt videre est in aëre per solem illuminato, licèt enim aër non illuminetur à sole, quin etiam simul calefiat; non propterea tamen calor solus propriè dicetur esse necessarius ad hoc, vt illuminet aërem, ergo cùm Patres dicant gratiam habitualem esse necessariam ad hanc integram obseruationem mandatorum, non possunt sufficienter B explicari de illa necessitate, quæ consistit in connexione per nudam concomitantiam huius gratiæ ad hanc obseruationem, sed debent intelligi de necessitate talis gratiæ tanquam principij cuiusdam moralis, & proinde sese habentis *antecedenter* ad totam hanc obseruationem legis. VI.

Cæterum aliqui hoc loco disputant de necessitate gratiæ ad seruandū *quoad substantiam* præcepta virtutum Theologicarum, item administrandorum & suscipiendorum sacramentorum nouæ legis, sed communiter Theologi agendo speciatim *de fide, spe, & charitate* docent actus istarum virtutum esse supernaturales *quoad substantiam*, quod nos agendo de illis trademus, & proinde ad illos exercendos etiam solummodo quoad substantiam aliquam gratiam requiri, & C licèt præcepta fidei & spei (quia hæc remanent in peccatoribus) possint obseruari sine habituali gratia, sicut & actus pœnitentiæ, item contritionis, & reliqui omnes ad illam dispositiui sine ea exerceri, non tamen sine aliquo actuali auxilio supernaturali, sine quo etiam peccata illis opposita nequeant vitari, quemadmodum sanctus Thomas suprà quæst. 63. art. 2. in responsione ad secundum docet, similiter Theologi tertiâ parte agendo de Sacramentis & eorum ministris in particulari solent explicare, quæ sint illorum præcepta, quas conditiones speciatim postulent, tam in ministris, quàm in suscipientibus, non tantùm fructuosè, sed etiam quoad nudam obseruantiam eorum, quantum ad substantiam, quare ne confundamus tractatus Theologicos, ab istis explicandis abstinebimus: an verò possit quis ex solis naturæ viribus sese disponere ad gratiam habitualem, & illam aliquo modo promereri, commodiùs explicabitur infrà agendo D de iustificatione & merito; ex quibus etiam intelligetur hominem non posse solis naturæ suæ viribus resurgere à peccato: quod ampliùs confirmant ea omnia, quæ Theologi ex professo tradunt de necessitate sacramentorum Baptismi & Pœnitentiæ in ratione medij. VII. VIII.

I. ## DISPVTATIO VIII.

De necessitate gratiæ ad euitationem peccatorum.

ARTICVLVS I.

Vtrum iustus posit ex sola sua habituali gratia cum generali auxilio supernaturali illi correspondente euitare per longum aliquod tempus peccatum mortale oppositum legi naturæ.

HÆc difficultas nascitur ex præcedentibus, cùm enim docuerimus solas naturæ vires non sufficere in hoc nostro statu ad seruandam
II. collectionem præceptorum legis naturæ, seu ad non peccandum contra illam, per aliquod longum tempus, sed habitualem gratiam ad id esse necessariam, quæritur, an vlteriùs requiratur speciale auxilium supernaturale, ita vt homo instructus illâ & reliquis habitibus supernaturalibus, qui solent cum illa infundi homini in iustificatione, possit per longum aliquod tempus euitare peccatum mortale, etiam contra præcepta legis naturæ, vbi circa titulum

Notandum est, loquendo in genere, duplicem distingui generalem concursum, vnum correspondentem ordini naturali, quo Deus intra ordinem naturæ concurrit cum causis naturalibus, éstque illis à Deo debitus; alterum correspondentem ordini gratiæ seu supernaturali, quo Deus intra ordinem gratiæ concurrit cum causis supernaturalibus, v. g. cum homine vel
III. angelo, vt habente gratiam iustificantem, cæterósque habitus supernaturales infusos per se, éstque hic concursus homini vel angelo sic considerato debitus à Deo, quia eo ipso, quò Deus infundit illi istos habitus, vt proprias eorum operationes exerceat, nec talis homo potest illas exercere sine generali concursu Dei sibi proportionato, qualis non est generalis ille concursus, quem præbet causis naturalibus operantibus intra ordinem naturæ (vt pote longè inferior) seipsum ex debito congruentiæ obligat ad dandum ei talem concursum generalem supernaturalem, qui, licèt comparatione prioris sit & rectè vocetur *specialis*, & *non debitus*, attamen comparatione posterioris ordinis, & formarum seu habituum supernaturalium, ad quorum actus exercendos datur, est & rectè appellatur *generalis & debitus*.

Quæritur ergo, an iustus, cum hoc solùm su-
IV. pernaturali auxilio generali debito & concesso suæ habituali gratiæ, & aliis habitibus illam concomitantibus, possit per aliquod longum tempus ita bene operari, vt non peccet mortaliter, etiam contra aliquod præceptum legis naturæ.

Qui disputatione præcedenti existimant hominem solis naturæ viribus posse per longum aliquod tempus seruare totam collectionem præceptorum legis naturæ, idem à fortiori iudicabunt de homine iusto, contra quos tamen

Sit hæc nostra propositio: *iustus non potest in hoc statu naturæ corruptæ, reparatæ tamen per gratiam, diu & per longum tempus aliquod, bene moraliter operari, & vitare omnia peccata mortalia sine aliquo speciali auxilio gratiæ superaddito.* Ita communiter omnes Scholastici hoc loco, & est

A tam certa, vt sine aliquo periculo erroris non V.
possit negari, imò non desunt, quibus videatur esse definita in Concilio II. Arausicano can. 10. cuius hæc sunt verba, *adiutorium Dei, etiam ex aqua renatis ac sanctis, semper est implorandum, vt ad finem bonum peruenire, vel in bono possint opere perdurare.*

Quo loci hæc particula (*vel*) denotat hæc duo ibi enumerata, scilicet, *ad finem bonum peruenire* vel in *bono opere perdurare* distingui, primū enim importat speciale donum perseuerantiæ; secundum id, quod nostra propositio affirmat, sicque videtur esse definita.

Dixi, *videtur*, quia si quis velit contendere in vtraque parte istius canonis tantùm intelligi singulare donum perseuerantiæ, quod distinguitur ab illis continuatione in bene operando, & euitando peccata, non poterit ita facilè conuinci ex citato illo canone, quin possit effugere
notam hæresis, præsertim cùm Trident. sess. 6. VI.
B can. 22. & cap. 13. agens de dono singularis perseuerantiæ afferat easdem congruentias & rationes ad necessitatem illius explicandam; quas etiam Theologi afferunt pro necessitate specialis auxilij ad bene operandum per longum aliquod tempus. Deinde diceret hunc can. procedere de operatione meritoriâ vitæ æternæ; at nostra propositio etiam intelligitur de bono morali *quoad substantiam* & de fuga peccati illi oppositi per longum aliquod tempus.

Nihilominus nostra propositio probatur ex sacris litteris, vt ex illo Psal. 126. *nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustrà vigilat, qui custodit eam:* quod S. Hilarius ad illum locum de anima iustificata explicat, quæ frequenter in sacris literis solet comparari ciuitati.

Item Hieremiæ 10. dicitur de quolibet homine
C tam iusto quàm peccatore, *non est hominis via eius, neque viri, vt ambulet, & dirigat gressus suos.* Item Christus Dominus sciebat Apostolos vndecim esse in gratia sanctificante, nam de illis dixit *mundi estis*, & nihilominus apud S. Ioannem cap. 17. orat Deum Patrem, vt det eis singulare quoddam auxilium, quo continuent bene operari & præseruentur à peccatis, quemadmodum S. Chrysost. homil. 80. in S. Ioan. & S. Cyrillus lib. 11. ad illum locum obseruant, *Pater sancte, serua eos in nomine tuo, & non rogo, vt eos tollas de mundo, sed vt serues eos à malo.* VII.

Probatur item ex suprà citatis epistolis Patrum Mileuitani & Africani Conciliorum *ad S. Innocentium*, & ex epistolis decretalibus S. Innocentij ad illos, item Cælestini Papæ ad Episcopos Galliæ cap. 5. item ex S. Cypr. in expositione orationis dominicæ ex S. August. lib. *de gratia &*
D *libero arbitrio c. 6.* vbi explicans illud Psalmistæ, VIII.
adiutor meus esto, ne derelinquas me, ita scribit, dicendo *ne derelinquas me, ostendit, quia si derelictus fuerit, nihil boni valet ipse per se*, & ibidem paulò pòst, *ideo*, inquit, *necessarium est homini vt gratiâ Dei non solùm iustificetur impius, id est ex impio fiat iustus, cùm redduntur ei bona pro malis, sed etiam cùm fuerit iam iustificatus ex fide, ambulet cum illo gratia, & incumbat super ipsam ne cadat:* & lib. *de natura & gratia* cap. 26. ita ait: *sicut oculus corporis, etiam plenissimè sanus, nisi candore lucis adiutus non potest cernere, sic homo etiam perfectissimè iustificatus, nisi æterna luce iustitiæ diuinitus adiuuetur, non potest viuere.*

I.

ARTICVLVS II.

Probatur eadem veritas ratione.

TANDEM probatur vnicâ ratione : vt aliquis censeatur posse aliquid tam *moraliter*, quàm *physicè*, præter completum principium agendi *physicè*, requiritur in eo vis remouendi omnia extrinseca impedimenta; atqui gratia sanctificans ita est iusto principium bene operandi, vt tamen non tollat impedimenta, quæ inter bene operandum longo tempore occurrunt, verbi gratiâ, rebellionem partis inferioris, tentationes diaboli & mundi, quorum tamen impetus debent comprimi, ne excidamus à gratia & incidamus in peccata: hæc autem impedimenta non tolluntur per specialia auxilia habitualis gratiæ, quæ est in iusto; igitur iustus præter habitualem gratiam indiget aliquo auxi-
II. lio particulari, vt per longum tempus bene operetur, & ne committat peccatum aliquod mortale.

Confirmatur hæc ratio aliâ ratione sancti Thomæ suprà quæstione 68. articulo secundo, vbi ait hanc esse differentiam inter eum, qui perfectè possidet aliquam formam, & eum, qui illam perfectè non possidet, quòd primus possit cum ea operari cum solo concursu generali correspondente illi: secundus verò, præter formam & generalem concursum illi proportionatum, indigeat aliquo speciali auxilio, vt patet exemplo solis & lunæ; hæc enim quia non habet lucem nisi imperfectam, non illuminat nisi illuminata à sole, iste verò, quia est perfectè lucidus, potest per se solum cum generali auxilio Dei illuminare; atqui iustus in hoc statu naturæ lapsæ, sed reparatæ, ita possidet gra-
III. tiam sanctificantem, vt tamen illam non perfectè possideat, quia illum non sanat perfectè, quatenus non tollit rebellionem partis inferioris contra superiorem, nec facit iustum infallibiliter & indeclinabiliter adhærere Deo tanquam suæ regulæ: igitur, vt iustus ex sua habituali gratia possit per longum aliquod tempus bene operari, & vitare quodcumque peccatum mortale, indiget aliquo speciali auxilio supernaturali.

Quæres, quodnam sit illud auxilium speciale requisitum.

Respondetur illud consistere in tribus, vt colligitur ex sancto Thoma; primum est singularis quædam Dei protectio, quâ Deus amouet ab homine occasiones peccatorum, cohibet dæmonem, ne eum tentet, vel bona eius opera impediat: secundum est quædam copia internarum illuminationum in intellectu, & piarum af-
IV. fectionum in voluntate, quibus Deus illum ad bonum excitat, & inde vocatur *diuina excitatio*: Tertium est singularis quædam assistentia, quâ Deus singulari quodam modo cooperatur ad omne bonũ opus ipsius hominis: his enim tribus concessis à Deo ipsi iusto habenti concursum generalem suæ gratiæ proportionatum, intelligitur iustus ita esse vndique vallatus, vt possit per longum aliquod tempus bene operari, & euitare quodcumque peccatum mortale, & hoc videtur significari Iobi 1. vbi Deo dicenti Satanæ: *nunquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus ac timens Deum, & recedens à malo*; respondet Satan, *nunquid Iob frustrà timet Deum? nunquid tu vallasti domum eius, & vniuersam substantiam*
A *per circuitum*, nam duæ illæ particulæ (*frustrà*, & V.
vallasti eum per circuitum) significant protectionem Dei, & talem amotionem impedimentorum in bene agendo, vt dæmon frustrà, id est sine aliqua victoria de illo reportata, eum tentauerit, sunt enim ex interpretibus, qui hanc particulam (*frustrà*) ibi referunt ad conatum diaboli, quæ interpretatio potest iuuari istis verbis sequentibus, *nonne tu vallasti eum*, quo significat Iob esse in statu valde munito & securo, ita vt dæmon frustrà aggrediatur illum, sed eum sic constitutum facile timere Deum.

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM est: gratia naturam perficit: ergo sola gratia sufficit ad euitandum peccatum
B mortale oppositum legi naturæ.

Respondetur, gratiam habitualem perficere VI.
quidem naturam, quatenus euehit illam ad esse supernaturale, & ad exercendum actus supernaturales, quos solis suis viribus non poterat exercere, non tamen illam ad tantum gradum perfectionis euehit, vt, licèt eam adiuuet ad non peccandum, attamen se solâ amoueat sufficienter omnia impedimenta, quæ eam possunt impedire, cuiusmodi sunt rebellio carnis, tentatio carnis & dæmonis; tum quia collatio gratiæ habitualis cum tanta perfectione non est propria huius status, sed status gloriæ, aut confirmatorum in gratia, vt S. Th. suprà obseruat quæst. 106. art. 2. in solutione ad 2. tum quia habitualis gratia infusa voluntati viatoris eam inclinat secundùm modum illi proprium, scilicet cum libertate ad volendum & nolendum, vt idem S. Th. expresè notat primâ parte quæst. 2. art. 3. in VII.
C solutione ad 3. & ita, quia voluntas viatoris habet, vt possit moueri à bono, etiam tantùm apparenti vel delectabili, quod tamen secundùm rei veritatem est inhonestum, fit, vt iustus ex sola sua habituali gratia non possit per longum aliquod tempus bene operari, & resistere peccatis mortalibus.

Secundum est: S. Th. docet tertiâ parte quæst. 62. art. 3. & quæst. 70. art. 4. per quamlibet minimam gratiam hominem posse resistere cuilibet concupiscentiæ & tentationi: & colligitur ex illo verbo Dei ad S. Paulum illum deprecantem, vt auferret stimulum illum carnis, quo tentabatur, *sufficit tibi gratia mea*.

Respondetur, gratiam habitualem posse considerari duobus modis: primò secũdùm se & suam virtutem præcisè, non considerando subiectum, in quo est & eius conditionem: secundò cum respectu ad suum subiectum, & per ordinem ad VIII.
D eius conditionem: gratia habitualis considerata priori modo quantumlibet sit minima, est sufficiens ad resistendum cuilibet tentationi quantumuis grauissimæ ob rationem ibi allatam, est enim secundùm suam entitatem supernaturalis, & agit ex concursu Dei proportionato suæ entitati: si verò eadem habitualis gratia consideretur posteriori modo, quia rebellio carnis manet in homine iustificato, & vis & efficacia in appetitu sensitiuo sufficiens ad alliciendum voluntatem in bonum aliquod delectabile dissentaneum rectæ rationi, & gratia habitualis sinit hominem vti seipsâ, & agere, prout ille voluerit, vt animaduertimus ex S. Th. ideò fit, vt iusto homini vltra gratiam habitualem ei inexistentem

I. sit opus speciali auxilio actuali superiùs explicato.

Ad responsum illud Dei ad Apostolum 2. *ad Corinth.* 12. *Sufficit tibi gratia mea*; respondetur non intelligi de gratia habituali sumptâ præcisè & seorsim à specialibus auxiliis proportionatis istis grauibus tentationibus Apostoli, sed intelligi de illa vt illis coniuncta, nam tale responsum denotat quandam singularem Dei erga Apostolum beneuolentiam, quâ singulari modo volebat illi fauere, scilicet facere, vt reportaret insignem victoriam de tot & tantis suis afflictionibus.

Tertium est: in Concilio Mileuitano capite tertio, anathematizantur dicentes gratiam, quâ iustificamur per Christum, valere ad remissionem peccatorum, quæ iam commissa sunt, non autem, vt alia in futurum non committantur.

Vnde sanctus Augustinus toto ferè libro *de perfectione iustitiæ* contra Cœlestium asserentem nos semper posse bene operari, & esse sine pec-
II. cato, ait, id esse verum dummodò sanemur & roboremur per gratiam, sic ratiocinatione primâ, & secundâ & aliis sequentibus satis frequenter.

Respondetur, canonem illum Concilij Mileuitani esse intelligendum de gratia iustificante, prout illa est *sacramentalis*, quo pacto non importat nudam & simplicem qualitatem gratiæ iustificantis inhærentem iustificato, sed vt explicant Theologi tertiâ parte, prout hæc connotat pactum, & voluntatem Dei de conferendis specialibus auxiliis ad proprios effectus istius sacramenti, & fundat in ipso suscipiente sacramentum aliquod ius ad habendum suo tempore & loco ista auxilia; vnde cùm iustificatio à peccato fiat in duobus sacramentis, *baptismo* nimirum & *pœnitentia*, & Baptismalis gratia non sit tantùm
III. pro accipienda remissione peccati originalis & aliorum, quæ sunt in eo, qui baptizatur, sed etiam ad imposterum bene operandum, & ex consequenti ad vitandum peccata, quæ possunt occurrere, (nam fœcunditas bonorum operum recensetur inter effectus baptismi, vt sanctus Thomas expresè docet tertiâ parte quæst. 69. articulo quinto) rectè citatus canon ait *gratiam Dei, quâ iustificamur, etiam valere ad adiutorium, vt non committantur*, quatenus vi istius gratiæ baptismalis accipimus tempore & loco debitis actualia auxilia ad euitandum peccata, quæ postea occurrunt.

Eodem modo philosophandum est de sacramentali gratia *pœnitentiæ*, cùm enim gratia cuiuslibet sacramenti correspondeat etiam suæ materiæ, & proxima materia pœnitentiæ includat contritionem, & hæc firmum proposi-
IV. tum vitandi de cætero peccata, debet etiam propria gratia huius sacramenti connotare prædictam voluntatem Dei, & similiter in suscipiente prædictum ius ad accipiendum specialia auxilia pro vitandis peccatis; hinc sanctus Thomas tertiâ parte quæst. 86. articulo quinto, docet ex vi sacramenti pœnitentiæ, & eius gratiæ sacramentalis, prauas illas dispositiones, seu habitus vitiosos causatos ex præcedentibus actibus peccatorum, i[n] manere in iustificato, vt tantùm sint debilit[ati] & diminuti, ita quòd homini non dominentur, quia scilicet ratione specialium auxiliorum huius sacramenti ipse iustificatus potest illis resistere.

Et iuxta hanc solutionem auctoritates sancti Augustini ibi inter obiiciendum relatæ intelli-

A gendæ sunt; tum quia loquitur de gratia non simpliciter, vt est habitualis, sed vt est sanans, V.
sic enim ait primâ ratiocinatione, *si natura vitiata sanetur gratiâ Dei*, similiter tertiâ: at gratia sanans propriè & formaliter sumpta est baptismi vel sacramenti pœnitentiæ in re, vel in voto, quia sola hæc duo sacramenta sunt primò per se instituta ad sanandum hominem à peccato mortali, tum etiam quia sanctus Augustinus ibi est intelligendus consentaneè ad illud, quod contra eosdem Pelagianos scripsit.

Vltimum est: homo in statu *innocentiæ* nullâ speciali nouâ gratiâ superadditâ originali suæ gratiæ indiget ad bene operandum, vel vitandum omnia peccata mortalia: ergo cùm iusto per gratiam detur stola innocentiæ, non indigebit speciali gratiâ, sed ex sola habituali cum generali auxilio illi correspondente poterit per longum aliquod tempus bene operari & eui-
B tare peccatum mortale oppositum præceptis le-
gis naturæ. VI.

Respondetur, concesso antecedente negando consequentiam: in illo priori statu rebellio partis inferioris contra superiorem non fuisset, in quam tantùm Concilia, Patres & Theologi reuocant necessitatem prædictam specialis auxilij, vt patet ex dictis pro nostra propositione, quæ tamen rebellio cum aliis eiusmodi impedimentis reperitur in hoc nostro statu, sicque quemadmodum affirmatio est causa affirmationis, sic etiam negatio est causa negationis ex Aristotele libro primo post. capite 13. & secundo poster. capite 10. collatio autem originalis gratiæ in illo statu efficiebat, vt non indigeret specialibus auxiliis à nobis requisitis; carentia singularis illius perfectionis in nostra habituali gratia, &
C permanentia rebellionis ad bene operandum
faciunt, vt hic noster status ad bene operandum VII.
longo tempore vltra habitualem gratiam postulet necessariò speciale quoddam supernaturale auxilium Dei.

Dices, secundum Concilium Arausicanum canone 19. ita habere, *natura humana, etiamsi in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante seruaret*, & sanctum Augustinum libro septimo *de ciuitate Dei*, capite 14. docere non fuisse in potestate liberi arbitrij, etiam in paradiso, bene viuere sine gratia Dei: ergo discrimen istud est falsum.

Respondetur, hanc vtramque auctoritatem intelligi de singulari dono perseuerantiæ, quo quis ita actu perseuerat, vt de facto moriatur in ea, cum gratia iustificante, & sensum vtriusque istius auctoritatis esse hominem, etiam in
D statu innocentiæ, ad hunc singularem effectum VIII.
indiguisse speciali aliquo auxilio, quod Trident. sess. sextâ can. 16. vocat *magnum donum perseuerantiæ vsque in finem*: at in superiori articulo egimus de illa tantùm continuatione bonorum operum iusti per longum aliquod tempus, quæ tamen non includat vltimam periodum vitæ, & primum parentem in illo statu iustitiæ originalis habuisse potentiam ad istam continuationem vi suæ iustitiæ, seu potuisse ita bene operari in bene operando; non tamen habuisse prædictum speciale donum perseuerantiæ sanctus Augustinus expresè docet libro de *correptione & gratia* capite 11.

I.
Articvlvs IV.

Vtrumiustus, per suam habitualem gratiam & auxilia specialia ei ordinariè correspondentia, possit euitare omnia peccata venialia, saltem per aliquod breue tempus.

NOTANDVM est peccata venialia alia esse talia ex *suo obiecto*, licèt committantur ex voluntate deliberata, vt est verbum otiosum; alia esse *ex subreptione*, quæ non fiunt cum plena aduertentia rationis, alia esse ex *leuitate materia*. Hoc prænotato,

Sit hæc propositio: *iustus potest cum gratia sua iustificante & auxiliis ordinariis ei correspondentibus viuere pro aliquo breui tempore sine vllo peccato veniali.* Ita communiter omnes Theologi hîc, & sanctus Thomas tertiâ parte quæ-
II. stione 79. articulo quarto in solutione ad secundum, & est expressa doctrina Sanctorum, vt Hieronymi Dialogo tertio contra Pelagianos paulò post principium, Augustini libro *de natura & gratia* capite 48. Hilarij, Ambrosij, Chrysostomi; quos idem sanctus Augustinus refert.

Probatur: potest quis etiam adultus recipere sacramentum baptismi cum sufficienti dispositione & requisita tam ex parte *materia & forma*, quàm etiam ex parte *ministri* ipsius; similiter sacramentum pœnitentiæ: ergo cùm prius sacramentum remittat omnia peccata, nullo excepto, tam quoad pœnam, quàm quoad culpam; & posterius omnia commissa post baptismum, saltem quoad culpam, & homo sic iustificatus possit post hæc sacramenta suscepta aliquandiu esse & viuere, potest iustificatus ex
III. sola illa gratia sacramentali aliquandiu esse & viuere sine vllo peccato veniali.

Confirmatur: non est necesse hominem sic iustificatum statim & continuò post susceptum vnum ex istis sacramentis peccare; quia potest fieri, vt nullum præceptum positiuum occurrat seruandum pro illo breui tempore, nec vlla tentatio, siue ex parte appetitus sensitiui, siue ex parte diaboli contra aliquod præceptum negatiuum: potest item contingere, vt iste iustificatus diligenter pro isto tempore multùm sibi & singulis suis potentiis inuigilet, quemadmodum facilè potest intelligi ex locis citatis Sanctorum Patrum: ergo homo sic iustificatus potest ex vi solius suæ habitualis gratiæ & auxiliorum ei correspondentium, viuere absque vllo peccato veniali pro breui tempore.

Consequentia patet: ad hoc, vt aliquod pec-
IV. catum committatur, aliquod vnum ex enumeratis debet accidere, est enim peccatum *dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei*: ergo cùm possit contingere, vt nullum istorum intra aliquod breue tempus reperiatur, iustus tunc poterit viuere sine vllo veniali peccato.

Neque hinc sequitur iustum aliquem posse dicere cum veritate se nullum habere peccatum, contra auctoritatem sancti Ioannis primâ suâ canonicâ capite primo: similiter pro breui illo tempore non posse absque mendacio dicere istud orationis dominicæ *dimitte nobis debita nostra*.

Nam, vt suprà animaduertimus, vt quis verè dicat primum, debet certò scire se esse talem, quod citra specialem reuelationem Dei non
A potest certò cognoscere iuxta illud Iob capite 9. V.
etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, sicque dicendo istud peccabit peccato superbiæ, & conformiter ad dictum sancti Ioan. *veritas non erit in eo*, nam vt sanctus Augustinus ait libro *de perfectione iustitia* capite 15. explicans illud Prouerbiorum, *quis gloriabitur castum se habere cor, quantalibet iustitiâ sit preditus homo, cogitare debet, ne aliquid in illo, quod ipse non videat, inueniatur esse culpandum*, & ideò, quandiu aliquis caret prædictâ reuelatione, tandiu verè & in sua propria persona, etiam statim atque procedit de ipso fonte Baptismatis, potest dicere *dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, non humilitatis mendacio (inquit sanctus Hieronymus dialogo tertio *contra Pelagianos* paulò ante finem) sed pauore fragilitatis humanæ suam conscientiam formidantis.

Quæres, quantum sit spatium istud breuis il- VI.
B lius temporis, quo iustus potest abstinere à venialibus, vi prædictæ gratiæ & auxiliorum eius.

Respondetur, illud non posse definiri humanâ ratione, sed soli Deo esse notum; hoc enim pendet ex quantitate & qualitate tentationum; item ex constitutione personarum, quæ omnia in variis sunt varia, imò in vno & eodem homine, etiam pro diuerso tempore sunt alia & alia.

Videtur tamen spatium istud esse breuius, quàm sit vnus dies integer; tum quia Concil. Trident. sess. sextâ in decreto *de iustificatione*, & SS. Patres communiter peccata venialia vocant *quotidiana*; tum etiam quia sanctus Chrysostomus homilia vigesima in S. Matthæum, *Si vnius*, inquit, *tantùm diei nostra vellemus peccata enumerare, tum rectè disceremus quanto-*
rum rei essemus malorum, tum etiam quia vix VII.
C ac ne vix quidem potest fieri, quòd aliquis ita sit per totum diem intentus studiosis actibus, vt vel inter orandum non committat aliquod veniale, puta patiendo distractionem, vel non sentiat aliquem motum appetitus, quem quia non satis citò comprimit, peccat venialiter, vel quin omittat circunstantiam aliquam, suo tamen operi apponendam, ratione cuius debeat etiam dicere cum Psalmista Psalm. 18. *ab occultis meis munda me.*

Articvlvs V.

Vtrum iustus, cum habituali gratia & auxiliis ei respondentibus, possit per aliquod longum tempus vitare omnia peccata venialia.

SIT hæc propositio: *iustus cum supernatura-* VIII.
D *libus auxiliis sue habituali gratie correspondentibus seu ordinariis, non potest per longum aliquod tempus, & multò minus per totam vitam fugere omnia venialia*; hæc propositio videtur esse de fide, maximè ob Trident. can. 23. sess. sextæ quo anathematizatur qui dixerit iustum posse in tota sua vita vitare omnia venialia, *nisi ex speciali priuilegio Dei*, quam exceptionem adhibendo, satis apertè declarat hominem iustificatum non posse istud cum sua habituali gratia & auxiliis ei ordinariè correspondentibus.

Probatur primùm ex illis omnibus scripturæ testimoniis, quæ asserunt non esse hominem, qui non peccet, & si dixerimus nos non habere peccatum, mentiri, & aliis similibus.

I. Quibus non obstat, quòd in rigore Grammatico hæc testimonia loquantur *de facto*, nostra autem propositio sit *de possibili*. Nam hæc ita loquuntur *de facto*, vt tamen quoad sensum procedant etiam *de possibili*, iuxta Sanctorum Patrum intelligentiam, & explicationem, dum ex illis deducunt nostram propositionem; sic Patres Concilij secundi Mileuitani capite sexto, anathematizant dicentes illud sancti Ioannis primæ suæ Can. capite primo *si dixerimus*, &c. *dici à iustis ad humilitatem, & non ad veritatem*, & capite septimo damnant eos, qui asserunt istud, *Dimitte nobis debita nostra, dici à iustis in persona eorum, qui in populo sunt peccatores.*

Probatur item ex Patribus, vt sancto Hierony. dum soli Christo Domino concedit *impeccantiam*, non tantùm *re & de facto*, sed etiam *de possibili*: sancto Cypriano serm. de *eleemosyna* & pluribus aliis, quos fusè referunt Driedo libro primo *de gratia, & libero arbitrio*, capite
II. nono, Tapper articulo nono Louaniensi pag. 233. à Valentia hâc parte disput. 8. quæst. 1. puncto quinto, Vasquesius hîc disput. 189. cap. 15. & alij, quibus

Non obstat, quòd sanctus Augustinus libro *de spiritu & littera* capite primo sibi refert fuisse obiectum à Marcellino, quòd docuisset repugnantia dicens *hominem posse esse sine peccato, de facto verò neminem præter Christum esse aut fuisse immunem à peccato, & fatetur vtrumque esse verum.*

Hoc, inquam, non obstat, nam quòd sanctus Augustinus ait hominem posse esse sine vllo peccato rectè potest explicari de *remota potentia*, cum qua tamen bene stat etiam *proxima impotentia*, vt patet ex dictis suprà de potentia & impotentia hominis ad obseruandum
III. totam collectionem præceptorum, quatenus iustus eo ipso, quo habet gratiam habitualem cum auxiliis ei correspondentibus, potest ex ea bene operari, & promereri apud Deum de congruo perseuerantiam, & sic semper habere, vnde possit vitare omnia venialia; quia tamen non habet in *proxima* potentia, ob mobilitatem suæ voluntatis & rebellionem carnis, & aliorum eiusmodi impedimentorum eum aliò diuertentium, specialissima illa auxilia, quibus singula venialia euitantur per longum tempus, fit, vt talis iustus verè dicatur non posse vitare per longum tempus omnia vitalia.

Ratio à priori huius nostræ propositionis est eadem seruatâ proportione cum fundamento illius doctrinæ, quam suprà tradidimus de impotentia iusti ad vitandum omne & quodcumque
IV. peccatum mortale per longum tempus ex sola habituali gratia, & auxiliis ei correspondentibus, & etiam cum fundamento illius doctrinæ, quam suprà docuimus non posse hominem absque speciali auxilio gratiæ seruare totam legem naturæ sumptam *collectiuè quoad substantiam*, vt etiam facile videre est apud Patres suprà relatos, dum agunt de hac perfecta impeccantia.

ARTICVLVS VII.

Soluuntur obiectiones.

OBIICITVR primò Concilium Trident. loqu. solummodo de tota vita, nostram verò propositionem procedere etiam de longo tēpore, quod tamen potest esse tale, etiamsi non

A comprehendat totum tempus vitæ: adde quod potest interdum contingere, vt vita hominis iustificati duret tantùm aliquo breui tempore, verbi gratiâ, per dimidium diem, aut adhuc breuiùs, quòd verbi gratiâ, homo existens perfectè sanus corpore iustificetur per sacramentum pœnitentiæ, & paulò pòst aliquo casu improuiso interficiatur, quo tamen reliquo breui tempore potuit, imò de facto vitauit omnia, & singula venialia per solam gratiam habitualem acceptam in sacramento cum auxiliis sibi correspondentibus: ergo non est absolutè verum neminem iustificatum vi suæ habitualis gratiæ, & auxiliorum eius euitare per totam vitam omnia peccata venialia. V.

Respondetur, totum tempus vitæ posse duobus modis considerari, primò purè & simpliciter vt totum est & integrum, deinde vt est longum & diuturnum, Concil. Trident. in suo
B citato can. accipere hunc terminum *(in tota vita)* iuxta posteriorem significationem, Patres enim, dum tradunt nostram propositionem, vtuntur istis vel aliis similibus particulis *(diu, per longum tempus)* deinde fundant hanc impossibilitatem in inconstantia & mobilitate nostræ voluntatis, in rebellione partis inferioris contra superiorem, & aliis superiùs enumeratis, quæ per eiusmodi gratiam & auxilia ei correspondentia non tolluntur, vt patet in Apostolis post acceptum Spiritum sanctum in die Pentecostes, qui tamen multa patiebantur pro Christo, & quamplures actiones meritorias singulis diebus exercebant. VI.

Obiicitur secundò: illud est homini iustificato possibile vi suæ gratiæ & eius auxiliorum, quod semper & ordinariè postulat à Deo in oratione dominica; quia vt hæc est quotidiana,
C est etiam de quotidianis, sicut oratio specialis & extraordinaria pro extraordinariis beneficiis accipiendis à Deo; sed quilibet iustificatus sæpè sæpiùs Deo dicit vno eodémque die orationem dominicam; & in illa euitatio singulorum venialium etiam *collectiuè* sumptorum petitur à Deo in ista eius parte *fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra*: nam voluntas Dei in cælo fit & demandatur executioni ab omnibus sanctis absque vllo etiam vel minimo peccato veniali; & voluntas Dei est, vt simus sine vlla culpa perfectè sancti: ergo cùm hæc particula *sicut* denotet æqualitatem & similitudinem, qui orans recitat Deo orationem dominicam, postulat etiam euitationem omnium venialium vt possibilem per suam gratiam habitualem, & auxilia ei correspondentia. VII.

D Respondetur negando maiorem intellectam de immediata possibilitate, secundùm quam debet accipi, vt hæc obiectio sit contra nostram propositionem; si enim huic iustificato, vt sic præcisè considerato vitatio omnium venialium esset possibilis, non esset necesse illum sic orare, nec ex aliqua indigentia, sed tantùm ex honestate vel humilitate recitare orationem dominicam, quod tamen Patres citati negant, imò eo ipso, quo hæc & ista postulamus orando, ostendimus nos id non posse præstare sine speciali auxilio. VIII.

Obiicies tertiò: homo iustificatus potest ita crescere in sua habituali gratia, & auxiliis ei correspondentibus, vt hæc duo sufficiāt ei, ad vitandum omnia venialia per totam vitam, quod sic explicatur: iste iustificatus potest per suam gra-

I. tiam habitualem & eius auxilia vitare vnum & alterum veniale; quia etiam ex solis naturæ viribus potest istud, & proinde factus robustior, longè id meliùs potest. Hæc eius ergo gratia sit intensa vt vnum, & ex illa operetur, accipiet aliquod incrementum eius, & tunc poterit euitare tria, cùm factus sit adhuc fortior, & sic semper per longum aliquod tempus bene operetur, gratia etiam eius cum auxiliis correspondentibus augebitur: ergo tandem augmentum istud erit tantum, tam ex parte gratiæ, quàm auxiliorum eius: vt iste iustificatus possit euitare per longum tempus, imò per totam vitam omnia & singula venialia, ex solis istis duobus: quod tamen est contra nostram propositionem.

Respondetur negando antecedens, ad cuius explicationem vt respondeatur, præmittendum est hoc argumentum explicans vim huius antecedentis esse *calculatorium*, vt Philosophi
II. B communiter docent, vnde sicut in calculatione, seu supputatione, comparatio debet semper fieri inter res eiusdem proportionis, aliàs esset inepta calculatio, sic etiam, vt argumentum calculatoriũ habeat aliquid efficacitatis, debet semper fieri inter res eiusdem ordinis & rationis, vt etiam omnes Philosophi docent de motu, qui potest semper velociùs & velociùs fieri, nunquam tamen in instanti. Hoc igitur præmisso,

Respondetur concesso antecedente explicatiuo prioris, quod scilicet iustificatus possit euitare vnum & alterum veniale, & quòd euadat robustior bene operando ex sua habituali gratia, negando consequentiam, scilicet posse tandem deuenire ad eum gradum gratiæ & auxiliorum eius, vt ex his solis possit euitare omnia venialia, quia sic ratiocinando transitus fit à gratia
III. C communi & communibus auxiliis ei correspondentibus; item ab effectu eorum ad specialissimam gratiam & specialissima auxilia ei correspondentia, quæ in ratione gratiæ & doni sunt intra totum & adæquatum ordinem gratiæ, orationis, & ordinis eminentioris, quàm sint communis habitualis gratia, & communia auxilia ei correspondentia, similiter transitus fit à possibilitate effectus istius gratiæ & auxiliorum eius, ad possibilitatem specialioris effectus, qui moraliter consideratus est quodammodo distinctæ speciei, sicut & moralia principia illius.

Addi etiam potest ipsum augmentum gratiæ specialioris & auxiliorum eius non ita fieri, quasi singulis bonis operibus ex illa exercitis respondeat vnus aliquis determinatus gradus physicus maioris gratiæ in mercedem & præmium, & æqualitas physica seruetur inter vtramque: id
IV. D enim esse falsum ostendemus ex professo secundâ secundæ quæst. de *augmento charitatis*: quare etiamsi homo iustificatus habeat gratiam vt vnum, vel vt duo, & bene operetur ex illa, non statim accipiet illud augmentum, & sic deinceps, & cùm Deus non ordinauerit specialissima illa auxilia necessaria pro euitandis omnibus venialibus per totam vitam in præmium meritorum *de condigno*, quia important speciale donum perseuerantiæ, quod non cadit sub meritum *de condigno*, fit, vt quantumcunque iustificatus bene operetur per longum tempus ex sua speciali gratia & auxiliis specialibus, nunquam tamen habeat proximam potentiam ad vitandum omnia venialia per longum tempus, vel per totam suam vitam.

A Quæ autem & qualis sit hæc impotentia in V.
iustificato ad vitandum omnia venialia, *moralisne* tantùm, an *physica*, & quomodo illâ non obstante succumbendo veniali peccet, patet ex dictis suprà: nam seruatâ proportione eodem modo est hîc philosophandum, ac sumus philosophati de impossibilitate liberi nostri arbitrij ad obseruandum totam collectionem præceptorum legis naturæ.

ARTICVLVS VII.

Vtrum homo iustus possit esse in tanta habituali gratia, vt cum auxiliis et correspondentibus possit, etiam citra aliquod speciale priuilegium, euitare per longum tempus vel per totam vitam, peccata venialia. VI.

NOTANDVM est primò hæc duo; *auxilium speciale*, & *priuilegium*, in præsenti materia non idem significare: illud enim dicitur *speciale auxilium*, quod licèt non sit debitum, multis tamen conceditur: *priuilegium* verò, quod vni vel paucis tantùm datur. Vnde priuilegium definitur *Exceptio alicuius personæ particularis, vel paucorum à lege communi.* Hinc, quia datur multis vitare omnia peccata mortalia, istud non vocatur *priuilegium*, & sic hæc duo, *iustum ex specialibus auxiliis correspondentibus sua gratia ei dari solitis posse euitare omnia venialia*, &, *aliquem iustum posse ex priuilegio vitare omnia venialia*, sunt distinctæ difficultates.

Notandum secundò, peccata venialia alia esse
talia ex *suo obiecto*, licèt committantur ex vo- VII.
luntate deliberata, vt est verbum otiosum; alia esse ex *subreptione*, id est, quæ non sunt cum plena aduertentia rationis; alia esse *ex leuitate materiæ*. His positis,

Sit hæc propositio: *aliquis iustus potest esse in tanta habituali gratia, vt cum auxiliis ordinariis correspondentibus possit, etiam citra aliquod speciale priuilegium, euitare per longum tempus, vel etiam per totam vitam, ea omnia venialia, quæ sunt talia ex suo obiecto, prout illa committuntur ex plena aduertentia rationis & plena libertate voluntatis.* Ita Durandus secundo sententiarum, dist. 28. quæst. tertiâ, núm. 8. Vega in Concilium Trident. libro 14. cap. 21. & 22.

Probatur primò, quia Patres superiùs citati pro propositione articuli quinti loquuntur absolutè de omnibus venialibus, & explicando hanc impossibilitatem solent etiam recensere ea venia-
lia, quæ vel ex aliqua inaduertentia rationis seu VIII.
subreptione committuntur; sic expressè sanctus Hieronymus dialogo secundo & tertio vrget exemplum sancti Pauli, & Zachariæ & Elizabeth. parentum sancti Ioannis, dum dicuntur in Euangelio *iusti*: ergo subindicant posse fieri, vt aliquis iustus tantam habeat gratiam, vt cum eius auxiliis ordinariis possit euitare etiam per longum tempus venialia illa, prout committuntur ex plena aduertentia rationis & plena libertate voluntatis.

Deinde, committere veniale peccatum ex plena aduertentia rationis & plena libertate voluntatis, idem est, ac illud committere ex certa malitia & scientia, aut saltem ei æquipollens: at inter sanctos plures dantur, qui dum viuerent,

I. noluerint Deum ex certa malitia offendere etiam venialiter, verbi gratiâ, sanctus Ioannes Baptista, de quo Christus Dominus dixit, *inter natos mulierum non surrexit maior*: quem etiam Ecclesia canit in officio sancti illius, *nesciuisse labem*, & quem plures ex sanctis Patribus docent fuisse sanctitatis valde eminentis, vt sanctus Gregorius libro tertio Moralium capite tertio, S. Bernardus *sermone* 4. *de eius natiuit.* & plures alij, quos Canisius fusè refert libro primo *de corruptelis verbi Dei* capite decimo. Idem videtur etiam dicendum de sancto Iacobo fratre Domini, qui ob summam, quâ relucebat coram Deo & hominibus sanctitatem, cognominatur *iustus*, similiter & de reliquis Apostolis post acceptum Spiritum sanctum, nam *ad Rom.* 8. Apostolus dicit se & illos habere *primitias spiritus*; id est, vt sanctus Thomas ibi explicat, abundantiora & præstantiora dona Spiritus
II. sancti.

Tandem probatur: sicut in causis adæquatis negatio est causa negationis, sic affirmatio est causa affirmationis, sed negatio attentionis & vigilantiæ in ipsa *ratione*, & multitudo occasionum sibi inuicem & quasi continuò succedentium incidendi in aliquod veniale peccatum est causa adæquata cum ipsa mobilitate voluntatis, cur iustus habens auxilia correspondentia suæ gratiæ succumbat venialibus: ergo positio vigilantiæ & attentionis in iusto cum carentia frequentium occasionum incidédi in venialia, cum aliqua firmitate voluntatis proueniente à gratia habituali, erit causa, vt ipse iustus possit euitare ista peccata, sed in aliquo sancto, verbi gratiâ ex nunc enumeratis, ratio potest, quantum requiritur ad sic euitandum hæc peccata, esse per longum aliquod tempus sufficienter perui-
III. gil, & occasiones istorum peccatorum sic committendorum non sunt ita frequentes, vt experientia docet, item iustus iste non potest defatigari tali vigilantiâ, præsertim cùm tentationes sic se obiiciendo voluntati manifestent se maximè, & faciliùs ipsa ratio tunc dictet voluntati illas esse fugiendas; & voluntas, vt vitet peccatum ingratitudinis, libentiùs illas effugiat: igitur iustus aliquis potest ex sua habituali gratia & eius auxiliis euitare ista venialia vt sic committenda.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum iustus ex speciali priuilegio Dei possit per longum tempus, seu per totam vitam euitare omnia peccata venialia, & an illud priuilegium fuerit alicui concessum.

IV. SIT hæc propositio: *iustus potest ex speciali priuilegio Dei per longum tempus, seu per totam vitam euitare omnia, & singula venialia quomodocumque spectata: quod quidem priuilegium fuit de facto concessum Beatissimæ Virgini Deiparæ, & præterea nemini*: tres sunt partes huius propositionis; quarum duæ priores habentur ex Concilio Tridentino sess. 6. prima quidem vbi damnat illum, qui dixerit iustum posse per totam vitam fugere venialia, cum hac limitatione, seu exceptione *(nisi ex speciali priuilegio Dei)* exceptio enim firmat regulam, & ideò Concil. tacitè definit iustum cum tali priuilegio id posse.

Probatur ampliùs ex sancto Iudâ circa finem

A epistolæ suæ canonicæ sic scribente, *ei autem, qui potens est vos conseruare sine peccato & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos*, V.
item ex Patribus, vt sancto August. epist. 95. & libro *de natura & gratia* cap. 14. Gelasio Papa epistola sua contra Pelagianos.

Tandem probatur ratione petitâ ex sancto August. epist. nunc citatâ, & libro *de spiritu & littera* capite primo & secundo, item libro *de peccatorum meritis & remissione* capite sexto: vis & efficacia gratiæ, etiam considerata per habitudinem ad suum subiectum, potest ex voluntate Dei, quæ est omnipotentissima, esse maior, quàm sit de facto, vel etiam possit esse infirmitas nostræ naturæ, quia omnia ei obediunt ad nutum, nec creatum aliquod cor potest in tantum obdurescere, vt Deus non possit ipsum emollire: nec caro, dæmon, vel mundus possunt tot tentationes & occasiones peccatorũ excitare, quin
B Deus possit vim illam retundere vel impedire: VI.
atqui, quòd iustus instructus auxiliis correspondentibus suæ habituali gratiæ incidat in aliquot peccata venialia, prouenit ex istis tribus; & ex nostra infirmitate, vt patet ex dictis suprà: ergo Deus potest facere, vt iustus aliquis ex speciali quodam priuilegio, quo voluntas eius corroboretur & occasiones peccatorum tollantur, euitet de facto per totam vitam omnia venialia quomodocumque considerata.

Secunda item pars eiusdem propositionis habetur expressè in citato canone Trident. & habet fundamentum in sacris litteris iuxta sensum accommodatitium applicatis per Patres & Ecclesiam Beatissimæ Virg. Deiparæ, vt Canticorum 4. *tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.*

Patet item ex sanctis Patribus, vt sancto Au-
C gustino libro *de natura & gratia* capite 36. *De sancta Virgine Maria*, inquit, *propter honorem Domini nullam prorsus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem*, & ex pluribus aliis, quos Vega citato capite decimo octauo refert. VII.

Et fauet ratio: est enim hæc communis Patrum regula, quicumque est conceptus absque peccato originali, is etiã, ne venialiter quidem, aliquando peccauit, quia peccatum originale est radix aliorum; sed Beatissima Virgo fuit concepta absque eo, quòd contraxerit peccatum originale, vt ex professo docetur tertiâ parte: ergo nunquam peccauit venialiter, & ex consequenti, cùm speciale priuilegium Dei sit ad istud necessarium, Beatissima Virgo illud habuit.

Vnde, quando Concilia & Patres superiùs relati dicunt quemlibet iustum in propria sua per- VIII.
D sona dicere, *dimitte nobis debita nostra*, loquuntur ad sensum & mentem sancti Augustini nunc relati, scilicet de aliis omnibus puris hominibus, quia ibi est sermo de peccatis, in quorum quæstione nunquam Beatissima Virgo comprehenditur, sed rectè poterit dicere istam partem orationis dominicæ in persona aliorum.

Tertia & vltima pars huius propositionis est contra Catharinum libro *de eximia prædestinatione Christi Domini*, vbi censet aliquos insigniter prædestinatos nullum vnquam commisisse peccatum actuale, est tamen hæc nostra pars expressa doctrina S. Aug. libro *de natura & gratia* citato capite 36. vbi cùm Pelagius recenseret multos sanctos, quos conten-

I. debat nunquam peccasse, ita scribit, *hâc ergo Virgine exceptâ* (scilicet Deipara) *si omnes illos sanctos & sanctas, cum hîc viuerent congregare possemus, & interrogare vtrum essent sine peccato, quid fuisse responsuros putamus; vtrum hoc quod iste* (nimirum Pelagius) *dicit, an quod Ioannes Apostolus, rogo vos quantalibet fuerint in hoc corpore excellentiâ sanctitatis, si hoc interrogari potuissent, nonne vnâ voce clamassent, si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est*, quò loci istæ particulæ sunt notandæ (*omnes sanctos & sanctas*, &, *quantalibet fuerint excellentiâ sanctitatis*) quæ præter Beatissimam Virginem nullum ex omnibus sanctis quantumlibet perfectissimis excipiunt à commissione alicuius peccati, saltem venialis *ex subreptione*, aut alio leui modo, vt ipsemet sanctus Augustinus explicat sequenti capite 38. de Abe-
II. le, quem tamen Christus Dominus in Euangelio appellat *iustum*.

Idem patet ex Patribus secundi Concilij Mileuitani canone octauo definientibus omnes sanctos in hac vita posse & debere cum veritate dicere in propria sua persona istud, *dimitte nobis debita nostra*.

Tandem probatur ratione: vt aliquis excipiatur à regula generali, fundamentum aliquod sufficiens debet assignari, aliàs talis exceptio iudicabitur esse gratis conficta; atqui ex relatis suprà sacris litteris, Conciliis & Patribus regula generalis est: *neminem ex puris hominibus* (exceptâ solâ Virgine Deiparâ) quantumlibet sanctum vitasse omnia venialia, vt patet ex citato Canone Mileuitano, & relatâ nunc auctoritate sancti Augustini; nec item vllum sufficiens fundamentum potest dari in
III. aliquo ex omnibus sanctis, ratione cuius excipiatur ab ista regula; Nam, si quod sit, maximè desumetur ex eo singulari munere, ad quod talis sanctus deputatur à Deo, verbi gratiâ, in sancto Ioanne à munere *precursoris*, in Apostolis à dignitate *Apostolatus*, & sic de reliquis.

At non ex primo: sanctus enim Bernardus epist. 174. agnoscit aliquod veniale fuisse in sancto Ioanne Baptista, vnde istud in officio eius festi, *ne leui saltem maculare vitam famine posset*, non asserit eum de facto euitasse omnia venialia etiam leuissima, sed solùm exprimit singulare eius studium in illis fugiendis, vt patet ex versu præcedenti, ex quo tamen studio non semper fuga eiusmodi peccatorum sequitur, & quando sanctus Thomas sermone quarto contra Pelagianos asserit illum fuis-
IV. se purum ab omni crimine, ibi per *crimen* intelligit peccatum mortale iuxta doctrinam sancti Augustini libro primo *contra duas epistolas Pelagianorum* dicentis, multos fideles *esse sine crimine; at sine peccato neminem in hac vita*: & quando Patres dicunt sanctum Ioannem, *neque actu neque habitu* peccasse, loquuntur tantùm factâ comparatione ad iudicium humanum, quia ibi agunt de condemnatione eius ad mortem, volúntque illum nullum commisisse peccatum, propter quod posset puniri in iudicio humano, cum qua tamen puritate stat, quòd habuerit aliqua venialia ex subreptione, aut alio leui modo commissa.

Similiter dignitas *Apostolatus* non est sufficiens fundamentum pro eximendis Apostolis ab hac

A generali regula; nam & sanctus Paulus ait V.
ad Galatas secundo se restitisse sancto Petro in faciem, *quia*, inquit, *erat reprehensibilis*, quod non diceret, nisi propter aliquam culpam, quâ tunc peccauit venialiter, vt explicant interpretes, item S. Hieronymus agnoscit aliquod veniale in sancto Paulo, & sancti Ioannes & Iacobus in suis epistolis agnoscunt etiam se offendisse Deum.

Neque est, quòd Catharinus suprà dicat hunc gradũ sanctitatis esse possibilem in aliquo, vt patet ex primâ parte nostrę propositionis, & pertinere ad perfectionem Ecclesiæ & meritorum Christi Domini, vt hæc perfectio fuerit de facto communicata aliquibus sanctis. Non est, inquam, quòd istud obiiciat, idem enim deberet dici de peccato originali, à quo tamen contrahendo sola beatissima Virgo Deipara fuit exempta.

B Neque responderi potest præsentem exem- VI.
ptionem non fundari in ista exemptione à contrahendo peccato originali, cùm sanctus Thomas priorem deneget Beatissimæ Virgini, cui posteriorem concedit; nam licèt absolutè & simpliciter loquendo hæc consequentia non sit necessaria, quia Deus potuisset concedere hoc priuilegium alicui ex conceptis in peccato originali, attamen non desinit valere ratione materiæ & modi illius, quo Deus voluit communicare hoc priuilegium, scilicet iis tantùm, qui radicem omnis peccati (quale est peccatum originale) non habuissent.

Deinde, vt satisfaciamus congruentiæ à Catharino allatæ, dicimus, hunc gradum sanctitatis fuisse de facto in beatissima Virgine, vt ostendimus, nec esse necesse, vt omnes gradus
C singularis perfectionis reperiantur in pluribus, VII.
tunc enim tale priuilegium desineret esse singulare.

ARTICVLVS VLTIMVS.

Soluuntur nonnulla dubia.

QVÆRES primò, in quonam hoc priuilegium vitandi peccata venialia consistat.

Respondetur, hoc priuilegium consistere in ista ligatione appetitus sensitiui, ne prorumpat in motum aliquem inordinatum, hanc autem ligationem inchoari per gratiam habitualem & virtutes infusas in aliquo excellenti gradu, & tandem compleri per specialissimam prouidentiam Dei.

Prima pars huius responsionis patet; hoc priuilegium debet in eo consistere, quod ita est contrarium rebellioni appetitus & inconstan-
D tiæ voluntatis humanæ, vt hoc vtrumque im- VIII.
pediat, quia hæc duo sunt causa, cur iustus non possit vitare omnia venialia, vt intelligitur ex dictis superioribus articulis, & contraria contrariis curantur; atqui hæc ligatio appetitus ita est contraria rebellioni, vt eam impediat.

Secunda item pars patet, quod est intrinsecè dispositiuum subiecti ad aliquam formam, est aliquo modo inchoatiuum talis formæ; nam introductio vnius internæ dispositionis ex vltimis pluribus censetur inchoatio formæ: at gratia habitualis & virtutes infusæ in aliquo excellenti gradu sunt intrinsecæ quædam dispositiones in iusto ad ligationem eius appetitus pro vitandis omnibus venialibus, quia faciunt, vt ille possit suauiter & con-

natura-

I. naturaliter exercere opera virtutum, in quacumque occasione, quod multum confert ad euitanda venialia.

Quòd autem hæc infusio eiusmodi virtutum inchoet tantùm, & non sola compleat hanc ligationem, patet ex eo, quòd tales habitus non sanent perfectè hominem, sed solùm quoad mentem, relinquendo rebellionem partis inferioris contra superiorem, vt intelligitur ex dictis suprà: ergo postulat aliquid sibi superaddi: istud autem nihil potest esse aliud, quàm singularis quædam prouidentia Dei, quâ, sicut isti habitus intrinsecè perficiunt iustum, ita etiam Deus extrinsecè per specialem protectionem amouet omnes proximas occasiones venialium peccatorum, & subministrat occasiones bonorum actuum, vt intelligitur ex sancto Thoma tertiâ parte quæstione 27. articulo tertio, docente appetitum sen-
II. sitiuum beatissimæ Virginis fuisse perfectissimè ligatum per diuinam prouidentiam, eum prohibentem ab omni inordinato motu.

Quæres secundò: quomodo hoc priuilegium vitandi peccata venialia distinguatur à confirmatione in gratia, & ab impeccabilitate propriè dictâ.

Respondetur, hoc priuilegium distingui à confirmatione in gratia, quòd hæc excludat possibilitatem *proximam* ad vitandum omnia venialia, & cum illa consistat, nam Apostoli dicuntur fuisse confirmati in gratia die Pentecostes, quos tamen suprà notauimus peccasse venialiter; sed hæc confirmatio addit supra gratiam habitualem, & alia ei correspondentia, specialiora quædam auxilia tam *excitantis* & *adiuuantis* gratiæ pro vitandis peccatis, quàm *externæ protectionis* amouentis obiectum,
III. quo voluntas inducitur ad peccatum mortale. Distinguitur etiam ab ipsa *impeccabilitate*, quòd hæc propriè dicta fundetur in aliquo intrinseco sui subiecti, vel eius status & conditionis, quod saltem arguat aliquam indecentiam in Deo, vt permittente & relinquente tale subiectum cum naturali sua propensione ad peccatum, cuiusmodi fuit vnio hypostatica in Christo Domino, & visio beatifica in ipsis beatis; hoc autem priuilegium non ita fundetur ex parte sui subiecti, quatenus adhuc illud remanet in statu naturæ corruptæ, & cum naturali propensione ad motus inordinatos, nisi aliunde ligaretur & contineretur, modo nunc explicato.

Quæres vltimò: an vltima pars propositionis superioris articuli sit adeò certa, vt opposita censeatur erronea.

IV. Respondetur primò, oppositam non videri erroneam, quia illius assertione non euertitur aliqua propositio fidei per aliquam euidentem & necessariam consequentiam; tum etiam, quia sanctus Augustinus libro *de perfectione iustitiæ* vltimis ferè verbis vltimi capitis, ait *se scire quibusdam visum esse quosdam sanctos fuisse absque vllo peccato*, quorum sententiam licèt non probet, ait tamen se non audere reprehendere.

Tum etiam quia Concilium Tridentinum relatâ sess. sextâ, ita definit hoc priuilegium fuisse de facto concessum Deiparæ Virgini, vt tamen, loquendo de aliis puris hominibus, adhibeat hanc particulam *(nisi ex speciali priuilegio Dei)* cuius appositione satis innuit hoc

A priuilegium non esse tale, vt certò constet illud soli beatissimæ Virgini fuisse concessum, V.
aliàs Concilium debuisset purè simpliciter & absolutè sine tali limitatione definire neminem ex hominibus iustificatis solâ exceptâ beatissimâ Virgine habuisse de facto, vt euitaret per totam suam vitam omnia & quælibet venialia, à quo tamen modo definiendi prudenter abstinuit, significans posse contingere, vt aliquis insigniter sanctus nobis incognitus sit istud consequutus à Deo, sicque Concilium relinquit locum opinionibus, tunc autem erit sufficiens fundamentum admittendi tale priuilegium fuisse huic vel isti concessum, quando illud innitetur firmis aliquot sanctorum testimoniis, & multis coniecturis istud viro prudenti suadentibus.

B

DISPVTATIO NONA. VI.

De necessitate gratiæ excitantis & adiuuantis ad exercendum singulos actus supernaturales quoad substantiam.

Articvlvs Primvs.

Vtrum iustus indigeat speciali auxilio supernaturali excitantis & adiuuantis gratiæ supernaturalis, ad exercendum quoad substantiam singulos actus entitatiuè supernaturales.

C DVæ sunt hac de re sententiæ, VII.
prior nonnullorum recentiorum negans, posterior affirmans, pro qua

Sit hæc propositio: *homo iam supernaturalibus habitibus informatus indiget aliquo speciali auxilio tum excitantis gratiæ, tum adiuuantis ad exercendum singulos actus quoad suam substantiam supernaturales*. Hæc propositio est sancti Thomæ hîc articulo nono, prout Caietanus illum explicat, quando ait in corpore articuli *eum, qui existit in gratia, indigere auxilio gratiæ secundùm alium modum*, scilicet, *vt à Deo moueatur ad rectè agendum*, quæ verba sancti Thomæ continent expressè priorem partem nostræ propositionis: est etiam Bellarmini libro sexto *de gratia & libero arbitrio*: Vasquesij hîc disputatione 193. capite primo & secundo, videtúrque esse
D conformior tam definitionibus Conciliorum, VIII.
quàm Patrum auctoritatibus.

Probatur itaque primò ex Concilio Palæstino, in quo, vt animaduertimus suprà disputatione primâ, Pelagius, ne damnaretur, anathematizauit suam hæresim, & inter alia istud, *gratiam Dei non dari ad singulos actus*, & quòd Pelagius nomine gratiæ aliquo tempore post cœptam suam hæresim intellexerit gratiam excitantem, consistentem in aliqua inspiratione Dei, ibidem obseruauimus: similiter Patres Ecclesiæ agendo contra illum de necessitate gratiæ, intelligere etiam isto nomine *illuminationem & inspirationem Spiritus sancti*, seu *gratiam excitantem*, patet ex Concil. Arausic. II. can. 5. 6. & 7.

I. Deinde, Concilium istud can. quinto censet eodem modo esse philosophandum de necessitate *inspirationis Spiritus sancti*, seu *gratiæ excitantis* in augmento iustitiæ fidei, ac ipsius initio: at gratia excitans est necessaria in initio fidei iustificantis, quemadmodum patet ex Concilio Tridentino sess. sextâ capite 5. & 6. & can. tertio: item idem Concil. can. nono ita ait, quoties *bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum, vt operemur, operatur*; quò loci hæc particula *operatur in nobis, vt operemur*, denotat gratiam *excitantem*, ista verò (*nobiscum operatur*) designat *adiuuantem*, & denique ista (*quoties bona agimus*) significat quodlibet bonum opus à nobis exercitum nullo quantumuis minimo, existente tamen ordinis supernaturalis quoad suam entitatem excepto.

II. Idem probatur ex Tridentin. sessione sexta capite 16. sic loquente, *Christus Iesus tanquam caput in membra, & tanquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutes influit, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, & comitatur, & sequitur*; at si sola habitualis gratia iam infusa iusto esset ei sufficiens ad sic bene operandum, Christus Dominus non diceretur *iugiter influere*, sed solùm conseruare, qui tamen ibi dicitur *iugiter influere*; quasi semper de nouo & nouo excitare iustum, sumptâ metaphora à fluxu fluminis qui semper nouam, & nouam aquam defluit, & quòd continuus ille influxus Christi Domini intelligatur eò loci tam de gratia *excitante*, quàm *adiuuante*, hæc posterior particula Concilij docet (*quæ virtus bona eorum opera semper antecedit & comitatur.*)

III. Idem auctoritates Patrum probant, vt sancti Hieronymi epistola *ad Cthesiphontem*, vbi contra Pelagianos sic loquitur, *Dei gratiam ponunt, vt non per singula opera eius regamur & nitamur auxilio, & non intelligunt ista dicentes, quòd per os eorum intolerabilem blasphemiam sibilet Diabolus*. Item sancti Augustini epistola 106. dicentis pertinere ad fidem Catholicam dicere gratiam dari ad singulos actus, & libro *de correptione & gratia* capite primo docet ex illo Christi Domini apud Ioannem, *sine me nil potestis facere*, hominem liberatum à peccato adhuc indigere auxilio Dei, quia Christus Dominus ibi alloquebatur Apostolos constitutos in gratia; item Zozimi Papæ apud Cœlestinum Papam in sua epistola *ad Episcopos Galliæ* capite octauo: *quod ergo*, inquit, *tempus interuenit, quo eius non egemus auxilio? in omnibus igitur actibus causis que, cogitationibus, motibus adiutor & protector orandus est.*

IV. Tandem nostra propositio probatur ratione quoad vtramque partem, quoad priorem, quæ procedit *de necessitate gratiæ excitantis* sic probatur; actio non sequitur ab eo agente, quod est ad vtrumlibet, nisi illud ab alio determinetur saltem moraliter ad aliquod vnum ex pluribus, vt Commentator docet libro secundo physicorum textu 48. atqui liberum arbitrium hominis etiam informatum habitu gratiæ sanctificantis, & aliis eam concomitantibus est aliquod agens, quod ex se est ad vtrumlibet comparatione boni operis entitatiuè supernaturalis, scilicet ad hoc vel aliud operandum, imò etiam ad non operandum; licèt enim habitus determinent potentiam *quoad specificationem*, non tamen *quoad exercitium*, ergo liberum arbitrium etiam habitu gratiæ sanctificantis, & aliis eam concomitantibus informatum debet saltem moraliter determinari ab aliquo alio; at illud non potest esse aliquid procedens ex solis naturæ viribus; alias initium boni operis entitatiuè supernaturalis esset ex nobis tanquam ex nobis, aut ad minus ex iis, quæ sunt ordinis purè naturalis, quod Patres & Concilia negant. ergo debet esse aliquid supernaturale, & proinde quædam gratia excitans, cùm hæc, quemadmodum est primum in prima iustificatione adultorum, sic & in secunda debeat etiam esse primum. Et hæc ratio confirmatur ampliùs ex dicendis infrà de gratia *excitante* & eius necessitate fundata in natura liberi arbitrij. V.

Posterior pars eiusdem propositionis, quæ procedit *de necessitate gratiæ adiuuantis* probatur; quando forma aliqua datur tantùm ad eleuandam potentiam in ordine ad cooperandum alteri, tunc illa non potest producere suum effectum, vel actum sine speciali auxilio alterius coadiuuantis illam, vt satis intelligitur ex ipsis terminis; atqui habitualis gratia datur tantùm homini ad cooperandum Deo in productione operum supernaturalium quoad substantiam, vt habetur expresè canone 25. Concilij secundi Arausic. sic dicentis, *hoc secundùm fidem Catholicam credimus, quòd acceptâ per baptismum gratia omnes baptizati cooperante Christo & auxiliante, quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere*, quod etiam alij Patres passim testantur, dum homines iustificatos vocant *cooperatores Dei*, dum etiam dicunt, Deum, quando coronat nostra bona opera, coronare & sua: igitur in homine iustificato ad exercendum actus supernaturales quoad substantiam, vltra gratiam habitualem, speciale quoddam auxilium supernaturale gratiæ adiuuantis requiritur. VI.

Et hæc pars confirmatur ampliùs ex dicendis infrà de actuali *gratia adiuuante*, & eius necessitate ad operandum supernaturaliter. VII.

Cæterùm duæ istæ sententiæ videntur posse conciliari inter se, ita vt sensus prioris non sit negare absolutè necessitatem huius prædictæ vtriusque gratiæ in iustificato ad prædictos actus exercendos vltra iustificantem gratiam, sed includere ista auxilia in ipso habitu gratiæ sanctificantis tanquam aliquid ei connaturale, & ex vi habitus gratiæ debitum ipsi iustificato, sicut suprà diximus de specialibus auxiliis, quæ includuntur in gratia sacramentali, & mens eius sit solummodo negare vltra habitum gratiæ & præter auxilia supernaturalia illi correspondentia esse ipsi iustificato opus aliquo auxilio alio specialiori & maiori, quàm sint actualis gratia *excitans & adiuuans* prædicto habitui correspondens; posterior verò sententia procedit solùm de habitu gratiæ sanctificantis præcisè sumptæ, prout non includit actualia illa auxilia nunc explicata, licèt includat concursum generalem Dei proportionatum gratiæ habituali, iuxta quem sensum nostra propositio videtur pertinere ad fidem ex citatis Conciliis & Patribus, potest tamen addi interdum tam graues occasiones & difficulta- VIII.

I. tes posse contingere homini iustificato ad exercendum insigne quoddam opus, vt vltra gratiam suam habitualem & auxilia gratiæ excitantis & adiuuantis illi correspondentia, indigeat adhuc aliquo maiori auxilio, quàm sint illa ordinaria ipsi gratię habituali connaturalia, & ex vi eius debita iustificato; & pro hac conciliatione potest videri Suares libro 10. *de gratia* capite secundo, numero sexto & sequentibus.

ARTICVLVS II.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM est: iustificatus potest aliquid post iustificationem, quod ante illam non poterat, aliàs frustra habitus gratiæ & reliqui eum comitantes infunderentur illi: at-
II. qui homo, qui iustus est, poterat ante iustificationem exercere ex gratia, tam *adiuuante* quàm *excitante*, actus supernaturales quoad substantiam, vt patet de actibus dispositiuis ad iustificationem: ergo cùm comparatione prioris istius effectus maius illud sit, ad minimum operari actus supernaturales entitatiuè ex sola habituali gratia; iustus poterit cum sola habituali gratia tales actus exercere.

Respondetur concessâ maiore, minorem eius esse veram de re seu entitate actus, quam gratia habitualis producit, non tamen de modo, quo hæc producit suum actum seu effectum: Explicatur: iidem specie actus entitatiuè supernaturales possunt produci per sola actualia auxilia supernaturalia præstita nostræ voluntati cum iis, qui producuntur ab illa per gratiam habitualem ei permanenter inhærentem, nam
III. actus dilectionis supernaturalis dispositiuus ad gratiam iustificantem, non est alterius speciei ab actu elicito ex habituali gratia & virtute Theologica charitatis, quæ est in homine iustificato, cùm hæc distinctio sit tantùm penes causam efficientem, quæ est extrinseca effectui formaliter & specificè considerato, & vtrobique sit idem specie motiuum formale, voluntas tamen, quantum est ex parte sui, non eodem modo producit istos actus; nam vt informata habitu gratiæ producit illos connaturaliter, seu per principium sibi permanenter inexistens, quo tamen modo non producit illos, quando sunt tantùm dispositiui ad primam iustificationem, iuxta quam diuersitatem agendi homo iustificatus potest aliquid circa actus entitatiuè supernaturales, quod ante talem iustificationem non poterat.

IV. Alia est etiam inæqualitas respectu eiusmodi auxiliorum, & efficientiæ istorum actuum inter hominem nondum iustificatum, se tamen disponentem ad primam iustificationem, & hominem iam iustificatum, quòd dentur posteriori tanquam habenti aliquod ius ad illa intuitu gratiæ iustificantis, quam anteà accepit, vt anteà explicatum est articulo 10. & 11. priori verò dentur ex mera tantùm gratitudine & liberalitate.

Secundum est: homo post iustificationem non est deterioris conditionis quoad exercitium actuum entitatiuè supernaturalium, quàm homo secundùm naturæ suæ vires consideratus quoad exercitium actuum moraliter bonorum intra ordinem naturæ: at homo in
A hoc ordine præter potentias naturales expeditas per generalem Dei concursum non indiget alio speciali excitante & adiuuante auxilio ad singulos actus moraliter bonos ordinis purè naturalis exercendos, vt facilè intelligitur ex dictis: ergo. V.

Respondetur, si in maiori eius propositione per hunc terminum esse *deterioris conditionis*, intelligatur, non plura requiri in vno statu & modo agendi, quàm in alio, tunc maior ista absolutè negatur: id est, licèt homo consideratus secundùm vires naturæ non indigeat speciali aliquo auxilio naturæ, quo communiter & ordinariè excitetur ad bonum morale eiusdem ordinis, illúdque exequatur; homo tamen iustificatus non desinet indigere speciali auxilio supernaturalis gratiæ tum *excitantis* tum *adiuuantis* ad exercendum actus entitatiuè supernaturales, est enim quoad hoc dispar vtriusque ratio, quia enim nostra voluntas ex non-
B nullis, quæ videt fieri secundùm cursum ordinarium, potest sufficienter excitari ad bonum morale ordinis naturæ, ideò non indiget aliquo speciali auxilio *excitante*, nec item *adiuuante*, quia habet naturalem cum illo proportionem, nec tot impedimenta circa illud exercendum occurrunt: & quia etiam eadem voluntas est integrum & adæquatum principium eiusmodi actuum in genere causæ specialis ex parte potentiæ, ideò ad istos actus exercendos non indiget nisi generali concursu Dei: at nostra voluntas informata gratiâ habituali non habet à rebus ordinis naturæ, vt sic spectatis, vnde excitetur ad exercendum actus entitatiuè supernaturales, cùm sicut isti actus, sic etiam & obiecta illo- VI.
rum transcendant istum ordinem, nec bona ista VII.
C ordinis tantùm naturalis ex primaria sua institutione, sed tantùm secundaria, referantur ad finem supernaturalem, & propterea voluntas hominis iustificati vltra habitum gratiæ, quo est informata, indiget aliquo speciali auxilio gratiæ *excitantis*, quo moueatur ad applicandum se & ad vtendum suo habitu gratiæ circa tale obiectum; item, quia gratia habitualis datur nostræ voluntati tantùm ad cooperandum Deo, vt probauimus, ideò indiget etiam speciali auxilio gratiæ *adiuuantis*, cùm ad volendum exercere actus supernaturales entitatiuè, & ad exercendum illos de facto, plura eáque grauissima impedimenta occurrant, quàm circa bonum morale ordinis tantùm naturalis.

Neque ex his sequitur hominem iustum esse deterioris conditionis eo sensu, quo hæc
D particula *(deterior conditio)* idem sonat, ac VIII.
esse imperfectiorem, nam tunc propriè aliquid est imperfectum, aut imperfectioris conditionis, quando caret aliquo sibi debito, vel si illud habet, non tamen habet illud modo & ratione suo statui debitis & conuenientibus: at status hominis iustificati adhuc viatoris non postulat, vt operetur actus entitatiuè supernaturales sine prædictis specialibus auxiliis: imò status ille, in quo est cum rebellione carnis & indeterminatione quoad exercitium huius potiùs, quàm istius boni, id postulat.

Deinde, modus iste operádi non tenet se ex imperfectione habitualis gratiæ, sed ex illa necessitate, quâ obiectū debet priùs cognosci ab intel-

I. lectu, posteà proponi in particulari tanquam bonum amplectendum voluntati, quod potiùs arguit eius nobilitatem supra omnia & singula bona moralia ordinis purè naturalis, quatenus postulant specialem aliquam gratiam, vt coniungantur suæ potentiæ, seu principio elicitiuo actuum exercendorum circa illa, & insuper tantam excellentiam, vt etiam exigant specialem quendam concursum Dei, quo voluntas informata habitu gratiæ attingat illa per suos actus, quod non reperitur communiter in omnibus bonis moralibus ordinis tantùm naturæ.

Tertium: vbi principium agendi est completum, & eiusdem ordinis cum obiecto & actu, eisque proportionatum, & quoad vsum & applicationem subest liberæ voluntati operantis, tunc potest cum solo generali concursu sibi proportionato ex sola determinatione libera operantis, operari, quia aliàs non esset completum, quantum requiritur ex parte ipsius potentiæ, cui
II. inest; atqui gratia habitualis ita euehit voluntatem ad operandum supernaturaliter, seu ad exercendum actus quoad substantiam supernaturales, vt compleat illam in ratione potentiæ supernaturalis, quia dat illi *simpliciter posse* operari, & non vt habitus acquisiti *facilè tantùm* operari; item eius vsus subest libertati ipsius iustificati, quatenus voluntas eius potest eam applicare ad agendum, habitus enim infusi etiam per se subsunt quoad vsum liberæ voluntati iusti viatoris, quod tamen suppositâ necessitate auxilij specialis non esset verum, cùm sit à solo Deo operante antecedenter ad consensum nostræ voluntatis.

Respondetur, maiorem esse veram, quando principium est ad agendum se solo completum: item quando impedimenta non sunt magni momenti, & ipsa potentia habet obiectum valde
III. obuium, à quo facilè determinetur *quoad exercitium actus*: quæ omnia hîc non reperiuntur, vt patet ex dictis in confirmationem nostræ propositionis.

Vltimum: tunc solùm aliquod speciale auxilium requiritur, quando efficientia & concursus causæ alicuius secundæ requisitæ ad exercendum talem operationem deficit, & ideò, vt operatio sequatur, est supplendus, quia necessitas talis auxilij, vt specialis & distincti à concursu generali & completa efficacia potentiæ, in nullo alio potest fundari, vt etiam videre est inductione factâ per omnes causas & potentias: atqui omnes & singulæ causæ actus supernaturalis quoad substantiam eliciendi à iusto ex habituali gratia sunt completæ: intellectus quidem per fidem supernaturalem sibi infusam, voluntas per spem & charitatem:
IV. obiectum item proportionatum, debitè apprehensum, & ab intellectu diuinâ fide informato propositum: ergo nullo alio speciali auxilio indiget ipse iustus ad exercendum actus supernaturales quoad suam substantiam.

Respondetur, aliquam potentiam posse duobus modis intelligi *completam*, ita vt non sit vlteriùs complenda per aliquid sibi superadditum; primò, quatenus habet efficaciam adæquatè correspondentem perfectioni actus sibi proprij secundùm se tantùm considerati, abstrahendo à difficultatibus ei extrinsecis, per ordinem ad quas non est vt sic se solâ sufficiens; secundò, quatenus est completa quoad hoc vtrumque nunc explicatum: quando a-

A liqua potentia est completa hoc posteriori modo, tunc nulla est necessitas auxilij, seu concursus specialis, quando verò est tantùm completa priori modo, tunc præter concursum generalem correspondentem suæ efficaciæ hoc tantùm priori modo completæ, requirit & aliquem concursum specialem, seu auxilium, vt compleatur vltimatè; tum enim deest aliquid, quod tollat impedimenta occurrentia. At nostra voluntas informata habitu gratiæ est tantùm isto priori modo completa, vt patet ex dictis suprà de morali eius impotentia ob rebellionem carnis, & alia id genus impedimenta. V.

Potest etiam responderi, aliud esse potentiam aliquam esse completam, quantum requiritur ex parte sui præcisè, non considerando alia etiam, quæ requiruntur, vt ipsa eius operatio reipsa sequatur, & aliud, illam ita
B esse completam, tam ex parte eorum, quæ aliunde requiruntur, quàm ex parte sui, verbi VI.
gratiâ, ex parte coniunctionis eius cum obiecto, vt de facto ita operetur circa illud. Iam licèt possit interdum contingere, vt nullæ tentationes occurrant homini iustificato, & proinde ex hoc capite non indigeat quibusdam auxiliis specialibus, quibus tollat impotentiam moralem, attamen illis indigebit ex alio capite, scilicet, vt intellectus & voluntas hominis determinentur quoad *exercitium actus*, ob rationes allatas pro priori parte nostræ propositionis.

DISPVTATIO VLTIMA.

C *De necessitate gratiæ ad perseuerandum.* VII.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum homo in gratia constitutus indigeat adhuc alio speciali auxilio ad perseuerandum in gratia vsque in finem vitæ?

NOMINE *perseuerantiæ*, nihil intelligunt aliud Theologi hoc loco, & Patres, agendo de perseuerantia propriè dicta, quàm *actualem continuationem in statu gratiæ sanctificantis, quæ duret vsq; ad finem vitæ inclusiuè*, siue talis continuatio duret per longum tempus, siue tantùm per breue; sic docet
D sanctus Augustinus libro *de bono perseuerantiæ*, VIII.
capite vltimo: *Asserimus*, inquit, *donum Dei esse perseuerantiam, quâ vsque in finem perseueratur in Christo, finem autem dico, quo vita ista finitur*: & ibidem docet ad rationem veræ perseuerantiæ nil facere, quòd perseuerans fuerit parùm aut multùm temporis in gratia iustificante, dummodo cum illa & in illa vitam finierit; hinc potest dubitari, vtrum ad vtramque hanc perseuerantiam tam breuis temporis, quàm longi, sit isti iusto vltra hanc gratiam sanctificantem, quam habet & auxilia ei correspondentia, adhuc opus aliquo auxilio supernaturali.

Sit hæc propositio: *iustus vltra gratiam habitualem, quam habet, & vltra omnes virtutes*

I. *simul cum illa infusas, & altera auxilia supernaturalia istis omnibus correspondentia, adhuc indiget aliquo speciali auxilio, vt reipsa & de facto, perseueret in gratia vsque ad mortem inclusiuè.*

Hæc propositio est contra Pelagianos, vt sanctus Augustinus testatur epist. 94. & libro *de hæresibus* hæresi 88. & est *de fide* ex Trident. sess. tertiâ can. 22. vbi anathematizatur qui dixerit *iustificatum posse perseuerare in accepta gratia sine speciali auxilio Dei*: hæc enim particula *sine speciali auxilio* &c. exprimit præter gratiam habitualem & alia, quæ ei correspondent, esse ad perseuerandum ipsi iusto necessarium aliud distinctum speciale ordinis supernaturalis auxilium.

Probatur primò ex sacris litteris, vt ex illo Christi apud sanctum Matthæum, *qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit*: quò loci
II. Christus Dominus alloquitur suos discipulos, vt iam constitutos in gratia sanctificante, & pro eo tempore, quo post eius mortem multa patientur pro Christi nomine, & fide propaganda & tuenda, & proinde addit hæc omnia illis non sufficere ad consecutionem vitæ æternæ, sed insuper requiri perseuerantiam, seu speciale quoddam donum, quo reipsa continuent in gratia & bonis operibus vsque ad finem vitæ.

Item ex omnibus illis scripturæ locis, quibus summa cum assiduitate & diligenti studio petimus à Deo istud donum speciale nobis vel alijs concedi, quos arbitramur esse in gratia: nam diligens & assidua rei alicuius petitio est signum aliquòd euidens necessitatis rei sic requisitæ, Psalm. 16. *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea*; quò loci hæc particula, *perfice*, posita post præce-
III. dentes versiculos, quibus existentia hominis in statu gratiæ exprimitur, significat grande desiderium, & rei valdè singularis petitionem, quâ obnixè rogat Deum, vt det ei auxilium speciale, quo, ne latum quidem vnguem, discedat ab eius præceptis, sed semper illa obseruet, & sic perseueret vsque in finem vitæ.

Sic etiam in oratione dominica quilibet etiam iustissimus & sanctus rogat Deum, *adueniat regnum tuum, & sanctificetur nomen tuum* &c. quorum neutrum potest esse sine perseuerantia; primum quidem, quia ibi per *regnum tuum* intelligitur gloria æterna & felicitas, quâ cum Christo & eius sanctis regnabimus, quod tamen teste ipso verbo Christi Domini nunquam adueniet sine speciali dono perseuerantiæ; secundum item, quia iuxta expositionem S. Cypriani libro de *oratione Dominica* (referente san-
IV. cto Augustino libro de *bono perseuerantiæ* cap. secundo, & aliis sequentibus) per illud petimus à Deo, eum in nobis sanctificari, quatenus donet, vt in eo, quod per baptismum accepimus, id est in gratia sanctificante perseueremus.

Deinde probatur ex Patribus, & sancto Hieronymo epist. *ad Ctesiphontem*, vbi fusè probans nostram propositionem ita scribit, *non mihi sufficit, quòd semel gratiam donauit mihi, nisi semper donauerit, peto, vt accipiam; & cùm accepero, rursus peto; auarus sum ad accipienda Dei beneficia, nec ille deficit in dando, nec ego satior in accipiendo, quantò bibo, tantò plus sitio.*

Item ex sancto Augustino libro *de correptione & gratia* capite sexto, & toto libro *de bono perseuerantiæ*; item ex Cœlestino Papa epist. sua *ad Episcopos Galliæ* capite quinto, vbi etiam refert testimonium sancti Innocentij primi epist. suâ *ad Patres Concilij Carthaginensis*. Item ex sancto Bernardo serm. 3. *in Cantica*, ita scribente, *non sum omninò contentus priori gratiâ, quâ iam malorum sum pœnitens, nisi & secundam accepero, vt dignos faciam pœnitentiæ fructus, & deinceps non reuertar ad vomitum*. Item ex pluribus aliis Patribus, quos fusè refert Vega libro 14. in Trident. cap. 21. V.

Tandem probatur hâc ratione: qui ordinatus ad assequendum alienum finem habet solummodo formam agendi valde mutabilem ex ipsa sui conditione, is, vt *infallibiliter & indeclinabiliter* de facto & reipsa assequatur talem finem, indiget aliquo sibi superaddito, quo corroboratus attingat indeclinabiliter talem finem; actus enim liber & moralis non potest firmiùs & constantiùs tendere in suum obiectum & finem, quàm exerceatur ab ipso agente libero; atqui viator iustificatus vi suæ habitualis gratiæ, & auxiliorum ei correspondentium, est ordinatus ad vitam æternam vt suum finem vltimum (est enim habitualis gratia semen vitæ æternæ fundans in suo subiecto ius ad illam) item hæc gratia & reliqua ei annexa & correspondentia, quatenus sunt quædam formæ, per quas viator iustus operatur & tendit in vitam æternam, sunt ex parte voluntatis, cui insunt, & ad cuius motum & applicationem agunt, vt formæ quædam mutabiles, vt suprà animaduertimus, cùm enim non perfectè sanent hominem, sed semper relinquât in eius voluntate mobilitatem ad quodlibet bonum, etiam tantummodo apparens, in appetitu sensitiuo rebellionem contra partem superiorem & motus inordinatos, illa semper est & manet mobilis, vt pertrahatur ad consentiendum peccato, quemadmodum fusè suprà docuimus: igitur, vt iustus viator infallibiliter assequatur vitam æternam (quod nil est aliud, quàm perseuerare in statu gratiæ vsque ad finem vitæ sumptum inclusiuè) indiget aliquo alio superaddito suæ habituali gratiæ & aliis donis eam concomitantibus & ei correspondentibus, quo determinetur ad sic *indeclinabiliter* operandum & assequendum finem suum vitam æternam, hoc autem superadditum nil potest esse aliud, quàm quoddam speciale auxilium ordinis supernaturalis, quod communiter appellant donum perseuerantiæ.

VI. VII.

Quòd verò auxilium illud sit distinctum à *gratia habituali* & cæteris commemoratis, præterquam quòd ratio nunc allata probat, patet etiam ex eo, quòd per speciale illud auxilium detur actualis continuatio in gratia sanctificante vsque ad finem vitæ inclusiuè, quæ tamen non datur omnibus iustis, seu habentibus gratiam sanctificantem & cætera ei connexa, & correspondentia, cùm multi ab illa excidant; v. g. omnes Angeli fuerunt creati in gratia sanctificante; non omnes tamen permanserunt in illa: similiter multi ex damnatis fuerunt aliquando in gratia sanctificante, à qua tamen ceciderunt: idem patet ex eo, quòd donum perseuerantiæ est proprium prædestinatorum, nemo enim reipsa accipit illud à Deo, quin de facto assequatur vitam æternam, cùm ratione illius finiat vitam in statu gratiæ sanctificantis, & proinde sit prædestinatus; at non omnes, qui de facto accipiunt gratiam sanctificantem, sunt prædestinati, VIII.

I. *multi enim*, ait Christus Dominus, *sunt vocati, pauci verò electi*; ergo auxilium istud, quod necessarium est ipsi iusto ad perseuerandum, est aliquid aliud omninò distinctum ab ipsa eius habituali gratia & reliquis illam concomitantibus vel ei correspondentibus.

Atque tota hæc ratio probat non tantùm istud speciale auxilium dari à Deo aliquibus iustis vltra suam habitualem gratiam, & alia ei annexa & correspondentia, sed etiam illud esse absolutè & simpliciter necessarium iusto, vt reipsa perseueret in statu gratiæ, & in illo moriatur: quia illud absolutè est iusto necessarium ad salutem, quo status gratiæ sanctificantis, & vltimus finis vitæ inter se coniunguntur respectu illius, quia soli illi saluantur, qui hæc duo habuerint sibi inuicem connexa: nam *vbi ceciderit arbor, ibi remanebit*: sed actualis connexio istorum duorum inter se fit in iusto homine per
II. hoc speciale auxilium Dei, quod vocant *donum perseuerantiæ*, vt patet ex dictis, & ampliùs intelligetur paulò pòst explicando in quonam illud consistat, & quænam includat, igitur speciale istud auxilium Dei, quod vocamus *perseuerantiam*, est necessarium absolutè iusto vltra suam gratiam & alia ei connexa & correspondentia.

Ex hac etiam ratione intelligitur necessitatem huius specialis auxilij fundari in aliqua imbecillitate nostræ naturæ, & proinde, sicut suprà dictum est, alia similia auxilia dari, vt suppleant concursum alicuius causæ secundæ, sic & hoc auxilium, scilicet ad supplendum efficaciam, quæ nobis deest ad perfectè comprimendum appetitum, & ad faciendum, vt voluntas tendat *indeclinabiliter* in suum finem vltimum.

III.

Articvlvs Secvndvs.

Soluuntur obiectiones.

Obiicies primò: quod est debitum, non requiritur ex speciali gratia, vt intelligitur ex dictis prima disputatione de significatione huius nominis *gratia*: atqui auxilium necessarium iusto ad conseruandum gratiam sanctificantem vsque ad finem vitæ eius, debetur ei à Deo, quia gratia habitualis importat amicitiam Dei cum homine iusto, & est de ratione amicitiæ, quòd sit firma & duret per totam vitam, vbi illa est vera & sincera, qualis est inter Deum & hominem iustum; hæc autem amicitia non potest esse firma, ita vt duret per totam vitam, nisi per donum perseuerantiæ, vt nunc explicatum est: igitur tale auxilium, seu donum perseuerantię, est à Deo debitum ipsi iusto, & pro-
IV. inde erit aliquod inclusum in tota collectione annexorum & correspondentium auxilio gratiæ habitualis; sicque vltra ista omnia, iustus non indigebit aliquo alio speciali auxilio ab istis distincto.

Respondetur, concessâ maiore, ad min. distinguo duplex auxilium necessarium iusto ad conseruandum gratiam in illo vsque ad finem vitæ & ex consequenti ad faciendum, vt eius amicitia cum Deo sit firma: primum proportionatum ipsi eius gratiæ, ita vt, quia hæc est ordinis supernaturalis, in tanto gradu perfectionis, & ad operandum Deus teneatur tali iusto dare supernaturale auxilium, quo possit operari proportionatè ad suam gratiam & perfectionem

A eius, vbi & quando voluerit, & sic nunquam violet amicitiam, quam habet cum Deo ratione suæ gratiæ, sed habeat firmitatem in illa requisitam: alterum auxilium excedens perfectionem gratiæ, prout illa consideratur, quatenus est in puro viatore, & iuxta communem conditionem viatoris, quæ est, vt quandiu viuit, non omnimodè impediatur deficere à gratia, & ex consequenti ab amicitia Dei pro sua libertate, *habemus enim* (ait Apostolus secundæ *ad Corinthios* 4.) *thesaurum istum*, id est gratiam sanctificantem, vt aliqui Patrum explicant *in vasis fictilibus*, id est, valde fragilibus, nimirum in voluntate admodum imbecilla & mobili ad peccatum: est autem inter hoc vtrumque auxilium hæc distinctio: quòd posterius conferat iusto ea omnia, quæ non tantùm possunt impedire, sed etiam de facto & reipsa impedient, ne ipse iustus violet vnquam
B amicitiam, quam ratione gratiæ habet cum Deo; prius verò det quidem iusto posse bene operari conformiter ad suam gratiam, & posse saltem remotè perseuerare in sua gratia vsque ad finem vitæ, non tamen det illi, vt reipsa & de facto sic perseueret: prius auxilium est debitum ipsi iusto, quia vt suprà animaduertimus gratia sacramentalis fundat ius in suscipiente ad accipiendum à Deo auxilia correspondentia suæ gratiæ habituali tempore & loco debitis, similiter quandam obligationem in Deo ad dandum illa; posterius tamen auxilium nullo modo est ipsi iusto debitum vi suæ gratiæ, etiam vt illa importat firmam & stabilem amicitiam iusti cum Deo. Cuius diuersitatis hæc est ratio, quòd lex amicitiæ non postulat, vt vnus amicorum obligetur vi amicitiæ dare
C alteri ea omnia, quæ possunt impedire, ne vnquam violet amicitiam, quam habet cum illo, & quòd omnia sua bona secundùm quamcumque perfectionem ei communicet, sed sufficit, quòd ei communicet bona illa, quæ sunt proportionata mutuæ illorum amicitiæ: quia enim, ait sanctus Thomas secundâ secundæ quæstione 23. articulo quinto, ex Aristotele libro octauo Ethicorum capite vndecimo & 12. alia est amicitia consanguineorum, alia conciuium & alia peregrinorum, consanguineus alia debet communicare bona consanguineo, alia conciui, alia peregrino, non tamen omnia omnibus æqualia, quare cùm amicitia Dei cum iusto fundetur in communicatione beatitudinis, cuius semen est ipsa gratia habitualis, & hæc cum cæteris habitibus eam concomitantibus & auxiliis correspondentibus sufficiat in ipso viatore iustificato pro ratione conditionis ad fouen-
D dam amicitiam cum Deo solùm, prius genus specialis auxilij potest esse ipsi iusto debitum à Deo, posteriùs verò minimè, sed tantùm in altera vita, in qua hæc amicitia erit consummata.

Obiicies secundò: concursus necessarius ex parte Dei ad operationem alicuius formæ existentis in homine iusto non est loquendo propriè aliquod speciale donum, vt nunc & anteà obseruauimus; atqui in iusto datur habitus perseuerantiæ infusæ, vt intelligitur ex sancto Thoma secundâ secundæ quæstione 137. articulo quarto in corpore, quando docet hunc habitum indigere gratiâ habituali, sicut & cæteræ virtutes infusæ, & hic habitus est in iusto ad operandum; est enim naturâ suâ operatiuus; &

V.

VI.

VII.

VIII.

I. vt de facto operetur, indiget hoc auxilio Dei, quod vocant *perseuerantiam*, vt satis expressè significat citato illo articulo quarto: ergo talis perseuerantia non est loquendo propriè speciale quoddam auxilium, sed aliquod comprehensum in iis, quæ correspondent gratiæ sanctificantis habitibus cum illa infusis.

Respondetur, concessâ maiore, & eius etiam minore, quoad illam partem, quæ procedit de habitu perseuerantiæ & concursu ei proportionato, negando quoad illam aliam partem, quæ asserit talem concursum esse auxilium illud supernaturale, quod Patres illi appellant *donum perseuerantiæ*; nam ex ipsomet sancto Thoma ibi in corpore, habitus iste perseuerantiæ est solùm ad volendum perseuerare, & sic quia hæc volitio est ordinis supernaturalis, debetur à Deo ei auxilium aliquod supernaturale correspondens ei; & quia ipsa executio operis distinguitur ab
II. ipsa eius electione, & hæc, vt obseruat ibi sanctus Thomas, plerumque est in nostra potestate, non tamen ipsa executio, & ipse habitus perseuerantiæ non immobilitat voluntatem hominis iustificati, seu non dat illi, vt se immobiliter statuat in bono: sed hoc est proprium huius specialis auxilij, quod vocamus *donum perseuerantiæ*: ideò fit, vt tale donum perseuerantiæ non includatur in auxiliis, quæ vel ipsa habitualis gratia, vel habitus iste perseuerantiæ, vel alij concomitantes gratiam iustificantem, sibi suo iure vendicant, vt possint proprios suos actus exercere.

Obiicies tertiò, ex sancto Augustino superiùs à nobis relato, quemadmodum vt homo videat, duo tantùm requiruntur, oculus sanus, & lumen, ita, vt homo bene operetur duo tantùm
III. sunt necessaria, gratia sanctificans, quæ est sanitas animæ, & auxilium ei correspondens: ergo vt homo semper vbique ad finem vitæ bene operetur, hæc duo tantùm requiruntur, & frustrà admittetur speciale donum perseuerantiæ.

Respondetur, aliud esse loqui de vnoquoque bono opere exercendo seorsim sumpto, & aliud loqui de perseuerantia in bene operando propriè dictâ, vt patet ex dictis de perseuerantia ad exercendum vnumquodque bonum opus seorsim sumptum, & de potentia ad obseruandum totam collectionem præceptorum; plura requiri ad hoc secundum, quàm ad primum, vt ibi ostendimus: sanctum Augustinum loqui tantùm de vnoquoque bono opere seorsim sumpto, vt suprà animaduertimus, & non de perseuerantia propriè dicta, & ideò etiam ex mente sancti Augustini, vt patet ex auctoritatibus illius suprà relatis, plura ad hanc requiri, quàm ad simpliciter
IV. vnumquodque bonum opus seorsim & diuisiuè exercendum.

Obiicies quartò: Deus nunquam deserit iustos, nisi priùs deseratur ab illis, iuxta expressam doctrinam Concilij Tridentini sessione sextâ, capite vndecimo & decimotertio, sed gratia sanctificans cum aliis sibi annexis & correspondentibus sufficit ad hoc, vt iustus nunquam deserat Deum, nullo alio sibi superaddito, quia hæc subiicit volũtatem Deo, & est aliquid longè potentius omni eam alliciente ad peccatum: ergo hæc eadem gratia sanctificans sumpta cum iis, quæ ei sunt annexa & correspondent, nullo alio superaddito, sufficit iusto, vt nunquam deseratur à Deo, & ex consequenti, vt semper bene operetur, & perseueret in statu gratiæ vs-
A que ad finem vitæ sumptum inclusiuè, absque illo speciali dono, quod communiter vocant *donum perseuerantiæ*. V.

Respondetur, sumendo desertionem in hac materia iuxta amplissimam huius nominis significationem, scilicet pro subtractione alicuius gratiæ, prout hæc potest sese extendere ad quamlibet gratiam etiam specialissimam: respondetur, inquam, illam esse duplicem, vnam *habitualis seu sanctificantis gratiæ, habituum illam concomitantium, & auxiliorum illis correspondentium*; alteram *gratiæ specialissimæ & valde particularis*, etiam singulari modo ita efficacissimè, vt infallibiliter reipsa assequatur effectum: Deum nunquã priori desertione deserere semel iustificatos, nisi ab eis priùs deseratur, quia prius est hominem peccare mortaliter, quàm Deum tollere ab illo gratiam habitualem, & alia,
B quæ eam concomitantur vel correspondent ei,
est enim peccatum mortale causa efficiens saltem moralis ipsius expulsionis gratiæ sanctificantis à suo subiecto, & proinde, sicut omnis causa efficiens, etiam demeritoria, est prior suo effectu, sic etiam expulsio gratiæ sanctificantis est posterior ipsâ commissione peccati mortalis; at posteriori desertione gratiæ Deus deserit plerosque iustificatos, quatenus sinit illos tentari, & incidere in peccatum, nec dat illis gratiam singulari modo efficacem, quâ de facto fieret, vt hîc & nunc superarent tales tentationes, sed est contentus dare illis gratiam sufficientem, quâ possunt, si velint, Deo sic eos excitanti respondere, & adiuuanti cooperari, superare eiusmodi tentationes; ad quam tamen posteriorem gratiam bonum perseuerantiæ, de quo hîc loquimur, pertinet, quod nemini etiam iusto tenetur dare. VII.

C Illud verò, quod in hac obiectione dicitur, scilicet, *gratiam iustificantem cum aliis sibi annexis & correspondentibus sufficere, vt iustus nunquam de facto deserat Deum*; respondetur esse verum, si intelligatur de *potentia remota*; si autem de *proxima*, quæ habeat reipsa hunc effectum sibi infallibiliter coniunctum, respondetur esse falsum, sed vltra gratiam habitualem & auxilia eius requiri speciale istud auxilium, quod hîc vocamus, *donum perseuerantiæ*.

Nec his obstat, quod affertur in confirmationem obiectionis, scilicet gratiam iustificantem subiicere voluntatem Deo, & esse aliquid longè potentius omni eo, quod allicit ad peccatum: nam hæc gratia ita subiicit Deo voluntatem, cui inest, vt tamen liberum hominis arbitrium semper maneat de se vertibile, seu flexibile, ad bonũ solummodo apparens, nec illud ita perficit, vt
D ipsum immobiliter statuat in bono, vt loquitur VIII.
sanctus Thomas loco nunc citato, vnde quia habitus gratiæ agit pro libertate voluntatis applicantis illum, & homo iustus ex infirmitate suæ naturæ sinit plerumque se pertrahi ad id, quod appetitus sensitiuus desiderat, quódque est peccatum, fit, vt non obstante tali gratia iustus non perseueret de facto vsque ad finem vitæ in gratia, vt solius eiusmodi gratiæ, sed insuper ad id indigeat speciali quodam auxilio supernaturali, quod vocant *donum perseuerantiæ*.

I. ### ARTICVLVS III.

Vtrum habitualis gratia iusto sufficiat, vt perseueret vsque ad finem vitæ, etiam per breue aliquod tempus.

SIT hæc propositio: *vt iustus de facto perseueret in gratia vsque ad finem vitæ, etiam per aliquod breue tempus, habitualis eius gratia & **alia ei ordinariè annexa non sufficiunt**, sed insuper speciale quoddam auxilium supernaturale requiritur, quod appellant donum perseuerantiæ.*

Hæc propositio est contra Vegam libro duodecimo in Concilium Tridentinum cap. vigesimo secundo, & aliquos recentiores, qui existimant ad propriè perseuerandum breui tempore solam habitualem gratiam, virtutes ei annexas, & auxilia illis correspondentia sufficere, contra
II. quos nostra propositio probatur: primùm ex Conciliis & Patribus relatis suprà, qui, dum asserunt necessitatem huius specialis auxilij ad propriè perseuerandum, loquuntur simpliciter, absolutè, & sine aliqua limitatione longi vel breuis temporis.

Deinde est expressa sententia sancti Augustini libro *de bono perseuerantiæ* capite primo, vbi distinguens inter fidelem, qui longo tempore perseuerauit in gratia, & posteà mortuus est in peccato mortali, & inter alium fidelem, qui habuit perseuerantiam vnius anni, *& quantum*, inquit, *infrà cogitari potest*, in gratia est mortuus, ait hunc illam habuisse, istum verò minimè, & addendo hanc particulam, *& quantum infrà cogitari potest*, quę denotat breuissimum illud tempus, quod potest à nobis concipi, asserit auxilium illud speciale esse necessarium ipsi iusto, etiam vi-
III. cturo ad breue tempus, & eodem lib. capite decimo septimo docet illud etiam conferri paruulis morientibus statim post baptismum, etiamsi pro ista ætate non sint capaces tentationis & peccati committendi: ergo etiamsi iustus viuens breui tempore nullas ex hypothesi habeat isto tempore tentationes sibi occurrentes, non desinit indigere isto speciali auxilio ad propriè perseuerandum; & capite decimo septimo eiusdem libri, *mirabilior*, inquit, *& fidelibus euidentior largitas bonitatis Dei est, quòd etiam paruulis, quibus obedientia non est illius ætatis, vt detur, datur hæc gratia*, ex quo loco, & primo capite eiusdem libri,

Probatur nostra propositio ratione: quando Deus facit, vt mors iusti vel præueniat lapsum imminentem, vel præueniat ætatem sufficientem ad peccatum; tunc dat tali iusto perseue-
IV. rantiam propriè dictam ex sancto Augustino locis nunc relatis, quia sic coniungit finem vitæ eius cum gratia habituali; atqui quando aliquis iustus viuit breui tempore post acceptam iustitiam, antequam incidat in aliquod peccatum mortale, vel ante ætatem sufficientem ad peccandum, Deus est, qui totum hoc ei præstat, iuxta hoc Sapientis quarto, *raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius*, & iuxta illud Christi apud Matthæum asserentis finem huius mundi fuisse à Deo acceleratum propter electos, *& nisi*, inquit, *breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi.*

Obiicies: ratio, propter quam Patres, & nos suprà asseruimus necessitatem huius specialis
A auxilij, non habet locum in infantibus baptizatis morientibus ante vsum rationis, hæc est enim rebellio appetitus inferioris contra superiorem, & tentationes, quæ non possunt eum pro ista ætate excitare ad peccatum, nec item illa eadem causa reperitur in quibusdam iustis intra breue tempus morientibus, cùm ipse diabolus non singulis momentis instiget ad peccatum, & possit interdum contingere, quòd iustus vel per causas naturales, puta ex naturali indispositione sui corporis, vel ex malitia inimici per clanculares insidias à tergo & subitò interficiatur, & tunc iustus iste perseuerauit in sua gratia absque illo speciali auxilio in sua gratia sanctificante vsque ad finem vitæ sumptum inclusiuè, quia ex hypothesi nullum actum meritorium à tempore suscepti sacramenti exercuit, nullam etiam vicit tentationem, quia nulla occurrit; & hic vterque modus moriendi, fit independenter ab auxilio V.
B gratiæ & à speciali prouidentia Dei, quia fit à causis naturalibus, quæ agunt necessariò, nec curant, an gratia habitualis sit in homine, vel non, & donum perseuerantiæ non completur per causas naturales, alioquin efficientia gloriæ esset illis aliquo modo tribuenda, quod tamen redolet Pelagianismum: secundus item modus est naturalis, quia est ex malitia hominis, quam Deus non ordinat, sed prohibet. VI.

Confirmatur: ad conseruationem alicuius formæ nil aliud requiritur, quàm continuatio illius concursus, quo Deus produxit illam, & quòd nihil ei contrarium occurrat, sed in præsenti hypothesi iste iustus habet hoc vtrumque; primum, quia habet auxilia correspondentia suæ gratiæ, & nulla occurrit tentatio incitans ad peccatum mortale: ergo nullo alio speciali auxilio opus est isti iusto tam breuiter & inopinatò
C morienti. VII.

Respondetur primò, rebellionem appetitus sensitiui non esse totalē causam necessitatis doni gratiæ in quolibet iusto viatore; nam hæc rebellio non fuit in primis parentibus constitutis in statu iustitiæ originalis, pro quo tamen non habuerunt hoc speciale donum perseuerantiæ, nec item ista rebellio fuit in Angelis viatoribus, quorum tamen multi exciderunt à gratia illa habituali, in qua fuerūt creati à Deo; sed esse vnam ex præcipuis causis, quæ in adultis hominibus post peccatum primi parentis satis manifestè ostendit necessitatem huius specialis auxilij: totalis verò & adæquata causa huius necessitatis est ipsa tam ab *extrinseco*, quàm *ab intrinseco* creaturæ rationalis facilitas deficiendi à gratia habituali, etiam possessâ, quæ potest impedire coniunctionem status gratiæ habitualis, cum i-
D pso actuali fine vitæ nostræ temporalis, etiam per aliquod obiectum extrinsecum sibi occurrens; VIII. vnde, licèt ista rebellio sensitiui appetitus nondum sit in infante baptisato secundùm hanc sui conditionem, vt pro ista ætate possit eum allicere ad peccatum, nec in iusto viuente per breue tempus vt reipsa alliciens illum ad peccatum, & sic donum hoc perseuerantiæ pro tali eorum statu non sit necessarium, prout importat singulares quasdam illuminationes in intellectu, & pios quosdam affectus in voluntate, quibus resistat tentationibus, est tamen in hoc vtroque casu obiectionis facilitas decidendi à gratia habituali, & eius coniunctione cum fine vitæ per aliquam causam extrinsecam, quam tamen Deus ex speciali quadam prouidentia sinit agere, dum

I. ad eius concursum prædicta coniunctio sequi- A
tur, cùm tamen posset illam impedire; vel vbi
posset illam impedire, facit, vt non impediat,
amouendo etiam occasiones peccatorum, vel
aliorum eiusmodi, vt quando sinit puerum ba-
ptisatum mori in infantia, qui si deueniret ad
perfectam ætatem, esset victurus pessimè, vn-
de quando Deus ex speciali intentione ad finem
huius coniunctionis habitualis gratiæ cum vlti-
ma periodo vitæ iusti sinit causas naturales age-
re suis motibus, quas tamen posset impedire,
donum hoc perseuerantiæ completur tantùm
per accidens per eiusmodi causas naturales, non
autem per se, vt sunt purè naturales, quomodo
Theologi docent, agendo de prædestinatione,
bona naturalia posse dici effectus prædestina-
tionis.

Ad confirmationem: respondetur maiorem
esse veram, si addatur hæc particula, *vel potest*
II. *occurrere & præuideri*, at in præsenti casu aliqua B
tentatio, vel grauis occasio decidendi à gratia,
posset occurrere, quam Deus præuidet, & sic
eum præuenit speciali auxilio ipsius perseue-
rantiæ.

ARTICVLVS IV.

Soluuntur tria dubia.

QVÆRES primò: quid sit, & in quo do-
num istud perseuerantiæ consistat.

Respondetur, in primis illud præsupponere
quidem habitum gratiæ sanctificantis, sum-
ptum tamen formaliter & præcisè, nec illum in-
cludere, nec aliquod eius augmentum, nec ali-
quem alium habitum ipsi gratiæ habituali super-
additum: ita sanctus Thomas hîc articulo de-
III. cimo in corpore.

Et primùm, quòd *præsupponat habitum gratiæ*
sanctificantis, patet, quia hoc donum datur so- C
lummodo iustis, vt sanctus Augustinus docet
libro *de bono perseuerantiæ* capite nono, & pas-
sim toto illo libro: tum etiam, quia continuatio
rei alicuius præsupponit existentiam talis rei; at
perseuerantia, vt hîc propriè sumitur, est vera
quædam continuatio in iustitia Christiana, cu-
ius propria formalis causa est ipsa sanctificans
gratia: ergo illud, quod est formaliter donum
perseuerantiæ, non est habitus gratiæ sanctifi-
cantis, sed illum præsupponit.

Quòd item *non includat aliquod augmentum*
gratiæ sanctificantis, patet, quia hoc donum da-
tur baptisatis morientibus in infantia, in quibus
nulla potest assignari causa augmenti gratiæ;
nam tale augmentum fit à duabus tantùm cau-
sis, scilicet ab aliquo sacramento, dum applica-
tur, quia omnia & singula sacramenta nouæ le-
IV. gis causant primam vel secundam gratiã ex *opere* D
operato; vel augmentum istud est ab aliquo ope-
re meritorio ipsius iusti; non est à primâ causâ
in istis paruulis, nullum enim illis sic mo-
rientibus confertur sacramentum, vt praxis to-
tius Ecclesiæ docet, & ex adultis prædestinatis
dantur aliqui decedentes ex improuiso absque
noua susceptione alicuius sacramenti: tum e-
tiam, quia tale donum non completur nisi in
morte, in qua plerumque nullum applicatur sa-
cramentum; non item à secundâ causâ, seu ab ali-
quo opere meritorio, quia paruuli carent tali
actu, & ex adultis aliqui à suscepto sacramento
vsque ad vltimam vitæ suæ periodum nullum a-
ctum meritorium exercent.

Quòd denique donum istud non sit *aliquis alius* V.
habitus de nouo ipsi iusto infusus, patet ex eo, quòd
talis habitus deberet esse operatiuus, quia esset
ad continuandum in iustitia iam accepta, & sic ad
dãdum posse operari circa certam & determina-
tam aliquam materiam, at nulla certa & deter-
minata materia potest ei assignari, quæ, vt
oportet, sit distincta à materia determinata ipsa-
rum virtutum; tum etiam, quia omnis habitus
operatiuus existens in homine adhuc mortali
potest deperdi, vt patet inductione, & quando
est per se infusus, totus etiam quoad suam essen-
tiam simul & semel, seu in instanti infunditur: at
donum perseuerantiæ non potest deperdi, vt
sanctus Augustinus docet toto libro *de bono per-*
seuerantia, & patet ex eo, quòd nil potest de-
perdi antequam sit: at hoc donum non integra-
tur nisi in articulo mortis: deinde, proprium eius
officium est facere, vt is, cui confertur, attin-
gat indeclinabiliter suum finem vltimum. VI.

Respondetur secundò, duo esse genera *perseue-*
rantium: scilicet infantes post baptismum mo-
rientes, & adultos paruo tempore viuentes post
adeptam gratiam, nullùmque opus meritorium
ante mortem exercentes; alios esse adultos vi-
uentes longo tempore post acceptam iustitiam,
& exercentes aliqua bona opera; quare, cùm
donum perseuerantiæ debeat esse proportio-
natum conditioni & capacitati personarum,
quibus datur, ideò donum hoc, cùm da-
tur iustis primi generis, consistit solummodo
in ipsa speciali gratia actuali externa, quam nos
suprà appellauimus *gratiam singularis prote-*
ctionis & directionis, quâ scilicet Deus ex spe-
ciali prouidentia amouet ab homine iusto om-
nes occasiones peccatorum, vel ea omnia, quæ
possent aliquando impedire, ne status eius in
gratia sanctificante coniungeretur reipsa cum VII.
ipso fine vitæ eius, vel vtitur causis etiam natu-
ralibus in hunc finem & effectum, quæ actualia
auxilia protectionis diuinæ sunt varia, sicut &
ipsæ occasiones, quæ possent impedire, ne iu-
stus indeclinabiliter perueniat ad finem vitæ,
sunt variæ in variis; hoc verò donum, vt datur
hominibus secundi generis, consistit in quadam
collectione actualium auxiliorum tam prædictæ
gratiæ, quàm internæ seu excitantis, quâ Deus
speciali quadã curâ dat tali iusto singulares quas-
dam illustrationes mentis & pios affectus volun-
tatis, quibus illum allicit ad bene operandum,
ad resistendum tentationibus, & ad ei vocanti
consentiẽdum, & continuandum vsque ad finem
vitæ, singulari modo cooperatur; ita habemus
ex sancto Augustino citato capite nono, & san-
cto Thoma hîc articulo decimo in corpore, &
libro tertio *contra gentes* capite 155. VIII.

Et facilè sic probatur ex dictis: donum per-
seuerantiæ consistit præcisè in eo, quo fit, vt
iustus reipsa euitet periculum cadendi in pecca-
tum, & gratia eius reperiatur coniuncta vltimæ
periodo vitæ eius: atqui in paruulis baptisatis
morientibus in infantia illud fit tantùm per *gratiã*
externam singularis protectionis & directionis di-
uinæ, quia sunt incapaces actualis internæ gra-
tiæ, in adultis autem longo aliquo tempore vi-
uentibus per vtramque gratiam actualem, vt ex-
plicatum est; igitur speciale donum perseueran-
tiæ consistit in prædictis actualibus auxiliis Dei.

Quæres secundò, quomodo hoc donum per-
seuerantiæ distinguatur à confirmatione in gra-
tia.

I. Respondetur in eo distingui, primò quod confirmatio in gratia importet aliquid ex parte gratiæ habitualis, vt explicatum est secundâ disputatione, & intelligitur ex sancto Thoma libro quarto *contra gentes* capite septimo, secunda ratione; at donum perseuerantiæ nihil importet sese tenens ex parte habitualis gratiæ, vt nunc est ostensum.

Deinde, quòd confirmatio in gratia respiciat aliquod determinatum & longum tempus; at donum perseuerantiæ nullum tempus determinatum, vel etiam longum, sed ad illud sufficiat aliquem in instanti mortis fuisse in habituali gratia, & sic decessisse ex præsenti vita.

Tertiò, confirmatio in gratia potest dari tota simul eo instanti, quo quis confirmatur à Deo in gratia, vt Apostolis in die Pentecostes; at donum perseuerantiæ nunquam totum simul, sed successiuè, quia vt explicatum est, consistit
II.
in quadam multitudine specialium auxiliorum externæ & internæ gratiæ sibi succedentium.

Hinc, quando sanctus Thomas in quæstionibus disputatis *de veritate* quæstione vigesimâ quartâ, articulo nono, ait neminem in hac vita fuisse confirmatum in gratia, nomine talis *confirmationis* intelligit speciale priuilegium vitandi omnia peccata tam venialia, quàm mortalia per totam vitam.

Quæres tertiò, quomodo distinguatur hoc speciale donum perseuerantiæ ab eo speciali auxilio Dei, quo iustus potest euitare singula peccata mortalia.

Respondetur, in eo distingui, quòd hoc posterius auxilium solummodo duret tantùm, quantum durat ipsa executio boni operis & fuga peccati mortalis; nec sit tale, quod ex vi sua, singulari &
III.
speciali ordinatione Dei, sit ad hoc, vt contingat finem vitæ iusti exercentis illud cum ipso nexu iustitiæ & gratia sanctificantis: at verò donum perseuerantiæ vbi inchoatur, duret vsque ad finem vitæ, quatenus in singulis occasionibus dantur specialia auxilia gratiæ siue externæ siue internæ. Et quia hoc donum non ita rarò confertur, nam datur omnibus prædestinatis, qui sunt in numero non exiguo, & ratio priuilegij postulat, vt illud rarò & aliquodam modo tribuatur, sit vt hoc eo nomine speciale, in quo singulare donum perseuerantiæ consistit, non appelletur *priuilegium*.

Articvlvs V.

Vtrum quilibet iustus habeat moralem potentiam, vt accipiat à Deo speciale donum, quo de facto perseueret.

IV.
NOTANDVM est: hæc duo: *iustum habere potentiam ad accipiendum à Deo speciale donum, quo possit perseuerare*; &, illud, *quo de facto perseueret & moriatur in statu gratiæ sanctificantis*, inter se distingui: id patet ex epistolâ sancti Hilarij ad sanctum Augustinum, & ex sancto Augustino libro *de correptione & gratia* capite vndecimo, dicente primum parentem in statu innocentiæ *habuisse auxilium, quo posset perseuerare, si voluisset, non tamen auxilium, quo de facto perseueraret*; quod etiam sanctus Thomas hîc, articulo primo in solutione ad tertium, animaduertit ex alio loco eiusdem sancti Augustini.

Notandum est secundò, duobus modis posse

A intelligi aliquem habere moralem potentiam ad aliquid, quemadmodum potest colligi ex dictis suprà: priori modo *proximè*, scilicet, quando nullo alio sibi superaddito, quantum requiritur ex parte illius in ratione principij, est moraliter sufficiens ad statim operandum: quâ ratione diximus suprà iustum habentem auxilia gratiæ excitantis & adiuuantis proportionata suæ gratiæ esse sufficientem, qui exerceat bonum aliquod opus supernaturale: posteriori autem modo *remotè* tantùm, quando nimirum, licèt spectatus secundùm & iuxta eum statum, in quo est, non sit sufficiens ad statim operandum, quatenus caret aliquo sibi ad sic operandum prærequisito, nihilominus potest facere aliquid, ratione cuius id obtineat, & se reddat proximè sufficientem ad statim operandum, quomodo diximus hominem esse sufficientem ad vitandum graues tentationes, quatenus potest orare Deum, vt dignetur ei assiste- V.

B re, qui illi bene postulanti est paratus dare auxilium ad id requisitum. His positis, VI.

Sit hæc propositio: *iustus quilibet non semper habet moralem potentiam proximè sufficientem ad perseuerandum.* Hæc propositio sequitur ex dictis de necessitate specialis doni perseuerantiæ in iusto, & quæcumque superioribus articulis attulimus, probant hanc etiam propositionem, vt patet hac explicatione: tunc solummodo iustus est moraliter proximè potens ad perseuerandum, vt ipsum *perseuerare* hîc sumitur, quando habet de facto specialia illa auxilia, in quibus diximus donum perseuerantiæ consistere, hæc enim complent potentiam iusti ad talem effectum; sed quilibet iustus non habet semper hæc specialia auxilia, vt probatum est primo articulo huius disputationis: ergo.

Secunda propositio: *quilibet iustus habet mo-*
C *ralem potentiam remotè sufficientem ad perseuerandum, seu etiam ad habendum speciale donum* VII.
perseuerantiæ. Ita sanctus Thomas hîc articulo decimo, vbi pro illa refert sanctum Augustinum.

Probatur primò ex Conciliis, vt Mileuitano canone tertio, definiente gratiam iustificationis, *non solùm valere ad remissionem peccatorum, sed etiam ad adiutorium, ne committantur*, at iustum non committere peccata est perseuerare in sua iustitia: Item ex Arausicano secundo, canone vigesimo quinto, definiente *omnes baptisatos in Christo, Deo auxiliante & cooperante, si fideliter laborare voluerint, posse & debere adimplere, quæ ad salutem pertinent*; at vnum ex requisitis ad salutem est ipsa actualis continuatio in gratia vsque ad finem vitæ, quæ nunquam est de facto sine speciali dono perse- VIII.
D uerantiæ.

Probatur item ex sacris litteris, vt Apoc. 2. *esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ*, & capite tertio, *tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam*, & aliis, in quibus iustus quilibet excitatur ad perseuerandum; item ex Patribus, vt sancto Augustino libro *de correptione & gratia* capite sexto & septimo, vbi ait eum, qui audiuit Euangelium non posse se excusare, quòd non acceperit perseuerantiam; item ex sancto Chrysostomo homiliâ in *sanctum Ioannem.*

Tandem probatur ratione: iustus habet potentiam *remotè* sufficientem ad illud omne, cuius accipiendi ex auxilio Dei spem firmissimam tenetur habere, modò non sit negligens ad

I. illud petendum, & sibi acquirendum: item iustus quilibet habet potentiam *remotè* sufficiẽtem ad id, ad quod sacræ scripturæ exhortãtur quemlibet, & pro quo accipiendo precatur Deum in Oratione Dominica, quia spes ita est rerum arduarum, vt tamen sit solummodo ipsi speranti possibilium ex Dei auxilio, vt Theologi communiter dicunt agendo de spe; sed quilibet iustus ex Concilio Tridentino sessione 6. tenetur habere firmissimam spem, quòd, modò non sit negligens, accipiet à Deo perseuerantiam, licèt non possit eam absolutâ certitudine sibi polliceri: item sacræ scripturæ superiùs relatæ exhortantur quemlibet iustum ad perseuerantiam, & in Oratione Dominica postulamus illam à Deo duabus istis petitionibus *Sanctificetur* &c. *Adueniat regnum* &c. & quampluribus aliis ex S. Augustino locis citatis de bono perseuerantiæ iuxta interpretationem sancti Cypriani, quam

II. Beatus Augustinus ibi probat: igitur &c.

Confirmatur: quicumque potest assequi vitam æternam, habet potentiam saltem *remotè* sufficientem ad accipiendum speciale donum perseuerantiæ, quia nemo reipsa saluatur sine illo; sed quilibet iustus habet potentiam saltem *remotè* sufficientem, vt assequatur vitam æternam, quia habet in seipso radicem, seu semen illius, nimirum gratiam sanctificantem: igitur quilibet iustus habet moralem potentiam *remotè* sufficientem ad perseuerandum & accipiendum speciale donum perseuerantiæ.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

OBIICIES primò: si quilibet iustus habe-

III. ret potentiam remotè sufficientem ad speciale donum perseuerantiæ, sanctus Augustinus libro de *correptione & gratia* capite octauo, & libro *de dono perseuerantiæ* capite nono, non satis aptè diceret esse inscrutabile, *cur ex duobus iustis vnus perseueret*, seu accipiat donum perseuerantiæ, *alter verò minimè*; nam facilè respondetur per eum stetisse, idque tantùm euenisse ex eius negligentia; neque etiam videretur aliqua ratio sufficiens, ob quam Tridentinum sessione sextâ capite decimo sexto, appellet donum perseuerantiæ magnum, cùm sit omnibus iustis possibile obtentu.

Respondetur duo posse distingui in dono perseuerantiæ; primum est ipsa veluti duplex radix illius, quarum prior est prima gratia excitans, quâ Deus singulari & speciali modo tam aptè & suauiter vocat hominem, vt ille sit infallibiliter responsurus & consensurus in talem gratiam,

IV. posterior est status ille, seu cursus mundi, in quo iustus, qui perseuerat, est de facto; alterum est ipsa perseuerantia, seu talis continuatio in gratia iustificante, quæ includat coniunctionem illius cum ipso fine iusti: quãdo S. August. ait *esse inscrutabile, cur ex duobus baptisatis vnus perseueret, alter verò non: & ex duobus vnus baptizetur, alter verò non*, id tantùm dicit respectu illorum duorũ, quæ includuntur in ista radice perseuerantiæ, quia prima gratia excitans datur ex nullo nostro merito, & ex pura liberalitate & misericordia Dei: item gratia specialissimo modo efficax secundùm actum primum similiter, cùm Deus habuerit quamplures modos possibiles sibi cognitos, iuxta quos posset creare mundum, & in quibus homines alio modo sese gererent,

A quàm in hoc præsenti, & quòd hunc modum V.
& ordinem, non autem alios selegerit, contingit tantùm ex eius libera voluntate: ratione duorum istorum, quæ sese singulari modo habent in dono perseuerantiæ, sanctus Augustinus dicit *esse inscrutabile, cur Deus vni ex duobus iustis donet hoc perseuerantiæ donum, alteri verò minimè*, & esse exclamandum cum Apostolo *ad Roman.* 1. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei!*

Quòd verò idem sanctus Augustinus existimauerit, quando aliquis iustus non perseuerat, stare per illum & imputandum esse eius negligentiæ, quatenus potuit conseruare in seipso gratiam habitualem, ex illa cum auxiliis ei correspondentibus, quæ semper habet parata, quantum est ex parte Dei, bene operari, sicque promereri apud Deum fortius auxilium, sicut & augmentum gratiæ, & iterum bene vtendo isto

B fortiori auxilio adhuc mereri maiorem gra- VI.
tiam tam *excitantem*, quàm *adiuuantem* ad melius operandum supernaturaliter, sicque per longum tempus procedere vsque ad finem vitæ; quod tamen totum iustus ille deficiens à perseuerantia neglexit secundùm sententiam sancti Augustini, patet ex loco eius superiùs citato libro de *correptione & gratia* capite sexto & septimo, vbi loquens de adulto baptizato, qui tamen non perseuerauit, ita scribit, *quantum potest dici homo in eo, quod audieras & tenueras in eo perseuerares, si velles.*

Quòd etiam inscrutabilitas illa, cur ex duobus iustis vnus perseueret, alter verò non, attendatur solummodo penes duo prædicta inclusa in radice perseuerantiæ, patet ex eo, quòd ibi & aliis similibus locis, quibus sic exclamat cum

C Apostolo & recurrit ad incomprehensibile iu- VII.
dicium Dei, agat contra Pelagianos, & eorum sectatores, qui contendebant primam gratiam dari secundùm quædam merita antecedentia, quoad præuisionem solius possibilitatis gratiæ.

Ex eo autem, quòd quilibet iustus habet aliquam potentiam *remotè* sufficientem ad singulare donum perseuerantiæ, malè infertur illud non debuisse appellari *magnum* à Concilio Tridentino, vel si est magnum, non posse obtineri ab omnibus iustis, nisi pari modo velimus dicere vitam æternam, aut non esse magnum bonum & donum (quæ tamen est aliquid maius dono perseuerantiæ,) aut non esse acquisitu & obtentu possibile cuilibet iusto, quod vtrumque est falsum & absurdum.

Deinde respondetur, hoc donum appellari *magnum* tum ratione singularis affectus Dei erga hominem, ex quo ei confertur: tum etiam

D ratione specialis efficaciæ suæ: tum denique ra- VIII.
tione proprij & illius effectus, quem producit in iusto.

Obiicies secundò: quælibet potentia reduci potest ad actum ab habente illam, aliàs esset frustrà, & eo ipso, quo quis habet potentiam ad aliquem actum, cuius omissio pendet à sola eius negligentia, is potest aliquo modo sibi certò polliceri istum effectum: sed ex vltima propositione superioris articuli, quilibet iustus habet potentiam sufficientem ad habendum donum perseuerantiæ, & si illud non obtineat, debet tantùm sibi & suæ negligentiæ imputare ex ibi dictis.

Neque est, quòd quis respondeat eiusmodi potentiam esse solummodo *remotè* sufficientem,

I. A & proinde non posse illud certò sibi polliceri, nisi etiam sit certus de medio proximo, seu per quod habeat potentiam proximè sufficientem, à qua talis effectus dependet; quam tamen potẽtiam non habet ex prima nostra propositione.

Nam primò: quilibet homo etiam non baptizatus habet potentiam *remotè* sufficientem ad hoc speciale donum perseuerantiæ, quatenus mediante contritione & aliis similibus bonis actibus potest tandem peruenire ad iustitiam Christianam: tum postulare à Deo hoc donum, sícque iustus nihil plus potentiæ habebit ad tale donum, quàm non iustificatus habeat, quod tamen videtur absurdum. Deinde vel ad faciendum id, quo aliquis iustus sit immediatè potens, & sufficiens ad perseuerandum, seu ad donum actualis perseuerantiæ, requiritur aliquod aliud speciale auxilium, vel non; si primum vel istud auxilium datur omnibus & singulis iu-

II. B stis, vel non datur: si datur: ergo non est speciale, cùm sequatur communem statum habitualis gratiæ, & sic non omnes iusti habent aliquam potentiam *remotè* sufficientem ad perseuerandum; si tam hoc secundum, quàm primum huius antecedentis sit verum: ergo nec speciale auxilium vltra gratiam habitualem, & cætera illam concomitantia requiritur, & omnis iustus habet potentiam *proximè* sufficientem ad perseuerandum, quod est contra superiùs dicta.

Respondetur ex dictis, quemlibet iustum posse reducere hanc potentiam ad actum, licèt non quilibet iustus illam de facto reducat; nec ex eo, quòd iustus habeat talem potentiam, potest sibi certò polliceri tale donum, ob mobilitatem suæ voluntatis, rebellionem appetitus sensitiui & alia id genus impedimenta superiùs explicata, quorum certam & indubitatam victoriam non

III. C potest certò sibi polliceri; nam 1. *Corinth.* 10. scribitur, *qui se existimat stare, videat, ne cadat*, & ad Philipp. 2. iubemur operari nostram salutem *cum timore & tremore*: tum etiam quia hæc potentia, vt est responsum inter obiiciendum, est solummodo remotè sufficiens.

Ad id, quod obiicitur de non baptizato, respondetur loquendo strictè & in rigore, illum non tam dici habere potentiam *remotè* sufficientem ad perseuerandum & ad accipiendum speciale donum perseuerantiæ, quàm habere aliquam possibilitatem: nam potentia etiam *remota* propriè sumpta importat esse radicem aliquam eius, ad quod est talis potentia, ipsa verò possibilitas in subiecto nudam tantùm non repugnantiam ad recipiendam formam, dummodo dispositiones ad illam requisitæ ponantur, radix intrinseca auxiliorum sufficientium ad vtramque

IV. D perseuerantiam est gratia habitualis, quam solus iustus habet, sícque ille non baptizatus tunc tantùm habebit propriè potentiam ad perseuerandum, quando erit de facto iustus.

Ad id, quod affertur in confirmationem istius obiectionis, respondetur, hæc duo distingui, auxilium quo quis de facto & immediatè est potens ad perseuerandum actu, & auxilium illud, quo fit potens obtinere illud auxilium, quod reddit iustum immediatè potentem, vt reipsa perseueret, posterius enim se habet per modum cuiusdam principij moralis, seu meritorij, & prius per modum effectus & præmij: hoc prius auxilium esse speciale & distinctum ab illis omnibus, quæ debentur & correspondent gratiæ habituali, & eius intensioni, quæ est in iusto,

V. & sic non dari omnibus, patet ex dictis; posterius verò auxilium habet aliquam latitudinem, sicut & potentia remotè sufficiens ad donum perseuerantiæ, & ipsa etiam gratia sanctificans, quæ est in iusto. Vnde adultus, qui habet gratiam iustificantem maximè remissam cum auxiliis ei annexis & ordinariè correspondentibus, habet eandem potentiam, sed magis *remotè* sufficientem, quàm alius, qui habet maiorem gratiam cum aliis sibi annexis; quare, vt reddatur sufficiens minùs remotè, requiritur aliud auxilium, quod quia excedit intentionem gratiæ talis iusti, non est ei debitum, quod tamen bene operando ex sua gratia, vbi & quando excitatur à Deo, obtinebit, sícque non semper reperitur inclusum in auxiliis illis ordinariis, quæ debentur gratiæ sanctificanti cuiuscumque iusti viatoris, & sic non impedit, quin habeat aliquam potentiam remotè sufficientem ad perseuerandum. VI.

Obiicies tertiò: si duæ istæ propositiones sint veræ, nullum erit discrimen inter primum parentem constitutum in statu *innocentiæ*, & iustum in hoc statu *naturæ corruptæ* quoad potentiam perseuerandi: ille enim potuit habere perseuerantiam, nec tamen habuit, vt expressè docet S. August. lib. de *correptione & gratia* cap. 11. & intelligitur ex citato Concilio Arausicano cap. 19. At inter primum parentem constitutum in statu innocentiæ, & iustum positum in hoc statu aliquod discrimen quoad perseuerantiam debet dari, vt patet ex rationibus, in quibus fundauimus necessitatem huius auxilij specialis; quæ tales non fuerunt in primo parente, quales sunt in iusto existente in hoc statu.

Respondetur, admissâ vtrâque nostrâ propositione, negando sequi nullum dari discrimen inter primum parentem constitutum in statu *innocentiæ*, & iustum in hoc statu positum quoad potentiam perseuerandi, & necessitatem specialis auxilij ad perseuerandum de facto; nam primus parens ratione suæ originalis iustitiæ, & donorum illam concomitantium poterat obseruare omnia præcepta legis naturæ sumpta *collectiuè* quoad substantiam, & cùm nullum experiretur in seipso bellum inter partem inferiorem & superiorem, poterat longè faciliùs perseuerare, quàm aliquis iustus in nostro statu; & gratia eius sanctificans, item auxilia erant longè vberiora, quàm sint in plerisque adultis iustificatis, & per illa ratio eius poterat longè meliùs inuigilare omnibus & singulis suis potentiis, quàm possit nunc communiter in quolibet iusto, cùm tunc ipsum corpus non aggrauaret animam, sicut nec intellectum multa cogitantem deprimeret, sicut nunc deprimit. VII. VIII.

AD QVÆSTIONEM CX.

DISPVTATIO I.

De natura & essentia gratiæ.

PRÆSENS disputatio intelligitur de gratia interiori, iuxta propriam & valde strictam significationem huius nominis *gratia* traditam primâ disputatione quæstione præcedenti, quæ gratia cùm sit duplex, vna *actualis*, altera *habitualis*, seu formaliter *iustificans*, &

quæ-

I. quæst. seq. agendo de multiplici diuisione actualis gratiæ explicabimus, quid vnaquæque illarum sit sumpta formaliter, hîc solummodo agemus de essentia gratiæ sanctificantis; & quoniam hâc disp. dicturi sumus illam non esse habitũ realiter distinctum à charitate, & agẽdo de charitate ad 2. 2. S. Th. fusè docebimus charitatem, quâ Deum, vt summè bonum diligimus supernaturali dilectione, esse aliquid creatum, seu habens suum esse extra Deum existens in anima iusti, & inferiùs agẽdo de causa formali nostræ iustificationis ostendemus hanc gratiam, vt etiam permanẽter inhęrentem, esse causam formalem nostræ iustificationis. ideò fusiorem explicationem huius vtriusq; difficultatis in disputationem de iustificat. remittimus, contenti supposità parte affirmante prioris difficultatis, vt apud omnes Catholicos certissimâ, discutere hæc duo, primum an hæc gratia sit vera quædã qualitas, habeátque locum

II. in prędicamento qualitatis Aristotelicę, secundũ, an suppositâ parte affirmante tanquam verissima 2. difficultatis præmissæ, hæc gratia sit idem realiter habitus cum habitu charitatis supernaturalis: quodnam autem sit proprium & immediatum eius subiectum quæremus disput. sequenti.

Articvlvs I.

Vtrum gratia sit propriè qualitas.

PRima propositio: *gratia est propriè quædam accidentalis forma supernaturalis.* Ita S. Th. hâc quæst. art. 2. ad secundum, probatur: quidquid est, aut est substantia aut accidens, quia ens reale adæquatâ diuisione in ista duo diuiditur à metaphysicis: at hæc gratia non est substantia: ergo est accidens.

Minor probatur: si esset substantia, vel, esset

III. substantia hominis, vel alia ei cõiuncta, non primum, quia substantia hominis sumpta secundùm se nihil includit, quod transcendat limites naturæ, sicut hęc gratia transcendit: non item secundum, quia hęc esset *materialis*, vel *immaterialis*; non *materialis*, hæc enim non potest vniri nostrę animę, sicut hæc gratia dicitur in sacris literis vniri ei; non autem *immaterialis*, quia si talis, maximè Deus, cùm hæc habeat etiam locum in angelis spiritualibus substantiis; at non esse Deum patet ex eo, quod significamus, & loco superiùs citato docemus illam esse aliquid extra Deum ab illo productum. Non item est alia quædam substãtia spiritualis etiam supernaturalis, si hæc possit dari, quia gratia passim in sacris literis & Patribus dicitur inesse ipsi animæ iusti; at inesse conuenit accidenti, sicut substantiæ conuenit subsistere, vel, etiam substare accidentibus: ergo hæc gratia non est substantia.

IV. Dices præter substantiam & accidens dari modos substantiales & accidentales, hanc gratiam esse quendam modum substantialem, quo Deus vnitur homini iusto.

Verùm id refellitur, nam hæc est conditio modi propriè dicti, vt non possit concipi non conceptâ re, cuius est modus, nec existere nisi illa existat, vt patet inductione factâ per omnes & singulos modos: atqui hæc gratia potest concipi sine anima, vel alio simili eius subiecto, & per diuinam potentiam potest poni in rerum natura extra quamlibet creaturam intelligentem: ergo hæc gratia non est aliquis modus substantialis.

Deinde omnis modus substantialis & vnitiuus est ad faciendam vnionem substantialem inter illa extrema, quæ vnit: sed vnio, quæ est per gratiã

A inter Deum & hominem iustum, non est substantialis, sed merè accidentalis, vt omnes agnoscunt: ergo restat, vt hæc gratia sit tantùm accidentalis quædam forma. V.

Quòd autem hæc forma sit *supernaturalis*, patet ex dictis præcedenti quæst. disput. 2. de statu *puræ naturæ & corruptæ*: tum ex eo, quòd faciat hominem consortem diuinæ naturæ, ordinet illum ad Deum clarè videndum, quod transcendit omnem vim creati intellectus considerati secundùm sua naturalia: igitur hæc gratia est accidentalis quædam forma supernaturalis.

Secunda propositio: *hæc gratia est quædam qualitas propriè dicta.* Ita S. Th. suprà. Probatur: discurrendo per singula alia genera accidentium. Et primò, quòd non sit *quantitas*, patet, quòd hęc habeat tantùm locum in rebus materialibus, & gratia est aliquod spirituale, vt testimonia sacræ scripturæ inferiùs referenda apertè decla-

B rant. Quòd item non sit *relatio*, patet, quia nulla relatio est principium operandi, cùm hæc non sit actiua: nec item aliquis motus seipsum terminat per se & primò ad relationem, vt communiter docetur in Physicis: atqui hæc gratia est aliquod principium operandi etiam physicè aliquos bonos actus, vt patebit infrà: Item hæc gratia est effectus proprius, in quem, vt producendum in homine ipsa actio, quâ Deus de peccatore facit iustum, tẽdit. Deinde: omnis relatio postulat aliquod fundamentum, & solummodo resultat ad positionem alicuius alterius; at nihil potest assignari in homine ad cuius positionem, seu productionẽ resultet gratia tanquã aliqua relatio, nec, quod sit fundamentum illius: & si quod assignaretur, tũc homo esset formaliter per illud iustus, & gratus Deo, & non per hanc gratiã, quod tamen est cõtra sacras scripturas inferiùs referẽdas. VI.

C Quòd item hæc gratia non sit *actio vel passio*, patet, quia actio & passio loquendo formaliter significant solùm formam in fieri, actio quidem, quatenus illa est ab agẽte, & passio, quatenus est in patiente, sicque important tantùm aliquid transiens: at hæc gratia non tantùm habet esse in fieri, sed & in facto esse, éstque aliquid permanens, vt constat ex sacris literis, in quibus passim cõparatur semini, gemmæ, aquæ; vesti nuptiali, aliisque id genus, quæ habent esse permanens. VII.

Quòd denique non sit aliquid quatuor reliquarum Categoriarum, patet, quòd hæ sunt tantùm aliqui modi conuenientes enti, vel ex adiacentia alicuius, vel ex comparatione ad aliquid aliud, vt facilè intelligitur ex singulis illarũ definitionib⁹, at hæc gratia non est eiusmodi, vt patet ex variis loquẽdi modis sacrę scripturę de illa: igitur cũ sola restet qualitas, hęc gratia est propriè qualitas.

D Quod ampliùs confirmatur ex eo, quòd homo ab illa tanquam formâ sibi inexistẽte denominetur *sanctus, Deo dilectus* in sacris literis: Quòd item hęc ibidem dicatur *diffũdi in cordibus fideliũ* quod est propriũ qualitatis, & plura alia id genus propria soli qualitati tribuãtur ei in sacris literis. VIII.

Articvlvs II.

Vtrum gratia sanctificans reponatur in prædicamento qualitatis Aristotelicæ.

SIt hæc propositio: *hæc gratia sanctificans, seu habitualis, est propriè in prædicamento qualitatis, etiam Aristotelicæ:* duæ sunt partes propositionis, prior est S. Thomæ in quæst. *de veritate* quæst. 21. art. 1. in solutione ad octauum, & probatur: quia omnes conditiones, quas requirunt

I. communiter Philosophi ad hoc, vt aliquid propriè sit in prædicamento, reperiuntur in gratia sanctificante: est enim verum aliquod ens, quia est accidens; finitum, quia est aliquid productum extra Deum, & quidquid est de facto tale, est finitum; est item totũ aliquod, constat quippe suo genere & propriâ differentia, vt cõstat ex proprio & formali eius effectu; item illæ omnes proprietates, quæ conueniunt qualitati prædicamentali reperiuntur in illa, v.g. *suscipere magis & minus, habere contrarium, secundùm illam dici similes* vel *dissimiles*; nam datur vna habitualis gratia magis intensa aliâ vt ostendemus ad 2. 2. agendo de *augmento charitatis*, item peccatum mortale opponitur gratiæ, eámque destruit: item duo iusti dicuntur sibi *similes*, duo item peccatores *dissimiles* cum iustis.

Posterior item pars probatur: ratio constituendi vel non constituendi aliquid in prædicamen-
II. to Aristotelico non petitur à nobilitate vel ignobilitate entis, vt patet in homine, Angelo, imò & in Christo Domino, quatenus est homo, sed hęc ratio constituendi aliquod accidens in tali Categoria est ipse proprius modus respiciendi& afficiẽdi substantiam, vt Dialectici communiter docent; atqui gratia sanctificans seu habitualis respicit & afficit eodem planè modo animam hominis, tanquam proprium suum subiectum, quo reliquæ qualitates ordinis purè naturalis respiciunt & afficiunt suum proprium subiectum, quia eodem modo denominat illud, & in suo proprio genere reddit formaliter tale, quo naturales reliquæ qualitates proprium suum subiectum: igitur gratia sanctificans est propriè loquendo in prædicamẽto Aristotelico qualitatis.

Confirmatur: suppositum humanitatis Christi
III. Domini est diuinum, infinitum extra quamlibet Categoriam rerum creatarum, quia tamẽ ipsum suppositum in nobis, vel aliis rebus creatis, non est formalis ratio constituendi hominem vel aliam substãtiam in Categoria substantię, sed ipsa eius humanitas, & hæc in Christo Domino est eiusdem speciei, ac in nobis, fit, vt Christus, quatenus homo, rectè constituatur in prædicamento substantiæ etiam Aristotelicæ; sic etiam, quia ratio constituendi verũ aliquod accidens in Categoria qualitatis Aristotelicæ est specialis ille modus, quo accidens respicit & afficicit suum subiectum, & sic non obstante supernaturalitate entitatiuâ gratiæ sanctificantis est eadem in hac ac in aliis qualitatibus pertinentibus ad ordinem purè naturalem, hæc habitualis gratia non desinet esse, loquendo propriè, in prædicamento Aristotelico qualitatis.

Obiicies: vnumquodque constituitur in præ-
IV. dicamento secũdùm proprium esse quod habet; atqui gratia sanctificans habet esse nobilius & perfectius, quàm quodlibet accidens prædicamentale Aristotelicum, cùm ex S. Th. hîc in responsione ad secundum, hęc gratia sit aliquid nobilius & perfectius animâ rationali, quæ tamen est substantia, & habet locum in prædicamento substantiæ, quod est nobilius, quàm sit prædicamentum qualitatis Aristotelicæ.

Respondetur, positionem rei alicuius creatæ in prædicamento Aristotelico attendi penes ipsum eius modum essendi, & ex consequenti, (quando hæc res non est substantia) penes eius modum afficiendi substantiam, vt potest facilè intelligi ex iis quæ Dialectici communiter tradunt de conditionibus requisitis ad hoc, vt ali-

A quid constituatur in aliqua Categoria: Atqui V.
ex S. Th. hîc relato gratia sanctificans considerata secundùm proprium essendi modum, qui est inhærere, est simpliciter loquendo aliquid minùs perfectum quacumque substantiâ, etiam ordinis purè naturalis: illa enim est entis ens, seu accidens ex sua natura aptum inhærere alteri, illúdque perficere; hæc verò est purè & simpliciter substantia, & ad quam perficiendam hæc gratia ordinatur tanquam ad aliquem suum finem, finis autem semper est nobilior eo, quod est ad finem: ergo hæc gratia non debet reponi in prædicamento nobiliori, imò nec in æquè nobili, ac rationalis anima reponitur, sed in inferiori & sibi proportionato, cuiusmodi est *qualitas*.

Dicitur autem hæc gratia sanctificans esse nobilior anima rationali, non quidem simpliciter & absolutè, quia hæc est substantia, ista accidens, & loquendo simpliciter omnis substantia, spe-
B ctata secundùm suum gradum entitatiuum, est aliquid nobilius quolibet accidente, cùm hoc VI.
pendeat ab ista, & non econtrà, sed secundùm quid solummodo, scilicet in *esse morali*, & quasi vtili ad obtinendum finem vltimum nostrum, hoc enim significant pleraque sacræ scripturæ testimonia, quatenus præferunt gratiam auro, argento, & aliis id genus, quæ sunt bona vtilia, quæque plurimùm æstimantur ad transigendum hanc vitam naturalem commodè; non autem, quòd hæc gratia secundùm suum gradum entitatiuum sit aliquid simpliciter perfectius ipsâ animâ rationali.

Nec obstat, quòd hæc sit *ordinis supernaturalis*, etiam in entitate.

Nam istud *esse* semper dicit ordinem & dependentiam saltem aptitudinalem intrinsecè à
C substantia, substantia verò nequaquam intrinse- VII.
cè & essentialiter dicit ordinem ab accidente.

ARTICVLVS III.

Vtrum gratia sanctificans & charitas sint duo habitus realiter distincti.

GANDAVENSIS quodlibet. 4. quæst. 10. plures hac de re sententias refert: duæ sunt tamẽ, ad quas reliquæ omnes possunt reuocari, 1. est distingui inter se realiter, & est S. Th. hîc qu. 110. art. 3. & omnium discipulorum eius, item S. Bonau. 2. sent. dist. 26. art. 1. & plurium aliorum, quos plerique recentiorum hîc & alibi fusè referunt; vult itaque hęc sententia gratiã sanctificantem esse qualitatem supernaturalem existentem in anima per modum naturæ, dantem suo subiecto esse supernaturale, & præcedentem omnes virtutes seu habitus per se infusos, & proinde
D esse distinctam realiter ab illis omnibus: & quia
omnes Theologi conueniunt facilè hanc gra- VIII.
tiam distingui realiter ab omnibus virtutibus infusis distinctis à charitate, ideò præsens difficultas mouetur tantùm de gratia & charitate comparatis inter se.

Secunda sententia, quam loco nostræ propositionis ponimus, est, *gratiam sanctificantem & charitatem esse vnum eundémque numero habitũ. virtute duplicem, qui quatenus est donum gratis datum reddẽs nos dignos, qui diligamur à Deo, vocatur gratia, quatenus verò facit nos diligere Deũ supernaturali dilectione, vocatur charitas.* Ita Gãdau. suprà, Alensis 3. parte quæst. 61. memb. 2. art. 4. & plures alij, tam ex recentioribus, quàm antiquioribus scholasticis. Probatur argumento fundato in modo loquendi sacræ scripturæ

I. de hac gratia & charitate: illi habitus sunt iidem realiter, quorum omnes proprij & formales effectus sunt omninò iidem; quia habitus ex communi doctrina Philosophorum distinguũtur penes proprios suos actus, effectus, & obiecta: atqui iuxta sacras scripturas proprij actus & effectus gratiæ sanctificantis & charitatis sunt planè iidem; quia, quæ auctores prioris sententiæ tribuunt gratiæ tanquam habitui distincto à charitate, sacræ scripturæ illa eadem tribuunt charitati: igitur gratia sanctificans & charitas sunt vnus idémque numero habitus.

Minor probatur discurrendo per singula, quæ tribuuntur gratiæ, primò itaque ei tribuitur esse id, quo *homo constituitur filius Dei; quo renascitur, & habet esse supernaturale*, secundæ sancti Petri primo: at hoc tribuitur etiam charitati, primæ sancti Ioannis tertio, *videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei simus & no-*
II. *minemur*: vbi hæc particula, *vt*, importans emphasim, denotat aliquam causalitatem charitatis ad conferendum istud esse supernaturale.

Secundò tribuitur gratiæ *facere hominem gratum & dilectum Deo*; at hoc etiam tribuitur charitati à Christo Domino apud sanctũm Ioannem 15. cap. *si quis diligit me, diligetur à patre meo*, & cap. 19. *vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis.*

Tertiò tribuitur gratiæ *iustificatio, vita animæ*, at hoc etiam tribuitur charitati: primæ Ioannis tertio, *qui non diligit, manet in morte*; &, *nos scimus quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.*

Quartò tribuitur gratiæ, quòd sit *fons & origo omnis virtutum*, at etiam hoc charitati tribuitur primæ *ad Corinthios* 13. S. Paulus attribuit charitati omnia officia aliarum virtutum,
III. *charitas*, inquit, *patiens est, benigna* &c. hinc etiam ait charitatem esse plenitudinem legis.

Quintò tribuitur gratiæ, quòd *vita æterna sit ei promissa*, vnde vocatur *semen illius*, at hoc idem est promissum charitati, nã 1. cap. epist. S. Iacobi, corona vitæ dicitur promissa diligẽtibus eum.

Sextò gratia præfertur omnibus aliis donis Dei, at & ipsa charitas iis etiam præfertur, 1. ad Corinth. 13. *si habuero omnem fidem, ita vt mõtes trãsferam, charitatẽ autem non habuero, nihil sum.*

Confirmatur hæc inductio ex Patribus, sancto Dionysio lib. de *Ecclesiastica Hierarchia* cap. 1. dicente charitatem esse *id, quo regeneramur & constituimur in esse diuino*; S. August. lib. de *gratia Christi* cap. 3. dicẽte charitatem esse *ipsam iustitiam, qua sumus iusti*; quod etiam Trident. sess. 6. cap. 7. affirmat, vbi, postquam dixit formalem causam nostræ iustificationis esse *iusti-*
IV. *tiam Dei, non quâ Deus est iustus, sed quâ nos facit iustos*, paucis interpositis explicans quid sit hæc iustitia, quâ homo fiat iustus, ita ait, *id tamen in impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merito per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhæret*; & eodem capite dicit fidem, quatenus habet sibi adiunctas spem & charitatem, nos vnire perfectè cum Christo; & circa finem capitis addit fidem viuam, seu cum charitate coniunctam, esse veram & Christianam iustitiam: ergo cùm formalis causa nostræ iustificationis sit ipsa habitualis gratia, & Concilium ibi explicans istam causam vtatur passim nomine *charitatis*, nullâ fermè factâ mentione gratiæ, satis innuit se pro vno & eodem

A habitu reputare gratiam & charitatem. V.

Quod confirmatur ampliùs ex can. 11. eiusdem sessionis, vbi damnans eum, qui dixerit hominem saluari posse *exclusa gratia & charitate*, statim subiungit in singulari numero, *quæ in cordibus eorum diffunditur, atque illis inhæret*, quasi loquatur de vno & eodem habitu.

Neque huic rationi desumptæ ex scripturis & Conciliis satisfacit, quod Caietanus hîc articulo 3. & nonnulli alij respondent, scilicet ista omnia, quæ sunt propria gratiæ, tribui quidem charitati, sed diuerso modò; gratiæ quidem tanquam causæ formali & radici, charitati verò tãquam fructui ipsius gratiæ & principio operatiuo, istámque mutuam attributionem proprietatum fieri ob intimam & inseparabilem connexionem, quam illi duo habitus seruant inter se.

Hoc enim facilè refellitur, quia eodem mo-
B do in sententia aduersariorum gratia est radix aliarum supernaturalium virtutum non Theologicarum, ac est ipsius charitatis, & hæ virtutes habent intimam connexionem cum gratia iustificante secundùm legem ordinariam Dei; neque tamen enumerati effectus à sacris literis, & superiùs attributi tam charitati quàm gratiæ, illis attribuuntur. VI.

Deinde, esto loquendo oratoriè effectus vnius causæ posset tribui fructui illius, vel alicui alteri ei intimè & inseparabiliter coniuncto, nunquam tamen id debet fieri in tradenda doctrina, quando singulæ propriæ causæ & effectus alicuius rei explicantur à Conciliis, id enim vitio verteretur Ecclesiæ, sicut & ipsis Philosophis, si dum tradunt causas & proprietates rerum scientificè, assignarent eis alias res intimè coniunctas illis pro veris causis, quales tamen non sunt à parte rei; at Concil. Trident. locis
C suprà citatis ex testimonio sacræ scripturæ tradit doctrinam de dispositionibus, causis, effectibus iustificationis, & procedendo scientificè enumerat singulas eius causas, *formalem*, iustitiam, quâ Deus nos iustos facit, & explicat hanc esse charitatem, & de illa simul sumpta cum gratia (quam omnes Catholici fatentur esse causã formalem iustificationis) loquitur in singulari tanquam de vnico habitu, & quoniam iustificatio in sacris litteris tribuitur fidei tanquam radici & fundamento, non autem tanquam causæ formali, idem Concilium illud expressè docuit citatâ sess. cap. 8. nunquam autem id explicat de charitate tanquam fructu ipsius gratiæ sanctificantis & habitu distincto ab illa: ergo tam in sacris Conciliis, quàm in Trident. & Patribus, iidem effectus tribuuntur gratiæ & charitati, quia sunt vnus & idem numero habitus. VII.

D Minùs etiam satisfacit, quod aliqui dicunt, scilicet omnia illa citata testimonia scripturæ esse intelligenda de secunda gratia, seu de augmento gratiæ sanctificantis, quod fit per ipsa opera charitatis. VIII.

Nam pleraque ex istis testimoniis satis disertè indicant se loqui de prima iustificatione, v. g. quæ asserunt nos constitui *filios Dei*, seu renasci per charitatem, item Concil. Trid. vt etiam præ se fert titulus cap. 7. superiùs relati.

Articvlvs IV.

Probatur eadem veritas ratione.

Veritas propositionis superioris articuli probatur etiam ratione: ea tantùm entia absoluta, & quorum vnum est altero prius &

I. si hæc ab illa distinguatur realiter.
Deinde, quoad rem præsentem non est par
ratio materiæ & formæ, ac gratiæ & charitatis,
hæc enim supponunt subiectum, in quod suam
causalitatem exerceant, scilicet animam rationa-
lem, illæ verò minimè, sed ex vnione, quam ad
se inuicem habent, dant ipsi composito esse, sei-
psas perficiendo inuicem.
Tandem addi potest, quòd hæc mutua de-
pendentia, quoad perficiendum compositum
& complendum propriam suam perfectionem,
non impedit, quin per absolutam potentiam Dei
materia sine forma, & forma sine materia pos-
sit dari & existere, cùm hæc entia habeant par-
tiales suas entitates & existentias, ratione qua-
rum possunt separatim poni & conseruari: er-
go à pari, cùm iuxta priorem opinionem gratia
sanctificans suam habeat entitatem distinctam ab
entitate charitatis, poterit per diuinam poten-
II. tiam poni in essentia animæ, habituali charita-
te non positâ in voluntate.
Secunda responsio ad prædictum nostrum ar-
gumentum deducens aduersarios ad incommo-
dum, est, quòd in tali casu separatio charitatis
non fieret à gratia sanctificante ex suauitate di-
uinæ prouidentiæ, sicque eum, qui haberet præ-
dictam gratiam non fore priuandum beatitu-
dine, vel supernaturali dilectione, non ob iden-
titatem istorum habituum inter se, sed ob sua-
uitatem diuinæ prouidentiæ; quæ postulat, vt,
quando quis habet ius ad gloriam, nec stat per
illum quin illam obtineat, sed ex parte alicuius
medij non existentis in eius potestate, tunc Deus
ex lege suæ prouidentiæ suppleat illud, v. g. in
hoc statu iustus moriens in gratia habet etiam
ius ad gloriam corporis: quia tamen hæc prære-
III. quirit resurrectionem corporum, quæ est im-
possibilis animabus defunctorum, sed necessariò
postulat Deum, vt propriam causam efficien-
tem, ideò Deus resuscitabit corpora regnan-
tium iam in cœlo, sicque nunquam fiet, vt
quis moriens in gratia damnetur, aut saltem pri-
uetur vitâ æternâ, vel etiam dilectione super-
naturali erga Deum clarè visum.
Verùm iste modus respondendi non satisfa-
cit; quia, quando Theologi loquuntur de abso-
luta potentia Dei, semper abstrahunt à suauitate
prouidentiæ diuinæ, solúmque attendunt ad
rigorem iuris, & ad præcisam omnipotentiam
Dei & con possibilitatem extremorum inter se,
sic enim docent cum sancto Augustino passim
scribente contra Pelagianos Deum potuisse re-
linquere hominem in massa perditionis, lo-
quendo absolutè, quamuis ex suauitate diuinæ
prouidentiæ fuerit valde conueniens hominem
IV. [illegible]: at positâ sanctificante gratiâ in aliquo
secundùm formalem effectum, quem nunc con-
fert suo subiecto (quatenus scilicet dat illi ius ad
vitam æternam) implicat hominem hunc non
fieri potentem ad amandum Deum, vt aucto-
rem gratiæ, quia talis amor, vt monuimus su-
prà, includitur aliquo modo in æterna beatitu-
dine: ergo cùm hominem fieri potentem ad sic
amandum Deum, vt auctorem gratiæ, proue-
niat à charitate infusa: tunc homo iste illa acci-
piet solo illo titulo, quo charitas est idem rea-
liter habitus cum gratia sanctificante.
Tertia responsio ad prædictum nostrum ar-
gumentum admittit Deum de facto posse in-
fundere alicui gratiam sanctificantem absque
eo, quòd infundat ei charitatem, vel econtrà

A charitatem absque eo, quòd infundat gratiam, V.
sed in neutro casu hominem istum esse dam-
nandum: in priori futurum solùm, vt quia in
tali hypothesi homo careret charitate superna-
turali, quæ est principium operatiuum dile-
ctionis supernaturalis, tunc non diligeret Deum
connaturaliter supernaturali dilectione, sed ali-
quo inferiori modo, scilicet adiutus actuali
quodam & speciali auxilio Dei: & in posteriori
modo, quia homo careret habituali gratiâ, quæ
fundat ius ad vitam æternam, vt hæreditatem,
quæque facit suum obiectum proportionatum
Deo tanquam bono supernaturali, tunc etiam-
si iustus iste esset in via, nil posset mereri de con-
digno, dummodo res starent, vt sunt à Deo
constitutæ.
Neque etiam illa responsio satisfacit; nam
dum hæc solutio vult hominem tunc informa-
tum solâ gratiâ amare Deum vt auctorem gra-
B tiæ ex speciali quodam actuali auxilio superna- VI.
turali, aut vult tale auxilium esse debitum ho-
mini habenti solam gratiam sanctificantem sine
charitate habituali ex vi solius gratiæ sanctifi-
cantis, aut vult non esse debitum, sed solum-
modo dari ex quadam congruitate: primum
dici non potest, quia habitui non operatiuo
nullum debetur auxilium ad operandum, alias
esset frustrà, & contra propriam eius naturam:
atqui gratia sanctificans iuxta auctores prio-
ris sententiæ est habitus non operatiuus dans
solummodo esse supernaturale ipsi animæ; er-
go ei vt sic, & quatenus præscindit ab habitu
charitatis, nullum debetur speciale auxilium ad
operãdum & multò minus ad diligendum Deum
dilectione supernaturali, cùm sic actus sit ex-
tra latitudinem obiecti eius & effectuum.
C Secundum etiam dici non potest, quia quan-
do agitur de eo, quod potest fieri per absolu- VII.
tam potentiam Dei, & quod posset fieri per
hanc & ipsam rem considerando tantùm præ-
cisam rationem eius, tunc præcisio & abstra-
ctio fit ab eo omni, quod ex aliqua congrui-
tate rei, vel bonitate Dei potest fieri, vt iam
animaduertimus; at hîc agimus præcisè de san-
ctificante gratia, vt habitu distincto realiter ab
habitu charitatis, iuxta priorem sententiam,
& quærimus, an solâ gratiâ existente in homi-
ne, homo ille posset à Deo beari, ita vt etiam
diligeret Deum supernaturali dilectione.
Quòd item hæc solutio tertia, vt procedit
modo posteriori, non satisfaciat prædicto no-
stro argumento patet: vbicumque enim prin-
cipium aliquod operandi connaturaliter ali-
quem effectum, reperitur, ibi etiam reperitur
D ipsum posse talem effectum producere, quan-
tum requiritur ex parte potentiæ; quia tale VIII.
posse nihil est aliud, quàm proprius & formalis
effectus talis principij, & proinde ab illo insepa-
rabilis; atqui in præsenti hypothesi charitas ha-
bitualis reperitur in voluntate hominis, etiam
absente habituali gratia ab animâ illius, & hæc
habitualis charitas est proprium principium cõ-
naturaliter diligendi Deum, vt auctorem gra-
tiæ, & exercendi actum meritorium de condi-
gno: hæc enim charitas fundat supernaturalem
amicitiam propriè dictam inter Deum & ho-
minem, cui inest, vt docebimus disputatione
de Charitate, & proinde sicut vera amicitia, ita
& hæc charitas inducit obligationem in Deo ad
præstandum officia beneuolentiæ, quæ corre-
spondent dilectioni ex charitate, vt dicta illa dis-

I. putatione explicabimus. Quare in præsēti hypothesi, cùm actus huius dilectionis sit vt ab amico Dei amicitiâ supernaturali, quæ attenditur penes communicationem bonorum supernaturalium, & actus ille sit entitatiuè supernaturalis & ordinetur ab exercente illum ad vitam æternam vel augmentum suæ charitatis, tunc talis operans ratione suæ amicitiæ fundatæ in sua charitate, habebit condignitatem ad merendum *de condigno* tale bonum.

Addi etiam potest, citata scripturæ & Patrum testimonia in primo argumento ostendere habitum charitatis reddere hominem filium adoptiuum Dei; dare ei ius ad vitam æternam, & proinde facere in illo condignitatem requisitam ad meritum: nam, sicut Deum habere aliquem odio, est Deum non habere illum gratum, nec acceptare ad vitam æternam, sic etiam Deum diligere aliquem dilectione charitatis fundan-
II. tis veram supernaturalem amicitiam inter se, & illum, quem sic amat, est Deum habere illum gratum & acceptare ad vitam æternam iuxta illud Prouerb. 4. *Ego diligentes me diligo*; & primæ sancti Ioannis tertio, *qui diligit, est translatus à morte ad vitam*, id est à statu peccati mortalis ad statum, quo est acceptus Deo ad vitam æternam. Vnde, cùm ex hactenus dictis satis euidenter constet nullam dari necessitatem distinguendi realiter habitum gratiæ sanctificantis ab habitu charitatis, & entia, vt communiter dicunt Philosophi, non sint multiplicanda sine necessitate, statuendum est habitum charitatis & gratiæ sanctificantis esse vnum tantùm & eundem realiter.

ARTICVLVS V.

III. *Soluuntur fundamenta aduersariorum.*

PRIMVM est: sacræ litteræ loquuntur de hac gratia & charitate, vt qualitatibus distinctis inter se realiter, primæ ad *Timotheum* 1. *superabundauit gratia Domini nostri Iesu Christi cum fide & dilectione, quæ est in Christo Iesu.* Item secundæ *ad Corinthios* 13. *gratia Domini nostri Iesu Christi & charitas Dei & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis*: similiter Concilium Viennense loquitur de illis, vt distinctis realiter, nam Clementinâ vnicâ *de summa trinitate*, ait *gratiam & virtutes* infundi in baptismo, intelligens *per virtutes*, tres Theologicas virtutes; similiter Tridentinum sessione sextâ capite decimo, quando ait sanctificationem esse iustificationem & renouationem interioris hominis *per voluntariam susceptionem gra-
IV. tiæ & donorum*, & ibidem canone vndecimo exprimit charitatem & gratiam, vt distinctas in ipso negotio iustificationis.

Patres item satis frequenter loquuntur de istis duabus qualitatibus vt realiter distinctis iuxta vsum loquendi sacræ scripturæ relatum.

Respondetur, solutionem patere ex dictis primo argumento in fauorem nostræ propositionis; ibi enim ostendimus sacram scripturam & Patres eosdem effectus tribuere vtrique; & ad diuersitatē istorum effectuum virtualem distinctionem gratiæ sanctificantis ab habituali gratia sufficere, ostendemus art. sequēti. Neque illa testimonia possunt explicari in sensu *cōcomitantiæ*; quod ampliùs confirmatur ex expressa doctrina S. Th. is enim in primum sent. dist. 10. art. 2.
A qu. 1. dicit habitum charitatis expellere formaliter peccatum, sicut albedo expellit formaliter V.
nigredinem, & 2. 2. qu. 13. art. 1. in solutione ad secundum, admittit hanc prædicationem, charitas est *formaliter* vita animæ, sicut anima corporis, & in quęstionibus disputatis quęst. *de charitate* art. 1. in solutione ad vltimum loquens de habitu charitatis, ait charitatem resuscitare spiritualiter mortuos, formaliter & non effectiuè; vnde quando charitas dicitur esse *fructus spiritus*, vt *ad Galat.* 5. hæc particula *Spiritus* non sumitur pro gratia sanctificante, sed est nomen personale tertiæ personæ sanctissimæ Trinitatis, cui per appropriationem dona gratiæ attribuuntur, vt Theologi docent 1. parte quæst. 43. articulo 3. & 4.

Quando autem Apostolus 2. *ad Corinthios* 13. optat Corinthiis *gratiā Christi Domini & chari-
B tatem Dei Patris*, nomine *charitatis* non intelli-
gitur charitas illa, quę est creata qualitas inhęrēs VI.
volūtati iustorum, sed intelligitur vt increata illa charitas, quâ Deus Pater sic nos dilexit, vt filium suum vnigenitum daret, sit quoad speciales suos effectus in Corinthiis similiter, & ipsam communicationem Spiritus sancti, & sic ex isto loco nil potest sumi in confirmationem prioris sententiæ.

Ad auctoritatem Concilij Viennensis respondetur illud quidem dicere coniunctim gratiam & virtutes infundi in Baptismo, sed non dicere charitatem esse distinctam à gratia, vnde nomine *virtutum*, ibi solùm intelligit alias virtutes *per se* infusas, quales sunt *fides* & *spes*, quæ non identificantur cum gratia sanctificante: quomodo etiam Trident. ibi relatum intelligitur, vt patebit infrà agendo de iis, quæ simul cum gratia infun-
duntur in iustificatione, & quòd Trident. ibi VII.
C non recenseat charitatem, vt realiter distinctam à gratia, obseruauimus inter probādum nostram propositionem; hæc enim eius particula & posita can. 11. ibi tantùm est explicatiua & non copulatiua duorum, vt in ista loquendi formula, *firmiter & certò credo Deum esse trinum & vnum*, quia isti duo termini *firmiter, certò*, sunt synonymi.

Secundum est: prius est poni in ordine supernaturali & accipere esse diuinum & supernaturale, quàm posse operari in tali ordine, vt etiam S. Dionysius obseruat lib. *de Ecclesiastica Hierarchia* cap. 4. parte 1. dum ait *hominem non posse operari diuina, nisi priùs adeptus fuerit statum diuinum*: item prius est ipsum radicale principium alicuius actus constitui in eo ordine, cuius est actus per illud eliciendus, quàm proximum principium eliciendi illud poni; sed homo accipit
D esse diuinum & supernaturale per habitum gra- VIII.
tiæ sanctificantis, per illam enim dicimur *nasci & renasci filij Dei*, vt ad *Galat.* 6. per habitum charitatis homo accipit posse cōnaturaliter operari supernaturaliter, scilicet diligere Deum, vt summè bonum, dilectione supernaturali, est enim charitas habitus operatiuus, vt S. Ioannes passim significat in suis epistolis, & principium radicale eliciendi supernaturalem actum charitatis est essentia animæ, hæc enim est principium radicale omnium actuum vitalium, de quorum numero est dilectio Dei ex charitate: igitur prius est hominem habere gratiam sanctificantem, quàm charitatem, & essentiam animæ eleuari ad esse supernaturale, quàm charitatem poni in isto eodem homine: igitur cum

I. prius & posterius distinguantur realiter à se inuicem, gratia & charitas distinguentur realiter.

Confirmatur: in qualibet substantia creata principium essendi & principium operandi distinguuntur realiter; nam facultates hominis, vtpote quæ sunt accidentia, distinguuntur realiter ab eius essentia & natura, quæ est substantia: atqui gratia sanctificans est ipsi homini principium essendi supernaturale, charitas principium operandi supernaturaliter: ergo, &c.

Respondetur, negando maiorem purè & simpliciter: nam esse falsum, quòd omnis virtus supernaturalis supponat esse diuinum, & supernaturale per gratiam, patet ex ipsa fide & spe virtutibus Theologicis, quia sunt in Christiano infecto peccato mortali, quorum etiam actus potest etiam extra statum gratiæ sanctificantis exercere.

II. Nec obstat, quòd accidentia naturalia operatiua supponant ipsum esse naturale substantiæ, cui insunt; id enim prouenit ex eo, quòd sint accidentia inhærentia tali subiecto; at charitas & reliqui habitus per se infusi non subiectantur in aliqua substantia entitatiuè supernaturali (hanc enim posse dari Theologi communiter negant, & omnes eam dari saltem de facto) nec item immediatè in gratia sanctificante, sed in ipsa voluntate, vt dicetur sequenti disputatione. Vnde ipsa charitas sese communicando voluntati, & dando illi vim operandi supernaturaliter, simul etiam confert esse supernaturale & diuinum ipsi suo subiecto, sicut & ipsæ naturales formæ accidentariæ dum sese communicant suo subiecto, simul etiam illi communicant tale esse & posse exercere talem actionem, v. g. calor communicando se, dat esse calidum subiecto, simúlque facit illud esse calefactiuum.

III. Ad auctoritatem sancti Dionysij respondetur, eum nomine *status diuini* intelligere habitum *charitatis*, & per *operari diuina* intelligere operationem illius, seu actionẽ exercitam ex habitu charitatis, sicque prius est secundùm ordinem rationis habitum charitatis diuinæ inesse homini, quàm ipsum hominem operari aliqua ex illo, & hoc sensu potest intelligi prius esse, ordine saltem rationis vel naturæ, hominem fieri *diuinum*, seu accipere esse supernaturale, quàm operari supernaturaliter, quatenus charitas solâ suâ informatione dat ipsi suo subiecto esse diuinum & supernaturale,

Ad id, quod affertur de principio radicali alicuius actus, scilicet illud debere priùs constitui in eo ordine, in quo est actus eliciendus, quàm proximum eius principium ponatur,

IV Respondetur, quando id, quod est proximum principium actus eliciendi, est etiam eleuatiuum & completiuum virtutis, quæ est in principio radicali, & est comprincipium cum proxima potentia vitali eliciente talem actum, tunc non esse necesse principium istud radicale poni priùs in tali ordine, sed sufficit proximum comprincipium superaddi potentiæ vitali, vt videre est in lumine gloriæ, quod, quia est principium eleuans & simul confortans intellectum ad eliciendum visionem beatificam, non est necesse aliquid in eo priùs poni, per quod cõstituatur formaliter intra ordinem status beatorum, quàm recipiat lumen gloriæ, sed hoc lumen eleuat intellectum, & cum eo concurrit ad eliciendum beatificam visionem.

A Ad confirmationem, respondetur aliam esse rationem substantiæ & aliam accidentis, quia nulla substantia creata agit immediatè per seipsam, sed per aliqua accidentia sibi propria, & accidens omne supponit actualem existentiam istius substantiæ, cuius est immediatum principium operandi: ideò tale principium operandi est in substantia creata distinctum realiter ab ipso eius principio essendi; at iuxta priorem sententiam, gratia sanctificans est merum quoddam accidens, vt patet ex dictis articulo primo huius disput. nec repugnat vnum idémque accidens respectu eiusdem substantiæ creatæ esse illi simul & semel principium essendi in tali ordine & principium operandi, vt iam animaduertimus in calore, igitur nec ex hoc capite repugnat gratiam sanctificantem & charitatem esse vnum & eundem realiter habitum. V.

B Tertium: ad hoc, vt aliqua qualitas sit propriè virtus, debet præsupponere naturam eius, cui datur, constitutam in eo ordine, in quo est finis ille, ad quem talis virtus ordinatur, vt sic vlteriùs illam perficiat, quia ex Aristotele septimo Physicorum textu 17. virtus est *quædam dispositio perfecti ad optimum*, *dico autem perfectum*, inquit ibi Aristoteles, *quod est dispositum secundùm naturam*, quâ additione vult omnem virtutem, seu habitum operatiuum, præsupponere naturam, in qua est, iam constitutam in ordine ad quem talis virtus, seu habitus illam vlteriùs perficit: sed charitas est quædam virtus propriè dicta, vt ostendemus agendo de illa, & est ad perficiendum hominem in ordine supernaturali, scilicet ad connaturaliter diligendum Deum supernaturali dilectione: ergo hæc charitas debet præsupponere in homine, cui inest, esse diuinum & supernaturale; sed istud datur ei tantùm per gratiam sanctificantem, per illam enim redditur consors naturæ diuinæ ex sancto Petro secundâ suâ canonicâ capite primo: ergo gratia sanctificans in homine præsupponitur charitati; ergo cùm id, quod præsupponitur, distinguatur realiter ab eo, quod præsupponit, gratia sanctificans & charitas distinguentur realiter à se inuicem. VI.

C Respondetur, negando maiorem; nam & ipsa fides informis est verè & propriè virtus, vt docet sanctus Thomas secundâ secundæ quæst. 4. articulo quinto in solutione ad tertium, & nos ibi docebimus, nec tamen supponit suum subiectum esse in ordine supernaturali, cùm hic effectus, vt vult prior sententia, sit proprius gratiæ sanctificantis, quæ non est in tali homine. VII.

D Ad confirmationem petitam ex auctoritate Aristotelis, respondetur primò, ex sancto Thoma secundâ secundæ quæst. 17. articulo primo in solutione ad tertium, virtutem definiri *dispositionem perfecti*, id est, subiecti, *vt est perfectum*, non quòd supponat subiectum esse perfectum, sed solummodo, quòd faciat illud formaliter perfectum, vt fusiùs explicabimus ad secundam secundæ quæst. 2. quomodo charitas, etiam non præsupponẽdo gratiam sanctificantem in anima, rectè dicitur esse *dispositio perfecti ad optimum*, quia est formalis quædam & propriè dicta perfectio voluntatis *tanquam sui subiecti* ad exercendum actum dilectionis supernaturalis erga Deum, qui actus est vltima perfectio ipsius sui habitus, vel etiam maior, quàm sit ea, quæ est solius habitus sumpti præcisè. VIII.

Deinde, sumendo auctoritatem Aristotelis pro

I. veræ definitione *virtutis*, & iuxta sensum, quem præsens obiectio intendit, respondetur cum Gandauensi loco suprà citato, Aristotelem ibi definire solùm virtutes acquisitas, non autem infusas per se, qualis est charitas Theologica, cùm enim talis sit distinctio inter habitus acquisitos *per se*, & habitus *per se* infusos, quòd hi conferant suo subiecto facilitatem tantùm, præsupponendo in illo primum principium simpliciter & absolutè operandi, isti verò non conferant facilitatem, sed absolutè & simpliciter potentiam ad operandum, vt iam animaduertimus disputando de necessitate gratiæ contra Pelagium, fit, vt virtutes acquisitæ sint solummodo quædam dispositiones, per quas subiectum illarum perficiatur in eo ordine, in quo est iam constitutum, virtutes verò infusæ minimè: potest tamen hæc definitio virtutis accommodari charitati & virtutibus reliquis infusis per
II. se, quatenus hæc possunt dici dispositiones subiecti iam perfecti in esse naturæ ad ipsum esse supernaturale, ita vt ratio virtutis, prout conuenit virtutibus infusis per se & virtutibus acquisitis, dicatur esse *dispositio perfecti ad optimum*, abstrahendo à perfecto & optimo, secundùm ordinem naturæ & gratiæ.

Quartum est: quemadmodum Deus est per supernaturales aliquas qualitates participabilis à creatura rationali secũdùm sua attributa, quatenus attributa sunt, v.g. eius intellectus & intellectio per fidem, scientiã infusam, visionem beatificam, voluntas & eius volitio per charitatem, sic etiam & ipsa eius diuina natura, quatenus est natura, & prout secundùm gradum suum quasi specificum condistinguitur ab omnibus suis attributis, est per supernaturalem qualitatem participabilis ab eadem creatura rationali, & quem-
III. admodum in creatura rationali supernaturales istæ qualitates, quibus hæc attributa participantur, sunt distinctæ realiter à se inuicem, sic & hæc qualitas supernaturalis, per quam natura diuina, quatenus præcisè est natura secundùm gradum suum quasi specificum, est participabilis à creatura rationali, erit distincta realiter ab illa omni alia, per quam eadem natura diuina participatur quoad diuina sua attributa: sed hæc qualitas supernaturalis, per quam natura diuina participatur, quatenus præcisè est natura diuina & secundùm gradum suum quasi specificum, potest esse solummodo gratia habitualis, quia per illam dicimur à sancto Petro nunc relato fieri *conformes naturæ diuinæ*: igitur hæc gratia debet esse distincta realiter ab ipsa charitate.

Respondetur naturam diuinam participari secundùm gradum suum quasi specificum à nobis
IV. per habitualem gratiam, quatenus per hanc reddimur digni illam clarè, intuitiuè, & sicut est in seipsa videre & cognoscere, est enim ipsa intellectio summè actualis, quasi vltima differentia naturę diuinę, vt ex professo ostendimus primâ parte quæst. 15. neque propterea tamen hæc communicatio seu participatio naturæ diuinæ in nobis debet necessariò fieri per aliam & distinctam realiter qualitatem ab eâ, quâ dilectionem & amorem Dei erga seipsum participamus, quia hæc participatio naturæ diuinæ per gratiam est solummodo inchoata, & non consummata, qualis est in patria per lumen gloriæ, & hîc, seu in via, consistit in ipsa dignitate ad videndum clarè & intuitiuè Deum, & non in actuali illa visione clara & intuitiua diuinæ

A essentiæ: hæc autem condignitas, & etiam ius ad vitam æternam ad clarè videndum Deum, quod importatur per gratiam, rectè possunt haberi per illam eandem numero qualitatem, quæ idem subiectum reddit potens ad eliciendum dilectionem supernaturalem erga Deum, vt bonum obtinendum per actus meritorios elicitos aut imperatos à charitate. V.

ARTICVLVS VI.

An habitus charitatis & gratiæ distinguantur solo nomine, vel formaliter, aut virtualiter.

PRIMA propositio: *habitus charitatis & gratiæ distinguuntur plusquam solo nomine.* Ostenditur contra Durandum secundo sentent. distinct. 26. quæst. 1. numero octauo: quæ significant distinctos effectus & connotant res
B distinctas, distinguuntur à se inuicem plusquam VI.
solo nomine, sed gratia sanctificans & charitas significant diuersos effectus & connotant res distinctas, nam gratia significat *esse gratum & acceptum Deo*, acceptatione supernaturali in filium adoptiuum, quod vt sic non significat esse aliquod principium supernaturale diligendi Deum connaturaliter, quod tamen charitas, sumpta sub præciso conceptu charitatis, significat: ergo gratia sanctificans & charitas distinguuntur plusquam *solo nomine*.

Secunda propositio: *gratia & charitas non distinguuntur formaliter*, patet: formalis distinctio postulat, vt membra eius habeant entitates actuales, distinctas quidem à se inuicem, sed quarum vna non possit esse sine altera, quomodo VII.
C genus distinguitur à propriis suis differentiis; atqui non potest explicari, quam entitatem charitas superaddat gratiæ habituali, quibus tamen distincti effectus assignantur in sacris litteris & Patribus, vt animaduertimus suprà.

Tertia propositio: *gratia & charitas distinguuntur solummodo virtualiter*: sequitur ex dictis, tunc enim est virtualis tantùm distinctio inter aliqua; quando vna & eadem simplicissima entitas est ita perfecta, vt æquiualeat duabus vel pluribus distinctis à se inuicem, & distinctos producit effectus, vt videre est in diuinis attributis, quæ ex communi sententia Theologorum hâc tantùm distinctione à se inuicem & à diuina essentia distinguuntur; sed gratia sanctificans & charitas sunt vna & eadem simplicissima entitas, vt patet ex præcedenti propositione, & tamen varij & dis-
D tincti effectus tribuuntur ei, nam in ordine VIII.
ad aliquos speciales vocatur *gratia*, & in ordine ad alios vocatur *charitas*, vt patet ex dictis: igitur gratia sanctificans, & charitas solâ distinctione virtuali distinguuntur à se inuicem.

I.

DISPVTATIO II.

De subiecto gratiæ sanctificantis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quodnam sit subiectum proximum inhæsionis gratiæ sanctificantis.

QVi volunt gratiam & charitatem distingui realiter, priorem esse solummodo ad essendum in *ordine supernaturali:* posteriorem ad *operandum supernaturaliter*, volunt consequenter gratiam habitualem habere pro suo immediato subiecto inhæsionis essentiam animæ; charitatem verò ipsam voluntatem.

II. Ex his verò, qui agnoscunt realem identitatem huius gratiæ cum habitu charitatis, aliqui existimant hunc habitum, prout habet rationem principij essendi in ordine & statu supernaturali, vel etiam quatenus gerit vicem dispositionis ad recipiendum virtutes supernaturales seu infusas, per se esse immediatè & proximè in essentia seu substantia animæ, eundem autem habitum spectatum, vt est virtus & principium operandi supernaturaliter esse proximè & immediatè in voluntate.

Quòd si quæras ab auctoribus huius sententiæ, quomodo vnus idémque numero habitus seu res eadem sit in diuersis subiectis, nunc primariò in vno & secundariò in altero, nunc econtrariò. Respondent prouenire ex formali distinctione illius; eam sub vna consideratione distinctam à seipsa sub alia ratione spectatâ pro di- III. uerso respectu diuersa etiam subiecta exigere, sicut actio & passio sunt vnus & idem numero motus, & tamen pertinent ad diuersas Categorias, vna & eadem numero actio voluntatis potest in finem & media simul tendere, vno sensu habere rationem *electionis*, & altero *intentionis*, quemadmodum docetur agendo de actibus voluntatis: contra quos tamen.

Sit hæc nostra propositio: *vt gratia sanctificans & charitas habitualis sunt vnus numero habitus, ita etiam quoquo modo sumantur, penes virtualem illam distinctionem sunt in vno & immediato subiecto inhæsionis, nimirum in voluntate, & in anima tanquam in remoto tantùm.* Ita communiter omnes, qui sequuntur nostram sententiam de entitate reali habitus gratiæ sanctificantis cum habituali charitate.

Præter aliquos paucos nobiscum sentiunt Scotus in secundum sententiarum dist. 27. Duran- IV dus suprà, imò & aliqui ex iis, qui defendunt realem distinctionem gratiæ à charitate: duæ sunt partes huius propositionis, prior asserit *gratiam & charitatem esse in vno planè, & eodem subiecto proximo*, quæ sic probatur: idem numero accidens non potest citra aliquod miraculum (scilicet aliquam sui reproductionem diuinitus factam esse inhæsiuè quoad propriam suam entitatem indiuisuam in duobus subiectis realiter à se inuicem distinctis, quia quæcumque Theologi & Philosophi afferunt, vt ostendant vnum idémque numero corpus non posse naturaliter & secundùm legem ordinariam Dei esse quoad totam suam substantiam & entitatem in duobus locis realiter distantibus; hæc eadem probant

A idem numero accidens non posse naturaliter viâ ordinariâ citra miraculum inhærere simul, V. & semel de facto in duobus subiectis realiter distinctis.

Et potest ampliùs confirmari ex eo, quod est quædam maior dependentia accidentis à proprio & immediato subiecto, quàm corporis à suo loco, habet enim accidens, quòd educatur de tali subiecto, & sic absolutè dependeat naturaliter ab illo etiam particulari, corpus verò, licèt postulet aliquem locum, quem occupet, non tamen ita hunc naturaliter, quin de lege communi & ordinaria possit esse sine illo, & alium obtinere: sed ex dictis præcedenti disputatione gratia sanctificans, & charitas supernaturalis à Deo infusa homini iusto sunt vnus idémque numero habitus, vnum idémque numero accidens, nec Theologi vllum aliud præter infusionem agnoscunt opus supernaturale vel B miraculosum: igitur gratia sanctificans & cha- VI. ritas non possunt esse inhæsiuè in duobus subiectis realiter distinctis à se inuicem: ergo cùm de facto inhæreant homini iusto, tanquam subiecto denominationis, sunt tamen solùm in vnico subiecto immediato inhæsionis.

Nec huic rationi obstat illa virtualis duplicitas, quam suprà exposuimus esse in hoc vnico habitu; nam hæc virtualis duplicitas est tantùm quoad effectum, quatenus scilicet, vna & eadem entitas simplicissima potest se sola plures illos & distinctos effectus producere, quos alioquin plures causæ etiam realiter distinctæ producerent; at duplicitas inhærentiæ actualis alicuius accidentis spectata secundùm communem modum & legem ordinariam accidentium omnium postulat duplicem accidentis sui entitatem, est enim inhærentia modus quidam in- VII. C trinsecus accidentis coniungens actu entitatem sui accidentis cum suo subiecto, illámque faciens ei entitatiuè inexistere; ergo sicut hoc subiectum est realiter distinctum ab alio, ad hoc vt citra miraculum hæc entitas huius vel istius accidentis, sit per propriam & naturalem suam inhærentiam etiam in alio subiecto realiter distincto à priori, debet esse entitatiuè alia & alia à priori, sícque idem numero accidens non erit in illis duobus subiectis à se inuicem realiter distinctis contra hypothesim, quæ vult esse vnum eundémque numero habitum sanctificantis gratiæ & charitatis simul & semel in substantia animæ, & voluntate distincta realiter ab essentia animæ.

Neque contra rationem nostram facit exemplum desumptum ab actione & passione, quæ D sunt idem motus realiter, & tamen sunt in diuersis Categoriis ob solam distinctionem for- VIII. malem, quam seruant inter se.

Nam primò: ostendimus gratiam sanctificantem & charitatē non distingui *formaliter:* deinde etiamsi distinguerentur *formaliter*, non tamen possent inhærere proximè & immediatè duobus subiectis realiter à se distinctis, quia quemadmodum duo subiecta sunt à se inuicem distincta, sic formæ illis inhærentes debent esse distinctæ realiter, & sic habere entitates non tantùm formaliter, sed etiam realiter distinctas: nam formæ eiusmodi insunt istis subiectis entitatiuè, & secundùm suam substantiam seu realem entitatem; ergo vt subiecta sunt realiter distincta, sic & forma accidentalis existens in vno est distincta realiter ab alia inexistente alteri sub-

I. iecto realiter distincto, sicque gratia & habitus distinguentur realiter, eruntque duo habitus contra mentem istorum auctorum.

Tandem, est alia ratio constituendi aliquod accidens in certa Categoria, & alia constituendi illud formaliter in subiecto inhæsionis, accidens enim ponitur in hac vel ista Categoria pro modo, quo afficit substantiam, vt subest vel potest subesse nostræ cognitioni, quemadmodum Dialectici docent; & non formaliter per actualem suam inhærentiam in illa, vnde cùm idem realiter motus respiciat suam substantiam, secundùm suam progressionem ab illa; deinde secundùm suam ipsius receptionem in illa, rectè intelligimus eum, manendo vnum eundémque seu retinendo suam vnitatem numericam, pro diuersa illa consideratione poni in duabus Categoriis, in actione scilicet & passione; at quia idem numero accidens habet vnam tantùm en-
II. titatem numero, non reproductam in pluribus subiectis, similiter vnam tantùm actualem inhærentiam, per quam formaliter inhæret suo subiecto realiter, vt purè & simpliciter iuxta legem ordinariam Dei est independenter à quacumq; consideratione nostri intellectus, voluntas verò & essentia animæ supponuntur esse duo subiecta realiter à se inuicem distincta, non poterit hæc gratia & charitas esse vnus & idem habitus, & simul inhærere illis duobus subiectis realiter à se inuicem distinctis, eodem etiam modo est philosophandum seruatâ proportione de illo actu voluntatis, quem vocant *intentionem*, quatenus vnus idémque numero est mediorum & finis, habet rationem *intentionis*, & *electionis* scilicet, pro diuerso modo, quo respicit ipsum suum obiectum.

Posterior pars nostræ propositionis est, *gra-*
III. *tiam & charitatem esse in voluntate tanquam in proximo subiecto inhæsionis*, quæ probatur sic: omnis habitus operatiuus est in ea potentia tanquam proximo subiecto, ad cuius actus eliciendos datur, vt omnes Philosophi communiter docent agendo de habitibus: atqui hic vnus numero habitus, qui est gratia & charitas, infunditur nobis ad eliciendum actus voluntatis tam meriti quàm dilectionis supernaturalis erga Deum & proximum.

Deinde, quod immediatè, proximè, & efficienter concurrit ad substantiam actus vitalis debet esse in eo subiecto, in quo actus ille vitalis & immanens recipitur, quia talis efficientia immediata infert immediationem illam, quam Philosophi & Theologi vocant *suppositi*, inter ipsum tale agens & suum effectum; atqui ex communi sententia Philosophorum, habitus ope-
IV. ratiui concurrunt proximè, immediatè, & etiam efficienter ad substantiam suorum actuum, quod quamuis non esset verum de habitibus acquisitis, esset tamen verum de habitibus infusis per se, quia illi dant posse operari, & simul cum potentiâ, quam informant, concurrunt ad actus sibi correspondentes: atqui habitus gratiæ sanctificantis & charitatis est operatiuus non tantùm moraliter, id est imperando, ordinando actus aliarum potentiarum à voluntate in suum finem vltimum, & ad bonum eius, sed etiam efficiēter, comparatione dilectionis supernaturalis & aliarum volitionum entitatiuè supernaturalium, qui sunt actus propriè eliciti à voluntate, ergo hic vnus idémque numero habitus sanctificantis gratiæ & charitatis debent

A inhærere voluntati tanquam proximo & immediato subiecto. V.

ARTICVLVS II.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM fundamentum sententiæ aduersariorum iuxta priorem modum est, quòd ea tantùm accidentia sint in potentiis, quæ inseruiunt ad operandum & ad iuuandum potentias in suis operationibus, sunt enim potentiæ principia operandi, & propterea quidquid illis confertur & superadditur, est in ordine ad operandum; at hæc gratia non est in ordine ad operandum, sed solùm ad essendum in ordine supernaturali.

Respondetur, concessâ maiore negando minorem, atque eius falsitas patet ex dictus disputa-
B tatione præcedenti. VI.

Alterum est, quòd hæc gratia debeat esse in eo subiecto, in quo est peccatum illud, quod vulgo vocant *originale*, & etiam quodlibet habituale peccatum, & macula peccati, quia gratia sanctificans istis opponitur, & iustitia originalis consistebat potissimùm in gratia iustificante, at hoc vtrumque peccatum est in essentia animæ: ergo gratia iustificans debet esse in essentia animæ.

Respondetur, concessâ maiore negando minorem: nam vbi egimus de peccato originali ostendimus peccatum originale esse in ipsa voluntate, vt proximo subiecto.

Primum fundamentum eiusdem sententiæ secundùm posteriorem modum est: quod est dispositio ad recipiendum virtutes, debet re-
C poni in eo tanquam subiecto, quod ordine naturæ est prius subiecto virtutum: atqui volun- VII.
tas est immediatum subiectum virtutum, & sola essentia seu natura animæ est ordine naturæ priùs, quàm sint facultates animæ, quia hæ ab ista pullulant, & gratia sanctificans sic considerata est dispositio ad virtutes supernaturales: ergo gratia sanctificans sic considerata debet esse in essentia animæ, vt in subiecto.

Respondetur, negando maiorem, siue hæc procedat de dispositione *morali*, siue de *physica*: hæc enim posterior, cùm sit subiecti respectu formæ suscipiendæ, debet inhærere ei subiecto, cui forma respondens debet immediatè aduenire & inhærere, vt videre est factâ inductione per omnes *physicas* dispositiones; prior verò dispositio, cùm requiratur tantùm ex aliqua decentia & libera ordinatione conferendi formam, illa tantùm determinatè postulat pro suo
D immediato subiecto illud, quod auctor talis for- VIII.
mæ requirit, vt potest animaduerti in omnibus dispositionibus, quæ in dignitatibus humanis & moralibus prærequirũtur: at gratia sanctificans, sicut ex se & sua natura nullam prærequirit necessariò dispositionem in suo subiecto, vt patet in infantibus illam per baptismum recipientibus, sic etiam loquendo de rigore & natura rei, non est aliqua dispositio *physica* ad reliquas virtutes infusas per se, imò loquendo iuxta eundem rigorem, nec est *moralis* dispositio ad illas necessariò prærequisita, cùm talis præsuppositio gratiæ sanctificantis ad illas non fundetur in ipsa earum natura, sed solùm in quadam congruentia, & suaui rerum dispositione, vt patebit inferiùs agendo de iustificatione: vnde constat mino-

I. rem eiusdem primi fundamenti esse falsam, & emanationem istarum virtutum à gratia sanctificante non esse *physicam*, id est talem, quâ ipsum agens fundat ex se & sua entitate actiuè aliquod ens, sicut essentia animæ fundit suas facultates & potentias, sed talem emanationem esse solummodo *moralem*, quia scilicet suauis rerum dispositio postulat, vt positâ habituali gratiâ in aliquo, aliæ etiam virtutes infusæ per se superaddantur ei tanquam comites.

Secundum est: accidens illud, quod gerit vicem essentiæ, debet esse in essentia, sicut accidens, quod gerit vicem potentiarum, & est aliquod principium operandi, debet esse in potentiis: atqui gratia gerit vicem essentiæ in ordine & statu supernaturali, quia homo per illam accipit esse supernaturale, regeneratur spiritali regeneratione: generatio autem & natiuitas respiciunt essentiam.

II. B Respondetur, maiorem posse esse veram, quando aliquid gerit vicem esse substantialis, & in ordine ad aliquem effectum proprium substantiæ; at quando aliquod accidens gerit vicem alicuius in ordine tantùm ad aliquod esse purè & simpliciter accidentale, quod simul & semel importet etiam esse proximum principium operandi, tunc non est necesse accidens istud esse in essentia substantiæ, tanquam in proximo subiecto: sed ei sufficit inhærere proximè ei potentiæ, cum qua est principium actus, prout habet rationem habitus operatiui, quare cùm esse supernaturale, quod datur homini per gratiam, sit *accidentale*, & in ordine ad operandum supernaturaliter, & in ordine intentionis hæc gratia respiciat primariò actiones supernaturales exercendas, cùm non sit tantùm ad ornatum, conuenientius est illam residere in voluntate, quàm in essentia animæ, cùm in ea exi-
III. C stens extra voluntatem posset tantùm extrinsecè, & non connaturaliter & intrinsecè illam confortare & adiuuare in eliciendis supernaturalibus suis actibus.

Ad id autem, quod obiicitur de regeneratione hominis per gratiam, respondetur esse tantùm accidentalem, & proinde sufficienter fieri mediantibus accidentibus in voluntate existentibus; neque propterea totum hominem desinere dici *regenerari*, quia licèt sola voluntas sit subiectum inhæsionis formæ regenerantis, attamen totus homo est subiectum denominationis.

Vltimum: donum illud supernaturale, per quod Deus illabitur essentiæ animæ, est in essentia animæ, tanquam in subiecto proximo & immediato, aliàs talis illapsus non esset in essen-
IV. D tia animæ: atqui Deus illabitur animæ iusti per gratiam sanctificantem, & essentia animæ iusti vnitur Deo per hanc gratiam: igitur gratia sanctificans hoc modo præcisè spectata est in essentia animæ tanquam in proximo & immediato subiecto inhæsionis.

Respondetur, illapsum propriè sumptum significare specialem quandam realem præsentiam Dei cum anima, quæ peruaditur: & insuper addere concursum aliquem illius conseruatiuum ipsius animæ in aliquo esse, vt Theologi cum Magistro sententiarum docent libro secundo distinct. 18. & ita Deus dicitur illabi animæ, dum illam iustificat; non quòd eius essentiæ aliquam conferat qualitatem, sed quia dat eius potentiis fidem, spem, charitatem, & A alias virtutes infusas per se, easque ita speciali V.
modo conseruat in anima iusti, vt si Deus per impossibile non esset in omnibus rebus per essentiam, esset tamen in ipso iusto vi amicitiæ, quam hæc dona gratiæ important in iustificato, & ita proprium subiectum inhæsionis istorum donorum gratiæ, ratione quorum Deus dicitur illabi in istam animam, sunt potentiæ & facultates animæ iusti, subiectum verò denominationis tantùm est anima, vel ipse iustus, sicque maior vltimi huius fundamenti est tanquam falsa simpliciter & absolutè neganda.

AD QVÆSTIONEM CXI.

DISPVTATIO PRIMA. VI.

De diuisione gratiæ in gratis datam & gratum facientem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam prænotantur.

NOTANDVM est primò, gratiam illam, quæ hâc disputatione & aliis subsequentibus diuiditur, & variis etiam subdiuisionibus explicatur, nihil esse aliud, quàm *donum aliquod creatum ei, cui datur, omninò gratis concessum in via, ordinatum ad aliquid supernaturale obtinendum*: primò dicitur *creatum*, quia hîc non agitur de *gratia increata*, cu- VII.
iusmodi est actus ille, quo Deus amat aliquos, prædestinando illos ad vitam æternam, vel volendo illis aliquod aliud bonum, cuiusmodi etiam est gratia *vnionis hypostaticæ*, quæ ratione termini, scilicet verbi diuini, in quo illa est facta, est aliquid increatum.

Deinde dicitur *omninò gratis concessum*, quia nomen *gratiæ* sumptum in propria sua significatione hoc importat, cùm opponatur debito, vt explicatum est primâ disputatione huius tractatus.

Tertiò additur hæc particula *in via*, quia hîc agimus tantùm de donis supra exigentiam naturæ gratuitò concessis à Deo ipsi homini in præsenti vita, hîc enim consideramus gratiam, vt est aliquod medium assequendi vitam æternam; vnde, licèt gloria & visio beatifica & fruitio diuinæ essentiæ in patria sint dona quædam à Deo VIII.
concessa gratuitò beatis supra exigentiam naturæ illorum, quia tamen pertinent ad alium statum, quàm præsentis vitæ, nullum constituent membrum gratiæ diuidendæ hîc in multiplicia sua membra.

Tandem additur *ordinatum ad aliquid supernaturale obtinendum*, propter rationem nunc allatam pro præcedenti particula, & facilè intelligetur ex dicendis pro explicatione vniuscuiusque membri tam diuisionis & gratiæ, quàm subdiuisionis membrorum eius.

Dixi *simpliciter ordinatum ad aliquid supernaturale obtinendum*, non addendo hanc particulam *(per se)* aut aliam eiusdem significationis, quia inter membra diuisionis hîc explicandæ, erit & ipsa *gratia excitans*, quam non repugnat

I. interdum esse aliquid per se, & secundùm propriam suam entitatem ordinis purè naturalis, quod tamen ex formali intentione Dei vocantis sit solummodo quoad modum aliquid supernaturale, vt intelligetur ex dicendis de illa, *similiter donum linguarum & interpretatio sermonum*, quæ sunt aliquæ species *gratiæ gratis datæ*, sunt aliquid naturale quoad suam entitatem, licèt quoad modum, quo conferuntur in ratione talium gratiarum, sint aliquid supernaturale.

Notandum secundò, hæc duo (*gratia gratis data; & gratia gratum faciens*) sumi duobus modis: primo in amplissima significatione, secundo in magis stricta, saltem secũdùm vsum loquẽdi, sacræ scripturæ, Patrum & Theologorũ: gratia *gratis data* sumpta priori modo significat omne donum supernaturale indebitum, explicatum præcedenti notabili, & ita gratia *gratum*
II. *faciens*, quomodocumque accepta, est etiam gratia *gratis data*; imò & omnis gratia: nam quæ datur secundùm debitum, non est gratia *ad Romanos* 4. capite.

Gratia *gratis data*, sumpta posteriori modo, est *donum quoddam speciale, supernaturale, non solummodo datum sine merito accipientis, sed etiam ei principaliter collatum ad salutem, & spiritalem vtilitatem aliorum*, seu vt alij explicant, & in idem recidit, *ordinatum principaliter ad ministerialiter reducendum alios homines in Deum*; ita enim sanctus Paulus significat agens de istis gratiis primæ *ad Corinthios* 10. *ad Ephesios* tertio & quarto, vbi factâ enumeratione variarum eiusmodi gratiarum explicans primarium finem illarum, ita ait *ad consummationem sanctorum*, id est fidelium seu Christianorum, sic enim
III. Apostolus passim appellat *Christianos* seu *fideles*, ita sanctus Petrus primâ suâ canonicâ capite quarto.

Gratia autem gratum faciens, sumpta in sua priori & ampla significatione, significat *donum omne supernaturale datum gratuitò, ordinatum per se & principaliter in salutem spiritualem animæ eius, qui illam accipit*: quo modo tam quælibet actualis gratia *excitans, adiuuans*, quàm habitualis & sanctificans appellantur *gratia gratum facientes*, quatenus vel *formaliter* reddunt suum subiectum gratum & acceptum Deo, vel disponunt illud: & sic *antecedenter* & *effectiuè* sunt gratia gratum faciens; vel concurrunt aliquo alio modo, verbi gratiâ, ad conseruationem illius, vel ad eius incrementum, aut ad aliquid aliud simile, & sic *consequenter* vel *concomitanter* sunt gratiæ *gratum facientes*: gratia verò *gratum faciens* sumpta posteriori modo signi-
IV. ficat solùm gratiam *formaliter sanctificantem*, cuiusmodi est sola *habitualis* gratia.

Gratia *gratis data* sumpta posteriori modo, licèt quoad rem significatam isto nomine iuxta primam acceptionem conueniat cum gratia *gratum faciente* sumptâ vtroque modo, nihilominus tamen, quia est imperfectior species gratiæ, quemadmodum paulò pòst patebit, factum est ob penuriam verborum, vt sibi soli retinuerit nomen sui generis, & gratia *gratum faciens* tanquam nobilior hoc speciale nomen acceperit; sicut contingit in plerisque aliis: econtrà verò, quia in genere supernaturalis sanctificationis & gratitudinis reddere suum subiectum *formaliter gratum Deo & sanctum supernaturali sanctitate*, est aliquid perfectius,

A quàm solummodo facere *illud gratum antecedenter*, aut *concomitanter*, aut *subsequẽter*, factum est, vt gratia *gratum faciens*, sumpta in posteriori significatione, retinuerit sibi hoc nomen V.
gratia gratum faciens; reliqua verò eius significata, vbi agitur de illis vt condistinctis ab hac gratia speciali suo modo, id est formaliter faciente suum subiectum gratum Deo, sortiuntur etiam alia nomina, quæ illorum naturam magis propriè explicant, vt intelligetur ex dicendis.

Notandum tertiò, quòd sicut gratia, quæ hîc diuiditur, est ea, quæ explicatur primo notabili, sic etiam gratia *gratis data*, quæ constituit vnum membrum diuisionis, est ea, quæ strictè sic appellatur, & in posteriori acceptione superiùs exposita: item gratiam *gratum faciens*, quæ constituit alterum membrum eiusdem diuisionis, est illa, quæ sumpto no-
B mine iuxta primam significationem in secundo notabili explicatum, est *gratum faciens*: sic VI.
enim colligitur ex sancto Thoma hic art. 4. in solutione ad secundum, vbi reiicit *fidem* & *spem* à numero gratiarũ *gratis datarum*: quia per illas homo ordinatur per se & primariò ad sese coniungendum Deo; quod non potest intelligi esse dictum de duabus istis virtutibus, vt informatis per charitatem: nam dupliciter considerat fidem, primò, vt est virtus iustificans, scilicet ratione gratiæ sanctificantis, quomodo vult illam contineri sub gratia *gratum faciente*, secundò prout fides importat excellentem & supereminentem certitudinem, ex qua homo redditur idoneus ad instruendum alios, de his, quæ spectant ad fidem; quo posteriori modo vult illam contineri sub gratia *gratis data*: igi-
C tur quando vltra hanc duplicem considerationem, datur alia tertia consideratio, fidei nimirum, vt est informis, & hæc sit omninò alia ab ea, quæ est aliqua species gratiæ *gratis datæ*, vt idem sanctus Thomas expressè docet secundâ secundæ articulo quinto in solutione ad quartum, reuocat hanc fidem ad gratiam *gratum facientem* sumptam priori modo, quia est inchoatiua reductionis ipsius hominis ad Deum. VII.

Vnde, quando hâc quæstione art. 1. in solutione ad primum ait gratiam gratum facientem efficere nos *formaliter Deo gratos*, & non tantùm *effectiuè*, istud tantùm intelligit de gratia *gratum faciente* sumpta in sua stricta significatione, seu posteriori modo, non quòd hæc sit vnum membrum sumptum adæquatè istius diuisionis, quam ibi explicat, sed quòd primum argumentum ibi factum contenderet talem gra-
D tiam non dari, vt quilibet potest animaduertere legendo ipsum eius textum. VIII.

ARTICVLVS II.

Vtrum gratia diuidatur in gratis datam, & gratum facientem.

SENSVS articuli est, vtrum gratia latissimè sumpta iuxta primum notabile articuli superioris rectè & adæquatè diuidatur in gratiam *gratis datam* strictè sumptam, & gratiam *gratum facientem* sumptam lato modo, seu in prima significatione huius nominis *gratia gratum faciens* traditâ superiori articulo in secundo notabili.

I. Duæ sunt hac de re sententiæ, prima hanc gratiam diuidi in gratiam *gratis datam*, & in gratiam *gratum facientem*: hanc tamen diuisionem non esse adæquatam, sed solummodo esse distinctionem variarum gratiarum. Ita Contadus, Vasquez & aliqui alij ad primum articulum huius quæstionis sancti Thomæ.

Secunda sententia, quam loco nostræ propositionis ponimus, est *gratiam creatam huius vitæ, prout illa cōsideratur penes suum finem primarium, rectè & adæquatè diuidi in gratiam gratis datam, & gratiam gratum facientem*: ita plures ex discipulis sancti Thomæ hîc & etiam ex aliis, videtúrque esse satis expressa sententia sancti Thomæ, dum vult hîc articulo primo, tam in corpore articuli, quàm in solutione ad tertium, leges legitimæ diuisionis hîc reperiri obseruatas; & in primis, quòd *hæc duo membra gratiæ dentur*, patet ex sacris litteris: de *gratia gratis data*

II. patet ex Apostolo primæ *ad Cor.* 17. vbi singulas eiusmodi gratias enumerat; item de *gratia gratum faciente* sumptâ formaliter patet ex locis sacræ scripturæ, Conciliorum, & Patrū relatis ad præcedentem quæstionem: de *gratia verò gratum faciente* tam *consequenter* quàm *antecedenter & concomitanter*, patebit ex locis citandis pro sequentibus subdiuisionibus gratiæ actualis in *excitantem* & *adiuuantem*, in *operantem* & *cooperantem*, in *præuenientem*, *concomitantem* & *subsequentem*.

Quòd autem *hæc diuisio gratiæ iuxta præcisam rationem primarij sui finis considerata sit legitima & adæquata*, probatur: ad legitimam & adæquatam diuisionem alicuius totius sufficit, quòd omnia eius membra adæquent ipsum totum sub ea ratione, quâ diuiditur, & quòd membra eius opponantur sibi inuicem, vt patet ex iis,

III. quæ Dialectici communiter tradunt de diuisione: atqui hæc duo membra adæquant totam gratiam viæ, seu huius præsentis vitæ, prout gratia attēditur penes primarium suum finem, quia nulla de facto datur gratia sic spectata, quæ non sit sub alterutro membro illius: nam omnis gratia ex suo proprio fine est ad vniendum creaturam rationalem Deo fini suo supernaturali: at omnis hæc creatura vel est is, qui habet talem gratiam, & sic gratia illi concessa est primariò ad illum vniendum Deo, vel creatura illa rationalis est proximè ei, cui gratia illa confertur, & sic illa ex suo fine primario est ad bonum proximi: si primum, est gratia *gratum faciens*, & sic habetur primum membrum diuisionis; si secundum, datur gratia *gratis data*, & sic admittitur alterum membrum huius diuisionis; ergo quemadmodum inter proximum vt Deo vniendum ex pri-

IV. mario fine ipsius gratiæ creatæ, & ipsum hominem habentem gratiam nil datur medium, quod possit Deo vniri per gratiam, sic etiam inter gratiam *gratis datam*, & gratiam *gratum facientem*, vt consideratam penes suum finem primarium, nulla potest dari *gratia viæ*, & ex consequenti hæc duo membra gratiæ nunc explicata adæquant totam gratiam præsentis vitæ.

Quòd item *hæc duo membra opponantur sibi inuicem*, probatur: aliquam gratiam dari primariâ intentione in bonum proprium suscipientis, & aliquam gratiam dari primariâ intentione in bonum aliorum distinctorum ab habente illam, gratiam sunt contraria, vnum enim illorum negat alterum; atqui gratia *gratum faciens* tam *effectiuè*, quàm *formaliter* vel *concomitanter* &

A *consequenter* datur primariâ intentione in proprium bonum recipientis illam, quia primò & per se ordinatur ad coniungendum suum subiectum intimè ipsi Deo, vt fini suo supernaturali, gratia autem gratis data ordinatur ex sua intentione primariâ non ad proprium bonum eius, qui illam possidet, sed in bonum & vtilitatem spiritalem aliorum, vt obseruatum est nostro secundo notabili articuli superioris: igitur gratia *gratis data* & gratia *gratum faciens*, vt sunt membra huius diuisionis, sunt sibi inuicem opposita. V.

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

B PRIMVM est: quòd fides, spes, auxilia actualia gratiæ excitantis & adiuuantis ad nullum membrum huius diuisionis pertineant. VI.

Verùm solutio patet ex dictis tertio nostro notabili articuli primi.

Secundum: potestas administrandi sacramenta nouæ legis est quædam gratia *gratis data*, in vtilitatem aliorum, nec tamen continetur sub *gratia gratis data*, prout hæc est alterum membrum huius diuisionis: nam hæc gratia gratis data non confertur per ministerium hominum, sed à solo Deo immediatè; nec est liberum cuilibet illam habere: at potestas ministrandi sacramenta datur ministerio hominum, scilicet Episcoporum conferentium ordines aliis, & liberum est cuilibet adulto illos suscipere, si non licitè ob aliquot statuta Ecclesiæ, saltem validè. Item liberum est cuilibet Episcopo saltem validè

C conferre aliis hanc potestatem: at non est liberum cuilibet accipere gratias *gratis datas*, nec liberum est ei, qui vnam ex illis aut illas omnes habet, communicare illas, quibus voluerit, vt facilè potest animaduerti discurrendo sigillatim per illas omnes. VII.

Respondetur, hoc nomen, *gratia gratis data*, sumi in præsenti diuisione iuxta vsum sacræ scripturæ apud sanctum Paulum primæ *ad Corinthios* 12. apud quem non significat quamcumque gratuitam Dei donationem rei cuiuscumque, etiam ad ordinem supernaturalem pertinentis: nam ibi distinguit gratias *gratis datas* à *ministrationibus*, seu *ministeriis*, sic enim ait, *diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus*, & tam ibi, quàm *ad Romanos* 12. docet ipsa ministeria, seu potestates exercendi publicas

D functiones sacras in Ecclesia, esse etiam aliquid à Deo concessum in bonum spiritale fidelium: nec tamen illas comprehendit nomine *gratiæ gratis datæ*, vt ibi vsurpatæ; similiter S. Thomas secundâ secundæ quæst. 171. in prooemio accipit gratias *gratis datas*, vt aliquid distinctum à *ministratione*, seu ab omni *ministerio publico* concesso aliquibus in Ecclesia, vnde etiamsi potestas administrandi sacramenta nouæ legis, item potestas iurisdictionis & plura eiusmodi alia, quæ Christus concessit suæ Ecclesiæ sint aliquo sensu gratiæ *gratis datæ*, quatenus scilicet conceduntur diuinitus ipsi Ecclesiæ absque aliquo debito in bonum illius & fidelium, non propterea tamen erunt propriè aliquæ gratiæ *gratis datæ*, iuxta acceptionem huius nominis *gratia gratis data* in præsenti diuisione gratiæ; hæc enim VIII.

I. potestas pertinet ad ministrationem, seu ad exer-
cendum aliquod ministerium publicum in Ec-
clesia, quod ipsa gratia *gratis data*, vt hîc præ-
cisè sumpta non importat, nec connotat, sed
gratia *gratis data*, vt hîc sumpta, distinguitur à
ministerio, quòd ministerium sit formaliter ex
suo primario fine, & intentione ad constituen-
dum aliquem in aliquo publico officio Ecclesiæ,
& ad ministrãdum in illo, sícque subiectum eius
est, vel fit, & cõstituitur persona quædam publi-
ca, éstque primò & per se ad bonum totius com-
munitatis seu Ecclesiæ, at gratia *gratis data*, qua-
tenus constituit alterum membrum præsentis
diuisionis, non est ex suo fine primario ad con-
stituendum aliquem publicæ functioni exercen-
dæ, sed relinquit suum subiectum priuatam per-
sonam, eíq; ex suo fine primario datur à Deo in
bonum aliorum seu proximorum, vt tales pro-
ximi etiam sunt priuatæ quædam personæ, qua-
rum tamen coniunctio ad Deum vergit in bo-
II. num commune totius Ecclesiæ.
Tandem quòd gratia *gratis data*, dum exerce-
tur, manifestat exteriùs Spiritum sanctum, vt
auctorem suum, iuxta illud Apostoli loco supe-
riùs citato, *vnicuique datur manifestatio spiritus
ad vtilitatem*, quod tamen in ipsis ministeriis
Ecclesiæ vt exercendis non habet locum, &
quòd in præsenti diuisione hoc nomen *gratia
gratis data*, sumatur vt aliquid condistinctum
à ministerio etiam in Ecclesia constituto, præ-
terquam quòd sanctus Paulus satis significat,
patet etiam ex eo, quòd in hac tota disputa-
tione & subsequentibus de gratia, tam ipsum
diuisum, quàm singula membra subdiuisionis
cuiuscumque eius, considerantur semper, vt
sunt in aliquo priuato, & ad bonum alicuius pri-
III. uati primò & per se procurandum, proprium
vel alienum seu proximi.
Neque his obstat, quòd prophetia sit vna ex
gratiis *datis gratis*, prout est alterum membrum
præsentis diuisionis, & tamen apud sanctum
Ioannem cap. 11. Caïphas dicatur prophetasse,
cùm esset *Pontifex anni illius*, quâ particulâ vi-
detur significari Caïpham istud habuisse ex vi
suæ dignitatis Pontificiæ.
Hoc, inquam, non obstat: nam Caïphas lo-
quendo propriè tunc non habuit donum illud
prophetiæ, quod est vna ex gratiis *gratis datis*,
quia vt sanctus Thomas quæst. citata, articulo
primo docet, prophetia est in genere cognitio-
nis, & Propheta debet cognoscere, & quasi pro-
cul videre, quæ ipse prænuntiat, quod non po-
test dici de Caïpha sic loquente; sensus enim eius
proprius erat expedire, vt Iudæi pro se liberan-
dis à captiuitate Romanorum, quam timebant
IV. sibi euenturam, interficerent Christum Domi-
num: sed Caïphas dicitur tunc prophetasse, ha-
bito tantùm respectu ad sensum illum, quem Spi-
ritus sanctus intendebat, dum moueret linguam
Caïphæ id istud pronuntiandum, *expedit vobis,
vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens
pereat*, & hæc particula Euangelistæ (*hoc autem
à semetipso non dixit, sed cùm esset Pontifex an-
ni illius prophetizauit*) causam continet, ob
quam Spiritus sanctus illum tunc elegerit po-
tiùs, quàm alium, cuius linguam sic dirigeret,
& moueret ad loquendum, fuisse dignitatem
eius Pontificiam, quatenus cùm tunc Con-
cilium celebraretur à Iudæis, conuenientius
erat in tali congregatione id dici à summo Pon-
tifice, quàm ab aliquo alio, vt significaretur

A sacerdotium non tolli per malam vitam sacer- V.
dotis.
Tertium est: omnis & legitima diuisio est vel
analogi in sua analogata, vel vniuoci in sua vni-
uocata, sed hæc diuisio neutra est; non prior,
quia gratia, quæ sic diuiditur, prout datur gra-
tuitò sine vllo debito naturæ vel meriti, non
conuenit vni membro dependenter ab alio, vel
per habitudinem ad alterum: nec enim gratia
gratis data est gratia per respectum ad gratiam
gratum facientem, nec econtrà, sicut reperi-
tur in omni diuisione analogi in analogata.
Nam si per absolutam Dei potentiam nulla es-
set gratia gratis data: attamen gratia gratum
faciens non desineret adhuc esse gratia, & e-
contrà, si nulla daretur gratia gratum faciens,
per eandem Dei potentiam adhuc ipsa gratia
gratum faciens non desineret esse gratia, quia
semper gratuitò & absque vllo debito daretur à
B Deo.
Nec item hæc diuisio est *vniuoca*: quia vna VI.
istarum gratiarum ordinatur ad alteram, scilicet
gratis data ad gratum facientem tanquam ad
suum complementum, vel quemadmodum v-
num aliquod ens dicitur esse tale per attributio-
nem ad aliud.
Respondetur, præsentem diuisionem esse
vniuoci *in sua vniuocata*; nec facere in con-
trarium, quòd gratia hæc gratis data ordinetur
tanquam complementum aliquod ad gratiam
gratum facientem; ipsa enim simplex ordinatio
vnius ad alterum, non est per se sufficiens ad
constituendam analogiam: nam & habitus or-
dinatur ad perfectionem suarum potentiarum:
item actus disponunt ad habitum, nec tamen
desinũt conuenire vniuocè in ratione qualitatis;
similiter substantiæ corporeæ ad incorporeas, VII.
C & sic de pluribus aliis: cuius rei hæc est ratio,
quòd ipsa analogia debet attendi præcisè pe-
nes modum illum, quo ipsa ratio generis parti-
cipatur à suis membris, seu à modo, quo hæc
descendit ad sua inferiora, vt docent Diale-
ctici agendo de illa: quare, cùm præcisa ratio
gratiæ, quæ sic diuiditur, conueniat ex æquo
gratiæ *gratis datæ*, & gratiæ *gratum facienti*,
vt etiam altera pars huius fundamenti aduersa-
riorum ostendit, hæc præsens diuisio erit vni-
uoca.
Vltimum: membra cuiuscunque diuisionis
legitimæ nunquam debent coincidere; sed sibi
inuicem opponi: at gratia gratis data, quæ vt
tale membrum est in vtilitatem aliorum, potest
esse in vtilitatem proximi sui subiecti: quid
enim obstat, quominus ille, qui habet gratias
gratis datas bene vtatur illis in proprium spi- VIII.
D ritale bonum suæ animæ, seu vt perfectiùs Deo
coniungatur, & hoc posse fieri docet sanctus
Gregorius homiliâ 17. *in Ezechielem*: similiter
quid obstat, quominus iustus vtatur suâ gra-
tiâ gratum faciente, quæ est alterum mem-
brum præsentis diuisionis in spiritale bonum sui
proximi, iuxta illud Christi Domini apud san-
ctum Matth. cap. quinto, *sic luceat lux vestra co-
ram hominibus, vt videant opera vestra bona, &
glorificent Patrem vestrum, qui est in cælis*.
Concessâ maiore; ad minorem respondetur,
hanc vtramque gratiam, scilicet *gratis datam*, &
gratum facientem posse spectari duobus modis,
primò penes *primarium suum finem* & magis
ab illa intentum, deinde secundùm *finem suum
minùs principalem*, iuxta præcisam suam ratio-

I. nem: præsentem diuisionem attendi solummodo penes *primarium finem* illius vtriusque gratiæ, vt patet ex nostra propositione, secundùm quem duæ istæ gratiæ tanquam propria membra huius diuisionis nunquam coincidunt, sed solùm coincidere secundùm finem suum minùs *principalem*; quâ etiam ratione intelligimus ex verbo Christi Domini apud sanctum Ioannem capite quinto ad paralyticum, quem ipse sanauerat, gratiam sanitatis, quæ est aliqua species gratiæ *gratis datæ*, habuisse pro aliquo suo fine, scilicet minùs principali, allicere hominem ad quærendum salutem animæ, & pręcauendum sibi in posterum à committendis peccatis: nam postquam Christus Dominus sanauit paralyticũ ita subiunxit, *ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*, & eo ipso, quo aliquid dicitur esse *finis magis præcipuus* rei alicuius, tali loquendi formulâ significatur tacitè illud idem
II. habere aliquem alium finem minùs præcipuum, secundùm quem potest interdum existere, quare cùm oppositio membrorum eiusdem diuisi ad se inuicem debeat attendi penes eundem modum considerandi, hæc eiusmodi membra, gratia *gratum faciens*, & gratia *gratis data*, vt hîc spectantur penes suum finem primarium, secundùm quem nunquam coincidunt, rectè dicentur seruare inter se mutuam oppositionem in verâ & legitimâ diuisione requisitam.

ARTICVLVS IV.

Quædam ex dictis inferuntur.

EX his facilè intelligitur in quibusnam hæ duæ gratiæ differant, & quænam ex illis duabus sit perfectior; nam in primis differunt, quòd gratia gratum faciens quouis modo sum-
III. pta referatur primò *per se* ad bonum sui subiecti proprij & perfectionem eius, ad bonum autem aliorum solummodo *per accidens*; gratia verò *gratis data* econtrà.

Deinde, quòd *gratia faciens* formaliter gratum deperdatur per quodcumque peccatum mortale, iuxta illud Ezechielis 18. *si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, nunquid viuet? Omnes iustitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur*: at gratia *gratis data* non deperditur per peccatum mortale: nam Christus Dominus apud sanctum Matthæum capite 7. ait quosdam in extremo iudicio sibi esse dicturos; *Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus*; quos tamen ait ibi se condemnaturum ad pœnam æternam.

Idem etiam sanctus Paulus significat primæ *ad Corinthios* 13. his verbis, *si linguis hominum*
IV. *loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, nihil sum*; hoc tamen discrimen non reperitur in gratia *faciente gratum* solummodò *effectiuè*; hæc enim secum potest compati peccatum mortale, vt videre est in gratia *excitante*, & dispositionibus prærequisitis in peccatore ad gratiam iustificantem.

Tertiò; hæ gratiæ differunt, quòd gratia faciens *formaliter gratum* sit *habitualis*, vt patet ex dictis, & ampliùs intelligetur ex dicendis de formali causa nostræ iustificationis: at gratiæ *gratis datæ* sunt vt plurimum per modum *actus transeuntis, & cuiusdam inspirationis*, vt videre est in Prophetia.

Constat etiam ex dictis gratiam *gratum facientem* quouis modo sumptam esse perfectiorem
A gratiâ *gratis datâ*, & de gratia faciente *formaliter gratum* Apostolus significat primæ *ad Corinthios* 12. vbi enim enumerauit gratias *gratis datas* loquens de gratia sanctificante, seu de charitate, ita subiungit, *adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*: deinde *hæc nos immediatè coniungit Deo, constituit filios illius*, nec vnquam frustratur proximo suo effectu: at effectus cuiuscumque gratiæ *gratis datæ* est inferior tali filiatione Dei, vt facilè potest intelligi discurrendo per singulas istas gratias, & satis frequenter frustratur suo effectu, vt patet in pluribus martyribus, qui per gratiam sanitatis reddiderunt filiis, aut aliis parentibus Tyrannorum, pristinam sanitatem, quibus tamen miraculis Tyranni non fuerunt conuersi ad fidem. V.

Quartò: gratia faciens *effectiuè gratum* est adhuc perfectior gratiâ gratis datâ, tam quoad suũ effectum, quàm quoad suum modum agendi,
B quia immediatus effectus eius, ad quem primò *per se* ordinatur, est ipse consensus voluntatis in intimam coniunctionem eius cum Deo, vt bono suo supernaturali & vltimo; effectus autẽ immediatus gratiæ *gratis datæ* plerumque est bonum quoddam corporis; vt in gratia sanitatis patet, & discurrẽdo per singulas istas gratias semper reperitur esse aliquid inferius proprio effectu ipsius gratiæ *gratum facientis* quouis modo sumptæ. VI.

Item quoad modum agendi gratia faciens tantùm *effectiuè gratum* superat gratiam *gratis datam*, hæc enim agit & prodest aliis quoad salutem animæ solummodo *remotè*, & per media quædam externa, modo tantùm veluti mortuo, quatenus nimirum proprius eius effectus, v. g. sanitas miraculosè restituta, est ipsis hominibus occasio cogitandi de Deo vltimo fine suo, ista verò agit proximiùs & modo vitali, quippe quæ
C consistit in illustrationibus intellectus, piis motibus & affectibus voluntatis, quibus accedente consensu voluntatis, facto ex gratia adiuuante, iustificatio nascitur. VII.

Neque huic excellentiæ gratiæ gratum facientis supra gratiam gratis datam obstat, quòd gratia gratis data sit in bonum plurium, gratia gratum faciens sit primò & per se in bonum vnius particularis, nimirum ipsius subiecti, bonum verò plurium sit perfectius bono vnius tantùm particularis.

Nam, vt aliquod bonum sese extendens ad plures sit perfectius bono illo, quod se tãtùm extendit ad vnum, debet esse æqualis perfectionis cum alio, vel minor eius perfectio compensari ex ipsa eius extensione ad plures; quod vtrumq; hîc deficit, primum quidem ex nunc dictis, secundum etiam, quia bonum istud plurium, quod
D gratia gratis data primò & per se respicit, ordinatur vlteriùs ad illud ipsum bonum, ad quod gratia gratum faciens primò & per se ordinatur, & quia excellentia vnius speciei supra aliam proueniens solùm ex propria eius differentia non tollit vniuocationem illarum comparatione generis, vt videre est in homine & bruto comparatione animalis, & hæc excellentia gratiæ *gratum facientis* supra gratiam *gratis datam* prouenit ex parte propriæ illius differentiæ, ideò gratia prout abstrahit ab vtraque hac specie non desinit esse illis vniuoca, conformiter ad id, quod suprà docuimus. VIII.

Quot autem sint illæ gratiæ gratis datæ, quid vnaquæque illarum sit, & vnde sufficientia nouenarij numeri illarum colligatur, facilè intel-

I. ligere est ex iis, quæ sanctus Thomas habet hîc articulo quarto.

Adde quòd, vt iam monuimus, hâc parte sanctus Thomas & Theologi agunt tantùm de gratia conferente primò & per se, siue *effectiuè* siue *formaliter*, ad vnionem hominis cum Deo fine nostro supernaturali, & ita præsens locus non postulat explicationem eiusmodi gratiarum in particulari, vt sibi debitam; vnde sanctus Thomas secundâ secundæ quæst. 17. & aliis sequentibus ex professo de illis agit sigillatim.

DISPVTATIO II.

De diuisione gratiæ in gratiam operantem & cooperantem.

II. ARTICVLVS PRIMVS.

Quædam prænotantur.

NOTANDVM est primò, diuisionem hanc gratiæ esse quidem gratiæ *gratum facientis*, non tamen *formaliter*, sed tantùm *effectiuè*, vt rectè animaduertit Vega libro octauo *in Concil. Trident.* Bellarminus libro 1. de *gratia & libero arbitrio* capite quarto, & plures etiam ex interpretibus sancti Thomæ hîc ad secundum & tertium articulos, contra Conradum & aliquos alios, sícque diuisionem hanc gratiæ, & alias sequentes, esse solummodo *internæ actualis gratiæ*, cuius rei hæ sunt optimæ rationes.

Prima, quòd hîc agatur de ea gratia, de qua
III. sanctus Augustinus & alij Patres disputabant contra Pelagium, vt sanctus Thomas satis indicat hîc articulo secundo in argumento *sed contra*, quod est auctoritas sancti Augustini probantis hanc diuisionem gratiæ: at sanctus Augustinus & alij Patres non disputabant ex professo de gratia habituali, nam multa Concilia, v. g. Mileuitanum, Africanum, & Trident. sess. sexta, locis superiùs citatis pro necessitate gratiæ, docent gratiam *operantem & cooperantem*, quarum explicationem hîc suscipimus, esse necessariam, quod vt certum de fide nunquam dixerunt de habituali.

Deinde, quia sanctus Augustinus locis inferiùs citandis pro gratia *operante*, quæ est alterum membrum præsentis diuisionis, ait gratiam *operantem* dari adultis sine vllo eorum merito, & illis modo humano & libero non agentibus, quod habituali gratiæ non conuenit, ad quam
IV. in adulto aliquot præuiæ dispositiones requiruntur subiacentes libertati ipsius adulti, vt constat ex Tridentino eadem sessione, capite quinto sexto & septimo.

Neque huic primo notabili obstat, quòd sanctus Augustinus libro *de libero arbitrio*, capite 17. tribuat gratiæ *operanti*, *facere bonam voluntatem*, quod tamen habetur tantùm *formaliter* per charitatem: nec quòd idem sanctus Augustinus libro *de natura & gratia* capite 32. gratiam sanantem nos à peccatis vocet *operantem*, dum ait *nos præueniri* (quod est proprium gratiæ *operantis*) *vt saluemur, siue vt sanemur.*

Istud enim ibi tribuit gratiæ operanti non formaliter, & tanquam causæ formali nostræ iu-
A stitiæ & sanctificationis, sed solummodo tanquam dispositioni facienti, vt homo velit, & V.
desideret hanc supernaturalem iustitiam, quod est proprium huius gratiæ, vt est præuia quædam dispositio ad gratiam habitualem causam formalem nostræ iustitiæ: vt rectè potest intelligi ex ipso eius textu. Tum etiam ex eo, quòd ibi colligit præsentem diuisionem ex Apostolo *ad Philipp.* 2. quo loco Apostolus loquitur propriè de actuali gratia, & posteriori loco sanctus Augustinus tantùm vult gratiam *operantem* habere pro suo fine sanare formaliter animam à peccatis, seu gratiam *operantem* dari à Deo in ordine ad formaliter iustificandum hominem, vt potest etiam intelligi ex ipso eius textu: at finis cuiuslibet rei est extra propriam essentiam rei, quæ est ad talem finem, vt facilè potest animaduerti inductione factâ per res omnes.

B Addimus hanc diuisioné gratiæ posse per quandam accómodationem conuenire habituali gra-
tiæ: nam gratia illa, ad quam mens nostra sese VI.
habet, vt mota à Deo & non mouens, est & dicitur *operans*: gratia verò illa, ad quam mens nostra sese habet, vt moués & simul mota à Deo, est & dicitur *cooperans*; quemadmodū intelligetur ex dicendis; atqui gratia habitualis diuersimodè considerata habet hoc vtrumque, considerando enim illam secundùm suam infusionem, & prout dat esse formaliter gratum Deo, sine vllis nostris præcedentibus meritis *de condigno*, voluntas nostra sese habet ad illam, vt mota à Deo, & non mouens se: considerando autem illam, quatenus est existens in iusto, est illi reipsa & in actu exercito principium operãdi meritoriè, voluntas eius se habet vt mouens se, quia ipsum operari vitaliter & liberè, cuiusmodi est mereri, est ali-
C quod mouere seipsum, & habere se vt mo- VII.
uens: habet etiam voluntas iusti seipsam ad gratiam habitualem hoc posteriori modo consideratam etiam vt mota; quia, vt docuimus suprà, iustus informatus gratiâ iustificante indiget adhuc speciali auxilio gratiæ adiuuantis ad eliciendum actus meritorios entitatiuè supernaturales: ergo hæc diuisio gratię in *operantem & cooperantem*, conuenit etiam gratiæ habituali per quandam accommodationem.

His ita prænotatis variæ sunt Theologorum sententiæ de natura *gratiæ operantis*, nos tamen breuitatis studio eas sequentibus articulis perstringemus.

ARTICVLVS II.

Vtrum detur gratia operans?

SIT hæc propositio: *gratia operans datur*, est
D de fide, quam etiam hæretici nostri temporis VIII.
admittunt, vt videre est apud Caluinum libro Institutionum capite tertio & sequentibus. Probatur primò ex iis omnibus sacræ scripturæ locis, quibus gratia *excitans* habetur expressa; nam infrà ostendemus gratiam hanc operantem esse vnam & eandem cum *excitante*: item ad Philippenses 2.

Deinde ex Conciliis, vt Arausicano secundo can. 9. *Quoties* (inquit Concilium) *bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum vt operemur, operatur*, quò loci hæc particula *(operatur)* quatenus refertur ad illam *in nobis, vt operemur*, denotat *gratiam operantem*: & idem Concil. Can. 20. qui desumptus est ex S. Augustin. contra duas epistolas Pelagianorum cap. 8. *Multa* (inquit Concilium) *in homine bona fiunt, quæ non*

I. *facit homo*, quod tantùm intelligitur de gratia *operante*, quia vt paulò pòst explicabitur, homo ad eiusmodi bona non concurrit modo morali seu libero; ideò bona illa tribuuntur soli gratiæ *operanti*: item ex sancto Augustino libro *de gratia & libero arbitrio* capite 17. sic scribente, *Deus cooperando in nobis perficit, quod operando incipit. Nam ipse, vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens*: & paulò pòst: *vt ergo velimus sine nobis operatur.*

Vbi notandum est hæc duo distingui apud S. Augustinum, Concilia, & Patres, quando agunt de hac gratia, *Deum operari, vt velimus*, seu vt præbeamus consensum, & *Deum operari ipsum velle*; primum enim sonat tantummodo *excitare, suadere, allicere*, & id genus alia facere ad hoc, vt voluntas sic allecta det consensum: secundum significat ipsummet actualem con-
II. sensum, seu ipsam volitionem boni: primum potest esse sine hoc secundo, vt contingit in iis, qui vocati à Deo non respondent, quin potiùs excitanti & vocanti eius gratiæ resistunt: & quando datur consensus, primum istud habet se antecedenter ad illum, & quòd sacræ scripturæ, Patres & Concilia tribuant tanquam proprium & peculiare ipsi gratiæ *operanti*, primum istud, sicut tribuunt secundum gratiæ *cooperanti*, tradit expressè sanctus Augustinus libro *ad Simplicianum* quæstione secundâ circa medium, quando sic scribit, *aliter Deus præstat, vt velimus, aliter Deus præstat, quòd voluerimus; vt velimus enim & suum esse voluit & nostrum: suum vocando, nostrum sequendo, quod autem voluerimus, solus præstat*, quò loci sanctus Augustinus distinguit duos actus voluntatis etiam interiores, vnum, quo voluntas fuit excitata
III. ad volendum bonum, alterum quo de facto vult bonum, primum est *gratiæ operantis* soli Deo conueniens; & ex hoc testimonio sancti Augustini satis constat hanc *operantem* gratiam non esse ipsammet gratiam Dei, prout illa causat tantùm actus interiores intellectus & voluntatis, nam & ipsum velle est singularis quidam actus interior, quem tamen sanctus Augustinus non tribuit gratiæ operanti.

Et sanctus Bernardus libro *de gratia & libero arbitrio* distinguit hæc tria *bonum cogitare, velle illud, & perficere*, quorum duo priora sunt actus interni, & tamen solum primum tribuit gratiæ operanti, aitque Deum illud operari sine nobis. Hinc quando sanctus Thomas hîc articulo secundo, deducit gratiam *operantem* & *cooperantem* dari, ex eo, quòd dantur duo actus, vnus *interior, & exterior* alter, id tantùm attulit in e-
IV. xemplum, vt aliquo modo explicaret gratiam *operantem* non consistere in aliquo actu deliberato; actus enim interior difficiliùs nobis patet esse liber, quàm exterior; vel, vt ibi explicat Caietanus, nomine *actus interni* intellexit *finem*, & nomine *externi actus* intelligit *medium*, & quia de fine non est deliberatio, sed tantùm de *mediis*, vt explicaret gratiam *operantem* consistere in actu indeliberato, & *cooperantem* in deliberato, attulit actum interiorem & exteriorem in exemplum, quia actus isti ad se inuicem comparati habent se tanquam finis & medium in moralibus.

Constat etiam ex dictis hanc *operantem* gratiam non consistere in prima illa intentione, quâ voluntas intendit ipsum finem suæ salutis,

A nec *cooperantem* consistere in ipsa volitione mediorum contra Sotum libro *de natura & gratia* capite 17. & similiter *operantem* gratiam V.
esse eam, quâ omnes præuiæ dispositiones ad primam iustificationem causantur efficienter in nobis, & *cooperantem* esse illam, secundùm quam iustificamur: nam & hæc posterior gratia in adulto, & multæ ex dispositionibus prærequisitis ad illam, sunt quidam actus deliberati, vt patet ex Trident. sessione sextâ, capite quinto & sexto: at gratia *operans* est quidam actus indeliberatus, vt testimonia relata sancti Augustini & aliorum Patrum declarant.

ARTICVLVS III.

Vtrum gratia operans sit aliqua qualitas transiens, quâ voluntas applicetur ad consentiendum, aut virtus intellectus & voluntatis compleatur. VI.

B SIT hæc propositio: *gratia operans non est qualitas aliqua transiens producta à Deo in anima hominis, quâ voluntas eius applicetur ad consentiendum seu cooperandum post vocationem inseruientem iustificationi, quaque ad instar motus alicuius impressa intellectui & voluntati compleat virtutem illorum, vt possint elicere supernaturales illustrationes, seu cogitationes & pias affectiones.*

Duæ sunt partes huius propositionis: prior contra Ariminensem libro secundo sentent. dist. 28. quæst. prima artic. 3. posterior contra quosdam recentiores discipulos sancti Thomæ, vt Zumel tomo primo variarum disputat. disp. primâ, Aluarem libro octauo *de auxiliis* disputat. 74. conclusione primâ. Duæ autem istæ opinio-
C nes conueniunt primò in eo, quòd constituant gratiam operantem in aliqua qualitate fluente omninò distinctâ à piis cogitationibus intellectus, & bonis affectibus voluntatis: secundò, quòd velint hanc qualitatem esse efficienter à solo Deo; differunt tamen penes ordinem, quo illam admittunt; deinde penes formalem effectum: nam Gregorius ponit solùm illã post primam vocationem Dei, & ait formalem eius effectum esse applicare voluntatem ad consentiendum vocationi; recentiores autem discipuli sancti Thomæ illam constituunt ante omnem vocationem, & ante omnem actum inseruientem iustificationi vitaliter elicitum ab intellectu & voluntate: formalem verò eius effectum dicunt esse dare istis potentiis virtutem completam, seu complere illarum actiuitatem, vt sint principia effectiua vitalium actuum su- VII.
D pernaturalium, qui in adultis peccatoribus iustificandis sunt prædictæ piæ cogitationes in intellectu, & piæ affectiones in voluntate. VIII.

Contra quos nostra propositio probatur quoad illã partem, quæ negat gratiã *operantem* esse prædictam qualitatem; primùm, quia sacræ scripturæ, Concilia, & Patres constituunt hanc gratiam in quibusdam actibus intellectus & voluntatis, vt patebit sequenti articulo; at hæc qualitas quouis modo sumpta est aliquid distinctum ab illis, vt ipsimet aduersarij fatentur; imò Patres & Concilia, dum agunt de gratia *operante*, nunquam meminerunt huius qualitatis.

Nec satisfacit, quòd Aluares loco nunc citato respondet, Concilia & Patres nomine *vocationis*, quo exprimunt gratiam *operantem*, compre-

I. A hendere etiam virtualiter prædictam qualitatem, quatenus Deus infundit illam in hunc finem.

Hoc, inquam, non satisfacit: nam quando absoluta & perfecta rei alicuius doctrina modo etiam doctrinali traditur, illud, quod est primum & potissimum principium illius doctrinæ, quove sublato talis doctrina non ampliùs subsistit, nec potest nec debet omitti, aliàs talis docendi ratio est manca, vt patet ex communi sententia Dialecticorum de præceptis seruandis in tradenda doctrina: atqui Concil. Trident. sessione sexta capite quinto, sexto & septimo, tradit *doctrinaliter* singula necessaria ex parte præparationis in adulto ad iustificationem, inter quæ est ipsa gratia *operans*, hæc enim est initium salutis, nunquam tamen meminit istius qualitatis, quinimò ait initium huius iustificationis esse sumendum ab ipsa vocatione.

Deinde: hæc qualitas secundùm aduersarios
II. B est semper entitatiuè & substantialiter supernaturalis; at gratia *operans* non semper; potest enim interdum esse aliquid, quoad suam entitatem ordinis naturalis, quod tamen secundùm modum sit ordinis supernaturalis, vt potest intelligi ex dicendis infrà.

Tertiò: illud, in quo formaliter gratia *operans* consistit, debet posse percipi actu directo ab intellectu & voluntate, quia hæc gratia vocatur in sacris litteris *pulsatio ostij*, vt Apocal. tertio, *sto ad ostium, & pulso*; pulsatio verò debet percipi auditu sibi proportionato: item appellatur ibi *vox*, & perceptio illius, *auditio*, sicut & *gustatio eius per voluntatem*, item apud sanctum Ioannem capite 10. ait Christus Dominus de gratia *operante*, per quam vocaturus est gentiles ad fidem, *vocem meam au-*
III. C *dient*: item id, in quo hæc gratia formaliter consistit, debet, vbi perceptum est ab intellectu, posse per volitionem illi oppositam abiici, vt Trident. sessione sexta capite quinto satis apertè indicat, sic loquens, *qui illam accipit à Deo, quippe qui illam* (scilicet diuinam inspirationem; seu gratiam *vocantem & operantem*) *& abiicere potest*: sed hæc qualitas non potest percipi actu directo intellectus & voluntatis; sed si daretur, posset tantùm actu reflexo cognosci, sicut & verbum mentis; & nemo nostrûm est, qui audeat asserere se actu directo illam cognoscere, cùm omnes eiusmodi qualitates reflexo tantùm actu cognoscantur, vt patet de habitibus & aliis id genus, hæc item qualitas non potest abiici per volitionem, quod enim homo non cognoscit se recepisse vel per cognitionem percepisse, non potest per voli-
IV. D tionem abiicere: nam prius est aliquid esse cognitum, quàm voluntatem ferri in illud per aliquem actum.

Tandem: quòd hæc qualitas non antecedat vocationem, probatur ex Trident. dicto capite quinto sessionis 6. vbi expresè ait, *iustificationis exordium in adultis sumendum esse à gratia operante*, quam ibi *præuenientem* vocat, & statim id ita explicat, *hoc est ab eius* (scilicet Dei per Christum Dominum) *vocatione, quâ nullis eorum existentibus meritis vocantur*: Ergo cùm iuxta primum modum sententiæ, quam hîc reiicimus, qualitas hæc antecedat vocationem, gratia *operans*, quæ est primum initium iustificationis in adulto, non potest formaliter consistere in tali qualitate.

Probatur etiam eadem propositio quoad illam aliam partem, quæ negat *hanc qualitatem dari ad applicandum voluntatem ad consentiendum vocationi, vel ad complendum virtutem actiuam intellectus & voluntatis, vt hæ potentiæ sint principia vitalia piarum illustrationum & affectionum*: primum ex istis duobus patet ex Conciliis, & speciatim ex Trident. quod prædicto capite quinto nil ponit medium inter gratiam *operantem*, seu vocantem, & consensum elicitum ex gratia *operante*, imò suâ hâc loquendi formulâ. *Tangente Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminationem*, significat nil mediare: applicationem illam fieri immediatè per illuminationem, quæ tamen iuxta hunc modum prioris sententiæ est aliquid distinctum ab hac qualitate, & illâ posterius: secundum item patet argumēto superiùs petito ex doctrina Concilij Trident. illud, in quo gratia *operans* consistit formaliter, debet esse tale, vt positum in adulto possit per dissensum ab illo abiici; at ex ipsomet Aluare sequenti disp. 75. homo non potest per dissensum abiicere à seipso talem qualitatem, quia iuxta illum determinat hominem, vt de facto seipsum euigilet, & attendat ad ea, quæ possunt conducere ad bonum amplectēdum, & malum fugiendum, id est ad consentiendum: ergo gratia operans non consistit formaliter in illa qualitate, quæ sit ad complendum actiuam virtutem intellectus & voluntatis, vt hæ potentiæ sint principia vitalia piarum illustrationum & affectionum.

V.

VI.

ARTICVLVS IV.

In quo consistat gratia operans.

VII. SIt hæc propositio: *gratia operans consistit formaliter in subitis & indeliberatis actibus intellectus, & voluntatis à Deo infusis, quibus ab eo illustramur, & excitamur ad liberè prosequendum bonum supernaturale & ad fugiendum liberè malum: seu gratia operans est bona & sancta cogitatio, seu illustratio intellectus, & pia affectio voluntatis mouentes nos ad liberè amplectendum bonum supernaturale, & fugiendum malum.*

Ita communiter recentiores, Driedo libro primo *de gratia & libero arbitrio*, tractatu secundo capite secundo, parte primâ; Tapper articulo septimo Louaniensi, Suares libro septimo *de auxiliis* cap. 4. & hanc esse sententiam sancti Thomæ docent expresè ex eius discipulis Conradus, Medina, præcedenti quæst. art. 2. Soto lib. 1. *de natura & gratia* cap. 26. Ferrariensis libro 3. *contra gentes* capite 149. Caietanus hâc parte quæst. 9. articulo quarto, & plures alij, &
VIII. hæc nostra propositio est expressa doctrina sancti Augustini libro de *spiritu & littera* capite 33. quærens enim, à quo sit prima voluntas credendi, & explicans quomodo illa sit à Deo per gratiam operantem, seu excitantem, sic scribit, *suasionibus agit Deus, vt velimus & vt credamus siue extrinsecus per Euangelicas exhortationes: vbi & mandata legis aliquid agunt: si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, vt ad gratiam iustificantem credendo confugiat: siue intrinsecus, vbi nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem, sed consentire vel dissentire voluntatis est. His ergo modis quando Deus agit cum anima rationali, vt ei credat (neque enim credere potest quodlibet libero arbitrio, si nulla sit suasio vel vocatio cui credat) profectò & ipsum velle credere Deus opera-*

I. *tur in homine.* hactenus sanctus Augustinus. Quò loci quando ait *suasionibus à Deo immissis fieri, vt velimus,* id est vt excitemur ad volendum & quærendum bonum, explicat gratiam *operantem* consistere in actibus istis vitalibus, vt à Deo immissis.

Deinde probatur ex sacris literis exprimentibus *gratiam operantem per actus vitales intellectus & voluntatis: ad Philipp. 2. Deus est, qui operatur in nobis & velle,* quod S. Augustinus libro *de gratia & libero arbitrio* capite decimo septimo, docet intelligi de *gratia operante.* Item Christus Dominus apud sanctum Ioannem capite sexto ait, *nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, trahat eum,* quem Patres & præcipuè sanctus Augustinus tractatu vigesimo sexto in sanctum Ioannem explicant de *gratia operante;* at hæc tractio, vt ibidem sanctus Augustinus explicat, fit per actus vitales intellectus

II. & voluntatis, *sic amore,* inquit, *& delectatione trahuntur homines;* item Apoc. 3. & S. Ioan. 10. locis suprà citatis.

Probatur item ex Conciliis etiam exprimentibus, hanc *gratiam operantem* per actus vitales intellectus & voluntatis; vt Arausicano secundo can. 5. vocante hanc gratiam *inspirationem Spiritus sancti corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, & ab impietate ad pietatem* & quod Concilium ibi vocat inspirationem, illud idem canone septimo, vocat *illuminationem & inspirationem Spiritus sancti,* qui dat omnibus suauitatem in consentiendo & credendo veritati; at illuminatio sonat aliquam actionem intellectus, quâ potentia reddatur illuminata, quare cùm verba Conciliorum debeant accipi in sua formali significatione, hæc debent intelligi de

III. actuali & formali illuminatione, quæ non potest esse nisi per aliquem actum intellectus, quo ipse cognoscat se illuminari.

Similiter hæc gratia explicatur à Concilio Mileuitano canone quarto, Africano cánone 79. & refertur capite *quisquis* distinctione quartâ, item Concilio Senonensi in decretis fidei capite decimo sexto, & Tridentino sessione sextâ.

Probatur item ex Patribus, præsertim sancto Augustino, quem Concilia sequuntur in omnibus quoad materiam *de gratia,* vt videre est ex citato Concilio Arausicano & Tridentino: is autem sic explicat gratiam *operantem,* vt semper illam constituat in actibus illis vitalibus intellectus & voluntatis; in cognitione & volitione, sic libro *de prædestinatione sanctorum* capite decimo nono, *Deus,* inquit, *operatur in cordibus hominum; vocatione illâ secundùm propositum,* vbi duo illa verba sunt notanda, *operatur vocatione,* ex-

IV. primunt enim hanc gratiam formaliter consistere in vocatione: & libro primo quæst. *ad Simplicianum* quæst. secundâ, exprimit totam nostram propositionem: sic enim scribit: *præcipitur vt credamus, vt dono accepto Spiritus sancti per dilectionem bene operari possimus. Sed quis potest credere, nisi aliquâ vocatione, hoc est aliquâ rerum testificatione tangatur?* (En illuminatio seu illustratio & pia affectio intellectus) *quia habet in potestate tali viso attingi mentem suam, quatenus voluntas moueatur ad fidem?* (En quòd hæc cogitatio sit subita & indeliberata non elicita modo humano seu libero, quod etiam explicat aliâ sequenti particulâ) *quis autem animo complectitur aliquid, quod eum non delectat? aut quis habet in potestate vt vel occurrat, quòd eum delectare possit, vel delectet, cùm occurrerit?* (En actus V.

A voluntatis seu pia affectio subita & indeliberata erga bonum supernaturale per piam cogitationem sibi propositum vel obiectum à Deo) *cùm ergo nos ea delectant, quibus proficiamus ad Deum, inspiratur hoc, & præbetur gratia Dei.* Hactenus sanctus Augustinus.

Eodem modo exprimit hanc gratiam libro primo de *gratia Christi Domini* capite tertio istis verbis: *dilectionem etiam inspirando, vt id, quod faciendum esse cognouerit, faciat,* & ibidem capite decimo, *nec solùm,* inquit, *reuelatur sapientia, sed etiam & amatur,* & lib. *de peccatorum meritis & remissione* cap. 7. *vt autem,* inquit, *innotescat quod latebat, & suaue fiat quod latebat, gratia est, qua hominum adiuuat voluntatem:* & sic passim disputans contra Pelagianos & Semipelagianos.

B Et sanctus Prosper libri *contra Collatorem* capite decimo, decimo quinto, vigesimo quinto, & libro secundo *de vocatione gentium* capite vigesimo septimo: similiter sanctus Fulgentius lib. VI. *de Incarnatione & gratia* capite duodecimo, dum hanc gratiam vocat *facultatem sanctæ cogitationis, & inspirationem bonæ voluntatis.* Item sanctus Bernardus libro *de gratia & libero arbitrio* sic loquitur, *ipsa liberum excitat arbitrium cùm seminat cogitatum: sanat cùm immutat affectum, roborat vt perducat ad actum, seruat ne sentiat defectum.*

Tandem nostra propositio probatur hac ratione: illud est formaliter gratia *operans,* quod in peccatore adulto ita est primum in ratione gratiæ, vt illo posito consensus voluntatis ad sese disponendum ad iustificationem possit statim sequi: nam sacræ scripturæ, Patres & Concilia, quæ suprà retulimus, docent illam dari in

C hunc finem, & inter illam & consensum nil esse VII. intermedium, sed sola bona illa cogitatio & pia affectio, quas nunc exposuimus, sibi vendicant totum istud, vt patet ex istis: igitur gratia *operans* sumpta formaliter consistit in pia illa cogitatione intellectus & pia affectione.

ARTICVLVS V.

Quomodo illi actus, in quibus consistit gratia operans, sint à nobis & à Deo.

SIT hæc propositio: *sancta affectio & pia cogitatio, in quibus consistit gratia operans, ita sunt efficienter à nobis, vt tamen non sint à nobis liberè agentibus, sed à Deo speciali modo nobis in illarum productione assistente.* Ita communiter auctores citati superiori articulo, & sanctus Au-

D gustinus ibi citatus lib. *de spiritu & litera* capite VIII. trigesimo tertio, vbi quando loquens de suasionibus à Deo immissis ait, *neminem habere in potestate quid ei veniat in mentem,* exprimit nostram propositionem, quatenus dicimus *bonas istas cogitationes esse à nobis efficienter, non tamen liberè.* Est tamen contra Vegam libro sexto in Tridentinum capite octauo & alios, qui existimant eos produci à solo Deo, nostris potentiis passiuè tantùm se habentibus, contra quos probatur: omnis actus vitalis debet essentialiter & necessariò esse efficienter à potentia vitali sibi correspondente, vt Philosophi communiter docent, libris *de anima* & Theologi, primâ parte quæstione duodecima; atqui actus illi nimirum sancta cogitatio intellectus, & pia affectio vo-

I. luntatis, in quibus gratia *operans* consistit, sunt A actus vitales, sunt enim intellectio & volitio, quæ ex omnibus Philosophis & Theologis sunt actus propriè vitales: igitur actus illi, in quibus gratia *operans* consistit formaliter, sunt efficienter à nostro intellectu & à nostra voluntate.

Secunda etiam pars, asserens *tales actus non esse à nobis, vt liberè agentibus*, probatur primò ex citatis Conciliorum & Patrum, præsertim sancti Augustini testimoniis, in quibus id expresse animaduertimus.

Deinde illud omne, in quo liber consensus hominis interuenit, pertinet propriè ad gratiam *cooperantem*, vt patebit agendo de illa; ergo gratia *operans*, vt distincta contra illam, non debet esse actio libera.

Neque huic parti obstat, quòd hæc gratia *operans* dicatur *esse à Deo in nobis sine nobis*: nam
II. aliqui actus possunt esse dupliciter à nobis, primò in genere *naturæ & entis*, quatenus spectati B secundùm suum esse entitatiuum, etiam specificum in genere naturæ, sunt à nostris potentiis: alio modo *in genere moris*, quatenus considerantur vt procedunt à nobis agentibus modo humano, id est per deliberationem & consensum; actus enim, qui non procedunt hoc posteriori modo à nobis, licèt sint à nobis priori modo, attamen vbi & quando agitur de actu morali, dicuntur non esse à nobis, quia modus ille, quo agimus *moraliter*, & quo nostræ actiones sunt non tantùm hominis, sed humanæ, postulat illas fieri ex deliberatione & libero consensu voluntatis, vt cum sancto Thoma Theologi docent, quare cùm actus isti, in quibus hæc gratia *operans* formaliter consistit, sint indeliberati, rectè dicuntur *non esse à nobis*.

III. Et hoc potest explicari exemplo sumpto à motibus primò primis, qui licèt sint efficienter à C nostris potentiis, hoc tamen sensu, quòd nimirum, hæ illos non exerceant more humano, seu ex deliberatione & cum libertate, sed solummodo ex inclinatione & propensione naturæ in eiusmodi obiecta delectabilia, rectè negantur esse à nobis iuxta illud Apostoli *ad Romanos* septimo, loquentis de motu concupiscentiæ, *quod nolo malum, hoc ago; si autem quod nolo, istud facio, iam non ego operor illud: sed quod in me habitat peccatum*: quò loci Apostolus non negat, imò agnoscit hunc inordinatum motum esse efficienter à seipso, vt hæc eius verba nunc prolata significant, *hoc ago*, & quando addit *non intelligo, nec enim, quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio*, significat hunc motum esse indeliberatum, & sine vero consensu voluntatis; pari modo, quia bonæ illæ
IV. cogitationes & piæ affectiones ita eliciuntur ab D intellectu & voluntate, vt tamen non eliciantur ex deliberata voluntate à libero consensu, sed præueniant illum, dicuntur *non fieri à nobis*.

Vltima denique pars propositionis asserens, *istos actus produci à nobis efficienter, vt ad hoc habentibus specialem assistentiam Dei*, probatur: quando improportio alicuius agentis comparatione alicuius effectus contenti intra latitudinem obiecti sui specificatiui prouenit tantùm ex defectu sufficientis efficaciæ & virtutis agendi secundùm puram efficientiam extrinsecam, & non vitalem, tunc talis improportio potest suppleri per specialem cõcursum alterius coagentis intimè assistentis illi, absque eo, quòd aliquid ponatur inhæsiuè & subiectiuè in illo, vt redda-

tur proportionatum producendo tali effectui; V. verbi gratiâ, aliquis homo est improportionatus ferendo oneri centum librarum, quia tamen onus istud continetur intra latitudinem specificatiui obiecti virtutis eius ad portandum, & ipse excessus huius obiecti ad talem potentiam est solummodo penes quantitatem, tunc, vt homo ferat istud pondus, non est necesse aliquid ei imprimi, quod illi inhæsiuè inexistẽs cum corroboret, sed sufficit, vt aliquis alius homo assistat ei, per cuius concursum virtutis eius quantitas compleatur comparatione tanti oneris, quia totum istud est in efficientia purè extrinseca, & non vitali, priórque ille homo habet aliquam virtutem inchoatam pro tali effectu producendo, vt ipsa etiam docet experientia; atqui actus isti indeliberati, quos gratia *operans* dicit formaliter, continentur intra latitudinem obiecti specificatiui nostrarum potentiarum, intellectus & voluntatis, sunt enim intellectiones VI. seu cogitationes, & affectiones intellectus creati & creatæ voluntatis, vitalésque actus illorum, & omnis actus vitalis continetur intra latitudinem obiecti sui specificatiui, aliàs non esset ampliùs talis potentia vitalis.

Vnde insufficientia istarum nostrarum potentiarum ad producendum tales actus prouenit solummodo ex defectu sufficientis efficaciæ & virtutis agendi secundùm efficientiam purè extrinsecam & non vitalem in nostris potentiis: hæc enim insufficientia est tantùm in eo, quod per charitatem suppletur in voluntate iusti, vt illa sit potens elicere actus supernaturales. Quod autem sic suppletur non potest esse aliquid vitalitatis, quia aliàs habitus esset aliquod principium vitale, quod nullus Philosophus admittet; & vitalitas nunquam suppleri potest, vt communiter Philosophi docent; ergo cùm hæc in- VII. sufficientia sit alicuius virtutis ad agendum, nec sit secundùm rationem vitalitatis, vel aliam intrinsecam, restat vt sit secundùm efficientiam purè non vitalem aut intrinsecam, ergo talis improportio potest suppleri per concursum alterius coagentis illi intimè assistentis, absque eo quòd aliquid ponatur in illis potentiis inhæsiuè & subiectiuè: ergo cùm Deus possit per seipsum quidquid potest fieri per aliud in tali genere, prædictæ nostræ potentiæ, quatenus habent specialem quandam assistentiam Dei, poterunt producere illos actus, quos gratia *operans* importat formaliter, absque eo quòd aliquid recipiant intra seipsas, quo virtus illarum compleatur.

Atque hæc ratio sic explicata satis ostendit maiorem eius non tantùm esse veram, quando VIII. auxilia illa, quæ vnum coagens præstat alteri, supponunt in eo, qui iuuatur, naturalem potentiam ad faciendum opus saltem ex parte, vt in exemplo ibi allato, sed esse etiam veram; quando supponunt potentiam inchoatam supernaturalem, & quando auxilium quod præbetur, est etiam supernaturale; nam sic posse compleri fundatur in improportione quantitatis virtutis ad effectum, prout illa tollitur per concursum coagentis correspondentem ei, quod deest tali causæ ad producendum talem effectum.

Et quòd nostræ potentiæ, intellectus & voluntas, habeant vim inchoatam ad producendos actus istos supernaturales, præterquam quòd intelligitur ex nunc dictis, patet etiam ex eo, quòd adultus habens adhuc maculam peccati,

I. mortalis potest elicere aliquem actum supernaturalem attritionis, qui tamen non sit à charitate habituali infusâ, nec ab aliqua alia qualitate diuinitus superaddita voluntati, & infrà agendo de iustificatione adultorum ostendemus actus supernaturales dispositiuos ad gratiam iustificantem non esse efficienter ab illa; & primâ parte quæstione duodecimâ ostendimus ex professo nostrum intellectum habere aliquam virtutem inchoatam ad Deum claré videndum, quæ virtus inchoata completur per lumen gloriæ, sicque cùm sit par ratio nostri intellectus & voluntatis ad producendum actus, de quibus hîc agimus, habent istæ nostræ potentiæ virtutem inchoatam & incompletam ad producendum hos actus, quam specialis assistentia Dei compleat.

Nec etiam potest responderi maiorem hanc præsentis rationis esse tantùm veram in causis
II. partialiter agentibus, quia sic est aliquid in effectu, quod vni causæ respondet, & aliquid, quod etiam respondet alteri, Deum autem & nostras potentias non esse aliquas causas partiales;

Hoc, inquam, non potest responderi, nam quod exemplum attulimus ibi sumptum ab aliqua causa partiali, id fuit tantùm factum, vt simpliciter ostenderemus ad complendum inchoatam virtutem alicuius agentis sufficere singularem assistentiam alterius coagentis absque eo, quòd aliquid ei imprimat: quod etiam esse verum in aliis causis non partialibus, sed integrantibus vnum agens completum, patet in angelo intelligente seipsum. Nam essentia eius sese habet ad instar speciei impressæ, & cum suo ipso intellectu integrat vnum totale ac completum
III. principium intelligendi respectu cognitionis, quam habet de seipso, nec tamen tunc essentia eius imprimit aliquid suo intellectui, nec in tali cognitione aliquid potest assignari, quod possit seorsim produci ab essentia; nec aliquid quod seorsim possit produci ab intellectu, vt facilè intelligitur ex iis, quæ Theologi communiter tradunt primâ parte de cognitione, quam angelus habet de seipso: ergo cùm Deus non sit causa partialis, quando nostræ potentiæ producunt actus illos, in quibus gratia operans consistit formaliter, nec ad hoc, vt adiuuet istas potentias ad producendum actus eiusmodi erit necesse illum aliquid eis imprimere, quo virtus earum compleatur, sed sola quædam specialis eius assistentia sufficiet.

Modus autem ille specialis consistit in eo, quòd essentia diuina vniatur nostris potentiis per intimam indistantiam in ratione virtutis a-
IV. gendi sine vlla informatione & inhærentia, eo modo, quo Theologi 1. parte quæst. 12. docent essentiam diuinam posse vniri intellectui beatorum, vt possint eam videre sine lumine gloriæ: nam Deus potest per se solum facere, quidquid causæ secundæ possunt facere in genere efficientiæ purè extrinsecæ; atqui efficacia illa, quæ communicaretur intellectui nostro & voluntati per qualitatem siue fluentem siue habitualem iuxta præcedentes sententias, quas reiecimus, esset solummodo in genere efficientiæ purè extrinsecæ, tunc enim talis qualitas ageret in homine iustificando, eo modo, quo nunc habitus infusus homini iustificato agit, dum eleuat & confortat potentiam eius ad producendum actus entitatiuè supernaturales; qui tamen habi-

A tus infusus agit solummodo efficientiâ purè extrinsecâ, vt omnes facilè admittunt. V.

Nec est necesse omnia principia actus vitalis esse vitalia; sed satis est, quòd aliquod ex illis sit vitale; nam & ad actum cognitionis scientificæ, qui est vitalis, habitus & species obiectorũ concurrunt, & tamen sola potentia est vitale principium, sicque talis actus solam hanc potentiam & subiectum suum denominat; non autem alia, quæ simul cum tali potentia sunt aliqua principia talis actus in genere causæ purè & simpliciter efficientis, quemadmodum videre est in specie impressa, quæ non dicitur videre, licèt sit aliquod principium visionis; similiter in Deo, licèt vt causa prima concurrat etiam ad actum visionis.

Vnde piæ eiusmodi cogitationes & affectiones voluntatis sunt duobus modis à Deo; primùm tanquam à speciali causa ratione specialis
B assistentiæ complentis actiuitatem potentiarum VI.
ad illas eliciendas; deinde vt à prima causa in ordine supernaturali, & licèt Deus posset per specialem assistentiam concurrere cum iustificatis ad eliciendum quoscunque actus supernaturales, loquendo simpliciter & absolutè, attamen quia iustificati sunt in statu perfectiori, vtpote iam amici Dei, & est perfectius agere modo connaturali per formam sibi permanenter inexistentem, quàm per purè assistentem, ideò fit, vt actus ipsi liberi supernaturales iustificatorum eliciantur à suis potentiis, vt eleuatis & confortatis per habitus supernaturales.

Notandum tamen est, ista intelligi solummodo de gratia purè & simpliciter *operante*, seu quæ sit prima in ratione gratiæ & ordine ad primam iustificationem, quia non repugnat aliquem actum supernaturalem à nobis iam iustifi-
C catis exercitum liberè excitare nos ad aliquem VII.
actum spei & amoris, qui tamen actus spei, quia includit liberum consensum voluntatis, & proinde gratiam *cooperantem*, nos autem hîc loquimur tantùm de gratia *operante*, vt condistinctâ à *cooperante*, non erit propriè, nec dicetur gratia *operans*.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur tria dubia.

QVÆRES primò, cùm cogitatio intellectus possit duplex distingui; vna, quæ non sit tantùm *apprehensio obiecti*, sed etiam quædam *illius cognitio*; altera, quâ bonum obiectum non solummodo apprehendatur & cognoscatur ab intellectu, sed etiam proponatur voluntati esse bonum & honestum prosequi tale obiectum.

Quæres, inquam, an gratia *operans* ex parte VIII.
D intellectus includat etiam hanc posteriorem; an verò sistat tantùm in primâ.

Respondetur primò, gratiam hanc *operantem* non importare solùm ex parte intellectus nudam apprehensionem obiecti, vel etiam *speculatiuam* cognitionem illius, sed etiam aliquam *practicam*, quâ nimirum obiectum proponatur voluntati tanquam bonum honestum & prosequẽdum de facto, taléque iudicetur ab intellectu: & primùm quòd apprehensio obiecti & *speculatiua* cognitio eius sit necessaria, nemo est, qui possit negare, cùm etiam Pelagius istud admiserit, vt passim videre est apud sanctum Augustinum, qui etiam id admittit, vt libro de *gratia Christi Domini* capite septimo, vbi istud vo-

I. cat *gratiam forinsecus sonantem*, *doctrinam*, *le-*
gem & propositionem legis, & huius necessitatis
hæc est ratio, quòd voluntas nunquam potest
ferri in incognitum; ergo vt voluntas adulti det
consensum Deo vocanti, eius intellectus debet
tale obiectum apprehendere & proponere suæ
voluntati.

Hæc autem propositio non fit aliter, quàm
aliquâ cognitione talis obiecti.

Respondetur secundò, hanc primam cogni-
tionem non sufficere ad hanc *operantem* gra-
tiam, sed insuper requiri & secundam, quâ sci-
licet obiectum cognoscatur & proponatur vo-
luntati tanquam bonum obiectum & de facto
prosequendum, ita habemus ex sancto Augusti-
no ferè semper, vbi disputans contra Pelagium,
præter gratiam *forinsecus sonantem*, & etiam
auditam (quod sonat solùm istam primam ap-
II. prehensionem & cognitionem *speculatiuam* ob-
iecti) vult adhuc esse necessarium ad gratiam *o-*
perantem, vt Deus loquatur interiùs: at hæc lo-
cutio Dei interior ex parte intellectus nihil est
aliud vltra illam primam cognitionem obiecti,
nisi actus ille intellectus, quo obiectum appre-
hensum cognitum iudicatur esse ita bonum, vt sit
prosequendum; & quo sic proponitur voluntati.
Ita S. August. docet lib. 10. Confessionum cap. 6.
epist. 95. libro de *prædestinatione sanctorum* capi-
te septimo, & libro primo *de peccatorum meritis*
capite vigesimo quinto, in his verbis, *Audit*
quippe homo dicentem hominem vel *angelum*, *sed*
vt sentiat & cognoscat verum esse quod dicitur,
illo lumine mens intus aspergitur: quod æternum
manet; quod etiam in tenebris lucet. Idem habet
libro sequenti cap. decimo septimo, & alibi fre-
quenter inculcat ex illo Apostoli (*non sumus suf-*
III. *ficientes cogitare aliquid ex nobis tanquam ex no-*
bis) sanctam cogitationem non esse in nostra po-
testate, sed ex Deo specialiter mouente intelle-
ctum, quod necessariò debet intelligi de iudi-
cio illo practico: tum quia potest interdum fie-
ri, vt apprehensio obiecti & cognitio specula-
tiua illius proueniat à quibusdam causis natu-
ralibus, nimirum quando gratia *excitans* desu-
mitur ex occasione rerum naturalium, à quibus
tamen hæc gratia, vt est formaliter gratia, non
potest prouenire: tum etiam quia tam cogni-
tio speculatiua obiecti, quàm eius apprehensio
potest sese habere diuersimodè ad duos homi-
nes; vnus v. g. auarus apprehendens eleemosy-
nam iudicat illam non esse conuenientem, alter
conuenientem esse, & esse honestum exercere
illam: ergo quòd hic posterior habeat subitam
istam cogitationem debet refundi in aliquam
causam, quæ non potest esse alia, quàm ipse
IV. Deus immittens ipsi homini piam hanc cogita-
tionem.

Quæres secundò, cùm in propositione supe-
rioris articuli dixerimus gratiam *operantem* con-
sistere *in actibus indeliberatis intellectus & vo-*
luntatis, quæres, an vterque ille actus sit essentia-
liter necessarius ad illam, ita vt ad rationem gra-
tiæ *operantis* non sufficiat actus intellectus, sed
etiam necesse sit habere aliquem actum volun-
tatis: & quisnam sit ille actus.

Respondetur, ad gratiam *operantem* præter a-
ctus illos intellectus adhuc requiri essentialiter
actum aliquem volũtatis, qui est *dilectio honesta-*
tis propositæ per intellectũ, id est, qui est aliqua
delectatio subita, quâ bonum ab intellectu pro-
positum, vt honestum, sit suaue ipsi voluntati,

A & hunc actum voluntatis sanctus Augustinus V.
nunc vocat *delectationem victricem*, nunc *spiri-*
tum fidei quæ per dilectionem operatur, nunc
spiritum gratiæ, nunc *iustificationis gratiam*, quia
iustificatio ex parte voluntatis incipit ab illa,
nunc *amorem & cupiditatem boni*, vt facilè po-
test intelligi ex omnibus testimoniis eius allatis
suprà in probationem propositionis art. 4. præ-
sertim ex loco lib. 2. *ad Simplicianum* qu. 2. Cu-
ius rei hæc est optima ratio, quòd ad hoc, vt vo-
luntas prosequatur liberè aliquod obiectum, il-
lud priùs debet eam delectare, eique placere,
quemadmodum sanctus Thomas docet hâc par-
te quæstione octauâ articulo octauo, quia hæc
nihil inuita prosequitur, sed ipsâ ratione boni
sibi complacentis allicitur per amorem in obie-
ctum: atqui gratia *operans* datur à Deo circa ob-
iectum bonum & honestum, vt apprehenso illo,
B & bonitate seu honestate eius cognitâ & iudi- VI.
catâ per intellectum, voluntas prosequatur illud
liberè per suum consensum & *cooperantem* gra-
tiam, vt intelligitur ex testimoniis sacræ scri-
pturæ, Conciliorum & Patrum suprà relatis: igi-
tur gratia *operans* debet necessariò & essentiali-
ter includere etiam actum illum nostræ volun-
tatis, quo delectetur in tali obiecto.

Neque obstat, quòd sanctus Bernardus rela-
tus suprà libro *de gratia & libero arbitrio* dicat
gratiam tantùm præuenire in sancta cogitatione,
& in cæteris comitari.

Hoc, inquam, non obstat, mens enim sancti
Bernardi non est excludere hanc piam affectio-
nem voluntatis à formali ratione gratiæ *operan-*
tis, sumptâ totaliter & adæquatè, sed cùm hæc
gratia sic præcisè spectata constet duobus, pri-
mò bonâ cogitatione intellectus, deinde piâ af-
fectione voluntatis, sanctus Bernardus ibi assi-
C gnat solum discrimen, quo hæc gratia sese habet VII.
ad id, quod est intellectûs, & ad id quod est
ipsius voluntatis, hoc nimirum, quòd compa-
ratione primi est absolutè & simpliciter præue-
niens, quia ante istam cogitationem assignari
nullus potest actus gratiæ incompletus, est enim
hic actus primus omnium, si verò hæc eadem
gratia *operans* consideretur per ordinem ad a-
ctum voluntatis, quia hic præsupponit actum
prædictum intellectus, & Deus mouet volun-
tatem ad pium affectum & debitam delecta-
tionem circa honestatem veritatis propositæ
mediante prædicta cogitatione, gratia *operans*
dicitur tunc comitari affectum voluntatis, quæ
tamen gratia non desinit esse propriè *præueniens*
& *operans*, prout comparatur ad liberum con-
sensum eiusdem voluntatis.

Dices, hanc gratiam non videri, loquendo VIII.
D propriè, esse *operantem*, quia *esse operans* sumi-
tur actiuè & proinde importat aliquid actiuum
& effectiuum: at hæc gratia, vt explicatur à no-
bis, habet potiùs rationem alicuius producti &
operati, quia diximus illam esse *à Deo in nobis*
sine nobis saltem modo humano agentibus, nec
hæc gratia est talis, vt semper sequatur ad il-
lam liber consensus nostræ voluntatis, vt intel-
ligitur ex dictis, sicque potiùs videtur hæc gra-
tia *operata*, quàm aliquid propriè *operans*.

Respondetur, hanc gratiam ita esse *operatam*
in nobis à Deo non agentibus liberè, vt tamen
comparatione liberi consensus, ad quem sua-
dendum per se ordinatur, sit de facto & forma-
liter *operans*: hæc enim in seipsa nil est aliud,
quàm ipsamet diuina inspiratio & suasio ad con-

I. sensum, quare cùm hæc formalis inuitatio ad consensum sit aliquid reipsa & de facto operans in genere causæ moralis, comparatione liberi consensus, fit, vt siue consensus iste sequatur ad eiusmodi gratiam, siue non, semper tamen rectè appelletur *operans*, quanquam non desint, qui velint hanc gratiam rectè appellari posse *operatam*, comparatione factâ ad Deum, qui operatur illam in nobis: quo tamen non obstante, quia illa ponit in nobis illud, quod prærequiritur ad alliciendum voluntatem in liberum consensum, semper rectè appellatur *operans*, imò & à nonnullis Patribus, vt à sancto Prospero, *praeoperans.*

Hinc, quia, suprà docuimus gratiam excitantem seu operantem requiri ad singulos actus supernaturales quoad suam entitatem, fit, vt ad initium bonorum eiusmodi operum, non solùm sancta cogitatio, sed etiam pius hic affectus
II. voluntatis erga bonum propositum & prosequendum requiratur, & quia gratia sufficiens sumpta præcisè est aliquod membrum, seu inferius aliquod gratiæ excitantis, seu operantis, & omne inferius debet participare rationem sui superioris, seu generis, ideò hic bonus affectus voluntatis circa bonum obiectum propositum per sanctam cogitationem, debet etiam reperiri in ea *operante* gratia, quæ solùm est sufficiens: tum etiam, quia gratia aliqua *operans* censetur esse sufficiens, quando liber consensus voluntatis potest ad illam subsequi, vt paulò pòst explicabitur: atqui hic liber consensus non potest sequi ad aliquam bonam cogitationem intellectus proponentis voluntati bonum aliquod prosequendum, nisi delectatio aliqua voluntatis circa honestatem talis boni præcedat, quemadmodum ratio allata pro hac præsenti responsione
III. ostendit: igitur hæc subita & indeliberata delectatio circa honestatem obiecti propositi per piam cogitationem, debet etiam reperiri in ea gratia *operante*, quæ est solùm sufficiens: quando autem vocatio impij adulti est vel per terrorem pœnæ, aut alicuius alterius mali, tunc actus ille debet esse cuiusdam displicentiæ, terroris & fugæ de tali malo, & sic indirectè quædam complacentia in bono illi opposito.

Quæres tertiò, quomodo subiti illi motus, in quibus gratia operans consistit, generentur in nobis.

Respondetur, eos ita generari, quia in illis primum omnium est ipsa apprehensio boni obiecti vel mali fugiendi, hæc fit interdum à Deo per angelum aliquem, qui mouet humores & vitales spiritus, quibus commotis ipsa phantasia
IV. excitatur ad operādum, & intellectus per phantasiam mouetur ad primam apprehensionem: potest enim angelus per motum localem ita disponere & applicare phantasmata accepta per sensus exteriores, & conseruata in phantasia, vt excitent illam ad repræsentandum plura, quæ nec sensibus sunt percepta, nec tunc apparent exteriùs, quemadmodum Theologi docent primâ parte agendo de angelis, & Suares explicat libro sexto *de angelis* capite decimo sexto, numero decimo.

Deinde, hâc apprehensione à Deo vel immediatè vel mediante angelo excitatâ, Deus solus per seipsum immediatè excitat intellectum ad iudicium importatum in ipsa sancta cogitatione intellectus suprà explicatum, quatenus illi intimè assistens per suam essentiam in ratione vir-

A tutis agendi, modo superiùs explicato, facit, vt ipse intellectus tunc operetur vt natura: similiter excitat & ipsam voluntatem in eliciendis subitis & indeliberatis actibus delectationis vel terroris & fugæ circa eiusmodi obiecta apprehensa, qui modus agendi soli Deo competit, vt expressè docet sanctus Thomas hâc parte quæstione nonâ, articulo sexto, & fusiùs eius interpretes ibidem: sanctus quoque Bernardus expressè idem affirmat sermone 50. *in Cantica Canticorum* paulo ante finem. V.

ARTICVLVS VII.

An & quid sit gratia cooperans.

PRIMA propositio: *datur gratia cooperans*, est de fide contra hæreticos, qui negant meritum bonorum operum, contra quos agemus vltimâ quæstione. Probatur primò, ex decimo
B quinto prioris *ad Corinthios*, vbi Apostolus conferens laborem suum in disseminando Euange- VI.
lio cum labore aliorum Apostolorum ait, *abundantiùs illis omnibus laboraui, non ego autem, sed gratia Dei mecum*, quâ posteriori particulâ indicatur gratia *cooperans*, & capite tertio præcedenti iusti dicuntur *cooperatores Dei, in eis, quæ ad salutem spectant.*

Idem patet ex Conciliis, vt Arausicano canone nono, vbi Deus dicitur *nobiscum operari*, & Tridentino sessione sextâ, faciente mentionem huius gratiæ sub nomine *gratiæ adiuuantis*, & citatis testimoniis sancti Augustini, & iis omnibus, quibus suprà ostendimus necessitatem gratiæ *adiuuantis* ad exercendum actus supernaturales.

Secunda propositio: *gratia cooperans est liber*
C *consensus in pias illas cogitationes & affectiones*, VII.
in quibus gratia operans formaliter sumpta consistit, prout liber iste consensus elicitur à Deo assistente speciali modo. Hæc propositio est sancti Thomæ hâc quæstione, quando constituit hanc gratiam in illo effectu, in quo mens nostra est mouens, & mouetur, seu sese mouet, id est agit per liberum consensum, & simul etiam mouetur, id est iuuatur à Deo concurrente specialiter ad præbendum consensum gratiæ operanti; hoc enim soli libero consensui in gratiam operantem, vt elicito ex speciali assistentia Dei potest conuenire, cùm voluntas ratione talis consensus liberi moueat seipsam, & ratione specialis assistentiæ, quam habet à Deo in eliciendo hoc consensu sit etiam mota, seu à Deo moueatur: est etiam hæc propositio Vasquesij: tum primâ parte disputatione 28. capite 6. tum hâc parte disputatione 185. capite sexto & sequen-
D tibus, item plurium recentiorum. VIII.

Probatur ex sacris litteris *ad Philipp.* 2. *Deus est, qui operatur in vobis velle & perficere*, quò loci per particulam *velle*, intelligitur *pia & indeliberata affectio voluntatis*, quam diximus includi in gratia *operante*, & per hanc particulam *perficere* intelligitur gratia *cooperans*, quòd tamen *perficere* significat liberum consensum in illud obiectum, quod per illam affectionem voluntatis suadet, item ex Apoc. 3. *Sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum*; quò loci tres gratiæ distinguuntur; prima *operans* in illis verbis, *sto ad ostium, & pulso*; secunda *cooperans* in istis verbis, *si quis aperuerit mihi ianuam*; ianua

I. enim aperitur Deo vocanti per liberum consensum voluntatis in id, ad quod gratia *operans* vocat & excitat, tertia *sanctificans* in his verbis, *cœnabo cum illo, & ipse mecum*; dicitur enim Deus intrare in nos, cœnam nobiscum facere, seu mansionem, iuxta illud Christi Domini de tribus personis diuinis habitantibus in iusto per gratiam habitualem speciali modo, *ad eum veniemus* &c.

Probatur etiam ex Conciliis, & Patribus relatis pro gratia *operante*, cuius mentionem dum Patres & Concilia faciunt, solent etiam numerare gratiam *cooperantem*, sic sanctus Bernardus libro *de gratia & libero arbitrio* satis apertè indicat hanc propositionem pluribus locis, præsertim circa principium, *cooperari*, inquit, *dicitur liberum arbitrium, dum consentit, hoc est, dum saluatur. Consentire enim saluari*
II. *est*: at saluamur per gratiam operantem, & ibidem satis longè à fine explicans illud Apostoli, *sed gratia Dei mecum*, quod diximus intelligi de gratia *cooperante*, ait id ita esse dictum ab Apostolo, vt significaret se *Dei operantis esse quodammodo socium per consensum*, & paulò pòst explicans locum Apostoli relatum *ad Philippenses* secundo; ait ipsum *perficere* significare liberum consensum voluntatis, *Deum immutando malam voluntatem iungere sibi illam per consensum: ministrando & consensui facultatem*: & paulò pòst ait hanc gratiam *cooperantem comitari consensum*: quæ omnia videntur significare gratiam *cooperantem* esse ipsummet consensum liberum elicitum à nobis, vt habentibus specialem concursum Dei.

Tandem probatur hâc ratione: *gratia cooperans* præcisè consistit in eo, quo meritorium o-
III. pus, ita est à Deo, vt tamen sit etiam à nobis liberè agentibus, & primum quod est à nobis liberè in ordine ad finem supernaturalem, quemadmodum Concilia & Patres citatis locis significant, dum loquuntur de gratia *operante* & *cooperante*: atqui totum istud conuenit libero consensui explicato per nostram propositionem, vt apertè docet sanctus Bernardus locis citatis: nam ibi vult Deum in cooperando non præuenire consensum nostræ voluntatis, nec hunc præuenire Deum, sed simul & impartibiliter sic operari, vt tamen, quod à sola gratia, operante scilicet (hæc enim sunt eius verba) *cœptum est, pariter ab vtroque perficiatur, vt mixtum non sigillatim; simul, non vicissim, per singulos profectus operentur*: igitur gratia cooperans non est aliud nisi liber consensus explicatus nostrâ propositione.

Modus autem, quo Deus sic cooperans assi-
IV. stit nostræ voluntati in eliciendo consensu, idem est ac quando adest illi in exercendis piis illis cogitationibus, & affectionibus, quas *gratia operans* importat; & modus iste est valde conueniens, & Deus non infert necessitatem potentiæ, tum quia, quando virtus deest causæ proximæ ad actum primum, ad quem proximè ordinatur à Deo, nec vlla alia virtus creata datur, quâ suppleatur, tunc spectat ad Deum supplere talem defectum, vt etiam patet in plerisque causis naturalibus, verbi gratiâ, in productione animæ rationalis, item in productione imperfectorum animalium per actionem solis, & aliarum id genus causarum: atqui voluntas nostra ordinatur proximè à Deo per gratiam *operantem* ad liberè consentiendum ei bono operi e-

A xercendo, ad quod per talem gratiam excitatur, V.
nec tamen ex se & suis naturæ viribus est sufficiens ad illum eliciendum, quia est circa obiectum supernaturale, nec alia virtus creata datur, per quam hic eius defectus suppleatur, si enim *gratia operans* non potest formaliter consistere in aliqua qualitate inhærente voluntati, vt suprà ostendimus, multò minùs *gratia cooperans*, quæ se habet tantùm concomitanter ad consensum: ergo tunc spectat ad Deum istud supplere, quod facit assistendo nostræ voluntati, modo superiùs explicato, in eliciendo libero consensu dependenter speciali ratione à seipso.

Adde quòd consensus iste, vt sic pertinens ad *gratiam cooperantem*, quâ respôdetur *gratiæ operanti* sumptæ propriè, non elicitur à voluntate, vt existente in statu perfecto, cùm adhuc tendat ad iustitiam, & sit in statu contrario iustitiæ, qui mnus adhuc habet peccatum morta-
B le, nec proinde est necesse tunc voluntatem recipere aliquid in seipsa inhæsiuè, per quod compleatur ad exercendum hunc actum, cùm talis actus non sit ab illa exercendus connaturaliter, & modus sic agendi videatur decere operantem, constitutum in statu perfecto. VI.

Articvlvs VIII.

Soluitur obiectio.

OBiicies: *gratia cooperans* sumpta præcisè consistit in eo, quod cum ipsa voluntate vocati seu excitati est comprincipium effectiuum consensus in ipsam *gratiam excitantem*; sed hoc non potest conuenire consensui voluntatis, etiam elicito à nobis, Deo assistente speciali modo, quia tunc idem esset principium sui ipsius
C & effectus; esset enim sui ipsius principium, quatenus est à Deo speciali modo assistente; consensus esset etiam simul & effectus, vt est ab ipsa voluntate creata; repugnat autem vnum & idem simul & semel esse causam & principium & effectum. VII.

Respondetur, *gratiam cooperantem* posse considerari duobus modis, scilicet *actiuè* & *passiuè*; *actiuè* non esse ipsum liberum consensum voluntatis, sed esse ipsummet Deum, vt speciali modo suprà explicato assistentem, cui quidem Deo vt sic considerato ratio gratiæ *operantis* non repugnat ex defectu inhærentiæ, quia ostendimus suprà non requiri, vt id, quod adiuuat aliud, inhæreat ei, sed sufficere, quòd ei assistat intimè.

Nec item ratio gratiæ repugnat Deo ex eo, quòd Deus sit aliquid increatum, & nomine gratiæ intelligatur aliquid creatum & inhæ- VIII.
D rens animæ eorum, qui vocantur; nam specialem assistentiam Dei vocari interdum *gratiam & auxilium Dei* apud Patres & Concilia, docet ipse Suares expresè lib. 3. *de auxiliis* cap. 3. num. 2. & etiam patet ex S. Th. suprà qu. 109. art. 1.

Deinde, potest responderi in consensu duo posse considerari; primum, quod habet rationem *viæ & tendentiæ* ad consensum vt terminum, alterum est ipse terminus productus per talem viam & tendentiam, qui terminus nil est aliud, quàm ipsemet consensus; hæc autem duo distingui inter se patet in qualibet actione, & primum esse principium productiuum secûdi, quia ipsum *agere* est ipsum aliquid fieri, vt Philosophi communiter docent: iam ergo, si consideremus consensum voluntatis quoad primum, istud est prin-

I. cipium secundi, meretúrque nomen *gratiæ operantis*, quia per illud vt sic voluntas nostra est tantùm mota, necse liberè & humano modo agendo mouet; si verò consensus iste consideretur posteriori modo, ille noster consensus liber habet rationem *gratiæ cooperantis*, quatenus per illum sic spectatum simul & semel mouemus nos & mouemur à Deo, nec hunc consensum liberũ elicimus, nisi Deo assistente nobis speciali modo.

Nec obstat, quòd inter principium & effectum sit realis distinctio, qualis hîc non intercedit inter actum & suum terminum, vt Philosophi docent communiter: nam hoc est solummodo verum, de termino & effectu *extrinseco*, non autem de *intrinseco*, qui agnoscit ipsam actionem pro suo termino.

ARTICVLVS IX.

II. *Quomodo gratia* operans *&* cooperans *inter se distinguantur.*

SIT hæc propositio: *gratia operans & gratia cooperans sunt duæ gratiæ realiter & entitatiuè distinctæ*; Ita Vega lib. 6. in Trident. cap. 6. vbi ait Patres Concilij Trident. cui ipse interfuit, ita censuisse; est tamen contra Molinam in sua Concordia, quæst. 14. art. 13. disput. 38. & aliquos recentiores, contra quos probatur primò ex sacris literis, quæ de illis tanquam distinctis loquuntur, 2. *ad Corint.* 15 gratia *operans* potest recipi in vanum, & est independens à nostro consensu, & illum antecedit ex dictis suprà, *cooperans* nunquam potest recipi in vanum, habet coniunctionem & simultatem cum nostro consensu ex dictis suprà, ex quibus omnibus nostra propositio

III. Sic probatur: ea sunt distincta quoad entitatẽ, quorum vnum potest esse sine alio, item in diuerso proximo subiecto; item quorum vnum includit libertatem humanæ voluntatis, & alterum excludit illam; atqui ita se habent gratia *operans* & *cooperans*: potest, & sæpe de facto contingit gratiam *operantem* dari sine *cooperante*, iuxta illud sacræ scripturæ, *vocaui & renuistis*; item illustratio intellectus, quem *gratia operans* dicit formaliter, est in solo intellectu, consensus verò quem *cooperans* importat, est in sola voluntate.

Item, antequam consensus fiat in *gratiam operantem*, hæc supponitur omninò perfecta, sicut mouens supponitur moto, item gratia *operans* consistit in actibus necessariò & efficienter tantùm elicitis ab intellectu & voluntate, *cooperans* in actu voluntatis formaliter libero, vt art. 7. ostendimus: ergo duæ illæ gratiæ, *operans* scilicet & *cooperans*, distinguuntur inter se realiter, & quoad entitatem.

IV. Verùm, obiicies primùm sacras scripturas, Patres & Cõcilia ita loqui de istis gratiis, ac si essent vna tantùm entitas, considerata diuerso modo, 1. *ad Corint.* 15. *gratiâ Dei sum; id quod sum* (quod intelligitur de gratia *operante*) *& gratia eius in me vacua non fuit* (quod intelligitur de *cooperante*) item Trident. sess. 6. cap. 5. sic loquitur de vtraque gratia, *eidem gratiæ liberè assentiendo & cooperando disponuntur.*

Patres item, vt S. August. lib. *de prædestinatione sanctorum* cap. 19. item S. Bernar. suprà à nobis relatus, eidẽ gratiæ tribuunt *incipere* & *perficere*.

Ad locum Apostoli, respondetur eum loqui solùm *de operante*, & hanc dicit non fuisse *vacuam*, quia consecuta est suum finem, id est, quia

A persuasit & allexit S. Paulum, quæ persuasio est V.
proprius finis gratiæ *operantis*.

Ad auctoritatem Concilij Trident. respondetur hanc particulã, *eidem*, non sumi determinatè pro sola *operante*, nec item pro sola *cooperante*, sed pro vtraque simul, ita vt sit veluti quidam terminus collectiuus significans gratiam *operantem & cooperantem*: cùm enim Concilium nominatim & distinctè fuisset locutum de vtraque hac gratia, statim volens explicare finem *gratiæ operantis*, qui est mouere voluntatem vt assentiatur, & simul etiam effectum formalem gratiæ *cooperantis* seu *adiuuantis*, ita subiunxit, *eidem gratiæ liberè assentiendo & cooperando disponuntur*; ita vt hæc particula *assentiendo* referatur ad istam particulam *eidem*, quatenus supponit pro *gratia operante* seu *excitante*, hãc verò particulam *cooperãdo* referat ad hanc eandẽ particulã *eidem*, prout denotat *gratiã cooperantem* seu *adiuuãtem*. VI.

B Quod confirmatur ex verbis immediatè sequẽtibus, vbi Concilium ait *gratiam operantem* seu *excitantem* posse esse sine *cooperante* seu *adiuuante gratia*, quod est indicium realis distinctionis duorum inter se.

Ad auctoritatem S. Augustini, respondetur illam procedere tãtùm de *gratia operante* seu *excitante*, quæ cõsequitur proprium suum effectum, & S. August. ibi explicare proprium munus illius, quod est allicere nos ad consensum, quæ explicatio potest confirmari ex verbis S. August. ibid.

Ad auctoritatem S. Bernardi, respondetur nomen *gratiæ* ibi sumi *indistinctè*, eo modo, quo respondimus ad auctoritatem Concilij, modò pro *gratia operante*, modò pro *cooperante*, secundùm exigentiam verbi, cui opponitur.

Obiicies secundò: ea gratia est *cooperans*, quæ
C cum libero arbitrio concurrit ad eliciendum consensum ex art. 7. atqui ex citatis nunc testi- VII.
moniis gratia *excitans*, seu *operans*, concurrit ad cõsensum liberum nostræ voluntatis: ergo *gratia operans* & *cooperans* sunt eadem gratia entitatiuè.

Respondetur, vtramque gratiam concurrere quidem ad consensum, sed diuerso planè modo, gratiam *operantem* concurrere tantùm *moraliter* proponendo obiectum & voluntatem alliciendo ad illud, *cooperantem* verò *physicè* & *efficienter*, vnde cùm ea, quæ sunt gratia *operans* & *cooperans*, distinguantur etiam entitatiuè ob diuersum agendi modum, distinguentur à se inuicem realiter & secundùm entitatem, maximè cùm vna illarum sit prior alterâ. Nec quòd ambæ illæ gratiæ concurrant ad consensum, obstat huic distinctioni reali, quia diuersimodè concurrunt, & sicut aliquis non satis aptè colligeret eandem esse
numero volitionem *entitatiuè* amici persuaden- VIII.
D tis aliquid, etiam cum effectu, & alterius exequentis illud, sic etiam ex eo quòd *gratia operans* voluntati suadeat consensum, & *cooperans* concurrat ad illum *physicè*, non potest bene inferri hanc vtramque gratiam *operantem* & *cooperantem* esse vnam & eandem realiter gratiam, diuersimodè solùm consideratam.

ARTICVLVS X.

Vtrum diuisio gratiæ in operantem *&* cooperantem *sit legitima & adæquata.*

NOTANDVM est nos hîc tantùm diuidere gratiam *actualem*, quæ primariò & per se ordinatur ad propriam salutem & iustificationem sui subiecti.

Notandum secundò, gratias eiusmodi actua-

I. les posse diuersimodè comparari inter se, primò penes modum suum operandi, deinde penes ordinem, quem seruant in iustificatione. His præmissis, sit hæc

Prima propositio: *gratia actualis considerata penes modum operandi diuiditur adæquatè in operantem & cooperantem.* Probatur: tot sunt species gratiæ actualis tali modo consideratæ, quot sunt modi distincti, quibus Deus operatur nostram conuersionem: sed duo tantùm sunt modi distincti, quibus Deus operatur nostram saluté: vel enim ipse solus operatur, nobis nihil humano modo agentibus, & datur sic *gratia operans*, vel Deus solus non operatur, sed nos etiam cum illo agimus modo humano, & sic datur *gratia cooperans*, Deus enim operatur salutem adultorum mediis solùm actionibus eorum vitalibus: at actiones vitales possunt tantùm esse ab illis dupliciter Deo cócurrente cum illis, vel enim sunt ab
II. eorum potentiis, quatenus sunt liberæ & agunt modo humano, & sic datur *gratia cooperans*; vel sunt ab iisdem potentiis, quatenus non agunt liberè, sed necessariò, & per modum naturæ, & sic datur *gratia operans*: deinde, si quæ actualis gratia daretur, quæ non includeretur hâc diuisione, illa maximè esset *excitans*, vel *adiuuans*, vel *præueniens*, vel *concomitans*, vel *subsequens*, vel *sufficiens & efficax*, hæc enim omnia apud Patres & Concilia significant gratias actuales effectiuè gratum facientes; sed omnes istæ gratiæ continentur sub aliquo membro præsentis diuisionis: de *excitante & adiuuante* id probatur ex Trident. suprà citato, vbi eodem modo opponit gratiam *cooperantem* seu *adiuuantem excitanti gratiæ*, quo nos opponimus gratiam *cooperantem operanti*: & eadem munera tribuit *excitanti* gra-
III. tiæ, quæ tribuimus *operanti*; similiter eadem *adiuuanti*, quæ nos assignauimus *cooperanti*, quod etiam SS. Patres faciunt, S. Ambrosius libro 2. *in S. Lucam*, quando ait *gratiam adiuuantem studiis cooperari humanis*, id est actionibus liberis; S. Prosper lib. *de vocatione Gentium* cap. 29. S. Bernard. tractatu *de gratia & libero arbitrio*, verbis suprà à nobis relatis: quod etiam patet ex ipso nomine, nam *gratia excitans* sic vocatur ex eo, quòd, sicut vox excitantis dormiétem profertur sine vllo consensu dormientis, eo fine, vt dormiens excitetur à somno & vigilet, ita etiam illustratio intellectus & pia affectio voluntatis à Deo immissa, quas *gratia operans* dicit formaliter, fit à Deo sine consensu libero hominis, vt seipsum à somno peccati excitet ad gratiam, vt ad actum spiritualis vitæ.

Eadem minor vltima probatur *de gratia præueniente, concomitante, & subsequente*: nam gratia
IV. *præueniens & subsequens* sunt in reipsa vna & eadem gratia cum *excitante*, S. enim August. lib. *de natura & gratia*, loquens de illis, idem munus eis tribuit, quod conuenit *excitanti*, ait enim *gratiã præuenire, vt vocemur, & gratiam subsequi vt vegetemur*, tunc autem propriè gratia censetur *præuenire, vt vocemur*, quando ante omné & quemlibet liberum consensum habemus illustrationes in intellectu & pias affectiones subitas & indeliberatas in voluntate ad conuertendum nos ad Deum; quod est proprium *excitantis gratiæ*; quando item iam sanctificati, seu constituti in gratia sanctificante, accipimus à Deo similes motus, & affectus subitos intellectus & volũtatis ad continuandum in gratia iam accepta, & ad resistendum peccatis occurrentibus, tunc etiam pro-

A priè excitamur; & sicut gratia *excitans* præuenit V.
nostrum liberum consensum in primam vocationem Dei, nec includit illum, sic & hæc *gratia subsequens* præuenit liberum consensum nostræ voluntatis in bonum illud opus, ad quod illa nos excitat, vt conseruemus nos in iustitia, quatenus si sit interior, excitat nos etiam vt velimus exequi, & opere complere, quod antea sanctè desiderauimus, si sit exterior, amouet occasiones peccatorum & suggerit occasiones bene operandi, quæ gratia nec etiam liberum aliquem consensum in talem conseruationem, volitionem, & remotionem impedimentorum, & materiam bene operandi includit: igitur hæc gratia in re & de facto est eadem cum ipsa gratia *excitante*; item gratia *concomitans* est eadem cum *adiuuante*, quia sicut cooperans est simul cum consensu, sic etiam concomitans, vt nomen præ se fert.

B Vltimò idem patet de gratia *sufficienti & efficaci*: nam hæc vtraque est quædam gratia *vocans*, VI.
seu *excitans & operans*: consistitque in aliquibus piis illustrationibus intellectus & affectionibus voluntatis, vt patebit agendo de illa, at omnis vocatio seu omnis gratia *vocans* est *excitans & operans*, vt patet ex dictis: ergo cùm nullæ aliæ diuisiones gratiæ assignentur à Patribus & Conciliis, & hæ contineantur sub alterutro membro præsentis diuisionis, hæc præsens diuisio gratiæ est adæquata.

Secunda propositio: *gratia actualis, considerata penes eum ordinem, quem seruat in iustificatione, seu per comparationem ad liberum consensum nostræ voluntatis, qui interuenit in negotio iustificationis adultorum, rectè & adæquatè diuiditur in præuenientem, concomitantem, & subsequentem*; ita S. Thomas hîc, & communiter omnes Theo- VII.
C logi, & primò quòd hęc membra gratiæ dentur, patet ex eo, quòd mentio fiat illorum in sacris literis, Conciliis & Patribus: de *præueniente* Psal. 28. *misericordia eius præueniet me*; de *subsequente* Psal. 22. *misericordia tua subsequetur me*; de *concomitante* primæ ad Corint. 15. *gratia Dei mecum*, item ex Trid. sess. 6. cap. 5. & 16. vbi loquens de gratia, quam Christus Dominus tribuit iustificatis, ita ait, *quæ virtus bona eorum opera semper antecedit & comitatur & subsequitur*, & Ecclesia in collecta dominicæ 16. ita orat Deum pro obtinenda hac triplici gratia, *tua nos gratia quæsumus Domine semper præueniat & sequatur, ac bonis operibus iugiter præstet esse intentos.*

Quòd verò hæ tres gratiæ adæquent omnem & quemlibet actualem gratiam, vt gratia hîc consideratur, patet, quia liber consensus voluntatis in iustificationem, his tantùm tribus modis
D potest considerari; ergo diuisio gratiæ per com- VIII.
parationem ad nostrum talem consensum potest tantùm esse in *præuenientem, concomitantem, & subsequentem*; idem etiam patet inductione factâ per omnes gratias præcedentibus diuisionibus explicatas; nam facile est vnicuique, consideranti earum naturam, proprium munus & finem, prout illa suprà exposuimus, agnoscere illas esse vel præuenientes, cuiusmodi sunt gratia *excitans & cooperans & adiuuans*, vel denique esse subsequentes, cuiusmodi sunt omnes illæ singulares Dei protectiones, quibus amouet à iustificatis occasiones peccatorum, suggerit illis materiam bene operandi, & interiùs eos excitat ad volendum exequi, quod piè desiderarunt.

Et licèt *gratia præueniens & gratia subsequens* conueniant in eo, quòd non includant liberum

I. consensum nostræ voluntatis, quomodo diximus illas coincidere cum *operãte*; attamen vt sic sunt, membra condistincta præsentis diuisionis, opponuntur sibi inuicem in eo scilicet, quòd gratia *præueniens*, quatenus est membrum præsentis diuisionis, non tantùm excludat à seipsa liberum aliquem consensum voluntatis eius, qui iustificatur; sed quòd etiam ita sit prima in tali iustificatione, vt nullum alium liberum consensum voluntatis pertinentem ad ipsam iustificationem supponat; aliàs non esset ampliùs initium iustificationis, cuius contrarium asserit Trident. sess. 6. cap 5. gratia verò *subsequens*, etiamsi considerata formaliter & secundùm se nullum includat liberum consensum voluntatis ipsius iustificati, supponit tamen liberum aliquem consensum eius præcessisse, quo ipsi Deo vocanti & iustificanti illum cooperatus est, & sic præsens diuisio ita est adæquata, vt etiam sit per membra sibi inuicem

II. opposita.

Neque ex eo, quòd diximus hanc diuisionem ita esse *adæquatam*, vt etiam contineat omnia membra præcedentium diuisionum, & membra ista esse eadem cum membris huius diuisionis, potest rectè inferri præsentem hanc diuisionem non esse aliam à præcedentibus, nam Dialectici agendo *de diuisione & conditionibus ad illam* vt legitimam requisitis, docent non repugnare vnum & idem pro diuersa consideratione, seu comparatione, etiam diuersimodè diuidi, dummodò membra eius diuisionis, prout sunt membra talis totius sic considerati, opponantur sibi inuicem, tunc enim identitas, quæ reperitur, est tantùm materialis, loquendo propriè, & non formalis, seu per comparationem ad formalem illam rationem, iuxta quam diuidunt tale

III. totum; quare, sicut à sensu materiali ad sensum formalem consequentia non valet, vt iidem Dialectici docent, sic etiam ex eo, quòd omnia membra harum diuisionum considerata materialiter sibi coincidunt, malè infertur istas diuisiones sic explicatas nõ esse distinctas in ratione diuisionis.

DISPVTATIO III.

De diuisione gratiæ in sufficientem & efficacem.

ARTICVLVS I.

Vtrum gratia actualis rectè diuidatur in sufficientem & efficacem.

NOTANDVM est primò, hanc diuisionem non esse gratiæ actualis adæquatè sumptæ, sed esse solummodo subdiuisionem primi istius membri,

IV. quod appellauimus *gratiam excitantem, operantem & præuenientem.*

Notandum secundò, nomine *sufficientis* gratiæ illud præueniens actuale auxilium gratiæ intelligi, quo Deus ita vocat hominem adultum, vt hic adultus tactus tali auxilio, possit, si velit, de facto credere, & ad Deum conuerti, nomine autem *efficacis gratia* illud auxilium gratiæ præuenientis intelligi, quo Deus ita excitat & vocat adultum, vt tactus illo non tantùm possit, si velit, credere & conuerti ad Deum, sed etiam vult de facto credere, & ad Deum conuerti.

Est autem hæc diuisio gratiæ in *sufficientẽ & efficacem* hoc tempore valde celebris inter Theologos, ob grauem illam dissensionem, quæ inter-

A cessit inter Dominicum Bannes, & Ludouicum Molinam, quorum occasione aliquot annis coram duobus summis Pontificibus, Clemẽte VIII. scilicet & Paulo V. fuit agitata, & res eò tantùm deducta, vt nihil fuerit de ea definitum, vtrique tamen prohibitum opinionem alterius notâ hæreseos aut aliâ simili afficere. V.

Ex hæreticis Pelagius & eius discipuli negarunt hanc diuisionem, negando necessitatem *excitantis & adiuuantis* gratiæ: nam eo ipso, quò asseruerunt liberum hominis arbitrium sibi sufficere ad salutem, nullo indigere supernaturali auxilio, consequenter negarunt supernaturale aliquod donum gratiæ propriissimè dictæ dari, quo humana voluntas posset, si vellet credere & conuerti ad Deum, sed contra Pelagiũ & eius discipulos fusè disputatũ est suprà ad 109. qu. S. Th. vbi asseruimus & ostẽdimus necessitatem gratiæ.

B Hanc eandem diuisionem gratiæ Semipelagiani negarunt apertiùs, quemadmodum constat ex epist. S. Hilarij Arelatensis ad S. August. vbi refert Semipelagianos ęgrè ferre diuisionem illam gratiæ, quâ S. August. lib. *de correptione & gratia* cap. 11. & 12. dixit, aliam esse gratiam, *quâ fit, vt homo habeat iustitiam, si velit; & aliam, quâ etiam fit, vt velit, & tantum velit, tantóque ardore diligat. vt carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincat*: quâ priori parte gratia *sufficiens* exprimitur, posteriori *efficax*; similiter aliud esse donum, quod datum est primo parenti, *non quo fieret, vt perseueraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseuerare non posset: & aliud, quo non solùm datur prædestinatis per Christum, vt perseuerantes sine illo esse non possint, verùm etiam datur illis, vt nonnisi perseuerantes sint*; quò loci per priorem partem gratia *sufficiens* exprimitur & *efficax* per posteriorem. VI.

C Contrario modo Caluinus lib. 2. suarum Institutionum cap. 3. §. 10. & sequentibus negat hanc diuisionem gratiæ pro eo statu, in quo nunc sumus, nam agnoscit *sufficientem* gratiam (qualem illam suprà descripsimus) talem fuisse datam primo parenti ante lapsum eius, nunc verò post eius lapsum vult solam *efficacem* conferri nobis à Deo, atque illud toties à S. Chrysostomo repetitum (*quem trahit Deus, volentem trahit*) esse repudiandum, *quo*, inquit ibi Caluinus, insinuat Dominum porrectâ tantùm manu expectare, an suo auxilio adiuuari nobis allubescat: talem fuisse hominis conditionem adhuc stantis concedimus, vt potuerit ad alterutram partem inclinare, ad istius tamen modulum gratiam non fuisse nobis impertitam, sed *efficacem* solùm fuisse nobis concessam. VII.

D Quanquam posteriores Caluinistæ admittant duplicem vocationem, vnam *efficacem*, *inefficacem* alteram, cui posteriori gratia *sufficiens* videatur respondere, sicut gratia *efficax* priori: tamen in explicando istam *inefficacem* vocationem, eam tantùm agnoscunt esse talem, qualem Pelagiani fatebantur esse gratiam Dei, scilicet *extrinsecus sonantem*, seu *excitantem*, quæ consistit in iis, quæ ex parte hominis adulti percipiuntur sensibus exterioribus, verbi gratiâ, in prædicatione verbi diuini, in administratione sacramentorum, & aliis id genus ad gratiam tantùm *externam* spectantibus, prout hæc gratiosè offeruntur à Deo ipsis hominibus, at gratiam *sufficientem internam*, consistentem in illustrationibus intellectus & piis affectionibus voluntatis, omnino negant, vt facilè intelligitur ex iis VIII.

I. quæ Bezæ suis prælectionibus ad cap. 9. epist. *ad Rom.* scripsit de prædestinatione; vult enim vocationem externam, vt coniunctam interiori, pertinere tantùm ad electos, & in reprobis seu non prædestinatis externam tantùm reperiri; & hoc idem constat ex Theologicis illis Thesibus Caluinistarum de ipsa vocatione, quæ habentur apud Franciscum Iunium tomo primo suorum operum in fine numero 32. contra quos tamen,

Sit hæc nostra propositio: *actualis gratia præueniens seu excitans rectè & adæquatè diuiditur in sufficientem & efficacem.* Ita omnes recentiores Scholastici, nam licèt nonnulli ex recentioribus, vt Antonius Delphius tractatu *de iustificatione* Benius libro *de efficaci auxilio Dei & libero arbitrio* cap. 3. & aliqui alij, videantur illam respuere, si tamen bene & consideratè respiciantur, non tam videbuntur illam negare, vel aliquod membrum eius, quàm refellere
II. ineptam quorumdam recentiorum explicationem gratiæ *sufficientis*, de qua disputatione sequenti; nam ipse Benius cap. 6. expressè ait se quoad rem (licèt nomen ipsum refugiat) admittere gratiam sufficientem, si per illam ea gratia *excitans* intelligatur, quæ à Deo oblata respuitur à nonnullis ex sola malitia, vel negligentia voluntatis, quo tamen modo illam hoc articulo exposuimus, & argumenta, quæ isti afferunt contra hanc diuisionem, militant solummodò contra eum modum, quo hæc diuisio, seu ipsum eius membrum, quod est gratia *sufficiens*, explicatur à nonnullis, quâ de re sequenti articulo.

Hæc autem nostra propositio probatur primò ex sacris literis, in quibus amplissima testimonia vtriusque membri præsentis diuisionis habemus, & in primis pro gratia *sufficiente*, Isaiæ 5. capite
III. Deus dicit, *quid est, quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci*, & cap. 65. *tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi*, vbi Deus conqueritur de illis, qui non fecerint bona opera, quæ ibi intelligit per *vuas*, quæ tamen ait Deus se ab illis expectasse, ergo ibi significat illos habuisse sufficiens auxilium ad ista opera, quia nemo prudens & sapiens expectat ab alio, quod nouit illum non posse præstare, ob defectum auxilij & virtutis sufficientis.

Item secundæ *ad Corinth.* 3. ait Apostolus *non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*, quò loci Apostolus apertè docet dari à Deo aliquam gratiam *sufficientem*, & ex illo loco eam colligit S. Th. ibi lect. 1. & in eadem epist. cap. 12. Deus sancto Paulo roganti liberari à stimulo carnis respondet, *sufficit tibi gratia mea*: ergo ex sacris
IV. scripturis aliqua gratia sufficiens datur ad vincendum tentationes carnis.

Quòd autem *gratia efficax* detur, probatur primũ ex sacris litteris, Christus Dominus apud S. Ioan. cap. 6. ait, *omnis qui audit à patre & didicit, venit ad me*, quâ postremâ particulâ, efficacia istius diuinæ vocis perceptæ, seu istius gratiæ efficacis energia significatur & exprimitur; & licèt testimonium hoc rectè intelligatur de prædestinatis, qui saluabuntur infallibiliter, potest tamen intelligi de reprobis, qui pro eo tempore, quo iustificantur, veniunt ad Christum Dominũ: nam ex S. Aug. tract. 28. *in S. Ioan. aliquem venire ad Christum est fide viua credere in Christum*, sed reprobi, dum iustificantur, credunt fide viuâ in Christum, quia non potest dari iustificatio absq; fide viua: ergo cùm nemo veniat ad Chri-

A stũ, nisi priùs trahatur à patre, iuxta verbũ Christi Domini eodem loco cap. 6. & hæc tractio significet gratiam efficacẽ ex citato loco S. Augustini, seu illam, quæ est coniuncta cum illo suo effectu, ad quem ordinatur, fit, vt *gratia efficax* etiam reperiatur aliquãdo in aliquibus reprobis. V.

Vnde intelligitur non esse de ratione *efficacis gratiæ*, prout hæc distinguitur à dono *perseuerantiæ*, vt importet infallibilem consecutionem gloriæ æternæ; sed solummodo, quòd consensum voluntatis in ipsam vocationem infallibiliter singulari suâ virtute efficiat, seu attrahat efficacissimè ipsum vocatum, quam singularem attractionem tũc rectè intelligimus esse, etiamsi contingat postea talem iustificatum deficere à gratia habituali, sicut rectè intelligimus aliquod pharmacum esse efficacissimum ad recuperandum salutem corporis, quam de facto contulit, etiamsi non conferat immortalitatem. VI.

B Nec obstat, quòd iuxta mentem S. August. locis suprà citatis & aliis inferiùs citandis illa gratia dicatur esse *efficax*, quæ est *secundùm propositum Dei*, quomodo hæc gratia non est in reprobis, cùm non sit illis infallibiliter collatura vitam æternam.

Hoc, inquam, non obstat: nam quemadmodum Theologi post S. August. duplicem distinguunt electionem hominum factam à Deo, vnam ad primam gratiam, alteram ad gloriam, ita possumus distinguere duplex *propositum Dei*, quoad *gratiam efficacem*: vnum de danda efficaci gratia ad credendum in Deum, & illum diligendum; alterum de gratia danda non tantùm iuxta hunc modum *efficaci* & *sufficienti* ad perseuerandum, qualem habent reprobi existentes in gratia, sed etiam *efficaci* ad actu perseueran-
C dum, *gratia efficax* collata reprobis diceretur esse secundùm prius propositum Dei. VII.

Deinde, etiamsi daremus hoc testimonium intelligi duntaxat de *efficaci gratia* perseuerante vsque in finem vitæ, attamen possemus ex aliis scripturæ testimoniis ostendere talem *gratiam efficacem*, quæ etiam aliquando reperiatur in aliquibus reprobis, vt ex illo Ezechielis 36. capite *auferam cor lapideum de carne vestra & dabo carneum & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis*; & ad *Philippenses* 2. *Deus est, qui operatur in vobis & velle & perficere*, vbi per *velle* gratia *efficax* intelligitur, quemadmodum colligitur ex illo verbo *perficere*, quod gratiam *cooperantem*, & liberum consensum voluntatis denotat, vt suprà obseruauimus: similiter in priori testimonio per istã particulam *cor carneum, gratiam efficacem*, seu quæ emolliat cor, intelligi facilè colligitur ex verbis
D immediatè sequentibus, quæ exprimunt ipsam VIII.
actualem obseruationem mandatorum Dei, tanquam effectum istius gratiæ *efficacis*, & non est verisimile Deum priori loco, & Apostolũ posteriori alloqui solos prædestinatos: nã prior locus siue intelligatur de Iudæis, siue per prophetiam de Christianis, siue de vtrisque; quia indistinctè loquitur in plurali numero de illis in magna multitudine existentibus, & valde probabile est ex tanta multitudine aliquos fuisse reprobos, consequens est gratiam illam *efficacem* ibi promissam illis, esse distinctam à singulari dono *perseuerantiæ*, & sanctus Augustinus cum reliquis Patribus disputans contra Pelagium & Semipelagianos docet ex posteriori loco (qui & Apostoli) quemlibet consensum in bonum opus

I. quæ supernaturale esse ex speciali gratia excitãte *efficaci*, siue consensus iste sit in homine *formaliter* reprobãdo, siue in homine *formaliter* glorificato: ergo cùm finalis gratia non sit alio modo *sufficiens* & *efficax* in reprobis, quàm quia attrahit singulari suâ virtute hominem ad præbendum consensum, fit, vt ex istis locis sacræ scripturæ colligatur gratia hoc modo *efficax*, quæ abstrahit à perseuerantia.

ARTICVLVS II.

Eadem veritas probatur ex Conciliis & Patribus.

EADEM diuisio probatur ex Conciliis, vt Arausicano II. can. 25. ita definiente: *hoc etiam secundùm fidem Catholicam credimus, quòd acceptâ per baptismum gratiâ omnes baptizati, Christo auxiliante & cooperãte, quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint,*
II. *adimplere*; Item ex Trident. sess. 6. cap. 11. vbi loquens de obseruatione præceptorum ait Deum *iubendo monere & facere quod possis, & insuper adiuuare vt possis*, quod totum arguit gratiam *sufficientem* dari à Deo omnibus, sicque primum membrum diuisionis fundari in sacris canonibus Conciliorum.

Quod etiam iuxta idem Concilium *gratia efficax*. quæ est alterum membrum huius diuisionis sit admittenda, patet ex eadem sess. 6. cap. 5. & can. 11. vbi Concilium docet & definit *hominem excitatum cooperari assentiendo ipsi Deo*; quod non potest intelligi nisi de gratia præueniente *efficaci*, cùm per illam ipsa conuersio animæ ad Deum fiat reipsa & de facto.

Probatur tertiò ex Patribus, præsertim ex S. August. lib. de *correptione & gratia* cap. 11. dum
III. sic loquitur, *istam gratiam non habuit homo primus, quâ nunquam vellet esse malus, sed hanc habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset*, & ibidem paulò pòst distinguens hanc duplicem gratiam sic ait, *prima est quâ fit, vt habeat homo iustitiam, si velit: secunda ergo plus potest, quâ etiam fit, vt velit, & tantùm velit, tantóque ardore diligat, vt carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincat*: quibus verbis distinguit duplex auxilium Dei *præueniens*, vnum, quo detur homini ipsum operari, si velit, & hoc nil est aliud, quàm *gratia sufficiens*, alterum, quo dat homini, vt de facto operetur, quod non est aliud, quã *gratia efficax*.

Eandem diuisionem gratiæ idem S. August. habet lib. 1. *ad Simplicianum* quæst. 2. dum loquitur de Esau & lib. 83. quæstionum quæst. 68. & satis frequenter alibi, vt patebit ex dicendis.

ARTICVLVS III.

IV. *Eadem veritas probatur ratione.*

TANDEM probatur ratione hæc diuisio: & primò hanc vtramque gratiam dari: vbi quis potest saluari, & ex sua culpa deficit ab ipso fine, ibi est gratia solummodo *sufficiens*, vbi verò ita potest saluari quis, vt etiam de facto saluetur, ibi est gratia *efficax* ex primo notabili art. 1. huius disputationis: atqui multi possunt saluari, qui tamen suâ culpâ deficiũt à salute; sunt enim plures damnati, qui grauissimè puniuntur, & cùm Deus non sit iniustus, nec proinde illos puniat, nisi ob suam culpam, fit, vt suâ culpâ & ex libertate voluntatis defecerint à salute; Aliqui etiam de facto saluantur, vt ipsa fides docet: igitur illæ duæ gratiæ actuales, *sufficiens* nimirum & *efficax* dantur.

A Quòd verò duæ istæ gratiæ adæquent totam actualem gratiam *excitantem* patet: omnis gratia actualis præueniens aut est talis, vt ex se sit sufficiens, quæ, si voluntas consentiat, sortiatur effectum, quæ tamen voluntas de facto non consentit, & sic datur gratia sufficiens, aut est talis, vt voluntas ei de facto consentiat, sicque habeat suum effectum, & hoc modo *gratia efficax* datur. V.

Quòd verò nullum detur tertium membrum, patet primò, quia ista diuisio datur per negationem & affirmationem, inter quas non datur medium.

Deinde: si quod daretur tertium membrum, illud esset *præueniens actualis gratia insufficiens*: at implicat aliquam esse gratiam actualem præuenientem, quæ sit *insufficiens*, nam cui est intrinsecum dari eo fine à Deo, vt excitet hominem ad conuersionem ad Deum, eidem repu-
B gnat esse insufficiens ad id faciendum, aliàs enim Deus esset summè insipiens, vt pote, qui vteretur mediis ad finem, ad quem nosset illa esse ex se insufficientia, sicut medicus ille esset imperitus, qui cognoscens aliquod pharmacum esse omninò insufficiens illi, vel isti morbo curando, nihilominus applicaret illud ad curandum talem morbum; atqui intrinsecum est cuilibet gratiæ excitanti, quatenus est excitans dari à Deo eo fine, vt homo illâ excitatus sese conuertat ad Deum, vt docet S. August. lib. 83. quæst. quæst. 68. & alij Patres agendo de necessitate actualis gratiæ præuenientis: ergo nullum aliud datur membrum huius diuisionis, quâ actualis gratia præueniens diuiditur in *sufficientem* & *efficientẽ*. VI.

ARTICVLVS IV.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM fundamẽtum Semipelagianorum est:
C qui solùm habent gratiam sufficientem, non poterunt perseuerare; quia carent posteriori gratiâ, nimirum *efficaci*, tanquam aliquo principio necessario ad perseuerandum actu: ergo. VII.

Respondetur negando istud (*qui solam habent gratiam sufficientem non poterunt perseuerare*) si agatur sicut hoc loco tantùm est quæstio, de eo, quod est necessarium ex parte principij operatiui, ad hoc vt sit in statu completo, & cum sufficiente virtute, vt perseueret si velit; cùm enim homo possit per consensum correspondere *excitanti sufficienti* gratiæ, & sic consequi gratiam iustificantem, & quilibet iustus habeat moralem potentiam ad perseuerandùm remotè sufficientem, gratia illa *sufficiens* dabit homini saltem in radice & remotè posse perseuerare si velit, vt potest, consentire ei.

Vt autem illud, quod tanquam probationem
D istius sui dicti subiiciebant, soluatur (scilicet, *quia carent gratiâ efficaci; tanquam aliquo principio necessario ad perseuerandum actu*) notandum est duobus modis posse intelligi aliquid esse necessariũ ad actu operãdum, primò ex parte *principij operatiui*, tanquam id, quo actiuitas ea, quę requiritur ex parte illius, compleatur ad hoc, vt censeatur propriè aptum, quantum est ex parte sui, ad producendum actum, & quod est sic necessarium, dicitur requiri ex aliqua necessitate *antecedenti*, quia prius est saltem ratione potentiam actiuam compleri, quàm effectum produci per illam: quo pacto diximus suprà actuale auxilium supernaturale in nondum iustificatis, & habituale in iustificatis esse necessaria ad producendum actus supernaturales. VIII.

I. A Secundo modo aliquid potest intelligi esse necessarium ad actu operandum, solummodo ex parte reductionis faciendæ istius potentiæ ad suum proprium actum, & quod est hoc modo necessarium, dicitur tantùm requiri ex *necessitate hypothetica*, seu *consequenti*, & huius distinctionis pars hæc posterior potest explicari exemplo sumpto à potentiis exterioribus, quæ, quia sunt in agente libero, penes cuius voluntatem est agere vel non, & occupare illas circa hoc vel illud obiectum, indigent determinatione voluntatis, & quia ista determinatio supponit esse potentiam expeditam ad agendum, & solùm requiritur pro ea reducenda ad secundum actum, tunc ipsa potentia non propriè dicitur carere aliquo sibi in ratione principij ad agendum necessario, sed tantùm ex hypothetica necessitate, seu consequenti postulare determinationem voluntatis, vt tendat in hoc vel illud ob-
II. iectum, in quod si non agat, defectus actionis non proueniet ex insufficientia virtutis in principio, sed ex libertate & negligentia voluntatis impedientis, aut nolentis exercere istos actus.

Iam ex hac distinctione ad prædictam rationem, respondemus eos, qui solùm habent gratiam *sufficientem*, non carere aliquo necessario *necessitate antecedenti* ad producendum actum, sed tantùm *consequenti*, quatenus reductio gratiæ sufficientis ad suum effectum, postulat tantùm ex parte volũtatis cooperationem eius per consensum; nam vt animaduertimus, ea gratia dicitur *efficax*, quæ de facto importat consensum voluntatis, & *sufficiens*, quæ ita hominem excitat, vt de facto possit reddi *efficax*, si ipse, qui excitatur per illam, velit consentire, vnde quòd effectus non sequatur, prouenit ex sola negligentia voluntatis.

III. Secundum fundamentum: qui habent gratiam *efficacem*, saluabuntur quidem; at non ex libertate, sed solummodò ex necessitate: absurdum consequens, ergo & antecedens.

Respondetur eos, qui habent gratiam *efficacem* saluari *liberè*, cùm sit penes eum, qui illâ excitatur, eam abiicere vel recipere, vt docet Tridentinum sessione sextâ & fusiùs explicabitur infrà.

Fundamentum Caluini est: quòd Apostolus ad Philipp. 2. non doceat offerri nobis bonæ voluntatis gratiam, si acceptemus; sed Deum ipsum velle in nobis efficere; nec Deum per Ezechielem Prophetam capite vndecimo promittere se daturum Spiritum sanctum electis, hoc tantùm fine vt in præceptis suis ambulare possint, sed vt reipsa ambulent.

IV. Respondetur, ex locis citatis constare etiam Apostolum agnoscere Deum offerre nobis gratiam bonæ voluntatis: cui non obstat, quòd idem Apostolus ibidem dicat dari gratiam *efficacem*, quam Deus promittit apud Ezechielem, vnum enim non destruit vel negat alterum, sed vtrumque est verum, scilicet Deum iis, qui de facto non conuertuntur ad pœnitentiam, offerre bonas voluntates, quibus, si velint possunt respondere, iis verò, qui de facto conuertuntur, dare etiam velle, in iisque ipsum velle perficere.

DISPVTATIO IV. V.

De iis, quibus confertur gratia sufficiens.

ARTICVLVS I.

Vtrum paruulis sine baptismo morientibus detur gratia sufficiens.

EXPLICATA ratione & essentia sufficientis gratiæ, videndum est, quibus subiectis seu hominibus illa concedatur à Deo; & prima difficultas est de *paruulis ante baptismum morientibus*, vbi primò notandum est paruulos istos esse in duplici differentia; alios mori in vteris maternis, alios verò extra, & de vtrisque mouetur hìc quæstio.

Notandum secundò, duplicem distingui gratiam
B tiam *sufficientem*, seu auxilium *sufficiens: ex-* VI.
ternum vnum, seu nobis extrinsecum, vt sunt *Passio Christi Domini*, *Sacramenta nouæ legis*, quibus homines iustificantur: Alterum, *internum*, vt sunt *motiones diuinæ*, *piæ illuminationes & inspirationes nobis à Deo immissæ*, & hoc articulo tantùm agi de gratia *sufficiente* priori modo, certum enim est paruulos non esse capaces secundùm legem Dei ordinariam posterioris auxilij.

Notandum tertiò, adhuc duobus modis posse intelligi Deum dare gratiam sufficientem *externam* alicui: primò *immediatè*, & *in propria eius diligentia*, quo pacto adulti non baptisati possunt dici illam habere, quia possunt sibi procurare baptismum propriâ suâ diligentiâ; secundò *mediatè & in aliorum diligentia*, v. g. parentum, qui possunt suis paruulis procurare baptis-
mum, & hoc loco non agitur de gratia *suffi-* VII.
C *ciente* iuxta propriam diligentiam suscipientis, sed de ea tantùm, quæ ex aliorum diligentia potest paruulis procurari, quia diligentia & inquisitio priori modo supponit cognitionem in inquirente, cuius non sunt capaces paruuli: vnde hìc tantùm quæritur an gratia externa sufficiens sit paruulis à Deo concessa in aliorum diligentia.

Qua de re duæ sunt sententiæ: prima affirmat supposito Adæ peccato quibusdam paruulis *externam illam gratiam sufficientem* fuisse à Deo denegatam, ita vt priùs nostro modo considerandi Deus habuerit voluntatem illis denegandi remedia: deinde ad hoc causas naturales disposuerit: ita Vasquesius 1. parte disput. 97. cap. 2. vbi etiam pro hac sententia refert Gregorium Ariminensem 1. sent. dist. 43. quæst. 1. Gabrielem 4. sent. dist. 4. quæst. 2. art. 3.

D Quòd si auctoribus huius sententiæ obiicias VIII.
hoc videri iniustum, respondent nullam ibi reperiri iniustitiam: cùm id tantùm fiat præsupposito Adæ peccato, quod ipsi contraxerunt, & adhuc retinent, quódque non tenetur Deus remittere, loquendo absolutè, vt patet in angelis, quibus peccantibus Deus non pepercit, vt ait S. Petrus epistolâ 2. cap. 2.

Melior tamen est aliorum sententia, cum qua concludimus *infantes tã in vteris maternis, quàm extrà ante baptismum morientes habere sufficiens externum auxilium supernaturale, quo saluentur, quantum est ex parte Dei, in hominum diligentia.*

Probatur primò iis omnibus scripturæ testimoniis, quibus dicitur Deus sine vlla hominum distinctione velle omnium salutem, vt primæ ad

I. *Timoth. 2. qui vult omnes homines saluos fieri*, secundæ sancti Petri tertio, *patienter Deus agit, nolens aliquos perire*: item ex iis omnibus, quæ absolutè & sine distinctione asserunt Deum esse mortuum pro omnibus: quæ testimonia debent ad minus intelligi quoad sufficientiam pretij Deo Patri oblati, & quoad præparationem mediorum à Christo Domino præparatorum, & primæ *ad Timotheum 4. qui est saluator omnium hominum*: primæ S. Ioan. 2. *ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solùm autẽ nostris, sed etiam totius mundi*: ex quibus quidem omnibus locis sic

Probatur nostra propositio: Deum velle salutem paruulis tam in vtero materno, quàm extrà morientibus ante baptismum, est illis dare media ad salutem consequendam sufficientia: atqui Deus vult istis omnibus salutem, & medium illis ad salutem sufficiens est baptismus, in hominum diligentia illis conferendus: igitur
II. Deus dat illis media ad consequendam salutem sufficientia in hominum diligentia.

Maior probatur: sufficientium mediorum voluntas includitur in voluntate finis, vt docetur in moralibus: & Deum velle aliquid creaturæ, est ei dare aliquid, quia velle Dei distinguitur à nostro: quòd nostrum sit sterile, Dei autem velle minimè: atqui finis vtrorumque paruulorum est eorum salus: ergo Deus volendo eis salutem, dat illis media ad illam consequendam sufficientia.

Prima verò minor quoad primam partem patet ex citatis locis sacræ scripturæ; nam asserendo Deum velle salutem toti humano generi, Christum esse propitiationem pro peccatis totius mundi, Deum nolle aliquos perire, satis etiam significant Deum velle salutem istorum
III. paruulorum, cùm isti paruuli sint partes aliquæ totius humani generis, alioqui ipsæ scripturæ, quæ loquuntur vniuersaliter, redarguentur falsi, si in aliquibus singularibus sibi inferioribus non reperirentur veræ.

Secunda item pars eiusdem minoris probatur ex iis, quæ tradunt Theologi de necessitate baptismi, etiam respectu paruulorum, iuxta illud Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum cælorum.*

Vltima eiusdem minoris pars patet ex cura, quæ est iniuncta istis parentibus, vel etiam aliis hominibus sub pœna peccati de procurando baptismo paruulis, qua de re agunt Theologi tertia parte disputando *de baptismo*; si enim Deus in eorum diligentia non dedisset baptismum, tanquam sufficiens medium paruulis, parentes, vel alij illum negligentes non peccarent, quod tamen est
IV. contra omnes Theologos: ergo Deus dedit istis paruulis baptismum tanquam sufficiens medium assequendæ salutis in diligentia hominum.

Probatur secundò propositio; gratia Christi secundùm suam sufficientiam, & præparationem ad saluandos homines sese tam latè ad minimum extendit, imò magis quàm peccatum primi parentis, vt docet Apostolus capite quinto *ad Romanos*, vbi conferens gratiam nobis collatam per Christũ cum peccato originali, ita ait: *sed non sicut delictum, ita & donum*: & subiungit: *si enim vnius delicto mors regnauit per vnum; multò magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum*: atqui peccatum originale transfunditur in hos vtrosque paruulos

A tam in vtero, quàm extra vterum morientes ante baptismum, vt docet fides ex eodem capite quinto *ad Romanos*: igitur gratia Christi, saltem quoad sufficientiam, debet sese ad illos extendere: at non potest gratia Christi Domini sese ad illos quoad sufficientiã extendere, nisi quatenus illis prouidit de mediis ad salutem consequendam sufficientibus, quia penes hoc attenditur extensio gratiæ Christi secundùm suam sufficientiam consideratæ, nam ideo gratia Christi, etiam secundùm sufficientiam considerata, negatur sese extendere ad Angelos præuaricatores, quia, licèt passio Christi Domini & eius merita præcisè considerata quoad infinitam suam virtutem satis valoris habuerint pro illis redimendis: attamen ad eos redimendos illa non retulit, nec media instituit, quibus ista sua merita possent eis applicari: ergo cùm passio & merita Christi Domini dicantur sese extendere quoad suam sufficientiam ad istos etiam paruu- V.
B los, Christus Dominus illis prouidit de mediis ad suam salutem obtinendam sufficientibus: tertiò, censetur Deus tunc dare alicui sufficientem gratiam *externam*, quando ordinat ei medium, quod nullo alio superaddito in ratione principij illi applicatum, conferet salutem; nec stat per Deum, quin de facto ei applicetur, & deueniat ad eum statum, in quo possit ei applicari: atqui Deus instituit baptismum in tale remedium, quod applicatum supradictis paruulis, salutem eis conferet; nec stat per Deum, quin applicetur illis baptismus; vel quin ad eum deueniant statum, in quo illis applicetur de facto, quia non eo fine disposuit causas secundas, vt impediret paruulos baptismum suscipere; sed eas tantùm sinit agere suis motibus; quia suauis eius prouidentia postulat, vt causæ naturales VI.
C sinantur agere naturaliter, & liberæ liberè, igitur Deus dat istis paruulis sufficientem gratiam externam. VII.

Potest tota hæc ratio illustrari sumpto exemplo à medico: sit medicus, qui exhibuerit ægroto remedium curando suo morbo apprimè sufficiens, hoc vel illo tempore applicandum, aduersarius ægroti præueniat applicationem remedij interficiendo ægrotum, non propterea desinit medicus dedisse ægroto sufficiens remedium, quia scilicet est merè per accidens tam ad morbum, quàm ad ipsum remedium, & est etiam præter intentionem medici, quòd aduersarius eum interfecerit.

Tandem probatur nostra sententia iis omnibus, quibus Theologi prima parte agendo de causa reprobationis, docent Deum in facienda reprobatione non habuisse actum aliquem po-
D sitiuum ante præuisionem malorum operum de excludendis aliquibus ab ipsa beatitudine, nec eo fine disposuisse ipsas causas. VIII.

ARTICVLVS II.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM est, quòd sanctus Augustinus libro de bono *perseuerantiæ* capite 12. ita loquatur de istis paruulis, *plerumque festinantibus parentibus, & paratis ministris, vt baptismus paruulo detur, Deo tamen nolente non datur*: quæ postrema verba significant id contingere ex intentione Dei, quâ non vult illis baptismum: vnde libro *de natura & gratia* capite septimo & octauo, ait paruulos aliquos non esse Christia-

I. nos, nec esse potuisse: ergo cùm is, qui habet gratiam sufficientem externam, possit esse Christianus, quia id fit in paruulis per receptionem baptismi, censet sanctus Augustinus istis paruulis non fuisse datam hanc gratiam *externam sufficientem.*

Respondetur ad primam auctoritatem sancti Augustini particulam illam, *nolente Deo*, non significare Deum habuisse actum aliquem, quo positiuè dixerit, *nolo hunc paruulum baptizari*, sed significare tantùm actum *permissiuæ* voluntatis, quo sciebat illum non peruenire ad baptismum, fit enim sæpè etiam iuxta communem loquendi formulam, vt dicatur Deus ea non velle quorum contrarium permittit euenire, cùm possit impedire, ne eueniat; & tamen de facto non impedit. Et quòd sit hæc mens sancti Augustini, patet ex antecedentibus: nam eodem sensu debet accipi in verbis obiectionis particula il-
II. la *(nolente Deo)* quo præcedenti periodo eiusdem capitis, ait *iudicia diuina aliquid agere, cùm paruuli sine baptismo moriuntur etiam ex parentum negligentia*, quia de eadem re est sermo, & præcedens periodus à posteriori tantùm distinguitur, quòd in ista asserat simul cum proxima negligentia parentum in procurando baptismo suis paruulis etiam interuenire aliquod Dei iudicium, in hac verò nullam proximam parentum negligentiam reperiri, sed tantummodo iudicium aliquod Dei; quod explicat illa particula, *nolente Deo*, atque hoc tantùm sensu ait sanctus Augustinus in præcedenti periodo *superna iudicia tunc aliquid agere*, quatenus ista baptismi omissio non fit sine permissione Dei, quia vt id probet, ait *neque passerem cadere in terram, sine voluntate Patris nostri, qui in cœlis est*, quod est dictum Christi Domini apud
III. Matthæum 10 quo probat paruulum ex negligentia parentum non baptisari sine voluntate Dei; quia Deus maiorem habet curam paruuli, quàm passeris: dicitur autem passer non cadere in terram sine voluntate Dei, quia cadit ex eius cognitione & permissione: igitur & similiter, quando ait sanctus Augustinus paruulum non baptisari *nolente Deo*, idem erit ac *Deo permittente & cognoscente.*

Ad posteriorem auctoritatem sancti Augustini, respondetur illam intelligendam esse in *sensu composito* & non in *sensu diuiso*, ad eum modum, quo vulgò dicimus hominem, qui de facto currit, non posse non currere, quâ loquendi formulâ non significamus hominem absolutè loquendo habere impotentiam ad non currendum, sed tantùm ex tali suppositione fieri, vt homo non possit tunc non currere, ait
IV. enim sanctus Augustinus paruulum eo loco natum, vbi ei non potuit dari baptismus, non potuisse esse Christianum, id est positâ hâc conditione, quòd non potuerit baptismus ei applicari ex aliquo accidenti, stante hac hypothesi non potuisse esse Christianum; quia paruulus non fit Christianus nisi per baptismum: hoc enim sonant ista sancti Augustini verba, *ego autem dico paruulum natum in eo loco, vbi ei non potuit per Christi baptismum subueniri morte præuentum; idcirco talem fuisse: id est sine lauacro regenerationis, quia esse aliud non potuit*, id est, quia positis eiusmodi circunstantiis fuit ad has angustias redactus, vt alio modo esse non posset: quæ verba important tantùm impossibilitatem *hypotheticam.*

A Secundùm fundamentum: ad rationem gratiæ sufficientis non est satis, quòd illa secundùm se spectata sit tantæ vel tātæ virtutis ad hunc vel illum effectum producendum, sed requiritur præterea, vt sit sufficiens in ordine ad eum, cui datur, ac proinde, vt pro illo statu, in quo est, possit illi applicari; quia aliàs damnati dicerentur habere sufficiens auxilium gratiæ contra peccata, quod tamen nemo admittit: atqui plerumque contingit, vt paruulis nunquam possit applicari baptismus, verbi gratiâ, quia moriuntur intra vterum maternum, vel etiam si sunt extra vterum ob dispositiones causarum impedientium, vt patet ex sancto Augustino citatâ auctoritate: igitur isti paruuli non habent gratiam sufficientem. V.

Respondetur ex tertia nostra ratione negando ad rationem auxilij vel remedij sufficientis requiri absolutè, vt semper & quolibet instanti possit applicari ei, cui datur, vt sufficiens: sa-
B tis enim est, quòd remedium habeat in se virtutem conferendi talem effectum homini, modò illi applicetur, & defectus applicationis vel applicabilitatis (vt ita loquar) non teneat se ex parte conferentis, qui impediat, ne homo perueniat ad eum statum, in quo possit ei applicari, vt videre est in dormientibus, qui licèt vt sic non possint vti remediis sibi à Deo præparatis pro obtinenda remissione peccatorum, vt sunt contritio & sacramentum pœnitentiæ, non tamen desinunt dici habere sufficiens auxilium, etiamsi ex aliquo accidenti incidant in letargiam & moriantur. VI.

Ad confirmationem petitam à conditione damnatorum, negatur inde sequi illos habere sufficiens auxilium ad resipiscendum, quia quantum est ex parte Dei, non offertur eis gratia, nec
C Deus immittit illis pias cogitationes & affectiones, quibus excitentur ad concipiendā contritionem; hæc enim ex ordinatione Dei tantùm sunt pro viatoribus, quin imò Deus ex industria ita disponit obiecta intellectus & voluntatis dæmonum ex intentione sumendæ vindictæ de eorum peccatis, vt causent potiùs illis grauissimam tristitiam, quàm aliquid consolationis & spei accipiendæ veniæ illis afferant; vt docent Theologi primâ parte quæst. 64. at quando paruulus ita præuenitur morte, vt baptismum non possit recipere, causæ naturales ex quarum dispositione fit, vt moriatur, non eo fine disponuntur à Deo hoc modo, sed propter bonum vniuersi, ad quod sese habet omninò per accidens mors ipsius infantis. VII.

D

Articvlvs III.

Vtrum infideles, qui nunquam audiuerunt prædicationem fidei, habeant auxilium sufficiens ad salutem. VIII.

Sit hæc propositio: *infideles adulti, qui nunquam audierunt prædicationem Euangelij, habent auxilium aliquod supernaturale internum mediatè sufficiens, quo vtendo bene maius accipiēt, & tandem saluabuntur, si velint.* Hæc propositio tantùm procedit de remediis *internis*, quia ex dictis articulo primo satis constat *exteriora* remedia sufficientia tam benè sese extendere ad illos, quàm ad paruulos, imò esse illis longè facilius ea sibi procurare, quia posito sufficienti auxilio gratiæ *interno* & bono eius vsu, potest

I. facilè obtineri à Deo, non tantùm cognitio externi remedij, sed etiam eius applicatio in re vel in voto, siue *formali* siue *virtuali*, vt patet in Cornelio Centurione capite 10. Actuum: igitur difficultas tantùm restat de sufficienti auxilio interiori: de quo

Probatur nostra propositio: primò omnibus scripturæ locis præcedenti articulo citatis, quæ vniuersaliter affirmant Christum esse mortuum pro omnibus, vt primæ *ad Timotheum* 4. cùm dicitur Christus *saluator omnium*, adhibetur notanter hæc particula, *maximè fidelium*, quæ designat Christum ita præcipuè esse saluatorem fidelium, vt tamen minùs præcipuè sit infidelium; scilicet quatenus in re & de facto meritum passionis Christi Domini, applicatur fidelibus; infidelibus verò tantùm exhibetur ad sufficientiam. Item Ioannis primo secundùm interpretationem S. Chrysost. homil. 7. *in Ioannem*: sancti Cyrilli libro primo in Ioannem ca-
II. pite 11. Theophylacti ad primum caput S. Ioannis: dicitur de Christo, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mūdum*, quia quantum est de se, illuminat vnumquemque supernaturali lumine, paruulos quidem, quia illis dat baptismum; qui etiam Græcis dicitur *lumen*: adultos verò, quia vltra baptismum & alia extrinseca remedia, dat illis pias cogitationes & affectiones; item *ad Rom.* 10. vbi docuit Apostolus gentes esse inexcusabiles, quòd non credant: quia poterat illi obiici gentes nihil audiuisse, ideóque excusandos, ait, quasi respondendo, *& quidem in omnem terram exiuit sonus eorum*, id est *(cælorum)* quibus verbis docet ex constructione & cælorum dispositione, qui prædicant gloriam Dei, gentiles potuisse exci-
III. tari saltem mediatè ad credendum: & quòd hic sit sensus Apostoli patet ex verbis antecedentibus, quibus docet, commune esse Iudæo & Græco illuminari à Deo, *Non*, inquit, *est distinctio Græci & Iudæi*.

Probatur etiam ex Patribus, sancto Ambrosio serm. 8. in Psalm. 118. sancto Chrysost. suprà, sancto Prospero libro secundo *de vocatione gentium* capite 14. sancto Thoma in quæstionibus disputatis *de veritate quæst.* 14. art. 11. in solutione ad primum, vbi ait tenendum esse certissimè Deum vel per internam inspirationem vel per prædicatorem fidei, affuturum ei, qui nutritus in syluis ductum rationis naturalis sequeretur in appetitu boni & fuga mali.

Probatur tandem ratione: Deus dat omnibus ad totius legis naturæ obseruationem obligatis ad illam requisita media: sed omnes adulti infideles obligantur ad obseruationem to-
IV. tius legis naturæ: igitur dat illis media ad illam totam obseruandam requisita: atqui inter ista media computantur aliquot auxilia interna supernaturalia gratiæ excitantis, quibus bene vtendo maiora accipient, & ita tādem, si velint, saluabuntur: igitur Deus dat omnibus infidelibus adultis media ad salutem sufficientia, saltem mediatè: Maior patet, quia Deus nunquam obligat ad impossibile.

Prima Minor patet etiam ex dictis suprà articulo quarto quæst. 109. item secunda Minor subsumpta quoad primam partem patet ex ibidem dictis; cùm docuimus ad talem obseruationem requiri aliquod auxilium, & istud in hoc nostro statu esse supernaturale: & ex sancto Augustino libro de spiritu & littera capite quarto,

A includere etiam bonam inspirationem seu gratiam excitantem. V.

Postrema denique eiusdem subsumptæ Minoris pars, scilicet *infideles bene vtendo istis auxiliis accepturos esse maiora*, & ita paulatim salutem consecuturos, probatur ex citato loco sessionis sextæ Tridentini suprà dicentis Deum nunquam incipere deserere homines, nec eis deesse, nisi eius gratiæ primi desint, sed semper prouentum facere.

Probatur secundò: qui potest sese ad Deum conuertere, habet media ad salutem sufficientia, & si est adultus, habet gratiæ excitantis auxilia, bonas cogitationes & pias affectiones: atqui adulti infideles, qui nihil audiuerunt de Christo, possunt sese ad Deum conuertere, ergo &c.

Maior satis patet, Minor etiam, quia is
B potest sese ad Deum conuertere, de cuius salute possumus adhuc sperare, & pro cuius
conuersione etiam orat Ecclesia: atqui possumus bene sperare de salute infidelium, qui de Christi Euangelio nihil audierunt, quia ex sancto Augustino in Psalm. 54. ipsorum tantùm est desperanda correptio, contra quos habemus occultam luctam, id est, dæmonum: & Ecclesia in die Parasceues expressè orat pro conuersione infidelium omnium, seu paganorum: igitur infideles eiusmodi possunt se ad Deum conuertere. VI.

Articvlvs IV.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRimvm fundamentum petitur ex necessitate fidei, *ad Hebræos* 11. sic: adultus carens
C auditione Euangelij seu fidei caret ipsâ fide *ad Romanos* 10. *quomodo credent sine prædicante, fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei*, & carendo fide caret medio, mediatè saltem ad salutem necessario: atqui infideles, de quibus hîc est sermo, carent auditione & prædicatione Euangelij. VII.

Respondetur, verum quidem esse neminem posse placere Deo sine fide: at dicimus ipsos infideles, saltem remotè, posse ad fidem peruenire: ad illud verò Apostoli, *fides est ex auditu*, respondetur duplicem distingui fidem, *implicitam* vnam, *explicitam* alteram: prior est, quâ quis ita sese submittit Deo, vt credat quidquid Deus vult illum credere; & est paratus *explicitè* credere, quicquid est illi necessarium credere, esto illud nesciat in particulari, qualem fi-
D dem fuisse in Cornelio Centurione, suprà
obseruauimus ex sancto Augustino: posterior fides est illa, quâ quis hæc & illa fidei mysteria credit in particulari: iam quando dicit Apostolus *fides est ex auditu*, illud in rigore tantùm intelligitur absolutè de posteriori fide, prout generatur in hominibus viâ ordinariâ, & prout illa est medium magis proximum ad salutem; nam & Cornelius Centurio priorem habuit sine auditu per verbum Dei & per illam meruit posteà habere *explicitam*: vnde ad sanctum Petrum missus est: At nos hîc tantùm loquimur de medio valde remoto, quo tamen si bene vtantur, tandem fiet, vt illis ostendat Deus viam aliquam, quâ perueniant ad fidem *explicitam*. VIII.

Secundum petitur ex inuincibili ignorantia eiusmodi infidelium circa res fidei, nam si infi-

I. deles eiusmodi habent auxilium sufficiens ad salutem, eorum ignorantia non est ampliùs inuincibilis, nec ex consequenti inculpabilis: quia per illud Dei auxilium sufficiens possunt illam vincere circa res fidei, & circa ea, quæ debent ab illis fieri pro obtinenda vita æterna: atqui hoc est & contra scripturam dicentem eos, *qui sine lege peccauerunt, etiam sine lege damnandos*; & contra sanctum Thomam secundâ secundæ quæstione 10. articulo primo.

Respondetur, ignorantiam posse dici *inuincibilem* dupliciter, primò *physicè*, quando non potest homo eam absolutè vincere, vtendo iis omnibus mediis, quæ sibi sunt à Deo præparata & oblata ad illam expellendam tam *mediatè* quàm *immediatè*: secundò *moraliter*, quatenus ordinario modo humano non potest illam à se ipso depellere; iam infideles non habent ignorantiam priori modo *inuincibilem*, vt patet ex di-
II. ctis, sed posteriori tantùm, quo tamen modo est in illis inculpabilis: quia, ad hoc vt aliqua ignorantia sit culpabilis, debet esse aliquo pacto voluntaria; peccatum enim omne debet esse voluntarium, & vt hæc ignorantia sit voluntaria, non est satis, quòd eius occasio desumatur ex aliquo opere liberè exercito; sed præterea requiritur aliqua cogitatio rei, quæ scienda est, & item cognitio aliqua diligentiæ ad talem scientiam comparandam adhibendæ, quia nemo potest cum culpa omittere, quod nullâ ratione cognoscit sibi esse necessarium: infideles autem, qui de Christo nihil vnquam audierunt, non possunt quicquam cogitare de rebus supernaturalibus ad fidem spectantibus: imò, etiamsi ob propria peccata priuentur à Deo istâ cognitione, quia tamen non possunt cognoscere
III. hanc ignorantiam in illis causari ex eo, quòd hæc & illa peccata committunt, fit, vt ignorantia eiusmodi dicatur semper esse in illis *inuincibilis & inculpabilis*.

ARTICVLVS V.

Vtrum obdurati & excæcati habeant auxilium gratiæ sufficiens.

NOTANDVM primò est, eos peccatores dici *excæcatos, & obduratos*, qui ita firmo animo inhærent peccatis, & ita sunt auersi à diuino lumine, sicut loquitur sanctus Thomas suprà quæst. 79. articulo tertio, vt statum suum & grauitatem suorum peccatorum non considerent: quin potiùs desumunt occasionem perseuerandi in peccato, etiam ex iis, ex quibus alij desumunt occasionem pœnitendi; vnde dicun-
IV. tur *excæcati, & indurati*, sicut patet in Pharaone: hinc excæcatio duo importat. Primum est, *firma voluntatis adhæsio in malo*: alterum est *subtractio alicuius specialis gratiæ*, ex qua sequitur, quòd mens peccatoris, etiam vbi est præsens occasio, non illuminetur ad rectè videndum, nec cor eius emolliatur seu flectatur ad rectè viuendum; & cùm ista subtractio specialis gratiæ sit à Deo illam denegante, & ad eam sequatur obstinatio seu obduratio & perseuerantia in peccato; quæritur à Theologis, an isti peccatores habeant auxilium gratiæ sufficiens ad pœnitendum & consequendam salutem.

Qua de re duæ sunt sententiæ; prior negans Ariminensis primo sententiarum distinct. 46. & 47. quæst. 1. quam sancto Augustino magis

A consentaneam iudicat Ruardus Tapper, articulo septimo Louaniensi pag. 44. atque illam ostendere Dei iudicium & diuinam libertatem, quatenus vult quibusdam dare adiutoria sufficientia, & aliis non vult dare, tanquam dominus vitæ & mortis. V.

Melior tamen est contraria sententia affirmans; quam loco propositionis statuimus, & quam vt magis consentaneam sacris litteris, & Patrum testimoniis sequûtur ferè omnes Theologi, imò & Ruardus suprà pag 345. ait hanc sententiam esse piè credendam, eámque magis commendare Dei bonitatem.

Probatur autem primò ex sacris litteris, Exodi 8. 9. & 10. Pharao obduratus potuit conuerti & populum dimittere, quia ibi datur illi præceptum de dimittendo populo: est autem præceptum de re, quam potest exequi is, cui sit præceptum; tum quia ibidem punitur Pha-
B rao ob non dimissum populum: at punitio hæc vt sit iusta, supponit omissionem rei, quam ipse poterat exequi: tum quia Pharao ibidem agnoscit se peccasse, & incommoda, quæ percepit ex miraculis Mosis, sibi contigisse propter suum peccatum. Deinde Sapientiæ 12. Chananæi dicuntur *semen maledictum*, item ab *initio obdurati, Deo exosi*, & tamen ibidem dicuntur habuisse à Deo tempus & locum pœnitentiæ: item *ad Rom. 2. ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, secundùm autem duritiem & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram.* VI.

Probatur item ex Lateran. Concil. & refertur capite *firmiter, de summa Trinitate*, vbi ait quemlibet baptisatum semper posse post lapsum per pœnitentiam reparari: item ex praxi Ecclesiæ, quæ in quadam collecta ita orat,
C *Deus, qui nullum despicis, sed quantumuis peccantibus per pœnitentiam piâ miseratione placaris* &c. Et in die parasceues orat pro hæreticis & aliis eiusmodi obduratis. VII.

Probatur etiam ex Patribus, sancto Augustino libro primo retract. capite 19. vbi retractans aliquid, quod dixerat de peccato ad mortem libro primo *de serm. Domini in monte*, ait, *de quocunque quamuis pessimo, in hac vita constituto, non est vtique desperandum, nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur*: item libro ad articulos sibi falsò impositos art. 8. *Nemini*, inquit, *Deus correptionis adimit viam, neque boni possibilitate despoliat*: sancto Chrysostomo homil. 7. *in Ioan. Qui autem*, inquit, *eius munere frui negligunt, hunc suam cæcitatem sibi imputent, cùm enim omnibus aditus pateat, & à nemine prohibeatur, perditi quidam & nequam homines propriâ duntaxat malitiâ ingredi recu-*
D *sant.*

Probatur denique ratione; quicunque potest mereri aut demereri, habet auxilium sufficiens gratiæ, quia nemo potest mereri solis naturæ viribus, neque etiam demereri, nisi habeat paratum auxilium gratiæ sufficientis, vt ex defectu suæ cooperationis dicatur demereri, omittendo facere bonum, quod debebat facere, vel faciendo malum, quod vitare tenebatur: at quilibet excæcatus & induratus potest mereri & demereri, quia, quamdiu homo est viator, tandiu potest demereri & mereri, est enim præsens vita spatium meriti & demeriti, & induratus supponitur viator: igitur habet quilibet induratus sufficiens auxilium gratiæ. VIII.

Secundò: indurati ex præcedenti sententia

I. non habent sufficiens auxilium ad pœnitendum, ergo peccatum, quod tunc committunt, non est illis peccatum, nec de illo tenentur agere pœnitentiam, quia illa tantùm fit de peccatis; absurdum autem est vtrumque consequens: primum, vt patet ex dictis suprà de Pharaone; secundum etiam ex iis, quæ tradunt Theologi de præcepto contritionis obligante etiam induratos in articulo mortis.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM: quia ipsa obduratio & excæcatio dicit potiùs subtractionem auxilij, quàm exhibitionem illius, & in sacris litteris tam adscribitur Deo, quàm electio & misericordia, *ad Romanos* 9. *cuius vult miseretur, & quem vult indurat:* at si obduratus haberet auxilium sufficiens paratum, induratio ei soli adscriberetur
II. tanquam recusanti accipere gratiam sibi oblatam à Deo.

Respondetur, negando indurationem & misericordiam Dei erga electos eodem modo tribui Deo, licèt enim Apostolus eodem verbo vtatur *ad Romanos* 9. loquendo de vtraque, illud tamen debet intelligi secundùm naturam & exigentiam rei, de qua est quæstio: vnde, cùm induratio dicat tantùm subtractionem specialium auxiliorum, sicque ex parte Dei tantùm consistat in aliqua negatione, electio verò dicat aliquid positiuum à Deo collatum electo, vt suam electionem exequatur, scilicet gratiæ tam actualis quàm habitualis auxilia, fit, vt alio modo sit ascribenda electio bonorum Deo, alio modo ipsa reproborum induratio, *non obdurat*, inquit sanctus Augustinus epistolâ 105. *ad*
III. *Sixtum, impertiendo malitiam, sed non impertiendo gratiam.*

Secundum: Ecclesiastis septimo, indurati dicuntur *despecti Deo & incorrigibiles, considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quem Deus despexit:* item à Trident. sessione sextâ capite 10. dicuntur, homines, postquam peccarunt, *deseri à Deo.*

Respondetur, *ibi induratum non posse corrigi* idem sonare, ac esse valde difficile iuxta communem hominum loquendi formulam, quâ, quæ sunt valde difficilia, solent dici non posse fieri, cuius formulæ sunt etiam alia exempla in sacris litteris, *Geneseos* 37. cap. fratres Ioseph dicuntur ei *non potuisse quicquam pacificè loqui*, non quòd non possent, sed quòd præ odio, quo in illum ardebant, nonnisi magna cum difficultate id præstare poterant, Sapientiæ 12. de Chananæis
IV. induratis dicitur, *non poterat mutari cogitatio eorum in perpetuum*, & tamen in eodem capite dicuntur potuisse pœnitere.

Tertium: pœnitentia est medium peccatoribus ad salutem necessarium, quo illis denegato denegatur sufficiens auxilium: atqui obduratis & excæcatis denegatur pœnitentia, etiam quærentibus illam, Antiocho Machab. 11. & Esau ad Hebræos 12. & primæ Ioannis primo habetur, *est peccatum ad mortem, non dico, vt pro eo quis oret*, Hieremiæ 7. 8. & 9. prohibetur Propheta orare pro Iudæis: libro primo Regum cap. 16. prohibetur Samuel orare pro Saüle: Ioannis 12. dicuntur Iudæi *non potuisse credere.*

Respondetur negando minorem: ad cuius probationem respondetur Antiochum & Esau

A non inuenisse locum pœnitentiæ, non quidem ex defectu sufficiētis auxilij ad veniam peccatorum assequendam, sed ex defectu debitæ dispositionis & requisitæ in pœnitente: neuter enim dolebat de suo peccato, loquendo propriè, sed tantùm de bono aliquo temporali amisso, Esau quidem, quòd primogenita sua perdidisset, vt ad citatum locum Apostoli obseruat S. Thomas, Antiochus verò de infirmitate sui corporis, & si quem dolorem concipiebat de suis malefactis: illum non ex aliquo supernaturali motiuo, sed temporali duntaxat, scilicet ex metu mortis, concipiebat, vt intelligitur ex epistola, quam ibidem cap. 9. lib. 2. Machab. scribit ad Iudæos. *Non desperans*, inquit, *memetipsum sed spem multam habens effugiendi infirmitatem.* V.

Ad illud verò, quo dicitur Deum prohibuisse Samuelem & Hieremiam orare pro Saüle & Iudæis, respondetur id fecisse præsuppositâ præuisione finalis eorum impœnitentiæ, ratione cu-
B ius preces Prophetarum fuissent illis inutiles. VI.

Ad locum Ioannis 12. respondetur primò Iudæos dici non credidisse in Christum, cùm tamen corā illis tam multa, eáque insignia fecisset miracula, quibus ad fidem peruenire poterant; vnde, quando postea subiicit Euangelista, *propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias*, sensus Euangelistæ non est eos caruisse sufficienti auxilio ad credendum, aliàs frustrà ibidem Christus Dominus illis diceret, *dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis*, omnis enim exhortatio est rei possibilis ei, cui fit exhortatio, sed sensus tantùm est ita euenisse, sicut præuiderat Isaias, ita vt particula illa *propterea*, non sit *causalis*, seu quæ reddat causam incredulitatis Iudæorum, sed tantùm nota euentus, qui ad prædicationem & miracula Christi
C Domini sequutus est ex obstinatione Iudæorum, VII.
quam præuiderat Propheta loco ibi relato ab Euangelista, vt ad illum locum Euangelistæ notant sanctus Chrysostomus, sanctus Cyrillus & alij.

ARTICVLVS VII.

Soluuntur fundamenta desumpta ex Patribus.

PRIMVM petitur ex sancto Augustino libro quæstionum in Exodum, quæstione 18. vbi, dum explicat illud Exodi, *induratum est cor Pharaonis*, ait *Pharaonem non flexibiliter consensisse, sed inflexibiliter restitisse, & fuisse diuinæ dispensationis, quòd resisteret iussionibus Dei.* Item libro, cui titulus est, *expositio quarundam propositionum epistolæ ad Romanos*, loquens cap. 16. de Pha-
D raone, ita ait, *non ergo tunc illi imputatur, quòd* VIII.
non obtemperauit, quandoquidem obdurato corde obtemperare non poterat, sed quia talem se præbuit, cuius cor obduraretur; & libro de bono perseuerantiæ capite 14. ait, *Tyriis & Sidoniis negatum esse vnde crederent, quia non erat eis datum, vt crederent.*

Ad primam sancti Augustini auctoritatem respondetur, verbis immediatè antecedentibus apertè significari ipsam indurationem Pharaonis prouenisse ex propria eius culpa: *Vt ergo*, inquit, *tale cor haberet Pharao, quod patientiâ Dei non moueretur ad pietatem, sed potiùs ad impietatem vitij proprij fuit:* vnde S. Augustinus ibi duo distinguit: primùm indurationem Pharaonis, secundò illud, ex quo sumpsit Pharao oc-

I. casionem indurandi cor suum, & resistendi Dei suasionibus: primum tribuit Pharaoni; secundum diuinæ dispensationi: dixit autem illum *non flexibiliter consensisse, sed inflexibiliter restitisse*, non quòd loquendo absolutè non posset consentire, quia aliàs malè ei verteret vitio, quòd non consenserit, sed quòd positâ in eo obstinaciâ in malo, non posset non resistere *in sensu composito*, qui cùm tātùm inducat hypotheticam necessitatem, quæ simul stat cum libertate ad oppositum, fit, vt semper potuerit Pharao consentire Deo excitanti; & quòd hæc sit mens sancti Augustini præter confirmationem ex verbis eius antecedentibus allatam, patet etiam ex eo, quòd per illud *inflexibiliter resistere, & non flexibiliter consentire* explicet, quid sit cor Pharaonis esse induratum, ita enim loquens per parenthesim ait, *hoc est enim, quod dicitur induratum, quia non flexibiliter consentiebat, sed inflexibiliter resiste-*
II. *bat*, id est, in eò consistebat Pharaonis induratio, quòd tanta eius esset obstinatio in malo, vt pertinax & absque vlla dimotione à malo suo proposito diuinis iussionibus resisteret.

Ad secundam auctoritatem S. Aug. petitam ex propositione 62. lib. 1. cui titulus est, *expositio quarumdam propositionum epistolæ ad Rom.* respondetur illam tātùm intelligi de prima radice & primo principio peccati inobedientiæ Pharaonis; sensus enim S. Augustini est inobedientiam Pharaonis non fuisse inchoatam ab ipsa eius induratione, sed ab aliis antecedentibus eius peccatis, tanquam à prima & altiori eius radice, quod est verissimum, quia subtractio specialium auxiliorū, quam dicit obduratio, non fit à Deo, nisi ob præcedentia peccata, non tamen negat ibi sanctus Augustinus malitiæ induratę Pharao-
III. nis, tanquam causæ proximæ morali, tribuendum esse, quòd non obtemperauerit iussionibus Dei.

Et quòd hæc sit mens S. August. patet ex verbis eius immediatè sequentibus; *Sicut enim*, inquit, *in iis, quos elegit Deus, non opera sed fides inchoat meritū, vt per munus Dei bene operentur; sic & in iis, quos damnat, infidelitas & impietas inchoat pœnæ meritum*: quibus verbis S. Augustinus cōparat indurationem cum bonis operibus in ordine ad meritum, peccata item indurationem antecedentia cum ipsa fide; ergo sicut bona opera verè & propriè loquendo sunt opera meritoria augmenti gratiæ, vt patebit infrà ex sancto Augustino, ita etiam & ipsa induratio, seu voluntas Pharaonis indurata, fuit causa moralis inobedientiæ ipsius Pharaonis.

Patet etiam idem ex sequentibus verbis, quibus docet homini, etiam obdurato, Deum non
IV. tollere libertatem tam ad credēdum Deo, quàm ad impietatem, *cùm tamen*, inquit, *homini* (obdurato scilicet, de quo ibi loquitur) *non auferatur liberum voluntatis arbitrium, siue ad credendum Deo, vt consequatur nos misericordia, siue ad impietatem, vt consequatur nos supplicium.*

Ad tertiam auctoritatem sancti Augustini, respondetur eam tantùm procedere de gratia *efficaci*, prout ratione singularis energiæ & congruitatis pro tempore & aliis circunstantiis ad eum, cui datur, est condistincta à gratia simpliciter & purè *sufficienti*, non autem de sola *sufficienti*, de qua hîc mouetur quæstio, vt patet tam ex antecedentibus, quàm ex consequentibus verbis sancti Augustini; ex antecedentibus

A quidem, quia præmittit definitionem prædestinationis, & ait Tyrios & Sidonios fuisse V.
relictos in massa perditionis, tum subdit, *& quoniam, vt crederent non erat eis datum, etiam vnde crederent, est negatum*: id est, gratia illa congrua singulari modo *efficax* & solis prædestinatis propria non fuit illis concessa; ex consequentibus item, quia subiungit, *ex quo apparet habere quosdam in ipso ingenio diuinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moueantur ad fidem, si congrua suis mentibus vel audiant verba, vel signa conspiciant.*

Secundum petitur ex sancto Gregorio libro 11. Moralium capite quinto, vbi ait Cain potuisse *admoneri voce Dei, moueri tamen non potuisse, quia exigente culpæ malitiâ, iam Deus intus illum reliquerat.*

Respondetur, sanctum Gregorium eodem
B modo intelligi, quo locus Ecclesiastis suprà ex- VI.
plicatus est, ita vt, quod est valde difficile, dicatur non posse, fieri vel esse impossibile, quia sanctus Gregorius immediatè ante citat locum illum Ecclesiastis, & in exemplum affert ipsum Cain.

Articvlvs VIII.

Vtrum omnes adulti habeant auxilium sufficiens circa tentationes & pericula.

Sit vnica ista propositio: *licèt Deus non singulis momentis actu det adultis sufficientia auxilia interna, quibus agant pœnitentiam de peccatis, vel bonum aliquod opus exerceant: dat*
C *tamen eis sufficientem gratiam, quotiescumque* VII.
occurrit aliquod præceptum obseruandum, vel quædam tentatio superanda. Duæ sunt partes propositionis prior est Ruardi suprà; Adriani quæstione tertia *de pœnitentia*; Bellarmini libro secundo *de gratia* capite sexto, & plurium recentiorum.

Probatur primò ex modo loquendi scripturæ de auxiliis sufficientibus, Apocalyp. tertio dicit Deus, *sto ad ostium, & pulso*, quod intelligitur de auxilio interno *sufficienti*, vt suprà notauimus; at qui stat & pulsat ad ostium, non ita continuè pulsat, vt non desistat ab actuali pulsatione donec ei aperiatur, sed post pulsum expectat aliquantulum, vt qui intus sunt, audiant: igitur à simili, cùm Deus pulsat ad fores cordis nostri, non ita continuè pulsat, sed interdum cessat, & postea repetit pulsum: item
D Psalm. 45. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*: quò loci notandæ VIII.
sunt duæ illæ particulæ, *hodie*, & *si audieritis*, quæ significant certo aliquo tempore, & non singulis momentis vocem Dei sonare in nostris auribus.

Probatur item ratione petita ab experientia quotidiana, singulis momentis non habemus pias motiones & illuminationes, quia sæpe distrahimur, sæpe occupamur negotiis sæcularibus: igitur Deus non dat actu singulis momentis interna auxilia sufficientia: antecedens satis patet, consequentia etiam, quia ista auxilia consistunt in illuminationibus & affectionibus, vt ostendimus suprà.

Secundò: Deus non deest in necessariis, ita nec abundat in superfluis: atqui Deum dare

I. actu singulis momentis ista interna auxilia sufficientia est superfluum, quia tantùm sunt necessaria ad benè operandum & malum fugiendum: At non tenemur singulis momentis benè operari supernaturaliter, nec præcepta supernaturalia occurrunt quouis momento obseruanda, quia plerumque sunt affirmatiua, quæ tantùm obligant certo loco, tempore, & certis circumstantiis, vt fatentur omnes Theologi. Negatiua verò licèt obligent pro semper, quatenus nullum potest instans assignari, quo absque culpa liceat actus per illa prohibitos exercere, non tamen per illa obligamur momentis singulis actum aliquem positiuum contrarium actibus prohibitis exercere, sed tantùm non facere, quod illis est prohibitum: At istud potest fieri sine aliquo supernaturali auxilio sufficienti, quia solis naturæ viribus potest fieri, vt aliis obiectis
II. considerandis occupetur intellectus, nec semper & quouis instanti occurrit peccatum voluntati, vt etiam experimur in nobis: igitur Deus non dat actu singulis momentis auxilia interna sufficientia ipsis adultis.

Vnde, vt Deus dicatur sufficienter prouidere adultis de mediis ad salutem necessariis, sufficit, vt certo tempore det illis auxilium sufficiens. Sicut rectè dicitur aliquis admonere amicum officij sui, etsi eum non perpetuò, sed certo tempore admoneat; & parens dicitur sufficienter inuigilare liberis suis, etsi eis perpetuò non inuigilet.

Posterior verò pars propositionis probatur primò, ex capite 15. Ecclesiastici, *Non dixeris per Deum abest; item non dicas ille me implanauit.* Prouerbiorum tertio, *Dominus e-*
III. *rit in latere tuo & custodiet pedem tuum ne capiaris.* primæ ad Corinthios decimo capite, *fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.* Et sanctus Ambrosius quærens in hunc locum Apostoli, quomodo à Deo adiuuetur homo, si tantum permittatur tentari, quantum potest, dicit, quòd *adiuuatur planè, dum non plus permittitur ei imponi, quàm scit ferre posse.*

Item ex Concilio Lateran. & refertur capite *firmiter* de *summa Trinitate*, vbi definitur quemlibet baptisatum posse semper reparari per veram pœnitentiam si lapsus fuerit in peccatum.

Item ex Patribus, sancto Hieronymo epistolâ *ad Cyprianum*, vbi loquens de Deo ita ait, *ita concessit liberum arbitrium, vt suam per singula opera non negaret gratiam:* Sancto
IV. Innocentio primâ epistolâ ad Concilium Carthaginense, *Quotidiana*, inquit, *præstat ille præsidia, quibus nisi freti confisique nitamur, nequaquam humanos vincere poterimus errores.*

Probatur denique ratione: Deus neminem obligat ad impossibile: sed si quæ præcipit, nostras excedant vires, porrigit auxilium, quo illa præstare possimus, ex Tridentino sessione sexta capite vndecimo: ergo quando occurrit præceptum seruandum vel tentatio superanda, dat auxilium sufficiens ad illud seruandum, vel ad superandam tentationem.

Deinde præceptum & tentatio vel sunt talis conditionis, vt sine gratiæ auxilio supernaturali possint à nobis obseruari, & supe-
A rari, vel vt nequeant, sed postulent auxilium: si primum, ergo supponunt auxilium aliquod sufficiens: si secundum, ergo homo non obseruando præceptum, vel non superando tentationem non peccat, quia ex sancto Augustino libro tertio *de libero arbitrio* capite decimo octauo, & decimo nono, & libro *de natura & gratia* capite 67. nemo peccat in eo, quod vitare non potest, & tamen dicuntur homines peccare violando præceptum, & incidendo in tentationes; eisque succumbendo, quando & vbi occurrunt: igitur habet homo toties auxilium sufficiens, quoties ista occurrunt. V.

Dices contra hanc rationem, posse intelligi hominem peccare succumbendo tentationi, etiamsi supponatur carere auxilio gratiæ sufficientis; quia potest ei resistere habendo se negatiuè, ad quod nullâ est opus gratiâ. VI.

B Tum quia potest habere volitionem liberam omittendi præceptum sibi impositum: ergo cùm vtrobique sit peccatum cum negatione sufficientis auxilij, non benè colligitur hominem tunc non peccare, quando caret sufficienti auxilio gratiæ.

Respondetur, ad non succumbendum tentationi aliquando non esse satis ei non consentire, quod sonat illud habere se tantùm *negatiuè*, nam aliquando tenetur homo etiam sese *positiuè* habere in tali resistentia, sit qui videt in seipso prauam cogitationem, & aliquam eius titillationem; sæpe non sufficit ei non consentire, sed vlteriùs tenetur illam à se expellere, debet enim quilibet sibi præcauere etiam à periculo peccati, quod tunc illi imminet, & potest contingere, vt non sufficiat
C Christiano non negare fidem Christi, sed etiam vt teneatur illam protestari coram tyranno, quia tempus & occasio id postulant: igitur cùm talis protestatio nequeat fieri sine supernaturali auxilio, si illo careat pro tali occasione & necessitate, desinet peccare contra præceptum obligans ad professionem fidei ex defectu auxilij gratiæ ad talem actum sufficientis. VII.

Ad confirmationem respondetur: in eo casu, in quo supponitur homo velle omissionem præcepti, nec tamen habere auxilium sufficiens ad illius obseruationem, hominem peccaturum quidem, non præcisè, quia omittit obseruare præceptum, vel succumbit tentationi; ex dictis enim excusatur à peccato, modo isto considerato sed præcisè propter peruersam suam voluntatem, quâ, quantum est in se, peccat, sicut qui volunt adulteria & VIII.
D furta committere, quorum tamen committendorum occasiones, illis etiam quærentibus non occurrunt, quia per illos non stat, quin peccatum committatur.

Tum etiam, quia in casu obiectionis homo habet in se sufficiens gratiæ auxilium ad non habendum talem actum volitionis, quia obiectum non illum necessitat: ergo cùm actus liberè & modo humano exercitus circa obiectum malum sit peccatum, erit loquendo propriè talis volitio præcisè considerata peccatum.

Obiicies contra secundam partem propositionis: sæpè euenit, vt tempore mortis vel grauissimi morbi, quo præceptum contritionis obligat, homo sit ita affectus, vt im-

I. peditos habeat ſenſus tam interiores, quàm exteriores, & vi morbi animus ſit ita abſorptus, vt nec de Deo poſſit quidem cogitare, vt docet experientia de amentibus iſtis, qui inter dormiendum incidunt in grauiſſimos morbos: igitur non ſemper Deus dat adultis interna auxilia ſufficientia, quoties illis occurrunt præcepta aliqua ſeruanda, vel tentationes ſuperandæ.

Reſpondetur conceſſo antecedente, negando conſequentiam, cuius negati hæc eſt ratio, quòd obligatio ſeruandi præceptum aliquod non conſiſtat in puncto aliquo, & in indiuiſibili temporis, ſed ſpatium aliquod illius comprehendit, quia eſt aliquid morale, vt intelligitur ex iis, quæ diximus ſuprà de peccato *omiſſionis*. Vnde, eſto homo non habeat actu pro illo inſtanti indiuiſibili auxilium internum ſufficiens, quia ex hypotheſi
II. eſt amens, aut dormit, aut aliquid aliud interuenit, quo ſit impotens ad tale auxilium accipiendum, propterea tamen non deſinit dici habere auxilium illud internum ſufficiens, quia in alio tempore paulò antè præcedente illud habuit, & quòd diſtulerit agere pœnitentiam, ei debet imputari, non Deo, cùm paſſim in ſacris litteris nos admoneat ſemper vigilare, diem mortis eſſe incertum, ad modum nocturni furis etiam nos præuenire.

DISPVTATIO V.

III. ## *De eſſentia gratiæ ſufficientis & efficacis.*

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid ſit, & in quo conſiſtat ratio gratiæ ſufficientis.

SIT iſta noſtra propoſitio: *gratia ſufficiens conſiſtit in eo, quòd det ipſi homini poſſe bene operari, & vt bene operetur, ſi voluntas conſentiat, ita vt quòd illa non inducat actum ſupernaturalem, non proueniat ex aliquo defectu virtutis, ſed ex negligentia voluntatis.* Ita Suares libro tertio *de auxiliis* capite ſexto, & multi alij recentiores.

Probatur primò ex Concilio Tridentino
IV. ſeſſione ſextâ, capite vndecimo, vbi dicendo *Deum non iubere impoſſibilia, ſed iubendo monere facere quod poſſumus, & petere quod non poſſumus*, diſtinguit illa duo, nimirum *facere quod poſſumus, & petere quod non poſſumus*. Per primum ſignificat nos habere gratiam *ſufficientem* ad aliqua, etiam ſupernaturalia, quantum requiritur ad complendum ipſum principium agendi; & ad actu operandum nihil aliud requiri ex parte principij, quàm voluntatem; aliàs enim prius iſtud membrum non diſtingueretur à poſteriori, quod videtur abſurdum, nam in illo poſteriori ſignificat eſſe quædam opera tantæ perfectionis, vt ad illa proximam & completam non habeamus potentiam, ſed tantùm remo-

A V. tam, quatenus poſſumus illam à Deo obtinere precibus.

Probatur etiam ratione petitâ à communi hominum conceptione, quâ apprehendunt aliquid eſſe *ſufficiens*; ideò aliquid dicitur ſufficiens principium agendi, quia ipſum agens habet ex vi illius vires ex parte principij requiſitas, proportionatas ſuo effectui producendo, & proinde, ſi agens eſt liberum, poteſt illum producere, modò conſenſus voluntatis eius accedat; atqui gratia, de qua agimus, eſt & vocatur *ſufficiens*, datúrque intellectui & voluntati ad producendum actus ſupernaturales, accedente conſenſu voluntatis, vt patet ex dictis: ergo formalis ratio illius gratiæ, quæ eſt & dicitur *ſufficiens*, conſiſtit in eo, vt det voluntati, & intellectui vires proportionatas producendis actibus conuerſionis ad Deum, & proinde vt, homo
B VI. poſſit bene operari, & bene operetur, ſi eius voluntas conſentiat.

Atque ex his intelligitur falſam eſſe eam ſententiam, quæ aſſerit gratiam *ſufficientem* in eo conſiſtere, quòd det ipſi homini poteſtatem ad agendum, non autem conferre, vt agat, quod alij (vt Zumel libro primo opuſculorum, diſputatione quartâ, quæſtione primâ) ita explicant, vt velint gratiam ſufficientem dare potentiæ aliquam vim inadæquatam & tantùm mediatam ad producendum effectum, ita vt aliquod adhuc complementum requiratur ſupra illam, quo perficiatur vltimatè.

Facilè, inquam, intelligitur eſſe falſa: nam ſic definit eſſe propriè gratia *ſufficiens*; tum quia ſic non facit proportionem virtutis inter principium & effectum; tum etiam, quia
C VII. illud, quod eſt ſufficiens, ſumptum præcisè vt ſic, importat negationem neceſſitatis alicuius alterius rei ex parte principij reſpectu eius, ad quod dicitur ſufficiens; aliàs enim eſſet potiùs inſufficiens; tum etiam, quia gratia ſufficiens eo fine datur nobis à Deo, vt poſſimus exequi, & vt de facto exequamur præcepta Dei, at ipſum poſſe non præcipitur nobis, ſed ipſum agere: tum denique, quia videtur eſſe implicatio gratiam ſufficientem dare homini poteſtatem ad agendum, nec tamen ei dare vt agat, ſi velit, quia dare ſubiecto poteſtatem ad agendum nil aliud eſt, quàm ordinare illud in genere cauſæ efficientis, ad eum terminum, quem reſpicit, vt ſibi proprium in ratione potentiæ, quemadmodum conſtat inductione factâ per quaſlibet naturales po-
D VIII. tentias: econtrà non dare ſuo ipſi ſubiecto poteſtatem ad agendum, nec vim, vt agat, eſt illud non ordinare in genere cauſæ efficientis ad eum actum, quem aliàs ipſa potentia poteſt reſpicere, tanquam ſibi proprium, igitur cùm ordinare ſic ſubiectum, & non ſic ordinare illud, ſint contradictoria, implicat gratiam eſſe *ſufficientem*, nec dare ſuo ſubiecto, vt agat, ſi conſenſus voluntatis accedat.

Hinc, quando ſufficiens auxilium dicitur dari homini, vt ille poſſit operari, duo debent ibi diſtingui; primum eſt illud, quod formaliter datur per auxilium ſufficiens; alterum eſt id, quod eſt quaſi terminus, ſeu finis iſtius auxilij ſufficientis, ſeu

I. ob quem tale auxilium datur: iam, quod formaliter datur per auxilium sufficiens est ipsum posse, finis verò talis sufficientis auxilij est ipsum velle seu perficere, quando ergo auxilium sufficiens dicitur dari ad posse, si istud intelligatur de formali effectu huius auxilij, est verum, nam datur, vt constituat formaliter hominem simpliciter potentem ad volendum, seu operandum; si autem hoc (*scilicet dari ad posse*) intelligatur de termino, propter quem sufficiens istud auxilium datur, est falsum, nam potentia non datur propter posse tanquam vltimum terminum, sed propter operari, & ideò, vt sit reuera *sufficiens*, non tantùm debet dare sufficientiam ad posse, sed ad operari; imò dando primum, dat necessariò & consequenter secundum, potentia enim non potest constitui simpliciter potens in aliquo genere, nisi talis potentia sit in hoc eo-
II. dem genere sufficiens ad suum actum. B

Neque huic explicationi, quam refellimus, sanctus Augustinus fauet, quando pluribus locis citatis asserit fuisse datum primo parenti in statu innocentiæ *posse perseuerare*, non autem *perseuerare*, sensus enim eius est primum parentem in tali statu accepisse à Deo supernaturale auxilium gratiæ, quo formaliter reddebatur potens perseuerare, eum tamen tunc non accepisse illud speciale auxilium, gratiæ, quo esset formaliter & actu perseuerans, importatúrque nomine *perseuerantiæ* propriissimè dictæ iuxta ea, quæ suprà docuimus agendo de illa.

Neque etiam eidem explicationi, quam hîc reiicimus, Concilium Tridentin. fauet sessione sexta capite 13. quando ita ait, *nisi ipsi*
III. (nimirum homines) *illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet operans velle & perficere*, quasi hæc particula *cœpit opus bonum*, significet gratiam sufficientem, quatenus tantùm dat incompletam potentiam ad agendum; & illud, *perficiet operans velle & perficere*, significet complementum, quod confertur homini per istam gratiam, vt agat. C

Huic, inquam, explicationi locus ille Concilij non fauet: nam primò non intelligitur de gratia in ordine ad iustificationem, quia Concilium ibi agit de hominibus iam iustificatis, & explicat, quâ ratione possint sibi comparare donum perseuerantiæ, eo scilicet modo, quo suprà exposuimus agendo de illa.

Deinde, etiamsi locus ille possit accommodari gratiæ *sufficienti*, hoc tamen sensu,
IV. quòd si ei non defuerimus, id est, si consenserimus ei (hoc enim significat istud *non deesse gratiæ*) Deus dabit auxilia, quibus possimus ampliùs proficere in gratia: quo modo istud proficere seu perficere, quod fit à Deo, non est aliquid ipsius gratiæ *sufficientis*, quatenus præcisè condistinguitur ab *efficaci*, sed illam supponit completam. D

Et hoc tantùm sensu est complementum eius, quo vlterior effectus est perfectio suæ causæ, & si consideremus ipsam *sufficientem* gratiam, prout homo per illam consentit de facto, ista eius reductio ad proprium suum actum potest appellari *complementum eius*, quæ reductio cùm ita sit à voluntate, vt tamen simul sit à Deo per gratiam *cooperantem*, explicando prædictum locum Concilij de gratia sufficiente, Deus dicetur perficere per *cooperantem* gratiam, quæ cœpit per *operantem* seu *sufficientem*, quatenus illa suadebat voluntati bonum supernaturale, quod postea Deo ei cooperante compleuit opere, quæ tamen expositio non significat gratiam *sufficientem* tantùm dare homini incompletam potentiam agendi, aut solummodo posse agere, & non vt agat, si velit, quia complementum istud, vt sic explicatum, non tenet se ex parte principij operatiui considerati in actu primo, vt intelligitur ex dictis, penes quod tantùm aliqua gratia dicitur esse *sufficiens*. V.

ARTICVLVS II.

Quid sit gratia efficax; & ad quid requiratur. VI.

HÆc gratia est alterum membrum diuisionis gratiæ in *sufficientem*, & *efficacem*, quod vt est nobilius, ita etiam est intellectu difficilius, in quo explicando, & iis, quæ spectant ad illud, Theologi nostri temporis valde laborant: & quia piæ memoriæ summus Pontifex Clemens octauus die vigesima Martij anno 1601. declarauit Congregationi vulgò dictæ de *auxiliis*, (vt referunt qui hoc ipso die huic congregationi aderant) mentem eius esse restringere totam disputationem de *gratia efficaci* ad normam & regulam doctrinæ sancti Augustini, tum quòd ipsa Ecclesiæ acies ita per viginti annos dimicauit pro gratia contra Pelagianos, vt illo duce vicerit, quemadmodum sanctus Prosper testatur initio sui libri contra Collatorem; tum quòd sanctus Augustinus adeò fuit eruditus, VII. & versatus in iis, quæ spectant ad gratiam, vt nihil eorum videatur omisisse; tum denique, quia alij omnes summi Pontifices, vt sanctus Innocentius primus, Zozimus, Bonifacius, teste sancto Prospero in fine sui libri contra Collatorem, item Cœlestinus epistola sua *ad Episcopos Galliæ* capite secundo, acres fuerunt assertores, & vindices doctrinæ sancti Augustini de gratia tanquam verissimæ, ita & nos conabimur sinceram huius gratiæ naturam exprimere iuxta mentem sancti Augustini.

Quod vt aggrediamur, notandum est gratiam *efficacem* sumi duobus modis: scilicet, vt sumitur in *actu primo*, seu quâ ratione nondum intelligitur attraxisse hominem ad consensum, sed solùm modo quodam singulari potens at- VIII.
trahere illum; deinde, prout consideratur in actu secundo, id est, prout de facto ita attrahit hominem ad consensum, vt non solùm primo modo attrahat illum, sed etiam de facto cum effectu illum attrahit, & habet consensum voluntatis sibi annexum: quæ duplex consideratio *gratiæ efficacis*, potest explicari exemplo medicamenti: quod, quia habet singularem vim ad conferendum sanitatem corpori, si applicetur, etiam nondum applicatum appellatur *efficax*, & etiam, quando reipsa applicatum sanat de facto; nos autem hîc tantùm agimus de *efficaci gratia* sumpta priori modo, quia vt consideratur posteriori modo, non tantùm dicit gratiam *præuenientem*, sed etiam gratiam *cooperantem* includit,

I. vt patet ex dictis de *gratia cooperante.* Hîc verò consideramus solùm illam, vt præcisè est aliquid gratiæ *excitantis*, & penes habitudinem ei propriam vt sic præcisè consideratæ.

Sit igitur hæc nostra propositio: *efficax gratia est supernaturalis quædam motio intellectus & voluntatis habens vim quandam peculiarem, & singularem efficaciam ad infallibiliter inducendum creatam voluntatem ad indeclinabiliter consentiendum Deo vocanti*: veritas huius propositionis constat ex sacris litteris & Patribus, explicantibus specialem illam gratiam, ad quam conuersio peccatoris sequitur de facto.

Probatur etiam quoad singulas partes: & primò quòd hæc gratia sit *supernaturalis quædam motio intellectus & voluntatis*, patet ex
II. dictis suprà disputatione secundâ de formali ratione gratiæ *operantis*: nam quælibet species debet participare formaliter naturam sui generis, & quodlibet membrum diuisionis naturam ipsius sui diuisi, quemadmodum Dialectici docent; sed gratia *efficax*, est quædam species gratiæ *operantis*, seu *præuenientis*, & aliquod eius membrum, vt suprà ostendimus, gratia autem *operans* sumpta formaliter & adæquatè consistit in supernaturalibus actibus seu motionibus subitis & indeliberatis intellectus & voluntatis, vt fusè citatâ disputatione diximus: igitur hæc etiam *gratia efficax* debet consistere in actibus & motionibus quibusdam supernaturalibus intellectus & voluntatis.

Eadem pars probatur ex Ezechielis trigesimo sexto capite, *dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, &*
III. *auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & faciam vt in præceptis meis ambuletis.* Quod etiam Deus iam dixerat apud eundem Prophetam capite vndecimo; cuius vtrumque locum sanctus Augustinus libro *de gratia & libero arbitrio* capite 14. explicat de *gratia efficaci*, vbi expressè notat terminum hunc (*cor lapideum*) non significare nisi durissimam voluntatem, & aduersùs eum omninò inflexibilem: ex quo vtroque loco,

Hæc ratio formatur: gratia efficax consistit formaliter in eo, saltem inadæquatè, quod ibi apud Ezechielem significatur *per spiritum Dei & cor carneum ita datum à Deo, vt qui recipiunt illud, ambulent reipsa in præceptis Dei*, quia hæc gratia sic ibi explicatur, sed in hoc vtroque per hanc particulam *spiritum*
IV. *Dei* positum in homine, & per *cor carneum* datum à Deo, ipsa interior motio voluntatis intelligitur, quâ ipse homo ita excitatur ad consensum, vt ille de facto sequatur, quemadmodum explicat sanctus Fulgentius libro *ad Monymum* capite octauo: igitur gratia hæc *efficax* consistit in interiori motione voluntatis.

Quòd item hæc motio *sit in ordine ad operandum liberum consensum in vocationem*, sicque in comparatione talis liberæ operationis pertineat ad actum primum, patet ex istis particulis eiusdem vtriusque loci Prophetæ (*faciam vt ambuletis & operemini*) quæ denotant vim huius gratiæ *efficacis* esse ad inducendum liberum consensum, sicque illam da-
A ri per modum alicuius principij in ordine ad ponendum talem consensum. V.

Probatur etiam eadem propositio quoad alteram partem, quòd scilicet *hæc gratia habeat singularem efficaciam ad infallibiliter inducendum creatam voluntatem ad indeclinabiliter consentiendum Deo vocanti*, primò ex citatis sacræ scripturæ testimoniis, tam præcedenti, quàm præsenti articulo, pro *gratia efficaci*, tanquam altero & legitimo membro subdiuisionis gratiæ, quæ iuxta explicationem sanctorum Patrum ibi relatorum significant proprium finem & effectum, ad quem primò & per se hæc gratia ordinatur, esse *excitare vocatum ad indeclinabiliter consentiendum Deo, sic eum vocanti.*

Deinde, ex Patribus, vt sancto Augustino libro de *correptione & gratia* cap. duodecimo sic
B dicente, *subuentum est infirmitati voluntatis humanæ, vt diuinâ gratiâ indeclinabiliter & insuperabiliter ageretur, & ideò quamuis infirma non tamen deficeret, neque aduersitate aliquâ vinceretur*, & libro *de prædestinatione sanctorum* capite octauo, dum ita scribit, *hæc itaque gratia, quæ occultè humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo corde respuitur, ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primitùs auferatur*: & illa testimonia, quæ tam ex sancto Augustino quàm aliis afferemus pro explicanda formali & præcisa ratione efficaciæ huius singularis gratiæ, ampliùs confirmabunt hanc partem præsentis propositionis. VI.

Atque ex his intelligitur specialem & proprium finem *gratiæ, efficacis*, prout distinguitur à *sufficiente*, & constituit membrum aliquod distinctum *gratiæ præuenientis*, non esse,
C vt per illam potentiæ nostræ, intellectus & voluntas, fiant aptæ & habiles ad exercendum actus supernaturales, & ad dandum simpliciter consensum supernaturalem, nec item ad corroborandum nostram voluntatem contra infirmitatem, contractam ex peccato orginali, vt aliqui volunt. VII.

Hoc enim vtrumque conuenit etiam gratiæ *sufficienti*, vt ostendimus articulo præcedenti, & est potiùs aliquid proprium, vel gratiæ *cooperantis*, vel actualis gratiæ *excitantis* seu *operantis*, prout illa abstrahit à *sufficienti* & *efficaci*, quàm solius gratiæ *efficacis*, vt condistinctæ à *sufficienti*: formalis autem finis & effectus gratiarum specie distinctarum, cuiusmodi sunt hæ duæ gratiæ actuales, debent esse distincti, sed finis proprius *effica-*
D *cis* gratiæ est ita singulari modo allicere voluntatem, vt hæc *infallibiliter & indeclinabiliter* consentiat, quemadmodum citata sancti Augustini testimonia indicant. VIII.

ARTICVLVS III.

Quomodo gratia efficax distinguatur à sufficienti.

SIT hæc prima propositio: *gratia efficax, vt verè efficax & prout est membrum oppositum gratiæ sufficienti, sumpta adæquatè & secundùm illud quod, vt talis, includit, distinguitur semper realiter & entitatiuè à gratia purè sufficienti, vt hæc purè sufficiens est membrum oppositum gratiæ efficaci.*

I. Vt hæc propositio intelligatur ; & faci-
liùs probetur, notandum est hanc vtramque
gratiam adæquatè sumptam non consistere
in aliqua entitate indiuisibili ; sed coalescere
ex pluribus simul iunctis, scilicet tam ex gra-
tia aliqua exteriori , (cuiusmodi est gratia
protectionis , remouens occasiones peccato-
rum , & præstans alia id genus; item exterior
propositio doctrinæ per signa , & id genus a-
lia) quàm ex interiori gratia consistente in a-
ctibus subitis tam intellectus , quàm volunta-
tis suprà explicatis , agendo de gratia *operan-
te* : nam cùm fides sit per auditum , & audi-
tus per verbum Dei ex Apostolo *ad Roma-
nos* decimo , nec adultus infidelis teneatur cre-
dere , nisi præmissâ aliquâ euidentiâ , vt do-
cetur agendo de fide : item fides ipsa sit de
rebus remotissimis à sensibus , anima nostra
nihil intelligat nisi priùs acceperit aliquid per
II. sensus exteriores , ideò vt prima aliqua voca-
tio seu gratia , per quam aliquis adultus vo-
catur à Deo , sit *sufficiens* , vel etiam *efficax*,
debet includere non tantùm internam illam
gratiam , sed etiam hanc exteriorem ; sicque
hæc vtraque gratia potest duobus modis con-
siderari , primò secundùm quod comprehen-
dit omnia nunc enumerata; deinde secundùm
vnum ex istis omnibus , quod complectitur ,
sicque priori modo sumi *adæquatè* , & poste-
riori inadæquatè , & penes illud comparari ad
se inuicem , iam præsens nostra propositio pro-
cedit de hac vtraque gratia sumpta priori mo-
do.

Deinde, notandæ sunt hæ particulæ in pro-
positione (*purè efficax, & prout vna est mem-
brum oppositum alteri*) nam hîc considera-
III. mus istas gratias , vt tantùm sunt formaliter ta-
les , certum enim est omnem gratiam *effica-
cem* esse *sufficientem* , licèt non econtrà , non
enim aliquod medium potest esse & appre-
hendi *efficax* , quod etiam non sit, vel præsup-
ponatur esse *sufficiens* , cùm *esse sufficiens* sup-
ponatur ad *esse efficax* , & hoc , aliquid super-
addat isti ; sed quia agimus de hac vtraque
gratia, prout vna excludit aliam aut præscin-
dit ab alia , *sufficiens* ab *efficaci* , inuestigan-
do quid hæc addat supra istam , ideò ad id
denotandum , addidimus nostræ propositio-
ni , *purè* , *& prout vna est membrum alteri op-
positum*. His prænotatis,

Probatur nostra propositio primò aucto-
ritate sancti Augustini , qui passim , vbi a-
git de distinctione gratiæ *efficacis à non effi-
caci* docet istam antecedenter ad consensum
habere maiorem vim ad faciendum , vt vo-
IV. luntas consentiat Deo vocanti , quàm hæc ,
quæ est solùm *sufficiens* : itèm dare voluntati
vires efficacissimas , quas *sufficiens*, vt præcisè
sufficiens , non dat , sicque gratiam *efficacem*
intrinsecè & entitatiuè consideratam esse om-
ninò aliam , etiam realiter , ab ea , quæ est pu-
rè *sufficiens* ; nam quod intrinsecè est maius
& potentius in seipso & secundùm se præci-
sè spectatum , illud est realiter & entitatiuè,
consideratum adæquatè , distinctum ab eo ,
quod intrinsecè in seipso & spectatum secun-
dùm se est minùs potens; quia vnum & idem
eodem modo spectatum , seu per compa-
rationem tantùm ad seipsum & in seipso ,
non [illegible] simul & semel potentius & minùspo-
tens : atqui gratia *efficax* sumpta adæquatè, vt

A purè *efficax*, & quatenus est membrum oppo- V.
situm *sufficienti* , est aliquid in seipso & se-
cundùm se potentius , quàm sit gratia quæ-
cumque purè *sufficiens* , spectata in se & præ-
cisè ; sic enim sanctus Augustinus significat
libro de *correptione & gratia* capite vndeci-
mo , comparans gratiam illam *sufficientem* ,
quam primus parens habuit in statu innocen-
tiæ , ex qua poterat perseuerare , cum illa *ef-
ficaci* , qua Christiani perseuerant de facto ,
dum ait gratiam primi parentis fuisse quidem
magnam, sed hanc fuisse *potentiorem* , & pro-
inde inæqualem , consideratam in actu primo
& secundùm se , & aliam in entitate.

Et libro de gratia & *libero arbitrio* capite
quinto , ait hanc gratiam esse *efficacissimam
vocationem* , & ibidem capite decimo sexto
ait, Deum per illam præbere voluntati *vires*
B *efficacissimas* : & libro duodecimo *de ciuita- VI.
te Dei* capite nono , agens de Angelis , com-
parans illos, qui perseuerarunt in gratia , cum
aliis, qui ab ea defecerunt, ait eos, qui persti-
terunt in veritate seu gratia fuisse plus adiutos
à Deo, & eos, qui defecerunt ab ea , mino-
rem accepisse amoris diuini gratiam, quàm il-
los , qui in eadem gratia perseuerarunt ; at gra-
tia illa , quæ fuit de facto concessa Angelis,
qui ceciderant , fuit tantùm *sufficiens* , prout
hæc præscindit ab *efficaci* , quia nunquam fuit
coniuncta de facto cum consensu tanquam
proprio effectu illi correspondente : ea verò
gratia , quæ fuit data bonis Angelis , seu iis,
qui de facto permanserunt, fuit *efficax* : ergo ,
cùm sanctus Augustinus dicat eos , qui perse-
uerarunt , plus fuisse adiutos à Deo , quàm
qui potuerunt perseuerare , nec tamen de
facto perseuerarunt , & istud (*plus adiuua-* VII.
C *ri*) importet inæqualitatem auxilij præstiti se-
cundùm se & in actu primo considerati, san-
ctus Augustinus significat totum istud auxi-
lium datum bonis Angelis, qui steterunt in ve-
ritate , fuisse inæquale & aliud , prout consi-
deratur præcisè & in seipso , à prædicto auxilio
gratiæ *sufficientis*, tantum sumpto in se & se-
cundùm se.

Idem etiam habet libro *de gratia & libero
arbitrio* capite decimo septimo , dum loquens
de auxilio illo gratiæ , quod sanctus Petrus
habuit ad moriendum pro Christo , ait istud
tempore passionis Christi Domini fuisse par-
uam charitatem , post illam verò , quando
Romæ crucifixus est pro Christo , fuisse ma-
gnam.

Deinde eadem propositio probatur ra-
tione , quando vis & efficacia vnius præ alio, VIII.
D considerata in actu primo & secundùm se , re-
funditur in omnipotentissimam virtutem Dei ,
quasi causam eius ; ibi maior efficacia vnius
supra efficaciam alterius arguit entitatem v-
nius esse potentiorem intrinsecâ entitate al-
terius ; prout ambæ illæ entitates consideran-
tur in seipsis , & proinde esse à se inuicem
distinctas realiter ; quia omnipotentia Dei , vt
est attributum aliquod distinctum ab aliis ,
respicit aliquid productum ad extra , & ex
consequenti , si quod producitur , sit ità sin-
gulare & efficax , vt speciali titulo tribuatur
omnipotentiæ diuinæ , ratione huius suæ virtu-
tis supra aliud , debet arguere in tali effectu
aliquam realitatem , quæ non reperiatur in a-
lio ; atqui sanctus Augustinus locis nunc cita-

I. tis, & aliis plerisque, vt libro *de gratia* Christi Domini capite 24. libro quarto *contra Iulianum*, capite octauo, libro *contra duas epistolas Pelagianorum*, capite primo, & epistola *ad Vitalem*, reuocat singularem illam vim, quam habet gratia *efficax*, in omnipotentiam Dei, in omnipotentissimam eius voluntatem: ergo.

Dices hæc omnia ostendere gratiam *efficacem* in ratione *gratiæ*, id est, *doni gratuiti & specialis*, esse maiorem ipsâ gratiâ tantùm *sufficienti*, non tamen ostendere esse etiam maiorem secundùm intrinsecam suam entitatem, quod tamen nostra propositio intendit.

Respondetur, auctoritates istas sancti Augustini & rationem fundatam in illis ostendere ipsam entitatem gratiæ *efficacis* esse maiorem, quia non potest intelligi hæc maior efficacia fundari rationabiliter & speciali quadam ratione in attributo diuinæ omnipotentiæ potiùs, quàm in attributo diuinæ sapientiæ & bonitatis, nisi
II. quia hæc consistit in maiori perfectione entitatiua talis auxilij supra illud, quod solummodo est *sufficiens*: nec potest auxilium istud intelligi dare voluntati humanæ vires efficacissimas, quibus duritia cordis valde obstinati penitus tollitur ex vi diuinæ omnipotentiæ, nisi entitatiua eius perfectio correspondeat illi.

Tandem gratia illa, quâ intellectus sic illuminatur, vt quod latebat, aperiatur, quod antea non delectabat, ita sit suaue voluntati, vt hæc per illam reipsa vincat quidquid occurrit in oppositum, & quâ etiam omnia externa impedimenta tolluntur, vel de facto superantur, est entitatiuè maior eâ gratiâ, quæ solùm illuminat intellectum, delectat quidem voluntatem, non tamen reddit illam reipsa victricem
III. eorum, quæ in contrarium ei proponuntur, nec de facto remouet omnia impedimenta extrinseca, aliàs si hæc ista gratia, vt hîc præcisè sumpta, non distingueretur à priori, cùm omnes & singuli habeant hanc posteriorem, quia est sufficiens, quam Deus dat omnibus, & nemo postulat à Deo, quod habet iam, frustrà oraret pro obtinenda priori gratia, pro qua tamen consequenda iuxta sanctum Augustinum libro secundo *de peccatorum meritis* capite 19. oramus: atqui prior illa gratia sic adæquatè sumpta est gratia *efficax*, prout hæc condistinguitur à *sufficienti*, habet enim quòd *insuperabiliter* & *indeclinabiliter* alliciat consensum in vocationem Dei, hinc enim vocatur passim à sancto Augustino *victrix*, igitur gratia *efficax*, vt præcisè considerata, à *sufficienti* distinguitur entitatiuè.

Secunda propositio: *gratia sufficiens inadæ-*
IV. *quatè sumpta potest esse idem realiter & entitatiuè cum aliquo ipsius gratiæ efficacis*: probatur ex illo Christi apud sanctum Matthæum de miraculis à se factis Corozaï & Betsaidæ, *si in Tyro & Sidone facta essent virtutes, quæ facta sunt in vobis, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent*, nam hæc sunt aliquid gratiæ *vocantis*, cùm pertineant ad tractionem humanæ voluntatis ad Deum, & tamen quia non habent motum interiorem tum intellectus, cùm voluntatis, tam *efficacem* & tam singulari modo præparatum à Deo respectu vnius ac respectu alterius, fit, vt licèt sint eadem, eundem tamen effectum de facto non sortiantur, quemadmodum sanctus Augustinus docet libro *de prædestinatione san-*

A *ctorum* capite sexto, & bonum ex integra causa, malum verò ex quocumque defectu. V.

Probatur etiam ex libro *de prædestinatione & gratia*, qui à nonnullis tribuitur sancto Augustino, vbi capite decimo quinto Pharao & Nabuchodonozor ita comparantur inter se, vt referantur fuisse æquales in signis externis; at quoad gratiam fuisse omninò inæquales; *quantum ad naturam*, inquit, *ambo homines erant: quantum ad dignitatem ambo reges, ambo populum Dei captiuum possidentes: quantum ad pœnam, ambo flagellis clementer admoniti.*

Ex quibus verbis constat reges istos fuisse æquales quoad *signa externa*, quæ ex diuina bonitate conducunt ad conuersionem animæ, quòd verò non obstante hâc inæqualitate fuerint dispares quoad gratiam *internam*, patet ex verbis illis immediatè sequentibus, *quid ergo fines illorum fecit esse diuersos, nisi*
B *quòd vnus manum Dei sentiens in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit, alter libero contra Dei misericordissimam veritatem pugnauit arbitrio*, quò loci dicens vnum distingui ab alio, quòd *manum Dei punientem senserit, & recordatione propriæ iniquitatis ingemuerit*, significat vnum accepisse à Deo gratiam efficacem, quâ bonum ei efficaciter proponeretur, & ita suaue redderetur eius voluntati, vt de facto amplecteretur illud. VI.

Et quando ait alterum *pugnasse contra misericordissimam veritatem Dei, nec sensisse manum eius punientem, nec fuisse recordatum propriæ iniquitatis*, declarat interiorem gratiam istius, fuisse inæqualem, seu minorem interiori gratiâ prioris; quatenus hic posterior non accepit à Deo singularem gratiam, quæ
C facit, vt voluntas *insuperabiliter* & *indeclinabiliter* sequatur vocantem, quod expressiùs ait,
quando sic subiungit, *illi* (nimirum Nabuchodonozor) *vt mutaretur, adfuisse diuinum, huic* (scilicet Pharaoni) *vt induraretur defuisse præsidium*, scilicet *efficax*, non autem *sufficiens*, cùm Deus nulli viatori, quantumuis obdurato illud deneget. VII.

Hinc, quando idem sanctus Augustinus ait libro *de ciuitate Dei*, capite nono, posse contingere, vt ex duobus corpore & animo æqualiter dispositis mulierem valde pulchram conspicientibus vnus consentiat in peccatum, & alter non succumbat; non intelligit istud de ea æquali dispositione, quæ consistat etiam in interiori gratia; nam ibi disputat tantùm de causa peccati, & non de causa conuersionis & victoriæ; ideóque considerat istos duos homines in natura æquales, id est in natura-
D libus affectionibus & dispositionibus corporis & animi, quæritque an ipsa natura, in qua, vel circa quam peccamus, sit causa peccati, & vt probet naturam illam non esse causam peccati, quia est bona, & à Deo, inducit istos duos homines, pares animo & corpore, sicque loquitur tantùm de æqualitate in natura, & ex tali æqualitate inter eos probat ipsam naturam non esse causam peccati, cùm hæc æqualitas reperiatur in istis duobus, peccatum verò in vno tantùm. VIII.

Cur autẽ is, qui ex istis duobus restitit peccato, fuerit præuentus maiori gratiâ, quàm qui consensit peccato, quia ad præsens eius institutum (quod erat agere de causa peccati) nil pertinebat, ibi non explicat, sed capite nono eiusdem

I. libri relato à nobis in probatione propositionis superioris articuli.

ARTICVLVS IV.

Inferuntur ex dictis corollaria.

EX dictis articulis superioribus facilè intelligitur, quâ ratione aliqui habentes minora signa, peruenerunt citiùs ad Christum Dominum, quàm alij, qui longè excellentiora habebant; quo modo Nathanaël apud sanctum Ioannem capite primo ad hanc breuem sententiam Christi Domini, *priusquam te Philippus vocaret, cùm esses sub arbore fici, vidi te,* statim credidit in Christum, sic dicendo, *Rabi tu es filius Dei, tu es rex Israël;* quo item modo latro pendens in cruce credidit in Christum, in quem tamen plures alij, etiam morte Christi Domini conterriti vel
II. resurrectione quorundam mortuorum, non crediderunt; quòd nimirum, licèt hæc signa externa fuerint excellentiora iis, quæ vel ipse Nathanaël, vel ipse latro tunc habuit, vterq; tamen eorum accepit maiorem gratiam interiorem, & longè efficaciorem, ratione cuius factum est, vt per illam modo speciali & valde efficaci voluntas mota dederit consensum Deo illam vocanti.

Neque ex hac explicatione potest rectè inferri Christum Dominum suprà apud sanctum Matthæum vndecimo capite, non bene & rationabiliter reprehendere Iudæos, quòd non crediderint ad illa miracula, ad quæ Tyrij & Sidonij credidissent, quia Iudæi responderent Tyrios credituros, quia tunc accepissent gratiam internam, correspondentem signis exterioribus, quam Iudæi de facto non acceperunt.

III. Hoc, inquam, non potest inferri: nam licèt isti Iudæi non acceperint gratiam efficacem *internam*, acceperunt *sufficientem*, per quam poterant si voluissent respondere isti suæ vocationi, & quia stetit per illos, ideo iure reprehenduntur à Christo.

Hinc etiam intelligitur nunquam futurum, vt si gratia *excitans* adæquatè sumpta detur duobus æqualiter dispositis, illa sit *efficax* in vno, & in altero tantùm *sufficiens*; cùm enim tunc omnia supponantur esse paria, non est potior ratio ex parte gratiæ, & ex consequenti ex parte Dei, cur hic consentiat potiùs, quàm iste, sed tota disparitas prouenit ab eius consensu, & libera volitione, sicq; non Deus, sed ille ipsemet discernit seipsum ab alio, contra dictum Apostoli sæpiùs inculcatum à sancto Augustino disputante de hac gratia aduersus Pelagianos, &
IV. eorum reliquias.

Nec obstat, quòd hic consensus non detur nisi ex gratia *excitante*, & *cooperante*; nam consensus ille ita elicitur ex gratia excitante iuxta contrariam sententiam, vt hæc gratia non inducat *indeclinabiliter* & *insuperabiliter* ex parte sui consensum in talem gratiam, sed solummodo præcisè, quia voluntas vult; & sic, licèt hæc gratia requiratur præsuppositiuè ad talem consensum; attamen tota & adæquata ratio actus conuersionis formaliter & præcisè considerati, erit ipse liber consensus voluntatis, nec voluntas eius, quæ tali gratiæ respôdet, rectè & verè dicetur accepisse vires efficacissimas formaliter per talem gratiam efficacem, quibus *insuperabiliter* consentiret, quod tamen est contra expressam

A doctrinam sancti Augustini, contentam locis illis relatis pro propositione articuli secundi. V.

Deinde, hic consensus ita est ex gratia *cooperante*, vt licèt Deus, & voluntas agant simultaneè; nec vnus in tali modo agendi præueniat alterum, ille tamen concursus determinatur ad talem finem per actionem creaturæ, seu creatæ voluntatis tunc consentientis, vt sanctus Thomas docet in quæstionibus disputatis *de potentia* quæstione tertiâ articulo septimo, & ibidem quæstione quintâ articulo primo in corpore, & libro tertio *contra gentes* capite 66. in quintâ ratione: ergo si hæc gratia excitans, quæ in isto est *efficax*, considerata in actu primo, sit omninò æqualis cum ea, quæ est in alio tantùm *sufficiens*: non habebit ex se efficacissimam virtutem, sed illã duntaxat sortietur à libero cõsensu voluntatis, determinante cooperationem ipsius Dei, & sic
B homo consentiens gratiæ vocanti discernet seipsum ab alio, VI. non autem ipsa gratia, quæ supponitur esse vtrobique æqualis, & reperire subiectum æqualiter dispositum; & in tali hypothesi, qui consentit, poterit gloriari in seipso, cùm hæc gratia, licèt gratuitò ei à Deo concessa & oblata, vt sic tamen non habeat vim efficacissimam pro allicienda voluntate ad consensum, sed illam mutuetur à libera voluntatis consensione, quæ tamen gloriatio condemnatur ab Apostolo, & ex eius doctrina passim à sancto Augustino.

Neque contra hoc corollarium facit exemplum illud, quod nonnulli proferunt de duobus reis, condemnatis ad perpetuos carceres, quos rex ob nouum suum aduentum vult liberare, quatenus potest fieri, vt vnus eorum ita sit obstinatus, vt nolit vti beneficio regis, ideòque remaneat, alter verò vtatur, & fiat liber; hunc VII.
C non habere à se, quòd liberetur, sed à rege, nec proinde posse in seipso gloriari, sed in beneficio regis.

Hoc, inquam, exemplum nil facit contra nostrum corollarium: nam propositio articuli tertij procedit solùm de gratia *efficaci*, sumptâ adæquatè, quomodo includit non solùm gratiam *interiorem*, sed etiam *exteriorem*, seu *gratiam protectionis*, vt suprà expresè annotauimus: at præsens exemplum supponit quædam impedimenta in vno, ratione quorum manet obstinatus, quæ non sunt in alio, sed sunt ablata; & sic exemplum istud probat tantùm propositionem superioris articuli, iuxta quam rectè intelligimus Luciferum, Iudam, & aliquos alios insignes reprobos habuisse maiorem gratiam, quàm multi ex Angelis inferiorum ordinum, qui tamen perstiterunt in veritate, vel etiam, quàm aliqui paruuli & aliqui alij morientes statim post ba- VIII.
D ptismum habuerint, qui tamen Lucifer, Iudas, & alij non habuerunt tantam gratiam, etiam entitatiuè consideratam, quantam isti paruuli & alij eiusmodi habuerunt, loquendo de hac gratia iuxta sensum propositionis articuli tertij.

Addidi huic corollario hanc particulam (*nunquam futurum est*, non autem *non potest fieri*) quia de hac re eodem modo philosophandum est, ac de consensu in gratiã *efficacem*, qui, non obstante ipsius gratiæ efficaciâ, quâ volũtas sic *insuperabiliter* consentit Deo vocanti, vt tamen libere, & licèt possit dissentire, etiam positâ tali gratia, nunquam tamen dissensus est futurus, quemadmodum explicabimus infrà.

Tertiò, ex hactenus dictis intelligitur falsum

I. esse, quod aliqui recentiores asserunt, gratiam A *efficacem*, quà *efficax* est, non superaddere necessariò ipsi gratiæ sufficienti aliquid pertinens ad ipsam gratiæ entitatem, sed quòd in quibusdam sit *efficax*, & in aliis minimè, id tantùm esse ascribendum diuinæ voluntati, quatenus diuina voluntas & intentio Dei sufficit, vt transferat eum, quem vocat, ad finem destinatum.

Nam in primis loquendo de facto & de modo, quo secundùm praxim gratia *efficax* datur à Deo; habemus ex testimoniis sancti Augustini suprà relatis, gratiam *efficacem* superaddere *sufficienti* gratiæ nudè sumptæ aliquam entitatem, prout *gratia efficax* sumitur adæquatè, quòd sit singularis effectus diuinæ omnipotentiæ, per quem hæc gratia ita agit, vt *indeclinabiliter* alliciat voluntatem ad consensum.

Deinde, etiamsi fateamur gratiam *efficacem* & gratiam *sufficientem* distingui aliquâ ratione pe-
II. nes voluntatem & intentionem Dei, quatenus B *efficax* est & datur ex speciali prouidentia Dei & secundùm propositum Dei, vt post Apostolum sanctus Augustinus passim, agens de illa, loquitur; ea verò, quæ tantùm est *sufficiens*, ex aliqua prouidentia generali, nec dicitur ita speciali titulo esse secundùm propositum Dei, quemadmodum iam suprà animaduertimus: similiter licèt agnoscamus, quòd ipsa efficax intentio & voluntas Dei sit radix & prima causa illius efficiens, non tamen quòd loquendo propriè sit formalis eius causa in ratione gratiæ *efficacis*, vt condistinctæ à purè *sufficienti*, sed solùm hæc ipsa ratio ei intrinseca, per quam ita modo singulari mouet voluntatem, est hæc formalis eius causa, quamuis enim efficax volitio Dei sit id, vnde talis effectus emanat & producitur ad extra, quia ta-
III. men talis volitio est aliquid immanens in Deo, imò ipsamet eius substantia, Deus autem nun- C quam ingreditur intrinsecam compositionem rerum, nec potest esse formalis causa alicuius rei creatæ, qualis est gratia *efficax*, non potest hæc sumpta formaliter in eo distingui à *sufficiente*, quòd sit ex efficaci intentione & volitione Dei, sufficiens verò minimè, sed necessariò per aliquid sibi inexistens antecedenter ad consensum.

Neque his obstat, quòd Deus sit ita omnipotens in genere causæ purè efficientis, vt per quodlibet possit etiam facere quodlibet, gratia autem *efficax* agat tantùm in genere cuiusdam causæ solummodo efficientis, siue tantùm moraliter, siue etiam efficienter, de quo postea.

Nam ita Deus potest in genere purè efficientis per quodlibet facere quodlibet, vt tamen quando medium, quod assumit, est secundùm se & D
IV. præcisam suam rationē improportionatum effectui producendo, vel etiam modo, quo producitur, tunc debeat fortiori & specialiori quodam concursu agere, & impedimenta, quæ possunt occurrere, efficaciter amouere: quare, cùm efficax remotio impedimentorum pro efficaciter excitanda voluntate humana ad consensum vocationis sit aliquid ipsius gratiæ *efficacis*, vt hæc sumitur adæquatè (quia hoc fit per gratiam *protectionis*, quam suprà diximus includi in gratia *efficaci* sumpta adæquatè) semper hæc gratia *efficax* superaddit necessariò aliquam entitatem supra entitatem gratiæ simpliciter & solummodo *sufficientis*, quo efficax illa volitio & intentio Dei deducendi hominem ad finem destinatum reducatur ad actum.

Et hæc responsio est sancti Thomæ in quæ- V.
stionibus disputatis *de veritate* quæstione sextâ articulo tertio, vbi ita scribit, *quamuis diuinæ voluntati nihil resistat, tamen voluntas & qualibet alia res exequitur diuinam voluntatem secundùm modum suum, quia & ipsum modum diuina voluntas rebus dedit, vt sic voluntas eius impleatur.*

DISPVTATIO VI.

De dependentia gratiæ efficacis, in actu primo spectatæ, à consensu voluntatis.

ARTICVLVS I.

Vtrum efficacia gratiæ operantis formaliter VI.
sumpta sit à libero consensu voluntatis?

PRÆSENS difficultas mouetur de *efficaci* gratia, consideratâ præcisè & formaliter *in actu primo*: certum enim est ex dicendis infrà hanc gratiam, consideratam vt efficacem *in actu secundo*, includere liberum consensum voluntatis.

Est igitur opinio Molinæ in sua concordia quæstione decimâ quartâ, articulo decimo tertio, disputatione trigesimâ octauâ, & nonnullorum recentiorum, efficaciam gratiæ formaliter prouenire à libero consensu voluntatis, háncque gratiam in tantum esse efficacem, in quantum coniungitur cum libero consensu voluntatis; sícque hæc efficacia nil erit aliud in tali gra-
tia, quàm denominatio quædam extrinseca pro- VII.
ueniens ab actu libero, qui ex illo sequitur, & sic esse in potestate hominis facere, vt illa gratia, quæ solùm est *sufficiens*, sit propriè *efficax*.

Secunda sententia, quam loco nostræ propositionis ponimus, est, *efficaciam huius gratiæ excitantis formaliter spectatam non consistere in libera cooperatione voluntatis creatæ, seu non prouenire formaliter à libero consensu nostræ voluntatis, nec illam præcisè & spectatam in actu primo pendere à tali consensu.*

Hæc nostra propositio est adeò certa, vt Bellarminus eiusdē societatis Doctor ac Molina dicat expresè libro primo *de gratia & libero arbitrio* capite duodecimo, priorem opinionem esse omninò alienam à sententia sanctarum scripturarum & beati Augustini; & Tannerus in primam secundæ disputatione 6. de gratia quæ-
stione secunda dubio quinto numero 86. refe- VIII.
rat illam fuisse peculiari decreto Præpositi Generalis eiusdem societatis improbatam, & doceri prohibitam die 14. Decembris an. 1613.

Probatur autem nostra hæc propositio, primò ex illo Christi Domini apud sanctum Ioannem capite sexto, *nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum*, quod sanctus Augustinus tractatu vigesimo sexto *in sanctum Ioannem*, & passim disputans contra Pelagianos explicat de *gratia efficaci*; & satis intelligitur ex hac particula (*venit ad me*) quæ idem sonat, ac fide viuâ credit in Deum, sanctus enim Augustinus libro de *prædestinatione sanctorum* cap. [illegible] ait aliquem trahi à patre ad Christum [illegible] aliud esse, quàm donum accipere à patre, quo [illegible]redat

I. in Christum; at tractio tenet se ex parte eius, qui trahit, non autem ex parte eius, qui trahitur: ergo efficacia gratiæ præuenientis, quæ ibi exprimitur nomine *tractionis*, factæ à Deo patre, tenet se ex parte illius, & ex parte modi, quo vocat, & non ex parte voluntatis creatæ, quæ trahitur, nec proinde gratia *excitans* est propriè & formaliter *efficax* ab ipsa cooperatione liberi consensus nostræ voluntatis: deinde, illo eodem capite S. Ioannis Christus Dominus reuocat efficaciam gratiæ *excitantis*, non ad studium & voluntatem audientis, sed ad excellentiam docentis, dum sic subiicit, *omnis qui audit à patre & didicit, venit ad me.*

Probatur etiam ex variis testimoniis sancti Augustini, quibus docet ipsam efficaciam gratiæ esse quendam effectum diuinæ omnipotentiæ: at si hæc efficacia esset à consensu voluntatis, illa non esset referenda ad omnipotentiam Dei, sed eius infallibilitas esset tantùm reuocanda ad di-
II. uinam scientiam, ad quam tamen sanctus Augustinus illam non reuocat, sic locis citatis suprà disputatione præcedenti articulo vltimo, in secundo corollario.

Quibus addi potest, quòd libro *de correptione & gratia* capite duodecimo, ita loquitur pro nostra propositione, vt nihil clarius possit dici. Hæc autem sunt eius verba, *tantum quippe Spiritu sancto accenditur voluntas eorum, vt ideò possint, quia sic volunt; ideò sic velint, quia Deus operatur vt velint: nam si in tanta infirmitate vitæ huius, in qua tamen propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, vt ipsis relinqueretur voluntas, vt in adiutorio Dei, sine quo perseuerare non possent, manerent si vellent, nec Deus in eis operaretur vt vellent, inter tot & tantas tentationes infirmitate suâ voluntas ipsa succumbe-*
III. *ret, & ideò perseuerare non possent, quia deficientes infirmitate, nec vellent, aut non ita vellent infirmitate voluntatis, vt possent. Subuentum est igitur infirmitati voluntatis humanæ, vt diuinâ gratiâ indeclinabiliter & insuperabiliter ageretur.* Hactenus sanctus Augustinus.

Quo loci notandæ sunt hæ particulæ (*si ipsis relinqueretur voluntas, vt in adiutorio Dei manerent, nec Deus in eis operaretur, vt vellent, voluntas ipsa succumberet.*) Sic enim loquendo declarat nudum consensum liberæ voluntatis esse insufficientē ad reddendum gratiam excitantem *efficacem*, sed aliquid aliud requiri, quod sit ex parte Dei, scilicet vim quandam inexistentem [illegible] gratiæ ad alliciendum *insuperabiliter & in[illegible]abiliter* consensum voluntatis, vt explicat [illegible]nti particulâ; & quæstione secundâ *ad Sim[plici]anum* docet gratiam efficacem esse effectricem bonæ volūtatis, idque probat ex Apostolo,
IV. *non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*, quo tamen modo non fuisset loquendum Apostolo, si gratiæ efficacia esset à consensu liberæ voluntatis creatæ; sed eo modo esset dicendum, *non volentis Dei, sed currentis ac volentis est hominis.*

Idem probatur ex iis locis, in quibus sanctus Augustinus ad illam quæstionem, *cur ex duobus vocatis vnus sequatur vocantem, alter verò minimè*, non recurrit ad consensum vnius & ad dissensum alterius, quod tamen faciendum fuisset, si ex e[ius] sententia hæc gratia acciperet suam efficaci[am à] libero consensu voluntatis, sed recurrit ad [si]ngularem modum vocationis concessæ vni à D[e]o, & non alteri; & quare Deus hanc altā

A & secretam vocationem dederit isti, & non alteri, dicit esse nobis *inscrutabile*, recurritque ad istud Apostoli, *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius*, ad quod tamen non esset recurrendum, sed facili negotio posset sic responderi, hic sequitur vocantem, quia voluit & consensit vocationi, iste non sequitur, quia non vult, sic epistolâ 107. *ad Vitalem*, sic citatâ quæstione secundâ *ad Simplicianum*, sic libro de *spiritu & litera* capite tertio & quarto, & libro *de prædestinatione sanctorum* capite octauo. V.

ARTICVLVS II.

Eadem veritas probatur ratione.

TANDEM nostra propositio probatur ratione: primò, quia opinio ei opposita negat loquēdo propriè dari aliquam gratiam *efficacem*
B in actu primo, eámque solùm admittit *efficacem* in actu secundo, nam iuxta illam in illo priori, VI.
quo consideramus hanc gratiam pulsare & excitare voluntatem hominis, nondum intelligitur acceptari à libero arbitrio voluntatis: ergo si eius efficacia prouenit à consensu, hæc gratia pro eo tali instanti, non est *efficax*, sícque nulla est & vana diuisio gratiæ in *sufficientem* & *efficacem*, quam tamen ipse Molina loco citato admittit & nos ostendimus suprà esse legitimam.

Deinde, gratia *excitans*, seu *præueniens*, per id propriè & formaliter constituitur in specie gratiæ *efficacis*, per quod ex duobus vocatis à Deo, qui respondet, discernitur ab alio non respondente vocationi: nam sanctus Augustinus passim libro *de correptione & gratia*, *de prædestinatione sanctorum*, *de bono perseuerantiæ* & aliis suprà citatis, docet homines iustos in sua vocatione
C distingui & discerni ab aliis, etiam vocatis nō respondentibus, sed ex duobus vocatis à Deo, qui VII.
respondet vocationi non discernitur ab alio non respondente formaliter præcisè, & vt sic vocatus, per liberum consensum suæ voluntatis, sed per aliquid tenens se ex parte specialis illius gratiæ, quâ vocatur à Deo, vt significat Apostolus primæ *ad Corint.* 4. sic scribens, *quis te discernit, quid habes quod non accepisti, si autem accepisti, quid gloriaris?* Quod testimonium Apostoli sanctus Augustinus vrget eodem sensu, quo nos in plerisque locis contra Pelagianos; vt libro secundo *contra duas epistolas Pelagianorum* capite septimo, libro *de correptione & gratia* capite septimo, libro secundo *de peccatorum meritis & remissione* capite decimo octauo, libro quarto *contra duas epistolas Pelagianorum* capite nono, libro de prædestinatione sanctorum capite tertio,
D quarto & quinto, & alibi sæpè. VIII.

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta Molinæ.

PRIMVM est: quòd Concilium Tridentinum capite quinto & canone quarto sessionis sextæ loquens de hac gratia dicat & definiat *voluntatem posse illi dissentire, posse illam abiicere*: at tunc per dissensum redderetur *inefficax* & solùm *sufficiens*: ergo per consensum illi datum redditur *efficax*: ergo tota efficacia gratiæ præuenientis est à consensu libero voluntatis.

Concessa maiore, ad minorem respondetur illam non procedere conformiter ad alteram suam præmissam, hæc enim tantùm procedit de

I. A potentiâ, at minor de actu; vnde, cùm iuxta
Dialecticos & cõmune iudicium omnium, con-
sequentia à potentia ad actum reipsa exercitum
non valeat, quamuis valeat econtrà, malè in
primo illo fundamento infertur, hanc gratiam
reddi formaliter *efficacem* per liberum consen-
sum voluntatis creatæ.
Deinde, distinximus suprà duplicem efficaciam
huius gratiæ; vnam, vt hæc tantùm est in *actu
primo*, necdum intelligitur reduci ad actum se-
cundum, quãtum requiritur ex parte ipsius vo-
cati, & tunc pulsare quidem eius voluntatem,
sed hanc ei nondum respondere; alteram, vt est
in *actu secundo*, seu quatenus reipsa virtus & ef-
ficacia eius reducitur ad actum, & consequitur
suum proprium effectum effectiuè: efficaciam
huius gratiæ consideratam posteriori modo in-
cludere consensum, vt patebit infrà, ex quo ta-
II. B men malè colligitur hanc, priori modo conside-
ratam, reddi formaliter *efficacem* per consensum
liberum nostræ voluntatis, sicut ex eo, quòd,
vt aliquod medicamentum sanet de facto, requi-
ritur realis applicatio illius ad subiectum, malè
aliquis inferret medicamentum istud accipe-
re à tali applicatione illam vim singularem & ef-
ficaciam, quam habet ad sanandum; an autem
hæc potentia ad abiiciendum hanc *efficacem*
gratiam sit talis, vt aliquando sit reducta vel re-
ducenda ad actum, & si nunquam fuit reducta
nec vnquam reducatur, quomodo retineat ra-
tionem veræ potentiæ etiam liberæ, & vnde id
fiat, explicabitur infrà.
Secundum fundamentum petitur ex sacris
litteris, quæ declarant idem auxilium se habens
antecedenter ad diuersos homines, habere effe-
ctũ in vnó, & non habere in alio: & hoc per con-
III. C sensum & dissensum eiusmodi hominum, quibus
hoc idem auxilium datur à Deo; sic apud S. Mat-
thæum capite 11. Christus comparando seipsum
cum Iona, & Iudæos cum Niniuitis, ostendit Iu-
dæos non fuisse conuersos cum maiori auxilio
gratiæ, Niniuitas verò cum minori fuisse con-
uersos ad pœnitentiam.
Respondetur: ex dictis præcedenti disputa-
tione, & duobus primis corollariis articuli vl-
timi, ista omnia scripturæ testimonia intelligi so-
lùm vel de signis exterioribus seu miraculis, aut
aliis eiusmodi, vel de aliqua gratia *operante*, quæ
adæquatè sumpta est maior aliâ etiã inadæquatè
sumptâ, non autem intelligi de aliqua gratia *ope-
rante* sumptâ adæquatè, vt ibi fusè ostendimus.
Tertium fundamentum: si aliqua gratia præ-
ueniens esset *efficax* per aliquid sibi inexistens
antecedenter ad liberum consensum, & non
per ipsum consensum voluntatis in illam, Chri-
IV. D stus Dominus non videretur satis verè & ratio-
nabiliter ita exclamasse apud S. Matthæum ca-
pite 23. *Hierusalem, quoties volui congregare fi-
lios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos
sub alas*; item apud sanctum Lucam capite 19.
fleuisse super Hierusalem. & apud Isaiam capite
quinto, Deus exprobrando dicere, *quid debui
facere vineæ meæ, & non feci*: Cùm enim hæc
omnia & alia iis similia sint quædam argumenta
singularis cuiusdam dilectionis erga istos ho-
mines, quos Deus & Christus Dominus ibi al-
loquuntur, auxilia gratiæ ibi importata debent
intelligi esse tam singularia & potentia, vt eo-
rum efficacia dependeat solummodo ab istorum
hominum consensu, & per illos solùm steterit,
quòd non fuerint *efficacia*.

Confirmatur: isti homines potuissent Deo V.
& Christo Domino ita loquentibus sic respon-
dere; *potuisti dare nobis gratiam speciali modo ef-
ficacem antecedenter, quæ indeclinabiliter & in-
superabiliter alliceret nostram voluntatem ad con-
sensum, quod tamen non fecisti*: ergo vt hæc vtra-
que exprobratio Dei & Christi Domini, item
fletus eius super Hierusalẽ, dicatur esse ex specia-
li eius dilectione erga illam, & valde rationabi-
liter factum, imò & consentaneè ad bonitatem
Dei & benignitatem saluatoris Christi Domini,
videtur dicendum totam efficaciam gratiæ *præ-
uenientis* prouenire à libero consensu volun-
tatis.
Respondetur, negando sequi ex nostra senten-
tia Christum Dominum videri non rationabili-
ter exclamasse contra Iudæos apud S. Mat-
thæum 23. & fleuisse super illos apud sanctum
Lucam capite 19. nam vt hæc & alia eis similia
sint, & verè dicantur fieri rationabiliter, satis VI.
est, quòd Christus Dominus ex sincero affectu
istis Iudæis exhibuerit insignia quædam signa
externa *singulari* modo, non tamen *indeclinabili
& insuperabili*, sed *fallibili*, qui nihilominus
esset sufficiens, & cum quo poterant, si voluis-
sent, pœnitere, & eos prouocauerit ad pœniten-
tiam; vt enim inter gratias *efficaces* datur quæ-
dam latitudo, ita inter eas, quæ sunt purè *suf-
ficientes*, vnde quando vna datur alicui maior,
quàm sit illa, quæ confertur alteri, arguit affe-
ctum quemdam magis singularem ipsius Dei,
quàm sit ille affectus, quo intra eandem latitu-
dinem dat alteri gratiam quidem *sufficientem*,
sed tamen in aliquo alio gradu inferiorem.
Et cùm hæc vtraque auxilia tantùm *sufficien-
tia* talis sint conditionis, vt dent posse operari,
quantum requiritur ex parte principij, vt os-
tendimus hâc quæstione articulo quinto, stat VII.
tantùm per liberam negligentiam hominum,
quin per illam saluentur, & quin hæc auxilia
consequantur actualem efficientiam sibi in actu
secundo correspondentem.
Ex quibus intelligimus Deum apud Isaiam
quinto capite meritò dicere, *quid debui facere
vineæ meæ, & non feci*; nam ad veritatem
huius propositionis sufficit, quòd inter gratias
sufficientes, Deus dederit huic populo aliquas
maiores, quàm cæteris gentibus.
Ad confirmationem, dicimus responsionem
debere correspondere exprobrationi, expro-
brationem procedere solummodò de quibus-
dam auxiliis sufficientibus, & proinde, vt Iu-
dæi possent respondere consentaneè ad expro-
brationem istam, deberent conqueri de caren-
tia auxiliorum sufficientium, aut ad summum, VIII.
quòd intra latitudinem illorum non haberent
aliqua specialia, sed acciperent tantùm vulga-
ria, & ea, quæ Deus communiter dat aliis gen-
tibus, quæ tamen responsio esset falsa, vt patet
ex illo loco Isaiæ, & aliis pluribus scripturæ te-
stimoniis; & quanquam responsio, quæ po-
nitur in hac confirmatione sit vera, non tamen
in ratione responsionis & querimoniæ est
iusta & rationabilis, quia generalis prouisor
(qualis est Deus) non tenetur dare omnibus
& singulis media propriè *efficacia*, seu quibus
indeclinabiliter & insuperabiliter assequantur
suum finem, sed pro illo suo munere [illegible] est,
quòd det sufficientia, apta & proportio[illegible] tam
fini obtinendo, quàm conditioni eius [illegible] cuius
tunc habet prouidentiam, vt docet sanctus

I. Thomas primâ parte quæst. 22. art. 2. in solu-
tione ad secundum, & communiter omnes
Theologi agendo de prouidentia.

Quartum fundamentum: efficacia gratiæ *præ-
uenientis* consistit formaliter in eo, quo fit, vt
homo vocatus saluetur de facto, & quo non
posito non saluatur de facto; atqui per liberum
consensum voluntatis fit, vt homo per gratiam
excitantem vocatus saluetur de facto, & nega-
to consensu non saluatur de facto, sed damna-
tur, vt patet ex citato Concilio Tridentino, &
aliis locis scripturæ ibi relatis.

Confirmatur: quia passim in sacris litteris ra-
tio, quia aliqui non fuerunt saluati, refunditur
in eorum dissensum, & reiectionem gratiæ,
vocaui, inquit Deus, & *renuistis*, & cùm affirma-
tio se habeat ad affirmationem, sitque causa
eius, quomodo negatiò ad negationem, éstque
causa illius, sicut iste dissensus est causa, cur gra-
II. tia præueniens à Deo oblata non sit *efficax*, ita
& consensus ei datus est ratio, & formalis causa,
cur illa sit efficax.

Respondetur, maiorem eius esse distinguen-
dam: si enim intelligatur de eo, quo consensus
allicitur *insuperabiliter & indeclinabiliter* in vo-
cationem; est vera, quemadmodum intelligi-
tur ex dictis: si autem intelligatur de aliis redu-
centibus illam ad actum secundum, vel hanc
eius reductionem concomitantibus, negatur,
quia hæc omnia sunt extra conceptum huius
gratiæ, consideratæ vt *efficacis* tantùm in actu
primo: at liber consensus voluntatis requiritur
solùm pro reducenda hac gratia ad secundum
actum, seu vt habeat suum proprium effectum
effectiuum, qui est aliquid præsupponens essen-
tiam & naturam talis gratiæ, iam constitutam in
suo esse formali, cùm hæc gratia sese anteceden-
III. ter habeat ad illum, & agimus tantùm hîc de
efficacia gratiæ in actu primo, de qua tamen mi-
nor huius fundamenti non procedit, vel si in-
tendit in eo sensu procedere, est falsa.

Ad confirmationem, respondetur, proximam
& immediatam causam, cur vocati non respon-
dentes non saluentur de facto & reipsa, esse eo-
rum dissensum, aliàs enim non essent culpabi-
les, nec punirentur à Deo, negatur tamen li-
berum consensum, datum *efficaci* gratiæ, esse for-
malem & præcisam causam efficaciæ eius.

Ad id, quod affertur ibi in probationem ante-
cedentis, respondetur esse verum, quando affir-
matio & negatio comparantur inter se penes
idem eodem modo spectatam; at si compa-
rantur diuersimodè, est falsum; affirmatio au-
tem & negatio assensus in præsenti difficultate
debent comparari inter se in ordine ad gratiam,
consideratam in actu primo, cuius vt sic specta-
IV. tæ formalem rationem ipse consensus nullo mo-
do ingreditur; & proinde, cùm consensus repe-
riatur tantùm in hac gratia, vt reductâ ad suum
actum secundum, & tunc consequatur suum
effectum effectiuum: dissensus verò in sufficien-
ti, vt etiam est in procinctu suæ reductionis in
actum secundum, fit, vt ex eo, quòd aliqua
gratia vocans non sortiatur actualem efficien-
tiam, seu productionem proprij sui effectus ex
dissensu ipsius liberæ voluntatis, non bene infe-
ratur per consequentiam oppositam, consensum
esse formalem causam ipsius gratiæ efficacis,
consideratæ in actu primo.

Deinde, bonum ex integra causa, malum au-
tem ex quocumque defectu; vt aliqua gratia
A sortiatur de facto suum effectum, postulat sibi V.
adiungi consensum vocati, quem si deneget,
nullo deficiente eorum, quæ pertinent ad suffi-
cientiam istius auxilij, dicetur stare solummodo
per eius negligentiam, & proinde, præcisa &
immediata ratio, cur damnetur, est, quòd sic
vocatus renuerit dare consensum vocationi,
licèt, quando dat illum de facto, tunc istud sese
teneat ex indeclinabili modo, quo Deus per ta-
lem gratiam vocat illum; sicque propriè Deus
discernit illum ab alio, qui vocatus non respon-
det, vt obseruauimus ex sancto Augustino in
pluribus locis in probatione superiùs allatâ in
probationem propositionis superioris articuli.

Cur autem Deus huic in particulari det gra-
tiam *efficacem*, & non alteri in particulari, est in-
scrutabile, vt docet sanctus Augustinus ex Apo-
stolo agens contra Pelagianos & Semipelagia-
nos, & lib. *de corrept. & gratia* capite octauo &
B nono, lib. *de gratia & libero arbitrio*, & secundo VI.
de *prædestinatione Sanctorum*, capite quinto &
sexto, & passim alibi.

DISPVTATIO VII.

De dependentia gratiæ efficacis à prædeterminatione physicâ.

ARTICVLVS I.

Vtrum efficacia gratiæ operantis consistat in physica prædeterminatione ad bonum actum?

NOTANDVM est primò, nomi-
C ne *prædeterminationis physicæ* ni-
hil aliud intelligi, quàm inter- VII.
nam quandam alligationem vo-
luntatis ad eliciendum actum bo-
num, quæ quidem alligatio
fiat à Deo per impressionem cuiusdam qualita-
tis fluentis receptæ in ipsa voluntate sese tantùm
habente ad illam passiuè, quâ quidem qualitate
voluntas realiter, efficienter seu reali efficien-
tiâ (prout hæc apud Philosophos & Theologos
opponitur *morali*, non autem prout coincidit
cum efficientia necessaria, per quam causa di-
citur à Philosophis agere necessariò) trahitur
ad bonum illud, ad quod Deus illam vocat, sic
enim auctores illi explicant *physicam prædeter-
minationem*.

Quod, vt meliùs intelligatur, notant homi-
nem, cùm bene operatur, accipere à Deo tria
bona, duo *præuenientia*, & vnum *concomitans*;
D primum ex præuenientibus est auxilium suffi- VIII.
ciens, consistitque in actibus intellectus & vo-
luntatis: secundum est auxilium *efficax*, quo vo-
luntas reipsa mouetur, ita vt reipsa faciat: pri-
mum ex istis duobus datur ad *posse operari*: se-
cundum *ad actu operari*: tertium denique est
influxus Dei, qui cum voluntate non tantùm
moraliter, sed etiam *efficaciter* & *efficienter* præ-
motâ, efficit consensum, éstque concomitans
illum, & volunt hæc tria seruare inter se ordi-
nem hunc modò assignatum inter recensendum
illa, ita vt voluntas primo loco constituatur po-
tens ad operandum, non quidem completè &
vltimatè per ipsum auxilium sufficiens, sed in-
choatiuè & dispositiuè, vt possit moueri per ef-
ficax auxilium præueniens.

I. Secundo loco iuxta auctores huius sententiæ voluntas per hanc qualitatem sibi à Deo impressam completur in ratione principij ad proximè operandum, & ad hoc vt seipsam reducat de actu primo ad secundum, tantáque est huius impressæ qualitatis necessitas voluntati ad bene operandum, vt hæc sine ista nequeat absolutè operari; est etiam hæc qualitas tam potens & efficax, vt voluntas non possit ei resistere, siue, vt alij loquuntur, sit impossibile cum illa coniungere dissensum, & resistentiam, quod vocant *non posse in sensu composito*: posse tamen *in sensu diuiso*, si voluntas esset sine ista qualitate, quæ tamen necessitas non tollit libertatem, nec eius vsum impedit, quia, inquiunt, non tollit *indifferentiam iudicij*, vel est tantùm necessitas *hypothetica*, quæ rectè cum ipsa libertate consistit, sicque iuxta hanc opinionem efficacia gratiæ consistit *in quadam qualitate physica & reali distincta ab actibus intellectus & voluntatis, illósque præcedente.*

II. Bannes refertur primus docuisse hanc opinionē primâ parte quæstione decimâ quartâ quæst. vigesimâ tertiâ articulo tertio, in vltima conclusione & sequentibus, & omnes ferè discipuli sancti Thomæ paucis immutatis eam sequuntur. contra quos

Sit hæc propositio: *efficacia gratiæ præuenientis non consistit in aliqua qualitate etiam per modum fluentis à Deo impressâ voluntati illam prædeterminante physicè ad consensum in bonum illud, ad quod Deus illam vocet.* Ita Suares tribus libris *de auxiliis gratiæ*. Lessius opusculo *de gratia efficaci*, à Valentia, Vasques & alij eiusdem Societatis ad hanc partem sancti Thomæ, quos ibi studiosè referunt: imò & è schola sancti Thomæ, Ioannes Gonzales in primam partem quæstione 19. disp. 58. sect. 3. conclusione secunda, & Petrus Ledesma quæstione vnicâ *de diuinis auxiliis* articulo

III. sexto, conclusione secundâ, sequuntur hanc nostram propositionem, & censent priorem illam opinionem nullomodo esse de mente sancti Thomæ.

Probatur autem primò ex sacris literis, quatenus illæ loquendo de *gratia efficaci* hanc solummodò explicant per actus illos intellectus & voluntatis, & alia, in quibus docuimus suprà gratiam *operantem* formaliter consistere; & patebit etiam ex iis, quæ ex iisdem afferemus infrà pro nostra sententia.

ARTICVLVS II.

Probatur eadem veritas ex Patribus.

PROBATVR veritas propositionis superioris articuli etiam ex Patribus, qui ita loquuntur de hac gratia, vt non tantùm non meminerint huius qualitatis sic prædeterminantis volun-

IV. tatem, sed etiam nihil aliud ad hanc gratiam requirunt, quàm prædictos actus singulari modo *efficaces* intellectus & voluntatis, cum reliquis superiùs enumeratis.

Sic præsertim sanctus Augustinus lib. *de peccatorum meritis & remissione*, vbi ait, quando nos postulamus à Deo gratiam *præuenientem efficacem* in ordine ad exercendum aliquod bonum opus, tunc nos nil aliud petere, quàm *vt aperiat quod latebat, & suaue faciat, quod non delectabat.* Cùm autem, inquit, ab illo illius adiutorium deprecamur ad faciendam perficiendámque iustitiam, quid aliud deprecamur quàm vt aperiat, quod latebat & suaue faciat, quod non

A

V. delectabat; quò loci hæc particula, (*quid aliud*) excludit ab hac gratia *præueniente efficaci* quidquid est extra actus eiusmodi & gratiam protectionis, & proinde qualitatem illam à præcedenti opinione introductam: Si hæc enim prærequireretur ad eiusmodi actus, deberemus primùm illam postulare à Deo, quod sanctus Augustinus negat dicendo, *quid aliud deprecamur.*

Probatur idem ex Patribus, quatenus ij negant Deum ita præuenire nostras voluntates per suam gratiam, vt illas necessitet, quod tamen prior illa opinio affirmat dicendo hanc qualitatem esse tam potentem, vt ei non possit resisti, & plura eorum testimonia pro hac re possunt videri apud Suarem lib. 3. *de auxiliis* capite 12. apud Benium controuersia de gratia efficaci capite 10. apud Lessium citata disp. de gratia efficaci capite 8. & apud alios plerosque recentiores & impugnantes prædeterminationem hanc physicam. VI.

B

ARTICVLVS III.

Probatur eadem veritas ex Conciliis.

PROBATVR etiam nostra propositio ex eo, quòd illa qualitas prædeterminans videtur repugnare Conciliis, præsertim Senonensi congregato anno Domini 1528. dicenti in decretis fidei Decreto 150. *gratiam non repugnare libero arbitrio, sed talem esse vt ea excitante positâ resisti possit.*

Item ex Tridentino sessione sextâ, capite quinto, sic loquenti de hac gratia efficaci *Deo tangente cor hominis per Spiritus sancti illuminationem*, & deinde sic subiungendo, *quippe qui* (homo scilicèt per illam vocatus & tactus à Deo) *illam abiicere potest*, & eadem sessione canone quarto

C

Concilium dicit anathema asserenti: *liberum arbitrium à Deo motum, & excitatum non posse Deo vocanti & excitanti dissentire si velit, sed veluti inanime quoddam nihil agere meréque passiuè se habere.* VII.

Circa quæ duorum Conciliorum testimonia notandum est imprimis duas hæreses condemnari, priorem Lutheri articulo 36. suæ assertionis asserentis, *voluntatem se habere tantùm passiuè ad vocantem gratiam*, quæ condemnatio continetur istis verbis Tridentini Concilij, *neque homo ipse nihil omninò agat inspirationem illam recipiens*, hæc enim verba important hominem habere se actiuè ad ipsam inspirationem, quâ gratia *præueniens* ibi significatur: altera hæresis est est tam Lutheri citato articulo, quàm Calvini secundo suarum Institut. capite tertio §. 10. voluntatem non posse resistere excitanti gratiæ, sic enim

D

ibi Caluinus scribit, *Voluntatem mouet* (Deus scilicet) *non qualiter multis sæculis traditum est, vt nostræ posteà sit electionis motioni obtemperare vel refragari, sed illam efficaciter afficiendo.* Quæ hæresis condemnatur à Concilio Senonensi suprà, quando decernit *gratiam non præiudicare libertati, Deum suis inspirationibus non ineuitabiliter vi aut vnco rapere homines*; & à Tridentino, quando ait *hominem posse abiicere inspirationem, hominem per gratiam excitatum posse illi dissentire.* VIII.

Deinde notandum est illa verba *dissentire, resistere, abiicere*, quibus Concilia ibi vtuntur, referri ad ipsam excitationem, vt actu & ipsa existentem: id enim apertè indicant verba Concilij Tridentini citato capite quinto: *Deo tangente*

I. *cor hominis per Spiritus sancti illuminationem*, A & canonis quarti *liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum dissentire si velit*, significant enim etiam iuxta regulas Grammaticorum, dum ipsa excitatio per gratiam præuenientem fit, esse in ipso hominis libero arbitrio eam posse abiicere, & ei dissentire, quia apud Grammaticos ablatiuus absolutus qualis est iste, *tangente Deo cor hominis*, connotat actualem existentiam & positionem eius rei, cuius fit mentio: nec quisquam potest dici *dissentire, resistere, abiicere* id, quod non existit, nec ei est præsens.

Tandem, notandum est hæc Concilia loqui de *preueniente* gratia secundùm eum statum, iuxta quem Lutherus & Caluinus suprà volebant eam præiudicare libertati, seu voluntatem non posse ei resistere, hoc enim est, quod ibi vtrumque Concilium damnat. At vterque ille hæreticus contendebat Deum ita nos non mouere per gratiam *preuenientem*, vt *postea nostra* B
II. *sit electionis motioni vel obtemperare vel refragari*: sic enim Caluinus suprà expressit suam mentem, & ex illa satis innuit se loqui de abiectione gratiæ præsentis & actu existentis: ex quibus omnibus

Formatur hæc ratio pro nostra sententia: gratia illa non prædeterminat physicè voluntatem, quæ etiam dum est actu posita, potest reiici ab ipsa voluntate creata, & cui etiam vt præsenti & reipsa mouenti voluntas creata potest pro sua libertate dissentire: atqui voluntas creata potest pro sua libertate dissentire gratiæ *efficaci* tanquam præsenti, tanquam excitanti de facto, item potest illam in seipsa iam actu positam reiicere: igitur gratia *efficax* non prædeterminat physicè voluntatem ad consensum, nec formaliter consistit in prædicta qualitate per C
III. priorem sententiam asserta.

Maior constat ex auctoribus prioris sententiæ, minor ex citatis duobus Conciliis.

Ex quibus bene perspectis constat primò vtrumque hoc Concilium loqui de gratia propriè *efficaci*, vt condistincta à *sufficiente*, quia Senonense loquendo de illa sic ait, *trahit quidem Deus, sed in eius odorem currimus, non vnco rapimur*, quæ omnia explicant consensum reipsa datum *efficaci* gratiæ, quia voluntas nunquam de facto dat consensum gratiæ purè *sufficienti*, vt intelligitur ex dictis de illa, tum etiam quia Tridentinum ibi ait *liberum hominis arbitrium ei assentiendo & cooperando* disponi: at assensus, vt nunc obseruauimus, datur tantùm reipsa *efficaci* gratiæ.

Constat secundò, vtrumque Concilium loqui de hac gratia in *sensu composito*, ita vt simul stent hæc duo, quòd hæc gratia de facto
IV. sit & excitet voluntatem ad consensum, non D tamen repugnet voluntatem sic motam ei, dum est, resistere, eámque abiicere: tum quia hæc duo Concilia directè condemnant prædictam vtramque hæresim Lutheri & Caluini; hi autem loquebantur de gratia *excitante efficaci*, vt considerata in *sensu composito*; mens enim illorum non erat hominem posse vno tempore carere gratia *efficaci*, & alio illam habere, sed tantam esse vim illius, vt eâ positâ & stante voluntas hominis necessitetur ad consensum, vt facilè intelligitur ex ipsis illorum verbis, tum etiam quia omnes loquendi formulæ similes istis Conciliorum, quibus dicimus hominem incitatum rogatum, posse incitanti, roganti dissentire, si velit, semper accipiantur in *sensu composito*, ad eum sensum, quo solemus dicere hominem tentatum à dæmone posse illi resistere. V.

ARTICVLVS IV.

Probatur eadem veritas ratione.

PROBATVR etiam nostra propositio aliquot rationibus, fundatis etiam in relatis auctoritatibus Conciliorum, & primò quòd *talis qualitas tollat vsum seu exercitium liberi arbitrij in actu conuersionis ad Deum*, quod sic probatur: homo conuertendus ad Deum potest considerari tribus modis; primo ante acceptam à Deo qualitatem istam *physicè* prædeterminantem: secundo dum illam recipit: tertio postquam accepit illam & ex vi illius sese conuertit ad Deum: atqui admissâ hâc qualitate eo modo, quo præcedens opinio illam tenet & explicat, homo in nullo statu ex tribus citatis habet vsum VI.
seu exercitium liberi arbitrij ad conuertendum se ad Deum.

Non in primo, quia tunc tantùm aliquis censetur habere vsum suæ libertatis, quando positis omnibus ad agendum requisitis ex parte principij ita agit, vel potest agere, vt tamen possit non agere: atqui homo pro eo statu non habet omnia prærequisita ad se conuertendum ad Deum, quia iuxta præcedentem opinionem hæc prædeterminatio requiritur ex parte principij, velut eius complementum, quam tamen nondum habet.

De secundo statu idem patet: tunc enim aliquid censetur imprimi subiecto ex vsu suæ libertatis, quando potest, vel impedire, vel in seipso causare illius receptionem: at homo pro eo statu non potest velle impedire vel causare hanc qualitatem prædeterminantem, quia non potest aliquid in seipso efficere, ex cuius vi illa VII.
ponatur, aliàs haberet à seipso initium suæ iustificationis, nec illud esset desumendum ab hac gratia *efficaci*; quod vtrumque est hæreticum.

Nec denique est in tertio statu, quia quando agens ita agit, vt in eo instanti, quo agit, nequeat cessare ab actu, agit necessariò & non liberè; atqui homo pro eo statu & instanti, quo agit, & habet istam prædeterminationem, non potest cessare ab actu conuersionis in Deum, quia iuxta priorem opinionem non potest ei resistere; ergo tunc in nullo illorum statu habet vsum liberi arbitrij ad sese conuertendũ in Deum.

Confirmatur: omnis actus liber debet oriri *mediatè* vel *immediatè* à potentia *indeterminata*: nam actus potentiæ motricis, intellectus, & alij similes, dicuntur esse liberi, quia licèt oriantur à potentia non liberâ, attamen oriuntur ex imperio libero nostræ voluntatis, quæ median- VIII.
tibus potẽtiis sibi subordinatis operatur, & ipsa electio mediorum necessariorum ex efficaci volitione finis, est libera, quia hæc volitio efficax finis est voluntati libera: atqui actus ille conuersionis in Deum procedit à voluntate, vt subiectâ huic qualitati prædeterminanti; non *vt mediatè* vel *immediatè indeterminatâ*; non quidem vt *immediatè indeterminatâ*; quia positâ hâc qualitate voluntas non potest non operari; non item vt *mediatè indeterminatâ*; quia hæc qualitas, physicè prædeterminans voluntatem ad consensum, non est ita in potestate voluntatis, vt hæc pro sua libertate possit illam vel habere, vel impedire, vel abiicere: ergo actus ille conuersionis ad Deum non censetur propriè esse liber.

I.

ARTICVLVS V.

Soluuntur leuiores responsiones aduersariorum contra rationem superiori articulo allatam.

AD totam superioris articuli rationem eiúsque confirmationem, & ad prædictas auctoritates Conciliorum, in quibus illa fundatur: auctores prioris opinionis varias excogitarunt responsiones, sed quarum aliæ solâ germanâ expositione istius opinionis concidunt, verbi gratiâ, quòd hæc qualitas requiratur tantùm in eo instanti, quo voluntas operatur, & non antè, sícque voluntatem habere omnia antecedenter prærequisita.

Hoc enim patet esse falsum, quia admittunt illam se habere antecedenter ad illustrationem
II. intellectus & piam voluntatis affectionem.

Similiter corruit solutio illa, quâ dicunt qualitatem illam ita antecedenter à Deo imprimi voluntati, vt tamen voluntas simul sese determinet ad agendum, cùm enim hæc qualitas iuxta illos simul antecedenter imprimatur voluntati, vt hæc non possit ei resistere, voluntas iam informata tali qualitate, non determinat seipsam loquendo propriè, quin potiùs antecedenter prædeterminata per istam qualitatem, agit ex quadam necessitate, sicut agens naturale, quod quia ratione suæ formæ est priùs determinatum ad vnum, quàm sese accingat ad agendum, non dicitur propriè sese determinare ad agendum, sed agere necessariò.

Similiter intelligitur, solutionem illam, quâ Aluares disp. 32. numero 8. respondet per hanc *prædeterminationem*, creatam voluntatem esse
III. tantùm determinatam in *actu primo*, illam verò determinare sese in *actu secundo*, intelligitur, inquam, nullius esse ponderis, quia quotiescumque determinatio in *actu secundo* sequitur necessariò in agente ex antecedenti determinatione in *actu primo*, ad quam antecedentem prædeterminationem ipsum agens sese habet solùm passiuè, tunc tale agens, loquendo propriè, non seipsum determinat; nec determinatio in *actu secundo*, correspondens prædeterminationi in *actu primo*, est in libera eius potestate, sed est ei omninò necessaria, vt patet in beato, cuius intellectus determinatur à Deo in *actu primo* per lumen gloriæ infusum, quo possit Deum clarè & intuitiuè videre: & quia ad infusionem eius luminis, & vnionem diuinæ essentiæ ad instar speciei impressæ, visio beatifica in *actu secundo* sequitur necessariò, intellectus beati non censetur sese determinare ad illam, nec il-
IV. lam liberè exercere: at iuxta priorem opinionem prædeterminatio voluntatis in *actu secundo*, ita sequitur ad impressionem huius qualitatis, vt voluntas non possit ei resistere: vnde hæc qualitas sic prædeterminans non solùm tollit actum oppositum conuersioni, sed etiam proximam & expeditam potentiam ad illam exercendam; cùm voluntas per illam determinetur antecedenter ad hunc & illum actum in particulari.

Hinc etiam intelligitur nullam esse solutionem illam, quâ ad primum hoc nostrum argumentum aliqui respondent, hominem informatum hâc qualitate prædeterminante ita conuerti ad Deum, vt necessitas, quæ inde oritur ad
A exercendum actum conuersionis, sit tantùm *in sensu composito*, & non *in sensu diuiso*, seu V.
quòd hæc necessitas non sit *absoluta*, sed tantùm ex *aliqua suppositione*, cuiusmodi est hæc, quâ dicimus hominem sedentem non posse stare, quæ tamen necessitas *hypothetica* non tollit vsum liberi arbitrij, vt patet in exemplo allato.

Hæc, inquam, solutio intelligitur improbata ex dictis; primò enim ostendimus vtrumque Concilium suprà allegatum esse intelligendum *in sensu composito*, vnde cùm illi loquantur de gratia *efficaci*, vt eius efficacia possit consistere, debet hæc qualitas posse esse simul in voluntate vocati; & potentia ad oppositum, seu ad se non conuertendum, quod tamen hæc opinio non admittit.

Deinde, necessitas introducta per hanc qualitatem est ex suppositione antecedenti, independente tamen ab ipsa voluntate, cui inest, nec
B enim ei liberum est eam recipere, vel receptam VI.
abiicere iuxta illos: at omnis antecedens necessitas, fundata in suppositione nullo modo existente in potestate ipsius agentis est absoluta & tollens exercitium liberi arbitrij; vt sanctus Augustinus expresè significat libro tertio *de libero arbitrio* capite 18. sic scribens, *quæcumque ista causa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur*, & Theologi communiter docent primâ parte quæst. 19. ex sanctis Patribus.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur tres aliæ grauiores aduersariorum responsiones.

VERVM aliqui tribus aliis modis respondent ad primam istam rationem: primùm remanere libertatem voluntatis, quia non
C obstante hac qualitate prædeterminante illam,
indifferentia iudicij remanet in intellectu; obie- VII.
ctum enim ita voluntati ab intellectu proponitur secundùm varias conuenientias boni, vt non inferat voluntati necessitatem ad volendum illud, sed quantum est in se illam relinquat indifferentem; & ita si aliunde necessitetur ad agendum circa obiectum eiusmodi, non desinet agere liberè; verùm id non satisfacit, quia dum ageremus de *libero arbitrio* ostendimus, radicem quidem libertatis esse in intellectu, illam verò formaliter spectatam esse in voluntate & consistere in actiua illa indifferentia, quâ pro sua libertate potest in quam voluerit partem sese determinare; at hæc qualitas, vel hæc motio prædeterminans, non relinquit voluntati liberum sese in quam voluerit partem obiecti propositi determinare, sed antecedenter & realiter illam determinat ad
D vnam partem, ita vt voluntas non possit resiste- VIII.
re tali qualitati, vel motioni iuxta defensores illius.

Confirmatur: quandiu voluntas caret proximâ & expeditâ indifferentiâ ad vtrumlibet circa obiectum practicum sibi à ratione propositum, tandiu caret exercitio liberi arbitrij circa illud, non obstante ipsa propositione obiecti secundùm variam rationem boni, v. g. Christus Dominus cognoscebat subire mortem propter præceptum sibi à Deo patre propositum esse bonum rationis; similiter subire eandem mortem esse malum sensui, vt patet ex illo actu timoris, quem in parte inferiori habuit de morte, & tamen ipsa mors eius, prout nu-

I. dè & simpliciter importat separationem animæ à corpore abstrahendo ab eius circumstantiis & à motiuo, ex quo Christus Dominus illam subiit, non fuit ei libera, vt docebimus ad quæstionem 18. 3. partis, & omnes Scholastici ibi communiter tradunt: sed voluntas informata hâc qualitate vel motione prædeterminante caret proximâ & expeditâ indifferentiâ ad vtrumlibet, quia iuxta assertores illius prædeterminatur ad assensum circa hanc determinatam partem obiecti sibi propositi, nec potest illi dissentire.

Respondent secundò alij, eam qualitatem esse in libera potestate voluntatis, quatenus hæc potest sinere se moueri à Deo, & sinendo se moueri accipit illam.

Secunda hæc etiam solutio non satisfacit; primùm, quia sicut ipsum sinere se moueri à Deo, est in potestate cuiuscumque hominis, II. quatenus stat per illum, quin saluetur, & nemo adultus potest saluari nisi moueatur à Deo per auxilium gratiæ excitantis, sic etiam iuxta hanc opinionem, quam impugnamus, esset in potestate cuiuslibet habere hâc gratiam in *actu primo* singulari modo *efficacem*, vt condistinguitur ab ea, quæ solummodo est *sufficiens*; quod tamen est falsum, & contra expressam doctrinam sancti Augustini passim disputantis contra Pelagianos & Semipelagianos, docentis illam dari merè gratuitò, & non ex antecedente aliqua dispositione, vel etiam merito de congruo illius, qui illam accipit à Deo.

Deinde, ipsum sinere se moueri à Deo, ratione cuius hæc opinio respondet qualitatem illam, seu motionem prædeterminantem, esse in potestate voluntatis creatæ; vel est aliquid ordinis purè naturalis, vel supernaturalis, & aliquid III. merè liberaliter concessum voluntati à Deo, ex intentione iustificandi illum: primum non potest dici, quia est Pelagianum, ponit enim initium & primam radicem iustificationis nostræ esse à nobis: secundum etiam dici non potest, cùm enim istud sit aliquid antecedens ad primam gratiam *excitantem*, quæ iuxta hanc primam opinionem supponitur ad hanc qualitatem prædeterminantem, & ad actus indeliberatos intellectus & voluntatis; initium nostræ iustificationis in adultis non esset à prima gratia vocante, quod est contra expressam doctrinam Concilij Tridentini sessione sextâ, cap. quinto.

Respondent tertiò alij, eam qualitatem non impedire exercitium liberi arbitrij, quia cum tanta suauitate agit in voluntatem, vt causet in illa summam delectationem, cum qua etiam elicit assensum in talem vocationem Dei.

IV. Nec etiam hæc responsio satisfacit: nam vt consensus voluntatis adultorum in gratiâ *excitantem* sit liber, non sufficit vt sit liber libertate *à coactione*, id est, quæ opponatur coactioni, sed debet esse liber libertate *à necessitate*, id est, quæ opponatur necessitati; quia hæretici libenter admittunt hanc necessitatem; nec tamen desinunt condemnari à Conciliis superiùs, & sancti Patres, dum agunt de libero consensu in gratiam excitantem, semper exprimunt illam per libertatem oppositam necessitati, quemadmodum videre est loco Concilij Tridentini proximè citato.

Deinde, visio & amor beatifici eliciuntur à beatis cum magna suauitate & delectatione iuxta illud Psal. 25. de beatis, *inebriabuntur ab vber-* A *tate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos;* V. quia tamen isti actus beatifici non eliciuntur liberè, quatenus beati non possunt pro suâ libertate non videre Deum clarè, & illum sic cognitum non amare, sed necessitantur, non dicuntur communiter à Theologis, loquentibus propriè de libertate, quæ opponatur necessitati, exercere actus istos liberè & modo humano: ergo, licèt hæc qualitas vel motio prædeterminans voluntatem faciat vt hæc suauiter consentiat vocationi, non propterea tamen, loquendo præcisè & formaliter, consensus ex tali qualitate vel motione elicitus, erit liber eâ libertate, quæ requiritur in actu humano, qualis est conuersio adulti peccatoris ad Deum.

ARTICVLVS VII.

B *Probatur veritas nostræ propositionis alterâ ratione.* VI.

SECVNDA ratio nostræ propositionis, quâ hæc qualitas vel motio reiicitur, est, quòd illâ sic admissâ sequatur gratiam sufficientem non dari omnibus adultis ad non peccandum, & consequenter eos non esse culpabiles: quod absurdum sequi probatur; qui caret aliquo requisito ex parte principij actiui ad agendum, nec est in eius potestate habere illud, is censetur carere auxilio sufficienti; quia non habet quidquid in actu primo completo requiritur ad bene operandum, nec tunc stat solummodo per negligentiam voluntatis eius, quin bene operetur, vt patet ex dictis suprà de gratia sufficienti, & de requisitis ad illam; sed qui non habet hanc qualitatem, seu motionem prædeterminantem, caret aliquo sibi ad bene operan- C dum, seu ad non peccandum requisito ex parte VII. principij actiui, nec est in potestate cuiuslibet hominis habere hanc qualitatem vel præmotionem: igitur, qui caret tali qualitate vel præmotione, caret auxilio sufficienti ad bene operandum, seu non peccandum.

Maior satis patet. Minor probatur: & primùm *quòd habere hanc præmotionem non sit in potestate cuiuslibet voluntatis creatæ*, ostendimus in confirmatione prioris rationis, & in solutionibus ad rationes aduersariorum.

Deinde, quòd iuxta priorem opinionem hæc qualitas sit aliquid prærequisitum ex parte principij actiui, considerati in *actu primo completo*, probatur, quia vt obseruauimus initio præsentis disputationis, prior illa opinio vult voluntatem constitui potétem in *actu primo* per auxilium sufficiens solùm inchoatiuè, & per hanc qualitatem compleri in ratione principij ad proximè D operandum: vnde aliqui auctorum istius sen- VIII. tentiæ dicunt hanc qualitatem vel motionem esse complementum virtutis actiuæ, vt Aluares disp. 19. conclusione secunda: ergo voluntas carens hâc qualitate, vel motione, caret aliquo sibi prærequisito ex parte principij actiui ad agendum, & proinde caret sufficienti auxilio, quia nulla potentia censetur esse sufficienter disposita ad agendum, nisi habeat omnia, quæ ex parte illius requiruntur ad proximè operandum.

Aliqui respondent ad hoc argumentum, hanc qualitatem prædeterminantem requiri, vt homo possit absolutè & simpliciter operari, non quidem ex parte potentiæ, sed solùm, vt de facto

I. operetur, tanquam applicatio potentiæ ad a- A
ctum; quæ necessitas non magis tollit rationem sufficientis auxilij ab iis, qui carent tali qualitate, quàm applicatio obiecti ad potentiam visiuam, vt hæc reducatur ad actum, tollit à visiua potentia rationem potentiæ sufficientis in *actu primo* ad videndum; sic respondet Aluares *de auxiliis* disputatione decimâ octauâ numero vigesimo, disputatione vigesimâ tertiâ, numero 30. 31. & 32. item disputatione 113. numero decimo.

Sed hæc solutio refellitur: ad hoc, vt quis dicatur habere sufficiens auxilium ex parte potentiæ seu principij, ita vt non operando per illud sit culpabilis, & proinde talis omissio actus sit peccatum, non tantùm requiritur, vt sit quomodocunque sufficienter completa in *actu primo*, sed insuper requiritur, vt applicatio suæ virtutis ad operandum, sit illi expedita in *actu*
II. *primo*, ita vt solummodo stet ex negligentia voluntatis, quòd non operetur, quemadmodum intelligitur ex dictis de gratia *sufficienti*, aliàs nonobstante priori illâ sufficientiâ voluntas tunc non operans, eò quòd non habet in sua potestate applicationem talis suæ virtutis ad opus, excusabitur à peccato *omissionis*, quemadmodum facilè potest ostendi pluribus exemplis sumptis ab obseruatione præceptorum tam legis diuinæ, quàm humanæ, vel etiam naturæ; vt si hæc impotentia applicationis non excusaret à peccato, Deus videretur similis isti Imperatori, qui vt captaret occasionem mulctandi grauissimè populum, curabat suas leges scribi minutissimis characteribus, easque affigi in loco editissimo apud Suetonium, quod dicere de Deo est blasphemum.

III. Et confirmatur ampliùs ex eo, quòd id facere esset Deum obligare hominem ad impossibile, contra doctrinam Concilij Tridentini sessione sextâ, capite vndecimo, quia hæc qualitas seu complementum istud sic prædeterminans voluntatem ad consensum, non est in potestate voluntatis creatæ iuxta priorem opinionem & expressam sententiam Aluares citatâ disputatione 18. numero 10.

Secundò: idem Aluares disputatione decimâ octauâ, numero vigesimo sexto, respondet hanc motionem prædeterminantem non esse in potestate voluntatis creatæ tanquam causæ efficientis, illam attamen motionem consideratam ratione sui termini, qui est libera operatio voluntatis, seu liber eius consensus, esse in potestate ipsius voluntatis.

Sed hæc solutio non magis satisfacit, quàm præcedens, importat enim implicationem in
IV. adiecto, vt Dialectici loquuntur, nam eo ipso, quòd hæc opinio vult non esse in libera potestate voluntatis creatæ accipere à Deo hanc qualitatem, vel motionem prædeterminantem, & voluntatem non posse ei resistere, implicat talem motionem quoad illum suum terminum esse in potestate ipsius voluntatis, effectus enim ille cuius propria causa non subest potestati voluntatis, & qui positâ illâ suâ causâ non potest impediri, nullo modo est in libera potestate voluntatis; at hæc vtraque conditio hîc reperitur secundùm Aluares & alios eiusdem opinionis auctores.

Deinde, multa ex dictis suprà contra præcedentes solutiones euertunt etiam hanc propositionem, vt quilibet illa diligenter considerans poterit animaduertere.

Atque ex hactenus dictis facilè possunt refelli plures aliæ solutiones, quas alij fingunt; V.
nam dum hæc opinio vult qualitatem hanc esse absolutè necessariam, saltem vt complementum aliquod virtutis actiuæ; item eam habere se antecedenter ad consensum; item voluntatem non posse ei resistere; item illam esse ad determinatum aliquem actum & non tantùm in confuso, quidquid afferatur in explicationem semper attentè consideratum reperietur tollere exercitium libertatis in ipso actu conuersionis ad Deum, similiter destruere rationem auxilij sufficientis in ipsa sufficiente gratia, & proinde efficaciam huius specialis gratiæ excitantis nullo modo in illa consistere.

Plures aliæ rationes pro hac nostra propositione videri possunt apud plerosque alios, vt apud Suarem libro tertio *de auxiliis*, apud Lessium apologiâ pro gratia *efficaci*, & quam- B
plures interpretes sancti Thomæ hac quæ- VI.
stione.

Cæterùm inter probandum hanc propositionem, impugnando qualitatem illam prædeterminantem, addidimus hanc particulam, *vel motionem*, quia licèt duo ista distinguantur, & aliqui ex discipulis sancti Thomæ negent hanc qualitatem, vt obseruauimus, & admittant motionem aliquam prædeterminantem, attamen omnes illæ rationes superiùs allatæ contra prædictam qualitatem, & multæ ex iis, quibus illa impugnatur à plerisque aliis Doctoribus, videntur etiam ostendere non esse admittendam istam motionem, vt prædeterminantem voluntatem ad actum conuersionis ad Deum, non enim videtur minùs tollere liberum exercitium actus conuersionis ad Deum, & rationem sufficientiæ ab auxilio gratiæ suffi-
C cientis, datæ à Deo omnibus, quàm hæc prædicta qualitas, vt potest facilè ostendi applican- VII.
do omnes istas rationes, & alias similes; vnde auctores suprà citati, qui ex schola sancti Thomæ impugnant hanc qualitatem prædeterminantem, & nihilominus admittunt talem motionem prædeterminantem, volunt illam esse duntaxat necessariam, vel ad hoc, vt voluntas, quæ secundùm se est ordinis naturalis, eleuetur & confortetur ad exercendum actum supernaturalem, vel vt voluntas per talem motionem supernaturalem applicetur ad agendum, vel ad vtrumque simul: at illam non requiri ad primum, patet ex dictis suprà de modo, quo actus indeliberati supernaturales, in quibus docuimus gratiam operantem consistere, producuntur à nobis sine vllo alio principio nobis inhærente, etiam per modum transeuntis eleuante nostras potentias, nec etiam hæc mo-
D tio est necessaria ad faciendum actualem applica- VIII.
cationem potentiæ ad agendum, vel etiam ad obiectum, circa quod agat; patet, quia aut hæc applicatio esset ad exercendum actus indeliberatos, in quibus gratia *operans* consistit, aut ad dandum liberum consensum rebus bonis per illos propositis voluntati: non ad primum, quia sicut priùs naturâ est obiectum applicari potentiæ, quàm actum exerceri circa illud, ita etiam hæc motio deberet esse priùs saltem naturâ, quàm tales actus indeliberati producerentur à potentia, ad quod tamen videtur esse inutilis; cùm eo ipso, quòd Deus facit istos actus in nobis sine nobis humano modo agentibus, hæc applicatio poten-

I. tiæ ad tale obiectum, etiam in particulari sufficienter fiat; hæc item motio non est necessaria pro applicanda voluntate ad præbendum deliberatum consensum istis actibus indeliberatis; nam, cùm actus isti excitent voluntatem ad consentiendum ipsis rebus sibi in particulari propositis, ipsa sola voluntatis determinatio habens gratiam cooperantem ad id sufficit.

Deinde, quæ suprà diximus contra responsionem Aluaris, dicentis motionem illam requiri tanquam applicationem, ostendunt etiam hanc secundam partem nostri dilemmatis.

ARTICVLVS VIII.

Soluuntur leuiora aduersariorum fundamenta.

II. CONGERVNT aduersarij varia tum sacræ scripturæ, tum Conciliorum, tum Patrum testimonia, quibus conantur suam sententiam probare, sed quia hæc omnia testimonia, ne vnum quidem verbum habent de ista qualitate prædeterminante physicè voluntatem vocati, & si bene expendantur, procedunt solummodo de actibus intellectus & voluntatis, in quibus diximus gratiam operantem consistere, nec in istis testimoniis realis illa & physica efficientia, quam prætendunt, asseritur, ideò libenter illa omittimus.

Nam, quòd Deus loquens de gratia *efficaci* passim ita dicit, *faciam vt faciatis*, *vt ambuletis in mandatis meis*, & id genus cætera, rectè explicantur de efficientia tantùm *morali* per gratiā præuenientem, quemadmodum si quis valdè potens & maximæ auctoritatis diceret alicui in-

III. feriori, *faciam vt facias*, quatenus nimirum id præstat vel suadendo, vel comminando, vel alio simili modo morali: sicut & quòd Deus dicitur per gratiam efficacem trahere hominem ad Christum: Sanctus enim Augustinus tractatu 28. *in sanctum Ioannem* explicat tractionem illam fieri suasione, & docet homin[illegible], etiam trahi voluptate; quod non potest intelligi de aliqua reali efficientia: nam Apoc. 12. Draco, id est, primus Angelus, inter peccantes dicitur *traxisse tertiam partem stellarum*, id est quamplures Angelos, in peccatum, quod tantùm idem sonat, ac efficaciter suasisse, non autem illis impressisse aliquam qualitatem, quâ illos ad se efficienter pertraxerit.

Similiter facilè absque ista qualitate prædeterminante, & sine reali eius efficientia, qui vocantur à Deo per gratia[illegible] efficacem rectè intel-

IV. [illegible]

& sanctum Augustinum lib. *de gestis cum Pela-* [illegible]

[illegible]

nam actus illi subiti intellectus & voluntatis, in quibus docuimus suprà gratiam o[illegible] *autem* con- [illegible]

potētiis, vt tamen non eliciantur liberè & modo [illegible]

[illegible]

tiam *efficacem* rectè dicitur potiùs *agi*, quàm *agere*, & ver[illegible] potest [illegible] ex [illegible]

[illegible] & consequenter [illegible] eiusmodi testimoniorum, in quibus Apostolus, vel S. August. vel alij Patres loquentes de prima iustificatione vtuntur [illegible] verbis, *agi*, *agere*: [illegible] eos tantùm

A significare gratiam hanc ita esse à Deo, vt tamen non sit à nobis humano modo agentibus, licèt sit à nobis realiter & vitaliter agentibus, quemadmodum docet idem sanctus Prosper lib. *contra Collatorem* capite decimo.

ARTICVLVS IX.

Soluuntur firmiora aduersariorum fundamenta.

V. PRIMVM repetitur ex eo, quòd hæc efficacia gratiæ inclinantis voluntatem, etiam valde rebellem, ad id, quod Deus vult, dicatur esse aliquod opus non solummodo singularis *sapientiæ* Dei (vt deberet dici, si tantùm persuadendo inclinaret) sed *omnipotentiæ* Dei, seu diuinæ voluntatis vt omnipotentissimæ, sic à sancto Augustino libro de *gratia & libero arbi-*

B *trio* capite vigesimo, sic libro *de corrept. & gratia* capite decimo quarto & satis frequēter alibi; at quod tanquam aliquis effectus tribuitur omnipotentiæ Dei, est aliquid reale physicum, & non solummodo morale; igitur hæc efficacia consistit in aliquo reali agente efficienter, quod non potest intelligi esse aliud, quàm qualitas superiùs explicata. VI.

Respondetur in actuali gratia *efficaci* duo posse distingui; primum est ipsa tanta & tam perfecta entitas, sic illustrans intellectum, & mouens affectum voluntatis; alterum est modus, quo hæc gratia agit in voluntatem, vt trahat illam ad assensum; primum, quia est ita aliquid morale, vt tamen sit etiam aliquid physicum & reale, rectè potest attribui *omnipotentiæ* Dei; quatenus est aliquod attributum ab aliis

C attributis diuinis distinctum, & quia vis eius & efficacia est etiam proportionata isti entitati, hæc productio tantæ & tam singulariter *efficacis* gratiæ rectè tribuetur omnipotentiæ Dei; at si consideremus modum illum, quo hæc gratia agit in voluntatem eius, qui vocatur à Deo, ille est tantùm *moralis*, & non efficiens physicè, seu reali efficientiâ, prout solùm causa moralis & efficiens distinguitur à Philosophis. VII.

Secundum: Deus suâ motione efficaci applicat voluntatem ad liberè consentiendum vocationi, eo modo, quo artifex applicat instrumentum ad faciendum artificium, sed artifex applicat illud prædeterminando physicè, & efficienter ad hoc & illud artificium, scilicet imprimendo ei motum vel aliquam qualitatem: igitur hæc gratia *efficax* physicè prædeterminat voluntatem creatam ad consensum. Minor patet experientiâ: Maior est sancti Thomæ libro ter-

D [illegible] *contra gentes* capite sexagesimo sexto, & capite centesimo. VIII.

[illegible] & simul probatur hoc fundamentum: [illegible] in [illegible], quàm secunda, aliàs non esset prima: sed non potest intelligi, quòd causa prima priùs influat in [illegible], quàm secunda, nisi quia imprimit aliquid causæ secundæ, quo hæc impellatur [illegible] ad agendum; ergo causa prima [illegible] aliquid causæ secundæ antequam agat: sed voluntas creata comparatione con[illegible] [illegible]rationem est causa secunda; Deus verò [illegible] illam per gratiam efficacem est causa [illegible]: ergo vt voluntas vocata producat hunc consensum, Deus debet tanquam causa prima ei imprimere aliquid, quo impellatur & ap-

I. plicetur ad agendum, seu consentiendum: at hoc nihil est aliud, quàm prędicta qualitas illā physicè & efficienter prædeterminans; igitur gratia *efficax* physicè prædeterminat voluntatem, eiúsque efficacia consistit in illa qualitate.

Confirmatur secundò: si causa prima non prædeterminet causam secundam per hanc qualitatem, sequetur nullam esse subordinationem causæ secundæ ad primam, sed vtramque concurrere *casualiter*, & sic Deum & voluntatem creatam concurrere fortuitò ad piam illam cogitationem & piam affectionem voluntatis, quā homo conuertitur ad Deum; quia prima causa & secunda, Deus & voluntas, non conueniunt ad causandum in aliquo sibi vtrique communi, per quod prima causa moueat & secunda moueatur: quod incommodum euitatur per motionem illam primæ causæ imprimentem secundæ, seu voluntati, prædictam qualitatem.

II. Respondetur, negando maiorem: ad auctoritatem sancti Thomæ ibi allatam in probatione, respondetur creatam voluntatem & alias causas secundas dici aliquando à sancto Thoma *instrumenta Dei*, item *moueri & applicari à Deo primâ causâ ad operandum*, non quòd sint verè instrumenta, nec quòd voluntas creata, vel causæ etiam aliæ secundæ applicentur eo modo ad agendum, quo instrumenta ab artifice applicantur ad agendum, sic enim nulla causa secūda esset principalis comparatione sui effectus, quod est contra communem Philosophorum sententiam; sed tam voluntas creata, quàm aliæ causæ secundæ, dicūtur à S. Thoma *moueri & applicari à Deo*, sicut instrumenta mouentur ab artifice, quia dependentia illa, quam secundæ causæ habent à prima, imitatur aliquo modo

III. applicationem artificis respectu instrumenti inanimati, in eo scilicet, quòd sicut instrumentū ita pendet ab applicatione artificis, vt ei impossibile operari sine illa, sic etiam seruatâ proportione causa secunda ita pendet ab actuali influxu & cooperatione causæ primæ, vt sit impossibile causam secundam operari sine concursu & influxu causæ primæ: vnde sanctus Thomas primâ parte quæst. 102. art. 6. in corpore non dicit purè & simpliciter Deum applicare res seu causas secundas ad operandum, sed solummodo illas *quasi applicare*, quam particulam (*quasi*) adhibendò denotat non esse propriè eandem rationem causæ secundæ à prima causa motæ, ac instrumenti ab artifice applicati, sed esse tantùm quandam similitudinem dependentiæ modo illo nunc explicato, vt facilè intelligitur ex modo eius loquendi in quæstionibus disputatis, quæst. 3. [illegible]

IV. Ad primam confirmationem, seu explicationem istius fundaméti negatur maior, nam primitas causæ primæ supra secundam rectè intelligitur, etiamsi non influat priùs naturâ vel tempore, quàm causa secunda, quatenus prima causa est prima *dignitate, perfectione, & independentia*, causa autem secunda non agat nisi per virtutem acceptam, & in seipsa cōseruatam à prima, etiam nonnisi dependenter à concursu causæ primæ; Deus prima causa habeat omnem virtutem agendi à seipso longè perfectiorem, quàm quælibet creatura; possit, si velit, indepédenter à causis secundis & absque illis omnes & quoslibet effectus in genere puræ efficientiæ producere: causæ autem secundæ absque Deo & eius influxu minimè, vt fusiùs docetur in Physicis & Metaphysicis agendo de primo motore & prima causa & de virtute agendi causarum secundarum, de concursu primæ causæ cum causis secundis, item prima parte sancti Thomæ. V.

Ad secundam confirmationem, maior eius, asserens sublatâ prædeterminatione tolli subordinationem causæ secundæ ad primam, & duas istas causas *fortuitò & casualiter* cōcurrere, negatur; nam quæ diximus ad primam confirmationem satis explicant istam subordinationem concursus, nec illarum concursus est fortuitus; quia ita concursus Dei & causæ secundæ concursus sunt simul, vt tamen concursus causæ secundæ determinet concursum causæ primæ ad talem finem; non quòd concursus causæ secundæ præcedat, etiam naturâ, cōcursum causæ primæ, sunt enim simul, sed quòd concursus causæ secundæ sit concursui causæ primæ ratio, propter quam tendat in tale obiectum & talem finem, etiam in particulari, quemadmodum S. Thomas docet in quæstionibus disput. *de potentia* quæst. 3. art. 7. & lib. 3. *contra gentes* cap. 66. in 5. suâ ratione, & Ferrariensis ibi explicat. VI.

ARTICVLVS X.

Soluuntur reliqua aduersariorum fundamenta.

TERTIVM fundamentum: in omni principio agente seu causa debet esse virtus proportionata ad producendum effectum; sed seclusâ qualitate per prædeterminationem physicam productâ in voluntate vocati, voluntas eius non est proportionata producédæ piæ affectioni, aut etiam sanctæ cogitationi, excitanti voluntatem ad pœnitentiam & conuersionem ad Deum; quia tam hæc pia affectio, quàm sancta cogitatio est supernaturalis; intellectus autem & voluntas ante primam gratiam vocantem sunt ordinis purè naturalis, & proinde, vt eleuentur ad operandum efficienter in tali ordine, debent priùs aliquid recipere, quod non potest esse, nisi quæ[illegible] qualitas fluens, quæ illas potentias eleuet, & simul cum illis concurrat ad producendum istos actus vitales. VII.

Deinde, voluntas creata non est istis actibus producendis proportionata sine hac qualitate, quia in qualibet operatione causæ efficientis (cuiusmodi sunt intellectus & voluntas) tria possunt distingui: primum est ipsa eius *actualitas*; secundum communissima *ratio entis*: tertium ipsa eius *existentia*, quorum vnumquodque est perfectius ipsâ voluntate & intellectu.

Et de *actualitate* probatur: actualitas est perfectior & nobilior ipsa potentiâ, quia hæc ordinatur ad illam, vt ad finem, & finis est perfectior & nobilior eo, quod est ad finem, intellectus autem & voluntas sunt potentiæ: ergo vt possint esse principium proportionatum producendæ actualitati, quæ est in ipsa operatione, debet noua aliqua virtus superaddi in intellectu & voluntate, quæ non potest esse nisi qualitas superiùs explicata. VIII.

De *communissima ratione entis* idem probatur: hæc ratio vt est *communissima*, ita etiam [illegible]: ergo ad hoc, vt causa secunda, quæ ex propria sua natura & conditione respicit determinatam & specificam rationem entis, attingat communissimam illam rationem entis, debet participare

I. aliquam virtutem causæ vniuersalissimæ, per quam possit attingere non tantùm determinatam & specialem rationem entis, sed etiam & ipsam vniuersalissimam; hæc autem virtus non potest esse aliud, quàm qualitas illa superiùs explicata.

Tandem, idem probatur de *existentia operationis*, cùm enim existentia sit pura & vltima actualitas est perfectior ipsâ entitate potentiæ, quæ ordinatur ad illam, & licèt causa seu potentia habeat suam existentiam, hæc tamen non potest esse ratio agendi; ergo necesse est admittere in causa secunda, & in præsenti negotio in voluntate creata, virtutem aliquam tali causæ superadditam, quæ sit perfectior ipsâ existentiâ operationis causæ secundæ, & per quam hæc causa secunda possit producere operationem: hoc autem nil potest esse aliud, quàm qualitas illa superiùs explicata, prædeterminans

II. physicè causam secundam.

Respondetur, concessâ maiore negando minorem: superiùs enim explicando modum, quo nostræ potentiæ producunt vitaliter & efficienter actus illos indeliberatos, in quibus ibi docuimus gratiam *operantem* consistere, ostendimus illas per intimam coniunctionem diuinæ essentiæ in ratione virtutis actiuæ, reddi sufficienter proportionatas istis effectibus supernaturalibus producendis: vnde solutio patet ad primam confirmationem.

Ad secundam confirmationem, petitam à triplici illa ratione, quæ ibi distinguitur in qualibet operatione, respondetur ad partem illam, quæ procedit de *actualitate operationis*, falsum esse hãc actualitatem eius perfectiorem ipsâ potentiâ, quæ est principium productiuum talis

III. [illegible] hæc enim habet etiam propriam suam actu[illegible]tem: vnde ratione illius potentia non est inferior, vel minùs nobilis & perfecta, quàm sit ipsa propria sua operatio ratione suæ actualitatis. Imò quemadmodum sol ratione [illegible]litatis est longè perfectior actualitate [illegible]ionis, cùm hæc sit ab illo, & non e[illegible] ratione suæ [illegible] [illegible]tionis, cùm hæ[illegible] istius, cùm causa vt causa semper sit vel nobilior, vel saltem æquè nobilis, ac ipse proprius eius effectus: idem potest ostendi sumpto exemplo ab intellectione propria eius intellectione, cuius actualitas [illegible] comparata cum actualitate intellectus non est perfectior; vnde potentiæ eiusmodi sunt sufficienter proportionatæ suis pro[illegible]

IV. [illegible]litatis, quamuis [illegible]

Neque his obst[illegible]tas, aliquiter [illegible] forent [illegible] tiones, & finis dicatur esse [illegible] sunt ad finem.

Istud enim intelligendum est de vel vt media, & vt sunt formaliter media considerata, & per ordinem ad ipsum appetentem, quatenus scilicet media, vt sunt formaliter media, non assumuntur ab ipso appetente, vt sunt appetibilia propter se, sed in ordine ad finem, seu quatenus ei obtinendo inseruiunt, quod tamen non impedit, quin considerata secundùm aliam rationem, verbi gratiâ propter suam formalem rationem vel entitatiuam, sint nobiliora aliis, vt patet de substantia animæ rationalis, quæ licèt ordinata ad intellectionem & volitionem tan-

A quam aliquos actus vitæ sibi proprios, non desinit tamen esse illis perfectior, si spectetur secundùm se, cùm sit substantia quædam spiritualis, ista verò sunt mera quædam accidentia. V.

Ad secundam illam partem eiusdem rationis, quæ procedit de *communissima ratione entis*, respondetur eam nil magis probare, quàm præcedentem, nam ad hoc, vt causa secunda attingat communissimam rationem entis inclusam in ista propria sua operatione, sufficit, quòd possit attingere specificam rationem entis illius propriæ suæ operationis, quia hæc posterior includit ipsam priorem, sicut omne inferius suum superius ex communi doctrina Dialecticorum: nec hoc sensu causæ vniuersales & particulares à Philosophis dicuntur simul & semel concurrere ad vnum eundémque numero effectum, quasi causa particularis attingat solummodo rationes particulares, quæ sunt in effectu, non attingendo

B vllo modo rationes superiores, vniuersalis verò attingat solummodo gradus superiores, & vniuersales, qui simul reperiuntur in vno & eodem effectu: cùm enim istæ rationes quoad existentiam & actualitatem realem extra suas causas sint indistinctæ, & absolutè vt sic inseparabiles, & rationes istæ vniuersales non existant propriè, sed tantùm beneficio singularium, & in singularibus, vt Dialectici communiter docent, eo ipso, quo causa particularis attingit suâ efficientiâ, & vi productiuâ rationem particularem proprij sui effectus, simul etiam attingit & rationem illam vniuersalem seu communissimam entis inclusam in ista particulari: vnde, quâ virtute sibi naturali, & nullâ aliâ sibi superadditâ attingit rationem specificam & particularem proprij sui effectus, eadem etiam & sine aliqua alia sibi superaddita at- VI.

C tingit rationem illam communissimam, quæ in tali specifica & particulari includitur; sicque nullâ ei opus est qualitate superadditâ eam eleuante vel prædeterminante, vt possit attingere istam communissimam rationem: neque propterea concursus causæ vniuersalis est superfluus: nam hæc duo distinguũtur à Philosophis, ratio *quæ* attingitur, & ratio *sub qua*, seu secundùm quam aliquis effectus attingitur à causa. VII.

Ad necessitatem plurium causarum subordinatarum pro eodem effectu producendo sufficit pluralitas rationum *sub quâ*, seu secundùm quas ipse effectus postulat attingi, ita vt, si quædam causa possit tãtùm attingere suum effectum sub speciali & particulari quadam ratione, inseparabili tamen ab alia ratione sub qua, tunc hæc causa non tendit in talem effectum, nisi

D causa illa vniuersalis simul etiam tendat in illum eundem effectum sub illa alia ratione vniuersali sibi correspondente, & ita plures causæ sibi inuicem subordinatæ dari possunt vnius & eiusdem effectus, quatenus causalitates illarum, quæ specificantur à modo illo, sub quo tendunt in effectum, seu à ratione illa, sub qua attingunt suum effectum, sunt etiam omnino distinctæ, licèt ipsa realis entitas, quæ attingitur, sit vna & eadem, quemadmodum videre est in omnibus effectibus, etiam causarum naturalium. VIII.

Tandem, ad illam partem eiusdem rationis, quæ procedit *de existentia operationis* ipsius potentiæ, patet solutio ex dictis suprà ad partem illam, quæ procedit de *actualitate*: nam essentia actualis, seu actuata, non distinguitur ab ipsa propria existẽtia sua, essentia enim non fit formaliter

I. A actualis, nec formaliter ponitur extra suas causas nisi per ipsam existentiã, nec causa aliqua propriè censetur producere suum effectum nisi dando illi existentiam: ergo quemadmodum causa naturalis producit naturaliter & ex propria suâ naturali virtute, nihil sibi superadditum recipiendo, effectum sibi proprium & correspondentem, ita etiam nulla erit opus qualitate superadditâ prædeterminante in qualibet causa & potentia, vt hæc possit dare existentiam operationi vel effectui sibi proprio & naturali.

Deinde, etiam si (vt hæc ratio supponit falsò) actualitas effectus producti distingueretur à propria sua existentia, quia tamen hæc effectus seu operationis non est nobilior actuali entitate & existentiâ suæ causæ principalis, cuiusmodi sunt intellectus & voluntas respectu suorum actuum vitalium, tales potentiæ vel causæ non indige-
II. B rent aliquâ qualitate sibi superadditâ ad communicandum existentiam actibus suis vitalibus vel effectibus, præsertim vbi causa omnis vel potentia efficiens physicè in totum sit proximè potens agere, in quantum est in actu & sub vera actualitate existentiæ.

Quartum fundamentum: Deus prædefiniuit ea omnia, quæ fiunt à creaturis, euenire eo modo, quo de facto eueniunt; hoc enim spectat ad rationem diuinæ eius prouidentiæ: hæc prædefinitio sese extendit ad ea omnia, ad quæ ipsa causalitas creaturæ sese extendit, aliàs id fieret sine intentione, & consilio Dei, quod ex variis sacræ scripturæ & Patrum locis constat esse falsum: sed hæc à Deo prædefinita non possunt euenire eo modo, quo Deus illa prædefiniuit, nisi ipse causas illorum prædeterminet physicè, imprimendo illis qualitatem illam superiùs ex-
III. C plicatam; quia tunc electiones nostræ non essent in potestate Dei, nec posset facere, vt voluntas nostra velit, quod ipse vult, quod tamen est contra pleraque sacræ scripturæ & Patrum testimonia.

Confirmatur: determinatio ad actum bonum est à voluntate creata; ergo cùm hæc determinatio non sit Dei, Deus non poterit prædefinire, vt actus ille bonus exerceatur à voluntate, quod est absurdum.

Respondetur, Deum posse prædefinire bonos actus, sed id non facere sine respectu ad nostram voluntatem, vt liberè illos elicituram, sic enim sanctus Augustinus videtur docere in Enchiridio *ad Laurentium* capite 96. sic scribens, *periclitatur initium confessionis nostræ, si voluntate alicuius creaturæ voluntatis omnipotentis impediatur effectus*, & ibid. cap. 98. sic scribens, *quis tam impiè desipiat, vt dicat Deum malas homi-*
IV. D *num voluntates, quas voluerit, quando voluerit & vbi voluerit, in bonum non posse conuertere.*

Et hoc sic explicatur: Deus per scientiam *simplicis intelligentiæ* penetrat singulas omnium creaturarum possibilium voluntates, etiam profunda illarum scrutatur, item omnia media possibilia ad quemcumque finem obtinendum, à quocumque homine, illorum singulorum virtutem, quantitatem efficaciæ illorum, habet item in sua omnipotentissima voluntate omnia sibi subiecta, & ipsæ voluntates humanæ sunt magis in potestate increatæ suæ voluntatis, quàm sint sub proprio suo dominio, sicque Deus poterit prædefinire aliquem eius actum bonum: ergo quod voluntas creata conseruando libertatem suam illæsam

potest facere, Deus etiam poterit facere, vt V.
illa faciat istud, illæsâ etiam suâ libertate, aliàs tunc voluntas creata nòn tam esset sub dominio Dei ad volendum aliquid, quàm sub proprio suo dominio, sicque Deus poterit prædefinire aliquem actum eius bonum; & cùm hæc prædefinitio fiat cum aliquo respectu ad creatã voluntatem, & liberum eius consensum, propterea non censetur inducere aliquam necessitatem *antecedentem*, fundatam in aliqua præsuppositione, independente ab illa; neque ad id præstandum, opus est Deum prædeterminare physicè voluntatem creatam per impressionem alicuius qualitatis, vel per præmotionem iuxta modos præcedentis opinionis, sed satis est, quòd Deus inter omnes gratias actuales illam ei exhibeat, quam nouit esse potentissimam, & tam obstinaci voluntati congruentissimam, cuius
dulcedine & suauitate ita alliciatur ad liberè VI.
consentiendum, vt licèt possit loquendo absolutè resistere, de facto tamen sic allecta consentiat *indeclinabiliter*, vt paulò pòst fusiùs explicabitur.

Ad confirmationẽ, respondetur determinationem ad bonum actum ita esse à voluntate creata eliciente illum, vt tamen non sit ab illa, nisi vt excitatâ à Deo per gratiam *præuenientem*, & ab illo adiutâ per *cooperantem* gratiam, vt suprà docuimus. Addo tamen ad veram & perfectam rationem diuinæ prouidentiæ non videri necessarium, vt Deus prædefiniat de facto omnes & singulos actus bonos, etiam quoad omnes suas circumstantias, tum quia diuina prouidentia sine tali prædefinitione potest habere certitudinem sibi propriam ex ipsa penetratione mediorum, quæ Deus subministrat ipsis rebus, consentaneè ad suum finem; tum etiam quia suprà
animaduertimus ex sancto Thomà causam se- VII.
cundam determinare primam & concursum eius ad hunc vel istum finem.

Vltimum fundamentum: ab eo, quod se habet indifferenter ad vtrumlibet, non sequitur determinata operatio, nisi priùs determinetur ab aliquo alio, quod sit in actu, quia non est maior ratio, quare vnus actus sequatur potiùs, quàm alius ei oppositus; voluntas creata mota auxilio sufficienti habet se indifferenter ad vtrumlibet: ergo vt voluntas creata, debet priùs naturâ determinari ab aliquo alio; at illud non potest esse aliud, quàm prædicta qualitas efficienter & efficaciter prædeterminans voluntatem creatam: igitur efficacia gratiæ *excitantis*, sumpta præcisè & formaliter, consistet in ista superiùs explicata qualitate prædeterminante physicè voluntatem creatam ad consensum.

Respondetur, maiorem propositionem esse VIII.
tantùm veram de eo, quod se habet indifferenter ad vtrumlibet, indifferentiâ solùm *passiuâ*, cuiusmodi est materia prima, non autem de eo, quod sese habet *actiuâ* indifferentiâ ad vtrumlibet, sicut est creata voluntas libera; tunc enim potest pro innata sibi libertate sese ad quamcumque voluerit partem obiecti per intellectum propositi determinare, iuxta illud Ecclesiastici 15. *apposuit* (nimirum Deus) *tibi aquam & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuam: ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit, dabitur ei.*

I. ARTICVLVS VLTIMVS.

Soluitur dubium.

QVÆRES, an Deus non possit imprimere voluntati aliquam formam, quâ constituatur talis, quæ possit quidem non agere, & tamen agat infallibiliter? quòd si id possit, quare etiam non poterit imprimere voluntati qualitatem illam superiùs explicatam prædeterminantem *physicè?*

Respondetur, istud dubium duobus modis posse intelligi de voluntate manente libera quoad exercitium actuum isti formæ correspondentium: primò, vt hæc forma sit subiecta potestati & libertati voluntatis, cui inest, & possit impedire, vt effectus illius sequatur, licèt aliunde Deus efficiat, vt effectus sequatur infallibiliter,
II. verbi gratiâ, corroborando voluntatem aduersùs tentationes, amouendo occasiones peccatorum, & alia id genus adminicula tam extrinseca, quàm intrinseca concedendo illi; posterior modus est, vt talis forma impressa voluntati, vbi recepta est, non subiiciatur libertati voluntatis, ita vt hæc non possit impedire eius effectum.

Deus potest priori modo aliquam formam imprimere voluntati, vt facilè potest intelligi ex dictis suprà de consummata confirmatione in gratia, quantum pertinet ad statum viatoris in beatissima Virgine Deipara, dum adhuc esset mortalis, quo tamen toto tempore, ne minimum quidem peccatum veniale vnquam admisit, nec desinebat liberè operari actus supernaturales meritorios *de condigno*; at Deus non potest talem formam iuxta posteriorem modum
III. imprimere voluntati, quia tunc liberum eius exercitium in actu cõuersionis ad Deum, & aliis similibus tolleretur, vt fusè docuimus primâ ratione propositionis articuli primi, sicque videtur repugnare Deum prædeterminare voluntatem ad consensum per impressionem suprà dictæ qualitatis, quæ repugnantia non prouenit ex aliquo defectu omnipotentiæ Dei, sed ex ipsamet implicantia terminorum, quatenus talis voluntas ex suppositione esset libera quoad exercitium actuum, qui essent à tali forma, & tamen à parte rei & secundùm veritatem non sic esset libera, vt prima ratio nostræ propositionis, & confirmationes allatæ, euidenter ostendunt.

Neq; est, quòd quis obiiciat Deum posse creare hominem, quem præuideat semper esse repugnaturum cuilibet quantumuis efficacissimę suasioni, factæ tantùm per illustrationem intellectus & pias motiones voluntatis absq; aliqua qualita-
IV. te ei impressa determinante ad consensum: ergo cùm gratia *efficax* sit ea, quæ à nullo duro corde quantumuis obdurato respuitur, ex sancto Augustino superiùs, & adhuc inferiùs referendo, Deúsq; plus habeat in sua voluntate omnipotentissima voluntates quorumcumque hominum, quàm illi eas habeant, vt sic illos obduratos vocet *efficaciter*, opus est aliquâ qualitate impressâ voluntati, prædeterminante illam ad consensum.

Non est, inquam, quòd quis hoc obiiciat, quod enim ibi supponitur, est falsum, si agatur de omnipotentia Dei absolutè sumpta secundùm totam latitudinem gratiæ vocantis, quam Deus potest dare: tum quia omnis voluntas creata est ex sua natura flexibilis ad bonum, ma-
A ximè sibi conueniens, vbi tale apprehenditur, V.
& ex eius suauitate & dulcedine excitatur ad illud amplectendum; at bonum illud, ad quod voluntas excitatur per gratiam *præuenientem*, est ei valde conueniens, fitque ei dulce, vt patet ex dictis de gratia *operante:* tum etiam, quia hæc suppositio continet blasphemiam, vt intelligitur ex S. Augustino in Enchiridio cap. 95. docente, absurdum esse dicere *hominem posse plus peccare, quàm Deus illi possit remittere, & obstinationem creatæ voluntatis plus posse, quàm ipsam misericordiam Dei & bonitatem:* nam Deus est omnipotentissimus in quouis genere, habet omnipotentissimam virtutem ad inclinandum voluntates hominum quocumque voluerit, iuxta illud Paralip. capite 21. *Cor Regis in manu Dei est, & quocumque voluerit, vertit illud:* vnde nullum potest fingi cor adeò obduratum, quin possit emollire, si velit, etiam in ipsomet æstu suæ ob- VI.
B durationis, vt patet exemplo S. Pauli, cui adhuc *spiranti minarum & cædis in Christianos*, vt refertur nono capite Actuum, tantam illustrationem intellectus & piam affectionem voluntatis iniecit, vt ad istam vocem Christi Domini, *Saule Saule, quid me persequeris?* tremens & stupens dixerit, *Domine quid vis me facere?* & ad id præstandum nullâ fuit opus qualitate prædeterminãte voluntatem eius, sed prædicti motus subiti intellectus & voluntatis sufficiebant, conformiter ad illud Dei apud Ozeam Prophetam, capite vndecimo, *in funiculis Adam, traham eos in vinculis charitatis.*

DISPVTATIO VIII.

C *De dependentia gratiæ efficacis in actu primo à congruitate & contemperatione.* VII.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum efficacia gratiæ operantis, vt distincta à sufficienti, consistat in quadam congruitate & contemperatione, quam habeat cum homine vocato.

NOTANDVM est hanc congruitatem & contemperationem, posse considerari duobus modis: primò ita vt quæratur, an efficacia huius gratiæ formaliter spectata consistat *in congruitate & attem-* VIII.
D *peratione illius*, abstrahendo, seu non inquirendo, an vis hæc & efficacia insit tali gratiæ in se, & secundùm se consideratæ purè & simpliciter; an verò prout subest illi scientiæ, quam plures è recentioribus vocant *scientiam mediam*, & *scientiam conditionatam*. Præsens difficultas mouetur tantùm hîc priori modo; qui tuentur physicam prædeterminationem, sequuntur partem negantem.

Melior tamen est contraria sententia, quam hâc nostrâ propositione explicamus: *singularis efficacia gratiæ præuenientis, sumpta, & considerata in actu primo, consistit præcisè & formaliter in speciali aptatione & contemperatione vocationis cum voluntate vocati, eiúsque circunstantiis, remotione impedimentorum per gratiam externa*

I. *protectionis; quâ aptatione & contemperatione gratia vocans est efficienter potens ducere insuperabiliter & indeclinabiliter voluntatem in liberum consensum dandum Deo sic illam vocanti.* Hæc propositio est communis ferè inter eos omnes, qui reiiciunt prædeterminationem physicam, quemadmodum videre est apud Suarem, & alios suprà citatos, licèt aliqui eorum aliter explicent istam coaptationem, vt paulò pòst videbitur.

Vt autem probetur hæc propositio, supponendum est gratiam *efficacem*, cùm hęc sit aliqua species gratiæ *operantis* seu *præuenientis*, consistere formaliter in actibus subitis seu indeliberatis intellectus & voluntatis, & proinde in suasionibus, delectationibus, terroribus, vel aliis eiusmodi affectibus, quibus voluntas reuocatur efficaciter à malo, & prouocatur ad bonum, vt

II. probatum est suprà disputatione secunda huius quæstionis: quare hîc solummodo debemus probare coaptationem, & contemperationem suasionis, explicatam præsenti propositione, dare formaliter, vt hæc suasio seu gratia operans sit propriè & formaliter *efficax*.

Et primùm, probatur istud auctoritate sancti Augustini libro primo quæstionum ad *Simplicianum*, quæst. secunda, vbi distinguens duplicem vocationem, vnam illorum qui cõsentiunt, quæ est per gratiam *efficacem*; alteram eorum, qui non consentiunt, quæ est per gratiam duntaxat *sufficientem*, vt condistinctam ab efficaci, ita scribit: *an fortè illi, qui hoc modo vocati non consentiunt, possent alio modo vocati accommodare fidei voluntatem; vt & illud verum sit, multi vocati, pauci electi, vt quamuis multi vno modo sint vocati; tamen, quia non omnes vno modo*

III. *affecti sunt, illi soli sequantur vocationem, qui ei capiendæ reperiuntur idonei: & illud non minùs verum sit, igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, qui hoc modo vocauit, quomodo aptum erat eis, qui secuti sunt vocationem: ad alios autem vocatio quidem peruenit, sed quia talis fuit, quâ moueri non possent, vt eam capere apti essent, vocati quidem dici potuerunt, sed non electi.*

Hactenus sanctus Augustinus: quo loco hæ particulæ sunt obseruandæ in probationem nostræ propositionis, *quia non omnes vno modo affecti sunt, illi soli sequuntur vocationem, qui ei capiendæ reperiuntur idonei*, hæc enim postrema verba iuncta istis præcedentibus, *quia non omnes vno modo affecti sunt*, declarant hanc specialem efficaciam gratiæ *operantis* seu *vocantis* consistere in prædicta coaptatione & contemperatione vocationis ad voluntatem eius, qui voca-

IV. tur.

Deinde & hæc alia sequens particula debet obseruari, *qui hoc modo vocauit, quomodo aptum erat eis, qui secuti sunt vocationem*, hæc enim verba exprimunt etiam hanc efficaciam huius singularis gratiæ consistere in tali coaptatione.

Tertiò obseruari debet hæc vltima pars, quâ causam, cur omnes vocati, non fuerint electi, refundit in illud, *quòd non essent apti ad capiendam talem motionem*, seu vocationem, quod etiam ibidem paulò pòst repetit sic scribendo: *quia si vellet etiam ipsorum misereri, posset & vocare, quomodo illis aptum esset, vt & mouerentur & intelligerent, & sequerentur*: & paulò pòst *illi electi, qui congruenter vocati; illi autem, qui non congruebant & contẽperabantur vocationi, non electi*, & iterum paulò pòst, *cuius autem miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, vt vocantem non respuat*: hactenus S. Augustinus. V.

Quibus in locis hæc verba sunt expendenda, *vocari quomodo illis aptum esset, vt mouerentur*, item *congruenter vocati*, item, *qui non congruebant, nec contemperabantur vocationi, non electi*: hæc enim & plura id genus, quæ ibidem sanctus Augustinus habet, probant efficaciam *in actu primo* huius gratiæ reuocari ad singularem modum vocationis, seu ad eius contemperationem cum voluntate vocati.

Item libro de *bono perseuerantiæ* capite 14. ait *quosdam habere in ipso ingenio diuinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moueantur ad fidem, si congrua suis mentibus vel audiant verba, vel signa conspiciant*, quorum verborum sensus non est, sola signa externa, vel solam prædicationem externam congruentissimè factam ad credendum, per se solam sufficere, hoc enim est Pelagianum, quod tamen S. August. semper abhorruit, sed sensus istorum verborum est, quòd hæc signa & prædicatio habeant ex singulari prouidentia Dei & internam motionem intellectus & voluntatis sibi comitem, iuxta id, quod suprà diximus de gratia *operante*, sumptâ adæquatè. VI.

Idem etiam patet ex eodem sancto Augustino tractatu 26. *in sanctum Ioannem*, vbi explicat modum, quo Deus pater trahit homines ad Deum filium, exemplo sumpto à pueris, quibus ipse lusus congruit, atque nos trahi à Deo amore, delectatione, & aliis affectibus naturæ nostræ conuenientibus, sicut puer trahitur nucibus ab ipsa sua matre, *ista reuelatio*, inquit, *est attractio, ramum viridem ostendis oui, & trahis illam; nuces puero demonstrantur, & trahitur.*

Nec est, quòd quis respondeat hæc & alia pleraque testimonia istis similia solummodo ostendere aliquam esse congruitatem, & moralem efficaciam in hac speciali gratia, non tamen esse solùm *moralem*. VII.

Deinde sanctum Augustinum ibi in quæstionibus *ad Simplicianum* mouere solùm hanc controuersiam de gratia *efficaci*, eam tamen non dissoluere, nec explicare quid sit id, in quo efficacia huius gratiæ consistit.

Non est, inquam, quòd auctores prioris sententiæ sic respondeant, dum enim S. Augustinus ait locis illis citatis Deum misereri alicuius (ad mentem illius sententiæ sancti Pauli, *non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*) esse, Deum conferre isti vocato gratiam hîc ei congruam, inspiratione & piâ affectione, illuminando & excitãdo affectum voluntatis; item electos ideò accipere gratiam *efficacem*, quia accipiunt illam sibi congruam & contemperatam, alios verò esse tantùm *vocatos*, non autem *electos*, quia licèt accipiant gratiam à Deo, illam tamen non accipiunt singulari modo congruam & contemperatam, satis apertè declarat se in ea esse sententia, vt existimet propriam efficaciam huius gratiæ, consideratæ in *actu primo*, consistere formaliter in isto singulari modo diuinæ vocationis, quo quis vocatur à Deo aptè, congruenter, & contemperatè ad suam voluntatem, dispositionem eius, & alias id genus circunstantias. VIII.

Et cùm idem sanctus Augustinus capite quarto libri *de prædestinatione sanctorum* remittat Semipelagianos ad duos istos libros quęstionum

I. quos scripsit *ad Simplicianum*, ex quibus maior pars testimoniorum pro nostra propositione sunt desumpta, satis abundè significat se in istis duobus libris non obiter & quasi aliud agens, sed ex professo & quasi ex proprio instituto ibi egisse de gratia *efficaci*.

Neque his obstat, quòd citato illo capite quarto libri *de prædestin. Sanctorum* dicat *elaboratum quidem esse* in istis libris *ad Simplicianum*, *pro libero arbitrio voluntatis humanæ*, *sed gratiam Dei vicisse*.

Nam sanctus Augustinus verbis istis vult solummodo gratiam Dei in bono opere præuenire voluntatem creatam, nec voluntatem nisi præuentam & adiutam gratia Dei quicquam posse, vt verba illius immediatè sequentia clarè ostendunt: ita enim scribit, *nec nisi ad illud poterit perueniri, vt liquidissimâ veritate dixisse intelligatur Apostolus*; *quis enim te discernit, quid*
II. *autem habes, quod non accepisti, si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* quibus verbis ipsa opinio Semipelagianorum attribuentium creatæ voluntati primas partes conuersionis ad Deum, solummodo retunditur, non autem reuocatur: quod anteà istis duobus libris *ad Simplicianum* fuerat dictum de singulari efficacia gratiæ, quâ electi à Deo vocantur de facto: & idem sanctus Augustinus epistola 107. quæ est *ad Vitalem*, non longè à principio loqués de hac efficaci gratia, vt condistincta à sufficienti, ait *Deum vocatione illâ altâ atque secretâ sic agere sensum* vocati, *vt eidem legi atq; doctrinæ accommodet assensum*: quò loci istæ particulæ *sic*, *vt*, significant Deum in vocatione electorum seruare modum congruentem & vnicuique accommodatum, ipsámque gratiam adaptare ipsum
III. vocantem tali vocationi.

Hinc lib. 83. quæstionum qu. 68. circa finem loqués de hac *efficaci* gratia, ait *illam per temporum opportunitates operari*, quâ loquédi formulâ denotat aptationem & contemperationem cum voluntate eius, qui hoc tempore, hoc loco, & aliis circunstantiis vocatur à Deo.

Potest etiam videri Driedo libro secundo *de gratia & libero arbitrio* tract. secundo, secundâ parte primi capitis in solutione ad argumenta Pelagij, in responsione ad tertium; vbi aliud etiam eiusdem August. testimonium refert pro nostra propositione: possunt similiter & alia tam S. Augustini, quàm aliorum Patrum, testimonia videri apud citatos Scholasticos.

Quod verò hæc aptatio & contemperatio singularis huius gratiæ vocantis cum voluntate vocati sit efficaciter potens illam inducere *insuperabiliter & indeclinabiliter in consensum*, hócque esse proprium huic gratiæ, probatur ex eo-
IV. dem sancto Augustino *libro de corrèp. & gratia* capite 12. *Subuentum est*, inquit, *infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter & insuperabiliter ageretur, & ideò quamuis infirma non tamen deficeret, neque aduersitate aliquâ vinceretur*: & eodem libro capite 14. *cui*, Deo scilicet, *volenti saluum facere, nullum resistit hominis arbitrium: sic enim velle vel nolle in volentis aut nolentis est potestate, vt diuinam voluntatem non impediat, nec superet potestatem. De his enim, qui faciunt quæ non vult, facit ipse quæ vult*: item libro de *prædest. Sanctorum* capite octauo, *Hæc itaque gratia*, inquit, *quæ occultè humanis cordibus diuinâ largitate tribuitur, à nullo duro corde respuitur, ideò quippe tribuitur, vt cordis duritia primitus auferatur.* V.

Quòd etiam singularis efficacia huius specialis gratiæ sit ad dandum *liberè consensum vocanti*, probatur ex Concilio Tridentino sessione sexta capite quinto, referente ibi pro hac parte nostræ propositionis plura testimonia sacræ scripturæ; item can. 4. eiusdem sessionis: ex sancto Augustino passim disputante de *actuali gratia præueniente* contra Pelagium, præsertim libro *de gratia & libero arbitrio* capite quinto, & sexto, vbi id fusè probat ex sacris literis.

ARTICVLVS II.

Probatur eadem veritas ratione.

TANDEM tota propositio probatur ratione; & primùm quòd *hæc efficacia debeat consistere in illa speciali aptatione & contemperatione vocationis cum voluntate vocati*, probatur: quando aliquid datur tanquam medium VI. quoddam ad obtinendum *infallibiliter*, aliquid, tunc specialis constitutiua ratio illius debet formaliter cõsistere in aptatione & cõtemperatione illius ad subiectum, cui hic & nunc datur, & ad ipsum finem, in quem datur, quia medium, quà formaliter medium, totum est in habitudine ad subiectũ, & in ordine ad finem, seu formam, pro qua obtinenda datur, & sublatâ hâc aptatione & contemperatione desinit esse formaliter tale medium: atqui gratia *efficax* datur à Deo voluntati creatæ ad inducendum illam ad dandum *infallibiliter*, *indeclinabiliter* & *insuperabiliter* consensum vocationi, vt patet ex citatis auctoritatibus sancti Augustini, tum etiam, quia penes istum modum inducendi voluntatem ad consensum, distinguitur à gratia illa, quæ purè & solùm est *sufficiens*: igitur hæc propria efficacia huius singularis vocationis gratiæ operantis debet esse ad inducendum voluntatem, vt VII. det *indeclinabiliter & insuperabiliter* consensum Deo sic eam vocanti.

Deinde, quòd hic *modus agendi actualis gratiæ sic vocantis debeat esse solummodo moralis*, probatur imprimis, quia vnumquodque agit, prout est ens, & secundùm quod est tale ens, modus enim agendi sequitur modum essendi: atqui hæc actualis gratia *efficax*, vt sic & vt formaliter talis, est præcisè & formaliter in genere entis moralis; est enim illustratio intellectus, pia affectio voluntatis inducens & alliciens ad bonum, incussio timoris ex apprehensione mali imminentis ad illud fugiendum & ad sectandum bonùm, conforme legi diuinæ & rectæ rationi, quæ duo, & alia istis similia, sunt tantùm in genere motionis moralis, quia solummodo excitant, prouocant, impellunt suasione, ipsâ ma- VIII. nifestatione boni & mali, delectatione boni, vel fugâ mali propositi per intellectum, quæ omnia sunt purè moralia, vt Philosophi docent in Moralibus, & Theologi primâ secundæ agendo *de actibus humanis*: igitur hæc propria efficientia huius actualis gratiæ *excitantis* est, & debet esse solummodo *moralis*.

Deinde: nullus actus intellectus seu voluntatis concurrit efficienter & physicè, sed tantùm moraliter, ad alios actus subsequentes intellectus, seu voluntatis: tum quia non datur actio actionis, nec vna actio est proprius effectus seu terminus alterius actionis, sed alicuius rei alterius, nimirum qualitatis sibi & naturæ suæ correspondentis: tum etiam quia, licèt de

I. ipsa re & termino actionis posset rectè dici illam fieri per actionem, exempli causâ anima per ipsam creationem seu actionem Dei creantis; non tamen rectè & conformiter ad legitimum loquendi modum Philosophorum dicetur aliqua actio esse, vel fieri efficienter seu physicè, per actionem, sicut motio non rectè dicitur fieri per motionem: atqui gratia actualis *efficax*, considerata secundùm se & *in actu primo*, est formaliter actus aliquis intellectus & voluntatis, quia est aliqua species gratiæ operantis, & gratia operans, sumpta formaliter, consistit in aliquibus subitis & indeliberatis actibus intellectus & voluntatis, vt ostendimus suprà disputatione secundâ huius quæstionis: sed tales actus voluntatis & intellectus possunt solummodo suadere, mouere, incitare, impellere, & id genus cætera, quæ secundùm omnes Philosophos & Theologos sunt tantùm *moralia*: igitur hæc specialis
II. efficientia actualis gratię efficacis in actu primo, est duntaxat *moralis*, non autem *physica* & *efficiens*.

Articvlvs III.

Eadem veritas illustratur duplici exemplo.

Potest autem hæc singularis efficacia huius gratiæ cum saluatione libertatis explicari duplici exemplo; vno peritissimi medici, qui probè nouit naturam & efficaciam singularem vniuscuiusque remedij, adaptationem illius, & contemperationem ad humores, complexionem seu dispositionem ægroti; iam quia vtrumque istorum est in eius potestate, si applicet tale remedium, quod probè nouit esse tanto isti morbo & complexioni istius ægroti contemperatum, tale remedium habebit, quòd sanabit
III. infallibiliter talem ægrotum, hæcque infallibilitas fundabitur in ipsa aptatione & contemperatione pharmaci ad tale subiectum.

Neque huic exemplo obstat, quòd tale pharmacum agat *physicè* & *efficienter*, & ita agat, vt eo ipso, quò applicatur, ipse effectus, seu *curatio* morbi sequatur necessariò: nam exempla non debent quoad omnia conuenire cum re, in cuius explicationem afferuntur; sed satis est, quòd in eo conueniant, pro quo assumuntur: at hoc exemplum affertur duntaxat, vt infallibilitas effectus, seu consensus voluntatis, ostendatur sequi ad positionem talis gratiæ speciali modo efficacis & contemperatæ voluntati, maximè cùm pharmacum sine debita coaptatione applicatum non sanaret; & hæc infallibilitas potest habere locum, etiamsi nulla necessitas ibi interueniat necessitans antecedenter potentiam seu voluntatem ad consensum, vt hîc contingit,
IV. in qua sola suauitas & delectatio rei propositæ facit, vt voluntas, quæ naturâ suâ fertur in bonum, amplectatur liberè hîc & nunc, quod sibi tali modo tactæ magnopere placet.

Alterum exemplum desumitur ab homine amicissimo alteri, cuius ingenium, & mores probè nouit, prior accedat ad posteriorem aliquid ab eo petiturus, eique proponat suam petitionem tam suauiter & accommodatè ad eius naturam, mores, ingenium, & alias circunstantias, vt nulla ei appareat difficultas, quam non iudicet esse superandam tantâ suasione ipsius amici, imò apprehendat illud, quod ab eo petitur, esse dignitati suæ valde conuenientem, prior ille obtinebit infallibiliter, quod postulat; & tamen solùm moraliter mouebitur,

A scilicet per suasionem, ipsâ eius libertate manente illæsâ, etiam *quoad exercitium*, quatenus V.
voluntas eius cum pleno dominio sui actus sese in istam partem determinat: ergo cùm ipsi Deo habēti perfectissimam cognitionem, tam vniuscuiusque hominis, quàm efficaciæ quorumcumque mediorum, plus sit tribuendum, posétque longè meliùs accommodatè ad ingenium, voluntatem, aliásque circunstantias vocati adaptare suam vocationem, item remouere impedimenta, quæ de facto retardarent consensum, quàm quilibet perfectissimus orator, vel amicus maximè singularis; quia hæc omnia & singula habet in sua omnipotentissima virtute, quemadmodum S. Augustinus relatus suprà loquitur, poterit longè meliori ratione facere, vt quilibet homo, quantumlibet obduratus respōdeat infallibiliter ipsi suæ vocationi, saluo tamen exercitio libertatis in tali actu suæ conuer- VI.
B sionis, & consensus ad Deum vocantem: & quatenus singularis aptatio & contemperatio vocationis cum voluntate vocati facit, vt sic vocatus liberè in consensum dandum feratur tali obiecto, ratione suauitatis victricis, & delectationis, quam circa illud experitur.

Atque hæc est expressa doctrina sancti Thomæ in quæst. disputatis *de veritate*, quæst. sexta articulo tertio in solutione ad tertium, vbi sic scribit, *Deus in voluntate agit, non per modum necessitatis, quia voluntatem non cogit, sed mouet eam, non auferendo ei modum suum, qui in libertate ad vtrumlibet consistit: & ideò, quamuis diuinæ voluntati nihil resistat, tamen voluntas & qualibet alia res exequitur diuinam voluntatem secundùm modum suum, quia & ipsum modum diuina voluntas rebus dedit, vt sic eius voluntas*
C *impleretur*: & primâ secundæ quæst. 10. articulo quarto, in solutione ad primum, sic scribit, VII.
voluntas diuina non solùm se extendit, vt aliquid fiat per rem, quam mouet, sed etiam eo modo fiat, quo congruit naturæ ipsius: vnde ibidem, quia nostræ voluntati competit moueri liberè, docet eam sic à Deo moueri ad bonum; quod idem tradit in corpore articuli decimi huius quæstionis.

Articvlvs IV.

Soluuntur fundamenta aduersariorum aduersus doctrinam articulo primo traditam.

Primvm est: quòd si talis efficacia sit tantùm moralis, tam bene conueniet gratiæ tantùm *sufficienti*, ac *efficaci*: quia omnis gratia *suf-* VIII.
D *ficiens* suadet, & allicit ad consensum: est item congrua ei, cui datur à Deo, pro tempore, pro loco, & aliis circunstantiis; alioqui desineret esse *sufficiens*: ergo cùm gratia *efficax* debeat habere aliquid supra *sufficientem*, propria eius efficacia non erit tantùm moralis.

Confirmatur: quia gratia, quam Deus concessit dæmonibus adhuc existentibus in via, & antequam peccarent, habuit congruitatem & contemperationem. Nam iuxta sanctum Thomam primâ parte agendo de Angelis, & cuius doctrinam communiter sequuntur ibi Theologi, gratia fuit data Angelis secundùm proportionem naturalium: nec tamen hæc gratia fuit *efficax* in illis.

Respondetur, duplicem distingui *efficaciam*

I. *moralem*, duplicem similiter congruitatem gratiæ, vnam veluti *genericam*, alteram veluti *specificam* seu specialem: *generica* est eâ, quâ homo ex se & sua natura tendit solummodo in obiecta naturalia, per actus intellectus & voluntatis præmouetur ad obiecta supernaturalia, & quantum ex parte determinationis requisitæ tam ex parte obiecti, quàm virtutis necessariæ ad operandum circa illud, instructus redditur potens amplecti obiecta, quæ sunt illi supernaturalia pro hoc statu vitæ, pro hoc loco, pro hoc tempore, pro hac occasione, verbi gratiâ, quando quis extremè laborans prouocatur ad pœnitentiam; quâ tamen excitatione nonobstante moritur in peccato morali: *specifica* seu specialis efficacia moralis, & congruitas ea est, quæ supra hanc prædictam *genericam* congruitatem, addit singularem quandam accommodationem, & aptationem ipsius *operan-*
II. *tis* gratiæ ad particulares complexiones, & circunstantias ingenij & morum eius, qui tunc vocatur.

Gratia *sufficiens*, vt condistinguitur ab *efficaci*, habet quidem priorem congruitatem & efficaciam, non tamen posteriorem, sed sola gratia *efficax* habet illam: neque ex eo, quòd gratia *sufficiens* purè, caret hâc posteriori efficaciâ & congruitate, neque vnquam de facto sortitur effectum suum, potest rectè appellari *insufficiens* vel *incongrua*, quia hæc particula (*in*) præfixa istis terminis, *sufficiens*, *congrua*, *efficax*, importat negationem eius, quod significatur per istos terminos, & iuxta Dialecticos negatio est *naturæ malignantis*, destruit totum, quod reperit post se, talis particula *in* sic præposita negaret omnem & quamlibet efficaciam in esse gratiæ *sufficientis*, non tantùm *specificam* seu spe-
III. cialem, sed etiam *genericam*, quæ tantùm posterior in illa reperitur.

Ad confirmationem primæ istius rationis, respondetur, gratiam collatam in viâ iis Angelis, qui peccauerunt, habuisse priorem efficaciam & congruitatem, non tamen posteriorem: hoc autem tantùm sensu gratia dicitur à Theologis *data à Deo Angelis secundùm proportionem naturalium*, quòd Deus ex mera sua liberalitate voluerit dare Angelo quoad sua naturalia perfectiori maius auxilium supernaturale, quo conuersione supernaturali sese ad Deum conuerteret, & per propriam sui dispositionem acciperet gratiam sanctificantem, à qua tamen postea ij, qui vulgo dicuntur *dæmones*, defecerunt, & tunc, licèt haberent actualia auxilia tantæ suæ habituali gratiæ correspondentia, non ita tamen speciali ratione sibi pro
IV. tali occasione, & dispositione tam singulari modo attemperata, & accommodata, quàm reliqui, qui steterunt in veritate, & vnà cum Sancto Michaële fortiter & generosè restiterunt Lucifero.

Secundum: efficacia huius gratiæ specialis est longè maior, & perfectior efficientiâ illius motionis, quæ à Diaboloimmittitur ad malum; nam tam eius supernaturalitas, quàm dignitas Dei mouentis postulat perfectiorem efficaciam; atqui motio immissa à dæmone habet moralem efficaciam, positam in congruitate & contemperatione ad tentatum: ergo

Concessâ maiore, ad minorem respondetur, efficaciam quidem diabolicæ suasionis esse tantùm *moralem*, & efficaciam diuinæ motionis esse

A maiorem; inde tamen non rectè infertur hanc efficaciam diuinæ gratiæ debere esse *realem*, seu loquendo propriè *efficientem*; datur enim quædam latitudo in efficacia morali; vna est maior aliâ, quemadmodum experimur alios meliùs aliis & conuenientiùs ad mores & ingenium audientis persuadere, Deo longè plures inesse modos persuadendi & alliciendi voluntatem creatam ad bonum, quàm ipsi Diabolo ad malum; Deus enim habet ad nutum suæ voluntatis occasiones, ex quibus quouis loco, quauis dispositione excitat, si velit, efficaciter voluntatem peccatoris ad veram contritionem & pœnitentiam; nec quicquam potest fingi, quod illas possit ei subripere, vel impedire, cùm habeat omnipotentissimam voluntatem, cui nihil potest obsistere: at Diabolus ita hominem incitat ad malum, vt tamen non sit penes eum nancisci quouis loco, quouis tempo- V.
B re occasionem & dispositionem eius, quem tentat, vt eum cum effectu alliciat ad malum, cùm vires eius sæpiùs frangantur, tam vi gratiæ sanctificantis & auxiliorum, quæ ipse tentatus habet præsentissima; quàm etiam singulari gratia protectionis, & suprà animaduertimus quemlibet minimum gradum gratiæ, spectatum secundùm se, esse longè fortiorem qualibet graui tentatione eodem modo spectatâ. VI.

Tertium: Pelagiani admittebant moralem efficaciam in suasione factâ congruè & contemperatè ad hominem, qui vocatur, admittendo gratiam *præuenientem* consistere in propositione legis, & suasione rei per legem propositæ, vt patet ex dictis primâ disputatione huius tractatus, & tamen condemnantur à sancto Augustino, à Conciliis, & omnibus Catholicis; ex dictis ibidem.

C Respondetur ex dictis primâ disputatione, tandem Pelagium admisisse gratiam *interiorem*, sed vt solùm vtilem ad benè agendum supernaturaliter, non autem vt absolutè necessariam, & in hoc fuisse condemnatum à Conciliis & Patribus, non autem in eo, quòd contenderet gratiam *efficacem* non mouere *efficienter*, sed solùm *moraliter* voluntatem eius, qui per illam vocatur à Deo, nos autem econtrà admittere necessitatem gratiæ interioris, non tantùm vt complectitur sanctam cogitationem intellectus, sed etiam piam affectionem voluntatis & delectationem, quâ veritas, quæ proponitur amplectenda, fiat suauis creatæ voluntati, & insuper requirimus gratiam Dei cooperantem, vt voluntas creata respondeat de facto diuinæ vocationi, quemadmodum patet ex dictis tam de cooperante gratia, quàm de operante. VII.

D Quartum: vbi efficacia gratiæ consistit in congruitate ad volútatem vocati, ibi Deus expectat talem voluntatẽ; quia voluntatis est ita se disponere, & cõstituere in eo statu, in quo constitutã Deus postea illam vocet congruẽter; sed est contra fidem asserere Deum expectare nostram voluntatem, gratiam eius esse pedissequam voluntatis, vt constat ex Concil. II. Arausicano. VIII.

Respondetur in congruitate gratiæ, seu contemperatione ad voluntatem, duo posse distingui: primũ est dispositio voluntatis creatæ; alterum est accõmodatio, adaptatio & contemperatio gratiæ excitantis ad dispositionem creatæ voluntatis, & consequẽter gratia *efficax* potest duobus modis concipi consistere *in congruitate*, seu *contemperatione* ad voluntatẽ, ad ingenium, & ad

I. diſpoſitionem vocati, primò ita vt iſta adaptatio & contemperatio teneat ſe effectiuè & quaſi formaliter ex parte voluntatis creatæ, & diſpoſitionum eius, Deus offerat quidem gratiam excitantem; non tamen illam accommodando ad voluntatem creatam & diſpoſitionem eius, ſed ad quam voluntas creata ſic ſeipſam diſponendo, ſe accommodat; iuxta quem modum efficacia talis gratiæ eſt à voluntate creata, ſicut & eius diſpoſitio; ſumptáque formaliter conſiſtit in tali compoſitione, vt gratia vocans reperiatur ei accommodata; deinde, alio modo efficacia gratiæ poteſt concipi conſiſtere in congruitate, aptatione & contemperatione talis gratiæ ad voluntatem creatam, & eius diſpoſitiones, ita vt talis adaptatio & contemperatio teneat ſe effectiuè ex parte Dei, ex parte verò creatæ voluntatis & diſpoſitionum eius teneat ſe tantùm in genere cauſæ materialis, quatenus
II. creata voluntas & eius diſpoſitio eſt id, ad quod Deus accommodat ſpeciali modo ſuam gratiam excitantem, quomodo efficacia talis gratiæ ſumpta formaliter nihil erit aliud, quàm ipſamet coaptatio, contemperatio, & accommodatio gratiæ excitantis ad voluntatem & diſpoſitiones vocati, prout talis coaptatio in genere cauſæ efficientis ſeſe tenet ex parte Dei, & ex parte voluntatis creatæ & diſpoſitionum eius in genere tantùm cauſæ materialis ſeu ſubiecti, circa quod Deus agit per talem gratiam: inter hunc vtrumque modum eſt hæc differētia, quòd iuxta priorem modū Deus & eius gratia vocans expectent voluntatem & diſpoſitionem eius, dependeant ab illa tam in genere cauſæ materialis, quàm efficientis, comparatione efficientiæ, ſicque talis gratia ſit pediſſequa voluntatis, quod eſt ab-
III. ſurdum, & condemnatur in citato canone Arauſicano, & pluribus aliis, contra Semipelagianos; at iuxta poſteriorem modum Deus & eius gratia non expectant voluntatem creatam, nec eius diſpoſitionem, neque ab illa dependent in genere cauſæ efficientis vel formalis, comparatione iſtius efficaciæ, ſed ipſa eius efficientia refunditur in Deum, vt propriam cauſam efficientem illius, & in talem coaptationem & contemperationem, vt cauſam eius formalem, & hæc habitudo ſeu dependentia efficaciæ à voluntate creata eiúſque diſpoſitione, cùm ſit tantùm in genere cauſæ materialis, & vt ab obiecto, circa quod Deus & gratia agunt, nullam importat imperfectionem in Deo, vel in gratia; vt patet in omnibus actionibus Dei ad extra circa obiecta creata.

Iam efficacia gratiæ, de qua hîc agimus, conſiſtit in aptatione & contemperatione illius ad voluntatem vocati, iuxta poſteriorem modum;
IV. S. enim Auguſt. relatus ſuprà & epiſtolâ 107. *ad Vitalem*, ait illam *ita agere in ſenſum, vt accommodet aſſenſum*, quod idem eſt ac gratiam iſtam ſic excitare voluntatem, vt faciat illam proportionatam ſuæ motioni, ita vt ad eius poſitionem liber conſenſus voluntatis ſequatur infallibiliter.

Et totum iſtud poteſt vtcumque explicari exemplo peritiſſimi medici ſuperiùs allato, qui vbi nouit probè vim & efficaciam cuiuſlibet remedij, tantámque habet induſtriam & artis ſuæ peritiam, vt ſit penes eum ſic remedia componere, illa attemperare humoribus & diſpoſitioni ſeu complexioni infirmi, vt ad eorum applicationem curatio & ſanitas infallibiliter ſequatur, tunc cauſa efficiens tantæ ſanitatis refunde-

A tur in tale remedium proximè, & in talem medicum remotè; efficacia autem tanti remedij formaliter ſumpta conſiſtit in tali adaptatione & contemperatione illius ad morbum & conditionem eius; nec talis efficientia & efficacia poterit niſi imprudenter reuocari in talem morbum, vel eius affectionem, ſed hæc conſtitutio morbi, eius affectio, & diſpoſitio humorum ægroti tenet ſe ſolummodo ex parte cauſæ materialis, ad quam medicus attemperat prædictum remedium: ita etiam Deus per ſuam ſcientiam, quam Theologi vocant *ſimplicis intelligentiæ*, cognoſcit comprehenſiuè totam vim & efficaciam cuiuſcumque gratiæ actualis; item habet omnipotentiſſimam voluntatem faciendi quidquid voluerit, quandocumque voluerit, adaptandi gratiam actualem ad quamcumque voluntatem, remanente etiam libertate quoad
B exercitium illæsâ, quemadmodum ſuprà oſten-
dimus; poteſt igitur ita attemperare gratiam vocationis ad voluntatem vocati, & eius diſpoſitiones, vt liber conſenſus ſequatur infallibiliter in talem gratiam, nec talis efficacia poterit verè reuocari in voluntatem creatam vocati, eiúſque diſpoſitiones, ſed duntaxat in Deum, qui huic excitanti gratiæ dat talem modum. V. VI.

Vltimum fundamentum: efficacia gratiæ debet refundi in Deum vt in primam & principalem cauſam: at efficacia conſiſtens in tali contemperatione refunditur propriè in ipſum vocatum & eius diſpoſitionem, quâ ſic ſe diſpoſuit, quo congruebat hîc & nunc gratiæ excitanti: igitur efficacia gratiæ ſumpta formaliter non videtur conſiſtere in congruitate & contemperatione eius ad hominem, qui per illam vocatur à Deo.

Reſpondetur ſolutionem huius fundamen- VII.
C ti patere ex reſponſis ad ſuperius fundamentum.

Articvlvs V.

Ex dictis infertur conciliatio infallibilitatis gratiæ cum libero conſenſu hominis vocati.

Ex dictis ſuperioribus articulis poteſt intelligi, quomodo conſenſus in gratiam *vocantem* ſic ſequatur infallibiliter, vt tamen liberè & abſque neceſſitate exerceatur, etiam cum potentia ad diſſenſum ponendum, qui nihilominus nunquam de facto ponetur: nam alia eſt radix & ratio huius *infallibilitatis* ad ponendum talem conſenſum, & alia radix & *ratio neceſſitatis* in ipſa potentia, vel cauſa ad operandum,
D ſeu agendum, illa compatitur ſecum formalem VIII.
rationem liberi, iſta tollit illam.

Cauſa & ratio *infallibilitatis* ad hanc gratiam ſic vocantem eſt ipſa eius ſingularis ſuauitas & dulcedo proueniens ab eius contemperatione & aptatione ad voluntatem vocati, quæ ſuauitas compatitur ſecum indifferentiam actuum voluntatis ſic tactæ, ad id, quod eſt ſibi oppoſitum, cùm non tātùm relinquat propoſitionem variarum conuenientiarum obiecti ſecundùm rationem boni delectabilis appetitui, vtilis & honeſti, ſed etiā nil ponat in voluntate ipſius vocati, quo ſeipſo determinetur ad vnum, ſed tantùm eam alliciat obiectū, & ipſâ ſui delectatione ſuadeat, vt in hanc potiùs partem illa ſeſe determinet, quàm in aliam, quemadmodum patet exemplo

I. suprà proposito, sicque propriè loquendo ipsa gratia vocans nullò modo necessitat voluntatem vocati ad consensum.

At ratio *necessitatis* in aliquo agente est antecedens determinatio illius ad vnum, ratione cuius determinationis actiua indifferentia ad vtrumlibet, seu ad quamlibet partem obiecti non est sub proprio dominio illius operantis, seu voluntatis eius, in quo tamen dominio propriæ suæ actionis præcisa ratio actus formaliter liberi consistit formaliter.

Et sic non repugnat vocatum posse ponere negationem consensus, seu dissensum cum tali gratia, sic eum vocante; quia vt iam animaduertimus Concil. Trident. docet nos posse abiicere talem vocationem, nihil autem propriè abiicitur, nisi quod supponitur esse ante consensum: tum etiam, quia talis dissensus seu negatio consensus non habet repugnantiam
II. cum ipso obiecto talis vocationis, quippe quod proponitur ab intellectu voluntati adhuc indifferens, seu secundùm varias etiam sibi oppositas rationes boni *delectabilis*, *vtilis*, *honesti*. Non item repugnat cum ipsa dispositione voluntatis; quia hæc est ad vtrumlibet, nec adhuc est determinata ad vnum, potens est adhuc eligere quodcumque voluerit, imò & cùm dominio proprij sui actus procedit in determinationem ad hanc partem, quam amplectitur.

Nihilominus tamen repugnat ipsum dissensum poni reipsa & de facto cum tali gratia sic vocante voluntatem, ex ipso capite infallibilitatis huius singularis gratiæ, quæ infallibilitas prouenit à suauitate vocationis tam speciali modo aptatæ & contemperatæ voluntati & circunstantiis eius, qui sic vocatur à Deo.

III. Vnde hæc necessitas non est loquendo propriè *antecedens*, sed solummodo *consequens* & *illationis* seu *consequentiæ*; eo enim ipso, quo talis gratia agit tam suauiter in voluntatem, voluntas sic tacta infallibiliter, liberè tamen & ex propria sua determinatione per gratiam cooperantem adiuta sequitur illam.

Obiicies primò, hanc posteriorem partem videri repugnare priori; nam prior affirmat repugnare, quòd dissensus ponatur de facto & reipsa cum gratia hoc modo *efficaci*; posterior verò docet hæc duo posse simul poni seu componi, quæ duo sese inuicem destruere sic probatur: potentia illa est frustranea, imò nulla, quam repugnat de facto & reipsa reduci ad actum; quia omnis potentia est ad operandum aliquando actu: atqui ex priore illa parte voluntas habens gratiam vocantem effica-
IV. cem in actu primo potest illi dissentire, potest eam abiicere, potest cum illa dissensum componere, ex posteriore autem parte repugnat dissensum poni reipsa, & de facto cum tali gratia sic tangente voluntatem: ergo talis potentia est frustranea, imò nulla.

Deinde posito possibili in esse seu possibili reducto ad actum, nullum inconueniens vel absurdum debet sequi, aliàs non censetur ampliùs possibile: at ex priori parte possibile est poni dissensum voluntatis cum hac gratia vocante efficaci in actu primo, & tamen ex posteriori est inconueniens, quia non esset ampliùs infallibilis, & repugnat hanc eius efficaciam impediri de facto per dissensum, ergo hæc pars posterior repugnat priori, & ostendit nullam esse

A talem potentiam libertatis ad resistendum vocanti gratiæ singulari modo efficaci. V.

Respondetur nullam esse repugnantiam inter duas propositiones ibi recensitas, quia repugnantia debet esse de eodem penes idem, & eodem modo consideratum, vt omnes Dialectici norunt: at vna istarum propositionum est de actuali positione actus, scilicet *dissensus* simul & semel cum hac *efficaci* gratia mouente de facto voluntatem efficaciter: posterior procedit tantùm de potentia in ipsa voluntate excitata, ad tunc ponendum dissensum, quando & dum hæc illa specialis gratia illam excitat; actualis autem positio dissensus & habilitas seu facultas & potentia ad ponendum illum distinguuntur à se inuicem, vt per se patet.

Neque potest responderi verum quidem esse non dari *immediatam*, & formaliter dictam contradictionem inter duas istas propositiones,
B dari tamen aliquam *virtualem* contradictionem VI.
quatenus non sese compatiuntur inuicem, & veritas vnius destruit veritatem alterius, vt videtur ostendi in prima illa obiectione.

Hoc, inquam, non potest dici; nam istud est proprium potentiæ liberæ, seu quæ est indifferens ad vtrumlibet actiuè, vt dum reipsa & de facto agit, seu in ipsomet instanti, quo operatur, ita liberè agat, vt tamen retineat adhuc potentiam ad oppositum, & ipse actus assentiendi compatiatur secum veram potentiam dissentiendi, & necessitas, quæ tunc est ad non dissentiendum, est solummodo *hypothetica*, sicque nulla ibi reperitur etiam virtualis contradictio.

Et hoc potest illustrari exemplo sumpto à confirmatis in gratia, qui, quia sunt confirmati in gratia, non potest admitti, quod de facto & reipsa peccent mortaliter, est enim im-
C plicatio in adiecto, vt Dialectici loquuntur, VII.
quia essent confirmati ex hypothesi, & non confirmati; quia deperdunt gratiam per peccatum mortale; & tamen verum est apud omnes Scholasticos, quòd possint peccare mortaliter: ergo pari iure possunt dicere hominem hâc speciali vocatione à Deo vocatum, & hâc efficaci gratiâ tactum de facto consensurum, & repugnare, quòd sic vocatus non consentiat de facto, quia repugnat Deum mouere *efficaciter* voluntatem Petri, & voluntatem Petri non moueri efficaciter à Deo: nam istud mouere & istud tale mouere sunt correlata, quorum vnum nunquam est sine alio; & ita hæc propositio est impossibilis, *Deus mouet de facto efficaciter voluntatem, & voluntas sic mota non operatur de facto id, ad quod Deus mouet illam:*
D hæc tamen propositio non est impossibilis, sed VIII.
vera, *Deus mouet efficaciter voluntatem ad operandum, & voluntas potest non operari*: ratio prioris propositionis est ipsa summa efficacia diuinæ voluntatis, & suauitas eius in alliciendo voluntatem, quâ ita accommodat & attemperat talem gratiam voluntati, vt tamen hæc liberè consentiat iuxta modum explicatum suprà.

Hinc sanctus Thomas in quæstionibus disputatis *de veritate* quæstione 23. articulo quinto in solutione ad tertium sic expresse scribit, quòd, *quamuis non esse effectus diuinæ voluntatis, non possit simul stare cum diuina voluntate, tamen potentia deficiendi effectum*, id est ad non ponendum seu ad non operandum, *simul stat cum diuina voluntate; non enim ista sunt impos-*

I. *ſibilia, Deus vult iſtum ſaluari, & iſtum damnari.* A
Hactenus ſanctus Thomas.

Ad illum ſyllogiſmum, quo hæc prætenſa contradictio explicatur, reſpondetur ad maiorem eius duplicem poſſe diſtingui, potentiam vnam; determinatam ſimpliciter & abſolutè ad vnicum solummodo extremum, & talis potentia videri poteſt fruſtranea, ſi vbique, ſemper & in quolibet indiuiduo repugnet ſolummodo ex parte ſui, & ex impoſſibilitate ſui proprij termini illam reduci ad actum ſecundum ſibi correſpondentem, tunc enim videtur eſſe potiùs impotentia quædam, quàm vera aliqua potentia; poteſt & potentia alia diſtingui, quæ non ſit determinate ad vnum, ſed quæ ſit ad vtrumque extremum, & huic potentiæ, vt non dicatur eſſe fruſtrà, ſufficit, quòd reducatur ad vnum ex iis extremis, quæ talis potentia reſpicit ex propria ſua conditione, quemadmodum patet in libera
II. potentia Dei ad creandum aliquid, & ad nihil B
creandum. Hinc, quia voluntas creata, etiam tacta vocatione efficaci, adhuc remanet in potentia ad vtrumque extremum, ſcilicet ad conſentiendum & diſſentiendum vocationi diuinæ: quia tamen reducitur ad actum ſecundum, ſeu ad conſenſum per gratiam *efficacem*, fit, vt tunc non dicatur eſſe fruſtrà.

Deinde, hæc potentia loquẽdo propriè non datur ad diſſentiendum vocationi, ſeu in hunc finem, vt volũtas de facto illi diſſentiat, hoc enim eſſet illi ad malum, ſed vt voluntas tali vocatione tacta eliciat actum conſenſus cum eo modo libertatis, cum quo eum de facto elicit, nimirum, ita conſentiat tali gratiæ, vt tamen poſſit, ſi velit, ei diſſentire. Vnde, cùm creata voluntas conſentiens *efficaci* gratiæ eliciat conſen-
III. ſum cum tali libertate, hæc eius potentia ad C
diſſentiendum gratiæ *efficaci* non poterit dici eſſe fruſtrà.

Ad confirmationem, reſpondetur axioma poſitum in maiori debere intelligi cum diſtinctione: nám duo poſſunt attendi in eo, quod dicitur poſſibile: primum eſt illud, quod dicitur eſſe poſſibile ſimpliciter, & ſecundùm ſe conſideratum non habitâ ratione illorum, quæ illud circunſtant, ſeu circunſtantiarum, & aliorume i adiacentium; alterum eſt id, quod circunſtat tale poſſibile, ſeu ſunt ea, quæ illi adiacent, & cum eo aliquam habent connexionem, nec illud priori modo ſpectatum ingrediuntur: iam axioma iſtud eſt ſolummodo verum de poſſibili ſumpto priori modo, non autem poſteriori, fit enim plerumque, vt aliquid ſumptum ſimpliciter & abſolutè ſit poſſibile ſecundùm ſe, quod tamen ratione aliquorum ſibi adia-
IV. centium, ſeu etiam circunſtantiarum, non eſt D
poſſibile reduci de facto ad actum, verbi gratia, quilibet homo poteſt ſaluari: at poſito, quòd, quis ſit in peccato mortali, cui pertinaciter inhæret, ratione cuius habet finalem impœnitentiam, eſt impoſſibile, quandiu talis eſt circunſtantia, talem poſſibilitatem reduci ad actum, & talem hominem de facto ſaluari: pari iure in præſenti caſu, qui habet gratiam ſingulari modo *efficacem*, poteſt ei reſiſtere; quia nonniſi liberè conſentit in illam, vt oſtendimus ſuprà: at quia talis gratia habet ſingularem congruitatem ad voluntatem eius, qui vocatur, fundatam in ipſa eius ſuauitate & modo alliciendi, ratione cuius abſque vlla neceſſitate habet infallibilitatem, fit, vt propter circunſtantiam

illud poſſibile reipſa & de facto reducatur ad V.
actum.

Neque hæc impoſſibilitas ad reducendum tale poſſibile ad actum facit, vt non ſit ſimpliciter & abſolutè poſſibile; quia hæc impoſſibilitas eſt ſolummodo ſecundùm quid, orta ex infallibilitate gratiæ talis, vt nunc dictum eſt.

Eódem recidit ſolutio, quâ dicunt, vt axioma iſtud verificetur, oportere, vt iſtud, quod poſſibile eſt, ſit omnibus modis poſſibile, tam poſſibilitate *antecedenti*, quàm poſſibilitate *illationis* & *conſequentiæ*: quod hîc non habet locum, cùm hæc gratia occaſione alicuius ſpecialis, quod eam circunſtat, habeat infallibilitatem antecedentem, licèt ſimilem; ſeu *antecedentem*, neceſſitatem non habeat.

Obiicies ſecundò, hoc idem argumentum poſſe fieri contra gratiam *ſufficientem*, quam tamen explicando diximus ſumptam præcisè
nunquam reduci ad actum ſecundum, ſeu nun- VI.
quam de facto facere, vt liber conſenſus voluntatis actu ſequatur in obiectum illius, quod hæc gratia proponit & ſuadet ſolummodo ſufficienter; ſic enim videtur dari fruſtra à Deo, imò & eſſe inſufficiens, cùm ſic ſumpta ita præſcindat à ſuo effectu, vt ſi ille poneretur, tunc talis gratia deſineret eſſe purè *ſufficiens*, euaderet efficax, & ſic de vna ſpecie tranſiret ad aliam.

Reſpondetur, gratiam purè *ſufficientem* dari creatæ voluntati ad operandum, & licèt nunquam de facto ſortiatur effectum, prout eſt purè ſufficiens, non propterea tamen illam dari fruſtrà, quod enim fruſtretur ſuo effectu, non eſt ex defectu virtutis in principio operatiuo, ſed ex ipſa negligentia voluntatis, ſeu habentis illam: deinde cùm etiam detur, vt ho-
mo inſtructus illâ poſſit liberè conſentire, ſi ve- VII.
lit, non datur à Deo fruſtrà, nec habet rationem alicuius impotentiæ, vt etiam dictùm eſt in ſolutione ad præcedentem obiectionem.

Nec obſtat, quòd, vt purè *ſufficiens*, præſcindat à ſuo effectu: nã hæc præciſio non eſt, quòd quatenus *ſufficiens* non poſſit ex ſe, & quantum requiritur ex parte principij, prodire in actum & coniungi ſuo effectui, ſed talis præciſio eſt ſolummodo ab actuali coniunctione cum illo ex pura negligentia voluntatis eius, qui habet illam.

Neque hæc gratia *ſufficiens*, ſi de facto ſortiretur effectum, tranſiret in illam ſpeciem actualis gratiæ, quam appellamus *efficacẽ*, quæque eſt alterum membrũ diuiſionis actualis gratiæ in *ſufficientem* & *efficacem*, quia tunc hæc gratia *ſufficiens* eſſet ſolummodo *efficax* in actu ſecundo,
& loquendo magis propriè eſſet potiùs *efficiens*, VIII.
quàm *efficax*, quia non conſequeretur ſuum finem & ſuum effectum proprium *inſuperabiliter*, nec conſiderata in actu primo & ſecundùm ſe haberet ſingularem illam adaptationem, & contemperationem ad voluntatem eius, qui vocatur, ſed aliam longè inferiorem; & hæc prædicta diuiſio gratiæ in *ſufficientem* & *efficacem*, eſt gratiæ actualis, conſideratæ in actu primo, iuxta quam conſiderationem hæc gratia *ſufficiens* non habet hanc efficaciam.

Addimus tamen, *loquendo de facto*, quia diximus gratiam purè *ſufficientem*, licèt poſſit habere ſuum effectum, ſeu coniungi cum conſenſu, nunquam tamen illum reipſa habere,

I. ſed omnem illam vocantem gratiam, cui voluntas de facto conſentit, eſſe propriè *efficacem*: iuxta id, quòd in hac diuiſione ſumimus nomen *efficacis* gratiæ, quia ſanctus Auguſtinus paſſim diſputans contra Pelagianos & Semipelagianos docet eos omnes, qui de facto conſenſerunt diuinæ vocationi, habuiſſe hanc ſpecialem gratiam *efficacem*; eos verò omnes, qui non reſponderunt Deo vocanti, habuiſſe quidem gratiam *ſufficientem*, caruiſſe tamen hâc gratiâ *efficaci* & ſpeciali modo congruâ.

Obiicies tertiò: hæc gratia tam ſingulari modo *efficax*, vel eſt neceſſaria ad conſenſum reipſa ponendum, vel non eſt neceſſaria: ſi primum, ergo qui caret illâ, non cenſetur habere auxilium ſufficiens, caret enim aliquo neceſſario ad operandum ſupernaturaliter; & cùm hæc gratia detur merè gratuitò & liberaliter à Deo, non tamen omnibus & ſingulis, ſed tantùm aliquibus,
II. qui ideò ſacris in litteris dicuntur *vocati ſecundùm propoſitum*, quemadmodum intelligitur ex dictis; qui non bene operantur, poterunt iuſtè & rationabiliter ſeipſos excuſare, dicendo ſe caruiſſe tali gratiâ ad bene operandum de facto, nec fuiſſe penes illos eam habere, quod tamen eſt abſurdum, & contra ſcripturas exprobrantes hominibus ſuam negligentiam in exercendis bonis operibus.

Si ſecundum dicatur, id eſt, hanc gratiam ſingulari modo *efficacem*, non eſſe neceſſariam ad ponendum reipſa conſenſum; ergo S. Aug. locis citatis, quibus ait Tyrios, Sidonios, & alios id genus homines non fuiſſe de facto conuerſos ad Deum, malè tanquam in aliquam veram cauſam recurrit in iſtud, quòd ſcilicet à Deo non fuerint vocati hâc ſpeciali vocatione per hanc gratiam *efficacem*, cùm hæc ad talem effectum
III. ponendum de facto non ſit neceſſaria.

Deinde, malè appellatur *efficax*, ſic enim vocatur, vt eſt condiſtincta à purè *ſufficienti*, quòd ſit talis, cui ſemper ipſe conſenſus coniungitur. Vnde S. Auguſt. ſuprà dixit à nullo puro corde reſpui.

Tertiò, idem S. Auguſt. ſuprà ineptè diuideret adiutorium actuale Dei ſupernaturale, ſeu gratiam actualem, in eam, quâ *poſſumus bene operari*, & in eam, quâ de facto *bene operamur*, quæ omnia ſunt abſurda.

Reſpondetur, duobus modis poſſe elici actum ſupernaturalem conſenſus liberi in gratiam *vocantem*: primò *inſuperabiliter* & *indeclinabiliter*, ita vt talis vocatio habeat infallibilitatem ſui effectus; deinde *ſuperabiliter* & *declinabiliter*: gratiam hanc *efficacem*, de qua hîc loquimur, eſſe neceſſariam ad eliciendum hunc conſenſum
IV. priori modo, & dari non omnibus, ſed tantùm aliquibus ex ſpeciali quadam dilectione Dei erga illos, ratione cuius dicuntur ſpeciali titulo *vocati ſecundùm propoſitum Dei*, vt iam animaduertimus, non propterea tamen eos, quibus illa non datur, carere aliquo ſibi neceſſario ad operandum ſupernaturaliter; quia ſemper habent ſufficiens auxilium, ex quo, ſi velint, poſſunt operari ſupernaturaliter, licèt non *inſuperabiliter & indeclinabiliter*: non enim ad de facto operandum ſupernaturaliter, requiritur ſemper, vt ipſe operans agat cum tanta indeclinabilitate, inſuperabilitate, & infallibilitate ad habendum effectum ſuæ virtuti vel operationi correſpondentem. Vnde iure meritò increpantur ij omnes, qui cùm acceperunt à

A Deo auxilium ſufficiens, non bene operantur, V.
licèt ab eo non acceperint hanc actualem gratiam ſpeciali modo *efficacem*, quando ſemper habuerunt, vnde poterant bene operari ſupernaturaliter.

Ad id verò, quod infertur, S. Aug malè recurrere ad hanc gratiam, vt cauſam aliquam, cur Tyrij & Sidonij non fuerint conuerſi ad Chriſtum, reſpondetur hunc recurſum S. Auguſtini eſſe legitimum; quia agitur ibi de recurſu & reuocatione, quæ ſit de facto reducta ad actum: hinc cùm, vt ſe res habent, talis omnis vocatio fiat per hanc gratiam ſpeciali modo *efficacem*, & ſicut affirmatio eſt cauſa affirmationis, ſic etiam negatio cauſa negationis, rectè ſanctus Auguſtinus, recurrit ad carentiam huius ſpecialis gratiæ, tanquam ad aliquam rationem ipſius conſenſus denegati per Tyrios
B Deo illos vocanti, quâ tamen carentiâ nonob- VI.
ſtante, vt diximus, ſemper habuerunt auxilia ſufficientia; quòd autem hæc gratia appelletur aptè *efficax*, licèt *ſufficiens* poſſit habere effectum, & etiamſi ex hypotheſi haberetur de facto, vt paulò antè notauimus, ſicut & initio huius diuiſionis obſeruauimus legitimam eſſe diuiſionem gratiæ actualis ſeu adiutorij in illud, quo poſſumus bene operari, & illud, quo de facto bene operamur.

Atque in idem recidit aliorum ad hanc obiectionem reſponſio, ſcilicet gratiam *efficacem* eſſe quidem neceſſariam ad faciendum conſenſum in vocationem Dei, ſed neceſſitate tantùm *conſequentiæ*, ſeu *illationis*, & non antecedente: tunc aliquid cenſetur eſſe neceſſarium antecedenter, quando abſolutè requiritur ex parte principij, quatenus non poteſt operari ſine illo: nam ſæpe iam animaduertimus omnes, qui ta-
C li carent auxilio, non propterea deſinere ha- VII.
bere auxilium ſufficiens, ex quo poſſunt operari: at dato, quòd quis de facto operetur, præbeat conſenſum diuinæ vocationi, tunc neceſſariò ſequitur, quòd reipſa & de facto habeat hanc gratiam ſpeciali modo *efficacem*; & licèt hæc gratia ſeſe habeat *antecedenter* ad conſenſum liberum voluntatis, quia tamen non determinat illam ad vnum, propterea non inducit *antecedentem* neceſſitatem, ſed tantùm infallibilitatem gratiæ, quæ compatitur ſecum libertatis conſenſum: vnde, quamuis hæc gratia *efficax* ſit determinata, *vt quod*, nimirum determinati alicuius obiecti, non eſt tamen determinata *vt quo*, id eſt, non eſt talis forma, quæ communicet voluntati effectum determinationis ad vnum tantùm, ſeu quæ faciat voluntatem eſſe determinatam ad vnum, ſed determinatio illa, quam gra-
D tia *efficax* communicat voluntati, opponitur VIII.
tantùm puræ potentiæ, non autem libertati voluntatis, quemadmodum & liber conſenſus, licèt ſit in ſe & ſecundùm ſe determinatus, id eſt obiecti determinati, & excludat à voluntate rationem puræ potentiæ, quia dicit actum, non tamen ab illa excludit indeterminationem & indifferentiam, in qua ipſa libertas conſiſtit.

I.

DISPVTATIO LX.

De dependentia gratiæ efficacis in actu primo à scientia media.

ARTICVLVS PRIMVS.

Num efficacia gratiæ excitantis sit ex intrinseca ratione ipsius gratiæ, an ex aliqua scientia.

NOTANDVM est posse duobus modis concipi hanc gratiam habere efficaciam & infallibilitatem superiùs explicatam: primò *ab intrinseco*, & ex propria sua virtute, seu vt est tali modo contempera-
II. ta; deinde *ab extrinseco* tantùm, scilicet ab ea scientia, quâ Deus ante omne decretum suæ voluntatis cognouit, quòd si hæc gratia donetur voluntati sic dispositæ in tali loco, tali occasione, futurum est, vt consensus sequatur, & cùm scientia Dei sit infallibilis, supposito decreto Dei de danda tali gratia huic & isti homini sic disposito, illa habeat solùm certam & indubitatam efficaciam & infallibilitatem à tali scientia: quo posito

Sit hæc propositio: *gratia efficaciter excitans, præcisè, propriè, & formaliter loquendo, est efficax in actu primo ex ipsa ratione sibi intrinseca, & non ex aliqua scientia.* Ita plerique è recentioribus, qui reiiciunt *scientiam mediam.*

Propositio probatur ex verbis Christi Domini apud sanctum Ioannem capite 10. vbi lo-
III. quens de suis ouibus, seu prædestinatis, quibus daturus est excitantem gratiam *efficacem*, reuocat certitudinem & infallibilitatem illius, & aliorum id genus efficacium auxiliorum, non in [illegible], vel patris sui certissimam & infallibilem [illegible]ntiam, sed in suam [illegible] potentiam: quæ [illegible] est eadem cum ipsa [illegible] diuini sui [illegible], *non peribunt*, inquit, [illegible], *& non* [illegible] *quisquam de* [illegible] *meus,* [illegible] *mihi,* [illegible], *& nemo potest rapere de manu patris mei,* [illegible] *unum sumus*: quod genus argumentandi esset ineptum, si efficacia & infallibilitas specialis istius gratiæ esset solummodo ex vi alicuius extrinseci; tunc enim Christus Dominus *non causam* afferret pro causa, quod iuxta omnes Dialecticos est vitiosum, & Christo Domino indignum.

IV. Iterum probatur ex illo Apostoli de fide Abraham cap. quarto *ad Rom. plenissimè sciens, quia quæcumque promisit, potens est & facere, ideò reputatum est illi ad iustitiam*, quò loci sanctus Paulus certitudinem & infallibilitatem rei per Deum promissæ, cuiusmodi est gratia *vocans efficaciter* ibi à Deo promissa Abrahæ pro conuersione gentium, non reuocat in scientiam Dei, sed expresè in eius omnipotentiam, vt hæc particula, *quia potens est & facere*, apertè declarat, & sanctus Augustinus lib. *de prædestinatione sanctorum* capite decimo obseruat, dum explicans hunc locum Apostoli ita scribit, *Abraham credidit dans gloriam Deo, quia quod promisit, potens est & facere, non ait prædicere: non ait præscire: nam & aliena facta*, id est peccata, *potest prædicere atque præscire: sed ait, potens est*

A *& facere.* Quibus verbis, sicut & aliis antecedentibus eiusdem capitis, sanctus Augustinus ponit discrimen istud inter media prædestinationis & media reprobationis, quæ sunt peccata mortalia, in quibus homo moritur, quòd hæc tantùm præsciantur à Deo, & possint prædici, quia non est auctor illorum; ista verò prædestinentur, quia potens est & facere. V.

Neque his obstat, quòd sanctus Augustinus ibi dicat, *& hæc, quæ prædestinantur*, de quorum numero est gratia efficaciter vocans, *à Deo etiam præsciri*, & *prædestinationem non posse esse sine præscientia.*

Nam primùm habemus ex hoc loco Apostoli iuxta explicationem illius ibi traditam à sancto Augustino gratiam *efficacem*, habere firmissimam certitudinem, & infallibilitatem ab
B illo singulari modo, quo per omnipotentiam Dei producentis illam in nobis sine nobis coaptatur & contemperatur voluntati nostræ & eius dispositionibus, cùm dicat hanc vtramque perfectionem non ei aduenire à præscientia; quia nimirum vt sic præcisè sumpta est certitudo & infallibilitas medij, non autem cognitionis seu cognoscentis. VI.

Deinde, quando ibi ait gratiam istam esse etiam *prauisam & præscitam* intelligit istud de scientia *visionis*, quemadmodum potest intelligi ex ipso eius textu, dum sic scribit, *prædestinatione quippe ea Deus præscinit, quæ fuerat ipse facturus*, quæ vltima particula significat efficax decretum Dei de re facienda in tempore; quod efficax decretum Dei sanctus Augustinus ibi præsupponit ipsi scientiæ, quam Deus habet de tali re à seipso prædestinata;
C ideóque dicit hîc præscientiam Dei esse subnixam proposito Dei: vnde sic loquendo diuersimodè de tali gratia *efficaci*, id est per comparationem ad omnipotentiam Dei, & per comparationem ad eius scientiam, apertè denotat talem firmissimam certitudinem & infallibilitatem sese habere effectiuè, prout comparatur ad omnipotentiam Dei, eámque esse talem in seipsa formaliter ex summa eius efficacia, seu potentia; prout verò comparatur ad scientiam Dei sese tantùm habere illatiuè, vt Dialectici loquuntur, quatenus ex eo, quòd scientia Dei seu præscientia non potest falli, hæc consequentia est optima, Deus scit seu præscit hoc & istud; ergo certò & infallibiliter hoc & istud eueniet, quod ipsemet sanctus Augustinus satis apertè docet, quando libri *de correp. & gratia* capite septimo, sic scribit, loquens de VII.
D prædestinatis, *si quisquam perit, fallitur Deus; sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus, si quisquam perit, vitio humano vincitur Deus: sed nemo eorum perit, quia nullâ re vincitur Deus*: quâ extremâ particulâ docet efficaciam & infallibilitatem huius gratiæ inniti diuinæ potentiæ, quæ sic contemperauit gratiam voluntati. Hinc eodem illo capite viget illud Apostoli *ad Romanos* octauo, *si Deus pro nobis, quis contra nos*, & ipsi perseuerantiæ tribuit epithetum *fortis*, quod potest ei solùm competere ratione modi, quo Deus donum illud actuale per suam potentiam contemperat voluntati eius, quem vult perseuerare. VIII.

Probatur etiam ex omnibus aliis scripturæ locis, quibus Theologi primâ parte agendo de prædestinatione, ostendunt illam non tantùm

I. habere certitudinem & infallibilitatem *cognitionis*, sed etiam *mediorum*.

Deinde, probatur ex Patribus, præsertim ex S. August. quem ex præscripto summi Pontificis Clementis VIII. obseruauimus suprà esse habendum pro duce in explicanda & tractanda diuinæ gratiæ materia.

Probatur itaque ex illis omnibus locis, quibus agendo de hac efficacia semper reuocat illam in omnipotentiam Dei, quòd scilicet Deus tali & tali modo illam operetur; non autem in ipsam certissimam eius scientiam, pro qua re collegimus disputatione quinta huius quæstionis plura testimonia ex variis eius libris, quæ ibi possunt videri, quibus hæc possunt addi.

Ex libro primo *contra duas epistolas Pelagianorum* capite 19. *trahitur ergo*, scilicet vocatus, *miris modis vt velit, ab illo, qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari*, & sequenti capite lo-
II. quens de immutatione cordis Assueri ad aduentum reginæ Esther, *occultissimâ, inquit, & efficacissimâ potestate conuertit & transtulit ab indignatione ad lenitatem, hoc est, de voluntate lædendi ad voluntatem fauendi*: item lib. *de corrept. & gratia* capite quinto, *quamuis non negetur*, inquit, *Deus posse, quem velit, etiam nullo homine corripiente corrigere, & ad dolorem salubrem pœnitentiæ occultissimâ & potentissimâ medicinæ suæ potestate perducere*: quæ postrema verba euidenter faciunt pro hac nostra propositione: ibi enim nomine *medicinæ* intelligit gratiam *efficacem* ad pœnitendum, & quando ait Deum *potentissimâ potestate istius medicinæ perducere hominem ad pœnitentiam*, declarat singularem illam efficaciam & infallibilitatem tenere se ex parte illius, quatenus sic est à Deo coaptata,
III. non autem ex parte solius eius præscientiæ: & eodem lib. cap. 14. *cui volenti*, scilicet Deo, *saluum facere, nullum resistit hominis arbitrium* (*sic enim velle vel nolle in volentis aut nolentis est potestate, vt diuinam voluntatem non impediat, nec superet potestatem; de his enim, qui faciunt, quæ non vult, facit ipse quæ vult*: & ibidem agens de regno concesso Saüli, quòdque lib. 1. Regum capite 10. potentes abierint ad Saülem, eúmque habuerint pro suo rege, id non reuocat in scientiam illam Dei, quâ cognosceret eos esse ituros cum Saüle, sed verbis expressis in ipsum tactum cordium eorum *per omnipotentissimam potestatem inclinando illa, quò ei placeret*: & quòd aliqui non ierint cum Saüle, sed exprobrando dixerint, *nunquid saluabit nos hic?* refert non in scientiam Dei, sed in negationem tactus; & ibidem totum istud quod factū est circa Dauidem 1. 1. Paralip. capite 12. vbi Abisai princeps agnoscit Dauidem pro rege, tribuit omnipotentiæ Dei,
IV. & lib. 1. quæst. ad *Simplicianum* quæst. 2. aliquanto post medium, vbi docuit esse in potestate Dei vocare eum, qui est reprobus, modo illo apto, quo reipsa sequatur vocantem, declarat gratiam efficacem, quam ibi appellat *effectum misericordiæ Dei*, afferre secum infallibilitatem, nec esse in potestate hominis, vt sit frustrà: & sanctus Augustinus pro efficacia & infallibilitate huius gratiæ nusquam recurrit ad cognitionem Dei vt propriam & formalem causam illius, sed quando explicat ista duo per scientiam Dei, id tantùm facit à posteriori & per quandam consequentiam, vt dictum est suprà.

Potest & sanctus Thomas pro eadem parte nostræ propositionis referri, quatenus in quæ-
A stionibus disputatis *de veritate* quæstione sextâ, V.
articulo tertio in corpore, docet expressè prædestinationem non habere solummodo infallibilitatem ratione diuinæ scientiæ, sed etiam ratione mediorum eius, vt sunt à Deo causa obtinendi suum effectum absque aliquo defectu. Quare & iuxta illum prima gratia vocans *efficax*, cùm sit primum medium iustificationis & prædestinationis ex Trident. sessione sextâ, capite quinto, habebit, vt eius efficacia & infallibilitas sint ei intrinseca, & hæc doctrina est ibi tam certa sancto Thomæ, vt dicat denegare prædestinationi seu mediis illis, quæ præparantur à Deo electis pro consequenda vita æterna hanc intrinsecam efficaciam & infallibilitatem, eique solùm tribuere extrinsecā, fundatam in sola scientia Dei, dicat, inquam, esse *contra auctoritatem scripturæ & dicta sanctorum*: & confirmat ex
B absurdo, quod aliàs sequeretur, prædestinatum
scilicet quoad certitudinem suæ prædestinatio- VI.
nis non distingui à reprobo quoad certitudinem damnationis, cùm infallibilitas, quæ petitur à scientia & cognitione Dei sit par & æqualis in reprobatione, ac in prædestinatione; & primâ parte, quæst. 23. articulo 6. docet prædestinationem esse *certam & infallibilem rationem ordinis seu mediorum*: vt Caietanus obseruat expressè ad illum locum.

ARTICVLVS II.

Probatur eadem veritas ratione.

PROBATVR tandem ratione: efficacia & infallibilitas huius gratiæ est talis, qualis est eius coaptatio & contemperatio speciali modo facta à Deo ad voluntatem vocati, hæc enim
C est causa istius, & qualis est causa, talis est for- VII.
malis eius effectus: atqui hæc coaptatio & contemperatio in gratia efficaci est aliquid ei intrinsecum; dicit enim aliquid ei superadditum intrinsecè, quemadmodum satis fusè deduximus ex variis locis S. Augustini disp. 4. nam si hæc singularis coaptatio nihil adderet ipsi gratiæ, nisi nudum quendam respectum sibi aduenientem à dispositione voluntatis, Deus non rectè diceretur dare vires efficacissimas voluntati, quando dat ei gratiam *efficacem*, sed deberet solummodò dici facere, vt tunc voluntas applicetur gratiæ vocanti, quando & vbi voluntas est in statu accommodato ad illam, sícque coaptatio illa sese teneret tam formaliter, quàm efficienter, ex parte voluntatis creatæ, & ex parte Dei tantùm vt facientis applicationem vnius ad alterum, quod repugnat pluribus auctoritatibus
D sancti Augustini superiùs relatis.

Et potest illustrari exemplo sumpto ab ali- VIII.
qua naturali causa, verbi gratiâ, ab igne habente ex se vim ad comburendum: sit aliquis imperitus, qui non probè norit applicare lignum siccum igni, & ideò non sequatur ignitio, seu combustio, alius accedat peritior, applicet debitè lignum igni, sícque combustio sequatur, hic posterior non diceretur nisi ineptè & contra communem sensum dedisse isti igni vim ad comburendum, sed diceretur solummodò posuisse conditionem debitè requisitam, vt combustio sequeretur; item Deus non rectè diceretur facere per hanc gratiam, vt faciamus, quin potiùs voluntas nostra sese disponens eo modo, quo congruit gratiæ, deberet dici facere, vt gratia

I. agat, & media applicatio subiecti ad tale principium actiuum esset ipsius Dei, quod est absurdum, & contra pleraque testimonia sancti Augustini suprà relata.

Deinde, hæc coaptatio sese habet in gratia *efficaci* eo modo, quo in potentissima corporali medicina sese habet eius coaptatio ad morbum ægroti, humores, & complexionem eius, quia sanctus Augustinus citatus suprà capite quinto lib. *de corrept, & gratia*, vocat hanc gratiam *occultissimam & potentissimam medicinam*: at in potentissima corporali medicina coaptatio eius ad morbum ægroti, humores eius, & complexionem est ipsa qualitatum in rebus, ex quibus hæc medicina componitur ad certos gradus, ad certam quantitatem, seu pondus, commixtio, quæ huic medicinæ, tanquam toti composito, extrinseca est; ergo pari iure hæc coaptatio in gratia *efficaci* sumpta adæquatè erunt singulares quædam
II. dam entitates miro & potenti modo inter se dispositæ à Deo, & in ipsa interna gratia quidam gradus tali modo coordinati accommodatè ad voluntatem eius, quem Deus vocat.

Vnde, quando hæc gratia dicitur dari *congruè & coaptatè ad tempus*, & alia id genus, sensus non est, quòd talis congruitas teneat se ex parte temporis & aliorum id genus, quasi tempus & id genus cætera sint istud, quod formaliter facit istam coaptationem: hoc enim ex dictis patet esse falsum; sed sensus est tantùm iste, quòd hæc coaptatio se tenens formaliter & subiectiuè ex parte gratiæ *efficacis*, sit in ordine ad voluntatem vocati, dispositiones eius, & id genus alia, tanquam ad terminum & obiectum, quem talis coaptatio respicit per talem habitudinem.

III. ## ARTICVLVS III.

Soluuntur obiectiones.

OBiicies primò: efficacia gratiæ iuxta illum modum tollit exercitium liberi arbitrij in actu conuersionis ad Deum; quia illud non fit liberè, quod præsuppositis ad agendum requisitis, non potest non fieri: at vnum ex prærequisitis ad actualem conuersionem est gratia *efficax* in actu primo, ad cuius efficaciam ab intrinseco assertam non potest non sequi actualis conuersio, cùm ad illam sequatur *insuperabiliter, indeclinabiliter*.

Deinde: quia id, per quod agens determinatur ad vnum, tollit liberum arbitrium in actu voluntatis: at gratia ab intrinseco *efficax* determinat voluntatem ad vnum, illud enim determinat agens ad vnum, quod ex ipsa propor-
IV. tione obiecti & [illegible] naturalium [illegible], quæ ideò non agunt liberè, quia suppositis quibusdam certis conditionibus ex parte subiecti & obiecti non potest fieri, vt aliter agant: sed ipsa efficacia huius gratiæ est, ex proportione obiecti, quod suadet, & ex dispositione eius, qui vocatur, vt ad illum actus conuersionis [illegible] liberè & infallibiliter: ergo, &c.

[illegible] tollit ab actu conuersionis per [illegible] gratiæ vocantis, iuxta nostram propositionem.

Ad cuius primam probationem, concessâ maiori, prout hæc eius particula, *non potest fieri*, significat determinationem ad vnum, quæ est in principio agendi, seu potentia antecedenter ad

A actum eius, negatur eius minor, hoc eodem termino sumpto in eadem significatione; nam præcedenti disputatione ostendimus hanc necessitatem non esse *antecedentis*, sed tantùm *illationis & consequentiæ*, nec proinde tollere libertatem à tali actu. V.

Ad secundam probationem eiusdem minoris, concessâ maiore minor negatur: ad cuius probationem maior negatur, nam quandiu actiua indifferentia relinquitur in voluntate, tandiu formalis libertas remanet in illa, cùm hæc consistat formaliter in ista: at infallibilitas effectus, nascens ex aliqua singulari proportione obiecti, solummodo suadentis, ad voluntatem, & dispositionem eius, non tollit actiuam indifferentiam à voluntate, vt ostendimus loco nunc citato, & patet ampliùs exemplo meretricis artificiosè componentis vultum, totum corpus, & elegantiam sermonis prò alliciendo iuuene ad
B peccatum carnis, quem nouit esse deditum aliis vitiis valde affinibus peccato luxuriæ, cuius industriâ potest tanto cum artificio applicari, vt sit valde proportionata voluntati istius iuuenis, eiúsque dispositioni, & loquendo moraliter sit habitura suum effectum infallibiliter, quatenus iuuenis ille tot deliciis allectus facilè consentiet in peccatum: nec propterea tamen hæc industria meretricis dicetur eum determinasse ad vnum eâ determinatione, quæ tollat libertatem ab actu, aliàs iste iuuenis consentiendo tali malo non peccaret, quod nemo prudens admittit: ergo, cùm suasio Dei ad bonum sit longè potentior, poterit ita suauiter allicere voluntatem in consensum gratiæ vocantis, vt licèt infallibiliter, semper tamen liberè consentiat, & hoc est, quod sanctus Thomas in quæstionibus disputatis *de* VI.
C *veritate* quæstione sextâ, articulo tertio, in solutione ad tertium, loquens de Deo mouente voluntatem, ait istis verbis, *mouet eam, non auferendo ei modum suum, qui in libertate ad vtrumlibet consistit, & voluntas & qualibet alia res exequitur diuinam voluntatem secundùm modum suum, quia & ipsum modum diuina voluntas rebus dedit, vt sic eius voluntas impleretur.* VII.

Neque exemplum in tali fundamento sumptum à brutis iuuat priorem sententiam, obiectum enim ab eorum imaginatiua apprehensum, sic ea determinat ad illud, vt nullam relinquat in illis actiuam indifferentiam.

Obiicies secundò: quidquid ex vi suæ causæ proximæ fit tantùm contingenter, non potest fieri determinatè & infallibiliter ex vi eiusdem causæ proximæ: sed tam ipsa propositio obiecti oblati vocato per gratiam *efficacem*, quàm dispositio ipsius vocati & proportio, seu coaptatio
D Vocati ad alterum, habent se in actu conuersionis, tanquam eiusdem causæ contingentes respectu consensus, aliàs talis consensus non esset liber, sed necessarius: ergo actus conuersionis eius, qui vocatur, seu consensus ipse voluntatis in vocationem diuinam non potest esse infallibilis ex parte ipsius gratiæ efficaciter vocantis: igitur illa infallibilitas, quam habet ad positionem gratiæ [illegible], debet esse [illegible] non [illegible], quæ [illegible] in media illa scientia Dei seu conditionatorum. VIII.

Respondetur, ex sancto Thoma quæstione & articulo nunc citatis in corpore, [illegible], quod ex vi causæ proximæ fit tantùm contingenter, posse duobus modis considerari: primò per ordi-

I. nem & respectum ad proximam suam causam
contingentem, seu agentem contingenter: se-
cundò per ordinem & respectū ad diuinam pro-
uidentiam, quæ speciali modo dirigit causam
illam sic contingenter agentem; licèt illud, quod
fit solummodo contingenter ratione proximæ
causæ, quatenus simpliciter comparatur ad ta-
lem suam causam, non possit fieri infallibiliter,
quia modus agendi talis causæ est agere contin-
genter, & proinde fallibiliter, attamen vt con-
sideratur per ordinem ad diuinam prouiden-
tiam, quæ tot & tanta adminicula præparat &
& confert causæ agenti tantùm contingenter,
fit infallibiliter: hæc enim adminicula ita iuuant
causam agentem, vt quamuis ex parte sui agat
contingenter, nunquam tamen de facto defi-
ciat, sed attingat infallibiliter suum scopum &
finem, & in hoc maximè relucet prouidentia
Dei simul cum eius omnipotentia, & summa
II. diuinæ voluntatis efficacia, quæ, vt sanctus Tho-
mas expressè docet primâ parte quæst. 19. art.
8. in hunc finem singulis effectibus aptauit cau-
sas, aliis, ex quibus eueniret contingenter, infal-
libiliter tamen & indeclinabiliter; aliis ex neces-
sitate, vt sic vnumquodque fieret secundùm
modum, quo postulat fieri.
Et hoc potest illustrari hoc exemplo, quod
idem sanctus Thomas habet citato articulo ter-
tio quæstione sextâ *de veritate*, omnia singula-
ria vnius & eiusdem speciei horum inferiorum
sunt corruptibilia, vt per se constat, ita tamen
producunt sibi similia in ordine ad perpetuita-
tem suæ speciei, vt spectata secundùm se & suam
virtutem, agant solummodo contingenter, ni-
hilominus tamen si spectentur in ordine ad di-
uinam prouidentiam tali modo gubernantem
III. hoc vniuersum, agunt ita vt conseruent infalli-
biliter perpetuitatem suæ speciei: pari modo,
si propositio obiecti per gratiam *efficacem* pro-
positi intellectui considerati in ordine & per
respectum ad istas potentias, quæ sunt cau-
sæ proximæ consensus, habet contingentiam,
seu quòd fiat contingenter: si autem hæc ea-
dem propositio obiecti eiusdem consideretur
per respectum ad Deum, vt sic mouentem vo-
luntatem contemperatè ad eius dispositionem,
tot & tanta singularia præsidia antecedentia ei
conferentem, & remouentem omnia impedi-
menta, tam suauiter & delectabiliter allicien-
tem, tunc tam ipsa gratia efficaciter vocans,
quàm liber cōsensus in illam habet certitudinem
& infallibilitatem rectè consistentem cum plena
libertate voluntatis ad oppositum, seu dissensum.
Obiicies tertiò: illud, quod moraliter simul
& infallibiliter præmouet voluntatem ad agen-
dum, illam etiam prædeterminat moraliter ad sic
IV. agendū: at efficacia gratiæ vocantis ab intrinseco
præmouet voluntatem vocati moraliter simul &
infallibiliter; quia sese habet antecedenter ad
consensum: ergo illam prędeterminat moraliter:
moralis autem prædeterminatio habet omnia
fere & eadem inconuenientia, quæ physica:
igitur sicut efficacia huius singularis gratiæ non
potest consistere in prædeterminatione physica;
sic etiam non potest consistere in modo illo,
quo eius efficacia, & infallibilitas tenent se ex
parte talis gratiæ, sic à Deo coaptatæ & con-
temperatæ ad voluntatem vocati, eiúsque dis-
positiones, quæ important moralem aliquam
prædeterminationem.
Respondetur negando maiorem: hęc enim dis-

A tinguuntur, *præmouere voluntatem moraliter ad* V.
consentiendum infallibiliter, & illam prædetermi-
nare, saltem physicè: hoc enim secundum dicit
aliquid antecedenter ad vocationem, vel saltem
ad consensum, eius poni in voluntate, quo de-
terminatio ad vnum tantùm communicetur ei,
& sic actiua indifferentia eius ad eliciendum
oppositum tollitur: at præmouere solùm *mora-*
liter voluntatem ad infallibiliter consentien-
dum vocationi sibi, suæque dispositioni con-
temperatæ, impertat solummodo motionem
immissam à Deo voluntati antecedenter ad con-
sensum, quæ sit determinati cuiusdam obiecti
boni: cui, vt sibi valde conuenienti & delectabi-
li, illa ex pleno suo dominio consentiat, infalli-
biliter tamen ob singularem illam cum ipsa vo-
luntate & eius dispositione contemperationem,
quæ moralis præmotio, cùm fiat tantùm suasio-
B ne, delectatione boni, vel timore mali futuri, &
aliis id genus modis compatientibus sibi exer- VI.
citium nostræ libertatis in istis actibus, ad quos
hæc prouocant nostram voluntatem, vt quo-
tidiana experientia docet, malè infertur omnia
absurda & inconuenientia, quæ suprà attuli-
mus, vel possunt afferri contra prædetermina-
tionem physicam reperiri in illa.

ARTICVLVS IV.

Vtrum efficacia & infallibilitas operandi consensum conueniat tantùm gratiæ, prout illa subest diuinæ scientiæ mediæ.

RECENTIORES vocant hāc scientiam *mediam*,
quia nec est *simplicis intelligentiæ*, nec *vi-*
sionis, sed media inter vtramque, participans
aliquid vtriusque: vocant item *scientiam condi-*
C *tionatorum*, quia non est de obiectis, seu rebus VII.
possibilibus, vel *simpliciter* vel *absolutè* futuris,
sed tantummodo *sub certa & aliqua conditione*.
Duæ sunt hac de re sententiæ: prior est, hanc
gratiam habere solummodò efficaciam & infal-
libilitatem posteriori modo, nimirùm quatenus
hæc gratia subest prædictæ *scientiæ mediæ*, &
efficaci intentioni Dei, quâ volens ex efficaci
proposito vocare hominem seligit ea media, &
illa eo tempore & modo confert, quibus videt
habitura effectum infallibiliter. Ita Suares libro
tertio *de auxiliis* capite decimo quarto, nu-
mero 8. 9. & sequentibus, & omnes professores
eiusdem cum illo Societatis iubentur ita docere
ex decreto præpositi sui Generalis: vnde tota
certitudo & infallibilitas huius efficacis gratiæ
est solummodo *scientiæ*, seu *præscientiæ*.
Melior tamen videtur nobis opposita senten-
tia, quam hâc nostrâ propositione explicamus,
D *gratia efficaciter excitans, propriè præcisè & for-* VIII.
maliter loquendo, non est efficax in actu primo ex eo
quòd nostro concipiendi modo ante futurum con-
sensum vocati præuisum à Deo, siue per scientiam
mediam, siue etiam per absolutam scientiam,
quam vulgò vocant simplicis intelligentiæ, habet
coaptationem & contemperationem ad volunta-
tem eius, qui vocatur à Deo. Ita Mascarenas *de*
auxiliis disputatione 3. parte quarta, numero
primo, & sequentibus: item plerique recen-
tiorum, præsertim ordinis Eremitarum sancti
Augustini, qui agendo de efficacia huius gratiæ
existimant propositionem nostram esse veram
& genuinam sententiam S. Augustini, quod facilè
patebit ex eius auctoritatibus, quas subiiciemus

I. in probationem præsentis nostræ propositionis: imò ante factum decretum suprà relatum ex eadem Societate, ac est Suarés, non pauci existimarunt *scientiam mediam* seu *conditionatorum* esse planè inutilem, pro stabilienda propria efficacia huius gratiæ, & concordia eius cum libertate nostræ voluntatis, vt potest colligi ex Gregorio à Valentia primâ parte ad quæstionem 14. disputatione primâ, puncto quinto, & ad quæstionem 23. eiusdem partis disputatione 1. puncto quarto, nec Suares citato libro tertio, capite decimo numero primo, & sequentibus diffitetur hoc vtrumque posse fieri sine hac scientia, quando toto illo capite docet voluntatem creatam posse determinari moraliter per gratiam *excitantem* saluâ etiam libertate voluntatis.

Circa quam nostram propositionem notandum est primò nos non excludere ab *efficaci* gra-
II. tia, prout de facto datur, firmam intentionem Dei, seu propositum circa eum, quem sic vocat, quòd, scilicet intendat eum sic vocare, vt *insuperabiliter & indeclinabiliter* det cõsensum, sed tantùm volumus, quòd licèt ratio, propter quam hic de facto & reipsa vocetur efficaciter, seu ob quam gratia efficax detur huic & isti, sit voluntas Dei, & eius decretum, quo reipsa iuxta propositum vocat illum, istud tamen decretum Dei non esse propriam & formalem rationem efficaciæ huius gratiæ singularis: nec item volumus excludere à tali decreto aliquem actum præscientiæ diuinæ, cùm Deus etiam sit causa rerum ad extra per suam scientiam: sed volumus decretum istud vel scientiam Dei non esse propriam & formalem rationem efficaciæ huius gratiæ excitantis, quamuis admittamus hanc gratiam vt de facto concessam habere etiam
III. aliquam infallibilitatem ab infallibilitate scientiæ diuinæ, quæ tamen infallibilitas sit tantùm extrinseca scientiæ diuinæ.

Notandum est item nos non negare Deum cognoscere futura contingentia, hoc enim est de fide, & Theologi docent primâ parte quæst. 14. item nos hîc non disputare, an contingentia sub conditione, quæ tamen nunquam erunt vel fuerunt, cognoscantur à Deo, idque per aliquam scientiam distinctam à scientia *simplicis intelligentiæ*, & *visionis*, quam diximus appellari *mediam*, hæc enim propriè spectant ad quæstionem citatam 14. & quæstio sic mota est solummodo de tali scientia, vt speculatiuè considerata, sed quod hîc affirmamus, est Deum de facto non vti vel fuisse vsum hâc scientiâ mediâ, prout asseritur à Molina ad quæst. citatam 14. & aliis propugnatoribus eius, in distribuendis beneficiis gratiæ, nec illam esse necessariam
IV. pro concilianda libertate nostræ voluntatis cum eiusmodi donis gratiæ.

Et primò, *quòd Deus non sit vsus istâ scientiâ*, habemus ex Patribus, in primis ex sancto Prospero suâ epistolâ *ad sanctum Augustinum* de Semipelagianis, vbi inter eorum errores refert, quòd sentirent Deum in prædestinatione & aliis gratiæ beneficiis fuisse vsum hâc scientiâ, vocátque istud illorum assertum *figmentum quoddam, & nouum quoddam genus absurditatis*; ita enim scribit circa medium; *sed in tantùm quibuscumque commentitiis meritis electionem Dei subiiciunt, quia præterita non extant, futura quæ non sunt futura, confingunt, nouóque apud illos absurditatis genere, & non agenda præscita sint, & præsci-*

A *ta non acta sint*: quò loci particulæ istæ sunt notandæ, *futura, quæ non sunt futura*, per quam significat futura conditionata, quæ tamen defectu conditionis nunquam erunt: secundò hæc particula, *confingunt*, hæc enim improbat talem scientiam vt nouum quoddam figmentum in conferendis beneficiis gratiæ, sicut & ista *nouo absurditatis genere*. V.

Idem patet ex sancto Hilario Arelatensi eadem suâ epistolâ *ad sanctum Augustinum* de iisdem Semipelagianis, dum non longè à principio ita scribit: *cùm autem dicitur eis, quare aliis vel alicubi prædicetur vel non prædicetur, vel nunc prædicetur, quod aliquando pene omnibus, sicut nunc aliquibus gentibus non prædicatum sit: dicunt id præscientiæ esse diuinæ, vt eo tempore, & ibi, & illis veritas annuntiaretur, quando & vbi prænoscebatur esse credenda*. Hactenus sanctus Hilarius, quò loci hæc particula, *dicunt id præscientiæ* VI.
B *esse diuinæ*, significat prædictam istam scientiam mediam, vt à Semipelagianis assertam pro concilianda libertate cum beneficiis gratiæ, quando ex negatione illius iidem Semipelagiani inferunt, vt ibidem expresè ait sanctus Hilarius, nullum relinqui locum correptioni vel etiam libertati voluntatis creatæ.

Probatur etiam ex sancto Augustino, cùm enim Semipelagiani dicerent sanctum Augustinum quoad hoc stare à suis partibus, quando respondens ad 6. quæstiones paganorum interrogatus de tempore Christianæ religionis, ait Christum *non apparere voluisse tunc hominibus, & apud eos prædicari doctrinam suam quando sciebat & vbi sciebat, esse, qui in eum erant credituri*.

Ad hanc obiectionem respondet libro *de prædestinatione sanctorum* capite nono, se eò loci solummodo asseruisse Deum habere cogni-
C tionem istorum omnium, quod sufficiebat, VII.
vt tunc responderetur quæstioni propositæ, sed tunc se non disputasse, an Deus id tantùm præscierit, an verò prædestinarit, id est, an vi talis scientiæ istud firmo & stabili decreto ordinauerit esse faciendum, seu an Deus sit vsus tali scientiâ in decreto vocationis gentilium, & eodem libro *de prædestinatione Sanctorum* capite decimo quarto, ex illo Sapientiæ quarto, *raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius*, redarguit Semipelagianos dicentes fuisse denegatum baptismum paruulis sine eo morientibus ob demerita, quæ si diutiùs vixissent, essent commissura, ita scribit: *hæc est tota causa, cur dictum est, raptus est ne malitia mutaret intellectum eius: dictum enim est secundùm pericula vitæ huius, non secundùm præscientiam Dei, qui hoc præsciuit quod futurum erat, non quod futurum non erat, id est quod ei mortem immaturam*
D *fuerat largiturus, vt tentationum subtraheretur incerto.: non quòd peccaturus esset, qui mansurus in tentatione non esset*. Hactenus sanctus Augustinus, quò loci notandæ sunt istæ particulæ, imprimis ista, *hæc est tota causa*, deinde hæc, *non secundùm præscientiam Dei*, nam per priorem significat vnicam solam & adæquatam causam, seu rationem, quare Deus paruulos baptizatos præmatura morte rapuerit, esse incertitudinem futuri lapsus & periculi, hoc enim significat hæc particula, *tota causa*, alioquin si scientia media esset etiam aliqua eius ratio, falsò diceret totam causam eius rei esse sibi assignatam à seipso: per posteriorem verò particulam expresè negat præscientiam VIII.

I. seu scientiam *conditionatam* de lapsu paruulorum, si diutiùs viuerét, esse rationem istius præmaturæ mortis in ratione beneficij illis collatæ, quod nihil est aliud, quàm negare Deum vti sciétiâ mediâ in collatione beneficiorũ gratiæ. Vnde refellitur illa responsio, quâ aliqui auctores prioris sententiæ dicunt, sanctum Augustinum & alios Patres citatos ea tantùm parte repudiare hanc scientiam mediam, quâ Semipelagiani contendebant Deum ex illa prædestinare & reprobare homines, etiam secundùm id, quod per sciétiam hanc præuidebat eos esse facturos vel non facturos, si diutiùs vixissent, loco enim nunc citato expressè dicit mortem illam præmaturam paruuli baptizati esse aliquem effectum prædestinationis eius, cuius tamen causam aliquam negat esse scientiam illam *mediam*, reducendo totam causam illius in incertitudinem futuri eius lapsus & periculi.

II. Neque est, quòd longiùs & ampliùs laboremus in referendis Patribus pro hac parte nostræ propositionis: nam Molina, qui circunfertur primus renouator huius scientiæ in negotio prædestinationis à Semipelagianis introductæ, libenter agnoscit eam fuisse Patribus antiquis incognitam, à se de nouo restitutam; & non sine aliqua temeritatis, imò & iniuriæ nota in tantos Patres gloriatur de tali restitutione: nam in sua Concordia quæst. 23. art. 4. disputatione primâ membro vltimo, disertè ait, *quòd si hæc*, scilicet quæ asserit de hac scientia ad conciliandum nostram libertatem cum diuina gratia, præscientia, & prædestinatione, fuissent data & explanata, tot fideles non fuissent turbati ex sancti Augustini opinionibus, concertationibúsque cum Pelagianis, nec defecissent ad Pelagianos;
III. concertationésque inter Catholicos facilè fuissent compositæ: quâ loquendi formulâ non tantùm præponit suum iudicium, iudicio Cælestini Papæ & aliorum summorum Pontificum, commendantium doctrinam sancti Augustini in explicanda gratia; item iudicio Conciliorum Arausicani & Tridentini suas definitiones de gratia, vt plurimùm desumentium ex operibus sancti Augustini, quemadmodum suprà animaduertimus, sed etiam ita calumniatur sanctum Augustinum, vt dicat hanc ipsam eius ignorantiam scientiæ eius *mediæ* fuisse occasionem, vt ex concertatione eius cum Pelagianis plurimi fidelium turbati sint, & ad Pelagianos defecerint.

Et quia, *quòd Deus non sit vsus tali scientia*, est quæstio facti, quæ non potest meliùs probari, quàm ex modo, quo sacræ scripturæ & Patres loquuntur de ista prædestinatione & distributione beneficiorum gratiæ, vel etiam inu-
IV. tilitate, aut ex absurdis, quæ sequerentur post testimonia Patrum, eandem partem ostendemus hac posteriori viâ.

Quod sic facimus; vel vsus talis scientiæ requireretur in Deo ad complendam singularem gratiæ huius specialis efficaciam, vel vt Deus distribuens gratiam vocantem non sit incertus de futuro euentu, antequam illam conferat, & vt non expectato consensu eius, cui distribuit aliquam gratiam, sciat certò & infallibiliter, cui det maiorem gratiam, cui det minorem, & quòd sit habitura effectum: vel denique, vt per talem scientiam voluntatis nostræ libertas concilietur cum collatione talis gratiæ, quatenus efficacia actualis huius gratiæ, & consensus vo-
A luntatis in illam, præcognoscuntur futura, ex plena libertate eorum, quibus talis gratia offertur ante absolutum decretum diuinæ voluntatis de danda tali gratia, quia Deus per scientiam hanc cognoscit, quòd si de facto det huic & isti sic disposito hanc vel istam gratiam, ille dabit liberè consensum, eò quòd hæc gratia & voluntas reperientur sibi inuicem congrua & contemperata, & ita consensus in hanc gratiam præcedit in præscientia Dei absolutum eius decretum de danda tali gratia, sicque nihil præiudicat libertati nostræ voluntatis, nec diuinæ etiam scientiæ, cùm hæc sit etiam posterior tali gratiâ, & tali consensu in illam; sicut actus cognitionis est posterior suo obiecto: sed vsus huius scientiæ *mediæ* ad nullum istorum est vtilis, vt patet discurrendo per singula. V.

Non ad primum, seu ad *complendam singularem efficaciam huius specialis gratiæ*: primò,
B quia ex dictis pro primo articulo huius disputationis, propria efficacia huius gratiæ est intrinseca, nec adueniens ei ab extrinseco, qualis est hæc scientia, quæ tantùm facit, vt subiectum, in quo est, cognoscat absque periculo deceptionis obiectum. VI.

Deinde, hæc scientia conditionata nihil ponit in tali gratia, quin potiùs supponit illam habere in seipsa talem efficaciam in actu primo, qualem post decretum habet in actu secundo; tum quia nullo modo est causa rerum ex parte Dei: tum quia, sicut scientia conditionata distinguitur tantùm ab absoluta penes nudam istam conditionem, vel similem, *si de facto daretur tali voluntati sic dispositæ*, ita etiam efficax gratia, vt est obiectum scientiæ conditionatæ, distinguitur solummodo penes talem conditionem, nimirum *quòd absolutè sumpta sit obiectum absolutæ scien-*
C *tiæ*; ergo quemadmodum hæc gratia quoad suam efficaciam in actu primo, non completur de facto per absolutam scientiam, quam Deus habet de illa post suum decretum de illa danda, sic etiam nec per talem *scientiam mediam*: tum quia Deus, si per impossibile fingeretur ignorare, quid voluntas esset factura ad talem gratiam sibi in tali dispositione applicatam, & nihilominus applicari, adhuc vt sic apprehensa intelligeretur esse efficax, & habitura infallibiliter suum effectum, cùm hæc scientia nec in ipsam gratiam, nec in voluntatem, aut consensum eius, aliquid influat, sed ponat tantùm in Deo cognitionem sui obiecti, virtutis eius, & effectus, quem, si applicetur, est habitura: igitur hæc scientia non prærequiritur in Deo in distributione beneficiorum gratiæ ad hoc, vt efficacia talis gratiæ compleatur. VII.

D Nec item scientia media requiritur in Deo ad secundum, *vt Deus non sit incertus de futuro euentu, antequam conferat illam de facto*: nam eo ipso, quò Deus cognoscit comprehensiuè se esse omnipotentissimum, diuinam suam voluntatem esse summè efficacem, seu habere summum dominium in quaslibet volũtates creatas, se posse illas inclinare, saluo etiam libero earum consensu, in quamcumque partem voluerit, suauitate obiecti propositi & delectatione victrici cuiuscumque oppositi, hæc scientia media est ei inutilis ad tollendum istam incertitudinem: quia tunc nulla potest fingi; & diceretur trepidare, vbi non est timor: & agendo iuxta hunc modum à nobis assignatum, non potest argui imprudentiæ, vel temeritatis, VIII.

I. cùm tunc probè sciat nihil posse sibi obsistere, A
sufficere quòd velit efficaciter, & tunc fiet in-
fallibiliter, cùm habeat omnia & singula media,
non solùm efficientia, sed etiam efficacissima in
sua potestate.
Quòd enim ad vitandum temeritatis vel præ-
sumptionis vitium homines debeant præcogno-
scere media, priùs considerare maturo iudicio,
an hæc & ista sint huic & isti effectui conse-
quendo proportionata, antequam incipiant
agere, est imperfectionis & imbecillitatis eo-
rum, qui non possunt quodcumque velint, &
quorum potestati omnia & singula media non
subsint ad nutum, quin etiam ipsa subiecta pos-
sint illis resistere iuxta illud Sapientiæ nono, *co-*
gitationes hominum timidæ, & incertæ prouiden-
tiæ nostræ. Vnde illud Christi Domini apud san-
ctum Lucam capite 14. *quis ex vobis volens tur-*
rim ædificare non priùs sedens computat sumptus,
II. *qui necessarij sunt*; ergo quia è contrario Deus B
habet voluntatem omnipotentissimam, cui nul-
lum liberum arbitrium, quantumlibet obstina-
tum in malo, potest resistere, & ex summa ef-
ficacia suæ voluntatis, potest facere vnumquod-
que, prout eius natura & conditio postulant
illud fieri, ad hoc vt per liberùm suæ volunta-
tis decretum det hanc & istam gratiam excitan-
tem huic & isti, quæ sit insuperabiliter habitu-
ra suum effectum, seu effectura, vt voluntas
per illam sic mota det liberè consensum, non
necessitabitur cognoscere per scientiam illam
conditionatam, an hæc & ista gratia sit propor-
tionata huic & isti voluntati, & quid eueniet
vel non eueniet, si hæc vel ista gratia detur, priùs
quàm statuat suo decreto illam dare.
Confirmatur: necessitas talis præscientiæ
denotat aliquam hæsitationem & dubium de
III. euentu eius, quod Deus efficaciter decreuit; C
quia est ad ponendum infallibilitatem in cog-
noscente; quæ per quandam denominatio-
nem extrinsecam redundet in talem gratiam: at
talis hæsitatio arguit imperfectionem, dicit e-
nim aliquam diffidentiam ipsius diuinæ omni-
potentiæ: quemadmodum intelligitur ex facto
Moysis & Aaronis Numerorum capite vigesi-
mo, quibus cùm Deus dixisset, *loquamini ad pe-*
tram, & illa dabit aquas, grauiter sunt repre-
hensi à Deo, quòd circa potentiam eius ad ta-
lem effectum per eos producendum hæsitaue-
rint, sic alloquendo populum, *num de petra hac*
aquam vobis poterimus elicere? ergo talis diffi-
dentia multò maiori ratione dicet imperfectio-
nem in Deo.
Neque his obstat, quòd Deus ita sit causa re-
rum *ad extra* per suam voluntatem, vt etiam sit
causa illarum per suum intellectum & scien-
IV. tiam, quemadmodum expresè docent Theo- D
logi cum S. Thoma primâ parte quæst. 14. nec
item, quòd ex dictis disputatione præcedenti,
efficacia gratiæ consistat in contemperatione &
adaptatione illius ad voluntatem vocati, eiúsque
dispositiones: nam hæc distinguuntur, actum
cognitionis seu scientiæ illius mediæ prærequi-
ri ad decretum & volitionem Dei, & aliquem
actum alicuius diuinæ scientiæ præsupponi, no-
stro modo concipiendi, ad decretum Dei etiam
de danda tali gratia *efficaci* huic & isti homini,
quem Deus decernit creare, & ad seipsum vo-
care per gratiam *efficacem*.
Primum negamus, secundum admittimus, sed
ad id sufficit comprehensiua illa cognitio, quam

Deus habet de sua omnipotentia; de summa ef- V.
ficacia suæ voluntatis; de perfecta subiectione,
quam omnia entia, quæ possunt creari, habent
ad illam; sufficit etiam scientia *simplicis intelli-*
gentiæ, vt per illam dirigat voluntatem in suo
opere producendo ad extra, quemadmodum
ostendimus primâ parte quæst. 14. articulo
vltimo, & sic voluntas eius per scientiam *sim-*
plicis intelligentiæ dirigitur ad faciendam coa-
ptationem & cōtemperationem efficacis gratiæ
ad voluntatem eius, qui vocatur, absque eo,
quòd sit ei opus ad hunc effectum vti prædictâ
scientiâ conditionatorum; quemadmodum po-
test ampliùs intelligi ex iis, quæ loco proximè
citato diximus de ea scientia Dei, quæ est causa
rerum.
Atque hanc rationem pro prouidentia Dei
& gubernatione eorum, quæ spectant ad dis-
tributionem donorum gratiæ, satis frequenter VI.
sanctus Augustinus inculcat variis locis ad hanc
sancti Thomæ quæstionem relatis, agens enim
de summa efficacia & infallibilitate huius exci-
tantis gratiæ, semper recurrit ad omnipoten-
tissimam voluntatem Dei; ad summam effica-
ciam voluntatis eius; ad summum illud domi-
nium, quod habet in quodcumque liberum ar-
bitrium ad faciendum, vt velit indeclinabili-
ter, liberè tamen illud, quod Deus vult illud
velle & facere: item quando passim agens con-
tra Pelagianos & Semipelagianos vrget illud
Apostoli, *cuius vult miseretur, & facit vt facia-*
mus, & alia id genus, quæ nullâ ratione im-
portant vsum *scientiæ mediæ*, nec vnquam re-
currit ad hanc *præscientiam* per *cognitionem*
conditionatorum, quod fuerat illi facillimum,
etiam iuxta mentem Molinæ, si existimasset me-
dium istud esse optimum.
Quòd denique *vsus scientiæ mediæ non re-* VII.
quiratur ad conciliandum libertatem nostræ vo-
luntatis in actu suæ conuersionis cum tali gratia
efficaciter illam monente, probatur: in illo priori
signo rationis, in quo consensus volūtatis in gra-
tiam vocantem futurus sub conditione, conci-
pitur esse obiectum proportionatum scientiæ,
necdum hæc scientia concipitur à nobis sese in
actu exercito terminare ad illum, vt conditiona-
tè futurum, & tamen est liber, & vt est tale obie-
ctum, est liberè exercendus; quia talis scientia
nihil ponit in illo: ergo, sicut libertas eius in illo
priori signo, quo consensum istum sic apprehen-
dimus, rectè saluatur, sic etiam libertas eiusdem
consensus cum gratia *efficaci* rectè intelligetur
saluari absque vsu huius *scientiæ mediæ* circa
eiusmodi assensum.
Deinde, libertas assensus in actu conuersionis
ad Deum saluatur per id, quòd gratia hæc effi-
cax mouendo suauiter intellectum & volunta- VIII.
tem, eam non determinet ad vnum, sed solum-
modo faciat vt *infallibiliter, liberè* tamen, det cō-
sensum, quemadmodum explicauimus præce-
denti disputatione: atqui hæc gratia habet to-
tum istud in actu primo ante aliquem vsum
scientiæ mediæ circa illum; tum quia vt sic, iuxta
priorem sententiam, habet rationem alicuius
obiecti istius scientiæ; tum etiam quia, vt suprà
diximus, consensus iste, sicut & gratia, nihil ac-
cipit à tali scientia, nisi denominationem ali-
quam extrinsecam, nimirum sic esse cognitum,
quæ denominatio nihil operatur, quod faciat
ad libertatem: igitur vsus scientiæ mediæ non
requiritur in Deo ad conciliandam libertatem

I. áctus conuersionis cum gratia mouente efficaciter voluntatem ad consensum; ergo, cùm nullus actus inutilis sit admittendus in Deo (hoc enim arguit imperfectionem) vt gubernante hoc vniuersum, & prouidente electis de gratia *efficaci*, & ex nunc probatis nulla possit assignari vtilitas huius scientiæ mediæ in distributione beneficiorum gratiæ, Deus non est in illa vsus de facto tali *scientiâ mediâ*, nec ex consequenti hæc gratia vocans habet suam propriam efficaciam & infallibilitatem, prout solummodo subest tali *scientiæ mediæ*, seu *conditionatorum*.

ARTICVLVS V.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM petitur ex sancto Chrysostomo, qui homiliâ 21. & 56. in sanctum Matthæum, agens de vocatione sanctorum Matthæi & Pauli,
II. ait Deum non priùs illos vocasse, quàm prænouerit tunc vocationem fuisse penetraturam animas illorum.

Respondetur, auctoritatem sancti Chrysostomi non procedere de hac scientia *media*, sed *absoluta*, seu *visionis*, comparatâ cum aliquo eius obiecto, vt reipsa & opere externo posito in rerum natura extra suas causas in aliqua temporis differentia, ita vt sensus sancti Chrysostomi sit Deum per suam scientiam *visionis* priùs cognouisse, vbi & quando sancti Matthæus & Paulus essent obtemperaturi vocationi diuinę, quàm de facto eos vocauerit, & Deum per hanc scientiam cognouisse eos non fuisse antea de facto responsuros suæ vocationi, quàm tunc, quando de facto vocauit illos, quod tamen est verissimum: cùm hæc scientia, licèt libera, sit in Deo ab æterno,
III. sicut & omnia eius decreta, quorum tamen demandatio seu executio fit tantùm in tempore, quemadmodum Theologi docent ex professo primâ parte, quæst. 14. non tamen sanctus Chrysostomus ait priùs sciuisse vbi & quando & quomodo Paulus & Matthæus essent obtemperaturi vocationi, ex suppositione quòd illos vocauerit, quàm absolutè decerneret eos creare & vocare efficaciter; nec dicit hanc scientiam *mediam* esse rationem ipsius efficaciæ & infallibilitatis, quam sua vocatio habuit; quod tamen fuerat dicendum, vt faueret præcedenti opinioni.

Adde quòd sanctus Augustinus libro *de prædestinatione sanctorum*, notat Patres, qui eum præcesserunt, non cogitasse de hac præscientia, quam in ipsa distributione gratiarum Semipelagiani introducebant, sed ad id tantùm, quod erat præsentis eorum instituti, sic sanctum Chrysostomum, qui eum præcesserat, voluisse os-
IV. tendere contra Manichæos vocationem Dei non lædere libertatem nostræ voluntatis, & liberum arbitrium esse in homine.

Secundum: sanctus Augustinus libro primo *ad Simplicianum* quæst. 2. & aliis locis disputatione superiori citatis, loquens de hac gratia ait, *Deum ita vocare hominem, quomodo scit ei congruere, vt vocantem non respuat*, quod non potest intelligi de alia scientia, quàm de hac media, seu conditionatorum.

Respondetur, quòd cùm sanctus Augustinus citatâ quæst. *ad Simplicianum* dicit hos esse electos, quia erant apti, istos minimè, quia non erant contemperati gratiæ vocanti, satis apertè significat se loqui de tali vocatione, vt factâ in

A tempore, & proinde, vt à Deo cognitâ per *scientiam visionis*, nam pluribus aliis locis loquendo V.
de prædestinatione & de præscientia, quam habet de illa, eiúsque effectibus, satis apertè declarat se nomine talis præscientiæ intelligere *scientiam visionis*, prout hæc in Deo præcedit existentiam eiusmodi effectuum in aliqua temporis differentia; sic capite decimo libri *de prædestinatione sanctorum: prædestinatione*, inquit, *Deus ea præsciuit, quæ fuerat ipse facturus, vnde dictum est, fecit quæ futura sunt*, quod idem habet cap. 12. eiusdem libri.

Deinde, quia citatâ illâ quæstione secundâ *ad Simplicianum* ait eos, qui vocati non cōsentiunt, potuisse alio modo vocatos accommodare volūtatem fidei, & proinde Deus istud nouit; & in responsione ad quæstiones paganorum dicit Deum præsciuisse, quòd hoc isto tempore ho-
B mines non essent credituri in Christum Domi- VI.
num, & Euangelium tunc non fuisse prædicatum, respondetur, licèt ista possint explicari de *scientia visionis*, quatenus per illam Deus vidit indispositiones eiusmodi hominum ad amplectendum Euangelium, & fidem Christianam, concedendo illa posse intelligi de ea scientia, quâ Deus cognoscit futura conditionata, nihilominus nihil fauere priori sententiæ, quia & alia his similia intelliguntur tantùm de tali scientia *theoreticè* sumpta, & non vt considerata *practicè*, quo tamen duntaxat modo hîc illam reiicimus.

Et hæc solutio habet fundamentum in S. Augustino; cùm enim, vt iam animaduertimus, Semipelagiani hunc eius locum acciperent in fauorem suæ hæresis libro *de prædest. sanctorum* cap. 9. respondet se eò loci id tantùm dixisse de præscientia Dei, *quòd*, inquit, *conuincendæ paganorum infidelitati, qui hanc obiecerant quæstionem,*
C *sufficere videretur*; & subiungit se ibi respon- VII.
dendo non disputasse *vtrum tantummodo eos præscierit, an verò prædestinauerit Deus*, quia tunc non agebatur de ea re, quibus verbis apertè significat mentem suam non fuisse, sicut nec in præsenti suo libro, Deum fuisse vsum tali scientiâ in distributione beneficiorum gratiæ; & initio huius nostræ propositionis animaduertimus, aliam esse rationem admittendi in Deo *speculatiuam* cognitionem de eiusmodi futuris conditionatis, & aliam admittendi *practicam* cognitionem de iisdem, & nos primâ parte ad quæst. 14. S. Thomæ illam, vt sic in Deo admisimus, & tantùm negamus illam sumptam *practicè* habere in Deo locum.

Quibus non obstat illud Aristotelis in libris de anima, *intellectus speculatiuus extensione fit practicus*, quo videtur significare eum, qui habet cognitionem *speculatiuam* de aliquo obiecto,
D posse & habere *practicā* de illo, quatenus potest VIII.
câvti, vbi & quando tale obiectum est practicum.

Hoc, inquam, non obstat, id enim debet intelligi de tali illa cognitione, quæ accōmodatè ad conditionem & perfectionem debitam suo subiecto, seu habenti talem scientiam, potest fieri, aliàs talis cognitio, ne sit ei præiudicio, debet esse in illo dūtaxat *speculatiua*, quomodo dicit perfectionem, siue imperfectionē: hanc autem scientiam, vt *practicā*, dicere imperfectionem in Deo, ratio superiùs allata probat; vt *speculatiua* verò est nulla, quia obiectum illud vt futurū, si hæc & ista conditio poneretur, quæ tamen nunquam ponetur, habet aliquam rationem specialem, secūdùm quam est scibile, vt loco illo primæ partis

I. A ostendimus, & nullum est scibile, cuius cognitio fugiat intellectum Dei, & dicat imperfectionem in illo.

Tertium: sanctus Anselmus ad illud S. Matthæi cap. 6. *fiat voluntas tua*, ait Paulum potuisse resistere suæ vocationi quantumuis efficacissimæ, quod non potest esse verum, nisi efficacia conueniat huic gratiæ dependenter à scientia Dei, nimirum, quatenus tota illa congruitas, quæ est in gratia efficaci induit solummodo ex se & ex propria sua conditione certitudinem moralem, cui repugnat liberum arbitrium resistere.

Respondetur admittendo auctoritatem sancti Anselmi, vt enim patet ex dictis disputat. præcedenti, nulla est gratia tam efficax, cuius motioni liberum arbitrium non possit resistere, inde tamen non sequitur certitudinem & infallibilitatem eius esse tantùm hoc sensu *moralem*, quòd seclusâ præscientiâ Dei aliquando contin-
II. B geret ad positionem gratiæ *efficacis* consensum voluntatis non poni, ibi enim exposuimus, quâ ratione potentia libera ad exercendum actum oppositum seu dissensum remaneat in voluntate, repugnat tamen de facto illum poni, vbi & quando gratia efficax est data, & est in ipsa sua motione actuali.

DISPVTATIO VLTIMA.

De dependentia gratiæ efficacis in actu secundo à libero voluntatis consensu.

ARTICVLVS I.

III. C *An efficacia gratiæ vocantis in actu secundo spectata pendeat à voluntatis libero arbitrio.*

QVEMADMODVM diuisimus gratiam *præuenientem* seu *vocantem* consideratam in actu primo, in *sufficientem*, & *efficacem*, sic etiam, quia hæc vtraque gratia datur ad operandum, vt ibi ostendimus, possumus diuidere efficaciam sumpto hoc nomine in ampla significatione, *gratiæ operantis in actu secundo* in illam, quæ est propria gratiæ tantùm *sufficienti*, & in illam, quæ conuenit gratiæ *congruæ*, quam apellamus *efficacem*, & disputare, an talis efficacia vtriusque gratiæ dependeat, & quomodo à libera voluntate eius, cui confertur, vbi, sicut de hac vtraque gratia egimus, solùm prout datur adultis & habentibus vsum rationis, sic etiam hoc loco agimus tantùm de illa
IV. D efficacia huius vtriusque gratiæ, quæ reperitur vel reperiri potest in adultis. Hoc prænotato,

Sit hæc nostra prima propositio: *efficacia gratiæ sufficientis considerata in actu secundo, seu loquendo magis propriè, ipsa actualis efficientia gratiæ sufficientis pendet à libero arbitrio eius, cui à Deo offertur & confertur.*

Propositio est de fide ex iis omnibus sacræ scripturæ locis, in quibus Deus excitat omnes homines etiam reprobos, vt Caim Genes. 4. capite, Iudam proditorem apud S. Matthæum 26. capite, *amice, ad quid venisti*, apud S. Lucam *Iuda osculo filium hominis tradis*, quæ verba sunt Christi Domini concutientis conscientiam Iudæ, eúmque admonentis de indignitate tanti facinoris ab eo perpetrati, & ei bene volentis,

vt interpretes communiter notant ad illum V.
locum Euangelij, sic sanctus Petrus Actuum octauo exhortatur Simonem Magum ad pœnitentiam, sic etiam alij excitant alios quoscumque adultos ad bene operandum supernaturaliter.

Idem patet ex omnibus aliis sacræ scripturæ locis, quibus pœnæ grauissimæ dicuntur esse præparatæ iis, qui respuunt gratiam Dei, nam ad id tantùm bonum faciendum vel malum fugiendum mouemur, quod pro nostra libertate possumus facere vel vitare.

Probatur etiam hæc nostra propositio ex sancto Augustino toto libro *de corrept. & gratia*, de *prædestinatione Sanctorum*, de *bono perseuerantia*, nam vna ex potissimis rationibus, quæ mouit sanctum Augustinum ad scribendum hos libros fuit, quòd Pelagiani Christianis obiicerent frustrà exhortationes fieri peccatori-
bus, si adeò indigerent gratiâ, & gratia *efficax* VI.
daretur ex mera Dei gratitudine & liberalitate etiam omnibus, quemadmodum intelligitur ex epistola sanctorum Prosperi & Hilarij Arelatensis *ad sanctum Augustinum*.

Tandem probatur: illud pendet à libero arbitrio voluntatis, cuius actualis omissio est à negligentia, vel nolitione voluntatis creatæ, quia nihil tam liberũ, & in potestate voluntatis, quàm velle & nolle: atqui quòd gratia *sufficiens* non consequatur de facto suum effectum, seu non reducatur ad actum secundum, est ex negligentia voluntatis, quæ non vult vel negligit respondere gratiæ sibi à Deo oblatæ, vt patet ex dictis suprà de natura & conditione gratiæ sufficientis.

Secunda propositio: *efficacia gratiæ congruæ considerata in actu secundo pendet à libero arbitrio voluntatis.* Est de fide, sic enim habemus
definitum in Tridentino sessione sextâ, canone quarto, capite quinto, eiusdem sessionis, VII.
plura sacræ scripturæ testimonia citantur pro hac nostra propositione, quam etiam sanctus Augustinus pluribus in locis, ex iis, quos suprà protulimus pro efficacia eius gratiæ & conciliatione eius cum libertate nostræ voluntatis, docet: hanc eandem nostram propositionem tradit sanctus Bernardus libro *de gratia & libero arbitrio* statim initio, *tolle*, inquit, *liberum arbitrium, non erit, quod saluetur, tolle gratiam, non erit, vnde saluetur: opus hoc sine duobus effici non potest: vno à quo fit, altero, cui & in quo fit*, & paulò pòst, *quod ergo à solo Deo & soli datur libero arbitrio tam absque consensu non potest esse accipientis, quàm absque gratia dantis: & ita gratia operanti salutem cooperari dicitur liberum arbitrium, dum consentit, hoc est dum
saluatur, consentire enim saluari est*, & ibidem VIII.
satis longè à fine explicans locos illos scripturæ, quibus efficax gratia exprimitur nominibus tractionis, compulsionis & id genus cæteris, docet hæc ita intelligi & fieri, vt Deus tamen neminem inuitum, sed volentē liberè saluet.

Probatur ratione: primò hæc efficacia gratiæ nihil est aliud, quàm ipsamet actualis conuersio peccatoris ad Deum, vt patet ex citatis testimoniis: at hæc ita est à gratia Dei, vt tamen dependeat etiam à libero arbitrio peccatoris, ex testimoniis scripturæ relatis, à Tridentino suprà.

Deinde, istius principij operatiui efficacia in actu secundo pendet à libero arbitrio voluntatis,

I. cuius effectum illa potest impedire, & procurare: at voluntas potest pro sua libertate impedire, vel procurare suam cõuersionem ad Deum ex citato canone Concilij Tridentini, quæ conuersio est proprius effectus huius gratiæ, consideratæ in actu secundo.

Cæterùm hæc nostra propositio, & eius rationes non sunt ita accipiendæ, quasi velimus Deum solummodo offerre gratiam, & per illam nos solùm excitare, deinde ipsam nostram voluntatem solis suis naturæ viribus elicere consensum in illam, hoc enim redolet Pelagianismum, vt rectè sanctus Augustinus docet epist. 107. *ad Vitalem*, & est contra canones 4. 5. & 6. secundi Conc. Arausic. & cõtra ea omnia, quæ suprà diximus de necessitate gratiæ *cooperantis*; sed hæc efficacia gratiæ congruæ dependet à libero arbitrio, prout illud adiuuatur à Deo per
II. gratiam *cooperantem* ad consentiendum vocationi, quam gratiam *cooperantem* homo, quantum est ex parte Dei, semper habet paratam, iuxta illud Apocalypsis 3. *sto, pulso, & si quis aperuerit ianuam, intrabo*.

Obiicies: efficacia in actu secundo alicuius causæ non dependet à suo effectu, sed potiùs è contrà ipse effectus dependet ab efficacia in actu secundo suæ causæ: atqui liber consensus voluntatis in gratiam *efficacem* est effectus talis gratiæ *efficacis*: causa enim, cur voluntas consentiat vocationi, est gratia *efficax*, seu propria efficacia huius gratiæ; igitur efficacia in actu secundo huius gratiæ congruæ non pendet à libero arbitrio voluntatis.

Respondetur, maiorem esse veram de causa & effectu consideratis circa vnum & idem genus causæ: at quando est diuersum genus causæ, illud, quod est causa in vno genere, potest
III. in alio genere causæ dependere ab eo, quod est eius effectus, est enim tritum illud apud Philosophos, *causæ sunt sibi inuicem causæ*: sic consensus liber dependet quidem ab efficacia gratiæ vocantis, tanquam à causa tantùm *morali*, seu suadente & alliciente voluntatem, per sanctam cogitationem, seminatam in intellectu, & pium affectum immissum voluntati, & secundùm hanc moralem efficientiam, seu causalitatem, liber hic consensus dependet à gratia *efficaci*, & est moralis quidam effectus huius singularis efficaciæ gratiæ congruæ; si autem ille idem consensus voluntatis consideretur in ratione actus vitalis & physicæ suæ productionis, item & in ratione effectus, vt liberè procedentis à suo vitali & formaliter libero principio, sic est ab ipsa voluntate vocati, hæcque est talis ratio.

IV. ## ARTICVLVS II.

Soluitur dubium.

QVÆRES, cùm dicamus hunc consensum in gratiam *efficacem* esse à libero arbitrio, & à gratia adiuuante, seu *cooperante*, à quonam sit priùs, vel an sit simul & semel ab vtroque.

Respondetur esse simul & semel naturâ à libero arbitrio, & à gratia adiuuante, seu cooperante, vt etiam ipsum nomen gratiæ *cooperantis* denotat; est enim alteri cooperari *simul & semel cum alio operari*, & hoc est, quod sanctus Bernardus libro *de gratia & libero arbi-*
A *trio* non longè à fine loquens de gratia actuali exprimit istis verbis: *sic autem cum libero arbitrio operatur, vt tantùm illud in primo* (scilicet, quando excitat) *præueniat, in cæteris comitetur, ad hoc vtique præueniens, vt iam sibi deinceps cooperetur.; ita tamen, quod à sola gratia cœptum est, pariter ab vtroque perficitur, vt mixtum, non sigillatim simul, non vicissim per singulos profectus operentur: nec partim gratia, partim liberum arbitrium, sed totum singula opere indiuiduo peragunt, totum quidem hoc, & totum illa, sed vt totum in illo, sic totum ex illa.* Hactenus sanctus Bernardus. V.

Probatur etiam hæc responsio ratione: si in aliquo priori, in quo concursus voluntatis nostræ concurrentis liberè, nondum est concursus, & actio gratiæ operantis sit & existat, vel producit consensum, vel aliquid, quo mediante voluntas sit potens ad producendum il-
B lum, quia non datur aliquod agere sine aliquo fieri, hæc enim sunt correlata; non primum, quia cùm in illo priori naturæ voluntas nondum eliciat consensum, & ille nihilominus tunc existat, accipit enim esse in eo instanti, in quo producitur talis consensus, non erit propriè à voluntate, vt liberè illum eliciente: nam nullus effectus vt sic potest esse ante veram suam causam, vel debet bis produci, & secunda productio est tantùm quædam illius reproductio, sicut positio corporis Christi Domini in Sacramento altaris: at liber consensus in gratiam vocantem nunquam, loquendo propriè, dicitur reproduci, sed simpliciter elici, fieri, & produci à voluntate. VI.

Secundùm item dici non potest; quia in tali hypothesi consensus esset tantùm mediatè à gratia *cooperante*, quæ vt sic non esset *cooperans*
C seipsâ, sed tantùm ratione proprij & immediati sui effectus. VII.

Deinde, præterquam quòd talis responsio est contra communem sententiam Theologorum, oppositam opinioni Durandi, asserentium concursum Dei in effectus esse immediatum, adhuc refellitur hac breui ratione: Deus eodem influxu concurrit ad productiones rerum, quo ad conseruationes earum: conseruatio enim nihil est aliud, quàm continuata eiusdem rei productio, vt docet sanctus Thomas in quæstionibus disputatis *de potentia* quæstione tertiâ, articulo primo, in solutione ad secundum: item Deus immediatè est præsens per suam operationem, sicut & per suam essentiam cuilibet rei creatæ, vt ex sancto Paulo Theologi docent cum sancto Thoma primâ parte quæstione octauâ, articulo tertio, sed Deus concurrit
D immediatè ad conseruationem rerum omnium, vt intelligitur ex citato loco actuum, & patet etiam in pluribus entibus, quæ Deus conseruat separatim à suis causis secundis, cuiusmodi sunt accidentia in sacramento altaris; item quilibet assensus liber voluntatis in gratiam vocantem est aliqua res creata, vt per se patet: ergo Deus debet immediatè concurrere ad productionem talis assensus, & illum immediatè operari. VIII.

Neque est, quòd quis ad præsens dubium contra assertionem dicat liberum hunc consensum esse quidem simul & semel à Deo cooperante & à voluntate illum eliciente, sed iuxta priorem sui dependentiam, quâ est à Deo, esse priorem; cùm tunc eius habitudo ad vo-

I. luntatem vt causam eius secundam nondum in-
telligatur.
Non est, inquam, quòd quis hoc dicat; nam
hæc prioritas ad summum est solummodo ratio-
nis, quâ concipimus aliquid vnum pluribus ina-
dæquatis conceptibus aliquem ordinem inter
se seruantibus; at hîc non agimus de tali priori-
tate, sed de ea, quæ propriè loquendo sit na-
turæ, quæque respicit existentiam rei, quate-
nus priùs accipit suam existentiam ab vna causa
quàm ab alia; quomodo negamus liberum con-
sensum nostræ voluntatis in gratiam vocan-
tem esse priùs à Deo coöperante, quàm sit à
voluntate liberè illum eliciente, cùm vitalis a-
ctus, qualis est hic liber consensus, non possit
esse seu existere priùs, quàm emanet à sua causa
vitali.
Quâ autem ratione non obstante istâ simul-
II. tate Deus semper sit verè & propriè causa pri-
ma, quo item sensu causa secunda dicatur non
posse agere nisi ab illo mota, explicatum est su-
prà disputatione 6. vbi etiam obiter diximus
concursum voluntatis ad hunc consensum de-
terminare concursum causæ primæ, etiam ex
sancto Thoma ibi citato, quatenus, quia decre-
uit Deus concurrere cum omnibus causis eo
modo, quo illæ postularent, iniitque pactum,
quòd, vt, quotiescumque & vbi vellent operari,
haberent à Deo concursum semper paratum,
congruum suæ naturæ, & modo operandi, vo-
luntas autem excitatur per gratiam *efficaciter o-
perantem* ad consentiendum & volendum bo-
num sibi per talem gratiam propositum; quod
tamen non potest velle vel amplecti sine specia-
li concursu Dei, seu gratia eius cooperante or-
dinis supernaturalis, ideò voluntas determinan-
do se ad talem consensum, simul etiam determi-
III. nat ipsum concursum Dei supernaturalem ad id
requisitum, quatenus est ipsi Deo obiectiua
seu motiua quædam ratio, vt etiam tali concur-
su simultaneo agat cum voluntate, ita vt, quoad
exercitium actus illa Deum ad hîc & nunc con-
currendum simultaneo concursu, & insuper ad
talem finem, in particulari determinet.
Et hoc totum fieri sine aliquo antecedenter
facto per voluntatem, quo Deum excitet ad
concurrendum, vel etiam absque eo, quòd
Deus indigeat causâ secundâ, vel ab illa depen-
deat, potest rectè intelligi exemplo vnius re-
lati, quod dum ponitur, ipsâ actuali sui posi-
tione determinat & suum correlatum ad existen-
dum, non quòd aliquid ponat in illo, vel fa-
ciat antecedenter aliquid, sed solummodo ex
eo, quod vnum relatum est ratio motiua, seu
obiectiua suo correlato, vt existat, & sicut vnum
relatum non dicit dependentiam propriè ab
IV. alio suo correlato, vt patet in personis diuinis,
quæ sunt formaliter correlata, nec tamen pro-
priè dependent; item immutabilitas Dei est
obiectiua ratio, cur eius æternitas ponatur, ita
etiam, quia hæc determinatio voluntatis est
quædam ratio obiectiua & motiua ipsi Deo ad
concurrendum simultaneo concursu, nullam
arguet dependentiã Dei sic concurrentis ab ipsâ
voluntate: similiter non arguet in eo indigen-
tiam causæ secundæ, seu voluntatis, quasi ille
non possit effectum sine illa producere, quia
id fit tantùm ex ea liberalitate & libertate Dei,
quâ voluit conseruare iura liberi nostri ar-
bitrij, quatenus liberè voluit alligare suum
concursum concursui liberæ voluntatis, quod

A non magis derogat libertati eius & perfectioni, V.
quàm, quod pro nobis redimendis voluerit in-
carnari, cùm tamen posset istud alio modo ef-
ficere, vel quòd alligauerit suam potentiam sa-
cramentis nouæ legis ad iustificandum homi-
nem, cùm tamen sine illis & alio modo posset
eum iustificare.
Hæc autem determinatio voluntatis ad con-
sentiendum, non est aliquid distinctum ab ipsa-
met eius actione, sed est ipsemet consensus,
quatenus emanat ab agente libero, & proinde
quemadmodum consensus non fit independen-
ter à Deo, sic etiam nec ipsa eius determina-
tio, quemadmodum electio, quæ fit à nostra
voluntate, prout formaliter & præcisè sumi-
tur, non tribuitur Deo, sed humanæ volun-
tati, quæ vt agens liberum elicit illam, & pro-
pterea eam vt allicientem denominat, sic etiam
B nec ipsa determinatio tribuetur Deo, nec illum
denominabit determinantem, sed solùm volun- VI.
tatem humanam, ita vt sola voluntas dicatur se
solam determinare, non quidem *solitudine con-
currentis*, vt Fonseca loquitur libro sexto Met.
quæstione quintâ, sectione decimâ tertiâ. Id
est, non quasi voluntas concurrat sola in gene-
re causæ efficientis ad faciendum istam electio-
nem, sed duntaxat *solitudine determinantis*,
sunt enim, vt ille notat ibidem, quamplurimæ
res, quæ licèt quoad productionem suæ enti-
tatis postulent concursum aliarum causarum,
quia tamen quatenus tales important aliquem
modum huic & isti causæ proprium, denomi-
nant illam solùm & non aliam; in quo genere
sunt omnes actiones vitales, de quarum numero
est etiam ipsa electio & determinatio, quæ ta-
men actiones propterea non desinent longè
meliori & potiori titulo referri in Deum, sicut
C in præsenti difficultate determinatio, quatenus VII.
scilicet fit beneficio præuenientis gratiæ singu-
lari modo excitantis voluntatem ad consentien-
dum tali bono & ad dissentiendum tali malo.
Neque ex his sequitur Deum non facere
omnia secundùm consilium voluntatis suæ,
quod tamen Apostolus *ad Ephesios* 1. capite af-
firmat: nam id intelligit de *efficaci* voluntate
Dei, quippe qui loquitur de prædestinatione,
& quòd Deus per talem voluntatem vult fieri
à voluntate creata, non desinet ab ea fieri, licèt
hæc sola seipsam determinet ad consentiendum,
quia quemadmodum animaduertimus suprà ex
sancto Thoma primâ parte quæstione 19. arti-
culo octauo, voluntas Dei est tam efficax, vt
non tantùm possit facere, quod vult absolutè
facere, sed etiam *sit & fiat suo modo faciendi &
& essendi*, vt sanctus Thomas ibi loquitur, &
proinde cùm id, quod Deus sic vult fieri à vo-
D luntate creata, postulet sic fieri ex ipsa eius de- VIII.
terminatione, vt sic libertatis exercitium con-
seruetur in tali eius actu, Deus ita suauiter dis-
ponit omnia ad alliciendum in talem consen-
sum, vt hæc ex plena libertate determinet se ad
consentiendum, quemadmodum suprà fusiùs
exposuimus.

ARTICVLVS III.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò, licèt consensus iste sit
simul & semel naturâ à libero arbitrio & à
gratia *cooperante* an sit tamen immediatiùs à

I. gratia *cooperante*, quàm à voluntate.

Respondetur esse æquè immediatè, seu hanc vtramque causam æquè immediatè concurrere ad consensum. Ita Gabriel in 2. sentent. distinctione prima, quæst. 2. art. 3. dubio 5. in solutione ad primum & secundum: & ratio est; vbi concursus duarum causarum est verè & propriè simultaneus, & ad vnum & eundem effectum, ibi vna illarum non concurrit immediatiùs alterâ, aliàs non concurrerent simultaneè; at ex responsione ad præcedens dubium concursus gratiæ *cooperantis* & liberi arbitrij ad consensum, est simultaneus.

Nec obstat, quòd sanctus Thomas aliquando dicat causam primam immediatiùs concurrere, quàm secunda concurrat.

II. Nam, vel ita loquatur per respectum ad communissimam rationem entis, secundùm quam Deus, vt prima causa, tendit in effectū, quæ ratio cùm sit effectui, quatenus est ens, magis intrinseca & essentialis, quàm ratio specialis illum determinans ad talem speciem, fit, vt Deus tanquam prima causa dicatur à sancto Thoma concurrere immediatiùs; vel sanctus Thomas intelligit istam maiorem immediationem ratione maioris independentiæ ad producendum effectum, quatenus causa secunda indiget concursu primæ causæ, simpliciter & absolutè loquendo, prima verò causa non item indiget secundâ, sed se solâ potest producere quidquid in genere puræ efficientiæ producit cum causis secundis.

Adde quòd gratia *cooperans* in præsenti consensu habet se ad instar cuiusdam causæ particularis, vt potest intelligi ex dictis suprà de necessitate eius in iusto homine ad operandum supernaturaliter.

III. Quæres secundò, an voluntas sic concurrens sit quædam causa partialis, vel principalis, vel instrumentalis tantùm.

Respondetur primò, esse partialem, non *partialitate* effectus, sed tantùm causæ, id est voluntatem non producere vnam partem consensus, & gratiam *cooperantem* alteram, sed voluntatem & gratiam *cooperantem* simul iunctas componere vnam integram & completam causam secundam efficientem consensus, seu esse duas partes vnius totalis causæ secundæ.

Quæ responsio habet fundamentum in auctoritate sancti Bernardi articulo superiori relatâ in solutione ad dubium, quando ait, *voluntatem & gratiam simul non operari sigillatim, non item partim, sed vtramque totum opere indiuiduo.*

Probatur: tunc aliqua causa est partialis solummodo *partialitate causæ*, quando ita con-
IV. currit cum alia ad producendum effectum, vt se solâ non sit causa completa in ordine causæ secundæ ad producendum illum, etiam secundùm aliquam sui partem, sed simul iuncta alteri, est sufficiens principium ad producendum illum, quemadmodum videre est in actu & potentia, ex quibus causa physica componitur: atqui neque voluntas sine gratia *cooperante*, neque gratia *cooperans* sine voluntate, est sufficiens ad producendū aliquam partem consensus in vocationem Dei, vt patet ex dictis suprà de necessitate gratiæ *cooperantis*, & nostra voluntas in ordine ad actus supernaturales, qualis est hic consensus, est tantùm ad cooperandum, iuxta illud Apostoli primæ *ad Corinthios* 15. *non ego, sed*

A *gratia Dei mecum*, & gratia *cooperans* & voluntas simul iunctæ producunt talem consensum excitato nunc loco; & istud potest ampliùs confirmari ex dictis primâ quæst. art. 12. V.

Respondetur secundò, voluntatem in producendo tali consensu non esse causam *instrumentalem*, sed *principalem*; tum quia quoad hoc eadem est ratio voluntatis, vt confortatæ per specialem assistentiam Dei, ac est ipsius eiusdem voluntatis, vt eleuatæ per habitum sibi infusum per se ad exercendum actus per se supernaturales: nam hic posterior modus operandi distinguitur à priori duntaxat penes connaturalitatem, quòd scilicet posteriori modo actus elicitur connaturaliter, priori verò minimè, vnde quoad alia sunt eiusdem conditionis: atqui voluntas exercens actus supernaturales, vt confortata per habitum supernaturalem per se infusum, est causa quædam principalis eius- VI.
B modi actuum, vt expressè sanctus Thomas docet secundâ secundæ, agendo de actibus supernaturalibus fidei, spei & charitatis.

Deinde: causa vitalis est semper causa quædam principalis respectu sui actus proprij vitalis, quia sic eam denominat, & denominatio conuenit causæ principali, sicut & effectus propriè illi tribuitur, sed consensus in gratiam *vocantem* est quidam effectus vitalis humanæ voluntatis, vt per se patet.

Probatur tertiò hæc pars iis omnibus, quibus primâ parte quæst. 12. fusè ostendimus intellectum beati esse causam principalem visionis beatificæ; vnde sicut gratia *cooperans* & voluntas faciant vnam solummodo causam totalem consensus, ita & vnam tantùm principalem constituunt, si tamen gratia *cooperans* sumatur
C cum gratia *operante*, & vt ambæ illæ operantur, vnaquæque modo sibi proprio, tunc aggregatùm ex illis duabus dicetur agere principaliùs, quàm sola voluntas, cùm hæc agat tantùm *elicitiuè*, istud verò aggregatum & præueniendo per attractionem valde efficacem, & insuper efficienter concursu simultaneo cum voluntate: quòd si *cooperans* gratia & voluntas, vt integrant vnam causam totalem, comparentur cum Deo, vt primâ causa, etiam concurrente in ordine supernaturali, tunc Deus sic concurrens erit etiam totalis quædam causa prædicti consensus, sed prima; cùm tamen gratia cooperans, vt præcisè talis, sit in ordine alicuius causæ secundæ, & sic Deus in ordine purè naturali, tanquam prima causa, est causa quædam totalis omnium effectuum istius ordinis, & ratio specialis, secundùm quam illos attingit, est communissima ratio entis intra talem ordinem, sic etiam propria ratio, secundùm quam Deus, vt auctor & VII.
D prima causa omnium effectuum supernaturalium, est communissima ratio entis supernaturalis, quæ reperitur in omnibus his effectibus, & sic Deus in isto genere est causa totalis illorum, & voluntas simul cum gratia *cooperante* etiam in alio genere, nimirum causæ secundæ. VIII.

I.

AD QVÆSTIONEM CXII.

DISPVTATIO I.

De causa efficiente gratiæ.

ARTICVLVS I.

Vtrum solus Deus sit causa gratiæ, prout de facto & ordinariè confertur.

PRÆCEDENTI disputatione egimus de actuali gratia, causas eius etiam exposuimus, nunc agimus tantùm de causa *efficiente* physicè & realiter habitualis gratiæ, quæ causa cùm sit duplex, vna *principalis*, altera *instrumentaria*, hîc disputa-
II. mus tantùm de priori; nam de posteriori agitur ex professo tertiâ parte quæst. 13. *de potentia Christi Domini*: quod verò spectat ad alias eius causas; hæc gratia habet pro sua finali causa gloriam Dei, *ac Christi Domini*, ac vitam æternam eius, cui tribuitur, vt Concil. Trident. expresè docet sess. 6. capite 7. pro materiali habet animam eius, qui iustificatur: cùm enim sit accidens spiritale, non potest inhærere toti composito, seu toti homini, sed eius tantùm animæ, quæ est substantia spiritalis ex eodem capite Concilij, quando ita ait, *verè iusti nominamur & sumus, iustitiam in nobis recipiẽtes vnusquisque suam*: & can. 11. quando definit hominem iustificari *per gratiam & charitatem, quæ in cordibus hominum per Spiritum sanctum infundatur, atque illis inhæreat*, & cùm gratia habitualis sit essentialiter forma, & formæ non
III. detur forma, sicut in ipso homine anima rationalis est formalis illius causa, nulla tamen alia eius causa formalis intrinseca rursus assignatur, aliàs dandus esset progressus in infinitum.

Dixi *intrinseca*, nam vnius causæ formalis aliam formalem extrinsecam causam dari, seu aliquid aliud ab illa, quod sit eius forma extrinseca patet in fide & spe, quarum forma dicitur à Theologis esse *charitas*.

Nec his obstat, quòd Tridentinum citato capite septimo, dicat gratiam esse *causam formalem nostræ iustificationis*: nam ibi vel hæc particula *iustificationis* sumitur *intransitiuè*, vt Dialectici loquuntur, ita vt sensus sit iste, *gratia est causa formalis, quæ est iustificatio*, sicut satis communiter vocamus mensem Octobris, vel Septembris, qui est October, September, vel nomen hoc *iustificationis* sumitur ibi *in abstracto* pro concreto, ita vt sensus sit iste *causa formalis faciens nos iustos, est gratia*.

IV. Quod spectat ad alias eius causas, scilicet *meritorias, dispositiuas*, & etiam *instrumentales*, eas ibi Trid. enumerat, quas hîc omittimus, quia de efficiẽte, eáque principali agitur: potest autẽ hæc difficultas moueri duobus modis; primò iuxta potẽtiam ordinariam, deinde iuxta absolutam.

Sit hæc propositio: *iuxta ordinariam potentiam Dei, & vt de facto gratia habitualis confertur, solus Deus est causa principalis illius efficiens*, propositio est de fide, Psalmo 83. *gratiam & gloriam dabit Dominus*; Isaiæ 43. *ego Dominus & absque me non est saluator*; ad Rom. 3. *vnus est Deus, qui iustificat*, & Tridentinum citatum capite septimo enumerans singulas causas gratiæ habitualis meminit *solius Dei* tanquam causæ prin- A cipalis *physicè* illam efficientis. V.

Probatur etiam ratione: nullum agens potest agere, vt causa principalis, extra suum ordinem, quia actiuitas agendi est semper proportionata ei statui & ordini, in quo est ipsum agens: sed quælibet res creata est inferioris ordinis ab ipsa habituali gratia, cùm hæc sit per se & essentialiter ordinis supernaturalis, omne autem agens creatum, siue sit angelus, siue homo, siue quoduis aliud, spectatum secundùm se & suam naturam, sit ordinis tantùm naturalis. Nam nulla de facto datur supernaturalis substantia, vt ostendimus primâ parte, & licèt de facto detur aliquod accidens supernaturale in Angelo, vel homine, illud tamen existens in illo nunquam est de facto principalis causa efficiens huius gratiæ, siue in seipso, siue in alio realiter à se distincto: tum quia, quod est ex intrinseca sua ratio-
B ne per se infusum, & solummodo educitur è potentia obedientiali alicuius creaturæ, illud VI.
saltem de facto est à solo Deo, vt causa principali; aliàs enim esset tantùm infusum per accidens; & soli Deo tanquam supremo & principali Domino quælibet potentia obedientialis subiicitur ad nutum: atqui habitualis gratia est habitus per se infusus, vt ostendemus secundâ secundæ, agendo de *spe & charitate*, & solummodo educitur è potentia animæ, vt paulò pòst dicetur: tum quia ex sancto Thoma hâc parte quæstione 52. articulo tertio, eadem est ratio productionis alicuius habitus, quæ est intensionis eius: at secundâ secundæ, quæstione secundâ *de charitate*, fusè docebimus, nec ipsum habitum charitatis, nec actus ex illo elicitos intendere, seu augere efficienter habitum charitatis: tum quia solus ille est principalis causa efficiens gratiæ, qui tanquam causa principalis iustificat ho-
C minem, remittit ei peccata, vt intelligitur ex eo, VII.
quòd quidam scribæ apud sanctum Matthæum capite 19. apud sanctum Marcum capite 2. apud sanctum Lucam capite 5. existimantes Christum Dominum esse purum hominem, vbi audierunt illum dicentem paralytico, *confide fili, remittuntur tibi peccata tua*, dixerunt intra se, *hic blasphemat, quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* hic enim eorum error contigit ex eo, quòd existimarent Christum esse purum hominem: atqui solus Deus tanquam principalis causa præstat istud, cùm solus ille tanquam principalis dominus hæreditatis spiritalis, seu æternæ gloriæ, hominem adoptet, quæ adoptatio fit per gratiam habitualem: igitur solus Deus est principalis causa efficiens habitualis gratiæ.

Hinc, quando homines dicuntur *seipsos emundare à peccatis*, vt Ezechielis 18. & Ioan. capite 3. id intelligitur tantùm *dispositiuè*, & cùm ha-
D bitus sit tantùm terminus extrinsecus illius a- VIII.
ctus, per quem efficienter producitur, nec repugnet, imò satis frequenter eueniat, vt aliqua actio careat suo extrinseco termino, non potest ex eo, quòd nulla datur actio sine termino, & illi actus dispositiui sunt quædam actiones, rectè inferri habitum gratiæ produci efficienter ab eiusmodi dispositionibus.

Sicut neque ex eo, quòd, vbi aliquis habet habitum gratiæ, vel etiam fidei, & plures actus illarum exercuit, sentit maiorem promptitudinem ad exercendum actus similes: non potest, inquam, inferri ex tali propensione, istos actus supernaturalium habituum causasse efficienter aliquos habitus supernaturales sibi

I. correspondentes ; nam omnes rationes , quæ A
probant actus supernaturales antecedentes iustificationem non causare efficienter gratiam, item quæ ostendunt actus habituum per se infusorũ illos non intendere *physicè & efficienter*, probant tales actus non producere vllos alios habitus per se infusos, sed maior illa propensio ad assentiendum quibusdam veritatibus reuelatis, post habitum fidei deperditum, vt in hæretico, similiter ad exercẽdum quosdam actus dilectionis post amissam gratiã habitualem, prouenit ex illa connexione, quæ est inter voluntatem & appetitum sensitiuum in homine, dum enim homo informatus infuso habitu fidei vel gratiæ exercet ex tali habitu actus supernaturales, & inter explicandum veritatem fidei interdum vtitur quibusdam, vel rationibus naturalibus, vel etiam exemplis, quibus res illæ fidei euadant illustriores, fit, vt per tales actus, qui propriè lo-
II. quendo sunt naturales, ingenerentur quidam B
habitus ordinis etiam naturalis, habentes quandam similitudinem cum infusis, qui habitus remanent in peccatoribus etiam hæreticis, quomodo Caluinistæ non desinunt facilè admittere mysterium trinitatis, incarnationis, quo etiam modo, qui apostatauit ab aliquo ordine religionis, in quo vouit solemniter, séque multùm exercuit in virtute temperantiæ, non desinit experiri in seipso facilitatem ad ferendum ieiunium.

Quòd etiam *nulla creatura sit principalis causa habitualis gratia in subiecto à se distincto*, patet, tum quia solus Deus, & nemo alius, vt causa principalis, iustificat hominem, nec vllus potest alteri mereri primam gratiam habitualem, saltem *de condigno* : tum etiam, quia talis causalitas non
III. potest Angelo competere, quia ille nihil potest C
præter motum localem, & quod resultat ab illo, vt communiter Theologi docent primâ parte : at gratia habitualis non est eiusmodi ; non item homini secundùm se spectato, quia est perfectionis longè inferioris, nec etiam ei, vt informato aliqua supernaturali qualitate : hæc enim non potest fingi alia esse, quàm ipsemet habitus gratiæ ; at per illum non potest, vt causa principalis, producere habitum gratiæ in subiecto distincto à se, tum quia habitus non est immediatè productiuus alterius habitus ; tum etiam quia, etiãsi habitus gratię esset productiuus alterius habitus sibi similis, non tamen, nisi per proprios suos actus; at habitus gratiæ non potest per proprios actus agere, vt causa principalis, extra suum subiectum: igitur nulla creatura est de facto principalis causa productiua gratiæ habitualis.

IV. ARTICVLVS II. D

An per absolutam Dei potentiam creatura aliqua possit esse completa principalis causa gratiæ habitualis.

SIT hæc propositio : *nullam rem creatam posse, etiam de absoluta potentia Dei, esse completa principalis causa gratiæ habitualis.* Ita communiter omnes interpretes sancti Thomæ hâc quæst. artic. primo, & videtur esse eius sententia : nam ratio, quâ probat solum Deum esse causam gratiæ habitualis id intendit.

Et confirmatur ampliùs ex eo, quòd prima parte quæst. 12. articulo tertio in solutione ad tertium, docet lumen gloriæ non posse esse connaturale creaturæ alicui, quare cùm habitualis V.
gratia fundet ius ad illud, & ad visionem beatificam, sitque eiusdem cum illo ordinis, non poterit res aliqua creata esse causa principalis completa habitualis gratiæ.

Probatur autem hæc nostra propositio : primò ex illo libri Iob capite 14. *quis potest facere mundum de immundo conceptum semine, nonne tu qui solus es?* quæ interrogatio cum tali responsione significat remissionem illam peccatorum, quæ est proprius aliquis effectus gratiæ habitualis, ita singulari modo esse à Deo, vt solum illum agnoscat sui causam, qui modus non potest fingi alius, quàm in genere completæ causæ principalis, quia hic modus est omnium perfectissimus, vnde apud sanctum Lucam capite septimo accumbentes mensæ cum Christo Domino, audientes eum sic dicentem mulieri peccatrici, *remittuntur peccata tua*, dixerunt
intra se, non quidem calumniando & reprehendendo, vt alij apud eundem Euangelistam VI.
capite quinto, sed potiùs admirando, *quis est hic, qui etiam peccata remittit?*

Ex quo vtroque loco & aliis similibus hæc ratio formatur pro nostra propositione: completa principalis causa producendi gratiam habitualem est principalis completa virtus, & potestas remittendi peccata : atqui nulli creaturæ tanquam causæ principali completa hæc potestas remittendi peccata potest competere, etiam per absolutam Dei potentiam ; vt citata scripturæ testimonia significant : igitur neque completa virtus principalis producendi gratiam habitualem potest, etiam de absoluta Dei potentia, competere alicui creaturæ.

Hinc Orosius libro *de libero arbitrio* ita ait: *si in potestate hominis est, vt liberum seipsum* VII.
faciat à peccato, vel non est index Christus, vel frustrà est, qualis enim est iudex, cuius reus, si vult, potest sic liberare à peccato, quod contraxit, perinde ac si non effecisset.

Confirmatur : completa principalis virtus producendi habitualem gratiam est omnino eadem cum principali virtute faciendi aliquem filium adoptiuum Dei, quia talis filiatiò fit similiter per gratiam habitualem, vt cum sancto Thoma docent Scholastici tertiâ parte quæst. 23. sed nulli creaturæ, tanquam causæ completæ principali, effectiuè potest competere facere hominem filium adoptiuum Dei ; est enim id contra naturam adoptionis, quæ ex parte adoptantis debet esse merè gratuita & liberalis, vt eodem loco iidem Theologi affirmant, tunc autem fieret necessariò, quatenus fieret naturaliter ex intrinsecis principiis talis completæ virtutis, tanquam causæ principalis suo naturali & VIII.
necessario modo agentis.

Deinde, causa completa principalis in agendo ea esse dicitur, quæ in suo essendi ordine non dependet in causando ab alia causa eiusdem ordinis in essendo ; nam operari sequitur esse, & modus operãdi debet sumi ex ipso esse operantis, nec vnius & eiusdem effectus dantur necessariò duæ causæ totales eiusdem ordinis nullam inter se seruantes subordinationem : atqui gratia habitualis est in ordine supernaturali, in quo nulla potest dari creatura, quæ in producendo hanc gratiam non dependeat à Deo, non tantùm vt prima & vniuersali causa, sed etiam vt speciali, quia habitualis gratia est formalis quædam participatio diuinæ naturæ iuxta sanctum Pe-

I. tum secundâ suâ canonicâ capite primo: forma-
lis autem participatio postulat esse specialiter
ab eo, cuius est participatio: tum etiam, quia
est adoptio ad diuinam filiationem, quæ non
potest esse sine Deo adoptante, vt sese habente
ad [illegible].

Tandem: omnis specialis causa efficiens con-
tinet in seipsa entitatem sui effectus, vel *forma-
liter*, si ille est vniuocus: vel *eminenter*, si est *a-
quiuocus*; item & rationes essendi illius; nulla
enim talis causa potest conferre suo effectui, ni-
si quod illa habet in se; vnde effectus vulgò di-
cuntur *in suis causis* à Philosophis *contineri*,
quod debet intelligi de principalibus, & de illis
solis est proprium habere similitudinem cum suo
effectu, vt sanctus Thomas expresse notat ter-
tiâ p. quæst. 62. articulo primo, & in quartum
sentent. distinct. prima, quæst. prima articulo
quarto, quæstiunculâ prima in solut. ad quartum:
II. vbi refert pro hac re Commentatorem, & plu-
res alios: atqui nulla potest dari creatura, etiam
de potentia Dei, quæ contineat in se aliquo ex
his duobus modis gratiam habitualem.

Non primum, nam si quid esset tale, esset
aliqua qualitas permanens, seu habitus, sicut est
hæc gratia sanctificans, & hoc non; quia vel
esset ipsemet habitus gratiæ, vel quædam alia
qualitas; non primum, quia tunc habitualis gra-
tia supponeretur iam existens in tali subiecto,
nec proinde esset ampliùs producenda in eo,
cùm plura accidentia eiusdem rationis non sint
simul & semel in eodem subiecto, & si pone-
rentur, vnum eorum non diceretur contine-
re formaliter in seipso aliud, cùm non sit ma-
ior ratio pro vno, quàm pro alio, nec etiam
ageret in aliud subiectum realiter distinctum à
proprio suo subiecto ob rationes allatas extre-
III. mâ parte superioris articuli.

Non etiam talis gratia potest dari, quæ con-
tineat *eminenter* gratiam habitualem, nam ad
veram & propriè dictam continentiam eminen-
tialem requiritur, vt ipsum continens sit perfe-
ctius suo contento, & quòd sublatis imperfe-
ctionibus possit efficere modo nobiliori quid-
quid suum contentum potest facere, sic enim
hæc continentia distinguitur à *virtuali*: at nul-
la datur maior & perfectior communicatio
in statu viæ, quàm quæ est per gratiam san-
ctificantem: ergo etiam nulla alia potest dari
causa completa, quæ *eminenter* contineat gra-
tiam habitualem, nec proinde, quæ sit com-
pleta principalis causa productiua gratiæ habi-
tualis.

Addidi in hac propositione duas istas particu-
las, *completa*, & *gratiæ habitualis*; nam, si quæstio
IV. sit de causa *incompleta*, quæ tamen sit principa-
lis causa efficiens alicuius gratiæ actualis, puta
excitantis, adiuuantis, seu consensus supernatu-
ralis in verum & bonum supernaturale, facilè
admittimus posse dari, imò dari de facto talem
causam principalem respectu eiusmodi effe-
ctuum, & hoc manet probatum ex dictis præce-
dentibus quæstionibus.

Neque tamen inde sequitur posse similiter
dari completam causam principalem ipsius gra-
tiæ habitualis: est enim quoad hoc dispar ratio
vtriusque, quia enim intellectus noster & vo-
luntas habent aliquam vim inchoatam sibi inna-
tam, quâ respiciant creatas intellectiones & vo-
litiones supernaturales, tanquam effectus sibi
correspondentes, vt contentos intra latitudi-

A nem obiecti sui specificatiui, ratione cuius vir- V.
tutis inchoatæ intellectus noster & voluntas di-
cuntur habere obedientialem potentiam tan-
tùm, non puram, & ad rationem & denomina-
tionem causæ simpliciter principalis, abstrahen-
do à completa, sufficit posse producere suum
effectum per propriam sibi innatam virtutem;
licèt radicalem & incompletam, haberéque
cum illo proportionem radicalem, vt docuimus
primâ parte quæst. 12. supernaturales autem il-
læ intellectiones & volitiones talem habent pro-
portionem cum suis potentiis, & dicunt ad illas
essentialem ordinem, ideò rectè possunt dici
& esse causæ principales eiusmodi effectuum; e-
contrà, quia nulla res creata potest respicere gra-
tiam habitualem, vt obiectum aliquod conten-
tum intra latitudinem obiecti sui specificatiui,
nec gratia habitualis potest habere ordinem in-
B trinsecum ad illam eiusmodi rem creatam, vt VI.
propriam suam causam productiuam ex innata
saltem inchoatiuè & radicaliter virtute, tantúm-
que potest comparatione illius habere conditio-
nem potentiæ purè & simpliciter obedientialis,
quæ tamen est solùm constitutiua causæ instru-
mentalis intra ordinem supernaturalem, ideò
fit, vt licèt possit dari quædam causa principa-
lis incompleta alicuius gratiæ actualis, non pro-
ptereà tamen possit dari quædam causa principa-
lis completa ipsius gratiæ habitualis.

DISPVTATIO II.

De modo productionis gratiæ.

ARTICVLVS I.

C *Quædam ad intelligentiam sequentis arti-* VII.
culi prænotantur.

NOTANDVM primò, verbum
creari non sumi hoc loco in ea
metaphorica significatione, quâ
quod fit à Deo in homine nullis
præcedentibus eius meritis, sal-
tem *de condigno*, dici potest mo-
rali quadam locutione *creari*, iuxta quam signi-
ficationem sanctus Thomas præcedenti quæst.
11. articulo secundo in solutione ad tertium, ex-
plicat sacras scripturas dicentes *gratiam in nobis
creari*, dum à Deo infunditur, vt Psalmo 50. *ad
Ephesios* secundo, & alibi; sed verbum *creari* hîc
sumitur in sua propria significatione, quâ idem
est ac ita produci ex nihilo, vt nec aliqua enti-
tas eius rei, quæ producitur, præsupponatur;
D nec etiam aliquod subiectum, quod sit illius cau- VIII.
sa materialis, seu quod per suam potentiam &
aliquam sui ipsius transmutationem concurrat
ad ipsum eius esse & fieri.

Notandum secundò, ipsum *creari* non sumi
hoc loco, prout tantùm dicitur de substantia,
seu de re propriè subsistente; cùm enim ha-
bitualis gratia sit aliquod accidens, cui pro-
prius & intrinsecus modus substantiæ (cuius-
modi est subsistere per se) non potest conueni-
re, satis intelligitur gratiam habitualem non
creari de facto, imò nec posse creari, sumpto ver-
bo *creandi* in tam stricta significatione, sed ip-
sum *creari* sumitur hîc, prout idem sonat, ac fieri
& accipere suum esse, & actualem suam existen-
tiam independenter ab vllo subiecto, tanquam

I. A causâ materiali, ad id concurrente. Iuxta quam
significationem sanctus Basilius homiliâ sextâ
Hexameron, & aliqui alij existimarunt lucem il-
lam à Deo factam primo die creationis mundi
per istud eius verbum *fiat lux*, fuisse solam qua-
litatem lucis tunc à Deo creatam sine subiecto
habentem se eo modo, quo accidentia nunc in
sacramento Eucharistiæ, quæ habent totam suam
entitatem & actualem existentiam sine vlla a-
ctuali inhærentia in subiecto.

Notandum tertiò, aliquam formam educi de
potentia subiecti nihil esse aliud, vt sanctus Tho-
mas primâ parte quæst. 90. articulo secundo in
solutione ad secundum significat, & Caietanus
ibi rectè explicat, quàm illam ita fieri in suo sub-
iecto, vt ipsum esse & fieri talis formæ ex vi
trãsmutationis talis subiecti resultet ex illo, qua-
tenus antea solùm erat in illo quoad potentiam,
nunc actione ipsius agentis transmutantis tale
II. B subiectum est actu, & secundùm esse distin-
ctum; quod Philosophi communiter vocant *de-
pendere tam in ipso suo fieri*, quàm *in ipso suo es-
se* & conseruari à subiecto seu potentia, à quo
educitur.

Notandum quartò, quòd quemadmodum
in rebus creatis, verbi gratiâ, rationali ani-
ma & eius facultatibus duplex datur potentia
passiua; vna *naturalis* in ordine ad agens natura-
le, quod illâ suâ vi & actione reducitur ad actum,
altera *obedientialis* in ordine ad Deum, vt agens
supernaturale illam supernaturali actione redu-
cens ad actum, sic etiam duplicem eductionem
alicuius formæ è potẽtia sui subiecti posse distin-
gui; vna est *naturalis*, altera *supernaturalis*, prior
è potentia naturali sui subiecti, posterior è po-
tentia tantùm obedientiali passiua sui subiecti:
III. C nam sicut datur in Deo actiua quædam poten-
tia per respectum ad animam rationalem & eius
potentiam, quâ potest in illis facere accidentia
quædam supernaturalia, habitus per se infu-
sos, sic etiam in eadem anima & eius facultati-
bus datur passiua obedientialis quædam poten-
tia correspõdens isti actiuæ potentiæ Dei, iuxta
eũdem ordinem, quâ tam anima, quàm eius po-
tentiæ concurrant per modum causæ materalis
& subiecti ad istorum accidẽtium eductionem ex
illis, & quemadmodum materia dicitur conti-
nere in potentia & in confuso omnes materiales
formas naturales, quæ ad actionem agentis na-
turalis transmutantis illam resultent, & acci-
piant esse, & fieri per dependentiam à tali suo
subiecto, sic etiam anima rationalis & eius fa-
cultates dicuntur continere in passiua sua obe-
dientiali potentia omnes formas accidentales
spiritales ordinis supernaturalis, quæ ad super-
IV. D naturalem actionem Dei transmutantis talem
potentiam obedientialem, seu subiectum, re-
sultent & accipiant esse & fieri per dependen-
tiam à tali suo subiecto; vt satis intelligitur ex
sancto Augustino libro *de prædestinatione sancto-
rum*, capite quinto, quando distinguens inter
posse habere fidem, charitatem, & ipsum habe-
re fidem, & charitatem, ait primum *esse naturæ
hominum, secundum esse gratiæ fidelium*: in tan-
tum enim est naturæ hominum posse habere fi-
dem, charitatem, & alia id genus supernaturalia
accidentia, in quantum homines à prima sui
creatione habent à Deo potentiam obedientia-
lem passiuam ad eiusmodi formas supernatura-
les, vt contentas in tali sua potentia, dum enim
ait *habere fidem & charitatem esse gratia fidelium*,
significat reductionem istius potentiæ ad actum, V.
& eductionem eiusmodi formarum ex suo tali
subiecto posse tantùm fieri à Deo vt agente su-
pernaturali, secundùm quem modum agendi est
auctor beneficiorum gratiæ; & sic omnes ho-
mines conuenire in primo, at non in secundo,
Posse, inquit, *habere fidem, sicut posse habere
charitatem, naturæ est hominum: habere autem fi-
dem quemadmodum habere charitatem, gratiæ est
fidelium: illa itaque natura, in qua nobis data
est possibilitas habendi fidem, non discernit ab ho-
mine hominem: ipsa verò fides discernit ab infide-
li fidelem*; & hoc idem confirmatur ex actibus
supernaturalibus intellectus & voluntatis, quos
istæ potentiæ non elicerent, nec in seipsis pro-
ducerent, nisi haberent ad illos obedientialem
potentiam ordinis supernaturalis.

ARTICVLVS II. VI.

An gratia habitualis à Deo creetur, an verò educatur è sui subiecti potentia.

HIc non disputamus de eductione habitua-
lis gratiæ ex potentia naturali ipsius vo-
luntatis; est enim satis euidens illam ei repugna-
re, quippe quæ est altioris ordinis; nec propriè
subiectatur in anima vel voluntate, vt dicunt
potentiam naturalem, sed agimus tantùm de
eius eductione ex obedientiali potentia sui sub-
iecti per Deum, vt agens supernaturale: nec
item quærimus, an habitualis gratia possit lo-
quendo absolutè creari à Deo, & postmodum
absolutè aliâ actione distinctâ vniri animæ vel
voluntati tanquam subiecto; id enim admitti-
mus posse fieri: nam non est maioris difficul- VII.
tatis producere aliquod accidens, quod habet
propriam suam existentiam ex intrinsecis suis
principiis distinctam ab existentia sui subiecti
independenter à suo subiecto, quoad existen-
dum actu sine actuali inhærentia in illo, licèt
habeat inhærentiam aptitudinalem ad illud,
quàm conseruare aliquod accidens in rerum na-
tura sine vllo subiecto, quemadmodum reuerà
fit in sacramento altaris; cùm accidens in po-
steriori casu sit tam bene independens actu
quoad propriam suam existentiam & conserua-
tionem à suo subiecto, careátque inhærentiâ
actuali, quàm in priori casu. Sed præsens diffi-
cultas tantùm mouetur, an scilicet, dum homo
iustificatur per gratiam habitualem sibi inhæ-
rentem, Deus illam propriè creet in eo, an verò
illam educat de potentia sui subiecti, nimirum
voluntatis, quam suprà docuimus esse proprium VIII.
& immediatum subiectum gratiæ habitualis.

Duæ sunt de re proposita sententiæ: prima ha-
bitualem gratiam non educi de potentia sui sub-
iecti, sed propriè creari; ita plerique veterum
Scholasticorum, Alensis secunda parte, quæst.
nona membro octauo, Gaudauensis quodlibe-
to quarto quæst. tertia, sanctus Bonauentura,
secundo sententiarum distinctione 26. articulo
secundo quæst. quarta, & Scotus ibidem distin-
ctione 36. pluresque alij etiam ex discipulis san-
cti Thomæ, vt in quartum sententiarum Ca-
preolus distinctione prima quæst. prima, Palu-
danus ibidem, item ex discipulis Scoti, vt Ve-
ga in Concil. Trident. libro sexto capite 13.

Ad hanc primam sententiam Soto accedit li-
bro *de natura & gratia*, capite nono & decimo;

I. item in quartum sentent. distinct. prima quæst. tertia articulo primo, & aliqui alij dicentes gratiam concreari ad creationem hominis iusti.

Secunda sententia, quam loco nostræ propositionis ponimus, est, *gratiam habitualem propriè educi ex obedientiali potentia sui subiecti per supernaturalem actiuam potentiam Dei*, ita communiter recentiores Scholastici, vt Medina hâc quæstione articulo primo, Suares in Metaphysicis disput. 15. sectione secunda numero nono & alibi; item plures ex interpretibus sancti Thomæ, imò videtur esse sententia sancti Thomæ, sequenti quæstione 113. articulo nono in corpore, quando ait, opus creationis consideratum ex parte modi agendi, qui est ex nihilo, esse *maius ipso opere iustificationis*: quod esset falsum, si gratia iustificans crearetur. Item in quæstionibus disputatis quæst. *de spiritualibus creaturis*, quæst. *de virtute in communi* articulo 10. in II. solutione ad 13. vbi, sicut & fecimus, distinguit expressè duplicem eductionem formæ è potētia subiecti; vnam, quæ fit è potentia passiua naturali, & quæ per actiuam potentiam naturalem reducitur ad actum; alteram, quæ è passiua potentia obedientiali, & quæ reducatur ad actum per virtutem diuinam solummodo; in quo posteriori genere constituit omnes habitus infusos per se, de quorum numero est gratia habitualis.

Probatur autem hæc nostra propositio primò: formam educi è potentia sui subiecti, seu fieri ex aliquo subiecto, nihil est aliud, quàm subiectum, quod respectu talis formæ erat prius solùmodo in potentia, reduci ad actum per virtutem actiuam agentis transmutantis tale subiectum, vt patet ex tertio notabili articuli superioris: atqui voluntas hominis, antequam accipiat III. gratiam habitualem à Deo, est tantùm ad illam in potentia, & hæc potentia per virtutem actiuam Dei transmutantis voluntatem (quatenus facit, vt, quod latebat in tali potentia, ponatur in rerum natura secundùm actualem & propriam suam existentiam) reducitur ad actum, Deus enim facit, quando iustificat hominem, vt habitualis gratia existat verè & formaliter in tali homine: igitur gratia habitualis educitur de potentia voluntatis sui subiecti, quando homo iustificatur.

Minor, quâ parte asserit *gratiam habitualem esse quoad potentiam in voluntate hominis iustificandi*, patet ex superiùs allatis auctoritatibus sanctorum, Augustini libro *de prædestinatione sanctorum*, & Thomæ in quæstionibus disputatis, quæst. *de virtutibus in communi*, & probatur ampliùs: si quid impediret gratiam IV. habitualem priùs esse quoad veram potentiam, requisitam in eductione illius è subiecto seu voluntate, esset ipsa eius supernaturalitas; quia hoc ab illa præciso videtur esse eiusdem conditionis, ac sunt habitus acquisiti, qui tamen dicuntur à Philosophis educi de potentia suorum subiectorum; at ipsa supernaturalitas non impedit, quin educatur: dantur enim actus supernaturales, cuiusmodi sunt sanctæ cogitationes & piæ volitiones tam subitæ, quàm deliberatæ, quæ cùm sint vitaliter à suis potentiis, etiam nondum informatis habitibus supernaturalibus sibi correspondentibus, vt in homine attrito supernaturali attritione de suis peccatis, antequam eliciantur, continentur quoad potentiam in intellectu & voluntate, & etiam propriè educun-

A tur de potentia suorum eiusmodi subiectorum: V. ergo & ipsa etiam habitualis gratia, priusquam ponatur secundùm actualem suam existentiam, est quoad potentiam in ipsa voluntate; proprio suo & immediato subiecto.

Eadem minor probatur etiam quoad eam partem, quâ asserit *eam reductionem potentiæ ad actum fieri per actiuam potentiam Dei transmutantis voluntatem*; & primùm quòd sit *per actiuam potentiam Dei*: auctores prioris sententiæ facilè admittunt, & fusè ostensum est articulis superioribus.

Quòd autem hæc actiua virtus Dei transmutet voluntatem transmutatione sufficienti per veram & propriè dictam eductionem, patet; quia hæc transmutatio, sumpta præcisè, importat solum transitum à carentia formæ quoad secundum actum in tali subiecto, à quo dicitur educi, ad actum existentiæ ipsius formæ, cum B dependentia illius à suo subiecto; VI. non autem dicit aliquam præuiam alterationem; alteratio enim sese habet merè per accidens ad productionem formæ præcisè sumptã, vt rectè Suares obseruat citato loco Metaphys. & videre est in anima rationali, quæ licèt prærequirat varias & multiplices alterationes in corpore, antequam in illo ponatur, illúdq; informet; dum tamen ad antecedentes illas alterationes & dispositiones ponitur in illo, non dicitur edùci è potētia corporis, sed verè & propriè creari: ergo cùm Deus producendo habitualem gratiam in homine, quem iustificat, faciat talem transitum cum prædicta dependentia gratiæ à subiecto, rectè dicetur sufficienter transmutare voluntatē hominis, quantum requiritur ad veram eductionem, & proinde talem gratiam propriè educere è potentia sui subiecti.

C Secunda ratio pro nostra propositione est: VII. quotiescumque aliqua forma habens ordinem ad aliquod subiectum, in quo recipiatur, vel quod informet, creatur; toties dantur ibi duæ actiones; vna, quâ talis forma creetur; & altera, quâ vniatur suo subiecto, quæ actiones sunt distinctæ, quia vna illarum est naturâ prior alterâ; habétq; distinctum terminum, vt patet in anima rationali, quæ priùs naturâ creatur à solo Deo, quàm ab illo & causis secundis concurrentibus ad verã hominis generationem vniatur corpori, quod informat: atqui in productione habitualis gratiæ non dantur duæ actiones; vna, quæ sit prior naturâ & se tantùm terminet ad actualem eius existentiam; altera, quæ sit posterior & sese terminet ad actualem eius inhærentiam, quâ de facto & realiter vniatur suo subiecto; tum quia modus ille sic producendi D istas formas per illas actiones est solùm proprius iis formis, VIII. quæ ex sua natura postulant subsistere, & ex ea habent, vt possint esse in se, & non in alio; at gratia habitualis, cùm sit verum & propriè dictum accidens, non est eiusmodi; tum etiam, quia communiter Philosophi dicunt *accidentis esse est inesse*, quatenus accidens, consideratum iuxta Dei potentiam ordinariam, vnâ & eadem actione accipit de facto actualem existentiam, & simul inhærentiam actualem, eo ipso, quò educitur è potentia subiecti: ergo, cùm hîc loquamur de productione habitualis gratiæ, prout illa fit ordinariè, duplex illa actio non interuenit in ipsa eius productione, & proinde, loquendo propriè, educitur de potentia obedientiali sui subiecti.

I. Deinde: illud solùm propriè creatur, quod, A quando desinit, desinit per annihilationem propriè dictam, sicut enim corruptio opponitur generationi, ita etiam creatio propriè dicta annihilationi propriè sumptæ: atqui quando gratia habitualis desinit esse in homine, non desinit per veram & propriè dictã annihilationem; quia ex communi consensu Theologorum Deus nihil eorum, quæ fecit, annihilauit; & est expressa sententia S. Thomæ primâ parte quæst. 104. art. quarto non tantùm de substantiis, sed etiam de accidentibus, nam ibi in solutione ad tertium, dicit accidentia, quando desinunt, *non omninò redigi in nihilum, non quia aliqua pars eorum remanet, sed quia remanent in potentia materiæ vel subiecti*, & in corpore eiusdem articuli ait Deum non redigere ad nihilum ea, quæ pertinent ad manifestationem beneficiorum gratiæ, *Cùm per hæc*, inquit, *magis manifestetur diuina bonitas, & potentia:* de quorum
II. genere est habitualis. Et secundâ secundæ quæstione 24. articulo 10. in corpore idem sanctus Thomas ait *peccatum mortale corrumpere totaliter & effectiuè gratiam habitualem*, quod genus desitionis non est proprium iis, quæ desinunt per annihilationem, quia ad illam nulla est opus efficientiâ vel effectione, sed nuda subtractio concursus & sola cessatio Dei à conseruanda re, quæ existit, sufficit ad illius annihilationem.

Neque ad hanc vltimam rationem potest responderi gratiam habitualem desinendo non propriè annihilari, quia solùm desinit esse in subiecto, quâ ratione licèt anima rationalis desinat in morte hominis, non tamen dicitur annihilari.

Hoc, inquam, non potest responderi: nam si
III. anima, quæ habet esse per veram creationem, desinendo esse in corpore, desineret omninò esse in rerum natura per nudam subtractionem concursus Dei conseruantis illam, verè & propriè diceretur annihilari; ergo cùm ipsa desitio gratiæ habitualis non sit vera annihilatio, nec etiam ipsa eius productio erit vera & propriè dicta creatio, sed eductio de obedientiali potentia sui subiecti.

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta ex auctoritate desumpta.

PRIMVM petitur ex modo loquendi sacræ scripturæ, quo homo, qui iustificatur, dicitur *nouus homo, noua creatura*, & dum iustifi-
IV. catur, dicitur *creari*.

Sed huic fundamento iam est satisfactum ex sancto Thoma primo notabili articuli tertij huius disputationis.

Deinde potest responderi, verbum hoc *creare* aliquando idem significare, in sacris literis, ac *facere ex aliqua praiacente materia*, vt quando Geneseos primo capite dicitur, *creauit Deus cete grandia, & omnem animam viuentem, atque motabilem, quam produxerãt aquæ*, vbi hæc particula posterior, *quam produxerant*, satis euidenter exprimit, priorem illam *creauit* non sumi in ea strictissima significatione, quæ significat productionem rei ex nihilo, sed eductionem formæ eiusmodi animalium à Deo factam ex materia, quam aquæ disposuerant.

Addi etiam potest, productionem gratiæ habitualis aliquando explicari in sacris literis per V. *generationem*, quod videtur ostendere illam educi è potentia sui subiecti; primæ *ad Corinth. 4. in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui*: & primæ sancti Petri secundo, *quasi modò geniti infantes*; sancti Iacobi primo capite, *voluntariè enim genuit nos verbo veritatis*.

Secundum repetitur ex alio loquendi modo sacræ scripturæ, quo hæc gratia dicitur *infundi*, vel etiam *diffundi* in cordibus fidelium, vt *ad Romanos 5. charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*; hic enim modus loquendi denotat gratiam habitualem esse totaliter à Deo, & nullo causalitatis genere esse à subiecto, in quo recipitur, & proinde creari.

Respondetur verba ista *diffundi*, *infundi*, posse etiam dici de forma, quæ educitur de po-
B tentia subiecti, verbi gratiâ, sol rectè dicitur *infundere lumen* aëri, & *ipsum lumen diffundi per* aërem; ad quod tamen lumen, aër ipse sese habet merè passiuè, & in genere causæ materialis. VI. Vnde verba ista *infundi, diffundi*, licèt non denotent habitudinem causæ materialis, quam subiectum habet ad formam, quæ ex illo educitur, non tamen excludunt illam à tali sua forma.

ARTICVLVS IV.

Soluuntur fundamenta ex ratione petita.

PRIMVM est: istud propriè creatur, quod ita est à Deo in anima vel eius potentiis, vt ad illud non concurrat etiam in genere causæ materialis, eâ causalitate, quâ materia concurrit ad eductionem formarum naturalium, vt intelligitur ex primo & tertio notabilibus arti-
C culi tertij superioris: quia creatio & eductio VII. sunt duo modi condiuidentes totam productionem quarumlibet formarum tam substãtialium, quàm accidentalium: atqui anima hominis, qui iustificatur, non concurrit eâ causalitate, quæ est propria materiæ ad productionem gratiæ habitualis, quam homo accipit in tali sua iustificatione: quia cùm causa materialis sic concurrens sit vera causa, homo ratione illius esset propria causa suæ gratiæ iustificantis, & iustificationis; quod est contra doctrinam articuli secundi asserentem Deum solum esse causam illius.

Concessâ maiore negatur minor, ad cuius probationem respondetur nullum esse inconueniens asserere hominem vel eius voluntatem ratione suæ obedientialis potentiæ passiuæ esse causam materialem suæ gratiæ sanctificantis, nec
D id vllo modo sapere Pelagianismum, nec esse VIII. contra communem consensum Theologorum negantium hominem, vel eius voluntatem esse causam suæ gratiæ; id enim intelligunt ad sensum Pelagij, scilicet de primaria causa, vel etiam meritoria, quæ causalitas est longè inferior materiali causalitate, quam solam hîc asserimus.

Secundum fundamentum: cuilibet creatæ passiuæ potentiæ etiam pro educenda forma è subiecto, debet intra eundem ordinem correspondere sua actiua potentia creata, quâ talis forma effectiuè educatur ex subiecto, vt patet in homine, in quo nulla datur potentia passiua, pro educenda anima rationali è subiecto; eo quòd nulla actiua potentia ei correspondens datur; & si vna illarum daretur, daretur & altera: atqui intra totum ordinem rerum creatarum

I. nulla datur actiua potentia pro educenda habituali gratia è subiecto; solus enim Deus illam effectiuè causat: igitur nulla etiam datur passiua potentia creata pro educenda gratia habituali è potentia sui subiecti.

Respondetur, admittendo cuilibet passiuæ potentiæ debere correspondere actiuam eius ordinis: sed non tamen creatam, licèt passiua sit creata; sufficit enim, quòd si vna sit naturalis, sit etiam & altera, quia proportio virtutis actiuæ ad passiuam potentiam solùm attenditur penes sufficientiam efficaciæ & coaptationem eius pro reducenda potentia ad suum actum, quæ proportio potest reperiri, licèt ipsum agens supernaturale sit increatum.

Deinde, potest responderi disparem esse rationem passiuæ naturalis potentiæ à passiua obedientiali, quòd quia naturalis respicit essentialiter naturale agens, & illud semper est aliquod agens creatum, quia semper est aliqua

II. causa creata, ideò hæc passiua naturalis potentia habet naturalem actiuam potentiam creatam sibi correspondentem intra suum genus & ordinem, quia verò passiua obedientialis potentia respicit essentialiter agens supernaturale, & illud increatum est: ideò, licèt illa sit creata, non tamen habet actiuam potentiam creatam sibi correspondentem.

Ad confirmationem eiusdem rationis, petitam *ab anima rationali*, negatur carentiam actiuæ potentiæ creatæ pro educenda anima rationali è potentia subiecti, esse radicem, cur anima rationalis non educatur è potentia subiecti, sic enim ipsum non educi è potentia materiæ conueniret ei tantùm per accidens, scilicet defectu sufficientis actiuæ virtutis creatæ ad talem effectum, sicque solùm per accidens esset immortalis, & creata, quæ omnia sunt absurda;

III. sed ratio à priori, cur anima rationalis non educatur è potentia sui subiecti, est, quòd sit suapte naturâ substantia spiritalis habens subsistere per se, & exercere quasdam operationes sibi proprias & non communes suo corpori.

Tertium fundamentum: omnis forma, quæ educitur è potentia subiecti, datur ei secundùm dispositionem eius, iuxta illud Aristotelis libro de causis, *actus actiuorum sunt in patiente disposito*; sed gratia habitualis non datur humanæ voluntati secundùm mensuram dispositionis eius, vt patet in infantibus, qui baptizantur.

Respondetur, maiorem huius fundamenti, & axioma Aristotelis ibi relatum, intelligi solummodo de forma naturali, quæ ab agente naturali, & consequenter finitæ virtutis, educitur è potentia subiecti, non autem intelligi, nec es-

IV. se verum de eductione formæ supernaturalis è potentia obedientiali subiecti, per agens supernaturale, & virtutis infinitæ: quia enim materia non habet proximas dispositiones proportionatas formæ introducendæ, & educendæ ex tali materia, imò interdum contrarias, & agens naturale, cùm sit finitæ virtutis, non potest in instanti agere, nec subiectum obedit ei ad nutum, ideò fit, vt tale agens naturale educat tantùm formam è subiecto iuxta dispositionem in tali subiecto receptam; & è contrario, quia Deus est agens infinitæ virtutis, cui omnia obediunt ad nutum, ideò fit, vt ad eductionem alicuius formæ è potentia obedientiali sui subiecti nullam prærequirat dispositionem in tali sub-

A iecto, priùs etiam naturâ introductam. V.

Nec est maior ratio, cur pro educenda habituali gratia è potentia obedientiali animæ, vel voluntatis, necessariò prærequiratur introductio alicuius dispositionis, quàm pro illius receptione, & actuali coniunctione illius cum suo immediato subiecto per actualem inhærentiam: ad quam tamen receptionem prioris sententiæ auctores tenentur admittere nullam prærequiri dispositionem, cùm infantes, dum baptizantur, accipiant de facto gratiam habitualem absque aliqua tali dispositione.

Vltimum: ex duabus formis, ei magis repugnat educi è potentia subiecti, quæ magis distat à consortio materiæ: atqui comparando animam rationalem cum habituali gratiâ; hæc magis distat à consortio materiæ, quàm anima rationalis; nam hæc dat corpori esse sensitiuum & naturale; gratia verò dat tantùm es-

B se spiritale, intelligibile, diuinum & supernaturale, quod est magis remotum à consortio materiæ: ergo magis repugnat gratiæ habituali educi è potentia sui subiecti; quàm animæ rationali: ergo, cùm repugnet animæ rationali educi de potentia sui subiecti, atque illa sit tantùm per creationem, vt fides Catholica docet; ipsa etiam habitualis gratia non educetur de potentia sui subiecti, sed tantùm creabitur à Deo. VI.

Respondetur, si hæc particula *materia* sumatur in hac vltima ratione, prout sumitur in physicis, nimirum pro altera parte compositi physici, seu naturalis, hanc vltimam rationem non esse ad propositum; quia, sicut gratia habitualis non informat talem materiam, sic etiam non educitur è potentia talis materiæ: si verò nomen hoc, *materia*, sumatur in ampliori significatione, vt solet accipi apud Me-

C taphysicos, pro subiecto alicuius formæ, siue illud subiectum sit aliquid materiale propriè dictum, siue aliquid quoad suam entitatem spiritale, cuiusmodi est anima, quæ est subiectum suarum potentiarum, sicut etiam suntipsæ eius potentiæ respectu suorum habituum, & actuum, & sumendo nomen hoc *materia*, seu subiectum in tali acceptione, comparatio fiat animæ cum gratia habituali in ordine ad ea subiecta, quæ informant, verbi gratiâ, si anima comparetur ad corpus, & gratia habitualis ad essentiam animæ vel Angeli, vel voluntatem illorum, tunc respondetur animam magis distare à consortio suæ materiæ, quàm gratia habitualis à consortio suæ materiæ, seu sui subiecti, quia hæc iuxta potentiam Dei ordinariam non potest esse sine tali suo subiecto, ista verò potest esse, & naturaliter post sepa- VII.

D rationem à suo corpore remanet sine illo, sicque minùs dependet à corpore, quàm gratia habitualis à voluntate, suo immediato & proximo subiecto. VIII.

Vnde ad hanc vltimam rationem, sumendo sic nomen hoc *subiectum*, & comparando inter se animam rationalem & gratiam habitualem, respondetur in forma, concessâ maiore negando eius minorem; cuius falsitas patet ex nunc dictis, & ad eius probationem respondetur ipsum dare *esse sensitiuum*, & *esse naturale* corpori, fundari in excellentia & perfectione animæ rationalis, non autem in aliqua sui dependentia quoad suum produci, & existere à corpore, & quanquam illud esse, quod gratia habitualis dat voluntati suo subiecto, sit magis remotum à con-

I. sortio materiæ (sumpto nomine *materiæ* in stricta significatione, quâ sumitur in physicis) quàm sit illud *esse sensitiuum*, quod nostrum corpus accipit ab anima rationali, non propterea tamen habitualis gratia est minùs apta, quæ educatur è potentia sui subiecti, quia talis modus passiuæ productionis formarum creatarum per eductionem è potentia subiecti non fundatur præcisè in consortio ad talem materiam strictè & physicè sumptam, vt patet in anima rationali, sed in ipsa eiusmodi formarum existentia secundùm potentiam in suis subiectis, & in intrinseca dependentia earum, tam secundùm suum esse, produci, & conseruari à suis eiusmodi subiectis, vt potest intelligi ex dictis in secundo notabili articuli tertij. Quare, vbi forma aliqua siue supernaturalis, siue solummodo naturalis, habebit ex sua naturali conditione talem dependentiã in suo esse, fieri, & conseruari à suo sub-
II. iecto, non obstante eius intelligibilitate, & supernaturalitate entitatiuâ, habebit, vt possit ex sua naturali conditione educi è potentia sui subiecti, quemadmodum videre est in lumine gloriæ & actibus supernaturalibus tam visionis beatificæ, quàm fidei, spei, & dilectionis, quos exercemus in via.

DISPVTATIO III.

De dispositione ad primam gratiam actualem, seu præuenientem.

ARTICVLVS PRIMVS.

III. ### *Vtrum homo ex solis naturæ viribus possit aliquod opus efficere, quod pertineat ad obtinendum primam gratiam.*

PRIMA hæresis fuit Pelagij, actus bonos moraliter, per solas naturæ vires elicitos, esse meritorios *de condigno* ipsius gratiæ. Sed contra hanc hæresim satis abundè disputauimus totâ primâ quæstione huius tractatus.

Secunda fuit Semipelagianorum, actus, scilicet moraliter bonos, elicitos ex solis naturæ viribus, exempli gratiâ dolorem de peccatis, dilectionem illam Dei, quæ potest hîc haberi, largitionem eleemosynarum, & id genus cætera, esse ex parte ipsius hominis aliquod initium
IV. ad primam gratiam vocantem: vnde eorum hæc erat valde firma propositio, *labori humano subiungitur gratia, Deus promouet conatus nostros & semper adiuuat, & nisi adiuuaret, essent irriti*: ita colligitur ex Cassiano, vno ex præcipuis auctoribus huius hæresis, tam libro suo 12. *de institutis Cœnobiorum* capite 12. & sequentibus, quàm in suis collationibus Patrum collatione 13. & 20: item ex Fausto Rhegiensi Episcopo, altero antesignano huius hæresis, duobus libris *de libero arbitrio*.

Addebant tamen bonos istos actus, qui iuxta illos erant aliquod initium ad primam gratiam, esse adeò parua initia, vt nisi à Deo promouerentur, essent insufficientia: vnde dicebant misericordiam Dei elucere in eo,

A quòd nostris conatibus tam paruis suæ liberalitatis abundantiam exhiberet, sicque homines semper *gratis* vocari. V.

Ita colligitur ex citato libro Cassiani *de institutis Cœnobiorum* capite 11. & 13. & ex collatione vigesima capite octauo, & ex sanctis Prospero & Hilario suis epistolis *ad beatum Augustinum*; & quia Semipelagiani existimabant bonum opus eo ipso, quò bonum est, afferre secum aliquam rationem meriti, vocabant hæc prædicta initia, seu bonos eiusmodi actus *aliqualia merita*, non quidem *de condigno*: sed *impetratoria* tantùm; vt intelligitur ex eodem Cassiano collatione 13. sicque infallibilitatem primæ gratiæ vocantis ad bonos istos actus elicitos ex solis naturæ viribus fundabant in ipsa liberalitate & misericordia Dei; & cùm isti actus ex se sint insufficientes ad primam gratiam, dicebant ex eo, quòd gratia
B dabatur infallibiliter, rationem gratiæ non euacuari, sed hominem semper vocari *gratis* à Deo, vt iisdem locis Cassianus testatur, & relati sancti Prosper & Hilarius referunt ex doctrina Massiliensium, seu Semipelagianorum. VI.

Sententia tamen opposita est tenenda, eámque sequenti propositione explicamus.

Sit itaque hæc propositio: *homo solis naturæ viribus non potest aliquod opus efficere, quod pertineat ad obtinendum primam gratiam, vel quod sit aliquod initium eius*: tota propositio est de fide ex Concilio Arausicano secundo, primò definiente Canone tertio, *eum, qui dicit gratiam Dei posse conferri inuocatione humanâ, contradicere Isaiæ & Apostolo dicentibus in persona Dei, inuentus sum à non quærentibus me*: item
C Canone quarto, definiendo *resistere eum Spiritui sancto, qui asserit Deum expectare nostram voluntatem, vt purgemur à peccato, quique non confitetur fieri in nobis per inspirationem, & operationem sancti Spiritus, vt etiam velimus purgari*: item Canone quinto, damnando eum, *qui asserit initium fidei & ipsam credulitatis affectum inesse nobis naturaliter*, id est elici solis naturæ viribus, non autem per inspirationem Spiritus sancti: Item Canone sexto, damnando eum, *qui asserit nobis sine gratia Dei*, id est solis naturæ viribus, *conantibus, laborantibus, & pulsantibus, conferri diuinitus misericordiam*: & Canone septimo, damnando eum, *qui asserit hominem per naturæ vigorem*, id est solis naturæ viribus, *posse cogitare aliquod bonum, quod pertineat ad animæ salutem*: Et VII.

Probatur ex sacris literis, vt ex illo Christi Domini apud sanctum Ioannem capite 15. *sine me nihil potestis facere*; quo Concilium VIII.
D Arausicanum citato canone septimo, sanctus Thomas, & Augustinus tractatu 81. in Ioannem & libro *de natura & gratia* capite 30. sanctus Leo sermone *de Epiphania*, dicunt declarari nos, ne minimum quidem, quod conducit ad salutem æternam, posse facere sine aliquo speciali auxilio gratiæ: item ex illo secundæ *ad Corinthios* 3. *non quòd sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*: ex quo loco sanctus Augustinus libro *contra duas epistolas Pelagianorum* cap. 8. rectè infert nos multò minùs posse absque speciali auxilio gratiæ cupere aliquid boni, cùm ipsum cogitare sit aliquid minus, quàm cupere, ex quo possumus à fortiori colligere nos multò minùs

I. posse facere ex nostris naturæ viribus aliquod bonum conducens ad salutem animæ; cùm cogitatio vel desiderium sese extendant ad plura, quàm ipsa virtus operandi.

Secundò probatur ex Patribus, vt S. Augustino toto libro *de gratia Christi*, item toto libro *de prædestinatione sanctorum*, cuius doctrinam & sententiam circa mysterium gratiæ Cælestinus primus epistolâ suâ primâ *ad Episcopos Galliæ*, commendat tanquam Catholicam, eámque confirmat auctoritate Zozimi Papæ sui prædecessoris: item S. Prospero libro suo contra Collatorem, & libro responsionum ad obiectiones Gallorum.

Tandem probatur ratione: inter actus bonos ordinis purè naturalis & primam gratiam, seu vocantem, nulla datur proportio, etiam in ratione meriti & præmij, vt per se constat, sunt enim distincti planè ordinis.

II. Deinde: nullum agens ex solis naturæ suæ viribus potest agere extra latitudinem obiecti sui motiui; at prima gratia est extra latitudinem obiecti motiui nostræ voluntatis, vt agentis ex solis naturæ suæ viribus, quia sic mouetur tantùm ex sensibilibus, & ad res ordinis purè naturalis, cuiusmodi non est prima gratia.

Atque ex his constat hominem non posse ex solis naturæ suæ viribus disponere se *de condigno* ad primam gratiam seu vocantem; & quæ primâ quæstione huius tractatus diximus contra Pelagium de insufficientia nostrarum virium naturalium pro eliciendis actibus supernaturalibus, confirmant ampliùs doctrinam huius propositionis.

Articvlvs II.

III. *Soluuntur fundamenta Semipelagianorum.*

FVNDAMENTA Semipelagianorum varia sunt: quia tamen præsens difficultas coincidit quoad multa cum illa, quam Theologi primâ parte quæst. 23. disputant de causa prædestinationis ad primam gratiam, an scilicet ex parte hominis detur aliqua illius, & nos ibi [illegible] & simpliciter sequuti sumus partem negantem, & aliquot etiam fundamenta partis affirmantis huic etiam communia dissoluimus, vt illud, quod repetitur ex parabolicâ distributione talentorum, facta vnicuique [illegible] propriam virtutem apud sanctum Matthæum capite quinto: item ex vocatione Cornelij Centurionis ad fidem propter eleemosynas; item ab auctoritate sancti Chrysostomi [illegible] beneficia non præuenire nostras voluntates, sed [illegible] expectare; item ab [illegible], primò quòd aliàs Deus esset acceptor personarum: secundò, quòd potiùs [illegible] tyranni, quàm regentis: tertiò, quòd increpationes & exhortationes frustrà [illegible], quæ [illegible] non conuertantur; ideò istis omissis, alia afferimus.

IV. Primum repetitur ex sacris litteris, & ex illo Christi Domini apud [illegible] capite decimo, *petite & [illegible], quærite & inuenietis, pulsate, & [illegible]*: ergo priusquam accipiamus à Deo primam gratiam, debemus illam ab eo petere, quod [illegible] per prædicta initia à Semipelagianis [illegible].

Respondetur, ista verba non intelligi de pri- A ma *gratia vocante*, sed de instantia orationis faciendæ Deo, quatenus Christus Dominus iubet, vt non solummodo obiter & simplici quadam petitione, sed maiori cum studio & ardore animi & perseuerantia postulemus à Deo, quod volumus obtinere ab illo, quemadmodum facilè intelligitur ex parabola ad hunc finem ibi posita, & ex Patribus ad caput septimum sancti Matthæi, & 11. beati Lucæ, explicantibus hunc locum; vt sancto Chrysostomo homiliâ *in sanctum Matthæum*, sancto Augustino concione 14. in Psalmum 118. & alijs interpretibus. V.

Nam in sacris literis potest duplex distingui pulsatio; vna, quæ fit solius Dei ad nostram voluntatem, & quæ non fit à nobis vt liberè agentibus; altera, quæ fit à nobis vt liberè agentibus apud ipsum Deum, à quo aliquid postulamus & expectamus; de priori intelligitur istud Dei Apocalyp. tertio, *sto ad ostium & pulso*; de posteriori locus ille relatus in hoc primo fundamento ex capite 11. beati Lucæ; & licèt duæ illæ pulsationes distinguantur penes modum procedendi, scilicet *non liberè & liberè*, à vitalibus potentiis nostræ animæ, intellectu & voluntate, in eo tamen conueniunt, quòd vtraque sit specialis quædam actualis gratia Dei; prior, gratia *vocans* prima, & moralis causa efficiens posterioris, seu suadens illam; posterior gratia *cooperans*, quæ sit effectus moralis prioris, nimirum liber quidam consensus elicitus ex cooperante gratia Dei in bonum illud supernaturale, ad quod prior gratiâ *vocans* excitat nostram voluntatem: non est autem hæc pulsatio, quædam libera volitio, vel oratio ad Deum facta ex solis naturæ viribus, vt probat sanctus Augustinus citatâ concione ex Apostolo *ad Galatas*: *hic est*, inquit, *ille spiritus, in quo clamamus Abba pater, ac per hoc ipse nos facit petere quidquid desideramus accipere: ipse nos facit quærere, quem cupimus inuenire, ipse nos facit pulsare, ad quem nitimur peruenire, hoc docet Apostolus, [illegible] clamare in spiritu sancto Abba pater; rursus alio loco dicit: dedit Deus spiritum sanctum filij sui in corda nostra, clamantem Abba pater, quomodo nos clamamus, si ipse clamat in nobis, nisi quia ipse clamare nos facit?* Hactenus sanctus Augustinus. B VI. C VII.

Secundum fundamentum petitur ex eo, quòd Daniel[illegible] Propheta commendat Nabuchodonosori opera moraliter bona, vt obtineat remissionem peccatorum: *peccata tua eleemosynis redime*, ait.

Respondetur, dictum istud Prophetæ non intelligi de eleemosynis, factis sine auxilio gratiæ specialis, [illegible] Daniel ibi eum exhortatur D ad eam pœnitentiam, per quam peccata remittantur ei, quemadmodum intelligitur ex illis eius verbis, *forsitan ignoscet delictis tuis*: at peccata non possunt remitti aliquo actu purè naturali, vt intelligetur sequenti quæstione. VIII.

Deinde: si quis contendat istud Danielis esse intelligendum de eleemosynis, factis ex solis naturæ viribus, respondetur consequenter per peccata, quorum remissio ibi promittitur propter eleemosynas, intelligi temporalem illam [illegible], quam Daniel [illegible], quòd scilicet rex ille eijcietur ad tempus è regno suo, & eiectus futurus sit cum bestiis; à

I. quo modo potuisset à Deo illa mereri per eleemosynas: nam Deus confert bona temporalia, etiam hominibus constitutis extra gratiam, ob bonas & honestas actiones ordinis naturalis, quemadmodum sanctus Augustinus docet lib. 5. *de Ciuitate Dei*, cap. 12. Deum auxisse imperium Romanorum ob eorum actus studiosos; quo etiam modo alij docent Deum dedisse posteritatem, seu vt loquitur scriptura, *ædificasse domos Ægyptiis illis obstetricibus*, quæ Exodi primo capite timentes Deum nolebant, iuxta mandatum regis, interficere mares Hebræorum mulierum.

Tertium fundamentum: idem est modus accipiendi gratiam in hominibus, ac in Angelis; sed Angeli, prout erant alij aliis perfectiores in naturalibus, acceperunt ex ipsa ordinatione Dei maiorem gratiam cuilibet correspondentem perfectioni suorum naturalium, vt
II. Theologi communiter docent cum sancto Thoma primâ parte quæst. 62. art. 6.

Respondetur, maiorem huius rationis esse hoc sensu veram, quòd sicut Deus non aliquo intuitu bonorum operum ordinis naturalis, nec tanquam quadam occasione sumpta ab illis, sed ex mero suo beneplacito confert hominibus primam gratiam præuenientem, sic & ipsis Angelis contulit primam gratiam, dum adhuc essent in via: nec enim maior illa perfectio, quæ fuit in vno Angelo supra alium, mouit Deum, etiam per modum occasionis, ad dãdum isti primam gratiam seu *excitantem*, potiùs quàm alteri: & iuxta hunc sensum eadem est mensura hominum ac Angelorum, prout comparantur ad primam gratiam.

Si tamen eadem maior propositio accipiatur isto sensu, scilicet quòd, quemadmodum Deus
III. ex sola sua voluntate voluit dare maius auxilium tum gratiæ *excitantis*, tum etiam *adiuuantis* Angelo perfectioris naturæ in sui prima conuersione ad Deum, quâ primò est consequutus gratiam habitualem, quàm alteri Angelo minùs perfecto secundùm perfectionem naturæ; sic etiam Deus in danda prima gratia *actuali* seu *excitante* hominibus, statuerit ex solo arbitrio suæ voluntatis dare primam gratiam actualem *excitantem* iis hominibus, qui facerent quod est in se ex naturæ viribus, negatur hæc prædicta maior; & ratio disparitatis, ob quam non licet quoad distributionem primæ gratiæ argumentari ab Angelis ad homines, hæc est, quòd conclusiones Theologicæ innitantur veritatibus reuelatis per Ecclesiam, aut per traditionem Patrum acceptis; at traditio Patrum, vt sanctorum Dionysij libro *de cœlesti Hierarchia* capite sexto & septi-
IV. mo, Basilij libro *de Spiritu sancto* capite 16. Damasceni libro secundo *de fide orthodoxa* capite tertio, quam omnes Scholastici primo sententiarum distinct. tertiâ, & primâ parte quæst. 62. articulo sexto amplectuntur, docet Deum voluisse dare primam gratiam Angelis cum proportione ad naturalem perfectionem illorum, & eadem Ecclesiæ & Patrum traditio habet Deum in conferenda prima gratia actuali hominibus nullam voluisse habere rationem perfectionis, siue naturæ, siue virtutum acquisitarum, quæ reperiretur in illis, sed voluisse solummodo illam dare iis, quibus vellet, & quomodo vellet; quæ traditio continetur in scripturæ & Patrum testimoniis, quibus stabiliuimus propositiones præcedentis & subsequentium articulorum.

A Quare autem Deus voluerit alium seruare ordinem in hac distributione facienda Angelis, & alium in ea facienda hominibus, nulla potest à nobis afferri ratio à priori; sed possumus tantùm confugere ad altitudinem sapientiæ & inscrutabilitatem iudiciorum Dei, sicut post Apostolum sanctus Augustinus plerumque facit in iis, quæ spectant ad mysterium gratiæ Dei; & si quæ congruentia huius rei postuletur, dicemus Deum id fecisse, vt ostenderet se ex mera tantùm liberalitate esse donatorem gratiæ. V.

ARTICVLVS III.

Vtrum homo ex solis naturæ viribus possit per aliquem actum bonum meritoriè de congruo sese disponere ad primam gra-
B *tiam.* VI.

NOTANDVM est dispositionem hanc ad primam gratiam posse concipi duplicem; vnam *remotam*, alteram *proximam*; *proxima* est, ad quam statim sequitur prima gratia vocans; *remota*, ad quam prima illa gratia non statim sequitur, sed tantùm præparat, verbi gratiâ, bonum aliquod opus morale ad aliud, ad cuius boni posterioris exercitium ipsa gratia *vocans* sequatur.

Addi potest & tertium membrum, quando scilicet id, quod præsupponitur ad aliquam formam, est vel conditio sine qua non, sicut applicatio ignis ad combustionem, vel quædam non-resistentia, ad quam sequatur aliqua forma, v. g. in paruulis, dum baptizantur non resisten-
C tia seu non obex factus ipsi gratiæ, ad quem non obicem gratia sanctificans infallibiliter sequitur VII.
per applicationem baptismi. Hoc posito,

Sit hæc propositio: *homo solis naturæ suæ viribus non potest per aliquem actum bonum meritoriè solùm de congruo sese disponere proximè, imò nec etiam remotè, ad primam gratiam.* Tota propositio videtur esse de fide ex canonibus Arausicanis superiùs relatis, & ex Trident. sess. 6. cap. 5. item canone 3. definientibus initium nostræ salutis non esse ex nobis, & initium iustificationis adultorum esse sumendum à gratia præueniente, quâ nullis eorum meritis existentibus vocantur: hæc enim particula, *nullis eorum meritis existentibus*, cùm sit vera quædam negatio, quæ iuxta Dialecticos est naturæ malignantis, & destruit omne, quod post se reperit, excludit quodcunque meritum, non tantùm de *condigno*, sed etiam *de congruo*: idem videtur intelligi ex eo, quòd
D scripturæ & Patres, dum docent præsentem VIII.
propositionem, nullam distinctionem faciant inter meritum *de condigno* & *de congruo*, sed loquantur absolutè, purè & simpliciter, ita vt velint nihil esse in nobis, tanquam ex nobis, cuiusmodi sunt quilibet actus boni, eliciti ex solis naturæ viribus, quod possit esse aliquod initium nostræ iustificationis, & ratione cuius accipiamus à Deo primam gratiam: sic enim homo posset gloriari in seipso, & dicere alteri, *bona mea cogitatio & pia affectio, quam exercui solis naturæ viribus me discreuit à te, fecitque, vt haberem gratiam*, quod tamen vtrumque Apostolus negat primæ *ad Corinthios* 4. in istis verbis: *Quis est*, inquit, *qui te discernit*;

I. *quid habes, quod non accepisti?* sanctus enim Augustinus lib. *de prædest. sanctorum* cap. 5. docet cogitationem illam hominis inflati & superbi, *mea fides, mea iustitia discernit me,* retundi per hanc sententiam Apostoli.

Probatur nostra propositio ex illo Christi Domini apud S. Ioannem cap. 6. *nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit eum,* hoc modo: aliquem accipere primam gratiam à Deo ex aliqua dispositione, siue *remota* siue *proxima*, quæ sit elicita ex solis naturæ viribus, quæque sit meritoria *de congruo* primæ istius gratiæ, est aliquem à se & ex se ire & venire ad Christum; quia solummodo venitur ad Christum per primam gratiam vocantem, tanquam primum initium iustificationis ex citatis canonibus, & ex sancto Augustino passim, dum disputat contra Pelagianos: sed nemo venit, imò nec potest venire ex se & à se ad Christum, sed vt veniat ad illum, debet trahi
II. à Deo patre, tanquam ab aliquo potentiore agente extrinseco, illum vt graui difficultate præpeditum adducente per aliquam motionem, ex citato loco Euangelij; ergo nemo ex sola dispositione, siue *proxima* siue *remota*, solis naturæ viribus exercitâ, etiam meritoriâ tantùm *de congruo*, potest accipere à Deo primam gratiam actualem seu excitantem.

Efficacia huius rationis explicatur ex differentia, quæ est inter verbum *ire* seu *vadere*, & ipsum verbum *trahi*: *ire*, vt dicitur de homine agente moraliter, vt opponitur verbo *trahi*, significat hominem non tantùm liberè, sed ita ex ipsa sua excitatione & determinatione propriæ voluntatis *ire*, vt principium huius suæ excitationis non sit tantùm in illo, sed etiam ab illo, & solùm ex proprio motu eius: at ipsum *trahi* si-
III. gnificat in ipso homine eunte seu vadente aliquam fuisse veluti repugnantiam & difficultatem, propter quam fuerit opus motione alicuius agentis extrinseci, quæ tamen motio non lædit liberum arbitrium, vt sancti Patres rectè explicant: sanctus Chrysostomus ad illum locum Euangelij, sanctus Hieronymus dialogo tertio *contra Pelagianos*, sanctus Augustinus tractatu 20. *in beatum Ioannem*, & alij interpretes ad illum locum Euangelij; in quo duæ illæ particulæ *nemo potest*, sunt notandæ, prior enim significat ne vnum quidem hominem venire ad Christum Dominum, seu credere in Christum Dominum, nisi Deus Pater priùs eum traxerit, id est, nisi eum aliquo speciali auxilio gratiæ præuenerit: posterior denotat hominem destitutum tali auxilio non habere, vt possit venire ad Christum Dominum; non enim Christus Dominus ita solummodo loquitur, *nemo venit*, quasi exponendo solùm, quid solet fieri, vel fit de
IV. facto. sed ita ait *nemo potest venire ad me*, significando in homine, considerato secundùm nudas vires suæ naturę, esse physicam impotentiam veniendi ad Christum Dominum.

Ex qua obseruatione obiter refellitur illa Pelagianorum responsio, quâ dicebant sacræ scripturæ testimonia, quæ Patres & nos primâ quęstione huius tractatus retulimus pro asserenda necessitate gratiæ, tantùm conuincere Deum de facto nobis dare gratiam ad bene operandum, nósque ex illa bene operari, at non impedire, quin verum sit nos posse sine illa bene operari.

Hæc, inquam, responsio inde refellitur per hanc particulam *potest*, cùm Christus sic dicen-

A do non loquatur simpliciter *de facto*, sed absolutè *de potentia*. V.

Probatur item eadem propositio ex Patribus, vt sancto Augustino toto illo libro *de prædestinatione sanctorum* cap. 7. vbi ait *omnia, quibus ad Deum peruenitur, esse dona Dei*: cap. 20. item totâ epistolâ 105. *ad Sixtum*, totâ epistolâ 107. *ad Vitalem*, vbi pro nostra propositione refert sanctum Cyprianum: atque ex certis quibusdam capitibus pertinentibus ad gratiam ibi ab eo positis recognosci apertè gratiam Dei præcedere, non autem sequi nostram voluntatem; non ideò gratiam nobis dari, quia volumus, sed Deum efficere per illam, vt velimus, quod nihil est aliud, quàm dicere nos nullis nostris præcedentibus actibus ex solis naturæ viribus accipere à Deo gratiam præuenientem; & reliqui Patres, quos primâ quæstione huius tractatus retulimus, idem omninò docent: similiter S.
B Thomas hîc, quæst. 112. art. 3. quando disertè ait præparationem ad consecutionem gratiæ, secundùm quod est à libero arbitrio, nullam necessitatem habere ad consequutionem gratiæ, *quia*, inquit, *donum gratiæ omnem præparationem virtutis humanæ excedit*, ex quo VI.

Formatur hæc ratio pro nostra propositione: omnis dispositio proxima debet esse eiusdem ordinis cum forma: at omnes actus liberi moraliter boni, eliciti ex solis naturæ viribus, sunt ordinis purè naturalis: prima verò gratia hæc *vocans* est ordinis supernaturalis, vt patet ex dictis suprà, de iis sanctis cogitationibus, in quibus talis gratia consistit formaliter.

Deinde: si aliquod tale bonum opus esset proxima quædam dispositio meritoria *de congruo* primæ vocantis gratiæ, iam prima talis gratia
C non esset ampliùs gratia, vt sanctus Augustinus disputans contra Pelagianos sæpe arguit, & post illum Cælestinus Papa citatâ suâ epistolâ capite quarto & octauo, conformiter ad Apostolum *ad Romanos* 11. sic dicentem: *si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin iam gratia non est gratia.* VII.

Atque istæ Patrum auctoritates & rationes tam efficaciter procedunt de dispositione *remota*, ac de *proxima*: nam, vt iam obseruauimus, loquũtur purè & simpliciter de bonis operibus, factis ex solis naturæ viribus, & proinde, cùm illa, quæ possent fingi esse remotæ dispositiones, sint istius generis, prædicta etiam assertio Patrum sese ad illa extendet; & cùm proportio, si non tanta, saltem aliqua semper requiratur in ea etiam dispositione, quæ solùm est remota ad formam, cuius est dispositio; ratio autem superiùs facta probet nullam esse proportionem inter bonos actus ordinis purè naturalis & primam gratiam, fit, vt præsens nostra propositio
D maneat ex superioribus tam bene probata de dispositione *remota*, quàm *de proxima*. VIII.

ARTICVLVS IV.

An boni & honesti actus naturalis ordinis sint aliqua conditio sine qua non, aut aliquod remouens prohibens ad accipiendum primam gratiam.

SIT hæc propositio: *boni & honesti actus, eliciti solùm ex naturæ viribus, non sunt aliqua conditio sine qua non ad accipiendum à Deo primam gratiam, seu præuenientem; nec item sunt aliquod remouens prohibens, nec in homine faciunt*

I. *talem non-resistentiam, vt ad illos prima illa gratia*
excitans sequatur.
Probatur hæc propositio primò, ex illis om-
nibus sacræ scripturæ locis, quę collationem hu-
ius primæ gratiæ referunt in solam voluntatem
& misericordiam Dei, excludúntque illud om-
ne, quod potest se tenere ex parte humanæ vo-
luntatis, vt *ad Romanos 9. non est volentis, ne-*
que currentis, sed miserentis Dei, cuius vult
Deus miseretur, & quem vult indurat: item ex
iis locis, quæ asserunt Deum in ipsa electione
hominũ ad gratiam & vitam æternam, non ele-
gisse sapientes & prudentes huius sæculi; nam
per tales sapientes & prudentes possunt ij in-
telligi, qui iuxta humanam sapientiam & pru-
dentiam rectè & studiosè viuunt, sic Christus
Dominus apud S. Matthęum cap. 11. significat
dicens, *confiteor tibi pater, quia abscondisti hæc à*
sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruu-
II. *lis: ita pater, quoniam sic fuit placitum ante te,* vbi
hæc causalis particula, *quoniam*, denotat colla-
tionem primæ gratiæ factæ non fundari nisi in
solo beneplacito eius, & primæ *ad Corinth. 1.*
videte vocationem vestram, quia non multi sa-
pientes secundùm carnem, quem locum non tan-
tùm esse accipiendum de ea sapientia, quæ con-
sistit in nuda cognitione intellectus, sed extendi
etiam ad eam prudentiam sæculi, quæ cõsistit in
actibus studiosis, elicitis per solas naturæ vires,
colligitur ex illis verbis sequẽtibus, *non glorietur*
omnis caro in conspectu eius, nisi enim hæc Apo-
stoli sententia sese etiam extenderet ad eiusmodi
actus studiosos, aliquid relinqueretur, in quo
ipse homo posset gloriari, quatenus sese in tali
statu constituit, & eam conditionem ex solis na-
turæ suæ viribus posuit, ad quam prima excitans
gratia est subsecuta in illo.
III. Probatur secundò ex Patribus, tam citatis su-
prà, quàm referendis pro propositione sequen-
tis articuli.
Probatur tandem ratione quoad singulas par-
tes; & primò de *conditione sine qua non;* quoties
aliquid se habet per modum conditionis sine qua
non ad ponendum aliquem effectum, toties sal-
tem de potẽtia ordinaria, secundùm quam Deus
administrat omnia, effectus non ponitur omissâ
tali cõditione sine qua non, quemadmodum ip-
sum eius nomen satis significat: atqui prima gra-
tia vocans satis frequẽter ponitur in hominibus,
etiam iuxta potentiam ordinariam, nullis præce-
dentibus bonis operibus per eos factis ex solis
naturæ viribus, vt patet in vocatione S. Matthæi,
Zacchæi, S. Magdalenæ, & in ipsa conuersione
plurium insignium peccatorum.
Deinde, quòd bona eiusmodi opera non sint,
IV. loqüendo propriè, *aliquod remouens & prohi-*
bens respectu primæ gratiæ vocantis, probatur:
remouens prohibens est illud, quod tollit ob-
staculũ: atqui nullum opus, elicitum ex solis na-
turæ viribus, cuiuscumq; perfectionis, tollit ob-
staculum ad obtinendum primam gratiam, quia
sic esset primum aliquod initium, & quædam
inchoatio nostræ salutis, quod tamen sacræ scri-
pturæ, Concilia & Patres, quos 1. & 3. articulo
huius disputationis recensuimus, denegant tali
cuilibet operi.
Quòd deniq; hæc opera *non faciant in operante*
non-resistentiam, ad quam sequatur prima gratia
vocans, probatur primò ex eo, quòd consecutio
primæ gratiæ ad hanc non-resistentiam deberet
fundari vel in ipsa natura rei, scilicet bonorum

A eiusmodi operum, & ipsius primæ excitantis V.
gratiæ; vel in aliqua promissione Dei, aut pacto
eius, vt contingebat in Circuncisione legis Mo-
saicæ, vel in aliquo alio simili; at non fundatur in
natura rei, quia ea, quæ sunt ordinis purè natu-
ralis, non habent necessariam connexionem cum
iis, quæ spectãt ad ordinẽ gratiæ, quasi istis prio-
ribus suppositis hæc posteriora sequantur; licèt
enim dona gratiæ supponant naturã, & quæ na-
turaliter sequuntur illam, non tamen istis positis
hęc sequuntur, aliàs desinerent esse propriè gra-
tuita & appellari gratiæ, vt animaduertimus ex
sancto Paulo & aliis.
Quòd autem talis consequutio non fundetur
in *aliqua conditione, vel pacto Dei*, patebit ex di-
cendis sequenti articulo. Deinde talis non-resi-
stentia est ex vi solius liberi arbitrij: ergo si ad
illam prima gratia vocans sequatur, hæc non-re-
sistentia erit aliquod primum initium saltem re-
B motum primæ gratiæ vocantis, & sic ex parte VI.
hominis primum initium salutis & iustificationis
erit ab homine, contra omnes auctoritates & ra-
tiones allatas pro propositionibus pręcedentium
articulorum.
Deinde: homo bene operando ex solis naturæ
viribus non fit magis aptus recipiẽdæ primæ gra-
tiæ vocanti (quia aptitudo ad recipiẽdum talem
gratiam est respectu potentiæ eius tantùm obe-
dientialis, cùm actus illi, in quibus gratia operãs
consistit, producantur tantùm ab illo per obe-
dientialem potentiam suarum facultatum, vt do-
cuimus agendo de illis) at honestæ illæ actiones,
de quibus hîc loquimur, eliciũtur ab homine, vt
agente ex naturali sua potentia, sunt enim ordi-
nis tantùm naturalis: igitur homo per eiusmodi
actiones honestas à se, tanquam agente naturali,
liberè tamen elicitas, non fit magis aptus gratiæ
C vocanti recipiendæ. VII.
Fatemur tamen hominem operando bene mo-
raliter ex solis naturæ suæ viribus, reddere se,
non quidem positiuè, sed tantùm *negatiuè*, mi-
nùs ineptum ad recipiendum primam gratiam,
quatenus bene operando abstinet se ab eo, quod
est contrarium gratiæ, scilicet à peccato morta-
li: & hæc est vna ex rationibus, propter quas
opera moraliter bona ex solis naturæ viribus e-
tiam debent consuli peccatoribus.
Neque mirum debet videri, cur esse *minùs*
ineptum ad recipiendum primam gratiam possit
oriri ex aliquo pertinente ad solum ordinem na-
turæ, esse verò *magis aptum* ad illam non possit
oriri ex aliquo pertinente ad solum ordinem
naturæ; hæc enim est dispar vtriusque ratio,
quòd non ea tãtùm mala, quæ directè & imme-
diatè opponuntur virtutibus supernaturalibus,
D opponantur etiam gratiæ & eius perfectionibus, VIII.
sed & mala illa, quæ sunt ordinis purè naturalis,
saltem consequenter opponuntur ei, vt Theolo-
gi docent hac parte quæst. 71. dum explicant
quâ ratione peccatum sit contra legem Dei, &
offensiuum illius, & ita bonum opus ordinis
naturalis, quatenus est ex solis naturæ viribus,
ab eo, qui tamen est ordinatus ad vitam æter-
nam, reddit illum minùs ineptum *negatiuè* ad
primam gratiam recipiendam: at esse *magis ap-*
tum dicit habere positiuam aliquam inclinatio-
nem ad id, cui dicitur esse magis aptum, quæ
positiua inclinatio, potest tãtùm esse ad id, quod
est eiusdem secum generis & ordinis, cuiusmo-
di non est opus moraliter bonũ, ex solis naturæ
viribus factum, respectu primæ gratiæ vocantis.

I. ## ARTICVLVS V.

Vtrum facienti quod in se est Deus det infallibiliter gratiam.

NOTANDVM est primò posse dupliciter intelligi hominem facere quod in se est; primò *ex solis naturæ suæ viribus*; deinde *ex aliqua supernaturali motione Dei, & auxilio gratiæ:* quid sit autem totum illud, quod homo potest facere ex suæ naturæ viribus, satis intelligitur ex dictis ad quæstionem primam huius tractatus, ibi enim fusè exposuimus quousque vires naturales nostræ voluntatis sese extendant: illam posse quodcunque bonum ordinis naturalis, sumptum *seorsim* & *diuisiuè*, exercere.

Notandum secundò, nomine gratiæ hîc intelli-
II. gi, vt & totâ hâc disputatione primam gratiam *excitantem* ad iustificationem: nam vtrum Deus det infallibiliter, & quo iure, gratiam habitualem homini elicienti ex speciali auxilio supernaturali actus vltimò dispositiuos ad gratiam habitualem, explicabitur infrà agendo de *iustificatione & merito.*

Notandum est tertiò, *Deum dare infallibiliter primam gratiam facienti quod in se est ex viribus suæ naturæ*, posse intelligi procedere ex variis titulis; primò ex *lege iustitiæ*, quatenus verbi gratiâ, homo sic operans meretur de *condigno*, accipere primam gratiam à Deo, qui cùm non possit esse iniustus, infallibiliter dat illam homini sic operanti.

Secundò, *ex quadam decentia*, & *honestate*, quatenus decet bonitatem Dei dare primam
III. gratiam homini sic operanti, quantum potest ex se, & cùm repugnet Deum agere contra suam bonitatem, tunc quando homo sic operatur, Deus dat ei infallibiliter primam gratiam.

Tertiò, ex pura sua *liberalitate & misericordia*, quæ tamen includat aliquod pactum Dei de danda tali gratia homini sic operanti, non quidem intuitu operum tali modo factorum, quasi aliquod meritum, saltem *de congruo*, insit illis, ratione cuius Deus moueatur dare primam gratiam homini sic operanti, sed ratione statuti hac de re à se facti; ad eum modum, quo iuxta nonnullos Deus in veteri lege conferebat infantibus gratiam remissiuam peccati originalis in collatione circuncisionis, non intuitu quidem circuncisionis istius, sed ex liberalitate, habente tamen decretum sibi annexum de danda ista gratia infantibus, dum circunciderentur; pactum autem istud de danda prima gratia vocante hominibus sic operantibus, quantum est
IV. in seipsis per suas naturæ vires, sit factum, aut cum ipsis hominibus, aut cum Christo Domino redemptore nostro. His ita à nobis prænotatis,

Hac de re præter hæresim Pelagianorum & Semipelagianorum, quam reiecimus: prima opinio; quæ in reipsa aut nihil, aut parum distat à præcedenti hæresi Semipelagianorum, vt paulò pòst patebit, est Molinæ in sua Concordia disputatione 10. ad articulum 13. quæstionis 14. primæ partis sancti Thomæ, Deum dare infallibiliter primam gratiam vocantem, ei, qui facit ex viribus naturæ, quod in se est, & hanc gratiam tunc dari ex misericordia, infallibilitatem verò consequutionis huius gratiæ ad

A eiusmodi bonum opus prouenire ex pacto, quod Deus pepigit cum Christo Domino, quòd scilicet propter merita Christi Domini statuit & promisit se daturum primam gratiam iis omnibus adultis, qui etiam ex solis naturæ suæ viribus facerent, quod in se est. V.

Et primò, quòd hæc opinio Molinæ accedat ad Semipelagianismum, præterquamquòd potest facilè intelligi ex citatis locis Cassiani, & sanctorum Hilarij & Prosperi, patet ampliùs ex ipsomet Fausto Rhegiensi, qui libro secundo *de libero arbitrio* capite 19. postquam citauit istud Christi Domini, *quærite & inuenietis*, sic ait, *cùm ad videndum mens humana oculos aperuerit, statim se desideranti quæsita lux ingerit*, & eodem lib. ca. 18. præcedenti proferens exemplum Cornelij Centurionis sic scribit, *quia præcessit voluntas gratiam, ita præcedit gratia regenerationem.*

B Deinde: sicut Molina non vult hæc opera habere aliquam vim ad gratiam iustificationis, seu non esse meritoria primæ gratiæ, sic etiam sanctus Hilarius citatâ suâ epistolâ testatur Semipelagianos existimasse initium istud, quod constituebant in istis actibus bonis, elicitis per solas naturæ vires, nullam habere vim ad iustificationem, sicut in ægroto velle curari à morbo, & quærere medicum: hæc enim sunt illorum exempla, & ad eiusmodi bona opera primam gratiam sequi infallibiliter, nihil aliud in rei veritate, quàm quod dictum est à Semipelagianis, importat, scilicet *labori humano subiungitur gratia.* VI.

Tandem, vt Molina vult infallibilitatem primæ gratiæ ad exercitium eiusmodi operum, non fundari in illorum perfectione & excellentia,
C sed in liberalitate & misericordia Dei, sic & Semipelagiani, vt expressè Cassianus explicat citatis locis. VII.

Nec etiam ab hac Semipelagianorum hæresi recedunt omninò, qui existimant semper conferri *gratiam homini facienti quod in se est* per vires naturales, dummodo conatus iste naturalis non censeatur tanquam dispositio propinqua, vel remota propriè sumpta, nec tanquam meritum congruum, sed tota gratiæ collatio adscribatur diuinæ misericordiæ ac bonitati, quæ paratissima est omnibus succurrere, iis præsertim, qui non reluctantur, nec obicem ponunt: isti, inquam, auctores non omninò recedunt à prædicto dogmate Semipelagianorum: primò, quia præcipua ratio, quæ mouit Patres Ecclesiæ ad condemnandum Semipelagianos, est, quòd ponerent aliquod initium salutis & iustificationis esse ab ipso homine, quod vel moueat Deum, vel illi sit occasio, ad quam infallibiliter confe-
D rat primam gratiam, vt patebit ex canonibus infrà referendis: quod hæc vltima opinio etiam asserit, dicendo primam gratiam semper conferri homini facienti per vires naturæ, quod in se est. VIII.

Deinde, habet aliquid deterius prædictâ assertione Semipelagianorum: nam assertio Semipelagiana requirit aliquem conatum & laborem humanæ voluntatis, qui est aliquid positiuum, ad hoc, vt iam gratia detur infallibiliter; hæc verò vltima opinio est cõtenta nudâ & simplici non-resistentiâ voluntatis, sic addendo, *iis præsertim, qui non reluctantur, nec obicem ponunt*, quæ non-resistentia est tantùm mera quædam negatio, & quæ cùm sit ordinis purè

I. naturalis, sicut & actus, cuius ipsa est negatio, semper indicat aliquid dari ex parte hominis, quod sit primum aliquod initium iustificationis eius, & quo solo posito Deus dat infallibiliter gratiam, quod tamen Patres reprehendunt in Semipelagianis. A

Neque hæc vltima opinio videbitur recedere à Semipelagianis, si vltra hanc non-resistentiam requirat in voluntate hominis aliquem eius conatum, & aliquod etiam frequens exercitium actuum moraliter bonorum ordinis purè naturalis; nam & Semipelagiani illis suis humanis initiis ad primam gratiam, & in illo labore humano & conatu humanæ voluntatis, cui volebant gratiam Dei subiungi, comprehendebant ista omnia, vt facile est animaduertere apud Faustum Rhegiensem, & Cassianum locis suprà citatis.

II. Secunda sententia, quam loco nostræ propositionis ponimus, est *Deum neque ex aliqua lege, vel pacto aut promissione, neque ex ipsa decentia aut honestate, neque etiam ex sua misericordia, dare facienti quod in se est ex solis naturæ viribus infallibiliter gratiam primam actualem, seu præuenientem.*

Hæc propositio est directè contra opinionem Molinæ & alias, quas modò enumerauimus; est tamen sancti Thomæ hâc parte quæst. 109. art. 6. in solutione ad secundum, & expressiùs præsenti quæstione, toto articulo tertio; sancti Bonauenturæ in secundum sententiarum distinctione 28. art. 2. quæst. 1. ad secundum; item ferè omnium interpretum sancti Thomæ hîc. Vnde Vasquesius hac parte disput. 199. capite secundo, & primâ parte disput. 91. capite decimo, expressè ait, illas opiniones recensitas facere cum Semipelagianis. Idem indicant Gregorius à *Valentia* hâc parte disput. 8. quæst. 3.
III. puncto quarto, Bellarminus libro sexto *de gratia & libero arbitrio*, capite sexto, in solutione tertiæ obiectionis, & alij plures.

ARTICVLVS VI.

Probatur veritas superioris articuli auctoritate sancti Augustini.

PROBATVR autem propositio superioris articuli duobus expressissimis testimoniis sancti Augustini. Primum habetur in fine libri 1. quæstionum *ad Simplicianum*, vbi agens de electione hominum ad primam gratiam sic ait, *non habeo, quod intuear in eligendis hominibus ad gratiam salutarem, si ad examen huius electionis aliquâ cogitatione permittor, nisi vel eius ingenium vel minora peccata, vel vtrumque addamus,* D
IV. *etiam si placet honestas vtilésque doctrinas: quisquis ergo fuerit quàm minimis factis irretitus atque maculatus, & acer ingenio, & liberalibus artibus expolitus, eligendus videtur ad gratiam. sed cùm hoc statuero, ita me ridebit ille, qui infirma mundi elegit, vt confunderet fortia, & stulta mundi, vt confunderet sapientes, vt eum intuens & pudore correptus ego irrideam multos, & præ quibusdam peccatoribus castiores, & præ quibusdam piscatoribus oratores.* Et paulò pòst, *nam videmus quosdam homines vtriusque sexus in coniugali castitate viuentes sine querela, & tamen vel hæreticos vel paganos; vel etiam in vera fide, spe, charitate superari. Restat ergo, vt voluntates eligantur.*

Posterius testimonium habetur libro primo *de peccatorum meritis & remissione*, capite 22. vbi, cùm dixisset de electione illa ad primam gratiam, cur hic non autem iste vocetur, nullam posse assignari causam præter solam Dei voluntatem, ideóque recurrendum esse ad istam exclamationem Apostoli, ô *altitudo* &c. in confirmationem huius suæ responsionis ita subiungit: *vnde enim fit, vt homo ab ineunte ætate modestior, ingeniosior, temperantior, ex magna parte libidinum victor, qui oderit auaritiam, luxuriam detestetur, atque ad virtutes cæteras prouectior aptióque consurgat, & tamen eo loco sit, vbi ei prædicari gratia Christi non possit? alius autem tardus ingenio, libidinibus deditus, flagitiis ac facinoribus coopertus ita gubernetur, vt audiat, credat, baptizetur, rapiatur; aut si detentus hic fuerit, laudabiliter viuat.* Et hæc duo testimonia clarè dicunt Deum non dare infallibiliter primam gratiam vocantem ei, qui ex suis solis naturæ viribus facit, quod in se est, quin potiùs Deum sæpenumero facere contrarium: nam in priori loco ait multos ex paganis bene viuentibus fuisse à Deo relictos, alios viuentes pessimè præuentos fuisse à Deo primâ vocante gratiâ, & in posteriori describit paganum optimis moribus imbutum & facientem quidquid potest ex naturæ viribus ad fugiendum malum & sectandum bonum, cui tamen prima gratia vocans non datur à Deo, sed alteri sceleratissimo. V. B VI.

Dices primò, sanctum Augustinum ibi solummodo velle Deum in danda hac prima gratia non habere respectum ad bona opera, facta ex solis naturæ suæ viribus, vt in primo testimonio hæc prima eius verba videntur indicare, *non habeo, quod intuear in eligendis hominibus ad gratiam salutarem:* at quando iuxta opiniones, VII.
C quibus præsens nostra propositio opponitur, prima gratia datur infallibiliter istis hominibus, tunc Deus non habet respectum ad prædicta eorum bona opera, non enim dat illam intuitu istorum operum, sed tantùm vel ex decentia, vel ratione legis aut pacti, seu promissionis, vel solius suæ misericordiæ, sicque sanctus Augustinus ibi non videtur repugnare prædictis opinionibus.

Respondetur, quòd licèt fateamur sanctum Augustinum ibi agere de collatione primæ gratiæ per respectum ad bona opera antecedentia, facta ex solis naturæ viribus, ita tamen loquitur de isto modo conferendi primam gratiam, vt etiam verbis expressis neget hanc gratiam dari infallibiliter ad positionem prædictorum eiusmodi operum, vt patet ex ipsa lectione textus VIII.
eius; ibi enim negat Paganos, qui sic vixerunt, accepisse primam gratiam consequenter ad eiusmodi opera, quod etiam docet nostra propositio: & si sanctus Augustinus ibi tantùm voluisset primum istud, debuisset fateri istos homines sic bene viuentes tunc accepisse quidem primam gratiam, sed non intuitu bonorum præcedentium operum, verùm solummodo ratione vel legis pro hac re à Deo statutæ, vel ex honestate aut misericordia Dei, cuius tamen contrarium ibi asserit, quando negat simpliciter & absolutè eos accepisse primam gratiam: sicut qui volunt Deum in veteri lege dedisse quidem infallibiliter gratiam iustificantem in circuncisione, non tamen intuitu circuncisionis, sed sui pacti, non possunt negare infantes in ipsa circun-

I. cisione accepisse illum, nec aliquos circuncisos A
excludere à tali gratia possunt.

Dices secundò hæc duo distingui: primum est, Deum præexigere ab homine adulto pro accipienda prima gratia, vt faciat priùs quod est in se quoad omnes suæ naturæ vires; alterum est Deum homini præstanti totum istud dare infallibiliter gratiam: primum non asseri ab istis auctoribus, contra quos agimus, quin potiùs fatentur esse hæreticum, & locis ex sancto Augustino citatis damnatum: posterius verò solum ab illis affirmari, nec sanctum Augustinum ibi videri istud damnare.

Respondetur, quòd licèt hæc duo ibi posita distinguantur, attamen sanctus Augustinus ita ibi loquitur, vt semper neget ad nudam positionem eiusmodi operum ipsam primam gratiam vocantem infallibiliter sequi; quod non posset nisi falsò negare, si prima gratia sequa-
II. tur infallibiliter ad prædicta opera, sícque opi- B
nio istorum auctorum est expresè contra doctrinam sancti Augustini.

ARTICVLVS VII.

Probatur eadem veritas ex condemnatione hæresis Semipelagianæ.

PROBATVR secundò ex condemnatione hæresis Semipelagianæ, & istius eorum sententiæ, *Deus subiungit gratiam humano labori*: nam iuxta illos nihil aliud in re significat, quàm Deum dare infallibiliter primam gratiam homini bene operanti ex suis naturæ viribus, seu facienti ex illis, quod in se est; non quidem, intuitu eiusmodi operum, quasi voluerint illa esse *de congruo* meritoria istius gratiæ, sed tantùm
III. vel ex aliquo pacto Dei, vel ex sua benignitate C
& misericordia, vel ex aliqua honestate & decentia: ergo, quemadmodum falsum est & hæreticum, Deum subiungere primam gratiam humano labori ad sensum Semipelagianorum, ita etiam falsum est, Deum dare infallibiliter ex aliquo pacto, vel ex aliqua honestate, aut ex sua misericordia, primam gratiam facienti quod in se est ex solis naturæ viribus.

Antecedens probatur quoad singulas partes: & primùm quòd iuxta Semipelagianos Deum sic *labori humano subiungere primam gratiam*, non sit illam dare intuitu bonorum eiusmodi operum, vt meritoriorum etiam *de congruo*, sed solùm intuitu diuinæ liberalitatis & misericordiæ, obseruauimus suprà ex sanctis Prospero & Hilario; item ex ipsomet Cassiano: quibus addi potest caput 16. collationis 13. istis enim locis Se-
IV. mipelagiani detestantur eos, qui dicunt aliquid D
virium remansisse in homine lapso, quo possit progredi ad sanitatem, quod in re nihil est aliud, quàm propriè loquendo negare meritum, etiam *de congruo*, conuenire bonis eiusmodi operibus: & Cassianus capite septimo eiusdem 13. collationis habet expresè collationem primæ gratiæ ad eiusmodi opera esse ab immobili proposito Dei, ex eius benignitate, idque ex meritis Christi Domini.

Nec huic obseruationi obstat, quòd sanctus Prosper capite sexto *contra Collatorem*, imò & sanctus Augustinus libro *de prædestinatione sanctorum* capite secundo, agens contra Semipelagianos, dicat illos admittere primam gratiam secundùm merita.

Hæc enim duo distinguuntur, scilicet *aliquid asseri*: & *de aliqua assertione aliquid inferri*; V.
Patres nunc citati dicunt solummodo secundum, scilicet admissâ Pelagianorum hæresi sequi primam gratiam dari ex aliquibus meritis, sícque semper incidere in hæresim Pelagij.

Probatur item quoad secundam partem antecedens, quæ procedit de pacto; vbi datur infallibilis consecutio cuiusdam effectus supernaturalis ad aliquid, cum quo non datur connexio necessaria ex natura rei, sed solùm fundata in aliquo pacto, vel promissione, tunc tale pactum debet fundari vel in sacris literis, vt continentibus illud, vel in traditione Ecclesiæ, vel Patrum, vel in communi consensu, aliàs talis promissio, vel pactum, videntur esse conficta & imaginaria: atqui pactum, de quo hîc agimus, non fundatur in natura rei, non enim est necessaria connexio operum liberorum purè natura-
lium cum prima gratia ordinis supernaturalis; VI.
nec item pactum istud reperitur fundatum in aliquo ex suprà enumeratis.

Non in primo, licèt enim Christus Dominus meruerit omnibus gratiam sufficientem, non tamen meruit, vt prima gratia daretur infallibiliter omnibus & singulis bene operantibus ex solis naturæ viribus, quin potiùs apud sanctum Ioannem capite primo, Spiritus sanctus explicans quibusnam Christus Dominus dederit potestatem fieri *filios Dei*, declarat iis tantùm dedisse, qui eum receperint, eos verò illum recepisse, qui credunt in nomine eius, *quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius*: quâ vltimâ particulâ exprimit potestatem hanc solummodo acquiri per bonas cogitationes &
pias affectiones, quas Deus ex merito Christi VII.
Domini immittit hominibus, vt fidem suscipiant, & sic disponant se ad gratiam; quemadmodum sanctus Augustinus explicat libro *de prædestinatione Sanctorum* capite octauo, non autem accipere hanc potestatem ex aliquo antecedenti pacto, quo Deus pepigit cum Christo se daturum infallibiliter gratiam primam homini facienti, quod in se est ex solis naturæ viribus, sic enim prima illa radix & origo talis potestatis concessæ non explicaretur ibi, quod est contra intentionem sacræ scripturæ.

Nec item pactum istud fundatur in ea voluntate, quâ *Deus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, sancti Ioannis primo capite, *& quâ vult omnes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, primæ *ad Timoth.* 2. nam hæc voluntas Dei est solummodo *antecedens*, quâ scilicet Deus vult dare omnibus media suf-
ficientia ad salutem; hæc item illuminatio ho- VIII.
minum per Christum est duntaxat quoad sufficientiam, & respicit omnes & quoslibet homines, non autem solos eos, qui bene operantur, quantum est in se ex solis naturæ suæ viribus: at voluntas de danda infallibiliter prima gratia bene operanti ex solis naturæ viribus, quantum est in se, si tale decretum fundetur in pacto, debet esse *consequens* voluntas, non se extendens ad omnes, & cùm omnis voluntas *consequens* Dei sit semper *efficax*, vt habet communis doctrina Theologorum primâ parte, semper vbi & quando aliquis ex solis naturæ suæ viribus bene operaretur quantum potest, consequeretur de facto infallibiliter gratiam: quod tamen patet esse falsum ex relatis auctoritatibus

I. sancti Augustini, ex quibus etiam patet istud A
pactum non fundari in traditione Ecclesiæ & Patrum, vel etiam eorum communi consensu, quin potiùs contrarium esse verum, cùm Patres condemnent Semipelagianos, non obstante tali pacto ab istis affirmato.

Nec denique hæc infallibilis consecutio primæ gratiæ ad ipsum facere quod in se est ex solis naturæ suæ viribus, potest fundari in misericordia Dei. Nam quod est contra propriam & præcisam rationem misericordiæ propriè dictæ, non potest in illa fundari, quia sic esset implicatio: at Deum sic dare infallibiliter primam gratiam est contra propriam & præcisam rationem veræ misericordiæ, hæc enim solummodo est ad sublevandam miseriam alterius, ex cuius parte nullus titulus onerosus prærequiritur, aliàs enim talis concessio erit tunc reciproca donatio, & aliquis actus gratitudinis pro- B

II. priè dictæ, non autem misericordiæ; in præsenti autem dispositione prima illa gratia non datur à Deo infallibiliter, nisi priùs homo fecerit totum, quod in se est quoad suas naturæ vires, quod saltem formaliter est aliquis titulus onerosus; ergo collatio primæ gratiæ non est propriè ex misericordia Dei, nec eius infallibilitas fundatur in misericordia Dei.

Quòd item non fundetur in ipsa decentia, & honestate, probatur: quia honestas alicuius operis, eiúsque decentia, si ferunt infallibilem consecutionem alicuius boni supernaturalis, tunc fundant aliquod meritum *de congruo*, vt intelligetur ex dicendis de merito, quia infert in ipso conferente debitum ex honestate & decentia: atqui hominem facere quod in se est ex solis naturæ viribus, non potest fundare meritum *de congruo*, etiam iuxta auctores, quos hîc

III. impugnamus, quia id fuit improbatum in hæ- C
resi Semipelagianorum, Patres enim disputando contra illos inferunt tanquam absurdum, sequi primam gratiam non esse gratiam propriè, & dari propter meritum, saltem *de congruo*, non obstante illâ improportione, quam eiusmodi opera habent ad primam gratiam, quia Semipelagiani volebant homines habentes actus illos accipere à Deo infallibiliter primam gratiam vocantem, quod absurdum rectè possemus inferre contra prædictos auctores: & quam solutionem isti dabunt huic consequentiæ, quâ scilicet dicimus sequi eiusmodi opera esse meritoria *de congruo* primæ gratiæ; illa eadem poterit facilè applicari prædicto argumento Patrum contra Semipelagianos: ergo, quemadmodum non obstante quolibet responsione Semipelagianorum, eorum hæresis semper fuit impro- D

IV. bata à prædictis Patribus, sic etiam & hæ opiniones nostræ propositioni contrariæ semper sunt improbandæ.

Quæres, cùm Deus non det infallibiliter gratiam facienti quod in se est ex solis naturæ viribus, an saltem eam deneget illi, qui non facit quod in se est.

Respondetur ex illo priori hoc secundum non sequi, primò, quia patet in dictis Deum dare satis frequenter istis gratiam, etiam iis, qui sunt de facto immersi grauissimis peccatis.

Deinde, licèt ipsa peccata mereantur peccatorem deseri à Deo, quia tamen Deus est pronior ad misericordiam, quàm ad vindictam, non semper denegat primam gratiam, vbi homo omittit facere quod in se est.

ARTICVLVS VIII. V.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM fundamentum: si Deus non ita conferret gratiam, sequitur non esse in potestate nostra et hominis iustificari: quia prima vocatio non est in eius potestate: ergo vt sit in libera eius potestate, debet faciendo quod in se est ex viribus naturæ accipere à Deo infallibiliter primam gratiam; & vt etiam Deus verè dicatur omnes homines velle saluos fieri, primæ *ad Timoth.* 2. vbi homo facit quod in se est ex naturæ viribus, Deus debet ei dare primam gratiam; aliàs talis homo sine sua culpa careret gratiâ.

Confirmatur: Deus nunquam deest in necessariis, imò & sæpe offert benignissimus hominibus gratiam *sufficientem*, & satis frequenter *efficacem*: sed si, quando aliquis facit quod in se est ex viribus naturæ, Deus non daret infallibiliter primam gratiam, deesset ei in necessariis; VI.
& congruentius est dare gratiam bene operanti ex viribus suæ naturæ, quàm homini sceleratissimo existenti in delicto flagranti: igitur Deus dabit infallibiliter primam gratiam ei, qui facit quòd in se est ex suis naturæ viribus.

Confirmatur ampliùs: Deus præcipit nos reconciliari iis, qui nos offendunt, si ipsi velint nobis reconciliari: ergo Deus etiam reconciliabitur nobis, si faciamus ex nostra parte, quod est in nobis.

Respondetur negando maiorem: nam, etiamsi Deus infallibiliter det homini facienti quod in se est primam gratiam *excitantem*, quia tamen ex mera voluntate semper dat auxilium sufficiens, cui homo si velit, potest consentire: ideò VII.
semper est in aliqua potestate istius hominis saluari; quòd si non accipiat gratiam, per quam saluetur, debet illi imputari; quemadmodum philosophati sumus suprà quæstione primâ huius tractatus de speciali necessitate auxilij supernaturalis ad obseruandum totam collectionem præceptorum legis naturæ.

Neque vt dicatur Deus velle omnes homines saluos fieri, necesse est, vt det infallibiliter primam gratiam ei, qui facit quod est in se ex viribus naturæ; sed satis est, quòd det omnibus adultis auxilia sufficientia; hoc enim dictum Apostoli intelligi solùm de voluntate *antecedenti* animaduertimus suprà.

Ad primam confirmationem respondetur; quia Deus dat omnibus adultis auxilia sufficientia, nulli omnino deesse in necessariis: & falsum, VIII.
vt ei non desit, oportere illum dare infallibiliter primam gratiam *vocantem* ei, qui bene operatur quantum est ex suis naturæ viribus.

Ad hanc autem istorum auctorum rationem *congruentius est Deum dare primam gratiam homini bene operanti quantum potest ex naturæ viribus, quàm tali vel tali homini sceleratissimo existenti in flagranti delicto*,

Respondetur illud apparere plausibile, si iustitia diuina tantùm humanis coniecturis defendenda, & altitudo gratiæ Dei deberet attendi prout illa nobis traditur in sacris literis, Conciliis, & Patribus; sed quia consilium Dei longè est aliud à consilio hominum, & viæ Domini longè sunt aliæ à viis hominum, & altitudo eius gratiæ non est diiudicanda ex

I. humanis rationibus & coniecturis tantùm apparentibus, vt sanctus Augustinus obseruat citato capite vigesimo secundo libri primi *de peccatorum meritis & remissione*, sed ex sacris literis, Conciliis, & Patribus, nec desunt congruentiæ ipsi sapientiæ Dei, ob quas his sceleratissimis hominibus primam gratiam conferat potiùs, quàm aliis bene moraliter viuentibus secundùm naturæ vires; ideò conformiter ad citatas sacras scripturas & Patres relatos negamus simpliciter & absolutè esse congruentius Deum dare primam gratiam homini bene viuenti ex solo ductu naturæ, quàm homini sceleratissimo, quatenus altitudo tantæ gratiæ, ex pura putà misericordia Dei, non tantopere relucteret, quin potiùs esset quodammodo imminuta, quatenus posito pacto de danda tali gratia isti homini sic viuenti, talis homo sibi acquireret ius ad
II. accipiendum talem gratiam, possétque dicere Deo, *feci quod postulasti; da quod pepigisti te daturum*, sicque non esset ampliùs propriè gratia, & posset talis homo gloriari in seipso contra dictum Apostoli.

Ad secundam confirmationem concesso antecedente negatur consequentia, loquendo de rigore iuris; est enim alia ratio Dei per hominem offensi, & alia ratio hominis læsi à proximo suo: primùm quòd Deus sit persona quædam publica, ad quem pertinet vindicare iniuriam ab inferiori illatam superiori & bono totius communitatis, cuiusmodi est Deus, ad manifestationem iustitiæ, & incutiendum timorem aliis, vt sibi caueant incidere in peccata: homo verò comparatione alterius est persona tantùm priuata, ad quem non pertinet vindicta; Deus enim ait *mihi vindictam, & ego retribuam*.

Est deinde alia ratio Dei & hominis, quòd eo
III. ipso, quo homo peccauit mortaliter in Deum, si grauitas tanti peccati spectetur in se, constituat seipsum indignum, qui recipiatur à Deo iterum in amicitiam, vt patet in angelis peccantibus. Vnde Deus post peccatum primi parentis, potuit nos omnes relinquere in massa perditionis, sicut reliquit Angelos, qui defecerunt.

Tertiò, quòd nunquam homo possit ipsi Deo pro tali peccato satisfacere, possit autem satisfacere proximo pro iniuriâ illi illatâ.

Quartò, Deus est supremus & absolutus Dominus, at homo respectu alterius minimè, vnde ratione præcepti diuini tenetur illi reconciliari.

Postremò, posito, non tamen concesso, quòd Deus aliquando teneretur reconciliari homini, attamen tunc tantùm teneretur, quando homo, qui peccat in eum mortaliter, exhibet ei satis-
IV. factionem aliquo modo condignam offensæ: at quantumcunque homo bene operetur ex solis naturæ viribus, nunquam potest talem satisfactionem ei exhibere, vt intelligitur ex communi doctrina Theologorum tertiâ parte quæst. primâ, quâ docent, supposito quòd Deus velit sibi satisfieri ex iustitia pro peccatis eorum, fuisse necesse aliquam ex personis diuinis incarnari, & satisfacere pro hominibus.

Secundum fundamentum petitur ex auctoritate sancti Thomæ docentis expresè Deum dare gratiam ei, qui ex viribus suæ naturæ facit, quod est in se, vt bene & studiosè viuat; sic enim scribit in quæstionibus disputatis *de veritate* quæst. 14. articulo vndecimo, in solutione ad primum: *si aliquis in syluis, vel inter bruta ani-*
A V. *malia nutritus ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni & fuga mali, certissimè est tenendum, quòd ei Deus vel per internam inspirationem reuelaret ea, quæ sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium Actorum decimò.* Vnde sanctus Thomas libro secundo sententiarum, distinctione vigesimâ secundâ, quæstione primâ, articulo quarto, dicit hominem faciendo quod in se est ad consequendum gratiam, & solo libero arbitrio, disponere se ad illam.

Ad illam auctoritatem sancti Thomæ, Caietanus & aliqui recentiores post illum respondent sanctum Thomam isto loco, & hâc quæst. 112. art. 6. reduxisse vulgare istud axioma ad meliorem & clariorem intelligentiam; scilicet esse solummodo verum de faciente quod in se est eâ
B VI. speciali motione supernaturali Spiritus sancti, seu actualis gratiæ præuenientis, conformiter ad doctrinam propositionis proximi articuli: & quòd sanctus Thomas non videatur istud intellexisse de faciente quod in se est ex solis, & nudis naturæ viribus, potest intelligi ex eo, quòd affert Cornelium Centurionem pro exemplo, & confirmatione istius suæ explicationis & dicti: has autem eleemosynas Cornelij fuisse factas ex speciali motione & auxilio gratiæ supernaturalis, idem sanctus Thomas docet secundâ secundæ quæst. 10. articulo quarto, in solutione ad tertium; & suis commentariis in epistolam *ad Romanos* in capite 10. lectione tertiâ, loquens de Gentilibus, asserit eos faciendo quod in seipsis erat, fuisse ex speciali diuina prouidentia vocandos ad Christum Dominum; sed ibi expresè ait ipsum facere quod in se est, ad hoc, vt hæc vocatio sequatur, debere includere con-
C VII. uersionem hominis ad Deum, & esse à Deo mouente cor eius in bonum, iuxta illud, *conuerte nos Domine ad te, & conuertemur*, quibus verbis apertè significat se non alio sensu intelligere prædictum axioma esse verum, quàm sensu iam explicato.

Iuxta quam explicationem sanctus Augustinus venit explicandus, quando libro 19. *de ciuitate Dei* capite 18. loquens de bonis temporalibus concessis Adæ in vsum præsentis vitæ (vt sunt lux ista visibilis, aura spiritalis, aqua potabilis, & id genus cætera, quæ pertinent ad purum ordinem naturæ, & sic inseruiunt vitæ humanæ) ait eum, qui his bene vtitur, esse accepturum ampliora & meliora, id est vitam æternam & gloriam, idque ex æquissimo pacto Dei. Nam ex dictis quæstione primâ huius tractatus iuxta doctrinam eiusdem sancti Augustini con-
D VIII. tra Pelagium, homo ex solis suis viribus nihil potest, quod conducat ad meritum consequendæ vitæ æternæ; & pactum omne, quod Deus fecit de dandis vitæ æternæ bonis in præmium & mercedem bonorum operum, est solummodo de bonis operibus factis ex aliquo speciali auxilio gratiæ supernaturalis, vt ampliùs intelligetur ex dicendis infrà de merito.

I. ### ARTICVLVS IX.

Vtrum Deus homini facienti quod in se est ex viribus gratia det infallibiliter illam gratiam, cui hæc prior gratia subordinatur.

SIT hæc propositio: *facienti quod in se est ex
viribus actualis gratiæ, seu auxilij supernatu-
ralis, Deus dat infallibiliter actualem illam gra-
tiam, ad quam prior illa gratia immediatè subor-
dinatur.* Ita sanctus Thomas hâc quæstione ar-
ticulo tertio in corpore.
Probatur ex sacris literis, in quibus Deus id
promittit, Zachariæ primo, *conuertimini ad me,
& ego conuertar ad vos,* Apocalyp. tertio, *si quis
aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum.*
II. Probatur deinde ratione: omnis voluntas
conditionata transit in absolutam positâ condi-
tione, & si qui habet talem voluntatem, sit po-
tens & fidelis, tunc effectus ad positionem
talis conditionis sequitur infallibiliter pro eo
instanti, vel tempore, qui includitur in tali
volitione: sed Deus habet voluntatem omni-
potentissimam, est etiam fidelissimus in pro-
missis, & quando dat alicui gratiam aliquam
actualem pro exercendo aliquo actu bono, putà
fidei supernaturalis, habet voluntatem ad minus
conditionatam, dando ei istud, ad quod illa prior
gratia ordinatur immediatè; aliàs voluntas illa,
quæ exhibet illi gratiam istam priorem, esset
illusoria & dissimulata, quod dicere de Deo est
blasphemum, & ex suppositione præceden-
tium articulorum homo cooperatur ipsi gratiæ,
faciendo quod est in se ex viribus gratiæ, quæ
immediatè ordinatur ad aliam: igitur Deus tunc
III. dat infallibiliter homini sic operanti gratiam
illam, ad quam prior alia immediatè ordinatur.
Confirmatur: intétio Dei non potest deficere,
vt docent Theologi primâ parte, agendo de vo-
luntate Dei, sed intentio Dei conferentis prio-
rem istam gratiam homini est saltem conditio-
nata, quòd nimirum si cooperetur, dabit ei
aliam, ad quam hæc prior immediatè ordina-
tur: ergo, cùm ex suppositione præsentis nostræ
propositionis homo cooperetur priori illi gra-
tiæ, accipiet infallibiliter aliam illam actualem
gratiam, ad quam prior hæc immediatè ordi-
natur.
Tandem: vt forma se habet ad positionem
vltimæ dispositionis, ita se habet gratia illa po-
sterior immediatè subsequens ad aliam priùs
acceptam, quando voluntas cooperatur ei; sed
forma infallibiliter sequitur ad positionem vl-
IV. timæ suæ dispositionis: ergo etiam posterior illa
gratia, ad quam prior immediatè ordinatur,
dabitur à Deo infallibiliter voluntati sic ope-
ranti, & facienti quod est in se ex viribus gra-
tiæ.
Addidi in propositione hanc particulam *im-
mediatè:* quia, quando prior gratia ordinatur
solùm mediatè, quatenus scilicet aliquid aliud
intermedium requiritur, tunc, etiamsi homo
faciat, quod in se est ex viribus prioris illius
gratiæ, non propterea tamen consequitur in-
fallibiliter à Deo posteriorem gratiam, exem-
pli causâ aliquis accipit à Deo priorem gratiam
ad actum fidei supernaturalis, cui cooperatur
assentiendo, & quæ tanquam radix & funda-
mentum iustificationis ordinetur ad concipien-
A dum spiritum compunctionis in voluntate, V.
non tamen consequetur illum infallibiliter, fit
enim plerumque, vt aliquis eliciat actum fidei,
etiam circa veritatem practicam, exempli gra-
tiâ, quòd fornicatio sit à Deo prohibita, quòd sit
fugienda, quòd de tali peccato sit pœnitendum
homini, qui tamen homo non accepit gratiam
compunctionis de suo tali peccato, quin potiùs
retinet voluntatem perseuerandi in illo, & ratio
prædictæ particulæ est, quòd inter tales gratias
actuales non detur necessaria connexio, vel ex
natura rei: vna enim consistit in actu intellectus,
& altera in actu voluntatis; actus autem volun-
tatis necessariò non sequitur ad actum intelle-
ctus sibi proportionatum ex ipsa libertate vo-
luntatis; nec etiam talis connexio refertur inter
prædictas actuales gratias ex aliqua promissione
Dei; hæc enim nullibi extat.
Vnde, quando in sacris literis, vel aliis authen-
B ticis instrumentis, reperitur aliqua promissio VI.
Dei, quòd qui hos & istos actus fecerint ex gra-
tia actuali, consequentur has & istas alias actua-
les gratias, exempli causâ, quòd qui fecerit elee-
mosynam ex speciali auxilio gratiæ *excitantis*,
consequetur remissionem peccatorum, tunc,
quamuis ad executionem istius operis facti, si-
cut oportet, actualis remissio peccati non se-
quatur infallibiliter; attamen intuitu istius boni
operis sic facti, aliquod auxilium sufficiens ad
pœnitendum sequitur, quo si bene vtatur &
perseueret in eiusmodi bonis operibus, conse-
quetur effectum.
Cæterùm, quod spectat ad duas illas diffi-
cultates, scilicet an aliquæ dispositiones prære-
quirantur in adulto ad gratiam habitualem, &
vtrum aliquis possit scire se habere gratiam ha-
bitualem; quas difficultates sanctus Thomas
C tangit præsenti quæstione, quia pertinent ad VII.
negotium ipsius iustificationis, commodiùs ex-
plicabuntur sequenti quæstione.

DISPVTATIO VLTIMA.

De comparatione gratiæ habitualis per ordinem ad suam intensionem.

ARTICVLVS I.

Vtrum gratia sit maior in vno, quàm in alio.

DVPLEX potest institui compa-
ratio habitualis gratiæ, conside-
D ratæ secundùm suam intensio- VIII.
nem; prior per habitudinem ad
vnum & idem numero subie-
ctum, consideratum secundùm
distincta & diuersa tempora, distinctum etiam
statum, *viæ* scilicet & *patriæ*; posterior compa-
ratio eiusdem habitualis gratiæ potest fieri per
ordinem ad distincta subiecta, seu ad diuersos
homines, vel Angelos.
De maiori gratia secundùm priorem compara-
tionem non est hîc agendi locus, cùm suprà do-
cuerimus hanc gratiam esse reipsa vnum & eun-
dem habitum cum charitate supernaturali &
infusa; & secundâ secundæ *de augmento chari-
tatis* docuerimus charitatem posse in vno &
eodem homine accipere incrementum, & ex-

I. plicaturi simus, quâ ratione id fiat, non est, quòd in eo iterum exponendo immoremur: sola posterior comparatio pertinet ad hunc locum, & quatenus tantummodo hæc gratia reperitur in adultis; cùm enim paruuli infantes, quando iustificantur per baptismum, sese habeant æqualiter ad illum, & baptismus applicetur eis æqualiter, certum est gratiam habitualem esse æqualem in illis, quare de solis adultis, qui per propriam dispositionem supernaturalem iustificantur, agendum est.

Circa quam quæstionem Iouinianus, vt refert sanctus Hieronymus duobus libris, quos scripsit aduersus illum, & sanctus Augustinus libro *de hæresibus*, hæresi octuagesimâ secundâ, existimauit omnes iustos esse æqualiter iustos, habere æqualem gratiam habitualem ex consequenti, & proinde omnes sanctos in patria esse æquales in gloria. Eandem hæresim Lu-
II. therus sequutus est sermone *de natiuitate beatæ Mariæ*. Contra quas hæreses

Sit hæc nostra propositio: *habitualis gratia & iustitia, consistens in virtutibus inhærentibus, reperitur maior in vno homine, quàm in alio.* Propositio est de fide.

Probatur ex sacris literis apud sanctum Lucam capite primo, beatissima Virgo Deipara salutatur à sancta Elizabeth *repleta Spiritu sancto, benedicta inter mulieres*, quo etiam modo fuerat eodem capite salutata per Angelum, & hæc salutatio, quatenus subiicitur huic alteri parti eiusdem salutationis *gratia plena, Dominus tecum*, exprimit singularem quandam excellentiam gratiæ sanctificantis, quæ erat in beatissima Virgine supra excellentiam cuiuscumque habitualis gratiæ existentis, aut futuræ in aliqua pura creatura. Vnde etiam refertur fuisse
III. turbata in tali sermone, *& cogitasse, qualis esset ista salutatio.*

Idem patet ex testimonio Christi Domini de excellentia sanctitatis beati Ioannis Baptistæ supra omnes alios quoscunque Prophetas apud sanctum Matthæum capite duodecimo, *inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptistâ*, & Lucæ septimo, ait Christus Dominus de beata Magdalena, *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, cui autem minus dimittitur, minus diligit.*

Eandem veritatem Apostolus expressit duabus similitudinibus: prima habetur *ad Romanos* 12. quando docet diuersos homines sic se habere in corpore mystico Ecclesiæ, quemodo diuersa membra in corpore naturali, constat autem omnia & singula membra humani corporis non esse æqualia in dignitate & perfe-
IV. ctione.

Altera similitudo habetur secundæ *ad Timoth.* 2. quando ait *in magna domo*, id est in Ecclesia, *esse vasa aurea*, hoc est homines, qui non solùm sunt iusti communi quadam sanctitate, sed etiam summè iusti & perfecti quoad sanctitatem; *alia vasa esse argentea*, id est, homines, qui sunt quidem iusti, sed non in tanto gradu sanctitatis; alia denique *lignea & fictilia*, id est homines, qui non sunt boni & iusti, quemadmodum plerique Patrum explicant ad illum locum Apostoli.

Probatur eadem propositio ex Concilio Florentino in decreto *de Purgatorio*, Tridentino sessione sextâ, capite septimo: item ex Patribus, vt sancto Hieronymo toto suo opere con-
A tra *Iouinianum*, sancto Augustino epistolâ 57. V.
& suis commentariis ad citata testimonia sacræ scripturæ: item ex varietate & distinctione sacramentorum nouæ legis, quorum vnum confert maiorem gratiam, quàm alterum.

Ratio autem à priori huius nostræ propositionis est voluntas Dei, vt explicabitur infrà, & quòd pro varia & diuersa dispositione supernaturali adultorum, varia etiam quoad intensionem illis conferatur gratia habitualis, tam extra sacramentum, quàm in susceptione sacramentorum nouæ legis, docebimus ex professo tam agendo de sacramentis, quàm secundâ secundæ, disputatione *de charitate*, & eâdem parte quæstione *de augmento charitatis* docebimus hanc gratiam posse quidem in aliquo viatore semper & semper crescere, ita vt etiam sit maior ipsa habituali gratia, seu charitate, quæ
B est in aliquo comprehensore, seu beato, in nul- VI.
lo tamen puro viatore sic posse iuxta potentiam ordinariam augeri, vt suâ intensione adæquet perfectionem habitualis gratiæ, quæ est in beatissima Virgine Deiparâ, cuius vtriusque asserti rationem ibi fusè trademus.

ARTICVLVS II.

Proponuntur fundamenta hæreticorum, & incidens dubium soluitur.

FVNDAMENTA Iouiniani erant in duplici classe: prima continebat aliquot testimonia scripturæ sacræ, quibus æterna gloria, quæ datur pro mensura gratiæ habitualis, videtur esse æqualis in omnibus beatis. Sed contra fundamentum istud egimus primâ parte, quæstione duodecima, agendo de conditionibus visio-
C nis beatificæ. VII.

Secunda classis continebat ea, quæ petuntur à ratione, quòd scilicet virtutes omnes sint æquales, item peccata omnia sint paria. Sed contra hoc vtrumque fundamentum disputatur agendo de peccatis, & quæ videntur huic vtrique fundamento fauere, soluuntur.

Fundamentum Lutheri erat, quòd existimaret nos iustificari per iustitiam imputatiuam Christi Domini: & cùm ea sit vna & eadem, vult omnes æqualiter esse iustos. Sed contra hoc fundamẽtum disputabimus quæstione sequenti.

Quæres: cùm homo fiat per gratiam habitualem formaliter *filius Dei*, & filiatio non suscipiat magis & minus, cùm fundetur in communicatione substantiæ, & substantia non suscipiat magis & minus, quomodo vna habitualis gratia possit esse maior seu intensior aliâ.

D Respondetur, gratiam habitualem facere nos VIII.
filios tantùm *adoptiuos Dei*, seu non *naturâ*, sed *affectu tantùm & voluntate adoptantis*. Vnde, cùm affectus etiam voluntatis diuinæ ex parte termini, seu boni, quod ex illo communicatur, possit esse maior & minor, & bonum istud sit aliqua qualitas propriè dicta, vt suprà docuimus, quæ est capax intensionis & remissionis, filiatio autem naturalis fundetur in communicatione substantiæ, quæ non suscipit magis & minus, ideò fit, vt hæc gratia possit esse maior in vno, quàm in alio formaliter, & spiritalis adoptio, seu adoptiua filiatio.

I.

AD QVÆSTIONEM CXIII.

HÆc est vltima pars totius tractatus *de gratia*, quæ, vt continet præcipuas fidei controuersias, quas habemus cum recentioribus hæreticis, ita nec caret grauibus scholasticis difficultatibus. Vnde, vt faciliori & breuiori methodo vtrisque satisfacere possimus, explicabimus totum negotium de *iustificatione* eo ordine, quo solet peragi in adultis, ita vt explicatâ primùm definitione iustificationis, tam secundùm nomen quàm quoad rem significatam
II. per illud, agamus de dispositionibus ad eam prærequisitis, earum necessitatem & conditionem inuestigemus, deinde veram & genuinam causam formalé illius, & quæ includantur in illa, quænam etiam concomitentur illam, simúlque cum illa infundantur à Deo; tandem qualis sit ipsa iustificatio, vt his explicatis facilior nobis pateat aditus ad intelligentiam ipsius meriti, quod est alter & proprius effectus gratiæ sanctificantis. Vt igitur à nomine ordiamur, sit

DISPVTATIO I.

De nomine iustificationis.

ARTICVLVS I.

Variæ significationes nominis iustificatio.

III. HIc tantùm tres nominis *iustificatio* significationes afferemus, quæ iuxta vsum sacræ scripturæ & Patrum faciunt ad præsens institutum, & de quibus vel conuenit vel controuertitur inter nos & hæreticos.

Tres autem sunt eiusmodi significationes; prima, quâ iustificatio est verbum quoddam *forense*, & significat *declarationem iudiciariam*, seu sententiam, quâ quis iudiciariè declaratur *iustus:* sic Isaiæ 5. *væ vobis, qui iustificatis impium, pro muneribus*, id est, *insontes & innocentes declaratis & absoluitis*, in qua significatione extenditur etiam ad similem declarationem priuatâ auctoritate factam, sic apud S. Lucam cap. 10. dicitur de legisperito interrogante Christum Dominum, *ille autem volens iustificare seipsum*, id est, declarare iustum, quâ etiam in
IV. D significatione satis frequenter vsurpatur in communi vsu loquendi hominum, imò etiam extenditur ad significandum excusationem, seu ipsum excusare ab imposito crimine, vt Iob 27. capite *iustificationem meam non deseram.*

Secundò, significat acquisitionem illius iustitiæ, quâ à Deo verè iustificamur à peccatis, seu quâ interiùs anima mundatur à peccatis per gratiam sibi à Deo infusam, & ex iniustis vel non iustis fimus verè iusti, secundùm quam significationem nomen *iustificatio* significat motum seu transitum ab iniustitia ad iustitiam, sic *ad Rom.* 3. sic primæ *ad Corinth.* 6. Apostolus recensitis quibusdam grauioribus peccatis, quibus Corinthij fuerant antea infecti, volens exprimere eos esse iustos per interiorem iustitiam à

A Deo infusam, inquit, *& hæc aliquando fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati & iustificati estis;* V.
id est, veram iustitiam adepti.

Tertiò sumitur pro acquisitione incrementi istius iustitiæ interioris nunc explicatæ per secundam significationem, vt Ecclesiastici 18. *ne verearis vsque ad mortem iustificari.* & Apoc. 22. *qui iustus est, iustificetur adhuc*, id est, crescat & proficiat in interiori iustitia priùs acceptâ: quo sensu sanctus Iacobus cap. 2. suæ epist. dixit *hominem iustificari ex operibus*, id est accipere incrementum iustitiæ interioris per meritoria opera, & Apocalyp. 19. bona opera, seu merita sanctorum vocantur *iustificationes.*

ARTICVLVS II.

Vtrum nomen iustificatio *sumatur aliquan-*
B *do in scriptura pro iustitia, & pro* VI.
eius incremento.

EST inter nos & recentiores hæreticos de duabus significationibus iustificationis controuersia: nam omnes Lutherani & Caluinistæ, vt videre est apud Caluinum libro tertio suarum Institutionum §.2.& 3. apud Kemnitium insignem Lutheranum in suo examine Concilij Tridentini ad sextam sessionem, & in locis suis Theologicis titulo *de iustificatione* capite tertio, & communiter apud alios eorum sectatores, vt tueantur suam imputatiuam iustitiam, contendunt mordicùs hoc verbum *iustificare*, & eius verbale *iustificatio*, nunquam sumi in duabus posterioribus significationibus apud sacros auctores, vel etiam profanos, sed solùm in prima.

Communis tamen Catholicorum & Theologorum sententia, quam loco nostræ propo-
C sitionis ponimus, est, *hoc verbum* iustificare VII.
& nomen hoc iustificatio *ita habere significationem forensem in aliquibus sacræ scripturæ locis; vt in iis, quibus agitur de iustificatione per Christum Dominum, non excludat istam acquisitionem interioris iustitiæ, imò illam includat, & significet iuxta verum & genuinum sensum sacræ scripturæ.* Ita Stapletonius libro quinto de *inhærente iustitia* Prolegom. secundo, Bellarminus libro *de iustificatione*, & omnes tam Scholastici hoc loco, quàm controuertistæ Catholici disput. *de iustificatione.*

Et primò, quòd hoc verbum habeat in quibusdam locis sacræ scripturæ significationem forensem, libenter admittimus, vt patet ex locis suprà citatis pro prima eius significatione.

Deinde, quòd verbum *iustificare* & nomen *iustificatio* secundùm vsum veterum auctorum
D profanorum, vt Ciceronis, Terentij & alio- VIII.
rum id genus, nunquam vsurpetur in duabus posterioribus significationibus, id est pro acquisitione interioris iustitiæ & incremento eius, etiam concedimus: sed id mirùm videri non debet, nam, vt Bellarminus suprà rectè animaduertit, res per illud vtroque modo significata, penitus latuit eiusmodi auctores; vnde, cùm voces & verba sint notæ conceptuum ex Aristotele libro primo de *interpretatione*, non potuit illis venire in mentem adaptare verbum *iustificare* significandæ acquisitioni vel incremento interioris iustitiæ; imò nec Lutherani vel Caluinistæ poterunt fortè reperire apud illos verbũ *iustificare*, & nomen hoc *iustificatio* in prima illa significatione, ad quam

I. A tamen solam, hoc vtrumque verbum volunt extendere; sed cùm mysterium iustificationis probè fuerit cognitum sanctis Patribus Ecclesiæ, & & illi sint de eo locuti conformiter ad vsum & modum loquendi sacræ scripturæ, longè meliori titulo possumus eos in defensionem & patrocinium nostræ propositionis vocare, quàm recentiores hæretici prædictos auctores profanos pro illa prima significatione huius verbi tanquam solâ & vnicâ, quâ in re non est multùm nobis elaborandum; Kemnitius enim vtroque loco suprà citato id fatetur ingenuè, sic enim ibi in suo examine loquitur de nobis, *talem volunt esse rationem compositionis* (nimirum verbi *iustificare*) *qualis est in verbo sanctificare, viuificare, calefacere, frigefacere, & Patres quidem verbum iustificare in hac significatione vsurpare non ignoro.* Hactenus Kemnitius: & posteriori, loco scilicet in locis illis cōmu-
II. B nibus expressè refert sanctum Augustinum disputantem contra Pelagium & sectatores eius, accepisse hoc verbum *iustificare*, vt sit idem ac facere, vt homo habeat nouas qualitates, motus, & actiones Spiritus sancti, citátque pro hac significatione duo eius testimonia: primum ex capite vigesimo sexto libri *de spiritu & litera*, secundum ex libro eius de *prædestinatione sanctorum*: ergo sicut *sanctificare* idem est ac *ex non sancto facere sanctum*, viuificare *ex non viuente facere viuentem*, calefacere *ex non calido, facere calidum*, frigefacere *ex non frigido facere frigidum*, ita etiam de mente sancti Augustini explicantis locos sacræ scripturæ à Kemnitio ibi relatos, ipsum *iustificare* etiam apud Apostolum agentem de vera iustificatione hominis, idem erit ac de *impio facere* pium, de *iniusto facere iustum*, sícque ex hâc confes-
III. C sione Kemnitij habebimus, & Apostolum iuxta explicationem sancti Augustini, & sanctum Augustinum, aliósque Patres primitiuæ Ecclesiæ assertores huius nostræ propositionis.

Sed & illam probamus ex sacris literis, primò sumpto argumento ab iis locis, quos aduersarij vrgent: Deus in iustificatione impij declarando, & iudiciariè pronuntiando illum iustum, verè & propriè eum talem pronuntiat, qualis verè est propriè formaliter & secundùm veritatem rei, vel saltem ipso facto tali suâ declaratione facit practicè illum formaliter & secundùm veritatem rei, talem: tum quia aliàs Deus mentiretur, quod implicat, tum etiam, quia iudicium Dei est verissimum iuxta illud Psalmistæ Psalmo decimo octauo, *iudicia Domini vera iustificata in semetipsa*, distinguitúrque à iudicio hominum, quòd
IV. D hoc, vt plurimùm nitatur sola præsumptione, sequatur allegata & probata: iudicium verò Dei nitatur ipsâ veritate rei, vt pote illi euidentissimâ & certissimâ, & cuius oculis omnia patent: sed locis illis sacræ scripturæ, quibus hæretici fatentur agi de iustificatione hominis impij, & contendunt verbum *iustificare* sumi in significatione forensi, Deus declarat, & iudiciariè pronuntiat eum, qui ante istam declarationem iudiciariam, erat impius & iniustus, pium & iustum: ergo tunc talis homo non est ampliùs secundùm rei veritatem propriè & formaliter impius, iniustus, sed iustus: ergo cùm immediatè ante declarationem istam iudiciariam esset impius, debuit homo per istam declarationem acquirere iustitiam il-

lam interiorem, & ex consequenti hoc verbum *iustificare* locis illis sacræ scripturæ, quibus Deus hominem pronuntiat *iustum*, ita V.
habet significationem forensem, vt simul etiam includat secundam illam significationem, quâ significat acquisitionem interioris illius iustitiæ, quâ à Deo verè formaliter & propriè iustificamur à peccatis.

Probatur secundò, ex aliis locis, vt *ad Romanos* capite quinto, *iustificati gratis per gratiam ipsius*, quibus paucis verbis Apostolus explicat iustificationem impij fieri ex mera & gratuita voluntate Dei sine merito operum, ita tamen, vt hæc simul importet iustitiam interiorem, quam tunc acquirat, & accipiat à Deo, qui iustificatur; non enim ibi hæc duo *gratis & per gratiam* vnum & idem significant, sed duo distincta: primum quidem *gratis* voluntatem gratuitam Dei, quâ nos indignos nullis præcedentibus meritis ex parte nostra VI.
iustificat; istud autem posterius (*per gratiam*) donum supernaturale, quo Deus nos similiter iustificat, seu *interiorem illam iustitiam*: hæc enim particula, *per*, rectè applicatur explicandæ causæ formali alicuius rei.

Et quia hæretici in confirmationem prætensæ suæ hæresis vrgent, vt patebit articulo sequenti, antithesim ab Apostolo agente de iustificatione explicatam per verbum *condemnare*, item *accusare*, quæ sunt forensia verba, ita & nos vrgebimus comparationem factam ab eodem Apostolo *ad Romanos* inter peccatum illud, quod per originem trahimus à primo parente, & gratiam illam, quam à Christo Domino accipimus in iustificatione.

Hæc autem verba sunt Apostoli, *sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti, ita & per vnius obeditionem iusti constituuntur multi*, id est, *iustificantur*: at ibi hæc VII.
particula *iusti constituuntur* non significat nudam aliquam declarationem iudiciariam de remissione peccatorum factâ hominibus, sed simul etiam includit actualem collationem interioris iustitiæ iis, qui iustificantur ex merito Christi Domini, quia Apostolus ibi ait nos *sic constitui iustos*, seu *iustificari, per obedientiam ipsius Christi Domini, sicut per inobedientiam Adæ sumus constituti peccatores*; atqui istud Apostoli, *peccatores constituti per inobedientiam vnius hominis*, scilicet Adæ, significat iniustitiam originalem vnicuique nostrûm propriam & inhærentem, etiam ex ipsa confessione Lutheranorum, & Caluinistarum agendo de *peccato originali*: ergo & istud Apostoli *per vnius obeditionem iusti constituentur*, VIII.
idem significat, ac iustificabuntur per *iustitiam interiorem*, sibíque inhærentem & concessam ex merito Christi Domini, sícque verbum *iustificare*, ita apud Apostolum significat iudiciariam declarationem seu absolutionem & remissionem de peccatis, vt tamen, quando agitur de iustificatione includat etiam in totali & completa sua significatione acquisitionem interioris iustitiæ, quæ inhæreat iusto.

Et explicatio huius comparationis Apostolicæ confirmatur ex S. Augustino libro *de peccatorum meritis & remissione* cap. 9. vbi illam sicut & nos exponit.

I. ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM est, quòd verbum hoc *iustificare*, & nomen *iustificatio*, nunquam sumantur in illa duplici significatione apud sacros auctores, quando doctrina iustificationis traditur & tractatur: semper enim in istis locis iustificatio, & condemnatio opponuntur, fitque mentio accusationis, quæ omnia important processum iudicialem & declarationem iudiciariam, quâ quis declaratur & pronuntiatur *iustus*, non autem quâ de impio & iniusto fiat pius & iustus interiùs, sic *ad Romanos* 5. *iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem.* Ad *Romanos* 8. *quis accusabit aduersus electos Dei, Deus, qui iustifi-*
II. *cat, quis est, qui condemnet?* primæ *ad Corinth.* 4. *qui iudicat, Dominus est, nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum*, id est, vt illi explicant, coram Deo iustificante absolutus.

Respondetur, solutionem huius fundamenti patere ex dictis articulo præcedenti, hæreticos scilicet accipere solummodo dimidiatam significationem huius verbi *iustificare* in iis locis, in quibus sacræ literæ, loquendo de iustificatione hominum, vtuntur isto verbo; quia, vt ostendemus infrà, tota essentia iustificationis coalescit ex remissione peccatorum, & interiori renouatione per inhærentem iustitiam, quare hæc posterior pars nunquam est in nobis, quin & prior altera præcedat. Vnde Apostolus illo eodem loco *ad Romanos* quinto, quo iustificationem opposuit condemnationi, statim meminit ipsius interioris gratiæ, comparando
III. inobedientiam Adæ cum obedientia Christi, & effectus illarum inter se, vt nunc ostendimus. Et hoc idem potest responderi ad aliud eiusdem epistolæ testimonium.

Ad locum autem prioris *ad Corinth.* capite quarto, respondetur illum nullo modo fauere hæreticis, nam sicut *esse conscium* ibi importat aliquod peccatum mortale, quo anima non tantùm *imputatiuè*, sed *verè*, inficiatur, ita & hæc particula *iustificatus* ibi idem sonat, ac *esse iustum* interiori & sibi inhærente iustitiâ, ita vt Apostolus ibi neget se scire, an sit iustus, nec-ne, seu an habeat in seipso gratiam iustificantem.

Secundum fundamentum petitur ex eo, quòd sanctus Paulus sit imitatus phrasim Hebraïcam scribens de ipsa iustificatione hominum, aiunt autem verbum Hebraïcum, quod huic Latino *iustificare* correspondet, idem sonare, ac *de-*
IV. *clarare, pronuntiare iustum*, & sic absoluere.

Respondetur negando illud; nam periti linguæ Hebraïcæ obseruarunt apud Danielem capite duodecimo, verbum Hebraïcum correspondés huic Latino *iustificare* non esse verbum forense ibi, quia dicitur de Doctoribus & concionatoribus, docentibus viam interioris iustitiæ, quos tamen certum est non pronuntiare more iudicum eos, quos docent, esse absolutos, sed tantùm suâ doctrinâ illis aperire viam ad iustitiam & interiorem sanctitatem: & capite nono Daniel orans Deum, & explicans se non inniti propriæ suæ & sibi inhærenti sanctitati seu iustitiæ, sed diuinæ misericordiæ, ait *non in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras*; Et sic totâ hâc quæstione accipimus no-
A men hoc *iustificatio* in secunda significatione, V.
prout scilicet est acquisitio iustitiæ, quâ quis ex impio & iniusto fit formaliter pius & iustus, quomodo iustificatio sumitur *passiuè*, & se tenet ex parte hominis, sicut sumpta *actiuè* tenet se ex parte Dei, tanquam causæ principalis.

ARTICVLVS IV.

Soluitur dubium.

QVÆRES, cùm iustificatio deriuetur à nomine *iustitia*, quare & vnde gratia illa supernaturalis inhærens, quâ formaliter mundamur interiùs à peccato & renouamur, appelletur *iustitia*.

Respondetur duas esse causas; prima habetur apud sanctum Thomam hîc articulo pri-
B mo in corpore, quòd scilicet iustitia ex propria VI.
sua ratione importet rectitudinem aliquam ordinis, vt docent Philosophi in Ethicis, & in ipsa dispositione interiori hominis per gratiam iustificantem reperitur quidam ordo, quatenus supremum hominis, id est, superior eius pars subditur Deo per gratiam, & inferiores vires animæ, id est pars eius inferior subiicitur & obedit superiori, iuxta quam significationem nomen *iustitia* tribuitur metaphoricè apud Aristotelem libro quinto Ethicorum capite vltimo, ei virtuti, quæ ordinem aliquo modo talem ponit in homine.

Secundò, hæc gratia appellatur *iustitia* propter analogiam & similitudinem, quam habet cum illa vniuersali iustitia, quam Philosophi in Ethicis vocāt *legalem*, vt enim hæc complectitur omnes virtutes, sic etiam hæc gratia iustificans continet quasi in radice omnes virtutes; qui
C enim est informatus gratiâ sanctificante, debet VII.
habere conformitatem cum lege & præcepto rei saltem grauis & obligantis ad mortale, quia hæc gratia importat supernaturalem amicitiam sui subiecti cum Deo, & aliquam voluntatem ipsius iusti non transgrediendi aliquam legem Dei, obligantem saltem ad mortale.

DISPVTATIO II.

De definitione & diuisione iustificationis.

ARTICVLVS I.

Quotuplex sit iustificatio.

D SIT hæc propositio: *duplex distinguitur iustificatio; vna, quæ fit & est ad modum simplicis generationis, quâ quis assequitur iustitiã, seu gratiam iustificantem absque vllo præcedenti peccato; Altera, quæ fit & est secundùm rationem motus de contrario in contrarium, quâ homo, qui priùs fuit & est in peccato, iustificatur, seu accipit remissionem peccatorum, & simul gratiam iustificantem, seu remissiuam peccatorum.* Ita sanctus Thomas hîc articulo primo, & omnes Scholastici communiter. VIII.

Probatur: tot possunt distingui iustificationes, quot possunt distingui & assignari modi varij & diuersi, quibus creatura rationalis de

I. non piâ, de non iustâ, de non amicâ Deo, supernaturali iustitiâ, amicitiâ, & gratitudine fiat formaliter iusta supernaturali iustitiâ, amica & grata Deo supernaturali amicitiâ & gratitudine: atqui rectè distinguuntur duo modi, quibus aliqua rationalis creatura fiat supernaturali iustitiâ, amicitiâ & gratitudine Deo amica, iusta, & grata: prior modus, quo, qui nullum vnquam habuit peccatum, accipit gratiam sanctificantem, quomodo beatissima Virgo, quæ nullum vnquam peccatum etiam originale habuit, accipiendo gratiam sanctificantem à Deo, est iustificata: quomodo item Angeli & primi nostri parentes fuerunt iustificati; posterior modus, quo qui accipit gratiam iustificantem, priùs habuit peccatum quoddam, & ab eo mundatur, accipiendo gratiam habitualem; quâ ratione communiter infantes iustificantur per baptismum, quibus remittitur
II. peccatum originale ipsâ infusione gratiæ iustificantis, & communiter aliqui post deperditam gratiam baptismalem per peccatum aliquod mortale iustificantur per Sacramentum pœnitentiæ: ergo rectè distinguuntur duæ illæ iustificationes.

Articvlvs II.

Quid sit iustificatio.

Sit hæc prima propositio: iustificatio priori modo sumpta, seu quæ non præsupponit vllum peccatum præcedens, rectè definitur, *mutatio seu transitus creaturæ rationalis à carentia gratiæ sanctificantis, tanquam termino à*
III. *quo, ad gratiam sanctificantem vt terminum ad quem.*

Hæc propositio probatur ex ipsa simplici expositione terminorum, & in primis dicitur esse *transitus* seu *mutatio*; tum quia de *non esse gratum, iustum, amicum Dei supernaturali iustitiâ, gratitudine & amicitiâ* transit ad esse amicum, gratum & iustum, supernaturali iustitiâ, amicitiâ & gratitudine, tum quia iustificatio hæc dicitur à sancto Thoma hîc & aliis communiter *esse ad modum simplicis generationis*, & generatio est *quædam mutatio à non esse tali, tanquam termino à quo, ad quoddam esse tale, vt ad terminum ad quem*, seu *mutatio quædam à non esse ad esse.*

Deinde dicitur *à carentia gratiæ, tanquam à termino à quo, ad eandem gratiam, vt terminum ad quem*, quia sicut generatio habet pro termino *à quo* carentiam formæ, quæ acqui-
IV. ritur ipsa mutatione importatâ per generationem; & formam illam seu acquisitionem illius, pro termino *ad quem*; similiter & hæc prior iustificatio supponit negationem gratiæ iustificantis in subiecto, quod tunc sic iustificatur, & sicut generatio est inter duos terminos, quorum prior dicit negationem posterioris, sic & hæc prima iustificatio.

Tertiò additur hæc particula *creaturæ rationalis*, vt proprium subiectum iustificationis explicetur: nam, si per absolutam Dei potentiam fieri posset, vt aliquod accidens spiritale reciperetur in subiecto materiali, cuiusmodi sunt omnes formæ substantiales corporeæ, & per eandem potentiam Deus infunderet habitualem gratiam alicui earum, verbi gratiâ,

A bruto animali, non propterea tamen talis mutatio seu transitus à carentia gratiæ ad acquisitionem gratiæ sanctificantis posset dici & esse iustificatio, defectu subiecti rationalis, quia hæc gratia, vt iustificans, est ad subiiciendum suum subiectum, tanquam aliquod agens per intellectum & voluntatem, ipsi Deo superiori tanquam fini suo supernaturali, & ad non violandum leges eius, ad ineundum cum illo vt sic veram amicitiam, attingendo illum per cognitionem intellectus & amorem voluntatis, quorum tamen omnium solæ creaturæ rationales sunt capaces, vt per se constat, & potest ampliùs intelligi ex iis, quæ Theologi communiter tradunt tertiâ parte de assumptione creaturarum rationabilium, vel etiam insensibilium ad vnitatem seu identitatem alicuius diuinæ subsistentiæ. V.

B Secunda propositio: iustificatio sumpta posteriori modo rectè definitur; *mutatio seu translatio à peccati statu ad statum gratiæ, & redemptionis filiorum Dei per Iesum Christum redemptorem nostrum*: hæc definitio colligitur ex sancto Paulo capite primo *ad Coloss.* quando ita ait, *qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum.* Nam in istis verbis Apostoli & mutatio propria huic iustificationi, & vterque eius terminus explicantur; *mutatio* quidem in isto verbo *transtulit*; terminus *à quo*, scilicet peccata, seu status peccati, qui derelinquitur per iustificationem, in istis verbis, *de potestate tenebrarum*, id est de potestate diaboli, sub cuius iugo & captiuitate eramus per peccatum, vt sanctus Augustinus explicat epistolâ centesimâ septimâ, con- VI.
C formiter ad illud Christi Domini apud sanctum Lucam capite vigesimo secundo, *hæc est potestas tenebrarum*, id est diaboli: item terminus *ad quem* explicatur in istis verbis, *habemus redemptionem & remissionem peccatorum*, sicut & subiectum per particulam, *habemus.*, nos scilicet creaturæ rationales: tandem & caussa meritoria huius nostræ iustificationis exprimitur istâ particulâ *in quo*, quæ refert Christum Dominum, per cuius sanguinem & mortem sumus redempti à peccatis. VII.

Et hæc definitio ita conuenit iustificationi, quæ fit in nobis constitutis in hoc statu, vt tamen comprehendat tam peccatum originale, in quo nascimur, & à quo per baptismum purgamur, quàm mortale, quod post baptismum committimus.

Si quis tamen velit illam definire, vt est om-
D ninò prima, & propria paruulis, & iis infidelibus, qui nunquam fuerunt iustificati, sic rectè definiet illam ex Tridentini sessione sextâ, capite quarto, iustificatio est *translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptionis filiorum Dei, per secundum Adam Iesum Christum saluatorem nostrum*: cuius partes singulæ intelliguntur ex nunc dictis circa præcedentem, nisi quòd VIII.

Circa hanc definitionem Concilij duo sunt notanda: primum est hæc duo distingui, *nasci in statu filiorum Adæ*, & *esse filium Adæ*; hoc secundum competit omnibus etiam iustis, imò & Christo Domino, omnes enim descendimus ab Adam, & sanctus Lucas capite tertio ostendit & reducit generationem Chri-

I. sti Domini vsque ad Adam tanquam primum stipitem: primum verò iis tantùm competit, qui sunt infecti peccato originali, & ita Concilium Tridentinum consultò posuit hanc particulam *ab eo statu, in quo nascitur filius Adæ*, quia peccatum originale contrahitur in ipsa interiori natiuitate hominis, quâ scilicet anima eius coniungitur corpori, descendenti ab Adam viâ seminali, & sit pars filij Adæ, vt Theologi docent agendo de peccato originali. Alterum, quod est obseruandum, est, Concilium Tridentinum ibi indicasse causam vtriusque status; *peccati* quidem in verbis nunc relatis: nam status peccati trahit originem ab Adam, & ideò homo dicitur *nasci filius Adæ*; status verò *filiorum Dei* in istis verbis *per secundum Adam saluatorem nostrum*: nam merita & mors Christi Domini sunt causa meritoria huius secundi nostri status.

II. Est autem inter istas definitiones hæc distinctio; quòd tertia & quarta conueniat tantùm iustificationi, quæ supponit peccatum primi parentis, & mysterium incarnationis; prima verò nullum supponat peccatum, vel terminum à quo, nec etiam Christum Dominum, si præcisè sumatur, tanquam mediatorem & redemptorem; non enim desunt ex Scholasticis, qui velint Angelos non accepisse gratiam habitualem ex meritis Christi Domini; & si Deus, vt potuit, non constituisset primum parentem caput omnium hominum pro accipienda & deperdenda gratia, sed tales quoad hoc fecisset illos, quales constituit Angelos, nec decreuisset mysterium Incarnationis esse faciendum, & tamen voluisset homines post commissum peccatum mortale admittere in

III. reconciliationem per pœnitentiam, aut alia media, quæ potuisset instituere, & eos recipere in adoptionem filiorum, tunc vt definitio iustificationis explicata primâ propositione accommodaretur iustificationi hominum, qui peccassent in tali statu, prima eius particula esset solummodo immutanda, scilicet loco huius particulæ *carentia*, quæ puram & simplicem negationem denotat, esset hæc alia substituenda *priuatio*, quatenus tunc homo esset ordinatus ad vitam æternam, cuius semen est habitualis gratia, & quâ peccatum depelleret.

Est tamen animaduertendum omnes istas definitiones ita conuenire ei iustificationi tantùm, quæ propriè est prima, seu quâ ita gratia iustificans infunditur, vt etiam peccatum supponatur, quod tunc remittatur: datur enim secunda iustificatio, quæ propriè consistit in

IV. augmento iustitiæ, seu gratiæ iam acceptæ; in præsenti ergo agimus tantùm de primâ.

A

DISPVTATIO III.

De dispositionibus ex parte hominis ad iustificationem.

ARTICVLVS I.

Vtrum ex parte hominis requirantur aliquæ dispositiones ad iustificationem.

V. NOTANDVM est hanc difficultatem moueri tantùm de adultis, seu habentibus vsum rationis, & hoc adhuc, prout communiter iustificantur, quo prænotato, vt rem aggrediamur,

B

VI. Lutherus in assertione suorum articulorum, damnatorum per Bullam Leonis X. tam articulo sexto, quàm trigesimo sexto, non solùm negat aliquam dispositionem requiri ad gratiam, sed addit eiusmodi dispositionem facere hominem hypocritam & magis peccatorem.

Contraria tamen sententia, quam loco nostræ propositionis statuimus, est de fide, *homines adultos posse & debere se disponere ad gratiam & iustificationem*. Ita habemus ex Tridentino sessione sextâ, capite quinto & sexto, & canone septimo, vbi expresè damnatur hæresis Lutheri.

Probatur nostra propositio, primò ex sacris literis, vt Hieremiæ tertio, Isaiæ trigesimo primo & quadragesimo sexto, Oseæ quarto, Ioëlis secundo, Apocalypsis tertio, Actorum primo, in quibus omnibus locis præcipitur peccatoribus, vt sese præparent, disponant, & sese conuertant ad Deum.

C

VII. Probatur deinde exemplis eorum, qui in sacris literis dicuntur obtinuisse gratiam per humilitatem & pœnitentiam, cuiusmodi sunt Dauid & beata Magdalena, item in Actibus Apostolorũ Cornelius Centurio per suas eleemosynas.

Probatur item ex Patribus, vt sancto Augustino in Psalmum 144. vbi multa habet pro hac præsenti propositione: item tractatu 72. in sanctum Ioannem, vbi post medium explicat illud Christi Domini *maiora horum faciet*, esse dictum propter opus iustificationis, quod Christus Dominus operatur in nobis, *non vtique*, vt ait, *sine nobis*; & sermone 15. *de verbis Apostoli* habet multa, quæ faciunt ad præsentem propositionem, inter quæ est hæc celebris sententia, *qui creauit te sine te, non te iustificat sine te*: quem locum hæretici conantur corrumpere legendo illum *interrogatiuè*, cùm tamen tam

D

VIII. ex antecedentibus, quàm consequentibus debere legi *sine interrogatione* satis constet, ait enim sanctus Augustinus ibi, *fecit nescientem, iustificat volentem*.

Tandem, probatur ratione petitâ ex sancto Augustino, & refertur *de consecratione* distinct. 4. can. *omnis qui*, nullus suæ voluntatis arbiter constitutus potest inchoare nouam vitam (iustus enim vocatur *nouus homo*, *noua creatura* ab Apostolo) nisi eum pœniteat veteris vitæ: atqui iustificatur, inchoat nouam vitam: ergo aliqua prærequiritur dispositio in adultis ad iustificationem.

Confirmatur: quia maximè decet, vt qui suo libero arbitrio priuat se gratiâ, suo etiam actu libero sese ad illam disponat.

I. Deinde: Deus mouet vnumquemque secundùm motum & modum suæ naturæ: ergo hominem vtentem ratione debet mouere ad recipiendam gratiam, seu iustitiam, ex sua voluntate.

Postremò: forma non recipitur in materia, nisi dispositâ: atqui homo infectus peccato mortali, habet indispositionem ad gratiam habitualem; est enim peccatum mortale forma quædam opposita gratiæ iustificanti: ergo, vt talem gratiam tanquam talem formam recipiat, debet ad illam disponi.

Quæres, an dispositiones ad iustificationem requirantur ex natura rei.

Respondetur *negatiuè*, sed solùm ex ordinatione Dei, & ex ipsâ congruentia; non quidem *ex natura rei*, quia quod sic requiritur, semper & vbique requiritur, quando talis forma est introducenda: at iustificatio reperitur in
II. paruulis renatis baptismo, etiamsi nulla reperiatur in illis præuia dispositio. Vnde, loquendo simpliciter & absolutè iuxta potentiam extraordinariam Dei, potest etiam Deus iustificare adultum sine præuia dispositione, cum nuda aliqua displicentia naturali ipsius peccati, vel cum negatione complacentiæ in peccato, quemadmodum iustificat paruulos.

Quòd verò dispositiones requirantur *ex ordinatione Dei*, patet ex modò citatis scripturæ & Patrum testimoniis, & rationibus allatis pro nostra propositione.

ARTICVLVS II.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

III. PRIMVM est: omnia opera facta extra statum gratiæ sunt peccata.

Respondetur, negando omnia opera eorum, qui sunt extra statum gratiæ, esse peccata; vt intelligitur ex dictis primâ quæstione contra Pelagium *de necessitate gratiæ*, & naturali facultate nostræ voluntatis ad exercenda quædam bona opera ordinis purè naturalis.

Secundum est: quòd Isaiæ sexagesimo quarto dicatur, *facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ*: ergo eo modo habent se nostræ actiones ad veram iustitiam, quo pannus menstruatæ mulieris ad munditiem: ergo quemadmodum tantùm abest, vt pannus iste disponat ad munditiem, quin potiùs auget immunditiem, ita & nostræ actiones, quæ antecedunt iustificationem, potiùs augebunt nostram iniusti-
IV. tiam, quàm disponant ad iustitiam.

Respondetur, Isaiam ibi loqui in persona aliquorum insigniter impiorum, vt patet ex illis verbis sequentibus, *non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te.*

Deinde respondetur, Prophetam non loqui nisi de operibus legis Mosaicæ, quæ vocabant *iustitias*, vt sanctus Hieronymus ad illum locum explicat, & quia non exercebantur ab istis hominibus modo & intellectione debitis; Propheta, vt ostendat actiones istas nullius esse apud Deum valoris & meriti, dicit illas esse similes panno menstruatæ mulieris: at ex eo, quòd aliquæ actiones vnius vel etiam plurium impiorum sint inutiles, etiam in ratione dispositionis, ad producendum aliquem

A effectum, malè colligitur actiones omnes hominis constituti extra gratiam habitualem, seu nondum iustificati, esse vel malas, vel aliquas illarum nullo modo posse esse dispositiones ad gratiam iustificantem. V.

Tertium est: quòd Isaiæ 52. dicitur *gratis venundati estis*, (nempe propter peccatum) *absque argento redimemini.*

Respondetur, illum locum ad literam de captiuitate filiorum Israël intelligi, quòd scilicet Chaldæi gratis, id est, nullâ numeratâ pecuniâ, vel alio pretio soluto, eos adduxerunt captiuos, ita etiam Deus reduxit illos à tali captiuitate sine vlla solutione.

Quartum est: quòd Isaiæ 58. dicatur, *venite, emite absque argēto, & absque vlla commutatione vinum & lac*, id est iustificationem sine præuiis dispositionibus, aliàs non tam fieret gra-
B tis & sine argento vel commutatione, quàm cum argento & commutatione, quia istæ dispositiones essent veluti pretium iustificationis accipiendæ. VI.

Respondetur, homines quidem prouocari ad acquirendam iustitiam, seu gratiam iustificantem, quia, sicut apud sanctum Ioannem capite quarto, gratia sanctificans intelligitur nomine *aquæ*, sic etiam & isto loco Prophetæ, vt notat sanctus Hieronymus ibi, & hæc gratia dicitur *emi absque argento & vlla commutatione*, eo quòd detur absque merito *de condigno* operum præcedentium, quæ tamen condignitas pretij ad rem emptam habet locum in vera commutatione & emptione: nam qui viliùs vendit aliquid, quàm valeat, vulgò dicitur *donare*, non *vendere*; non autem Propheta ibi negat ad acquisitionem huius gratiæ præmittendam esse ex parte nostra dispositionem ali-
C quam seu præparationem; imò in hoc eodem capite, vbi excitauit homines ad comparandam sibi gratiam, posteà explicat dispositiones præuias, quæ ad illius infusionem requiruntur in adultis: nam vbi exposuit excellentiam tanti doni, & inflammauit voluntatem ad illud, ita ait, *quærite Dominum Deum, dum inueniri potest, inuocate eum, dum propè est, derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum*, quibus verbis explicat dispositiones prærequisitas ad iustificationem. VII.

Quintum: primæ *ad Corinthios* decimo tertio dicitur, *si charitatem non habeam, factus sum sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens*: atqui homo ante acceptam iustificationem supponitur carere ipsâ charitate: igitur omnia eius opera sunt inutilia, nec possunt disponere ad iustifi-
D cationem. VIII.

Respondetur, illud tantùm probare opera exercita extra statum gratiæ habitualis non esse meritoria *de condigno*, quod nos libenter admittimus, non autem negat ibi Apostolus hæc opera, alioquin bona secundùm suam substantiam & ex suo genere, imò ex aliquo bono motiuo facta, obesse & sapere hypocrisim, quod tamen asserit Lutherus suprà.

Sextum: homo ante iustificationem est sub lege peccati; ergo semper peccat, & quidquid agit, est peccatum.

Confirmatur ex illo Christi Domini apud sanctum Ioannem decimo quinto, *qui in me non manserit, mittetur foras, & sicut palmes arescet.*

I. Respondetur, peccatorem ante iustificatio-
nem acceptam hoc sensu dici *esse sub lege pecca-
ti*, quòd adhuc inquinetur peccato, ex qua ta-
men eius constitutione non sequitur, omnia
eius opera esse peccata, nam suprà ostendimus
hominem constitutum in tali peccato adhuc
posse aliqua opera exercere, quæ sint moraliter
bona & honesta. Ad confirmationem ex capite
15. S. Ioannis respondetur, illud Christi Domini
intelligi de merito *de condigno*.

Septimum fundamentum: homo ante acce-
ptam iustificationem est totus carnalis, quia
non habet spiritum Dei: ergo & eius opera
sunt carnalia, nec proinde dispositiua ad iustifi-
cationem.

Respondetur, hominem nondum iustifica-
tum habere tantùm spiritum Dei *mouentem* &
impellentem, non autem *inhabitantem* in se, à
quo excitatus ad bonum potest concipere do-
II. lorem de peccatis, sicque se disponere ad gra- B
tiam.

Octauum: Matthæi septimo dicitur, quòd
arbor mala non possit ferre fructus bonos.

Respondetur, Christum Dominum ibi agere
contra hypocritas, & assignare modum, quo de-
tegantur: nam nomine *malæ* arboris intelligit
Pseudoprophetas & hypocritas, quos ibidem
ait *non posse diutissimè latere, si eorum opera di-
ligenter discutiantur*, quia non possunt ita dissi-
mulare, quin tandem ex aliquo suo opere di-
gnoscantur, vnde non negat Christus Domi-
nus eos posse bonum aliquem fructum pro-
ducere.

Deinde, si per *arborem malam* velimus intel-
ligere peccatores, quemadmodum intelligit
sanctus Augustinus libro quarto *contra Iulia-
num*, capite tertio, & libro de *gratia Christi* ca-
III. pite 18. & 19. respondetur ibi tantùm significari
opera exercita extra statum gratiæ habitualis
non esse meritoria, saltem *de condigno*.

Vltimò: quamplures adulti iustificati sunt abs-
que præcedenti dispositione; vt S. Paulus, cùm
adhuc esset *spirans minarum & cædis in discipu-
los Domini*, & S. Matthæus, dum sederet ad te-
lonium.

Negatur antecedens; nam & sanctus Paulus
sese disposuit ad iustificationem, quando sese
subiecit voluntati Christi Domini, ad respon-
dendum eius gratiæ excitanti, sic dicendo, *Do-
mine, quid me vis facere.*

Adde quòd Actorum nono capite, antequam
visum reciperet per impositionem manuum sibi
factam ab Anania, dicatur *neque manducasse*,
neque bibisse tribus diebus, id est, ieiunasse, item
orasse; at ieiunium & oratio sunt dispositiones
IV. ad iustificationem.

Sanctus etiam Matthæus præmisit aliquam
contritionem de peccatis ipsi suæ iustificationi:
nam sanctus Hieronymus ad caput nonum sancti
Matthæi, quo eius vocatio recensetur, ait ideò,
reliquos peccatores, qui mensæ simul cum Chri-
sto Domino accumbebant, non desperasse de
sua salute, *quia*, inquit, *videbant publicanum*,
*id est Matthæum, ad meliora conuersum, locum
inuenire pœnitentiæ*: ergo, cùm inuenire aliquem
locum pœnitentiæ, sit, præsupposito aliquo a-
ctu contritionis, accipere remissionem pecca-
torum, fit, vt sanctus Matthæus non sit iustifi-
catus absque aliqua dispositione præuia.

Deinde, potest dici dispositionem non præ-
requiri ex natura rei ad iustificationem, vt su-
A prà ostendimus, & proinde, quemadmodum V.
Christus Dominus potest effectum sacramen-
ti conferre absque sacramento: ita etiam po-
test conferre effectum aliquem absque dispo-
sitione, solummodò prærequisitâ *ex voluntate
Dei & congruentiâ*, habet enim potestatem
excellentiæ, per quam potest id totum præ-
stare, quemadmodum docent Theologi tertiâ
parte.

DISPVTATIO IV.

De fide ad iustificationem requisita, seu de dispositione ex parte intellectus ad iustificationem requisita.

ARTICVLVS PRIMVS. VI.

*An fides tanquam dispositio ad iustificatio-
nem requiratur.*

QVIA homo agit per intellectum
& voluntatem, & Deus vnum-
quodque mouet secundùm mo-
dum suæ naturæ, ideò dispositio-
nes hominis ad iustificationem
debent consistere in aliquibus pertinentibus ad
intellectum & voluntatem: & primò ad iustifi-
cationem adultorum aliquam fidem requiri,
est communis doctrina non tantùm Catholico-
rum, sed etiam hæreticorum nostri temporis:
nam Lutherus citatâ assertione suorum articu-
lorum, art. primo & decimo quinto, Kemnitius
in examine sextæ sessionis Tridentinæ à quinto
C eius capite ad 13. inclusiuè, & à Canone 4. vs-
que ad 14. agens de præparatione ad iustifica- VII.
tionem, item & in locis suis communibus titulo
de iustificatione duobus Paragraphis *de verbo fi-
dei*, Caluinus libro tertio Institutionum capite
primo, secundo & 14. & eorum sectatores ad-
mittunt aliquam fidem requiri, quæ antecedat
iustificationem impij.

Et quòd omnes Catholici prærequirant e-
tiam aliquam fidem ad iustificationem, patet ex
Trident. sessione sextâ, capite quinto, sexto &
octauo, vbi docet fidem esse fundamentum &
radicem iustificationis; item ex Patribus, vt
sancto Chrysostomo homiliâ 40. in S. Mat-
thæum; sancto Augustino scribente passim in
Pelagianos & eorum reliquias, fidem esse id,
vnde iustitia sumit initium, vt epistolâ 105. *ad
Sixtum*, quam ob causam idem sanctus Augu-
stinus libro *de natura & gratia* capite 69. mo-
D net, quòd si volumus accendere animos infide- VIII.
lium ad bene & rectè viuendum, eos ante om-
nia esse excitandos ad fidem; & hæc fidei neces-
sitas habet expressè fundamentum in sacris lite-
ris *ad Hebræos 11. sine fide impossibile est placere
Deo, credere enim oportet accedentem ad Deum,
quia est, & quòd inquirentibus se remunerator sit.*

Tandem hoc etiam est conforme rationi:
nam omnis actus voluntatis prærequirit ali-
quem actum intellectus sibi correspondentem
& proportionatum: at iustificatio, etiam secun-
dùm recentiores hæreticos, importat aliquem
actum voluntatis, vt paulò pòst videbimus, cui
actui voluntatis aliquis actus diuinæ & superna-
turalis fidei est proportionatus, quia est circa
idem supernaturale obiectum, vt etiam patebit

I. infrà: igitur aliquis actus fidei supernaturalis prærequiritur ad iustificationem.

Dixi hunc vtrumque actum, *intellectus* scilicet *& voluntatis, dispositiuum ad iustificationem, debere esse supernaturalem*, vt tacitè refellatur insignis illa hæreticorum nostri temporis calumnia, vt illa Kemnitij & Petri Martyris, quâ dicunt nos velle diuinam gratiam in ipso opere iustificationis mouere tantùm & excitare liberum nostrum arbitrium, quod deinde ex suis naturæ viribus possit inchoare & præstare ea, quæ sunt præparatoria ad iustificationem; hoc enim esse falsum & contra communem Scholasticorum sententiam patet, tùm ex dictis suprà de necessitate gratiæ, non tantùm *præuenientis*, sed etiam *adiuuantis* ad exercendum opus supernaturale, quàm ex dicendis secundâ secundæ disputat. *de fide*, vbi docebimus ex professo piam illam volitionem, prærequisitam ad assen-
II. sum fidei, esse actum supernaturalem; quare si quod se habet tàtùm præsuppositiuè ad eliciendum actum fidei disponentis ad iustificationem, debet esse supernaturale: longè maiori titulo & ipse talis actus fidei, ad quem eliciendum hæc volitio mouet hominem, debet esse supernaturalis.

ARTICVLVS II.

Quæ & qualis fides ad iustificationem requiratur.

CÆTERVM, licèt prædicti recentiores hæretici, vt iam dixi, prærequirant fidem supernaturalem in iustificatione adultorum, attamen circa illam tria sunt inter nos & eos controuersa: primum, *quæ & qualis sit ista fides*: secundum, *quisnam sit ille eius actus ad iustifica-*
III. *tionem prærequisitus*: tertium, *quodnam sit proprium obiectum huius fidei ad iustificandum hominem prærequisitum*: præsenti articulo primum solummodo discutiemus, duo reliqua sequentibus.

Vt autem id meliùs percipiatur, notandum est, recentiores hæreticos distinguere triplicem fidem; primam vocant *historicam*, quâ credimus vera esse, quæ narrantur in sacris literis, non quidem propter argumenta, & rationes humanas vel naturales, sed quia certi sumus illa tradita esse & proposita à Deo, qui verax est & omnipotens: secundam vocant fidem *miraculorum*, quâ scilicet miracula vel fiunt, vel impetrantur, de qua primæ *Corinthiorum* 3. dicitur, *si habuero tantùm fidem, ita vt montes transferam*: tertiam denique fidem vocant *fidem promissionum*, quæ respicit promissionem Dei
IV. de salute & iustificatione hominum, seu quâ credimus diuinas promissiones; & hanc *fidem promissionum* adhuc subdiuidunt in *generalem* & *specialem*: *generalem* vocant, quâ credimus in genere peccata remitti, & alia iustificationis & gratiæ beneficia impertiri hominibus; *specialem* verò, quâ credimus illas promissiones habere locum in nobis, seu nobis in particulari esse applicatas.

Iam hæretici ad iustificationem adultorum prærequirunt fidem illā *promissionum*, non *generalem* sed *specialem*, quæ tantùm præsupponat primam illam fidem *historicam*; sic Kemnitius in suo examine loco suprà citato explicat mentem recentiorum hæreticorum, vnde consequenter dicunt cum Luthero hanc fidem iusti-

A ficationis esse *fiduciam*. Contra quos V.

Sit hæc nostra propositio: *fides iustificans, seu quæ est fundamentum iustificationis, non est fiducia, sed aliquis actus intellectus.*

Hæc nostra propositio est de fide; & quòd hæc fides non sit *fiducia*, habetur definitum expressè in Concilio Trident. sessione sextâ Canone 12. *Si quis*, inquit Concilium, *dixerit fidem iustificantem nihil aliud esse, quàm fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, anathema sit.*

Probatur primò: ex sacris literis, in quibus, quæ sunt propria intellectus, tribuuntur diuinæ fidei, vt apud sanctum Ioannem capite sexto Christus Dominus explicans actum fidei prærequisitum ad iustificationem, exprimit illum per hoc verbum *discere*; ergo talis fides erit propriè actus illius potentiæ, cuius est ipsum *discere*: atqui ipsum *discere* est aliquis actus co-
B gnitionis intellectiuæ, quia est venire in cognitionem alicuius rei; ergo & ipse actus fidei, seu VI.
diuina fides iustificans, vel quæ prærequiritur ad iustificationem tanquam fundamentum, est actus aliquis intellectus, nec proinde est fiducia, quæ propriè pertinet ad voluntatem: *Omnis*, inquit Christus Dominus, *qui audiuit à patre & didicit, venit ad me*, id est, omnis, qui per reuelationem Dei apprehendit mysteria fidei, & eis præbet assensum, venit ad Christum, sicque adducitur ad veram iustificationem.

Sic etiam secundæ *ad Timotheum* tertio ait Apostolus, *permane in iis, quæ didicisti*, id est per fidem diuinam credidisti, & primæ *ad Corinth.* 13. loquens de ea fide, quæ est in credentibus, ait, *videmus nunc per speculum in ænigmate*, id est videmus & cognoscimus obscurè:
G item capite vndecimo *ad Hebræos* ait Apostolus, VII.
fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei; item fides est argumentum non apparentium, id est manifestatio eorum, quæ sunt ineuidentia.

Probatur etiam eadem propositio ex eo, quòd in sacris literis fides & fiducia ponantur tanquam duo distincta, quorum prius sit causa posterioris; sic apud sanctum Matthæum capite nono, apud sanctum Lucam capite octauo, Hemoroissa exprimitur habuisse actum fidei in istis verbis, *si tetigero fimbriam vestimenti eius, salua ero*: vnde etiam verbis sequentibus vocatur à Christo Domino *filia*, quia, vt sanctus Hieronymus obseruat ad illum locum Euangelij, per istum actum fidei *formatæ* fuerat iustificata, postea verò exhortatur illam Christus Dominus ad habendum fiduciam istis suis verbis, *confide filia*: nam, licèt habuisset actū veræ fidei, & iam
D esset sanata tam mente, quàm corpore, atta- VIII.
men ad verbum illud Christi Domini *tetigit me aliquis*, Hemoroissa concepit tremorem, vt sanctus Lucas refert, ad quem expellendum Christus Dominus ait illi, *confide filia*. vbi confidentia seu fiducia supponit fidem iustificantem præcedentem, & aliquam sui causam; ergo vt distinctam ab illa.

Similiter, tertio *ad Ephesios* distinguitur fides à fiducia, tanquam causa à suo effectu, *in quo*, scilicet Christo, *habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius.*

Tandem probatur ratione: illi vitales actus, qui tam proprio obiecto, quàm immediato & proximo subiecto distinguuntur, sunt distincti;

I. quia actus distinguuntur per obiecta sua formalia, & actus vitales habent intrinsecam dependentiam à suo immediato subiecto, quia ab illo procedunt modo vitali; quâ ratione à nullo alio possunt procedere, & quando sunt immanentes, necessariò debent in illo immediatè recipi: atqui actus diuinæ fidei habet obiectum omninò aliud ab obiecto ipsius fiduciæ; fides enim sese ad multa extendit, quæ ipsa fiducia nullo modo respicit, quin potiùs voluntas iustificati refugit, vt patet de illa fide, per quam Noë dicitur ab Apostolo *ad Hebræos* 11. capite *institutus hæres iustitiæ*, id est, iustificatus, quâ credidit iuxta reuelationem sibi à Deo factam futurum diluuium; quod tamen ait Apostolus ibi eum metuisse, & fecisse arcam, vt saluaret suam familiam: item fides & fiducia sunt distincta proximis & immediatis subiectis: nam fides, cùm sit conditionis cognitionis intellectiuæ, est
II. in intellectu, & fiducia, cùm sit aliquis actus appetitiuæ potentiæ, est in voluntate: igitur fides iustificans, seu quæ est fundamentum iustificationis, non est fiducia.

Confirmatur: causa & effectus distinguuntur: atqui fiducia est quidam effectus ipsius fidei, vt rectè sanctus Thomas explicat secundâ secundæ quæst. 129. articulo sexto in corpore, vbi notat hoc nomen *fiducia*, esse deriuatum à fide, & significare firmam spem seu robur quoddam rei conceptæ ex aliquo considerato, seu etiam per fidem cognito: igitur fides iustificans, seu quæ est fundamentum iustificationis, non est propriè fiducia.

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

III. PRIMVM petitur ex quibusdam scripturæ testimoniis, quæ videntur significare iustificationem sequi ad fidem, prout illa significat fiduciam, vt *ad Romanos* 4. *ideò ex fide, vt secundùm gratiam firma sit promissio omni semini*; primæ Ioannis quinto, *qui credit in Christum, habet vitam æternam.*

Respondetur, testimonium Apostoli ex capite quarto *ad Romanos* non intelligi de promissione iustificationis, factæ huic & illi in particulari, quam aduersarij volunt includi in fiducia, intellectâ secundùm illos nomine *fidei*, sed tantùm de promissione vocationis gentium ad fidem; & sanctum Paulum solummodo velle promissionem hanc fuisse firmam & stabilem ex ea fide, quam Abraham habuit de omnipotentia Dei, non autem ex operibus legis Mosaïcæ, vt sic hæc promissio sese extenderet etiam ad Gen-
IV. tiles.

Quòd enim Apostolus ibi loquatur de vocatione gentium & Christo Domino illis promisso, patet ex præcedentibus ibi, quando ait fuisse promissum Abrahæ, quòd esset futurus pater omnium credentium, *non solummodo in circuncisione*, id est Iudæorum, *sed etiam in præputio*, id est Gentilium.

Quòd verò sensus istius loci sit promissionem hanc debuisse fundari in fide *dogmatica*, quam Abraham habuit de omnipotentia Dei, patet, quia ita subiungit, *ideò ex fide, vt secundùm gratiam firma sit promissio omni semini*, id est locum & adimpletionem habeat promissio, non solùm apud Iudæos, qui secundùm carnem

A sunt filij Abrahæ, sed etiam apud Gentiles, qui secundùm fidem sunt filij Abrahæ. V.

Ad testimonium petitum ex capite quinto primæ Canonicæ sancti Ioannis, respondetur eum, qui credit fide operante per dilectionem, vt sanctus August. tractatu 10. in hanc epistolam explicat hunc locum, habere vitam æternam: at eo ipso, quo quis habet fiduciam de iustificatione, seu peccatorum remissione, acceptâ vel accipiendâ, non statim credit fide operante per dilectionem, vt patet in superbo illo Pharisæo apud sanctum Lucam 18. capite: ergo talis fiducia non est illa fides, quâ qui credit, habet vitam æternam.

Secundum repetitur ex iis scripturæ sacræ locis, quibus proprietates ipsius fidei videntur tribui *fiduciæ*, cuiusmodi sunt *stabilitas*, *plenitudo*, *fiducia*, *certitudo*, vt primæ Ioannis tertio, *scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam*;
B *ad Hebræos* decimo, *habentes fiduciam in sanguine Christi accedamus cum vero corde in plenitudine fidei.* VI.

Respondetur, si quæ proprietates fidei tribuantur fiduciæ, eas non ei tribui secundùm eandem rationem: & primò illud sancti Ioannis ibi relatum, *scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam*, non intelligitur de stabilitate fiduciæ, quasi ex ipsa fiducia iustificationis iustificatio ponatur vel existat, sed id intelligitur tantùm de firmitate assensus facti hypotheticè, nimirum, si *quoniam diligimus fratres*, hoc enim sanctus Ioannes expressè addidit; at hoc nihil iuuat fiduciam de iustificatione, seu remissione peccatorum conceptam.

Ad locum sancti Pauli *ad Hebræos* 10. respondetur, eum solummodò continere exhortationem, quâ (sumptâ occasione ex eo, quòd gratia est longè maior ipsâ lege Mosaicâ, item
C quòd Christus Dominus, est ingressus cælum, & eius viam nobis aperuit) excitat Hebræos, vt credentes firmiter hæc ita se habere, teneant indeclinabilem confessionem suæ spei, id est credant hæc bona futura. VII.

Vbi notandum est, Apostolum non agere de fide requisita ad primam iustificationem, nec de prima iustificatione, sed de secunda seu de augmento gratiæ & iustitiæ: nam ad eiusmodi assensum, ad quem exhortatur eos, postulat præmitti emendationem à peccatis & depositionem malæ conscientiæ; item prouocat eos ad exercendum opera charitatis: *Aspersi corda*, inquit, *à conscientia mala, & abluti corpus aquâ mundâ, teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem*; & ad summum ex hoc testimonio Apostoli colligitur per fidem iustificationis ingenerari nobis aliquam fiduciam assequendi res
D speratas. VIII.

Tertium: fidei tribuitur obsignare ipsos credentes, quod maximè spectat *ad fiduciam*, *ad Ephesios* primo, *in quo credentes Spiritu sancto signati estis.*

Respondetur, obsignationem istam non astrui præcisè fidei, sed charitati; ait enim Apostolus ibi, *in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto*, quâ particulâ non fides, sed charitas seu gratia sanctificans intelligitur, quæ vocatur *donum Spiritus sancti*, & *Spiritus promissionis*, quia charitas fuit à Deo promissa tam per Prophetas, quàm per Christum Dominum, vt sanctus Chrysostomus & Theodoretus explicant ad eum locum: & illud, quod ibi dici-

I. tur ab Apostolo, *obsignari*, non est remissio peccatorum facta per fidem, sed est ipsa certitudo accipiendæ vitæ æternæ, ita enim ait, *credentes signati estis Spiritu sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ*; ergo hæc obsignatio supponit quidem fidem, non tamen fit à fide; nec respicit remissionem peccatorum, sed vitam æternam, vt hæreditatem nostram futuram.

Quartum petitur ex iis scripturæ testimoniis, quibus credentes iubentur esse bono animo; vt apud S. Matth. 9. capite, *confide fili, remittuntur tibi peccata tua*: apud S. Lucam 7. *remittuntur tibi peccata tua, vade in pace.*

Respondetur, hanc fiduciam non antecedere eorum iustificationem, sed potiùs illam subsequi, vt iam animaduertimus iuxta sanctificationem Hemoroissæ mulieris: quod idem dicendum est de confidentia, ad quam est exhortatus paralyticum.

II. Quintum repetitur ex iis omnibus scripturæ locis, quibus credentes dicunt se nullo modo trepidare de sua salute, vt Psalmista regius Psalmo 26. *Dominus salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? ad Romanos* 8. de iustificatis dicitur *quis accusabit? quis condemnabit?* quibus verbis Apostolus significat illos magnam habere fiduciam.

Respondetur, Psalmistam loqui in *sensu hypothetico*, nimirum se nihil timere, nullo modo trepidare, dummodo habeat Deum protectorem suum; quod tamen non arguit fidem, requisitam in iustificatione, nihil esse aliud, quàm fiduciam; & ad summum, hoc & alia similia testimonia solummodo ostendunt, ex ipsa fide iustificante oriri etiam in nobis aliquam fiduciam obtinendæ beatitudinis; quemadmodum significat Apostolus *ad Romanos* 4. sic scribens, *qui*
III. *bene ministrauerit, bonum gradum sibi acquiret, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo*, id est, magnam spem remunerationis.

Ad locum petitum ex capite octauo *ad Romanos*, respondetur eum etiam intelligi *in sensu hypothetico*: nam præmittit: *si Deus est pro nobis, quis contra nos?* & proinde, quia Deus est pro iustificatis, rectè ait neminem fore, qui eos condemnet.

Habent hæretici quædam alia argumenta; vt quòd nomine *cordis* sacræ scripturæ intelligant *voluntatem*, vt *ad Romanos* 10. *corde creditur ad iustitiam*: quod item *ad Romanos* 4. Apostolus loquens de fide Abrahæ opponat ei *diffidentiam*; at diffidentia opponitur fiduciæ; sed hæc & his similia soluentur à nobis secundâ secundæ, vbi ostendemus internum fidei esse actum intellectus.

IV.

ARTICVLVS IV.

Quinam actus fidei sit prærequisitus ad iustificationem.

NOTANDVM est, quantum spectat ad præsentem difficultatem, duos posse distingui actus intellectus; priorem, qui sit *notitia veritatis*; posteriorem, qui sit assensus datus veritati propositæ; sunt enim isti duo actus valde distincti à se inuicem; prior enim dicit in ipso immediato suo subiecto, seu in ipso intellectu, cui inest, penetrationem & intelligentiam eius, quod affirmatur vel negatur in propositione, quemadmodum colligitur ex iis, quæ Aristote-

A les & Philosophi communiter tradunt de ipsa cognitione, libro primo posteriorum: actus autem posterior non postulat penetrationem & intelligentiam eius, quod affirmatur vel negatur in propositione, vt patet in fide humana, in qua plerumque propter magnam auctoritatem dicentis præbemus assensum rei, nobis etiam non cognitæ. V.

Quæritur iam, quis ex duobus istis actibus ad iustificationem prærequiratur; prior-ne, an solus posterior: Caluinistæ contendunt priorem actum requiri, seu ad fidem illam iustificationis necesse esse habere notitiam & intelligentiam verbi, & præcipuè promissionum: vnde volunt fidem esse in duobus subiectis, in intellectu scilicet & voluntate, in primo vt est *iustitia*, in secundo vt est *fiducia*; sic Caluinus libro tertio suarum Institutionum paragrapho septimo, octauo & nono, Scarpius controuersiâ

B primâ *de iustificatione* quæst. prima, & alij eiusdem sectæ: contra quos VI.

Sit hæc nostra propositio: *actus fidei prærequisitus ad iustificationem non est notitia, sed assensus intellectus.* Ita omnes Catholici, & est de fide, vt patebit ex apertissimis sacræ scripturæ & Patrum testimoniis.

Probatur itaque primò ex eo, quòd Apostolus *ad Romanos* 10. capite agens de fide iustificationis, ait illam esse *argumentum non apparentium*, id est, quæ nec sensu percipiuntur, nec vi & efficaciâ rationum cognoscuntur; quâ particulâ Apostolus denotat formale obiectum fidei esse testificationem quandam obscuram, seu sub qua, & secundùm quam materiale obiectum fidei non manifestetur, sed sit ineuidens & obscurum; ergo cùm notitia, vt hîc sumitur ab hæreticis, importet penetrationem & intelli-

C gentiam veritatis propositæ, cui obscuritas & ineuidentia opponitur, actus fidei prærequisitus ad iustificationem non est iuxta Apostolum notitia, sed tantùm assensus. VII.

Probatur deinde ex iis, quæ idem Apostolus habet capite quarto *ad Romanos* de fide iustificante Abraham, nam ibi expresè ait eandem esse formam & rationem nostræ iustificationis adultorum, quæ fuit Abrahæ, *& istud reputatum est illi ad iustitiam*, non tantùm esse scriptum propter ipsum Abraham, sed & propter nos: atqui fides illa, quæ præcessit in iustificatione Abraham, non fuit euidens quædam notitia rei, quam Deus illi promittebat, seu quòd esset futurus pater multarum gentium, sed erat firmus tantùm & indubitatus assensus, obscurus tamen & ineuidens, de omnipotentia Dei illum effecturâ patrem multarum gentium, vt satis

D expresè ibi significat Apostolus.

Nam primò exprimit istum actum Abrahæ per verbum hoc *credit*, quod propriè sonat assensum, non autem aliquam euidentem cognitionem: deinde subiicit, *qui contra spem in spem credidit*; quod significat talem assensum fuisse illi obscurum & ineuidentem; euidés enim rei notitia cogit intellectum ad assensum, vt Dialectici docent; vnde, vt Abraham crederet in spem huius rei sibi à Deo promissæ contra spem, debuit captiuare suum intellectum in obsequium fidei, quatenus cùm nulla appareret ei ratio euidens, ob quam iudicaret se habiturum filium, cùm iam, vt ibi loquitur Apostolus, *consideraret corpus suum esse mortuum & emortuam vuluam Saræ*, id est, se & Saram vxorem VIII.

I. suam esse destitutos viribus gignendi, nihilo-
minus tamen firmiter credidit id futurum, seu
assensit huic veritati sibi à Deo reuelatæ, &
confortatus est in fide, nec hæsitauit diffidentiâ, id
est, non laborauit aliquâ incredulitate, vt san-
ctus Chrysostomus & alij Patres explicant ad
illum locum.

Nec huic explicationi de assensu ineuidenti
& obscuro obstat verbum istud Apostoli imme-
diatè subsequens, *plenissimè sciens, quia, qua-
cunque promisit, potens est & facere*: scientia
autem est notitia, seu cognitio rei per causas.

Hoc, inquam, nihil obstat nostræ interpre-
tationi: nam vox Græca huic Latinæ correspon-
dens apud Apostolum idem sonat, ac *plenè per-
suasus*, vt etiam reddunt illam Erasmus, Beza,
& Petrus Martyr ad illum locum Apostoli, imò
& ipse Beza suis annotatis ad primum caput S.
II. Lucæ, notat verbum istud πληροφορεῖσθαι cùm
ad personam refertur, idem esse, ac certiorem
fieri ab aliquo, seu reddi certum de testimonio
alicuius; at hoc loco Apostoli prædicta particu-
la refertur ad Abraham, vt patet ex sola lectione
textus, & non ad rem ibi à Deo promissam Abra-
hæ; scientia verò est certa & euidens notitia,
vt refertur ad ipsam veritatem vt cognitam per
suas causas, & non solo testimonio dicentis.
Vnde hæc particula *sciens* apud Apostolum non
potest accommodari ad significandum notitiam
illam euidentem veritatis; sed solùm ad deno-
tandum summam illam certitudinem, quæ non
obstante ineuidentiâ & incertitudine est in vero
actu diuinæ fidei.

Tertiò, probatur ex illo Isaiæ septimo capite
nisi credideritis, non intelligetis, id est, vt sanctus
Hieronymus explicat ad illum locum, quia,
quæ Dominus dicit futura, non creditis; intel-
ligentiam non habebitis, vbi assensus diuinæ
III. fidei prærequiritur ad acquirendum notitiam
credendorum.

Probatur item ex eo, quòd Christus apud
sanctum Ioannem capite 20. loquens de accessu
ad iustificationem, ad quam vita æterna sequa-
tur, pronuntiat illos beatos, *qui non viderunt,
& crediderunt*, id est non propter aliquas ratio-
nes & argumenta, quibus aliqua veritas ma-
nifestatur, sed ex obedientia prompta volun-
tatis præbent indubitatum, & firmum assensum
rebus à Deo reuelatis, & ad credendum pro-
positis: item ex eo, quòd Apostolus primæ *ad
Corinthios* 13. distinguat donum tam sapientiæ,
quàm scientiæ, per quod habemus intelligen-
tiam veritatum ab ipsa fide diuina.

Probatur etiam ex Patribus, vt sancto Augu-
stino tractatu 27. *in Ioannem* dicente intelli-
gentiam mysteriorum esse præmium fidei; item
IV. ex sancto Prospero libro primo *de vita contem-
platiua* capite 19. & pluribus aliis, quos Bellar-
minus fusè refert libro primo, *de iustificatione*
capite septimo.

ARTICVLVS V.

Probatur eadem veritas ratione.

TANDEM veritas propositionis nostræ pro-
batur rationibus. Prima petitur ab expe-
rientia, quæ docet multos rusticos firmo & in-
dubitato assensu credere mysteria fidei nostræ,
quæ tamen isti non penetrant, v. g. Trinitatis &
Incarnationis, & alia id genus, eósq; esse verè fi-
A deles, in quibus negare beneficiũ iustificationis, V.
ex solo defectu cognitionis & intelligentiæ est
contra communem conceptum sanctorum Pa-
trum, qui satis frequenter dicunt *idiotas ra-
pere cælum*; & ipsum *habere fidem diuinam* ex-
plicant per *ipsum credere quod non vides*, vt tra-
dit sanctus August. tractatu 40. 68. & 79. *in
sanctum Ioannem*: vnde libro *contra epistolam
fundamenti* capite quarto ait, *turbam non intel-
ligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissi-
mam facit*: & sermone 189. *de tempore* ait Chri-
stianum vocari *fidelem*, non *rationalem*. imò &
ipsi Caluinistæ tenentur hoc admittere; dum
enim quæritur ab eis, vt explicent, saltem se-
cundùm communem terminorum conceptio-
nem, modum illum singularem, quo fingunt
se in illa sua Cœna sacramentali simul cum ipso
pane & vino accipere beneficio suæ fidei ve-
rum corpus Christi Domini & sanguinem, re-
B spondent esse in intelligibilẽ & inexplicabilem; VI.
ergo cùm fides prærequisita ad iustificationem
sit eiusdem conditionis, vt pote *diuina*, cum fi-
de illa mysterij Eucharistiæ, sicut hæc actualis
fides non consistit in aliqua notitia & euidenti
intelligentia mysterij Eucharistiæ, sed præcisè
sumpta in assensu firmo, sic etiam fides illa præ-
requisita ad iustificationem non debet esse quæ-
dam notitia & cognitio rerum à Deo promissa-
rum.

Secunda ratio petitur ab inutilitate pastorum
& doctorum, quos tamen Christus Dominus
iuxsta Apostolum constituit in Ecclesia: si enim
quilibet homo ipso actu diuinæ fidei iustifican-
tis habet intelligentiam mysteriorum fidei, vel
etiam promissionum Dei, frustrà doctores Ec-
clesiæ laborant in illis populo explicandis, cùm
nemo veniat ad Christũ, nisi per fidem, nec vl-
lus iustificetur nisi ex meritis Christi Domini, &
C soli illi ex adultis, qui possunt habere intelligen- VII.
tiam veritatum fidei, illásque penetrare, erunt
capaces iustificationis accipiendæ, & pro solis
illis Christus Dominus erit natus & mortuus,
seu passus, quod est absurdissimum, cùm sit
passus pro omnibus, & velit vnumquemque fieri
saluum.

Vltima ratio petitur à distinctione, quæ est
inter fidem propriè dictam, & alias cogitatio-
nes, siue per scientiam, siue per opinionem ac-
quisitas, quòd nimirum prima innitatur solâ
auctoritate dicentis; secunda necessariâ certâ &
euidenter cognitâ connexione prædicati cum
subiecto: tertia verò tantùm probabili: ergo
cùm diuina fides initium & radix iustificationis
adultorum sit fides propriè dicta: actus eius
prærequisitus ad iustificationem non debet esse
notitia, intelligentia, & penetratio ipsius vo-
luntatis à Deo reuelatæ, vel etiam promissio-
D num, sed simplex, firmus tamen & indubita- VIII.
tus assensus datus rebus à Deus reuelatis.

ARTICVLVS VI.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM est: eorum habenda est notitia,
quorum est ratio reddenda, sed singuli fi-
deles tenentur esse parati reddere cuilibet po-
stulanti rationem fidei, quæ est ipsius, seu eo-
rum quæ credunt, primæ S. Petri tertio, *parati
semper ad satisfactionem, omni poscenti vos ra-
tionem, de ea, quæ in vobis est spe & fide.*

I. Respondetur, locum illum sancti Petri, ex quo argumentum istud petitur, facere mentionem solius spei Christianæ, non autem loqui de ipsa fide, vt patet ex Græca editione & Græcis Patribus explicantibus hunc locum; & si antecedentia rectè considerentur, videbitur solùm intelligendus de spe; nam S. Petrus ibi agit de patientia, quam Christiani debent habere in tolerandis malis sibi inflictis propter fidem Christianam: & quoniam infideles obiiciebant illis spem illorum esse inanem, monet illos, vt parati sint respondere cum modestia de illa sua spe per generales aliquot rationes, quibus explicent spem suam non esse inanem.

Deinde: quia aliqui Patrum legunt hanc particulam *& fide*, vt sanctus Fulgentius libro *ad Thrasimundum* capite primo, & aliqui alij, & aduersarij possent inferre parem esse conditionem fidei ac spei, ideò respondetur vnumquem-
II. que debere eo modo habere notitiam eorum, de quibus reddit rationem, quo tenetur illam reddere, scilicet modo conuenienti suo statui & conditioni; item similiter proportionato diuinæ fidei: cùm enim ex Apostolo primæ *ad Corinth.* 12. in Ecclesia non omnes sint doctores, & sint gratiarum diuisiones, & aliis detur sermo sapientiæ, aliis sermo scientiæ; non omnes Christiani tenentur habere intelligentiam mysteriorum nostræ fidei, & posse contradicentes arguere, hæc enim Apostolus *ad Titum* capite primo postulat ab Episcopo, sed cuilibet Christiano adulto sufficit per generales quasdam rationes respondere paganis eos interrogantibus de fide Christiana, verbi gratiâ, quòd sit prænuntiata à Prophetis, imò & sibyllis, confirmata à Christo Domino & Apostolis, & his aliis similibus argumentis generalibus respondere il-
III. lam esse bonam, & hoc tantùm potest colligi ex eo loco sancti Petri: at hæc cognitio est longè alia & inferior ab eâ notitiâ & intelligentiâ veritatum, quam in ipsis hominibus iustificandis hæretici prærequirunt, cùm sit tantùm *generalis*; illa verò hæreticorum sit *specialis* & propria vniuscuiusque rei speratæ, vel etiam ad credendum propositæ.

Secundum: quilibet tantùm potest id ore confiteri, quod nouit, quia oris confessio procedit ex præcedéti notitia & cognitione: atqui Christianus quilibet tenetur confiteri Christum Dominum & eius promissiones *ad Rom.* 10. *Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum Christum, & corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris; corde enim creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem.*

Respondetur, solutionem huius fundamenti patere ex solutione superiore: nam vt Christia-
IV. ni profiteātur fidem Christianam, sufficit, quòd per generales prædictas rationes possint se, & id, quod per assensum veræ supernaturalis fidei credunt, defendere aduersus varias illas rationes, quibus infideles conantur eos dimouere à voluntate suæ fidei.

Tertium est, quòd vita æterna, quæ est finis & effectus iustificationis, non datur nisi iis, *qui cognoscunt verum Deum, & quem misit Christum Dominum*, ex cap. 17. S. Ioannis; ergo, vt quis iustificetur, debet habere notitiam istorum, & proinde, actus ille, qui prærequiritur ad iustificationem, est notitia, & non assensus.

Confirmatur: Christus Dominus iustificat hominem suâ scientiâ & cognitione; nam sic di-
A citur de illo Isaiæ 53. *in scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos.* V.

Respondetur, concesso antecedente negando consequentiam, cuius negati hæc est ratio, quòd hæc particula, *cognoscant*, in illis verbis Christi Domini, isto argumento aduersariorum relatis ex cap. 17. S. Ioannis, supponat non pro intelligentia & penetratione diuinitatis & diuinæ Incarnationis: sed pro cognitione per assensum veræ fidei, quatenus hæc particula, *cognoscant*, idem sonat ac *credant fide viuâ*; tum quia, quod ibi exprimit Christus Dominus per hoc verbum *cognoscant*, ibidem paulò pòst explicat per verbum *credere*, sic loquens Patri de suis Apostolis, & *cognouerunt verè, quia à te exiui: & crediderunt, quia tu me misisti*: nam cognoscere Christum Dominum exisse à Patre, & Deum patrem misisse eum in mundum, significant vnum & idem; vnde, quod ibidem ait Christus
B Dominus, *notum feci eis nomen tuum*, sanctus Augustinus tractatu 11. in S. Ioannem explicat VI.
per fidem datam Apostolis à Christo Domino; tum etiam, quia Christus Dominus apud S. Ioannem cap. 6. faciens mentionem viuæ fidei, nullâ factâ mentione alterius cognitionis euidentis, ait simpliciter, *qui credit in me, habet vitam æternam*: ergo vita æterna est effectus illius iustificationis, quæ ex parte intellectus præsupponit solummodo assensum veræ fidei, non autem necessariò intelligētiam, seu penetrationem rerum propositarum ad credendum, vel etiam speratarum aut sperandarum.

Ad confirmationem respondetur Christum Dominum apud Isaiam dici *multos iustificare in sua scientia*, id est, sui ipsius cognitione, quatenus dando illis veram fidem, quâ credunt eum
C verè esse filium Dei à Patre missum, consequen- VII.
tur iustificationem & vitam æternam, vt patet ex duobus locis relatis suprà ex cap. 6. & 17. sancti Ioannis.

Vel respondetur, per hanc particulam *in sua scientia* rectè posse intelligi doctrinam Christianam & Euangelicam, quam apud sanctum Matthæum vltimo capite iussit Apostolos prędicare, & quam seruantibus promisit vitam æternam.

Quartum: si fides, quâ iustificamur, non esset notitia, tunc fides iustificatorum esset deterior fide diabolorum, quia hæc habet notitiam, quâ ista careret; nam apud S. Iacobum cap. 2. diaboli dicūtur habere fidem; & Apostolus secundæ *ad Timoth.* 2. malè damnaret Christianos, qui semper discunt, & nunquam perueniunt ad scientiam veritatis; possent enim respondere sibi sufficere assensum.

Respondetur, illum locum Apostoli nihil facere ad rem præsentem, cùm ibi non agatur de iu-
D stificatione, vel fide adducente ad iustificatio- VIII.
nem, sed de curiositate quarumdam mulierum in addiscendo, quæ non contentæ doctrinâ per Apostolos traditâ, nouas doctrinas prauis suis desideriis accommodatas appetebāt, sicq; nunquam perueniebant ad cognitionem sinceræ veritatis, & hunc esse sensum apostoli, patet tam ex antecedentibus, quàm ex iis, quæ habet sequenti capite.

Vltimum fundamentum: omnis demonstratio fit ex præexistente cognitione: atqui fides *ad Hebræos* 11. capite definitur *argumentum non apparentium*, id est conuictio & demonstratio per argumentationem, in qua continetur notitia principiorum, quibus conuincimur ad assen-

tiendum:

I. tiendum : igitur fides iustificationis est notitia, & non assensus in rem cognitam.

Respondetur, fidem diuinam dici ab Apostolo *argumentum*, & à SS. Patribus demõstrationem, non eo sensu, quo Dialectici demonstrationem accipiunt pro cognitione certa, necessaria, & euidenti alicuius rei per veram & propriè dictam causam, vt satis indicat hæc particula *non apparentium*, sed quòd per ipsam fidem habeamus tãtam certitudinem de rebus à Deo reuelatis, & per fidem creditis, quantam habemus de rebus valde manifestis, & circa quas intellectus ita conuincitur, vt nullus locus dubitandi relinquatur ei. Vnde S. Chrysostomus ad illud idem exprimendum explicat particulam illam ἔλεγχος, quam Latina editio reddidit *argumentum*, per visionem, quia scilicet illa, quæ patent oculis, omnium sunt certissima. Explicatur etiam eadem particula à nonnullis Patribus *conuictio*, II. quia, vt rectè S. Thomas explicat secundâ secundæ quæst. 4. art. 1. in corpore, per auctoritatem diuinam intellectus credentis conuincitur ad assentiendum his, quæ non videt.

ARTICVLVS VII.

An ea fides specialis promissionis, quâ quis in particulari credit peccata sibi esse remissa propter Christum, sit ea, quæ ad iustificationem prærequiritur.

NOTANDVM est fidem diuinam vniuersaliter & adæquatè sumptam, sese ad multa & maximè distincta obiecta extendere, sicut etiam scientiæ totales varia habent obiecta partialia. Iam ergo quæritur, an fides ad iustifica- III. tionem necessaria, prout confert ad iustificationem, debeat habere pro suo obiecto proprio omnia, quæ proponuntur credenda per fidem, an verò tantùm requirat solam promissionem gratuitæ reconciliationis, nobis donatæ per Christum Dominum mediatorem, ita vt fides debeat illam necessariò apprehendere, non quidem, vt est *generalis* promissio facta omnibus hominibus, sed vt *specialiter* facta determinatè & in particulari ipsi peccatori iustificando.

Hæretici nostri temporis locis suprà citatis contendunt fidem, vt sic, habere saltem pro principali suo obiecto *specialem* promissionem in particulari factam, modo nunc explicato, quâ nimirum iustificandus credit certò peccata sibi remitti; quòd si quæratur ab illis, an fides illa, quam suprà vocant *historicam*, sit necessaria ad istam iustificationem, respondent illam IV. præsupponi quidem ad hanc fidem promissionis specialis in opere iustificationis, sed fidem, vt requisitam ad iustificandum, versari tantùm circa specialem illam promissionem reconciliationis, tanquam circa proprium suum subiectum: contra quos

Sit hæc propositio : *fides specialis illius promissionis, quâ quis in particulari credit determinatè peccata sibi esse remissa propter Christum, non est illa fides, quæ ad iustificationem prærequiritur in adulto iustificando.*

Tota propositio est de fide, & expresse definitur in Trident. sessione sexta Canone 12. 13. & 14. sed præsertim 13. vbi Concilium definit, *si quis dixerit omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, vt* A *credat certò, & absque vlla hæsitatione propriæ infirmitatis & indispositionis, peccata sibi esse remissa, anathema sit.* V.

Probatur itaque hæc propositio, primò ex capite 18. sancti Lucæ, vbi Christus Dominus quibusdam de propria sua iustitia præsumentibus dixit parabolam de Pharisæo & Publicano, iuxta quam Pharisæus magnam habebat confidentiam de sua iustitia; Publicanus verò minimè, qui tamen descendit in domum suam iustificatus, Pharisæus verò condemnatus.

Cui auctoritati non satisfacit, quod aliqui hæretici respondent, scilicet Pharisæum ibi descendere condemnatum, quia confidebat se esse iustum propter merita sua, & quia etiam propter illa sese extollebat, Publicanum verò fuisse iustificatum, quia habuit fiduciam specialis misericordiæ, vt eius oratio indicat.

Hoc, inquam, non satisfacit : primò enim B falsum est istum Pharisæum ibi confidere se esse VI. iustum propter merita : nam sanctus Hieronymus dialogo contra Pelagianos satis longè à fine, vbi confert aliquam orationem Pelagij cum oratione Pharisæi, expressè ait hunc in tali sua oratione agere Deo gratias, *Quia*, inquit, *ipsius misericordiâ non sit, sicut reliqui homines, peccata detestans* : & cùm ex iniusto fieri iustum ex misericordia Dei, & talem fieri ex propriis suis meritis seu bonis operibus & propter illa, opponantur, fit, vt Pharisæus non ideò descenderit condemnatus, quia confidebat se esse iustum propter merita.

Deinde, hæc eadem falsitas detegitur ex eo, quòd Pharisæus ille non fundabat suam iustitiam in istis operibus tanquam causa promerente illam, sed solùm vt in aliquo illius C argumento illam ostendente, &, vt opinabatur, VII. manifestante, sicque præsupponebat se esse iustum ex misericordia Dei, sed gloriabatur se facere opera bona, quibus tanquam effectu aliquo vel euidenti signo ostenderet illam esse in seipso : primùm enim, ait, *gratias ago, quia non sum sicut cæteri, raptores, iniusti*; deinde in probationem istius suæ assertionis subiungit, *ieiuno bis in Sabbathò, decimas do omnium quæ possideo*, quod asserere est aliud ab eo, quòd dicat se fuisse iustificatum propter sua merita.

Tertiò eadem falsitas conuincitur ex eo, quòd Euangelista ait expressè Christum Dominum dixisse hanc parabolam quibusdam, *qui in se confidebant tanquam iusti*, non autem, qui confidebant se esse iustos propter propria sua opera : nam aliquem confidere in se tan- D quam sit iustus, nihil aliud sonat, quàm aliquem habere certam & firmam confidentiam, VIII. quòd sit verè iustus : falsum est etiam Publicanum sic habuisse fiduciam illam specialis misericordiæ, eo modo & sensu, quo hæretici prærequirunt in homine iustificando : nam fertur percutiendo pectus dixisse, *Deus propitius esto mihi peccatori*, quod, licèt importet aliquam spem accipiendæ veniæ peccatorum (quia nullo modo orat, qui non sperat) non tamen importat specialem illam fiduciam, quâ in particulari & determinatè credat absque vlla hæsitatione peccata esse sibi remissa.

Probatur secundò ex eo, quòd sanctus Petrus actuum octauo, exhortatur Simonem Magum ad pœnitentiam, & loquitur cum quadam

I. hæsitatione de reconciliatione illius cum Deo, A
pœnitentiam, inquit, *age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si fortè dimittatur tibi hæc cogitatio cordis tui:* ergo fides illa specialis promissionis accipiendæ remissionis peccatorum non est necessaria ad iustificationem.

Consequentia probatur: illud ad iustificationem non est necessarium, quod à sancto Petro exhortante ad pœnitentiam ita est omissum, vt asseruerit contrarium illius, quia aliàs sanctus Petrus esset grauissimè lapsus in opere ex munere sui Apostolatus, quod dicere est blasphemum; atqui fides & confidentia specialis de accipienda remissione peccatorum in particulari ita est ibi omissa à sancto Petro, vt potiùs dixerit esse dubitandum de illa, quemadmodum indicat hæc eius particula, *si fortè dimittatur tibi:* igitur talis fides non est ad iustificandum necessaria, nec ex consequenti ipsa
II. promissio specialis, facta ipsi iustificando, quòd B
scilicet certò accipiet remissionem peccatorum, est obiectum fidei prærequisitæ ad iustificandum adultum.

Neque huic auctoritati satisfacit, quòd aliqui hæretici respondent hanc particulam, *si fortè dimittatur*, non esse dubitantis, sed optantis, vel si sit dubitantis non esse referendam ad remissionem peccatorum, quæ fit à Deo, sed ad pœnam temporalem vel æternam, quam Deus condonet Simoni Mago.

Hoc, inquam, non satisfacit prædictæ auctoritati, nec minuit vim nostræ rationis in illa fundatæ: nam primò hæc particula *si fortè*, sicut & ipsa exhortatio, profertur à S. Petro, qui, licèt tanquam pius pastor optaret peccatum istud remitti Simoni (aliàs ad quid fuisset eum
III. exhortatus ad pœnitentiam) & probè sciret
Deum esse paratum illud remittere, si Simon ageret de eo condignam pœnitentiam, quia C
tamen dubitabat de tali pœnitentia, vt à Simone peragendâ condignè ad grauitatem tanti peccati, addit istam particulam *si fortè*, & si sola illa fides specialis promissionis, quâ quis credit determinatè sibi in particulari peccata sua remitti, fuisset sufficiens, non adhibuisset istam particulam *si fortè*, sed solùm fuisset eum exhortatus ad concipiendum illam, quod tamen minimè fecit.

Minùs etiam satisfacit, quòd dicunt intelligi de *pœna temporali*, vel *æterna:* nam non potest intelligi de sola temporali; verbum enim istud sancti Petri *pœnitentiam age ab hac nequitia tua*, item & hoc *remittat*, satis denotant sanctum Petrum loqui de remissione peccatorum accipienda à Deo per hanc pœnitentiam. Nec
IV. potest etiam intelligi de remissione pœnæ æter- D
næ, nisi simul etiam intelligatur de remissione peccatorum quoad culpam, cùm Deus nulli remittat hanc pœnam, nisi simul remittat ei peccata, quibus est promeritus pœnam æternam.

Probatur tertiò ex illo Apostoli *ad Philippenses* secundo, *cum timore & tremore vestram salutem operamini*, hoc modo: ea tantùm fides est necessaria ad iustificationem, quæ necessaria est ad consequendum vitam æternam, quia iustificatio ordinatur ad vitam æternam: atqui, vt consequamur vitam æternam, fides specialis promissionis de remissione peccatorum certò & infallibiliter accipiendâ, non est necessaria: quia isto loco Apostoli iubemur operari nostram salutem *cum timore & tremore*, tremor autem

est incompossibilis cum ista certa fide specialis V.
promissionis de obtinenda remissione peccatorum: ergo fides ad iustificationem prærequisita non habet pro obiecto specialem illam promissionem sibi in particulari factam de accipienda certò & infallibiliter remissione peccatorum.

ARTICVLVS VIII.

Probatur eadem veritas ex Patribus.

PROBATVR ex Patribus, primò ex sancto Hieronymo in tertium Ionæ, vbi explicans illud, *quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus? ideò ambiguum ponit*, inquit, *vt, dum homines dubij sunt de salute, fortiùs agant pœnitentiam, & magis ad misericordiam prouocent Deum.* Item sancto Augustino enarratione *in Psalmum* 50. ad illum versiculum
ecce enim veritatem dilexisti, vbi loquens de VI.
pœnitentia Niniuitarum, & expendens particulam illam, *quis scit*, quis nouit, inquit, si Deus flectat in melius sententiam suam, & misereatur: *incertum erat: Cùm dicitur quis nouit, de incerto pœnitentiam egerunt, certam misericordiam meruerunt.*

Vnde, quando sancti Patres admonent non esse ipsi Christiano diffidendum de remissione peccatorum, non loquuntur de ea diffidentia, quæ potest se tenere ex parte nostræ indispositionis, quasi non liceat nobis, etiam quantumlibet iuxta nostram opinionem contritis, habere aliquam hæsitationem, oppositam infallibili & absolutæ certitudini de propria nostra infirmitate & indispositione pro recipienda à Deo remissione peccatorum; sed intelligendi sunt de diffidentia, quæ respiciat ipsum Deum,
misericordiam & promissionem eius, quantum VII.
stat ex parte illius; quatenus est certissimum, quòd si non defuerimus eius præceptis, & fecerimus quæcumque mandauit, certò & infallibiliter dabit, quod promisit. Sic S. Cyprianus lib. *de mortalitate* non longè à principio: sic sanctus Chrysostomus in caput 5. *ad Romanos:* sic sanctus Augustinus sermone 28. *de verbis Domini*, & in Psalmum 88. & alij Patres, dum spe bonorum spiritalium hortantur nos ad bene, iustè & fortiter operandum.

ARTICVLVS IX.

Probatur eadem veritas ex ipso Caluino.

TANDEM nostra propositio probatur etiam ex Caluino lib. 3. suarum Institutionum capite secundo paragrapho sexto: fides iustifi-
cans, ex Caluino ibi, nihil aliud continet, quàm VIII.
quod verbum Dei continet sub se, & vbi ab illo paululùm defecit, non est ampliùs vera fides, sed vana tantùm credulitas & persuasio: atqui verbum Dei non docet hunc & istum in particulari, verbi gratiâ, Petrum, Paulum, accipere remissionem peccatorum hîc & nunc, per hunc & istum actum fidei promissionis *specialis*; nam istud nullibi potest reperiri exaratum de tali & tali particulari, seu priuatâ personâ: igitur hæc fides nullo modo est prærequisita in homine adulto ad ipsam eius iustificationem.

Neque huic argumento potest responderi promissiones illas generales factas omnibus de accipienda remissione peccatorum per meritum Christi Domini sese etiam extendere ad omnes

I. & singulos in particulari: aliàs videri frustraneas & illusorias.

Hoc, inquam, responderi non potest: nam aliud est istas promissiones sese extendere ad omnes & singulos in particulari *quoad sufficientiam*, quatenus Christus Dominus meruit omnibus & singulis media sufficientia, quibus reddantur capaces obtinendi res à Deo promissas, & vt de facto obtineant illas; & aliud est, istas eiusmodi promissiones sese extendere ad omnes & singulos in particulari *quoad efficaciã*, & actualem consecutionem illarum: primum admittimus vt verissimũ: Deus enim vult *omnes homines saluos fieri, & venire ad agnitionem veritatis*: at ex hoc priori non statim sequitur hoc posterius, etiam in iis, qui apprehendunt promissiones istas, vt sibi in particulari & determinatè factas: Deus enim non promisit actualem istam consecutionem, nisi sub onere &
II. obligatione hæc & ista eius præcepta seruandi, hoc & isto modo, cum hac & ista perfectione, etiam testibus aduersariis: nam Kemnitius suprà ait Deum postulare perfectam obseruationem legis pro obtinendis rebus à se promissis: at, vt probè Dialectici norunt, nunquam ex antecedente *hypothetico* seu *conditionali* potest rectè inferri conclusio absoluta: ergo ex eo, quòd remissio peccatorum sit à Deo in sacris literis promissa sub hac & ista conditione, adultus iustificandus non potest absolutè inferre illam esse sibi simpliciter absolutè, & nullo alio requisito, promissam: ergo neque ex tali apprehensione potest certò accipere remissionem peccatorum.

Deinde, nemo potest certò scire, eâ certitudine, cui nullo modo subsit falsitas, se hæc
III. & ista iuxta modum à Deo præscriptum seruasse: tum quia Kemnitius suprà vult perfectam eiusmodi obseruationem præceptorum Dei esse impossibilem; tum etiam, quia Caluinus suprà citatus capite secundo paragrapho 10. expresè docet hominem sæpe falli, dum putat se habere fidem, *tot*, inquit, *vanitatis recessus habet, tot mendacij latebris scatet cor humanum, tam fraudulentâ hypocrisi obtectum est, vt seipsum sæpe fallat:* eodem parag. paulò antè ait, *aliquos verbi gustu affectos ita ipsum auidè arripere, & diuinam eius virtutem persentiscere, vt fallaci fidei simulatione, non hominum oculis modò, sed suis ipsorum animis imponant:* ergo neque etiam aliquis adultus poterit talem & tam certam confidentiam concipere, quâ, quantumcumque apprehendat Christum esse passum & mortuum pro illo redimendo, eique promisisse remissionem peccatorum,
IV. possit nihilominus sibi absque nota temeritatis polliceri, se reipsa, & sine vllo dubio esse consequutum eiusmodi remissionem de suis peccatis: ergo multò minùs talis fiducia seu fides potest esse prærequisita ad iustificationem adulti.

ARTICVLVS X.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM fundamentum petitur ex Apostolo capite quarto *ad Romanos*, vbi dicit, *credenti autem in eum, qui iustificat, reputatur fides eius ad iustitiam secundùm propositum gratiæ Dei*: & quòd ibidem loquens de iustitia Abrahæ dicat illum *credidisse in*

A *spem contra spem; nec hæsitasse diffidentiâ, sed esse confortatum fide, & hoc esse reputatum ei ad iustitiam*, & postea subiungat, *non est tantùm propter ipsum, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Christum Dominum nostrum à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra*; quo postremo testimonio Apostolus docet fidem illam specialis promissionis reputari etiam nobis singulis ad iustitiam. V.

Respondetur, Apostolum *ad Romanos* capite quarto solummodo velle primam iustificationem non fundari in operibus, sed in fide, ita enim ait, *& verò, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundùm propositum gratiæ Dei*, id est ex liberali voluntate Dei, per actum fidei informatum contritione datur iustitia sine merito operum; qui sensus
B patet tam ex antecedentibus, quàm consequentibus, ibi enim docet iustitiam fieri ex operibus. VI.

Nec hæc particula Apostoli, *in eum, qui iustificat impium*, fauet aduersariis: non enim significat formalem rationem, sub quâ Deus attingitur per actum fidei in iustificatione, sed tantùm significat, Deo, qui est obiectum fidei, esse proprium iustificare peccatorem, cuius diuinę perfectionis Apostolus hîc potiùs meminit, quàm alterius, quia agebat de iustificatione, cuius causam principalem ista particula explicat.

Ad secundum testimonium, quo Abraham dicitur *credidisse in spem contra spem, nec hæsitasse diffidentiâ, sed fuisse confortatum fide*, respondetur particulam illam *credidit* significare actum fidei Catholicæ, quo Abraham credidit Deo re-
C uelanti se futurum patrem multarum gentium contra spem, nimirum attento tantùm communi rerum ordine, quo senes, quales Abraham & Sara, non sunt ampliùs apti ad generationem, & Abraham *non hæsitasse diffidentiâ* idem esse, ac non fuisse incredulum; nam loco istius particulæ *diffidentia*, textus Græcus hanc habet ἀπιστίᾳ, quæ significat incredulitatem, vnde versio Syriaca ita reddit locum hunc Apostoli, *nec de promissione Dei dubitauit, tanquam expers fidei*; & hunc actum fidei fuisse ei imputatum ad iustitiã, quia per illum accepit aliquod incrementum iustitiæ, in qua iam erat constitutus, & fides hæc Abrahæ fuit de omnipotentia Dei, vt Apostolus notat, quando reddens causam, quare non hæsitauerit diffidentiâ, ita subiungit, *plenissimè sciens, quòd, quæcumque, promisit potens est & facere, ideò & reputatum est illi ad iustitiam.* VII.

D Ad tertium testimonium eiusdem capitis, respondetur sensum illius esse non solummodo esse scriptum ad commendationem Abrahæ, quòd actus eius fidei sit illi reputatus ad augmentum suæ iustitiæ, sed etiam esse scriptum pro nobis, quatenus proponitur in exemplar iustificationis. VIII.

Secundum fundamentum petitur ex illo S. Marci 11. *quidquid orantes petitis, credite, quia accipietis, & fiet vobis*: ergo adultus, qui iustificatur, debet habere fidem.

Confirmant: quia primæ sancti Ioannis quinto, qui non credit promissioni Dei, dicitur facere Deum mendacem: item S. Iacobi primo, monetur homo postulare in fide nihil hæsitans: at non potest hoc modo postulare iustificationem, nisi habeat fidem specialis promissionis sibi fa-

I. ctæ de accipienda remissione peccatorum: ergo fides, quæ requiritur ad iustificationem, est fides specialis ipsius promissionis superiùs explicatæ.

Respondetur, illud sancti Marci capite vndecimo, *petite & accipietis,* esse intelligendum, dummodo bene petamus & prosit ad salutem animæ, tunc Deum daturum illud congruo tempore; defectu prioris conditionis aliquos non accipere, quod postulant à Deo, docet sanctus Iacobus capite 4. epistolæ suæ canonicæ, *petitis,* inquit, *& non accipitis, eò quòd malè petatis;* defectu verò posterioris, plerumque contingere, vt homines non obtineant, quod petunt, sanctus Augustinus docet tractatu 102. in *sanctum Ioannem*: ergo ex eo, quòd Deus promisit se daturum illud congruo tempore, quod orando postulamus sub his conditionibus, nec constat nostram postulationem honestari istis

II. duabus conditionibus, fit, vt fides promissionis iustificationis habendæ non sit necessaria.

Ad textum sancti Ioannis capite quinto primæ suæ canonicæ, respondetur, ibi nullum haberi verbum *promissionis;* & illud solummodo intelligi de fide *dogmatica,* quæ versetur circa diuinitatem Christi Domini, & quòd Deus per illum dedit nobis vitam æternam, vt patet ex verbis immediatè sequentibus.

Quod denique sanctus Iacobus capite primo secundæ suæ canonicæ ait, *postulet autem nihil hæsitans,* respondetur intelligi de hæsitatione diuinæ omnipotentiæ, quatenus debemus credere Deum posse facere bonum, quod postulamus ab illo.

Tertium fundamentum desumitur ex ratione petita ab enumeratione eorum omnium, quæ

III. in sacris literis traduntur, & quæ, licèt distinguantur ab ipsa promissione speciali de accipienda remissione peccatorum, sintque obiectum fidei *historica*, non tamen iustificant, quin potiùs ipsi iustificationi obsunt: hæc autem est eorum ratio: quæcunque fides considerat in sacris literis, sunt vel historiæ rerum gestarum, vel reprehensiones peccatorum, vel comminationes, & impositiones pœnarum, siue temporalium siue æternarum pro peccatis, vel sunt præcepta de faciendis operibus: sed fides, vt considerat historias rerum gestarum descriptas in sacris literis, ibi non apprehendit remissionem peccatorum, nec etiam, si quærat, ibi eam reperit; cùm hęc non doceat quomodo liberemur à peccato, ab ira Dei, & ab æterna morte; nec item, prout considerat peccata, eorum pœnas, & comminationem pœnarum, quâ verbum Dei, vt sic, docet tantummodo & denuntiat iram

IV. & maledictionem Dei, quæ potiùs pauorem & timorem inducunt, quàm reconciliationem peccatoris; nec item, vt considerat præcepta faciendorum, quia sacræ literæ, dum illa proponunt, postulant exactam illorum obseruationem, nec eorum obseruationi aliter factæ promittunt vitam æternam: at talis obseruatio est impossibilis homini: ergo tantum abest, vt fides considerando hæc præcepta inueniat reconciliationem, quin potiùs adigit hominem ad desperationem; ergo, cùm sola consideratio promissæ reconciliationis restet, nec etiam sola erit obiectum fidei iustificantis.

Quòd verò hæc consideratio reconciliationis generatim non sufficiat, sed sola specialis remissio promissionis in particulari, sicque sit obie-

A ctum fidei iustificantis, probant ex eo, quòd generales illæ promissiones non afferant animæ pacem & tranquillitatem, sed solæ illæ speciales, applicatæ in particulari ipsi iustificando. V.

Respondetur ad singulas partes huius rationis: ad primam, multas esse historias in corpore sacrarum scripturarum, quibus prouocemur ad pœnitentiam, vel etiam disponamur ad illam, vt Dauidis, beatæ Magdalenæ, & aliorum tam veteris, quàm noui testamenti, quin etiam, quando in istis historiis peccata, pœnæ peccatorum, vel etiam comminationes pœnarum, recensentur, vt patet ex historia Niniuitarum; & Apostolus primæ ad *Corint.* 10. expressè docet: vbi post narrationem transitus maris rubri, saturitatis populi Hebræi, peccati fornicationis, pœnæ eius, ita subiicit, *hæc autem in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt:* & ibidem, *hæc autem omnia* VI.

B *in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostram.*

Nec obstat, quòd hæretici suprà dicunt istas pœnas & comminationes inducere pauores, & timores; nam & verba Apostoli nunc citata docent hunc timorem retrahere homines à committendis peccatis, vt ipsa testatur Niniuitarum conuersio, quæ ab hac comminatione sumpsit exordium.

Ad secundam partem, quæ est de eadem sacra scriptura, vt proponente præcepta & obseruationem illorum, respondetur, illam etiam vt sic prodesse ad pœnitentiam, quemadmodum Psalmista explicat Psalmo 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium fidele, sapientiam præstans paruulis,* quod ampliùs prosequitur sequentibus versiculis; nec verum est Deum exigere à nobis obseruationem illo-

C rum tam rigorosam, si sermo sit de iis præceptis, quæ respiciunt dispositiones primæ iustificationis, cùm attritio iuncta sacramento sit sufficiens ad illam, vt Theologi docent, agendo de sacramento pœnitentiæ, & quando Deus iubet obseruationem suæ legis, simul etiam dat auxilia, quibus adiuti possimus eam obseruare, vt docuimus suprà: vnde falsum est Deum per propositionem suorum præceptorum adigere homines ad desperationem. VII.

Ad tertiam & vltimam partem, quæ est de *promissionibus,* respondetur, nullibi reperiri in sacris literis generales promissiones Dei sortiri suum effectum in omnibus & singulis hominibus, sed tales promissiones habere semper aliquam conditionem sibi annexam, quâ positâ sortiantur effectum; quam conditionem, vtrum quis adhibeat, non constat sibi certâ fide & Catholicâ.

D Neque propterea fidelis anima agitur desperatione, aut vitiosâ anxietate, cùm enim certum sit Deum non plus à nobis exigere sub aliqua pœna, quàm quod iudicatur necessarium iuxta æstimationem viri prudentis, quia bene sentiendum est de bonitate Dei, vbi aliquis adhibuit moralem diligentiam, tum in sese disponendo per actus supernaturales fidei, spei, & charitatis, contritionis, & dilectionis, tum in recipiendis sacramentis & seruandis præceptis Dei, poterit sibi sperare salutem. VIII.

I.

ARTICVLVS VLTIMVS.

An fides in adulto ad iustificationem prærequisita, sit ea, quæ propriè est dogmatica *seu* Catholica.

SIT hæc propositio: *fides in adulto ad iustificationem prærequisita, est fides dogmatica, seu Catholica, quâ propter auctoritatem Dei reuelantis assentimur omnibus ab eo reuelatis, & per Ecclesiam propositis.*

Hæc propositio est de fide, & probatur ab Apostolo *ad Romanos* capite vndecimo, vbi agens de iustificatione, vt patet ex illis verbis antecedentibus, *iustus autem ex fide viuit*, docet fidem esse, *substantiam rerum sperandarum, argumentum non apparentium*: at fidem esse *substantiam rerum sperandarum, &*
II. *argumentum non apparentium*, idem est ac illam habere res eiusmodi pro suo obiecto.

Deinde, probatur ex eo, quòd Christus Dominus apud sanctum Matthæum capite nono, exigit fidem suæ omnipotentiæ ab iis, qui postulabant ab eo sibi visum restitui, quam fidem eodem capite etiam commendat in Hemoroissa: item capite 16. commendat fidem sancti Petri de sua diuinitate, & ædificat suam Ecclesiam super illam; & hæc fides *habet*, inquit sanctus Hilarius, *claues regni cælorum*, sanctus Leo sermone secundo in die suæ assumptionis ait erutos à captiuitate diaboli inseri cælo, & portas inferni non posse aduersus illam præualere, quæ tamen fides est *dogmatica* solùm.

Tertiò, quando Apostoli prædicabant infidelibus, hanc solùm fidem requirebant ab
III. eis, Actorum secundo, tertio & quarto, vbi prædicat sanctus Petrus diuinitatem & resurrectionem Christi Domini, & capite octauo sanctus Philippus eandem fidem exigit ab Eunucho volente baptizari: item *ad Romanos* decimo: *Hoc est*, inquit Apostolus, *verbum fidei, quod prædicamus, quia, si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quia Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris*: & alibi passim, vbi agitur de fide in ordine ad salutem animæ, semper fides *dogmatica* requiritur, & nunquam fides promissionis specialis de accipienda vel accepta remissione peccatorum; & fides *dogmatica* habet etiam pro suo obiecto ipsas promissiones in genere, quemadmodum rectè explicat Tridentinum sessione sexta capite sexto, quatenus tenemur illas credere iuxta illud
IV. Symboli, *credo remissionem peccatorum*, in quo, sicut nec in aliis Symbolis, siue Conciliorum, siue Patrum, nullus habetur articulus, quo profiteamur fidem talis promissionis in particulari, quam requirunt hæretici.

Neque his omnibus scripturæ testimoniis, & communi praxi tam Christi, quàm Apostolorum, satisfacit, quod aliqui aduersariorum respondent, scilicet hæc omnia ostendere quidem fidem, quam isti vocant *historicam*, requiri, sed non ostendere fidem nostram *dogmaticam* sufficere, nec insuper requiri prædictam illam fidem specialis promissionis nullo modo ingredi obiectum fidei, prærequisitæ in iustificatione adultorum, quod tamen posterius solummodo affirmant.

A Hæc, inquam, responsio nullo modo satisfacit; nam primò, quæ protulimus ad probationem propositionis articuli septimi, manifestè probant fidem illam promissionis specialis nullo modo ingredi obiectum fidei prærequisitæ in iustificatione adulti: deinde illud idem præstant, quæ attulimus pro propositione huius articuli; modus enim ille, quo Christus & Apostoli ordinariè disponebant adultos ad iustificationem, docet modum illum, quo Ecclesia nunc etiam debet eos disponere; item docet, quòd, quæ fuerunt ab illis ibi omissa, non sint necessaria pro tali dispositione, aliàs egissent contra munus doctoris, quod illis competebat: sicut, qui in tradenda aliqua scientia omitteret explicationem præcipui obiecti, licèt alia traderet, censeretur peccare: item ordinariæ actiones Christi Domini & Apostolorum, tam in conficiendis sacramentis,
B quàm in præstandis aliis, quæ pertinent ad consecutionem salutis æternæ, sunt instructiones posterorum: atqui tam Christus Dominus, quàm Apostoli locis nunc relatis ita faciunt mentionem fidei *dogmaticæ*, dum disponunt adultos ad iustificationem, vt omittant speciales prædictas promissiones, & solummodo meminerint generalium promissionum, quemadmodum videre est istis locis: igitur prædicta fides *specialium promissionum* nullo modo ingreditur obiectum fidei prærequisitæ in iustificatione adultorum. V. VI.

Cæterùm notandum est, quòd, quando prærequirimus fidem ad iustificationem impij adulti, nos non id absolutè & simpliciter intelligere de actu elicito per fidem habitualem infusam; licèt enim in peccatoribus fidelibus, dum iustificantur à peccatis suis mor-
C talibus, actus fidei sit ab habitu illis inexistente, attamen quando impius adultus iustificatur, sufficit, vt iste assensus fidei sit ex speciali auxilio Dei elicitus, etiam nondum infuso habitu, de qua fide actuali interrogantur baptizandi, quando ab illis petitur, vt credant, & cùm iubentur recitare symbolum fidei: quando verò postulatur ab ipsis quid petant, & respondent *fidem vitam æternam præstantem*, tunc interrogantur de habituali, quemadmodum habetur in Concilio Tridentino capite septimo, & Theologi fusiùs docent 3. parte quæst. 68. VII.

DISPVTATIO V.

De dispositionibus requisitis ex parte voluntatis in adulto ad iustificationem. VIII.

D

ARTICVLVS PRIMVS.

Quæ dispositiones requirantur ex parte voluntatis ad iustificationem adulti impij extra sacramentum.

QVAMVIS Lutherus initio suæ hæresis, quando scripsit suas assertiones, omnem prorsus negauerit dispositionem, postea tamen aliquid prærequisiuit ad iustificationem: nam in caput tertium epistolæ *ad*

I. *Galatas* dicit legem esse præparatricem ad gratiam; & molliores Lutherani, item Caluinus in suo antidoto Concilij Trident. in Canone vndecimum sextæ sessionis, admittunt contritionem, vt dispositionem ad iustificationem. Vnde Kemnitius secundâ parte sui examinis conqueritur de Patribus Tridentinis, quòd citatâ sessione, Canone nono, tribuant hæreticis, quòd doceant nullum planè motum diuinitus donatum præcedere acceptionem iustificationis; sed, si tam verba citati canonis, quàm sensus hæreticorum bene expendantur, Kemnitius videbitur iniustè conqueri: nam Patres ita loquuntur, *si quis dixerit solâ fide impium iustificari, ita vt intelligat, nihil aliud requiri, quo ad iustificationem consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse sit eum suæ voluntatis motu præparari, anathema sit*, vbi videmus Patres requirere motum voluntatis, non

II. quomodocumque, sed vt cooperetur voluntas ad assequendam gratiam, quomodo hæretici planè negant requiri motus voluntatis, & Kemnitius suprà, ait enim contritionem tantùm requiri ad gratiam, sicut sensus morbi, aut dolor vulneris, requiritur ad sanationem & curationem, ita vt sicut hæc impellunt solummodo ægrotantem ad desiderandum, & inueniendum medicum, sic etiam contritio ad desiderandum, & quærendum medicum animæ; at omnes intelligunt sensum morbi, vel dolorem vulneris, in ipso ægrotante, non esse, loquendo propriè, dispositionem ad sanitatem: hoc prænotato,

Sit hæc nostra propositio: *supposito actu fidei supernaturalis dogmatica in intellectu, iuxta doctrinam præcedentis disputationis, dispositiones requisita ex parte voluntatis pro iustifi-*

III. *cando adulto extra sacramentum, sunt timor, spes de venia peccatorum, dilectio Dei, dolor de peccatis, seu pœnitentia, propositum suscipiendi sacramentum, propositum seruandi omnia mandata Dei, & vitam emendandi*: ita colligitur ex Tridentino sessione sexta capite sexto, vbi hæc omnia recensentur; licèt enim ibi agatur præcipuè de iustificatione adulti impij nondum baptizati, potest tamen istud totum facilè accommodari etiam adulto fideli, lapso in peccatum mortale.

Prima itaque dispositio est *timor:* vbi enim, quemadmodum Concilium loquitur suprà capite sexto, aliquis supposito actu fidei intelligit sese peccatorem, & Deum esse vltorem peccatorum, excitatur ad odium peccati, & auersionem ab eo, timore ipsius vindictæ diuinæ; vnde Isaiæ 26. iuxta versionem septuaginta

IV. dicitur, *à timore tuo Domine accepimus spiritum salutis:* timor autem iste non est *filialis*, seu qui à charitate procedat, sed est *seruilis*, qui ex consideratione pœnarum peccatis debitarum oritur. Et hoc patet, quia Concilium citato illo sexto capite dixit hunc timorem esse eum, quo Niniuitæ concussi ad Ionæ prædicationem egerunt pœnitentiam; hunc autem timorem esse bonum, nec facere hominem hypocritam, idem Concilium docet locis citatis, & Theologi secundâ secundæ quæst. 19.

Secunda dispositio est *spes veniæ*, quæ nascitur ex consideratione misericordiæ diuinæ & meritorum Christi Domini, vt Concilium docet citato capite sexto.

Tertia est *actus dilectionis:* nam, quando

A peccator sperat se consequuturum veniam ex infinita bonitate Dei, quia spes excitat ad amorem, incipit diligere Deum tanquam fontem omnis iustitiæ, sic Ecclesiastici secundo, *qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra*, & Lucæ sexto, *remittuntur ei peccata multa, quoniam multum dilexit.* V.

Actus autem ille dilectionis debet esse *ex amore amicitiæ*, vt habet communior sententia Scholasticorum, non autem ex *amore concupiscentiæ*, sicut existimat Vasquesius hâc parte disputatione 103. capite nono: tum quia Concilium Tridentinum, quando enumerat hunc actum dilectionis inter dispositiones ad iustificationem illo capite sexto, agit de iustificatione infidelis, quæ fit extra sacramentum in re, & cum solo voto baptismi, vt patet ex capite quarto eiusdem sessionis, & capite sexto,

B quando post explicatum hunc actum dilectionis ita subiungit, *dum proponunt suscipere baptismum*, & postea nullâ factâ mentione cuiusque sacramenti, siue baptismi, siue pœnitentiæ in re suscepti, statim sic inchoat capite septimo, *hanc dispositionem seu præparationem iustificatio ipsa consequitur*, sed iustificatio, quæ fit extra sacramentum cum solo voto illius, nunquam fit per actum imperfectæ dilectionis, est enim attritio insufficiens ad illam, quemadmodum idem Concilium docet, & Theologi communiter. VI.

Deinde, idem patet ex textu Concilij, ait enim *peccatores incipere diligere Deum vt fontem iustitiæ*, quod idem est ac diligere Deum, quatenus est summè bonus in se, & quatenus habet plenitudinem iustitiæ.

C Quarta dispositio est *dolor de peccatis*, seu *pœnitentia & detestatio peccatorum*, quatenus illa sunt offensæ Dei; hæc enim passim præcipitur in sacris literis, sancti Lucæ trigesimo, & vltimo Apocalypsis, *memor esto, vnde excideris, age pœnitentiam;* & alibi passim in sacris literis, & apud Patres, dum commendant pœnitentiam, de cuius necessitate & conditionibus Theologi tractant agendo de sacramentis. VII.

Quinta dispositio est *propositum suscipiendi sacramentum* vel baptismi, si iustificandus non sit baptizatus: vel pœnitentiæ, si sit; quia hæc duo sacramenta sunt necessaria in re vel in voto, saltem *implicito*, ad primam iustificationem, Ioannis tertio, *nisi quis renatus fuerit ex aqua*, & 20. capite, *quorum remiseritis peccata*, &c.

D Sexta dispositio est *propositum seruandi omnia mandata Dei & emendandi vitam*, vltimo capite Matthæi, *docentes eos seruare omnia, quæ mandaui vobis*, & sancti Ioannis octauo, *vade in pace & noli ampliùs peccare.* VIII.

Hæ tamen duæ vltimæ dispositiones continentur in quarta, quæ est *pœnitentia*, suntque tantùm vel aliquæ eius partes, vel conditiones: vnde 18. *Ezech.* vbi completa & perfecta pœnitentia exprimitur, vtraque simul ponitur, *si impius egerit pœnitentiam & custodierit omnia mandata mea, vitâ viuet.*

Præter has dispositiones, nullæ sunt aliæ necessariæ; tum quia Concilium Tridentinum suprà tradit integram doctrinam de dispositionibus ad iustificationem, & has solas enumerat; tum quia humilitas, oratio, & obe-

I. dientia, quas nonnulli tanquam dispositiones prærequirunt, continentur sub enumeratis; humilitas in dilectione Dei & pœnitentia; obedientia similiter in proposito seruandi omnia mandata Dei; qui enim de peccato dolet maximè, humiliatur coram Deo, & qui habet propositum seruandi omnia mandata, est paratus obedire mandatis. Oratio autem continetur *sub spe*, quia est actus imperatus ab ipsa spe, est enim oratio *expressio spei & desiderij*: vnde prædictus numerus dispositionum esse perfectus colligitur.

ARTICVLVS II.

Quænam è dispositionibus enumeratis sint necessariæ, quæ tantùm vtiles ad iustificationem impij.

II. SIT hæc propositio: *solæ hæ tres dispositiones*, scilicet fides, spes, & pœnitentia, *sunt necessariæ ad salutem; reliquæ verò sunt tantùm vtiles.*

Posterior pars satis probatur ex hactenus dictis: prior verò asserit duo: primum est, *has tres dispositiones esse necessarias*; secundum est, *illas sufficere.*

Primum probatur *de ipsa fide* ex dictis suprà, & ex capite decimo *ad Hebræos, sine fide impossibile est placere Deo.*

Item *de spe* probatur ex Tridentino sessione sextâ, canone tertio, sic definiente, *si quis dixerit hominem sine præueniente inspiratione Spiritus sancti, atque eius adiutorio, posse credere, sperare, diligere, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit*: vbi hæc particula, *vt ei iustificationis gratia conferatur*, satis indicat
III. dispositionem illam esse necessariam ad iustificationem.

Probatur item ex sancto Ambrosio libro primo *de pœnitentia* capite primo, *nemo potest rectè agere pœnitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam.*

Probatur etiam ratione: impossibile est hominem moueri ad finem, quem non sperat consequi: sed finis pœnitentiæ est assecutio veniæ & reconciliatio peccatoris cum Deo, ad quam mouetur per iustificationem: ergo non potest moueri ad illam, nisi priùs illam speret.

Actus autem spei non debet necessariò tunc esse expressus, quando, qui iustificatur, est fidelis: habet enim habitum spei, & aliquando actum eius exercuit: nam hoc ipso, quòd habuit actum spei, & adhuc retinet habitum eius, iudicat hîc & nunc sibi esse expediens sese conuertere ad Deum, & auertere à peccato, iudi-
IV. cat etiam implicitè reconciliationem cum Deo esse sibi possibilem, & dum dolet de peccatis, postulat veniam, & illam etiam implicitè sperat; qui autem nunquam sperauit vel anteà incidit in desperationem, ratione cuius amisit habitum spei, ille debet habere actum expressum spei, quo prosequatur veniam, vt sibi possibilem, quam anteà iudicabat impossibilem.

Idem denique probatur *de ipsa pœnitentia* ex Tridentino sessione sextâ, capite sexto, & sessione decimâ quartâ, capite primo & quarto, vbi ait, *quouis tempore contritionis motum & pœnitentiam fuisse necessariam ad impetrandam veniam peccatorum, & assequendam iustitiam.* Et S. Lucæ decimo septimo, *nisi pœnitentiam ege-*

A *ritis, omnes simul peribitis*, & in hac dispositione, ista, nimirum *dilectio Dei, & propositum vitæ emendandæ, & seruandi præcepta*, includuntur, quemadmodum Theologi docent agendo de pœnitentia, vbi etiam explicant, an virtuale & implicitum propositum sufficiat, quis item dolor requiratur. V.

Quòd item hæ tres dispositiones sufficiant, probatur ex sancto Thoma quæstione 112. articulo secundo ad secundum, vbi ait duplicem distingui modum iustificandi hominem: prior est, quando homo non ita statim perfectè mouetur à Deo ad bonum, & ad hunc modum dispositiones suprà explicatæ requiruntur: posterior modus est, quando Deus statim perfectè mouet peccatorem ad bonum, vt contigit in sancto Paulo, & tunc cum his solis tribus dispositionibus iustificat hominem.

B Et fauet ratio: nam, vel hæ tres dispositiones continent in sese, saltem *virtualiter & implicitè* reliquas, vt patet ex dictis, vel si non contineant, illæ sunt tantùm vtiles, non necessariæ; VI. timor enim tantùm requiritur secundùm communem cursum hominum iustificandorum, quo Deus ab imperfectioribus motibus accõmodatè ad nostram naturam incipit nos mouere; quia natura primùm solet inclinari ad aliquid, aut ab aliquo auerti propter commodum. Vnde, quando sacra scriptura & Patres, vt Ecclesiastici primo, sanctus Augustinus libro *de catechisandis rudibus* capite quinto, sanctus Gregorius homiliâ vigesimâ quartâ *in Euangelia*, & alij, dicunt iustificationem non fieri sine timore præcedente, loquuntur tantùm *de modo communi & valde ordinario*, non autem *singulari*, vt contigit etiam in conuersione sanctorum Matthæi, Magdalenæ, & plurium aliorum. VII.

C Quod etiam confirmatur: quia *timor* in tantum est necessarius, in quantum præparat hominem ad *pœnitentiam & dilectionem*, sicut remota dispositio ad introductionem proximæ & vltimæ dispositionis: atqui fieri potest ex speciali gratia Dei, vt aliquis statim eliciat actum dilectionis & pœnitentiæ immediatè sine aliis præcedentibus actibus dispositiuis, vt patet in Sanctis nunc enumeratis, & Deus potest remotis dispositionibus omissis, & positis solùm vltimis, introducere formam: ergo Deus potest sine timore, tanquam dispositione necessaria ad iustificationem, iustificare hominem.

ARTICVLVS III.

An actus ad iustificationem dispositiui debeant esse supernaturales & liberi.

D PRIMA propositio: *omnes & singuli actus dispositiui ad iustificationem debent esse supernaturales, & ex supernaturali gratia eliciti*: VIII. hæc propositio facilè intelligitur ex dictis suprà; & quantum ad actus *fidei, spei, dilectionis & pœnitentiæ*, expresè definitur in Concilio Tridentino sessione sextâ, canone tertio, vbi sic habetur, *si quis dixerit sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit*: quò loci obseruandæ sunt istæ particulæ *sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, & sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur*; declarant enim

I. illos actus dispositiuos debere esse ex superna- A
turali præueniente & adiuuante gratia, ad hoc, vt illis positis gratia iustificationis sequatur.

Deinde; cùm hoc verbum *pœnitere* positum in isto canone abstrahat à *perfecta* pœnitentia, quæ est per veram *contritionem*, & *ab imperfectâ*, quæ est solùm per *attritionem*, significat, quòd, quando hæc pœnitentia est per actum attritionis iunctum sacramento; tunc ille etiam debeat esse supernaturalis; & habetur expressè *de timore seruili* sessione decimâquartâ, capite quarto, & sanctus Augustinus docet libro *de gratia & libero arbitrio* capite decimo octauo; vnde verba illa Concilij Tridentini, *disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati diuinâ gratiâ, & adiuti*, repetenda sunt cum omnibus dispositionibus ibi recensitis; verbi gratiâ, quando ibi dicitur *credentes*, intelligendum est *excitati & adiuti diuinâ gra-*
II. *tiâ ad credendum*, & quando paulò pòst Concilium dicit *timore vtiliter concutiuntur*, debet intelligi *diuinâ gratiâ excitati & adiuti*, & sic de reliquis dispositionibus requisitis ad iustificationem, ita vt quælibet vera dispositio ad iustificationem debeat esse supernaturalis.

Quod ampliùs confirmatur ex dictis suprà primâ quæstione huius tractatus contra Pelagium de necessitate tam gratiæ *excitantis*, quàm *adiuuantis*.

Hinc intelligitur falsam esse illam quorumdam opinionem, qui existimant in aliquo casu, putà *necessitatis & ignorantiæ inuincibilis circa legem Christianam*, ex parte intellectus fidem naturalem seu cognitionem vniuersalem, tam ex parte principij, quàm ex parte obiecti materialis & formalis de Deo vt fine naturali sufficere in adulto ad iustificationem: nam relata testi-
III. monia Concilij Tridentini, item secundi Concilij Arausicani sæpiùs commemorati, definiunt actum illum intellectus non posse elici solis naturæ viribus, sed nostras potentias in ordine ad iustificationem necessariò indigere tam supernaturali gratiâ *adiuuante* seu *cooperante*, quàm *operante* seu *præueniente*, non tantùm ad meliùs, commodiùs, vel faciliùs exercendum illos, sed ad purè & simpliciter eliciendum illos, in ordine ad iustificationem adulti.

Deinde, Apostolus *ad Romanos* tertio docet nec legem naturæ, nec scriptam præstitisse, nec posse præstare fidem, & expressè ait vnum esse Deum, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem, & in epistola ad Hebræos decimo capite definit illam fidem, quæ est radix & fundamentum iustificationis, *esse argumentum rerum non apparentium*: at hoc non potest conuenire ei cognitioni, quæ est natura-
IV. lis tam ex parte vtriusque sui obiecti, quàm ex parte principij sui elicitiui: res enim sperandæ à fidelibus sunt supernaturales non apparentes, seu quæ non cognoscuntur naturaliter: & cùm Apostolus priore loco distinguat fidem contra legem *naturæ* & *legem scriptam*, & loquatur de fide Iesu Christi Domini nostri, quam constat apud omnes esse supernaturalem, non potest intelligi ita esse locutus, vt sub ista fide, de qua ibi loquitur, intellexerit etiam cognitionem naturalem de Deo, vt nonnulli ex auctoribus, quos hîc refellimus, conantur respondere.

Et cùm idem Apostolus capite vndecimo epistolæ *ad Hebræos* dicat purè simpliciter & absolutè *sine fide impossibile esse placere Deo*, quod nunc ostendimus debere intelligi de fide V.
supernaturali, non valet illa eorum solutio, quâ dicunt testimonia Apostoli pro necessitate fidei supernaturalis intelligenda esse, non de prima salute, quam homo habet per iustificationem, sed de secunda quę habetur per glorificationem; quia tunc prædicta propositio Apostoli, simpliciter & absolutè enuntiata, esset falsa contra modum, quo profertur ab Apostolo.

Deinde non ij soli, qui glorificantur, placent Deo & sunt eius amici, sed & qui primò iustificantur in præsenti vita; & ordo, quem Apostolus *ad Romanos* 8. ponit inter *iustificationem, vocationem & glorificationem*, apertè ostendit tam necessarium esse ordinem vocationis per fidem supernaturalem ad iustificationem, quàm sit ordo iustificationis ad glorificationem, sicut est impossibile aliquem glorificari, qui non fue-
B rit iustificatus, sic etiam est impossibile aliquem VI.
iustificari, qui non fuerit vocatus per fidem supernaturalem; & cùm nondum constet inter omnes scholasticos certitudine fidei catholicæ dari fidem supernaturalem in ratione habitus, prædicta testimonia Apostoli debent intelligi de actu credendi.

Neque etiam prædicta testimonia sacræ scripturæ possunt intelligi *de via ordinaria*, & vt plurimùm; nam eò ipso, quò Apostolus suprà dicit absolutè & simpliciter *sine fide impossibile* &c. & inductio illa Patrum veteris testamenti, quâ Apostolus ibi id probat, intelligitur absolutè & simpliciter; sic etiam testimonia illa Apostoli: & quemadmodum ex simili loquendi formula sancti Patres & Theologi colligunt absolutam & simpliciter dictam necessitatem baptismi in re vel in voto suscepti, sic etiam & nos debemus intelligere supernaturalem actum creden-
C di esse simpliciter & absolutè necessarium in a- VII.
dultis infidelibus iustificandis.

Nec potest denique responderi in ipsa fide naturali, seu in ipsa cognitione purè & simpliciter naturali de Deo, tanquam fine vltimo, contineri implicitè fidem & cognitionem de Deo, tanquam supernaturali fine; cùm hic ab ipso non sit reipsa distinctus, & fidem implicitam de Deo tanquam fine supernaturali sufficere ad consequendum vitam æternam, quantum requiritur ex parte intellectus.

Hoc enim secundum admittimus, sed negamus fidem supernaturalem de Deo vt clarè videndo, & tanquam fine nostro supernaturali, contineri *implicitè* in illa naturali cognitione, quam habemus de Deo, vt fine tantùm naturali; nam, vt aliquid in ratione obiecti dicatur verè & propriè contineri *implicitè* in alio, debet ipsa potentia tendere in istud posterius sub ea-
D dem ratione formali, quâ tendit in prius expli- VIII.
citè, vt sic vnum & idem obiectum formale reperiatur vtrobique, & sit solùm distinctio materialis circa obiectum penes magis & minùs explicitè consideratum, vt videre est in scientiis, & identitas illa naturalis, quæ reperitur in eiusmodi obiectis, est omnino impertinens ad talem implicitam tendentiam.

An autem, & quomodo, infideles illi, qui dicuntur laborare *ignorantiâ inuincibili* circa fidem Christianam, habeant auxilia sufficientia, ostendimus suprà.

Secunda propositio: *prædicti actus dispositiui ad iustificationem adulti debent esse liberi.* Ita colligitur ex Tridentino locis suprà relatis, licèt Deus

I. poſſit iuſtificare ſine aliquo proprio motu voluntatis, ſicut iuſtificat infantes, dum baptizantur, quia tamen Deus iuſtificat hominem modo proportionato ſuæ naturæ, & modus iſte in adulto eſt per conſenſum & actum liberum, ideò & ſinguli iſti actus diſpoſitiui ad iuſtificationem in adulto, debent eſſe liberi. A

ARTICVLVS IV.

Soluitur dubium.

QVÆRES, an ſufficiat actum dilectionis Dei ſuper omnia, non eſſe *formalem* deteſtationem peccati, ſed *virtualem & implicitam.*

Reſpondetur *affirmatiuè*: ita docent Ariminenſis in primum ſententiarum diſtinctione ſeptimâ: II. Gabriel in quartum, diſtinctione decimâ quartâ, quæſtione primâ: Caietanus tertiâ parte quæſtione 87. articulo primo, & plures alij. B

Probatur: poteſt contingere, vt aliquis amet Deum dilectione ita feruenti, vt dum eum diligit, non cogitet actu de peccatis, poteſt enim conſiderare Deum, vt ſummè bonum, & ita eum diligere ſine recordatione peccatorum, & formali deteſtatione eorum; iam homo iſte vel tunc iuſtificabitur, vel non: ſecundum non poteſt dici, quia, quando Deus mouet peccatorem ad eum diligendum ſuper omnia ſub eadem formali ratione, quâ iuſti amant Deum, non eſt ex parte ipſius actus, cur ipſe peccator non iuſtificetur, præſertim cùm Deus paſſim in ſacris ſcripturis *dicatur diligere diligentes ſe, & dimittere peccata diligentibus Deum*, remiſſio verò peccatorum importet iuſtificationem: igitur primum dici debet, nimirum iuſtificari, & proinde *virtualem & implicitam* deteſtationem C
III. peccatorum ſufficere.

Quibus non obſtat, quod Theologi afferunt pro neceſſitate contritionis ex ſacris ſcripturis, Patribus & Tridentino.

Hæc enim probant duntaxat neceſſitatem pœnitentiæ & contritionis, quam nos etiam admittimus, ſed non aſſerunt illam debere eſſe neceſſariò *formalem*, quod nos hîc diſputamus, vel ad ſummum loquuntur de iuſtificatione, vt fit communiter & viâ valde ordinariâ.

Porrò, vt contritio ſit ſufficiens diſpoſitio voluntatis ad *iuſtificationem* extra ſacramentum, non eſt ſatis, quòd ſit deteſtatio peccati *ſecundùm rationem iniuriæ diuinæ*, ſeu quatenus *offendit Deum*, & peccatum eſt contra ius ipſius Dei, ſed debet eſſe deteſtatio peccati ſecundùm quod illud *diſplicet Deo.*

IV. Cuius dicti hæc eſt ratio, quòd ex Tridentino ſeſſione decimâ quartâ, capite quarto, actus, qui proximè diſponit ad iuſtificationem extra ſacramentum, debet eſſe actus perfectus *charitatis*, id eſt, eiuſdem ordinis & motiui formalis cum actibus, quos ipſa charitas infuſa elicit: nam inter formam introducendam, & actum proximè diſponentem ad illam, talis debet eſſe proportio, vt ſint eiuſdem ordinis & conditionis: atqui prior deteſtatio peccati ſub ratione *iniuriæ factæ Deo*, non eſt actus ſimilis actibus charitatis infuſæ, eſt enim actus potiùs iuſtitiæ, vel ſimilis actibus iuſtitiæ habitualis: igitur contritio, vt ſit vltima diſpoſitio ad iuſtificationem extra ſacramentum, debet eſſe deteſtatio peccati iuxta poſteriorem modum: & D

huic rationi ſanctus Thomas fauet hîc quæſt. 113. articulo tertio, vbi ad iuſtificationem requirit actum charitatis. V.

ARTICVLVS V.

Vtrum prædicti actus diſpoſitiui debeant eſſe actu, dum adultus iuſtificatur in ſacramento.

CAIETANVS hîc quæſtione 113. articulo tertio exiſtimat, quando iuſtificatio adulti fit per realem ſuſceptionem ſacramenti, prædictas neceſſarias diſpoſitiones debere eſſe actuales, ſeu, vt ille loquitur, debere iuſtificandum habere actualem deuotionem ſimultaneam cum ſacramento, ſeu actualem motum voluntatis in Deum, amando ipſum cum deteſtatione peccati, quæ actualis deuotio ſi deſit, tunc gratia iuſtificans non infundetur. Contra quem tamen VI.

Sit hæc propoſitio: *ad iuſtificationem adultorum vtentium ratione, dum illa fit per realem ſuſceptionem ſacramenti, non eſt neceſſe vt eo inſtanti vel tempore, quo iuſtificatio fit, actualis prædicta deuotio exiſtat.* Ita communiter recentiores.

Probatur: virtualis motus liberi arbitrij eſt ſufficiens ad iuſtificationem, quæ fit per realem ſuſceptionem ſacramenti: ergo, ſi homo iuſtificandus habuerit paulò ante realem ſuſceptionem ſacramenti actus ſupernaturales ſpei, fidei, & contritionis, quos non reuocauerit, iuſtificabitur.

Antecedens probatur: motus ille, quantum eſt ex parte voluntatis, eſt ſufficiens ad iuſtificationem, per quem homo intelligitur velle aliquid modo humano, & qui eſt ex ſua natura ſufficiens ad peccatum, quia in homine non plus libertatis requiritur ad hoc, vt iuſtificetur, quàm VII. vt peccet; atqui per motum voluntatis virtualem homo intelligitur velle aliquid modo humano: virtualis enim motus eſt moralis quædam perſeuerantia in volitione eiuſdem obiecti, & per talem volitionem virtualem aliquis communiter cenſetur liber ſufficienter, vt dicatur peccaſſe voluntariè, ſi priùs egerit aliquid, ex quo poſtea peccatum ſit ſequutum, quódque habebat neceſſariam connexionem cum peccato, vt docent Theologi agendo de peccatis: igitur virtualis motus voluntatis in Deum erit ſufficiens ad ipſam iuſtificationem in adultis.

Deinde, ſi hæc diſtractio impediret iuſtificationem; illa eſſet peccatum mortale, quod eſt expreſsè contra Caietanum ibi, & probatur: quicumque voluntariè ponit obicem gratiæ, VIII. dum ſacramentum applicatur, ille de facto peccat mortaliter: atqui in præſenti caſu iuxta Caietanum homo ponit obicem gratiæ: ergo peccat mortaliter, quod tamen Caietanus negat.

Neque eſt par ratio eius, qui diligenter quidem, ſed non ſatis ſufficienter, diſcuſſit ſuam conſcientiam, & propterea etiam abſque peccato mortali non percipit fructum ſacramenti pœnitentiæ, quod exemplum eſt Caietani loco ſuprà citato; nam ad ſummum, id habet locum, quando pœnitens exiſtimat bonâ fide ſe ſufficienter adhibuiſſe diligentiam in ſe diſponendo, conuenientem ſuo ſtatui, ratione cuius bonæ fidei excuſatur à contrahendo nouo peccato: at

I. in præsenti casu nemo potest prætexere bonam fidem, vel aliquid simile. A

Adde quòd peccatum veniale nunquam potest ex se impedire infusionem gratiæ, quia gratia potest compati cum illo: at in præsenti casu, peccatum, quod occurrit, est tantùm veniale iuxta Caietanum: ergo tunc non desinet fieri iustificatio.

Totum istud confirmatur ampliùs ex iis omnibus, quæ Theologi communiter docent de intentione requisita ad susceptionem sacramenti, tradunt enim, quòd si quis adultus petierit sacramentum baptismi, & ante illius susceptionem inciderit in amentiam, nec constet eum reuocasse talem voluntatem, tunc debere baptizari, & experientiâ constat, quòd satis frequenter sacramentum extremæ vnctionis confertur iis, qui vix videntur habere vsum rationis.

II. Atque ex his patet quonam modo intelligatur illud, quod habet Tridentinum sessione 6. capite septimo, scilicet iustificationem esse renouationem hominis interiorem per voluntariam gratiæ, & donorum susceptionem, nimirum *actuali* vel *virtuali* voluntate.

Hinc, si quis per naturalem euagationem mentis distrahatur pro illo momento, quo suscipit sacram eucharistiam, vel quo sacerdos pronuntiat verba sacramentalis absolutionis, si antea fuerit sufficienter dispositus, neque per actum contrarium reuocauerit voluntatem, non desinet recipere gratiam, quamuis ratione distractionis minimè percipiat dulcedinem illam & gustum spiritualem, qui consistit in quodam affectu, quia voluntas, dum distrahitur, non potest percipere illam.

III. Fundamentum Caietani petitur ex citato loco sancti Thomæ in corpore articuli: quòd scilicet Deus omnia moueat suauiter, & proinde capaces vsus rationis & libertatis per liberum arbitrium: ergo & mentis compotes & vsus rationis cum actuali deuotione simultanea sacramento.

Confirmatur: Deus ita infundit donum gratiæ sanctificantis, vt etiam simul moueat liberum arbitrium ad acceptandum hoc donum gratiæ: at vbi deest actualis deuotio simultanea iustificationi, liberum arbitrium non mouetur ad acceptandum donum gratiæ, quia non mouetur hoc modo, nisi per actus elicitos. Maior propositio est sancti Thomæ citato articulo tertio.

Respondetur, hominem etiam vigilantem non desinere dici à Deo moueri *suauiter*, licèt careat actuali deuotione, quia vt patet ex dictis, & fusiùs ostenditur agendo de peccatis,
IV. duplex est modus agendi per voluntatem, conueniens nostræ naturæ, scilicet per *actualem* volitionem vel *virtualem*.

ARTICVLVS VII.

An actus dispositiui ad iustificationem sint tales, vt ad positionem vltimi illorum, habitus gratiæ sequatur infallibiliter, & an causent illum.

PRIMA propositio: *qui se disponit ad gratiam cum auxiliis Dei vsque ad vltimam dispositionem inclusiuè, consequitur infallibiliter gratiam.* Ita communiter omnes: probatur primò ex sacris literis, Psalmo 50. *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies*, Zachariæ primo, *conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos;* sancti Ioannis decimo quarto, *qui diligit me, diligetur à patre meo*, & alibi passim. V.

Probatur item ex Tridentino sessione sextâ, quod, enumeratis capite sexto dispositionibus necessariis ad iustificationem, ita inchoat caput septimum, *hanc dispositionem seu preparationem iustificatio ipsa consequitur.*

Probatur tandem ratione desumpta à proportione rerum naturalium: in naturalibus positâ vltimâ dispositione ipsa forma infallibiliter introducitur, quia inter vltimam dispositionem & introductionem formæ est intima connexio: ergo à pari positâ vltimâ dispositione, quam Deus postulat ad iustificationem, gratia iustificans infunditur.

B Addidi huic propositioni hanc particulam, *vsque ad vltimam inclusiuè*, quia inter alias dispositiones præcedentes contritionem & dilectionem Dei super omnia, non est consecutio infallibilis habitualis gratiæ, & si gratia poneretur infallibiliter ad solas illas remotas dispositiones, iam adultus, qui nec amat Deum, nec detestatur peccatum, acciperet gratiam, quod est contra auctoritates scripturæ & Conciliorum suprà allatas. VI.

Secunda propositio: *actus isti vltimò dispositiui non sunt causa efficiens gratiæ habitualis, sumpto nomine causæ efficientis in propria significatione, quâ solet sumi apud Philosophos, sed sunt duntaxat causæ illius in genere causæ dispositiuæ, quæ à Philosophis reuocatur ad causam materialem.*

Duæ sunt partes huius propositionis: prima est contra Vegam quæstione quintâ *de iustificatione*, & libro sexto *in Concil. Trident.* capite
C nono, & aliquot alios, qui (tum propter modum loquendi sacræ scripturæ de nobis adultis, tanquam operatoribus nostræ salutis beneficio & interuentu eiusmodi dispositionum, vt *ad Philippenses 2. cum metu & tremore vestram salutem operamini*, similiter & sanctorum Patrum, vt sancti Augustini tractatu 72. in sanctum Ioannem explicantis illud Christi, *qui credit in me, & opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet*, de adulto sese disponente ad gratiam habitualem primæ iustificationis; tum etiam propter auctoritatem sancti Thomæ secundâ secundæ, quæstione vigesimâ quartâ, articulo duodecimo, asserentis peccatum mortale corrumpere effectiuè gratiam) volunt contritionem concurrere, etiam *effectiuè*, ad productionem gratiæ habitualis in iustificatione. VII.

D Sed his non obstantibus, probatur hæc prior pars nostræ propositionis: primò ex iis omnibus, quibus ostendimus suprà, solum Deum esse causam efficientem gratiæ habitualis, solum illum educere eam è potentiâ obedientiali nostræ voluntatis. VIII.

Secundò ex iis, quæ secundâ secundæ dicemus de habitu infuso per se tam spei, charitatis, quàm diuinæ fidei.

Tertiò ex eo, quòd ad hoc, vt aliquid sit propriè effectus alterius in genere causæ efficientis, debet non tantùm infallibiliter, sed etiam ex propria sua natura ita sequi ad illud, vt ab illo accipiat quemdam influxum suæ existentiæ, quemadmodum videre est in omnibus causis efficientibus propriè dictis: atqui habitualis gratia non sequitur ex ipsa propria natura contritionis

I. veræ & supernaturalis, sed tantùm ex ipsa voluntate Dei, nisi enim Deus id pepigisset, quantumcumque peccator contereretur de suo peccato mortali, Deus non teneretur dare illi gratiam habitualem; & hæc habitualis gratia est aliqua noua gratia ei gratuitò concessa: igitur isti actus vltimò dispositiui non sunt, loquendo propriè & in rigore Philosophico, causæ efficientes habitualis gratiæ.

Posterior item pars nostræ propositionis probatur: actus illi vltimò dispositiui ad summum eo modo sunt causæ formarum, quo sequuntur ad illatum positionem: atqui in naturalibus dispositiones sunt tantùm in genere causæ dispositiuæ, quæ reuocatur ad *materialem*, iuxta communem sententiam Philosophorum; igitur actus illi vltimò dispositiui ad gratiam habitualem sunt tantùm causæ illius dispositiuæ.

II. Deinde probatur ex Concilio Tridentino sessione sextâ, capite septimo, docente Spiritum sanctum partiri singulis gratiam prout vult, & secundùm propriam cuiusque dispositionem.

Modus autem iste loquendi tum scripturæ tum Patrum, allatus in fauorem contrariæ sententiæ, facilè intelligitur esse verus & legitimus absque eo, quòd efficientia physica propriè dicta attribuatur istis actibus vltimò dispositiuis: quia enim adultus iustificandus concurrit effectiuè ad illos actus (eius enim voluntas est principium elicitiuum illorum) & per illos habet moralem efficientiam circa gratiam habitualem, quatenus isti vltimi actus sunt meritorij *de congruo*, seu impetratorij gratiæ habitualis accipiēdæ à Deo, vt sequenti quæstione docebitur, ideò adultus exercens istos actus rectè dicitur operari suam salutem, Deo illum iustificanti cooperari, & apud Ezechielem decimo octauo
III. capite, per pœnitentiam viuificare suam animam.

Sanctus verò Thomas docens peccatum mortale corrumpere *effectiuè* gratiam, rectè potest explicari de eadem *morali* efficientia, quatenus ob indignitatem talis actus Deus desinit conseruare habitum gratiæ in homine perpetrante peccatum mortale.

Cæterùm, quæ nunc diximus de efficientia tantùm *morali*, conueniente istis actibus, debent intelligi, quando solummodo sunt dispositiui ad recipiendum gratiam extra sacramentum: nam, quando adultus iustificatur per sacramentum pœnitētiæ; tunc, quia sacramenta nouæ legis producunt gratiam tanquam instrumenta quædam physica, & actus pœnitentis, de quorum numero est contritio, sunt partes essentiales talis sacramenti, tunc & ipsa contritio eleuatur etiam ad producendum physicè gratiam in sus-
IV. cipiente tale sacramentum, vt fusiùs docetur tertiâ parte agendo de causalitate sacramentorum nouæ legis.

ARTICVLVS VII.

Vtrum actus isti vltimò dispositiui ad gratiam iustificationis; nempe dilectio Dei & contritio, sint efficienter ab habitu gratiæ iustificantis.

QVIA vltima dispositio est in eodem instanti temporis, quo ipsa forma (præsertim quando agens est virtutis infinitæ, & forma est producibilis in instanti) dilectio au-

A tem & contritio sunt vltimæ dispositiones ad gratiam habitualem, sicque sunt simul primò instanti temporis, quo gratia producitur; & quando multa sunt simul tempore, plerumque datur inter illa prioritas & posterioritas quædam naturæ; nam in vno instanti temporis plura instantia naturæ includuntur. V.

Quæritur præsenti articulo, an duo illi actus vltimò dispositiui ita absolutè & simpliciter sint priores naturâ ipsâ habituali gratiâ, vt nullâ ratione, etiam considerando illos diuersimodè, scilicet ex parte *agentis*, & ex parte *passi*, non sint secundùm ordinem *agentis*, scilicet Dei, priusquam sint in ordine *passi*, seu voluntatis adulti, sicque iuxta hanc posterioritatem procedant efficienter ab habitu gratiæ iustificantis.

Duæ sunt hâc de re celebres sententiæ sibi inuicem oppositæ; prima valde communis inter discipulos sancti Thomæ, & quam illi putant
B esse eius hâc quæst. 113. articulo octauo, ibi enim ponit hunc ordinem inter ea, quæ in ipsa iustificatione adulti sunt simul & eodem instanti temporis, vt primum prioritate naturæ sit *gratia iustificans*; deinde *dilectio Dei super omnia*: 3. *contritio de peccatis*, 4. & vltimò *ipsa remissio peccati*; & sic inde colligunt gratiam iustificantem esse priorem illis in genere causæ efficientis, istos verò eosdem actus, quatenus sunt dispositiones & considerantur ex parte subiecti, esse priores prædictâ causâ habituali in genere causæ materialis, & hunc eundem ordinem naturæ inter istos actus & gratiam iustificationis idem S. Thomas assignat in quæstionibus disputatis *de veritate* quæst. 28. articulo octauo, sic Caietanus citato articulo præcedentis quæst. Ferrariensis libro tertio *contra gentes* capite 153. & aliqui etiam alij ex aliis scholis, vt Gregorius à *Valentia*, Vasquesius hîc disputatione 111. &
C aliqui alij. VII.

Posterior tamen, quæ est negans, nobis videtur probabilior, pro qua

Sit hæc propositio: *vltimæ illæ dispositiones ad gratiam iustificationis sunt quidem supernaturales, fiúntque ex speciali supernaturali auxilio Dei, non tamen efficienter procedúnt ab ipso habitu gratiæ iustificantis.*

Ita sanctus Bonauentura in quartum sententiarum distinctione decimâ quartâ, quæstione quartâ, Scotus ibidem, Durandus eodem lib. distinct. 17. & omnes ferè recentiores, vt Vega libro sexto in Concilium Tridentinum capite 28. & 29. & alij, quos fusè referunt plerique interpretum sancti Thomæ hîc. Vnde Soto libro suprà citato fatetur hanc sententiam esse communem: nec desunt etiam ex discipulis sancti Thomæ, qui velint eam esse illius primâ
D parte quæst. 62. articulo secundo in solutione VIII.
ad tertium, vbi agens de dispositione Angeli ad gratiam habitualem, negat illam esse à gratia habituali: vnde, quando idem sanctus citato loco in fauorem prioris sententiæ ait infusionem gratiæ obtinere primum locum in iustificatione impij, & quòd hæc sit causa reliquorum, dicunt S. Thomam ibi per hanc particulam *infusionem gratiæ*, non intelligere gratiam habitualem, sed speciale auxilium Dei mouentis, quod actuale auxilium rectè intelligi per ipsam infusionem satis patet ex dictis suprà de necessitate gratiæ contra Pelagianos & Semipelagianos, & ex canone quarto secundi Concilij Arausicani, definientis per infusionem Spiritus sancti fieri,

I. vt velimus purgari à peccato, quò loci hæc particula *infusio Spiritus sancti* non significat gratiam habitualem, sed speciale duntaxat quoddam actuale auxilium ordinis supernaturalis, cùm nondum sit de fide apud omnes dari gratiam supernaturalem in ratione habitus; sed vtrum hæc nostra propositio sit expressa sententia sancti Thomæ, vel non, relinquimus discutiendum discipulis eius, pro qua re videri possunt Suares libro octauo *de diuina gratia* capite decimo quarto, Montesimus hâc parte sancti Thomæ disputatione 34. quæst. quarta, parag. tertio.

Duæ sunt partes propositionis, prior affirmans *istos actus esse supernaturales & fieri ex speciali auxilio Dei*: quæ in primis probatur ex omnibus dictis quæstione *de necessitate actualis gratiæ* ad exercendum actus dilectionis Dei supra omnia, & contritionis de peccatis: deinde ex canone quarto Concilij Arausicani proximè relati, distinguentis actum illum, quo voluntas vult purgari à peccato ab ipsa gratia sanctificante, qui actus rectè potest intelligi esse contritio: hæc enim est in actu exercito considerata talis volitio, quam Concilium ibi distinguit tanquam aliquid præcedens in suo existere gratiam sanctificantem seu habitualem.

II.

Probatur tertiò ex iis omnibus, quibus suprà ostendimus potentias intellectus & voluntatis præuentas & adiutas speciali auxilio actualis gratiæ esse principia sufficientia absque aliquo habitu sibi infuso pro eliciendis iis actibus supernaturalibus, in quibus actuales illæ gratiæ *præueniens, adiuuans*, & id genus cæteræ, consistunt.

Articvlvs VIII.

III.

Posterior pars propositionis articuli superioris probatur auctoritate Concilij Tridentini.

Posterior pars propositionis præcedentis articuli, negans *actus vltimò dispositiuos ad iustificationem esse efficienter ab habitu gratiæ sanctificantis infusa*, probatur auctoritate Concilij Tridentini sessione sextâ, canone tertio, ita distinguentis gratiam iustificationis ab actibus credendi, sperandi, diligendi, & pœnitendi, vt non tantùm exprimat illos non esse efficienter ab actuali auxilio gratiæ, sed etiam significet illos antecedere gratiam iustificationis, tanquam aliquid conferens ad consequendum illam: sic enim Concilium definit, *si quis dixerit sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere,*
IV. *sperare, diligere, aut pœnitere posse, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit*: nam priors pars huius canonis explicat causam efficientem istorum actuum, & posterior illorum existentiam præcedere existentiam habitualis gratiæ, sicut medium in re antecedit actuali suâ existentiâ realem & actualem obtentionem, seu possessionem finis: item ex eodem Concilio eâdem sessione, nam cùm capite quinto & sexto descripsisset modum, quo adultus disponitur ad iustificationem, & posuisset omnes illos actus dispositiuos ad illam, ita inchoat 7. cap. *hanc dispositionem seu præparationem ipsa iustificatio sequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio & renouatio interior*

A *hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum*; quò loci hæ particulæ sunt obseruandæ in confirmationem huius partis nostræ propositionis (*hanc dispositionem iustificatio sequitur*, item *sanctificatio per voluntariam susceptionem gratiæ*) significant enim iuxta Concilium infusionem habitualis gratiæ esse posteriorem reali existentiâ illorum actuum dispositiuorum. V.

Neque his auctoritatibus satisfacit, primò quòd nonnulli dicunt particulam illam *sequitur*, esse tantùm explicatiuam ordinis, qui seruatur ibi in explicandis dispositionibus & causis ipsius iustificationis, non autem significare ordinem executionis, quem illæ dispositiones & gratia sanctificans seruant inter se; nam ex antecedenti capite, & connexione huius septimi cum illo, satis intelligitur Concilium velle ibi recensere modum iustificationis adultorum, & seriem, quam ipsæ dispositiones seruant tam inter se, quàm cum ipsa gratia iustificante. B VI.

Neque his auctoritatibus satisfacit, quod Vasquesius respondet, nimirum Concilium agere solùm de ea iustificatione, quæ fit in sacramento ex imperfecta contritione, seu ex attritione sacramento iunctâ, in qua certum est istos actus antecedere habitum gratiæ sanctificantis; præsentem verò difficultatem moueri tantùm de illis actibus dispositiuis ad iustificationem extra sacramentum.

Hæc enim responsio est contra expressa verba Concilij capite 6. vbi explicatis actibus dilectionis & pœnitentiæ prærequisitis ad iustificationem adultorum, ita subiungit, *denique, dum proponunt suscipere baptismum* &c. hæc enim important votum baptismi, & proinde, quæ tam ibi, quàm sequenti capite dicuntur, intelliguntur de iustificatione per veram contritionem, quæ sit extra sacramentum. C VII.

Deinde, idem Concilium sessione 14. docet perfectam contritionem fuisse omni tempore necessariam, & in noua lege interdum euenire, vt ipsa contritio reconciliet hominem Deo, priusquam sacramentum suscipiatur actu.

Et hoc totum confirmatur ampliùs ex eo, quòd idem Concil. eadem sessione 6. capite 7. vbi exposuit singulos actus dispositiuos iustificationis, ait gratiam habitualem vnicuique adulto *dari secundùm propriam cuiusque dispositionem & cooperationem*; non enim potest intelligi propria dispositio subiecti esse proxima ratio, cur forma recipiatur in hoc minori gradu & perfectione, nisi priùs insit tali subiecto, & proinde habeat suam realem existentiam in tali subiecto, priusquam hæc forma sit in rerum natura per sui ipsius eductionem è tali subiecto; D VIII. & si res aliter se haberet, quàm hîc intendimus, oporteret gratiam habitualem dari adulto, vt habeat contritionem, & esse falsum, quòd contritio ei donetur à Deo, vt consequatur gratiam iustificationis, quia habitus sunt propter suos actus: at primum ex istis duobus est contra modum loquendi scripturæ & Patrum de contritione & dilectione Dei ad consequendum gratiam iustificationis; secundum verò est illis conforme, vt videre est illis omnibus locis, quibus agunt de contritione, pœnitentia, & dilectione Dei: igitur actus illi vltimò dispositiui ad iustificationem præcedunt simpliciter & absolutè in existendo habitualem gratiam, nec proinde sunt ab illa efficienter.

I. ARTICVLVS IX.

Probatur eadem veritas ratione.

DEINDE pars eadem nostræ propositionis probatur ratione, quæ fundatur in Concilij Tridentini testimoniis & communi doctrina Patrum de dispositione requisita ad iustificationem adultorum: talis autem hæc est ratio: illud, quod secundùm suum esse est naturâ suâ prius altero, non potest secundùm illud suum esse procedere efficienter ab illo altero sibi naturâ posteriori; nam omnis causa quoad ipsum suum esse est naturâ suâ prior suo effectu, & prius est esse, saltem naturâ, quàm efficienter operari; sed hæ vltimæ dispositiones, scilicet *dilectio Dei super omnia &*
II. *detestatio peccati*, priùs naturâ existunt in voluntate iustificandi, quàm habitualis gratia ei infundatur & inexistat: igitur duæ illæ vltimæ dispositiones non procedunt efficienter ab ipsa gratia habituali.

Maior patet: minor probatur: forma, quæ datur homini dependenter à sua propriâ præparatione, supponit talem præparationem priùs existere in tali suo subiecto quoad suum esse, quàm forma, quæ ad illam datur, existat, aliàs talis forma non daretur dependenter dependentiâ antecedenti à tali præparatione, nec talis dispositio esset propriè loquendo antecedens: atqui gratia habitualis datur adulto sese tantùm præparanti per actus intellectus & voluntatis, inter quos sunt isti duo actus vltimò dispositiui ad gratiam iustificationis, vt patet ex dictis præcedentibus
III. articulis, & ex locis Concilij Tridentini superiori articulo relatis: igitur gratia habitualis seu iustificans ad sui infusionem præsupponit in adulto duos istos actus esse priùs naturâ; & cùm id, quod est prius naturâ, non sit efficienter ab illo, quod est posterius, tales actus vltimò dispositiui non procedunt efficienter ab habitu gratiæ sanctificantis.

Neque huic rationi satisfacit, quod plures vulgò respondent, scilicet hanc gratiam habitualem esse priorem his dispositionibus in vno genere causæ, nimirùm in genere *causæ efficientis*, & posteriorem in genere *causæ materialis*; non autem implicare vnum & idem esse prius & posterius alio secundùm diuersum genus causæ: nam forma prior est in genere *causæ formalis* materiâ, cùm tamen sit posterior illâ in genere *causæ materia-*
IV. *lis*.

Hæc, inquam, solutio non satisfacit: quia id, quod est causa & habet vnicum esse, quod prærequiritur ad causandum, non potest secundùm illud vnicum esse & existere, esse priùs & posteriùs naturâ, nec potest esse simul effectus & causa, idem enim manens idem, etiam secundùm apprehensionem, non potest facere nisi idem: atqui præsentes actus vltimò dispositiui habent vnicum esse seu existere, nimirum, quòd sint talis dilectio Dei supra omnia, item talis detestatio peccati *in actu exercito*, & secundùm illud suum esse *in actu exercito* & actuali existentia prærequiruntur in voluntate hominis iustificandi, ad hoc, vt dispositiuè causent in

A illo gratiam iustificantem, nec habent aliquod aliud esse existentiæ, secundùm quod posteà V.
producantur à gratia habituali; illud enim nullum potest assignari: igitur actus illi vltimò dispositiui ad gratiam iustificantem, spectati secundùm illud suum esse existentiæ, non possunt esse vno modo priores habituali gratiâ, & alio modo naturâ posteriores illâ, & sic ab illa efficienter produci.

Explicatur illud exemplo: ratio, cur idem sit effectus & simul causa finalis diuerso respectu; similiter ratio, cur forma sit causa materiæ, & econtrà, materia sit causa formæ, hæc est, quòd finis habeat duplex esse, vnum secundùm *apprehensionem*, alterum *in re*; prius fundat causalitatem finis, & est sufficiens ad mouendum agens, vt inquirat talem finem in re, illúmque obtineat secundùm suum esse reale, & sic ratione istius duplicis existen-
B tiæ potest secundùm vnum esse aliquid po- VI.
sterius, & comparatione prioris sortiri rationem effectus, & iuxta considerationem alterius sui esse sortiri rationem causæ: similiter, quia in materia & forma distinguitur duplex esse, vnum *existentiæ* purè & simpliciter dictæ, sumendo existentiam, vt est primus actus metaphysicus, alterum esse actualis *informationis*, *passiuæ* respectu materiæ, *actiuæ* respectu formæ; ideò materia considerata secundùm prius esse, & sic comparata ad formam, quæ educitur è subiecto, est prior formâ, & econtrà forma considerata secundùm posterius suum esse existentiæ actualis informationis, est prior in genere *causæ formalis*, & sic in diuerso genere causæ propter tale diuersum esse, materia & forma possunt esse sibi inuicem causæ: er-
C go, cùm in præsenti difficultate vnicum dun- VII.
taxat possit distingui esse *existentiæ* in istis actibus vltimò dispositiuis, secundùm quod reipsa existunt in voluntate hominis iustificandi, & causant in illo dispositiuè gratiam sanctificantem, seu habitualem, isti actus vltimò dispositiui non poterunt vno respectu dici esse priores quoad suam existentiam ipsâ habituali gratiâ, ad quam disponunt, & alio respectu ita esse posteriores illâ, vt efficienter producantur ab illa; aliàs deberent secundùm vnum & idem omnino esse suæ existentiæ bis efficienter produci, & à duplici causa; semel, quando sunt meræ dispositiones ad habitualem gratiam mox futuram, & ita à sola voluntate excitatâ & eleuatâ per aliquod speciale auxilium ordinis supernaturalis; & iterum produci ab ipso habitu gra-
D tiæ, quamprimùm à Deo infunditur ho- VIII.
mini iustificando; quæ omnia sunt absurda.

Neque huic etiam rationi satisfacit duplex illa consideratio tam horum actuum vltimò dispositiuorum, quàm gratiæ habitualis, nimirum ex parte *agentis*, & ex parte *passi*, secundùm quam duplicem considerationem aliqui ex auctoribus prioris sententiæ volunt habitum gratiæ sanctificantis, consideratum ex parte agentis Dei, & prout est & producitur ab illo, esse priorem istis actibus vltimò dispositiuis, & esse causam illorum; istos verò actus vltimò dispositiuos ad gratiam, consideratos ex parte *passi*, seu per respectum ad subiectum, esse priùs in illo, quàm ipsa

I. habitualis gratia recipiatur, quatenus præ-
parant subiectum ad receptionem gratiæ habi-
tualis; & sic vno sensu habitum gratiæ es-
se priorem naturâ istis actibus vltimò dispo-
sitiuis, illósque causare efficienter; & altero
sensu esse posteriorem, & ab illis dispositiuè
causari.

Hæc, inquam, solutio non magis satisfacit,
quàm præcedens: nam habitus gratiæ, loquen-
do propriè & Philosophicè, non est priùs na-
turâ per ordinem ad Deum, vt producentem
illum, quàm sit in ipsa voluntate tanquam sub-
iecto per ordinem ad passum: atqui iuxta prio-
rem sententiam & hanc eius responsionem a-
ctus isti vltimò dispositiui sunt priùs naturâ
habitu ipso gratiæ, considerato per ordinem
ad *passum*: ergo illi actus vltimò dispositiui
sunt etiam priùs ipso habitu gratiæ, conside-
rato per ordinem & habitudinem ad agens:
II. & ex consequenti, cùm id, quod est naturâ
posterius, non sit causa efficiens eius, quod est
naturâ prius seipso, habitus gratiæ iustifican-
tis, consideratus per ordinem ad Deum vt
agentem & efficientem illum, non erit causa ef-
ficiens istorum actuum vltimò dispositiuorum
ad gratiam.

Maior probatur: quod est, & accipit suum
esse reale per veram eductionem è potentia
sui subiecti, non est prius naturâ, etiam per
ordinem ad ipsum agens seu principium pro-
ductiuum sui, quàm sit & existat per ordinem
ad subiectum, ex quo propriè educitur, quia
agere & pati sunt simul naturâ, & educere ex
subiecto & ipsum educi è subiecto, quemad-
modum actio & passio, & ipsum educere for-
mam è subiecto dicit intrinsecè ipsum naturalem
concursum subiecti, è quo forma educitur;
III. quemadmodum intelligitur ex physicis: atqui
habitus gratiæ iustificantis accipit suum esse &
existere per veram eductionem è potentia obe-
dientiali creatæ voluntatis, vt ostendimus ex
professo: igitur habitus gratiæ iustificantis, vt
consideratur per ordinem ad Deum agentem,
seu producentem illum, non est prior naturâ
seipso, vt etiam considerato in ordine ad subie-
ctum.

Deinde, id, quod fallit in tali responsione
auctores prioris sententiæ, est, quòd argu-
mententur ab ea prioritate, quæ tantùm est se-
cundùm rationem & modum nostrum intelli-
gendi, ad prioritatem naturæ, quæ sese tenet
ex ipsa parte rerum, & ex priori inferant po-
steriorem, & consequenter illud, quod est po-
sterius secundùm rationem altero, esse effe-
ctum illius, quod secundùm eandem appre-
hensionem intellectus est prius illo; verbi gra-
IV. tiâ, ex eo, quòd noster intellectus priùs ap-
prehendit habitum procedentem à suo effi-
ciente principio (seu secundùm illam habitudi-
nem, quam habet ad propriam suam causam
efficientem) quàm illum apprehendat vt rece-
ptum in suo immediato subiecto, concipimus ta-
lem habitum esse priorem naturâ, quàm recipia-
tur in tali suo subiecto immediato, quod patet
esse falsum ex ratione nunc assignatâ; tum etiam
ex eo, quòd vnicum instans naturæ potest re-
ctè diuidi in plura instantia rationis; tum etiam
ex eo, quòd admissâ tali doctrinâ oporteret
assignare aliquod subiectum, cui in illo prio-
ri instanti naturæ talis habitus inhæreret; dis-
tinctum ab eo, cui inhæret in secundo alio in-

A stanti, sicque assignare duo distincta subiecta V.
vnius & eiusdem accidentis, migrationem il-
lius de vno subiecto ad alterum, quod ta-
men omnes Philosophi communiter negant.

Tandem refellitur hæc responsio: implicat
formam, quæ accipit esse per realem eductio-
nem è subiecto, esse priùs naturâ efficientem
reali efficientiâ, quàm esse seipsâ informantem
subiectum, quia nihil agit efficienter, nisi a-
ctu existat: forma autem, quæ est per edu-
ctionem è subiecto, est & accipit esse infor-
mando subiectum, seu existit & simul recipi-
tur in subiecto, illúdque informat: atqui ha-
bitus gratiæ accipit esse per veram eductio-
nem, vt suprà docuimus: ergo habitus iste
gratiæ priùs in voluntate est tanquam suo
subiecto, quàm efficiat aliquid: ergo ta-
lis habitus non potest esse realis causa produ-
ctiua efficienter actuum dispositiuorum, qui
B requiruntur ex parte subiecti, vt in illo recipia- VI.
tur.

Atque ex his etiam rationibus refellitur illa
aliorum responsio, quâ dicunt habitum gra-
tiæ iustificantis posse considerari duobus mo-
dis; vno secundùm rationem *genericam gra-
tiæ*, altero secundùm rationem *specificam*:
illum consideratum priori modo esse causam
efficienter productiuam istorum actuum vlti-
mò dispositiuorum, qui requiruntur ex parte
subiecti, vt in illo recipiatur; posteriori autem
modo, esse aliquem effectum illorum in genere
causæ dispositiuæ.

Refellitur, inquam, hæc responsio ex nunc
dictis: nam ipse habitus gratiæ non habet
priùs gradum suum genericum in existendo, eâ
prioritate naturæ, quæ sit sufficiens ad cau-
salitatem in genere causæ efficientis, quàm
C habeat gradum suum specificum, sed vtrum- VII.
que simul, licèt ordine rationis habeat v-
num, priusquam intelligatur habere alterum:
nec habitus gratiæ realiter operatur priùs na-
turâ secundùm gradum suum genericum, quàm
insit suo subiecto & per eductionem ex illo
accipiat existentiam, & proinde non priùs e-
tiam, quàm habeat gradum suum specificum,
imò & indiuidualem: ergo tunc priùs debet
esse in tali subiecto, quàm operetur: ergo, cùm
actus isti vltimò dispositiui sint præuij ad e-
xistentiam eius in subiecto, non possunt in-
telligi produci efficienter ab illo, etiam con-
siderato penes hanc suam rationem generi-
cam.

ARTICVLVS X.

D *Probatur eadem veritas duabus aliis rationibus.* VIII.

SECVNDA ratio pro eadem veritate desu-
mitur à dispositione faciente ad augmen-
tum gratiæ iustificantis: verbi gratiâ, aliquis
iustus habet gratiam vt quatuor, disponit se
per aliquos actus supernaturales ad gratiam
vt octo, sic autem formatur hæc ratio: in
præsenti casu, quæ est ratio & conditio a-
ctuum vltimò dispositiuorum ad augmentum
istius gratiæ, in ratione causæ efficientis e-
iusmodi actuum, eadem est ratio & conditio
quoad principium efficienter productiuum a-
ctuum vltimò dispositiuorum ad primam gra-

I. tiam iustificantem: nam, sicut augmentum istud datur à Deo intuitu eiusmodi actuum dispositiuorum ad tale augmentum; sic etiam & prima gratia iustificans datur à Deo intuitu dilectionis & contritionis, vt sunt actus meritorij *de congruo*; & sicut augmentum istud non est efficienter ab isto habitu gratiæ præexistente, sed à Deo infunditur, sic etiam prima gratia iustificans non est efficienter ab istis actibus vltimò dispositiuis, sed infunditur à Deo: atqui in præsenti casu gratia habitualis non est causa efficiens eiusmodi actuum, vt sic dispositiuorum ad tale augmentum; quia actus illi quoad talem suam perfectionem excedunt quantitatem habitus gratiæ existentis in tali homine, sed tales actus sunt efficienter à voluntate eleuatâ & confortatâ per aliquod actuale auxilium gratiæ huic eorum perfectioni proportionatum: igitur pari modo in prima iustificatione actus

II. illi vltimò dispositiui ad primam habitualem gratiam non sunt efficienter ab illa, sed à voluntate, vt eleuatâ & adiutâ speciali quodam supernaturali actuali auxilio Dei.

Tertia & vltima ratio: habitus gratiæ vel existit in voluntate hominis, in illo priori, quo actus dilectionis Dei supra omnia & contritionis de peccatis elicitur, vel solummodo pòst infunditur: si primum, ergo homo priùs est formaliter iustus & de facto iustificatus, quàm habeat prædictos actus dilectionis & contritionis, quia hæc iustificatio est formalis effectus gratiæ inhærentis, & sic effectus semper est inseparabilis à sua causa: at absurdum est dicere adultum extra sacramentum esse iustificatum, antequam elicuerit prædictos actus dilectionis & contritionis; si secundum, ergo prædicti illi actus, cùm iam præexistant, non pro-

III. cedunt efficienter à tali habitu gratiæ iustificantis.

ARTICVLVS XI.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM fundamentum aduersariorum est, quòd admissâ contrariâ sententiâ sequatur hominem adultum priùs diligere Deum simpliciter & perfectâ dilectione, quàm Deus diligat eum simili dilectione: at hoc consequens est falsum, ergo & antecedens.

Et in primis, quòd hoc absurdum sequatur probant: si in nullo causæ genere hæc humana supernaturalis dilectio Dei sit posterior gratiâ habituali iustificante, sequitur, quòd

IV. hæc dilectio sit absolutè & simpliciter prior: iam in isto eius priori homo exercens eam diligit Deum propter seipsum, volendo illi summum bonum, ipsúmque præferendo omnibus rebus: ergo purè absolutè & simpliciter perfectâ dilectione supernaturali, quia hæc nihil aliud includit; ergo, cùm in isto priori adultus iste nondum accipiat à Deo gratiam habitualem, quâ Deus dicitur diligere hominem simili dilectione, tunc homo iste priùs diliget Deum perfectâ dilectione, quàm Deus illum diligat simili dilectione.

Quòd autem istud sit absurdum, patet ex illo verbo Dei libro Iob capite quadragesimo primo, *quis antea dedit mihi, vt reddam ei?* primæ sancti Ioannis quarto, *in hoc est charitas, non*

A *quasi dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos*: & ad Romanos vndecimo capite, *quis prior dedit illi, vt retribueretur ei?* posset namque homo dicere, ego prior dedi Deo, perfectè illum diligendo, ex quo retributio similis dilectionis mihi debetur: quod tamen dicere est blasphemum. V.

Respondetur negando, ex nostra sententia sequi hominem priùs diligere Deum perfectâ & simpliciter dictâ dilectione supernaturali, quàm diligatur à Deo dilectione correspondente: nam actus ille dilectionis Dei vltimò dispositiuus ad gratiam iustificationis non est simpliciter & absolutè perfectus in tali genere, cùm eliciatur à persona nondum in illo signo naturæ iustificatâ, nec informatâ habituali charitate.

Varia autem illa testimonia sacræ scripturæ in

B isto fundamento relata nihil probant contra nostram sententiam; si enim bene expendantur, reperientur non agere de illa dilectione, quâ Deus nos diligit, infundendo nobis habitum gratiæ; sed vel de ea dilectione, quâ nos adhuc constitutos in peccato dilexit, dando nobis filium suum in redemptorem, sic testimonia sancti Ioannis ibi relata; vel de eâ dilectione, quâ dando primam gratiam *excitantem* & actuales alias gratias ei correspondentes, verè nos diligit, licèt simus adhuc in peccato; vel quatenus initium cuiuscumque boni operis à nobis exerciti, est ab illo, non à nobis; vel denique quatenus ille semper est prior in benefaciendo nobis; nos verò, quando bene operamur, aliquid ei tribuendo, sequimur solummodo, & post beneficium ab illo acceptum agimus. VI.

Secundum fundamentum est, quòd admissâ posteriori sententiâ sequatur hominem mereri

C *de condigno* primam gratiam iustificantem, nec proinde iustificari gratis, contra illud Apostoli *ad Romanos* tertio, *iustificati gratis*, & contra illud Tridentini sessione sexta, capite octauo; *nihil eorum, quæ iustificationem præcedunt, siue fides siue opera, ipsam iustificationis gratiam promerentur.* VII.

Quòd autem meritum istud *de condigno* sequeretur, patet ex eo, quòd in tali casu nihil deest, quod ad id requiratur, nam ista dilectio est actus proportionatus huic gratiæ, tanquam præmio, & est ab homine non inimico Dei seu existente in peccato.

Neque potest responderi tunc deesse habitum gratiæ, seu charitatis, qui requiritur ad tale meritum.

Hoc, inquam, non potest dici, quia in tantum hæc gratia habitualis requiritur ad meri-

D tum *de condigno*, in quantum expellit peccatum, vt sanctus Thomas docet quæstione 114. articulo secundo: ergo, cùm hæc dilectio habeat oppositionem cum peccato, poterit esse sufficiens pro eo instanti naturæ ad merendum *de condigno* gratiam habitualem, sícque merebitur illam de facto, quod est falsum. VIII.

Negatur in casu nostræ propositionis hominem mereri *de condigno* primam gratiam iustificationis, defectu gratiæ habitualis, vt rectè ostensum est inter obiiciendum: nam pro eo signo naturæ, quo homo iustificandus exercet talem actum dilectionis, habet adhuc peccatum habituale, ratione cuius est adhuc in odio ipsius Dei, habitualis enim gratia, seu iustificans & remittens peccatum, sequitur illos actus vlti-

I. mò dispositiuos: & sic, cùm homo ille nondum sit persona formaliter sancta, nondum etiam pro eo instanti, seu signo naturæ, potest mereri de condigno aliquid apud Deum, vt ex professo explicabitur ad sequentem quæstionem *de merito*.

Ad id, quod replicatur ex sancto Thoma ibi, respondetur in primis sanctum Thomam ibi non dicere, ideò requiri gratiam habitualem ad meritum *de condigno*, quia hæc expellit peccatum, sed quia nemo existens in peccato potest mereri vitam æternam, nisi priùs Deo reconcilietur dimisso peccato: quod fit per gratiam: at iustificandus pro eo instanti, quo exercet actum illum dilectionis, habet adhuc peccatum habituale, vt iam obseruauimus: deinde actus iste dilectionis expellit tantummodo dispositiuè peccatum, & *efficientiâ* tantùm morali *de congruo*.

II. Tertium fundamentum petitur ab auctoritate Patrum asserentium eum, qui perfectè diligit Deum, priùs habere in seipso gratiam habitualem, vt sancti Gregorij homiliâ trigesimâ quartâ in Euangelia sic dicentis, *si quis mente integrâ Deum diligit, profectò iam habet, quem amat:* vbi hæc particula, *iam*, idem est ac *priùs*, quemadmodum intelligitur ex sequentibus, ita enim habet, *neque enim quisquam posset Deum diligere, nisi eum quem diligit, iam haberet:* at homo habet Deum sibi inexistentem beneficio gratiæ habitualis.

Respondetur, testimonia illa Patrum intelligi tantùm de actu dilectionis erga Deum, qui exercetur ab homine iam iustificato; dicunt enim sic operantem iam habere Deum intus & Spiritum sanctum sibi inhabitantem; quod idem est ac esse iustificatum; vnde tunc ex tali actu dilectionis colligunt à posteriori, & tanquam ex aliquo signo, hominem, qui sic & per talem dilectionem operatur, esse in statu gratiæ sanctificantis.

III. Quartum fundamentum est: si vltima hæc dispositio non est efficienter ab habitu gratiæ, seu charitatis: ergo homo erit priùs, saltem naturâ, amicus Dei, quàm acceperit gratiam habitualem, quia actus ille supernaturalis dilectionis Dei supra omnia, cùm sit conuersio perfecta voluntatis ad Deum, erit sufficiens ad expellendum peccatum: at hoc est contra sententiam Theologorum asserentium peccatum expelli solummodo per gratiam habitualem, & hanc esse causam formalem iustificationis nostræ.

Respondetur negando sequi ex nostra sententia hominem esse priùs naturâ amicum Dei, quàm habeat gratiam iustificantem; quia iste actus dilectionis est simul & in eodem instanti naturæ cum peccato habituali, & actus iste est solummodo sufficiens in genere causæ dispositiuæ & meritoriæ duntaxat *de congruo* ad expellendum peccatum, & conuersio illa animæ ad Deum, quæ tali actu importatur, non est simpliciter & absolutè perfecta, cùm anima pro tali instanti naturæ nondum sit formaliter sancta, sed solummodo in sequenti, cùm accipit gratiam iustificationis seu habitualem.

IV. Quintum: in naturalibus vltima dispositio ad formam procedit efficienter ab eadem forma, cuius illa est dispositio, quia in corruptione compositi physici resolutio fit vsque ad materiam primam, quâ factâ noua forma introducitur, quæ suas secum affert dispositiones, quas

A que efficit in genere causæ efficientis, & ipsa eadé forma causatur ab illis in genere causæ materialis; ergo & par erit ratio in supernaturalibus. V.

Confirmatur: causæ possunt esse sibi inuicem causæ secundùm diuersum genus causæ: nam ventus ingrediens per fenestram eam aperit in genere *causæ efficientis*, quia impellit fenestram, & eius ingressus vt sic & in isto genere est prior: deinde est apertio fenestræ: econtrà verò in genere *causæ materialis* apertio fenestræ est prior, deinde ingressus venti sequitur: ergo à pari gratia habitualis erit causa efficiens vltimarum dispositionum, illæ verò dispositiones vltimæ præparabunt ipsum subiectum ad gratiam habitualem.

Negatur maior: nam experientia docet dispositiones ad formam introduci ab agente: ignis enim, verbi gratiâ, calefacit aquam, & extenuat materiam, donec illa sit idonea ad

B recipiendum formam ignis, & eodem modo necesse est, vt aliqua alia causa distincta ab habitibus introducendis, etiam naturaliter acquirendis, efficiat in subiecto dispositiones ad illos, quæ quidem causa efficiens in prima iustificatione adulti est ipsum liberum arbitrium cum supernaturali actuali auxilio Dei; an autem in corruptione resolutio fiat vel non fiat vsque ad materiam primam discutere, non pertinet ad Theologum, sed ad Philosophum. VI.

Ad confirmationem respondetur, causas esse sibi inuicem causas modo suprà explicato inter refellendum primam solutionem ad primam nostram rationem, & ad exemplum desumptum à vento aperiente fenestram & ingrediente cubiculum, respondetur, propriè loquendo, ingressum venti non esse causam apertionis fenestræ, sed ipsam pulsationem fenestræ prouenientem à vento: nam in vento

C vt sic se habente duo motus possunt distingui; vnus, qui terminatur ad fenestram, & qui cum impetu illam mouendo aperit eam, & hic est causa apertionis fenestræ, dicitúrque pulsatio; alter motus est, quando post apertam fenestram ipse ventus ingreditur cubiculum, vocatúrque ingressus, & hic posterior motus nullo modo est causa apertionis fenestræ, quia solummodo subsequitur talem apertionem; nec etiam est effectus prioris motus, quia eiusmodi pulsatio fuit tantùm aliquod remouens prohibens, quatenus ad subtractionem huius obstaculi ventus reperit ingressum valde liberum, & sic exemplum istud non est accommodatum explicandæ rei, ad quam assumitur ab aduersariis. VII.

Vltimum fundamentum: gratia habitualis

D eodem momento agit quo infunditur: atqui gratia habitualis est eodem momento, quo vltimæ dispositiones existunt, quia vltima dispositio habet semper intimam coniunctionem cum sua forma: ergo gratia habitualis debet tunc aliquid producere: at nihil potest tunc assignari, quod producat, præter illam vltimam dispositionem; ergo. VIII.

Maior propositio probatur ex eo, quòd habitualis dilectio illa Dei, quæ nihil est aliud, quàm gratia habitualis, non potest esse otiosa eo primo instanti, quo est: ergo tunc aliquid agit; ergo cùm nihil occurrat præter hanc dispositionem, producit illam.

Respondetur, gratiam habitualem non agere necessariò, dum efficienter, vel meritoriè pro-

I. ducit aliquem ex suis effectibus effectiuis : A
quia in ordine ad illos producendos subest libertati voluntatis, cui inest, & requirit liberum eius consensum, nihilominus tamen admittimus illam ex libertate voluntatis posse agere eo ipso momento, quo infunditur, negamus tamen illam tunc esse producturam prædictos actus vltimò dispositiuos ob rationes allatas pro nostra propositione, sed istud, quod tunc producet, erit aliquid aliud à prædictis istis actibus omnino distinctum.

Neque his & hactenus dictis obstat, quòd actus illi, qui eliciuntur post infusum habitum gratiæ sanctificantis, sint similes iis actibus, qui exercebantur ante infusionem ipsius gratiæ iustificantis.

Hoc enim non arguit efficaciter illos vtrosque actus esse ab vnâ & eadem numero causâ efficiente, cùm & in naturalibus illi actus, qui
II. præcedunt habitus acquisitos, sint omnino similes iis, qui postea eliciuntur ex habitibus acquisitis, neç tamen desinunt distingui penes principia sua effectiua; est enim causa propriè efficiens ipsi tali suo effectui extrinseca ex omnibus Philosophis, & proinde illâ siue variatâ, siue non variatâ, effectus ipse semper remanet idem & eiusdem planè speciei & rationis. B

DISPVTATIO VI.

De iis, quæ in iustificatione continentur formaliter.

ARTICVLVS I.

III. *Vtrum iustificatio impij contineat remissionem, seu veram ablationem & abolitionem peccatorum, ita vt nihil culpæ remaneat.* C

QVM hactenus expo[...]imus dispositiones prærequisitas ad iustificationem, nunc essentia illius est explicanda, & quia iustificatio adulti fit secundùm rationem motus, qui est de contrario in contrarium, vt obseruauimus ex sancto Thoma, & in omni motu duo sunt termini; vnus, qui abiicitur, & dicitur *à quo*; alter, qui acquiritur, & appellatur *ad quem*; & Philosophi in explicando motu sumunt exordium à priori, sic etiam in explicanda essentia iustificationis ducemus initium ab eo, quod in illa sese habet per modum termini *à quo*,
IV. nimirum ab ipsa depulsione contrarij, id est, à D
remissione peccatorum, quam includi in iustificatione impij ita certum est, vt nullus hæreticorum nostri temporis illud reuocet in dubium, quinimò Caluinus libro tertio suarum Institutionum capite decimo tertio, paragrapho 21. & 22. asserit illam consistere in sola remissione peccatorum, qua de re posteà; & quòd remissio peccatorum contineatur in iustificatione, docent sacræ scripturæ totis fere capitibus 6. 7. & 8. *ad Romanos*; item *ad Colossenses* primo, item primæ sancti Petri secundo, vt *peccatis mortui iustitia viuamus*, & alibi passim.

Fauet etiam ratio desumpta ex superioribus: nam iustificatio hæc habet se per modum motus, qui fit inter contraria: at in tali motu non V.
tantùm acquisitio nouæ formæ includitur, sed etiam depulsio contrarij, verbi gratiâ, in calefactione non tantùm acquisitio caloris includitur, sed etiam depulsio frigoris; quia talis motus constat duabus veluti mutationibus partialibus, quæ vnum totum calefactionis motum conficiunt: ergo & in iustificatione remissio peccatorum includitur.

Verùm in explicanda illa remissione peccatorum, est dissensio inter nos & hæreticos: nam Caluinus libro tertio suarum Institutionum capite vndecimo, paragrapho tertio, & clariùs in suo antidoto Concilij Tridentini ad prius decretum quintæ sessionis, existimat peccata propriè non remitti in iustificatione, sed tantummodo tegi & abscondi, ita vt, ipsa quidem culpa peccati remaneat, non tamen imputetur ad pœnam à Deo ei, qui est iustificatus; causam verò huius non-imputationis esse ipsam iustitiam Christi Domini, imputatam ipsis hominibus iustificatis, quâ quidem Christi Domini iu- VI.
stitiâ, tanquam pallio quodam, peccata operiuntur: & licèt alij hæretici, vt Kemnitius in suo examine quintæ sessionis Tridentinæ, Polanus libro sexto Syntagmatum Theologicorum capite 36. sub finem, admittant in ipsa iustificatione fieri plenam remissionem peccatorum, ipsámque culpam peccati remitti, attamen id tantùm verbis & non reipsa videntur concedere, dum enim contendunt verbum hoc iustificare in negotio iustificationis, sumptum propriè, nihil aliud significare, quàm reputare peccatorem pro iusto, eúmque absoluere à subeunda pœna peccato debita, non autem facere iustum, satis significant ipsa peccata iuxta eorum opinionem remanere de facto in iustificatis, quæ tamen ratione iustitiæ Christi Domini illis VII.
imputatæ tegantur, nec ampliùs imputentur eis ad pœnam æternam, & hoc non dissimulauit Musculus in suis locis communibus titulo *de iustificatione* articulo quinto, vbi ingenuè concedit Deum in iustificatione pronuntiare iustos, quos probè nouit esse iniustos.

Sit hæc nostra propositio: *peccata verè & omnino remittuntur quoad culpam in iustificatione, ita vt iustificati sint reipsa verè coram Deo, & propriè loquendo, mundi.* Propositio est de fide, habetur definita in Concilio Tridentino sessionis quintæ canone quinto, vbi Patres definiunt sub anathemate per gratiam baptismi non tantùm radi, aut non imputari, sed etiam penitus tolli totum illud, quod habet veram & propriam rationem peccati.

Probatur primò ex iis omnibus scripturæ testimoniis, quibus peccata dicuntur tolli debere, & exhauriri in iustificatione, sic apud sanctum Ioannem capite primo, *ad Hebreos* 9. & capite 3. Actuum. VIII.

Deinde iis omnibus sacræ scripturæ locis, quibus dicimur in iustificatione ablui & mundari longè perfectiùs, quàm aqua naturalis vel aliquid aliud emundet corpus & abstergat sordes; comparatio enim non potest intelligi facta inter lotionem corporis & lotionem spiritalem à peccatis, nisi lotio spiritalis verè & propriè tollat sordes animæ, nihil earum relinquendo, quemadmodum lotio corporalis soluit penitus sordes corporis, præsertim quando spiritalis lotio dicitur perfectiori modo, aut saltem æquè perfecto tollere sordes animæ:

I. at lotio corporalis tollit sordes corporis, sic Isaiæ primo *si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur, & quasi lana alba erunt*: at lana alba & nix vt sic nihil continent nigredinis vel ruboris: ergo nec anima iustificata retinebit quicquam peccati. Item Ezechielis 35. *effundam super vos aquam mundam, & emundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Item Psalmo 50. *Asperges me hyssopo & mundabor* &c. ad *Hebræos* 9. cap. *si sanguis taurorum & hircorum & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quantò magis sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis.*

Probatur item iis omnibus scripturæ locis, quibus cor mundum & nouum dicitur creari in iustificato; item ex iis, quibus iustificati dicuntur esse coram Deo *sanctificati*, vt ad Ephes. 1. *elegit nos vt essemus sancti & immaculati in con-*
II. *spectu eius*; quò loci duæ illæ particulæ sunt notandæ (*essemus in conspectu eius*) prior, quia importat veram existentiam sanctitatis & carentiam maculæ, etiam ex ipsa confessione Tremellij, qui in sua versione ita particulam istam *immaculati* reddit *sine macula*: at qui secundùm rei veritatem habet in seipso peccatum, etiam tectum & velatum aliquo spiritali operimento, non est sine macula peccati, sicut nec homo sine manibus & digitis, licèt illos habeat contectos chirothecis: posterior etiam particula *in conspectu eius* est vrgenda: nam vnusquisque verè est talis, qualis apparet Deo, Deus enim cognoscit omnia, vt sunt, eique *omnia*, vt ait Apostolus, *sunt nuda & aperta*: ergo quod Apostolus loco nunc citato ait, *vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius*, idem est,
III. ac secundùm rei veritatem, & non solummodo per apparentiam seu non-imputationem, etiam iuxta explicationem Bezæ ad locum hunc Apostoli, explicantis particulam illam Apostoli *in conspectu eius* per duo illa aduerbia *verè ac sincerè.*

Probatur item iis omnibus scripturæ locis, quibus iustificati dicuntur *mortui peccato*, etiam per comparationem ad mortem & sepulturam Christi Domini, vt *ad Romanos* sexto, *consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*: at Christus Dominus verè realiter resurrexit à morte, quam subiit verè & realiter; ergo & iustificati sunt non solùm secundùm reputationem, sed verè mortui peccato, seu habent remissionem peccatorum: item eodem capite corpus peccati dicitur *esse destructum in iustificatis*, & passim sex-
IV. to illo capite, & duobus aliis sequentibus, Apostolus docet peccata omnino tolli in nobis per iustificationem, & primæ *ad Corinthios* sexto, postquam enumerauit peccata aliquot, quæ excludunt hominem à regno cœlorum, subiungit, *& hæc quidem fuistis, sed & abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati.* Vbi excluduntur à cœlo, non tantùm qui reputantur adulteri, fornicarij &c. sed ij, qui verè & propriè sunt infecti istis peccatis: ergo, cùm negat eos, ad quos scribit, esse tales (& proinde ait esse consecuturos vitam æternam) negat eos verè & realiter habere peccata ibi enumerata; cùm ergo dicat id illis contingere, *quia sunt abluti, quia sunt iustificati*, censet in ipsa iustificatione verè & non solùm per non-imputationem pec-
A cata esse illis remissa; si enim adhuc habuissent verè & realiter illa sua peccata, licèt tecta, sanctus Paulus malè dixisset, *& hæc quidem fuistis*, sed ei fuisset dicendum, *& hæc estis, sed vobis non imputabuntur*, quod tamen omnino negat Apostolus. V.

Probatur item ex Patribus, sancto Cypriano epistolâ secunda *ad Donatum*, vbi vocat baptismum *mortem criminum, vitam virtutum*, ibique multa alia præclara habet, quibus docet perfectè remitti peccata per iustificationem in baptismo.

Itém ex sancto Augustino libro primo *contra duas epistolas Pelagianorum* capite 13. vbi, cùm inter omnes alias calumnias obiicerent sancto Augustino, quòd doceret peccata non tolli per baptismum, sed solummodo radi, ita respondet, *dicimus baptismum dare omnium indulgentiam peccatorum, auferre crimina, non radere*, & in En-
B chiridio cap. 47. comparat remissionem peccatorum, quam iusti consequuntur, cum ipsa Christi Domini morte, & nouitatem vitæ cum resurrectione Christi Domini, vt etiam Apostolus suprà relatus. Item ex S. Chrysostomo homiliâ 40. in priorem *ad Corinthios*, vbi confert reum absolutum per legem à suo crimine, cum eo, qui abluitur à suis peccatis per baptismum, & ait illum adhuc seruare & retinere animum inquinatum, hunc verò, quem abluit baptisma, non item, sed habere mentem solis radiis puriorem. VI.

ARTICVLVS II.

Probatur eadem veritas ratione.

PROBATVR denique ratione petita ex sacris literis: si peccata remaneant in iustifica-
C tis: ergo iustificati nunquam videbunt Deum: ergo nunquam intrabunt in regnum cœlorum; consequens est absurdum, vt patet ex Apostolo asserente iustificatos fore hæredes Dei, & Christi Domini cohæredes: ergo peccata non remanent in iustificatis: ergo peccata verè remittuntur illis. VII.

Vtraque prima consequentia probatur: regnum cœleste promittitur à Christo Domino apud sanctum Matthæum capite quinto, *solis rectis corde, solis mundis corde*, licèt enim ibi promittat etiam aliis, vt *humilibus, misericordibus*, vitam æternam, id tamen ita facit, vt semper ipsa puritas mentis includatur, præsertim cùm beatitudo sanctorum in patria consistat in clara visione Dei: item nihil coinquinatum debeat introire in regnum cœlorum; sed qui verè & propriè habent adhuc peccata, licèt non im-
D putata, non sunt mundi corde, quin potiùs secundùm rei veritatem *coinquinati*: ergo nunquam Deum videbunt. VIII.

Confirmatur hæc ratio ex duplici testimonio: ex S. Ambrosio lib. *de bono mortis* in altera vita non fit remissio culpæ peccatorum, vt etiam Polanus suprà fatetur: ergo, cùm iustificati sint adepturi vitam æternam, & ad illam opus sit verâ remissione peccatorum & spoliatione veteris hominis, vel accipiunt illam in ipsa iustificatione, vel saltem quando moriuntur: non quando moriuntur: ergo quando iustificantur.

Quòd autem non accipiant istam remissionem peccatorum *quando moriuntur*, sic probatur: vel id fieret per aliquem actum *fidei*, quem tunc exercerent, vel ex vi *ipsius mortis*, & separa-

I. tionis animæ à corpore, vel per *puram & simplicem condonationẽ Dei*: non per *actum fidei* simpliciter, quia aliàs, qui iam sunt iustificati & subitâ morte præueniũtur, siue naturali siue cruenta, etiam absque vllo elicito actu fidei, vt plerumque euenit, damnarentur, quod est contra rationem iustificationis, quâ, secũdùm Caluinistas, homines sunt absoluti à pœna & deputantur ad vitam æternam: non etiam *per ipsam mortem*, quia illa est aliquid ordinis merè naturalis & improportionati remittendo peccato; non etiam per simplicem condonationem Dei, tum quia hæretici volunt omnia, quæ spectant ad fidem debere fundari in sacris literis, quale fundamentum non habet ista condonatio, quin imò in sacris literis significatur vnumquemque esse iudicandum à Deo pro ea conditione, in quâ morietur, *vbi ceciderit lignum, siue ad austrum, siue ad aquilonem*, ibi remanebit: ergo

II. nulli ex iustificatis secundùm hanc hæresim perueniunt ad vitam æternam, aut asserendum est adultos in ipsa iustificatione accipere plenam & omnimodam remissionem peccatorum quoad culpam.

Secundò probatur: sanatio à morbo importat veram & realem subtractionem morbi, & verè sanare idem est ac tollere morbum; nec enim is dicitur sanare, qui ita artificiosè tegit partem læsam, vt non appareat læsa, sicut nec quis dicitur restituere visum coeliti, qui ei adaptat ita affabrè elaboratum oculum, vt non appareat aliis coeles; cùm tamen sit talis à parte rei: atqui Christus Dominus, dum iustificat homines, dicitur eos sanare à morbis suis spiritalibus, qui sunt iuxta modum loquendi sacræ scripturæ ipsa peccata, sic Psalmo 40. *sana animam meam, quia peccaui tibi*; & sanctus Matthæus capite

III. octauo, vt significet Christum etiam curare morbos animi, vbi retulit curationem corpoream factam à Christo Domino, statim subiungit, *vt adimpleretur, quod dictum est per Isaiam, ipse infirmitates nostras accepit & ægrotationes nostras ipse portauit*, qui tamen locus Prophetæ ad litteram intelligitur de peccatis, quæ sunt morbi animæ, vt colligitur ex antecedentibus & consequentibus ex capite secundo prioris epistolæ sancti Petri: igitur Christus Dominus non tantùm tegit, sed etiam tollit omnimodè peccata in iustificatione.

Tandem: gratia Christi Domini in iustificatione est potentior ipso peccato iuxta Apostolum *ad Romanos* 5. atqui peccatum originale, non solùm imputatiuè, sed verè contrahitur à nobis, vt docetur agendo de *peccato originali*: ergo à fortiori gratia Christi Domini causabit in

IV. iustificatione veram & propriè dictam destructionem peccati; & proinde in iustificatione peccata non tantùm raduntur vel teguntur, sed penitus tolluntur.

Quæres: cùm in iustificatione vera remissio peccatorum fiat, quare illa non appelletur potiùs *remissio*, quàm *iustificatio*.

Respondetur imprimis posse appellari *remissionem peccatorum*, sumptâ denominatione ab vna sui parte, sicut ab infusione gratiæ sanctificantis alterâ sui parte appellatur *sanctificatio*: nam Christus Dominus apud sanctum Lucam capite quinto & septimo, expressit iustificationem Paralytici & Magdalenæ per ista verba *remittuntur tibi peccata tua*.

Deinde, respondetur appellari potiùs *iustificationem*, quàm *remissionem peccatorum*, quia motus magis denominatur à suo termino *ad quem*, quàm à suo termino *à quo*, vt Philosophi docent in Physicis: at iustificatio est adulti secundùm rationem motus, vt suprà animaduertimus: vnde, cùm per illam tendatur ad veram iustificationem, denominatur potiùs *iustificatio*, quàm *simplex remissio peccatorum*. V.

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM est: quòd sacræ literæ, dum loquuntur de remissione peccatorum, illam explicent per non-imputationem, vt Psalmo 31. *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum*, quò loci, si Deum non imputare peccatum idem esset, ac illud verò realiter & de facto delere, à sensu contrario Deum imputare alicui homini peccatum, idem esset, ac delere eius iustitiam ac peccatum ei infundere, sicque Deus esset auctor peccati, quod tamen omnes Catholici negant: sed Deum alicui imputare peccatum est solummodo eum declarare peccatorem, iudicare, & reputare eum apud se tanquam peccatorem: ergo & Deum non imputare alicui peccatum est solummodo eum reputare pro iusto, non autem delere peccatum. Item secundæ *ad Corinth.* quinto dicitur, *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum*; quâ extremâ particulâ modus reconciliationis hominum cum Deo, quæ fit per remissionem peccatorum, explicatur, scilicet non imputando ipsis hominibus peccata eorum. VI.

Respondetur, particulam illam *peccata esse tecta* ibi idem sonare, ac esse *planè abolita*, ita vt non puniantur etiam à Deo, quemadmodum sanctus Augustinus enarratione secundâ in Psalmum 31. docet expresè his verbis, *nec sic intelligatis, quod dixit peccata cooperta sunt, quasi ibi sint & viuant. Tecta ergo peccata quare dixit, vt non viderentur; quid enim erat Dei videre peccata, nisi punire peccata? vt noueris, quia hoc est Dei videre peccata, quod punire peccata; quid ei dicitur, auerte faciem tuam à peccatis meis?* VII.

Et vt hæc explicatio sancti Augustini meliùs illustretur, notandum est, duo posse considerari in peccato; primum est, *actio peccati*, quæ præteriit; alterum est *ipsa macula*, quæ transacto actu peccati remanet: iam ratione prioris peccata dicuntur tegi à Deo in iustificatione, quia Deus ita nouit actionem peccati commissi, vt tamen in iustificatione sic se habeat ad illam, nostro loquendi modo, ac si talis actio esset ei tecta, quatenus non cognoscitur à Deo vt punienda in nobis, macula verò peccati omnimodè deletur; & hoc idem sanctus Augustinus ibi significauit verbis antecedentibus: *Si texit peccata Deus, noluit aduertere; si noluit aduertere, noluit animaduertere, noluit punire; noluit agnoscere, maluit ignoscere.* VIII.

Deinde, respondetur, *peccata non imputari à Deo*, idem esse ac *omnino remitti*, vt etiam S. Iustinus Martyr explicat dialogo *contra Triphonem* in fine: *Beatus*, inquit, *cui non imputabit Dominus peccatum, hoc est*, inquit, *cui peccata remittet*, & hoc quidem non est intelligendum in *sensu formali*, sed *ex consequenti*, qua-

I. tenus vbi culpa ipsius peccati est ablata per infusionem gratiæ, statim ipsa non-imputatio sequitur.

Hinc ad confirmationem respondetur non rectè colligi ab aduersariis, *Deum imputare alicui peccata*, idem esse ac delere eius iustitiam, & infundere iniustitiam; cùm tantùm sit admissâ culpâ in homine, Deum imputare isti homini talem culpam ad punitionem, quod non importat Deum esse auctorem peccati, sed ordinare pœnam & punitionem pro culpa, quod est actus iustitiæ punitiuæ, quæ perfectionem dicit in Deo, & in illo formaliter reperitur, quemadmodum docent Theologi.

Ad locum Apostoli secundo *ad Corinthios*, respondetur eodem modo, scilicet per istam non-imputationem intelligi omnimodam remissionem peccatorum, eámque explicari per verba subsequentia.

II. Secundum fundamentum est, quòd Iob nono capite sui libri etiam iustificatus dicat, *verè scio, quòd ita sit, & quòd non iustificetur homo compositus Deo*: & 25. capite eiusdem libri habeatur, *nunquid iustificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus, natus de muliere?* quasi dicat, non: ergo, cùm immunditia hominis ad Deum consistat in peccato, verè remanent peccata in iustificatis.

Respondetur sensum Iob non esse, quòd iustitia accepta à nobis in iustificatione non sit vera iustitia, vel quòd peccata remaneant in iustificatis, nam & ipsemet Deus in eodem libro agnoscit Iob tanquam virum iustum; sed sensus istius loci est, quòd iustitia nostra comparata iustitiæ, quâ Deus est *formaliter* iustus, non sit iustitia, id est, sit longè inferior, ita vt factâ comparatione ad illam non videatur mereri nomen *iustitiæ*;
III. sicut, qui diceret stellas comparatas cum sole non habere lumen & claritatem, sensus istius non esset hæc astra non habere propriè aliquod lumen seu claritatem, sed tantummodo habere ita infirmam, vt factâ comparatione ad illam, quæ est propria soli, non videatur esse lux, quo etiam sensu libro tertio Regum capite secundo dicitur de Deo, *non est alius, sicut Deus noster*, quo etiam modo dicitur, *Deus solus est immortalis*; & quòd hæc sit mens ipsius Iob, patet ex verbis sequentibus, *si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille*, &c. vbi enumerat perfectiones Dei, & concludit illas esse in creaturis secundùm gradum longè inferiorem, quàm sint in ipsomet Deo.

Et alter locus eiusdem libri potest eodem modo explicari, cui addi potest, verba illa non esse Iob, vel Dei, sed Baldad amici Iob, quæ vt
IV. sic considerata præcisè non magis tenemur defendere, quàm aliquod dictum Pharisæorum contra Christum Deum relatum in Euangelio.

Tertium petitur ex primæ sancti Ioannis capite primo sic loquentis tam de se, quàm in persona aliorum iustorum, *si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.*

Respondetur, illum locum sancti Ioannis non esse intelligendum de peccatis *mortalibus*, quæ non compatiuntur secum gratiam sanctificantem & iustitiam; sed de *venialibus*, vt S. Augustinus tractatu primo in hanc epistolam sancti Ioannis docet, & nos ostendimus suprà hominem iustificatum non posse diutissimè viuere absque peccato veniali.

A Quartum desumunt ex eo, quòd omnes iustificati teneantur recitare orationem Dominicam, & in illa ita Deum orare, *dimitte nobis debita nostra*, vbi per *debita* intelliguntur peccata; imò in ipso instanti immediatè sequenti iustificationem ipsorum, possunt iustè & absque mendacio vllo ita orare, *dimitte nobis debita nostra*: ergo peccata supponuntur non fuisse verè & realiter sublata priori illo instanti, quo iustificatio est facta, sed remansisse; quia, si ita sunt remissa, vt verè ampliùs non sint, Deus oratur falsò vt illa dimittat, cùm omnis eiusmodi petitio sit eorum, quæ nondum habemus. V.

Respondetur, nomine *peccatorum*, quæ in oratione Dominica intelliguntur per hanc particulam *debita nostra*, primò posse intelligi *peccata mortalia*, secundò *venialia*, tertiò *ipsas pœnas temporales* debitas peccatis iam remissis; sic nondum iustificatos posse orare pro suis pecca-
B tis mortalibus, quia oratio, prout habet debitum dolorem de peccatis sibi annexum, meretur *de congruo* remissionem peccatorum, vt patebit agendo *de merito*; iustos etiam, qui habent peccata venialia, debere hoc modo orare, docet sanctus Cyprianus lib. *de oratione Dominica*, vbi in confirmationem huius rei profert testimonium sancti Ioannis nunc explicatum. Deinde, esto iustus nulla habeat venialia, potest tamen contingere, vt habeat aliquot pœnas temporales peccatorum exoluendas, & ita semper bene & verè orat. VI.

Quòd si quis vrgeat posse contingere, vt homo propter perfectam & valde intensam contritionem, iunctam sacramento, accipiat remissionem, non solummodo culpæ, sed etiam totius pœnæ in iustificatione, & propterea illum tunc statim non posse verè ita Deum orare:

C Respondetur, hunc ita orando non desinere verè orare, quia, vt inferiùs docebimus, non habet plenam & perfectam certitudinem de tali remissione, & cùm ob nostram imbecillitatem ad peccandum, prudenter possit dubitare de suo statu & de tali remissione, potest absque mendacio rectè dicere *dimitte nobis debita nostra*. VII.

Tandem: etiamsi certò constaret alicui se nullum habere debitum tam pœnæ, quàm culpæ, quia tamen peccata semel remissa possunt iteratò remitti per pœnitentiam, iterando actus pœnitentiæ, & iterum subiiciendo peccata clauibus Ecclesiæ, vt Theologi communiter docent agendo de sacramento pœnitentiæ, inde fit, vt absque mendacio possit ita orare Deum, *dimitte nobis debita nostra*.

D

ARTICVLVS IV. VIII.

Vtrum iustificatio vltra remissionem peccatorum contineat interiorem hominis renouationem.

NOTANDVM est imprimis posse duobus modis intelligi in iustificatione vltra remissionem peccatorum contineri internam renouationem: primò tantùm *concomitanter*, quatenus remissio peccatorum semper habet adiunctam sibi interiorem renouationem animæ, licèt illam non includat in suo formali conceptu, quomodo accidens inseparabile, vel proprietas, semper est cum suo subiecto, nec tamen formaliter ingreditur illud: deinde posteriori modo *formaliter*, quatenus iustificatio impij in

I. suo præciso formali conceptu includit illam, vt per gratiam in genere causæ formalis factam in nobis.

Hæretici nostri temporis libenter admittunt interiorem renouationem hominis contineri priori modo in iustificatione, Caluinus in suo Antidoto Concilij Tridentini ad octauum Canonem sextæ sessionis: ita enim habet, *neque interea negandum est, quin perpetuò coniuncta sint ac cohæreant duæ istæ res, sanctificatio & iustificatio, sed perperam inde infertur, vnam & eandem esse*; & paulò pòst, *fatemur simul atque iustificatur Christianus, necessariò renouationem sequi*, quod adhuc pòst repetit. Item Kemnitius in suo examine Concilij Tridentini prima parte sextæ sessionis, vbi exponit statum quæstionis inter nos & illos de iustificatione, & in secunda parte, vbi quærit, quid verè & II. propriè sit fides iustificans non longè à fine, ita ait: *planè & clarè nostri docent, quòd reconciliationem sequatur renouatio, ita vt cum remissione peccatorum coniuncta sit donatio spiritus, qui inchoat renouationem.* Vnde locis istis grauiter conqueritur de nobis, quòd dicamus illos tollere & negare renouationem interiorem in iustificatis.

Verùm si status controuersiæ legitimè proponatur, apparebit illos iniustè & calumniosè conqueri, non enim quæritur, quænam antecedant, quæ concomitentur, vel consequantur iustificationem, sed quænam ipsa iustificatio includat in suo formali conceptu, quænam sit causa eius formalis; an quemadmodum formalis ratio hominis, sumpta præcisè, consistit in ipsa rationalitate, & non in risibilitate, quæ tamen necessariò ad illam sequitur & semper eam concomitatur, ita etiam ipsa iustificatio impij for- III. maliter considerata includat ipsam renouationem interiorem hominis: & hoc etiam suprà Caluinus vidit, quando loco nunc citato ita ait, *sed tota nostra disputatio est de causa iustificationis: hanc Tridentini Patres duplicem esse fingunt, ac si partim remissione peccatorum, partim qualitate iustitia nostra constaret.*

Est igitur quoad propositam difficultatem communis tam Lutheranorum quàm Caluinistarum opinio, interiorem renouationem hominis non esse partem essentialem iustificationis nostræ, sed totam essentiam iustificationis, sumptam præcisè & formaliter, consistere tantùm in nuda remissione peccatorum. Ita Caluinus, Kemnitius, & alij eorum sectatores locis suprà citatis; quam hęresim mutuati sunt à Pelagianis: nam sanctus Augustinus libro *de natura & gratia*, cap. 34. ita loquitur de Pelagio, *hanc istam* IV. *misericordiam, & medicinale saluatoris auxilium, tantùm in hoc ponit, vt ignoscat commissa præterita*: quod repetit capite secundo libri *de gratia Christi Domini*, & epistolâ centesimâ quintâ. Contra quos

Sit hæc nostra propositio: *iustificatio impij, vt ordinariè & de facto fit iuxta potentiam ordinariam Dei, præter remissionem peccatorum includit formaliter & essentialiter interiorem renouationem hominis*: propositio est cõmunis inter omnes Catholicos, & de fide ex Concilio Tridentino sessione sexta, Canone vndecimo & capite septimo: nam priori loco definit hominem non iustificari solâ remissione peccatorum, exclusâ gratiâ & charitate; & posteriori loco statim initio loquens de iustificatione sic ait,

A *quæ non est sola peccatorum remissio, sed renouatio* V. *interioris hominis.*

Probatur autem hæc nostra propositio primò ex sacris literis, quæ & remissionem peccatorum & interiorem renouationem hominis recensent, vt partes essentiales totius iustificationis, Ezechielis 38. *mundamini ab omnibus inquinamentis vestris, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum*: quò loci agitur de iustificatione hominum in nouâ lege per sacramentum baptismi, vt sanctus Hieronymus notat ad illum locum; & prior pars illius significat remissionem peccatorum, & posterior renouationem interiorem hominis, iuxta illud Psalmistæ ibi relatum à sancto Hieronymo, *cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceri-* VI. B *bus meis.* Item *ad Ephesios* 4. *deponite veterem hominem, renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induite nouum, qui secundùm Deum creatus est in iustitia & sanctificatione*; quo loci & aliis similibus apud Apostolum, *deponere veterem hominem*, idem est ac relinquere peccata per contritionem, & accipere illorum remissionem à Deo; & *induere nouum hominem*, idem est ac spiritu & mente interiùs renouari.

Probatur eadem propositio ex Patribus, vt sancto Augustino epistolâ 105. & libro primo *de peccatorum meritis & remissione* cap. 13. item in Enchiridio capite 52. vbi probat nostram propositionem ex illo Apostoli *ad Romanos* 6. *quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*: ex quo posteriori loco & illâ eius probatione ex sancto Augustino hæc ratio formatur pro nostra pro- C positione: ita remissio peccatorum & interior VII. renouatio sese habent ad iustificationem, vt fit iuxta legem ordinariam Dei, vt abiectio mortis & vitæ nouitas per reunitionem animæ ad corpus anteà mortuum sese habent ad veram & propriè dictam resurrectionem corporis Christi Domini quia Apostolus loco nunc citato & alibi explicat nostram iustificationem exemplo resurrectionis Christi Domini; quia, sicut resurrectio dicit abiectionem mortis, sic etiam iustificatio abolitionem peccatorum: atqui abiectio mortis in resurrectione non potest intelligi nisi per nouitatem vitæ in corpore anteà mortuo, & talis nouitas vitæ est de formali ratione resurrectionis; ergo & iuxta Apostolum & sanctum Augustinum ibi interior renouatio hominis, est de essentia iustificationis hominum, prout hæc fit secundùm legem ordinariam Dei.

Deinde, iustificatio adulti, vt fit ordinariè, est secundùm rationem motus, vt suprà animad- VIII. D uertimus: atqui non solus terminus à quo, seu sola eius abiectio, est de essentia & formali ratione motus, sed etiam & ipsa acquisitio termini *ad quem*, vt communiter Philosophi docent in Physicis; & in iustificatione, vt fit ordinariè, remissio peccatorum se habet per modum termini *à quo*, ipsa autem interior renouatio per modum termini *ad quem*.

Tandem: vbi aliqua mutatio, sumpta formaliter & secundùm totam suam essentiam præcisè, non est tantùm priuatiua, sed inductiua boni alicuius, ibi forma positiua inducens tale bonum est etiam de conceptu formali & essentiâ talis mutationis sumptâ adæquatè, similiter & formalis eius effectus, vt patet in generatio-

I. ne, modo quo illa fit communiter, vnde vulgare illud, *generatio vnius est corruptio alterius*, & econtrà: atqui iustificatio, vt fit secundùm legem ordinariam Dei, sumpta præcisè & formaliter, non est tantùm quædam mutatio priuatiua, sed etiam inductiua boni alicuius, scilicet adoptiuæ filiationis Dei, supernaturalis amicitiæ cum Deo, & iuris ad vitam æternam, vt ad hæreditatem; qui omnes effectus postulant in homine aliquam formam positiuam, & important in eo interiorem renouationem, & non tantùm abiectionem seu remissionem peccatorum: nam, Deus per hypothesim tollat ab aliquo damnato peccata, quæ habet, item liberet illum à pœnis inferni, quas patitur, non statim præcisè eo ipso & formaliter is, qui sic erat damnatus, habebit ius ad vitam æternam, sicut libro primo Regum capite 14. licèt Rex Dauid
II. condonauerit Absaloni filio suo peccatum, & ei sit placatus, addit tamen, *reuertatur in domum suam & faciem meam non videat*: igitur & ipsa interior renouatio hominis est de formali conceptu & essentia iustificationis, prout hæc fit secundùm legem ordinariam.

ARTICVLVS V.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM est, quòd sacræ scripturæ explicent iustificationem per solam remissionem peccatorum, apud sanctum Lucam Publicanus dicitur *iustificatus*, quia obtinuit remissionem peccatorum, quam petebat dicens, *Domine propitius esto mihi peccatori*, item secundæ *ad Corinth.* 5. *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi*, id est iustificans, *non reputans illis*
III. *delicta ipsorum*, remittendo illis sua peccata.

Respondetur primò, ipsam iustificationem Publicani non explicari loco illo citato solâ remissione peccatorum, ibi enim refertur tantùm eius contritio de peccatis, & postulatio veniæ, tanquam vltima quædam dispositio, ad quam extra sacramentum iustificatio sequitur, vt patet expendenti singula verba istius loci.

Deinde respondetur, etiamsi iustificatio explicaretur ibi ipsâ remissione peccatorum, inde tamen adhuc non posse bene inferri totam & integram essentialiter iustificationem, prout illa fit ordinariè, consistere solùm & præcisè in nuda remissione peccatorum: tum quia plerumq; fit, vt totum denominetur ab vna tantùm sui parte *per synecdochen*: tum etiam, quia iustificatio sumpta *actiuè*, id est pro actione Dei infundente gratiam iustificantem, expellit peccatum, illúdque omnino remittit, & ita rectè
IV. in *sensu formali* dicitur esse remissio peccati: & hoc est, quod sanctus Thomas hîc articulo sexto in solutione ad secundum, significat, quando ait *infusionem gratiæ & remissionem culpæ, vt considerantur secundùm ipsam substantiam actus, esse vnum & idem, quatenus Deus vno & eodem actu largitur gratiam & remittit culpam*: qui tamen vnicus actus potest per nostram rationem cum fundaméto in re distingui in duos; quorum prior sit & appelletur *infusio gratiæ*, posterior *remissio culpæ*, sicq; vt nunc exercetur, est virtute duplex: nam, licèt iuxta modum, quo nunc homines primò iustificantur, iam iustificatio & remissio peccati conuertibiliter prædicentur, sic *iustificatio est remissio peccati*, & econtrà *remissio*

A *peccati est iustificatio*, sicut Aristoteles libro primo *de generatione* textu 17. dicit generationem esse corruptionem, & corruptionem esse generationem, attamen secundùm conceptum rationis, & de absolutâ potentiâ Dei, sunt separabiles à se inuicem, vt patet in ipsâ iustificatione primi parentis, & infrà docebimus. V.

Ad auctoritatem Apostoli ex capite quinto posterioris *ad Corinthios*, respondetur Apostolum ibi ita meminisse remissionis peccatorum, vt tamen nominatione vnius tátùm partis ipsius iustificationis voluerit intelligere totam essentiam iustificationis, vt coalescentem ex infusione gratiæ & remissione peccatorum, quia locis citatis pro nostra propositione meminit expresè vtriusque partis, vt pertinentis ad essentiam nostræ iustificationis; & solutione præcedenti exposuimus, quâ ratione fiat, vt nominatâ vnâ tantùm parte iustificationis, subintelligatur & VI.
B altera.

Secundum est: illud solum est de essentia iustificationis, propter quod Christus Dominus est traditus à Deo patre; sed Christus est tantùm traditus propter remissionem nostrorum peccatorum: ergo.

Respondetur imprimis, loquendo in rigore, & sumendo particulam *propter*, prout *causam finalem* sonat, vt ibi accipitur; maiorem propositionem esse falsam: supponit enim illud, quod tenens se ex parte finis, mouet agens ad volendum, vel agendum, debere esse formalem rationem & totam essentiam medij ad talem finem assequendum assumpti, & ex eo, quòd Deus voluerit Christum Dominum pati mortem pro remissione peccatorum nostrorum, & pro nobis reconciliandis secum, eiusmodi reconciliationem in genere *causæ formalis* a- VII.
C liter non fieri, quàm nudâ & simplici remissione peccatorum, quasi causalitas causæ finalis & causalitas causæ formalis debeant coincidere.

Deinde, quidquid sit de illa maiore; minor eius est falsa; non enim Christus est traditus à Deo patre in remissionem peccatorum, vt hæc præscindit ab interiori renouatione hominis; sed pro nobis reconciliandis, prout hæc reconciliatio includit remissionem peccatorum, & internam renouationem hominis, vt patet ex eo Apostoli capite quinto *ad Romanos*, *per vnius*, scilicet Christi Domini, *obeditionem* (quâ scilicet, *factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis pro nobis*, ad *Philippenses* 2.) *iusti constituentur multi*, quod verbum Apostoli, attentâ comparatione, quam ibi facit inter Adamum inficientem nos peccato originali, & Christum Dominum nos iustificantem, non VIII.
D potest intelligi nisi de iustificatione, quæ includat interiorem renouationem hominis, sicut peccatum originale importat, etiam iuxta Caluinistas, interiorem deturpationem hominis, & imaginis, secundùm quam homo fuit creatus.

Tertium fundamentum: solo sublato peccato sumus formaliter iusti & iustificati: ergo cùm formalis effectus sit inseparabilis à sua formali causa, & hæc per illam cognoscatur, iustificatio formaliter & præcisè sumpta consistit in sola remissione peccatorum.

Negatur antecedens: solâ enim remissione peccati sumptâ præcisè & factâ absque interiori renouatione per gratiam inhærentem, homo

I. tantùm desineret esse inimicus Dei, non ordina-
tus ad pœnam æternam, non autem propterea
constitueretur amicus Dei, hæres eius & cohæ-
res Christi Domini, vt explicabitur infrà.

Vltimum: Patres dicunt eum, cui peccata re-
mittuntur, iustificari, reconciliari Deo, iustitiam
nostram consistere in peccatorum absolutione:
sic S. August. *de ciuitate Dei*, libro decimo ca-
pite 22. sic Oecumenius in caput tertium *ad Ro-
manos*; sic S. Bernardus sermone vigesimo se-
cundo in Cantica Canticorum.

Respondetur, sanctum Augustinum ita dice-
re *nos reconciliari Deo, purgatione seu remissio-
ne peccatorum*, vt ibi etiam subintelligat interio-
rem renouationem hominis per gratiam illi in-
hærentem: nam paulò pòst eodem capite expli-
cat hanc remissionem fieri per interioré renoua-
tionem: ita enim habet, *propterea nobis per media-*
II. *torem præstita est gratia, vt polluti carne peccati,
carnis peccati similitudine mundaremur hâc Dei
gratiâ, quâ in nos ostendit misericordiam suam, &
in hac vita per fidem regimur, & post hanc vi-
tam per ipsam speciem incommutabilis veritatis ad
perfectionem plenissimam perducemur*: quæ verba
non possunt intelligi, nisi de gratia sanctificante
interiùs hominem.

Eodem modo intelligendi sunt reliqui Patres,
quando, agendo de nostra reconciliatione cum
Deo, meminerunt solius remissionis peccato-
rum, illos scilicet tunc intelligere interiorem
renouationem hominis per gratiam: & sanctus
Bernardus sermone primo in Dominica prima
post Epiphaniam, paulò post initium, fusè do-
cet renouationem interiorem includi in ipsa iu-
stificatione & ait nos in illa exuere veterem
hominem, & gratiam lauare peccata, & merita
donare; quod non potest intelligi nisi de gratia
III. iustificante, quæ est radix & principium meri-
ti *de condigno*, & sermone 67. *in Cantica*, agens
de gratia inhærente paulò ante finem, ait, *gra-
tia reddet me mihi iustificatum gratis, & sic libe-
ratum à seruitute peccati*; & ita, quòd Patres ali-
quando vno loco explicant nostram iustifica-
tionem *ipsâ remissione peccatorum*, alio loco
exponunt per interiorem renouationem homi-
nis, per infusionem gratiæ sanctificantis, sic
apertè declarant hoc vtrumque pertinere ad in-
tegram essentiam nostræ iustificationis.

ARTICVLVS VI.

An in iustificatione sumptâ adæquatè repe-riantur duæ mutationes realiter distinctæ.

IV. SIt hæc propositio: *in iustificatione sumptâ
adæquatè, prout coalescit ex remissione peccati
& renouatione interiori, reperiuntur duæ muta-
tiones realiter distinctæ ex se & naturâ suâ.* Ita
Gabriel in quartum sententiarum distinct. 14.
articulo primo, notabili primo, & plures alij
tam antiquiores quàm recentiores, quos Suares
libro septimo de gratia capite vndecimo, & alij
sancti Thomæ interpretes hîc fusè referunt &
sequuntur.

Probatur primò ex modo loquendi Concilij
Tridentini sessione sexta capite septimo *de tota
iustificatione*: nam ibi enumerat remissionem
peccatorum & renouationem interiorem ho-
minis, vt distinctas, sese tamen comitantes mu-
tuò ad integrandum & componendum totum
A aliquod morale, sic enim habet initio ferè istius V.
capitis: *iustificatio non est sola peccatorum remis-
sio, sed & sanctificatio & renouatio interioris ho-
minis per voluntariam susceptionem gratiæ & do-
norum*: & eodem capite paulò post medium, *in
ipsâ iustificatione*, inquit, *cum remissione pecca-
torum hæc omnia simul infusa accipit homo per
Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem &
charitatem*: istæ enim particulæ, prioris quidem
loci, *non sola peccatorum remissio, sed & san-
ctificatio & renouatio*; item hæc particula poste-
rioris loci, *cùm*, denotant aliquam concomi-
tantiam rerum inter se diuersarum ad aliquod
totum tertium componendum: atqui istæ par-
ticulæ denotant remissionem peccati & interio-
rem hominis renouationem per infusionem
gratiæ, & id in genere & ratione mutationis,
quia eadem sessione capite quarto, iustificatio
B impij describitur *translatio*, seu transmutatio, *à* VI.
statu peccati, quæ est vna mutatio, *ad statum
gratiæ, & adoptionis filiorum Dei.*

Explicatur hæc ratio desumpta ex modo lo-
quendi Concilij Tridentini, simúlque confirma-
tur: vbi reperiuntur quatuor distincti termini,
nimirum duo *à quo*, & duo *ad quem*, ibi sunt &
reperiuntur duæ mutationes realiter à se inui-
cem & ex sua natura distinctæ; quia quælibet
mutatio habet duos terminos, vnum *à quo*, &
alterum *ad quem*: sed in iustificatione impij,
prout illa fit ordinariè, dantur duo termini à se
inuicem realiter distincti, quorum vnus est *à
quo* & abiicitur; alter *ad quem*, seu qui acquiri-
tur: igitur in iustificatione, prout illa fit ordi-
nariè, duæ distinguuntur mutationes secun-
dùm rem & ex natura rei distinctæ à se inuicem:
Maior constat ex iis, quæ Philosophi commu-
niter tradunt in Physicis de mutatione & dis-
C tinctione illius tam numericâ, quàm specificâ. VII.

Minor probatur enumeratione singulorum
terminorum, primus terminus *à quo*, est *esse
peccati*, & terminus *ad quem* ei correspondens,
est *non esse peccati*, & hi termini constituunt &
componunt primam mutationem, quæ reperi-
tur in iustificatione; alter terminus *à quo* secūdæ
mutationis est *non esse* gratiæ, seu nō esse *in statu
gratiæ*, cuius terminus ad qué est ipsū *esse gratiæ*,
seu esse *in statu gratiæ*; & duo priores termini
distinguuntur ex natura rei, & secundùm se à
duobus terminis postremò enumeratis: nam *esse
peccati*, seu esse *in statu peccati*, distinguitur à *non
esse gratiæ*, seu *non esse in statu gratiæ*, quòd
hic posterior possit dari ex ipsâ rei naturâ sine
priori, seu sine ipso esse *in statu peccati*, vt patet
in homine existente in puris naturalibus, in quo
non esse gratiæ, seu *non esse in statu gratiæ*, repe-
D ritur absque eo, quod est *esse in peccato*, seu esse VIII.
in statu peccati: patet item ex eo, quòd non re-
pugnat vnam ex istis mutationibus fieri sine al-
tera, vt ostendetur infrà: igitur in ipsa iustifi-
catione impij duæ interueniunt mutationes rea-
liter seu ex ipsâ naturâ rei distinctæ ab inuicem;
vna *ab esse peccati ad non esse illius*; & altera à
non esse gratiæ ad ipsum esse gratiæ.

Neque est, quòd quis respondeat *esse peccati*
esse omnino idem cum priuatione gratiæ, &
proinde, sicut expulsio tenebrarum & illumi-
natio aëris non sunt duæ mutationes, sed vna
duntaxat, quia priuatio & acquisitio formæ illi
oppositæ vnam tantùm componunt mutatio-
nem in Physicis; cùm vna tantùm forma ac-
quiratur, sicque subiectum vnâ tantùm vice

I. immutetur in ipsâ iustificatione, vnicam tantùm interuenire mutationem, quæ duas habeat habitudines, vnam ad suum terminum *à quo*, alteram ad suum terminum ad quem.

Non est, inquam, quòd quis id respondeat: nam licèt habituale peccatum, quod tollitur in iustificatione, habeat pro hoc statu, in quo sumus, priuationem gratiæ sanctificantis sibi annexam, attamen sicut peccatum præcisè & formaliter non consistit in tali priuatione gratiæ, quemadmodum patet ex eo, quòd si homo fuisset tantùm ordinatus in finem naturalem, non desiisset peccare, violando aliquam legem naturæ, vel aliam positiuam, & haberet (non reuocato per pœnitentiam peccati actu transacto) peccatum habituale illi correspondens, vt fusiùs docetur agendo de peccatis; ita, quia in iustificatione, vt nunc fit, non tātùm tollitur priuatio gratiæ, sed etiam & illa priuatio conformitatis ad legem violatam per peccatū, remanens in
II. peccatore ante sufficientem pœnitentiam de eo, quæ habitualis priuatio, nostro concipiendi modo, apprehenditur tanquam moralis quædam forma existens suo modo in volūtate peccatoris, seu hominis existentis in statu peccati, ideò fit, vt rectè apprehendamus præter priuationem gratiæ, quæ inest homini iustificando, tolli per ipsam iustificationem aliquam formam moralem, apprehensam per modum cuiusdam entis positiui, sicque semper dari duplicem terminum *à quo*, & duplicem terminum *ad quem*, duásque veras mutationes dari in ipsa iustificatione, prout illa nunc fit.

Et ampliùs confirmatur ex eo, quòd formalis causa & effectus eius effectiuus semper distinguantur realiter, saltem ex ipsâ rei naturâ: atqui illa mutatio, quæ est ad statum gratiæ, est vera formalis causa ipsius mutationis, quæ est à statu
III. peccati ad statum non peccati, quia infusio gratiæ iustificātis est formalis causa remissionis peccatorū, vt paulò pòst docebitur: igitur ipsa infusio gratiæ, seu ipsa mutatio à *non esse in gratia* ad *esse in statu gratia*, est alia & distincta mutatio ab ea mutatione, quæ est ab *esse in peccato* ad *non esse in peccato*: sicque in ipsa iustificatione, prout illa nunc & ordinariè fit, duæ dantur mutationes ex natura rei à se inuicem distinctæ, quæ tamen vnam tantùm totalem & integram essentiam iustificationis ordinariæ secundùm præsentem statum componunt.

ARTICVLVS VII.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò, quænam istarum mutationum, quæ reperiuntur in iustificatio-
IV. ne, sit potior.

Respondetur, interiorem renouationem hominis esse potiorē ipsâ remissione peccatorum. Ratio autem huius responsionis prima, est auctoritas S. Pauli sæpiùs relata ex cap. 4. *ad Romanos, traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.*

Secunda: in omni motu includente duas mutationes, principalis est acquisitio termini *ad quem*, quia illa est per se primò intenta, & specificat integram mutationem: at infusio gratiæ, seu interior renouatio hominis, est id, quod per iustificationem acquiritur, quódque habet rationem termini *ad quem*, ipsum verò peccatum vt abiiciendum, habet rationem termini *à quo*.

A Tertia: per ipsam remissionem peccatorum, vt merè & simpliciter sumptam, prout præscindit & distinguitur ab interiori renouatione, homo non fit particeps naturæ diuinæ, sed tantùm remanet non inimicus Dei, non pœnâ dignus, quemadmodum patebit ex dicendis infrà de possibilitate remittendi peccata sine infusione gratiæ iustificantis: per ipsam verò interiorem renouationem fit consors naturæ diuinæ, habens ius ad vitam æternam: ergo ipsa renouatio interior hominis, comparata cum alterâ sui comparte totius & integræ iustificationis, est mutatio longè potior & principalior, quàm sit ipsa remissio peccatorum, quæ est altera pars eiusdem totius integræ iustificationis. V.

Quæres secundò, an sanctificatio impij, sit idem cum eius iustificatione, sumptâ adæquatè.

B Respondetur *affirmatiuè*: nam Apostolus *ad Ephesios* 5. capite, loquens de iustificatione hominis per baptismū Christi Domini, ita significat, sic enim habet, *Christus dilexit Ecclesiam suam & tradidit seipsum pro eâ, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ*; & ibidem paulò pòst, *vt sit sancta & immaculata*, quò loci munditiam illam quam iustificatio importat, explicat verbo *sanctificandi*. VI.

Deinde, *sanctificare* idem est ac conferre munditiem mētis, liberam ab omni peccato mortali, & *sanctificari* idem est, ac accipere seu acquirere talem munditiem: nam quod Apostolus vocat *ad Romanos* 3. *interiorem renouationem*, item *iustificationem*, sequenti capite quinto vocat *sanctificationem*; & Theophilactus ad caput tertium prioris *ad Corinthios* ait, hæc duo ibi apud Apostolum, *sed sanctificati estis, sed iustificati estis*, significare vnum & idem: atqui homo per
C iustificationem acquirit munditiem mentis, liberam ab omni peccato mortali; ergo sanctificatio & iustificatio sunt vnum & idem. VII.

Confirmatur ex Concilio Tridentino, quod sessione quintâ canone quinto, loquitur de iustificatione & sanctificatione, tāquam de vna & eadem re; quod idem facit canone sequenti; item ex Patribus, vt S. August. lib. 2. *de peccatorum meritis & remissione capite* 26. item ex eo, quòd sanctus Ioannes Baptista communiter dicatur à Patribus *sanctificatus in vtero matris*, quia, quando beatissima Virgo visitauit Elizabeth, eum adhuc gestantem in vtero, apud sanctum Lucam capite primo, *Christus Dominus illum iustificauit*, id est, infundendo ei gratiam habitualem sustulit ab illo peccatum originale.

Addimus tamen, loquendo secūdùm communem vsum Ecclesiæ nunc receptum, non quemlibet iustum, seu habentem gratiam sanctifi-
D cantem, & carentem quolibet peccato mortali, esse sanctum: licèt enim sanctitas & habitualis gratia sint vnus & idem essentialiter habitus, est tamen, iuxta vsum loquēdi, hæc quoad modum significandi inter vtrumque distinctio, quòd gratia dicat istum habitum in quocumque gradu gratiæ, etiam minimo, at sanctitas dicat eundem habitum, vt est in esse perfecto, & perfectè mundat animam, etiam ab omni prauâ passione voluntariâ, illámque confirmat contra motiua inducentia ad peccatum, ita vt semper de facto illis resistat. VIII.

I. DISPVTATIO VII.

De ratione formali nostræ iustificationis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum increata & essentialis iustitia Dei sit forma nostræ iustificationis.

ANDRÆAS Osiander vnus ex primis sectatoribus Lutheri libro suo, quem inscripsit contra *Nicticoracem*, & in sua confutatione libri, quem Melanchthon edidit aduersus illum, fuit in ea hæresi (quam etiam putauit esse veram opinionem Lutheri magistri sui) causam formalem nostræ iustificationis esse ipsam increatam
II. & essentialem iustitiam, quâ Deus intrinsecè & formaliter est iustus, quatenus scilicet hæc increata & essentialis iustitia Dei habitat in ipsis hominibus, & eos excitat ad bona opera: ita etiã referunt Osius lib. *de iustificatione*, imò & ipse Caluinus lib. 3. suarum Institutionum cap. 11. & sequentibus, vbi hanc opinionem vocat monstrum quoddam.

Verùm facilè refellitur hæc hæresis (quam etiam Caluinistæ cum Lutheranis reiiciunt) & primò ex sacris literis, quæ agnoscunt aliquid creatum esse causam formalem nostræ iustificationis, cùm *ad Galatas* 15. Apostolus dicat eam esse fidem viuam, seu charitate informatam in Christo Iesu, *neque circuncisio aliquid valet in Christo Iesu, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur:* at fides illa operans per dilectionem non est ipsa essentialis iustitia Dei, vt omnes intelligunt, cùm fides non possit habere locum in Deo, & ex S. Augustino libro *de spiri-*
III. *tu & litera* cap. 9. explicante illud Apostoli *ad Romanos, iustitia Dei manifestata est: non dixit*, inquit, *iustitia hominis, vel iustitia propriæ voluntatis, sed iustitia Dei, non quâ Deus iustus est, sed quâ induit hominem, cùm iustificat impium;* & auctoritates aliorum Patrum infrà referendæ contra Caluinistas & Lutheranos idem conuincunt.

Refellitur etiam hæc hæresis ratione: quia, quando ait *nos esse iustos per essentialem iustitiam Dei, habitantem in nobis*, vel intelligit id fieri, quatenus Deus est per suam essentiam in omnibus rebus, & tunc, quia homines sunt capaces iustitiæ & sanctitatis, Deum communicare illis suum attributum essentialis iustitię & sanctitatis; vel secundò intelligit illud fieri, quatenus Deus sese communicat hominibus per vnionem hypo-
IV. staticam, ita quòd, quemadmodum sanctificauit humanitatem Christi Domini ipsâ vnione verbi, ita etiam sanctificet animas eorum, quos iustificat; vel tertiò, quatenus Deus vnitur nobis immediatè per attributum suæ iustitiæ, quemadmodum verbum diuinum vnitur humanitati assumptæ, & illam facit formaliter subsistere; vel quartò, quatenus facit illam subsistere per quandam communicationem idiomatum, eo modo, quo Lutherani volunt attributum immensitatis diuinæ esse communicatum humanitati Christi Domini; vel denique, quatenus speciali quodam titulo Deus est in homine ratione alicuius singularis effectus, quem producit in illo: at nihil horum potest dici.

Non primum, quia Deus eodem planè modo
A est per essentiam in omnibus & singulis hominibus, imò & in omnibus rebus, vt Theologi docent prima parte quæst. 3. at non omnes homines sunt eodem modo iusti: nam alij sunt aliis iustiores; gratia iustificans est maior in vno, minor in altero. V.

Secundum etiam non potest dici, quia, vt docetur in tertiâ parte, vnio hypostatica est semel tantùm facta, & soli humanitati Christi Domini, item beati Angeli sunt iusti, quorum tamen naturam verbum diuinum non assumpsit in vnitatem suppositi, vt Apostolus docet *ad Hebræos 2. nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ:* & licèt non repugnet, loquendo de absoluta potentia Dei, Deum sibi vnire hypostaticè vnumquemque iustum hominem, attamen credere id de facto contingere, Theologi eâdem tertiâ parte docent esse stultissimum.

B Tertium etiam non potest dici; quia ex his, quę Theologi tradunt tertiâ parte quæst. 2. implicat vnionem fieri in natura diuina. VI.

Quartum etiam repugnare patet ex iis, quæ communiter Theologi eâdem parte docent, scilicet implicare vnionem fieri naturæ alicuius creatæ cum attributis essentialibus Dei; item eâdem parte quæstione 13. implicare animam Christi Domini esse omnipotentem omnipotentiâ increatâ Dei: item ex eadem parte quæst. 9. intelligere per scientiam increatam Dei; item ex eadem parte quæst. 16. repugnare dari communicationem idiomatum quoad essentialia attributa Dei (spectata secundùm suum proprium esse & formale) inter ipsam naturam diuinam & humanam Christi Domini.

Si denique vltimum admittatur, iam iustus non erit formaliter iustus ipsâ essentiali iustitiâ Dei, sed ipso speciali effectu Dei, quemadmodum
C contingit in aliis denominationibus formalibus;
ergo formalis causa nostræ iustificationis non est essentialis iustitia Dei. VII.

ARTICVLVS II.

Soluuntur fundamenta Osiandri.

PRIMVM est, quòd secundæ S. Petri cap. 1. dicamur per gratiam effici *consortes naturæ diuinæ:* at id, inquit ille, non potest intelligi, nisi habeamus in nobis existentem essentialem Dei iustitiam.

Respondetur, concessa maiore, negando minorem; sumus enim *consortes naturæ diuinæ*, quatenus per dona nobis per Christum promerita, & collata sacramentorum vi, scilicet fidem, spem, charitatem, reddimur capaces vitæ æternæ, & vita æterna maximè fundatur in gratia, secundùm proportionem cuius datur lumen gloriæ &
D visio beatifica, per quam erimus similes Deo, vt VIII.
loquitur S. Ioannes primâ suâ epistolâ, cap. 3.

Secundum fundamentum est; quòd Deus per iustificationem nos acceptet: at Deus acceptat solùm iustitiam suam, vt pote perfectam, reliquas verò minimè, cùm semper sint imperfectæ; & proinde sola illa increata & essentialis iustitia Dei est formalis causa nostræ iustificationis.

Respondetur, concessâ maiore, negando minorem, vt patebit infrà, agendo contra Lutheranos & Caluinistas, & patet breuiter ex iustitia Christi Domini, quæ est omnino distincta realiter ab essentiali iustitia Dei, quemadmodum intelligitur ex sacris literis passim de illa loquentibus, quam tamen Christi Domini iustitiam ipse Deus acceptauit; vt eędem sacræ literæ docent:

I. ## ARTICVLVS III.

Lutheranorum & Caluinistarum circa iustificationem hæresis exponitur.

LVTHERANI & Caluinistę tria requirūt ad iustificationem; primò *fauorem Dei*, quo gratis iustitiā Christi Domini nobis donat, & imputat; qui quidē fauor habetur apud illos, tanquam causa *efficiens* nostræ iustificationis; secundò requirunt *fidem specialem*, quâ apprehendamus illam iustitiā Christi Domini, credētes Christum Dominum pro nobis omnibus satisfecisse *ex iustitia*, & hîc & nunc applicari nobis: & hæc fides apud illos est veluti causa *applicatiua* iustitiæ Christi Domini, vnde nonnulli illam vocant *causam susceptiuam*; tertiò requirunt *iustitiam inhærentem animæ Christi Domini*, tanquam causam *formalem* nostræ iustitiæ seu iustificationis, II. non quòd nobis inhæreat, sed quòd apprehensa per fidem imputetur nobis à Deo.

Per ipsam autem Christi Domini iustitiam, eorum alij intelligunt ipsam iustitiam inhærentem animæ Christi Domini, vt nunc explicatum est, alij ipsam iustitiam operum Christi Domini, id est totum opus, quod Christus Deus-homo executus est pro redimendo genere humano: sic Polanus lib. 7. Syntagmatum cap. 3. ait iustitiam Christi Domini, per quam iustificamur coram Deo, esse *perfectissimam obedientiam totius legis diuinæ consistentem in exactissimâ conformitate totius humanæ naturæ Christi Domini, omniúmque eius actionum & passionum internarum & externarum cum tota lege Dei, quam Christus Deus-homo loco nostro perfectissimè impleuit, vt nobis acquireret liberationem à morte æternâ, & ius ad vitam æternam.* Vnde dicit duas esse partes totius iustitiæ Christi Domini nobis imputatæ; III. priorem esse *perfectissimam obseruantiam mandatorum legis*; posteriorem verò esse *voluntariam persolutionem pœnæ nobis debitæ propter nostram inobedientiā*: & Kemnitius in suo examine Conc. Trid. ad sess. 6. 1. parte, vbi quærit, quæ sit illa iustitia, quā in iustificatione opponimus iudicio Dei, explicat eodem modo hanc iustitiam Christi Domini. Et hæc explicatio videtur esse cōmunior inter Lutheranos & Caluinistas; quam explicant exemplo sumpto à diuite largiēte eleemosynam pauperi, qua in re diues est causa efficiens, manus pauperis est instrumentū accipiendæ eleemosynæ sibi porrectæ per diuitem.

Circa quam hæresim notandum est, tribus modis posse intelligi fidem requiri in iustificatione; primò solummodo vt *dispositionem*, quatenus illa sola, aliis etiam omnibus exclusis, non quidem vt comitibus & demonstrantibus ipsam fidem, IV. sed vt efficientibus modo dispositiuo iustificationé, facit in homine ipsam iustificationem; secundò, quatenus sola fides est formalis causa iustificationis; tertiò, quatenus sola fides sufficit ad conseruandam iustitiam iam acceptam: hæc vltima consideratio fidei spectat propriè ad sequentem quæstionem *de merito*; solæ duæ priores ad præsentem. Et quidem Lutherus in commentario ad c. 2. epistolæ *ad Galat.* apertè ait fidem esse causam formalé iustificationis, ad quam hæresim Caluinus videtur aliquando accedere; nam lib. 3. suarum Instit. ita fidem vocat causam *instrumentalem* iustificationis, vt tamen appellet causam *formalem*.

Nunc tamen communior Lutheranorum & Caluinistarum opinio est, solam fidem esse in- A strumentum: cuius hęresis duo sunt potissima capita; V. primum est *solam fidem esse causam instrumentalem acquirendæ iustificationis*; alterum est *solam iustitiam Christi Domini nobis à Deo imputatam esse causam formalem nostræ iustificationis.* Contra quam hæresim sit

ARTICVLVS IV.

Vtrum sola fides sit instrumentum nostræ iustificationis accipiendæ.

SIT hæc nostra propositio: *sola fides non est instrumentū accipiendæ iustificationis, seu fides solitariè sumpta, & se solâ non est sufficiēs dispositio ad iustificandum adultum.* Propositio est de fide ex omnibus scripturæ locis, Conciliis, & Patribus suprà citatis pro necessitate actuum supernaturalium spei, contritionis, seu pœnitētiæ & dilectionis Dei ad iustificationem adultorum: nam quæcumque probant hęc etiam prę requiri ad iustifi- B VI. cationem, simul etiam probant illa esse dispositiones, seu instrumenta accipiendæ iustificationis Prouerb. 28. *qui sperat in Domino, saluabitur:* apud S. Matth. 9. cap. *confide fili, remittuntur tibi peccata tua*; vbi Christus Dominus, antequam iustificet paralyticum (vt Concil. Trident. notat sess. 6. cap. 6.) iubet eum habere spem accipiendæ remissionis peccatorum.

Idem patet de *dilectione*, ait enim S. Ioānes primâ suâ canon. cap. 3. *translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*; & quòd hæc dilectio non sit tantummodo signum acceptæ iustificationis, sed dispositio ad illam, patet, quia Ecclesiastici 15. dicitur, *qui timetis Dominū, diligite illū, & illuminabuntur corda vestra:* ad Gal. 5. *neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur:* quò loci significatur fidem solam non sufficere, sed præter C VII. illam requiri dilectionem & spem: nec enim hęc particula, *quæ per dilectionem operatur*, solummodo denotat cōcomitantiam dilectionis, quasi sola fides, habens tamen dilectionem sibi comitem, sit instrumentum & dispositio ad acquirendum iustificationem, sed significat conditionem necessariā in fide ad hoc, vt iustificet nimirum, requiri, vt sit informata dilectione Dei, à qua accipiat vim ad iustificandum: nam Apost. *ad Rom.* 2. testatur non *auditores legis*, sed *factores* illius esse iustificādos, & primæ *ad Cor.* 13. ait, *si habuero omnē fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum*, & paulò pòst, *nihil mihi prodest*; quò loci notanda est hęc particula *omnē*, quā declarat nullam fidem, quæcumq; illa sit, prodesse in ordine ad vitam æternam, nisi fuerit informata aliquo actu supernaturalis dilectionis Dei: nam talis particula, *omnē*, ita deno- D VIII. tat totam perfectionem rei, cui applicatur, vt si res illa habeat sub se aliquot species, ibi neget totum genus & singulas eius species; ac proinde, cùm hæretici diuidant fidem in *historicam*, fidem *miraculorum*, & fidem *specialium promissionum*, quam illi vocāt *iustificantem*, vt suprà ex illis animaduertimus, & S. Paulus ita vtatur hâc particulâ *omnem*, negat etiam fidem illā, quæ iustificat, iustificare, nisi quatenus est informata aliquo actu supernaturali dilectionis Dei, sicut eadem particula, *omnis*, sumitur ab eodē Apost. *ad Rom.* 7. cap. quando ait peccatum esse operatū *omnem cōcupiscentiā*, id est, omne genus desideriorū deprauatorum, & non duntaxat perfectam concupiscētiam & affectum mali alicuius particularis.

Item apud S. Ioannem effectus iustificationis

I. ita tribuitur fidei, vt etiam significetur eam esse duntaxat remotum illius principium, quod in adultis postulat aliquod aliud proximius, & intermedium principium; vbi enim Euangelista dixit de Christo Domino, *dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius*, volens denotare hanc solam fidem non sufficere ad iustificationem, subiungit, *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*: quibus significat vltra fidem requiri fugam & detestationem operum carnalium; & si sola fides sufficeret ad iustificationem, Euangelista non diceret Christum dedisse potestatem, *vt fierent filij Dei*, sed fuisset illi dicendum fecisse illos filios Dei, seu iustificasse illos, cùm iuxta hæreticos ipsa iustificatio ponatur statim ad positionem actus fidei.

II. Deinde, apud S. Ioannem 12. cap. aliqui referuntur credere, nec tamen iustificari, habetur enim, *ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è synagoga non eiicerentur*, & quòd iustificati non fuerint, etiam positâ istâ fide, patet ex eo, quòd ibidem Euangelista subiungit, *dilexerunt enim gloriam hominum magis, quàm gloriam Dei*, qui autem præfert gloriam hominum gloriæ Dei non iustificatur, sed manet in morte, & nihilominus ibi habebant veram fidem, vt etiam S. Augustinus explicat tractatu 53. & 54. *in S. Ioannem*: ergo sola fides non est instrumentum, seu dispositio accipiendæ iustificationis, & ex omnibus istis locis patet manifestè alios illos actus voluntatis, distinctos ab actu fidei, non requiri duntaxat tanquam comites, vel signa fidei, sed planè vt dispositiuos ad iustificationem, cùm istis locis requirantur præsuppositiuè ad illam, quod autem sic requiritur ad aliquid est aliqua ad illud dispositio.

III. Probatur item nostra propositio variis Conciliorum & Patrum testimonijs, quibus suprà agendo sigillatim de dispositionibus prærequisitis ad iustificationem adultorum ex parte voluntatis, ostendimus actus *spei*, *pœnitentiæ* requiri in adultis.

ARTICVLVS V.

Probatur eadem veritas ratione.

PROBATVR tandem ratione nostra propositio: fides illa apprehensiua iustitiæ Christi Domini, & illius susceptiua, & applicatiua, vel est actus aliquis solius intellectus, vel solius voluntatis, vel vtriusque simul in recto, & formaliter; non est talis actus intellectus secundùm Lutheranos & Caluinistas, illi enim volunt talem actum intellectus habere se solummodò præsuppositiuè ad fidem iustificantem, & hanc propriè

IV. esse fiduciam specialium promissionum, vt vidimus suprà: at fiducia sumpta formaliter est actus voluntatis: vnde etiam volunt hanc fidem esse propriè in voluntate, vt suo subiecto, & principio elicitiuo.

Non etiam fides ista est in recto casu & formaliter aliquis actus voluntatis, quia vt ab illis fingitur, potest solummodo elici ab ea potẽtia, cui competit facere obiectum suum, quod reipsa est sibi absens & distãs, pręsens sibi, & sic habere illud intra se ipsam; quia Lutherani & Caluinistæ volunt fidem illam esse apprehensiuam, & susceptiuam iustitiæ Christi Domini, vt suprà animaduertimus ex illis: atqui non est proprium ipsius voluntatis ita apprehendere obiectum, vt

A apprehendendo illud faciat sibi præsens; hoc enim est intellectus, qui percipiendo obiectum efformat sibi aliquam imaginem illius, & per speciem impressam, seu intelligibilem, habet etiam illud in seipso, & sic non fertur extra se, vt omnes Philosophi communiter docent cum Aristotele in libris *de anima*, volũtas autem propriè non apprehendit obiectum, est enim ex se cæca quædam potentia, & fertur tantùm pondere quodam in ipsum bonum, vt iam ab intellectu sibi propositum, sicque habet potiùs adhæsionem quandam secũdùm effectum ad suum obiectum, quàm veram aliquam apprehensionem reddentem illud sibi præsens. V.

Neque etiam actus ille fidei potest esse formaliter & in recto *huius vtriusq; potentiæ*: quia istæ potentiæ sunt distinctæ speciei, habent actus formaliter & specie distinctos, actus verò huius fidei iustificantis est vnus vnitate specificâ infimæ speciei; quia omnes iustificationes adultorum extra sacramentum sunt eiusdem omninò speciei infimæ. VI.

B Deinde: actus ille fidei iustificantis vel præsupponit iustificationem in ipso eliciẽte eum, ita vt feratur in obiectũ iam præsens & præexistens sibi, vel fertur in illam iustificationem vt obtinendam tanquam aliquem sui terminum: vel effectum suum; sicut nos volumus verba consecrationis tendere in ipsum corpus & sanguinem Christi Domini, vt suum aliquem terminum, quem de facto producunt: si primum; ergo actus iste fidei habet se impertinenter ad causandum iustificationẽ in homine, cùm iam illa præsupponatur esse in illo, & posterius non sit causa prioris; etiam in genere instrumenti: secundum etiam dici non potest, quia actus amoris à nobis eliciti, vel etiam alij actus voluntatis, non sunt

C productiui nisi alicuius qualitatis, quam Philosophi vocant *pondus in rem amatam*, quam rem actus isti præsupponant sibi propositam per intellectum, cuiusmodi non est imputatiua illa iustitia Christi Domini. VII.

Quòd si dicatur id esse verum de naturali efficacia voluntatis, & actuum eius, istud verò competere tali fiduciæ ex eleuatione eius, & confortatione facta per Deum, sicut nos Catholici philosophamur de nostris sacramentis, & potentiis vitalibus, in ordine ad producendum gratiam & actus supernaturales, tunc probatio istius eleuationis incũbit ipsis Lutheranis & Caluinistis, & quia in re pertinente ad fidem illi nihil admittunt, nisi quod habetur expressè in sacris literis, vel quod saltẽ iuxta illos deducitur per euidentem & irrefragabilem consequentiam ex sacris literis, talis autem efficacia fiduciæ de hîc &

D nunc & practicè obtinendâ iustificatione ad exercitium talis fiduciæ conceptæ, & ad actualem apprehensionem iustitiæ Christi Domini vt sibi hîc & nunc applicatæ, nullibi habetur in sacris literis expressè, nec potest ex illis deduci, quin potiùs opponitur illi, vt patet ex dictis de obiecto diuinæ fidei requisitæ ad iustificationem, ideò fit, vt eiusmodi fides non sit instrumentum ipsius iustificationis vel iustitiæ Christi Domini nobis applicandæ, sicque non est quoad hoc par ratio hæreticorum ac Catholicorum; nos enim Catholici præter sacras literas admittimus definitionem Conciliorum, communem consensum Patrum, & traditionem Ecclesiæ, in quibus efficientiam sacramentorum nouę legis etiam fundamus. VIII.

I. ## ARTICVLVS VI.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM est: in multis locis scripturæ agitur de iustificatione, in quibus tamen videtur fieri mentio solius fidei: ergo sola fides est causa iustificationis accipiendæ.

Respondetur & negatur, sacras scripturas, vbi & quando agunt de præquisitis ad iustificationem, meminisse fidei cum hac particula exclusiua *sola:* quod enim aliqui ex hæreticis proferunt Christum Dominum apud S. Lucam cap. 8. dicere Iaïro, *crede tantùm, & salua erit,* non est ad rem præsentem, non enim Christus ibi agit de fide in ordine ad iustificationem, sed cùm nuntij dicerent Iaïro filiam suam iam esse defunctam, eúmq; auocarent à rogando Christo Domino, æstimãtes Christum Dominum posse qui-
II. dem sanare ægrotam, non suscitare tamen mortuam, Christus Dominus volens eum in hac fide, quam de tali eius potestate ad ressuscitãdum conceperat, confirmare (vt S. Aug. expresè docet lib. 2. *de consensu Euangelistarum* cap. 28.) ait illi, *noli timere, crede tantùm, & salua erit,* id est, illam ressuscitabo à morte, sicque non agitur de fide in ordine ad iustificationem.

Deinde, sacræ literæ ita meminerunt fidei tanquam primæ radicis, vt tamen alias dispositiones subintelligant, non excludant, vt patet ex dictis in nostra propositione: & in præsenti controuersia, sicut & in aliis pluribus, est valde notandum, hæc duo distingui, *excludere aliquid,* & *non meminisse expresè illius, nominando illud,* ex hoc posteriori prius malè inferri, v. g. sacræ scripturæ vno in loco dicunt Christum Dominum esse verum hominem minorem suo patre, in alio es-
III. se vnum cum illo & æqualem, quorum primum non negat secundum, nec econtrà, sed vtrumque simul est verum; est enim valde familiare sacris literis, quando plura requiruntur ad aliquid, vel in eo reperiuntur, non semper facere mentionem omnium & singulorum, sed modò vnius, modò alterius, modò plurium, prout res, de qua tunc agunt, exigit, frequentius autem meminerunt fidei, quia hæc est initium omnino primum gratuitæ iustificationis, à quo curatio animæ peccato infectæ incipit, vt S. Aug. docet pluribus in locis, vt epist. 105. *ad Sixtum,* libro de *prædestinatione Sanctorum* cap. 7. libro *de bono perseuerantiæ* cap. 2. & alibi.

Secundum fundamentum petitur ex cap. 1. S. Ioannis, vbi habetur, *quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine eius,* & cap. 3. *vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam,* qui-
IV. bus in locis, licèt agatur de iustificatione, fit mentio solius fidei.

Respondetur, ad locum illum S. Ioannis cap. 1. patere solutionem ex dictis modò, & ad alium ex capite 3. patet responsio ex animaduersione nunc positâ, sicut enim argumentum ab auctoritate negatiua non valet apud omnes Dialecticos, sic etiam ex eo, quòd sacræ literæ meminerunt fidei absque vllâ particulâ, tam virtualiter, quàm formaliter exclusiuâ aliarũ dispositionum, quas requirimus, non sequitur solam fidem sufficere ad iustificationẽ, sicut neque ex eo, quòd Christus Dominus apud S. Matth. cap. 19. ait *si vis ad vitam ingredi, serua mandata,* quibus verbis postulat obseruantiam Decalogi pro assequenda vita æterna, non possumus rectè colli-
A gere solam obseruationem Decalogi, prout illa distinguitur ab actu fidei, esse sufficientem adulto, vt consequatur iustificationem. V.

Tertium: S. Ioannis cap. 6. nonnulli postulant, quid debeant facere, vt operentur opus Dei: Christus respondet, *hoc est Dei opus, vt credatis in eum, quem misit ille:* ergo sola fides sufficit.

Respondetur, Christum Dominum ibi meminisse expresè *solius fidei,* quia alloquebatur homines, quibus præter fidem nihil videbatur deesse, nam sese demonstrabant promptos ad exercendum alia opera, sicut loco nunc citato in responsione superioris fundamenti meminit obseruationis mandatorum, non quòd fides non esset necessaria, sed quia hoc supposito & peracto ab ipso iuuene, nulla ferè videbatur ampliùs superesse difficultas ad illum saluandum, qui ostendebat se fore satis promptum ad credendum
B in Christum Dominum. VI.

Quartum petitur ex iis scripturæ locis, quæ ita tribuunt iustificationẽ fidei, vt etiam excludant ipsa opera; *ad Rom. 4. arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis,* & ibidem ei, qui *non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impiũ, reputatur fides eius ad iustitiam:* vnde notant esse perpetuã antithesim inter *fidẽ* & *opera.*

Respondetur, nomine *operum,* intelligi illis in locis opera præcepta per legem Mosaïcam, vt præcisè sunt istius legis, & etiam Decalogi, prout obseruantur solis naturæ viribus, quemadmodum S. Aug. ait libro *de spiritu & litera,* cap. 14. nam Apostolus ibi agit contra Iudæos, qui iactabant opera suæ legis, prout ex ipsa lege Mosaïca erant, docétque legem illam esse debilem, opus esse ipsâ fide in Christum Dominum, cui tanquam fundamento, radici, & initio ipsa iustificatio tribuitur, vt Concil. Trident. explicat sess.
C 6. c. 8. & quòd per illa verba Apostoli, *arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis,* non excludantur opera facta ex Christi Domini gratia, tanquam necessaria ad iustificationem, sed solummodo prædicta opera, S. Aug. expresè docet libro *de fide & operibus,* cap. 14. quo in libro habet etiam multa alia in fauorem nostræ propositionis. VII.

Ad rationem, quam subiiciunt, scilicet, *opera non esse grata, nisi fiant à iustificatis,* respondetur ex dicendis infrà non esse grata *de condigno,* sed *de congruo;* & quando S. Aug. loco nunc citato ait, *opera sequi iustificatum, non præcedere iustificandum,* id expresè intelligit de prædictis operibus legis, sine quibus docet hominem posse iustificari, ideóque non esse necesse, vt præcedant iustificationem, sed sequi iustificatum, quatenus scilicet homo, gratiâ iustificante informatus, VIII.
D potest legis Mosaïcæ, & naturæ opera exercere meritoriè.

ARTICVLVS VII.

Soluuntur fundamenta ex Patribus desumpta.

PRIMVM est: sanctus Hilarius, canone octauo in Matthæum sic scribit; *remissio est à Christo, quòd lex laxare non poterat, fides enim sola iustificat.*

Respondetur, S. Hilarium ibi per hanc particulam *sola* non excludere alios actus dispositiuos, sed duntaxat legem Mosaïcam, eius sacramenta, & cæremonias: nam ibi refert scribas fuisse commotos aduersus Christum Dominũ, quòd cùm

I. putarent illum esse purum hominem, remitteret peccata, quod lex vetus non poterat, & statim subiungit, *fides enim sola iustificat*: quò loci hæc causalis particula *enim* satis denotat S. Hilarium velle tātùm excludere vim iustificandi à lege veteri, per hanc particulam *sola*, & eam referre in ipsam veram fidem Christi Domini, non tamen exclusis aliis dispositionibus.

Secundum: S. August. lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum capite 21. sic dicit, *quantalibet fuisse virtutis antiquos prædices, non eos saluos fecit nisi fides.*

Respondetur, S. Augustinum ibi duntaxat excludere opera legis naturæ & Mosaicæ; cùm enim Pelagius, vt S. August. ibi expresè notat, distingueret tempora in *tempus ante legem Mosaicam*, in *tempora legis*, & in *tempus Christi Domini*, & contenderet primis duobus illis temporibus aliquos fuisse sanctissimos, perfectos in iu- II. stitia, & proinde sanguinem Christi Domini non esse necessarium in noua lege, sicut, vt Pelagius ibi contēdebat, non fuit necessarius istis duobus temporibus, S. Augustinus respondet istos non fuisse saluos operibus legis naturæ & Mosaicæ, vt præcisè sumptis, sed fide mediatoris, sicque S. Augustinus ibi non excludit alios actus dispositiuos supernaturales spei, contritionis, & dilectionis Dei.

Tertium fundamentum: idem S. Aug. lib. 83. quæstionum, quæst. 76. dicit, *si quis, cùm crediderit, mox ex hac vita discesserit, iustificatio fidei manet cum illo, nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratiâ peruenit.*

Respondetur, illum locum S. Aug. formaliter procedere de operibus legis Mosaïcæ, & iis, quę sunt ordinis purè naturalis, & tantùm velle nullum sibi promereri primam gratiam ex eiusmodi operibus, nec ex vi & efficacia illorum iustifica- III. ri: nam ibi explicat illud Apostoli *iustificatur homo per fidem sine operibus*, esse intelligendum de operibus, quæ præcedant fidem, vt expresè notat in fine istius capitis; vnde, quando verbis in obiectione citatis ait *iustificationē fidei manere cum illo, qui cùm crediderit, mox de hac vita discesserit sine præcedentibus bonis operibus*, non excludit alios actus dispositiuos, distinctos ab ipsa fide, sed duntaxat bona opera legis naturæ, vel Mosaicæ, quatenus talia sunt; imò, cùm ibidem dicat sententiam illam S. Pauli non esse contrariam alteri huic sentētiæ eiusdem Apostoli, *fides, quæ per dilectionem operatur*: item *si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis*, & alij actus dispositiui sequantur actum fidei, nōn antecedant, importéntq; factorum carnis mortificationem, spiritu & gratiâ Dei factam, tantum abest, vt S. IV. Aug. ibi agnoscat solam fidem pro instrumento & dispositione ad iustificationem, quin etiam reliquos actus dispositiuos ibi subintelligit.

Quartum fundamentū: S. Bernardus serm. 22. in *Cantica Canticorū* hæc habet, *quisquis pro peccatis compunctus esurit & sitit iustitiam, credat in te, qui iustificas impium, & per solam fidem iustificatus pacem habebit à te*: ergo sola fides iustificat.

Respondetur, prædictos actus dispositiuos, distinctos à fide, ibi non excludi, imò potiùs satis apertè includi in ipsa eius particulâ *pro peccatis compunctus esurit & sitit iustitiam*: nam compungi pro peccatis idem omnino est, ac dolere & conteri de illis.

Deinde, ipsum *esurire & sitire iustitiam*, iuxta eundem S. Bernardum serm. 1. *de omnibus san-* A *ctis*, idem est, ac ex spe consequendæ veniæ de peccatis ardere desiderio gratiæ sanctificantis, vt V. etiam ante illum explicarunt S. Hilarius can. 4. in *S. Matthæum*, Ambrosius lib. 6. *in S. Lucam*, Hieronymus *ad caput 5. S. Matthæi*, Augustinus lib. 1. *de sermone Domini in monte*: ergo, cùm verum tale desiderium importet dilectionem rei desideratæ, & eius, qui confert illam, S. Bernardus tali istâ particulâ prærequirit in adulto iustificando actum illum, quo iuxta Concilium Trident. sess. 6. cap. 6. qui se præparant ad gratiam iustificationis, vbi sperant Deum fore sibi propitium, incipiunt diligere illum, tanquam fontem omnis iustitiæ.

Quintum petitur ex eodem S. Bernardo; qui epistolâ 77. quæ est *ad Hugonem à S. Victore*, explicans verba illa, *qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*, ita ait, *cautè non repetit, qui verò non baptizatus fuerit, condemnabitur, sed tan-* B *tùm, qui verò non crediderit*, VI. *innuens nimirum solam fidem interdum sufficere ad salutem, & sine ea sufficere nihil.*

Respondetur, S. Bernardum ibi agere de necessitate baptismi *in re* vel *in voto* suscepti, & tantùm velle, vt ibidem ipsemet paulò antè verbis istis ait, quòd *si quis ante exitum*, id est mortem, *resipuerit, & voluerit & petierit baptizari*, sed mortis præoccupatus articulo fortè obtinere nequiuerit, dum non desit fides recta, spes pia, charitas sincera, tunc solam fidem (id est, excludentem realem baptismatis aquæ ablutionem cum reali prolatione formæ debitè factâ) sufficere, vt intelligitur ex iis omnibus, quæ ibi dicuntur, & ita hanc particulam *sola fides* ibi non excludere alios actus dispositiuos.

Sextum petitur ex S. Basilio, qui homilia de *humilitate*, *hac*, inquit, *perfecta est & integra* C *gloriatio in Deo, quando neque ob iustitiam suam quis se iactat*, VII. *sed nouit quidē seipsum veræ iustitiæ indigum, sola autem fide in Christum iustificatur.*

Respondetur, S. Basilium loqui ad mentem & sensū Apostoli, scilicet excludere ab actibus dispositiuis ad iustificationem bonos actus ordinis tantùm naturalis, vt patet ex verbis eius antecedentibus, quibus docet non esse gloriandum in eiusmodi operibus, tum etiam ex eo, quòd ibidem docet gloriam & sublimitatem hominis in eo consistere, quòd cognoscat Deum, quod fit per fidem; & quòd ei conglutinetur, quod fit per actum dilectionis supernaturalis: vnde, quando postea subiungit *hominem debere agnoscere se solâ in Christum fide iustificatum esse*, colligitur euidenter, eum per hanc particulam *solâ* excludere tantùm bona opera ordinis purè naturalis, & facere tantùm hanc antithesim inter fidem supernaturalem & eiusmodi opera, cùm D ibidem paulò pòst conformiter ad Apostolum VIII. dicat Deum esse, qui operatur in nobis *& velle & perficere* pro bona voluntate.

Septimum: S. Chrysostomus homilia 3. *in epistolam ad Titum* dicit, *si credis fidei, cur alia infers; quasi fides sola iustificare non sufficiat?*

Respondetur primò, in S. Chrysostomi Græco textu non haberi istam particulam *sola*, sed fuisse additam ab interprete Latino, quisquis ille fuit.

Deinde, respondetur eum ibi explicare illud Apostoli, *vt sint sani in fide, non attendentes ad Iudaïsmum*. Vnde, quādo ait *si credis fidei, cur alia infers, quasi fides iustificare non sufficiat sola*, istæ particulæ *alia* & *sola* excludunt tantùm futilem illam doctrinam, quam Iudæi comminiscebàn-

I. tur, & opera illis correspondentia, vel etiam legis tantùm Mosaicæ & naturæ, sicque non opponuntur actibus contritionis & dilectionis supernaturalibus, dispositiuis ad iustificationem.

Octauum: idem S. Chrysost. homil. *de fide & lege naturæ: nullus*, inquit, *sine fide vitam habuit: latro autem credidit tantùm, & iustificatus est.*

Respondetur, sanctum Chrysostomum ibi tantùm velle initium nostræ iustificationis esse ab ipsa fide supernaturali, & interdum aliquem posse saluari sine bonis operibus, exterioribus, vt eleemosynâ, ieiunio, & aliis id genus; neminem tamen fuisse saluatum sine fide, vt patet de latrone. Vnde ibi tantùm confert necessitatem veræ fidei in Christum Dominum cum necessitate eiusmodi operum, imò verbis paulò antecedentibus docet spem in Christum Dominum debere præcedere eam vitam, quâ viuitur in
II. Christo: ergo, cùm hic actus annumeretur actibus dispositiuis ad gratiam iustificantem, in quâ vita nostra spiritalis consistit, S. Chrysost. ibi non vult fidem solam, exclusis aliis actibus dispositiuis supernaturalibus, sufficere ad iustificandum hominem.

Nonum: Theodoretus in caput secundum epistolæ *ad Ephesios*, ad illa verba Apostoli *& hoc non ex vobis, non nostra*, inquit, *spôte credidimus, sed vocati accessimus, & cùm accessimus, non exigit vitæ puritatem & innocentiam, sed solâ fide susceptâ condonat peccata*, quo testimonio, sicut & præcedentibus, requiritur sola fides ad iustificationem.

Respondetur, Theodoretum loqui de ea puritate & innocentia vitæ, quæ antecedat primam vocationem ad fidem, quòd Deus scilicet in vocando aliquo ad veram fidem non prærequirit bona quædam opera eius, per quæ talem voca-
III. tionem & primam iustificationem mereatur: at actus dispositiui, quos hîc requirimus ad iustificationem, supponunt primam vocationem & primam iustificationem per aliquem actum veræ & supernaturalis fidei, sicque supponunt iustificationem inchoatam in sua radice, & tantùm requiruntur ad perficiendum illam dispositiuè.

ARTICVLVS VIII.

Soluuntur fundamenta ex ratione petita.

PRIMA ratio: per id solum dispositiuè, & instrumentariè iustificamur, per quod solum habemus accessum ad patrem & ad gratiam, in qua stamus: sed ex Apostolo *ad Rom.* 5. talem accessum habemus per solam fidem.

Respondetur, concessâ maiore, negando mino-
IV. rem, ad cuius probationem respondetur, hæc duo distingui, *habere accessum ad Deum per fidem*, & *habere accessum per solam fidem*: posterius excludit quodcumque aliud in ratione accessus, seu dispositionis ad gratiam iustificationis; prius verò minimè: nam, vbi domus aliqua habet plures ianuas pertranseundas, antequam perueniatur ad interius ædificium, & intretur in illud, qui ingreditur primam & secundam ianuam, rectè dicitur habere accessum ad istam domum: non ita tamen, vt solis istis duabus pertransitis pateat illi liber aditus in istam domum, quia ex hypothesi restat aliqua tertia, sicut in actibus Apostolicis cap. 13. licèt S. Petrus transeundo primam & secundam custodiam, haberet accessum ad ciuitatem, adhuc tamen indigebat apertione portæ ferreæ, quæ ducebat in ciuitatem, sic etiam

A admittimus, quia fides in Christum Dominum V. est prima radix iustificationis, eum, qui illam & eius actum habet, habere aliquem accessum ad Deum, non tamen omnem & quemlibet requisitum, sed primum & initiatiuum duntaxat, & vlteriùs debere adduci per aliquos actus dispositiuos, quibus promoueatur ad iustificationẽ. Vnde, cùm Apostolus nec ibi, nec alibi, tribuat istud soli fidei, cum exclusione aliarũ dispositionum, mens eius non est solam fidem esse instrumentum, seu dispositionẽ accipiendæ iustificationis.

Secunda: per id solum dispositiuè & instrumentariè iustificamur, quod solum Christus Dominus requirit ad iustificationem, & ad accipiendum beneficia gratiæ: at Christus apud S. Matthæum cap. 9. apud S. Lucam cap. 8. apud S. Marcum cap. 5. requirit solam fidem ad accipiendum iustificationem.

Concessâ maiore, negatur minor; ad cuius
B probationem, negatur Christum Dominum ibi VI. requirere solam fidem in iustificãdo adulto peccatore: nam apud S. Matthæum cap. 9. & apud S. Lucam cap. 8. ita dixit mulieri, *fides tua te saluam fecit*, vt fides ibi supponat pro fide informatâ actu dilectionis, & aliis dilectionis, spei & charitatis dispositionibus, requisitis ad iustificationem: nam & ipse textus Euangelij significat illam, non tantùm fide, sed etiam singulari deuotione instructam accessisse ad Christum Dominum, quod etiam S. Ambros. lib. 6. *in S. Lucam* dicit his verbis, *verecunda ergo fimbriam tetigit, fidelis accessit, religiosa credidit, sapiens sese sanam cognouit.*

Tertia: per id tantùm potest aliquis instrumentariè & dispositiuè accipere iustificationem, per quod potest placere Deo: at homo ante iustificationem nihil habet præter ipsam fidem, per quod placeat Deo, quia est immundus. VII.
C Negatur minor, concessa maiore: nam qui conteritur de peccato, dicitur etiam in sacris literis *placere Deo*, quatenus Deus gratam habet pœnitentiam, vt conducentem hominem ad gratiam iustificationis, *cor contritum & humiliatum Deus non despicies*, Psal. 50. quod est etiam dicendum de actu supernaturalis dilectionis erga Deum, vt intelligitur ex pluribus locis epistolarum sancti Ioannis.

Vltima: eodem modo sese habet fides in Christum pro accipienda iustificatione, quo intuitus populi Iudaici ægrotantis in serpentem æneum ad accipiendum sanitatem corporis, quia apud S. Ioannem 3. cap. serpens æneus in deserto fuit typus Christi Domini, & sanatio populi per intuitum serpentis typus nostræ sanationis à peccatis, seu iustificationis: atqui populus Iudaicus tunc in deserto fuit sanatus solo intuitu serpentis VIII.
D æneì, vt patet libro Numerorum cap. 21. ergo & nos solâ fide in Christum, & nullo alio instrumentariè & dispositiuè iustificamur.

Respondetur imprimis, vlceratos morsu serpẽtium ignitorum ita fuisse sanatos ad intuitum serpentis ænei, vt tamen eodem cap. 21. Numerorum dicantur præmisisse contritionem & pœnitentiam de suis peccatis, & ipse Moses dicatur ibi orasse Deum pro remissione peccati, in cuius vindictam Deus immiserat istos serpentes ignitos, & ita intuitus iste non fuit destitutus dispositiuis motibus, & actibus requisitis ad consequendam iustificationis gratiam: deinde, quia aliquis posset dicere hoc quidem esse verum de iis, qui dicuntur ibi venisse ad

I. Moyſem, & qui ante erectionem ſerpentis ænei fuerant vulnerati, non autem de aliis, ideò

Reſpondetur ſecŭdò, quoad hoc diſparem eſſe rationem figuræ, & veritatis repræſentatæ per figuram; intuitus quippe ſerpentis ſanabat tantùm ad vitam temporalem, vt S. Auguſtinus expreſsè notat tractatu duodecimo *in ſanctum Ioannem*; vnde, cùm talis ſanitas ex ſe & ex ſua natura ſit independens à ſpirituali ſanitate animæ quoad peccata, ſupernaturalis aliqua diſpoſitio animæ, vel etiam corporis, correſpondens contritioni & dilectioni Dei, non prærequirebatur in iſtis vulneratis, cùm in ipſis figuris & parabolis, non ſit abſolutè neceſſarium, vt quæcumque ſunt in ipſa veritate, habeant aliquid, per quod adumbrentur in figura, ſed ſufficiat, ſi illud, in quo eſt potiſſima ratio figuræ, repræſentet ipſam veritatem; res autem figurata
II. per hunc ſerpentem æneum præſtat vitam æternam homini, quatenus conformatur morti & reſurrectioni Chriſti Domini, vt ſanctus Auguſtinus docet expreſsè libro primo *de peccatorum meritis & remiſſione* capite 32. & ita, quia per fidem Chriſti Domini, vt informatam actibus contritionis & dilectionis Dei, conformamur morti, ſepulturæ, & reſurrectioni Chriſti Domini, & actus iſti ſunt proportionati accipiendæ gratiæ iuſtificationis, fit, vt præter actum fidei in Chriſtum Dominum, iſti etiam actus ſupernaturales diſpoſitiui prærequirantur in adulto iuſtificando.

ARTICVLVS IX.

Vtrum cauſa formalis noſtræ iuſtificationis ſit iuſtitia Chriſti, vel eius operum, nobis imputata, aut gratia formaliter nobis inhærens.

III. SIT hæc propoſitio: *formalis cauſa noſtræ iuſtificationis non eſt iuſtitia inhærens animæ Chriſti Domini, vel iuſtitia operum eius nobis imputata, ſed eſt iuſtitia & gratia nobis inhærens, à Deo nobis donata per Chriſtum, ſeu ex meritis Chriſti Domini.*

Tota propoſitio eſt de fide, definita in Concilio Tridentino quoad ſingulas partes; quoad primam *de iuſtitia inhærente* ſeſſione ſextâ, ſecundâ parte canonis decimi: quoad ſecundam de *iuſtitia operum Chriſti Domini*, primâ parte canonis decimi: quoad tertiam *de iuſtitia & gratia nobis inhærente*. canone vndecimo; quoad vltimam *de iuſtitia Chriſti Domini, tanquam cauſâ meritoriâ noſtræ iuſtificationis*, canone decimo: habetúrque etiam tota noſtra propoſitio capite octauo eiuſdem ſeſſionis, vbi omnes &
IV. ſingulæ cauſæ noſtræ iuſtificationis explicantur; & licèt plures ſint partes eius propoſitionis, quia tamen iuſtitia inhærens intrinſecè animæ, aſſerta tanquam cauſa formalis, negat extrinſecam iuſtitiam, etiam imputatam, vt formam noſtræ iuſtificationis, ideò auctoritates ſcripturæ & Patrum, item rationes, quæ probant nos iuſtificari iuſtitiâ inhærente, tanquam cauſâ formali, etiam probant neutram iuſtitiam Chriſti Domini, vt nobis imputatam, eſſe cauſam formalem iuſtificationis noſtræ.

Probatur itaque primùm ex ſacris ſcripturis, *ad Romanos* quinto, *charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis*, vbi per hanc particulam *per Spiritum ſanctum* intelligitur donum aliquod creatum,

A V. quod confertur operâ Spiritus ſancti, vt rectè probat ſanctus Auguſtinus libro *de ſpiritu & litera* capite 32. *charitas Dei dicta eſt*, inquit, *diffundi in cordibus noſtris, non quâ nos diligit, ſed quâ nos facit dilectores ſuos, ſicut iuſtitia Dei, quâ iuſti eius munere efficimur; hæc eſt iuſtitia Dei, quam non ſolùm docet per legis præceptum, verùm etiam dat per donum Spiritus.*

Item ex illo ſancti Ioannis, *videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus*, vbi ponderanda eſt illa particula *ſimus*, nam ſi per ſolam Chriſti Domini iuſtitiam nobis imputatam eſſemus iuſti, non eſſemus filij Dei, quia peccata, quæ de facto tollunt iſtam filiationem, remanerent actu, obuelata tantùm iuſtitiâ Chriſti Domini, & diceremur *filij Dei* duntaxat imputatiuè, non ex rei veritate; quod eſt contra prædictam auctoritatem
B VI. ſancti Ioannis, & contra Apoſtolum *ad Romanos* octauo, probantem in iuſtis nihil damnationis remanere.

Idem etiam ſignificatur, quando ſacræ ſcripturæ vocant iuſtos, *rectos corde* (vt Pſalmo 24. & alibi) id eſt *voluntate & animâ*; voluntas autem non eſt recta niſi perfectione ſibi inhærente.

Plura poſſunt videri tum ſcripturæ ſacræ, tum Patrum teſtimonia pro hac re apud Tapperum articulo octauo Louanienſi, apud Stapletonium libro quinto *de iuſtitia inhærente* capite ſecundo, & capite octauo libri ſeptimi, vbi fusè oſtendit hanc eſſe ſententiam ſancti Auguſtini, diſputantis contra Pelagium; item apud Bellarminum libro ſecundo *de iuſtificatione* capite ſeptimo & ſequentibus.

Tandem probatur ratione petitâ ex illis verbis Apoſtoli *ad Romanos* quinto, *ſicut per ino-*
C VII. *bedientiam vnius hominis*, id eſt Adæ, *peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnius*, ſcilicet Chriſti Domini, *obeditionem, iuſti conſtituentur multi.*

Ratio autem ſic formatur: eodem modo iuſtificamur ſeu conſtituimur iuſti per obeditionem Chriſti Domini, quo conſtituimur peccatores per inobedientiam Adæ; atqui ita conſtituimur peccatores per inobedientiam Adæ, quando naſcimur, vt non ſimus peccatores ſolâ imputatione actualis inobedientiæ, ſeu peccati primi noſtri parentis, ſed vt verè & formaliter ſimus peccatores per peccatum aliquod diſtinctum ab iſta actuali inobedientia Adæ, & cauſatum moraliter ab illa in vnoquoque noſtrûm, quando naſcimur, formaliter & proprio ſuo modo nobis inhærens: igitur, quando iuſtificamur, non iuſtificamur ſolâ im-
D VIII. putatione iuſtitiæ Chriſti Domini, ſed verâ & propriè dictâ iuſtitiâ, vnicuique iuſtificato formaliter inhærente.

Minor non eſt tantùm certa apud omnes Catholicos, ſed etiam apud Caluiniſtas; Caluinus enim libro ſecundo ſuarum Inſtitutionum capite primo, paragrapho octauo, eam admittit, & probat tam ex Apoſtolo præſenti capite *ad Romanos*, quàm ex ſancto Auguſtino: ſimiliter & Petrus Martyr commentario ad præſentem locum Apoſtoli, & alij eorum ſectatores.

Maior autem eſt tota Apoſtoli; nam ibi comparat Chriſtum reparantem & iuſtificantem nos, cum Adam nos perdente & inficiente peccato originali, item obedientiam Chriſti Domini, cum inobedientia Adæ, & ait donum

I. Christi Domini in iustificatione hominum esse A
potentius, quàm fuerit peccatum Adæ, & per donum Christi Domini abundantiam gratiæ, donationis & iustitiæ multò magis recipi, quàm peccatum per inobedientiam Adæ: ergo, vt hæc antithesis Apostoli valeat, & obedientia Christi Domini sit ad minus æquè potens, ac est peccatum Adæ, sicut hoc ita fuit moralis causa peccati nostri originalis, vt tamen simus verè & formaliter peccatores aliquâ maculâ verè & formaliter nobis inhærente, quando nascimur, etiam ex confessione aduersariorum, ita vt Adæ peccatum non tantùm imputetur nobis; sic etiam obeditio Christi Domini, & iustitia operum eius, non imputabitur in ipsa iustificatione hominum, sed tanquam quædam moralis causa efficiens causabit in nobis veram iustitiam formaliter & realiter inhærentem ipsis iustificatis.

II. Atque hoc modo sanctus Augustinus intel- B
lexit hunc locum Apostoli: nam alludens ad illum libro primo *de peccatorum meritis & remissione* capite nono, ita ait, *sicut ille*, scilicet Christus, *in quo omnes viuificabuntur, dat etiam sui spiritus occultissimam fidelibus gratiam, quam latenter infundit & paruulis; sic & ille, in quo omnes moriuntur*, id est Adam, *occultâ etiam tabe carnalis concupiscentia sua tabificauit omnes de sua stirpe venientes*; & capite sequenti, *legimus*, inquit, *iustificari in Christo, qui credunt in eum propter occultam communicationem & inspirationem gratia spiritalis, quia quisquis haeret Domino, vnus spiritus est*; & eodem libro capite 15. *si propterea Christus vnus est, in quo omnes iustificentur, quia non sola eius imitatio iustos facit, sed per spiritum regenerans gratia: propterea & Adam vnus est, in quo omnes peccauerunt, quia*
III. *non sola eius imitatio peccatores facit, sed per car-* C
nem generans pœna. Quibus verbis sanctus Augustinus probat contra Pelagianos peccatum primi parentis non ideò dici esse in eius posteris, quia illi eum imitantur in peccando, sed quia verè contrahunt maculam originalem, dum nascuntur, sumpto argumento à modo, quo Christus Dominus, secundus Adam, iustificat nos, scilicet, quia infundit gratiam inhærentem, quæ nos regeneret.

Articulus X.

Refelluntur nonnullæ responsiones aduersariorum aduersus allatam rationem.

Prima hæreticorum responsio est, Apostolum ibi non comparare iustitiam, quam habemus in hoc statu, cum iustitia & macula pec-
IV. cati originalis, sed eam iustitiam, quam sumus D
habituri in altera vita, quam dicunt fore inhærentem, cum iniustitia Adæ, quod videntur sibi colligere ex eo, quòd Apostolus ibi loquatur in futuro, *iusti constituentur multi*.

Verùm hæc responsio, sicut & aliæ, facilè refellitur ex dictis, quia tam ex verbis antecedentibus Apostoli, quàm ex relatis testimoniis S. Augustini, est euidens, Apostolum agere de iustitia Christiana huius vitæ: ex verbis Apostoli; nam à principio capitis vsque ad prædictam comparationem agit de iustificatione hominum, prout illa fit in hoc statu, vt patet ex simplici lectione textus, & hæc eius verba satis expresè id declarant, *per quem nunc reconciliationem ac-*
cepimus, quibus verbis hanc statim comparatio- V.
nem subiicit, vt explicet tam causas reconciliationis *efficientem, moralem, formalem*, quàm excellentiam eius supra causam moraliter efficientem nostri peccati originalis, ad quod vtrumque denotandum incipit istam comparationem ab hac particula causali *propterea*, & quando in sequentibus loquitur de efficacia gratiæ Christi Domini supra efficaciam peccati Adæ, loquitur de illa, vt pertinente ad præsentem statum, ait enim *nos accepisse abundantiam gratiæ & donationis*, & multò amplius, quàm indigeremus ad interitum peccati, vt sanctus Chrysostomus homiliâ decimâ *in epistolam ad Romanos* expresè docet, quod non esset verum, si iustificaremur solâ imputatione iustitiæ Christi Domini, quandoquidem adhuc remaneret peccatum.

Neque his obstat particula illa Apostoli e-
nunciata per futurum (*iusti constituentur multi*: VI.
nam ita loquitur) vt tantùm denotet beneficium istud iustificationis per gratiam inhærentem non esse duntaxat pro præterito tempore præsentis vitæ, etiam vsque ad finem mundi, vt etiam patet ex relatis testimoniis sancti Augustini, quæ loquuntur de præsenti vita, & expresè de iustitia per gratiam inhærentem, præsertim istud libri primi *de remissione peccatorum* capite nono, vbi sanctus Augustinus hanc particulam Apostoli enuntiatam per futurum *in quo omnes viuificabuntur*, explicat pro præsenti statu.

Secunda responsio est, comparationem istam Apostoli tantùm procedere de causis efficientibus iniustitiæ & iustitiæ, de Adam inobediente, & Christo Domino obediente, non autem de modo & causa formali iustificationis.

Hæc etiam responsio, scilicet, istam compa-
rationem Apostoli non attendi penes modum VII.
& causam formalem communicandæ iniustitiæ per Adam, & iustitiæ per Christum Dominum, intelligitur reiecta ex dictis: nam Petrus Martyr ad illum locum Apostoli colligit ex hac particula eius, *peccatores constituti sunt multi*, peccatum originale esse aliquid inhærens & proprium nobis, dum nascimur: ergo, cùm idem Apostolus loquatur eodem modo de hominibus, *iusti constituentur multi*, significat illos ex meritis Christi Domini esse pari modo iustificandos per aliquid sibi proprium & inhærens.

Deinde, Apostolus ibidem ait gratiam Christi Domini esse in ipsa iustificatione longè abundantiorem peccato primi parentis; ergo, si peccatum istud, etiam ex confessione aduersariorum, causat peccatum originale & maculam in-
hærenter existentem in nobis, dum nascimur, VIII.
etiam obedientia Christi Domini debet causare in nobis, dum iustificamur, aliquid formaliter inhærens, quo formaliter simus iusti.

Articulus XI.

Probatur ampliùs nostra propositio triplici ratione.

Secunda ratio pro nostra propositione est hæc: Christus Dominus restituit nobis donum illud gratiæ, quod perdidimus in primo parente, vt sanctus Irenæus libro tertio *aduersus hæreses* capite secundo, sanctus Augustinus libro sexto *de Genesi ad litteram* capite 24.

I. A 25. 26. & 27. docent; sed donum istud, quod perdidimus in primo parente, est potissimùm gratia inhærens, per quam mens reddebatur recta & subiecta Deo, quemadmodum inter hæreticos recentiores ipse Scarpius docet in suo cursu Theologico, capite *de imagine Dei in homine ante lapsum*, & nostri Scholastici primâ parte quæstione 100. articulo primo, agendo *de statu innocentiæ*: ergo iustitia illa, quâ ex merito Christi Domini sumus iusti, debet esse aliquid à Deo nobis infusum, nobísque formaliter inhærens.

Tertia ratio: iustitia fidei, in qua iustificatio impij consistit, debet consistere in rectitudine hominis ad Deum, ideò enim iusti appellantur *recti corde* passim in sacris litteris: atqui voluntas non fit recta rectitudine sibi extrinsecâ, sed inhærente; & regeneratio non intelligitur sine
II. deperditione prioris formæ, & acquisitione nouæ, quemadmodum Philosophi docent in Physicis, & Apostolus significat *ad Colossenses* tertio, *exspoliantes*, inquit, *veterem hominem, induite nouum secundùm imaginem eius, qui creauit illum*, & ad *Ephesios* quarto, *induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis*: vbi iuxta phrasim Apostoli quilibet homo, quatenus est renouatus per gratiam Dei, appellatur *nouus homo*: igitur voluntas nostra in iustificatione, quæ in sacris litteris vocatur *regeneratio* & *natiuitas* (vt primæ sancti Petri primo & tertio, item primæ sancti Ioannis tertio) fit recta per iustitiam sibi formaliter inhærentem.

Vltima ratio: causa efficiens & causa formalis semper distinguuntur; vna enim est *extrinseca*, *intrinseca* altera: atqui iustitia Christi Domini est moralis causa efficiens, seu meritoria, no-
III. stræ iustificationis, vt Apostolus passim docet: igitur hæc iustitia Christi Domini non est formalis causa nostræ iustificationis.

ARTICVLVS XII.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM petitur ex iis omnibus sacræ scripturæ locis, quibus fides dicitur reputari alicui ad iustitiam, vt *ad Romanos* quarto, *credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*; & paulò pòst, *hoc scriptum est & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum*, vbi aliqui hæretici notant Apostolum hoc quarto capite appellare vndecies *iustitiam imputatiuam*; item ex aliis locis, quibus iustificatio explicatur per imputationem & reputationem.

IV. D Respondetur, iustitiam Christi Domini nunquam fidelibus imputari, sed quod istis in locis dicitur *imputari*, esse aliquem nostrum actum, qui ratione suæ excellentiæ, puta contritionis & dilectionis Dei, quâ informatur, dicitur *reputari* nobis ad iustitiam, seu quatenus Deus propter illum infundit nobis gratiam, sic *ad Rom.* 4. quando est sermo de Abraham, dicitur, *credidit Abraham & reputatum est ei ad iustitiam*, vbi non iustitia Christi Domini, sed actus fidei, quem ibi dicitur exercuisse, recensetur esse reputatus ad iustitiam, aliàs fuisset dicendum Apostolo, *credidit Abraham, & Christi vel Messiæ iustitia fuit ei imputata*; sic enim locus ille habet aliquam vim ad probandam imputatiuam iustitiam Christi Domini.

Et quòd hæc nostra explicatio sit ad mentem Apostoli, ipse expressè significat circa finem capitis, dum sic loquitur de Abraham, *& non est infirmatus in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcumque promisit, potens est & facere, ideò & reputatum est illi ad iustitiam*, quasi Apostolus dicat ob hanc heroïcam fidem informatam gratiâ Abrahamum fuisse iustificatum, & quando subiicitur *hoc fuisse scriptum propter nos*, Apostolus significat Abrahamum nobis proponi in exemplar iustificationis, ita vt, sicut ipse Abraham non ex operibus siue legis Mosaicæ, quæ nondum vigebat, siue moralibus ordinis tantùm naturalis, cuiusmodi sunt obseruationes præceptorum Decalogi, fuit iustificatus, sed ex fide formatâ, ita & nos simus iustificandi. Nec est, quòd hæretici vrgeant re-
B petitionem huius vocis *reputatum* toties iteratam isto quarto capite, nam semper sumitur ibi modo à nobis explicato. VI.

Secundum petitur ex iis omnibus scripturæ locis, quibus Christus Dominus dicitur *nostra iustitia*, vt primæ *ad Corinth.* 1. *qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio*: secundæ *ad Corinthios* quinto, *eum*, id est Christum, *qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in Christo.*

Respondetur Christum non dici factum *nostram iustitiam* in genere *causæ formalis*, sed in genere *causæ meritoriæ & exemplaris*, quatenus nobis promeruit gratiam illam, quam confert per sacramenta, & quatenus nostra iustitia debet conformari iustitiæ Christi Domini; & quòd Apostolus primæ *ad Corinthios* primo, non intelligat Christum Dominum, seu iustitiam Christi
C Domini, esse *nostram iustitiam* in genere causæ formalis, patet ex ipso textu: nam eodem modo loquitur de sapientia, de redemptione, ac de iustitia, sic enim ait, *qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia & sanctificatio & redemptio*: at Christus non est *nostra redemptio*, nisi quatenus ipse nos redemit, & satisfecit Deo Patri pro nobis: non est item sapientia inhærens animæ Christi Domini, hæc ipsamet sapientia, quæ est in aliis hominibus, sed omnino alia; & quæ est in hominibus, est in illis ex merito Christi Domini. VII.

Idem etiam patet ex intentione Apostoli: nam Apostolus ibi intendit non esse homini gloriandum in eiusmodi donis, quasi illa habeat à seipso, cùm sint à Deo, qui nobis illa confert ex merito Christi Domini: nam ante & post verba in obiectione relata, ait, *vt non glorietur eis, vt qui gloriatur, in Domino glorietur*: quomodo alibi dicit *quid gloriaris, quasi non acceperis* &c. sic illud secundæ *ad Corinthios* quinto, *vt efficeremur iustitia Dei in ipso*, idem est ac *efficeremur iusti apud Deum ex meritis Christi Domini*; quæ iustitia inhærens nobis dicitur *iustitia Dei*, quia illam infundit nobis Christi Domini meritis; si isto loco hominem effici *iustitiam Dei*, idem significet, ac iustitiam alienam ei imputari, seu iustificari alienâ iustitiâ sibi imputatâ, iam ex hoc loco ipsa iustitia Christi Domini non imputabitur nobis in iustificationem, sed ipsamet increata & essentialis iustitia Dei, quemadmodum Oziander voluit; ait enim Apostolus, *vt efficeremur iustitia Dei in ipso*, non enim dixit, *vt efficeremur iustitia Dei in Christo*: ergo, VIII.

I. cùm Apostolus non dicat nos effici iustitiam Christi, nec item etiam iuxta confessionem Lutheranorum & Caluinistarum simus iusti essentiali iustitiâ Dei, vt suprà vidimus, erit idem, *hominem effici iustitiam Dei in Christo*, ac *effici iustum apud Deum iustitiâ nobis infusâ à Deo & acceptâ ex meritis Christi Domini.*

Tertium desumitur ex ipsis scripturæ locis, quibus habetur, Deum dedisse nobis Christum, & cum illo omnia nobis donasse, & ex consequenti eius iustitiam, *ad Romanos* octauo, item iis, quibus habetur Christum Dominum dedisse semetipsum pretium redemptionis, *ad Romanos* eodem capite, *de peccato damnasse peccatum, vt iustificatio legis impleretur in nobis.*

Circa quod testimonium vrget Kemnitius particulam istam *in nobis*, cuius loco Apostolus non ait *à nobis*, quia, inquit Kemnitius, Christus, qui pro nobis legem impleuit, in nobis est,
II. hoc est per fidem inhabitat in nobis, quia scilicet apprehendimus iustitiam Dei, vt nobis imputatam.

Respondetur Deum dici dedisse nobis Christum Dominum & omnia cum illo, quatenus concessit nobis ex merito Christi Domini, quæcumque conferunt ad obtinendam beatitudinem, & ex consequenti dedit nobis obedientiam & iustitiam operum Christi Domini, vt causam bonorum nobis concessorum, non autem tanquam causam formalem nostræ iustificationis: nam Apostolus *ad Romanos* octauo docet nos esse prædestinatos ad vitam in Christo Domino, Deum tradidisse illum pro nobis, & dedisse quæcumque spectant ad nostram salutem.

Nec est, quòd Kemnitius insultet nobis propter hæc verba, *Deus filium suum mittens in simi-*
III. *litudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis*: nam, vt patet ex antecedentibus, mens Apostoli est legem tam Mosaïcam, quàm naturalem, ita fuisse infirmas, vt non possent hominem in hac corruptione constitutum adducere ad iustificationem; & ideò ad id efficiendum Deum misisse filium suum, qui *de peccato*, id est corpore suo crucifixo, quod appellat *peccatum*, quia fuit hostia pro peccato, damnaret seu aboleret peccatum; sicut sanctus Augustinus explicat libro tertio *contra duas epistolas Pelagianorum* capite sexto, vt ipsa iustificatio, quam lex ipsa iubebat, impleretur in nobis, id est, vt ipsa remissio peccatorum seu iustificatio sortiretur in nobis suum effectum, quomodo locus hic Apostoli explicatus nullo modo fauet aduersariis, sed tantùm docet necessitatem incarnationis Christi: rectè enim intelligimus hanc
IV. iustificationem à peccatis perfici in nobis ex beneficio Incarnationis & Passionis dominicæ, quando gratia iustificans nobis inhærens confertur ex Christi Domini meritis.

Quartum *ad Ephesios* primo capite, Apostolus dicit Deum nos acceptos seu gratos habuisse in dilecto filio suo, quâ loquendi formulâ indicat nos quidem esse turpes & dignos odio, sed in Christo, id est nos coopertos iustitiâ Christi, esse acceptos Deo.

Respondetur negando Apostolum ibi dicere Deum nos habuisse gratiosos in Christo, ita enim scribit, *gratificauit nos in dilecto filio suo*; vbi *gratificare* idem est ac valde charum & acceptum Deo reddere propter meritum Christi,

A vt etiam ipsemet Beza animaduertit ad illum locum tam in sua versione, quàm in commentario: at Deum, nos sibi reddere & efficere valde charos & acceptos per donum aliquod nobis ab ipso infusum & inhærens, sanctus Chrysostomus notat expressè homiliâ primâ in epistolam *ad Ephesios*, vbi ait Deum non tantùm liberasse nos à peccatis, sed etiam fecisse amabiles, illúdque explicat exemplo pulchritudinis corporeæ redditæ alicui scabioso; atque Deum in ipsa iustificatione ornare *animam*, facere pulchram & desiderabilem, etiam ipsis angelis illam conspicientibus, quod non potest intelligi nisi concedamus Deum ponere aliquid reale in anima, eique inhærens, quo reddatur amabilis: idem & Theodoretus notauit ad eundem locum Apostoli, sic explicans, *dignos, qui amaremur, nos fecit mors Domini:*
B *per illam enim peccatorum depositis maculis à tyranni seruitute liberati diuinæ imaginis characterem recipimus.* VI.

Quo vtroque loco tam sanctus Chrysostomus, quàm Theodoretus, distinguit remissionem peccatorum & infusionem gratiæ sanctificantis tanquam duas partes componentes totam & adæquatam essentiam nostræ iustificationis; & hanc posteriorem eius partem dicere aliquid infusum animæ denotat vltima particula Theodoreti: nam per *characterem illum diuinæ imaginis* nihil aliud potest intelligi, quàm gratia sanctificans, etiam explicando rationem diuinæ imaginis iuxta Scarpium loco anteà citato.

Quintum: Apostolus eiusdem epistolæ *ad Ephesios* quarto, ait, *induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est*, quo Apostolus si-
C gnificat nos tegi iustitiâ Christi, tanquam aliquo pallio.

Respondetur, vt iam obseruauimus tertiâ ratione pro nostra propositione, illud non esse VII.
tegi iustitiâ Christi Domini tanquam pallio, sed id nihil aliud significare, quàm renouari spiritu mentis, vt etiam Beza admittit ad eum locum, & sanctus Augustinus libro duodecimo *de Trinitate* capite septimo, explicat ex illo loco eiusdem Apostoli *ad Colossenses* tertio, *exuentes vos veterem hominem, induite nouum, qui renouatur in agnitione Dei secundùm imaginem eius*, & hanc renouationem spiritus fieri propriè & formaliter in nobis per infusionem gratiæ nobis inhærentis idem sanctus Augustinus docet libro sexto Geneseos *ad litteram* capite 26. sic scribens, *hanc imaginem in spiritu mentis impressam perdidit Adam per peccatum, quam recipimus per gratiam iustitiæ.*

D VIII.

ARTICVLVS XIII.

Soluuntur fundamenta hæreticorum ex auctoritate Patrum desumpta.

HÆRETICI ex Patribus plura testimonia referunt, quæ docent Christum Dominum esse nostram iustitiam, vel nostram iustitiam non esse omninò perfectam; sed prima eodem modo explicantur, quo locus relatus ab Apostolo, vbi Christus Dominus dicitur esse *nostra iustitia*; & posteriora non ostendunt nos solummodo iustificari imputatiuâ iustitiâ Christi Domini, de quo tamen hîc tantùm est quæstio, hæc tamen ex Patribus videntur magis fauere.

I. Primum est illud sancti Ambrosij libro secundo *de Iacob & vita beata*, explicantis nostram iustificationem exemplo Iacob sese occultantis habitu & vestitu sui fratris, *vt ibi*, inquit, *suo commodo alienâ personâ benedictionem acciperet, ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescimus, vt testimonium iustitiæ à conspectu Dei referamus.* A

Respondetur in primis, locum relatum ex sancto Ambrosio libro secundo *de Iacob*, ibi non extare: vnde etiam, cùm liber ille sit distinctus per capita, omittunt aduersarij ipsam citationem capitis, vt sic legentibus faciliùs imponant: sed quidquid sit, quia potest contingere, quòd aliqui Patrum factum illud Iacob explicent secundùm sensum quendam mysticum de nobis, vt redemptis per iustitiam Christi Domini.

II. Respondetur, posse in nobis distingui duplicem iustitiam; vnam, *quâ formaliter iustificamur*, & de impiis simus iusti; alteram, *quâ Deo satisfacimus* pro culpa & pœnis ob illam debitis; Patres, quando exponendo hocce mysterium dicunt iustitiam Christi Domini imputatam nobis ibi repræsentari, loquuntur, non de priori nostra illa iustitia, de quâ hîc agimus, sed tantùm de posteriori, quatenus, quia Christus Dominus satisfaciendo pro nobis suo patri, erat noster sponsor & vas, hæc etiam eius iustitia satisfactionis, dum reconciliamur Deo formaliter per gratiam nobis inhærentem, applicatur & censetur quodammodo nostra, nec enim nostris operibus quantumlibet bonis satisfacimus Deo, nisi in quantum innituntur satisfactioni Christi. B

Secundum petitur ex auctoritate S. Augustini in Ench. *ad Laurentium* sic scribentis capite 41. *ipse*, scilicet Christus, *factus est peccatum, vt nos iustitia, nec nostra, sed Dei simus: nec in nobis, sed in ipso: sicut ipse peccatum; non suum, sed*

III. *nostrum, nec in se, sed in nobis constitutum.* C

Respondetur, sanctum Augustinum ibi eodem modo & sensu esse intelligendum, quo hæc sententia Apostoli secundæ *ad Corinthios* capite quinto debet iuxta illum intelligi, *qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso*: nam loco illo nobis obiecto ab aduersariis sanctus Augustinus citat istum: sensus autem est hic, Christus Dominus est hostia pro peccato, eo fine, vt ex ipso eius merito simus iusti, iustitiâ non nostrâ, hoc est, non legis naturæ vel Mosaïcæ operibus acquisitâ à nobis, sed Dei, id est à Deo nobis infusâ; nec in nobis, id est, non vi & efficaciâ nostrorum bonorum operum legis siue naturæ, siue Mosaïcæ, sed in ipso, scilicet Christo, id est ex Christi Domini merito nobis concessâ.

IV. Ita hunc locum Apostoli esse intelligendum ait sanctus Augustinus sermone 15. *de verbis Apostoli* capite primo, *nos sumus*, inquit, *iustitia, non nostra, sed Dei: ab illo accepta, non à nobis assumpta: impartita, non vsurpata: donata, non rapta*; ante quæ verba notat *nos esse iustitiam Dei*, nihil aliud significare, quàm *nos esse iustos*, & iustitiâ ibi eo modo sumi pro iusto, quo apud Latinos auctores hic terminus *magna iuuentus* ponitur pro multis iuuenibus, Apostolum verò ita fuisse loquutum, quia iste modus loquendi magis commendat nostram iustitiam, res enim excellentes in suo genere satis frequenter in sacris litteris dicuntur esse Dei, sic *cedros Dei; montes Dei*; & eodem etiam modo idem sanctus Augustinus intellexit locum hunc Apostoli D

epistola 120. *ad Honoratum* capite tertio, & libro tertiò *contra duas epistolas Pelagianorum* capite septimo, & libro *de spiritu & littera* capite 9. & 18. item sanctus Chrysostomus & Theophilactus ad illum locum Apostoli. V.

Tertium petitur ex eodem sancto Augustino libro 19. *de ciuitate Dei* capite 27. vbi ait nostram iustitiam potiùs constare *remissione peccatorum, quàm virtutum perfectione*: ergo iustificatio non fit per aliquid nobis inhærens.

Respondetur, illum nomine *remissionis peccatorum* intelligere gratiam infusam, explicando causam formalem per suum effectum; nam & in illa eadem periodo ait nostram iustitiam esse veram iustitiam, qualis tamen non esset, si solùm essemus iusti iustitiâ Christi Domini nobis imputatâ: item ait fidem debere operari per dilectionem, & eodem loco per hanc particulam *perfectione virtutum* videtur tantùm velle iustitiam hominis constituti in hac vita non tam consistere in perfecto illo exercitio virtutum, quo partes inferiores obediunt ad nutum partibus superioribus, quàm in ipsa peccatorum remissione, acceptâ per infusionem gratiæ: nam ibi ponit discrimen inter pacem eorum, qui in hac vita seruiunt Deo, & pacem seruientium Deo in altera vita, vbi erit perfecta subiectio partium inferiorum ad superiorem, quemadmodum ibi docet. VI.

Quartum petitur ex sancto Bernardo sermone 61. *in Cantica*, vbi citans illud Psalmi 70. *Domine memorabor iustitiæ tuæ solius*, ita subiungit, *ipsa enim est & mea; nimirum factus es mihi tu iustitia à Deo; nunquid mihi verendum est, ne non vna ambobus sufficiat; non est pallium breue, quod secundùm Prophetam non possit operire duos.*

Respondetur, eum non loqui de nostra formali iustitia, sed tantùm de iustitia operum Christi Domini, quatenus illa est tam infiniti valoris & meriti, vt etiam sit causa meritoria istius efficaciæ, quam bona nostra opera habent. Vnde, cùm Christus Dominus per illam sic nobis meruerit, vt ferè tota sit in nostrum commodum (pauca enim Christus Dominus sibi meruit, nobis verò plurima) fit, vt sanctus Bernardus loquens de illa, rectè sic dicat, *ipsa enim & mea est; nam factus es tu mihi iustitia à Deo*, id est causa satisfactoria & meritoria apud Deum pro nobis, cui causæ meritoriæ & satisfactoriæ nostra iustitia innixa, valet etiam apud Deum. VII.

Et quòd hæc sit mens sancti Bernardi, patet, tum ex iis, quæ ibi intendit, tum ex ipsismet eius verbis eò loci: ex priori quidem, quia ibi intendit explicare, quænam sit apud Deum vis & efficacia vulnerum Christi Domini, quam ibi exaggerat; ex posteriori autem, quia, vbi docuit misericordiam Dei erga nos reluxisse in vulneribus Christi Domini, docet nostrum meritum inniti meritis Christi Domini, ita enim scribit: *meum proinde meritum, miseratio Domini: non planè sum meriti inops, quandiu ille miserationum non fuerit; quòd si misericordiæ Domini multæ, multis ego in meritis sum*: & paulò pòst subiungit verba in obiectione posita. Hinc, quemadmodum iuxta sanctum Bernardum ibi meritum Christi Domini non est nostrum formaliter, sed aliud omnino distinctum, & dicitur nostrum ratione sui effectus & commodi, quatenus cedit in nostrum bonum, vt pote cui nostrum meritum innititur, ita etiam, vt omnia VIII.

I. apud eundem sanctum Bernardum ibi correspondeant, iustitia Christi Domini est nostra, non quidem *formaliter*, sed *effectu*, & prout etiam formalis nostra iustitia innititur illi, & est aliquis effectus eius meritorius.

ARTICVLVS XIV.

Soluuntur fundamenta ex ratione petita.

PRIMVM fundamentum: eo modo constituimur iusti per obedientiam Christi Domini, quo sumus constituti peccatores per inobedientiam Adæ, *ad Rom.* 5. cap. Atqui sumus constituti peccatores per inobedientiam Adæ solummodo nobis imputatam; quia, quando primus parens peccauit actu per inobedientiam, nondum eramus, nisi tanquam in capite & principio humanæ naturæ, qui modus existendi non erat sufficiens, vt peccatum Adæ esset actu in nobis, sed tantùm vt imputaretur: ergo solùm
II. sumus iusti per obedientiam Christi Domini & eius iustitiam, quia illa imputatur nobis.

Respondetur, concessâ maiore, negando minorem, intellectam de *formali* causa, quemadmodum debet procedere, vt sit contra nostram propositionem: duplex enim peccatum distinguitur in Adam; vnum *actuale*, quod consistebat in actuali inobedientia & transgressione præcepti sibi impositi à Deo; alterum *habituale*, quod transacto actu & pœnitentiâ nondum peractâ remansit in illo: iam peccatum Adæ, quo formaliter sumus infecti, quotquot viâ seminali iuxta legem ordinariam descendimus ab illo, quódque vocant *originale*, non est primum istud *actuale* peccatum, vt etiam Caluinus expresse fatetur lib. 2. suarum Institutionum cap. 1. parag. 8. sed est aliud distinctum vnicuique proprium, & est illud, quod in primo parente fuit
III. *habituale*; Apostolus autem *ad Rom.* 5. cap. dicens *per vnius inobedientiam multos esse constitutos peccatores*, nomine *inobedientia* non intelligit peccatum illud *habituale*, quo, dum nascimur, nascimur formaliter peccatores, sed intelligit primum *actuale* peccatum Adæ, quod, quatenus fuit peccatum capitis, est causa moraliter efficiens peccati originalis, quod est in posteris Adæ: ergo, vt comparatio sit legitimè facta inter inobedientiam ipsius Adæ & obedientiam Christi Domini, locus ille Apostoli debet intelligi sic, quòd, quemadmodum per peccatum *actuale* Adæ in genere causæ *efficientis moraliter* peccatum *originale* est in nobis causatum, distinctum ab ipso *actuali* Adæ peccato, quo quidem peccato per *actuale* peccatum Adæ causato sumus formaliter peccatores, ita etiam per obedientiam Christi Domini, tanquam causæ moraliter efficientis, aliquid omnino distinctum ab
IV. ipsa obedientia, seu iustitia operum Christi Domini, causatur in nobis, quo sumus formaliter iusti, & sicut peccatum *originale*, quo nascimur formaliter peccatores, residet in nobis, vt Caluinus expresse fatetur suprà, ita etiam iustitia, quâ sumus formaliter iusti, debet esse aliquid in nobis formaliter inhærens.

Neque fauet aduersariis, quòd Patres sæpe dicunt nos tunc peccasse peccato alieno: item alienum peccatum nobis imputari.

Id enim tantùm intelligunt de *actuali* peccato Adæ, quod, quia fuit capitis, imputatur etiam eius posteris; sed Patres vltra hanc denominationem admittunt & aliam, quâ asserunt nos esse formaliter peccatores, desumptam à peccato *ori-*
A *ginali* inexistente nobis, vt etiam Caluinus loco V.
nunc citato docet ex S. Augustino: ergo, licèt iustitia operum Christi Domini pertineat etiam ad nos, quatenus illam ordinauit in nostram salutem; attamen non dicemur ab illa *formaliter* iusti, sed ab aliâ formâ nobis inhærente.

Secunda ratio: sicut Christus factus est pro nobis *peccatum*, ita & nos fuimus iustitia Dei in Christo, ex Apostolo secundæ *ad Corint.* 5. atqui Christus Dominus factus est pro nobis *peccatum*, quia peccatum nostrum est illi imputatum, & pœnæ peccati etiam illi impositæ, vt patet ex Patrum expositione ad citatum locum Apostoli: ergo & nos sumus iustitia Dei in Christo, quia iustitia Christi Domini nobis imputatur.

Confirmatur, & simul explicatur hæc ratio: satisfactio Christi Domini pro peccatis, de rigore iustitiæ communicatur nobis, tanquam eius membris, ita vt nos tanquam eius membra
B satisfaciamus de illis in rigore iustitiæ; ergo pari VI.
modo iustitia Christi Domini, quâ ipse est iustus, poterit mihi communicari, ita vt sim iustus per illam.

Consequentia patet: satisfactio Christi Domini est iustitia & forma inhærens Christo, quia fuit actus immanens ei: ergo, si illa communicatur mihi, tanquam membro Christi Domini, ita vt quatenus membrum Christi Domini satisfactio per illam communicetur formaliter de rigore iustitiæ, gratia etiam & iustitia eius poterit mihi communicari, tanquam membro illius, ita vt per illam sim formaliter iustus: at antecedens est S. Thomæ tertiâ parte quæst. 48. art. 2. ad primum, & Caietani tertiâ parte quæst. 1. art. 2. tomo 3. opusculorum, tract. 18. cap. 9. & Soto in quartum sententiarum distinct. 15. art. 2. concl. 3. cuius rationem S. Thomas ibi assignat, quòd scilicet actio capitis censetur esse actio
C membrorum: sed Christus Dominus est caput VII.
corporis, cuius nos sumus membra; ergo actio illius satisfactoria debet censeri nostra.

Respondetur, negando maiorem propriè & simpliciter; & falsò tribuitur Apostolo secundæ *ad Corinthios* 5. Nam ibi nullam instituit comparationem inter Christum Dominum, dictum iuxta phrasim sacræ scripturæ *peccatum*, id est hostiam seu victimam pro peccato (vt etiam Beza explicat hanc particulam ad illum locum Apostoli) cum ea iustitia, quâ sumus formaliter iusti apud Deum; sed tantùm explicat finem illum, ad quem Christus Dominus victima pro peccato ordinabatur, nimirum, *vt efficeremur iustitia Dei*, id est iusti apud Deum in ipso, scilicet Christo, seu vt tradidit Erasmus & plures alij, dicentes esse Hebraïsmum, *per illum*, id est, ex
D merito Christi Domini, vt suprà ostendimus ex VIII.
pluribus locis sancti Augustini.

Et quod fortassis fallit aduersarios, est illa particula, *vt*, quæ cùm ibi apud Apostolum denotet causam finalem, attamen sumitur ab aduersariis, tãquam nota cuiusdam comparationis, factæ ab Apostolo inter Christum Dominum dictum *peccatum* (sumendo peccatum pro hostia peccati) & iustitiam vt formam nostræ iustificationis, quam tamen comparationem Apostolus ibi non instituit.

Deinde, ad minorem eiusdem secundæ rationis, respondetur, illam non solummodo esse falsam, sed etiam blasphemam in Christum Dominum, sumendo nomen hoc *peccatum* pro culpa, quę denominat suum subiectum *peccatorem*, licèt

I. enim Christus Dominus in seipso susceperit debitum & obligationem satisfaciendi pro toto genere humano, & sic omnia & singula peccata hominum, considerata præcisè secundùm debitū reatus & pœnæ, possint rectè dici imputata illi, iuxta illud Isaïæ cap. 53. *& posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrûm*; attamē peccatum, sumptum formaliter pro culpa hominum, non potest Christo Domino, etiam quatenus est nostrum caput, & nos sumus membra illius, rectè imputari, quemadmodum docebimus ex professo 3. parte quæst. 15. cuius hanc ibi afferemus disparitatem, quòd ea tantùm attributa membrorū Christi Domini possint Christo Domino tanquam capiti, etiam per imputationem tribui, quæ ei possunt cōuenire ratione vnionis, quam habet cum membris, quia iuxta regulam Ticonij (receptam à S. Aug. lib. 3. *de doctrina Christiana* cap. 31.) ea, quæ sunt membrorum, tribuuntur capiti
II. ob coniunctionem, quam habent cum illo, considerando moraliter caput & membra per modū vnius personæ: at culpa importata per peccatum, etiam leuissimum veniale, nullo modo potest cōuenire Christo Domino ratione vnionis, quam habet nobiscum, quin potiùs dissoluit illam, quia & culpa venialis, quantumlibet leuissima, est impossibilis cū vnione hypostatica, & mortalis culpa separat nos à Christo Domino quoad vnionē gratiæ & amicitiæ: è cōtrario obligatio vnius suscepta ad satisfaciendum pro debito alterius non dissoluit vnionē, quam ille habet cum alio, quin potiùs illam demonstrat, & ita debitum totius reatus, seu debiti pœnæ nostrorum peccatorum, potuit rectè imputari Christo Domino, tanquam nostro capiti & vadi, non autem peccatum, prout significat culpam peccati, nisi cum aliqua insigni iniuria ei illata, quâ scilicet verbum diui-
III. num dicatur deseruisse humanitatem à se assumptam, priusquam turpitudo illa peccati incompossibilis cū vnione hypostaticâ imputaretur ei.

Ad confirmationem ibi subiectam, respōdetur, nos concedere antecedens ob rationes nunc allatas in solutione præcedentis argumenti, & in ipsa confirmatione huius antecedētis allatas per aduersarios; tum etiam, quia satisfactio est tanquam opus quoddam externum & morale, quod ratione dominij, quod exercens habet in illud, potest, in ratione solutionis & satisfactionis, cōmunicari per ipsum exercentē alteri sibi coniuncto secundùm aliquod vinculum societatis; negamus tamen consequētiam istius confirmationis: nam hic terminus *gratia & iustitia Christi Domini* in tali consequentia sumitur vel pro gratia & iustitia inhærente animæ Christi Domini, quæ est habitualis, vel sumitur pro iustitia operū Christi Domini, seu pro actibus exercitis à Christo ex ta-
IV. li gratia, quibus pro nobis satisfecit, multa nobis bona promeruit & operatus est nostram salutem; & has duas iustitias distingui à se inuicem patet: prior enim est causa posterioris, habétque esse reale & permanens in anima Christi: at posterior, sumpta physicè & præcisè, cùm consistat in actibus, qui iam effluxerunt, non est ampliùs quoad suam physicam existentiam, sed existit duntaxat moraliter in actione Christi offerentis illam Deo patri pro nobis, & affectione patris diuini: distinguuntur etiam istæ duæ gratiæ, quòd prior sit formalis causa seu forma sanctificationis formalis, quæ inest animæ Christi Domini, vt cum S. Th. & aliis scholasticis docebimus 3. parte qu. 7. posterior verò minimè, ne dispositiua quidem vel

A meritoria illius, etiā quoad augmētum; Caluinus enim lib. 2. suarum Instit. cap. 17. parag. 6. negat absolutè Christū Dominū meruisse sibi aliquid, & Theologi communiter docent illum sibi non promeruisse gratiam habitualem, vel aliquod eius augmentum 3. parte q. 19. cùm hæc à primo instāti conceptionis eius fuerit infinita eo infinitatis genere, quod Theologi explicant 3. p. q. 7. V.

Si aduersarij in sua consequentia accipiant hunc terminum, *iustitia* seu *gratia*, priori modo, iam deserunt communem illam suorum opinionē, scilicet causam formalē nostræ iustificationis esse iustitiam operum Christi Domini, hāc enim iustitiā esse ab illa distinctā nunc obseruauimus.

Deinde, negamus istam gratiam, seu iustitiam, inhærentem animæ Christi Domini, etiā ad sensum aduersariorum, imputari nobis in iustificationem: hæc enim gratia potest spectari duobus modis; primò, vt abstrahit à gratia capitis, quæ est
B in Christo Domino, & est gratia animæ Christi Domini, prout ille est quidam singularis homo, quomodo S. Th. & Theologi cit. 7. qu. 3. partis agunt de illa; deinde potest cōsiderari, prout talis iustitia seu gratia includit gratiā capitis, & est id, per quod Christus Domin⁹ exequitur officia capitis, influit in mēbra, & facit alia id genus; hæc gratia primo modo considerata vt sic non imputatur nobis, quia vt sic est singularis hominis & non capitis, habentis aliquam vnionē nobiscum tanquam membris, in qua tamen vnione ipsa imputatio fundatur; non etiam, vt cōsiderata posteriori modo, quia de illa vt sic spectatā dicitur apud S. Ioan. cap. 1. *de plenitudine eius*, nimirum habitualis gratiæ Christi Domini, *omnes accepimus, & gratiam pro gratia*, quia scilicet per hanc eius gratiam, vt causam meritoriam, accepimus à Deo gratiam iustificantē, & ipsi termini *accipere* VI.
C *de plenitudine*, & *gratiam pro gratia*, denotant, id, quod accipitur, debere esse aliquid distinctum & deriuatū ab eo fonte, à quo dicitur accipi, & proinde non esse hunc fontem, vt imputatum, sed esse aliquid creatum inhærens ei subiecto, quod dicitur accipere illud. VII.

Tandem: licèt posterior iustitia Christi Domini rectè possit imputari ad satisfactionem & debitū, quatenus vnus potest cum altero satisfacere, vt explicatū est suprà, hęc tamē iustitia prior Christi Domini nō potest imputari ad iustificationē, quia vera iustificatio, vt fit, aliquam importat immutationem intrinsecè factā in subiecto, quemadmodum patet ex dictis de illa: nemo autem censetur immutari intrinsecè per aliquam qualitatem non sibi, sed alteri tantùm, inhærentem, v. g. pedes non possunt esse intrinsecè albi albedine inhærente solis manibus, licèt homo possit opere per
D manus exercito satisfacere pro offensa, quam ipse commisit suis pedibus. VIII.

Quòd si aduersarij in illâ suâ consequentiâ accipiant hunc terminum, *gratia* seu *iustitia Christi Domini*, pro iustitia operum eius, adhuc prædicta illa consequentia eorū negatur; quatenus vult inferre ex illa cōmunicatione, quæ nobis fit istius iustitiæ Christi Domini ad satisfaciendum, illam etiam nobis imputari ad veram iustificationē: est enim contra propriam eius vt sic præcisè sumptā rationem, quòd vt sic tantùm præcisè existens moralis quædā causa efficiens meritoria & satisfactoria sit etiam causa & forma iustificans: non enim videtur rectæ rationi consentaneum, vt forma aliqua creata solâ sui imputatione tribuat alicui subiecto aliquem effectum formalem,

I. quem ipsâ propriâ inhærentiâ & formali sui ipsius existentiâ non tribuit proprio suo subiecto: hæc autem iustitia operum Christi Domini, vt præcisè condistincta à gratia, non reddit animam Christi Domini formaliter iustam & intrinsecè (hunc enim effectum habet à gratia & iustitia habituali) sed duntaxat merentem & satisfacientem; & ex eo, quòd iustitia operum Christi Domini potest, imò & de facto nobis imputatur ad satisfaciendum, malè infertur illam eandem iustitiam operum Christi Domini, vt præcisè condistinctam à gratia & iustitia ei inhærente, nobis imputari ad iustificationem & esse formalem causam nostræ iustificationis.

Tertia ratio: quicumque inueniuntur in Christo habentes iustitiam eam, quæ est per fidem, iis iustitia Christi Domini imputatur: at quotquot credunt in Christum, inueniuntur in Christo habentes eam iustitiam, quæ est per fidem Christi,
II. iuxta illud Apostoli *ad Philippenses 3. vt inueniar in illo non habens iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Iesu Christi.*

Respondetur, negando maiorem: quia habere iustitiam illam, quæ est per fidẽ Christi Domini, seu, vt Apostolus loquitur *ad Philippenses* 3. cap. *quæ ex fide est Christi Iesu, quæ ex Deo est, iustitia in fide,* nihil est aliud, quàm habere in se ipso fidem illam, cuius vera fides Catholica, seu in Christum est initium, & quam Deus confert ipsi homini, vt S. August. explicat lib. 3. *contra duas epist. Pelag.* cap. 7. at totum istud competit iustitię nobis inhærẽti concessæ ex merito Christi Dom.

Quarta: iustitia, quâ coram tribunali Dei consistimus, debet esse omnibus suis numeris perfecta, carere admixtione cuiuslibet vitij, quia aliàs non esset iustitia, hæc enim postulat exactam correspondentiam ad suam regulam: at nostra
III. iustitia, quæ cumq; illa sit, est imperfecta, vt patet ex sacris scripturis suprà allatis; ergo non cõsistimus corã tribunali Dei propriâ nostrâ iustitiâ: ergo alienâ: ergo iustitiâ Christi Domini imputatâ.

Prima consequentia patet, quia sacræ scripturæ docent hominem iustificari, vt patet ex dictis, ergo aliquâ iustitiâ, non propriâ, vt argumẽta suprà probant: ergo alienâ, quia nullũ datur mediũ.

Secunda item patet, quia sacræ litteræ nullius alterius iustitiæ distinctæ à nostra meminerunt, quàm iustitiæ Christi Domini, quando loquuntur de iustificatione hominum: hinc S. Bernard. epist. 15. *ad Innocentium Papam, quidnam,* inquit, *ex se agere poterat, vt semel amissam iustitiam recuperaret homo seruus peccati, vinctus diaboli, assignata est ei proinde aliena, qui caruit suâ.*

Respondetur duplicem posse distingui perfectionem in ipsa iustitia, sicut & in qualibet qua-
IV. litate; vnam *essentialem, accidentalem* alterã: prior consistit in ipsa essentia rei: posterior in eius intensione quoad gradus perfectiores, & adhuc perfectiores ei accidentarios; qui habet iustitiam secundùm illam priorem perfectionem, licèt careat magnâ intensione illius, & aliis accidentariis eius perfectionibus, non desinit etiam loquendo propriè dici habere illam formaliter; nec iustitia ex carentia intensionis in tanto & tanto gradu deperdit propriam essentiam iustitiæ, sicut nec ipsæ qualitates ordinis naturalis suas deperdunt essentias, ex eo, quòd careant intensione graduum, sintque in gradibus duntaxat remissis.

Similiter respondetur duplicem posse distingui correspondentiam iustitiæ ad suam regulam, vnã *exactam* quoad omnia & singula, etiam acciden-

A taria essentiali rationi iustitiæ; alteram, quæ duntaxat sit ad *substantiam, & præcisam rationem essentialem iustitiæ:* iam ad prædictam rationem aduersariorũ maior eius propositio negatur, prout illa procedit de nostrâ iustitiâ in statu præsentis vitæ perfectâ, quoad vtramque prædictam perfectionem, *accidentalem* scilicet & *essentialem,* & prout illa procedit de correspondentia *exactâ & requisitâ* ad iustitiam è rigore iuris: nam suprà disputando de necessitate gratiæ ostendimus ex scripturis & Patribus venialia etiam peccata reperiri in iustis, posséque simul consistere in eodem homine cum gratia iustificante, & sequenti art. ostendemus ex sacris scripturis & S. Aug. dari perfectam iustitiam in hoc statu, quam tamen nolumus dicere esse tam perfectam in ratione iustitiæ, quasi Deus in illa non sit vsus aliquâ erga nos misericordiâ, dum remisit nobis peccatum, & ta-
B lem iustitiam seu gratiam infudit, quin potiùs illud asserimus, ita vt sit diuinę misericordiæ erga nos, quòd dederit primam gratiam *iustificantem, excitantem, adiuuantem,* quòd condonauerit peccatum, & perennem gratiam sanctificantem impio infuderit, iustitiæ tamẽ, quòd hominẽ sibi reconciliatum iam, & ornatum gratiâ iustificante, acceptet ad gloriam, quam ei impertiatur post mortem, pro qualitate & conditione illius, & operum meritoriorum, cum quibus discedit ex præsenti vita; & sacram scripturam, ac similiter Patres, ita meminisse iustitiæ Christi Domini, vt etiam faciant mentionem illius iustitiæ, quæ formaliter sit & inhæreat hominibus iustificatis, patet ex dictis pro nostra propositione. V. VI.

Illa autem sacrę scripturę & Patrum testimonia quæ asserunt nostram iustitiam comparatione illius iustitiæ, quæ est in Deo, esse nullam exposuimus suprà.

C ARTICVLVS XV. VII.

Vtrum homines sint formaliter iusti per iustitiam Christi Domini nobis imputatam vt complentem insufficientiam & imperfectionem iustitiæ nobis inhærentis.

AD eam hęresim Lutheranorum & Caluinistarum, quâ volunt nostram iustificationẽ fieri per imputationem iustitiæ Christi Domini valde accessit Albertus Pighius, alioquin vir Catholicus, vt notat etiam Kemnitius suprà; nam deceptus lectione Caluini, quemadmodũ refert Tapperus art. 8. Louanensi, pagina 34 constituit duplicem causam formalem nostræ iustificationis; vnam *inhærentem* nobis, scilicet fidem, spem & charitatem; alteram *extrinsecam,* & solùm nobis imputatam, nimirum iustitiam Christi Domini, & per hanc solam nos propriè & perfectè
D esse iustos extrinsecâ quadam denominatione, nostrâ autem iustitiâ *intrinsecam* superuestiri per istam iustitiã Christi Domini nobis imputatam, prout placet ipsi Deo; quod etiam sequuti sunt auctores antididagmatis Coloniẽsis. Cõtra quos VIII.

Sit hæc propositio: *homines non sunt formaliter iusti per iustitiam Christi Domini nobis imputatam vt complentem insufficientiam & imperfectionem iustitiæ nobis inhærentis:* hæc est expressa doctrina Concilij Trid. sess. 6. cap. 7. vbi inter recensendum omnes & singulas causas nostræ iustificationis enumerans iustitiam inhærentem, vt formalem causam illius, addit istam particulam *vnicam,* sic enim habet: *demùm vnica formalis causa est iustitia Dei, non quâ ipse iustus est, sed quâ nos iustos facit, quâ videlicet ab eo donati re-*

I. *nouamur spiritu mentis nostræ, & non modò reputamur, sed verè iusti nominamur & sumus, iustitiam in nobis recipientes vnusquisque suam*; ex quibus verbis Concilij hæc ratio formatur pro præsenti propositione: vbi formalis causa rei alicuius est vnica, eáque *intrinseca* & inhærens, ibi nulla datur alia formalis causa extrinseca cõplens illam, quia iam talis causa formalis non esset vnica, sed duplex: atqui ex relato nunc testimonio Conc. Trid. formalis causa nostræ iustificationis est vnica, eáque inhærens nobis, iustitia verò Christi Domini imputata est extrinseca, ab eâ realiter distincta; ergo iustitia Christi Domini imputata non est formalis causa nostræ iustificationis, vt cõplens nostram intrinsecam iustitiam.

Confirmatur, & multò amplius simul explicatur: hæc particula *vnica*, sicut & aliæ ei similes, addita alicui, tanquam veræ causæ cuiusdam effectus, excludit cõsortium cuiuscumque alterius
II. in eodem genere & ordine causæ, quemadmodũ patet ex ipsa eius significatione: atqui hæc particula *vnica*, additur à Patribus Conc. Trid. iustitiæ à Deo nobis infusę & inhærenti nobis, tanquã causæ formali nostræ iustificationis; ergo hæc particula *vnica*, excludit à ratione causæ formalis consortium cuiuscunq; alterius, & ex consequenti cõsortiũ iustitię Christi Domini nobis imputatæ.

Secunda ratio: vbi est aliqua forma ex se sufficiens dare suo subiecto effectum formalẽ, intentum ab ipso principali agẽte, ibi superfluit quælibet alia causa ad eundẽ effectum, vel conferendũ vel complendum; & proinde, cùm Deus vt agens supernaturale nunquam faciat, quæ sunt frustrà & superflua, vbi dat aliquid inhærens, quod est sufficiens in genere causæ formalis ad communicandum subiecto effectum, quem intendit, ibi non superaddit aliquam formã extrinsecam, quia
III. nihil restat complendum in tali genere, quoad essentiam præcisè sumptam: atqui iustitia nobis formaliter inhærens datur à Deo, vt simus formaliter filij Dei, & vt iustificemur; & hæc iustitia nobis formaliter inhærens est in genere causæ formalis sufficiens ad talem filiationem & sanctificationem, etiam pro hoc statu, in quo nunc sumus, sine aliquo alio extrinseco; ergo Deus ipse nos iustificat per gratiam nobis formaliter inhærentem absque iustitia Christi Domini nobis imputatâ, tanquam complente & perficiente nostram intrinsecam iustitiam.

Maior patet ex se: probatur minor: iustitia nobis inhærẽs nihil est aliud, quàm gratia sanctificans, seu charitas; nam ex dictis suprà gratia & charitas sunt vnus & idẽ habitus; & proinde, vbi datur perfecta charitas, ibi datur perfecta iustitia, & quidquid addetur extrinsecum, superfluit ad eius essentiam & intrinsecam rationem: atqui
IV. perfecta charitas datur in homine iustificato in præsenti statu: nam S. Ioannes 1. suâ can. cap. 2. ait, *qui seruat verbũ eius*, scilicet Dei, *verè in hoc charitas Dei perfecta est*, & Gen. 6. cap. Noẽ dicitur *iustus & perfectus*, & lib. 3. Reg. cap. 2. scribitur de Aza, *cor Aza perfectum erat coram Domino Deo suo cunctis diebus suis*: at talis perfectio consistit in vera iustitia & charitate supernaturali, quia per illam conformamur Deo, & pro modulo nostræ naturæ sumus perfecti: igitur datur in nobis, etiam in hoc statu existentibus, iustitia perfecta inhærens.

Probatur eadem minor auctoritate S. August. tract. 5. *in S. Ioan.* item lib. *de natura & gratia* cap. vlt. item lib. 3. *contra duas epist. Pelagianorũ*:

A nã in istis locis admittit in nobis viatoribus perfectam charitatem, quæ sit perfecta iustitia, & de perfectione huius nostræ iustitiæ potest videri Stapletonius lib. 6. *de iustificatione*, vbi capitibus sequentibus fusè explicat, in quo consistat hæc perfectio iustitiæ, & quomodo quilibet iustus dicatur illam habere in hoc statu. V.

DISPVTATIO VIII.

De ratione formali iustificationis per ordinem ad actum, vel habitum.

ARTICVLVS I.

Vtrum iustitia illa, seu gratia, quæ est formalis causa nostræ iustificationis in sacramento, sit actus vel habitus.

B NOTANDVM est primò, iustificationem impij duobus modis fieri: primò *in sacramento* realiter suscepto, baptismi, vel pœnitentiæ; deinde *extra sacramentum*, quando quis habet perfectam contritionem de peccatis, & actum dilectionis Dei supernaturalis cum voto, seu desiderio sacramẽti. VI.

Notandum secundò est, nomine *actus* hoc loco nihil aliud intelligi, quàm actum supernaturalem perfectæ contritionis de peccatis, & supernaturalem actum dilectionis Dei super omnia: & nomine *habitus* hoc loco nihil aliud intelligi, quàm gratiam sanctificantẽ in ratione habitus, seu qualitatis permanenter inhærẽtis, quam diximus esse vnũ & eundẽ numero habitũ cum ipsa charitate.

Quod spectat ad iustificationem, siue adulti siue infantis, factam in sacramento, seu virtute sacramenti realiter & de facto suscepti, communis Theologorum sententia est; quam loco no-
C stræ propositionis ponimus, *habitum gratiæ esse causam formalem talis iustificationis.* VII.

Probatur ex Conc. Trid. sess. 5. in decreto *de peccato originali* can. 5. sic definiente, *si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantùm radi, aut non imputari, anathema sit*: quò loci obseruandum est Patres Concilij agere de vi & efficaciâ baptismi ad tollẽdum peccatum, & definire illud tolli per gratiam, quæ confertur in baptismo, & ex consequenti gratiam istam esse causam formalem talis iustificationis.

Et primò, quòd Concilium id intelligat de iustificatione paruulorum, patet ex præced. 4. can. quòd etiam id intelligat de iustificatione adultorum, patet ex sess. 6. cap. 7. vbi agens de illa iu-
D stitia, quæ confertur in baptismo, & per quam adulti etiam in baptismi susceptione iustificantur, ait *Catechumenos*, (quales non possunt esse nisi adulti) *ex Apostolorũ traditione petere ab Ecclesia ante baptismum, fidem vitam æternam præstantẽ*: & ibidem paulò pòst, eos *in baptismo recipere veram & Christianam iustitiam*, sicque Concilium ibi agit de iustificatione impij tam adulti, quàm infantis per baptismum: & eâdem sess. cap. 5. statim in initio declarat se agere de iustificatione, & cap. 7. vbi recenset singulas causas iustificationis adultorum, enumerat *iustitiam interiorem*, seu gratiam à Deo homini infusam, eique inhærentem, tanquam formalem eius causam, & statuit sacramentum Baptismi, tanquam causam eius instrumentalem. VIII.

I. Idem etiam patet ex eodem Conc. seſſ. 7. can. 6. & 7. vbi definit ſacramenta nouæ legis ſemper in omnibus ritè ea ſuſcipientibus conferre gratiam, vbi hæc particula, *ſacramenta*, ſupponit pro omnibus & ſingulis ſacramentis nouæ legis; & iſta *omnibus*, pro omnibus & ſingulis hominibus tam adultis, quàm paruulis illa debitè ſuſcipientibus; & hæc, *conferre gratiam*, pro gratia primùm *iuſtificante vel augente gratiam* iuſtitiæ iam acceptæ pro ratione & conditione ſacramenti, quod ſuſcipitur; primæ ſi ſit ſacramentum *mortuorum:* ſecundæ, ſeu incrementi præacceptæ iam gratiæ, ſi ſit aliquod ſacramentum *viuorum:* ergo Concilium Tridentinum iſtis locis cenſet formam iuſtificationis, factæ per ſacramentum realiter ſuſceptum, eſſe gratiam interiorem tam in adultis, quàm in paruulis.

II. Quòd item Concilium iſtis locis loquatur *de gratia habituali* & permanenter inhærente, probatur primò *de paruulis*, quia cùm illi nõdum habeant vſum rationis, nullus poteſt fingi actus ab illis liberè elicitus, per quem dicantur iuſtificari; & Lutherani communiter refelluntur ab omnibus Doctoribus Catholicis agẽtibus *de baptiſmo*; quòd imaginentur pios quoſdam motus intellectus & volũtatis in infantibus, dum baptizantur: ergo reſtat, vt hæc iuſtitia, ſeu gratia iuſtificans, quæ illis infunditur in baptiſmo ſit habitualis, ſeu qualitas quædam illis permanenter inhærẽs.

Idem etiam patet *de adultis:* nam Conc. Trid. agens de illis, & de gratia ab illis accepta per ſacramentum Baptiſmi, ſeſſ. 6. cap. 7. ait illos *iuberi veram & Chriſtianam iuſtitiam, ſeu ſtolam primã candidam & immaculatam ſibi per Ieſum Chriſtum donatam, conſeruare, vt eam perferant ante tribunal Domini noſtri Ieſu*, quod non poteſt intelligi, niſi de re permanenter inhærente: ergo

III. forma noſtræ illius iuſtificationis, ſiue adultorum ſiue paruulorum, quæ fit per ſacramentum realiter ſuſceptum, eſt habitualis gratia.

Eadem pars probatur ratione petitâ ex doctrina Conc. Trid. ſeſſ. 14. cap. 4. adultus ſuſcipiens ſacramentum Baptiſmi vel Pœnitentiæ cum ſola attritione, quæ tamen verè ſit ſacramentalis, ſi excludat voluntatem, ſeu affectum peccandi, & habeat ſpem veniæ ſibi adiunctam, iuſtificatur, ſeu de impio fit iuſtus, & à ſtatu peccati transfertur in ſtatum iuſtitiæ: ſed hoc non per actum illum attritionis formaliter & præciſè ſumptum, quia ille ex eodem Concilio ibi eſt ad id inſufficiens, & eius coniunctio ad ſacramentum diſponit duntaxat hominem ad impetrandum à Deo gratiam in ſacramento: ergo forma iuſtificans adultum in ſacramento eſt habitus gratiæ.

ARTICVLVS II.

IV. ### *Vtrum iuſtificatio adulti extra ſacramentum fiat formaliter de facto per actum, an per habitum.*

VASQVESIVS tertiâ parte diſp. 1. cap. 6. putat eſſe probabilius, hominem extra ſacramentum de facto iuſtificari formaliter per actum ſupernaturalis dilectionis & contritionis, quàm per habitum iuſtitiæ, quod Turrianus perpetuus eius aſſecla etiam ſequitur opuſc. 6. *de iuſtificat.* totâ diſp. 4. vbi dubio 4. citat plures auctores, qui vt illi videtur, eãdem ſequuntur opinionem.

Dixi, *vt illi videtur*, quia auctores citati non loquuntur ita clarè & apertè, quin poſſint aliter explicari, vt facilè diiudicabit, qui eorum teſtimonia expenderit, & cum antecedentibus & conſequentibus illa contulerit; non deſunt tamen ex aliis recentioribus, qui putent hanc ſententiam Vaſqueſij eſſe veram: contra quos V.

Sit hæc noſtra propoſitio: *ſupernaturalis actus perfectæ dilectionis Dei, vel perfectæ contritionis de peccato, non eſt de facto formalis cauſa iuſtificationis adultorum, quæ fit extra ſacramentum cum voto ſacramenti.*

Hanc noſtram propoſitionem eſſe cõmunem doctrinam Scholaſticorum tam veterum, quàm recentiorum fusè oſtendit Suares tomo 1. in 3. partem diſp. 4. ſect. 8. & Vega lib. 7. in Conc. Trid. cap. 24. ait mentem Patrum Conc. Trid. fuiſſe gratiam habitualem eſſe de facto cauſam formalem noſtræ iuſtificationis, licèt abſtinuerint ab iſta particula, *habitus, habitualis*, imò non deſunt, qui notent temeritatis & ſingularitatis præcedentem opinionem ob ea, quæ ſtatim afferemus in probationem noſtræ propoſitionis ex Tridentino. VI.

Probatur itaque imprimis ex Conc. Trident. quod ſemper diſtinguit iſtos actus dilectionis & contritionis à forma iuſtificandi, etiam extra realem ſuſceptionem ſacramenti, tanquam diſpoſitiones à forma iuſtificante, ad quam ordinantur, vt quando ſeſſ. 6. can. 3. ita definit, *ſi quis dixerit ſine præueniente Spiritus ſancti inſpiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, ſperare, diligere, aut pœnitere poſſe, ſicut oportet, vt ei iuſtificationis gratia conferatur, anathema ſit:* quò loci termini iſti *diligere, pœnitere*, important actus, de quibus diſputamus, & iſte terminus *iuſtificationis gratia* formam iuſtificantem, & hæc particula (*vt ei conferatur*) denotat iſtos actus ibi recenſeri, quatenus ordinantur ad formam iuſtificationis, & proinde tanquam diſpoſitiones ad ſuam formam, à qua diſtinguantur.

Neque poteſt reſponderi per hanc particulam *gratia iuſtificationis*, Concilium non intelligere formam iuſtificationis, ſed auxilia gratię ſupernaturalis, quibus à principiõ mouemur ad eliciendum actus neceſſarios ad acquirẽdum hanc formam; iſta enim auxilia gratiæ intelligũtur in iſto canone per has eius particulas *præueniẽte Spiritus ſancti inſpiratione, atque eius adiutorio:* ergo, ne propoſitio Cõcilij ſit ridicula & nugatoria, qualis tunc eſſet (hunc enim ſenſum faceret, *gratia præueniens & adiuuans ſunt neceſſariæ ad præuenientem & adiuuantem gratiam*) aliquid aliud debet intelligi, quod ſit diſtinctum ab actu dilectionis & contritionis, quod nihil poteſt aliud excogitari, quàm gratia iuſtificans habitualis. VII.

Adde quòd Cõcilium ibi loquatur tam de iſtis ſpecialibus auxiliis *præuenientis & adiuuantis* gratiæ, quàm de actu pœnitentiæ & dilectionis, vt ordinatis & prærequiſitis ad acquirẽdum gratiã iuſtificationis; & eãdem ſeſſ. cap. 7. ait iuſtificationẽ fieri in adultis per voluntariam ſuſceptionẽ gratiæ & donorũ: at hic terminus *ſuſceptio gratiæ* non rectè accõmodatur actui ſecundo, hic enim dicitur elici, non ſuſcipi, qui tamen terminus *ſuſceptio gratiæ* rectè interpretatur de habitu, qui infunditur à Deo, cuiuſmodi eſt gratia inhærens. VIII.

Neque etiam poteſt reſponderi, Concilium ibi agere tantùm de iuſtificatione, quæ fit per realem ſuſceptionem ſacramenti; Concilium enim loquitur ſimpliciter abſolutè nullâ adhibitâ tali reſtrictione, & vbi Concilia non diſtinguunt, nec nos diſtinguere debemus, niſi euidens neceſſitas cogat, quæ nulla hìc apparet: imò, cùm Concilium in iſto citato canone loquatur

I. de perfecta contritione, & ex eodem Concilio sess. 14. cap. 4. perfecta contritio non sit absolutè necessaria ad iustificationem adulti, quæ fit per realem susceptionem sacramenti, Concilium in isto canone loquitur etiam de ea iustificatione, quæ fit per sacramentum: agit enim directè contra Lutheranos & Caluinistas agentes de iustificatione: ergo, vt condemnaret hæreticam illorum doctrinam, quâ contendunt iustificationem, quæ fit extra sacramentum (illi enim nullam fieri agnoscunt per sacramentum, cùm negent sacramenta nouæ legis conferre gratiam) fieri per iustitiam Christi Domini nobis imputatam, debuit hanc suam doctrinam & definitionem de gratia inhærente, tanquam formâ nostræ iustificationis, etiam intelligere de ea iustificatione, quæ fit extra sacramentum, & sess. 6. cap. 4. definit primam iustificationem, prout abstrahit ab ea, quæ fit in sacramento, & ab ea, quæ fit
II. extra illud cum voto sacramenti, eiúsque definitioni subiungit, illam *post Euangelium promulgatum non posse fieri sine lauacro regenerationis*, id est baptismo, vel eius voto.

Habemus etiam pro hac parte aliud testimonium eiusdem Concilij eâdem sess. cap. 7. quando in fine illius capitis ait Christianam iustitiam esse solam, quam Adam nobis perdidit: at primus parens non perdidit nobis actum, sed habitum, & stola illa, quam renati iubentur conseruare, vt eam perferant ante tribunal Christi Domini, non bene intelligitur esse actus, sed habitus.

Tandem & idem Conc. sess. 14. cap. 4. idem confirmat, quando ait *motum contritionis fuisse necessarium quouis tempore ad impetrandam veniam peccatorum*, vbi hæc particula *quouis tempore* significat etiam tempus legis naturæ & Mosaïcæ, & ex consequenti, cùm in neutro isto sta-
III. tu adulti haberent sacramenta, quæ conferrent gratiam *ex opere operato*, motus ille contritionis, vt asseritur ibi, necessarius pro illo vtroque statu ad impetrandam veniam peccatorum, debuit esse perfecta contritio, quia ex eodem Concilio ibidem supernaturalis attritio extra sacramentum est insufficiens, & tamen ibi distinguitur à Concilio, tanquam aliquid præuium, præparatorium, & impetratorium formæ iustificantis: ergo actus isti, dilectio & perfecta contritio, non sunt forma iustificans illius iustificationis, quæ fit extra sacramentum, sed gratia habitualis.

Secundò eadem propositio probatur ex sacris litteris, in quibus remissio peccatorum, seu gratia iustificans, promittitur à Deo perfectè pœnitentibus, tanquam *donum aliquod superadditum pœnitentiæ* ex misericordia Dei; Hieremiæ 3. cap. *Conuertimini ad me*, quod fit per actum perfectæ contritionis, *& sanabo auersiones ve-*
IV. *stras*, quod importat renouationem interiorem hominis per habitum gratiæ; qui passim apud S. Augustinum vocatur *gratia sanans*; Ioëlis 2. *conuertimini ad me in toto corde vestro*, id est dilectione correspondente huic præcepto perfectæ contritionis, *diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, quia benignus & misericors est, patiens, & multæ misericordiæ & præstabilis super malitiâ*: quò loci notandæ sunt illæ particulæ, *quia benignus & misericors est*: item *multæ misericordiæ*, nam illæ priores denotant talem remissionem de peccatis non esse formalem effectum istius perfectæ pœnitentiæ, sed solummodo aliquid subsequens ex mera Dei misericordia ad talem perfectam pœnitentiam; & si ex ipsa intrin-

A V. seca natura rei ipsa iustificatio sequeretur ad actum perfectæ contritionis, tanquam effectus aliquis ad positionem causæ suæ formalis, Propheta non satis aptè & rationabiliter post prædictam illam exhortationem ad actum perfectæ contritionis, ita subiiceret, *quis scit, si conuertatur & ignoscat Deus?* seu, vt S. Hieronymus ibi explicat hanc sententiam Prophetæ, *ego*, inquit, *hortor, quod meum est, ad pœnitentiam, & Deum ineffabiliter noui esse clementem; sed quia profundum diuitiarum & sapientiæ & scientiæ Dei nosse non possumus, sententiam tempero, & opto potiùs, quàm præsumo dicens, quis scit si conuertatur & ignoscat? quod ait quis, aut impossibile, aut difficile, sentiendum est.* Hactenus S. Hieronymus. Non, inquam, istud aptè & rationabiliter Propheta subiiceret: nam, cùm implicet formalem causam communicari non communicato forma-
B li eius effectu, vt pote qui est ab illa inseparabilis, si actus ille perfectæ dilectionis & pœnitentiæ
VI. esset forma iustificans, Propheta non bene ita diceret, *quis scit?* ad modum cuiusdam dubitantis de tali effectu ad positionem perfectæ istius pœnitentiæ; quod tamen conuenienter fit, quando talis effectus sequitur solummodo ex misericordia Dei ad positionem talis causæ, cùm ipsa profunditas iudiciorum Dei, sapientiæ eius & scientiæ, possit efficere, vt optemus potiùs talem effectum, quàm præsumamus illum necessariò futurum; tum etiam, quia promissio est tantùm rei futuræ: at si actualis perfecta contritio esset forma iustificans, iam iustificatio esset simul, etiam naturâ, cum tali actu, nec proinde posset ampliùs promitti, vt aliquid postea concedendum à Deo, nam ad exercitium talis actus poneretur.

Probatur item ex Prouerbiorum 28. *qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit ea, misericordiam consequetur*; quò loci, per
C VII. *confessionem* interior *confessio*, quæ est *contritio*, intelligitur iuxta illud Psal. 31. *dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei.*

Tertiò, eadem propositio probatur ex Patribus, vt S. Chrysost. hom. 88. *ad populum*, vbi cùm dixisset veniam peccatorum concedi pœnitentibus, subiungit id fieri ex clementia Domini, *ne tuæ*, inquit, *confidas pœnitentiæ, tua namque pœnitentia non potest tanta peccata delere*: S. August. in Psal. 144. *conuersioni tuæ indulgentiam promittit Deus.*

ARTICVLVS III.

Probatur eadem veritas ratione.

TANDEM probatur ratione: prima iustificatio adulti *extra sacramentum* cum voto sa-
D VIII. cramenti fit formaliter eodem modo, & per eandem causam formalem, per quam fit iustificatio impij adulti *in sacramento*, seu per sacramentum realiter susceptum: atqui ex dictis 1. art. & etiam ex Vasq. locis suprà citatis, iustificatio impij adulti in sacramento realiter suscepto fit formaliter per habitum gratiæ, vt veram & propriè dictam formalem causam, & non præcisè per supernaturales actus dilectionis & contritionis: igitur & iustificatio impij adulti extra sacramentum, cum voto tamen sacramenti, non fit per supernaturales actus dilectionis & perfectæ contritionis, sed per ipsammet habitualem gratiam à Deo infusam. Nulla est difficultas in minori.

Maior probatur: votum sacramenti, extra susceptionem realem sacramenti addit actui

I. contritionis volitionem tacitam vel expressam accipiendi sacramentum, & efficax desiderium effectus talis sacramenti, quod votum est necessarium, quia effectus talis sacramenti est necessarius, & tale sacramentum est necessarium necessitate medij: sed talis volitio siue expressa siue tacita nihil virtutis & efficaciæ superaddit virtuti ipsius actus contritionis, nec facit, vt qui iunctus sacramento non est forma iustificans, sit extra sacramentum forma iustificans, cùm non eleuet talem actum ad dandum formaliter aliquod esse supernaturale: igitur, sicut actus ille perfectæ contritionis, iunctus cum sacramento, realiter suscepto, non est formalis causa iustificationis in adulto per sacramentum realiter susceptum, sed talis causa est sola habitualis gratia, sic etiam & actus ille perfectæ contritionis cum voto sacramenti non erit formalis causa iustificationis impij adulti extra sacramentum.

II. Secunda ratio: quæcumque sunt eiusdem speciei infimæ, illa habent eandem specie infimâ causam formalem, quia distinctio & identitas specifica petuntur à forma secundùm omnes Philosophos: atqui hominum omnes iustificationes tam factæ extra sacramenta tempore legis siue scriptæ, siue naturæ, siue Euangelicæ, seu à creatione primorum parentum vsque ad institutionem & vsum sacramentorum nouæ legis, imò, quæ etiam post hanc institutionem sunt factæ extra sacramentum, sunt eiusdem speciei infimæ cum iis omnibus iustificationibus, quæ fiunt, siue in paruulis siue in adultis, cum vera & reali susceptione sacramentorum, & hæc iustificatio posterior fit formaliter, etiam iuxta Vasquesium, per gratiam habitualem iustificantem.

III. Maior est certa. Minor quoad priorem partem, quæ procedit de identitate speciei infimæ omnium iustificationum, probatur in primis, quia definitio iustificationis, quam Conc. Trid. sess. 6. cap. 5. tradit, conuenit eodem modo iustificationi legis naturæ & scriptæ, ac nouæ seu Euangelicæ, & posterior distinguitur tantùm à priori penes *causas efficientes instrumentales & modum operandi* illarum, quæ cùm sint extrinsecæ, non inducunt vel causant specificam rationem iustificationis; Concilium enim sic illam ibi definit; *est translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Iesum Christum saluatorem nostrum*, & sic statim subiiciendo, *quæ post Euangelium promulgatum sine lauacro regenerationis, aut eius voto, fieri non potest*; satis apertè indicat se definisse illam, prout conuenit *vniuocè* tam legi scriptæ & naturæ, quàm Euangelicæ, & hanc

IV. ab ista vtraque distingui tantùm penes discrimen nunc assignatum, sicque illas omnes esse eiusdem infimæ speciei.

Secundò: quia iustificatio est semen vitæ æternæ, seu visionis beatificæ: at hæc, ex communiori Theologorum sententia primâ parte quæstione 12. est eiusdem speciei infimæ in omnibus beatis.

Tertiò: quia iustificatio constituit suum subiectum filium Dei, habétque pro suo formali effectu in puris hominibus & Angelis *filiationem adoptiuam*: at omnes homines cuiuscumque legis sint, sunt filij Dei eadē specie adoptiuâ filiatione.

Posterior pars eiusdem minoris, quæ procedit *de iustificatione per sacramentum in re susceptum*, manet probata ex dictis huius disput. art. 1. V.

Neque potest ad hoc argumentum responderi diuersitatem istarum iustificationum esse penes causas duntaxat, scilicet penes actum dilectionis, seu perfectæ contritionis, & habitum gratiæ sanctificantis; diuersitatem autem causarum non esse sufficientem ad introducendum distinctionem specificam: id enim verum est de *causis extrinsecis*, non autem *de formalibus*: at in præsenti difficultate actus prædicti & habitus gratiæ considerantur, vt sunt, vel existimantur causæ formales iustificationis.

Nec item potest responderi actum supernaturalis dilectionis & perfectæ contritionis esse eiusdem speciei cum habitu gratiæ.

Nam primò in sententia sancti Thomæ, & eorum, qui distinguunt realiter gratiam à charitate, istud est falsum.

Deinde in nostra sententiâ, etiamsi sint eiusdem speciei hoc sensu, quòd tendant in sua obiecta sub eodem formali motiuo; attamen, si spectentur in ordine *ad subiectum*, & ad *esse formale*, quod illi communicant, & ad *effectum formalem*, quem ei suâ inhærentiâ conferunt, distinguuntur specie: nam iuxta veriorem sentētiâ Philosophorum dispositio seu actus, & habitus constituunt duas distinctas species qualitatis. VI.

Adde etiam, quòd iuxta Vasquesium citatâ disput. 203. cap. vltimo, & Turrianum citato opusculo disput. 4. dubio 11. actus isti, de quibus hîc agimus, & habitus gratiæ, sanctificant diuerso modo, habitus per modum formæ, & actus per modum actionis meritoriæ gloriæ.

Confirmatur tota hæc secunda nostra ratio: si iustificatio extra sacramentum fit formaliter per prædictos actus; ergo nullus adultus impius est ab ipsa creatione mundi vsque ad institutionem & vsum sacramentorum nouæ legis iustificatus per gratiam habitualem, quia omnes illi, quotquot sunt, iustificati sunt extra sacramēta conferentia gratiam sanctificantem ex *opere operato*, solis enim sacramentis nouæ legis conuenit conferre gratiam sanctificantem *ex opere operato*: at dicere nullum ex omnibus impiis adultis, qui sunt iustificati ante institutionem & vsum sacramentorum nouæ legis, fuisse iustificatum per habitum gratiæ, vt *causam formalem*, imò & aliquem illorum fuisse iustificatum formaliter per prædictos actus, est ad minus falsum: primò quia omnes illi, sicut & nos, fuerunt iustificati formaliter per illam sanctitatē & iustitiam, quam vt antea perditam in primo parente, receperunt à Deo iustificāte illos: sed illa sanctitas & iustitia, quam isti veteres perdiderunt in primo parente, non erat illa, quæ est formaliter per solos actus, quia & primus parens perdidit illam paruulis, in quibus vt sic spectatis sanctitas & iustitia per actum non requiritur, sed est illa, quam, si primus parens non peccasset, contraxissent nascendo, & cui peccatum originale correspondet, quæ non est alia, quàm habitualis. VII. VIII.

Hinc S. Augustinus lib. 1. *de peccatorum meritis & remissione* cap. 9. ait *Deum dare paruulis in baptismo illam gratiam, quam confert adultis, quos ipse iustificat*, vbi nomine *gratiæ* non intelligit gratiam, abstrahendo ab habituali & actuali; sed *habitualem*: hæc enim eius verba sequentia, *dat etiam sui spiritus occultissimam fidelibus gratiam, quos nimirum iustificat à peccato, quam latenter infundit in paruulis*, satis indicant eum loqui de eâdem specie infimâ gratiâ.

I. Nec obstat, quòd istam gratiam ibi vocet *illuminationem*, sanctus enim Damascenus lib. 2. *de fide orthodoxa* cap. 1. & sanctus Thomas tertiâ parte quæstione 69. articulo quinto, gratiam, quæ confertur in baptismo, quæque est habitualis, vocant *illuminationem*, quia, inquit ibi sanctus Thomas in solutione ad secundum, *Deus per gratiam baptismi præparat corda suscipientium ad recipiendam doctrinam veritatis.*

Confirmatur ampliùs: si adulti extra sacramentum iustificantur formaliter per prædictos actus; ergo, cùm illi sint priores naturâ habituali gratiâ, frustrà & otiosè habitus gratiæ illis infunditur, cùm reperiat effectum suum iam productum, maximè in sententia eorum, qui eum distinguunt realiter ab habitu charitatis, quia, licèt actus isti sint transeuntes, attamen ab illis exercitis & à sanctitate, seu iustitia, per illos for- II. maliter collatâ, homo non desinet esse & dici *sanctus & iustus habitualiter*; quandiu nullum committet peccatum mortale (sicut per actum peccati mortalis, quandiu ille non est sufficienter retractatus, homo non desinit esse in peccato habituali) & sic habitus gratiæ sanctificantis videbitur in prædicta sententia infundi otiosè, & in nostra sententia, quæ censet gratiam esse eundem realiter habitum cum charitate, debebit solummodo infundi sub præcisa ratione charitatis, non autem gratiæ, quæ tamen omnia sunt absurda.

Neque Vasquesius, & alij satisfaciunt his absurdis, respondendo eandem sanctitatem posse esse à pluribus causis, à singulis adæquatè, vt patet in sanctitate, quam anima Christi Domini habet à natura diuina, cui vnitur mediatè, & à gratia habituali creata.

Nam primò Philosophi controuertunt, an idem numero effectus possit esse simul & semel III. à pluribus causis totalibus; & qui concedunt istud non implicare in *causis efficientibus*, id non admittunt *in causis formalibus*, & de facto seu ordinariè fieri: at præsens propositio est de eo, quod ordinariè fit, & in genere *causæ formalis.*

Deinde, istud est tantùm verum iuxta potentiam ordinariam Dei, quoniam effectus illi formales sunt distinctæ rationis, vt in exemplo allato de sanctitate, at secundùm aduersarios sanctitas seu iustitia, quæ est formaliter per prædictos actus, cùm sit formaliter iustificans, est eiusdem rationis cum sanctitate per habitum gratiæ, vel si dicatur esse diuersæ rationis, quòd vna, nimirum habitus gratiæ, sit per *modum formæ*; & altera, scilicet contritionis, sit per modum *actionis meritoriæ* ipsius gloriæ, vt Vasquesius & Turrianus suprà responderunt, obiicimus quod suprà dictum est, nimirum diuersam il- IV. lam rationem & considerationem non satisfacere obiectioni, & absurdis propositis, nimirum, quòd infusio gratiæ habitualis tunc sit *otiosa*, cùm talis actus non retractatus denominet sufficienter suum subiectum *habitualiter sanctum.*

Si verò dicatur ab aduersariis actum illum esse per modum actionis meritoriæ gloriæ, refellitur, quia, vt docebitur ad sequentem quæstionem, contritio etiam perfecta, vt est prius naturâ habitu gratiæ sanctificantis, non est meritoria *de condigno.*

Deinde, *esse meritorium gloriæ* non pertinet ad genus causæ *formalis*, sed duntaxat *efficientis moralis.* Vnde & opera facta in statu præacceptæ habitualis gratiæ non augent illam *formali-*

A V. *ter*, sed tantùm *efficienter moraliter* seu *meritoriè*: nec *formaliter* faciunt hominem magis iustum, sed *meritoriè tantùm*, vt ostendemus secundâ secundæ agendo de augmento charitatis: at in præsenti difficultate agimus tantùm de *causa formali* iustificationis.

Articvlvs IV.

Soluuntur fundamenta ex auctoritate scripturæ & Patrum desumpta.

PRimvm est, quòd sacræ scripturæ, Concilia, & Patres attribuant actuali dilectioni & perfectæ pœnitentiæ remissionem peccatorum, vt apud sanctum Lucam capite septimo, *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm*, quò loci Iansenius capite 48. suæ Concordiæ Euangelicæ putat hanc particulam, *quo-* B VI. *niam*, denotare causam formalem.

Respondetur auctoritates sacræ scripturæ & Patrum tantùm ostendere supernaturales actus habere aliquam causalitatem in gratiam iustificantem, sed in genere causæ *dispositiuæ* duntaxat & meritoriæ *de congruo.*

Et vt sigillatim respondeamus ad illa, istud patet de illo Christi Domini, apud sanctum Lucam capite septimo, *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm*, ex eo, quòd qui simul accumbebant mensæ cùm Christo Domino, existimarunt hanc mulierem fuisse iustificatam, aut saltem iudicari à Christo Domino iustificatam, non vi & efficaciâ suæ dilectionis & perfectæ contritionis in genere causæ *formalis*, sed vi & efficaciâ eius, quòd Christus Dominus ei contulit, suppositâ in ea contritione de peccatis, & dilectione, quod nihil est aliud, quàm ipsa habitualis gratia iustificans: hoc enim indi- C VII. cat istud eorum dictum, *quis est hic, qui etiam peccata dimittit*: quem tamen sensum & intelligentiam ipse Christus Dominus ibi non correxit, quin potiùs tacendo approbauit: nam apud S. Matthæum capite nono, quando dixit paralytico, *remittuntur tibi peccata tua*, & aliqui ex scribis dixerunt *hic blasphemat*, probauit hanc eorum intelligentiam, quòd scilicet ipse haberet potestatem remittendi peccata hominibus, sicque causam formalem iustificationis eorum, non esse ipsam eorum contritionē, vel aliquid aliud sese tenens ex parte eorum, sed aliquid causatum in illis à Deo ex meritis ipsius Christi Domini, quod est habitus gratiæ.

Vel potest responderi hanc particulam *quoniam*, significare causam rei, id est iustificationis, seu probationis, ita vt summa dilectio etiam subsequens actualem remissionem peccatorum D VIII. sit argumentum quoddam à posteriori summi beneficij accepti, vt plures ex Patribus ibi explicant.

Secundum petitur ex primæ S. Ioannis capite tertio, *nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*, id est iustificati, quia iustificatio consistit formaliter in ista translatione; & capite quarto eius epistolæ, *qui diligit proximum, ex Deo natus est.*

Respondetur sanctum Ioannem loco illo non significare dilectionem supernaturalem propriè esse causam formalem iustificationis & supernaturalis gratiæ inhabitantis à posteriori; vt interpretes obseruant ad illum locum ex Patribus; nec enim S. Ioannes dixit quoniam *transferi-*

I. *mur*, sed in præterito, *quoniam translati sumus*, A
sic etiam eodem capite dicitur, *omnis, qui diligit Deum, ex Deo natus est*, quatenus actus charitatis, qui exercentur à iustificatis, sunt quædam argumenta gratiæ sanctificantis habitantis in illis.

Tertium: sancti Petri quarto dicitur, charitas *operit multitudinem peccatorum, tollit, ac delet*: ergo actus dilectionis iustificat.

Respondetur, illum locum non intelligi ad literam de propriis peccatis, sed de alienis; quatenus charitas facit, vt illa excusemus, verba enim antecedentia procedunt de mutua charitate erga proximum, & etiamsi intelligerentur de propriis peccatis, attamen perfecta dilectio diceretur illa delere solummodo *dispositiuè*.

Quartum: Concilium Tridentinum sessione decimâ quartâ, capite quarto, dicit contritionem reconciliare hominem Deo.

Respondetur, eodem sensu dici contritio-
II. nem reconciliare hominem Deo, quo diximus B
modò dilectionem delere peccata: nam initio istius capitis ait, *motum illius fuisse quouis tēpore necessarium ad impetrandam veniam peccatorum*, & paulò pòst, *illam hominem post baptismum lapsum præparare ad remissionem peccatorum*.

Quintum fundamentum petitur ex Patribus, vt sancto Augustino, qui loquens de charitate actuali seu dilectione, quâ præsens vita contemnitur pro Deo, ait illam esse *nostram iustitiam*, vt libro *de natura & gratia* capite 40. libro secundo *contra Cresconium* capite duodecimo, ait nos mundari à peccatis *sacrificio cordis contriti*, hoc est actu veræ & perfectæ pœnitentiæ; & sanctus Bernardus libro *de modo bene viuendi*, vocat compunctionem *sanitatem animæ*.

Respondetur, ex solutionibus hactenus assi-
III. gnatis facilè posse responderi ad quascunque
alias Patrum auctoritates; si enim antecedentia C
& consequentia illarum considerentur attentè, reperientur procedere, vel de causa tantùm disponente ad iustificationem, & promerente illam *de congruo*; vel de signo, quo gratia sanctificans seu iustificatio cognoscatur fuisse facta, vel quo homo probabili coniecturâ cognoscat se esse in statu gratiæ sanctificantis, nunquam verò reperietur procedere de formali causa nostræ iustificationis.

ARTICVLVS V.

Soluuntur fundamenta ex ratione petita.

PRIMA petitur ex doctrina Concilij Tridentini sessione 14. capite quarto, & sessione sextâ capite quarto, docentis adultum iusti-
IV. ficari extra sacramentum per votum sacramen- D
ti: sed (subsumit hæc opinio) votum sacramenti nihil est aliud, quàm actus veræ charitatis vel contritionis: ergo actus veræ dilectionis, vel contritionis supernaturalis, formaliter iustificat hominem.

Respondetur, negando minorem, intellectam in *sensu formali*: nam votum sacramenti non plus, imò minus habet efficacitatis, quàm sacramentum susceptum in re: at sacramentum in re susceptum est tantùm causa efficiens, non formalis, nostræ iustificationis, & votum sacramenti concurrit tantùm *dispositiuè* ad effectum sui sacramenti: est enim quædam conditio & dispositio duntaxat prærequisita in voluntate eius, qui extra sacramentum iustificatur.

Secunda: iustificatio patriæ est eiusdem ra- V.
tionis cum iustificatione viæ: at, si quis existens in peccato mortali, & antequam iustificaretur in hac vita, assumeretur ad claram visionem Dei, & eius clarè visi dilectionem, esset iustus, quia in tali hypothesi esset beatus, & nihil coinquinatum potest ingredi regnum cælorum; nec beatitudo vitæ æternæ potest consistere cum macula peccati: at tunc non esset iustus habituali iustitiâ, quia per hypothesim, esset raptus absque habitu iustitiæ sibi infuso: igitur esset tantùm iustus actuali iustitiâ & actuali dilectione Dei super omnia, tanquam formali causâ.

Respondetur, iustificationem fore aliam specie, quàm nunc fit, quia tunc habituale peccatum remitteretur à Deo per *puram condonationem extrinsecam*; quòd si in ista hypothesi homo supponatur elicere actum supernaturalis
dilectionis ex aliquo speciali auxilio supernatu- VI.
rali, & Deus pro sua libertate nollet infundere habitum gratiæ, tunc talis actus dilectionis, licèt non tollat maculam, seu peccatum habituale, attamen postulabit aliquo iure congruitatis, vt Deus omnino remittat illud, & per extrinsecam cōdonationem illud deleat absque infusione inhærentis gratiæ habitualis: tunc autem actus ille dilectionis beatificæ elicietur à voluntate, vt eleuatâ & confortatâ speciali quodam auxilio supernaturali: quemadmodum seruatâ proportione Theologi dicunt de illo beato, qui absque statu cuiuscumque gratiæ, solo tamen auxilio speciali, videret diuinam essentiam clarè; an autem amor iste esset eiusdem speciei cum eo, qui elicitur in patria ex habitu charitatis, non spectat ad præsentem locum.

Obiter tamen respondetur, fore semper eiusdem speciei, quia talis differentia est tantùm accidentalis, cùm se teneat duntaxat ex parte prin-
cipiorum efficientium purè; idem autem effe- VII.
ctus potest prouenire à causis efficientibus distinctis specie.

Tertia: qui est formaliter vnus spiritu cum Deo, est formaliter iustus, sed qui solâ dilectione actuali diligit Deum supra omnia, est vnus spiritu cum Deo: igitur, qui solâ dilectione actuali diligit Deum est formaliter iustus; & cùm nulla alia forma possit tunc assignari, quia ille actus supponitur esse ante infusionem habitus, vel sine illa, erit iustus formaliter per talem actum.

Maior patet: quia ille est formaliter iustus, qui conformatur voluntati Dei, nec discrepat ab aliqua lege Dei, peccatum enim omne est aliquid contra legem, sed qui est vnus spiritu cum Deo, conformatur voluntati Dei.

Minor etiam patet ex Apostolo primæ *ad* VIII.
Corinthios 6. qui adhæret Deo, scilicet per actum charitatis, *vnus est spiritu cum illo*.

Confirmatur primò: ille est actu formaliter iustus, qui manet in Deo, & in quo Deus manet; sed qui actu diligit supernaturali dilectione, manet in Deo, & Deus in illo, apud sanctum Ioannem capite tertio.

Confirmatur secundò: qui actu diligit Deum, etiam sine habitu, placet Deo, & redamatur ab eo: atqui nemo redamatur à Deo, nisi qui est formaliter iustus, quia talis redamatio est actus amicitiæ: & Sapientiæ 14. dicitur *odio sunt Deo impius & impietas eius*.

Respondetur, concessâ maiore, negando minorem, qui enim nondum informatus habitu

I. gratiæ elicit actus supernaturalis dilectionis, dicitur hoc sensu fieri *vnus spiritu cum Deo,* quòd positâ tali dilectione statim participet permanenter diuinum spiritum per infusionem gratiæ habitualis, iuxta illud Apostoli *ad Hebreos 6. participes facti sunt Spiritus sancti,* vbi loquitur de baptizatis, qui in baptismo acceperunt gratiam sanctificantem.

Ad probationem maioris respondetur, duplicem distingui conformitatem nostræ voluntatis cum Deo; vnam *in actu tantùm;* alteram *in habitu*, quatenus voluntas fertur, non tantùm in obiectum placens Deo, sed etiam habet conformitatem supernaturalem suæ naturæ cum natura Dei; prior autem conformitas non facit suum subiectum formaliter iustum, & vnum cum spiritu Dei, nisi *efficienter dispositiuè & meritoriè de congruo:* sed sola posterior, quæ in eo consi-
II. stit, vt simus formaliter conformes naturæ diuinæ, quod tamen habetur formaliter per gratiam habitualem nobis inhærentem; & sicut definitio illa peccati *dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei,* est tantùm definitio peccati actualis, quod suo modo causat peccatum habituale; sic etiam & actualis dilectio est *dispositiuè & meritoriè de congruo* causa gratiæ habitualis, tollentis omnino peccatum habituale: verba autem Apostoli *adhærere Deo, Deum manere in aliquo,* dicunt etiam vi ipsius suæ significationis aliquid durans *permanenter,* & non tantùm *transitoriè,* sicut actus dilectionis, vnde ij soli dicuntur propriè *inhærere Deo,* & *Deum manere in illis,* qui habent gratiam habitualem: Christus enim Dominus apud sanctum Ioannem capite decimo quarto, distinguit hæc duo, *Deum venire ad diligentem Deum,* & *Deum mansionem facere apud diligentes se, si quis,* inquit, *diligit me, pater meus di-*
III. *liget eum, & ad eum veniemus, & apud eum mansionem faciemus,* significans actum supernaturalis dilectionis quasi inuitare Deum, vt dignetur venire ad eum, Deum verò ita venire, vt in illo permaneat, ratione habitualis gratiæ, quam ei confert: hinc esse *vnũ spiritu cum Deo,* est aliquis effectus consequens infusionem gratiæ habitualis, sicut conformitas voluntatum inter amicos est quidam effectus mutuæ amicitiæ.

Quòd autem sanctus Ioannes dixit, *qui diligit Deum, manere in eo,* non intelligitur de quocumque supernaturali actu dilectionis Dei, sed de eo, qui elicitur ex habitu charitatis, & non de eo, qui antecedit infusionem eius: nam sanctus Ioannes ibi agit de iis signis, & effectibus, quæ aliquo modo indicent habitualem gratiam seu charitatem esse in nobis: ex quo patet solu-
IV. tio ad primam confirmationem.

Ad secundam respondetur eum, qui sine habitu gratiæ diligit Deum, placere Deo duntaxat secundùm quid, non autem absolutè & simpliciter, cùm nondum intelligatur habere peccatum habituale ablatum, & remissum per interiorem renouationem formaliter prouenientem ab habituali gratia; & Deus tunc in tantum diligit eum, & redamat amore veræ amicitiæ, in quantum illi de facto communicauit habitualem gratiam, ita vt priùs sit secundùm rationem, & nostrum concipiendi modum, Deum ex aliquo amore beneuolentiæ dare peccatori elicienti actum diuinæ dilectionis gratiam habitualem, quàm eum diligere & redamare amore supernaturalis amicitiæ veræ, & propriè dictæ: quia

A vt docebimus secundâ secundæ disputatione *de charitate* articulo quarto, ipsa communicatio habitualis gratiæ est fundamentum mutuæ supernaturalis amicitiæ inter Deum & hominem. V.

Vltima ratio: si contritio non est forma iustificans, illa non esset *iure naturæ* necessaria ad iustificationem adulti impij, sed duntaxat *præcepto positiuo Dei,* quia tunc non requireretur tanquam forma iustificationis, nec tanquam dispositio, cùm non haberet naturalem connexionem cum gratia iustificante; quia solum præceptum positiuum Dei non inducit talem necessitatem; sed contritio *iure naturæ* est necessaria in iustificatione adultorum.

Confirmatur: si Deus auferret gratiam habitualem ab eo, qui per eam iustificatur sine perfectâ & propria tali dispositione, talis homo non esset iustus; quam tamen gratiam habitua-
B lem si auferret ab eo, qui iustificatur, per suam VI.
propriam dispositionem, seu per actum perfectæ contritionis vel dilectionis, nihilominus ille maneret iustus, sicut ille manet iustus, qui crescit in sanctitate & iustitia, ex operibus factis in Deo, etiamsi gratia habitualis tollatur ab eo, & sicut manet peccator, qui semel peccauit, licèt non acquirat prauum habitum.

Respondetur, ex dicendis circa primam rationem propositionis articuli sequentis, contritionem de peccatis non esse dispositionem *iure naturæ* requisitam in iustificatione, nisi *quoad congruitatem,* & non *quoad necessitatem,* aliàs enim infusio gratiæ sanctificantis non esset nouum aliquod beneficium; quippe quæ tunc esset debita *debito connaturalitatis,* & Deus solus non diceretur iustificare hominem, sed etiam & ipse homo seipsum iustificare, scilicet habendo contritionem de suis peccatis.

C Adde quòd iustificatio, vt fit ex parte Dei, VII.
non est aliquis actus iustitiæ, sed liberalitatis & singularis beneficentiæ: ergo, licèt remissio iniuriæ acceptæ, quæ fit ex iustitia, requirat eum, qui fecit iniuriam, resarcire quantum potest damnum, quod ei intulit, & iniuriam quam fecit, non tamen quando iniuria potiùs condonatur ex aliqua liberalitate & misericordia personæ offensæ, quàm resarciatur exactè, & ad rigorem iuris.

Ad confirmationem respõdetur, quòd si Deus tolleret habitum gratiæ ab eo, qui per illam iustificatur absque propria dispositione, quæ sit perfecta dilectio vel contritio: tunc eum non fore ampliùs iustum iustitiâ supernaturali; quia tamen peccata fuerunt illi planè remissa, & illa nunquam de facto reuiuiscunt, non esset in statu peccati, sed vel redigeretur ad statum *purorum*
D *naturalium;* vel si maneret ordinatus ad vitam VIII.
æternam, Deus vi talis ordinationis daret ei alia media supernaturalia, quibus posset peruenire ad supernaturalem amicitiam cum illo, sicque obtinere iustitiam supernaturalem; si autem Deus auferret gratiam habitualem ab adulto, qui se ad illam per actum perfectæ contritionis disposuit, tunc ille adultus non maneret iustus iustitiâ supernaturali, sed tantùm ad illam dispositus meritoriè *de congruo,* quia actus ille contritionis, qui iam transiit & supponitur non reuocatus, nihil tunc plus potest, quàm quando extitit de facto & reipsa.

Similiter, si Deus tolleret habitum gratiæ ab eo adulto, qui iam per bona opera creuit in san-

I. ctitate, talis homo, loquendo propriè, non maneret ampliùs formaliter iustus iustitiâ supernaturali; quia tunc talis denominatio iusti non desumebatur ab istis eius actibus, sed formaliter ab habitu gratiæ; nec actus illi augebant physicè, sed meritoriè tantùm, habitualem eius sanctitatem, cuius incrementum simul perdidit, quando Deus in ista suppositione abstulit habitum gratiæ: at denominatio peccatoris desumitur, & ab actu peccati non reuocato, & ab habituali peccato, quod per actuale peccatum causatur in voluntate peccantis, & remanet, licèt nullum prauum habitum ei ingeneret.

ARTICVLVS VI.

II. *Vtrum actus dilectionis Dei & contritionis de peccatis sint sufficientes ex se, vt sint causa formalis iustificationis adulti extra sacramentum.*

NOTANDVM est, hæc duo distingui, *aliquem actum supernaturalem cötritionis, vel dilectionis Dei, esse de facto; & habere formam, seu causam formalem iustificationis; & aliquem eiusmodi actum de se, seu ex se & natura sua & propria conditione, esse sufficientem ad iustificandum hominem formaliter, ita vt sit forma iustificans illum:* nam, licèt primum importet secundum, quemadmodum actus secundus importat primum, non tamen econtrà; fit enim plerumque, vt quod est ex se sufficiës ad aliquid causandum, impediatur causare illud, quia præuenitur ab alio producente hunc eundem effectum in eodem subiecto.

Duæ sunt hac de re sententiæ, vna affirmans, quæ est Vasquesij, qui primâ secundæ disp. 203. per multa capita ostendit, actum perfectæ con-
III. tritionis, qui essentialiter includit actum charitatis, esse ex se & ex sua natura sufficientem ad formaliter iustificandum hominem; quatenus peccatum mortale est forma incompossibilis ex sua natura cum prædicto illo actu, & proinde, talem actum posse iustificare formaliter adultum, qui exercet illum, nisi præueniretur à gratia habituali. Melior tamen est contraria sententia, pro qua

Sit hæc propositio: *supernaturalis actus perfecta dilectionis Dei, vel perfecta contritionis de peccato, ex se & ex sua naturali conditione non est sufficiens formalis causa iustificationis adultorum, quæ fit extra sacramentum.*

Probatur primò: illud, quod ex natura sua est dispositio, ad cuius mensuram forma datur, non est sufficiens, etiam per absolutam Dei poten-
IV. tiam, vt sit talis forma: atqui perfecta contritio est ex natura sua dispositio ad formam iustificantem adultos extra sacramentum, & hæc forma iustificans infunditur à Deo iuxta mensuram contritionis: ergo perfecta contritio non est sufficiens, etiam de absoluta Dei potentia, vt sit forma iustificans adultos extra sacramentum.

Maior quoad primam partem, patet, quia Deus non potest immutare intrinsecam naturam rerum, & licèt possit eleuare causas efficientes, vt possint aliquid, quod secundùm naturæ suæ vires non possunt, attamen non potest eleuare aliquam causam formalem, vt sit formale principium formalis alicuius effectus, qui non contineatur intra latitudinem obiecti terminatiui talis causæ formalis, vt Theologi

A communiter docent primâ parte quæstione 12. ubi tradunt repugnare oculum corporeum eleuari ad Deum clarè videndum. V.

Eadem maior patet quoad posteriorem partem, quia mensura extrinseca rei mensuratæ, non potest esse ipsamet res mensurata; ens enim absolutum, quale est hoc mensuratum, non potest constitui formaliter & intrinsecè aliquo sibi extrinseco, cuiusmodi est hæc dispositio in ratione mensuræ ad formam, quæ debet ad illam introduci.

Minor eiusdem rationis quoad primam partem patet ex Concilio Tridentino sess. 6. cap. 5. dicente, *iustificationis exordium in adultis esse sumendum à Dei præueniente gratia, vt qui per peccata à Deo auersi erant, per eius excitantem & adiuuantem gratiam ad conuertendum se ad suam ipsorum iustificationem disponantur:* & contritio dicitur etiam extra sacramentum ab eodem VI.
B Concilio sessione 14. capite quarto, *præparare hominem lapsum ad remissionem peccatorum.*

Circa quam partem minoris aduertendum est, hæc duo distingui, *perfectam contritionem esse ex sua natura dispositionem ad formam iustificationis, & hanc perfectam contritionem requiri ex natura rei ad iustificationem adulti;* primum enim (quod hîc asserimus) significat talem esse naturam perfectæ contritionis, vt illa sit apta & congrua dispositio ad formam iustificationis: secundum (quod negauimus suprà) importat talem esse naturam iustificationis, vt per se & ex naturali sua conditione prærequirat perfectam contritionem in subiecto suo, & ad illam naturaliter & necessariò sequatur; sicut formæ naturales naturaliter prærequirunt suas vltimas dispositiones, & ad illarum positionem sequuntur naturaliter & necessa-
C riò, nisi impediantur per aliquid extraordinarium: primum autem rectè potest stare sine secundo, quemadmodum congruitas & conuenientia sine necessitate, & ad id, quod solùm est dispositio congrua, forma non sequitur necessariò, sed ex liberalitate & gratuita voluntate conferentis secundùm quoddam debitum decentiæ, & cuiusdam honestatis: forma verò naturalis sequitur ad vltimam illam dispositionem ex sua natura prærequisitam aliquâ necessitate ipsius naturæ, quasi suo iure postulantis sibi talem formam, quod non posse dici de gratia iustificante per comparationem ad actus vltimò dispositiuos docuimus suprà. VII.

Eadem minor quoad alteram sui partem probatur, ex Concilio Tridentino sessione sexta articulo septimo, sic dicente, *iustitiam in nobis recipientes, vnusquisque suam, secundùm mensu-*
D *ram, quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult, & secundùm propriam cuiusque dispositionem.* VIII.

Ad hanc rationem, respondebit aliquis, contritionem non esse dispositionem ad formam formaliter sanctificantem, seu iustificantem, extra sacramentum, sed esse duntaxat dispositionem ad solum habitum gratiæ: hæc enim sanctitas, quâ perfecta contritio extra sacramentum formaliter iustificat, non est ab habitu gratiæ, sicque hæc contritio non est forma illa, ad quam ipsamet est dispositio, cùm hæc sanctitas non sit habitus gratiæ, nec etiam ab illa: nec repugnat, etiam in naturalibus, vnam qualitatem esse dispositionem ad alteram qualitatem, quatenus est talis, ideòque etiam non repugna-

I. bit contritionem perfectam, quæ *formaliter* iustificat, esse dispositionem ad habitum gratiæ. A

Sed hæc responsio non satisfacit, repugnat enim tertio canoni sessionis sextæ Trident. relato superiùs, vbi perfecta contritio recensetur tanquam dispositio, vt gratia iustificationis conferatur adulto, quo loco Concilium vtens hâc particulâ *gratiæ iustificationis* denotat se intelligere istam particulam de *forma iustificante adultum*, quæcumque illa sit; & proinde perfecta contritio iuxta auctores prioris sententiæ erit etiam dispositio ad istam sanctitatem, quam tunc volunt non esse ab habitu gratiæ; sicque implicatio illa, quam hæc nostra ratio vrget, remanebit, vel talis forma sanctificans erit ipsamet habitualis gratia, quod intendimus, non autem perfecta contritio.

II. Similiter sessione 14. capite quarto, perfecta contritio dicitur *præparare ad remissionem peccatorum* in propriis terminis; ergo ad formam propriè de facto & reipsa iustificantem eum, qui exercet illam extra sacramentum: ergo talis contritio non potest esse hæc forma. B

Deinde etiamsi; *dispositiones* aliæ sint *remotæ*, aliæ *proximæ* & vltimæ, quæ supponunt remotas, attamen, loquendo propriè & in rigore, non sunt *sibi inuicem* dispositiones, sed *subiecto & formæ*; aliàs dandus esset processus in infinitum, & dispositiones sunt *via ad formam*, tanquam ad terminum; & forma, ad quam velut ad terminum tendit spiritalis regeneratio, & renouatio interior, est habitualis gratia; non autem contritio: ergo contritio, cùm sit aliqua vera dispositio ad habitum gratiæ, vt ad formam & terminum spiritalis regenerationis interioris, non poterit esse forma iustificans.

III. Respondebit secundò, negando dari formam sanctificantem iuxta mẽsuram contritionis, quin potiùs contritionem dari iuxta mensuram præcedentium dispositionum, & ita contritionem esse dispositionem ad habitum gratiæ, non autem ad formam iustificantem. C

Nec etiam hæc solutio magis satisfacit alteri parti nostræ rationis: primò, quia falsum est contritionem dari secundùm mensuram præcedentium dispositionum, fit enim plerumque, vt qui habent actum diuinæ fidei valde intensum, non habeant tamen actum contritionis æqualis intensionis, sed remissè doleant de peccatis.

Deinde: si, vt vult hæc responsio, seruatur proportio contritionis ad mensuram remotarum præcedentium dispositionum, multò maiori titulo seruabitur proportio habitualis gratiæ ad contritionem; & si habitus gratiæ non infundatur adultis ad mensuram dilectionis & perfe-

IV. ctæ contritionis, quænam ergo est causa ex parte adulti, cur Deus vni det maiorem habitualem gratiam, alteri minorem. D

Tertiò: iustitia intrinseca, seu forma iustificans, quæcumque illa sit, datur adultis pœnitentibus iuxta mensuram dilectionis & perfectæ contritionis: nam Concilium relato capite septimo, dicens *adultos recipere gratiam iuxta mensuram dispositionum*, loquitur expresè de eâ iustitiâ, quâ formaliter sumus iusti, eámque exprimit ipso nomine *iustitiæ*.

Deinde eadem propositio probatur: forma sanctificans debet habere tantam vim & tantam bonitatem ad cohonestandum subiectum, quantam vim habet peccatum ad deturpandum subiectum, & quantam habet malitiam, aliàs

enim non excludet ex sua natura peccatum à subiecto; nec illud restituet in eo gradu, à quo decidit per peccatum: atqui supernaturales actus dilectionis, & perfectæ contritionis non habent in se tantam bonitatem, quantam malitiam habet peccatum mortale: peccatum enim non tantùm crescit ex dignitate obiecti, in quod committitur, sed etiam ex inferioritate subiecti, quod cùm sit tam abiectum & vile, audet tamen committere illud contra obiectum tam excellens, sed isti actus supernaturales dilectionis & perfectæ contritionis, licèt cohonestentur ex parte obiecti, in quod feruntur, attamen non ita cohonestantur ex parte subiecti, vt parem habeant in seipsis bonitatem, quanta fuit malitia peccati ex parte subiecti; homo enim non potest aliquid facere tantæ efficacitatis in ratione boni, quantæ est ipsum peccatum in ratione mali, quia homo per peccatum constituit se seruum peccati, à quo non ex seipso se ipsum liberare potest: ergo ipsa perfecta contritio non est forma sanctificans adultum extra sacramentum. V. VI.

Tandem: vbi forma sanctificans est in subiecto, statim potest homo mereri *de condigno*, quia tunc nihil potest assignari, quod impediat hominem à tali merito, cùm habeat circunstantiam personæ sanctæ & amicæ ipsius Dei: atqui homo non potest, postquam habet eiusmodi actum contritionis ante receptum habitum gratiæ, mereri *de condigno* aliquid: nam, si quid tunc posset mereri, maximè habitum gratiæ, quem tamen tunc non potest, quia talis habitus est prima gratia, quæ non cadit sub meritum *de condigno*, vt docebitur sequenti quæstione: igitur perfecta contritio non est forma sufficiens ad iustificandum hominem adultum extra sacramentum. VII.

ARTICVLVS VII.

An ex actu dilectionis vel contritionis & habitu gratiæ coalescat totalis causa nostræ iustificationis.

SIT hæc propositio: *supernaturalis actus dilectionis, vel perfectæ contritionis, non est partialis etiam formalis causa iustificationis adultorum, quasi ex isto actu, & habitu gratiæ coalescat formalis vna totalis & integra causa iustificationis adultorum.* hæc propositio est contra Beccanum hâc parte tractatu quarto, capite tertio quæstione quintâ numero 19. & 20. vbi supponit *duas* reperiri *maculas* in peccato; *vnam*, quæ consistat in *habituali auersione à Deo*, relictâ ex præterito actu peccati nondum retractati; *alteram*, quæ consistat *in priuatione habitualis gratiæ*: & existimat priorem tolli sufficienter per actum contritionis, posteriorem verò minimè, cùm priuatio alicuius formæ non tollatur nisi per præsentiam eiusdem formæ, & ita ad iustificationem adulti extra sacramentum, actum perfectæ contritionis & habitum gratiæ debere concurrere tanquam duas partiales causas formales totius iustificationis. VIII.

Contra quæ nostra præsens propositio probatur primò, ex modo loquendi Concilij Tridentini de gratia habituali tanquam *formali* causa nostræ iustificationis, nam sessione sextâ capite septimo, explicans hanc causam formalem ita ait, *demum vnica formalis causa*, *est*

I. *iustitia Dei, quâ nos iustos facit*, quòd, vt pa-
tet ex consequentibus & etiam obseruauimus,
intelligit de *habituali gratia*; hæc autem parti-
cula, *vnica*, excludit consortium cuiuscumque
alterius in tali genere, vt etiam sumus argumen-
tati contra Pighium.

Deinde, argumenta illa omnia, quæ feci-
mus contra Vasquesium pro stabilienda arti-
culi superioris propositione, probant & hanc
tertiam: admissâ enim opinione Beccani iusti-
ficatio facta in sacramento, & facta extra sacra-
mentum, non essent eiusdem speciei infimæ:
prior enim esset totaliter per solam gratiam ha-
bitualem in genere causæ formalis; posterior
verò per aliquod compositum ex actu contritio-
nis & habitu gratiæ; item vnum & idem esset si-
mul vltima dispositio, & forma saltem partialis,
ad quam est dispositio.

II. Addi potest, *formalem causam* adæquatam
tandiu debere realiter durare, quandiu totus &
adæquatus *formalis effectus* realiter durat; aliàs
si duret, seu perseueret vnâ tantùm sui parte, &
ipse talis effectus erit realiter & physicè quoad
vnam duntaxat partem, correspondentem par-
tiali causæ formali permanenti, seu habituali: at-
qui actus ille perfectæ contritionis non tandiu
realiter durat, quandiu iustificatio durat in ho-
mine, actus enim iste transit, & illo transacto
homo verè & formaliter manet & perseuerat
iustus, & quando per frequentes bonos actus
fit iustus, non fit talis per istos actus formaliter,
sed tantùm meritoriè: ergo, sicut actus isti po-
steriores non ingrediuntur adæquatam causam
formalem incrementi iustificationis adulti, sic
etiam nec perfecta contritio ingredietur tan-
quam aliqua pars adæquatam causam formalem
iustificationis adulti extra sacramentum.

Neque propositioni nostræ obstant, quæ
III. Beccanus obseruat: nam imprimis aliud est, *idem
numero peccatum habituale constare duabus ma-
culis* (& sic esse aliquid diuisibile in se & suâ es-
sentiâ peccati præcisè sumpti) & aliud, *idem
numero peccatum habituale vnicâ tantùm consta-
re maculâ, cui tamen sit annexa priuatio gratiæ
ratione status, in quo est constitutus, qui peccat*:
primum est falsum, & macula illa peccati est in-
diuisibilis, nec tollitur per partes; sed tota si-
mul: ergo & vnam tantùm formalem causam
postulat.

Deinde: si daretur duplex illa macula, qua-
rum prior tolleretur formaliter per actum con-
tritionis, iam iustitia illa consistens in gratia ha-
bituali, vt præcisè sumptâ, non esset formaliter
remissiua peccatorum, nec iustificatio, vt est ab
habitu gratiæ, præscindendo ab actu perfectæ
IV. contritionis, diceretur esse remissio peccato-
rum, quòd est contra modum loquendi sacræ
Scripturæ & Patrum, vt patet ex dictis.

Tertiò: priuatio gratiæ habitualis non est ma-
la moraliter, nisi prout habet habitudinem il-
lam, quæ est ad peccatum non retractatum, sibi
adiunctam, vt Beccanus ibidem significat: atqui
iuxta eundem Beccanum hæc habitudo tollitur
per actum contritionis; ergo priuatio gratiæ ha-
bitualis non est moraliter mala; ergo neque tunc
aliqua remanebit macula, correspondens huic
habitudini, quæ postea tollatur per gratiam.

Confirmatur: quia tunc in illo signo rationis,
quo iuxta Beccanum prior illa macula est sublata
per actum contritionis, absentia habitualis gra-
tiæ non habet rationem priuationis, sed tantùm

A negationis, vt ibi fatetur: ergo talis carentia V.
non est ampliùs mala; ergo totum, quod est mali
moralis in peccato habituali, tollitur præcisè
per actum contritionis, & nihil per habitum gra-
tiæ, quod est absurdum, & etiam contra Becca-
num ibi.

Neque facit ad rem, quod Beccanus ait ibi, ho-
minem scilicet obligari, etiam *iure diuino* (cùm
sit ordinatus ad vitam æternam) redire ad sta-
tum gratiæ habitualis.

Nam hæc obligatio non est de habendo habi-
tu gratiæ, sed de eliciendo actu contritionis, &
de faciẽdo quod est in se, vt recuperet gratiam,
præcepta enim non dantur de *habitibus*, sed *de
actibus*: at in hac hypothesi homo habuit actum
perfectæ contritionis: ergo per illum est libera-
tus à debito habendi gratiam habitualem, & ex
consequenti carentia gratiæ habitualis non habet
B pro eo signo rationis conditionem, seu rationem VI.
priuationis, sed cuiusdam tantùm *negationis*, &
sic nulla supererit noua macula, quæ restet tol-
lenda per habitum gratiæ infundendum à Deo;
igitur dicendum est totam maculam peccati, vt
habentem priuationem gratiæ sibi annexam,
penitus tolli formaliter per solam habitualem
gratiam.

ARTICVLVS VIII.

Soluuntur tria dubia.

QVÆRES primò, an ita velimus habitum
gratiæ esse vnicam & totalem causam for-
malem nostræ iustificationis, tam *extra sacra-
mentum*, quàm *in sacramento*, vt nomine *habi-
tualis gratiæ* intelligamus duntaxat *simplicem ha-
bitum gratiæ*, prout ille est distinctus ab aliis ha-
bitibus, qui infunduntur in iustificatione; an ve-
rò nomine *istius habitus* intelligamus *aliquam
collectionem plurium habituum, qui infunduntur
C in iustificatione*. VII.

Respondetur, iustificationem impij posse
considerari diuersimodè: primò *omnimodè adæ-
quatè*, hoc est *iuxta totam suam existentiam com-
pletam, non tantùm substantialiter, sed etiam ini-
tiatiuè, radicaliter & vltimo suo complemento*,
iuxta quam considerationem comprehẽdentem
ista omnia simul & semel, homo est perfectè
iustus, quia ita est iustus, vt non tantùm sit gra-
tus, & acceptus Deo, tanquam auctori gratiæ;
sed etiã sit habitualiter bene dispositus ad prom-
ptè exercendum opera supernaturalia iustitiæ,
quomodo habitualis gratia est vniuersale quod-
dam principium operandi iusta in quolibet ge-
nere actuum supernaturalium. Deinde, iustifica-
tio potest cõsiderari *essentialiter* secundùm præ-
cisum formalem illum conceptum, quo homo
D de impio, peccatore, & iniusto, fit per illam *for- VIII.
maliter & præcisè* pius, iustus, & transfertur for-
maliter à statu peccati, ad statum gratiæ; à statu
inimici Dei, ad statum amicorum ipsius Dei.

Iam, si agatur de *formali* causa iustificationis,
consideratæ *primo modo*, respondetur illam non
consistere formaliter & præcisè in solo habitu
gratiæ, vt ille est etiam idem realiter cum habi-
tu charitatis, sed etiam in supernaturalibus ha-
bitibus fidei, spei & virtutum per se infusarum:
si verò agatur de *sola substantiali & essentiali
causâ formali* nostræ iustificationis, vt illa præ-
scindit à suo fundamento, respondetur, illam
formaliter consistere *in solo habitu gratiæ sancti-
ficantis*, seu charitatis, prout est specialis quidam
habitus distinctus ab omnibus aliis per se infusis,

siue

I. siue Theologicis, siue moralibus; si denique iustificatio consideretur penes *causam suam initialem & fundamentalem*, consistit in habitu fidei, ita vt fides & spes habeant in tali composito rationem *materiæ*; habitus verò gratiæ, seu charitatis, *formæ*; & aliæ denique virtutes per se infusæ rationem *complementi*.

Probamus singulas partes responsionis; & primùm iustificatio satis frequenter in sacris litteris tribuitur *fidei*, quemadmodum suprà vidimus agendo de illâ, vt ad iustificationem requisitâ, aduersus hæreticos nostri temporis, & Concil. Triden. sess. 6. cap. 8. docet iustificationem attribui fidei, tanquam initio, quia motus fidei, prout importat sanctam cogitationem ad credendum & assensum credendi, est primum in iustificatione; est etiam fundamentum iustificationis, quatenus quodammodò sustinet totum spiritale ædificium; est etiam radix iusti-

II. ficationis, prout fides suo etiam modo influit ad actus aliarum virtutum, v. g. actus ille fidei, quo quis credit Deum esse iustum, influit actum timoris; actus ille, quo credit Deum esse misericordem, influit moraliter actum spei, & veniæ accipiendæ pro peccatis.

Iustificatio etiam tribuitur *spei, ad Romanos* octauo, *spe salui facti sumus*; primæ sancti Petri tertio, *generauit nos in spem viuam*: spiritalis autem regeneratio, vt suprà monuimus, terminatur ad iustificationem; & primæ sancti Ioannis tertio; *qui habet hanc spem sanctificat seipsum*, scilicet, quatenus desiderio vitæ æternæ promouet se ad opera, quibus ad gratiam perueniat, & vitam æternam obtineat.

De *gratia & charitate* idem satis abundè patet ex dictis, præcedentibus articulis.

III. Quòd item *alij habitus virtutum moralium per se infusarum requirantur tanquam complementum iustificationis*, patet ex eo, quòd iustificatio non tantùm illud includit, quod expellit peccatum, sed etiam ea, quibus homo disponitur ad operandum iustè, prout ei expedit ad obtinendum finem supernaturalem, aliàs fides & spes non deberent ei infundi vi iustificationis, cùm, vt præcisè sumptæ, non sint ad formaliter expellendum peccatum, remanent enim in peccatoribus: at homo recipiendo virtutes morales per se infusas disponitur ad bene operandum iuxta finem suum supernaturalem: ergo omnia suprà enumerata includuntur in ipsa causa formali iustificationis, consideratæ primo modo.

Idem patet ex Patribus, quorum alij vocant iustificationem *ædificium spiritale* per comparationem ad ædificium materiale, sic Ori-

IV. genes in caput quartum *ad Romanos*, *prima salutis fundamenta fides, parietes ædificij spes: culmen charitas*: alij vocant hominem iustum *domum & templum Dei*, sanctus Augustinus sermone 22. *de verbis Apostoli*, *domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur*: ergo, sicut ædificium materiale sumptum completè & adæquatè constat fundamento, parietibus & tecto, sic & iustificatio impij, sumpta vt omnimodè completa, constat omnibus enumeratis virtutibus.

Patet etiam ex Tridentino sess. 6. cap. septimo, quod postquam dixit iustitiam à Deo nobis infusam esse causam formalem nostræ iustificationis, ita subiicit, *in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum hæc omnia simul infusa*

A *accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem, & charitatem*: & initio eiusdem capitis loquens de iustificatione, ait, *quæ non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio & renouatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum.* V.

Neque his obstat, quod obiecimus suprà Vasquesio, scilicet idem non posse esse simul dispositionem ad formam, & formam, ad quam est dispositio: at ex dictis suprà, fides & spes sunt dispositiones ad iustificationem.

Hoc, inquam, non obstat, nam consideramus hîc totum illud, quod aliquo modo ingreditur iustificationem tam *initiatiuè & completiuè*, quàm *substantialiter & essentialiter*, ad quod vt sic fides, spes, vel aliquid aliud non est propriè dispositio: at quando, post Concilium Tridentinum & Patres, docuimus

B fidem & spem esse dispositiones ad iustificationem, id intelleximus de iustificatione, sumptâ *substantialiter & essentialiter*, iuxta tertiam considerationem præsentis responsionis, quomodo fides & spes sunt aliquid verè & propriè distinctum ab illa formâ, seu ab habitu gratiæ, ad quem sic disponunt, tunc enim nondum sunt formati per charitatem, ad quam adhuc tendunt. VI.

Secunda etiam pars nostræ responsionis sufficienter est probata ex præcedentibus articulis: nam, licèt *sine fide & sine spe impossibile sit placere Deo*; hæc tamen, cùm remaneant in peccatoribus, non sunt formalis causa iustificandi, vt hîc sumitur præcisè, sed partes duntaxat materiales, quæ spiritalem informationem & vitam recipiunt à charitate, quæ communiter à Theologis dicitur *forma illarum*, vt ostendemus secundâ secundæ agendo de charitate, ex quo patet etiam tertia pars VII.

C nostræ responsionis.

Quæres secundò, an repugnet adultum, purum hominem, viatorem, destitutum fide & spe, & quacumque supernaturali cognitione & dono aliquo correspondente spei, iustificari per infusionem solius gratiæ & charitatis.

Respondetur videri repugnare: tum quia Apostolus *ad Hebræos* 11. capite sic ait, *sine fide est impossibile placere Deo*, & postea subiungit, *credere enim oportet accedentem, quia est, & requirētibus se, remunerator est*: quod postremum pertinet ad spem, quatenus homo fide informatus sperat firmiter à Deo remunerationem: tum quia, si aliquod culmen materiale absque fundamento & parietibus daretur, non esset propriè loquendo, *ædificium*, seu domus: ergo, quia fides & spes sunt fundamētum, si abs-

D que illis sola charitas infunderetur, non iustificaretur homo, nec posset in tali subiecto reponi defectu requisitorum ad sui infusionem, amor enim non potest esse circa aliquod obiectum, cuius nulla præcessit cognitio in intellectu. VIII.

Quæres tertiò, quâ certitudine sit asserendum gratiam habitualem esse causam nostræ iustificationis.

Respondetur primò, si agatur de iustificatione paruulorum per baptismum, & nomen *habitus* sumatur in ampliori significatione, prout latè sumptum significat *aliquid sese habens per modum habitus*, hoc est permanenter inexistendo alicui, siue illud suum esse sit de prædicamento qualitatis, siue de alio, siue

I. de nullo prædicamento Aristotelico, tunc concedi esse de fide gratiam habitualem esse causam formalem nostræ iustificationis, quia tam ipsi canones, quàm capita Concilij Tridentini, quæ suprà retulimus, satis apertè id declarant, præsertim caput septimum & canon vndecimus, dum dicunt hanc gratiam *diffundi & inhærere in cordibus eorum*, qui iustificàtur: tum etiam ob vrgentissima testimonia sacræ scripturæ & Patrum, quæ attulimus in probationem nostræ sententiæ. A

Dixi, *si nomen habitus sumatur* in ampliori significatione; tum quia Concilium locis citatis & aliis, agendo de hac re, non vtitur nomine *habitus*, imò Soto libro secundo *de natura & gratia* capite decimo nono, & aliqui alij, putant Patres de industria abstinuisse ab ipso nomine *habitus*, ne viderentur dirimere hanc Scholasticam controuersiam: tum etiam, quia Bannes secundâ

II. secundæ quæstione 23. articulo secundo dubio primo, cum aliquibus aliis docet expressè posse probabiliter defendi eiusmodi iustitiam, seu gratiam iustificantem formaliter, esse relationem quandam. B

Nec obstat auctoritas Catechismi Tridentini capite *de baptismo*, dicentis Tridentinam Synodum decreuisse esse diuinam qualitatem in anima inhærentem.

Respondetur enim, Catechismum agere ibi Paraphrastem, explicare paulò fusiùs, quæ sunt definita à Concilio. Vnde non est necesse credere omnia & singula verba, quæ ibi ponit, esse definita à Concilio: sed sufficit credere esse conformia definitionibus editis à Concilio, nimirum illud, quod Catechismus ibi tradit de qualitate, valde conforme esse iis, quæ Concilium ibi habet de forma iustificante, sed quia Con-

III. cilium non vtitur nomine *qualitatis*, nec item nomine *habitus*, non videtur de fide, quòd gratia iustificans sit habitus propriè dictus, nec de prædicamento qualitatis. C

Nec etiam obstat hæc particula Concilij, *inhæret*, licèt enim significet aliquid verè & propriè inhærens, & illud nihil possit esse aliud, quàm vera quædam qualitas, attamen aliquis diceret id haberi tantùm per discursum, nec proinde esse de fide; adderet etiam verbum *inexistere*, *inhærere*, non semper sumi in rigore *Metaphysico*, cùm etiam idem Concilium sessionis quintæ canone tertio, loquens de peccato originali, quod non est aliquid reale positiuum & inhærens, loquendo in rigore, sic dicat de illo, *inest vnicuique proprium*, & eadem videtur esse ratio de gratia iustificante adultos in sacramento.

Respondetur secundò, si agatur de iustifica-

IV. tione adultorum extra sacramentum, adhuc minùs videri esse de fide, eam fieri per habitũ gratiæ, licèt enim testimonia Concilij & scripturæ, quæ protulimus, valde vrgeant & faciant nostram sententiam ita certam, vt multi censeant oppositam esse, vel parum tutam in fide, vel temerariam, vel erroneam; quia tamen Ecclesia nondum condemnauit contrariam illam sententiam, & plerique Theologi etiam absque vlla interdictione Ecclesiæ permittuntur docere, illam consistere in actu contritionis, fit vt, licèt nostra sententia sit verissima, nondum tamen obtineat certitudinem fidei *quoad nos*. D

DISPVTATIO IX. V.

De iis, quæ infunduntur in iustificatione.

ARTICVLVS PRIMVS.

An in iustificatione cum gratia infundantur fides & spes.

SIT hæc propositio: *in iustificatione gratia seu charitas infunditur, vt causa formalis; & in iustificatione infidelium etiam infunduntur fides & spes, tanquam homini Christiano necessaria.*

Duæ sunt partes propositionis; prior patet ex Tridentino sessione sextâ canone vndecimo, vbi definit iustificationem fieri ex gratia & charitate, quæ inhæreat iustificatis, vt patet ex dictis suprà. VI.

Posterior pars propositionis probatur item ex eodem Tridentino sessione sextâ capite septimo, vbi illam tradit: & facilis est ratio: gratia seu charitas vtramque hanc virtutem supponit; *fidem*, quia est lumen intellectus, & prius est intellectum illuminari per cognitionem, quàm voluntatem accendi per ignem charitatis; spem verò, quia prius est mentem ad bonum arduum erigi, quàm illud de facto amplecti, & sine hac vtraque virtute non intelligitur omnino perfecta ipsius hominis tanquam membri viui cum Christo facta vnio: nam & illæ locum habent in efficienda conformitate hominis cum lege Dei; fides cum præcepto credendi, spes cum præcepto sperandi.

Dixi in conclusione *infidelium*, nam duas illas virtutes *fidem & spem*, remanere in peccatoribus, est constans omnium Patrum & Theologorum sententia; vt ex professo docet Sanctus Thomas secundâ secundæ, & quando in Conciliis, vt Viennensi & Tridentino suprà, dicuntur virtutes infundi in iustificatione, illud ad minus debet intelligi de virtutibus Theologicis, cùm etiam passim in sacris litteris dicamur per illas *iustificari*, non quòd illæ formaliter seipsis nos iustificent, vt patet ex dictis, sed quòd ad ipsam peccatoris iustificationem sint necessariæ, tanquam quid præsuppositum ab ipsa gratia. VII.

ARTICVLVS II.

An in iustificatione infundantur habitus virtutum moralium. VIII.

SIT hæc propositio: *in iustificatione hominis simul cum ipsa gratia infunduntur, verbi gratiâ, habitus virtutum moralium supernaturalium, quæ pertinent ad communem statum Christianorum.* Propositio hæc supponit dari quasdam virtutes infusas, quod docent communiter Theologi hâc parte suprà, quæstione 63. articulo tertio.

Probatur conclusio ex sacris litteris, Sapientiæ octauo *sobrietatem, prudentiam docet & iustitiam*, quò loci sapientia dicitur docere tres virtutes: at Spiritum sanctum docere tres virtutes nihil est aliud, quàm illas eum infundere, vt exponit Concilium Mileuitanum cap. 4. loquens de re simili, & primæ *Corinthiorum* 3. actiones

I. omnium virtutum tribuuntur charitati, non quòd immediatè, primò & per se exerceantur ab illa, sed quòd simul cum illa infundantur virtutes illæ morales, quibus iuuetur gratia.

Item ex Patribus, vt S. Cypriano epist. 2. vbi vocat baptismum *vitam virtutum*, cui valde est affine illud Catechismi Tridentini, agentis de *effectu baptismi*, quo asserit simul cum gratia *infundi paruulis nobilissimum virtutũ comitatum*. Et ad hunc sensum possunt etiam intelligi citata Concilia, quando dicunt infundi in baptismo *virtutes & dona cum ipsa gratia*.

Idem docet S. August. tractatu sexto in primam epistolam S. Ioannis, vbi explicat, quâ ratione, vbi Christus incipit habitare in interiori homine, operetur per fidem & alias virtutes morales; quòd si qui Patrum videantur contrarium docere, vnam tantùm aut alteram virtutem aliquando reperiri, vt S. Bernardus sermone 70.

II. in Cantica, sunt intelligendi de *virtute in gradu heroico*.

Probatur item ratione: iustificatio non tantùm includit illud, quod expellit peccatum, sed etiam ea, quibus homo disponitur ad operãdum iustè, prout illi expedit ad finem supernaturalem; aliàs enim vi ipsius iustificationis fides & spes non deberent infundi, cùm præcisè loquendo non sint ad formaliter expellendum peccatum: atqui homo per virtutes morales infusas disponitur ad bene operandum iuxta finem supernaturalem, imò magis, saltem quoad vsum frequentiorem, quia frequentiùs occurrunt actus exercendi eiusmodi virtutum, quàm actus virtutum Theologicarum, & per charitatem censetur homo, veluti *remotè*, bene dispositus ad finem supernaturalem, *proximè* verò per virtutes illas infusas; & rationi consentaneum est, vt homo ele-

III. uatus ad consortium naturæ diuinæ, cuiusmodi est iustificatus, habeat ea omnia, quæ maximè conueniunt suo statui, cuiusmodi sunt virtutes morales infusæ, quibus reuocatur ad actum, & completur propensio illa, quam virtutes Theologicæ conferunt ipsi iustificato; cui autem subiecto proximè infundantur, eadem est ratio, ac de cæteris virtutibus moralibus, quod spectat ad quæstionem 64. huius partis.

Dixi in conclusione, *quæ pertinent ad communem statum Christianorum*, quia virtutes aliæ, quæ ad statum illum non sunt necessariæ, non infunduntur in iustificatione simul cum gratia, vt patet de *continentia virginali*, ex primæ *ad Corinth. 7. volo omnes esse sicut meipsum, sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo*: item *de paupertate Euangelica, obedientiâ religionis*, &

IV. alijs, quæ spectant ad ipsos homines, prout diriguntur ad specialem aliquem statum Christianorum, vt etiam docet S. Augustinus epistolâ 29. *ad Hieronymum*.

Obiicies: si virtutes illæ nobis infunderentur simul cum gratia, tunc nos redderent faciles ad suos actus exercendos, quia de ratione habitus est inclinare facultatem ad actum: at illud est contra experientiam, eandem enim experimur difficultaté in operibus istarum virtutum exercendis, ac ante iustificationem; & si istæ infunderentur simul cum gratia, etiam recedente gratiâ per peccatum mortale, simul recederent: at nonobstante peccato videmus nonnullos adhuc aliquas eiusmodi virtutes retinere.

A Confirmatur: quia virtutes illæ, quæ possunt acquiri per nostros actus, non infunduntur; at virtutes illæ possunt nostris actibus acquiri: igitur non infunduntur. V.

Respondetur concessâ maiore, ad minorem, habitus eiusmodi facilitare quidem voluntatem ad suos actus, & posse interdum recognosci aliquibus coniecturis, istas tamen virtutes minimè cognoscimus in nobis, ob affinitatem, quam habent cum acquisitis.

Deinde, virtutes illæ infusæ non expellunt formaliter malos illos habitus, quos ante peccatum contraximus, cùm illis non opponantur, nec sint sub eodem genere, vt docuimus agendo *de peccatis*; & habitus acquisiti in eo differunt ab infusis, quòd *acquisiti* augeant vel minuant propensionem naturalem; *infusi* addant nouam potestatem, relinquant totam naturalem

B ad oppositum: ex quibus omnibus fit, vt virtutes illæ infusæ minùs percipiantur à nobis. VI.

Ad illud verò, quo dicitur istos habitus recessuros cum gratia, si infunderentur.

Respondetur, etiam recedere & tolli per quoduis peccatum mortale, qui enim peccat mortaliter, sicut meretur spoliari gratiâ, ita & omnibus ornamentis, quæ consequuntur ipsam charitatem.

Quòd autem post peccatum mortale commissum peccatores adhuc experiantur facilitatem ad eiusmodi actus.

Respondetur, id non prouenire ab ipsis habitibus infusis, sed ab alijs acquisitis: nam, vt sæpe monuimus, ex frequenti exercitio virtutum infusarum possunt etiam acquiri in nobis similes propensiones ordinis naturalis ad aliquos actus naturales, qui habeant aliquam cum illis similitudinem: non est autem quoad amissio-

C nem par ratio *de fide & spe*: tum quia illæ antecedunt gratiam, morales verò illæ virtutes eam tantùm consequuntur: tum etiam, quia sunt fundamentum vitæ spiritualis, & homo non ita cadit in via per peccatum mortale, quin semper possit resurgere: vnde debet dari in illo aliquod vitæ spiritalis fundamentum. VII.

Ad confirmationem, respondetur habitus eiusmodi non posse acquiri per actus nostros ordinis naturalis.

ARTICVLVS III.

An in iustificatione præter gratiam, & virtutes morales & Theologicas, infundantur alia dona ab illis distincta.

D SIT hæc propositio: *in ipsa iustificatione simul cum gratia non infunduntur, præter dictas virtutes morales & Theologicas, aliæ virtutes, vel alia dona ab illis distincta*. VIII.

Probatur: quia in iustificatione ea tantùm infunduntur, quæ pertinent ad efficiẽdam conformitatem cum lege Dei: atqui virtutes illæ superiùs explicatæ ad id sufficiunt, vt patet ex dictis.

Confirmatur: de virtutibus acquisitis, quæ si habent causas secundas naturales, per quas possint facilè & conuenienti modo produci, non solent fieri à Deo immediatè: atqui virtutes morales possunt facili studio acquiri à nobis per actus morales naturaliter exercitos, vt docent Philosophi in Ethicis: ergo Deus virtutes illas

I. morales acquisitas nobis non infundit simul cum gratia in iustificatione.

De *donis Spiritus sancti* probatur, quia inter eiusmodi dona sunt *sapientia*, *intellectus*, & *scientia*; at ista non infunduntur simul cum gratia; multi enim idiotæ & simplices sunt in gratia, qui tamen carent istis donis, vt docet sanctus Augustinus libro *contra epistolam fundamenti* capite quarto, *Quos* (inquit loquens de simplicibus) *non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimos facit*, & libro decimo quarto *de Trinitate* capite primo, *Quâ scientiâ* (inquit loquens de ipsa intelligentia & penetratione rerum fidei) *non pollent fideles plurimi, quamuis polleant ipsâ fide plurimùm*, quem locum sanctus Thomas secundâ secundæ quæstione nonâ articulo secundo, explicat de *dono scientiæ*.

Probatur etiam ratione: quæ consequuntur
II. ad infusionem gratiæ in iustificatione impij, gratiâ sublatâ simul tolluntur demeritoriè per peccatum: atqui dona illa *sapientiæ*, *scientiæ*, *& intellectus* possunt reperiri in peccatoribus: ergo non infunduntur simul cum gratia.

Hinc, quando Concilium Tridentinum sessione sextâ capite septimo, ait interiorem renouationem hominis fieri per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum, non intelligit nomine *donorum* septem illa dona, quæ enumerat Isaïas capite septimo, *sapientiam*, *intellectum*, *consilium*, *fortitudinem*, *scientiam*, *pietatem & timorem*: sed virtutes ipsas Theologicas & morales, vt satis patet tam ex eodem capite paulò post medium, quando ait in ipsa infusione simul dari *fidem*, *spem*, & *charitatem*, quàm ex Catechismo Concilij Tridentini, vbi agit de
III. effectu baptismi.

DISPVTATIO X.

De iustificatione hominis per ordinem ad aliquid extrinsecum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum habitualis gratia sic ex se sufficiat ad iustificandum, vt vltra illam non sit opus aliquo fauore extrinseco.

NOTANDVM est nomine *fauoris externi* nihil aliud hoc loco
IV. intelligi, quàm gratuitam & liberalem acceptationem rei alicuius ad aliquem effectum, quem res, quæ acceptatur, non potest se solâ totum præstare, exemplum potest desumi à monetâ argentea vel aurea; illa ex sua natura, quâ est aliquod excellens metallum, habet aliquem valorem, vt res aliæ possint comparari per illam, attamen non habet illum ex se sufficientem, sed ex decreto regis ei hunc & istum valorem imponentis, & acceptantis illam in suis regnis pro tali pretio, sicque illa moneta tanti valet ex acceptatione principis, quâ sublatâ non tanti æstimaretur; pari modo quæritur, an gratia habitualis, licèt sit alicuius valoris & efficaciæ apud Deum pro facienda remissione

A peccatorum, attamen postulet vlteriùs liberalem acceptationem Dei, quâ quodammodo eleuetur ad tollendum peccatum mortale, an verò nullam postulet, sed id habeat ex sua natura: ita vt seclusâ omni acceptatione, statim atque ipsa ponitur in subiecto, peccatum remittatur. V,

Notandum secundò, præsentem difficultatem intelligi *de externo fauore*, qui requiratur ex parte *gratiæ habitualis*, non autem de illo, qui requiratur ex parte *actuum dispositiuorum ad illam*, cùm enim suprà notauerimus illos esse duntaxat meritorios de *congruo* ipsius gratiæ iustificantis, satis intelligitur aliquem externum fauorem Dei requiri, vt ad positionem illorum, ipsa remissio peccati & iustificatio impij sequatur.

His prænotatis, duæ sunt de re propositâ Theologorum sententiæ; vna affirmans opus
B esse *externo fauore Dei* ad hoc, vt habitualis gratia tollat peccatum, ita vt si illa infunderetur alicui, & ad eius infusionem liberalis condonatio Dei, quâ vult peccata remittere, non accederet, tunc peccata mortalia remansura. VI.

Melior tamen est contraria sententia, cum qua concludimus, *gratiam habitualem suapte naturâ sine aliquo externo fauore Dei sibi superaddito, tollere & delere peccata mortalia*. Ita significat sanctus Thomas in quæstion. disputatis *de veritate*, quæst. 28. articulo secundo in solutione ad octauum & nonum, & secundâ secundæ quæst. 24. articulo 10. quatenus docet gratiam habitualem & peccatum mortale sese expellere ex natura rei.

Eandem sententiam sequitur Capreolus libri primi sentent. distinct. 17. quæst. prima articulo tertio. Ruardus Tapper articulo octauo Louaniensi, & multi etiam recentiores, quos Montesinus hîc disputatione 33. quæst. octaua refert. VII.
C Probatur primò ex sacris scripturis, quæ, dum agunt de sanctificatione gratiæ, dicunt simpliciter absolutè & sine aliqua additione nos per illam fieri & esse filios Dei, consortes naturæ diuinæ, conformes imagini Christi Domini: quod tamen tunc esset falsum, quia tunc fieret per fauorem Dei extrinsecum.

Probatur deinde, ex Trident. sessione sexta capite septimo, dicente *iustitiam Dei, quâ nos iustos facit, quâ donati renouamur spiritu mentis nostræ esse causam vnicam formalem nostræ iustificationis*: vbi Concilium videtur asserere duo; primum est, vnam duntaxat esse causam formalem nostræ iustificationis, & non duas: alterum est, hanc eiusmodi causam, esse *iustitiam*, *quâ renouamur spiritu mentis nostræ*; quæ duo tollunt omninò à iustitia externum il- VIII.
D lum fauorem Dei; & expulsionem peccati tribuunt soli gratiæ.

Primum quidem; quia admisso isto fauore Dei extrinseco tanquam essentialiter requisito, iam ista iustitia infusa non est causa formalis vnica nostræ iustificationis, sed præter illam, tanquam causa formalis, vel tanquam pars causæ formalis, extrinsecus ille fauor Dei admittitur: quo sublato, positâ etiam gratiâ, peccatum remanet in homine; eo verò posito peccatum tollitur: ergo iam contra Tridentinum, causa nostræ iustificationis est duplex & non vnica.

Neque hoc argumentum soluit, quod aliqui respondent, scilicet particulam istam *(vnicam)* idem significare ac *eandem*, ita vt sensus

I. Concilij sit, *causam formalem nostræ iustificationis esse eandem in omnibus.* A

Hoc, inquam, dici non potest, quia Concilium ibi explicat omnes causas iustificationis, consideratæ secundùm se, & agit contra Lutheranos & alios, qui negabant causam formalem nostræ iustificationis esse aliquid nobis inhærens, ad quod impertinens erat asserere causam illam formalem esse eandem in nobis omnibus: quia priùs oportuisset definire iustitiam inhærentem esse in aliquibus causam formalem iustificationis, quod tamen nunquam fuit definitum de aliquibus tantùm, & non de omnibus: sed dicitur absolutè, quòd iustitia inhærens sit causa formalis vnica nostræ iustificationis, & nunquam fuit controuersum inter nos & hæreticos, an aliqui iustificarentur per iustitiam inhærentem, alij verò non: ergo particula illa Concilij *(vnica)* non idem significat ac
II. *eadem*, sed idem sonat ac *non duplex.* B

Vnde tacitè ibi videtur condemnata sententia Pighij de causa nostræ iustificationis, coalescente totaliter ex iustitia nobis inhærente & imputatâ iustitiâ Christi Domini, vt suprà obseruauimus.

Secundum item dictum Concilij excludit *hunc externum fauorem* Dei, quia renouatio mentis dicit intrinsecè deletionem peccati, est enim translatio à statu peccati ad statum gratiæ, tanquam termini *à quo*, ad terminum *ad quem*, & proinde, sicut in omni mutatione acquisitio termini ad quem, dicit ex se deperditionem termini *à quo*, sic terminus *ad quem* in iustificatione, qui est gratia sanctificans, debet dicere ex se deperditionem omnem peccati, tanquam termini *à quo*, quæ deperditio nihil est aliud, quàm deletio peccati; & circa
III. ca allata testimonia sacræ scripturæ, & Concilij Tridentini, ponderanda est hæc, vel alia ei similis particula, *per*, quæ in illis denotat causalitatem non quamcumque, sed *per se*, & non *per accidens*, cùm Concilium ibi tradat doctrinam de iustificatione. C

Probatur etiam ratione: gratia habet ab eo, vt tollat peccatum, à quo habet vt sit verè & formaliter causa nostræ iustificationis, sed ex citato loco Concilij gratia habitualis non habet ab aliquo sibi & nobis extrinseco, cuiusmodi est ille fauor, vt sit formalis causa nostræ iustificationis.

Confirmatur: quod est intrinsecè & essentialiter perfecta sanctitas animæ, illud præcisâ suâ entitate & absque aliquo sibi extrinseco facit hominem, in quo est, formaliter sanctum & mundum ab omni immunditia peccati: at-
IV. qui habitualis gratia est intrinsecè & essentialiter *sanctitas animæ.* D

Tandem: quod suapte naturâ dat nobis condignitatem ad gloriam, seu vitam æternam, illud suapte naturâ tollit peccatum mortale, quia nihil coinquinatum introibit in regnum cælorum; atqui gratia suapte naturâ dat nobis condignitatem ad gloriam & vitam æternam, iuxta illud Apost. *ad Rom.* 8. *si filij & hæredes;* ergo habitualis gratia tollit suapte naturâ peccatum.

ARTICVLVS II. V.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM petitur ex Concilio Tridentino sessione sextâ capite septimo, vbi explicans causam formalem iustificationis distinguit expressè remissionem peccati, ab ipsa infusione gratiæ, quod frustrà faceret, si infusio gratiæ esset remissio peccati.

Confirmatur: remissio peccati est alia mutatio ab ipsa receptione gratiæ, Deus enim potest alicui remittere peccatum absque eo, quòd infundat ei gratiam, vt paulò pòst ostendetur: ergo vt vna mutatio, scilicet quæ est per receptionem gratiæ, sequatur ad istam aliam, aliqua Dei volitio debet accedere, quæ volitio nihil est aliud, quàm fauor ille externus, explicatus articulo superiori.

Respondetur, Concilium Tridentinum ibi VI. tantùm asserere duo hæc reperiri in iustificatione, non autem ita hæc duo esse separabilia, vt remissio peccatorum fiat ab ipso fauore Dei, imò Concilium asserit duo illa coniungi in iustificatione, in qua hoc sensu expulsio peccati fit per gratuitam condonationem, quatenus fit per liberam infusionem ipsius gratiæ, quæ quidem infusio gratiæ potest identicè appellari *gratuita condonatio Dei.*

Ad confirmationem, respondetur concesso antecedente negando consequentiam; quia eo ipso, quò Deus vult, & de facto infundit gratiam habitualem ex se & natura sua remissiuam peccatorum, absque aliqua alia volitione seu ordinatione, vult etiam simul & semel remittere peccata mortalia, quæ insunt voluntati eius, cui confert talem gratiam.

Nec obstat, quòd ibi sint duæ mutatio-
nes, & Deus possit sistere in priori, non addendo posteriorem, imò facere posteriorem sine priori: quatenus potest Deus infundere alicui gratiam habitualem, relinquendo in eo peccata, qua de re paulò pòst. VII.

Hoc, inquam, non obstat, nam tunc hæc duo faceret tantùm potentiâ absolutâ, non ordinatiâ, quâ facit res, prout earum natura & habitudo ad finem suum postulant; sicque esset opus nouâ aliquâ ordinatione, quâ vellet cursum quasi naturalem istarum rerum, vel saltem naturæ rerum maximè conuenientem interrumpere. Et hoc potest illustrari exemplo generationis, quæ, vt nunc fit, habet aliam partialem mutationem sibi annexam, scilicet corruptionem formæ præcedentis; eo ipso, quò Deus vult generationem vnius, quia hæc habet aliquam incompossibilitatem
cum priori forma in eodem subiecto, non est VIII.
opus Deo aliquâ nouâ volitione, seu ordinatione, quâ statuat priorem formam desinere, quin potiùs, vt prior illa forma succedat & simul remaneat in eodem subiecto cum posteriori seu nouâ, opus est aliquâ ordinatione, quâ Deus illam seruet simul cum nouâ in eodem subiecto: ergo pari iure, quia peccatum mortale & habitualis gratia, respectu hominis ordinati ad vitam æternam, habent aliquam oppositionem, fit, vt quando Deus infundit gratiam habitualem alicui, habenti peccata mortalia, non opus sit aliquâ aliâ ordinatione, quâ velit simul ei remittere peccata; sed hoc sequitur ad illud; nam, qui vult vel statuit efficaciter aliquid, eâdem volitione, saltem virtuali & im-

I. plicitè vult, quæ habent cum illo necessariam aut quasi naturalem connexionem; & si Deus vellet infūdere gratiam habitualem, non remittendo peccata mortalia, oporteret eum ita attemperare actionem suam productiuam gratiæ sanctificantis, vt tandem illam suspenderet quoad influxum, ne expelleret peccatum mortale à suo subiecto.

Secundum: si gratia tolleret ex sua natura peccatum, tolleret istud à quocumque poneretur in homine, etiamsi non procederet à Deo: at istud est falsum, quia, sicut quando persona aliqua offenditur, acquirit ius quoddam morale, non tantùm exigendi ab offendente satisfactionem, sed eum etiam tractandi tanquam inimicum, sic etiam peccatum non potest intelligi ei remitti per infusionem gratiæ, nisi persona offensa remittat illud ei, cedátque suo iuri: at talis remissio & cessio iuris est quidam fauor
II. externus.

Confirmatur: forma, per quam fit iustificatio, debet habere tantam infinitatem & perfectionem, imò maiorem in suo genere bonitatis, quantam malitiam habet peccatum, quod illa debet remittere, etiam in genere causæ formalis, quia omnis actio fit à proportione maioris inæqualitatis: sed peccatum mortale habet infinitam malitiam, ratione Dei offensi, gratia verò habitualis, quantumcunque sit intensa, est finitæ entitatis & perfectionis; ergo non potest formaliter illud expellere, nisi aliquid addatur, quo reddatur vel æquè potens, vel etiam potentior, omne enim expellens debet esse fortius illo, quod expellit; at istud, quod additur gratiæ, est ipse fauor Dei, condonans ipsa peccata mortalia; igitur, vt gratia habitualis remittat peccata mortalia, indiget aliquo fauore Dei extrinseco ad sic
III. perfectè iustificandum.

Respondetur, si per impossibile gratia habitualis produceretur ab alio, quàm à Deo: tunc illam reddituram hominem, cui infunderetur, Deo gratum: & eo ipso, quò Deus permitteret gratiam infundi isti homini, censeretur tacito consensu remittere ei offēsam & cedere suo iuri, quod habet tractandi eum tanquam inimicum.

Ad confirmationem, respondetur, malitiam peccati mortalis non esse simpliciter *infinitam*, etiam ex parte Dei vt offensi, sed solùm secundùm quid, vt docebimus tertiâ parte agendo de satisfactione Christi; habitualem verò gratiam, consideratam secundùm se moraliter in ratione dignitatis, excellentiæ, vel valoris, esse aliquid longè excellentius vel perfectius, quàm sit malitia peccati mortalis: hoc enim habet duntaxat infinitam malitiam *secundùm quid*, quatenus est
IV. offensiuum Dei, quæ formalitas est aliquid solummodo consequens rationem peccati mortalis, vt docuimus primâ secundæ quæst. 75. habitualis verò gratia habet per se primò, & ex formali sua ratione, vt sit supernaturalis quædam singularis participatio diuinę naturę, & non tātùm ex aliquo consequenti, vt intelligitur ex S. Petro primâ suâ canonicâ cap. 1. & ex dictis suprà de illa; habet etiam in ratione excellentiæ & valoris aliquam infinitatem *secundùm quid*, primò, quia est sufficiens principium ad merendum præmium aliquâ ratione infinitum, secundò, quia satisfactio proportionatur aliquo pacto per illam infinitati peccati, in quantum illud est offensiuum Dei.

Neque tamen hinc sequitur aliquem purum
A viatorem, informatum tali gratiâ, posse satisfacere pro suis peccatis mortalibus ex rigore iuris. V.

Hoc, inquam, non sequitur; nam, licèt hæc gratia, vt veniens à Deo, tantam conferat honestatem subiecto, quantam turpitudinem peccatum intulerat, imò maiorem conferat honestatem (non enim vt delictum, ita & donum) attamen quia in rigorosa satisfactione conditio & dignitas personæ satisfacientis attenditur potiùs, quàm excellentia rei oblatæ in satisfactionem, iuxta illud Geneseos, *respexit Deus ad Abel, & ad munera eius*, & gratia habitualis est medium in tali satisfactione, prout homo operatur ex illâ, & in satisfactione attenditur etiam conditio personæ satisfacientis per habitudinem ad personam offensam, & purus homo, etiam tali gratiâ ornatus & bene operans in illa, semper manet lon-
B gè inferior Deo, Deus autem infinitè offensus; VI.
fit, vt homo operans ex gratia habituali non possit facere satis de rigore iuris pro suis peccatis, quemadmodum tertia parte agendo de satisfactione Christi Domini docebimus, quam tamen limitationem gratia habitualis, vt veniens per gratuitam iustificationem, non videtur habere.

Tertium fundamentum: gratia non potest suapte naturâ tollere peccatum, nisi ratione alicuius oppositionis; at nulla est oppositio inter peccatum habituale & gratiam habitualem: non *contraria*, quia illa est inter res positiuas, cuiusmodi non est peccatum habituale: non est etiam *relatiua* ob eandem rationem; & quia etiam habitualis gratia est aliquid absolutum, nullam habens relationem ad peccatum: neque item est *priuatiua*, quia peccatum formaliter non est pri-
C uatio gratiæ: nec deniq; est *contradictoria*, quia gratia & peccatum non sese habent, vt affirmatio & negatio respectu vnius & eiusdem. VII.

Respondetur, non esse oppositionem *formalem* inter peccatum & gratiam, sed tantùm *consequentem*, nam in ipso peccato includitur ratio malitiæ, ex quâ ratio offensæ Dei sequitur, per quam homo est inuisus Deo.

Vltimum fundamentum: illud, quod est morale, non potest expelli, nisi per aliquid morale eiusdem generis: atqui peccatum habituale est aliquid morale, nam nihil est aliud, quàm moralis quędam perseuerantia malitiæ actualis eiusdem peccati, quæ tandiu censetur perseuerare, quandiu non aufertur per satisfactionem, vel per liberalem condonationem; ergo debet tolli per istud morale, quod est sibi oppositum, at istud, moralis est condonatio.

D Respondetur, non solam gratuitam condonationem Dei opponi maculæ peccati, sed & ipsum VIII.
non esse offensum, seu etiam *offensiuum reipsâ*: ipsum autem *esse offensum*, quod respicit Deum; & *esse reipsa offensiuum*, quod respicit peccatum habituale, censetur tandiu moraliter perseuerare, quandiu non est retractatum, nec remissum; peccatū autem mortale actuale, cōmissum proprio actu, non censetur remissum *positiuè*, nisi peccator exercuerit actum contrarium, ratione cuius voluntas peccati displiceat, nec censetur perfectè remissum, nisi Deus offensus resarciat damna illata per peccatum; at per solam illam gratuitam condonationem homo non accipit, vt sit conuersus ad Deum, sed id habet à gratiâ sibi à Deo infusâ.

I. Vnde ad argumentum, respondetur, peccatum illud remitti per istud *non esse offensum*, quod est oppositum maculæ peccati, quod quidem non *esse offensum*, licèt sit quidpiam morale & negatiuum, fundatur tamen, pro hoc statu, in aliquo positiuo, nimirum in gratia sanctificante.

ARTICVLVS III.

Vtrum homo possit iustificari per solam extrinsecam condonationem peccatorum, absque aliqua forma sibi inhærente.

PRÆSENS quæstio procedit tantùm de absoluta potentia Dei ratione culpæ, & tam de hoc statu, in quo sumus ordinati ad finem supernaturalem, quàm de statu purorum naturalium: est enim certum apud omnes Deum non aliter de facto iustificare homines, eisque
II. remittere peccata mortalia, quàm per infusionem gratiæ sanctificantis, vt est explicatum præcedentibus disputationibus: nam scripturæ, Concilia, & Patres, quos ibi retulimus, loquuntur vniuersaliter: & licèt infideles, qui laborant ignorantiâ inuincibili Christianæ fidei, non peccent contra illam, nec ob ista peccata puniendi sint à Deo, quia tamen sunt etiam ordinati ad finem supernaturalem, & prout res sunt à Deo stabilitæ, deordinatio & auersio à fine supernaturali est annexa deordinationi à fine vltimo naturali, ideò fit, vt dum voluntariè sese auertunt à Deo fine suo vltimo naturali per peccata mortalia, simul etiam contrahant habitualem auersionem à Deo, tanquam vltimo fine supernaturali; non quidem ratione *voluntarij*, quod in illis præcesserit (inuincibilis enim ignorantia, quâ supponuntur laborare, tollit istud vo-
III. luntarium) sed ratione connexionis inter hunc vtrumque finem, vt à Deo constitutum omnibus & singulis hominibus.

Notandum est secundò, remissionem peccati mortalis, factam absque aliqua forma inhærente, posse concipi duobus modis fieri à Deo, etiã in hoc statu, seu in homine ordinato ad vitam æternam; primò *simpliciter*, seu nudâ tantùm condonatione peccatorum per extrinsecam acceptationem, absque dono aliquo intrinseco ipsi, cui fit remissio, non tamen recipiendo istum hominem ad amicitiam supernaturalem, nolendo ei dare ius ad vitam æternam, nec aliquando ei conferre: secundò, ita remittendo peccata, vt hominem, cui illa remittit, admittat ad amicitiam supernaturalem, & communicationem æternæ vitæ in futuro habendam.

IV. Notandum tertiò, per hanc particulam tituli (*forma inhærens*) plura posse intelligi; *primò gratiam habitualem, secundò supernaturalem aliquem actum perfectæ contritionis*, vel *dilectionis erga Deum*, siue aliquod aliud donum ordinis supernaturalis, per quod Deus acceptet hominem, vel ad remissionem peccatorum, illa ei condonando, vel etiam vlteriùs eum acceptando ad supernaturalem suam amicitiam, & ei conferendo ius ad vitam æternam.

His ita prænotatis, duæ sunt de re propositâ Scholasticorum sententiæ: vna simpliciter negans Deum posse hominem iustificare absque aliqua forma inhærente ei, qui iustificatur, & absque aliqua mutatione physicâ in illo factâ: sic plerique discipuli sancti Thomæ censent, & putant esse sententiam eius hâc præsenti quæst.

A Posterior sententia est affirmans, & probabilior, quam multi ex antiquioribus & recentioribus Scholasticis sequuntur, quos fusè referunt hîc interpretes sancti Thomæ, & Suares tertiâ parte *de gratia* lib. 7. cap. 23. numero septimo, & sequentibus, quam etiam sequimur: vt autem meliùs explicemus illam per partes, V.

Sit hæc propositio: *homo creatus in puris naturalibus, si peccaret mortaliter, tunc posset iustificari à Deo per puram & simplicem extrinsecam condonationem culpæ (iuxta primum modum explicatum primâ parte secundi nostri notabilis) nullâ facta in illo mutatione physicâ, id est, sine vllo habitu aut actu interno ipsi peccatori, & sine acceptatione ad amicitiam & finem supernaturalem.*

B Probatur quoad singulas partes: quoad vltimam; homo in statu purorum duntaxat natu- VI.
ralium non esset capax gratiæ habitualis; ita vt carentia illius esset in eo aliqua *priuatio* rei sibi vel suo statui debitæ, nec item æternæ & supernaturalis beatitudinis, quemadmodum patet ex natura talis status, quem primâ disputatione statim in initio huius tractatus descripsimus, & nihilominus Deus posset remittere peccatum, quod talis homo commisisset in eo statu (nam repugnat dari aliquod peccatum, cuius malitiam bonitas Dei non possit superare) ergo Deus tunc posset remittere huic homini peccata mortalia absque eo, quòd daret illi habitum supernaturalis gratiæ: item absque eo, quòd acceptaret illum in suam amicitiam, & finem supernaturalem.

Confirmatur: status purorum naturalium comprehendit tantùm donum creationis, & sola beneficia, quæ ex debito naturali consequuntur, cuiusmodi non sunt gratia habitualis,
C amicitia & finis supernaturalis: deinde homo in VII.
tali statu potuisset peccare solummodo contra legem naturæ, & contra Deum, vt auctorem naturæ & finem suum vltimum naturalem, quemadmodum intelligitur ex dictis primâ quæst. *de necessitate gratiæ*: ergo tunc pertinuisset ad Deum remittere illi peccatum, vel merè liberaliter, vel per puram condonationem; ergo Deus potuisset tunc illi remittere peccata mortalia sine aliquo habitu gratiæ supernaturali & absque acceptatione illius in suam amicitiam & ad finem supernaturalem.

Dices: Deus tunc remittendo peccata mortalia saltem illum reacceptaret ad suam naturalem amicitiam, & ad se, vt finem eius naturalem.

Respondetur primò, etiamsi daretur in tali statu mutuus amor *beneuolentiæ* inter Deum & homines, hunc tamen amorem non fore, pro-
D priè loquendo, veram amicitiam, vt docebi- VIII.
mus secundâ secundæ: nam homo, vt comparatur ad Deum in tali statu, habet potiùs conditionem cuiusdam *mancipij*, quàm *amici*; & communicatio bonorum, quæ debet esse fundamentum veræ & propriè dictæ amicitiæ, debet esse in genere *causæ formalis*, aut *quasi formalis*; communicatio autem bonorum, quam tunc Deus faceret isti homini, esset tantùm in genere *causæ efficientis*, quatenus illi prouideret de necessariis, sicut aliquis dominus suo mancipio.

Deinde respondetur, quòd Deus tunc potuisset reacceptare peccatorem ad finem vltimum naturalem: nam homo tunc fuisset ordinatus ad fruendum Deo, vt creatore, & vt ex creaturis cognoscendo & amando, tanquam fine suo vl-

I. timo naturali, & ad obtinendum bona, quæ naturalem beatitudinem concomitarentur, vel e- A
tiam consequerentur; in hoc enim non est maior difficultas, quàm sit in nostro statu, quando Deus remittendo peccata mortalia, ita peccatorem restituit in pristinum statum, & ad amicitiam supernaturalem, vt beatitudinem æternam etiam inde consequatur.

Prior etiam pars eiusdem propositionis, quæ procedit *de habitu inter res ordinis etiam naturalis*, probatur primò *de habitu*: tunc tantùm aliqua forma est absolutè necessaria ad expellendum aliam, quando immediatè & formaliter opponitur illi, quæ debet expelli; quòd si sit compossibilis cum illa, tunc non est necessaria absolutè ad expellendum illam: atqui nullus datur habitus ordinis naturalis, qui immediatè opponatur habituali peccato mortali, ita vt cum illo non sit compossibilis; nam & in Genti-
II. libus Philosophis sectantibus virtutes morales B
ordinis naturalis, easque habentibus, peccata mortalia habitualiter ab illis contracta, non desinebant esse, & habitus vitiosi non desinunt esse in homine iustificato per gratiam; ergo tunc in statu purorum naturalium non fuisset absolutè opus aliquo habitu, qui esset, vel poneretur in peccatore ad hoc, vt Deus peccata mortalia ei remitteret.

Idem patet *de actu*: vbi aliquid est solummodo congruum ad aliquem effectum & finem consequendum, Deus ratione suæ omnipotentiæ, potest facere talem effectum, & finem eius concedere, absque tali medio duntaxat congruo; atqui talis actus non censetur esse absolutè necessarius, sed tantùm congruus ad remissionem peccatorum eius, tum quia est improportionatus, tum quia, si quis actus requirere-
III. tur, maximè contritio: actus autem ille in statu C
purorum naturalium, non esset magis efficax ad remittendum peccata mortalia, quàm supernaturalis actus veræ & perfectæ contritionis, vel dilectionis, in hoc nostro statu: ergo, sicut talis actus est tantùm *de congruo* requisitus, &, loquendo absolutè, nunc sine illo Deus potest iustificare hominem; sic in illo statu actus contritionis naturalis non esset absolutè requisitus: sícque Deus posset remittere peccatum mortale homini existenti in statu purorum naturalium absque vllo actu ipsius peccatoris.

Confirmatur: non est maior necessitas actuum dispositiuorum pro accipienda remissione peccatorum in statu purorum naturalium, quàm in hoc nostro statu, præsertim cùm talis remissio non esset facienda per aliquod donum supernaturale, & esset dignitatis longè inferioris, quàm sit remissio peccatorum huius nostri status: at
IV. Deus, vt suprà docuimus, potest in statu gratiæ D
iustificare aliquem sine vllis præcedentibus actibus ab ipso peccatore eliciendis, sicut de facto iustificat infantes per baptismum: igitur & tunc Deus posset remittere peccata hominibus absque vllo eorum actu dispositiuo, & proinde sine vlla mutatione reali factâ in illis, sicque per simplicem condonationem extrinsecam, sicut vnus homo remittit liberaliter alteri offensam, quam aduersus ipsum commisit, nullâ etiam mutatione factâ in ipso peccatore.

Secunda propositio: *Deus absolutâ suâ potentiâ potest homini, ad finem supernaturalem ordinato, remittere omnia sua peccata per nudam extrinsecam condonationem, absque aliqua habi-*
tuali gratia inhærente: probatur ratione supe- V.
riùs tactâ: tunc tantùm, etiam de absoluta potentia Dei, ad destructionem vnius oppositi, alterum necessariò ponitur, quando vel vnum est formaliter *priuatio* alterius, vel saltem habet negationem illius sibi intrinsecè annexam: atqui peccatum non est formaliter priuatio gratiæ sanctificantis, nec habet intrinsecè negationem gratiæ sibi annexam: ergo ad destructionem peccati gratia sanctificans non ponetur necessariò iuxta absolutam potentiam Dei: maior patet ex dictis per species oppositorum.

Minor probatur quoad primam partem; effectus nunquam est formaliter sua causa, nec de formali conceptu illius; atqui priuatio gratiæ est aliquis effectus peccati, vt Concilium Tridentinum significat sessione 5. canone 1. & 2. vbi tradit *inobedientiam Adæ fuisse causam amittendi gratiam, quam acceperat.*

Secunda etiam pars probatur: eorum, quæ VI.
mediatè tantùm opponuntur, vnum non dicit intrinsecè negationem alterius, quia quæ sunt intrinseca alicui, respiciunt illud immediatè; atqui peccatum habituale & gratia sanctificans, sunt ad summum mediatè opposita: quia aliquod medium datur inter illa, scilicet nec *esse in statu peccati*, nec *esse in statu gratiæ*, vt contingere poterat in puris naturalibus: igitur peccatum & gratia opponuntur tantùm mediatè.

Probatur secundò: quando totalis aliqua mutatio constat duabus partialibus, quarum vna est *destructiua*, & altera *inductiua* boni alicuius, Deus potest sistere in sola destructiua, & quando id, quod destruitur, est tantùm aliquid morale, introductum humanâ voluntate, præsuppositâ saltem aliquâ mutatione voluntatis humanæ, potest Deus illud destruere per meram condona-
tionem: at totalis iustificatio, vt nunc fit, coa- VII.
lescit ex duabus partialibus mutationibus, quarum vna consistit in delendo, seu tollendo peccato; altera in infundenda gratia, & homo, qui peccauit, potest habere aliquem actum voluntatis, quo retractet actum peccati: ergo potest Deus per suam omnipotentiam illi condonare peccatum, absque eo, quòd infundat ei gratiam habitualem.

Confirmatur: ad eiusmodi iustificationem sufficit, vt homo fiat non auersus à Deo, licèt non sit conuersus ad eum: at potest aliquis peccator fieri non auersus à Deo, licèt non fiat conuersus ad Deum, quia potest fieri non inimicus Deo, licèt non fiat ei amicus; vt etiam patet inter homines, qui aliquando ita remittunt aliis offensam, vt tamen illos non recipiant in suam amicitiam, vt videre est in Dauide, qui li-
bro secundo Regum capite duodecimo remisit VIII.
offensam Absaloni, & addidit, *reuertatur in domum suam.*

ARTICVLVS IV.

Soluuntur fundamenta aduersariorum.

PRIMVM fundamentum: macula peccati mortalis importat essentialiter auersionem à Deo tanquam vltimo fine, & obiecto charitatis: sed hęc auersio non potest tolli absque aliquâ physicâ peccatoris mutatione actuali, vel habituali, per quamcunque potentiam Dei: ergo neque peccatum mortale potest remitti per solam nudam, seu simplicem extrinsecam condonatio-

I. nem Dei, etiam de potentiâ eius absolutâ, sine aliqua mutatione physica ipsius peccatoris, nec proinde sine quadam forma ei inhærente, seu *per modum actus* siue *per modum habitus*.

Maior est certa ex discrimine, quod sanctus Thomas primâ secundæ, quæst. 88. articulo 1. & 2. & omnes Theologi cum illo ponunt inter peccatum mortale & veniale.

Minor probatur: relatio non potest auferri, nisi tollendo fundamentum eius; atqui auersio à Deo, quæ est in homine, per peccatum mortale, dicit habitudinem ad Deum, vt offensum & inimicum, fundamentum autem huius habitudinis est actuale peccatum mortale commissum à tali homine, nec ipsa habitudo tollitur solummodo & præcisè eo ipso, quòd actus peccati desinit esse; alioquin homo non maneret peccator transacto actu: igitur tale fundamentum debet necessariò tolli per aliquid sibi oppo-
II. situm, quod sit vel actus, vel aliquid habituale intrinsecè inhærens homini peccatori.

Confirmatur: quia nisi id fiat, tunc peccatum mortale videbitur potiùs à Deo dissimulari, aut duntaxat tegi, quàm omnino tolli.

Respondetur, concessâ maiore negando minorem, primùm, quia auersio ista à Deo tanquam fine vltimo & obiecto charitatis, non est aliquid reale physicum, realiter physicè existens in hominis volũtate, vel eius essentia, sicut nec macula peccati mortalis, sed *mera quadam habitualis priuatio relicta ab actu præterito non retractato nec remisso, quo quis violauit legem*: illud autem, quod hoc modo est tantùm *aliquid morale*, potest rectè tolli sine aliqua mutatione physica sui subiecti: tollitur autem eo ipso, quò Deus, qui habet ius, ne lex violetur, & per cuius legis violationem habitualis auersio fuit
III. causata, remittit offensam; ex ipsâ enim *actiuâ remissione* Dei, fit in ipso peccatore *passiua remissio*, quæ nihil est aliud, quàm *desitio culpæ*, quemadmodum etiam videre est in Rege vel alio remittente offensam sibi illatam à subdito, & culpam, quâ propriam eius legem violauit.

Deinde respondetur, probationem minoris huius primi fundamenti etiam militare contra præcedentem sententiam, vult enim auersionem hanc tolli per habitum gratiæ, per quem tamen actuale peccatum, quod fuit fundamentum istius auersionis, non tollitur, habitus enim gratiæ non opponitur peccato actuali, sed actus actui, & habitus habitui.

Tertiò respondetur, istam auersionem habitualem non tantùm deperdi ablatione & destructione sui fundamenti, sed etiam desitione termini, quoad illud formale, secundùm
IV. quod hæc illam respicit, sicut & omnis relatio deperditur: at in casu nostrarum propositionum, *terminus*, quem hæc auersio respicit, *est Deus* vt offensus, quæ formalitas tollitur eo ipso, quò Deus per extrinsecam condonationem remittit peccatum.

Ad confirmationem respondetur, negando *remittere peccatum per extrinsecam condonationem* esse duntaxat *illud tegere* vel *dissimulare*, nam homo offensus ab alio verè & propriè remittit illi peccatum, nec solùm tegit illud, vel dissimulat, remittendo per extrinsecam condonationem, similiter & Deus.

Secundum fundamentum: ea est natura & conditio eorum, quæ immediatè opponuntur, vt eorum vnum non possit tolli nisi per positio-

A nem alterius immediati sui oppositi, aliàs non essent ampliùs immediatè opposita, vt Philosophi communiter docent: atqui peccatum mortale & gratia habitualis, vel aliqua alia supernaturalis forma, sunt sibi inuicem immediatè opposita comparatione hominis ordinati ad finem supernaturalem, peccatum enim mortale habituale in tali homine ratione suæ auersionis à Deo est priuatio gratiæ seu charitatis Dei & supernaturalis eius amicitiæ, est etiam priuatio iuris ad æternam hæreditatem, & diuinæ filiationis per adoptionem, item & dignitatis ad accipiendam vitam æternam, quatenus facit suum subiectum reum pœnæ æternæ tam damni, quàm sensus; hæc enim omnia inducuntur per peccatum mortale. V.

Concessâ maiore ad minorem respondetur, *gratiam habitualem*, & *peccatum habituale*, posse considerari *duobus modis*; *primò*, *secundùm* VI.
B *formales suas entitates* sumptas præcisè, & abstrahendo, à qualibet ordinatione Dei factâ circa illas; deinde posse considerari prout *sese habent ad inuicem ex aliqua ordinatione Dei* in ordine ad aliquem statum, & ad homines constitutos à Deo in tali ordine: si gratia habitualis & peccatum habituale considerentur *priori modo*, respondetur illa non habere aliquam *oppositionem immediatam*; si autem considerentur *posteriori modo habere aliquam inter se oppositionem*, aliquo sensu immediatam, & hæc solutio est satis expressè sancti Thomæ in quæst. disput. quæst. 28. in solutione ad quartum, & præsenti quæst. 113. articulo secundo in responsione ad primum indicat illam.

Explicatur solutio; peccatum habituale, sumptum *formaliter*, & præcisè, non est priuatio gratiæ, nam in statu *purorum naturalium* potuit
C homo ita esse in peccato mortali, violando aliquam legem naturæ, vt tamen non haberet priuationem gratiæ habitualis, cùm talis gratia non esset illi debita: & econtrà potuit esse sine aliquo mortali peccato, nec tamen esse in gratia vel habere ius ad vitam æternam: & cùm peccatum habituale, sit tantùm *priuatio conformitatis ad legem, quæ relicta est ex actuali peccato non retractato, nec remisso tanquam eius terminus*, nec priuatiuè opponatur gratiæ habituali, hæc duo peccatum & gratia sic spectata nullo etiam alio genere oppositionis sibi inuicem opponentur; si verò spectentur quatenus Deus statuit eum ordinem, in quo nunc sumus, quo factum est, vt homo (quia est ordinatus ad vitam æternam) nunquam esset sine alterutro, id est, vel esset in peccato mortali, vel esset in gratia, tunc admittimus aliquam dari oppositio- VII.
D nem *immediatam* inter peccatum mortale, & habitualem gratiam, & peccatum mortale, licèt formaliter consideratum non sit priuatio habitualis gratiæ, attamen ex prædicta ordinatione Dei habere priuationem gratiæ sibi adiunctam; hinc enim gratia passim in sacris litteris & Patribus vocatur *vita animæ*, & qui illam habent, dicuntur *viuere*, & econtrà peccatum mortale, *mors animæ*, illo infecti, *mortui*. Atque iuxta hanc distinctionem omnia testimonia sancti Thomæ, quæ asserunt peccatum mortale non posse remitti sine infusione habitualis gratiæ, possunt explicari: reliquæ autem priuationes enumeratæ in hoc fundamento, quod soluimus, non constituunt formaliter hominem in hoc statu peccatorem, sed hunc statum supponũt, & VIII.

I. sunt effectus quidam peccati mortalis, vt commissi in hoc statu.

Tertium fundamentum: implicat fieri transitum de contradictorio in contradictorium absque mutatione factâ in aliquo; sed quando remittitur peccatum mortale, datur transitus de contradictorio in contradictorium, scilicet *de peccatore in non peccatorem*: ergo tunc fit in aliquo mutatio: non in Deo, est enim Deus simpliciter & absolutè immutabilis: ergo in peccatore & ex consequenti remissio peccati mortalis, seu iustificatio impij, non potest fieri per solam simplicem & nudam condonationem peccatorum.

Confirmatur: transire de contradictorio in contradictorium est incipere esse falsum, quod antea erat verum, & incipere esse verum, quod anteà erat falsum, duo enim contradictoria non possunt simul & semel esse vera, rebus
II. eodem modo sese habentibus: nam ab eo, quòd res est, vel non est, propositio dicitur iuxta omnes Dialecticos vera vel falsa.

Confirmatur secundò: quando Deus remittit alicui peccatum mortale, tunc incipit diligere eum, quem anteà habebat odio, non quidem mutatione sui, sed mutatione obiecti, ad quod hæc dilectio terminatur, tum etiam, quia ipsum *diligere* Dei est non tantùm velle, sed dare aliquod bonum ei, quem amat: ergo, quando Deus remittit alicui peccatum, facit in illo aliquod bonum: ergo illum immutat: ergo implicat peccatum mortale remitti à Deo alicui sine aliqua eius mutatione, & proinde nudâ & simplici tantùm condonatione extrinsecâ.

Respondetur, maiorem esse veram *de mutatione, quæ sit eiusdem conditionis, generis & modi*, quorum sunt contradictoria, inter quæ fit
III. transitus; si enim vnum contradictoriorum sit reale physicum, etiam mutatio, quæ fit per transitum de vno contradictoriorum ad alterum, debet esse realis & physica: at quando sunt tantùm *entia moralia*, cuiusmodi est in præsenti casu *peccatum habituale*, tunc transitus ab vno contradictorio ad alterum, potest rectè fieri cum *aliqua mutatione tantùm morali*, quod hîc reperitur, nam homo, qui per peccatum habituale, quod non est aliquid physicum, sed duntaxat *morale*, erat peccator, fit iustus, vel non peccator, quatenus Deus tollit ab eo eiusmodi peccatum per extrinsecam condonationem.

Et hinc patet solutio ad primam confirmationem, hæc enim res moralis sese habet aliter *moraliter*, quàm antea, cùm antea esset peccator infectus peccato mortali, nunc non sit ampliùs talis, & post extrinsecam illam condonationem verum sit hominem sic iustificatum non esse am-
IV. pliùs in peccato, in quo tamen anteà erat, & sic non absque aliqua mutatione morali fieri, vt, quod antea erat falsum, nunc sit verum.

Ad secundam confirmationem respondetur, quando Deus iustificat aliquem solâ condonatione extrinsecâ, tunc diligere quidem eum, quem infectum peccato mortali oderat, *mutatione factâ* in tali homine, *non physicâ*, sed *morali*.

Ad id autem, quod obiicitur, *Deum aliquem diligere, non esse tantùm velle ei bonum, sed etiam dare*; respondetur, illud esse verum *de illâ* dilectione, quæ est *vera dilectio*; non autem *de illa, quæ est tantùm secundùm quid*, cuiusmodi est in præsenti difficultate, quæ duntaxat est ad remittendum peccatum per extrinsecam condonationem. V.

Addi etiam potest, aliud esse loqui *de lege ordinaria*; aliud *de absoluta potentia Dei*; secundùm legem ordinariam, Deum non diligere aliquem efficaci dilectione supernaturali, quin producat in illo aliquem effectum supernaturalem: at in præsenti articulo loquimur de illa iustificatione, quæ potest fieri per absolutam potentiam Dei.

Quartum & vltimum fundamentum: quod immediatè est independens à diuina voluntate quoad suum *conseruari*, illud non potest tolli solâ voluntate Dei, sed peccatum habituale, seu *macula* peccati, est independens in suo conseruari à voluntate Dei, quia Deus neque facit neque conseruat peccatum, sed sola voluntas creata puræ rationalis creaturæ: ergo peccatum illud mortale non potest tolli per solam volunta- VI.
tem Dei condonantis illud, absque aliqua mutatione facta in ipso peccatore.

Confirmatur: Deus non potest remittere peccatum actuale, dum reipsa & actu committitur, ita vt commissio peccati mortalis actualis & actualis eius remissio sint simul & semel, & eodem omnino instanti, quia dum committitur, existit; & quando remittitur, non ampliùs existit, & in *instantaneis, fieri & esse factum* sunt simul; sed habituale peccatum mortale existit eâ existentiâ, quæ potest illi competere: igitur tunc Deus non potest illud remittere per puram & simplicem condonationem extrinsecam, sed opus est voluntatem peccatoris recipere aliquam mutationem in seipsa, sicque peccatum remitti per aliquam formam supernaturalem sibi inhærentem, siue illa sit aliquis actus, siue sit habitus gratiæ sanctificantis, siue aliquod aliud donum ei simile. VII.

Respondetur, aliquid posse duobus modis *pendere à diuina voluntate in esse & conseruari: primò positiuè* influendo tam in ipsum *esse*, *produci*, & *existere rei*, quàm in *continuationem existentiæ eius*, *seu permanentia*; secundò *negatiuè*, quatenus voluntas Dei denegat, seu non dat auxilia efficacia, quibus id, quod non est ab eius voluntate productum, tollatur & destruatur: peccatum habituale, cùm sit mera quædam priuatio, non pendet *in esse & conseruari* à voluntate Dei primo modo: at secundo modo pendet ab illa, quatenus cùm possit, non dat auxilia efficacia gratiæ *excitantis & adiuuantis*, quibus homo sese præparet ad remissionem, seu deletionem peccatorum, vel non remittit illa per aliquam extrinsecam condonationem, quod sanctus Thomas cit. quæst. 28.
de verit. & citat. art. in responsione ad septi- VIII.
mum reuocat in diuinam iustitiam.

Ad confirmationem, concessâ maiore negatur minor, est enim *quoad existentiam* dispar ratio peccati *habitualis* & *actualis*, quòd hoc sit *actu voluntarium*, & proinde, dum sic existit actu, non potest non esse, nec simul potest remitti, vt ratio ibi allata ostendit: at peccatum habituale est solummodo *habitualiter voluntarium*, quatenus actus peccati non retractatus, nec remissus censetur, moraliter loquendo, perseuerare; *habituale* autem *voluntarium* differt ab actuali, quòd sine actu propriæ voluntatis, in qua est, possit tolli, vt patet de peccato originali, in quo nascimur, quod tamen nobis adhuc, infantibus per baptismum remittitur.

I. Deinde est voluntarium duntaxat *moraliter*, & non aliquo actu, qui tunc & semper reipsa eliciatur: at moralis existentia rei purè moralis, seu non habentis aliquam physicam entitatem, potest deperdi per aliquid duntaxat morale, quódque nihil positiuũ seu realiter ponit in eius subiecto, vt suprà ostendimus, & ita, licèt actuale peccatum non possit quando est, & quandiu actu existit, remitti: attamen peccatum habituale poterit, sicut res, quæ accepit existentiam in instanti, & tamen durat permanenter, licèt isto instanti intrinseco, in quo est, non possit desinere, potest tamen illo tempore, quo perseuerat in suo esse, illud deperdere.

Articvlvs V.

II. *Vtrum Deus per potentiam suam absolutam possit hominem iustificatum, etiam sine infusione gratiæ habitualis, acceptare ad gloriam.*

Sit hæc propositio: *Deus potentiâ suâ absolutâ potest hominem iustificatum sine infusione gratiæ habitualis, etiam acceptare ad gloriam:* probetur: potest Deus sine habituali lumine gloriæ, quod correspondet habituali gratiæ, aliquem beare, vt Theologi communiter docent primâ parte quæst. 12. ergo & de absolutâ suâ potentiâ poterit illum sanctificare sine habituali gratia.

Deinde: quotiescunque Deus facit aliquid mediante alio, tanquam dispositione congruâ ad introducendum formam, tunc potest etiam illud facere per absolutam suam potentiam sine tali dispositione: atqui Deus facit hominem beatum, seu illum acceptat ad gloriam mediante gratiâ habituali infusâ, actibus contritionis, dilectionis, & cæteris id genus, tanquam dispositionibus.

III. Nec his repugnat, quòd suprà docuimus, gratiam suapte natura tollere peccatum mortale, nam vt Suares rectè notat tomo quarto in tertiam partem disputatione nonâ, sectione quartâ, numero vndecimo, *destructio formæ non requirit semper causam formalem contrariam, sed tantùm carentiam talis formæ, quæ insit subiecto per modum negationis*, exempli causâ, non est absolutè necessarium, vt forma cadaueris introducatur ad destructionem hominis: ergo, licèt peccatum tollatur *formaliter* per gratiam habitualem, non tamen desinet posse tolli sine positione formæ sibi oppositæ.

Nec hinc sequitur, effectum formalem conferri alicui sine causa sua formali, quia gratia inhærens est tantùm formalis causa istius iustificationis, quæ fit *per interiorem renouationem hominis*.

IV. Neque etiam hæc nostra sententia coincidit cum sententia hæreticorum de iustitia *imputatiua*; illi enim relinquunt à parte rei peccata in hominibus, non tamen illis imputata; nos verò inducimus abolitionem peccatorum, quæ fiat duntaxat per liberalem condonationem Dei.

Articvlvs VI.

Soluuntur nonnulla dubia.

Qværes primò, an Deus posset homini, ordinato ad finem supernaturalem, ita remittere peccata mortalia per puram extrinsecam condonationem, vt tamen illum non reciperet in

A suam amicitiam supernaturalem, nec ampliùs esset ordinatus ad finem suum supernaturalem. V.

Respondetur *affirmatiuè*, loquendo de absolutâ potentiâ Dei, nam remissio peccati, sumpta præcisè, non est reacceptatio ad amicitiam, vt indicauimus articulo tertio superiori, cùm peccatum, sumptum formaliter, non sit negatio istius acceptationis, nec sit impossibile offensam remitti absque eo, quòd qui offendit, acceptetur ad amicitiam eius, quem offendit, immò sunt aliqui, quos vt tales implicat acceptari in amicitiam, quemadmodum patet de seruis comparatione domini, quibus tamen offensas in seipsum commissas potest remittere.

Quæres secundò, in quonam statu & ordine talis homo esset.

B Respondetur, eum tali facto Dei reduci ad statum *purorum naturalium*; nam carentia gratiæ non haberet ampliùs in eo rationem alicuius negationis, cùm illa sit medium ad finem supernaturalem, ad quem non ampliùs esset ordinatus. VI.

Nec etiam homo iste haberet debitum exercendi actus supernaturales, cùm omnes actus suos deberet exercere in ordine ad finem sibi assignatum, sítque tunc deiectus à tali fine, vt sibi proposito, sed obligaretur tantùm bene operari, conuenienter ad vltimum finem naturalem hominis.

Confirmatur: quia talis homo nec esset in aliquo statu peccati, nec in statu gratiæ, nec ordinatus ad finem supernaturalem.

C Nec obstat, quòd antea fuerit ordinatus ad finem supernaturalem: Deus enim potest hominem talem reparare, qualem potuit creare illum, quia ipsa eius creatio non minuit potentiam Dei, nec habet aliquam oppositionem cum tali reparatione, sed Deus potuit absolutâ suâ potentiâ creare hunc hominem in puris naturalibus, vt per se constat ex dictis de eo statu. VII.

Confirmatur secundò: culpa commissa, vel etiam remissa, non facit hominem esse alium *physicè* à se ipso: ergo, sicut creatus sine culpa, sine gratia habituali fuisset in statu *purorum naturalium*, sic etiam esset in illo eodem statu, si haberet peccata sibi remissa per extrinsecam tantùm condonationem absque vlla gratia & ordinatione ad finem supernaturalem.

Quid autem fieret de tali homine, per quæ media & quomodo perueniret ad vltimum finem, esset ipsius diuinæ sapientiæ & prouidentiæ decernere: cui plures subsunt modi deducendarum creaturarum ad finem, quem illis præfigit, quàm nos pro mediocritate nostri ingenij excogitare possumus.

D Quæres tertiò: quid si Deus per absolutam suam potentiam iustificaret hominem purâ tantùm condonatione extrinsecâ, admittendo tamen eum ad amicitiam supernaturalem & ad ius vitæ æternæ, an, inquam, posset sic iustificare illum absque aliqua mutatione physicâ, factâ in isto homine per positionem alicuius doni supernaturalis actualis vel habitualis illi formaliter inhærentis, aut saltem sine speciali assistentia supernaturali ipsius Dei. VIII.

Respondetur non posse: tum quia vera amicitia requirit aliquam communicationem bonorum eius ordinis, in quo personæ sunt amicæ; tum etiam, quia requirit mutuum amorem & redamationem amicorum intra ordinem, in quo talis amicitia censetur esse; bona autem, quorum

I. communicatio erit fundamentum amicitiæ ſupernaturalis, ſunt ordinis ſupernaturalis, vt docebimus ſecundâ ſecundæ, agendo *de charitate*, tum etiam, quia mutuus amor, ſeu redamatio, poſtulat in ipſo redamante vim, non tantùm radicalem, ſed etiam completam, pro eliciendo tali actu intra ſuum ordinem; atqui nulla voluntas creata ſibi ſoli relicta poteſt abſque aliquo ſupernaturali auxilio habituali vel actuali inhærente, vel ad minus intimè aſſiſtente, elicere actum amoris ſupernaturalis circa Deum, vt auctorem gratiæ, quemadmodum intelligitur ex dictis ad primam quæſtionem de neceſſitate gratiæ.

Neque poteſt reſponderi, mutationem illam duntaxat *moralem*, quâ Deus extrinſecâ condonatione illi remitteret peccata, ſufficere.

Nam prædicti actus mutuæ dilectionis ſupernaturalis, & alij ei ſimiles, præter ſuam moralitatem, ſeu bonitatem moralem, habent, quòd

II. ſint quidam actus vitales phyſicè & efficienter eliciti à ſua potentia: ergo, cùm voluntas noſtra nudè ſpectata ſit inſufficiens elicere ex ſuis ſolis viribus tales actus, debet aliquo alio eleuari ſeu confortari: at iſtud nihil poteſt eſſe aliud, quàm ſupernaturale donum quoddam habituale vel actuale, vel inhærens homini, vel aſſiſtens voluntati hominis ſic iuſtificati ad eliciendum tales actus per potentiam ſuam obedientialem ſic eleuatam, & cùm iſti actus in ea vitali potentia reciperentur, per quam elicerentur, talis iuſtificatio & reacceptatio ad ſupernaturalem amicitiam, non fieret abſque aliqua mutatione, ſaltem *conſequenti* in tali iuſtificato.

Tandem: iſta reacceptatio ad amicitiam ſupernaturalē, vel reſtitueret peccatorem in priſtinum gradum gratiæ & aliorum donorum, quæ pec-

III. cando mortaliter amiſit, vel non reſtitueret; ſi primum: ergo, ſicut ante peccatum mortale habuerat gratiam habitualem in tali gradu phyſico, & alias virtutes infuſas, ſic etiam illas recuperaret in eodem ſaltem gradu, & ſic immutaretur aliquâ reali & phyſica mutatione: ſi ſecundum, eſto nihil reciperet iſtorum bonorum, nihilominus tamen vis & efficacia rationum nunc explicatarum ſemper viget, ſicque talis reſtitutio in amicitiam Dei non poteſt fieri in iuſtificatione abſque aliqua reali mutatione peccatoris.

Vltimò quæres, an eiuſmodi iuſtificationes ſint eiuſdem ſpecificæ rationis cum ea, quæ fit ordinariè in nobis per infuſionem gratiæ habitualis.

Reſpondetur primò, ſi iuſtificationes illæ, quæ fiunt cum reacceptatione ad ſupernaturalem a-

IV. micitiam & ordinationem ad finem ſupernaturalem, conſiderentur penes modum formalem, quo fiunt, modos illos eſſe *diſtinctæ ſpeciei*; ſi verò ſpectentur penes primarios ſuos effectus, eſſe *eiuſdem ſpeciei*, ſolumque diſtingui accidentariò.

Duæ ſunt partes reſponſionis, prior patet: omnes iſti modi præciſè & formaliter ſumpti diſtinguuntur ſpecie, ſicut generatio & creatio, ſumptæ formaliter, quatenus ſunt modi formales, quibus res creatæ accipiunt ſuum exiſtere; ſic Adam & Petrus, v. g. quorum prior eſt creatus & Petrus genitus, ſunt & remanent eiuſdem ſpeciei.

Poſterior pars reſponſionis probatur: quia amicitia ſupernaturalis & viſio beatifica ſunt eiuſ-

A dem ſpeciei infimæ in omnibus, & diſtinctio illa ſpecifica modorum, quibus iſti effectus perficiuntur, habent ſe merè *per accidens* ad præciſam & formalem diſtinctionem iſtorum effectuum, vt etiam ſuprà animaduertimus. V.

Secundò reſpondetur, ſi agatur de aliis iuſtificationibus, in quibus homo non reacceptatur ad amicitiam ſupernaturalem, & ad aſſecutionem vitæ æternæ, illáſque conferamus cum eâ, quæ ordinariè fit in nobis, tunc omnes illæ iuſtificationes non diſtinguentur tantùm ſpecie, penes modum illum formalem, quo perficiuntur, ſed etiam & penes ſuos effectus; illa enim, vt nunc fit, talis eſt, vt quicquid homo per peccatum perdidit, ſiue gratiæ, ſiue meriti, illud ei reſtituatur vltra gratiam, quam accipit correſpondentem ſuæ contritioni, & ſacramento, quod ſuſcipit; omnes enim Theologi docent bona opera per peccatum mortificata reuiuiſcere VI.

B per pœnitentiam.

Neque obſtat priori parti reſponſionis, quòd iuſtificatio, quæ nunc fit per habitum gratiæ, fiat *connaturaliter*, quæ verò fit duntaxat per actum, vel per aliquid aliud, non fiat *connaturaliter*, quatenus non fit per aliquod principium inhærens iuſtificato; nam hæc diſtinctio non eſt ſufficiens pro introducenda diſtinctione ſpecifica ipſorum effectuum, vt etiam poteſt intelligi ex eo, quòd actus dilectionis perfectæ, elicitus ex ſpeciali auxilio ante infuſionem gratiæ cenſeatur communiter eſſe eiuſdem ſpeciei cum eo, qui poſtea elicitur ex habitu infuſo, & hæc diſtinctio ſeſe tantùm tenet penes principia efficientia, à quibus res ipſæ non ſpecificantur, vt iam animaduertimus.

C

DISPVTATIO XI. VII.

De oppoſitione gratiæ cum peccato mortali.

ARTICVLVS I.

Vtrum habitus gratiæ poſſit de abſoluta Dei potentia eſſe cum mortali peccato habituali.

QVM duplex peccatum mortale diſtinguatur, *actuale* vnum, alterum *habituale*; ſimiliter gratia duplex, *habitualis* vna, & altera, quæ ſit *actus ex tali habitu elicitus*; & oppoſitio, quam mortale peccatum a-

D ctuale habet, tam cum habitu gratiæ, quàm cum VIII. actibus ex ea elicitis, pertineat ad quæſtionem ſeptuageſimam primam huius partis; & præſenti diſputatione agamus tantùm *de habituali gratia*, & iuſtificatione illius effectu, ideò quæremus tantùm, *an habitualis gratia poſſit per abſolutam potentiam Dei eſſe ſimul & ſemel cum peccato mortali in vno & eodem homine*; nam, quod ſpectat ad *potentiam ordinariam*, omnia illa teſtimonia ſacræ ſcripturæ, Patrum & Conciliorum, quibus ſuprà oſtendimus peccata mortalia, non tantùm radi, aut tegi, ſed penitus tolli, euincunt nunquam de facto in hoc ſtatu peccatum mortale & habitum gratiæ ſimul & ſemel ſeſe compati in eodem ſubiecto.

Notandum eſt ſecundò, duplicem diſtingui

repugnan-

I. repugnantiam; vnam *physicam*, quæ attenditur penes omnipotentiam Dei, quatenus extrema talem habent inter se repugnantiam, vt Deus non possit efficere aliquâ reali efficientiâ, quòd inter se coniungantur; alteram repugnantiam, *moralem*, quæ attenditur penes bonitatem & sapientiam Dei, quatenus repugnat his attributis Deum facere, vel permittere, vt extrema eiusmodi inter se coniungantur; & hanc duplicem speciem contradictionis esse admittendam ostendemus tertiâ parte quæstione 15.

Præsens itaque difficultas est, an repugnet *contradictione physicâ*, Deum ponere habitum gratiæ, relinquendo peccatum habituale in eadem voluntate, cui infundit talem habitum, sícque non remittere tale peccatum, vel conseruare habitum gratiæ cum eiusmodi peccato habituali; de contradictione *morali* infrà agemus.

II. Duæ sunt hac de re oppositæ sententiæ, vna affirmans repugnare, quam tradunt Vasques hac parte disput. 204. cap. 1. Montesinus hac quæst. disput. 33. quæst. 7. parag. 2. vbi aliquot alios referunt pro eadem sententia, putántque hanc esse sententiam sancti Thomæ secundâ secundæ, quæstione 24. articulo 10.

Altera sententia, quam ipsemet Vasques loco suprà citato fatetur esse communiorem inter Theologos, est probabilior, eámque hâc vnicâ nostrâ propositione explicamus, *peccatum habituale mortale & habitualis gratia possunt absque vlla repugnantia physica esse simul per absolutam potentiam Dei*. Ita Scotus in secundum sentent. distinct. 37. Aliacensis ibidem, & plures alij tam recentiores quàm veteres interpretes sancti Thomæ hoc loco fusè referunt.

III. Probatur: vbi duæ formæ, siue reales & physicæ, siue morales, nullam habent inter se oppositionem, Deus potest absque vlla contradictione *physica* per absolutam suam potentiam ponere vnam illarum, relinquendo aliam, quæ iam erat in illo subiecto, Deus enim potest quidquid non implicat; atqui habitus gratiæ dicitur *forma realis*, est enim qualitas & de prædicamento qualitatis, vt suprà ostendimus; item mortale peccatum habituale, est forma quædam *moralis* tantùm, non *physica*, vt patet ex dictis, nec inter ista datur oppositio siue *contradictoria* siue *priuatiua*, quia, vt ostendimus, mortale peccatum habituale, non est priuatio gratiæ habitualis, sed aliquid medium datur inter illam & hoc peccatum; neque est *contraria* oppositio, quia vnum ex istis extremis est solummodo morale, non reale physicum; oppositio autem *contraria* est duntaxat inter entia verè & physicè realia; nec denique est *relatiua*, tum ob easdem rationes, tum etiam, quia habitus gratiæ

IV. est aliquid absolutum, similiter mortale peccatum habituale concipitur ad modum entis absoluti, & habitudo illa, quam importat, quatenus est priuatio conformitatis ad legem, quam homo peccans violauit, est tantùm transcendentalis, quæ non impedit rationem entis simpliciter absoluti, vt omnes Philosophi admittunt: igitur Deus potest absolutâ suâ potentiâ sine vlla contradictione *physica* ponere habitum gratiæ in voluntate alicuius hominis relinquendo in illa mortale peccatum habituale, quod anteà contraxit ex aliquo mortali actuali non retractato; & sic poterit facere, vt habitus gratiæ & mortale peccatum habituale sint simul & semel in eodem subiecto.

A Secundò probatur: eadem est ratio & proportio peccati habitualis mortalis, & habitus gratiæ ad se inuicem in eodem homine ordinato ad finẽ supernaturalem, quæ est ratio & proportio peccati habitualis mortalis commissi ab homine vel Angelo cõstituto in *puris naturalibus* ad aliquam perfectionem ordinis naturalis inexistentem ei, v. g. ad habitum acquisitum alicuius virtutis, quia tale peccatum haberet parem oppositionem cum ista perfectione, qualem peccatum mortale habituale (seruando proportionem) habet cum gratia habituali, imò maiorem haberet, quatenus actus ipse esset ei aliquo modo oppositus; atqui, si homo vel Angelus constitutus in *puris naturalibus* committeret aliquod peccatum mortale, non esset necesse, quòd statim ad perpetrationem illius deperderet aliquam perfectionem sibi inhærentem, etiam isti peccato aliquâ ratione oppositam, quia quemadmodum

B habitus, in ratione habitus, non acquiruntur vnico quolibet & qualicunque actu bono moraliter, sic etiam nec deperduntur in ratione habitus vnico tantùm quolibet actu sibi opposito, sed potest contingere vt actus ille, licèt sit peccatum mortale, adeò tamen remissè exerceatur, vt quamuis disponat aliquo modo subiectum ad deperditionem talis habitus, nihilominus adhuc relinquat illum in suo subiecto; est enim actio à proportione maioris inæqualitatis: igitur, in isto casu non est necesse, quòd homo ille vel Angelus ratione malitiæ, quam hoc peccatum mortale habet, vel ratione maculæ, quâ inficit voluntatem, amittat prædictum habitum sibi inhærentem, sic etiam non est absolutè necessarium, loquendo de absoluta potentia Dei, vt ad existentiam vel positionem gratiæ habitualis ipsum mortale peccatum habituale deperdatur: ergo

C poterit simul & semel, loquendo iuxta absolutam potentiam Dei, habitus gratiæ poni in eo subiecto, in quo peccatum mortale habituale remanet & perseuerat.

Tertiò: vbi aliqua forma habet plures effectus formales, aut quasi formales sibi subordinatos, & aliquâ ratione sese mutuò inferentes, spectando naturalem conditionẽ illarum, tunc Deus, vtẽdo absolutâ suâ potentiâ, potest ponere talem formã in suo subiecto, vt det illi duntaxat primum formalẽ illum effectum, in quo omnes alij radicaliter fundantur, vt videre est in quãtitate corporis Christi Domini existentis indiuisibiliter in sacramẽto altaris; item & in igne fornacis Babylonicæ & pluribus aliis; potest enim Deus ponere & cõseruare primum, independenter à posteriori, & suspendere suũ influxum & concursum, ne posterius dimanet à priori; atqui habitus gratiæ habet

D plures effectus formales, aut quasi formales, sibi inuicem subordinatos, quorum primus omnium est *facere hominem*, cui inest, *consortem naturæ diuinæ*, iuxta illud secũdæ S. Petri 1. *per quem* (scilicet Christũ Dominũ) *maxima & pretiosa nobis promissa*, id est habitualem gratiã, *donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ*, & alij effectus, scilicet *facere filium adoptiuum Dei, remittere peccatum mortale, reddere subiectum suum dignũ vitâ æternâ, dare illi ius ad vitam æternã*, & reliqua eiusmodi, sunt quidam *subsequentes & secundarij formales effectus* habitualis gratiæ: igitur Deus de absoluta sua potentia poterit facere, vt gratia habitualis insit alicui voluntati absque eo, quòd de facto remittat peccatũ mortale, sícque poterit hoc simul esse cum illâ per absolutam potẽtiam Dei.

The right-margin numerals V., VI., VII., VIII. stand beside the lines beginning "Secundò probatur", "habitus, in ratione habitus", "poterit simul & semel" and "plures effectus formales" respectively.

I. Minor explicatur: prius est secundùm con- A
ceptum rationis, hominem fieri *consortem naturæ*
diuinæ, seu vt S. Dionysius lib. *de Ecclesiastica*
Hierarchia cap. 1. loquitur *deificari*, quàm habe-
re, quæ consequuntur ad tale consortium; atqui
habere peccata mortalia sibi remissa, esse filium
adoptiuum Dei, esse ei charum, esse dignum vitâ
æternâ, habere ius ad illam, & id genus cætera,
consequuntur in homine ad *esse consortem natu-*
ræ diuinæ; ad esse constitutum in ordine superna-
turali pro obtinenda vita æterna, reddimur autem
formaliter consortes naturę diuinę per gratiā ha-
bitualem ex relato testimonio S. Petri: igitur pri-
mus omniū effectus, quem habitus gratiæ tribuit
homini, est illū reddere cōsortem naturę diuinę.

Istud illustratur exemplo: priùs est aliquem
accipere ab alio suum *esse substantiale* per gene-
rationem, quàm esse *proprium eius filium*, quia ta-
II. lis communicatio est fundamentum filiationis;
item quàm esse illi charum tali titulo speciali,
qualis est titulus filij; item quàm esse dignum
eius hæreditate, & habere ius ad illam: hæc
enim omnia fundantur in prædicta communica-
tione substantiæ factâ à patre, filio, vt expressè
significat Apostolus sic dicens; *si filius & hæres*;
ergo pari proportione, prius erit in ordine su-
pernaturali & in iustificatione, quæ est spiritua-
lis quædam regeneratio, aliquem constitui con-
sortem naturæ diuinæ per habitum gratiæ; sibi
à Deo infusum, quàm esse filium eius adopti-
uum, esse ei charum, quàm habere peccata sibi
remissa, quàm esse dignum vitâ æternâ, & quàm
habere ius ad illam, vt ad hæreditatem: ergo,
sicut in humanis nil repugnat aliquem accepisse
ab alio suum esse substantiale per veram genera-
tionem; qui tamen ab illo non habeatur tan-
quam verus filius, qui non sit illi charus, qui non
III. constituatur eius hæres, ob aliqua crimina, ra-
tione quorum est exosus suo patri; sic etiam nihil
repugnabit Deum ita, (vtendo absolutâ suâ po-
tentiâ) sese gerere erga aliquem adultum pecca-
torem, vt det illi habitum gratiæ, per quem fiat
similiter consors naturæ diuinæ, cui tamen pec-
catori non conferat alios subsequentes formales
effectus eiusdem gratiæ habitualis.

Istud autem consortium naturæ diuinæ sic ex-
plicatur; per illud formaliter natura alterius
communicatur alicui, per quod fit, vt formaliter
participet naturam istius alterius secundùm gra-
dum differentialem vltimò constitutiuum eius
naturę, vt patet in hominibus, & in omnibus ani-
mantibus, quæ generantur; atqui actualis intel-
lectio, comparatione diuinæ essentiæ habet se
per modum vltimæ differentiæ constituentis il-
lam, quemadmodum ostendimus primâ parte,
IV. quæst. 15. nimirum, quatenus talis intellectio D
reddit diuinam essentiam talem, cui naturaliter
conueniat supremus modus cognoscendi & a-
mandi etiam obiecta, quæ propter suam excel-
lentiam nulli substantiæ creatæ intellectuali sunt
naturaliter cognoscibilia, quale obiectum est i-
psemet Deus in seipso, sicuti est clarè & intuitiuè
visus seu cognitus, ratione cuius cognitionis di-
citur 1. *ad Timot. 6. habitare lucem inaccessibilem*;
habitus autem gratiæ à Deo infusus animæ, illam
euehit & confortat, vt sit potens elicere actus
supernaturales dilectionis, vt item sit potens ha-
bere lumen gloriæ, per quod videat connatura-
liter Deum in seipso, sicut est, clarè & intuitiuè;
hinc enim satis frequenter in sacris litteris ap-
pellatur *vita æterna, semen vitæ æternæ & gloriæ*:

item lumen gloriæ, visio item beatifica, dantur V.
in patria ad proportionem habitus gratiæ, qui
fuit in via, vt Theologi communiter docent 1.
p. qu. 12. igitur habitus gratiæ facit hominem, cui
inhæret formaliter, consortem naturæ diuinæ.

ARTICVLVS II.

Soluitur primum fundamentum aduersa- riorum.

PRIMVM fundamentum: esse *formaliter san-*
ctum, & *non formaliter sanctum*; item esse
formaliter immaculatum, & *non esse formaliter*
immaculatum, seu *pollutum* respectu vnius & e-
iusdem subiecti in ordine ad vnum idémque ob-
iectum, & ad vnum eundem finem, sunt forma-
liter contradictoria: similiter *esse dignum vitâ æ-*
ternâ, non esse dignum vitâ æternâ: item *esse filium*
Dei per adoptionem, & non esse filium Dei per a-
doptionem, seu *esse filium diaboli*: atqui habitus
B gratiæ à Deo infusus voluntati, eíque formaliter VI.
inhærens, facit talem voluntatem *formaliter san-*
ctam, formaliter immaculatam ex propria sua na-
tura, quia est formalis causa nostræ iustificatio-
nis, & formalis effectus est inseparabilis à sua for-
mali causa; item remittit omnes culpas mortales,
est enim gratia sanctificans, quæ facit eum, cui
inest, *filium adoptiuum Dei*, apud. S. Ioan. cap.
1. *dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui cre-*
dunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque
ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed
ex Deo nati sunt; homines autem nascuntur *filij*
Dei per gratiam habitualem, vnde baptismus
vocatur *lauacrum regenerationis*, & iustificatio
quædam spiritualis generatio: item habitus gra-
tiæ, facit hominem dignum vitâ æternâ *ad Rom.*
8. *si filij & hæredes*: at econtrà peccatum mortale
habituale existens suo modo in voluntate facit il-
C lam formaliter *pollutam, maculatam, sordidam*, VII.
idque ex propria sua natura, quâ tale peccatum
est, nec illam tantùm inficit morbo, sed & ab illa
tollit vitam spiritualem, vnde vocatur *mors ani-*
mæ, facit suum subiectum filium diaboli, *vos ex*
patre diabolo estis, inquit, Christus Dominus Iu-
dæis existentibus in peccato mortali apud S.
Ioan. cap. 8. & primæ Ioannis 3. dicitur *omnis*
qui facit peccatum, ex diabolo est: & idem S. Ioan.
opponit filios Dei, filiis diaboli: igitur habituale
peccatum mortale & habitus gratiæ sunt forma-
liter contradictoria, & ex consequenti repugnat
gratiam habitualem poni in ea voluntate, in qua
perseueret peccatum mortale habituale.

Respondetur *esse formaliter sanctum, forma-*
liter immaculatum, & *non esse formaliter san-*
ctum, non esse formaliter immaculatum, respe-
ctu vnius & eiusdem & comparatione vnius &
eiusdem subiecti & alia id genus attributa, quæ VIII.
conueniunt vel homini constituto in gratia ha-
bituali, vel in mortali peccato habituali; & sin-
gulas denominationes posse duobus modis spe-
ctari; primò ita vt tribuantur suo subiecto *purè*
simpliciter & absolutè, idque denominent tale
purè simpliciter & absolutè: secundò quatenus
dant suo subiecto esse duntaxat tale *secundùm*
quid, & vt sic solùm denominant illud: iam
si esse sanctum formaliter, immaculatum, & non
esse formaliter sanctum, immaculatum, suman-
tur priori modo, sunt *contradictoria*, nec possunt
simul & semel esse in vno & eodem, & dici de
illo respectu eiusdem: nam sanctitas priori mo-
do sumpta importat negationem maculæ, si-
cut mundities simpliciter dicta, negationem

I. sordium, & sanctitas est quædam munditia, vt habet sanctus Thomas secundâ secundæ quæst. 81. art. 8. vt autem sit & appelletur *simpliciter sanctitas*, requiritur, vt liberet suum subiectum ab omni eo, quod est *sordes* simpliciter dicta, quale est peccatum mortale: sicut, vt *sanctitas illa, quæ est simpliciter talis*, sit perfecta, debet etiam liberare suum subiectum à macula veniali, vt intelligitur ex S. Dionysio lib. *de diuinis nominibus*, quem S. Th. in 1. sentent. disp. 10. quæst. vnica, art. 4. in solutione ad quartum refert, & ex S. Ambros. lib. 2. *in S. Lucam* sic dicente de Christo Domino, *verè sanctus, quia immaculatus*: si verò *esse formaliter sanctum & formaliter immaculatum, & non formaliter sanctum*, & id genus cætera, considerentur posteriori modo, non opponuntur *contradictoriè*, sicut in Æthiope, qui est albus secundùm dentes, *esse formaliter album &*
II. *non esse formaliter album*, non opponuntur *contradictoriè*, non enim dicuntur de eodem secundùm idem: sic in præsenti difficultate, homo ille, qui simul cum habituali gratia retinet mortale peccatum habituale, non est *simpliciter & absolutè sanctus*, quatenus habitualis eius gratia non excludit ab illo omnem immunditiam mortalem, sed sanctitas illa, quam habitualis gratia ei communicat, est tantùm *sanctitas secundùm quid*, & illum denominat *sanctum* solummodo *secundùm quid*, quia ita habitus gratiæ in illo recipitur secundùm suam *physicam* entitatem, vt, licèt faciat suum subiectum potens in actu primo elicere supernaturales actus dilectionis, non tamen sinatur à Deo explicare totam suam vim actiuam ad præstandum ei totum illum effectum, quem sibi & naturali suæ conditioni relictus ei conferret, scilicet remissionem omnium peccatorum mortaliũ; sicut in sacramento altaris quantitas corpo-
III. ris Christi Domini ita verè & formaliter est in illo, vt tamen non sinatur ab eo dare suo subiecto omnem illam extẽsionem localem, quam ex se & sua naturali conditione sibi relicta est apta nata ei conferre, vnde ista non-remissio peccatorum mortalium in tali casu non debet, nec potest refundi in inefficaciam & imbecillitatem gratiæ habitualis infusæ tali homini, sed in istud, quòd nimirum, tunc illa non sinatur explicare suam virtutem ad ponendum talem effectum in tali subiecto.

Quòd si agatur de denominatione *purè & simpliciter* dictâ; respondetur talem hominem, qui simul cum peccato mortali habituali habet gratiam habitualem, non esse dicẽdum *sanctum, immaculatum*, sed *maculatum, pollutum*, quia, vt vulgò dicunt Philosophi, *bonum ex integra causa, malum autem ex quocunque defectu*; & in iis, quæ
IV. pertinent ad moralem considerationem, cuiusmodi est *esse formaliter sanctum, immaculatum, esse formaliter maculatum, pollutum*, & id genus cætera, principales & absolutæ denominationes debent potiùs desumi ab eo, quod est voluntarium & liberum subiectis formarum denominãtium, quàm ab iis formis, quæ non tam *moraliter*, quàm veluti *materialiter & physicè* afficiunt sua eiusmodi subiecta, quatenus non conferunt eis totum & integrum esse *morale*, seu bonum in *genere moris*, quod sunt aptæ conferre illis: at in præsenti casu infusio gratiæ habitualis, ita fit per absolutam potentiam Dei, vt homo nullo actu libero sese ad illam præparet, nec vllam habet dispositionem ex libero suæ voluntatis arbitrio conseruatiuam illius, sumendo nomen *dis-*
A *positionis* in rigore, siue *Physico*, siue *Theologico*; V.
at econtrà habet adhuc, loquendo moraliter, voluntarium circa mortale illud peccatum habituale, cum quo habitus gratiæ simul stat, cùm supponatur nondum retractasse actum illum liberum peccati mortalis, quo contraxit in seipso mortale istud peccatum habituale.

Ad illud, quod ibi inter obiiciendum dicitur, *effectum formalem esse inseparabilem à sua formali causa*, respondetur id esse verum de *primario effectu formali*, non autem de aliis ei subordinatis, & ab eo quasi pullulantibus, vt ostensum est tertiâ nostrâ ratione.

Ad id verò, quod dicitur *sanctitas remittens de facto culpas mortales esse formalis effectus gratiæ habitualis*, negatur simpliciter & absolutè, si, vt debet iuxta hunc absolutè loquendi modum, intelligatur de *primario*; sed primatius
B ille effectus is est, quem prædictâ nostrâ ratione VI.
assignauimus, & eo ipso, quò habitus gratiæ est in aliquo subiecto, dat ei formaliter aliquam sanctitatem, sed vel *secundùm quid* tantùm, vel *simpliciter & absolutè* dictam, pro ea conditione, quâ sinitur agere secundùm naturalem suam conditionem, siue ex parte agentis superioris, nimirum Dei, siue etiam ex parte subiecti, vt patet in remissione venialium; nam habitus gratiæ habet vim plusquam sufficientem ad delendum omnia venialia, si quis tamen contritus de mortalibus accedat ad sacramentum pœnitentiæ cum aliqua complacentia de venialibus, quæ non explicat in sacramentali confessione, non propterea desinet accipere gratiam habitualem illi de facto remittentem mortalia, relinquentem tamen maculas istorum venialium; vnde, cùm in præsenti casu Deus, vtendo absolutâ suâ potentiâ, non sinat habitum gratiæ exercere
C suam vim circa peccata mortalia, nec subiectum VII.
sese ad id disponat, fit vt tunc habitualis gratia det tali suo subiecto formalem sanctitatem, duntaxat *secundùm quid*, & non absolutè & simpliciter dictam, ratione cuius homo iste non est tantùm *radicaliter* sanctus, sed etiam secundùm quid *formaliter*, quatenus ratione habitualis gratiæ sibi formaliter inexistentis, vt sic præcisè spectatus, eo modo est immaculatus, quo homo consideratus præcisè penes suas perfectiones naturales habet aliquam proportionem ad beatitudinem naturalem, & aliquam sanctitatem eiusdem ordinis correspondentem tali suo fini vltimo; spectatus tamen, vt est infectus peccatis quibusdam mortalibus, admissis contra præcepta legis naturæ, est simpliciter & absolutè pollutus, maculatus, & improportionatus tali beatitudini naturali.

D Item ad id, quod ibidem *obiicitur de filiatione* VIII.
adoptiua, de iure adeunda hæreditatis æternæ: respondetur, hæc & his similia esse tantùm *secundarios* quosdam effectus formales gratiæ habitualis, hæc enim fuit formaliter & maximè perfecta in Christo Domino, quem tamen non constituit *filium adoptiuum Dei*, & tertiâ parte, quæstione septimâ, ostẽdemus hanc filiationem tantùm resultare ad primarium effectum habitualis gratiæ in subiecto non habente aliquod impedimentũ, quale est naturalis filiatio in Christo Domino, & in præsenti casu ipsum peccatum mortale habituale, hoc enim impedit, ne filiatio adoptiua supernaturalis resultet, nam filius hic adoptiuus est liber: at homo, de quo hîc agimus, non est liber, sed seruus, nam Christus

I. Dominus apud sanctum Ioannem capite 8. dicit A
eum, qui facit peccatum mortale, esse *seruum
peccati*: ergo, cùm diuina filiatio adoptiua opponatur seruituti peccati, hic homo, de quo agimus, non est propriè filius Dei *adoptiuus*, non defectu adoptantis, sed adoptati, qui habet in se impedimentum.

Similiter & ipsum habere ius hęreditatis, seu ius ad vitam æternam, immò, & tale ius non sequi necessariò ad filiationem naturalem, & consequenter seruatâ proportione, multo minus ad diuinam filiationem adoptiuam: nam docetur eadem parte qu. 7. & suprà obseruauimus non repugnare filium aliquem legitimum non succedere bonis paternis, ob crimina in patrem commissa, & leges ciuiles permittunt patribus exhæredare filios in aliquibus casibus: ergo, cùm in casu præsentis propositionis homo offenderit Deum
II. mortaliter, nec istud retractauerit, licèt habeat B
gratiam habitualem, rectè tamen reiicietur à tali hæreditate adeunda propter suum eiusmodi peccatum mortale.

Tertiò ad id, quod ibidem obiicitur *habitum gratiæ reddere suum subiectum formaliter gratum Deo gratitudine supernaturali* explicatur eodem modo, nimirum *secundariò*, id est, *ex consequenti*, quemadmodum in humanis filius est gratus patri, quia pater ei communicauit suam naturam, & hæc gratitudo in suppositione nostræ propositionis est tantùm *secundùm quid*, (cùm gratitudo *simpliciter* dicta sit impedita per peccatum actuale mortale, vt suprà diximus de aliis) & loquendo purè & simpliciter homo iste est Deo exosus, sicut legitimus filius est patri suo *simpliciter* exosus ob propria crimina, quę ipse admisit, licèt consideratus *vt filius*, & secundùm se, sit ei gratus, quemadmodum etiam repro-
III. bus, quatenus est *homo creatus* & ordinatus à C
Deo ad vitam æternam, est ei gratus, & hoc duntaxat *secundùm quid*, qui tamen consideratus à Deo *simpliciter* & *absolutè* secundùm particulares circunstantias & deformitates, quibus scatet, est exosus ipsi Deo, & damnabilis ad gehennam ignis æterni.

ARTICVLVS III.

Soluuntur reliqua fundamenta aduersariorum.

SECVNDVM fundamentum: esse *simpliciter gratum Deo*, gratitudine supernaturali, quâ Deus aliquem acceptet ad visionem beatificam, non potest de absoluta potentia Dei respectu eiusdem subiecti simul consistere, cùm *non esse*
IV. *simpliciter gratum Deo* gratitudine supernaturali, D
esse inuisum Deo tali odio, quo Deus deputet tale subiectum ad pœnas æternas tam damni, quàm sensus: atqui habitus gratiæ sanctificantis facit suum subiectum *formaliter gratum Deo* eâ gratitudine supernaturali, quâ illum acceptat ad visionem beatificam: econtrà peccatum habituale facit suum subiectum *formaliter inuisum & odiosum Deo*, talique odio, vt illud deputet ad pœnas æternas tam damni, quàm sensus.

Confirmatur: si Deus potest ista duo simul ponere, poterit etiam facere, vt homo habens simul & semel hæc duo moriatur cum illo vtroque, quia mors per se non est apta, illa disiungere, cùm insint soli voluntati, & mors temporalis, sumpta præcisè, dicat solùm separationem animæ à corpore: igitur Deus faciat vt homo iste V.
moriatur, vel in æternum videbit Deum clarè & intuitiuè, vel non videbit; videre repugnat, quia est odio ipsi Deo, cùm habeat peccatum mortale habituale, dignúsque sit vtraque pœnâ æternâ, *damni* scilicet & *sensus*: repugnat etiam hominem hunc non videre Deum, quia ratione ipsius gratiæ habitualis, quâ informatur, habet ius ad vidędum Deum, & Deus non est iniustus, reddit vnicuique quod suum est, & quod debet: igitur homo iste videbit Deum clarè & non videbit: igitur ad vitandam istam repugnantiam dicendum est peccatum mortale habituale & gratiam habitualem non posse esse simul, etiam de potentia absoluta Dei.

Confirmatur secundò, si quis esset simul in peccato habituali, & in gratia habituali, tunc carentia visionis beatificæ esset in illo pœna & non
esset pœna; quod implicat: esset pœna, quia eo VI.
ipso, quo esset infectus peccato mortali, talis carentia esset ei malum inflictum ob suam indignitatem, sicut est in damnatis apud inferos; non esset etiam pœna, quia eo ipso, quo haberet gratiam habitualem, haberet ius ad istam claram visionem Dei, túncque haberet potiùs rationem cuiusdam pœnalitatis, quàm pœnæ, sicut contingit in animabus purgatorij, in quibus priuatio visionis beatificæ pro eo tempore, quo sunt in purgatorio, habet potiùs rationem cuiusdam pœnalitatis, quatenus est aliquod malum consequens potiùs conditionem sui subiecti, quàm quòd sit malum ei inflictum ob aliquam culpam ab eo commissam, sicut in baptisatis, fames, sitis, morbus, & id genus cætera, quæ sunt conditiones quædam naturales humani corporis, dicuntur à Theologis *pœnalitates*, non *pœna*; igitur repugnabit etiam aliquem esse simul & semel in ha-
bitu gratiæ sanctificantis & in peccato habituali VII.
mortali.

Respondetur, solutionem patere ex dictis articulo superiori, scilicet *esse simpliciter & absolutè gratum Deo gratitudine supernaturali, & non esse illi gratum eadem gratitudine supernaturali* sumpta eodem modo esse, loquendo absolutè & simpliciter, *contradictoria*, at negâmus in præsenti casu Deum habere hunc hominem, de quo loquimur, simpliciter & absolutè loquendo, gratum, & ex consequenti acceptum ad vitam æternam, quin potiùs asserimus hunc hominem fore duntaxat gratum & acceptum Deo ad vitam æternam *secundùm quid*, & loquendo *purè*, *simpliciter*, & *absolutè* non fore acceptum propter mortale peccatum habituale, quod tunc simul & semel reperitur in tali subiecto: quatenus habitualis gratia verè & realiter existens in
tali homine, quantum est ex se considerata se- VIII.
cundùm primarium suum formalem effectum, facit illum talem, qui à Deo acceptetur ad gloriam, & vitam æternam, quæ tamen gratia, quia reperit in tali subiecto impedimentum aliquod, scilicet peccatum mortale habituale adhuc perseuerans suo modo, & Deum quasi suspendentem suum influxum ad talem effectum, id est ad ponendum actualem remissionem peccatorum mortalium in tali subiecto, non habet effectum hunc in eiusmodi homine, loquendo *simpliciter* & *absolutè*. Et quòd ad positionem habitualis gratiæ in aliquo subiecto ipsa eius actualis acceptatio ad gloriam & visionem beatificam non sequatur, post mortem, non debere refundi in imbecillitatem gratiæ, sed in defé-

I. ctum subiecti & turpitudinem eius, patet solutio ex dictis.

Ad confirmationem respondetur, Deum posse facere, vt homo informatus habituali gratiâ, & simul infectus mortali peccato habituali, moriatur, nec tamen vi talis mortis fieri separationem istorum duorum à se inuicem, sed hæc duo posse adhuc post eius mortem coniuncta perseuerare, factâ autem separatione talis animæ à suo corpore, illam in tali hypothesi (nisi Deus aliquid aliud extraordinariè statuat) non visuram Deum clarè & intuitiuè, sed fore dignam, tam pœnâ propriè dictâ *damni*, quàm *sensus*; quia Deus in tali homine repenet sufficiens fundamentum priuandi illum vitâ æternâ, & adiudicandi ad gehennam æternam, nimirum *mortale peccatum habituale* in illo perseuerans suo modo, & si Deus iuxta absolutam & extraordinariam suam potentiam est tam absolutus dominus vi-

II. sionis beatificæ, vt sic consideratus possit eam absque vlla iniuria propriè dicta denegare sanctis, eósque ab illa deturbare, vt habet communior & probabilior Theologorum sententia, multò maiori titulo posset in præsenti casu denegare visionem beatificam in perpetuum tali animæ, etiam informatæ habitu gratiæ, propter mortale peccatum habituale, quod supponitur remanere; & hæc carentia visionis beatificæ tunc haberet in isto homine veram rationem *pœnæ*, & non *pœnalitatis* duntaxat, quia Deus reperiret in tali subiecto formalem indignitatem, propter quam homo iste veniret priuandus tali visione beatificâ: & quanquam non possit fieri, quin Deus amet bona sua supernaturalia, vbi illa reperit, & in casu præsentis difficultatis gratia habitualis, donum supernaturale, existat in tali homine, attamen Deus tunc non dicetur sim-

III. pliciter & absolutè diligere talem hominem sine vllo addito & conditione diminuente; sed tantùm *secundùm quid*, sicut diligit eum hominem, in quo conseruat supernaturales habitus infusos per se fidei, & spei, quem tamen, loquendo *purè simpliciter & absolutè*, consideratis omnibus circumstantiis & mortali peccato, in quo iacet, rectè dicitur odisse. Et sic patet solutio ad secundam confirmationem.

Tertium fundamentum: si habitus gratiæ potest simul consistere cum peccato habituali: ergo ille ex propria sua natura non est formalis causa nostræ iustificationis, nec ex se remittit peccata mortalia, sed ex aliquo extrinseco fauore Dei, quia quælibet formalis causa communicat necessariò proprium & formalem suum effectum ei subiecto, quod informat, & impedit formalem effectum formalis causæ sibi opposi-

IV. tæ: sed ex dictis suprà habitus gratiæ est ex se & propria sua natura formalis causa nostræ iustificationis, remittens peccata mortalia suo subiecto, nec indiget aliquâ extrinsecâ Dei condonatione; igitur habituale peccatum mortale & gratia habitualis non possunt, etiam de absoluta potentia Dei, esse simul & semel in vna & eadem voluntate.

Negatur consequentia: nam, sicut in exemplo allato de quantitate corporis Christi Domini, quantitas in nobis non habet ex aliquo speciali fauore extrinseco, quòd faciat vnam partem corporis expellere aliam ab eodem spatio extensiuo & locali, sed ex naturali sua conditione absque aliquo nouo miraculo, vel beneficio suæ naturæ superaddito, & quando impeditur præ-

A stare hunc effectum, id fit miraculosè, Deo scilicet retrahente suum concursum, quo posito effectus iste sequeretur; sic in præsenti casu (vt superiùs explicatum est) & hoc fundamentum ad summum conuincit actualem remissionem peccatorum mortalium, non esse primarium formalem effectum gratiæ habitualis, sed aliquem duntaxat ex eius secundariis formalibus, aut quasi formalibus effectibus, quod nos libenter admittimus. V.

Neque inde potest bene inferri, Deum vti aliquo fauore *extrinseco*, quando ad positionem gratiæ habitualis in aliquo, remittit ei omnia sua peccata mortalia, vel habitum supernaturalis gratiæ indigere aliquo fauore externo Dei, ad hoc, vt remittat peccata mortalia ei, cui de facto infunditur à Deo: nam, sicut animaduertimus suprà in quantitate corporis Christi Domini ad

hoc, vt extendat de facto corpus Christi Do- VI.
B mini & eius partes *quantitatiuè*, seu localiter, non indiget aliquo fauore Dei extrinseco sibi, & suæ naturæ secundùm se consideratæ, superaddito, quin potiùs, vt non præstet talem effectû, opus est ex parte Dei veluti aliquo miraculo, quatenus ille non sinit causas naturales agere suis modis & motibus, sic etiam, quando Deus in casu præsentis difficultatis facit, vt ad infusionem gratiæ habitualis ista peccatorum mortalium remissio, quæ sunt in ipso eius subiecto, non ponatur de facto, non fit ex eo, quòd talis gratia ad hunc effectum indigeat speciali externo fauore Dei; quin potiùs talis gratia per omnipotentiam Dei impeditur producere talem effectum in suo subiecto.

Vltimum: S. Thomas secundâ secundæ, quæst. 24. art. 10. ait peccatum mortale non solùm *demeritoriè*, sed etiam *effectiuè* destruere gratiam:
C ergo inter gratiam & peccatum ex mente S. VII.
Thomæ datur contradictio physica: si enim ea non daretur, fuisset satis ei dicere, peccatum mortale destruere gratiam *demeritoriè*, at addendo *effectiuè*, illúdque explicando (quia peccatum mortale contrariatur charitati) satis apertè significat se admittere *physicam* contradictionem inter gratiam & peccatum.

Respondetur, S. Thomam dicendo peccatum mortale expellere gratiam habitualem *effectiuè*, tantùm velle hominem sic peccando introducere dispositionem aliquam in subiecto, ad quam deperditio habitualis gratiæ sequatur: sicut in naturalibus ad introductionem positiuæ dispositionis oppositæ formæ, quæ est in subiecto, sequitur deperditio talis formæ: & insuper peccatum mortale dicitur ibi à S. Thoma expellere *demeritoriè* habitum gratiæ, quatenus
D ob suam moralem malitiam demeretur apud VIII.
Deum, vt Deus à tali subiecto remoueat & desinat conseruare habitum gratiæ; & quanquam in casu nostræ propositionis, quo habitus gratiæ remanet, reperiatur in homine informato habitu gratiæ quædam dignitas connaturalitatis ad visionem beatificam, & ad alia id genus bona supernaturalia, attamen ratione subiecti sic infecti peccato mortali habituali datur moralis quædam indignitas, quæ potest appellari *indignitas demeriti*, ratione cuius homo iste est in perpetuum priuandus vitâ æternâ, & aliis bonis illam concomitantibus, vel consequentibus, quæ ambo, *dignitas* vel *indignitas*, cùm sint diuersæ rationis, sese facilè compatiuntur in eodem subiecto.

I.

ARTICVLVS IV.

Vtrum repugnet morali contradictione Deum conseruare in eodem subiecto, peccatum mortale simul cum habitu gratiæ.

SIT hæc propositio: *non repugnat, etiam morali contradictione, Deum conseruare gratiam habitualem in aliquo homine adulto, cui non remittat peccatum mortale, sed illud relinquat ibi.* Probatur: quia vel repugnaret eius bonitati & sapientiæ, quatenus homo infectus peccato mortali meretur priuari gratiâ tanquam indignus illâ, vel quatenus Deus conseruando habitum gratiæ in tali homine, in quo peccatum mortale habituale remanet, amat talem hominem plus iusto, seu plusquam oporteat, vel saltem, quàm eius dignitatem deceat; at ex neutro
II. capite repugnat.

Non ex primo; quia licèt Deus possit ex rigore iustitiæ non dare habitum gratiæ homini constituto in peccato mortali, illud non retractanti, imò & hunc hominem damnare in æternum ad vtramque pœnam, *damni* scilicet & *sensus*; attamen Deus non tenetur *ex iustitia* ad id faciendum, nec est necessarium Deum priuare omnibus donis supernaturalibus, eum, quem apprimè nouit mereri talem istorum donorum supernaturalium priuationem, aliàs nullus relinqueretur locus diuinæ misericordiæ & bonitati, & Deus non posset citra aliquam diminutionem perfectionis sibi intrinsecæ relinquere in nobis mortaliter peccantibus habitus supernaturales & per se infusos fidei & spei; quod tamen est falsum. Item, nec Deus id præstando facit contra suam bonitatem, aut contra suam dignita-
III. tem, nam tunc non diligit talem hominem formaliter vt peccatorem, sed vt hominem, & sub aliqua consideratione honestâ, quemadmodum Deus diligit baptisatum, informatum habitibus supernaturalibus fidei & spei, existentem tamen in statu peccati mortalis, ergo Deus conseruando habitum gratiæ in eo homine, in quo mortale peccatum habituale durat adhuc & perseuerat suo modo, nihil facit, quod *morali contradictione* repugnet.

Probatur secundò: ad hoc, vt aliqua actio importet aliquam repugnantiam moralem, oportet illam esse contra aliquam virtutem moralem, & contra dictamen rectæ rationis: atqui nulla potest assignari moralis virtus, nullum dictamen rectæ rationis, quibus repugnet habitum gratiæ conseruari in isto homine, qui habet & retinet mortale peccatum habituale: igitur nulla etiam dabitur moralis repugnantia, ratione cuius im-
IV. plicet Deum infundere vel ponere habitum gratiæ in eo, qui de facto est in mortali habituali peccato.

Maior per se constat; minor probatur discurrendò per singulas virtutes: nam non est contra *iustitiam*, vt suprà est ostensum; non etiam contra *bonitatem Dei*, quia bonitas Dei semper reperit in tali homine supernaturale obiectum, propter quod amet illum; non est etiam contra *honestatem Dei*, quasi sit indecens Deum conseruare in tali peccatore vel ponere habitum gratiæ; primò, quia etiamsi homo constitutus *in puris naturalibus* peccasset mortaliter in Deum, non ideò tamen Deus fuisset ex aliqua congruitate vel decentia coactus redigere talem hominem in ni-
A hilum, vel ab illo tollere dona purè naturalia formaliter illi inexistentia & inhærentia: ergo, etiamsi homo constitutus in ordine & statu, quo est deputatus ad vitam æternam & supernaturalem finem, peccet mortaliter contra Deum, vt auctorem gratiæ, vel adhuc retineat mortale peccatum habituale, Deus non propterea tenebitur, etiam aliquâ lege honestatis, tollere ab illo habitum gratiæ, vel non relinquere in illo peccatum mortale habituale, & illud omnino remittere. V.

Deinde: nihil repugnat aliquem diligi ab eo, quem non diligit: ergo, etiamsi iste homo non diligat Deum (quia quoad affectum manet in peccato mortali) attamē non repugnabit Deum amare & diligere illum, conseruando vel ponendo in illo habitum gratiæ.

Tertiò: etiamsi habitus gratiæ, spectatus secundùm id, quod ordinariè ei conuenit, & iuxta
B naturalem suam conditionem, exigat, vt mortale peccatum habituale tollatur ab eo subiecto, VI.
in quo talis habitus gratiæ ponitur, & id videatur nobis congruentius, considerando duntaxat *humanas rationes*, inde tamen, loquendo *simpliciter & absolutè*, & in ordine ad absolutam potentiam Dei, non bene infertur, vel sequitur, Deum operando sapienter & congruenter ad suam diuinam bonitatem, ita debere facere; Deus enim non semper agit secundùm exigentiam formæ creatæ, vt patet in operibus miraculosis, v. g. quando apud S. Ioannem luto liniuit oculos cæci nati, quem sic fecit videre, cui tamen effectui præstando lutum debebat officere, & quando adhibendo ficus vlceri Regis Ezechiæ, illud sanauit apud Isaiam 38. cap. quæ tamen ficus iudicio medicorum obsunt potiùs, quàm prosunt curando tali vulneri; nec item semper
C facit, quod secundùm humanas rationes videtur VII.
nobis esse congruentius, *viæ* enim *nostræ non sunt viæ Dei*, & alia longè sunt eius iudicia, alia nostra; varij & multiplices honesti fines non desunt Deo, propter quos potest aliter operari, quàm ordo naturalis exigat: multa item primò videntur esse indigna Deo, quæ tamen, postquam sunt facta, rationibus propè infinitis solent à Patribus & Theologis cohonestari, quemadmodum videre est in mysterio Incarnationis, in morte Christi Domini, quam Apostolus primæ *ad Corint.* 1. cap. ait esse *Iudæis scandalum, Gentibus stultitiam, ipsis autem vocatis Græcis & Iudæis, Dei virtutem & sapientiam, quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus*; ergo, sicut mysterium crucis & pleraque id genus sunt à Deo prudenter, sapienter, honestè & decenter facta & instituta, saluo iure suæ iustitiæ, sapientiæ & bonitatis increatæ, quæ tamen insistendo tan-
D tùm humanis rationibus sunt stulta & scandalosa, sic etiam infinita bonitas & sapientia Dei VIII.
plures inueniet rationes, ob quarum decentiam & conuenientiam sit valde congruum, vbi & quando voluerit facere, vt supernaturalis habitus gratiæ & mortale peccatum habituale simul & semel sese inuicem compatiantur, etiam permanenter in vna & eadem voluntate vnius & eiusdem hominis.

I.

DISPVTATIO XII.

De certitudine iustificationis per ordinem ad nostram cognitionem.

ARTICVLVS PRIMVS.

An aliquis certitudine fidei possit esse certus de sua iustificatione.

NOTANDVM est primò, hîc tantùm agi *de certitudine cognitionis*, quæ nihil est aliud, quàm infallibilitas ipsius assensus.

Secundò notandum est, certitudinem cognitionis esse quadruplicem: prima vocatur *certitudo fidei*, quâ
II. certò & sine vlla dubitatione assentimur rebus à Deo reuelatis: secunda est *scientiæ*, qualis reperitur in scientiis, in quibus intellectus scit se scire; cùm videat necessariam connexionem, quæ est inter motiuum cognitionis & obiectum cognitum: tertia est *moralis*, qualis est illa, quam habemus de ista propositione, *Cōstantinopolis est*, nemo enim de eo dubitat, cùm omnes id communiter affirment: quarta est *coniecturalis*, quæ habet quidem assensum vnius partis ob coniecturas & argumenta, quæ ingenerant probabilitatem, non tamen tollit omnem occasionem dubitandi, quam certitudinem S. Thomas hîc art. 3. vocat *cognitionem imperfectam, certitudinem secundùm quid*, quod etiam alij explicant per alias particulas diminuentes, vt sic innotescat certitudinem eiusmodi non excludere omnem formidinem.

III. Notandum tertiò, non reuocari in quæstionem, *an nulli sit facta ex speciali priuilegio reuelatio, quòd esset in statu gratiæ*; neque item, *an ille tunc teneretur credere istud diuinâ fide*, certum enim est istud fuisse reuelatum multis, eósque viatores fuisse obligatos tunc id credere fide diuinâ, sed tantùm reuocatur in dubium, an sine speciali priuilegio reuelationis possit aliquis esse certus de sua gratia.

Hæretici nostri temporis putant hominem non tantùm posse esse certum de sua gratia & iustificatione, sed etiam teneri *fide diuinâ* credere sese esse in gratia: ita Lutherus articulo 10. vndecimo, duodecimo contra Bullam Leonis 10. Caluinus libro tertio suarum Institutionum capite secundo, parag. 16. Contra quos

Sit hæc nostra propositio: *nemo debet credere fide diuinâ, seu Catholicâ, se esse in gratia, nec potest aliquis esse certus certitudine talis fidei se esse*
IV. *in gratia, nisi peculiaris reuelatio sit ei facta de hac re ex quodam singulari priuilegio.*

Tota propositio est de fide, definita in Tridentino sessione sexta capite nono, & canon. 13. 14. 15.

Probatur ex sacris litteris, Ecclesiastici quinto capite dicitur, *de propitiato peccato noli esse sine metu*; nec soluit hoc testimonium quòd aliqui Lutherani respondent editionem Latinam esse vitiosam, legendum esse *de propitiatione peccatorum*, & mentem Ecclesiastici esse tantùm non esse peccandum ex fiducia misericordiæ Dei: nam primò, & Vatablus locum hunc ita vertit, *super datâ veniâ ne sis securus*, quæ versio eundem sensum habet cum vulgata, & mens

A Ecclesiastici est, *ita non esse peccandum ex fiducia misericordiæ Dei, vt etiam sit metuendum nobis de peccatis præteritis, quæ putamus esse nobis remissa.* V.

Probatur item ex capite nono Ecclesiastis, *sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta, eò quòd vniuersa æquè eueniant iusto & impio*: quo loco Ecclesiastes agit de iustis, qui non sunt sibi conscij alicuius peccati mortalis, vt patet ex iis verbis, *sunt iusti atque sapientes*, & nihilominus ait hos nescire, *vtrum sint amore digni, vel odio.*

Neque est, quòd respondeant hæretici locum hunc velle solùm neminem scire, vel ex euentu, vel ex operibus, vel ex beneficiis: nam Ecclesiastes absolutè & simpliciter id affirmat,
B & hoc totum refert in obscuritatem rei.

Et quòd hoc sit intentum Ecclesiastis, patet; quia ibi intendit ostendere vnam ex miseriis vitæ præsentis, incertitudinem diuinæ amicitiæ esse, at non esset magna miseria, imò nulla, si certitudo istius amicitiæ posset absolutè & simpliciter loquendo haberi, ideóque loquitur generatim de amore & odio, & ait *omnia in futurum seruari incerta.* VI.

Nec his obstat, quòd sanctus Bernardus sermone primo in septuagesimâ, & sermone secundo in octauam Paschæ, explicet locum illum *de amore prædestinationis.*

Nam tunc non explicat ad litteram, sed ex prædicto litterali sensu colligit argumento à fortiori neminem scire, an sit prædestinatus, vel non, quod sanctus Bernardus rectè potuit colligere ex hoc loco.

C Probatur ex capite vndecimo Prouerbiorum, *quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato*, si enim non potest istud dicere, multò minùs potest istud scire *fide diuinâ.* VII.

Item ex illo prioris *ad Corint.* 4. *nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, qui autem me iudicat, Dominus est*; Patres enim omnes, vt sanctus Chrysostomus, sanctus Anselmus, S. Thomas, & alij ad illum locum, censent Apostolum ibi velle, testimonium conscientiæ non agnoscentis in seipsa peccatum, non esse satis ad certitudinem de propria iustitia, ad quod deseruit illud, quod ibi addit Apostolus, *qui autem iudicat me, Dominus est*, quasi dicat, *licèt ego non videam in meipso peccatum, Deus tamen potest illud in me videre*; vbi notandum est Apostolum, non tātùm excludere certitudinem, petitam ex operibus, quemadmodum Caluinus
D ad hunc locum Apostoli vult, sed etiam eam, quam ille & alij hæretici fingunt dari ex promissione gratuita misericordiæ Dei, quæ nobis offeratur in Christo Domino, nam si sanctus Paulus habuisset certitudinem illam ex hoc posteriori titulo, potuisset dicere se esse iustum, & item dicere, *me ipsum iudico.* VIII.

At ille idem Apostolus ibi apertè significat se non posse hoc dicere; igitur neque ex tali cognitione Apostolus erat certus de sua iustitia, seu gratia habituali: & ideò sanctus Bernardus sermone *de conuersione* capite decimo, ait Apostolum, *etsi nihil esset sibi conscius, istud dixisse, propter abyssum cordis.* Hinc S. August. lib. 50. homil. homiliâ 37. ex hoc loco Apostoli deterret nos à ferendis iudiciis de aliorum conscientiis.

I. Hanc etiam nostram conclusionem probant Patres: sanctus Augustinus lib. *de sancta Virginitate* capite 49. sanctus Hieronymus ad citatum locum Apostoli: sanctus Gregorius epistola 180. *ad Gregoriam cubiculariam Augustæ*, vbi vocat talem certitudinem *difficilem* & *inutilem*, atque talem securitatem reddere homines negligentes; & plura alia Patrum testimonia pro hac nostra conclusione possunt videri apud Vegam libro nono in Concil. Trident. capite 13. & sequenti, apud Bellarminum libro de *iustificatione* libro tertio, & apud Stapletonium eodem opere.

ARTICVLVS II.

Probatur eadem veritas ratione.

II. DENIQVE probatur ratione: ea tantùm scimus certitudine *fidei infusæ* & *Catholicæ*, quæ sunt nobis à Deo reuelata, vel *per Ecclesiam*, vel *per sacram scripturam*, vel *per specialem reuelationem internam*, vel, vt hæretici volunt, *per euidentem consequentiam ex reuelatis*: at nullo horum modo aliquis potest scire certò se esse constitutum in gratia.

Non primo, quia nulla definitio Ecclesiæ habetur de hac re; non item secundo modo, quia vel id contineretur *in particulari*, aut *in genere*; non *in particulari*, quia nullibi legitur in sacris litteris hunc & istum nominatim, & ita quosuis alios *in particulari*, esse constitutos in gratia, vt satis patet ex ipso textu Bibliorum; non item *in genere*, quia nunquam sacra scriptura docet omnes & singulos Christianos esse in statu gratiæ, imò clarè indicat aliquos esse extra statum gratiæ propter peccata admissa; & si quando sacræ scripturæ id dicant *in genere*, attamen id nunquam dicunt absolutè, sed tantùm
III. cùm aliqua certa conditione, verbi gratiâ, *si crediderint*, &c.

Non etiam tertio modo, quia id iam fieret speciali aliquo priuilegio, de quo hîc non agimus, quia agimus hîc tantùm de ea gratia, quæ spectat ad omnes Christianos; vel id fieret *per internam fidem reuelationis*, sed cõmunem omnibus fidelibus; & hoc non potest dici, quia aliqua peccata mortalia dantur ex ignorantia *vincibili*, vt colligitur ex eo, quòd Apostolus primæ *ad Timoth.* 2. dicat se fuisse dignum misericordiâ, quia ignorans fecerat.

Neque etiam id potest sciri *per euidentem consequentiam deductam ex reuelatis*: primò quia cõclusio sic deducta est solummodo *Theologica*, & non *de fide*, tum etiam, quia in tali discursu minor propositio, quæ explicaret gratiam iustifi-
IV. cantem esse in nobis, adhuc esset incerta; nam aut maior propositio contineret causam iustificationis, aut aliquem effectum ei necessariò coniunctum, sicque talis causa vel effectus ostenderetur esse in nobis, seu in quolibet nostrûm: at neutrum potest certò sciri: nam, esto causæ & effectus certissimi gratiæ inhabitantis in nobis assignentur in sacris litteris, attamen, cùm ista omnia dependeant à debita dispositione suscipientis, & motione, ex qua fit ipse talis actus, etiam cùm iustificatio fit certa, nullus poterit certò scire se habere gratiam, nisi priùs certò rescierit se habere omnia prædicta, modo illo, quo sunt necessaria; at nullus potest id certò scire; cùm quidam actus possint dari, qui habeant magnam similitudinem cum actu dilectionis supernaturalis, nec tamen procedant ab illa, quemadmodum patet primæ *ad Corinth.* 13. *si tradidero corpus meum, ita vt ardeam*; quinimò apud sanctum Matthæum capite 7. multi dicent se fecisse miracula, quibus tamen Christus Dominus dicet *nescio vos*; ergo nec illa possunt certò cognosci, nec ex illis ipsa iustificatio. V.

ARTICVLVS III.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM est: *ad Romanos* capite octauo, *ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei*, at tenemur fide diuinâ assentiri testimonio Spiritus sancti; & ibidé, *certus sum, quòd neque mors, neque gladius, neque carcer, neque Angeli, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo.*

Respondetur, istud Apostoli capite octauo *ad Romanos* dici *de tota Ecclesia*, & non de singulis eius membris, tum quia ibi confert Ecclesiam cum Synagoga quoad ipsa doná: tum quia in sequentibus significat aliquos ex iis, ad quos scribit, esse contentiosos & infirmos in fide, vt capite decimo quarto. VI.

Deinde: si velimus locum illum intelligere de *singulis Christianis*, respondetur, testimonium istud esse tantùm *conditionatum*, vt patet ex verbis, statim sequentibus, *si tamen compatimur*; vnde, cùm certitudo istius testimonij dependeat à conditione, priùs debet nobis constare de conditione: at quòd, quando patimur aliquid, patiamur illud pro Christo Domino & eius amore, non potest nobis certò constare: & confirmatur hæc explicatio ex antecedentibus, vbi sæpè loquitur eodem modo, scilicet *sub conditione*, verbi gratiâ, *si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* VII.

Tertiò respondetur, Apostolum ibi ita loqui in persona iustorum, vt tamen id non intelligat de *aperta, clara & expressa* testificatione; sed de *obscura* duntaxat, quæ etiam fit tantùm per quædam indicia, quæ ipsi iusto homini faciunt tantùm probabilitatem, cuiusmodi sunt signa enumeranda articulo vltimo huius disputationis.

Et quòd locus ille sit ita intelligendus, patet ex eo, quòd, etiam iuxta Caluinum & Bezam ad illum locum, illud Apostoli verbum *testificandi*, ibi est compositum in Græca versione συμμαρτυρεῖ, quod Beza vertit *testatur vnà cum spiritu nostro*, ita vt istud testimonium non sit solius Spiritus Dei, sed etiam spiritus nostri, id est charitatis, ita vt charitas operans per dilectionem testetur illud; ac proinde, cùm hoc testimonium charitatis non sit aliquod testimonium fidei, sed duntaxat aliquod experimentum charitatis & operum eius, quo tanquam argumento aliquo probabili homo potest iudicare se esse filium Dei, locus ille Apostoli nil facit pro hæreticis. VIII.

Ad verba illa eiusdem capitis, *certus sum, quòd neque mors, &c.* Respondetur, particulam illam *certus sum*, idem ibi significare, ac *confido, mihi persuadeo*, ita S. Hieronymus epistola *ad Algasiam*; & verbum, quo in Græca editione hæc particula *certus sum*, exprimitur, idem propriè significat, ac *confido*, vt etiam Caluinus & Beza ibi vertunt: verbum autem istud *confido* non significat aliquam *certitudinem fidei*, cui non pos-

I. sit subesse falsum, sed tantùm *moralem fiduciam*, & Apostolus vtitur eodem verbo Græco *ad Hebraos 6.* capite, vbi Latina editio habet *confidimus*.

Secundum habetur 13. capite posterioris *ad Corinthios, vosmetipsos tentate, si estis in fide, an non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus in vobis est, nisi fortè reprobi estis.*

Respondetur, eum locum non intelligi de gratia, sed tantùm de præsentia Christi Domini secundùm potétiam & miracula, ita vt exhortetur *Corinthios*, vt considerent hæc duo, & ex illis colligant, an habeant veram fidem, id est, an fides, quam profitentur, sit vera ex obiecto; quam certitudinem omnes fideles habent ex miraculis, & aliis motiuis nostræ fidei.

Tertium petitur ex primæ sancti Ioannis capite tertio, vbi dicitur, *scimus quoniam translati*
II. *sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*, & capite quarto, *in hoc cognouimus, quoniam in ipso manemus, quoniam de spiritu suo dedit nobis*: capite quinto, *scimus quoniam ex Deo sumus, & qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se.*

Respondetur, sanctum Ioannem primæ capite tertio, tantùm velle omnes, qui habent veram charitatem esse translatos ad vitam iustitiæ.

Istud autem capitis quinti, *scimus quoniam ex Deo sumus*, id est nouimus omnes bonos Christianos esse ex Deo, quorum religionem profitemur, nam quòd ibi loquatur de bonis Christianis, patet ex illis verbis immediatè antecedentibus, *scimus, quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat.*

Quartum petitur ex sancto Augustino libro *de medicina pœnitentiæ*, capite secundo, *Dimitte*, inquit, *nobis debita nostra, non dicimus pro*
III. *peccatis quæ remissa credimus in baptismo, nisi de ipsâ fide dubitemus.*

Respondetur, particulam illam *credimus*, eò loci idem valere ac *existimamus* seu *confidimus*, nam eandem sententiam expressit libro secundo *contra Cresconium*, capite 28, vbi vtitur isto verbo *confidimus.*

Quintum fundamentum: idem sanctus Augustinus libro octauo *de Trinitate* capite octauo, dicit, *qui diligit fratrem, magis nouit dilectionem, quâ diligit; quàm fratrem, quē diligit*, ergo.

Respondetur, sanctum Augustinum nomine *dilectionis* ibi intelligere *Deum*, vt patet ex antecedentibus & consequentibus: atque docere nos pluribus titulis cognoscere Deum, quàm cognoscamus proximum.

Sextum petitur ex sancto Bernardo, qui dicit sermone primo *de annuntiatione: si credis peccata*
IV. *ta tua non posse deleri, nisi ab eo, cui soli peccasti, & in quem peccatum non vadit, benefacis, sed adde adhuc, vt credas, quia per ipsum tibi peccata condonantur, hoc est testimonium, quod perhibet in corde nostro Spiritus sanctus dicens, dimissa sunt tibi peccata tua.*

Respondetur, sanctum Bernardum duo ista tantùm ibi docere esse credenda; primum est, *Deum habere potentiam remittendi peccata*; alterum est, *eum etiam habere voluntatem nobis exhibendi remissionem peccatorum* mediis ab eo institutis; at non affirmat sanctus Bernardus, nos scire *certitudine fidei* ista media hîc & nunc nobis applicari, vt oportet, & secundùm ea omnia, quæ requiruntur ad hoc, vt hæc remissio sequatur.

A Septimum petitur ex ratione, quòd scilicet sacramenta sint instituta ad obsignandam gratiam acceptam, vt nimirum hoc externo symbolo reddamur certi de eo, quod non videmus, ideóque, qui suscipit sacramenta, inquiunt, ne videatur iudicare illa esse signa fallacia, debet credere se esse in gratia. V.

Deinde: si non simus certi certitudine *fidei diuina*, per sacramenta nos esse in gratia: ergo semper erimus dubij & hæsitantes, an simus Deo reconciliati, vel non, quod est absurdum, & contra dignitatem nostræ legis.

Respondetur negando maiorem: nam sacramenta sunt signa practica gratiæ, vt Theologi docent tertiâ parte.

Neque ex eo, quòd non habemus certitudinem de gratia nobis collata, prout hîc & nunc applicantur sacramenta, possunt dici *signa fal-*
B *lacia*, nam ad hoc, vt sint signa vera, satis est, VI.
quòd quantum est ex se, producant gratiam sanctificantem, vel eius augmentum, & si quod sit impedimentum, ex parte eorum non se teneat.

ARTICVLVS IV.

Vtrum quis certitudine scientiæ possit scire se esse in gratia.

SIT hæc propositio: *nemo potest certò scire certitudine scientiæ se esse in gratia.* Propositio hæc sequitur ex dictis, nam eiusmodi cognitio debet esse *à priori* vel *à posteriori*, per *veram causam*, vel per tales effectus, qui habeant intrinsecam connexionem cum ipsa sua causa ex omnibus Philosophis in libris posteriorum; at neutro modo aliquis potest scire se esse in gratia habituali, non priori modo, quia nulla
C potest assignari causa, quæ certò & infallibiliter VII.
ostendat gratiam habitualem esse in isto, vt facilè potest intelligi discurrendo per singulas eius causas.

Posterior item pars probatur: quia nullum effectum gratiæ habitualis experimur ita in nobis, vt eum cognoscamus esse talem, qui habeat necessariam connexionem cum ipso habitu gratiæ: igitur nemo potest scire *certitudine scientia* se esse in gratia habituali.

Obiicies: aliquis pòtest scire *certitudine scientiæ*, imò *fidei*, alium esse in gratia habituali; ergo quidni poterit idem homo idem scire eadem certitudine de seipso.

Antecedens probatur: certum est *certitudine fidei*, infantem verè & legitimè baptisatum, seu verâ ablutione elementaris aquæ ablutum cum debita intentione ministri, & verâ huius sacra-
D menti formulâ verborum debito modo prola- VIII.
tâ, esse in gratia habituali, quia est de fide baptismum conferre gratiam *ex opere operato*, vt Apostolus *ad Romanos 8.* ait *nihil esse damnationis in iis, qui sunt in Christo*; atqui potest aliquis verbi gratiâ, sacerdos baptisans scire se, dum hîc & nunc baptisauit hunc infantem in particulari, se adhibuisse veram aquam elementarem, illam præterea effudisse super illum, item se pronuntiasse simul hanc verborum formulam, *ego te baptiso* &c. & tandem se faciendo totum istud habuisse intentionem faciendi, quod facit Ecclesia, quæ omnia secundùm doctrinam Concilij Tridentini sess. 7. sufficiunt ad tale sacramentum, & ad conferendum eius effectum

I. tali paruulo, qui effectus non est aliquid aliud, quàm gratia iustificans habitualis, vt intelligitur ex dictis: igitur aliquis potest, etiam sine aliqua speciali reuelatione sibi à Deo facta, scire *certitudine fidei*, alium à se distinctum esse in gratia habituali; ergo, cùm vnusquisque meliùs cognoscat seipsum, quàm proximum, & quæ sunt sui ipsius, quàm quæ sunt proximi, poterit etiam eâdem certitudine scire se esse in gratia habituali.

Respondetur imprimis, negando antecedens, ad cuius probationem concessâ maiore negando minorem: primùm; quia hæc certitudo est duntaxat *moralis*, non *fidei*: non enim habetur per aliquam specialem reuelationem, nisi ad summum & in rigore, vt continetur in generali reuelatione, at vt reuelatio generalis cognoscatur *certitudine fidei* esse etiam vera in hoc & isto particulari, oportet, vt conditiones per
II. reuelationem generalem importatæ cognoscantur eadem diuina fide & reuelatione esse de facto, & reperiri in illo particulari subiecto, de quo generalis illa reuelatio debet verificari, quod tamen hîc non habet locum.

Deinde, respondetur, talem cognitionem ad summum esse certam *certitudine tantùm Theologicâ*, cùm deducatur per verum discursum ex vnâ *reuelatâ*, & alterâ *tantùm naturali*, fidei autem assensus, præcisè & formaliter sumptus, non est discursiuus.

Tertiò: hæc certitudo de valore & effectu baptismi, hoc modo collati paruulo, est ad summum duntaxat *moralis*, cui contradicere, licèt sit absurdum, attamen oppositum non est tale, vt sit hæreticū; cùm id ex nulla reuelatione Dei habeatur; &, loquendo *metaphysicè*, non repugnat eum, qui in tali casu baptisauit hunc infan-
III. tem, falli & decipi, etiam contra suam propriam scientiam, in ipsa aqua assumenda, cùm non repugnet aquam chymicam vel aliam artificialem apparere talem exteriùs, vt existimetur ab aliquibus, etiam prudentibus, vera & naturalis aqua, & cùm ipsum cor hominis sit abstrusum & inscrutabile, etiam ei, cuius est proprium, non implicat prædictum ministrum in prædicta administratione baptismi deficere circa debitam intentionem, requisitam in tali sacramento; vnde, quemadmodum pater, quantamlibet adhibeat diligentiam, non potest habere certitudinem plusquam *moralem* de legitimatione sui filij, cui tamen certitudini, simpliciter & absolutè consideratæ, semper potest subesse falsum, sic etiam homo, quamcumque adhibeat diligentiam in casu præsentis obiectionis, non potest habere certitudinem plusquam *mo-*
IV. *ralem* de iustificatione paruuli.

Tandem respondetur, etiamsi antecedens esset verum (quod tamen negamus) adhuc consequentiam esse falsam, quia maior est difficultas in cognoscendâ certò & infallibiliter propriâ iustificatione, quàm infantis in casu præsentis obiectionis, cùm valor baptismi non pendeat à bonitate ministri, sed tantùm à debita eius intentione & legitimis forma & materia ritè adhibitis, at iustificatio adulti pendeat etiam ab interiori eius dispositione, quæ debet esse supernaturalis, & quàm esse talem & iuxta modum debitum & requisitum, nemo potest in particulari cognoscere infallibiliter, eâ certitudine & infallibilitate, quæ est propriè *diuina & Catholicæ fidei*, cùm facilè quilibet nostrûm possit

A sibi blandiri, & plures sæpè dentur actus purè naturales, qui habeant aliquam similitudinem cum actibus verè supernaturalibus. V.

ARTICVLVS V.

Vtrum quis possit habere eam certitudinem de sua iustitia, quæ excludat omnem dubitationem: aut eam certitudinem coniecturalem, quæ expellat omnem anxietatem.

PRIMA propositio: *nemo potest secundùm legem ordinariam Dei talem habere certitudinem de sua iustitia, quæ omnem dubitationem seu formidinem expellat, loquendo absolutè & simpliciter.* Propositio est contra Andræam Vegam,
B libro nono in Concilium Tridentinum cap. 46. VI.
contra quem probatur primò ex Tridentino capite nono, sessione sextâ, quando ait, quòd *quilibet, dum seipsum suámque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest.*

Deinde, probatur experientiâ, nam viri sanctissimi, quales fuerunt Iob & Dauid in lege naturæ & Mosaïca, dubitarunt de sua iustitia, Iob capite nono, & Psalmista Regius dicens *delicta quis intelligit?* & ex historiis Patrum idem constat: vt etiam tradunt sanctus Hieronymus in caput sextum Micheæ, sanctus Bernardus serm. 3. *de aduentu.*

Et ratio fauet: quia *moralis* illa certitudo, quòd verbi gratiâ *Constantinopolis sit*, licèt humano tantùm nitatur testimonio, quia tamen est ex communi omnium fama, non potest nobis fieri credibile tot homines decipi, & ideò non
C possumus cum aliquâ hæsitatione assentiri tali VII.
propositioni, *Constantinopolis est*, at econtrà, quilibet iustus propter propriam infirmitatem formidare de sua gratia potest ex Tridentino: si qui autem nostrûm de ea non dubitarunt, vt beatus Martinus, beatus Hilarion, id resciuere ex reuelatione sibi facta diuinitus.

Secunda propositio: *potest homo iustus aliquâ certitudine coniecturali scire se esse in gratia, quæ certitudo sufficiat ei ad tollendum anxietatem omnem*: ita omnes Theologi communiter, & hanc conclusionem tantùm probant testimonia illa scripturæ & Patrum, quæ Vega suprà, & Catharinus cum illo sentiens, congerunt contra immediatè præcedentem propositionem.

Probatur: quia dantur signa quædam à Patribus, vt à sancto Basilio in regulis breuioribus, interrogatione 296. hæc tria, *odiū peccati, morti-*
D *ficatio carnis, & omnium malarum cupiditatum: zelus salutis proximi ex amore Dei proueniens*; VIII.
item sanctus Leo hæc assignat sermone octauo *de Epiphania, humilitatem, iniuriarum condonationem, dilectionem Dei & proximi ex toto corde*; alia item afferuntur à sancto Bernardo serm. 69. & 74. *in Cantica*, item sermone primo septuagesimæ; item alia ab aliis, vt *firmum propositum placendi Deo in omnibus; dolor vehemens de peccatis præteritis, cautio in vitandis periculis & occasionibus peccatorum, frequentatio sacramentorum sine conscientia indignæ susceptionis, delectatio in auditione & lectione verbi Dei*: iuxta illud Christi Domini apud sanctum Marcum, *qui ex Deo est, verba Dei audit.*

Atque ex hactenus dictis facilè refellitur opi-

I. nio Catharini de certitudine gratiæ: nam testimonia tam Patrum quàm scripturæ relata loquuntur absolutè de certitudine, quæ excludat formidinem abstrahendo à quacunque fide *infusa*: siue sit tantùm *diuina* siue *Catholica*, hoc est de obiecto pertinente ad Ecclesiam vniuersalem & omnes fideles.

Præterea: Concilium Tridentinum citato capite nono sessione sextâ, ait vnumquemque considerando propriam infirmitatem posse timere de sua gratia, cùm nullus scire valeat *certitudine fidei*, cui non potest subesse falsum, se esse gratiam consequutum, vbi simpliciter loquitur de omni fide *diuina*.

Deinde: non potest magis subesse falsum fidei *diuinæ*, sumptæ præcisè, vt condistinguitur à *Catholica*, quàm *Catholicæ*; quia vtraque habet Deum reuelantem: ergo, si nemo potest
II. certitudine fidei *Catholicæ* scire se esse in gratia constitutum, ita etiam non potest scire certitudine fidei *diuinæ*, prout hæc condistinguitur accidentariò à *Catholicâ*.

DISPVTATIO XIII.

De excellentia iustificationis præ cæteris Dei operibus, & breuitate temporis, quo ea perficitur.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum iustificatio sit opus miraculosum.

SIT hæc propositio: *iustificatio impij, vt communiter fit, non est aliquid miraculosum.* ita sanctus
III. Thomas hîc quæstione 113. articulo 10.

Probatur: ad miraculum duo requiruntur: primum vt sit *opus insolitum, & extraordinarium*, vel in effectu, vel in modo; deinde, *vt non possit fieri per causas naturales*; atqui prior conditio deest iustificationi, nam illa quotidie fit per administrationem sacramentorum, tanquam per media à Deo ordinata ad illam & visitata apud nos.

Dixi in conclusione *communiter*, quia aliquando singulares quædam conuersiones & iustificationes dantur, cuiusmodi fuit conuersio sancti Pauli, & quorumdam aliorum, quæ, quia fiunt per media extrordinaria, & causas supernaturales, propriè sunt *miraculosæ*.

IV. ### ARTICVLVS II.

Vtrum iustificatio sit maximum opus Dei.

PRIMA propositio: *iustificatio spectata secundùm terminum seu bonum, quod communicat, est maius opus ipsâ creatione; at spectata secundùm modum, est minus.* Prior pars probatur: bonum, quod communicatur per creationem est tantùm temporale, ordinis purè naturalis; at bonum, quod communicatur per iustificationem, est æternum, scilicet participatio diuinæ naturæ, ordinis supernaturalis, & sanctus Augustinus tract. 72. *in S. Ioannem*, fusè docet hanc partem.

Posterior pars probatur: quia maius est producere aliquid ex nihilo, quàm aliquid ex sub-

A iecto educere, at creatio quoad modum est ex nihilo, iustificatio fit per gratiam, quæ educitur è potentia animæ, vt suprà docuimus, & licèt aliqua resistétia reperiatur in iustificatione propter affectum peccati, qui est in peccatore, priùs tamen hæc resistentia tollitur per *excitantem & adiuuantem* gratiam, quarum beneficio ipsa contritio de peccatis, quæ antecedit iustificationem, elicitur. V.

Quæres, an iustificatio sit maius opus ipsâ Incarnatione verbi diuini, ipsâ maternitate beatissimæ Virginis, ipsâ transsubstantiatione panis & vini in corpus & sanguinem Christi Domini, ipsâ etiam visione beatificâ.

Respondetur primò sanctum Thomam & alios hîc instituere tantùm comparationem iustificationis cum iis operibus, quæ terminantur ad productionem alicuius formæ vel naturæ; at vnio humanitatis terminatur ad perso- VI.
B nam verbi diuini, & sic hæc comparatio non pertinet ad præsentem locum; quòd autem vnio verbi diuini cum humanitate sit aliquid excellentius & dignius ipsâ habituali gratiâ, & aliis eiusmodi donis ostendemus ex professo tertiâ parte quæst. 2.

Respondetur secundò, si opus iustificationis, seu gratia sanctificans, quæ est eius terminus, comparetur cum maternitate beatissimæ Virginis, nudè & præcisè sumptâ, prout nihil includit, quàm esse principium productiuum Christi Domini, & præscindit à dignitatibus & priuilegiis illi annexis, gratiam habitualem esse excellentiorem maternitate beatissimæ Virginis sic spectatâ, quemadmodum ipsemet Christus Dominus significauit apud sanctum Lucam, quando mulieri sibi dicenti: *beatus venter, qui te portauit, & vbera, quæ suxisti*, subiunxit, *quinimò*
C *beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud*, quemadmodum S. August. tractatu decimo, *in sanctum Ioannem* explicat; *Et mater mea*, inquit, *quam appellatis fœlicem, inde fœlix, quia verbum Dei custodit, non quià in illa verbum Dei caro factum est, sed quia custodit ipsum verbum Dei, per quod facta est, & quod in illa verbum caro factum est*: vnde sanctus Thomas primâ parte quæst. 25. art. vltimo, quando ait, Deum nihil posse facere maius, *Incarnatione Christi Domini, maternitate Virginis Deiparæ, & visione beatificâ*, istud de *maternitate* intelligit *formaliter*, quatenus Deus non potest facere, vt aliqua etiam Virgo sit mater melioris filij, quàm est beatissima Virgo Deipara, cum quo tamen bene stat, quòd gratia sanctificans sit aliquid melius tali maternitate, præcisè sumptâ; & sanctus Augustinus lib. *de Virginitate* capite VII.
D primo, ostendit beatissimam Virginem Deiparam, accipiendo fidem & gratiam, simul aliquid accepisse maius maternitate nudè consideratâ. VIII.

Tertiò, respondetur, opus iustificationis esse maius ipsâ *transsubstantiatione*, quia terminus transsubstantiationis, sumptus præcisè, est ipsum corpus Christi Domini, & ipse eius sanguis, reproducta sub speciebus panis & vini, & non sub hâc formali ratione, quâ corpus & sanguis Christi Domini, sunt vnita verbo diuino hypostaticè; nam verbum diuinum, item diuina natura, sunt tantùm in sacramento altari per *concomitantiam*, vt docent Theologi tertia parte agendo de transsubstantiatione; at gratiâ sanctificans, cùm sit participatio diuinæ naturæ,

I. est aliquid perfectius, & excellentius corpore Christi Domini sic considerato.

Quartò respondetur, visionem beatificam esse quidem perfectiorem gratiâ habituali præcisè sumptâ, quia vocatur communiter *gratia consummata*, & ista ad hanc vt ad suam vltimam perfectionem ordinatur, sanctus autem Thomas, & alij hoc loco com[illegible]ant duntaxat gratiam habitualem cum aliis donis & perfectionibus, quæ reperiuntur in puris viatoribus.

Secunda propositio: *in iustificatione magis relucet misericordia Dei & magnificentia, quàm in glorificatione, & cæteris id genus.*

Probatur: quia Deus iustificat impios non ex eorum meritis præcedentibus; iustos verò glorificat proportionatè ipsi eorum statui & secundùm merita illorum.

II. Tertia propositio: *cùm detur duplex iustificatio, vna cum peccato, altera sine peccato, posterior est maior in ratione beneficij & rei collatæ, at in ratione proportionis, prior est maius opus*, prima pars probatur; quia tunc Deus solet conferre maiorem gratiam; & ex consequenti, quando gratia innocentiæ datur semper duratura, vt contigit in beatissima Virgine; maior datur gratia.

Posterior pars probatur: vbi maior est distantia, ibi opus est maius secundùm rationem proportionis; at inter statum vel *puræ naturæ* vel *lapsæ*, & *gratiam*, distantia est maior, quàm inter statum gratiæ & augmentum illius: igitur iustificatio à peccato, considerata iuxta hunc modum, est maior ipsâ alterâ iustificatione, quæ est sine peccato.

III. ARTICVLVS III.

An iustificatio fiat in instanti, & quis sit eius ordo.

SIT hæc propositio: *iustificatio, quatenus est transitus à statu peccati ad statum gratiæ, vel etiam, vt comprehendit vltimam dispositionem & infusionem gratiæ, fit in instanti; quatenus verò complectitur alias etiam dispositiones remotas, ordinariè non fit in instanti, licèt ita fieri non repugnet:* sic sanctus Thomas hîc articulo septimo, & omnes communiter: singulæ partes propositionis probantur.

Prima pars probatur: quòd aliqua forma producatur tantùm in tempore, & non in instanti, prouenit ex eo, quòd talis forma est secundùm suam entitatem diuisibilis, habétque partes successiuas, quarum aliæ debent incipere ante alias, vt in motu; vel quòd forma,
IV. quæ per illam expellitur, habeat similiter partes successiuas, sitque tantùm per partes expellenda; vel quòd subiectum sit indispositum, nec potest disponi nisi in tempore; vel quòd denique ipsum producens talem formam est duntaxat finitæ virtutis, nec potest agere in instanti: & quando nihil horum occurrit, tunc transitus ille & acquisitio formæ fit in instanti; at gratia habitualis, licèt quoad gradus sit diuisibilis, habet tamen entitatem suam indiuisibilem: item peccatum mortale, quod in iustificatione expellitur per illam, non tollitur per partes, sed totum simul & semel; item subiectum non habet resistentiam, quia vltima dispositio supponitur

A esse, & Deus, qui est præcipua causa iustificationis, est infinitæ virtutis. V.

Secunda item pars probatur: quia contritio est actus immanens & existit in instanti: ergo, cùm vltima dispositio & forma eius sint simul & eodem instanti, iustificatio etiam hoc modo spectata fiet in instanti.

Tertia pars, quæ procedit *de dispositionibus remotis*, prout iustificatio fit ordinariè, probatur ex eo, quòd regulariter peccator adultus disponitur paulatim ad iustificationem; priùs enim habet motum fidei, deinde motum spei, tertiò incipit dolere de peccatis propter pœnas inferni, vel ob turpitudinem peccatorum, vel alia motiua, & tandem elicit perfectam contritionem, ad quam iustificatio sequitur, & experientia docet communiter ita euenire.

B Vltima item pars probatur ex iis, quæ sanctus Thomas, & alij Theologi cum illo satis communiter docent de creatione Angelorum in gratia in primo instanti suæ creationis, ad quam iuxta illos doctores ibi quæstione sexagesimâ tertiâ primæ partis articulo quinto in solutione ad quartum, Angeli sese disposuerunt per actus supernaturales fidei, spei & dilectionis, vt nos eadem parte ad quæst. 62. ostendimus. VI.

Nec est maior difficultas Deo id facere in adulto peccatore: nam Deus vno & eodem instanti potest illustrare peccatorem per fidem, vt cognoscat diuinam bonitatem offensam per peccatum, & in illo eodem instanti mouere voluntatem ad actum perfectæ contritionis, & vt habeat odio peccatum propter Deum summè dilectum, & illo eodem instanti infun-
C dere ei gratiam, quâ peccatum ei remittat: licèt enim actus isti aliquem seruent inter se ordinem rationis, vel etiam naturæ, istud tamen non impedit, quin vno & eodem instanti temporis omnes illi actus exerceantur, vt fusiùs probatum est loco illo citato primæ partis. VII.

Quâ autem ratione habitualis gratia incipiat esse, peccatum habituale per illam remissum desinat, nec illa duo sint simul & semel in eodem instanti intrinseco, eadem est ratio, ac de aliis formis etiam naturalibus, quæ sunt permanentes & sibi inuicem succedunt, quod Philosophi in physicis ex professo explicant, dum agunt de modo, quo res incipiunt & desinunt.

Ex his omnibus & antea dictis colligitur, hunc esse ordinem iustificationis: primò, quòd remotæ dispositiones superiùs explicatæ præce-
D dant ordine ibi exposito: deinde actus contritionis, vel dilectionis tanquam vltima dispositio: tertiò infusio gratiæ, & per illam ipsa deletio seu remissio peccati, quemadmodum potest ampliùs colligi tam ex Concil. Trident. sessione sextâ capite 5. & 6. quàm ex iis, quæ fusè suprà diximus de omnibus & singulis dispositionibus prærequisitis ad iustificationem. VIII.

AD

I.

AD QVÆSTIONEM CXIV.

DISPVTATIO PRIMA.

De nomine & diuisione meriti.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid sit meritum & quotuplex.

EXPLICATO formali effectu gratiæ sanctificantis, rectus ordo postulat, vt eius effectus effectiuus explicetur, scilicet ipsum meritum.

II. Quod spectat ad nomen hoc *meritum*, Caluinus habet illud exosum libro tertio suarum Institut. cap. 15. atque eum pessimè consuluisse fidei, qui primus aptauit nomen hoc operibus humanis ad Dei iudicium comparatis.

Verùm, quidquid dicat Caluinus, hoc nomen reperitur in sacris litteris, vt Ecclesiastici 16. *hominis misericordia faciet locum vnicuique secundùm meritum operum suorum.*

Nec obstat quòd Caluinus suprà parag. 4. obiicit locum hunc non citari fideliter in vulgata editione, cùm iuxta Vegam debeat ita legi, scilicet, *vnusquisque secundùm opera sua inueniet.*

Hoc, inquam, non obstat: nam quod Græcis dicitur in sacris scripturis *Deum redditurum vnicuiq; secundùm sua opera*, idem est quod Latinis, *redditurum vnicuiq; secũdùm meritum & dignitatem sui operis;* vt Apoc. 16. dicitur de impiis,
III. *dedisti eis sanguinem bibere, digni enim sunt*, id est, id sunt promeriti malis suis operibus: & *ad Hebræos* 13. capite *talibus hostiis promeretur Deus;* & ipsemet Caluinus suprà fatetur nomen hoc *meritum* reperiri vsurpatum à Patribus: & etiamsi id non reperiretur, attamen nobis sufficeret rem per illud significatam reperiri, quam dari & locum habere tam in sacris litteris, quàm Patribus, patebit infrà.

Est autem meritum ex sancto Thoma suprà quæstione 21. articulo tertio & quarto, *proprietas operis humani, liberi, moralis, prout tale opus est conforme vel difforme suæ regulæ, quódque ratione malitiæ meretur supplicium, ratione verò bonitatis meretur præmium*, & illa dignitas vocatur *meritum*, vnde datur duplex meritum scilicet *bonum & malum*, quâ ratione sanctus Augustinus libro *de gratia & libero arbitrio* ait,
IV. sanctum Paulum fuisse repertum sine vllis meritis bonis, imò cum multis meritis malis; sed hîc sumitur pro merito bono spectante ad ordinem gratiæ.

Meritum autem sic acceptum potest definiri tam *in concreto*, quàm *in abstracto*: in abstracto, *dignitas retributionis, consequens opus bonum morale ex aliqua in genere bonitate*: in concreto, *opus humanum moraliter bonum habens aliquam vim moralem ad obligandum alium, vt propter tale opus aliquid reddat*: & quoniam hæc vtraque definitio conuenit merito prout abstrahit ab ordine naturæ & gratiæ, & hîc agimus de eo, vt pertinet ad ordinem gratiæ, vt hæc definitio meriti restringatur ad illud, sic potest definiri: meritum est *opus morale bonum superna-*

A *turali aliquâ bonitate, ortum ex supernaturali prouidentia, ordinatum in finem supernaturalem & præmium supernaturale, habens aliquam vim ad obligandum Deum, vt propter tale opus reddat aliquid;* illud autem bonum vel commodum, quod redditur, appellatur *merces*, éstque illud, quod cadit sub meritum, iuxta illud Apostoli *ad Romanos* 4. *ei qui operatur, merces non imputatur secundùm gratiam, sed secundùm debitum*, & hæc definitio & singulæ partes eius constabunt satis ex iis, quæ infrà dicemus circa conditiones meriti. V.

Et quoniam compensatio boni operis potest duobus modis fieri; primò ex *liberalitate, honestate & decentia;* deinde ex *debito iustitiæ;* ideò duplex distinguitur meritum à Theologis, vnum *de congruo*, alterum *de condigno;* meritum *de condigno* est, quando opus ipsum habet
B æqualitatem cum præmio, & insuper præmium datur *ex iustitia*: meritum autem *de congruo* est, VI.
quando non est inter illa æqualitas, nec obligatio ex iustitia, est tamen conueniens propter aliquam aliam rationem, vt detur.

ARTICVLVS II.

An detur meritum de congruo; & quæ requirantur conditiones ad illud.

QVÒD meritum *de congruo* detur, patet ex eo, quod Theologi tradunt tertiâ parte quæstione secunda, vbi doceat Patres antiquæ legis meruisse *de congruo* Incarnationem Christi Domini, & ex iis, quæ tradidimus de contritione & dilectione Dei super omnia tanquam dispositionibus ad infusionem gratiæ sanctificantis, & adhuc patebit ex dicendis infrà.

C Conditiones meriti *de congruo*, sunt hæ: VII.
primò vt sit *opus bonum liberum*: tum quia meritum est proprietas liberæ operationis, tum quia nihil compensatur præmio nisi bonum & congruum; secundò requiritur, vt *fiat in tempore*, seu ab homine existente in via, est enim præsens vita stadium & agon, in quo (primæ *ad Corinthios* nono) oportet nos comprehendere brauium vitæ æternæ, & præsens vita est tempus sementis, Ecclesiastis nono, *mortui nihil nouerunt ampliùs, nec habent vltra mercedem*, & capite vndecimo, *si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit.* Hinc sanctus Paulus secundæ *ad Corinthios* quinto, ait in extremo iudicio vnumquemque esse iudicandum secundùm ea, quæ fecit in præsenti vita, *omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Chri-*
D *sti, vt accipiat vnusquisque propria corporis, prout egerit, siue bonum, siue malum*: tertiò requiritur, vt habeat aliquam proportionem cum re, quæ cadit sub tale meritum, quia illud debet esse remunerabile, & remunerabilitas in ipso opere nihil est aliud, quàm quædam honestas vel congruitas eius in ratione talis medij ad consequendum tale bonum: proportio autem est, quòd verè sit dispositio ad bonum illud, vt patet in vltimis dispositionibus ad iustificationem, vel quòd persona, quæ talem actum exercet, habeat dignitatem seu sanctitatem, ratione cuius congruum sit tale opus cõpensari tali præmio: non est tamen necesse, vt qui aliquid sibi meretur *de congruo*, habeat sanctitatem, vt patet ex vltimis dispositionibus ad iustificatio- VIII.

I. nem, & ex illo Danielis cap. 4. *eleemosynis peccata tua redime*: vbi verbum hoc *redime*, indicat rationem meriti, & nihilominus id fuit dictum regi existenti in peccato. A

Vnde constat meritum *de congruo*, non esse alienum à sacris scripturis, & sicut non omne debitum est iustitiæ, sed aliquod est etiam honestatis & decentiæ, ita & aliud est meritum *de condigno*, & aliud *de congruo*: nec Deus ita est obstrictus huic merito *de congruo*, reddere mercedem, vt si agendo de rigore & vtendo absolutâ suâ potentiâ, id omitteret, faceret rem seipso indignam, sicut Musculus nobis obiicit in suis locis communibus, titulo *de meritis*, Deus enim potest valde rationabiliter multis de causis de rigore denegare talem mercedem, nec apud homines aliquis eo ipso, quò non facit aliquid honestum, ad quod hic & nunc non tenetur, cen-
II. setur facere aliquid indignum seipso. B

Meritum autem *de congruo* est duntaxat meritum quoddam imperfectum, nec dicitur absolutè *meritum*, quia præmium, quod sequitur ad illud, datur potiùs ex liberalitate conferentis, quàm ex debito iustitiæ, vt iam significauimus, & intelligetur ampliùs ex dicendis *de merito de condigno*, cui ratio meriti propriè competit.

DISPVTATIO II.

De conditionibus meriti de condigno.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum ad meritum de condigno *requiratur promissio seu pactum Dei.*

III. IN merito adæquatè sumpto tria possunt considerari: *persona præmians*, *persona merens*, & *opus meritorium*; ex vnoquoque capite aliquot conditiones requiruntur, præsenti articulo agemus de conditionibus requisitis *ex parte Dei præmiantis*, quæ videtur esse vnica illa proposita in titulo, de qua controuersatur, an sit necessaria, ita vt sine illa ratio meriti non possit esse completa in opere libero supernaturaliter bono, facto seu elicito ex gratia sanctificante. C

Duæ sunt hac de re sententiæ: prior negat requiri promissionem: ita Caietanus cum nonnullis recentioribus, volunt enim solam æqualitatem dignitatis in ipso operãte liberè sufficere, vt ipsum eius opus sit meritorium *de condigno*.

Melior tamen est contraria sententia, quæ
IV. est Scoti primo sententiarum dist. 17. quæst. 2. imò videtur esse S. Thomæ hâc quæst. artic. 1. dum ait *ordinationem fuisse necessariam ad meritum, apud Deum*, ibi enim per ordinationem nihil aliud intelligit, quàm promissionem, quâ Deus obligatur; nam ibi in solutione ad tertium ait *ex vi istius ordinationis Deum fieri debitorem*: & ideò Conradus ibi hanc ordinationem vocat *promissionem*. D

Probatur imprimis ex Concilio Senonensi in decretis fidei capite 16. dicente Deum daturum gloriam vnicuique iuxta meritum operum suorum, *non absolutâ condignitate quidem, sed gratuitâ magis ac liberali repromissione, quâ conuentione factâ de denario diurno conduxit operarios in vineam suam*: & ex Trident. sessione 6. capite 16. dicente iustis vitam æternam esse propositam, tanquam mercedem, ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis reddendam fideliter. V.

Probatur item ex Patribus explicantibus parabolam de operariis conductis in vineam apud sanctum Matthæum cap. 20.

Tandem probatur ratione: illud requiritur intrinsecè ad meritum *de condigno*, à quo actus studiosus etiam bonus bonitate supernaturali exercitus à iusto homine habet, vt obliget superiorem ad conferendum mercedem tanquam ex iustitia debitam ipsi operanti; sed bona opera meritoria in iusto habent istud à promissione & pacto Dei, nam in opere meritorio *de condigno* duo possunt distingui, primum est condignitas seu æqualitas cum præmio, alterum est ipsa promissio Dei ei annexa; at opus meritorium non
habet à primo, vt obliget Deum, quia positâ quâuis perfectione in creatura & seclusâ promissione Dei, seu pacto de dando præmio sub conditione talis operis, Deus remanet absolutus dominus: nam & actus illi liberi, quos beati nunc exercent in patria, habent condignitatem maiorem, quàm actus iustorum, qui sunt in via, nec tamen aliquid sibi vel nobis merentur; & si Deus vellet eis istud promittere, iam de facto possent per illos mereri, quia verò non promisit, non merentur. VI.

Neque potest dici gratiam esse talis conditionis ex sua natura, vt eum, in quo est, reddat dignum præmio; quemadmodum labor illius hominis, qui non vocatus, nec præcedente aliquâ voluntate domini, aut eius pactione, laborat in vinea aliena; cui tamen stipendium debetur: præsertim, si dominus vineæ videat illum laborare, & labor ille cadat in vtilitatem domini.

Hæc, inquam, dici non potest: nam gratia & gloria sunt perfectiones distinctæ non necessariò inter se coniunctæ, nec est necesse *necessitate debiti ex iustitia*, vt si Deus concesserit gratuitò aliquam perfectionem, concedat & alias perfectiones, quæ conuenienter sequuntur ad positionem præcedentis perfectionis. VII.

Neque exemplum desumptum à laborante, cui merces debetur, aliquid viget contra nos: tunc enim tantùm homini ita laboranti stipendium debetur *ex iustitia*, quando homo ille non solet, nisi propter stipendium, facere istud opus, nec est illius debitor aliquo alio titulo: tunc enim dominus, qui talem videt operari in proprium suum commodum, non tantùm tacito quodam consensu acceptat ipsum opus, sed & illius conditionem, quâ nimirum laborat propter stipen-
dium, & quando is, qui laborat, est debitor il- VIII.
lius operis alio titulo, quàm iustitiæ, verbi gratiâ, obsequij vel obedientiæ, quia est seruus vel filius, tunc stipendium non debetur ei; at quilibet homo, etiam existens in gratia habituali, obligatur Deo, titulo creationis & gratitudinis, qui sunt distincti à titulo iustitiæ: ergo licèt opera meritoria cedant in gloriam Dei; attamen ex hoc titulo præcisè considerato Deus non debebit illis stipendium, sed eius etiam promissio requiretur: Et licèt gratia faciat suum subiectũ vitã æternã dignum, prout illa consideratur penes suam naturã, hęc tamen eius dignitas non est meriti seu iustitiæ, quæ inducat obligationem in Deo ad dandum illam, sed est duntaxat dignitas quædã proportionis medij ad finẽ, quatenus ipsa est mediũ aliquod proportio-

I. natum ipsi gloriæ, ad quam habet aliquem ordinem, sicut anima rationalis dicitur digna suo fine naturali, quem tamen Deus non tenetur ex debito iustitiæ dare illi.

Obiicies: Apostolus *ad Romanos* 8. ait, *si filij; & hæredes:* at ipsa gratia nos facit filios Dei: ergo & dat ius ad beatitudinem.

Vt respondeatur, notandum est vitam æternam duobus modis dari à Deo morientibus in gratia, vt expresse docet Concilium Tridentinum sessione sexta capite 16. in istis verbis: *bene operantibus vsque ad finem, & in Deo sperantibus proponenda est vita æterna, & tanquam gratia filiis Dei per Christum Iesum misericorditer promissa:* (en primus titulus, qui est tanquam hæreditas) *& tanquam merces* (en secundus titulus, qui est retributionis, mercedis, & præmij) *ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda.*

II. Hinc testimonia sacræ scripturæ, quæ faciunt aliquam mentionem promissionis Dei pro danda vita æterna bene operantibus, possunt facilè conciliari cum aliis nullam facientibus mentionem istius promissionis: quòd nimirum posteriora, vel illam subintelligant, vt apud sanctum Ioannem capite quarto, quando Christus Dominus ait, *aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons salientis aquæ in vitam æternam*, vel loquantur de vita æterna, prout illa datur titulo hæreditatis, sicut apud Apostolum primæ *ad Timotheum* 4. *pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, pariter & futuræ:* & apud sanctum Matthæum, quando Christus Dominus capite 19. dicit, *qui reliquerit patrem & matrem,* &c. *centuplum accipiet & vitam æternam possidebit:* & tota doctrina præsentis articuli potest ampliùs confirmari ex iis omnibus, quibus 3.
III. parte, agendo de satisfactione Christi Domini, ostenditur pactum fuisse ad illam necessarium ex parte Dei.

ARTICVLVS II.

Soluuntur duo dubia.

QVÆRES primò: an pactum istud debeat antecedere meritum, an verò sit satis illud subsequi.

Respondetur, debere antecedere, & ratio est: id, quod complet bonum opus in præcisâ & formali ratione meriti, & à quo ipsum bonum opus habet vt obliget præmiantem, debet esse, quando bonum istud opus exercetur tanquam meritum, seu vt meritorium; quia de ratione meriti formaliter est obligare ad dandum mercedem; atqui bonum opus morale supernaturale habet à promissione Dei & pacto eius, quòd obligat
IV. eum; & S. Aug. & alij Patres docent Deum sese constituisse nobis debitorem promittendo: ergo vt tale bonum opus habeat rationem meriti propriè dicti, talis promissio, seu pactum debet antecedere meritũ: vnde tale pactum requiritur in bono opere ad complendum illud in ratione meriti: nam sine illo habet tantùm condignitatem ad bonum supernaturale, cuius tamen solius efficacia non inducit ius in operante ad accipiendum bonum istud tanquam præmium, & obligationem in Deo ad conferendum illud: quemadmodum in rebus humanis, qui habet magnam vim pecuniæ, quæ adæquat, vel etiã excedit, valorem fundi sui proximi, quem vehementer exoptat, non tamen si pecuniã istam offerat, habet ius ad talem fundum, nec inducit obligationem
A in proximo, vt vendat ei fundum suum pro tali V.
summa, cùm nemo teneatur vendere rem suam, quia dominus est; ita etiam, quia Deus est absolutus dominus gloriæ æternæ, licèt opera supernaturalia iusti habeant aliquam æqualitatem & condignitatem, non tamen tenebitur illam bene operanti ex gratia habituali dare, nisi promissio eius de illa danda in mercedem præcessisset, acceptatio autem operis ad præmium debet subsequi meritum, seu bonum opus, dum merces de facto confertur.

Quæres secundò: an talis promissio ita compleat rationem meriti, vt eius dignitatem & valorem augeat, ita vt ratione illius tale bonum opus habeat nouam bonitatem moralem, quæ sit specialis virtutis, nimirum iustitiæ.

Respondetur negatiuè, sed esse duntaxat quasi conditionem aliquam, vel circunstantiam operis, sicut est conditio viæ seu viatoris, quæ
B sumpta præcisè non auget bonitatẽ operis, cum VI.
hac tamen distinctione, quòd loquendo simpliciter & absolutè, abstrahendo ab eo, quod Deus statuit, meritum posset esse extra viam, non possit autem esse respectu vitæ æternæ & bonorum eius per cõparationem ad Deum sine tali pacto, cùm Deus loquendo absolutè nulli sit debitor.

Et quamuis iuxta doctrinam præcedentis quæstionis non repugnet aliquem accipere à Deo gratiam habitualem, absque eo, quòd constituatur filius adoptiuus Dei, & in tali casu Deus non teneretur dare illi vitam æternam, nisi aliqua eius promissio interueniret, attamen eo ipso, quò Deus sineret gratiam habitualẽ dare suo subiecto adoptiuam filiationem supernaturalem, tunc sine vllâ promissione superadditâ daret ei ius ad obtinendum vitam æternam titulo hæreditatis,
C quia, vt cum S. Thoma docebimus tertiâ parte VII.
quæst. 23. art. 1. adoptio nihil est aliud, quàm gratuita personæ extraneæ ad hæreditatem, vel ad partem eius, acceptatio, vnde illud Apostoli, *si filij, & hæredes.*

Obiicies contra responsum præsentis dubij, suppositâ hâc promissione, vita æterna est debita operi meritorio *de condigno, ex iustitia:* ergo actus ille meritorius habet bonitatem virtutis *iustitiæ*, & sic hæc promissio Dei addit aliquid bonitatis isti meritorio actui.

Respondetur, admisso antecedente, negando consequentiam, quia plura requiruntur ad hoc secũdum, quàm ad primum: nam ad primum non requiritur, vt sic operans meritoriè operetur ex motiuo *iustitiæ*, tanquam specialis virtutis, sed quantum est ex parte motiui, sufficit, vt opus ipsum sit ex aliquo supernaturali motiuo, cuiuscunque virtutis sit, siue fidei, siue spei, siue cu-
D iuscunque alterius, quia Deus promisit merce- VIII.
dem cuilibet tali bono operi, & non tantùm operibus *iustitiæ*, quatenus hæc est specialis quædam virtus; ad secundum autem præter istud requiritur, quòd motiuum supernaturale operis meritoriè exercendi sit *iustitia formaliter*, quatenus iustitia est quædam virtus specialis.

ARTICVLVS III.

Quæ conditiones ad meritum de condigno *requirantur ex parte merentis.*

PRIMA sit propositio: *Ad meritum de condigno ex parte merentis gratia iustificãs requiritur, seu quod ipse merens sit in statu gratiæ sanctificantis:* ita communiter omnes.

I. Probatur *Genes.* 4. capite, *respexit Dominus* A *ad Abel & ad munera eius:* quo significatur, vt nostra munera sint accepta Deo, bonam intentionem non sufficere, sed etiam nos debere esse purgatos ab omni peccato mortali; vt sanctus Gregorius explicat libro 2. moralium cap. 12. item apud S. Ioannem cap. 15. ait Christus Dominus, *sicut palmes non potest ferre fructum ex semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis, ego sum vitis, vos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum.* Vbi Christus Dominus requirit ad hoc, vt feramus fructum, id est bona opera; quòd maneamus in ipso, & ipse maneat in nobis, sicut palmes ad hoc, vt ferat fructum, debet manere in vite, & vitis in ipso, id est, ita illi vnita & coniuncta, vt influat de facto in ipsum; at manemus in Christo Domino per gratiam sancti-
II. ficantem: idem patet ex toto ferè decimo tertio B capite prioris *ad Corinthios, si distribuero in cibos pauperum omnes facultates*, &c. *charitatem autem non habuero, nihil sum*; item ex Concil. Arausic. secundo canone decimo octauo dicente: *deberi mercedem bonis operibus, si fiant, sed gratiam praecedere, vt fiant:* & ex Tridentino sessione sextâ capite sexto, octauo, & decimo sexto, item ex Patribus, sancto Augustino in Psalm. 117. vbi ait hominem, nisi iustificatum, non operari iustitiam, quod etiam fusè probat libro secundo, contra duas epistolas Pelag. cap. 2. sancto Chrysost. homil. 3. *ad populum.*

Tandem probatur ratione: merita præsupponunt principium merendi accommodatum suo fini; atqui principium meriti *de condigno* est gratia sanctificans, quia ante illam homo manet vel in puris naturalibus, & sic non est proportionatus gloriæ, vel est in mortali peccato habituali,
III. & sic etiam distat ab ipsa gloria æterna; ergo vt C mereatur illam, debet habere gratiam sanctificantem, quâ proportionetur vitæ æternæ.

Nec his obstat, quòd sacræ scripturæ passim promittant vitam æternam seruantibus præcepta, vt apud sanctum Matthæum decimo nono cap. *ad Romanos* 10. Actuum decimo: nam promittunt quidem illam bonis operibus, sed factis ex gratia, vt Concilium Arausicanum suprà explicat, & colligitur ex ipsa scriptura dicente neminem ingredi regnum cælorum, nisi sit filius Dei, apud sanctum Ioannem tertio capite *ad Romanos* 8. *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.*

Quæres, esto iuxta legem ordinariam Dei gratia sanctificans requiratur ad meritum *de condigno*; an tamen per absolutam potentiam Dei possit fieri, vt homo mereatur *de condigno*, vi-
IV. tam æternam sine illa. D

Respondetur, posse aliquâ ratione hominem promereri illam per bona opera in hunc finem relata, & promissionem Dei habentia sibi annexam: tum quia homo, nondum informatus habituali gratiâ, potest elicere actus aliquos supernaturales ex speciali auxilio Dei, qui proinde sint eiusdem ordinis cum ipso fine supernaturali; ergo, cùm eiusmodi opera habeant promissionem Dei sibi annexam, & aliquam proportionem cum gloria, Deus poterit facere, vt homo tunc aliquo modo mereatur *de condigno*: quòd verò sine gratia sanctificante non possit mereri tam perfectè, patet, quia dignitas personæ auget plurimùm æstimationem operum moralium, vt intelligitur ex cõmuni hominum conceptione; tum etiam, quia persona merens *de condigno* V. debet esse proportionata remunerabilitati præmij ipsius operis; at præmium est gloria æterna, cui homo est tantùm proportionatus per gratiam habitualem; quia, reddere hominem sic connaturaliter proportionatum vitæ æternæ, est proprium gratiæ habitualis, vt intelligitur ex dictis præcedenti quæstione.

Secunda propositio: *ad meritum de condigno requiritur ex parte merentis, etiam vt sit viator id est mortalis, tendens ad vitam æternam.* Patet ex dictis disput. primâ, & huius propositionis ratio est ipsa voluntas Dei, quæ ita ordinauit: nam loquendo absolutè, si Deus statuisset aliter, sancti in patria & animæ existentes in purgatorio potuissent mereri, etiam *de condigno* augmentum gratiæ & gloriæ; non enim est contra naturam meriti, vt qui meretur, sit etiam beatus, vt patet in Christo Domino. VI.

ARTICVLVS IV.

Quæ conditiones requirantur ex parte operis ad meritum de condigno.

PRIMA propositio: *meritum de condigno debet esse actus quidam positiuus:* probatur: meritum correspondet labori, & debet esse aliquid, quod præstetur in obsequium alterius; ergo, sicut labor est aliquid positiuum, ita & meritum: vnde, licèt aliqua omissio actus exterioris posset esse meritoria, attamen illud habet ab actu interiori voluntatis, quæ refugit facere actum illum exteriorem; qui actus interior voluntatis est aliquid positiuum.

Secunda propositio: *meritum de condigno debet esse opus nobis liberum tam libertate à necessitate, quàm libertate à coactione:* hæc propositio est contra Almaïnum 3. sentent. dist. 12. & con- VII. tra quosdam Nominales; est tamen communis apud omnes alios Scholasticos, vt fusè hîc referunt interpretes S. Thomæ.

Probatur ex capite nono posterioris *ad Corinthios, vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus:* & primæ *ad Corinthios* 9. *si volens hoc ago; mercedem habeo.*

Item ex Patribus, sancto Hieronymo libro secundo, contra Iouinian. *Vbi necessitas* (inquit) *ibi neque damnat, neque coronat Deus*, sancto Augustino lib. *de vera relig.* cap. 14. & 19.

Denique probatur ratione: *esse meritorium* est quædam proprietas actus moralis, vt diximus disput. prima: sed omnis actus humanus moralis debet esse liber; ergo & omnis actus meritorius. VIII.

Deinde: in omni contractu iustitiæ, & emptionis pretium debet esse in libero dominio ementis, vt patet ex toto lib. 5. Eth. Aristotelis: atqui inter Deum vt compensantem bona opera, & hominem vt merentem apud Deum bonis suis operibus, est aliquis contractus iustitiæ & emptionis iuxta illud Prophetæ *emite*, & patet ex dictis suprà de pacto & promissione requisitâ ad meritum, & adhuc patebit ex dicendis infrà, & pretium in tali emptione est ipsum opus meritorium: ergo opus istud debet esse liberum, seu in dominio ipsius merentis.

Hinc 3. parte agẽdo de merito Christi Domini ostendemus eum fuisse liberum circa omnes suos actus meritorios, & eum per solos actus liberos meruisse, & ex dictis suprà de necessitate gratiæ

I. contra Semipelagianos, constat confirmatos etiam in gratia manere liberos, nec proinde per istud beneficium Dei eorum actus bonos moraliter impediri, ne sint meritorij.

Quæres, an saltem de *absoluta potentia* Dei actus non liber, sed necessarius, possit esse meritorius.

Respondetur negatiuè, loquendo de merito propriè dicto, ob rationes nunc allatas, quæ procedunt simpliciter & absolutè de quacunque potentia tam *absoluta*, quàm *ordinaria*; tum etiam, quia licèt Deus ratione absoluti dominij, quod habet in quamlibet rem, possit hominem mittere in gehennam ignis æterni, non tamen in ratione demeriti sine aliqua eius culpa & peccato; ergo à contrario, licèt possit cuilibet homini, etiam non habenti bonos actus morales supernaturales, dare vitam æternam, non potest tamen illam ei dare tanquam merenti, & per
II. modum mercedis, nisi habuerit aliquem actum liberum, ratione cuius dicatur promereri tale stipendium, suppositâ pactione Dei; tum denique, quia actus meritorius debet esse causa stipendij & præmij, quatenus est stipendium & præmium: atqui stipendium & præmium sunt libera ex parte dantis, etiam Dei, quia nisi eius promissio accessisset, actus nostri non essent meritorij, vt suprà ostendimus articulo primo: ergo, cùm meritum debeat respondere stipendio, ipse actus meritorius essentialiter & necessariò debet esse liber.

Tertia propositio: *opus meritorium de condigno debet esse bonum & honestum morali bonitate & honestate.*

Probatur: retributio, merces & corona, promittuntur tantùm bonis operibus apud S. Mat-
III. thæum cap. 25. *qui bona egerunt, destinantur in vitam æternam, & qui mala, in ignem æternum*, & in symb. S. Athanasij.

Probatur etiam propositio ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 16. & can. 31. & 32. Item ex Patribus, vt sancto Augustino libro *de gratia & libero arbitrio* cap. 6. sic dicente, *quæ mala sunt, non coronat Deus, sed punit*: & pro hac propositione plura Patrum testimonia videri possunt apud Tapperum articulo primo Louaniensi, & Vegam lib. 15. in Concil. Trident. cap. 13.

Probatur etiam ratione: solum opus laudabile est meritorium: sed solum opus bonum & honestum est laudabile; ergo solum opus bonum & honestum est meritorium.

Deinde: omne opus morale est, vel bonum, vel malum, vel ad summum indifferens, etiam *in indiuiduo* iuxta aliquos, vt patet ex iis, quæ
IV. Scholastici communiter tradunt cum S. Thoma hâc parte præcedenti quæst. 19. & sequentibus; atqui opus malum non potest esse dignum præmio & mercede, seu meritorium mercedis & præmij, sed potiùs pœnæ; neque item actus indifferens: primò quia, vt ostendimus citatâ nunc quæstione, nullus de facto datur actus *in indiuiduo* indifferens: deinde dato, non concesso, quòd detur, adhuc vt talis non potest esse meritorius, tum quia opus meritoriũ debet fieri vel in obsequium eius, apud quem is, qui illud exercet, meretur, vel in obedientiam eius, aliàs enim nullam potest ab illo expectare mercedem: atqui actus humanus verè propriè & præcisè indifferens non potest vt sic fieri in obsequium vel obedientiam Dei, est enim vt sic opus otio-

A sum, quod Deus potiùs prohibet, quàm præcipiat à nobis fieri, ait enim Christus Dominus in Euangelio, rationem à nobis esse reddendam de *omni verbo otioso*; tum etiam quia, si talis actus fieret in obsequium, vel in obedientiam Dei, iam ex tali ordinatione exercentis eum, desineret esse actus propriè formaliter indifferens *in indiuiduo*, sed saltem reductitiè esset actus alicuius virtutis pro ratione motiui, ex quo exerceretur; ergo opus meritorium *de condigno*, debet esse bonum & honestum bonitate & honestate morali. V.

Quarta propositio: *vt opus humanum liberum, bonum moraliter ex suo obiecto, sit meritorium; debet etiam carere omni malitiâ morali, ex omnibus & singulis suis circunstantiis.* Probatur apud sanctum Matthæum cap. 6. facientes eleemosynam ob vanam gloriam, reprehenduntur & dicuntur recepisse mercedem suam.

B Deinde, ex præcedenti propositione, vt aliquis actus moralis & liber sit meritorius, requiritur quòd sit bonus & honestus aliquâ morali bonitate & honestate: atqui actus humanus & liber, etiam ex suo obiecto præcisè & specificè sumpto bonus, spectatus tamen *in indiuiduo* vt hîc & nunc exercetur ex mala aliqua circunstantia, vel *finis*, vel aliqua alia, est absolutè & simpliciter malus, vt fusè docuimus citata quæstione decimâ octauâ huius partis artic. 4. cum sancto Thoma, & breuiter probatur: vt aliquis actus sit bonus, requiritur necessariò, quòd feratur in obiectum bonum, quatenus est conforme rectæ rationi: sed actus, qui est circa obiectum bonum specificè consideratum duntaxat, non potest esse bonus, si ab operante referatur in malum finem, & exerceatur ab illo vt formaliter habens aliam malam circunstan- VI.
C tiam: quia tunc fertur in illud, prout habet malum sibi adiunctum, scilicet aliquam malitiam *moralem*, prouenientem ex aliqua mala circunstantia; igitur, cùm bonum sit ex integra causa, & malum ex quocunque defectu, talis actus non erit bonus, nec ex consequenti meritorius. VII.

Dixi in singulari numero *actus*, nam præsens propositio procedit de vno & eodem actu, si enim sint duo actus sese subsequentes, quorum prior nullam habeat malitiam moralem, etiam accidentalem, posterior habeat etiam accidentalem tantùm, tunc quia talis coniunctio vel sequela habet se quasi per accidens, nec vnus istorum actuum ingreditur alium tanquam moralis aliqua pars illius, tunc inquam, actus ille, qui nullâ inficitur malitiâ, etiam veniali, non impeditur esse meritorius per alium subsequentem, infectum veniali tantùm malitiâ, vt loco
D nunc citato obseruauimus, sic enim ibi obseruauimus, quia obstetrices ex timore Dei seruarunt mares Hebræorum Exodi primo, & alio sequenti actu sunt mentitæ suo Regi, nihilominus meruisse primo illo actu, Deúmque illis propterea benedixisse, sic etiam sanctus Thomas secundâ secundæ quæst. 73. ait stare meritum orantis cum veniali euagatione mentis. VIII.

Obiicies: qui suscipit aliquod sacramentum nouæ legis cum solâ aliquâ complacẽtiâ peccati venialis, alioquin cõtritus de omnibus mortalibus, vel aliàs carẽs omni peccato mortali, non desinit accipere gratiam sanctificantem, vel augmentum eius pro ratione & cõditione sacramenti; ergo, sicut ista malitia venialis annexa huic susceptioni sacramẽti non impedit, quin ille referat fructum

I. sacramenti, ita etiam venialis illa moralis malitia annexa huic actui, aliàs ex suo obiecto & aliis circunstantiis bono, non obstabit, quin talis actus sit meritorius *de condigno* apud Deum.

Respondetur concesso antecedente, negando consequentiam: est enim quoad hoc dispar ratio sacramenti nouæ legis, ac operis moraliter boni; quòd sacramentum agat *ex opere operato*, & ex vi ipsius suæ applicationis debito modo factæ in subiecto non ponente obicem (vt contingit in casu huius obiectionis) cõfert suum effectum & gratiam correspondentem suo operi operato: at actus humanus bonus & honestus est tantùm meritorius ex *opere operantis*; vnde cùm, vt sic existat vitiosus, esto tantùm venialiter, nihilominus ob rationem allatam pro nostra conclusione, non erit simpliciter & absolutè meritorius, vt loco illo citato explicuimus,
II. quâ ratione professio fidei facta coram tyranno, seu actus martyrij habens tamen malitiam venialem ex aliqua vana gloria non desinit esse meritorius; quia scilicet fides est virtus intellectualis & insuper actus ille non est tantùm meritorius præcisè ex ipso *opere operantis*, sed ex singulari priuilegio Dei, vt Theologi docent, agendo de illo.

ARTICVLVS V.

An & quomodo opus debeat esse supernaturale ad meritum de condigno.

SIT hæc propositio: *ad opus meritorium de condigno præter dignitatem subiecti, quæ est per gratiam iustificantem, requiritur, vt ipse actus habeat bonitatem supernaturalem, vel sibi intrinsecam, vel si consideratus præcisè ex parte*
III. *obiecti sui specificè considerati careat illâ, requiritur, vt habeat supernaturalitatem ex aliquo motiuo, ex quo elicitur, vel ex imperio charitatis referentis actum illum ad finem supernaturalem.*

Duæ sunt partes propositionis pro duplici genere bonorum actuum moralium; prior vult *actus supernaturales quoad substantiam esse ex se, quantum requiritur ex parte operis, sufficientes ad meritum de condigno, etiamsi non exerceantur ex imperio charitatis.*

Vbi notandum est, nos hîc supponere primò, omnem actum perfectæ charitatis esse meritorium *de condigno*, nec de hoc aliqua est inter Theologos controuersia: nam secundæ *ad Timotheum* quarto, ait Apostolus *coronam iustitiæ esse repositam iis omnibus, qui diligunt ad-*
IV. *uentum Christi Domini*: vbi istæ particulæ, *corona iustitiæ reposita*, & *qui diligunt*, significant istud intelligi de mercede data in præmium actus charitatis tanquam meritorij, & primæ *ad Corinthios* 13. charitas recensetur ab Apostolo vt excellentissima omnium virtutum, imò vt illarum forma, quemadmodum ostendemus secundâ secundæ agendo de illa, vnde vel nullus actus bonus, etiam morali bonitate supernaturali, est meritorius *de condigno*, vel actus charitatis est meritorius *de condigno*; nec vt habeat talem perfectionem, necesse est illum habere aliquam durationem determinatam vel intensionem, sed præcisè ad hoc sufficit, quòd sit actus charitatis, siue parum duret, siue diu, siue sit remissus, siue intensus, quia sacræ scri-

A pturæ vniuersaliter promittunt præmium diligentibus Deum. V.

Deinde, supponimus alias virtutes morales distinctas à charitate esse in duplici differentia: alias esse infusas *per se*, seu supernaturales *quoad suam substantiam*, similiter & illarum actus esse tales; alias esse *per se* acquisitas, & secundùm se ordinis tantùm naturalis.

Tertiò: supponimus actus bonos virtutum acquisitarum, alioquin quoad *suam substantiam* ordinis purè naturalis, posse reddi supernaturales aliquo ex his duobus modis, primùm *si fiant ex aliquo imperio charitatis infusæ*: secundò *si exerceantur ex aliquo supernaturali motiuo virtutis per se infusæ, & quoad substantiam supernaturalis*: verbi gratiâ, obedientiæ erga Deum, vel alterius similis virtutis.

B Præsens autem nostra propositio, ponit hoc discrimen inter actus virtutum *per se infusarum*, & actus virtutum *per se acquisitarum*, quòd priores actus sunt *ex se*, quantum requiritur ex parte operis, sufficientes ad meritum *de condigno*, sine aliqua ordinatione eis per imperium charitatis superadditâ referentis illos ad finem supernaturalem; posteriores verò, licèt exerceantur à persona existente in statu gratiæ iustificantis, non sint sufficientes de se ad meritum *de condigno*, sed insuper indigeant aliquo alio eos eleuante ad esse supernaturale, siue illud sit motiuum alicuius virtutis *per se* infusæ, distinctæ à charitate, siue sit supernaturalis ordinatio in finem supernaturalem eis superueniens ex imperio charitatis. VI.

C Prior pars nostræ propositionis probatur ex Concilio Tridentino sessione sextâ canone 24. 26. & 32. vbi Concilium definit iustificatum verè mereri augmentum gratiæ & vitam æternam bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam & Iesu Christi meritum, cuius ipse est viuum membrum, fiunt: at Concilium loquitur ibi de operibus virtutum *per se* infusarum, ait enim ista opera ita esse merita hominis, vt etiam sint dona Dei, quod maximè competit actibus virtutum infusarum *per se*; nec tamen Concilium ibi requirit ad tale meritum eiusmodi actuum ex parte operis, quòd sint ex imperio charitatis; & ibidem capite decimo sexto, Concilium docet credendum esse, *nihil deesse iustificatis, quominus illis operibus, quæ in Deo facta sunt, vitam æternam verè promeruisse censeantur*: at actus virtutum *per se* infusarum eliciti ab eo, qui est in statu gratiæ, sunt facti in Deo: nec etiam VII.
D Concilium ibi requirit prædictam relationem. VIII.

Deinde, actus fidei supernaturalis elicitus ab habente gratiam iustificantem est meritorius *de condigno* gratiæ & gloriæ, quemadmodum sanctus Thomas docet secundâ secundæ, quæstione secundâ articulo nono, vnde *Geneseos* decimo quinto capite scribitur, *credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*, nimirum, quia talis actus elicitus ab Abraham existente in statu gratiæ fuit illi causa meritoria *de condigno* augmenti gratiæ & gloriæ, nec ibi vel alibi, vbi & quando Apostolus refert & commendat actum istum Abrahæ sit aliqua specialis mentio *ordinationis*, seu imperij talis actus vt facti per imperium charitatis: & hoc idem argumentum potest fieri de actibus alia-

I. rum virtutum per se infusarum, verbi gratiâ, spei, religionis, obedientiæ & aliarum eiusmodi.

Probatur etiam ratione: actus, qui ex intrinseca sua natura referuntur in Deum vt finem supernaturalem, & vt obiectum summi amoris supernaturalis, ad hoc, vt sint meritorij *de condigno*, non indigent, quantum requiritur ex parte operis, aliâ supernaturali ordinatione sibi extrinsecâ, quâ ad talem finem ordinentur: quod enim aliquid habet à se & intrinsecè, tunc superfluum est, aut saltem non est necesse, quòd iterum accipiat illud ab alio sibi extrinseco: atqui actus supernaturales virtutum per se infusarum referuntur suâ naturâ in Deum vt finem supernaturalem, & vt obiectum summi amoris supernaturalis, quia oriuntur à Deo, & sunt ad illum velut obiectum *quod*, vel saltem vt obiectum *cui*, quemadmodum docent Theologi agendo

II. de illis, & prædicta relatio seu imperium charitatis est aliquid eis extrinsecum, est enim charitas virtus realiter distincta ab istis virtutibus: ergo actus virtutum per se infusarum, ad hoc vt sint meritorij *de condigno*, quantum requiritur ex parte operis, non indigent aliquo imperio charitatis ordinantis seu referentis eos, in Deum vt finem supernaturalem.

Hæc ratio illustratur & simul confirmatur: non magis requiritur imperium charitatis ordinantis actus virtutum *per se* infusarum ad finem supernaturalem, vt illi sint meritorij *de condigno*, quantum requiritur ex parte operis, quàm ipsa intentio finis explicita & directa requiratur ad hoc, vt actio moralis bona ex proprio suo obiecto sit moraliter bona, quia intentio finis in hac actione correspondet prædictæ ordinationi charitatis in actu meritorio *de condigno*,

III. sed vt aliqua actio, quæ naturâ suâ est bona, seu ex suo formali & specifico obiecto, sit moraliter bona, non est opus, quòd voluntas speciali quadam directâ & explicitâ directione illam ordinet in finem, sed satis est, quòd liberè exerceat illam: ergo à pari, vt actus ij, qui sunt supernaturales *quoad suam substantiam*, seu sunt virtutum per se infusarum, sint quantum requiritur ex parte operis, meritorij *de condigno*, non est necesse, quòd fiant ex imperio charitatis.

Dices relationem illam, quâ actus virtutum infusarum per se tendunt in Deum vt finem supernaturalem, esse illis *naturalem*: at vt relatio hæc sit meritoria, debere esse *moralem*, & proinde à voluntate vt informata charitate ordinante tales actus in ipsum Deum.

Sed primò respondetur in actione morali bonâ per se ex obiecto relationem eius in finem

IV. esse etiam ei *naturalem*: ergo sicut hoc non obstante, vt talis actio sit bona moraliter, non requiritur alia ordinatio per voluntatem facta in finem, sic licèt hæc relatio sit naturalis seu essentialis & intrinseca istis actibus virtutum per se infusarum, ad hoc, vt tales actus sint meritorij *de condigno*, non requiritur insuper imperium charitatis referentis illum ad Deum vt finem supernaturalem.

Deinde respondetur etiamsi prædicta illa relatio sit essentialis intrinseca & hoc sensu naturalis istis actibus virtutum per se infusarum, non tamen desinit esse etiam *moralis* & libera exercenti tales actus, quatenus qui vult liberè aliquem actum, vult etiam liberè omnia, quæ vel

A in illo vt sic exercito includuntur, vel concomitantur illum. V.

Neque his obstat, quòd passim meritum tribuatur charitati: nam ei tribuitur, non quasi sola sit meritoria, sed quòd sit *radix meriti*, & vinculum amicitiæ inter Deum & nos, in quo vinculo meritum *de condigno* fundatur (nam verus amicus rectè intelligitur mereri apud amicum bene ei faciendo) vt facilè intelligitur ex iis, quæ secundâ secundæ de charitate dicemus, de illa supernaturali amicitia, quam charitas fundat inter Deum & nos; vnde tunc fides censetur operari per charitatem, quando operatur in homine habente charitatem, quod idem dicendum est de aliis virtutibus infusis per se.

Posterior pars nostræ propositionis asserens *actus virtutum per se acquisitarum non esse meritorios etiam in iusto homine, nisi fiant vel ex ali-*

B *quo supernaturali motiuo alterius virtutis per se* VI. *infusæ, vel ex aliquo imperio charitatis per se infusæ*.

Probatur primò, ex illo Apostoli *ad Galat.* 1. *in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur*; & primæ *ad Corint.* 13. Apostolus asserit multa præclara opera virtutum etiam acquisitarum nihil prodesse sine actu charitatis, cùm enim ibi agat Apostolus de iis, quæ sunt de præcepto, & præcepta non dentur de habitibus, sed de actibus, ibi etiam intelligendus est de actu charitatis tanquam necessario ad hoc, vt tales actus virtutum acquisitarum sint meritorij, vbi nullum aliud habent motiuum supernaturale; & Christus Dominus apud sanctum Marcum capite 9. ait, *qui recipit vnum ex istis in nomine meo, non perdet mercedem suam*: apud sanctum

C Matthæum capite 25. *venite benedicti patris mei,* VII. *esuriui enim, & dedistis mihi manducare*, id est pauperi in nomine meo, & ex affectu charitatis erga me. Item apud sanctum Matthæum capite 5. ait Christus Dominus, *si diligitis eos, qui vos diligunt; quam mercedem habebitis?* (quasi dicat, nullam) *hoc enim & publicani faciunt*: & apud sanctum Lucam capite 6. item ex illo Christi Domini apud sanctum Matthæum capite 19. *omnis, qui reliquerit domum, vel fratres propter nomen meum*, hæc enim posterior particula, vt rectè ad illum locum vrget S. Hieron. indicat mercedem à Christo Domino promissam dari propter talem actum, non quomodocunque exercitum, sed propter Christum, seu propter finem aliquem supernaturalem, & pluribus aliis locis ita loquitur de istis operibus, vt significet illa, etiam facta à iusto homine, non esse meritoria, nisi habeant aliunde aliquam supernaturali-

D tatem: tunc enim ibi loquebatur iustis, nam il- VIII. lud dicebat suis Apostolis, qui erant iusti.

Deinde probatur ex Trident. sessione 6. capite 16. vbi loquens de operibus meritoriis iustificatorum, postquam dixit Christum Dominum, tanquam caput in membra, & tanquam vitem in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutem influere, ita subiungit, *quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, & comitatur, & subsequitur, & sine quâ nullo pacto Deo grata & meritoria esse possent*, vbi duo requirit; primum est quòd homines, qui exercent ea bona opera, sint coniuncti Christo Domino, sicut membrum capiti, sicut palmes viti; alterum est, vt influxum ab illo accipiant, sicut palmes à vite, ita vt

I. iustificati, ad hoc vt mereantur per ista opera, A moueantur à gratia Christi Domini, hæc enim particula Concilij, *antecedit*, denotat causalitatem, quam illa virtus Christi Domini, seu eius gratia habet respectu operum, & quando ait, *bona opera sine ista virtute non esse meritoria*, declarat, quantumcunque illa ex suo genere, seu obiecto sint moraliter bona, attamen nihil prodesse ad meritum coram Deo, nisi fiant ex aliquo motiuo supernaturali, vel ex aliquo imperio charitatis, quia scilicet ad hoc, vt bona opera, quæ fiunt ab amico, acceptentur ab illo, cuius est amicus, necessarium est, quòd procedant ab eo ex aliquo affectu amicitiæ & charitatis erga illum, nec satis est, quòd fiant ob alios fines.

Idem Concil. sessione 14. capite 8. docet iustificationem nostram esse per Christum: quòd II. si satisfactio, etiam pro pœna temporali, est B per Christum Dominum, nec aliàs valet, multò magis meritum vitæ æternæ per bona opera.

Probatur etiam ex Patribus, ex sancto Augustino serm. 50. *de tempore* vbi sic ait, *non virtus, sed virtutis causa apud Deum mercedem habet*: ex sancto Gregorio homiliâ 27. *in Euangelia*, qui postquam recensuit actus dilectionis naturalis erga proximum, & docuit actus ipsos non esse reprehensibiles, sed bonos moraliter, ita subiungit, *hi nimirum proximum diligunt, & tamen illa sublimia dilectionis præmia non assequuntur, quia amorem suum non spiritualiter, sed carnaliter impendunt*; quibus verbis expressè significat actus eiusmodi, vt sic exercitos, etiam ab homine existente in gratia, non esse meritorios *de condigno*.

III. Tandem probatur ratione: ad hoc, vt aliquod opus bonum liberum sit meritorium, debet esse supernaturale, sed actus isti virtutum *per se* C acquisitarum sic exerciti ab homine iustificato sunt ordinis purè naturalis, nec fiunt supernaturales, nisi fiant ex aliquo supernaturali motiuo alterius virtutis supernaturalis, vel ex aliqua illorum ordinatione in Deum finem supernaturalem, factâ à charitate.

Maior patet etiam ex dictis quæstione primâ huius tractatus contra Pelagium. Minor probatur: actus isti virtutum per se acquisitarum possunt exerceri sine aliquo supernaturali auxilio, vt docuimus primâ illa quæstione, etiam ab iis, qui sunt in gratia (non enim post adeptam gratiam iustificantem sunt imbecilliores, quàm antè) ergo tunc non habent ab isto auxilio, vt sint sufficienter supernaturales ad hoc, quòd sint meritorij; non etiam habent istam sufficientiam à suo subiecto, quatenus præcisè illud est IV. in statu gratiæ sanctificantis, quia status ille gra- D tiæ, prout actus istius hominis præscindit ab omni ordinatione charitatis & omni motiuo supernaturali, referente eiusmodi actum ad finem supernaturalem, habet se merè per accidens, & quasi impertinenter ad exercitium eiusmodi actuum, nec moraliter illo modo influit in illos, quia nihil potest fingi, quod eis tribuat: ergo vt sic relinquit illos tales, quales sunt secundùm se & secundùm suum motiuum: ergo, cùm vt sic sint tantùm naturales, relinquit illos purè naturales: ergo, cùm actus ordinis purè naturalis, quantumlibet boni moraliter, non sint meritorij, actus isti, licèt exerciti ab homine iustificato, non erunt meritorij, nisi aliquid aliud eis adueniat, quo fiant supernaturales; at istud

est vel ordinatio eorum in finem supernaturalem, vel ipsum eorum fieri ex aliquo supernaturali motiuo. V.

Confirmatur: si solus status gratiæ consideratus præcisè faceret istos actus supernaturales, iam omnes actus virtutum acquisitarum, qui exercentur à iustificatis, essent vt sic, & prout procedunt à tali subiecto, necessariò supernaturales, quod est falsum, vt satis patet ex relatâ auctoritate sancti Gregorij.

Confirmatur secundò, quia tunc omnes singuli actus virtutum acquisitarum essent æqualiter meritorij apud Deum, tota enim & adæquata causa *esse meritorij* in illis esset solus ille status iste subiecti, quòd nimirum sit in gratiâ iustificante: at status iste eodem planè modo sese habet ad omnes & singulos actus virtutum acquisitarum, cùm nihil influat in vno plusquam in alio: ergo omnes illi actus erunt eiusdem meriti, quod videtur absurdum, cùm morales illorum bonitates sint aliæ aliis perfectiores. VI.

Tandem probatur: ad rationem meriti *de condigno* requiritur condignitas ad præmium: sed actus virtutum acquisitarum, prout etiam exercentur à iusto homine, non habent præcisè ex eo condignitatem ad vitam æternam, & gloriam, habitualis enim gratia, quatenus ornat solummodo subiectum, non est tantæ dignitatis, vt se solâ faciat ipsum opus adæquatum præmio, quemadmodum in humanis, non quæcunque opera amici, vel etiam filij, sunt digna, quæ compensentur ipsâ hæreditate vel aliquo summo beneficio, nec etiam inter nos ipsa amicitia augetur per quæcunque opera, sed per ea tantùm, quæ proficiscuntur ex quadam speciali amicitiâ; igitur ad hoc, vt actus moraliter boni virtutum per se acquisitarum, exerciti ab homine iustificato, sint meritorij *de condigno*, aliquid aliud requiritur, quo fiant supernaturales, VII. & cùm istud nihil possit esse aliud, quàm vel fieri ex aliquo motiuo supernaturali, sibi extrinseco, vel aliqua ordinatione in finem supernaturalem, actus isti virtutum per se acquisitarum non sunt meritorij, etiam vt exerciti ab homine iustificato, nisi habeant alterutrum è duobus explicatis & assignatis.

Addidi in propositione hanc particulã disiũctiuã *vel ex motiuo supernaturali alicuius virtutis*, vel *ex aliquo imperio* seu *ordinatione charitatis*, quia vnũ ex istis duobus sufficit in istis actibus virtutũ per se acquisitarum, vt illi quantum requiritur ex parte operis, quando exercentur ab homine iustificato, sint sufficienter meritorij *de condigno*, non autem postremum, seu ipsa ordinatio ad finem supernaturalem, facta per charitatem est absolutè necessaria. Et hæc pars est satis communis inter recentiores scholasticos, vt videre est VIII. apud Suarem libro de gratia capite decimo, numero 21. & sequentibus, Montesinum hîc disput. 56. quæst. 2. numero 210. & sequentibus, & alios interpretes sancti Thomæ, qui illud eius dictum (quòd scilicet *actus virtutum per se acquisitarum non sint meritorij, nisi fiant ex imperio charitatis*) sic explicant, vt significet elici ex gratia habituali & aliquo supernaturali motiuo virtutis per se infusæ, quæ sit annexa ipsi charitati, vel ex ipsa ordinatione charitatis.

Et probatur ex illo Christi Domini apud sanctum Matthæum capite decimo, *qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ recipiet; & qui recipit iustum in nomine iu-*

I. *sti, mercedem iusti recipiet*, quo loci Christus Dominus recenset alia motiua, quibus tamen assignat mercedem.

Probatur etiam ratione: ad hoc, vt aliquis actus liber, honestus, & bonus sit meritorius *de condigno*, sufficit (quantum præcisè requiritur ex parte operis) quòd sit ordinis supernaturalis, fiátque ex motiuo supernaturali, vt probatum est priori parte huius propositionis: atqui actus virtutum acquisitarum, exerciti à iusto homine ex motiuo alicuius virtutis *per se infusæ*, verbi gratiâ, *obedientiæ, religionis*, sunt eiusmodi, nam per tale motiuum, vel etiam ordinationem ad Deum vt finem supernaturalem, trahuntur ad ordinem supernaturalem.

Nec obstat, quòd sint supernaturales tantùm *quoad modum*, quia Concilia, vt Tridentinum suprà, dum agunt de actibus meritoriis *de condi-*
II. *gno*, qui exercentur ab homine iustificato, non
B distinguunt inter actus supernaturales *quoad substantiam*, & supernaturales tantùm *quoad modum*, sed loquuntur vniuersaliter, vt patet ex ipso textu Concilij Tridentini suprà relato.

Deinde probatur: sit aliquis, qui eliciat actum attritionis, cum quo accedat ad sacramentum, iustificatur, tunc antequam eliciat vllum actum charitatis, det eleemosynam pauperi sibi occurrenti, idque faciat ex pietate & affectu fidei, vel alterius virtutis supernaturalis; aut per talem actum aliquid merebitur, aut nihil; secundum non potest dici, quia si ex citato verbo Christi Domini, *qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ recipiet*, (quod est motiuum supernaturale & distinctum à motiuo charitatis erga Deum, & ab ordinatione factâ per charitatem) quare homo iste, qui ex motu fidei & pietatis facit bonum opus liberum & su-
III. pernaturale, non merebitur aliquid apud Deum.
C Adde quòd, si per talem actum nihil mereretur, iam istud Apostoli *ad Hebræos* 13. capite, *beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur Deus*, esset falsum, quod est absurdum: igitur actus elicitus ex speciali motiuo supernaturali, distincto à motiuo supernaturali charitatis erga Deum, est meritorius *de condigno*; etiamsi sit actus virtutis acquisitæ, & fiat sine alia relatione ad Deum, vt finem supernaturalem per ipsam charitatem.

Confirmatur: sola illa intrinseca relatio ad Deũ, vt auctorem gratiæ, quæ reperitur in actu virtutis *per se infusæ*, est sufficiens, vt talis actus sine alia ordinatione, factâ per charitatem, sit meritorius *de condigno* ex primâ parte huius propositionis; atqui actus virtutis *per se acquisitæ*, dum exercetur ex aliquo supernaturali motiuo ex-
IV. trinseco, habet ex tali motiuo, vt feratur in
D Deum auctorem gratiæ: ergo etiam sine eadem relatione factâ per charitatem, habebit, vt sit meritorius *de condigno*, quantum requiritur ex parte operis, & cùm sit à persona existente in statu gratiæ habitualis, habebit etiam, quòd sit à persona Deo gratâ; nam tale esse gratum non fundatur, nec oritur semper ex actu dilectionis erga Deum, vt patet in infantibus, & in adulto, qui iustificatur per attritionem iunctam sacramento.

Quòd verò actus isti virtutum acquisitarum, qui non exercentur à iusto homine ex aliquo supernaturali motiuo extrinseco debeant ad hoc, vt sint meritorij *de condigno*, referri per aliquem actum charitatis in Deum vt finem supernatura-

lem, patet ex eo, quòd vt aliquis actus sit meri- V.
torius *de condigno*, præter sanctitatem personæ, postulet aliquam in seipso supernaturalitatem, vt hactenus probatum est: atqui actus virtutum *per se acquisitarum*, nullam aliam possunt habere, quàm si vel exerceantur ex aliquo motiuo alterius virtutis per se infusæ sibi extrinseco, vel ex relatione sui ipsius per actum charitatis in Deum vt finem supernaturalem, quia nullus alius titulus potest fingi, ex quo supernaturalitas ei adueniat: igitur, vbi actus virtutum per se acquisitarum non exercentur ex aliquo extrinseco sibi motiuo supernaturali cuiusdam virtutis *per se infusæ*, distinctæ à charitate; ad hoc vt eliciti ab homine iusto sint meritorij *de condigno*, requiritur, quòd per aliquem actum charitatis ordinentur ad Deum, vt finem supernaturalem.

ARTICVLVS VI. VI.

Soluuntur quædam dubia.

QVÆRES primò: quomodo actus isti dicantur à nobis esse virtutum *per se acquisitarum*, & tamen in priori parte obseruationis circa propositionem superioris articuli volumus eos exerceri ex motiuo supernaturali alicuius virtutis *per se infusæ*.

Respondetur, in actibus virtutum supernaturalium duplex posse distingui motiuum; vnum *proprium, intrinsecum, & proximum*, secundùm quod attingunt propria sua obiecta, & à quo propriè & formaliter constituuntur in tali specie, súntque talis virtutis; alterum *extrinsecum & remotum*, ex quo virtutes illæ, quæ sunt eorum principia, vel applicantur, vel ordinantur
à virtutibus *per se infusis* ad proximè & imme-
diatè operandum propter naturalem suam ho- VII.
nestatem, ita tamen, vt hæc virtus per se infusa simul etiam ordinet talem actum virtutis per se acquisitæ ad seipsam, vt aliquem finem illi extrinsecum, verbi gratiâ, datur temperantia acquisita, potest ipsa supernaturalis virtus pœnitentiæ ordinare actus aliquos temperãtiæ acquisitæ in bonum suum, & sic talis actus temperantiæ consideratus secundùm *formale, intrinsecum & proximum suum motiuum* erit semper ordinis tantùm naturalis, nec suam mutabit speciem, at consideratus secundùm *externum suum motiuum & finem sibi extrinsecum*, erit ex motiuo supernaturali, & sub hac ratione erit sufficienter supernaturalis, quantum requiritur ex parte operis ad esse meritorium *de condigno*.

Quæres secundò: quæ & qualis debeat esse prædicta illa ordinatio in iis actibus virtutum
per se acquisitarum, qui ex nullo supernaturali VIII.
motiuo extrinseco exercentur; & an *habitualis* sufficiat, an *actualis*, vel saltem *virtualis* requiratur.

Respondetur, videri eodem esse modo philosophandum in hac difficultate, quo communiter Theologi philosophantur circa intentionem requisitam in confectione & administratione sacramentorum nouæ legis, scilicet *habitualem* non sufficere, sed debere esse ad minus *virtualem* & *implicitam*, ita vt ad hoc, vt actus virtutis *per se* acquisitæ sit meritorius, debeat habere aliquam connexionem moralem, siue *mediatam*, siue *immediatam* cum aliquo actu charitatis anteà elicito, vnde antiqua illa relatio, quâ quis ante longum tempus sese ipsum totum & omnia sua

I. ordinauit in Deum, vt finem supernaturalem, A videtur esse ad id insufficiés, nisi aliquid aliud de nouo intercedat, quo actus ille habeat aliquam connexionem cum ista veteri ordinatione; sicut actus ille, quo infidelis seipsum & sua omnia ordinauit in idolum, non facit, vt omnes illi actus, quos postea ex aliqua naturali honestate exercet, sint peccata, & sicut iste infidelis sic operans, non cogitando ampliùs de illa sua veteri ordinatione censetur illam interrumpere, sic etiam & fidelis iustus, exercens actum virtutis per se acquisitæ propter honestatem suam intrinsecam, & non cogitans etiam *implicitè & virtualiter* de hac prima & antiqua sua ordinatione, seu relatione, tunc censetur agere tantùm ex naturali honestate, nec proinde talis eius actus erit meritorius.

II. Deinde admissâ tali antiquâ ordinatione tanquam sufficienti, iam via salutis esset valde facilis & ampla, quam tamen Christus Dominus dixit esse *arctam & difficilem*; si enim iustus, postquam habuit hunc actum relationis, diu viueret, nec cogitaret de Deo, vt fine supernaturali, sed tantùm exerceret actus virtutum *per se acquisitarum*, tunc per totum illud tempus mereretur, & magnam tum gratiam habitualem, tum etiam gloriam æternam sibi accumularet sine actibus aliarum virtutum per se infusarum; quod tamen videtur esse absurdum, quare talis ordinatio debet esse saltem *implicita & virtualis.*

Neque his obstat, quòd Concilia & scripturæ, vbi loquuntur de bonis operibus, vt meritoriis, non requirant istam relationem, sed absolutè & vniuersaliter dicant bona opera iustorum esse meritoria.

III. Hoc, inquam, non obstat: nam ita de illis loquuntur, vt dicant illa debere esse facta in Christo Domino, & ex illa eius virtute, quâ influat in illa: at quando actus isti virtutum acquisitarum exercentur ex nullo supernaturali motiuo sibi extrinseco, nec ex aliqua sui ordinatione ad Deum, vt finem supernaturalem, non videntur esse facti in Christo Domino, nec ex illa virtute, quâ influit in iustum, vt suum aliquod membrum.

Atque ex his omnibus constat dari de facto aliquos actus bonos moraliter, qui tamen quoad esse *meritorium*, vel *demeritorium*, in ordine ad bonum supernaturale, sint indifferentes, etiam *in indiuiduo*, licèt nullus talis actus detur exercitus ex habituali gratia, vel aliquo supernaturali motiuo etiam extrinseco, aut ab operante, virtualiter ordinatus ad Deum, vt finem vltimum supernaturalem, quia ex dictis homo iustificatus potest ex solo naturali auxilio exercere ali-

IV. quos actus virtutum per se acquisitarum ex motiuo purè naturali sine aliqua eorum ordinatione in Deum finem supernaturalem, qui vt tales, defectu alicuius supernaturalitatis, deficient etiam à ratione ipsius *esse meritorij*; cui non obstat, quòd iuxta nos, nullus detur actus moralis indifferens *in indiuiduo*, plura enim requiruntur in actu morali & libero ad esse meritorium in ordine ad bonum supernaturale, quàm ad esse simpliciter bonum in genere *moris* bonitate tantùm morali, spectante ad solum ordinem naturæ, vt facilè intelligitur ex dictis.

Quæres tertiò: quidnam ista relatio, seu ordinatio in Deum, vt finem supernaturalem, ponat in istis actibus virtutum per se acquisitarum, & si nihil reale & positiuum ponat in illis, quomodo per eam euadant meritorij, cùm nihil in iis intrinsecè immutetur. V.

Respondetur primò, illam idem ponere in istis actibus, seruatâ proportione, quod ipsa intentio finis extrinseci, seu intenti ab ipso operante, ponit in ipso suo actu bono moraliter: vnde, sicut ex omnibus philosophis in Ethicis, & Theologis primâ secundæ quæst. 18. intentio operantis ponit aliquam bonitatem, vel malitiam pro conditione finis, in ipso actu morali, sic & hæc ordinatio hominis iustificati, exercentis hoc modo & cum tali relatione actum virtutis *per se acquisitæ*, ponit in illo suo actu aliquam supernaturalem bonitatem.

Deinde respondetur, quemadmodum hæc intentio dicit quandam dependentiam talis actus à voluntate sic affectâ, exercente illum vt sic, ita etiam hæc ordinatio in tali actu, vt exer- B cito cum tali ordinatione, dicit in tali actu aliquam dependentiam à tali voluntate, vt agente VI. in ordine ad Deum, vt finem suum vltimum supernaturalem; an autem istud sit aliquid reale physicum, & quid sit, eodem modo debet explicari ab vnoquoque in sua sententia, quo censet in actibus bonis, vel malis moralibus, ordinis tantùm naturalis, ipsam intentionem finis ipsius operantis ponere aliquid reale physicum, vel aliquam duntaxat denominationem extrinsecam in eiusmodi actibus moralibus.

Neque ex eo, quòd quis negat istud, quod sic ponitur, esse aliquid reale physicum, sed vult esse tantùm aliquam denominationem extrinsecam, poterit inferri contra illum prædictos actus virtutum per se acquisitarum non reddi formaliter meritorios *de condigno* per illam sui ordinationem ad Deum, vt finem supernaturalem.

C Nam ipsum esse meritorium alicuius præmij, vel mercedis, sumptum præcisè & formaliter, VII. non pendet ab aliquo reali physico, sed à iusta & prudenti hominum æstimatione & ipsa etiam habitudine, quam ipsæ res habent ad entia perfectiora & constituta in statu eleuatiori, vt patet ex eo, quòd nullâ reali mutatione factâ in aliquo homine, quia tamen vno tempore fit acceptior regi, quàm præcedenti tempore, & assumitur à principe in familiarem, vel domesticum, homo iste sic assumptus fit nobilior & honoratior; quare, cùm actus illi virtutum per se acquisitarum per ordinationem superiùs explicatam constituantur in statu eleuatiori & nobiliori, loquendo moraliter, & secundùm prudens iudicium cuiusque rectè sentientis, licèt nihil reale & sibi physicum inhærens recipiant, non propterea tamen desinunt esse verè, propriè, & formaliter meritorij.

D Cæterùm, aliqui disputant hoc loco, an quando actus meritorius est *imperatus*, actus ille interior voluntatis imperans sit *meritorius*, & habeat distinctam mercedem sibi correspondentem: similiter, an actus, qui est bonus ex obiecto, & insuper est bonus ex circunstantiis, verbi gratiâ, quia est intensior, vel aliam habet similem circunstantiam, sit magis meritorius: similiter, an conditio personæ faciat, vt meritum operis sit maius, & merces ei correspondens maior, sed hæ, & aliæ id genus difficultates, soluuntur facilè ex iis, quæ tam à nobis dicentur secundâ secundæ, agendo *de augmento charitatis*, & tertiâ parte agendo de *satisfactione Christi Domini*, quàm quæ hac parte quæst. 18. dicta sunt, agendo de augmento bonitatis actuum moraliter VIII.

I. bonorum ex eorum circunstantiis: nam loco citato secundâ secundæ ostendemus, quâ ratione pro intentione & continuatione actuum charitatis, charitas iam existens in tali subiecto augeatur, & proinde, cùm augmentum istud fiat tantùm meritoriè, vt ibidem ostendemus, & augmentum meriti gloriæ pro altera vita correspondeat augmento meriti gratiæ in præsenti; item quia eadem 1.2. quæst. cit. 18. ostendimus bonitatem actus moraliter boni augeri ex eius circunstantiis, per accidentalem eius bonitatem, meritum etiam augetur pro ratione suæ bonitatis, etiam accidentalis, seruatâ proportione; simul etiam fuit ostensum, quâ ratione meritum augeatur ex suis circunstantiis, & quo item modo sanctitas personæ merentis augeat valorem operis sui meritorij; ac propterea ne actum agamus, abstinebimus hoc loco ab explicatione istarum difficultatum.

II.

DISPVTATIO III.

De iis, quæ homo sibi mereri potest.

ARTICVLVS I.

Vtrum homo possit sibi mereri de condigno primam gratiam.

EXPLICATIS conditionibus requisitis ad meritum explicanda sunt ea, ad quæ meritum potest sese extendere.

Prima itaque sit propositio: *homo non potest mereri sibi ex condigno primam gratiam iustificantem.* Propositio videtur esse de fide ex omnibus scripturæ sacræ

III. locis, qui docent Deum gratis & ex misericordia concedere iustificationem pœnitentibus & diligentibus Deum, vt *ad Romanos* 8. *ad Ephes.* 2. *ad Tit.* 3. & ex Trident. sessione 6. capite 8. vbi ait *nihil eorum, quæ iustificationem praecedunt, siue fidem, siue opera, ipsam iustificationis gratiam promereri; si enim gratia est, iam non ex operibus, alioquin, vt ait Apostolus, gratia iam non est gratia;* & hæc propositio satis confirmatur ex eo, quod suprà docuimus meritum *de condigno* requirere gratiam sanctificantem in merente.

An autem possit per absolutam Dei potentiam fieri, vt aliquis mereatur primam gratiam sanctificantem etiam *de condigno* per opera subsequentia, eadem est difficultas, ac an Christus Dominus de potentia Dei absoluta potuerit incarnationem & gratiam suam habitualem mereri *de condigno*, per opera subsequentia myste-

IV. rium Incarnationis, quam Theologi tractant tertiâ parte quæst. 2. & 19. & quia eò loci sequimur partem affirmantem, conformiter dicimus non repugnare Deum ita dare ex mera gratitudine & liberalitate gratiam sanctificantem anticipatâ quadam solutione, vt tamen homo, qui illam accepit, postea mereatur illam *de condigno*, sicut plerumq; contingit in rebus humanis, vt aliquis subministret instrumenta pauperi, quibus pauper iste laboret in eius vinea, & laborando sibi illa acquirat: nam gratia sanctificans potest considerari, quatenus subest absoluto dominio Dei, & tunc potest illam quasi vendere hominibus vel Angelis sub illo onere, quòd homines vel Angeli soluent ei postea condignum pretium

A illius, sub illa etiam conditione, quòd acceptabit tale pretium in solutionem mercedis solutæ per anticipationem. V.

Iam liberalis illa anticipata solutio vt sic præcisè spectata erit mera quædam gratia, Deus enim ad id non tenetur, nec aliquid potest fingi in homine vel Angelo, ratione cuius Deus teneatur dare ei gratiam per talem anticipationẽ: at quia hoc est extrinsecum ipsi pretio, & pretium istud, quod datur pro tali gratia habituali, non est ipsamet gratia, sed sunt opera libera, bona, facta ex tali gratia, quæ sunt distincta ab illa, suntque tantùm quidam fructus illius parti & comparati per laborem & industriam hominis, vel Angeli vtentis hac gratiâ, quorum fructuum ipse homo vel Angelus est dominus, & insuper illa opera habent condignitatem ad gratiam habitualem, ideò sicut in humanis vinitor accipiens ab alio vineam eâ lege, vt postquam illam

B excoluerit, & fructus collegerit, soluat iustum eius pretium ex istis fructibus, censetur illam iusto emisse, & liberalitas venditoris fuit solùm in illa libera voluntate expectandi fructum prouenturum ex fructibus, non autem in pura, gratuita & omnimoda liberali donatione vineæ; sic etiam in præsenti casu homo vel Angelus accipiens gratiam sanctificantem à Deo, licèt illa respectu primæ istius diuinæ volitionis, dandi scilicet illam per modum anticipatæ solutionis, esset omninò gratuita (quia nemo tenetur soluere mercedem pro labore nondum præstito) attamen, quia Deus tunc illam exponeret quasi venditioni sub onere iustæ solutionis postmodum faciendæ, & opera meritoria dicti hominis essent ei condigna ad hunc finem ab illo directa & exercita, ideò in tali casu homo iste eam sibi promeretur *de condigno*. VI.

C Nec obstat, quòd hæc gratia sit principium meriti, & principium meriti dicatur non cadere sub meritum: nam duobus modis potest istud intelligi: primò *absolutè* considerando illud simpliciter, prout non habet rationem alicuius mercedis datæ per anticipatam solutionem ex gratuita & liberali voluntate supremi eius domini, & sic istud verum est: Deinde potest considerari vt subest prædicto Dei dominio, & datur tanquam merces quædam per anticipatam solutionem, quo modo non repugnat istud principium meriti istius cadere sub meritum, sicut non repugnat in exemplo allato vineam esse principium fructuum, per quos, qui illam excolit, soluit iustum pretium vineæ ei, à quo illam accepit. VII.

Adde quod in tali casu omnes conditiones ad meritum *de condigno* requisitæ reperiuntur, *sanctitas in persona merente*, & *conditio viatoris, pactum & promissio ex parte Dei*, & *condignitas*

D *operum ad mercedem*: vt enim bona opera iustorum habent condignitatem ad augmentum gratiæ habitualis iam acceptæ, ita etiã in præsenti casu bona opera exercita ex habitu gratiæ sunt eidem iam acceptæ condigna & proportionata: nam augmentum istud est eiusdem ordinis cum gratia, quæ augetur, & habitualis gratia per se & secundùm se sumpta solitariè non meretur: non enim meremur habitibus sed actibus: ergo cùm actus illi sint distincti à gratia & in dominio exercentis illos & vt tales habeant condignitatem ad talem gratiam, poterunt suppositâ pactione Dei dari in pretium habitualis gratiæ tanquam mercedis acceptæ per anticipatam solutionem. VIII.

I. Secunda propositio : *homo etiam iustus non* A
potest mereri etiam de condigno primam gratiam pro reparatione à lapsu mortali futuro : id est, homo, antequam cadat in peccatum mortale, non potest mereri *de condigno*, vt reparetur per gratiam Dei, si lapsus fuerit in peccatum mortale : ita sanctus Thomas hâc quæstione articulo septimo, & probatur ex Ezechielis decimo octauo capite, *si auerterit se iustus à iustitia sua & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius non recordabuntur* ; at si Deus retribueret *ex condigno* peccatori primam gratiam propter opus meritorium, quod exercuit, quando erat in gratia sanctificante, Deus iam recordaretur iustitiarum eius, & bonum eius opus non esset mortificatum per eius mortale peccatum subsequens, quod est contra omnes Theologos.

II. ARTICVLVS II. B

Vtrum homo possit sibi mereri remissionem culpæ & pœnæ.

PRIMA propositio : *nemo potest sibi mereri de condigno remissionem peccati mortalis.* Ita sanctus Bonauentura tertio sententiarum, dist. 20. quæstione tertiâ, & multi recentiores : probatur : Isaiæ 55. dicitur *venite, emite absque argento*, quem locum sanctus Hieronymus ibi explicat de remissione peccatorum, quæ dicitur *emptio sine argento*, id est, *sine pretio*, quia licèt nostra dispositio requiratur, illa tamen non est tanti pretij, vt sit meritoria *de condigno*; *ad Titum* 3. *non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, saluos nos fecit*; idem significatur apud sanctum Lucam capite septimo in parabolâ de debi-
III. toribus, quibus *non habentibus vnde redderent,* C
donauit vtrisque ; item ex Tridentino sessione sextâ, capite octauo, dicente ipsam iustificationem fieri gratis : at ex dictis suprà iustificatio sumpta adæquatè includit remissionem peccatorum mortalium.

Probatur ex Patribus, sancto Basilio in Psalmum 48. sancto Augustino sermone decimo *de verbis Apostoli* capite secundo : & fauet ratio ex superioribus petita, scilicet, quòd in merente *de condigno*, gratia habitualis sanctificans requiratur, quæ in casu præsentis propositionis non reperitur.

Sed quæres, cùm primâ propositione articuli superioris docuerimus Deum posse facere, vt aliquis mereatur primam habitualem gratiam, an in eodem casu possit facere, vt homo iste mereatur de condigno remissionem peccati mortalis.

IV. Respondetur, si quæstio sit de remissione pec- D
cati mortalis, quæ fiat per satisfactionem perfectam *de rigore iuris*, & ab homine puro, non posse, quia peccatum mortale habet malitiam aliquo modo infinitam, cuius infinitas nullo modo potest adæquari vel compēsari per quamcumque excellentiam operis exerciti à puro homine ex habituali gratia, quantumcunque perfectâ, vt fusè docebimus tertiâ parte quæstione prima, agendo *de satisfactione Christi Domini*, vnde quod diximus, primam scilicet gratiam habitualem posse cadere sub meritum *de condigno*, non intelligitur, prout illa habet hunc effectum, quatenus fundatur in meritis Christi Domini infiniti valoris, sed prout habet alios effectus & in eo casu, in quo daretur homini nullum habenti peccatum mortale, vt si crearetur in puris V.
naturalibus, & postmodum gratia sanctificans ei daretur à Deo sub prædicta pactione, explicata in prima eiusmodi propositione.

Secunda propositio : *homo iustificatus potest mereri de condigno remissionem venialium & satisfactionem pœnæ temporalis, cuius debitum remanet post iustificationem.* Prior pars est sancti Thomæ suprà quæstione 88. articulo secundo, vbi ait peccatum veniale esse reparabile per virtutem intrinsecam.

Probatur tota propositio : ad meritum *de condigno* necessaria hîc reperiuntur, siue respectu pœnæ eiusmodi debitæ, siue respectu gratiæ habitualis, siue respectu operis, siue respectu Dei; nam homo est in gratia constitutus, opus eius est ordinis supernaturalis, proportionatum præmio temporali, est etiam promissio Dei apud sanctum Ioannem prima sua canonica ca-
pite primo, *si confiteamur peccata nostra, fide-* VI.
lis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate ; quem locum sanctus Augustinus tractatu primo in primam canonicam sancti Ioannis capite primo, explicat de remissione venialium, & ibi ponderanda est particula illa *iustus*, quâ significat contritionem illam de veniali non tantùm obligare Deum *ex fidelitate*, sed etiam *ex iustitia* ad remittendum veniale, & citatâ quæstione primâ tertiæ partis ostendimus hominem iustum posse satisfacere Deo pro peccato suo veniali.

Tertia propositio : *homo non potest sibi mereri de condigno remissionem pœnæ debitæ peccato mortali* : probatur ex Tridentino sessione sextâ capite decimoquarto, dicente pœnitentiam, quam nos debemus facere, non contineri satisfactione pro pœna æterna.

Et fauet ratio : ad hoc, vt aliquis sit capax VII.
meriti *de condigno*, debet habere perfectam amicitiam cum Deo, fundatam in habituali gratia sibi inexistente, vt intelligitur ex dictis, & ex professo ostendemus secundâ secundæ quæstione primâ *de charitate* ; sed qui habet debitum pœnæ æternæ non habet talem amicitiam cum Deo, fundatam in gratia habituali sibi inexistente, vt Theologi docent agendo *de pœnitentia* : ergo non potest promereri *de condigno* remissionem pœnæ æternæ debitæ suo mortali peccato.

Quæres, an saltem de potentia absoluta Dei id possit fieri.

Respondetur non posse, quia, si homo ille supponatur iam accepisse gratiam habitualem, iam habet pœnam istam sibi remissam, cùm sit amicus Dei, & per iustificationem pœna æterna remittatur, & ad summum conuertatur VIII.
in temporalem : tum etiam quia ista pœna non potest remitti per meritum *de condigno*, nisi & per illud satisfiat *de condigno* & ad æqualitatem parti offensæ, at ex dictis suprà, præsenti hoc articulo, purus homo quantumlibet iustus id non potest præstare, ergo neque promereri *de condigno* remissionem æternæ pœnæ peccato suo mortali debitæ.

I. ## ARTICVLVS III.

Vtrum homo possit sibi mereri de congruo primam gratiam sanctificantem.

SIT prima ista propositio: *homo per actus supernaturales antecedentes tempore iustificationem potest mereri aliquod auxilium, mediante quo perueniat ad primam gratiam habitualem, & per actus supernaturales vltimò dispositiuos ad gratiam sanctificantem, qui sunt simul tempore cum illa, potest eam promereri de congruo.* Ita sanctus Thomas libro secundo sententiarum, distinctione vigesima septima, quæstione prima, articulo quarto ad quartum, & multi recentiorum hâc quæstione sancti Thomæ; prior pars patet ex

II. dictis suprà circa hanc quæstionem (*vtrum facienti quod in se est, Deus det gratiam*) & adhuc probatur ex decimo tertio capite *ad Hebræos, beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur Deus*, Danielis quarto capite, *peccata tua eleemosynis redime*: idem patet de actibus fidei; sanctus enim Augustinus epistolâ 105. & 106. ait nos non posse negare fidem mereri gratiam bene operanti, quam sententiam confirmauit libro secundo retractationum, capite vigesimo tertio: nam explicans illud, quod in epistolam *ad Romanos* dixerat, *fidem mereri gratiam iustificationis*, ait se dixisse, quod verissimum erat; debuisse tamen addere, hoc meritum fidei esse donum gratuitum Dei, per quod bene conuenit nobiscum, suprà enim animaduertimus meritum *de congruo* non destruere naturam doni & gra-

III. tiæ, vnde libro *de prædestinatione sanctorum* capite secundo, *quis dicat* (inquit sanctus Augustinus) *eum, qui cœpit credere, ab eo, in quem credidit, nihil mereri.*

Probatur etiam ratione: ad meritum *de congruo* sufficit, vt opus sit bonum supernaturale, dispositiuum etiam ad supernaturale bonum, & inducat obligationem decentiæ, congruitatis & fidelitatis in remunerante: atqui actus illi supernaturales fidei, spei, timoris, sunt eiusmodi, vt patet ex dictis suprà de dispositionibus ad iustificationem. Nec obstat, quòd multi infideles plura eiusmodi bona efficiant, nec tamen iustificentur, id enim prouenit ex eorum socordia, quia totis suis viribus non cooperantur auxilio sibi à Deo collato, nec præstant, quantum est in se vt sic vocatis & adiutis, id, ad quod eiusmodi auxilium datur proximè.

IV. Posterior pars propositionis, quæ est de vltimis dispositionibus simul tempore existentibus cum gratia habituali, probatur primùm ex sacris scripturis, apud sanctum Lucam capite septimo, vbi ait Christus Dominus, *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*: & ex aliis locis suprà citatis dum ageremus de vltimis dispositionibus ad iustificationem.

Probatur item ex Patribus, vt sancto Cypriano libro *de Oratione Dominica*, vbi ait, Publicanum meruisse sanctificari per suam orationem: sancto Ambrosio libro secundo *de pœnitentia* capite tertio, & aliis, quos Vega fusè refert libro octauo in Concilium Tridentinum, capite septimo.

A Et probatur tandem ratione: homo dicitur mereri primam gratiam iustificantem *de congruo* per istud opus supernaturale, cuius intuitu Deus confert illam; at ex citatis testimoniis Deus confert primam gratiam sanctificantem intuitu contritionis & dilectionis: ergo homo operans per illam meretur gratiam primam habitualem; non *de condigno*, vt patet, ex defectu conditionum ad id requisitarum: ergo merito *de congruo*. V.

Secunda propositio: *homo iustificatus, loquendo propriè, non meretur de congruo primam gratiam tam excitantem, quàm habitualem, pro reparando lapsu futuro*: ita sanctus Thomas hac quæstione articulo septimo, & probatur primò ex citatis scripturæ locis, vt Ezechielis decimo octauo capite, vbi de iusto cadente in peccatum mortale dicitur generaliter, *om-*

B *nes iustitiæ eius non recordabuntur*: deinde ad rationem meriti etiam *de congruo* oportet, vt ille, qui meretur, habeat aliquam proportionem cum eo bono, quod dicitur mereri pro eo tempore, quo debet habere istud præmium: nam, etiamsi meritum *de congruo* non requirat omnimodam æqualitatem inter merentem & præmium, requirit tamen in eo aliquam dispositionem, cuius intuitu tale beneficium ei detur; at homo, dum est in peccato mortali, cuius eum non pœnitet, nullam habet eiusmodi dispositionem: ergo non potest dici promereri primam gratiam pro illo statu. VI.

Sed obiicies: Deus tenetur admittere omnes iustas postulationes sibi factas ab homine existente in gratia sanctificante; atqui hæc postulatio, quâ iustus postulat à Deo gratiam *excitantem* & *habitualem* primam, quâ reparetur

C à lapsu mortali, vbi ceciderit, est iusta, est enim rei bonæ. VII.

Respondetur, negando maiorem absolutè pronuntiatam, sed eas Deus tenetur tantùm admittere, quibus adiunxit suam promissionem, & quarum concessioni ipse homo non ponit obicem, eo tempore, pro quo ita orauit, quod vtrumque deficit in hoc casu.

Obiicies secundò: merita iusti hominis non destruuntur per peccatum mortale subsequens, sed manent in acceptatione Dei, & sic dicuntur mortificata, quare ergo non merentur, vt iterùm iustus, vbi ceciderit, reparetur à Deo.

Respondetur, etiamsi merita istius hominis maneant in acceptatione Dei, nec tamen de facto merentur, nec possunt impetrare suum effectum, nec obtinere præmium, quia est de-

D fectus in ipso homine, cuius hæc sunt merita, nam impediuntur per peccatum eius mortale. VIII.

Obiicies tertiò: libro secundo Paralipomenon capite decimo nono, dicitur Iosaphat Regi, *impio præbes auxilium, & his, qui oderunt eum, amicitiâ iungeris: & idcirco iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te*: vbi Deus videtur respexisse antecedentia bona opera istius regis, vt esset illi propitius: deinde Psalmo septuagesimo, *cùm defecerit virtus mea, ne derelinquas me*, id est, excidero à gratia.

Respondetur, locum Paralipomenon non intelligi de reparatione ad primam gratiam, sed de præseruatione à morte in bello: nam, dum Pro-

I. pheta ait, *iram Dei merebaris*, significat eum fuisse dignum, qui occideretur in bello propter peccatum, sed fuisse præseruatum à Deo propter bona præcedentia, ac proinde agitur ibi de aliquo bono temporali: Deus autem ex sua liberalitate benefacta etiam in statu peccati mortalis remunerat aliquo bono temporali, quemadmodum sanctus Augustinus docet libro quinto *de ciuitate Dei* capite 15. vbi ait Deum reddidisse temporalem mercedem bonis moribus Romanorum. Ad locum Psalmistæ respondetur eum intelligi ad litteram de commodis temporalibus, vt patet ex verbis immediatè antecedentibus, ait enim, *ne proiicias me in tempore senectutis*.

Obiicies vltimò: peccatum mortale non debet magis nocere bonis operibus, factis in statu gratiæ, quàm subsequentibus, quæ fiunt in peccato mortali: atqui peccatum mortale, licèt sit
II. præsens in anima, non tamen impedit meritum congruum actionis præsentis, vt patet in remotis ad gratiam iustificantem dispositionibus: ergo nec peccatum mortale, subsequens impediet meritum congruum bonorum præteritorum, quæ ante peccatum fuerunt peracta.

Respondetur, maiorem eius esse veram, modò omnia sint paria: at hîc omnia non sunt paria, quia, quùm aliquod bonum opus stante habituali peccato in anima est meritorium *de congruo*, habet aliquem dolorem de peccato sibi annexum, vel *explicitè*, vel saltem *virtualiter*, & quùm peccatum mortale subsequitur opus meritorium iam factum in statu gratiæ, non habet dolorem eiusmodi sibi annexum, ac proinde impeditur aliquo pacto reuiuiscere ad obtinendum primam gratiam.

III.

ARTICVLVS IV.

Soluitur dubium.

QVÆRES, cùm adultus, qui iustificatur, possit protrahere actum vltimò dispositiuum, siue contritionis, siue dilectionis supernaturalis, vsque ad infusionem gratiæ sanctificantis, an actus ille, licèt pro tempore antecedenti fuerit tantùm meritorius *de congruo*, an tamen sit meritorius *de condigno* pro eo tempore, quo habitualis gratia infunditur & cohonestat suum subiectum, & sequenti tempore.

Respondetur, duobus modis posse intelligi actum illum vltimò dispositiuum perseuerare, non tantùm, dum fit ipsa iustificatio, seu infusio gratiæ habitualis, sed etiam postquam illa est
IV. facta, imò quatenus actus ipse præcessit, nec fuit reuocatus, sed *virtualiter moraliter* censetur remanere, verbi gratiâ, aliquis antequam accerseret sacerdotem pro recipiendo sacramento pœnitentiæ, vel alio, habuit prædictum actum, quem non reuocauit, nec etiam physicè & formaliter continuauit, dum accepit sacramentum, qui interim, dum vocat sacerdotem, amittit vsum rationis, & sic adhuc viuens absoluitur à sacerdote sibi præsente, vel per susceptionem alterius sacramenti iustificatur, vel si non amisit vsum rationis, actum tamen illum antea à se elicitum non iterauit. Secundo modo potest intelligi actum illum fuisse *formaliter & in actu exercito, physicè & realiter* continuatum, tam dum fit infusio gratiæ habitualis in ta-

A li suo suiecto, quàm post eius infusionem. V.

Si actus illi vltimò dispositiui sese habeant priori modo, respondetur illos vt sic & præcisè nihil mereri *de condigno*; quia ex dictis, ad meritum *de condigno* gratia habitualis requiritur in merente, & condignitas in opere: at homo pro eo tempore, quo exercet illos actus vltimò dispositiuos, nondum habet gratiam habitualem sibi infusam, nec tales actus vt sic præcisè considerati habent condignitatem, licèt habeant aliquam congruitatem ad bonum aliquod supernaturale.

Deinde: virtualis illa continuatio priori modo explicata non est ab isto homine tanquam viuo aliquo membro Christi Domini, quia in tali hypothesi homo pro eo instanti non operatur modo humano & morali; supponitur enim incidisse in amentiam, vel alio modo amisisse vsum rationis vno aut altero instanti, antequam
B habitualis gratia infunderetur ei; ergo, cùm opus meritorium *de condigno* debeat esse ab homine tanquam viuo membro Christi Domini, actus iste vltimò dispositiuus, etiam virtualiter perseuerans, non erit pro tali statu & tempore meritorius *de condigno* alicuius præmij, sed tantùm *de congruo*, ita vt gratia iustificationis detur ei iuxta proportionem eiusmodi dispositionum. VI.

Nec his obstat, quòd sacræ scripturæ loquentes de adultis dicant, primæ *ad Corinth. 3. non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit*; & ibidem, *vnusquisque propriam mercedem accipiet secundùm suum laborem*. item 2. *ad Corinth.* 5. & *ad Rom.* 2.

Hæc enim testimonia debent intelligi accommodatè ad statum eorum, qui iustificantur, ita vt intelligantur de iis, qui post iustificationem
C habuerunt tempus & occasionem, imò & aliquod præceptum bene operandi ex charitate, reliqui verò, quales sunt, quos diximus anteà amisisse vsum rationis, consequentur æternam gloriam, non vt mercedem (si supponantur nulla habere opera bona mortificata,) sed tantùm vt hæreditatem more paruulorum decedentium post susceptum baptismum. VII.

Si verò actus illi vltimò dispositiui considerentur secundo modo, respondetur illos esse meritorios *de condigno*, quia nihil eis deest ad tale meritum; siue *ex parte merentis*, est enim in statu gratiæ habitualis, & adhuc viator ambulans per fidem; siue *ex parte operis*, quia habet condignitatem, est enim supernaturalis actus; siue *ex parte Dei*, quia datur eius promissio & pactum dandi vitam æternam, seu gloriam: Concilium enim Tridentinum sessione sextâ, capite decimo
D sexto, relatum suprà, ait, *bene operantibus vsque in finem, & in Deo sperantibus, vitam æternam esse proponendam, & tanquam hæreditatem filiis, & tanquam mercedem bene operantibus*: vnde tunc gloria æterna datur vel isto duplici titulo; vel præmium, quod tunc correspondet merito istius dispositionis vt continuatæ post infusionem gratiæ, est aliquod augmentum primæ gloriæ correspondentis gratiæ habituali antea infusæ. VIII.

Nec potest dici habitualem gratiam dignificare illum actum vltimò dispositiuum, consideratum primo modo, quatenus dignificat animam illius, cuius est hæc dispositio.

Nam ad hoc, vt gratia habitualis existés in subiecto dignificet aliquem eius actum, requiritur,

I. A vt illa sese ad illum habeat aliquo morali modo, & aliquid saltem virtualiter influat in illum, vt potest intelligi ex dictis suprà de actibus virtutũ per se acquisitarum, exercitis ab homine iustificato: at actus illi considerati priori modo non intelliguntur habere se aliquo morali modo ad istam gratiam habitualem de nouo infusam, nec hæc aliquid influere in illos.

Videtur etiam addendum, quia gloria æterna correspondet gratiæ habituali, quæ est in via, quòd sicut hæc vltima dispositio spectata posteriori modo, meretur *de condigno* aliquem vlteriorem gradum gloriæ supra illum, qui correspondet gratiæ habituali infusæ, ita etiam mereri *de condigno* aliquod augmentum eius habitualis gratiæ, quæ in ipsa iustificatione fuit primùm infusa isti homini, iuxta proportionem, quam hæc vltima dispositio habuit, quando gratia habitualis est infusa.

II. B An autem, & quomodo debeat tam ipsa gratia habitualis, quàm ipsum eius ius ad maiorem gloriam augeri pro ratione continuationis actus meritorij *de condigno*, explicatur secundâ secundæ quæst. 2. *de charitate*.

Atque ex his intelligitur meritum, vt dicitur *de merito de condigno* & *de merito de congruo*, dici tantùm *analogicè*: meritum *de congruo* esse duntaxat meritum *secundùm quid*, cùm non inducat obligationem ex aliquo debito iustitiæ, sicut meritum *de condigno*, quod propterea dicitur *simpliciter & absolutè meritum*.

Hinc conformiter ad hanc significationem, quando Concilio Tridentino. suprà & Patres interdum dicunt iustificationem fieri ex nullo merito eorum, quæ antecedunt infusionem gratiæ habitualis, loquuntur de *merito simpliciter*
III. *& absolutè* dicto, quod est meritum *de condigno*, non autem loquuntur de merito *de congruo*, C quemadmodum intelligitur ex eorum auctoritatibus relatis suprà, etiam dum ageremus de dispositionibus prærequisitis ad iustificationem.

ARTICVLVS V.

Vtrum homo possit sibi mereri perseuerantiam de condigno.

QVID sit perseuerantia, & quid includat præcisè, quatenus est singulare quoddam donum ordinis supernaturalis, explicatum est suprà ad primam quæstionem huius tractatus disp. vltimâ, & de illa hîc agimus.

Sit hæc propositio: *iustus non potest sibi mereri de condigno perseuerantiam, prout illa scilicet*
IV. D *sumitur pro dono illo speciali, quo quis infallibiliter perseuerat in gratia vsque ad mortem inclusiuè.* Ita communiter omnes Theologi cum sancto Thoma hîc articulo octauo, & colligitur ex Tridentino sessione sextâ, capite decimo tertio, & canone 16. vbi loquens de hoc dono perseuerantiæ videtur indicare illud non cadere sub merito *de condigno*. Probatur primò auctoritate sancti Augustini lib. *de bono perseuerantiæ* capite secundo, & libro vndecimo *de ciuitate Dei* capite 12.

Probatur etiam ratione: ad meritum *de condigno* requiritur *ex parte remunerantis* pactum, seu promissio sub onere talis operis; at Deus nullibi promisit iustè facienti hoc vel illud opus speciale istud donum perseuerantiæ.

Deinde: si iustus sibi meretur donum istud *de condigno*, iam nullus iustus aut saltem pauci exciderent à statu gratiæ; quia ad primum actum meritorium statim conferretur, præsertim, vbi iustus dirigeret actum suum in tale bonum, vt præmium obtinendum, cùm enim præmia respondeant singulis suis actibus, non debet dici potiùs posse comparare meritoriè *de condigno* per plures actus, quàm per vnum, & sic infallibili lege obtineret illud, nec posset ampliùs, licèt adhuc mortalis, peccare mortaliter, & excidere à gratia, contra illud Apostoli *ad Corint.* 1. *qui stat, videat, ne cadat:* & *ad Philipp.* secundo, *cum timore & tremore vestram salutem operamini.* V.

Notandum est tamen, nos non intelligere præsentem conclusionem etiam de beatissima Virgine, vt enim sanctus Augustinus agendo
de peccatis ait se nullo modo illam includere, ita VI.
& nos, cùm agamus hîc de gratia & perseuerantia in illa secundùm legem ordinariam, & beatissima Virgo multa eáque præclara habuerit singularis gratiæ priuilegia, eam ideò præsenti nostrâ conclusione non includimus.

Sed contra illam nostram propositionem obiicies: potest quis sibi mereri, etiam *de condigno*, augmentum gratiæ sanctificantis, vt docebimus agendo *de augmento charitatis*, & definitur in Tridentino sessione sextâ, canone 32. & docetur eadem sessione capite decimo: ergo homo iustus continuatione operum meritoriorum poterit deuenire ad tantum illius augmentum, vt in tanta gratia & charitate proximè moriatur, & ita vt eius gratia perseueret vsque ad finem vitæ inclusiuè, quod est habere ipsummet donum perseuerantiæ.

Respondetur, concesso antecedente, negando
consequentiam: licèt enim aliquis iustus possit VII.
interdum tantam gratiam & charitatem mereri, quantam habet aliquis alius, qui patitur martyrium pro Christo Domino, attamen, quia ad rationem perseuerantiæ requiritur, vt tanta hæc eius gratia & charitas conseruetur in eo vsque ad vltimam vitæ periodum inclusiuè, & ad id requiritur speciale quoddam auxilium, articulo suprà citato explicatum, & hoc ob rationes à nobis allatas non cadit sub merito, ideò fit, vt quamuis homo iste mereatur de facto tantam gratiam *de condigno*, non tamen mereatur speciale donum perseuerantiæ.

Obiicies secundò: intérdum peccator aliquis adeò potest procedere in sceleribus, vt mereatur obstinationem & finalem impœnitentiam: ergo iustus aliquis ita poterit crescere in gratia & charitate; vt etiam mereatur *de condigno* con-
seruari in gratia & charitate vsque ad finem VIII.
vitæ, & sic mereri *de condigno* hoc donum perseuerantiæ.

Consequentia probatur: Deus est propensior ad præmiandum, quàm ad puniendum.

Respondetur, concesso antecedente, negatur consequentia, est enim inter hæc duo disparitas, quòd scilicet homo possit per solas naturæ suæ vires peruenire ad talem obstinationem & finalem impœnitentiam, scilicet grauissimè peccando & continuando in suis sceleribus, at ad perseuerandum in gratia indiget singulari quodam & valde speciali auxilio supernaturali, vt fusè docuimus suprà citatâ quæstione.

Nec obstat quod affertur in probationem consequentiæ; licèt enim iustus non mereatur

I. donum istud *de condigno*, sicut obstinatus ille meretur finalem impœnitentiam, non propterea tamen Deus desinet esse pronior ad præmiandum, quàm ad vlciscendum, cùm semper det auxilia sufficientia huic obstinato, quibus si velit, potest resipiscere, & prædicto iusto continuanti in bonis operibus det etiam specialia quædam auxilia, quibus potest perseuerare, vt citatâ illâ vltimâ disput. docuimus.

Quæres, quare Deus noluerit donum istud perseuerantiæ cadere sub meritum *de condigno*, cùm vita æterna, ad quam donum istud est medium, cadat sub meritum *de condigno*, quæ tamen etiam includit perpetuitatem.

Respondetur rationem esse, quòd donum hoc pertineat ad constitutionem termini huius vitæ; at solius Dei est determinare infallibiliter eiusmodi terminum, iuxta illud Iob 14. *constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt:* &
II. quando homo in hac vita meretur *de condigno* vitam æternam, non illam ita meretur, quasi hîc & nunc debeat illam accipere, sed ad illam obtinendam adhuc in eo requiritur perseuerantia vsque ad mortem: si autem mereretur *de condigno* perseuerantiam, cùm illa sit aliquid pertinens ad viam, deberet statim illam accipere, sicque esset securus, nec posset deficere à gratia, quod est contra auctoritates sacræ scripturæ relatas suprà.

ARTICVLVS VI.

Vtrum homo de congruo possit sibi mereri donum perseuerantiæ.

SIT hæc propositio: *iustus potest sibi mereri de congruo donum perseuerantiæ.* Ita colligitur
III. ex S.August. lib. de *bono perseuerantia* capite 16. & 17. & fauet ratio: oratio iusti facta cum debitis circunstantiis, est saltem *de congruo* meritoria eius, quod conducit ad salutem animæ; atqui iustus aliquis potest fundere Deo orationem pro tali dono, quia sæpe ad illud excitamur.

Notandum tamen est non vnâ aut alterâ oratione hoc donum impetrari, quatenus quotidianis bonis operibus in hunc finem directis possumus impetrare auxilium ad euitandas singulas tentationes, & tandem vt moriamur in gratia: vnde, cùm tantùm detur *ex congruo* sub hac conditione continuationis in oratione & cooperationis, & non sit infallibilis connexio inter eiusmodi nostras orationes, & cooperationes, quia sæpe fit, vt per negligentiam deficiamus ab oratione, vel illam per peccatum in-
IV. terrumpamus, nec semper strenuè cooperemur bono nobis à Deo oblato, fit, vt ad nostram postulationem non sequatur infallibiliter collatio istius doni perseuerantiæ, posśitque Deus sine vlla indecentia, illud etiam iustè nobis recusare.

Nec obstat, quòd apud sanctum Ioannem capite 14. Christus Dominus dicat, *quæcunque petieritis in nomine meo hoc faciam*, & capite 15. *si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quæcunque volueritis, petite & accipietis*, quod Patres explicant de necessariis ad salutem animæ, de quorum numero est donum perseuerantiæ.

Hæc, inquam, testimonia non obstant; intelliguntur enim, vt docet S. Thomas secundâ secundæ quæst. 83. de illa oratione, quâ qui

A postulat, non tantùm est iustus, & sibi necessaria ad salutem animæ postulat, sed etiam perseueranter postulat: hoc autē donum non postulatur etiam à iusto perseuerāter per aliquot orationes tantùm, quia hæc perseuerātia non est actus quidā singularis, sed vt petatur perseueranter, debet esse iugis quædam plurium actuum orandi multiplicatio per totam vitam, & vsque ad finem vitæ deducta, & tunc ad eiusmodi orationem Deus infallibili quadam lege dabit tali iusto speciale & singulare hoc bonum perseuerantiæ, iuxta illud Christi Domini, *qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit.* V.

Neque hoc responsum repugnat propositioni articuli superioris, hæc enim distinguuntur, mereri *de condigno donum perseuerantiæ, & illud ita impetrare per orationes, vt infallibili lege obtineat illud:* primum enim dicit debitum aliquod iustitiæ, & in ipso merente ius ad obtinen-
B dum illud, & ex parte Dei pactum de illo dando VI.
sub onere talis operis; secundum verò nullum importat debitum iustitiæ, sed tantùm congruitatem, ad quam Deus ex sua liberalitate & misericordia vult tale bonum conferre, quemadmodum patet ex dictis de vltimis dispositionibus, quæ licèt sint tantùm meritoriæ *de congruo*, Deus tamen infallibili quadam lege statuit, vt gratia sanctificans infunderetur ad illarum positionem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum iustus possit sibi mereri de condigno vitam æternam.

HÆRETICI nostri temporis negant. Contra quos

C Sit hæc nostra propositio: *iustus potest sibi mereri de condigno vitam æternam:* propositio est VII.
de fide.

Probatur primò iis omnibus sacræ scripturæ locis, quibus vita æterna dicitur conferri ex iustitia bonis operibus, vt secundæ *ad Timot.* 4. *cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex:* vbi notandæ sunt istæ particulæ (*corona iustitiæ, reddet*) quæ important debitum, ideóque primæ *ad Corint.* 9. præsens vita comparatur stadio, vita æterna brauio, id est præmio, quod debetur ex iustitia, apud sanctum Matthæum 7. capite vita æterna vocatur *merces*, Apocalyp. vlt. apud sanctum Lucam 6. capite & alibi passim: nec impropriè, vt Caluinus contendit, *quatenus*, inquit, *est hæreditas filiorum;* idem enim diuersis titulis potest esse & hæreditas & præmium, vt patet in
D Christo Domino, cui gloria corporis erat mer- VIII.
ces, dicitur enim in sacris litteris illā sibi promeruisse; erat etiam hæreditas, quia illi erat debita ratione vnionis hypostaticæ & æternæ beatitudinis, ita & vita æterna est hæreditas, quatenus sumus filij adoptiui per gratiam habitualem: quo solo titulo datur paruulis morientibus post baptismum ante annos discretionis; quatenus verò iusti adulti eam promerentur bonis operibus, dicitur merces & præmium.

Confirmatur totum hoc ex aliis scripturæ locis, quibus vita æterna dicitur dari propter bona opera, vt apud S. Matth. 27. cap. 2. *ad Corint.* 4.

Neque his auctoritatibus satisfacit, quòd Melancthon in apologia Confessionis Augustanæ, & aliqui alij respondent, vitam æternam ap-

I. pellari in sacris litteris *mercedem*, non quòd sit reddenda pro meritis iustorum, sed quia est quædam recompensatio, quæ fit iustis non propter bona opera, quæ ipsi faciunt, sed quæ solus Deus facit in illis, quæ vita æterna dicitur reddi & retribui, quia iustum est, quòd Deus impleat fideliter, quod misericorditer promisit.

Hæc, inquam, responsio non satisfacit, imò apertè pugnat cum sacris scripturis: nam apud sanctum Matthæum decimo sexto capite, *ad Romanos* secundo, & alibi, vita æterna datur tanquam merces ipsis bonis operibus iustorum, *& tunc reddet Deus vnicuique secundùm opera sua*, item *prout gesserit vnusquisque in corpore suo*.

Deinde, refellitur ex aliis locis, in quibus Apostolus pro vno & eodem accipit aliquid dari ex bonis operibus, & dari ex meritis, seu
II. propter bona opera, & propter merita, & dari tanquam præmium & mercedem, vt videre est locis suprà citatis; item repugnat iis locis sacræ scripturæ, quibus vita æterna dicitur ex dignitate dari bene operantibus, vt Sapientiæ septimo, *Deus tentauit illos*, scilicet iustos, *& inuenit eos dignos se*.

Probatur item ex Conciliis, vt Arausicano secundo, canone 18. *Debetur*, inquit, *merces bonis operibus, si fiant*, Florentino in decreto *de Purgatorio*, Lateranensi sub Innocentio tertio, Trident. sessione sextâ can. 26. & 32.

Item ex Patribus, quos Bellarminus fusè refert libro quarto *de iustificatione* capite quarto; & Caluinus libro tertio suarum Institut. capite 17. sectione secundâ, fatetur Patres agnouisse meritum bonorum operum, licèt conetur eos detorquere in malum sensum.

III. Tandem probatur ratione: opera iustorum habent omnes cōditiones requisitas ad meritum *de condigno* respectu vitæ æternæ: nam ex *parte Dei* reperitur pactum de reddenda vita æterna pro illis, vt patet ex locis citatis: ex *parte merentis*, est gratia habitualis & relatio boni operis ad præmium; opus item est condignum vitâ æternâ, quia exercetur ex habituali gratia: quia, vt Christus Dominus loquitur apud S. Ioannem, est *fons salientis aquæ in vitam æternam*, id est, fons & radix bonorum operum, quæ in ratione valoris sunt tam sublimia, ac est ipsa vita æterna; & gratia est semen vitæ æternæ, primæ sancti Ioannis tertio, secundæ *ad Corinthios* octauo.

Nec his obstat, quòd radix meriti sit ex dono gratuito Dei; quòd item simus debitores Deo eorum omnium, quæ habemus ratione creationis, conseruationis, & aliorum eiusmodi dono-
IV. rum; quòd item simus serui Dei, & inter seruum & dominum non sit iustitia: licèt enim habitualis gratia sit ex misericordia Dei, attamen fructus eius, id est, bona ipsa opera, quibus promeremur, nostri sunt, quia sunt actiones liberæ, quæ subsunt proprio nostro dominio, & licèt Deus habeat excellens quoddam dominium in illas, nos tamen habemus etiam aliquod proprium dominium, quod est sufficiens ad fundandum contractum aliqualis iustitiæ; sicut Rex, licèt habeat excellens quoddam dominium in bona subditorum, quia tamen illi retinent adhuc proprium quoddam dominium, non desinunt sua illa bona transferre in alios per contractum iustitiæ; & quando seruus habet aliquid sibi proprium, tunc ratione illius potest in-

A ter eum & dominum dari quidam contractus iustitiæ; sicut, licèt inter patrem & filium non sit iustitia, si tamen filius sit sui iuris, & habeat aliquid sibi proprium, potest inire contractum iustitiæ cum patre: at omnia nostra bona opera non debentur Deo titulo iustitiæ, ideóque fit, vt, præsuppositâ pactione & aliis conditionibus ad meritum requisitis, sint meritoria vitæ æternæ, etiam *de condigno*, & Deus seruat ibi vtramque iustitiam: *commutatiuam* quidem, quia tantùm datur gloriæ in patria, quantum fuit datum boni operis meritorij in via; Deus enim promisit vnicuique mercedem condignam suo labori, secundæ *ad Corinthios* quinto: seruatur etiam, *distributiua*, quia in distributione facienda eam seruat proportionem inter præmia, quæ est inter merita, & distribuit beatitudinem singulis beatis secundùm varios & distinctos
B gradus pro varia conditione & qualitate meritorum. V. VI.

Nec his obstat, quòd Deus dicatur præmiare *vltra condignum*, & punire *citra condignum*, duplex enim potest distingui dignitas boni operis; vna *proportionis*, secundùm quam est tanta condignitas in opere, quanta in præmio; altera *promissionis*, secundùm quam Deus confert in præmium, tantum & tam excellens bonum, quantum promisit; iam Deus, quando remunerat, semper remunerat *vltra condignum proportionis*, quia confert bonum excellentius, quàm ipsa merita secundùm se considerata postulent, non autem *vltra condignum promissionis*, quia id tantùm confert pro tali bono opere, quod promisit, & econtrà idem dicendum est de pœna æterna, quam infligit pro peccatis.

C
ARTICVLVS VIII. VII.

Soluuntur fundamenta hæreticorum.

PRIMVM est: quia vita æterna *ad Romanos* capite octauo vocatur *hæreditas*, *ad Romanos* 6. & Psalm. 102. *gratia* & *misericordia*, vnde Isaiæ 55. dicitur *venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac*; vbi per *vinum* & *lac* intelligitur vita æterna, quæ datur sine vlla commutatione & argento, id est sine vllo merito.

Respondetur, duplicem distingui gratiam in iustis, duplex ius ad gloriam, similiter duplicem gloriam isti duplici gratiæ & duplici iuri correspondentem: datur vna gratia correspondens eorum iustificationi à peccato originali, vel etiam mortalibus, collata per sacramenta: datur & alia gratia, seu augmentum habitualis gratiæ correspondens bonis operibus, quæ iusti
D ex habituali gratiâ exercuerunt; prima gratia datur illis *iure filiationis*, & proinde illo iure acquirunt sibi vitam æternam, vt hæreditatem, datur similiter gloria æterna in ratione mercedis: sed illa eadem gloria & vita æterna potest duobus modis considerari; primò, vt *est visio & fruitio beatifica*, non considerando illā secundùm quoslibet gradus, secūdùm quos potest vlteriùs perfici & cōpleri: & cùm quælibet pars gloriæ æternæ sit æterna gloria, sicut quilibet gradus caloris est calor (quia gradus dicit tantùm entitatem cum aliqua vlteriori & perfectiori intensione) quando adulti in iustificatione à peccato accipiunt gratiam sanctificantem, fiúntque adoptiui filij Dei, tunc acquirunt ius ad gloriam *iure hæreditatis*, & ad tantam gloriam pro ratione VIII.

I. gratiæ, quæ confertur per hoc sacramentum; at gratia illa, quæ datur iustis bene operantibus tanquam merces, non est æterna illa gloria correspondens primæ isti gratiæ iustificanti, sed est aliquod augmentum eius, seu aliquis eius gradus perfectior, quo gloria illa æterna, quæ priùs erat debita *iure filiationis & hereditatis*, fit maior & amplior; quod augmentum gloriæ, quia continet in seipso æternam gloriam, sicut diximus de gradibus qualitatum, facit, vt qui meretur illud, dicatur etiam mereri vitam æternam.

Et hoc potest illustrari exéplo sumpto à peccato; qui iam commisit vnum peccatú mortale, est reus pœnę & dánationis æternę; vbi iterum peccat mortaliter, fit reus grauioris supplicij, sic multò magis ille, qui est iustus & hæres cœlestis gloriæ ratione filiationis, dum bene & meritoriè operatur ex charitate, habet meritum maioris gloriæ pro magnitudine sui operis, hac enim

II. de causa iusti in cœlo sunt diuersorum graduum in gloria pro diuersitate meritorum; & sic vita æterna non secundùm easdem veluti partes, saltem virtuales, est gratia & merces, sed sub illo gradu, quo accipitur in primâ illa iustificatione à peccato est hæreditas, & sub aliis vlterioribus correspondentibus bonis operibus, liberis, factis in Christo Domino, est merces, & hanc vtramque considerationem in gloria Tridentinum Concil. admittit sess. 6. cap. 16.

Hinc patet, quid respondendum sit ad primum fundamentum hæreticorum, scilicet vitam æternam iuxta priorem considerationem dici *dari tanquam hæreditatem, gratiam, & misericordiam*, istud tamen non impedire, quin considerata posteriori modo detur tanquam *merces*.

III. Sic dicimus locum illum Isaiæ intelligendum esse iuxta priorem considerationem: vnde etiam sanctus Hieronymus ad illum locum notat suo tempore *vinum & lac* fuisse dari solitum ipsis renatis.

Secundum: *ad Romanos* octauo, actiones nostræ seu passiones dicuntur *non esse condigna ad futuram gloriam*.

Sunt qui respondent, hunc locum intelligi de bonis operibus, vt factis ex solis naturæ viribus, sed si antecedentia bene considerentur, videbitur Apostolus ibi loqui de liberis operibus iustorum, quatenus procedunt ex habituali gratia; ibi enim agit de operibus eorum, qui sunt filij Dei & hæredes Christi Domini, & de iis operibus, quibus compatiuntur Christo Domino, vt patet ex verbis immediatè præcedentibus.

Quare respondetur aliter, & ad mentem Apostoli alio loco loquentis de iisdem bonis operibus, bona opera iustorum facta ex gratia posse

IV. duobus modis considerari; primò secundùm illam dignitatem, quam habent ex suo formali obiecto, & à conditione operantis, qui est in gratia sanctificante, & amicus Dei amicitiâ supernaturali: deinde, possunt considerari secundùm suam intensionem & durationem, seu moram, quemadmodum, si quis conferat actuale peccatum mortale quoad suam grauitatem in ratione offensæ, habet æqualitatem cum pœna æterna, quâ Deus illud punit, si verò consideretur quoad suam durationem & intensionem, delectatio, quam homo percipit committendo, illud, est aliquid longè minus, peccatum enim actuale breui durat, delectatio eius citò transit, pœna tamen durat in æternum, & quoad intensionem est longè grauior, quàm sit illa delectatio, quam homo percipit ex suo peccato. V.

Iam Apostolus loco illo *ad Romanos* octauo, comparat tantùm bona opera iustorum, facta ex gratia, penes durationem & intensionem, non autem penes illam condignitatem & valorem, quem habent primo modo spectata, sícque sunt longè minora ipsâ æternâ beatitudine, de cuius ratione est perpetuitas & perfecta etiam fruitio diuinæ essentiæ: & quòd hæc sit mens Apostoli, patet ex eo, quòd secundæ *ad Corinthios* quarto loquens de bonis operibus iustorum, vt meritoriis vitæ æternæ, id explicat, sic dicendo, *id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostra, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*: quò loci duæ istæ particulæ *(momentaneum & leue)* explicant disproportionem illam bonorum operum esse duntaxat penes durationem illam & VI. intensionem, nam dicendo opera ista operari *supra modum gloriæ pondus*, tribuit illis magnam vim & efficaciam in ipsam vitam æternam, quæ non potest alia intelligi, quàm in genere causæ meritoriæ *de condigno*: vnde illud Sapientiæ tertio, *in paucis vexati, in multis bene disponentur*.

Tertium: Lucæ 17. ait Christus *cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus*.

Respondetur primò, præter opera præcepta, quæ fiunt à iustis hominibus dari etiam alia quædam bona non præcepta, per quæ tamen iustus illa exercens meretur, quemadmodum intelligitur ex illo Christi Domini apud sanctum Matthæum capite 19. ad adolescentem, qui eum interrogabat, *quid boni faciam, vt habeam vitam æternam*, cui Dominus respondit: *si vis ad vitã ingredi, serua mandata*, & cùm adolescens ille diceret se illa seruasse, & adhuc interrogaret eum, quid adhuc mihi deest, Christus subiunxit, *si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & sequere me*, quò loci Christus Dominus duo distinguit; primum est obseruatio mandatorum, sine qua vita æterna non potest obtineri; alterum est perfectio, quæ per se non est in præcepto, sed tantùm consulitur & suadetur promissione maioris retributionis, quam verba illa Christi Domini significant, *& habebis thesaurum in cœlo*: ergo, cùm illa opera perfectionis non sint in præcepto, & tamen Christus Dominus promittat illis incrementum aliquod vitæ æternæ, quod ibi intelligit per thesaurum, semper iusti homines possunt mereri apud Deum *de condigno* vitam æternam. VII.

Deinde respondetur, & iustos mereri etiam *de condigno* vitam æternam, etiam ipsâ obseruatione præceptorum Dei factâ ex gratiâ; quia licèt iusti teneantur ex aliqua obligatione, & etiam ex aliqua iuris necessitate seruare mandata Dei, quia tamen talis obseruatio habet in illis libertatem facti, Deus ad maiorem erga illos liberalitatem voluit liberæ eorum obseruationi addere pactum & conuentionem de reddenda mercede, quæ est vita æterna, tanquam præmio aliquo laboris eorum in tali obseruatione, sese illis constituens debitorem, nam & Apostolus ratione præcepti sibi à Christo Domino impositi de pr̨edicãdo Euangelio, ait primę *ad Cor. 9. esse sibi necessitatem prædicandi Euangelium*, & tamen alibi ait, se esse certum, quòd Deus reddet ei coronam iustitiæ pro tali labore. VIII.

I. Tertiò respondetur, in stipendiis serui duo posse distingui iuxta parabolam istius loci: primum est, quod datur iuxta pactum ratione laboris præstiti; alterum est cumulus quidam, seu quoddam corollarium mercedis, quo serui donantur interdum à suis dominis: iam ratione istius corollarij possunt serui hoc sensu dici *inutiles*, quòd non acceperint illud, quasi suis laboribus ex iustitia debitum, pari etiam modo, si habeatur ratio eius, quod Deus iustis bene operantibus confert vltra condignum, rectè poterunt dici serui *inutiles*, quia labor illorum non meretur istud corollarium, & rectè poterunt dicere se fecisse, quæ eis erant præcepta.

Quartum: tale meritum infert iniuriam meritis Christi: hoc enim significat illa non esse sufficientia.

II. Negatur meritum in iustis hominibus esse iniuriosum Christo Domino & eius meritis, cùm istud in hoc fundetur: nam Christus Dominus promeruit nobis omnibus, non tantùm primam gratiam habitualem, sed quidquid omnes & singuli homines habuerunt, habent, aut habebunt, gratiæ & beneficij supernaturalis tam in altera vita, quàm in præsenti; vt ex professo docebimus tertiâ parte quæstione octaua, agendo de gratia capitis, & quæst. 19. agendo de meritis Christi Domini, & omnes nostræ orationes semper illo innituntur tanquam mediatore nostro, & hæc nostra merita ita sunt merita, vt tamen ex ipso Christi Domini merito sint applicatiua meritorum eius, quatenus per tales meritorios actus consequimur bonum illud supernaturalis gratiæ & gloriæ, quod ipse, quoad sufficientiam cumulatissimè promeruit, imò & hoc nostrum meritum, etiam vt applicatiuum, innititur Christi Domini merito, cùm

III. tam gratia excitans, quàm adiuuans, & etiam habitualis, ad illud faciendum nobis dentur ex eius meritis: imò & promissio Dei requisita ad meritum *de condigno* est nobis facta ex eius merito, vt rectè Concilium Trident. obseruat sess. 6. capite 16. vbi loquens de vita æterna, tanquam præmio operum meritoriorum, sic ait, *tanquam gratia filiis Dei per Christum Iesum misericorditer promissa*; & quemadmodum nihil detrahitur viti, quòd eius palmites ferant fructum, quin potiùs eius fœcunditas inde declaratur: sic etiam nihil detrahitur Christo Domino, qui se *vitem* vocat, & iustos *palmites* suos, apud sanctum Ioannem capite 15. si illi inserti Christo Domino, tanquam veræ viti, ferant fructum bonorum operum, quin potiùs declaratur, quàm fertilis sit & abundans gratia Christi Domini, quæ etiam confert nobis vim & efficaciam promerendi *de condigno* vitam æternam.

IV. Atque hinc constat falsum esse, quod aliqui recentiores docent, nimirum opera iustorum non esse magis meritoria ex eo, quòd procedant ex gratia data propter merita Christi Domini, quàm aliàs essent, si talis gratia non esset per Christum Dominum. Nam imprimis certum est vnumquemq; accipere aliquam nobilitatem & perfectionem ex ipsa sui coniunctione ad aliud, quod est nobilius & perfectius seipso, præsertim vbi istud, quod est nobilius, habet aliquam vim influendi in ea, quæ sibi sunt vnita & coniuncta: sed Christus Dominus, Deus homo, tā ratione habitualis gratiæ, quàm ratione gratiæ vnionis, est aliquid lōgè perfectius omnibus, non tātùm hominibus simul sumptis, sed etiam Angelis, habétque vim influendi in illos gratiam omnem & dona supernaturalia, vt citatâ quæst. 8. & de facto influit, vt eadem parte quæst. 19. docemus.

V. Deinde, licèt gratia nostra, si daretur à Deo sine meritis Christi Domini, esset eiusdem speciei, loquendo physicè, cum illa, quæ nunc datur nobis ex merito Christi Domini, attamen spectata moraliter & secundùm prudentem æstimationem, esset distinctæ speciei, quemadmodum docemus tertia parte quæstione septima, gratiam habitualem Christi Domini ratione dignitatis, & valoris, quem habet ex sui coniunctione ad personalitatem verbi diuini, esse alterius speciei; nam gratia vt fundata in merito Christi Domini habet, quòd sit remissiua peccati mortalis ex rigore iuris, est enim applicatiua, seu potiùs actualis applicatio meriti Christi

VI. Domini ad hunc effectum, & est productiua suo modo talis effectus; vnde, sicut meritum Christi Domini est satisfactorium de rigore iuris, & etiam vt tale est meritorium *de condigno*, suppositâ pactione Dei, sic etiam gratia, quæ datur hominibus ex merito Christi Domini, agit vt innixa meritis eius, at gratia à Deo data non ex meritis Christi Domini, nec in illis fundata, quantumcumque sit excellens, & in quocunque gradu, etiam summo in pura creatura intellectuali, non esset sufficiens ad satisfaciendum de rigore iuris pro vno tantùm peccato mortali, quemadmodum ostenditur tertia parte quæst. 1. agendo de necessitate mysterij Incarnationis & satisfactione Christi Domini.

VII. Nec obstat quòd suprà diximus, gratiam esse suâ naturâ remissiuam peccatorum; id enim verum est, vt fundatur in merito Christi Domini, à quo tamen separata, conferens ipsi suo subiecto primariū suum effectum præcedenti quæstione explicatum, haberet congruitatem fundatam in sua perfectione, quâ posceret Deum ad eius præsentiam seu positionem illud remittere, qui modus agendi est longè inferior, quemadmodum intelligitur ex illa opinione Durandi; quâ vult causas secundas nihil agere, sed solum Deum ad illarum præsentiam.

Quintum: si tale meritum admittatur, poterimus gloriari, & habere aliquam fiduciam in nostris operibus.

Negatur nos posse inde gloriari, nisi in Christo Domino, iuxta Apostolum secundæ *ad Corinthios* 10. *qui gloriatur, in Domino glorietur*: quia habet omnia ad meritum requisita ex meritis ipsius Christi Domini, vt patet ex dictis.

VIII. Ad alteram eius partem, quæ est *de fiducia*, respōdetur, fiduciam posse poni in bonis operibus, dummodo illa ponatur præcipuè in Deo, scilicet quatenus ex nostris meritis, quæ ex coniectura cognoscimus, prout illa radicantur in meritis Christi Domini, possumus aliquam concipere fiduciam nos consequuturos vitam æternam: hoc enim significatur in sacris litteris, Isaiæ 38. capite, Ezechias sic orat, *obsecro Domine, memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate*, primæ *ad Timotheum* tertio, primæ sancti Ioannis tertio, & fauet ratio: Deus enim promisit vitam æternam bene operantibus; ergo, quia probabiliter existimat se habere bona opera, potest concipere spem se consequuturum salutem, & hoc totum redundat in Deum & honorem Christi Domini, cùm nostra merita pendeant omnino ex gratia eius.

I. Sextum: quod datur ex misericordia, non potest haberi ex meritis, aut iustitiâ, quia meritum opponitur gratiæ: atqui vita æterna passim in sacris litteris dicitur dari ex misericordia.

Respondetur, solutionem patere ex dictis ad primum: & vita æterna appellatur *gratia*, *misericordia*, ratione primæ gratiæ requisitæ ad statum iustitiæ, quæ à Deo datur gratis & misericorditer.

Septimum: opus meritorium fit ex aliqua spe mercedis: sed bona opera non possunt absque peccato fieri à iustis hominibus aliquâ spe retributionis, vt patet ex dictis de bonitate requisita in opere meritorio; quia amor mercenarius est malus, contrarius charitati, vt docet S. Thô. secundâ secundæ quæst. 17. articulo quarto ad tertium, & etiam Christus significauit apud S. Ioan. capite decimo, dicens, *mercenarius autem fugit, quia mercenarius est*.

II. Respondetur, bona opera non vitiari ex eo, quòd intendamus vitam æternam vt mercedem; imò bonum est eam intendere, dummodo primarius finis sit gloria Dei: nam apud sanctum Matthæum 19. dicitur, *sunt Eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum*: *ad Hebræos* vndecimo dicitur de Mose, *aspiciebat enim in remunerationem*, alibique passim, vt Psalm. 118. secundæ *ad Corinth.* nono, in quibus testimoniis istæ particulæ *(propter, vt, cùm)* & similes sunt notandæ, significant enim vitam æternam, tanquam mercedem laborum, fuisse causam mouentem ad faciendum bona opera.

Confirmatur ratione: tunc enim sordidum est exercere opus nobile pro mercede, quando ipsa merces est vilior opere, verbi gratiâ, si quis celebret sacrum pro pecunia tanquam pretio; sed vita æterna est nobilior opere merito-
III. rio, quia dicit gratiam consummatam.

Deinde: quemadmodum fugere peccatum propter pœnam, modò fuga pœnæ non sit finis primarius euitandi peccatum, est aliquod bonum, sic etiam bene operari propter vitam æternam; nec potest dici actus iste esse amoris *concupiscentiæ & mercenary*: nam primarius finis in tali opere est ipsa gloria Dei, si quis enim nollet seruare Dei mandata, nisi propter præmium vitæ æternæ, ita vt primariò intenderet mercedem, censeretur mercenarius, & peccaret; quia pluris faceret proprium suum commodum, quàm Deum: vnde, quando tam in Euangelio, quàm apud Patres, ij, qui operantur intuitu mercedis, reprehenduntur, id intelligendum est de iis, qui vel expectant tantùm mercedem temporalem, vel ita operantur intuitu solius mercedis, tanquam primarij finis,
IV. vt nollent vnquam operari seu mereri sine mercede, & iuxta hæc sanctus Thomas relatus in hoc argumento loquitur.

Vltimum: dicere iustos mereri suis bonis operibus vitam æternam, est contra sanctos Patres: hi enim asserunt, quòd quando Deus dat iustis decedentibus ex hoc sæculo vitam æternam, non præmiat in illis eorum merita, sed dona sua, sic S. August. ad Psalm. 112. ad illum versum, *qui coronat te in misericordia*, item in Psal. 108. & 144. epist. 105. *ad Sixtum*, & libro 83. homiliarum, homiliâ vltimâ; sic sanctus Basilius in Psalm. 114. sic S. Bernard. serm. 61. *in Cantica*.

Respondetur, nullos Patres aduersari nostræ propositioni, quin potiùs pluribus locis illam tradere, vt Caluinus suprà non diffitetur.

A Ad id verò, quod Patres satis frequenter dicunt, scilicet Deum in sanctis non præmiare eorum merita, sed sua dona. V.

Respondetur, illud fuisse præsertim dictum à S. Augustino contra Pelagianos contendentes vitam æternam dari à Deo hominibus ex merito suorum operum, ex viribus naturæ absque gratia & meritis Christi Domini, vt ergo sanctus Augustinus, & reliqui Patres ostenderent vires naturales esse insufficientes ad hoc meritum, dixerunt *Deum non coronare in sanctis merita*, id est bona illa opera, eâ ratione, quâ procedunt à naturali facultate voluntatis nostræ, sed sua dona, id est, eadem bona opera vt procedentia ex gratia Christi Domini; quæ gratia, cùm sit à Deo concessa gratuitò, facit, vt fructus, qui ex illa oriuntur, id est bona opera meritoria, dicantur esse *ipsamet dona Dei*, sicque Deus
B dicatur non tam præmiare merita sanctorum, VI.
quàm sua dona coronare, quatenus ista merita sunt ex ipsa habituali gratia illis à Deo concessa liberaliter, misericorditer & gratuitò: est etiam satis familiare inter homines, vt qui accepit ab alio insignem & valde fructiferam arborem, vbi illam diligenter excoluit, & aliquem ex eius fructibus offert ei, à quo talem accepit arborem gratuitò, dicat tales fructus esse illius, nimirum ratione arboris ab illo acceptæ, quæ fructus istos protulit.

ARTICVLVS IX.

Vtrum iustus possit sibi mereri bona temporalia, & quomodo.

PRIMA sit propositio: *bona temporalia secundùm se & precisè considerata non cadunt*
C *sub merito de condigno, sed tantùm sub merito* VII.
de congruo: ita sanctus Thomas articulo decimo præsentis quæstionis.

Prior pars probatur: per meritum *de condigno* Deus tenetur dare præmium, vt intelligitur ex dictis, & quò actus meritorius est nobilior, tenetur etiam dare maius præmium ex iustitia: at Deus non tenetur *ex iustitia* dare bona temporalia cuilibet iustificato exercenti actum meritorium in hunc finem, nec quò aliquis est sanctior, Deus eum facit ditiorem in bonis temporalibus, vt patet in Tobia, Apostolis, & multis aliis sanctis.

Deinde: meritum ordinatur ad bonum aliquod tanquam ad terminum: at bona temporalia considerata præcisè & secundùm se non sunt bona, sed res indifferentes, quemadmodum omnes Philosophi fatentur: ergo bona
D temporalia spectata secundùm se non cadunt VIII.
sub merito *de condigno*.

Posterior pars propositionis probatur: Exodi primo capite, Deus benefacit obstetricibus Ægyptiorum, quia conseruabant masculos Hebræorum; & confirmatur ex dictis suprà de actibus virtutum exercitis per Romanos, quos Deus compensauit, iuxta doctrinam sancti Augustini, bonis temporalibus.

Secunda propositio: *iustus potest sibi mereri de condigno bona temporalia, quatenus sunt necessaria ad æternam beatitudinem*: sic sanctus Thomas citato nunc articulo decimo, & secunda secundæ quæstione 123. articulo quinto ad quartum.

Probatur: idem est meritum medij necessarij,

ac

I. ac ipsius finis, seu quicumque potest mereri finem, potest & eodem modo mereri medium necessarium ad talem finẽ, sicut qui vult efficaciter finem, vult & media ad illum necessaria; & cùm finis non possit obtineri sine mediis ad illum necessariis, si non esset idem meritum medij ac finis eius, tunc ipse finis de facto & secundùm veritatem rei non caderet sub merito: atqui iustus potest mereri *de condigno* vitam æternam, vt ostendimus suprà.

Confirmatur ex illo Psalm. 36. *iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem*; quò loci promissio de dando tali bono temporali videtur contineri.

Dixi in conclusione, *prout sunt necessaria ad beatitudinem*, quia quæ tantùm sunt ad illam vtilia, non cadunt sub merito *de condigno*: deinde, quia multi sunt iusti pauperes, qui etiam maximè angustiati non accipiunt bona illa à Deo ex
II. speciali prouidentia Dei videntis expedire ad eorum salutem, vel ad exercendum patientiam vel ad erigendam eorum spem in Deum, vel ad maius augmentum gloriæ illorum, non accipere ista bona temporalia, vt patet in Lazaro mendico, & pluribus aliis; vnde sic non videntur esse illis necessaria ad salutem.

Deinde, bona ista non ita dicuntur cadere sub hoc merito, quasi Deus conferat ipsa eadem bona, quæ ipse iustus postulat, sed quòd vel illa accipiat, vel aliquid aliud, quod est æquale vel magis expediens, vt sanctus Augustinus docet apud sanctum Prosperum sententia 212. *fideliter supplicans pro necessitatibus huius vitæ, & misericorditer auditur, & misericorditer non auditur, quid enim infirmo sit vtile magis nouit medicus, quàm ægrotus.*

Tandem: bona illa temporalia non cadunt sub
III. merito *de congruo*, quasi iustus debeat illa tantùm postulare à Deo, omittendo humanam diligentiam pro illis acquirendis, Deus enim non promittit ista bona huic merito faciendo miracula, sed modo communi, nimirum efficiendo, vt conatus iusti hominis adhibentis prudenter curam, habeant effectum, ad quod etiam nonnunquam immutat voluntates hominum.

Quæres, an homo constitutus in peccato mortali possit sibi mereri bona temporalia merito *de congruo*.

Respondetur, hominem in peccato mortali constitutum, exercendo actum aliquem bonum ex speciali motione Dei, posse sibi promereri *de congruo* bona temporalia: ita habemus ex sancto Thoma hâc quæstione articulo vltimo in corpore, & in solutione ad secundum.

Et probatur ex loco Ezechielis 29. cap. quem
IV. S. Thomas ibi explicat, quia (vt iam obseruauimus) meritum *de congruo* non postulat sanctitatem formalem in homine sic merente: & præmium tunc non tam datur intuitu & ex dignitate ipsius operis, quàm ex aliqua liberalitate Dei, qui vt est magnificus, non vult dari aliquod bonum opus, quod, quantum potest ab illo prudenter & rectè expectari, maneat irremuneratum. Sic S. August. lib. 5. *de ciuitate Dei*, cap. 12. & 15. S. Gregorius lib. 15. Moral. cap. 2. exponunt illud superiùs allatum de obstetricibus Ægyptiis imò S. Thomas hîc art. vltimo; in solutione ad secundum, significat malitiam propriæ voluntatis eius, qui exercet talem actum, non impedire hoc meritum *de congruo*: quod debet intelligi conformiter ad id, quod suprà

A docuimus de bonitate requisita ad actum meri- V.
torium, scilicet de malitia superueniente tali actui per alium actum ab eo distinctum.

DISPVTATIO IV.

De iis, quæ iustus potest mereri alteri.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum iustus possit mereri alteri primam gratiam.

NOTANDVM est, præsentem difficultatem moueri tantùm de *puro homine*: nam ex professo tertia parte quæst. 19.
B ostendemus Christum Domi- VI.
num nobis promeruisse *de condigno* primam gratiam; sit itaque

Hæc propositio: *iustus non potest secundùm ordinariam potentiam Dei mereri de condigno alteri primam gratiam, siue actualem, siue habitualem.* Ita sanctus Thomas hâc quæstione articulo sexto & septimo.

Probatur iis omnibus sacræ scripturæ locis, qui docent solum Christum Dominum nos redemisse, solum ipsum nobis promeruisse gratiam, vt toto capite sexto *ad Romanos*, item ex sancto Augustino libro primo, *de peccatorum meritis*, capite decimo quarto: *quisquis*, inquit, *ausus fuerit dicere, iustifico te; consequens est, vt dicat etiam crede in me, quod nemo Sanctorum rectè potuit dicere, nisi Sanctus Sanctorum*: & eodem libro capite 10. docet solum Christum Dominum nos iustificare. Probatur etiam ratione:
C ad meritum *de condigno* requiritur pactum ex VII.
parte Dei: at nullum extat tale pactum, quo promittat Deus ad meritum puri hominis dare *de condigno* gratiam primam.

Deinde: eius tantùm est promereri istud *de condigno*, cuius proprium est habere gratiam capitis respectu aliorum: at solius Christi proprium est habere gratiam capitis, vt docemus tertia parte quæstione octaua.

Dices: iustus potest ex iustitia satisfacere pro altero, vt patet in indulgentiis: ergo iustus etiam poterit *ex condigno* mereri alteri gloriam.

Respondetur, admisso antecedente, negando consequens, & ex sancto Thoma tertia parte in supplemento quæstione decima tertia articulo tertio, in solutione ad primum, disparem esse rationem satisfactionis pœnæ temporalis ac meri-
D ti; quòd pœna sit taxata secundùm proportio- VIII.
nem culpæ peccantis, & non secundùm eam animæ dispositionem, in qua est, dum adhuc existit illius debitor, quia interdum maximus pœnæ temporalis reatus potest reperiri in magis iusto, & in minùs iusto minor; at verò meritum gloriæ *de condigno* taxatur secundùm dispositionem eius, cui debet tribui; nam pro mensura charitatis, erit mensura beatificæ visionis, vt Theologi communiter docent agendo de illa.

Quæres: quare primus parens, cùm fuerit caput totius humani generis, & iustitia originalis deberet per illum transfundi in posteros, sicut originale peccatum transfunditur, non potuerit *de condigno* mereri suis posteris primam gratiam.

I. Respondetur primò, si loquamur de absoluta potentia Dei, id potuisse fieri; nam articulo septimo quæstionis octauæ tertiæ partis, ostendimus Deum absolutâ suâ potentia potuisse communicare dignitatem capitis puro homini, licèt in aliquo inferiori gradu, quàm sit in Christo Domino, vt ibi explicatum est; quare, cùm mereri primam gratiam omnibus & singulis à se trahentibus originem sit habere dignitatem capitis comparatione illorum, vt patet ex functionibus capitis moralis, isto loco explicatis, fit vt considerando absolutam potentiam Dei, non repugnauerit primum parentem, vel alium purum hominem, mereri *de condigno* aliis hominibus primam gratiam: nam in tali casu, quo homo ille fuisset constitutus in gratia sanctificante, exercuisset opus liberum ordinis supernaturalis, illúdque ad tale præmium ordinasset: haberet item pactionem Dei sibi annexam, & proinde nihil posset desiderari ad rationem meri-
II. torij actus *de condigno.*

B Deinde respondetur, si loquamur de facto, & secundùm eum ordinem, quo res sunt à Deo statutæ, respondetur ideò primum nostrum parentem, etiam remanente statu innocentiæ, non potuisse mereri *de condigno* primam gratiam suis posteris, quia non fuit à Deo constitutus caput omnium hominum in spiritualibus quantum ad influxum donorum supernaturalium (hoc enim erat reseruatum Christo Domino) sed solùm quoad transfusionem iustitiæ originalis, quam pro se & pro suis posteris acceperat, quam si sibi retinuisset, non tamen id fecisset tanquam aliquo personali merito *de condigno*; tum quia tunc gerebat personam omnium hominum, sic enim & in illo peccauimus; tum etiam quia perseuerantia Adæ in gratia sanctificante, quam à Deo acceperat, fuisset tantùm mera quædam conditio ad hoc, vt posteri eius
III. nascendo acciperent iustitiam illam originalem.

C

ARTICVLVS II.

Vtrum iustus possit mereri alteri bona temporalia.

SIT hæc propositio: *iustus potest alteri mereri de congruo bona temporalia, vel spiritualia, quibus sese disponat ad consequendam iustitiam, seu gratiam sanctificantem*: sic sanctus Thomas hâc quæstione articulo sexto.

Probatur ex scripturis, apud sanctum Matthæum nono, *videns Iesus fidem eorum* &c. & ex omnibus iis locis, quibus monemur orare pro nobis inuicem, vt sancti Iacobi capite vltimo; item iis omnibus, quibus Theologi docent prædestinationem iuuari precibus sanctorum; item ex Patribus, vt sancto Augustino libro quæstionum in Exodum quæstione 149. & sermone 40. *de Sanctis*, vbi ait, *si martyr Stephanus non*

A *orasset, Ecclesia Paulum non haberet.* IV.

Probatur etiam ratione: omnia ad tale meritum *de congruo* necessaria ibi reperiuntur; gratia habitualis in merente, opus aliquâ ratione proportionatum præmio, quia factum est in gratia, & promissio Dei inducens obligationem saltem *decentiæ*, iuxta illud Psalmistæ, *voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet*; vnde ad tale meritum oportet merentem esse in statu gratiæ, aliàs non sic merebitur.

Cæterùm notandum est ad hoc, vt eiusmodi effectus sequatur, esse opus primùm aliquâ relatione, saltem *interpretatiuâ*, quâ iustus merens referat ipsum opus ad tale præmium, est enim actus moralis, & proinde qui debeat fieri ex intentione finis: deinde requiri, vt ij, quibus ipse iustus meretur bona ista, non ponant obicem, Deus enim non iustificat nisi volentes.

Tandem notandum est, cùm meritum hoc innitatur solùm congruentiâ & non absolutâ pro-
missione Dei, sicut aliæ possunt esse congruentiæ, propter quas sit conueniens Deum non conferre eiusmodi bona, non semper consequi infallibiliter suum effectum, sed prout ipse Deus viderit expedire: hinc istud Hieremiæ 31. capite, *si Moyses & Samuel steterint coram me, non est anima mea ad populum istum.* V.

Adde quòd nullus iustus meretur alteri peccatori primam gratiam iustificantem, etiam merito *de congruo*, nisi priùs illi mereatur eodem genere meriti bonos motus, quibus disponatur ad ipsam iustificationem, hinc enim nec baptizantes, nec parentes, possunt etiam *de congruo*, mereri aliquem gradum gratiæ his, qui baptizantur ante vsum rationis; quare, si Deus haberet alias congruentes rationes, propter quas nolit isti peccatori hanc conferre gratiam, nihil faciet contra suas promissiones de illa danda ad preces iustorum, sicut si ad deprecationem iusti
& eius meritum *de congruo* det istam gratiam peccatori, talis gratia non desinet dici propriè *gratia* tam respectu peccatoris, cui confertur, quàm respectu iusti promerentis illam *de congruo*; respectu quidem peccatoris, quia nihil habuit in se, cuius intuitu Deus ei daret primam illam gratiam tam *excitantem*, quàm *adiuuantem*, cuius beneficio & interuentu accipit gratiam habitualem, sicque omnino gratis & liberaliter à Deo conceditur, hæc etiam gratia prout comparatur ad iustum, qui illam sic promeruit peccatori, non desinet loquendo propriè esse gratia, quia, vt iam animaduertimus, meritum *de congruo* est duntaxat meritum secundùm quid, quatenus habet aliquam similitudinem iustitiæ & debiti, & ita facilè secum compatitur rationem gratiæ simpliciter & absolutè dictæ. VI.

Atque hactenus de diuina gratia & eius effectibus.

FINIS.

Actus liber non producitur vel à phantasmate, vel ab obiecto, vel ab intellectu cognoscente, 6. VIII
Actus ex obiecto malus relatus ad finem bonum nullam recipit bonitatem à tali fine, 94. VII
vt Actus aliquis sit malus quid requiratur, 105. II
Actus malus moraliter debeátne fieri ex turpitudine, quæ est in obiecto, 84. VIII
dantúrne quidam Actus, qui dicantur malè sonantes, 107. III
Actus moralis quomodo sit sub vna tantùm specie, 99. VII
Actum esse moralem & humanum non sunt quid idem, 63. VI
Actus idem numero, quomodo sine mutatione reali de morali potest fieri non moralis, de libero non liber, 68. VI
Actus morales dantur in Deo, 66. VII. eorum moralitas non petitur à subordinatione voluntatis diuinæ ad intellectum diuinum, *ibid.* petitur à subordinatione, quam habet talis actus ad diuinam voluntatem vt suam regulam, 66. VII
ad Actus moralis substantiam quæ requirantur, 85. III
Actus non constituitur in esse moris per id quod fiat ex plena aduertentia rationis, 62. III. nec per id quod fiat liberè, 62. IV. ad eum requiritur vtrumque, 63. II. per quid constituatur, 64. VIII
Actus aliqui possunt esse à nobis & in genere naturæ, & in genere moris, 392. II
Actus necessarij non possunt imperari à voluntate, 56. I
Actus primi liberi non possunt imperari à voluntate, 56. I. soli actus secundi liberi imperantur à voluntate, 56. II
Actui peccati secundùm se spectato nulla debetur bonitas, 175. VII
Actus peccati ante omnem legem habent contrarietatem fundamentalem, non tamen formalem ad legem, 192. II
Actus supernaturalis siue dilectionis Dei siue contritionis, non est ex se sufficiens, vt sit causa formalis iustificationis, 526. III
Actus supernaturalis non est causa formalis partialis nostræ iustificationis, 527. VII
Actus supernaturalis contritionis aut dilectionis Dei dispositiuus ad gratiam, possítne esse meritorius de condigno gratiæ iustificantis, 566. IV
Actus supernaturales secundùm suam speciem indifferentes non possunt dari, 107. II
Actus supernaturales quoad substantiam sunt ex se, quantum requiritur ex parte operis sufficientes ad meritum de condigno, etiamsi non exerceantur ex imperio charitatis, 558. IV
Actus supernaturales non sunt causa formalis nostræ iustificationis, 520. V. sed tantùm dispositiones, 523. VI
Actum supernaturalem esse causam formalem iustificationis, & ex se esse sufficientem ad iustificationé, sunt duo inter se distincta, 526. II
Actus spectati in suo obiecto síntne ita boni vel mali vel indifferentes, vt quilibet actus ex suo obiecto aliquam ex his rationibus participet, 107. III
Actus virtutum per se acquisitarum quam debeant habere ordinationem, vt concurrant ad meritum de condigno, 561. VIII. quid accipiant à tali ordinatione, 562. V
Actus virtutum per se acquisitarum non sunt meritorij, nisi fiant vel ex aliquo supernaturali motiuo alterius virtutis per se infusæ, vel ex aliquo imperio charitatis, 559. I
Actus visionis & amoris beatifici non sunt morales, 62. IV
Actus ille, *volo studiosè viuere,* non est actus iustitiæ legalis, 81. V. nec alicuius virtutis particularis, 82. II. qualis sit ille actus, 82. IV
ille Actus, *volo seruare omnia præcepta naturalia,* sítne bonus & honestus, 344. III
vt Actus voluntatis creatæ sit bonus debet esse conformis voluntati diuinæ, 117. quomodo, *ibid.*
Actus voluntatis fugæ alio modo sumit suam bonitatem vel malitiam ab obiecto, quàm actus prosequutionis, 84. VI
Actus voluntatis, qui versatur circa finem tanquam circa proprium suum obiectum, desumit specificam suam bonitatem vel malitiam ab ipso fine, 96. II. qui versatur circa aliquod obiectum indifferens ex se, bonum tantùm vel malum ex fine, accipit bonitatem vel malitiam specificam ab ipso fine, 96. V

Adam.

Adamus fuit caput morale omnium posterorum, 273. IV. eius voluntas quoad violationem præcepti de non comedendo fructu ligni vetiti, fuit voluntas eius posterorum, 273. V. quomodo fuit caput morale posterorum, 274. II. fuit necesse ei manifestari decretum Dei, quo constituebatur caput morale hominum, 274. VIII. fuit tantùm caput morale hominum quoad deperditionem iustitiæ originalis, 275. II. an potuerit mereri posteris primam gratiam, 574. quomodo fuerit causa peccati originalis, *vide* Peccatum originale. nomen Adam aliquando est appellatiuum, 276. VII
esse Adæ filium, & habere peccatum originale, non sunt vnum & idem, 279. II

Ægidius.

Ægidij sententia asserentis voluntatem esse potentiam passiuam respectu actus liberi, non est hæretica, 7. IV

Aduertentia.

Aduertentia rationis significat iudicium aliquod, quod fiat circa actum, 232. VIII
Aduertentia alia semiplena, alia firma, 234. VI
Aduertentiæ paruitas facit, vt peccatum quod est mortale, sit tantùm veniale, 235. III. quâ ratione id faciat, 236. I

Aduocatus.

Aduocatus potest licitè suscipere patrocinium litis, cuius ius est tantùm probabile; contrarium verò probabilius, 136. VI

Agere.

ad Agendum ex electione quid requiratur, 48. II
ad Agendum ex deliberatione quid requiratur, *ibidem.*

Amare.

Amare plus appretiatiuè creaturã, quàm Deum, sítne speciale peccatum, 163. VII. VIII.

Amicabile.

Amicabilia ad alterum quo sensu sunt ex amicabilibus ad se, 331. III

Amor.

Amor sui quomodo dicitur causa & radix peccati, 252. III

Amor beatificus non poteſt eſſe actus imperatus, 56. II
Amor concupiſcentiæ poſſitne habere aliquid ſuppoſito diſtinctum pro ſuo obiecto, 43. II

Angelus.

Angelus poſſitne peccare venialiter, 299. V. quibus in ſtatibus id poſſit, ibidem
Angeli quo ſenſu dicuntur accepiſſe gratiam ſecundùm proportionem donorum naturalium, 433. III

Anima.

Anima quo ſenſu dicitur contrahere peccatum originale ex conſortio carnis, 269. II

Antiochus.

Antiochus cur non inuenit locum pœnitentiæ, 407. V

Apoſtolus.

Apoſtoli non fuerunt immunes à peccato veniali, 360. V

Appetibile.

Appetibile aliud propter ſe, aliud propter aliud, 19. VI. aliud implicitè, aliud explicitè, *ibidem*.

Appetitus.

Appetitus ſenſitiuus poteſt reſiſtere imperio voluntatis, 60. VI
Appetitus ſenſitiui actiones quædam ſubiacent imperio voluntatis, quædam non, 59. II. quæ ſint illæ, 59. VII
Appetitus ſenſitiui rebellio non eſt totalis cauſa neceſſitatis doni perſeuerantiæ, 368. VII

Applicatio.

Applicatio alia moralis, alia phyſica, 51. III. vtriuſque diſcrimen, ibidem

Apprehenſio.

Apprehenſio intellectus quoad ſpecificationem non ſubiacet imperio voluntatis, 57. III

Arbiter.

Arbitri in ferenda ſententia cur ſint liberiores iudicibus, 1. III

Arbitrium.

Arbitrium liberum, *vide* Liberum arbitrium.

Arbor.

Arboris malæ nomine in ſcriptura quid intelligatur, 475. II

Auerſio.

Auerſio peccatoris à Deo poteſt tolli abſque phyſica ipſius mutatione, 537. II

Aureola.

Aureola non confertur niſi iis actibus, qui opere externo perficiuntur, 222. IV

Auxilium.

Auxilium ſufficiens quomodo dicitur dari homini, vt ille poſſit operari, 410. VIII

B

Bonitas.

BONITAS formalis tota eſt in actu interiori, 221. VII
Bonitas fundamentalis poteſt reperiri in obiecto, 78. II
Bonitas moralis in actu bono alia eſt ex obiecto, alia ex fine, alia ex circunſtantiis, 78. III. non eſt ens rationis, non denominatio extrinſeca, 70. 71. eſt aliquid reale & poſitiuum, 72. II. conſiſtátne in ipſa conformitate actus eliciti à voluntate ad rectam rationem, 73. VIII. ſítne aliquid abſolutum, vel relatiuum, ibid.
Bonitas moralis in actu humano non deſumitur ex habitudine ad voluntatem liberam, 78. VII. deſumitur ex ordine ipſius actus ad ſuum obiectum, 79. I VII
Bonitas moralis actus interioris quomodo petitur ab exteriori, 80. IV
Bonitas alia radicaliter moralis, alia tranſcendentalis, 145. VI. vtriuſque diſcrimen *ibidem*. quænam ex illis ſit virtuti intrinſeca, quænam ad virtutem conſequens, 146. II
Bonitas tranſcendentalis tantùm conſequitur ad eſſentiam virtutis, 146. VI
Bonitas quomodo ſit differentia virtutis habitualis, 147. IV. ex mente ſancti Thomæ quo ſenſu dicitur conſequi ad eſſentiam virtutis, 144.
Bonitas ex obiecto quo ſenſu dicitur generica, 78. IV
Bonitas actus interioris pendet ex ratione, 113. I
Bonitas actus moralis dependet à lege æterna, 114. VI
Bonitas electionis ſítne tanta, quanta eſt bonitas finis, 116. I
Bonitas intentionis aliquando redundat in ipſam electionem, quando intentio finis eſt cauſa electionis, 116. III. aliquando non redundat, ibid.
Bonitas intentionis non diminuit malitiam intrinſecam operis, 115. V. diminuit extrinſecam, ibid. VII
Bonitas intentionis non eodem modo communicatur electioni, quo malitia, 116. VII
Bonitas rei naturalis ſecundùm quid attenditur, 89. VII
Bonitas & malitia ſíntne per ſe differentiæ actuum humanorum, 95. VI
Bonitas vel malitia eſt vnica in actu, quando obiectum continetur ſub fine, 100. IV
vna ſpecies Bonitatis vel malitiæ non continetur ſub altera, quando obiectum non eſt per ſe ordinatum ad finem, 98. VI. continetur, quando obiectum eſt per ſe ordinatum ad finem, ibid. VII
Bonitatis effectus formalis non eſt diſponere ſubiectum, 146. VIII
ad Bonitatem moralem requiritur collectio obiecti finis & circunſtantiarum, quas poſtulat recta ratio, 71. VII
ad Bonitatem actus ſufficit, ſi nullas habeat circunſtantias malas, & obiectum ſit bonum, 85. VI
ad Bonitatem actus moralis non eſt neceſſe, vt referatur ab ipſo operante ad bonum finem extrinſecum, 77. III

Bonum.

Bonum aliud dicitur bonum alteri, aliud ſibi ipſi, 72. VI. vtriuſque inter ſe diſcrimen, *ibidem*.
Bonum in ſcipſo idem eſt ac perfectum, 72. VII
Bonum & malum reſpectu actus in ſpecie non ſe habent vt habitus & priuatio, 105. IV
Bonum quo ſenſu dicitur eſſe obiectum conuerſionis & appetitus, 189. II
Bonum quodlibet morale naturale poteſt vtraque potentiâ ab homine effici naturæ viribus in ſtatu naturæ lapſæ, 315. IV

Bonum & malum opponuntur contrariè, 184. II.
in Bono morali alia est perfectio entitatiua, alia moralis, 75. I
Bona moralia ordinis naturæ sumpta collectiuè non possunt fieri quoad substantiam ex solis naturæ viribus ab homine posito vel in statu naturæ lapsæ, vel naturæ puræ, 340. II. illud non est de fide, *ibid.*
Bona temporalia non cadunt ex se sub merito de condigno, 572. VII
Bona temporalia quomodo possint cadere sub merito, 572. VIII. non possunt mereri de condigno in quantum sunt vtilia ad vitam æternam, 573. I
Bona temporalia possunt mereri ex congruo etiam ab homine constituto in peccato mortali, 573.

C

Caïphas.

CAIPHAS habueritne donum prophetiæ, 386. III. IV

Caro.

Carnis nomen aliquando sumitur pro toto homine, 194. VIII. aliquando pro altera illius parte, corpore scilicet, *ibid.*
Carnis nomine quid intelligitur apud Apostolum, 34. I

Causalitas.

Causalitas naturalis quid sit, 186. II. moralis quid, *ibidem.*
Causalitas primæ causæ penes quid debeat attendi, 186. VIII

Causa.

Causa debet influere in effectum, 162. II
Causa materialis aut formalis propriè non reperitur in ipsis actibus peccatorum, 195. VI
Causa secunda attingens specialem rationem entis in effectu attingit etiam communem, 427. V.
Causa mouens ad peccatum reuocatur ad genus causæ efficientis, 195. VII. non finalis, 196. II
esse Causam mouentem voluntatem ad peccatum, & esse motiuum peccati, quomodo differunt, 195. VII
Causæ primæ supra secundam primitas quomodo intelligitur sine prædeterminatione, 426. IV.
Causæ secundæ quo sensu dicantur instrumenta Dei ad agendum, 426. II

Cedrus.

Cedri Dei dicuntur esse in scriptura res excellentes in suo genere, 515. II

Certitudo.

Certitudo cognitionis est quadruplex, 547. I
Certitudo, quâ scitur infantem baptizatum esse in gratia, qualis sit, 550. I
Certitudine fidei non potest quis scire se esse in gratia, 547. IV. nec certitudine scientiæ, 549. VI. nec certitudine excludente omnem dubitationem, 550. VI
quâ Certitudine potest quis scire esse in gratia, 550. V.

Certum.

Certum tene, dimitte incertum, quomodo debeat intelligi, 136. III

Charitas.

Charitas sola à Patribus propriè dicitur virtus, 152. I
Charitas sese communicando voluntati, simul ei confert esse supernaturale, 379. II. est in voluntate proximè, in anima remotè, 381. III
Charitatis perfectæ actus est meritorius de condigno, 558. III

Christus.

Christus non contraxit debitum contrahendi peccati originalis, 276. IV
Christus quo sensu dicitur iustitia nostra, sanctificatio nostra, 179. VIII. 513. VII. quo sensu dicitur de peccato damnauisse peccatum, 514. III. esse factus peccatum pro nobis, 515. III. 516. VII. esse factus nostra iustitia, 515. VIII

Circunstantia.

Circunstantia quid significet, 85. II
Circunstantia actus quo sensu dicitur accidens, 85. IV
Circunstantiæ quædam dantur in actibus humanis & moralibus, 85. IV. quæ sint illæ, *ibidem.*
Circunstantia ad actum moralem potest se habere vel per modum circunstantiæ tantùm, vel per modum obiecti, 85. V
Circunstantiæ non requiruntur necessariò ad bonitatem vel malitiam actus, 85. VI
Circunstantiæ dant aliquod incrementum bonitatis vel malitiæ ipsis actibus, 85. VIII
Circunstantiæ, vt conferant bonitatem actui debent esse volitæ, 86. II. quomodo debeant esse volitæ, *ibid.* III. IV
Circunstantiæ distinctæ conferunt distinctas circunstantias, 86. V
Circunstantia potest constituere actum in specie boni vel mali, 100. VI. quando ita constituit, *ibidem.* an tunc habeat rationem circunstantiæ vel obiecti, 101. II
Circunstantia dans bonitatem vel malitiam actui, quam illi tribuat, 101. VI
quænam Circunstantiæ constituant bonitatem vel malitiam actus, quænam augeant, 102. III
Circunstantia quæ inficit actum, qui est causa omissionis, est circunstantia *quid*, & quare, 160. I. II
Circunstantiæ augent malitiam peccati, 212. VI. quomodo, *ibidem.*
Circunstantiæ cuilibet distincta respondet malitia, 213. II
Circunstantiæ, quæ non transferunt peccatum ad aliam speciem, possunt ita multiplicari vt peccatum minùs graue ex obiecto efficiant grauius alio grauiori ex obiecto, 213. VII

Clericus.

Clericus, qui statuisset in nauigatione omittere horas canonicas, peccat proiiciendo breuiarium in mare, 162. V. quomodo, *ibidem.*

Cogitatio.

Cogitatio congrua naturalis ordinis ad mouendam voluntatem, quo sensu sit gratia, 313. VII. quibus modis aliquando potest esse gratia, 314. V
cuncta Cogitatio cordis quo sensu dicitur esse ad malum intenta, 76. VI

Commissio.

Commissio & omissio in genere naturæ distinguuntur, 198. V
Commissionis peccatum quo sensu explicetur à

Patribus per priuationem, 180, I

Conari.

Conari agere sitne aliquid medium inter agere, & non agere, 198. II.
Conari quid sit, ibid.

Concupiscere.

illâ lege *Non concupisces*, quinam motus prohibentur, 226. IV. quomodo illa lex non possit impleri in hac vita, 226. V

Concupiscentia.

Concupiscentiæ nomine quid intelligatur, 223. IV
Concupiscentiæ motus alij primò primi; alij secundò primi, 223. V
Concupiscentiæ motus præuenientes omnem consensum voluntatis non sunt in baptizatis peccata mortalia, 223. IV. nec in non baptizatis. 227
Concupiscentia dicitur peccatum quod merito peccati originalis contigerit in nobis, 224. VIII. 225. V. quomodo in renatis per baptismum dicatur transiisse reatu, 225. V
Concupiscentia quo sensu dicitur odio haberi à Deo, 226. III. homines facere miseros, ibid.
Concupiscentia non potest dici esse peccatum originale, 216. VII
Concupiscentiæ motus orti ex dispositione corporis circa illicita ante omnem consensum voluntatis non sunt peccata venialia, 227. VI. prouenientes ex turpi imaginatione & negligentia voluntatis non resistentis aut consentientis, aliquando sunt peccata mortalia, aliquando venialia, 228. IV
Concupiscentiæ motus illicitus quale sit peccatum, 228. V
Concupiscentia carnis & oculorum quomodo sit causa peccati, 252. V. quid sit, ibid.
Concupiscentia antecedens quo sensu auget voluntarium, 252. VIII
Concupiscentia quo sensu dicitur morbidus affectus, 260. VIII
Concupiscentia quo sensu dicitur non esse hominis instituti, sed pœna damnati, 280. I

Concursus.

Concursus causæ primæ cum secunda non est fortuitus, 420. V. determinatur à causa secunda, ibid.

Condonatio.

Condonatio Dei gratuita non sola opponitur peccato, 534. VIII

Confessarius.

Confessarius absoluens confitentem negantem peccatum quod Confessarius nouit certò esse ab eo factum, non agit contra conscientiam, 121. I

Congruitas.

Congruitas gratiæ alia generica, alia specifica, 433. I

Conscientia.

Conscientia est actus intellectus practici, quo cognitionem illam, quam quis habet in genere de rebus agendis, applicat ad res particulares, quas ab ipso fieri vel non fieri debere aut debuisse dictat ipsa ratio, 119. III
Conscientiæ officia sunt testificari, instigare, remordere, 119. V
Conscientia quo sensu dicitur scire aliquid, 119. VI
Conscientia non est actus voluntatis, 119. VII. quomodo distinguitur ab aliis practicis, 120. I
Conscientia non est habitus, 120. I. quomodo distinguitur à synderesi, ibid. II
ex Conscientiæ actibus non potest generari habitus, & quare, 119. VII
Conscientia non semper remanet, 120. IV
Conscientia diuiditur in rectam, erroneam, dubiam, opinabilem, & scrupulosam, 120. VI
Conscientia potest dictare voluntati aliquid esse faciendum vel per modum consilij, vel per modum præcepti, 122. IV. potest obligare vel positiuè vel negatiuè, ibid.
Conscientia dubia ea est, quæ nihil certi statuit, sed manet anceps an hoc, vel illud sit faciendum, 129. I
contra Conscientiam dubiam dubio practico agere sitne peccatum, 129. V
contra Conscientiam speculatiuè dubiam agere, quomodo non sit peccatum, 130. I
Conscientia erronea ea dicitur, quâ intellectus ex aliquo errore proponit voluntati aliquid tanquam bonum & licitum, quod tamen à parte rei est malum, 121. III
Conscientia erronea alia vincibilis, inuincibilis alia, 122. IV
Conscientiæ erroneæ errore inuincibili licet sese conformare, 122. VI. vincibili non licet se conformare, 123. VIII. quando liceat, 125. I.
Conscientiæ erroneæ siue vincibiliter siue inuincibiliter dictanti aliquid faciendum per modum præcepti, tenetur voluntas parere, 125. IV
Conscientia erronea habet vim obligandi ex ipsa lege Dei, & ex lege naturali, 126. II. III. obligat tantùm per accidens, ibid.
quantitas obligationis Conscientiæ erroneæ diiudicatur ex ipso dictamine, 127. II
Conscientiæ erroneæ obligatio quando sit maior auctoritate superioris; quando minor, 127. VIII. 128. I. II. III
Conscientia opinabilis ea est, quæ ex motiuis tantùm probabilibus dictat hoc vel illud esse faciendum vel fugiendum, 132. III. secundùm illam licet agere, 134. IV
Conscientiæ probabilis quædam motiua sunt intrinseca, quædam extrinseca, 133. V
Conscientia recta est ea, quæ de rebus practicis iudicat, vt par est, 120. VI
Conscientia recta obligat, 120. VII
Conscientiam rectam obligare est rectam rationem dictando voluntati hoc & illud esse faciendum imponere eidem voluntati necessitatem illud faciendi. 120. VII
contra Conscientiam rectam agere quale sit peccatum, 121. VIII
contra Conscientiam agere, & contra scientiam quomodo inter se distinguantur, 121. IV

Conscius.

non esse sibi Conscium alicuius præcepti violati, & nullum præceptum de facto violasse inter se distinguuntur, 351. I

Consensus.

Consensus quid significet 48. VII. quomodo definiatur ibid. quo sensu dicatur pertinere ad rationem, 49. I
Consensus & electionis discrimen, 49. II. IV.
Consensus obiectum, 49. III
Consensus voluntatis quo sensu sit gratia operans, quo cooperans, 396. VIII
Consensus in gratiam efficacem est simul naturâ à gratia adiuuante, & à libero arbitrio, 447. IV.
Consensus in gratiam potest elici vel superabili-

ter vel insuperabiliter, 437. IV

Consilium.

Consilij multiplex acceptio, 45. VIII. definitio, 46. I

Consilium est actus intellectus, 46. II

Consilium non potest esse de fine vltimo, nec de re impossibili, 46. IV. V. potest esse de fine intermedio, *ibid.*

Consilij materia est amplior materiâ electionis 46. IV. quomodo sit aliquando minùs ampla, *ibid.* VI

ad Consilium requiritur iudicium, 46. VII

Consilium quomodo sit causa iudicij, 47. VI

Consilium requiritur tantùm ad eam electionem quæ est de rebus magni momenti, 47. VII

Consilium quo ordine à nobis procedat, 48. III

Consors.

quomodo Consortes simus naturæ diuinæ per gratiam, 305. VII

Consultatio.

Consultatio quomodo possit esse de fine vltimo, 45. IV. est tantùm de rebus practicis, 46. II

Consultus.

Consultus aliquis possitne dare consilium, iuxta sententiam probabilem probabiliori relictâ, quam ipse sequitur. 126. VII

Continens.

Continentem esse aliquando idem significat quod habere, possidere, 336. III

Continentia.

Continentia potest haberi secundùm habitum, vel secundùm actum, 94. II

Continentiæ meritum attenditur secundùm habitum, 94. II

Continentia significat interdum longam abstinentiam à prauis concupiscentiis, 339. II

Contritio.

Contritio vt extra sacramentum sit sufficiens dispositio ad iustificationem, debet esse detestatio peccati secundùm quod illud displicet Deo, 489. IV

Contritio actualis dispositiuè tantùm reconciliat hominem Deo, 524. II

Contritio non est dispositio iure naturæ requisita ad iustificationem, nisi ex rei congruitate, 525. VII

Contritionem ex sua natura esse dispositionem ad gratiam, & eam ex natura rei ad illam requiri multùm differunt, 526. VI

Conuersio.

Conuersio actualis ad bonum commutabile non est necessaria in omni peccato, 156. interpretatiua sufficit, *ibid.*

Creare.

Creare in sacra scriptura idem aliquando significat ac facere ex præiacente materia, 455. IV

Creatio.

Creatio quo sensu dicitur esse gratia, 302. V

Cupiditas.

Cupiditas est nimius pecuniæ & diuitiarum affectus. 281. I

Cupiditas & superbia an & quomodo dici possint causæ & radices omnium peccatorum, 281. II. III.

D

Dæmon.

DÆMON aliquando ex propria libertate abstinet à graui tentatione, 322. V

Damnatus.

Damnati quomodo appetunt peccatum, 18. V. quomodo appetunt sui non esse, *ibidem*

Damnati non habent auxilium sufficiens ad resipiscendum, 404. V

Debitum.

Debitum contrahendi peccatum originale distinguitur ab eius contractione, 276. VIII. in quibus fuerit illud debitum, *ibid.* non fuit in Beatissima Virgine, 277. IV

Decretum.

Decretum in Deo duplex, generale, & particulare, 26. VIII

Delectatio.

Delectatio circa obiectum illicitum sub peccato mortali, vt sit peccatum mortale quid requirat ex parte intellectus, 233. I. IV

Delectatio morosa quibus modis possit causari, 233. V. ad quam sufficiat aduertentia virtualis, *ibid.* IV. ad quam requiratur actualis, *ibid.* firma & plena, 234. V. 235. VI

Delectatio rei turpis vt sit mortalis, ex parte obiecti debet habere malitiam mortalem, 239. VIII. non est per se peccatum mortale, quando habet pro suo obiecto cognitionem, veritatem, vel artificium ipsius operis cogitati, 239. I. potest aliquando per accidens esse peccatum mortale, *ibid.* III. diiudicatur terminari tantùm ad cognitionem, & non ad rem vt illicitam ex obiecto, 239. IV

Delectatio carnalis, quam alter coniugum durante matrimonio percipit ex actu matrimonij cogitato vt præsenti in absentia alterius coniugis, non est per se peccatum mortale, 239. IV

Delectatio illa, quam percipit vidua de copula matrimoniali præterita, vel sponsus de futura, prout ille actus est delectabilis conueniens sensui est peccatum mortale: prout verò illa est de præterita vel futura sub aliquo motiuo honesto non est per se peccatum mortale, 239. VI

Delectatio sumpta ex actu cogitato, qui per se est peccatum mortale, sub conditione tamen excludente rationem peccati, est peccatum mortale, 240. II

Delectatio, quæ est de actu illicito sub peccato mortali, qui tamen excusatur à mortali ob aliquem defectum; si quando adest id, ex cuius defectu excusabatur à culpa, percipiatur delectatio ob voluptatem, vel ob turpitudinem, quæ in illo est, peccatum mortale est: si verò ex eo quod actus iste fuit causa alicuius honesti effectus, non est peccatum, 240. V

Deliberatio.

Deliberatio quo sensu potest esse de fine, 46. V. VI.

Deliberatio non potest esse in Deo aut in Christo, 46. VI

Determinatio.

Determinatio alia causæ, alia actus, 13. VIII. vtriusque discrimen, *ibid.*

Desiderium.

Deum tradere aliquos in Desideria cordis eorum, quid sit, 285. VI

Deus.

Deus quomodo est obiectum actus mali, 84. VI. non potest dispensare vt quis sine peccato agat contra conscientiam, 128. IV. V

Deus est causa peccati causalitate naturali, non morali, 186. II

Deus quo sensu à Trident. dicitur non esse causa peccati, 187. I

Deus eodem modo concurrit physicè ad malum, quàm ad bonum, non moraliter, 319. III
Deus vt auctor naturæ potest diligi super omnia dilectione actuali & habituali, ab homine constituto in statu naturæ integræ, solis naturæ viribus agente, 329. V. potest etiam diligi amore concupiscentiæ, 330. II. non potest diligi à tali homine vt auctor gratiæ, 330. VI
Deus vt auctor naturæ potest ab homine posito in statu puræ naturæ diligi naturaliter pro breui tempore dilectione efficaci affectiuâ, 331. VII. non posset tunc naturaliter ita diligi, vt homo vellet sustinere martyrium, 332. IV. non etiam posset sic amari diuturno tempore, 332. V. vt auctor naturæ non potest diligi super omnia dilectione efficaci affectiuâ ab homine posito in statu naturæ lapsæ reparatæ tamen, agente solis naturæ viribus, 334. II
Deus dat suis amicis auxilia sufficientia ad implendam totam legem quoad sufficientiam, 350. III. ea denegat suis inimicis, *ibid.* IV
Deum operari vt velimus, & Deum operari velle inter se distinguuntur, 389. I. actus illi in quibus consistit gratia operans, ita sunt efficienter à nobis, vt tamen non sint à nobis liberè agentibus, sed à Deo nobis speciali modo in illarum productione assistente, 391. VII. sunt à Deo duobus modis, 393. V. quomodo generentur in nobis, 395. IV
Deus non dat actu singulis momentis adultis sufficientia media interna, quibus agant pœnitentiam de peccatis, vel aliquod bonum opus exerceant, 408. VI. vt iis dicatur sufficienter prouidere, quid requiratur, 409. III
Deus quomodo prædefiniat actus nostræ voluntatis, 428. III. quomodo possit imprimere voluntati aliquam formam, quâ talis constituatur, quæ possit quidem non agere, & tamen agat infallibiliter, 429. I
Deus non vtitur scientiâ mediâ, 442. IV
Deus neque ex aliqua lege vel pacto aut promissione, neque ex ipsa decentia aut honestate, neque etiam ex sua misericordia dat facienti quod in se est ex solis naturæ viribus primam gratiam actualem, 463. II. facienti quod in se est ex viribus actualis gratiæ dat infallibiliter illam gratiam, ad quam illa prior gratia immediatè ordinatur, 461. I
Deus potentiâ suâ absolutâ potest hominem iustificatum sine infusione gratiæ habitualis, etiam acceptare ad gloriam, 539. II. potest ita remittere peccata per extrinsecam condonationem, vt tamen illum non recipiat ad suam amicitiam supernaturalem, 539. V
Deus confert aliquando bona temporalia hominibus etiam extra gratiam ob bonas actiones naturalis ordinis, 459. I
Deus quas postulationes iustorum debet admittere, 565. VII
Deus quo sensu dicitur in sanctis non præmiare eorum merita, sed sua dona, 572. V
Dei mandata non sunt impossibilia, 31. II
Dei scientia non destruit libertatem, 27. III
Dei voluntas suam habet indifferentiam, 10. IV

Diffidentia.

quâ Diffidentiâ dicitur Christianis non esse diffidendum de remissione peccatorum, 482. VI

Diffundi.

Diffundi in scripturis sacris de quibus dicatur, 455. VI

Dilectio.

Dilectio est dispositio ad iustificationem, 506. VI
Dilectio actualis dispositiuè tantùm remittit peccata, 524. I
Dilectio Dei super omnia quid sit, 328. VI. ad eam quid requiratur, *ibid.*
Dilectio Dei super omnia, alia inefficax, alia efficax, 328. VIII. efficax alia actualis, alia habitualis, *ibid.* alia naturalis, alia supernaturalis, 329. I.
Dilectio Dei naturalis datur, 329. II. etiam supernaturalis, *ibid.*
Dilectio Dei naturalis super omnia non est dispositio ad gratiam, 331. IV
Dilectio Dei super omnia efficax affectiua includit propositum vitandi ea omnia, quæ pro eo statu violant amicitiam Dei, & propositum seruandi omnia præcepta, quæ sic diligentem obligant sub mortali, 334. V. VI
Dilectio Dei super omnia status puræ naturæ, est diuersa à dilectione Dei status naturæ lapsæ, 335. VIII
Dilectio Dei super omnia cur non æquè, potest exerceri ab homine in statu naturæ lapsæ reparatæ tamen, quàm quodlibet aliud opus bonum, 336. IV
Dilectio Dei super omnia quomodo potest esse bona in gentili, 337. V. VI

Diligentia.

quæ Diligentia requiratur ad ignorantiam inuincibilem, 242. III. quanta debeat esse, *ibidem* V.

Dispositio.

Dispositio vltima ad formam in naturalibus non est ab ipsa forma, sed ab agente, 496. VI
Dispositiones propriè loquendo non sunt sibi inuicem dispositiones, sed tantùm ad formam, 527. II

Dissonantia.

Dissonantia ad legem quibus modis possit terminare appetitum, 189. V

Dissonum.

esse Dissonum ad legem non est aliqua negatio, 188. VI

Dolor.

Dolor de peccatis est dispositio ad iustificationem requisita, 486. VII. necessaria, 487. III

Donum.

Dona Spiritus sancti non infunduntur in iustificatione, 532. I

Dubitans.

Dubitans quis de honestate operis, iudicans tamen nihil esse periculi in eius omissione tunc tenetur illud omittere, 131. VII
Dubitans quis de honestate operis & eius omissione debet per seipsum, vel ex aliorum consilio iudicare quodnam illorum sit malum, & si ambo sint mala, illud quod est minùs malum eligere, 132. III. si iudicet mala esse æqualia, liberum est ei eligere quod voluerit, *ibid.* VII. tunc si bonâ fide agat, non peccat, *ibid.* peccétne ratione negligentiæ, quòd inciderit in eum statum, vt è duobus malis, quæ sibi apparent æqualia, non possit vnum effugere, 132. VIII. quomodo peccet, *ibid.*

Dubitatio.

Dubitatio inter agendum potest nasci vel ex principiis intrinsecis rei, vel ex principiis extrinsecis, 129. II

Dubium.

Dubium aliud est vniuersale seu speculatiuum,

aliud particulare seu practicum, 129. III
Dubium practicum triplex, 129. IV.
in Dubiis quando pars tutior est amplectenda, 135. VI

E

Ecclesia.

ECCLESIA imponit aliquando pœnitentiam ad cautelam, 172. IV

Ecclesiasticus.

Ecclesiastici liber est Canonicus, 27. VIII. quomodo dicatur esse Salomonis, 28. I

Eductio.

Eductio formæ è subiecto alia naturalis, alia supernaturalis, 453. III

Effectus.

Effectus quando puniuntur pœna distincta, à pœna irrogata eorum causæ, 172. II
vt Effectus aliquis sit liber in sua causa quid requiritur, 167. VI

Electio.

Electio non potest esse in brutis, 36. V. 45. VII. est actus voluntatis, 44. II. dicit habitudinem ad intellectum, 44. IV. quomodo definiatur, 44. II
Electionis obiectum est medium prout est medium, 44. VII. debet esse quid possibile, 45. VI. quid particulare, *ibid.*
Electio nulla est, vbi vnicum datur medium, 45. VII
Electio potest esse in Deo & in Christo, 46. VI
ad quam Electionem requiratur consilium, 47. VII
ad Electionem cur præmittatur inquisitio, 47. VIII
Electio quomodo dicitur esse appetitus præconsiliati, 48. I
ex Electione agere, & ex deliberatione, quomodo differant, 48. I
Electio potest dari, quam non antecesserit consensus, 49. VI
Electio fit aliquando determinando solum medium assequendi finis, aliquando etiam determinando circumstantias, 51. VIII
Electio & vsus, quomodo inter se distinguantur, 51. VIII. 52.
Electio accipit præcipuam bonitatem vel malitiam ab obiecto, 97. II. est ascensus medij ad finem, *ibid.*
Electio, si consideretur ex parte obiecti materialis, non est semper tantæ bonitatis, quantæ est ipsa intentio, 116
Electio efficax quomodo potest esse impossibilium, 333. VI

Equus.

Equus famelicus cur duabus auenæ mensuris æqualibus & æqualiter distātibus propositis, ad vnam potiùs, quàm ad aliam accedit, 36. VIII

Errare.

Errare idem est ac à recto deflectere, 13. V
inter non Errare circa cognitionem obiecti, & illud certò cognoscere, datur aliquod medium, 310. VIII

Error.

Error, vt sit peccatum, sufficit vt sit voluntarius, 229. IV
Error alius intelligentiæ, alius morum, 13. V

Esaü.

Esaü cur non inuenit locum pœnitentiæ, 407. V

Eua.

in Eua non fuit peccatum originale, 276. IV. ipsâ solâ peccante cæteri homines non contraxissent peccatum originale, 276. V

Excommunicatio.

Excommunicatio non importat in peccantem inobedientiam specialem, 203. II

F

Facilitas.

FACILITAS & promptitudo ad omissionem alicuius præcepti vnde contrahatur, 174. VII

Fauor.

Fauoris externi nomine quid intelligatur, 532. IV

Fides.

Fides aliquando confunditur cum opinione, 133. V
Fides non impedit, quominus peccatum fidelis sit peccatum, 291. IV
quæ Fides sit ex auditu, 405. VII
Fides prærequiritur ad iustificationem, 475. VII
Fides apud hæreticos distinguitur triplex, 476. III
Fides iustificans non est fiducia, sed aliquis actus intellectus, 476. V
Fidei proprietates, quo sensu tribuuntur fiduciæ, 477. V
Fidei actus prærequisitus ad iustificationem, non est notitia, sed assensus intellectus, 478. VI
Fides diuina, quo sensu à S. Paulo dicitur esse argumentum, & à SS. Patribus demonstratio, 481. I
Fides specialis illius promissionis, quâ quis in particulari credit determinatè, peccata esse sibi remissa propter Christum, non est illa fides, quæ ad iustificationem prærequiritur in adulto iustificando, 481. IV
Fides in adulto ad iustificationem prærequisita est fides dogmatica, seu Catholica, 485. I
Fides naturalis in adulto nunquam sufficit ad iustificationem, 488. II. supernaturalis est absolutè necessaria, 488. V
Fides sola non est instrumentum sufficiens accipiendæ iustificationis, 506. V
Fidei & serpentis ænei in deserto quæ analogia, 510. VIII. 511. I

Fidelis.

Fidelis, quomodo debeat esse paratus reddere rationem de sua fide, 480. I

Fiducia.

Fiducia est effectus fidei, 477. II
Fiducia, quo sensu possit poni in bonis operibus, 571. VII

Filiatio.

Filiatio adoptiua à Deo est tantùm secundarius effectus gratiæ, 543. VIII

Finis.

Finis alius operis, alius operantis, 86. VII
Finis intentus ab operante est tantùm secundùm apparentiam bonus, quando obiectum est malum, 88. VIII
Finis operantis aggrauat malitiam peccati, ita vt quò finis est peior, eò etiam peccatum sit grauius, 212. IV

Formido.

Formido operantis secundùm conscientiam dubiam, quæ sit, 134. V

Fortitudo.

Fortitudo, quæ apparebat in gestis Gentilium in obeunda morte, non erat honesta ex intentione operantis, 326. V. fueritne aliquando ex gratia, *ibid.* VI

Fruitio.

Fruitio secundùm nomen desumitur à fructibus sensibilibus, 39. II. definitur quies & delectatio in fine amato & possesso, 39. III. fertur in bonum sub ea ratione, quâ est delectabile, 39. VI. est actus voluntatis, *ibid.* VIII. præsupponit lumen intellectus, 40. II

Fruitionis obiectum magis proprium est finis vltimus, 40. III. secundùm quid est intermedius, *ibid.*

Fruitio aliqua saltem impropria potest esse creaturarum, 40. VIII

Fruitio propriè dicta postulat amorem concupiscentiæ, 41. I. impropriè dicta amorem amicitiæ, *ibid.* perfecta postulat possessionem quæ sit de facto, 41. IV. imperfecta postulat tantùm possessionem, quæ sit secundùm apprehensionem, 41. V

Fruitio, quâ possidetur obiectum tantùm per apprehensionem, est distinctæ speciei ab ea, quâ possidetur de facto, 41. V

Fruitio Dei in via, & eius fruitio in patria, sintne diuersæ speciei, 42. II. III. IV

Fruitionis primum obiectum est finis possessus, non ipsa possessio finis, 42. VII

Fruitio non competit nisi naturæ cognoscenti finem, 43. VI. perfectiùs conuenit naturæ intellectuali, quàm brutis, *ibid.*

Fruitionis ab aliis actibus voluntatis discrimen, 43. VII

Furtum.

Furtum & omissio restituendi quomodo differant, 200. VII

plura Furta leuioris momenti multiplicata efficiántne aliquod peccatum mortale, 197. IV

G

Gratia.

GRATIÆ nominis multiplex acceptio, 302. quæ sit magis propria, quæ minùs, 303. III. IV

nomen Gratiæ tribuitur aliquando creationi & conseruationi, 302. V. quo sensu Pelagius admittebat gatiam, 303. VI. quo sensu admittunt Patres, *ibid.* VIII. 304. I

Gratiæ necessitas potest attendi quoad tria, 307. II

Gratia requiritur tantùm per accidens ad cognitionem veritatum naturalium collectiuè sumptarum, 311. I. quænam requiratur ad cognitionem eiusmodi veritatum, 311. III. an detur ex meritis Christi, *ibid.*

Gratia sitne necessaria ad cognitionem veritatum naturalium, *vide* Veritas naturalis.

Gratia, quo sensu requiritur à Patribus ad opus morale natutalis ordinis, 318. I. II. III. ad vincendam leuem tentationem, 321. II

Gratia naturalis non repugnat statui puræ naturæ, 325. III

Gratia est necessaria ad superandas graues tentationes, 326. VII. quæ & qualis esse debeat, 327. III. non est necesse, vt sit supernaturalis quoad substantiam, *ibid.* IV

Gratia est homini necessaria vt possit resurgere à peccato, 337. VIII. vt reparet rectitudinem naturalem, quam per peccatum amisit, 338. I

Gratia supernaturalis non est necessaria ad obseruationem præceptorum naturalium collectiuè sumptorum, si natura illius obseruationis secundùm se spectetur, 348. VIII. spectato rerum ordine, quem Deus instituit, necessaria est, 349. IV. se habet antecedenter ad illam, 352. I. quomodo, *ibid.* non se habet tantùm concomitanter, *ibidem* V. est necessaria iusto, vt in hoc statu naturæ corruptæ, reparatæ tamen per gratiam, diu bene moraliter operetur, & vitet omnia peccata mortalia, 353. IV. in quo consistat illud auxilium, 354. IV

Gratia est forma quædam accidentalis, 373. II. non est modus, *ibid.* IV. est qualitas propriè dicta, 373. V. est propriè in prædicamento, *ibid.* VIII. quo sensu censetur esse nobilior animâ, 374. V

Gratia sanctificans & charitas sunt vnus idémque numero realiter habitus, 374. VIII. earum effectus sunt planè iidem, 375. II. plusquam solo nomine distinguuntur, 380. VI. distinguuntur tantùm virtualiter, *ibid.*

Gratia, ne per diuinam quidem potentiam, potest à charitate separari, 376. I. II

Gratia qualis sit participatio diuinæ essentiæ, 380. IV

Gratia recipitur proximè in voluntate, remotè in anima, 381. III

Gratia & charitas sunt in vno eodémque subiecto, 381. III

Gratia definitur donum aliquod creatum ei, cui datur, omnino gratis concessum in via, ordinatum ad aliquid supernaturale obtinendum, 383. VI

Gratia gratis data quid sit, & in ampla & in stricta significatione, 384. I. II

Gratia gratum faciens quid sit impropriè & propriè sumpta, 384. II. III

Gratia quo sensu dicitur vita æterna, 179. VIII

Gratia quo sensu dicatur esse causa formalis nostræ iustificationis, 450. III

Gratia non desinit esse in subiecto per veram annihilationem, 455. I

Gratia nos facit tantùm filios Dei adoptiuos, non naturales, 468. VIII

Gratia illa, quâ formaliter mundamur à peccato, quare & vnde appellatur iustitia, 471. VI

Gratia iustificans infunditur iuxta mensuram contritionis, 526. VII. dilectionis, 527. IV

Gratiæ ad peccatum, quænam sit oppositio, 534. VII

Gratia & peccatum habituale mediatè tantùm opponuntur, 536. VI. 537. VI

Gratia plures habet effectus formales subordinatos, 541. VII. qui sint illi. *ibid.*

Gratiæ formalis effectus quis sit, 543. VI

Gratia quomodo reddit suum subiectum formaliter gratum, 544. III

Gratia supernaturalis non indiget aliquo fauore Dei externo ad hoc vt remittat omnia peccata mortalia ei, cui de facto infunditur, 545. V

Gratia & gloria non sunt perfectiones inter se necessariò connexæ, 554. VII

Gratia non est eius conditionis, vt ex se reddat eum, in quo est, dignum præmio, 554. VI

Gratiam primam dari infallibiliter, facienti quod in se est, potest intelligi diuersimodè, 462. II

Gratiam inter & peccatum, quæ oppositio intercedat, 541. II

in Gratiæ distributione ab Angelis ad homines non licet argumentari, 458. IV

se esse in Gratia nemo fide Catholicâ debet credere, nec potest, nisi peculiaris reuelatio sit facta de hac re ex singulari priuilegio, 547. IV

Gratia actualis considerata penes modum operandi adæquatè diuiditur in gratiam operantem & cooperantem, 398.I. considerata penes eum modum, quem seruat in iustificatione rectè diuiditur in præuenientem, concomitantem, & subsequentem, 398.VI. hæ diuisiones sunt inter se distinctæ, 399. II

Gratia actualis rectè & adæquatè diuiditur in sufficientem & efficacem, 400. I

Gratia excitans, adiuuans, præueniens, subsequens, concomitans, sufficiens, & efficax, continentur sub gratia operante vel cooperante, 398. II

Gratiæ congruæ efficacia in actu secundo pendet à libero arbitrio voluntatis, 446. VII. est immediatè ab vtroque, 449. I

Gratia cooperãs datur in nobis, 395. VI. non consistit in volitione mediorum ad salutem, 389. V. est liber consensus in pias illas cogitationes & affectiones in quibus gratia operans formaliter sumpta consistit, 395. VII. quis sit modus, quo Deus cooperans assistit nostræ voluntati in eliciendo consensu, 396.IV

Gratia cooperans sumpta actiuè est Deus, 396. VII

Gratia excitans adæquatè sumpta æqualiter duobus collata, non potest esse in vno sufficiens, & in alio efficax, 415. III

Gratiæ excitantis efficacia formaliter spectata non prouenit formaliter à libero consensu voluntatis, 416. VII. alia efficacia est in actu primo, alia in actu secundo, 418.I

Gratia efficax quid sit 399. IV. 412. I. datur, 400. IV. non est de eius ratione vt importet infallibilem consecutionem vitæ æternæ, 400. V. sumitur in actu primo & in actu secundo, 411. VIII. eius proprius finis quis sit, 412. VIII

Gratia efficax præcisè vt sic distinguitur realiter & entitatiuè à gratia sufficienti, 412. VIII. coalescit tam ex gratia interiori, quàm exteriori, 413.I. est etiam sufficiens, 413. III

Gratia efficax quà efficax superaddit aliquid gratiæ sufficienti, 416.I

Gratia efficax non destruit libertatem, 35.IV

Gratia efficax potest intelligi duobus modis consistere in congruitate, & quomodo, 434.I. quomodo concilietur cum libero consensu voluntatis, 434. VII

Gratia dicatúrne pedissequa voluntatis, 434. II

Gratiæ efficacis infallibilitas in quo consistat, 434. VIII

Gratia efficax non est necessaria necessitate antecedente, 437. VI

Gratia efficax est efficax in actu primo ex ipsa ratione sibi intrinseca, & non ex aliqua scientia, 438.II. non ex aliquo ordine ad scientiam Dei, 441. VIII

in Gratia efficaci primò est entitas Gratiæ; deinde modus, quo mouet voluntatem, 425. VI

Gratia rectè & adæquatè diuiditur in gratiam gratis datam, & gratum facientem, 385. I. illa diuisio est vniuoci in vniuocata, 386. VI

Gratia gratis data quomodo distinguitur à ministerio in Ecclesia constituto, 386.I.II

Gratia gratis data & gratia gratum faciens, in quo differant inter se, & in quo conueniant, 387. III. IV. quænam sit earum perfectior, 387. V

Gratia gratis data, cùm sit imperfectior, retinet nomen speciei, 384. IV

Gratia habitualis secundùm se est maximè sufficiens ad resistendum cuilibet tentationi, etiam grauissimæ, 354. VIII. non tamen considerando illam per ordinem ad subiectum, in quo est, 354. VIII

Gratia habitualis propriè educitur ex obedientiali potentia sui subiecti, 454. I

Gratia habitualis est quoad potentiam in voluntate hominis iustificandi, 454. III

Gratia habitualis consistens in virtutibus inhærentibus reperitur maior in vno homine, quàm in alio, 468. II

Gratia habitualis quâ certitudine dicatur esse causa nostræ iustificationis, 529. VIII. an illud sit certum de fide, *ibid.*

Gratia habitualis suapte natura sine fauore externo tollit & delet peccata mortalia, 532. V

Gratiæ habitualis causa finalis est gloria Dei; materialis anima, formalis eius essentia, 450. II

Gratiæ habitualis causa principalis completa iuxta potentiam ordinariam est solus Deus, 450. IV. etiam iuxta extraordinariam, 451. IV. incompleta potest esse aliqua creatura, 452. IV

Gratiæ habitualis productio in scripturis aliquando explicatur nomine generationis, 455. V

Gratia insufficiens nulla datur, 401. VI

Gratia iustificans cum auxiliis ei correspondentibus quomodo est sufficiens, vt iustus nunquam deserat Deum, 367. VII. an sufficiat iusto vt perseueret vsque ad mortem, etiam per breue aliquod tempus, 368. I

Gratia præueniens & subsequens quomodo opponantur inter se, 399. I

Gratiæ præuenientis efficacia non consistit in aliqua qualitate physicè prædeterminante voluntatem, 420. II

Gratiæ præuenientis efficacia, considerata in actu primo, consistit præcisè & formaliter in speciali aptatione vocationis cum voluntate vocati, 429. VIII. est tantùm moralis, 431. VI. comparatur exemplo medici, & hominis alteri amicissimi, 432. III. IV. alia est generica, alia specifica, 433. I

Gratia sufficiens includit & piam illustrationem intellectus & piam motionem voluntatis, 395 II

Gratia sufficiens quid sit, 399. IV. datur, 400. III

Gratia sufficiens dat homini saltem in radice posse perseuerare, 401. VII. qui habent gratiam sufficientem, non carent aliquo necessario necessitate antecedenti ad producendum actum, 401. II

Gratia sufficiens alia interna, alia externa, 402. V. externa potest dari vel immediatè, vel mediatè, 402. VI

Gratia sufficiens externa confertur infantibus, tam in vteris maternis, quàm extra, ante baptismum morientibus, 402 VIII

Gratia sufficiens interna datur infidelibus adultis, qui nunquam audierunt prædicationem Euangelij, 404. VIII

Gratia sufficiens datur obduratis & excæcatis, 406. V. datur adultis omnibus, quoties occurrit aliquod præceptum obseruandum, vel quædam tentatio superanda; licèt Deus non singulis momentis actu det illis sufficientia auxilia interna, quibus agant pœnitentiam, vel bonum opus exerceant, 408. VI

Gratia sufficiens in eo consistit, quòd det ipsi homini posse bene operari, & vt bene operetur, si voluntas consentiat, 410. III. non in eo

consistit,

consistit, quòd det homini potestatem ad agendum, non autem conferre vt agat, 410. VI. distinguitur realiter à gratia efficaci, 412. VIII. coalescit tam ex gratia interiori, quàm exteriori, 413. I
Gratia sufficiens inadæquatè sumpta potest esse idem realiter & entitatiuè cum aliquo ipsius gratiæ efficacis, 414. IV
Gratia sufficiens habet tantùm congruitatem genericam, non specificam, 433. II
Gratia sufficiens, licèt non sortiatur suum effectum, non dicitur dari frustrà, 436. VII. quomodo vt sufficiēs dicatur præscindere à suo effectu, 436. VII. quamuis sortiretur effectum, non transiret in speciem gratiæ efficacis, *ibid.*
Gratiæ sufficientis efficacia in actu secundo pendet à libero arbitrio eius, cui à Deo offertur, 446. IV
Gratia operans quo sensu dicitur præuenire in sancta cogitatione, & in cæteris comitari, 394. VI. quo sensu dicitur esse operans, *ibid.* VIII
Gratia operans & gratia cooperans, sunt duæ gratiæ realiter inter se distinctæ, 397. II. diuersimodè concurrunt ad consensum voluntatis, 397. VII
diuisio Gratiæ in operantem, & cooperantem, est diuisio gratiæ actualis, 388. III. per quandam accommodationem conuenit gratiæ habituali, 388. VI
Gratia operans datur, 388. VIII. non est qualitas aliqua transiens producta à Deo in anima hominis, 389. V. non consistit in prima illa intentione, quâ voluntas intendit ipsum finem suæ salutis, 389. IV. non est qualitas, quæ ad instar motus alicuius impressa intellectui & voluntati compleat virtutem illorum, vt possint elicere supernaturales illustrationes, 389. VI. consistit formaliter in subitis & indeliberatis actibus intellectus & voluntatis à Deo infusis, quibus ab eo illustramur ad liberè prosequendum bonum supernaturale, & fugiendum malum, 390. VII. illi actus ita sunt efficienter à nobis, vt tamen non sint à nobis liberè agentibus, sed à Deo speciali modo nobis in illarum productione assistente, 391. VII. quomodo generentur in nobis, 395. III
Gratia operans quam cogitationem intellectus importet, 393. VII. 394. I. an essentialiter requirat aliquem actum voluntatis, & quem, 394. IV
Gratiarum actio Deo facta sese extendit ad quodcumque beneficij accepti genus, 318. VIII

Grauitas.

Grauitatis nomine in peccato quid intelligatur, 208. VIII
Grauitas peccati potest distingui triplex, 208. VIII
Grauitas obiecti peccati diiudicatur ex bono, cui opponitur tale obiectum malum, 209. III

H

Habere.

HABERE naturam, esse aliquid, esse rem, sunt synonyma apud Patres, 181. I

Habitus.

Habitus quo sensu se habeat medio modo inter actum & potentiam, 151. I
Habitus respectu suorum actuum habent rationem principij æquiuoci, 151. V
Habitus acquisiti in quo differūt ab infusis, 531. V
Habitus studiosi non distinguuntur inter se specie secundùm excessum & defectum, 205. VI
Habitus vitiosi possunt remanere simul cum virtutibus acquisitis, 153. III. tunc remanent secundùm vniuersalem rationem habitus, 153. non habent propriè oppositionem cum virtutibus infusis, 154. I
Habitus virtutum moralium per se infusarum requiruntur tanquam complementum iustificationis, 529. III

Hæsitatio.

Hæsitatio quomodo distinguatur à formidine, 133. IV

Hebræi.

cum Hebræis retinentibus supellectilem Ægyptiorum non fuit dispensatum, 128. VII. VIII

Homicidium.

aliquis vacans rei sibi illicitæ, si tamen per ignorātiam inuincibilem committat Homicidium, an tunc excusetur à tota pœna, quæ contrahitur per homicidium, 250. VIII
Homicidium multiplici lege prohibitum non est multiplex specie peccatum, 202. VII

Homo.

Homo quomodo differat à cæteris animantibus, 147. VI
Homo tenetur apponere finem honestum suis actionibus, 109, II
Homo in statu innocentiæ cur potiùs à Deo præseruabatur à venialibus, quàm à mortalibus, 299. IV
Homo in quolibet statu positus, solis naturæ viribus, potest secundùm potentiam physicam & moralem quamlibet veritatem naturalem ex parte medij sumptam distributiuè cognoscere, 307. VIII. potest etiam potentiâ physicâ cognoscere veritates eiusmodi collectiuè sumptas, 309. V. non potest in vllo statu potentiâ morali, solis naturæ viribus, cognoscere omnes veritates speculatiuas naturales collectiuè sumptas, 310. III. an tunc requirat gratiam tantùm per accidens, 311. I. quam requirat, *ibid.* II
Homo in quolibet statu positus potest secundùm vtramque potentiam absque gratia certò cognoscere omnes veritates practicas naturales sumptas diuisiuè, 311. VI. potest etiam circa eas elicere cogitationem congruam ad mouendum voluntatem, vt habeat bonum affectum, 313. V
Homo constitutus in statu naturæ lapsæ, etiam leui vexatus tentatione, potest potentiâ morali & physicâ efficere absque gratia quodcumque bonum naturale seorsim sumptum, 315. IV. potest etiam superare quamlibet leuem tentationem contrariam legi naturæ diuisiuè sumptum, 319. VI. non potest naturaliter superare grauem tentationem, 322. VIII
Homo constitutus in statu naturæ integræ potest cum solis viribus inclusis in illo statu diligere Deum super omnia, vt auctorem naturæ dilectione effectiuâ & affectiuâ, 329. VI
Homo in statu naturæ puræ potuit ex solis suis viribus pro breui aliquo tempore exercere efficacem affectiuam dilectionem Dei super omnia, prout Deus est auctor naturæ, 331. VII. non potuit in statu naturæ lapsæ, 334. II. in statu naturæ lapsæ non potest sine gratia resurgere à peccato, 337. VIII
Homo siue in statu naturæ puræ siue corruptæ non potest absque gratia seruare quoad solam suam substantiam omnia præcepta legis naturæ sumpta collectiuè: similiter nec om-

nia bona moralia naturalis ordinis sumpta collectiuè facere, 340. II. etiam pro breui tempore, 347. II. quam gratiam tunc requirat, *vide* Gratia.

Homo quo sensu potest esse sine peccato, 357. III bene operando moraliter ex solis naturæ suæ viribus reddit se tantùm negatiuè minùs ineptum ad recipiendum primam gratiam, 461. VII. non potest solis naturæ viribus efficere aliquod opus, quod pertineat ad obtinendum primam gratiam, vel quod sit aliquod initium illius, 457. VI. solis naturæ suæ viribus non potest per aliquem actum bonum meritoriè solùm de congruo sese disponere ad primam gratiam, 459. VII

Homo creatus in puris naturalibus posset iustificari à Deo per nudam, & simplicem condonationem, 535. V. inter eum sic constitutum, & Deum, non daretur verus amor amicitiæ, 535. VIII

Homo etiam ordinatus ad finem supernaturalem potest iustificari per condonationem extrinsecam, 536. IV

Homo potest per puram Dei condonationem ita obtinere remissionem peccatorum, vt tamen non recipiatur in amicitiam Dei supernaturalem, 539. V. in quo statu & ordine talis homo esset, *ibid.* possitne iustificari per puram condonationem extrinsecam & admitti in Dei amicitiam sine vlla mutatione physica, 539. VIII

Homo non potest sibi mereri ex condigno primam gratiam iustificantem, 563. III. potest per absolutam Dei potentiam, *ibid.* IV

Homo iustus non potest mereri de condigno primam gratiam pro reparatione à lapsu mortali futuro, 564. I. non potest de condigno sibi mereri remissionem peccati mortalis, 564. II. iustificatus potest mereri remissionem peccati venialis, & satisfactionem pœnæ temporalis, 564. V. non potest sibi mereri de condigno remissionem pœnæ debitæ peccato mortali, 564. VII. etiam de absoluta Dei potentia, *ibid.* VIII

Homo per actus supernaturales tempore antecedentes iustificationem, potest mereri aliquod auxilium, mediante quo perueniat ad primam gratiam habitualem; & per actus supernaturales vltimò dispositiuos ad gratiam, qui sunt simul tempore cum illa, potest eam mereri de congruo, 565.

Homo iustificatus non meretur de congruo primam gratiam tam excitantem, quàm habitualem pro reparando lapsu futuro, 565. V

Homo cur potiùs possit per scelera mereri obstinationem, quàm perseuerantiam per bona opera, 567. VIII

Homines quo sensu dicuntur filij iræ, 33. VIII

I

Iacob.

IACOB post factum cognitum, quomodo potuit gaudere de accessu ad Liam, 123. IV

Idolum.

Idolum quo sensu dicitur esse nihil, 180. IV

Idoli, & peccati comparatio in quo consistat, 180. VII

Ieiunium.

Ieiunij violatio est peccatum commissionis, 201. III

Ignorans.

in Ignorante vincibiliter requiritur vt habeat aliquam notitiam, saltem confusam, quòd teneatur acquirere scientiam oppositam suæ ignorantiæ, 242. I. 243. III

Ignorantia.

Ignorantia definitur carentia scientiæ eius, quod debet sciri ab eo, in quo est ignorantia, 241. VI. quomodo distinguatur à nescientia, *ibid.* variæ illius diuisiones, *ibid.* VIII

Ignorantia iuris quid sit, 241. VIII. facti quid sit, *ibid.* vincibilis quid sit, 242. I. inuincibilis, *ibid.*

Ignorantia affectata quid sit, 242. VII. crassa & supina quid, *ibid.* leuis quid sit, 242. VIII. leuissima quid, *ibid.*

Ignorantia antecedens, concomitans, & consequens quid sit, 242. VIII. 243. per ordinem ad quid sic dicatur, *ibid.* quomodo reducatur ad diuisionem ignorantiæ in vincibilem & inuincibilem, 243. III. vtraque potest esse vincibilis & inuincibilis, *ibid.* IV

Ignorantia quænam sit peccatum, 229. III

Ignorantia potest esse causa actus peccati, non per se, sed per accidens, 243. VIII. quæ ignorantia sit causa peccati, 244. V

Ignorantia, quando se habet concomitanter ad actum peccati, 245. I. quænam sit peccatum, 245. II. quæ non sit, *ibid.*

Ignorantia habitualis vincibilis est tantùm peccatum virtualiter, quatenus est effectus peccati ratione negligentiæ; vel causa peccati, quatenus defectu scientiæ committimus peccatum, quod aliàs non faceremus, 245. V. actualis est formaliter peccatum, 246. IV. quænam sit speciale peccatum, 247. II

Ignorantia quænam excuset à peccato, 247. VIII. 248. I. 249. II

vt Ignorantia excuset à peccato non est necesse, vt operans vacet tantùm rei licitæ, 249. IV

Ignorantia excusans à culpâ, etiam excusat à pœnâ, 249. VI. quandonam non excusans à culpa excusat à pœnâ, 249. 250. per ignorantiam delinquentes quandónam pœnas iure præscriptas incurrunt, 249. VII

Ignorantia quandonam minuat peccatum, quandonam augeat, 251. III. IV

Illapsus.

Illapsus quid sit, 383. quomodo Deus illabatur animæ in iustificatione iusti, 383. V

Illiteratus.

Illiteratus æquè potest agere ex opinione probabili, relictâ probabiliori, quàm literatus, 137. I

Imago.

Imago Dei supernaturalis deleta fuit in nobis per peccatum originale, non naturalis, 280. III

Imago & idolum quomodo inter se differunt, 180. V

Immortalitas.

Immortalitas status iustitiæ originalis in quo consistebat, 280. IV

Imperans.

Imperans & suscipiens imperium aliquando sola ratione distinguuntur, 56. VIII

Imperium.

Imperium aliud internum, aliud externum, 53. V. quid sit internum, *ibid.* VI

Imperium internum quomodo fit voluntati, 55.

II. ad quid requiratur, 55. V
Imperium voluntatis quomodo definiatur, 55. VI
Imperium quodnam iudicium includat, 54. V
Imperij obiectum debet esse quid practicum, 54. III. actus in quo consistat, 54. V
Imperij & vsus distinctio, 54. IV
Imperium internum primò, & per se dirigitur ad voluntatem, 54. IV
ad Imperium requiritur aliquis actus voluntatis, 54. II

Impositio.

in Impositione nominum sæpe aliud est id, à quo nomen imponitur, ab eo ad quod significandum imponitur, 64. I

Impossibilitas.

Impossibilitas resistendi graui tentationi est simpliciter, & absolutè impossibilitas, 328. I

Impotentia.

Impotentia moralis resistendi grauibus tentationibus non inducit necessitatem, 327. VI. quomodo concilietur cum libertate, *ibid.* VII. cur sic dicatur, 321. II
Impotentia seruandi totam collectionem præceptorum naturalium potest dici moralis, & physica, 348. I

Imputabile.

esse Imputabile in communi non est idem formaliter cum esse morali, 64. V. est aliquid consequens esse morale, 64. VI

Inclinare.

Inclinare voluntatem, & eam necessitare valde differunt, 25. VIII

Indifferens.

esse Indifferens quibus rebus tribuatur, 105. VIII

Indifferentia.

Indifferentia quoad entitatem non est in Deo, sed tantùm quoad terminationem, 22. IV
Indifferentia ad bonitatem & malitiam moralem in actu sitne aliqua particularis moralitatis species, 106. II
Indifferentia alia causæ, alia effectus, 14. II. III
Indifferentia actus sumpta formaliter quid sit, 10,. VI
Indifferentia causæ non reperitur in amore beatorum, 15. VIII
Indifferentia alia formalis, alia obiectiua, 6. IV. alia actiua, alia passiua, 8. VI. indifferentia formalis actiua requiritur ad libertatem, 9. III
Indifferentia ob ectiua sitne radix, an conditio indifferentiæ formalis, 8. III. IV
Indifferentia passiua non sufficit ad libertatem, 8. VIII. nec indifferentia obiectiua, 9. III

Inductio.

in vera & propriè dicta Inductione quid requiratur, 345. II

Inducere.

Induere nouum hominem quid sit, 514. VII

Induratio.

Induratio reproborum alio modo tribuitur Deo, quàm electio bonorum, 407. II
Induratio dicit tantùm subtractionem specialium auxiliorum, 407. II

Induratus.

Induratus quo sensu dicitur non posse corrigi, 407. III

Infantes.

Infantes tam in vteris maternis quàm extra ante baptismum morientes habent sufficiens externum auxilium supernaturale, quo saluentur, 402. VIII

Infideles.

Infideles adulti, qui nunquam audierunt prædicationem Euangelij, habēt auxilium aliquod supernaturale internum sufficiens, 404. VIII
Infideles quam habent ignorantiam circa res fidei, 405. I. sitne illis culpabilis, *ibid.*
Infideles à Deo vt fine naturali se auertentes, etiā ab ipso vt fine supernaturali se auertunt, 535. II

Infundi.

Infundi de quibus dicatur in scripturis sacris, 455. VI

Inhonestum.

Inhonestum quando censetur esse honestum ex ignorantia excusante, 118. VIII

Inobedientia.

vt Inobedientia constituat speciale peccatum, quid requiratur, 163. VII

Inquisitio.

Inquisitio secluso iudicio dicitur consilium tantùm inchoatiuè, 47. IV. quo sensu est causa iudicij, *ibid.*

Inscrutabile.

quomodo sit Inscrutabile, cur ex duobus iustis vnus perseueret, alter minimè, 371. IV

Intellectus.

Intellectus quo sensu sit superior voluntate, 53. VIII
Intellectus vt est ratio superior potest imperare sibiipsi, etiam vt est ratio inferior, 56. VIII
Intellectus actus quoad exercitium imperantur à voluntate, 57. II. quinam. *ibid.*
Intellectus apprehensio quoad speciem actus non subiacet imperio voluntatis, 57. III, nec iudicium euidens secundùm veritatem, vel falsitatem, 57. VI. non euidens subiacet, 58. I
Intellectus sic dicitur quatenus simplici apprehensione percipit veritatem, 228. VII
Intellectus seu ratio vt dirigens est subiectum omnium peccatorum, 227. VIII. quomodo id debeat intelligi, 229. VII
Intellectus, vt est cognoscens est subiectum erroris, & ignorantiæ eorum, quæ quis potest, & tenetur scire, 228. VIII
Intellectus speculatiuus quomodo fit extensione practicus, 445. VIII

Intensio.

quando Intensio est obiectum volitionis, non semper tota quantitas intensionis intenta reperitur in ipsa electione, vel in opere, 116. VI

Intentio.

Intentio quid sit, 37. VII. est actus solius voluntatis, *ibid.* VIII. quomodo dicitur oculus, 38. II. quomodo lumen, *ibid.* III. versatur tam circa finem intermedium, quàm circa vltimum, 38. IV. quomodo feratur circa finem intermedium, 38. V

S. Ioannes Baptista.

S. Ioannes Baptista non fuit immunis à peccato veniali, 360. III

Ire.

Ire, & trahi respectu voluntatis, quæ differentia, 460. II

Iudex.

Iudex non potest licitè ferre sententiam pro eo, cuius causa est tantùm probabilis, contra eum cuius causa est probabiliòr, 136. V
Iudex condemnans nocentem probatum per testes, quem certò nouit esse innocentem, non agit contra conscientiam, 121. IV

Iudicium.

Iudicium euidens secundùm veritatem, vel falsi-

tatem non subiacet quoad specificationem imperio voluntatis, 57. VI. non euidens subiacet, 58. I
Iudicium requiritur ad consilium, 46. VII. non antecedit necessariò, vel subsequitur consilium, 47. II
Iudicium practicè practicum quid sit, 10. VI
ad Iudicium prudentiale quid sufficiat, 312. II

Iuramentum.

Iuramentum contra bonos mores, quando putatur esse de re bona, obligat, 126. V

Ius.

Ius hæreditatis æternæ est tantùm secundarius effectus gratiæ, 544. I

Iustificare.

Iustificare sumitur aliquando in scriptura sacra pro iustitia & eius incremento, 469. VII. habet etiam significationem forensem, 469. VIII

Iustificatus.

Iustificatus qualis foret, si Deus ab eo tolleret habitum gratiæ, 525. VIII
Iustificati non accipiunt remissionem peccatorum, quando moriuntur, 498. VIII

Iustificatio.

Iustificatio quas habeat acceptiones, 469. III
Iustificatio duplex, 471. VIII. quomodo definiatur, 472
Iustificatio impij includit formaliter renouationem animæ, 501. IV
Iustificatio non fit formaliter per iustitiam Christi Domini imputatam, vt complentem insufficientiam iustitiæ nobis inhærentis, 518. VIII
Iustificatio non fit per actum supernaturalem dilectionis, aut contritionis, tanquam per causam formalem partialem, 517. VII
Iustificatio tribuitur aliquando fidei, 529. I. spei, *ibid.* II
Iustificatio quo sensu dicitur ædificium spirituale, 529. IV
Iustificatio non potest fieri absque fide & spe, 529. VII
Iustificatio vt communiter fit non est opus miraculosum, 551. III. spectata secundùm bonum, quod creaturæ communicat, est maius opus ipsa creatione, *ibid.* IV. spectata secundùm modum, est minus, *ibid.* sitne opus maius ipsâ Incarnatione, maternitate Beatissimæ Virginis, ipsâ transsubstantiatione, ipsâ visione beatificâ, 551
Iustificatio, quæ est sine peccato, est posterior in ratione beneficij illâ, quæ est cum peccato, secùs in ratione proportionis, 552. II
Iustificatio fiátne in instanti, 552. III. quo ordine, *ibid.* VIII
Iustificationis nostræ causa formalis non est iustitia inhærens animæ Christi Domini, vel iustitia operum eius nobis imputata, sed est iustitia & gratia nobis inhærens à Deo nobis per Christum donata, 511. III
Iustificationis causa formalis in sacramento est habitus gratiæ, 519. VII. etiam extra sacramentum, 520. V
Iustificationis adæquatè sumptæ quænam sit causa totalis, 518. VII. essentialiter tantùm sumptæ quæ sit, 528. *ibid.*
ad Iustificationem possunt & debent homines adulti sese disponere, 473. VI. non ex natura rei, sed ex sola Dei ordinatione, 474. II
ad Iustificationem quænam ex parte voluntatis prærequirantur dispositiones, 486. III. quæ necessariæ, quæ vtiles, 487. II. quæ in sacramento sit necessaria, 489. VI
ad Iustificationem adultorum, dum illa fit per realem susceptionem sacramenti, non est necesse vt eo tempore, quo iustificatio fit, actualis deuotio existat, 489. VI
in Iustificatione renouationem animæ concomitanter contineri fatentur hæretici, 501. I
in Iustificatione sumpta adæquatè reperiuntur duæ mutationes realiter distinctæ, 503. IV. quænam ex illis sit potior, 504. V
in Iustificatione quænam infundantur, 530. V quæ virtutes, *ibid.* VIII. quæ dona, 531
in Iustificatione magis relucet misericordia Dei, & magnificentia, quàm in glorificatione & id genus cæteris, 552. I
de Iustificatione, Lutheranorum & Caluinistarum hæreses, 506. I
Iustificationes omnes sunt eiusdem speciei infimæ, 522. III
Iustificationes factæ per extrinsecam Dei condonationem sintne eiusdem rationis cum aliis, 540. IV

Iustitia.

Iustitia potest habere duplicem correspondentiam ad regulam; exactam vnam, alteram minùs exactam, 518. V. alia est, quâ formaliter iustificamur, & alia quâ Deo satisfacimus, 515. II
Iustitia Christi Domini nunquam dicitur fidelibus imputari, 513. IV
Iustitia increata Dei non est formalis causa nostræ iustificationis, 505. III
Iustitiæ inhærentis cum peccato Adæ comparatio, 511. VII. 516. II
Iustitia nostra, quo sensu dicitur esse nulla, 77. I 500. III
Iustitia nostra quo sensu dicitur potiùs constare remissione peccatorum, quàm operatione virtutum, 515. V
Iustitiæ nostræ quo sensu dicuntur esse quasi pannus menstruatæ, 474. IV
Iustitia nostra, quo sensu dicitur à Propheta quasi pannus menstruatæ, 77. V
Iustitia originalis quid sit, 264. II. data fuit primo parenti, vt in posteros transfunderetur, *ibid.* eius effectus, *ibid.*
Iustitiæ perfectio potest esse duplex, vna essentialis, accidentalis altera, 518. IV

Iustus.

Iustus non potest in hoc statu per gratiam diu bene moraliter operari & vitare omnia peccata mortalia sine aliquo speciali gratiæ auxilio, 353. IV. quodnam sit illud speciale auxilium gratiæ, 354. III
Iustus potest cum gratia sua iustificante & auxiliis ordinariis ei correspondentibus viuere pro aliquo breui tempore sine vllo peccato veniali, 356. II. quantum sit spatium breuis illius temporis, 356. VI. non potest per longum aliquod tempus, multò minus per totam vitam, fugere omnia peccata venialia, 356. VIII. qualis sit illa impotentia, 358. V
Iustus aliquis potest esse in tanta habituali gratia, vt cum auxiliis ordinariis & ei correspondentibus possit, etiam citra aliquod priuilegium, euitare per longum tempus, vel etiam per totam vitam, ea omnia venialia, quæ sunt talia ex suo obiecto, 358. VII. potest ex speciali Dei priuilegio per longum aliquod tempus euitare omnia & singula venialia quomodocumque spectata, 359. IV. cui iusto priuilegium illud fuerit concessum, 359. IV

Iustus indiget aliquo speciali auxilio ad exercendum singulos actus quoad substantiam supernaturales, 361. VII
Iustus vltra gratiam habitualem quam habet, & vltra omnes virtutes simul cum illa infusas, adhuc indiget aliquo speciali auxilio, vt perseueret vsque ad mortem, 365. I. etiam per breue tempus, 368. I
Iustus non potest sibi mereri de condigno perseuerantiam, 567. IV. potest de congruo, 568. III
Iustus potest sibi mereri de condigno vitam æternam, 568. VII
Iustum habere potentiam ad accipiendum à Deo speciale auxilium, quo possit perseuerare, & illud, quo de facto perseueret, inter se distinguuntur, 370. IV
Iustus quilibet non semper habet moralem potentiam proximè sufficientem ad perseuerandum, 370. VI. habet remotè sufficientem, *ibid.* VII. 372. III
Iustus potest sibi mereri bona téporalia, vt conducunt ad vitam æternam, 572. VIII
Iustus secundùm ordinariam Dei potentiam non potest mereri de condigno alteri primam gratiam, 574. cur possit potiùs pro altero satisfacere, *ibid.*
Iustus non potest secundùm ordinariam Dei potentiam mereri de condigno alteri primam gratiam, 574. potest alteri mereri bona temporalia, vel spiritualia, quibus sese disponat ad consequendam gratiam, 575.

L

Lex.

Lex quandonam censetur in peccante requirere scientiam vel dolum, 250. V
Lex alia æterna, alia naturalis, 191. V. vtraque explicatur, *ibidem.*
Lex æterna est æternum dictamen existens in mente diuina, quo Deus iudicat hoc esse bonum & honestum, tali & tali modo faciendum, 114. V
Lex æterna est directiua & præceptiua, 115. III
Lex æterna quomodo sumitur in definitione peccati, 191. III
Lege æternâ sublatâ tollitur omnis bonitas actionum, 115. I
Lex vetus quo respectu dicitur esse infirma, 340. V
Legis transgressio potest fieri tribus modis, 206. VII VIII
ante Legem omnem imperatiuè præceptiuam, vel prohibitiuam, adhuc intelligitur aliquis actus moralis esse formaliter & intrinsecè malus, 192. III
ante Legem omnem dirigentem nullus actus est formaliter malus, 192. V

Libertas.

Libertas alia à seruitute, alia à coactione, alia à necessitate, 1. IV. sunt alij libertatis modi sed metaphorici, *ibid.* 53. VI. VII
Libertas à necessitate, alia contradictionis, alia contrarietatis, 1. IV. vtraque sufficit ad liberum arbitrium, 2. I. libertas à seruitute nihil facit ad liberum arbitrium, 2. I
Libertas non potest esse in intellectu, 5. III
Libertatis radix sítne in intellectu, 8
Libertas creata, quam includat indifferentiam, 22. VII.
Libertas tantùm à peccato fuit per peccatum primi parentis deperdita, 34. V. VI.
Libertas dicit modum aliquem entitati actus superadditum, 69. III

Liberum.

Liberum arbitrium significat liberam in agendo voluntatem, 1. I. II. cur dicatur liberum, cur dicatur arbitrium, *ibid.* cur potiùs dicitur arbitrium, quàm iudicium, 1. III
ad Liberum arbitrium requiritur libertas à necessitate, 2. II. ad illud libertas à coactione est insufficiens, *ibidem.*
Liberum arbitrium non consistit in actibus intellectus aut voluntatis, 4. II. significétne actum, an potentiam, 4. VI. non est aliquis habitus, *ibidem.* non est potentia motrix, 5. I. non est aggregatum ex intellectu & voluntate, 5. II. non est intellectus, 5. III. est ipsa voluntas, *ibid.* VII. non superaddit aliquid voluntati, 6. I. est potentia actiua, quatenus producit suos actus, passiua quatenus eos recipit, 7. II.
Liberum arbitrium est in Deo, 21. VIII. quid sit in Deo, 22. VII. est in Angelis, 22. VIII. est in homine quoad actiones naturales & ciuiles, 23. id lumine naturali innotescit, 25. IV. est quoad actiones supernaturales, 27.
Liberum arbitrium non est in brutis, 36. V
Liberum arbitrium potest saluari in libertate contradictionis, 8. I. ad illud non sufficit indifferentia passiua, 8. VIII. nec indifferentia obiectiua ex parte rationis, 9. III. requiritur indifferentia formalis actiua ex parte voluntatis, 9. III
Liberi arbitrij definitiones variæ, 7. V. quæ sit legitima, 7. VII
Liberi arbitrij actus alij eliciti, alij imperati, 37. II. III. eliciti alij circa finem, alij circa media, *ibidem.*
ad Liberè agendum quæ sint requisita, 7. VIII
Liberè agere pertinet ad genus naturæ respectu rationalis creaturæ, 63. II

Libido.

Libido quo sensu dicitur causa peccati originalis, 269. VII

Loquutio.

Loquutio Dei interior ex parte intellectus quid sit, 394. II

Loth.

Loth non contraxit culpam ex commisso incestu cum filiabus, sed tantùm ex ebrietate, 169. VII. VIII. eius ebrietas quomodo dicitur origo incestus, 170. I

M

Macula.

Macvla peccati datur, 281. VIII. idem est quod peccatum habituale, *ibidem.* vnde sic dicitur, *ibid.* VII. *Vide* Peccatum habituale.

Malitia.

Malitia opponitur virtuti, quantum ad id quod consequitur ad essentiam virtutis, 143. VI
Malitiâ in actu multiplicatâ non multiplicatur peccatum, 100. I
Malitia formalis tota est in actu interiori, 221. VII. fundamentalis est priùs in actu exteriori, quàm sit formalis in interiori; & formalis est priùs in interiori, quàm in exteriori, 221. VI
Malitia moralis in actu non sumitur ex habitu-

dine ad præcepta quibus prohibentur peccata, 84. II. desumitur ab obiecto quod est turpe, & rectæ rationi dissonum, 84. IV. VIII. actus moralis non desumit malitiam ab obiecto nisi formaliter spectato, 84. VI
Malitia moralis non est formaliter aliqua priuatio, 175. I. in peccato commissionis est aliquid reale & positiuum, 183. IV
Malitia moralis peccati commissionis est modus aliquis consistens in positiuâ habitudine ipsius actus, terminata ad obiectum vt est legi dissonum, 187. IV
ad Malitiam actus moralis non est necesse vt referatur ab operante ad malum finem extrinsecum, 87. VI
Malum aliud simpliciter & absolutè, aliud respectiuè, 181. VII. quodnam ex illis dicitur consistere in pura priuatione, ibidem.
Malum quo sensu diuiditur in malum culpæ, & pœnæ, 285. II
Malum & bonum opponuntur inter se contrariè, 184. II
Malum artificiale est aliquid positiuum, 182. VII
Malum morale quo sensu dicitur esse malum alteri, 182. I
esse Mala quædam, quia prohibita, quo sensu dicatur, 191. 192

Martyr.

Martyr suo martyrio admiscens aliquid vanæ gloriæ quod sit veniale, non desinit consequi palmam, 91. V. quomodo tunc remittetur illud peccatum veniale, 91. VI

S. Matthæus.

S. Matthæus sese disposuit ad iustificationem, 475. IV

Medicus.

Medicus vbi certum est periculum corporis non habens vsitatum remedium potest vti inusitato, si putetur sufficiens, 138. VII

Meritum.

Meriti nomen reperitur in scripturis sacris, 553.
Meritum quomodo definiatur, 553. III. in concreto, & in abstracto, ibid. IV. aliud de congruo, aliud de condigno, 553. V
Meritum de congruo datur, 553. VI. quæ sint illius conditiones, ibid. est tantùm imperfectè meritum, 554. II
in Merito adæquatè spectato considerantur persona præmians, merens, & opus meritorium, 554. III
ad Meritum de condigno requiritur promissio Dei, 554. IV. etiam antecedenter ad meritum, 555. IV. requiritur gratia iustificans, 555. VIII. vt, qui meretur sit viator, 556. V. vt actus sit positiuus, 556. VI. liber, ibid. VII. nunquam etiam per absolutam Dei potentiam necessarius, 557. I. debet esse bonus & honestus honestate morali, 557. II. excludere omnem malitiam moralem, ibid. V. an, & quomodo debeat esse supernaturalis, 558. III
Meritum quo sensu tribuitur charitati, 559. V
Meritum in iustis hominibus non est iniuriosum Christo, nec eius meritis, 571. II

Modus.

est Modus aliquis, qui vocari potest actualis perfectio ipsius actus humani in esse moris, 72. V

Molina.

Molina agnoscit scientiam mediam fuisse antiquis Patribus ignotam, 443. II
Molinæ opinio asserens Deum dare infallibiliter primam gratiam vocantem ei qui facit ex viribus naturæ quod in se est, accedit ad Pelagianismum, 462. VI

Morale.

Morale deducitur à more, 61. III. secundùm quam significationem, 64. I. II
esse Morale non constituitur per id quod fiat ex plena aduertentia rationis, 62. III. nec per id quod fiat cum libertate, 62. IV. ad illud requiritur, & aduertentia, & libertas, 63. II
ad esse Morale requiruntur aduertentia, & libertas tanquam fundamentum, & radix, 63. IV. non tanquam conditio, ibid.
esse Morale consistit in hoc quòd procedat à voluntate, vt subordinata rationi tanquam regulæ dirigenti ipsam in genere moris, 65. I
esse Morale actuum liberorum non est ens rationis, 67. VI. non est mera quædam denominatio extrinseca, 68. III. est aliquid reale, & physicum, modus scilicet illis superadditus, 69. I. ille modus producitur à voluntate, 70. III
Moralia entia debent habere aliquam habitudinem ad actus liberos voluntatis, 61. IV

Moralitas.

Moralitas est modus quidam vitalis, 70. I. productus à voluntate, 70. II
Moralitas sumpta formaliter competit solis actibus, 146. II
Moralitas actuum liberorum in genere vnde petitur, 66. VIII
Moralitatis nostrorum actuum, & diuinorum analogia, & proportio in quo consistat, 67. II

Mos.

Mos significat similium actuum multitudinem, ex quibus generatur habitus ad operandum, 61. III

Motio.

Motio vt prædeterminans voluntatem ad agendum nulla datur, 425. VI

Munus.

Munus Deo factum magis ex affectu offerentis æstimatur, quàm ex magnitudine muneris, 93. VI
Munus viduæ Marci 12. Deo factum quomodo sit maius munere diuitum, 93. VII

N

Natura.

NATVRA quo sensu dicatur concepisse peccatum originale sibilo venenoso serpentis, 260. V
esse contra, vel secundùm Naturam quid sit, 147. VII. quæ conditiones ad ea requirantur, ibid. VIII
esse à Natura & secundùm naturam quomodo differunt, ibid. VII
in statu Naturæ lapsæ homo non habet alias vires physicas ad bonum opus naturale, ac damnatus, 319. IV. habet alias vires morales, ibidem. actus exercendi in statu naturæ lapsæ, & puræ sunt impares, 334. VIII

Naturale.

Naturale esse in actibus humanis distinguitur ab eorum esse morali, 61. V
Naturale esse est fundamentum esse moralis, 62. I

Naturalia post peccatum reman serunt integra, 280. VI

Necessitas.

Necessitas alia absoluta & antecedens, alia conditionalis & consequens, 3. I. alia naturalis, alia moralis, 36. II

Necessitas in peccatum incidendi non tollit libertatem, 345. V

Nocumentum in peccato est damnum, quod sequitur ad peccatum, 214. VII. quotuplex, *ibidem*. VIII. vt det malitiam peccato debet esse intentum, 215. I. aliud reale, aliud pœnale, *ibidem.*

Negligentia.

Negligentia sitne aliquis habitus? & quomodo contrahatur, 173. IV. V

Nocumentum.

Nocumentum in peccato quid sit, 214. VII. quotuplex, *ibidem*. vt det malitiam peccato debet esse intentum, 215. I

Nocumentum proueniens ex peccato, præuisum & intentum, auget directè peccatum, 215. II. non intentum aggrauat indirectè, *ibid*. III. nec præuisum nec intentum, sequens tamen per accidens, non auget directè peccatum, *ibidem*. si sequatur per se, auget directè malitiam, 215. V. pœnam peccato debitam, *ibidem*. VII. si sit præuisum, & sequatur per se, licèt non sit intentum, aggrauat peccati malitiam, *ibid*. VIII

Nocumentum directè, vel indirectè volitum, quid sit, 216. I

vt Nocumentum censeatur augere malitiam, & esse volitum, quid requiratur, *ibidem*. II

O

Obiectum.

vt OBIECTVM tribuat bonitatem actibus quid requiratur, 83. II

Obiectum aliud motiuum, aliud terminatiuum, 189. II

Obligari.

Obligari quis potest per accidens ad agendum contra legem Dei, 126. VI

Obseruatio.

Obseruatio collectionis omnium præceptorum legis naturæ non est vltima dispositio ad gratiam, 352. IV

Obstetrices.

Obstetrices Ægyptiæ propter quid acceperint à Deo mercedem, 95. I

Obstinatio.

Obstinatio Dæmonum in malo non destruit eorum liberum arbitrium, 23. I. II

Omissio.

Omissio quid sit, 154. II. pura quid sit, *ibid.*

Omissionis peccatum potest fieri tribus modis, 154. III. causatur tantùm extrinsecè ab actu, *ibid*. V

Omissio essentialiter non requirit aliquem actum, 154. potest fieri sine vllo actu, 155. II

Omissio actualis quid sit, 156. V. VI. habitualis quid, *ibidem*; quomodo inter se distinguantur, *ibidem.*

Omissio pura, quando fit à voluntate, fit liberè, 157. III

Omissionis puræ subiectum est ipsa voluntas, 157. I

Omissio pura furti, vel homicidij, non est vllo modo voluntaria, *ibid*. V

Omissio pura comprehenditur sub definitione peccati, 159. I

Omissio vt sit meritoria, vel demeritoria, debet esse saltem interpretatiuè volita, 157. V

in Omissione, vt sit peccatum, sufficit volitio interpretatiua, 158. III

Omissio physicè sumpta, seu exterior, fit eo tempore, quo actus est exercendus, 165. V

Omissio imputetúrne ad culpam, eo tantùm instanti, quo vrget præceptum exercendi actum omissioni oppositum, 166. an peccet vtroque tempore, quando scilicet dat causam omissioni, & quando vrget præceptum, 167. IV

Omissio exterior quomodo se habet ad interiorem in ratione peccati, 169. I

Omissio exterior quomodo in confessione debeat explicari, 171. V

Omissio in ratione culpæ quando intelligitur committi, 169. II

Omissio, quæ includitur in commissione, non est distinctæ malitiæ à commissione, 198. VI

per Omissionem puram, quantumuis repetitam, nullus potest produci habitus, 173. I. potest aliquando per illam produci tanquam per remouens prohibens, 173. VII. si eius volitio sit directè volita & sæpiùs repetita, potest ab ea produci habitus omissionis, 174.

in Omissione à statu peccati ad statum gratiæ fit mutatio moralis, 156. VII

Operans.

Operans tenetur aliquando agere contra propriam opinionem, sequendo aliorum probabilem, 139. VIII. quæ cautio tunc sit adhibenda, 140. IV

Operis & verbi otiosi eadem est ratio, 108. V

Opinio.

Opinio probabilis ea est, cui fundamenta non desunt sufficienti probabilitate, 133. VI. alia est probabilis per motiua intrinseca, alia per motiua extrinseca, *ibidem.*

Opinio probabilior ea est, cuius rationes sunt meliores, quàm rationes sententiæ oppositæ, esto non sint euidentes, 133. VIII. in praxi non est semper tutior, *ibid.*

Opinio aliqua quomodo dicitur vincere aliam pondere rationum, 134. III

Opinio vincens pondere rationum præualet opinioni vincenti pondere auctoritatum, 134. I. II

Opinio quare non inducat peccatum in opinante, 229. V

Opinionis probabilitas potest versari, vel circa naturam operis, vel circa eius honestatem, 137. IV

Opinionibus æquè probabilibus positis de honestate & obligatione alicuius operis; volũtas potest sequi quam voluerit, 134. VI. non indesequitur operantem reputare partem contrariam vt falsam, 135. II. aut idem obiectum esse simul verum, aut falsum, *ibid*. in illo casu operans potest sequi minùs tutam, 135. III

Opinionibus diuersis extantibus circa naturam rei, vnâ probabili, alterâ probabiliori, operans tenetur operari ex ea, quam praxis Ecclesiæ docet sequendam, aut ipsa ars, ad quam spectat talis materia & actio, 137. V. illa obligatio non petitur ex lege charitatis proximi, *ibid*. VI. VII. vnde petatur, 138. IV. V. VI

secundùm Opinionem probabilem voluntas potest agere, relictâ probabiliori, 135. VII. quid tunc requiritur in operante, 136. IV
potest quis contra propriam Opinionem sequi aliam probabilem, 139. IV. non tunc agit contra propriam conscientiam, 139. VI

Orare.

an Oremus Deum, vt assequamur cognitionem veritatum naturalium, 308. VIII

Oseas.

Oseæ non fuit præceptum à Deo vt fornicaretur, 128. VII

P

Parentes.

PARENTES generando censentur potiùs peccatum non impedire, quàm causare, 271. VII

Paruulus.

Paruuli quo sensu dicuntur propter peccatum originale esse rei origine, non propria voluntate, 262. III

Passio.

Passio Christi, vt erat actio Iudæorum, habebat aliud voluntarium ab eo, quod habebat, vt erat satisfactoria, 286. VII
Passio antecedens minuit peccatum, 252. VI. aliquando excusat à toto, 253. I

Paupertas.

Paupertatis voluntariæ actus quomodo potest elici naturæ viribus, 317. V

S. Paulus.

S. Paulus sese disposuit ad iustificationem, 475. III

Peccans.

Peccans quo sensu dicitur agere cum ignorantia, 13. V
Peccans ex habitu peccat ex certa malitia, 254. II
Peccans ex certa malitia non semper peccat ex habitu, 254. III
non Peccare quid dicat, 441. I

Peccator.

Peccator potest fieri iustus cum sola mutatione morali, 156. VII. ante gratiam dicitur esse sub lege peccati, 471. I
Peccator cum peccato habens gratiam dicitur potiùs maculatus & pollutus, quàm sanctus & immaculatus, 543. IV. non est acceptus simpliciter ad vitam æternam, 44. VIII.
Peccator moriens cum gratia & peccato in quo statu foret, 545. I
Peccatoris actiones omnes non sunt peccata, 36. I
Peccatores excæcati & obdurati qui dicantur, 406. III. habent auxilium gratiæ sufficiens, *ibid.* V
Peccatores quo sensu dicuntur seipsos emundare à peccatis, 450. VIII. teneri captiui à diabolo, 34. II

Peccatum.

Peccatum quo sensu dicitur esse nihil, 180. II. quo sensu faciat homines nihil, *ibid.* III
Peccatum consistens in actu potest esse contra aliquod præceptum determinatum vel directè vel indirectè, 160. V
Peccatum, quod opponitur virtuti acquisitæ, est contra ordinem rationis, 148. III. quod opponitur virtuti infusæ, est etiam consequenter contra ordinem rationis, 148. VI
Peccata sintne contra naturam hominis, vt animal est, 150. III
Peccata alia opponuntur virtutibus acquisitis, alia infusis, 148. II
de Peccati ratione est, vt sit contra aliquam legem, 191. VI
Peccatum est contra ordinem rationis, 148. V
Peccatum opponitur virtuti, quantum ad id, ad quod ordinatur virtus, 143. II
Peccatum potest esse quid bonum bonitate entis, 185. VIII. habet aliquo sensu ordinem, modum & speciem, 186. I
Peccati nomen absolutè sumptum dicitur per antonomasiam de omni peccato, 291. II
Peccatum definitur *dictum, factum, concupitum contra legem æternam*, 190. explicatur illa definitio, *ibid.* illa definitio conuenit peccato mortali & veniali, 191. I
in definitione Peccati per dictum, factum, concupitum, intelligitur non dictum, non factum, non concupitum, 159. I
Peccatum non est aliquid priuatiuum & positiuum simul, 182. VIII. non est formaliter priuatio gratiæ, 537. VII. quomodo opponatur gratiæ, *ibid.* 541. III. quo sensu dicitur non esse natura, non res, 181. II. III. quo sensu dicitur esse motus defectiuus, *ibidem.*
Peccata distinguuntur secundùm obiecta, 194. VI. rectè diuiduntur in carnalia & spiritalia, 195. I. hæc diuisio non est essentialis aut specifica, *ibidem.* IV. non distinguuntur specie secundùm causas actiuas & motiuas, 195. VIII
Peccati diuisio in Deum, seipsum, & proximum, est sufficiens & adæquata, 196. V. est specifica, 197. IV. non est in species infimas, sed subalternas, *ibidem.*
Peccaui tibi soli, quomodo debeat intelligi, 196. VIII
Peccatum à censura non accipit nouam malitiam, 203. II
Peccatum conuenienter diuiditur in peccatum cordis, oris, & operis, 203. VIII. quomodo debeat intelligi illa diuisio, 204. IV.
Peccata cordis, oris, & operis, quæ sint, 204. II. III. quibus modis possint accipi, *ibid.*
Peccatum commissum contra duo præcepta ex duplici motiuo habet duplicem malitiam, 203. V
Peccata quædam alia dicuntur capitalia præter superbiam & cupiditatem, 281. V. quo sensu dicantur esse capitalia, *ibidem.*
Peccati diuisio in peccatum ex passione, ex ignorantia, & malitia, est adæquata, 253. V. est accidentalis, 254. I
Peccatum ex suggestione reuocatur ad peccatum ex passione, aut ex malitia, 253. VII. item peccatum ex praua complexione naturali, *ibidem.* VIII
Peccatum, quod est simul ex tentatione & ignorantia, ad quid reuocetur, 253. VIII
Peccata specie differunt ratione excessus & defectus, 205. VI
Peccata omnia non sunt paria, 207. III
Peccata omnia esse æqualia quo sensu asseritur à S. Basilio, 207. VIII
Peccata specie differunt secundùm diuersas speciei circunstantias particulares, non generales, 206. II. non habent connexionem inter se, 206. V.

Pecca-

Peccatum quo sensu dicatur esse mors animæ, 207. VII

Peccati grauitas potest distingui triplex, 208. VIII. sumitur ex diuersitate obiectorum, 209. I

Peccatum, quod opponitur perfectiori virtuti, est maius peccatum eo, quod virtuti minùs perfectæ opponitur, 210. I. quomodo id debeat intelligi, *ibidem.*

Peccati causa intrinseca seu volitio maior aggrauat malitiam peccati, 212. I. sitne semper explicanda in confessione, *ibidem.* II

Peccati causæ extrinsecæ puta ignorantia, & violentia diminuunt peccatum, 212. IV

Peccatum aggrauatur ex circunstantia, 212. VI. quibus modis, *ibidem* VII

Peccatum minùs graue ex obiecto ratione circunstantiarum potest reddi maius peccato grauiori ex obiecto, 213. VII

sitne Peccatum grauius inducere mulierem ad peccandum, quàm occidere hominem, 216. IV. incitare hominem ad peccatum veniale ex directâ volitione peccati venialis, quàm interficere hominem; *ibidem* VII. occidere hominem iustum, quàm peccatorem, 217. I

est peccatum grauius odisse parentes & consanguineos, quàm extraneos, 217. II. iniuriam facere nobili vel potenti, quàm pauperi vel ignobili, 217. II

Peccatum aggrauatur ratione personæ, in quam peccatur, 216. VIII. aggrauatur ex dignitate Dei, 217. VII

Peccata, quæ fiunt ex subreptione, sunt leuiora in viris sanctis, quàm in peccatoribus; quæ verò fiunt cum plenâ deliberatione, sunt grauiora in viris sanctis, quàm in peccatoribus, 218. I

Peccati subiectum remotum est homo, 218. VII

Peccata omnia secundùm rationem voluntarij spectata sunt in voluntate tanquam in subiecto, 218. VIII

Peccati materialiter spectati sola voluntas non est subiectum, 219. IV. membra exteriora possunt esse, *ibid.* V. VI

Peccati malitia formalis non inhæret actibus exterioribus, 220. V

Peccata omnia sunt in intellectu seu in ratione vt dirigente, 228. VIII. quomodo id debeat intelligi, 229. I. II

Peccata erroris & ignorantiæ eorum, quæ quis potest & tenetur scire, sunt in intellectu vt cognoscente, 228. VIII

Peccatum non potest esse in ratione inferiori, prout secundùm se spectatur, 231. V. potest esse in eâ, prout participat rationem superiorem, 230. VII

Peccati causa.

Peccati causæ quænam sint, 241. II

Peccata proximorum parentum non transfunduntur in posteros, 257. VIII

Peccatorum causæ & radices sunt cupiditas, & superbia, 281. II

Peccatum iuxta ea, quæ illud antecedunt, vel consequuntur, potest esse pœna alterius peccati, 285. IV

Peccatum secundùm se spectatum, non est pœna alterius peccati, 285. VII

Peccatum non aggrauatur secundùm proportionem nobilitatis obiecti solitariè sumpti, 292. VI

Peccatum spectari potest, vel metaphysicè, vel Theologicè, 294. IV

Peccatum spectatum mataphysicè dicitur vniuocè de mortali & veniali, Theologicè spectatum dicitur vniuocè, 294. V

Peccati grauitas contracta ex nocumento, *Vide* Nocumentum.

Peccata verè & omnino remittuntur quoad culpam in iustificatione, ita vt iustificati sint reipsa, verè & coram Deo mundi, 497. VII

Peccata in scriptura sacra quo sensu dicuntur esse tecta, 499. VII. quo sensu dicuntur non imputari, *ibid.* VIII

Peccata quænam in oratione dominicâ petuntur nobis à Deo dimitti, 500. VI

Peccatum alienum quo sensu dicitur nobis imputari, 516. IV

Peccatum tegi per extrinsecam condonationem non est illud tegi, vel dissimulari, 537. IV

Peccati debitum cur potiùs tribui possit Christo, quàm culpa peccati, 517. I

in Peccato non datur duplex macula, quæ tollatur per contritionem, & gratiam iustificantem, 528. III

Peccatorum conuersiones non possunt inter se specie conuenire, & eorum auersiones specie distingui, 294. VII. quomodo id debeat intelligi, 295. VI. VII

Peccatum commissum contra conscientiam non habet duplicem malitiam, 122

Peccatum per conscientiam erroneam vincibiliter commissum sitne grauius peccato contra eam commisso, 127. IV

in omni Peccato conuersio actualis ad bonum commutabile non est necessaria, 156. IV. interpretatiua sufficit, *ibidem.*

Peccatum aliud actuale, aliud habituale, 272. IV

Peccata carnalia quæ dicantur, 195. I. quæ spiritalia, *ibidem.*

Peccata carnalia ratione culpæ sunt minora spiritalibus, ratione infamiæ sunt maiora, 208. IV

Peccatum commissionis.

Peccati diuisio in peccatum commissionis, & omissionis est adæquata, 197. VII. est specifica, 198. VIII. est in species subalternas, 200. IV

Peccata commissionis & omissionis commissa contra eandem virtutem sunt distinctæ speciei, 199. VI. sunt explicanda in confessione sacramentali, 200. I. tunc peccatum commissionis non est mera circunstantia peccati omissionis, 200. II

Peccata commissionis, & omissionis quando distinguantur specie, 164. VI

Peccata commissionis & omissionis conueniunt tantùm analogicè, 182. V

in Peccato commissionis auersio non potest præscindi à conuersione, 182. III

Peccatum consensus.

Peccatum consensus in actum, & peccatum consensus in delectationem possunt esse in ratione superiori tam secundùm se spectata, quàm prout est directiua potentiarum inferiorum, 232. III

Peccatum consensus in delectationem tribuitur per quandam appropriationem soli ratio-

ni inferiori; & peccatum consensus in actum, soli rationi superiori, 231. V

Peccati consensus cum peccato primi parentis comparatio, 230. V

Peccatum morosæ delectationis.

Peccatum morosæ delectationis quid sit, 229. VII. vnde sic dicatur, 229. VIII. quomodo sit in ratione, 230. III

Peccatum delectationis in rem illicitam. *Vide,* Delectatio.

Peccatum habituale.

Peccati habitualis nomine quid intelligatur, 281. VII. cur dicitur habituale, *ibid.* idem est quod macula peccati, *ibidem.* vocatur culpa, *ibidem.* VIII

Peccatum habituale datur in nobis, 281. VIII. non est aliquid reale & positiuum, 282. II. non consistit in aliqua relatione rationis passiuæ ordinationis ad pœnam, 282. IV. non consistit in priuatione gratiæ, *ibidem.* VI. in quo formaliter consistat, 283. I

Peccatum habituale adiunctam habet gratiæ priuationem in homine, ordinato ad finem supernaturalem, 282. VII

Peccatum habituale est saltem radicaliter defectus actionis, 286. IV

Peccatum habituale in suo esse quomodo dependet à Deo, 538. VII

Peccati habitualis & actualis quoad existentiam quod discrimen, 538. VIII

Peccatum habituale & gratia possunt esse simul physicè per absolutam Dei potentiam 541. II. etiam moraliter possunt esse simul, 546. I

Peccatum ex malitia.

Peccatum ex malitia quid sit, 253. II. potest dari, *ibid.* cur appelletur ex pura malitia, 253. V

Peccatum primi Angeli fuit ex certa malitia, 253. III

Peccatum ex malitia quomodo differat à peccato in Spiritum sanctum, 254. I

Peccatum ex certa malitia grauius est peccatis ex infirmitate, & ignorantia, 254. IV

Peccatum mortale.

Peccatum mortale quid sit, 290. VI. datur aliquod peccatum mortale, *ibidem.*

Peccatum mortale eo ipso, quo est contra rationem, sítne etiam offensa contra Deum, & offensa in Deum, 192. 193. in quibus sit offensa in Deum, vt finem supernaturalem, 194. III

Peccatum mortale poſsítne simul esse cum virtutibus infusis, 152. III. cum acquisitis, *ibidem* VI.

Peccatum, quod ex suo genere est mortale, aliquando ex parte agentis potest esse veniale, 295. V

Peccatum mortale, quantùm est ex parte suæ grauitatis & malitiæ, non est dignum pœna secundùm intensionem syncategorematicè infinitâ, 289. III

Peccatum mortale inducit reatum pœnæ æternæ, 286. VIII. illud solum per se eum inducit, 283. V

ad Peccatum mortale quid requiratur ex parte obiecti, 294. III

Peccatum mortale & veniale sunt talia independenter à conditione peccantis, 291. III. sunt talia ex naturâ suâ, 291. VII

Peccati mortalis & venialis prima distinctio non est, quòd hoc nec gratiæ priuationem, nec pœnæ æternæ reatum inducat, 292. VII. nec quòd mortale sit contra præceptum, veniale contra consilium, 292. VIII. nec quòd mortale dicat deordinationem circa finem vt obiectum, veniale circa media, 293. III

Peccatum mortale & veniale primò distinguuntur in eo, quòd mortale sit grauis Dei offensa repugnans eius amicitiæ; veniale verò sit tantùm leuis Dei offensa, eius amicitiam non dissoluens, 293. VII

Peccatum mortale, & veniale aliquando genere differunt, 295. III

Peccatum mortale quomodo possit fieri veniale, & econtrà veniale mortale, 214. IV

Peccati in mortale & veniale diuisio qualis sit, 295. I

Peccatum originale.

Peccatum originale quid sit, 255. I

Peccatum originale à primo parente per naturalem propagationem traducitur in posteros, 255. V. id sine fide non potest cognosci, 257. VII

habere Peccatum originale, & esse filium Adæ, non sunt vnum & idem, 279. II

Peccatum originale quo sensu vocatur peccatum naturæ, 279. II

Peccatum originale non est forma aliqua substantialis, 259. II. quo sensu dicitur homo corpus peccati, 259. V. non est formaliter ipsa concupiscentia, 259. VII. non est qualitas aliqua morbida spiritalis, superaddita animæ, vel potentiis eius, 260. II. illa qualitas non potuisset causari per flatum serpentis, 260. IV. nec per pomum vetitum, *ibidem* VII

Peccatum originale quo sensu sit inordinata dispositio partium animæ, 261. III. non est ipsum peccatum actuale Adæ, 261. V. non est formaliter ipse reatus, 262. IV. non est indignitas habendi iustitiam originalem, quam tenemur habere, 262. VI. quo sensu dicitur esse reatus, *ibidem* VII. non est habitualis inordinata conuersio ad creaturam, tanquam ad vltimum finem, deriuata ad nos ex primo parente, 262. VIII. non consistit formaliter in priuatione iustitiæ originalis perficientis naturam humanam in ordine ad finem naturalem, 264. I. nec in eius priuatione, prout dicit gratiam sanctificantem, 265. II

Peccatum nostrum originale quomodo dicitur simile peccato habituali Adæ, 263. VIII

Peccatum originale includit aliquo modo priuationem habitualis gratiæ, 267. I. quid sit formaliter, 267. III

Peccatum originale non est peccatum actuale Adami, sed eius peccatum habituale, 267. VII

Peccatum originale inficere potest naturam, vel quoad sufficientiam, vel quoad efficaciam, 268. III

Peccatum originale à primo parente in posteros transfunditur, 268. I. non contrahitur à paruulis, quòd eorum animæ sint ex traduce, 268. V. nec ex eo, quòd eorum animæ coniungantur corpori iam inquinato, aut producto ex semine fœdatam aliquam qualitatem habente, aut quòd in eorum corpore sit aliqua pars corporis Adæ, cui coniuncta nascentis anima polluatur, 268. VIII.

nec ex eo, quòd paruuli concipiantur cum delectatione, 269. V. quomodo contrahatur, 269. VIII

Peccatum actuale Adæ, quatenus fuit peccatum capitis, est causa efficiens moralis, non physica, peccati originalis, quod est in posteris, 269. VIII. quid ad id requiritur, 270. III

Peccatum actuale Adæ non causat peccatum originale demeritoriè, sed tantùm per resultantiam moralem, 270. VII. quid sit illa resultantia moralis, 271. I

Peccati originalis nulla datur causa naturalis, sed moralis tantùm, 271. II. quæ sit illa, ibid.

Peccatum originale contrahitur in primo instanti conceptionis, 271. III

Peccatum Adæ quo sensu dicitur esse leuius peccatis aliorum hominum, 272. I

Peccatum originale, quod ab Adam in posteros transfunditur, est intrinsecè illis voluntarium, 272. VII. quomodo sit voluntarium, 272. VIII. 273. I

Peccatum actuale Adæ quomodo nobis imputetur, 273. IV

Peccatum originale propriè & formaliter est peccatum, 275. III. quo sensu dicitur esse mors animæ, 275. VI

Peccatum originale, comparatum ad peccatum actuale, est tantùm analogicè peccatum, comparatum ad peccata habitualia personalia, est vniuocè peccatum, 275. VIII

Peccatum originale quo sensu dicitur sumpsisse initium ab Eua, 276. VI. peccati originalis subiectum remotum est homo, 276. III

Peccatum originale à quibus contrahatur, 277. II

Peccati originalis non contrahendi priuilegium fuit proprium soli beatissimæ Virgini, 277. V. qui ad alios extenderet hoc priuilegium, non damnaretur vt hæreticus, ibidem.

Peccatum originale non fuisset extensum ad eos, qui essent concepti ante peccatum actuale Adami, 277. VI. VII

vt Peccatum originale contrahatur, quid requiritur, 278. II. [illegible], ibid. VI

Peccatum originale quomodo traducitur per generationem, 278. VIII

Peccatum Adami aliud actuale, aliud habituale, 516. II. quonam fuerint homines infecti, 516. III

Peccatum actuale, [illegible] in Adam, non fuit originale, 276. IV

per Peccatum originale quo sensu homo dicitur esse vulneratus, 312. VIII

Peccati originalis [illegible] effectus peccati actualis Adæ, quàm effectus peccati originalis, 279. V. quinam sint illi, 279. VI. [illegible] causatum in anima, ibid. VII. Vide Vulnus.

Peccatum ex passione.

Peccatum ex passione illud est, quod oritur ex motione appetitus sensitiui trahentis voluntatem ad consensum, & proinde eius libertatem minuentis, 251. VIII. vt peccatum sit ex passione quid requiratur, ibid. quomodo causatur ab appetitu, 252. I

Peccatum ex passione vocatur etiam peccatum ex infirmitate, sumptâ metaphorâ à corpore humano, 252. III

Peccatum veniale.

Peccatum veniale potest esse tam cum virtutibus infusis, quàm cum acquisitis, 152. VIII

Peccatum veniale quid sit, 290. VI. datur aliquod peccatum veniale, ibid. VII

Peccatum veniale quo sensu dicitur non esse contra, sed præter præceptum, 191. II

Peccatum veniale per accidens potest inducere reatum pœnæ æternæ, 287. V

Peccatum veniale ex se non potest puniri pœna æterna, 292. III

Peccatum veniale non dicitur esse contra Dei præceptum, sed præter præceptum, 293. I.

Peccata quædam venialia dicunt deordinationem circa Deum, 293. III

Peccatum, quod ex suo genere est veniale, potest esse mortale ex fine operantis, 295. IV

Peccatum, quod ex suo genere est veniale, non potest directè mouere ad peccatum mortale ex suo genere, 296. I. potest disponere consequenter & indirectè, 296. III. quod est ex paruitate materiæ, aut ex defectu perfectæ deliberationis, potest disponere directè ad mortale eiusdem generis, ibid. IV

Peccati venialis & boni operis penes dispositionem quod discrimen, 296. V

Peccata venialia ex subreptione non possunt generare aliquem habitum vitij, 296. VI

Peccatum veniale quibus in casibus possit euadere mortale, 296. VII

ex multis Peccatis venialibus possitne aliquod mortale fieri, 297. II. potest dispositiuè, 298. I

Peccatum veniale ex subreptione tam voluntatis, quàm appetitus, non poterat committi ab homine in statu innocentiæ [illegible], ex intrinseca hominis dispositione, 298. VI. nec etiam ex speciali Dei prouidentia poterat committi illud, quod est veniale ex suo genere, & ex paruitate materiæ, ibid. VIII

Peccatum veniale causat maculam, 298. III

Peccata venialia rectè designantur ab Apostolo per lignum, fœnum, & stipulam, 298. IV

Peccatum veniale in homine potest esse cum solo originali 300. II

Peccata omnia venialia vitandi priuilegium fuit concessum beatissimæ Virgini, præterea nemini, 359. IV. Vide Priuilegium.

Pelagius.

Pelagius, primus negauit peccatum originale, 255. II. quo sensu dicebat primum parentem induxisse peccatum in mundum, 255. IV

Perquisitio.

Perquisitio est de quacumque re, etiam speculatiua, 46. I

Perseuerantia.

Perseuerantiæ nomine quid Theologi intelligant, 364. VII

Perseuerantiæ donum est distinctum à gratia habituali, 365. VII. est absolutè necessarium iusto, vt perseueret in gratia, 366. I. etiam per breue tempus, 368. I. in quo fundetur eius necessitas, 366. I. 368. VII. quid sit & in quo consistat, 369. II. præsupponit habitum gratiæ sanctificantis, 369. III. non includit necessario gratiam sanctificantem, ibidem. non est aliquis habitus de nouo iusto infusus, 369. V. quomodo distinguatur à

confirmatione in gratia, 370. I. quomodo distinguatur ab eo speciali auxilio, quo iustus potest vitare omnia peccata mortalia, 370. III
Perseuerantia cur non cadit sub merito, 568. II
Perseuerantiæ donum quo sensu appellatur magnum, 371. VII
quoad potentiam Perseuerandi, quod sit discrimen inter primum parentem, & iustum in hoc statu positum, 372. VIII. *Vide* Iustus, gratia.
ad Perseuerandum quid sit necessarium iusto. *Vide* Iustus.

Persona.

Personæ vnius præstantia præ alterâ potest spectari, vel per ordinem ad Deum, vel ad seipsum, vel ad rempublicam, 217. I. quisnam illorum graduum magis aggrauet peccatum, 217. IV. an ita aggrauent peccatum vt faciant illud mutare speciem, 217. VI
Personæ peccantis conditio aggrauétne malitiam peccati, 218. I. an illam mutet, *ibidem* IV

Phantasia.

Phantasiæ actus eodem modo subiiciuntur imperio voluntatis, quo actus appetitus, 60. II

Philosophus.

Philosophi cognouerunt, peccatum esse offensam contra Deum, 194. I

Pœna.

Pœnæ nomine intelligitur incommodum aliquod naturæ, vel voluntati contrarium inflictum, vt culpa vindicetur, 283. VI
Pœna quo sensu debet esse inuoluntaria, 283. VII. 285. V
Pœnæ peccati dicuntur æternæ, non solùm ob illorum durationem, sed etiam ob illorum immutabilitatem, 287. I. quo sensu dicuntur esse proportionatæ peccato mortali, 287. II
Pœna sensus respondeátne conuersioni ad bonum commutabile, & pœna damni auersioni à Deo, 288. II
Pœna dâni est inæqualis pro inæqualitate mortalium peccatorum, 288. V. vnde prouenit eiusmodi inæqualitas, *ibid.* VII
Pœna damni & sensus de facto est finita secundùm intensionem, 289. I
Pœna, quam damnati sustinent, non est maxima, quam meruerunt eorum peccata, sed minor, 289. IV
Pœnæ, damnatorum quo sensu dicuntur esse æquales eorum peccatis, 289. V
Pœna triplex, satisfactoria, pœnalis, & medicinalis, 289. VII. medicinalis duo postulat, 290. II
Pœnæ debitæ pluribus venialibus non adæquant quoad intensionem pœnam debitam peccato mortali, 297. VIII

Pœnitentia.

Pœnitentia naturalis potest dari, 333. VII
Pœnitentia naturalis quomodo possit esse in Gentili, 337. VII

Potentia.

Potentia physica quid sit, 307. V. cur sic appellatur, *ibid.* VI. moralis quid sit, *ibid.* cur sic appellatur, *ibid.*
Potentia loco motiua cur potiùs subiaceat imperio voluntatis, quàm appetitus sensitiuus, 60. V
Potentiæ loco motiuæ actus subiiciuntur imperio voluntatis 60. III
Potentia moralis alia est proxima, alia remota, 370. V
Potentia vitalis quoad pulsum, non subest imperio voluntatis, quoad respirationem, potest aliquando subesse, 60. III
Potentia, quæ versatur circa aliquam collectionem, non debet necessariò reduci ad actum, 310. I
Potentiæ cuilibet passiuæ quomodo debeat respondere actiua, 456. I
Potentiarum nostrarum insufficientia ad producendos actus supernaturales, vnde proueniat, 392. VI. modus quo à Deo suppletur, 393. IV
Potentiæ nostræ habent vim inchoatam ad producendum reliquos actus supernaturales, 392. VIII
Potentiarum vegetatiuarum actiones non subiacent imperio voluntatis, 58. VII

Potestas.

Potestas ministrandi sacramenta sítne aliqua species gratiæ gratis datæ, 385. VIII

Præceptum.

Præceptum inducit tantùm necessitatem moralem, 36. III
Præceptum de proximo diligendo continet præceptum de seipso diligendo, 197. I
Præcepta confessionis faciendæ, & communionis sumendæ, magis obligant, quàm præceptum missæ audiendæ, 208. III
Præceptum aliquod datur, quo teneamur nostras actiones referre in bonum finem, 111. IV
Præcepta sunt multiplicia, etiam circa eandem rem, 201. V
Præcepta affirmatiua quomodo dignoscuntur statui ex diuersis motiuis, 201. VII. negatiua, *ibid.*
Præcepta diuersa, quibus prohibetur peccatum, non debent explicari in confessione, 203. III
Præceptum nullum datur de conuersione hominis ad Deum in primo instanti vsus rationis, 300. VIII. 301. I
Præceptum diligendi Deum super omnia nobis impositum non est purè naturale, 336. VII. an pertineat ad Decalogum, 337.
Præcepta naturalia sunt ea, quæ simpliciter deriuantur ex ipsa naturali propensione, 338. V
Præceptum quodlibet naturale, exceptâ dilectione Dei super omnia, distributiuè sumptum potest obseruari naturæ viribus, 338. VI
illud Præceptum, *non concupisces*, potest non vrgente graui tentatione naturæ viribus adimpleri, 338. VII. quo sensu dicitur non posse adimpleri, 339. I
Præceptorum obseruatio alia quoad substantiam, alia quoad intentionem legislatoris, 339. IV. admittendam esse talem præceptorum obseruationis distinctionem probatur, 339. VI
Præcepta omnia legis naturæ quoad solam substantiam sumpta collectiuè non possunt exerceri solis naturæ viribus ab homine posito, vel in statu naturæ corruptæ, vel in statu naturæ *puræ*, 340. II. etiam pro breui tempore, 347. I. illud non est de fide, *ibid.* quo

sensu dicuntur posse adimpleri, 343. III. qualis sit illa impotentia, 347. V. VI
Præceptorum impositorum Iudæis collectio quo sensu dicitur non esse supra eorum vires, 342. VIII
Præceptorum omnium naturalium collectio quomodo non sit impossibilis, 344. I. quo sensu dicatur importare excessum respectu humanæ voluntatis, 342. II
Præceptorum collectio, composita ex quatuor vel quinque præceptis, quomodo sit terminus naturalis facultatis, 346. I
in quo Præcepto seruando naturalis Præceptorum collectionis homo deficiet, 346. VII
Præcepta omnia naturalis ordinis collectiuè sumpta possunt naturaliter obseruari negatiuè pro breui tépore, non positiuè, 347. III. IV
Præcepti transgressio alia est exterior, alia interior, 166. VIII.
Præcepti seruandi obligatio non consistit in puncto aliquo indiuisibili temporis, 410. I
ad obseruationem Præceptorum legis naturæ sumptorum collectiuè, considerando præcisè naturam huius obseruationis, non est opus vlla supernaturali gratiâ, sed sufficit speciale auxilium ex speciali Dei prouidentia ordinis naturæ concessum à Deo, 348. spectato rerum ordine, quem Deus instituit præter auxilium actuale supernaturale, opus est gratia habituali, 349. IV

Prædestinatio.

Prædestinatio ad gloriam quomodo sit nobis libera, 35. VII
Prædestinatio non impedit quominus peccatum Prædestinati sit mortale, 291. IV

Prædeterminatio.

Prædeterminatio physica quid sit, 419. VI. nulla datur, 410. II

Præmouere.

Præmouere voluntatem moraliter ad consentiendum infallibiliter, & illam prædeterminare, distinguuntur inter se, 41. V

Principium.

Principium meriti quo sensu non cadit sub meritum, 563. VII
Principia quædam per se nota dantur in practicis, 113. VII
ex Principio practico conclusio practica quomodo deduci possit, 113. VII

Priuilegium.

Priuilegium definitur exceptio alicuius personæ particularis, vel paucorum, à lege communi, 358. VI
Priuilegium vitandi omnia peccata venialia fuit concessum beatissimæ Virgini, præterea nemini, 359. IV. in quo consistebat, 360. VII. quomodo distinguitur à confirmatione in gratiâ, & ab impeccabilitate, 361. II
Priuilegium vitandi peccata venialia aliis à beatissima Virgine fuisse concessum asserere, non est erroneum, 361. IV

Prohibitum.

esse quædam Prohibita, quia mala, quo sensu dicatur, 191. 192.

Promissio.

Promissio Dei requisita ad meritum de condigno requiritur antecedenter, 555. IV. non superaddit actioni meritoriæ nouam bonitatem, 555. VI

Propositum.

Propositum Dei quoad gratiam efficacem duplex, 400. VI
Propositum suscipiendi sacramentum est dispositio ad iustificationem requisita, 486. VII
seruandi omnia mandata Dei, & emendandi vitam, ibid. VIII

Propositio.

Propositio particularis potest esse certa in practicis, propositione vniuersali (sub qua continetur) remanente dubiâ, 131. II

Propensio.

Propensiones hominis quo sensu dicuntur per peccatum diminui, 280. VII

Prouidentia.

Prouidentiæ Dei non est prædefinire singulos actus bonos quoad omnes circumstantias, 418. VI

Prudentia.

Prudentia quomodo dicitur esse in brutis, 36. VI
Prudentiæ actus vocatur præceptum, & quare, 54. VII

Pulsatio.

Pulsatio voluntatis alia à Deo, alia ab homine, 458. VI. quomodo illæ pulsationes inter se distinguantur, 458. VI

Punire.

vnus pro alio potest Puniri pœnâ satisfactoriâ, 289. VII. medicinali, 290. II. non potest puniri pœnâ pœnali, 289. VIII

R

Ratio.

RATIO est regula directiua nostrarum actionum in genere moris, 65. III. quando possit aliquid statuere circa circumstantias, 102.
Ratio vera & recta, sintne quid vnum & idem, 113. III
Ratio vera est ea, quæ enuntiat rem, prout debet esse à parte rei, etiam ratione non errante, 113. III
Ratio recta non est ea, quæ conuenit naturæ rationali, quatenus rationalis est, 113. IV. ea est, quæ ex principiis practicis per se notis deducit, quid sibi sit agendum, 113. VI
Ratio recta quo sensu possit dici esse ea, quæ est conformis recto appetitui, 114. IV
Ratio est quid superius voluntate ratione directionis; est quid inferius ratione applicationis, 121. I
Ratio superior & inferior sunt vna & eadem potentia, quæ sic propter diuersa officia appellatur, 230. VI. vtraque includit voluntatem, ibid. VIII
Ratio superior quid sit, 230. VI. quid sit inferior, ibid.
Ratio potest superari aliquando à passione contra propriam scientiam, 252. III
Ratio superior non dominatur naturaliter inferiori, vbi insurgunt graues tentationes, 325. VI
Rationis nomine intelligitur intellectus, prout cognoscit vnum ex alio, 228. VII

Reatus.

Reatus nomine intelligitur debitum & obligatio, quæ respiciat pœnam proprij delicti, 283. VIII. quid intelligatur à S. Augustino, 225. VII
Reatus pœnæ est effectus peccati, 284. VIII. non est malum pœnæ, aut culpæ, 285. I

Reatus pœnæ datur post admissam culpam peccati, 284. I. non est passiua ordinatio, quâ homo propter peccatum deputatur ad pœnam, nec aliquod reale accidens, sed tantùm relatio quædam rationis, puta obligatio, quâ peccator dicit habitudinem ad pœnam, 284. IV

Reus.

qui offendit in vno, quo sensu dicitur à S. Iacobo esse omnium Reus, 206. VI

Religiosus.

Religiosi peccatum, modò non fiat contra votum, vel cum scandalo, sitne leuius peccato eiusdem speciei hominis sæcularis, 218. II

Remedium.

non est de ratione remedij sufficientis, vt semper & quolibet instanti possit applicari, 404. VI

Remissio.

Remissio peccatorum includitur in iustificatione, 497. IV

Repugnantia.

Repugnantia alia est physica, alia moralis, 541. I

Resistentia.

Resistentia in sacris litteris appellatur aliquando victoria, 321. III

S

Sacerdos.

Sacerdos in periculo potest adhibere formam non vsitatam in Ecclesia, si non possit adhibere vsitatam, 138. VII

si aliquis existimans se interficere Petrum, quem probè nouit esse Sacerdotem, interficiat Paulum Sacerdotem loco illius, quem si cognouisset non interfecisset, sitne ille excommunicatus, 250. VI

Sacramentum.

Sacramenti nouæ legis & operis boni dispar modus agendi, 558. I

Samuël.

Samuël non reprehenditur quòd lugeret Saül, sed quòd esset nimius in lugendo, 118. VI

Sanctificatio.

Sanctificatio impij sitne quid idem cum eius iustificatione, 504. VI

Sanctificatio Christi Domini, cur potiùs nobis possit imputari quàm eius iustitia, 517. IV

Sanctitas.

Sanctitas parentum non impedit quominus peccatum originale contrahatur à filijs, 278. II

Sanctus.

esse Sanctum formaliter, & non esse, quomodo opponantur, 542. VIII

Scientia.

Scientia rerum naturalium quo sensu vocatur donum Dei, 309. I

Scientia media cur sic appelletur, 441. VI. cur appelletur scientia conditionatorum, 441. VI

Scientia media non competit Deo, 442. IV

Scriptura.

Scripturæ & Patres solent aliquando explicare res ipsas per earum effectus vt nobis notiores, 179. VIII

Scrupulus.

Scrupulus est leuis quidam assensus intellectus procedens ex leuibus argumentis, quæ mouent animum ad formidandum oppositum, 140. V

Scrupulus sic dicitur sumptâ metaphorâ à scrupo, *ibid.* VI. quomodo distinguitur à dubio *ibid.* ab opinione, *ibid.*

Scrupulus ad operantem potest se habere duobus modis, 140. VII. quando operanti licet & expedit agere contra Scrupulum, 140. VII. quando non licet, 141. II

Scrupulus quibus modis sit deponendus, 141.

Semen.

Semen, ex quo concipitur homo, quomodo dicitur immundum, 269. II

Sensualitas.

Sensualitatis nomine intelligitur appetitus sensitiuus, prout fertur circa bona sensibilia motu proprio, 223. II

Sensus.

Sensuum error vnde prouenit, 309. I

Seruitus.

Seruitus peccati non destruit libertatem, 33. VII

Seruus.

Serui inutiles in Euangelio qui dicuntur, 570. VII. 571. I.

Species.

Species imperfectior quomodo possit aliquando superare perfectionem speciei superioris, 214. VI

Spiritus.

Spiritus Dei quo sensu dicitur reddere testimonium spiritui nostro, quòd sumus filij Dei, 548. VI

Spiritu esse vnum cum Deo, est quid consequens infusionem gratiæ, 525. III

Status.

Status nomine intelligitur modus aliquis, seu conditio, quâ natura humana sese habet in ordine ad consequendum suum finem, 304. II

Status naturæ, vt spectatæ in potentia logica, nullus datur, 304. II

Status naturæ humanæ quot, & quàm varij, 304. IV. V. VI

Status innocentiæ quis sit, 304. VI. naturæ lapsæ, per Christum reparatæ, quis, *ibid.* VII. confirmatorum in gratia, *ibid.* VIII

Status confirmatorum in gratia in quo consistat, 304. VIII. quomodo distinguatur à statu innocentiæ, 305. I

Status puræ naturæ in quo consisteret, 305. II. fuit possibilis, *ibid.* III

Status naturæ lapsæ, non tamen reparatæ, quis sit, 305. V. fuit possibilis, *ibid.* VI

Status naturæ integræ in quo consistat, 306. II vnde sic appellatur, *ibid.* III. est possibilis, *ibid.* V. quomodo distinguitur à statu iustitiæ originalis, *ibid.* VI. à statu purorum naturalium, *ibid.*

Statuum naturæ distinctio, videtur esse essentialis, saltem moralis, 306. VII

in Statu puræ naturæ homo accepisset gratiam ad resistendum graui tentationi, 325. II. peccasset non resistendo graui tentationi, 325. V

Status hominis triplex, innocentiæ, naturæ corruptæ, & naturæ per Christum reparatæ, 13. IV

Studiositas.

Studiositas quid sit, 164. III

Studiositas, vt est specialis virtus, quid propriè respiciat, 247. V

Substantia.

quo sensu homines dicuntur fuisse in Adam se-

cundùm corpulentam substantiam, & seminalem virtutem, Christus tantùm secundùm corpulentam substantiam, 269. IV

Sufficiens.

Sufficiens quid sit, 410. V

Superbia.

Superbia est inordinatus propriæ excellentiæ appetitus, 281. I
Superbia, & cupiditas quo sensu dicuntur esse causæ & radices omnium peccatorum, 281. II. III
Superbia vitæ quomodo dicitur esse causa peccatorum, 252. V

Suspensio.

Suspensio mera voluntatis, quæ sit culpabilis, potest dari, 155. III. est pura omissio, *ibid.* II.

Synderesis.

Synderesis est cognitio vniuersalium præceptorum practicorum, 120. III. remanet in peccatoribus & damnatis, *ibid.* III. IV

T

Temperantia.

TEMPERANTIÆ actus ex vana gloria exercitus, non est à virtute temperantiæ, 92. II

Tentatio.

Tentatio quælibet leuis contraria legi, sumpta seorsim, potest superari naturæ viribus ab homine constituto in statu naturæ corruptæ, 319. VI
Tentatio grauis non potest superari ab homine posito in statu naturæ lapsæ solis naturæ viribus, 322. VIII. potest superari potentiâ physicâ, 324. V. non etiam potuisset potentiâ morali superari in statu puræ naturæ, 325. II
Tentatio grauis superanda quomodo sit proportionata viribus nostræ voluntatis, 325. VIII
Tentationi non resistitur aliquando, se habendo tantùm negatiuè, 409. VI

Timor.

Timor est dispositio ad iustificationem requisita, 486. III. qualis requiratur, *ibid.*

Trahi.

Trahi & ire respectu voluntatis quod discrimen, 460. II

Transcendentale.

Transcendentalis habitudo quomodo distinguatur à Categorica, 189. VIII

V

Velle.

VELLE simpliciter quid sit, 37. IV

Verbum.

Verbum otiosum est vitiosum, 107. V. quid sit, *ibid.*

Veritas.

Veritas naturalis speculatiua ex parte medij sumpta distributiuè potest secundùm potentiam physicam & moralem naturaliter cognosci ab homine posito in quolibet statu, 307. VIII. an, vt cognoscatur non fortuitò per medium tantùm probabile, homo indigeat aliquando inspiratione Dei, 308. VII
Veritas quælibet speculatiua naturalis ex parte medij etiam collectiuè sumpta potest ab homine potentiâ physicâ certò cognosci solis naturæ viribus, 309. V. non potest morali potentiâ, 310. III
Veritas quælibet practica naturalis sumpta diuisiuè potest ab homine secundùm vtramque potentiam in quolibet statu posito naturaliter cognosci, 311. V. etiam collectiuè sumpta potest cognosci potentiâ physicâ, non morali, 312. IV
quarum Veritatum cognitio petitur à Deo, 312. VI
circa Veritates practicas naturalis ordinis homo potest naturaliter in statu naturæ lapsæ elicere cogitationem congruam ad mouendum voluntatem, vt habeat bonum affectum, 313. V

Verum.

Verum naturale speculatiuum quid sit, 307. III. practicum quid sit, 311. V

Virginitas.

Virginitatis actus quomodo possit elici naturæ viribus, 317. V. quomodo non possit, *ibid.*

Virtus.

Virtus quo sensu definitur dispositio perfecti, vt perfectum est, 379. VIII
Virtutis nomen tribuitur aliquando rebus naturalibus, & artefactis, 143. V
Virtutis nomen aliter à Patribus, aliter à Scholasticis vsurpatur, 151. I. quomodo sumatur à Patribus, quomodo à Scholasticis, *ibid.*
Virtus intellectualis potest concurrere ad actum sibi proprium, etiamsi ex intentione operantis habeat malum finem, 91. IV
Virtus moralis naturalis ordinis potest naturaliter acquiri, 320. II
Virtutes acquisitæ non infunduntur in iustificatione, 331. VIII
Virtuti tria opponuntur, peccatum, vitium, malitia, 143. VI. quibus modis, *ibid.*
in Virtute quænam possint considerari, 144. VI

Vita.

Vita æterna potest dari, vel titulo hæreditatis, vel titulo mercedis, 555. I
Vita æterna quo sensu appellatur gratia, misericordia, 572. I
Vita æterna potest intendi vt merces, 572. II. etiam sine amore concupiscentiæ, 572. III

Vitium.

Vitij nomen tribuitur aliquando rebus naturalibus, & artefactis, 143. V
Vitium opponitur virtuti, quantum ad id, quod pertinet ad essentiam virtutis, 143. VI. contrariè opponitur, 144. III
Vitium, *vide* Peccatum.
Vitium dicitur ex eo, quòd vitiat naturam, 148. IV
Vitium sitne quid peius, quàm actus vitij, 150. VIII

Volens.

Volens finem quomodo vult media, 38. VIII

Volitio.

Volitio interpretatiua quid sit, 158. III. sufficit in peccato omissionis, *ibid.*
Volitio causæ omissionis est eiusdem malitiæ, cum ipsa omissione actus præcepti, 165. VII

Voluntarium.

esse Voluntarium, & esse volitum, inter se distinguuntur, 158. V
Voluntarium aliud per modum actus secundi, aliud per modum effectus & termini, 272. V

Voluntas.

Voluntas potest spectari vt natura, & vt libera, 6. II

Voluntas determinatur à seipsâ ad agendum, non à iudicio practicè practico, 10. VII
Voluntas etiam eo instanti, quo actionem exercet est libera, 13. VII. etiam dum continuat, 16. II
Voluntas quomodo potest simul esse determinata, & indifferens, 15. VII. VIII
Voluntas non potest ferri in malum sub ratione mali, 16. VIII
Voluntas non tantùm fertur in finem, sed etiam in media, 19. II
Voluntatis actus neuter non potest dari, 19. VIII
Voluntatis actus circa finem cur tres tantùm dentur, 43. VIII. subiiciuntur imperio voluntatis, 55. VIII
Voluntas quomodo sit superior intellectu, 53. VIII
Voluntas potest subiici rationi, vel vt proponenti obiectum cum indifferentiâ; vel vt dictanti per modum regulæ quid expediat, 65. II. VIII
Voluntatis motio præsupponitur ad imperium, 54. II
Voluntatis actus aliqui sunt simul eliciti, & imperati, 56. VI
Voluntas non potest mouere intellectum ex imperio ad assensum vel dissensum nisi per medium probabile, 58. IV
Voluntatis consensus in graues tentationes est liber, 327. VI
Voluntatis ad rationem tanquam regulam alia subiectio per modum actus primi; alia per modum actus secundi, 67. III
Voluntatis ad rationem subiectio non est relatio rationis, 68. II
Voluntas creata quot modis potest esse conformis diuinæ, 117. I
Voluntas humana vt sit recta, non tenetur velle positiuè, quæ ex sola Dei permissione eueniunt, 118. I. non tenetur sese positiuè conformare voluntati diuinæ in volito materiali, ei tamen debet sese conformare negatiuè, 118. II
Voluntas potest agere contra conscientiam rectam, 121. VII. quale sit tunc peccatum, *ibid.* VIII
Voluntas potest in operando sequi opinionem probabilem relictâ probabiliori, 135. VII. quid tunc requiritur in operante, 136. IV
Voluntas in hac vita à nullo obiecto necessitatur quoad exercitium actus, 155. IV
Voluntas circa motus inordinatos tribus modis habere se potest, 236. V. se habens negatiuè post plenam rationis aduertentiam ex causâ iustâ & rationabili non peccat mortaliter, 236. VII. quæ sit illa causa rationabilis, & iusta, *ibid.* VIII. quantæ debeat esse vtilitatis, & honestatis, 237. V. an debeat esse bonum aliquod spirituale, an temporale, *ibid.* quid in hoc casu in praxi sit tutum, 237. VII
Voluntas se habens negatiuè circa delectationes turpes sine rationabili causa peccat, 237. VIII
Voluntas est insufficiens, & infirma ad implenda omnia præcepta legis naturæ quoad substantiam collectiuè sumpta ex naturæ viribus, 341. IV
Voluntatis determinatio ad consensum est ipsemet consensus voluntatis, 448. V
Voluntas respectu consensus in gratiam est causa partialis partialitate causæ, 449. IV. est causa principalis non instrumentalis, 449. V
Voluntas hominis potest esse causa materialis gratiæ iustificantis, 455. VII
Voluntatis mera suspensio est pura omissio, 155. II
Voluntatis mera suspensio, quæ sit culpabilis, potest dari, 155. II
Voluntatis nostræ conformitas cum Deo, alia in actu, alia in habitu, 525. II. quæ faciat suum subiectum formaliter iustum, *ibid.*

Voluptas.

Voluptates alliciunt tantùm hominem, non necessitant, 29. VII

Votum.

Votum contra bonos mores quando putatur esse de re bona obligat, 126. V

Vsus.

Vsus significatio alia minùs propria, alia magis propria, 49. VII
Vsus alius actiuus, alius passiuus, 50. I. actiuus quomodo definiatur, *ibid.* quomodo distinguatur à desiderio, 50. IV. quo sensu pertineat ad intellectum, *ibid.*
Vsus obiectum quodnam sit, 50. V. debet esse quid possibile, *ibid.* quibus rebus possimus vti 50. VI. VII
Vsus est applicatio moralis, non physica, 51. IV
Vsus rectè appellatur imperium, & quare, 55. VI

Vti.

Vti re aliquâ, est in ipsâ executione de facto illam applicare ad propriam operationem, & finem, 49. VII

Vulnus.

Vulnus quadruplex causatur in animâ per peccatum originale, 279. VII. quo sensu illa vulnera dicuntur esse effectus peccati originalis, & vulnera animæ, *ibid.* VIII. in quo propriè consistunt, 280. I

FINIS.

Errata sic corrigito.

Pagina 12. columna 2. linea 28. lege causam, *pag.* 37. *col.* 2. *lin.* 45. *leg.* affectus, *pag.* 38. *col.* 2. *lin.* 8. quia, *pag.* 46. *col.* 2. *lin.* 3. *leg.* volandum, *pag.* 57. *col.* 1. *lin.* 48. *leg.* non, *pag.* 81. *col.* 2. *lin.* 41. *leg.* secundùm, *pag.* 84. *col.* 2. *lin.* 42. *leg.* specifica, *pag.* 87. *col.* 1. *lin.* 17. *leg.* nimirum, *ibid.* *lin.* 46. *leg.* ibi, *pag.* 167. *col.* 2. *lin.* 31. *leg.* est, *pag.* 169. *col.* 2. *lin* 64. *leg.* non, *pag.* 173. *col.* 2. *lin.* 62. *leg.* remotionem, *ibid.* *lin.* 63. *leg.* qui, *pag.* 192. *col.* 1. *lin.* 33. *leg.* peccati, *pag.* 240. *col.* 2. *lin.* 38. *leg.* rationis, *ibid.* *lin.* 48. *leg.* sic, *pag.* 257 *col.* 1. *lin.* 46. *leg.* corporis, *pag.* 290. *col.* 2. *lin.* 47. *leg.* Ecclesiastis, *pag.* 291. *col.* 1. *lin.* 3. peccato autem, *pag.* 300. *col.* 2. *lin.* 18. *leg.* vsus, *pag* 312. *col.* 1. *lin.* 38. *leg.* intrinsecam.

Si qua alia eruditus lector animaduerterit, illa pro sua benignitate emendabit.

208.8
Y89

59680

Ysambert, Nicolas

AUTHOR

Disputationes in Primam Secundae

TITLE

S. Thomae.

DATE DUE	BORROWER'S NAME
	STORAGE - CBPL

59680